

Metka Furlan

Etimološki slovar slovenskih zoonimov

1

A–M

A
B
C
Č
D
E
F
G
H
I
J
K
L
M
N
O
P
Q
R
S
Š
T
U
V
W
X
Y

Ž

Metka Furlan
**Etimološki slovar
slovenskih zoonimov**
1

A–M

Založba ZRC

Zbirka Slovarji

Urednik zbirke

Kozma Ahačič

Podzbirka

Novi etimološki slovar slovenskega jezika

Urednika slovarja

Kozma Ahačič

Miha Sušnik

Metka Furlan

Etimološki slovar slovenskih zoonimov

1

A–M

© 2026, ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik
Frana Ramovša

Recenzenti

Ljubov' V. Kurkina

Luka Repanšek

Matej Šekli

Silvo Torkar

Oblikovanje naslovnice

Dušan Grobovšek, Idejološka ordinacija

Prelom

Simon Atelšek

Izdajatelj

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik

Frana Ramovša

Zanj

Kozma Ahačič

Založnik

Založba ZRC

Zanj

Oto Luthar

Glavni urednik založbe

Aleš Pogačnik

Tisk

Cicero Begunje, d. o. o.

Naklada

250 izvodov

Cena

49 evrov

Prva izdaja, prvi natis

Ljubljana 2026

Knjiga je izšla s podporo Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS) v okviru razpisa za znanstvene monografije v letu 2025. Nastajala je v okviru raziskovalnih programov P6-0038 in P5-0408, ki ju sofinancira ARIS, ter v okviru programa Naravna in kulturna dediščina slovenskega naroda, ki ga sofinancira SAZU.

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

Tiskana knjiga

ISBN 978-961-05-1089-5

COBISS.SI-ID 265681667

E-knjiga

ISBN 978-961-05-1090-1 (PDF)

COBISS.SI-ID 265721347

Prva e-izdaja je pod pogoji licence Creative Commons
CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9789610510901>

Metka Furlan

**Etimološki slovar
slovenskih zoonimov**

1

A–M

Ljubljana 2026

Etimološki slovar slovenskih zoonimov je kot del širšega projekta *Novi etimološki slovar slovenskega jezika*, katerega cilj je zagotoviti kontinuirane temeljne etimološke raziskave slovenske leksike, nastajal med letoma 2014 in 2023, besedilo pa je v tem času naraslo in izhaja v dveh knjigah. Korekture za prvo knjigo z zoonimi od A do M so bile opravljene med letoma 2024 in 2025. Pri tej zadnji stopnji do izdelave končne verzije slovarja so mi bile v dragoceno pomoč pripombe in nasveti recenzentov Ljubov' Viktorovne Kurkine, Luka Repanška, Mateja Šeklija in Silva Torkarja. Urednika slovarja Kozma Ahačič in Miha Sušnik sta prispevala leksikografske rešitve, ker se je končno verzijo slovarja izdelovalo dvotirno, tj. hkrati za knjižno in elektronsko izdajo. Prav to dvotirno izdelovanje končne verzije slovarja je navrglo več nedoslednosti mojega besedila, na katere me je sproti opozarjal sodelavec Oddelka za etimologijo in onomastiko Miha Sušnik. Zahtevni prelom knjižne verzije je opravil inštitutski sodelavec Simon Atelšek. Vsa leta nastajanja slovarja mi je pri iskanju literature vedno in hitro priskočila na pomoč knjižničarka Alenka Porenta. Za opravljeno delo se vsem iskreno zahvaljujem.

V Ljubljani, septembra 2025

Metka Furlan

Kazalo

<i>IX</i>	Predstavitev slovarja
<i>XXVIII</i>	Viri in literatura
<i>LIV</i>	Krajšave
<i>LX</i>	Simboli
<i>1</i>	Slovar

Predstavitev slovarja

ſtiephā ſdobia ... je oſtauil jenu ga volighia

Stefan iz Dobja ... je zapustil enega voliča

Černjejski rokopis (1497–1508)

1 Novi etimološki slovar slovenskega jezika

Ko je bil leta 2005 z izidom 4. dela Bezlajevega *Etimološkega slovarja slovenskega jezika* dolgoročni projekt temeljnega in sistematičnega etimološkega raziskovanja slovenskega jezika vsebinsko dokončan in mu je leta 2007 sledil še 5. del s *Kazali* (Bez-laj ESSJ), je v slovenski sferi na področju sistematičnih etimoloških raziskav nastala praznina, zato se je bilo treba odločiti, kako naprej. Odločitvi o nujnem drugem krogu temeljnega in sistematičnega etimološkega raziskovanja našega jezika kot smisel-nem in potrebnem kontinuiranem delu je leta 2013 sledil izid poskusnega zvezka *Novi etimološki slovar slovenskega jezika* (Furlan 2013), v katerem je bil na 221 straneh vsebinsko, metodološko in s 146 ponazarjalnimi geselskimi članki tudi leksikografsko predstavljen koncept novega temeljnega etimološkega slovarja.

Čeprav se je sprva načrtovalo, da bi se delo za novi krog opravilo po ustaljeni praksi etimološkega slovaropisja po črkah, torej postopno od A do Ž, se je ocenilo, da taka odločitev ni perspektivna, ker ji zaradi zahtevnosti in obsežnosti preti, da bo delo ostalo nedokončano ali pa bo ponovno zahtevalo menjavo generacij in zamik dokončanja dela za več desetletij. Rešitev iz te dileme se je pokazala v tematsko zamejenih temeljnih etimoloških raziskavah. Novi etimološki slovar slovenskega jezika naj bi se na podlagi celotnega slovenskega leksikona, sodobnega knjižnega in narečnega ter zgodovinskega, ne realiziral po črkah, ampak postopno po tematskih sklopih: po posameznih po-menskih skupinah ali po posameznih slovničnih kategorijah. Zgled za tako odločitev so bila v preteklosti v tujini izdana dela, kot so na primer češki *Etymologický slovník slovanských jazyků*, ki je ob glavnem avtorju Františku Kopečnem izšel v dveh delih s podnaslovom *Slova gramatická a zájmena* (1973, 1980), *Lexikon der indogermanischen Verben: die Wurzeln und ihre Primärstammbildungen* (1998, 2001²) Helmuta Rixa in sodelavcev, *Nomina im indogermanischen Lexikon* (2008), ki so ga izgotovile Dagmar H. Wodtko, Britta Irslinger in Carolin Schneider, in *Lexikon der indogermanischen Partikeln und Pronominalstämme I–II* (2014) avtorja Georga Dunkla. Tudi v Leidnu so se v nameri, da izdelajo novega Pokornega (Pokorny 1951–1969), odločili

za postopnost in so zato najprej začeli izgotavljati etimološke slovarje posameznih indoevropskih jezikov oziroma skupin. Pod uredništvom Aleksandra Lubotskega je bila zato zasnovana zbirka *Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series* (2005–).

2 Etimološki slovar slovenskih zoonimov

2.1 Slovenski zoonimski fond

Za prvi tematski sklop so bila konec leta 2014 izbrana zoonima = živalska občna imena (o terminu *zoonim* Furlan, JZ 23/2, 2017, 131s. op.1). Med letoma 2014 in 2017 je potekalo ekscerpiranje, med ekscerpte pa so bila vključena tudi v 19. in 20. stoletju potrjena nekatera lastna imena domačih živali (npr. *beka*, *pušpana*, *šikana*). Temeljni cilj te delovne stopnje je bil čim bolj popolna evidenca zoonimov od prvih slovenskih pisnih virov do sodobnega časa ne glede na njihovo frekvenco in sodobno aktualnost. V nabor zoonimov so bili zato ob takih z več pojavitvami vključeni tudi le enkrat zabeleženi v zgodovinskih ali narečnih virih ali pa le v sodobni leksiki (npr. *dipsas*, *fokina*, *kimka*; *aboh*, *pela*, *pičlot*; *arnik*, *aktinija*, *blavor*). Najstarejši neposredni zapis zoonima je sporočen v Černjejskem rokopisu (1497–1508) v tožilniku ednine *volighia* [voliča] manjšalnice samostalnika *volič*, večje število zoonimov, več kot 150 različnih, so v 16. stoletju zabeležili pisci protestantike. Od tedaj dalje je novih zoonimov potrjenih vedno več (npr. v 17. stoletju več kot 320 različnih, v 18. st. več kot 680 različnih), še zlasti pa je njihovo število naraslo v 19. stoletju (več kot 950 različnih) predvsem po zaslugi Frana Erjavca, ki je, kot je znano, sistematično uvajal slovensko zoonimsko terminologijo, ob drugih njegovih prevodih predvsem v prevodu *Schödlerjeva Knjiga prirode IV. del: Zoologija* (1875). V 20. stoletju je bilo zoonimskih neologizmov evidentiranih nekaj več kot 480 različnih. Ob slovarjih od 16. stoletja dalje in drugih monografskih delih, v katerih so bili sporočeni tudi slovenski zoonimi, tvorijo pomemben delež zoonimskega fonda narečni viri, ki so predvsem nastajali v 20. stoletju, med njimi pa po količini prednjači gradivo, ki je bilo zbrano za projekt *Slovenski lingvistični atlas* in je praviloma z več kot 350 odgovori na 51 vprašanj za živali ob drugih narečnih virih, slovarjih ali slovarskih zbirkah, znatno povečal število različnih zoonimov, še posebej zato, ker se je pri določanju, kaj predstavlja en slovenski zoonim, tudi zaradi najdljivosti v leksikografski obdelavi in ne nazadnje tudi zaradi njihove jezikoslovne povednosti praviloma dalo prednost njihovemu sinhronemu fonemskemu stanju in ne prvotnejši, z diahrono analizo prepoznani fonemski podobi. Tako je na primer jslov. **дѣžd'ѣуѣникъ* m 'deževnik, Lumbricus terrestris' v slovenščini dal sistemsko pričakovani odraz *deževnik* (razen prvega *e* [ə]), ob njem pa tudi variante *drževnik*, *reževnik* in *duželnik*, jslov. **моѣерăдъ* m 'močerad, Salamander' se je ob *močerăd* razvilo v številne narečne variante *mončerad*, *čemorad*, *čomorad*, *možerad*, *monžerad*, *madžaron*, *madžar*, *mažarak*, *močerak* itd. Vsaka od variant, ne le fonetičnih, ampak tudi besedotvornih (npr. ob *kokoš* f 'gallina' tudi narečno *kokoša* f 'isto'), pa zahteva jezikoslovno razlago nastanka, čeprav jim pripada ena in ista etimološka razlaga. Različnih slovenskih zoonimov je bilo ob zaključku leksikografske obdelave konec leta 2023 evidentiranih več kot 6700.

3 Cilji leksikografske predstavitve zoonimov

3.1 Glavni cilj je etimološka razlaga zoonima

V etimoloških slovarjih je glavni cilj leksikografske predstavitve poskus odgovoriti na vprašanje, zakaj je neka pojavnost, stvarna ali nestvarna, poimenovana s konkretnim leksemom in ne s katerim drugim. Odgovor na vprašanje, katera od značilnosti je bila tista, ki je poimenovalca spodbudila, da je pojavnost poimenoval prav po eni izmed njih, pa je mogoče podati šele, če se ugotovi, kdaj, tj. v katerem jeziku oziroma na kateri jezikovni stopnji, je leksem s sebi lastno fonemsko podobo in pomenom nastal in kako se je v nadaljnjem razvoju glede fonemske podobe spreminjal, njegov pomen pa ostajal nespremenjen. To pomeni, da je treba s primerjalno metodo in metodo rekonstrukcije postopno, od sinhrona podobe leksema in njegovih razvojnih stopenj v bližnji in daljni preteklosti, ugotoviti njegovo starost in njegov nastanek. Šele na jezikovni stopnji, kjer je leksem kot oblikovna in pomenska sinteza nastal, namreč obstaja realna možnost, da se etimološko, tj. glede pomenske motivacije, razloži.

Leksemi konkretnega jezika so različno stari, ker so nastajali v različnih razvojnih stopnjah njegovega razvoja. Če je bila etimološka analiza uspešna, je etimološki postopek vedno tridelen in sestavljen iz

- sinhrona predstavitve leksema, ki je predmet etimološke razlage;
- diahrona predstavitve istega leksema, ki jezikoslovno postopno in argumentirano pokaže njegovo zgodovino, razvoj in ugotovi jezik/jezikovno stopnjo, v katerem/na kateri je nastal, torej njegov izvor, in kjer šele obstaja možnost njegove etimološke razlage;
- etimološke razlage, ki sodobni leksikalni pomen pojasni s prvotnim in pokaže na miselni vzorec, ki je človeka kot besedotvorca spodbudil, da je pojavnost poimenoval s konkretnim leksemom in ne s katerim drugim.

Ker novi leksemi kot unikatne sinteze oblike in pomena nastajajo na podlagi dveh temeljnih vzorcev, in sicer

- novi leksem lahko nastane iz starejšega le s spremembo pomena, njegova oblika pa ostaja enaka, ker se je med starim in novim denotatom vzpostavila asociativna vez, ki je povzročila prenos leksema s starega denotata na novega (npr. nad. *buhà* f 'klop' ← splošno sln. *bólha* f 'pulex');
- novi leksem lahko nastane iz starejšega z besedotvornim postopkom, ki s sufiksom (ali s katerim drugim besedotvornim sredstvom) vzpostavi funkcijsko razmerje med starim in novim leksemom, kar pri novotvorjenki povzroči preusmeritev s starega denotata na novega (npr. med sln. knjiž. *sršēnar* m 'velika ptica ujeda, ki se hrani z osami, Pernis apivorus' in besedotvorno podstavo *sršēn* m 'crabro' je bilo s suf. *-ar* vzpostavljeno pripadnostno razmerje, ker se ptica ujeda hrani tudi s sršeni); so etimološke razlage dveh vrst: ene temeljijo le na razlagi novega pomena iz starejšega, druge pa novi leksem prek besedotvorja oblikovno in pomensko pojasnjujejo v odnosu do starejšega, tj. do njegove besedotvorne podlage.

Če etimološka razlaga ne sledi tema dvema temeljnima vzorcema in je na primer podana le na podlagi pridružitve obravnavanega leksema k njegovi besedni družini ali pa njegovemu sinhronemu ali diahronemu korenu, tj. na podlagi t. i. korenske etimologije, se je treba zavedati, da je taka razlaga bolj ali manj približna in nezadostno argumentirana.

3.2 Leksikografska predstavitev zoonimov

Leksikografska predstavitev zoonimov temelji na načelu, da je v enem geselskem članku obravnavan en zoonim z eno obliko in enim pomenom ter zato tudi z enim denotatom. S tem se želi prekiniti z deloma še dandanes uporabljano prakso, da se v enem geselskem članku združuje in obravnava večje število leksemov, ki so glasovno in pomensko različni, čeprav jih družijo skupni sinhroni, lahko pa tudi diahroni koren. Tako povezovanje ne sledi jezikoslovni potrebi, da je vsako oblikovno in/ali pomensko razliko med sinhronimi leksemi treba tudi jezikoslovno izpostaviti in po možnosti tudi razložiti.

V nekaterih geselskih člankih je bilo to pravilo kršeno, ker se je izkazalo, da je zoonim bolj smiselno obravnavati v kontekstu sinonimnega (npr. pluralno *anoliji* je obravnavano v geslu **anolisi**; sodobno *arnik* je obravnavano v geslu **arink**; zastarelo *argonavt* je obravnavano v geselskem članku sodobnega sinonima **papirnata ladjica**; zastareli sinonimi *peprojedka*, *poprojed* in *paprikaš* so obravnavani v geselskem članku sodobnega sinonima **tukan**).

3.2.1 Leksikografska predstavitev geselskega članka

Vsakokratna etimološka analiza zoonima je leksikografsko predstavljena tako, da ga postopno prikazuje od njegove pojavitve v sodobnem, zgodovinskem in/ali narečnem viru slovenščine pa tja do njegove etimološke razlage in njegove morebitne povezanosti z drugo slovensko zoonimsko leksiko. Glede informativnosti je geselski članek lahko sestavljen iz največ 12 enot, od katerih nekatere uvaja posebni simbol. Sledijo si takole:

1. neonaglašena krepko izpisana geselska iztočnica, ki je v primeru zoonimske ali nezoonimske homonimije (slednje velja le za elektronsko verzijo na portalu Fran, ki bo vključena v korpus gesel Novega etimološkega slovarja slovenskega jezika), opremljena z desno nadpisanim številom;
2. desno od geselske iztočnice je podatek, ali in v katerem geselskem članku Bezljajevega Etimološkega slovarja slovenskega jezika je bil zoonim že obravnavan ali pa le naveden;
3. ponazarjalno knjižno in narečno gradivo zoonima;
4. na sinhronem nivoju jasno prepoznavne knjižne in narečne tvorjenke zoonima, ki vsebujejo tudi podatek o njihovih morebitnih zgodovinskih (predgajčnih) zapisih; to enoto uvaja simbol ⓘ;

5. predgajični zgodovinski zapisi zoonimske iztočnice si sledijo od najstarejšega do najmlajšega, uvaja pa jih simbol $\textcircled{H}$;
6. lastnoimensko gradivo uvaja simbol $\textcircled{O}$;
7. prikazu slovenskega gradiva, ki je genetično povezano z iztočničnim zoonimom, sledi po možnosti onaglašena rekonstrukcija zoonima s predstavitvijo slovničnega spola in leksikalnega pomena, da se izpostavi položaj zoonima v slovenskem jezikovnem sistemu; če je bil zoonim v slovenščino podedovan, je predstavljen kot praslovenski = **psln.**; če take starosti zoonima ni bilo mogoče določiti, ker je obstoječe gradivo ne dopušča, je predstavljen kot izhodiščno-slovenski = **isln.**;
8. če zoonim predstavlja slovansko dediščino, simbolu $\blacklozen$, ki ponazarja izstop iz slovenskega jezikovnega sistema, sledi primerjalno slovansko gradivo s **psl.** = praslovansko, **slov.** = slovansko ali **jslov.** = južnoslovansko praviloma onaglašeno rekonstrukcijo z oznako slovničnega spola in leksikalnega pomena; če je bil zoonim v slovenščino izposojen, simbolu $\Leftarrow$ sledi navedba leksema iz jezika dajalca; če zoonim predstavlja kalk tujejezične predloge, simbolu $\Leftarrow^k$ sledi navedba tujejezičnega leksema, ki je bil v slovenščino kalkiran;
9. če psl. zoonim predstavlja starejšo dediščino od praslovanske, simbolu $\blacklozen$, ki ponazarja izstop iz praslovanskega jezikovnega sistema, sledi drugo indoevropsko primerjalno gradivo; če je bil psl./slov./jslov. zoonim izposojen, simbolu $\Leftarrow$ sledi navedba leksema iz jezika dajalca;
10. etimološko razlago uvaja simbol $\textcircled{E}$;
11. povezanost zoonima z drugo slovensko zoonimsko leksiko je predstavljena v diahronem besednodružinskem podatku, ki ga uvaja simbol $\textcircled{D}^{BD}$;
12. geselski članek zaključujeta usmerjevalnika $\blacktriangleright$ in $\triangleright$.

Vsi geselski članki vseh naštetih enot ne vsebujejo, ampak imajo vse le tisti, v katerih je predstavljen zoonim, ki je bil v slovenščino podedovan, ima svojo slovensko besedno družino, je bil imenotvoren, ima prepoznane slovanske in še starejše indoevropske ustreznike ali sorodnike oziroma je znana predloga jezika dajalca, zanj obstaja etimološka razlaga in ga je bilo mogoče prikazati v povezanosti z drugimi slovenskimi zoonimi.

3.2.1.1 Zakaj neonaglašenost geselske iztočnice?

Geselska iztočnica ima kot uvajalna enota geselskega članka vlogo napovednika, ki le sporoča, kateri zoonim bo v nadaljevanju obravnavan, da se ugotovi njegov izvor in etimološka razlaga. Med vsemi slovenskimi bolj ali manj različnimi odrazi v diahronem pogledu istega zoonima (npr. *kóza* (SSKJ; Pleteršnik), kor. obir. *qó:za* (Karničar 1990), rož. *qozà* (Šašel 1957), primor. rez. *kozó* (Steenwijk 1992), nad. *kozà* (Rigoni, Salvino 1999; Špehonja 2012b), ter. *kozà/kazà* (Spinozzi Monai 2009: 91) itd.) ima povezovalno vlogo, zato je upravičeno, da je geselska iztočnica predstavljena brez vseh suprasegmentalnih podatkov, tj. brez podatka o tonemskem ali jakostnem naglasu in brez podatka o

naglasnem mestu. Taki podatki so prikazani pri vsakokratni navedbi zoonima iz knjižnega ali narečnega vira. Z odločitvijo o neonaglašenosti geselske iztočnice se želi tudi izpostaviti enakovrednost različnih slovenskih knjižnih, narečnih ali le zgodovinskih odrazov v diahronem pogledu istega leksema.

Če je iztočnični zoonim homonimen s katerim drugim zoonimom, je opremljen z desno nadpisanim številom (npr. **vol**¹ in **vol**²; **muha**¹, **muha**² in **muha**³).

Če je iztočnični zoonim homonimen s katerim od slovenskih nezoonimskih leksemov, ki jim bo v okviru širšega projekta Novi etimološki slovar slovenskega jezika namenjen poseben geselski članek, bo zoonim opremljen z desno nadpisanim številom le v njegovi elektronski verziji na portalu Fran (ki bo vključena v korpus gesel Novega etimološkega slovarja slovenskega jezika), ne pa tudi v tiskani izdaji Etimološkega slovarja slovenskih zoonimov (npr. **admiral**², **seč**²).

3.2.1.2 Povezanost z ESSJ

Ta enota na začetku geselskega članka izpostavlja podatek, ali in v katerem geselskem članku je bil zoonim obravnavan ali pa le naveden v Bezlajevem Etimološkem slovarju slovenskega jezika, hkrati pa z oznako *ESSJ* ∅ pove, da iztočnični zoonim iz vira, ki je v nadaljevanju naveden prvi, v to delo še ni bil vključen.

3.2.1.3 Ponazarjalno gradivo

Geselski iztočnici kot napovedovalki obravnavanega zoonima sledi ponazarjalno knjižno in narečno gradivo, ki je geselsko iztočnico omogočilo abstrahirati. Če se zoonim pojavlja v obeh najbolj obsežnih knjižnih slovarjih, tj. v SSKJ in Pleteršnikovem slovarju, in če v času med njunim izidom ne obstajajo druge relevantne potrditve, sta praviloma navedena zoonima iz teh dveh virov. Navedba vključuje fonemsko, slovnično in pomensko predstavitev, ki se glede vseh treh podatkov ali enega ali dveh ponovi le, če je v naslednjem viru prikazan drugače (npr. *óvca* f ‘manjša domača žival, ki se goji zlasti zaradi volne’: *ovca beketa, bleja* (SSKJ), *óvca* ‘das Schaf’, *tolstorepa ovca* ‘das fettschwänzige Schaf’ (Pleteršnik)).

Ponazarjalnemu gradivu iz SSKJ in Pleteršnikovega slovarja sledi navedba istega zoonima iz drugih knjižnih slovarjev (po kronologiji izida) (npr. *ptica, tica* ‘*tič, ptič*, Vogel’ (Cigale 1860), *ptica* ‘Vogel’, *tica* ‘isto’ (Janežič 1851)) in narečno gradivo, če je potrjeno, in sicer praviloma v takem obsegu, da se ponazorita njegova fonemska in morebitna minimalna pomenska variabilnost (npr. rovt. cerklj. *áfna* ‘opica’, ‘izumetničen človek’, *áfne guncat* ‘hudomušiti, šaliti se, uganjati burke’ (Razpet 2006), štaj. zgsav. *’á:fna* ‘človek z nenaravno, izumetničeno zunanostjo ali vedenjem, predvsem ženska’ (pejor. – Weiss 1998), panon. prleš. *’a:fna* ‘ženska/človek iz zstopajočega/nenaravnega vedenja, domišljavka’ (ekspr. – Rajh 2010)).

Preverljivost zoonimskih navedkov omogoča vsakokratni zapis vira, iz katerega je bil zoonim citiran. Viri, ki predstavljajo abecedno urejene večje ali manjše slovarske zbirke, navedbe strani ne vsebujejo.

Narečno gradivo iz več narečnih skupin je navedeno v zaporedju koroško, primorsko, rovtarsko (v to narečno skupino je vključeno gradivo tolminskega narečja, prim. Kar-men Kenda-Jež v Čujec Stres 2010–2014: 1:4; Šekli 2018: 330 z op. 427), gorenjsko, dolensko, štajersko in panonsko.

Če je bil zoonim potrjen le v predgajčnem obdobju in kasnejših potrditev zanj ni, je tak status zoonima posebej izpostavljen s simbolom $\textcircled{H}$, ki mu sledi navedba njegove potrjenosti (npr. v geselski iztočnici **ovec** je zoonim predstavljen takole: $\textcircled{H}$ 18. st.: *ovez* ‘*kafhtrun*, Schöps’ (Gutsman 1789)).

3.2.1.4 Zoonimske tvorjenke

Ponazarjalnemu knjižnemu in narečnemu gradivu sledi navedba tvorjenk, ki s sinhronega zornega kota slovenščine ponazarjajo aktivno besedotvornost iztočničnega zoonima.

Če je taka tvorjenka v slovenščini besedotvorno aktivna in ima ustrezne zoonime znane tudi v drugih slovanskih jezikih, v tem delu geselskega članka praviloma ni navedena, ampak ji je posvečen poseben geselski članek (npr. ob geselskem članku **kozel**¹ je poseben geselski članek namenjen prvotni manjšalnici **kozle**¹).

Namen tega dela geselskega članka je pokazati na besedno tvornost oziroma netvornost zoonima in torej na njegovo aktivno, dokaj aktivno ali neaktivno vlogo v slovenskem jezikovnem sistemu. Njegov namen ni, da bi podal vse tvorjenke, zlasti v primerih, ko je iztočnični zoonim besedotvorno zelo produktiven.

3.2.1.5 Predgajčni zgodovinski zapisi iztočničnega zoonima

Knjižnemu in narečnemu gradivu ter tvorjenkam s podatkom o njihovi zgodovinski potrjenosti sledi v kronološkem zaporedju od najstarejšega do najmlajšega vira predstavitev zgodovinskega gradiva za iztočnični zoonim v originalnem zapisu. To uvaja simbol $\textcircled{H}$ (npr. $\textcircled{H}$ 16. st.: *bulha* ‘Floh, pulex’ (Megiser 1592); 17. st.: *bolha*, *bolhè* ‘pulex’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710)).

Če se je kazalo potrebno, so v oglatem oklepaju zapisi fonetično interpretirani (npr. *bhucca* ‘pulce’ (Alasia 1607) [buhaj]).

S terminom zgodovinsko gradivo so praviloma mišljeni viri iz slovenskega predgajčnega obdobja, tj. do srede 19. stoletja.

3.2.1.6 Lastnoimensko gradivo

V poskusnem zvezku Novega etimološkega slovarja slovenskega jezika je bila načrtovana enota, ki naj bi prikazovala imenotvornost iztočničnega leksema oziroma naj bi prikazovala vsaj njegov prvi vstop v imenski fond slovenskega jezika. Po izbiri tematskega sklopa se je izkazalo, da je slovenskih zoonimov precej več, kot se je predvidevalo. Posledica te številčnosti je bila potreba po neki omejitvi. V tej enoti, ki jo uvaja simbol ☉, so zato zastopani predvsem priimki, ki so bili praviloma onimizirani iz vzdevkov oziroma odražajo varovalne antroponime, ko gre za starejšo onimizirano plast zoonimov (npr. geselski članek **bolha**¹ vsebuje navedbo ☉ Prek vzdevka, verjetno za osebo manjše rasti ali pa nadležno osebo, onimizirano v cgn *Bolha* (Keber, JZ 5, 1999, 136), s pisnima variantama *Bouha*, *Bovha* in fonetično *Boha* (ZSSP); geselski članek **brencelj** vsebuje navedbo ☉ Prek vzdevka, verjetno za nadležnega človeka, onimizirano v cgn *Brencelj*, *Brencl* (ZSSP)).

3.2.1.7 Praslovenska ali izhodiščna slovenska rekonstrukcija iztočničnega zoonima

Zadnjo stopnjo prikazovanja slovenskega gradiva predstavlja rekonstrukcija slovenskega zoonima v fonemskem, (če gradivo dopušča tudi) tonemskem, oblikotvornem in pomenskem oziru, ki naj pokaže, kako se je zoonim glasil ob vstopu v

- praslovenski sistem, ko je bila metateza likvid že izvršena, odraza psl. **i* in **y* sta že sovpadla v enoten ijevski vokal **i*, oba psl. polglasnika sta v šibki poziciji (praviloma) že izpadla, v krepki pa sovpadla v enotni odraz **ə*, psl. nosnika **e* in **o* se še nista denazalizirala, skrajšane psl. staroakutirane dolžine se še niso podaljšale, naglasni umik tipa (psl. **gužzdā* >) psln. **zyě:zdā* > psln. **zyě:zda*, ki je sicer splošno slovenski = praslovenski in se datira v 12. stoletje (Ramovš 1997 (= 1950): 513), se je za razliko od naglasnega pomika psl. **ōko* > **okō* izvršil za njim in ju določa sukcesivnost, saj se je prvotno psln. razmerje **okō* : **zyě:zdā* preoblikovalo v še vedno, a kasnejše psln. **okō* : **zyě:zda*;
- slovenščino kdaj kasneje, če gre za izposojenko ali kalk adstratnega izvora ali domačo novotvorjenko.

3.2.1.7.1 Praslovenske rekonstrukcije

Uvedba praslovenskih rekonstrukcij s terminološko oznako vred je v primerjavi z drugimi v diahronijo usmerjenimi monografskimi deli novost, v svojih pripravah za etimološki slovar pa je take rekonstrukcije mestoma navajal že Ivan Koštiál (Furlan 2013: 99, 53). Oznaka *praslovenski* kronološko načeloma ustreza oznaki *izhodiščni splošnoslovenski*, ki jo je v slovensko jezikoslovno terminologijo uvedel Tine Logar (1981: 29), sistemsko pa jo aplicira Matej Šekli (npr. Šekli 2008: 223s.) in po njem mlajši slovenski dialektologi.

Uporaba oznake **psln.** se zdi smiselna, ker bo omogočila gradnjo in nadaljnjo sistematizacijo ter stratifikacijo najstarejšega slovenskega leksikona nasploh, ne le zoonimskega. Podatek o **psln.** starosti leksema bo omogočil tudi učinkovitejšo uzaveščenost, da je enako kot pri drugih jezikih tudi v slovenščini treba izhajati iz izhodnega jezikovnega sistema, tj. iz praslovenščine, ki tako kot vsi idiomi s predpono *pra-* vsaj v leksikalnem oziru niso bili enotni. Praslovenščina je kot jezikovni individuum predstavljala tvorno podlago za nadaljnji razvoj, ki je prek prve dialektizacije v 12. oziroma 13. stoletju povzročil nadaljnji postopni razpad v več slovenskih narečnih sistemov.

Nekaterim rekonstrukcijam je ob oznaki **psln.** dodana še *dial.* (= dialektični), kar izpostavlja, da zoonim v praslovenskem leksikonu ni imel osrednjega dominantnega položaja in splošno uporabljane zoonima, ampak je bil uporabljan le na delu prvotnega etničnega ozemlja praslovenščine, npr. **psln.** **meduĕd* m 'ursus', **psln.** **osā* m 'osa, vespa', **psln.** **mraul'ā* f 'mravlja, formica', toda **psln.** *dial.* **meduĕd* m 'bramor, Gryllotalpa gryllotalpa', **psln.** *dial.* **mrāu* f 'mravlja, formica', **psln.** *dial.* **ōs* m 'osa, vespa', **psln.** *dial.* **rūsica* f 'mravlja, formica'. Naj tako označevanje dodatno ponazorim s tremi zoonimskimi sorodnimi sinonimi za bika, od katerih le splošno znano *bīk* dopušča rekonstrukcijo **psln.** **bīk*, arealno ožje potrjena sinonima, npr. nadiško *bak*, in *buk*, ki je neposredno sporočen le v 18. st. v Gutsmanovem slovarju, posredno pa v koroški tvorjenki *bučej* 'bikec', pa zato dopuščata le rekonstrukcijo **psln.** *dial.* **bāk* in **psln.** *dial.* **buk*, čeprav oba predstavljata praslovansko dediščino v slovenščini.

Zoonimi z oznako **psln.** in **psln. dial.** predstavljajo v slovenščini fonetično prevedbo slovanske dediščine v izhodni slovenski = praslovenski fonemski sistem, za katerega se rekonstruira naslednje foneme (prim. Logar, FO 1981: 29):

Samoglasniki:

kratki *i u ě e o ę q ə a*

dolgi *i: u: ě: e: o: ę: q: ə: a:*

Silabemi:

kratka *r ʎ*

dolga *r: ʎ:*

Soglasniki:

zvočniki *j ɥ r r' l l' m n n'*

nezvočniki *p b t d c s z t' d' č š ž k g h*

Med **psln.** foneme ni uvrščen *f*, ker še ni bil sestavni del zgodnjega **psln.** soglasniškega sistema (prim. Greenberg 2002: 132; Furlan 2013: 100 op. 258), vprašanje, ali bi bilo za **psln.** fonemski sestav treba predpostaviti vsaj katerega od pripornikov *ḥ ḏ ɣ* ob zaporniških parih, pa ostaja še premalo raziskano (prim. Greenberg 2002: 151; o *ḥ* Furlan, JZ 18/1, 2012, 60).

Čeprav se za izhodiščno praslovenščino soglasnika **d'* praviloma ne uvršča (izjema je le Sušnik Diss. 2025: 46), ga je po vsej verjetnosti treba predpostaviti vsaj v **psln.** refleksu iz psl. zaporedja **žd'*, na kar jasno napeljujeta rezijanski in ziljski odraz slovanskega sekundarnega roditelja ednine **d̥žd'ā* 'dežja' za prvotnega psl. **d̥žd'u* k

*d̥žd'b (< *duzdjũ-s < *dus-djũ-s 'slabo nebo'), tj. rez. *dažnjb* 'isto' (Steenwijk 1992 s.v. *dáš*) in zilj. *dəžnja* ob analoškem Nsg *dəžn* (Pronk 2009) ter pridevnika *d̥žd'èu-v̥ib 'deževen' = rez. *dažnjõvi* 'isto' (Steenwijk 1992), ki kažeta, na zgodnjo disimilacijo *d : n' ← d : d'*, ko je psln. *d' še obstajal (Ramovš 1935: 33, 10; Ramovš 1924: 285, 264).

Opozicija dolžina : kračina je posledica naglašenosti samoglasniške vrste (samoglasniki + silabema), spremljajočega tonema in mesta naglasa (izglasje/medglasje, prednaglasnost), prim. Ramovš 1997 (= 1950): 509–516; Ramovš 1997 (= 1929): 485–498; Rigler 1986 (= 1963): 139–186; Rigler 2001 (= 1977): 302–319; Šekli, Zb Bezljaj 2012: 214–216. Če se upošteva tonematiko, je kolikostno opozicijo dolžina : kračina mogoče prevesti v:

		psln.		psl.
i:	=	î	<	*mîr̥b, *p̥r̥st̥i
		í	<	*p̥is'ešb
		i:C [~] #	<	*zimǎ
u:	=	û	<	*dûh̥b, *dâru
		ú	←	*l'úl'b
		u:C [~] #	<	*dušǎ
ě:	=	ě̂	<	*bêrg̥b, *kõrěnb
		ě̇	<	*běl̥b
		ě:C [~] #	<	*guězdǎ, *pěs̥b̥kb
e:	=	ê	<	*mêd̥b, *mõr'e
o:	=	ô	<	*põrb, *zõlto
ę:	=	ê̇	<	*rêd̥b, *põrsę
		é̇	<	*žéd'a
		ę:C [~] #	<	*pę:tǎ, *pę:tǝk
q:	=	q̇	<	*zq̇b̥b, *r̥q̇k̇
		q̇	<	*ṗq̇t̥b
		q:C [~] #	<	*ṙq̇:kǎ
ə:	=	â	<	*d̥b̥nb, *nõg̥b̥t̥b
a:	=	â̇	<	*sâd̥b, *zq̇ba
		á̇	<	*kór̥l'b
		a:C [~] #	<	*trauǎ
ɾ:	=	ř̇	<	*p̥ř̇st̥b
		ř̇	<	*p̥ř̇st̥b
		ɾ:C [~]	<	*č̥r̥nǎ
ɭ:	=	ɭ̇	<	*u̇ɭ̇lk̥b
		ɭ̇	<	*ṗɭ̇ž̇b
		ɭ:C [~]	<	*t̥ɭ̇stǎ
i	=	i	<	*mǎti
		ĩ	<	*žĩto
u	=	u	<	*pust̥ĩni
		ũ	<	*iũžina
ě	=	ě̇	<	*bêrga
		ě̂	<	*bérza, *polěno

<i>e</i>	=	<i>e</i>	<i>*ženā, *pepēl</i>	<	<i>*ženā, *pēpelʲ</i>
		<i>ě</i>	<i>*sědam</i>	<	<i>*sědmʲ</i>
		<i>ě#</i>	<i>*ielēn</i>	<	<i>*ielēnʲ</i>
<i>o</i>	=	<i>o</i>	<i>*nogā, *domā</i>	<	<i>*nogā, *dōma</i>
		<i>ō</i>	<i>*ōstrʲ, *kōža</i>	<	<i>*ōstrʲ, kōz'a</i>
		<i>ō#</i>	<i>*otrōk</i>	<	<i>*otrōkʲ</i>
<i>ę</i>	=	<i>ę</i>	<i>*težāk, *težāk</i>	<	<i>*težʲkʲ, *težākʲ</i>
		<i>ę̃</i>	<i>*zę̃t</i>	<	<i>*zę̃tʲ</i>
<i>ŏ</i>	=	<i>ŏ</i>	<i>*ŏgāl</i>	<	<i>*ŏgʲalʲ</i>
		<i>ǫ̇</i>	<i>*gǫ̇ba</i>	<	<i>*gǫ̇ba</i>
<i>ə</i>	=	<i>ə</i>	<i>*məglā</i>	<	<i>*mʲglā</i>
		<i>ǣ</i>	<i>*pǣsji</i>	<	<i>*pʲsʲjʲb-ʲʲ</i>
		<i>ǣ#</i>	<i>*pǣs, *ouǣn</i>	<	<i>*pʲsʲʲ, *ouʲnʲ</i>
<i>a</i>	=	<i>a</i>	<i>*malīna, darû</i>	<	<i>*malīna, *dâru</i>
		<i>ǣ</i>	<i>*brāt, *krāua</i>	<	<i>*brātʲ, *kōrʲua</i>
<i>r</i>	=	<i>r</i>	<i>*pr̥stī</i>	<	<i>*pʲr̥stʲi</i>
		<i>ř</i>	<i>*zřno</i>	<	<i>*zʲr̥no</i>
		<i>rC^m</i>	<i>*r̥iā</i>	<	<i>*rʲd'ā</i>
<i>l̥</i>	=	<i>l̥</i>	<i>*ul̥čica</i>	<	<i>*uʲl̥čica</i>
		<i>l̥</i>	<i>*ul̥na</i>	<	<i>*uʲl̥na</i>
		<i>l̥C^m</i>	<i>*bl̥hā</i>	<	<i>*blʲhā</i>

Ker je tonemskost slovenščine pomemben in pogosto tudi odločilen podatek pri primerjalnih in etimoloških analizah, so bile, če je razpoložljivo gradivo dopuščalo, pri rekonstrukciji praslovenskih zoonimov upoštewane predstavljene prevedbe kolikostnih opozicij, ki deloma temeljijo na Logarjevih opisih v FO 1981.

3.2.1.7.2 Izhodiščna slovenska renstrukcija

Če obravnavanega zoonima ni bilo mogoče uvrstiti med praslovenske zoonime, ker je del slovenskega leksikona postal kasneje, ker je bil izposojen ali predstavlja kalk adstratnega izvora ali domačo novotvorjenko, je pred njegovo rekonstrukcijo dodana oznaka **isln.** = izhodiščnoslovenski.

Če je tak zoonim potrjen v narečjih, oznaki **isln.** sledi *dial.* (= dialektični), na koncu te enote pa je dodan arealni podatek, če je bil zoonim potrjen na ožjem narečnem območju (npr. **isln.** dial. *ákvila* f 'orel' (rez.); **isln.** dial. **'auštʲɣa* f 'ostriga' (kraš.); **isln.** dial. **'ba:c* m 'žuželka, mrčes' (panon.)). Če je bil tak zoonim potrjen le v knjižnih virih in ni nobenega, niti posrednega znaka, da bi bil znan tudi v narečjih, oznaki **isln.** sledi *knjiž.* (= knjižni), na koncu te enote pa je podano stoletje, iz katerega izvira njegova prva pisna pojavitev (npr. **isln.** knjiž. **baj'ba:k* m 'Marmota bobak' (19. st.); **isln.** knjiž. **ba'l̥:na* f 'kit' (16. st.); **isln.** knjiž. **ba'sa:nt* m 'fazan' (18. st.)).

Če se v zapisih zoonima z istim denotatom pojavljajo različne nlat. oznake, je pri predstavitvi pomena izhodiščnega zoonima najprej navedena sodobna nlat. oznaka, njej pa

za enačajem sledi danes ne več aktualna (npr. **islñ.** knjiž. **ana'kq:nda* f 'Eunectes murinus = Boa scytale' (19. st.)).

Če je v geselskem članku obravnavan nepraslovenski zoonim, ki predstavlja enkratnico, oznaki **islñ.** dial. ne sledi rekonstrukcija, ampak je tak primer zapisan enako, kot je bil sporočen v originalnem viru (npr. **islñ.** dial. *gosénika* f 'gosenica' (bkr.); **islñ.** dial. *granž* m 'morski pajek' (kraš.)).

3.2.1.8 Izstop iz slovenskega jezikovnega sistema je označen s simbolom •

Pri zoonimih, ki so v slovenščini slovanska dediščina, je v nadaljevanju predstavljena praslovanska rekonstrukcija, po možnosti z naglasnim in tonemskim podatkom ter razredom po Stangovi 1957 oz. Dybojevi 1981 klasifikaciji praslovanskih akcentskih paradigem (npr. **psl.** **kōrya* f 'vacca' (ap A), **psl.** **orǫbъ* m 'aquila' (ap B), **psl.** **yǫlkbъ* m 'lupus' (ap C), toda **psl.** **sǫrna/sǫrnǫ* f 'capra').

Če slovanski v diahronem oziru enaki zoonimi niso potrjeni v vseh treh jezikovnih skupinah in tudi z drugimi jezikovnimi znaki ne kažejo na izhodiščni praslovanski zoonim, oznaki **psl.** sledi *dial.* (= dialektični) (npr. v geselskem članku **brav**¹ predstavljeno **psl.** dial. **bōrybъ* m '(kastiran) oven'; v geselskem članku **bravec**² predstavljeno **psl.** dial. **borǫbcbъ* m 'skopljen prašič').

Pred **psl.** rekonstrukcijo so naštetih zoonimi iz drugih slovanskih jezikov, ki s slovenskim predstavljajo eno in isto slovansko leksikalno enoto, kar je ponazorjeno s simbolom = 'v diahronem pogledu isti zoonim'. Če slovansko primerjalno gradivo s slovenskim zoonimom ni popolnoma enako, ker je oblikovno in/ali pomensko različno, se njegovo naštevanje začne z oznako **prim.** 'primerjaj, tj. v diahronem pogledu sorodni, a ne enaki zoonimi' (npr. geselski članek **striž**, ki predstavlja slovenski ornitonim za taščico, vsebuje **prim.** csl. *strižbъ* 'regulus', r. *striž* m, g. *strižá* 'Hirundo riparia', slš. *striž* 'isto' (Kálal 1924), p. dial. *strzyż* 'majhen ptič' (Karłowicz SGP) poleg knjiž. *strzyżyk* 'stržek').

Slovanski zoonimski ustrezni so navedeni po zaporedju, uveljavljenem v ESSJ, da južnoslovanskim jezikom (stcsl., csl., sbh., mak., blg.) sledijo vzhodnoslovanski (r., ukr., br.) in zahodnoslovanski (p., kaš., pomor., č., slš., gl., dl., plb.), le da oznako *sbh.*, upoštevajoč nove politične razmere na področju bivše Jugoslavije in oblikovanje štirih novih držav z različno poimenovanimi uradnimi jeziki, nadomeščajo oznake *hrv.* 'hrvaški', *srb.* 'srbski', *črnogor.* 'črnogorski' in *bosan.* 'bosanski'.

Simbol < pred praslovansko rekonstrukcijo pomeni 'po regularnem fonetičnem razvoju nastalo iz'.

Če slovenski in drugi slovanski zoonimi zaradi premalo primerjalnega gradiva mesta naglasa in/ali tonema ne dopuščajo enoznačno rekonstruirati, je rekonstrukcija zoonima podana brez teh podatkov.

Če slovenski in drugi slovanski zoonimi dopuščajo rekonstrukcijo zoonimskega pomena, je tudi ta rekonstruiran, a z asteriskom posebej ni označen, ker zanj še vedno velja isti asterisk pred fonetično-naglasno rekonstrukcijo.

Če slovensko in slovansko gradivo ne dopušča projekcije, tj. rekonstrukcije zoonima na praslovansko jezikovno stopnjo, ampak je mlajši, je taka rekonstrukcija označena s **slov.** (= slovanski) ali pa z **jslov.** (= južnoslovanski), obema oznakama pa v oklepaju sledi podatek, v katerih slovanskih jezikih je bil zoonim potrjen (npr. v geselskem članku **žiba** predstavljeno **slov.** (sln.-slš.) **žiba* f ‘gos’; v geselskem članku **strplja** predstavljeno **jslov.** (sln.-hrv.) **s’trpǫl’a* f ‘mlada ovca, ki se še ni ojagnila’; v geselskem članku **svetlica** predstavljeno **jslov.** (sln.-hrv.) **suētlića* f ‘kresnica’).

Če zoonimi v slovenščini niso južnoslovanska, slovanska ali praslovanska dediščina, ampak so bili v slovenščino izposojeni, simbolu ⇨ ‘izposojeno iz’ sledi navedba leksema iz jezika dajalca (npr. v geselskem članku **brglun** predstavljeno ⇨ hrv. *bṛgljūn* m ‘Engraulis encrasicolus’; v geselskem članku **brojler** predstavljeno ⇨ agl. *broiler* ‘kokoš, ki je primerna za pečenje na žaru’).

Če je zoonim kalk tujejezične predloge, simbolu ⇨^K ‘kalkirano po’ sledi navedba tujejezičnega leksema, ki je bil v slovenščino kalkiran = dobesečno preveden (npr. v geselskem članku **brodnik**² predstavljeno ⇨^K nvn. *Schiffboot* ‘Nautilus’ (Schödlér 1860: II:523); v geselskem članku **cekinček** predstavljeno ⇨^K nvn. *Ducatenfalter* ‘cekinček’).

3.2.1.9 Izstop iz praslovanskega jezikovnega sistema je označen s simbolom ♦

V geselskih člankih s slovenskim zoonimom, ki je bil prek praslovanščine podedovan iz starejših ali mlajših indoevropskih razvojnih stopenj in ima ob sorodnem gradivu znan tudi zoonimski ustreznik vsaj v enem od indoevropskih jezikov, simbol ♦ ponazarja izstop iz praslovanskega jezikovnega sistema. Pred oznakami **pide.** (= praindoevropsko) ali **pide.** dial. (= praindoevropsko dialektično) ali **bsl.** (= baltoslovansko), ki jim predhaja znak < ‘po regularnem fonetičnem razvoju nastalo iz’ ali = ‘v diahronem pogledu enak zoonim’, pa je podan zoonimski ustreznik (npr. v geselskem članku **beber** predstavljeno ♦ = let. *bębrs* ‘bober’ /.../ < **pide.** dial. **b^he-b^hr-u-* m ‘bober’ in **b^he-b^hr-o-*, toda; v geselskem članku **bolha**¹ predstavljeno ♦ = lit. *blusà* ‘pulex’, let. *blusa* ‘isto’ /.../ < **bsl.** **blusā* f ‘pulex’; v geselskem članku **mrav** predstavljeno ♦ = srir. *moirb* f ‘mravlja’, mav. *mao’ri-* m ‘isto’ /.../ < **pide.** dial. **moru-i-* m/f ‘mravlja’).

3.2.1.10 Etimološko razlago uvaja simbol €

Podatkom, ki so postopno s primerjalno metodo in metodo rekonstrukcije pokazali, kdaj in kako je zoonim postal del slovenskega leksikalnega fonda (tj. izvor prve stopnje), in kdaj, na kateri jezikovni stopnji je kot unikatna sinteza oblike in pomena nastal

v etimološkem smislu (tj. izvor zadnje stopnje), sledi besedotvorna in/ali pomenska analiza, ki pojasni etimološki, tj. pomenskomotivacijski nastanek besede.

Če v strokovni literaturi obstaja več etimoloških razlag ali pa le korensko predstavljenih povezav, je tako stanje znak, da zoonim še nima zanesljive etimološke razlage, ampak so bile v strokovni literaturi le nakazane različne možnosti, ki naj bi privedle do končnega cilja, tj. do etimologije. V takih primerih je prva navedena možnost praviloma najbolj verjetna, ostale pa po zaporedju navajanja vedno manj. Prim. v geselskem članku **sraka** navedeno

- Ⓔ R. dial. *sórok* 'srakin samec' ob bsl. **šárkā* f 'pica' kaže na enako formalno razmerje kot bsl. **uárna-s* m 'corvus' ob **uárnā* f 'cornix' (ALEW: 1163), zato je možno, da tudi to ornitonimsko razmerje temelji na bsl. adjektivu **šārka-* < pide. **k'or-ko-*. Ker srako zaznamuje črno-bela barva (CZŽ 1997 l.c.), je bila lahko označena kot lisasta/pisana ptica, adjektiv pa je verjetno pomenil 'pisan, lisast ipd.'. Tak pomen se posredno ne potrjuje le v č. *straka*, ki ni le ornitonim, ampak je tudi ime za lisasto žival (kravo, redkeje konja) in oznaka za zelo pisan pirh, ampak tudi v p. *srokaty* 'pisan, lisast, brezast (o živalih)', č. *strakaty* 'pisan, pester' (Furlan v Bezljaj ESSJ: III:302). Drugače o tem psl. ornitonimu Miklošič 1886: 330 in po njem Skok 1971–1974: III:374, ki nista upoštevala balt. ornitonimov brez **-u-* in sklepala, da je psl. varianta **suōrka* 'pica' prvotnejša. Korensko povezovanje bsl. **šárkā* f 'pica' z lat. *cornīx* 'vrana' ob *corvus* 'vran' in gr. κορώνη 'vrana' ob κόραξ 'vran' (Vasmer 1986–1987 l.c.; ERHJ: 2:416) ne rešuje vprašanja nastanka bsl. adj. **šārka-*. Mayrhofer 1992–2001: II:630 dopušča možnost, da je sti. *šāri-* f 'neki ptič' praserodno z bsl. ornit **šárkā*;

podobno velja za v geselskem članku **cipelj** navedeno

- Ⓔ Gr. κέφαλος se razlaga kot tvorjenka iz gr. κεφαλή f 'glava', češ da naj bi bil cipelj tako poimenovan zaradi svoje velike glave (Battisti, Alessio 1950–1957: 838; Doria 1987: 807; Skok 1971–1974 l.c.; Frisk 1973: I:835), a Vinja 1986: I:223s., sledeč Pisaniju, izpostavlja, da cipelj niti po velikosti glave niti po kateri značilnosti v/na glavi ne izstopa, zato je verjetno, da je povezava ihtn κέφαλος s κεφαλή 'glava' ali ljudskoetimološka ali pa ihtionim v grškem sistemu prvotno ni označeval ciplja.

Če v strokovni literaturi obstaja več tudi zelo različnih etimoloških poskusov konkretnega zoonima, so ti na eni strani znak, da je že dalj časa predmet etimoloških analiz, na drugi pa, da nobena ni bila takšna, da bi zadostila sodobnim merilom etimološke stroke. V takih primerih je v tem razdelku predstavljen le del etimoloških poskusov, za bolj natančen pregled ostalih pa je praviloma podano napotilo do drugega vira z bolj sintetičnim prikazom zgodovine etimoloških poskusov.

Na koncu te enote so mestoma podani tudi drugi jezikoslovni podatki, ki bolj natančno razlagajo predhodno navedeno gradivo (npr. v geselskem članku **aščerica** se navaja pojasnilo

Tudi v tem primeru se enako kot tudi pri drugih zoonimih, npr. **žāba*, **rākъ*, potrjuje prenos na poimenovanja za bolezenska stanja;

v geselskem članku **barbon** se navaja pojasnilo

Iz it. ben. predlog je bilo izposojeno tudi hrv. *bàrbōn*, g -óna 'barbon', tudi *bàrbūn*, g -úna 'isto', čak. *barbūn*, g -ūnā (ČDL).

3.2.1.11 Besednodružinski podatek uvaja simbol $\textcircled{D}^{\text{BD}}$

Nekaterim geselskim člankom sledi enota s shematično prikazano diahrono besedno družino, ki pokaže, kateri slovenski zoonimi so medsebojno sorodni ali kakor koli drugače povezani in iz katerih jezikovnih stopenj izvirajo, v primeru izposoje ali kalka pa, iz katerih jezikov so kot izposojenke ali kalki postali del slovenskega leksikona.

V desnem stolpcu shematičnega prikaza so s simbolom $\rightarrow$ označeni navedeni taki slovenski zoonimi, ki so nastali po internem slovenskem fonetičnem, besedotvornem ali pomenskem razvoju. Prim. v geselskem članku **okun**¹ predstavljeno

$\textcircled{D}^{\text{BD}}$ Psl. * <i>ōko</i> n 'oculus' $\rightarrow$ psl. dial. * <i>okun'</i> b m 'ostriž, Perca fluviatilis'	
> hrv. <i>okunj</i>	$\Rightarrow$ sln. <i>okun</i> ¹ ;
$\rightarrow$ PRENOS 'Gymnocephalus'	$\rightarrow$ sln. <i>okun</i> ² ;
$\rightarrow$ HRV. ZAMENJAVA SUF Z -ak <i>okak</i> 'ostriž' $\Rightarrow$ sln. <i>okak</i> $\rightarrow$ PRENOS 'Gymnocephalus'	$\rightarrow$ sln. <i>okak</i> ;
$\rightarrow$ ZAMENJAVA SUF Z -ač	$\rightarrow$ sln. <i>okač</i> ;
$\rightarrow$ okun $\times$ okak	$\rightarrow$ sln. <i>okuk</i> ;
$\rightarrow$ okun $\times$ okak	$\rightarrow$ sln. <i>okukak</i> .).

S simbolom $\rightarrow$ so v tem stolpcu označene tudi besede z zoonimskim pomenom, ki so bile v originalnih virih neustrezno predstavljene, ker je analiza pokazala, da niso sestavni del slovenskega (zoonimskega) leksikona. Prim. v geselskem članku **obad** v desnem stolpcu predstavljeno sln. *ovad*:

$\textcircled{D}^{\text{BD}}$ Psl. * <i>ōmad</i> b m 'tabanus/crabro'	
$\rightarrow$ jslov. dial. * <i>ōbad</i> b 'tabanus'	sln. <i>obad</i> ;
$\rightarrow$ jslov. 'crabro' $\rightarrow$ SLN. VPLIV holbat	$\rightarrow$ sln. <i>hubad</i> ;
?	$\rightarrow$ sln. <i>ovad</i> ;
nvn. <i>Madenhacker</i>	$\Rightarrow^K$ sln. <i>obadar</i> .).

Tisti zoonimi, ki so bili v slovenščino izposojeni, so označeni s simbolom $\Rightarrow$, tisti, ki predstavljajo kalk tujejezične predloge, pa s $\Rightarrow^K$. Prim. v geselskem članku **nosorog** predstavljeno

$\textcircled{D}^{\text{BD}}$ Nlat. <i>Rhinoceros</i> 'nosorog'	$\Rightarrow^K$ r. <i>nosoróg</i>	$\Rightarrow$ sln. <i>nosorog</i> ;
	$\Rightarrow^K$ č. <i>nosorožec</i> /p. <i>nosorožec</i>	$\Rightarrow$ sln. <i>nosorožec</i> ¹ ;
	nvn. <i>Nashornkäfer</i>	$\Rightarrow^K$ sln. <i>nosorožec</i> ² .).

Zoonimi, ki so v desnem stolpcu označeni le z oznako *sln.*, predstavljajo regularne fonetične pretvorbe iz starejših jezikovnih stopenj. Prim. v geselskem članku **ilovščica** predstavljeno

$\textcircled{D}^{\text{BD}}$ Psl. * <i>ilb</i> m 'ilovica'	
$\rightarrow$ * <i>ilou-ьska(ia) pьtica</i> $\rightarrow$ UNIVERBIZACIJA * <i>ilouьšt'-ica</i> 'šmarnica'	sln. <i>ilovščica</i> ;
$\rightarrow$? * <i>ilbčbkb</i>	sln. <i>ilček</i> .).

V desnem stolpcu so navedeni le tisti slovenski zoonimi, ki so v slovarju izpostavljeni kot samostojne geselske iztočnice.

3.2.1.12 Usmerjevalnika ► in ▷

Geselski članek zaključujeta usmerjevalnika ► in ▷ (ter le v elektronski verziji na portalu Fran (ki bo vključena v korpus gesel Novega etimološkega slovarja slovenskega jezika) *Dalje glej*).

Simbol ► usmerja k besedotvorno ali fonetično nadrejenemu zoonimu (npr. v geselskem članku **ubac** usmerjevalnik ► **ovec** napotuje k fonetično predhodnemu zoonimu; v geselskem članku **kokoša** usmerjevalnik ► **kokoš** napotuje k besedotvornemu predhodniku).

Simbol ▷ usmerja k besedotvorno ali fonetično podrejenemu zoonimu (npr. v geselskem članku **ovec** usmerjevalnik ▷ **ubac** napotuje k fonetično podrejenemu zoonimu; v geselskem članku **ozime** usmerjevalnik ▷ **azme** napotuje k fonetično podrejenemu zoonimu).

Le v elektronski verziji na portalu Fran bodo z usmerjevalnikom *Dalje glej*, ki mu sledi zapis nezoonimskega leksema, v tej enoti opremljeni geselski članki, v katerih je etimološka razlaga zoonima pokazala, da je bil tvorjen iz nezoonimske besedotvorne podlage, ki je še sestavni del slovenskega leksikona in ji pripada drugačna, njemu ustrezna etimološka razlaga; ta pa bo, sledeč konceptu Novega etimološkega slovarja slovenskega jezika, prikazana v okviru drugega tematskega sklopa. Geselski članek **žoltoplaz** bo imel v elektronski verziji na portalu Fran usmerjevalnika na nezoonimski gesli **žolt** in **plaziti**.

3.2.1.12.1 Notranji usmerjevalniki oziroma usmerjevalniki v geselskih člankih

V geselskih člankih so bili uporabljeni t. i. notranji usmerjevalniki, ki jim za oklepajem sledi simbol ► (npr. geselski članek **ala** vsebuje notranji usmerjevalnik (► jegulja) na geselski članek **jegulja**, ker je na spremembo slovničnega spola prvotnega sinonima *al* verjetno vplivalo poznavanje tega sinonima; v geselskem članku **afna** notranja usmerjevalnika (► opica, ► opek) napotujeta k sinonimoma **opica** in **opek**, ker se v vseh treh zoonimih ohranja sled o izposoji iz nemškega govornega območja; v geselskem članku z zastarelim sinonimom **osar** notranji usmerjevalnik (► sršenar²) napotuje na sodobni sinonim v geselskem članku **sršenar**²).

3.2.2 Različna sporočilnost geselskih člankov

Vsi geselski članki niso enako sporočilni in tudi ne vsebujejo leksikografsko določene zgradbe 12 zaporednih enot, ker slovarska predstavitev zoonimov upošteva temeljna načela, da

- je zoonim v slovarju lahko najdljiv;
- je v enem geselskem članku praviloma obravnavan en zoonim z eno obliko in pomenom ter z enim denotatom;

- je fonemske razlike slovenskih zoonimov, ki v diahronem pogledu odražajo en in isti zoonim, treba izpostaviti in jih, če se da, jezikoslovno razložiti.

Sledeč tem načelom, je v posebnem geselskem članku lahko

- razloženo le fonetično odstopanje slovenskega zoonima od njegovega sistemsko pričakovanega odraza;
- razloženo besedotvorno razmerje med slovenskima zoonimoma.

Zato se v nekaterih geselskih člankih najde le fonetična razlaga (npr. v geselskem članku **sršan** z nadrejenim usmerjevalnikom ► **sršen**¹; v geselskem članku **skržak** z nadrejenim usmerjevalnikom ► **škržat**), v nekaterih pa le besedotvorna (npr. v geselskem članku **gove** z usmerjevalnikom ► **govedo** je predstavljeno besedotvorno razmerje med tema slovenskima zoonimoma; v geselskem članku **kokoša** z nadrejenim usmerjevalnikom ► **kokoš** je predstavljeno besedotvorno razmerje med tema slovenskima zoonimoma).

3.2.2.1 Kazalčni geselski članki

Podvrsta geselskih člankov so kazalčni geselski članki, ki usmerjajo h geselskemu članku, v katerem je geselska iztočnica obravnavana (npr. **aboh** → habih; **žrebična ciza** → ciza), vsebujejo pa tudi podatek, ali in kje v Bezlajevem Etimološkem slovarju slovenskega jezika je bil zoonim obravnavan.

Ko je tak zoonim v ustreznem geselskem članku omenjen prvič, je zapisan krepko, npr. Panon. prleš. '**a:box** m 'jastreb', tudi 'neumnež, butec, tepec' (Rajh 2010), slngoriš. '**a:box** 'ujeda (jastreb, kragulj)' (Malečnik – Koletnik, NBSJ 2022: 71).

Če je tak zoonim potrjen v predgajičnem zapisu, je zaradi lažje najdljivosti krepko zapisana njegova transliterirana varianta (npr. poleg *shreibizhna zisa* 'kobila, plasa, mora, Mutterpferd' (Gutsman 1789) = **žrebična ciza**).

Ti geselski članki olajšajo najdljivost posameznih zoonimov, ki jim poseben geselski članek ni bil namenjen, ker se je izkazalo, da je njegova obravnava bolj smiselna ob drugem, njemu sinonimnem zoonimu tudi zato, ker je bilo zanj virov, v katerih je bil sporočen, praviloma malo.

4 Ponazoritev delov geselskega članka

Geselski članek **ovca**¹ z iztočnico indoevropskega izvora s popolno ustreznico v sti. *avikā*- vsebuje vseh 12 leksikografsko določenih enot (zaradi njegove dolžine so nekateri deli v ponazoritvi skrajšani, kar je označeno s /.../):

povezanost z ESSJ

iztočnica — **ovca**¹ESSJ *óvca*, s.v. *úbac*ponazarjalno
gradivo

óvca f 'manjša domača žival, ki se goji zlasti zaradi volne': *ovca beketa*, *bleja* (SSKJ), *óvca* 'das Schaf', *tolstorepa ovca* 'das fettschwänzige Schaf' (Pleteršnik), *ovca* 'Schaf' (Cigale 1860), *ovca* 'Schaf' (Janežič 1851); kor. obir. *hó:wca* 'Schaf', 'Gruppenmensch, Person ohne eigene Meinung' (Karničar 1990) s sekundarno protezo *g-* ← **u-*, rož. *ucà/ovcà*, *g -è*, Gpl *uvêc* (Šašel 1957), zilj. *ucà*, *g ucè*, tudi *ucà*, *g -é* 'ovca' (Rateč – RS 2015), primor. rez. *wôwca* 'sheep' (Steenwijk 1992) /.../

sinhrone
tvorjenke

- Ⓣ Dem na *-ica ovčica* (Janežič 1851), primor. nad. *učica* 'pecorella' (Špehonja 2012b), ter. *ucica* (Merkù GSTN), rovt. tolm. *au'či:ca* (Čujec Stres 2010–2014), dol. kost. *ôf'či:ca* (Gregorič 2014), tudi v funkciji označevanja ženskega mladiča *ovčica* 'das Mutterlamm' (Pleteršnik), *ovčica* 'bičica, jagnjica, janjica, Mutterlamm' (Cigale 1860) in po metafori 'oblak na nebu' v rovt. črnopr. *mât' bôžjê oučicê pâșe* 'na nebu se delajo ovčice (cirro-cumuli)' (Tominec 1964) = 'mati božja ovčice pase', dem na *-e* < **-e(t-)* v sekundarni pejor. funkciji *ovčè* n, *g -éta* 'ein schlechtes Schaf' (Pleteršnik), *ovče* 'fchlechtes Schaf' (Cigale 1860 s.v. *Schlecht*); avgm na *-ina* primor. kraš. *wowčina* 'altes Schaf' (Štrekelj 1887: 438) /.../

zgodovinski
zapisi

- Ⓜ 16. st.: *ouza* 'Schaff, ovis' (Megiser 1592); 17. st.: *aupfa* 'pecora' (Alasia 1607) [aupca], *ovza* 'ovis' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *ovza* 'Schaf, ovis' (Pohlin 1781), *ouza* 'biza, Schaf' (Gutsmann 1789); 19. st.: *ovza* 'das Schaf' (Murko 1833a: 314), *ovza* 'Ovis, Schaf' (Freyer 1842: 6).

lastnoimensko
gradivo

- Ⓞ Prek pejor. vzdevka, verjetno za pohlevnega, ubogljivega ali zbeganega, izgubljenega človeka, ničto onimizirano v cgn *Ovca* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 140).

rekonstrukcija

Psln. **oučā* f 'ovis' (splošno);

izstop iz
slovenščine

- = stcsl. *ovbca* 'ovis', hrv., srb. *óvca*, Asg *óvcu*, Npl *óvce*, hrv. čak. *ovcā* (Brač – Šimunović 2006), *ofcā*, Asg *ôfcu* (Novi – Jurišić 1973), mak. *ovca*, blg. *ovcā*, r. *ovcā*, Asg *ovcū*, ukr. *vivcjá*, br. *aúčá*, dial. *gaica* (ESUM: 1:209), p. *owca*, č. *ovce*, slš. *ovca*;

< **psl.** **oučcā* f 'ovis' (ap B, deloma C);

- ◆ = sti. *avikā-* f 'ovis';

< **pide.** dial. **H₂eui-kéH₂* poleg **H₂eui-ko-s* = psl. **oučcb* ← **pide.** **H₂oui-/H₂eui-* m/f 'ovca/oven'.

izstop iz
praslovanščine

Formalno enako psl. **oučcā* in sti. *avikā-* se v odnosu do ijevskega substantiva v sti. *ávi-* m, f 'ovca, oven', gr. *ōtς* m, f 'isto', lat. *ovis* f 'ovca', kluv. *hāui-* c 'isto', toda lik. *xawa-* navadno razlaga kot dem na **-ká* (Trubačev 1960: 70; Bezljaj ESSJ: II:263; ÈSSJa: 39:202ss. s podrobno navedeno starejšo literaturo; ESJS: 10:613; ERHJ: 2:93) < **-keH₂*, čeprav slov. refleksi psl. **oučcā* deminutivne funkcije ne potrjujejo. /.../

etimološka
razlaga

- ⓔ **Pide.** **H₂oui-/H₂eui-* m/f 'ovca/oven' je še brez zanesljivo ugotovljene etimologije. Stara Fickova razlaga, po kateri naj bi bila ovca oz. oven poimenovana po kožuhi, ker naj bi se v osnovi ohranjal pide. koren v pomenu 'obleči' /.../

- ⓓ^{BD} **Pide.** **H₂oui-/H₂eui-* m/f 'ovca/oven' (= sti. *ávi-* m, f, lat. *ovis* f)

→ pide. dial. **H₂eui-ko-s* > psl. **oučcb*

sln. *ovec*;

>>

→ sln. *ubac*;

→ pide. dial. **H₂eui-kéH₂* > psl. **oučcā*

sln. *ovca*;

→ PRENOS 'koza'

→ sln. *ovca*²;

→ MASK NA -jak 'oven'

→ sln. *ovčak*; /.../

besednodružinski
podatek

usmerjevalniki

▷ oven ▷ ovca² ▷ ovček ▷ ovcon ▷ ovčak ▷ ovčar¹ ▷ ovčar² ▷ ovčarica ▷ čičika ▷ ovčji kozel ▷ ovec ▷ karakul ovca

Geselski članek **pulež** z iztočnico, ki je bila v slovenščino izposojena, vsebuje 6 od vseh 12 leksikografsko določenih enot:

povezanost z ESSJ

iztočnica	—	pulež	ESSJ 0
ponazarjalno gradivo	—	<i>pù:lěš</i> m, g -ža 'bolha' (primor. obsoš. – Ivančič Kutin 2007).	
rekonstrukcija	—	Isln. dial. * <i>pūliž</i> m 'bolha'; po redukciji nenaglašnega -i- in izgubi zvena v izglasju Nsg obsoš. <i>pù:lěš</i> .	
izposojeno iz	—	⇒ rom. * <i>'pu:ližě</i> m 'bolha', pred lenizacijo * <i>'pu:ličě</i> 'isto' iz lat. Asg <i>pūlicem</i> k <i>pūlex</i> m, g -icis 'bolha', iz česar je tudi it. <i>pulce</i> 'isto', it. ben. <i>pùlese</i> (Boerio 1867), ben. istr. <i>pūlišo</i> (Izola – Vascotto 1987), <i>pūlifo</i> (Koper – Manzini, Rocchi 1995), furl. <i>pulč</i> (Brecelj 2005).	
etimološka razlaga	—	ⓔ Korenski del <i>pūl-</i> v lat. <i>pūlex</i> m, g -icis 'bolha' se prek * <i>pusl-</i> po premetu izvaja iz * <i>plus-</i> , ki se potrjuje v sti. <i>plúsi-</i> 'bolha', to pa povezuje z lit. <i>blusà</i> in psł. * <i>bl̃hã</i> = sln. <i>bólha</i> in s pgerm. * <i>flauha-</i> m 'bolha' (< * <i>ploy-ko-</i>), stvn. <i>flôh</i> 'isto', nvn. <i>Floh</i> (de Vaan 2008: 496s.). Dalje nejasno.	

Geselski članek **smrduh**³ z iztočnico, ki je bila v slovenščino kalkirana, vsebuje 7 od vseh 12 leksikografsko določenih enot:

povezanost z ESSJ

iztočnica	—	smrduh ³	ESSJ s.v. <i>smrděti</i>
ponazarjalno gradivo	—	<i>smrdúh</i> m 'das Stinkthier (mephitis chinga)' (Pleteršnik), <i>smrdúh</i> 'Stinkthier, Mephitis Chinga' (Erjavec 1881: 26), <i>smrduh</i> 'Stinkthier' (Janežič 1851).	
rekonstrukcija	—	Isln. knjiž. * <i>smr'du:h</i> m 'skunk' (19. st.).	
kalk	—	⇒ ^K nvn. <i>stinktíer</i> 'mephitis, exotische gattung der marder, so benannt weil es zur verteidigung ein stinkendes sekret ausspritzt' (Grimm 1854–1971), dobesedno 'smr-deča žival'.	
etimološka razlaga	—	ⓔ Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen z naplastitvijo novega zoonimskega pomena na substantiv <i>smrdúh</i> , ker je za skunka, dihurja in smrdokavro značilno, da izločajo smrdljivo tekočino. Enako je bil isti novi pomen naplaščen na dial. sin <i>smrdak</i> 'dihur' ← * <i>smrdat</i> (► <i>smrdat</i> ²), kot je videti iz smrdaki m pl 'skunki, Mephitinae' (CZŽ 1997: 338).	
usmerjevalnik	—	► smrduh ¹	

Viri in literatura

Tiskani viri in literatura

Izvorno cirilični tiskani viri in literatura so v seznamu prečrkovani brez upoštevanja fonetične vrednosti zapisov, tj. *Trubačev* in ne *Trubačov*, znak ъ je v levi predstavitvi ohranjen, v desni pa z upoštevanjem SP 2001 označen z ' , tj. *Dalb*, toda *Dal'*, bolgarski ъ je v desni predstavitvi označen z ā itd.

Abaev 1958–1989 = Vasilij Ivanovič Abaev, *Istoriko-ètimologičeskij slovar' osetinskogo jazyka* I–IV. Moskva, Leningrad 1958–1989: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR.

Acrocephalus = *Acrocephalus: glasilo Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije* 1–. Ljubljana 1980–: Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije.

Adams 1999 = Douglas Q. Adams, *A Dictionary of Tocharian B*. Amsterdam, Atlanta 1999: Rodopi.

Alasia 1607 = Gregorij Alasia da Sommaripa, *Slovar italijansko-slovenski, druga slovensko-italijanska in slovenska besedila*. Videm 1607. Ljubljana, Devin-Nabrežina, Trst 1979: Založba Mladinska knjiga in Založništvo tržaškega tiska.

ALEW = *Altlitauisches etymologisches Wörterbuch (ALEW)*. Version 1.1. Unter der Leitung von Wolfgang Hock und der Mitarbeit von Elvira-Julia Bukevičiūtė und Christiane Schiller, bearbeitet von Rainer Fecht, Anna Helene Feulner, Eugen Hill und Dagmar S. Wodtko. Berlin 2019: Humboldt-Universität zu Berlin.

ALP = *Acta Linguistica Petropolitana: Trudy Instituta lingvističeskikh issledovanij/Transactions of the Institute for Linguistic Studies* I–. Sankt-Peterburg 2003–: Nauka.

Andriotis 1967 = Ν. Π. Ανδριώτη έτυμολογικό λεξικό τής κοινής νεοελληνικής. Δεύτερη έκδοση. Θεσσαλονίκη 1967.

Anikin 2007– = Aleksandr E. Anikin, *Russkij ètimologičeskij slovar'* 1–. Moskva 2007–: Rukopisnye pamjatniki Drevnej Rusi.

Annales = *Annales: Anali za istrske in mediteranske študije/Annali di Studi istriani e mediterranee/Annals for Istrian and Mediterranean Studies: Series historia et sociologia* 1–. Koper 1994–.

Antič 2009 = Olga Antič - Ostrčeva, *Honga, hon, hrmoka: Slovar prleške govorice*. Križevci pri Ljutomeru 2009: Samozaložba.

Antič 1991 = Vladimir Antič, *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb 1991: Novi Liber.

ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1–23. Zagreb 1880–1976: JAZU.

AS 1986 = *Atlas Slovenije*. Ljubljana 1986: Mladinska knjiga, Geodetski zavod SR Slovenije.

AS 1996 = *Atlas Slovenije*. 218 strani topografskih kart 1:50 000, letalski posnetki Slovenije, 44 mestnih načrtov. Ljubljana 1996: Založba Mladinska knjiga, Geodetski zavod Slovenije.

ASPh = *Archiv für slavische Philologie* 1–42. Herausgegeben von Vatroslav Jagić. Berlin 1876–1929.

Atelšek Diss. 2016 = Simon Atelšek, *Čebelarsko izrazje od 18. do srede 19. stoletja*. Disertacija. Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta. Ljubljana 2016.

Bajec 1950 = Anton Bajec, *Besedotvorje slovenskega jezika I: Izpeljava samostalnikov*. Ljubljana 1950: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

- Bajec 1952** = Anton Bajec, *Besedotvorje slovenskega jezika II: Izpeljava slovenskih pridevnikov. III: Zloženke*. Ljubljana 1952: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Bajzek Lukač 2009** = Marija Bajzek Lukač, *Slovar Gornjega Senika A–L* (= Zora 66). Bielsko-Biala, Budapest, Kansas, Maribor, Praha 2009: Filozofska fakulteta. Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti.
- Balbi, Moscarda Budić 2003** = Maria Balbi, Maria Moscarda Budić, *Vocabolario del dialetto di Gallesano d'Istria*. Fiume, Trieste, Rovigno 2003: Unione Italiana, Università Popolare, Centro di Ricerche Storiche.
- BalkEz** = *Balkansko ezikoznanie/Linguistique balkanique I–*. Sofija 1959–.
- BALM** = *Bolletino dell'Atlante Linguistico Mediterraneo* 1–35. Venezia, Roma, Firenze, Pisa 1959–1993: Istituto per la collaborazione culturale, Casa editrice Olschki, Giardini.
- Baraga 2010** = France Baraga, *Urbar gospostva Mirna 1563–1570 in ostanki grajskega arhiva*. Mirna 2010: Studio 5 Mirna.
- Bartoli 1906** = Matteo Giulio Bartoli, *Romanische Dialektstudien I–II*. Wien 1906: Alfred Hölder.
- Bartoš 1906** = František Bartoš, *Dialektický slovník moravský*. V Praze 1906: Nákladem České Akademie Císaře Františka Josefa.
- Battisti, Alessio 1950–1957** = Carlo Battisti, Giovanni Alessio, *Dizionario etimologico italiano I–V*. Firenze 1950–1957: G. Barbera editore.
- Baudouin 1875** = Jan N. Baudouin de Courtenay, *Opyt fonetiki rez'janskih govorov*. Varšava, Peterburg 1875: È. Vende i Ko, D. E. Kožančikov.
- Baudouin 1895** = Jan N. Baudouin de Courtenay, *Materialen zur südslavischen Dialektologie und Ethnographie 1: Resianische Texte, gesammelt in den JJ. 1872, 1873 und 1877*. St. Petersburg 1895: Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.
- Beekes 2010** = Robert S. P. Beekes, *Etymological Dictionary of Greek* 1–2. Leiden, Boston 2010: Brill.
- Belostenec 1740** = Ivan Belostenec, *Gazophylacium I–II*. Zagreb 1740: Liber, Mladost. [Reprint latinsko-hrvaškega in hrvaško-latinskega slovarja iz leta 1740.]
- BER** = *Bälgerski etimologičen rečnik I–*. Sofija 1971–: Izdatelstvo na Bälgerskata akademija na naukite.
- Berneker 1908–1913** = Erich Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch I–II (A–моръ)*. Heidelberg 1908–1913: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- Bevk 1944** = Stanko Bevk, *Po živalskem svetu: zbirka razprav in slik iz življenja živali*. Ljubljana 1944: Zimska pomoč.
- Bevk 1966** = France Bevk, *Naše živali*. Ljubljana 1966: Mladinska knjiga.
- Bezljaj 1956–1961** = France Bezljaj, *Slovenska vodna imena I–II*. Ljubljana 1956–1961: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Bezljaj 1967** = France Bezljaj, *Eseji o slovenskem jeziku*. Ljubljana 1967: Mladinska knjiga.
- Bezljaj 2003** = France Bezljaj, *Zbrani jezikoslovni spisi I–II*. Uredila Metka Furlan. Ljubljana 2003: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Bezljaj ESSJ** = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika I* (1976). *Etimološki slovar slovenskega jezika II* (1982). *Etimološki slovar slovenskega jezika III* (1995). Dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan. *Etimološki slovar slovenskega jezika IV* (2005). Avtorji gesel France Bezljaj, Marko Snoj in Metka Furlan. Uredila Marko Snoj in Metka Furlan. *Etimološki slovar slovenskega jezika V*: Kazala (2007). Izdelala Marko Snoj in Simona Klemenčič. Ljubljana 1976–2007: Mladinska knjiga, Založba ZRC.
- Bezljaj ESSJ PZ 1963** = France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika: Poskusni zvezek*. Ljubljana 1963: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Bjeletić 2006** = Marta Bjeletić, *Iskovrnuti glagoli*. Beograd 2006: Institut za srpski jezik SANU.

- Blaznik 1986** = Pavle Blaznik, *Historična topografija Slovenije II: Slovenska Štajerska in jugoslovanski del Koroške do leta 1500*. Maribor 1986: Obzorja.
- Blažeka, Rob 2014** = Đuro Blažeka, Grozdana Rob, *Rječnik Murskog Središća*. Zagreb 2014: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Grad Mursko Središće, Županija Međimurska, Tiskara Letis.
- BLin** = *Belaruskaja lingvistyka* 1–. Minsk 1972–.
- Boerio 1867** = Giuseppe Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*. Terza edizione aumentata e corretta. Venezia 1867: Reale tipografia di Giovanni Cecchini.
- Bohorič 1584** = Adam Bohorizh, *Arcticae horulae succisivae/Zimske urice proste*. Prevedel in spremno študijo napisal Jože Toporišič. Maribor 1987: Založba Obzorja.
- Bojanić, Trivunac 2002** = Mihailo Bojanić, Rastislava Trivunac, *Rječnik dubrovačkog govora*. Beograd 2002: Srpska akademija nauka i umetnosti, Institut za srpski jezik SANU.
- Boryś 2005** = Wiesław Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków 2005: Wydawnictwo Literackie.
- Bottin 2003** = Renzo Bottin, *Al graisan: Vocabolario e grammatica del dialetto parlato nell'isola di Grado*. Udine 2003: Litografia Ponte.
- Brecelj 2005** = Marijan Brecelj, *Furlansko-slovenski slovar*. Nova Gorica 2005: Goriška knjižnica Franceta Bevka Nova Gorica.
- Brehm 1864–1869** = Alfred Edmund Brehm, *Illustriertes Thierleben: eine allgemeine Kunde des Thierreichs* 1–6. Hildburghausen 1864–1869: Bibliographisches Institut.
- Brinar 1970** = Miran Brinar, *Gozdarski slovar*. Ljubljana 1970: Zveza inženirjev in tehnikov gozdarstva in industrije za predelavo lesa Slovenije.
- Brückner 1927** = Aleksander Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa 1927.
- BS** = *Brižinski spomeniki*. Znanstvenokritična izdaja. Ljubljana 1993: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- BSKJ** = Kozma Ahačič, Andreja Legan Ravnikar, Majda Merše, Jožica Narat, France Novak, *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. Ljubljana 2011: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- BSL** = *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 1–. Paris 1869–.
- Bukumirić 2012** = Mileta Bukumirić, *Rečnik govora severne Metohije*. Beograd 2012: Institut za srpski jezik SANU.
- Bulahovskij 1978** = Leonid Arsenijovič Bulahovskij, Slavjanske naimenovanja ptic. V: L. A. Bulahovskij, *Izbrannye trudy v pjati tomah: Tom tretij*. Kijev 1978: Izdatel'stvo Naukova dumka. 188–299 str. [Ponatis člankov, ki so bili objavljeni leta 1948.]
- Chambers 1753** = *A Supplement to Mr. Chambers's Cyclopædia: or, Universal Dictionary of Arts and Sciences*. In Two Volumes. London 1753.
- CHD** = *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*. Chicago 1980–: The Oriental Institute of the University of Chicago.
- Cigale 1860** = *Deutsch-slovenisches Wörterbuch* I–II. Herausgegeben auf Kosten des Hochwürdigsten Herrn Fürstbischöfes von Laibach Anton Alois Wolf. Laibach 1860.
- Cigale 1880** = Matej Cigale, *Znanstvena terminologija s posebnim ozirom na srednja učilišča*. Ljubljana 1880: Založila in na svetlo dala Matica slovenska.
- Corominas 1976** = Joan Corominas, *Breve diccionario etimológico de la lengua castellana*. Tercera edición muy revisada y mejorada. Madrid 1976: Gredos.
- Cortelazzo, Zolli 1979–1988** = Manlio Cortelazzo, Paolo Zolli, *Dizionario etimologico della lingua italiana* 1–5. 1979–1988: Zanichelli.
- Cossutta 1987** = Rada Cossutta, *Slovenski dialektološki leksikalni atlas tržaške pokrajine*. Trst 1987: Università degli studi di Trieste.
- Cossutta 2001** = Rada Cossutta, *Narečna podoba Križa pri Trstu* (= Knjižnica Annales 25). Koper 2001: Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije.

- Cossutta 2002** = Rada Cossutta, *Poljedelsko in vinogradniško izrazje v slovenski Istri* (= Knjižnica Annales 26). Koper 2002: Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije.
- Cossutta 2015** = Rada Cossutta, *Ribiška jezikovna in kulturna dediščina v Tržaškem zalivu in slovenski Istri*. Koper 2015: Univerzitetna založba Annales.
- CPS 1998** = *Colloquium Pruthenicum secundum*: Papers from the Second International Conference on Old Prussian held in Mogilany near Kraków, October 3rd-6th, 1998. Edited by Wojciech Smoczyński. Kraków 1998: The Jagellonian University in Cracow, Warsaw University.
- CSI** = *Croatica et Slavica Iadertina* 1–. Zadar 2005–: Sveučilište u Zadru.
- Cuvier 1829** = *The Animal Kingdom, arranged in conformity with it's organisation by the baron Cuvier, member of the Institute of France*. London 1829: Printed for Whittaker, Treacher, and Co., Ave-Maria-Lane.
- Cvenkel, Pečenko 1964** = Marjan Cvenkel, Rihard Pečenko, *Usnje in krzno*. Ljubljana 1964: Centralni zavod za napredek gospodinjstva.
- CZŽ 1997** = *Živalstvo. Leksikon Cankarjeve založbe*. Ljubljana 1997: Cankarjeva založba.
- ČDL** = *Čakavisch-deutsches Lexikon* I–III. Von Mate Hraste und Petar Šimunović. Unter Mitarbeit und Redaktion von Reinhold Olesch. Köln, Wien 1979–1983: Böhlau Verlag.
- Čepar 2017** = Metod Čepar, *Praslovanski ijevski samostalniki moškega spola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja*. Ljubljana 2017: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Čiv, čiv 2025** = Čiv, čiv, še sem živ: Jezikoslovne študije v spomin profesorju Janezu Orešniku. Uredila Tatjana Marvin Derganc. Ljubljana 2025: Založba Univerze v Ljubljani.
- ČJA** = *Český jazykový atlas* 1–5, Dodatky. Praha 1992–2011: Academia.
- ČJKZ** = *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* I–VIII. Ljubljana 1918–1931.
- Čop Diss. 1983** = Dušan Čop, *Imenoslovje zgornjesavskih dolin*. Disertacija. Ljubljana 1983.
- ČR** = *Čakavska rič* I–. Split 1971–: Književni krug.
- Čujec Stres 2010–2014** = Helena Čujec Stres, *Slovar zatolminskega govora* 1–2. Zatolmin 2010–2014: Stres inženiring.
- Čuljat 2009** = Marko Čuljat, *Ričnik ličke ikavice*. Gospić 2009: Lika press.
- ČZN** = *Časopis za zgodovino in narodopisje* I–XXXV. Maribor 1904–1940: Obzorja.
- DABM** = *Dyjalektalagičny atlas belaruskaj movy*. Ustupnyja artykuly, davedačnyja materyjaly i kamentaryi da kart. Minsk 1963: Vydavectva Akademii navuk BSSR.
- Dajnko 1824** = Peter Dajnko, *Lehrbuch der Windischen Sprache: ein Versuch zur gründlichen Erlernung derselben für Deutsche, zur vollkommeneren Kenntniß für Slowenen*. Grätz 1824: Gedruckt und verlegt bey Johann Andreas Kienreich.
- Dajnko 1831** = Peter Dajnko, *Čelarstvo, ali celó novi, kratki, popun navuk čelne reje, kniga za vse čelne prijatelé vsakega strana*. Vu Gradci 1831.
- Dalla Zonca 1978** = Andrea Dalla Zonca, *Vocabolario Dignanese-Italiano*. Trieste 1978: Università Popolare di Trieste.
- Dalmatin 1575** = Jurij Dalmatin, *JESVS SIRAH*. Ljubljana 1575.
- Dalmatin 1578** = Jurij Dalmatin, *Biblie, tu ie, vsiga svetiga pisma prvi deil*. Ljubljana 1578.
- Dalmatin 1584** = Jurij Dalmatin, *BIBLIA*. Wittenberg 1584.
- Dalʼ 1955** = Vladimir Dalʼ, *Tolkovyj slovarʼ živogo velikorusskogo jazyka* I–IV. Nastojaščee izdanie (voʼmoe so vremeni vyhoda v svet v 1863–1866 gg. pervogo izdanija Slovarja) javljaetsja povtorenim izdanija 1955 g., kotoroe, v svoju očeredʼ, bylo nabrano i napečatano s izdanija 1880–1882 gg. Moskva 1981: Russkij jazyk.
- Daničić 1863–1864** = Đuro Daničić, *Rječnik iz književnih starina srpskih* I–III. Beograd 1863–1864.
- Daničić 1876** = Đuro Daničić, *Osnove srpskoga ili hrvatskoga jezika*. Biograd 1876: Državna štamparija.

- Darms 1978** = Georges Darms, *Schwäher und Schwager, Hahn und Huhn: die Vrddhi-Ableitung im Germanischen*. München 1978: R. Kitzinger.
- De Saussure 1879** = Ferdinand de Saussure, *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indo-européennes*. Leipsick 1879: En vente chez B. G. Teubner.
- De Vaan 2008** = Michiel de Vaan, *Etymological Dictionary of Latin and other Italic Languages*. Leiden, Boston 2008: Brill.
- De Vries 1971** = Jan de Vries, *Nederlands etymologisch woordenboek*. Leiden 1971: E. J. Brill.
- Debenjak 1993** = Doris, Božidar in Primož Debenjak, *Veliki nemško-slovenski slovar/Großes deutsch-slowenisches Wörterbuch*. Ljubljana 1993: DZS.
- Della Bella 1728** = *Dizionario italiano, latino, illirico, cui si permettono alcuni avvertimenti per iscrivere, e con facilità maggiore leggere le voci illiriche, scritte con caratteri italiani*. Ed anche una breve grammatica per apprendere con proprietà la lingua illirica. Con in fine l'indice latino-italicus. Opera del P. Ardelio della Bella. In Venezia 1728.
- Demiraj 1997** = Bardhyl Demiraj, *Albanische Etymologien* (Untersuchung zum albanischen Erbwortschatz). Amsterdam, Atlanta 1997: Rodopi.
- Derksen 2008** = Rick Derksen, *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden, Boston 2008: Brill.
- Derksen 2015** = Rick Derksen, *Etymological Dictionary of the Baltic Inherited Lexicon*. Leiden, Boston 2015: Brill.
- Devetak DN 2002** = Viljena Devetak, *Govor in kolednica prebivalcev Vrha Sv. Mihaela (San Michele del Carso)*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Ljubljana 2002.
- DiahSin 2006** = *Diachronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah* (= Zora 41). Uredili Mihaela Koletnik, Vera Smole. Maribor 2006: Slavistično društvo Maribor.
- Dinić 2008** = Jakša Dinić, *Timočki dijalekatski rečnik*. Beograd 2008: Institut za srpski jezik SANU.
- DiS** = *Dom in svet* 1–56. Ljubljana 1888–1944: Katoliško tiskovno društvo.
- dLib.si** = *Digitalna knjižnica Slovenije*, <https://www.dlib.si>.
- Dokler 1915** = Anton Dokler, *Grško-slovenski slovar*. Ljubljana 1915: Založil Knezoškofijski zavod sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano.
- Doria 1987** = Mario Doria, *Grande dizionario del dialetto triestino: Storico, etimologico, fra-seologico*. Con la collaborazione di Claudio Noliani. Trieste 1987: Edizioni Il Meridiano Trieste.
- Drobnič 1858** = Jožef Drobnič, *Slovensko-nemško-talianski in Taliansko-nemško-slovenski besednjak*. Ljubljana 1858: Natisnil Jožef Blaznik.
- DTZ 1993** = *Dolini Tolminke in Zadlašce*. Zbornik. Zbral in uredil Radovan Lipušček. Tolmin 1993: Triglavski narodni park, Republiški koordinacijski odbor gibanja »Znanost mladini« pri Zvezi organizacij za tehnično kulturo Slovenije.
- Dunkel 2014** = Georg E. Dunkel, *Lexikon der indogermanischen Partikeln und Pronominalstämme* 1–2. Heidelberg 2014: Universitätsverlag Winter.
- DWDS** = *Der deutsche Wortschatz von 1600 bis heute*, <https://www.dwds.de/wb/>.
- Dybo 1981** = Vladimir Antonovič Dybo, *Slavjanskaja akcentologija: Opyt rekonstrukcii sistemy akcentnyh paradigm v praslavjanskom*. Moskva 1981: Nauka.
- Dybo 2000** = Vladimir Antonovič Dybo, *Morfonologizovannye paradigmatičeskie akcentnye sistemy*. Tipologija i genezis. Tom I. Moskva: Jazyki russkoj kul'tury.
- Eckert 1983** = Rainer Eckert, *Die Nominalstämme auf -i im Baltischen unter besonderer Berücksichtigung des Slawischen*. Berlin 1983: Akademie der Wissenschaften der DDR.
- EIEC** = *Encyclopedia of Indo-European Culture*. J. P. Mallory and D. Q. Adams (eds.). London, Chicago 1997: Fitzroy Dearborn Publishers.

- Elezović 1932–1935** = Gliša Elezović, *Rečnik kosovsko-metohiskog dijalekta* I–II. Beograd 1932–1935: Srpska kraljevska akademija.
- ePfeifer** = Wolfgang Pfeifer, *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*, <https://www.dwds.de/wb/>.
- ERCz 2017** = *Etymological Research into Czech*. Edited by Iлона Janyšková, Helena Karlíková, Vít Boček. Praha 2017: Nakladatelství Lidové noviny.
- Ériu** = *Ériu* I–. Dublin 1904–.
- ERHJ** = Ranko Matasović, Tijmen Pronk, Dubravka Ivšić, Dunja Brozović Rončević, *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika* 1–2. Zagreb 2016–2021: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Erjavec 1864** = *Živalstvo: Prirodopis za niže gimnazije in realke*. Spisal A. Pokorny. Poslovenil Fr. Erjavec, učitelj na kr. viši realki v Zagrebu. Celovec 1864: Natisnil in prodaja J. Leon.
- Erjavec 1872** = *Prirodopis živalstva s podobami*. Za spodnje razrede srednjih šol. Izdelal Dr. Alojzij Pokorny. Poslovenil Fran Erjavec, profesor na c. kr. realki v Gorici. Drugo predelano in pomnoženo izdanje s 490 podobami. Ljubljana 1872: Matica Slovenska v Ljubljani.
- Erjavec 1875** = *Schödlerjeva Knjiga prirode IV. del: Zoologija*. Z 227 podobami. Poslovenil Fr. Erjavec. Ljubljana 1875: Založila in na svetlo dala Matica Slovenska v Ljubljani.
- Erjavec 1881** = *Prirodopis živalstva s podobami*. Za spodnje razrede srednjih šol. Izdelal Dr. Alojzij Pokorny, poslovenil Fran Erjavec. Ljubljana 1881: Založila in na svetlo dala Matica Slovenska v Ljubljani.
- Erjavec 1995** = Fran Erjavec, *Domače in tuje živali v podobah: besedilo jezikovno posodobil Janez Dular*. Ljubljana 1995: Mladinska knjiga.
- Erjavec 2014** = Zvonimir Erjavec, *Raunagarska rič: Rječnik ravnogorsko-sušičko-španovačkoga dijalekta*. Ravna Gora 2014: Udruga Plodovi gorja Gorskog kotara, Općina Ravna Gora.
- ERSJ** = *Etimološki rečnik srpskog jezika* 1–. Uredio Aleksandar Loma. Beograd 2003–: Institut za srpski jezik SANU.
- ERSJ OS** = Marta Bjeletić, Jasna Vlajić-Popović, Pavle Ivić, Aleksandar Loma, Snežana Petrović, Biljana Sikimić, *Ogledna sveska*. Beograd 1998: Institut za srpski jezik SANU.
- Erzetič 2007** = Edvard Erzetič, *Slovar narečnih, etimoloških in toponomastičnih izrazov vasi Gradno in Višnjevci v Brdih*. 2. izdaja. Škofja Loka 2007.
- ÈSBM** = *Ètymalogičny sloŭnik belaruskaj movy* 1–. Minsk 1978–: Navuka i tēhnika.
- ESJS** = *Etymologický slovník jazyka staroslověnského* 1–21. Praha 1989–2022: Nakladatelství Československé akademie věd.
- ESSJ** → Bezlaj ESSJ
- ÈSSJa** = *Ètimologičeskij slovar' slavyanskijh jazykov* 1–. Moskva 1974–: Nauka.
- eSSKJ** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 2016–, <https://fran.si>.
- ESUM** = *Etymologičnyj slovnyk ukrajins'koji movy* 1–7. Kyïv 1982–: Naukova dumka.
- Ètimologija** = *Ètimologija*. Moskva 1963–.
- Etnolog** = *Etnolog* 1–17. Ljubljana 1926/1927–1944.
- Etymology 2017** = *Etymology and the Indo-European Lexicon*. Proceedings of the 14th Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft 17–22 September 2012, Copenhagen. Edited by Bjarne Simmelkjær Sandgaard Hansen, Benedicte Nielsen Whitehead, Thomas Olander and Birgit Anette Olsen. Wiesbaden 2017: Reichert Verlag.
- EWA** = *Etymologisches Wörterbuch des Althochdeutschen* I–. Göttingen, Zürich 1988–: Vandenhoeck & Ruprecht.
- EWU** = *Etymologisches Wörterbuch des Ungarischen* I–II. Herausgeber Loránd Benkő. Budapest 1992–1994: Akadémiai Kiadó.
- Faggin 1985** = Giorgio Faggin, *Vocabolario della lingua friulana* I–II. Udine 1985: Del Bianco.
- FEW** = Walther von Wartburg, *Französisches Etymologisches Wörterbuch*, <https://lecteur-few.atil.fr/index.php/page/view>.

- Filipi 1993** = Goran Filipi, *Lexicon ornitologicum Histriae Slovenicae/Ornitološki slovar slovenske Istre*. Koper 1993: Knjižnica Annales.
- Filipi 1994** = Goran Filipi, *Istarska ornitonimija: Etimologijski rječnik pučkog nazivlja*. Rijeka 1994: Izdavački centar Rijeka.
- Filipi 2002** = Goran Filipi, *Istrorumunjski lingvistički atlas/Atlasul Lingvistic Istroromân/Atlante Linguistico Istrorumeni*. Pula 2002: Znanstvena udruga Mediteran.
- Filipi, Buršić Giudici 1998** = Goran Filipi, Barbara Buršić Giudici, *Istriotski lingvistički atlas/Atlante Linguistico Istrioto*. Pula 1998: Znanstvena udruga Mediteran.
- Filipi, Buršić Giudici 2012** = Goran Filipi, Barbara Bursić Giudici, *Istromletački lingvistički atlas (ImLA)/Atlante Linguistico Istroveneto (ALIV)/Istrobeneški lingvistični atlas (IbLA)*. Zagreb, Pula 2012: Dominović, Znanstvena udruga Mediteran, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Filipi, Buršić Giudici 2019** = Goran Filipi, Barbara Buršić Giudici, *Lingvistički atlas istarskih čakavskih govora (LAIČaG)/Atlante Linguistico delle Parlate Ciacave Istriane (ALPaCis)/Lingvistični atlas istrskih čakavskih govorov (LAIČaG)*. Pula 2019: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Filologija** = *Filologija* 1–. Zagreb 1957–.
- FO 1981** = *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Sarajevo 1981: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- FOC** = *Folia onomastica Croatica* 1–. Zagreb 1991–.
- Fraenkel 1962–1965** = Ernst Fraenkel, *Litauisches etymologisches Wörterbuch* I–II. Heidelberg 1962–1965: Carl Winter Universitätsverlag.
- Fran** = *Fran: Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*, <https://fran.si>.
- Francetić 2015** = Ivan Francetić, *Rječnik boljunskih govora: izvorni rukopis uredila, priredila i popratila etimološkim komentarima Sandra Tamaro*. Pula 2015: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Freyer 1842** = Heinrich Freyer, *Fauna der in Krain bekannten Säugthiere, Vögel, Reptilien und Fische. Nach Cuvier's System geordnet, mit Abbildungen-Citaten und Angabe des Vorkommens*. Laibach 1842: Gedruckt in der Eger'schen Gubernial-Buchdruckerei.
- Frisk 1973** = Hjalmar Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch* I–II. Zweite, unveränderte Auflage. Heidelberg 1973: Carl Winter Universitätsverlag.
- FS Kronasser 1982** = *Investigationes Philologicae et Comparativae: Gedenkschrift für H. Kronasser*. Herausgegeben von Erich Neu. Wiesbaden 1982: Otto Harrassowitz.
- FS Sławski 2019** = *Etymologica Slavica: Studia etymologiczne poświęcone prof. Franciszkowi Sławskiemu z okazji setnej rocznicy urodzin pod redakcją Marioli Jakubowicz, Szymona Pogwizda, Beaty Raszewskiej-Żurek*. Warszawa 2019: Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, Fundacja Slawistyczna, https://ispan.waw.pl/ireteslaw/bitstream/handle/20.500.12528/1084/Etymologica_Slavica.pdf.
- Furlan 2013** = Metka Furlan, *Novi etimološki slovar slovenskega jezika: poskusni zvezek*. Ljubljana 2013: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Furlan 2016** = Metka Furlan, *Prispevki k slovenski in slovanski etimologiji*. Ljubljana 2016: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Gagović 2004** = Svetozar Gagović, Iz leksike Pive (selo Bezuje). *Srpski dijalektološki zbornik* LI, 1–312.
- Geister 1995** = Iztok Geister, *Ornitološki atlas Slovenije. Razširjenost gnezdkil*. Ljubljana 1995: Državna založba Slovenije.
- Gerov 1895–1908** = Najden Gerov, *Rečnik na bălgarskija ezik* I–V. Sofija 1975–1978: Bălgarski pisatel.

Gigafida = *Korpus Gigafida*, <http://www.gigafida.net/>.

Giljanović Diss. 2011 = Suzana Giljanović, *Leksikološko-etimološka razčlemba izbranih romanizmov v šavirskih govorih*. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Ljubljana 2011.

Glasnik SED = *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 1–. Ljubljana 1956–.

Glonar 1936 = Joža Glonar, *Slovar slovenskega jezika*. Ljubljana 1936: Umetniška propaganda.

Gluhak 1993 = Alemko Gluhak, *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb 1993: August Cesarec.

Gostenčnik 2018 = Januška Gostenčnik, *Krajevni govori ob Čabranki in zgornji Kolpi*. Ljubljana 2018: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Gradivo Breckerfeld = Franc Anton pl. Breckerfeld (1739–1806), *Ornitonimsko in ihtionimsko rokopisno gradivo iz Dolskega arhiva*. Arhiv Republike Slovenije.

Gradivo ESSJ = *Gradivo za Etimološki slovar slovenskega jezika*. Oddelek za etimologijo in onomastiko Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.

Gradivo OLA = *Slovensko gradivo za Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas*. Oddelek za dialektologijo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.

Gradivo SSKJ = *Listkovno gradivo za Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Oddelek za leksikologijo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani. Arhiv Republike Slovenije.

Gradivo SSKJ16 = *Gradivo Slovarja slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. Oddelek za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.

Greenberg 2002 = Marc L. Greenberg, *Zgodovinsko glasoslovje slovenskega jezika*. Maribor 2002: Aristej.

Gregorič 2014 = Jože Gregorič, *Kostelski slovar*. Uredili Sonja Horvat, Ivanka Šircelj-Žnidaršič in Peter Weiss. Ljubljana 2014: Založba ZRC, ZRC SAZU.

GrH 1991 = *Gradišćanskohrvatsko-hrvatsko-nimški rječnik*. Glavni uredniki: dr. Božidar Finka i dr. Radoslav Katičić. Zagreb, Eisenstadt 1991: Kommission für kulturelle Auslandsbeziehungen der R Kroatien, Institut für kroatische Sprache.

Grimm 1854–1971 = Jakob Grimm, Wilhelm Grimm, *Deutsches Wörterbuch* 1–33. Nachdruck. München 1984: Deutscher Taschenbuch Verlag.

Grinčenko 1907–1909 = Borys Grinčenko, *Slovar' ukrajins'koji movy* I–IV. Kyïv 1907–1909.

Gura 1997 = A. V. Gura, *Simbolika životnyh v slavyanskoj narodnoj tradicii*. Moskva 1997: Indrik.

Gutsmann 1789 = Oswald Gutsmann, *Deutsch=windisches Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschten windischen Stammwörter, und einiger vorzüglichern abstammenden Wörter*. Klagenfurt 1789. [Obrnjeno izdajo slovarja je izdelal Ludwig Karničar in je leta 1999 v Gradcu izšla kot 3. zvezek serije Slowenistische Forschungsberichte.]

Habelić 1670 = *Dictionar, ili Réchi SzlovenŹzke zvexega ukup zebrane, u red poŹttauylene, i Diachkemi zlahkotene Trudom Jurja Habelicha*. Stampano u Nemskom Gradczu, pri Odvetku WidmanftadiuŹŹa 1670.

Havers 1946 = Wilhelm Havers, *Neuere Literatur zum Sprachtabu*. Wien 1946: R. M. Rohrer.

Havlová 2010 = Eva Havlová, *České názvy savců. Historicko-etymologická studie*. Praha 2010: Lidové noviny.

HDZb = *Hrvatski dijalektološki zbornik* I–. Zagreb 1956–: JAZU.

HER = *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Glavna urednika Ljiljana Jojić, Ranko Matasović. Zagreb 2003: Novi Liber.

Hipolit 1711–1712 = Hipolit Novomeški, *Dictionarium trilingue ex tribus nobilissimis Europae linguis compositum*. In anteriori parte Latino-Germanico-Sclavonicum in posteriori parte Germanico-Sclavonico-Latinum 1711/12. Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.

Hirtz 1928–1956 = Miroslav Hirtz, *Rječnik narodnih zoologičkih naziva* I: Dvoživci (Amphibia) i gmazovi (Reptilia). Zagreb 1928: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.

- Rječnik narodnih zoologičkih naziva II: Ptice (Aves)*. Zagreb 1938–1947: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. *Rječnik narodnih zoologičkih naziva III: Ribe (Pisces)*. Zagreb 1956: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Holub, Kopečný 1952** = Josef Holub, František Kopečný, *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1952: Státní nakladatelství učebnic v Praze.
- Houtzagers 1985** = H. Peter Houtzagers, *The Čakavian dialect of Orlec on the island of Cres* (= Studies in Slavic and General Linguistics 5). Amsterdam 1985: Rodopi.
- Houtzagers 1999** = H. Peter Houtzagers, *The Kajkavian Dialect of Hidegség and Fertőhomok* (= Studies in Slavic and General Linguistics 27). Amsterdam, Atlanta 1999: Rodopi.
- IE Interfaces 2024** = *Indo-European Interfaces: Integrating Linguistics, Mythology and Archaeology*. Jenny Larsson, Thomas Olander, Anders Richardt Jørgensen (eds.). Stockholm 2024: Stockholm University Press.
- IE Nomen 2003** = *Indogermanisches Nomen: Derivation, Flexion und Ablaut: Akten der Arbeitstagung der Indogermanisches Gesellschaft/Society for Indo-European Studies/Société des Études Indo-Européenne, Freiburg, 19. bis 22 September 2001*. Herausgegeben von Eva Tichy, Dagmar S. Wodtko, Britta Irslinger. Bremen 2003: Hempen Verlag.
- IE Verb 2012** = *The Indo-European Verb: Proceedings of the Conference of the Society for Indo-European Studies, Los Angeles 13–15 September 2010*. Edited by H. Craig Melchert. Wiesbaden 2012: Reichert Verlag.
- IF** = *Indogermanische Forschungen* 1–. Berlin, New York 1891–: Walter de Gruyter.
- IMP** = *Jezikovni viri starejše slovenščine IMP*, <https://nl.ijs.si/imp/>.
- Isačenko 1939** = Aleksander Vasiljevič Isačenko, *Narečje vasi Sele na Rožu*. Ljubljana 1939: Znanstveno društvo v Ljubljani.
- Ivančič Kutin 2007** = Barbara Ivančič Kutin, *Slovar bovškega govora*. Ljubljana 2007: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Jakomin 1995** = Dušan Jakomin, *Narečni slovar Sv. Antona pri Kopru*. Trst 1995: Škedenjski etnografski muzej.
- Jakubaš 1954** = Filip Jakubaš, *Hornjoserbsko=němski słownik/Obersorbisch=deutsches Wörterbuch*. Budyšin/Bautzen 1954: Domowina.
- Jambrešić 1742** = *Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica, et Hungarica locuples, in usum potissimum studiosae juventutis digestum, ab Andrea Jambressich, Societatis Jesu sacerdote, Croata Zagoriensi*. Zagrabiae 1742. [Faksimile iz leta 1922 je izšel v Zagrebu: Zavod za hrvatski jezik Hrvatskoga filološkog instituta.]
- Janežič 1850** = Anton Janežič, *Vollständiges Taschen=Wörterbuch der slovenischen und deutschen Sprache: Deutsch-slovenisches Theil*. Klagenfurt 1850: Im Verlage der J. Sigmund'schen Buchhandlung.
- Janežič 1851** = Anton Janežič, *Popolni ročni slovar slovenskega in nemškega jezika: Slovensko-nemški del*. Celovec 1851: V založbi J. Sigmundove knjigarnice.
- Janežič 1867** = Anton Janežič, *Deutsch-slovenisches Taschen-Wörterbuch für Schule und Haus*. 2., umgearbeitete und vermehrte Auflage. Klagenfurt 1867: E. Liegel.
- Janežič 1874** = *Anton Janežič-ev slovensko nemški slovar*. Celovec 1874: Založila in natisnila družba sv. Mohora.
- Janežič 1889** = Anton Janežič, *Deutsch-flovenisches Hand-Wörterbuch*. Dritte, vollständig umgearbeitete und vermehrte Auflage von Anton Bartel. Klagenfurt 1889: Druck und Verlag der Buchdruckerei der St. Hermagoras=Bruderschaft.
- Janežič 1893** = *Anton Janežič-ev slovensko-nemški slovar*. Tretji natis. Predelal in pomnožil France Hubad. Celovec 1893: Tiskala in založila tiskarna družbe svetega Mohorja.
- Janežič 1908** = *Anton Janežič-ev slovensko-nemški slovar*. Četrti, pomnoženi natis. Priredil France Hubad. Celovec 1908: Natisnila in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja.

- Jarnik 1832** = Urban Jarnik, *Verfuch eines Etymologikons der Slowenifchen Mundart in Inner-Oefferreich*. Klagenfurt 1832: Gedruckt und verlegt von Ferdinand Edlen von Kleinmayr.
- JČ** = *Jazykovedný časopis* 1–: Vedecký časopis pre otázky jazyka. Bratislava 1954–: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied.
- Jejčič DN 2010** = Irena Jejčič, *Slovar govora vasi Velike Žablje: Besedje s tematiko sadovnjak, vinograd, vrt, polje, živali*. Diplomsko delo. Univerza v Novi Gorici. Nova Gorica 2010.
- Ježovnik 2022** = Janoš Ježovnik, *Glasovne in naglasne značilnosti terskega narečja*. Ljubljana 2022: Založba ZRC.
- JF** = *Južnoslovenski filolog: Povremeni spis za slovensku filologiju i lingvistiku* I–. Beograd 1913–.
- JiS** = *Jezik in slovstvo* 1–. Ljubljana 1955–: Slavistično društvo Slovenije.
- JP** = *Język polski* I–. Kraków 1913–: Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego.
- Jungmann 1835–1839** = Josef Jungmann, *Slovník česko-německý* I–IV. V Praze 1835–1839.
- Jurančič 1986** = Janko Jurančič, *Srbskohrvatsko-slovenski slovar*. Tretja, znatno razširjena izdaja. Ljubljana 1986: Državna založba Slovenije.
- Juričič 1578** = Jurij Juričič, *POSTILLA*. Ljubljana 1578.
- Jurišić 1973** = Blaž Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade II dio: Rječnik*. Zagreb 1973: JAZU.
- JZ** = *Jezikoslovni zapiski* 1–. Glasilo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Ljubljana 1991–.
- Kálal 1924** = Miroslav Kálal, *Slovenský slovník z literatury aj nářečí*. Banská Bystrica 1924: Nakladom vlastnym.
- Kalsbeek 1998** = Janneke Kalsbeek, *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria* (= Studies in Slavic and General Linguistics 25). Amsterdam, Atlanta 1998: Rodopi.
- Karadžić 1818** = Vuk Stefanović Karadžić, *Srpski rječnik*. U Beču 1818.
- Karłowicz SGP** = Jan Karłowicz, *Słownik gwar polskich* I–VI. Kraków 1900–1911: Nakładem Akademii Umiejętności.
- Karničar 1990** = Ludwig Karničar, *Der Obir-Dialekt in Kärnten: Die Mundart von Ebriach/Obirsko*. Wien 1990: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Kastelec, Vorenc 1680–1710** = Jože Stabej, *Slovensko-latinski slovar*. Po: Matija Kastelec-Gregor Vorenc, *Dictionarium Latino-Carniolicum (1680–1710)*. Ljubljana 1997: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kattinig 2017** = Marnvam po domače: *Živi narečni besednjak slovenskega govora v zgornjem Rožu od Huma pri Rožeku do Mute pri Svečah*. Zbral in uredil Franc Kattinig, pd. Prosenov Francej. Celovec, Ljubljana, Dunaj 2017: Mohorjeva založba.
- Keber 1988** = Janez Keber, *Leksikon imen: Izvor imen na Slovenskem*. Celje 1988: Mohorjeva družba.
- Keber 1996** = Janez Keber, *Leksikon imen: Izvor imen na Slovenskem*. Druga, dopolnjena izdaja. Celje 1996: Mohorjeva družba.
- Keber 1996–1998** = Janez Keber, *Živali v prisposodbah* 1–2. Celje 1996–1998: Mohorjeva družba.
- Kellner 1946–1949** = Adolf Kellner, *Východolašská nářečí* I–II. Brno 1946–1949.
- Kenda 1926** = Josip Kenda, *Slovarsko gradivo s Tolminskega*. Rokopis 1926. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Kenda-Jež Diss. 2002** = Karmen Kenda-Jež, *Cerkljansko narečje: Teoretični model dialektološkega raziskovanja na zgledu besedišča in glasoslovja*. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Ljubljana 2002.
- Kiparsky 1934** = Valentin Kiparsky, *Die gemeinslavischen Lehnwörter aus dem Germanischen*. Helsinki 1934.
- Kloekhorst 2008** = Alwin Kloekhorst, *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*. Leiden, Boston 2008: Brill.

- Kluge 1995** = Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Bearbeitet von Elmar Seebold. 23., erweiterte Auflage. Berlin, New York 1995: Walter de Gruyter.
- Kölligan 2019** = Daniel Kölligan, *Erkink' ew erkir: Studien zur historischen Grammatik des Klassisch-Armenischen*. Hamburg 2019: Baar.
- Kolomeiec 1983** = Vera Titovna Kolomeiec, *Proishozhdenie obščeslavjanskij nazvanij ryb*. Kiev 1983: Naukova Dumka.
- Konečný 1845** = Jan Nepomuk Konečný, *Ouplný kapesní slovník čechoslowanského a německého jazyka: Díl německo-čechoslowanský*. We Widni 1845: Nakladem Josefa Wenedikta.
- Kopečný 1981** = František Kopečný, *Základní všeslovanská slovní zásoba*. Spolupracovali Eva Havlová, Hermína Pleváčová, Antonín Mátl. Praha 1981: Academia.
- Korenjak 2012** = Davorin Korenjak, *Baldorja: zapis in slovar zahodnobriškega govora*. Dobrovo v Brdih 2012: Samozaložba Davorin Korenjak.
- Korošec 2018** = Tomo Korošec, *Ribiški slovar*. Ljubljana 2018: Ribiška zveza Slovenije.
- Kosovitz 1968** = Ernesto Kosovitz, *Dizionario-vocabolario del dialetto triestino e della lingua italiana*. Con introduzione di Mario Doria. Trieste 1968: Libreria internazionale Italo Svevo.
- Koštiál 1996** = Rožana Koštiál, *Ljudske iz šavrske Istre: čiv, čiv, čiv, sen miken, ma sen živ ...* Trst 1996: Založba Devin iz Trsta.
- Koštiál SEB** = Ivan Koštiál, *Slovenski etimološki besednjak*. Rokopis. Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.
- Kott 1878–1893** = František Št. Kott, *Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický I–VII*. V Praze 1878–1893: Tiskem a nákladem Knih-tiskárny Josefa Koláře, Knih-tiskárny Františka Šimáčka.
- Krajnc DN 1998** = Mira Krajnc, *Besedje v vuzeniškem govoru*. Diplomsko delo. Univerza v Mariboru. Maribor 1998.
- Králik 2015** = L'ubor Králik, *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava 2015: VEDA.
- Kramarič 2014** = Janez Kramarič, *Slovar črnomaljskega narečnega govora*. Črnomelj 2014: Knjižnica.
- Kranzmayer 1944** = Eberhard Kranzmayer, *Die deutschen Lehnwörter in der slovenischen Volkssprache*. Laibach 1944: Veröffentlichungen des Instituts für kärntner Landesforschung.
- Kranzmayer 1956** = Eberhard Kranzmayer, *Historische Lautgeographie des gesamtbairischen Dialektraumes*. Wien 1956: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- Kranzmayer, Lessiak 1983** = *Wörterbuch der deutschen Sprachinselmundart von Zarz/Sorica und Deutschrut/Rut in Jugoslawien*. Von Eberhard Kranzmayer und Primus Lessiak. Herausgegeben von Maria Hornung und Alfred Ogris. Klagenfurt 1983: Verlag des Geschichtsvereins für Kärnten.
- Krelj 1567** = Sebastijan Krelj, *POSTILLA SLOVENSKA*. Regensburg 1567.
- Kronika** = *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino* 1–. Ljubljana 1953–: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
- Kronsteiner 1975** = Otto Kronsteiner, *Die alpenlavischen Personennamen*. Wien 1975: Österreichische Gesellschaft für Namenforschung.
- Kroonen 2013** = Guus Kroonen, *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden, Boston 2013: Brill.
- Kryštufek 1991** = Boris Kryštufek, *Sesalci Slovenije*. Ljubljana 1991: Prirodoslovni muzej Slovenije.
- Kukanja 1987/88** = Vera Kukanja, *Slovenski dialektološki leksikalni atlas koprške pokrajine SDLA – KP (1)*. Tesi di laurea. Università degli studi di Trieste. Trieste 1987/1988.
- Kurelac 1867** = Fran Kurelac, *Imena vlastita i splošna domaćih životin u Hrvatov a ponekle i Srbalj*. Zagreb 1867: Troškom Svetozara Galca.

- Kurkina 1992** = Ljubov' Viktorovna Kurkina, *Dialektnaja struktura praslavjanskogo jazyka po dannym južnoslavjanskoj leksiki*. Ljubljana 1992: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Kurkina 2021** = Ljubov' Viktorovna Kurkina, *Slavjanskoe slovo vo vremeni i prostranstve*. Moskva 2021: Indrik.
- Kurschat 1968–1973** = Alexander Kurschat, *Litauisch-deutsches Wörterbuch/Thesaurus Linguae Lituanicae I–IV*. Göttingen 1968–1973: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Lainšček 2024** = Feri Lainšček, *Kurja fizika*. Ljubljana 2024: Beletrina.
- Larousse 1972** = *Nouveau petit Larousse*. Paris 1972: Librairie Larousse.
- Larousse 1989** = *Petit Larousse illustré 1989*. Paris 1988: Librairie Larousse.
- LEI** = Max Pfister, *Lessico etimologico italiano I–*. Wiesbaden 1984–: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- Leksika 1968** = *Leksika Poles'ja: Materialy dlja polesskogo dialektного slovarja*. Moskva 1968: Nauka.
- Lenček 1947** = Rado Lenček, *Ob Jadranu: etnografski zapiski in študije*. Trst 1947.
- Lexner 1862** = Matthias Lexner, *Kärntisches Wörterbuch*. Leipzig 1862: Verlag von S. Hirzel.
- Lexner 1872–1878** = Matthias Lexner, *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch I–III*. Leipzig 1872–1878: Verlag von S. Hirzel.
- LiAK** = *Datoteka ledinskih imen Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja*. Stanje 2003. Oddelek za etimologijo in onomastiko Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Ligorio Diss. 2014** = Orsat Ligorio, *Problem leksičke stratifikacije u adrijatistiki*. Doktorski rad. Sveučilište u Zadru. Zadar 2014.
- Likovič 1942** = Jože Likovič, *Svetinje nad Barjem: Legende in pripovedke*. Ljubljana 1942: Konzorcij Slovenca.
- Lipalja 2016** = Robert Grošelj, Karmen Kenda-Jež, Vlado Klemše, Vera Smole, Matej Šekli, *Lipalja vas in njena slovenska govorica*. Ljubljana 2016: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Lipljin 2002** = Tomislav Lipljin, *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*. Varaždin 2002: Garestin.
- LIV²** = *Lexikon der indogermanischen Verben: Die Wurzeln und ihre Primärstammbildungen*. Unter Leitung von Helmut Rix. Zweite, erweiterte und verbesserte Auflage bearbeitet von Martin Kümmel und Helmut Rix. Wiesbaden 2001: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- LMS** = *Letopis Matice slovenske*. Ljubljana 1867–1912. [V njem je bil v štirih nadaljevanjih v letih 1875, 1879, 1880 in 1883 objavljen za slovensko narečno leksiko v gradivnem in interpretativnem oziru bogat in pomemben članek Frana Erjavca Iz pótne torbe.]
- Logar 1996** = Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Uredila Karmen Kenda-Jež. Ljubljana 1996: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Logar, Škerlj 1966/1967** = Tine Logar, Stanko Škerlj, *Ribiška terminologija Križa*. Rokopisno gradivo 1966/1967. Oddelek za dialektologijo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Löpelmann 1968** = Martin Löpelmann, *Etymologisches Wörterbuch der baskischen Sprache*. Berlin 1968: Walter De Gruyter.
- Lorentz 1958–1971** = Friedrich Lorentz, *Pomoranisches Wörterbuch I–III*. Berlin 1958–1971: Akademie Verlag.
- LP SRH 1976** = *Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske*. Zagreb 1976: Matica hrvatska.
- LuE 1980** = *Lautgeschichte und Etymologie. Akten der VI. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft Wien, 24.–29. September 1978*. Herausgegeben von Manfred Mayrhofer, Martin Peters, Oskar E. Pfeiffer. Wiesbaden 1980: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- LZ** = *Ljubljanski zvon: leposloven in znanstven list I–LXI*. Ljubljana 1881–1941.

- Machek 1968** = Václav Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*. Druhé, opravené a doplněné vydání. Praha 1968: Nakladatelství Československé akademie věd.
- Macher 1907** = Ivan Macher, *Prirodopis živalstva: za nižje razrede srednjih šol*. Ljubljana 1907: Ig. Kleinmayr & Fed. Bamberg.
- Magner, Jutronić 2006** = Thomas F. Magner, Dunja Jutronić, *Rječnik splitskog govora/A Dictionary of Split Dialect*. Zagreb, Dubrovnik 2006: Dubrovnik University Press.
- Manzini, Rocchi 1995** = Giulio Manzini, Luciano Rocchi, *Dizionario storico fraseologico etimologico del dialetto di Capodistria*. Trieste, Rovigno 1995.
- Mari 2016** = *Mari romanzi, mari del contatto: lessico e paremiologia*. A cura di Nikola Vuletić, Xose Afonso Álvarez Pérez e José Enrique Gargallo Gil. Zadar 2016: Sveučilište u Zadru.
- Matasović 2009** = Ranko Matasović, *Etymological Dictionary of Proto-Celtic*. Leiden, Boston 2009: Brill.
- Matasović 2014** = Ranko Matasović, *Slavic Nominal Word-Formation*. Heidelberg 2014: Universitätsverlag Winter.
- Matzenauer 1870** = Antonin Matzenauer, *Cizi slova ve slovanských řečeh*. Brno 1870: Matica.
- Mayrhofer 1992–2001** = Manfred Mayrhofer, *Etymologisches Wörterbuch der Altindoarischen I–III*. Heidelberg 1992–2001: Universitätsverlag C. Winter.
- Mažuranić 1908–1922** = Vladimir Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjesni rječnik*. Zagreb 1908–1922: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Megiser 1592** = Hieronymus Megiser, *Slovenisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch/Slovensko-nemško-latinski slovar*. Neugestaltung und Faksimile der ersten Ausgabe aus dem Jahre 1592. Bearbeitet von Annelies Läg Reid/Preureditev in posnetek prve izdaje iz leta 1592. Priredila Annelies Läg Reid. Wiesbaden 1967: Otto Harrassowitz.
- Megiser 1603** = Hieronymus Megiser, *Thesaurus polyglottus*. Iz njega je slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za Slovensko-latinsko-nemški slovar izpisal in uredil Jože Stabéj. Ljubljana 1977: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Megiser 1744** = Hieronimus Megiser, *Dictionarium quatuor linguarum: videlicet Germanicæ, Latinæ, Illyricæ (quæ vulgo Sclavonica appellatur) & Italicæ, five Hetrufcæ*. Clagenfurti 1744.
- Melchert 1994** = H. Craig Melchert, *Anatolian Historical Phonology*. Amsterdam, Atlanta 1994: Rodopi.
- Mende 1956** = Manfred Mende, *Romanische Lehnwörter im Slowenischen*. Inaugural-Disser-tation. Philosophische Fakultät der Freien Universität Berlin. Fak: No 263. Berlin 1956. [Tipkopis.]
- Merkù 1982** = Pavle Merkù, *Slovenski priimki na zahodni meji*. Trst 1982: Mladika.
- Merkù GSTN** = Pavle Merkù, *Gradivo za slovar terskega narečja*. Rokopis. Oddelek za etimologijo in onomastiko Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Metelko 1825** = Franz Seraph. Metelko, *Lehrgebäude der Slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen. Nach dem Lehrgebäude der böhm. Sprache des Hrn. Abbé Dobrowsky*. Laibach 1825: Gedruckt bey Leopold Eger, Gubernialbuchdrucker.
- Meyer-Lübke 1911** = Wilhelm Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg 1911: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- Mikalja 1649** = Jakov Mikalja, *Blago jezika slovinskoga ili slovník, u komu izgovaraju se riječi slovinske latinski in djački*. Thesaurus linguae Illyricae sive dictionarium Illyricum labore Jacobi Micalia societ. Jesu collectum. Lavreti 1649.
- Mikhailov 2001** = Nikolai Mikhailov, *Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine: Rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550)*. Trst 2001: Mladika.
- MiklBicent 2013** = *Miklosichiana Bicentennialia*. Zbornik u čast dvestote godišnjice rođenja Franca Miklošiča. Uredila Jasmina Grković-Mejdžor in Aleksandar Loma. Beograd 2013: Srpska akademija nauka i umetnosti.

- Miklošič 1862–1865** = Franz Miklosich, *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum*. Vindobonae 1862–1865: Guilelmus Braumüller.
- Miklošič 1867** = Franz Miklosich, *Die fremdwörter in den slavischen sprachen*. Wien 1867: Aus der kaiserlich-königlichen hof- und staatsdruckerei.
- Miklošič 1875** = Franz Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprache*. Zweiter Band: *Stammbildungslehre*. Wien 1875: Wilhelm Braumüller.
- Miklošič 1886** = Franz Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Wien 1886: Wilhelm Braumüller.
- Milevoj 2006** = Marijan Milevoj, *Gonan po nase: Rječnik labinske cakavice*. II. izmjenjeno i dopunjeno izdanje. Labin 2006: Mathias Flacius.
- Mladenov 1941** = Stefan Mladenov, *Etimologičeski i pravopisen rečnik na bălgarskija knižoven ezik*. Sofija 1941: Knigoizdatelstvo Hristo G. Danov.
- MP 1997** = *Martjanska pesmarica*. Uredil in spremna besedila napisal Vilko Novak. Ljubljana 1997: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Založba ZRC.
- Mrzel 2017** = Ivan Mrzel, *Besede, ki izginjajo v Golavabuki na zahodnem Pohorju*. Slovenj Gradec 2017: Samozaložba.
- MSS** = Jaromír Bělič, Adolf Kamiš, Karel Kučera, *Malý staročeský slovník*. Praha 1979: Státní pedagogické nakladatelství.
- Mucke 1911–1928** = Ernst Mucke, *Wörterbuch der nieder-wendischen Sprache und ihrer Dialekte I–III*. St. Petersburg, Prag 1911–1928: Verlag der Russischen und Čechischen Akademie der Wissenschaften.
- Mühlenbach, Endzelin 1929–1932** = K. Mühlenbachs *Lettisch-deutsches Wörterbuch I–IV*. Redigiert, ergänzt und abgeschlossen von J. Endzelin. Riga 1929–1932: Herausgegeben von lettischen Kulturfonds.
- Mukič 2005** = Francek Mukič, *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*. Szombathely 2005: Zveza Slovencev na Madžarskem.
- Munda 1926** = Avgust Munda, *Ribe v slovenskih vodah*. Ljubljana 1926: Izdalo in založilo Slovensko ribarsko društvo v Ljubljani.
- Murko 1833a** = Anton Janez Murko, *„Slovénsko-Némšhki in Némšhko-„Slovénski RÓZHNI BE.ŠÉDNIK: Kakor se slovénshina govori na „Shtájerskim, Koròshkim, Krájnskim in v’ sahodnih stranih na Vógerškim. „Slovénsko-Némšhki Dél. V’ Grádzi 1833: V’ salógi in na prodaj per Fránzi Ferfli*.
- Murko 1833b** = Anton Johann Murko, *Deutsch-slowenisches und slowenisch-deutsches Handwörterbuch: Nach den Volkssprecharten der Slowenen in Steiermark, Kärnten, Krain und Ungarn’s westlichen Distrikten. Deutsch-Slowenischer Theil*. Grätz 1833: Verlag der Franz Ferstl’schen Buchhandlung.
- Náš Kolindrin 2016** = *Náš Kolindrin 2016*. Ravanca/Prato di Resia: Te rozajanski kultürski čirkolo »Rozajanski Dum«/Circolo Culturale Resiano »Rozajanski Dum«.
- NBD** = *Narysy pa belaruskaj dyjalektologii*. Pad rëdakcyjaj R. I. Avanesava. Minsk 1964.
- NBSJ 2022** = *Narečno besedje slovenskega jezika: V spomin na akademikinjo Zinko Zorko (= Zora 148)*. Uredil Marko Jesenšek. Maribor 2022: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.
- Newerkla 2004** = Stefan Michael Newerkla, *Sprachkontakte Deutsch - Tschechisch - Slowakisch: Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Tschechischen und Slowakischen: historische Entwicklung, Beleglage, bisherige und neue Deutungen*. Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Bruxelles, New York, Oxford, Wien 2004: Peter Lang.
- Nikolaev, Tolstaja 2001** = S. L. Nikolaev, M. N. Tolstaja, *Slovar’ karpatoukrajinskogo torun’skogo govora. S grammatičeskim očerkom i obrazcami tekstov*. Moskva 2001: Rossijskaja akademija nauk, Institut slavjanovedenija.

- NIL** = Dagmar S. Wodtke, Britta Irslinger, Carolin Schneider, *Nomina im indogermanischen Lexikon*. Heidelberg 2008: C. Winter Verlag.
- Nogradnik 1964** = Christa Nogradnik, *Die deutschen Lehnwörter in der windischen Mundart von Möchling im Jauntale*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophische Fakultät der Universität Wien. Wien 1964.
- Nosovič 1870** = Ivan I. Nosovič, *Slovar' belorusskago narečija*. Sanktpeterburg 1870: Tipografija Imperatorskoj Akademii Nauk.
- Novak 1985** = Franc Novak, *Slovar beltinskega prekmurskega govora*. Dopolnil in uredil Vilko Novak. Murska Sobota 1985: Pomurska založba.
- Novak 1996** = Franc Novak, *Slovar beltinskega prekmurskega govora*. Drugo, popravljeno in dopolnjeno izdajo priredil in uredil Vilko Novak. Murska Sobota 1996: Pomurska založba.
- Novak 2006** = Vilko Novak, *Slovar stare knjižne prekmurščine*. Ljubljana 2006: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- NP** = *Il nuovo Pirona: Vocabolario friulano*. Aggiunte e correzioni riordinate da Giovanni Frau per la seconda edizione (1922). Udine 2004.
- Nussbaum 1986** = Alan J. Nussbaum, *Head and Horn in Indo-European*. Berlin, New York 1986: Walter de Gruyter.
- NV** = *Nastavni vjesnik*. Zagreb 1893–1943: Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora.
- Oettinger 1986** = Norbert Oettinger, »Indo-Hittite«-Hypothese und Wortbildung (= Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft: Vorträge und Kleinere Schriften 37). Innsbruck 1986.
- Offizia 1988** = Marjuča Offizia, *Iz morja v ponev: Ribe v tržaških ribarnicah in kuhinji*. Trst 1988: Založništvo tržaškega tiska.
- OLA L 1, 1988** = *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas: Serija leksiko-slovoobrazovatel'naja 1: Životnyj mir*. Moskva 1988: Nauka.
- OLA L 2, 2000** = *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas: Serija leksiko-slovoobrazovatel'naja 2: Životnovodstvo*. Warszawa 2000.
- Olsen 1999** = Birgit Anette Olsen, *The Noun in Biblical Armenian: Origin and Word-Formation – with special emphasis on the Indo-European heritage*. Berlin, New York 1999: Mouton de Gruyter.
- Olsen 2010** = Birgit Anette Olsen, *Derivation and Composition: Two studies in Indo-European word formation* (= Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft 136). Innsbruck 2010: Institut für Sprachen und Literaturen der Universität Innsbruck.
- Onions 1967** = *The Oxford Dictionary of English Etymology*. Edited by C. T. Onions with the assistance of G. W. S. Friedrichsen and R. W. Burchfield. Oxford 1967: Oxford University Press.
- Orlovský 1982** = Jozef Orlovský, *Gemerský nářečový slovník*. Rimavská Sobota 1982: Vydavatel'stvo Osveta.
- Oštir 1930** = Karel Oštir, *Drei vorславisch-etruskische Vogelnamen* (= Razprave znanstvenega društva v Ljubljani 8, filološko-lingvistični odsek). Ljubljana 1930.
- Ovčja vas 2005** = *Ovčja vas in njena slovenska govorica/Valbruna e la sua parlata slovena*. Uredili Nataša Komac in Vera Smole. Ukve, Ljubljana 2005: SKS Planika Kanalska dolina, Ukve, Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Ožegov 1953** = S. I. Ožegov, *Slovar' russkogo jazyka*. Moskva 1953: Gosudarstvennoe izdatel'stvo inostrannyh i nacional'nyh slovaroj.
- Peev 1999–** = Kosta Peev, *Rečnik na makedonskite govori vo jugoistočniot egejski del 1–*. Skopje 1999–: NIP Studentski zbor.
- Pellizzer 1992** = Antonio Pellizzer, Giovanni Pellizzer, *Vocabolario del dialetto di Rovigno d'Istria*. Fiume, Trieste, Rovigno 1992: Unione Italiana, Università Popolare, Centro di Ricerche Storiche.

- PERSJ** = *Priručni etimološki rečnik srpskog jezika* 1–. Urednik akademik Aleksandar Loma. Autori Marta Bjeletić, Jasna Vlajić-Popović, Aleksandar Loma, Snežana Petrović. Beograd 2023–: Institut za srpski jezik SANU.
- Pfeifer 1963** = Wolfgang Pfeifer, *Wörterbuch der deutschen Tiernamen: Insekten*. Herausgegeben von Wilhelm Wissmann. Berlin 1963: Akademie Verlag Berlin.
- Pfeifer 2000** = *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen. Erarbeitet unter der Leitung von Wolfgang Pfeifer*. 5. Auflage der Taschenbuchausgabe. München 2000: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG.
- Pful 1866** = Kresćan Bohuđer Pful, *Lužiski serbski słownik*. Budyšin 1866.
- PhSt** = *Philological Studies* 1– (2002–), <https://journals.ukim.mk/index.php/philologicalstudies>.
- Pinguentini 1954** = Gianni Pinguentini, *Dizionario storico, etimologico, fraseologico del dialetto triestino*. Trieste 1954: Eugenio Borsatti.
- Pleteršnik** = Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar 1894–1895*. Elektronsko izdajo iz leta 2006 uredile Metka Furlan, Helena Dobrovoljc in Helena Jazbec. Ljubljana 2006: Založba ZRC.
- Pohl 2007** = Heinz-Dieter Pohl, *Kleines Kärntner Wörterbuch*. 2. stark erweiterte Auflage. Klagenfurt 2007: Verlag Johannes Heyn.
- Pohlin 1781** = Marko Pohlin, *Tu malu besedishe treh jesikov 1781*. Faksimile prve izdaje. München 1972: Dr. Dr. Rudolf Trofenik.
- Pohlin 1792** = Marko Pohlin, *Glossarium Slavicum 1792*. Faksimile der ersten Ausgabe/Faksimile prve izdaje. München 1973: Dr. Dr. Rudolf Trofenik.
- Pohlin 2020** = Marko Snoj, *Slovar Pohlinovega jezika: na osnovi njegovih jezikoslovnih del*. Ljubljana 2020: Založba ZRC.
- Pokorny 1951–1969** = Julius Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* I–II. Bern, München 1951–1969: Francke.
- Polenec 1950** = Anton Polenec, *Iz življenja žuželk*. Ljubljana 1950: Mladinska knjiga.
- Poljanec 1910** = Leopold Poljanec, *Prirodopis živalstva za višje razrede srednjih šol: 12 barv. podob, 364 slik in 1 zemljevid o zemljepisni razširjenosti živali*. Celovec 1910: Družba sv. Mohorja.
- Porzig 1954** = Walter Porzig, *Die Gliederung des indogermanischen Sprachgebiets*. Heidelberg 1954: C. Winter.
- Primorska srečanja** = *Primorska srečanja* 1–. Revija za družboslovje in kulturo. Nova Gorica (Koper, Idrija) 1977–.
- Pronk 2009** = Tijmen Pronk, *The Slovene dialect of Egg and Potschach in the Gailtail, Austria* (= Studies in Slavic and General linguistics 36). Amsterdam, New York 2009: Rodopi.
- Pronk-Tiethoff 2013** = Saskia Pronk-Tiethoff, *The Germanic loanwords in Proto-Slavic* (= Leiden Studies in Indo-European 20). Amsterdam, New York 2013: Rodopi.
- Proteus** = *Proteus: ilustriran časopis za poljudno prirodoznanstvo* 1–. Ljubljana 1933–.
- PRZZI** = *Pleteršnikova rokopisna zbirka zemljepisnih imen*. Rokopis. Oddelek za etimologijo in onomastiko Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani, <https://przzi.zrc-sazu.si>.
- PS 2012** = *Pravopisna stikanja: Razprave o pravopisnih vprašanjih*. Uredili Nataša Jakop in Helena Dobrovoljc. Ljubljana 2012: Založba ZRC.
- Pucer 2000** = Alberto Pucer, *Istrska kuhinja: Pr nes kuhemo po naše*. Ljubljana 2000: ČZD Kmečki glas.
- Puhvel 1984–** = Jaan Puhvel, *Hittite etymological Dictionary* 1–. Berlin, New York 1984–. Mouton de Gruyter.
- Rad** = *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 1–. Zagreb 1867–. [Od leta 1991 *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*.]
- Rajh 2010** = Bernard Rajh, *Gučati po antùjoško: Gradivo za narečni slovar severozahodno-prleškega govora* (= Zora 73). Bielsko-Biala, Budapest, Kansas, Maribor, Praha 2010:

- Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru.
- Ramovš 1924** = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika* II. Konzonantizem. Ljubljana 1924: Založila Učiteljska tiskarna.
- Ramovš 1935** = Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika* VII. Dialekti. Ljubljana 1935: Založila Učiteljska tiskarna.
- Ramovš 1936** = Fran Ramovš, *Kratka zgodovina slovenskega jezika* I. Ljubljana: Akademsko založba.
- Ramovš 1943** = Fran Ramovš, Komisija za Etimološki slovar slovenskega jezika. V: *Letopis Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani: 1938–1942*. Prva knjiga. Uredil Fran Ramovš. V Ljubljani 1943: Založila Akademija znanosti in umetnosti, 352–359.
- Ramovš 1952** = Fran Ramovš, *Morfologija slovenskega jezika*. Skripta, prirejena po predavanjih prof. dr. F. Ramovša v l. 1947/48, 48/49. Ljubljana 1952: DZS založila za Univerzitetno študijsko komisijo.
- Ramovš 1971** = Fran Ramovš, *Zbrano delo: Prva knjiga*. Uredila Tine Logar in Jakob Rigler. Ljubljana 1971: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Ramovš 1997** = Fran Ramovš, *Zbrano delo: Druga knjiga*. Uredil Jože Toporišič. Ljubljana 1997: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Razpet 2006** = Marko Razpet, *Kako se reče po cerkljansko*. Cerkno, Ljubljana 2006: Občina Cerkno, Založništvo Jutro.
- Razprave SAZU/II** = *Razprave. Razred za filološke in literarne vede*. Ljubljana 1950–: Izdaja Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani.
- Razprave ZDHV** = *Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani*. Ljubljana 1923–1940.
- Rečnik MS** = *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika* I–VI. Novi Sad, Zagreb 1967–1976: Matica srpska, Matica hrvatska.
- Rečnik SANU** = *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* 1–. Beograd 1959–: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Reichmayr 2003** = Michael Reichmayr, *Ardigata! Krucinal!: ein slowenisches Schimpfwörterbuch, basierend auf Arbeiten von Josef Matl (1897–1974) zum deutsch-slavischem Sprach- und Kulturkontakt*. Graz 2003: Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark – Laafeld: Pavelhaus = Potrna: Pavlova hiša.
- Reichmayr 2005** = Michael Reichmayr, *Von Ajda bis Žuži*. Graz 2005: Artikel-VII-Kulturverein für Steiermark, Pavelhaus/Pavlova hiša, Laafeld/Potrna.
- Rejzek 2015** = Jiří Rejzek, *Český etymologický slovník*. Praha 2015: Leda.
- RÉS** = *Revue des Études slaves*. Paris 1921–.
- Rešetar 1907** = Milan Rešetar, *Der štokavische Dialekt*. Wien 1907: Alfred Hölder.
- RHKKJ** = *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* 1–. Zagreb 1984–: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za jezik IFF – Zagreb.
- Ribarić 1940** = Josip Ribarić, *Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri* (= Srpski dijalektološki zbornik IX). Beograd 1940: Srpska kraljevska akademija.
- Rigler 1963** = Jakob Rigler, *Južnonotranjski govori: Akcent in glasoslovje govorov med Snežnikom in Slavnikom*. Ljubljana 1963: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Rigler 1986** = Jakob Rigler, *Razprave o slovenskem jeziku*. Izbral in uredil Franc Jakopin. Ljubljana 1986: Slovenska matica.
- Rigler 2001** = Jakob Rigler, *Zbrani spisi 1: Jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave*. Uredila Vera Smole. Ljubljana 2001: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Rigoni, Salvino 1999** = Simona Rigoni, Stefania Salvino, *Vocabolario italiano – natisonian*. San Leonardo 1999: Editore Comitato Pro Clastra O.N.L.U.S.

- Ristić, Kangrga 1936** = Svetomir Ristić, Jovan Kangrga, *Enciklopediski nemačko-srpskohrvatski rečnik* I–II. Beograd 1936: R. D. Ćuković.
- RK 2008** = Damir Kalogjera, Mirjana Fattorini Svoboda, Višnja Josipović Smojver, *Rječnik govora grada Korčula*. Zagreb 2008: Novi Liber.
- RKDI** = Štefica Hanzir, Jasna Horvat, Božica Jakolić, Željko Jozić, Mijo Lončarić, *Rječnik kajkavske donjosutlanske ikavice*. Zagreb 2015: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Rohlfs 1966** = Gerhard Rohlfs, *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti: fonetica*. Torino 1966: Giulio Einaudi editore.
- Rohlfs 1969** = Gerhard Rohlfs, *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti: sintassi e formazione delle parole*. Torino 1969: Giulio Einaudi editore.
- Rosamani 1990** = Enrico Rosamani, *Vocabolario giuliano*. Trieste 1990: Edizioni Lint.
- RRG 2014** = Slavko Kalčić, Goran Filipi, Valter Milovan, *Rječnik roverskih i okolnih govora*. Pazin, Zagreb, Pula 2014: Matica hrvatska Pazin, Naklada Dominović, Znanstvena udruga Mediteran.
- RS** = *Rocznik Slawistyczny* 1–. Kraków 1908–1993, Wrocław 1994–.
- RS 2015** = *Rateški slovar: Ad abnjaka da žoka in ad agrabka da žlef*. Zbrala in uredila Jožica Škofic in Klemen Klinar. Kranjska Gora 2015: Občina.
- RSGV** = *Rečnik srpskih govora Vojvodine* 1–10. Redaktor Dragoljub Petrović. Novi Sad 2000–2010: Matica srpska.
- Sau 2009** = Silvano Sau, *Dizionario del dialetto Isolano: Raccolta di parole e modi di dire della parlata isolana di ieri, di oggi e, forse, di domani*. Isola 2009: Il Mandracchio.
- SB 2014** = *Studia Borysiana etymologica diachronica Slavica*. W 75. rocznicę urodzin Profesora Wiesława Borysia. Pod redakcją Marioli Jakubowicz i Beaty Raszewskiej-Żurek. Warszawa 2014: Instytut Slawistyki PAN, Fundacja Slawistyczna.
- SBKA** = *Sitzungsberichte der Philosophisch-Historischen Classe der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften* 1–179. Wien 1848–1917.
- SC** = *Slavia centralis* 1–. Maribor 2008–: Filozofska fakulteta. Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Schatz 1955–1956** = Josef Schatz, *Wörterbuch der Tiroler Mundarten* I–II. Für den Druck vorbereitet von Karl Finsterwalder. Unveränderter Nachdruck der Ausgabe 1955, 1956. Innsbruck 1993: Universitätsverlag Wagner.
- Schmeller 2008** = Johann Andreas Schmeller, *Bayerisches Wörterbuch* 1–2. 7. Nachdruck der von G. Karl Frommann bearbeiteten 2. Ausgabe München 1872–1877. Mit der wissenschaftlichen Einleitung zur Ausgabe Leipzig 1939 von Otto Maußer. München 2008: R. Oldenbourg Verlag München.
- Schödl 1860** = Friedrich Schoedler, *Das Buch der Natur, die Lehren der Physik, Astronomie, Chemie, Mineralogie, Geologie, Botanik, Physiologie und Zoologie umfassend. Zweiter Theil: Mineralogie, Geognosie, Geologie, Botanik. Physiologie und Zoologie*. Braunschweig 1860: Druck und Verlag von Friedrich Vieweg und Sohn.
- Schöpf 1982** = *Tirolisches Idiotikon von J. B. Schöpf*. Nach dessen Tode vollendet von Anton J. Hofer. Neudruck der Ausgabe 1866. Schaan/Lichtenstein 1982: Sändig Reprint Verlag.
- Schrijver 1991** = Peter Schrijver, *The Reflexes of the Proto-Indo-European Laryngeals in Latin*. Amsterdam, Atlanta 1991: Rodopi.
- Schuster-Šewc 1983–1996** = Heinz Schuster-Šewc, *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache* 1–5. Bautzen 1983–1996: VEB Domowina-Verlag.
- Schütz 1957** = Joseph Schütz, *Die geographische Terminologie des Serbokroatischen*. Berlin 1957: Akademie Verlag.
- Scopoli 1769** = Ioannis Antonii Scopoli, *Annus historico-naturalis* I. Descriptiones avium musei proprii earumque rariorum, quas vidit in vivario Augustiss, imperatoris., et in museo excell. comitis Francisci Annib. Turriani. Lipsiæ MDCCLXVIII.

- Scopolia** = *Scopolia* 1–. Glasilo Prirodoslovnega muzeja Slovenije. Ljubljana 1978–: Prirodoslovni muzej Slovenije.
- SDLA-SI** = Rada Cossutta, Franco Crevatin, *Slovenski dialektološki leksikalni atlas slovenske Istre* I–II. Koper 2005–2006: Založba Annales.
- SE** = *Slovenski etnograf*. Časopis za etnografijo in folkloro. Ljubljana 1948–1991: Etnografski muzej.
- SEB** = *Studia etymologica Brunensia* 1–. Editorke Ilona Janyšková, Helena Karlíková. Praha 2000–.
- SEB 1, 2000** = *Studia etymologica Brunensia* 1. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference. Editorke Ilona Janyšková, Helena Karlíková. Praha 2000: Euroslavica.
- SED 2007** = *Slovenska etimologija danas*. Zbornik simpozijuma održanog od 5. do 7. septembra 2006. godine. Urednik Aleksandar Loma. Beograd 2007: Institut za srpski jezik SANU.
- SEJDP** = Tadeusz Lehr-Splawiński, Kazimierz Polański, *Słownik etymologiczny języka drzewian połabskich* 1–6. Wrocław, Warszawa, Kraków 1962–1994: Polska Akademia Nauk.
- SEK** = Wiesław Boryś, Hanna Popowska-Taborska, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny* I–VI. Warszawa 1994–2010: Polska Akademia Nauk.
- Sekulić 2005** = Ante Sekulić, *Rječnik govora bačkih Hrvata*. Zagreb 2005: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Katolički institut za kulturu, povijest i duhovnost »Ivan Antunović«.
- SEL 2004** = *Slovenski etnološki leksikon*. Uredil Angelos Baš s sodelovanjem uredniških odborov. Ljubljana 2004: Mladinska knjiga.
- SJ** = *Slovenski jezik*. Glasilo Slavističnega društva. Ljubljana 1938–1941.
- SJ/SLS** = *Slovenski jezik/Slovene Linguistic Studies* 1–. Ljubljana, Lawrence 1997–: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, The Joyce and Elizabeth Hall Center for the Humanities, University of Kansas.
- Skeat 1901** = Walter William Skeat, *A Concise Etymological Dictionary of the English Language*. Oxford 1901: Clarendon Press.
- SKI** = *Slovenska krajevna imena*. Ljubljana 1985: Cankarjeva založba.
- Skok 1971–1974** = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I–IV. Zagreb 1971–1974: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Skubic 1997** = Mitja Skubic, *Romanske jezikovne prvine na zahodni slovenski jezikovni meji*. Ljubljana 1997: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- SLA** = *Gradivo za Slovenski lingvistični atlas*. Oddelek za dialektologijo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Slavia** = *Slavia* 1–. Časopis pro slovanskou filologii. Praha 1922–: Slovanský ústav AV ČR.
- Ślawski 1952–1982** = Franciszek Ślawski, *Słownik etymologiczny języka polskiego* I–V. A–Ł. Kraków 1952–1982: Nakładem Towarzystwa miłośników języka polskiego.
- SID 1995–2012** = *Slavjanskije drevnosti* 1–5. Ètnolingvističeskij slovar' pod redakciej N. I. Tolstogo. Moskva 1995–2012: Meždunarodnye otnošenija.
- SIT** = *Slavica Tartuensia* I–. Tartu 1985–: Tartu University Press.
- SLUIC** = *Studia Linguistica Universitatis Iagellonicae Cracoviensis* 1–. Kraków 1955–: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- SM 2009** = *Slovenski mikrokozmosi: medetnični in medkulturni odnosi*. Ur. Irena Novak Popov. Ljubljana 2009: Slavistično društvo Slovenije.
- Smoczyński 2007** = Wojciech Smoczyński, *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wilno 2007: Uniwersytet Wileński.
- Smoczyński 2025** = Wojciech Smoczyński, *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Współpraca redakcyjna: Michał Osłon. Wydanie drugie, poprawione i znacznie rozszerzone. Verzija 16. 4. 2025.
- Smole Diss. 1994** = Vera Smole, *Oblikoglasje in oblikoslovje šentruperskega govora*. Doktorско delo. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Ljubljana 1994.

- SMZ** = *Slovensko morje in zaledje* 1–7. Zbornik za humanistične, družboslovne in naravoslovne raziskave. Koper 1977–1984: Lipa.
- Snoj 2003** = Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*. Druga, predelana in dopolnjena izdaja. Ljubljana 2003: Modrijan, Založba ZRC SAZU.
- Snoj 2009** = Marko Snoj, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana 2009: Modrijan, Založba ZRC.
- Snoj 2016** = Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*. Tretja izdaja. Ljubljana 2016: Založba ZRC.
- SP** = *Słownik prasłowiański* I–. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1974–: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- SP 1950** = *Slovenski pravopis*. Ljubljana 1950: Državna založba Slovenije.
- SP 1962** = *Slovenski pravopis*. Ljubljana 1962: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- SP 2001** = *Slovenski pravopis*. Ljubljana 2001: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- Spinozzi Monai 2009** = Liliana Spinozzi Monai, *Il Glossario del dialetto del Torre di Jan Bau-douin de Courtenay*. Udine 2009: Consorzio Universitario del Friuli.
- SPP** = *Slovenski pravorečni posvet* 1–. Ljubljana 2021–: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Sprache** = *Die Sprache* 1–. Wien 1949–.
- Sprotni** = Domen Krvina, *Sprotni slovar slovenskega jezika* 2014–, www.fran.si.
- SR** = *Slavistična revija* 1–. Časopis za jezikoslovje in literarne vede. Ljubljana 1948–: Slavistično društvo Slovenije.
- Sreznevskij 1893–1903** = Izmail Ivanovič Sreznevskij, *Materialy dlja slovarja drevnerusskogo jazyka* I–III. Sanktpeterburg 1893–1903.
- SRNG** = *Slovar' russkikh narodnyh govorov* 1–. Leningrad, Moskva, Sankt-Peterburg 1965–.
- SS** = *Sorbischer Sprachatlas* I–XV. Bearbeitet von M. Fasske, H. Jentsch und S. Michalk. Bautzen 1965–1996: Domowina.
- SSJČ** = *Slovník spisovného jazyka českého* I–VIII. Za vedení B. Havránka, J. Běliče, M. Helcla, A. Jedličky, V. Křístka a Fr. Trávníčka zpracoval lexikografický kolektiv Ústavu pro jazyk český ČSAV. 2. nezměněné vydání. Praha 1989: Academia.
- SSJLK** = *Seminar slovenskega jezika, kulture in literature* 1–. Zbornik. Ljubljana 1965–: Filozofska fakulteta.
- SSKJ** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I–V. Ljubljana 1970–1991: Državna založba Slovenije.
- SSKJ16** = Kozma Ahačič, Metod Čepar, Alenka Jelovšek, Andreja Legan Ravnikar, Majda Merše, Jožica Narat, France Novak, *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja: A–D*. Ljubljana 2021: Založba ZRC.
- SSKJ²** = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. Ljubljana 2014: Cankarjeva založba.
- SSN** = *Slovník slovenských nářečí* I–. Bratislava 1994–: Veda.
- SSP** = *Słownik staropolski* 1–11. Kraków 1953–1993: Polska Akademia Nauk.
- Stang 1957** = Christian S. Stang, *Slavonic Accentuation*. Oslo 1957: I kommisjon Hos H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Steenwijk 1992** = Han Steenwijk, *The Slovene Dialect of Resia: San Giorgio* (= Studies in Slavic and General Linguistics 18). Amsterdam, Atlanta 1992: Rodopi.
- Steenwijk 1999** = Han Steenwijk, *Grammatica pratica resiana: Il sostantivo*. Padova 1999: CLEUP.
- Steenwijk 2005** = Han Steenwijk, *Piccolo dizionario ortografico resiano/Mali bisidnik za tö jošt rozajanskë pisanjë*. Padova 2005: CLEUP.
- Stojanović 2010** = Radosav Stojanović, *Crnotravski rečnik* (= Srpski dijalektološki zbornik LVII). Beograd 2010: Srpska akademija nauka i umetnosti, Institut za srpski jezik SANU.

- Striedter-Temps 1958** = Hildegard Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen*. Wiesbaden 1958: In Kommission bei Otto Harrassowitz.
- Striedter-Temps 1963** = Hildegard Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*. Wiesbaden 1963: Otto Harrassowitz.
- Stulić 1806** = Joakima Stulli *Dubrocsanina Rjecososlòxje*. U Dubrovniku MDCCCVI. [Reprint E. Fekete. München 1985: Verlag Otto Sagner.]
- SUI** = *Imena*. Statistični urad Republike Slovenije (SURS), <https://www.stat.si/imenarostva#/names/topNames>.
- Suolahti 1909** = Hugo Suolahti, *Die deutschen Vogelnamen: Eine wortgeschichtliche Untersuchung*. Strassburg 1909: Verlag von Karl J. Trübner.
- Sušnik Diss. 2025** = Miha Sušnik, *Slovenske množinske oblike na -a samostalnikov nesrednjega spola v indoevropskem kontekstu*. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Ljubljana 2025.
- SuvrLingv** = *Suvremena lingvistika* 1–. Zagreb 1966–: Hrvatsko filološko društvo.
- Svetokriški 1691–1707** = Marko Snoj, *Slovar jezika Janeza Svetokriškega* 1–2. Ljubljana 2006: Založba ZRC.
- Szemerényi 1970** = Oswald Szemerényi, *Einführung in die vergleichende Sprachwissenschaft*. Darmstadt 1970: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Šašel 1957** = Jaro Šašel, *Rožanski narečni besednjak*. Rokopis 1957. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Šašel, Ramovš 1936–1937** = Jaroslav Šašel, Fran Ramovš, *Narodno blago iz Roža* (= Arhiv za zgodovino in narodopisje II). Maribor 1936–1937: Zgodovinsko društvo v Mariboru.
- Šašelj 1906–1909** = *Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada* I–II. V Adlešičih nabral Ivan Šašelj. Ljubljana 1906–1909: Katoliško tisk. društvo v Ljubljani.
- Šega Diss. 2006** = Agata Šega, *Starejši latinizmi in romanizmi v slovenščini*. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Ljubljana 2006.
- Šekli 2008** = Matej Šekli, *Zemljepisna in osebna lastna imena v kraju Livek in njegovi okolici*. Ljubljana 2008: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Šekli 2018** = Matej Šekli, *Tipologija lingvogeneze slovanskih jezikov*. Ljubljana 2018: Založba ZRC.
- Šimunović 2006** = Petar Šimunović, *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Supetar 2006: Brevijar.
- Škaljić 1989** = Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Šesto izdanje. Sarajevo 1989: Svjetlost.
- Škofic 2019** = Jožica Škofic, *Krajevni govor Kroke*. Ljubljana 2019: Založba ZRC.
- Škofic Diss. 1996** = Jožica Škofic, *Glasoslovje, oblikoslovje in besedišče govora Kroke na Gorenjskem*. Disertacija. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. Ljubljana 1996.
- Škrabec 1994–1998** = P. Stanislav Škrabec, *Jezikoslovna dela* 1–4. Uredil Jože Toporišič. Nova Gorica 1994–1998: Frančiškanski samostan Kostanjevica.
- Škrlep 1999** = Dušan Škrlep, *Slovar poljanskega narečja*. Gorenja vas 1999: Gostilna Poni.
- Šlenc 1997** = Sergij Šlenc, *Veliki italijansko-slovenski slovar/Il grande dizionario italiano-sloveno*. Ljubljana 1997: DZS.
- Španović 2024** = Ana Španović, *Romanizmi Stare Crne Gore i Brda*. Etimološka studija. Beograd 2024: Institut za srpski jezik SANU.
- Špehonja 2012a** = Nino Špehonja, *Besednjak Nediško-Taljansko*. Cormons 2012: Poligrafiche San Marco.
- Špehonja 2012b** = Nino Špehonja, *Vocabolario Italiano-Nediško*. Cormons 2012: Poligrafiche San Marco.
- Štebih Golub 2010** = Barbara Štebih Golub, *Germanizmi u kajkavskome književnom jeziku*. Zagreb 2010: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

- Štrekelj 1887** = Karl Štrekelj, *Morphologie des Görzer Mittelkarstidialektes mit besonderer Berücksichtigung der Betonungsverhältnisse*. Wien 1887: In Commision bei Carl Gerold's Sohn.
- Štrekelj 1904** = Karl Štrekelj, *Zur slavischen Lehnwörterkunde*. Wien 1904: C. Gerold's Sohn.
- Šulek 1860** = Bogoslav Šulek, *Deutsch=kroatisches Wörterbuch/Němačko-hrvatski rěčnik I–II*. Zagreb 1860: Narodna tiskarnica dra. Ljudevita Gaja.
- Šulek 1874–1875** = Bogoslav Šulek, *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja I–II*. Zagreb 1874–1875: Tiskom narodne tiskarne D^{ma}. Ljudevita Gaja.
- Šulek 1879** = Bogoslav Šulek, *Jugoslavenski imenik bilja*. Zagreb 1879: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Šulgaj 1938** = Alojzij Šulgaj, *Imenoslovje rib rečnih (sladkovodnih) in morskih vodovij Jugoslavije*. Rokopis. Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani. Ljubljana 1938.
- Šuman 1881** = Josip Šuman, *Slovenska slovnica po Miklošičevi primerjalni*. Ljubljana 1881: Založila in na svetlo dala Matica slovenska.
- TESDL 2012** = *Theory and Empiricism in Slavonic Diachronic Linguistics* (= SEB 15). Edited by Ilona Janyšková & Helena Karlíková. Praha 2012: Nakladatelství Lidové noviny.
- Težak 1981** = Stjepko Težak, *Ozalski govor* = Hrvatski dialektološki zbornik V, 203–427.
- Tiktin 1903–1925** = Heymann Tiktin, *Dicționar român-german I–III*. București 1903–1925: Imprimeria statului.
- TIRJ** = *Trudy Instituta russkogo jazyka im. V.V. Vinogradova* 1–. Moskva 2014–: Institut russkogo jazyka im. V. V. Vinogradova.
- Tischler 1977–2016** = Johann Tischler, *Hethitisches etymologisches Glossar I–IV*. Mit Beiträgen von Guntert Neumann. Innsbruck 1977–2016: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- Todorović 2017** = Suzana Todorović, *Narečna raznolikost v okolici Kopra: Dekani, Hrvatini, Škofije*. Koper 2017: Libris.
- Todorović 2018** = Suzana Todorović, *Raznovrstnost narečnih govorov na Koprskem: Bertoki, Puče, Sveti Anton*. Koper 2018: Libris.
- Todorović 2022** = Suzana Todorović, *Istrskobeneški jezikovni atlas severozahodne Istre/Atlante linguistico istroveneto dell'Istria nordoccidentale* 3. Koper/Capodistria 2022: Libris, Italijanska unija/Unione Italiana, Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper/Biblioteca centrale Srečko Vilhar Capodistria.
- Todorović, Koštiál 2014** = Suzana Todorović, Rožana Koštiál, *Narečno besedje piranskega podeželja: Nova vas nad Dragonjo, Padna, Sveti Peter*. Koper 2014: Založba Annales.
- Tominec 1964** = Ivan Tominec, *Črnovrški dialekt. Kratka monografija in slovar*. Ljubljana 1964: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Tomšič 1983** = Marjan Tomšič, *Olive in sol*. Ljubljana 1983: Založba Lipa.
- Tomšič 1991** = Marjan Tomšič, *Šavrinke*. Druga, popravljena izdaja. Ljubljana 1991: Izdalo in založilo ČZP Kmečki glas.
- Torkar 2020** = Silvo Torkar, *Zgodovinska antroponimija in toponimija vzhodne Tolminske*. Ljubljana 2020: Založba ZRC.
- Torkar 2024** = Silvo Torkar s sodelovanjem Draga Trpina, *Rokopisna zbirka slovenskih krajevnih imen iz Metelkove zapuščine*. Druga knjiga. Ljubljana 2024: Založba ZRC.
- Tornow 1989** = Siegfried Tornow, *Burgenlandkroatisches Dialektwörterbuch: Die vlahischen Ortschaften*. Berlin 1989: Otto Harrassowitz.
- Traditiones** = *Traditiones* 1–. Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Ljubljana 1972–: SAZU.
- Trautmann 1923** = Reinhold Trautmann, *Baltisch-slavisches Wörterbuch*. Göttingen 1923: Vandenhoeck & Ruprecht.

- TRMJ** = *Tolkoven rečnik na makedonskiot jazik I–VI*. Skopje 2003–2014: Institut za makedonski jazik »Krstе Misirkov«.
- Trnovšek 2017** = Tadej Trnovšek, *Stiški urbarji iz 16. stoletja*. Stična 2017: Muzej krščanstva na Slovenskem.
- Trubačev 1960** = Oleg Nikolaevič Trubačev, *Proishozhdenie nazvanij domašnih životnyh v slavjanskijh jazykah*. Moskva 1960: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.
- Trubar 1555** = Primož Trubar, *TA EVANGELI SVETIGA MATEVSHA*. Tübingen 1555.
- Trubar 1557** = Primož Trubar, *TA PERVI DEIL TIGA NOVIGA TESTAMENTA*. Tübingen 1557.
- Trubar 1567** = Primož Trubar, *SVETIGA PAVLA LYSTVVI*. Tübingen 1567.
- Trubar 1577** = Primož Trubar, *NOVIGA TESTAMENTA PVSLEDNI DEIL*. Tübingen 1577.
- Tschinkel 1973–1976** = Walter Tschinkel, *Wörterbuch der gottscheer Mundart 1–2*. Wien 1973–1976: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- TSVK** = *Thesaurus der slowenischen Volkssprache in Kärnten 1–*. Herausgegeben von Stanislav Hafner und Erich Prunč. Wien 1982–: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Turčić 2002** = Branko Turčić, *Sedmoškojani*. Prvi čakavski rječnik. Rijeka 2002: Adamić.
- Tušek 1875** = *Schödlerjeva Knjiga prirode IV. del*. Botanika, z 240 podobami. Poslovenil J. Tušek. Ljubljana 1875: Založila in na svetlo dala Matica Slovenska v Ljubljani.
- ULM** = *Ukrains'ka lingvistična mediēvistika 1–*. Kyïv 2024–: Instytut ukrains'koï movy Nacional'noï akademii nauk Ukraïny.
- Unger, Khull 1903** = *Steirifches Wortschatz als Ergänzung zu Schmellers Bayerifchem Wörterbuch gefammelt von Theodor Unger, für der Druck bearbeitet und herausgegeben von Ferdinand Khull*. Graz 1903: Leuschner u. Lubensky's Univerfitäts=Buchhandlung.
- Usačeva 2003** = V. V. Usačeva, *Slavjanskaja ihtiologičeskaja terminologija: Principy i sposoby nominacii, Obratnyj slovar'*. Moskva 2003: Indrik.
- Vaillant 1950–1974** = André Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves I–IV*. Lyon, Paris 1950–1974: IAC, Klincksieck.
- Valjavec 1878a** = Matija Valjavec, *Prinos k naglasu u (novo)slovenskom jeziku: Naglas u ženskih riečih na a*. U Zagrebu 1878: Tisak Dioničke tiskare.
- Valjavec 1878b** = Matija Valjavec, *Prinos k naglasu u novoj slovenštini: Naglas u substantiva mužkoga roda*. U Zagrebu 1878: Tisak Dioničke tiskare.
- Valvasor 1689** = Janez Vajkard Valvasor, *Die Ehre dess Hertzogtums Crain I–IV*. Laybach 1689.
- Varbot 1984** = Žanna Ž. Varbot, *Praslavjanskaja morfonologija, slovoobrazovanie i ètimologija*. Moskva 1984: Nauka.
- Vascotto 1987** = Antonio Vascotto, *Voci della parlata Isolana nella prima metà di questo secolo*. Imola 1987.
- Vasmer 1986–1987** = Maks Fasmer, *Ètimologičeskij slovar' ruskogo jazyka I–IV*. Perevod s nemckogo i dopolnenija člana-korrespondenta AN SSSR O. N. Trubačeva. Izdanje vtoroe, stereotipnoe. Moskva 1986–1987: Progress.
- Večenaj, Lončarić 1997** = Ivan Večenaj, Mijo Lončarić, *Srednjopodravska kajkavština: Rječnik govora Gole*. Zagreb 1997: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Velčić 2003** = Nikola Velčić, *Besedar Bejske Tramuntane*. Mali Lošinj, Beli, Rijeka 2003: Adamić.
- Verbinc 1974** = France Verbinc, *Slovar tujk*. Četrta izdaja. Ljubljana 1974: Cankarjeva založba.
- VFDB** = Silvio Domini, Aldo Fulizio, Aldo Miniussi, Giordano Vittori, *Vocabolario fraseologico del dialetto »bisiàc«*. Bologna 1985: Capelli editore.
- Vinja 1986** = Vojmir Vinja, *Jadranska fauna I–II: Etimologija i struktura naziva*. Split 1986: JAZU, Logos.

- Vinja 1998–2004** = Vojmir Vinja, *Jadranske etimologije I–III: Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*. Zagreb 1998–2004: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Školska knjiga.
- Vitezović LLI** = Pavao Ritter Vitezović, *Lexicon Latino-Illyricum. Svezak treći: Hrvatsko-latinski rječnik*. Priredile i pogovor napisale Nada Vajs, Zrnka Meštrović. Zagreb 2009: Artresor naklada, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Vivoda 2005** = Nataša Vivoda, *Buzetski govori*. Koper 2005: Založba Annales.
- VJa** = *Voprosy jazykoznanija* 1–. Moskva 1952–.
- Vlajić-Popović 2002** = Jasna Vlajić-Popović, *Istorijska semantika glagola udaranja u srpskom jeziku: Preko etimologije do modela semasiološkog rečnika*. Beograd 2002: Institut za srpski jezik SANU.
- Vnuk 2021** = Ciril Vnuk, *Slovar severovzhodnega ormoškega govora s kratkim opisom*. Miklavž pri Ormožu 2021: Kulturno-turistično društvo.
- Vodnik 1799** = Valentin Vodnik, *Kuharske Bukve, Is nemškiga preflovenjene od V. V.* Lublana 1799: Natisfene per Kleinmajerji.
- Voltić 1803** = *Ricoslovník (vocabulario-Wörterbuch) illiriskoga, italianskoga i nimacskoga jezika s'jednom pridpostavljenom grammatikom illi pismenstvom: sve ovo sabrano i sloxeno od Jose Voltiggi Istrijanina*. U Becsu (Vienna) 1803: U Pritesctenici Kurtzbecka.
- Vondrák 1924–1928** = Wenzel Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik I–II*. Zweite stark vermehrte und verbesserte Auflage. Göttingen 1924–1928: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Vrančić 1595** = *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae & Ungaricae*. Venetiis 1595: Apud Nicolaum Morettum. [Ponatis Zagreb 1992: Novi Libar.]
- VSIIJa** = *Voprosy slavyanskogo jazykoznanija*. Moskva 1954–1963: Izdatel'stvo Akademii nauk SSSR.
- Vujičić 1995** = Miloš Vujičić, *Rječnik govora Prošćenja (kod Mojkovca)*. Podgorica 1995: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti.
- Vuletić, Skračić 2018** = Nikola Vuletić, Vladimir Skračić, *Leksik morske faune u sjevernoj Dalmaciji: Prvi dio: rječnik pučkoga nazivlja*. Zadar 2018: Sveučilište u Zadru.
- Wahrig 1975** = Gerhard Wahrig, *Deutsches Wörterbuch. Mit einem Lexikon der deutschen Sprachlehre*. Gütersloh, Berlin, München, Wien 1975: Verlagsgruppe Bertelsmann GMBH.
- Walde, Hofmann 1938–1954** = *Lateinisches etymologisches Wörterbuch I–II*. Von A. Walde. 3., neubearbeitete Auflage von J. B. Hofmann. Heidelberg 1938–1954: Carl Winter Universitätsverlag.
- WBÖ** = *Wörterbuch der bairischen Mundarten in Österreich* 1–. Wien 1970–: Kommissionsverlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Webster 1994** = *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*. New York, Toronto, London, Sydney, Auckland 1994: Gramercy Books.
- Wehle 1980** = Peter Wehle, *Sprechen Sie Wienerisch von Adaxl bis Zwutschkerl*. Erweiterte und bearbeitete Neuausgabe. Wien, Heidelberg 1980: Carl Ueberreuter.
- Weiss 1998** = Peter Weiss, *Slovar govorov Zadrenke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami: Poskusni zvezek A–H*. Ljubljana 1998: Založba ZRC.
- Wiesthaller 1993–2007** = Fran Wiesthaller, *Latinsko-slovenski slovar I–VI*. Ljubljana 1993–2007: Založba Kres.
- Wolf 1993** = Siegmund A. Wolf, *Deutsche Gaunersprache: Wörterbuch des Rotwelschen*. Unveränderte Nachdruck der 2. Aufl. Hamburg 1991: Buske.
- WSIJb** = *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 1–. Wien 1950–: Österreichische Akademie der Wissenschaften.
- WuS** = *Wörter und Sachen: Kulturhistorische Zeitschrift für Sprach- und Sachforschung*. Heidelberg 1909–1944.

- Zb Bezljaj 2012** = *Praslovanska dialektizacija v luči etimoloških raziskav. Ob stoti obletnici rojstva akademika Franceta Bezljaja*. Zbornik referatov z mednarodnega znanstvenega simpozija v Ljubljani, 16.–18. septembra 2010. Uredili Metka Furlan in Alenka Šivic-Dular. Ljubljana 2012: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Zb ISJ SANU** = *Zbornik Instituta za srpski jezik I–*. Beograd 2008–: Institut za srpski jezik SANU.
- Zb Lisac 2020** = *Dijalekti, jezična povijest i tradicija: Zbornik u čast Josipu Liscu*. Uredili Josip Bratulić, Gordana Čupković, Josip Galić. Zadar, Zagreb 2022: Sveučilište u Zadru, Matica hrvatska, Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- Zb Logar 1989** = *Zbornik razprav iz slovanskega jezikoslovja: Tinetu Logarju ob sedemdesetletnici*. Zbral in uredil Franc Jakopin. Ljubljana 1989: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Zb Matičetov 2022** = *Tra ricerca sul campo e studio a tavolino: Contributi per i cento anni dalla nascita dell'accademico Milko Matičetov/Med terenom in kabinetom: Ob 100. obletnici rojstva Milka Matičetovega*. A cura di/Uredila M. Stanonik, H. Steenwijk. Padova 2022: CLEUP.
- Zb Miklošič 1992** = *Miklošičev zbornik*. Mednarodni simpozij v Ljubljani od 26. do 28. junija 1991. Uredili Jože Toporišič, Tine Logar in Franc Jakopin. Ljubljana 1992: SAZU, FF v Ljubljani, Znanstveni inštitut v Mariboru.
- Zb MS** = *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku 1–*. Novi Sad 1984–: Matica srpska.
- Zb Orožen 2011** = *Globinska moč besede*. Red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici (= Zora 80). Uredil Marko Jesenšek. Bielsko-Biala, Budapest, Kansas, Maribor, Praha 2011: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.
- Zb Škrabec 2021** = *Škrabčevi dnevi 11: Zbornik prispevkov s simpozija 2019*. Uredili Franc Marušič, Petra Mišmaš, Rok Žaucer. Nova Gorica 2021: Založba Univerze v Novi Gorici.
- Zb Škrabec 2023** = *Škrabčevi dnevi 12: Zbornik prispevkov s simpozija 2021*. Uredili Danila Zuljan Kumar, Helena Dobrovoljc. Nova Gorica 2023: Založba Univerze v Novi Gorici.
- Zb ŠM 1997** = *Škrabčeva misel II: zbornik s simpozija '96*. Uredil Jože Toporišič. Nova Gorica 1997: Frančiškanski samostan Kostanjevica.
- Zdovc 1972** = Paul Zdovc, *Die Mundart des südöstlichen Jauntales in Kärnten: Lautlehre und Akzent der Mundart der »Poljanci«*. Wien 1972: Kommissionsverlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Zečević 1993** = Vesna Zečević, *Fonološke neutralizacije u kajkavskom vokalizmu*. Zagreb 1993: Zavod za hrvatski jezik.
- Zei 1957** = Miroslav Zei, *Iz življenja sesalcev*. Ljubljana 1957: Mladinska knjiga.
- Zoranić 2011** = Petar Zoranić, *Planine*. Priredio Nikica Kolumbić. Zadar 2011: Sveučilište u Zadru.
- ZSI** = *Zeitschrift für Slawistik 1–*. Berlin 1956–: Akademie Verlag.
- ZSIph** = *Zeitschrift für Slavische Philologie I–*. Heidelberg 1924–.
- ZSSP** = *Začasni slovar slovenskih priimkov*. Odgovorni redaktor akademik France Bezljaj. Ljubljana 1974: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. [Ciklostirano.]
- Zudini, Dorsi 1981** = Diomiro Zudini, Pierpaolo Dorsi, *Dizionario del dialetto muglisano*. Udine 1981: Casamassima Editore.
- Žejn Diss. 2014** = Andrejka Žejn, *Določitev poteka izoleks v slovenskih narečjih na avstrijskem Koroškem*. Disertacija. Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta. Ljubljana 2014.
- Živković 1987** = Novica Živković, *Rečnik pirotskog govora*. Niš 1987: Muzej Ponišavlja Pirot.
- ŽS 1999** = *Žyvël'ny svet: Tèmatyčny slouňnik*. Minsk 1999: Belaruskaja navuka.

Posamično uporabljeni spletni viri

- Spletni vir 1: https://en.wikipedia.org/wiki/Vanessa_atalanta (dostop 22. 3. 2023).
- Spletni vir 2: https://it.wikipedia.org/wiki/Telestes_souffia (dostop 2. 9. 2019).
- Spletni vir 3: <https://www.etymonline.com/word/gnu> (arhivska verzija: <https://web.archive.org/web/20230823030806/https://www.etymonline.com/word/gnu>).
- Spletni vir 4: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/kudu> (arhivska verzija: <https://web.archive.org/web/20241203201137/https://www.merriam-webster.com/dictionary/kudu>).
- Spletni vir 5: https://fr.wikipedia.org/wiki/Cerithium_vulgatum (dostop 21. 7. 2022).
- Spletni vir 6: <https://de.wikipedia.org/wiki/Neonsalmmler> (dostop 21. 7. 2022).
- Spletni vir 7: https://sl.wikipedia.org/wiki/Pesna_muha (dostop 1. 10. 2024).
- Spletni vir 8: <https://en.wiktionary.org/wiki/piranha> (dostop 29. 4. 2023).
- Spletni vir 9: <https://www.agraria.org/colombi/romano.htm> (arhivska verzija: <https://web.archive.org/web/20231210195609/https://www.agraria.org/colombi/romano.htm>).
- Spletni vir 10: https://en.wikipedia.org/wiki/Scarabaeus_sacer (dostop 7. 10. 2024).
- Spletni vir 11: <https://de.wikipedia.org/wiki/Rebhuhn> (dostop 4. 4. 2022).
- Spletni vir 12: [https://en.wikipedia.org/wiki/Tupaia_\(mammal\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Tupaia_(mammal)) (dostop 26. 1. 2023).
- Spletni vir 13: https://fr.wikipedia.org/wiki/Fourmi_pharaon (dostop 27. 4. 2025).
- Spletni vir 14: https://en.wikipedia.org/wiki/European_flounder (dostop 3. 5. 2025).
- Spletni vir 15: https://ru.wikipedia.org/wiki/Красильная_багрjanka (dostop 14. 5. 2025).
- Spletni vir 16: <https://de.wikipedia.org/wiki/Bernhardiner> (dostop 15. 5. 2025).
- Spletni vir 17: [https://it.wikipedia.org/wiki/Bolognese_\(razza_canina\)](https://it.wikipedia.org/wiki/Bolognese_(razza_canina)), , https://fr.wikipedia.org/wiki/Bichon_bolonais (dostop 15. 5. 2025).
- Spletni vir 18: <https://de.wikipedia.org/wiki/Dobermann> (dostop 23. 5. 2025).
- Spletni vir 19: https://de.wikipedia.org/wiki/Deutsche_Dogge (dostop 23. 5. 2025).
- Spletni vir 20: <https://de.wikipedia.org/wiki/Warzenschwein> (dostop 23. 5. 2025).
- Spletni vir 21: <https://de.wikipedia.org/wiki/Fenek> (dostop 23. 5. 2025).
- Spletni vir 22: <https://en.wikipedia.org/wiki/Mosquitofish> (dostop 24. 5. 2025).
- Spletni vir 23: https://en.wikipedia.org/wiki/Gila_monster (dostop 24. 5. 2025).
- Spletni vir 24: https://hrv.wikipedia.org/wiki/Orao_krstaš (dostop 26. 5. 2025).
- Spletni vir 25: https://en.wikipedia.org/wiki/Leghorn_chicken (dostop 27. 5. 2025).
- Spletni vir 26: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Lipicanec> (dostop 27. 5. 2025).
- Spletni vir 27: <https://en.wikipedia.org/wiki/Manakin> (dostop 29. 5. 2025).
- Spletni vir 28: <https://en.wikipedia.org/wiki/Okapi> (dostop 1. 6. 2025).
- Spletni vir 29: <https://etymologiebank.nl/trefwoord/pekari> (dostop 14. 2. 2025) (arhivska verzija: <https://web.archive.org/web/20250703103929/https://etymologiebank.nl/trefwoord/pekari>).
- Spletni vir 30: [https://de.wikipedia.org/wiki/Pinzgauer_\(Rind\)](https://de.wikipedia.org/wiki/Pinzgauer_(Rind)) (dostop 2. 6. 2025).
- Spletni vir 31: <https://de.wikipedia.org/wiki/Rhesusaffe> (dostop 4. 6. 2025).
- Spletni vir 32: <https://en.wikipedia.org/wiki/Seter> (dostop 4. 6. 2025).
- Spletni vir 33: <https://de.wikipedia.org/wiki/Siamkatze> (dostop 4. 6. 2025).
- Spletni vir 34: <https://de.wikipedia.org/wiki/Merinoschaf> (dostop 10. 6. 2025).
- Spletni vir 35: <https://de.wikipedia.org/wiki/Zerkarie> (dostop 1. 7. 2025).
- Spletni vir 36: https://de.wikipedia.org/wiki/Nordische_Purpurschnecke (dostop 14. 5. 2025).
- Spletni vir 37: <https://en.wikipedia.org/wiki/Dodo> (dostop 5. 7. 2025).
- Spletni vir 38: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Klanonožci> (dostop 7. 7. 2025).
- Spletni vir 39: <https://fr.wikipedia.org/wiki/Hylobatidae> (dostop 8. 7. 2025).
- Spletni vir 40: https://en.wikipedia.org/wiki/American_Yorkshire (dostop 11. 7. 2025).
- Spletni vir 41: [https://en.wikipedia.org/wiki/Kiwi_\(bird\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Kiwi_(bird)) (dostop 14. 7. 2025).

Krajšave

Krajšave, ki označujejo jezike in druge pojavnosti, so razložene v nevtralni pridevniški obliki ednine moškega spola ali samostalnika v imenovalniku ednine, četudi so v besedilu uporabljene v drugačnih slovničnih realizacijah, tudi izsamostalniških. Slovnične krajšave so različno od drugih okrajšane brez pike.

abl = ablativ, ločilnik
 abstr = abstractum, pojmovni samostalnik
 adj = adjektiv, pridevnik
 adj indecl = adjektiv indeklinabile, nepregibni pridevnik
 adv = adverb, prislov
 afrik. = afrikanski (agl. Afrikaans)
 agl. = angleški
 agl. amer. = angleškoameriški
 agr. = agronomski
 akad. = akademski
 akc = akcentski, naglasni
 akz = akuzativ, tožilnik
 alb. = albanski
 alt. = altajski
 aor = aorist, dovršni preteklik
 ap = akcentska paradigma, naglasni vzorec
 Apl = akuzativ plurala, tožilnik množine
 arab. = arabski
 aram. = aramejski
 arav. = aravaški
 arm. = armenski
 Asg = akuzativ singularja, tožilnik ednine
 asim = asimilacija, naličenje
 at. = atiški
 atpn = antroponim, osebno lastno ime
 av. = avestiški
 avgm = avgmentativ, večalnica
 avstr. = avstrijski
 avstr. kor. = avstrijskokoroški
 avstr. n. = avstrijskonemški
 balt. = baltski
 banjš. = banjški
 bask. = baskovski
 bašk. = baškirski

bav. = bavarski
 bav. avstr. = bavarskoavstrijski
 bav. n. = bavarskonemški
 bav. tirol. = bavarskotirolski
 ben. istr. = beneškoistrski
 biol. = biološki
 bizant. gr. = bizantinskogrški
 bkr. = belokranjski
 blg. = bolgarski
 bosan. = bosanski
 bot. = botanični
 br. = beloruski
 briš. = briški
 bsl. = baltsko-slovanski
 c = genus commune, splošni spol
 cerklj. = cerkljanski
 cgn = kognomen, priimek
 csl. = cerkvenoslovanski
 č. = češki
 čag. = čagatajski
 čak. = čakavski
 čeb. = čebelarski
 čiš. = čiški
 črnogor. = črnogorski
 črnovr. = črnovrški
 čuvaš. = čuvaški
 dalm. rom. = dalmatoromanski
 dan. = danski
 dem = deminutiv, manjšalnica
 denom = denominativ, izpridevniška/izsamostalniška tvorjenka
 deverb = deverbativ, izglagolska tvorjenka
 dial. = dialektični, narečni
 disim = disimilacija, različenje
 dl. = dolnjelužiški

DLsg = dativ-lokativ singularja,
dajalnik-mestnik ednine
dnd = dendronim, drevesno občno ime
dol obl = določna oblika (v zvezi s
pridevnikom)
dol. = dolenski
dol. jbr. = dolenskojužnobelokranjski
dol. kost. = dolenskokostelski
dol. sbkr. = dolenskosevernobelokranjski
dor. = dorski
Dpl = dativ plurala, dajalnik množine
egipč. = egipčanski
ekspr. = ekspresivno, čustveno
entom = entomonim, občno ime žuželk
eol. = eolski
est. = estonski
etn = etnonim, prebivalsko/stanovniško ime
f = feminin, ženski spol
fem = feminativ, samostalnik ženskega spola
kot tvorjenka iz samostalnika moškega
spola
fin. = finski
frc. = francoski
ftn = fitonim, rastlinsko občno ime
furl. = furlanski
g = genitiv, rodilnik
gal. = galski
gemer. = gemerski
germ. = germanski
gl. = gornjelужиški
gor. = gorenjski
gor. selš. = gorenjskoselški
goriš. = goriški
got. = gotski
Gpl = genitiv plurala, rodilnik množine
gr. = grški
Gsg = genitiv singularja, rodilnik ednine
gvaran. = gvaranijski
h. i. = hišno lastno ime
haloš. = haloški
hamit. = hamitski
hdn = hidronim, vodno lastno ime
hebr. = hebrejski
gal. = galski
het. = hetitski
hgn = hagionim, svetniško lastno ime
hipokor = hipokoristik, okrajšana beseda, ki
lahko pridobi funkcijo ljubkovalnice
homon = homonim, enakozvočnica

horj. = horjulski
horon = horonim, pokrajinsko lastno ime
hoten. = hotentotski
hrv. = hrvaški
hrv. čak. = hrvaškočakavski
hrv. gradišč. = hrvaškogradiščanski
hrv. istr. = hrvaškoistrski
hrv. kajk. = hrvaškokajkavski
hrv. štok. = hrvaškoštokavski
ide. = indoevropski
ihrv. = izhodiščnohrvaški
ihtn = ihtionim, ribje občno ime
iiran. = indoiranski
imper = imperativ, velelnik
impf = imperfektiv, nedovršnik
impf/pf = imperfektivno-perfektivni glagol,
nedovršno-dovršni glagol, tj. dvovidski
glagol
indecl = indeklinabile, nepregibni
inf = infinitiv, nedoločnik
interj = interjekcija, medmet
intrans = intransitivni, neprehodni
Ipl = instrumental plurala, orodnik množine
iran. = iranski
Isg = instrumental singularja, orodnik ednine
island. = islandski
isln. = izhodiščnoslovenski
isln. dial. = izhodiščnoslovenskodialektični
isln. knjiž. = izhodiščnoslovenskoknjižni
istr. = istrski
istr. rom. = istrskoromanski
istr. romun. = istrskoromunski
it. = italijanski
it. ben. = italijanskobeneški
it. biz. = italijanskobizjaški
it. izol. = italijanskoizolski
it. kalabr. = italijanskokalabrijski
it. knjiž. = italijanskoknjižni
it. kopr. = italijanskokoprski
it. lomb. = italijanskolombardski
it. mugl. = italijanskomuglizanski,
italijanskostaromiljski
it. piran. = italijanskopiranski
it. pulj. = italijanskopuljski
it. sicilj. = italijanskosiciljski
it. tosk. = italijanskotoskanski
it. trž. = italijanskotržaški
it. velj. = italijanskoveljotski, italijanskokrški
ital. = italjski

iter = iterativ, ponavljalnik
 jap. = japonski
 jbk. = južnobelokranjski
 jnotr. = južnonotranjski
 jon. = jonski
 jpoh. = južnopohorski
 jslov. = južnoslovanski
 jvzh. = jugovzhodni
 jvzh. štaj. = jugovzhodnoštajerski
 kajk. = kajkavski
 kalm. = kalmiški
 kanad. frc. = kanadskofrancoski
 karib. = karibski
 kaš. = kašubski
 katal. = katalonski
 kavz = kavzativ, vzročni glagol
 kaz. = kazaški
 kelt. = keltski
 kirg. = kirgiški
 kluv. = klinopisnoluvijski
 knjiž. = knjižni
 koč. n. = kočevskonemški
 kol = kolektiv, zbirni samostalnik
 kompar = komparativ, primernik
 kompoz = kompozitum, zloženka
 kompoz adj = kompozitni adjektiv,
 zloženi pridevnik
 kor. = koroški
 kor. mež. = koroškomežiški
 kor. n. = koroškonemški
 kor. obir. = koroškoobirski
 kor. podjun. = koroškopodjunski
 kor. rož. = koroškorožanski
 kor. spoh.-remš. = koroškoseverno-
 pohorskoremšniški
 kor. zilj. = koroškoziljski
 korz. = korziški
 kost. = kostelski
 kozj. = kozjanski
 kozj.-bizelj. = kozjanskobizeljski
 kozjaš. = kozjaški
 kraš. = kraški
 kum. = kumanski
 kurd. = kurdski
 l.c. = loco citato, navedeno mesto
 lap. = laponski
 laš. = laški
 lat. = latinski
 let. = letonski/letski/latvijski

lingv. = lingvistični, jezikoslovni
 lit. = litovski
 ljubk. = ljubkovalni
 logud. = logudorski
 lov. = lovski
 Lsg = lokativ singularja, mestnik ednine
 m = maskulin, moški spol
 m/f = pide. kategorija živosti
 madž. = madžarski
 mak. = makedonski
 mak. egej. = makedonskoegejski
 malaj. = malajski
 malak = malakonim, občno ime mehkužcev
 malg. = malgaški
 maor. = maorski
 mask = maskulativ, samostalnik moškega
 spola kot tvorjenka iz samostalnika
 ženskega spola
 mav. = mladoavestiški
 mež. = mežiški
 mik. = mikenski
 mtpn = mikrotoponim, ledinsko lastno ime
 n = neuter, srednji spol
 n. = nemški
 nad. = nadiški
 NApl = nominativ-akuzativ plurala,
 imenovalnik-tožilnik množine
 NAsg = nominativ-akuzativ singularja,
 imenovalnik-tožilnik ednine
 ngr. = novogrški
 niz. = nizozemski
 nlat. = novolatinski
 nn. = nizkonemški
 norv. = norveški
 norv. lap. = norveškolaponski
 notr. = notranjski
 novgorod. = novgorodski
 nperz. = novoperzijski
 Npl = nominativ plurala, imenovalnik
 množine
 Nsg = nominativ singularja, imenovalnik
 ednine
 num = numerale, števniki
 num card = numerus cardinalis, glavni
 števniki
 num ord = numerus ordinalis, vrstilni števniki
 nv. = novovisokonemški
 o. = občina
 o.c. = opus citatum, navedeno delo

obir. = obirski
 obsoš. = obsoški
 ornit = ornitonim, ptičje občno ime
 oron = oronim, gorsko lastno ime
 os = oseba
 oset. = osetski
 osk. = oskijski
 otr. = otroški
 p. = poljski
 palb. = praalbanski
 panon. = panonski
 panon. haloš. = panonskohaloški
 panon. pkm. = panonskoprekmurski
 panon. prleš. = panonskoprleški
 panon. slngoriš. = panonskoslovenskogoriški
 part = partikula, članek
 pas = pasiv, trpnik
 peyor. = pejorativni, slabšalni
 perm. = permski
 perz. = perzijski
 pf = perfektiv, dovršnik
 pgerm. = pragemanski
 pide. = praindoevropski
 pital. = praitalski
 pkelt. = prakeltski
 pkm. = prekmurski
 pl = plural, množina
 plb. = polabski
 podjun. = podjunski
 pog. = pogovorni
 polj. = poljanski
 pomor. = pomorjanski
 port. = portugalski
 pos = posesivni, svojilni
 pos adj = posesivni adjektiv, svojilni pridevnik
 pos pron = posesivni pronomen, svojilni zaimek
 posav. = posavski
 predrom. = predromanski
 pref = prefiks, predpona
 prep = prepozicija, predlog
 pret = preterit, preteklik
 prez = prezent, sedanjik
 primor. = primorski
 primor. banjš. = primorskobanjški
 primor. briš. = primorskobriški
 primor. čiš. = primorskočiški
 primor. istr. = primorskoistrski

primor. kraš. = primorskokraški
 primor. nad. = primorskonadiški
 primor. notr. = primorskonotranjski
 primor. obsoš. = primorskoobsoški
 primor. rez. = primorskorezijanski
 primor. ter. = primorskoterski
 prleš. = prleški
 pron = pronomen, zaimek
 pron inter = pronomen interrogativum, vprašalni zaimek
 protohat. = protohatski
 prov. = provansalski
 pskov. = pskovski
 psl. = praslovanski
 psl. dial. = praslovanskodialektični
 psln. = praslovenski
 psln. dial. = praslovenskodialektični
 ptc = particip, deležnik
 ptc pret = particip preterita, deležnik preteklika
 ptc pret akt = particip preterita aktiva, tvor-ni deležnik preteklika
 ptc pret pas = particip preterita pasiva, trpni deležnik preteklika
 ptc prez akt = particip prezenta aktiva, tvor-ni deležnik sedanjika
 ptc prez pas = particip prezenta pasiva, trpni deležnik sedanjika
 r. = ruski
 r. arhang. = ruskoarhangelski
 r. csl. = ruskocerkvenoslovanski
 r. pskov. = ruskopskovski
 r. tver. = ruskotverski
 refl = refleksiv, povratni glagol
 rez. = rezijanski
 rib. = ribiški
 rkp. = rokopis
 rom. = romanski
 romun. = romunski
 rovt. = rovtarski
 rovt. cerklj. = rovtarskocerkljanski
 rovt. črnovr. = rovtarskočrnovrški
 rovt. horj. = rovtarskohorjulski
 rovt. polj. = rovtarskopoljanski
 rovt. škofjel. = rovtarskoškofjeloški
 rovt. tol. = rovtarskopoljanski
 rož. = rožanski
 s. = in naslednja stran
 s.v. = sub voce, v geselskem članku

sard. = sardski	stisl. = staroislandski
sbkr. = severnobelokranjski	stit. = staroitalijanski
selš. = selški	stlet. = staroletski
sg = singular, ednina	stlit. = starolitovski
sgerm. = severnogermanski	stniz. = staronizozemski
sin = sinonim, sopomenka	stnord. = staronordijski
sleng. = slengovski	stp. = staropoljski
sln. = slovenski	stperz. = staroperzijski
sln. dial. = slovenskodialektični	stpkrm. = staroprekrmurški
slngr. = slovenskogoriški	stpr. = staropruski
slov. = slovanski	str. = staroruski
slovin. = slovinski	stsaš. = starosaški
slš. = slovaški	stslš. = staroslovaški
slš. gemer. = slovaškogemerski	stsr. = starosrbski
sogd. = sogdijski	sttur. = staroturški
sor. n. = soriškonemški	stukr. = staroukrajinski
spoh.-remš. = severnopohorskoremsniški	stvn. bav. = starovisokonemškobavarski
sragl. = srednjeangleški	subst = substantiv, samostalnik
srb. = srbski	suf = sufiks, pripona
srb. csl. = srbskokcerkvenoslovanski	sum. = sumerski
srfr. = srednjefrancoski	škofjel. = škofjeloški
srgr. = srednjegrški	škot. = škotski
srir. = srednjeirski	šp. = španski
srkimr. = srednjekimrijski	štaj. = štajerski
srlat. = srednjeveškolatinski	štaj. jpoh. = štajerskojužnopohorski
srniz. = srednenizozemski	štaj. kozj.-bizelj. = štajerskokozjanskobizeljski
srnn. = srednenizokonemški	štaj. kozjaš. = štajerskokozjaški
rsav. = srednesavinjski	štaj. laš. = štajerskolaški
srštaj. = srednještajerski	štaj. n. = štajerskonemški
rtur. = srednjeturški	štaj. posav. = štajerskoposavski
srvn. = srednjevisokonemški	štaj. rsav. = štajerskosrednesavinjski
srvn. bav. = srednjevisokonemškobavarski	štaj. spoh.-remš. = štajerskosevernopohor- skoremsniški
ss. = in naslednje strani	štaj. zgsav. = štajerskozgornjesavinjski
sslov. = severnoslovanski	šved. = švedski
st. = stoletje	švic. = švicarski
stagl. = staroangleški	švic. n. = švicarskonemški
star. = starinski	tat. = tatarski
stav. = staroavestiški	teon = teonim, lastno ime boga/božanstva
stblg. = starobolgarski	ter. = terski
stbr. = starobeloruski	terg. = tergestinski
stbret. = starobretonski	tibet. = tibetanski
stcsl. = starocerkvenoslovanski	tirol. n. = tirolskonemški
stč. = staročeški	toh. = toharski
stfr. = starofrancoski	tolm. = tolminski
stfriz. = starofrizijski	tosk. = toskanski
stfurl. = starofurlanski	tpn = toponim, krajevno lastno ime
stgr. = starogrški	tranz = tranzitivni, prehodni
sti. = staroindijski	tur. = turški
stir. = staroirski	

ujg. = ujgurski
ukr. = ukrajinski
ukr. karp. = ukrajinskokarpatski
ved. = vedski
vet. = veterinarski
vslov. = vzhodnoslovanski
vulg. lat. = vulgarnolatinski, ljudskolatinski
vzh. = vzhodni
vzh. štaj. = vzhodnoštajerski
vzhgor. = vzhodnogorenjski

wind. = windisch, koroški
zastar. = zastareli
zgerm. = zahodnogermanski
zgsav. = zgornjesavinjski
zilj. = ziljski
zool. = zoološki, živalski
zoon = zoonim, živalsko občno ime
zslov. = zahodnoslovanski
žarg. = žargonski

Simboli

- C kateri koli konzontan, soglasnik
- V kateri koli vokal, samoglasnik
- * na podlagi primerjalne evidence na starejšo jezikovno stopnjo projicirana, rekonstruirana jezikovna enota / rekonstruiran pomen, ki je na tej jezikovni stopnji tudi resnično obstajala / obstajal, realna rekonstrukcija, npr. psl. **uosuā* 'osa'
- ** hipotetično rekonstruirana jezikovna enota, ki v jezikovnem in jezikoslovnem oziru ni upravičena, npr. sln. ***očē*, oziroma ni bila potrjena, npr. psl. ***pôrsъ*.
- = v diahronem pogledu enaka jezikovna enota, npr. sln. *glavatica* /.../ = hrv. *glavatica* f 'Hucho hucho'
- ' označuje naglasno mesto
- : označuje vokalno dolžino
- morfemska meja
- med dvema vokaloma ponazarja hiat, zev
- [] fonetična ponazoritev jezikovne enote
- > po regularnem fonetičnem razvoju prešlo v
- < po regularnem fonetičnem razvoju nastalo iz
- >> po analogiji razvito v
- << po analogiji razvito iz
- × medsebojni vpliv besed, besedno križanje
- # izglasje
- v geselskih člankih ponazarja jezikovno spremembo v; v kazalčnih geselskih člankih usmerja h geselskemu članku, v katerem je leksem obravnavan
- ← v geselskih člankih ponazarja jezikovno spremembo iz
- ↔ obojesmerna jezikovna sprememba
- ⇐ izposojeno iz
- ⇒ izposojeno v
- ⇐^K kalk po
- ▷ glej tudi (na koncu geselskega članka povezava s hierarhično nižjim geselskim člankom)
- dalje glej (na koncu geselskega članka povezava s hierarhično višjim geselskim člankom); v geselskem članku usmerja h geselskemu članku, v katerem je beseda podrobneje obravnavana
- izstop iz slovenskega jezikovnega sistema
- ◆ izstop iz slovanskega jezikovnega sistema
- ∅ ni izpričano, zastopano z nič, ni obravnavano
- Ⓜ uvaja razdelek geselskega članka s slovenskimi historičnimi zapisi; uvaja ponazarjalno gradivo v geselskih člankih zoonimov, ki so potrjeni le v predgajičnem zapisu
- Ⓣ uvaja razdelek geselskega članka s slovenskimi tvorjenkami
- Ⓢ uvaja enoto geselskega članka s slovenskim lastnoimenskim gradivom
- ⓔ uvaja razdelek geselskega članka z etimološko razlago
- Ⓛ^{BD} uvaja razdelek geselskega članka s podatki o slovenskih členih diahrone besedne družine

Slovar

A

aboh → habih

ESSJ 0

admiral

ESSJ 0

admirâl m 'velik dnevni metulj s pisanimi krili, Pyrameis atalanta' (zool. – SSKJ), *admiral* 'Vanessa atalanta, metulj iz družine pisančkov' (CZŽ 1997: 262), *admirâl* 'neki metulj, der Admiral (vanessa atalanta)' (Pleteršnik), *admiral* 'Vanessa Atalanta' (Erjavec 1875: 356).

Isln. knjiž. **admi'ra:l* m 'Pyrameis atalanta = Vanessa atalanta' (19. st.).

- ⇨ nvn. *Admiral* 'Vanessa Atalanta' (Schödler 1860: II:502), prim. enako r. *admiral* 'Vanessa atalanta', agl. *red admiral* 'isto' poleg zastarelega *red admirable* (Spletni vir 1).
- ⊕ Ker entomonim označuje zelo lepega metulja s temno rjavimi krili, sprednja imajo zgoraj poševen rdeč pas in bele lise, zadnja pa rdeč zunanji rob (CZŽ 1997 l.c.), je izhodišče verjetno lat. *admīrābilis* adj 'čudovit', kot nakazuje njegova agl. zastarela varianta, preoblikovanje v agl. *admiral* pa se je realiziralo, ko je prvotno stagl. *amiral* 'poveljnik mornarice' ⇨ stfrc. *amiral* 'isto' pod vplivom lat. *admīrāri* 'občudovati' že pridobilo -d- (Kluge 1995: 15s.).

adofs

ESSJ 0

adofs m 'vdeb, Wiedehopf' (Janežič 1851).

- ⊕ 18. st.: *adofs* -sa 'Wiedehopf, upupa' (Pohlin 1781), *adofs* 'Wiedhopf', 'odeb, udeb, butei, odap, fmerdat, fmerdakavra, Wiedhopf' (Gutsman 1789); 19. st.: *adofs* 'vodeb' (Jarnik 1832: 157), *adoff* 'vdéb' (Murko 1833a: 1 z oznako, da je beseda izposojena), *adofs* 'zhópaſti odáp, odáp, dap, būd, fmerdakávra, fmerdaírza, fmerdúh, wind. butej, fmerdat, Upupa Epops, europäifcher Wiedehopf' (Freyer 1842: 24 z oznako *wind.*).

Isln. knjiž. *adofs* m 'smrdokavra, Upupa epops' (18. st.);

Janežič 1851 ob *adofs* navaja tudi varianto *adof* brez izglasnega -s, v njej pa izglasni -f najverjetneje odraža dial. spirantizacijo iz -p, ki je po izgubi zvena nastal iz -b, kar ornitonim omogoča vključiti v skupino *dab, odap* itd.; ker je za slovenščino izglasje -fs nenavadno in nepričakovano, je bil prvotni dial. ornit **adof* < **adop* < **adob* lahko umetno preoblikovan na podlagi druge sestavine nlat. oznake *Upupa epops*: *adofs* ← **adof* (Furlan, Zb Škrabec 2021: 18). Bezljaj ESSJ: IV:335 je poznal le Gutsmanov zapis *adofs*, a ga je neustrezno prepisal kot *adofs*; tudi Karničar v obrnjeni izdaji Gutsmanovega slovarja ni prepoznal zapisa *adofs* in ga zato predstavlja brez -f- kot *ados*.

► **vodeb**

adrica

ESSJ s.v. *adráš*

adríca f 'rdeča mravlja' (Pohorje – Bezljaj ESSJ: I:2).

Isln. ?;

obstoj te besede, ki jo Bezljaj prvič omenja že leta 1955, češ da mu jo je za območje Pohorja sporočil Tine Logar, kasneje še leta 1958 (prim. Bezljaj 2003: 68, 118), je dvomljiv, saj je med gradivom, zbranim za SLA, ni bilo mogoče ponovno potrditi, čeprav odgovore na vprašanje 'mravlja' vsebuje.

V gradivu za SLA je namreč po T. Logarju sporočeno le kor. spoh.-remš. *dríca* 'rdeča mravlja' (Sveti Primož na Pohorju – SLA), kar je razen z vzglasnim reduciranim vo-

kalom enako spoh.-remš. *jd'ri:ca* 'majhna rdečkasta mravlja' (Vuzenica – Krajnc DN 1998: 37) < **id'ri:ca*, pred dial. vokalno harmonijo **ad'ri:ca* ← psln. dial. **jd'rīca*.

- Ⓔ Entomonim za rdečo/rdečkasto mravljo je po disimilaciji $\emptyset : r \leftarrow r : r$ nastal iz psln. dial. **jd'rīca* f 'kar je rdeče', kar je s suf *-ica substantivizirani psl. adj **rḡdrḡ* 'rdeč' (► androga).

Dokazovanje slovenskega areala refleksov iz psl. **rḡdrḡ* adj, f *rḡdrā* 'rdeč' tudi s primerom *adrīca* (Furlan 2013: 54, 55, 86) je zato treba le nadomestiti z *d'rīca* z enakim arealom.

adruška

ESSJ 0

adruška f 'Mauerefel' (Janežič 1851).

- Ⓙ Dem na -ica v 18. st. *adrushēza* 'Mauerefelchen, onifculus' (Pohlin 1781) [*adrušəca*] ← *-šč-ica.
- Ⓚ 18. st.: *adrushka* 'Mauerefel, onifcus' (Pohlin 1781; Pohlin 1792).
- Isln.** knjiž. *adruška* f 'enakonožec, mokrica' (18. st.).
- Ⓛ Nejasno. Pohlin 1792 s.v. *adrushka* je izvajal iz n. *haderlaus* 'pediculus vestibus insidens' (Grimm 1854–1971), kar je pomensko oddaljeno. V izglasju se beseda ujema s sln. *babuška*, ki označuje kočiča. Znano je, da oznake za stonogo oz. kočiča pogosto označujejo tudi mokrice, enakonožce in obratno (► stonoga¹, ► stonoga²).

afna

ESSJ 0

áfna f 'opica': *afne skačejo po drevesih* (nižje pog. – SSKJ), peyor. 'človek z nenaravno, izumetničeno zunanostjo ali vedenjem, zlasti ženska': *to je šele afna* (SSKJ), v zvezi *afne guncati* 'delati ali govoriti kaj šaljivega, neresnega': *že spet afne gunca* (nižje pog. – SSKJ), *áfinja* 'opica' (Pleteršnik), *afinja* 'Affe' (Cigale 1860 z oznako, da je beseda izposojena); rovt. cerklj. *áfna* 'opica', 'izumetničen človek', *áfne guncat* 'hudomušiti, šaliti se, uganjati burke' (Razpet 2006), štaj. zgsav. '*áfna* 'človek z nenaravno, izumetničeno zunanostjo ali vedenjem, predvsem ženska' (peyor. – Weiss 1998), panon. prleš. '*afna* 'ženska/človek izstopajočega/nenaravnega vedenja, domišljavka' (ekspr. – Rajh 2010).

- Ⓜ Denom *afnāti se -ām se* impf 'nenaravno, izumetničeno se obnašati' (nižje pog. – SSKJ), rovt. cerklj. *afnāt se* 'vesti se izumetničeno, nenaravno' (Razpet 2006), štaj. zgsav. '*áfnat se -ām se* 'nenaravno, izumetničeno se vesti' (peyor. – Weiss 1998), panon. prleš. *afnati se afna:n se* 'nenaravno/domišljavo se vesti' (Rajh 2010); dem na -ec < *-bcb v 17. st. *en affiniz* 'fimiollus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710) ['afinɛc] < **afinjec*, dem na -ica v 18. st. *afenza* 'Aeffchen, simiolus' (Pohlin 1781) ['afənca] < **afinjica*; adj na -ski v 18. st. *afenske* 'von Affen, simiæ' (Pohlin 1781) ['afənskə] < **afinjski*, adj na -in v določni obliki v 18. st. *afenéne* 'des Affen, simiacus' (Pohlin 1781) ['afənənə] < **afinjini*.
- Ⓛ 16. st.: *affinja* 'Aff, simia' (Megiser 1592); 17. st.: *affina* 'fimia' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *afēna* 'Affe, simia' (Pohlin 1781), *afena* (Pohlin 1792).
- Isln.** dial. **a:f* m 'opica; bedak'; kasneje s suf -inja ← psl. *-ŷni feminizirano v sln. **a:fin'a* f 'opica; bedak' (16. st.) in po dial. redukciji -i- in depalatalizaciji -n' -> -n- **a:fin'a* > **a:fəna* > **a:fna*.
- ↗ srvn. *affe* m 'opica; bedak' (Lexer 1872–1878; Striedter-Temps 1963: 79), stvn. *affo* 'opica' (► opica, ► opek), stnord. *api* 'isto', stagl. *apa*, agl. *ape* < pgerm. **apan-* m 'opica' (Kluge 1995: 17; Kroonen 2013: 31).
- Ⓛ Nejasno. Povezovanje s sti. *kapí-* 'opica' in gr. κῆπος 'dolgorepa opica' povzroča fonetične težave (Kroonen 2013 l.c.).

afrikanski pisar → kačar²

ESSJ 0

afriški nesit → sveti ibis

ESSJ 0

afriški ozkousti nosorog → nosorog

ESSJ 0

afriški slon → slon

ESSJ 0

agnec → jagnje

ESSJ 0

agnjec → jagnje

ESSJ 0

aguti

ESSJ 0

agūti m 'morskemu prašičku z dolgimi nogami podoben brezrepi južno- in srednjeameriški glodavec, *Dasyprocta*' (Sprotni, dostop 13. 10. 2021), *agutiji* m pl 'Dasyproctidae, družina glodavcev iz podreda ježevcev', *aguti* m 'Dasyprocta' (CZŽ 1997: 8), *aguti* 'Dasyprocta, južnoameriški polparkljar okusnega mesa' (Erjavec 1875: 262).

Isln. knjiž. *aguti* m 'Dasyprocta' (19. st.).

- ⇨ nvn. *Aguti* 'Dasyprocta' (Schödler 1860: II:410) ⇨ frc. *agouti* 'isto' ⇨ šp. *aguti*; zoonim izvira iz brazilskega staroselskega jezika tupi (Onions 1967: 20; FEW) in se je po Evropi razširil tudi v druge jezike, npr. agl. *agouti*, r. *aguti*, hrv. *aguti*, č. *aguti* (Havlová 2010: 89s.).

⊕ Neznana.

ai

ESSJ 0

ai m 'triprsti lenivec, *Bradypus trydactylus*' (CZŽ 1997: 161), *ai* 'južnoameriški manjši lenivec, *Bradypus pallidus*' (Erjavec 1875: 263).

Isln. knjiž. *ai* m 'Bradypus trydactylus = Bradypus pallidus' (19. st.).

- ⇨ nvn. *Ai* 'Bradypus pallidus' (Schödler 1860: II:412), *Ai* 'triprsti lenivec', kar je bilo verjetno enako kot agl. *ai* 'isto' izposojeno iz port. (Wahrig 1975; Webster 1994). Zoonim najverjetneje enako kot *unau* izvira iz brazilskega staroselskega jezika tupi (Anikin 2007–: 1:119; Havlová 2010: 38). Dvoprsti lenivec (► *unau*) je nekoliko večji od triprstega.

⊕ Anikin 2007– l.c. navaja, da naj bi zoonim nastal pod vplivom oglašanja te živali.

aksis

ESSJ 0

aksis m 'čital, *Cervus* (= *Axis*) *axis*' (CZŽ 1997: 292), *aksis* 'v živalskih vrtovih živeč prekrasen jelen iz Indije, rdečkasto rjav in belo lisast, *Axis maculata*' (Erjavec 1875: 275).

Isln. knjiž. *aksis* m 'Cervus axis = Axis axis = Axis maculata' (19. st.).

- ⇨ nlat. *Axis (maculata)* ← lat. *axis* 'divja žival v Indiji' (Plinij – Webster 1994).

⊕ Nejasno. Na podlagi jedra nlat. oznake so bili tvorjeni delni kalki v nvn. *Axishirsch*, agl. *axis deer* in frc. *cerf axis* (FEW s.v. *axis*³), medtem ko r. *axis* in šp. *axis* enako kot sln. *aksis* kažeta na izposojeno iz nlat. jedra. Sodobni sin **čital** m 'aksis, *Cervus* (= *Axis*) *axis*' (CZŽ 1997 l.c.) je bil verjetno izposojen iz agl. *chital* 'Axis axis', tudi *chital deer* 'isto' in *spotted deer*, kar je bilo v 20. st. uvedeno iz hindi *cītal*, ki tega prvotno v Nepal, Indiji in Šrilanki živečega jelena rdečerjavega kožuha z belimi lisami, ki so ga naselili tudi v Evropi (CZŽ 1997 l.c.), označuje po lisastem kožuhu. Brezuspšno so tega jelena poskušali naseliti tudi v Sloveniji (CZŽ 1997 l.c.).

aksolot → aksolotel

ESSJ 0

aksolotel

ESSJ 0

aksolōtel m, g -tla 'ličinka pegastega severnoameriškega močerada, ki se je sposobna razmnoževati, *Ambystoma mexicanum*' (zool. – SSKJ), *mehiški aksolotl* 'Ambystoma mexicanum', *tigrasti aksolotl* 'Ambystoma tigrinum' (CZŽ 1997: 298), *aksolotl* 'škrgonosni mladiči pa-

A

ogora (Amphiuma)' (Erjavec 1875: 330), tudi **aksolotl** 'Ambystoma mexicanum', npr. *Lorda Edwarda* je znanstveno zanimalo spolno življenje aksolotov in piščancev (Gradivo SSKJ).

Isln. knjiž. **akso'lo:təl* m 'Ambystoma' (19. st.); kasneje tudi **aksolot* 'isto' (20. st.).

- ⊕ nvn. *Axolotl* ‘mehiški močerad, ki živi v vodi in se je sposoben razmnoževati že na razvojni stopnji ličinke’; kulturni zoonim, ki se je po Evropi razširil iz španščine, vanjo pa je bil prek mehiške španščine z *x* v vrednosti [ks] izposojen iz južnoazteškega jezika nahuatl, npr. agl. *axolotl* ‘vrsta mehiškega močerada’, frc. *axolotl* ‘vrsta mehiške dvoživke, ki se je sposobna razmnoževati že na razvojni stopnji ličinke’, hrv. *aksolotl* ‘mehiška repata dvoživka iz reda Ambystoma’.
- ⊕ V jeziku nahuatl je bila beseda zložena iz *atl* ‘voda’ in *xolotl* ‘sluga’ [š-] in je prvotno pomenila ‘vodni sluga, sluga vode’ (Onions 1967: 66).

aktinija

ESSJ 0

aktinija f 'na morskem dnu živeča žival, ki ima lovke pokrite z ožigalkami, Actinia' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *aktínija* f ‘Actinia’ (20. st.) s sin *morska vetrnica* (► *morska vetrnica*).

- ⊕ nlat. *Actinia* 'vrsta na morskem dnu živečega ožigalkarja'.
 ⊕ Evropska terminološka izposojenka iz nlat. *Actinia*, tvorjenke s sestavino gr. izvora ἄκτις f, g -tvoč 'žarek', s katero so lovke te morske živali enačene z žarkom, prim. nvn. *Aktinie* 'morska vetrnica', agl. *actinia* 'vrsta morske vetrnice', frc. *actinie* 'rdeča morska vetrnica', it. *attinia* 'aktinija'.

akujla → akvila

ESSJ 0

akvila

ESSJ 0

ákvila f 'eagle' (primor. rez. – Steenwijk 1992).

Isln. dial. *ákvila* f 'orel' (rez.).

- ↵ it. *aquila* f ‘orel’ ali furl. *àquile* ‘isto’ (Steenwijk, SJ/SLS 4, 2003, 44), oboje iz lat. *aquila* f ‘orel’.
- ⓔ Lat. ornit *aquila* je v ženskem spolu substantivizirani lat. *aquilus* adj ‘črnkast’ in naj bi prvotno označeval večjega ptiča temne barve, nato pa le orla, prim. kalabrijsko *acciulu* ‘neka ptica roparica’ (Battisti, Alessio 1950–1957: 262; de Vaan 2008: 49). Osamljeni varianti v primor. nad. *ákujla* ‘aquila’ (Špehonja 2012b) z zaporedjem -*uj-* namesto -*vi-* in v kraš. *ákwula* ‘Reichsadler’ (Štrekelj 1887: 438), tj. ‘Aquila imperialis’, z zaporedjem -*wu-* namesto -*vi-* verjetno odražata interno rom. oziroma furl. fonetični razvoj. Podobna alternacija -*vi-* : -*uj-* se potrjuje tudi pri ornit čvīta (► čvíta).
- ⓑ^{BD} Lat. *aquila* f ‘orel’ > it. *aquila*, furl. *àquile*
> sln. <i>akvila</i> ;	
> rom. * <i>akwula</i>	> sln. <i>akwula</i> ;
> rom. * <i>akujla</i>	> sln. <i>akujla</i> .

akvula → akvila

ESSJ 0

al

ESSJ 0

- ⑩ 16. st.: *al* ‘Aal/visch, anguilla’ (Megiser 1592); 17. st.: *en aal, riba dolga, opoljĭak* ‘anguilla’, *ena morška riba, enaka eni kazhi, tú je al* ‘muraena’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 19. st.: *av* ‘*seléni ogúr, ogúr, oposlak, avgúr*, wind. *fugor, kazhur, kazhinka*, Muraena latirostris, breittköpfiger Aal’ (Freyer 1842: 50).

Isln. knjiž. *'aʎ m 'jegulja' (16. st.).

- ↗ nvn. *Aal* m 'jegulja' oziroma boljv. *âl* 'jegulja', stvn. *âl* 'isto', kar je sorodno s stagl. *æl*, agl. *eel*, stnord. *áll* < pgerm. **ēla*- m 'jegulja' (Kluge 1995: 1; Kroonen 2013: 116).

- Ⓔ Etimologija tega le germ. ihtionima je nejasna, prim. Kluge 1995 l.c.; Kroonen 2013 l.c.; EWA: I:133s.

▷ ala

ala

ESSJ 0

- Ⓕ 17. st.: *ala* ‘al, muraena’, *morska alla* ‘congrus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *ala* ‘Aal, angvila’ (Pohlin 1781).
- Ⓖ Adj na *-in* < **-in̥* v določni obliki v 18. st. *alène* ‘von der Aale, angvillaris’ (Pohlin 1781) [‘alənə] < **‘alini*; nomen loci v 18. st. *alishe* ‘Aalfang, angvillarum piscina’ (Pohlin 1781) < **ališče*.

Isln. knjiž. **‘ala* f ‘jegulja’ (17. st.);

v razmerju do sin *al* m ‘jegulja’ kot izposojenke iz srvn. *âl* m ‘jegulja’ je na prehod v ajevsko deklinacijo morda vplivalo poznavanje sin *jegulja* (► jegulja), če ni bil ihtionim feminiziran na podlagi slovničnega spola nadpomenke *riba*.

► al

albatros

ESSJ 0

âlbatros m, g *-a* ‘zelo velika morska ptica, podobna galebu’: *nad ladjo je krožil albatros*; *orjaški albatrosi* (SSKJ), *albatrosi* m pl ‘Diomedidae, družina ptičev iz reda cevonoscev s 13 vrstami’ (CZŽ 1997: 8), *albatros* m ‘Diomedea’ (Erjavec 1875: 316).

Isln. knjiž. **‘albatros* m ‘Diomedea’ (19. st.).

- ⇨ nvn. *Albatroß* ‘Diomedea’ (Schödlér 1860: II:465), sodobno *Albatros* ‘isto’ ⇨ niz. *albatros* ⇨ šp. *alcatraz* ‘vrsta pelikana’ ⇨ arab. *al-ğattās* ‘vrsta morskega orla’, prvotno ‘potapljač’ (Kluge 1995: 25).
- Ⓔ Ornitonim je prvotno označeval nekega ameriškega morskega orla, zamenjavo prvotnega velara z *b* pa je na rom. jezikovnem območju verjetno sprožila ljudskoetimološka naslonitev na lat. *albus* adj ‘bel’ oziroma njegov rom. refleks, ker ima albatros perje bele barve (Kluge 1995 l.c.), prim. še fr. *albatros*, agl. *albatross*, it. *albatro*. Snoj 2016: 41 ni upošteval vsega slovenskega gradiva, ko je določil, da se pri nas ornitonim pojavi šele v 20. st.

albin¹

ESSJ 0

albîn m, g *-a* ‘človek ali žival, ki mu primanjkuje pigmenta, beličnik’: *albin* so občutljivi za sončne žarke (biol. – SSKJ), toda *albin* ‘der Kakerlak’ (Pleteršnik), *albin* ‘Kakerlak’ (Cigale 1860).

- Ⓖ Fem na *-ka albîna* ‘beličnica’ (SSKJ).

Isln. knjiž. **al‘bi:n* m ‘človek ali žival, ki mu primanjkuje pigmenta’ (20. st.); generična oznaka je bila iz citatne *albîno* m ‘albin’ (biol. – SSKJ) vključena v deklinacijski vzorec tipa *korak*, ohranja pa se še v zvezah tipa *albino postrv* (SSKJ).

- ⇨ agl. *albino* ‘beličnik’ ⇨ šp., port. *albino* m ‘isto’; oznako so najprej uporabljali Portugalci za t. i. bele črnce = *negros albinos* zahodne Afrike (Onions 1967: 23).
- Ⓔ Šp. in port. *albino* je ničto substantivizirano iz *albino* adj ‘belkast, beličen’ < lat. *albīnus* ‘bel’, kar je tvorjenka iz lat. *albus* adj ‘isto’.

albin² → belin³

ESSJ 0

alcen

ESSJ s.v. *alcén*

alcen m ‘Elendthier’ (Janežič 1851) = ‘los’.

- Ⓕ 18. st.: *alzēn* ‘Elendthier, alce’ poleg *elzen* m, g *-zēna* ‘Elendthier, alce’ (Pohlin 1781) = **elcen**, *alzen/alzien* ‘Elendthier’ (Gutsmann 1789); 19. st.: *alzén* ‘lól’ (Murko 1833a: 1 z oznako, da je beseda izposojena).

- ① Adj na *-ov* < *-*ou̯b* v 18. st. *alzenov rōg* ‘Elendklaue, alcis ungula’ (Pohlin 1781), *alzenou rog* ‘Elendklaue’ (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **al'cē:n* m ‘los, Alces alces’ (18. st.) z varianto **el'cē:n* ‘isto’ (18. st.), ki je verjetno sekundarna in morda nastala po vokalni asimilaciji *e : e ← a : e* pod vplivom n. sin *Elend*.

⇨ lat. *alcēn* Asg k *alcē* f ‘los’ poleg *alcēs* ‘isto’ (Pohlin 1792 s.v. *alzen*; Bezljaj ESSJ: I:3).

- ⑤ Lat. *alcē(s)* ‘los’ je formalno najbližje gr. ἄλκη ‘isto’, oboje pa se razlaga kot germ. izposojenki (Walde, Hofmann 1938–1954: I:28; Frisk 1973: I:75), morda iz zgodnje pgerm. **alki-* ‘los’ > **algi-* > stnord. *elgr* ob **élha(n)-* m ‘los’ > stvn. *elacho* ‘isto’, srvn. *elch*, nvn. *Elch*, stagl. *elh*, agl. *elk*; prvotno verjetno pide. **H₁el-k'-i/o-/H₁ol-k'-i/o-*, kar se ohranja tudi v psl. **ōlsb* ‘los’ (► *los*¹) in je korensko sorodo s poimenovanji za jelena, kot so psl. **elēnb* (► *jelen*¹), gr. ἔλαφος ‘jelen’, lit. *ėlnis* ‘isto’ (Walde, Hofmann 1938–1954 l.c.; Frisk 1973 l.c.; Kluge 1995: 215; Kroonen 2013: 116, 21; EWA: II:1031).

aleluja

ESSJ 0

alélú:ja f ‘Samtmilbe (scharlachrote Erdmilbe)’ (kor. obir. – Karničar 1990).

Isln. dial. *alélú:ja* f ‘škrlatno rdeča pršica’ (obir.), verjetno ‘žametna pršica, Trombidi-um holosericeum’.

- ⑤ Osamljeno in homonimno z *alélúja* f ‘obredni enobesedni velikonočni spev’, ki v zvezi *voščiti veselo alelujo* ‘voščiti veselo veliko noč’ pomeni ‘velika noč’, toda v dial. ‘jed iz posušenih repnih olupkov, ki se je na veliko noč’ (SSKJ), *alélúja* ‘neka velikonočna jed: repni olupki, posušeni, stolčeni ali zrezani, na svinjski juhi kuhani’ (Kranjska – Pleteršnik) se verjetno ohranja spomin na veliki lakoti leta 1529 in 1817 (SEL 2004: 5; SID 1995–2012: 1:101). Telo žametnih pršic je živo rdeče, hranijo se z drobnimi žuželkami in ličinkami, ličinke pa zajedajo hrošče in metulje (CZŽ 1997: 437). Ker je v istem koroškem govoru potrjen tudi sin *wè:lqa nò:č* ‘Samtmilbe (scharlachrote Erdmilbe)’ (Karničar 1990) ← *velika noč* ‘Ostern, sollemnitas paschae’, je možno, da je poimenovanje za žametno pršico nastalo po prenosu z *aleluja* v pomenu ‘velika noč’, verjetno na podlagi asociacije z rdečo barvo velikonočnih pirhov (► blažij).

alha

ESSJ 0

âuxa f ‘krastača’ (panon. haloš. (Cirkulane) – SLA).

Isln. 0;

neobstoječa beseda, ki je za Cirkulane sporočena le v listkovni kartoteki SLA, a je preverjanje po drugih virih za SLA pokazalo, da ni sestavni del govora kraja Cirkulane. Ker je v nekaterih koroških govorih krastača poimenovana z *mâlha* (► *malha*), npr. *măuxa* f ‘krota’ (Zgornja Kapla – SLA), je možno, da gre za pisno napako z manjkajočim vzglasnim *m-*.

aligator

ESSJ 0

aligátor m, g *-ja* ‘krokodil s širokim gobcem’ (SSKJ), *kitajski aligator* (zool. – SSKJ), *misisipski aligator* (zool. – SSKJ), *aligátor*, g *-rja* ‘Alligator’ (Pleteršnik), *aligator* ‘kajman, amerikanski krokodil, Crocodilus lucius’ (Erjavec 1875: 321), *aligator* ‘kajman, tako pravijo krokodilom v Ameriki’ (Erjavec 1864: 67).

Isln. knjiž. **ali'gator* m ‘ameriški krokodil’ (19. st.).

- ⇨ nvn. *Alligator* m ‘amerikanische Krokodil, Kaiman, Crocodilus lucius’ (Schödler 1860: II:470), prvič potrjeno v 17. st.; prej so potrjene le variante *Lagarto*, *Allegarden*, *Ali-garta* ipd. (Pfeifer 2000: 29) ⇨ agl. *alligator* ‘ameriški krokodil’ ⇨ šp. *el lagarto* (*de Indias*) ‘ameriški krokodil’.

- ⊕ Izhodiščna šp. oznaka ameriškega krokodila preprosto označuje s šp. *lagarto* 'kuščar', kar se je razvilo iz lat. *lacertus* m 'kuščar' ob *lacerta* f 'isto' (Pfeifer 2000 l.c.). Izglasje *-tor* iz prvotnega *-tro* je posledica premeta, ki se je izvršil izven španskega jezikovnega območja, najverjetneje v angleščini, preden je bil termin izposojen v nvn. *Alligator* in frc. *alligator*.

alk

ESSJ 0

âlk m, g -a 'izumrla, pingvinu podobna ptica Severnega morja, Alca': *veliki alk* (zool. – SSKJ), *âlk*, m pl *alki* 'Alken', *veliki alk* m 'der große Alk oder nordische Pinguin (alca impennis)' (Pleteršnik), *pleme alkov* 'Alca', *veliki alk* 'severni pinguin, Alca impennis' (Erjavec 1875: 314).

Isln. knjiž. *(*veliki*) 'a:lk m 'Alca impennis' (19. st.).

- ⇨ nvn. *der große Alk oder nordische Pinguin* 'Alca impennis' (Schödler 1860: II:462), kar je bilo tako kot istopomensko niz. *alk* in agl. *auk* izposojeno iz skandinavskih jezikov, prim. stnord. *alka* 'morski ptič, mala njorka', island. *álka*, norv., šved. *alka*, dan. *alke* < pgerm. **alkōn*- f 'njorka' (Onions 1967: 62; Kroonen 2013: 23). Nlat. *alca* 'alk' je bilo povzeto po norv., šved. *alka*, prim. še it. *alca* ⇨ nlat.
- ⊕ Nejasno; morda je pgerm. **alkōn*- f 'njorka' korensko sorodno z lat. *olor* 'labod' (Kroonen 2013 l.c.).

alpaka

ESSJ 0

alpâka f 'južnoameriška domača žival z dolgo volnato dlako': *alpako imajo za tovarno žival*, tudi 'tanka tkanina iz volne te živali': *suknjič iz alpake* (SSKJ), *alpaka* 'Lama (guanicoe) pacos, vrsta sodoprstega kopitarja iz družine kamel, ki ima dolgo volnato dlako črne, bele, rjave, sive ali tudi pisane barve' (CZŽ 1997: 87).

Isln. knjiž. **al'pa:ka* f 'Lama pacos' (20. st.).

- ⇨ agl. *alpaca* 'perujska lama; volna, pridelana iz te živali', tudi *paco* 'isto' ⇨ šp. *alpaca* 'lama, njena volna in tkanina iz nje', tudi *paco* (Onions 1967: 28, 640; Corominas 1976: 44).
- ⊕ Poimenovanje tako kot *paka* (► *paka*) izvira iz jezika kečua, v katerem *paco* pomeni 'rdečkastorjav'.

alpski kozorog → kozorog

ESSJ 0

aluška

ESSJ 0

- ⊕ 18. st.: *alushka* 'Maßhuhn, aluco' (Pohlin 1781; Pohlin 1792).

Isln. knjiž. *aluška* f 'sova, čuk, skovik (?)' (18. st.).

- ⊕ Ni jasno, ali je ornitonim res treba povezovati z lat. *alucus*, kot je nakazal Pohlin 1792. Lat. *alucus* je nejasna varianta k *ulucus* 'čuk, sova, skovik' (Wiesthaler 1993–2007: I:196, VI:516).

ameba

ESSJ 0

amêba f 'enoceličar, ki pri gibanju neprestano menja obliko, menjačica': *ameba se giblje s panožicami* (zool. – SSKJ), *amebe* f pl 'menjačice, Amoebina' (CZŽ 1997: 131).

- ⊕ Adj na *-en* < *-ьнъ *amêben*, f -bna, npr. *amebno gibanje* (SSKJ).

Isln. knjiž. *amêba* f 'menjačica, Amoeba' (20. st.).

- ⇨ nvn. *Amöbe* f 'menjačica, Amoeba' ⇨ nlat. *Amoeba* ⇨ gr. ἀμοιβή 'menjava', prim. nvn. sin *Wechseltierchen* (► *menjačica*).
- ⊕ Izhodišče poimenovanja tega enoceličarja, ki pri gibanju neprestano menja obliko, je nlat. oznaka *Amoeba*, prvič potrjena leta 1830, ki je bila narejena na podlagi gr. ἀμοιβή 'menjava', deverbativa iz gr. ἀμείβω 'menjati' (Kluge 1995: 34; Pfeifer 2000: 34), prim. agl. *amoeba*, hrv. *améba* itd.

amerikanka

ESSJ 0

amerikanka f 'postrv z rdečkasto progo vzdolž telesa; šarenka': *ribogojnica skrbi za zarod soške postrvi in amerikanke* (pog. – SSKJ), *amerikanka* 'šarenka' (Korošec 2018 z oznako, da je beseda žargonska), *amerikanka* 'šarenka, Salmo gairdneri' (CZŽ 1997: 174), *amerikanka* 'šarenka, Trutta iridea' (Munda 1926: 17); ihtionim je bil iz knjiž. jezika izposojen v narečje, prim. štaj. zgsav. *amer'kã:ŋka* 'amerikanka, šarenka, postrv' (Weiss 1998).

Isln. knjiž. *amerikanka* f 'Salmo gairdneri = Trutta iridea' (20. st.) ← tpn *Amêrika*.

- ⊕ Amerikanko ali šarenko so leta 1882 iz Amerike prinesli v Evropo in danes živi po vsej Evropi (Munda 1926 l.c.; CZŽ 1997 l.c.); enobesedni ihtionim je feminativna izpeljanka na *-an-ka* v pripadnostni funkciji iz tpn *Amêrika* f 'celina med Atlantskim in Tihim oceanom', ki je bil homonimen z danes zastarelim *Amerikanka* 'prebivalca Amerike' ob sodobnem *Američanka* 'isto', nadomestil pa je prvotnejšo besedno zvezo **ameriška postrv** s sin **kalifornijska postrv** 'postrv z rdečkasto progo vzdolž telesa; šarenka' (SSKJ) ← tpn *Kalifórnijska* f 'ameriška zvezna država', prim. enako pomensko motivirano hrv. *pastrva američka* 'Salmo irideus', *američka pastrva* 'isto' s sin *kalifornijska pastrva* (Hirtz 1928–1956: III:286).

amerikanska pipa

ESSJ 0

amerikanska pipa f 'die amerikanische Wabenkröte (Pipa dorsigera)' (Pleteršnik), *amerikanska pipa* 'die amerikanische Wabenkröte, Pipa dorsigera' (Erjavec 1881: 25), toda sodobno le **pipa** 'Pipa pipa' in **surinamska krastača** 'isto' (CZŽ 1997: 27).

Isln. knjiž. **amer'ka:nska 'pi:pa* f 'Pipa pipa = Pipa dorsigera' (19. st.); kasneje le *pipa* in *surinamska pipa*.

↵^K nlat. *Pipa americana* 'Pipa pipa = Pipa dorsigera'.

- ⊕ Erjavec 1875: 330 za Pipa dorsigera = Pipa pipa navaja sln. ustreznik *satovnica*, kar je kalk po nvn. kompoz *Wabenkröte* ← *Waben* pl 'satovje + *Kröte* 'krastača' (► *satovnica*). Ta krastača prebiva v blatnih vodah Južne Amerike in se razmnožuje tako, da samec potisne oplojena jajčeca v kožo na samičinem hrbtu (CZŽ 1997 l.c.), ki zato asociira na satovje. Ker Šulek 1860 za pomen nvn. *Wabenkröte*, tj. Pipa dorsigera, navaja hrv. ustreznik *pipa*, je možno, da je bilo sln. *pipa* izposojeno iz hrv., *surinamska krastača* pa je kljub hrv. *surinamska žaba* 'Pipa dorsigera', kar je potrjeno že leta 1884 (Hirtz 1928–1956: I:3), najverjetneje kalkirano iz agl. *Suriname toad*, ker krastača živi tudi v južnoameriški državi Surinam. Sestavina *pipa*, ki je del nlat. oznak in se zato pojavlja tudi v drugih evropskih jezikih, npr. it. *pipa*, šp. *sapo pipa*, dobesedno 'krastača pipa', č. *pipa americká* ali *pipa* (SSJČ), izvira iz lokalne surinamske govornice (Battisti, Alessio 1950–1957: 2937).

amerikanski krompirjevec → krompirjevec¹

ESSJ 0

amerikanski tiger → tiger¹

ESSJ 0

ameriška postrv → amerikanka

ESSJ 0

ameriška suličarka → suličarka

ESSJ 0

ameriški luskoril

ESSJ 0

ameriški luskoril m 'ameriška pljučarica, *Lepidosiren paradoxa*' (CZŽ 1997: 267), **luskoril**, g *-rila* 'der Caramuru (*lepidosiren paradoxus*)' (Pleteršnik), *luskoril* 'der Caramuru, *Lepidosiren paradoxus*' (Erjavec 1881: 128).

Isln. knjiž. **lusko'ril* m 'ameriška pljučarica, *Lepidosiren paradoxa* = *Lepidosiren paradoxus*' (19. st.);

kasneje je bil zoonimu dodan adj *ameriški* ← tpn *Amerika*, ker označuje vrsto pljučarice, ki živi v porečju Amazonke (CZŽ 1997 l.c.).

↩^K ?.

- Ⓔ Gotovo kalk po neki neugotovljeni tujejezični predlogi, ki s slovenskim pomenskim ustreznikom *luskoril* iz *lúska* f ‘squama’ na eni strani izpostavlja, da ima ta sladkovodna riba luske, na drugi pa s ptc na *-l* iz *ríti rîjem* impf ‘s težavo premikati se skozi kaj’ morda, da se premika/rije po močvirju oziroma počasnih vodotokih.

ameriški noj → nandu

ESSJ 0

ameriški ostriz

ESSJ 0

ameriški ostriz m ‘Grystes salmoides’ (Munda 1926: 36), toda kasneje *postrvji ostriz* ‘večja riba iz družine sončnih ostrizev, domorodna v Severni Ameriki, v sodobnosti razširjena po vsem svetu, Micropterus salmoides’ (Korošec 2018: 191).

Isl. knjiž. **a'me:riški ostr'i:ž* m ‘Micropterus salmoides = Grystes salmoides’ (20. st.).

↩^K frc. *perche d'Amerique* ‘Micropterus salmoides’.

- Ⓔ Verjetno kalk po frc. predlogi, ki to ribo, podobno ostrizu, označuje tudi po izvornem habitatu v Severni Ameriki. Na slovensko območje je bila s Češke priseljena leta 1892 (Munda 1926 l.c.).

► **ostriz¹**

ameriški somič → somič

ESSJ 0

amfibija

ESSJ 0

amfibija f ‘žival, ki živi na kopnem in v vodi; dvoživka’: *našli so ostanke amfibij* (zool. – SSKJ).

Isl. knjiž. *amfibija* f ‘dvoživka’ (20. st.).

↔ nlat. *Amphibia* ‘dvoživka’; iz nlat. nomenklature izvira tudi npr. n. *Amphibie*, it. *anfibio*, hrv., srb. *amfibij* m, g *-ija* (↔ it.) poleg *amfibija*.

- Ⓔ Nlat. oznaka je bila tvorjena na podlagi gr. kompoz adj ἀμφίβιος ‘tak, ki ima dve življenji’ ← ἀμφί- ‘na obeh straneh, obojen’ + βίος m ‘življenje’, ker sta za dvoživke značilni dve življenjski okolji, tj. voda in kopno (Battisti, Alessio 1950–1957: 198; Kluge 1995: 35; Snoj 2016: 160s.), prim. sin *dvoživka* (► *dvoživka*) in *krkôn* (► *krkon*).

amša

ESSJ *amša*

amša f ‘die Trappe (otis tarda)’ (Pleteršnik), *velika amša* ‘der große Trappe (Otis tarda)’ (Cigale 1860 s.v. *Trappe* po Vodnikovem rkp. slovarju), *mala amša* ‘der kleine Trappe (Otis Tetrax)’ (Cigale 1860 s.v. *Trappe*), *amša* ‘velika droplja, die grosse Trappe, Otis tarda’ (Erjavec 1864: 58).

- Ⓔ 19. st.: *amsha* ‘Otis, Trappe’, *velka amsha* ‘wind. trapla, Otis tarda, großer Trappe’, *mala amsha* ‘wind. drop, trapa, Otis tetrax, Zwergtrappe’ (Freyer 1842: 27–28).

Isl. knjiž. **a:mša* f ‘droplja, velika stepska ptica z dolgimi močnimi nogami in dolгим vratom, otis’ (19. st.).

↩^K ?.

- Ⓔ Nejasno. Bezljaj ESSJ: I:4 je upravičeno sklepal o izposoji, a predlagano rom. **anser* ‘gos’ ne pride v poštev.

anakonda

ESSJ 0

anakonda f ‘zelo velika južnoameriška kača, Eunectes murinus’ (zool. – SSKJ), *orjaška anakonda* ‘Eunectes murinus’ (CZŽ 1997: 236), *anakōnda* ‘Anakondaschlange (boa scytale)’ (Pleteršnik), *anakonda* ‘povodni udav, Eunectes marinus’ (Erjavec 1875: 323), *anakonda* ‘v Ameriki živeča velika kača, Boa scytale’ (Erjavec 1864: 68).

Isln. knjiž. **ana'kq:nda* f 'Eunectes murinus = Boa scytale' (19. st.).

- ⇨ nvn. *Anakonda* 'Boa marina, Wafferfchlinger' (Schödlér 1860: II:472) ⇨ agl. *anaconda* 'Eunectes murinus' poleg 'udav' (Onions 1967: 34). Iz agl. je bilo izposojeno tudi it. *anaconda* 'Eunectes murinus' (Cortelazzo, Zolli 1979–1988: 1:51).
- ⊕ Agl. *anaconda*, potrjeno leta 1768, je bilo najprej uporabljeno kot oznaka za cejlonskega pitona, nato pa za južnoameriške orjaške kače *Eunectes murinus* (Onions 1967 l.c.; Cortelazzo, Zolli 1979–1988 l.c.). Nadaljnji izvor in etimologija nejasna.

anara

ESSJ 0

ânara f 'raca' (primor. istr. (Sveti Peter nad Dragonjo) – SLA).

Isln. dial. *ânara* f 'raca' (istr.).

- ⇨ it. ben. *ânara* 'raca' in *ànera* 'isto' (Koper – Manzini, Rocchi 1995), *ânara* (Boerio 1867), it. trž. *ânara* (Doria 1987), ben. istr. *ânara* 'raca; raca žvižgavka' (Buje – Filipi, Buršić Giudici 2012: 436), kar je prek stopnje *ànera* 'raca' (Milje, Koper – Rosamani 1990: 25) fonetično razvito iz lenirane variante **'a:nedra*, to pa iz vulg. lat. *anitra*, ki je nadomestilo lat. *anas* f, g -*atis* 'raca' (Doria 1987: 26) < pide. **H₂enH₂ti-* 'isto', kar je sorodno s sti. *âtí-* f, stpr. *antis*, lit. *ántis*, stesl. *oty*, hrv., srb. *ūtka* (de Vaan 2008: 41). It. knjiž. *ânatra* z -*a-* poleg *ânitra* odraža redukcijo iz rom. fonetične stopnje **'a:netra*.
- ⊕ Etimologija pide. leksema **H₂énH₂ti-/H₂ñH₂tí-* 'raca' je nejasna.

androga

ESSJ *andrôga*, s.v. *adráš*, *mandrôga*

andrôga f 'zelo ploščata manjša sladkovodna riba s topim gobcem in z rdečkastimi spodnjimi plavutmi, Blicca björkna' (zool. – SSKJ), *androga* 'Blicca björkna' (CZŽ 1997: 142), *androga* 'Blicca björkna', 'rdečeperka, Scardinius erythrophthalmus' (Munda 1926: 22, 29), *andrôga* 'das Rothauge, die Rothfeder (scardinius erythrophthalmus)' (Mursko polje, ljubljanska okolica – Pleteršnik), *androga* 'Weißfisch' (Janežič 1851); panon. pkm. *andrôga* 'sladkovodna riba, Scardinius erythrophthalmus' (Novak 1996), *andrôga* 'Leuciscus rutilus, Rothflosser, Rothfeder' (Mursko polje – Erjavec, LMS 1879, 129 z dodatkom, da se tudi na ljubljanskem ribjem trgu prodaja riba s takim imenom, in opozorilom na sin *drôžica*).

- ⊕ 18. st.: *andrôga* 'Renkfisch, albula' (Pohlin 1781), *androga* 'Renckfisch' (Gutsman 1789); 19. st.: *andrôga kozél/andrôga* 'Cyprinus blicca, Güfter' (Freyer 1842: 48).

Psln. dial. **rdrôga* f 'rdeča (sladkovodna riba)' > isln. dial. **ard'rô:ga*, po disimilaciji *n : r* ← *r : r* tipa *mantrati* ← *martrati* **and'rô:ga*.

- Prim. hrv. *androga* 'Scardinius erythrophthalmus, Rothfeder' s sin *crljenperka*, tudi *jandroga*, *jendroga* (Drava, Plitvice, Bednja – Hirtz 1928–1956: III:17), tudi *jandruga* 'Scardinius erythrophthalmus, Rothauge, Rothfeder', v Karlovcu *jandrušica* 'isto' (Hirtz 1928–1956: III:137), ukr., br. *andriuga* 'vrsta krapa Rutilus pigus' (Usačeva 2003: 208) ⇨ ?, toda p. *mendruga* 'Scardinius erythrophthalmus' (Usačeva 2003 l.c.) ⇨ ?;
- < **psl.** dial. **rdrôga* f 'sladkovodna riba, za katero je značilna rdeča barva'; v nadaljnjem razvoju v posamezne slov. jezike je bil ihtionim najprej disimiliran *n : r* ← *r : r* in je nato razen v sln. in verjetno tudi hrv. pridobil protetični *a-*, prim. ERSJ OS: 43.
- ⊕ Izhodni psl. ihtionim je bil s suf **-ôga* tvorjen iz adj **rðdrǫ*, f *rðdrǫ* 'rdeč, ruber' < pide. **(H)₂rud^h-ró-s* 'isto' (Bezljaj ESSJ: I:4; Kurkina 1992: 121; ERSJ OS: 42s.; Furlan 2013: 86, 88). Machek 1968: 719 je iz iste psl. predloge izvajal tudi č. *zruka* 'Scardinius', stč. *druka* 'isto' in p. *wzdrega* 'postrv' (sprejemata Bezljaj ESSJ l.c. in Kurkina 1992 l.c.), a se v ERSJ OS: 43 upravičeno izpostavlja, da č. ihtionim kaže na tvorjenost z drugačnim sufiksom.

Čeprav je Vinja 1986: I:95s. hrv. oznaki *androga* in *jandroga* za morsko ribo *Pleuronectes flesus* var. *italicus* izvajal iz gr. ihtn ἰνωδόρκας, dobesedno 'ki gleda navzgor', je bolj verjetno, da sta ihtionima nastala po prenosu s homonimnih ihtionimov za sladkovodne ribe (Vlajić-Popović, JF LI, 1995, 198ss.), saj so za ribo *Pleuronectes italicus* značilne rdečkaste lise (Spletni vir 14).

Ⓢ^{BD} Pide. **(H₁)rud^h-ró-s* adj 'rdeč' > psln. **r̥dr̥b* 'isto'

→ psln. **r̥dr̥ōga* f > psln. **r̥dr̥ōga* →^{DISIM 0: r ← r: r}

→ TVORJENKA NA -ica

> dial. **ard'ro:ga* →^{DISIM n: r ← r: r}

?

→^{DISIM 0: r ← r: r + PROTEZA}

→ slov. **r̥dr̥ica* > psln. **r̥dr̥ica* →^{DISIM 0: r ← r: r}

▷ hadroga ▷ mandroga ▷ droga ▷ drica

→ sln. *droga*;

→ sln. *drožica*;

→ sln. *androga*;

→ sln. *mandroga*;

→ sln. *hadroga*;

→ sln. *drica*.

angleški konj → konj

ESSJ 0

angorka

ESSJ 0

angôrka f 'angorska koza': *dlaka angorke* (pog. – SSKJ), tudi 'angorska mačka': *čistokrvna angorka* (pog. – SSKJ); drugače tvorjeno *angôrec* m, g -*rca* 'angorski kunec': *gojiti angorce* (pog. – SSKJ), kar je bilo univerbizirano iz *angorski kunec*; *angorka* 'najimennejša pasma koz, od katerih se pridobiva t. i. kamelina preja' (Erjavec 1875: 276).

Ⓢ Adj indecl *angôra* 'nanašajoč se na koze, kunce, mačke z dolgo dlako': *angora koza*, *angora volna* (SSKJ), kar je iz knjiž. jezika prešlo v narečja, npr. rovt. tolm. *an'yo:ra* 'zajci 'kunci z dolgo mehko dlako' (Čujec Stres 2010–2014), adj na -*ski* *angôrski* v zvezi s *koza*, *kunec*, *mačka* 'ki ima dolgo, mehko dlako': *čistokrvna angorska mačka*, *jopica iz angorske volne* (SSKJ), *a od angorske dobiva se tako imenovana kamelina preja* (Erjavec 1875 l.c.).

Isln. knjiž. **an'go:rka* f 'angorska koza' (19. st.).

↔^K nvn. *Angoraziege* 'angorska koza' (Schödler 1860: II:425);

medtem ko je prva sestavina nvn. kompoz v funkciji levega prilastka v sln. kalku postala jedro, suf -*ka*, ki nadomešča nvn. *Ziege* 'koza', pa nastopa v funkciji substantivizatorja, se je v 20. st. verjetno pod vplivom nvn. kompoz *Angora-kaninchen*, *Angora-wolle* itd., frc. *chat angora*, *lapin angora* ter agl. *Angora cat*, *Angora rabbit*, *Angora goat*, ne pa tudi it. *capra d'Angora*, *gatto d'Angora* uveljavil adj indecl *angôra*, čeprav je že Erjavec 1875 l.c. uporabil adj na -*ski*.

Ⓢ Poimenovanja za koze, kunce, mačke z dolgo dlako z osnovo *angor-* vsebujejo tpn *Angora*, kakor se je glasilo staro turško ime za sodobni tpn *Ankara* v Mali Aziji, ker se je na tem območju gojilo koze z izredno dolgo, mehko dlako, ki je v Evropi postala izredno cenjena (Cortelazzo, Zolli 1979–1988: 1:55; Snoj 2016: 47 brez navedbe Erjavčevega gradiva, ki kaže, da je bila besedna družina potrjena že v 19. st.).

anofeles

ESSJ 0

anôfeles m, g -*a* 'komar, ki prenaša malarijo, *Anopheles maculipennis*' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *anôfeles* m 'komar mrzličar, *Anopheles maculipennis*' (20. st.).

↔ nlat. *Anopheles (maculipennis)* 'komar, ki prenaša malarijo'.

Ⓢ Prva sestavina nlat. oznake izvira iz gr. ἀν-οφελής adj 'nekoristen, škodljiv', kar tega komarja označuje kot nekoristnega, škodljivega. Domači terminološki ustreznik *m̃r̃zličar* m, g -*ja* 'komar, ki prenaša malarijo, *Anopheles maculipennis*': *uničevati ličinke mrzličarja* (zool. – SSKJ) je bil s pripadnostnim suf -*ar* < *-*ar*'b tvorjen iz subst *m̃r̃zlica* f 'febris frigida' (SSKJ) < **m̃r̃zlica*, ker so za malarijo značilni občasni napadi mrzlice.

anoliji → anolisi

ESSJ 0

anolisi

ESSJ 0

anolisi m pl 'na antilskih otokih živeče lepe, živahno pisane kuščarice, Anolis' (Erjavec 1875: 326).

Isln. knjiž. *anolisi* m pl 'v rod Anolis spadajoči kuščarji' (19. st.).

⇨ nvn. *Unferen Eidechfen ähnlich find die zierlichen, lebhaft gefärbten Anolis (Anoli) der Antillen* (Schödler 1860: II:471);

Erjavec 1875 l.c. je Schödlerjevo pluralno rabljeno obliko *Anolis* mehanično prevzel in ji dodal sln. pluralni *-i*; ker je nlat. oznaka *Anolis* najverjetneje le z izglasnim *-s* (ali *-is*) polatinjeni zoonim neevropskega izvora, je bil kasneje, morda pod vplivom agl. *anole* 'kuščar iz rodu Anolis', ta termin nadomeščen z *anoli*, m pl **anoliji** 'v družino plazilcev Iguanidae spadajoči kuščarji roda Anolis, ki imajo predzadnji členek na prstih razširjen, so živo obarvani, samci pa imajo velike vratne vreče', *zeleni anoli* 'ameriški kameleon, Anolis caroliensis' (CZŽ 1997: 159).

ⓔ Nejasno.

antilopa

ESSJ 0

antilôpa f 'hitra stepska žival z velikimi rogovi, ki živi zlasti v Afriki': *čreda antilop* (SSKJ), *indijska antilopa* 'antilopa, pri kateri ima rogove samo samec, Antilope cervicapra', *antilopa oriks* 'antilopa z zelo dolgimi, močno koničastimi rogovi, Oryx gazella' (zool. – SSKJ), *antilope* f pl 'skupinska oznaka za sodoprste kopitarje iz več poddružin iz družine goved' (CZŽ 1997: 11), *antilopa* f 'Antilope', npr. *Rod antilopa (Antilope) ima v Evropi enega samega zastopnika in ta je divja koza ali gams (A. Rupicapra) /.../ Več kot 60 vrst antilop oživlja ravnine in puščave afrikanse in azijske* (Erjavec 1875: 277ss.), *gazele ali antilope* (Erjavec 1864: 31).

① Adj na *-in* < **-in̥* *antilôpin*, npr. *antilopin trup* (SSKJ), adj na *-ji* *antilôpji*, npr. *antilopje meso* (SSKJ).

Isln. knjiž. **anti'lô:pa* f 'Antilope' (19. st.).

⇨ nvn. *Antilope* ⇨ frc. *antilope* ⇨ agl. *antelope* 'antilopa' (Kluge 1995: 44), 'divja rogata žival v Mali Aziji' (15. st.), 'srni podoben prežvekovalec vrste Antilope' (17. st. – Onions 1967: 40) ⇨ srlat. *antalopus*, *antholops*.

ⓔ Nejasno. Ker se v srednjeveških bestiarijih pojavlja lat. oznaka *antalopus*, tudi *antholops*, se sklepa, da je to izposojeno iz bizant. gr. ἀνθόλωψ (Battisti, Alessio 1950–1957: 225) kot kompoz iz ἀνθος n 'cvet' in ὤψ f 'oko', s čimer naj bi bila antilopa označena kot 'tista, ki ima oči kot cvet', torej naj bi bila poimenovana po lepih očeh, a je bolj verjetno, da beseda izvira iz nekega afriškega jezika (Kluge 1995 l.c.). Snoj 2016: 48 ni upošteval vsega slovenskega gradiva, ko je določil, da se ta zoonim pri nas pojavi šele v 20. st.

▷ obuzdana antilopa

apolon

ESSJ 0

apôlon m 'dnevni metulj, ki živi v goratem svetu, Parnassius apollo' (zool. – SSKJ), (*gorski*) *apolon* 'Parnassius apollo' (CZŽ 1997: 157), *apolon* 'Doritis Apollo', *Apolon* je eden najlepših podnevnih metuljev in prebiva bolj v goratih krajih (Erjavec 1864: 89).

Isln. knjiž. **a'pô:lon* m 'Parnassius apollo = Doritis Apollo' (19. st.).

⇨ nlat. (*Doritis/Parnassius*) *apollo* 'apolon'.

ⓔ Druga sestavina nlat. oznake, ki tega izredno lepega dnevnega metulja poimenuje kot parnaškega Apolona, tj. grškega boga svetlobe in sonca, prim. lat. *Apollō*, g *-inis* ⇨ gr. Ἀπόλλων, je bila v slovenščini iz *apollo* preoblikovana v *apolon* na podlagi sln. teon

Apôlon m 'grški bog svetlobe in sonca, Zevsov sin', ki ohranja izglasje gr. predloge Ἀπόλλων, prim. podobno poimenovanje v nvn. *Apollofalter* 'Parnassius apollo', it. *apollo* 'isto', tudi 'lep mlad moški'.

ara

ESSJ 0

âra m, g -e, tudi -a 'velika živobarvna papiga z dolgim repom, Ara' (zool. – SSKJ), *are* f pl 'predstavniki ptičev iz poddružine pravih papig', *modra ara* f 'Anodorhynchus glaucus', *svetlo rdeča ara* 'arakanga, Ara macao', *rumenoprska ara* 'ararauna, Ara ararauna' (CZŽ 1997: 12), *modri ara* m 'Ara ararauna', *rudeči ara* 'Ara maca' (Erjavec 1875: 295).

Isln. knjiž. **modri/rudeči 'a:ra* m 'Ara macao/maca/ararauna' (19. st.);

kasneje zaradi izglasja -a sprememba slovničnega spola v ženskega.

- ⇨ nvn. *der blaue/rothe Ara* 'Ara ararauna/macao' (Schödl 1860: II:444) ⇨ fr. *ara* m 'velika latinskoameriška papiga z dolgim repom in živo pisanim perjem' od leta 1614, pred tem *arat*, leta 1651 *arara* (FEW). Iz fr. *ara* je bilo izposojeno in feminizirano it. *ara*.

- ⊕ Ornitonim izvira iz brazilskega staroselskega jezika tupi (FEW). Dalje nejasno. Snoj 2016: 49 ni upošteval vsega slovenskega gradiva, ko je določil, da se ornitonim pri nas pojavi šele v 20. st.

arabec

ESSJ 0

arâbec m, g -bca 'konj arabske pasme': *jahal je iskrega arabca* (SSKJ).

Isln. knjiž. *arâbec* m 'konj arabske pasme' (20. st.).

- ⇨^K agl. *Arabian horse/Arab horse/Arab* 'arabec';

kalk po verjetnih agl. predlogah je bil tvorjen po vzorcu prebivalskih imen na -ec < *-bcb tipa *Nemec*, *Danec* ipd.

- ⊕ Ta pasma konj izvira z Arabskega polotoka; konji so lepe, srednje velike postave, znani po hitrosti in bistrosti, pogosto so uporabljani za plemo za izboljšanje ali preoblikovanje drugih pasem (Gradivo SSKJ).

arbon

ESSJ 0

arbôn m, g -a 'ploščata rdečkasta morska riba s temnima lisama nad prsnima plavutma, *Pagellus erythrinus*' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *arbôn* m 'Pagellus erythrinus' (20. st.).

- ⇨ hrv. *arbut* 'Pagellus erythrinus' ali *arbon* 'isto';

ker je na hrvaškem obalnem območju pogostejša varianta *arbut*, *arbon* pa potrjena le v kraju Srakane (Vinja 1986: II:271), je bil sln. ihtionim bolj verjetno izposojen iz hrv. *arbut* in v izglasju na podlagi sln. tvorbo na -on, med katerimi so tudi izposojenke, poknjenižen v *arbôn*.

- ⊕ Nejasno. Skok 1971–1974: I:56 je hrv. ihtionim prek disimilacije $r : n \leftarrow r : r$ izvajal iz it. ben. *arboro* 'Rötling' nejasnega izvora (ERHJ: 1:4), a v beneški izvor dvomi Vinja 1986: I:422s. Boerio 1867 za to ribo navaja le it. ben. *alboro*. Verjetno vsi na hrv. obalnem območju prepoznani sinonimni ihtionimi *arbut*, *jarbut*, *arbul*, *arbuo*, *arbon*, *arbur*, *arbujo*, *arber*, *orbul*, *rbun*, *vrbut*, *ribun*, *rombut*, *rambut* (Vinja 1986: II:271) odražajo neko skupno, še neprepoznano rom. izhodišče.

► **ribon**

areh

ESSJ 0

arêχ m 'srna' (kor. zilj. (Kranjska Gora) – SLA).

Isln. dial. *arêχ* m 'srna' (zilj.);

gotovo ista kor. zilj. beseda kot npr. *rêχ* 'srna' (Brdo pri Šmohorju/Egg bei Hermagor – SLA), a z nejasnim sekundarnim vzglasnim a-.

► **reh**

argala

ESSJ 0

argala f 'Ciconia argala' (Erjavec 1875: 309).

Isln. knjiž. *argala* f 'Ciconia argala' (19. st.).

⇨ nvn. *Argala* 'Ciconia argala' (Schödlar 1860: II:458).

⊕ Dalje glede te afriške štokljke nejasno.

argonavt → papirnata ladjica

ESSJ 0

arink

ESSJ 0

⊕ 16. st.: *aring* 'Hering, halec' (Megiser 1592); 17. st.: *arinck* 'halec, Häring' (Megiser 1603) [arink], *aring*, *fleherne v'fol postavlene ribe* 'halec, vel Alex, cis', *aring*, *hering* 'halec', *arink*, *flana riba* 'alex' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *arènk* 'Häring, halex' (Pohlin 1781) [arənk].

⊙ Sem morda izposojeni cgn *Arenger* (ZSSP), prvotno verjetno 'kdor se ukvarja s soljeno ribo/s soljenjem rib'.

Isln. knjiž. **'a:ring* m 'slanik, Clupea harengus' (16. st.);

kasneje z izgubo zvena v izglasju **'a:rink* (17. st.) in redukcijo -i- **'a:rənk* (18. st.).

⇨ niz. *haring* 'slanik', kar je sorodno z nvn. *Hering* 'isto', srvn. *herinc*, stvn. *håring*, stagl. *hæring*, agl. *herring* (Kluge 1995: 370; Pfeifer 2000: 534).

⊕ Izhodno germ. **hēringa-* ob **haringa-* (Pfeifer 2000 l.c.) se razlaga kot tvorjenka iz pgerm. **hēra-* n 'las', ker naj bi bila ta v jatah, ob evropskih obalah Atlantika živeča pomembna konzumna riba poimenovana po številnih kot las tankih koščicah (Kroonen 2013: 220), toda v EWA: IV:832 se v tako tvorjenost dvomi. Z germ. govornega območja je bil ihtionim v 6. st. izposojen v lat. *hāringus* (Kluge 1995 l.c.; Battisti, Alessio 1950–1957: 288) (► renga).

Toda sodobno *ārník* m 'posušena in v soli konzervirana riba sled' ob *suh kot arnik* 'zelo suh' (pog. – SSKJ), kar je kot *arnik* 'povojeni sled, Speckhäring, Buckling, Pickling' sporočil že Cigale 1860: 1983, odraža neustrezno poknjizenje reducirane variante **'a:rənk*, v kateri se je napačno sklepalo, da odraža domačo tvorbo z nenaglašenim izglasjem -*nik*, prim. Pohlinov zapis.

arkal

ESSJ 0

arkal m 'azijska gorska ovca, Ovis arkal' (Erjavec 1875: 276).

Isln. knjiž. *arkal* m 'Ovis arkal' (19. st.).

⇨ nvn. *Arkal* 'Ovis arkal' (Schödlar 1860: II:425).

⊕ Izvor in etimologija nejasna.

armadil

ESSJ 0

armadil m 'Panzerthier' (Janežič 1851).

Isln. knjiž. **arma'di:l* m 'pasavec, Dasypus' (19. st.).

⇨ nvn. *Armadill* 'Gürtelthier, Dasypus' ⇨ šp. *armadillo* m 'pasavec'.

⊕ Šp. zoonim je dem na -*illo* iz substantiviziranega adj *armado* 'oborožen' < lat. *armātus* 'oborožen; vojak', dobesedno 'tak, ki ima vojno orožje, vojno opravo, ščit', ki pasavca po trdem oklepu, s katerim je pokrito telo, označuje kot majhno oboroženo žival.

Iz šp. je bilo izposojeno tudi agl. *armadillo*, prek nvn. pa verjetno hrv. *armadili* m pl 'pasavci'.

arnik → arink

ESSJ 0

aršejica

ESSJ s.v. martinček

ársejica f 'jaščerica, martinček' (Pleteršnik po Robiču), tudi *arsica* 'martinček, gaščerica' (okolica Kranjske Gore – Mladika XIII, 1932, 395, vir: dLib.si).

Isl. ?.

- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Bezljaj ESSJ: II:169 besedo *ársejica* f 'jaščerica, martinček' le omenja in ne razlaga.

aščerica

ESSJ 0

aščerica f 'jaščerica, *Lacerta viridis*' (Pleteršnik), *ašerica* 'gašarica, jašarica, Eidechse' (Cigale 1860), *ašarca* 'Eidechse' (Janežič 1851); primor. rez. *ášť'erica* 'martinček' (Osojane/Oseacco – SLA), rovt. črnovr. *ášarca* 'isto' (Hotedršica – SLA), polj. *ášerca* (Žiri – SLA), *ášarca* (Poljane nad Škofjo Loko, Javorje – SLA), škofjel. *ášerca* (Zgoranje Bitnje – SLA).

- Ⓔ 19. st.: *ášharza* 'Lacerta, Eidechse', *seléna ášharza* 'kúšhar, selénz, *Lacerta viridis*, grüne Eidechse', *navádna ášharza/ášharza* 'martínzhek, *Lacerta agilis*, gemeine europäifche Eidechse', *shífrava ášharza* 'Lacerta pyrrhogaster, fafranbäuchige Eidechse' (Freyer 1842: 41).

Psln. dial. **ášť'erica* f 'kuščar; martinček';

na razmeroma obširnem sln. arealu, ki obsega rovtarsko, gorenjsko in dolensko dial. skupino, se pojavlja tudi variantno vzglasno **gášť'erica* f 'kuščar; martinček';

- < **psl.** **ášť'erb* m 'kuščar' in iz tega fem na *-ica v sln., toda stosl. *ašterb* m 'kuščar', drugod s protetičnim *i- **iášť'erb* = hrv. *jášter* 'angina, bolezen grla', r. *jáščar/jáščer* 'generična oznaka vrste plazilcev', 'koža, polna izpuščajev, raskava koža' (Dalb 1955), *jáščerica* 'kuščar', br. *jáščer* 'bolezen grla' (Nosovič 1870), stč. *jěščer* 'kuščar, zmaj', č. *ještěr* 'isto', slš. *jašter*, stp. *jaszczór* 'Lacerta agilis', gl. *jaščer* 'vidra', dl. *jaščer* 'kuščar'.
- Ⓔ Manj jasno. Zaradi p. dial. *jaszcz* f 'zmaj, spaka, nestvor, nekaj ogabnega, spačene-ga' je možno, da je psl. **ášť'erb* mask na *-erb tipa psl. **gôšerb* 'gosak' > sln. *gosér* 'isto' (Pleteršnik) iz psl. **ášť'b* f = p. dial. *jaszcz* (SP: I:162), to pa prvotni kol na *-b tipa *čędb ← *čędo (Vaillant 1950–1974: IV:25), **gouędb* ← **gouędo* (SP: VIII:153; ESSJa: 7:75) iz psl. **askb* = slš. *jask* 'tunel', iz česar je psl. **ask-yini* v p. *jaskinia* 'jama, votlina', č. *jeskyně* 'jama', slš. *jaskyňa* 'jama, votlina' (SP: I:162). Čeprav se v SP l.c., sledeč Brücknerju 1927: 201, sklepa, da naj bi bil kuščar poimenovan kot žival jam/votlin, taki rekonstrukciji pomena nasprotuje tu prepoznana prvotna kolektivna funkcija izpeljanke p. dial. *jaszcz* v razmerju do psl. podstave **askb*. Ker se iz kolektivne funkcije lahko razvije pripadnostna, npr. sln. dial. *lipajne* 'lipovi cvetovi', tj. 'cvetovi, ki pripadajo lipi' ← sln. *lípa* 'Tilia' (Furlan, JZ 16/2, 2010, 36s.), je psl. **ášť'b* f kot formalni kol iz psl. **askb* 'jama, votlina ipd.' lahko sekundarno, po pridobitvi pripadnostne funkcije, pomenil 'kdor pripada jami, votlini', kar je po leksikalizaciji lahko začelo označevati živali, živeče v jami, in zato tudi kuščarje. Zaradi predstavljenega slov. gradiva z besedotvornimi vzorci je manj verjetna morfemizacija v **ášť'erb* (SP: I:162), v kateri se prepozna polnostopenjski koren ob ničtostopenjskem v gr. σκαίρω 'skakati, poskakovati' in podaljšanim vzglasjem v ἀσκαρίς f 'črevesna glista' (Berneker 1908–1913: I:33; ESJS: 1:52), ki pa verjetno ni v genetični povezanosti z gr. glagolom, ampak je substratna beseda (Beekes 2010: 150, 1339). Vasmer 1986–1987: IV: 572 je Bernekerjevo razlago dopolnil, češ da je koren v gr. glagolu soroden s psl. adj. **skorъ* 'hiter' (sprejema Skok 1971–1974: I:638) in dodal še genetično povezanost z lit. *skėrỹs* 'kobilica'. K sintezi o različnih razlagah prim. še Skok 1971–1974: I:638; Bezljaj ESSJ: I:187s.; ESSJa: 1:87ss.; ESJS: 1:51s.

Tudi v tem primeru se enako kot tudi pri drugih zoonimih, npr. *žāba, *rākъ, potrjuje prenos na poimenovanja za bolezenska stanja.

Ⓢ^{BD} Psl. *askъ m 'votlina/jama'

→ psł. *āšt'-erъ m 'kuščar' →^{FEM NA -ica} *āšt'ERICA
> pkm.

→ psł. *i-āšt'ERICA
→ aščERICA × guščar

→ LJUDSKA ETIMOLOGIJA

→ psł. *āšt'-urъ m 'kuščar' →^{FEM NA -ika}

→ *āšt'-erъ × *āšt'-urъ? psł. dial. *ūšt'ERъ → *u-ūšt'ERъ

→ *gu-ūšt'ERъ →^g ←^{gu} *gūšt'ERъ

→^{VPLIV *kača} jslov. *kūšt'ERъ

sln. aščERICA;

→ sln. ašKERICA;

sln. jaščERICA;

→ sln. gaščERICA

→ sln. glažARICA;

sln. jaščURKA;

sln. guščAR;

sln. kuščAR'.

▷ gaščERICA ▷ jaščERICA ▷ jaščURKA ▷ guščAR ▷ kuščAR' ▷ ašKERICA

aškerica

ESSJ 0

āškerica f 'jaščERICA, Lacerta viridis' (Pleteršnik).

Isln. ?;

Pleteršnik navaja, da je beseda vzeta iz Cigaletovega vira, a je ni bilo mogoče najti v nobenem od dveh virov, ki ju Pleteršnik navaja, tj. niti v Cigale 1860 in niti v Cigale 1880. Homonimni ftn āškerica 'Meisterwurz (imperatoria ostruthium)' (Pleteršnik) se posredno potrjuje v primor. obsoš. jáščarica 'Imperatoria Ostruthium, Meisterwurz' (Kanin – Erjavac, LMS 1875, 220), já:ščarica 'carski koren, zdravilna rastlina, katere korenina je ščitila tudi pred uroki', tudi já:hčarica 'isto' (Ivančič Kutin 2007). Ker je bila rastlina Imperatoria ostruthium = Peucedanum ostruthium med ljudstvom čislana kot zdravilna in ker se pri poimenovanjih za kuščarje ipd. pogosto pojavljajo homonimi, ki označujejo bolezenska stanja, npr. sln. kúščAR 'oteklость bezgavk', je možno, da je ftn nastal po prenosu s takega poimenovanja. To pa možnost dejanskega obstoja sln. āškerica f 'jaščERICA, Lacerta viridis' vendarle povečuje. V odnosu do sln. āščERICA 'kuščAR; martinček' je -šk- v āškerica lahko nastalo po pkm. razvoju -št'- > -šk- tipa sln. kúščAR > pkm. 'kúšker' (Gornji Senik – Logar, FO 1981: 215).

► aščERICA

atapot

ESSJ atapot

Ⓢ 18. st.: atapot 'Meeršpine, sepia' (Pohlin 1781; Pohlin 1792), atapot 'Meeršpinne', toda hobotniza 'Meeršpinnerin, Fifch' (Gutsman 1789: 487, 182).

Isln. knjiž. atapot m 'Octopus vulgaris' (18. st.).

⇐ ?;

enako je hrv., srb. ātapot 'Octopus vulgaris' (ARj; Rečnik SANU; Karadžić 1818), ki bi lahko bilo predloga slovenske terminološke izposojenke, a je bilo pisno potrjeno šele v 19. st. Z ajevskim vzglasjem in s še neasimilirano konzonantno skupino -ht- hrv., srb. āhtapod 'Octopus vulgaris', tudi āktapot 'isto' ob oktapod (ARj), blg. ahtapòd 'Octopus vulgaris', ahtapòd 'isto' ob oktapòd, kar je izposojeno iz ngr. ὀχταπόδι 'Octopus vulgaris', ὀχταπόδι 'isto' (Skok 1971–1974: I:15; BER: IV:851s.) iz gr. ὀκτάπους (Andriotis 1967: 256) poleg ὀκτώπους, g -ποδος 'osmeronog'. Neustrezno je Bezljaj ESSJ: I:6 sklepal na izposojeno iz lat. octopus.

Ⓢ Izhodišče tega poimenovanja za hobotnico je substantivizirani gr. kompoz adj iz num ὀκτώ '8', v kompoz tudi ὀκτα-, in πούς m, g ποδός 'noga', ki hobotnico kot osmonogo žival označuje po njenih osmih krakih. Ista gr. predloga je bila uporabljena pri tvorbi prve sestavine nlat. oznake Octopus vulgaris.

avdrač

ESSJ 0

avdrač m 'puran' (Pleteršnik), *avdrač* 'purán' (Zabavna knjižnica I, 1886, 99, vir: dLib.si).

Isln. knjiž. **avd'ra:č* m 'puran' (19. st.).

- Ⓔ Novejši in osamljeni nomen agentis na *-ač* < **-ačb* iz *avdráti -âm* impf 'kričati, oglašati se kot puran', kar je sinonimno s sln. *kavdráti -âm* impf 'oglašati se z visokim, tresočim se glasom', npr. *puran kavdra* (SSKJ), *kâvdration -am* 'kričati, oglašati se kot puran' (Pleteršnik) in *gâvdration -am* 'isto' (Pleteršnik).

avgur

ESSJ 0

avgur m 'Aal' (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *avgúr* 'av, seléni ogúr, ogúr, oposlak, wind. fugor, kazhur, kazhinka, Muraena latirostris, breittköpfiger Aal' (Freyer 1842: 50).

Isln. knjiž. **av'gu:r* m 'jegulja, ogor' (19. st.).

- Ⓔ Osamljeno. Morda se v tem ihtionimu odraža pkm. refleks sln. *ôgor* 'Conger conger' (SSKJ) z analoškim akc mestom iz predložnih zvez tipa sln. *môrje* ob *morjê* < psl. **môr'e* 'mare' ob pričakovanem *ogôr* < psl. **ôgor'b*. K fonetiki prim. pkm. *tâur* 'dihur' (Mukič 2005) < **d̥bhor'b*. Možno pa je tudi, da je vzglasje *av-* v *avgur* ob pričakovanem dial. *ogúr* = knjiž. *ogôr* nastalo pod vplivom sln. sin *al* m 'jegulja' [aʃ]. To razlago lahko podpira akc mesto Freyerjevega primera.

► **ogor**

avstriga → ostriga

ESSJ 0

avštriga

ESSJ 0

âušťarya f 'ostriga' (primor. kraš. (Križ) – Logar, Škerlj 1966/1967).

- Ⓔ 17. st.: 300 *aushtrih* (Svetokriški 1691–1707) '300 ostrig' [avštarih] z izglasnim *-h* kot nezvenečo varianto dial. spiranta *-ɣ*; 18. st.: *avshterga* 'Aufter, Oftrea' (Pohlin 1781; Pohlin 1792) [avštarga].

Isln. dial. **aušťrya* f 'ostriga' (kraš.);

pred redukcijo **aušťriya* 'isto' in iz prvotnega **ošťriya*, prim. kraš. *ošťriyā* 'ostriga' (Križ – Cossutta 2015: 225), v vzglasju enako kot sln. *avstriga* (► *avstriga*) preoblikovano pod vplivom sicer pisno nepotrjene n. izposojenke **a:uštər* 'ostriga' iz nvn. *Auster* 'isto' (Furlan, Zb Škrabec 2023: 48).

► **ostriga**

avštruga → ostriga

ESSJ 0

azmeESSJ *azmé*

azmé n, g *-ta* 'konj' (primor. obsoš. (Jezerca nad Kobaridom) – Bezljaj ESSJ: I:7, ki opozarja tudi na dial. Gsg *azmiet* in adj *azmiétàn*, česar v obstoječih dialektoloških zbirkah ni bilo mogoče ponovno potrditi).

Isln. ?.

- Ⓔ Bezljaj ESSJ l.c. je primerjal s srb. *žzman* 'merjasec' iz tur. *azman* 'kastiran; ogromen' (ERSJ: 1:73), kar pomensko ne prepričuje. Če bi se izkazalo, da je beseda vendarle verodostojna, bi bilo *azmé* ali **azmē* bolje razložiti kot reducirano varianto iz *ozimē* n, g *-éta* 'ein zweijähriges Füllen' (pod Krnom – Pleteršnik), pri katerem se je jezikovni občutek, da je beseda prvotno označevala žrebe, tj. mladega konja, že izgubil.

► **ozime**

B

babaš

ESSJ 0

babaš m 'Mugil cephalus' (Munda 1926: 42).

Isln. knjiž. *babaš* m 'Mugil cephalus' (20. st.).

- ⇨ hrv. *babaš* m 'Mugil cephalus' (ARj), po Vinji 1986: II:252 potrjeno v govorih krajev Vranjic, Split in Supetar.
- ⊕ Vinja 1998–2004: I:31 na podlagi ugotavljanja, da je za to ribo tako kot za vrsto *Blennius* značilna slinavost, izpeljanko na -aš izvaja iz dalm. rom. refleksa vulg. lat. **baba* f 'slina' (Meyer-Lübke 1911: 56).

babavec

ESSJ 0

babāuc/babāvac m 'deževnik' (primor. ter. – Merku GSTN).

Isln. dial. *babāuc/babāvac* m 'deževnik' (ter.).

- ⊕ Ni jasno, ali in v kakšnem razmerju je ta zoonim do primor. ter. *uāuc* m 'verme' (Spinazzi Monai 2009: 432) = 'črv' (► vavec) in *uāuac* 'deževnik' (Viškorša/Monteaperta – SLA).

babica¹

ESSJ *bábica*

bábica f 'majhna pegasta sladkovodna riba z brčicami, *Noemacheilus barbatulus*' (zool. – SSKJ), *babica* 'Cobitis barbatula' (Munda 1926: 5, 19, 40), *bábica* 'Schmerle (cobitis barbatula)' (Pleteršnik), *babica* 'smerkež, Schmerle', 'smerkež, Bartbeißker (Cobitis Barbatula)' (Cigale 1860).

- ⊕ 19. st.: *bábiza* 'fívi fmérkeřh, fmérkeřh, Cobitis barbatula, Bartgrundel' (Freyer 1842: 48).

Isln. knjiž. **'ba:bica* f 'majhna sladkovodna riba' (19. st.).

- Prim. enako srb. *bábica* 'Noemacheilus barbatulus' s sin *brkaš* (Rečnik SANU).
- ⊕ Ker je sln. ihtionim za majhno do 15 cm dolgo ribico z valjastim telesom (CZŽ 1997: 37) zabeležen šele v 19. st., je možno, da je bil izposojen iz srb. predloge, ki je po metafori z izpeljavo na -ica v deminutivni funkciji lahko nastala iz *bāba* 'stara ženska, starka', ker ima ribica na zgornji čeljusti 6 brkov (CZŽ 1997: 38), brki pa so pogosti tudi pri starejših ženskah. Drugače Bezljaj ESSJ PZ 1963: 8, ki ni poznal srb. ihtionima in je sklepal, da je slovenski domačega slov. izvora in da je le naslonjen na **bāba* f 'stara ženska' ter navajal vrsto slov. ihtionimov, ki s tu obravnavanim niso v neposredni motivacijski povezanosti. Podobno se tudi v ERSJ: 2:24s. po principu enakozvočnosti v istem geslu navaja vrsta tudi neihtionimskih oznak.

babica²

ESSJ 0

bábica f 'pisana obrežna morska ribica, *Blennius*' (SSKJ), *babica* 'Blennius spp.' (Offizia 1988: 66), *babice* f pl 'Blennioidei, podred rib iz reda ostriznjakov' (CZŽ 1997: 14).

Isln. knjiž. *bábica* f 'Blennius' (20. st.).

- ⇨ hrv. *bábica* 'generična oznaka za podvrsto morskih rib roda *Blennius*'.
- ⊕ Ker imajo babice v koži številne sluzne žleze (CZŽ 1997 l.c.) in so zato njihovi ihtionimi pogosto pomensko motivirani s sémom 'slina', kar ob npr. hrv. *slinovac*, *slinjava baba* (Vinja 1986: II:336) in sln. kraš. *ba'vozä* 'Blennius ocellaris' (Križ – Cossutta 2015: 204) ⇨ it. knjiž. *bavósa* 'babica, Blennius' k adj *bavoso* 'slinast' iz *bava* 'slina', it. ben. *ba'voža* 'Blennius ocellaris, Bavosa occhiuta' (Izola, Piran – Cossutta 2015 l.c.)

izkazuje tudi lat. oznaka *Blennius* grškega izvora, prim. gr. βλέννος ‘slina’, ‘ime ribe’ (Frisk 1973: I:242), je verjetno, da se je hrv. izposojenka **baba* iz dalm. rom. **baba* iz vulg. lat. **baba* ‘slina’ ljudskoetimološko naslonila na homonim slov. izvora *bāba* ‘stara ženska, starka’ (Vinja 1998–2004: I:32; Vinja 1986: II:336). V izpeljavi je suf. *-ica* v funkciji manjšalnosti, a ne v smislu majhnosti ribe, ampak njene majhne uporabnosti in tudi nizke ekonomske vrednosti.

▷ babuka

babica³

ESSJ 0

bábica f ‘(živalska) samica, navadno ptica’: *babica* leže jajčka (zastar. – SSKJ), *Začetka kimovca leže babica 50–60 jajc med travje korenine, spomladi se izvalijo mladi in precej začno travo objedati* (Fran Erjavec 1860 – Gradivo SSKJ).

Isln. dial. **ba:bica* ‘živalska samica’ ← **ba:ibica* ‘isto’.

- Ⓔ Na podlagi primor. obsoš. *bà:jpa* ‘živalska samica’ (Ivančič Kutin 2007) < **ba:ibica*, kar je po zamenjavi izglasja *-lja* s frekventnim suf. *-ica* nastalo iz n. izposojenke **ba:ibl’a* f ‘živalska samica’ ← **ba:ibāl’* n ‘isto’ ⇔ bav. avstr. *weibel* n [waibəl], je verjetno, da je bilo pozno in v narečjih nepotrjeno *bábica* f ‘(živalska) samica, navadno ptica’ po neustreznem poknjiženju tvorjeno prav iz te preoblikovane nemške izposojenke. Ker se je n. deminutivna tvorba *Weibel* (tudi *Weiblein*) k *Weib* začela uporabljati tudi kot oznaka zlasti živalskih samic, pri katerih razlika med spoloma ni očitna, npr. kač, ptičev (Grimm 1854–1971 s.v. *weiblein*), je možno, da je kot posledica enakega neustreznega poknjiženja prvotnega **ba:ibica* nastalo le v 19. st. potrjeno *bábiza* ‘*ruména táfhiza, táfhiza, šhmárniza*, Sylvia rubecula, Rothkehlchen’ (Freyer 1842: 14) = **babica**. Manj verjetno je, da bi ta ornitonim za taščico iz *bábica* ‘stara mati’ nastal po analogiji na podlagi ljudskoetimološke interpretacije, da je sln. ornit *táščica* tvorjenka iz *tášča* f ‘socrus’, ki praviloma označuje starejšo žensko oziroma babico.

babica⁴ → *babica³*

ESSJ 0

babica⁵

ESSJ 0

bábica f ‘asello’ (primor. rez. (Osojane/Oseacco) – Steenwijk, SJ/SLS 3, 2001, 124) = ‘vodni osliček, Asellus aquaticus’.

Isln. dial. *bábica* f ‘vodni osliček, Asellus aquaticus’ (rez.).

- Ⓔ Osamljeno, a verjetno preko pejorativne rabe subst. *bábica* f ‘stara ženska, babura’ k *bába* ‘stara ženska’ < psl. **bāba* ‘isto’ preneseno na označevanje majhnega sladkovodnega rakca, ki se zadržuje med rastlinjem v stoječih in počasi tekočih vodah (CZŽ 1997: 59) in se podobno kot stara ženska premika počasi.

babion

ESSJ 0

- Ⓔ 17. st.: *babion* ‘cynocephalus, genus limiarum, babion’ (Megiser 1603), tj. ‘pavijan’.
- Isln.** knjiž. *babion* m ‘pavijan’ (17. st.).
- Ⓔ Nejasno. Megiserjeva glosa je v sln. leksiki hapaks legomenon, pri njem navedeno n. *babion* pa se tudi v obsežnejših nemških slovarjih (npr. Grimmovem) ne potrjuje. Megiserjeva zapisa bi bila lahko napačna za pričakovano sln. *babuín* (► *babuín*) oz. n. *Babuín* ⇔ it. *babbuino*, a je bolj verjetno, da je sln. *babion* (ob n. *Babion*) izposojenka z izhodiščem v rom. sinonimu za pavijana oz. opico, ki se odraža v it. *babbione* ‘bedast, butast; bedak, butec’, v južni Italiji *babbione* ‘majhna opica’ (Battisti, Alessio 1950–1957: 390). Splošno rom. leksem za pavijana je namreč frc. *babouin* ‘pavijan’ poleg ‘bedak; groteskna majhna žival’, it. *babbuino* ‘pavijan’ (14. st.), ‘bedak, nerodnež’ (16. st.), port. *baboyonos* ‘pavijan; bedak, nerodnež’, srlat. *babewynus* ‘simiae species’.

B

Megiserjev zapis *babion* je Staběj v Megiser 1603: 5 verjetno po vzorcu *pávijan*, starejše *pavjan*, poknjižil v *babijon* (► *pavijan*).

babirusa

ESSJ 0

babirusa f 'krivozobi mrjasec, Porcus Babirusa' (Erjavec 1875: 268).

Isln. knjiž. *babirusa* f 'Porcus Babirusa' (19. st.).

↔ nlat. (*Porcus*) *babirusa*.

- ⊕ Druga sestavina nlat. oznake za to v Indoneziji živečo divjo svinjo z dolgimi in ukrivljenimi podočniki ohranja malaj. sestavini *bābī* 'prašič' in *rūsa* 'jelen' (Skeat 1901: 35), kar je bilo kalkirano v nvn. *Hirfscheber* 'Porcus Babirusa' (Schödler 1860: II:416) oziroma agl. *deer-pig*. Erjavec 1875 l.c. je na podlagi Schödlerjevega opisa ob izposojenki *babirusa* uvedel tudi opisno besedno zvezo **krivozobi mrjasec**.

babuin

ESSJ 0

babuín m, g -a 'pasjeglava opica' (SP 1962), 'Papio cynocephalus' (Gradivo SSKJ), tj. 'pavijan', *babuini* m pl 'pavijani, oznaka za različne vrste pavijanov, ki imajo rumenkasto in sivkasto dlako in živijo v suhih in skalnih področjih Afrike, južno od Sahare', *babuin* m 'rumeni pavijan, Papio cynocephalus' (CZŽ 1997: 252).

Isln. knjiž. **babu'i:n* m 'pavijan' (20. st.).

- ↔ it. *babbuino* 'pavijan' (14. st.) poleg 'bedak, nerodnež' (16. st.), it. trž. *babuin* 'isto' (Doria 1987) ali iz frc. *babouin* 'pavijan' poleg 'bedak' (Verbinc 1974: 79). Iz iste it. predloge Skok 1971–1974: I:83 izvaja hrv. *babuin* 'opica' (Mikalja 1649; ARj). Zoonim se je v druge evropske jezike razširil pretežno iz francoščine, v katero je bil izposojen iz italijanščine (Havlová 2010: 60).

► **pavijan**

babuka

ESSJ 0

babuka f 'smrkavica, Blennius vulgaris' (Munda 1926: 42).

Isln. knjiž. *babuka* f 'Blennius vulgaris' (20. st.).

- ↔ hrv. *babuka* 'morska riba iz družine Blenniidae' (Crikvenica, Vranjic, Kaštel Kambelovac, Split – Vinja 1986: II:336).
- ⊕ Tako kot v hrv. sin *bābica* se tudi v *babuka* ohranja hrv. izposojenka **baba* iz dalm. rom. **baba* iz vulg. lat. **baba* 'slina', ki se je ljudskoetimološko naslonila na homonim slov. izvora *bāba* 'stara ženska, starka' (Vinja 1998–2004: I:32; Vinja 1986: II:336). Funkcija hrv. suf -*uka* ni jasna, morda pejorativna.

► **babica**²

babura

ESSJ 0

babûra f 'der Kellerwurm (oniscus)' (Pleteršnik), *babura* 'babuška, stanoga, Kellerwurm' (Cigale 1860 s.v. *Affel*).

- ⊕ 18. st.: *babûra* 'Kellerwurm, millepeda' (Pohlin 1781), *babura* 'babuška, Kellerwurm' (Gutsman 1789); 19. st.: *babura* 'der Kellerwurm' (Jarnik 1832: 46).

Isln. knjiž. **ba'bu:ra* f 'kočič, oniscus' (18. st.).

↔ hrv. *babura* 'stonoga' (Mikalja 1649; Belostenec 1740; Stulić 1806; ARj).

- ⊕ Tako kot istopomensko hrv. *bābica* (Mikalja 1649; Belostenec 1740; ARj), kar je homonimno z *bābica*, dem k *bāba* 'stara ženska', verjetno nastalo po prenosu z ekspresivne, negativno konotirane izpeljanke **babura* k *bāba* 'stara ženska' < psl. **bāba* 'isto' (Skok 1971–1974: I:82; ESSJa: 1:113s.), ker veljajo kočiči in stonoge, ki imajo številne hodilne noge, za nadležne, ničvredne živalce vlažnih prostorov.

babuška

ESSJ 0

babuška f ‘der Kellerwurm (oniscus)’ (Pleteršnik), *babuška* ‘*babura*, *stanoga*, Kellerwurm’ (Cigale 1860 s.v. *Affel*).

- ⊕ 18. st.: *babushka* ‘Kellerwurm, millepeda’ (Pohlin 1781), *babushka* ‘*babura*, Kellerwurm’ (Gutsmann 1789); 19. st.: *babuška* ‘der Kellerwurm’ (Jarnik 1832: 46).

Isln. knjiž. *babuška* f ‘kočič, oniscus’ (18. st.).

- ⇐ hrv. *babuška* ‘stonoga’ (della Bella 1728; Belostenec 1740; Stulić 1806; ARj).

- ⊕ Tako kot istopomensko hrv. *bābica* (Mikalja 1649; Belostenec 1740; Stulić 1806; ARj), kar je homonimno z *bābica*, dem k *bāba* ‘stara ženska’, verjetno nastalo po prenosu z ekspresivne, negativno konotirane izpeljanke **babuška* ← **babuša* k *bāba* ‘stara ženska’ < psl. **bāba* ‘isto’ (Skok 1971–1974: I:82; ÈSSJa: 1:115), ker veljajo kočiči in stonoge, ki imajo številne hodilne noge, za nadležne, ničvredne živalce vlažnih prostorov, prim. enako tvorjeno blg. *babuška* ‘stara mati, starka’ itd.

bac¹

ESSJ 0

bác m ‘žuželka, mrčes (v otroškem govoru)’ (panon. pkm. – Novak 1996), prleš. *‘bo:c* m ‘žuželka; živalca’ (Rajh 2010) z razvojem *o* iz *a* v dolgem zlogu.

Isln. dial. **ba:c* m ‘žuželka, mrčes’ (panon.).

- ⊕ Osamljeno in manj jasno. Morda je -c- tako kot v *nocój* adv ‘hac nocte’ < sln. **nočć-j* ← Isg **not’bcj* k dem **not’bca* (o fonetičnem razvoju Furlan, SR 41/2, 1993, 220ss.) nastal iz -čc- kot posplošitev iz prvotnega panon. dem **bāčac*, g *bāčca* k subst **bāk*, ki bi ga bilo možno povezati s panon. pkm. *bāk* m ‘mršavo tele’ (panon. pkm. – Novak 1996), prleš. *‘bak* ‘teliček’ (Rajh 2010), po SLA panon. slngoriš. *bāk* ‘tele’ poleg *tēlē* ‘isto’ (Črešnjevc – SLA). Podstavnai subst **bāk* je kot bivša interjekcija *bāk!* ‘fuj!’ < psl. **bakъ* za izražanje negativnega odnosa, odpora, gnusa, znana tudi v dl., gl. in č. (SP: I:184), prvotno lahko služila za označevanje negativno konotiranih živali, in sicer mrčesa kot nadloge, teleta pa kot mršavega, suhega govejega mladiča.

▷ bak⁴

bac²

ESSJ 0

bác m ‘moško jagnje’ (gor. – Pleteršnik).

Isln. dial. *bác* m ‘jagnje moškega spola’ (gor.).

- ⊕ Nejasno. Pleteršnik s.v. *bác* je nakazal možnost izposoje iz bav. n. *bätz* ‘ovca’ z dem *bätzlein*, a razlaga formalno in pomensko ne prepričuje.

► baca

baca

ESSJ 0

bāca f ‘ovca’ (dol. (Stična) – SLA), kar je v govoru Stične pogostejše rabljeno od sin *ōuca*, dol. *bāca* ‘ovca’ poleg sin *bīga* (Muljava – SLA).

- ⊕ Dem na -ka *bācka* ‘mlada ovčja samica, jagnje’: *najrajši je imel najmlajšo backo* (ljubk. – SSKJ), toda dial. ‘ovca’: *čreda back* (SSKJ), kar tako kot *bācka* ‘žensko jagnje ali ovca’ (v otroškem govoru – Pleteršnik) in štaj. posav. *bācka* ‘ovca’ (Planinska vas – SLA) kaže na izgubo dem funkcije, kar se potrjuje tudi v štaj. kozj.-bizelj. *bāicka* ‘ovca’ (Podčetrtek, Kozje, Pišce – SLA), *bāicka* ‘isto’ (Bistrica ob Sotli – SLA) s prehodnim *j* v akc zlogu; strukturna tvorjenka na -ej < *-ēj kor. rož. *bācēj* m, g -a ‘ovca’ (Šašel 1957) in na -ica *bāčica* f ‘žensko jagnje ali ovca’ (Pleteršnik), toda izpeljanka na -ek nastopa v funkciji mask *bācek* m, g -cka ‘mlad ovčji samec, jagnje’: *bacek meketa pred ograjo* (ljubk. – SSKJ); po metafori ‘pohleven, ubogljiv človek’: *zakaj pa ste taki backi?* (SSKJ), *bācak*, g -cka ‘moško jagnje’ (v otroškem govoru – Pleteršnik), dol.

B

bâcek ‘oven’ (Studenec (Ljubljana), Borovnica – SLA), gor. *bâck* ‘isto’ (Moravče – SLA), toda rovt. polj. *báck* ‘bacek, kozliček’ (Škrlep 1999).

Isln. dial. **bâca* f ‘ovca’ (dol., posredno kor., štaj., gor.);

s tem povezano je gotovo gor. *bâc* m ‘moško jagnje’ (gor. – Pleteršnik).

- ⊕ Nejasno. Ker je Pleteršnik s.v. *bâc* ‘moško jagnje’ nakazal možnost izposoje iz bav. n. *bätz* ‘ovca’ z dem *bätzlein*, bi bilo možno, da je dial. **bâc-a* f ‘ovca’ formalno feminizirana izposojenka **bac* iz nepreglašene bav. n. variante **batz* ‘ovca’, gor. *bâc* ‘moško jagnje’ pa iz izposojenke retrogradno tvorjeni maskulativ.

- ⊕^{BD} Bav. n. *bätz* ‘ovca’ z dem *bätzlein*, bav. n. **batz* ‘ovca’

⇒ sln. **bac* → *bac-a* ‘ovca’

→_{MASK NA -ek}

→_{RETROGRADNI MASK}

→_{DEM} *backa* →_{PREHODNI j} **baĵeka*

sln. *baca*;

sln. *bacek*;

sln. *bac²*;

sln. *baĵeka*.

▷ *bac²*

bacek → *baca*

ESSJ 0

bačkar

ESSJ 0

băčkâr m ‘žabica’ poleg *žôba* ‘žaba’ in *frôš* ‘žabica’ (kor. spoh.-remš. (Vuzenica) – SLA).

Isln. dial. *băčkâr* m ‘žabica’ (spoh.-remš.).

- ⊕ Nejasno. Samo pri poimenovanjih za krastačo, ne pa tudi za žabo se v slovenščini pojavljajo praviloma arealno ozke oznake, ki so homonimne s poimenovanji za posode ali druge predmete, v katere se lahko kaj spravi (► malha, ► peharnica, ► priftošna), zato je homonimija s primor. obsoš. *băčkâr* m ‘denarnica’ (Srpenica – Ivančič Kutin 2007) ob sln. *băčka* f ‘bisaga, malha’ (Pleteršnik) morda le naključna. Hirtz 1928–1956: I:4 omenja interj *baka!* in *bakaka!* za oglašanje žab, ki se pojavljata v ugankah z odgovorom žaba: *Nešto hoda po putiću u zelenu kaputiću, zube dreči, oči peči, i još čini: baka, baka!* (Lika); *Ništo hoda po putiću u zelenu kaputiću, zube keči, oči dreči i još više: bakaka! bakaka!* (Split).

badalesk

ESSJ 0

badalèsk m, g *badaléska* ‘serpente corto e grosso, metteva la coda in bocca e saltava, serpe volante’ (primor. ter. – Merkù GSTN) = ‘kratka in debela kača, ki je rep potisnila v usta in skakala’.

Isln. dial. **badalîsk* m ‘vrsta kratke in debele kače ...’ (ter.).

- ⇒ it. *badalisco* ‘bazilisk, Basiliscus americanus’.

- ⊕ Battisti, Alessio 1950–1957: 400 it. zastar. *badalisco* z variantama *badalischio* in *badalicchio* razlaga iz it. *basilisco* ‘bazilisk, Basiliscus americanus’ s preoblikovanim vzglasjem *basi-* v *bada-* pod vplivom *badare* ‘paziti, čuvati’ in opozarja na it. kalabrijski sin *guardapassu* ‘bazilisk’, dobesedno ‘(žival, ki) gleda korak/hojo (človeka)’.

► **bazilisk**

badaskula

ESSJ 0

badâskule Apl f ‘srake’ (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 181).

Isln. dial. **badâskula* f ‘sraka’ (ter.).

- ⇒ furl. *badâscule* ‘šoja, Garrulus glandarius’ (NP).

- ⊕ Nejasno. Morda je ornitonim soroden s furl. *badascolâ* ‘blebetati, klepetati, govoriti v prazno’ (Brecelj 2005). Šoje in srake spadajo v družino vranov (Corvidae) iz reda pravih pevk (CZŽ 1997: 418).

bagelj

ESSJ 0

bágəl m ‘ovca’ (dol. (Šentrupert) – SLA), dol. tudi *bāgi* ‘isto’ (Šentrupert – SLA).

Isl. dial. **ba:gəl* m ‘ovca’ (dol.);

za izglasje prim. v istem govoru *mazūl* ‘mozolj’, *párkəl* ‘parkelj’, *kriémpəl* ‘krempelj’ (SLA).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Morda je **ba:gəl* < **bāg-ɫ* b izvorno nomen agentis iz psl. denom **ob-āgn-iti se* ‘ojagniti se’, v katerem je prišlo do napačne dekompozicije v **bāgniti se* ‘isto’, kar se potrjuje v blg., č., slš., p., kaš., gl., dl., in do tvorjenja substantivov tipa p. dial. *bagnię* ‘jagnje’, kaš. *bagna* ‘isto’, *bagnia* (SP: 1:177). Sln. dial. **ba:gəl* bi bilo iz slov. **bāgniti se* ‘ojagniti se’ > sln. **bagniti se* lahko tvorjeno iz osnove **bag-*, če je bilo zaporedje *-ni-* enačeno z *-ni-* < **-ny-* v inkohativih na **-nq/ny-ti*. Na Dolenjskem ima širši areal sin *bíga* f ‘ovca’ z mask *bígəl* ‘oven’ (► *bíga*), kar je prav tako osamljeno in dopušča možnost, da so zoonimi morda nastali iz sicer neevidentiranih vabnih klicev **big!* in **bag!*.

bagrenkaESSJ s.v. *báger*

bagrêuka f ‘die Purpurschnecke’ (Pleteršnik), *bagrenka* ‘škerlatni polž, Purpurfchnecke’ (Cigale 1860).

Isl. knjiž. **bag'rē:nka* f ‘volek, Murex’ (19. st.).

- ⇨ hrv. *bagrenka* ‘Purpurfchnecke (Helix ianthina)’ poleg *volak* ‘Purpurfchnecke (Helix brandaris)’ (Šulek 1860).
- ⊕ Hrv. neologizem za morskega polža, ki izloča sok, ki postane na svetlobi rdeč, je bil s suf *-ka* substantiviziran iz *bagren* adj ‘purpureus’ k *bagar* m, g *-gra* ‘purpura’ (13. st. – ARj). Pleteršnik je besedo navedel po Cigaletu 1860, češ da je izposojenka iz ruščine, a r. gradivo enakega malakonima iz *bagrjányj* adj ‘škrlatan’ ne potrjuje, saj je termin *krasilbnaja bagrjanka* ‘Nucella Lapillus, Nordische Purpurschnecke’ (Spletni vir 15; Spletni vir 36) potrjen kasneje od hrv. predloge. Bezljaj ESSJ: I:8 je malak *bagrêuka* le navedel in ga ni razložil.

bajbak

ESSJ 0

bajbák m ‘das Steppen-Murmeltier, der Bobak’ (Pleteršnik), tj. ‘stepski svizec, bobak, Marmota bobak’ (CZŽ 1997: 367), *bajbak* ‘Boback’ (Cigale 1860).

Isl. knjiž. **baj'ba:k* m ‘Marmota bobak’ (19. st.); neuveljavljeni Cigaletov neologizem.

- ⇨ r. *bajbák* ‘stepski svizec’, dial. *babák* ‘isto’, kar je bilo najverjetneje izposojeno iz tat., bašk. *bajbaq* ‘svizec’ (Vasmer 1986–1987: I:107; Anikin 2007–: 2:80; Havlová 2010: 68).
- ⊕ Nejasno, prim. Anikin 2007– l.c.
 ▷ bobak

bajbica → bajblja

ESSJ 0

bajbika → bajblja

ESSJ 0

bajblja

ESSJ 0

**ba:ĩblja* f ‘zajklja’ (panon. prleš. – Rajh 2010), slngoriš. *băĩbla* ‘isto’ (Šentilj v Slovenskih goricah – SLA), štaj. jpoh. *băĩbla* ‘isto’ (Pivola – SLA), kozjaš. *běbla* ‘isto’ (Zgornja Kungota – SLA) z monoftongiziranim *-aj-*.

- ⊕ Z interno sln. zamenjavo izglasja *-lja* s suf *-ica* primor. obsoš. *bà:jpca* ‘živalska samica’ (Ivančič Kutin 2007) < **bajbica* in s suf *-ika* v kor. obir. *bà:jbqa* ‘živalska samica’ (Karničar 1990), mež. *bajbika* ‘samica domačega kunca’ (Golavabuka – Mrzel 2017), spoh.-remš. *băĩbika* ‘zajklja’ (Vuzenica, Ribnica na Pohorju – SLA), *băĩbika* ‘isto’ (Zgornja Kapla – SLA), mež. *băĩbika* (Črna na Koroškem – SLA).

B

Isln. dial. **ba:ībəl* n ‘živalska samica’;

po prehodu v ajevsko deklinacijo **ba:ībl’a* f ‘živalska samica’, kasneje pomensko specializirano v ‘zajklja’.

⇨ bav. avstr. *weibel* n [wajbəl] (po 13. st.; k fonetiki prim. Ramovš 1924: 190; Striedter-Temps 1963: 72), kar je enako kot srvn. *wibel* k *wīp*, *wībes* deminutiv k *weib* n ‘ženska’, nvn. *Weib* ‘isto’.

⊕ V nemščini se je deminutivna tvorba *Weibel* ob *Weiblein* k *Weib*, verjetno pod vplivom starejše rabe, ko se je nvn. *Weib* uporabljalo tudi za označevanje živalske samice (Grimm 1854–1971 s.v. *weib*), začela uporabljati tudi kot oznaka zlasti živalskih samic, pri katerih razlika med spoloma ni očitna, npr. kač, ptičev (Grimm 1854–1971 s.v. *weiblein*), a nikoli zajkelj. Pomenska specializacija v ‘zajklja’ je zato interno slovenska, sprožil pa jo je lahko domač fem na *-lja* *zâjklja*.

Štaj. zgsav. *'ba:ble* n ‘oseba ženskega spola’ (Weiss 1998) = štaj. *bâble* n ‘stara ženska’, *bablê* n, g *-êta* ‘isto’ (Pleteršnik) ni sorodno z zgornjim gradivom, ker je to sln. ekspresivna izpeljanka na *-le* < **-lê* k *bâba* f ‘ženska’ (Bezljaj ESSJ: I:7) tipa sln. *pesle* ‘psiček’ (Gutsman 1789) k *pes* ‘canis’.

bajcka → baca

ESSJ 0

bajček → bak⁴

ESSJ 0

bajs

ESSJ 0

'ba:js m ‘bel vol ali bik’, tudi pogosto ime za vola ali bika (kor. – TSVK).

⊕ Fem na *-a* kor. *'ba:jsa/bâ:jsa* ‘bela krava’ (TSVK), zlj. *bâjsa* ‘ovca bele barve’ (Rateče – RS 2015).

⊙ Iz ustrezne maskulinativne tvorbe je bilo onimizirano panon. pkm. *'ba:jsę* m, g *-na* ‘ime krave’ (Bajzek Lukač 2009) < *-i* < *-ej* < **-ěj̃b* s sekundarnim prehodom v deklinativni tip s stranskosklonsko osnovo na *-n-* kot v sln. dial. *prijatelj* m, g *-na* za knjižno *prijatelj*, g *-a*.

Isln. dial. **'ba:īs* m ‘(navadno) domača žival bele barve’ s fem **'ba:īsa* ‘isto’ ← sln. adj **'ba:īs* ‘bel’.

⊕ Čeprav bi bilo možno, da so te oznake za domače živali bele barve izposojene neposredno iz bav. avstr. predlog, prim. kor. n. *weissa* ‘ime krave in kože’ (Lexer 1862 s.v. *weiss*), je bolj verjetno, da so interno slovenske izpeljanke iz dial. adj **'ba:īs* ‘bel’ kot bav. avstr. izposojenke (po 13. st.) s substitutom *b-* za bav. *w-* (Ramovš 1924: 190; Striedter-Temps 1963: 72) iz bav. *weiss* ‘bel’ [wajs], nvn. *weiss* ‘isto’, srvn. *wīz*, stvn. (*h*)*wīz*, got. *hēits*.

bak¹

ESSJ s.v. *bik*

bak m ‘toro’ (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999) = ‘bik’, *bāk* ‘isto’ (Špehonja 2012b), ter. *bāk*, *dwā bakā* ‘due tori’, *tri bakē* ‘tre tori’ (Spinozzi Monai 2009: 134s.), *bāk* m, g *baka* ‘bik’ (Merkù GSTN), *bāk*, g *bakā* ‘isto’ (Breginj – SLA), jnotr. *bëk* (Novokračine), toda z ojevskim refleksom za *b-* *bōk* (Ilirska Bistrica), *bōk* (Sabonje – vse Rigler 1963: 80), istr. *bāko* Gpl (Koštićal 1996: 131) < **bakou*, rovt. tolm. *'bāk*, g *-a* (Čujec Stres 2010–2014), *bāk*, g *bākq* (Zatolmin – SLA), cerklj. *'bok*, g *-a* (Kenda-Jež Diss. 2002), *bok* (Razpet 2006), polj. *bōk* (Škrlep 1999), črnovr. *bāk*, g *-q*, pl *bāik* (Tominec 1964), dol. kost. *'bak*, g *-a* (Gregorič 2014).

⊕ Dem na *-ec*, dial. *-ac* < **-bcb* v dol. kost. *'bakac* m, g *-a* ‘bikec’ (Gregorič 2014).

⊙ Prek vzdevka, verjetno za trmastega človeka, onimizirano v cgn *Bak*, *Bek* (ZSSP).

Psln. dial. **bāk* m, g *bākā* ‘bik, taurus’ (primor., rovt., dol.);

- = hrv. *bak* 'taurus' (Vrančić 1595), čak. *bāk* m, g *bāka* 'bik' (Dračevica na Braču – ČDL; Roverija – RRG 2014), *bāk*, g *bakā* 'isto' (Orbanići – Kalsbeek 1998; Orlec na Cresu – Houtzagers 1985), *bāk*, g -a (Boljun – Francetić 2015), *bāka* 'bik', 'skopljen konj', *ūofči bāka* 'oven', *kūozlji bāka* 'kozel' (ČDL: III:526), srb. *bāk* 'trinožnik, na katerega konj položi nogo, ko ga podkujejo' (Vojvodina – RSGV) ← *zoon*, *bāk*, g *bāka* 'bik' (Piva – Gagović 2004);

< **psl.** dial. **bǫkъ* m, g *bǫkā* 'bik, taurus' (sln.-hrv.-srb.) ob arealno širšem psl. **býkъ*, g *bykā* 'isto' (Berneker 1908–1913: I:112; Skok 1971–1974: I:95; Bezljaj ESSJ: I:20; Kurkina 1992: 87; Gluhak 1993: 156; ERSJ: 2:91s.; ERHJ: 1:56).

- Ⓔ Psl. dial. **bǫkъ* 'bik, taurus' formalno ustreza lit. ornit *būkas* 'velika bobnarica, Bontaurus stellaris' (Kurschat 1968–1973) in nakazuje, da je tvorba nomen agentis bsl. **buka-s* iz ničtostopenjske glagolske predloge, ki se v polni prevojni stopnji ohranja v psl. **bučāti* 'tuliti, kričati ipd.', prim. sln. dial. *búčati -im* impf 'rjoveti, tuliti (o volu)' (Pleteršnik). Formalno razmerje med psl. sin **bǫkъ* in **býkъ* nakazuje, da je **býkъ* v odnosu do **bǫkъ* mlajše, ko je v osnovi **bǫkǫ-* 'tuliti, bučati ipd.' že prišlo do iterativne podaljšave **bykǫ-*. Ker se ob pomenu 'bik, taurus' v posameznih slovanskih jezikih pri obeh tvorbah pojavljajo tudi drugačni pomeni, npr. r. *byk* tudi 'vol', 'vprežni jelenji samec', 'medvedji samec', *vodjanoj byk* 'Ardea stellaris' (Dalb 1955), je pomenska specializacija 'bik, taurus' ← 'kdor tuli, kriči' le arealno najširša in pri teh deverbativih ni edina.

► **bik'** ▷ bokica

bak²

ESSJ 0

'bāk m 'kozel', v frazi *'bāke st're:īlatē* 'narediti veliko napako' (panon. pkm. – Bajzek Lukač 2009), prim. v enakem pomenu frazo *kozle streljati*, *bak* 'kozel' (stpk. – MP 1997: 391).

- Ⓗ 19. st.: *bāk* 'der Bock' (Murko 1833a: 10 z oznako, da je beseda izposojena).

- Ⓙ Adj na -ov stpk. *bákov* 'kozlov' (MP 1997 l.c.).

Isl. dial. **'bak* m 'kozel' (pkm.).

- ↔ madž. *bak* 'kozel' ↔ srvn. *boc* 'kozel', nvn. *Bock* 'isto' (EWU: 70) < germ. **bukka-* m 'kozel', kar je sorodno z av. *būza-* m 'koza, kozel' < **b^hug^h-o-* (Kluge 1995: 122; Kroonen 2013: 82).

- Ⓔ Nejasno.

Iz madž. je bilo verjetno izposojeno tudi hrv. gradišč. *bak* 'kozel' poleg 'oven', *baka* 'kozel' (GrH 1991), *bāka* 'oven, kozel', tudi 'Bock zum Beschlagen' (Tornow 1989).

▷ bak³

bak³

ESSJ 0

bāk m, g *bāka* 'oven, oven vodnik' (pkm. – Pleteršnik); panon. pkm. *bāk* 'samec pri drobnici', *birkēči bāk* 'oven', *kozīnji bāk* 'kozel' (Novak 1996), *'bāk* 'samec', tudi 'stojalo za razna kmečka opravila' (Bajzek Lukač 2009), prleš. *bāk* 'ovčji samec' (Antič 2009), po SLA 'oven' v pkm. *bāk* (Beltinci – SLA), *bōk* (Grad, Križevci – SLA), *birkčēčē bāk* (Kančevci – SLA), *bāk ūt bīrkē* (Dolnja Bistrica v Prekmurju – SLA), prleš. *bāk* (Ormož – SLA), *bāk* (Miklavž pri Ormožu – SLA), *bāk* (Križevci pri Ljutomeru, Veržej – SLA), *bāk* (Križevci pri Ljutomeru – SLA).

- Ⓙ Dem na -ec < **-bcb bāčēc*, g -čca (Pleteršnik).

Isl. dial. **'bak* m 'oven' (panon.).

- ↔ madž. *bak* 'oven', kar je bilo potrjeno okoli leta 1395 (EWU: 70).

B

- Ⓔ Ker je madž. *bak* s primarnim pomenom ‘kozel’ izposojenka iz srvn. *boc* ‘kozel’, nvn. *Bock* ‘isto’ (EWU: 70), je sekundarni pomen ‘oven’ verjetno interno madžarski.

► **bak²** ▷ *bakan*

bak⁴

ESSJ 0

bàk m ‘mršavo tele’ (panon. pkm. – Novak 1996), prleš. *'bak* ‘teliček’ (Rajh 2010), toda slngoriš. *bāk* ‘tele’ poleg *têlę* ‘isto’ (Črešnjec – SLA).

- ① Strukturna tvorjenka na *-ek* < **-bkb* v štaj. kozj.-bizelj. *bâjček* ‘tele’ (Zgornja Sušica (Bizeljsko) – SLA) s prehodnim *j* v akc zlogu.

Isln. dial. **'bak* m ‘mršavo tele (?)’ (panon.).

- Ⓔ Nejasno, morda genetično povezano s panon pkm. *bác* m ‘žuželka, mrčes (v otroškem govoru)’ (panon. pkm. – Novak 1996).

► **bac¹**

bakala

ESSJ 0

bakalâ m ‘posušena riba trska; polenovka’: *okusno pripravljen bakala* (primor. – SSKJ); primor. nad. *bakalâ* ‘baccalâ’ (Špehonja 2012b), istr. *baka'la* ‘polenovka’, npr. *suh ku baka'la* (Jakomin 1995) ‘zelo suh’.

Isln. dial. **baka'la*: m ‘posušena riba trska; polenovka’ (primor.).

- ⇨ it. trž. *bacalâ* m ‘posušena riba trska; polenovka’ (Doria 1987) ali it. knjiž. *baccalâ* ‘isto’;

pred kontrakcijo v izglasju *bacalao*, kar je bilo izposojeno iz šp. *bacalao*, tudi *bacallao* ‘polenovka’ (16. st.), to pa verjetno iz niz. dial. *bakkeliauw*, kar je po premetu nastalo iz niz. dial. *kabeljauw*, latinizirano v srlat. *cabellauwus* (Skok 1971–1974: I:95; Battisti, Alessio 1950–1957: 392; Cortelazzo, Zolli 1979–1988: I:100; Doria 1987: 45; Corominas 1976: 78).

- Ⓔ Nejasno. Corominas 1976 l.c. kot možno razlago navaja, da naj bi gaskonjsko frc. *ca-bilhau* ‘polenovka’ bilo izpeljanka iz *cap* ‘glava’, Kluge 1995: 415 pa šp. *bacalao* povezuje z lat. *baculus* m ‘palica’.

Toda redko sln. *bakalâr* m, g *-a* ‘posušena riba trska; polenovka’: *za kosilo je bil bakalalar* (SSKJ), *bakalar ali trska* ‘posušena trska’ (Erjavec 1875: 339), *Če so na zraku posušeni, pravi se jim terska ali bakalar* (Erjavec 1864: 76) je bilo lahko izposojeno iz hrv. dial. *bakalâr* ‘polenovka’ (Rab, Božava, Hrvaško primorje), danes knjižno *bakâlâr* ‘isto’, to pa iz it. *baccalaro*, v katerem *-r-* zapolnjuje hiat v prvotni nekontrahirani obliki *bacalao* (Skok 1971–1974 l.c.).

- Ⓓ^{BD} Niz. dial. *bakkeliauw* ⇒ šp. *bacalao* ‘polenovka’ ⇒ it. *bacalao*

→ KONTRAKCIJA it. knjiž. *baccalâ*, it. trž. *baccalâ*

→ ZAPOLNITEV ZEVA it. *baccalaro* ⇒ hrv. dial. *bakalâr*

?

⇒ sln. *bakala*;

⇒ sln. *bakalar*;

sln. *kalar*.

▷ *kalar*

bakalar → *bakala*

ESSJ 0

bakan

ESSJ 0

bakàn m, g *-ána* ‘oven’ (Pleteršnik), *bakân* ‘aries’ (Valjavec 1878b: 62).

- Ⓢ Prek vzdevka onimizirano v cgn *Bakan*, tudi *Bakanič* (ZSSP), prim. primor. ter. *bakâ:n* ‘gruntar, premožen posestnik’ (Ježovnik 2022: 463).

Isln. dial. **ba'kan* m ‘oven’.

- Ⓔ Že Pleteršnik in pred njim Valjavec 1878b l.c. sta opozorila na povezanost s sln. pkm. *bàk* m, g *báka* ‘oven, oven vodnik’, a besedotvorno razmerje med zoonimoma ni jasno.

Subst na *-an* so pogosto maskulinativne tvorjenke, npr. kor. zilj. *γəsán* ‘gosak’ (SLA) h *gôs f*, *gosi* ‘anser femina’, *purán k púra*.

▷ bak³

bakol

ESSJ 0

'bakolo m ‘ščurek’, npr. *jəmeš bakole v glave* ‘imaš slamo v glavi’ (primor. istr. – Jakomin 1995), notr. *'ba:kul* ‘vrsta ščurka’, tudi *'ba:kula f* ‘isto’ (Velike Žabljje – Jejič DN 2010: 29).

Isln. dial. *'ba:kolo* m ‘ščurek’ in **'ba:kol* m ‘isto’ (istr., notr.);

medtem ko je prva varianta še citatna, je bila druga že formalno usklajena s slovenskim sistemom in uvrščena v moški sklanjatveni vzorec tipa *korak*.

- ⇨ it. trž. *bàcolo* ‘ščurek’, *aver bàcoli in testa* ‘blesti’, dobesedno ‘imeti ščurke v glavi’; beseda je bila potrjena tudi v Gradežu, bizjaščini, Bujah, na Velem Lošnju in Krku ter na Reki, varianta *bàculo* pa v Rovinju in na Krku (Doria 1987), it. kopr. *bàcolo* ‘ščurek’, *gavér i bàcoli* ‘biti malo nor’, dobesedno ‘imeti ščurke’ (Manzini, Rocchi 1995), it. izol. *bàcolo* ‘ščurek’ (Vascotto 1987), toda it. mugl. *bákul* ‘majski hrošč’ (Zudini, Dorsi 1981), furl. *bàgul* ‘ščurek’ (NP).

- ⊕ Najbolj verjetno je it. dial. *bàcolo* ‘ščurek’ deminutivna izpeljanka iz *baco* ‘črv’ (Štrekelj, ASPH 14, 1892, 516). Manj verjetno Doria 1987 s.v. *bàcolo*.

Iz it. dial. predlog je bilo izposojeno tudi hrv. čak. v Istri potrjeno *băkul* ‘ščurek’ (Francetić 2015; RRG 2014), *băkul* ‘isto’ (Labin – Milevoj 2006), toda v drugačnem pomenu *băkul* ‘gryllus domesticus’ (Nemanić, SBKA 104, 1883, 388).

bakrenasti slivar

ESSJ 0

bakrenasti slívar m ‘der kupferrothe Pflaumenbohrer (rhynchites cupreus)’ (Pleteršnik), *slivar* ‘*slivni ubadar*, Pflaumenstecher, Rhynchites cupreus’ (Kmetijske in rokodelske novice 37/23, 4. 6. 1879, 218, vir: dLib.si), toda starejši sin *slivín* m ‘kupferfarbiger Rüsselkäfer oder Pflaumenbohrer, Curculio cupreus’ (Erjavec 1864: 85).

Isln. knjiž. **sli'vi:n* m ‘Rhynchites cupreus’ (19. st.);

po zamenjavi suf *slívar* m ‘isto’ (19. st.).

- ⊕ Obe poimenovanji za tega rilčkarja bakrenaste barve, ki najpogosteje napada mlade češnjeve in slivove poganjke, vsebujeta subst *slíva f* ‘prunum, prunus’ < psl. **slīya* ‘prunum’. Ker obe ubesedujeta značilnost, da je ta hrošč povezan s slivovim drevjem oziroma slivovimi sadeži, bi bilo treba izhajati iz pripadnostne funkcije obeh sufiksov, kar nakazuje, da bi bilo ob izpeljanki na *-ar* < **-ar'b* treba predpostaviti tudi izpeljanko na **-inʷ*, tj. **sliy-inʷ* in **sliy-ar'b* s pomensko podstavo ‘(hrošč rilčkar), ki se zadržuje v slivah oziroma ki škoduje slivam’.

bakterija → zdriznica

ESSJ 0

balavaš

ESSJ 0

balavaš m ‘Mugil capito’ (Munda 1926: 42).

Isln. knjiž. *balavaš* m ‘Mugil capito’ (20. st.).

- ⊕ Morda pod vplivom sln. sin *babaš* ‘Mugil cephalus’ (► *babaš*) preoblikovano iz prvo-tnega **balavac*, kar je bilo lahko izposojeno iz hrv. ihtn *balavac* ‘Mugil capito’ (Vinja 1986: II:253), s katerim je ta vrsta ciplja označena po sluzavosti, prim. hrv. adj *bălav* ‘slinav, sluzast’.

baleh

ESSJ 0

băləh m ‘vol bledosive, blede barve’ (tolm. – Pleteršnik), kor. *băvəh*, g-*a* ‘belkast vol’ (SSKJ); kor. rož. *băvəχ* ‘vol svetlosive barve’, tudi ‘vzdevek zagovejenemu človeku’ (Šašel 1957).

B

- ① Fem na *-a bâvha* ‘belkasta krava’ (kor. – SSKJ), rož. *bâvħa* ‘krava svetlosive barve’ (Šašel 1957), obir. *bâ:wħa* ‘krava’ (Karničar 1990), zilj. *bâvħa* ‘slabše suho govedo’ (Ratče – RS 2015), primor. obsoš. *bâ:uħa* ‘krava’ (Ivančič Kutin 2007), rovt. tolm. *ħa:uħa* ‘belo lisasta krava’ (Čujec Stres 2010–2014), fem na *-lja* tip *zajk-lja* ← *zajec* rovt. črnovr. *bâuħlę* ‘kravje ime’ (Tominec 1964), polj. *bâhlħja* ‘belkasta krava’ (Pleteršnik); sem tudi tolm. *ħa:uša* n, g *-ət* ‘krava svetle barve’ (Čujec Stres 2010–2014) < **-ę* in sekundarno feminizirano v *bâvša* f ‘belkasta krava’: *Bavša je dvignila rep in nerodno zaritala po vrtu* (Ciril Kosmač – SSKJ); adj na *-ast* < **-astv* *bâlhast*, f *-a* ‘belkast, siv (posebno o živini)’ (Pleteršnik) = *bâwhast* ‘isto’ (Podgorjane v Rožni dolini – Štrekelj, LZ IX, 1889, 98).

Isl. dial. **bâlh* m ‘vol blede, medle barve’ s fem **bâlha* ‘krava blede, medle barve’; s sekundarnim vnosom polglasnika med izglasna konzonanta **bâlħ* in iz tega verjetno cgn *Baloh* (Torkar 2020: 52) s sekundarnim *-o-* v soseščini *l*.

- ⇨ srvn. bav. **valh* m ‘vol blede, medle barve’ in **valhe* f ‘krava blede, medle barve’, prim. kasneje potrjeno kor. n. *fâlch* m ‘vol blede barve’, *fâlcha* f ‘kravje ime’ poleg *fâlwa* ‘isto’ (Lexer 1862 s.v. *fâlch*), tirol. n. *die falche* ‘ime kravi ali volu’ (Schöpf 1982; Štrekelj, LZ IX, 1889 l.c.; Striedter-Temps 1963: 86).
- ② Bav. n. oznake za govedo so nastale po substantivizaciji adj *falh*, tirol. n. *fâlch*, kar je tako kot nvn. *fahl* ‘bled, medel’, srvn. *val*, *-wes* ‘bled, razbarvan, medel’ (Lexer 1872–1878), stvn. *falo* iz pgerm. **falwa-* adj, kar je enako psl. **polub* ‘rumenkast, svetel, bled’ v sln. *plāv*, f *pláva* ‘bled (o barvi), rumenkast’ in lit. *paľvas* ‘svetlorumen’; z istim pide. korenem, a drugače tvorjeno je sti. *palitá-* ‘siv’, lat. *pallidus* ‘bled’ (Kluge 1995: 244s.; EWA: III:41).

▷ beleh

balena

ESSJ s.v. *kīt*

balena f ‘Wallfisch’ (Janežič 1851); primor. nad. *balèna* ‘balena’ (Špehonja 2012b).

- ③ 16. st.: *belena* ‘kita, Walfisch, balaena’ (Megiser 1592) z redukcijo neakcentuirane *a*; 17. st.: *ena Balena*, *ta narvekfha morška riba* (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *balèna* ‘Wallfisch, cete’ (Pohlin 1781), *baléna* (Pohlin 1792), *balena* ‘grosna morška riba, Wallfisch’ (Gutsman 1789); 19. st.: *baléna* ‘Wallfisch. (Balaena mysticetus. Linn.)’ (Murko 1833a: 10 z oznako, da je beseda izposojena).

Isl. knjiž. **ba'le:na* f ‘kit’ (16. st.).

- ⇨ it. *baléna* ‘kit’ < lat. *ballēna* ‘isto’, *ballaena*, kar je bilo zaradi *b-* in ne pričakovanega *ph-* oz. *f-* prek še nejasno identificiranega jezikovnega posrednika izposojeno iz gr. *φάλ(λ)αινα* ‘kit’ (Bezljaj ESSJ: I:10). Medtem ko je za slovenščino zaradi zgodnje pisne potrjenosti zoonima razen za nadiški primer treba predpostaviti t. i. knjižno izposojenko, je bilo hrv., srb. *baléna* ‘kit’, hrv. čak. *balīna* ‘kit’ (ČDL) izposojeno iz it. ben. *balena* ‘kit’ (Skok 1971–1974: I:101; Vinja 1998–2004: I:36; ERSJ: 2:129).

- ④ Gr. *φάλ(λ)αινα* ‘kit’ se razlaga kot izpeljanka iz *φαλλός* m ‘membrum virile’ predgrškega izvora (Frisk 1973: II:987; Beekes 2010: 1549).

Bezljajeva identifikacija v ESSJ l.c., da naj bi Dalmatinov vir kazal na sln. substantiv moškega spola, ni ustrezna, prim. SSKJ16 s.v. *balena*.

balog

ESSJ 0

bâlog m ‘beli vol’ (tolm. – Pleteršnik) in ‘lisast vol’ (polj. – Pleteršnik).

Isl. ?;

Pleteršnik pri tolm. *bâlog* ‘beli vol’ kot vir navaja Erjavčeve spise Iz potne torbe, kjer pa enakega zapisa ni bilo mogoče najti. Ker drugi slovenski viri besede *bâlog*, ki naj bi bila po Pleteršniku tolminska in poljanska, ne navajajo, je možno, da je *bâlog* posledica

Pleteršnikovega neustreznega poknjiženja Erjavčevega *Béleh*, g -a 'ime belemu volu' (tolminski hribi – Erjavec, LMS 1875, 225). Sln. cgn *Baloh*, *Baloha*, tudi *Valoh* (ZSSP) ne spadajo sem in verjetno tudi niso v nobeni neposredni povezanosti s kor. rož. *balòx* m, g -*lòxà* 'vzdevek debeluhastemu, lenemu moškemu' (Šašel 1957), *balòh*, g -a 'debeluhar, nerodnež' (Kattinig 2017).

► **beleh**

bankivska kokoš

ESSJ 0

bankívška kokoš f 'zarodnica domače kokoši, Gallus gallus' (zool. – SSKJ), toda *bankíva* 'divja kura, velja za vir domačih kurjih vrst' in *bankívška kura* 'isto' (SP 1962).

Isl. knjiž. **ban'ki:va* f 'Gallus gallus bankiva, prednica domače kokoši, ki danes še živi prosto ob robu džungle v jugovzhodni Aziji in na otokih Java, Borneo in Sumatra' (20. st.); kasneje osmišljeno z dvobesedno oznako z jedrom *kura* ali *kokoš* in adj na -*ski*.

⇨ nlat. (*Gallus gallus*) *bankiva* 'bankivska kokoš';

verjetno tako kot v drugih evropskih jezikih izposojeno iz sestavine nlat. oznake, prim. pomenske ustrezni v nvn. *Bankivahuhn*, frc. *coq bankiva*, šp. *gallo bankiva*, madž. *Bankivatyúk*, p. *kur bankiwa*, toda agl. *junglefowl*, dobesedno 'džungelska kokoš'.

⊕ Sestavina *bankiva* nlat. oznake izvira iz jezika Malajev na Javi, v katerem je z *ayambankiva* označena domača kokoš za razlikovanje od oznake za divjo kokoš *ayambalas* (Cuvier 1829: 223).

► **kokoš**

bar

ESSJ 0

bár m 'neka riba v Bači, katere pa nisem videl, zato ne vem imenovati vrste. Znabiti lipan?' (Erjavec, LMS 1875, 222), toda kasneje se Erjavec popravlja in dopolni 'mrena (riba), Barbus' (Erjavec, LMS 1879, 147), primor. nad. *bár* 'neka riba z brki' (Ošnije/Osgnetto – SLA).

Isl. dial. **'ba:rb* m 'mrena, Barbus barbus = Barbus fluviatilis';

kasneje po disimilaciji *b : Ø* ← *b : b* *bár* 'isto' (tolm., nad.).

⇨ furl. *barb*, *barp* 'mrena, Cyprinus barbus = Barbus fluviatilis' (NP), it. *barbo* 'isto', lat. *barbus* ali nvn. *Barbe* 'Cyprinus barbus', srvn. *barbe* 'isto', stvn. *barbo* ⇨ lat. *barbus* 'mrena' (Kluge 1995: 80; EWA: I:471).

⊕ Izhodišče ihtionima za sladkovodno ribo, ki ima v ustnih koticah dve večji, na zgornji ustnici pa dve manjši tipalnici (Munda 1926: 30), ki spominjajo na brado, je lat. ihtn *barbus* 'mrena', kar je svojilnostna tvorjenka iz *barba* f 'brada' (Kluge 1995 l.c.; Battisti, Alessio 1950–1957: 434). Agl. ihtn *barbel* 'mrena' je bil izposojen iz stfrc. *barbel* 'isto' (frc. *barbeau*) < pozno lat. *barbellus*, kar je deminutivna tvorjenka iz lat. ihtn *barbus* 'mrena' (Onions 1967: 74). Isto lat. izhodišče se ohranja tudi v r. *barvená* 'Cyprinus barbus', kar je bilo prek p. *barwena* 'Cyprinus barbus' izposojeno iz stvn. *barbo* (Vasmer 1986–1987: I:125).

▷ grba

barakuda

ESSJ 0

barakûda f 'velika roparska morska riba Karibskega morja, Sphyaena barracuda' (zool. – SSKJ; Gradivo SSKJ), *barakude* f pl 'morske ščuke, Sphyaenoidei' (CZŽ 1997: 15).

Isl. knjiž. *barakûda* f 'Sphyaena barracuda' (20. st.).

⇨ agl. *barracuda* f 'Sphyaena barracuda' ⇨ šp. *barracuda* 'isto' (Webster 1994), prim. tudi it. *barracuda*.

⊕ Nejasno.

B

Sin *morska ščuka* f ‘do 1 m dolga, v obalnem pasu živeča morska roparska riba, *Sphyræna sphyræna*’ (zool. – SSKJ) je bil z jedrom *ščúka* f ‘sladkovodna roparska riba z velikim, račjemu kljunu podobnim gobcem’ (► *ščuka*) lahko tvorjen, ker sta ribi glede zunanje oblike podobni, obe pa tudi roparici.

barbazvan

ESSJ 0

barbazvàn m, g -*zvána* ‘nome generico per strigidi di media grandezza’ (primor. ter. – Merkù GSTN) = ‘splošna oznaka za sove srednje velikosti’, ter. *barbazyuàn* ‘isto’, *barbežyuàn* (Merkù GSTN).

Isln. dial. **barbezuàn*/*barbežyuàn* m ‘srednje velika sova’ (ter.).

- ◄ furl. *barbezuàn* ‘splošna oznaka za sove srednje velikosti’ (NP), *barbežuan* ‘pegasta sova’ (Brecelj 2005), v Tržiču *barbazuan* ‘pegasta sova, Tyto alba’ (Rosamani 1990), it. ben. *barbagiàn* ‘nočna ptica roparica’ (Boerio 1867), it. knjiž. *barbagiànni* ‘isto’.
- ⓔ Ornitonim je sklop iz zveze *barba* ‘stric’ in atpn **Giouani* > *Gianni* kot hipokor iz *Giovanni* (Battisti, Alessio 1950–1957: 431), a pomenska motivacija ‘stric Janez’ za to, verjetno evfemistično poimenovanje za ptico roparico, ni jasna.

barbon

ESSJ 0

barbôn m, g -*a* ‘morska riba rdečkaste barve z dolgima mesnatima izrastkoma pod spodnjo čeljustjo; bradač’ (zool. – SSKJ), *barbon* ‘*Mullus barbatus*’ (Offizia 1988: 32); primor. kraš. *b'rbún* ‘bradač’ (Nabrežina – Godnič, SMZ 2–3, 1979, 109), *bər'bun* z *b'lata* ‘bradač, *Mullus barbatus*’ (Nabrežina – Cossutta 2015: 180), *bər'bun* ‘isto’ (Križ – Cossutta 2015 l.c.), *bər'bun* z *b'lata* (Kontovel – Cossutta 2015 l.c.), *brbún* ‘*Mullus barbatus*’, *barbuón* ‘isto’ (Offizia 1988 l.c.).

Isln. dial. **bar'bō:n* m ‘bradač, *Mullus barbatus*’ (primor.).

- ◄ it. trž. *barbon* ‘*Mullus barbatus*’, tudi ‘*Mullus surmuletus*’ (Doria 1987), it. izol. *bar'bon* ‘*Mullus barbatus*’, tudi ‘*Mullus surmuletus*’, toda it. piran. *t'reja de fango* ‘*Mullus barbatus*’ (Cossutta 2015 l.c.), it. ben. *barbôn* ‘isto’ (Boerio 1867), it. knjiž. *barbóne*, v Benetkah potrjeno leta 1173 (Battisti, Alessio 1950–1957: 435).
- ⓔ It. dial. ihtionim *barbone* je avgm na -*one* iz it. ihtn *barbo* ‘mrena, *Barbus barbus* = *Cyprinus barbus* = *Barbus fluviatilis*’, lat. *barbus* ‘isto’, kar je pripadnostna tvorjenka iz lat. *barba* f ‘brada’ (Kluge 1995: 80), saj so za obe ribi, tako za morsko kot za sladkovodno, značilni brčicam podobni izrastki na bradi; za barbona sta značilna dva mesnata izrastka pod spodnjo čeljustjo.
- Iz it. ben. predlog je bilo izposojeno tudi hrv. *bàrbôn*, g -*óna* ‘barbon’, tudi *bàrbūn*, g -*úna* ‘isto’, čak. *barbūn*, g -*ūnă* (ČDL).

barbonček

ESSJ 0

barbončk m ‘sladkovodna riba, belica’ (rov. polj. – Škrlep 1999).

Isln. dial. *barbončk* m ‘belica, *Leucaspius delineatus*’ (polj.).

- ⓔ Osamljeno in nejasno.

barčica

ESSJ 0

barčica f ‘vrsta morske školjke, Arca’ (Erjavec 1875: 387), kar verjetno ustreza sodobnemu terminu *noetova barčica* ‘užitna školjka plitvih morij, Arca Noae’ (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. **ba:rčica* f ‘Arca’ (19. st.).

- ◄^k nvn. *Arche* ‘Arca’ ali nlat. *Arca* (Schödler 1860: II:527).
- ⓔ Kalk z deminutivom na -*ica* iz *bârka* f v pomenu ‘ladja’ (Pleteršnik) po nvn. *Arche* ali nlat. *Arca*, v katerem nlat. oznaka ne ohranja prvotnega pomena lat. *arca* ‘predal, skrinja, zaboj’, ampak kasnejši metaforični pomen ‘ladja’ (Wiethaler 1993–2007).

barec

ESSJ 0

bârc m ‘oven’ poleg *kăștrîn* ‘isto’ (gor. (Breg ob Savi, Šenčur) – SLA), *bârc* poleg *jârc* (Polica pri Kranju – SLA), toda panon. pkm. *băriș* m ‘oven’ (Dolnja Bistrica, Gornja Bistrica – SLA) in od tod prek vzdevka verjetno onimizirano v cgn *Bariš*, *Bareš* (ZSSP).

- ⊙ Prek vzdevka verjetno onimizirano v cgn *Barc* (ZSSP).

Isln. dial. **bar-æc/iš* m ‘oven’ (gor./pkm.).

- ⊕ Nejasno. Morda besedotvorno preoblikovano iz prvotnega slov. **baranъ* m ‘oven’ poleg ‘kozel’ (ËSSJa: 1:155ss.; SP: I:191s.), kar pa v slovenščini ni bilo potrjeno.

baribal

ESSJ 0

baribal m ‘črni medved, *Ursus americanus*’ (CZŽ 1997: 191), *baribal* ‘isto’ (Erjavec 1875: 244).

Isln. knjiž. *baribal* m ‘*Ursus americanus*’ (19. st.).

- ⇨ nvn. *Baribal* ‘*Ursus americanus*, der schwarze Bär’ (Schödler 1860: II:392); evropska kulturna beseda mehiškega izvora (Cortelazzo, Zolli 1979–1988: 1:117), znana v č. *baribal* ‘*Ursus americanus*’ (Havlová 2010: 131), it. *bàribal* ‘isto’ (Cortelazzo, Zolli 1979–1988 l.c.). *Baribal* ali črni medved zraste do 180 cm, kožuh je v večini primerkov črn, pogosto pa je tudi rjav; živi v severni Ameriki, je vsejdec, a se večinoma hrani z rastlinsko hrano; je samotar, aktiven podnevi in ponoči (CZŽ 1997 l.c.).

- ⊕ Nejasno.

bariš¹ → barec

ESSJ 0

bariš²

ESSJ 0

bariš m ‘Wachtelkönig’ (Janežič 1851; Janežič 1893; Janežič 1908) = ‘kosec, *Crex crex*’.

Isln. knjiž. **ha:riš* m ‘kosec, *Crex crex*’ (19. st.);

samo v Janežičevih slovarjih navajani ornit *bariš* je verjetno pisna napaka za sln. ornit *hariš* ‘kosec, *Crex crex*’, ki je potrjen od 18. st. dalje.

► **hariš**

bars

ESSJ 0

bars m ‘der Panther, la pantéra’ (Drobnič 1858), *bars* ‘Panther’ (Janežič 1851).

- ⊙ Adj na -ov < **ou̯b* *barsov* ‘*pardov*, Panther-’ (Cigale 1860).

- ⊕ 19. st.: *barf* ‘der Panther (*Felis pardus*. Linn.)’ (Murko 1833a: 11).

Isln. knjiž. **ba:rs* m ‘panter’ (19. st.).

- ⇨ r. *bars* ‘panter’ (16. st.);

to je tako kot ukr. *bars* ‘panter’, stokr. *barsъ* ‘isto’, br. *bars* izposojeno iz turških jezikov, prim. sttur. *bars* ‘tiger’, *pars* ‘isto’ (Vasmer 1986–1987: I:128 s starejšo literaturo; ESUM: 1:317; Anikin 2007–: 2:232s.), prim. še protohat. *hapraš-* ‘leopard’. S to kulturno besedo se je povezovalo tudi het. *paršna-/paršana-* c ‘leopard’ (Tischler 1977–2016: II/11/12:497), a Oettinger 1986: 22 dopušča možnost, da je bil het. zoonim ničto substantiviziran iz pide. **p̥rs-no-* adj ‘pisan, lisast’ (Melchert 1994: 175; Kloekhorst 2008: 644).

- ⊕ Nejasno.

Iz r. je bilo izposojeno tudi hrv. *bars* ‘*pardosan*, Panther (*Felis Pardus*)’ (Šulek 1860).

barska žaba

ESSJ 0

barska žaba f ‘srednje velika rjava žaba z večjo grbico na manjšem prstu noge, *Rana arvalis*’ (zool. – SSKJ), *barska žaba* ‘*Rana arvalis*’ (CZŽ 1997: 290).

Isln. knjiž. **ba:rska* ‘*ža:ba* f ‘*Rana arvalis*’ (20. st.).

- ⇨ hrv. *barska žaba* ‘Sumpffrosch, *Rana paludina*’ (Hirtz 1928–1956: I:5);

B

sln. terminološki neologizem je bil najverjetneje izposojen iz hrv. *barska žaba* ‘Sumpffrosch, Rana paludina’, saj se v slovenščini adj *barski* ‘nanašajoč se na močvirje, barje’ ne pojavlja pred 20. st.

- ⊕ Hrv. terminološka oznaka je kot kalk nvn. *Sumpffrosch* ali nlat. *Rana paludina* nastala iz potrebe po razlikovanju med žabami, ki se zadržujejo v močvirju in ob njem, od tistih, ki jih najdemo v poslopjih.

► **žaba**¹

barvar

ESSJ 0

bârvar m, g -ja ‘pes, ki sledi obstreljeno divjad po krvni sledi’ (lov. – SSKJ), *barvâr* ‘lovski pes, krvosledec’ (Lainšček 2024: 214), *bavarski barvar*, *hanoveranski barvar* (Gradivo SSKJ).

Isl. knjiž. *bârvar* m ‘pes krvoslednik’ (20. st.).

- ⇨ č. *barvâr* m ‘pes krvoslednik’ v lovskem slengu (SSJČ).

- ⊕ Č. *barvâr* je ob sin *barvíř* (SSJČ) nomen actoris na -ař < psl. *-ar’b iz *bârva* f ‘barva’, ker pes sledi rdečemu krvnemu madežu obstreljene divjadi, da bi jo našel.

basant

ESSJ 0

- ⊕ 18. st.: *basant* ‘Fafon, phafianus’ (Pohlin 1781), *bafant* ‘Fafon’ (Gutsman 1789).

Isl. knjiž. **ba'sa:nt* m ‘fazan’ (18. st.) ← sln. **bažan* × *fasant*;

Pohlinova glosa, ki jo je v svoj slovar vključil tudi Gutsman 1789, z vzglasjem kaže na izposojeno iz srvn. *fasân* ‘fazan’, toda medglasni -s- je lahko le precej mlajši glasovni substitut v isti besedi, ko je srvn. *s* [ž] po izgubi šumevnosti in kasneje zvena v bav. avstr. dal *s* [s] (Striedter-Temps 1963: 46); to pa napeljuje k razlagi, da je sln. *basant* rezultat križanja v slovenščini sicer nepotrjene izposojenke **bažan* iz srvn. *fasân* in mlajše izposojenke *fasant* (► *fasan*) iz bav. avstr. refleksa srvn. *fasân*.

► **fazan**

basulj

ESSJ s.v. *basûljec*

- ⊕ 19. st.: *bafûl* ‘práfez, Sus, Schwein’ (Freyer 1842: 5).

Isl. knjiž. **ba'su:lj* m ‘prašič’ (19. st.).

- ⇨ hrv. *basulj* m ‘specie de’ porci, porcorum genus’ (Stulić 1806; ARj) poleg hrv., srb. *bàsulja* ‘svinja za pitanje’ (Karadžić 1818; ARj).

- ⊕ Izhodiščno hrv., srb. *basulj* ‘vrsta svinj’ nima zanesljive etimologije. V ARj s.v. *bàsulja* navedeno možnost, da bi bilo izposojeno iz srvn. *vasel* ‘das junge, nachkommenschaft’ (Lexer 1872–1878), je zaradi razhajanja v pomenu zavrnil Bezljaj ESSJ: I:13, sprejela pa Kelemina, ČZN 12, 1928, 140 in Skok 1971–1974: I:117; razlaga tudi v fonetičnem oziru ni prepričljiva zaradi pričakovanega glasovnega substituta **baž-* in ne *bas-*. Prav tako ne prepričuje Matzenauer 1870: 106, ki je izvajal iz srlat. *bassus* ‘debel’ (Bezljaj ESSJ l.c.). V ERSJ: 2:230 navedena razlaga po Vlajić-Popović 2002: 249, po kateri naj bi bila oba substantiva deverbativnega izvora iz glagola *bāsati bāšēm* ‘jesti, žreti’, je možna, a le, če ā v njem ni polglasniškega izvora.

▷ *basulja*

basulja

ESSJ s.v. *basûljec*

basûlja f ‘svinja za pitanje’: *tolsta basulja* (star. – SSKJ), gor. *basûlja* ‘svinja za pitanje’ (Pleteršnik), na *Ogerskem in Srbskem pa redé živali okroglega, zalitega hrbta in kodraste, skoro volnaste dlake, tako imenovane basulje* (Erjavec 1875: 268), *basulja* ‘Maftschwein’ (Janežič 1851).

- ⊕ Mask na -ec < *-bcb gor. *basûljac* m, g -ljca ‘prasec za pitanje’ (Pleteršnik).

⊕ 19. st.: *bafŭlja* ‘Maftschwein’ (Murko 1833a: 11).

Isln. knjiž. **ba'su:lja* f ‘svinja za pitanje’ (19. st.).

⇨ hrv., srb. *bàsulja* ‘svinja za pitanje’ (Karadžić 1818; ARj) in v akc oziru prilagojeno slovenščini.

► **basulj**

batofir → botofir

ESSJ 0

batoglavec → butoglavec

ESSJ 0

batorožec

ESSJ 0

batorôžec m, g -žca ‘keulhörnige Kleinkäfer’ (Pleteršnik), *batorožci* m pl ‘Kleinkäfer’ (Cigale 1860 z oznako, da je beseda nova).

Isln. knjiž. **bato'ɾ:žci* m pl ‘vrsta majhnega hrošča’ (19. st.); kasneje singularizirano; ni jasno, kateri hrošč je označen s suf -ec < *-bcb substantiviziranim kompoz adj **batorôg* adj ‘tak, ki ima rog kot bat’ iz subst *bāt* m ‘malleus’ in *rôg* m ‘cornu’.

bavh → baleh

ESSJ 0

bavha → baleh

ESSJ 0

bavkec

ESSJ 0

'bafkac m, g -a ‘hrošč’, a tudi ‘strah, bavbav’, ‘kosmičem podobni deli rastlinskih semen, ki letijo po zraku’ (dol. kost. – Gregorič 2014).

Isln. dial. **'bavkac* m ‘hrošč’ (kost.).

⊕ Osamljeno. Na podlagi stokr. *bapka* ‘pikapolonica’, p. *bapka* ‘isto’ ter hrv., srb. *bábak*, g -pka (SP: II:171; ERSJ: 2:28) bi bilo mogoče izhajati iz mask **bapkac* < **babŭk-ŭcb* s spirantiziranim *p* pred *k*, kar je tako kot *babŭra* ‘kočič, oniscus’ (► *babura*) in *babuška* ‘isto’ (► *babuška*) korensko povezano s sln. *bába* ‘stara ženska’, hrv., srb. *bāba* ‘isto’ < psl. **bāba*. Ni jasno, ali se je oznaka prvotno nanašala na pikapolonico, ki je po ljudskem verovanju vedeževalka (► *plevica*, ► *povelčica*, ► *vraža*).

bavmheker

ESSJ 0

⊕ 17. st.: *baŭheker* ‘picus, Specht’ (Megiser 1603) [*baumhekər*].

Isln. dial. **baumhekər* m ‘žolna’ (kor.).

⇨ nvn. **Baumhäker* ob nepreglašeni varianti *Baumhacker* ‘picus’ (Cigale 1860), ‘brglez, detelj’ (Murko 1833b), tudi *Baumhäckel* ‘picus arborius’, avstr. n. *baumhackel* ‘isto’ (Grimm 1854–1971).

⊕ Nvn. kompoz v funkciji nomena agentis na -er žolno označuje kot ptico, ki seka drevje, prim. nvn. *Baum* ‘drevo’ + *hacken* ‘sekati’.

bavoza → babica²

ESSJ 0

bazan

ESSJ bazan

bazān m ‘fazan’ (Pleteršnik).

Isln. ?;

Pleteršnik navaja, da je bila beseda povzeta iz Cigaletovega vira, a je ni bilo mogoče najti niti v Cigale 1860 niti v Cigale 1880; najverjetneje neobstoječa sln. beseda, ki je bila brez preverjanja Pleteršnikovega vira sprejeta v Striedter-Temps 1963: 89 in ESSJ: I:13.

► **fazan**

bazilisk

ESSJ 0

bazilisk m, g -a ‘tropski kuščar, ki živi v Srednji Ameriki, Basiliscus’: *bal se je gadov, baziliskov in druge golazni*, v orientalski mitologiji ‘kači podobno bitje, ki ubija s po-

B

gledom': *glava z očmi baziliska; gleda kot bazilisk* (zool. – SSKJ), *baziliski* m pl 'v rod Basiliscus spadajoči kuščarji, ki živijo na drevju v tropskih predelih Amerike, dobro plavajo in se potapljajo, zrastejo pa do 80 cm in imajo na hrbtu, repu in glavi kožnate grebene' (CZŽ 1997: 159), *amerikanski bazilisk* 'der Haubenbasilisk (Basiliscus mitratus)' (Pleteršnik), *bazilisk* 'v južni Ameriki živeča kuščarica nenavadnega videza, Basiliscus mitratus' (Erjavec 1875: 326), *bazilisk* 'kuščarica vročih krajev, ki se odlikuje s čudno pošastno podobo' (Erjavec 1864: 67).

Isln. knjiž. **bazi'li:sk* m 'Basiliscus = Basiliscus mitratus' (19. st.).

⇨ nvn. *Basilisk* 'Basiliscus mitratus' (Schödlér 1860: II:471) < srvn. *basiliske* 'Basiliscus' (Lexter 1872–1878) ⇨ nlat. *basiliscus* 'kuščar'.

☞ V Evropi je bil ta velik tropski kuščar zaradi belkaste lise na glavi, ki je asociirala na krono, poimenovan z lat. *basiliscus*, izposojenka iz gr. βασιλίσκος, dem iz βασιλεύς m 'kralj', termin pa se je razširil v številne evropske jezike, prim. agl. *basilisk*, it. *basilisco*, hrv. *bazilisk* itd. (Kluge 1995: 83s.; Onions 1967: 77; Battisti, Alessio 1950–1957: 450; HER: 98). Preden je bila beseda terminologizirana, je v Evropi označevala mitološko kači podobno bitje s smrtonosnim ugrizom, dahom in pogledom (Kluge 1995 l.c.), kar se odraža tudi v sln. *bazilisk* 'kači podobno bitje, ki ubija s pogledom': *glava z očmi baziliska; gleda kot bazilisk* (SSKJ), *bazilisk* 'zmaj, Bafilisk' (Cigale 1860), v 18. st. *basilifhk* 'ena na ozhéjh salu štrupovita kazha, schlang, basiliscus' (Hipolit 1711–1712) [bazilišk], *bafilishk* 'Bafilisk, bafilifcus' (Pohlin 1781) [bažilišk], prim. še SEL 2004: 26.

▷ badalesk

bažant

ESSJ 0

bažant m 'Fafan' (Janežič 1851).

Isln. knjiž. **ba'ža:nt* m 'fazan' (19. st.).

⇨ č. *bažant* m 'fazan', stč. *bažant* 'isto';

to je bilo enako kot slš. *bažant* 'fazan', p. *bažant* 'isto' (⇒ r. *bažánt*) in gl. *bažant* izposojeno iz srvn. *fasant* 'fazan' poleg *fasân* 'isto', to pa iz stfrc. *faisant* oz. *faisan* iz lat. *phāsānius* 'fazan, Phasianus colchicus' (Machek 1968: 49; Rejzek 2015: 79; Králik 2015: 65; Borys 2005: 24; Vasmer 1986–1987: I:104; Schuster-Šewc 1983–1996: 23; Pfeifer 2000: 325).

Čeprav je možno, da je sekundarni izglasni -t nastal v nemškem govornem območju, prim. nvn. *Habicht* 'kragulj', toda srvn. *habich* 'isto', v tem leksemu za fazana izvira iz frc. sistema.

► fazan

bčela → bečela

ESSJ 0

bčelar → čebelar¹

ESSJ 0

bčelni molj → lešča

ESSJ 0

beber

ESSJ s.v. *bóber*

bébər m, g -bra 'bober' (Pleteršnik).

☞ 16. st.: *beber* 'Biber, castor' (Megiser 1592); 17. st.: *Beber* 'castor' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *beber*, -bra 'breber, Biber' (Gutsman 1789); 19. st.: *beber* poleg *bober* in *breber* 'der Biber' (Jarnik 1832: 166).

☞ Prek vzdevka onimizirano v cgn *Beber*, *Bebar*, *Bebr* (ZSSP), kar se ohranja v toponomastičnih tvorjenkah (Bezljaj 1956–1961: I:81s.; Snoj 2009: 77).

Psln. dial. **bēbr* m ‘bober, Castor fiber’;

- = blg. dial. *bēber* ‘Castor fiber’, str. *bebr̥* (če ni iz **b̥br̥*);
< **psl.** dial. **bēbr̥* m ‘Castor fiber’ (ĖSSJa: 1:174); na obstoj te psl. variante posredno kaže jslov. (sln.-hrv.) sin **brēbr̥* s sekundarno interkaliranim *r*;
- ◆ = let. *bēbrs* ‘bober’, lit. *bēbras* ‘isto’ ob *bebr̥s*, stpr. *bebr̥s*, mav. *baβra*- m, stvn. *bibar*, srvn. *biber*, nvn. *Biber*, stagl. *beofor*, agl. *beaver* < pgerm. **bebur-a*- ← pgerm. **bebru*- (EWA: II:7), lat. *feber* poleg *fiber*;
< **pide.** dial. **b^he-b^hr-u-* m ‘bober’ in **b^he-b^hr-o-*, toda psl. tudi **bōbr̥* (Trautmann 1923: 28; Bezljaj ESSJ: I:29).

► **bober** ▷ breber

beberica

ESSJ 0

bjēberca f ‘vjēverca, vjevērca, brēberca, blēberca, scoiattolo’ (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999), rovt. tolm. *bieberca* ‘veverica’ (DTZ 1993: 188), *ʔi:əbərca* ‘isto’ (Čujec Stres 2010–2014).

- Ⓔ 18. st.: *bebariza* ‘Eichhorn, Eichkatze’ (Gutsman 1789); 19. st.: *bēbarza* ‘vigoriza’ (Jarnik 1832: 140) = ‘veverica’.

Isln. dial. **bēber(i)ca* f ‘veverica’;

v dial. sistemih z razvojem *b* ← *u* pred svetlimi vokali fonetično regularno razvito iz sln. *vēverica*.

► **veverica**

bec

ESSJ 0

ʔbec m, *g-a* ‘koštrun’, tudi vabni klic ovcam (rovt. cerklj. – Kenda-Jež Diss. 2002).

- Ⓙ Fem na *-a* gor. *bē:ca* ‘ovca’ (Kropa – Škofic Diss. 1996), gor. *bēca* ‘isto’ (Lom pod Storžičem, Primskovo (Kranj), Polica (pri Kranju) – SLA), iz tega dem na *-ek* < **-b̥k̥* gor. *bē:cək* m, *g-cka* ‘jagnje’ (Kropa – Škofic Diss. 1996), toda isti sufiks v gor. *bēcək* ‘koštrun’ (Valburga – SLA) nastopa v funkciji maskulinativa.

- Ⓞ Prek vzdevka morda onimizirano v cgn *Bec* (ZSSP), tudi cgn *Becak*, *Beck* (ZSSP).

Isln. dial. ?.

- Ⓟ Zaradi potrjenega vabnega klica ovcam bi bilo za *ʔbec* možno sklepati o onomatopejskem izvoru besedne družine, a je bolj verjetno, da izhodišče besedne družine ni *ʔbec* m ‘koštrun’, ampak feminativ, v katerem je *-c-* tako kot v *nocōj* adv ‘hac nocte’ < sln. **nočcō-j* ← Isg **notʔbcō* k dem **notʔbca* (o fonetičnem razvoju Furlan, SR 41/2, 1993, 220ss.) nastal iz *-čc-* v reducirani tvorbi **bēkica* > sln. **bēčica* > **bēčca* > gor. **bēca*. Ni možno popolnoma izključiti, da je na razvoj sln. besedne družine vplivala izposojenka iz bav. n. *Bätz* ‘ovca’ (Lexer 1862: 23; Schmeller 2008: 1:315). Rekonstruirano **bēkica* oziroma **bēčica* se potrjuje v hrv. *bēkica* ‘ovca’ (v otroškem govoru – ARj), *bēčica* = *bēcsica* ‘pecorella’ (Stulić 1806; ARj), čak. *bēkica* (Dračevica na Braču – ČDL), kar je v otroškem govoru deminutiv iz *bēka* ‘koza, ovca’ (Brusje na Hvaru – ČDL) in ustreza srb. *bēka* ‘ime ovci’ (Grbalj v Črni gori – ARj). Ni bilo mogoče ugotoviti, iz katerega vira je Bezljaj ESSJ: I:20 navedel sln. *beca* ‘ovca’.

► **beka**

becka

ESSJ 0

bējcka f ‘krava, mukica’ (panon. pkm. – Mukič 2005) = *ʔbe:īcka* f ‘krava’, ‘ime krave’ (pkm. – Bajzek Lukač 2009).

Isln. dial. *bējcka* = *ʔbe:īcka* f ‘krava’ (pkm.).

B

- Ⓔ Nejasno. Korenski vokalizem kaže na možnost izvajanja iz **ě* ali pa je v zaporedju *-ej-* konzontant *j* sekundarno interkaliran v akc zlogu. Možnost, da bi *-ej-* v narečju nastalo iz **-aj-* in bilo zato povezano s sln. dial. *bāca* ‘ovca’, *bājcka* ‘isto’ (► *baca*), ni verjetna. Ni jasno, v kakšnem razmerju je beseda z madž. *böci* ‘kravica’.

bečela

ESSJ s.v. *čebēla*

báčēla f ‘čebela’ (gor.) poleg *bčēla* ‘isto’ (oboje Pleteršnik), *bčela* ‘*Apis mellifica*’, *bčela grebačica* ‘*Andrena*’, *bčela zidarica* ‘*Anthophora parietina*’, *bčela krajačica* ‘*Megachile*’ (Erjavac 1875: 355s.), *bčela* ‘die Honigbiene, *Apis mellifica*’ (Erjavac 1864: 100); kor. rož. *báčēva* ‘čebela’ (Šašel 1957), rož. *báčē:va* ‘čebela’ (Kattinig 2017), *báčēua* (Sele – Isačenko 1939: 128) < **báčēla* < psln. **báčelä*, mež. *bečila* ‘čebela’ (Golavabuka – Mrzel 2017), štaj. zgsav. *bě'če:la* ‘isto’ (Weiss 1998).

- Ⓙ Nomen loci na *-njak* < **-bn-'akb* v kor. rož. *báčovnják* ‘čebelnjak’ (Šašel 1957), štaj. zgsav. *běčó'n'ā:k* ‘isto’ (Weiss 1998); izpeljanka na *-injak* < **-in-'akb* v kor. rož. *báčelinjak* ‘čebelar’ (Šašel 1957).

- Ⓘ 19. st.: *bzhēla* ‘die Biene’ (Murko 1833a: 32).

- Ⓞ Prek vzdevka, verjetno za delavnega človeka, onimizirano v cgn *Bečela*, *Bičela* (ZSSP). Psln. **báčēla/báčelä* f ‘čebela’ z vokaliziranim polglasnikom v šibki poziciji ob gradi-vu, ki kaže na sočasni obstoj fonetično pričakovane variante **pčēla* (► *fčela*).

► **čebela** ▷ čela ▷ bečula ▷ bučela ▷ bušela¹ ▷ bečelič ▷ čebelak ▷ pšela¹ ▷ čebela medovača

bečelič

ESSJ 0

báčēlč m ‘čmrlj’ (kor. zilj. (Brdo pri Šmohorju/Egg bei Hermagor, Blače/Vorderberg – SLA), zilj. *báčē'lč* ‘isto’ (Bistrica na Zilji/Feistritz an der Gail – SLA).

Isl. dial. **báčelič* m ‘čmrlj’ (zilj.).

- Ⓔ Z izpeljanko na *-ič* < **-it'b* v maskulinativni funkciji tipa kor. zilj. *hotič* ‘prašič’ ← *hota* f ‘svinja’ (Pleteršnik) iz sln. dial. **báčē:la* ‘čebela’ < psln. **báčelä* je čmrlj najverjetneje poimenovan kot tisti, ki pripada čebeli, ker jima je skupno, da oba oprášujeta cvetove.

► **bečela**

bečula

ESSJ 0

běčula f ‘bee’ (primor. rez. – Steenwijk 1992) = ‘čebela’, *běčulg* ‘isto’ = *běčulg* (Bela/San Giorgio – SLA), *běčyla* = *běčyla* (Njiva/Gniva – SLA), *běčyla* (Osojane/Oseacco, Solbica/Stolvizza – SLA).

Isl. dial. **běčula* f ‘čebela’ (rez.);

verjetno nastalo iz sln. dial. **báčēla*, po akc umiku **báčela* in asimilaciji na *l* **běčula*.

► **bečela**

bega

ESSJ bega

bēga f ‘der Laubfrosch’ (Pleteršnik po Cafu), tudi *bégavica* ‘isto’ (Pleteršnik po Cafu). Isl. dial. *bega* f in *begavica*, oboje ‘listna žaba, *Hyla arborea*’.

- Ⓔ Bezljaj ESSJ: I:15 je sledil Pleteršnikovemu opozorilu in sklepal na izposojenko iz madž. *béka* ‘žaba’, tudi ‘krota’, verjetno zaradi zapisa *begas* z *-g-* iz 14. st. (EWU: 91). Po tej razlagi bi sln. glagol *bégati* -am impf ‘regetati’ (Pleteršnik po Cafu) bil interno slovensko izveden iz *bēga* ‘Laubfrosch’. Čeprav gradivo z vzglasnim *b-* ni locirano, se zdi bolj verjetno, da ta tričlenska besedna družina izvira z dial. območja, kjer se je vzglasni *v-* pred sprednjimi vokali razvil v *b-* (o arealu Furlan, JZ 18/1, 2012, 48) in da so to le fonetične variante sln. štaj. sin *vēga* f ‘Laubfrosch’ (Pleteršnik).

► **vega**

begavica → bega

ESSJ 0

begunka

ESSJ 0

begûnka f 'krava, ki pastirju rada uhaja' (tolm. – Pleteršnik); rovt. tol. *begûnka* 'ime goveda (krave, ki pastirju rada uhaja)' (Erjavec, LMS 1875, 225).

Isln. dial. **be'gu:nka* f 'krava, ki ...' (tolm.).

- Ⓔ Feminativ na *-ka* k nomenu agentis *begûn* m 'kdor beži, ubežnik' < psl. **běgunъ* iz iter *běgati -am* impf 'brezciljno hoditi' (Pleteršnik) = knjiž. *běgati -am* 'isto' (SSKJ) < psl. **běgati* k psl. **běg-ti* 'bežati, in fuga esse'.

beka

ESSJ s.v. *békati*

běka f 'ime ovci' (Pleteršnik); kor. rož. *běqa* 'ovca' ob mladem sin *běqi* m, g *-ija* 'ovca' (Šašel 1957), primor. briš. *běka* 'ovca', tudi *běka*, *běka*, *běka* 'vabilo ovci, klicanje' (Erzetič 2007), notr. *běka* 'ime ovci' (Zemon pri Ilirski Bistrici – Erjavec, LMS 1882/1883, 197), kraš. *bī'ka* 'ovca' (Grgar – SLA).

- Ⓙ Dem na *-ica* primor. briš. *békca* (Erzetič 2007), v funkciji ljubkovalnice rovt. tol. *ḥekica* 'ovca' (Čujec Stres 2010–2014).

Isln. dial. **bē:ka* f 'ovca' (kor., primor., rovt.) < **bēka*;

- = hrv. čak. *běka* 'koza, ovca' (Brusje na Hvaru – ČDL), v Istri *běka* 'otročka beseda za ovco', *békica* 'isto' (Ribarić 1940: 131), črnogor. *běka* 'ime ovci' (Grbalj – ARj); < **jslov.** (sln.-hrv.-črnogor.) **běka* f 'ovca'.

- Ⓔ Jslov. dial. **běka* f 'ovca' je nomen agentis na *-a iz jslov. **bekāti bēkāšb* 'balare' < psl. **bekāti bēkājēšb* 'isto', kar je bilo s suf *-ka- tvorjeno iz interj **be!* za posnemanje oglašanja ovc, a tudi koz (Erjavec, LMS 1882/1883 l.c.; Bezljaj ESSJ: I:16; ESSJa: 1:183s.; SP: I:201s.).

▷ bec

bekača

ESSJ 0

be'kača f 'sloka (ptica)' (primor. istr. – Jakomin 1995).

Isln. dial. *be'kača* f 'sloka, Scolopax rusticola' (istr.).

- ⇐ it. *beccaccia* f 'sloka, Scolopax rusticola'.

- Ⓔ Ornitonim je izpeljanka na *-accia* < lat. *-acea* iz it. *bécco* 'kljun (pri ptičih)' < lat. *bec-cus* m 'isto', ker ima sloka dolg in tanek kljun (Battisti, Alessio 1950–1957: 472).

beko

ESSJ 0

běko m 'crociere' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999) = 'mali krivokljun, Loxia curvirostra', nad. *běko* 'crociere' (Špehonja 2012b).

Isln. dial. **bē:ko* m 'mali krivokljun, Loxia curvirostra' (nad.).

- Ⓔ Ornitonim je nastal po krnitvi prvega dela nad. sin *běkoštòrt* 'crociere' (Špehonja 2012b) = 'mali krivokljun', ki je bil izposojen iz it. ben. *becostorto* 'mali krivokljun' (Boerio 1867), knjiž. *beccostòrto* 'isto', furl. *bec-stuàrt* (NP), kar je sklop iz besedne zveze *becco storto* 'neraven = ukrivljen kljun' (Battisti, Alessio 1950–1957: 474), ker ima ptič kljun ukrivljen.

bekon

ESSJ 0

bekôn m, g *-a* 'prašič mesnate pasme za pitanje': *zaklati bekona*; *pitanje, vzreja bekono*; v sg tudi 'meso takega prašiča': *prodali so tisoč ton kvalitetnega bekona* (agr. – SSKJ), *bekôn* 'prašič' (SP 1962).

- Ⓙ Adj na *-ski bekônski* 'nanašajoč se na bekone' (SSKJ); strukturna tvorjenka na *-er* v štaj. zgsav. *be'ko:ner* m, g *-nerja* 'bekon, prašič' (Weiss 1998).

B

Isln. knjiž. *bekôn* m ‘prašič mesnate pasme za pitanje’ (20. st.).

- Ⓔ Sln. *bekôn* je retrogradna tvorjenka iz besednih zvez *bekônski prašič*, ki je prvotno označevala posebej gojenega prašiča s precej več mesa kot pa sala (Snoj 2016: 66). Sln. adj na *-ski* je bil izpeljan iz fonetično adaptirane izposojenke iz agl. *bacon* ‘rahlo prekajena slanina’ [bejkən], kar je bilo izposojeno tudi v frc. *bacon* ‘prekajena slanina’, blg. *bekôn* ‘rahlo osoljeno svinjsko meso’ (BER: I:40), r. *bekón* ‘prekajene svinjske prsi’ (Trubačev v Vasmer 1986–1987: I:146; Anikin 2007–: 3:59).

bekoštort → beko

ESSJ 0

bekovka

ESSJ 0

békovka f ‘ptica pevka (*sylvia* sp.)’ (primor. kraš. – Pleteršnik); kraš. *běkowka* ‘ein Vogel, die gerne auf der Setzweide (*běka*) nistet’ (Štrekelj 1887: 438–439) = ‘ptica, ki rada gnezdi na vrbovih mladikah, imenovanih *běka*’, *békovka* ‘*Sylvia* sp.’ (Kras – Erjavec, LMS 1879, 129).

Isln. dial. **bē:kouka* f ‘ptica, ki rada gnezdi ...’ (kraš.).

- Ⓔ Ornitonim na *-ka* nakazuje na substantivizacijo iz besedne zveze z adj **bē:kova* in subst ženskega spola, najverjetneje *ptica* ali podobno, v kateri je bil adj tvorjen iz kraš. *běka* f ‘Setzweide’ (Štrekelj 1887: 427) = ‘beka, vrbova mladika’; prvotno torej ‘ptica vrbovih mladik’.

bela¹

ESSJ 0

bè:la f ‘krava bele ali svetlejšje barve’ (dol. kost. – Gregorič 2014), štaj. zgsav. *be:la* ‘belka, belkasta krava, koza’ (Weiss 1998).

- Ⓔ Prek homonimnega zoonima za ovco bele barve animizirano v *bela* f ‘ovčje ime’ (Erjavec, LMS 1875, 224).

Isln. dial. **bē:la* f ‘(domača žival) bele barve’ < psl. **bělāja*; kasneje pomensko zoženo na kravo, ovco ipd.

- Ⓔ Verjetno tako kot dol. kost. *bè:lè* m, g -*èga* ‘vol bele ali svetlejšje barve’ (dol. kost. – Gregorič 2014) < **béli* < **běl̥i* ničto substantivizirano iz adj *běl*, f -*a* ‘albus’ < **běl̥* ‘isto’.

bela² → beloritka

ESSJ 0

bela kura → belka²

ESSJ 0

bela lopatka

ESSJ 0

bela lopatka f ‘*kalpetra*, Löffelreiher (*Platalea leucorodia*)’ (Cigale 1860 z oznako, da je beseda povzeta po Vodnikovem rkp. slovarju), *bela lopatka* ‘Löffler (ptica)’ (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *lopátka* ‘*Platalea*, Löffler’, *bela lopatka* ‘*kolpetra*, *koletra*, *Platalea leucorodia*, weißer Löffler’ (Freyer 1842: 30).

Isln. knjiž. *(*bela*) *lo'pa:tka* ‘žličarka, *Platalea* (*leucorodia*)’ (19. st.).

↔^k it. *spatola* ‘*Platalea leucorodia*’.

- Ⓔ Z dem *lopátka* k *lopáta* f ‘batillum’ kalk po it. *spatola* ‘*Platalea leucorodia*’, kar je po metafori nastalo iz *spatola* ‘lopatica’, ker je za ptico značilen ploščat, spredaj lopatast oziroma žličast kljun.

Podobni kalk predstavlja blg. *bjal lopatar*, *bjala lopatarka* ‘*Platalea leucorodia*’.

bela mravlja

ESSJ 0

bela mravlja f ‘termit’ (zool. – SSKJ), *bele mravlje ali trmiti* f pl ‘Termes’ (Erjavec 1875: 362), *bele mravlje ali termiti* (Erjavec 1864: 112), *mravlje belke* ‘Termiten’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **bē:le m'ra:vlje* f pl 'termiti' (19. st.); kasneje singularizirano.

↔^K nvn. *weiße Ameisen* 'Termiten (Termes)' (Schödlér 1860: II:507) ↔^K frc. *fourmi blanche* 'termit'.

- Ⓔ Terminološki neologizem 19. st. je kalk po nvn. predlogi, ki ponazarja, da so bili termiti kot bele mravlje označeni po belo obarvanih, brezpigmentnih samicah delavkah in samcih delavcih brez kril, ki sestavljajo večino osebkov v termitnjaku in skupaj z ličinkami opravijo vso delo (CZŽ 1997: 385). V 20. st. je prevladal sin *termît* (► termit).

► **mravlja**

bela puta → belka²

ESSJ 0

bela putica → belka²

ESSJ 0

bela uš → belka¹

ESSJ 0

belak

ESSJ 0

belák m, g -a 'bel prašič' (zastar. – SSKJ), *bělák* 'isto' (Pleteršnik z oznako, da je beseda znana na Kranjskem).

- Ⓘ 16. st.: *bellak* (Dalmatin 1584) = *belák* 'albus porcus' (Dalmatin – Valjavec 1878b: 81).

Isln. dial. **bel(č)ák* m 'prašič bele barve';

- = hrv. *bělak* 'ime prašiča' (Kurelac 1867. 41);

< **psl.** **běl(č)ák* m 'tisti, ki je bele barve'.

- Ⓔ Čeprav je tvorjenka na *-(č)ak iz psl. **bělč* adj 'albus' v drugih slov. jezikih dobro znana, pomen 'prašič bele barve' drugod razen v hrv. ni bil potrjen, v več jezikih pa je znana oznaka za domačega zajca, prim. r. *belják* 'zajec, ki se mu barva kože pozimi spremeni v belo, *Lepus variabilis*', ukr. *bilják* 'isto', br. *bjalják*, p. *bielak*, č. *bělák* 'bel zajec', slš. *belak* 'isto' (SP: I:242).

belavica → beovica

ESSJ 0

belča

ESSJ 0

bělča f 'ime beli kravi' (Pleteršnik).

Isln. dial. **bělča* f 'krava bele barve'; kasneje onimizirano.

- Ⓔ Gotovo tvorjenka iz podstave *bělec* m 'belkasta žival', vendar ni povsem razvidno, ali bi bilo v takih tvorbah treba prepoznati substantivizirani adj na *-iъ iz *bělec* < **bělčъ*, tj. **bělčъ-iъ*, f *bělčъ-ja*, ali pa sekundarno feminizirani subst na *-e, g -ete, tj. *bělča* f ← *bělče* m, g -ta 'belkasta žival'.

► **belec¹**

belec¹

ESSJ s.v. *běl*

bělec m, g -lca 'belkasta žival, navadno konj': *jahati na belcu*; *isker belec* (SSKJ), *bělčъ*, g -lca 'bel konj', 'bel vol' (Pleteršnik), *bělec* 'der Schimmel, il cavallo leardo, bianco' (Drobníč 1858), *bělec* 'ein weißes Pferd, Schimmel' (Janežič 1851).

- Ⓙ Strukturna tvorjenka na -e < *-e(t-) *bělče* m, g -ta 'belkasta žival, navadno konj; belec': *belče se je pognal v dir* (dial. zahodno – SSKJ), *bělče* n, g -eta 'bela žival', 'bel konj' (Pleteršnik), *bělče*, g -ta 'ein weißes Pferd, Schimmel' (Janežič 1851) < **bělčъ-ē*, strukturna tvorjenka na -ek < *-bčъ *bělček* m, g -čka 'belkasta žival': *od vseh zajčkov je imel najrajši belčka*; *osedlati (konja) belčka* (ekspr. – SSKJ), *bělčak*, g -čka 'bela žival' (Pleteršnik) < **bělčъčъ*; fem na -ica *belica* f 'belkasta žival': *kokoš belica* (SSKJ), *belica* 'ime raznim živalim: bela ovca, bela koza' (Pleteršnik), primor. *belica* 'kozje ime' (Erjavec, LMS 1875, 223), mlajši fem na -ka *bělka* 'belka-

B

sta žival, navadno krava': *pasel je belko in sivko* (SSKJ), *bēlka* 'bela žival ženskega spola: bela krava, bela koza, bela kokoš' (Pleteršnik), *belka* 'belša, eine Kuh' (Cigale 1860 s.v. *Weißling*), hiperkorigirano *běljka* 'Name für eine weiße Kuh, Henne etc.' (Janežič 1851), rovt. tolm. *bělka* 'ime beli ovci' (Kenda 1926), *bi:əuka* 'ime ovce' (Čujec Stres 2010–2014), črnopr. *bīəukq* 'kravje ime' (Tominec 1964), *belka* 'ovčje ime' (Erjavec, LMS 1875, 224), v 19. st. hiperkorigirano *běljka* 'Name für eine weiße Henne, Kuh u. dgl.' (Murko 1833a: 12) < **běl̥ka*; sem tudi *bělko* m, g -a 'bel vol' (Pleteršnik po Cafu), prvotno verjetno v ljubkovalni funkciji (Bajec 1950: 95) v razmerju do *bēlec*.

- Ⓜ 19. st.: *bél-ez* 'der Schimmel' (Murko 1833a: 12).

Psln. **běl̥ac* m 'samec domače živali bele barve (npr. konj)' in iz tega feminativni tvorbi na -ica in -ka s pomensko podstavo 'samica domače živali bele barve (npr. krava, koza, ovca, kokoš)';

- = hrv., srb. *bélac*, *bílac*, *bijèlac*, vse 'bel konj' (ESSJa: 2:85), srb. *belica* 'bela ovca brez lis' (Elezović 1932–1935), blg. *belica* 'bela ovca' (BER: I:108), č. dial. *běl̥ica* 'ovca', slš. *belica* 'krava bele barve' (ESSJa: 2:65) itd.;

< **psl.** **běl̥cb* m 'tisti, ki je bele barve' in k temu fem **běl̥ica/běl̥ka* ← psl. **běl̥b* adj 'albus' (ap B).

- Ⓜ Psl. izpeljanka na *-*cb* iz adj **běl̥b* 'albus' je prvotno lahko označevala vsako stvarnost, ki je bila jezikovno označena kot moškega spola, deloma pa se je tvorba specializirala tudi na označevanje živali, tudi domačih.

▷ belča

belec² → belin³

ESSJ 0

beleh

ESSJ 0

Béleh m, g -a 'ime belemu volu' (rovt. tolm. (tolminski hribi) – Erjavec, LMS 1875, 225).

- Ⓜ Fem na -a *běl̥ha* 'ime beli kravi' (tolminski hribi – Pleteršnik) = *Bél̥ha* 'isto' (tolminski hribi – Erjavec, LMS 1875 l.c.).

Isln. dial. **Bel̥h* m 'ime belemu volu' (tolm.).

- Ⓜ Medtem ko Pleteršnik Erjavčevega tolm. *Béleh* ne navaja, pri *běl̥ha* (Pleteršnik) = *Bél̥ha* (Erjavec) opozarja na tolm. *bál̥ha*, kar pomensko predstavlja kot 'balhasta (belkasta) krava', za vir pa navaja Erjavčeve spise Iz potne torbe, kjer pa enakega zapisa ni bilo mogoče najti. Prav zato je verjetno, da je Pleteršnik Erjavčev zapis *Bél̥ha* v svojem slovarju enkrat predstavil kot *běl̥ha*, drugič pa ga poknjžil v *bál̥ha*. Ker se subst *bál̥ha* potrjuje v rovt. tolm. *ba:uxa* 'belo lisasta krava' (Čujec Stres 2010–2014), primor. obsoš. *bà:uxa* 'krava' (Ivančič Kutin 2007) in kor. *báv̥ha* 'belkasta krava' (SSKJ), rož. *báv̥xa* 'krava svetlosive barve' (Šašel 1957) in ker tolm. *e* ne bi mogel fonetično nastati iz akcentuiranega *a*, sta bili Erjavčevi glosi *Béleh* in *Bél̥ha* iz prvotnih sln. *bāl̥ah* 'vol svetlosive, blede barve' = kor. rož. *báv̥x* 'vol svetlosive barve' (Šašel 1957) in *bál̥ha* verjetno preoblikovani po ljudskoetimološki naslonitvi na *bél* adj 'albus' < psl. **běl̥b* 'isto', ki je bil pogosta besedotvorna podstava tudi za poimenovanja goveda bele barve, prim. rovt. črnopr. *bīəukq* 'kravje ime' (Tominec 1964).

► **baleh** ▷ balog

belgijec

ESSJ 0

bél̥gijec m, g -jca 'belgijski konj': *plemenski belgijec* (pog. – SSKJ).

Isln. knjiž. *bél̥gijec* m 'belgijski konj' (20. st.).

- Ⓔ Po vzorcu prebivalskega imena *Bélgijec* ‘prebivalec Belgije’ iz tpn *Bélgija* skrajšani dvobesedni veterinarski termin *bélgijski kônj* ‘konj belgijske pasme’ (SSKJ), ki odraža izvor pasme tega konja.

belgijski konj → belgijec

ESSJ 0

beli C

ESSJ 0

beli C m ‘Polygonia c-album’ (CZŽ 1997: 262), *cê* m, g *cêja* v *beli ce* ‘der C-falter (vanessa c album)’ (Pleteršnik), *beli Ce* ‘C-Falter, Vanéssa C-album’ (Erjavec 1881: 189).

Isln. knjiž. **bɛ:li 'ce:* m ‘Polygonia c-album = Vanessa c album’ (19. st.).

↔^K nlat. (*Vanessa*) *c album* ← lat. *albus* adj ‘bel’.

- Ⓔ Entomonim je kalk po sestavini nlat. oznake, ki ubeseduje, da ima metulj na spodnji strani zadnjih kril belo liso v obliki črke c (CZŽ 1997 l.c.).

beli črvje

ESSJ 0

béli črvjé m pl v besedni zvezi *podzémeljski béli črvjé* = *podjédi* (Nauk slovénskimi županom, kakó jim je délati, kadar opravljajo domačega in izročénega podróčja dolžnosti, Ljubljana 1880: 184, 138, vir: dLib.si), kar je Pleteršnik poknjižil v *podjedi, podzemeljski beli črvi* (Pleteršnik s.v. *podjéd*); dol. kost. *'bè:lè 'črvé* m pl ‘ličinke majskega (= rjavega) hrošča’ (Gregorič 2014).

Isln. dial. *béli črvjé/béli črvi* Npl m ‘ličinke majskega hrošča’.

- Ⓔ Dvobesedno poimenovanje ličinke majskega hrošča z *bél* adj, f -a ‘albus’ < psl. **bělb* ‘isto’ in subst *črv* m ‘vermis’ = dol. kost. *'čřf*, g *'čřva* ‘isto’ < psl. **čbryb* m označuje po beli barvi njihovega trupa.

► *črv*¹

beli jereb → belka²

ESSJ 0

beli medved

ESSJ 0

beli medved m ‘medved, ki ima med prsti plavalno kožico in živi okrog Severnega Ledenega morja, severni medved, *Thalarctos maritimus*’ (zool. – SSKJ), *beli medved* ‘*Ursus maritimus*’ (Erjavec 1875: 242), *beli medved* ‘Eisbär, *Ursus maritimus*’ (Erjavec 1864: 14), *beli medved* ‘Eisbär’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **bɛ:li 'me:dved* m ‘severni medved, *Thalarctos maritimus* = *Ursus maritimus*’ (19. st.).

↔^K nvn. *Eisbär* m ‘*Ursus maritimus*’ (Schödler 1860: I:390).

- Ⓔ Delni kalk po nvn. kompoz, ki tega medveda s sémom ‘Eis, led’ verjetno označuje po tem, da hudi polarni zimi kljubuje tako, da si izkoplje »jamo v ledu, ali se zavleče v kako razpoko in se dá snegu zamesti, ter tako prespi meseca januar in februar« (Erjavec 1875 l.c.), je bil tvorjen z zamenjavo séma ‘Eis, led’ s sémom ‘bel’, ker je dlaka tega medveda bela (in tudi rumenkasta). V mlajšem sin *severni medved* m ‘medved, ki ima med prsti plavalno kožico in živi okrog Severnega Ledenega morja, *Thalarctos maritimus*’ (SSKJ), *severni medved* ‘*Ursus* (= *Thalarctos*) *maritimus*’ (CZŽ 1997: 191), *severni medved* (Anton Hounder, Tri indijanske povesti, 1906, vir: IMP) je bil adjektiv zamenjan s *severni*, ki izpostavlja habitat tega medveda.

► *medved*¹

beli ostroglež → ostroglež

ESSJ 0

beli peresničar → pernjak

ESSJ 0

belica¹

ESSJ s.v. *bél*, *vogríca*

belica f ‘majhna srebrno bela sladkovodna riba, *Leucaspis delineatus*’ (zool. – SSKJ), *belica* ‘*Leucaspis delineatus*’ (CZŽ 1997: 142), *belica* ‘zelenika, *Alburnus lucidus*’,

B

‘Leucaspius delineatus’, ‘Alburnus alborella de Fil.’ (Munda 1926: 23, 24, 40), *belica* ‘der Weißfisch (leuciscus)’ (Pleteršnik), *belice* f pl ‘Leuciscus’, *navadna belica* f ‘Co-bitis argenteus’ (Erjavec 1875: 338), *belica* ‘Weissfisch’ (Erjavec 1864: 74), *belica* ‘klin, bela riba, podlestva, Weißfisch’ (Cigale 1860), *neka riba belica* ‘Uckelei’ (Cigale 1860), *bělica* ‘Weißfisch’ (Janežič 1851); dol. kost. *běli:ca* ‘belica, majhna srebrno bela sladkovodna riba’ (Gregorič 2014).

- ① Nomen actoris na *-ar beličar* m, g *-ja* ‘ribič, ki lovi belice’ (SSKJ); dem na *-ica* v 17. st. *bilizhize, ribize* ‘leucisci’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710), dem na *-ek* < **-bkb* **beliček** ‘belica, Alburnus alborella de Fil.’ (Munda 1926: 40) z izgubljenjo prvotno deminutivno funkcijo.
- ② 17. st.: *te male ribize bilize* ‘alburni’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *bejliza* ‘podvift riba, alburnus’, *beliza* ‘isto’ (Hipolit 1711–1712); 19. st.: *běl-iza* ‘der Weißfisch’ (Murko 1833a: 12).

Isln. dial. **belica* f, prvotno generična oznaka za navadno manjšo sladkovodno ribo, za katero je značilna bela barva, prim. Kastelec-Vorenčevo gradivo;

- = hrv. kajk. *bělica* ‘riba podust, Chondrostoma’ (Lipljin 2002), *belicza* ‘belka riba, Alburnus’ (Belostenec 1740), srb. *bělica* ‘drobna bela riba’ (Vojvodina – RSGV), *belica* ‘Alburnus alburnus (lucidus)’ (Timok – Dinić 2008), blg. *belica* ‘Alburnus lucidus’ (Gerov 1895–1908), ukr. *biľycja* ‘Aspidus lucidus’ (Grinčenko 1907–1909), č. *bělce* ‘Cyprinus alburnus’, ‘Cyprinus erythrophthalmus’ (Jungmann 1835–1839), slš. gemer. *belica* ‘Alburnus alburnus’ (Orlovský 1982);

< **psl.** **bělīca* f ‘tista, za katero je značilna bela barva’ ← **bělъ* adj ‘albus’ (ESSJa: 2:64s.).

- ③ Psl. subst **bělīca* je kot feminativ k **bělъcb* (o fem na **-ica* iz subst na **-cb* Furlan, SR 66/2, 2018, 107s.) iz **bělъ* adj ‘albus’ prvotno lahko označeval vsako stvarnost z značilno belo barvo, kasneje pa se je v posameznih slov. jezikih, verjetno tudi pod vplivom lat. *alburnus* ‘belica’ ← *albus* adj ‘bel’, deloma specializiral na označevanje praviloma manjših sladkovodnih rib, za katere je značilna svetla oziroma bela barva.

▷ belka³

belica²

ESSJ 0

belica f ‘belouška’ (Pleteršnik), *belica* ‘gož, Callopeltis Aesculapii’ (Erjavec 1875: 232); primor. istr. *běllica* ‘belouška’ (Bertoki), *běllica* ‘isto’ (Dragonja – oboje Todorović 2022: 592), kraš. *belica* ‘Ringelnatter = belouška’ (Štrekelj 1887: 433), notar. *be’li:ca* ‘belouška, tj. nestrupena kača z belo pego za ušesi’ (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 31).

- ④ 19. st.: *beliza* ‘*rumeniva kážha*, Coluber isabellinus, iřabellgelbe Natter’ (Freyer 1842: 42).

Isln. dial. **belica* f ‘belouška, Natrix natrix’;

- = hrv. kajk. *belica* ‘belouška’ (Šestine pri Zagrebu, Vidovec pri Zagrebu – Hirtz 1928–1956: I:7);
- < **jslov.** (sln.-hrv.) **bělīca* f ‘vrsta nestrupene vodne kače, belouška’ < psl. **bělīca* ← **bělъ* adj ‘albus’ (ap B).

- ⑤ Belouška ima na zadnjem delu glave 2 svetli lisi, spodaj pa je bela (CZŽ 1997: 412), zato je tvorjenost poimenovanja z **bělъ* adj ‘albus’ razumljiva, ni pa mogoče natančneje določiti, ali je izpeljanka na *-ica* nastala po univerbizaciji besedne zveze **běla(ia) kača/zmbja* ali pa je hipokoristik na *-ica* iz kompoz **bělo(u)uška*, ki ga potrjuje sln. sin *belouška* (► belouška), hrv. kajk. *bělo’uška* ‘zmija bjelouška, Natrix natrix’ (Lipljin 2002).

belica³ → belka²

ESSJ 0

belič

ESSJ 0

- ⑥ 19. st.: *belizh* ‘*mali potaplóvz*, Mergus albellus, weißer Säger’ (Freyer 1842: 40).

Isln. knjiž. **be’li:č* m ‘Mergus albellus’ (19. st.).

↩^K nvn. *weißer Säger* ‘Mergus albellus’ ali nlat. *Mergus albellus*.

- Ⓔ Neuveljavljeni kalk po nvn. ali nlat. predlogi, ki to vrsto rac poimenuje po beli barvi samca, je bil iz *běl* adj, f -a ‘albus’ < psl. **bělb* ‘isto’ tvorjen s substantivizacijo s suf -ič < **-it’b*.

beliček → belica¹

ESSJ 0

belida

ESSJ 0

belida f ‘ime bele kože’ (rovt. tolm. (Grahovo, sodobno Grahovo ob Bači) – Pleteršnik); tolm. *belida* ‘kozje ime’ (Grahovo – Erjavec, LMS 1875, 223).

- Ⓙ Mask na -ič < **-it’b* *belidič* ‘bel kozel’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *belida* f ‘kozje ime’ (tolm.).

- Ⓔ S tem je homonimno *belida* ‘Kalkmilch, apneno mleko, s katerim belijo zidove’ (Temljine – Pleteršnik; Štrekelj, LMS 1892, 4), zaradi česar je verjetno, da sta oba rovt. substantiva izpeljanki iz *běl* adj, f -a ‘albus’ < psl. **bělb* ‘isto’, suf -ida pa ni domač, ampak tujega, rom. izvora in v slovenščini osamosvojen iz rom. izposojenk tipa *robida* ‘Rubus fruticosus’ (Štrekelj, LMS 1892, 5) ← rom. **ro'be:da* ← lat. *rubētum* ‘robidovje’. Enaka hibridna tvorba je lahko tudi dial. poimenovanje za lastovko *podgorida* (► *podgorida*).

belidica → bilita

ESSJ 0

belin¹

ESSJ s.v. *běl*

belin m, g -a ‘dnevni metulj z belimi krili’: *nad njivo leti belin* (SSKJ); **glogov belin** ‘dnevni metulj z belimi krili, katerega gosenice objedajo liste sadnega drevja, Aporia crataegi’, **kapusov belin** ‘dnevni metulj z belimi krili, katerega gosenice objedajo liste kapusnic, Pieris brassicae’ (zool. – SSKJ), *belini* m pl ‘Pieridae; družina žuželk iz reda metuljev; krila so večinoma bela ali rumena s črno risbo’, *glogov belin* m ‘Aporia crataegi’, *kapusov belin* ‘Pieris brassicae’ (CZŽ 1997: 15), *kapusov belin* ‘Pontia brassicae’, *glogov belin* ‘Pontia crataegi’ (Erjavec 1875: 357), *glogovi belin* ‘der Baum- oder Heckenweissling, Pontia Crataegi’, *zeljni belin* ‘der Kohlweissling, Póntia Brássicae’, *repni belin* ‘Rübenweissling, Pontia rapae’, *ogeršični belin* ‘Rübsaatweissling, Póntia napi’ (Erjavec 1864: 88, 89); prešlo tudi v narečje, prim. rovt. tolm. *ba'lin* ‘metulj z belimi krili’ (Čujec Stres 2010–2014).

- Ⓙ Dem na *ček* < **-bč-bkb* *belinček* (SSKJ).

Isln. knjiž. **kapusov/glogov be'li:n* m ‘Pontia brassicae/crataegi’ (19. st.).

↩^K nvn. (*Kohl/Hecken-)**weißling* ‘Pontia brassicae/crataegi’ (Schöddler 1860: II:502).

- Ⓔ V terminološkem kalku je sln. jedrna sestavina *belin* nadomestila nvn. *Weißling*, ki kot prvotni abstractum iz adj *weiß* ‘bel’ lahko označuje vsako predmetnost bele barve in tudi dnevnega metulja z belimi krili.

► **belin²**

belin²

ESSJ 0

belin m ‘bela žival moškega spola’, ‘bel pes’, ‘planinski zajec’, ‘bel vol’ (Pleteršnik), *belin* ‘ein Hund’ (Cigale 1860 s.v. *Weißling*), ‘Schneehafe’ (Cigale 1860); dol. kost. *'bilin* m ‘vol bele barve’ (Gregorič 2014) s korenskim *i* enako kot v *'bil'it se -in se* ‘beliti se, belo odsevat’ (Gregorič 2014) < **béliti se*.

Isln. dial. **belin* (?) m ‘samec domače živali bele barve’, toda knjiž. *belin* verjetno pod vplivom sin *albín*.

- Ⓔ Izpeljanko iz *běl* adj ‘albus’ < psl. **bělb* ‘isto’ se v SP: I:231 izvaja iz **bélinb* ‘tisti, ki se odlikuje po beli barvi’ s suf **-inb*, ki praviloma nastopa v tvorjenkah iz subst (SP: I:120).

▷ belinka ▷ belin¹ ▷ belin³

B

belin³

ESSJ 0

bēlin m ‘ščurek’ (Pleteršnik), *belin* ‘Kakerlak, Albino’ (Janežič 1893; Janežič 1889), *belin* ‘albin, Kakerlak (Albinos)’ (Cigale 1860).

- ① Strukturna tvorjenka *bēlinac* m, g -*nca* ‘ščurek’ (Pleteršnik), *belinec* ‘Kakerlak’ (Janežič 1889).

Isln. knjiž. **be'li:n* m ‘ščurek’.

↵^k ?.

- ⑤ Novi pomen ‘ščurek’ je bil kot rezultat kalkiranja naplaščen na sln. subst *belin* < **bēlin*, ki je prvotno označeval pretežno samce domačih živali bele barve; tujejezične predloge za kalk pa ni bilo mogoče jasneje določiti, čeprav je zaradi sln. sin *albīn* ‘Kakerlak (Albino)’ (Pleteršnik), *albin* ‘*belin*, Kakerlak, Albinos’ (Cigale 1860) verjetno, da je to frc. *albinos* ‘albin’ iz lat. *albinus* adj ‘bel’ k *albus* adj ‘isto’.

V Pleteršnikoven slovarju sporočeno *bēlac* ‘ščurek’ je ob sin *bēlin* variantni kalk iste tujejezične predloge. Pomenska podstava ‘beli ščurek’ se nanaša na ščurke, ki so pravkar odvrgli svojo staro lupino.

► **belin²**

belinka

ESSJ 0

bēlinka f ‘belkasta žival’: *koza belinka* (SSKJ); dol. bkr. *blínka* ‘belinka, bela psica’ (Šašel 1906–1909: I:243) s popolno redukcijo neaccentuiranega *e* < **ě*.

Isln. dial. **be'li:nka* f ‘žival ženskega spola, ki je bele barve’;

to je mlad fem na -*ka* < *-*ka* iz sln. *bēlin* m ‘žival moškega spola, ki je bele barve’ < **bēl-in*.

► **belin²**

belja¹

ESSJ 0

bēla f ‘neubogljiva ovca (gre rada v škodo)’ (kor. rož. – Šašel 1957).

Isln. dial. **be:l'a* f ‘neubogljiva ovca’ (rož.).

- ⑤ Osamljeno. Zaradi izostanka švapanja izvajanje iz **bēla(ia)* ‘alba’ k **bēl* adj ‘albus’ (ESSJa: 2:79) ni verjetno. Morda je kot pejorativna oznaka za ovco nastalo po prenosu s poimenovanja za psico (► *belja²*).

belja²

ESSJ 0

bjəla f ‘psica’ (kor. zilj. – Pronk 2009), zilj. *be^ala* ‘isto’ (Brdo pri Šmohorju/Egg bei Hermagor – SLA), *bēla* (Blače/Vorderberg – SLA).

- ① Dem na -*ica* kor. zilj. *bjəlca* (Pronk 2009).

Isln. dial. **be:l'a* f ‘psica’ (zilj.).

- ⑤ Osamljeno. Morda mlad nomen agentis na -*ja* iz izposojenke **belati* -*am* impf ‘lajati’

↵ nvn. *bellen* ‘isto’.

► *belja¹*

beljblod

ESSJ s.v. *velblöd*

beljblöd m ‘velblöd’ (Janežič 1851).

- ④ 19. st.: *beljblöd* ‘das Kamehl. (Camellus bactrianus. Linn.)’ (Murko 1833a: 12), toda *belbljód* ‘Kameel’ (Murko 1833b).

Isln. knjiž. **beljb'lo:d* m ‘velblod’ (19. st.);

gotovo iz prvotnega *velblod*, ki je bolj verjetno nastalo po asimilaciji *b* : *b* ← *u* : *b* kot pa po ljudskoetimološki naslonitvi na adj *bēl* ‘albus’ in hiperkorekciji predkonzonantnega *l* v *lj*.

► **velblod**

beljug

ESSJ 0

běljúg m 'ein weißes männliches Schwein' (Janežič 1851).

- ① Fem na -a *běljúga* 'ein weißes weibliches Schwein' (Janežič 1851), v 19. st. *beljúga* 'eine weiße Sau' (Murko 1833a: 12), *beljúga* 'weißes Schwein' (Jarnik 1832: 47); mlad formalni dem na -ec < *-ьсѣ *bělŭgac* m, g -gca 'bel prašič, bel merjasec' (Pleteršnik po Cafu) z dial. *l* < **l'*.

- ② 19. st.: *beljúg* 'ein weißes männliches Schwein' (Murko 1833a: 12), kar je Pleteršnik neustrezno poknjižil v *bělŭg* m 'bel prašič'.

Isl. knjiž. **běl'ju:g* m 'bel prašič' s fem **běl'ju:ga* 'bela svinja'.

- Prim. hrv., srb. *bjelŭg* 'bel prašič' s fem *bjeluga* 'bela svinja' (Karadžić 1818; ARj) z disimilacijo *i* : *0* ← *i* : *i*, kar je vključno s sln. gradivom pomensko drugačno od formalno enakih tvorbo v blg. dial. *beljúga* 'bela zemlja, prst', r. *beljúga* 'bela glina' (oboje citirano po SP: I:237) iz psl. **běl'ŭga* s suf *-*ugb* kot varianto psl. *-*ugb*, prim. enako razmerje med *-*akb* : *-*akb*.

- ③ Prvotno psl. **běl'ŭgb* (► beloga) je kot izpeljanka s suf *-*ugb* iz psl. **běl'b* adj 'albus' prvotno lahko označevalo predmete in živa bitja, za katere je bila značilna bela barva (SP I.c.).

beljuga → beluga¹

ESSJ 0

belka¹

ESSJ 0

bělka f 'uš' (Pleteršnik), *belka* 'lazica, Laus' (Cigale 1860), *bevka* 'Blattlaus' (Janežič 1851).

- ① 18. st.: *bevka* 'Laus, Pediculus' (Pohlin 1781), *beuka* 'Laus' (Gutsman 1789); 19. st.: *bevka* 'Laus, Pediculus' (Murko 1833a: 15), *bévka* 'die Laus' (Jarnik 1832: 47).

Isl. knjiž. **bę:lka* f 'uš, ki živi le na človeku' (18. st.);

- = srb. *bělka* 'bela uš, pediculus vestimenti' (ARj);
< **jslov.** (sln.-srb.) **běl'ka* f 'uš, ki živi le na človeku' ← **běl'b* adj 'albus'.

- ② Sodobni termin *bela uš* f 'zajedavec na človeku, ki se zadržuje v obleki, Pediculus humanus' (zool. – SSKJ), *bela uš* 'Pediculus humanus humanus', ki ustreza ljudski dvobesedni oznaki *gvantna uš* (CZŽ 1997: 289), je verjetno le podvobesedeni ljudski enobesedni termin *bělka* in nakazuje, da naj bi bila ta uš bela. Ker je njeno telo rjavo (CZŽ 1997 I.c.), se bela barva, ki etimološko določa ta jslov. termin, morda ne nanaša na uš, ampak na njene gnide bele barve, ki jih odlaga na perilo in obleke.

belka²ESSJ s.v. *běl*

bělka f 'ptica, ki živi visoko v gorah in je poleti rjava, Lagopus mutus' (zool. – SSKJ), *belka* 'snežni jereb, Lagopus mutus' (CZŽ 1997: 81), *bělka* 'snežni jereb' (Pleteršnik), *belka* 'bela jerebica, Schneehuhn' (Cigale 1860); tudi *belica* 'snežna jerebica' (Pleteršnik), *belica ali snežni jereb* 'Tetrao lagopus' (Erjavac 1875: 303).

Isl. knjiž. **bę:lka/be'li:ca* f 'Lagopus mutus = Tetrao lagopus' (19. st.).

- Prim. hrv., srb. *bjelka* 'snežni jereb' (Karadžić 1818; ARj).

- ③ Sln. ornitonima odražata formalno različno substantivizacijo s suf -ica in -ka starejših sinonimnih besednih zvez z *běl* adj 'albus' in substantivov v pomenu 'kokoš', ki so izpostavljale le za zimsko obdobje značilno belo barvo te visokogorske ptice, prim. *kura bēla* 'Alpenfchneehuhn' (Janežič 1851), v 19. st. *bēla kúra* 'bela pútiza, bela púta, beli jeréb, fšeshniza, wind. fšeshni jeréb, Tetrao lagopus, Alpen-Schneehuhn' (Freyer 1842: 26), *bela puta*, izpričano v 19. st. *bela púta* 'Tetrao lagopus, Alpen-Schneehuhn' (Freyer 1842 I.c.), in *bela putica* 'das Alpen-Schneehuhn (tetrao lagopus)' (Pleteršnik), v 19. st. *bela pútiza* 'Tetrao lagopus, Alpen-Schneehuhn' (Freyer 1842 I.c.). Toda si-

B

nonim, potrjen v 19. st. *beli jeréb* ‘Tetrao lagopus, Alpen-Schneehuhn’ (Freyer 1842 l.c.), vsebuje jedrno sestavino *jeréb* m ‘perdix’. Ker so v slovenščini feminativi na *-ica* ob tistih na *-ka* starejši, kot je mogoče ugotavljati iz zastarelega *delavica* ob sodobnem *delavka* (o tem Furlan, SR 66/2, 2018, 118 op. 44), je bil starejši fem *belica* posodobljen v *belka*.

belka³

ESSJ s.v. ščvnica

bělka f ‘zelenika (alburnus lucidus)’ (Pleteršnik), *belka* ‘zelenika, Alburnus lucidus’, ‘pisanka, Alburnus bipunctata’ (Munda 1926: 23, 24), *belka* ‘Schneiderfisch’ (Cigale 1860).

- Ⓜ 19. st.: *běljka* ‘der Schneiderfisch’ (Murko 1833a: 12) s hiperkorigiranim *lj*.

Isl. knjiž. **bē:lka* f ‘alburnus’ (19. st.).

- ↪ hrv. kajk. *belka riba* ‘belicza, Alburnus’ (Belostenec 1740), *bělka* ‘riba bjelka, Leucaspis delineatus’ (Lipljin 2002) poleg srb. *bělka* ‘Alburnus bipunctatus’ (ARj), *bělka* ‘Alburnus alburnus (lucidus)’ (Timok – Dinić 2008).

- ⓔ Zaradi hrv. kajk. sin *belica* = *belicza* (Belostenec 1740) je hrv. kajk. *belka* verjetno le posodobljeni feminativ na *-ka*.

► **belica**¹

belnec

ESSJ 0

ʔbi:ɔunc m ‘jagnje, enoletno jagnje, ki ni breje’ (rov. tol. – Čujec Stres 2010–2014 s.v. *belnec*).

Isl. dial. *ʔbi:ɔunc* m ‘jagnje ...’ (tolm.).

- ⓔ Osamljeno; korenska povezanost s sln. *běl* adj ‘albus’ < psl. **bělŭ* ‘isto’ je možna, a zaradi pičlega gradiva težko dokazljiva.

beloga

ESSJ 0

běloga f ‘ime bele svinje’ (Pleteršnik po Cafu); sem formalno enako rez. *bělloha* ‘bela koza’ (Pleteršnik po Cafu) s *h* prek *γ* iz *g* (o fonetiki Ramovš 1935: 34).

Psl. dial. **bělŭga* f ‘domača živalska samica bele barve’;

kasneje s sekundarnim akcentskim mestom pod vplivom *běl* adj, f *-a* ‘albus’ < psl. **bělŭ* ‘isto’, tj. **ʔbělŭga*;

- = hrv., srb. *běluga* ‘bela svinja’, *bjěluga* ‘isto’, *biluga*, slš. *beluha* ‘žival bele barve’ (citirano po ÈSSJa: 2:77);

< **psl.** **bělŭga* f ‘živalska samica bele barve’ (► *beljug*).

- ⓔ Psl. **bělŭga* f ‘živalska samica bele barve’ je izpeljanka s suf **-ŭga* (SP: I:67) iz psl. **bělŭ* adj ‘albus’ (ÈSSJa l.c.).

beloglavi jastreb

ESSJ 0

beloglavi jastreb m ‘jastreb, ki ima glavo in vrat porasla z belim puhom, Gyps fulvus’ (zool. – SSKJ), *beloglavi jastreb* ‘plešec, Gyps fulvus’ (CZŽ 1997: 102), *beloglavi jastreb* ‘der weißköpfige Geier (vultur fulvus)’ (Pleteršnik), *beloglavi jastreb* ‘Vultur fulvus’ (Erjavec 1875: 297), *beloglavi jastreb* ‘weissköpfiger Geier, Vultur fulvus’ (Erjavec 1864: 40), *beloglavi jastreb* ‘weißköpfiger Geier’ (Cigale 1860 s.v. *Geier*).

- Ⓜ 19. st.: *beloglavi jástrob* ‘Vultur fulvus, weißköpfiger Geier’ (Freyer 1842: 7).

Isl. knjiž. **belogʔla:vi* ‘ja:streb’ m ‘Gyps fulvus’ (19. st.).

- ↪^k nvn. *weissköpfiger Geier* ‘Vultur fulvus = Gyps fulvus’ ← *weiss* ‘bel’ + *Kopf* ‘glava’ + *Geier* ‘jastreb’, dobesedno ‘beloglavi jastreb’.

- ⓔ Dvobesedni kalk po nvn. predlogi tega jastreba označuje po belem puhu na glavi in vratu.

► **jastreb**

beloglavka

ESSJ 0

bēloglāvka f ‘die Schwanzmeise (parus caudatus)’ (Pleteršnik), *beloglavka* ‘*dolgorepka*, *mlinarček*, *repata sinica*, Schwanzmeife (Parus caudatus)’ (Cigale 1860), *bēloglavka* ‘Schwanzmeife’ (Janežič 1851).

- Ⓘ 19. st.: *beloglāvka* ‘*dōlgorepna fenīza*, *dolgorepka*, *mlinarzhek*, *gāugarza*, Parus caudatus, Schwanzmeife’ (Freyer 1842: 19).

Isln. knjiž. **belog'la:vka* f ‘dolgorepka, Aegithalos caudatus = Parus caudatus’ (19. st.).

- Prim. enako hrv. *beloglavka* ‘Schwanzmeise’ (Lobor – Hirtz 1928–1956: II:9), tudi *beloglavka* ‘isto’, *beloglavkinja*, *biloglava*, *bjeloglavčica*, *bjeloglavka*, *bilosinica* (Hirtz 1928–1956 l.c.), *bēloglavka* ‘*dugorepka*, *mlinarić*, Schwanzmeife (Parus caudatus)’ (Šulek 1860).
- Ⓔ Ni mogoče jasneje določiti, ali sta v sln. in hrv. izvorno enaka ornit **bēlogolǫvka*, ki dolgorepko označujeta kot ptico, za katero je pri severni podvrsti značilno popolnoma belo perje na glavi (CZŽ 1997: 50), paralelni tvorbi ali pa je sln. *beloglavka* izposojenka iz hrv.

beloha → beloga

ESSJ 0

belokožnik

ESSJ 0

- Ⓘ 18. st.: *welakôfhnek* ‘Pelikan, pelicanus’ (Pohlin 1781).

Isln. knjiž. **belo'ko:žnik* m ‘pelikan’ (18. st.).

- Ⓔ Ni bilo mogoče ugotoviti, ali je hapaks legomenon, ki pelikana po prevladujoči beli barvi perja označuje kot ptiča z belo kožo, Pohlinov neologizem ali kalk po neprepoznani tujejezični predlogi.

belorepec¹

ESSJ 0

belorêpec m, g -*pca* ‘planinskemu orlu podobna ptica ujeda, Haliaëtus albicilla’: *pod nebom kroži mogočen belorepec* (zool. – SSKJ), *orel belorepec* ‘jezerski orel, postojna, Haliaëtus albicilla’ (CZŽ 1997: 238), *belorepec* ‘*postojna*, Haliaëtus albicilla’ (Erjavac 1875: 298).

Isln. knjiž. **belo're:pac* m ‘Haliaëtus albicilla’ (19. st.).

- Prim. enako hrv. *orao bjelorepac* ‘Haliaëtus albicilla’ (Orolik v Slavoniji – Hirtz 1928–1956: II:17), tudi *bjelorep* ‘isto’ (Posavina – Hirtz 1928–1956 l.c.), toda srb. *bjelorepan* (Kupinovo – Hirtz 1928–1956 l.c.).
- Ⓔ Ni mogoče jasneje določiti, ali sta v sln. in hrv. izvorno enaka ornit **bēlorēpъcъ*, ki postojno označujeta kot ptico, za katero je značilno belo perje na repu, paralelni tvorbi ali pa je sln. *belorêpec* izposojenka iz hrv. Enako pomensko motivacijo odraža agl. pomenski ustreznik *white-tailed eagle* ‘Haliaëtus albicilla’.

belorepec²

ESSJ 0

belorêpec m, g -*pca* ‘ptica pevka z belim perjem po trebuhu in repu; kupčar = Oenanthe oenanthe’: *gnezda ščinkavcev in belorepcev* (dial. – SSKJ), *belorêpac*, g -*pca* ‘der graue Steinschmätzer (saxicola oenanthe)’ (Pleteršnik s podatkom, da se belorepci nahajajo po vsem Krasu).

- Ⓙ Strukturna tvorjenka na -*ka* *belorêpka* ‘belorepec’ (SSKJ), *bēlorêpka* ‘isto’ (Pleteršnik).
- Ⓘ 19. st.: *belorêpez* ‘*belorepni prúfnik*, *beloritka*, *prúfnik*, Saxicola oenanthe, graurückiger Steinschmätzer’ (Freyer 1842: 13).

Isln. knjiž. **belo're:pac* m ‘kupčar, Oenanthe oenanthe = Saxicola oenanthe’ (19. st.).

- Prim. hrv. *bjelorepka* ‘Steinschmätzer, Saxicola’ (Lika, Hrvaško Primorje – Hirtz 1928–1956: II:17), *bēloreпка* ‘*bēloritka*, *prosnik*, Steinschmätzer (Motacilla Oenanthe)’ (Šulek 1860).

B

- Ⓔ Ni mogoče jasneje določiti, ali sta sln. in hrv. ornitonima paralelni tvorbi, ki kupčarja označujeta po značilnem belem perju na repu, ali pa je slovenski le besedotvorno predrugačena izposojenka iz hrv. predloge.

beloritec¹

ESSJ 0

belorītac m, g -*tca* 'nek čmrlj' (Šentvid pri Ljubljani – Pleteršnik).

Isln. dial. *belorītac* m 'vrsta čmrlja' (gor.).

- Ⓔ Osamljeno. Poimenovanje je bilo s suf -*ec* < *-*ccb* substantivizirano iz kompoz adj **belo-rit* 'tak, ki ima belo rit' s sestavinama *bél* adj, f -*a* 'albus' < psl. **bělb* in *rit* f 'podex' < psl. **rītъ* f 'zadnja/spodnja stran; podex' ter nakazuje, da gre za čmrlja, ki ima zadek bele barve, zato se je vsaj prvotno verjetno nanašalo na zemeljskega čmrlja = *Bombus terrestris*, ki ima konec zadka bel (CZŽ 1997: 41).

beloritec² → močvirski lunj

ESSJ 0

beloritka

ESSJ 0

belorītka f 'ptica pevka z belim perjem po trebuhu in repu; kupčar' (dial. – SSKJ), *belorītka* 'belorepec' (Pleteršnik), *beloritka* 'Steinfchmätzer (Sylvia oenanthe)' (Cigale 1860).

- Ⓔ 19. st.: *beloritka* 'belorepni prúfnik, *belorépez*, *prúfnik*, *Saxicola oenanthe*, *graurückiger Steinfchmätzer*' (Freyer 1842: 13).

Isln. knjiž. **belo'ri:tka* f 'kupčar, *Oenanthe oenanthe* = *Saxicola oenanthe*' (19. st.).

- Ⓔ Medtem ko sin *belorépec* (► *belorepec*²) ubeseduje, da ima ta ptica belo perje na repu, je enaka značilnost s tem ornitonimom metaforično označena s subst *rit* f 'podex'. Enak poimenovalni vzorec odraža tudi hrv. *bjeloguz* '*Saxicola oenanthe*', tudi *bjeloguza* 'isto' (Hirtz 1928–1956: II:16), v Istri *belogúška* 'der Steinschmätzer (*saxicola oenanthe*)' (Vranja – Pleteršnik; Erjavec, LMS 1879, 129) s hrv. subst *gúza* f 'podex'. V 18. st. potrjeni sin *Bella* '*Sylvia oenanthe*, *Cullo bianco*, *Steinfchwazer*' (Scopoli 1769: 156) = **belá** je verjetno hipokor iz *belorītka*.

belouška

ESSJ 0

beloûška f 'nestrupena kača z belo pego za ušesi': *ubiti belouško*; *progasta belouška* (zool. – SSKJ), *belouška* 'Natrix natrix' (CZŽ 1997: 412), *beloûška* 'die Ringelnatter (*tropidonotus natrix*)' (Pleteršnik), *belouška* 'Tropidonotus natrix' (Erjavec 1875: 323), *belouška* 'die Ringelnatter, *Cóluber natrix*' (Erjavec 1864: 67), *belouška* 'povodna kača, *Wallerfchlange*' (Cigale 1860), *beloûška* 'Wallerfchlange' (Janežič 1851); kor. rož. *bêlô'ûška* 'belouška' (Ledenice – Isačenko 1939: 129), rovt. tolm. *belá'u:ška* 'isto' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *belá'uška* (Kenda-Jež Diss. 2002), črnopr. *bêlô'ûškq* (Tominec 1964), gor. *belou:ška* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. kost. *bê'lü:ška* 'belouška, nestrupena kača z belo pego za ušesi' (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *belô'ûška* 'belouška' (Weiss 1998).

- Ⓔ Adj na -*ast* dol. kost. *bê'lü:škast* 'belkast, ki ni popolnoma bel' (Gregorič 2014).

- Ⓔ 18. st.: *welaushka* 'eine Schlange, *ptyas*' (Pohlin 1781), *belauřhka* 'kazha, had, kad, Schlange' (Gutsman 1789); 19. st.: *bêlouřhka* 'Wallerfchlange' (Jarnik 1832: 31), *belouřhka* 'eine Art Wallerfchlangen' (Murko 1833a s.v. *bél*), *belauřhka* *kázha*/ *belauřhka* 'Coluber natrix, Ringelnatter' (Freyer 1842: 42).

Isln. dial. **belo'u:ška* f 'vrsta nestrupene vodne kače, *Natrix natrix*' poleg sin *belica* (► *belica*²);

- = hrv. *bjelouška* 'Natrix natrix', kajk. *bêlo'uška* 'zmija bjelouška, *Natrix natrix*' (Lipljin 2002), *biloúška* 'bjelouška, vrsta neotrovne zmije' (RKDI), *belovuška* 'Ringelnatter' (Fužine v Gorskem kotarju – Hirtz 1928–1956: I:5) poleg *belovuha* 'isto', *bjelouša*, *bjeloušica*, *bjelouška*, *bjelouškica*, *bjelouška* (Hirtz 1928–1956 l.c.), srb. *belouška* 'Natrix natrix', v Vojvodini *belouška* 'vrsta vodne kače' (RSGV);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **bělo(u)ušbka* f ‘vrsta nestrupene vodne kače’ ← **bělo(u)uha(ia)* *kača/zmbja* ← psl. adj **bělb* ‘albus’ + **ūho* n ‘auris’.

- Ⓔ Ker je za belouško značilno, da ima na zadnjem delu glave dve svetli lisi, spodaj pa je bela (CZŽ 1997 l.c.), s suf *-ka* substantivizirana besedna zveza s pomensko podstavo ‘belouha kača, tj. kača, ki ima bela ušesa’ kaže na ljudsko poimenovanje, ki odraža predstavo, da ima kača bela ušesa (ERHJ: 1:62). Drugače, manj verjetno Loma, Zb ISJ SANU: I:269ss., ki sklepa, da se v drugem delu kompoz ohranja psl. **qžb* f ‘kača’ (Furlan, Filologija 80, 2023, 24s.).

▷ beloušnica

beloušnica

ESSJ 0

běloušnica f ‘belouška’ (Pleteršnik), *Beloušnica se imenuje domača ali hišna kača za volj njenih belih ušes* (Vedež II/2, 1849, 14–15, vir: dLib.si).

Isln. knjiž. *běloušnica* f ‘belouška’ (19. st.);

subst na *-ica* kaže na tvorjenost iz adj na *-en* < **ьнъ* **beloušen*, f *-šna*, kar ob sin *belouška*, ki temelji na skladenjski podstavi **bělo-uha(ia)* *kača/zmbja* ‘belouha kača’, nakazuje, da je tako kot v hrv. *belovuha* ‘belouška’ (Hirtz 1928–1956: I:5) tudi v slovenščini obstajal enak subst **belouha*, iz katerega je bil tvorjen adj: *beloušnica* ← **beloušna* *kača* ← **belouha*.

V Pleteršnikovem slovarju se za navedbo *běloušnica* navaja Cigaleta, a v nobenem od obeh Cigaletovih virov iz let 1860 in 1880 tega ni bilo mogoče ponovno potrditi.

► belouška

belša

ESSJ s.v. *běl*

bělša f ‘belkasta krava’ (dial. zahodno – SSKJ), *bělša* ‘bela krava’ (notr., tolm. – Pleteršnik), *belša* ‘weiße Kuh’ (Janežič 1893), *belša* ‘bela, belka, weiße Kuh’ (Cigale 1860); tudi *bělšuša* ‘krava bele dlake’ (tolm., notr. (Vreme) – Pleteršnik), kar je v akc mestu predružačeno Erjavčevo notr. *bělšuša* ‘svoje ime kravi’, ‘krava béle dlake’ (Vreme – Erjavac, LMS 1882/1883, 277), toda tolm. *běluša* ‘ime goveda’ (Erjavac, LMS 1875, 225); po redukciji rovt. tolm. *belša*, po preglasu *belše* f ‘ime kravi’ (Kenda 1926).

Isln. dial. **be'lu:ša* f ‘krava bele barve’;

sekundarno pod vplivom *běl* adj, f *-a* ‘albus’ < psl. **bělb* ‘isto’ z drugačnim akc mestom **bě:luša* in po redukciji **bě:liša*.

- Prim. paralelno tvorjeno hrv., srb. *bjěluša/běluša* ‘živalska samica bele barve (tudi o kravi)’ (Rečnik SANU), hrv. *bilūša* ‘ime beli ovci, ki nima črnih lis na glavi’ (Istra – Ribarić 1940: 132), blg. *belūša* ‘bela ovca’ (BER: I:109), slš. *beluša* ‘bela krava’, *Beluša* ‘ime beli kravi’, dl. *běluša* ‘bela krava’ (citirano po ÈSSJa: 2:78).

- Ⓔ Slov. **bělūša* f ‘domača živalska samica (krava, ovca ...) bele barve’ je bilo s suf **-uša* (SP: I:79) substantivizirano iz psl. **bělb* adj ‘albus’ (ÈSSJa l.c.; SP: I:236).

belug → beljug

ESSJ 0

beluga¹

ESSJ 0

belúga f ‘zelo velika riba, ki živi zlasti v Črnem in Kaspijskem morju, Huso huso’: *kaviar iz iker beluge* (zool. – SSKJ), *beluga* ‘Huso huso’ (CZŽ 1997: 104), *bělúga* ‘der Hausen (acipenser huso)’ (Pleteršnik), *beluga* ‘der Hausen, Acipenser huso’ (Erjavac 1864: 77), hiperkorigirano *beljuga* ‘Acipenser huso’ (Munda 1926: 12), *beljuga* ‘viza, Haufen’ (Janežič 1889), *beljuga* ‘viza, Accipenser huso’ (Erjavac 1875: 342).

Isln. knjiž. **be'lu:ga* f ‘Huso huso’ (19. st.).

- ⇨ r. *belúga* ‘Huso huso’, prim. še ukr. *bilúga* ‘isto’, br. *bjalúga*; iz r. so še ihtionimi v p. *bieluga*, č. *běluha*, *běluha*, slš. *bieluha* (SP: I:237).

B

- Ⓔ Vslov. ihtionim za do 8,5 m dolgo in tudi 1000 kg težko ribo, ki doseže starost prek 100 let in daje najboljšo vrsto kaviarja (CZŽ 1997 l.c.), odraža psl. izpeljanko **bēlūga* ‘to, kar je belo’ s suf **-uga* iz **bēl̥b* adj ‘albus’, s katero je bila ta riba poimenovana po značilnem spodnjem delu trupa bele barve (SP l.c.; Anikin 2007–: 3:81). Trubačev pri Vasmer 1986–1987: I:149 je na podlagi p. ihtn *pstrag* ‘postrv’ s psl. suf **-ogb* sklepal, da enak sufiks vsebuje tudi vslov. ihtionim.

beluga²

ESSJ 0

belūga f ‘manjši zobati kit bele barve, ki v skupinah živi v arktičnih morjih, Delphinapterus leucas’ s sin *belūga kīt* (zool. – e-SSKJ, dostop 16. 9. 2022), *beluga* ‘beli kit, Delphinapterus leucas’ (CZŽ 1997: 327).

Isln. knjiž. *belūga* f ‘Delphinapterus leucas’ (20. st.), kar je bilo skrajšano iz dvobesednega zoon *belūga kīt* ‘Delphinapterus leucas’ (20. st.).

- ↔^K agl. *beluga whale* ‘Delphinapterus leucas’ s sin *white whale*; prim. še nvn. *Beluga* ‘Delphinapterus leucas’, frc. *béluga* ‘isto’, *bélouga*, it. *beluga*, hrv. *beluga*; izhodišče zahodnoevropskega zoonima je r. dial. *belūga* ‘Delphinapterus leucas’ ob knjiž. *belūha* ‘isto’ (Anikin 2007–: 3:81), kar je bilo iz *belūga* v izglasju preoblikovano, da se odpravi homonimija z *belūga* ‘Huso huso’.

- Ⓔ Odrasle živali te vrste kitov so bele, kar je ubesedeno v r. zoon *belūga* < **bēlūga* ‘to, kar je belo’, ki je bil tvorjen s suf *-uga* iz psl. **bēl̥b* adj ‘albus’, prim. enako pomensko motivirano nvn. *Weißwal*, norv. *hvitfisk*, island. *hvítingur* (Anikin 2007– l.c.).

beluga³

ESSJ 0

bēlūga f ‘bela krava’ (Pleteršnik).

Isln. ?;

neobstoječa beseda; navaja jo le Pleteršnik po Murkovem slovarskem viru iz leta 1833, češ da je tam zabeležena z *-lj-*, vendar se v obeh delih, tj. slovensko-nemškem in nemško-slovenskem, najde le pomensko drugačno *beljūga* ‘eine weiße Sau’ (Murko 1833a: 12 s.v. *bél*), ‘ein weißes Schwein’ (Murko 1833b: 788 s.v. *Weiß*).

beluha

ESSJ 0

belūha f ‘bela kokoš’ (kor. – SSKJ), »*Marš v pečnico, beluha!*« je rekel in zagnal žival nazaj v votlino (Prežihov Voranc – Gradivo SSKJ).

Isln. dial. **be'lu:ha* ‘bela kokoš’ (kor.).

- Prim. paralelno tvorjeno r. arhang. *belūha* ‘bela krava’, perm. ‘ime beli ovci’, č. *bēlu:cha* ‘bela krava ali koza’, slš. *belucha* ‘bela krava, ovca itd.’ (citirano po ESSJa: 2:78).

- Ⓔ Slov. **bēlūha* f ‘domača živalska samica (krava, ovca, kokoš ...) bele barve’ je bilo s suf **-uha* (SP: I:75) substantivizirano iz psl. **bēl̥b* adj ‘albus’ (ESSJa l.c.; SP l.c.).

beluša → belša

ESSJ s.v. *bél*

bencelj

ESSJ 0

bēnc̥l̥ m ‘čmrlj’ (gor. (Srednja vas v Bohinju) – SLA).

Isln. dial. *bēnc̥l̥* m ‘čmrlj’ (gor.) ← sln. **brēnc̥al̥* m ‘obad’.

- Ⓔ Gotovo z dial. izpadom *r* tipa *čēšnja* ← *črēšnja*, *čevô* ← *črevô* v vzglasni konzonantni skupini *br-* nastalo iz sln. **brēnc̥al̥* m ‘obad’ in zaradi podobnosti žuželk s poimenovanja za obada preneseno na oznako za čmrlja.

► **brencelj**

beovica

ESSJ 0

beovica f ‘kosalj, Abramis ballerus’ (Munda 1926: 21).

Isln. knjiž. *beovica* f ‘kosalj, Ballerus ballerus = Abramis ballerus’ (20. st.).

⇨ hrv. *beovica* ‘Abramis ballerus’ (ARj; Hirtz 1928–1956: III:37) < **bělaŭica*.

- Ⓔ Hrv. ihtionim je bil s suf *-ica* substantiviziran iz adj **bjělav* ‘belkast’ < **bělaŭb* (ARj) k adj **bělb* ‘albus’, z njim pa označena pretežno svetlo sinja barva ribe, prim. agl. *blue bream* ‘Abramis ballerus’, frc. *brème bleue* ‘isto’, r. *sinéc* ← psl. **sin’b* adj ‘moder, sivkast ipd.’. Iz hrv. formalno iste predloge, kot jo odraža hrv. *beovica*, je bil gotov izposojen tudi sin *belavica* f ‘kosalj, Abramis ballerus’ (Munda 1926: 21), prim. hrv. *belavica* (Hirtz 1928–1956: III:34).

ber → per

ESSJ 0

berberec

ESSJ 0

berbêrec m, g *-rca* ‘konj severnoafriške pasme, po telesnih oblikah podoben arabcu’ (vet. – SSKJ).

Isln. knjiž. *berbêrec* m ‘konj ...’ (20. st.).

⇨^k agl. *Berber horse* ‘berberec’;

kalk, verjetno po agl. predlogi, je bil tvorjen po vzorcu prebivalskih imen na *-ec* < *-*bcč* tipa *Nemec*, *Danec* ipd.

- Ⓔ Poimenovanje za konja severnoafriške pasme je bilo tvorjeno na podlagi prebivalskega imena *Berbêr* kot pripadnika hamitskih ljudstev v severni Afriki, ki so to pasmo konj gojili.

bergamačka

ESSJ 0

- Ⓔ 18. st.: *bergamazhka* ‘Murmeltier, Mus alpinus’ (Pohlin 1781), *bergamazhka* ‘marmotta, goderniza, Murmeltier’ (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. *bergamačka* f ‘alpski svizec, marmotica’ (18. st.).

- Ⓔ Nejasno. Morda prvotno delni kalk po nvn. *bergkatze* ‘felis manul, steppenkatze’ (Grimm 1854–1971), dobesedno ‘gorska mačka’ (► mačka), ki je bila prvotno oznaka za manula, palasovo mačko, nlat. *Felis* (= *Otocolobus*) *manul* (CZŽ 1997: 180), in kasneje neustrezno uporabljena kot poimenovanje za svizca. Zaradi zapisa vokala *e* brez diakritičnega znaka ni verjetna Snojeva interpretacija Pohlinove glose kot **brgamačka*, kar naj bi bilo reducirano iz **bregomačka* (Pohlin 2020: 80).

bergulja

ESSJ 0

- Ⓔ 18. st.: *bergula* ‘potožna laštoviza, bresnoga tiza, Spyr, Rheinfchwalbe, Vogel ohne Fuß’ (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **bre’gu:lja* f ‘Riparia riparia = Hirundo riparia’, po redukciji **bər’gu:lja* verjetno naslonjeno na sln. *bêrgla* f ‘oporna priprava pri hoji’ in zato sporočeno kot *bergula* (18. st.); prim. v 19. st. *brégja láštovza*, *bregúlja*, *bregúle* ‘Hirundo riparia, Uferfchwalbe’ (Freyer 1842: 18).

► **bregulja**

bernardinec

ESSJ 0

bernardînc m, g *-nca* ‘velik, močen pes, poraben kot reševalec izpod plazov’: *dresiran bernardinec* (SSKJ), *bernardînc*, g *-nca* ‘der Bernhardiner’ (Pleteršnik), *bernardiněc* ‘Bernhardiner’ (Janežič 1893), *bernardinec* ‘Bernhardiner’ (Cigale 1860); iz knjiž. jezika prešlo v narečja, npr. štaj. zgsav. *bernar’dînc* ‘bernardinec (pes)’ (Weiss 1998).

- Ⓔ Adj na *-ski bernardînski*, f *-a*, npr. *pes bernardinske pasme* (SSKJ), *bernardinski psi* (Erjavac 1864: 19).

Isln. knjiž. **bernar’di:nski* ‘pəs ‘velik, močen pes ...’ (19. st.);

kasneje univerbizirano v **bernar’di:nəc* ‘isto’.

⇨^k nvn. *Bernhardiner Hund* ‘bernardinec’.

- Ⓔ Pasma lavinskega psa je poimenovana po švicarskem samostanu *St. Bernhard*, kjer so ga od 17. st. dalje vzgajali za reševanje izpod plazov (Kluge 1995: 100), prim. Erjavčev zapis

B

»Škoda, da so od leta 1816 vsi izvmerli. Bili so veliki kakor teleta, kodrasti, rujavo in rumeno - lisasti. Imeli so jih v 7576 čevljev nad morjem ležečem samostanu sv. Bernarda na Švajcarskem, da so popotnike, katerim se je na potu čež 10.000 čevljev visoko goro kaka nesreča pripetila, zasledovali. Pri slabem vremenu so hodili mnih z dolgimi palicami na cesto in en pes jih je spremljal. Pes ni zgrešil ne zametene ceste, ne v snegu zakopanega popotnika in ga je izkopal. Najimennitniši in najpridniši je bil pes z imenom Bari. Dvanajst let je služil samostanu in več ko štiridesetim ljudem je otel življenje. Njega ni bilo treba nikoli na njegovo dolžnost opominjati; kakor se je megla vlegla na gore ali pa je s snegom metlo, ni ga bilo moč v samostanu vzdržati. Na vratu je nosil vedno steklenico s krepčavno pijačo. Ko je ostarel, dali so ga v Berno v rejo in zdaj stoji s steklenico na vratu natlačen v bernskem muzeji« (Erjavac 1864: 19s.). Erjavčev podatek, da so bernardinci izumrli, ne drži, ampak se je njihovo število med letoma 1816 in 1818 zaradi številnih plazov drastično zmanjšalo, nevarnost njihovega izumrtja pa je bila rešena, ko so preostale bernardince križali z novofunlandci. S tem pa so psi izgubili svojo prvotno sposobnost psov reševalcev izpod snežnih plazov (Spletni vir 16).

bernjuk → branjug

ESSJ 0

bestija → beštija

ESSJ 0

beštija

ESSJ 0

bēštija/bēštija f 'velika divja žival; zver': *požrešna beštija* (pog. – SSKJ), v preneseni ekspresivni rabi 'surov, zloben človek': *tista beštija pretepa otroke; to so beštije, ti ljudje*; kot psovka: *molči, beštija; ti beštija ti in kot kletvica: beštija, sem jaz kriv?* (SSKJ), v Pleteršnikovem slovarju le kot kletvica ali psovka: *bēštja: ti beštja ti!* (Pleteršnik); primor. rez. *bēštja* 'animal' (Steenwijk 1992), ter. *bēštja* 'un insetto dannoso' (Spinozzi Monai 2009: 391), *bēštja/bēštja* 'mrčes', 'animale selvatico' (Merkù GSTN), kraš. *bēštja* 'Bestie' (Štrekelj 1887: 427), istr. *beštja/bešča* 'žival, govedo', npr. *je sleb ku beštja* 'je zelo hudoben' (Jakomin 1995), briš. *bēštja* 'žival, zver' (Erzetič 2007), obsoš. *bē:štja* 'golazen, zver, žival; hudoben človek' (Ivančič Kutin 2007), rovt. tolm. *bēštije* f 'zver, žival' (DTZ 1993: 178), *'be:štja* f 'omiljena kletvica za živali in ljudi', 'grob, surov človek' (Čujec Stres 2010–2014), panon. pkm. *'bešteja* 'beštija, surov, zloben človek' (Bajzek Lukač 2009) < **'be:štija*.

- ⑪ 18. st.: *befhtia* 'divja svir, sverjashina, Beftie' (Gutsman 1789).

Isln. dial. **'be:št(i)ja* f 'divja žival, zver';

zaradi negativne konotiranosti preneseno tudi na druge človeku nevšečne živali, kot je mrčes.

- ↗ it. dial. *bestia* 'žival, zver' [beštia] < lat. *bēstia* 'isto' (Battisti, Alessio 1950–1957: 500).
 ⑫ Nejasno. Lat. *bēstia* se povezuje z lat. sin *bēlua* 'zver' in poskuša izvajati iz pida. korena **dʰues-* 'dihati', a besedotvorni vzorec ni pojasnjen (de Vaan 2008: 71).
 Knjiž. *bēštija* f 'velika divja žival; zver': *sestradana bestija je planila na plen*; v preneseni ekspresivni rabi 'surov, zloben človek' (SSKJ) je bilo izposojeno neposredno iz it. knjiž. *bestia*.

beštrica

ESSJ 0

bēštrica f 'lepa bela ovca' (Krn – Pleteršnik) = *bēštrica* 'lepa bela ovca' (primor. obsoš. (Krn) – Erjavac, LMS 1879, 133).

Isln. dial. *'be:štrica* f 'lepa bela ovca' (obsoš.).

- ⑬ Izpeljanka na *-ica* iz *bēštār* adj, f *-tra* v pomenu 'lep', prim. *bešter dan* 'lep dan', *beštra punca* 'lepa, čedna punca' (Pleteršnik), čeprav ni mogoče izključiti izpeljave iz istega pridevnika v pomenu 'živahen, hiter' (Pleteršnik), kar bi glede motivacije ustrezalo *bistrina* f 'goveje in ovčje ime' (tolminski hribi, Kanin – Pleteršnik) (► *bistrina*).

betec → butec

ESSJ 0

betičar

ESSJ 0

batičar m, g -rja, pl *betičarji* 'neki hrošči, die Kolbenhörner (taxicornia)' (Pleteršnik), *betičarji* m pl 'Taxicornia' (Erjavec 1875: 351).

Isln. knjiž. **bə'ti:čarji* m pl 'Taxicornia' (19. st.); kasneje singularizirano.

↵^K nvn. *die Kolbenhörner* m 'Taxicornia' ← *Kolben* 'bat' + *Horn* 'rog'.

- Ⓔ Kalk po nvn. kompoz, ki to vrsto hroščev označuje, da imajo tipalke (nvn. *Horn*) podobne batu, je bil enako kot nvn. predloga na -er tvorjen s svojilnostno izpeljanko na -ar iz subst *batica* f 'bat' k *bət* m 'isto' (Pleteršnik).

beverica

ESSJ 0

bięwarca f 'veverica' (primor. obsoš. (Kred) – SLA), kraš. *bęwarca* 'isto' (Lokve – SLA), rovt. tolm. *bęwarca* (Rut v Baški grapi – SLA), *bęvareca* (Čepovan – SLA).

Isln. dial. **bęuer(i)ca* f 'veverica' (zahodno);

po disimilaciji *b* : *u* ← *u* : *u* nastalo iz sln. *vęverica*, toda z drugačno disimilacijo *u* : *b* ← *u* : *u* je v 18. st. potrjeno *veberza* 'weriza, veiveriza, Eychhorn, sciurus' (Megiser 1744; Ramovš 1924: 151) [vębarca].

► **veverica**

bevkavec

ESSJ 0

bęvkavac m, g -vca 'lisjak' (Pleteršnik).

Isln. ?;

Pleteršnik navaja, da je bila beseda povzeta iz Cigaletovega vira, a je ni bilo mogoče najti niti v Cigale 1860 niti v Cigale 1880; najverjetneje neobstoječa sln. beseda, saj tudi drugo slovensko zoonimsko gradivo ne nakazuje fonetično vsaj podobne besede za pomen 'lisjak'.

bezgavec → bezgavka²

ESSJ 0

bezgavka¹

ESSJ s.v. *bezgāvka*

- Ⓔ 19. st.: *besgavka* 'bērkafta fēnīza, besgotūla, besgetulza, meniŋhzhēk, Parus biarmicus, Bartmeife' (Freyer 1842: 19); tudi *bażgetulja* f 'die Bartmeise' (Pleteršnik), *bezgetulja* 'Bartmeife' (Janežič 1851) in od tod strukturna tvorjenka na -ica *bażgetuljica* 'bezgetulja' (Pleteršnik), v 19. st. *besgotūla* in *besgetulza* 'Parus biarmicus, Bartmeife' (Freyer 1842 l.c.).

Isln. knjiž. *bezgavka* f 'brkata sinica, Panurus biarmicus = Parus biarmicus' poleg *bezgotula* 'isto' (19. st.).

- Ⓔ Nejasno. Morda sta ornitonima pomensko motivirana po tem, da brkata sinica, iščoč hrano, brska po tleh ali kateri drugi površini, in bi ju bilo mogoče povezati z *bāzgāti* -ām impf 'bezati, drezati v kaj, grebsti, brskati' (Pleteršnik) < **bāzgāti* kot fonetične variante tipa **bārzg* / *bārzg* 'hiter' k **bāzāti* = sln. *bāzāti* -ām impf 'drezati, suvati' (Pleteršnik). Medtem ko je ornit *bezgavka* < **bāz'ga:uka* s suf -ka substantiviziran iz deverbativnega adj **bāz'gau* 'tak, ki brska, dreza ipd.' < **bāzgaub*, je *bezgotula* < **bāzgātūl'a* < **bāzgbt-ūl'a* nomen agentis na -ulja tipa *gobezdūlja* 'kdor veliko govori' ← *gobezdāti* 'veliko govoriti' iz sicer nepotrjenega sln. **bāzgātāti* 'bezati, drezati ipd.' kot ekspresivne tvorjenke na -et- < *-vt- iz *bezgāti* 'bezati, drezati v kaj, grebsti, brskati' < **bāzgāti*. Bezljaj ESSJ: I:19 je oba ornitonima povezoval s sln. *bezgāvka*, navadno v pluralni rabi 'ovalna ali okrogla kepica v mezgovnem tkivu' (SSKJ) = 'tonsilla', kar je pomensko precej oddaljeno (► *bezgavka*²).

bezgavka²

ESSJ s.v. *bezgāvka*, *bezljāti*

bāzgāvka f 'die Spitzmaus, rovkā' (Kras – Pleteršnik), *bezgavka* 'Spitzmaus' (Janežič 1908), *bezgavka* 'Spitzmaus' (Cigale 1860: 1983 z oznako »auf dem Karft«); primor.

B

kraš. *bəz'ɣayuka* 'gozdna rovka' (Samatorca – Cossutta 1987: vpr. št. 210), 'hišna miš' (Mavhinje – Cossutta 1987 l.c.).

- ① Strukturna tvorjenka *bəz'ɣayučić* 'gozdna rovka' (Mačkovlje – Cossutta 1987 l.c.), 'hišna miš' (Korošci – Cossutta 1987 l.c.).

Isln. dial. **bəz'ɣa:yuka* f 'gozdna rovka/hišna miš' (kraš.) < **bəzgāyuka*.

- ⑤ Ker je bilo v Goriških brdih potrjeno *bəzgāvac* m, g -vca 'hrček' (Pleteršnik), tj. 'poljski glodavec s pisanim, po trebuhu črnim kožuhom, *Cricetus cricetus*' (SSKJ), je sln. dial. **bəz'ɣa:yuka* f 'gozdna rovka/hišna miš' feminativ na -ka iz te substantivne predloge, obe oznaki za glodavca pa sta bili prek adj **bəzgāy* tvorjeni iz glagola *bezgāti* -ām impf 'bezati, drezati v kaj, grebsti, brskati', npr. *bezgati v pečico*, kot variante k *bezāti* -ām impf 'isto' (SSKJ), *bəzāti* -ām 'drezati, suvati', npr. *ogenj bezati* 'das Feuer stochern' (Pleteršnik) < **bəzati*, prim. kaš. *bzəc* 'kljuvati, zbadati (o obadih)' < **bəzēti* (SP: I:467). Oba poljska glodavca sta enako kot sln. *rōvka* 'miši podoben sesalec z zelo ostrimi zobmi' (► rovka) poimenovana po tem, da bezata, drezata po zemlji. Knjižni homon *bezgāvka*, navadno v pluralni rabi 'ovalna ali okrogla kepica v mezgovnem tkivu; tonsilla', v 17. st. *ena bišgauka, ali bula* 'panus', *huda bišgauka okuli frama na dimlah* 'bubo' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *bēfgavka* 'Mandelgefchwür, tuber, tonfilla' (Pohlin 1781), tvori z zoonimom dobro potrjena homonimna razmerja, ki kažejo, da se prvotna poimenovanja za škodljive živali pogosto po metonimiji prenesejo na poimenovanja bolezenskih stanj. Bezlaju ESSJ: I:19 je bila ob navedbi številnih avtorjev, ki so razlago za obravnavano gradivo iskali v prvotnem vzglasju *br-*, etimologija nejasna. Prvotno vzglasje *br-* pri tem gradivu predpostavlja tudi Snoj 2016: 68s.

bezgetulja → bezgavka¹

ESSJ s.v. *bezgāvac*

bezljavska muha

ESSJ 0

bezljávška muha f 'Biesfliege' (rovt. tol. – Kenda 1926) = 'zolj'.

Isln. dial. **bəzl'a:yuska muha* f 'Biesfliege = zolj' (tolm.).

- ⑤ Adj gotovo vsebuje isti koren kot sorodna sln. sin *zōlj* < **bəzol'b* (► *zolj*¹) in *beznica* (► *beznica*), le da je bil adj *bezljávška* prek deverbativnega adj **bəzl'-ay* < **bəzl'ay* tvorjen iz ekspresivne izpeljanke na **-l'-* **bəz-l'-a-ti* k psl. **bəzāti* 'brenčati (o žuželkah)' (SP: I:466s.). Zolj je z *bezljavska muha* torej označen, da je muha, ki brenči, saj je pomen 'splaseno se poditi; dirjati, divjati' glagola *bezljāti* -ām impf sekundaren, ker se žuželke, ki brenčijo, praviloma tudi navidezno brezciljno premikajo.

► **muha**¹

beznica

ESSJ s.v. *bezljāti*

beznica f 'die Biesfliege = zolj' (rovt. polj. – Pleteršnik).

Isln. dial. **bəznica* f 'Biesfliege = zolj' (polj.).

- ⑤ Ker je sin *zōlj* treba izvajati iz **bəzol'b* (► *zolj*¹) k psl. **bəzāti* 'brenčati (o žuželkah)' (SP: I:466s.), je **bəznica* verjetno korensko sorodno in fonetično razvito iz **bəz-bn-ica*. Tvorba, ki je nastala s substantivizacijo iz adj **bəz-bnə*, kaže, da je kot izhodišče treba predpostaviti nomen actionis **bəzə* m 'brenčanje', iz katerega je bil tvorjen adpektiv v pomenu 'tak, za katerega je značilno brenčanje'.

Bezlaj ESSJ: I:19 navaja dial. *bəznica* 'obad', kar pa ni bilo mogoče ponovno potrditi.

bezoarka

ESSJ 0

bezoarka f 'Capra aegagrus' poleg *bezoarska koza* 'isto' (CZŽ 1997: 136), *bezoarka* 'Bezoarziege' (Janežič 1893), *divja bezoarka* 'Capra aegagrus, predhodnica domače

koze' (Erjavec 1875: 276), *bezoarska koza* 'Bezoargafelle, Bezoarziege (Antilope gazelle)' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. *bezoarka* f 'Capra aegagrus' (19. st.);

to je bilo s suf *-ka* univerbizirano iz sinonimne besedne zveze *bezoarska koza*.

↪^K č. *kozy bezoárové* pl 'Capra aegagrus' (Havlová 2010: 182 brez sln. gradiva) ← *bezoar* 'protistrup' (Jungmann 1835–1839) ⇔ sln. *bezoár* m, g *-ja* 'Bezoar' (Janežič 1851), *bezoar* 'Bezoar, Bezoarstein' (Cigale 1860), *bezoár*, g *-ja* 'kamnu podobna tvorba iz neprebavljivih snovi v želodcu prežvekovalcev' (zool. – SSKJ).

- ⊕ Pomenska podstava *bezoarska koza* temelji na tem, da so to v skalnatih predelih na Egejskih otokih in v gorovjih Prednje Azije živečo divjo kozo (CZŽ 1997 l.c.) lovili zaradi bezoarja, kamnu podobne tvorbe iz neprebavljivih snovi v želodcu prežvekovalcev, ki se je zlasti v srednjem veku v medicini uporabljala kot protistrup.

bežak

ESSJ 0

běžak m 'močerad' (dol. jbrk. (Preloka) – SLA).

Isln. dial. *běžak* m 'močerad' (jbrk.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Morda s sekundarnim *-k* iz *-t* tipa *škržak* ← *škržat* (Furlan, Zb Orožen 2011: 46ss.) in po prenosu nastalo iz prvotnega poimenovanja za jeguljo (► *bižat'*) kot izposojenke iz hrv.

biba¹

ESSJ *biba*

biba f 'raca' (Pleteršnik), toda pkm. *biba* 'gos' in *bibika* 'isto' (v otroškem govoru – Novak 1996).

- ⊙ Prek vzdevka **bibič* < **bībit'*, verjetno za človeka, ki *racá*, onimizirano v cgn *Bibič*, ki je bil po ZSSP potrjen na Ptuju, v Laškem, Brežicah in Mariboru.

Psln. dial. **bība* f 'raca/gos';

- = srb. *biba* f 'naziv za nekatero domačo perjad, npr. puro, gos, raco ipd.' z dem *bībence* in vabnim klicem za gosi, race in pure *bí* (Dinić 2008), *bibe*, pl *bibetija/bibiči* 'raca' (Pirot – Živković 1987), mak. egej. *biba* f 'Anas domestica' z dem *bibe* n (Peev 1999–), blg. *biba* 'raca, gos, pura' (BER: I:45);

< **jslov.** **bība* f 'raca/gos', sekundarno 'pura'.

- ⊕ Zoonim za raco ali/in gos ter za v Evropo importirano puro bi bilo tudi zaradi p. dial. ornitonima *bibik* 'velika tresorepka, pastirica' (Karlłowicz SGP), prim. agl. *wagtail* 'tresorepka', nvn. *Wippschwanz* 'isto', treba povezati s slov. besedno družino **bībati* (*se*) 'sem in tja se počasi premikati, majati, gugati' > sln. *bibati* -am impf 'majavo hoditi (o raci)', *bibati se* 'valoviti', hrv., srb. *bībati se* -am *se* 'zibati se, gugati se, valoveti ipd.', kaš. *bibac* 'zibati, gugati', saj so race in gosi s sekundarnim nomenom agentis iz nomena actionis na **-a* **bība* označene kot živali, za katere je značilna majava, gugava hoja (Bezljaj ESSJ: I:20; Skok 1971–1974: I:144; BER l.c.; SEK: I:115; ERSJ: 3:215s.; ERHJ: 1:54).

▷ *biba*³

biba²

ESSJ s.v. *bibati*

bība f 'majhna žival, ki leze, navadno žuželka': *biba leze*, *biba gre* (v otroškem govoru – SSKJ), *biba leze*, *biba ni*, *tovor nese*, *osel ni*, *roge ima*, *kozel ni* 'polž', kol v zvezi *vsa biba in golazen* (Pleteršnik); dol. *bība* 'vse, kar se z lahkoto giblje' z opozorilom, da v tedanji slovenščini *biba* pomeni 'žival, ki počasi leze, npr. uš, polž', *biba léze*, *tôvor nese* (Erjavec, LMS 1882/1883, 345), štaj. zgsav. *'bība leze*, *'bība leze ... 'buc' 'buc' 'buc' 'igra*, pri kateri se majhnemu otroku govoreč s kazalcem in sredincem »sprehaja« od trebuha proti vratu, pri tem pa prvi del besedila izgovarja počasi, zadnjega pa hitro' (Weiss 1998).

B

- Ⓜ 18. st.: *biba* ‘kriechendes Tier, Serpens’ (Pohlin 1781).
Psln. dial. **bība* f ‘(manjša) žival, ki se počasi premika, počasi leze ipd.’ < psl. dial. **bība* f ‘isto’.
 Ⓜ Psl. dial. **bība* je sekundarni nomen agentis iz nomina actionis na *-a iz psl. dial. **bībati* (*se*) ‘sem in tja se počasi premikati, majati, gugati’ > sln. *bībati* -am impf ‘majavo hoditi (o raci)’, *bībati se* ‘valoviti’, hrv., srb. *bībati se* -am se ‘zibati se, gugati se, valoveti ipd.’, kaš. *bibac* ‘zibati, gugati’ (Bezljaj ESSJ: I:20; Skok 1971–1974: I:144; BER l.c.; SEK: I:115). Zaradi areala psl. dial. glagola, ki je znan tudi v kašubščini, ni verjetna Erjavčeva domneva, da naj bi bilo sln. *biba* ‘žival, ki počasi leze, npr. uš, polž’ izposojeno iz rom. predlog, ko navaja it. ben. *bibarazza*, *bibaron* ‘Namen gewisser Seemuscheln’, *bibia* ‘der Zaudernde, Wankende, Langsame’, *bibiār* ‘sich langsam entschliessen und handeln’ (Erjavec, LMS 1882/1883 l.c.).

biba³ESSJ *biba*

biba f ‘pura’ (Pleteršnik po Cafu).

- Ⓜ Mask na -ec < *-bcb *bībēc*, g -bca ‘puran’ (Pleteršnik); dem na -ika *bībika* ‘purica’ (Pleteršnik).
Isln. knjiž. **bi:ba* f ‘pura’ (19. st.) ← ‘kokoš’.
 Ⓜ Ker je bil puran v Evropo importiran iz severne in vzhodne Amerike do Mehike in so ga prva poimenovanja označevala kot indijskega petelina oziroma indijsko kokoš, npr. it. *gallina d’India* ‘pura’, nvn. *indianische Huhn* ‘pura’, *indianischer Hahn* ‘puran’, leta 1531 *ein indianisch henn und han* ‘pura in puran’, frc. *poule d’Indie* ‘pura’, se pomen ‘pura’ ni naplastil na pomen ‘raca’ ali ‘gos’, ki soobstaja v srb. *biba* f ‘naziv za nekatero domačo perjad, npr. puro, gos, raco ipd.’ (Dinić 2008) in blg. *biba* ‘raca, gos, pura’ (BER: I:45), ampak na pomen ‘kokoš’, ki se potrjuje v srb. *bība* ‘kokoška’ (Bosna – Rečnik SANU).
 ► **biba**¹

bibic

ESSJ ∅

bibic m ‘priba, Vanellus cristatus’ (stpk. – Novak 2006).

Isln. dial. *bibic* m ‘priba, Vanellus cristatus’ (pkm.).

- ⇒ madž. *bibic* ‘priba’ (EWU: 103 brez sln. primera).
 Ⓜ Ozek areal potrjenosti sln. ornitonima nakazuje izposojeno iz madž. predloge, ki se v EWU l.c. razlaga kot onomatopejskega izvora, ker naj bi enako kot agl. *peewit*, r. *čibis* posnemala oglašanje ptiča.
 Bezljaj ESSJ: I:20 navaja homonima *bibic* m ‘Charadrius dubius’, tudi *bībek* ‘isto’, a nobenega ni bilo mogoče ponovno potrditi, zato sta nezanesljiva.

bic

ESSJ *bīc*

bīc m ‘oven’ (Soška dolina – Pleteršnik); primor. *bīc* ‘oven’ (Soška dolina, goriška okolica – Erjavec, LMS 1882/1883, 197).

- Ⓜ V tvorjenkah, pri katerih se pričakuje delovanje palatalizacije in zato razvoj *c* v *č*, praviloma soobstajata nepalatalizirana in palatalizirana varianta; fem na -a *bīca* ‘ovca’: *zapazil je ujedo, ki je napadla bico* (severozahodno dial. – SSKJ), *bīca* ‘isto’ (Pleteršnik), *bica* ‘Schaf’ (Cigale 1860), kor. rož. *bīca* ‘ovca’ (Šašel 1957), *bī:ca* ‘isto’ (Kattnig 2017), v 18. st. *biza* ‘ouza, Schaf’ (Gutsman 1789), v 19. st. *biza* ‘das Mutterfchaf’ (Murko 1833a: 17), iz tega dem na -ica *bīčica* ‘jagnje ženskega spola’ (Pleteršnik), *bīčica* ‘majhna ovca’ (Cigale 1860 s.v. *Schaf*), *bīčica* ‘Schäfflein’ (Janežič 1851), primor. *bīčica* ‘ovčje ime’ (Erjavec, LMS 1875, 224), po SLA kor. zlj. *bīčcā* ‘ovca’

(Rateče – SLA), *bīčca* ‘isto’ (Kranjska Gora – SLA), v 18. st. *bizhiza* ‘ouzhiza, binei, bizika, Schäfflein’ (Gutsman 1789), dem na *-ika bīcika* ‘ovca’ (Pleteršnik), v 18. st. *bizika* ‘Ouzza, Schaaf, Ovis’ (Megiser 1744), *bizika* ‘ouzhiza, bizhiza, binei, Schäfflein’, tudi *bizeka* ‘bizhek, Lämmlein’ (Gutsman 1789), po popolni redukciji *bīčka* ‘ovca’: *Za bickami se je pognala tudi belo oblečena deklica z žemljo v rokah* (dial. (Prežihov Voranc) – SSKJ), toda s *-č- bīčka* ‘ovca s kratko dlako’ (Pleteršnik), primor. kraš. *bīčka* ‘isto’ (Štrekelj 1887: 427); dem na *-ič < *-it’b bīčič* m ‘mlad oven’ (Pleteršnik po Cafu) in k temu cgn *Bičič* (Torkar 2020: 56), dem na *-e < *-e(t-)* kor. rož. *bīce* ‘jagnje’ (Brenzica/Frießnitz – SLA), primor. briš. *bīce* ‘jagnje, majhna ovčka’, tudi žaljivka (Erzetič 2007), toda s fonetično pričakovanim *-č-* dol. jbk. *bīče* ‘oven’ (Dragovanja vas, Stari trg ob Kolpi – SLA) z izgubljenno prvotno funkcijo tvorjenke, dem na *-ek < *-bck bīcek*, g *-cka* ‘mlad ovčji samec; bacek’: *bicek je že začel butati* (severozahodno dial. – SSKJ), *bīčak* ‘mlad oven’ (Pleteršnik), kor. mež. *becek* ‘oven, mlad oven’ (Golavabuka – Mrzel 2017), toda s *-č- bīčak*, g *-čka* ‘jagnje moškega spola’ (Soška dolina), ‘oven z rogovi’ (Krn – oboje Pleteršnik), primor. *bīček* ‘oven z rogovi’ (Krn – Erjavec, LMS 1879, 133), *bīček* ‘oven’ (Soška dolina, goriška okolica – Erjavec, LMS 1882/1883, 197), gor. *bāčək* ‘oven’ (Cerklje na Gorenjskem – SLA), v 18. st. *bizhk* ‘Lämmlein, agnellus’ z variantnim zapisom *wizhèk* ‘junger Widder, aries juvenis’ (Pohlin 1781) za prvotno isto fonetično vrednost v vzglasju [b-], *bizhek* ‘*bizeka*, Lämmlein’ (Gutsman 1789), v 19. st. *bizhek* ‘*jagne*, pl *dróbenza*, Lamm’ in enakopomensko *vizhek* (Freyer 1842: 6), kar je bilo povzeto iz Pohlinovega slovarja; prek vzdevka onimizirano v cgn *Biček* (ZSSP; Torkar 2020 l.c.), le formalni dem na *-ej < *-ěj b* kor. rož. *bīčej*, g *-a* ‘ovca’ (Šašel 1957), toda kor. rož. *bīčej*, g *-a* ‘mali oven’ (Šašel 1957 s.v. *baq*), rož. *bī:čej*, *bī:či* ‘manjši oven’ (Kattinig 2017), obir. *bī:či* m, g *-ja* ‘Lamm; junges Schaff’ (Karničar 1990).

Isl. dial. **bī:c* m ‘oven, aries’;

s številnimi tvorjenkami na območju koroške in primorske dial. skupine.

- Ⓔ Pleteršnik s.v. *bīc* I navaja, da z *bic! bic!* kličejo ovce (Pleteršnik po Cafu) ali v Savinjski dolini dražijo ovna, da buta, kar je bilo evidentirano v Weiss 1998 s.v. *bic*, kjer pa se kot poknjženi interj *bīčev* in *bīčevbut* za izzivanje ovna, da buta, navaja štaj. zgsav. *'biču 'biču 'biču/bət*, v katerem sestavina *'biču* odraža adj na *-ev* iz subst *bīc* m ‘oven’, interjekcija pa je nastala iz zveze **bīčev but* v pomenu ‘ovnovno trkanje, butanje’.

Ker je besedna družina samo slovenska (Trubačev 1960: 82; Bezljaj ESSJ: I:20), bi bilo izhodiščno sln. **bic* ‘oven, aries’ možno izvajati iz nomena agentis na **-bcb* kot izpeljanke **bbjbc* m ‘kdor tolče, trka’ iz psl. **bīti bbjēšb* ‘tolči’ = sln. *bīti bījēš* ‘isto’ (Furlan, TIRJ 4, 2021, 182ss.). Poimenovanja za ovna so zaradi njegovega trkanja pri parjenju pogosto tvorjena iz glagolov, ki označujejo udarjanje ipd., prim. sln. *trk-áč* ‘oven’ ← *tīrkati se* ‘tolči se’, npr. *ovni, kozli se trkajo* (Pleteršnik).

- Ⓓ^{BD} Psl. **bīti bbjēšb* ‘tolči’

→ nomen agentis **bbjbc* m

→ DEM NA -ic

→ DEM NA -ek < *-bck

→ DEM NA -ek < *-bck

→ DEM NA -e < *-e(t-)

→ DEM NA DIAL. -ej

→ FEM NA -a **bbjbc*a

→ DEM NA -ica

→ DEM NA -ka < *-bka

sln. *bīc*;

→ sln. *bīčič*;

→ sln. *bīček*;

→ sln. *viček*;

→ sln. *bīče*;

→ sln. *bīčej*;

sln. *bīca*;

→ sln. *bīčica*;

→ sln. *bīčka*.

B

biče → bic

ESSJ 0

bičeglavec

ESSJ 0

bičeglavec m, g -vca 'glista z zelo tankim, biču podobnim sprednjim delom, *Trichuris trichiura*' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *bičeglavec* m 'Trichuris trichiura' (20. st.).

- Ⓔ Terminološki neologizem 20. st., ki to glisto zaradi sprednjega zelo zoženega in dolgega dela, podobnega biču, označuje s suf -ec < *-bcb substantiviziranim kompoz adj **bičeglāu* 'tak, ki ima glavo kot bič' iz *bič* m 'flagellum' in *gláva* f 'caput'. Deloma podobno pomensko motivirana sta nvn. in agl. pomenska ustreznika *Peitschenwurm* in *whipworm*, dobesedno 'črv, ki je v zvezi z bičem'.

Neuveljavljena oznaka *lasoglav* m 'Trichocephalus' (Erjavec 1875: 374) kot pomenski ustreznik za nvn. *Peitfchenwurm* 'Trichocephalus' (Schödler 1860: II:519) podobno kot sodobna to človeško glisto označuje po nitkasti obliki sprednjega dela = glave, le da je bil pri tvorbi namesto subst *bič* uporabljen *lās* m 'capillus'.

bičej → bic

ESSJ 0

biček → bicESSJ s.v. *bīc***bičica** → bicESSJ s.v. *bīc***bičič** → bic

ESSJ 0

bička → bicESSJ s.v. *bīc***bičkar**

ESSJ 0

bīčkar m, g -ja navadno pl 'enoceličarji, ki se gibljejo z bičkom, *Flagellata*': *delitev bičkarjev* (zool. – SSKJ), *bičkarji* m pl 'Flagellata' (CZŽ 1997: 17).

Isln. knjiž. *bīčkarji* m pl 'Flagellata' (20. st.).

↔^k nlat. *Flagellata* n pl iz lat. adj **flagellātus* 'tak z bičem' k *flagellum* n 'bič'.

- Ⓔ Terminološki neologizem 20. st. je kalk nlat. predloge; ti enoceličarji, ki se gibljejo z bičkom, tj. z nitastim izrastkom na celici, ki jim omogoča gibanje (SSKJ), so označeni s svojilnostno izpeljanko na -ar iz termina *biček*, ki je izvorno dem na -ek < *-bkb iz *bīc* m 'flagellum'.

Drugače, s suf -ec < *-bcb iz adj **bičkov* je bil iz istega substantiva tvorjen sin *bīčkovec* m, g -vca 'bičkar' (zool. – SSKJ). Po nlat. oznaki *Flagellata* je bilo slovenizirano in kasneje singularizirano *flagelāt* m, g -a navadno pl 'enoceličar, ki se giblje z bičkom; bičkar': *povzročitelj spolne bolezni spada med flagelate* (zool. – SSKJ), prim. v pluralu tudi nvn. *Flagellaten*, it. *flagellati*.

bičkovec → bičkar

ESSJ 0

bider

ESSJ 0

bī:dār m, g -dra 'oven' (kor. obir. – Karničar 1990), rož. *bī:dār* 'oven' (Kattnig 2017), po SLA kor. *bīdār* 'isto' in *kəštrūn* (Blače/Vorderberg – SLA), *bīdār* (Djekše/Diex – SLA), *bīdār* (Žitara vas/Sittersdorf, Rinkole/Rinkolach – SLA), *bīdār* (Straže (Mislinja) – SLA), *bīder* (Lovrenc na Pohorju – SLA), dol. kost. *bīdār* (Osilnica – SLA), *bīdər* (Babno Polje – SLA).

- ① Strukturna izpeljanka na -ič < *-it'b kor. zilj. *bīdərč* 'oven' (Blače/Vorderberg – SLA); adj na -ov v 18. st. *bidrovu kersnu* 'ounova kosha, Widderfell' (Gutsman 1789).
- ② 18. st.: *bider* 'oven, ovan, merkazh, Widder' (Gutsman 1789).
- ③ Ničto onimizirano v cgn *Bidar*, *Bider*, tudi *Bideršek* (ZSSP).

Isln. dial. **bī:dār* m 'oven' (kor., dol.).

- ⇒ srvn. bav. *wider* m ‘oven’ [vidər] (po 13. st.; k substitucijski fonetiki prim. Ramovš 1924: 190; Striedter-Temps 1963: 72); tako kot nvn. *Widder* ‘oven’, srvn. *wider* ‘isto’, stvn. *widar* fonetično razvito iz pgerm. **wep̥ru-* m in sorodno z got. *wīprus* ‘jagnje’ (Kluge 1995: 888) < pide. **uēt-ru-*.
- Ⓔ Germ. poimenovanje za ovna se primerja z lat. *vītulus* m ‘tele’ < **uet-elo-*, sti. *vatsá-* m ‘isto’ < **uet-s-o-*, gr. ἔταλον n ‘mlada, enoletna žival’ ← **uet-elo-*, v vseh tvorjenkah pa se prepozna pide. subst **uet-* ‘leto’, prim. het. *uitt-* c ‘leto’, zato se predpostavlja, da naj bi leksemi prvotno označevali enoletno žival ali v istem letu rojeno žival (Kluge 1995 l.c.; Kroonen 2013: 584; de Vaan 2008: 685; Beekes 2010: 474).

bīga

ESSJ 0

- bīga* f ‘ovca’ (dol. (Rašica) – SLA), dol. *bīga* ‘isto’ (Podgorica, Sveti Gregor, Goriča vas pri Ribnici, Dolenja vas, Ambrus, Kolenča vas, Muljava, Zagradec, Žužemberk – SLA).
- Ⓙ Mask na *-ec* < *-*ec̥* *bīgac* ‘oven’ poleg *kaštrūn* ‘isto’ (dol. (Dolenje Brezovo) – SLA), morda onimizirano v cgn *Bigec* (ZSSP), mask na *-elj* < *-*elʰ* *bīgəl* ‘oven’ (Sveti Gregor, Krka, Zagradec, Mačkovec pri Dvoru, Rašica – SLA), v Zagradcu tudi *bīgəl* (SLA).
- Isln.** dial. **bi:ga* f ‘ovca’ (dol.).
- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Morda povezano z dol. *bágəl* ‘ovca’ (► bagelj).

bik¹

ESSJ bik

- bīk* m, g *bika* ‘odrasel samec goveda’: *rediti bika*; *gnati kravo k biku*; *plemnski bik*; *po-besnel bik*; *rjove ko bik*; *močen ko bik* (SSKJ), *bik*, g *bika* ‘isto’ (Pleteršnik), *bik* ‘Stier’ (Cigale 1860), *bik* ‘Stier’ (Janežič 1851); kor. obir. *bəq*, g *bí:qa*, tudi ‘trmoglavac’ (Karničar 1990), rož. *bəq*, g *bəqə/bíqa*, pl *bəčə*, Gpl *bəqón* ‘bik’ (Šašel 1957), gor. *ʔək*, g *bí:ka* ‘isto’ (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. kost. *ʔik* (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *ʔək*, g *ʔika*, tudi ‘zelo močan orjaški moški; omejen, neumen moški’ (Weiss 1998), panon. pkm. *bik*, g *biká* ‘bik’ (Novak 1996), prleš. *ʔi:k* ‘bik’ poleg ‘šparon pri trti’, ‘kurišče v lanišnici’ (Rajh 2010), po SLA je beseda v pomenu ‘bik’ v narečjih dobro potrjena.
- Ⓙ Dem na *-ek* < *-*ek̥* *bīčək*, g *-čka* ‘mlad bik’ (Pleteršnik), *biček* ‘Stierchen’ (Janežič 1851), v 19. st. *bizhek* ‘das Stierchen’ (Murko 1833a: 17), mlad dem na *-ec* < *-*ec̥* *bikec*, g *-kca* ‘mlad bik’ (SSKJ), *bīkac*, g *-kca* ‘isto’ (Pleteršnik), dol. kost. *ʔikac* (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *ʔikac* (Weiss 1998), panon. pkm. *bikec* (Novak 1996); pos adj na *-ov bikov*, f *-a* (SSKJ; Pleteršnik), štaj. zgsav. *ʔikó*, f *-va* (Weiss 1998), v 17. st. *bikov* ‘taureus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *bikove* ‘des Stiers, tauri’ (Pohlin 1781) < **bikovi*, adj na *-ast* v kor. obir. *bí:qast* ‘trmoglav’ (Karničar 1990), štaj. zgsav. *ʔikast* ‘zelo velik, nepriročen’ (pejor. – Weiss 1998), panon. pkm. *ʔikastə* ‘trmast’, ‘tak z bikovo glavo’ (Bajzek Lukač 2009); pejor. na *-onja bikonja* m ‘bik’, tudi psovka odurnemu človeku (bkr. – Pleteršnik).
- Ⓔ 17. st.: *en juniz, ali bik* ‘taurus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *bik* ‘Stier, taurus’ (Pohlin 1781), *bik* ‘buk, Stier’ (Gutsman 1789); 19. st.: *bik* ‘der Stier’ (Jarnik 1832: 52), *bik* ‘Stier’ (Freyer 1842: 6).
- Psln.** **bīk* m ‘taurus’, delno tudi **bīk* ‘isto’, prim. pkm. refleks Gsg;
- = hrv., serb. *bīk*, g *bika/bika* ‘taurus’, mak. *bik* ‘isto’, blg. *bik(ḱt)*, str. *byk̑*, r. *býk*, g *byká*, ukr. *býk*, g *byká*, br. *býk*, g *byká*, p. *byk*, g *-a*, č. *býk*, g *-a*, slš. *býk*, g *-a*, dl. *byk*, g *-a*, gl. *byk*, g *-a* (SP: I:473);
- < **psl.** **býk̑* m, g *byká* ‘taurus’ (ap B) ob le sln. znaku za ap A **býk̑* ‘isto’; toda psl. dial. tudi sin **bīk̑* m, g *bīká* ‘taurus’ (sln.-hrv.-serb.) in **buk̑* m ‘taurus’ (sln.-dl.).
- Ⓔ Psl. sin **býk̑/byk̑*, **bīk̑*, **buk̑*, vse ‘samec krave, taurus’ so nomina agentis iz psl. **byk̑āti*, **bīk̑āti* in **bukati* v pomenu ‘oglašati se (o govedu), mukati ipd.’, od kate-

B

rih je v slov. svetu dobro potrjen le **bukati* (SP: I:443), prim. sln. dial. *búkati* -am impf 'rjoveti (o govedu), mukati' (rez. – Pleteršnik), rez. *búkanje* n 'rjovenje, mukanje' (Steenwijk 1992); ta slov. poimenovanja za bika, ki so verjetno zaradi potrebe po spolskem razlikovanju med kravo in bikom nadomestila pida. generično oznako za govedo **g^oou-* 'krava, bik', to žival označuje po njenem oglašanju (Skok 1971–1974: I:95; Bezljaj ESSJ: I:20s.; SP: I:473s.).

Ⓢ^{BD} Psl. ***bykati/bøkati/bukati* 'oglašati se (o govedu)'

→ psl. **býkъ* m 'taurus'

→ psl. dial. **bykъ* 'skopljjen samec goveda'

nvn. *Wildochs*

nlat. *Bos moschatus*

→ + ADJ + PRENOS 'pelikan'

→ ZAMENJANA STAVA SESTAVIN

→ psl. **bъkъ* 'taurus'

→ DEM NA -ica

→ MASK NA -in (?)

→ psl. **bukъ* 'taurus'

→ DIAL. DEM NA -ej

sln. *bik¹*;

sln. *bik²*;

⇨^K sln. *divji bik*;

⇨^K sln. *moškatni bik*;

→ sln. *vodeni bik*;

→ sln. *bik vodeni*;

sln. *bak¹*;

→ sln. *bokica*;

→ sln. *bokin*;

sln. *buk*;

→ sln. *bučej*.

▷ bik² ▷ bak¹ ▷ buk ▷ divji bik ▷ moškatni bik ▷ vodeni bik ▷ bik vodeni

bik²

ESSJ 0

bèk m 'vol' (primor. obsoš. (Trenta) – SLA).

Isln. dial. **bîk* m 'vol' > *bèk* (obsoš.); k fonetiki prim. *měš* 'miš' (Trenta – SLA).

- Ⓢ Ker se pomen 'vol' v odrazu psl. **bykъ* pojavlja tudi v r. dial. *byk* (Dalb 1955) ter p. dial. *byk* (SP: I:473) in ker je pomen 'taurus' le arealno najfrekventnejša pomenska specializacija iz prvotnega nomena agentis 'kdor kriči, tuli ipd.', nastanek pomena 'vol' ni nujno interno slovenski.

► bik¹

bik vodeni → vodeni bik

ESSJ 0

bilidica → bilita

ESSJ 0

bilita

ESSJ 0

bilita f 'Mustela nivalis, podlasica' (primor. ter. – Merku GSTN).

Isln. dial. *bilita* f 'podlasica, Mustela nivalis' (ter.).

⇨ furl. *bilite* f 'Mustela vulgaris, podlasica' (NP).

- Ⓢ To je v ženskem spolu substantivizirani furl. adj *bilít*, ki je deminutivna tvorjenka na -it < -itto iz adj *bièl* 'lep'; podlasica je s tem furl. zoonimom ljubkovalno poimenovana kot lepa žival podobno kot it. *bèllula* 'podlasica' ← lat. *bellulus* adj 'prav lep, prav ljubeč' ← *bellus* adj 'lep, čeden' ali nvn. *Schöntierlein* 'podlasica'; vsa omenjena poimenovanja za podlasico kot roparsko žival so odraz jezikovnega tabuja (Battisti, Alessio 1950–1957: 481).

Toda rez. *bèlídica* f 'podlasica' (Pleteršnik po Cafu), kar je Pleteršnik (ali Caf) neustrezno poknjižil rez. *bilídica* 'podlasica' (Steenwijk 1992), je interno sln. izpeljanka na -ica, rez. podstava **bilída* pa je verjetno tako kot ter. *bilita* furl. izvora (prim. Steenwijk, SJ/SLS 3, 2001, 107), čeprav tvorjenke na -ida iz furl. adj *bièl* 'lep' dostopno gradivo ne potrjuje.

bima

ESSJ 0

'bima f 'debela krava', tudi 'debela ženska' (rovť. cerklj. – Kenda-Jež Diss. 2002).

Isln. dial. *'bima* f 'debela krava' (cerklj.).

- Ⓢ Osamljeno in nejasno.

binecESSJ *bīnec*, s.v. *vīlnica*

bīnec m, g -*ncā* 'odraslo dvoletno jagnje' (Krn – Pleteršnik), tudi 'objesten fant' (Pleteršnik); primor. obsoš. *bīnec*, g -*ncā* 'odraslo dvoletno jagnje' (Krn – Erjavec, LMS 1879, 133).

- ⑦ Fem na -*ica* *bīnica* 'enoletno jagnje' (rov. tol. (Temljine) – Kenda 1926).

Isl. dial. **bī:nac* m 'dvoletno jagnje' (zahodno).

- ⑤ Interno slovenska izpeljanka na -*ec* < *-*ecb* iz dial. **bī:n* adj, f -*a* 'dvoleten' z razvojem -*n* iz prvotnega -*m*, ki je značilen za nekatera sln. zahodna narečja; adj **bī:m* 'dvoleten' je bil izposojen iz rom. **bī:mū* adj, f **bī:ma* 'dvoleten' iz lat. *bīmus* 'isto' < **dwi-χimo-* 'tak, ki ima dve zimi' (de Vaan 2008: 71); substantivizacija tega rom. adj je potrjena v it. *bima* 'žival, ki še ni skotila', navadno 'svinja', tudi 'ovca', lombardsko 'dvoletna koza' (Battisti, Alessio 1950–1957: 521), furl. *bīme* 'agnela che ha passato l'anno e non ha figliato' (NP).

Izpeljanka na -*ej* < *-*ěj* (o suf Bajec 1950: 21) iz sln. dial. **bī:n* adj 'dvoleten' je *bīnej* 'Widder' (Janežič 1851), v 18. st. *bīnei* 'ouzhiza, bizika, bizhiza, Schäflein' (Gutsman 1789), v 19. st. *bīnej* 'merkázh, terkazh, Stoßwidder' (Freyer 1842: 6), ki z variantnima pomenoma 'oven' in 'ovčka' kaže na izgubo z etimološkim nastankom določenega séma 'dvoleten'. Na rom. izvor in povezanost z lat. adj *bīmus* sta sklepala že Skok 1971–1974: I:151 in Bezljaj ESSJ: I:21, a fonetičnega razhajanja med sln. *n* in rom. *m* nista razložila. Manj verjetno je, da se v sln. gradivu romanskega izvora ohranja lat. *bīnī* num 'po dva, po dvoje', kot je po Perušku sprejel Trubačev 1960: 78, zavrnil pa že Bezljaj ESSJ l.c.

▷ vilnica

bīnej → *bīnec*

ESSJ 0

bira

ESSJ 0

bīra f 'raca' (Pleteršnik); primor. *bīra* 'raca' (Erjavec, LMS 1882/1883, 197), toda briš. *bīri* 'raca' (Erzetič 2007).

- ⑦ Dem na -*ica* *bīrica* 'račka ali goska' (Erzetič 2007), morda strukturna tvorjenka na -*ka* v kraš. *bīarka* 'raca' (Sovodnje/Savogna d'Isonzo – SLA).

Isl. dial. **bī:ra* f 'raca' (primor.).

- ⑤ Verjetno leksikalizirano iz vabnega klica za race v primor. *bīri*, *bīri* (Erjavec, LMS 1882/1883 l.c.), briš. *bīri*, *bīri*, *bīri* (Erzetič 2007), kar bi bilo mogoče izvajati iz reduciranega sln. imper za 2. osebo **bīraj* > **bīri* iz iter **bīrāti* k **bīrāti* berēšb 'jemati', sln. *brāti* bérem impf 'zbirati, jemati', npr. štaj. *kedaj boste začeli brati?* 'kdaj boste začeli pobirati (o grozdju)', primor. *žganci bero mnogo masla* 'žganci vpijejo, tj. jemljejo, veliko maščobe' (Pleteršnik). Erjavec, LMS 1882/1883, 346 je opozoril na pomensko enak vabni klic v it. *billi!*, *billi!*, ki ga ni bilo mogoče ponovno potrditi.

birka¹ESSJ *bīrka*, s.v. *bīc*

bīrka f 'ovca' (pkm. – Pleteršnik), tudi 'siva koza' (Pleteršnik); panon. pkm. *bīrka* 'ovca' (Novak 1996), po SLA panon. pkm. *bīrka* 'ovca' (Črenšovci, Nedelica, Dolnja Bistrica, Gornja Bistrica, Velika Polana, Beltinci – SLA).

- ⑦ Pkm. adj *bīrkēči* < *-*et'bj* v zvezah *bīrkēči bak* 'oven', *bīrkēča vuna* 'ovčja volna' (Novak 1996).

Isl. dial. **bīrka* f 'ovca' (pkm.).

- ⇐ madž. *bīrka* 'ovca, vrsta ovce' (Novak 1996: 21; SP: I:477; EWU: 108) ⇐ slov., prim. r. dial. *bīrka* 'ovca; jagnje; ovčja koža', ukr. dial. *bīrka* 'ovca; ovčja koža', *bīrka* 'isto', *bīrja* 'ovca (v otroškem govoru)', p. dial. v Podkarpattju *bīrka*, *bīerka*, *berka*, *byrka*, vse 'vrsta ovc (zlasti s kratko in kodrasto dlako)', č. dial. *bīra*, *bīrka*, oboje

B

‘vrsta ovc s kratko in gosto dlako’, slš. *bira*, *birka*, oboje ‘ovca s kratko in kodrasto dlako’ (SP l.c.).

- Ⓔ Slov. poimenovanja za ovco so verjetno leksikalizirani vabni klici za ovco, potrjeni v r. dial. *byr-byr!* ‘vabni klic za ovco’, tudi *byr̃b-byr̃b!* ‘isto’, ukr. dial. *byr! byrr!* ‘zvalnica, s katero se odganja ovce’, *byr̃b-byr̃b!* ‘vabni klic za ovco’, p. dial. *byr byr!* ‘vabni klic za ovco’, ki so nejasnega izvora, a jih je glede konzonantnega zaporedja *b-r* mogoče primerjati z lit. *būrē, būrē, burì burì, būr būr*, vse ‘vabi klic za ovco’, romun. *băr* ‘isto’, *bîr* (Bezljaj ESSJ: I:22; SP l.c.). Zaradi ozkega areala je pkm. *bîrka* ‘ovca’ bolj verjetno izposojenka iz madž., kot da bi bila podedovana slov. beseda. Enako je tudi hrv. *bîrka* ‘vrsta ovce’ (Stulić 1806; Karadžić 1818 z oznako, da beseda izvira iz Bačke; ARj), kajk. *bîrka* ‘ovca’ (Houtzagers 1999) bolj verjetno izposojenka iz madž., prim. Skok 1971–1974: I:156. Bezljaj ESSJ l.c. navaja kor. varianto *pîrka* ‘ovca’, ki pa je ni bilo mogoče ponovno potrditi.

birka² → bira

ESSJ 0

bis

ESSJ 0

bis m ‘bivol, Büffel’ (Cigale 1860), *bis* ‘Auerochs’ (Janežič 1851) = ‘divji vol’ = ‘bivol, tur’.

- ① Adj na -ov v 18. st. *bisov* ‘des Büffels, bubali’ (Pohlin 1781) [bizov].
 Ⓔ 18. st.: *bis* ‘Büffelochs, bubalus’ (Pohlin 1781), *bifs* ‘bivol, Büffelochs’ (Gutsman 1789); 19. st.: *bif* ‘túr, bivol, Auerochs’ (Freyer 1842: 6), *bif* ‘der Auerochs (Taurus ursus ferus. Linn.)’ (Murko 1833a: 16), tudi *bîz* m ‘Auerochs’ (Pleteršnik).

Isln. knjiž. **biz* m ‘divji vol, tur, bivol’ (18. st.);

po izgubi zvena v izglasju *bis* ‘isto’, toda adj na -ov *bizov* (18. st.) še z izvorno zvenečim konzonantom.

- Ⓔ Verjetno je imel prav Pleteršnik, ko je le njemu znano *bîz* povezoval z *bizon*, prim. sodobno *bîzon* ‘Bison bison’, saj je *biz* lahko hipokoristik iz *bizon*, pomen ‘divji vol, tur, bivol’ pa kaže, da je hipokoristik začel označevati evropsko in ne ameriško divje govedo. To sln. besedo kot geselsko iztočnico obravnava Skok 1971–1974: I:165, ki jo razlaga enako kot že Pleteršnik.

► **bizon**

biserka¹

ESSJ 0

bîserka f ‘kokoši podobna domača ptica z grahastim perjem; pegat’ (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *bîserka* f ‘pegat, Numida meleagris’ (20. st.).

- ↔ hrv. *biserka* ‘pëgatka, biba, morska kokoš, Numida meleagris’ (Šulek 1860) ⇐^K *Perl-huhn* ‘Numida meleagris’.
 Ⓔ Pegat je kokoške velikosti z gladkim sivomodrikastim perjem, ki je posuto z belimi večji in manjšimi pegami, ki spominjajo na bisere. Hrv. kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen s svojilnostno izpeljanko na -ka iz hrv. *biser* ‘margarita’; prvotno torej ‘tista z biseri’.

biserka² → bisernica

ESSJ 0

bisernica

ESSJ 0

bîsernica f ‘školjka, ki daje bisere’ (SSKJ), *bisernica* ‘Unio margaritifera, na Nemškem in Češkem v potokih živeča školjka, v kateri se včasih dobijo biseri’ (Erjavec 1875: 385) s sin *potočna bisernica* ‘Margaritana margaritifera’ (CZŽ 1997: 373), *potočna bîsernica* ‘die Flussperlmuschel (unio margaritifera)’ (Pleteršnik), *potočna bisernica* ‘die Flussperlmuschel, Unio margaritifera’ (Erjavec 1864: 133), tudi *prava bisernica* ‘Pinctada margaritifera’ (CZŽ 1997: 374), *prava bîsernica* ‘die eigentliche Perlmuschel’.

schel (meleagrina margaritifera)' (Pleteršnik), *prava bisernica* 'vrsta morske školjke, Meleagrina margaritifera' (Erjavec 1875: 387), *prava bisernica* 'die echte Perlmuschel, Meleagrina margaritifera' (Erjavec 1864: 134), *bisernica* 'ostriga bisernica, Perlmuschel, Perlenmuttermuschel (Meleagrina margaritifera)' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **(potočna) 'bi:sernica* f 'Unio margaritifer' (19. st.).

↔^K nvn. (*Fluss*) *Perlmuschel* 'Unio margaritifer', dobesedno '(potočna) školjka z biseri'.

⊕ Kalk po nvn. kompoz je bil tvorjen s suf *-ica* substantiviziranim *bîsern* adj, f *-a* 'tak z biseri' k *bîser* m, g *-a* 'perla'. Ker so školjke, v katerih se (lahko) najdejo biseri, sladkovodne in morske, je bila taka morska školjka dodatno označena kot prava školjka. Nlat. oznaka *Unio margaritifer* je pleonastična, saj lat. *ūniō* m, g *-ōnis* pomeni '(velik) biser', sestavina *margaritifer* v funkciji nomena agentis, dobesedno 'ki daje/nosi biserre', pa vsebuje izposojenko iz gr. μαργαρίτης m 'biser'. Hrv. *bisernica* 'Perlmuschel (Mya margaritifera)' (Šulek 1860) je paralelni kalk iz iste nvn. predloge. Drugače, kot svojilnostna izpeljanka na *-ka*, je bil iz subst *bîser* m 'perla' tvorjen osamljeni sln. sin *biserka* 'Perlenmuschel' (Janežič 1851).

bisernik

ESSJ 0

bîsernik m 'dnevni metulj z biserno se svetlečimi lisami na spodnji strani kril, Argynnis' (zool. – SSKJ), *bisernik* 'der Perlmutterfalter (argynnis)' (Pleteršnik), *bisernik* 'Argynnis' (Erjavec 1875: 356), *biserniki* m pl 'gospici podobni metulji', *veliki bisernik* m 'der grosse Perlmutterfalter, Argynnis Aglaia', *mali bisernik* 'Argynnis Latonia' (Erjavec 1864: 92).

Isln. knjiž. **bi:sernik* m 'Argynnis' (19. st.).

↔^K nvn. *Perlmutterfalter* 'bisernik, Argynnis' (Schödler 1860: II:502).

⊕ Kalk po nvn. kompoz, ki tega metulja označuje po lisah na spodnji strani kril, podobnih biserovini, je bil tvorjen s suf *-ik* < **-ikъ* iz adj *bîsern*, f *-a* 'tak, ki se lesketa kot biser' k *bîser* m, g *-a* 'perla'.

bistra → bistrina

ESSJ 0

bistranga

ESSJ 0

bistrānga f 'postrv' (Korošec 2018), *bistrānga* 'isto' (Pleteršnik), *bistranga* 'posterv, posterva, Forelle' (Cigale 1860).

⊕ 19. st.: *biftr-anga* 'die Forelle (Salmo Fario. Linn.)' (Murko 1833a: 16).

Isln. knjiž. *bistranga* f 'postrv' (19. st.).

↔ hrv. kajk. *bistranga* 'postrv' (RHKKJ; Hirtz 1928–1956: III:40), *bifztranga* 'isto' (Be-lostenec 1740) ⇔ madž. *pisztráng* 'postrv' ⇔ slov. **pъstrǫgъ* 'postrv' = ukr. *pstrúg* 'isto', *strug* (Grinčenko 1907–1909), p. *pstrag*, č. *pstruh*, slš. *pstruh*, dl. *pstrug* (Miklošič 1886: 271; Skok 1971–1974: II:617; EWU: 1168s.).

Vzglasni *b-* iz *p-*, ki ga potrjuje madž. izposojenka v hrv. kajk. *pistrānga* 'postrv' (Lip-ljin 2002), je verjetno nastal po ljudskoetimološki naslonitvi na *bîster* adj, f *-tra* 'čist', ker je za postrv značilno, da živi v bistrih vodah. Osamljeno *bistrānka* 'postrv' (Drobn-ič 1858) je najverjetneje izposojeno iz hrv. kajk. *bistranka* 'postrv' (Hirtz 1928–1956 l.c.), kar je bilo iz *bistranga* preoblikovano, morda pod vplivom hrv. izglasij na *-anka*. Drugače o hrv. ihtn *bistranga* in *bistranka* Kolomic 1983: 44, ki ju razlaga kot nepo-sredni tvorjenki s psl. **bŷstrъ* adj 'hiter, tekoč; čist'.

► **pestroga**

bistranka → bistranga

ESSJ 0

B

bistrina

ESSJ s.v. *bister*

bistrina f ‘goveje in ovčje ime’ (tolminski hribi, Kanin – Pleteršnik); primor. obsoš. *bistrina* ‘ovčje ime’ (Kanin – Erjavec, LMS 1875, 224), rovt. tol. *bistrna* ‘ime kravi’ (Kenda 1926), *bistrina* ‘ime govedu’ (Erjavec, LMS 1875, 225), toda črnopr. *bístrq* ‘kravje ime’ (Tominec 1964).

Isln. dial. **bi:stra/bi:stina* f ‘ime govedu ali ovci’ (primor., rovt.).

- ⊕ Živalski imeni gotovo vsebujeta psl. adj. **býstrъ*, a verjetno ne v sekundarnem pomenu ‘čist, jasen ipd.’, ampak v primarnem ‘hiter, nagel’, prim. besedne zveze *bister konj* ‘hiter konj’, *bistra voda* ‘hitro tekoča voda’ (Pleteršnik).

bistrovid

ESSJ 0

bistrovid m, g -*vida* ‘ris’ (Pleteršnik), *bistrovid* ‘Luchs’ (Cigale 1860), *bistrovid* ‘Luchs’ (Janežič 1851).

- ⊕ 18. st.: *biftrovid* ‘Luchs, lynx’ (Pohlin 1781); 19. st.: *biftrovid* ‘hevz, levz, lof, lifovt, ojfirovid, Felis lynx, Luchs’ (Freyer 1842: 4), *biftrovid* ‘der Luchs (Felis lynx. Linn.)’ (Murko 1833a: 17), *biftrovid* ‘der Luchs’ (Jarnik 1832: 170).

Isln. knjiž. *bistrovid* m ‘ris, lynx’ (18. st.).

- ⊕ Verjetno prenairejeno iz sin *ostrovid* ‘ris, lynx’ (► *ostrovid*) z zamenjavo *óster* adj, f -*tra* ‘bister’ z *bister* adj, f -*tra* ‘jasen’, npr. *nič ni ušlo njenim bistrim očem* ‘vse je opazila’ (SSKJ), prim. podobno tvorjeno hrv. *bifztro-gled*, kar je metaforična oznaka za risa (Jambrešić 1742).

bivojkica

ESSJ 0

bivojkica f ‘pikapolonica’ (primor. istr. (Nova vas nad Dragonjo) – Giljanović Diss. 2011: 244), toda v Pomjanu *‘pi:kapada’vɔ:jkica* ‘isto’ (OLA L 1, 1988: 172), v Manžanu *pevòjka*, v Marezigah *vojkica* in *pivojkica* (Šivic-Dular, Traditiones 26, 1997, 71).

Isln. dial. ? (istr.).

- ⊕ Nejasno. Ker se v Gažonu pikapolonici pravi *ljubica*, Šivic-Dular, Traditiones 26, 1997 l.c. dopušča možnost, da so poimenovanja preoblikovana iz prvotnega **děuojbka* > sln. *devòjka*. Nesistemske se *b-* namesto prvotnega sln. *d-* pojavlja v besedi za dleto, a je v njej nastanek *b-* verjetno povezan z disimilacijo po dentalnosti, npr. sln. štaj. *b’lɛ:tvu* ‘dleto’ (Mostec – Toporišič, FO 1981: 154), *b’lɛ:tvo* ‘isto’ (Bistrica ob Sotli – Gostenčnik, JZ 28/2, 2022, 120) ← psl. **dlětuō* in dl. *blotko* ‘dleto’ ← **doltko* (Furlan 2016: 114).

bivol

ESSJ s.v. *tür*

bívol m, g -*a* ‘divje ali udomačeno govedo z velikimi rogovi’: v *voz vprežena bivola* (SSKJ), *indijski bivol* ‘veliko pepelnato sivo govedo, ki živi v močvirnatih predelih, Bubalus bubalus’ (zool. – SSKJ), *bívol* ‘bivol’ (Pleteršnik), *navadni bivol* ‘Bos bubalus’, *afrikanški bivol* ‘Bos Caffer’, *amerikanski bivol ali bizon* ‘Bos americanus’ (Erjavec 1875: 279), *bivol*, *amerikanski bivol ali bizon* ‘amerikanischer Büffel oder Bison, Bos americanus’ (Erjavec 1864: 30); prešlo v narečja, prim. dol. kost. *‘bivól* ‘velik bel vol’ (Gregorič 2014), toda po metafori štaj. zgsav. *‘bivól* ‘zelo močen in orjaški moški’ (Weiss 1998) in panon. pkm. *vívol* ‘bivol’ po asimilaciji *v : v* ← *b : v* (Ramovš 1924: 183).

- ⊕ Fem na -*a bivola* (Cigale 1860 s.v. *Büffelkuh*), fem na -*ica bivolica* ‘samica bivola’ (SSKJ), *bivolica* (Pleteršnik), pkm. *vívolica* ‘bivolica’ (Pleteršnik), v 19. st. *bivol-iza* ‘die Büffelkuh’ (Murko 1833a: 17), fem na -*ka bivolka* (Pleteršnik), *bivolka* (Cigale 1860 s.v. *Büffelkuh*); dem na -*če* < *-*bč-e(t-)* ← *-*bcь bivólče* n, g -*eta* ‘bivolje tele’ (Pleteršnik), *bivol-zhè*, g -*ta* ‘das Büffelkalb’ (Murko 1833a: 17); avgm na -*ina* s pejorativno funkcijo v 18. st. *bivolina* ‘ungefchickter Menf., homo ineptiflimus’ (Pohlin 1781); adj na -*ji bivólji*

(SSKJ), adj na *-ski bīvolški* (SSKJ), *bivolsk* (Cigale 1860 s.v. *Büffel*-); *bivolovina* ‘bivolje meso’ (SSKJ); nomen actoris na *-ar* < **-ar’b bīvolar* m, g *-ja* ‘pastir bivolov’ (SSKJ).

- Ⓜ 16. st.: *pivol* ‘Büffel, bubalus’ (Megiser 1592), pri Dalmatinu 1578 in 1584 Gsg *piuola*, vse s sekundarnim interno sln. *p-* iz *b-* pod vplivom vzglasja nemške izposojenke **pi:fəl*; 17. st.: *en voll, bivoll, ali piffil* ‘bison’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *bivol* ‘Büffel, bubalus’ (Pohlin 1781), *bivol ‘turin, divji vol, Auerochs’, ‘Büffel’, ‘bifs, Büffeloche’* (Gutsman 1789); 19. st.: *bivol* ‘der Büffel’ (Jarnik 1832: 37), *bivol ‘túr, bif, Auerochs’* (Freyer 1842: 6), *bivol* ‘der Büffel (Bos buffelus. Linn.)’ (Murko 1833a: 17).

Isln. knjiž. **bi:uol* m ‘Bos bubalus’ (17. st.).

- Prim. enako csl. *byvolb* ‘Bos bubalus’, hrv., srb. *bivō* m, g *bivola* ‘isto’, hrv. kajk. *bīvol* (Lip-ljin 2002), mak. *bivol*, mak. egej. tudi *biul* (Peev 1999–), blg. *bivol*, stč. *byvol*, slš. *byvol*; < **psl.** dial. **bŷuolb* m ‘Bos bubalus’ ⇔ rom. **bu:ʎalŷ* iz lat. *būbalus* ‘Bos bubalus’, kasneje *būfalus* ‘isto’ (oboje prvotnejše ‘afriška gazela’) ⇔ gr. βούβαλος ‘afriška gazela’ (Skok 1971–1974: I:164; ËSSJa: 3:158s.; SP: I:485).

- Ⓜ Gr. βούβαλος m ‘(afriška) gazela’, tudi βούβαλις f ‘isto’ (oboje kasneje tudi ‘bivol’) je verjetno le ljudskoetimološko naslonjeno na gr. βοῦς ‘govedo’ in brez znane etimologije (Frisk 1973: I:256; Beekes 2010: 229). V drugih slov. jezikih obstajajo fonetične variante č. *buvol*, gl. *buwol* ob r. *bújvol*, ukr. *bújvol*, *bújvil*, br. *bújval* ter p. *bawól*, dl. *bawol*, br. dial. *bávol* (Schuster-Šewc 1983–1996: 22; ËSSJa l.c.; SP l.c.), ki lahko kažejo na repliko **buuolb* iz rom. predloge s kračino **buʎalŷ* (prim. Skok 1971–1974 l.c.; Berneker 1908–1913: I:116) in kasnejšo naslonitev na adj **buʎb* ‘divji’ in **uolb* ‘vol’ (Berneker 1908–1913 l.c.; SP l.c.), pri čemer ostaja tip p. *bawól* nejasen (SP l.c.). Iz slov. predlog je bilo izposojeno madž. *bivaly* ‘bivol’, romun. *bívol* ‘isto’ (Miklošič 1886: 27; SP l.c.).

- Ⓜ^{BD} Gr. βούβαλος ‘afriška gazela; bivol’

⇒ lat. *būbalus* > rom. **bu:ʎalŷ* ⇒ psl. dial. **bŷuolb*

→ ASIM v : v ← b : v

→ VPLIV pifel

sln. *bivol*;

→ sln. *vivol*;

→ sln. *pivol*;

⇒ sln. *pifel*.

> pozno lat. *būfalus* > frc. *buffle* ⇒ nvn. *Büffel* > bav. avstr. **püfəl*

▷ pifel

biz → bis

ESSJ 0

bizelj

ESSJ 0

bízalj m, g *-zlja* ‘brenčeči zolj’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *bízalj* m ‘brenčeči zolj’.

- Ⓜ Osamljeno. Pleteršnik je nakazal, da naj bi bila beseda izposojena iz nemščine, kar je zaradi *biesen* ‘bezljati (o živini, ki jo napadajo obadi)’ možno, a ustrezne nvn. predloge **Biesel* ni bilo mogoče najti.

bizen → víza

ESSJ s.v. víza

bizin

ESSJ 0

bizín m ‘vitello, tele’ (primor. ter. – Merku GSTN).

Isln. dial. *bizín* m ‘tele’ (ter.).

- Ⓜ Nejasno.

bizma

ESSJ 0

bizma f ‘Stör’ (Janežič 1851).

- Ⓜ 19. st.: *bisma* ‘kezha, kezhiga, visena, Acipenser, Stör’ (Freyer 1842: 50).

Isln. knjiž. **bi:zma* f ‘Acipenser’ (19. st.).

B

- Ⓔ Ihtionima ni mogoče ločevati od ihtn *víza* (► *víza*) s tvorjenko *vízina*; če je vzglasni *b*-sekundarno lahko nastal iz *v*- pred sprednjim vokalom, pa ni jasno izglasje *-ma*. Morda bi bilo treba izhajati iz *vízina* 'Acipenser' > dial. **bízina*, po redukciji **bízna* in asimilaciji po labialnosti *b* : *m* ← *b* : *n* tipa *pêsem* ← *pêsen* < **pěsnь* nastalo *bizma*.

► **víza**

bizon

ESSJ 0

bizon m, g -a 'severnoameriško divje govedo z močnim oprsjem': *čreda bizonov* (SSKJ), *bizon* 'Bison bison' (CZŽ 1997: 282), *bizon* 'bos americanus' (Pleteršnik), *bizon* 'amerikanski bivol', *Bos americanus*' (Erjavec 1875: 279), *bizon* 'amerikanski bivol', *amerikanischer Büffel oder Bison, Bos americanus*' (Erjavec 1864: 30).

Isln. knjiž. **bi:zon* m 'Bison bison = Bos americanus' (19. st.).

- ⇨ nvn. *Bifon* 'amerikanische Büffel, Buffalo, Bos americanus' (Schödlér 1860: II:428), potrjeno v 18. st. (Kluge 1995: 113) ⇨ lat. *bisōn*, g -*ontis* 'evropski bizon' ⇨ stvn. *wisunt* 'evropski bizon', *wisant* 'isto' (Kluge 1995: 113, 894) < pgerm. **wisund-*, prim. hrv. *bizōn* 'Bison bison' ⇨ nvn.

- Ⓔ Medtem ko je bilo poimenovanje za severnoameriško divje govedo v lat. tvorjeno s prenosom s poimenovanja za evropskega bizona, pri nas imenovanega *zóber* (► *zober*), ostajata izvor in etimologija pgerm. **wisund-* nejasna, prim. Kroonen 2013: 588s. Čeprav je zoon *bizon* potrjen šele v 19. st., njegov starejši obstoj v slovenščini sicer v pomenu 'divji vol, tur, bivol' potrjuje hipokor *bis*.

▷ *bis*

bižat'

ESSJ 0

bizàt m 'anguilla', *bižàt* 'isto', *bižâk* (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999) s sekundarnim -*k* ← -*t* (o pojavu Furlan, Zb Orožen 2011: 46s.), kraš. *b'žat* (Nabrežina – Godnič, SMZ 2–3, 1979, 109), *bə'žat* (Nabrežina, Križ, Kontovel – Cossutta 2015: 207).

Isln. dial. **bi'ža:t* m 'jegulja' (primor.).

- ⇨ it. trž. *bišato* m 'jegulja' (Doria 1987), it. ben. *bisato* 'morska ali rečna jegulja, ki ne preseže teže 3 liber, tj. od 900 do 1500 gramov' (Boerio 1867), it. piran., it. izol. *bi'žato* 'jegulja' (Cossutta 2015 l.c.), it. kopr. *bifàto* 'isto' (Manzini, Rocchi 1995), kar je bilo sprejeto v it. knjiž. *bisatto* 'majhna jegulja' (Battisti, Alessio 1950–1957: 529), furl. *bisàt* m 'jegulja', *bisàte* f 'isto' (NP).

- Ⓔ Vinja 1986: I:157 sprejema razlago v Battisti, Alessio 1950–1957: 529, da je it. ben. *bisato* 'majhna jegulja' izpeljanka na -*ato* = it. knjiž. -*atto* iz substantiva, ki se ohranja v it. knjiž. *biscia* 'nestrupena kača' < pozno lat. *bīstia* za lat. *bēstia* 'divja žival, zver', češ da so poimenovanja za jeguljo pogosto pomensko motivirana s 'kača', toda Doria 1987: 75 opozarja na fonetično nevzdržnost izvajanja, ker se prvotno zaporedje -*sc(i)-* ne bi razvilo v lenirani -*s-* [ž], zato izvaja iz it. ben. *bišo* adj 'siv, pepelnate barve', it. knjiž. *bigio* 'siv, temen, črn'. Vinja 1986 l.c. izpostavlja, da je leksem prvotno označeval le razvojno stopnjo v rasti jegulje in da je sinonimija sekundarna.

Iz it. ben. predlog je bilo izposojeno tudi hrv. *bižat* 'jegulja' (Labin – Milevoj 2006), *bižat* 'isto' (Sali na Dolgem otoku – Hirtz 1928–1956: III:41), *bižat* 'isto' (Vrgada – Jurišić 1973; Skok 1971–1974: I:165).

▷ *bižat*² ▷ *bežak*

bižat²

ESSJ 0

bižatō m 'postrv', pl *bižâtę* (primor. notar. (Kolonkovec (Trst)/Coloncovec (Trieste)) – SLA).

Isln. dial. **bi'ža:t* m 'postrv' (notr.) ← 'jegulja'.

- Ⓔ Verjetno preneseno s primor. poimenovanja za jeguljo, prim. kraš. *bə'žat* (Nabrežina, Križ, Kontovel – Cossutta 2015: 207), zaradi podobnosti, ker ima postrv kljub luskam sluzasto/gladko kožo.

► *bižat'*

blago

ESSJ s.v. *blāg*

blagô n 'goveja živina': *pastir zavrača blago iz detelje* (dial. zahodno – SSKJ), *blagô* 'živina', *strižno blago* 'živina, ki daje volno' (Pleteršnik), *blago* 'Viehreichthum' (Cigale 1860 s.v. *Vieh*); primor. ter. *blāyo* 'bestiame', *blaó* 'isto' (Spinozzi Monai 2009: 201, 118), *bláo/blāyo/blayúó* 'l'insieme degli animali da stalla' (Merkù GSTN), kraš. *blayú* 'Wäre', 'Vieh' (Štrekelj 1887: 417), istr. *'blago* 'živina' (Jakomin 1995), *blāgo* 'isto' (Tomšič 1991: 303), dol. bkr. *blāgo* 'živina' (Šašelj 1906–1909: I:242), kost. *b'lagu* 'goveja živina, govedo' (Gregorič 2014).

- Ⓙ Dem na -ce dol. bkr. *blāžce* (Šašelj 1906–1909: I:243), kost. *b'la:šce* (Gregorič 2014).

Psln. dial. **blagô* n 'živina' (primor., dol.);

- = hrv. dial. *blāgo* n 'živina' (Vodice, Žumberak – Skok 1971–1974: I:167), v Istri *blāgo* 'isto' (Ribarić 1940: 132);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **blāgo* n 'živina, domače živali' ← psl. **bōlgo* n 'dobrina, imetje, bonum' (Bezljaj ESSJ: I:23; Skok 1971–1974: I:167; SP: I:305) ← psl. **bōlgъ* adj, f *bolgā* 'dober, bonus'.

- Ⓔ Sln.-hrv. dial. pomenska specializacija v ničto substantiviziranem psl. adjektivu **bōlgo* n iz prvotnega 'dobro, imetje' na označevanje domačih živali odraža percepcijo, da je tisto, kar človek ima/poseduje, dobro, in da del imetja ob nepremičnem predstavlja tudi premično, tj. domače živali.

blasa

ESSJ s.v. *blāsa*

blāsa f 'goveje ime' (rovtn. tol. – Pleteršnik); tol. *blāsa* 'ime goveda (sivi kravi)' (Erjavec, LMS 1875, 225).

Isl. dial. **b'la:sa* f 'ime goveda' (tolm.).

- Ⓔ Ničto onimizirano iz sln. dial. *blāsa* f 'svetla lisa na konjskem čelu' (Miklošič 1867: 321; Pleteršnik; Bezljaj ESSJ: I:24), kar je bilo izposojeno iz srvn. *blasse* 'bela lisa ali progna na čelu živali', tudi 'bela lisa na prednji strani stavb ali drugih predmetov', *blas-ros* 'konj z belo liso na čelu' (Lexer 1872–1878) iz srvn. *blas* 'bled', stvn. *blas* 'tak, z belo zvezdo (o konjih)' (Kluge 1995: 119; Pfeifer 2000: 148s.; EWA: II:162).

Iz iste srvn. predloge je bilo izposojeno dl. *blasa* 'bela lisa; preča (v laseh)' ob gl. *plesa* 'isto' iz n. dial. *Plesse* (Schuster-Šewc 1983–1996: 1100). Preglašeno varianto potrjuje nvn. *Blesse* f 'bela lisa na čelu ali nosu', 'krava/konj z belo liso na čelu ali nosu', starejše *Blässe* 'isto', kor. n. *plěsse* f 'bela lisa na čelu npr. volov, konj, krav', pogosto 'kravje ime', toda kor. n. tudi *plás* m 'bela lisa na čelu npr. volov, konj', tudi 'ime volu, konju z belo liso na čelu' (Lexer 1862: 31, 29), tirol. n. *blass* m 'bela lisa na čelu živali', 'ime živali z belo liso na čelu' (Schatz 1955–1956).

Izposoja iz srvn. predloge je bolj verjetna, ker bi se iz stvn. istopomenske predloge *blasa* (tako Bezljaj ESSJ: I:24 po Striedter-Temps 1963: 93; korenska povezava že Štrekelj, ČZN 5, 1908, 59) v sln. glasila **blosa*; k fonetiki prim. Striedter-Temps 1963: 28.

blask

ESSJ *blāsk*

blāsk m, g -a 'Kreuzschnabel' (Pleteršnik), *blask* 'mali krumpež, prebrač, krivokljunec, krivonos, grinec, kleinfchnäbliger Kreuzfchnabel (Loxia curvirostris)' (Cigale 1860 s.v. *Kreuzfchnabel*), *blask* 'Kreuzfchnabel' (Janežič 1851).

B

- Ⓜ 19. st.: *blafk* ‘mali krúmpesh, prebrazh, krivokljun, wind. grinz, Loxia curvirostra, kleinfnhnäblicher Kreuzfnhnabel’ (Freyer 1842: 22).

Isln. dial. *blask* m ‘mali krivokljun, Loxia curvirostra’.

- Ⓜ Osamljeno. Ker hrv. *dlafzka* (Dalmacija – Belostenec 1740) in č. *dlask* označujeta dleska in ker je vzglasje *bl-* lahko sekundarno nastalo iz *dl-*, prim. sln. dial. *blesák* ‘dlesk, Coccothraustes coccothraustes’ (► *blesak*), hrv. *blesk* ‘isto’ (Zagreb – Hirtz 1928–1956: II:17), sln. dial. *b'lę:tvu* ‘dletu’ (Mostec – Toporišič, FO 1981: 154), *b'lę:tvo* ‘isto’ (Bistrica ob Sotli – Gostenčnik, JZ 28/2, 2022, 120) ← psln. **dlętuō* in dl. *blotko* ‘isto’ < **doltko* (Furlan 2013: 114), je ornitonim lahko nastal po prenosu z variantnega slov. ornitonima **dlasko* (podobno že Bezljaj ESSJ: I:24). Nastanek **bl-* ← **dl-* je zaradi sistemske spremembe psln. **dl* > sln. *l* starejši od slovenskega sistema.

► **dlesk**

blatež

ESSJ 0

blatež m ‘rečni piškur, Petromyzon fluviatilis’, ‘potočni piškur, Petromyzon planeri’ (Munda 1926: 11).

- Ⓜ 19. st.: *blatesh* z opombo »noch unbestimmt« (Freyer 1842: 50).

Isln. knjiž. **b'la:tež* m ‘rečni piškur, Petromyzon fluviatilis’ (20. st.).

- Ⓜ Ihtionim kot tvorjenka na *-ež* < **-ežb* s pomensko podstavo ‘kar je v zvezi z blatom’ iz sln. *bláto* n ‘lutum’ < psln. **bōlto* ‘močvirnato nižinsko območje’ se je verjetno prvotno nanašala na črvasto ličinko sladkovodnega piškurja, ki se zakoplje v blato in hrani s planktonom (CZŽ 1997: 26).

blatnica

ESSJ s.v. bláto

blátnica f ‘squalius Agassizii, neka riba iz Nevljice pri Kamniku’ (Pleteršnik) = gor. *blátnica* ‘Telestes agassizii, riba iz Nevljice pri Kamniku’ (Kamnik – Erjavec, LMS 1882/1883, 277).

Isln. dial. *blátnica* f ‘blistavec, Leuciscus agassizii = Telestes Agassizii’ (gor.).

- Ⓜ Osamljeno. Ker se do 15 cm dolga ribica hrani tudi s talno hrano (Munda 1926: 28), je možno, da substantiv na *-ica* iz besedne zveze **blatna riba* z adj *bláten*, f *-tna* ‘muljast’ iz *bláto* n ‘lutum, palus’ < psln. **bōlto* (Bezljaj ESSJ: I:24) označuje prav značilnost, da se zadržuje tudi na blatnem dnu bistrih tekočih voda. Sicer je ribica izrazito pisana: na hrbtu siva z modrim bleskom, na bokih srebrnkasta, vzdolž telesa se vleče črnovijoličast pas, pobočnica, rob čeljusti in koreni plavuti (razen repne) so oranžasti, ostali deli plavuti prosojni, hrbta in repna plavut pa sivi; ob drstenju so vse barve bolj izrazite, zlasti vijoličasta progla nad pobočnico (Munda 1926 l.c.).

blavor

ESSJ 0

blavor m ‘Ophisaurus apodus’ (CZŽ 1997: 343), *blavor* ‘Ophisaurus apodus, žoltoplaz; slepcu podoben, a mnogo večji kuščar’ (Gradivo SSKJ).

Isln. knjiž. *blavor* m ‘Ophisaurus apodus’ (20. st.).

- ⇒ hrv. *blāvōr* m, g *-ora* ‘Ophisaurus apodus, žoltoplaz’ (Jurančič 1986; Antić 1991).
- Ⓜ V hrv. je *blāvōr* ‘Ophisaurus apodus, žoltoplaz’ nastalo po terminologizaciji 20. st. iz homonimnega ljudskega termina, ki označuje praviloma nestrupeno kačo, npr. v Črni gori je *blavor* »velika zmija zubata, za koju kažu da ne kolje ljudi, nego zmije koje ljude kolju« (ARj), »U Dalmaciji i u Hercegovini ne tuku blavore, jer vele, da tamane zmije« (Hirtz 1928–1956: I:9). Tudi č. *blavor* v *blavor žlutý* ‘Ophisaurus apodus = Pseudopus apodus’, kar pomensko ustreza zastarelemu *želtopusik* ‘isto’, je bilo izposojeno iz hrv.

► **molaver**

blažij

ESSJ 0

blážíj m ‘neka pisana vrtna stenica’ (rovt. tolm. (Ljubinj) – Kenda 1926).

Isln. dial. *blážíj* m ‘vrsta stenice’ (tolm.).

- Ⓔ Osamljeno. Na podlagi kor. obir. *wè:lqa nò:č* ‘Samtmilbe (scharlachrote Erdmilbe)’ (Karničar 1990) ← *velika noč* f ‘Ostern, sollemnitas paschae’ (► *velika noč*), ki pomen-sko najverjetneje ustreza knjiž. *žámetna pršica* f ‘Trombidium holosericeum’, bi bilo možno sklepati, da je tolm. oznaka za pršico nastala po enakem prenosu z dial. poi-menovanja za veliko noč ← pomlad, in sicer iz **vilažaj* < **uý-laž-aḡb* v sekundarnem pomenu ‘velika noč’, prim. primor. rez. *vīlažaj* ‘pomlad’ (Njiva/Gniva – SLA), *vīlažeī* ‘isto’ (V Bili/San Giorgio – SLA), toda z drugačnim akc mestom obsoš. *bláži* ‘pomlad’ (Bovec – SLA; Ivančič Kutin 2007 s.v. *blažji*) < **-ij* < **-ej* < **-aj* in z redukcijo prvega zloga šele po dial. razvoju *b-* iz *v-* pred sprednjim vokalom. Pleteršnik po Cafu namreč sporoča, da variantna tvorjenka *vilēžaj* ‘pomlad’ < **uy-lēž-aḡb* pomeni tudi ‘velika noč’. Poimenovanja za žametno pršico so po prenosu s poimenovanj za veliko noč verjetno nastala na podlagi asociacije z rdečo barvo velikonočnih pirhov, prim. tudi sin *alelú:ja* (► *aleluja*). Telo žametnih pršic je namreč živo rdeče (CZŽ 1997: 437).

Kendova predstavitev entomonima z izglasnim *-j* lahko odraža redukcijo iz **blažíj* pred razvojem v **blaži* ali pa hiatni *-j-* iz stranskih sklonov, prim. obsoš. *bláži* m, g *blážiija* ‘pomlad’ (Trenta – SLA).

bleberica

ESSJ 0

bléberca f ‘*bréberca*, scoiattolo’ (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 182, 350), nad. *bléberca* ‘*vjèverca*, *vjevèrca*, *bjèberca*, *brèberca*, scoiattolo’ (Rigoni, Salvino 1999).

Isln. dial. **bléberica* ‘veverica’ (ter., nad.);

po disimilaciji *r : l* ← *r : r* tipa sln. dial. *lōr* iz *rōr* ‘dimnik, peč’ (Furlan v Bezljaj ESSJ: III:197; Ramovš 1924: 314) nastalo iz primor. dial. **bréberica* ‘veverica’.

► **breberica**

blekaš

ESSJ s.v. *blējati*, *blekáti*

blekaš m ‘Blöker, kozel, ki rad blekeče’ (Pleteršnik); rovt. tolm. *blékaš* f ‘ime kozi z belimi lisami’ (Kenda 1926) s sekundarnim ženskim slovničnim spolom pod vplivom denotata ženskega naravnega spola, *blekaš* m ‘kozel, ki rad blekeče’ (Erjavec, LMS 1875, 223).

Isln. dial. **ble'ka:š* m ‘kozel’ (tolm.) < **blekašb*.

- Ⓔ Osamljeno, a gotovo korensko povezano z *blekáti* -*âm* impf ‘blejati’ < **ble-kā-ti* onomatopejskega izvora (Bezljaj ESSJ: I:26), čeprav ni mogoče jasno razločiti, ali je zoonim izhodno nomen agentis na *-aš* < **-ašb* ali pa je izpeljanka iz subst **blek* m ‘blejanje’, ki v slovenščini sicer ni potrjen. Sém ‘(bela) lisa’, ki se pojavlja pri predstavitvi pomena tolm. *blékaš* f ‘ime kozi z belimi lisami’ (Kenda 1926), je verjetno sekundaren in je lahko nastal po asociativni povezavi s sln. dial. *blēk* m ‘madež, lisa’.

blesak

ESSJ 0

blesák m ‘frosone, frisotto’ (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 89) = ‘dlesk (ptica pevka).

Isln. dial. *blesák* m ‘dlesk, Coccothraustes coccothraustes’ (ter.);

gotovo fonetično razvito iz psl. dial. **dleskъ* ‘dlesk, Coccothraustes coccothraustes’, prim. sln. *dlěsk* m ‘Coccothraustes coccothraustes’, in s sekundarnim polglasnikom v izglasju *-sk* in asimilaciji *bl-* ← *dl-*, ki je znana tudi v hrv. *blesk* ‘Coccothraustes coccothraustes’ (Zagreb – Hirtz 1928–1956: II:17), *Blezk pticza* ‘Rubicilla, *dlařzka*’ z oznako, da je primer *dlařzka* znan v Dalmaciji (Belostenec 1740). Enako asimilacijo

B

potrjuje tudi sln. dial. *b'le:tvu* 'dleto' (Mostec – Toporišič, FO 1981: 154), *b'le:tvo* 'isto' (Bistrica ob Sotli – Gostenčnik, JZ 28/2, 2022, 120) ← psln. **dlětuō* in dl. *blotko* 'isto' < **doltъko* (Furlan 2013: 114), toda v primeru tega ornitonima je nastanek **bl-* ← **dl-* zaradi sistemske spremembe psl. **dl* > sln. *l* verjetno starejši od slovenskega sistema.

► dlesk

blinka → belinka

ESSJ 0

bliska

ESSJ 0

bliska f 'cincia, ballerina gialla' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999) = 'Motacilla flava', tudi *bliska* 'capinera' = 'črnoglavka' (Sovodnje/Savogna – Rigoni, Salvino 1999), kor. obir. *bli:sqa* 'Bachstelze, potočna pastirica' poleg *pli:sqa* 'isto' (Karničar 1990).

Isln. dial. **bli:ska* f 'pastirica, Motacilla' (primor., kor.);

ornitonim je od sin *pliska* 'Motacilla' različen le v zvnečem vzglasju, ki se potrjuje tudi v hrv. *bliska* 'Motacilla alba' (Slatina v Slavoniji, Ogulin – Hirtz 1928–1956: II:18), ukr. *blýska* 'Motacilla ripivaga' (Grinčenko 1907–1909), č. dial. *bliska* 'pastirica' (Machek 1968: 460), slš. *blýska* 'isto' (Kálal 1924). Morda je tako kot vzglasni *f-* (► fliska) tudi *b-* iz prvotnega *p-* znak ekspresivizacije ornitonima. Ni verjetno, da bi vzglasni *b-* iz prvotnega *p-* nastal pod vplivom **blyskati* 'fulgurare', kot je sklepal Bulahovskij 1978 (= 1948): 235.

► pliska'

bliskalica → bolskalica

ESSJ 0

bliskavica → blistavec

ESSJ 0

blistavec

ESSJ 0

blistavec m, g -vca 'v bistrih vodah živeča majhna riba s temno vijoličasto črto vzdolž bokov, Leuciscus agassizi': *blistavec* je bil priljubljena vaba za lov na postrvi (zool. – SSKJ), *blistavec* 'Telestes Agassizii Heck.', 'Telestes Savigny Bon. ali muticellus' (Munda 1926: 28, 41).

Isln. knjiž. **bli:stavac* m 'Leuciscus agassizi' (20. st.).

- ☞ Ihtionim kot izpeljanka s suf -ec < **-bcb* iz adj **blistāv* 'bliskav, bleščeč, lesketajoč se' to majhno sladkovodno ribo označuje po značilnem modrem blesku hrbta in srebrnkastih bokih (Gradivo SSKJ). Podobno pomensko motiviran je sin **bliskavica** 'blistavec, Telestes Agassizii Heck.' (Munda 1926: 28), le da je bila substantivizacija iz adj *bliskāv*, f *bliskáva* 'bleščeč, lesketajoč se' izvedena s suf -ica.

Medtem ko se verbalna predloga za adj *bliskāv* v sln. potrjuje z *bliskati* -am impf 'odbijati iskrečo se svetlobo' (SSKJ), za sinonimni adj **blistāv* ni potrjena, oba člena, tj. adj in glagol, pa sta znana v hrv., srb. *blistati* (se) 'bleščati, blesteti', adj *blístav* 'bleščeč, svetlikajoč se'. Čeprav hrv. oz. srb. neposredne predloge za sln. ihtn *blistavec* ni bilo mogoče najti, je možno, da ni domača tvorjenka, ampak izposojenka.

boa

ESSJ 0

bôa f 'zelo velika nestrupena tropska kača; udav': *napadla ga je ogromna boa*; po metafori tudi 'velik ženski krznen ovratnik, ki ni prišit': *okrog vratu si je ovila soboljo boo* (SSKJ).

Isln. knjiž. *bôa* f 'zelo velika nestrupena tropska kača, udav' (20. st.).

- ↔ nlat. *Boa* (*constrictor* itd.) ali agl. *boa* 'udav, boa' iz nlat. *Boa*.

- ☞ Nlat. *Boa* kot prva sestavina več dvobesednih terminov, ki označujejo orjaške kače, je bila povzeta po lat. *boa* f 'neka vodna kača, ki se prisesa na kravo' (Plinij – Wiethaler 1993–2007: I:452) neznanega izvora (Walde, Hofmann 1938–1954: I:110), toda

v Witczak, Kowalski, Rychlo, SR 71/4, 2023, 362ss. se lat. *boa* enači z jslov. **guiǎ* f ‘kača’ (► guja) in izvaja iz pide. dial. **g^uou-jeH₂*, kar naj bi bilo enako kot sti. *gavyǎ*- f ‘želja po posedovanju goveda; želja po kravjem mleku’ v ženskem spolu substantivizirani adj **g^uou-io-* k pide. **g^uou-* ‘govedo’ in bi kazal na ljudsko prepričanje, da kače se sajo kravje mleko. L. Repanšek, ustno opozarja, da je sti. leksem deverbativni abstractum k denominativnemu glagolu *gav-yá-* ‘stremeti za govedom, želei govedo’ in da je zato genetična povezanost z jslov. in lat. primeroma vprašljiva. Sln. sinonim je *udāv* (► udav).

boba → bukva

ESSJ 0

bobak

ESSJ 0

bobak m ‘stepski svizec, Marmota bobak’ (CZŽ 1997: 367), *V nasprotju z alpskim svizcem živi tako imenovani bobak le na planotah in visokih stepah vzhodne Evrope in Azije; zato ga imamo tudi za stepnega svizca* (Miroslav Zei 1957 – Gradivo SSKJ), *Krznobobaka ali murmla je kožuh stepskega svizca, ki živi po ruskih stepah. Krznobobaka spada med srednje trpežne, dlako ima lepo bleščečo, največkrat jo barvajo z rjavo in črno barvo* (M. Cvenkel, R. Pečenko 1964 – Gradivo SSKJ).

Sln. knjiž. *bobak* m ‘stepski svizec, Marmota bobak’ (20. st.).

⇐ nlat. (*Marmota*) *bobak* m ‘stepski svizec’;

bolj je verjetno, da je bil ta neologizem v slovenščino izposojen iz druge sestavine nlat. oznake, kot pa da bi bil izposojen iz č. ali slš. *bobák* ‘svizec’ oziroma p. *bobak* ‘isto’, najverjetneje vzhodoslovanskega izvora, prim. ukr. *bobák* ‘svizec’ (Anikin 2007–: 2:80). To gradivo je bilo tudi vir za nlat. oznako (*Marmota*) *bobak*.

► **bajbak**

bobek → kolibri

ESSJ 0

boben

ESSJ *bôben*

bôbnj m ‘čmrlj’ poleg *čmèrl* ‘isto’ (primor. banjš. (Podlešče) – SLA).

⊙ Prek vzdevka ničto onimizirano v cgn *Boben* (ZSSP) in iz tega cgn *Bubnich* (Gorica), kar Merku 1982: 13 izvaja neposredno iz *bôben* m ‘tympanum’.

Sln. dial. **bo:bən* m ‘čmrlj’ (kraš.).

⊕ Bezljaj ESSJ: I:28 je primerjal s hrv., srb. *būmbār* ‘čmrlj’, mak. *bumbar* ‘isto’, blg. *br̃mbar*, kar je gotovo korensko sorodno. Zaradi homonimije s sln. *bôben* m ‘tympanum’ iz psl. **bqbъnъ/bqbъnъ* (SP: I:350), ki se v širšem slov. svetu kaže kot star vojaški termin, je možno, da je sln. pomen ‘čmrlj’ tako kot ‘tympanon’ ena od pomenskih specializacij iz prvotnega nomena agentis ‘kdor se glasno oglašča, doni, brenči ipd.’ iz **bqbъnati* ‘brenčati, doneti, ropotati ipd.’ (SP: I:349). K taki razlagi napeljuje mlajši nomen agentis na -ač iz sln. **bobnjati*, prim. *izbobnjati* ‘izbobnati’ (Pleteršnik), v sln. dial. *būbñāč* m ‘čmrlj’ (panon. pkm. (Velika Polana) – SLA).

Psl. koren **bqb-* je verjetno onomatopejskega izvora, prim. gr. βόμβος m ‘zamolklo donenje, bobnenje, šum’, lat. *bombō* m, g -*ōnis* ‘troč’, lit. *baĩmbalas* ‘čmrlj’, kar je besedotvorno najbližje sti. *bambhara-* m ‘čebela’ (Bezljaj ESSJ l.c.; Mayrhofer 1992–2001: III:364).

bober

ESSJ *bôber*

bôber/bóber m, g -*bra* ‘vodni glodavec z dragocenim krznom in ploščatim luskinastim repom’: *bobri gradijo jezove* (SSKJ), *bóbər*, g -*bra* ‘castor fiber’ (Pleteršnik), *navadni bober* ‘Castor fiber’ (Erjavec 1875: 261), *bober* ‘Biber, Castor fiber’ (Erjavec 1864: 25), *bober* ‘daber, pibra, breber, Biber (Castor fiber)’ (Cigale 1860), *bovr* ‘Biber’ (Janežič 1851).

B

① Pos adj na *-ov bôbrov/bóbrov* in od tod fem *bôbrovka/bóbrovka* ‘samica bobra’, tudi ‘kučma iz bobrovega krzna’, ter *bobrovína* ‘bobrovo krzno’ (SSKJ).

② 19. st.: *bober* poleg *beber* in *breber* ‘der Biber’ (Jarnik 1832: 166).

③ Ni jasno, ali se zoonim ohranja v cgn *Bobbera, Bobera* (ZSSP), v Černjejskem rkp. *Suuan Bobera* (Merkù 1982: 11).

Psln. **bôbŕ* m ‘bober, Castor fiber’; drugače Bezljaj ESSJ: I:29, ki je zaradi nepotrjenosti te zoonimske variante za bobra v sln. toponomastiki sklepal na izposojjo iz č. ali r.;

• = hrv. *bobr* ‘Castor fiber’ (Mikalja 1649; Stulić 1806; ARj), blg. *bòbr* ‘isto’, str. *bobrŕ*, r. *bóbr*, g. *bobrá*, tudi *bobër*, g. *-brá*, ukr. *bobér*, g. *-brá*, br. *bobër*, g. *-brá*, p. *bóbr*, g. *bo-bra*, stp. *bóbr*, g. *bobru*, č. *bobr*, g. *-a*, slš. *bobor*, g. *-bra*, dl. *bobr*, g. *-a*, gl. *bobr*;

< **psl.** **bòbrŕ* m, g. *bobrŕ* ‘Castor fiber’ (ap B) ima ob dial. **bèbrŕ* m ‘isto’ sekundarni korenski vokal, ki je verjetno nastal pod vplivom konzonantnega okolja *b : b*;

ob korenskem vokalu **-e-* in **-o-* slov. gradivo potrjuje tudi **-b-* v str. *bòbrŕ* ‘Castor fiber’, posredno v hrv. *däbar* m, g. *-bra* ‘Castor fiber’ ← psl. **bòbrŕ*, kar je treba pove-zovati z lat. *fiber*;

♦ < **pide.** **b^he-b^hr-ú-/b^he-b^hr-ó-* (slov., balt., germ., lat.) in **b^hi-b^hr-o-* (slov., lat.), oboje ‘Castor fiber’.

④ Pide. poimenovanje za bobra se povezuje s formalno najbližjim sti. *babhrú-* adj ‘rjav, rdečkastorjav’, zaradi česar naj bi bila ta žival označena po rjavkasti barvi kožuha, korenska variantnost **b^heb^hr-/b^hib^hr-* pa se razlaga s prvotno ejevsko in ijevsko reduplikacijo pide. korena **b^her-* ‘rjav’, ki se ohranja v germ. **beran-* m ‘medved’, prim. stvn. *bero* ‘isto’, srvn. *ber*, nv. *Bär*, stagl. *bera*, agl. *bear* (Trautmann 1923: 28; Bezljaj ESSJ: I:29; SP: I:290; Puhvel, FS Kronasser 1982: 180; EIEC: 57; ALEW: 108; de Vaan 2008: 217s.; EWA: I:564). Drugače o prvotni pomenski motivaciji Oettinger, IE Verb 2012: 241ss. (sprejema Cohen, Etymology 2017: 124), ki v pide. zoonimu prepozna koren **b^her-* ‘nesti’, češ da naj bi bil bober prvotno poimenovan ‘tisti, ki neprestano nosi (veje)’, ko si gradi svoje prebivališče.

⑤^{BD} Pide. **b^he-b^hr-ú-/b^he-b^hr-ó-* m ‘Castor fiber’

> psl. *bèbrŕ* m ‘Castor fiber’

→^{INTERKALACIJA} r j slov. **brèbrŕ*

→^{ASIMILACIJA} ob *b : b* psl. **bòbrŕ*

pide. **b^hi-b^hr-o-* m ‘Castor fiber’ (lat. *fiber*)

> psl. **bòbrŕ* m ‘Castor fiber’ (str. *bòbrŕ*) →^{DISIM} d : b ← b : b **dòbrŕ*

> hrv. *däbar*

> pgerm. **bebura-* > stvn. *bibur*, *bibar*, srvn. bav. *piber*

▷ *daber* ▷ *beber* ▷ *piber*

sln. *beber*;

→ sln. *breber*;

sln. *bober*;

⇒ sln. *daber*;

⇒ sln. *piber*.

bobnarica

ESSJ 0

bôbnarica f ‘nočna močvirska ptica, Botaurus stellaris’: *bobnarica buka*, *ruči* (zool. – SSKJ), toda *mala bobnarica* ‘čapljica, močvirska ptica golobje velikosti s črnim perjem po hrbtu, Ixobrychus minutus’ (zool. – SSKJ), starejše ‘*Ardea minuta*’, *velika bobnarica* ‘*Botaurus stellaris*’, *mala bobnarica* ‘*Ixobrychus minutus*’ (CZŽ 1997: 34), *bôbnarica* ‘*ardea stellaris*’ s sin *povodnji boben* (Pleteršnik), v katerem ima adjektiv hiperkorogiran *-nj-* iz *-n-*, *bobnarica* ‘*bukač*, *Ardea stellaris*’ (Erjavac 1875: 309), *bob-narca* ‘*Rohrtrommel*’ (Janežič 1851).

⑥ 19. st.: *bubnarza/bóbnarza zháplja* in sin *povódni bóben* ‘*ponózhni vran*, *netezhnik*, *nozhni kluk*, *Ardea stellaris*, *Rohrdommel*, *Reiher*’ (Freyer 1842: 30).

Isln. knjiž. **bô:bnarica* f ‘*Botaurus stellaris* = *Ardea stellaris*’ s sin *povodni boben* ‘isto’ (19. st.).

- Ⓔ Ob metaforičnem poimenovanju *povodni boben*, ki z jedrno sestavino to nočno močvirsko ptico enači z bobnom, je sin *bobnarica* fem na *-ica* iz *bōbnar* 'kdor igra na boben' iz sln. *bōben* m 'tympanum' < psl. **bōbъnъ*. Bobnarica se ponoči oglašča s strah vzbujajočimi donečimi zvoki (Schödler 1860: II:457).

bobnjač → boben

ESSJ 0

boboraženj

ESSJ 0

boboražanj m, g *-žnja* 'Bufo vulgaris' (notr. – Pleteršnik) = primor. notr. *boboraženj*, g *-žnja* 'krastača, Bufo vulgaris, gemeine Kröte' (Vreme pri Ilirski Bistrici – Erjavec, LMS 1882/1883, 277).

Isln. dial. *boboražanj* m 'krastača' (notr.).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Erjavec, LMS 1882/1883 l.c. je sklepal na kompoz **bobo-rěžъnъ* in v prvem členu predpostavil psl. subst **bobъ* = sln. *bōb* m, g *bóba* 'Vicia faba', pl (*kozji*) *bobki* 'kozji iztrebki', v drugem pa **rěz-* glagola *rzāti rzâm/ržem* 'hrzati, rezgati' ter sklepal, da je beseda prvotno označevala »okroglonapéto kričéčo (regetajóčo) živál«. Že Bajec 1950: 105 je opozoril, da je kompozitum popolnoma nejasen.

bobotulja

ESSJ 0

bobotúlja f 'žličarica, die Löffelente' (Pleteršnik).

Isln. knjiž. *bobotúlja* f 'žličarica, Anas clypeata' (19. st.).

- Ⓔ Ornitonim je bil tvorjen po metonimičnem prenosu z nomena agentis *bobotulja* 'blebetulja' k *bobotáti -otâm/-óčem* impf 'klepetati; brbotati' (Pleteršnik), ker se ptica neprestano oglašča. Pleteršnik se pri navedbi ornitonima sklicuje na Cigaleta 1860, a se s.v. *Löffelente* (*Anas clypeata*) navaja le *bobatulja* ob sin *žličarica* (*raca*) in *širokokljunasta raca*. Verjetno je Cigaletovo *bobatulja* pisna napaka, ki jo je Pleteršnik ustrezno popravil na podlagi Cigaletovega *bobotulja* 'blebetulja, blebetuša, Plauderin'.

boc → bac¹

ESSJ 0

boček

ESSJ 0

bu:əčk m 'liska, ime ovce z liso na glavi' ob 'pacek, umazanec' (rov. tolm. – Čujec Stres 2010–2014).

- Ⓙ Feminativna izpeljanka na *-a* kor. zilj. *b^uóčka* 'ovca, črna okoli oči, lahko tudi po ušesih, običajno ovca jezersko-solčavske pasme' (Rateče – RS 2015), primor. obsoš. *bôčka* 'ovca ob očeh rumenkasta' (Krn – Pleteršnik), *bóčka* 'ovca, ob očeh rumenkasta' (Krn – Erjavec, LMS 1879, 129).
- Ⓢ Onimizirano v primor. *bočka* 'ovčje ime' (Krn – Erjavec, LMS 1875, 224), po dial. razvoju **ô > û* morda tudi *bûčka* f 'ovčje ime' (Pleteršnik; Erjavec, LMS 1875, 224) in verjetno tudi v cgn *Boček* (ZSSP).

Isln. dial. **bō:čək* m 'ovca ...' (tolm.).

- Ⓔ Nejasno.

bodač

ESSJ 0

bodáč m 'napadalen vol' (Pleteršnik), *bodač* 'ftöfliger Ochs' (Janežič 1851).

- Ⓗ 19. st.: *bod-ázh* 'ftöfliger Ochs' (Murko 1833a: 20).

Isln. knjiž. **bo'da:č* m 'napadalen vol' (19. st.).

- Prim. enako hrv., srb. *bòdāč* 'kdor bode (o volu)' (Karadžić 1818; ARj); < **jslov.** (sln.-hrv.-srb.) **bodáčъ* m 'kdor bode'; kasneje pomensko zoženo na označevanje vola.

- Ⓔ Nomen agentis na **-čъ* je bil tvorjen iz iter **bodāti bodāješъ > *bòdāšъ* k **bostī boděšъ* 'pungere', prim. sln. *bōdati -am* impf 'zbadati', hrv. *bódati bōdām* 'isto'.

B

bodcika → bucika

ESSJ 0

bodeljka

ESSJ 0

bodēljka f ‘užitna morska riba s strupenimi bodicami; bodika’ (zool. – SSKJ).**Isln.** knjiž. *bodēljka* f ‘bodika, Scorpaena’ (20. st.).⇨ hrv. *bodeljka* f ‘Scorpaena scrofa’ (Hirtz 1928–1956: III:45; Vinja 1986: II:347).

- ⊕ Predloga za tvorbo hrv. ihtionima, v katerem ima suf *-ka* svojilnostno funkcijo, je verjetno ftn *bodelj* m ‘Dipsacus sylvestris’ (Šulek 1879: 515; ARj), ki kot nomen agentis na *-elj* < **-el’b* k *bōsti bōdēm* ‘pungere’ rastlino označuje po njeni sposobnosti, da bode (► bodika). Hrv. ihtionim je torej fitonimičnega izvora in bodiko = škarpeno označuje po značilnih (strupenih) bodicah.

bodgana → podgana

ESSJ 0

bodic

ESSJ 0

bodici m pl ‘vrsta morskih polžev, ki se odlikujejo po bodičastih izrastkih, Murex’ (Erjavec 1875: 384), *bodic* m ‘die feindornige Felsenschnecke, Murex tenuispina’, *veliki bodic* ‘Murex crassispina’ (Erjavec 1864: 131), *trnjavi bodic* ‘die feindornige Felsenschnecke (murex tenuispina)’ (Pleteršnik).

Isln. knjiž. **bo’di:c* m ‘Murex’ (19. st.).⇨^K nlat. (*Murex*) *tenuispina*.

- ⊕ Predloga za neuveljavljeni kalk, ki ga je za polža *Murex brandaris* zamenjal termin *bodičasti volek* (► volek²), je bila najverjetneje druga sestavina nlat. oznake, ki vsebuje lat. *spīna* f ‘trn, bodica’, v besedotvornem oziru pa je tvorjenka *bodic* z redkim sln. suf *-ic* < **-icb*, ki je praviloma denominativni, npr. sln. dem *možic* ← *mōž* ‘vir’ (SP: I:97), netipična, saj bi jo bilo treba prepoznati kot deverbativno iz *bōsti bōdem* impf ‘pungere’. Možno bi bilo zato sklepati o retrogradni, maskulinizirani tvorbi na *-ic* iz sln. *bodica* ‘spina’, a take tvorjenosti drugo gradivo ne potrjuje. Ni jasno, ali bi bilo isto tvorbo na *-ic* treba prepoznati v Pohlinovem zapisu *wodizijes* ‘Igel, erinaceus’ (Pohlin 1781), tj. **bodic jež* (?).

bodicijež → bodic

ESSJ 0

bodika

ESSJ 0

bodika f ‘užitna morska riba s strupenimi bodicami, Scorpaena’ (zool. – SSKJ), *bodike* f pl ‘Scorpaeniformes’, *rdeča bodika* = *velika škarpena* f ‘Scorpaena scrofa’ (CZŽ 1997: 20).

Isln. knjiž. *bodika* f ‘Scorpaena’ (20. st.).

- ⊕ Terminološki neologizem 20. st., ki je bil uveden kot »slovenski« nadomestek za izposojenko *bodēljka* ‘Scorpaena’ (► bodeljka), je homonimen s ftn *bodika* f ‘Ilex aquifolium, Stechpalme’, zato je ihtionim verjetno nastal po prenosu s tega fitonima, ki kot izvorni nomen agentis na *-ika* < **-yka*, tj. **bodŷka*, tipa **uoldyka* ‘vladika’ (SP: I:95) iz *bōsti bōdem* impf ‘pungere’ < psl. **bostŭ* označuje drevo, ki zaradi bodičastih listov bode.

bodljár

ESSJ 0

bodljár m, g *-ja* ‘der Stachelkäfer (mordella fasciata)’ (Pleteršnik), *bodljár* ‘Mordella fasciata’ (Erjavec 1875: 351).

Isln. knjiž. **bodl’ja:r* m ‘Mordella fasciata’ (19. st.).

⇨^K nvn. *Stachelkäfer* ‘Mordella fasciata’ (Schödler 1860: II:497) ← *Stachel* ‘bodica’ + *Käfer* ‘hrošč’.

- ⊕ Kalk po nvn. kompozitu, ki tega hrošča poimenuje po bodici podobnem zadku, je bil tvorjen z nomenom agentis na *-ar* < **-ar’b* iz dem *bodljáti -âm* impf ‘manjše vbode

delati' k *bósti bódem* impf 'pungere'. Cigale 1860 za istega hrošča navaja korensko sorodni sin *bodljivka* 'Stachelkäfer'.

bodoča gušavka → gušavka

ESSJ 0

bodulja

ESSJ 0

bodulja f 'muha s šilastim sesalom, ki pika; konjska muha' (zool. – SSKJ), *bodulja* 'zlobna muha, *Stomoxys calcitrans*' (Erjavac 1875: 361), *bodulja* 'Stechfliege (*Stomoxys calcitrans*)' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **bo'du:lja* f 'Stomoxys calcitrans' (19. st.).

↵^K nvn. *Stechfliege* 'Stomoxys calcitrans' (Schödler 1860: II:506) ← *stechen* 'bosti, pikati' + *Fliege* 'muha'.

- ⊕ Kalk po nvn. kompozitu, ki hišni podobno muho označuje kot muho, ki pika, bode, je bil tvorjen z nomenom *agentis* na *-ulja* iz *bósti bódem* impf 'pungere' < psl. **bostŭ boděšb* 'isto'. Cigaletov podatek, da naj bi bila beseda povzeta po Šulkovem slovarju, ni ustrezen, saj se v Šulek 1860 s.v. *Stechfliege* najde le hrv. *muha-pecalica*.

bog stari → bogomolka

ESSJ 0

bogar

ESSJ 0

'bogar m, g -a 'koloradski hrošč' (panon. pkm. – Bajzek Lukač 2009).

Isln. dial. *'bogar* m 'koloradski hrošč' (pkm.).

- ↵ madž. *burgonyabogár* 'koloradski hrošč', dobesedno 'krompirjev hrošč'; v narečjih so poimenovanja za koloradskega hrošča neologizmi, ki jih je sprožil entom *koloradski hrošč*, ko je iz knjižnega jezika začel prodirati v narečja; iz primerov, kot sta primor. obsoš. *hrò:šč* 'koloradski hrošč' (Ivančič Kutin 2007) in dol. kost. *x'ròšč* 'isto' (Gregorič 2014), je razvidno, da je bil dvobesedni termin *koloradski hrošč* v narečjih lahko okrajšan v *hròšč*, zato bi bilo mogoče predpostaviti, da osamljeno pkm. *'bogar* 'koloradski hrošč' temelji na madž. predlogi *burgonyabogár* 'koloradski hrošč', v kateri je bila ob izposoji prva sestavina *burgonya* 'krompir' izločena.

- ⊕ Madž. *bogár* 'hrošč', tudi 'muha', je verjetno tvorjenka iz *búg* 'gruliti; hrumeti' (EWU: 116).

Ker se poimenovanja za hrošče prek vzdevkov lahko onimizirajo v cgn, prim. sln. cgn *Keber* ← *kēber* 'hrošč; majski hrošč', v Dolnji Lendavi potrjeni cgn *Bogar* (ZSSP), ki je imel 1. 1. 2023 v Sloveniji še 60 nosilcev, pretežno v pomurski statistični regiji (SUI), lahko kaže, da je bilo tudi madž. *bogár* 'hrošč' neposredno izposojeno v sln. Iz madž. predloge je bilo izposojeno n. *Bogār* 'hrošč' (Pfeifer 1963: 73).

bogcev volej¹

ESSJ 0

bù:əχcu wò:li m 'pikapolonica' (kor. – Zell-Mittelwinkel/Srednji Kot), *bù:əχcu wò:li* 'isto' (kor. – Treffen/Trebinja), *bù:həcu wò:li* (kor. (Techelweg/Holbiče) – vse citirano po Žejn Diss. 2014: 83).

Isln. dial. **bōgčeu uōlej* m 'pikapolonica' (kor.);

kasneje na podlagi dial. deminutiva *bò:χc* iz *bò:χ* 'bog' < psl. **bōgъ* m 'isto' usklajeno v adj **bōgcev*.

- ⊕ Enako pomensko motivirano kot sin *božji volek* 'pikapolonica', le da je bil adjektiv iz subst *bōg* m 'deus' oziroma iz dem *bōgec* izpeljan s posesivnim suf -ov < *-ouъ, dem od *vōl* m 'bos castratus' pa z dial. deminutivom na -ej < *-ějъ. Ni verjetno, da bi kor. obir. homonim *bù:əχcu wò:li* m 'urh' (Karničar 1990) nastal po prenosu s tega koroškega poimenovanja za pikapolonico (► *bogcev volej²*).

► **božji volek¹**

B

bogcev volej²

ESSJ 0

bùə:χcu wò:li m 'urh' (kor. obir. (Sele/Zelle) – Karničar 1990).

Isln. dial. **bôgčeu ŷôlej* m 'bombina, urh' (kor.);

kasneje na podlagi dial. deminutiva *bò:χc* iz *bò:χ* 'bog' < psl. **bôgъ* m 'isto' usklajeno v adj **bôgcev*.

- ⓔ Osamljeno. Ker je v sln. s sémoma 'božji, bogov' in 'žaba' praviloma označena zelena žabica = *Hyla viridis* in so poimenovanja tipa *božja žabica* 'Hyla viridis' (► *božja žabica*), *bogčeva žabica* 'isto' (oboje Pleteršnik) odraz ljudskega verovanja, da ima *Hyla viridis* posebno nadnaravno sposobnost napovedovanja vremena, češ da se s kvakanjem oglašča zlasti pred dežjem (prim. nvn. *Wetterfrosch* 'Hyla viridis'), je možno, da se je to dvobesedno poimenovanje prvotno nanašalo na zeleno žabico oz. zeleno rego; uporaba koroškega dem *wò:li* < **ŷolěib* iz splošno sln. *vôl* m, g *vôla* 'bos' namesto bolj frekventnega dem *žabica* k *žába* 'rana' se potrjuje tudi v drugih primerih, kot so npr. *božji volek* 'pikapolonica; muren' (► *božji volek*¹, ► *božji volek*²), *božji volič* 'pikapolonica' (► *božji volič*); deminutivi iz sln. *vôl*, g *vôla* 'bos' so bili uporabljani za označevanje manjših živali, ki z volom glede izgleda in tudi funkcije niso v nobeni neposredni povezavi.

► **vol**¹

bogceva kravica

ESSJ 0

bò:χcawa qrá:wca f 'Samtmilbe (scharlachrote Erdmilbe)' (kor. obir. – Karničar 1990).

Isln. dial. **bôgceŷa kráŷica* f 'škrlatno rdeča pršica' (kor.); morda 'žametna pršica, Trombidium holosericeum'.

- ⓔ Osamljeno. Ker je za žametne pršice značilna škrlatno rdeča barva, je možno, da gre za prenos s prvotnega poimenovanja za pikapolonico, za katero je taka barva značilna. V kor. obir. *bò:χcawa qrá:wca* se torej lahko ohranja le glede tvorjenosti adj iz subst *bôg* m 'deus' različno poimenovanje od sln. *božja kravica*.

► **božja kravica**

bogčeva žabica → božja žabica

ESSJ 0

bogdal

ESSJ 0

bogdal m 'Storch' (Janežič 1851).

- ⓔ 19. st.: *bogdál* 'bela fhtórkla, fhtórkla, wind. fhtrok, fhterk, Ciconia alba, gemeiner Storch' (Freyer 1842: 30 z oznako *wind.*).

Isln. dial. **bogdal* m 'štorklja' (kor.).

↔ č. *bohdaľ* 'štorklja' (?).

- ⓔ Cigale 1860 s.v. *Storch* navaja č. moravsko *bohdaľ* 'štorklja' (Jungmann 1835–1839), ni pa jasno, ali je bil kor. ornitonim izposojen iz č. ali pa je paralelno kot šaljiva oznaka za štorkljo, ki po ljudskem verovanju prinaša (od boga dane) otroke, nastal po prenosu z atpn kot sklopa iz **Bogъ (estъ) dalъ* 'Bog (je) dal', potrjenega v č. cgn *Bohdaľ*, p. cgn *Bohdaľ* in morda v sln. cgn *Bodaľ* (ZSSP) < **Bogdal*, prim. Klepikova, VSIJa 5, 1961, 162s. brez sln. gradiiva. Sinonimni antroponim se ohranja v sln. *Bogdan*, prvotno 'od boga dan'.

bogec → bogomolka

ESSJ 0

boginja

ESSJ s.v. *bôgovec*

boginja f 'vrsta gosenice' (Pleteršnik), tudi *bohinja* 'neka zelena gosenica z rožičkom' (Kranjsko – Pleteršnik) = *bohinja* 'isto' (Valjavec 1878a: 57).

Isln. dial. **bo'gi:n'a* f 'vrsta gosenice'.

- ⊕ Nejasno. Bezlaj ESSJ: I:30 je povezoval s č. dial. *bohina* ‘vrsta metulja’, *bohiňa* ‘isto’, kar ob homon *bohyňa* ‘vedeževalka’ ← ‘boginja, dea’ < **bog-ŷn’a* ← psl. **bog-ŷni* odraža ljudsko verovanje, da so metulji prikrite čarovnice (Machek 1968: 59; SP: I:297).

bogomolka

ESSJ 0

bogomôlka f ‘roparska žuželka z grabežnima končinama, Mantis religiosa’ (zool. – SSKJ), *bogomôljka* ‘die Gottesanbeterin, die Fangheuschrecke (mantis religiosa)’ (Pleteršnik), *bogomolka* ‘hinavka, Mantis’ (Erjavec 1875: 364).

Isln. knjiž. **bogo'mo:lka* f ‘Mantis religiosa’ (19. st.).

- ↵^κ nvn. *gottesanbeterin* ‘Mantis religiosa’ (Grimm 1854–1971) ← *gott* ‘bog’ in *anbeten* ‘častiti, oboževati’.

- ⊕ Kalk po nvn. kompozitu, ki bogomolko kot častilko/oboževalko boga poimenuje zaradi prednjega para dvignjenih nog, ki spominja na sklenjene roke pri molitvi, je bil tvorjen s suf. *-ka* feminiziranim nomenom agentis **bogomol* m ‘kdor moli k bogu’ na podlagi skladenjske zveze *moliti bogu*. Enak kalk odraža tudi hrv. *bogomoljka* ‘Mantis religiosa’ (Šulek 1860 s.v. *Gottesanbeter*), ki je verjetno vplivalo na Pleteršnikovo poknjžjenje v *bogomôljka*, čeprav ni ustrezno, saj je osnovni nomen agentis vseboval sln. izglasni *-l*, zaradi česar bi se sodobno *bogomolka* moralo izgovarjati [bogomoŷka]. Tudi nlat. oznaka *Mantis religiosa* s sestavino *mantis* iz gr. μάντις m, f ‘vedeževalec, prerok’ in lat. adj. *religiōsus* ‘pobožen’ odraža podobno pomensko motiviranost. Ljudska poimenovanja v primor. kraš. *bóg stári* m ‘Mantis religiosa, Gottesanbeterin’ (Kras – Erjavec, LMS 1879, 129), kraš. *bógec* m, g *-gca* ‘Mantis religiosa, Gottesanbeterin’ (goriška okolica – Erjavec, LMS 1882/1883, 278) in notr. *zahváli-bógca* ‘Mantis religiosa’ (Povžane v Istri – Erjavec, LMS 1879, 133) prav tako ohranjajo asociativnost z molitvijo k bogu.

bok

ESSJ 0

bõk m ‘zajec’ poleg *zâvac*, pl *zâfçe* ‘isto’ (panon. pkm. (Markovci) – SLA).

Isln. dial. *bõk* m ‘zajec’ (pkm.).

- ⊕ Nejasno.

bokica

ESSJ 0

bókьca f ‘giovenca, telica’ (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 487), *bókica* ‘vitella, telica’ (Merkù GSTN), *bò:kjça* ‘telica’ (Ter – Ježovnik 2022: 466).

Isln. dial. **'bo:kica* ‘telica’ (ter.).

- ⊕ Zaradi v istem narečju potrjenega *bàk* ‘toro’, *dwá baká* ‘due tori’, *tri baké* ‘tre tori’ (Spinozzi Monai 2009: 134s.), *bàk* m, g *baka* ‘toro’ (Merkù GSTN), kar je treba povezovati z nad. *bak* ‘toro, bik’ (Rigoni, Salvino 1999), *bàk* ‘isto’ (Špehonja 2012b), istr. *bàko* Gpl ‘bikov’ (Koštiál 1996: 131), dol. kost. *'bak*, g *-a* ‘bik’ (Gregorič 2014) < psl. dial. **bõkь* m ‘bik, taurus’, je ter. **'bo:kica* ‘telica’ verjetno tvorjenka na *-ica* iz ter. predloge *bàk* ‘toro’, korenski ojevski vokal pa verjetno posledica pozicije za *b-*, prim. z enakim ojevskim refleksom jnotr. *bõk* ‘bik’ z g *bõka* (Ilirska Bistrica – Rigler 1963: 80) in ter. *mõ:la* ‘megla’ (Zavarh – Ježovnik 2022: 510) < psl. **mõglǣ*. Z enakim korenskim vokalom je tudi primor. ter. *bokìn* ‘tele’ poleg *telë* ‘isto’ (Viškorša/Monteaperta – SLA), *bokj:n* (Ter, Zavarh – Ježovnik 2022 l.c.) s fem *bokina* ‘telica’, *bokineça* ‘isto’ in strukturno izpeljanko na *-ic* *bokinić* ‘vitello, tele’ (Merkù GSTN). Ježovnik, PhSt 18/2, 2020, 266, 270 to tersko gradivo izvaja iz furl. *bochin* ‘tele’, kar zaradi nepotrjenosti takega furl. zoonima ni verjetno.

► **bak¹**

B

boklar

ESSJ 0

bó:qlar m, g -ja 'slab konj', *Tòə: j tá:q qàj, da z rì:ti mí:ha* (kor. obir. – Karničar 1990) 'To je tak konj, ki z ritjo miga'.

Isln. dial. **bóklər* m 'slab konj'; kasneje naslonjeno na tvorjenke s suf -ar obir. *bó:qlar*.

⇨ bav. avstr. **bokler* 'konj, ki se pri hoji pozibava, maje';

to je enako pomensko še ne specializiranemu nvn. nomeni agentis *wackler* 'kdor se maje', *wackeler* 'isto' (Grimm 1854–1971) iz *wackeln* 'majati, gugati'.

ⓔ Pomen 'slab konj' iz prvotnega 'konj, ki se pri hoji pozibava, maje' nakazuje, da se je oznaka prvotno nanašala na šepavega konja.

bokoplavutarica

ESSJ 0

bōkoplavūtārica f navadno pl 'ploščate ribe, ki živijo na morskem dnu, Pleuronectidae' (zool. – SSKJ), *bokoplavutarice* f pl 'Pleuronectidae, družina rib iz reda bokoplutov' (CZŽ 1997: 21) s sin *bokoplūta* f navadno pl 'ploščate ribe, ki živijo na morskem dnu, Pleuronectidae' (zool. – SSKJ), toda *bokopluti* m pl 'Pleuronectiformes, red rib iz nadreda pravih kostnic' (CZŽ 1997: 22).

Isln. knjiž. *bōkoplavūtārice* f pl 'ploščate ribe ...' (20. st.).

⇨^K nlat. *Pleuronectidae* 'bokoplavutarice' s sestavinana gr. izvora πλευρά f 'bok; stran' in nlat. **nektus* kot ptc h gr. νήχω 'plavati'.

ⓔ Medtem ko nlat. oznaka te ribe označuje kot plavajoče na boku, je bil sln. delni kalk tvorjen s sestavinama *bōk* m 'stranski del trupa, latus' in *plavūt* f 'pinna', pri čemer je feminativna izpeljanka na -ica narejena iz svojilnostne tvorjenke na -ar s pomensko podstavo 'riba, ki ima plavuti na boku'. Bokoplavutarice imajo prsne in predrepne plavuti združene in potekajo po celi dolžini hrbta, prav tako po celi dolžini poteka hrbtna plavut. Da plavajo na boku in tudi bočno ležijo na dnu, je ubesedeno v *bokoplūta*, kar je v ženskem spolu substantivizirani kompoz adj **bokoplut* 'tak, ki plava na boku' s sestavinama *bōk* m 'latus' in **plut*, kar je bolj verjetno stari ptc na *-t_h od *plūti plóvem* impf 'plavati', kot pa da bi bil deverbativ, tvorjen na podlagi hrv., srb. *plútati plūtām* 'isto'.

bokopluta → bokoplavutarica

ESSJ 0

bokoživčnik

ESSJ 0

bokoživčnik m, g -a navadno pl 'mehkužci s preprosto razvitim živčevjem in drugimi organskimi sistemi, Amphineura' (zool. – SSKJ), *bokoživčniki* m pl 'Amphineura' (CZŽ 1997: 22).

Isln. knjiž. *bokoživčniki* m pl 'mehkužci ..., Amphineura' (20. st.).

ⓔ Terminološka oznaka za najprimitivnejše zastopnike iz poddebla mehkužcev, ki imajo slabo razvito živčevje in nimajo še razvitih ganglijev, živčne celice pa so razvrščene okoli obgoltnega obroča in vzdolž parnih nožnih in bočnih živčnih vrvic (CZŽ 1997 l.c.), s subst na -ik iz adj na -en < *-b_h **bokoživčen*, f -č_{na} 'tak, ki ima živce oziroma živčne celice na boku' iz *bōk* m 'latus' in *živec* m 'nervus' ubeseduje prav bočno razvite živčnih vrvic teh mehkužcev.

bolar

ESSJ bolar

bōlar m 'Waller' (kor. rož. (Sele) – Isačenko 1939: 29).

ⓔ 17. st.: *en boler, riba* 'mustella grandior' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *wólar* m, g -ja 'eine Scheide, Fisch, sylurus' (Pohlin 1781) [*bolar*], *bolar* 'fom, Schaide, Fifch', *bolar* 'fom, Wels, Waller, Fifch' (Gutsman 1789).

ⓔ Morda onimizirano v cgn *Boler* (ZSSP).

Isln. dial. **bó:lər* m 'som, Silurus glanis';

kasneje naslonjeno na tvorjenke s suf -ar **bó:lar* m 'som, Silurus glanis'.

- ⇨ bav. avstr. **boler* 'som', kar je enako nvn. *Waller* 'som', tudi *Weller* 'isto' (Striedter-Temps 1963: 94; Bezljaj ESSJ: I:31).
- ⊕ Nvn. *Waller* 'som' in *Weller* 'isto' formalno ustreza srvn. *waler* 'kit', kar nakazuje, da se je nvn. ihtionim, ki označuje sladkovodno ribo, pomensko specializiral na označevanje soma na podlagi asociativnosti, da sta kit in som veliki ribi.

bold → bolt

ESSJ 0

bolen

ESSJ *bólen*

bólen m, g -a 'roparska riba, ki živi v počasi tekočih rekah donavskega porečja, *Aspius aspius*': *olivno zeleni hrbet bolena se je pokazal na površju* (zool. – SSKJ), *bolen* 'Aspius rapax' (Munda 1926: 22), *bólen*, g -ena 'der Schied (aspius rapax), riba živoča v Savi, sem ter tja tudi v Krki' (Pleteršnik); dol. *bólen* 'Aspius rapax, riba, živoča v Savi, sem ter tja tudi v Krki' (Gazič na Krki, sodobno Gazice – Erjavec, LMS 1879, 130).

Psln. dial. **bólen* m 'Aspius aspius';

- = hrv. dial. *bólen* 'Aspius aspius', tudi *bólem* 'isto', č. *bolen*, g -na, slš. *boleň*, tudi *bolen*, *bolien*, p. *boleń*, g -nia;
< **psl.** dial. **bólen* m 'Aspius'.

- ⊕ Ker je riba sinje-bele barve, kar nakazujejo tudi sinonimi tipa p. dial. *bielec*, r. dial. *belizna*, ukr. *bilýzna*, nvn. *Weisslachs*, je psl. dial. **bólen* m 'Aspius' verjetno tvorjenka, v kateri bi bilo koren **bol-* treba povezati s psl. **bělъ* adj 'albus' (Machek 1968: 60; Kolomiec 1983: 75s.; SP: I:302; Kurkina 1992: 155) in lit. *bālas* 'bel' ter gr. φαλός 'isto' (ALEW: 95), kar ob pide. korenu **b^heH₂-* 'bleščati, sijati, svetiti ipd.' nakazuje na možnost izvajanja iz pide. **b^hH₂-lo-* ob **b^hēH₂-lo-*.

Iz slov. jezikov je nvn. dial. *Wallen* 'Silurus glanis, Cyprinus ballerus' in madž. *balin* 'Aspius rapax, Cyprinus aspius, Cyprinus tinca' (Machek 1968 l.c.; Kolomiec 1983 l.c.; Bezljaj ESSJ: I:32; SP l.c.).

bolerič

ESSJ 0

bolérič m 'der graue Steinschmätzer (saxicola oenanthe)' (Pleteršnik), primor. kraš. *bolërič*, g *bolëriča* 'saxicola oenanthe' (Štrekelj 1887: 413).

- ⊕ Strukturna tvorjenka na -ka *bolërička* (Pleteršnik) = *belerička* 'saxicola oenanthe' (Štrekelj 1887: 433).

Isln. dial. **bolerič* m 'kupčar, Oenanthe oenanthe = Saxicola oenanthe' (kraš.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno.

bolesta

ESSJ 0

- ⊕ 19. st.: *bolefta* 'podleſtav, podliſtál, wind. *podleſtva*, Cyprinus nasus, Nafenfisch' (Freyer 1842: 48 z oznako *wind*).

Isln. dial. *bolesta* f 'podust, Chondrostoma nasus = Cyprinus nasus' (kor.).

- ⊕ Osamljeno. Verjetno le ena izmed variant iz prvotnega ihtn **podustъ/podusta/podustъ* 'Chondrostoma nasus', njen natančen nastanek pa ni jasn, morda iz dial. predstopnje **podlesta* ob *podleſtva* (► *podleſtva*).

► **podust**

bolha¹

ESSJ *bólha*

bólha f 'majhen zajedavec z daljšimi zadnjimi nogami' (SSKJ), *podganja bolha* 'bolha, ki živi v Indiji in Afriki in prenaša povzročitelja kuge, Xenopsylla cheopis' (zool. – SSKJ), *bólha* 'pulex irritans' (Pleteršnik), *bolhe* f pl 'Pulicida' (Erjavec 1875: 362), *bolha* f 'der

B

Floh, *Pulex irritans*' (Erjavec 1864: 110); kor. obir. *bó:wxa* f, g -e (Karničar 1990), rož. *bovχà*, g -è, pl *bovšê*, Gpl *bónχ* (Šašel 1957), primor. rez. *búlwa*, Npl *búlve*, Gpl *búlwuw* (Steenwijk 1992), nad. *bùha* 'pulce', *buhà* 'isto' (Rigoni, Salvino 1999), *bùha* 'pulce' (Špehonja 2012b), ter. *bòuxa/buxá* 'pulce, bolha', *pouyno buxè* Gpl 'molte pulci, polno bolh' (Spinozzi Monai 2009: 403, 267), *bóyha/bouhà/buhà* (Merkù GSTN), istr. *'bueha* 'bolha' (Jakomin 1995), *buhí* Apl 'bolhe' (Koštiál 1996: 72), briš. *bùha*, pl *buhá* (Erzetič 2007) < *-e, obsoš. *bó:ha*, Gpl *phìe* (Ivančič Kutin 2007), rovt. tolm. *'baxa*, pl *b'xie* (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *'boxa*, Npl *p'sië* (Kenda-Jež Diss. 2002), *boha*, pl *pšie* (Razpet 2006), polj. *bòha* (Škrlep 1999), črnovr. *bǎxa*, g *bǎixę* (Tominec 1964), gor. *bó:uxa*, g *bouxę*: (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *báuxa* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *'buxa*, tudi 'manjša količina česa' (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *'bō:xa* 'bolha' (Weiss 1998), pkm. *bùha*, g *buhé* (Novak 1996), *'buja*, g *bu'ję* 'bolha' (Bajzek Lukač 2009), prleš. *bùha* (Antič 2009), *'buxa*, pl *'buxe/bu'xę*: (Rajh 2010).

- ① Dem na *-ica bolšica* (Pleteršnik), toda dol. kost. *'buxëca*, tudi 'manjša količina česa' (Gregorič 2014); adj na *-ji bôlšji* (SSKJ), kor. obir. *bó:wši* (Karničar 1990) < **bl̥šb̥jib̥*, adj na *-av* v 16. st. *bulhau* 'flöhig, pulicosus' (Megiser 1592), v 17. st. *bolhou* 'pulicosus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), adj na *-at* v 18. st. *bovhat* 'voll Flöhe, pulicofus' (Pohlin 1781), adj na *-ast* v 18. st. *bovhast* 'voll Flöhe, pulicofus' (Pohlin 1781), *bouhast* 'flöhicht' (Gutsman 1789).

- ② 16. st.: *bulha* 'Floh, pulex' (Megiser 1592); 17. st.: *bolha*, *bolhè* 'pulex' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), *bhucca* 'pulce' (Alasia 1607) [buha]; 18. st.: *bovha* 'Floh, pulex' (Pohlin 1781), *bouha*, *buha* 'Floh', *poun bouh* 'flöhicht' (Gutsman 1789); 19. st.: *bolha* 'der Floh' (Jarnik 1832: 167).

- ③ Prek vzdevka, verjetno za osebo manjše rasti ali pa nadležno osebo, onimizirano v cgn *Bolha* (Keber, JZ 5, 1999, 136), s pisnima variantama *Bouha*, *Bovha* in fonetično *Boha* (ZSSP). **Psln.** **bl̥hã* f 'pulex' (splošno);

- = csl. *bl̥ha* f 'pulex', hrv., srb. *bùha*, pl *bùhe* 'isto', hrv. čak. *bùha*, *buhà*, mak. *bolva*, blg. *bl̥há*, dial. *b̥lvá*, r. *blohá*, pl *blóhi*, ukr. *blohá*, br. *blyhá*, p. po premetu *pchl̥a*, toda prvotnejše dial. *blecha*, dl. *pcha*, *bcha*, gl. *pcha*, *tcha*, *bka*, *tka*, č. *blecha*, slš. *blcha* (SP: I:273); < **psl.** **bl̥hã* f (ap B) 'pulex';

- ◆ = lit. *blusà* 'pulex', let. *blusa* 'isto';

< **bsl.** **blusá* f 'pulex' (Trautmann 1923: 35; Derksen 2008: 47s.);

v drugih ide. jeziki se najdejo pomensko enaki, a fonetično primerljivi leksemi, ki pretežno potrjujejo vzglasni **p-*, kot so sti. *pl̥uši-* 'pulex', arm. *low* 'isto' < **pluso-*, stvn. *flôh*, nvn. *Floh* < **ploṽ-ko-*, gr. *ψύλλα* < **psul-* ← **plus-*, lat. *pūlex* < **pusl-* ← **plus-* (?); fonetične razlike vključno s premeti so verjetno posledica tabuiziranja leksema (Bezljaj ESSJ: I:32; SP I.c.; EIEC: 206; Olsen 1999: 20; de Vaan 2008: 496s.), katerega rezultat je lahko tudi bsl. vzglasje *b-*. Manj verjetno se zdi, da bi bil bsl. **bl-* posledica mlajše asimilacije po zvonečnosti, kot se predpostavlja v ALEW: 137.

- ④ Ni znana.

- ⑤^{BD} Bsl. **blusá* f 'pulex' > psl. **bl̥hã*
→^{PRENOS} 'klop'
nvn. *Pflanzenfloh*
→^{ELIPSA}
nvn. *Erdfloh*
nvn. *Flohkrebs*
nvn. *Meerfloh*
nvn. *Sandfloh*

- sln. *bolha*¹;
→ sln. *bolha*³;
⇨^K sln. *zelna bolha*;
→ sln. *bolha*²;
⇨^K sln. *prstna bolha*;
⇨^K sln. *povodna bolha*;
⇨^K sln. *morska bolha*;
⇨^K sln. *bolha peščenica*;

→ PREOBLIKOVANJE V ADJ + SUBST

hrv. *bùhāč*srb. *buhòber*→ sln. *peščena bolha*;⇒ sln. *bolhač*;⇒ sln. *bolhober*.

▷ bolha² ▷ bolha³ ▷ bolhač ▷ zelna bolha ▷ povodna bolha ▷ morska bolha ▷ bolha peščenica ▷ peščena bolha

bolha²

ESSJ 0

bolha f 'Erdfloh' (Cigale 1860 z dodatkom *zeljska* v *bolha* (*zeljska*)); rovt. cerklj. 'boxa' 'zajedavec na repi', npr. *se sa 'čest s'ni:dle p'siē 'ri:pa* 'saj so bolhe popolnoma snedle repo' (Kenda-Jež Diss. 2002).

Isln. dial. **bólha* f 'bolhač, Haltica' (cerklj.).

- ⑤ Verjetno gre za eliptično poimenovanje iz sln. dvobesednih, kot so *bolha* (*zeljska*) (Cigale 1860) ali *prstna bolha* 'Haltica oleracea' (Erjavec 1875: 353) ali *listne bolhe* f pl 'zajedavske žuželke na rastlinah, Psyllidae' (zool. – SSKJ), ki so delni kalki po nvn. *Erdfloh*, s katerim je bil ta hrošč poimenovan tudi s sémom 'bolha', ker z zadnjim parom nog izredno dobro skače. Sodobni sinonim je *bolhác* (► bolhač).

► **bolha¹**

bolha³

ESSJ 0

buhà f 'klop' (primor. nad. (Čarni Varh/Montefosca) – Rigoni, Salvino 1999).

Isln. dial. *buhà* f 'klop' (nad.) < psln. **bľhã* 'bolha, pulex'.

- ⑤ Osamljeni internoslovenski dialektični prenos s splošnoslovenskega poimenovanja za bolho, ker sta oba insekta zajedavca in pikata.

► **bolha¹**

bolha peščenica

ESSJ 0

bolha peščenica f 'der Sandfloh (sarcopsylla penetrans)' (Pleteršnik), *bolha peščenica* 'Sandfloh' (Cigale 1860 z oznako, da je beseda nova), *bolhe peščénice* f pl 'Sarcopsylla penetrans' z razlago, da »samica vvrta se ljudem in živalim v noge in dela ondi strašno hude in nevarne vrede (ulésa)« (Erjavec 1875: 362).

Isln. knjiž. **bo:lha pešče'ni:ca* f 'peščena bolha, Tunga penetrans, Sandfloh' (19. st.).

↔^K nvn. *Sandfloh* 'Sarcopsylla penetrans' (Schödler 1860: II:506) ← *Sand* 'pesek' + *Floh* 'bolha'.

- ⑤ Bolha tropskega in subtropskega podnebja živi od 2 do 5 cm pod mivko; 1 mm velika samička se zarije pod kožo gostitelja (tudi človeka), najraje med prsti, kremplji, okoli nohtov na nožnih prstih, iz kože gleda le konec zadka, prek katerega diha; zaradi zorenja jajčec in stalnega sesanja zadek nabrekne do velikosti majhnega grahovega zrna; povzroča boleče otekline in huda vnetja in jo je treba operativno odstraniti (CZŽ 1997: 23). Sln. dvobesedni kalk z apozicijo *peščénica* je bil kasneje preoblikovan v zvezo adj + subst *peščēna bólha* 'bolha, katere oplojena samica se zarije v kožico med prsti in za nohte, Tunga penetrans' (zool. – SSKJ).

► **bolha¹**

bolhač

ESSJ 0

bolhác m, g -a 'kapusnicam škodljiv hrošč, Haltica': *zatirati bolhača* (zool. – SSKJ), *bolhači* m pl 'Halticinae, poddružina lepenjcev, ki izredno dobro skačejo, se hranijo z listjem; rastlinski škodljivci, posebno v zelenjavnih vrtovih' (CZŽ 1997: 161), *bolhác* m 'der große Erdfloh (haltica oleracea)' (Pleteršnik), *zélski bolhác* 'der große Erdfloh, Háltica oleracea' (Erjavec 1881: 176).

Isln. knjiž. **bol'ha:č* m 'Haltica oleracea' (19. st.).

B

⇨ hrv. *buhač* 'Erdfloh, *Haltica oleracea*' (Šulek 1860) in fonetično adaptirano na podlagi sln. *bólha* 'pulex'.

- ⊕ Hrv., srb. *bùhāč*, g. *buháča* '*Haltica oleracea*' (ARj; Karadžić 1818), kar je prešlo tudi v ljudski govor, npr. v Vojvodini srb. *bùhāč*, *bùvāč* (RSGV), toda v Istri z zamenjanjem sufiksom *buhār* 'kind of small black flea-like insect attacking *kapūs*' (Kalsbeek 1998), je enobesedni kalk po nvn. kompozitu *Erdfloh* '*Haltica oleracea*' ← *Erd* 'zemlja' + *Floh* 'bolha', s katerim je bil ta hrošč z 'zemeljska bolha' poimenovan po bolhi, ker z zadnjim parom nog izredno dobro skače.

Cigale 1860 za sln. ustreznico nvn. *Erdfloh* navaja *bolha* (*zeljska*), Erjavec 1875: 353 pa za *Haltica oleracea* navaja sln. *prstna bolha*, kar je kalk po nvn. *Erdfloh*, podobno tudi za *der grosse Erdfloh* = *Haltica oleracea* navaja kalk *velika perstna bolha* (Erjavec 1864: 110, 87; Erjavec 1881: 87). Povezanost sln. *bolhāč* '*Haltica oleracea*' s homonimom 'sredozemska rastlina, iz katere se pridobiva prah proti mrčesu, *Chrysanthemum cinerariaefolium*', tudi 'prašek proti mrčesu iz cvetov te rastline' (SSKJ), je le posredna, saj je tudi ftn vključno s homonimom v pomenu 'prašek ...' fonetično adaptirana izposojenka iz hrv. *bùhāč* '*Chrysanthemum cinerariaefolium*', 'prašek ...', rastlina pa je s sémom 'bolha' poimenovana, ker privablja bolhe.

► **bolha**¹

bolhober

ESSJ 0

bolhobèr m, g. *-béra* 'der Flohfänger (o raku)' (Pleteršnik), *bolhobêr* 'rak' (Erjavec, LZ I/5, 1881, 311).

Isln. knjiž. **bolho'ber* m 'rak' (19. st.).

⇨ srb. *buhòber* m 'rak';

srb. šaljivo oznako za raka v pripovedi, v kateri je Srb prepričal Turka, da se bolhober imenuje rak in mu ga je dal, da bi z njim lovil bolhe po sobi in ponoči v postelji (ARj), je v sln. adaptiral Erjavec, ki je o tej pripovedi poročal v LZ I/5, 1881 l.c. Razen v Pleteršnikovem slovarju kasneje ni bila nikoli več uporabljena.

- ⊕ Srb. šaljiva oznaka za raka je nomen agentis **bl̥hober̥*, nastal na podlagi skladenjske zveze *brāti bũhe* 'pobirati, loviti bolhe'.

bolonjec

ESSJ 0

bolōnjec m, g. *-jca* 'majhen sobni pes s kratkim gobcem in z dolgo, gosto dlako' (SSKJ).

Isln. knjiž. *bolōnjec* m 'majhen sobni pes ...' (20. st.).

⇨^k it. *bolognese* m 'bolonjec'.

- ⊕ Bolonjec je ena od 16 pasjih pasem, ki izvirajo iz Italije; ker je bila okoli leta 1200 izpričana v Bologni, od koder se je razširila na italijanske in druge evropske dvore, kjer je bila ta pasma majhnih in prikupnih psov zelo priljubljena (Spletni vir 17), je bila njegova it. oznaka *bolognese* tvorjena po vzorcu prebivalskega imena *Bolognese* 'prebivalec Bologne' iz tpn *Bologna*, kar ubeseduje izvor te pasme. Slovenski kalk torej temelji na zamenjavi sln. suf. *-ec* < **-bcb* za it. *-ese* v isti funkciji. Glede zamenjave sufiksa prim. nvn. *Bolognes-er* 'bolonjec' z dodanim nvn. suf. *-er*, toda agl. *Bolognese* 'bolonjec', od tod *Bolognese toy dog*, in r. *bolon̥ez* ob kalku *bolónka* kažeta na neposredno izposojeno iz it. predloge. V rabi je tudi dvobesedna oznaka *bolonjski bišon* m 'bolonjec', ki temelji na frc. *bichon bolonais* 'bolonjec' (Spletni vir 17), šp. *bichón boloñés* 'isto', v kateri je sestavina *bišon* izposojena iz frc. *bichon* 'bel psiček z dolgo svilenko dlako', kar je deminutiv iz stfrc. *biche* 'kužka, psica'.

bolonješki psiček

ESSJ 0

bolonješki psiček m 'levček, Bologneser- und Löwenhündchen' (Erjavec 1864: 20).

Isln. knjiž. **bolon'jē:ški p'si:čək* m 'bolonjec' (19. st.).

↵^K nvn. *Bologneserhündchen*, dobesedno ‘bolonjski psiček’.

- Ⓔ Neuveljavljeni kalk po nvn. predlogi za sodobnega *bolōnjec* (► bolonjec) je bil tvorjen z jedrom *psiček* < **pēs-it'-bkb*, izvorno dvojnimi deminutivom k *pēs* m ‘canis’, in adj *bolonješki*, ki ob sodobnem istopomenskem adjektivu *bolōnjski* še kaže na vpliv it. *bolognese* adj ‘bolonjski’.

► *pes*¹

bolskala → bolskalica

ESSJ 0

bolskalica

ESSJ 0

buskàlca f ‘lucciola’ (primor. nad. – Špehonja 2012b) = ‘kresnica’, ter. *buškalica* ‘Lampyrus nocticula, kresnica’ (Merkù GSTN), briš. *buskàlca* ‘isto’ (Erzetič 2007), obsoš. *buskà:lca* (Ivančič Kutin 2007), kraš. *búskalica* (Erjavec, LMS 1875, 222, ki nepravilno sklepa na izvorno **bliskalica*); tudi *bouškála* ‘Lampyrus nocticula, kresnica’ (ter. – Merkù GSTN).

Isln. dial. **bols'ka:lca* f ‘kresnica, lampyrus’ (primor.) ← sln. dial. *bolskati se -am se* impf ‘bleščati, svetiti se’ (Pleteršnik).

- Ⓔ Poimenovanje za hrošča kresnico, ki ima kot odrasla žival in kot ličinka na zadku svetilni organ, zaradi česar ponoči sveti s hladno zelenkasto svetlobo (CZŽ 1997: 146), je s suf *-ica* substantivizirani ptc pret akt na *-l* **bolskal*, f *-la* iz sln. dial. glagola *bolskati se -am se* impf ‘bleščati, svetiti se’ (Pleteršnik), *buskà:tę se bú:skęm se* ‘svetiti se’, ‘bliskati se’ (Ivančič Kutin 2007), v 17. st. *boufcat* ‘balenare, lampeggiare’ (Alasia 1607) < psl. **blbskati se* ‘svetlobo oddajati’.

V Pleteršnikovem slovarju predstavljeno *bliskalica* f ‘kresnica’ (Pleteršnik) odraža neustrezno Erjavčevo poknjiženje dial. gradiva z zaporedjem *busk-*, fonetično razvitega prek **boušk-* iz *bolsk-* < psln. **błsk-* < psl. **blbsk-*. Ker sln. avtohtoni subst na *-ala* odražajo le staro zaporedje *-*ěla* (tip *piščála* < **pisk-ěla*), je navedeno ter. *bouškála* lahko le retrogradna tvorba iz sln. dial. **bols'ka:lca*.

bolt

ESSJ bolt

- Ⓔ 18. st.: *wolt* ‘Gimpel, aurivittis’ (Pohlin 1781) [bolt]; 19. st.: *bolt* ‘rudézhi berfńnik, berfńnik, berfńovka, kalín, gumpesh, bóltek; korar, popkar, kumpal, lepar, lepan, Pyrrhula vulgaris, gemeiner Gimpel’ (Freyer 1842: 22 z oznako *wind.*); tudi *bold* ‘Dompfaffe, Gimpel’ (Janežič 1851), 18. st.: *bóld* ‘Gimpel, rubicella’ (Pohlin 1781), *bold* ‘Gimpel, Vogel’ (Gutsman 1789), 19. st.: *bold* ‘der Dompfaffe (Gimpel). (Loxia pyrrhula. Linn.)’ (Murko 1833a: 21), *bold* ‘rudezhiza, lépar, Blutfink’ (Murko 1833b: 196).

- Ⓔ Strukturna tvorjenka na *-ek* < *-*ьkb* *bóltek* ‘der Gimpel, il fringuéllo marino’ (Drobníč 1858), *boltek* ‘Gimpel’ (Janežič 1851), *boltek* ‘loxia pyrrhula’ (Matzenauer 1870: 116), v 18. st. *woltèk* ‘Gimpel, aurivittis’ (Pohlin 1781) [boltak], v 19. st. *bóltek* ‘rudézhi berfńnik, berfńnik, berfńovka, kalín, gumpesh, wind. bolt; korar, popkar, kumpal, lepar, lepan, Pyrrhula vulgaris, gemeiner Gimpel’ (Freyer 1842: 22).

Isln. knjiž. *bolt/bold* m ‘kalín, Pyrrhula pyrrhula = Loxia pyrrhula’ (18. st.).

- Ⓔ Nejasno. Bezljaj ESSJ: I:33 navaja varianti *bolt* in *boltek*, sklepa o onomatopejskem izvoru ornitonima in omenja r. *boltátb* ‘tolči’ < **bóltati*. Če je sln. *bolt/bold* povezano s švic. n. *Bollenbisser* ‘Gimpel, pyrrhula europaea, pyrrhula pyrrhula’, dobesedno ‘kdor grize brste’ (Suolahti 1909: 139), prim. nvn. *Bolle* ‘brst, popek’, bi enako kot sln. izposojenka *kěldər*, g *-dra* ‘Keller’ (Pleteršnik) = *kévder*, g *-dra* ‘klet’ (SSKJ) lahko kazalo na n. dial. disimilacijo *-ld-* ← *-ll-* (Furlan 2013: 142) v prvi sestavini tega n. ornit, ki se v slovenščini lahko ohranja kot hipokor **bold* ⇔ n. dial. **bolden-bisser*.

Ni jasno, ali se ornitonim ohranja animiziran v cgn *Boltek* (ZSSP).

B

bombardar

ESSJ 0

bombardar m 'der Bombardierkäfer, *Brachinus crepitans*' (Erjavec 1864: 82).

Isln. knjiž. *bombardar* m 'prasketač, *Brachinus crepitans*' (19. st.).

↔^K nvn. *Bombardierkäfer* 'Brachinus crepitans' (Schödler 1860: II:496).

- ⊕ Na podlagi prvega člena nvn. kompozita, ki ubeseduje, da gre za hrošča, ki bombardira, tj. strelja, tvorjeni neuveljavljeni kalk, v katerem je bilo nvn. *Bombardier-* nadomešče-no z *bombardar* kot tvorjenko na -ar; prvotno torej 'kdor strelja', ker hrošč kot obrambni mehanizem izdaja rahle poke.

Neuveljavljeni sinonim je tudi *puškar* (► puškar), sodobni pa *prasketač* (► prasketač).

bona¹

ESSJ 0

bōna f 'die Kröte (*bufo vulgaris et variabilis*)' (Ponikve na Primorskem – Pleteršnik); rovt. tolm. *'buona* 'krastača' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *'buōna* 'isto' (Kenda-Jež Diss. 2002), *búona*, tudi 'nepridiprav, nagajivec' (Razpet 2006), polj. *buóna* 'krastača' (Škrlep 1999), *bóna* 'Bufo vulgaris et variabilis, die Krote' (Ponikve na Šentviški Gori – Erjavec, LMS 1879, 130), po SLA primor. obsoš. *b^uōna* 'krastača' (Most na Soči – SLA), rovt. tolm. *b^uōna* 'isto' (Grahovo ob Bači – SLA), *buōna* (Podbrdo – SLA), cerklj. *būona* (Laniše, Gorenja Trebuša – SLA), polj. *bōna* (Dobračeva (Žiri) – SLA), gor. selš. *būona* (Zgornja Sorica – SLA).

Isln. dial. **bōna* f 'krastača' (primor., rovt., gor.);

kot slovensko izposojenko Kranzmayer, Lessiak 1983: 179 razlaga sor. n. *wōne* 'velika krastača', *woune* 'isto'.

- ⊕ Nejasno. Ni jasno, ali je to poimenovanje za krastačo povezano s tvorjenko v pkm. *'bō:nę* m, g -na 'cepec' (Bajzek Lukač 2009).

▷ bona²

bona²

ESSJ 0

b^uōna f 'žaba' poleg *'zā:ba* 'isto' (rovt. tolm. (Rut) – SLA), *būōna* (Porezen – SLA).

Isln. dial. **bōna* f 'žaba' (tolm.).

- ⊕ Zaradi ozkega areala morda nastalo po prenosu s homonimnega poimenovanja za krastačo.

► bona¹

bonit

ESSJ 0

bonît m, g -a 'morska riba z ravnimi temnimi progami na hrbtu, *Katsuwonus pelamis*': *jata bonitov* (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *bonît* m 'Katsuwonus pelamis' (20. st.) z agl. pomenskimi ustrezniki *skip-jack tuna*, *arctic bonito*, *ocean bonito*.

↔ agl. (*arctic/ocean*) *bonito* 'Katsuwonus pelamis'.

- ⊕ Nejasno. Homonimija s šp. *bonito* 'dober, izvrsten' (Onions 1967: 106) je verjetno le naključna.

borolica

ESSJ 0

borolica f 'Zaungrasmücke' (Janežič 1851).

Isln. knjiž. *borolica* f 'brolica, mlinarček, *Curruca curruca* = *Sylvia curruca*' (19. st.).

- ⊕ Osamljeno in zato morda le pisna napaka za *brolica*.

Cigale 1860 navaja sin *vertna penica* 'Zaungrasmücke' in *broljica* 'Klapperfänger'.

► brolica

borov krasnik

ESSJ 0

borov krasnik m 'hrošč kovinsko svetlikajoče se barve, ki leže jajčeca pod lubje borovih štorov, *Chalcophora mariana*' (zool. – SSKJ), *borov krâsnik* 'der Kiefern-Prachtkäfer

(buprestis mariana)' (Pleteršnik), *borov krásnik* 'd. Kiefern=Prachtkäfer, Buprestis Mariana' (Erjavec 1881: 169).

Isln. knjiž. **bo:rov k'ra:snik* m 'Chalcophora mariana = Buprestis mariana' (19. st.).

↵^K nvn. (*großer*) *Kiefernprachtkäfer* 'Chalcophora mariana'.

- Ⓔ Nvn. predloga tega hrošča označuje po habitatu ličink (*Kiefern-* 'borov') in po njegovem lepem videzu (*Praht-* 'sijajen, lep, krasen'), pri čemer je bila sestavina *Prachtkäfer* 'krasnik', dobesedno 'sijajen, lep hrošč', nadomeščena s subst *krasnik* kot izpeljanko na -ik iz adj *krâsen*, f -sna 'zelo lep, čudovit' < psl. **krasъnъ*.

Drugačen kalk nvn. *Prachtkäfer* odraža hrv. *krasac* 'Prachtkäfer (Buprestis)' (Šulek 1860). Sodobni sinonim je **veliki krasnik** m 'Calcophora mariana, 3 cm velik hrošč rjavkastega telesa z belim poprhom, katerih ličinke živijo v odmrlih borovih deblih in štorih', *krasniki* m pl 'Buprestidae, družina žuželk iz reda hroščev, ki zrastejo do 8 cm, imajo telo podolgovato, pri mnogih kovinsko bleščeče, pisano obarvano' (CZŽ 1997: 143), toda pred tem *veliki krasnik* 'Buprestis, surinamski do 5 cm dolg hrošč, ki se sveti kovinsko' (Erjavec 1875: 349).

borovnjak

ESSJ 0

borovnják m 'brinovka, Turdus pilaris' (Pleteršnik po Cafu in Dajniku), *borovnjak* 'Krammetsvogel' (Cigale 1860), *borovnják* 'Krammetsvogel' (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *bor-ovnják* 'der Krammetsvogel, der Kronabetsvogel. (Turdus pilaris. Linn.)' (Murko 1833a: 23).

Isln. knjiž. **borovn'ja:k* m 'brinovka, Turdus pilaris' (19. st.);

- = hrv. kajk. *borovnjak* 'Turdus pilaris' (Hirtz 1928–1956: II:18; RHKKJ), *borovnyak* 'turdus' (Belostenec 1740; Jambrešić 1742; ARj);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **boroуъn'akъ* m 'Turdus pilaris'.

- Ⓔ Jslov. dial. ornitonim je s suf *-akъ substantivizirani adj **boroуъnъ* 'brinov' iz ujevskega ftn **bôrъ* m, g *borû* 'juniperus' (Skok 1971–1974: I:188) kot pomenske specializacije psl. generičnega ftn **bôrъ* m, g *borû* (ap B) 'iglavce, arbor folio pinnato', kasneje 'bor, pinus'; pomen 'juniperus' se potrjuje v hrv. kajk. *bor* (Habdelić 1670), *bôr* poleg *borovichno drevo*, *borovicza* (Belostenec 1740), *bor* poleg *borovichno drévo* (Jambrešić 1742), *borov'ica* 'Juniperus communis' (Lipljin 2002), hrv. gradišč. *borovica* 'Wacholder' (Tornow 1989), slš. dial. *borovec* 'juniperus' (Kálal 1924) in tudi sln. dial. *borovica* 'juniperus' (štaj. – Pleteršnik), pkm. *borójca* 'brinje' (Novak 1996) < sln. **borovica*, *borínje* 'brinje' (Mukič 2005), stpm. *borójca* 'isto' (Novak 2006), prleš. *'bōrofca* (Rajh 2010) < sln. **borovica*. Tvorjenka tako kot sln. sin *brínovka* 'Turdus pilaris' (► brinovka) kaže, da je ta sicer vsejedi ptič poimenovan po tem, da rad jé brinove jagode, prim. tudi drugače tvorjeno hrv. gradišč. *borôvka* 'Wacholdervogel' (Tornow 1989) < **boroуъka*.

Ni mogoče popolnoma izključiti možnosti, da je sln. ornitonim izposojenka iz hrv. kajk. slovarskih predlog.

- Ⓔ^{BD} Psl. dial. **bôrъ* m 'Juniperus'

→ adj **boroуъnъ* 'brinov'

→ jslov. **boroуъn'akъ* 'Turdus pilaris' > hrv.

⇒ sln. **borovnjak**;

→ adj **boroуъnъ* 'brinov'

→ **boroуъn'-u/ogъ* > hrv. **bravnjug* → ⁿ [←] ^{vn} *brānjūg*

⇒ sln. **branjug**;

>> hrv. *bernjuk*

⇒ sln. **bernjuk**.

▷ branjug ▷ bernjuk

borzoi

ESSJ 0

borzôj m, g -a 'velik, zelo vitek lovski ali športni pes z dolgo dlako in vzbočenim hrbtom': *gójiti borzoi* (vet. – SSKJ), 'ruski hrt'.

B

Isln. knjiž. *borzôj* m ‘ruski hrt’ (20. st.).

⇨ r. *borzój* ‘ruska pasma elegantnih večjih in visokih psov z dolgo svilnato dlako, ki so jih prvotno uporabljali za lov na volkove, lisice in srnjad’ ← adj *borzój* ‘hiter’ < **bъrzъjъ* (Vasmer 1986–1987: I:194).

⊕ Ta pasma psov je bila z ničto substantiviziranim r. adj *borzój* poimenovana, ker pri teku doseže razmeroma visoko hitrost.

bosanec

ESSJ 0

bosânec m, g -*nca* ‘bosanski konj, konj majhne rasti, uporaben zlasti za prenašanje tovorov’ (pog. – SSKJ).

Isln. knjiž. *bosânec* m ‘bosanski konj’ (20. st.).

⊕ Pogovorna oznaka za konja, doma iz Bosne, je nastala z univerbizacijo besedne zveze *bosanski konj*, pri kateri je bil adjektivni suf -*ski* zamenjan s substantivnim -*ec* < **-bcb*.

bosoglavac

ESSJ 0

bosoglâvâc m, g -*vca* ‘der Kaulkopf’ (primor. notr. – Pleteršnik), *bosoglavac*, g -*vca* ‘mlada žaba, der Kaulkopf’ (primor. notr. (Osek v Vipavski dolini) – Erjavec, LMS 1879, 130).

Isln. dial. **bosog'la:uâc* m ‘paglavac’ (notr.).

⊕ Nejasno. Za paglavce kot razvojno stopnjo med jajčecem in razvito dvoživko (žabo ali močeradom) je značilna v primerjavi s trupom izrazito nesorazmerno velika/debela glava, prim. nvn. *dickkopf* (Grimm 1854–1971). V razmerju do sin *butoglavac* (► *butoglavac*) in *pâglavac* (► *paglavac*), ki odražata pomensko motivacijo ‘debeloglavac’, ni jasno, kako prva sestavina kompozita, ki jo je mogoče enačiti z *bôš* adj, f *bôsa* ‘pedibus nudis’ ← ‘brez’, pomensko modificira oziroma pojasnjuje drugo, tj. *glâva* f ‘caput’.

boška

ESSJ 0

bôška f ‘veverica’ (rovt. (Reteče pri Škofji Loki) – SLA), gor. *bôška* ‘isto’ (Breg ob Savi – SLA).

Isln. dial. **bo:ška* f ‘veverica’.

⇨ ?.

⊕ Nejasno. Ker je veverica gozdna žival oziroma gozdni glodavec, se vsiljuje domneva, da je bila beseda izposojena in je kot tvorjenka na -*a* iz it. *bosco* ‘gozd’ < srlat. *boscus* ‘isto’ veverico označevala kot prebivalko gozda oziroma gozdno žival, a tujejezične predloge za tako sln. repliko v dostopnih virih ni bilo mogoče najti.

boškarin

ESSJ 0

boškarin m ‘avtohtona pasma istrske velike delovne govedi’ (Gigafida, dostop 1. 6. 2015; slovarsko še nezabeleženo); primor. istr. *boška'rin* ‘bel istrski vol’ (Sveti Anton – Jakomin 1995), z razvojem -*šk-* v -*čk-* in *u* iz *o* v neakcentuirani poziciji *bučkarîn* ‘ime volu’ (istr. (Rakitovec) – SLA).

⑦ Po metafori *boškarin* ‘tehnološko izpopolnjeno dvigalo v koprski marini’ (Gigafida, dostop 1. 6. 2015).

⊙ Primor. istr. *Boškarin* ‘lastno ime boškarinu’ (Tomšič 1983: 377; Gigafida, dostop 1. 6. 2015), po transonimizaciji *Boškarin* ‘koprsko društvo, ki se posveča oživljanju in ohranjanju avtohtonih pasem živali in rastlinskih vrst v Istri’.

Isln. dial. **boška'ri:n* m ‘avtohtona pasma istrske velike delovne govedi’ (istr.);

• = hrv. istr. *boškarîn* ‘istrski vol, ki je v Istri skoraj izumrl’ (Labin – Milevoj 2006), *boškarîn* ‘ime istrskemu volu z velikimi rogovi’ s fem *boškarîna* ‘ime istrski kravi z velikimi rogovi’ (Francetić 2015), *boškarîn* ‘lastno ime vola’ (Buzet – Skok 1971–1974: III:610);

- < **jslov.** (sln.-hrv.) **boškarin* m 'avtohtona pasma istrske velike delovne govedi';
- ⇨ ben. istr. *boscarin* 'istrski vol' (Izola – Sau 2009), *Boscarin* 'istrski vol v izumiranju' (Galižana – Balbi, Moscarda Budić 2003), *baška'rin* 'lastno ime, ki se daje govedu sive barve' (Filipi, Buršić Giudici 1998: 490 z op.) ⇨ istr. rom. *bascarein* 'lastnoimenska oznaka za vole' (Rovinj – Pellizzer 1992), *baskareyn* 'ime govedu' (Vodnjan – Dalla Zonca 1978).
- ⊕ V Istri so še istrsko romansko = istriotsko govoreči kmetje govedo avtohtone pasme verjetno poimenovali po kraju v osrednjem delu Istre *Boscari*, hrv. *Boškari*, ker so od tam ali pridobivali plemenske bike ali pa je bil znan po reji te pasme govedi (podrobno Furlan 2016: 31–40). V ERHJ: 1:77 se samo hrv. *boškàrin* brez navajanja sln. gradiva izvaja iz it. apelativa oziroma atpn *Boscarin*, *Boscarino* v pomenu 'gozdar'.

botofir

ESSJ 0

botofēr m 'pipistrello, netopir' (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 181) in z akanjem ter. *botofir*, g -ja 'netopir', *batofjār* 'isto' (Merkù GSTN).

Isln. dial. **botofir* m 'netopir' (ter.);

gotovo prek zahodne dial. variante **potopir* 'netopir' v rez. *putipîr* 'isto' (Njiva/Gniva – SLA) z asimilacijo *i* : *i* : ← *o* : *i* : fonetično preoblikovano iz *netopir* s spirantizacijo *f* ← *p* tipa *škrofîti* ← *škropîti* 'spargere' (Furlan 2016: 95) in z ozvenečenjem vzglasja *b* ← *p*, ki je v tej besedni družini pogostejše in arealno širše v medglasju -*d* ← -*t*, npr. *ladopir*, *dopir*, *nadopir*. Medtem ko sta pri sln. varianti *letopir* 'netopir' tako kot v r. dial. *létopyr* 'netopir', č. *letopýř* 'isto', *letopěř*, slš. *letopier*, p. dial. *latoperz*, *latopierz* na spremembo vzglasja vplivala ljudskoetimološka naslonitev na psl. glagol **létati* 'volare' in tudi sin **letot'byb* *myšb*, motivacija za preoblikovanje sln. *netopir* v dial. **potopir* in nadalje v **botopir* ter *botofir* ni jasna, a zaradi hrv. *mišspotopir* 'notto-la' (della Bella 1728), *mišspotopir* 'vespertilio' (Jambrešić 1742) [miš potopir] verjetno ni interno slovenska.

Iz zahodnega dial. **potopir* je lahko nastalo tudi rez. *pučupir* 'netopir' (V Bili/San Giorgio – Steenwijk 1992), *pučupir* 'isto' (V Bili/San Giorgio – SLA) < **počopir*, kjer nastanek zaporedja **počo-* iz **poto-* prav tako ni jasen. Vpliv rez. subst *nuć* 'noč' zaradi -*č*- ni verjeten. S -*č*- je prav tako glede nastanka prvega člena nejasno ukr. *kučopýr* 'netopir', *kučopir* 'isto', *kocopir* (Miklošič 1886: 214; ESUM: 3:169).

► **netopir**

bovec

ESSJ 0

bovec m 'drozeg, cikovt, Singdroffel' (Cigale 1860), *bovec*, g -vca 'Singdroffel' (Janežič 1851).

- ⊕ 19. st.: *bòvz* 'navadni dróseg, dróseg, zíkovt, Turdus musicus, Singdroffel' (Freyer 1842: 12).

Isln. dial. **bo:uac* m 'cikovt, Turdus philomelos = Turdus musicus'.

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Morda genetično povezano z *bolt/bold* m 'kalin, Pyrrhula pyrrhula' (► *bolt*), ker sta oba ptiča pevca in se tudi podobno oglašata. Izhajati bi bilo možno iz tvorjenke **bo:lt/bo:ld-æc*, g *bo:ltca*, kasneje po poenostavitvi konzonantne skupine -*tc-* v -*c-* g **bo:ltca*, v okviru katere je bil tvorjen analoški Nsg **bo:lc* = *bòvz*.

božica

ESSJ 0

božica f 'pettirosso, taščica', *božife* Apl (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 480), ter. *božica* 'taščica' (Merkù GSTN).

Isln. dial. *božica* f 'taščica, Erythacus rubecula' (ter.).

- ⊕ Ornitonim za taščico, ki je homonimen s sln. dial. *božica* 'boginja' (Pleteršnik), je mogoče povezati z rovt. tol. *božjevčica* 'taščica' (Zalaz pri Tolminu, sodobno Zadláz),

B

v Ljubušnjah (sodobno Libušnje), *božjâkč* 'isto' < **božjakič* in *bizjâkč*, kar je Štrekelj, LMS 1892, 6 izvajal iz *bóžji* adj, f-a 'divinus', češ da so z njim poimenovane med ljudmi priljubljene ptice. Druga sln. poimenovanja za taščico ne izkazujejo pomenske motivacije, ki bi bila povezana s sémom 'božji, divinus'. V ter. narečju je potrjen korenso soroden ornit *božžê* 'palček, kraljiček, stržek?' (ter. – Merku GSTN), ki je homonimen s sln. *bóžič* m 'dan Jezusovega rojstva', prvotno pa 'majhen bog' < **božīt*'b ← **bōgъ* m 'deus'. Tudi ta je glede pomenske motivacije osamljen.

božič → božica

ESSJ 0

božja icika

ESSJ s.v. *ica*

božja icika f 'božja kravica, der Frauenkäfer' (štaj. – Pleteršnik).

Isln. dial. *božja icika* f 'pikapolonica, božja kravica, božji volek' (štaj.);

na podlagi sinonimije med *krávica* in dial. *icika* prenarejeno iz primarnejšega sln. *božja kravica* 'pikapolonica, božja kravica, božji volek'.

► **ica** ► **božja kravica**

božja kravica

ESSJ 0

božja krávica f 'der Marienkäfer (coccinella septempunctata)' (Pleteršnik), *božja kravica* 'polonica, Coccinella septempunctata' (Erjavac 1875: 353), toda primor. rez. *'božčawa k'ravica* (OLA L 1, 1988: 172) iz **'bo:gič-eua k'ra:uica* ali iz **'bo:žič-eua k'ra:uica* z razvojem -žč- prek -šč- v -jč-, kot razlaga Šivic-Dular, Traditiones 26, 1997, 67 op. 12.

- Ⓜ 19. st.: *božhja kráviza* 'der Blattkäfer, der Goldkäfer, der Sonnenkäfer. (Coccinella punctata. Linn.)' (Murko 1833a: 23).

Isln. dial. **'bo:žja k'ra:uica* f 'pikapolonica';

po zamenjavi *kravica* z dial. sin *icika* štaj. *božja icika* 'pikapolonica' (Pleteršnik).

- Prim. hrv. kajk. *bōžja k'ravica* 'pikapolonica' (Lipljin 2002), *bōžja krávica* 'isto' (Gola – Večenaj, Lončarić 1997), *bō:žja k'ravica* (Cubinec – OLA L 1, 1988: 172), hrv. gradiš. *bōža krávica*, tudi 'Junikäfer' in 'Salamander' (Tornow 1989), mak. dial. *'kravica* *'božica* (Lazaropole – OLA L 1, 1988: 173), r. *bóžbja koróvka*, br. dial. *'boža ka'rouka* (Losk), *'bohava ka'rouka* (Vjalikija Bajary), ukr. dial. *'boža ko'rouka* (Poljany), p. dial. *boža kručka* (Wola Młynarska), slš. dial. *boža kručka* (Bánovce nad Ondavou – vse citirano po OLA L 1, 1988 l.c.);

< **psl.** **božbja kōruica/kōručka* ipd. 'pikapolonica, Coccinella septempunctata'.

- ♦ Prim. lit. *Diēvo karvýtē* 'coccinella' (Kurschat 1968–1973), dobesedno 'božja kravica'.

- Ⓜ Poimenovanja za pikapolonico s sémoma 'božji' in 'krava' ali pa samo z enim od navedenih, pri čemer se pojem za kravo lahko nadomešča tudi s katerim drugim za govedo, npr. vol (► božji volek'), tele, ali pa celo s katerim drugim za rogato žival, prim. hrv. *božja ovčica*, *janjašce* (Šulek 1860 s.v. *Marienkäfer*), tudi nerogato, prim. sln. nad. *ptičica* (► *ptičica*²), agl. *ladybird*, so znana tudi v drugih jezikih, npr. agl. *lady cow*, *cow lady*, frc. *vache à Dieu*, *bête à bon Dieu*, it. *vachetta de la Madonna*, sardsko *bákka 'e Déus*, *bákka de nòstra seňòra*, *bákka de sánta María*, šp. *buey de Dios*, n. dial. *Sonnenkälbchen*, *Marienkälbchen*, in odražajo neko staro, še neprepoznano ljudsko predstavo o posebni nadnaravni vlogi pikapolonice (podrobno Šivic-Dular, Traditiones 26, 1997, 63ss. s starejšo literaturo). V Kluge 1995: 540 se pomensko motivacijo za nvn. *Marienkäfer* 'pikapolonica', dobesedno 'Marijin hrošč', razlaga na podlagi sedmih pik, ki naj bi simbolizirale sedem Marijinih bolečin. Podroben areal tudi drugih poimenovanj za pikapolonico v slov. svetu je podan v OLA L 1, 1988: 172–174, 112s. O ljudski simboliki pikapolonice v slov. svetu sintetično Gura 1997: 492ss.

Zanimivo je, da dl. dem *krowka* označuje hrošča govnača (Schuster-Šewc 1983–1996: 687), v slovenščini poimenovanega tudi *'uelek* (► volek').

► **krava** ► bogceva kravica ► božja icika ► kravica

božja žabica

ESSJ 0

božja žabica f 'der grüne Laubfrosch (*hyla viridis*)' (Pleteršnik), *božja žabica* 'zelena rega, *Hyla viridis*' (Erjavec 1875: 328), *božja žabica* 'rega, der grüne Laubfrosch, *Hyla viridis*' (Erjavec 1864: 70), *zelena ali božja žabica* 'rega, vega, vegavica, Laubfrosch' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **bo:žja* 'ža:bica f 'Hyla viridis' (19. st.);

- = hrv. *božja žabica* 'Hyla arborea, Laubfrosch, Wetterfrosch' poleg *bogina* 'isto' (okolica Vukovarja), *božjakica* (Hirtz 1928–1956: I:11);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **božbja žabica* f 'Hyla viridis'.

- ⊕ Kot nakazujejo pomenski ustrezniki v nvn. *Wetterfrosch* 'Hyla viridis' ← *Wetter* 'vreme' + *Frosch* 'žaba' in številni hrv. pomenski ustrezniki tipa *gatalica*, *gatalinčica*, *gatalka*, *gataljka* (Hirtz 1928–1956: I:11) ← hrv. *gatalica* 'vedeževalka' ← *gátati* 'vedeževati', je *Hyla viridis* med ljudstvom veljala za žabo s posebno nadnaravno sposobnostjo napovedovanja vremena, češ da se s kvakanjem oglašala zlasti pred dežjem, zato je z adjektivom iz psl. subst **bōgъ* m 'deus' = sln. *bōg* v sln.-hrv. poimenovanju **božbja žabica* ta žaba označena kot žaba z lastnostjo boga oziroma v sln. ***bogčeva žabica*** f 'der grüne Laubfrosch (*hyla viridis*)' (Pleteršnik po Cafu) z adjektivom iz mlade tvorjenke *bōgec* iz *bōg* 'deus' kot bogova žabica, hrv. enobesedno poimenovanje *bogina* 'Hyla viridis' pa je celo nastalo po prenosu z *bōginja* 'boginja' ← psl. **bogŷni*, fem k **bōgъ* m 'deus'. V ESSJ: IV:292 navedena sin *božja žaba* in *zelena žaba* sta po Cigaletu 1860 s.v. *Laubfrosch* neustrezno prepisana *zelena ali božja žabica*.

► **žaba**¹

božja žuža

ESSJ 0

'bjo:ža 'žuža f 'pikapolonica' (štaj. zgsav. – Weiss 1998; P. Weiss, ustno), brez adj *'žu:ža* 'isto' (Luče – OLA L 1, 1988: 172), *žūža* (Luče – Rigler 2001 (= 1980): 225).

Isln. dial. **'žu:ža* f 'pikapolonica' (štaj.) ← 'hrošč'.

- ⊕ Zaradi sln. *žūža* f 'majhen črn hrošč' (Pleteršnik) gotovo nastalo s prenosom s tega poimenovanja in kasneje po vzorcu sinonimov tipa *božja kravica* z dodanim adj *božji*, f-a 'divinus'.

► **žuža**

božje ose

ESSJ 0

bōžje ôse f pl 'sršeni' (kor. mež. (Koprivna) – SLA); v istem govoru ***bōžne ôse*** f pl 'ose' (Koprivna – SLA).

Isln. dial. **bōžje/bōžne ôse* f pl 'sršeni/ose' (mež.).

- ⊕ Oba dial. adjektiva na *-*bja*(*ib*) in *-*bnb* iz subst *bōg* m 'deus' v zvezi z *ôsa* f 'vespa' nastopata v funkciji antonima in ne pomenita 'divinus', ampak izražata nepotrebnost oziroma odvečnost. Besedni zvezi sta zato lahko nastali, ko ose predvsem v poletnih mesecih dobesedno napadajo človeka ali živali. Ker so enako ali pa še bolj nezaželeni nadležni in nevarni sršeni, se je besedna zveza *božja osa* prenesla na označevanje sršenov.

► **osa**

božji petelinec

ESSJ 0

božji petelīnac m, g -nca 'der Wiedehopf' (Pleteršnik), toda *božji petelinček* 'vdeb, smrdokavra, Upupa epops' (Glonar 1936).

- ⊕ 17. st.: *en dap, ali bošhji peteliniz* 'upupa' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

B

Isln. dial. **božji petelinac* m 'smrdokavra, Upupa epops'.

- Prim. hrv. *božji petelin* 'Upupa epops' (Veli Rat na Dugem otoku – Hirtz 1928–1956: II:20), toda *božja ptičica* 'isto' (Delnice – Hirtz 1928–1956: II:19), *božji kokotić* (Zadar, Brač – Hirtz 1928–1956: II:20), *božji kokot* (Dalmacija – Hirtz 1928–1956 l.c.) = *bôžji kôkot* (Dračevica na Braču – ČDL), *božji petešić* (Križišće, Novalja na otoku Pag, Senj, Stinica, Zlobin – Hirtz 1928–1956 l.c.), v Istri *bôžji petešić* (Labin) in *bôžji peteršić* (Funtana – oboje Filipi, Buršić Giudici 2012: 459).

↵^K it. dial. *gallo del paradiso* 'Upupa epops' (Boerio 1867 s.v. *galeto megiarolo*).

- ⓔ Sln.-hrv. ornitonimi za Upupa epops s pomensko podstavo 'božji petelin' so lahko kalčki po it. dial. *gallo del paradiso*, dobesedno 'rajska ptica/ptica raja', pri čemer je bil sém 'raj, rajski' nadomeščen z 'božji, divinus', a pomenska motivacija za 'rajski/božji petelin' ni jasna, morda zaradi smrdokavrinega v primerjavi z drugimi ptiči dokaj nenavadnega videza, ki je lahko asociiral na nezemeljsko povezanost (Furlan, Zb Škrabec 2021: 22s.), prim. še v hrvaškem delu Istre ben. istr. *galeto santo* 'Upupa epops', *sangaleto* 'isto' (Motovun – Filipi, Buršić Giudici 2012 l.c.), dobesedno 'sveti petelin'. Sém 'petelin' je najverjetneje posledica ljudske asociacije smrdokavrine perjanice s petelinjo rožo, grebenom. Na asociativnost smrdokavre s petelinom kaže že grško gradivo, kjer je Hezihijeva glosa ἔπωπα, glasovno podobna ἔπωψ 'Upupa epops', razložena z 'divji petelin' (Beekes 2010: 448). Besedo za petelina vsebujeta tudi n. ornitonima za smrdokavro *Kothahn*, *Misthahn* (Suolahti 1909: 14).

► **petelin**

božji volek¹

ESSJ s.v. vòl

božji volek m 'pikapolonica': *božji volek* je zletel z otrokove dlani (zool. – SSKJ), *božji volek* 'der Marien- o. Frauenkäfer (coccinella septempunctata)', tudi 'der Bockkäfer', 'der Goldkäfer', 'der Blätterkäfer' (Pleteršnik), *božji volek* 'Blattkäfer' (Cigale 1860); rovt. črnovr. *bôži wôlk*, npr. *je kqd bôži wôlk* 'je zelo krotak' (Tominec 1964), dol. kost. 'bôžè 'vo:lak 'pikapolonica' (Gregorič 2014), toda z desnim prilastkom primor. notr. **vólek božji** 'Bockkäfer' (Vipavska dolina – Erjavec, LMS 1879, 133); po OLA L 1, 1988: 172 je besedna zveza *božji volek* 'pikapolonica' potrjena v govorih krajev Breznica/Frießnitz, Dragatuš, Bučka, Mostec, Šmarje in Spodnja Ložnica.

Isln. dial. **božji uolæk* m 'pikapolonica' (kor., rovt., dol., štaj.);

- = hrv. *bô:ži vol'ek* 'pikapolonica' (Domaslovec), 'boži 'vol'ek 'isto' (Začretje), 'bôži vò:læk (Trebarjevo), hrv. gradišč. *buò:žji volà:k* (Stinjaki/Stinatz – vse citirano po OLA L 1, 1988: 172s.), hrv. kajk. *bôži vòlek* (RKDI);
- < **jslov.** (sln.-hrv.) **božbi uolëk* m 'pikapolonica'.

- ⓔ Zaradi arealno širšega sin *božja krávica* (► *božja kravica*), ki je gotovo starejši, bi bilo jslov. dial. **božbi uolëk* 'pikapolonica' z **uolëk* kot dem iz psl. **uolъ* m 'bos castratus' treba razumeti kot nadomestni sinonim k **božbja koruica* (Šivic-Dular, Traditiones 26, 1997, 67) s **koruica* kot deminutivom iz psl. **kôrŭa* 'vacca', ki lahko priča, da pri teh motivacijsko še vedno nejasnih poimenovanjih za pikapolonico ni bila relevantna krava, ampak govedo oziroma rogate živali nasploh. Gl. *pólski wol* 'rogač', kar Snoj v Bezljaj ESSJ: IV:338 navaja ob sln. *božji volek* 'pikapolonica', verjetno nima nobene neposredne zveze s takimi poimenovanji za pikapolonico, ker so poimenovanja za hrošča rogača lahko nastala po transzoonimizaciji iz poimenovanja za večje rogate živali, npr. sln. *jélen* m 'Cervus elaphus', toda tudi 'hrošč rogač'.

► **vol¹** ▷ volek¹ ▷ volek² ▷ božji volič ▷ bogcev volej¹ ▷ božji volek²

božji volek²

ESSJ s.v. vòl

božji volek m ‘muren’: *cvrčanje božjih volekov* (zool. – SSKJ), *božji volek* ‘die Feldgrille’ (Pleteršnik), *Lej púre vábi: »púri, púri!«* In *bôžje vólke: »šúri, múri!* (F. Prešeren, Ahácelnovim pësmam); dol. *božji vôlek* ‘die Feldgrille’ (Lašče – Erjavec, LMS 1879, 133).

Isln. dial. **božji uolæk* m ‘muren’ (gor., dol.).

- ⊕ Tako kot tudi druga homonimna poimenovanja za različne hrošče, prim. ‘der Bockkäfer’, ‘der Goldkäfer’, ‘der Blätterkäfer’ (Pleteršnik), verjetno nastalo po prenosu z arealno širšega *božji volek* ‘pikapolonica’.

► **božji volek¹**

božji volič

ESSJ Ø

božji volič m ‘der Frauenkäfer (coccinella septempunctata)’ (Pleteršnik), *božji volič/volek* ‘Frauenkäfer’ (Cigale 1860), tj. ‘pikapolonica’.

Isln. knjiž. **božji volič* m ‘pikapolonica’ (19. st.).

- ⊕ Ker je sin *božji volek* potrjen tudi v narečjih in ima znane ustrezničke tudi v hrvaščini, je verjetno, da je bil v izhodnem sln. *božji volek* deminutiv *volek* umetno zamenjan z drugače tvorjenim *volič* iz *vòl* m ‘skopljen bik’.

► **božji volek¹**

božne ose → božje ose

ESSJ Ø

bradač¹

ESSJ Ø

bradáč m, g -a ‘morska riba rdečkaste barve z dolgima mesnatima izrastkoma pod spodnjo čeljustjo, Mullus’ (zool. – SSKJ), *bradač* ‘Mullus barbatus’ (Offizia 1988: 32).

Isln. knjiž. *bradáč* m ‘Mullus barbatus’ (20. st.).

↵^k it. knjiž. *barbóne* ‘Mullus barbatus’, it. trž. *barbon* ‘Mullus barbatus’.

- ⊕ Kalk z avgmentativno svojilnostno izpeljanko na -ač (prim. Bajec 1950: 122) iz subst *bráda* f ‘barba’ je bil iz it. predloge narejen na podlagi znanja, da je it. ihtn *barbone* tvorjenka, v kateri se ohranja it. *barba* ‘brada’ < lat. *barba* ‘isto’; za bradača sta značilna dva mesnata izrastka pod spodnjo čeljustjo, ki asociira na brado.

bradač²

ESSJ Ø

bradáč m, g -a ‘kozel’: *bradač je zameketal in pobegnil* (šaljivo – SSKJ; Gradivo SSKJ).

Isln. knjiž. *bradáč* m ‘kozel’ (19. st.).

- ⊕ Verjetno nastalo po prenosu z *bradáč* m ‘moški z brado, bradat moški’, morda pod vplivom *kozja bradica*, ki se navadno uporablja za oznako manjše, kozlovi podobne moške brade.

bradačica

ESSJ Ø

bradačica f ‘trilja, Mullus surmuletus’ (Erjavec 1875: 334), tudi *rdeča bradačica* ‘die rothe Meerbarbe (mullus barbatus)’ (Pleteršnik).

Isln. knjiž. *bradačica* f ‘Mullus surmuletus’ (19. st.).

↵^k nvn. *Rothbart* ‘Mullus surmuletus’ (Schödler 1860: II:490s.).

- ⊕ Kalk po nvn. ihtn *Rothbart* ← nvn. *roth* ‘rdeč’ + *Bart* ‘brada’ je bil tvorjen s feminativno izpeljanko na -ica iz sln. generične oznake *bradáč* ‘kdor/kar ima brado’, najverjetneje zaradi ženskega slovničnega spola sinonima *trilja*.

bradavičar

ESSJ Ø

bradavičar m, g -ja ‘strupen severnoameriški kuščar z bradavičasto kožo prsteno rjave barve, Heloderma suspectum’ (zool. – SSKJ), *strupeni bradavičar* ‘gila, Heloderma suspectum’, *bradavičarji* m pl ‘Helodermatidae, družina plazilcev iz podreda kuščarjev’ (CZŽ 1997: 24).

Isln. knjiž. *bradavičar* m ‘Heloderma suspectum’ (20. st.).

B

↔^K nlat. *Heloderma (suspectum)* ‘bradavičar’.

- ⊕ S svojilnostno izpeljanko na *-ar* < **-ar*^b tipa *klēščar* ‘hrošč, katerega samec ima čeljusti razvite v velike klešče; rogač’ (► *kleščar*¹) iz sln. *bradavica* f ‘verruca’ je bila kalkirana prva sestavina nlat. oznake *Heloderma* iz gr. ἥλος m ‘žebelj, klinček’ in δέρμα f ‘koža’, s katero je bil ta kuščar poimenovan po značilnih izrastkih na koži.

bradovka

ESSJ 0

- ⊕ 19. st.: *brádovka* ‘die Bartmeife’ (Murko 1833a: 24).

Isln. knjiž. **b'ra:davka* f ‘Panurus biarmicus’, po razvoju *-av-* v *-ov-* **b'ra:dovka* ‘isto’ (19. st.).

↔^K nvn. *Bartmeise* ‘Panurus biarmicus’ ← *Bart* ‘brada’ + *Meise* ‘sinica’.

- ⊕ Kalk po nvn. ornitonimu, ki to vrsto sinice poimenuje po tem, da ima odrasel samec na prednjem delu glave ločeni podolgovati črni lisi, ki asociirata na brado, je bil tvorjen na podlagi besedne zveze **bradava sinica* ‘bradata sinica’, ki je bila univerbizirana s suf *-ka*. Podobno asociativnost z brado odražajo tudi agl. sin *bearded reedling*, *bearded tit*, *bearded parrotbill*, toda sodobni sln. sin *brkata sinica* ‘Panurus biarmicus’ (CZŽ 1997: 29), v 19. st. še *bèrkafſta finiza* ‘Parus biarmicus, Bartmeife’ (Freyer 1842: 18–19), kot kalk odraža asociativnost z brkom.

brak → brek

ESSJ 0

brakoni

ESSJ 0

brakoni m pl ‘Bracon’ (Erjavec 1875: 354).

Isln. knjiž. *brakoni* m pl ‘Braconidae’ (19. st.);

neuvejavljena oznaka za sodobno *brakonidi* m pl ‘Braconidae’, ki označuje predstavnike od 1 do 20 mm velikih žuželk iz naddružine pravih najezdnikov (Ichneumonidae), katerih ličinke parazitirajo na gosenicah metuljev in tudi na listnih ušeh (CZŽ 1997: 294).

↔ nlat. *Bracon* (Erjavec 1875 l.c.).

- ⊕ Nlat. oznaka je bila verjetno tvorjena na podlagi gr. βραχύς adj ‘majhen, kratek’, ker so te parazitske žuželke zelo majhne.

bramor

ESSJ brámor, s.v. mrámor

brámor m, g *-ja* ‘škodljiva žuželka z močno razvitima sprednjima nogama, ki živi v zemlji’: *bramor spodjeda korenine* (SSKJ), *brámor*, g *-ja* ‘die Werre (gryllotalpa vulgaris)’ (Pleteršnik), *bramor* ‘Erdwerre (Gryllotalpa)’ (Cigale 1860 s.v. *Erdgrille* z opozorilom na srb. *mermak*, *mermor*, kar pa nista zoonima), *bramor* ‘podjed, Gryllotalpa’ (Erjavec 1875: 363), *bramor* ‘die Maulwurfsgrille, Gryllotalpa vulgaris’ (Erjavec 1864: 114), *bramor* ‘Werre (ein Insekt)’ (Janežič 1851); primor. notar. *b'ra:mar*, g *-je* (Velike Žablje – Ječič DN 2010: 33), rovt. tol. *bramúr* ‘bramor’ (DTZ 1993: 188), *b'ra:mar*, g *-jə* ‘žuželka, ki je krompirjeve korenine’ (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *bra'mur*, g *b'ra:marje* (Kenda-Jež Diss. 2002), črnovr. *brāmqr* (Tominec 1964), gor. *brá:mor*, g *-ja* (Kropa – Škofic Diss. 1996), štaj. zgsav. *b'rā:mor*, g *-ja* (novejše – Weiss 1998), po SLA se poleg pogostih refleksov tipa *brámor*, g *-ja* pojavljajo tudi v Nsg drugače akcentuirani, npr. rovt. cerklj. *bramûr* (Cerkno – SLA), polj. *bramò:r/brá:mar* (Lučine – SLA), gor. *brāmôr* (Valburga – SLA), *brāmúr* (Zgornje Gameljne – SLA), *brāmú:r* (Srednje Jarše – SLA), *brāmôr* (Črna pri Kamniku – SLA), *brāmôr* (Tunjice – SLA); pojavljajo se tudi fonetične realizacije tipa *préšič* < *prašič*, npr. dol. *br*ámar* ‘bramor’ (Rašica – SLA), *brámar* ‘isto’ (Podgorica – SLA), *brámor* (Sodražica – SLA), *b/mrámor* poleg *b/mr*ámar* (Ambrus – SLA), *br*ámar* (Kolenča vas – SLA), *brámar* (Grosuplje – SLA), *brémár* (Hrastje pri Grosupljem, Gornje Brezovo – SLA).

- ⊕ 19. st.: *brámor* ‘(ein Insekt) die Werre. (*Gryllus gryllotalpa* Linn.)’ (Murko 1833a: 24).
 ⊙ Kot prvotni vzdevek za človeka, ki tako kot bramor rastlinju škodi drugim, onimizirano v cgn *Bramar* (Kamnik – ZSSP).

Isln. dial. **bramōr* m, g *bramór’a* ‘*Gryllotalpa gryllotalpa*’; v nadaljnjem razvoju na eni strani **brámor*, g *bramórja* >> **bramór*, g -*rja* in na drugi **bremōr*, g *bremórja* > **brémor*, g *bremórja*; entomonim **bramōr* ‘*Gryllotalpa gryllotalpa*’ je nastal po interno sln. disimilaciji po zapornosti *b : m* ← *m : m* iz psln. **mramōr* ← **mormōr* ‘*Gryllotalpa gryllotalpa*’ (Ramovš 1924: 97, 314; Bezljaj ESSJ: I:37; ESSJa: 19:237). Enako disimilacijo odraža hrv. čak. *brámor* ‘marmor’ (Cres) ob hrv. knjiž. *mrāmōr* ‘isto’ (Tentor, JF V, 1925–1926, 212; Skok 1971–1974: II:462). Ob pomenu ‘*Gryllotalpa gryllotalpa*’ se tudi v fonetičnih variantah k *brámor* pojavljajo pomeni, ki označujejo različna bolezenska stanja pri živali ali človeku, navadno vsaj prvotno povezana z razjedami, npr. sln. knjiž. *brámor* v veterini ‘kužna bolezen v obliki kroničnega vnetja zlasti v gobcu’, zastar. ‘tuberkuloza vratnih bezgavk, skrofuloza’ (SSKJ), *brámor* ‘mehurji na kolenih konjev in volov’, ‘otekle bezgavke’, *imel je bramorje ali bezgavke* (Pleteršnik).

► **mramor** ▷ bramovka ▷ kramor ▷ vramor

bramorka → bramovka

ESSJ s.v. *brámor*

bramovka

ESSJ ∅

brámovka f ‘bramor, Maulwurfsgrille, *Gryllotalpa vulgaris*’ (primor. (Sv. Križ na Vipavskem, sodobno Vipavski Križ) – Erjavce, LMS 1882/1883, 278).

Isln. dial. *brámoŭka* f ‘bramor, *Gryllotalpa gryllotalpa*’ (?).

- ⊕ Ker le od Erjavca sporočena beseda gotovo spada v besedno družino *brámor* ‘*Gryllotalpa gryllotalpa*’, je nenavadno njeno izglasje -*ovka*, zato jo je Pleteršnik ob navedbi edinega Erjavčevega vira popravil v **brámorka**, ki pa se v pomenu ‘bramor’ prav tako ne potrjuje v nobenem drugem narečju ali govoru, ampak se pri Čigaletu 1860 najde *bramorka* ‘*kostna gnjiloba*, Beinfress, Beinsäule’, kasneje v Janežič 1893 *bramorka* ‘Beinfress’, kar pa ni zoonim. Morda je Erjavčev zapis dial. besede verodostojen in odseva dial. disimilacijo *r : l* ← *r : r* tipa *tercijalka* ← **tercijarka* (Ramovš 1924: 77).

► **bramor**

brancin

ESSJ s.v. *luben*

brancîn m, g -*a* ‘postrvi podobna morska riba srebrno modre barve’: *prodajati brancine*; *kuhan*, *pečen brancin* (SSKJ), *brancin* ‘luben, *Roccus labrax*’ (CZŽ 1997: 433); primor. kraš. *br’ncin* ‘brancin’ (Nabrežina – Godnič, SMZ 2–3, 1979, 109), *brancín* ‘luben, *Morone labrax*’ (Offizia 1988: 43), *brān’cin* ‘brancin, luben, *Dicentrarchus labrax*, *Morone labrax*, *Labrax lupus*’ (Nabrežina, Križ, Kontovel – Cossutta 2015: 183).

Isln. dial. **bran’ci:n* m ‘luben, *Dicentrarchus labrax*’ (kraš.).

- ⇨ it. trž. *branzin* ‘branzino, pesce lupo’ (Doria 1987), it. ben. *brancìn* ‘isto’ (Boerio 1867) [bran’cin], kar je bilo poknjiženo v it. *branzino*, toda ben. istr. *bran’sin* ‘brancin’ (Izola, Piran – Cossutta 2015 l.c.), *bransin* ‘isto’ (Koper – Manzini, Rocchi 1995).
 ⊕ It. ben. ihtionim je izpeljanka na -*in* < lat. -*īnus* iz it. ben. *branzo* ‘noge in klešče rakov in morskih pajkov’ (Boerio 1867), ker ima brancin na hrbtni strani naprej obrnjene trne (Vinja 1986: I:214; Doria 1987: 90; Vinja 1998–2004: I:66). Starejšo razlago, da je it. ben. *brancìn*, kar je bilo izposojeno v hrv. *brancîn*, g -*ina* ‘luben’, izpeljanka iz pozno lat. *branchiae* ‘škrge’ iz gr. βράγχια n pl ‘škrge’ (Skok 1971–1974: I:198; Bezljaj ESSJ: II:154; Snoj 2016: 84), je kot fonetično nesprejemljivo zavrnil že Vinja 1986 l.c. Ihtn *brancîn* se kot *Brenzin*, a brez pomenske razlage najde zapisan v Gradivu Breckerfeld.

B

branjug

ESSJ 0

branjúg m 'die Wacholderdrossel o. der Krammetsvogel (*turdus pilaris*)' (Pleteršnik), *branjug* 'brinovka, *Turdus pilaris*' (Erjavec 1875: 283), *branjúg* 'drozeg' (Janežič 1851); tudi *bernjúk* 'Krammetsvogel' (Janežič 1851), v 19. st. *bernjúk* 'der Krammetsvogel. (*Turdus pilaris*. Linn.)' (Murko 1833a: 14).

Isln. knjiž. **bran'ju:g* m 'brinovka, *Turdus pilaris*' (19. st.).

- ⇒ hrv. *branyug* 'turdus' (Habdelić 1670), *branyug* 'turdus, *borovnyak*, *bravenyak*' (Belostenec 1740), *branjug* 'turdus, *borovnjak*' (Jambrešić 1742), v Ozlju *branjúg* 'vrsta drozda' (Težak 1981: 342), *branjug* 'Turdus pilaris' (Hirtz 1928–1956: II:21), *bränjúg* 'turdus pilaris' (ARj), toda hrv. tudi *bernjug* 'Turdus pilaris' (Lobor – Hirtz 1928–1956: II:11), kar je bilo izposojeno v sln. *bernjúk* z izgubo zvena v izglasju.

- ⓔ Ker ob hrv. *branjug* in *bernjug* ter *brnjog*, *brnjug* obstajata tudi varianti *bravènjāk* 'Turdus viscivorus' in *boròvnjāk* 'Turdus pilaris' (Hirtz 1928–1956: II:25), je Skok 1971–1974: I:188 tudi na podlagi hrv. sin *brinovka* 'Turdus pilaris' (Hirtz 1928–1956 l.c.) sklepal, da so to tvorjenke iz psl. ujevskega še generičnega ftn *bòrb* m, g *borù* (ap B) 'iglavce, arbor folio pinnato', ki je bil na ožjem jslov. območju pomensko specializiran na označevanje 'Juniperus'. Medtem ko je *bravènjāk* s substantivizacijo **boruěn-ak* nastalo iz adj **boruěn* 'brinov', je bilo *bränjúg* < **boruěn'u/og* substantivizirano iz adj **boruěn* 'brinov', konzontančna skupina -vn- pa se je poenostavila v -n-: hrv. **bravnjug* > *bränjúg*. Hrv. variante z drugačnim korenskim vokalizmom, kot so *bernjug*, *brnjog*, *brnjug*, so lahko posledica ljudskoetimološke naslonitve na hrv. nomen actionis tipa *brāņę* 'pobiranje, zbiranje' (Lipljin 2002) < **bornę*, ki je sprožila vpliv glagola *brāti bēřēm* 'pobirati plodove, trgati plodove ipd.': *bernjug* ← *bränjúg*. Za brinovko kot vsejedo ptico je namreč značilno, da pobira tudi brinove jagode. Iz istega adj **boruěn* 'brinov' je bilo s suf -ik < *-ik substantivizirano č. *brávník* 'carar, *Turdus viscivorus*', kar Machek 1968: 65 izvaja neposredno iz **borou-ěn-ik* in fonetično razhajanje razlaga z vplivom č. *brav* 'drobnica', kar ne prepričuje.

► **borovnjak**

brastolka

ESSJ 0

brastôlka f 'postovka' (Naklo – Pleteršnik).

Isln. dial. *brastôlka* f 'postovka' (gor.).

- ⓔ Nejasno. Morda po neprepoznanem vzorcu prenarejeno iz sln. *postôlka* 'postovka'.

► **postovka**

brav¹

ESSJ brâv

brâv m 'ovce ne glede na spol' (panon. pkm. – Pleteršnik), 'oven za pleme' (primor. notr. (Brkini) – Pleteršnik), *brav*, g *bravu* 'Schaf', *brav* 'Schafbock' (Cigale 1860); primor. v Brkinih *bráv* 'Schöps' (Erjavec, LMS 1879, 130), *bráv* 'Schöps, Schafvieh' (Janežič 1851).

- ⓓ Dem na -e < *-ę(t-) *bravè* n, g -ta 'Schöpschen' (Janežič 1851); izpeljanka na -ina tipa *teletina* ← *tele bravína* f 'ovčeta, koštrunovo meso' (Pleteršnik), v Brkinih *bravína* 'Schöpsenfleisch' (Erjavec, LMS 1879 l.c.), v 18. st. *bravina* 'viel Lämmernes ue. Fleisches, carnis vervecinæ copia' (Pohlin 1781); nomen actoris na -ar *bravár* m, g -rja 'ovčar' (Pleteršnik), v 18. st. *bravar*, g -ja 'Schafhirt, opilio' (Pohlin 1781), *bravar* 'ouzhaz, ouzhji pafitir, Schäfer' (Gutsman 1789).

- ⓗ 16. st.: *En Kosal ie en nemarán fmârdezh BRAV* (Krelj 1567 – Gradivo SSKJ16), verjetno 'koštrun, skopljen oven'; 18. st.: *brav* 'ausgehauener Hammel ue. Fleisches, cadaver animalis occisi v. g. arietis' (Pohlin 1781); 19. st.: *brav* 'Schafvieh, Hammel, Kastraun'

(Jarnik 1832: 167), *brāv* ‘das Schafvieh (ohne Rücklicht auf das Geschlecht oder Alter)’ (Murko 1833a: 25), *brau* ‘*koštrun*, *janž*, *jarz*, Hammel, Schöps’ (Freyer 1842: 6).

- ⊙ Prek vzdevkov onimizirano v cgn *Brave* poleg *Bravič* in *Bravc*, *Bravec*, *Bravče* (ZSSP), v Gorici *Brauc* ← ‘*koštrun*’ (Merkù 1982: 12); identifikacija pomenskih motivacij je zaradi različnih pomenov izhodiščnega apelativa *brāv*, tj. ‘(skopljen) oven’, ‘(skopljen) prašič’, ‘žival’, možna le ob prepoznavanju prvotnih žarišč priimkov in arealne distribucije pomenov *brāv*.

Psln. dial. **brâu* m ‘skopljen oven’, ‘ovca/oven’ (panon. pkm., primor. notr.);

- = stcsl. *bravъ* ‘drobnica’, hrv., srb. *brāv* ‘glava drobnice, oven ali ovca, kozel ali koza’, hrv. čak. *brōv* ‘oven’, ‘drobnica’ (ČDL), v Liki *brāv* ‘oven’ (Čuljat 2009), *brāv* ‘skopljen oven, ovca, jarec, koza’ (Bačka – Sekulić 2005), *brav* ‘vervex’ (Habdelić 1670), *brâu* ‘vervex’ (Belostenec 1740), v Črni gori *brāv* ‘glava drobnice, ovca, koza ali podobno’ (Prošćenje – Vujičić 1995), mak. knjiž. *brav* ‘oven; kastriran oven’ (TRMJ), mak. egej. *brav* ‘isto’ (Peev 1999–), blg. *bráva* ‘glava živine’ (Gerov 1895–1908), str. *borovъ* ‘pecus, oves, caprae’;

< **psl.** dial. **bôrũ* m ‘(kastriran) oven’ ← psl. **bôrũ* m ‘skopljena domača žival, oven, prašič, bik’ (ap C);

< **pide.** dial. **b^hórH-u-o-s* ← **b^hórH-u-*.

- ⊕ Ker se v formalno in tudi pomensko najbližjem pgerm. **baru-ga-* m ‘kastriran prašič’ < pide. dial. **b^horH-u-k^(l)ó-* v stvn. *barug* ‘isto’, srvn. *barc*, stnord. *børgr*, stagl. *bearg*, *bearh*, agl. *barrow* (Trubačev 1960: 64s.; SP: I:332; ÈSSJa: 2:215; ESJS: 2:77s.; Derksen 2008: 58; Anikin 2007–: 4:77; Kroonen 2013: 54; EWA: I:494) prav tako kot v posameznih slov. sistemih ohranjata séma ‘skopljen, rezan’ in ‘prašič’, slov. in germ. gradivo pa vsebuje skupno pide. izhodišče **b^horH-u-*, je najbolj verjetno, da je sém ‘skopljen, rezan’ etimološko determiniran z deverbativnim nastankom pide. **b^horH-u-* iz korena **b^herH-* ‘tolči, rezati’, prim. lat. *ferīre* ‘tolči, klati’ (EWA: I:495), s katerim se povezuje tudi psl. **bor-ti bôr’ěšb* ‘boriti’ (Trubačev 1960 l.c.; LIV²: 80). Medtem ko psl. **bôrũ* kaže na tematizacijo pide. **b^horH-u-*, je pgerm. **baru-ga-* njegova izpeljanka. Ker se v slov. sistemih ob sému ‘skopljen, rezan’, ki je v germ. jezikih stalen, in sémi ‘prašič’ in ‘oven’ pojavlja tudi ‘skopljen bik = vol’, po izgubi séma ‘skopljen, rezan’ pa take tvorbe lahko označujejo druge neskopljene živali iste vrste, npr. svinjo, ovco, tele, je verjetno, da se je pide. tvorba **b^horH-u-* in njegova psl. tematska ustreznica **bôrũ* prvotno uporabljala za označevanje katere koli domače živali, ki je bila skopljena. Pregled drugih, manj verjetnih razlag je podan v ESJS l.c.

- ⊙^{BD} Pide. dial. **b^hórH-u-* (→ **b^hórH-u-k^(l)ó-*) > pgerm. **baru-ga-*

→ psl. **bôrũ* m ‘skopljena domača žival’ → psl. dial. ‘kastriran oven’

→ psl. dial. **borũčb*

→ VPLIV govedo

→ psl. dial. ‘(kastriran) prašič’

→ psl. dial. **borũčb*

→ sln. ‘žival’

→ psl. kol **bôrũ*

▷ bravec¹ ▷ brav² ▷ brav³ ▷ brav⁴ ▷ braveda

sln. *brav¹*;

sln. *bravec¹*;

→ sln. *braveda*;

sln. *brav²*;

sln. *bravec²*;

sln. *brav³*;

sln. *brav⁴*.

brav²

ESSJ *brāv*

brāv m ‘prasec’ (mariborska okolica – Pleteršnik po Cafu), panon. pkm. *bráv*, g *bravá* ‘prašič’ (Novak 1996), stpkm. *bráv*, g *bravá* ‘prašič’ (Novak 2006), po SLA štaj. kozjaš. *brâu* ‘prašič’ (Zgornja Kungota – SLA).

B

- ① Dem na *-ič* < **-it'b bravīč*, g *-īča* in k temu *bravīček*, g *-čka* (oboje Pleteršnik po Cafu), stpkm. *bravīček* (Novak 2006), dem na *-e* < **-ę(t-)* pkm. *bravé* n, g *-éta* 'majhen prašič, svinjski mladič' (Novak 1996), po redukciji *brvé*, g *-á* 'prašiček, svinjski mladič' (Mukič 2005) in k temu stpkm. *bravétina* 'svinjina' (Novak 2006); fem na *-ica bravica* (Pleteršnik po Cafu), fem na *-inja* ← psl. **-ŷni bravinja* (Pleteršnik po Cafu); adj na *-ski brávski*, f *-a* 'svinjski' (Pleteršnik po Cafu), vzh. štaj. *bravsko meso* 'svinjsko meso' (Pleteršnik), pkm. *bráski* 'svinjski', *bráska mast* (Novak 1996).

Psln. dial. **brâu* m 'prašič' (panon., štaj.);

- = hrv., srb. *brâv* 'prašič, skopljen merjasec', v Vojvodini *brâv* 'skopljen merjasec', 'prašič za pleme' (RSGV), r. *bórov* 'merjasec', br. dial. *bóraŭ* 'samec svinje, kastriran prašič', p. dial. *braw* 'prašič' (Karłowicz SGP) ⇔ č. *brav* 'drobnica (ovce, koze, svinje)', dial. 'merjasec', slš. *brav* 'isto';

< **psl.** dial. **bôruъ* m '(kastriran) prašič'.

- ② Najverjetneje tako kot pomensko in formalno najbližje pgerm. **baru-ga-* m 'kastriran prašič' v stvn. *barug* 'isto', srvn. *barc*, stnord. *børgr*, stagl. *bearg*, *bearh*, agl. *barrow* (Kroonen 2013: 54; EWA: I:493ss.) iz pomenske stopnje 'skopljena domača žival' specializirano na označevanje kastriranega prašiča, po izgubi séma 'kastriran' le 'prašič'.

► **brav**¹ ⇨ bravec²

brav³ESSJ *brâv*

brâv m 'žival' (Pleteršnik po Cafu); primor. rez. *brâw*, g *-a* 'animal' (Steenwijk 1992) = 'žival'.

- ① Izpeljanka na *-e* < **-ę(t-)* *bravè* n, g *-éta* 'posamezen pitanec' (Pleteršnik), v 19. st. *bravé* n, g *-ta* 'das Maftvieh' (Murko 1833a s.v. *brâv*); dem na *-čič* < **-bč-it'b bravīčič* m 'živalca' (Pleteršnik po Cafu), rez. *brawčôč/brâwčič* 'isto' (Steenwijk 1992) in v 18. st. *brauzhe* 'shivinzhe, zahmes Thierlein' (Gutsman 1789) [bravčê]; kol *brâvje* n 'pitana živina' (Pleteršnik), *bravje* 'Maftvieh' (Janežič 1851), v 19. st. *bravjé* 'das Maftvieh' (Jarnik 1832: 167).

- ② 18. st.: *brau* 'shivina, shvad, Hausthier' (Gutsman 1789).

Isln. dial. *brâu* m '(domača) žival'.

- ③ Verjetno prek 'pitana/rejena domača žival' pomensko razširjeno iz stopnje 'drobnica = ovce in koze'. Osamljeni sln. denom *obráviti -im* 'kalben' (Murko 1833a: 263 z oznako, da se govori na nekaterih krajih Kranjske) = 'teliti, oteliti se', *obraviti fe* 'kälbern', *obравanje* 'Kälbern' (Jarnik 1832: 167) kaže, da je vsaj sln. *brâv* < psl. **bôruъ* označevalo tudi teleta, prim. še r. dial. *bórov* 'kastriran bik = vol' (citirano po ESSJa: 2:215) in r. dial. tvorjenko *borovčák* 'enoletno tele, bikec, telica' (citirano po SP: I:333).

► **brav**¹

brav⁴ESSJ s.v. *brâv*

brâv f, g *bravî* 'ovce': *pasti brav* (star. – SSKJ), *brâv*, g *-î* kol 'ovce' (notr. – Pleteršnik).

Psln. dial. **brâu* f, g *brauî* kol 'ovce';

< **psl.** dial. **bôruъ* f kol, g *bôruî* 'ovce' ← psl. dial. **bôruъ* m 'ovca';

v tej slov. besedni družini edini ohranjeni kol na **-b* tipa ukr. dial. *malb* f 'mlade ovce' (Vasmer 1986–1987: II:563; Furlan 2013: 152) oziroma **gouęedb* ← **gouęedo* n 'bos'. Kolektivna funkcija refleksov psl. **bôruъ*, ki izvorno formalno ni kolektiv in se odraža npr. v sln. *brâv* m 'ovce ne glede na spol' (panon. pkm. – Pleteršnik), stč., č. *brav* 'drobnica (ovce in koze)' (ESJS: 2:77) in hrv. čak. *brôv* 'drobnica' (ČDL), je sekundarna in je nastala kot posledica pomenskega razvoja, ko psl. **bôruъ* ni več označevalo ene

glave drobnice oziroma domače živali, ampak drobnico oziroma živino nasploh, prim. tudi stesl. *bravb* 'drobnica'.

► **brav¹**

bravec¹

ESSJ 0

brávec m, g -vca 'oven': *krepmo je držal bravca* (star. – SSKJ), *brávæc*, g -vca 'oven za plemo' (Bovec – Pleteršnik); primor. obsoš. *brávec* 'oven za plemo' (Bovec – Erjavec, LMS 1882/1883, 198), mlajše *brà:ȳc* 'ena ovca ali koza' (Ivančič Kutin 2007).

- ① Fem na -ka tipa *delavka* ← *delavec brávka* 'ovca': *pasti bravke* (dial. – SSKJ), *brávka* 'isto' (štaj. – Pleteršnik), vzhgor. *brôuka* (Polšina pri Trojanah – SLA), štaj. srsav. *brôuka* (Šentgotard – SLA), posav. *briĕuka* (Turje – SLA) s sekundarnim ejevskim refleksom za *r*, *brâuka* (Svibno – SLA), *brâuka* (Ložice (Gorenji Leskovec) – SLA), kozj.-bizelj. *brâuka* (Planina pri Sevnici – SLA); izpeljanka na -e < *-ĕ(t-) v funkciji singulativa *brávče* n, g -eta 'ein Stück Schafvieh' (gor., štaj. – Pleteršnik), štaj. srsav. *brôučē* 'kostrun' (Šentgotard – SLA) in dem *bravčē* n, g -ta 'Schöpschen' (Janežič 1851).

Isln. dial. **bráȳæc* m 'oven' (primor. obsoš., posredno štaj., gor.) < **borȳæcb*.

- ② Osamljena, verjetno le strukturna tvorjenka na *-bcb iz psl. dial. **bôrȳb* m '(skopljen) oven'.

► **brav¹**

bravec²

ESSJ s.v. *bâv*

brávæc m, g -vca 'skopljen prasec' (štaj. – Pleteršnik) = *brávec* 'skopljen prasec' (Luče na Štajerskem – Erjavec, LMS 1882/1883, 198).

Psln. dial. **bráȳæc* m 'skopljen prašič' (štaj.);

- = hrv., srb. *brávac* m, g -vca 'prašič, ki se krmi za zimo', v Bački *brávæc* 'skopljeni merjasec' (Sekulić 2005), slš. *bravec* 'prašič, skopljen prašič' (Kálal 1924), gemer. *bravec* 'skopljen prašič' poleg *brav* 'isto', *brávok* (Orlovský 1982);
- < **psl.** dial. **borȳæcb* m 'skopljen prašič' (SP: I:332s.).

- ② Tvorbo, verjetno le strukturne tvorjenke na *-bcb iz psl. dial. **bôrȳb* m 'kastiran prašič', je morda sprožil pomenski razvoj v **borȳb*, v katerem se je sém 'skopljen' začel že izgubljati in je beseda začela označevati le prašiča.

► **brav²**

bravec³

ESSJ s.v. *vrábec*

bráȳc m 'vrabec' (dol. (Vinice pri Sodražici) – Ramovš 1924: 155; Snoj v Bezljaj ESSJ: IV:349).

Isln. dial. **urábæc* m 'passer' < **uorbæcb*;

po prosti zamenjavi *u* ↔ *h* (o tem Furlan, JZ 18/1, 2012, 4) ali po premetu *b* : *v* ← *v* : *b* in naslonitvi na *brati*, *pobirati* nastalo dol. *bráȳc* (Ramovš 1924 l.c.), prim. Bulahovskij 1978 (= 1948): 233. Rezultat enakega pojava je tudi hrv. dial. *brávac* m, g -vca 'vrabec' (Dubrovnik – Hirtz 1928–1956: II:21; ARj; Skok 1971–1974: III:616).

► **vrabec**

braveda

ESSJ 0

braveda n pl 'Schöpfe' (Janežič 1851) = 'ovni za plemo'.

Isln. dial. **braȳedo* n 'oven' in k temu n pl *braveda* (?);

ker je *braveda* v slovenščini pozno izpričani hapaks legomenon, ki nima znanih vzporednic v drugih slov. jezikih, je možno, da je bila beseda iz dial. *brav* 'oven' interno slovensko tvorjena pod vplivom *govêdo*.

► **brav¹**

B

bravinec

ESSJ 0

bravînc m 'mravlja' poleg *bərvînc* 'isto' (primor. istr. (Trebeše) – SLA), notr. *bravînc* (Pregarje, Trnovo, Knežak – SLA), *brevînc* 'mala mravlja' poleg *mrâulę* (Planina – SLA), dol. *bravînc* poleg *mrâula* (Sodražica – SLA), *bravînc* (Ribnica – SLA).

Isln. dial. **brauînc* m 'mravlja' (primor., dol.);

po dial. disimilaciji po zapornosti *br-* ← *mr-* nastalo iz **mrauînc* 'mravlja', toda prim. Ramovš 1924: 313, 188. Enaka disimilacija se potrjuje tudi v hrv. čak. *bravînac* 'mravlja' (Labin – Milevoj 2006), *brâvînac* 'isto' (Susak – ČDL: III:527), blg. *br̥bînc* (citirano po ÈSSJa: 19:243) ← blg. **mravinec*.

► **mravinec** ▷ brvinec

bravljinec

ESSJ 0

broulînc m 'mravlja' poleg *mrâula* 'isto' (dol. (Studenec (Ljubljana)) – SLA), dol. *brou̯lînc* (Plešivica – SLA), *braulînc* (Ig – SLA), *braulînc* (Muljava – SLA), *mrau̯lînc* poleg *mrâula* (Smolenja vas – SLA), kost. *braulînc* (Osilnica – SLA), štaj. posav. *broulînc* (Leskovec pri Krškem – SLA).

Isln. dial. **braul'înc* m 'mravlja' (dol., štaj.);

po dial. disimilaciji po zapornosti *br-* ← *mr-* nastalo iz **mrau̯l'înc* 'mravlja', toda prim. Ramovš 1924: 313, 188.

► **mravljinec** ▷ brbljinec ▷ brlinec

bravnja

ESSJ 0

bráuîa f 'formica, mravlja' (primor. ter. (Flaipano/Flaipan/Fejplan – Spinozzi Monai 2009: 160).

Isln. dial. *bráuîa* f 'mravlja' (ter.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Morda iz prvotnega ter. entom **mrávja* f 'mravlja' preoblikovano pod vplivom izposojenega adj **brun* 'temen' iz furl. *brun* 'temen' (NP). Preoblikovanje prvotnega entomima bi lahko povzročila v vzglasju po zapornosti disimilirana varianta **brávja* 'mravlja', a na terskem območju ni bila evidentirana. Ramovš 1924: 313, 188 je pri razvoju *br-* ← *mr-* sklepal na dial. asimilacijo.

brbinec

ESSJ 0

bgrbînc m 'mravlja' (primor. kraš. (Komen) – SLA), notr. *bərbînc* 'isto' (Velike Žablje – SLA).

Isln. dial. **bybînc* m 'mravlja' (primor.);

po dial. asimilaciji *b : b* ← *b : ɥ* (Ramovš 1924: 313) nastalo iz sln. dial. **byrvînc* 'mravlja'.

► **brvinec** ▷ škrabinec

brbljinec

ESSJ 0

bɔrbli̯nc m 'mravlja' (dol. kost. (Babno Polje) – SLA).

Isln. dial. *bɔrbli̯nc* m 'mravlja' (kost.);

po dial. asimilaciji *b : b* ← *b : ɥ* (Ramovš 1924: 313) nastalo iz sln. dial. **byul'înc* 'mravlja', to pa po redukciji iz dial. **braul'înc* 'mravlja'.

► **bravljinec**

brčîn → brencelj

ESSJ 0

breber

ESSJ s.v. *bôber*

brébər m, g -bra 'bober' (Pleteršnik), *breber* 'daber, bober, pibra, Biber (Castor fiber)' (Cigale 1860), *breber*, g -bra 'Biber' (Janežič 1851).

Ⓜ 18. st.: *breber* ‘*pibra, piber, dabar, Biber*’ (Gutsman 1789); 19. st.: *bréber* ‘der Biber. (Caltor fiber. Linn.)’ (Murko 1833a: 25 z oznako, da je beseda neologizem), *breber* poleg *bober* in *beber* ‘der Biber’ (Jarnik 1832: 166).

Ⓞ Prek vzdevka onimizirano v cgn *Breber*, po ZSSP potrjenem v Ilirski Bistrici, toda s širšim arealom *Beber, Bebr* (ZSSP).

Isln. dial. **b're:bər* m, g -*bra* ‘bober, Castor fiber’.

• Prim. enako hrv. kajk. *breber* ‘Castor fiber’ (RHKKJ; Šulek 1860);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **brèbr̃* m ‘Castor fiber’;

to je po interkalaciji *r* nastalo iz prvotnega **bèbr̃* ‘Castor fiber’ (Skok 1971–1974: I:205; Bezljaj ESSJ: I:29). Ker sln. toponomastično gradivo, ki vsebuje sln. *breber* ‘Castor fiber’, s historičnimi zapisi kaže, da so starejši še brez interkaliranega *r*, npr. tpn *Mali Brebrovnik* in *Veliki Brebrovnik*, oboje ‘naselje v o. Ormož’ (SKI), leta 1320 *an dem Bebravnich*, toda leta 1432 *am Obern, Mittern und Nydern Brebrawnich* (Blaznik 1986: II:61s.; Bezljaj 1956–1961: I:81; Snoj 2009: 77), se je interkalacija v sln. in hrv. verjetno realizirala paralelno.

► **beber**

breberica

ESSJ 0

brěbarca f ‘veverica’ (primor. ter. (Breginj) – SLA), *brěberica* ‘isto’ (ter. (Viškorša/Monteaperta) – SLA), *brěber̃ca* ‘*blěberca*, scoiattolo’ (Spinozzi Monai 2009: 182, 350), *brěbarica/brěber̃ica*, *brěbarnica/brěbernica* (Merkù GSTN), nad. *bré:barca* (Maršin/Mersino – SLA), *brěbarca/brěb̃arca* (Livek – SLA), *brěberca* ‘*vjěverca*, *vjeṽerca*, *bjěberca*, *blěberca*, scoiattolo’ (Rigoni, Salvino 1999), obsoš. *br̃̃barca* (Kobarid – SLA), *briěbarca* (Ivančič Kutin 2007).

Isln. dial. **brěber(i)ca* f ‘veverica’ (zahodno);

ker se na večini območij, kjer je potrjena dial. varianta **brěberica*, izvorni sln. *u* pred sprednjimi vokali okrepi v *b̃* > *b* (Furlan, JZ 18/1, 2012, 48 s starejšo literaturo), je dial. **brěberica* lahko nastalo po regresivni asimilaciji iz dial. **urěberica*, to pa iz sln. dial. **ur̃̃berica* ‘veverica’. Konzonantno zaporedje *r : r* je pri refleksih te psl. besede za *veverico* znano v p. dial. *vřav'urka* (Jablonka – OLA L 1, 1988: 139), slš. dial. *brevirka* (Dlhá Lúka – OLA L 1, 1988 l.c.), z drugačnim fonemskim zaporedjem pa v mak. knjiž. *ververica* poleg *veverica*, v Prilepu *verṽerica* (BER: I:134), mak. egej. *ververica* (Peev 1999–) in blg. *ṽer̃erica* poleg *ṽeverica*. Razlaga s sekundarno interkalacijo **ũer̃erica* v mlajše jslov. dial. **ũer̃̃erica* (mak., blg.) in **ur̃̃er̃̃erica* (sln., p., slš.) je edina možna, saj zaradi drugega sorodnega slovanskega gradiva izhajanje iz psl. **uer̃̃erica* fonetično ni sprejemljivo.

► **veverica** ▷ *bleberica*

brecelj → brencelj

ESSJ s.v. *br̃enčati*

brečak

ESSJ 0

br̃ěčāk m ‘čmrlj’ poleg *čm̃ar̃l̃* ‘isto’ (štaj. (Drenovec pri Bukovju) – SLA).

Isln. dial. *br̃ěčāk* m ‘čmrlj’ (štaj.).

Ⓜ Nomen agentis na -*ak* < *-*ak̃* (Bajec 1950: 80s.) iz *br̃ěčati* -*im* impf ‘brenčati’ (Pleteršnik) < **br̃ěčati*, npr. *muha breči* (Pleteršnik); prvotno torej ‘kdor brenči’.

breče → brek

ESSJ 0

bregovnica

ESSJ s.v. *breg̃úlja*

br̃eg̃ṽnica f ‘die Uferschwalbe (hirundo riparia)’ (Pleteršnik).

Isln. ?;

B

ornitonim je naveden le v Pleteršnikovem slovarju in naj bi bil povzet iz Cigaletovega slovarja, a se tam navaja le *bregulja* ‘povodnja lastovka, podgrivka, Uferfchwalbe (Hirundo riparia)’ (Cigale 1860), kar v Pleteršnikovem slovarju ni omenjeno. Možno je, da Pleteršnikovo *bręq̇vnica* odraža poknjizenje Erjavčevega ornit *bregunica* ‘podgrivka, Hirundo riparia’ (Erjavec 1875: 285), ki tako kot sin *bregulja* vsebuje subst *bręg* m ‘območje kopnega ob vodi’ < psl. **bęrgъ* m ‘pobočje’, tvorjen pa je bil prek osnove **bregov-* iz adj **bregoven*, f -vna; torej ‘ptica bregov = območij kopnega ob vodi’.

► **bregulja**

bregulja

ESSJ 0

bregulja f ‘lastovka, ki živi ob bregovih rek, Riparia riparia’ (zool. – SSKJ), *bręgúlja* ‘bregovnica’ (Pleteršnik), *bregulja* ‘povodnja lastovka, podgrivka, Uferfchwalbe (Hirundo riparia)’ (Cigale 1860), *bręgúlja* ‘Rheinfchwalbe’ (Janežič 1851).

① Strukturna tvorjenka na -ka *breguljka* ‘Riparia riparia’ (CZŽ 1997: 158).

② 18. st.: *bręgule* ‘Rheinfchwalben, apodes’ (Pohlin 1781); 19. st.: *bregulja*, *bręgule* ‘*bręgia lástovza, potoha, povodna glástovza*, Hirundo riparia, Uferfchwalbe’ (Freyer 1842: 18), *bregulja* ‘die Rheinfchwalbe. (Hirundo riparia. Linn.)’ (Murko 1833a: 26).

Isln. knjiž. **bręgu:lja* f ‘breguljka, Riparia riparia = Hirundo riparia’ (18. st.).

③ Ornitonim je izpeljanka na -ulja (Bajec 1950: 36) iz *bręg* m ‘območje kopnega ob vodi’ < psl. **bęrgъ* m ‘pobočje’ in lastovko označuje po njenem habitatu. Pohlinov zapis **brę:gule* f pl z akc na prvem zlogu kaže na sekundarno akcentsko mesto po subst *bręg*, prim. Freyerjev zapis *bręgule* ob sg *bregulja*. Enake tvorjenke s suf *-*ül’a* so potrjene tudi v drugih slov. jezikih (hrv., srb., ukr., č.) in ob ‘Riparia riparia’ označuje tudi druge ptice, ki se zadržujejo ob bregovih rek (SP: I:203; Varbot 1984: 209), a so bile verjetno paralelno tvorjene.

▷ *bergulja* ▷ *bregovnica*

bregunica → bregovnica

ESSJ 0

brekESSJ s.v. *ubrečkán*

brěk m, g -*éka* ‘lovski pes’ (Pleteršnik); primor. kraš. *brék* ‘lovski pes’, tudi ‘nemiren, razposajen otrok’ (Šempeter pri Novi Gorici – Erjavec, LMS 1879, 134), istr. *brek* ‘pes’ (Jakomin 1995), *brék* ‘pes’ (Tomšič 1991: 303), po SLA primor. istr. *bręk* ‘pes’ (Sočerga, Korte, Malija, Rakitovec – SLA), *brāk* ‘isto’ (Trebeše – SLA).

① Dem na -e < *-*ę(t-)* *brečę* m, g -*éta* ‘bevškač, psiček’ (Pleteršnik), *breče* ‘ščene, ein kleiner Hund’ (Cigale 1860 s.v. *Klaffer*), primor. istr. *bręče* ‘pasji mladič’ (Sveti Peter nad Dragonjo – SLA).

Isln. dial. **brěk* m ‘lovski pes’ (istr., kraš.);

• = hrv. *brek* m ‘pes’, *brek ot lóva* ‘lovski pes’ s fem *bręka* ‘psica’ (Labin – Milevoj 2006), boljunsko *brěk*, g *brękà* ‘pes’ s fem *bręka* (Francetić 2015), v Roveriji *brěk*, g *bręka* ‘pes’ (RRG 2014), *brěk*, g *brękà* ‘pes’ s fem *bręka* (Orbanić – Kalsbeek 1998); < **jslov.** (sln.-hrv.) **brękъ* ‘(lovski) pes’.

⇒ rom. **brākū* m ‘pes’, prim. it. *bracco* ‘lovski pes’, it. mugl. *brac* ‘hrt’ (Rosamani 1990: 111). Sln.-hrv. ejevski substitut za rom. *a* je bil verjetno spodbujen zaradi soseščine konzonanta *r*. Toda *brāk* m, g -*a* ‘večji lovski pes, navadno lisast’: *goji brake*; *istrski brak* (SSKJ), ‘pes, ki ob zasledovanju divjadi laja’: *ta pes je dober brak* (lov. – SSKJ) je terminološka izposojenka 20. st. iz it. *bracco* ‘lovski pes’, pozno lat. *braccus*, tudi *braccō*, g -*ōnis* (Battisti, Alessio 1950–1957: 582) ⇔ germ. **brakka(n)-* m ‘pes z ostrim vohom, sledni pes’, stvn. *bracko* ‘isto’ (Kroonen 2013: 73; EWA: II:277).

- Ⓔ Pgerm. zoonim je brez znane etimologije (Kroonen 2013 l.c.), toda v EWA l.c. se pgerm. zoonim korensko povezuje s pide. korenem **b^herH₁-* ‘dišati, smrdeti’. Battisti, Alessio 1950–1957 l.c. verjetno misli na rom. izvor hrv., srb. *bàrak* ‘kosmat pes’ (ARj), ki pa je bolj verjetno izposojenka iz tur. *barak* ‘dlakav, kosmat (o živali); vrsta lovskega psa’ (ERSJ: 2:184).

brekaš

ESSJ 0

brekáš m ‘kozje ime’ (Pleteršnik); rovt. tolm. *brékaš* f ‘kozje ime, ker je njena barva podobna brekovemu listju od spodaj’ (Kenda 1926) s sekundarnim ženskim slovničnim spolom pod vplivom denotata ženskega naravnega spola, *brekáš* m ‘kozje ime’ (Podmelci, sodobno Podmelec – Erjavec, LMS 1875, 223).

Isln. dial. **brekaš* m ‘kozel’ (tolm.).

- Ⓔ Osamljeno, a gotovo korensko povezano z *brékati* -am impf ‘kričati’ (Pleteršnik) < **brékati*, tudi *brečáti* -ím impf ‘kričati, vreščati, zijati’, *živina breči, kadar je prestrašena ali lačna ter se hoče gospodarju ali pastirju potožiti* (Pleteršnik) < **bréčati* < **brék-ě-ti*, po sln. nazalizaciji *brenčáti* -ím ‘oglašati se z enakomerno tresočim se glasom’, npr. *čebela, muha brenči* (SSKJ), čeprav ni mogoče jasno razločiti, ali je subst na -aš < **-ašb* deverbativnega izvora ali pa izpeljanka iz subst **brek* m ‘kričanje ipd.’, ki v slovenščini sicer ni potrjen. Suf -aš je namreč lahko deverbativni ali denominativni (Bajec 1950: 112). Sém ‘brek = Sorbus torminalis’, ki ga Kenda 1926 omenja pri *brékaš*, je verjetno sekundarni in je nastal po asociativni povezavi s sln. fitonimom, saj v tolminskem narečju glagol *brékati* ni bil potrjen.

brencelj

ESSJ s.v. *brénčati*

bréncelj m, g -clja ‘velika, muhi podobna žuželka, ki sesa kri’: *brenclji brenčijo, pika-jo; brenclji letajo okrog živine* (SSKJ), *bréncelj*, g -clja ‘die Bremse (tabanus)’, *goveji bréncelj* ‘tabanus bovinus’ (Pleteršnik), *goveji brenclj* ‘die eigentliche Ochsenbremse, Tabanus bovinus’ (Erjavec 1864: 108), *brenclj*, g -celjna ‘Roßbrämfe’ (Janežič 1851); rovt. cerklj. *b’riēncľ*, g -na (Kenda-Jež Diss. 2002), *briēncľ*, g -na (Razpet 2006), črnovr. *brīēncľ* ‘Tabanus bovinus’ (Tominec 1964), dol. *briēncľ* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), po SLA kor. mež. *brēncľni* m pl ‘brenclji’ (Koprivna – SLA); tudi *bréćalj* m, g -clja ‘brenclj’ (Pleteršnik), kor. obir. *bréā:cəl* m, g -a ‘Bremse, Briesfliege’ (Karničar 1990), štaj. zgsav. *b’rē:cěl*, g -na ‘brenclj’ (Weiss 1998), v 17. st. *ena koinška muha, en brezil, obád, ena huda muha* ‘asilus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *brezèl* ‘obád, éna húda múha, afileus’ (Hipolit 1711–1712); onimizirano v cgn *Brecel*, *Brecelj*, *Brecl* (ZSSP), v Gorici *Brecely* (Merkù 1982: 12).

- Ⓔ 18. st.: *brēnzal* m, g -na ‘Bremme, afileus, æstrum’ (Pohlin 1781), *brenzel* ‘Bräme, Breme’, *brenzel*, -elna ‘Breme’ (Gutsman 1789); 19. st.: *brénzelj*, g -na ‘die Roßbrämfe. (Oeftrus equi. Linn.)’ (Murko 1833a: 26).
- Ⓕ Prek vzdevka, verjetno za nadležnega človeka, onimizirano v cgn *Brencelj*, *Brencl* (ZSSP).

Psln. dial. **brēcəl* m ‘obad’ < **brēcəl’b*;

kasneje po sekundarni nazalizaciji **bréncəl* ‘isto’ in pod vplivom izposojenk tipa *nagelj*, g *nageljna* nastanek osnove **bré(n)cəl*n-.

- Ⓔ Gotovo korensko sorodno s sln. *brenčáti* -ím impf ‘oglašati se z enakomerno tresočim se glasom’, npr. *čebela, muha brenči* (SSKJ), kot je razlagal Bezljaj ESSJ: I:41, in verjetno nomen agentis na -elj < **-əl’b* iz jslov. iter **brēcàti brēcāšb*, ki se potrjuje v hrv. *brécati brēcām* impf ‘sussurare’ poleg ‘strepere’ in ‘pulsare’ (ARj) z nomenom agentis *brēculja* ‘velika muha’ (Stulić 1806; ARj), tudi *brēcavica* ‘isto’ (della Bella 1728;

B

Stulić 1806; ARj) in *brèkulja* (ARj). Izhodišče besedne družine je psl. **brękati*, ki je deloma služil za označevanje glasu, ki ga pri letanju povzročajo žuželke (SP: I:369).

Osamljeno kor. rož. *brčī:n* m 'brencelj, obad' (Kattnig 2017) je bilo pred redukcijo tvorjeno ali iz iste verbalne predloge kot psln. dial. **bręcal'* m 'obad' ali pa odraža sekundarno preoblikovani refleks **bręcal'* po vzorcu deverbativnih tvorb tipa *poležin* 'kdor rad polega', *pretepin* 'pretepač' (Bajec 1950: 47).

Ⓣ^{BD} Jslov. dial. **bręcāti bręcāšb* iter = hrv. *bręcati bręcām* impf 'sussurare'

→ nomen agentis **bręcāl'*

→ DIAL. SEKUNDARNA NAZALIZACIJA

→ DIAL. be- ← bre-

→ DIAL. ZAMENJAVA SUF (?) + REDUKCIJA

→ nomen agentis **bręcāl'a* = hrv. *bręculja*

→ DIAL. REDUKCIJA + VPLIV pobrcati

▷ bencelj ▷ pobrculja

sln. *brecelj*;

→ sln. *brencelj*;

→ sln. *bencelj*;

→ sln. *brčīn*;

→ sln. *pobrculja*.

brenčavka

ESSJ 0

brān'čā:yka f 'muha' (rov. tolm. – Čujec Stres 2010–2014).

Isln. dial. *brān'čā:yka* f 'muha' (tolm.).

- Ⓣ Osamljeni tolm. neologizem je bil tvorjen s suf. *-ka* iz deverbativnega adj na *-av brenčāv*, f *-áva* 'tak, ki brenči, tj. se oglašā z enakomerno tresočim se glasom', npr. *brenčava žuželka* (SSKJ) iz *brenčāti -īm* impf 'oglašati se z enakomerno tresočim se glasom', npr. *čebela*, *muha brenči* (SSKJ).

brenčelica

ESSJ 0

brenčēlica f 'čebela': *roj brenčelic* (ljubk., redko – SSKJ).

Isln. knjiž. *brenčēlica* f 'čebela' (20. st.).

- Ⓣ Formalna podstava ljubkovalnega neologizma 20. st. je dem *čebēlica*, ki je bil pod vplivom *brenčāti -īm* impf 'oglašati se z enakomerno tresočim se glasom', npr. *čebela*, *muha brenči* (SSKJ), preoblikovan v *brenčēlica*.

► čebela

brešek

ESSJ s.v. *ubrečkān*

bręšāk m, g *-ška* 'ovčje ime (črna ovca z belo liso)' (Kanin – Pleteršnik) = primor. obsoš. *brešek* 'isto' (Kanin – Erjavec, LMS 1875, 224).

- Ⓣ Fem na *-a bręška* 'črna ovca na čelu in okoli gobca bela' (Krn – Pleteršnik), primor. *breška* 'ovčje ime (črni ovci z belo liso)' (Kanin – Erjavec, LMS 1875, 224), *bręška* 'ovca na čelu in okoli gobca bela' (Krn – Erjavec, LMS 1879, 130).

Isln. dial. **bręšāk* m 'ovčje ime' (obsoš.).

- Ⓣ Osamljeno in nejasno. Erjavec, LMS 1879, 130 je sklepal o izpeljanki iz subst psl. **bręzgъ* m 'jutranji svit, zora', ki v slovenščini neposredno ni potrjen, toda Snoj v Bezljaj ESSJ: IV:255 misli na povezanost z gor. *brāčka* 'kos oglja' s sekundarnim ejevskim vokalom za *r* kot v dial. *pręšīč* iz *prāšīč*. Po prvi razlagi naj bi bila ovca označena po svetli, beli lisi, po drugi pa po večinski temni, črni barvi.

brešnica

ESSJ 0

bręšņca f 'netopir' (rov. polj. (Žiri) – SLA).

Isln. dial. *bręšņca* f 'netopir' (polj.) < **b'rę:šnica*.

- Ⓣ Osamljeno in nejasno.

bret

ESSJ 0

brįēt m 'gad' poleg *gāt* 'isto' in *škāf* (štaj. (Lokavec) – SLA).

Isln. dial. *brįēt* m 'gad' (štaj.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Morebitne povezanosti s sln. *vrěd* m, g *vrěda* ‘poškodba’ niti fonetično niti pomensko ni mogoče utemeljiti.

breza

ESSJ *brěza*, s.v. *vřb*

brěza f ‘lisasta, marogasta krava’: *pase brezo in mavro* (redko – SSKJ z opuščnim tonemskim razlikovanjem do *brěza* ‘Betula’), *breza* ‘weißgestreifte (Kuh)’ (Cigale 1860 s.v. *Kuh*); rovt. cerklj. *b'ri:za* ‘krava’ (Kenda-Jež Diss. 2002: 21).

- ⊕ Ničto onimizirano v *brěza* f ‘ime beloprogaste krave ali koze’ (Pleteršnik), primor. nad. *Bri:eza* ‘ime krave’ (Jevšek – Šekli 2008: 201), jnotr. *brěiza* ‘kravje ime’ (Vrbovo – Rigler 1963: 30), rovt. tolm. *b'ri:za* ‘ime belo lisaste krave’ ob ‘breza (drevo)’ (Čujec Stres 2010–2014), *brěza* ‘ime govedu’ (Erjavec, LMS 1875, 225), črnopr. *brīazga* ‘kravje ime’ poleg ‘breza’ (Tominec 1964).

Psln. dial. **brězā* f < **brězaja* (*krāya*) ‘belolisasta (krava)’;

- < **psl.** dial. **běrzaja* (*kōrya*) ‘belolisasta (krava)’ (Ramovš, *Slavia* 6, 1927/28, 779; Bezljaj ESSJ: I:43).

- ⊕ Sln. kravje ime je izvorno ničto substantivizirana določna oblika izsamostalniškega psl. **běrzь* adj ‘takšen kot breza, tj. z belimi lisami, belolisast ipd.’, prim. mak. *brez* adj ‘belolisast’, mak. egej. *breza krava* ‘lisasta krava’ (Peev 1999–), blg. ornit *brjázko kokóšče* ‘Rallus’ (Gerov 1895–1908; BER: I:85), str. tpn *Berezyj* (Sreznevskij 1893–1903). Adjektiv je bil tvorjen iz psl. ftn **běrza/běrzь* ‘Betula’ (Furlan, SR 56/2, 2008, 9ss.) po vzorcu tipa adj **gōlqbь* ← **gōlqbь*, prim. r. *golubój* ‘nebesno moder’, ukr. *holubýj* ‘moder’ (Miklošič 1875: 51; ESSJa: 6:217; Derksen 2008: 175). Prim. še sorodna imena za kravo v hrv. čak. *brīza* f ‘črna ovca z belo liso na nosu’ (ČDL: III:527), blg. *Brěza* ‘ime belolisasti bivolici’ (BER I.c.), p. dial. *Brzeza* ‘ime kravi’ (SP: I:210), r. pskov. *Bereza* ‘ime kravi’ (Anikin 2007–: 3:119), ki jasnih znakov o enakem besedotvorju kot v sln. dial. *brěza* nimajo in so zato lahko ali substantivizirani adjektivi v nedoločni obliki ali pa so nastali kar po metafori iz ftn **běrza* ‘Betula’. Zaradi znakov, ki kažejo, da je adjektiv, ki se ohranja v sln. *brěza*, enako kot ftn **běrza* spadal v ap A, ni verjetno, da bi v slov. jeziki predstavljal arhaizem, kot se domneva v ESSJa: 1:203, in bil besedotvorni predhodnik slov., balt. in germ. polnostopenjskih fitonimov (o tem Furlan, SR 56/2, 2008 I.c.).

brezec

ESSJ 0

brězəc m, g -*zca* ‘progast vol’ (Lašče – Pleteršnik), ‘progast pisan konj’ (Pleteršnik), toda rovt. tolm. *brězec*, g -*zca* ‘po obrazu umazan človek’ (Temljine – Kenda 1926).

- ⊕ Verjetno ničto onimizirano v cgn *Brezec* kot bivšem vzdevku za umazanega človeka, čeprav zaradi sln. suf -*ec* < *-*ecь* za tvorbo prebivalskih imen ne gre povsem izključiti možnosti, da je priimek tvorjenka iz sln. tpn *Brěza*.

Isln. dial. **brězəc* m ‘kdor je progast’.

- ⊕ Gradivo kaže na sln. dial. pomenski razvoj ‘umazan’ ← ‘lisast, progast’ izpeljanke **brězəc* ‘tisti, ki je kot breza’ iz sln. ftn *brěza* f ‘Betula’.

brezkrilec

ESSJ 0

brezkrīləc m, g -*lca*, pl *brezkrilci* ‘ungeflügelte Insecten’ (Pleteršnik), *brezkrilci* m pl ‘ungeflügelte Insecten’ poleg *brez kril* ‘ungeflügelt’ (Cigale 1880).

Isln. knjiž. **brezkrilci* m pl ‘brezkrile žuželke’ (19. st.); kasneje singularizirano.

- ↪ nvn. *ungeflügelte Insecten* pl ‘brezkrile žuželke’.

- ⊕ Kalk po nvn. dvobesedni predlogi je bil na podlagi besedne zveze *brez kril* ‘brez organov za letenje (o žuželkah)’ prek *brezkril* adj, f -*krila* (Pleteršnik) tvorjen s suf -*ec* < *-*ecь* univerbizirano besedno zvezo **brezkrila* žuželka.

B

brezna

ESSJ 0

b'rè:zna f 'belordeča ali bledordeča marogasta krava', 'potepinka, vlačuga' (dol. kost. – Gregorič 2014).

Isln. dial. **b'rè:zna* f 'belordeča krava ...', tudi 'potepinka, vlačuga' (kost.).

- ⓔ Osamljeno. Zaradi homonimije z *b'rè:zna* 'potepinka, vlačuga' bi bilo mogoče sklepati, da je subst *b'rè:zna* sekundarni nomen agentis ← nomen actionis na -a iz kost. *b'rè:znat se -an se* impf 'goniti se, pojati se' in da je zoonim prvotno označeval kravo, ki je rada zašla, po naslonitvi na ftn *b'rè:za* f 'betula' (Gregorič 2014) pa je pridobil sém 'bel', ki je izpodrinil prvotnega.

brezni golob

ESSJ 0

- ⓔ 19. st.: *brēsni golób* 'fkálni golób, Columba livia, Felfentaube' (Freyer 1842: 27).

Isln. knjiž. **b'rè:zni go'lq:b* m 'skalni golob, Columba livia' (19. st.).

- ⓔ Ni jasno, po kateri značilnosti adj *brezni* označuje tega goloba, katerega habitat je praviloma skalnato območje (► skalni golob), bela barva, ki bi dopuščala adjektiv povezati s subst *bréza* f 'betula', pa zanj ni izrazita. Prav tako ni znano, da bi se golob zadrževal na območjih brez. Morda se je ornitonim prvotno nanašal na drugo vrsto goloba, in sicer na grivarja, nlat. *Columba palumbas* z belima pegama na vratu.

► golob

brezni petelin

ESSJ 0

- ⓔ 18. st.: *bresni petelin* 'Birkhahn' (Gutsman 1789), tj. 'ruševac'.

- ⓕ Fem v 18. st. *bresna kura* 'Birkhenne' (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. *brezni petelin* m/*brezna kura* f 'ruševac, Lyrurus tetrax' (18. st.).

↔^k nvn. *Birkhahn* in *Birkhenne* ← *Birke* 'breza' + *Hahn* 'petelin'/*Henne* 'kokoš, kura'.

- ⓔ Dobesedni kalk po nvn. kompoz *Birkhahn* 'ruševac', srvn. *birk-huon* 'isto', stvn. *bir-chuon*, nvn. tudi *Birkhuhn* 'ruševac', fem *Birkhenne* 'ruševka' s prvim členom *Birke* f 'breza', ker se ruševci pogosto zadržujejo na z brezo poraščenih področjih, kjer se hranijo z brezovim brstičjem (Kluge 1995: 112; Pfeifer 2000: 141). Prim. enobesedni kalk iz iste nvn. predloge v č. *březan* m 'ruševac'. Sln. sinonimi so *divji petelin*, *ruševac*, *škarjevec*.

brezovček

ESSJ 0

brézovček m, g -čka f 'majhna ptica pevka z rdečim čelom in črnim podbradkom, *Carduelis flammea*' (zool. – SSKJ), *brezovček* '*Acanthis flammea*' (CZŽ 1997: 171).

Isln. knjiž. *brézovček* m '*Acanthis flammea* = *Carduelis flammea*' (20. st.).

↔^k nvn. *Birkenzeisig* 'brezovček', dobesedno 'brezni čížek'.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi je bil tvoren z dem na -ek < *-bkb iz subst **brézovac* k pos adj *brézov*, f -a ← ftn *bréza* f 'betula'. Ptíček je torej poimenovan po svojem habitatu.

brezovka

ESSJ 0

brézovka f 'vrsta zlate minice' (Pohorje – Pleteršnik).

Isln. dial. *brézovka* f 'vrsta zlate minice' (štaj.).

- ⓔ Osamljeno. S suf -ka substantivizirani pos adj *brézov*, f -a ← ftn *bréza* f 'betula' nakažuje, da bi bila zlata minica lahko poimenovana s temeljnim sémom 'breza', a pomen-ska motivacija ni jasna.

brezpľučnik

ESSJ 0

brezpľučnik m, pl *brezpľučniki* 'lungenlose Thiere' (Pleteršnik), *brezpľučnik* m 'Apneusta' (Erjavac 1875: 369).

Isln. knjiž. **brezpljučnik* m 'žival brez pljuč' (19. st.).

↩^K nvn. *lungenlose Thiere* 'živali brez pljuč' (Schöddler 1860: II:513).

- ⊕ Kalk po nvn. dvobesedni predlogi je bil na podlagi besedne zveze *brez pljuč* s suf -ik substantiviziran iz kompoz adj **brezpljučen*, -čna 'tak brez pljuč'. Neuveljavljena oznaka se je nanašala na pajkovce = Arachnida.

brezzobka

ESSJ 0

brezzôbka f 'jezerska školjka brez zobatega sklepa, Anodonta cygnea' (zool. – SSKJ), *brezzôbka* 'die Teichmuschel (anodonta)' (Pleteršnik), *brezzobke* f pl 'jezerske školjke, Anadonta', *labodska brezzobka* f 'Anadonta cygnea', *račja brezzobka* 'Anadonta anatina' (Erjavec 1875: 385).

Isln. knjiž. **brez'zô:bka* f 'Anodonta' (19. st.).

↩^K nlat. *Anodonta*, dobesečno 'brezzoba'.

- ⊕ Kalk po nlat. predlogi, tvorjeni na podlagi gr. nikalnega pref âv- 'ne, brez' in ôdôús m, g -ôvtoç 'zob, dens', je bil tvorjen s suf -ka substantiviziranim kompoz adj *brezzôb*, f -ôba 'tak, ki je brez zob' (Pleteršnik) iz prep *brez* 'sine' in *zôb* m 'dens'.

brglez

ESSJ bŕglez

bŕglez m, g -a 'gozdna ptica pevka, ki spretno pleza, Sitta europaea': *brglez stika po lubju in išče žuželke* (zool. – SSKJ), *brglez* 'Sitta europaea', *brglezi* m pl 'Sittidae' (CZŽ 1997: 28), *bŕglez* m 'Spechtmeise (sitta europaea)' (jvzh. štaj.) in psovka slepemu/neumnemu človeku, po razvoju -rgl- v -rl- *bŕleŕ* m 'brglez' (Pleteršnik), *brgles* 'Sitta' (Erjavec 1875: 287), *berglez* 'Blaupfecht' (Cigale 1860 s.v. *Specht*), *béroglez* 'der Graupfecht, il picchio' (Drobnič 1858), *berglez* 'Baumhacker, Specht, Spechtmeife' (Janežič 1851); primor. briš. *b'arles* le 'otročka igrača z vrvico in vrtavko' (Erzetič 2007), rovt. tolm. *ħarlæz* le 'vrtavka', ljubk. 'otrok, živahen malček' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *barles*, g -za 'ptiček, rjavi palček' poleg 'vrtavka; otroška igrača, napravljena iz sveže orehove lupine, lesene osi in propelerčka ter kosa vrvce' (Razpet 2006), polj. *bŕglez* 'ptica' in 'vrtavka' (Škrlep 1999), štaj. zgsav. *'ba:rgles*, g -za 'brglez (ptica)', toda *'ba:rgalc*, g -a 'vrtavka (igrača)', 'nemiren, živahen, neprestano se gibajoč človek, predvsem otrok' (Weiss 1998), panon. pkm. *'bŕglas* 'brglez (ptič)' (Bajzek Lukač 2009).

- ⊕ 18. st.: *Barlefs* 'Sitta europaea, Baumpicker, Klener' (Scopoli 1769: 50), *bergles* 'Grünspecht, Picus viridis' (Pohlin 1781), *bergles* 'deblapleŕ, klokar, Specht', 'Grünspecht' (Gutsman 1789); 19. st.: *bérles* 'Sitta, Spechtmeife', *fivi bérles* 'Sitta europaea, europäifche Spechtmeife' (Freyer 1842: 23), *bergles* 'der Baumhacker, der Specht. (Picus. Linn.)' (Murko 1833a: 13).

- ⊙ Prek vzdevkov, verjetno za nemirnega, tavajočega in/ali neumnega človeka, onimizirano v cgn *Brglez* (Bezljaj ESSJ: I:43) s pisno varianto *Berglez* (Keber, JZ 5, 1999, 142), z izgubo zvena v izglasju *Brgles* (ZSSP) s pisno varianto *Bergles* (ZSSP), leta 1426 *Michel Bergles* (Tajnšek, Kronika 55, 2007, 360). Bezljaj ESSJ l.c. s tem ornitonom povezuje tpn *Brglez* 'naselje v o. Litija', Lsg v/na *Brglezu* (SKI), 1563–1570 *Wreglaß* (Baraga 2010: 97), in tpn *Brglezge*, kar je pkm. refleks za poknjženo *Brglezje* 'zaselek vasi Bodonci v o. Puconci' (AS 1986); ker se ime vasi *Brglez* veže tudi s prep *na*, S. Torkar, ustno sklepa, da se je ime najverjetneje prvotno nanašalo na goro oziroma hrib, ker so le vzpetine lahko bile ničto poimenovane po živalih, prim. oron *Košuta*, *Jerebica*, naselbine pa ne, prim. še Torkar 2024: 416.

Psln. ornit **bŕglëz* m 'Sitta (?)';

- = hrv., srb. *bŕgljêz* 'Sitta europaea', r. *berglêz* 'lišček', č. zastar. *brhlez* 'kobilar, Oriolus' (SP: I:416);

B

< psl. dial. ornit **byglězъ* m 'vrsta ptiča'.

- Ⓔ Ornitonim je verjetno le rezultat ljudskoetimološke naslonitve na psl. **lěsti lězešъ* 're-pere', saj etimologija, da naj bi bil brglez poimenovan po svojem hitrem, spretnem plezanju in da naj bi se v zaporedju **byg-* ohranjal adj **bъrgъ* 'hiter', prim. srb. *bъgo* 'hitro', mak. *brgo* 'isto', *brgu*, blg. *bъrgo*, kot varianta k **bъrzъ* adj 'isto' (SP: I:111) zaradi r. *berg-* in ne **borg-* ne prepričuje (Deikova, SEB 1, 2000: 240). Zaradi č. *brhel* 'kobilar, Oriolus', stč. *brhleč* 'Sitta europaea', č. *brhlik* 'isto', slš. *brhlik*, *brhol*, *brhel* prvotno verjetno nomen agentis na *-*ьlъ* oziroma na *-*ьlv* (SP l.c.) **bъrgьlv*/*bъrgьlvъ* 'kdor čuva, pazi' iz psl. **berg-ti bъržešъ* 'paziti, čuvati ipd.' = hrv., srb. *brijèci bržēm* 'isto' itd. (SP: I:204), ker brglez zagradi, zaščiti vhod v gnezdo, kjer hrani mladiče (Deikova, SEB 1, 2000: 241; Králik 2015: 81), kar se glede fonetike po nepotrebnem zavrača v Anikin 2007–: 3:102. Formalno in pomensko prvotni ornit, ki je bil podsta-va za ljudskoetimološko naslonitev, se ohranja v p. *bargiel* 'brglez' < **bъrgьlv* (SP: I:416), čeprav se v SP: I:417 sklepa na hipokor iz **byglězъ*. Manj verjetna je razlaga, da naj bi bil ornitonim tvorjen iz glagola, ki naj bi označeval brglezovo oglašanje, prim. hrv., srb. *bъgljati -ām* 'brbrati, hitro in nerazumljivo govoriti' ob lit. *burgulūoti* 'renčati, kregati' (Berneker 1908–1913: I:119; ËSSJa: 3:166). Sorodstvo z gr. φρυγίλος 'neki ptič' ali lat. *fringilla* f 'ptiček; vrabček' (Berneker 1908–1913 l.c.) je iz fonetičnih razlogov zavračal že Bulahovskij 1978 (= 1949): 288.

brglun

ESSJ 0

brglūn m, g -a 'morska riba, podobna sardeli, *Engraulis encrasicolus*': *nalovili so veliko skuš in brglunov* (zool. – SSKJ), tudi *brgljun* 'isto' (Gradivo SSKJ).

Isln. knjiž. **brgl'ju:n* m 'Engraulis encrasicolus' (20. st.); kasneje poknjženo v *brglūn* 'isto'.

- ↪ hrv. *bъgljūn* m 'Engraulis encrasicolus' s sin *inćun*.
- Ⓔ Skok 1971–1974: I:208 je sklepal o romanski izposojenki kot tvorjenki na *-*oně* iz lat. dem *virgula* 'paličica' k *virga* f 'veja, prot, palica', s čimer naj bi bila ta majhna in drobna morska riba metaforično označena kot palčka.

brida

ESSJ brida

brida f 'neka ptica' (Pleteršnik) = primor. obsoš. *brida* 'neka ptica' (Bovec – Erjavec, LMS 1882/1883, 278).

Isln. dial. ornit **b'ri:da* f 'neka ptica' (obsoš.).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Ker denotat ni jasen, je korenska povezanost s sln. *bridek* adj, f -dka 'oster, jedek; lep, izvrsten', ki jo kot negotovo navaja Bezljaj ESSJ: I:44, vprašljiva. V sln. obstaja homon cgn *Brida*, po ZSSP potrjen v Ilirski Bistrici. V Italiji leta 1774 potrjeno *Brida Sobice Resiensis* 'Brida iz rezijanske Solbice' Merku 1982: 13 razlaga kot poitalijančen zapis mtpn *Brda* oz. *Brdo*.

brigovnica

ESSJ s.v. bregūlja

brigovnica f 'bregulja, Bienenwolf' (Cigale 1860).

- Ⓔ 18. st.: *brigovnica* 'Bienenwolf, apiafra' (Pohlin 1781).

Isln. knjiž. *brigovnica* f 'čebelar, Merops apiaster' (18. st.);

ornit je bil neustrezno adaptiran iz prvotne sln. replike **brigunica*.

- ↪ hrv. *Brigunica* 'Pchelozobacz, Apiafra' (Belostenec 1740; Breznik, Razprave ZDHV 3, 1926, 148; Bezljaj ESSJ: I:40), *bregūnica* 'Merops apiaster' (ARj).

- Ⓔ Hrv. ornitonim je fem na -ica iz denominativnega subst **bregun* k *brijēg* 'območje kop-nega ob vodi' < psl. **bêrgъ* m 'pobočje' in ptico, za katero je znano, da se hrani s čebe-

lami in drugimi žuželkami, označuje po njenem habitatu. V 18. st. potrjeni sin *brigula* 'Binenwolf, apialtra' (Pohlin 1781), ki ga je Cigale poknjžil v *bregulja* 'brigovnica, Bienenwolf' (Cigale 1860), je bil prav tako izposojen iz hrv. *Brigulya* 'Pchelozobacz, Apialtra' (Belostenec 1740; Breznik, Razprave ZDHV 3, 1926 l.c.), kar je izpeljanka na *-ulja* iz istega substantiva kot hrv. *bregùnica*. Sodobni termin za *Merops apiaster* je *čebelar* (► *čebelar*²), prim. še agl. *bee-eater*, nvn. *Bienenfresser*.

brigula → brigovnica

ESSJ s.v. *brigúlja*

brikež

ESSJ 0

brikež m 'kozje ime' (Pleteršnik) = primor. obsoš. *brikež* 'kozje ime' (Krn – Erjavec, LMS 1875, 223).

Isln. dial. **b'ri:kež* m 'kozje ime' (obsoš.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Ponuja se razlaga o prvotnem nomenu agentis na *-ež* < **-ežb* (Bajec 1950: 118) iz sln. *brêkati* -am impf 'kričati' < **brêkati*, a razvoj prvotno ejevskega vokala v ijevskga ni jasen.

briljantar

ESSJ 0

briljāntar m, g -ja 'der Brillantkäfer (entymus imperialis)' (Pleteršnik), *briljantar* 'v Braziliji živeč 2 cm dolg lep zelen hrošč, ki ima proge sestavljene iz jamic, ki se svetijo kot diamanti, Entymus imperialis' (Erjavec 1875: 352).

Isln. knjiž. **bril'ja:ntar* m 'Entymus imperialis' (19. st.).

↔^K nvn. *Brillantkäfer* 'Entymus' (Schödler 1860: II:498).

- ⊕ Kalk po nvn. kompozitu, ki tega v Braziliji živečega hrošča primerja z briljantom, ker se sveti kot brušen diamant, je bil tvorjen s svojilnostno izpeljanko na *-ar* < **-ar'b* iz subst *briljānt* m 'brušeni diamant' (Pleteršnik; SSKJ); prvotno torej 'kdor ima briljant'. Podobno pomensko motivirano je agl. *Brazilian diamond beetle* 'Entymus imperialis'.

brinjevka → brinovka

ESSJ 0

brinovec

ESSJ 0

brinovæc m, g -vca 'brinovka, Turdus pilaris' (Pleteršnik).

Isln. 0;

neobstoječa beseda. Navedena je le v Pleteršnikovem slovarju in naj bi bila povzeta iz Janežičevega slovarja, a je v nobeni od izdaj ni bilo mogoče najti, zato je verjetno, da je v Pleteršnikov slovar zašla zaradi neustreznega branja Janežičevega vira, npr. v Janežič 1851 je *brín-ovec* pomensko predstavljeno le z *Wachholderwein*.

► **brinovka**

brinovi drozg → brinovka

ESSJ 0

brinovka

ESSJ s.v. *brínje*, *smolnica*

brinovka f 'severnoevropska ptica pevka s temno rjavimi krili in hrbtom': *brinovke* iščejo hrane (SSKJ), *brinovka* 'turdus pilaris' (Pleteršnik), *brinovka* 'branjug, Turdus pilaris' (Erjavec 1875: 283), *brinovka* 'Wachholderdrossel oder Krammetsvogel, Turdus piláris' (Erjavec 1864: 46), *brinovka* 'Krammetsvogel' (Janežič 1851); rovt. črnovr. *brínuka* (Tominec 1964), toda dol. kost. *b'ri:nófka* 'palica iz brinovega lesa' (Gregorič 2014).

- ⊕ 16. st.: *brinouka* 'Krammetsvogel, Kranawetvogel, turdus' (Megiser 1592); 18. st.: *Brinauka* 'Turdus pilaris' (Scopoli 1769: 133), *brinovka* 'Krammetsvogel, turdus' (Pohlin 1781), *brinouka* 'Krammetsvogel' (Gutsman 1789); 19. st.: *velka brínovka* 'fsmolniza, fmovniza, Krammetsvogel' ob *mala brínovka* 'drosizh, drusej, Turdus iliacus, Rothdroffel', ki je od

B

ptiča *Turdus pilaris* nekoliko manjša, in **brínovi dróseg** ‘*Turdus pilaris*, Wachholderdroßel’ (Freyer 1842: 12), *brín-ovka* ‘der Krammetsvogel. (*Turdus pilaris*. Linn.)’ (Murko 1833a: 29); toda **brinjevka** f ‘severnoevropska ptica pevka s temno rjavimi krili in hrbtom’ (SSKJ): *V jesenski tihi čas prileti brinjevka na Kras* (S. Kosovel – SSKJ), *brinjevka* ‘*Turdus pilaris*’ (Pleteršnik s.v. *borovnják*), *brinjevka* ‘der Krammetsvogel, il tordo’ (Drobníč 1858), v 17. st.: *brinîouka* ‘turdus’ [brinjouka] z dem *brinîovzhiza* ‘turdulus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710) [brinjoučica], kar je bilo iz prvotnega sln. *brínovka* preoblikovano pod vplivom kol *brînje* ‘brinovo grmovje’ < **brînbje*.

Isln. dial. **brinouka* f ‘*Turdus pilaris*’;

- = hrv. *brinovka* ‘*Turdus pilaris*’ (Fužine, Gero – Hirtz 1928–1956: II:25), tudi *brinovac* ‘isto’ (Gero – Hirtz 1928–1956 l.c.) in *brinjevka* (Delnice), *brinjočka* (Zlobin), *brinjevac* (okolica Bakra – vse Hirtz 1928–1956 l.c.);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **brînoučka* f ‘*Turdus pilaris*’.

- Ⓔ Brinovka se kot vsejeda ptica hrani tudi z brinovimi jagodami, kar je ubesedeno v tem ornitonimu, ki je s suf *-čka substantivizirani jslov. adj **brînouč* iz ftn **brînb* m ‘juniperus’ < psl. **brînb*. Enako pomensko motivacijo odražajo nvn. *Wacholderdrossel*, dobesedno ‘brinov drozg’, kar se ohranja v sln. neuveljavljenem kalku *brínovi dróseg* ‘*Turdus pilaris*, Wachholderdroßel’ (Freyer 1842: 12), nvn. *Krammetsvogel*, srvn. *kranewitvogel*, dobesedno ‘brinov ptič’ (Kluge 1995: 482) in rom. **jiniiperone* ‘*Turdus pilaris*’ iz rom. **jiniiperu* ‘brin, *Juniperus communis*’ < lat. *jūniperus* (► ženebron).

O genetični podstatii govorov z območja Gorskega kotarja na Hrvaškem prim. Gostenčnik 2018: 223ss.; Šekli 2018: 378ss.

- Ⓔ^{BD} Psl. dial. **brînb* m ‘*Juniperus*’ → adj **brînouč* →

**brînoučka* ‘kar je v zvezi z brinom’ → jslov. dial. ‘*Turdus pilaris*’

→⁺ ADJ veliki

nvn. *Wacholderdrossel*

→^{VPLIV KOL} *brînsje > SLN. brînje

?

sln. *brinovka*;

→ sln. *velika brinovka*;

⇒^K sln. *brinovi drozg*;

sln. *brinjevka*;

sln. *brinovec*².

briozoj

ESSJ 0

briozôj/brîozoj m, g -a navadno pl ‘maločlenar, ki živi, prirasel na dno, zlasti v morju; mahovnjak’ (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *briozôji/brîozoji* m pl ‘mahovnjaki, Bryozoa’ (20. st.) s sekundarno singularizacijo.

- ⇨ nlat. *Bryozoa* n pl ‘mahovnjaki’.

- Ⓔ Nlat. oznaka je narejena s sestavinama grškega izvora βρῖον n ‘morski mah’ in ζῷον n ‘žival’, torej živali na morskem mahu. Sln. kalk iz nvn. predloge je *mahovnjaki* (► mahovnjak).

brišena

ESSJ 0

brišena f ‘kozje ime’ (rov. tolm. – Erjavec, LMS 1875, 223).

Isln. dial. *brišena* f ‘kozje ime’ (tolm.).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Na Tolminskem so kozja in tudi goveja imena na -ena razmeroma pogosta.

brizga

ESSJ s.v. brîzgati

brízga f ‘črni hudournik, hudournik (*cypselus apus*)’ (Pleteršnik), *brizga* ‘hudournik, *Cypselus apus*’ (Erjavec 1875: 292); primor. kraš. *brízga* ‘*Cypselus apus*, Mauerschwalbe, Segler’ (Šempas – Erjavec, LMS 1875, 222).

Isln. dial. **brîizga* f ‘črni hudournik, *Apus apus* = *Cypselus apus*’ (kraš.).

- ⊕ Osamljeno. Ker črni hudournik neprijetno vrešči, ko lovi žuželke po zraku (Erjavec 1875 l.c.), je ornitonim verjetno nomen agentis na *-a* iz sln. dial. *brízgati* *-am* impf 'žvižgati' (Bezljaj ESSJ: I:45) < **bryzgati*.

brizgač

ESSJ s.v. *brízgati*

brizgáč m 'der Spritzwurm, (holothuria tubulosa)', pl *brizgači* 'Holothurien' (Pleteršnik), *brizgači* m pl 'Holothurien' (Cigale 1880), *brizgač* m 'morski krastavec, Holothuria tubulosa' (Erjavec 1875: 389), sodobno *brizgači* m pl 'morske kumare, Holothuria', *navadni brizgač* m 'Holothuria tubulosa' (CZŽ 1997: 29).

Isln. knjiž. **briz'ga:č* m 'Holothuria tubulosa' (19. st.).

↵^K nv. *Spritzwurm* 'Holothuria tubulosa' (Schödler 1860: II:528).

- ⊕ Kalk po nv. predlogi, ki morsko kumaro označuje kot črva, ki brizga, je bil tvorjen z nomenom agentis na *-ač* < **-ačb* iz *brízgati brízgam* impf 'spargere' (Pleteršnik) = *brízgati* *-am* 'isto' (SSKJ) < psl. **bryzgati*.

Neuveljavljeni sin *brizgavci* m pl 'die Sternwürmer (holothuridea)' (Pleteršnik), *brizgavci* 'Holothuridea' (Erjavec 1875: 388) je bil lahko izposojen in fonetično adaptiran iz hrv. *brizgavac* 'Spritzwurm (Holothuria)' (Šulek 1860).

brizgavci → brizgač

ESSJ 0

brka

ESSJ 0

brka f 'ime ovci' (Pleteršnik po Zalokarjevem rkp. slovensko-nemškem slovarju).

Isln. knjiž. *brka* f 'ime ovci' (19. st.).

- Prim. enako hrv. *brka* 'ime ovci' poleg *brkac* 'isto' in *brkulja* (Kurelac 1867: 32).

- ⊕ Ni jasno, ali bi bilo ta imena ovac treba povezati s sln. *břk* m 'barba' oz. hrv., srb. *břk* 'isto'.

brkasti zer → zer

ESSJ s.v. *zer*

brkata sinica → bradovka

ESSJ 0

brkati ser → zer

ESSJ s.v. *zer*

brkolinec

ESSJ 0

brkolīnec m, g *-nca* 'majhna žival' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. knjiž. *brkolīnec* m 'majhna žival' (19. st.).

- ⊕ Nejasno.

brlez → brglez

ESSJ 0

brlež

ESSJ s.v. *brlěti*

břlež m 'blödsichtiges Pferd' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *břlež* m 'slaboviden konj'.

- ⊕ Osamljeno, a gotovo izvirno nomen agentis na *-ež* < **-ežb* (Bajec 1950: 118) iz *brlěti* *-im* impf 'slabo videti'.

brlinec

ESSJ 0

bərīnc m 'mravlja' (rovt. horj. (Mala Ligojna) – SLA), dol. *břlīnc* 'isto' poleg *braulīnc* in *břeulīnc* (Gorenje Brezovo – SLA).

Isln. dial. **břl'inac* m 'mravlja' (rovt., dol.);

po asimilaciji *l' ← ŷl'* (Ramovš 1924: 312) nastalo iz **břul'inac*, to pa po redukciji iz dial. **braul'inac* 'mravlja'.

► **bravljinec**

brljavka

ESSJ 0

brljāvka f 'neka kača: Blödauge (typhlops)' (Pleteršnik), *brljavka* 'Typhlops' (Erjavec 1875: 322).

B

Isln. knjiž. *brl'ja:vka f 'črvasta slepica, Typhlops' (19. st.).

↔^K nvn. *Blödaug* 'črvasta slepica, Typhlops'.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi kot dobesednem kalku nlat. oznake s sestavinama gr. izvora τυφλός adj 'slep' in ὥψ f, g ὠπός 'oko' je bil tvorjen s substantivizacijo s suf -ka iz adj *brljäv*, f -áva 'slaboviden'. Termin je bil kasneje nadomeščen s *črvasta slepica* (► *slepica*).

brlozga

ESSJ 0

berlozga f 'konopnica, žlabravka, Schnarrente (Anas strepera)' (Cigale 1860), *berlozga* 'Schnatterente' (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *berlosga* 'konopníza ráza, konopníza, wind. *shlabravka, fefla*, Anas strepera, Schnatterente' (Freyer 1842: 39 z oznako, da je beseda kranjska).

Isln. dial. *brlozga f 'konopnica, Anas strepera'.

- Ⓔ Osamljeni ornitonim je mogoče povezati s subst *brlozga, ki v 18. st. v Gutsmanovem slovarju, zapisan kot *berlosga*, nastopa v funkciji nomena agentis in v pomenu '*berlauka*, Pritschlerin', tj. 'tista, ki tolče po vodi ipd.'. Ker se obnašanje konopnice odraža tudi z udarjanjem peruti po vodi, je ta ornitonim interno slovensko nastal po prenosu z navedenega apelativa.

brnasec → drnasec

ESSJ 0

brnjok

ESSJ s.v. brĕnkati

brnjôk m 'hrošč', tudi *brnjuk* 'isto' (Pleteršnik po Cafu); primor. rez. *barnjúk* 'may-bug' (Steenwijk 1992).

Isln. dial. *br'n'ok m '(majski) hrošč' (primor.).

- Ⓔ Bezljaj ESSJ: I:42 je Cafova primera v pomenu 'hrošč' povezoval s sln. besedno družino iz *brĕnkati* -am impf 'igrati na strune', *brĕnkati brĕnkam* 'isto', kar že v formalnem oziru ne prepričuje, ker substantiva ne potrjujeta korenskega -k-, zato je imel morda prav Pleteršnik, ki je entomonim povezoval s sln. *brnĕti* -im impf 'brenčati'. Toda sln. izglasja -jok, dial. -juk ni mogoče povezovati z deverbativnimi tvorbami. Nejasno.

brodnik

ESSJ 0

brodnik m, g -a 'čtetveroškrar s polžasto zavito lupino, Nautilus pompilius' (zool. – SSKJ), *brodnik* 'Nautilus' (CZŽ 1997: 72), *brodnik* 'Schiffsboot (nautilus pompilius)' (Pleteršnik), *brodnik* 'Nautilus Pompilius' (Erjavec 1875: 381), *brodnik* 'prava ladjica, der eigentliche Schiffsbot, Náutilus Pompilius' (Erjavec 1864: 130).

Isln. knjiž. *brod'ni:k m 'Nautilus pompilius' (19. st.).

↔^K nvn. *Schiffboot* 'Nautilus' (Schödler 1860: II:523), dobesedno 'ladijski čoln'.

- Ⓔ Nvn. predloga je bila kot kalk nlat. *Nautilus* iz lat. *nautilus* 'lupinar, ki zna s svojo lupino pluti kakor ladja' ↔ gr. ναυτίλος m (Wiesthaler 1993–2007) 'mornar, brodnik', adj 'mornarski' ← ναύτης m 'mornar' naplaščena na sln. *brodnik* v zastarelem pomenu 'mornar'. Zastareli sinonim je *prava ladjica* 'der eigentliche Schiffsbot, Náutilus Pompilius' (Erjavec 1864: 130), ki kot kalk s sln. pomenskim ustreznikom *ladjica* bolj ustreza nvn. predlogi.

brojica

ESSJ s.v. brĕlek

brojica f 'šmarnica, Rothschwanz, Rothschwänzchen (Motacilla erythacus)' (Cigale 1860), *brójica* 'das Rothschwänzchen, il codirósso' (Drobnič 1858), *brojica* 'Rothschwänzchen' (Janežič 1851).

- Ⓔ 18. st.: *brojèza* 'Rothschwänzlein, erithacus' (Pohlin 1781), *brojiza* 'Rothschweiflein', 'Rothschwänzlein' (Gutsman 1789); 19. st.: *brojiza* 'zherna táfhiza, shvirgla, ilovfhiza,

šhmárniza, lipèk, Sylvia tithys, 'schwarzbäuchiger Sänger' (Freyer 1842: 14), *brójiza* 'das Rothschwänzchen' (Murko 1833a: 30).

Isln. dial. *brojica* f 'taščica, Erythacus rubecula' (18. st.).

- ⊕ Na podlagi sin *brolica* bi bilo mogoče izhajati iz dial. refleksa *j* za psln. **l*' in zato iz besedotvorne variante **brol'ica*, ki jo lahko potrjuje Cigaletov zapis *broljica* 'Klapperfänger' (Cigale 1860).

► **brolica**

brojler

ESSJ 0

brójler m, g -ja 'za zakol namenjen, navadno farmsko gojen piščanec, pohanec': *reja brojlerjev*; *farma za brojlerje* (agr. – SSKJ), sin *póhanec* (► *pohanec*).

Isln. knjiž. *brójler* m 'farmsko gojen piščanec za zakol, namenjen za cvrtje ali pohanje' (20. st.).

⇐ agl. *broiler* 'kokoš, ki je primerna za pečenje na žaru'.

- ⊕ Gotovo tvorjenka na -er iz agl. *to broil* 'na žaru se peči, pražiti' ob subst *broil* 'na žaru pečeno meso'. Agl. besedna družina izvira iz stfr. *bruler*, frc. *brûler* 'žgati, peči'.

brolek

ESSJ *brôlek*

brôlêk m, g -lka 'die Zaungrasmücke (sylvia garrula)' (Kobjeglava (Kras) – Pleteršnik) = primor. kraš. *brôlek*, g -lka 'Sylvia garrula (?)' (Kobjeglava (Kras) – Erjavec, LMS 1879, 130 s pripisom, da ta ptiček dela gnezdo po kraških zidovih, zloženih od samega »susega« kamenja in da se blizu takih gnezd radi potikajo modrasi itd.).

Isln. dial. **brolêk* m 'brolica, mlinarček, Curruca curruca = Sylvia curruca = Sylvia garrula' (?) (kraš.).

- ⊕ Osamljeno. Ornitonim se verjetno nanaša na brolico s sin *mlinarček* (CZŽ 1997: 255) in je zato le besedotvorno drugačen od *brôlica* (Bezljaj ESSJ: I:47).

► **brolica**

brolica

ESSJ s.v. *brôlek*, *vízbec*

brolica f 'mlinarček, Sylvia curruca' (CZŽ 1997: 255), *brôlica* 'brolek', tudi *brolica* in *brólica* (Pleteršnik), toda *broljica* 'Klapperfänger' (Cigale 1860) = 'Zaungrasmücke, Curruca curruca = Sylvia curruca = Sylvia garrula'.

- ⊕ 18. st.: *brólêza* 'Rothschwänzlein, erithacus' (Pohlin 1781); 19. st.: *bróliza péniza*, *bróliza*, *boréliza* 'péniza, Curruca garrula, Klappersfänger', *bróliza* 'mali sternád, vis-bez, Emberiza cia, Zippammer' (Freyer 1842: 15, 19).

Isln. dial. **brolica* f 'taščica, Erythacus rubecula', 'mlinarček, Curruca curruca = Sylvia curruca', 'skalni strnad, Emberiza zia'.

- ⊕ Kljub pretežno podobnim variantam *brôlêk*, *brojica*, *broljica* in *borolica* nejasno (Bezljaj ESSJ: I:47). Ni bilo mogoče ugotoviti, ali je Freyerjev zapis *boréliza* pisna napaka ali relevanten hapaks legomenon pri reševanju izvora tega ornitonima.

▷ brolek ▷ brojica ▷ borolica

brsara

ESSJ 0

bà:rsara f 'Kuh, die ausschlagt' (kor. obir. – Karničar 1990).

Isln. dial. **břsara* f 'krava, ki brca' (obir.).

- ⊕ Osamljeno, a gotovo nomen agentis na -ara iz kor. obir. *bàr:sat* *bàr:sam* impf 'brcati' (Karničar 1990).

brsteča luknjičarka

ESSJ 0

brsteča lúknjičarka f 'die sprossende Madrepore (madrepore prolifera)' (Pleteršnik), *brsteča lúknjičarka* 'die sprossende Madrepore, Madrépora prolifera' (Er-

B

javec 1881: 248), toda sodobno *luknjičarke* f pl ‘foraminifere, red Foraminifera’ (CZŽ 1997: 131).

Isln. knjiž. **brs'te:ča 'luknjičarka* f ‘Madrepora prolifera’ (19. st.).

↔^K nvn. *die sprossende Madrepore* ‘Madrepora prolifera’.

- Ⓔ Delni kalk po nvn. predlogi, v kateri je bil adjektiv preveden s sln. adj ← ptc prez akt *brsteč* k *brstěti -im* impf ‘delati brste, rasti’ ← subst *brst* m ‘nastavek lista, poganjka, komaj razvit iz popka’, jedro kot izposojenka iz it. *madrepora* ‘kamnita korala, kamniti koralnjak’ pa nadomeščeno s subst *luknjičarka* ‘foraminifera’ ← *lŭknja* f ‘foramen’, ker imajo te izključno morske praživali apneničasto lupinico z več prekati in odprtini, skozi katere iztezajo nitaste psevdopodije (CZŽ 1997: 131). Erjavec 1881 l.c. za to luknjičarko pravi, da »dela drevesast kotalnik, čegar veje so gosto posute z valjastimi, strččimi, goraj provrtanimi celicami«.

brstnik¹

ESSJ s.v. *kalín, lepár*

brstnik m ‘kalin’ (Pleteršnik), (*rudeči*) *berstnik* ‘*kalin, boltek, popkar, lepar, Gimpel* (Loxia pyrrhula)’ (Cigale 1860), *berstnik* ‘Gimpel’ (Janežič 1851); tudi *brstovka* f ‘brstnik’ (Pleteršnik), *berstovka* ‘Gimpel (Loxia pyrrhula)’ (Cigale 1860), *berstovka* ‘Gimpel’ (Janežič 1851), v 19. st. *berstovka* ‘Pyrrhula vulgaris, gemeiner Gimpel’ (Freyer 1842: 22).

- Ⓔ 19. st.: *berstnik* ‘Pyrrhula, Gimpel’, *rudězhi berstnik/berstnik* ‘*berstovka, kalin, gumpesh, bóltek, wind. bolt; korar, popkar, kumpal, lepar, lepan, Pyrrhula vulgaris, gemeiner Gimpel*’ (Freyer 1842 l.c.).

Isln. knjiž. **brst'ni:k/brstovka* ‘kalin, Pyrrhula pyrrhula = Loxia pyrrhula’ (19. st.).

- Ⓔ Domača neuveljavljena terminološka neologizma kot tvorjenki na *-nik* < **-bn-ikъ* in **-ov-ka* < **-ou-ъka* iz subst *brst* m, *břsta/brstà* ‘poganjek, popek’ (Pleteršnik) ubesedujeta kalinovo značilnost, da se rad prehranjuje z brsti, predvsem sadnega drevja; prvotno torej ‘brstni ptič’ oz. ‘brstova ptica’. Podobno pomensko motiviran je ornit *pôpkar* (► *popkar*¹).

brstnik²

ESSJ ∅

brstnik m ‘gozdni jereb’ (Pleteršnik) = primor. notr. *břstnik* ‘Tetrao bonasia, Haselhuhn’ (Novake pri Cerknem – Erjavec, LMS 1882/1883, 278).

Isln. dial. **břstnik* m ‘gozdni jereb, Tetrastes bonasia = Tetrao bonasia’ (notr.).

- Ⓔ Ker se gozdni jereb rad zadržuje v grmovju, kot nakazujeta sin *lěščarka* (► *leščarka*) in nvn. pomenski ustreznik *Haselhuhn*, bi bilo korensko povezanost s sln. *brst* prek s suf *-ik* < **-ikъ* substantiviziranega adj na *-en* < **-bnъ* treba povezovati s pomenom ‘dračje’ in ne ‘poganjek, popek’, ki se pojavlja tako pri sln. ojevskem kot tudi ijevskem substantivu, prim. *brsta je zagrabil in ga na ogenj nese* (Pleteršnik) in *suha brst* (Pleteršnik po Dalmatinu), prim. SSKJ16 s.v. *brst*.

brstovka → brstnik¹

ESSJ s.v. *břst*

brškinka

ESSJ ∅

brškinka f ‘Cisticola juncidis, vrsta penice; zraste do 10 cm, zgoraj je temno rjava, močno progasta, spodaj belkasta, rep je kratek in zaobljen; zadržuje se v močvirnatih področjih s trsom in visoko travo; hrani se z žuželkami, jagodami, semeni; živi v južni Evropi, Aziji, Afriki in Avstraliji, gnezdi tudi v Sloveniji’ (CZŽ 1997: 256).

Isln. knjiž. *brškinka* f ‘Cisticola juncidis’ (20. st.).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno.

bruna

ESSJ s.v. *brûn*

brûna f ‘rjava krava’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *brûna* f ‘rjava krava’.

- Prim. enako hrv. čak. v Istri *Brûna* 'ime temno rjavi kravi' (Kalsbeek 1998).

Ⓔ Tako sln. *brûna* 'rjava krava' kot hrv. čak. *Brûna* 'ime temno rjavi kravi' sta v ženskem spolu substantivizirana iz adj sln. *brûn* 'rjav' oz. hrv. *brûn* 'temen, črnkast', ki je bil najverjetneje izposojen iz it. *bruno* 'rjav', pozno lat. *brûnus* 'temen' (Skok 1971–1974: I:220; Bezljaj ESSJ: I:49). Neposredno iz it. onimiziranega adjektiva moškega spola *bruno* je bilo izposojeno hrv. čak. *Brûno* 'ime volu sivkaste barve' poleg atpn *Brûno* m, *Brûneta*, prim. it. atpn *Bruno* (Francetić 2015).

brunica

ESSJ s.v. *brûn*

brúnica/brúnica f 'donnola, podlasica' (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 182), *brúnica* 'Mustela vulgaris' (Merkù GSTN), nad. *brúnca* 'donnola', 'faina' (Rigoni, Salvino 1999), *brúnca* 'donnola', 'faina' (Špehonja 2012b).

Isln. dial. **brúnica* f 'podlasica' (ter., nad.).

Ⓔ Ker je za podlasico značilna rdečerjava barva kožuha na hrbtni strani (CZŽ 1997: 272), je bil zoonim gotovo s suf *-ica* substantiviziran iz *brûn* adj 'rjav' (Pleteršnik), ki je bil najverjetneje izposojen iz it. *bruno* 'rjav' oz. furl. *brun* 'temen' (NP) iz pozno lat. *brûnus* 'temen' (Bezljaj ESSJ: I:49).

brvinec

ESSJ 0

brvînc m 'Ameise' (primor. kraš. – Štrekelj 1887: 398), istr. *br'vinc* 'mravlja' (Jakomin 1995), notr. *bər'vi:nc/bər'bi:nc* 'mravlja' (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 34), po SLA primor. istr. *bərvînc* (Hrpelje, Dekani, Sočerga – SLA), notr. *bərvînc* (Ajdovščina, Dutovlje, Trnovo – SLA).

Ⓔ Adj na *-ast* = dial. *-est br'vinčest* 'mravljinčast', *jəmen uso brvinčesto rueko* 'roko imam vso mravljinčasto' (istr. – Jakomin 1995); nomen loci na *-išče bər'vi:nšče* 'mravljišče' (notr. (Velike Žablje) – Jejčič DN 2010: 34).

Isln. dial. **bṛvînc* m 'mravlja' (primor.);

po redukciji nastalo iz sln. dial. **bravinac* m 'mravlja'.

► **bravinec**

brzec

ESSJ 0

břzec m, g *-zca* 'der Laufkäfer', pl *brzci* 'carabidae' (Pleteršnik), *brzci* m pl 'Carabina', *poljski brzec* m 'Cicindela campestris' (Erjavec 1875: 348).

Isln. knjiž. **brzci* m pl 'krešiči, Carabidae' (19. st.); kasneje singularizirano.

↵^κ nvn. *Laufkäfer* 'Carabida' (Schödlér 1860: II:495).

Ⓔ Kalk po nvn. kompozitu, ki te žuželke iz reda hroščev označuje kot tekajoče hrošče, je bil tvorjen s subst na *-ec* < *-*ecb* iz *bríz* adj, f *-a* 'hiter, nagel, uren' < psl. **brъzъ* 'isto'. Erjavec 1875 l.c. namreč navaja, da imajo krešiči (► krešič) nitkaste ali ščetinaste tipalnice, dolge noge in so roparji, ki vedno tekajo sem ter tja. Šulek 1860 za nvn. *Laufkäfer* navaja hrv. pomensko ustreznico *crevljac*.

brzjoka

ESSJ 0

bṛ'zɔ:jka f 'smrdokavra, vodeb, Wiedehopf' (panon. pkm. – Bajzek Lukač 2009).

Isln. dial. *bṛ'zɔ:jka* f 'smrdokavra, Upupa epops' (pkm.).

Ⓔ Osamljeno. Zaradi v istem govoru potrjenega *bṛ'dājca* (Bajzek Lukač 2009) < *bradavica* bi bilo možno izhajati iz fonetične predstopnje **brazovka*. Dalje nejasno.

brzoteki → tekalci

ESSJ 0

buba

ESSJ *búba*

búba f 'žuželka na razvojni stopnji med ličinko in razvito žuželko': *izviti se iz bube; sviloprejkina buba; buba metulja* (zool. – SSKJ), *búba* 'die Puppe' (Pleteršnik), *buba*

B

‘Puppe’ (Cigale 1880 s podatkom, da je beseda iz Erjavčevega gradiva), *buba* ‘ličinka po zadnji levitvi’ (Erjavac 1875: 347), *búba* ‘Wurm’ (Janežič 1851 z oznako *ilirski*, tj. hrvaški); dol. kost. *bu:ba* ‘razvojna stopnja žuželke’ (Gregorič 2014).

Isln. knjiž. *bu:ba* f ‘zapredek, razvojna stopnja žuželke’, ‘črv’ (19. st.).

⇨ hrv. *būba* f ‘žuželka, kokon sviloprejk’ (Bezljaj ESSJ: I:51), ‘črv’ (Belostenec 1740; ARj), tudi *būba mára* ‘pikapolonica, Coccinella septempunctata’, *crna buba* ‘ščurek, Blatta orientalis’ (ARj).

ⓔ Prvotno verjetno psl. **bōba* f ‘kar je okroglo, kot posledica nabreklosti, napihnjenosti’, tudi **būba* ‘isto’ in nato pomensko specializirano na označevanje okroglih in/ali majhnih stvari, prim. mak. *buba* ‘žuželka’, blg. *búba* ‘kokon sviloprejk’, ‘žuželka’, r. dial. *búba* ‘jagoda, zrno graha’, ukr. *búba* ‘zrno graha’, br. *búba* ‘zrno’, kaš. *buba* ‘uš, bolha’, toda p. dial. *bomba* ‘večji mehur, mehur na koži’ ob *bqbel* ‘mehur, mozolj’ (Bezljaj ESSJ l.c.; Skok 1971–1974: I:223; SP: I:346).

bubuj

ESSJ *bubuj*

bubuj m ‘der Uhu (strix bubo)’ (Pleteršnik), *bubuj* ‘vjer, velika uharica, Strix bubo’ (Erjavac 1875: 300), *bubuj* ‘velika uharica, die grosse Ohreule oder Uhu, Strix bubo’ (Erjavac 1864: 42), *bubuj* ‘Uhu’ (Janežič 1851).

ⓗ 18. st.: *bubui* ‘zhuk, podhuika, Uhu, Vogel’ (Gutsman 1789); 19. st.: *bubuj* ‘velka léfna fôva, grosna fôva, fôvjak, gvir, jonft, wind. podhuika, Bubo, Schuhu’ (Freyer 1842: 10 z oznako *wind.*).

Isln. dial. **bubui* m ‘velika uharica, Bubo bubo = Strix bubo’ (kor.).

ⓔ Osamljeno in najbolj verjetno onomatopejskega izvora na podlagi oglašanja *bu!* *bu!* leksikalizirano v **bubu* s stranskosklonsko osnovo **bubui-*, ki je z *-i-* zapolnjevala hiat npr. v genitivu singularja **bubu-a* v **bubui-a*. Po podatku iz Freyer 1842 l.c. je ornitonom koroški in zato ni v nobeni neposredni povezanosti z nlat. sestavino *bubo* v *Bubo bubo* oziroma *Strix bubo* iz lat. *būbo* m, g *-ōnis* ‘velika uharica’, ki enako kot moderno perz. *būm* ‘sova’, gr. βῶας ‘velika uharica’, arm *bu* ‘sova’ prav tako temeljijo na oglašanju ptice **bu!* (Bezljaj ESSJ: I:51; de Vaan 2008: 76).

ⓓ^{BD} Sln. onomatopeja **bu-bu*

→ NIČTA LEKSIKALIZACIJA + HIATNI -i-

sln. *bubuj*;

→ DISIM u : b ← b : b

→ sln. *vubuj*.

▷ *vubuj*

bucika

ESSJ ∅

búcika ‘Stöhr (riba)’ (Janežič 1851); toda *bodcika* f ‘neka riba, jeseter’ (Pleteršnik po Cafu), verjetno s hiperkorekcijo *-dc-* iz *-c-* in drugačnim akc mestom.

ⓗ Sem prek adj na *-ov* tvorjena izpeljanka na *-ina* *bucikovína* ‘Stöhrfleiſch’ (Janežič 1851).

Isln. dial. **bōdcika* f ‘jeseter, acipenser’ in po dial. razvoju *ô* v *û* ter asimilaciji *-dc-* v *-c-* **búcika*.

ⓔ Osamljeno. Verjetno prvotni ihtionim za kečigo, Acipenser ruthenus z dolgim in koničastim gobcem, zaradi česar je **bōdcika* lahko nomen agentis na *-ika* < **-yka* tipa **uoldyka* ‘vladika’ (SP: I:95) iz sln. v Pleteršnikovem slovarju hiperkorigiranega *bōdcati* *-am* impf ‘štrleti, moleti’ = hrv. *bōcati* *-ām* ‘pungere’ ob sln. *bōdati* *-am* impf ‘bosti’ = hrv., srb. *bòdati bōdām* ‘isto’. Kečiga je s tem ihtionimom torej poimenovana kot tista, ki bode.

bučeglav

ESSJ ∅

bučegláv m, g *-gláva* ‘neka riba: der Stutzkopf (coryphaena)’ (Pleteršnik), glede pregla-sa poknjženo iz *bučoglav* m ‘Coryphaena’ (Erjavac 1875: 334).

Isln. knjiž. **bučeg'lav* m 'Coryphaena' (19. st.).

↗ nvn. *Stutzkopf* 'Coryphaena' (Schödl 1860: II:491) ← *stutzkopf* 'kopf von gedrungerener, kurzer, stumpfer form' (Grimm 1854–1971).

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki to ribo označuje po njeni glavi tope oblike, je bil tvorjen z ničto substantiviziranim kompoz adj **bučegläv*, f -áva 'tak, ki ima glavo kot buča, tj. okroglo = topo' iz subst *búča* f 'cucurbita' in *gláva* f 'caput'. Sodobnega terminološkega ustreznika ni bilo mogoče ugotoviti.

bučej

ESSJ 0

bù:či m, g -ja 'junger Stier' (kor. obir. – Karničar 1990), rož. *búčěj*, g -a 'mali bik' (Šašel 1957 s.v. *bəq*), *bù:či* 'majhen bik' (Kattnig 2017).

- Ⓒ Prek vzdevka onimizirano v cgn *Bučej* (ZSSP).

Isln. dial. **'bu:čej* m 'mali/mladi bik' (kor.) ← kor. **buk* m 'bik', prim. v 18. st. *buk* 'bik, Stier' (Gutsman 1789).

- Ⓔ Ker so koroške tvorjenke -ej < *-ěj̃ pretežno deminutivne (Bajec 1950: 21), kor. **'bu:čej* m 'mali/mladi bik' posredno kaže na obstoj sln. kor. subst **buk* 'bik', kar je nomen agentis iz sln. dial. *búkati* -am impf 'rjoveti (o govedu), mukati' (rez. – Pleteršnik), rez. *búkanjē* n 'rjojenje, mukanje' (Steenwijk 1992). Osamljen je mlad kor. rož. deminutiv na -ec < **bc̣b̀ búq̣əc* 'majhen bik' (Kattnig 2017).

► **buk**

bučela

ESSJ s.v. *čebēla*

bučēla f 'čebela': *bučele breñčijo okrog lipe; ljudje so šumeli kakor bučele v panju* (za-star. – SSKJ), *bučēla* 'čebēla' (Drobnic 1858), *bučela* 'čbela' (Janežič 1851).

- Ⓙ Nomen actoris na -ar < *-ar'v v 18. st. *buzhelar* 'Bienenwarter' (Gutsman 1789), nomen actoris na -injar < *-in-ar'v *buzhelinjar* 'Bienenwarter' (Gutsman 1789); nomen loci na -injak < *-in-'akv v 18. st. *buzhelinjak* 'Bienenhüte' (Gutsman 1789), nomen loci na -nik < *-bn-ikv v 18. st. *buzhelnik* 'Bienenhüte' (Gutsman 1789), nomen loci na -njak < *-bn-'akv v 18. st. *buzhelnjak* 'Bienenhüte' (Gutsman 1789).

- Ⓔ 17. st.: *buzhele* 'apis, ein Imm, ein Byn' (Megiser 1603); 18. st.: *buzhela* 'zhebela, Bienne', 'Imme' (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **bu'čē:la* f 'čebela' (17. st.);

taka oznaka za čebelo se pojavlja le v pisnih virih in je bila že v 17. st. umetno ustvarjena iz dial. **bačēla* pod vplivom kor. *bučati* -im impf 'šumeti' (Pleteršnik), zato so Gutsmanovi zapisi umetno normirani; za *buzhelinjak*, *buzhelnik*, *buzhelnjak* 'Bienenhüte' prim. kor. rož. *bačōvnjāq* 'čebelnjak' (Šašel 1957), za *buzhelar*, *buzhelinjak* 'Bienenwarter' prim. kor. rož. *bačēlinjāq* 'čebelar' (Šašel 1957). Ker je bil sln. entomonim umetno tvorjen, v narečjih pa ni znan, genetična povezanost z r. arhang. *bučēlb* m 'čmrlj' (ESSJa: 3:74) ni verjetna.

► **bečela**

bučka → boček

ESSJ 0

bud

ESSJ s.v. *lājnar*, *vodēb*

bùd m, g *búda* 'Wiedehopf' (gor. – Pleteršnik), *bud* 'Wiedehopf' (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju), *bud* 'Wiedehopf' (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *bùd* 'zhópasti odáp, odáp, dap, fmerdekávra, fmerdairza, fmerdúh, wind. fmerdat, adofs, Upupa epops, europäischer Wiedehopf' (Freyer 1842: 24).

Isln. dial. **bud* m 'smrdokavra, Upupa epops'.

- Ⓔ Ker so poimenovanja za smrdokavro pretežno onomatopejskega izvora in ponazarjajo njeno oglašanje, je možno, da je v slov. svetu osamljeni ornitonim za tega ptiča ena-

B

kega izvora, saj Hirtz 1928–1956: II:30 za Crkveni Bok na Hrvaškem omenja, da se smrdokavra spomladi oglaša kot *bud! bud!*, v krajih Brinjani in Garešnica pa je bilo evidentirano *butavac* ‘Upupa epops’ (Hirtz 1928–1956: II:34).

Iz sln. ornit **bud* onomatopejskega izvora sta bila iz fonetične variante z izgubo zve- na v izglasju **but* tvorjena nomena actoris na *-ež* *butež* m ‘butej, Wiedehopf’ (Janežič 1851) in na *-ej* < **-ěj̥b* tipa *točaj* < **toč-ěj̥b* *bûtej* m ‘vodeb’ (Pleteršnik), *butej* ‘Wiedehopf’ (Cigale 1860), *butej* ‘butež, Wiedehopf’ (Janežič 1851), kor. rož. *bútěj*, g *-a* ‘smrdokavra’ (Šašel 1957), rož. *bù:tej* ‘smrdokavra’, tudi ‘zabit, nemaren človek’ (Kattnig 2017), v 18. st. *butei* ‘Angfter, Widhopf’, ‘odeb, udeb, adofs, odap, fmerdat, fmerdakavra, Widhopf’ (Gutsman 1789), v 19. st. *butej* ‘der Widhopf’ (Jarnik 1832: 166), *bûtej* ‘vdéb, Wiedehopf’ (Murko 1833a: 32), *butej* ‘zhópasti odáp, odáp, dap, bûd, fmerdekávra, fmerdairza, fmerdúh, wind. fmerdat, adofs, Upupa epops, europäifcher Wiedehopf’ (Freyer 1842: 24 z oznako *wind.*), ki se prek vzdevka, verjetno za neprijetno dišečega človeka ali vzdevka zabitemu moškemu (prim. kor. rož. *bútěj* m, g *-a* ‘vzdevek zabitemu moškemu’ – Šašel 1957), onimiziran ohranja v cgn *Butej* (ZSSP). Izpeljanki *butež* in *bûtej* smrdokavro torej označujeta po njenem značilnem oglašanju. V ESSJ: IV:335 sta ornitonima *bûd* in *bûtej* le omenjena in nista razložena. Podobno percepcijo smrdokavrinega oglašanja odraža n. dial. *Butbut* ‘smrdokavra’, kar Suolahti 1909: 15 razlaga kot izposojenko iz frc. dial. *boutt boutt*.

budaž

ESSJ 0

búdaž m ‘vol z nazaj upognjenimi rogovi’ (kor. rož. – Šašel 1957), rož. *bù:daž* ‘sivkast vol z nazaj upognjenimi rogovi’ (Kattnig 2017).

Isln. dial. *búdaž* m ‘vol ...’ (rož.) < **bôdež* m ‘kdor bode’ (?).

- ⑤ Osamljeno. Morda prvotno nomen agentis na *-ež* < **-ež̥b* (Bajec 1950: 118) iz iter *bôdati* *-am* impf ‘bosti’ in kasneje pomensko specializirano na označevanje vola, ki je zaradi nazaj upognjenih rogov lahko bodel. Ni jasno, ali bi bilo ta zoonim treba povezati s cgn *Budaž*, ki je bil po ZSSP potrjen le v Ljubljani.

budra

ESSJ *bûdra*

bûdra f ‘majhen glodavec, ki se goji kot poskusna žival; morski prašiček’: *vcepiti budri kužno snov* (zool. – SSKJ), *budra* ‘Cavia aperea porcellus’ (CZŽ 1997: 211), *bûdra* ‘morski prašiček, das Hausschweinchen, das Meerschweinchen (cavia cobaya)’ (Pohorje – Pleteršnik po Cafu).

- ① Mask na *-ak budrák* (Pohorje – Pleteršnik po Cafu).
Isln. knjiž. *bûdra* f ‘morski prašiček, Cavia aperea porcellus = Cavia cobaya’ (19. st.).
 ⑤ Nejasno. Bezljaj ESSJ: I:52 je zoonim skušal povezati z lat. *lutra* f ‘vidra’ in neustrezno navajal, da se glosa pojavlja v Pohlinovem slovarju. V 19. st. je pri Murku 1833b s.v. *Erde* naveden homonimni ftn *bûdra* ‘Erdepheu’ = ‘bršljan, Hedera helix’. Budre so udomačili že Inki, v Evropo pa so jih prinesli v 16. st. (CZŽ 1997 l.c.).

buk

ESSJ 0

- ④ 18. st.: *buk* ‘bik, Stier’ (Gutsman 1789).
Psln. dial. **buk* m ‘bik, taurus’ (kor.);
 • = dl. *buk* ‘bik, plemenski bik’ (SP: I:473);
 < **psl.** dial. **buk̥b* m ‘taurus’ (sln.-dl.).
 ⑤ V SP l.c. se dl. *buk* ‘taurus’ brez poznavanja sln. primera razlaga s fonetičnim razvojem iz psl. sin **by̥k̥b*, kar tudi zaradi psl. dial. sin **b̥k̥b* ne prepričuje, ampak je psl. dial. **buk̥b* m ‘taurus’ tretji nomen agentis za pomen ‘taurus’, ki je bil tvorjen iz psl. **bukati*

kot sin k **bəkati* in **bykati*, vse 'oglašati se (govedu), mukati ipd.', prim. sln. dial. *búkati* -am impf 'rjoveti (o govedu), mukati' (rez. – Pleteršnik), rez. *búkanje* n 'rjovenje, mukanje' (Steenwijk 1992). Na širši areal kor. *buk* 'bik' kaže kor. dem *bù:či* m, g -ja 'junger Stier' (Karničar 1990).

► **bik**¹ ▷ bučej

bukač

ESSJ 0

bukáč m, g -a 'nočna močvirna ptica; bobnarica': *bukač buka v močvirju, jata bukačev* (dial. – SSKJ), *bukáč* 'die Rohrdommel (ardea stellaris)' (Pleteršnik), *bukač* 'bobnarica, Ardea stellaris' (Erjavec 1875: 309), *bukáč* 'Rohrdommel' (Janežič 1851).

Isln. knjiž. **bu'ka:č* m 'bobnarica, Botaurus stellaris = Ardea stellaris' (19. st.).

⇨ srb. *bukač* 'Botaurus stellaris' (Srem – Hirtz 1928–1956: II:30) ali č. *bukač* 'isto' (Jungmann 1835–1839; Machek 1968: 76);

ker je sln. ornitonim pisno potrjen šele v 19. st., v narečjih pa ni znan, je oznaka *dial.* v SSKJ neustrezna.

Ⓔ Srb. in č. ornitonimu ustreza p. *bqk* 'Botaurus stellaris', zato ju je treba izvajati iz nomena agentis na **-ačb* **bqkačb* iz **bqkati* = p. *bqkač* 'oglašati se z glasom, podobnim bukaču', tudi 'brenčati', 'mrmrati', nazalizirane variante k **bukati* (Borys 2005: 24) = sln. *búkati* -am impf 'rjoveti (o govedu), mukati' (rez. – Pleteršnik), rez. *búkanje* n 'rjovenje, mukanje' (Steenwijk 1992), tudi *búcati* -im impf 'rjoveti', *vol buči* (Pleteršnik). Machek 1968 l.c. ni upošteval p. ornitonima, ko je č. *bukač* in sorodno izvajal iz nenalizirane variante **bukati* in opozoril na pomensko enako lit. *bukas* 'Botaurus stellaris'.

bukva

ESSJ 0

bŭkva f 'manjša morska riba z vretenastim trupom in dolgo hrbtno plavutjo, Box boops' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *bŭkva* f 'Box boops' (20. st.).

⇨ hrv. *bŭkva* 'Box boops', kar je dalm. rom. izposojenka, ki se je uvrstila v deklinacijski tip **buky* z Gsg **bukъue*, iz pozno lat. *bōca* ⇨ Asg h gr. βῶξ m 'Box boops', pred kontrakcijo βόαξ 'isto', jon. βόνξ (Skok 1971–1974: I:232; Vinja 1986: I:404s., II:278; Beekes 2010: 223s.).

Ⓔ Gr. ihtionim naj bi bil tvorjen iz βοάω 'kričati', ker naj bi po prepričanju Grkov riba odhajala zvoke (Battisti, Alessio 1950–1957: 500; Vinja 1986: I:404; Beekes 2010: 224). Sln. dial. ihtionim za knjiž. *bŭkva* je primor. kraš. '*buəba* 'bukva' (Nabrežina – Cossutta 2015: 192), '*boba* 'isto' (Križ – Cossutta 2015 l.c.), '*bobà* (Kontovel – Cossutta 2015 l.c.), kar je bilo izposojeno iz it. trž. *boba* 'Box boops' (Offizia 1988: 63), it. ben. *boba* 'Sparus boops' (Boerio 1867), prim. ben. istr. v Izoli in Piranu '*boba* 'bukva' (Cossutta 2015 l.c.). V tem rom. ihtionimu se ohranja izposojenka iz gr. ihtn βόωψ m, g -ωπος kot sinonima k βῶξ 'Box boops', βόαξ 'isto' (Beekes 2010: 223), kar naj bi bil kompoz iz gr. βούξ 'govedo' in ὤψ f, g ὥπος 'oko' in naj bi ribo označeval, da ima velike, tj. volovske oči (Skok 1971–1974 l.c.; Vinja 1986: I:405). It. ben. ihtionim *boba*, ki je bil izposojen tudi v hrv. *bōba* 'Box boops', kaže z drugim -b- na delovanje rom. lenizacije, prim. ngr. βούπα poleg γούπα in γῶπα (Beekes 2010: 224).

buldog

ESSJ 0

bŭldog m, g -a 'manjši, čokat hišni pes z nizkimi, široko razmaknjenimi nogami in širokim gobcem': *čistokrven buldog; renči kot buldog, angleški buldog* 'z belo dlako' (SSKJ); kot knjiž. termin prešlo v narečja, prim. štaj. zgsav. '*buldɔk*, g -ga 'buldog (pes)' (Weiss 1998).

Isln. knjiž. *bŭldog* m 'manjši, čokat hišni pes ...' (20. st.).

B

- ⇒ agl. *bulldog* ‘majhen, močan in mišičast pes, znan po pogumu in srditosti’ (okoli leta 1500).
 ⓘ Agl. zoonim je kompoz iz *bull* ‘bik’ in *dog* ‘pes’, ker so to vrsto psov prvotno uporabljali za borbe z biki (Webster 1994).

bulec

ESSJ 0

bûlec m, g -*lca* ‘vol, ki (rad) buli, muka’ (dial. – SSKJ), *bûlæc*, g -*lca* ‘vol’, npr. *bulec buli* (Pleteršnik).

- ⓘ Prek vzdevka, verjetno za trmastega človeka, onimizirano v cgn *Bulc* (ZSSP).
Isln. dial. *bûlæc* m ‘vol’.
 • Prim. č. *bulík* ‘vol’.
 ⓘ Nejasno. Machek 1968: 76 je samo za č. *bulik* menil, da je izpeljanka na -*ik* < *-*ikъ* iz č. **bul*, kar naj bi bilo izposojeno iz nvn. *Bulle* ‘vol’. Ker je bilo nvn. *Bulle* potrjeno šele v 17. st. in izposojeno iz nn. *Bulle* ‘vol’ (Pfeifer 2000: 183), se zdi bolj verjetna povezava s sln. dial. *bûliti* -*im* impf ‘mukati’, *živina buli* ‘rjoveti’ (Pleteršnik), sln. dial. **bu:læc* m ‘vol’ pa je njegov nomen agentis na -*ec* < *-*ьecъ*.

buleš

ESSJ 0

buleš m ‘Spindelfifch’ (Janežič 1851).

- ⓘ 18. st.: *buleſh* ‘Spindelfifch’ (Gutsman 1789); 19. st.: *bulesh* z opombo »noch unbeftimmt« (Freyer 1842: 50) [bulež], toda *buleſh* ‘der Spindelfifch’ (Murko 1833a: 32) [buleš].
Isln. knjiž. *buleš* m ‘?’ (19. st.).
 ⓘ Nejasno. Ker nvn. ihtionima *Spindelfisch* dostopni n. viri ne potrjujejo, ni bilo mogoče ugotoviti, katero ribo ta ihtionim označuje.

buntek

ESSJ 0

- ⓘ 19. st.: *buntek* ‘*ruména zháplja*, *Ardea comata*, *Rallenreihér*’ (Freyer 1842: 29).
Isln. knjiž. *buntek* m ‘čopasta čaplja, *Ardeola ralloides* = *Ardea comata*’ (19. st.).
 ⓘ Osamljeno in nejasno.

burica

ESSJ *búrica*

búrica f ‘Foetorius vulgaris, podlasica’ (rez. – Bezljaj ESSJ: I:54).

Isln. ?;

neobstoječa beseda; navaja jo le Bezljaj ESSJ l.c., a je v drugih virih rezijanskega gradi-va ni bilo mogoče ponovno potrditi.

burja

ESSJ 0

búrja f ‘ime govedu’ (rov. tolm. – Erjavec, LMS 1875, 225).

Isln. dial. *búrja* f ‘ime govedu’ (tolm.).

- ⓘ Verjetno ničto onimizirano iz subst *búrja* f ‘močen severovzhodni veter’ za nemirno govedo, prim. tolm. adj *bu:rjæst* ‘nemiren (o človeku)’ (Čujec Stres 2010–2014).

burnica

ESSJ 0

bûrnica f ‘morska ptica z dolgim škarjastim repom in velikimi krili, *Fregata aquila*’ (zool. – SSKJ), *burnice* f pl ‘Fregatidae, družina ptičev iz reda veslonožcev, ki živijo ob obalah tropskih in subtropskih morij’, *lepa burnica* f ‘*Fregata Magnificens*’ (CZŽ 1997: 30), *bûrnica* ‘der Fregattenvogel (tachypetes)’ (Pleteršnik), *burnica* ‘Tachypetes’ (Erjavec 1875: 315).

Isln. knjiž. **bu:rnica* f ‘Tachypetes’ (19. st.).

⇒^K nvn. *Fregatvogel* ‘Tachypetes’ (Schöddler 1860: II:464), dobesedno verjetno ‘fregatni ptič’.

- ⓘ Ker Erjavec 1875 l.c. navaja, da sta burnica in zrakoplovec (► zrakoplovec) oznanjala mornarjem, da se bližajo tropskemu pasu, in ker sta bila znana po tem, da sta lahko letela daleč od kopnega, je mogoče tudi na osnovi prve sestavine nlat. oznake, v kateri

se ohranja gr. ταχύς adj 'hiter', sklepati, da nvn. oznaka s sestavino *Fregatte* f 'fregata, nekdanja hitra bojna ladja trijambornica' ptiča metaforično označuje za hitrega kot fregata. Sln. kalk je zato lahko izpeljanka na *-ica* iz adj *búren*, f *-rna* 'nagel, hiter'; prvotno torej 'hitra ptica'.

buša

ESSJ *búša*, s.v. *kráva*

búša f 'majhno, trebušasto govedo s kratkimi rogovi': v *Bosni* redijo *buše*; *hrvaške buše*; pejor. 'slabo raščena krava': v *hlevu* ima le tri *buše*; *mršava buša* (SSKJ), *búša* 'vrsta majhne krave', npr. *hrvatske buše* (Pleteršnik); primor. briš. *búša* 'krava' (ljubk. – Erzetič 2007), rovt. cerklj. '*buša* 'krava' (Kenda-Jež Diss. 2002), dol. kost. '*buša* 'majhna, trebušasta krava (s Hrvaškega)' (Gregorič 2014), po SLA srštaj. *búša* 'krava' poleg *kráva* 'isto' (Irje pri Rogaški Slatini – SLA).

- ① Dem na *-e* < **-e(t)* primor. briš. *búše* 'teliček ali telica' (otr. – Erzetič 2007), banjš. *búše* 'tele' (otr.) poleg *těle*, g *telěta/telâta* 'isto' (Kanal – SLA), dem na *-ica*, po redukciji *-ca* primor. nad. *búšca* 'vitellina' (Špehonja 2012b); mask na *-ak bušák*, g *-a* 'slabo raščen vol ali bik': *vozi z mršavim bušakom* (pejor. – SSKJ), *bušák* 'vrsta majhnega vola' (Pleteršnik), dol. kost. '*bušák*, g *-a* 'majhen vol (s Hrvaškega)' (Gregorič 2014), mask na dial. *-ac* < **-bcb* primor. nad. *búšac* 'vitellino' (Špehonja 2012b); adj na *-ast búšast* 'podoben buši': *bušasta krava* (SSKJ).

- ② Sem *búšina* f 'govedje ime' (Pleteršnik), rovt. tolm. *búšina* 'ime govedu' (Erjavec, LMS 1875, 225), kar je bilo onimizirano verjetno iz avgm na *-ina*.

Isl. dial. **bu:ša* f 'majhna trebušasta krava' (primor., rovt., dol., štaj.) z mask **bušák*.

- Prim. enako hrv. *búša* 'majhna in debela krava', tudi 'ime volu' poleg *búšák*, g *bušáka* 'manjši, a krepek vol' s fem *bušákinja* 'krava manjše pasme' (ARj), kajk. *búša* 'kravja pasma' (Varaždin – Lipljin 2002), *búša* 'pasma domačega goveda' (RKDI), adj *bušást* 'nizek, širok in nabit (o govedu)', 'majhne rasti, širokih ramen in velikega obraza (o ljudeh)' (Gola – Večenaj, Lončarić 1997), hrv. gradišč. *bušák* 'Büffel' (GrH 1991), v Liki *búša*, g pl *búša* 'domača avtohtona planinska majhna, a debela krava; domače enobarvno govedo' (Čuljat 2009), srb. *búša* 'vrsta goveda nizke rasti z večjim trebuhom' poleg *búca* 'isto' z mask *búcān*, g *bucána* (Vojvodina – RSGV); < **jslov.** (sln.-hrv.-srb.) **búša* f 'krava nizke, a krepke rasti'.

- ③ Nejasno. Skok 1971–1974: I:244 je opozoril na romun. *boŭ buc̥a'n* 'vrsta moldavskega goveda' in *buc̥s'i't* 'nabasan, poln' (Tiktin 1903–1925) in za hrv. ter sln. gradivo sklepal, da je izposojeno iz madž. *busa* 'čokat, nabit; tak z veliko glavo' (za hrv. sprejeto v ERHJ: 1:98). Čeprav je možno, da so bili nekateri členi slovenske besedne družine izposojeni neposredno iz hrv., kot je sklepal že Pleteršnik s.v. *búša* in *bušák*, areal pojavitev tudi na zahodnem območju govori v prid razlagi, da je vsaj del slovenskega gradiva drugačnega, romanskega izvora, kot je nakazal Bezljaj ESSJ: I:55, ki je opozoril na možnost prastarega pastirskega vabnega klica. V zvezi s tem je treba opozoriti na it. trž. *bušaco* 'vol nizke rasti' (Doria 1987), furl. *búzar* 'otrok ali oseba majhne rasti, drobižek' (NP) in na sln. fonetično variantno *búža* f 'majhna žival ali stvar', 'kreten' (Pleteršnik), kor. obir. *bú:ža* 'kleine Kuh' (Karničar 1990), rož. *búža* 'krava male rasti' (Šašel 1957), *bù:ža* 'bolha' in 'ime majhne črne krave' (Kattinig 2017) in *bužla* 'krava' (citirano po Bezljaj ESSJ: I:56). Z enakim vzglasjem je tudi hrv. *búza* f 'tele (ženskega spola)' z dem *búzica* in mask *búzan* 'tele (moškega spola)' z dem *buzának* (Ozalj – Težak 1981: 344).

bušanec

ESSJ 0

bušànac m 'calabrone', *busànac* 'isto' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999), nad. *bušá:nac* 'čmrlj' (Marsin/Mersino – SLA).

B

Isln. dial. *bu'sa:nac m 'čmrlj' (nad.) < *buš-an-ьсѣ.

- Ⓔ Ker so poimenovanja za čmrlja pogosto izpeljanke iz substantivov, ki označujejo čebelo, npr. ter. *čelōn* iz dial. *čēla* 'čebela', pkm. *fčelār* iz *fčēla* 'čebela', je osamljeni nad. entomonim morda svojilnostna izpeljanka tipa *brat-ēn-ьсѣ 'bratov sin' = slš. *bratenec*, g -nca 'isto' iz *bratrъ 'brat' ← *bratrъ 'isto' (SP: I:128, 356) iz sln. dial. *buha f 'čebela', kar je nastalo s križanjem med sin *bāčela in *muha (► muha³): *bāčē:la × *muha = *buha.

► **bušela¹**

bušela¹

ESSJ s.v. *čebēla*

bušēla f 'ape' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999) = 'čebela', *bušēla* 'ape' (Špehonja 2012b), ter. *bušēla* 'ape' (Spinozzi Monai 2009: 104), obsoš. *bušēla* 'čebela' (Staro Sedlo, sodobno Staro selo – Erjavec, LMS 1882/1883, 199).

- Ⓙ Nomen actoris na -njak < *-bn-'akъ nad. *bušounjāk*, *bušèunjak*, *bušunjāk* 'apicoltore' (Rigoni, Salvino 1999) = 'čebelar'; nomen loci na -njak < *-bn-'akъ nad. *bušèunjak* 'alveare' (Rigoni, Salvino 1999) = 'čebelnjak', *bušèunjak* (Špehonja 2012b), toda rovt. tolm. *bešenik* 'čebelnjak' (DTZ 1993: 178) < *bušetnik < *-bn-ikъ.

Isln. dial. *bu'sē:la f 'čebela' (primor.) ← *bāčē:la 'isto'.

- Ⓔ Dial. *bu'sē:la f 'čebela' je na skrajnem zahodnem območju najverjetneje pod vplivom sinonima, ki se potrjuje v nad. *mušēla* 'čebela' (Marsin/Mersino, Čarni Varh/Montefosca, Barnas/Vernasso – Rigoni, Salvino 1999), *mušēla* 'isto' (Špehonja 2012b), k temu nomen loci *mušèunjak* 'čebelnjak' (Špehonja 2012b; Barnas/Vernasso – Rigoni, Salvino 1999), nastalo iz dial. *bāčē:la f 'čebela', pri čemer je *mušēla* 'čebela' pod besedotvornim vplivom *bāčē:la f 'čebela' nastalo iz dial. *muha f 'čebela' (► muha²). Toda nad. nomen loci *bušinjāk* 'čebelnjak' (Srednje/Stregna – Rigoni, Salvino 1999) je bil s suf -jak < *-akъ substantiviziran iz pos adj *bušin 'čebelin' in kaže na obstoj dial. subst *buha f 'čebela', ki je lahko nastal s križanjem med sin *bāčē:la in *muha: *bāčē:la × *muha = *buha 'čebela'.

► **bečela** ▷ bušela² ▷ bušanec

bušela²

ESSJ 0

bušēla f 'čmrlj' (primor. nad. (Livek) – SLA).

Isln. dial. *bušēla* f 'čmrlj' (nad.).

- Ⓔ Osamljeno. Ker je na skrajnem zahodnem območju dobro potrjen entom *bu'sē:la f 'čebela', je najbolj verjetno, da je nad. pomen nastal s prenosom z entomonima za čebelo.

► **bušela¹**

butec

ESSJ 0

butēc m, g -tcā 'mlada žaba, Kaulkopf' (dol. (Lašče) – Erjavec, LMS 1879, 130), toda tudi *bātēc*, g -tcā 'paglavec' (Lašče – Pleteršnik po Levstikovi rkp. zapuščini), kar kaže na redukcijo nenaglašenega -u-.

Isln. dial. *butēc m 'mlada žaba, paglavec' (dol.);

zaradi sln. notr. sinonima *butoglāvēc* m, g -vca 'kapelj' (Povžane v Istri – Pleteršnik) je dial. *butēc 'mlada žaba, paglavec' lahko hipokor na -ec < *-ьсѣ iz tega kompozita (podobno Furlan, JZ 24/2, 2018, 22).

► **butoglavec**

butej → bud

ESSJ s.v. *vodēb*

butež → bud

ESSJ 0

butič

ESSJ 0

būtič m, g -a 'oven' (Pleteršnik po Cafu).

Psln. dial. **būtič* m 'oven' (?).

- Ⓔ Ker so poimenovanja za ovna zaradi trkanja pri parjenju pogosto tvorjena iz glagolov, ki označujejo udarjanje ipd. (prim. sln. *trkác* 'oven' ← *trkati se* 'tolči se'), bi bilo mogoče izhajati iz nomena agentis **būti-čb* m iz *būtiti* pf 'udariti, suniti', *būtati* impf 'udarjati, suvati', hrv. *būti* 'maslo delati' (Rečnik SANU), tj. 'tolči', r. dial. *būtiti* 'tolči', *butiti* 'isto' (SRNG). Tolm. interj *būt*, s katero otroci dražijo ovna, da jih trkne ali butne v nastavljeno dlan ali v podplat na obutvi (Temljine – Kenda 1926), se je razvila iz 2. os sg imper **būti* 'udari, suni' iz pf *būtiti*.

butoglavec

ESSJ 0

butoglāvēc m, g -vca 'Kaulkopf, mlada žaba' (Povžane v Istri – Pleteršnik); primor. notr. *butoglavēc*, g -vca 'mlada žaba, Kaulkopf' (Povžane v Istri – Erjavec, LMS 1879, 130 s pripombo, da mladi žabi v Laščah na Dolenjskem pravijo *butēc* m, g -tcà), toda istr. *bata'glauc* 'paglavec, majhna žaba', kar se uporablja tudi kot žaljivka (Sveti Anton – Jakomin 1995), je po redukciji *u > ə*, akanju in vokalni harmoniji fonetično razvito iz **butoglāvēc*, čeprav ni mogoče izključiti izposoje iz hrv. dial. *batoglavac* 'paglavec' (Brač – Skok 1971–1974: III:74 brez sln. primera), *batoglavac* 'Froschlarve, Kaulquappe, larva ranae' (Hirtz 1928–1956: I:5).

Isln. dial. **butoglāuēc* m 'paglavec, majhna žaba' (notr.) ← **buto-golūčb* 'debeloglavec'.

- Ⓔ Ker je za paglavce kot razvojno stopnjo med jajčecem in razvito dvoživko (žabo ali močerodom) značilna s trupom izrazito nesorazmerno velika/debela glava, prim. nvn. *dickkopf* (Grimm 1854–1971), je v prvem delu sln. dial. kompozita treba prepoznati adj **butb* 'debel', ki se ohranja v denom r. dial. *butéb* 'rediti se, debeliti se', *butúz* 'debelušček' in ukr. *butity* 'rediti se, debeliti se' (citirano po Vasmer 1986–1987: I:253) < **butěti* 'postajati debel', kompoz pa predstavlja s suf -ec < *-bcb substantivizirani adj **butoglāv* 'debeloglav' < **buto-golūč(ib)* 'tak, ki ima debelo glavo' (Furlan, JZ 24/2, 2018, 22).

- Ⓓ^{BD} Psl. dial. **buto-golūč(ib)* 'tak, ki ima debelo glavo'

→ SUBSTANTIVIZACIJA NA -bcb 'paglavec'

→ HIPOKOR

→ REDUKCIJA + AKANJE + VOKALNA HARMONIJA

→ VPLIV paglavec

sln. *butoglavēc*;

→ sln. *buteč*;

→ sln. *batoglavēc*;

→ sln. *patoglavēc*.

▷ butec ▷ patoglavēc

buža → buša

ESSJ s.v. *búša*, *būžar*, *pužina*

bužika

ESSJ s.v. *būžar*, *pužina*

būžika f 'goska' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. knjiž. *būžika* f 'goska' (19. st.).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Bezlajeva omemba besede s.v. *būžar* 'bajtar' (Bezljaj ESSJ: I:56) ne pripomore k razrešitvi njenega izvora in etimologije.

C

cajzek morski

ESSJ 0

cajzek morski m 'Flachshänfing' (Janežič 1851).

- ④ 19. st.: *mórski zájsek* 'mórski zísek, mórski grábez, zverzek, Linarius ruber, Leinfink' (Freyer 1842: 21).

Isln. knjiž. **mo:rski 'ca:jzək* m 'brezovček, Acanthis flammea = Linarius ruber' (19. st.).

- ↔^K nvn. *meerzeisig* 'fringilla linaria, flachsfinck, zitscherling' (Grimm 1854–1971).

- ⑤ Delni kalk po nvn. predlogi, ki tega ptiča označuje z 'morski čížek' na osnovi ljudskega prepričanja, da je zaradi njegovega nestanovitnega pojavljanja čezmorska ptica (Suolahti 1909: 122). Tvorjen je bil s sln. pomenskim ustreznikom *mórski*, f -a 'marinus', drugi člen nvn. kompozita, tj. *Zeisig* 'čížek', pa je bil izposojen z že reduciranim -i- kot **ca:jzək*, prim. gl. *cajsk* 'čížek' (Schuster-Šewc 1983–1996: 120).

Delni kalk iz starejše srvn. nediftongirane predloge *zísec* ob *zísic* 'čížek' (Lexer 1872–1878), ko je srvn. -s- že dosegel fonetično vrednost [z] (Striedter-Temps 1963: 46), se potrjuje v *morski cizek*, v 19. st. *mórski zísek* 'mórski zájsek, mórski grábez, zverzek, Linarius ruber, Leinfink' (Freyer 1842: 21). Srvn. *zísic* 'čížek' je slov. izposojenka, bolj verjetno iz p. *czyżyk* 'čížek' (Machek 1968: 104) kot pa iz č. *čížek* 'isto' (Kluge 1995: 906).

V 19. st. potrjeni sin *morski grabec* = *mórski grábez* 'Linarius ruber, Leinfink' (Freyer 1842 l.c.) z jedrom *grabec* 'vrabec' je kalk iste percepcije kot *cajzek morski/morski cajzek*. Nvn. ornit *Leinfink* je v sodobnosti zamenjal nvn. *Birkenzeisig* 'Acanthis flammea'.

► čížek ► grabec ▷ cizek

cajzelj

ESSJ 0

cajzelj m 'Zeifig' (Janežič 1851).

- ① Strukturna tvorjenka na -ec, dial. -c < *-bcь kor. obir. *cà:jzəlc* m 'Zeisig' (Karničar 1990), rož. *cájzəlc* 'čížek' (Šašel 1957), primor. obsoš. *cà:jzəlc* 'čížek, ptica' (Ivančič Kutin 2007), v 19. st. *tèrftni zájselz* 'fíva péniza, tèrftni zísek, Currus cinerea, fahler Sänger', *zajselsz* 'zísek konoplíhiza, navádni zísek, wind. fhterlinz, ofiza, ovfíhiza, tèrnjovka, penkíza, Linarius spinus, Zeifig' (Freyer 1842: 15, 21), strukturna tvorjenka na -ica v 17. st. *ceifliza* 'acanthis, acanthilis, spinus, ligurinus, zeysel, zinble' (Megiser 1603).

- ② 18. st.: *Saisl* 'Emberiza spinus, Zeifel, Zeiferl' (Scopoli 1769: 145), verjetno z neustrezno zapisanim vzglasjem za pričakovano **Zaisl*.

Isln. knjiž. **'ca:jzəlj* m 'čížek, Spinus spinus = Carduelis spinus = Linarius spinus' (18. st.).

- ↔ nvn. *zeisel* 'čížek' (Grimm 1854–1971), srvn. *zísəl* 'isto' (Lexer 1872–1878), kar je dem na -el iz srvn. *zíse* 'čížek', izposojenke iz slov. jezikov, najverjetneje iz zahodnih, prim. p. *czyż* 'čížek', stč. *číž* 'isto', gl., dl. *cyż* (Machek 1968: 104; Pfeifer 2000: 1598).

► čížek

cakelj

ESSJ cákelj

cakelj m 'oven, merkač, jarec, praz, tekec, Widder' (Cigale 1860 z oznako, da gre za madžarsko ovco z grobo volno).

Isln. knjiž. **'ca:kelj* m 'oven' (19. st.).

- ↔ nvn. dial. *zackel* n 'vrsta ovce', v Šleziji, Lužici in Avstriji 'vrsta večjih ovc z grobo in dolgo volno, ki veljajo za križance med ovco in kozo' (Grimm 1854–1971); Bezlaj ESSJ: I:57 ob tem opozarja na gl. *cak* 'vrsta ovce', kar naj bi bilo izposojeno iz

nvn. *zake* 'vrsta ovce' (Grimm 1854–1971; Matzenauer 1870: 128) kot besedotvornega predhodnika nvn. *Zackel*, toda gl. besede v dostopnih slovarskih zbirkah ni bilo mogoče ponovno potrditi in ni navedena niti v etimološkem slovarju Schuster-Šewca.

⊕ Nejasno.

cap

ESSJ *càp*

càp m, g *cápa* 'neskopljeni kozel' (Pleteršnik) = primor. kraš. *càp*, g *cápa* 'Ziegenbock', *smrdi kakor càp* (Senožec (Kras) – Erjavec, LMS 1882/1883, 278) 'zelo smrdi'.

Psln. dial. **cap* m 'kozel' (kraš.).

⇐ ? m 'kozel';

že glede izvora nejasna beseda, prim. hrv. čak. *càp*, g -a 'kozel' (Skok 1971–1974: I:251), toda *càp* 'skopljen kozel' (Cres – Ligorio Diss. 2014 s.v. **zappu*), mak. *cap* 'kozel', r. *cap* 'isto' (zapadno in južno – Dalš 1955), ukr. *cap*, p. *cap*, kaš. *cap*, č. *cap*, slš. *cap*, romun. *țap* (Tiktin 1903–1925), it. velj. *sapial* 'kozliček' ← *-*ellu* (Ligorio Diss. 2014 l.c.), madž. *cáp* 'kozel' poleg 'skopljen živalski samec' (EWU: 158), it. dial. *zappo* 'kozel', leta 1366 *zappus* (Cortelazzo, Zolli 1979–1988: 5:1463), oset. *cæv* 'kozel', nperz. *čapiš* 'enoleten kozel' (Abaev 1958–1989: I:307), alb. *cjap* 'kozel'. Ni namreč mogoče zanesljivo prepoznati, ali je sln. dialektizem mlajša romanska izposojenka ali pa je bil v slovenščino podedovan in izvira iz karpatskega pastirskega termina (Trubačev 1960: 89; Machek 1968: 81; ÈSSJa: 3:173), ki je bil z romanskim posredovanjem izposojen iz predromanske jezikovne sfere in odraža prastar vabni klic, kot je, sledeč starejšim avtorjem, sklepal Bezljaj ESSJ: I:58 s starejšo literaturo. Morda je ta prastara kulturna beseda vendarle korensko povezana s pital. **capro*- m 'kozel', kot je nakazano v ÈSSJa l.c.

⊕ Nejasno.

capo

ESSJ ∅

cápo m, g -ta 'ime psu' (dol. bkr. – Šašelj 1906–1909: I:245).

Isln. dial. *cápo* m 'ime psu' (bkr.).

⊕ Osamljeno in verjetno mlada izpeljanka iz dial. *cápa* f 'taca, šapa', ki je znana tudi v bkr. S tem korensko sorodna so hrv. imena psov *capin*, *capan*, *capka* (Kurelac 1867: 45). Enako tvorjeno je npr. ime psa *Tačko* iz *tâčka*, dem k *táca* f 'spodnji del noge nekaterih sesalcev', *pes je ležal z glavo na tacah* (SSKJ).

capovoznik

ESSJ ∅

capovôznik m, g -a 'močvirska ptica s črnimi lisami po rumenem hrbtu, *Rallus aquaticus*' (zool. – SSKJ), *capovoznik* 'srednji mlakož, mokož, Wafferralle, (*Rallus aquaticus*)' (Cigale 1860), *capavoznik* 'Ralle' (Janežič 1851).

⊕ 19. st.: *zapavósnik* 'Rallus, Ralle', *mlakni zapavósnik/zapavósnik* 'fredni mlakófh, mokófh, *Rallus aquaticus*, Wafferralle' (Freyer 1842: 33).

Isln. knjiž. **capo*'*v*o:znik m 'mokož, *Rallus aquaticus*' (19. st.).

⊕ Osamljeno in nejasno. Bajec 1952: 117 se le sprašuje, ali bi bilo ornitonim možno razložiti s »kakor bi cape vozil«.

carar

ESSJ ∅

cārar m, g -ja 'večja ptica pevka s temnimi lisami po belkastem trebuhu, *Turdus viscivorus*' (zool. – SSKJ), *carar* 'Turdus viscivorus' (CZŽ 1997: 54), *cárar*, g -rja 'die Misteldrossel (*turdus viscivorus*)' (Kranjska – Pleteršnik), *carar* 'dreskač, *Turdus viscivorus*' (Erjavec 1875: 283).

⊕ 18. st.: *zarar* m, g -ja 'Großdroffl, *turdus*' (Pohlin 1781); 19. st.: *zarar* 'velki dróseg, *drosgazh*, *drefkash*, *derfkázh*, *Turdus viscivorus*, Mifeldroffl' (Freyer 1842: 12).

C

Isln. knjiž. **'ca:rar* m 'Turdus viscivorus' (18. st.);

to je poknjžena in v deklinacijski vzorec tipa *kuhar* m, g -ja vključena replika **'ca:rar* m 'Turdus viscivorus'.

⇨ bav. avstr. *zarrer* 'Misteldrossel, Turdus viscivorus', štaj. n. *zahrer* 'isto' (Grimm 1854–1971), bav. avstr. tudi preglašeno *zärrier* 'Misteldrossel, Turdus viscivorus' (Grimm 1854–1971), kar je bilo izposojeno v sln. *cerer* 'Turdus viscivorus', potrjeno le v 17. st. kot *zerrer* 'turdus viscivorus, Mistler, Ziering' (Megiser 1603).

⊕ Nejasno; zaradi n. dial. sinonimov *zurr* in *zaritzer* se v Grimm 1854–1971 s.v. *zarrer* sklepa o onomatopejskem izvoru teh n. ornitonimov.

cebra → zebra

ESSJ 0

cecatnik

ESSJ 0

cecâtnik m, g -a 'mladič, ki še sesa' (dial. vzhodno – SSKJ), *cecâtnik* 'živalski mladič, ki še sesa', 'prašiček' (Pleteršnik).

Isln. dial. *cecâtnik* m 'živalski mladič, ki še sesa';

kasneje pomensko specializirano na označevanje svinjinega mladiča.

⊕ Osamljeno, a s suf -ik < *-ikъ substantivizirano iz dial. adj *cecâten*, f -tna 'sesajoč' (Pleteršnik), v 19. st. *zezâten*, -tna 'Säuge..., was fauget', *zezâtna shivál* 'das Säugethier' (Murko 1833a s.v. *zézanje*). Izhodišče te besedne družine je deverbativ *cèc* m 'ses' (Pleteršnik).

cefalopod → glavonožec

ESSJ 0

cek

ESSJ 0

ček m, g *cĕka* 'klop': *Vsaka druga beseda mu je kletev, bogoskrunstvo in otrok se take reči primejo ko cek* (Prežihov Voranc – SSKJ); štaj. zgsav. *'cĕ:k*, g -a 'klop' (Weiss 1998).

⊙ Morda prek vzdevka animizirano v cgn *Cek* (ZSSP).

Isln. dial. **'ce:k* m 'klop';

sln. replika je bila v slovničnem spolu prilagojena sln. sinonimu *klōp* (► klop).

⇨ nvn. *Zecke* f 'klop', srvn. *zecke*, *zeche* 'isto', stvn. *zecko* m, stagl. *ticia*, agl. *tick*.

⊕ Pgerm. **tik(k)an-* 'klop' se navadno primerja s srir. *dega* 'hrošč rogač = majski hrošč' in arm. *tiz* 'klop', a struktura entomonimov in korena še nista dovolj pojasnjena (Kluge 1995: 905; Pfeifer 2000: 1595; Matasović 2009: 98; Kroonen 2013: 516).

cekinček

ESSJ 0

cekîncek m, g -čka 'dnevni metulj z zlato rdečimi krili, *Heodes virgaureae*' (zool. – SSKJ), *cekîncak*, g -čka 'der Ducatenfalter (lycaena Virgaureae)' (Pleteršnik), *cekinček* 'der Ducatenfalter, Lycaena Virgaureae' (Erjavec 1881: 190).

Isln. knjiž. **ce'ki:nčak* m 'Heodes virgaureae = Lycaena virgaureae' (19. st.).

⇨^k nvn. *Ducatenfalter* 'cekinček' ← *Ducaten* 'dukat, zlatnik' + *Falter* 'metulj'.

⊕ Kalk po nvn. kompozitu, ki tega metulja zaradi zlate barve primerja z dukati = zlatniki, je bil tvorjen z dem na -ek < *-ekъ iz *cekînek*, g -nka, kar je dem iz *cekîn* m 'dukat, zlatnik' (Cigale 1860 s.v. *Ducaten*), sodobno generično 'zlat kovanec' (SSKJ), tudi 'denar'.

celec

ESSJ s.v. *cěl*

cělac m, g -lca 'celak, žrebec' (Pleteršnik).

⊙ Prek vzdevka, verjetno za mladega, postavnega, strastnega moškega, animizirano v cgn *Cevc*, *Cevc* (Bezljaj ESSJ: I:60, II:206).

- Ⓜ 19. st.: *zéliz* 'shrébiz, *zelák*, *rájnišhar*, Hengft' (Murko 1833b).

Psln. **čélac* m 'kar je celo, nenačeto ipd.';

kasneje deloma pomensko specializirano na označevanje domačih živali moškega spola, ki niso kastrirane, tj. tudi žrebca.

- Ⓜ Substantiv na -*ec* < *-*bcv* je bil tvorjen iz *čél* adj, f -*a* 'integer' < psl. dial. **čělъ* 'integer' (Trubačev 1960: 60; Bezljaj ESSJ: I:60).

celjak

ESSJ s.v. *cěl*

celák m, g -*a* 'žrebec': *par iskrih celakov* (redko – SSKJ), *čelák* 'žrebec' (Pleteršnik), tudi *čelják* 'žrebec' in 'vsaka neskočljena domača žival moškega spola' (Srpenica na Bovškem – Pleteršnik), *čelák* 'Hengft' (Janežič 1851); kor. obir. *calá:q* 'Hengst', tudi 'Bienenvolk, das ganze Jahr nicht schwärmt' (Karničar 1990), rož. *caláq* 'žrebec' (Šašel 1957), *calá:q* 'žrebec' (Kattinig 2017), primor. *celják* 'pri domačih živalih samec, ki še ni skopljen' (Srpenica na Bovškem – Erjavec, LMS 1882/1883, 199), po SLA kor. mež. *celák* 'žrebe' (Koprivna – SLA), toda 'žrebec' v kor. rož. *calák* (Podravlje/Föderlach, Kostanje/Köstenberg – SLA), podjun. *celóq* (Rinkole/Rinkolach, Vidra vas/Wiederndorf – SLA), mež. *celák* (Dobrova – SLA).

- Ⓜ 18. st.: *zelak* 'Srebiz, *rainisher*, *poftuh*, Hengft zum Gftüt, Admiffarius, Stallone' (Megiser 1744), *zelak* 'rainiřhar, Belfcheller' (Gutsman 1789); 19. st.: *zelják* 'Hengft' (Jarnik 1832: 134), *zelák* 'shrébiz, *zéliz*, *rájniřhar*, Hengft' (Murko 1833b).

Isln. dial. **cel'ák* m 'neskočljena žival; žrebec' (kor., primor.) ← **čěl'-akъ* 'kar je celo' ← adj **čělъ* 'cel, integer' (Trubačev 1960: 60; Bezljaj ESSJ: I:60).

- Ⓜ S suf -*jak* < *-*akъ* substantivizirani adj *čél* adj, f -*a* 'integer' < psl. dial. **čělъ* 'integer' je sprva služil za označevanje stvarnosti, ki je nedotaknjena in v prvotnem stanju, kasneje pa se je pomensko specializiral tudi na označevanje domačih živali moškega spola, ki niso bile kastrirane, tudi na žrebca.

cemba

ESSJ 0

cemba f 'kozje ime' (primor. obsoš. (Krn) – Erjavec, LMS 1875, 223).

Isln. dial. *cemba* f 'kozje ime' (obsoš.).

- Ⓜ Osamljeno in nejasno.

cepljenec

ESSJ 0

cépljenec m, g -*ncá* 'prašič križanec' (zastar. – SSKJ).

Isln. knjiž. *cépljenec* m 'križanec (o prašiču)' (20. st.).

- Ⓜ Zastarela oznaka za prašiče kot križance med različnimi pasmami je izvorno s suf -*ec* < *-*bcv* substantivizirani ptc pret pas *cépljen*, f -*a* iz *cepíti* *cépim* impf 'požlahtnjevati pasmo s križanjem'. Kasneje je bila oznaka nadomeščena z enako tvorjenim subst *križanec* m, g -*ncá* 'potomec staršev z različno dedno osnovo' (SSKJ) < **kriř-an-bcv* iz *kriřati* -*am* impf 'medsebojno oplojevati živali ali rastline, ki se razlikujejo vsaj v eni dedni lastnosti' (SSKJ), ker se je beseda zaradi sistematičnega uvažanja cepljenja proti različnim boleznim vedno pogosteje uporabljala za označevanje zaščitnega cepljenja živali ali ljudi.

ceponožec → veslonožec²

ESSJ 0

ceravec

ESSJ 0

céa:ruc m 'Hautparasiten (bei Kindern)', tudi 'Prasser, Verschwender' (kor. obir. – Karničar 1990), k slednjemu prim. enakopomensko kor. rož. *cérovc* 'zapravljivec' (Šašel 1957: 12).

Isln. dial. **čę:raųac* m 'kožni parazit (pri otrocih)', tudi 'zapravljivec' (obir.).

C

- ⊕ Homonima sta gotovo s suf -ec < *-bcb substantivizirana iz deverbativnega adj *'ce:ray iz kor. obir. *céa:rat* -am impf (Karničar 1990), rož. *cérata* -am (Šašel 1957: 12) v pomenu 'uničevati; razjedati; trošiti ipd.'. Kožni parazit je torej označen kot tisti, ki uničuje kožo.

cerer → carar

ESSJ 0

cerkarija

ESSJ 0

cerkárija f 'repata ličinka velikega metljaja' (zool. – SSKJ), *cerkarija* 'Cercarien' (Erjavec 1875: 378).

Isln. knjiž. **cer'ka:rija* f 'Cercaria' (19. st.).

- ⇨ nlat. *Cercaria* 'ličinka kot razvojna stopnja določenih parazitov'.

- ⊕ Nlat. oznaka, ki se je razširila tudi v druge evropske jezike, npr. nvn. *Zerkarie*, *Cercarie*, agl. *cercaria*, č. *cerkarie*, r. *cerkárija*, temelji na gr. κέρκος f 'rep', ker je za te ličinke značilen repek, s katerim plavajo (Spletni vir 35).

cet

ESSJ 0

cet riba 'kit' (stpk. – MP 1997: 391).

Isln. dial. *cet* m 'kit' (pkm.).

- ⇨ madž. *cet* 'kit' ⇨ lat. *cētus* 'isto' ⇨ gr. κῆτος (EWU: 164).

Toda v 16. st. potrjena varianta *ceta* f 'kit', prim. *te velike morske Ribe Cethe* (Krelj 1567 – SSKJ16 s.v. *ceta*), *kakor ie Ionas try dni inu try Nozhi vtei veliki Morski Rib* *Cety bil* (Juričič 1578 – SSKJ16 s.v. *ceta*), je bila kot knjižna izposojenka iz lat. *cētus* m 'kit' poleg 'morska pošast' feminizirana, verjetno na podlagi prav tako v 16. st. potrjenega sin *belena* ⇨ it. *balena* 'kit' (► *balena*).

► **kit**

ceta → cet

ESSJ 0

ceul

ESSJ 0

- ⊕ 17. st.: *ena morska riba, Ceul, ali fvetiga Petra riba imenovana 'zeus'* (Kastelec, Vorenec 1680–1710).

Isln. knjiž. *ceul* m, verjetno 'cipelj, Mugil' (17. st.);

Kastelec-Vorenčeva pomenska razlaga, da je ihtionim sinonimen z oznako *svetega Petra riba*, tj. za kovača (► *kovač*²), ki ustreza it. *sanpiero*, ni verjetna, ker medsebojni prenos ihtionimov za ciplja in kovača niso znani, saj sta ribi zelo različnega videza.

- ⇨ furl. *cièul* 'Mugil' (NP) ali it. trž. *zièvolo* 'isto' (Doria 1987); v primeru izposoje iz druge navedene predloge bi bilo pri sln. repliki *'ce:uol m 'cipelj' treba predpostaviti sln. redukcijo v *'ce:uul; izhodišče rom. ihtionima je pozno lat. *cephalus* m 'Mugil' grškega izvora.

► **cipelj**

cevkāča

ESSJ 0

cevkāča f navadno pl 'morski ožigalkarji, ki jih sestavljajo različni polipi in meduze, Siphonophora' (zool. – SSKJ), *cevkāči* m pl 'ožigalkarji iz razreda trdoživnjakov, sifonofore' (CZŽ 1997: 31) s sin *cevkāš* m, g -a navadno pl 'morski ožigalkarji, ki jih sestavljajo različni polipi in meduze, Siphonophora' (zool. – SSKJ), *cevkāš*, pl *cevkāši* 'die Röhrenquallen (syphonophora)' (Pleteršnik), *cevkāši* m pl 'Syphonophora' (Erjavec 1875: 393).

Isln. knjiž. **cev'ka:ši* m pl 'Syphonophora' (19. st.); kasneje singularizirano.

- ⇨^K nvn. *Röhrenquallen* 'Syphonophora', dobessedno '(morski) mehkuzci, ki imajo cevke' ⇨^K nlat. *Syphonofo:ra*, dobessedno 'nošnja cev'.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki polipe teh morskih ožigalkarjev označuje s sémom 'cevká', je bil najprej tvorjen s svojilnostnim suf -aš iz *cêvka*, dem k *cêv* f, g *cevî* 'tubus', kasneje pa je bil sufiks v izpeljanki zamenjan z -ača v isti funkciji.

cevkár¹

ESSJ 0

cêvkar m, g -ja navadno pl 'mnogočlenarji z apnenčasto ali usnjato cevko, Sedentaria' (zool. – SSKJ), *cevkari* m pl 'Malachiidae; družina žuželk iz reda hroščev z značilno obrambno reakcijo; na trebušni strani med glavo, oprsjem in zadkom izvihajo nitaste ali cevaste žlezne izrastke oranžnordeče barve, za katere domnevajo, da oddajajo odvraten vonj' (CZŽ 1997: 32).

Isl. knjiž. *cêvkarji* m pl 'Sedentaria' (20. st.); kasneje singularizirano.

↪^K ?.

- Ⓔ Terminološki neologizem 20. st. je kot svojilnostna izpeljanka na -ar < *-ar'b iz *cêvka* f, dem k *cêv* f, g *cevî* 'tubus', verjetno kalk, tujejezične predloge zanj pa ni bilo mogoče najti.

cevkár²

ESSJ 0

cêvkar m, g -rja 'der Röhrenwurm (serpula)' (Pleteršnik), *cevkár* 'Serpula', *cevkari* m pl 'Tubicola' (Erjavec 1875: 373).

Isl. knjiž. **cê:vkár* m 'Serpula' (19. st.).

↪^K nvn. *Röhrenwurm* 'Serpula' ← *Rohr* 'cev' + *Wurm* 'črv'.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki te črve označuje, da živijo v cevkah, je bil tvorjen z izpeljanko na -ar < *-ar'b iz subst *cêvka* f, dem k *cêv* f, g *cevî* 'tubus', v kateri ima sufiks enako funkcijo kot prebivalska imena na -ar tipa *Kočevár* ← tpn *Kočevje*, prvotno 'črv, ki živi v cevki'.

Sin *cêvnják* m 'der Röhrenwurm (serpula)' je naveden le v Pleteršnikovem slovarju, a Pleteršnikovega podatka, da je bila beseda povzeta po Cigaletovem viru, ni bilo mogoče ponovno potrditi niti v Cigale 1860 niti v Cigale 1880.

cevkáš → cevkača

ESSJ 0

cevnjak → cevkar²

ESSJ 0

cevozobec

ESSJ 0

cevozôbec m, g -bca 'afriški sesalec s cevastim rilcem, ki se hrani s termiti, Orycteropus' (zool. – SSKJ), *cevozobci* m pl 'Tubulidentata, red placentalnih sesalcev, ki se uvršča v skupino kopitarjev' (CZŽ 1997: 32).

Isl. knjiž. *cevozôbci* m pl 'Tubulidentata' (20. st.).

↪^K nlat. *Tubulidentata* 'cevozobci' ← lat. *tubulus* m 'cev' + *dēns* m, g *dentis* 'zob'.

- Ⓔ Kalk po nlat. oznaki, ki te sesalce označuje po valjastih zobeh, sestavljenih iz navpičnih cevi (CZŽ 1997 l.c.), je bil tvorjen s substantivizacijo na -ec < *-bcb iz kompoz adj **cevozob*, f -a 'tak, katerega zobje imajo cevi' iz *cêv* f, g *cevî* 'tubus' in *zôb* m 'dens'.

ciba

ESSJ s.v. cipa

cîba f 'kokoš': *cibe kokočejo*; tudi interj pri klicanju perutnine *cibe*, *cibe*, *na*, *na*, *na* (dial. – SSKJ), *cîba* f 'kokoš' (Pleteršnik); kor. rož. *cîba* 'kura' (Šašel 1957), rož. *cî:ba* 'pišče' (Kattinig 2017), primor. nad. *cîba* 'pulcino', *cîba* 'isto' (Rigoni, Salvino 1999), *cîba* 'pollastra, pollastrella, pollo, pulcino' (Špehonja 2012b), kraš. *cîba* 'Henne' (Štrekelj 1887: 427), *cîba* 'kokoš' (Vipavska dolina – Erjavec, LMS 1875, 222), istr. *cîba* 'isto' (Tomšič 1991: 303), briš. *cîba* 'kura, kokoš' (otr.), interj *cîba*, *cîba*, *cîba* 'va-bilo kuram za krmljenje' (Erzetič 2007), rovt. tol. *'cîba* 'kokoš', interj *'cîba* *'cîba*

C

‘klic kokoši’ (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *'ciba* ‘kokoš’, interj. *'cibe* ‘vabni klic kuram’ (Kenda-Jež Diss. 2002), *ciba* ‘kokoš’ (Razpet 2006), črnovr. *nǎ cibq, cibq, nǎ, nǎ* ‘klicanje kokoši’ (Tominec 1964), štaj. zgsav. *'cība* ‘pegatka’ (Weiss 1998), po SLA primor. nad. *ciba* ‘pišče’ (Jeronišče/Jeronizza, Livek – SLA), toda ‘kokoš’ v primor. kraš. *cība* (Grgar, Šmarje), banjš. *cība* (Kal nad Kanalom, Podlešče – SLA), notr. *cība* (Trnovo (Ilirska Bistrica) – SLA), rovt. tolm. *cība* (Most na Soči – SLA), cerklj. *cība* (Otalež nad Cerknim – SLA).

- ① Dem na *-ica cibica* ‘kokoška’ (Pleteršnik), kor. rož. *cibæca* ‘manjša kura’ (Šašel 1957), rož. *cibca* (Kattnig 2017), primor. nad. *cipca* ‘gallinella’, ‘pulcino’ (Rigoni, Salvino 1999), *cibca* ‘pulcino’, *cibca* ‘gallinella’ (Špehonja 2012b), rovt. tolm. *'cibca* (Čujec Stres 2010–2014), toda pl *cípce* ‘piščanci’ (DTZ 1993: 189), v 18. st. *zibiza* ‘zibeka, Hennchen’ (Gutsman 1789), v 19. st. *zibiza* ‘Hühnchen, Küchlein’ (Jarnik 1832: 134), *zibiza* ‘das Hühnchen, das Küchlein’ (Murko 1833a: 743), dem na *-ika cibika* ‘čiba, Henne’ (Janežič 1851), štaj. zgsav. *'cībæka* ‘majhna pegatka’ (Weiss 1998), po popolni redukciji rovt. črnovr. *cīpkq* ‘kokoška’ (Tominec 1964), po SLA primor. notr. *cīpka* ‘pišče’ (Gaberje – SLA), toda ‘kokoš’ v primor. kraš. *cīpka* poleg *cība* in *pītkā* (Štjak – SLA) in notr. *cīpka* (Trnovo (Ilirska Bistrica) – SLA), v 18. st. *zibēka* ‘Hühnchen, gallina parva’ (Pohlin 1781), *zibeka* ‘zibiza, Hennchen’ (Gutsman 1789), v 19. st. *zibika* ‘Hühnchen, Küchlein’ (Jarnik 1832: 134), *zibika* ‘das Hühnchen, das Küchlein’ (Murko 1833a: 743), dem na *-ce* primor. briš. *cīpce* ‘piščanček’ (otr. – Erzetič 2007), toda ter. *cīpca* s pl *cībēta* (Robidišče – SLA) in briš. *cīpce* ‘piščanček’ (Kozana v Brdih – SLA), dem na *-e* < **-ē(t-)* primor. nad. *cibè*, pl *cibēta* ‘pollo’, *cibè* ‘pulcino’ (Rigoni, Salvino 1999), *cibeta* pl ‘pulcini’ (Špehonja 2012b), po SLA primor. nad. *cī:be* ‘pišče’ (Marsin/Mersino – SLA), *cibe*, g *cībet* ‘isto’ (Livek – SLA), briš. *cībo* (Brdice pri Kožbani – SLA) ← **-ē*, *cībo*, pl *cībe* (Medana – SLA), mlad dem na *-ej* < **-ēj* kor. rož. *cīběj* m, g *-a* ‘pišče’ (Šašel 1957), rož. *cī:bej* ‘isto’ (Kattnig 2017), *cībīj* (Slovenji Plajberk/Windisch Bleiberg – SLA), onimizirano v cgn *Cibej* (ZSSP).

Psln. **cība* f ‘kokoš’ (splošno).

- Prim. hrv. *cibak* m ‘petelin’ (Kurelac 1867: 52, 54), kar je verjetno maskulinativ k jslov. dial. **cība* f ‘kokoš’.
- ② Jslov. dial. **cība* f ‘kokoš’ je verjetno s slov. neofonemom *c-* formalno ekspresivizirana varianta (prim. Furlan 2016: 95s.) prvotnega jslov. **čība* f ‘kokoš’, ki se ohranja v sln. *čība* f ‘kokoš’. Bezljaj ESSJ: I:65 je sln. besedno družino iz *cība* f ‘kokoš’ obravnaval ločeno od sinonimov z vzglasjem *č-* in jo povezoval s sln. ornitonimom *cīpa* f ‘Anthus pratensis’.

► **čiba**

cibet → cibetovka

ESSJ 0

cibetka → cibetovka

ESSJ 0

cibetna mačka → cibetovka

ESSJ 0

cibetovka

ESSJ 0

cibetovka f navadno pl ‘v Afriki in Aziji živeče zveri, ki izločajo iz žleze ob zadnjični odpr-tini cibet, Viverridae’ (zool. – SSKJ), *cibetovke* f pl ‘Viverrinae’ (CZŽ 1997: 32), *cibetovka* f ‘die Zibetkatze (viverra zibetha)’ (Pleteršnik), *cibetovke* f pl (Erjavec 1875: 246), tudi **cibet** m ‘Zibetkatze, Zibetthier (Viverra zibetha)’ (Cigale 1860), **cibetka** f ‘Viverra Zibetha’, kar ustreza sodobnemu *azijska cibetovka* (CZŽ 1997 l.c.), in **civetka** ‘Viverra civetta’ (Erjavec 1875: 246), kar ustreza sodobnemu *afriška cibetka* (CZŽ 1997 l.c.).

Ⓜ 18. st.: *zibetna mazhka* 'Zibethkatze' (Gutsman 1789) = *cibetna mačka*.

Isln. knjiž. **ci:betna* 'ma:čka f 'cibetovka' (18. st.).

↩^K nvn. *zibetkatze* 'viverra zibetha, viverra civetta' (Grimm 1854–1971 s.v. *zibet*).

Ⓜ V slovenščino je bil za poddružino zveri iz družine plezavtov, ki živijo v južni Evropi, Afriki in južni Aziji, imajo dolgo potegnjeno telo, zašiljeno glavo ter dolg rep, ob zadnjični odprtini pa smradne žleze, ki izločajo snov, močno disečo po mošku (CZZ 1997 l.c.) = mošusu, najprej uveden dvobesedni delni kalk po nvn. kompozitu iz nvn. *Zibet* 'močno dišeč maslast izloček žleze ob zadnjični odprtini cibetovke' in *Katze* 'mačka', v katerem je bila prva nemška sestavina *Zibet-* nadomeščena z adj *cibeten*, f *cibetna*. Kasneje je Cigale 1860 za isto generično oznako uvedel izposojenko *cibet* iz n. *zibete* f (Grimm 1854–1971 s.v. *zibet*), ki jo je Erjavec 1875 l.c. nadomestil z domačo izpeljanko *cibetovke* f pl, za azijskega predstavnika te zveri uvedel termin *cibetka*, za afriškega pa *civetka*. Alternacija -b- : -v- v izpeljankah na -ka, katerih predloga je verjetno bila Cigaletova generična oznaka *cibet*, kaže na vpliv frc. *civette* 'cibetovka; cibet' iz it. *zibetto* 'isto' iz srlat. *zibethum* 'cibet (kot dišava)', to pa iz arab. *zabād* 'pena' (Cor-telazzo, Zolli 1979–1988: 5:1466). Vpliv frc. *civette* 'cibetovka; cibet' je viden tudi v nlat. oznakah, posledično tudi v agl. *civet cat* 'cibetovka'. Č. *cibetka* 'Viverra zibetha' : *civetka* 'Viverra civetta' (Havlová 2010: 122) zaradi kasnejše pisne potrjenosti ni moglo vplivati na slovenščino.

Ⓜ^{BD} Nvn. *Zibetkatze*

⇒ *cibetna mačka* → UNIVERBIZACIJA

→ nvn. *zibete*

→ TVORJENKA

→ VPLIV FRC. *civette*

⇒^K sln. *cibetna mačka*;

→ sln. *cibetka*;

⇒ sln. *cibet*;

→ sln. *cibetovka*;

→ sln. *civetka*.

cica¹

ESSJ 0

'*cica* f 'psica' (primor. istr. – Jakomin 1995).

Isln. dial. **ci:cica* f 'psica' (istr.);

fonetično razvito iz fem *psica* prek **ucica* (prim. primor. rez. *wcica* 'psica' – Steenwijk 1992) iz **pcica*, prim. primor. ter. *pcica*, kar je fem k *pàs* 'pes' (Spinozzi Monai 2009: 139). V istem svetoantonskem govoru je na podlagi enakega fonetičnega razvoja nastalo *čehnica* 'pšenica'.

► **pes¹**

cica²

ESSJ *cica*

cica f 'mačka' (panon. pkm. – Pleteršnik).

Isln. dial. *cica* f 'mačka' (pkm.).

- Prim. enako hrv. kajk. *c'ica* 'mačka (ljubk.)', od tod *cicam'aca* 'vrbova mačica' (Lipljin 2002), z območja potrjenosti *cica* Kurelac 1867: 50 navaja *ciculambura* 'ime mački' ob *coca* 'isto', toda vokativ *cico* kot otroci kličejo mačko (Karadžić 1818; ARJ).

Ⓜ Bezljaj ESSJ: I:63 je sklepal, da je to leksikalizirani vabni klic **ci-ci!* in opozoril tudi na č. dial. *čiča* 'mačka', kar pa ni bilo mogoče ponovno preveriti. Ker je v varaždinskem govoru *c'ica* homonimno s *c'ica* f 'sesek', ki spada v besedno družino *c'icati* -am impf 'sesati' (Lipljin 2002), bi bilo možno predpostaviti, da je poimenovanje za mačko tipa *pars pro toto* in je prvotno označevalo doječo mačko oziroma njene seske.

cifra

ESSJ 0

cifra f 'pisana krava' (panon. pkm. – Novak 1996).

Isln. dial. *cifra* f 'pisana krava' (pkm.).

- Prim. enako hrv. kajk. *cifra* 'pisana krava', pogosto tudi 'ime pisani kravi' (Lipljin 2002).

C

- Ⓔ Gotovo nastalo po prenosu s substantiva v sln. dial. *cífra* f ‘okras, nakit’ (Pleteršnik po Cafu) oz. v hrv. kajk. *cifra* ‘nakit’ (Belostenec 1740; Jambrešić 1742; ARj) ob *cífrati* -am impf ‘urejati, krasiti, kititi’ (Lipljin 2002) madžarskega izvora (Bezljaj ESSJ: I:63).

cigovt → cikovt

ESSJ 0

cik¹

ESSJ cik

- cík* m ‘po hrbtu bel vol’ (polj. – Pleteršnik); kor. rož. *cîq* ‘govedo rdečkasto rujave barve’ (Šašel 1957), rovt. cerklj. ‘*cik* ‘bik, vol pincgavske pasme’ (Kenda-Jež Diss. 2002), *cik* ‘vrsta vola’ (Razpet 2006), tolm. *cik* ‘ime govedu’ (Erjavec, LMS 1875, 225), čnovr. *cík* ‘ime volu’ (Tominec 1964), po SLA rovt. tolm. *cik* ‘bik’ poleg *junc* ‘isto’ in *bàk*, g *bàkq* (Zatolmin – SLA).
- Ⓙ Fem na -a *cíka* ‘rjava krava z belimi lisami’: *pri njih imajo veliko cik; bohinja cika* (SSKJ), *cika* ‘krava z belkastim hrbtom’ (Krn – Pleteršnik; Erjavec, LMS 1879, 134; Trubačev 1960: 47), kor. rož. *cîqa* ‘govedo rdečkasto rujave barve’ (Šašel 1957), rož. *cì:ka* ‘rdečkasto rjavo govedo z belo liso na hrbtu’ (Kattinig 2017), zilj. *cika* ‘rdečerjava krava z belimi lisami’ (Rateče – RS 2015), rovt. cerklj. ‘*cika* ‘ime kravi’ (Kenda-Jež Diss. 2002), tolm. ‘*cika* ‘krava rdečkaste barve’, ‘kravje ime’ (Čujec Stres 2010–2014), *cika* ‘ime govedu’ (Erjavec, LMS 1875, 225), čnovr. *cíkq* ‘ime kravi’ (Tominec 1964), fem na -lja *cíklja* ‘belolisasta krava’ (Pleteršnik; Cigale 1860 s.v. *weißgestreift*), v 19. st. *ziklja* ‘weißgestreifte Kuh’ poleg ‘Weißkopf’ (Jarnik 1832: 135); adj na -ast *cíkast*, f -a ‘rjav z belimi lisami’: *cikasta krava; cikasta živina; cikasta pasma* ‘pincgavska pasma’, tudi substantivizirano *cikasta* f ‘rjava krava z belimi lisami’: *cikasta ne žre* (SSKJ), rovt. cerklj. ‘*cikasta k'ra:wa*’ (Kenda-Jež Diss. 2002), cerklj. *cikast* ‘barva goveje kože’ (Razpet 2006).
- Psln.** dial. **cik* m ‘odraslo govedo moškega spola’ (kor., rovt.).
- Prim. hrv. *cika* ‘krava z velikim vimenom’, *cikulja* ‘isto’ (Kurelac 1867: 24), kar sta verjetno feminativa k jslov. dial. **cikъ* m ‘odraslo govedo moškega spola’.
 - Ⓔ Jslov. dial. **cikъ* m ‘odraslo govedo moškega spola’ je verjetno s slov. neofonemom *c-* formalno ekspresivizirana varianta (prim. Furlan 2016: 95s.) prvotnega jslov. **cikъ*, ki se ohranja v sln. *čik* m ‘vol’. Nesprejemljivo o tem sln. zoonimu Bezljaj ESSJ: I:63.

► **čik¹**

cik²

ESSJ 0

- cík* m ‘tordella’ (primor. nad. – Marsin/Mersino) = ‘carar, Turdus viscivorus’, nad. *cik* ‘tordo bottaccio’ = ‘cikovt, Turdus philomelos’ (Ronac/Rodda), *cik* ‘tordo sassello’ = ‘vinski, rdeči drozg, Turdus musicus’ (Marsin/Mersino, Ronac/Rodda, Barnas/Vernass – vse Rigoni, Salvino 1999 s.v. *tordo*), *cik* ‘tordo’ (Špehonja 2012b).
- Ⓙ Strukturna tvorjenka na -a *cíka* f ‘die Singdrossel’ (Pleteršnik), primor. nad. *cika* ‘tordo bottaccio = cikovt, Turdus philomelos’, ‘tordo sassello’ = ‘vinski, rdeči drozg, Turdus musicus’ (oboje Ušivica/Ussivizza – Rigoni, Salvino 1999 s.v. *tordo*).
- Isln.** dial. **ci:k* m ‘drozg (kot generična oznaka)’ (nad.);
- = hrv. *cik* ‘Turdus musicus, Singdrossel’ (Vranja v Istri – Erjavec, LMS 1879, 130; Pleteršnik);
 - < **jslov.** (sln.-hrv.) **cikъ* m ‘turdus’.
- Ⓔ Verjetno nomen agentis iz psl. **kuikati* impf > sln. *cvíkati* -am impf ‘cvičati, oglašati se z visokim, tožečim glasom’ (Pleteršnik), po delabializaciji *cikati* *cíkam* impf ‘čirikati, čivkati’ (Pleteršnik); mlad nomen agentis na -ac < psl. *-bcb iz iste verbalne predloge je dol. *cikac* m, g -keca ‘cikovt’ (Pleteršnik), kost. ‘*cikac*, g -keca ‘isto’ (Gregorič 2014); isti psl. koren vsebuje sln. ornit *cvičár* ‘brinjevka’ (► *cvičar*). Podobno že Bezljaj ESSJ: I:63 brez omembe, da pri njem obravnavani ornit *cík*, ki ga sporoča Pleteršnik, ni slovenski,

ampak hrvaški. Toda nvn. *zick* 'Singdroßel, Turdus musicus', tudi *zicker* 'isto' (Grimm 1854–1971) je lahko tvorjeno paralelno, tj. neodvisno od slovanskega ornitona.

► **cikovt** ▷ cinklja ▷ cik³

cik³

ESSJ 0

cîk m 'dlesk, der Kernbeißer' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *cîk* m 'dlesk, Coccothraustes coccothraustes'.

⊕ Osamljeno. Morda nastalo po prenosu s homonimnega ornitona za drozga.

► **cik²**

cikada

ESSJ 0

cikâda f 'žuželka toplih krajev, katere samec cvrči; škržat': *glasna pesem cikad* (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *cikâda* f 'škržat' (20. st.).

⇔ nlat. *Cicada* 'škržat' ⇔ lat. *cicāda* 'isto'.

⊕ Izhodno lat. *cicāda* se tudi zaradi zaporedja *c* : *c* navadno razlaga kot onomatopejskega izvora (de Vaan 2008: 112).

cikavt → cikovt

ESSJ s.v. *cîk*, *cikati*

cikec → cik²

ESSJ s.v. *cîk*, *cikati*

cikovt

ESSJ 0

cîkovt m, g -a 'drozg' (zool. – SSKJ), *cikovt* 'Turdus philomelos' (CZŽ 1997: 54), *cikovt* 'drozeg, Turdus musicus' (Erjavec 1875: 284), *cikovt* 'drozeg, bovec' (?), Singdroßel (Turdus musicus) (Cigale 1860), *cikovt* 'Singdroßel' (Janežič 1851); tudi **cikavt** m 'die Singdrossel (Turdus musicus)' (gor. – Pleteršnik).

⊕ 18. st.: *zigovt* 'ein Droßel, turdus' (Pohlin 1781) = **cigovt**, *zigovt*, *zikovt* ab avis voce zig, vel zik onomatopeia (Pohlin 1792); 19. st.: *zikovt* 'navadni dróseg, dróseg, bóvz, Turdus musicus, Singdroßel' (Freyer 1842: 12).

Isln. dial. **'ci:kaŭt* m 'Turdus philomelos = Turdus musicus';

po dial. asimilaciji *au* > *ou* **'ci:kou̯t* 'isto', kar je bilo sprejeto v knjižni jezik in zoonimsko terminologijo.

⊕ Medtem ko sta sinonima *cik* in *cikec* kot nomena agentis tvorjena neposredno iz verbalne predloge, ki se ohranja v sln. *cikati cikam* impf 'čirikati, čivkati' (Pleteršnik) < psl. **kŭikati* impf (ESSJa: 13:166), je **'ci:kaŭt* < **cikaŭt* < **cŭikaŭt* < **kŭikaŭt* tvorba tipa sln. *zmikâvt* < **ŭbz-myk-aŭt-tb* (Furlan v Bezljaj ESSJ: IV:418) in kaže na izpeljavo iz deverbativnega adj **cikaŭ* 'tak, ki čivka ipd.', ki se ohranja v drugače substantiviziranem hrv. ornit *cikavac* 'Turdus musicus' (Begovo Razdolje, Mrkopalj – Hirtz 1928–1956: II:38), tudi *cikalac* 'isto' (Hirtz 1928–1956 l.c.). Podobno že Bezljaj ESSJ: I:64. Ni jasno, ali je le v Pohlinovem slovarju zabeleženo *cigovt* z -g- samo hiperkorekcija prav tako pri njem potrjenega *cikovt*. Podatek iz Pleteršnikovega slovarja, da je v Cigale 1860 navedena varianta *cikavt*, ni ustrezen, ker se pri njem pojavlja le *cikovt*, kar je Pleteršnik poknjžil v *cikavt*.

⊕^{BD} Psl. **kŭikati* 'oglašati se ...' > jslov. **cŭikati* (= sln. *cvikati*) → **cikati* (= sln. *cikati*)

→ NOMEN AGENTIS jslov. **cikb* 'drozg, turdus'

sln. **cik²**;

→ NAZALIZACIJA + FEM NA -lja 'vrtni strnad'

→ sln. **cinklja**;

→ PRENOS 'dlesk'

sln. **cik³**;

→ ADJ NA -aŭs **cikaŭs* → SLN. SUBSTANTIVIZACIJA NA -t

sln. **cikavt**;

→ -ovt < -avt

→ sln. **cikovt**;

→ -g- ← -k-

→ sln. **cigovt**;

→ MLAD NOMEN AGENTIS NA -ec < -icb

→ sln. **cikec**.

▷ cik²

C

cimavica

ESSJ cimavica

cimavica f 'Wanze' (Janežič 1851).

- Ⓜ 18. st.: *zimaviza* 'šteniza, kimka, Wanze' (Gutsman 1789), *zimaviza* 'die Wanze (Cimex)' (Murko 1833a: 744).

Isl. knjiž. *cimavica* f 'stenica' (18. st.).

- ⇨ hrv. *czimavicza* 'kimka, sztenicza, cimex' (Belostenec 1740; ARj).

- Ⓜ Ker se pri drugih avtorjih, kot so Mikalja 1649; della Bella 1728; Stulić 1806; in v Splitu, Mravnicah, Šibeniku, v Imotski Krajini potrjuje varianta z vzglasnim č- (Skok 1971–1974: II:81), se v ARj s.v. *cimavica* sklepa, da je bila beseda v Belostenčev slovar neustrezno prepisana iz Mikaljevega vira. Sufiksni konglomerat *-avica* Skok 1971–1974 l.c. razlaga z zamenjavo izglasja *-ak* v *čimāk*, g *čimka* 'stenica' (Brač), kar odraža rom. palatalizirano varianto k nepalatalizirani, ki se ohranja v hrv. *kimak*, g *kimka* 'stenica' (► kimka), s skupnim izvorom v lat. *cīmex* m, g *-icis* 'stenica' nejasne etimologije (de Vaan 2008: 114).

- Ⓜ^{BD} Lat. *cīmex* m 'stenica'

>> rom. **'ki:mikē* ⇒ hrv. *kimak* → *kimka*

⇒ sln. *kimka*;

> rom. **'či:mice* ⇒ hrv. **čimak* (?) → *cim-avica*

⇒ sln. *cimavica*;

> rom. **'či:migē* > **'či:mžē* > it. ben. *cimese*

⇒ sln. *čimeš*.

cincek

ESSJ 0

'ci:ncek m, g *-a* 'laški petelin', ekspr. 'malo/nedoraslo bitje' (panon. prleš. – Rajh 2010).

- Ⓜ Fem na *-ika* panon. prleš. *cíncika* 'laška kokoš', ekspr. 'malo/nedoraslo žensko bitje' (Rajh 2010) in iz tega pos adj na *-in* *'ci:ncikin* 'tak od laške kokoši' (Rajh 2010).

Isl. dial. *'ci:ncek* m 'laški petelin' (prleš.).

- Ⓜ Osamljeno in nejasno.

cinklja

ESSJ 0

cínklja f 'der Gartenammer (emberiza hortulana)' (Pleteršnik po Zalokarjevem rkp. slovensko-nemškem slovarju).

Isl. knjiž. *cínklja* f 'vrtni strnad, Emberiza hortulana' (19. st.).

- Ⓜ Osamljeno in nejasno. Morda je ornitonim sekundarno nazalizirani feminativ na *-lja*, ki je bil tvorjen iz sln. dial. *cik* m 'drozg, turdus'.

► **cik**²

cip

ESSJ s.v. *cipa*, *vízbec*

cìp m, g *cípa* 'strnad' (Pleteršnik po Cafu).

Isl. dial. *cìp* m 'strnad, Emberiza'.

- ⇨ nvn. *zippammer* 'emberiza cia' (Grimm 1854–1971); nvn. kompozitum je bil v sln. izposojen s knritvijo njegovega drugega dela, tj. *ammer* 'strnad'.
- Ⓜ Nvn. ornitonimski kompozit tako kot nvn. *zippdrossel* 'Turdus musicus' v prvem členu vsebuje nvn. *zipp*, ki služi za posnemanje oglašanja ptičjih mladičev (Grimm 1854–1971), strnad je torej s *zipp* označen, da je zanj značilno oglašanje *Zipp*. Po enakem postopku je bilo izposojeno hrv. *cìp* 'Emberiza cia' (ARj). Bezljaj ESSJ: I:65 še ni upošteval, da sta bila sln. ornit *cipa* 'Anthus' in *cip* 'Emberiza' paralelno izposojena iz nvn. predlog.

cipa

ESSJ cipa

cípa f 'škrjancu podobna ptica iz družine pastiric, Anthus': na *Ljubljanskem barju* so *včasih lovili cipe* (zool. – SSKJ), *mala cipa* 'Anthus pratensis', *rjava cipa* 'Anthus campestris', *drevesna cipa* 'Anthus trivialis', *rdečegrla cipa* 'Anthus cervinus', *obvodna cipa*

‘vriskarica, Anthus spinoleta’ (CZŽ 1997: 251), *cípa* ‘der Pieper (anthus)’, ‘der Wiesenpieper, die Zipplerche (anthus pratensis)’ (Pleteršnik), *razne vrste cip* ‘Anthus’ (Erjavec 1875: 285), *velika cipa* ‘Schmervogel, Baumlerche’ (Cigale 1860), *cipa* ‘die Heidelerche, l’allódola, mattolína’ (Drobníč 1858), *cipa* ‘Schmervogel, Pieper’ (Janežič 1851).

- Ⓙ Zastareli nomen actoris na *-ar* < **-ar’b* *cípar* m, g *-ja* ‘lovec na ptice cipe’ (SSKJ).
- Ⓜ 18. st.: *Zippa* ‘Alauda arborea, Schmervogel’, *Mala Zippa* ‘Alauda spinoletta’ (Scopoli 1769: 128), *zipa* ‘Schmeervogel, rubetra’ (Pohlin 1781; Pohlin 1792), *zipa* ‘Schmeervogel’ (Gutsman 1789); 19. st.: *zipa* ‘der Schmeervogel’ (Jarnik 1832: 134), *zípa* ‘eine Art Vogel, gem. der Schmervogel’ (Murko 1833a: 744), *zipa* ‘Anthus, Pieper’, *mala zipa* ‘*shushnja, iſherl*, Anthus arboreus, Baumpieper’, *trávenſka zipa* ‘*trávenſki ſhkerjanz*, Anthus pratensis, Wiefenpieper’, *pervodna zipa* ‘Anthus aquaticus, Wafferpieper’, *rujáva zipa* ‘*rujávi ſhkerjanz*, Anthus campestris, Brachpieper’, *velka zipa* ‘*hoſtni ſhkerjanz*, Alauda nemorosa, Baumlerche’ (Freyer 1842: 17).
- Isln.** knjiž. **ci:pa* f ‘Anthus’ (18. st.).
- ⇨ nvn. *zippe/zippdrossel* f ‘turdus musicus’ (Grimm 1854–1971); ker ornit *cípa* f ‘Anthus’ v narečjih ni potrjen, zabeležen pa je bil šele v 19. st., je bolj verjetno izposojenka iz nvn. predlog, kot pa da bi bil domačega slovanskega izvora, ki bi ga bilo treba povezati npr. z r. *cyplěnok* ‘pišče’ (Berneker 1908–1913: I:130; Bulahovskij 1978 (= 1948): 192; Vasmer 1986–1987: IV:307; Bezljaj ESSJ: I:65); hrv. *cipa* ‘Anthus trivialis, Baumpieper’ (Sv. Juraj pri Senju) s sin *cipica* ‘isto’ (Zagreb) in *cipka* (Sv. Juraj pri Senju – vse Hirtz 1928–1956: II:40) je zaradi ozkega areala bolj verjetno prav tako izposojeno iz nvn. ornitonimskih predlog in kasneje paralelno v sln. in hrv. pomensko specializirano na označevanje roda Anthus zaradi podobne percepcije oglašanja ptic.
- Ⓝ Nvn. ornit *zippe* in *zippdrossel* vsebujeta nvn. *Zipp*, ki služi za posnemanje oglašanja ptičjih mladičev (Grimm 1854–1971).

cipalj → cipelj

ESSJ 0

cipelj

ESSJ 0

cípelj m, g *-plja* ‘Mugil’ (SSKJ), *cípelj*, g *cíplja* ‘isto’ (SP 2001), ihtionim se kot *cípelj* oz. *cípel* najprej pojavi v strokovnem in časopisnem tisku druge polovice 20. st. in je bil prvič slovarsko zabeležen v SSKJ, pred tem **cipalj** ‘babaš, Mugil cephalus’ (Munda 1926: 42) in še citatno *cipal* ‘morski lipan, Mugil’ (Erjavec 1875: 334s.).

Isln. knjiž. **ci:pəl* m, g *-pla* ‘Mugil’ (20. st.);

nato zaradi izglasnega *-l* [-l] poknjiženo v *cípelj* [cipəl̩j].

- ⇨ hrv. *cīpal* m, g *-pla* ‘Mugil cephalus’, *czipěl* ‘cephalus’ (Belostenec 1740), čak. *cīpal* ‘Mugil cephalus’ (ČDL), v Istri *cīpal*, g *-pla* ‘isto’ (Labin – Milevoj 2006) < jslov. dial. **cīpəlb* poleg **cīpolb* ⇨ dalm. rom. **kę:fūlū*, prim. alb. *qefull* ‘cipelj’, poleg **kę:fālū*, oboje z verjetno analoško spodbujeno podaljšavo akcentuiranega vokala (Vuletić, Skračić, Zb Lisac 2020: 805 op. 16) ob pozno lat. *cephalus* ⇨ gr. κέφαλος m ‘Mugil cephalus’ (Bartoli 1906: II:289; Skok 1971–1974: I:268; Vinja 1986: I:226; Ligorio Diss. 2014 s.v. *cephālu*; Vuletić, Skračić, Zb Lisac 2020: 805s.). Glede jslov. dial. substitucije vokala v prvem zlogu nesprejemljivo Furlan 2013: 120.
- Ⓞ Gr. κέφαλος se razlaga kot tvorjenka iz gr. κεφαλή f ‘glava’, češ da naj bi bil cipelj tako poimenovan zaradi svoje velike glave (Battisti, Alessio 1950–1957: 838; Doria 1987: 807; Skok 1971–1974 l.c.; Frisk 1973: I:835), a Vinja 1986: I:223s., sledeč Pisaniju, izpostavlja, da cipelj niti po velikosti glave niti po kateri značilnosti v/na glavi ne izstopa, zato je verjetno, da je povezava ihtn κέφαλος s κεφαλή ‘glava’ ali ljudskoetimološka ali pa ihtionim v grškem sistemu prvotno ni označeval ciplja. Ta etimološka povezava med

C

gr. ihtionimom in κεφαλή 'glava' se odraža tudi v kalkih, kot sta npr. nvn. *Grosskopf* 'cipelj' in r. *golóvalj* 'isto', prim. Vasmer 1986–1987: I:429.

Sln. sinonimi so *morski lipan*, *mugil*, *babaš*.

- Ⓣ^{BD} Gr. κέφαλος m 'Mugil cephalus' ⇒ lat. *cephalus*
 > dalm. rom. **kę:fǔlǔ* ⇒ jslov. dial. **cǐpǔlb* > hrv. dial. *cǐpal* ⇒ sln. *cipalj*;
 ⇒ sln. *cipalj* →^{POKNJIŽBA} → sln. *cipelj*;
 > it. ben. *cièvolo* 'Mugil' ⇒ sln. **čevol* >> → sln. *čevelj*;
 > it. ben. *sièvolo* 'Mugil' ⇒ sln. *ševol*;
 > furl. *cièul* ⇒ sln. *ceul*.
 ▷ ceul ▷ čevelj

cipež

ESSJ 0

cipež m 'kozje ime', tudi *cipa* f 'isto' (rovť. tolm. (Podmelci, sodobno Podmelec) – Erjavec, LMS 1875, 223), toda Kenda 1926: 11 sporoča, da mu je s Temljlin znano le *cípaš* f 'kozje ime', a je ženski slovnični spol sekundaren pod vplivom denotata ženskega naravnega spola.

Isln. dial. ?.

ⓔ Nejasno.

cirilek

ESSJ 0

ci'rilek m, g -a 'laški petelin (ekspr.)' (panon. prleš. – Rajh 2010).

Isln. dial. *ci'rilek* m 'laški petelin' (prleš.).

ⓔ Osamljeno. Oznaka je videti dem na -ek iz atpn *Ciril*; prvotno morda šaljiva oznaka za petelina, ki je glede obnašanja asociiral na osebo z imenom *Ciril*.

cirknik

ESSJ 0

cirknik m 'zet, *Gasterosteus aculeatus*' (Munda 1926: 42).

Isln. knjiž. *cirknik* m 'zet, *Gasterosteus aculeatus*' (20. st.).

ⓔ Nejasno.

citronček → rumenjāk²

ESSJ 0

civetka → cibetovka

ESSJ 0

ciza

ESSJ *cíza*

ciza f 'weibliche Füllen' (Janežič 1851); kor. zilj. *cíza* 'žensko žrebe' (Blače/Vorderberg – SLA), tudi kor. zilj. *cížana* 'žensko žrebe' (Brdo pri Šmohorju/Egg bei Hermagor – SLA) < **cizina* (?).

Ⓣ Maskulinativ na -ek *cízak* m, g -zka 'sesajoče žrebe' (štaj. – Pleteršnik), *cizek* 'ein männliches Füllen' (Janežič 1851), srštaj. *cízek* 'žrebe' (Poljčane – SLA), jpoh. *cízek*, g -a 'isto' (Planina pod Šumikom – SLA) in sekundarno 'žrebec' v štaj. jpoh. *cízek* (Pivola – SLA); sem tudi panon. pkm. dem *'ci:ze* n, g -na 'žrebiček' (Bajzek Lukač 2009) < **'ci:zi* < **'ci:zej* z neustrezno oznako za slovnični spol, ki je moški (Furlan 2013: 97 op. 182), prim. pkm. *cízi* m, g -na 'žrebiček (v otroški govorici)' (Mukič 2005); kor. zilj. *cízalē* 'žrebe' (Blače/Vorderberg – SLA) < dial. **'ci:zi-li* ← **-l-ěb* (?).

Ⓢ 18. st.: *zisa* 'Stutte' poleg *shreibizhna zisa* 'kobilā, plasa, mora, Mutterpferd' (Gutsman 1789) = *žrebična ciza*; 19. st.: *zisa* 'die Stutte' (Jarnik 1832: 129), *zisa* 'kobilā, wind, plasa, mora, Stute' (Freyer 1842: 6 z oznako *wind*).

Isln. dial. **'ci:za* f 'žensko sesajoče žrebe' (kor., posredno tudi štaj. in panon.).

ⓔ Gotovo nomen agentis na -a iz *cízati* -am impf 'sesati (o mleku pri materi)' (Pleteršnik), v 18. st. *zisa* 'fauge' (Gutsman 1789).

► **cuza**

cizarka

ESSJ 0

cizarka f 'die Kohlmeise (*parus maior*)' (bkr. – Pleteršnik).

Isln. dial. *cizarka* f 'velika sinica, *Parus maior*' (bkr.).

- ⊕ Osamljeno. Morda korensko povezano z ornit *cizek* m 'čizek, *Carduelis spinus*', ker je za obe ptici pevki značilna rumenkasta barva.

► **cizek**

cizek

ESSJ s.v. čizek

cizək m, g -zka 'der Zeisig' (Pleteršnik), *cizek* 'Zeifig (*Fringilla spinus*)' (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju), *cizek* 'Zeifig' (Janežič 1851), *cizek* 'der Zeifig, il lucarino' (Drobnič 1858).

- ⊕ 19. st.: *zísik* m, g -ska 'ein Singvogel' der Zeifig' (Murko 1833a: 744), *tèrfni zisek* 'jiva péniza, tèrfni zájselz, *Currus cinerea*, fahler Sänger', *zisek konoplíshiza/navádni zisek zájselz*, wind. *fhterlinz*, *ofíza*, *ovshiza*, *tèrnjovka*, *penkíza*, *Linarius spinus*, Zeifig' (Freyer 1842: 15, 21).

Isln. dial. **'cizək* m 'čizek, *Spinus spinus* = *Carduelis spinus* = *Fringilla spinus*'.

- ⇨ srvn. *zisek* 'čizek', kar je reducirana varianta iz *zísic* 'isto' (Lexer 1872–1878); izposoja iz srvn. reducirane, a še nediftongirane predloge *zisek* se je realizirala, ko je srvn. -s- že dosegel fonetično vrednost [z] (Striedter-Temps 1963: 46). Bezljaj ESSJ: I:83 ornit *cizək* v geslu čizek le navaja in ne razlaga.

► **cajzek morski** ⇨ *cizarka*

cizeli → ciza

ESSJ 0

cizena → ciza

ESSJ 0

cizi → ciza

ESSJ 0

cjeman

ESSJ 0

cjēman m 'komar' (gor. (Srednja vas v Bohinju) – SLA).

Isln. dial. *cjēman* m 'komar' (gor.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno.

cmelj

ESSJ 0

cmélj m 'čmrlj, *Bombus* sp.' (primor. obsoš. (Bovec) – Erjavec, LMS 1882/1883, 278).

Psln. dial. **č'mel* m 'čmrlj' (obsoš.);

ni jasno, ali je Erjavčev zapis z vzglasnim *c*- pisna napaka ali pa odraža dejansko dialektično stanje, ki kaže na slekanje in zato na možen import s tolminskega območja tirolske poselitve, čeprav je danes potrjeno le rovt. tolm. *χōmpl* (► *hompel*), v primor. obsoš. pa le s sistemsko pričakovanim vzglasjem *č'melj* m, g *čmé:lja* 'čmrlj' (Ivančič Kutin 2007), po SLA *čmēl* (Log pod Mangartom, Trenta – SLA).

► **čmelj**

cobelj

ESSJ 0

- ⊕ 18. st.: *zobel* 'njuft, Zobel, ein Thier' (Gutsman 1789).

- ⊕ Pos adj na -ov v 18. st. *zobelnova kosha* 'Zobelhaut' (Gutsman 1789) [cobelnova koža] z osnovo **cobeln-*, ki kaže na sklanjatveni vzorec **cobelj*, g *cobeljna*, adj na -ski v 18. st. *zobelfki koshuh* 'Zobelhaut' (Gutsman 1789).

- ⊙ Od tod verjetno cgn *Cobelj*, *Cobel*, *Cobl* (ZSSP).

Isln. dial. **'co:bel* m 'sobolj, *Martes zibellina*' (kor.) s kor. *e* kot substitutom za nvn. *e* [ə].

- ⇨ nvn. *Zobel* 'sobolj', srvn. *zobel* 'isto' ⇨ r. *sóbolb* 'sibirska kuna' (Pfeifer 2000: 1620s.).

► **sobolj**

C

cokla

ESSJ 0

côkua f ‘krota’ (kor. (Belšak/Weissenstein) – SLA), *côkwa* ‘isto’ (Libeliče – SLA), *côkua* (Šentanel – SLA), mež. *côkla* ‘velika žaba’ poleg *žâba* ‘žaba’ in *côpanca* ‘velika žaba’ (Pameče – SLA).

Isln. dial. **côkla* f ‘krota/velika žaba’ (kor.).

- ⓔ Osamljeno kor. poimenovanje za kroto, krastačo je homonimno s sln. pog. *côkla* ‘podzidek, škarpa’. Ker so cokle zidovi, narejeni, da se prepreči drsenje zemlje, kamenja ipd., in so območja, kjer se žabe in krote tudi rade zadržujejo, je možno, da je poimenovanje nastalo po prenosu s tega nomena loci. Podobno pomensko razmerje se najde tudi pri sln. dol. *škárpa* ‘krota’ (► škarpa) : sln. *škârpa* ‘zid med dvema višinama zemljišča, ki preprečuje usipanje, drsenje zemlje’ (SSKJ), *škârpa* ‘Scarpe’ (Pleteršnik). Toda sin *kôšparca* f ‘krota’ (primor. ter. (Robidišče) – SLA) ob dial. *kôšpa* f ‘cokla’ (gor. – Pleteršnik) kaže na možnost prenosa s subst *côkla* f ‘vrsta obuvala’ (► košparica).

colenterati → cvetovnjaki

ESSJ 0

colja

ESSJ 0

colja f ‘kozje ime’ (Pleteršnik) = primor. *colja* ‘kozje ime’ (Erjavec, LMS 1875, 223).

Isln. dial. **col’a* f ‘kozje ime’ (primor.).

- ⓔ Nejasno. Morda je kozje ime transonimizirano iz cgn *Colja* (ZSSP) po lastniku, v it. zapisu *Zolia* v Tržiču in *Zollia* na Goriškem, ki ga Merkù 1982: 16 upravičeno povezuje z nemško izposojenko *côl* m ‘mitnina, carina’.

copanica

ESSJ 0

côpanca f ‘velika žaba’ poleg *côkla* ‘isto’ in *žâba* ‘žaba’ (kor. mež. (Pameče) – SLA).

Isln. dial. **côpanica* f ‘velika žaba’ (kor.).

- ⓔ Osamljeno in nejasno. Morda bi bilo treba izhajati iz **copatnica* ← **copatna žaba* k *copâta* f ‘navadno domače obuvalo’ in je zoonim podobno pomensko motiviran kot sin *kôšparca* f ‘krota’ (primor. ter. (Robidišče) – SLA) ob dial. *kôšpa* f ‘cokla’ (gor. – Pleteršnik).

coprnica

ESSJ 0

- ⓗ 18. st.: *zúperniza* ‘véiszha, strix’ (Hipolit 1711–1712) [cuprnica].

Isln. knjiž. **cô:prnica* f ‘sova’ (18. st.).

- ⓔ Pomenski razvoj ‘sova’ ← ‘coprnica, čarovnica’ odraža ljudsko verovanje, da sova oziroma njeno večerno ali nočno oglašanje napoveduje smrt (SEL 2004: 567).

coprnik

ESSJ 0

côprnik m ‘das große Nachtpfauenaugé’ (Solkan – Pleteršnik) = primor. kraš. *cópernik* ‘Saturnia pyri, grosse Nachtpfauenaugé’ (Solkan – Erjavec, LMS 1882/1883, 278).

Isln. dial. **cô:prnik* m ‘veliki nočni pavlinček, Saturnia pyri’ (kraš.).

- ⓔ Ljudska oznaka tega nočnega metulja, sodobno poimenovanega *veliki nočni pavlinček*, je verjetno nastala na podlagi homonimije *věšča* f ‘čarovnica’ in ‘nočni metulj’, ki je povzročila, da je tudi subst *côprnik* m ob prvotnem pomenu ‘čarovnik’ pridobil še sekundarnega ‘nočni metulj’ in substantiv je začel označevati posebno vrsto nočnega metulja.

cora

ESSJ 0

côra f ‘Corvus corone, Corvus frugilegus, Corvus Cornix, vrana’ (primor. ter. – Merkù GSTN), ter. *çò:ra* ‘vrana’ (Ter – Ježovnik 2022: 471).

Isln. dial. **'co:ra* f 'vrsta vrane' (ter.).

⇨ furl. *tsòre* 'črna vrana' (Merkù GSTN), *zòre* 'isto' (NP).

⊕ Nejasno.

cos

ESSJ 0

cós m 'Athene noctua, čuk', *cús* 'isto' (primor. ter. – Merkù GSTN).

Isln. dial. **'cu:s* m 'čuk' (ter.).

⇨ furl. *tsùs* 'čuk' (Merkù GSTN), *zùs* 'isto' (NP).

⊕ Nejasno.

coveta

ESSJ 0

ce'vjeta f 'sova' (primor. istr. – Jakomin 1995), *ca'vieta* 'pegasta sova' (Padna), *ca'veta* 'isto' (Malijska, Pomjan), *ci'vita* (Dekani) s korenskim -i- verjetno pod vplivom it. knjiž. ornit *civetta*, pred redukcijo primor. istr. *co'veta* (Koštabona – vse SDLA-SI: I:254).

Isln. dial. **co'veta* f 'sova', po redukciji **ca'veta* 'isto' (istr.).

⇨ ben. istr. **co'veta* f 'čuk', prim. *zoveta* 'čuk' (Motovun, Momjan – Rosamani 1990: 1270), it. dial. *cioveta* 'isto', it. ben. *zoeta* (Boerio 1867), toda it. knjiž. *civetta* 'čuk'.

► **čvita**

crček → cvrček

ESSJ 0

crka

ESSJ s.v. *crkati*

cřka f 'poginula žival': *kam naj zakopljem to crko?*, tudi 'onemogla, zanemarjena žival': *moj konjiček je proti tvojemu prava crka*; *krmežljava crka* (pog. – SSKJ); štaj. zgsav. *'ca:rk*a 'mrhovina, poginula žival', peyor. 'slaboten, šibek, onemogel človek' (Weiss 1998); ob tem več posrednih tvorjenk s korenem *crk-* v enakem pomenu 'poginula žival' in tudi le 'meso poginule živali', kot so panon. prleš. *crketina* f 'poginula žival' (Antič 2009), prleš. *'crketina* 'crkovina, mrhovina' (Rajh 2010) < *-*et-ina*, *crklina* f 'mrhovina' (SSKJ), *crklina* 'mrhovina' (Pleteršnik), *cerklina* 'Aas' (Janežič 1851), v 19. st. *zerklina* 'das Aas' (Jarnik 1832: 216), *zerklina* 'das Aas' (Murko 1833a: 742) < *-*l-ina*, *crknè* n, g -*éta* 'poginula žival' (Pleteršnik po Cafu) < *-*n-ē(t-)* z izpeljanko na -*ina* *crknetina* f 'mrhovina' (SSKJ), *crknetina* 'isto' (Pleteršnik) < *-*n-ēt-ina*, *crkovina* f 'mrhovina' (SSKJ), *crkovina* 'isto' (Pleteršnik) < *-*ou-ina*.

Isln. dial. **'cř:ka* f 'poginula žival'.

⊕ Zaradi homonimije s sln. *crka* f 'pogin' poleg 'kužna bolezen', prim. *crka* je živino *zalezla* (Pleteršnik po Cafu) 'pogin/bolezen je živino doletela'; *da bi te crka zalezla!* (Pleteršnik po Miklošiču) 'da bi te smrt doletela!', je pomen 'poginula žival' rezultativen in nastal iz prvotnega 'pogin (o živalih)', ki ob pomenu 'kužna bolezen' kaže, da se poiimenovanja lahko nanašajo na živali, ki so poginile od (nalezljivih) bolezni ali starosti in ne česa drugega, npr. da so bile ubite. Subst *crka* je deverbativ iz *crkati* *crkam* impf 'poginjati (za živali)', v katerem je vzglasje *c-* znak ekspresivizacije prvotnega *čřkati* *čřkam* impf 'škripati, hreščati'. K pomenskemu razvoju 'poginiti/umreti' ← 'škripati ipd.' prim. sln. pogovorno *škripnil* je 'umrl je'.

crna

ESSJ 0

cřna f 'ime ovci' (Pleteršnik) = primor. obsoš. *crna* 'ime ovci' (Plužna na Bovškem – Erjavec, LMS 1882/1883, 200).

Isln. dial. **cř:na* f 'ime ovci' (obsoš.).

⊕ Že Erjavec, LMS 1882/1883 l.c. je opozoril, da je to ime isto kot korensko sorodno primor. notr. *čřnka* 'svoje ime ovci' (Erjavec, LMS 1882/1883, 201), prim. še rovt. tolm. *čřna* 'ime črni ovci' (Sveta Lucija, sodobno Most na Soči – Kenda 1926), pri-

C

mor. *črna* ‘ovčje ime’ (Erjavec, LMS 1875, 224). Ni jasno, ali je vzglasni *c-* namesto pričakovanega *č-* treba pripisovati slekanju, kar bi kazalo, da je bilo ime importirano s tolminskega območja tirolske poselitve, prim. tudi *cmělj* m ‘čmrlj, Bombus’ (► *cmelj*).

► **črna**

cucek

ESSJ *cûcek*, s.v. *kûcek*, *sûga*

cûcek m, g -*cka* ‘majhen, zanikrn pes’: *cucek* bevska; *garjav*, *pocesten cucek*; *moker kakor cucek* ‘zelo moker’ (pejor. – SSKJ), *cûcək*, g -*cka* ‘pes’ (štaj., bkr., pkm. – Pleteršnik), *cucek* ‘kužej’ (Janežič 1851); rovt. polj. *cûck* ‘cucek, manjši pes, potepuški pes’ (Škrlep 1999), toda črnopr. *cûck* ‘psovka človeku’ (Tominec 1964).

- ⊙ Prek vzdevka, verjetno za majhnega ali zanikrnega človeka, ničto onimizirano v *cg* *Cucek* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 138).

- ⊙ 18. st.: *zuzək* ‘Hund, canis’ (Pohlin 1781; Pohlin 1792).

Psln. dial. **cucək* m ‘(majhen) pes’;

- hrv., srb. *cûcak*, g -*cka* ‘cucek, pes’ (Karadžić 1818), hrv. kajk. *czuczek* ‘canis’ (Habdelić 1670), *czuczək* ‘canis’ (Belostenec 1740), *czuczek* ‘canis’ (Jambrešić 1742), *cûček*, g -*cka* ‘pes, cucek’ (Lipljin 2002), hrv. gradišč. *cûček/cûček* ‘pes’ (Houtzagers 1999), p. dial. *cucek* ‘majhen pes’ (Karłowicz SGP s.v. *ciucia*; SP: I:96);

< **psl.** dial. **cucьkъ* m ‘majhen pes’.

- ⊙ Psl. dial. **cucьkъ* je najverjetneje dem na **-ьkъ* iz psl. dial. **cucъ* m ‘pes’ = ukr. *cúc*, g *cucá* ‘pes’ ob *cúcyk* ‘isto’ in *cucenjá*, g -*ty* ‘psiček’ (Grinčenko 1907–1909), kar je leksikalizirani vabni klic za psa **cu!*, prim. ukr. *cucú!* (Grinčenko 1907–1909; Skok 1971–1974: I:279; Bezljaj ESSJ: I:67; SP: I:95). Od Miklošiča 1886: 145 dalje je znano, da ta slov. poimenovanja za psa ob vzglasnem *c-* potrjujejo enake tvorbe na *k-*, prim. sln. *kûcek* ‘pes’ (► *kucek*¹) in *kûček* (► *kuček*¹), zato je možno, da so variante na *c-* nastale po formalni ekspresivizaciji iz prvotnih na *k-* (Furlan 2016: 95s.). Bezljaj ESSJ l.c. navaja tudi dial. sin *cucik* in *cučič*, ki ju v dostopnem gradivu ni bilo mogoče ponovno potrditi.

cucman

ESSJ s.v. *cûca*

cûcman m ‘neka žaba = tomažek’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *cûcman* m ‘vrsta žabe’.

- ⊙ Izpeljanka na -*man* je nomen agentis iz *cûcati* -*am* impf ‘urinirati, mokriti’ (Pleteršnik; Bezljaj ESSJ: I:67); verjetno gre za vrsto žabe, ki iz nje brizgne voda, ko skoči, saj je v hrv. kajk. poimenovana tudi *poscanec* poleg *poscani Jandraš* ‘Rana agilis Thomas’ (Hirtz 1928–1956: I:117), sodobno ‘Rana dalmatina’ (► *tomažek*).

cuhta

ESSJ ∅

cûhta f ‘preznojeno živinče’ (panon. prleš. – Antič 2009).

Isln. dial. *cûhta* f ‘preznojeno živinče’ (prleš.) < **'cu:hta*.

- ⊙ Nejasno. Za isto narečje se omenja homon *'cû:hta* ‘stiskalna košara pri preši’ (Rajh 2010). Možnosti, da bi prleš. substantiv odražal izposojenko iz nvn. *Zucht* ‘vzreja’, na podlagi razpoložljivega gradiva pomensko ni mogoče utemeljiti.

cujzek → *cuza*

ESSJ ∅

cuka → *čoka*²

ESSJ *cûka*, s.v. *čôha*

cukrnica

ESSJ ∅

cû:qərnc̥a f ‘Küchenameise’ poleg ‘Diabetes’ (kor. obir. – Karničar 1990).

Isln. dial. **cûk̥nica* f ‘mravlja, ki se pojavlja v kuhinji, kuhinjska mravlja’ (obir.).

- Ⓔ Oznaka za mravljo je s suf *-ica* univerbizirana iz besedne zveze **cukrna mravlja*, v kateri je adj na *-en* < **-bnъ* izpeljan iz dial. in pog. *cúker* m, g *-kra* 'sladkor' (SSKJ). Mravlja je s tem poimenovanjem označena kot tista, ki je v zvezi s sladkorjem, ker mravlje rade posegajo tudi po sladkorju oziroma po jedeh, ki vsebujejo sladkor.

cuza

ESSJ s.v. *cíza*

- cúza* f 'žrebička' (štaj. – Pleteršnik), *cuza* 'ciza, weibliche Füllen' (Janežič 1851).
- Ⓙ Maskulinativ na *-ek* *cûzak*, g *-zka* 'žrebe' (štaj. – Pleteršnik), *cuzek* 'cizek, ein männliches Füllen' (Janežič 1851), panon. pkm. *cûzek*, g *-a* 'žrebiček' (otr. – Novak 1996), prleš. *cûzek* 'isto' (Antič 2009), 'cûzek, g *-a* (Rajh 2010), po SLA panon. slngoriš. *cûžek* 'žrebe' (Šentilj v Slovenskih goricah – SLA), pkm. *cûžäk*, g *-a* (Nedelica – SLA), prleš. *cûžek* (Središče ob Dravi – SLA), z interkaliranim *j* v akc zlogu štaj. kozj.-bizelj. *cûžžäk* 'večje žrebe' (Zgornja Sušica, Drenovec pri Bukovici – SLA), iz tega fem na *-ika* (o takih feminativih Furlan, SR 66/2, 2018, 121s.) *cûzika* 'žrebička' (Pleteršnik), *cúzika* 'Stutenfüllen' (Janežič 1851), panon. pkm. *cûzika* 'žrebička, kobila' (otr. – Novak 1996), prleš. *cûzika* 'žrebička (ki še sesa)' (Rajh 2010), slngoriš. *cûzika* (Šentilj v Slovenskih goricah – SLA), v 19. st. *zúsika* 'das Stutenfüllen' (Murko 1833a: 746).
- Ⓚ 19. st.: *zúsa* 'das Stutenfüllen' (Murko 1833a: 746).
- Psln.** dial. **cûza* f 'žensko sesajoče žrebe' (štaj., posredno panon.);
- = hrv. kajk. *cûza* f 'žensko žrebe', 'kobila' ob *cûžek* 'žrebe' (Gola – Večenaj, Lončarić 1997), hrv. gradišč. *Cûzela* 'Kuhname' (Tornow 1989);
 - < **jslov.** (sln.-hrv.) **cûza* f 'žensko sesajoče žrebe'.
- Ⓛ Gotovo nomen agentis na **-a* iz jslov. dial. **cuzati* impf 'sugere', ki se neposredno potrjuje v sln. *cúzati* -am impf 'sesati (o mleku pri materi)' (Pleteršnik) = *cûzati* -am (SSKJ), posredno pa v sln. *cízati* -am impf 'sesati (o mleku pri materi)' (Pleteršnik) < **cyzati*. O možnosti, da sta jslov. **cuzati* 'sugere' in **cyzati* 'isto' fonetično ekspresivizirani varianti iz psl. **kuzati* 'sugere' in **kyzati* 'isto' Furlan 2016: 96ss.

Ⓛ^{BD} Jslov. **cuzati* 'sesati'→ NOMEN AGENTIS NA **-a* jslov. **cuza* 'žrebička'

→ MASK NA -ek + -i-

jslov. **cyzati* 'sesati' → NOMEN AGENTIS NA **-a*

→ + ADJ žrebičen 'kobila'

→ REDUCIRANA TVORJENKA NA -ina (?)

→ DIAL. DEM NA -ej

→ DIAL. DEM NA -l-ej (?)

sln. *cuza*;→ sln. *cujžek*;sln. *cíza*;→ sln. *žrebična ciza*;→ sln. *cízena*;→ sln. *cizi*;→ sln. *cizeli*.

▷ ciza

cvergelj

ESSJ Ø

- cbêrgəl* m, g *-na* 'pritlikava pasma kokoši' (kor. zilj. (Rateče) – RS 2015), primor. obsoš. *cbê:rgəl*, g *-na* 'vrsta majhne kokoši', tudi 'majhen človek ali predmet' (Ivančič Kutin 2007), oba primera z *b* oz. *ž* iz *v* pred sprednjim vokalom, toda dol. kost. *c've:rgəl*, g *-gl'a* 'turški petelin (zelo majhna pasma domačega petelina)' (Gregorič 2014).
- Ⓙ Fem na *-a* v kor. zilj. *cbêrglja* 'pritlikava kokoš' (Rateče – RS 2015), fem na *-ica* v dol. kost. *c'vergəl'ca* 'turška kokoška (zelo majhna pasma domače kokoši)' (Gregorič 2014).
- Isln.** dial. **c'ue:rgəl* m 'pritlikava pasma kokoši' (kor., primor., dol.).
- Ⓛ Pomensko specializirano na označevanje pritlikave pasme kokoši iz prvotnega pomena 'majhen človek, pritlikavec' nemške izposojenke iz nvn. dem *Zwergel* k *Zwerg* 'majhen človek, pritlikavec', tudi 'škrat'.

cvetnjaki → cvetovnjaki

ESSJ 0

cvetoder → cvetožer

ESSJ 0

C

cvetovnjaki

ESSJ 0

cvetovnjaki m pl 'cvetnjaki, živo cvetje, Thierkorallen' (Cigale 1880 s.v. *Thier*), *cvetovnjaki* 'cölaterati, Anthozoa, se delijo na klobučnjake in polipe' (Erjavec 1875: 390s.).

Isl. knjiž. *cvetovnjaki* m pl 'Anthozoa' (19. st.).

↩^K nvn. *Blumenkorallen* 'Anthozoa' (Schöddler 1860: II:531) ← *Blume* 'cvetlica' + *Koralle* 'korala'.

ⓔ Kalk po nvn. predlogi je bil verjetno tudi pod vplivom nlat. oznake *Anthozoa*, dobesedno 'živali, ki asociirajo na cvet', tvorjen s suf -*jak* < *-'akъ iz adj **cvetoven*, f -*vna*, ki je bil na podlagi g *cvetû* narejen s suf -*en* < *-ънъ: **cvetov-n-jak*.

Toda nekoliko mlajši kalk *cvetnjaki* m pl 'živo cvetje, Thierkorallen (anthozoa)' (Pleteršnik), *cvetnjaki* 'Anthozoa', 'cvetovnjaki, živo cvetje, Thierkorallen' (Cigale 1880 s.v. *Thier*) je bil z istim sufiksom tvorjen brez ujevske podaljšave: **cvet-n-jak*.

Tretji sin *cölaterati* m pl 'Anthozoa, cvetovnjaki, se delijo na klobučnjake in polipe' (Erjavec 1875: 391) je izposojenka iz nlat. oznake *Coelenterata* n pl 'Anthozoa', ki je bila z lat. adj na -*ātus* tvorjena na podlagi sestavin gr. izvora κοιλων n '(trebušna) votlina' in έντερον n pl 'čreva, drob' in koralnjake označuje po značilnosti, da nimajo posebnega prebavnega sistema, ampak to vlogo opravlja celotno vrečasto telo, prim. »Sploh je njihovo telo kožnat meh, ki je več ali manj podoben kacemu mehurju, zvoncu, krožcu ali cevki. Pri vseh vodi samo ena odprtina ali usta v notranjo telesno otlino, ki sprejema in prebavlja hrano. Razen te otlina pa nimajo niti črevesa niti kacega družega drobú. Skozi isto odprtino odpravljajo se tudi neprebavljene stvari. Cvetovnjake zategadelj tudi zovemo *cölaterate*, kar če po priliki toliko reči kakor »dupličarji« (Erjavec 1875: 391).

Četrti neuveljavljeni sin *živo cvetje* n 'cvetnjaki, cvetovnjaki, Thierkorallen' (Cigale 1880 s.v. *Thier*) odraža kalk po nlat. *Anthozoa* s sestavinama gr. izvora άνθος n 'cvet' + ζώον n 'živo bitje, žival'.

cvetožer

ESSJ 0

cvetožêr/cvetožêr m, g -a 'žuželka, katere ličinka je notranji del cveta na sadnem drevju': ličinke *cvetožera*, *jabolčni cvetožer* 'cvetožer, ki uničuje cvetje jablan, Anthonomus pomorum' (zool. – SSKJ), tudi *jablanov cvetožer* 'isto' (zool. – SSKJ), *jabolčni cvetožer* 'Anthonomus pomorum' (CZŽ 1997: 321); prešlo tudi v narečje, prim. štaj. zgsav. *c'vetožer*, g -ja 'cvetožer (žuželka)' (Weiss 1998).

Isl. knjiž. *cvetožêr/cvetožêr* m 'Anthonomus pomorum' (20. st.);

to je v drugem členu kompozita v funkciji nomena agentis posodobljeni starejši sin *cvetodêr/cvetodêr* m, g -a 'cvetožer' (zastar. – SSKJ), ki je bil potrjen že v 20. in 19. st., prim. *jabolčni cvetoder* 'Anthonomus pomorum' (Primorski gospodar VIII/10, 31. maja 1912, 157, vir: dLib.si), *jabolčni cvetoderi* m pl (Gospodarski Glasnik za Štajersko 12, 1899, 30. junija, 182, vir: dLib.si).

↩^K nvn. *Blütenstecher* 'cvetožer' (potrjeno že leta 1858 – DWDS) ← *Blüte* 'cvet' + *Stecher* 'kdor bode, zbada, reže ipd.'.

ⓔ Kalk po nvn. kompozitu, ki te rilčkarje označuje, da zbadajo in tako uničujejo cvetove sadnega drevja in jagodičevja, je bil tvorjen z nomenom agentis na podlagi skladenjske zveze **drêti cvet*, v kateri je glagol pomenil 'žreti', prim. hrv. *drijèti* 'neizmereno jesti, žreti'. Ker v slovenščini tak glagol kot simpleks ni potrjen, je bil drugi člen deverbativnega kompozita zamenjan z *žrêti* 'vorare': **cveto-žer* ← **cveto-der*.

cvičar

ESSJ s.v. *cvičati*

cvičár m, g -*rja* 'brinjevka' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *cvičár* m 'brinjevka, *Turdus pilaris*'.

- Ⓔ Osamljeno. Nomen agentis na -*ar* < *-*ar*'b iz *cvičati* -*am* impf 'oglašati se z visokim, tožčim glasom': *ptice cvičijo* (SSKJ; Bezljaj ESSJ: I:70) < psl. **kvičati* (ĚSSJa: 13:165s.) kaže, da ornitonim brinjevko označuje po oglašanju. Iz istega slov. glagola je bil iz č. *kvičeti* izpeljan ornit *kvičala* 'brinjevka', medtem ko *kvičák* označuje prašiča (Machek 1968: 312).

cvilež

ESSJ 0

cvilež m 'veveričar, *Callithrix sciurea*' (Erjavec 1875: 237), *cvilež* 'rujava zvitorepka, Rollschwanz, Winselaffe, Cebus Apella' (Erjavec 1864: 10).

Isln. knjiž. **c'vi:lež* m 'opica iz skupine širokonosih opic' (19. st.).

- ↵ nvn. *Winselaffe* 'Eichhornaffe, *Callithrix sciurea*' (Schöddler 1860: II:386) ← *winseln* 'cviliti' + *Affe* 'opica'.

- Ⓔ Kot poroča Erjavec 1864 l.c., *cvilež* »nima glasilnega mehurja, ne tuli, ampak samo cvili«. To opičino značilnost izraža nvn. kompozitum v prvem členu, v sln. kalku na -*ež* pa je izražena z nomenom agentis na -*ež* < *-*ež*b iz *cviliti* -*im* impf 'oglašati se z zelo visokim glasom', ki se pomensko še nespecializiran pojavlja v Cigale 1860 *cvilež* 'cvile, cmevec, cvilec, cvilek, cmérda, Winseler', kjer je nvn. *Winselaffe* predstavljeno še z dvobesedno sln. ustreznico *jokava opica*.

cvinter

ESSJ 0

c'vin'ter m, g -*terja* 'žival, ki ji eno uho stoji pokonci, drugo pa ne' (štaj. zgsav. – Weiss 1998).

Isln. dial. **c'ujinter* m 'žival, ki ...' (zgsav.).

- Ⓔ Osamljeno, a verjetno izposojeno iz neke še neprepoznane nvn. dial. predloge kot deverbativa iz *zuwinden* 'oviti, zaviti' (Grimm 1854–1971), ki je izpostavljala, da ima žival eno uho zavito, ukrivljeno ipd.

cvrček

ESSJ *cvrček*, s.v. *smrček*, *svrčati*

cvrček m, g -*čka* 'žuželka iz družine murnov, ki živi po starih hišah, Acheta domestica': v zidu je *cvrčal cvrček* (zool. – SSKJ); redko 'murnu podobna žuželka blede rumenkaste barve; čriček': v *vinogradih so peli kasni cvrčki* (SSKJ), *cvrček*, g -*čka* 'die Grille (gryllus)' (Pleteršnik), *cverček* 'murnič, murniček, sverček, čerček, čirčevce, božji volek, svirček, Grillchen' (Cigale 1860 s.v. *Grille*), *čvrčki* m pl 'murni, *Gryllus*' (Erjavec 1875: 363), *veliki cverček* m 'die Manna-Cicade oder Singzirpe, Cicada orni' (Erjavec 1864: 117), *cverček* 'Grille' (Janežič 1851); po retrogradni asimilaciji č : č ← c : č **čvrčak** m, g -*čka* 'cvrček, muren' (Pleteršnik), *čverček* 'čerček, Grille' (Janežič 1851); z asimiliranim vzglasjem *cvr-* v *cr-* **cerček** m 'cverček, Grille' (Janežič 1851) [črčak] in po retrogradni asimilaciji č : č ← c : č **čfčak** m, g -*čka* 'cvrček' (Pleteršnik), *čerček* 'Grillchen' (Cigale 1860 s.v. *Grille*), *čerček* 'Grille' (Janežič 1851), v 19. st. *zherzhik* 'die Grille' (Jarnik 1832: 216), *zherzhik* 'die Grille' (Murko 1833a: 751), onimizirano v *cg* Črček (ZSSP).

- Ⓔ 18. st.: *zverzhik*, *Meerzeifig*, *Graspatz* propter ejus cantum ita dicta avis a *zverzhim* (Pohlin 1792); 19. st.: *zverzek* 'mórska konoplíhiza, mórski zisek, mórski zájsek, mórski grábez, Linarius ruber, Leinfink' (Freyer 1842: 21), verjetno napaka za pričakovani zapis **zverzhik*.

Psln. dial. **cvrččak* m 'murnom podobna žuželka';

- = hrv., srb. *cvrčak*, g -*čka* 'cicada, gryllus' (Karadžić 1818; ARj), tudi 'fringilla spinus' (ARj), po asimilaciji č : č ← c : č hrv. kajk. *čvrčak*, g *čvrčka* 'cicada' (RKDI), v Korčuli

čvrčak 'isto' (RK 2008), blg. *cvrččbkb* 'Gryllus domesticus' (Gerov 1895–1908), č. *cvrček* 'cvrček, čriček, muren', slš. *cvrček*;

< psl. dial. **cvrččbkb* m 'murnom podobna žuželka';

entomonim je po ekspresivizaciji vzglasja nastal iz prvotnega **svrččbkb*, ki se potrjuje v sln. dial. *svrččak* m, g -čka 'cvrček, die Grille' (pkm. – Pleteršnik), csl. *sverček* 'cicada' (Miklošič 1862–1865), blg. *svrččbkb* 'Gryllus domesticus' (Gerov 1895–1908), r. *sverčók*, g -čká 'cvrček', str. *svrččbkb* 'isto' (Sreznevskij 1893–1903), stč. *svrček* (MSS), slš. *svrček*;

ker se ob psl. **svrččbkb* potrjuje tudi psl. **svrččb* m = r. dial. *sverčb* 'Gryllus' (Dalb 1955), p. *świercz* 'cvrček', gl. *šwjerč* 'Grylle', dl. *šwjerč* 'isto', je **svrččbkb* verjetno dem iz **svrččb*.

- Ⓔ Primarno psl. **svrččb* m 'gryllus' je nomen agentis na *-īb < *-īo-s tipa **uod'b* m 'vodja' iz psl. **svrččāti* 'brenčati, šumeti ipd. (o žuželkah)' (Vasmer 1986–1987: III:575; Bezljaj ESSJ: I:70; SP: II:100, 99s.; Schuster-Šewc 1983–1996: 1487; Snoj v Bezljaj ESSJ: III:354), pri čemer se je v jezikih, ki so ohranili glagolsko predlogo, entomonim paralelno z njo v vzglasju fonetično usklajeval.

- Ⓓ^{BD} Psl. **svrččāti* 'brenčati ...' →^{NOMEN AGENTIS} psl. **svrččb* m 'gryllus' (= p. *świercz*)

→^{DEM NA} *-bkb **svrččbkb*

→ psl. dial. **cvrččbkb*

sln. **svrččak* →^{POKNJŽBA}

→^{ASIM} č : č ← c : č

→^{ASIM} cr- ← cvr-

→^{ASIM} č : č ← c : č

→^{*sm- ← *su-} jslov. **smrččbkb*

▷ *smrček*³ ▷ *svrčak*

sln. *svrček*;

→ sln. *svrčak*;

sln. *cvrček*;

→ sln. *čvrček*;

→ sln. *crček*;

→ sln. *črček*;

sln. *smrček*³.

Č

čača

ESSJ čača

čača f 'zvezdogled, Uranoscopus scaber' (Gradivo SSKJ; ESSJ: I:71).

Isln. knjiž. *čā:ča f 'zvezdogled, Uranoscopus scaber' (20. st.).

- ⇒ hrv. *čača* f 'Uranoscopus scaber' (Bezljaj ESSJ: I:71), *čāča* 'isto' (Jurišić 1973), *čača*, *čaće*, *čač* (Vinja 1986: I:118s.) ⇔ it. ben. *chiachia* 'Uranoscopus scaber' (Boerio 1867) [čača].
- Ⓔ Nejasno (Vinja 1986: I:119). It. velj. *čača* 'Uranoscopus scaber' (Bartoli 1906: I:176) odraža it. ben. obliko, morda s posredovanjem hrv. Sodobna terminološka oznaka za te ribe je *morski zvezdogledi* m pl 'manjše morske ribe z oglati glavo in na teme pomaknjenimi očmi, Uranoscopidae' (zool. – SSKJ) (► zvezdogled).

čad

ESSJ č

čad m 'čadast vol' (dol. bkr. – Šašelj 1906–1909: I:246).

- Ⓙ Fem na -a dol. *čāda* 'črnikastra krava': *naša čada je trmasta* (SSKJ), *čāda* 'črnikastra ali črna krava' (Pleteršnik), *čada* 'krava dimaste barve' (Janežič 1893), rovt. tolm. *čada*

‘ime govedu’ (Erjavec, LMS 1875, 225), *čáda* ‘ime črni kravi’ (Brkini, Tolminsko – Erjavec, LMS 1882/1883, 200), črnovr. *čādq* ‘krava temne barve’ (Tominec 1964), dol. kost. *čāda* ‘črnkasta krava’ (Gregorič 2014); z istim korenem **čad*- tudi *čādē* m, g -*éta*, tudi *čāde* m, g -*ta* ‘črnkast vol’ (dial. – SSKJ), *čādē* m, g -*éta* ‘ime volu sajaste barve’ (notr., istr. – Pleteršnik), rovt. črnovr. *čēde* n, g *čēdīata* ‘volovsko ime’ (Tominec 1964), dol. kost. *čāde* m, g -*ta* ‘črnkast vol’ (Gregorič 2014) in *čādak* m, g -*dka* ‘črnkast vol’ (dol. – Pleteršnik) s fem *čādka* ‘črnkasta krava’ (Pleteršnik).

Isl. dial. *čad* m ‘čadast/dimast vol’ (bkr.).

- Prim. hrv. *čāda* ‘ime črnkasti kravi’ (Vodice – Ribarić 1940: 138), *Čade* m, g *Čādet* ‘ime volu črne barve’ (Francetić 2015), *čādonja* ‘ime volu temne barve’, *čādonja* ‘isto’ (ARj), č. *čadol’a* ‘krava, ki izgleda, kot da bi bila od sonca ožgana’ (Bartoš 1906: 42).
- ⊕ Poimenovanja za domače govedo temne, sajaste oziroma dimaste barve, ki spadajo v slov. besedno družino **čad* m ‘fumus; fuligo’ (Skok 1971–1974: I:287; Bezljaj ESSJ: I:71), so bila vsaj deloma tvorjena iz homonimnega adj **čad*, ki je po konverziji lahko nastal iz subst **čad* m ‘fumus, fuligo’ (SP: II:106; Furlan, MiklBicent 2013: 253), toda sln. bkr. *čādava* f ‘čadasta krava’ (Šašel 1906–1909: I:246) temelji na adj *čādav*, f -*a* ‘sajast’ iz subst *čād* m ‘dim, saje’. Tudi *čādāna* f ‘koza zagorele dlake’ (Pleteršnik), rovt. tolm. *čādana* ‘ime kozi’ (Temljine – Kenda 1926), *čādāna* ‘ime kozi zagorele dlake’ (Podmelci, sodobno Podmelec – Erjavec, LMS 1875, 223) je ob upoštevanju enako tvorjenega sln. *Trákana* ‘koze ime’ lahko neposredno tvorjeno iz substantiva. Podobno besedotvorno razmerje se odraža v primor. kraš. *čāadow* ‘reif (von Haselsnüssen)’ (Štrekelj 1887: 452) ob *čādan* ‘dozorel lešnik’ (Podmelci, sodobno Podmelec – Erjavec, LMS 1875, 223).

čādana → čad

ESSJ s.v. *čād*, *Trákana*

čādaš → čadež

ESSJ 0

čādava → čad

ESSJ 0

čāde → čad

ESSJ s.v. *čād*

čādek → čad

ESSJ s.v. *čād*

čadež

ESSJ 0

čadež m ‘ime vola sajaste barve’ (Pleteršnik), *čadež* ‘vol dimaste barve’ (Janežič 1893).

Isl. dial. *čadež* m ‘vol sajaste/dimaste barve’.

- ⊕ Verjetno tako kot *čādīn* (► čadin) s suf -*ež* < *-*ežb* (Bajec 1950: 118) substantivizirano iz psl. adj **čad*, ki je po konverziji lahko nastal iz subst **čad* m ‘fumus, fuligo’ (SP: II:106; Furlan, MiklBicent 2013: 253). Zaradi maloštevilnega primerjalnega gradiva ni mogoče zanesljivo ugotoviti, ali je rovt. tolm. *čādaš* f poleg *čādež* f ‘ime kozi’ (Temljine – Kenda 1926) s sekundarnim ženskim slovničnim spolom pod vplivom denotata ženskega naravnega spola treba izvajati iz iste besedotvorne predloge, prim. še hrv., srb. *čādeša* ‘ime kozi temne barve’ (ARj).

čadin

ESSJ s.v. *čād*

čādīn m ‘vol sajaste, črne barve’ (Pleteršnik), *čādīn* ‘vol dimaste barve’ (Janežič 1893); *čādīn* ‘ime črnemu volu’ (Brkini, Tolminsko – Erjavec, LMS 1882/1883, 200).

Isl. dial. **čādīn* m ‘vol sajaste/dimaste barve’.

- Prim. enako hrv. *čādīn* m ‘ime črnkaste gola’ (Vodice – Ribarić 1940: 138); < **jslov.** (sln.-hrv.) **čādīn* m ‘vol, ki je take barve kot **čad*, tj. dim, saje’.
- ⊕ Ker so subst na -*in* v slovenščini lahko tudi izpridevniški (Bajec 1950: 47), je možno, da je bila ta oznaka enako kot vsaj nekatere druge slovenske s korenem **čad*- tvorjena

iz adj *čadъ, ki je po konverziji nastal iz subst *čadъ m ‘fumus, fuligo’ (SP: II:106; Furlan, MiklBicent 2013: 253).

čajca

ESSJ s.v. čajka, kâvka

čajca f ‘močvirska ptica z meketajočim glasom v času parjenja; kozica’: *Svete in nedotakljive so bile samo tri ptice: lastovka, štoklja in grlica ... celo čajce so spadale mednje, čeprav ne vem, zakaj* (dial. (M. Kranjec) – SSKJ), čajca ‘neka povodna ptica’ (štaj. – Pleteršnik).

Isln. dial. *čā:īica f ‘kozica, Gallinago gallinago’, po redukciji čajca ‘isto’ (kor., štaj.).

- ⑤ Sln. ornitonim za močvirsko ptico z meketajočim glasom v času parjenja je korensko soroden s slov. ornitonimom za galeba v r. čajka ‘galeb’ (⇒ blg. čajka ‘isto’), ukr. čajka, br. čajka, slš. čajka in z ornitonimom za pribo, Vanellus vanellus v r. dial. čajka ‘pribo’, ukr. čajka ‘isto’, p. czajka, czaja, č. čejka (toda gl. ščejca < *ščawica – Schuster-Sewc 1983–1996: 1413), ki jih je treba izvajati iz psl. ornit *čāja, to pa je verjetno leksikalizirana onomatopeja *kē, ki je posnemala oglašanje teh ptic (Vasmer 1986–1987: IV:311s.; Bezljaj ESSJ: I:72; SP: II:108). Blažek, RS 55, 2005, 53 zaradi let. kaīja ‘Sturmmöwe (larus canus)’ sklepa o pide. izvoru teh ornitonimov, čeprav se v Mühlenbach, Endzelin 1929–1932: I:132 ta let. ornitonim razlaga, da je izposojenka iz neke livijske predloge, ki ji ustreza fin. kaija.

▷ čajka

čajka

ESSJ čajka, s.v. kábeb

čajka f ‘galeb’: čajke kričijo nad morjem (knjiž. – SSKJ), čajka ‘galeb’ (Pleteršnik).

Isln. knjiž. čajka f ‘galeb’ (19. st.).

- ◁ r. čajka ‘galeb’, kar je tako kot ukr. čajka ‘galeb’, p. czajka ‘Vanellus vanellus’, č. čejka ‘isto’ fonetično razvito iz *čajbka f kot izpeljanke iz ornit *čāja = p. dial. czaja ‘Vanellus vanellus’ (Bezljaj ESSJ: I:72; Vasmer 1986–1987: IV:311; SP: II:108).

Navedba v Pleteršnikovem slovarju, da je čajka kot slovenski ornitonim navedena že v Cigaletovem slovarju, ni ustrezna, ker ob iztočnici Meve Cigale 1860 navaja le slovensko pomensko ustreznico tonovščina in »russ. čajka«.

► čajca

čamalak

ESSJ 0

čamalâk m ‘bramor’ (panon. pkm. (Gornji Senik) – SLA).

Isln. dial. čamalâk m ‘bramor, Gryllotalpa gryllotalpa’ ← ‘čmrlj, Bombus’ (pkm.).

- ⑤ Ker je v govoru Gornjega Senika beseda homonimna s čama'la:k ‘čmrlj’ (Bajzek Lukač 2009 s.v. čemelak), čamalâk ‘isto’ (Mukič 2005), je to osamljeno poimenovanje za bramorja verjetno nastalo po prenosu z gornjeseniškega poimenovanja za čmrlja.

► čemelak

čamer

ESSJ čámer, s.v. mûnda

čámər m, g -mra ‘bik’ (Kranjska, Saleška dolina, Pohorje), npr. čamer je vladar med govejo živino (Pleteršnik).

- ① Izpeljanka na -ina čamrína f ‘die Stierhaut’ (Pleteršnik), čamerina ‘bivolina, Büffelhaut’ (Cigale 1860).
- ② Ničto onimizirano v cgn Čamar, Čamer (ZSSP).

Isln. dial. *čā:mər m ‘bik’.

- ⑤ Nejasno. Bezljaj ESSJ: I:72 je opozoril na možno povezanost s csl. čamъri m pl ‘animal quoddam’ (Miklošič 1862–1865) = str. čamъri ‘?’, Брашно многоje različno: tetera ...,

dičina, čam̃ri, t̃rtove (Sreznevskij 1893–1903). Genetična povezanost s sti. *camara-* m ‘Bos grunniens’, o kateri sta pisala Trstenjak in Perušek (citirano po Bezljaj ESSJ l.c.) kljub Bezljaju 2003: 610 ni verjetna (Mayrhofer 1992–2001: III:180). V ESSJa: 4:15 se dvomi v povezanost s sl. oz. str. *čam̃ri*. Navedba v ESSJ l.c., da zoonim potrjuje tudi Pohlinov slovar, je napačna.

čampa

ESSJ 0

čampa f ‘težka, debela kokoš’ poleg *č̣o:mpa* ‘isto’ (dol. kost. – Gregorič 2014).

Isln. dial. ? f ‘težka, debela kokoš’ (dol.).

- ⊕ Nejasno. Morda se apelativ ohranja v cgn *Čampa* (ZSSP).

čampelj

ESSJ čampelj

čampelj m, g -*plja* ‘podgana’ (Kras – Pleteršnik).

Isln. dial. **ča:mpəl* m ‘podgana’ (kraš.).

- ⊕ Nejasno. Bezljaj ESSJ: I:73 je upravičeno dvomil v genetično povezanost s *čampi* m pl ‘mačji kremplji’, prav tako ni mogoče prepoznati nobene pomenske povezanosti s sln. homon *čampelj*, g -*plja* ‘bingljajoč kožnat izrastek pod puranovim kljunom’, tudi ‘smrkelj’ in ‘moški spolni ud’ (SSKJ; Gradivo SSKJ).

čamurča

ESSJ čamurče, s.v. gäms

čamúrča f ‘chamois’ (primor. rez. – Steenwijk 1992; Steenwijk, SJ/SLS 3, 2001, 115).

Isln. dial. **ča:m̃o:rča* f ‘gams, Rupicapra rupicapra’ (rez.).

- ⇒ rom. **čamorcia* ‘gams’, prim. brez palataliziranega vzglasja port. *camurça* f ‘gams’, it. kalabr. *camòrcia* ‘gamsovo usnje’ < rom. **kamorcía* ‘gams; gamsovo usnje’ (Bezljaj ESSJ: I:138); povezavo tega rom. zoonima s pozno lat. *camōx*, g -*ōcis* ‘gams’ je prek rom. **kamocē* mogoče utemeljiti z vplivom rom. sin **kaprū* ‘kozel, caper’, kar je dalo rom. **kamo-r-cē*, in v ženskem spolu substantiviziranega adj **kamo-r-c-ia* ‘gamsova (koža); gams’; rom. osnova **kamo-*, ki jo potrjuje šp. *gamo* ‘damjak’, je predroman-skega, tj. substratnega izvora, prim. bask. *gama* ‘gams’ (Battisti, Alessio 1950–1957: 705). Osnova **kamōrkjo-* oz. **kamurkjo-*, ki jo ima Bezljaj ESSJ l.c. za predromansko, je romanska.

čančica

ESSJ 0

čánčica f ‘die Herzmuschel (cardium)’ (Pleteršnik), *čančica* ‘vrsta morske školjke, Cardium’ (Erjavec 1875: 386).

Isln. knjiž. **ča:nčica* f ‘srčanka, Cardium’ (19. st.).

- ⇒ hrv. *čančica* ‘Herzmuschel (Cardium)’ (Šulek 1860).
- ⊕ Nejasno. Zaradi -č- povezanost s hrv., srb. *čànak* m, g -*nka* ‘zdjela, scutula’ (ARj) ni verjetna.

čaplja¹

ESSJ s.v. trâplja

čâplja f ‘štorklji podobna močvirska ptica’: *čaplje letijo v dolgi vrsti* (SSKJ); *siva čaplja* (zool. – SSKJ), *čaplje* f pl ‘Ardeidae’, *siva čaplja* f ‘Ardea cinerea’, *rjava čaplja* ‘Ardea purpurea’, *čopasta čaplja* ‘Ardea ralloides’, *mala bela čaplja* ‘Egretta garzetta’, *ponočna čaplja* ‘kvakač, Nycticorax nycticorax’ (CZŽ 1997: 34s.), *čâplja* ‘der Reiher (ardea)’ (Pleteršnik), *čaplje* f pl ‘Herodii’, *čaplje* ‘Ardea’, *siva čaplja* f ‘Ardea cinerea’, *bela čaplja* ‘Ardea egretta’ (Erjavec 1875: 308, 309), *siva čaplja* ‘der gewöhnliche Fischreiher, Ardea cinérea’, *bela čaplja* ‘v južnih krajih in tudi na spodnji Donavi živeča čaplja’ (Erjavec 1864: 59), *čaplja* ‘Reiher (Ardea, insbef. cinerea)’, *čaplja* ‘rako-jedka, Krabbenfresser (Ardea caerulea)’ (Cigale 1860), *čaplja* ‘Reiher’ (Janežič 1851);

rovt. tolm. *č̌a:pľa* ‘čaplja’ (Čujec Stres 2010–2014), panon. pkm. *č̌apla* ‘čaplja’ (Novak 1996), toda ekspr. *č̌apla* ‘okončina’ (Bajzek Lukač 2009).

Ⓣ Panon. pkm. izpeljanka *č̌aple*, g -na ‘neroda’ (Bajzek Lukač 2009).

Ⓜ 16. st.: *zhapla* ‘Raiger, Reiger, Storck, ardea, ciconia’ (Megiser 1592); 17. st.: *zhapla* ‘*ſhtorkla, velika tyza, ciconia*’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *zhapla* ‘Storch, ciconia’ (Pohlin 1781), *zhapla* ‘*ſhtorkla, ragar, vezhi ribizh, Reiger*’, ‘*ſhtrok, ſhterk, ſhtorkla, Storch*’ (Gutsman 1789); 19. st.: *zhaplja* ‘der Storch’ (Jarnik 1832: 135), *zháplja* ‘(ein Sumpfvogel) der Reiher’ (Murko 1833a: 747), *zháplja* ‘Ardea, Reiher’, *ſiva zháplja* ‘*ſivi rangar, wind. ragar, Ardea cinerea, grauer Reiher*’, *rujáva zháplja* ‘*ſhtrambila, Ardea purpurea, Purpureiher*’, *mala zháplja* ‘*mali rángarzhik, Ardea minuta, kleiner Reiher*’, *podgavre zháplja* ‘*pódgavra, beli rángarzhik, Ardea garzetta, kleiner Silberreiher*’, *bela zháplja* ‘*velki beli rángar, velki shabagolt, Ardea alba, großer Silberreiher*’, *ruména zháplja* ‘*buntek, Ardea comata, Rallenreiher*’, *bóbnarza zháplja* ‘*bubnarza, ponózhni vran, povódni bóben, netezhnik, nozhni kluk, Ardea stellaris, Rohrdommel Reiher*’, *prava zháplja/zháplja* ‘*kavranozh, wind. kavran, krampazh, Ardea nycticorax, Nachtreiher, russ. kvaka*’ (Freyer 1842: 29–30).

Ⓞ Prek vzdevka, verjetno za človeka z dolgimi nogami, ničto onimizirano v cgn *Čapla* (ZSSP).

Psl. **čāpl’a* f ‘ardea’, deloma ‘ciconia’;

• = hrv., srb. *čāplja* ‘ardea’, hrv. tudi ‘ciconia’, mak. *čapja* ‘ardea’, blg. *čāplja* ‘isto’, r. *cāplja*, toda dial. *čāplja*, ukr. *čāplja*, br. *čāplja*, p. *capla*, č. dial. *čapla*, gl. *čapla*, dl. *capla*;

< **psl.** **čāp’a* f ‘ardea’.

Ⓟ Psl. **čāp’a* f ‘ardea’ je tako kot **čāpa* ‘ardea’ = hrv., srb. *čāpa* ‘isto’, mak. *čapa*, blg. *čāpa* (Gerov 1895–1908) nomen agentis na **-ia* oziroma **-a* iz **čapati* impf, verjetno v pomenu ‘grabiti’, ker je čaplja roparska ptica, čeprav ni izključeno, da v pomenu ‘čofotati, brodit po vodi’, ker je dolgonoga čaplja močvirska ptica (Klepikova, VSIJa 5, 1961, 160ss.; SP: II:111s.; ÈSSJa: 4:19s.). R. in p. primer z vzglasnim *c*- kažeta na vpliv sinonimnega glagola **capati* = r. *cāpatb* ‘grabiti’ = p. *capac* ‘isto’, kar je lahko le formalno s *c* ekspresivizirana varianta k **čapati* (o vlogi psl. neofonema *c* kot formalnega ekspresivizatorja Furlan 2016: 95s.), čeprav se v ÈSSJa: 3:171s. dopušča možnost njegove prvotne fonemske podobe **tapati*.

Zslov. primeri z *-l-* odražajo arhaično fonetično stanje, prim. Borys 2005: 90.

Ⓛ^{BD} Psl. **čapati* ‘grabiti’/‘po vodi brodit’

→ psl. **čāp’a* f ‘ardea’

→ PRENOS ‘krava’

→ DEM NA -ica ‘mala bobnarica’

sln. *čaplja*¹;

→ sln. *čaplja*²;

→ sln. *čapljica*.

▷ čaplja² ▷ čapljica

čaplja²

ESSJ 0

čāplja f ‘ime kravi’ (rovt. tolm. (Temljine) – Kenda 1926).

Isl. dial. **č̌a:pl’a* f ‘ime kravi’ (tolm.).

Ⓟ Osamljeno, a gotovo onimizirano na podlagi vzdevka, ki je kravo, verjetno zaradi dolgih nog, primerjal z dolgonogo čapljo.

► **čaplja**¹

čapljica

ESSJ 0

čāpljica f ‘močvirska ptica golobje velikosti s črnim perjem po hrbtu, Ixobrychus minutus’ (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *čâpljica* f ‘mala bobnarica, *Ixobrychus minutus*’ (20. st.).

- Ⓔ Ornitonim je bil tvorjen z dem na *-ica* iz ornit *čâplja* ‘ardea’, ker sta ptici podobni in zato uvrščeni tudi v isto družino čapelj (*Ardidae*), le da je čapljica od čaple manjša skoraj za polovico.

► **čaplja**¹

čarbon → garbon²

ESSJ 0

čavperica

ESSJ 0

čauperca f ‘Haubenmeife’ (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *zhaupërza* ‘zhópasta seníza, shápelza, *Parus cristatus*, Haubenmeife’ (Freyer 1842: 19).

Isln. dial. **č̌a:ɥparica* f ‘čopasta sinica, *Parus cristatus*’;

zaradi sln. sin *čôparica* je **č̌a:ɥparica*, po redukciji neakcentuiranih zlogov **č̌aupërca* gotovo nastalo z diftongizacijo *ô* v *au*. Ker se arealno najbližji dial. refleks za prvotno sln. *ô* potrjuje v panon. pkm. *tâur* m, g *tâura/torá* ‘dihur’ (Mukič 2005) < sln. dial. **tôr* < **ďbhor*‘b, ornitonim lahko izvira s tega dial. območja.

► **čoparica**¹

čavrul

ESSJ 0

čavrúl m ‘*Cervus capreolus*, gams’ (primor. ter. – Merkù GSTN).

Isln. dial. *čavrúl* m ‘gams, *Rupicapra rupicapra*’ (ter.).

- ⇨ furl. *ciavrùl* ‘srnjak’ (NP) < lat. *capreolus* ‘srnjaček’, kar je dem h *capreus* m ‘srnjak’, *caprea* f ‘srna’.

- Ⓔ Terska izposojenka neposredno iz furl. predloge, ki označuje le srnjaka in ne gamsa, je šele v slovenščini začela označevati gamsa. Transzoonimizacijo je verjetno spodbudila sinonimija med *divja koza* ‘gams’ in *divja koza* ‘srna’ (► *divja koza*¹, ► *divja koza*²) na zahodnem območju, prim. primor. nad. *kozà ta dùja* ‘gams’ (Marsin/Mersino – Rigoni, Salvino 1999), *dùja kozà* ‘isto’ (Skale/Scale – Rigoni, Salvino 1999), ter. *ta dùjja kozà* (Merkù GSTN), briš. *dùja koza* (Erzetič 2007), toda primor. ter. *dùjə kozə* Apl ‘srna’ (Spinozzi Monai 2009: 415), kor. podjun. *dùjja kùôza* ‘srna’ (Libeliče – SLA).

čebak

ESSJ 0

čebak m ‘črnoglavka, penica, katere samec ima črno glavo’ (dol. kost. – Gregorič 2014).

Isln. dial. *čebak* m ‘črnoglavka, *Sylvia atricapilla*’ (kost.).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno.

čebela

ESSJ *čebēla*, s.v. šunik

čebēla f ‘žuželka, ki daje med in vosek’: *čebele brenčijo, letajo, nabirajo med* (SSKJ); *italijanska čebela* ‘čebela z zadkom rumenkaste barve, *Apis mellifica ligustica*’, *ciprska čebela* ‘čebela rumene barve, *Apis mellifica cypria*’, *kranjska čebela* ‘čebela sivkaste barve, *Apis mellifica carnica*’ (zool. – SSKJ), v čebelarstvu *dolgorilčna čebela* ‘čebela, ki ima dolg rilček’, *pašna čebela* ‘odrasla čebela, ki leta na pašo’ (SSKJ), *čabēla* ‘die Biene; die Honigbiene (*apis mellifica*)’ (Pleteršnik), *čbela* ‘Biene’ (Janežič 1851); kor. zilj. *čbēva*, g *čbēle* ‘čebela’ (Rateče – RS 2015), primor. istr. *žbjela* ‘čebela’, *trn ued žbjele* ‘čebelje želo’ (Jakomin 1995), rovt. črnovr. *čēbiāḷq* (Tominec 1964), gor. *žbē:la* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *čēbiēla* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *ž'be:la* (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *čē'be:la* (Weiss 1998).

- Ⓔ Dem na *-ica* *čbēlica* ‘Bienchen’ (Janežič 1851), v 17. st. *zhibeliza* ‘apes, apicula’ (Kas-telec, Vorenc 1680–1710), v 19. st. *zhebēliza* ‘das Bienchen’ (Murko 1833a: 748); no-

Č

men actoris na *-ar* < **-arʷ čebelár* m, g *-ja* 'kdor goji čebele': na stara leta je bil čebelar (SSKJ), v 18. st. *zhebelâr* m, g *-ja* 'Bienenwarter, apiarius' (Pohlin 1781); nomen loci na *-nik* < **-bn-ikʷ čebelnjak* 'čebelnjak' (zastar. – SSKJ), v 17. st. *zhibelnik* 'alveare, alvearium' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), nomen loci na *-njak* < **-bn-'akʷ čebelnják* (SSKJ), v 17. st. *zhibelniak* 'apiarium' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *zhebelnâk* 'volnak' (Pohlin 1781).

- Ⓘ 16. st.: *zhibele* 'Beynen, Imen, apes' (Megiser 1592); 17. st.: *zhibela* 'apis' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *zhèbela* 'Biene, apis' (Pohlin 1781), *zhebela* 'buzhela, Biene' (Gutsman 1789); 19. st.: *zhebela* 'die Biene (Apis melifera. Linn.)', *zhebela* 'bzhela' (Murko 1833a: 748, 788).

- Ⓢ Verjetno prek vzdevka za marljivega, delavnega človeka onimizirano v cgn *Čebela* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 136).

Psln. dial. **čabēla* f 'apis' ← **bāčēla* 'isto';

dial. variante tipa *žbēla* so bolj verjetno posledica kasnejše redukcije iz sln. *čabēla* in ne predstavljajo sočasnega obstoja s **čabēla*; dial. variante tipa *čvēla* kažejo na razvoj iz spirantizirane predloge **čabēla*; ker je ob **čabēla* f 'apis' za prvotno slovenščino treba predpostaviti sočasni obstoj variant **bāčēla* in tudi **pčēla* z enakim konzonantnim zaporedjem *b : č*, ki ga potrjuje večina drugega slovanskega gradiva, je verjetno, da je **čabēla* po premetu konzonantov nastalo iz prvotnega **bāčēla*, lahko pod vplivom vzglasja *čmēlj* 'čmrlj, Bombus terrestris', katerega feminativna tvorjenka na *-a* enako kot v sln. *čmēla* tudi v hrvaščini in ukrajinščini označuje čebelo, v češčini, slovaščini in gornji lužiščini pa še čmrlja;

- = stesl. *bāčela* 'apis', *bāčela* 'isto', hrv. srb. *pčela*, tudi *čela*, mak. *pčela*, blg. *pčelá*, *čelá*, r. *pčelá*, str. *bāčela*, *bāčela*, *bčela*, *pāčela*, *pčela*, ukr. *pčela*, br. *pčalá*, p. *pczoła*, č. *včela* < **pčela*, *čela*, slš. *včela*, *fčela*, *pčela*, dl. *pczoła*, gl. *pczoła*;

< **psl.** dial. **bāčelā/bāčela* f 'apis' (SP: I:456) ← **bāčelā* z Asg **bāčelq*.

- Ⓔ Rekonstrukcijo z **b* in ne s teoretično enako možnim **b* upravičuje etimološka povezava s psl. glagoloma **bukati* oziroma **bučati* (SP l.c.), ki potrujeta tudi pomen 'brenčati (o čebelah)', prim. mak. dial. *buči* 'brenčati, šumeti (o čebeli, vetru, vodi)' (SP l.c.). Psl. **bāčela* f 'apis' je zato lahko nomen agentis na **-ela* (SP: I:109) iz psl. **bāčkāti* kot ničto-stopenjske variante k **bukati*, ki je bila tudi predloga za psl. dial. **bāčkā* 'bik, taurus' ob širše potrjenem **býk* 'isto', formalno pa ustreza lit. ornit *būkas* 'velika bobnarica, Botaurus stellaris' (Kurschat 1968–1973), kar ob ukr. *būčēn* 'osa' nakazuje, da je bil psl. glagol le deloma že pomensko specializiran na označevanje oglašanja goveda. Rekonstrukcija z **b* in primerjava s stir. *bech* 'čebela' < **bʰi-ko-* (Pokorny 1951–1969: I:116; ESJS: 2:90; Matasović 2009: 65) in korensko povezovanje z lit. *bītē* 'čebela', *bitis* 'isto' ter sorodnim sta zavrnjena v SP l.c. Machek 1968: 679 je zaradi psl. **čbmēl* m 'čmrlj, Bombus' dajal prednost rekonstrukciji **čbela*, češ da naj bi *b* odražal razvoj iz *m*.

- Ⓛ^{BD} Psl. **bāčelā* f 'apis', dial. **bāčela*

> psln. **pčēla*

> psl. dial. **pčela* → **pčela* → **čela*

→ MASK NA -ak 'čmrlj'

→ MASK NA -on 'čmrlj'

> fš ← pč

> pš ← pč

→ PRENOS 'koza'

→ psln. **bāčēla*

→ MASK NA -ič 'čmrlj'

→ APOZICIJA + POKNJIŽBA

sln. *pčela*;

sln. *čela*;

→ sln. *čelak*;

→ sln. *čelon*;

→ sln. *fčela*;

→ sln. *pčela*!

→ sln. *pčela*?

sln. *bečela*;

→ sln. *bečelič*;

→ sln. *čebela medovača*;

→ VPLIV bučati	→ sln. <i>bučela</i> ;
→ VPLIV SIN mušela	→ sln. <i>bušela</i> ¹ ;
→ *buha 'čebela' + -anec 'čmrlj'	→ sln. <i>bušanec</i> ;
→ PRENOS 'čmrlj'	→ sln. <i>bušela</i> ² ;
→ ? dial. * <i>bečula</i>	→ sln. <i>bečula</i> ;
→ *pčela × *bačela	sln. <i>bčela</i> ;
→ MASK NA -ak + POKNJIŽBA 'trot'	→ sln. <i>čebelak</i> ;
→ TVORJENKA NA -ar + POKNJIŽBA	→ sln. <i>čebelar</i> ¹ ;
nvn. <i>Bienenfresser</i>	⇒ ^K <i>čebelar</i> ² ;
psln. * <i>čabēla</i>	sln. <i>čebela</i> ;
→ VPLIV VZGLASJA čmelj, čmela	sln. <i>čvela</i> ;
→ * <i>čābela</i> > * <i>čāyela</i>	→ sln. <i>brenčelica</i> .
→ DEM NA -ica + VPLIV brenčati	

▷ čvela ▷ fčela ▷ brenčelica ▷ čebelar¹ ▷ čebelar² ▷ čebele roparice

čebela medovača

ESSJ 0

čebela medovača f 'die Honigbiene' (Pleteršnik), kar je Pleteršnik poknjižil iz *bečela medovāča* (Luiza Pesjakova, Vrtec, 1. maja 1877, VII/5: 72; Luiza Pesjakova, Vijolice 1889, vir: dLib.si).

Isln. knjiž. *čebela medovača* f 'čebela' (19. st.).

- Ⓔ Apozicija *medovača* k *bečela* f 'Apis mellifica' je nomen agentis na -ača iz denom *medovāti* -ūjem impf 'zbirati med' k *mēd* m, g *medū* 'mel' in čebelo tudi jezikovno označuje kot zbirateljico medu.

► **bečela**

čebelak

ESSJ 0

čebelák m, g -a 'čebelji samec; trot' (redko – SSKJ), *čābelák* 'trot' (Pleteršnik).

Isln. dial. **bāčelák* m 'trot' ← **bā'če:la* f 'čebela';

Pleteršnik besedo navaja po Cigaletu, a se v Cigale 1860 najde le *bčelak* 'trot, trotnica, trubec, Drohne', zato je Pleteršnikovo *čābelák* treba razumeti kot v precejšnji oziroma pretirani meri poknjiženo Cigaletovo *bčelak*. Brez preverjanja Pleteršnikovega vira je beseda prešla v sicer redko knjižno rabo in je zato predstavljena tudi v SSKJ.

- Ⓔ Trot je z izpeljanko na -ak iz **bā'če:la* f 'čebela' označen kot maskulinativ, torej 'tisti, ki je povezan s čebelo', saj obe žuželki oprasujeta.

► **bečela**

čebelar¹

ESSJ 0

čēbēlar m, g -ja 'sršenu podoben nočni metulj s krili brez luskic, Aegeria apiformis': *čebelar prezimuje kot gosenica* (zool. – SSKJ), *čēbelár*, g -ja 'sršenar (sesia apiformis)' (Pleteršnik), kar je bilo normirano na podlagi starejšega termina *bčelar* 'Sesia apiformis' (Erjavac 1875: 357), *bčelar* 'der Bienenschwärmer oder bienenartige Glasflügler, Sésia apifórmis' (Erjavac 1864: 93).

Isln. knjiž. **b'čē:lar* m 'Aegeria apiformis = Sesia apiformis' (19. st.).

- Ⓔ Ker entomonim označuje čebelam podobne metulje, je bila oznaka tudi na podlagi nlat. sestavine *apiformis* tvorjena s svojlnostno izpeljanko na -ar < *-ar'b iz *bčēla* f 'apis', kasneje normirano kot *čēbēla* 'isto'.

► **čebela**

čebelar²

ESSJ 0

čēbēlar m, g -ja 'živo pisana ptica, ki se hrani s čebelami in drugimi žuželkami, Merops apiaster' (zool. – SSKJ), *čēbelár*, g -ja 'Wespenbussard, sršenar (astur apivorus)' (Pleteršnik) = 'sršenar', toda *bčelar* 'lun sršenar, Wespennbuffard (Astur apivorus)' (Cigale

1860), kar kaže, da je bilo *čebēlar* najprej iz *čebelár* akcentsko drugače poknjiženo zaradi potrebe po razlikovanju z nomenom *actoris čebelár*, ornit *čebelár* pa skladno s knjižno normo *čebēla* ‘apis’ poknjiženo iz prvotnega *bčelar*.

Isln. knjiž. **b'čē:lar* m ‘čebelar, Merops apiaster’ (19. st.).

↵^k nvn. *Bienenfresser* m ‘Merops apiaster’, dobesedno ‘jedec čebel’.

⊕ Verjetno kalk po nvn. kompozitu, ki je bil iz dial. *bčela* f ‘apis’ (► *bčela*) tvorjen s suf *-ar* < **-ar'b* v funkciji nomena *actoris*.

Sodobno enakopomensko *čebelojēdec* m, g *-dca* ‘živo pisana ptica, ki se hrani s čebelami in drugimi žuželkami; čebelar’ (zool. – SSKJ) temelji na besedni zvezi **čebelojedi ptič*. Hrv. *pčelar* ‘legat, Bienenfraß, Bienenfresser (Merops apiaster)’ (Šulek 1860) je paralelni kalk iz iste nvn. predloge. Podobno pomensko motivacijo odraža tudi agl. *bee-eater* ‘Merops apiaster’.

► **čebela**

čebele roparice → ropar

ESSJ 0

čebelni volk

ESSJ 0

čebelni volk m ‘eine Art Wespe’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. knjiž. *čebelni volk* m ‘vrsta ose’ (19. st.).

⊕ Nejasno. Morda gre za sršenu podobnega nočnega metulja s krili brez luskic, *Aegeria apiformis* (► *sršenar*¹, ► *čebelar*¹).

► **volk**¹

čebelojedec → čebelar²

ESSJ 0

čebinklja → čvinklja

ESSJ 0

čebra

ESSJ 0

čebra f ‘ovčje ime’ (Krn – Pleteršnik) = primor. obsoš. *čebra* ‘ovčje ime’ (Krn – Erjavec, LMS 1875, 224).

Isln. dial. *čebra* f ‘ovčje ime’ (obsoš.) < **čabra* (?).

⊕ Osamljeno in nejasno. Glede na areal potrjenosti bi bilo mogoče sklepati, da se je ime prvotno nanašalo na kozo in da se v *čebra* ohranja izposojenka iz rom. *leniranega* in v vzglasju palataliziranega refleksa **čabra* f ‘koza’ < lat. *capra* ‘isto’, prim. furl. *ciàvre* z mask *ciavròn* (NP).

Sln. cgn *Čebtron* (ZSSP) lahko odraža onimizirani rom. maskulativ.

čeček

ESSJ 0

⊕ 18. st.: *zhezhek* ‘zherzhovez, gril, Grille’ (Gutsman 1789).

⊙ Morda ničto onimizirano v cgn *Čeček* (ZSSP).

Isln. dial. **čeček* m ‘muren’ (kor.).

⊕ Osamljeno. Morda s sekundarnim dial. izglasjem *-k* iz *-t* (o pojavu Furlan, Zb Orožen 2011: 46ss.) in enako z ornit *čecēt* m ‘Fringilla cannabina’ = ‘repnik, Linaria cannabina’.

► **čecet**

čecet

ESSJ *čecēt*, s.v. *čeketāti*

čecēt m, g *-ēta* ‘das Meerzeischen’ (Pleteršnik).

Psln. dial. **čecet* m ‘Fringilla cannabina’ (Bezljaj ESSJ: I:76) = ‘repnik, Linaria cannabina’.

- Prim. formalno enako r. *čécet*, g *-a* ‘Carduelis flammea’, ukr. *čécit* ‘vrsta ptiča’, toda *čécyk* ‘Carduelis flammea’ (Bezljaj ESSJ l.c.; Kurkina 1992: 170; SP: II:121); < **psl.** ornit **čecetъ* m ‘Carduelis flammea’ ob **čecetъka* f ‘isto’ (SP l.c.).

- Ⓔ Ornit *čēčētъ je tako kot psl. *kokotъ m ‘gallus’ ← interj *ko-ko leksikaliziran iz onomatopeje *če-če, ki je posnemala oglašanje ptiča (Bezljaj ESSJ I.c.; ÈSSJa: 4:33s.; SP I.c.; vsi s starejšo literaturo).

▷ čēček

čečuga

ESSJ 0

čečuga f ‘Sterlet (riba)’ (Janežič 1851).

Isl. knjiž. čečuga f ‘kečiga, Acipenser sturio’ (19. st.).

- Prim. enako hrv. čečuga ‘Acipenser ruthenus’ (Hirtz 1928–1956: III:76), ukr. čečúga ‘isto’ (Grinčenko 1907–1909), p. dial. czechuga ‘kečiga’ (Karłowicz SGP); < **psl.** dial. *čečuga f ‘Acipenser’; z ujevskim vokalom tudi romun. căciúgă ‘Acipenser ruthenus’ (Tiktin 1903–1925).

- Ⓔ Če je v odnosu do slov. sin *kečiga nastanek vzglasnega *č- mogoče povezovati s psl. palatalizacijo, ostaja nejasno razmerje med izglasjem -iga : -uga. Zaradi pozne pisne potrjenosti je bil sln. ihtionim verjetno izposojen.

► kečiga

ček

ESSJ 0

ček m ‘Bergfink’ (Janežič 1851).

- Ⓙ Strukturna tvorjenka na -elj < *-l’b čekel m ‘Bergfink’ (Janežič 1851), v 18. st. zhekel ‘ikeviz, zhek, Ickewitz, Vogel’ (Gutsman 1789), v 19. st. zhekel ‘pinósha fhinkovez, pinósh, ikavz, níkovez, wind. vikeza, zhek, Fringilla montifringilla, Bergfink’ (Freyer 1842: 20 z oznako wind.), onimizirano v cgn Čekl (ZSSP).
- Ⓘ 18. st.: zhek ‘vikeza, zhekel, Ickewitz, Vogel’ (Gutsman 1789); 19. st.: zhek ‘pinósha fhinkovez, pinósha, ikavz, níkovez, wind. vikeza, zhekel, Fringilla montifringilla, Bergfink’ (Freyer 1842: 20 z oznako wind.).
- Ⓢ Morda onimizirano v cgn Ček (ZSSP).
- Isl.** dial. ček m ‘pinoža, Fringilla montifringilla’ (kor.) z dial. tvorjenko čekelj m ‘isto’ < *čekol’b.

- Ⓔ Osamljeno. Verjetno korensko povezano s sln. čeketáti -ām/-ěčem impf ‘oglašati se z glasom ček’, srake čeketajo, ‘žvrgoleti’ (Pleteršnik) < *ček-ŷta-ti, v katerem je *ček enako kot *če-če (► čēčet) verjetno onomatopeja, ki posnema oglašanje ptičev, prim. lit. ornit kekūtis ‘Motacilla trochilus’ (Bezljaj ESSJ: I:77; Kurschat 1968–1973). Ni pa mogoče popolnoma izključiti možnosti, da sln. kor. ček ‘pinoža, Fringilla montifringilla’ odraža zapis za izvorno reducirano kračino ð v ornit *čĭk m ‘Fringilla’, ki se ekspresivno nazaliziran ohranja v kor. obir. čí:jq ‘Fink’ (Karničar 1990) ← *čĭnk.

► čink

čela

ESSJ s.v. čebēla

čēla f ‘čebela’ (vzh. štaj. – Pleteršnik); primor. ter. cēla ‘ape, čebela’ (Spinozzi Monai 2009: 104), čēla, čēla reína ‘matica’ (Merkù GSTN), panon. prleš. čē:la ‘čebela’ s subst čellar m ‘čebelar’, čellarstvo ‘čebelarstvo’, adj čē:li:ji ‘čebelji’, čē:li:jak ‘čebelnjak’ (Rajh 2010).

- Ⓘ 17. st.: cella ‘chmela, ape’ (Alasia 1607) [čela]; 19. st.: zhēla ‘bzhēla’ (Murko 1833a: 749), čēla ‘čebela’ (večkrat v Dajnko 1831).

Isl. dial. *čē:la f ‘čebela, Apis’ (primor., štaj.) < *bḥčēla;

- = hrv., srb. dial. čēla ‘čebela’, hrv. kajk. čelà ‘isto’ (RKDI), blg. dial. čelá, slš. dial. čēla, dl. coła, gl. čēla (citirano po SP: I:456); < **psl.** dial. *bḥčelā/bḥčēla f ‘apis’; prek *učēla in *pčēla, prim. ter. wčēla ob rčēle Apl (Spinozzi Monai 2009: 487, 181), fonetično razvito iz prvotnega psl. *bḥčelā f, Asg *bḥčelq ‘apis’.

► bečēla ▷ čelak ▷ čelon

ESSJ 0

čelak

čelak m 'trof' (Dajenko, Čelarstvo, 1831, vir: IMP; Atelšek Diss. 2016: 108).

Isln. knjiž. **čela:k* m 'trof' (19. st.).

- ⓔ Medtem ko izpeljanke na *-ak* < **-ak̑* iz substantiva v pomenu 'čebela' pretežno označujejo čmrlja kot čebeljega samca, prim. panon. pkm. *fčelâk* 'čmrlj' (Turnišče v Prekmurju – SLA) (► *fčelak*), panon. pkm. *čemelâk* 'čmrlj' (Grad – SLA) (► *čemelak*), č. dial. *včelâk* 'čmrlj' (ČJA: 2:147), Dajnkov osamljeni primer kot mask na *-ak* iz *čēla* f 'čebela' (vzh. štaj. – Pleteršnik) potrjuje pomen 'trof'.

► **čela**

čeleština

ESSJ 0

čeleština f 'cinciarella' (primor. nad. – Špehonja 2012b) = 'plavček, *Parus caeruleus*'.

Isln. dial. *čeleština* f 'plavček, *Parus caeruleus*' (nad.).

- ↔ it. dial. *celestino* m 'plavček, *Parus caeruleus* = *Cyanistes caeruleus*'.

- ⓔ Za ptico je značilna velika modra lisa na glavi, ornitonim pa je bil ničto substantiviziran iz it. *celestino* adj 'moder, blede sinji' v dial. izgovarjavi.

čeljak

ESSJ 0

čeljak m 'žival s širokim čelom' (dol. bkr. – Šašelj 1906–1909: I:247).

Isln. dial. *čeljak* m 'žival s širokim čelom' (bkr.).

- ⓔ Oznaka je posesivna izpeljanka na *-jak* < **-'ak̑* iz *čelo* n 'frons' < psl. **čelō* n 'isto'.

čelon

ESSJ 0

čelōn/čelōn/čelōn m 'čmrlj, ronzone' (primor. ter. – Merku GSTN), ter. *čelōn* 'calabrone' (Spinozzi Monai 2009: 391), *čelōn* 'čmrlj' (Viškorša/Monteaperta – SLA).

Isln. dial. **čelo:n* m 'čmrlj' (ter.) ← sln. dial. **čela* f 'čebela'.

- ⓔ Z izpeljanko na *-on* iz sln. dial. **čela* 'čebela' je čmrlj najverjetneje poimenovan z ekspresivno maskulinativno tvorbo tipa *mačkōn* ← *māčka*, torej 'tisti, ki je povezan s čebelo', verjetno zato, ker je čmrlju in čebeli skupno, da oprášujeta cvetove.

► **čela**

čemela

ESSJ 0

čemēla f 'čebela' (Goriška brda – Pleteršnik); primor. briš. *čamēla* 'čebela' (arhaično – Erzetič 2007).

Isln. dial. **čamē:la* f 'čebela' (briš.);

identično s sln. dial. sin *čemēla* < **čēmela*, a z vokaliziranim polglasnikom v šibki poziciji.

► **čemela** ► *čemelak*

čemelak

ESSJ 0

čamalâk m 'čmrlj' (panon. pkm. – Mukič 2005), *čama'la:k* 'isto' (Bajzek Lukač 2009), po SLA pkm. *čemelâk* 'čmrlj' (Grad – SLA), *čamalâk* 'isto' (Križevci, Gornji Petrovci, Markovci – SLA).

Isln. dial. **čeme'la:k* m 'čmrlj' (pkm.); po vokalni asimilaciji (Ramovš 1935: 183) **čama'la:k* 'isto' (pkm.) ← sln. dial. **čamē:la* 'čebela'.

- ⓔ Z izpeljanko na *-ak* < **-ak̑* iz sln. dial. **čamē:la* 'čebela' je čmrlj najverjetneje poimenovan z maskulinativno tvorbo na *-ak* tipa *gosâk* ← *gôš*, torej 'tisti, ki je povezan s čebelo', ker jima je skupno, da oba oprášujeta cvetove.

Enako funkcijo in pomensko motivacijo odražata tudi sinonimni dial. tvorjenki na *-ar* < **-ar'b* in *-ič* < **-it'b* v panon. pkm. *čemelâr* m, g *-a* 'čmrlj' (Novak 1996), po SLA pkm.

čmelâr (Strehovci, Gorica – SLA) in kor. zilj. *čmêlč* ‘čmrlj’ (Podkloster/Arnoldstein – SLA) < **čmelič*. V to skupino dial. poimenovanj za čmrlja spadata tudi *čmelák* ‘Hummel’ (Janežič 1851) in panon. prleš. *čmêlôr* ‘čmrlj’ (Gibina – SLA) < sln. *čmelár*, le da v razmerju do zgornjega gradiva enako kot č. *čmelák* ‘čmrlj’ in *čmelár* ‘isto’ kažeta na izpeljavo iz dial. variante brez vokaliziranega polglasnika v šibki poziciji med č in m, tj. iz sln. dial. **čə'me:la* ‘čebela’.

► **čemela** > čamalak

čemelar → čemelak

ESSJ 0

čemelič → čemelak

ESSJ 0

čemerna kača

ESSJ 0

čemêrnâ kâča f ‘gad’ in ‘modras’ (panon. pkm. (Gorica) – SLA).

Isln. dial. *čemêrnâ kâča* f ‘gad/modras’ (pkm.);

- = hrv. *čemerna kača* ‘strupena kača’ poleg hrv., srb. *čemernica* ‘isto’ (Hirtz 1928–1956: I:22); < **jslov.** (sln.-hrv.) **čemerñā kača* f ‘strupena kača’.

- Ⓔ Ker sln. besedna zveza poimenuje strupeno kačo, tj. gada ali modrasa, adj *čemêren*, f -*rna* (SSKJ) nastopa v pomenu ‘strupen’, ki se potrjuje v sln. dial. *čemêrən*, f -*rna* (Pleteršnik po Cafu), pkm. *čemêren/čemerēn*, f -*rna*, tudi ‘hud, nagle jeze’ (Novak 1996), toda *čemêren*, f -*rna* le ‘jezen, hud’ (Mukič 2005), in je bil izpeljan iz sln. pkm. *čémér* ‘strup’ (Novak 1996), *čə'me:r* m ‘strup’ (Bajzek Lukač 2009), *čemér* ‘isto’ (Mukič 2005) < psl. dial. **čemerъ* m ‘strup’ fitonimičnega izvora.

čemernica

ESSJ 0

čemêrnica f ‘rdeča mravlja’ (Kranjska, štaj. – Pleteršnik).

Isln. dial. *čemêrnica* f ‘rdeča mravlja’.

- Ⓔ Osamljeno poimenovanje za rdečo mravljo je bilo s suf -*ica* izpeljano iz adj *čemêren*, f -*rna* (SSKJ), najverjetneje z dial. pomenom ‘strupen’, ker mravlje izločajo mravljično kislino, ki je za nižje organizme nevarna.

čemorad

ESSJ 0

čəmər'ət m ‘močerad’ (primor. briš. – Erzetič 2007), po SLA primor. istr. *čemorât* ‘močerad’ (Sveti Anton – SLA), notr. *čemerât*, g *čemerâda* (Sabonje – SLA), čiš. *čemerât* ‘isto’ (Podgrad – SLA), primor. briš. akcentsko drugačno *čēmerat* (Brdice v Kožbani – SLA), o akc mestu Rigler 1963: 24s. z op. 5 in Šekli 2018: 313 brez briškega areala tega dial. akc umika.

Psln. **močerād* m ‘močerad’;

po premetu prvih dveh zlogov dial. **čemorād* ‘močerad’.

► **močerad** > čomorad

čmrlj

ESSJ 0

čəmər'l m ‘čmrlj’ (primor. notr. (Planina) – SLA), rovt. horj. *čəmár'l* ‘isto’ (Logatec – SLA), črnovr. *čəmār'lj*, g -*lę* (Tominec 1964), *čəmârl* (Hotedršica – SLA), štaj. kozj.-bizelj. *čēmârl* (Planina pri Sevnici – SLA).

Isln. dial. **čə'mrlj* m ‘čmrlj’ (primor., rovt., štaj.);

identično s sln. sin *čmrlj*, a z vokaliziranim polglasnikom v šibki poziciji.

► **čmrlj**

čena

ESSJ 0

čena f ‘ein schwarzes Schwein’ (Janežič 1851).

- Ⓔ Mask na -*ek* v 19. st. *zhének* ‘ein schwarzes Schwein’ (Murko 1833a: 749).

Č

- Ⓔ 19. st.: *zhéna* ‘ein schwarzes weibliches Schwein’ (Murko 1833a l.c.).

Isln. dial. **čúna* f ‘svinja’ (?);

morda sekundarno sln. oksitonirano **čunā* > **čūnā*, po redukciji **čanā*, po akc umiku severovzhodno *čéna* (o dial. pojavu prim. Furlan, JZ 29/1, 2023, 65ss.). Z enakim koreniskim vokalom kot *čena* ‘črna svinja’ je primor. istr. interjekcija ‘*cene*, ‘*cene*, ‘*cene* ‘klic prašiču, naj se približa’ (Jakomin 1995), prvotno verjetno **čune* ‘prašič’ < **čunę* = č. *čuně* n ‘odojek’ (Jungmann 1835–1839) in s sekundarnim ekspresivnim *c-* namesto č- kot v sln. *cúrek* ‘strnjen, ozek tok tekočine’ za prvotno **čurək* ‘isto’, prim. č. *čurek* ‘curek’.

► **čuna**

čep¹

ESSJ s.v. *čep*

čep m ‘manjša sladkovodna riba z vretenastim trupom in vitkim repom, Aspro zingel’ (zool. – SSKJ), *čep* ‘Aspro zingel’ (CZŽ 1997: 294), *čep* ‘Aspro zingel’ (Munda 1926: 35), *čep* ‘Aspro’ (Erjavec 1875: 334); štaj. *čép* ‘Aspro vulgaris, Rauhbarsch’ (Zidani Most ob Savi – Erjavec, LMS 1879, 130).

Isln. dial. **čep* m ‘Aspro zingel = Aspro vulgaris’ (štaj.).

- Ⓔ Verjetno identično z ihtn *čep* m ‘potočni ostriž, Perca fluviatilis’. V drugih slov. jezikih je riba Aspro zingel = Zingel asper označena dvobesedno z jedrom *čop*, ki v slovenščini pomeni tudi ‘potočni ostriž, Perca fluviatilis’, npr. r. *francuzskij čop*, ukr. *čip ronskyj*, p. *czop francuski*.

► **čep²**

čep²

ESSJ Ø

- Ⓔ 19. st.: *zhép* in *zhóp* ‘*potokni ostréšh*, *ostréšh*, wind. *pirshelz*, Perca fluviatilis, Barfch’ (Freyer 1842: 46) [čep] in [čop].

Isln. knjiž. **čep*/‘čop m ‘potočni ostriž, Perca fluviatilis’ (19. st.).

- Ⓔ Ker je podobna sladkovodna riba Zingel asper v slov. jezikih označena z jedrom *čop*, ki je npr. v poljščini homonimen s *czop* ‘veha, čep, štor ipd.’, v ruščini pa s *čop* ‘zatič’, je možno, da je bila riba s sinonimnima substantivoma *čep* in *čop* v pomenu ‘čep, štor, zatič ipd.’ označena po videzu, a je bolj natančna motivacija za tak metaforični prenos težko prepoznavna.

▷ čep¹

čepa

ESSJ *čepa*

čepa f ‘Clupea alosa’ (Munda 1926: 39), *čepa* ‘isto’ (ESSJ: I:78), *čepa* ‘Clupea Alosa’ (Erjavec 1875: 336), *čepa* ‘Els (Clupea Alosa)’ (Cigale 1860); primor. kraš. *čiépa* ‘lojka, Clupea finta’ (Offizia 1988: 21), *č’japa* ‘čepa, Alosa fallax milotica, Alosa finta’ (Nabrežina – Cossutta 2015: 173), ‘*čepä* ‘isto’ (Križ – Cossutta 2015 l.c.), *č’japá* (Kontovel – Cossutta 2015 l.c.).

Isln. knjiž./dial. **čepa* f ‘Clupea alosa, Alosa finta’ (kraš.).

- Prim. enako hrv. *čepa* ‘alosa vulgaris’ (ARj), *čěpa* ‘Clupea finta’, *čěpa* ‘isto’ (Vinja 1986: II:224, I:382), kar je bilo enako kot sln. ihtionim izposojeno iz rom. jezikov, prim. it. ben. *chiepa* ‘Clupea alosa’ (Bezljaj ESSJ: I:78; Boerio 1867), v Izoli in Piranu *čepa* ‘Alosa fallax milotica, Alosa finta’ (Cossutta 2015 l.c.), it. trž. *cepa* ‘cheppia’ (Doria 1987), it. tosk. *cheppia* ‘isto’, furl. *cièpe* ‘Alosa communis’ (NP) < vulg. lat. **clipea* ob *clupea* (Skok 1971–1974: I:307; Doria 1987: 143).
- Ⓔ Ni jasno, ali je ihtionim izpeljanka iz lat. *clipeus* ‘okrogli ščit’ ali *clupeus* ‘isto’ (Skok 1971–1974 l.c.; Doria 1987 l.c.). Vinja 1986: I:382 zavrača Bezlajevo izvajanje sln. ihtionima iz hrv. (Bezljaj ESSJ l.c.), češ da je bolj verjetno izposojen iz furl. predloge.

Zbrano sln. gradivo kaže, da je ihtionim v slovenščino lahko prišel po dveh poteh, deloma po izposoji iz hrv., deloma pa iz it. trž.

čeper

ESSJ čepêr, s.v. kâpar, kršêlj

čepêr m 'Schafszecke (ixodes reduvius)' (primor. notr. – Pleteršnik), čeper (Cigale 1860 s.v. Zecke); primor. čepêr m 'Ixodes reduvius, Schafzecke' (Grebeni v Repentabru, Vreme – Erjavec, LMS 1882/1883, 200), istr. 'čeper 'klop' (Jakomin 1995).

- ① Denom načeperiti se pf 'prijeti se kakor klop' (Cigale 1860 s.v. Zecke).
- ② Morda onimizirano v cgn Čepar (ZSSP) s poknjženim izglasjem -er v -ar.

Psln. dial. *čepêr m 'klop, Ixodes reduvius';

- = hrv. čak. čeper m 'Ixodes reduvius' (Cres – Erjavec, LMS 1882/1883 l.c.), čeper 'isto' (SP: II:143), čepêr (Turčić 2002), čepêr (Velčič 2003);

< **jslov.** (sln.-hrv.) *čěperъ m 'Ixodes reduvius'.

- ③ Nejasno. Upoštevajoč denotat, bi bilo možno sklepati o prvotnem nomeni agentis na *-erъ k *čepiti se v pomenu 'prijeti se, zgrabiti se', prim. p. czepić się 'prijeti se, oklepati se', kot sta entomonim korensko povezovala Bezljaj ESSJ: I:78 in Kurkina 1992: 165, a je suf *-erъ praviloma denominativen (SP: II:23s.). Bezljaj ESSJ l.c. je sklepal o sorodstvu s sln. kâpar m 'majhna zajedavska žuželka, ki sesa rastlinske sokove', kar ne prepričuje (► kapar). V SP: II:143 se pri tem le jslov. entomonimu opozarja tudi na *čeperiti, kar nakazuje na njegov deverbativni izvor.

čerf

ESSJ Ø

čerf m 'Cervus elaphus, jelen/košuta' (primor. ter. – Merku GSTN).

Isln. dial. čerf m 'Cervus elaphus' (ter.).

- ⇨ furl. cêrf 'Cervus elaphus' (NP);
- to je tako kot it. cervo 'isto', frc. cerf razvito iz lat. cervus m 'jelen', kar je formalno lahko enako gr. κεράς adj 'rogat' < *k'er-H₂-u-o-s (Beekes 2010: 676).
- ③ Lat. cervus 'jelen' je izvorno ničto substantivizirani pide. adj *k'er-H₂-u-ó-s, ki se posredno v ojevski prevojni stopnji lahko ohranja v psl. subst *kōrya f 'krava, vacca' < *k'or-H₂-u-eH₂ (de Vaan 2008: 111 z nekoliko drugačno morfemizacijo).

čerič

ESSJ Ø

čerič m, g -iča 'čirič' (Pleteršnik).

- ① Strukturna tvorjenka na -ek < *-bkb čeričak m, g -čka 'čiriček' (Pleteršnik), štaj. čeriček, g -čka 'Oecanthus pellucens, Weingrille' (Erjavec, LMS 1879, 130).
- ② Prek vzdevka ničto onimizirano v cgn Čerič (ZSSP).

Isln. dial. *čirič m 'čiriček, Oecanthus pellucens';

po dial. razvoju i v e pred r sekundarno fonetično razvito v *čerič.

► čirič

čerin

ESSJ Ø

čerin m 'Ochsenname' (primor. kraš. – Štrekelj 1887: 398).

Isln. dial. *čə'ri:n m 'volovje ime' (kraš.);

pred redukcijo verjetno *čə'ri:n 'isto'.

- ⇨ furl. ciarìn adj 'ljubek' (NP), it. carino 'isto'.
- ③ Na podlagi areala potrjenosti in vzglasnega č- verjetno prvotno ljubkovalna oznaka za vola furlanskega izvora v pomenu 'ljubek', ki je bila kasneje onimizirana.

češnjarka

ESSJ Ø

češnjarka f 'die Knoblauchkröte (pelobates fusca)' (Pleteršnik), češnjarka 'vodna krašča, Pelobates fuscus' (Erjavec 1875: 329).

Č

Isln. knjiž. *češnjarka* f ‘*Pelobates fuscus*’ (19. st.).

⇐^K nvn. *Knoblauchkröte* ‘*Pelobates fuscus*’ (Schödler 1860: II:478) ← *Knoblauch* ‘česen’ + *Kröte* ‘krastača’.

- ⓔ Kalk po nvn. kompozitu, ki to krastačo, pri nas poimenovano tudi *velika rjava krota* ‘*Wasserkröte* (*Rana fusca*)’, ‘*Knoblauchkröte*’ (Cigale 1860), s temeljnim sémom ‘česen, alium’ poimenjuje po njenem značilnem vonju po česnu, ko je nemirna (Hirtz 1928–1956: I:22) ali nasploh (Schödler 1860: II:478), prim. enako motivirano agl. *garlic toad* ‘*Pelobates fuscus*’. Besedotvorno je sln. kalk fem na *-ka* iz subst. **češnjar* s pomensko podstavo ‘tisti, ki je v zvezi s česnom’ in kaže na izpeljavo iz variante **česenj*, g *-šnja* ‘česen, alium’, prim. hrv., srb. *česanj*, g *-šnja*. S sln. *češnjârka* f ‘die Knoblauchkröte’ je enako pozno potrjeno hrv. *češnjarka* ‘die Knoblauchkröte’ (Hirtz 1928–1956 l.c.), zato je bilo verjetno izposojeno iz slovenščine, prim. še hrv. sin *korutača* ‘*Wasserkröte* (*Bufo fuscus*), Knoblauchkröte’ (Šulek 1860).

češnjeva muha

ESSJ 0

češnjeva muha f ‘žuželka, ki povzroča črvihost česenj, *Rhagoletis cerasi*’ (zool. – SSKJ) s sin *češnjeva mušica* ‘češnjeva muha’ (zool. – SSKJ), *češnjeva muha* ‘*Kirchfliege*’ (Cigale 1860), toda neuveljavljeno *črešnjevka* f ‘die Kirschenfliege (*tripeta cerasi*)’, kar je Pleteršnik poknjižil iz *muha črešnovka* ‘*Tripeta cerasi*’ (Erjavec 1875: 361).

Isln. knjiž. **čę:šnjeva* ‘mu:ha f ‘*Rhagoletis cerasi* = *Tripeta cerasi*’ (19. st.).

⇐^K nvn. *Kirchfliege* ‘*Tripeta cerasi*’ (Schödler 1860: II:506) ← *Kirsch* ‘češnja’ + *Fliege* ‘muha’.

- ⓔ Kalk po nvn. kompozitu je bil tvorjen z besedno zvezo z jedrom *múha* f ‘*Fliege*’ in pos adj *čęšnjev*, f *-a* iz *čęšnja* f ‘*cerasum*’. Enako pomensko motivirano je agl. *cherry fruit fly*.
► **muha**¹

četrtač

ESSJ 0

četrtač m ‘koštrun ali vol v 4. letu starosti’ (Pleteršnik po Cafu).

Psln. dial. **četurťák* m ‘žival v četrtem letu starosti’;

- = hrv., srb. *četrťák*, g *četrťáka* ‘štiriletna žival, navadno o konju’ (Karadžić 1818), r. dial. *četrťák*, g *-aká* ‘konj ali bik v četrtem letu starosti’, ukr. dial. *četrťák*, g *-aká* ‘štiriletni konj ali bik’ (SP: II:182s.);

< **psl.** dial. **četurťák* m ‘(domača) žival v četrtem letu starosti, štiri leta stara (domača) žival’.

- ⓔ Izpeljanka na **-akъ* iz num ord **četurťrtъ(iъ)* ‘četrtri’ je bila prvotno oznaka za katero koli pojavnost, ki jo je določalo zaporedje štirih enot, kasneje pa se je deloma pomensko specializirala na označevanje domačih štiriletnih živali, zlasti konja ali bika.

četveronožec → osmonožec

ESSJ 0

četveropljučnjak

ESSJ 0

četveropljučnjak m, pl *-aki* ‘tetrapneumones’ (Pleteršnik).

Isln. knjiž. ?;

Pleteršnik navaja, da je termin naveden po Cigale 1880, a ga v tem delu ni bilo mogoče najti; ne pojavlja se niti v Cigale 1860; obstoj besede je dvomljiv.

četverorog

ESSJ 0

četverorog m, g *-rôga* ‘der Kofferfisch (ostracion)’ (Pleteršnik), *četverorog* ‘*Ostracion*’ (Erjavec 1875: 341).

Isln. knjiž. **četvero'rog* m ‘*Ostracion*’ (19. st.).

- Ⓔ Ihtionim je ničto substantivizirani kompoz adj *č^{et}verorog, f -a ‘tak, ki ima štiri roge’ in verjetno ubeseduje značilnost ribe *Ostracion cornutus*, ki ima na glavi in na zadnjem delu telesa tik pred repno plavutjo po dva rogu podobna izrastka, prim. podobno motivirana pomenska ustreznika v agl. *longhorn cowfish* in nvn. *Langhornkofferrfisch*, *Kofferrfisch* ‘*Ostracion*’ (Schödler 1860: II:482).

č^{et}veroroke opice

ESSJ 0

č^{et}veroroke opice f pl ‘die Vierhänder’ (Pleteršnik), č^{et}veroróke ‘Vierhänder, Quadrumana’ (Erjavec 1881: 11).

Isl. knjiž. *č^{et}vero’ro:ke (’o:pice) f pl (19. st.).

↔^K nvn. *vierhänder* (Grimm 1854–1971) ↔^K nlat. *quadruman* (Grimm 1854–1971).

- Ⓔ Zastareli kalk za opice, ki naj bi jim po stari percepciji drugače kot dvorokemu človeku noge enako služile kot roke.

► opica

č^{et}veroškr̥gar

ESSJ 0

č^{et}veroškr̥gar m, g -ja navadno pl ‘glavonožci z dvema paroma škrg, Tetrabanchiata’ (zool. – SSKJ), č^{et}veroškr̥garji m pl ‘Tetrabanchiata, vrsta večinoma izumrlih glavonožcev, ki imajo 4 škrge in zunanjo lupino’ (CZŽ 1997: 72).

Isl. knjiž. č^{et}veroškr̥garji m pl ‘Tetrabanchiata’ (20. st.).

↔^K nlat. *Tetrabanchiata* ‘č^{et}veroškr̥garji’, dobesedno ‘tak, ki ima štiri škrge’ ← *tetra-*, prim. gr. τετρα- ‘štiri-’, in lat. *branchiae* ‘škrge’ ↔ gr. βράγχια n pl ‘škrge’.

- Ⓔ Kalk po nlat. predlogi je bil tvorjen s svojilnostnim suf -ar < *-ar’b iz kompoz adj *č^{et}veroškr̥g, f -a, v katerem prva sestavina č^{et}vero- še nastopa v danes zastareli funkciji num card ‘štiri’. Edini živeči rod č^{et}veroškr̥garjev je *brodnik* (► brodnik).

Enako je bilo tudi *dvôškr̥gar* m, g -ja navadno pl ‘glavonožci z enim parom škrg, Dibanchiata’ (zool. – SSKJ) kot kalk po nlat. *Dibanchiata* ‘dvoškr̥garji’, dobesedno ‘tak, ki ima dve škrgi’, ↔ gr. δι- ‘dvo-’, tvorjeno po enakem sln. besedotvornem vzorcu, le da prvi člen kompoz adj vsebuje sestavino *dvo-* ‘2’.

č^{ev}elj

ESSJ 0

č^{ev}elj m ‘cipelj’ (primor. istr. – Pucer 2000: 207), v Nabrežini kraš. č^{eu}’l ‘isto’ (Godnič, SMZ 2–3, 1979, 109), č^{iev}el, pl č^{ie}u’li (Nabrežina – Cossutta 2015: 175), pod vplivom sledečega *u* in višji stopnji redukcije č[’]joul (Kontovel – Cossutta 2015 l.c.).

Isl. dial. *č[’]eu’ol m ‘cipelj’ (primor.);

verjetno pod vplivom sin *cipelj* m, g -plja izglasje prenarejeno v istr. č^{ev}elj.

- ↔ it. ben. *cièvolo* ‘Mugil’ (Boerio 1867), it. trž. *zièvolo* ‘isto’ poleg *sièvolo* (Doria 1987), v Gradežu *sievol* (Bottin 2003), furl. *cièul*, *sièul* (NP), srlat. *zevalus* (leta 1227 v Benetkah), leta 1331 v Pulju *de cevalis*, pozno lat. *cephalus* (it. knjiž. *céfalo*) ↔ gr. κέφαλος m ‘Mugil cephalus’ (Battisti, Alessio 1950–1957: 838; Doria 1987: 807).

► cipelj ▷ ševol

čiba

ESSJ 0

č^{ib}a f ‘kokoš’ (ljubk.): *naše čibe pridno nesejo*, tudi interj pri klicanju (perutnine) *čiba*, *na*, *na*, *čiba* (dial. – SSKJ), *čiba* ‘kokoš’ (dol. – Pleteršnik), *čiba* ‘Henne’ (Janežič 1851); kor. rož. čⁱ:ba ‘kura’ (Kattnig 2017), zilj. *čiba* ‘odrasla kokoš’ (Rateče – RS 2015), dol. kost. č^{ib}a ‘kokoš’ (ljubk. – Gregorič 2014), po SLA dol. jbk. č^{ib}a ‘kokoš’ (Dragovanja vas, Stari trg ob Kolpi, Predgrad – SLA).

- Ⓔ Dem na -ica č^{ib}ica ‘kokoška’ (Pleteršnik), č^{ib}ica ‘Küchlein’ (Cigale 1860), č^{ib}ica ‘Hünchen’ (Janežič 1851), kor. rož. čⁱ:bca ‘majhna kura’ (Kattnig 2017), v 19. st. *zhi-*

Č

biza ‘Hühnchen, Küchlein’ (Jarnik 1832: 134), dem na *-ka čibka* (dial. – SSKJ), *čibka* (Pleteršnik), toda dem na *-e < *-e(t-)* v funkciji označevanja mladiča v kor. rož. *čibe* ‘pišče’ (Breznica/Frießnitz – SLA), v isti funkciji dem na *-ek < *-ek* v štaj. kozj.-bizelj. *čibek* ‘pišče’ (Pišce – SLA), dem na *-ej < *-ejb* v kor. rož. *či:bej* ‘piščanček’ (Kattinig 2017), kar se onimizirano verjetno ohranja v cgn *Čibej*, in dem na *-elj < *-el’b* kot stara pripadnostna tvorjenka v kor. zilj. *čiblə* pl ‘piščeta’ (Podkloster/Arnoldstein – SLA).

Psln. dial. **čiba* f ‘kokoš’ (kor., dol.) ob sin **cība* f ‘isto’ s širšim sln. arealom.

- ⊕ Nejasno. Zaradi variantnega vzglasja **č-*: **c-* je drugo lahko nastalo po formalni ekspresivizaciji iz **č-*. Morda je prvotno **čī-* identično s *či-* v sln. *čivkati* -am impf ‘oglašati se s kratkimi, visokimi glasovi’: *piščanci*, *ptiči čivkajo* (SSKJ) < **či-ka-ti* ← **či-ua-ti* in je ornitonim izvorno nomen actionis na **-ba* s sekundarnim slovničnim razvojem v nomen agentis.

⊕ ^{BD} Psl. dial. <i>*čiba</i> f ‘kokoš’	sln. <i>čiba</i> ;
→ DVOJNI DEM NA -ek < -iskb sln. <i>*čib-č-ək</i> ‘piščanec’	→ sln. <i>čivček</i> ;
→ DEM NA -elj < *-el’b ‘piščanec’	→ sln. <i>čibelj</i> ;
→ EKSPRESIVIZACIJA c ← č- jslov. dial. <i>*ciba</i>	sln. <i>ciba</i> .
▷ ciba ▷ čivček	

čibaselj

ESSJ 0

čibá:selj m, g -na ‘črv’ (primor. obsoš. – Ivančič Kutin 2007).

Isln. dial. **či'ba:səl'* m ‘črv’ (obsoš.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno.

čibelj → čiba

ESSJ 0

čibes

ESSJ s.v. *pegulica*

čibes m ‘*priba*, *gavek*, *gavec*, *vivek*, *pegulica*, *pipulica*, *ribič*, Kibitz/Kiebitz (Tringa vanellus)’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **či:bes* m ‘*priba*, Vanellus vanellus = Tringa vanellus’ (19. st.).

- ↔ r. *čibes* ‘*priba*, Vanellus vanellus’, *čibez* ‘isto’, dial. tudi ‘galeb’.

- ⊕ Vasmer 1986–1987: IV:357 je r. ornitonim razlagal z onomatopejskim izvorom po oglašanju ptice. Enako se razlaga tudi nvn. pomenski ustreznik Kiebitz ‘Vanellus vanellus’ (Kluge 1995: 440).

V ESSJ: III:120 s.v. *priba* naveden ornit *čibez* je po Cigaletu 1860 neustrezno prepisan za tam navedeno *čibes*.

čibez → čibes

ESSJ s.v. *priba*

čibuk

ESSJ 0

čibuk m ‘Fistularia’ (Erjavec 1875: 342).

Isln. knjiž. *čibuk* m ‘Fistularia’ (19. st.).

- ↔^K nvn. *Pfeifenfisch* ‘Fistularia’ (Schödler 1860: II:483), sodobno *Flötenfisch* ‘isto’.

- ⊕ Kalk po nvn. kompozitu, ki to podolgovato in tanko ribo z dolgo čeljustjo metaforično označuje kot ribo, za katero je značilna piščalka, je bil tvoren s subst *čibuk*, ki je potrjen le v pomenu ‘pipa z dolgo cevjo’ (SSKJ) in je bil izposojen iz hrv., srb. *čibuk* ‘palica, tudi preluknjana, iz katere izhaja dim pri kajenju s pipo’ turškega izvora (ARJ). Šulek 1860 s.v. *Pfeifenfisch* in *Röhrenfisch* navaja hrv. pomenski ustreznik *sopilo*.

čiček

ESSJ 0

- ⊕ 18. st.: *zhizhek* ‘a cantu fuo dicta avis’ (Pohlin 1792).

Isln. knjiž. *čiček* m ‘vrsta ptice pevke’ (18. st.).

- ⊕ Osamljeno. Ker Pohlin 1792 navaja nvn. pomenska ustreznika *Gräßlein* in *Schwarz-bärtchen*, od katerih drugi po Grimmu označuje ptico *Fringilla linaria*, torej vrsto ščinkavca, bi bilo mogoče izhajati iz dem na *-ek* < **-bkb* iz jslov. ornit **čikb* 'ščinkavec, Fringilla', na katerega posredno, s sekundarno ekspresivno nazalizacijo kažeta kor. obir. *čí:jq* 'Fink' (Karničar 1990) < **čink*, tudi *čínka* 'der Edelfink (fringilla coelebs)' (Pleteršnik) in hrv. *činka* 'ščinkavec' (Hirtz 1928–1956: II:64; Skok 1971–1974: III:647).

Ni jasno, ali je cgn *Čiček* (ZSSP) ornitonimskega izvora.

► **čink**

čičika

ESSJ 0

čičeka f 'ovčica, majhna ovca' (dol. kost. – Gregorič 2014).

Isln. dial. **čičika* f 'ovčica'; po vokalni redukciji kost. *čičeka*.

- ⊕ Osamljeno. Izhajati bi bilo možno iz izpeljanke na *-ika* < **-ika* (SP: I:91s.) iz dem *ovčica* 'majhna ovca' k *óvca* f 'ovis': **ov'čičika* > **čičika* > **čičaka* = kost. *čičeka*.

► **ovca**¹

čičur

ESSJ čičúr

čičúr m 'škrjanec' (Valjavec, Ljubljanski zvon 13/9, 1893, 568, vir: dLib.si).

Isln. dial. *čičur* m 'škrjanec'.

- ⇒ madž. *csicsörke* 'Flachfink, Rothhänfling' k *csicseregny* 'zwitschern, schwirren, zirpen' (Štrekelj 1904: 13; Bezljaj ESSJ: I:81).

čiga¹

ESSJ s.v. *kečiga*, *nesreča*

čiga f 'kečiga' (Pleteršnik), *čiga* 'Sterlet oder Stierl, Acipenser ruthenus' (Erjavec 1881: 143), *čiga* 'nesreča, Acipenser Gmelini', 'kečiga, keča, Acipenser ruthenus' (Munda 1926: 12); štaj. *čiga* 'Accipenser ruthenus, Stierl' (Potočin pod Zidanim Mostom, sodobno zaselek Obrežja pri Zidanem Mostu – Erjavec, LMS 1879, 130).

Isln. dial. **čiga* f 'Acipenser' (štaj.).

- ⇒ hrv. *čiga* f 'Acipenser stellatus' (ARj);
hrv. ihtionim je nastal po aferezi iz *kěčiga* f 'Acipenser'.

► **kečiga**

čiga²

ESSJ 0

čiga f 'polž' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *čiga* f 'polž'.

- ⇒ madž. *csiga* 'polž'.

- ⊕ Madž. *csiga* pomeni tudi 'svitek, kolut', 'vrtavka, kar se vrti' (EWU: 210), zato je polž verjetno označen kot tisti, ki se med premikanjem zvija.

čigra

ESSJ s.v. *čiga*

čigra f 'galebu podobna vodna ptica s škarjastim repom, Sterna': *navadna čigra* (zool. – SSKJ), *čigra* 'die Seeschwalbe', *navadna čigra* '(sterna hirundo)' (Pleteršnik), *čigra* 'ribič, Sterna hirundo' (Erjavec 1875: 315).

Isln. knjiž. **čigra* f 'Sterna hirundo' (19. st.).

- ⇒ hrv., srb. *čigra* 'columba gyratrix' (Karadžić 1818; ARj), *čigra* 'Hydrochelidon Boie' (Skok 1971–1974: I:322).

- ⊕ Nejasno. Skok 1971–1974 l.c. je menil, da je ornitonim onomatopejskega izvora, češ da se ptica oglašča *či-gra-gra*, a tudi *kek*, *kek*, *kek* ipd., kar navaja tudi Hirtz 1928–1956: II:62.

čigraš

ESSJ 0

čigraš m 'die Kreiselschnecke (turbo)' (Pleteršnik), *čigraš* 'vrsta morskega polža, Turbo' (Erjavec 1875: 383).

Isln. knjiž. *čigraš* m 'Kreiselschnecke, Turbo' (19. st.).

↔^K nvn. *Kreifelfschnecke* 'Turbo' (Schödler 1860: II:525).

- ⓔ Kalk po nvn. kompozitu, ki tega polža označuje po videzu hiške, ki asociira na vrtavko, je bil s svojilnostno izpeljanko na -aš tvorjen iz subst *čigra 'vrtavka', izposojenega iz hrv., srb. *čigra* 'trochus, turbo' (Karadžić 1818; ARj).

Sin *sráčica* f 'die Kreiselschnecke' (Pleteršnik), tudi *velika sračica* 'die grosse Kreiselschnecke, Trochus niloticus' (Erjavec 1864: 132), *sračica* 'Kreifelfschnecke' (Cigale 1860) je bil izposojen in v vzglasju *svr-* v *sr-* adaptiran iz hrv. *svračica* 'Kreifelfschnecke (Turbo pica)' (Šulek 1860), na kar je opozoril že Cigale 1860 s.v. *Kreifelfschnecke*.

čik¹

ESSJ čik

čik m 'vol (v otroškem govoru in kadar se kliče)' (Pleteršnik po Cafu).

- ⓧ Fem na -a *čika* 'krava (v otroškem govoru in kadar se kliče)' (Pleteršnik po Cafu), *čika* 'krava' (Trubačev 1960: 47); mlad dem na -ec < *-bcb čikac m, g -kca 'volič' (Pleteršnik po Cafu), toda panon. prleš. 'čikec m, g -a 'teliček' (ekspr. – Rajh 2010).

Psln. dial. *čik m 'odraslo govedo moškega spola' poleg *cik 'isto'.

- ⓔ Nejasno. Ni verjetno, da bi bili oznaki za govedo onomatopejskega izvora, ampak je možno, da je bil *čik! star vabni klic za govedo, kot domneva Bezljaj ESSJ: I:82. Kelemina, ČJKZ 3, 1921–1922, 37 je le za varianto z vzglasnim c- predpostavljal izvor v kor. n. *tsikx* 'beloprogasti vol', *tsikha* 'beloprogasta krava'.

▷ cik¹

čik²

ESSJ čik

čik m 'činklja, Cobitis fossilis' (Munda 1926: 19), tj. 'Misgurnus fossilis', *čik* 'der Weterfisch (cobitis fossilis)' (Pleteršnik), *čik* 'Cobitis fossilis' (Erjavec 1875: 338); dol. *čik* 'Cobitis fossilis' (Gazice pri Cerkljah ob Krki – Erjavec, LMS 1879, 130).

Isln. dial. *čik m 'Misgurnus fossilis = Cobitis fossilis' (dol.).

- ⓔ Nejasno. Bezljaj ESSJ: I:82 sln. *čik* (Pleteršnik) enako kot hrv. *čik* 'Misgurnus fossilis' poleg *čig* 'isto', *čikov* in *čikor* (Hirtz 1928–1956: III:79, 78, 80), ukr. *čik*, *čyk* 'Misgurnus fossilis' (Usačeva 2003: 30), č. *čik* 'isto', slš. *čik* razlaga kot izposojenko iz madž. *csík* 'činklja' (enako Králik 2015: 104 za slš. primer) in iz tega *csikász* 'lovec na činklje', kar je po EWU: 211 onomatopejskega izvora. Drugače Machek 1968: 102, ki izposoje iz madž. ne omenja, govori o nejasnem izvoru tega slov. ihtionima in dopušča možnost onomatopejskega izvora, ker naj bi činklja, povlečena iz vode, oddajala šibek žvižgajoč glas *čik* (podobno Munda 1926 l.c.). Hirtz 1928–1956: III:80 navaja ljudsko prepričanje, da činklje niso neme, ampak se zanje pravi, da *cvile* (Kosinj), *cvrče* (Čazma), *cmrču* ali *jijuču* (Plaški). Zaradi homonimije *činklja* 'Misgurnus fossilis' (ihtn) : *činklja* 'Fringilla coelebs' (ornit) in skupnih besedotvornih predhodnikov *čikъ ob nazalno interkaliranjem *či-n-kъ verjetno tvorjeno iz iste onomatopeje *či, leksikalizirane v *čī-ka-ti 'oglašati se z glasom *či' (► čink, ► činklja¹).

- ⓧ^{BD} Psl. onomatopeja *či → *či-ka-ti 'oglašati se ...'

→ psl. nomen agentis *čīkъ m 'činklja, Misgurnus fossilis'

→ jslov. *čī-n-kъ → ^{FEM NA} -lja

sln. *čik*²;

→ sln. *činklja*¹.

▷ činklja¹

čikala

ESSJ 0

čikála f 'Cicada plebeia, škržad' (primor. ter. – Merkù GSTN).

Isln. dial. *čikála* f 'škržad, Cicada' (ter.).

- ⇨ it. *cicala* f 'škržat', pozno lat. *cicāla* 'isto', toda starejše *cicāda* z nejasno zamenjavo izglasja.
- ⊕ Izhodno lat. *cicāda* 'škržat' se tudi zaradi zaporedja *c : c* navadno razlaga kot onomatopejskega izvora (de Vaan 2008: 112).

čikonja

ESSJ 0

čikònja f 'cicogna' (primor. nad. – Špehonja 2012b) = 'štorklja', kraš. *čì'ko:n'a* 'štorklja, Ciconia ciconia' (Vrh Sv. Mihaela/San Michele del Carso – Devetak DN 2002: 89).

Isln. dial. **čì'ko:n'a* f 'štorklja' (nad., kraš.).

- ⇨ it. *cicogna* f 'štorklja' < lat. *cicōnia* 'isto'.
- ⊕ Nejasno. De Vaan 2008: 113 sklepa na onomatopejski izvor ornitonima in vzglasje *cic-* povezuje s *cic-* v *cicāda* 'škržat' (► čikala).

čilak

ESSJ s.v. čil

čilák m 'ime konju' (Pleteršnik).

Isln. dial. *čilák* m 'ime konju' < **čil-akъ*.

- Prim. hrv. *čilaš* 'ime konju', *čile* 'isto', *čilatasti* (Kurelac 1867: 10).
- ⊕ Imena za konja so verjetno izpeljanke iz adj *čil*, f -a 'živahen, svež, krepek' < psl. **čilъ* ptc 'spočit, krepak ipd.', prim. sln. *čili konji* (Pleteršnik).

čimeš

ESSJ 0

čimeš m 'stenica', *si miken ku čimeš* 'si majhen kot stenica' (primor. istr. – Jakomin 1995), kot *čiməš* 'jagodna stenica' potrjeno v istrskih krajih Malija, Gažon, Padna, Šmarje, Pomjan, Koštabona, Krkavče in Sočerga, toda v Borštu *čins* 'jagodna stenica', v Pregari *činže* pl 'isto' in v Movražu *činži* pl (SDLA-SI: I:191), v Gročani *čimži* pl (Cossutta 1987: vpr. št. 128).

Isln. dial. **čì:mež* m 'stenica';

po izgubi zvena v izglasju in redukciji **čì:məš* 'isto' (istr.).

- ⇨ it. ben. *cimese* f 'stenica' iz leniranega rom. refleksa **čì:mižě* < **čì:miğě* < **ki:mikě* iz lat. *cimex* m, -icis 'stenica', prim. it. knjiž. *cimice* 'isto'.
- ⊕ Nejasna (de Vaan 2008: 114).

čincila¹

ESSJ 0

čincila m 'južnoameriški glodavec, ki daje dragoceno krzno sive barve, Chinchilla laniger': *dlaka čincile* (zool. – SSKJ), *čincile* f pl 'zajčje miši, Chinchillidae' (CZŽ 1997: 425), *čincila* m 'Eriomys' (Erjavec 1875: 260).

Isln. knjiž. **čín'či:la* m 'Chinchilla = Eriomys' (19. st.).

- ⇨ nvn. *Chinchilla* f 'Eriomys' (Schödler 1860: II:409) ⇨ šp. *chinchilla* f 'Chinchilla'.
- ⊕ Ni jasno, ali je zoonim španskega izvora in dem na -illa iz šp. *chinche* 'stenica', ker čincila smrdi, ali pa je povezava le ljudskoetimološka in izvira iz neke neevidentirane predloge enega od južnoameriških avtohtonih jezikov (Machek 1968: 103). Zoonim se je iz šp. jezika tudi prek nemščine razširil v druge evropske jezike, npr. agl. *chinchilla*, it. *cincilla*, *cincillà* f, frc. *chinchilla* m, č. *čincila*. Šp. izhodišče kaže na prvotni ženski spol zoonima, na vpliv spola slovenskega je verjetno vplivala francoščina. Snoj 2016: 119 neustrezno datira, da se je zoonim v slovenščini pojavil šele v 20. st.

► činčila²

čincila²

ESSJ 0

čincila m 'kunec z mehko, svetlo sivo dlako': *od kunčjih pasem je močno razširjen čincila* (SSKJ).

- ① Strukturna tvorjenka na *-ec* < **-bcb* *činčilec*, g *-lca* ‘kunec z mehko, svetlo sivo dlako; činčila’: *razstava činčilcev* (SSKJ).

Isln. knjiž. **čin'či:la* m ‘kunec z mehko ...’ (20. st.).

- ② Zoonim je zaradi podobnosti živali nastal s prenosom s homon *činčila* m ‘Chinchilla’.

► *činčila*¹

Č

čingjal

ESSJ 0

čingjâl m ‘cinghiale’, *čingjâl* ‘isto’ (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999), nad. *čingjâl*, g *-a/-na/-ja* ‘cinghiale’ (Špehonja 2012b), po SLA nad. *čingjà:l/činjja:l* ‘merjasec’ poleg *darnásac* ‘isto’ (Marsin/Mersino – SLA).

Isln. dial. **čing'ja:l* m ‘divji merjasec, divji prašič’ (nad.).

- it. *cinghiale* m ‘merjasec, divji prašič’ ← lat. (*porcum*) *singulārem* ‘(prašič) samotar, samotarski (prašič)’ (Battisti, Alessio 1950–1957: 945; Cortelazzo, Zolli 1979–1988: 1:239).

- ② Ker poimenovanje, kot je logud. *sulone* ← lat. *sōlus* ‘sam’, kaže, da so merjasci/divji prašiči lahko označeni kot samotarska žival, je izhodišče it. *cinghiale* gotovo lat. predloga (*porcum*) *singulārem*, ki pa je bila preoblikovana pod vplivom it. *cinghia* ‘pas, jermen’, ker ima merjasec okoli vratu šop svetlejših kocin, ki spominjajo na ovratni pas; pričakovani fonetični razvoj potrjujejo stfrc. *sengler*, prov. *senglar*, katal. *porc senglar* (Battisti, Alessio 1950–1957: 945).

čink

ESSJ 0

čĩ:jq m ‘Fink’ (kor. obir. – Karničar 1990) z *-jq-* iz *-nk-* (Karničar 1990: 51).

- ① Fem na *-a čĩnka* ‘der Edelfink (fringilla coelebs)’ (Pleteršnik), v 18. st. *zhinka* ‘zhinkovez, Fink Vogel’ (Gutsman 1789), fem na *-lja* ← psl. *-*li čĩnklja* ‘ščinkavec’ (Pleteršnik), v 19. st. *zhĩnklja* ‘der Fink’ (Jarnik 1832: 216), s strukturno tvorjenko na *-ica čĩnkljica* ‘der Edelfink’ (Pleteršnik), toda *čĩnkeljica* ‘Fink’ (Janežič 1851) = rož. *čĩnqalca* ‘ščinkovec (ptica)’ (Kattinig 2017) z redukcijo neaccentuiranega *i* in vokalizacijo sekundarno nastalega *l* primor. istr. *čĩnkalca* ‘ščinkavka’ (Koštiál 1996: 27), v 18. st. *zhĩnkaliza* ‘zhiuka, zhinkovez, Fink’ (Gutsman 1789) s hiperkorekcijo suf *-ica*; strukturna tvorjenka na *-ič* < *-*it'b* v primor. ter. *čĩnkič* ‘fringuello’ (Spinozzi Monai 2009: 241).

Isln. dial. **čĩ:nk* m ‘ščinkavec, Fringilla coelebs’ (kor.).

- Prim. hrv., srb. *čĩnka* ‘ščinkavec’ (Skok 1971–1974: III:647); < **jslov.** (sln.-hrv.-srb.) **čĩ-n-kb* m ‘ščinkavec’.
- ② Zaradi zaporedja *-*i-n-kb* je ornitonim v slovenščini in drugih jslov. jezikih nastal paralelno po sekundarni ekspresivni nazalizaciji iz prvotnega jslov. ornit **čĩkb* ‘ščinkavec, Fringilla’. Homonimno razmerje do ihtionima v sln. *čĩk* m ‘Misgurnus fossilis’, hrv. *čĩk* ‘isto’, ukr. *čĩk*, čyk, č. *čĩk*, slš. *čĩk*, ki se ponovi v tvorjenki *čĩnklja* ‘ščinkavec’, prim. sln. *čĩnklja* ‘Misgurnus fossilis’, hrv. *čĩnkla* ‘isto’, napeljuje k razlagi, da imata ornitonim in ihtionim skupno izhodišče v psl. substantivu onomatopejskega izvora **čĩkb*, saj je za čĩnkljo značilno, da ujeta iz sebe oddaja žvižgajoč glas (Munda 1926: 19). Tako ščinkavec kot riba čĩnklja sta torej poimenovana po njunem značilnem oglašanju. Korenska povezanost s sln. *čĩvkati* -am impf ‘oglašati se s kratkimi, visokimi glasovi’: *piščanci, ptĩči čĩvkajo* (SSKJ) < **čĩv-ka-ti*, ki je lahko deminutivna izpeljanka iz iter **čĩ-va-ti*, je verjetna, ker je prvotno **čĩkb* lahko nomen agentis ← nomen actionis iz denom **čĩ-ka-ti* impf ‘oglašati se z glasom *čĩ’. K besedotvorju s suf *-*ka-* prim. sln. *mũkati* impf ‘oglašati se z glasom mu’.

Navedbe v Pleteršnikovem slovarju, da je ornit *činkljica* povzet po Cigaletovem viru, ni bilo mogoče ponovno preveriti, saj ga ni bilo mogoče ponovno preveriti niti v Cigale 1860 niti v Cigale 1880.

Ⓛ^{BD} Psl. onomatopeja *či → *či-ka-ti 'oglašati se ...'

→ psl. nomen agentis *čik_{ka} m 'ščinkavec' → sln. 'pinoža' (?)

→ DEM NA -ek?

→ jslov. *či-n-k_{ka} 'ščinkavec'

→ FEM NA -lja

→ jslov. *či-n-ka-ti → ADJ NA *-a_u + -ь_{cb}

→ jslov. *s-či-n-k_{ka} 'ščinkavec'

→ jslov. *s-či-n-ka-ti → ADJ NA *-a_u + -ь_{cb}

→ *čič x *ščinkovac

sln. *ček*;

→ sln. *čiček*;

sln. *čink*;

→ sln. *činklja*²;

sln. *činkovec*;

sln. *ščink*;

sln. *ščinkavec*;

→ sln. *činževac*.

▷ činkovec ▷ ščinkavec ▷ ščink ▷ ček ▷ čiček

činklja¹

ESSJ s.v. *čik*, *ščinkovec*

činklja f 'manjša sladkovodna riba z brčicami okrog ust, *Misgurnus fossilis*' (zool. – SSKJ), *činklja* 'Cobitis fossilis' (Munda 1926: 19), *činklja* 'der Schlammbeißer (cobitis fossilis)' (Pleteršnik).

Ⓛ 18. st.: *zhinkla* 'gewißer Fiſch, species pifcis' (Pohlin 1781); 19. st.: *zhinkla* 'ruméni *ſmêrkeſh*, Cobitis fossilis, Schlammbeißer' (Freyer 1842: 48).

Isln. knjiž. **čī:nklja* f 'Misgurnus fossilis = Cobitis fossilis' (18. st.);

• = hrv. *činkla* 'Misgurnus fossilis' (Hirtz 1928–1956: III:80);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **či-n-k-l'a* f 'Misgurnus fossilis'.

Ⓛ Zaradi sln. sin *čik* 'činklja' in primerljivih hrv. *čik* 'Misgurnus fossilis' (Hirtz 1928–1956: III:79), ukr. *čik*, *čyk* 'isto' (Usačeva 2003: 30), č. *čik* in slš. *čik* je sln.-hrv. **či-n-k-l'a* feminativ na *-l'a ← psal. *li z interkaliranim ekspresivnim nazalom -n-.

► *čik*²

činklja² → čink

ESSJ 0

činkovec

ESSJ s.v. *ščinkovec*

činkovac m, g -vca 'der Edelfink (fringilla coelebs)' (Pleteršnik), *činkovec* 'Fink' (Janežič 1851); kor. obir. *čī:jquc* 'Fink' (Karničar 1990), primor. ter. *čīnkūwac* 'fringuello' (Spinozzi Monai 2009: 241), rovt. tolm. *činkovec*, g -vca 'Fringilla coelebs' (Žabče pri Tolminu – Erjavec, LMS 1879, 130).

Ⓛ 17. st.: *en fink tyza*, *zhinkoviz* 'fringilla' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *zhinkovez* 'zhiuka, zhinkaliza, Fink' (Gutsman 1789); 19. st.: *zhinkoviz* 'der Fink' (Jarnik 1832: 216).

Ⓛ Ničto onimizirano v cgn *Činkovic* (ZSSP; Bezljaj ESSJ: IV:22 s.v. *ščinkovec* neustrezno zapisano kot *Činkovič*).

Isln. dial. verjetno **čīnkauac* m 'ščinkavec, Fringilla coelebs';

po dial. razvoju -au- v -ou- **čīnkouac* 'isto' (kor., primor., rovt.);

• = hrv. *čīnkavac* 'Fringilla montifringilla' (ARj), *čīnkavac* 'Fringilla coelebs, Buchfink' (Delnice), *čīnkovac* 'isto' (Zelin Mrzlovodički – oboje Hirtz 1928–1956: II:64);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **čī-n-k-au-ьcb* m 'ščinkavec'.

Ⓛ Verjetno tako kot sln. sin *ščinkavec* (► *ščinkavec*) s suf *-ьcb substantivizirani deverbativni adj na *-au_u iz jslov. denom **čī-n-k-ati* 'oglašati se (o ščinkavcu)', ki se v slovenščini potrjuje v 18. st. *zhinkam* 'fringillare' (Pohlin 1781) in vsebuje jslov. ornit **čī-n-k_{ka}* 'ščinkavec, Fringilla'.

O genetični podstatí govora kraja Delnice v Gorskem Kotarju na Hrvaškem prim. Gošenčnik 2018: 223ss.; Šekli 2018: 378ss.

► **čink**

Č

činževac

ESSJ 0

č̌:nžȳuc m 'vrsta ptiča, ščinkovec', tudi č̌:mžȳuc 'isto' (gor. (Kropa) – Škofic Diss. 1996).

Isln. dial. *č̌nžȳȳac m 'ščinkavec' (gor.).

- ⑤ Osamljeno. Čížek spada v družino ščinkavcev, zato je verjetno, da je zaradi podobnosti ptičev prišlo do križanja med ornitonimoma za ti dve vrsti ptičev, vendar ne med čížek in ščinkavec, ampak med besedotvornim predhodnikom sln. čížek, tj. *č̌ž 'čížek', ki se potrjuje v p. *czyż* 'čížek', stč. *č̌ž* 'isto', gl., dl. *cyż* (Machek 1968: 104; SP: II:218s.); sln. *č̌ž × *šč̌inkȳȳac = *č̌nžȳȳac > gor. č̌:nžȳuc. Sln. ornitonim posredno lahko potrjuje obstoj podedovanega *č̌ž m 'Carduelis spinus' na slovenskem jezikovnem območju.

► **čížek** ► **ščinkavec**

čirič

ESSJ s.v. *striček*, *ščirč*

čirič m, g -lča 'die Weingrille (oecanthus pellucens)' (Pleteršnik po Cafu); panon. pr-leš. č̌'ri:č̌ 'muren' (Rajh 2010).

- ① Strukturna tvorjenka na -ek < *-bkb̌ čiriček m, g -čka 'čriček': *tanki čiriki čirička* (dial. – SSKJ), *čiriček*, g -čka (Pleteršnik).
- ② Prek vzdevka verjetno ničto onimizirano v cgn Čirič, tudi Čirić (ZSSP).

Isln. dial. *č̌irič m 'čriček, Oecanthus pellucens' < *č̌irit' b̌;

razen z vzglasnim š- identično s sln. ščirič m 'čriček'.

► **ščirič** > čerič > črič

čišmiš

ESSJ s.v. *šišmiš*

č̌išmiš m 'netopir' poleg š̌išmiš 'isto' (štaj. (Dobovec pri Rogatcu) – SLA) in dol. č̌ž̌ m̌š̌ poleg š̌ž̌ m̌š̌ (Begunje pri Cerknici – SLA).

Isln. dial. *č̌išmiš m 'netopir' (štaj., dol.);

gotovo nastalo po disimilaciji č̌ : š̌ ← š̌ : š̌ iz prvotnega sln. š̌išmiš 'netopir'.

► **šišmiš'**

čital → aksis

ESSJ 0

čivček

ESSJ 0

č̌iȳč̌k m 'pišče' (rov. polj. (Žiri) – SLA), polj. č̌iȳč̌k 'isto' (Dobračeva – SLA).

Isln. dial. *č̌i:bč̌ak > *č̌i:pč̌ak > č̌i:ȳč̌ak m 'pišče' (polj.);

to je dem na -ek < *-bkb̌ iz predloge, ki se potrjuje v štaj. kozj.-bizelj. č̌ibek 'pišče' (Pišce – SLA).

► **čiba**

čivka

ESSJ 0

č̌iuka f 'zigolo muciatto' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999) [č̌iuka], tj. 'Emberiza cia'.

- ① 18. st.: *zhiuka* 'zhinkovez, zhinkaliza, Fink' (Gutsman 1789); 19. st.: *zhiuka* 'navádni fhinkovez, fhinkovez, illyr. *szeba*, Fringilla coelebs, Edelfink' (Freyer 1842: 20 z oznako *wind.*).

Isln. dial. *č̌i:ȳka f 'ptica pevka/ptica, ki čivka' (primor., kor.);

kasneje pomensko specializirano na označevanje različnih ptic pevk.

- ⑤ Prvotno generična oznaka za ptico pevko je nomen agentis na -a iz č̌ivkati -am impf 'oglašati se s kratkimi, visokimi glasovi': *piščanci*, *ptiči čivkajo* (SSKJ) < *č̌iȳ-ka-ti.

Ⓣ^{BD} Sln. *čivkati* ‘oglašati se ...’

→ sln. nomen agentis ‘ptica pevka’

→ sln. **piždočivka* ‘ptica pevka, ki ima rep’

→ REDUKCIJA

→ HIPOKOR?

→ HIPOKOR?

→ sln. *čivka*;

→ sln. *piždočivka*;

→ sln. *pezdičevka*;

→ sln. *piždurka*;

→ sln. *piždarka*.

▷ pezdičevka

čivkač

ESSJ 0

čivkác m, g -a ‘ptič, ki čivka’: *koklja in mali čivkači; gozd je poln čivkačev in pevcev* (ekspr. – SSKJ).

Isln. knjiž. *čivkác* m ‘ptič, ki čivka’ (20. st.).

Ⓣ Mlad nomen agentis na -ač < *-ačb iz *čivkati* -am impf ‘oglašati se s kratkimi, visokimi glasovi’: *piščanci, ptiči čivkajo* (SSKJ) < *čiu-ka-ti.

čižek

ESSJ čižek, s.v. žížek

čižek m, g -žka ‘manjša gozdna ptica pevka rumeno zelene barve, *Carduelis spinus*’: *pesmi škrjancev in čižkov* (zool. – SSKJ), *čižak*, g -žka ‘der Zeisig (*fringilla spinus*)’ (Pleteršnik), *zeleni čižek* ‘*Fringilla spinus*’ (Erjavec 1875: 287), *čižek šterlinec*, Zeisig, *Fringilla spinus*’ (Erjavec 1864: 49), *čižek Zeifig* (Cigale 1860 s pripombo, da je bila beseda izposojena), *čižek Zeifig* (Janežič 1851); po interno sln. retrogradni asimilaciji ž : ž ← č : ž nastalo **žížek** m, g -žka ‘manjša gozdna ptica pevka rumeno zelene barve; čižek’: *žížek poje* (dial. – SSKJ; Furlan v Bezljaj ESSJ: IV:459).

Psln. dial. **čižək* m ‘*Spinus spinus* = *Carduelis spinus* = *Fringilla spinus*’;

• = hrv., srb. *čižak*, g -ška ‘*Carduelis spinus*’, stp. *czyżek* ‘isto’, č. *čižek*, g -žka;

< **psl.** dial. **čižək* m ‘*Spinus spinus* = *Carduelis spinus*’;

tako kot psl. dial. sin **čiž-ik* deminutivna izpeljanka iz psl. ornit **čižb* m ‘*Spinus spinus* = *Carduelis spinus*’, ki se ohranja npr. v p. *czyż* ‘čižek’, stč. *číž* ‘isto’, gl., dl. *cyż* (Machek 1968: 104; SP: II:218s.), posredno pa lahko v sln. *č:nžȳuc* ‘vrsta ptiča, ščinkovec’ (► činževac).

Ⓣ Psl. ornit **čižb* m ‘*Spinus spinus* = *Carduelis spinus*’ se na podlagi slovin. *ščyg* ‘čižek’ in psl. ornit **št’igьlb* ‘lišček, *Carduelis carduelis*’ izvaja iz ***čig-b* ter povezuje s hrv., srb. *čiganje* ‘oglašanje vrabca’, ukr. dial. *čygotáty čygóče* ‘oglašati se čygy, npr. o pribi’ (SP: II:219).

Ⓣ^{BD} Psl. onomatopeja **čig*

→ **čižb* m ‘čižek, *Spinus spinus*’ → **čiž* × *ščinkovac

⇒ srvn. *zîse* ‘čižek’ →^{+SUF -el} srvn. *zîsel* > nvn. *Zeisel*

→ **čižbkb*

→ sln. *činževac*;

⇒ sln. *cajzelj*;

sln. *čižek*;

→ sln. *žížek*²;

⇒ sln. *cižek*;

→ sln. *cižarka*;

⇒^K sln. *cajžek morski*;

→ sln. *morski cižek*.

→ ASIM ž : ž ← č : ž

⇒ srvn. *zîsic* → REDUKCIJA *zîsec*

→ ZAMENJAVA SUF (?) sln. dial.

nvn. *Meerzeisig*

→ ZAMENJAVA JEDRA

▷ cajžek morski ▷ cajzelj ▷ činževac

čjana

ESSJ 0

čjānà f ‘cicala, škržat’ (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 432), *ciāna* ‘Cicada, škržat’ (Merkù GSTN).

Isln. dial. **č’ja:na* f ‘škržat’ (ter.).

↔ furl. *ciàne* ‘škržat’ (NP).

Ⓣ Nejasno. S podobnim fonemskim sestavom je furl. sin *ciàle* ‘škržat’ (NP) < rom. **ci-gala*, prim. it. *cicala*, toda lat. *cicāda*, zato bi bilo možno predpostaviti variantni sin

**ci'ca:na* > rom. **či'ga:na*, v katerem je medvokalni lenirani -g- izpadel enako kot v furl. *rùe* 'gosenica' (NP), tudi *rùje* 'isto' (NP) z izvorom v lat. *ērūca* 'gosenica'.

členar

ESSJ 0

Č

člênar m, g -ja navadno pl 'žival s členastim telesom' (zool. – SSKJ), *člênar*, g -rja, pl *členarji* 'Gliederthiere' (Pleteršnik), *členarji* s *členastimi nogami* (Erjavec 1881: 254), *členarji* m pl 'Gliederthiere' (Cigale 1880 s.v. *Glied*).

Isln. knjiž. **č'le:narji* m pl 'Gliederthiere' (19. st.); kasneje singularizirano.

⇐^K nvn. *Gliedthiere* 'členarji' (Schödl 1860: II:492) ⇐^K nlat. *Arthrozoa* 'isto' s sestavina-ma gr. izvora ἄρθρον n 'ud, člen' in ζῷον n 'živo bitje, žival'.

⊕ Kalk po nvn. predlogi, dobesedno 'živali, ki imajo člene', je bil tvorjen s svojilnostno izpeljanko na -ar < *-ar'b iz subst *člên* m 'členek, sklep'.

Mlad antonim 20. st. je bil na podlagi nlat. oznake *Ameria* z nikalnico a- ⇐ gr. α- < pide. privativni pref *η- in drugo sestavino iz gr. μέρος n 'del (celote)' tvorjen z nikalnim pref ne- **něčlênar** m, g -ja navadno pl 'živali, katerih telo ni sestavljeno iz členov, *Ameria*' (zool. – SSKJ); podobno tudi **maločlênar** m, g -ja navadno pl 'živali, katerih telo je sestavljeno iz malo členov, *Oligomeria*': *mnogočlenarji* in *maločlenarji* (zool. – SSKJ), kjer je sestavina *Oligo-* ⇐ gr. ὀλίγος 'mali, maloštevilni' nlat. oznake nadomeščena z adj *mâli*, f -a 'parvus', in **mnogočlênar** m, g -ja navadno pl 'živali, katerih telo je sestavljeno iz mnogo členov, *Polymeria*': *deblo mnogočlenarjev* (zool. – SSKJ), kjer je sestavina *Poly-* ⇐ gr. πολύς 'mnog, številni' nlat. oznake nadomeščena z adj *mnôg*, f -a 'številni'.

členonožec

ESSJ 0

členonôžec m, g -žca navadno pl 'živali s členastim telesom in členastimi nogami, *Arthropoda*': *razvoj členonožcev* (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *členonôžci* m pl 'Arthropoda' (20. st.).

⇐^K nlat. *Arthropoda* pl 'členonožci' s sestavinama gr. izvora ἄρθρον n 'ud, člen' in πούς m, g ποδός 'noga'.

⊕ Kalk po nlat. predlogi je bil tvorjen s suf -ec < *-bcb substantiviziranim kompoz adj **členonog*, f -a 'tak, ki ima na nogi člene'.

človeška ribica

ESSJ s.v. *riba*

člověška ribica f 'repata dvoživka, ki živi v podzemeljskih jamah *Krasa*, *Proteus anguineus*' (zool. – SSKJ), *človeška ribica* 'močeril, proteus, *Proteus anguinus anguinus*' (CZŽ 1997: 200), *človeška ribica* 'der Grottenolm (proteus anguineus)' (Pleteršnik), *človeška ribica* 'močerilec, *Proteus anguineus*' (Erjavec 1875: 330), *Ena teh dveh podobšin bo človeška ribica, ki se nikjer ne najde, kakor v nekih krajih na Kranjskim, in od ktere se še ne vé, ali jajca, ali žive mlade leže* (Vedež 2/23, 1849, 184, vir: dLib.si).

⊕ 19. st.: *zhlověška ribiza* 'temnótna mozharíla, *Hypochthon laurentii*, aalförmiger Olm' (Freyer 1842: 45).

Isln. knjiž. **člo've:ška 'ri:bica* f 'Proteus anguinus anguinus = *Hypochthon laurentii*' (19. st.).

⊕ Oznaka *človeška ribica* za tega edinega evropskega predstavnika družine dvoživk iz reda repatih krkonov, ki kot endemit živi na dinarskem krasu od severne Italije prek Slovenije do Hercegovine, je bila z adj *človeški*, f -a 'humanus' tvorjena, ker barva njenega telesa spominja na barvo človeškega telesa, jedro *ribica* kot dem na -ica od *riba* f 'piscis' pa označuje njen vodni habitat. Na človeško ribico je prvi leta 1689 opozoril Janez Vajkard Valvasor v svoji Slavi vojvodine Kranjske, njena oznaka pa je bila predloga za kalke v hrv. *ribica*

čovječja 'riba, koja živi u špiljama, proteus' (ARj), *čovječja ribica* 'močarila, Olm (Proteus)' (Šulek 1860), bosan. *čovječja ribica* 'Proteus anguinus', srb. *čovječja ribica* 'isto'.

Sin *prôtej* m, g -a 'človeška ribica, proteus': *gojiti proteje v laboratorijih* (zool. – SSKJ) je poslovenjena varianta sin *prôteus* m, g -a 'repata dvoživka, ki živi v podzemeljskih jamah krasa, človeška ribica': *raziskovati življenje proteusa* (zool. – SSKJ), ki temelji na nlat. sestavini *Proteus* iz gr. teon Πρωτεύς, imena morskoga boga s spreminjajočo se podobo. Toda sin *močarilja* f 'močeril' (Pleteršnik) z dem *močariljica* (Pleteršnik po Cafu) je Pleteršnik hiperkorigiral pred tem v 19. st. potrjeno *mozharila* 'Hypohthon, Olm' = *močarila*, *temnótna mozharila* 'zhlověhka ribiza, Hypohthon laurentii, aalförmiger Olm' (Freyer 1842: 45), prim. strukturno tvorjenko na -ec < *-ьць *močarilec* 'človeška ribica, der grotten-Olm, Próteus anguinus' (Erjavec 1864: 71), *močarilec* m, g -lca 'Proteus (riba)' (Janežič 1851). Knjiž. zastar. varianto z -e- namesto -a- *močeril* m, g -a 'človeška ribica': *literatura o močerilu* (SSKJ), *črni močeril* 'Proteus anguinus parkelj' (CZŽ 1997: 200), *močeril*, g -ila 'človeška ribica, der Grottenolm (proteus anguineus)' (Pleteršnik), *močeril* 'človeška ribica, der Grotten=Olm, Próteus anguineus' (Erjavec 1881: 126) s strukturno tvorjenko na -ec < *-ьць *močerilec* m, g -lca 'močeril' (notr. – Pleteršnik), *močerilec* 'človeška ribica, Proteus anguineus' (Erjavec 1875: 330) je Bezljaj ESSJ: II:190 povezoval s subst *močerəd* m 'salamandra', ki ga je neprepričljivo morfemiziral v *močer-əd* (► *močerad*), čeprav je v razmerju do *močarila* lahko le preglašena varianta, prim. iz sln. izposojeno hrv., srb. *močarila* 'čovječja ribica, Olm (Proteus)' (Šulek 1860). Čeprav bi bilo ta sinonim za človeško ribico zaradi njenega habitata možno povezovati z besedno družino *mok-/moč- 'moker, vlažen' in sklepati o izpeljanki iz subst **močarъ* m 'kar je mokro, vlažno', prim. sln. preglašeno *močér* m, g -rja 'močvirje' (Pleteršnik), ostaja funkcija izglasja -il oziroma -ila nejasna.

► **riba**¹

čmela

ESSJ s.v. *čebēla*

čmēla f 'čebela' (vzh. štaj. – Pleteršnik); primor. kraš. *č'mi:əla* (Vrh Sv. Mihaela/San Michele del Carso – Devetak DN 2002: 92), *čmiēla* 'Biene' (Štrekelj 1887: 427).

- ⊕ 16. st.: *zhmele* (Dalmatin 1584); 17. st.: *chmella* 'cella, ape' (Alasia 1607) [čmela]; 19. st.: *zhmēla* 'bzhēla' (Murko 1833a: 754).

Psln. dial. **čmēla* f 'čebela';

- prim. hrv. kajk. *čmēla* 'čebela' (Lipljin 2002), *čmēla* 'isto' (Gola – Večenaj, Lončarić 1997), *čmēla* (ARj), ukr. dial. *čmolā* 'divja čebela', toda v pomenu 'čmrlj, apis terrestris' č. dial. *čmela*, slš. dial. *čmela*, gl. *čmjela*;

< **psl.** dial. **č̣melā/č̣mela* f 'apis' ← **č̣melā* z Asg *č̣melq*;

to je fem na *-a iz psl. **č̣melb* m 'apis terrestris' (SP: II:311).

Slov. gradivo v vzglasnim š-, kot sta npr. dl. dial. *šmēla* 'apis terrestris' in sln. *šmēlj* 'isto' ob *čmēlj*, temelji na poenostavitvi vzglasja po zapornosti č- [tš-] v š-.

► **čmelj** ▷ čemela

čmelak → čemelak

ESSJ 0

čmelar → čemelak

ESSJ 0

čmelj

ESSJ s.v. *čmrlj*

čmēlj m 'čmrlj' (Pleteršnik), *čmél* 'Hummel' (Janežič 1851); primor. obsoš. *č'melj*, g *čmé:lja* 'čmrlj' (Ivančič Kutin 2007), po SLA kor. spoh.-remš. *čmīu* (Lovrenc na Pohorju – SLA), primor. obsoš. *čmēl'* (Log pod Mangartom, Trenta – SLA), obsoš. *čmēj* (Bovec – SLA), štaj. jpoh. *čmēu* (Vitanje – SLA), kozjaš. *čmēu* (Zgornja Kungota – SLA).

Č

① Strukturna tvorjenka na *-ec* < *-ьць *čmêljac* m, g *-ljca* (Pleteršnik), *čmêlc* ‘Hummel’ (Janežič 1851), panon. prleš. *čmêj:ec*, g *-a* ‘čmrlj’ (Rajh 2010), po SLA štaj. jphoh. *čmêuc* ‘čmrlj’ (Pivola – SLA), *čmêuc* ‘isto’ (Žiče – SLA), srštaj. *čmêuc* (Poljčane – SLA), *čmêuc/čmêuc/čmêfc* (Dobovec pri Rogatcu – SLA), panon. slngoriš. *čmîjêuc* poleg *šmîjêuc* (Spodnja Voličina – SLA), haloš. *čmêjac* (Cirkulane – SLA), prleš. *čmêjac* (Veržej – SLA), v 19. st. *zhmêlz* ‘zhmerelj, die Hummel (Apis terrestris. Linn.)’ (Murko 1833a: 754), strukturna tvorjenka na *-ič* *čmêljic* m, g *-iča* ‘čmrljič’ (Pleteršnik), v 19. st. *zhmelizh* ‘Hummel’ (Jarnik 1832: 216).

② 19. st.: *zhmêl* ‘zhmêlz, die Hummel (Apis terrestris. Linn.)’ (Murko 1833a: 754).

Psln. dial. *č'mel' m ‘čmrlj’;

- = r. dial. *čmel* ‘čmrlj’, ukr. dial. *čmilb*, g *čmeljâ* ‘isto’, br. *čmelb*, g *čmjajlâ*, stp. *czmiel*, kaš. *čmêl*, č. *čmel*, g *-le*, slš. *čmel'*, g *-l'a*, gl. *čmêl'*, dl. *tšmjel*, g *-la*, *čmêl'* (ESSJa: 4:145; SP: II:311s.);

< **psl.** *č̣bmêl' b m ‘čmrlj’ (ap B), a prvotno verjetno *č̣bmêlb m, g *-li* ‘isto’ (Kurkina 1992: 142; SP: II:311; Čepar 2017: 17).

③ Nejasno. Navadno se psl. *č̣bmêl' b m ‘apis terrestris’ korenisko povezuje s psl. *komarъ/ komar' b m ‘culex’ (► komar), pomensko bližjim lit. *kašanē* ‘čmrlj’, let. *kašane* ‘peščena čebela, čmrlj’, stpr. *camus* ‘čmrlj’ ter z enakim, a ničtostenjskim korenem v nvn. *Hummel* ‘čmrlj’, srvn. *hummel* ‘isto’, *humel*, stvn. *humel*, ki je rezultat asimilacije iz srvn. *humbel* in stvn. *humbal* (SP: II:312; ALEW: 514; Kluge 1995: 387; EWA: IV:1212). Miklošičevo opozorilo na podobnost s fin. *kimalainen* ‘čebela, čmrlj’ (Miklošič 1886: 419) je bilo zavrnjeno (Bezljaj ESSJ: I:84; SP l.c. s starejšo literaturo).

► **črmelj** ► čmela ► cmelj ► čmerelj ► šmelj ► ščemelj

čmerelj

ESSJ 0

čmerêlj m ‘čmrlj’ (Pleteršnik), *divji čmerel* ‘Waldhummel’ (Cigale 1860), *čmérelj* ‘die Hummel, il pecchióne, calabróne’ (Drobnic 1858), *čmerelj* ‘Hummel’ (Janežič 1851).

④ 19. st.: *zhmerêlj* ‘zhmêlz, die Hummel (Apis terrestris. Linn.)’ (Murko 1833a: 754) [čmœrlj].

Isln. dial. *č̣mæ'rɛ:l' m ‘čmrlj’;

verjetno nastalo s križanjem sln. sin *čmrlj* [čmœrl'] in *čmêlj*: *č̣mærl' × čmêlj = čmærlj.

► **čmrlj** ► **čmelj**

čmrđelj

ESSJ 0

čmârđl m ‘čmrlj’ (gor. (Zasip pri Bledu) – SLA), *čmârđl* ‘isto’ (Breg – SLA), *čmŕđl* (Gorje – Čop Diss. 1983: 93).

Isln. dial. *č̣mŕđl' m ‘čmrlj’ (gor.);

z interkalacijo *-d-* med *-r-* in *-l-* nastalo iz sln. *čmrlj* (Čop Diss. 1983 l.c.).

► **čmrlj** ► čmrgelj

čmrgelj

ESSJ 0

čmârɣl m ‘čmrlj’ (rovt. škofjel. (Zgornje Bitnje) – SLA), gor. *čmârgæl* ‘isto’ (Radovljica – SLA), *čmârgæl*, g *-na* (Ljubno – SLA), *čmŕgŕl* (Čop Diss. 1983: 93).

Isln. dial. *č̣mŕgŕl' m ‘čmrlj’ (rovt., gor.) ← dial. *č̣mŕđl' m ‘čmrlj’;

Čop Diss. 1983 l.c. razlaga, da so gor. primeri z interkalacijo *-g-* med *-r-* in *-l-* nastali iz sln. *čmrlj*, a je bolj verjetno, da odražajo dial. razvoj *gl* iz *dl* tipa *gleto* ← *dleto* in zato le posredno interkalacijo *d* med *r* in *l*, saj so fonetično razviti iz dial. *č̣mŕđl'.

► **čmrđelj**

čmrlj

ESSJ čmrlj, s.v. ščemêlj, ščúmelj, šmêlj

čmrlj m, g *-a* ‘čebeli podobna žuželka z debelim, kosmatim telesom’: *po cvetju brenčijo čebele in čmrlji; brenčati ko čmrlj* (SSKJ), *čmrlji* m pl ‘Bombinae’, *njivski čmrlj* m ‘Bom-

bus agrorum', *zemeljski čmrlj* 'Bombus terrestris', *kamnjarski čmrlj* 'Bombus lapidorum', *travniški čmrlj* 'Bombus pratorum' (CZŽ 1997: 41), *čmrlj* 'die Erdhummel (bombus terrestris)', *čmrlji kopanci* m pl 'čmrlji, ki imajo v tleh gnezdo' (Pleteršnik po Miklošiču), *čmrlji* 'Bombus' (Erjavec 1875: 356), *čmerlj* m 'die Erdhummel, Bombus terrestris' (Erjavec 1864: 102); kor. obir. *čmār:əl* 'čmrlj' (Korte/Trögern – Karničar 1990: 68), primor. kraš. *čmrl'* 'Hummel' (Štrekelj 1887: 388), notr. *čmā:ru*, g -*rla* (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 38), toda obsoš. *čmrlj* 'klin, ki se vtakne v prevrtano klop, a nanj se denó na križ stoječe palice, ná-nje pa štréna, da se razmota' (Krn – Erjavec, LMS 1882/1883, 201), rovt. tolm. *čmārl*, g -*lā* (Čujec Stres 2010–2014), *čmrlj* 'Bombus, Hummel' (Erjavec, LMS 1879, 130 s pripisom, da na Šentviški Gori razlikujejo čmrlje v *máharje*, *listnarje* in *zémľarje*, Laščani pa v *máhovce* in *lúknjevence*), cerklj. *čmārl*, g -*le* in *čmorleu* 'pa:jn 'otroška igrača, v katero so lovili čmrlje' (Kenda-Jež Diss. 2002), *čmārl* (Razpet 2006), gor. *čmā:řāl*, g -*rla* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *čmāru* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *čmārl'*, g -*a* (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *čma:ru*, g -*rla* (Weiss 1998).

- ① Dem na -ič < *-it' b *čmrljāč* m, g -*ljca* (Pleteršnik) verjetno s pisno napako za pričakovani g *-ljča, rovt. tolm. *čmārlč* (Čujec Stres 2010–2014), iz tega dem na -ek < *-bkb *čmrljček* (SSKJ), štaj. zgsav. *čma:ručək*, g -*čka* (Weiss 1998).

- ② 16. st.: *zhmerl* 'Hummel, fucus' (Megiser 1592); 18. st.: *zhmèrl* 'Huñel, fucus, crabro' (Pohlin 1781).

Psln. dial. **čmrl'* m 'čmrlj, apis terrestris';

- = hrv. gradišč. *čmrlj* 'Bombus terrestris' ob *čmrljiti se* 'poležavati, lenariti' (GrH 1991), z enako pozicijo *r* tudi č. dial. *čmrl'án* 'čmrlj' (Bezljaj 2003 (= 1959–60): 665) in *čmrlák* 'isto' (ČJA: 2:147);

< **psl.** dial. **čbmrl'* b m 'čmrlj' (sln.-hrv.-č.) ← pred premetom in redukcijo **čbrmel'* b 'isto' ← **čbmèl'* b;

ker se zaporedje *čmrl'* ne potrjuje le v slovenščini, ampak tudi hrvaščini in češčini, je do redukcije -el'- v -l'- v stranskosklonskih oblikah tipa **čymel'* ä > **čyml'* ä > **čymlja*, po premetu **čmrlja*, verjetno prišlo že v psl. dial. obdobju in zato bi bilo sln. *čmrlj* treba prišteti k podedovanim leksemom, katerega fonemsko zaporedje ni nastalo šele v slovenskem sistemu in niti po vzorcu, ki ga je predpostavil Ramovš 1924: 83, kot sta opozorila že Rigler 1963: 157 in Bezljaj 1967: 119; Bezljaj 2003 (= 1959–60): 665.

► **črmelj**² ▷ čemrlj ▷ čmerelj ▷ šmrlj ▷ čmrdeľj ▷ čmrgelj ▷ čmrljevka ▷ kočmrlj

čmrljevka

ESSJ 0

čmrljevka f 'čmrlju podobna muha z rdečkastim zadkom, Volucella bombylans' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *čmrljevka* f 'Volucella bombylans' (20. st.).

- ③ Oznaka za muho, podobno čmrlju, je bila tvorjena s suf -*ka* substantiviziranim pos adj *čmrljev*, f -*a* iz *čmrlj* m 'Bombus terrestris'. Podobno pomensko motivirani so tudi r. žurčalka šmelevidnaja 'Volucella bombylans', p. *trzmiełówka łąkowa* 'isto', nvn. *Hummel-Walldschwebfliege*.

► **čmrlj**

čoba

ESSJ s.v. čoba

čóbâ f 'Cottus gobio' (Žirovnica pri Cerknici – ESSJ: I:85).

Isln. dial. ?;

le v ESSJ zabeleženega ihtionima, ki ga je Bezljaj ESSJ: I:85 povezoval s *čoba* f 'ustnica, usta', ker so za ribo glavača značilna velika usta, ni bilo mogoče ponovno potrditi

v nobenem sln. dialektičnem viru. Dvom v obstoj te besede nakazuje tudi njen za slovenščino nenavaden zapis.

čofinka → čovinek

ESSJ 0

Č

čofitelj

ESSJ čofitelj, s.v. skovik

čofitāl m, g -*tlja*/-*taljna* 'čuk' (Pleteršnik).

- ⑩ 16. st.: *zhofitel*, *zhoffitel*, *zhofitèl* 'vrsta ptiča' (Dalmatin 1584); 18. st.: *zhofitel* m, g -*na* 'eine Kautze' (Pohlin 1781).

Isl. dial. **čofitəl* m 'čuk, *Strix noctua*' (16. st.);

tudi **čovitelj** m, g -*tlja* 'čofitelj' (Pleteršnik), *čovitelj* 'čuk, čovinek, uharica, Kauz' (Cigale 1860), v 19. st. *zhovitel* 'zhovink, škópez, Käutzchen' (Freyer 1842: 11).

- ⇒ bav. avstr. **Tschoffitl* 'čuk', *Schoffitl* 'isto', kor. n. *Schufitl*, bav. n. *Schaffeitlein* (Štrekelj, LMS 1896, 142s.; Kelemina, ČJKZ 3, 1921–1922, 38; Striedter-Temps 1963: 108, 51; Bezljaj ESSJ: I:85); zamenjava *f* z *v* je morda posledica naslonitve na sln. besedno družino *čoviniti* -*inim* impf 'oglašati se kot sova', *sova čovini* (Pleteršnik po Hipolitovem rkp. slovarju).

- ⑤ Nejasno. Schmeller 2008: 2:377 pri tej n. dial. besedi opozarja na frc. *chouette* 'sova', it. *civetta* 'čuk' (► čvita), kar implicira, da je bil dem na -*lein* tvorjen iz izposojenke z rom. jezikovnega območja.

čoga

ESSJ čôga

čôga f 'lisasta krava' (Pleteršnik po Cafu).

- ① Stara izpeljanka na -*elj* < *-*bl'b*, ki v *čôgəl* m, g -*glja* 'lisast vol' (Pleteršnik po Cafu) nastopa v funkciji maskulinativa.

Isl. dial. **čôga* f 'lisasta krava'.

- ⑤ Osamljeno in nejasno. Bezljaj ESSJ: I:85 je povezoval s sln. *čôgati* *čôgam* impf 'mazati, lise delati, packati'.

čoha¹

ESSJ 0

čóha f 'psica' (Virštajn – Kelemina, ČJKZ 3, 1921–1922, 38).

Isl. dial. *čóha* f 'psica'.

- ⑤ Nejasno. Kelemina, ČJKZ l.c. je izvajal iz srvn. *zohe* 'psica', stvn. *zoha* 'isto' (Lexner 1872–1878), kar pa glede substitucijske fonetike ne prepričuje.

čoha²

ESSJ s.v. čóha

čôha f 'svinja' (Pleteršnik po Cafu).

Isl. dial. *čôha* f 'svinja'.

- ⑤ Osamljeno in nejasno. Morda s sekundarnim ojevskim vokalom za prvotnega ujevskega in enako r. *čúcha* 'svinja', *čúška* 'isto', *cúška*, kar Vasmer 1986–1987: IV:388 razlaga z onomatopejskim izvorom iz vabnega klica *čuch čuch!*, tudi *cuch*, *cuch!*.

Morda se sln. zoonim ohranja v cgn *Čoha* (ZSSP) kot onimiziranim vzdevu.

čoha³ → čuha

ESSJ čóha, s.v. čôhati

čok → poleno

ESSJ s.v. štokfš

čoka¹

ESSJ 0

'čó:ka f 'sivka (krava)', 'krava' (štaj. zgsav. – Weiss 1998).

- ① Mlad dem na -*ec* < *-*bčb* 'čó:kac m, g -*kca* 'tele, goveji mladič' (štaj. zgsav. – Weiss 1998).

Isl. dial. 'čó:ka f 'krava' (štaj.) < *'čô:ka.

- ⊕ Nejasno. Če ne gre za izposojenko, ampak domačo besedo, je ojevski korenski vokal gotovo sekundaren, saj za č- prvotno ni možen. Morda prvotno *ču:ka.

čoka²

ESSJ 0

čōka f 'svinja': *velika čoka je rila po blatu* (vzhodno dial. – SSKJ); panon. pkm. čōka 'plemenska svinja' (Novak 1996), po SLA pkm. čōka 'svinja' (Nedelica, Beltinci, Turnižče v Prekmurju, Markovci – SLA), čōka 'isto' (Gomilica – SLA).

Isln. dial. *čōka f 'plemenska svinja' (pkm.).

- ⊕ Nejasno. Ker č pred o ne more biti rezultat sistemskega fonetičnega razvoja, je vzglasje čō- verjetno sekundarno, morda posledica spusta artikulacije u v o pred k, ki se na severnem območju potrjuje v kor. kōka 'kača' = rez. kuka 'imaginarno bitje, ki straši otroke' ← psl. *kūka f 'zli duh' (Furlan 2016: 108s.). Izvorno sln. *čuka f 'svinja' je korensko morda sorodno s sln. čūna f 'velika svinja' = č. čuna 'svinja' (► čuna). Le v ESSJ: I:68 zabeleženega enakopomenskega **cúka** f 'svinja', kar je Bezljaj ESSJ: I:68 povezoval s formalno drugačnim r. čúcha 'svinja', čúška 'isto', cúška, ni bilo mogoče ponovno potrditi v nobenem sln. leksikalnem viru. Če je obstoj zoonima vendarle verodostojen, bi ga bilo mogoče razložiti s sekundarnim ekspresivno označenim vzglasjem c- iz č-.

čoketa

ESSJ 0

čokēta f 'močvirska ptica selivka, podobna kljunaču, Gallinago media' (zool. – SSKJ), čoketa 'Gallinago media' (CZŽ 1997: 344), čóketa 'Sumpffchnepfe' (Janežič 1851).

- ⊕ 19. st.: *zhokēta flōka/zhokēta* 'Scolopax major, große Sumpffchnepfe' (Freyer 1842: 31).

Isln. knjiž. *čō'kē:ta f 'Gallinago media' (19. st.).

- ⇐ it. trž. *ciocheta* 'becaccino maggiore' (Doria 1987), it. ben. *chiochèta* 'becaccino maggiore, Scolopax maior' (Boerio 1867), furl. *ciochete* 'Gallinago' (NP).
- ⊕ Doria 1987: 154 ornitonim razlaga kot dem na -eta k it. trž. *cioca* 'koklja', verjetno po podobnem oglašanju kot koklja (Filipi 1994: 95). Iz it. ben. je bilo izposojeno hrv. čōketa 'Scolopax maior' (ARj), čoketa 'Gallinago maior' (Hirtz 1928–1956: II:66).

čola

ESSJ s.v. kráva

čola f 'krava' (Podjuna – Bezljaj ESSJ: II:84).

Isln. dial. *čol'a f 'krava' (kor. podjun.).

- ⊕ Osamljeno, a zaradi kor. dem na -ej v pomenu 'tele' kljub posredni potrjenosti verjetno verodostojna kor. beseda. Ker ni znakov, da bi bila beseda izposojena, bi bilo vzglasje čō- treba prepoznati kot sekundarno in je lahko nastalo iz prvotnega *čel'a 'krava' kot substantiviziranega pos adj f *čel'a < *-ja iz čélo n 'frons' < psl. *čelō n 'isto'. Krava je bila s to izpeljanko torej lahko označena, da ima široko čelo. K pomenski motivaciji prim. sln. čéljak m 'žival s širokim čelom' (dol. bkr. – Šašelj 1906–1909: I:247), ki je izpeljanka iz istega substantiva.

▷ čolej

čolej

ESSJ 0

čōlej m, g -a 'tele' poleg tēle 'isto' (kor. rož. (Žitara Vas/Sittersdorf – SLA), podjun. čōlej (Rinkole/Rinkolach, Vidra vas/Wiederndorf – SLA), čōli (Belšak/Weissenstein – SLA), toda mež. **čolek** 'teliček' (Golavabuka – Mrzel 2017).

Isln. dial. *čol-ej/čol-ək m 'tele' (kor.).

- ⊕ Osamljeno. Koroški izpeljanki s sinonimnima suf -ej < *-ēj in -ek < *-ekb lahko nastopa v funkciji deminutiva oziroma označevanja mladiča in sta bili tvorjeni iz kor. čola

f 'krava' < *-l'a ← *čel'a, ki ga za Podjuno navaja le Bezljaj ESSJ: II:84. Tele je s tema izpeljankama lahko označeno kot majhna krava oziroma kravji mladič.

► čola

Č

čolek → čolej

ESSJ 0

čolič

ESSJ 0

'čolič m 'psiček' (primor. istr. – Jakomin 1995), po SLA primor. istr. t'ōlit' 'pasji mladič' poleg pēsīt' 'isto' in brêče (Sveti Peter nad Dragonjo – SLA).

Isln. dial. *'čolič m 'psiček' (istr.).

- Ⓔ Nejasno. Dial. dem na -ič < *-it'b posredno lahko kaže na obstoj istr. *čol m 'pes'.

čoljec

ESSJ 0

čùoljc m 'paglavec, razvojna stopnja žabe', tudi 'človek z debelo, veliko glavo' (primor. obsoš. – Ivančič Kutin 2007).

Isln. dial. čùoljc m 'paglavec' (obsoš.).

- Ⓔ Verjetno pripadnostna izpeljanka na -ec < *-bc b iz obsoš. čuólja f 'velika glava', kar je lahko metaforična oznaka iz obsoš. čuólja 'tnalo za sekanje drv, panj' (Ivančič Kutin 2007). S to oznako je paglavec kot razvojna stopnja žabe verjetno poimenovan po glavi, ki je v primerjavi s trupom nesorazmerno velika. Dalje nejasno.

čomorad

ESSJ s.v. močerād

čomorad m 'močerad' (Pleteršnik); primor. ter. čamorād 'isto' (Breginj – SLA), rovt. tolm. čamarəđ (Porezen – SLA), gor. čomarət, g -ada (Zgornje Gorje – SLA), čomorād (Kropa – SLA).

- Ⓙ Tvorjenka prek adj na -ov < *-ou b v gor. čomorádoyc m 'vrsta žganja, močeradovec' (šaljivo – Škofic Diss. 1996).

Psln. *močerād m 'močerad';

po premetu prvih dveh zlogov *čemorād, po depalatalizaciji če- > čo- tipa stričev > stričov dial. *čomorād in akanju *čomarād > *čamarād ter delni redukciji izglasja -ād > -ōd/-əd.

► čemorad

čompa → čampa

ESSJ 0

čone

ESSJ 0

čóne n 'mladi prašiček' z interj čóne, čóne, čóne 'vabilo prašičku, klicanje' (primor. briš. – Erzetič 2007 v otroškem govoru).

- Ⓙ Strukturna tvorjenka na -ič < *-it'b v briš. čónč m 'prašiček, odojek' (Erzetič 2007 v otroškem govoru).

Isln. dial. čóne n 'mlad prašič' < *-e(t-) in čónč m 'isto' < *-it'b;

to sta prvotno deminutivni tvorbi, ki označujeta mladega prašiča = odojka, pri čemer je briš. čóne razen v korenskem vokalu enako č. dial. čuně n 'odojek' (Jungmann 1835–1839) < *čunę. Zaradi sln. dobro potrjene dial. besedne družine z jedrom čúna f 'velika svinja' (Slovenske gorice – Pleteršnik) = č. dial. čuna f 'svinja' (Jungmann 1835–1839), je dial. korenski vokal o iz prvotnega u po spustu artikulacije lahko nastal pred n (o pojavu Furlan, JZ 11/1, 2005, 118).

Ni jasno, ali bi bilo iz dial. apelativa čónč treba izvajati cgn Čonč, ki je potrjen na precej širokem sln. območju (ZSSP).

► čuna

čop¹

ESSJ 0

čōp m 'Kauz' (kor. rož. (Sele) – Isačenko 1939: 129).

- Ⓔ 18. st.: *zhop* 'Eule, Vogel', 'Tfchufch, Eule, Auf' (Gutsman 1789); 19. st.: *zhóp* 'der Tfchufch, die Eule' (Jarnik 1832: 135), *zhop* 'kleine Nachteule' poleg *shzhuk* 'isto' (Jarnik 1832: 214).

Isln. dial. *čōp m 'čuk/sova' (kor.).

- Ⓔ Morda je ornitonim poimenovanje tipa pars pro toto, ki je bil tvorjen iz čōp m, g čōpa 'šop perja' in je prvotno označeval vrsto sove z majhnimi uhlji, ki so asociirali na čop.

čop² → čep²

ESSJ 0

čopa

ESSJ s.v. čōp

čōpa/čōpa f 'čopasta kokoš; čopka': *grahke in čope* (SSKJ), čōpa 'die Schopfhenne' (Lašče – Pleteršnik); kor. rož. čōpa 'kura, ki ima »čopo« na glavi' (Šašel 1957).

- Ⓔ Dem na -ica v ljubkovalni funkciji v kor. obir. čō:pca 'kokoš', šaljivo 'ženski spolni organ' (Karničar 1990).

Isln. dial. *čō:pa f 'čopasta kokoš' (kor.).

- Ⓔ Oznaka za kokoš s čopom je bila tvorjena s formalno feminizacijo subst čōp m, g čōpa 'šop perja': čōp-a ← čōp, toda sin čōplja f 'die Schopfhenne' (Pleteršnik po Cafu) je fem na -lja ← psł. *-li iz istega substantiva, sin čōpka/čōpka f 'čopasta kokoš': *grahsta čopka* (SSKJ), čōpka 'die Schopfhenne' (Pleteršnik), čopka 'Schopfhenne' (Cigale 1860), v 18. st. *zhōpka* 'Henne mit einem Federbusche, gallina cristata' (Pohlin 1781) pa fem na -ka: čōp-ka ← čōp.

čopačok

ESSJ 0

čuopa'čuek m 'žolna' (primor. istr. (Sveti Anton) – Jakomin 1995), istr. 'čopa'čūāk 'črna žolna' (Potok – SDLA-SI: I:251).

Isln. dial. *čopačōk m '(črna) žolna' (istr.).

- ↔ it. trž. *becazoco* 'žolna', tudi *becazochi* 'isto' ← *becar* 'pikati, bosti' = it. knjiž. *beccare* + *zoco* 'deblo; čok, štor' = it. knjiž. *ciocco* (Doria 1987: 65).

- Ⓔ Kalk po it. trž. sklopu, ki žolno poimenuje kot tisto, ki pika, bode, tj. kljuva po drevesnem deblu, štoru, je bil v slovenski Istri narejen z glagolom čopati, prim. v Svetem Antonu 'čuopāt 'zobati' (Jakomin 1995), in subst čōk m, g čōka 'del drevesnega debela, klada', prim. v Svetem Antonu čuek 'tnalo', čuek ze Buežić 'kos lesa, ki je gorel, ko so čakali na polnočnico' (Jakomin 1995).

čopar

ESSJ 0

čōpar/čōpar m, g -ja 'čopast ptič, navadno petelin' (SSKJ).

- Ⓢ Prek vzdevka, verjetno za človeka s košatimi lasmi, onimizirano v cgn Čopar (ZSSP).

Isln. knjiž. čōpar/čōpar m 'ptič s čopom' (20. st.).

- Ⓔ Večjo starost pozno potrjene svojilnostne izpeljanke na -ar < *-ar'b iz subst čōp m, g čōpa 'šop perja' nakazuje ornit čōparica 'Parus cristatus' (► čoparica¹) z varianto čauperca (► čavperica).

Sln. sin čōpec/čōpec m, g -pca 'čopast ptič': poglej ga, čopca, že spet leta za ribami (ekspr. – SSKJ) je bil izpeljan iz istega substantiva, a s svojilnostno funkcijo suf -ec < *-bcb.

čoparica¹

ESSJ s.v. čōp

čōparica f 'die Haubenmeise (parus cristatus)' (Pleteršnik po Cafu), čoparica 'Haubenmeife (Parus cristatus)' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. *čō:parica f 'čopasta sinica, Parus cristatus' (19. st.).

Č

- Ⓔ Feminativna izpeljanka na *-ica* iz svojilnostne tvorjenke na *-ar* < **-ar'b* iz subst *čōp* m, g *čōpa* 'šop perja' čopasto sinico označuje kot tisto, ki ima čop. Ista značilnost po belo-črnem koničastem čopu na glavi je ubesedena tudi v nvn. *Haubenmeise* in *Kappmeise* ter nlat. oznaki *Parus cristatus* z lat. *crista* 'greben, čeladna perjanica'.

Z enako pomensko in funkcijsko podstavo je bil prek adj na *-at* **čopat* tvorjen sin *čopatīca* f 'die Schopfmeise (parus cristatus)' (Slovenj Gradec – Pleteršnik po Cafu). Svojilnostno funkcijo suf *-ka* je treba prepoznati tudi v sin *čōpka* f 'die Haubenmeise (parus cristatus)' (Pleteršnik).

- Ⓓ^{BD} Sln. *čop* m 'šop perja'

→ SVOJILNOSTNA TVORJENKA NA *-ar* + *-ica* **čō:parica* 'čopasta sinica'

>

→ ADJ NA *-at* + *-ica*

→ SVOJILNOSTNA TVORJENKA NA *-ka*

→ sln. *čoparica*¹;

→ sln. *čavperica*;

→ sln. *čopatīca*;

→ sln. *čopka*.

▷ čavperica

čoparica²

ESSJ 0

čōparica f 'die Haarbüschelraupe' (Pleteršnik), *čoparica* 'Haarbüschelraupe' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **čō:parica* f 'vrsta kosmate gosenice' (19. st.).

- Ⓔ Ni jasno, katere vrste gosenico ta pozno potrjeni substantiv označuje, zato ni mogoče zanesljivo trditi, da je kalk po nvn. *Haarbüschelraupe*, ki v Grimmovem slovarju ni evidentiran. Verjetno enako kot *čōparica* 'čopasta sinica, Parus cristatus' feminativna izpeljanka na *-ica* iz svojilnostne tvorjenke na *-ar* < **-ar'b* iz subst *čōp* m, g *čōpa* 'šop'.

čopasta črnica

ESSJ 0

čopasta črnica f 'raca s črnim čopom na tilniku, Nyroca fuligula' (zool. – SSKJ), *čopasta črnica* = *mala črnica* 'die Haubenente (anas fuligula)' (Pleteršnik), *čopasta črnica* = *mala črnica* 'čopasta raca, Haubenente (Anas fuligula)' (Cigale 1860).

- Ⓔ 19. st.: *zhōpāfta zhernīza* 'zhōpāfta rāza, Anser fuligula, Haubenente' (Freyer 1842: 38).

Isln. knjiž. **čō:pasta/ma:la čr'ni:ca* f 'čopasta črnica, Anas fuligula' (19. st.).

↔^K nvn. *haubenente* 'anas fuligula' (Grimm 1854–1971) + nlat. *Anas fuligula*.

- Ⓔ Sln. kalk *čopasta črnica* z adj *čopasta* iz *čōp* m, g *čōpa* 'šop (perja)' kaže na vpliv nvn. predloge *Haubenente*, dobesedno 'raca s pokrivalom = nvn. Haube', jedro *črnica* 'črna (raca)' pa na vpliv nlat. sestavine *fuligula* kot tvorjenke iz lat. *fūlīgō* f 'saje, čad'. Adjektiv *čopasta* je bil z *mala* 'parva' zamenjan v odnosu do ornitonima za *Anas fusca*, ki označuje večjo raco. V 19. st. se za *Anas fuligula* hkrati pojavljajo trije ornitonimski kalki, tj. ob *čopasta črnica* še *mala črnica* in *čopasta raca* (► *čopasta raca*), a se je uveljavil le prvi.

čopasta raca

ESSJ 0

čopasta raca f 'čopasta črnica, mala črnica, Haubenente (Anas fuligula)' (Cigale 1860).

- Ⓔ 19. st.: *zhōpāfta rāza* 'zhōpāfta zhernīza, Anser fuligula, Haubenente' (Freyer 1842: 38).

Isln. knjiž. **čō:pasta 'ra:ca* f 'čopasta črnica, Anas fuligula' (19. st.).

↔^K nvn. *haubenente* 'Anas fuligula' (Grimm 1854–1971) ← *Haube* 'čepica, okrasno naglavno pokrivalo' + *Ente* 'raca'.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki raco metaforično označuje, kot bi imela na glavi pokrivalo, je bil tvorjen s pomenskim ustreznikom za nvn. *Ente*, tj. z *rāca*, in adj na *-ast* iz *čōp* m, g *čōpa* 'šop (perja)'.

Drugačni kalk po isti nvn. predlogi je hrv. *krunasta patka*, tudi *krunka* ‘Haubenente’ (Šulek 1860), ki šop (perja) na račji glavi primerja s krono. Sodobni sln. ornitonim je *čopasta črnica* (► *čopasta črnica*).

► *raca*¹

čopasta švrljuga

ESSJ švrljúga, s.v. škrjánec, škřlj

čopasta švrljúga f ‘die Haubenlerche (alauda cristata)’ (Pleteršnik po Cafu), *čopasta švrljuga* ‘Alauda cristata’ (Erjavec 1875: 288).

Isln. knjiž. *čopasta švrljuga* f ‘čopasti škrjanec, Galerida cristata = Alauda cristata’ (19. st.).

↵^K nlat. *Alauda cristata* ali nvn. *Haubenlerche*.

⊕ Neuveljavljeni kalk po nlat. ali nvn. predlogi s pomensko podstavo ‘škrjanec z grebenom ali z avbo, tj. z okrasnim naglavnim pokrivalom’ je bil verjetno pod vplivom hrv. dial. *švrljúga* ‘Alauda arvensis’ ob *ševrljuga* ‘čevrljuga, krunica, škrljac, Haubenlerche (Alauda cristata)’ (Šulek 1860) tvorjen z jedrom hrv. izvora *švrljuga*; prevladal je že pred njim potrjeni kalk z domačim jedrom *škrjánec* (► *škrjanec*), prim. *blatni/čopasti škrjánec* ‘die Haubenlerche (alauda cristata)’ (Pleteršnik), *čopasti, blatni škerjanec* ‘Haubenlerche (Alauda cristata)’ (Cigale 1860), v 19. st. *zhópafti fhkerjanz/blátni fhkerjanz* ‘Alauda cristata, Haubenlerche’ (Freyer 1842: 17).

► *ševevljuga*

čopatica → čoparica¹

ESSJ s.v. čöp

čopec → čopar

ESSJ ∅

čopka¹ → čopa

ESSJ s.v. čöp

čopka² → čoparica¹

ESSJ ∅

čopka³

ESSJ ∅

čöpka f ‘die Haubenlerche’ (Pleteršnik).

Isln. knjiž. *čöpka* f ‘čopasti škrjanec, Alauda cristata’ (19. st.).

↵^K nvn. *Haubenlerche* f ‘Alauda cristata’, dobesedno ‘škrjanec z avbo, tj. z okrasnim naglavnim pokrivalom’.

⊕ Enobesedni kalk po nvn. kompozitu, ki tako kot nlat. oznaka *Alauda cristata* škrjanca označuje po čopu na glavi, je bil tvorjen s suf -ka v svojilnostni funkciji iz subst *čöp* m, g *čópa* ‘šop perja’.

čoplja → čopa

ESSJ s.v. čöp

čora

ESSJ ∅

čõra f ‘svinja’ poleg *svĩn’a* ‘isto’ in *prasĩca* (panon. pkm. (Gornji Petrovci) – SLA).

Isln. dial. *čõra* f ‘svinja’ (pkm.);

• = srb. *čora* ‘svinja’ (ARj);

< **jslov.** (sln.-srb.) **čora* f ‘svinja’.

⊕ Nejasno.

čovik → čovinek

ESSJ s.v. čuk, skovik, sóva

čovinek

ESSJ s.v. čofitelj, čuk, skovik, sóva

čovĩnak m, g -nka ‘čuk’ (Pleteršnik), *čovinek* ‘čuk, čovitelj, uharica, Kauz’ (Cigale 1860), *čovink* ‘Kautz’ (Janežič 1851), *čovĩnk* ‘die Hauseule, der Kauz, la civétta’ (Drobnič 1858).

č

① Fem na *-a* *čovinka, ki se posredno potrjuje v 18. st. *zhofinka* ‘eine Kautze’ (Pohlin 1781) = *čofinka* s *f*, verjetno pod vplivom sin *čofitelj* (► čofitelj).

② 19. st.: *zhovink* ‘Käützchen’ (Freyer 1842: 11).

Isln. knjiž. *čó'vi:nək m ‘čuk, Strix noctua’ (19. st.).

③ Morda deverbativ na *-ek* < *-ькъ v funkciji nomena agentis iz sln. *čoviniti -inim* impf ‘oglašati se kot sova’, *sova čovini* (Pleteršnik po Hipolitovem rkp. slovarju), v katerem je *čov- enako kot *ču- v *čúk* ‘Strix noctua’ in *skov- v *skovik* ‘sova’ in *skovir* ‘isto’ onomatopejskega izvora.

Sin *čovik* m ‘čuk’ (Pleteršnik) z enakim izglasjem kot *skovik* ‘sova’ je verjetno prav tako deverbativnega izvora iz sicer nepotrjenega glagola *čov-ik-ati, ki bi ga bilo mogoče povezati s hrv. kajk. *cuvikati cùvikām* ‘oglašati se kot čuk’ (ARj), v katerem je *c-* namesto *č-* lahko znak formalne ekspresivizacije, prim. č. *čuvik* ‘Strix noctua’ (Jungmann 1835–1839), in ni v neposredni povezanosti z madž. *csuvik* ‘čuk’, kot se domneva v ARj: I:860, ampak tako kot it. *civetta* odraža podobne onomatopeje za posnemanje oglašanja teh nočnih ptic.

čovitelj → čofitelj

ESSJ s.v. čofitelj

črček → cvrček

ESSJ s.v. stríček

črčevce

ESSJ 0

① 18. st.: *zherzhovez* ‘zhezhek, gril, Grille’ (Gutsman 1789).

Isln. dial. *čřčouac m ‘muren’ (kor.) ← *čřičevce ‘isto’ (?).

② Osamljeno. Morda korensko enako s *čřič* m, g *-iča* in *čřičak*, g *-čka* (Pleteršnik), oboje ‘Oecanthus pellucens’, in reducirano iz *čřičeuac, a izpeljava na *-ev-ec*, dial. *-ov-ec* glede funkcije ni jasna. Morda le strukturna tvorjenja.

► čřič

črepáča

ESSJ s.v. čřép

čřepáča f ‘želva’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. knjiž. *čře'pa:ča f ‘želva’ (19. st.).

③ Osamljeno. Verjetno interno slovensko po zamenjavi suf *-aha* z bolj frekventnim sln. *-ača*, prim. sin *kornjáča*, preoblikovano iz r. izposojenke *čřepáha* f ‘želva’.

► čřepaha

čřepaha

ESSJ s.v. čřép

čřepáha navadno v zvezi *velikanska čřepaha* ‘največja morska želva, Chelonia mydas’ (zool. – SSKJ), *čřépaha* ‘želva (testudo)’, *velikanska čřépaha* ‘die Riesenschildkröte (chelonias Midas)’ (Pleteršnik), *čřepaha*, *velikanska čřepaha* ‘morska želva, Chelonia mydas’ (Erjavac 1875: 320), *čřepaha* ‘Schildkröte’ (Cigale 1860 z opozorilom na r. *čřepaha*), *čřepáha* ‘želva’ (Drobníč 1858), *čřepáha* ‘Schildkröte’ (Janežič 1851).

Isln. knjiž. *čře'pa:ha f ‘želva’ (19. st.).

◁ r. *čřepáha* ‘želva’ in v polnoglasju adaptirano s sln. jezikovnim sistemom.

④ R. in ukr. *čřepáha* ‘želva’ sta tvorjenki na *-aha iz r. *čřéřep* ‘lobanja, čřepinja’ oziroma ukr. *čřéřep* ‘lobanja’ (Vasmer 1986–1987: IV:341; SP: I:72), verjetno pod vplivom lat. *testūdō* f ‘želva’ iz *testa* f ‘čřepinja’, po metafori ‘lobanja’, it. *testa* ‘glava’, frc. *tête* ‘isto’. Že Murko 1833b s.v. *Schild* opozarja na r. *zhřepáha* ‘želva’. Ker je sln. zoonim pisno potrjen pozno in v narečjih ni znan, ni verjetno, da bi bil avtohtona beseda, kot predpostavlja Kurkina 1992: 123.

▷ čřepáča

črešnjevce

ESSJ 0

črešnjevac m, g -vca 'Buchfink (fringilla coelebs)' (Kras – Pleteršnik); primor. kraš. *črišn'owc* 'Fringilla coelebs' (Štrekelj 1887: 402), *črešnjevce*, g -vca 'Fringilla coelebs' (Gorjansko (Kras) – Erjavec, LMS 1879, 130).

Isln. dial. **čre:šn'eȳac* m 'navadni ščinkavec, Fringilla coelebs' (kraš.).

- ⑤ Osamljeno. Ornitonim je s suf -ec < *-bcb substantivizirani dial. pos adj **črešnjeu*, f -a iz dial. *črešnja* f 'cerasum' ob knjiž. *čęšnja* 'isto' < psl. dial. **čersn'a*, kar navaja k domnevi, da je ščinkavec z njim poimenovan, ker se prehranjuje tudi s češnjami. Enako pomensko motiviran je verjetno tudi primor. istr. *črešnjewc* 'dlesk, Coccothraustes coccothraustes' (Brezovica, Dragonja, Gračišče, Marežige, Sočerga – Filipi 1993: 63), v Dekanih in Kubedu *čęšnjewc* 'isto' (Filipi 1993 l.c.).

črešnjevka → češnjava muha

ESSJ 0

črevoškrgar

ESSJ 0

črevoškrgar m, g -ja navadno pl 'majhne morske živali, ki imajo del črevesa prilagojen za dihanje, Enteropneusta' (zool. – SSKJ), *črevoškrGARji* m pl 'Enteropneusta, razred morskih maločlenarjev črvastega telesa, ki se deli na tri člene' (CZŽ 1997: 42).

Isln. knjiž. *črevoškrgarji* m pl 'Enteropneusta' (20. st.).

↔^κ nlat. *Enteropneusta* ⇔ gr. ἔντερον n 'črevo' + πνέω 'dihati' < **pneus-*.

- ⑤ Kalk po nlat. predlogi, ki ubeseduje, da imajo ti morski maločlenarji dihalni organ = škrge v črevesju, je bil tvorjen s svojilnostnim suf -ar < *-ar'b iz kompoz adj **črevoškrG*, f -a 'tak, ki ima škrge v črevesju'.

črga

ESSJ 0

črga f 'golovrata kokoš' (panon. prleš. – Rajh 2010).

Isln. dial. *črga* f 'golovrata kokoš' (prleš.).

- ⑤ Osamljeno in nejasno. Morda korensko povezano s cgn *Črgan* (ZSSP).

črič

ESSJ 0

črič m, g -iča 'čriček' (Pleteršnik) = *črič* 'weingrille' (Valjavec 1878b: 36).

- ① Strukturna tvorjenka na -ek < *-bkb *čriček* m, g -čka 'murnu podobna žuželka blede rumenkaste barve, Oecanthus pellucens': *črički čirikajo*; v *vinogradih so se začeli oglasiti črički*; *čriček prepeva*: *čri čri čri* (zool. – SSKJ), poljudno 'temno rjava žuželka, ki živi na travnikih; muren': v *mraku se oglasijo iz trave črički* (SSKJ), *čričak*, g -čka 'čriček' (Pleteršnik); gor. *črē:čak*, g -čka (Kropa – Škofic Diss. 1996), štaj. zgsav. *č'ričak*, g -čka (Weiss 1998).

Isln. dial. **čirič* m 'čriček, Oecanthus pellucens' < **čirič'b* z dem **čiričak*; po dial. vokalni redukciji **črič* m 'isto' in **čričak* >> *čriček*.

► **čirič** > črčevce

črlin

ESSJ s.v. švrljúga

črlin m 'neka ptica' (Kras – Pleteršnik); primor. kraš. *črlin* 'ein Vogel' (Štrekelj 1887: 398), *črlin* 'neka ptica' (Kras – Erjavec, LMS 1879, 130).

Isln. dial. **čr'li:n* m 'neka ptica' (kraš.).

- ⑤ Zaradi nejasnega denotata bi bila kakršna koli etimologija dvomljiva. Snov v Bezljaj ESSJ: IV:143 domneva, da je ornitonim tvorjenka iz nepotrjenega glagola **čbrlěti* kot fonetične podlage sln. dial. *čvrlěti -im* impf 'čivkati', *vrabci čvrlijo, ptice so veselo čvrlele* (Pleteršnik).

črmelj¹

črmelj m 'čmrlj' (goriš. – Pleteršnik); primor. notr. *čarmîel'* 'čmrlj' (Sabonje – Rigler 1963: 157), notr. *čarmêl'* 'isto' (Hrpelje – SLA), *čarmiêl* poleg *čmêrl* (Trnovo (Ilirska Bistrica) – SLA), *črmîel* (Podgraje – SLA).

Č

Ⓜ 17. st.: *zhermeli* 'apes sylvestris', *zhermel*, *kir nema shela* 'fucus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Ⓞ Onimizirano v cgn *Črmelj*, *Čermelj*, *Čermel*, *Čermelč* (ZSSP).

Psln. dial. **črmel'* m 'čmrlj';

< **psl. dial.** **čbrmel'b* 'isto' ← **čbmèl'b* (Bezljaj 2003 (= 1959–60): 665; SP: II:311); interkalacija *z r* je znana tudi v p. *trzmiej* 'čmrlj', tudi *przmiej* 'isto', kaš. *přmèl* in *gřmèl* ter verjetno tudi v hrv. čak. *střmèlj*, g *strmèlja* 'sršen, crabro' (Bezljaj 2003 (= 1959–60) l.c.; SP l.c.). V SP l.c. se predpostavlja, da je interkalacija *r* posledica vpliva psl. **trqtb* m 'trot, fucus'. Ker pa imajo nekatere vrste čmrljev zadek rdeč oziroma rdečkast, kot ponazarjajo tudi sln. sin *rdečeritec* (► rdečeritec), *rděčič* (► rdečič²), *řidžak* (► řidžek¹) in *zagorêlâc* (► zagorelec²), je možno, da je na preoblikovanje psl. **čbmèl'b* v **čbrmel'b* vplival psl. adj **čbrmb* 'rdeč', prim. r. dial. *čeremyj* 'temno rjav, zagorel, rdeče črn', ki se ob boljše potrjenem **čbrmbnъ* 'rdeč' navaja v SP: II:225.

Ⓞ^{BD} Psl. **čbmèl'b* m 'čmrlj'

→ **čbmèl'b*

→ c- ← č- (?)

→ VPLIV *šč'yměti **št'bmèl'b* → sln. **ščemelj*

→ VPLIV mušon

→ m : r ← m : l

→ SLOV. šm- ← čm-

→ VPLIV šumeti

→ INTERKALACIJA r? **čbrmel'b*

→ REDUKCIJA: Gsg *črml'a ← *črme'lá >> *črmal'*

→ PREMET mtr ← rm (sln., hrv., č.)

→ TVORJENKA NA -ev-ka 'muha'

→ sln. **čəmrl'*

→ šm- ← čm-

→ čmarlj × čmelj

→ INTERKALACIJA d

→ gl ← dl

→ PREF ko-?

→ psl. **čbmélā* f 'čebela' > sln. **čméla* 'isto'

→ MASK NA -ak 'čmrlj'

→ MASK NA -ar 'čmrlj'

→ sln. **čəméla* 'čebela'

→ MASK NA -ak 'čmrlj'

→ PRENOS 'bramor'

→ MASK NA -ar 'čmrlj'

→ MASK NA -ič 'čmrlj'

sln. *čmelj*;

→ sln. *cmelj*;

sln. *ščemelj*;

→ sln. *šemelj*;

→ sln. *ščemer*;

sln. *šmelj*;

→ sln. *šumelj*;

sln. *črmelj*¹;

sln. *črmelj*²;

sln. *čmrlj*;

→ sln. *čmrljevka*;

sln. *čemrlj*;

sln. *šmrlj*;

sln. *čmerelj*;

→ sln. *čmrdelj*;

→ sln. *čmrgelj*;

sln. *kočmrlj*;

sln. *čmela*;

→ sln. *čmelak*;

→ sln. *čmelar*;

sln. *čemela*;

→ sln. *čemelak*;

→ sln. *čamalak*;

→ sln. *čemelar*;

→ sln. *čemelič*.

▷ čmelj ▷ črmelj²

črmelj²

črmelj m, g -mlja 'čmrlj' (gor. – Pleteršnik).

Isln. dial. *črmelj* m 'čmrlj' (gor.);

variantna oznaka za čmrlja ni nastala po premetu iz sln. *čmrlj*, kot je sklepal Ramovš 1924: 83, ampak je zaradi sin *črmelj* treba predpostaviti, da je pozicija *r* v *črmelj* prvotna (Bezljaj 2003 (= 1959–60): 665), redukcija ejevskega vokala pa se je

morala realizirati npr. v oblikah tipa Gsg *č_řmel'ä > *č_řml'ä > *č_řmlja, po premetu *č_řmlja.

► črmelj¹ ▷ čmrlij

črmnelka → črnjelka

ESSJ 0

črmnooka → črnovka

ESSJ s.v. črmljèn

črmnovka → črnovka

ESSJ s.v. črmljèn

črna

ESSJ 0

č_řna f 'ime črne krave', 'ime črne koze' (oboje Pleteršnik); rovt. tolm. č_řna 'ime črni ovci' (Sveta Lucija, sodobno Most na Soči – Kenda 1926), č_řna/č_řnica 'kozje ime' (Erjavec, LMS 1875, 223), č_řna 'ovčje ime' (Erjavec, LMS 1875, 224); dol. kost. 'č_řna 'črna krava' (Gregorič 2014).

Isln. dial. *č_ř:na f 'domača žival (krava, koza, ovca) črne barve'.

To je v ženskem spolu substantivizirani adj č_řn, f -a 'niger' < psl. *č_ěrnъ 'isto'.

▷ crna

črna burjovka

ESSJ 0

č_řna burjovka f 'Fregattenvogel' (Erjavec 1864: 63).

Isln. knjiž. č_řna burjovka f 'Fregattenvogel' (19. st.);

to ustreza sodobni nvn. oznaki *Fregattvogel* s sln. pomenskim ustreznikom *bûrnica* 'morska ptica z dolgim škarjastim repom in velikimi krili, Fregata aquila' (zool. – SSKJ), *burnice* f pl 'Fregatidae', *lepa burnica* f 'Fregata magnificens' (CZŽ 1997: 30) (► burnica) s sin *bûrjevka* 'burnica' (zool. – SSKJ), kar je sodobna, nerodno poknjžena varianta Erjavčevega *burjovka* < **bu:rjavka*.

- Ⓔ Burnice so izredno dobri letalci in jadralci (CZŽ 1997 l.c.), zato sta zastarela in sodobna oznaka verjetno le različni izpeljanki iz subst *bûrja* f 'močen severovzhodni veter' (SSKJ). Erjavčevo *burjovka* je bilo s suf -ka substantivizirano iz adj *bûrjav*, f -a 'poln burje, vetroven' (SSKJ) s kasnejšim razvojem -av- v -ov-. Ptica, katere samci imajo pod grlom živo rdeč mehur, ki se v času svatovanja napihne (CZŽ 1997 l.c.), je torej enako kot hrv. *brzan* 'Fregattenvogel (Tachypetes aquilus)' (Šulek 1860) označena po svojem hitrem in tudi vzdržljivem letenju.

črna divjačina

ESSJ 0

č_řna divjačina f 'divji prasce črnike barve' (Erjavec 1875: 266).

Isln. knjiž. č_řna divjačina f 'divji prasce črnike barve' (19. st.).

↵^K nvn. *Schwarzwild* 'Wildschwein' (Schödl 1860: II:415).

- Ⓔ Neuveljavljeni kalk za divjega prašiča, ki je bil s č_řna divjačina po nvn. *Schwarz-wild* označen po svoji rjavočrni barvi.

► divjačina

črna liska

ESSJ 0

č_řna liska f 'srednje velika vodna ptica sive barve s črno glavo in črnim vratom, Fulica atra' (zool. – SSKJ), č_řna liska 'Fulica atra' (CZŽ 1997: 395), č_řna liska 'das schwarze Wasserhuhn (fulica atra)' (Pleteršnik), č_řna liska = velika liska 'potopivka, Flußteufel (Fulica aterrima)' (Cigale 1860).

- Ⓔ 19. st.: *zherna lifka* 'lifka, wind. *plaska, tukulza*, Fulica atra, schwarzes Wasserhuhn' (Freyer 1842: 34).

Isln. knjiž. *č_ř:na 'li:ska f 'Fulica atra' (19. st.).

- Ⓔ Dvobesedni ornitonim je bil iz prvotno enobesednega tvorjen z dodanim adj *črn*, f -a 'ater', verjetno na podlagi nlat. oznake *Fulica atra* z adj *āter*, f -tra 'črn', ker ima ta vrsta tukalice perje črno.

► **liska'**

Č

črna mravlja

ESSJ 0

črna mravlja f 'mravlja, ki je črne barve in se hrani z izločki listnih ušic, *Lasius niger*' (zool. – SSKJ), *črna mravlja* 'Formica nigra' (Erjavec 1875: 354).

Isln. knjiž. **čr:na m'ra:vlja* f 'Lasius niger = Formica nigra' (19. st.).

↵^K nlat. *Formica nigra*, dobesedno 'črna mravlja'.

- Ⓔ V Evropi najbolj razširjena mravlja je poimenovana po značilni črni barvi, prim. agl. *black garden ant* 'Lasius niger', *common black ant* 'isto', it. *formica nera*, *formica nera dei giardini*, nvn. *schwarze Wegameise*.

► **mravlja**

črna postrv

ESSJ 0

črna postrv f 'jezerka, *Trutta lacustris*' (Munda 1926: 15).

- Ⓔ 19. st.: *zherna poštéru* 'navádna poštéru', *jesérfka poštéru*, *jeserka*, *Salmo fario*, *gemeine Forelle*' (Freyer 1842: 49).

Isln. knjiž. **čr:na pos'tr:v* f 'jezerka, *Salmo trutta lacustris*' (19. st.).

↵^K nvn. *Schwarzforelle* s sin *Bachforelle* 'jezerka'.

- Ⓔ Neuveljavljeni kalk po nvn. predlogi, ki jezerko označuje po temnih pegah na bokih (CZŽ 1997: 174), je bil ob jedru *postrv* tvorjen z adj *črn*, f -a 'niger' < psl. **čbrnъ* 'isto', prim. sodobni sin *jêzerka* (► jezerka).

Na podlagi iste nvn. predloge je bil tvorjen hrv. kalk *pastrva crna* '*Salmo trutta*' (Hirtz 1928–1956: III:284).

► **postrv**

črna ščetarica

ESSJ 0

črna ščetarica f 'eine schwarze Bürstenraupe, der Lastträger (*bombyx antiqua*)' (Pleteršnik) = *črna ščetarica* 'Lastträger, schwarze Bürstenraupe; *Bombyx antiqua* L.' (Kmetijske in rokodelske novice 37/25, 18. 6. 1879: 194, vir: dLib.si).

Isln. knjiž. *črna ščetarica* f 'Bombyx antiqua' (19. st.).

↵^K nvn. *schwarze Bürstenraupe* 'Bombyx antiqua', *bürstenraupe* 'larva fasciculata' (Grimm 1854–1971).

- Ⓔ Oznaka za gosenico metulja, ki verjetno spada med debeloglavčke, nlat. *Hesperiidae*, družino žuželk iz reda metuljev s široko glavo, katerih gosenice imajo debelo glavo (CZŽ 1997: 44). Gosenice so zelo požrešne na drevju hrušk in češenj, na sprednjem delu pa imajo nekakšne bradavice z dolgimi in trdimi ščetinami (Kmetijske in rokodelske novice 37/25, 18. 6. 1879: 193, vir: dLib.si). Kalk po nvn. predlogi, ki gosenico tega metulja označuje kot črno gosenico s ščetko/ščetinami, je bil tvorjen z adj *črn*, f -a 'niger' < psl. **čbrnъ* 'isto' in jedrom kot fem na -ica iz svojilnostne izpeljanke na -ar < *-ar'b k *ščēt* f, g *ščeti* 'ščetka' < psl. **št'etъ* f.

črna vdova

ESSJ 0

črna vdova f 'zelo strupen pajek s črno-rdečim pikastim zadkom, *Latrodectus*' (zool. – SSKJ), *črna vdova* '*Latrodectus mactans*' (CZŽ 1997: 148).

Isln. knjiž. **čr:na v'do:va* f 'Latrodectus' (20. st.).

↵^K nvn. *schwarze Witve* 'Latrodectus mactans' ali agl. *black widow* 'Latrodectus'.

- ⊕ Kroglasti strupeni pajek, katerega samička zraste do 1,5 cm, živi v Severni, Srednji in Južni Ameriki pa tudi v Evropi in ima na zadku pogosto rdeče ali bele lise (CZŽ 1997 l.c.), je s pomensko podstavo 'črna vdova' označen po pretežno črni barvi telesa in po tem, da samica po parjenju včasih poje samca in torej postane vdova. Oznaka, ki je pogosta tudi v drugih evropskih jezikih, npr. hrv. *crna udovica* 'Latrodectus tredecimguttatus', r. *černaja vdova* 'Latrodectus', it. *vedova nera* 'Latrodectus tredecimguttatus', šp. *viuda negra* 'Latrodectus mactans', izvira iz ameriške angleščine, od koder se je kot kalk izvirnega *black widow* razširila po Evropi. Ugriz črne vdove je zelo boleč, povzroča razkrajanje rdečih krvničk in hromi živčni sistem; povzroča tudi vročino, slabost, potenje, težave z dihanjem; ugriz je lahko tudi smrten (CZŽ 1997 l.c.).

črna žolna

ESSJ 0

- črna žolna* f 'večja črna ptica z rdečo liso na glavi, Dryocopus martius' (zool. – SSKJ), *črna žolna* 'der Schwarzspecht (picus Martius)' (Pleteršnik), *črna žolna* 'Picus martius' (Erjavec 1875: 294), *černa žolna* 'Schwarzspecht, Picus Mártius' (Erjavec 1864: 51), *černa žolna* 'krekavt, kreka, kljukovec, klokar, mavrica, Schwarzspecht (Picus martius)' (Cigale 1860); kor. obir. *ta čər:na žó:wna* 'Buntspecht' (Karničar 1990).
- ⊕ 18. st.: *Tfcherná Schouna* 'Picus martius' (Scopoli 1769: 47); 19. st.: *zherna shólna* 'wind. krekovt, kreka, klukovez, klokar, maverza, Picus martius, Schwarzspecht' (Freyer 1842: 25). **Isln.** knjiž. **čr:na žo:lna* f 'Dryocopus martius = Picus martius' (18. st.).
- ↔^K nvn. *Schwarzspecht* 'Picus martius' (Schödlar 1860: II:443).

- ⊕ Dvobesedni kalk, ki po nvn. kompozitu žolno označuje po črni barvi perja, je bil tvorjen iz adj *črn*, f -a 'niger' in subst *žolna* f 'picus'. Tudi v drugih evropskih jezikih je ta žolna pomensko enako označena, prim. agl. *black woodpecker* 'Dryocopus martius', r. *čěrnyj djátel* 'isto' in it. *picchio nero* ter po it. predlogi kalk v primor. nad. *žuna ta čarna* 'picchio nero', *žuna čarna* 'isto' (Rigoni, Salvino 1999).

► žolna

črnavka

ESSJ 0

- ⊕ 18. st.: *zhernauka* 'gewiß Fisch, species piscium' (Pohlin 1781); 19. st.: *zhernavka* (?) 'rujavi klén, Cyprinus erythrophthalmus, Plötze' (Freyer 1842: 48). **Isln.** dial. **čřnauka* f '?'; iz Freyerjeve pomenske predstavitve ni jasno, katero ribo ihtionim označuje, ali črnovko ali rdečeperko, a bi bilo glede na glasovno zaporedje možno sklepati, da je vsaj prvotno označeval črnovko in da zaporedje -av- enako kot -ov- v *črnovka* odraža fonetični razvoj iz dolgega kontrahiranega *-o:- < *-o-o-.

► črnovka

črnbel

ESSJ 0

- črnběl* m, g -la 'die Weingrille (Oecanthus pellucens)' (Sveti Križ v Vipavski dolini, sodobno Vipavski Križ – Pleteršnik) = primor. notr. *črnběl* m 'Oecanthus pellucens; Weingrille' (Sveti Križ v Vipavski dolini, sodobno Vipavski Križ – Erjavec, LMS 1882/1883, 279).

Isln. dial. **čřno'bě:l* m 'čriček, Oecanthus pellucens'; po dial. redukciji *črnběl* 'isto' (notr.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Ničto substantivizirani dvandva kompoz iz adj *črn*, f -a 'niger' in *běl*, f -a 'albus' kaže na oznako za žuželko, ki je hkrati črne in bele barve, kar pa ni značilnost čričkov. Morda je ta oznaka zanje nastala po prenosu z entomonima za katero drugo žuželko s takima barvama.

ESSJ 0

črnček

črnčək m, g -čka 'vrsta čmrlja' (Pleteršnik po Miklošiču).

Isln. dial. **čr:nčək* m 'vrsta čmrlja'.

- Ⓔ Osamljena oznaka za vrsto čmrlja je dem na -ek < *-bkt iz subst **črnac* < **čbrnъcbъ* k adj *črn*, f -a 'niger' < psl. **čbrnъ* 'isto', s katerim je bila prvotno lahko poimenovana vsaka živa ali neživa stvarnost črne barve. Ni jasno, na katero vrsto čmrlja se deminutiv nanaša.

črne

ESSJ 0

črnè m, g -éta 'črn vol' (Pleteršnik).

Isln. dial. **črnè* m 'domača žival črne barve' ← psl. **čbrnĕ* n, g *čbrnĕte*.

- Ⓔ S suf -e < *-ę(t-) substantivizirano iz adj *črn*, f -a 'niger' < psl. **čbrnъ* 'isto'. Toda dol. kost. *črnè* m, g -ėga 'črn vol, pes' (Gregorič 2014) je bilo po konverziji tvorjeno iz istega adjektiva v določni obliki.

črnec¹

ESSJ 0

črnc m 'Küchenschabe' (primor. kraš. – Štrekelj 1887: 388).

Isln. dial. **čr:nac* m 'ščurek, Blatta orientalis' (kraš.).

- Ⓔ Iz prvotne generične oznake **čr:nac* < **čbrnъcbъ* iz adj *črn*, f -a 'niger' < psl. **čbrnъ* 'isto', s katero je bila prvotno lahko poimenovana vsaka živa ali neživa stvarnost črne barve, pomensko specializirano na označevanje ščurka, zaradi njegove temno rjave barve.

črnec²

ESSJ 0

črnc m, g -nca 'črna žival, navadno konj': *rjavec in črnec* (redko – SSKJ); primor. obsoš. *čęrnc*, g *čà:rnc* 'črna krava' (Žaga – Ivančič Kutin 2007).

- Ⓔ Fem na -lja tipa *zajk-lja* ← *zajec čfnklja* 'črna kobila', 'črna krava' (Pleteršnik), *černklja* 'eine schwarze Kuh, Stute' (Janežič 1851), v 19. st. *zhèrnklja* 'eine schwarze Stute, Kuh' (Murko 1833a: 751), fem na -ica (o fem iz subst na *-cbъ Furlan, SR 66/2, 2018, 107s.) *črnica* 'ime raznim živalim: črna koza' (Pleteršnik), fem na -ka *črnka* 'črna žival': *naša črnka pridno nese; črnka ima telička* (redko – SSKJ), *črnka* 'črna žival ženskega spola (kobila, krava)', 'črna ovca' (Pleteršnik), primor. *črnka* 'ime ovci' (Zemon pri Ilirski Bistrici – Erjavec, LMS 1882/1883, 201), panon. pkm. *črnka* 'črna kobila' (Novak 1996), v 19. st. *zhèrnka* 'eine schwarze Stute, Kuh' (Murko 1833a: 751); sem tudi ljubk. *črnko* m 'črn konj': *dirjaj, črnko* (SSKJ), toda brez izražene ljubkovalne funkcije *črnko* m 'isto' (Pleteršnik), *černko* 'Rappe' (Janežič 1851), v 19. st. *zhèrnko* 'ein schwarzes männliches Pferd, der Rappe' (Murko 1833a: 751).

Psln. **črnac* m '(katera koli) žival črne barve' < **čbrnъcbъ*.

- Ⓔ Iz prvotne generične oznake **črnac* iz adj *črn*, f -a 'niger' < psl. **čbrnъ* 'isto', s katero je bila prvotno lahko poimenovana vsaka živa ali neživa stvarnost črne barve, pomensko specializirano na označevanje domačih živali, predvsem goveda in drobnice.

črni drozg

ESSJ 0

črni drōzg m 'die Amsel' (Pleteršnik), *črni drozeg* 'kos, Amfel' (Cigale 1860), *zhèrni drōzg* 'kóf, Amfel' (Murko 1833b).

Isln. knjiž. **čr:ni d'rō:zg* m 'kos, Turdus merula' (19. st.).

- Ⓔ Neuveljavljeni neologizem 19. st., ki kosa, ker je izrazite črne barve, označuje v odnosu do sicer podobnih ptičev drozgov drugačnih barv perja, prim. pomensko enako hrv. *crni drozd* 'kos, Turdus merula' (Hirtz 1928–1956: II:41).

► **drozg**

črni medved

ESSJ 0

črni medved m 'baribal, *Ursus americanus*' (Erjavec 1875: 244).

Isln. knjiž. **čr:ni 'me:dved* m 'baribal, *Ursus americanus*' (19. st.).

↪^k nvn. *der schwarze Bär* 'baribal, *Ursus americanus*' (Schödl 1860: II:392).

- Ⓔ Evropska opisna oznaka za severnoameriškega medveda, imenovanega tudi *baribal* (► *baribal*), ki ima kožuh večinoma črn, prim. č. *černý medvěd* 'Ursus americanus' (Havlová 2010: 131), agl. *American black bear*.

► **medved'**

črni potapnik → potapniki

ESSJ 0

črni zvonec

ESSJ 0

črni zvonec/rujavi zvonec 'die Quakente, die Schellente (*anas clangula*)' (Pleteršnik), *černi zvonec* 'srakarica, srakarski zvonec, Quakente, *Anas clangula*' (Cigale 1860).

- Ⓔ 19. st.: *zherni sgonz, rujavi svonz, svonz ráza* 'šhpeglar, frákarza, *Anas clangula*, Schellente' (Freyer 1842: 38).

Isln. knjiž. **čr:ni/ru'ja:vi z'vo:nəc* m 'Anas clangula' (19. st.).

- Ⓔ Izhodiščnemu sln. ornitonimu *zvońec* m, g -*nca* 'Bucephala clangula = *Anas clangula*', dial. *zgóńec* sta bila dodana adj *črn* 'niger' in *rujav* 'fuscus', s katerima je bila izpostavljena značilna črna barva perja samca (ob beli), rjava pa samice.

► **zvonec**

črni žužek → žužek¹

ESSJ 0

črnica¹ESSJ s.v. *čřm*

črnica f 'velika nestrupena primorska kača temne barve, *Coluber viridiflavus carbonarius*' (zool. – SSKJ), *črnica* 'Aesculapschlange (*coluber Aesculapii*), die Schwarznatter (*coluber carbonarius*)' (Pleteršnik), *črnica* 'Zamenis viridiflavus, var. *carbonarius*' (Erjavec 1875: 323); primor. kraš. *črnica* 'Aesculapschlange' (Štrekelj 1887: 433), kraš. *černica* 'nestrupena kača' (Solkan – SLA), istr. *čř'nica* 'vrsta kače', tudi 'vrsta smokve' (Jakomin 1995).

- Ⓔ 19. st.: *zherníza* 'seléna kázha, gofh, vósh, *Coluber aesculapii*, Aesculapschlange' (Freyer 1842: 43).

Isln. dial. **čř'nica* f 'navadni gož, *Coluber viridiflavus*' (primor.) ← adj *čřn*, f -*a* 'niger' < psl. **čřrnъ* 'isto'.

- Ⓔ Navadni gož je s *črnica* poimenovan po značilni črni barvi trupa, prim. nvn. pomen-ski ustreznik *Schwarznatter*, furl. *carbòn* 'Coluber viridiflavus' (NP) iz rom. **karboně* 'ogljje'. Bezljaj ESSJ: I:89 je neprepričljivo sklepal o sorodstvu s sln. *čřm* m 'tur, zanohtnica', *čřmast* 'vnet, ogojen'. Formalno enak kalk je p. *czernica* 'sipa', na kar je opozoril že Cigale 1860 s.v. *Tintenfisch*.

črnica²

ESSJ 0

črnica f 'der Dintenfisch (*sepia*)' (Pleteršnik), *črnica* 'Tintenfisch' (Janežič 1893 s.v. *čřn*), *črnice* f pl 'sipe, *Sepia*', *navadna črnica* f 'sipa, *Sepia officinalis*' (Erjavec 1875: 380), *navadna černica* 'der gebräuchliche Dintenfisch, *Sépia officinális*' (Erjavec 1864: 129).

Isln. knjiž. *črnica* f 'navadna sipa, *Sepia officinalis*' (19. st.).

↪^k nvn. *Tintenfisch* m 'navadna sipa, *Sepia officinalis*' ← *Tinte* f 'čřnilo' + *Fisch* m 'riba', dobesedno 'riba, ki ima čřnilo'.

- Ⓔ Neuveljavljeni kalk po nvn. predlogi, ki sipo zaradi čřnilne žleze, ki spušča čřno snov, označuje kot ribo s čřnilom, je bil tvorjen s subst -*ica* iz adj *čřn*, f -*a* 'ater, niger' in

sipo označuje kot črno (ribo). Sln. kalku je enak p. *czernica* 'sipa', na kar je opozoril že Cigale 1860 s.v. *Tintenfsch*.

črnja

ESSJ 0

črnja f 'črna svinja' (Pleteršnik), *černja* 'ein schwarzes (Schwein)' (Cigale 1860 s.v. *Schwein*), *černja* 'ein schwarzes Schwein' (Janežič 1851).

- ① Mask na *-ak črnjāk* 'črna svinja moškega spola' (Pleteršnik), v 19. st. *zhèrnjek* 'ein schwarzes Schwein' (Murko 1833a: 750).

- ② 19. st.: *zhèrnja* 'ein schwarzes weibliches Schwein' (Murko 1833a: 750).

Isln. dial. **črn'a* f 'črna svinja' z mask **črn'ak*.

- ③ Korenska povezanost z adj *črn*, f *-a* 'ater, niger' kaže, da je sln. *črnja* < **čbrn'a* prvotno abstr tipa *súša* f 'siccitas' s prvotnim pomenom 'črnost, črnota', ki se je kasneje po konkretizaciji pomensko specializiral na označevanje svinj, za katere je značilna črna barva; toda njegov mask *črnjāk* verjetno ni bil neposredno tvorjen iz tega abstractuma, ampak je bil s suf *-jak* < **-ak* substantiviziran iz adj *črn* < **čbrn* 'ater, niger'.

črnjavek → črnjelka

ESSJ 0

črnjavka → črnjavs

ESSJ 0

črnjavs

ESSJ 0

črnjâvs m 'vranec' (Pleteršnik), *černjavs* 'muren, mur, vranec, vran, čern konj, Rappe, ein schwarzes Pferd' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. *črnjavs* m 'črn konj' (19. st.).

- ④ Generična oznaka za konja črne barve spada med sln. tvorjenke tipa *grbâvs* 'kdor ima grbo' ← *grbav* 'tak, ki ima grbo' ← *grba* f 'večja izboklina na hrbtu', ki imajo v slovenščini večinoma pejorativno funkcijo, a pri *črnjâvs* ni bila evidentirana. Substantiv je prek adj **črnjav* najverjetneje nastal iz prvotnega abstr *črnja* < **čbrn'a* ← adj *črn*, f *-a* 'ater, niger' < **čbrn* 'isto' tipa *súša* f 'siccitas' s prvotnim pomenom 'črnost, črnota', zato bi bilo v sln. izglasnem *-s* treba, vsaj na sinhronem nivoju, prepoznati sufiks s substantivizirajočo funkcijo. Tako funkcijo *-s* narekuje tudi generična oznaka **črnjâvka** f 'črna krava' (Pleteršnik), ki se od *črnjâvs* formalno razlikuje le po suf *-ka* < **-ka* s priznано substantivizirajočo funkcijo.

črnjelka

ESSJ 0

černjevka f 'Brandnerl (ptica)' (Janežič 1851: 549); kor. rož. *črnévqa/črnjévka* 'rdečerepka, pogorelec', *črnjévqa j božja tica, hrómsqa stríva vdárə v šíšo, čèr jo prahánjəjo* (Šašel 1957; TSVK) 'rdečerepka je božja ptica, gromska strela udari v hišo, kjer jo preganjajo', rož. *črnè.vqa* 'rdečerepka (ptica)', tudi 'pogorelec' (Kattnig 2017), obir. *čərnəə.wqa* 'Gartenrotschwanz' (Karničar 1990 s.v. *podstreš*).

- ① Sem retrogradni mask **črnjâvək** m, g *-vka* 'neka ptica: podgorelec' (Pleteršnik po Cafu), če gre za pogorelčka in če je bila beseda neustrezno poknjžena namesto pričakovanega Pleteršnikovega poknjžena **črnjevək*.

Isln. dial. **čr'nē:lka/čr'n'ē:lka* f 'pogorelec, Phoenicurus phoenicurus' (kor.).

- ② Izvorno je to s suf *-ka* < **-ka* substantivizirani adj v pomenu 'rdeč', ki se potrjuje v kor. zilj. *črnjəw*, f *črnėja* (Pronk 2009), primor. rez. *čarnjəl* (Steenwijk 1992) in pogorelčka z rdečo barvo poimenuje po repu rdeče barve, kot nakazuje tudi sin *rdečerepka* (► rdečerepka). Toda sinonim v primor. ter. **potčarnjēuka** 'codirosso, pogorelec (ptica selivka)' (Spinuzzi Monai 2009: 480) je od kor. rož. *črnjévqa* različen le s pref *po(d)-*, ki je bil lahko sekundarno na ornitonim naplaščen pod vplivom sinonimov, kot je *podgorjēlčək* (► podgorelec). Ni možno več preveriti, ali je sinonimni ornit **črnjēlka** f 'rdečerepka,

podgorelec, der Gartenrothschwanz (sylvia phoenicurus)’ (Pleteršnik po Cafu) z *-mn-* namesto *-n-* Pleteršnik po Cafovi dial. predlogi poknjižil ali ne. Izhodišče vseh ornitonimov je adj **čbrm̃nēl̃b* ‘tak, ki je postal rdeč’ iz ptc od **čbrm̃nēti* ‘postajati rdeč, rdeti’. V gradivu z *-n-* je *i* sekundaren.

črnjerok

ESSJ 0

čr̃ñer̃òk m ‘močerad’ poleg *močeràt* ‘isto’ (dol. (Cerknica) – SLA).

Isln. dial. **č̃r̃ñ’er̃òk* m ‘močerad’ (dol.).

- ⓔ Osamljeno in nejasno. Ker ima enako izglasje tudi sin *žabaròk* m, g *-òka* ‘lisasti močerad’ (primor. rez. (V Bili/San Giorgio) – Steenwijk 1992), rez. *žabaròk* ‘močerad’ (V Bili/San Giorgio – SLA), *žabaròk* ‘isto’ (Solbica/Stolvizza, Njiva/Gniva – SLA), pri katerem je možno izhajati iz **žabo-ròk̃b* ‘tak, ki ima roke (tj. noge) kot žaba, tj. podobne žabjim’ iz **žāba* f ‘rana’ + **ròk̃ā* f ‘manus’, bi bilo v arealno ozkem dol. *čr̃ñer̃òk* možno prepoznati kompoz **č̃r̃ñ’a-ròk* in v prvem členu prepoznati neevidentirani subst **č̃r̃ñ’a* f ‘žaba’ ter sklepati na enak prvotni pomen ‘tak, ki ima roke (tj. noge) kot žaba, tj. podobne žabjim’. Ker številni sln. dial. refleksi iz psln. **močeràd* m ‘močerad’ (► močerad) izkazujejo spremembo izglasja *-k* ← *-d* (o tem Furlan, Zb Orožen 2011: 46ss.), je možno, da je prav ta pojav sprožil predstavljeno pomensko interpretacijo, ki je zato lahko le ljudskoetimološka.

črnklja → črnec²

ESSJ 0

črnočelec → črnočeli srakoper

ESSJ 0

črnočeli srakoper

ESSJ 0

črnočeli srakoper m ‘srakoper s črnim čelom, Lanius minor’ (zool. – SSKJ), *črnočeli srakoper* ‘Lanius minor, teme in hrbet sta siva, čelo in očesna proga črna, peruti črne, z belo liso, rep črno-bel, spodaj bel, z rdečkastim nadihom’ (CZŽ 1997: 356), kar je bilo posodobljeno iz *črnočelni srakoper* ‘der schwarzstirnige Würger (lanius minor)’ (Pleteršnik); univerbizirano *črnočēlac* m, g *-lca* ‘sivi srakoper (lanius minor)’ (Pleteršnik po Cafu).

- ⓔ 19. st.: *zhernozhēlni frákoper* ‘Lanius minor, schwarzstirniger Würger’ (Freyer 1842: 11). **Isln.** knjiž. **črnočel(n)i s’ra:koper* m ‘Lanius minor’ in po univerbizaciji s suf *-ec* < **-bcb* **črnočel-əc* ‘isto’.

↔^K nvn. *der schwarzstirnige Würger* ‘Lanius minor’.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki tega srakoperja označuje, da ima črno čelo, je bil tvorjen z jedrom *srakoper* m ‘lanius’ in kompoz adj **črno-čel*, f *-a* iz adj *čr̃n*, f *-a* ‘ater, niger’ < psln. **čbr̃ñb* ‘isto’ in subst *čelo* n ‘frons’ < psln. **čelò* n ‘isto’.

► **srakoper**

črnoga¹

ESSJ s.v. *postřv*

črnóga f ‘črna svinja’ (Pleteršnik) in *črnúga* ‘črna svinja’ (Pleteršnik).

- ⓔ Cgn *Črnugelj* (ZSSP) < **čbr̃ñ-u/qg-ɔl’b* verjetno ni onimiziran prek zoonima.

Isln. dial. **č̃r̃nú/óga* f ‘črna svinja’.

- ⓔ Oznaki za črno svinjo sta bili s sinonimnima suf *-oga* < **-oga* in *-uga* < **-uga* (SP: I:68) izpeljani iz adj *čr̃n*, f *-a* ‘niger’ < psln. **čbr̃ñb* ‘isto’. Soobstoj izpeljank s sinonimnima sufiksoma in isto adjektivno predlogo se pri oznaki za svinjo kaže tudi v *lisóga* ‘svinja z belo liso na čelu’ (► *lisoga*), *sóga* ‘svinja’ (► *soga*) in *súga* ‘ime svinji’ (► *suga*) < **lys-ǫ/úga*.

črnoglavka

ESSJ 0

črnoglávka f ‘penica, katere samec ima črno glavo, Sylvia atricapilla’: *sinice in črnoglavke švigajo po drevju* (zool. – SSKJ), *črnoglavka* ‘Sylvia atricapilla’ (CZŽ 1997:

255), *črnoglâvka* ‘das Schwarzplättchen (*sylvia atricapilla*)’ (Pleteršnik), *črnoglavka* ‘*Sylvia atricapilla*’ (Erjavec 1875: 284).

Ⓙ Mask na *-ek* < *-ькь *črnoglâvček* (SSKJ).

Ⓜ 17. st.: *zhernaglavka*, *ena maihina tizhiza, druge mladizhe redy, meini, da fo nie* ‘melanchoryphus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710) ‘črnoglavka, majhna ptica, ki druge mladice hrani, ker misli, da so njeni’; 19. st.: *zhernoglâvka* ‘*zhernoglâvna péniza*, *zherna péniza*, *Currus atricapilla*, *schwarzfcheitliger Sänger*’ (Freyer 1842: 15).

Isl. knjiž. **črnog'la:vka* f ‘*Sylvia atricapilla*’ (17. st.).

Ⓝ Ni jasno, ali je ornitonim kalk po tujejezični predlogi ali paralelna tvorba, ki podobno kot nlat. oznaka *Sylvia atricapilla* ← lat. *āter* adj ‘črn’ + *capillus* m ‘las’ to vrsto penic označuje po samcu, ki ima v času parjenja teme črno. Podobno pomensko motivirani so tudi ornitonimi v r. *černogolovka* ‘*Sylvia atricapilla*’, *černogolovaja slavka* ‘isto’, hrv. *crnokapa grmuša*, nvn. *Mönchgrassmücke*, agl. *blackcap*. Nedvomno ljudski sin *črnoliska* f ‘das Schwarzplättchen (*sylvia atricapilla*)’ (Pleteršnik po Cafu) je bil enako kot *črnoglavka* s suf *-ka* < *-ька substantiviziran iz kompoz adj **črnolis*, f *-a* ‘tak, ki ima črno liso’.

črnokrilec

ESSJ 0

črnokrîlac m, g *-lca*, pl *črnokrilci* ‘Schwarzflügler’ (Pleteršnik), *črnokrilci* m pl ‘Schwarzflügler’ (Cigale 1880).

Isl. knjiž. **črnok'ri:lci* m pl ‘Schwarzflügler’ (19. st.); kasneje singularizirano.

↔^k nvn. *schwarzflügler* ‘thier mit schwarzen flügeln’ (Grimm 1854–1971), ‘*Melanosomata*’ (Schödler 1860: II:497).

Ⓞ Kalk po nvn. predlogi, ki s svojilnostno izpeljanko na *-er* iz besedne zveze *schwarze Flügel* ‘črno krilo (kot perut)’ živali označuje po tem, da imajo krila črna, je bil tvorjen s suf *-ec* < *-ьць iz kompoz adj **črnokrîl*, f *-la* ‘tak, ki ima črno krilo’. Sodobnega ustreznika za to sln. generično oznako ni bilo mogoče ugotoviti.

Erjavčev sinonimni kalk *črnuhi* m pl ‘*Melanosomata*’ (Erjavec 1875: 351) po Schödlerjevi predlogi nakazuje, da se ta generična oznaka ne nanaša le na črno krilo = perut, ampak lahko tudi na črno barvo telesa oziroma trupa nasploh.

črnoliska → črnoglavka

ESSJ 0

črnooka

ESSJ 0

črnoōka f ‘manjša ploščata sladkovodna riba z velikimi črnimi očmi, *Abramis sapa*’ (zool. – SSKJ), *črnooka* ‘*Abramis sapa*’ (Munda 1926: 21).

Isl. knjiž. **črno'ō:ka* f ‘*Abramis sapa*’ (20. st.).

↔ hrv. *crnòoka* f ‘*Abramis sapa*’ (ARj);

izposojenka je bila v prvem delu hrv. kompoz *crno-* adaptirana sln. jezikovnemu sistemu.

Ⓞ Hrv. ihtionim je v ženskem spolu substantivizirani kompoz adj **crnook*, f *-a* ‘tak, ki ima črno oko’ in ribo označuje po značilnih črnih očeh. Nasprotno pa je ista riba npr. v agl. *white-eye bream* ‘*Abramis sapa*’ in r. *beloglazka* ‘isto’ označena, da ima bele oči. Taka oznaka se verjetno nanaša na belo obrobo ob črnih očeh.

črnovka

ESSJ s.v. črmljèn

črnovka f ‘manjša ploščata sladkovodna riba z rdečimi očmi; rdečooka’ (zastar. – SSKJ), *črnovka* ‘*Rutilus rutilus*’ (CZŽ 1997: 142), *črnovka* ‘*Leuciscus rutilus*’ (Munda 1926: 26), *črnovka* ‘*Leuciscus rutilus*’ (Erjavec 1875: 339), tudi *črnmovka* f ‘manjša ploščata sladkovodna riba z rdečimi očmi; rdečooka’ (zastar. – SSKJ) in *črmoōka* f

‘manjša ploščata sladkovodna riba z rdečimi očmi; rdečeoka’ (zastar. – SSKJ), *črmo-oka* ‘črnovka, *Leuciscus rutilus*’ (Munda 1926: 26), *črmoŕka* f ‘die Plötze (*leuciscus rutilus*)’ (Pleteršnik), *čermnooka* ‘*Cyprinus rutilus*’ (Cigale 1860 s.v. *Rothauge*).

- Ⓜ 19. st.: *zhernóvka* ‘Rothauge, Rothkarausche’ (Freyer 1842: 48).

Isln. dial. **črmoŕ:ka* f ‘črnovka, *Rutilus rutilus* = *Leuciscus rutilus*’, dobesedno ‘rdečeoka’;

po asimilaciji *-mn-* > *-n-* **črnoŕ:ka* ‘isto’ in kasneje **črnŕ:ka*, kar je v dialektih z razvojem sln. **-ŕ:-* > **-ou-* dalo **črnŕ:uka* = sodobno *črnovka*.

- Ⓜ Sladkovodna riba, za katero je značilno, da ima plavuti rdeče in oči rdeče obrobljene (CZŽ 1997 l.c.), je bila s sln. **črmoŕ:ka* poimenovana prav po značilnosti, da ima oči rdeče, saj je ihtionim izvirno v ženskem spolu substantivizirani kompoz adj **čr̥m̥no-ok̥(īb)*, f *čr̥m̥no-oka(īa)* ‘tak/taka, ki ima rdeče oko’, ki je bil tvorjen iz psl. adj **čr̥m̥n̥b̥* ‘rdeč’ = stsl. *čr̥m̥n̥b̥* ‘isto’ in subst **ōko* n ‘oculus’ > sln. *okō* ‘isto’ (Bezlaž ESSJ: I:89; SP: II:227). Ker sln. dial. gradivo za ta ihtionim neposredno ne obstaja, ni mogoče ugotoviti, ali so potrjene variante z ohranjenim zaporedjem *-mn-* le odraz poknjženja na podlagi védenja, da se v njem ohranja psl. adj **čr̥m̥n̥b̥* ‘rdeč’, ki v slovenščini neposredno ni več izpričan, posredno pa se ohranja npr. v ornit *černjevka* (► črnjelka), v rez. *čarnjél* adj ‘rdeč’ (Steenwijk 1992), *črmljen* ‘isto’ (Pleteršnik). Iz analize nastanka besede sledi, da sodobno standardno akcentsko mesto *črnovka* ni primarno in zgodovinsko ni utemeljeno.

▷ črnavka

črnuga → črnoga¹

ESSJ s.v. *ruduga*

črnuh

ESSJ 0

črnūh m, g -a ‘črna žival, navadno pes’: *črnuh je divje lajal* (SSKJ), toda *črnūh* ‘der Schwarzkäfer’ (Pleteršnik), *črnuhi* m pl ‘Schwarzkäfer’ (Cigale 1880).

Isln. knjiž. **čr'nu:h* m ‘generična oznaka za žival črne barve’; kasneje pomensko specializirano.

- Ⓜ S suf -*uh* < **-uh̥* v enaki nevtralni funkciji kot v *járuh* ‘pomladansko jagnje’ (► jaruh) substantivizirano iz adj *črn*, f -a ‘ater, niger’ < **čbr̥n̥* ‘isto’.

črnulja

ESSJ 0

črnúla f ‘govedo črne barve’, tudi ‘vzdevek zamazanemu človeku’ (kor. rož. – Šašel 1957), rož. *črnú:la* ‘govedo črne barve’ (Kattinig 2017).

- Ⓜ Dem na -*ej* < **-ēj̥* kor. rož. *črnúlēj* m, g -a ‘govedo črne barve’, ‘vzdevek zamazanemu človeku’ (Šašel 1957), rož. *črnú:li* ‘govedo črne barve’ (Kattinig 2017).

Isln. dial. **črnúl'a* f ‘govedo črne barve’ z *l'* > *l* (rož.).

- Ⓜ Izpeljanka na -*ulja* < **-ūl'a* iz adj *črn*, f -a ‘ater, niger’ < **čbr̥n̥* ‘isto’ je verjetno ekspresivno pejorativna, kot nakazujeta tudi oba vzdevka.

črv¹

ESSJ črv, s.v. *urmenica*

črv m, g -a ‘drobna žival mehkega, podolgovatega telesa, navadno škodljiva’: *črv go-mazi, leze; zvija se kot črv*; ekspr. ‘nepomemben, neznaten človek’: *v njihovih očeh smo le črvi*; tudi ‘kljuvajoče gnojno vnetje na prstu’: *ima črva na prstu* (SSKJ), *črv* ‘der Wurm’, sem *črve pasti* ‘mrtev biti’, tj. ‘hraniti črve’ (Pleteršnik), *červ* ‘Wurm’ (Janežič 1851); kor. obir. *čà:ru*, g *čár:wa* ‘moški spolni organ’, ‘zajedavec v človeškem črevesju’, ‘ogre v koži goveda’, ‘lubadar’ (Karničar 1990), primor. rez. *čárw*, Npl *čárwji*, Gpl *čárwuw* ‘črv’ (Steenwijk 1992), nad. *carù* ‘verme’, *carù* ‘isto’ (Rigoni, Salvino 1999), *čarù*, g *čarvà* ‘baco’ (Špehonja 2012b), ter. *cèru* ‘verme, črv’, *duà cřuà* ‘dva

Č

črva', čbrvb/čbru 'črv' (Spinozzi Monai 2009: 402, 258), kraš. črw/čaru, g črva 'Wurm' (Štrekelj 1887: 388), obsoš. čarù:, g čarwà: (Ivančič Kutin 2007), rovt. cerklj. č'rowa, g č'rowa, tudi 'kar je podobno črvu', npr. je pa ž'wina j'mi:la /.../ 'uoyarce, 'pa sa pa 'notar p'row:u č'rowi, sma stis'ka:l, 'moški spolni ud' (Kenda-Jež Diss. 2002), črou (Razpet 2006), črnovr. čròu, g čròwg, pl čręi 'črv na zemlji in v telesu' (Tominec 1964), dol. kost. 'čřf, g 'čřva, Npl 'čřvè/'čřvję: 'črv', tudi 'kljuvajoče gnojno vnetje na prstu' (Gregorič 2014), štaj. zgsav. 'ča:ru, g -rva 'črv' (Weiss 1998), panon. pkm. 'čřf, g 'čřva (Bajzek Lukač 2009), prleš. 'čř:f, g -va, pl čřvov'ję: (Rajh 2010), po SLA je beseda v pomenu 'črv' znana v vseh dial. skupinah, le da je ponekod v enozložnih imenovalnikih namesto pričakovanega refleksa tipa čřv m, g -a prišlo do premeta rəu ← əru in vokalizacije polglasnika ə pred u v o in zato refleksov tipa čròu m, g črua, npr. kor. čròu (Hodiše – SLA), primor. obsoš. črű, g čarwà (Kobarid – SLA), in tudi čròu m, g -a, npr. rovt. cerklj. čròu, g čròua (Gorenja Trebuša – SLA).

- ① Dem na -ec < *-ьсб čřvəc (Pleteršnik), dem na -ič < *-it'ь čřvič, g -iča (Pleteršnik), primor. rez. čarvác (Steenwijk 1992), ter. čārvəť' (Spinozzi Monai 2009: 282), v 19. st. zhervizh 'kleiner Wurm' (Jarnik 1832: 217), zhèrvizh 'das Würmchen' (Murko 1833a: 751), toda v funkciji strukturne tvorjenke kor. zilj. čārvəc 'črv' (Blače/Vorderberg – SLA), primor. ter. čarvčč 'isto' (Viškorša/Monteaperta – SLA), briš. čārvič (Brdice v Kožbani – SLA), čārvęč (Deskle – SLA), toda 'glista' v kor. čārvčč m, pl čārvičč (Blače/Vorderberg – SLA), čārváč, g čārviča 'isto' (Bistrica na Zilji/Feistritz an der Gail – SLA), onimizirano v cgn Čřvič (ZSSP), dem na -ek < *-ькб čřvək (Štrekelj 1887: 401), v 19. st. zhèrvək 'das Würmchen' (Murko 1833a: 751); adj na -iv čřvīv, f čřvīva (SSKJ), čřvīv, f -iva (Pleteršnik), adj na -av primor. rez. čārwavi 'worm-eaten' (Steenwijk 1992), nad. čarjàu, f -va 'bacato' (Špehonja 2012b) z disim j : v ← v : v, rovt. cerklj. č'rowawu (Kenda-Jež Diss. 2002); kol na -ina čřvīna f 'črvi' (Pleteršnik) = červina (Cigale 1860 s.v. *Gewürm*), kol na -ad čřvād f 'črvi' (Pleteršnik) ter po naplasitvi funkcijsko enakega suf -ina čřvādina f 'črvad' (Pleteršnik) itd.

- ② 16. st.: zherv 'Wurm, vermis' (Megiser 1592); 17. st.: zhervje, ali moli v'moki 'blatae pistrinariae' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: zherv 'Wurm, vermis' (Pohlin 1781), zherv 'glift, Wurm', mēfen zherv 'Made im Fleische', lēfni zherv 'Made im Holze', mokni zherv 'Mehlwurm', terfji zherv 'vinfka vofeniza, Weinraupe' (Gutsman 1789); 19. st.: zherv 'der Wurm' (Jarnik 1832: 217), zhèrv, g zhèrva/zhervá 'der Wurm' (Murko 1833a: 751).

- ③ Prek vzdevka, verjetno za nepomembnega, neznatnega ali značajsko vrtajočega človeka, onimizirano v cgn Črv (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 136; Torkar 2020: 69s.) s pisno varianto Červ (ZSSP), fonetično tudi Čarf (ZSSP), v Furlaniji Crv blizu Vidma (Merkù 1982: 20).

Psln. *čřu m, g čřuâ 'vermis' (splošno);

- = stcs. čřvb m 'vermis', hrv., srb. čřv m 'isto', hrv. kajk., čak. čřv (Skok 1971–1974: I:276), čak. čřf (Francetić 2015), čřf, g čřva (Orbanić – Kalsbeek 1998: 98), mak. crv, blg. čėrevb, crvb, crvb (Gerov 1895–1908), r. čėrvb, ukr. čėrv, p. czerw, č. čėrv, slš. čėrv, gl. čėrw, dl. cerw;

< **psl.** *čřub m 'vermis'.

- ④ Psl. *čřub m 'vermis' je bilo sinonimno in verjetno tudi v besedotvornem razmerju s psl. *čřmb m 'vermis', kar ustreza lit. kiřmis m 'vermis', kirmis 'isto', tudi kirmis f, let. cirmis, stpr. girmis, sti. křmi- m, tudi 'rdeče barvilo, pridobljeno iz črvov', stir. cruim 'črv', alb. krimp (Bezljaj ESSJ: I:90; SP: II:226, 271; ESSJa: 4:150; vsi s starejšo lite-

raturu). Kljub širšemu arealu tvorbe s suf **-mb*, ki ga potrjuje tudi lat. *vermis* m 'črv' z drugačnim korenem, ni verjetno, da bi psl. **čbrub* bilo analoški ali kako drugače pogojeni rezultat prvotnega psl. **čbrmb*. Morda je psl. **čbrub* enako pomensko motivirano kot ozko arealno potrjeni subst **čbrub* 'srp' = r. dial. *červ* 'isto' (ESSJa: 4:171), čeprav se v korensko povezanost dvomi v ESJS: 2:118.

Sklonska oblika psl. ijevskega samostalnika moškega spola se v slovenščini ohranja še npr. v Npl *črvjé* = *črvjê* < psl. **čbrubje* < pide. **-ej-es*, prim. v 17. st. *zhervje*, ali *moli v'moki* 'blattae pistrinariae' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), primor. nad. *čarvjè* Npl m 'bachi da seta' (Špehonja 2012b) = 'gosenice sviloprejke', ter. *čarbiê* Npl m 'črvi' (Breginj – Ježovnik 2022: 471 po gradivu za SLA), dol. kost. *črvè* in tudi *črvje*: (Gregorič 2014 s.v. *črv*).

ⓓ ^{BD} Psl. <i>*čbrub</i> m 'vermis'	sln. <i>črv¹</i> ;
→ ^{PRENOS} 'bramor'	→ sln. <i>črv²</i> ;
→ ^{PRENOS} 'gosenica'	→ sln. <i>črv³</i> ;
→ ^{KOL ALI PL + PRENOS} 'sviloprejka'	→ sln. <i>črvje</i> ;
→ ^{PRENOS} 'deževnik'	→ sln. <i>črv⁴</i> ;
→ ^{+ ADJ podzemeljski} 'deževnik'	→ sln. <i>podzemeljski črv</i> ;
→ ^{+ ADJ prstni} 'deževnik'	→ sln. <i>prstni črv</i> ;
nvn. <i>Karauschenwurm</i>	⇒ ^K sln. <i>črv karasnik</i> ;
→ ^{DEM NA *-ьсб} 'kapar'	→ sln. <i>črvci</i> ;
→ ^{KOL NA -ovje + PRENOS} 'insekti'	→ sln. <i>črvovje</i> ;
→ ^{NPL + PRENOS} 'ličinke majskega hrošča'	→ sln. <i>beli črvje</i> .

▷ črv² ▷ črv³ ▷ črv⁴ ▷ črvci ▷ črvovje ▷ beli črvje ▷ prstni črv ▷ črv karasnik

črv²

ESSJ s.v. *mrámor*

čərou m 'bramor' (primor. kraš. (Doberdob/Doberdò del Lago) – SLA), istr. *čəru* 'isto' (Korte, Lopar, Podgorje – SLA), dol. sbkr. *čərf* (Metlika, Vavpča vas – SLA), *čərv* (Adlešiči, Preloka, Vinica – SLA).

Isln. dial. **čřu* m 'bramor, Gryllotapa gryllotalpa' (primor., dol.) ← 'vermis'.

- ⓔ Poimenovanje za bramorja je nastalo s prenosom z generične oznake *čřv* m 'vermis' in se je prvotno verjetno nanašalo le na ličinke bramorja.

► *črv¹*

črv³

ESSJ 0

čarù m 'bruco', tudi *čaró* 'isto' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999) = 'gosenica', po SLA *čərv* m, pl *čərbjê* 'gosenica' (primor. ter. (Breginj) – SLA), nad. *čarû*, g *čarvã* 'isto' (Jeronišče/Jeronizza – SLA), obsoš. *čəru/čəru* (Trenta – SLA), istr. *čəru* (Sveti Anton pri Kopru – SLA).

Isln. dial. **čřu* m 'gosenica' (primor.) ← 'vermis';

enak pomenski razvoj je potrjen v blg. dial. *crɔf*, -vɔt 'gosenica' (citirano po SP: II:270).

► *črv¹* ▷ črvje

črv⁴

ESSJ 0

čə:ru m, g *čə:wa* 'deževnik' (kor. obir. – Karničar 1990), primor. ter. *čaru* 'deževnik' z dem na -ič, dial. -ič < **-it'b* *čarvič*, g *čarvića* 'deževnik' (Merkù GSTN), gor. *čřou/čə:ru*, g *čřu/čə:ru* 'deževnik' (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. kost. *čřf*, g *čřva*, Npl *čřvè/čřvje*, tudi 'deževnik' ob 'črv' (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *čə:ru*, g -*rva*, tudi 'deževnik' ob 'črv' (Weiss 1998), po SLA v pomenu 'deževnik' potrjeno v panon. slngoriš. *čərf* 'deževnik' (Šentilj v Slovenskih goricah – SLA), prleš. *čřf* 'isto' (Gibina – SLA), *čřf* (Bučkovci – SLA).

Isln. dial. **čřu* m 'deževnik, Lumbricus terrestris' ← 'vermis';

enak pomenski razvoj je potrjen v blg. *crɔv* 'Lumbricus terrestris' (Gerov 1895–1908; SP: II:270).

Č

V slovenščini 19. st. je bilo terminologizirano, a neuveljavljeno *podzemeljski črv* 'deževnik, Lumbricus agricola' (Pleteršnik; Erjavec 1881: 237) = 'Lumbricus terrestris', kar naj bi nadomestilo starejše *perstni červ* m 'navadna deževnica, Lumbricus terrestris' (Erjavec 1864: 127). V 18. st. je deževnik enako pomensko označen v Gutsmanovem slovarju: *semleški zherv* 'Erdwurm'.

► črv¹

črv karasnik

ESSJ s.v. karas

črv karāsnik m 'der Karauschwurm' (Pleteršnik), červ karasnik 'Karaufchenwurm' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. *čr:v ka'ra:snik m 'črv, ki se prisesa na škrge karasov/koresljev in krapov' (19. st.).

↪^K nvn. *karauschenwurm* 'črv, ki se prisesa na škrge karasov/koresljev in krapov' (Grimm 1854–1971) ← *karausche* 'cyprinus carassias' + *wurm* 'črv' (Grimm 1854–1971), dobesedno 'črv karasov/koresljev'.

ⓔ Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen z jedrom črv m 'vermis' in apozicijo karasnik kot s suf -ik < *-ikъ substantiviziranim adj *karasen, f -sna iz ihtn karas m 'koreselj, Carassius carassius'. Podoben kalk odraža tudi hrv. *karasnjak* 'Karaufchenwurm' (Šulek 1860).

črvci

ESSJ 0

črvci m pl 'Coccus', kermesov črvec m 'Coccus ilicis', oleandrov črvec 'Aspidiotus Nerii' (Erjavec 1875: 364), kermesov črvec 'kermes, Kermes, Kermeslaus, Kermeswurm' (Cigale 1860 z razlago, da je subst črvec povzet po poljščini ali češčini).

Isln. knjiž. *čr:væc m 'kapar' (19. st.).

ⓔ Neuveljavljena oznaka za kaparja (► kapar) je tvorjena enako kot p. *czerwiec* 'košeniljka', č. *črvec* 'isto' in je dem na -ec < *-bcb k črv m 'vermis' ← psl. *čbrub m 'isto'. Sln. kermesov črvec 'Coccus ilicis' je verjetno kalk po nvn. *Kermeschildlaus* in verjetno označuje vrsto košeniljke (► košeniljka), toda oleandrov črvec pomensko ustreza agl. *oleander scale* 'Aspidiotus nerii', dobesedno 'oleandrov kapar'. Hrv. *kèrmes* 'mediteranski insekt Kermes ilicis' ob sin *hrastov crvac* 'isto' je bilo tvorjeno verjetno prav tako po vzorcu nvn. *Kermeschildlaus*. Sodobnih slovenskih pomenskih ustreznikov za *Coccus ilicis* in *Aspidiotus nerii* ni bilo mogoče ugotoviti.

► črv¹

črvje

ESSJ 0

čarvjè 'bachi da seta' (primor. nad. – Špehonja 2012b) = 'sviloprejka'.

ⓔ 17. st.: *zherv, kateri fhide prède* 'bombyx' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isln. dial. *čřu m 'sviloprejka' (nad.);

iz slovarske predstavitve ni mogoče ugotoviti, ali nadiški zapis odraža kolektiv ali pluralno obliko.

• Prim. enako hrv., srb. *crv* 'gosenica sviloprejke' (ARj), r. *šelkovičnyj červ* 'sviloprejka'; < psl. *čbrub m 'črv, vermis'.

ⓔ Pomenska specializacija na označevanje sviloprejke se je prek sviloprejkine gosenice izvršila iz pomena 'gosenica', enega od pomenskih razvojev iz prvotnega 'črv, vermis'.

► črv³

črvljenka

ESSJ 0

črv'lē:nka f 'rdeča mravlja' (panon. pkm. (Gornji Senik) – Bajzek Lukač 2009), pkm. črvlénka 'isto' (Mukič 2005).

Isln. dial. *čřu'l'ē:nka f 'rdeča mravlja' (pkm.);

- = dl. *cerwienka* 'rdeča mravlja' (Mucke 1911–1928);
 < **psl.** dial. **čbrŭ'ěnъka* f 'kar je rdeče barve' ← ptc pret pas **čbrŭ'ěnъ* 'ruber' ← demon **čbrŭiti* 'barvati rdeče' ← **psl.** **čbrŭb* m 'črv, vermis'.
- ⑤ Poimenovanje za rdečo mravljo je bilo s suf -ka < *-ъka substantivizirano iz adj ← ptc **čbrŭ'ěnъ* 'rdeč', prim. hrv. *čerjen/črjen* 'rdeč' (Korčula – RK 2008), iz demon **čbrŭiti* 'barvati rdeče' k **psl.** **čbrŭb* m 'črv, vermis' (Schuster-Sewc 1983–1996: 114; SP: II:260, 262s.); k pomenskemu razvoju prim. srlat. *vermiculus* 'rdeč' iz lat. *vermis* m 'črv' (ERHJ: 1:115).

črvovje

ESSJ 0

- črvovje* n 'Ungeziefer' (Cigale 1860 z oznako, da je beseda štajerska).
- ⑤ 18. st.: *zhervje* 'shivotje, Infekt' (Gutsmann 1789).
- Isln.** dial. *črv(ov)je* n kol 'insekti, mrčes'.
- ⑤ Entomonim je kol iz *črv* m, g -a 'vermis' ← **psl.** **čbrŭb* m 'isto' s pomensko specializacijo na označevanje mrčesa enako kot v dl. kol *cerwiščo* n 'mrčes' iz *cerw* 'vermis' (Mucke 1911–1928; Bezljaj ESSJ: I:90 brez sln. kol).
- **črv**¹

čuba

ESSJ 0

- čuba* f 'manjša kura' (kor. rož. – Šašel 1957), rož. *čù:ba* 'počasna kura' (Kattinig 2017).
- ⑤ Strukturna tvorjenka na -ica rož. *čúbaca* 'manjša kura' (Šašel 1957).
- Psln.** dial. **čūba* f 'manjša kokoš' (rož.) < **psl.** dial. **čūba*.
- Prim. formalno enako hrv. *čuba* 'kokoš s čopom na glavi' (Vodice – Skok 1971–1974: I:362), toda v Črni gori *čúba* 'ime ovce' (Vujičić 1995: 124), p. dial. *czuba* 'čopasta kokoš' (Karłowicz SGP; Sławski v SP: II:291 brez sln. gradiva) poleg knjiž. *czubatka* 'čopka (o kokoši, sinici)', *czubacz* 'čopasti golob' in *czubaty* 'čopast'.
 - ⑤ Zaradi p. *czub* 'čop (las)', tudi 'petelinov greben', č. dial. *čub* 'šop štrlečih peres na glavi ptiča', slš. dial. *čub* 'isto' (citirano po SP: II:291) in črnogor. *čūba* 'pramen las iznad čela, lasje' (Vujičić 1995 l.c.), dl. *cuba* 'skupek, šop npr. las', gl. *cuba* 'isto', č. dial. *čuba* 'sveženj štrlečih peres (o ptiču)', slš. *čuba* 'sveženj las' (citirano po SP l.c.), sta hrv. in p. oznaki za čopasto kokoš nastali po metafori iz **psl.** dial. **čūba* f 'čop, šop', sln. kor. *čúba* pa je prvotno označevala čopasto kokoš. V kor. rož. *čúbasta děčva* 'dekle, ki se počasi giblje' in *čúběj* m, g -a 'vzdevek počasnežu' (Šašel 1957), kar je bilo verjetno onimizirano v cgn *Čubej* (ZSSP), se ohranja isti substantiv, le da je tako kot v p. *czuba* 'deklin, kmetica' postal pejorativna oznaka za osebo, verjetno prvotno neurejenih las. **Psl.** dial. **čubъ* in **čuba*, oboje 'šop, čop', sta sinonimna s **psl.** **čupъ* in **čupa* (SP l.c.).

čubinklja → čvinklja

ESSJ 0

čuča

ESSJ čuča

- čuča* f 'die Hockhenne' (Pleteršnik); panon. pkm. v otroški govorici *čuča* 'kokoš' (Bajzek Lukač 2009).
- ⑤ Dem na -ika v panon. pkm. v otroški govorici *čučika* 'kokoška' (Bajzek Lukač 2009), toda *čučika* 'kokoš' (Pleteršnik po Cafu), pkm. v otroški govorici *čučika* 'kurica' (Novak 1996), dem na -ek < *-ъkъ *čučək* m, g -čka 'mlado pišče' (Pleteršnik), štaj. kozj.-bizelj. *čučák* 'pišče' (Zgornja Sušica (Bizeljsko) – SLA).
- Psln.** dial. **čūča* f 'kokoš' (panon., štaj.);
- = hrv. *čuča* 'Haushenne, gallina gallinacea' (Lobor na Hrvaškem), dem *čūčica*, *čučika* (Ludbreg), *čuček* 'junges Huhn, pullus gallinaceus' (Hrvaško Zagorje, Hrvaška Podravina – vse Hirtz 1928–1956: II:33), kajk. *č'uča* 'kokoš', 'žensko spolovilo' z dem

čučica in *čučika*, slednje tudi 'možu popolnoma podrejena žena', *čuček* 'pišče', 'copata (o možu)' (vse Lipljin 2002), *čuča* 'mlada kokoš', *čučica* 'majhna mlada kokoš', *čuček*, g -a 'piščanec' (RKDI), *čučika* 'kokoš' (Mursko Središče – Blažeka, Rob 2014); < **jslov.** (sln.-hrv.) **čuča* f 'kokoš'.

Č

- ⓔ Gotovo korensko sorodno s sln. dial. *čuka* f 'kokoš' in hrv. *čūk!* *čūk!* *čūk!* 'vabni klic kokošim, ko se jih hrani' (Istra – Francetić 2015), a je formalno razmerje zaradi ekspresivnosti besed težko določljivo. Bezljaj ESSJ: I:90, ki hrv. gradiva ne navaja, je primerjal s pomensko oddaljenim r. dial. *čuča* 'ptičje strašilo', *čjučja* 'isto' itd.; podobno tudi Sławski v SP: II:278.

Ni jasno, ali je bil iz pomenske stopnje 'pišče' ničto onimiziran cgn *Čuček* (ZSSP).

► **čuka**

čuček

ESSJ s.v. *kūkec*

čučək m, g -čka 'poljski muren' (bkr. – Pleteršnik).

Isln. dial. *čučək* m 'poljski muren' (bkr.).

- ⓔ Osamljeno. Bezljaj ESSJ: II:108 je povezoval s *kūkec*, kar lahko temelji na starem kvalitativnem prevoju *-*eu-* : *-*ou-*.

► **kukec!**

čudež

ESSJ 0

čûdež m, g -a 'Wendehals (junx torquilla)' (Pleteršnik), *čudež* 'vijoglavka, serboritka, Wendehals (Yunx torquilla)' (Cigale 1860).

- ⓗ 18. st.: *Tjhudeſch* 'Jynx torquilla' (Scopoli 1769: 46); 19. st.: *zhûdesh* 'Yunx, Wendehals', *vioglav* *zhûdesh/zhûdesh* 'vioglavka, paštojniza, Yunx torquilla, europäifcher Wendehals' (Freyer 1842: 26).

Isln. knjiž. **čû:dež* m 'vijoglavka, Jynx torquilla' (18. st.).

- ⓔ Neuveljavljene ornitoni za ptiča iz družine žoln, ki je najbolj znan po svojem svarilnem obračanju vratu, ko glavo obrne skoraj za 180 stopinj, je bil verjetno prav zaradi te nenavadne sposobnosti uveden z naplavitvijo novega ornitoniškega pomena na subst *čûdež* m, najverjetneje v pomenu 'čudenje, presenečenje'.

čufa¹

ESSJ s.v. *čûf*

čûfa f 'ime ovci, ki ima na glavi čop dlake' (Krn – Pleteršnik) = primor. obsoš. *čûfa* 'ovčje ime (ovci, ki ima na glavi čop dlake)' (Krn – Erjavec, LMS 1875, 224).

- ⓧ Strukturna tvorjenka na -ka s pomensko specializacijo na označevanje kokoši v rovt. tolm. *čûfka* f 'kokoš, ki ima čop vrh glave' (Čujec Stres 2010–2014), enako sinonimna tvorjenka na -lja ← psl. *-*li čûflja* f 'die Schopfhenne' (Pleteršnik po Cafu), toda prek svojilnostne izpeljanke **čûf-ar* m 'kdor ima čop' verjetno fem na -na tipa *ûjna* f 'teta po materini strani' < **uj-yna* primor. tolm. *čûferna* f 'govedje ime' (Pleteršnik) = *čûferna* 'ime govedu' (Erjavec, LMS 1875, 225) s pomensko specializacijo na označevanje goveda.

Isln. dial. **čû:fa* f 'ovca, ki ...' (obsoš.).

- ⓔ Ob sin *čôpa/čôpa* f 'čopasta kokoš; čopka' (► čopa) in *čôpka/čôpka* 'isto' (► čopka) so poimenovanja za domače živali z značilnim čopom na glavi zaradi potrjenosti na zahtodnem območju izpeljanke iz primor. subst *čûf* m 'čop' kot izposojenke iz it. *ciuffo* m 'čop, šop' in ne iz sin *čôp*, kot je nakazano v Bezljaj ESSJ: I:86. Oznaka *čûfa* za čopasto ovco je bila tvorjena s formalno feminizacijo subst *čûf* 'čop': *čûf-a* ← *čûf*, toda sin *čûfka* s formalno feminizacijo s suf -ka: *čûf-ka* ← *čûf*.

čufa²

ESSJ 0

čûfa f 'čopasti škrljanec' (Pleteršnik); primor. kraš. *čûfa* 'Haubenlerche' (Štrekelj 1887: 427).

- ⓧ Strukturna tvorjenka na -ka *čûfka* f 'čopasti škrljanec' (Kras – Pleteršnik); sem tudi primor. istr. *čûfer* 'čopasti škrljanec' (Jakomin 1995) in onimizirano v cgn *Čufar*, *Čufer*

(ZSSP; Torkar 2020: 71s.), če priimek ni nastal prek vzdevka *čufar* ‘vzdevek moškemu, ki je nosil v kito spletene lase’ (Cerknica, Postojna), ki ga navaja Bezljaj ESSJ: I:90, a ga ni bilo mogoče ponovno preveriti.

Isln. dial. **ču:fa* f ‘čopasti škrjanec, *Alauda cristata*’ (kraš.).

- ⊕ Ob sin *čôpka* (► *čopka*³) so ornitonimi zaradi kraš. primera z -y- < -u- izpeljanke iz primor. subst *čûf* m ‘čop’ kot izposojenke iz it. *ciuffo* m ‘čop, šop’ in ne iz sin *čôp*, kot je nakazano v Bezljaj ESSJ: I:86. Oznaka za čopastega škrjanca je bila tvorjena s formalno feminizacijo subst *čûf* ‘čop’: *čûf-a* ← *čûf*, toda sin *čûfka* s formalno feminizacijo s suf -ka: *čûf-ka* ← *čûf*, medtem ko istr. *čuf*er verjetno vsebuje svojilnostni suf -ar < *-ar’b, prim. sln. *dlâkar* ‘dlakasta divjad’ k *dlâka*.

▷ podčufič

čugrl

ESSJ 0

čugrl m ‘teliček’ (Šentilj – Kelemina, ČJKZ 3, 1921–1922, 39), panon. slngoriš. *čûgərļ* ‘tele’ (Šentilj v Slovenskih goricah – SLA).

Isln. dial. **ču:gərļ* m ‘tele’ (slngoriš.).

- ⇐ štaj. n. *Tschugerl* ‘teliček’, *Tschigerl* ‘isto’, kar je dem iz *Tschugel* ‘bikec, žrebe’ (Kelemina, ČJKZ I.c.).
- ⊕ Kelemina, ČJKZ I.c. opozarja na švic. n. *tschugen* ‘sesati’, zato se je oznaka prvotno verjetno nanašala na še sesajočega telička.

čuha

ESSJ s.v. *čôha*

čuha f ‘krava, navadno velika in debela’: *nikar ne draži čuhe*; tudi interj pri klicanju: *čuha, na, na* (dol. ekspr. – SSKJ), *čuha* ‘mlada krava’ (bkr., kor.), ‘krava’, npr. *čuha, na!* (dol. – Pleteršnik), *čuha* ‘eine junge Kuh’ (Cigale 1860 s.v. *Kuh*), *čuha* ‘eine junge Kuh’ (Janežič 1851); sem morda *čôha* f ‘mlada krava’ (Pleteršnik) s sekundarnim ojevskim vokalom iz ujevskega.

- ⑦ Dem na -ka < *-bka dol. *čuška* ‘telica’ (Muljava – SLA).
- ⊕ 19. st.: *zhuha* ‘junge Kuh’ (Jarnik 1832: 137), *zhúha* ‘eine junge Kuh’ (Murko 1833a: 757).

Isln. dial. **ču:ha* f ‘(mlada) krava’ (kor., dol.);

- = hrv. *čuha* ‘kravje ime’ (Kurelac 1867: 24);
- < **jslov.** (sln.-hrv.) **čuha* f ‘krava’.

- ⊕ Nejasno.

- Ⓣ^{BD} Jslov. dial. **čuha* ‘krava’ (= hrv. *čuha*)

→ DEM NA -ka
→ *-0- ← -u- (?)

sln. *čuha*;

→ sln. *čuška*;

→ sln. *čôha*³.

čuk

ESSJ čuk, s.v. *čofitelj, skovik, sóva*

čūk m, g -a ‘majhna nočna ptica, podobna sovi’: *čuk čuka, se oglašá, skovika; gleda kakor čuk* ‘gleda jezno, neprijazno’; ekspr. ‘čuden, nekoliko omejen človek’: *pa si res čuk; ti čuk stari* (SSKJ), *čuk* ‘*Athene noctua*’ (CZŽ 1997: 352), *čūk* ‘das Käuzchen (*strix noctua*)’ (Pleteršnik), *čuk* ‘*Strix noctua*’ (Erjavac 1875: 300), *čuk* ‘*Horneule, Ohreule*’ (Janežič 1851); kor. obir. *ču:q* (Karničar 1990), primor. nad. *čuk* ‘barbagianni = pega-sta sova’, *cjũk* ‘isto’, *čuk* ‘gufo’ = ‘čuk, sova’, *cjuk* ‘isto’ (Rigoni, Salvino 1999), *čũk* ‘gufo’ (Špehonja 2012b), ter. *čũk* ‘gufo, čuk’, *dwá čuká* (Spinozzi Monai 2009: 282), kraš. *čýk* ‘Eule’ (Štrekelj 1887: 390), istr. *čuk* ‘čuk’, npr. *ma se čuk!* ‘kako si neumen!’ (Jakomin 1995), *čũk* ‘*Athene noctua*’ (Brezovica, Dekani, Dragonja, Gračišče, Korte, Kubed, Malija, Marezige, Plavje, Pobegi, Prade, Sočerga, Škofije, Šmarje – Filipi 1993: 40), rovt. cerklj. *čũk*, tudi ‘čudaški, omejen človek’ in ‘vrsta sekire’ (Kenda-Jež

Č

Diss. 2002), črnovr. *čūk* (Tominec 1964), dol. *čū:k* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *čuk* (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *čuk*, g -a, tudi 'umazan človek, predvsem otrok' (Weiss 1998), pkm. *čuk* (Bajzek Lukač 2009), prleš. *ču:k* 'čuk', tudi 'manjša lončena posoda za pijačo, bokal' (Rajh 2010).

- ① Dem na *-ek* < **-ькѣ* *čūčək* m, g -čka, toda mlajše *čūkəc*, g -kca (Pleteršnik), v 19. st. *zhúkez* 'das Horneulchen' (Murko 1833a: 757), toda metaforično v štaj. zgsav. *čūkəc*, g -kca 'umazan človek, predvsem otrok' (Weiss 1998).
- ② 17. st.: *chiuc* 'ciuetta' (Alasia 1607) [čuk]; 18. st.: *Tshuk* 'Strix giu, Civetta di Bosco, Giu' (Scopoli 1769: 19), *zhúk* 'zhofink' (Pohlin 1781), *zhúk*, a voče *zhuk*, *zhuk* (Pohlin 1792), *zhuk* 'štrofs, štruz, Straus, Vogel', 'bubui, podhuika, Uhu, Vogel', 'Tschufsch, Eule, Strauß' (Gutsman 1789); 19. st.: *zhúk* 'die Horneule' (Murko 1833a: 757), *zhúk* 'Ephialtes, Ohreule', *úhasti zhúk* 'Ephialtes scops, Zwergohreule' (Freyer 1842: 11).
- ③ Prek vzdevka, verjetno za čudnega, omejenega človeka, ničto onimizirano v cgn *Čuk* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 142), leta 1602 *Paulo giuch* v Grmku, leta 1725 *Ciuk*, v Vidmu zapisano še kot *Zhiuk*, nad. cgn *Ciuk*, na Trbižu in v Vidmu *Chiuch*, v Gorici *Ciuch* (Merkù 1982: 20).

Psl. **čúk* m 'Athene noctua = Strix noctua';

- = hrv. *čúk* 'strix noctua', potrjeno od 18. st. dalje (ARj), blg. dial. *čúk* 'isto' z dem *čúkl'o* 'sova' (citirano po SP: II:287), rodopsko *čúkal* 'sova uharica' (citirano po SP I.c.); < **psl.** dial. **čúkѣ* m 'Athene noctua = Strix noctua'.

- ④ Verjetno onomatopejskega izvora (Skok 1971–1974: I:362); morda prvotno **ču!* (SP I.c.) in po vzorcu **mu-ka-ti* 'oglašati se z glasom mu (pretežno o kravi)' ← interj **mu!* tvorjeno **ču-ka-ti* 'oglašati se z glasom **ču* (o čuku, sovi ipd. pticah)', od koder je psl. dial. **čúkѣ* lahko nomen agentis. Ni verjetno, da bi sln. ornitonim nastal po haplologiji iz **čuvik*, kot je menil Bezljaj ESSJ: I:91. Sln. in hrv. primeri z vzglasjem *č-* so lahko sekundarno formalno ekspresivizirani iz prvotnega *č-*. Ornitonim je moral biti znan tudi na srbskem jezikovnem območju, kot je treba sklepati iz srb. izposojenke v alb. *čuk* 'čuk' (Skok 1971–1974: I:362).

V 19. st. potrjeno *fhzhuk* 'kleine Nachteule, fonst auch *zhop*' (Jarnik 1832: 215) [ščuk] = **ščuk** ima enako kot hrv. kajk. *ščūk*, g *ščūkà* 'čuk' (RKDI) sekundarno naplaščeni vzglasni *š-* ← **s-*, verjetno z ekspresivno funkcijo.

- ⑤^{BD} Psl. onomatopeja **ču* → **ču-ka-ti*

→ psl. nomen agentis **čúkѣ* m 'Athene noctua'

→ sln. dial. **čūk* →^{DEPALATALIZACIJA (?)}

→^{MLAD DEM NA -ec (?)}

→ jslov. **s-čúkѣ*

▷ čukec ▷ kik

sln. **čuk**;

→ sln. **kik**;

→ sln. **čukec**;

sln. **ščuk**.

čuka

ESSJ *čuka*, s.v. *súga*

čuka f 'kokoš' (dol. – Pleteršnik); dol. bkr. *čuka* 'kokoš' (Šašel 1906–1909: I:248), kost. *čuka* 'kokoš, kura' (Gregorič 2014).

- ① Dem na *-ica* v dol. kost. *čukěca* 'kokoškica, kokoška' (Gregorič 2014); mlad mask na *-ec* < **-ьсѣ* v dol. bkr. *čukec* 'petelin' (Šašel 1906–1909 I.c.), toda *čukac*, g -a 'petelinček' (Gregorič 2014), mask na *-an* v kost. *čukan* 'petelin' (Gregorič 2014).

Isl. dial. **čū:ka* f 'kokoš' (dol.).

- ② Osamljeno, a verjetno sorodno s sln. sin *čūča* 'kokoš' ter hrv. *čūk!* *čūk!* *čūk!* 'vabni klic kokošim, ko se jih hrani' (Istra – Francetić 2015), *čūk čūk* 'vabni klic kokošim', *čuki* 'isto' (ARj), *čūkati -ām* 'vabiti kokoši z glasom čuk' (Belostenec 1740; Karadžić 1818;

ARj), kot je ugotavljal že Bezljaj ESSJ: I:91. Sln. razmerje *čûča* : *čûka* lahko kaže na deverbativno tvorjenost tipa *sluga* : *služa* (Furlan 2016: 93s) iz glagola na *-ka- onomatopejskega izvora *čut'u-ka-ti. Podobnost sln. *čûka* 'kokoš' z madž. *tyúk* 'kokoš' (o slednjem EWU: 1571) je naključna, na kar kaže že areal sln. besede. Ni jasno, ali je bil iz pomenske stopnje 'petelin' ničto onimiziran cgn *Čukac* (ZSSP).

Ⓣ^{BD} Jslov. (?) *č/t'uka f 'kokoš'

→ MLAD MASK NA -ič + PRENOS 'puran'

→ jslov. *č/t'uča f 'kokoš'

▷ čuča ▷ čukič

sln. *čuka*;

→ sln. *čukič*;

sln. *čuča*.

čukec

ESSJ 0

čukec m 'tele' (štaj. kozjaš. (Zgornja Kungota) – SLA).

Isln. dial. *čukec* m 'tele' (kozjaš.).

- ⓔ Osamljeno. Morda metaforična oznaka iz štaj. dem na -ec < *-bcb 'čukac m, g -kca 'umazan človek, predvsem otrok' kot izpeljanke iz 'čuk m 'Strix noctua' (Weiss 1998): 'tele' ← 'otrok'.

► čuk

čukič

ESSJ 0

t'ukit' m 'puran' (primor. istr. (Sveti Peter nad Dragonjo) – SLA).

Isln. dial. *t'ukit'* m 'puran' (istr.).

- ⓔ Ker je bil puran v Evropo importiran in so ga prvi evropski opisi označevali kot kokoš oziroma petelina (► indijanska kokoš), je izpeljanko na -ič = dial. -ič/-it' < *-it'b treba povezati s *čûka* f 'kokoš', ker je poimenovanje nastalo po tranzoonimizaciji. Sufiks verjetno nastopa v funkciji maskulinativa.

► čuka

čulek

ESSJ čulek

čûlak m, g -lka 'svinja moškega spola, merjasec' (dol. – Pleteršnik).

- Ⓢ Morda prek vzdevka onimizirano v cgn *Čulek*, *Čulk* (ZSSP).

Isln. dial. *čûlak* m 'svinja moškega spola' (dol.).

- Prim. srb. *čûla* v pomenu 'svinja', v Bački ohranjeno le kot oznaka za otroško igro, drugod poimenovano *kirmača* z nedvomnim prvotnim pomenom 'svinja, prasica', kar glede pomenske motivacije ustreza sln. *svinjko biti*, *svinjko uganjati*, *svinjhati* (Pleteršnik), hrv. *prasičanje*; hrv. *čulanje* 'svinjanje' (Čuljat 2009), verjetno s sekundarnim č iz č; < **psl.** *čûla f 'svinja, prasica';

to z zaporedjem *čul- ustreza lit. *kiaũlė* 'svinja', ki v zvezah *kiaũlė mūšti* 'svinjkati', *kiaũlė varýti* 'isto' tako kot sln. *svinjka* služi za označevanje primerljive igre, kot je opozarjal Bezljaj v več člankih med letoma 1969 in 1977, prim. Bezljaj 2003: 373s., 416, 535, 650, 1013, 1054.

- ⓔ Medtem ko je Bezljaj 2003 l.c. opozoril na bsl. paralelo **kjaul-* v pomenu 'svinja, prasica' (sprejema Kurkina 1992: 138), Furlan, ERCz 2017: 127 domneva, da ta bsl. osnova prvotno ni označevala svinje oziroma prasice, ampak prirezan kos lesa, ki se je uporabljal pri igri svinjka, prim. srb. *čûla* 'kijača, fustis' (Bačka – ARj), hrv. kajk. *čûla* 'gorjača' (Lipljin 2002), sln. *čûla* 'razklan štor, kos štora' (Branik – Pleteršnik). O drugih razlagah Furlan, ERCz 2017 l.c.

čuljkavt

ESSJ 0

čuljkavt m 'žolna' (Pleteršnik), *čuljkavt* 'picus' (Valjavec 1878b: 69).

Isln. dial. *čû:l'kaŋt m 'žolna'.

Č

- ⑤ Osamljeno. Pleteršnik je po Valjavcu 1878b l.c. sklepal o onomatopejskem izvoru po glasu »čulj«, kar ne prepričuje. Ker se sln. substantivi na *-avt* kažejo kot deverbativni, npr. *zmikavt* 'tat' ← *izmikati* 'jemati, krasti' (Furlan v Bezljaj ESSJ: IV:418), *kinkavt* 'kdor kinka' ← *kinkati*, je bil ornitonim verjetno tvorjen iz sicer nepotrjenega sln. glagola **čul'kati*, tvorjenega ali iz dem na *-ka* **čul'ka* k sln. *čúlja* f 'panj, čok' (SSKJ), 'štor' (Kanal – Štrekelj, LZ IX, 1889, 100) kot **čul'k-a-ti* ali kar iz *čúlja*, tj. **čul'-ka-ti* kot deverb k **čul'ati* impf '(po štoru ipd.) udarjati'; prim. podobno pomensko motivirano sln. *pikáč* 'žolna' ← *píkati* 'bosti' (Furlan, ERCz 2017: 137 op. 25).

čuna

ESSJ s.v. čuna

čúna f 'velika svinja' (Slovenske gorice – Pleteršnik).

- ① Mask na *-ek* < **-ькъ* v štaj. zgsav. *'čunek*, g *-a* 'prašič' (otr. – Weiss 1998), po SLA štaj. srsav. *čūnek* 'prašič' (Kasaze – SLA), srštaj. *čūunek* 'isto' (Slivnica pri Celju, Žusem – SLA), *čunek* (Šentrupert – SLA), kozj.-bizelj. *čunek* (Sromlje – SLA), po onimizaciji cgn *Čunk* (ZSSP), iz tega mlada strukturna tvorjenka na *-ec* < **-ьсѣ* v panon. prleš. *čūnkec* '(pitan) prašič' (Rajh 2010), štaj. kozj.-bizelj. *čūnkec* 'prašič' (Pišce – SLA) z novim feminativom v panon. prleš. *'čunika* '(pitana) svinja' (Rajh 2010) in fem *-a* v štaj. *čūnka* 'svinja': *naša čunka je povrgla* (ekspr. – SSKJ), *čūnka* 'mala svinja' (štaj. – Pleteršnik po Cafu), srštaj. *čūnka* 'svinja' (Šenrupert – SLA), *čūnka* (Proseniško – SLA), *čūnka* (Zibika – SLA), kozj.-bizelj. *čūnka* (Pišce – SLA), kar je v govorih z razvojem *-nk-* > *-ŋk-* > *-n'k-* povzročilo nastanek fonetično novega mask na *-ek* *čūnjak*, g *-njka* 'črna svinja moškega spola' (Pleteršnik po Cafu) in tudi *čūnja* f 'svinja' z dem *čūnjka* (Pleteršnik po Cafu) ter izpeljanko *čūnjoga* f 'svinja' (Pleteršnik po Cafu).

Psln. dial. **čuna* f 'svinja';

- = č. *čuna* 'svinja' s tvorjenkami *čunka* 'isto', *čuně* n 'odojek', *čunče* n 'isto', *čunik* m 'prašič' (Jungmann 1835–1839), *čunčik* 'prašiček'; sem verjetno tudi hrv. čak. izpeljanaka *čūnič* 'prašiček' (Labin – Milevoj 2006) s *ć-* po ekspresivizaciji iz **č-*; < **psl. dial.** **čunǎ* f 'svinja'.

- ⑤ Nejasno. Machek 1968: 108s. je zoonim izvajal iz vabnega klica za svinje (sprejema Bezljaj ESSJ: I:91), kar zaradi sln. dial. *'kunić* 'prašič, prašiček' (► *kunić!*) z zaporedjem *ku-*, ki nakazuje, da razmerje **ču-* : **ku-* lahko odraža star kvalitativni prevoj, ne prepričuje. V ESSJa: 4:133 se tu predstavljeno slov. gradivo le označuje kot ekspresivno in brez jasnega izvora.

- ⑩^{BD} Psl. dial. **čunǎ* f 'svinja' (= č. *čuna*)

→ VPLIV DIAL. MASK čunek

→ TVORJENKA NA -oga

→ SEKUNDARNO SLN. **čunǎ*

psl. dial. **čunę* → **-o-n-* ← *-u-n-*

→ MASK NA -ek *čunek* >> *čunjek*

?psl. dial. **kunъ* m 'prašič'

→ DEM NA -ič

→ DEM NA -ej + *-o-n-* ← *-u-n-*

▷ čone ▷ čena ▷ *kunić!*

sln. *čuna*;

→ sln. *čunja*;

→ sln. *čunjoga*;

→ sln. *čena*;

→ sln. *čone*;

→ sln. *čunjek*;

→ sln. *kunić!*;

→ sln. *konej*.

čunja → čuna

ESSJ s.v. čuna

čunjek → čuna

ESSJ s.v. čuna

čunjoga → čuna

ESSJ s.v. čuna

čura

ESSJ s.v. šûri

čúra f 'kura, kokoš' (Pleteršnik).

- ① Dem na *-ika* *čurika* f 'kurica' (Pleteršnik po Cafu), po redukciji verjetno sem tudi *čúrka* f 'kurica' (Pleteršnik).

Isln. dial. **čura* f ‘kura, kokoš’.

- Prim. enako hrv., srb. *čura* ‘pura’ z mask *čurak* g -rka ‘puran’ ter *čurān*, g *čurāna* (vse ARj) s sekundarnim pomenom ‘pura, puran’, saj je bil puran v Evropo importiran, oznaki, kot sta it. *gallo d’India* in fr. *coq d’Inde*, pa kažeta, da se je novi pomen ‘pura, puran’ lahko naplastil na starejšega ‘kura, petelin’, prim. tudi sln. kor. *sm’qava qura* f ‘puran’ (Šašel 1957);

< **jslov.** (sln.-hrv.-srb.) **čura* f ‘kokoš’;

ob psl. **kūra* f ‘gallina’ je verjetno treba predpostaviti obstoj palatalizirane psl. variante kot posledice starega kvalitativnega prevoja **čūra* f ‘gallina’ (Berneker 1908–1913: I:650; Kurkina 2021 (= 1973): 121), zaradi česar je hrv., srb. vzglasni č- verjetno sekundaren, ekspresiven, iz prvotnega č-. S sln. *čura* f ‘kura, kokoš’ je hrv., srb. *čurak* g -rka ‘puran’ brez razlage povezal že Snoj v Bezljaj ESSJ: IV:133.

► **kura**

čurek

ESSJ s.v. šuri

čurək m, g -rka ‘Weingrille, čirič’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *čurək* m ‘čriček, Oecanthus pellucens’.

- Manj jasno. Ker je ta vrsta murna v nemščini poimenovana tudi z *Weinhähnchen*, kjer je sestavina *Hähnchen* dem k *Hahn* ‘petelin’, je možno, da je entomonim prvotno pomenil ‘petelinček’ in formalno ustreza hrv., srb. *čurak* g -rka ‘puran’ ← ‘petelin’ (► *čura*). To pa razen v vzglasju ustreza tudi sln. dial. *ščurek*, g -rka, ki označuje različne vrste murnov (► *ščurek*¹, ► *ščurek*²). V korist slednji povezavi bi lahko kazalo *čurən* m, g -rna ‘muren’ (Pleteršnik po Cafu), kar je lahko nastalo po križanju prvotnih sin **ču:rək* ‘muren’ in *mūrən* ‘isto’: **ču:rək* × *mūrən* = *čurən*.

V sin *čurimūri* m, g -ja ‘temno rjava žuželka, ki živi na travnikih; muren’: izbezal je *čurimurija* iz *luknjice* (ljubk. – SSKJ), v 19. st. ime otroške igre *Zhuri muri pojdi ven!* (Jarnik 1832: 64), kar pomensko ustreza v Pleteršnikovem slovarju brez vira navedeno *šuri-muri, pojdi ven!*, kakor otroci kličejo murne iz luknjic, prim. *šuri muri* ‘muren, marša, Feldgrille’ (Cigale 1860 s.v. *Grille*), sta sestavini **čuri* in **muri* sinonimni, obe pa reducirani iz tvorjenke na dial. -ej < *-ěj, kot *muri* razlaga Bajec 1950: 21. V takem primeru bi bilo **čūr-ěj* lahko tvorjenka iz psl. dial. subst **čūr* m ‘dim’, ki je znan v hrv., srb., mak. in blg. (SP: II:294), po metafori pa je tvorjenka lahko začela označevati žuželko podobne barve kot dim. O *čurimūri* drugače Bezljaj ESSJ: I:92s. in Snoj v Bezljaj ESSJ: IV:133.

Ker je *šuri* m ‘die Feldgrille’ (Pleteršnik) le sestavina ogovora *šuri-muri, pojdi ven!* in nikoli ne nastopa kot samostojna, je bila iz prvotnega **čuri muri pojdi ven!* (Jarnik 1832: 64) lahko iz **čuri* preoblikovana pod vplivom sln. dial. sin *ščurek* ‘muren’ (► *ščurek*²).

čuren → čurek

ESSJ s.v. šuri

čurimuri → čurek

ESSJ s.v. *Maver, čuri-muri, šuri*

čuška → čuha

ESSJ 0

čuvek

ESSJ 0

čuvek m, g -a ‘pes čuvaj’ (panon. prleš. – Rajh 2010).

Isln. dial. *čuvek* m ‘pes čuvaj’ (prleš.) < **čuyek*.

- Mlad dial. nomen agentis na -ek < *-ek iz prleš. *čuvati* -vlen impf ‘čuvati, varovati’, ki izpostavlja funkcijo psa, da služi kot čuvaj. Drugače je bilo iz iste slov. glagolske predloge **ču-ua-ti* tvorjeno č. *čuvač* ‘vrsta psa’ (Machek 1968: 109).

čuvita → čvita

ESSJ 0

ESSJ 0

čvela

č'więła f 'čebela' (rovt. cerklj. – Kenda-Jež Diss. 2002), čuięła 'isto' (Razpet 2006), polj. *čvéla* (Škrlep 1999), po SLA je beseda *čvēla* potrjena na dveh geografsko ločenih območjih, tj. na zahodnem, ki vključuje rovtarske govore, in na vzhodnem s srednještajerskimi in kozjansko-bizeljskimi govori (Furlan, JZ 18/1, 2012, 55).

- ① Nomen loci na *-nik* < **-bn-ikъ* v rovt. cerklj. *č'więuŋk* m 'čebelnjak' (Kenda-Jež Diss. 2002), *čuięuŋk* 'isto' poleg *šuięuŋk* (Razpet 2006) s poenostavitvijo vzglasja po zaporosti č- [tš-] v š- (► šmelj, ► šmrj).

Psln. dial. **čūęła* f 'čebela, apis' (rovt., štaj.);

gotovo fonetično razvito iz **čēbela* 'čebela, apis' prek spirantizirane variante **čēbela* > **čēųela*, pri čemer se je razvoj *b* v *ų* realiziral pred izpadom polglasnika v šibki poziciji, saj bi v nasprotnem primeru imeli sln. refleks ***žųęła* (Furlan, JZ 18/1, 2012 l.c.).

► čebela

ESSJ 0

čvinklja

č'binkla f 'ščurek, temno rujava žuželka, ki živi v hišah' (rovt. tolm. – Čujec Stres 2010–2014), toda primor. nad. *cvinkula* 'scarafaggio' (primor. nad. (Srednje/Stregna) – Rigoni, Salvino 1999) = 'ščurek', obsoš. *čəbinklja* 'kuhinjski ščurek (*blatta orientalis*)' (Pleteršnik) = *čebinklja* '*Blatta orientalis*, die Küchenschabe' (Vrsno – Erjavec, LMS 1882–1883, 1883, 200 z opozorilom na polglasniško izgovarjavo [čəb-]) in rovt. polj. *čubinklja* 'ščurek, die Küchenschabe (*blatta orientalis*)' (Pleteršnik).

Isln. dial. ? f 'ščurek, *Blatta orientalis*'.

- Ⓔ Nejasno.

ESSJ 0

čvita

čwita f 'civetta, čuk' poleg *čūwita* 'isto' in *čwujta* (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 144, 181, 282), *čuvita* 'sova', *čuųita* 'isto', *čouita* (Merkù GSTN).

- ① Mask na *-on čouitōn* 'civetta maschio' (Merkù GSTN).

Isln. dial. **č'ui:ta* f 'čuk' poleg reduciranega **č'ui:ta* = *čwita* 'isto' ter **ču'ui:ta* in **č'ui:ta* (ter.).

- ⇒ furl. *ciuite* 'čuk' (NP) = *ciuite* 'isto' (Brecelj 2005) in *čuvite* 'sova, čuk' (Brecelj 2005) ter *zivuite* (Cormons – NP), *zuite* (NP).

- Ⓔ Tako kot sorodno it. knjiž. *civetta* 'čuk' onomatopejskega izvora (Battisti, Alessio 1950–1957: 971). Podobna alternacija rom. oziroma furl. izvora *-vi-* : *-uj-* se odraža tudi v ornit *ákvila* (► akvila).

- Ⓓ^{BD} Rom. ?

ben. istr. **co'veta* f 'čuk' (it. ben. *zoèta*, toda it. knjiž. *civetta*)

furl. *ciuite* ⇒ sln. **čivita* →^{REDUKCIJA}

furl. *čuvite*

furl. *zuite*

▷ coveta

⇒ sln. *coveta*;

→ sln. *čvita*;

⇒ sln. *čuvita*;

⇒ sln. *čvujta*.

čvrček → cvrček

ESSJ s.v. *cvrček*

čvujta → čvita

ESSJ 0

D

dab

ESSJ s.v. voděb

dāb m 'vodeb', npr. *smrdi ko dab* (jvzh. štaj. – Pleteršnik); brez zvena v izglasju *dāp* 'vodeb' (Pleteršnik), *dap* 'Wiedehopf' (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju), *dap* 'Wiedehopf' (Janežič 1851).

- ① 17. st.: *en dap* 'epops', *en dap, ali boshji peteliniz* 'upupa' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 19. st.: *dap* 'zhópašti odáp, odáp, bűd, fmerdekávra, fmerdaírza, fmerdúh, wind. butej, fmerdat, adofs, Upupa epops, europäifcher Wiedehopf' (Freyer 1842: 24).

Isln. dial. **dāb* m 'smrdokavra, Upupa epops';

- = hrv. *dab* 'Upupa epops' (okolica Đurđevca – Hirtz 1928–1956: II:82), *deb* 'isto' (Popkuple – Hirtz 1928–1956 l.c.), *děb* 'Upupa' (Habdelić 1670), *děb* 'fútach, fžmerdėchi dedek, upupa' (Jambrešić 1742), *děb* 'futach, upupa' (Belostenec 1740);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **děbb* m 'smrdokavra, Upupa epops' (?) ← **ǫđdēbb* 'isto';

zaradi slovenskih variant tipa *vdeb*, *vdab*, *vodeb* itd. gotovo z realizirano aferezo kot br. dial. *dod* 'Upupa epops' (ŽS 1999: 60) iz br. *udód*, pri čemer je zaradi variantnosti *deb* : *dab* hrvaškega gradiva treba predpostaviti izhodišče **ǫđdēbb* (Furlan, Zb Škrabec 2021: 19), ki ga je zagovarjal že Ramovš 1924: 132 (po Iljinskem), zavračal pa Bezljaj ESSJ: IV:335.

► **vodeb**

daber

ESSJ s.v. bōber

dābər m, g -bra 'bober' (Pleteršnik), *daber* 'bober, pibra, breber, Biber (Castor fiber)' (Cigale 1860), *daber* 'der Biber, il castóro' (Drobnič 1858), *daber*, g -bra 'Biber', *deber* 'Biber' (Janežič 1851).

- ① 18. st.: *dabar* 'pibra, piber, breber, Biber' (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **da:bar* m 'bober, Castor fiber' (18. st.); kasneje normirano **da:bər* = *daber*, g *dabra*.

- ⇐ hrv., srb. *dābar* m, g -bra 'Castor fiber';

hrv., srb. *dābar* je zaradi ā treba izvajati iz slov. dial. **dēbb* 'Castor fiber', to pa je tako kot lit. *dēbras* 'Castor fiber', *debrūs* 'isto' in *dābras* ob enakopomenskem *bebrūs*, *bēbras* po disimilaciji po labialnosti *d* : *b* ← *b* : *b* nastalo iz slov. dial. **bēbb* m 'Castor fiber' = str. *bēbb* 'isto' (Skok 1971–1974: I:205; Derksen 2008: 34; Fraenkel 1962–1965: 38; ALEW: 108; ERHJ: 1:143), kar je glede korenskega vokalizma mogoče primerjati z lat. *fiber* m, g -brī 'Castor fiber' < **b^hi-b^hr-o-*, prim. de Vaan 2008: 217. Druga sorodna slov. poimenovanja za bobra potrjujejo primarni ejevski in sekundarni ojevski korenski vokalizem.

► **bober**

dagnja

ESSJ Ø

dāgnja f 'užitna morska školjka s črno lupino, ki živi v večjih skupinah; klapavica': *go-jiti ostrige in dagnje* (redko – SSKJ), *dagnja* 'Mytilus galloprovincialis, živi v Jadranu' (CZŽ 1997: 374).

Isln. knjiž. *dāgnja* f 'Mytilus galloprovincialis' (20. st.).

- ⇐ hrv. *dāgnja* f 'Mytilus galloprovincialis' (dalmatinsko Primorje, hrvaški otoki, Dubrovnik – Skok 1971–1974: I:372), tudi *dagna* 'isto' (Nevidane), *dagnica* (Pag – oboje Vinja 1986: II:389) ← **dēgna*.

- ⓔ Skok 1971–1974 l.c. je na podlagi hrv. *denga* ‘vrsta školjk’ (Cres) ← **degna* substantiv razlagal kot metaforično oznako, češ da školjke, pritrjene na kamne asociirajo na brazgotine na obrazu, in povezoval s psl. **dbgna* f ‘rana; brazgotina’, prim. blg. *dǫgna* ‘brazgotina’, str., r. csl. *dbgna* ‘krasta’, *degna* ‘isto’ (ESSJa: 5:205). Vinja 1986: I:161 sprejema slov. izvor in izpostavlja, da je taka metafora v hrv. morski zoonimski terminologiji povsem osamljena.

D

dakel

ESSJ 0

dákel m, g -*kla/dákely* m, g -*na* ‘majhen lovski pes z zelo kratkimi nogami in dolгим trupom; jazbečar’: *dakel je dober jamar* (SSKJ).

Isln. knjiž. **da:kəl(j)* m ‘jazbečar’ (20. st.).

⇨ nvn. *Dackel* ‘jazbečar’ (19. st.).

- ⓔ Nvn. oznaka je pripadnostna tvorjenka na -*el* iz *Dachs* ‘jazbec’, ker so ti psi primerni za lov na jazbece, prim. tudi nvn. sin *Dachshund* (Kluge 1995: 159).

Iz nvn. *Dackel* je bilo izposojeno tudi hrv. *däkl* m ‘jazbečar’.

damjak

ESSJ *dāmjak*

dāmjak/dāmjek m, g -*a* ‘jelen z lopatastim rogovjem, Dama dama’: *čreda damjakov* (zool. – SSKJ), *damjek* ‘*jelen lopatar*, Cervus dama = Dama dama’ (CZŽ 1997: 291), *dāmjak* ‘*der Damhirsch (cervus dama)*’ (Pleteršnik), *damjek* ‘*Cervus dama*’ (Erjavac 1875: 275), *damjek* ‘*lanjec*, Damhirsch, Cervus dama’ (Erjavac 1864: 32), toda *damjek* ‘*Edelhirsch, Gemfe*’ (Janežič 1851).

- ⓔ 18. st.: *damjék* ‘*Gemfe, rupicaper*’ (Pohlin 1781), *damjek* ‘*Gemfe*’ (Gutsman 1789); 19. st.: *damjek* ‘*Capella, Gazelle*’, *pezhni damjek* ‘*Capella rupicapra, Gemfe*’ (Freyer 1842: 6), *dāmjek* ‘*die Gemfe. (Antilope rupicapra. Linn.)*’ (Murko 1833a: 33).

Isln. knjiž. **da:mjak* m ‘Dama dama’ (19. st.);

Pleteršnik je tako poknjižil Erjavčevo *damjek* ‘Dama dama’ (19. st.) ob *damjek* ‘*gams, Rupicapra rupicapra*’ (18. st.).

⇨^K nvn. *damhirsch* ‘Dama dama’ s sin *damgeisz* (Grimm 1854–1971), a v 17. st. še *Dam* (Pfeifer 2000: 200).

- ⓔ Iz gradiva je razvidno, da je zoon *damjek* v 18. in še v 19. st. prvotno označeval gamsa kot vrsto kože in da se je novi pomen ‘Dama dama’, ki ga je uvedel Erjavac 1864 l.c., naplastil na starega in ga tudi izpodrinil. Zoon *damjek* je bil prvotno neposrečen kalk na podlagi nvn. *Damgeiß* ‘Dama dama’, v katerem je druga sestavina *Geiß* ‘koza’ verjetno povzročila povezavo z neustreznim denotatom, tj. z gamsom. Šele Erjavac 1864 l.c. je to pomoto odpravil. Formalno je bil subst *damjek* kot kalk nvn. *Dam-hirsch/geiß* tvorjen s suf -*jak* < *-*akъ*, ki je nadomestil drugo sestavino nvn. kompozita in se je dodal izposojeni osnovi *dam-*. Izglasje -*jek* je iz prvotnega -*jak* nastalo po redukciji. Prvotno nvn. *Dam* m ‘damjak’, stvn. *dāmo* ‘isto’ je bilo izposojeno iz lat. *dāmma* poleg *dāma* f ‘divja koza’, prim. EWA: II:508. Cigale 1860 navaja za nvn. *Damhirsch* tudi sln. ustreznik *jelendama* ‘Cervus dama’.

Bezljaj ESSJ: I:94 ni poznal vsega slovenskega gradiva, ko je ocenil, da je termin *dam-jak*, bolje *damjek*, prvič izpričan pri Erjavcu.

dap → dab

ESSJ s.v. voděb

daročice

ESSJ 0

daročice f pl ‘rdeče mravlje’ (kor. mež. (Topla, Koprivna) – SLA).

Isln. dial. *daročice* f pl ‘rdeče mravlje’ (kor.).

- ⓔ V Gutsmanovem slovarju iz 18. st. se potrjuje adj *drezh* [dreč], kar je po premetu nastalo iz splošno sln. *rděč* adj, f *rděča* ‘ruber’, iz katerega je bilo tvorjeno sln. dial. *rdečica*

f 'rdeča mravlja' (Pleteršnik) (► rdečica¹). Kor. *daročice* f pl 'rdeče mravlje' je nastalo po enakem besedotvornem postopku, entomonim pa z -o- kaže na tvorjenost iz analoško nastalega adj **rdoč* 'rdeč' ← *rděč* 'isto' < psln. **rdět*, f *rdět'a* pod vplivom enako tvorjenih ptc iz tematskih glagolov, prim. sln. *pekoč* ← *peč*. Izhajati bi zato bilo možno iz kor. variante **ardoč* 'ruber', fonetični razvoj iz **ardoč-ica* v *daročice* pa je lahko posledica premeta, ki ga je spodbudil obstoj kor. adj *dreč* 'ruber' ← *rděč*.

davež

ESSJ 0

dâvež m, g -a 'pes, ki zadavi obstreljeno ali ujeto divjad' (lov. – SSKJ).

Isln. knjiž. *dâvež* m 'lovski pes, ki ...' (20. st.).

- Ⓔ Terminološki neologizem na -ež v funkciji nomena agentis iz *dáviti* -im impf 'suffocare', ki izpostavlja funkcijo lovskega psa, da davi obstreljeno divjad. Izpeljava iz imperfektivnega in ne perfektivnega glagola izpostavlja ponovljivost dejanja, ko pes žival vsakokrat zadavi.

debelka

ESSJ 0

debělka f 'die Mastkuh' (polj. – Pleteršnik).

Isln. dial. **de'be:lka* f 'pitana krava' (rov. polj.) ← *deběla kráva*.

- Ⓔ Mlada, arealno ozka enobesedna generična oznaka za pitano kravo je bila tvorjena na podlagi skladenjske zveze *deběla kráva*, v kateri je bil adj *děbel*, f *deběla* 'pinguis' < psln. **debelb* 'isto' substantiviziran s suf -ka < *-bka.

debeloglavka

ESSJ 0

debeloglávka f 'der Großkopf, der Schwammspinner (liparis dispar), gobavec, gobar', 'gosenica debeloglavke' (Pleteršnik), *děbeloglávka* 'Raupe des Grosskopfes', *ima filno debélo glavo s zhernimi pikami* (Kmetijske in rokodelske novice 1843, vir: IMP).

Isln. knjiž. **debelog'la:vka* f 'gobar, Lymantria dispar = Liparis dispar' (19. st.).

- ↔^K nvn. *Großkopf* 'gobar' (19. st.).

- Ⓔ Neuveljavljeni kalk po nvn. predlogi, ki tega metulja kot gozdnega škodljivca označuje po gosenici, za katero je značilna velika glava (► gobar), je bil tvorjen s substantivizacijo s suf -ka iz kompoz adj *debelogláv*, f -áva 'tak z debelo, tj. veliko glavo' (Pleteršnik).

debelokljun

ESSJ 0

debelokljûn m, g -a 'ptič z debelim kljunom': *klepetavi, pisani debelokljuni*, tudi *debelokljûnec* 'isto' (oboje ekspr. – SSKJ), toda terminološko *debelokljûn*, g -kljûna, pl *debelokljuni* 'die Dickschnäbel' (Pleteršnik), *debelokljuni* m pl 'Kegelschnäbler' (Cigale 1880 s.v. *Kegel*), *debelokljun* m 'dlesk, Dickfchnabel', 'Kernbeißer (Loxia)' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **debelokl'ju:n* m 'dlesk, Loxia' (19. st.).

- ↔^K nvn. *dickschnabel* 'loxia' (Grimm 1854–1971) ← *dick* 'debel = močen' + *Schnabel* 'kljun'.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki dleska označuje po izredno močnem kljunu, je bil tvorjen z ničto substantivizacijo kompoz adj **debelokljun*, f -a 'tak, ki ima debel kljun'.

debelokožec

ESSJ 0

debelokôžec m, g -žca 'žival z debelo kožo, navadno slon': v cirkusu so nastopili *dresirani debelokožci* (SSKJ), *debelokôžec*, g -žca 'der Dickhäuter' (Pleteršnik), *debelokožci* m pl 'Dickhäuter' (Cigale 1880), *debelokožci* 'Dickhäuter' (Erjavac 1881: 58).

Isln. knjiž. **debelok'kô:žac* m 'generična oznaka za žival z debelo kožo' (19. st.).

↔^K nvn. *dickhäuter* 'štirinožna žival z debelo kožo' (Grimm 1854–1971) ← *dick* 'debel' + *Haut* 'koža', dobesedno 'kdor ima debelo kožo'.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen s suf. *-ec* < **-bcь* iz kompoz. adj. **debelokož*, f. *-a* 'tak, ki ima debelo kožo'.

Sinonimni kalk *debelokožar* 'Dickhäuter' (Cigale 1860) se ni uveljavil.

D

debelorog

ESSJ 0

debelorog m, g. *-a* 'divja ovca z zelo debelimi rogovi, ki živi v Kanadi, *Ovis canadensis*' (zool. – SSKJ), *debeloroga ovca* f. 'Ovis canadensis' (CZŽ 1997: 137).

Isln. knjiž. *debelorog* m. 'Ovis canadensis' (20. st.).

↔^K agl. *bighorn sheep* 'Ovis canadensis'.

- ⓔ Ker ta divja ovca, katere samec ima močne rogove velike tudi do 50 cm (CZŽ 1997 l.c.) in prihaja iz Severne Amerike, je sln. pomenski ustreznik kot ničto substantivizirani kompoz. adj. *debelorog*, f. *-oga* 'tak z debelimi rogovi' (Pleteršnik) najverjetneje kalk po agl. predlogi, dobesedno 'ovca z velikimi rogovi', in ne morda po nvn. *Dickhornschaf* ali celo r. *tolstorog*, *tolstorogij baran*.

debloplesar

ESSJ 0

- ⓔ 18. st.: *deblaplefar* 'klokar, bergles, Specht' (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **deblo-plesar* m. 'žolna, picus' (18. st.).

- ⓔ Osamljeno in zato morda Gutsmanov neologizem. Izvorni kompozitum je nomen agentis na *-ar*, ki žolno označuje kot ptico, ki se po deblih/drevesih spretno premika, kot da bi plesala.

dečka → rdečka²

ESSJ 0

dedec

ESSJ 0

dêdəc m, g. *-dca* 'der Wiedehopf (upupa epops)' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *dêdəc* m. 'smrdokavra, Upupa epops'.

- Prim. hrv. *dedek* 'Upupa epops', *djedak* 'isto' (Hirtz 1928–1956: II:84, 89), *fzmerdéchi dedek* 'upupa' (Belostenec 1740), stč. *dedek*, g. *-dka* in *vdedek* (MSS), *dedek zpievá du du du* (Machek 1968: 133);

< **slav.** dial. **dedьkь/dědьkь/dědьcь* << psl. dial. **dudьkь* m. 'Upupa epops'.

- ⓔ Morda kot **dedьkь* preoblikovano iz psl. dial. **dudьkь* 'Upupa epops', ki se potrjuje v ukr. dial. *dudók*, g. *dudka* 'Upupa epops', p. *dudek*, g. *-dka* 'isto', č. *dudek*, slš. *dudok* in se razlaga z leksikalizacijo iz smrdokavrinega oglašanja, npr. p. *du-du!*, č. *du du du* (Vasmer 1986–1987: IV:150; Machek 1968 l.c.; Boryš 2005: 133), ki ga nakazujeta tudi lit. ornitonima *dudikas* 'Upupa epops' in *dudūtis* 'isto' (Bezljaj ESSJ: IV:335). Vokalizem stč. *dedek* ne potrjuje jata, kot ga vsebuje psl. **dědь* m. 'avus', zato hrv. *djedak* z *-je-* in sln. *dêdəc* z drugačnim sufiksom kažeta, da se je v teh jezikih varianta **dedьkь* 'Upupa epops' oziroma zaradi stč. *vdedek* bolje **vdedьkь* naslonila na refleks psl. **dědь* 'avus' oziroma na njegove izpeljanke (Furlan, Zb Škrabec 2021: 20) ali pa gradivo z jatom odraža drugačno percepcijo oglašanja smrdokavre (L. Kurkina, ustno).

► **vodeb**

dehor → dihur

ESSJ s.v. *dihûr*

dehtur

ESSJ 0

dəxtîr/dəxtûr m. 'dihur' poleg *dəxîr* 'isto' (primor. notr. (Sabonje) – Rigler 1963: 169; SLA), notr. *dəxtîr* (Klenik – SLA).

Isln. dial. **dihûr* m ‘dihur’;

po redukciji **dəhûr* ‘isto’ in na tej razvojni stopnji po ekspresivni, morda šaljivi naslonitvi na antonimični pomen *dəhtēti* -*īm* ‘oddajati prijeten vonj, dišati’ (Pleteršnik) < **dəh-ət-ē-ti* prenairejeno v **dəhtûr* ‘dihur’ (podobno že Rigler 1963 l.c.); iz te predloge je verjetno po disimilaciji po zapornosti *l* : *t* ← *d* : *t* nastalo notr. **lEXTûr** ‘dihur’ poleg *dEXTûr* ‘isto’ in *dEXÿr* (Dolnja Košana – SLA). Enak vpliv *dəhtēti* na konzonantizem sln. *dihûr* potrjujejo tudi kraš. *dEXtûor* ‘dihur’ (Avče – SLA), *dEXtuôr* ‘isto’ (Kanal – SLA), *dixtûr* (Šempas – SLA) in notr. *dixtûr* (Pregarje – SLA).

► **dihur**

delavka

ESSJ 0

dĕlavka f ‘spolno nerazvita samica pri čebelah, mravljah’: *delavke in matica*; *čebela delavka* (zool. – SSKJ), *od kojih je največ delavk* (Erjavec 1875: 355), *bčela delavka* ‘*delavna*, *Arbeitsbiene*’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. *(*b'čę:la*) '*dę:lavka* f ‘spolno nerazvita samica pri čebelah’ (19. st.).

↵ nvn. *arbeitsbiene* ‘apis mellifica’ (Grimm 1854–1971) ← *Arbeit* ‘delo’ + *Biene* ‘čebela’.

- ⊕ Gradivo kaže, da je bil kalk po nvn. kompozitu najprej tvorjen z dvobesednim ustreznikom z jedrom *bčela* ‘čebela’ in desnim določilom *dĕlavka*, po elipsi pa je subst *dĕlavka* ohranil oba séma prvotne besedne zveze, tj. ‘čebela’ in ‘delavka’. Iz čebelarstva se je termin za označevanje žuželke, ki opravlja vse delo v panju in ni udeležena pri razplodu, razširil na mravlje.

delfin

ESSJ 0

delfīn m, g -a ‘ribi podoben morski sesalec z velikim kljunastim gobcem’: *delfini sledijo ladjam*; *delfini so se poganjali* (SSKJ), *delfīn* ‘pliskavka, der Delphin’ (Pleteršnik), *delfīn ali pliskavka* (Erjavec 1875: 281), *pravi delfīn* ‘prava pliskavka, echter Delphin, Delphinus Delphis’ (Erjavec 1864: 37); primor. kraš. **d'nfīn** ‘delfin’ ob *d'lfīn* ‘isto’ (oboje Nabrežina – Godnič, SMZ 2–3, 1979, 109), *dān'fīn* ob *dāl'fīn* (Nabrežina – Cosutta 2015: 215) kaže na asimilacijo *n* : *n* ← *l* : *n*.

- ⊕ 18. st.: *delfīn* ‘Meerfchwein, delphin’ (Pohlin 1781), *delfīn* ‘dupin, Delphin’ (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **del'fi:n* m ‘Delphinus’ (18. st.);

kasneje prešlo tudi v narečje.

- ↵ nvn. *Delfin* ‘Delphinus’, srvn. *delfīn* ‘isto’, to pa iz lat. *delphīnus*, kar je tako kot varianta *delphin* m, g -*īnis* ‘delfin’ izposojeno iz gr. δελφίν m, g -īvoς ‘isto’, prvotno δελφίς m, g -īvoς ‘isto’, na Lezbosu βελφινες (Kluge 1995: 169). Beseda spada med evropske kulturne izposojenke, saj jo pozna večina evropskih jezikov, npr. it. *delfino* (tudi *dalfino* in *dolfino*), šp. *delfīn*, port. *golfinho*, frc. *daupin* in se je v vzhodno Evropo širila prek nemškega govornega območja, prim. hrv., srb. *dělfīn*, g -*ina* ‘delfin’, mak. *delfin* ‘isto’, blg. *delfīn*, r., ukr., br. *delbfīn* (toda str. *delbfisъ*), p. *delfīn*, č., slš. *delfīn*.
- ⊕ Gr. δελφίς m, g -īvoς ‘delfin’ je posesivna tvorjenka na *-*i-H₃n*- (Leukart, LuE 1980: 243 op. 22) h gr. δελφύς f ‘maternica’ (Frisk 1973: I:362s.; Beekes 2010: 313s.), ker delfin izstopa po značilnosti, da ima kot morski sesalec maternico (Frisk 1973 l.c.; Kluge 1995 l.c.). Gr. prebivalsko ime in tpn Δελφοί m pl je z δελφίς ‘delfin’ le korensko povezano, ker sta tvorjenki paralelni (Frisk 1973: I:636; Beekes 2010: 314). Sln. sinonimi so *dupin*, *dulfin*, *pliskavica*, *pliskavka*, *morska svinja*, *morski prašič*, *sabljarica*.

Ⓛ^{BD} Gr. δελφίς m, g -ῖνος ‘delfin’ ⇒ lat. *delphīnus*

⇒ srvn. *delfin* > nv. *Delfin*

→ DIAL. ASIM n : n ← 1 : n

> it. dial. *dolfino* > it. mugl. *dulfin*

→ DIAL. ASIM. n : n ← 1 : n

→ DIAL. DISIM 0 : n ← n : n

dalm. rom. **dělfī:nũ* ⇒ jsl. **dǫlpinǫ* > hrv. *dùpīn*

▷ dupin ▷ dulfín

⇒ sln. *delfin*;

→ sln. *denfin*;

→ sln. *dulfin*;

→ sln. *dunfin*;

→ sln. *dufin*;

⇒ sln. *dupin*.

D

dendjoč

ESSJ 0

dôndjot m ‘raca’ (primor. istr. (Sveti Peter nad Dragonjo) – SLA).

Isl. dial. **dindjotić* m ‘raca’ (istr.);

z redukcijo tudi v izglasnem zlogu, kar je dalo *-ot*’ < **-otić*.

- ⓔ Osamljeno, a je precej verjetno, da se je generični pomen ‘raca’ razvil iz prvotnega ‘majhen puran, puranji mladič’, prim. v istem govoru *dən'd’otić* ‘puranje pišče’ (Todorović, Koštiál 2014: 132).

► **dindija**

denfin → delfin

ESSJ 0

dental

ESSJ 0

d’ntál m ‘zobatec’ (primor. kraš. (Nabrežina) – Godnič, SMZ 2–3, 1979, 110) = *dən’tal* ‘zobatec, Dentex dentex’ (Nabrežina – Cossutta 2015: 187), *dęn’tal* ‘isto’ (Križ – Cossutta 2015 l.c.).

Isl. dial. **dęn’ta:l* m ‘zobatec, Dentex dentex’ (kraš.).

- ⊕ it. trž. *dental* ‘zobatec’ (Doria 1987), it. izol., it. piran. *den’tal* ‘isto’ (Cossutta 2015 l.c.), it. ben. *dentàl* (Boerio 1867), it. knjiž. *dentale*.
- ⓔ Izhodišče ihtionima je svojilnostna izpeljanka tipa lat. *animal* ← *anima* iz lat. *dēns* m, g *-entis* ‘zob’, s katero je bil zobatec označen po značilnih močnih sprednjih zobeh (Doria 1987: 197s.; Cossutta, Mari 2016: 148).

detel

ESSJ *détel*

détel m, g *-tla* ‘črna ptica z rdečo liso na glavi in pod repom’: *detel* je plezal in trkal po debli (SSKJ), *veliki detel* ‘*Dendrocopus major*’, *srednji detel* ‘*Dendrocopus medius*’, *mali detel* ‘*Dendrocopus minor*’, *rdeči detel* ‘*Dendrocopus syriacus*’, *belohrbti detel* ‘*Dendrocopus leuconotus*’, *triprsti detel* ‘*Dendrocopus tridactylus*’ (CZŽ 1997: 442), *détəl*, g *-tla* ‘der Buntspecht’ in *dételj* ‘isto’ (Pleteršnik), *veliki detal* ‘*picus major*’ (Erjavec 1875: 295), *več vrst detalov* ‘Buntspechte’ (Erjavec 1864: 52), *detal*, g *detla* ‘žolna/želna, berglez, Specht (Picus)’ (Cigale 1860), *detalj* ‘Baumspecht’, *detelj* ‘Birnfresser’ (Janežič 1851); primor. notr. *‘die:ətəl/di:ətų*, g *-tla* ‘črna ptica z rdečo liso na glavi in pod repom’ (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 39), panon. pkm. *dèteu*, g *-tla* ‘detelj’ (Novak 1996), *‘dę:teų*, g *-ela* ‘isto’ (Bajzek Lukač 2009), prleš. *‘detel*, g *-a* (Rajh 2010).

- Ⓣ Strukturna tvorjenka na *-ec* < **-ьсѣ* v dol. kost. *‘dè:tel’c*, g *-a* ‘detelj’ (Gregorič 2014).
- ⓗ 17. st.: *détel*, *leipa piřfana tyza* ‘*picus*’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *Deteu*, *Detela* ‘*Picus viridis*’ (Scopoli 1769: 47), *détel*, g *-a* ‘Specht, picus’ (Pohlin 1781), *detal* ‘rother Glocker’, *detal/detal* ‘rother Klocker, Specht’ (Gutsmann 1789); 19. st.: *détal*, *detel* ‘der Baumspecht, der Holzschreier. (*Picus arborarius*).’ (Murko 1833a: 38), *detelj* ‘*fnásheni legát*, *legát*, *suná* (?), *Merops apiaster*, *europäischer Bienenfresser*’, *velki détail* ‘*piřfana shólna*, *Picus major*, *Bundšpecht*’, *frédni détail* ‘*brésafta shólna*, *Picus medius*, *Mittelbundšpecht*’, *mali détail* ‘*mala shólna*, *Picus minor*, *kleiner Bundšpecht*’, *détal*

‘Picoides, dreizehiger Specht’, *trikrémplasti détal* ‘Picoides tridactylus, dreizehiger Specht’ (Freyer 1842: 24, 25).

Psln. **dētal* m ‘picus’, verjetno tudi **dētel* ‘isto’;

- = csl. *dětlb* ‘picus’, hrv., srb. *djětao*, g -tla ‘isto’, tudi *djětelj*, oboje s sekundarnim **ě* za prvotni **ę* (Skok 1971–1974: I:413), mak. *detel*, blg. *détel*, r. *djátel*, g -tla, ukr. *djátel*, g -tla, tudi *djátelb*, g -tlja, br. *džjácel*, g *džjátla*, p. *dzięcioł*, č. *datel*, g -tla, slš. *d’atel*, g -il’a, gl. *džácel*;

< **psl.** **dētelb*/*dētel’b* m ‘picus’;

kasneje verjetno psl. dial. le reducirano v **dētl’b* in prestrukturirano v **dētlb*, kar je povzročilo prehod tudi v **dētelb*, prim. tudi SP: III:101ss.; ËSSJa: 5:27s.

- Ⓔ Splošnoslovanski ornitonim je najverjetneje nomen agentis na *-tel- iz polnostopenjske osnove **delb-tel-* ‘kdor dolbe (v les)’, po disimilaciji *n : l ← l : l* **denb-tel-* = **dētel-* (SP: III:103 s starejšo literaturo; Bezljaj ESSJ: I:99 s starejšo literaturo), čeprav bi bilo možno izhajati tudi iz ničtostopenjske **dbl-tel-*, po disimilaciji **dētel-*, kot se opozarja v ËSSJa: 5:28. Manj verjetno je, da bi bil ornitonim tvorjen iz psl. **dbmēti* ‘oddajati glas, zvok’ (Bezljaj ESSJ l.c.). Staroakutirani tonem je v ornitonimu lahko posledica sekundarne podaljšave korenkega vokala po izpadu labiala *b*. Slovenske variante tipa *detal* so kasnejše in uvedene pod vplivom hrv. *djětao*.

▷ *detelja*

detelja

ESSJ 0

dételja f ‘kozje in govedje ime’ (Podmelci, sodobno Podmelec, tolminski hribi – Pleteršnik) = rovt. tol. *detelja* ‘kozje ime’ (Podmelci, sodobno Podmelec – Erjavec, LMS 1875, 223), *dételja* ‘ime govedu’ (Erjavec, LMS 1875, 225).

Isln. dial. **détel’a* f ‘kozje/goveje ime’ (tolm.).

- Prim. hrv. *djěteo* m ‘ime kozlu’, *djětljka* ‘ime koze ali ovce’ (Lika), *djětla* ‘ime ovce’ (Lika – citirano po Skoku 1971–1974: I:413), č. dial. *d’atěl’a* ‘detlu podobna krava’, *datěla* ‘pisana krava’ (citirano po SP: III:102).

- Ⓔ Sln. imena za kozo in govedo so prek vzdevkov feminizirana iz dial. ornit *dételj* ‘picus’ in so prvotno označevala kozo ali kravo, ki je bila enako pisana, lisasta kot *detel*.

► **detel**

devetovižnik

ESSJ 0

devetovižnik m, g -a ‘drozg’ (star. – SSKJ), *devetovižnik* ‘die Singdrossel’ (gor. – Pleteršnik), *devetovižnik* ‘drozg’ (Slovenski narod XI/55, 7. 3. 1878, vir: dLib.si).

Isln. dial. *devetovižnik* m ‘drozg’ (19. st.).

- Ⓔ Nejasno. Ornitonim je bil tvorjen prek adjektivizacije s suf -en < *-bnъ in nato substantivizacije s suf -ik < *-ikъ iz besedne zveze *devěta vīža* ‘deveta melodija, napev’, a pomenska motivacija kljub temu, da spada drozg med ptice pevke, zaradi uporabe num ord *devěti* ni jasna; morda s sekundarnim pomenom zaradi izredno lepega petja, prim. sln. *deveta dežela* ‘pravljica dežela, dežela superlativov’.

devičnica

ESSJ 0

devičnica f ‘še neoplojena matica’ (Pleteršnik), *devičnica* ‘die jungfräuliche Königin’ (Cigale 1860 s.v. *Weifer* po Zalokarjevem rkp. slovensko-nemškem slovarju).

Isln. knjiž. **de’vičnica* f ‘še neoplojena čebelja matica’ (19. st.).

- Ⓔ Izpeljanka na -ica prek adj *devičen*, f -čna iz subst *devica* f ‘virgo’ še neoplojeno matico označuje kot tisto, ki ima lastnost device, tj. tiste, ki še nima izkušnje z oplojevanjem oziroma še ni bila oplojena.

deževnica

ESSJ 0

dəževnica f ‘deževnik, der Regenwurm (lumbricus terrestris)’ (Pleteršnik), *deževnica* ‘Regenwurm’ (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju, ki je besedo lociral na Štajersko), *navadna deževnica* ‘perstni červ, der gewöhnliche Regenwurm, Lumbricus terrestris’ (Erjavec 1864: 127).

Isln. dial. **dəž̥e:ynica* f ‘deževnik, Lumbricus terrestris’ (štaj.) ← psln. **dəžd’èuən* adj;

- = p. *dźdżownica* ‘Lumbricus terrestris’, gl. *deščownica* ‘isto’ (SP: V:190s.);

< **psl.** dial. **dəžd’èuynica* f ‘deževnik, Lumbricus terrestris’.

- ⑤ Po univerbizaciji s suf *-ica tvorjeno iz besedne zveze **dəžd’èuynajə glistā* f ‘deževna glista’ z adj **dəžd’èuyn* iz psl. subst **dəžd’b* m ‘pluvia’ > sln. *děž* ‘isto’. Kot je znano, se deževniki iz zemlje prikažejo ob deževnem vremenu.

▷ meževnica

deževnik¹ESSJ *deževnik*

dəževnik m, g -a ‘črvu podobna členasta žival, ki živi v zemlji in ob dežju prileze na dan’: po razmočeni poti lezejo deževniki (SSKJ), *deževniki* m pl ‘Lumbricidae’, *navadni deževnik* m ‘Lumbricus terrestris’ (CZŽ 1997: 184), *dəževnik* ‘Lumbricus terrestris’ (Pleteršnik), *deževnik* ‘Lumbricus terrestris’ (Erjavec 1875: 373); kor. obir. *dəžó:wənk* ‘deževnik’, tudi *dəžó:wən čər:u* ‘sto’ (Karničar 1990), gor. *dəž̥e:ynik/dež̥e:ynək* (Kropa – Škofic Diss. 1996), po SLA je beseda v pomenu ‘glista’ v narečjih dobro potrjena.

- ① 18. st.: *dishounik/dishni zherv* ‘Regenwurm’ (Gutsman 1789).

Isln. dial. **dəž̥e:ynik* m ‘Lumbricus terrestris’, tudi ‘glista’ ← psln. **dəžd’èuən* adj;

- = blg. dial. *dəždóuynik* m ‘deževnik’ (citirano po ĖSSJa: 5:194);

< **jslov.** (sln.-blg.) **dəžd’èuynik* m ‘deževnik = Lumbricus terrestris’.

- ⑤ Izpeljanka na *-ik̃ je bila tvorjena po univerbizaciji besedne zveze **dəžd’èuyñj̃b č̃bryb* ‘črv, ki se iz zemlje pokaže po/v deževnem vremenu’, prim. še sln. kor. *dəžó:wən čər:u* ‘deževnik’, toda z drugače tvorjenim adjektivom r. *doždevoj červb* ‘isto’ < **dəžd’èuyñj̃b*.

- ⑤^{BD} Psl. **dəžd’b* m ‘dež, pluvia’ → adj **dəžd’èuyñb*

→ **dəžd’èuyñj̃b č̃bryb* → UNIVERBIZACIJA + SUF *-ik̃ ‘Lumbricus terrestris’

→ UNIVERBIZACIJA + SUF *-ak̃

→ **dəžd’èuynajə glistā* → UNIVERBIZACIJA + SUF *-ica ‘Lumbricus terrestris’

→ ASIM m : n ← d : n?

→ **dəžd’èuyñj̃b kušt’er’b* → UNIVERBIZACIJA + SUF *-ik̃ ‘močerad, salamander’

→ INTERKALACIJA r

→ ASIM l : n ← d : n?

→ DISIM/ASIM (?)

→ VPLIV žuželnik + HIPERKOREKCIJA

→ UNIVERBIZACIJA + SUF *-ak̃

nv. *Regenpfeifer*

→ PRENOS ‘žličarka’

sln. *deževnik*¹;

sln. *deževnjak*¹;

sln. *deževnica*;

→ sln. *meževnica*;

sln. *deževnik*²;

→ sln. *drževnik*;

→ sln. *leževnik*;

→ sln. *reževnik*;

→ sln. *duželnik*;

sln. *deževnjak*²;

⇨^K sln. *deževnik*³;

→ sln. *deževnik*⁴.

deževnik²

ESSJ 0

dəž̥e:ynik m ‘močerad’ (primor. notr. (Podgraje) – SLA), dol. jbk. *dəž̥evnik* ‘isto’ (Dragatuš – SLA), *dəž̥evnik* (Spodnja Bilpa – SLA), štaj. jpoh. *dəž̥e:ynik* (Vitanje – SLA), *dəž̥a:ynik* (Skomarje – SLA).

Isln. dial. **dəž̥e:ynik* m ‘močerad’ ← psln. **dəžd’èuən* adj;

- = mak. *doždovnik* ‘močerad’, blg. *dəždóvnik* ‘isto’ (ĖSSJa: 5:194s.; Furlan, Zb Orožen 2011: 50 z op. 12);

< **jslov.** (sln.-mak.-blg.) **dəžd’èuynik* m ‘močerad’.

- Ⓔ Substantiv **dъžd'ěmьnikъ* je bil po univerbizaciji besedne zveze **dъžd'ěmьnъjъ kušt'er'ъ* 'deževni kuščar' s suf *-ikъ tvorjen iz adj **dъžd'ěmьnъ* 'deževen', ki je bil tvorjen iz psl. **dъžd'ъ* m 'pluvia'. Tako za deževnike kot tudi za močerade je značilno, da živijo na mokrem/vlažnem območju, za odrasle močerade pa še, da so aktivni predvsem ponoči in po dežju, ko je zrak dovolj vlažen (Furlan, Zb Orožen 2011 l.c.).

Ohranitev vokaliziranega polglasnika podstavnega substantiva psl. **dъžd'ъ* > sln. *děž*, ki je bil v **dъžd'ěmьnikъ* v šibki poziciji, kar bi se realiziralo v sln. **dževnik/ževnik*, je posledica jezikovnega občutka o poimenovalnem vzorcu z dežjem, ki je ohranjal tudi formalno povezanost s subst *děž* [dəž].

▷ držežnik ▷ duželnik ▷ leževnik ▷ reževnik

deževnik³

ESSJ s.v. *dež*

deževnik m, g -a navadno pl 'vodne ptice golobje velikosti, ki imajo samo po tri prste na nogah, Charadriidae': z *mrakom se je dvignila jata deževnikov in odletela v tople kraje* (zool. – SSKJ), *deževniki* m pl 'Charadriidae', *mali deževnik* m 'Charadrius dubius', *beločeli deževnik* 'Charadrius alexandrinus', *komatni deževnik* 'Charadrius hiaticula' (CZŽ 1997: 46), *daževnik* 'deževnik, der Regenpfeifer (charadrius pluvialis)', *grivasti deževnik* 'der Halsbandregenpfeifer (char. hyaticula)' (Pleteršnik), *deževnik* 'prosenka, Charadrius pluvialis' (Erjavac 1875: 310), *deževnik* 'Regenpfeifer (Charadrius pluvialis)' (Cigale 1860).

- Ⓔ 19. st.: *deshėvnik* 'Charadrius, Regenpfeifer', *slatėni deshėvnik/deshėvnik* 'profėnka, Charadrius pluvialis, Goldregenpfeifer', *komatėni deshėvnik* 'Charadrius hiaticula, Sandregenpfeifer', *mali deshėvnik* 'Charadrius minor, kleiner Regenpfeifer', *belozhėlni deshėvnik* 'Charadrius cantianus, Seeregenpfeifer' (Freyer 1842: 28).

Isln. knjiž. **dā'žę:un̩ik* m 'Charadrius' (19. st.).

- ↵^K nvn. *regenpfeifer* 'charadrius' (Grimm 1854–1971) ← *Regen* 'dež' + *Pfeifer* 'piskač', dobesečno 'dežni piskač'.

- Ⓔ Kalk po nvn. kompozitu je bil tvorjen z ohranitvijo séma prvega člena, ki je bil nadomeščen s sln. adj *dāžėvən*, f -vna in substantiviziran s suf -ik < *-ikъ. Enaki kalki po nvn. predlogi so tudi hrv. *daždevnik* 'prosenka, Regenpfeifer (Charadrius pluvialis)' (Šulek 1860), dl. *deščownik* 'isto' (citirano po ÈSSJa: 5:195).

▷ deževnik⁴

deževnik⁴

ESSJ 0

- Ⓔ 17. st.: *dishevnik*, ali *gugaviz*: *je ena tyza labudu podobna, kadar vrát v'vodo vtakne, inu se odahne, taku šahrupy, kakòr de bi en offel šatrobil, ima vrát kakor en šhakil: leffel gans po némshku* 'onocrotalus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *difhėvnek* 'Löfelgans, anfer ferus' (Pohlin 1781) [dižęunək] < *dā'žę:un̩ik*.

Isln. knjiž. **dā'žę:vnik* m verjetno 'žličarka, Platalea leucorodia' (17. st.), prim. nvn. *löffelgans* 'platalea leucorodia, gemeiner löffelreiher' (Grimm 1854–1971).

- Ⓔ Osamljeno. Ornitonim je izvorno kalk po nvn. *regenpfeifer* 'Chardarius' (Grimm 1854–1971), dobesečno 'dežni piskač', prenos na oznako za žličarko pa se je verjetno realiziral, ker sta za obe vrsti ptičev značilna podobno oglašanje in enak vodni habitat.

► deževnik³

deževnjak¹

ESSJ 0

de'žō:v̊jak m 'deževnik' (panon. prleš. – Rajh 2010), kor. rož. *đāžōun̩jak* 'deževnik' poleg *čār̩u* 'človeška glista' (Loče/Latschach – SLA), rož. *dežęun̩aq* 'glista' (Čahorče/Tschachoritsch – SLA), mež. *dežęun̩ak* 'glista' (Črna na Koroškem – SLA), panon. prleš. *dežōvjak* 'deževnik' (Spodnji Kamensčak pri Ljutomeru – SLA).

Isln. dial. **dəʒe:yn'ak* m 'deževnik' (kor., panon.) < **dəʒd'əyn'ak*.

- Ⓔ Substantiv **dəʒd'əyn'ak* je bil po univerbizaciji besedne zveze **dəʒd'əyn'ib čbrub* 'deževni črv' s suf **-ak* tvorjen iz adj **dəʒd'əyn* 'deževen' k psl. **dəʒd'b* m 'pluvia'. Stara besedna zveza je še ohranjena v kor. obir. *dəʒó:wən čər:u* 'deževnik' (Karničar 1990). Z drugačnim sufiksom je bil substantiviziran sln. sin *deževnik* (► *deževnik*!).

D

deževnjak²

ESSJ 0

dežôujek m 'močerad' (štaj. posav. (Velika Dolina) – SLA).

Isln. dial. *dežôujek* m 'močerad' (posav.) ← psln. *dəʒəuən* adj;

- = hrv. *daždèvnjak* 'salamander', kajk. *daževjāk* 'isto' (RKDI);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **dəʒd'əyn'ak* m 'močerad'.

- Ⓔ Substantiv **dəʒd'əyn'ak* je bil po univerbizaciji besedne zveze **dəʒd'əyn'ib kušt'er* 'deževni kuščar' s suf **-ak* tvorjen iz adj **dəʒd'əyn* 'deževen' k psl. **dəʒd'b* m 'pluvia'. Tako za deževnike kot tudi za močerade je značilno, da živijo na mokrem/vlažnem območju, za odrasle močerade pa še, da so aktivni predvsem ponoči in po dežju, ko je zrak dovolj vlažen (Furlan, Zb Orožen 2011: 50 z op. 12).

Ohranitev vokaliziranega polglasnika osnovnega substantiva psl. **dəʒd'b* > sln. *děž*, ki je bil v tej besedi kot tudi v *deževnik* v šibki poziciji, kar bi se realiziralo v sln. **džev-njak/ževnjak* > štaj. **dževjak/ževjak*, je posledica jezikovnega občutka o poimenovalnem vzorcu z dežjem, ki je ohranjal tudi formalno povezanost s subst *děž* [dəž].

dihor

ESSJ s.v. *dihûr*

dihôr m, g -*rja* 'dihur' (Pleteršnik), *dihor* 'dihur, Iltið' (Cigale 1860); kor. mež. *dixûar* 'dihur' (Ravne na Koroškem – SLA), rovt. tolm. *dix'ôr* 'isto' (Most na Soči – SLA), *dixôr* (Podbrdo – SLA); z redukcijo vokala *i* v neakcentuirani poziciji rovt. tolm. *d'xuor* m, g -*ja* (Čujec Stres 2010–2014), črnovr. *dexûar*, g -*je* (Tominec 1964), dol. *dexû:r* (Šentrupert – Smole Diss. 1994).

Psln. **thôr* m 'dihur, Mustela putorius';

po naslonitvi na *dihati* preoblikovano v sln. dial. **dihôr*.

► **thor**

dihur

ESSJ *dihûr*

dihûr m, g -*ja* 'roparska žival z žlezami smradnicami ob zadnjici': *dihur jim je pomoril vse kokoši; smrdi kot dihur* 'zelo, močno smrdi' (SSKJ), *dihur* 'Mustela putorius' (CZŽ 1997: 272), *dihûr*, g -*rja* 'Iltis' (Pleteršnik), *dihur* 'Iltis, Mustela putorius' (Erjavec 1864: 15), *dihur* 'dihor, Iltið' (Cigale 1860), *dihûr*, g -*rja* 'Iltið, Frette' (Janežič 1851); primor. kraš. *děhûr* 'Iltis' (Štrekelj 1887: 405), rovt. polj. *dehûr* (Škrlep 1999), štaj. zgsav. *dě'xur*, g -*ja* (Weiss 1998), vsi dial. primeri z redukcijo neakcentuiranega *i*; po SLA je beseda *dihur* v narečjih izpričana redko, npr. kor. podjun. *dixûr* (Šentanel – SLA), mež. *dixûr* (Črna na Koroškem – SLA).

- Ⓙ Adj na -*ji dihûrji*, f -*a* 'kar je v zvezi z dihurjem', pos adj na -*ev dihûrjev* in od tod *dihurjevina* f 'dihurje krzno', prek adj na -*en* < **-en* s suf -*ica* substantivizirano *dihûrnica* f 'past za dihurje' (SSKJ).

- Ⓛ 17. st.: *en dihûr, ali ta fmardezhi hûr* 'viverra' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *dihûr*, g -*ja* 'Iltis, Frette, viverra' (Pohlin 1781), *dihur*, -*ja* 'Iltis' (Gutsmann 1789); 19. st.: *dihûr*, g -*rja* 'der Iltið, die Stinkratte, die Frette. (Muftela putorius. Linn.)' (Murko 1833a: 39), *dihûr* 'gem. Iltis, foetorius putorius' s sin *velki fmerduh* (Freyer 1842: 3).

Psln. **thôr* m 'dihur, Mustela putorius';

v narečjih z razvojem *ô* > *û* **thûr* in po naslonitvi na *dihati* pred delovanjem vokalne redukcije preoblikovano v dial. **dihûr* (Ramovš 1924: 214; SP: V:154), po redukciji

**dəhūr*. V dial. območjih z ohranjenim *ō* je po naslonitvi na *díhati* nastala dial. varianta **dihōr* (► *dihor*), kar je po redukciji dalo *dəhōr* m, g -*rja* ‘dihur’ (Pleteršnik). Škrabec 1994–1998 (= 1891, 1870): 2:21, 4:37 je že konec 19. st. ugotavljal, da varianta *dihur* zgodovinsko ni upravičena, a njegovo sklepanje, da bi se morala glasiti **dəhōr*, glede predpostavljene prvega zloga ni upravičena.

Na širši areal ljudskoetimološko enako preoblikovanega slovanskega refleksa iz prvotnega psl. **dǫhorъ* kaže izposojenka z jslov. območja v romun. *di'hor* ‘Mustela foina’ (Tiktin 1903–1925: II:545; SP: V:154).

► **thor** ► *dehtur*

dimā

ESSJ s.v. *đīm, plēvšati*

đīma f ‘temno siva krava’: *pasel je dimo in sivko* (dial. – SSKJ), *đīma* ‘krava dimaste barve’ (Pleteršnik), *dima* ‘*dimša, dimka, dimara*, eine rauchgraue, schwarzgelbe Kuh’ (Cigale 1860 s.v. *Kuh*); rovt. črnopr. *đīmā* ‘kravje ime’ (Tominec 1964), dol. kost. ‘*dima* ‘temno siva krava’ (Gregorič 2014), štaj. zgsav. ‘*đīma* ‘temno siva krava’ (Weiss 1998).

- ① Iz te predloge verjetno subst na -*e* < **ē(t-)* v funkciji maskulinativa *dimè* m, g -*éta* ‘črnoordeč vol’ (Pleteršnik), toda dol. kost. ‘*dime* n, g -*ta* ‘temno siv vol’ (Gregorič 2014), mask na -*ec* < **-ьсѣ dimǣc*, g -*mca* ‘črnoordeč vol’ (Pleteršnik), *dimec* ‘ein schwarzlicher Ochs’ (Cigale 1860 s.v. *Ochs*), toda cgn *Dimec, Dimc, Dimic* (ZSSP) verjetno niso nastali neposredno iz zoonima, mask na -*ek* < **-ькѣ dimǣk*, g -*mka* ‘črnoordeč vol’ (Pleteršnik); verjetno strukturna tvorjenka na -*ka* < **-ька dimka* f ‘temno siva krava’: *dimko* je že *pomolzla*; *krava dimka* (dial. – SSKJ), *đīmkā* ‘krava dimaste barve’ (Pleteršnik), *dimka* ‘*dima, dimša, dimara*, eine rauchgraue, schwarzgelbe Kuh’ (Cigale 1860 s.v. *Kuh*), štaj. zgsav. ‘*đīmkā* ‘temno siva krava’ (Weiss 1998).

Psln. dial. **đīmā* f ‘krava, ki je take barve kot dim, tj. temnosiva’ < psl. **dǫmaja kōrŭa* ‘dimasta krava’.

- ② Oznaka za kravo dimaste barve je substantivizirana določna oblika psl. adj **dǫmъ* ‘tak kot dim’ (Šuman 1881: 224; Ramovš 1997 (= 1927–28): 378), ki je enako kot lit. *dūmas* adj, f *dūmà* ‘dimast, modrosiv’ (Kurschat 1968–1973), *dūmas* ‘temno-, črnoprjav (o govedu)’ in let. *dūms* ‘temnoordeč, temnosiv’, *dūmas guovis* nastal po konverziji subst **dǫmъ* m ‘fumus’ oz. lit. *dūmas* ‘isto’ in let. *dūms* (Furlan, MiklBicent 2013: 252ss.).

► *dimálja* ► *dimara* ► *dimša*

dimálja

ESSJ s.v. *đīm*

dimálja f ‘krava dimaste barve’ (Lašče – Pleteršnik) poleg *đīmlja* f ‘krava dimaste barve’ (Pleteršnik).

Isln. dial. **dim(a)l’a* f ‘krava dimaste barve’.

- ③ Gotovo korensko sorodno s sln. *đīma* f ‘temno siva barva’, a v besedotvornem oziru ni jasno, ali je to feminativ na -*álja* k nepotrjenemu **đīm* m ‘vol, bik dimaste barve’ ali izpeljanka iz *đīma*.

► **dima**

dimara

ESSJ s.v. *đīm*

dimāra f ‘krava dimaste barve’ (Pleteršnik), *dimara* ‘*dima, dimša, dimka*, eine rauchgraue, schwarzgelbe Kuh’ (Cigale 1860 s.v. *Kuh*).

Isln. knjiž. *dimara* f ‘krava dimaste barve’ (19. st.).

- ④ Morda avgmentativ na -*ara* < **-ara* (SP: II:21) iz sln. *đīma* f ‘temno siva krava’.

► **dima**

dimša

ESSJ s.v. *dīm*

dīmša f 'krava dimaste barve' (Pleteršnik), *dimša* 'dima, dimka, dimara, eine rauch-graue, fchwarzgelbe Kuh' (Cigale 1860 s.v. *Kuh*).

Isln. dial. **'di:muša* f 'krava dimaste barve';

po redukciji **'di:mša* (?).

- ⊕ Ker so izpeljanke na *-uša* lahko tudi substantivizirani adjektivi (SP: I:79), je možno, da je bilo izhodno **dīmuša* substantivizirano iz psl. **dŭmъ* adj 'tak kot dim' ← psl. **dŭmъ* m 'dim'.

► **dima**

dindija

ESSJ 0

dīndija f 'turkey' (primor. rez. – Steenwijk 1992) = 'pura', nad. *dīndja/gingā* 'isto' (Špehonja 2012b), ter. *dīndja* (Spinozzi Monai 2009: 182, 190; Merku GSTN), briš. *dīndja* (Erzetič 2007), po SLA primor. istr. *dīndja* 'puran' (Sveti Peter nad Dragonjo – SLA).

- ⊕ Maskulinativ v primor. nad. *djindjòt* 'puran' (Rigoni, Salvino 1999), *dindjòt/gingót* (Špehonja 2012b), briš. *dindjòt* 'puran' (Erzetič 2007), toda istr. *'dindjo* 'puran' (Jakomin 1995).

Isln. dial. **'di:ndja* f 'pura' z mask **dind'io:t* 'puran' in **'di:ndjo* 'isto' (primor.).

- ⇒ po dvojni poti. Medtem ko je bilo severno primor. gradivo izposojeno iz furl. *dīndie* f 'pura' poleg *dīndi* 'isto' (NP), je bilo južno primor. izposojeno iz it. ben. *dīndia* 'pura' (Boerio 1867), v obeh maskulinativih pa se ohranja it. ben. tvorba na *-ot* **dīndiot*, po izpadu izglasnega konzonanta it. ben. *dīndio* (Boerio 1867).

- ⊕ Prvotna tvorba **dīndia* f 'pura' je nastala po elipsi besednih zvez tipa it. *gallina d'India* 'pura', tj. 'kokoš iz Indije, indijska kokoš', kakor so v Evropi prvotno poimenovali tega ptiča, importiranega iz severne in vzhodne Amerike do Mehike, še meneč, da je to območje Indija (► indijanska kokoš).

- ⊕^{BD} It. *gallina d'India* 'pura' →^{ELIPSA + SKLOP} **dīndia* > furl. *dīndie*/it. ben. *dīndia* ⇒ sln. **dindija**;
→^{MASK NA -ot} it. ben. **dīndiot* > *dīndio* ⇒ sln. **djindjot**;
→^{DEM NA -ič} 'raca' ⇒ sln. **dendjoč**.

► **dendjoč**

dingo

ESSJ 0

dīngo m, g *-a* 'divji pes, ki živi v Avstraliji' (SSKJ), *dingo* 'avstralski divji pes, Canis lupus familiaris dingo' (CZŽ 1997: 47).

Isln. knjiž. *dīngo* m 'avstralski divji pes' (20. st.).

- ⇒ agl. *dingo* 'avstralski divji pes' (18. st.), prim. nvn. *Dingo* 'dingo', it. *dingo* 'isto', frc. *dingo*, č. *dingo*, p. *dingo* itd.
- ⊕ Kulturna izposojenka, ki se je po Evropi širila iz angleščine, vanjo pa je bila izposojena iz jezika avstralskih staroselcev (Onions 1967: 269; Havlová 2010: 128). Dingo je podivjani domači pes, ki so ga prvi prebivalci Avstralije pripeljali s seboj ob naselitvi; zraste do 110 cm, rep, ki meri od 25 do 40 cm, ima zavit, kožuh pa rdečkastorjav s kratko dlako; živi v krdelih in lovi ponoči (CZŽ 1997: 47s.).

dipsas

ESSJ 0

- ⊕ 17. st.: *ena šlu štrupovita kazha, ali modras, inu gad, je v'gorkih inu vrozhih dešhelah, fe tudi imenuje dipsaš* 'prester' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isln. knjiž. *dipsas* m 'strupena kača' (17. st.).

- ⇒ lat. *dipsas* 'strupena kača, ki ob piku povzroča žejo' ⇔ gr. διψάς f 'kača, ki ob piku povzroča močno žejo'.

- Ⓔ Oznaka za kačo se je v gr. razvila iz homon διψάς v pomenu 'žejna' (Beekes 2010: 342). Ni verjetno, da bi bil ta hapaks legomenon 17. st. povzet po nlat. oznaki *Dipsas*, ki je bila uvedena kasneje, leta 1768, in označuje vrsto v južni in centralni Ameriki ter Mehiki živečih strupenih, od 60 do 100 cm dolgih kač.

divja

ESSJ 0

divja f 'ovčje ime' (primor. obsoš. (Kanin) – Erjavec, LMS 1875, 224).

Isln. dial. *divja* f 'ovčje ime' (obsoš.).

- Ⓔ Iz adjektiva ženskega spola *divji*, f -a 'neukročen, neudomačen' verjetno onimizirano iz oznake za neukrotljivo, divjo ovco. Korensko sorodno je hrv. *divonja* 'ime govedu' (Kurelac 1867: 24).

divja afrikanska koza → gazela

ESSJ 0

divja kokoš¹

ESSJ 0

divja kòkoš f 'beccaccia, sloka (ptica)' (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 415).

Isln. dial. *divja kòkoš* f 'sloka, Scolopax rusticola' (ter.).

- Ⓔ Osamljeno poimenovanje za sloko, ki jo v primerjavi z domačo perutnino označuje kot nedomačo, tj. divjo kokoš.

► **kokoš**

divja kokoš² → divji petelin

ESSJ 0

divja koza¹ESSJ s.v. *kóza*

divja koza f 'gams' (zool. – SSKJ), *divja kóza* 'weibliches Gemskitz' (Pleteršnik), *divja koza* 'gams, Antilope rupicapra' (Erjavec 1875: 277), *divja koza* 'gams, Gemse, Antilope rupicapra' (Erjavec 1864: 31), *divja koza* 'Gemfe (Antilope Rupicapra)', 'Felfenziege' (Cigale 1860); kor. mež. *divja kóza* 'gams' (Golavabuka – Mrzel 2017), primor. nad. *kozà ta dùja* 'camoscio' (Marsin/Mersino – Rigoni, Salvino 1999), *dùja kozà* 'capra selvatica' (Skale/Scale – Rigoni, Salvino 1999), ter. *ta divja kozà* 'gams' (Merkù GSTN), briš. *duja koza* 'gams, skalar, Rupicapra rupicapra' (Erzetič 2007).

- Ⓔ 16. st.: *divja kosa* 'Gembs, rupicapra' (Megiser 1592); 18. st.: *divja kosa* 'Gämfe', 'wilde Ziege' (Gutsman 1789).

Isln. dial. **divja koza* f 'gams, Rupicapra rupicapra' < psl. **divja kōzā* 'divja, nedomača, neudomačena koza'.

- Ⓔ Predstava, da je gams pravzaprav divja, neudomačena koza, se ne potrjuje le v nvn. *wilde Ziege* in it. *capra selvatica*, ampak tudi v hrv., srb. *divokoza* 'Rupicapra rupicapra', blg. dial. *diva kozà* 'Capella rupicapra' (BER: I:382), slš. *divá koza* 'tatrski gams' (Kálal 1924), toda brez adjektiva p. *kozica* 'gamsovka' (Havlová 2010: 187).

► **koza¹**

divja koza² → koza²

ESSJ 0

divja koza³ → divji kozel

ESSJ 0

divja kuraESSJ s.v. *kúra*

divje kure f pl 'Fasane' (Pleteršnik).

- Ⓔ 16. st.: *divje kure* 'Fasan, phasianus' (Megiser 1592); 17. st.: *divje kure* 'phasianus, fāfian, Fasan' (Megiser 1603), *en fašhan*, *divje kure* 'phasianus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isln. knjiž. **divje 'ku:re* f pl 'fazani' (16. st.).

- ⊕ Z neuveljavljenim neologizmom, ki ga je izpodrinila izposojenka *fazân* m ‘Phasianus colchicus’, je ta ptica poimenovana kot divja/neudomačena kokoš. Asociativno vez med fazani in kokošmi/petelini odraža tudi stvn. *fesihuon* ‘fazan’ (► fažon), dobesedno ‘fazan kokoš’, kar je po ljudskoetimološki naslonitvi na stvn. *huon* ‘kokoš’ nastalo iz prvotnega stvn. **fasiân* kot izposojenke iz lat. *phāsiānus* ‘fazan’ (Kluge 1995: 250; Pfeifer 2000: 325; EWA: III:182).

► kura

D

divja mačka

ESSJ s.v. *mâčka*

divja mačka f ‘v gozdovih živeča mačka, *Felis silvestris*’ (zool. – SSKJ), *divja mačka* ‘*Felis silvestris*’ (CZŽ 1997: 180), *divja mačka* ‘die Wildkatze’, *divja mačka* ‘wilde Katze, *Felis Catus*’ (Erjavec 1864: 16), toda primor. nad. *mâčak te duj* ‘gatto selvatico’ in *mâče tu dūje* ‘gatto selvatico’ (Rigoni, Salvino 1999) < **mačę*.

Isln. **di:vja* ‘*ma:čka* f ‘*Felis silvestris*’ (19. st.).

↔^K nvn. *Wildkatze* ‘*Felis silvestris*’ ← *wild* ‘divji’ + *Katze* ‘mačka’.

- ⊕ Divja mačka je v primerjavi z domačo večja in živi v gostih gozdovih (CZŽ 1997 l.c.), kar ubeseduje nlat. oznaka *Felis silvestris* z lat. *silvestris* adj ‘gozden, gozdnat’. Pomen-ska motivacija za tvorbo zoon *divja mačka*, tj. ‘nedomača mačka’, je bila nvn. predloga, ki tako kot agl. *wild cat*, frc. *chat sauvage*, it. *gatto selvatico* ubeseduje, da ne gre za domačo oziroma udomačeno mačko. Paralelna ljudska kalka po it. *gallo selvatico* se odražata v obeh nadiških primerih. Podobna pomenska podstava v slš. dial. *dziva mačka* označuje risa (SSN: II:106).

► mačka

divja ovca → muflon

ESSJ 0

divja raca → mlakarica¹

ESSJ 0

divja svinja

ESSJ 0

duje sv'ana f ‘divji prašič, veper, *Sus silvaticus*’ (primor. briš. – Erzetič 2007), po SLA panon. pkm. *divd'a sviňa* ‘merjasec’ (Gornji Senik – SLA), toda *divja svinja* ‘das Wildschwein’ (Pleteršnik), *divja svinja* ‘Wildfchwein’ (Cigale 1860).

Isln. dial. **di:uja* *svin'a* f ‘merjasec’ (primor., panon.).

- ⊕ Tako kot dial. sinonima *divji prasec* (► divji prasec) in *divji prašič* (► divji prašič) z adj *divji* ‘ferus’ tvorjeno z jedrom *svinja* f ‘sus’.

► svinja

divja zver

ESSJ 0

- ⊕ 18. st.: *divja svir* ‘*sverjashina*, *befitia*, Belfie’ (Gutsman 1789).

Isln. dial. **di:uja* *zver* f ‘divja žival’ (kor. – 18. st.).

- ⊕ Ni jasno, ali je besedna zveza pleonastična ali pa v njej subst *zvêr* f, g *zverî* nastopa v pomenu ‘žival, animal’.

► zver

divjača

ESSJ 0

divjača f ‘divjačina’ (Pleteršnik).

- ⊕ 18. st.: *diujazha* ‘*sverjashina*, *sverinstvu*, *diujazhina*, *terina*, Gewild’ (Gutsman 1789); 19. st.: *div-jázha* ‘die Wilde’ (Murko 1833a: 40).

Isln. knjiž. **div'ja:ča* f ‘divjak’, kasneje kol ‘divjad, divjačina’ (18. st.).

- ⊕ Substantiv je izpeljanka na -ača iz adj *divji*, f -a ‘ferus’ tipa *suháča* ‘suha ženska, suha krava’, *kriváča* ‘nož z ukrivljenim koncem rezila’, *debeláča* ‘koruza’ (Bajec 1950:

123), ki je prvotno označevala divjo žival, sekundarna kolektivna funkcija pa je morda posledica vpliva kol *divjáčina* (► *divjačina*).

divjačina

ESSJ 0

divjáčina f 'divja žival', kol 'divje živali' (Pleteršnik), *divjačina* 'wilde Thiere' (Janežič 1851); primor. nad. *dujáčna* 'bestie selvatiche', 'cacciagione' (Špehonja 2012b), kraš. *dovjáčna* 'Wild', tudi 'ungestümmer Mann' (Štrekelj 1887: 433), rovt. tol. *dugáčna* 'divjačina' ob *dugà* adj f 'divja' (DTZ 1993: 189) z -g- iz *-u-, tol. *đu'ja:čna* 'divje lovne živali, navadno z užitnim mesom' (Čujec Stres 2010–2014), dol. kost. *div'ja:čena* 'divje lovne živali, navadno z užitnim mesom', 'meso teh živali' (Gregorič 2014), pannon. pkm. *divjáčina* 'divjad' (Novak 1996), *div'd'a:čena* 'divjad', 'divjačina' (Bajzek Lukač 2009).

- Ⓘ 17. st.: *divjashina*, *huda švèr* 'belua', *divjashina*, *divja švirina* 'bestia' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *dovjashèna* 'wildes Thier, fera' (Pohlin 1781), *diujashina* 'sverjashina, sverinstvu, diujazha, terina, Gewild' (Gutsman 1789); 19. st.: *div-jázhina* kol 'wilde Thiere' (Murko 1833a: 40).

Isl. dial. **diu'ja:čina* f 'divja žival', prvotno kol 'divje živali'.

- Ⓔ Kol na -ina iz subst *divják* m 'divja žival'. Toda sin *divjáščina* f 'divjad, divjačina': *veseli so ga bili, če je prinesel domov kako divjáščino* (zastar. – SSKJ) je bil iz istega substantiva tvorjen enako, a prek adj *divjáški* < **divjač-ski*, prim. sln. *prostaščina* ob *prostačina* (Pleteršnik) k *prosták*.

► **divjak'** ► črna divjačina

divjad

ESSJ s.v. *divji*

divjád f, g -i 'divje lovne živali, navadno z užitnim mesom': *divjad je letos povzročila veliko škodo* (SSKJ), *divjád* 'divjačina, das Wild' (Pleteršnik), *divjád* 'wilde Thiere' (Janežič 1851); rovt. tol. *đu'ja:đ* 'divje lovne živali' (Čujec Stres 2010–2014).

Isl. dial. *divjád* f kol, g -i 'divje živali, ki se jih lovi'.

- Prim. enako hrv., srb. *dīvljād* f kol 'divje živali', tudi *divjad* 'isto' (ARj); sln. in hrv., srb. kolektiv kažeta na izpeljavo iz adj **diu'bi'ib(i)* 'divji, ferus', kar ni skladno s tvorbo kolektivov iz substantivov; poleg tega sln. in hrv., srb. suf -ad za psl. **-ēdb* kaže, da je bil posplošen iz kolektivnih tvorjenk tipa **otrok-ēdb* > **otročadb* > sln. *otročād* f, g -i, hrv. *otročad* in da je analoško nastali suf -ad na jslov. območju iz adjektivov lahko tvoril tudi kolektive, verjetno prek konkretizacije prvotnega abstraktnega pomena: kol 'divje živali' ← 'kar je divje = divja žival' ← 'divjost'.

divjak'

ESSJ s.v. *divji*

divják m 'divja žival', 'divji prasec, divji merjasec' (Pleteršnik), *divjak* 'divji prešič, Eber' (Cigale 1860).

- Ⓘ 19. st.: *divják* 'das Wildschwein' (Murko 1833a: 40).

Isl. knjiž. *divják* m 'divji prasec' (19. st.).

- Ⓔ S suf -ak < **-akb* substantivizirani adj *divji*, f -a 'ferus' je bil prvotno generična oznaka za divje, neudomačene živali, nato pa se je pomensko zožil na označevanje divjega prašiča. Prim. enako tvorjeno hrv. *divljak* ob sin *divlje prase* 'Wildschwein' (Šulek 1860).
► *divjačina*

divjak²

ESSJ 0

divják m 'Holztaube' (Janežič 1851).

- Ⓘ 18. st.: *diujak* 'diuji golob, Wildtaube' (Gutsman 1789); 19. st.: *divjak* 'léfni golób, mali divji golób, Columba oenas, Holztaube' (Freyer 1842: 27 z oznako *wind*).

D

- ⊙ Ničto onimizirano v cgn *Divjak* (ZSSP), toda za cgn v it. grafiji *Diviacchi* in *Diviacco* v Staranzanu pri Tržiču Merkù 1982: 21 misli na neposredno povezanost z adj *divji* ‘ferus, ferox’ po divjem značaju oseb ali prebivanju v divjem kraju.

Isln. dial. **diuják* m ‘(kateri koli) divji golob (v odnosu do domačega, hišnega goloba)’; kasneje pomensko specializirano na goloba *Columba oenas*, ki je manjši npr. od divjega goloba *Columba palumbas*, kar se še odraža v prvotni skladenjski podstavi 19. st. **mali divji golób** ‘*lěfni golób*, wind. *divjak*, *Columba oenas*, *Holztaube*’ (Freyer 1842: 27), ki je bila najprej skrajšana v dvobesedno *mali divjak* ‘die kleine Holz- oder Hohltaube (*columba oenas*)’ (Pleteršnik), *mali divjak* ‘*duplar*, *Hohltaube*’ (Cigale 1860), kasneje pa je bil adj *mali* izpuščen.

- ⊕ Iz besedne zveze *divji golob* < **diujǫbǫb golobb* s suf -ak < *-akъ univerbizirano v *div-ják* < **diujǫ-ákъ*.

divjaščina → divjačina

ESSJ 0

divjazen

ESSJ s.v. *divji*

divjâzen f kol, g -zni ‘divje živali’ (pkm.– Pleteršnik); panon. pkm. *divjâzen* f, g -zni ‘divjad’ (Novak 1996).

Isln. dial. *divjâzen* f, g -zni ‘divjad, divje živali’ (pkm.).

- ⊕ Substantivi s slov. suf *-znъ so deverbativnega izvora tipa r. *žiznъ* ‘življenje’ ← **žǫ-ti* ‘vivere’ oziroma sln. pkm. *bojâzen* f, g -zni ‘strah, negotovost’ ← *bojâti se* ‘bati se’ (SP: I:118s.), zato je bil sln. pkm. substantiv tvorjen iz denom *divjâti -âm* impf ‘divje se obnašati’ (Pleteršnik) iz adj *divji*, f -a ‘nedomač, neudomačen’.

divje kure → divji kokot

ESSJ 0

divje mače → divja mačka

ESSJ 0

divje prase → divji prasec

ESSJ 0

divji bik

ESSJ 0

divji bik m ‘tur’ (Pleteršnik), *divji bik* ‘*veliki bivol*, *tur*, *Auerochs*’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. *divji bik* m ‘tur’ (19. st.).

↔^K nvn. *wildochs* ‘tur; bizon’ (Grimm 1854–1971) ← *wild* ‘divji’ + *Ochse* ‘bik’, dobesedno ‘divji bik’.

- ⊕ Kalk po nvn. kompozitu, ki to v 17. st. izumrlo govedo (CZŽ 1997: 283) označuje kot divjega bika, je bil tvorjen z besedno zvezo z jedrom *bĭk* m ‘taurus’ in adj *divji*, f -a ‘ferus’.

► **bik¹**

divji but

ESSJ 0

te diuji bût m ‘orel’ (primor. ter. – Merkù GSTN).

Isln. dial. *te diuji bût* m ‘orel’ (ter.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Ni verjetno, da bi bilo jedro terske besedne zveze povezano s sln. poimenovanjem za smrdokavro *bûd* m, g *bûda* ‘Wiedehopf’ (gor. – Pleteršnik), *bud* ‘Wiedehopf’ (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju), *bud* ‘Wiedehopf’ (Janežič 1851).

divji fažon → fažon

ESSJ 0

divji golob¹

ESSJ 0

divji golob m ‘*Columba livia*’ (Erjavec 1875: 302), *divji golob* ‘die wilde Feld- oder Steintaube, *Columba livia*’ (Erjavec 1864: 54).

Isln. knjiž. **di:vji go'lq:b* m ‘*Columba livia*’ (19. st.).

↔^K nvn. *die wilde Taube* 'Columba livia' (Schödlér 1860: II:450) ← *wild* 'divji' + *Taube* 'golob'.

- Ⓔ Kalk po nvn. dvobesedni oznaki za divjega goloba modrikasto oziroma pepelnato sive barve je bil v sln. naplaščen na obstoječi termin *divji golob* 'Columba palumbus' (► *divji golob*²). Domači, hišni golob, nlat. *Columba livia domestica* izvira prav iz *Columba livia* (Schödlér 1860 l.c.), ki je pri nas označen tudi kot *brezni golob* (► *brezni golob*) in *skalni golob* (► *skalni golob*).

► **golob**

divji golob²

ESSJ 0

dújǵ jalóbi Npl 'colombo selvatico/colombaccio, divji golob/grivar' (primor. ter. – Spinazzi Monai 2009: 104).

- Ⓔ 16. st.: *divji golob* 'Holztaub, palumbus' (Megiser 1592); 17. st.: *en divji golób, en grivnik* 'palumbes' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 19. st.: *velki divji golób* 'velki golób, grivar, grivnik, Columba palumbus, Ringeltaube' (Freyer 1842: 27).

Isln. dial. **diújǵ golob* m 'Columba palumbus'.

- Ⓔ Medtem ko se je za divjega goloba *Columba oenas*, ki je od goloba *Columba palumbus* manjši, ustalila enobesedna oznaka *divják* (► *divjak*²), se je prvotna generična oznaka *divji golob* 'columba selvatica' pomensko specializirala na označevanje divjega goloba *Columba palumbus*.

► **golob** ► *divji golob*³

divji golob³

ESSJ 0

duj golóp m 'grlica, Streptopelia turtur' (primor. briš. – Erzetič 2007).

Isln. dial. **diújǵ golob* m 'grlica' (briš.).

- Ⓔ Ornitonim je nastal po prenosu z ornit *divji golob* m 'Columba palumbus', ki ga je spodbudila podobnost med ptičema.

► **divji golob**²

divji jelen

ESSJ s.v. jelen

'*divji je'lēn* m 'rogač' (primor. istr. (Belvedur) – SDLA-SI: I:206), '*divlji je'lēn* 'isto' (Boršt – SDLA-SI l.c.), notr. *divji jelen* 'der Hirschkäfer (lucanus cervus), rogač' (Skrilje pod Čavnom – Pleteršnik po Erjavcu), toda v originalu *jēlen divji* 'rogač, Lucanus cervus' (Skrilje nad Čavnom – Erjavec, LMS 1879, 130), dol. bkr. *divji jelen* 'rogač, lucanus cervus' (Šašelj 1906–1909: I:261); brez prilastka primor. istr. *je'lēn* 'rogač' (Osp, Pregara), '*jelen* 'isto' (Hrastovlje), '*jālēn* (Črni Kal – vse SDLA-SI: I:206), dol. kost. '*jelen*, g.*je'lē:na* 'rogač, hrošč, katerega samec ima čeljusti razvite v velike klešče' (Gregorič 2014).

- Ⓔ Fem na -ka v dol. kost. *je'lē:ŋka* 'samica rogača' (Gregorič 2014).

Isln. dial. *(*di:újǵi*) *je'lēn* m 'rogač, Lucanus cervus';

- = hrv., srb. *jelen* 'Lucanus cervus' (Vuk, Lazić – ARj), na Braču *ljeljan* 'isto' ← *jelen* (Skok 1971–1974: I:771), tudi *jelenac* 'rogač, Hirschkäfer (Lucanus Cervus)' (Šulek 1860), *jelenak* 'isto' s sin *božji vo* (ARj s.v. *božji*) in *jelen-buba* (Skok 1971–1974 l.c.), v Vojvodini *jelēnjāk* 'Lucanus cervus' (RSGV), r. *žuk olen* 'Lucanus cervus' (Dalb 1955), toda *olēnka* 'majski hrošč' (Vasmer 1986–1987: III:134), ukr. *oleněc* 'Lucanus cervus', *žuk-olen* 'isto' (ESU: 4:179), *olēnka* 'vrsta hrošča' (Grinčenko 1907–1909), p. *jelonek* 'rogač';
- < **psl.** dial. **olēn/elēn* m 'Lucanus cervus' ← 'cervus' (?).

- Ⓔ Ker so za obe živali značilni rogovi, se nastanek poimenovanja za hrošča *Lucanus cervus* razlaga s prenosom s subst **olēn/elēn* m 'jelen, cervus' (Vasmer 1986–1987 l.c.; Skok 1971–1974 l.c.; ESUM l.c.).

D

Toda nekatero sln. dial. gradivo vsebuje tudi adj *divji*, ki verjetno ne nastopa v pomenu 'ferus', ampak v starejšem, v slovenščini in drugod po slovanskem svetu nepotrjenem 'božji', ker je bil adj **diu̯ibjib(īb)* tvorjen iz subst **diu̯ib* 'deus' = lit. *diēvas* 'deus', let. *dievs*, sti. *devá-*, lat. *deus*, ki je bil že v zgodnji praslovanščini zamenjan z **bogъ* 'isto', novi pomen pa se je prek 'nepravi bog, slabi/zli bog' razširil tudi v adjektiv, ki je pridobil novi pomen 'ferus'. Domnevo, da adj *divji* v primorskih poimenovanjih pomeni 'božji', lahko upravičuje navedeni hrv., srb. sin *božji vo* 'Lucanus cervus'. V osamljenem sln. sin *divji junec* m 'der Hirschkäfer (lucanus cervus)' (Slovenske gorice – Pleteršnik) prilastek gotovo nastopa v enakem pomenu kot v sln. dial. *divji jelen* 'Lucanus cervus', hkrati pa je s sestavino *júnec* m, g *-nca* 'mlad skopljen goveji samec' (SSKJ) pomenskomotivacijsko bližji hrv., srb. *božji vo*, kar ob sln. *božji volek* 'pikapolonica; muren' (► *božji volek*¹, ► *božji volek*²), *božji volič* 'pikapolonica' (► *božji volič*) kaže, da metafora po živalih z rogovi pri poimenovanjih za hrošče ni omejena le na eno vrsto.

► *jelen*¹ ► *dujlen*

divji junec → *divji jelen*

ESSJ s.v. *jûn*

divji kokot

ESSJ 0

divji kokót m 'Auerhahn' (Janežič 1851).

- ① Toda fem *divje kure* f pl 'v gozdovih, na travnikih živeče velike ptice, katerih samci nimajo ostrog, Tetraonidae' (zool. – SSKJ), *divja kura* f 'die Auerhenne' (Pleteršnik), v 18. st. *divja kura* 'rufna kura, gorfka ... kura, kokoľh, Auerheñe' (Gutsman 1789).
- ② 19. st.: *divji kokót* 'der Auerhahn. (Tetrao urogallus. Linn.)' (Murko 1833a: 136).
Isln. knjiž. **di:vji ko'kɔ:t* m 'divji petelin, Tetrao urogallus' (19. st.) s fem *divja kura* (18. st.).
- ③ Za razliko od ornit *divji petelin* s sestavino *petélin* m 'gallus' besedna zveza vsebuje arealno ožji, na vzhodnem območju potrjeni sin *kokôt* m 'gallus' < **kōkotъ*.

► **kokot**

divji konžar → *kanžar*

ESSJ 0

divji kozel

ESSJ s.v. *kózel*

divji kózel m 'kozorog, Steinbock, Capra ibex' (Erjavec 1864: 31), *divji kozel* 'kozorog, kozjerožec, Steinbock (Capra ibex)' (Cigale 1860).

- ④ 16. st.: *divji kosel* 'Stainbock, capricornus' (Megiser 1592); 17. st.: *divji košil* 'kamen-ski košil, capricornus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *divji koseu, dovji kosel* 'Steinbock' (Gutsman 1789).
Isln. knjiž. **di:vji 'ko:zəl* m 'Capra ibex' (16. st.) < **diu̯ibjib kozьbъ* 'kozorog, Capra ibex'.
- ⑤ Poimenovanje označuje kozoroga v odnosu do domače živali kozla kot neudomačenega, tj. divjega kozla. Dvobesedna oznaka je bila kasneje zamenjana s kompoz *kozorôg* (► *kozorog*). Hapaks legomenon 19. st. *divja kôsa* 'die wilde Ziege, der Steinbock. (Ibex. Linn.)' (Murko 1833a: 40) kaže na feminativno ustreznico k *divji kozel*.

► **kozel**¹

divji maček → *ris*¹

ESSJ 0

divji mož

ESSJ 0

divji mož m 'azijski Orang-utan, Pithecus Satyrus' (Erjavec 1864: 9).

Isln. knjiž. **di:vji 'mɔ:ž* m 'orangutan' (19. st.).

- ↪^k nvn. *Waldmenfch* 'orangutan' (Schödler 1860: II:383), *waldmensch* 'menschenähnliche affen', 'orang-utan' (Grimm 1854–1971) ← *Wald* 'gozd' + *Mensch* 'človek'.

- Ⓔ Neuveljavljeni delni kalk po nvn. predlogi, ki je človeku podobno opico označeval kot gozdnega človeka, je bil tvorjen z jedrom *môž* m 'človek' < psl. **môžb* in pomensko drugačnim adj *divji*, f -a 'neudomačen', kar pa verjetno ni bilo kalkirano na podlagi znanja o prvotnem pomenu nvn. termina *Orang-Utan* (► orangutan).

divji osel

ESSJ 0

divji osel m 'Waldesel' (Pleteršnik), *divji osel* 'Waldefel' (Janežič 1867), *divji osel* 'Waldefel' (Cigale 1860).

- Ⓔ 16. st.: *divji osel* 'Waldesel, onager' (Megiser 1592); 18. st.: *diuji ofel* 'Waldefel' (Gutsmann 1789).

Isln. knjiž. **di:vji 'osəl* m 'onager' (16. st.).

- ↪ nvn. *Waldesel* 'onager, oslu podobna žival, ki živi v srednji in zahodni Aziji, Equus onager' ← *Wald* 'gozd' + *Esel* 'osel', dobesedno 'gozdni osel'.

- Ⓔ Delni kalk po nvn. kompozitu, ki je bil tvorjen z adj *divji*, f -a 'ferus' in *ósel* m 'asinus' se ni uveljavil, ampak je prevladala izposojenka *onáger* (► onager).

► **osel**

divji petelin

ESSJ 0

divji petélin m 'velika gozdna ptica temne, na prsih zelenkasto modre barve, Tetrao urogallus' (zool. – SSKJ), *divji petelin* 'veliki petelin, Tetrao urogallus' (CZŽ 1997: 81), *divji petelin* 'Auerhahn (tetrao urogallus)' (Pleteršnik), *divji petelin* 'Tetrao urogallus' (Erjavac 1875: 303), *divji petelin* 'der Auerhahn, Tetrao urogállus' (Erjavac 1864: 54), *divji petelin* 'rušjek, gorski, rusni kokot, Auerhahn' (Cigale 1860); primor. rez. *te duji pitilen* 'jereb, it. gallo forcello' (Náš Kolindrin 2016), *pitilán ta duji* 'wood-grouse' (Steenwijk 1992) = 'divji petelin', nad. *petelin te duj* 'gallo cedrone' (Rigoni, Salvino 1999), rovt. črnopr. *děwi pětěln* (Tominec 1964).

- Ⓔ Fem *divja kokoš* 'die Auerhenne' (Pleteršnik), *divja kokóš* 'Auerhenne' (Janežič 1851), v 19. st. *divja kokósh* 'die Auerhenne. (Tetrao urogallus femina. Linn.)' (Murko 1833a: 136).

- Ⓔ 18. st.: *Devi Peteln* 'Tetrao urogallus' (Scopoli 1769: 116), *divji petelin* 'rusě petelin, gorfki ... petelin, Auerhahn', 'Berghuhn', *krizh divjega petelina* 'Pfalz des Hahnen' (Gutsmann 1789); 19. st.: *divji petélin* 'veljka kúra, velki, lefni petélin, horopka, Tetrao urogallus, Auerwaldhuhn' (Freyer 1842: 26).

Isln. dial. *divji petelin* m 'Tetrao urogallus'.

- Ⓔ Ornitonim divjega petelina z dodanim adj *divji*, f -a 'ferus' poimenuje kontrastivno s petelinom kot domačo živaljo.

► **petelin** ▷ petelinčar

divji prasec

ESSJ 0

divji prasəc m 'das männl. Wildschwein' (Pleteršnik); *divji prāsəc* 'merjasec' (primor. istr. (Padna, Dekani, Spodnje Škofije) – SLA), ter. *divji prāsac* 'cinghiale' (Merkù GSTN), toda z drugačnim jedrom nad. *dùja prasè* 'cinghiale', *prasè te duje* 'isto', *prasè to dùje* (Rigoni, Salvino 1999), *te dùje prasè*, g *te dùjega prasèt* 'cinghiale' (Špehonja 2012b) < **prasê* < **pôrse*, kraš. *dôuji prāsəc* 'isto' (Prosek/Prosecco – SLA), dol. kost. *'divjə p'ra:sac* (Banja Loka – SLA).

- Ⓔ 19. st.: *divji práfez* 'merjáfz, pazhej, Eber' (Freyer 1842: 5).

Isln. dial. **diuji prāsəc* m 'merjasec' (primor., dol.);

po elipsi dial. **prasəc* 'isto'.

- Ⓔ Poimenovanje za merjasca kot neudomačenega prašiča je bilo iz *prásac* m 'porcus' tvorjeno z dodatkom adj *divji* 'ferus'.

► **prasec**¹ ▷ prasec² ▷ prješč

divji prašič

ESSJ 0

divji prašič m 'v vlažnih gozdovih živeča žival s klinasto glavo in z dolgimi, naprej štrlečimi podočniki, *Sus scrofa*' (zool. – SSKJ); štaj. posav. *děvi prěšič* 'merjasec' (Sevnica – SLA).

Isln. dial. **diuji prašič* m 'merjasec' (štaj.);

po elipsi dial. *prašič* 'merjasec'.

- ⓔ Poimenovanje za merjasca kot neudomačenega prašiča je bilo iz subst *prášič* m 'porcus' narejeno z dodatkom adj *divji* 'ferus'.

► **prašič**¹ ▷ prašič² ▷ prješč

divji volESSJ s.v. *tûr*

- ⓔ 17. st.: *en piffil, ali divji voll* 'bubalus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *divji vol* 'turin, bivol, Auerochs' (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **di:vji 'vol* m 'bivol, bubalus' (17. st.).

- ↔^k nvn. *auerochs* m 'bos urus' (Grimm 1854–1971) ← *auer* 'einer aus aue' (Grimm 1854–1971) + *Ochs(e)* 'vol', dobesedno 'vol iz loke = nvn. *Aue*'.

- ⓔ Kalk po nvn. kompozitu je bil tvorjen z jedrom *võl* m 'taurus' in adj *divji* 'ferus', ki tu nastopa v pomenu 'neudomačen'.

► **vol**¹

divjina³

ESSJ 0

divjina f 'divjad, divjačina': *loviti divjino; okusna divjina* (star. – SSKJ), *divjina* 'das Wild, das Wildbret' (Pleteršnik).

- ⓔ 19. st.: *div-jina* kol 'das Gewild' (Murko 1833a: 40).

Isln. knjiž. **div'ji:na* f 'divje živali' (19. st.).

- ⓔ Mlada izpeljanka na *-ina* iz adj *divji*, f *-a* 'ferus' < psl. **diubjib(i)b*, ki ima, sodeč po prvi pisni potrditvi, sekundarno funkcijo kolektiva, razvito iz prvotnega nomena abstractum.

djindjot → dindija

ESSJ 0

dlakar¹

ESSJ 0

dlâkar m, g *-ja* 'dlakasta divjad': *lov na dlakarje* (lov. – SSKJ).

Isln. knjiž. *dlâkar* m 'divjad, ki ima dlako' (20. st.).

- ⓔ V mladi izpeljanki na *-ar* < **-ar'b* iz subst *dlâka* f 'kocina, kocine' sufiks nastopa v svojiilnostni funkciji.

Sinonim *dlakavina* f 'dlakava žival': *goved ali kaka druga dlakavina* (SP 1950; Pleteršnik) je bil s suf *-ina* substantiviziran iz adj *dlâkav*, f *-a* 'tak, ki ima/je poraščen z dlako' k subst *dlâka* f 'pilus'.

dlakar²

ESSJ 0

dlâkar m, g *-ja* navadno pl 'vsaka od žuželk, ki živi na sesalcih ter je dlako in prhljaj': *ličinke dlakarjev* (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *dlâkar* m 'vsaka od žuželk ...' (20. st.).

- ⓔ Mlada izpeljanka na *-ar* < **-ar'b* v funkciji nomena actoris iz subst *dlâka* f 'kocina, kocine', torej 'žuželka, ki je dlake'.

dlakavina → dlakar¹

ESSJ 0

dleskESSJ *dlěsk*, s.v. *klesk*, *podlesek*

dlěsk m, g *dlěska* 'gozdna ptica pevka z izredno močnim kratkim kljunom, *Coccothraustes coccothraustes*': *dleski so trli češnjave koščice* (zool. – SSKJ), *dlesk* 'Coccothrau-

stes coccothraustes' (CZŽ 1997: 172), *dlèsk*, g *dléska* 'der Kernbeißer, der Kirschfink (fringilla coccothraustes)', *zeleni dlèsk* 'das Hirngrillerl', *zelenkasti dlèsk* 'der Grünling' (Pleteršnik), *dlesk* 'Fringilla coccothraustes' (Erjavec 1875: 287), *dlesk* 'der Kernbeisser oder Kirschfink, Fringilla coccothraustes' (Erjavec 1864: 48), *dlesk* 'der Kernbeißer, il frisóne' (Drobnič 1858), *dlèsk* 'Kernbeißer' (Janežič 1851).

- Ⓜ 17. st.: *ena tyza, eni meinio, de je kralizhik, eni dlesk, eni, de je ena forta postoin* 'imulus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *dlèsk* 'Kernbeißvogel, coccothraustes' (Pohlin 1781), *dliejk* 'sernogris, Kernbeiß', *dlejk* 'Kernbeißvogel' (Gutsman 1789); 19. st.: *dlèjk* '(ein Vogel) der Kornbeißer, der Dickchnabel. (Loxia coccothraustes. Linn.)' (Murko 1833a: 41), *dlèjk* 'Coccothraustes, Kernbeißer', *debeloglavi dlèjk* 'glavázh, lufkovz, Coccothraustes vulgaris, Kirschkernbeißer', *seléni dlèjk* 'selénz, selénzhek, konópka, Coccothraustes chloris, Grünling', *fivkasti dlèjk* 'velki mórski grábez, Coccothraustes petronia, grauer Kernbeißer' (Freyer 1842: 21).

Isln. knjiž. **d'lesk* m 'Coccothraustes coccothraustes' (17. st.).

- ⇒ č. *dlesk* 'Coccothraustes' (Bulahovskij 1978 (= 1948): 244), stč. *dlesk* 'isto' < psl. dial. **dleskъ* (ESSJa: 5:37); izposoj je treba predpostaviti zaradi konzonantne skupine *dl*, ki je v slovenščini razen redkih izjem, ki so locirane predvsem na zahodnem območju, sistemsko prešla v *l*.
- Ⓜ Ob č. *dlesk* 'Coccothraustes' obstaja dubleta *dlask* 'isto', ki jo posredno potrjuje sln. dial. ornit *blâsk* (► *blask*), v katerem je vzglasje *bl-* enako kot v ter. ornit *blesák* 'dlesk' zaradi sln. sistemskega razvoja psl. **dl* > sln. *l* verjetno starejše in ni nastalo v slovenskem jezikovnem sistemu. Tudi pozno potrjeno hrv., srb. *dlèsk* 'dlesk' (citirano po ESSJa: 5:37) ni avtohtoni ornitonim, kot se tudi za slovenskega, verjetno po Bezlaju ESSJ: I:104, razlaga v ESSJa l.c. Psl. dial. ornit **dleskъ*/*bleskъ* in **dlaskъ*/*blaskъ* sta onomatopejskega izvora, verjetno nomena agentis iz **dle-sk-a-ti* in **dla-sk-a-ti* (Machek 1968: 120), ki ponazarja zvok, ko se dlesk prehranjuje. Hrv. istr. *dlèsk* 'Coccothraustes coccothraustes' (Opřtalj), *dlàs* 'isto' (Gradinje), kar je prešlo v ben. istr. *dlèzg*, *dlèzgo* (oboje Gradinje – Filipi 1994: 58), je kot izposojenka zgodaj prešlo v narečje, toda v Ičićih *lesāk* 'Coccothraustes coccothraustes', kar ni izpeljanka iz *les*, kot domneva Filipi 1994: 62, je verjetno hrv. avtohtoni ornitonim.

- Ⓜ^{BD} Psl. **dle-ska-ti*/*dla-ska-ti* (?)

→ psl. nomen agentis **dlèskъ* > č. *dlesk* 'Coccothraustes'

→ ^{bl- ← dl-} psl. dial. **bleskъ* (= hrv. *blesk* 'Coccothraustes')

→ ASIM k : k ← d : k psl. dial. **kleskъ* (?)

→ TVORJENKA NA -nik < *-ynikъ

→ DISIM Ø : k ← k : k

> psln. **lèsk* (?) → ?

→ psl. nomen agentis **dlaskъ* (= č. *dlask*) → ^{bl- ← dl-} psl. dial. **blaskъ*

▷ *blesak* ▷ *blask* ▷ *klesk* ▷ *luskavec*

⇒ sln. *dlesk*;

sln. *blesak*;

sln. *klesk*;

→ sln. *kleščnik*;

→ sln. *lesk*;

→ sln. *luskavec*;

sln. *blask*.

dnevnik

ESSJ Ø

dnêvnik m 'metulj, ki leta podnevi', v samostojni rabi ali kot apozicija: *metulji dnevniki* (zool. – SSKJ), na podlagi pomenske razlage z uporabo *podnêvi* adv 'dius' posodobljeno v *podnêvnik* 'metulj, ki leta podnevi', kar se prav tako rabi samostojno ali kot apozicija: *metulji podnevniki* (zool. – SSKJ), *dnevniki* m pl 'Diurna' (Erjavec 1875: 356).

Isln. knjiž. **d'ne:vniki* m pl 'Diurna' (19. st.); kasneje singularizirano.

- ⇒^K nlat. *Diurna* n pl ← lat. adj *diurnus*, f -*rna* 'dnevni'.

- Ⓜ Kalk po nlat. oznaki *Diurna* kot substantiviziranjem adj NApl je bil s suf -*ik* < *-*ikъ* tvorjen z univerbizacijo skladenjske zveze **dnevni metulji* v *dnevniki*. Enako pomen-

sko motiviran je kalk v nvn. *Tagfalter* sg ‘Diurna’ (Schödler 1860: II:502), kar je Cigale 1860 prevajal še dobesedno kot *dnevni metulj*.

doberman

ESSJ 0

dōberman m, g -a ‘večji službeni ali hišni pes vitke postave s kratko ravno dlako’ (SSKJ).

Isln. knjiž. *dōberman* m ‘večji službeni ali hišni pes ...’ (20. st.).

⇐ nvn. *Dobermann* ‘doberman’.

- ⊕ Nemška pasma srednje velikega kratkodlakega psa črnega ali rjavega telesa je dobila ime po svojem vzreditelju Friedrichu Louisu Dobermannu (1834–1894); iz nemškega govornega območja se je zoonim širil tudi v druge evropske jezike, npr. r. *dobermán*, č. *dobрман*, agl. *dobermann* (Spletni vir 18).

D

doda

ESSJ *dōda*

doda f ‘die Dronte (didus ineptus)’ (Pleteršnik), *doda* ‘nespreten štokrljast izumrlji ptič, Didus ineptus’ (Erjavec 1875: 307).

Isln. knjiž. **doda* f ‘Raphus cucullatus = Didus ineptus’ (19. st.).

- ⇐ agl. *dodo* ‘Raphus cucullatus = Didus ineptus’, tudi ‘vsaka od neokretnih in neletečih izumrljih ptic vrste Raphus in Pezophaps, podobnih golobom in velikosti purana, ki so živele na otokih Mavricij, Reunion in Rodriguez’ (Spletni vir 37). Slednji pomen ustreza sln. *dodi* m pl ‘dronte, Raphidae, družina že izumrlih velikih ptičev iz reda golobov; imeli so kratke noge, perutnice majhne, niso mogli leteti, na repu so imeli pahljačasta peresa, kljun močan in kljukast; živeli so na otokih vzhodno od Madagaskarja, iztrebili so jih pomorščaki in prvi beli naseljenci konec 17. st. in v začetku 18. st.’ (CZŽ 1997: 53), toda *dodo* m ‘Raphus borbonicus, živel je na otoku Reunion’ (CZŽ 1997 l.c.).
- ⊕ Nejasno. Iz angleščine se je zoonim širil tudi v druge evropske jezike, prim. nvn. *Dodo* ‘Raphus cucullatus’, tudi *Doudo* ‘isto’, *Dudu*, č. *dodo*, hrv. *dodo*, r. *dodó*. Ni jasno, ali sta sln. sinonima *dōnda* f ‘doda’ (Pleteršnik) in *dōndarica* ‘isto’ (Pleteršnik), *dondarica* ‘Dronte (Didus ineptus)’ (Cigale 1860) iz prvotnega *doda* nastala internoslovensko, ali pa sta bila izposojena. Sinonim *dronte* f pl ‘*dodi*, Raphidae’ in *dronta* f ‘Raphus cucullatus, živel je na Mavriciju’ (CZŽ 1997 l.c.) je bilo izposojeno iz nvn. *Dronte* f ‘Didus ineptus’ (Schödler 1860: II:456) nejasne etimologije. Šulek 1860 s.v. *Dronte* navaja hrv. ustreznik *bena*.

doga

ESSJ 0

dōga f ‘velik delovni ali hišni pes vitke postave s krepkim oprsjem in zelo kratko dlako’: *velika doga je stražila vhod; nemška doga* (SSKJ), *dōga* ‘die Dogge (canis mastivus)’ (Pleteršnik), *razne doge ali angleški psi* ‘Doggen, Canis familiaris mastivus’ (Erjavec 1864: 20).

Isln. knjiž. **dōga* f ‘angleški pes, Canis familiaris mastivus’ (19. st.).

- ⇐ nvn. *Dogge* ‘doga’ ⇐ agl. *dogge* ‘pes’ kot zastarela pisna varianta za *dog* ‘pes’, stagl. *docga* (Webster 1994; Spletni vir 19).
- ⊕ Nejasna.

dojača

ESSJ 0

dojāča f ‘eine milchende Kuh oder Ziege’ (Pleteršnik), *dojača* ‘eine milchende Kuh’ (Janežič 1851).

- ⊕ 19. st.: *dojāzha* ‘eine milchende Kuh, Ziege u. dgl.’ (Murko 1833a: 44).

Isln. knjiž. *dojāča* f ‘domača žival, ki daje mleko (o kravi, kozi)’.

- ⊕ Oznaka je nomen agentis na -ača (Bajec 1950: 123) iz *dojiti* -*ím* impf ‘dajati mleko’ < psl. **dojiti* ‘isto’.

dojivka

ESSJ 0

dojivka f ‘doječa žival’ (Pleteršnik), *dojivka* ‘Saugthier’ (Janežič 1893 s.v. *dojica*), *dojivka* ‘doječa žival, Säugethier’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **dojivka* f ‘žival, ki daje mleko’ (19. st.).

- Ⓔ Morfemska struktura generične oznake za žival, ki daje mleko, nakazuje, da je bila s suf -*ka* substantivizirana iz adj **dojiv*, f -*a* ‘tak, ki daje mleko’, prim. hrv. *dojiv* ‘lactans, lactens’ (Stulić 1806; ARj), č. *dojivý* ‘molzen’. To je lahko retrogradni adjektiv iz deverbativnega substantiva na *-*iyo* **dojiyo* ‘dojenje, kar se nadoji, mleko’ = sln. *dojivo*/*dójiyo* n ‘namolzeno mleko’ (Pleteršnik), *dôjva* f ‘molža’, *mati je bila ravno v hlevu pri dojvi* (vzhodno dial. – SSKJ) ← NApl n **dojiuā* iz psl. **dojiti* ‘dajati mleko’. Toda pomensko zoženo *‘dojivca* f ‘krava mlekarica, molznica’ (panon. prleš. – Rajh 2010) < **dojiu-ъn-ica* je bilo prek adj na -*en* < *-*ъnъ* tvorjeno iz dial. *dójiyo*.

dojivnica → dojivka

ESSJ 0

dojnica

ESSJ 0

dôjnica/dojnica f ‘žival, ki daje mleko, zlasti krava; molznica’: *kupil je dve dojnici; ta krava je dobra dojnica* (vzhodno dial. – SSKJ), v veterini ‘žival, ki doji, zlasti svinja’ (SSKJ), *dojnica* ‘dojna krava’ (Pleteršnik po Cafu), tudi *dobrodôjnica* ‘eine gut melkende Kuh’ (Pleteršnik po Cafu); panon. pkm. *‘dojanca* ‘molznica, Melkkuh’ (Bajzek Lukač 2009).

Isln. dial. **dojnica/doj'nica* f ‘domača žival, ki daje mleko/ki doji mladiča, predvsem krava’;

- = stesl. *doinica* ‘nutrix, dojilja’, hrv., srb. *dôjnica* ‘krava, ki doji; krava, ki se molze’, tudi ‘dojilja’, mak. *dojnica* ‘ovca, ki doji’, ‘dojilja’, blg. *dôjnica* ‘dojilja’, *dojnici* ‘ovce, ki dojijo’, r. dial. *dojnica* ‘krava, ki doji’, č. dial. *dojnice* ‘krava, ki doji’, slš. *dojnica* ‘krava, koza ali ovca, ki doji’ (ÈSSJa: 5:56);

< **psl.** dial. **dojnica* f ‘domača žival, ki doji mladiče’, tudi ‘ženska, ki doji otroka’.

- Ⓔ Izpeljanka na -*ica*, ki je nastala z univerbizacijo besednih zvez z različnim jedrom **dojbnaja korva/koza/ovca* ... *žena*, je lahko označevala doječo osebo ali doječo domačo žival (ÈSSJa l.c.), pomensko specializacijo na označevanje specifične doječe živali pa je povzročila ohranjena jezikovna zavest o različnih jedrih pred univerbizacijo. Adjektiv **dojbnъ* ‘doječ’ je bil tvorjen iz deverbativa **dojъ* m ‘dojenje’ iz psl. kavz **dojiti* ‘povzročati/omogočati dojenje = sesanje’.

dola → tolaESSJ s.v. *tolá***dolar**

ESSJ 0

dôlar m, g -*ja* ‘der Strandläufer (tringa)’ (Pleteršnik), *srednji dolar* ‘prodnik, Strandläufer (Tringa)’ poleg *bitni dolar* ‘Kampffstrandläufer’ in *mali, rujavi dolarčik* ‘der kleine Strandläufer’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **dolar* m ‘prodnik, Calidris = Tringa’ (19. st.);

starejši zapisi teh ornitonimov vsebujejo korenski -*u-*, prim. *fredni dular* ‘fivi prodnik, Calidris cinerea, alchgrauer Strandläufer’ (Freyer 1842: 31), *dularček rujavi* ‘Meerlerche’ (Janežič 1851), *mali rujavi dularzhik* ‘fpremenivi dúlnik, mali martinz, Pelidna cinclus, gemeine Meerlerche’ (Freyer 1842: 32); ker je korenski vokal *u* prvoten, so Cigaletovi zapisi z -*o-* hiperkorekcije, verjetno zaradi prepričanja, da se v njih ohranja sln. *dôl* m ‘dolina, nižina’ oziroma njegova izpeljanka *dôlar* ‘prebivalec dola’.

► **dular**

dolga

ESSJ 0

dōlga f 'ovčje ime' (Kanin – Pleteršnik) = primor. obsoš. *dolga* 'ovčje ime' (Kanin – Erjavec, LMS 1875, 224).

Isln. dial. **dōlga* f 'ovčje ime' (obsoš.).

- ⓔ Ovčje ime, ki je v določni obliki ženskega spola substantivizirani adj *dōlg*, f *dōlga* 'longus' (SSKJ) < psl. **dōlgъ* 'isto', je bilo gotovo onimizirano iz vzdevka, a pomenska motivacija ni jasna.

D**dolgodlakar**

ESSJ 0

dolgodlâkar m, g -ja 'žival z dolgo dlako, navadno pes': *goji dolgodlakarje in kratkodlakarje* (SSKJ) s sin *dolgodlâkec*, g -kca 'žival z dolgo dlako': *pred hišo je sedel črn dolgodlakec* (ekspr. – SSKJ), *nemški dolgodlakar* 'rjav ali progast lovski pes z dolgo, valovito dlako' (lov. – SSKJ); starejše *dolgodlâkež* m 'dolgodlaka žival' (Pleteršnik po Jerneju Basarju).

Isln. knjiž. **dolgod'la:k-ar/-æc* m 'dolgodlaka žival' (20. st.) s sin **dolgod'la:kež* (18. st.).

- ⓔ Vsi trije sinonimi so bili s svojilnostnimi suf -ar < *-ar'b, -ec < *-bcb in -ež < *-ežb substantivizirani iz kompoz adj **dolgodlâk*, f -a 'tak, ki ima dolgo dlako' ← adj *dōlg*, f *dōlga* 'longus' + subst *dlâka* f 'pilus'.

Enako je bil tvorjen antonim *kratkodlâkar* m, g -ja 'žival s kratko dlako, navadno pes': *goji dolgodlakarje in kratkodlakarje*; *nemški kratkodlakar* 'lovski pes s prisekanim repom in kratko dlako, rjave barve ali bele barve z rjavimi lisami' (lov. – SSKJ), le da je bil za prvo sestavino uporabljen antonimični adj *krátek*, f -tka 'brevis' < psl. **kortъkъ* 'isto'.

dolgokljun → dolgokljunač

ESSJ 0

dolgokljunač

ESSJ 0

- ⓔ 18. st.: *dougoklunazh* 'podliefk, kornbrat, podliefska, Schnepf' (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **dolgoklju'na:č* m 'sloka, Scolopax rusticola' (18. st.).

- ⓔ Neuveljavljena oznaka za sloko, ki to ptico označuje po kljunu, ki je dolg in tanek (CZŽ 1997: 343). Zoonim je s suf -ač < *-ačb substantivizirani kompoz adj *dolgokljùn*, f -ûna 'tak, ki ima dolg kljun' (Pleteršnik) ← adj *dōlg*, f *dōlga* 'longus' + subst *kljûn* m 'rostrum', ki se ničto substantiviziran ohranja v sodobni ekspresivno konotirani generični oznaki *dolgokljûn* m, g -a 'ptič z dolgim kljunom' (SSKJ), s suf -ec < *-bcb pa substantiviziran v *dolgokljûnec*, g -nca, pl *dolgokljunci* 'Langschnäbler' (Pleteršnik), *dolgokljunci* m pl 'Langfchnäbler' (Cigale 1880 s.v. *Lang*).

Enako tvorjeni neuveljavljeni antonim *kratkokljûnec* m, g -nca, pl *kratkokljunci* 'Kurz-schnäbler (pressirostres)' (Pleteršnik), *kratkokljunci* m pl 'Kurzfschnäbler (Pressirostres)' (Cigale 1880 s.v. *Kurz*) ima v prvi sestavini antonimični adj *krátek*, f -tka 'brevis' < psl. **kortъkъ* 'isto'.

dolgokljunec → dolgokljunač

ESSJ 0

dolgokrilec

ESSJ 0

dolgokrîlæc m, g -lca, pl *dolgokrilci* 'Langflügler (longipennes)' (Pleteršnik), *dolgokrilci* m pl 'Langflügler, Longipénnes' (Erjavec 1881: 107).

Isln. knjiž. **dolgok'ri:lci* m pl 'Longipennes' (19. st.); kasneje singularizirano.

- ↔^k nlat. *Longipennes* 'dolgokrilci' ← lat. *longus* 'dolg' + *penna* 'pero, perut'.

- ⓔ Neuveljavljeni kalk, najverjetneje po nlat. oznaki, je bil tvorjen s suf -ec < *-bcb iz kompoz adj **dolgokrîl*, f -la 'tak, ki ima dolga krila = peruti', prim. *dolgokrîl* adj 'ki

ima dolga krila, dolge peruti' (SSKJ) ← adj *dôlg*, f *dôlga* 'longus' + subst *krilo* n 'pen-na' < psl. **kridlo*.

Antonim **kratkokrilec** m, g -lca navadno pl 'hrošči s kratkimi krili, Staphylinidae': *kratkokrilci in mravlje* (zool. – SSKJ), *kratkokrîlac* m, g -lca, pl *kratkokrîlci* 'Kurzflügler (brachelytra)' (Pleteršnik), *kratkokrîlci* m pl 'Kurzflügler, Brachelýtra' (Erjavec 1881: 167), *kratkokrîlci* 'Kurzflügler' (Cigale 1880 s.v. *Kurz*) je bil na podlagi nvn. predloge *Kurzflügler* tvorjen enako, le da je bil za prvo sestavino uporabljen antonimični adj *krátek*, f -tka 'brevis' < psl. **kortъkъ* 'isto'.

dolgonosek

ESSJ 0

dolgonôsak m, g -ska 'der Rüsselkäfer (curculio)' (Pleteršnik), *dolgonosek* 'Rüffelkäfer (Curculio)' (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju z oznako, da je beseda povzeta iz ruščine).

Isln. knjiž. **dolgo'no:sak* m 'hrošč rilčkar, Curculio' (19. st.).

- Ⓔ Verjetno prenarejeno po r. *dolgonosik* 'hrošč rilčkar', dobesedno 'tisti z dolgim nosom', ker imajo rilčkarji glavo podaljšano v rilček, tj. nosek.

dolgopetka

ESSJ 0

dolgotpêtkâ f 'der Stelzenvogel' (Pleteršnik po Zalokarjevem rkp. slovensko-nemškem slovarju).

Isln. knjiž. *dolgotpêtkâ* f 'ptica z dolgimi nogami' (19. st.).

- Ⓔ Nvn. pomenski ustreznik se ob varianti *stelzovogel* pomensko predstavlja z nlat. *Gral-latores* (Grimm 1854–1971). Sln. substantiv je s suf -ka substantivizirani kompoz adj *dolgotpêt*, f -pêta 'tak, ki ima dolge noge' (Pleteršnik), v katerem subst *pêta* f nastopa v pomenu 'noga' in ne 'del stopala pod nartom' in je bil prvotno generična oznaka za ptico z dolgimi nogami, prim. *dolgotpeta roda* 'štorklja' (Pleteršnik). Sinonimni kompoz adj z drugo sestavino iz subst *krâk* m 'noga' < psl. **kôrкъ*, prim. blg. *krak*, *krakъt* 'noga', se ohranja v besedni zvezi **ptiči dolgokraki** m pl 'Stelzenvögel (grallatores)' (Pleteršnik), (*ptiči*) *dolgokraki* 'Stelzenvögel' (zool. – Cigale 1880), ki s tujejezičnimi pomenskimi ustrezniki, kot je npr. lat. *grallae* f pl 'hodulje' z *gallâtor* 'hoduljar', nakazuje na terminološko oznako za ptico Motacilla, pri nas poimenovano s *pastirica* 'Bachstelze', ki bolj izstopa zaradi svojega dolgega premikajočega se repa.

dolgorepec

ESSJ 0

dolgorêpec m, g -pca navadno pl 'višje razviti raki s petimi pari nog hodilk in dobro razvitim zadkom, Macroura': *k dolgorepcem prištevamo tudi potočnega raka* (zool. – SSKJ), *dolgorêpac*, g -pca 'der Langschwanz' (Pleteršnik), *dolgorepci* m pl 'Langschwänze' (Cigale 1880 s.v. *Lang*).

Isln. knjiž. **dolgo'rê:pci* m pl 'Langschwänze' (19. st.).

- ⚡ nvn. *langschwanz* 'vrsta rakov' (Grimm 1854–1971) ← *lang* 'dolg' + *Schwanz* 'rep'.
 Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki je bila prvotno generična oznaka za žival z dolgim zadkom = repom, kasneje pa se je pomensko specializirala na označevanje ene vrste živali s tako značilnostjo, tudi rakov z dolgim zadkom (Grimm 1854–1971), je bil tvorjen s suf -ec < *-bcb iz kompoz adj *dolgorêp*, f -êpa 'tak z dolgim repom' (Pleteršnik) ← adj *dôlg*, f *dôlga* 'longus' + subst *rêp/rêp* m, g *rêpa/rêpa* 'cauda' (SSKJ). V sodobni terminologiji se ta substantiv ohranja v zvezi *lunj dolgorepec* 'ptica ujeta, ki živi v pustinjah vzhodne Evrope in srednje Azije, Circus macrourus' (zool. – SSKJ).
 Kalk po nvn. antonimu je **kratkorepec** m, g -pca navadno pl 'višje razviti raki s petimi pari nog hodilk in slabo razvitim zadkom; rakovica' (zool. – SSKJ), *kratkorepac*, g

-pca, pl *kratkorepci* ‘die Kurzschwänze’ (Pleteršnik), *kratkorepci* m pl ‘Kurzschwänze’ (Cigale 1880 s.v. *Kurz*), ki je bil tvorjen enako, le da je bil v prvi sestavini uporabljen antonimični adj *krátek*, f -tka ‘brevis’ < psl. **kortъkъ* ‘isto’.

dolgorepica → dolgorepka¹

ESSJ 0

dolgorepka¹

ESSJ 0

D

dolgorêpka f ‘majhna ptica pevka z dolгим repom, Aegithalos caudatus’: *jata drob-nih dolgorepk* (zool. – SSKJ), *dolgorepka* ‘Aegithalos caudatus’ (CZŽ 1997: 50), *dolgorêpka* ‘die Schwanzmeise (Bergmeise) (parus caudatus)’ (Pleteršnik), *dolgorêpka* ‘Schwanzmeife’ (Janežič 1851).

- Ⓜ 19. st.: *dolgorepka* ‘*dôlgorepna feníza, beloglávka, mlinarzhek, gáugarza*, Parus caudatus, Schwanzmeife’ (Freyer 1842: 19).

Isln. knjiž. **dołgo'rê:pka* f ‘dolgorepka, Aegithalos caudatus’ (19. st.).

↪^K nvn. *langschwanz* ‘schwanzmeise, aegithalos caudatus’ (Grimm 1854–1971) ← *lang* ‘dolg’ + *Schwanz* ‘rep’.

- Ⓜ Kalk po nvn. predlogi, ki je bila prvotno generična oznaka za žival z dolгим zadkom = repom, kasneje pa se je pomensko specializirala na označevanje ene vrste živali s tako značilnostjo, tj. dolgorepe sinice (Grimm 1854–1971), je bil tvorjen s suf -ka < *-vka iz kompoz adj *dolgorêp*, f -êpa ‘tak z dolгим repom’ (Pleteršnik).

Toda primor. nad. *dugharêpca* ‘cincia dalla coda lunga’, ‘codibugnolo’ (Rigoni, Salvini 1999) = ‘dolgorepka, Aegithalos caudatus’ < **dôlgorepica* odraža kalk po pomensko enako motiviranjem furl. *parussulín-de-còde-lùngie* ‘codibugnolo’ (NP), ki je bil iz istega kompoz adj substantiviziran s suf -ica. Ta se v slovenščini potrjuje kot funkcijsko enak s kasneje dominantnim suf -ka.

dolgorepka²

ESSJ 0

dolgorêpka f ‘divja rasa z dolгими srednjimi peresi v repu, Anas acuta’ (zool. – SSKJ), *dolgorepka* ‘Anas acuta’ (CZŽ 1997: 287), *dolgorêpka* ‘die Spitzente (anas acuta)’ (Pleteršnik), *dolgorepka* ‘Spitzente (Anas acuta)’ (Cigale 1860), *dolgorêpka* ‘Spieβente’ (Janežič 1851).

- Ⓜ 19. st.: *dôlgorepka* ‘*dôlgorepna ráza*, Anas acuta, Spieβente’ (Freyer 1842: 39).

Isln. knjiž. **dołgo'rê:pka* f ‘Anas acuta’ (19. st.).

↪^K ?.

- Ⓜ Pomensko enako motivirane tujejezične predloge za raco, ki ima črni srednji repni peresi podaljšani (CZŽ 1997 l.c.), kar vzbuja vtis o dolgem repu, ni bilo mogoče najti, čeprav je precej verjetno, da je bil ornitonim kalkiran. Tvorjen je bil s suf -ka < *-vka iz kompoz adj *dolgorêp*, f -êpa ‘tak z dolгим repom’ (Pleteršnik).

Freyerjevo akc mesto ne ustreza pričakovanemu naglasnemu mestu tvorjenk iz kompoz adj.

dolgorepka³

ESSJ 0

dolgorêpka f ‘vrtorepka, die weiβe Bachstelze (motacilla alba)’ (Goriška brda, Caf – Pleteršnik).

Isln. dial. **dołgo'rê:pka* f ‘bela pastirica, Motacilla alba’ (primor. briš.).

- Ⓜ Ornitonim je bil tvorjen s suf -ka < *-vka iz kompoz adj *dolgorêp*, f -êpa ‘tak z dolгим repom’ (Pleteršnik). Značilnost bele pastirice je tudi dolg rep.

dolgorožec

ESSJ 0

dolgorôžec m, g -žca v zvezi *hrošči dolgorožci* m pl ‘langhörnige Käfer’ (Pleteršnik), *hrošči dolgorožci* ‘langhörnige Käfer’ (Cigale 1880 s.v. *Lang*).

Isln. knjiž. *hrošči dolgorožci* m pl (19. st.).

- Ⓔ Ni bilo mogoče ugotoviti, na katere hrošče z dolgimi rogovi se ta generični entomonim nanaša, morda na hrošča rogača (► rogač¹). S suf *-ec* < **-bcb* je bil substantiviziran iz kompoz adj *dolgoròg*, f *-óga* ‘tak, ki ima dolg rog’ (Pleteršnik).

dolgouhec

ESSJ 0

dolgouhec m, g *-hca* ‘žival z dolgimi uhlji, navadno zajec’: *dolgouhec je kar naprej mihal z uhlji; pes goni dolgouhca po hosti* (ekspr. – SSKJ), toda v zvezi z adj *siv*, f *-iva* ‘cinereus’ knjiž. *sivi dolgouhec* ‘osel’ (SSKJ).

Isln. knjiž. *dolgouhec* m ‘žival, ki ima dolge uhlje’ (20. st.).

- Ⓔ Neologizem 20. st. je s suf *-ec* < **-bcb* substantivizirani kompoz adj *dolgoûh*, f *-a* ‘tak, ki ima dolge uhlje’ ← adj *dôlg*, f *dôlga* ‘longus’ in *uhô* n ‘auris’ (SSKJ), v katerem je bil pričakovani palatalizirani *-š-* pod vplivom subst *uhô* nadomeščen s *h*, prim. sin *dolgoûsec* (SSKJ), *dolgoûšec* (Pleteršnik).

dolgovézne koke

ESSJ 0

dolgovézne koke f pl ‘Hühnerstelzen (alectorides)’ (Pleteršnik), *dolgovézne koke* ‘Hühnerfelzen, Alectorides’ (Erjavec 1881: 99).

Isln. knjiž. **dolgo'vezne koke* f pl ‘Alectorides’ (19. st.).

- ↵^k nvn. *Hühnerstelzen* ‘Alectorides’ (Erjavec 1881 l.c.; Brehm 1864–1869: 4:557) ← *Huhn* ‘kokoš’ + *Stelze* ‘hodulja’.

- Ⓔ Zastarela oznaka, verjetno za red žerjavovcev, nlat. Gruiformes. Na podlagi nlat. oznake, ki izvira iz gr. ὀλέκτωρ m ‘petelin’, uporabe adj *dolgovézan*, f *-zna*, npr. *dolgovézan človek* ‘človek dolgih nog’ s sin *dolgovéznik* (Pleteršnik), dol. *dolgovézan človek* ‘isto’ s sin *dolgovéznik* (Lašče – Erjavec, LMS 1882/1883, 230), ki potrjuje pomen ‘tak, z dolgimi nogami’, in nvn. pomenskega ustreznika *Hühnerstelzen*, je mogoče sklepati, da se v jedru kalka ohranja subst *kôka/kôka* f ‘kokoš’ in da je termin izpostavljala dolgonogost ptice, prvotno verjetno ‘dolgonoga kokoš’.

Besedna zveza *dolgovézan človek* ‘človek dolgih nog’ in njen s suf *-ik* < **-ikb* univerbizirani pomenski ustreznik *dolgovéznik* posredno kaže na obstoj vsaj sln. dol. substantiva **vez* ‘noga’, ki ga je Erjavec, LMS 1882/1883 l.c. povezoval s psl. **uězati* ‘vezati, ligare’.

► **koka¹**

domača kuna → kuna belica

ESSJ 0

domača kura → kura

ESSJ 0

donda → doda

ESSJ s.v. *dôda*

dondarica → doda

ESSJ s.v. *dôda*

donzela → knez

ESSJ 0

dopir

ESSJ 0

dopir m ‘netopir’ (Pleteršnik po Cafu), z *-u-* iz *-o-* v nenaglašeni poziciji **dupir**, g *-ja* ‘netopir’ (Pleteršnik), *dupir* ‘Fledermaus’ (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *dupir* ‘die Fledermaus (Vespertilio)’ (Murko 1833a: 55).

Isln. dial. **dopir* m ‘netopir’;

dial. varianta *dopir* je nastala po aferezi, vendar časa njenega nastanka ni mogoče natančneje določiti, ker je do nje lahko prišlo interno slovensko iz več dial. sinonimnih variant z izglasjem *-dopir*, in sicer *nadopir*, *ladopir* ali *mladopir*; možno pa je tudi, da je afereza starejša in je do nje prišlo še v slov. dial. varianti z *-d-* **nedopír’b* kot vari-

anti iz psl. **netopýr'b*, ki jo ob sln. variantah z izglasjem *-dopir* potrjujejo tudi č. dial. *nedopejr* 'netopir', slš. dial. *nedopier* 'isto', p. dial. *n'edopeš*, *n'edopyr*, gl. *n'e'dopyr* (OLA L 1, 1988: 145s.).

► **nadopir**

dordej

ESSJ 0

dorděj m 'tordo bottaccio' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999), tj. 'cikovt, *Turdus philomelos*', ter. *dorděj* '*Turdus musicus*', *dordél* 'isto' (Merkù GSTN).

- ① Sinhrono je ter. *dórda* feminativ k *dorděj/dordél* m '*Turdus musicus*' (Merkù GSTN) in je bil izposojen iz furl. *dòrde* '*Turdus viscivorus*' (NP) < lat. *turda* f k *turdus* m 'drozg'.

Isln. dial. **dor'de:ĩ/dor'de:l* m '*Turdus philomelos/musicus*' (nad., ter.).

- ⇨ furl. *dorděi* m '*Turdus musicus*', kar je morda singularizirani pl k *dordél* 'isto' (prim. razen v spolu enako it. knjiž. *tordella* '*Turdus viscivorus*') ob *dòrde* f '*Turdus viscivorus*' (NP).
- ② Oba furl. ornitonima sta tvorjenki, v katerih se ohranja lat. *turdus* m 'drozg' < **tʰsdʰo-*, kar je sorodno s stir. *truit* 'isto' < **trosdʰi-*, srvn. *trostel* (nvn. *Drossel*) in tudi sln. *drôzg* iz psl. **drozdb* (Battisti, Alessio 1950–1957: 3827s.; de Vaan 2008: 634s.; Matasović 2009: 392).

▷ olros ▷ dordina¹

dordina¹

ESSJ 0

dordina f 'tordella' (primor. nad. (Tržič/Monfalcone) – Rigoni, Salvino 1999), tj. 'carar, *Turdus viscivorus*'.

Isln. dial. **dor'di:na* f 'carar, *Turdus viscivorus*' (nad.).

- ⇨ furl. *dordine* 'drevesna cip, *Anthus trivialis*' ob *dòrde* 'carar, *Turdus viscivorus*' (NP), *dordine* '(velika) cip, *Anthus arboreus*' poleg *dorde* 'carar, *Turdus viscivorus*' (Brecelj 2005).
- ② Furl. *dordine* je formalni deminutiv k furl. *dòrde* 'carar, *Turdus viscivorus*', enako tudi it. knjiž. z neleniranim vzglasjem *tordino* '*Turdus viscivorus*' k *tordo* 'drozg' (Battisti, Alessio 1950–1957: 3827) < lat. *turdus* m 'isto'. Medtem ko izposojenke v slovenščini še ohranjajo povezanost s sémom 'drozg', se je v rom. svetu deminutivna tvorba pomensko specializirala na označevanje podobne majhne ptice pevke.

► **dordej** ▷ dordina²

dordina²

ESSJ 0

dordina f 'cesena' (primor. nad. – Špehonja 2012b), tj. 'brinovka, *Turdus pilaris*'.

Isln. dial. **dor'di:na* f 'brinovka, *Turdus pilaris*' (nad.).

- ② Ker je v istem narečju potrjen ornit *dordina*, ki označuje podobno ptico cararja = *Turdus viscivorus* in je bil izposojen iz furl., je pomen 'brinovka' verjetno interno slovenski, nastal po prenosu s tega poimenovanja.

► **dordina¹**

dragonec

ESSJ 0

dragonec m 'južnoameriški kuščar, *Thoricis*' (Erjavec 1875: 325).

Isln. knjiž. **dragonæc* m '*Thoricis*' (19. st.).

- ⇨ nvn. *Dragonne* '*Thoricis dracaena*' (Schödler 1860: II:470).
- ② Zoonim morda označuje kuščarja, ki je danes poimenovan *krokodilji teju* '*Dracaena guianensis*' (► *teju*) in spada v družino *Teiidae* = sln. *teji*; zraste do 1,2 m, telo je olivno zeleno ali temno rjavo, rep je bočno sploščen, na zgornji strani repa pa ima dvojni luskasti greben (CZŽ 1997: 383). Lat. *dracaena* 'zmajevka' ⇨ gr. *δρακαινα* f 'isto' ← *δράκων* m 'zmaj' je bilo kot sestavina nlat. oznake v nvn. kalkirano z *Dragonne* 'zmajevka'. V

nemščini beseda ni več živa, zabeležena ni bila niti v Grimmovem slovarju, je pa bila v nemščino najverjetneje izposojena iz frc. *dragonne* 'zmajevka', feminativa k *dragon* 'zmaj'. Erjavec 1875 l.c. je sln. ustreznik *dragonec* uvedel na podlagi nvn. predloge *Dragonne*, a je repliko **dragona*, verjetno pod vplivom generične oznake *kuščar*, maskuliniziral s suf *-ec* < *-*bcb*. S pomensko podstavo 'zmajevka' je bil ta južnoameriški kuščar v Evropi poimenovan zaradi nenavadnega videza.

dramlja

ESSJ 0

drâmlja f 'govedje ime' (Tolminsko – Pleteršnik) = rovt. tolm. *dramlja* 'ime govedu' poleg *dramlje* n 'isto' (Tolminsko – Erjavec, LMS 1875, 225), kar je Pleteršnik poknjižil v *dramljè* n, g -*éta* 'dramlja'.

Isln. dial. **d'ra:ml'a* f 'goveje ime' s sin *dramlje* (tolm.).

- Ⓔ Nejasno. Kenda 1926 popravlja Erjavca, LMS 1875 l.c., češ da se ustrezna dial. beseda na Tolminskem glasi *drômlja* f 'ime kravi', nepoknjiženo *drumle* 'isto' (Temljine – Kenda 1926).

drastič

ESSJ 0

drástič m 'der Junikäfer (rhizotrogus solstitialis)' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *drástič* m 'junjski hrošč, Amphimallon solstitiale = Rhizotrogus solstitialis'.

- Ⓔ Osamljeno in nejasno.

dravec

ESSJ s.v. *madrâvec*, *zdrâvec*

drâvæc m, g -*vca* 'der Halbhengst' (dol. – Pleteršnik), *dravec* 'Halbcastrat, Halbhengst' (Cigale 1860); toda štaj. zgsav. *d'ra:ȳc*, g -*a* 'prašič z enim samim modom (v mošnji)' (Weiss 1998) z drugačnim denotatom.

Psln. dial. **drăȳæc* m 'rezana = kastrirana domača žival, predvsem konj' < **đbrăȳæcb*.

- Ⓔ V slov. leksiki osamljeno, a gotovo s suf *-ec* < *-*bcb* substantivizirano iz psl. adj **đbrăȳ* k **đbrăti* 'rezati, trgati, dreti ipd.' s prez **derěšb* (podobno Snoj v Bezljaj ESSJ: IV:401), ki je pomensko najbližje r. dial. *drávyj* 'luknjast' (ESSJa: 5:219), tj. 'tak, ki ni več cel'.

Vzglasni z- v sln. sin *zdrâvæc* m, g -*vca* 'mendravec, dravec' (notr. – Pleteršnik) Snoj v Bezljaj ESSJ l.c. razlaga iz zveze **s̥b đbraȳæcb* 'nekaj dravcu podobnega', čeprav je možno v njem prepoznati pref glagolske predloge **jbz-đbrati*.

Z drugačnim vzglasjem so tudi sin *madrâvæc* m, g -*vca* 'ein halbverschnittenes Pferd' (Pleteršnik), pred akanjem *modrâvæc*, g -*vca* 'der Halbcastrierte', štaj. 'der Halbhengst' (Pleteršnik), *modrâv-êc* 'Halbkastrierte' (Janežič 1893 s.v. *modrâv*) in z reduciranim prvim zlogom *mendrâvec*, g -*vca* 'konj, ki nima obeh mod (v mošnji)' (vet. – SSKJ), *mândravæc*, g -*vca* 'konj, ki ima eno jajce skrito v trebuhu' (notr.), 'na pol skopljen konj, der Halbhengst' (Pleteršnik), *mendravec* 'tolčenec, na pol skopljeni konj, Halbhengst' (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju), kar je bilo iz prvotnega *drâvæc* bolj verjetno preoblikovano pod vplivom subst *môdo* n 'testis', dial. *môndo* 'isto' < psl. **môdo*, kot pa pod vplivom *mendrâti* -*âm* impf 'teptati', kot je menil Bezljaj ESSJ: II:160, 177. Domneva, da je pri teh sinonimih treba predpostaviti pref *ma-* 'nepravi' (Snoj v Bezljaj ESSJ l.c.), pomenskomotivacijsko ni prepričljiva.

- Ⓔ^{BD} Psl. **đbrăti derěšb* 'rezati, trgati, dreti ipd.' → adj **đbrăȳ*
→ SUBSTANTIVIZACIJA **đbrăȳæcb* 'rezana = kastrirana žival, konj'

→ VPLIV *môdo* N 'TESTIS'

→ AKANJE?

→ VPLIV *mondo* N 'TESTIS' + REDUKCIJA

→ **jbz-đbrăti* pf → **jbz-đbrăȳæcb*

sln. *dravec*;

→ sln. *modravec*;

→ sln. *madravec*;

→ sln. *mendravec*;

sln. *zdravec*.

drazgolič

ESSJ 0

drazgolič m, g -iča 'stržek, der Zaunkönig (troglodytes parvulus)' (štaj. – Pleteršnik), *drazgolič* 'steržek, strešek, palček, kraljiček, kovaček, Zaunkönig (Motacilla troglodytes)' (Cigale 1860 z navedbo, da je beseda štajerska).

Isln. dial. **drazgo'lič* m 'stržek, Troglodytes troglodytes = Troglodytes parvulus = Motacilla troglodytes' (štaj.);

pred akanjem **drozgo'lič* (?).

- ⊕ Osamljeno, a korensko sorodno z *drôzg* m 'turdus': **drozg-ol-ič*.

► **drozg**

drekač¹

ESSJ 0

dreqá:č m 'Mistkäfer' (kor. obir. – Karničar 1990).

Isln. dial. **dre'ka:č* m 'govnač, Geotrupes stercorarius, hrošč, ki zalega jajčeca v govno' (obir.).

↔^K nvn. *Mistkäfer* 'hrošč govnač' ← *Mist* 'govno, blato, gnoj' + *Käfer* 'hrošč'.

- ⊕ Verjetno kalk po nvn. predlogi, ki tega hrošča, ki zalega jajčeca v govno, dodatno označuje s sestavino *Mist* 'govno, blato, gnoj'. Tvorjen je bil z izpeljanko na -ač < *-ačb iz subst *drèk* m, g *dréka* 'caenum' ↔ nvn. *Dreck* 'isto', ki je moral biti ob tvorbi sinonimen s sln. *gówno* n 'stercus'. Arealno ozka izpeljanka je bila lahko tvorjena po vzoru arealno širšega sin *govnač* (► *govnač*).

▷ *drekač*²

drekač²

ESSJ 0

drekač m 'maggolino' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999) = 'majski hrošč, Melolontha melolontha'.

Isln. dial. *drekač* m 'majski hrošč, Melolontha melolontha' (nad.).

- ⊕ Nad. entomonim je gotovo nastal po prenosu z dial. entomonima **drekač* m 'govnač, Geotrupes stercorarius', ker je tudi za majskega hrošča značilna črna barva.

► **drekač¹**

drekar

ESSJ 0

drekar m, g -ja 'Cetonia aurata' (primor. ter. – Merkù GSTN) = 'zлата minica', toda v Istri *d'rekar* 'govnač' (Movraž), *d'rekar* 'isto' (Sočerga), *d'rākər* (Kubed – vse SDLA-SI: I:212), panon. pkm. *drékar*, g -a, tudi 'psovka za slabega človeka' (Novak 1996).

Isln. dial. **d're:kar* m 'govnač, Geotrupes stercorarius, hrošč, ki zalega jajčeca v govno' (primor., panon.);

kasneje transientonimizirano na označevanje zlate minice.

- ⊕ Pripadnostna izpeljanka na -ar < *-ar'b iz subst *drèk* m, g *dréka* 'caenum' ↔ nvn. *Dreck* 'isto' izpostavlja hroščovo povezanost z govnom, saj jajčeca odlaga v iztrebke rastlinojedih sesalcev (CZŽ 1997: 334).

dreko(r)balja → dreko(r)bec

ESSJ 0

dreko(r)bar

ESSJ 0

dreka(r)bar m 'zлата minica, vrsta hroščev' (rovt. polj. – Škrlep 1999).

Isln. dial. *dreka(r)bar* m 'zлата minica, Cetonia aurata' (polj.);

pred akanjem **dreko'br:bar* ← 'govnač, Geotrupes stercorarius', kar se v tolminski Hudajužni posredno potrjuje kot *brbrdrekar* 'govnač' (S. Torkar, ustno) z zamenjanima sestavinama in dodanim izglasjem -ar, tj. *'br:bar-drek-ar.

- Ⓔ Poimenovanje je gotovo nastalo po prenosu s prvotnega poimenovanja za govnača, nlat. *Geotrupes stercorarius*, morda zaradi podobne fizionomije obeh hroščev.

► **drekobrbec**

drekobrbec

ESSJ 0

drekobřbec m, g -bca 'govnač, govnoobrbec': *drekobrbec* se je preril skozi govno; rijejo po blatu kakor *drekobrbeci* (SSKJ); kor. obir. *drequbăr:pc*, g -a 'Mistkäfer' (Karničar 1990); z zamenjavo prve sestavine nemškega izvora knjiž. sin *govnobřbec* m, g -bca 'hrošč kovinsko zelene barve, ki zalega jajčeca v govno domačih živali, *Geotrupes stercorarius*' (zool. – SSKJ), *govnobřbac*, g -bca 'govnač' (Pleteršnik), *govnoobrbec* 'Geotrupes' (Erjavec 1875: 349), *govnoberbec* 'govnač, der Rosssäfer, Scarabaeus stercorarius' (Erjavec 1864: 81).

Isln. dial. **dreko-/gouno-brřbac* m 'govnač, *Geotrupes stercorarius*'.

- Ⓔ Nomen agentis je bil s suf -ec < *-bcb tvorjen iz skladenjskih zvez tipa *brbati drek/govno* 'bezati, brskati, šariti po govnu', prim. sln. *brbati -am* impf 'bezati, brskati po čem' (SSKJ; Pleteršnik), pf *zbřbat* 'spraviti nekaj na dan' (rov. cerklj. – Razpet 2006), ker govnači jajčeca odlagajo v iztrebke rastlinojedih sesalcev in jih navlečejo v rove v zemlji (CZŽ 1997: 334).

Drugačen nomen agentis na -alja tipa sln. dial. *tkălja* ← *tkāti*, *šivalja* ← *šivati* iz enakih skladenjskih predlog se potrjuje v rov. cerklj. *drekabřbala* 'hrošč govnač' (Razpet 2006); posredno se nomen agentis na -ar < *-ar'b potrjuje v rov. polj. *drekabřbar*, ki ne označuje več govnača, ampak zlato minico, nlat. *Cetonia aurata*.

▷ *drekobrbar*

drekovaljak → govnovalj

ESSJ 0

dreskač

ESSJ s.v. *drskáč*

dreskáč m, g -a 'večja ptica pevka s temnimi lisami po belkastem trebuhu; carar': *na travnik se je spustila jata dreskačev* (zool. – SSKJ), *drskáč* 'drskač, drozgač, die Misteldrossel, der Zärrier (turdus viscivorus)' (štaj. – Pleteršnik), *dreskač* 'drozgač, Misteldroffel (Turdus viscivorus)', 'derskač, Zärrier, Zarrezer, Zaricker' (Cigale 1860), *dreskač* 'carar, Turdus viscivorus' (Erjavec 1875: 284).

- Ⓔ 19. st.: *drefkash* 'velki dróseg, zarar, drosgazh, derfkázh, Turdus viscivorus, Misteldroffel' (Freyer 1842: 12).

Isln. dial. **dres'ka:č* m 'carar, Turdus viscivorus' ← sln. **drezg* 'turdus' [dresk] (?).

- Ⓔ Enak suf -ač < *-ačb imata tudi sin *drskáč* m 'die Misteldrossel' (Pleteršnik), *derskač* 'dreskač, Zärrier, Zarrezer, Zaricker' (Cigale 1860), *derskáč* 'Zahrer (ptica)' (Janežič 1851), v 18. st. *derskázh* 'Mistelkrammetsvogel' (Pohlin 1792), *drefkash* 'Zarer, Zaritzer, Vogel' (Gutsmann 1789), v 19. st. *drefk-ázh* 'der Zahrer, der Zarizervogel' (Murko 1833a: 36), *derfkázh* 'velki dróseg, zarar, drosgazh, drefkash, Turdus viscivorus, Misteldroffel' (Freyer 1842), in *drozgáč* m 'večja ptica pevka s temnimi lisami po belkastem trebuhu; carar': *jata drozgačev* (zool. – SSKJ), *drozgáč* 'drskač, die Misteldrossel' (Pleteršnik), v 19. st. *drosgazh* 'velki dróseg, zarar, drefkash, derfkázh, Turdus viscivorus, Misteldroffel' (Freyer 1842: 12). Ker vsi ornit *dreskáč*, *drskáč* in *drozgáč* poimenujejo cararja, ki je v primerjavi z drugimi drozgi največji, saj doseže velikost 27 cm (CZŽ 1997: 54), bi bilo možno, da v njih suf -ač nastopa v funkciji avgmentativa (Bajec 1950: 122). Medtem ko je predloga *drřzg* za *drozgáč*, tj. 'velik/večji drozg' potrjena, bi bila izpeljava pri *dreskáč* lahko narejena iz sinonimne variante za drozga z izgubo zvena v izglasju in z ejevskim korenskim vokalizmom **dreskč*, ki se potrjuje v stp. *drzozd* ob stpr. *tresde* (SP: IV:258).

V slovenščini je od treh sinonimov najprej pisno potrjena varianta *drskáč* (18. st.), ki ustreza hrv. *drskač* ‘Turdus viscivorus’ (Delnice – Hirtz 1928–1956: II:98) in zato lahko nakazuje na slov. dial. varianto **dbrskb* m ‘turdus’ ob **dbrzgʷ* ‘isto’ z enakim ničtim korenskim vokalizmom kot v lat. *turdus* ‘drozg’ < **tʷsdʰo-s* (de Vaan 2008: 635). Ker se ornitonimi lahko onomatopeizirani ohranjajo v vabnih klicih (Furlan 2013: 90s.), je možno, da se ta ničtostopenjska varianta za drozga ohranja v hrv. vabnem klicu *drsk!* (Delnice – Hirtz 1928–1956 l.c.). O genetični podstati govora kraja Delnice v Gorskem kotarju na Hrvaškem prim. Gostenčnik 2018: 223ss.; Šekli 2018: 378ss.

Osamljeno sln. kor. *drsqlá:č* m ‘Turdus musicus’ < sln. *-l-* ob *drsqlá:* impf ‘brenčeč glas od sebe dajati’ (TSVK) ← **dbrsk-l’a-ti* lahko temelji na denom glagolu **drskati* iz navedenega vabnega klica kot bivšega ornitonima. Bezljaj ESSJ: I:117 je sklepal o onomatopejskem izvoru sln. ornitonima in opozoril na slš. *trskota* ‘drozg’, *prskota* ‘isto’.

► drozg

drganec

ESSJ 0

drgánec m, g *-nca* ‘neka riba v Vipavi’ (Pleteršnik) = primor. notr. *drgánec*, g *-nca* ‘neka riba v Vipavi’ (Vipavska dolina – Erjavec, LMS 1882/1883, 279).

Isln. dial. **drgánec* m ‘neka riba v Vipavi’ (notr.) < sln. **dro’ga:nac* (?).

- ⓔ Osamljeno. Erjavec, LMS 1882/1883 l.c. je ihtionim z neznanim denotatom povezoval z ihtn *dróga* < **r̥drǫga* (► droga), kar je možno, a zaradi nejasnega denotata težko dokazljivo.

drhtavec

ESSJ 0

drhtâvæc m, g *-vca* v zvezi *ogor drhtavec* ‘der Zitteraal (gymnotus electricus)’ (Pleteršnik), *ogor drhtavec* ‘Gymnotus electricus’ (Erjavec 1875: 341), *derhtavec ali električna jegulja* ‘v južni Ameriki živeča jegulja, ki ima električne lastnosti’ (Erjavec 1864: 75).

Isln. knjiž. **drh’ta:væc* m ‘Electrophorus electricus = Gymnotus electricus’ (19. st.).

- ↵^K nvn. *Zitter-aal* ‘Gymnotus electricus’ (Schödlér 1860: II:489), *zitteraal* ‘gymnotus electricus L., ein in Süd- und Mittelamerika vorkommender fisch, der starke elektrische ströme aussenden kann’ (Grimm 1854–1971) ← *zittern* ‘drgetati, tresti’ + *Aal* ‘jeglja’; kalk po nvn. predlogi je v sln. in hrv. paralelen, prim. hrv. *ugor drhtavac* ‘Zitteraal (Gymnotus electricus)’ (Šulek 1860).

- ⓔ Ker gre za ugorju oziroma jegulji podobno ribo, ki proizvaja električne sunke, ki so drugim živalim lahko tudi smrtonosni (Erjavec 1875 l.c.), je bil nvn. kompozit s pomensko podstavo ‘jeglja, ki stresa’ kalkiran z *ogor* m ‘jeglja’ in desnim določilom v funkciji nomena actoris *drhtavec* ← adj **drhtav* ‘tak, ki trese’ ← *drhtáti -âm* ‘tresti’ (Pleteršnik). Agl. ustreznik za to ribo je *electric eel*, ki glede pomenske motivacije ustreza sln. *električna jegulja* ‘Electrophorus electricus’ (CZŽ 1997: 10), kar je bilo pri nas potrjeno že v 19. st. pri Erjavcu (glej zgoraj) in Cigaletu 1860: *električna jegulja* ‘tresavec, golednica, otripna jegulja, Zitteraal (Gymnotus electricus)’.

Sinonimni kalk iste nvn. predloge je *otripna jegulja* ← *otripën* ‘zuckend, zitternd’ (Janežič 1893) = *ōtrípæn* (Pleteršnik), *otrípati -am/-pljem* ‘zucken, zittern’ (Janežič 1893; Pleteršnik), medtem ko pomenska podstava le v Cigale 1860 potrjenega sin *golednica* ni jasna. Električna jegulja, ki se uvršča v red krapovcev, zraste v od 2,5 do 3 m dolgo ribo, telo je jeguljasto oblikovano, zgoraj olivno rjavo, spodaj oranžnordeče, glava je majhna z drobnimi očmi; živi v kalnih, blatnih vodah v Južni Ameriki, ima električne organe, ki so spremenjene repne mišice, uporablja jih za orientacijo, obrambo in lovljenje in proizvajajo 0,002–0,003 sekund dolge električne sunke z napetostjo do 600 V in jakostjo do 2 A (CZŽ 1997 l.c.).

drhtulja

ESSJ 0

drhtúlja f navadno pl 's hrbtne strani sploščena morska riba, ki proizvaja električno napetost; električni skat': *progasta drhtulja* (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *drhtúlja* f 'električni skat, Torpedo torpedo = Raja torpedo' (20. st.).

↵^K hrv. *drhtulja* f 'otrnuša, trnjača, trnka, Zitterrochen (Raja Torpedo)' (Šulek 1860), *drhtulja* 'Torpedo', *drtulja* 'isto', *drtuja* (Vinja 1986: I:74).

- Ⓔ Ihtionim je nomen agentis na *-ulja* iz *dřhtati dřščēm* impf 'tresti' (Vinja 1986 l.c.), ker se električni skat hrani z ribami in rakci, ki jih ujame tako, da jih z električnim sunkom strese in zato paralizira. Podobno pomensko motiviran je sin *trnjača* (► *trnjača*).

drica → *adrica*

ESSJ 0

drnasec

ESSJ 0

drnásæc m, g *-sca* 'merjasec' (primor. kraš. (Banjščice, sodobno Banjšice) – Pleteršnik) = kraš. *drnásæc*, g *-sca* 'merjasec, Eber' (Banjščice, sodobno Banjšice – Erjavec, LMS 1879, 136); kraš. *dərnāsc* 'merjasec' poleg *məřjāsc* 'isto' (Podlešče – SLA), rovt. tolm. *ďər'na:sc* 'merjasec, samec svinje' (Čujec Stres 2010–2014), *dərnāsc* (Zatolmin – SLA), z jasno potrjenim *n'* primor. nad. *darhásæc* 'merjasec' poleg *čingjā:l/činyjā:l* 'isto' (Marsin/Mersino – SLA), *dərnāsc* (Livek – SLA), obsoš. *dərnjāsc* (Čiginj – SLA), toda z vzglasjem *b-* rovt. tolm. *brnāsc* 'merjasec' (Temljine – Kenda 1926) in z vzglasjem *m-* rovt. cerklj. *mərněsc* 'merjasec' (Šebrelje – SLA).

Psln. **nrěštæc* m, g *nrěstcā* > **nrěscā* 'prasec za parjenje, prasec za pleme'; po posplošitvi stranskosklonske osnove **nrěsc-* in križanju s sln. **prāsæc* < psln. **prasæc* 'porcus' < psl. **porsъcъ* je križanec **nrāsæc* pridobil prehodni *i*, kar je dalo **nrjāsæc* (Ramovš 1924: 75); v vzglasju je prišlo do interkalacije dentala **ndrjāsæc* in premeta *dŕn-* ← *ndr-*, kar je dalo **dŕn'asæc*, ki se potrjuje v primorski in rovtarski dial. skupini. Iz **dŕn'asæc* je po disimilaciji po dentalnosti *b : n' ← d : n'* nastalo **bŕn'asæc*, prim. sln. štaj. *b'lɛ:tvu* 'dleto' (Mostec – Toporišič, FO 1981: 154) ← psl. **deltuò*, in verjetno tudi **mŕ'ne:sæc*, ki pa ni bilo preoblikovano od **prāsæc*: **mŕ'ne:sæc*, pred asimilacijo po zapornosti *m : n ← d : n* **dŕ'ne:sæc* ← **nd're:sæc* ← **n're:sæc*.

► **merjasec**¹

drnica

ESSJ 0

- Ⓔ 19. st.: *dernza* 'die Niffe' poleg *gnida* 'isto' (Jarnik 1832: 219).

Isln. dial. **dŕ:nica* f 'gnida' (kor.) < **dŕrnica*.

- Ⓔ Osamljeno. Izhajati bi bilo možno iz prvotnega pomena 'nekaj majhnega' in iz dem **dŕrnica* k psl. **dŕrnъ* m 'odrezano', 'kos', kasneje 'drn, vrhnja plast s travo porasle zemlje', prim. blg. *drъn* 'kepa, kos', dial. 'kos sira' (citirano po ÈSSJa: 5:224).

▷ *drnovščica*

drnjasec → *drnasec*

ESSJ 0

drnovščica

ESSJ 0

drnóvščica f 'rdeča mravlja' (Pohorje – Pleteršnik).

Isln. dial. *drnóvščica* f 'rdeča mravlja' (štaj.).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Morda je poimenovanje za rdečo mravljo korensko povezano z dial. *drnica* f 'gnida', ker se mravlje hranijo z izločki listnatih uši.

► **drnica**

drobežad

ESSJ 0

drobežâd f 'majhna in mlada perutnina, npr. mladi golobi' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *drobežâd* f kol 'majhna in mlada perutnina'.

- Ⓔ Sln. kolektiv na *-ad* << **-ědb* je korensko soroden s sln. *drobnica* f ‘manjše domače živali, navadno ovce in koze’ < **drob-ьn-ica* in najverjetneje izpeljan iz sln. dial. *drōbež*, ki je kot izpeljanka na *-ež* tipa sln. *živež* ‘hrana’ ← adj *živ*, f *živa* ‘vivus’ iz *drōb* m ‘majhni delci’ (SSKJ) prvotno označevala manjšo, drobno predmetnost, po pomenski specializaciji pa npr. majhne otroke, živali, perutnino.

D

drobnica

ESSJ s.v. *dróben*

drobnica/drōbnica f ‘ovce in koze’: *čuvati, pasti drobnico; redijo govedo in drobnico* (SSKJ), *drōbnica* ‘das Kleinvieh (Schafe und Ziegen)’ (Pleteršnik), *drobnica* ‘ovce in koze, Kleinvieh’ (Cigale 1860), *dróbenca, drobnica* ‘Schafe, Ziegen etc.’ (Janežič 1851); rovt. tolm. *đ'ruomānca* ‘drobnica, ovce in koze’, toda z akanjem *đram'ni:ca* ‘drobnica, drobne češnje, hruške’ (Čujec Stres 2010–2014) z asimilacijo *-mn-* ← *-bn-*, cerklj. *d'ruōbŋca/drab'nica* (Kenda-Jež Diss. 2002).

- Ⓙ Singulativ na *-e* < **-ę(t-)* *drōbniče* n, g *-eta* ‘ein Stück Kleinvieh’, tudi *drobniče* ‘isto’ (Pleteršnik), toda v 18. st. *drobenze* ‘kleines Vieh’ (Gutsman 1789) [d'rō:bənce] iz **d'rō:bnice*, v 19. st. *drób-enze* n ‘ein Stück kleines Hornvieh, z. B. ein Schaf, eine Ziege u.dgl.’ (Murko 1833a: 53); adj na *-ski* v 18. st. *drobenske* ‘Schäfin, ovillus’ (Pohlin 1781).
- Ⓚ Leta 1494 *drobniza* (Kapiteljski urbar – Bezljaj ESSJ: I:115); 18. st.: *drobēnze* ‘Schaafe kleines Hornvieh, oves, cornigerum, lanigerumque pecus’ (Pohlin 1781), *drobnize* ‘ouzhnina, ouzhja shivina, ouze, Schafvieh’ (Gutsman 1789); 19. st.: *drób-enza* f ‘ein Stück kleines Hornvieh, z. B. ein Schaf, eine Ziege u.dgl.’, *drob-niza* ‘ein Stück kleines Hornvieh’ (Murko 1833a: 53, 54), *dróbenza* pl ‘jagne, bizhek, vizhek, Lamm’ (Freyer 1842: 6).

Psln. dial. **drobniča* f ‘ovce in koze’; sekundarno tudi **d'rō:bnica* ‘isto’, verjetno z refleksom novega akuta.

- Ⓛ Čeprav je tvorba **drobьnica* splošno slovanska in je prvotno kot s suf **-ica* substantivizirana besedna zveza iz adj **drobьnъ* ‘parvus’ v ženskem spolu in substantiva prav tako v ženskem spolu lahko označevala različno manjšo predmetnost nasploh, prim. p. *drobnica* ‘manjši predmeti, kosi česa’, kasneje pa se je pomensko specializirala, prim. str. *drobьnica* ‘drobne perle’ (SP: IV:250), sln. primor. istr. *dro'b'nica* ‘vrsta oljk’ (Jakomin 1995), kraš. *drobnica* ‘eine Art feinen, kleinen Grases’ (Štrekelj 1887: 433), hrv. *drōbnica* ‘vrsta oljk z majhnimi plodovi’ (Korčula – RK 2008), *drōbnica* ‘isto’ (Labin – Milevoj 2006), toda *drobniča* ‘kar je majhno’ (Turčič 2002), v nobenem od slovanskih jezikov pa ni prišlo do pomenskega zoženja na označevanje ovc in koz kot živali, ki so manjše od drugih domačih, tj. krave, bika, konja ipd.

S sln. *drobnica* je sinonimno sln. **drobnina** f ‘drobnica, das Kleinvieh’ (notr. – Pleteršnik), *drobnina* ‘Schafe, Ziegen etc.’ (Janežič 1851), v 19. st. *drob-nina* kol ‘das kleine Hornvieh’ (Murko 1833a: 54), in **drobnjád** f kol ‘drobnica, das Kleinvieh’ (Pleteršnik), kar je prav tako nastalo iz enakih dvobesednih predlog, a s suf *-ina* in *-jad* v kolektivni funkciji.

drobnina → drobnica

ESSJ s.v. *dróben*

drobnjad → drobnica

ESSJ 0

droga

ESSJ s.v. *andrōga*

drōga f ‘neka riba’ (Pleteršnik po Cafu), pri Kamniku ‘squalius Agassizii’ (Pleteršnik) = gor. *drōga* ‘Telestes Agassizii, riba v Nevljici pri Kamniku’ (Kamnik – Erjavec, LMS 1882/1883, 279).

Isln. dial. **drōga* f ‘blistavec, Leuciscus agassizi = Telestes Agassizii’ (gor.).

- Ⓔ Do 25 cm velika sladkovodna ribica, ki živi v čistih tekočih vodah, ima nastavek prsnih plavuti rdečkast (Spletni vir 2), zato je imel Erjavec, LMS 1882/1883 l.c. verjetno prav, ko je oznako te ribice povezal s sln. ihtn *andróga* (sprejemata Bezljaj ESSJ: I:4 in Kurkina 1992: 121), ki je kot izpeljanka iz psl. adj. **r̥dr̥* 'rdeč' vsaj prvotno označevala sladkovodne ribe z značilno rdečo barvo. Vzglasje v *dróga* je iz sln. *andróga* lahko nastalo po aferezi. Ker pa se je psl. izhodišče sln. ihtn *andróga* glasilo **r̥dr̥óga*, kar je dalo psln. dial. **ḡdr̥óga*, ni mogoče popolnoma izključiti možnosti, da je v zgodnjem obdobju slovenščine prišlo do disimilacije $\emptyset : r \leftarrow r : r$ in nastanka psln. dial. **dr̥óga* > **dróga*. Iz te predloge je bila verjetno tvorjena formalna manjšalnica na -ica *dr̥óžica* 'neka riba v Vipavi'.

► **androga** ▷ drožica

drolj

ESSJ *dr̥olj*

drolj m 'trot' (dol. – Pleteršnik) = *drólj* 'isto' (dol. – Erjavec, LMS 1882/83, 286).

Isln. dial. **drol'* m 'trot, fucus' (dol.).

- Ⓔ Osamljeno in manj jasno, čeprav je verjetno povezano s sln. *tr̥olj* m 'čmrlj (bombus sp.)' (primor. notr. (Rihenberk = Branik) – Pleteršnik) = *trólj* 'čmrlj, Bombus sp.' (Rihenberk – Erjavec, LMS 1882/82 l.c.) (► *tr̥olj*). Bezljaj ESSJ: I:116 je povezoval s sln. *tr̥ot* m 'fucus' < **tr̥otb* in domneval, da je bila zveneča varianta *tr̥od* (Pleteršnik) < psl. dial. **tr̥odb* podaljšana s suf. *-l' b v ekspresivni funkciji (SP: I:105), iz prvotnega **tr̥odl'b* pa naj bi po premetu $d : t \leftarrow t : d$ nastalo **dr̥otl'b* in se regularno razvilo v sln. *drolj*. V ESSJ: I:116 navedeno *dr̥olj* v pomenu 'čmrlj' se v Erjavčevem gradivu ne potrjuje.

► **trot**

dromedar

ESSJ $\emptyset$

dromedár m, g -ja 'enogrbi velblod': *skoraj vso pot so jahali na dromedarjih* (SSKJ), *dromedar* 'enogrbi velblod, enogrba kamela, Camelus dromedarius' (CZŽ 1997: 110), *dromedár*, g -ja 'das Dromedar (camelus dromedarius)' (Pleteršnik), *dromedar* 'navadna enogrba kamela, Camelus dromedarius' (Erjavec 1875: 271), *dromedar* 'enogerbavi velblod, einhöckeriges Kameel oder Dromedar, Camelus dromedarius' (Erjavec 1864: 33), *dromedar* 'veljblud z enim herbtam, arabski veljblud, Dromedar' (Cigale 1860), *dromedár* 'Dromedar' (Janežič 1851).

Isln. knjiž. **drome'da:r* m 'enogrbi velblod, Camelus dromedarius' (19. st.).

- ⇨ nvn. *dromedar* 'enogrba arabska kamela' (Grimm 1854–1971), srvn. *dromedâr* 'isto' ⇨ stfrc. *dromedaire* ali pozno lat. *dromedārius* (Kluge 1995: 195; Pfeifer 2000: 245).
- Ⓔ Pozno lat. *dromedārius* 'enogrba kamela, dromedar' ob starejšem *dromadārius* 'isto' je bilo s suf. -ārius tvorjeno iz lat. *dromas* (*camēlus*) kot izposojenke iz gr. δρομάς m, f, g -ádoς 'tekoč, hiter' h gr. δρόμος m 'tek, tekanje' (Kluge 1995 l.c.; Pfeifer 2000 l.c.; Beekes 2010: 354s.; Havlová 2010: 159); žival je bila prvotno torej označena, da hitro teče.

dromlja → dramlja

ESSJ $\emptyset$

dronta → doda

ESSJ $\emptyset$

drop

ESSJ s.v. *tr̥aplja*

- Ⓔ 19. st.: *drop* 'mala amfha, wind. *trapa*, Otis tetrax, Zwergtrappe' (Freyer 1842: 28 z oznako *wind.*).

Isln. dial. *drop* m 'Otis tetrax = Tetrax tetrax' (kor.).

- ⇨ č. *drop* 'Otis', slš. *drop* 'isto', p. *drop* < psl. dial. **dropb* m 'Otis' poleg **dr̥op'a* 'isto'.

► **droplja**

droplja

ESSJ *drôplja*, s.v. *trâplja*

drôplja f 'velika stepska ptica z dolgimi močnimi nogami in dolgim vratom': *jata dro-pelj se je skrivala v travi* (SSKJ), *velika droplja* 'Otis tarda', *mala droplja* 'Otis tetrax', *droplje* f pl 'Otididae' (CZŽ 1997: 53), *drôplja* f 'die Trappe', *velika drôplja* 'die große Trappe (otis tarda)', *mala drôplja* 'die Grieltrappe (otis tetrax)' (Pleteršnik), *velika droplja* 'amša, die grosse Trappe, Otis tarda', *mala droplja* (Erjavec 1864: 58), *velika droplja* 'velika amša, der große Trappe (Otis tarda)', *mala droplja* 'mala amša, der kleine Trappe (Otis tetrax)' (Cigale 1860 s.v. *Trappe*), *droplja* 'der Trappe, l'ottârda' (Drobníč 1858), *droplja* 'Trappe' (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *drôplja* 'die Trappe, der Trappe (Avis tarda, Otis tarda. Linn.)' (Murko 1833a: 54). **Isln.** knjiž. **d'rɔ:plja* f 'Otis' (19. st.).

⇒ hrv., srb. *drôplja* 'Otis tarda', mak. *dropla* 'isto', blg. *dròpla*, toda r. *drofă*, ukr. *drohva*, br. *drahva*;

< **psl.** dial. **dròp'a* f 'Otis' (jslov.), **dropъ* m 'isto' (zslov.), toda **dropъa* f (vslov.) ← **dropy*, **dropъe* (Vasmer 1986–1987: I:542; Bezljaj ESSJ: I:117).

- Ⓔ Nejasno. V ESSJa: 5:126 se izhaja iz psl. izhodišnega kompoz. **dro-pъty* in se prvo sestavino **dro-* povezuje s pide. **der-* 'teči', drugo pa s **pъt-* v psl. **pъtica* 'avis' in **pъtit'b* 'isto', iz česar naj bi se razvile v slov. jezikih potrjene variante. Vendar bi se pri takem izhodišču sled o dentalu verjetno vsaj delno ohranila, zato rekonstrukcija ornitonimskega kompozita ni prepričljiva.

- Ⓔ^{BD} Psl. **dropъ* m 'Otis' > č. *drop* ⇒ sln. **drop**;
zslov. ⇒ srvn. *Trappe* 'Otis' ⇒ sln. **trapa**;
psl. **dròp'a* f 'Otis' > hrv., srb. *drôplja* 'Otis tarda' ⇒ sln. **droplja**.
▷ *drop* ▷ *trapa*

droz

ESSJ ∅

droz m, g -a 'Turdus musicus' (kor. – TSVK) = 'cikovt, Turdus philomelos', rož. *drù:z* 'drozg (ptica)' (Kattnig 2017), primor. nad. *drùas* 'tordo' (Rigoni, Salvino 1999).

- Ⓔ 18. st.: *drus* 'Droffel, Droschel, Vogel' (Gutsman 1789) < kor. **drôz*.
Ⓔ Strukturna tvorjenka na -ej < *-ějъ v kor. obir. *drò:zi* m, g -ja 'Drossel' (Karničar 1990), v 19. st. *drusej* 'navadni dróseg, mala brínovka, drosizh, Turdus iliacus, Rothdroffel' (Freyer 1842: 12), strukturna tvorjenka na -ič < *-it'b v 18. st. *Drofich*, po redukciji *Drofch* 'Turdus musicus' (Scopoli 1769: 133) [drozič, drožč], v 19. st. *drosizh* 'beli dróseg, mala brínovka, drusej, Turdus iliacus, Rothdroffel' (Freyer 1842: 12) [drozič], toda **drožič** 'Rothdroffel' (Janežič 1851) je lahko posledica retrogradne asimilacije po šumevnosti tipa dial. *šúša* ← *súša*.

Isln. dial. **drôz* m 'turdus' (kor., primor.);

lahko interno slovensko fonetično razvito iz sln. *drôzgy* 'turdus' z izpadom velara prek spirantične stopnje: **drôzgy* > *drôzχ* > *drôz* ali pa nastalo kot površinsko enako hrv. *droz* 'turdus' (Begovo Razdolje, Njive pri Jablancu, Vrapče, Zlobin – Hirtz 1928–1956: II:96), pri katerem je treba predpostaviti disimilacijo *d* : ∅ ← *d* : *d* iz psl. **drozdъ* 'turdus'.

► **drozg** ▷ olros

drozd

ESSJ *drozd*, s.v. *nôj*

drôzd m, g -a 'drozg' (redko – SSKJ), *drôzd* 'isto' (Pleteršnik), *drozdi* m pl 'Merulidae' (Erjavec 1875: 283), *drozd* m 'drozeg, Droßel' (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *drozd* 'die Droßel' (Jarnik 1832: 188).

Isln. knjiž. **d'rɔ:zd* m 'drozg, turdus' (19. st.).

- ⇒ hrv., srb. *dròzd*, g *dròzda* ‘drozg, turdus’ (Karadžić 1818); zaradi pozne potrjenosti je ornitonimska varianta *drôzd* verjetno izposojena iz hrv. ali srb., čeprav izposoje iz r. *drozd* ‘drozg’ tudi ni mogoče izključiti (S. Torkar, ustno).

► **drozg**

drozeg

ESSJ s.v. *dròzd*

drôzæg m, g -zga ‘drozg’ (Pleteršnik), *drozeg* ‘cikovt, Turdus musicus’, rožičasti *drozeg* ‘škorceu sorodna ptica, Gracula rosea’ (Erjavac 1875: 284, 290), *drozeg* ‘drozg, Droffel (Turdus)’ (Cigale 1860), *drozeg*, g -zga ‘drozd, Droßel’ (Janežič 1851), *drózeg* ‘die Droffel, il tordo’ (Drobnič 1858).

- Ⓜ 19. st.: *dróseg* ‘Turdus, Droffel’, *zherni dróseg* ‘kôf, Turdus merula, Amfel’, *kómat-ni dróseg* ‘kómatar, Turdus torquatus, Ringdroffel’, *fhkêrlj dróseg* ‘Turdus saxatilis, Steindroffel’, *plavi dróseg* ‘Turdus cyanus, Blaudroffel’, *velki dróseg* ‘zarar, drosgazh, drefkash, derfkázh, Turdus viscivorus, Mifteldroffel’, *brínovi dróseg* ‘velka brínov-ka, fmolniza, fmovniza, Turdus pilaris, Wachholderdroffel’, *navadni dróseg* ‘dróseg, bôvz, zíkovt, Turdus musicus, Singdroffel’, *beli dróseg* ‘mala brínovka, drosizh, dru-sej, Turdus iliacus, Rothdroffel’, *dróseg* ‘Turdus musicus, Singdroffel’, *roshafti dróseg* ‘rudézhkafta drosgéla, Gracula rosea, rosenfarbige Droffel’ (Freyer 1842: 12, 14), *drósig*, g -sga ‘die Droffel. (Turdus viscivorus. Linn.)’ (Murko 1833a: 54).

Isln. knjiž. **d'rɔːzəg* m ‘drozg, Turdus’ (19. st.);

le v 19. st. knjižna pisna norma za starejše in sodobno *drôzɡ*.

► **drozg**

drozeg mravojed → mravožer

ESSJ Ø

drozg

ESSJ s.v. *dròzd*

drôzɡ m, g -a ‘večja ptica pevka, po hrbtu rjava, s temnimi lisami po rumenkasto be-lem trebuhu’: *drozg prepeva*, žvižga (SSKJ), *vinski drozg* ‘Turdus iliacus’, *drozgi* m pl ‘Turdinae’ (CZŽ 1997: 53s.), *drôzɡ* m ‘die Singdrossel (turdus musicus)’, *beli drôzɡ* ‘die Weindrossel (turdus iliacus)’ (Pleteršnik), *drozg* ‘drozeg, Droffel (Turdus)’ (Cigale 1860); primor. rez. *drúsk*, g *drúzga* ‘thrush’ (Steenwijk 1992), sekundarno feminizirano nad. *drùaza* ‘tordella’, *drùazga* ‘isto’, verjetno pod vplivom it. ornit *tordella*, *drùasak*, *drùask* (Rigoni, Salvino 1999), *drùo(a)zga* ‘cesena’, *drùozga* ‘tordo’ (Špehonja 2012b), rovt. črnovr. *drùəsχ*, g -zγq (Tominec 1964), štaj. zgsav. *d'ruoːsk*, g -zga (Weiss 1998).

- Ⓜ Dem na -ek < *-bkb v 17. st. *drušgik* ‘turdulus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710).
 Ⓜ 16. st.: *drufg* ‘Trostel, turdus’ (Megiser 1592); 17. st.: *drusg* ‘turdus’, *drušg* ‘isto’, *druzg* (Kastelec, Vorenc 1680–1710).
 Ⓜ Ničto onimizirano v cgn *Drozg*, *Drozok*, *Drosg*, *Drosk*, *Drozok* (ZSSP).

Psln. **drôzɡ* m ‘turdus’;

- = hrv., srb. *drôzɡ* ‘turdus’, hrv. čak. *dròzak*, g *dròzga* ‘isto’ (Kalsbeek 1998);

< **jslov.** (sln.-hrv.-srb.) **drôzɡb* m ‘turdus’;

to je po disimilaciji *d : g* ← *d : d* nastalo iz psl. **dròzdb* m ‘turdus’, ki se potrjuje v hrv., srb. *dròzd*, g *dròzda* ‘drozg, turdus’ (Karadžić 1818), blg. *drozd* ‘isto’, r. *dròzd*, g *drozdá*, ukr. *drizd*, *drozdá*, br. *drozd*, p. *drozd*, slovin. *drôyzd*, č. *drozd*, slš. *drozd*; prvotno psl. verjetno ***trozdb* m ‘turdus’ in šele po asimilaciji po zvanečnosti psl. **dròzdb* (ESSJa: 5:127; Derksen 2008: 120).

- Ⓜ S prvotnim psl. ***trozdb* je razen v vzglasnem *s*- enako lit. *strāzdas* ‘turdus’, let. *strazds* ‘isto’, toda brez vzglasnega *s*- stpr. *trešte*; s tem korensko sorodni so germ. ornitoni-mi tipa nvn. *Drossel*, agl. *throstle* < pgerm. **prost-la*, toda z možno ničtostopenjsko

osnovo lat. *turdus* 'drozg' < **tʰrsdʰo-s* (de Vaan 2008: 635) oz. **tʰrsdo-s*; ornitonimi so verjetno onomatopejskega izvora (Bezljaj ESSJ: I:117 s starejšo literaturo; ESSJa l.c.).

Ⓢ^{BD} Pide. **tros-do-/tres-do-/tʰrs-do-* (?) 'turdus' → psł. ***trozdʰ* m 'turdus'

→^{ASIM PO ZVENU} psł. **drozdʰ* > hrv. *drozd* 'turdus'

→^{DISIM g: d ← d: d} hrv. *grozd*

→^{DISIM d: n ← d: d} psł. dial. **droznʰ* 'turdus' →^{FEM NA -a} 'brinovka'

→ psł. dial. **droždʰ* m 'turdus' →^{FEM NA -a} 'brinovka'

→^{DISIM d: g ← d: d} jslov. **drozgb*

→⁺ ADJ črn

→ ZASTARELA NORMA

nvn. *Ameisenfresser*

→ DIAL. IZPAD VELARA

→ dordel × droz (?)

→ TVORJENKA NA -ič + ASIM ž: č ← z: č

→ TVORJENKA NA -ol-ič 'stržek'

→ TVORJENKA NA -ač 'carar'

→ TVORJENKA NA -ela 'drozg z rdečim ...'

psł. ***trezdʰ*

→^{ASIM PO ZVENU} **drezdʰ* →^{DISIM d: g ← d: d} **drezgb* → sln. **dresk-ač* 'carar'

psł. ***tdrzdʰ*

→^{ASIM PO ZVENU} **dbrrzdʰ* →^{DISIM d: g ← d: d} **dbrrzgb* → sln. **drž-ič* 'turdus' (?)

→ jslov. **dbrrsk-ač* 'carar'

→ jslov. **dbrrskʰ* + *-i_b 'turdus'

→^{FEM NA -a} 'brinovka'

→ TVORJENKA NA -ica 'brinovka'

psł. ***stbrzdʰ* (?)

→^{ASIM PO ZVENU} **zdbrrzdʰ* →^{DISIM d: g ← d: d} **zdbrrzgb* → sln. **zdrsk* → **zdrščək* → sln. *zdršek*.

▷ drozd ▷ drazgolič ▷ drozeg ▷ droz ▷ dreskač ▷ drozgela ▷ drozna ▷ drožga ▷ dršč ▷ dršča ▷ zdršek ▷ grozd ▷ črni drozg ▷ olros ▷ drozeg mravojed

⇒ sln. *drozd*;

⇒ sln. *grozd*;

→ sln. *drozna*;

→ sln. *drožga*;

sln. *drozg*;

→ sln. *črni drozg*;

→ sln. *drozeg*;

⇒^K sln. *drozg mravojed*;

→ sln. *droz*;

→ sln. *olros*;

→ sln. *drožič*;

→ sln. *drazgolič*;

→ sln. *drozgač*;

→ sln. *drozgela*;

→ sln. *dreskač*;

→ sln. *držič*;

→ sln. *drskač*;

→ sln. *dršč*;

→ sln. *dršča*;

→ sln. *drščica*;

drozgač → dreskač

ESSJ s.v. *drskáč*

drozgela

ESSJ s.v. *drozd*

drozgêla f 'die Rosendrossel (gracula rosea, turdus roseus)' (Pleteršnik), *drozgela* 'Rofendrossel' (Janežič 1851).

Ⓢ 19. st.: *drosgêla* 'Gracula, Rofendrossel', *rudézhkafta drosgêla* 'roshafiti dróseg, Gracula rosea, rofenfarbige Droffel' (Freyer 1842: 13).

Isln. dial. **droz'gē:la* f 'Garula rosea = Turdus roseus' ← sln. *drôzgb* m 'turdus'.

Ⓢ Mlada feminativna izpeljanka na *-ela* tipa *vrabčēla* 'vrabčevka' ← *vrābec* 'passer' je bila najverjetneje tvorjena pod vplivom ženskega spola n. ornitonimskega kompozita *Rosen-drossel*, ki s prvo sestavino *Rosen-* izpostavlja, da ima ta vrsta drozga perje tudi roza barve. V ESSJa: 5:127 in SP: IV:258 se sln. *drozgêla* navaja med starejšimi slov. tvorjenkami moškega spola na *-*elʰ* oziroma *-*elʰ*, kar zaradi ohranjenega -g-, ki kaže na mlajšo tvorjenost, ni verjetno.

► **drozg**

drozna

ESSJ 0

drūazna f 'brinovka, Turdus pilaris' (primor. nad. (Marsin/Mersino) – Rigoni, Salvino 1999 s.v. *cesena*).

Isln. dial. **drôzna* f 'Turdus pilaris' (nad.);

• prim. blg. dial. *drózdén* 'kos, Turdus merula' (Gerov 1895–1908), *drózen* 'Turdus ericetorum = Turdus philomelos', stč. *drozn* 'drozg', č. dial. *drozn* 'isto', *drozen*, g *-zna*,

gl. *drózn* 'drozg (samec)', *drózna* 'drozg (samica)', dl. *drozn* 'drozg (samec)', *drozna* 'drozg (samica)';

< **psl.** dial. **droznъ* m 'drozg, turdus', fem **drozna* (?).

- ❸ Ornitonim nedvomno spada v slov. besedno družino **drozdъ/drozgъ* 'turdus', a funkcija oziroma nastanek **-n-* ni jasen. V SP: IV:258 je slov. gradivo (brez sln. primera) rekonstruirano kot **droz(d)nъ*, suf **-nъ* pa naj bi imel v razmerju do **drozdъ* 'turdus' le strukturno funkcijo. Bolj verjetno Machek 1968: 129, ki je sklepal o disimilaciji po zapornosti $d : n \leftarrow d : d$: **droznъ* ← **drozdъ* (enako v ÈSSJa: 5:127). Otkupščikov (citirano po SP l.c.) je menil, da so alternacije tipa **drozdъ* : **drozgъ* : **droznъ* stare in ne poznejše slovanske.

► **drozg**

drožga

ESSJ 0

drūažgha f 'brinovka, *Turdus pilaris*' (primor. nad. (Marsin/Mersino) – Rigoni, Salvino 1999 s.v. *cesena*).

Isln. dial. **drōžga* f 'brinovka, *Turdus pilaris*' (nad.).

- ❸ Ta osamljeni ajevski substantiv je bolj verjetno feminativ na **-a* iz **droždъ* m 'drozg, turdus', ki se potrjuje v hrv. *drožd* 'drozg' (Hirtz 1928–1956: II:97), kot pa da bi bil fem na **-ja* iz jslov. **drozgъ* 'drozg'.

► **drozg**

drožica

ESSJ s.v. *andrōga*

drōžica f 'neka riba v Vipavi' (Bilje pri Gorici – Pleteršnik) = primor. kraš. *drōžica* 'neka riba v Vipavi' (Bilje pri Gorici – Erjavec, LMS 1879, 130).

Isln. dial. **d'rōžica* f '?' (kraš.).

- ❸ Čeprav je jasno le, da se ihtionim nanaša na sladkovodno ribo, je imel Erjavec, LMS 1879 l.c. verjetno prav, ko ga je povezal z ihtn *andrōga*, ki je kot izpeljanka iz psl. adj **rēdrъ* 'rdeč' vsaj prvotno označeval sladkovodne ribe z značilno rdečo barvo. Kraško **d'rōžica* je namreč lahko manjšalnica na *-ica* iz *andrōga*, v kateri je nastopila afereza: *andrōga* : **andrōžica* : *drōžica*. Ker se je psl. izhodišče sln. ihtn *andrōga* glasilo **rēdrōga*, kar je dalo psln. dial. **rdrōga*, ni mogoče popolnoma izključiti možnosti, da je v zgodnjem obdobju slovenščine prišlo do disimilacije $\emptyset : r \leftarrow r : r$ in razvoja še iz psln. nedisimilirane predloge: **drōž-ica* ← *drōga* < psln. dial. **drōga* ← psln. dial. **rdrōga*.

► **droga**

drožič → droz

ESSJ 0

drsalec

ESSJ 0

drsâlec m, g *-lca* 'kljunata žuželka, ki drsi po vodni gladini, *Gerris lacustris*' (zool. – SSKJ), *dřsavæc* 'der Wasserläufer (hydrometra lacustris)' (Pleteršnik), *vodni drsavci* m pl 'Hydrometra' (Erjavec 1875: 365), *dersavec* m 'der gewöhnliche Wasserläufer, Hydrōmetra stagnōrum' (Erjavec 1864: 117).

Isln. knjiž. **dřsavæc* m 'vodni drsalec, *Hydrometra stagnorum*' (19. st.);

kasneje usklajeno s pisno normo in glede akc mesta drugačno *drsâlec*.

- ↗ nvn. *Wasserläufer/Teichläufer* 'Hydrometra lacustris/stagnorum', *Waffertreter* 'Hydrometra' (Schödler 1860: II:510).

- ❸ Verjetno kalk po nvn. predlogah, ki to žuželko označujejo, da se sunkovito premika, teče, hodi po vodni gladini. Tvorjen je bil z naplastitvijo entomonimskega pomena na subst *dřsavæc* 'kdor drsa' (Pleteršnik).

Ni bilo mogoče ugotoviti, ali sta nlat. oznaki *Gerris lacustris* in *Hydrometra lacustris/stagnorum* popolna sinonima.

drskač → dreskač

ESSJ drskáč

drstnica

ESSJ Ø

drstnica/drstnica f 'riba v času drsti': *drstnice potujejo na drstišče* (v ribištvu – SSKJ), tudi *drstnica* 'podust, *Chondrostoma nasus*' (Munda 1926: 25), *drstnica* 'der Laichfisch', v Zidanem Mostu 'der Näsling (*chondrostoma nasus*)' (Pleteršnik) = štaj. *drstnica* 'Näsling, *Chondrostoma nasus*' (Zidani Most pri Radečah – Erjavec, LMS 1879, 130).

Isln. dial. **drst'ni:ca* f 'riba v času drstenja'; kasneje pomensko specializirano 'podust, *Chondrostoma nasus*' (štaj.).

- Ⓔ Prvotna generična oznaka za vsako ribo v času drstenja, ki je bila kasneje pomensko specializirana na označevanje podusta, je bila s suf -*ica* substantivizirana iz adj **drsten*, f -*ina* 'tak, ki se drsti' k subst *dřst* f, g *drstī* 'razmnoževanje z odlaganjem iker in semenčic' (SSKJ) kot deverbativa iz *drstīti se -im se* impf 'razmnoževati se z odlaganjem iker in semenčic' (SSKJ; Pleteršnik).

dršč

ESSJ Ø

dršč m 'drozg', kot generična oznaka za drozga je ornitonim znan v več istrskih krajih, toda v Škofijah *dršac* (Filipi 1993: 51; Filipi 1994: 172) < sln. dial. **drščić*; v pomenu 'cikavt, *Turdus philomelos*' nastopa v primor. istr. *'dəršč* (Malija, Dekani, Hrastovlje, Gračišče, Movraž – SDLA-SI: I:250) ob *'dəršić* (Gažon, Potok, Črni Kal – SDLA-SI l.c.) < sln. dial. **drščić*.

Isln. dial. **dřst* m 'turdus' ob **dřst'it* 'isto' (istr.);

- = hrv. *dřšč* 'turdus' (Istra – Filipi 1994 l.c.), *dřšč*, g *dřščä* 'isto' (Boljun – Francetić 2015), *dršč* 'Turdus viscivorus' (Fužine v Istri – Hirtz 1928–1956: II:98), *dršč* 'Turdus viscivorus' (Vranja v Istri – Erjavec, LMS 1879, 130); < **jslov.** (sln.-hrv.) **dbršt'b* m 'turdus' (?).

- Ⓔ Manj jasno. Tako kot nekateri drugi ornitonimi za ptice iz poddružine drozgov, kot sta sln. *drskač* 'carar, *Turdus viscivorus*' = hrv. *drskač* 'isto' in sln. nad. *dàršča* 'brinovka, *Turdus pilaris*' = briš. *dršča* 'isto', lahko tudi jslov. **dbršt'b* m 'turdus' odraža variantni ničtostopenjski ornit **dbrskb* ob širše znanem **drozgb/drozdb* m 'turdus'. Nezveneče izglasje je sekundarno in je verjetno nastalo po disimilaciji po zvonečnosti; varianta **dbršt'b* kaže na tvorjenost s suf *-*ib*, morda v svojilnostni funkciji. Enaka tvorjenost se potrjuje tudi v okviru **drozdb* 'turdus', tj. **drozd'b* 'isto' = hrv. *drožd* (della Bella 1728; Stulić 1806), p. dial. *droždž*, slš. dial. *plavý drošt* 'Turdus ericetorum = *Turdus philomelos*', ki se v SP: IV:260 prepozna kot strukturna. Že Skok 1971–1974: I:444 je v sln.-hrv. ornit **dršč* prepoznal ničtostopenjsko osnovo, a je sklepal o psl. ornit **drbst-* in suf *-*io-*, kar pa zaradi sln.-hrv. **dbrskačb* 'Turdus viscivorus' ne prepričuje. Sln. primor. izpeljanka *'držić* 'drozg' (Sveti Anton – Jakomin 1995) na -*ić* < *-*it'b* kaže na tvorjenost iz psl. dial. **dbrzgb* m 'turdus'. Bulahovskij 1978 (= 1948): 21 je še mislil, da sta sln.-hrv. ornitonima v odnosu do **drozdb* nastala kasneje pod vplivom glagola, ki se ohranja v sln. *drskati* 'pokljati; hreščati'.

► **drozg**

dršča

ESSJ Ø

dàršča f 'cesena' (primor. nad. (Ušivica/Ussivizza) – Rigoni, Salvino 1999) = 'brinovka, *Turdus pilaris*', briš. *dršča* 'brinovka, *Turdus pilaris*' (Erzetić 2007), toda notr. *dřščica* f 'der Krammetsvogel (*turdus pilaris*)' (Gradišče pri Vipavi – Pleteršnik) = *dřščica* 'Turdus pilaris, Krammetsvogel' (Gradišče pri Vipavi – Erjavec, LMS 1882/1883, 280).

Isln. dial. **dr̥šč̥a* f 'brinovka, *Turdus pilaris*' (primor.) < **dbršt'a* (?).

- ⑤ Erjavce, LMS 1882/1883 l.c. je le notr. *drščica* razložil kot izpeljanko na *-ica* iz *drôzg* 'turdus', a zaporedja *-šč-* namesto pričakovanega *-žg-/-ž-* ob tvorbi na *-ica* ni razložil. Ker bi tvorba na *-ica* iz psl. **drozgъ* (ap C/B) imela staroakutiran **-ĩ-*, Erjavčeva razlaga ne prepričuje. Morda se v teh ornitonimih tako kot verjetno v *drskác* 'carar, *Turdus viscivorus*' = hrv. *drskač* 'isto' (► dreskač) ohranja slov. varianta **dbrskъ* m 'turdus' z enakim ničtim vokalizmom kot v lat. *turdus* 'drozg' < **t̥rsdʰo-s* (de Vaan 2008: 635), iz nje pa je bil tvorjen feminativ na **-ja* tipa **gospod'a* ← **gospodъ* za označevanje brinovke, tj. *dršča*.

Erjavčevo *drščica* 'Turdus pilaris' je lahko umetno poknjiženo iz notr. **dršča*.

► **drozg**

drščica → dršča

ESSJ 0

družbeni tkalec → tkalci

ESSJ 0

družni tkalec → tkalci

ESSJ 0

drvotoč

ESSJ 0

drvotòč m, g *-tôč̣a* 'der Weidenbohrer (cossus ligniperda)' (Pleteršnik), *dervotoč* 'Weidenbohrer' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **drvo'toč* m 'vrbov zavrtač, *Cossus cossus* = *Cossus ligniperda*' (19. st.).

⇐ r. *drevotočec* 'lesni črv' (?).

- ⑤ Neuveljavljeni neologizem 19. st., za katerega je Cigale 1860 s.v. *Weidenbohrer* navedel, da je beseda povzeta po Šulkovem slovarju, a je v Šulek 1860 ni bilo mogoče najti. Možna je izposoja iz r. *drevotočec* 'lesni črv' s fonetično adaptacijo v *drvo-* in z izpustom suf *-ec*. Sodobna termina sta *vrbar* (► vrbar) in *vrbov zavrtač* (► zavrtač¹).

drževnik

ESSJ 0

dərživnēk m 'močerad' (dol. kost. (Osilnica) – SLA).

Isln. dial. **də'ž̥e:ɲɪk* m 'močerad';

po interkalaciji *r* v nenaglašenem zlogu tipa sln. dial. *f̥ž̥ina* ← *fužina*, *f̥ž̥ol* ← *fižol* (Ramovš 1924: 82) **dər'ž̥e:ɲɪk*.

► **deževnik**²

držič → dršč

ESSJ 0

dufin → dulfín

ESSJ 0

dugong

ESSJ 0

dûgong m, g *-a* 'velik rastlinojedi morski sesalec s topim gobcem, Dugong', *avstralski dugong* 'dugong ob obalah severne Avstralije in Nove Gvineje', *rdečemorski dugong* 'dugong ob obalah Rdečega morja', *indijskooceanski dugong* 'dugong, ki živi od Mozambika do Filipinov' (zool. – SSKJ; Gradivo SSKJ), *dugong* 'Dugong dugong' (CZŽ 1997: 205), tudi *dugongo* 'dugong', npr. *dugongo* (morska krava) živi v malajskih vodah (Gradivo SSKJ).

- ⑦ Adj na *-ov dugongov*, f *-a*, npr. *obraz manatija je sicer gladek, dugongov pa je močno mesnat* (Gradivo SSKJ).

Isln. knjiž. *dûgong* m 'Dugong dugong' (20. st.).

- ⇐ nvn. *Dugong* 'vrsta morske krave tropskih morij s škarjastim repom' s sin *Gabelschwanzseekuh*, toda sln. *dugongo* ⇐ it. *dugòngo* 'morski sesalec iz vrste siren, ki živi v Indijskem oceanu, Halicore dugong = Dugong dugong'. Iz nvn. *Dugong* je bilo izposojeno tudi č. *dugong*.

- Ⓔ Iz zahodne Evrope se je zoonim z izhodiščem v malaj. *dūjong*, ki da v etimološkem smislu pomeni ‘morska krava’ (Havlová 2010: 34 po Brehmu), širil pretežno iz nemščine, kot kaže grafija agl. *dugong* in frc. *dugong*, posrednik za p. *djugon*, r., ukr. *djugon* in br. *dzjugon* pa je verjetno agl. Zastarela nvn. pisna varianta *Dügon* ‘Seemaid, Hallicore’ (Schödler 1860: II:430) z -ü- lahko kaže na vpliv ali posredovanje frc. *dugong*.

dugongo → dugong

ESSJ 0

D

duhor¹

ESSJ 0

dúhār m ‘dihur’ (kor. zilj. (Brdo pri Šmohorju/Egg bei Hermagor, Blače/Vorderberg, Bistrica na Zilji/Feistritz an der Gail) – SLA), primor. ter. *duχ’ór* ‘isto’ (Breginj – SLA), nad. *duxùor* (Marsin/Mersino – SLA).

Psln. **thōr* m ‘dihur, Mustela putorius’ < psl. **dǣhor’b* ‘isto’;

po naslonitvi na tranzitivni glagol *duhati* v pomenu ‘oddajati neprijeten vonj’ preoblikovano v sln. dial. **duhōr*.

► **thor** ▷ duhor²

duhor²

ESSJ 0

duhàr m ‘ciuffolotto’, ‘gufo’ (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999).

Isln. dial. **duhōr* ‘kalin; čuk’ (nad.).

- Ⓔ Gotovo transzoonimizirano iz nad. *duxùor* ‘dihur’ (Marsin/Mersino – SLA), a pomen-ska motivacija ni jasna.

► **duhor¹**

duhur¹

ESSJ 0

- Ⓔ 18. st.: *duhur* ‘fmerduh, Iltis, Eltis’ (Gutsman 1789); 19. st.: *duhúr* ‘der Iltis’ (Jarnik 1832: 20).

Isln. dial. **du’hu:r* m ‘dihur, Mustela putorius’ (kor.).

- Ⓔ Enako kot sin *dihúr* m, g -ja na podlagi sinonimnih tranzitivnih glagolov *dihati* in *duhati* v pomenu ‘oddajati neprijeten vonj’ in s suf -ur posodobljeno iz prvotnega sln. **thōr* m ‘dihur’ < psl. **dǣhor’b* ‘isto’.

► **thor** ▷ duhur²

duhur²

ESSJ 0

- Ⓔ 18. st.: *duhur* ‘kena, koinana, kuna, Mader, ein Thier’ (Gutsman 1789).

Isln. dial. *duhur* m ‘kuna, mustela’ (kor.).

- Ⓔ Zaradi podobnega videza preneseno s prvotnega koroškega poimenovanja za dihurja *duhur* ‘dihur, Mustela putorius’.

► **duhor¹**

dujlen

ESSJ 0

dujlèn m ‘jelen’ s sin *jelèn* in *alén* (primor. nad. (Sovodnje/Savogna) – Rigoni, Salvino 1999 s.v. *cervo*).

Isln. dial. **diuji jelen* m ‘?’;

ker v slovenščini besedna zveza *divji jelen* označuje hrošča rogača (► *divji jelen*) in ker je nad. *dujlèn* ‘jelen’ fonetično izvedljivo iz **divji jelen*, nad. primer verjetno odraža nerodno razumljeni dialektizem.

► **divji jelen**

dular

ESSJ *dúlar*

dúlar m, g -ja v zvezi črni *dular* ‘srednje velika ptica selivka, po hrbtu črne, po trebuhu bele barve, Squatarola squatarola’, severni *dular* ‘gorska ptica selivka, po hrbtu rjav-

kaste, po trebuhu bele barve, Charadrius morinellus' (zool. – SSKJ), *dúlar* 'der Kibiz, la pavoncélla, fifa' (Drobnič 1858), *dular* 'schwarzbauchiger Kiebitz' (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *dúlar* 'Squatarola, Regensfänger', *zherni dúlar/bifterški dúlar* 'velki martin, Squatarola melanogaster, schwarzbauchiger Kiebitz', *fredni dúlar* 'fivi pródnik, Calidris cinerea, aschgrauer Strandläufer', *dúlar* 'fivi pešhénik, Arenarius calidris, grauer Sanderling', *velki zherni dúlar/velki dúlar* 'zhernívi martin, Totanus fuscus, dunkler Wafferläufer', *seléni dular* 'zhernívi martin, Totanus gambetta, Meerwasserläufer' (Freyer 1842: 28, 31, 32).

Isln. dial. **dúlar* m 'vrsta pobrežnega ptiča'.

- Ⓔ Manj jasno. Ker formalna manjšalnica *dularček rujavi* 'Meerlerche' (Janežič 1851), v 19. st. *mali rujávi dularzhik* 'spremenivi dúlnik, mali martin, Pelidna cinclus, gemeine Meerlerche' (Freyer 1842: 32) označuje istega ptiča kot besedotvorno variantni ornitonim na -*nik*, ki je bil potrjen v 19. st. kot *dúlnik* 'Pelidna, Meerlerche', *spremenivi dúlnik* 'mali rujávi dularzhik, mali martin, Pelidna cinclus, gemeine Meerlerche' (Freyer 1842: 32), je verjetna Bezlajeva razlaga v ESSJ: I:120, da je tvorba kljub pozni izpričanosti in nepotrjenosti v narečjih domača in najverjetneje tvorjena iz slov. substantiva, ki je znan le v r. dial. *dúla* 'rečni zaliv' (Smolensk – SRNG; v ESSJ l.c. neustrezno predstavljeno kot *dúlo*) in soroden s hrv. *dúlo* 'luknja z izvirom' (ARj), p. dial. *dudlo* 'drevo, ki je v notranjosti strohnelo', *dudlawy* 'strohnjen, luknjast, votel' (Karłowicz SGP). S sln. ornit *dúlar* < **dúldar* b v psl. **dúldlo* je ta ptič zato verjetno poimenovan kot tisti, ki se zadržuje/živi v (rečnem) zalivu. Z ornitonimom je homonimno in sorodno sln. gor. *dúlar* 'razpoka' (Matija Valjavec, 1895, vir: IMP). Sln. cgn *Dular, Dullar, Duller* (ZSSP) verjetno niso ornitonimskega izvora (Bezljaj ESSJ l.c.).

- Ⓔ^{BD} Psl. dial. **dúldlo* n 'rečni zaliv'

→ **dúldlar* b m 'kdor živi ...'

→ DEM + ADJ rujavi

→ NEUSTREZNA POKNJIŽBA

→ jslov. **dúldlnik* b m 'kdor živi ...'

▷ dolar ▷ dulnik

sln. *dular*;

→ sln. *dularček rujavi*;

→ sln. *dolar*;

sln. *dulnik*.

dularček rujavi → dulnik

ESSJ 0

dulfin

ESSJ 0

dul'fin m 'delfin', po asimilaciji $n : n \leftarrow l : n$ *dun'fin* 'isto' in nadalje disimilaciji $\emptyset : n \leftarrow n : n$ *du'fin* (vse Kontovel – Cossutta 2015: 215).

Isln. dial. **dul'fi:n* m 'delfin' (kraš.).

- ⇨ it. mugl. *dulfin* 'delfin' (Zudini, Dorsi 1981: 36) s prednaglasnim *u* < *o* fonetično razvito iz it. dial. *dolfin(o)* 'delfin', prim. it. ben. *dolfin* 'delfin' (Boerio 1867), v Benetkah izpričano že leta 1227 (Battisti, Alessio 1950–1957: 1375), it. piran. *dol'fin* 'isto' (Cossutta 2015 l.c.), it. izol. *dolfin* (Vascotto 1987: 101), it. trž. *dolfin* (Doria 1987: 211). It. dial. varianta *dolfin(o)* ob *delfin(o)* je zaradi širokega areala verjetno stara in mor-da odraža lat. **dolphīnus* 'delfin' (Doria 1987 l.c.) ob *delpīnus* 'isto' kot repliko gr. δελφίν m, g -ίνοϋ s substitutom -*ol-* ← gr. -ελ- kot npr. v lat. *oleum* 'olje' ⇨ gr. ἔλαιον 'oljno olje' ali pa lat. replika odraža gr. varianto, ki je potrjena v korensko sorodnem prebivalskem imenu in tpn Δελφοί ob Δολφοί (Battisti, Alessio 1950–1957 l.c.).

► delfin

dulnik

ESSJ 0

- Ⓔ 19. st.: *dúlnik* 'Pelidna, Meerlerche', *spremenivi dúlnik* 'mali rujávi dularzhik, mali martin, Pelidna cinclus, gemeine Meerlerche' (Freyer 1842: 32).

Isln. dial. **dulnik* m ‘Pelidna, Meerlerche’;

- = hrv. *dulnik* ‘Tringa cinclus’ (Šulek 1860 s.v. *Meerlerche*).

- ⓔ Ker je s tem ornitonimom sinonimno *dularček rujavi* ‘Meerlerche’ (Janežič 1851), v 19. st. *mali rujavi dularzhik* ‘*fpremenivi dūlnik, mali martinz*, Pelidna cinclus, gemeine Meerlerche’ (Freyer 1842: 32), bi bilo treba izhajati iz sinonimnih in korensko sorodnih ornitonimov z različnima sufiksoma v isti funkciji *dūl-ar* in **dūl-nik* < **dūlb̃nikъ*, tj. ‘kdor se zadržuje/živi v (rečnem) zalivu’.

► **dular**

dunfin → dulfín

ESSJ 0

dupin

ESSJ 0

dupin m ‘*pliskavica, pliskavka, delfin, morska svinja, Delphin*’ (Cigale 1860).

- ⓔ 18. st.: *dupin* ‘*delfin, Delphin*’ (Gutsman 1789); 19. st.: *dupin* ‘*der Delphin. (Delphinus delphis. Linn.)*’ (Murko 1833a: 55 z oznako, da je beseda izposojena).

Isln. knjiž. *dupin* m ‘*delfin*’ (18. st.).

- ↔ hrv. *dùpīn*, g -ina ‘*delfin*’, čak. *dupīn*, g -a, *dūpin*, g -a (ČDL), v Orlecu na Cresu *dělpin* (Houtzagers 1985), na Susku *dālpin* (Jurišić 1973: 52), kar je treba izvajati iz izhodiščne hrv. oblike **d̃b̃lpin* kot replike dalm. rom. **dělf̃i:nū* iz lat. *delfinus* m ‘*delfin*’ grškega izvora (Skok 1971–1974: I:459; Vinja 1998–2004: I:136s.; ERHJ: 1:207).

► **delfin**

dupir → dopir

ESSJ s.v. *letopir, netopir*

duplar

ESSJ 0

dūplar m, g -ja ‘*divji golob, ki gnezdi v drevesnih duplinah, Columba oenas*’ (zool. – SSKJ), tudi generično ‘*žival, ki gnezdi in prenočuje v drevesnih duplinah*’: *s trkanjem na debla je preganjal duplarje* (SSKJ), *duplar* ‘*Columba oenas*’ (CZŽ 1997: 76), *dūplar*, g -ja ‘*die Hohltaube (columba oenas)*’ (Pleteršnik), *duplar* ‘*mali divjak, Hohltaube*’, ‘*lesni, divji golob, grivnik, Holztaube (columba oenas)*’ (Cigale 1860), *duplar* ‘*Columba oenas*’ (Erjavec 1875: 302).

Isln. knjiž. **du:plar* m ‘*Columba oenas*’ (19. st.).

- ↔^K nvn. *hohltaube* ‘*Columba oenas*’ ← *hohle* ‘*votlina*’ (Grimm 1854–1971) + *Taube* ‘*golob*’, leta 1581 *palmubi, silvestres columbae sunt, waldtauben, holltauben* (Grimm 1854–1971 s.v. *hohltaube*).

- ⓔ Kalk po nvn. kompozitu je bil tvorjen z izpeljanko na -ar < *-ar’b iz subst *dúplo* n ‘*drevesna votlina*’ s pomensko podstavo ‘*tisti, ki prebiva v duplih*’, ker ta golob gnezdi v drevesnih votlinah.

Podobno pomensko motivirani so hrv. ornit *golub dupljar* ‘*Columba oenas*’ (Slunj – Hirtz 1928–1956: II:100), *dupljaš* ‘*Hohltaube (Columba Oenas)*’, ‘*Holztaube (Columba Oenas)*’ (Šulek 1860), *golup dupljaš* ‘*isto*’ (Hirtz 1928–1956 l.c.).

duran

ESSJ 0

duran m ‘*Pavian*’ (Janežič 1851).

Isln. knjiž. *duran* m ‘*pavijan*’ (19. st.).

- ↔ č. zastar. *duran* ‘*pavijan*’.

- ⓔ Havlová 2010: 59 brez sln. primera meni, da je č. *duran* Preslov neuveljavljeni neologizem na -an iz adj **durъ*, ki se ohranja v sln. besedni zvezi *dure zveri* ‘*divje zveri*’ (Pleteršnik), posredno pa v r. *durъ* f ‘*norčavost, bedastost*’. Pavijan je s tem zoonimom torej označen kot divjak, divja žival.

durla

ESSJ 0

'durla f 'poljša samica, ki ima mladiča' (štaj. zgsav. – Weiss 1998), dol. *durla* 'poljša samica' (Rožnik na Dolenjskem, Male Lipljene, Mala vas, Zdenska vas – Matičetov, Proteus 61/7, 1999, 332–333), *dûrla* 'isto' (Dobropolje – J. Narat, ustno), tudi *dudla* 'mršava poljša samica' (Dobropolje – Mrkun, Etnolog 12, 1939, 80; Matičetov, Proteus 61/7, 1999 l.c.), *dûdla* 'doječa poljša samica' (Zagorica v o. Dobropolje – B. Lazar, ustno), štaj. *dûrla* 'svinja, ki ima mladiče', tudi 'psovka ženski' (Sromlje – Avšič, ČZN 11, 1914, 159).

- ⊙ Verjetno prek vzdevka ničto onimizirano v danes že izumrlem cgn *Durla*, ki je v 16. st. v stiških urbarjih potrjen v Radohovi vasi, leta 1544 *Matheus Durla*, 1558 *Miclaw Durla*, 1572 *Miclaw Durlla* (Trnovšek 2017: 345; S. Torkar, ustno).

Psln. dial. **dûdla* f 'samica z mladiči' > **dûdla* 'isto';

po dial. razvoju -*dl*- > -*rl*- tipa sln. dial. *zmarlêta* adv 'spomladi' (Žusem – SLA) ← **z mladleta* (Ramovš 1924; Furlan v Bezljaj ESSJ: IV:416) **dûrla* 'samica z mladiči' in kasneje pomensko specializirano na označevanje polšice in svinje, ki imata mladiče.

- ⊕ Ker gre za poimenovanje živalskih samic, pri katerih mladiči še sesajo, bi bilo mogoče izhajati iz metaforičnega poimenovanja iz *duda* v prvotnem pomenu 'sesek' in iz **dûdъla* 'duda, cucelj' = hrv. *dûdla* 'cucelj', tudi *dûdla* 'isto' (Rečnik SANU), hrv. gradiš. *dûdla* 'isto' (Tornow 1989), kar je lahko nomen instrumenti tipa **metъla* iz glagola **dudati* 'sesati' (Furlan 2016: 75–87), hrv. *dûdati* -*ām* 'isto', č. dial. *dudati*, slš. *dudat* poleg r. dial. *dudóliti* 'sesati' (SP 5: 75). Sln. zoon *durla* in *dudla* sta torej poimenovanji tipa pars pro toto, saj je bila z njima doječa živalska samica z mladiči označena po v času dojenja najbolj pomembnem delu svojega telesa, tj. sesku.

duželnik

ESSJ 0

duželnik m 'deževnik, močerad' (dol. bkr. – Šašelj 1906–1909: I:252).

Isln. dial. *duželnik* m 'deževnik, močerad' (bkr.) ← **dǎžę:ynik* m 'močerad'.

Medtem ko je *l* namesto v [u] lahko tudi znak zapisovalčeve hiperkorekcije iz prvotnega sln. **dǎžę:ynik*, je nastanek *u* namesto pričakovanega *e* [ə] verjetno posledica ljudsko-etimološke naslonitve na sln. dol. *džudžęlnik* m 'močerad' (dol. jbrk. (Vinica) – SLA), *žižjęvnik* 'isto' (Pregrad – SLA) < **žuželnik* (► *žuželnik*).

► **deževnik²**

dvojnogoe → kačica

ESSJ 0

dvoklopnik

ESSJ 0

dvoklôpnik m, g -*a* navadno pl 'majhni raki, katerih telo je v celoti pokrito z dvema bočnima lupinama, Ostracoda' (zool. – SSKJ), *dvoklopniki* m pl 'Ostracoda' (CZŽ 1997: 56), *dvoklopnik* m 'Cypris' (Erjavec 1875: 371).

Isln. knjiž. **dvok'lô:pnik* m 'Cypris' (19. st.); kasneje pluralizirano *dvoklopniki* 'Ostracoda'.

↵^K ?.

- ⊕ Verjetno kalk, a tujejezične predloge ni bilo mogoče najti. Oznaka za te majhne rake z dvema bočnima lupinama je bila verjetno tvorjena v odnosu do danes zastarelega zoon *oklôpnik*, s katerim je pasavec označen, da ima oklep (► *oklopnik*). Ker imajo dvoklopniki dve oklepu podobni lupini, je bila oznaka *oklopnik* verjetno prenarejena v **dvo-oklopnik* 'rak z dvema oklepoma', kar je bilo poenostavljeno v *dvoklopnik*. Obe oznaki vsebujeta zastareli subst *oklôp* m, g -*klôpa* 'oklep' (Pleteršnik).

dvokrillec

ESSJ 0

dvôkrillec m, g -*lca* navadno pl 'žuželke z enim parom zakrnelih kril, Diptera' (zool. – SSKJ), *dvokrilci* m pl 'Diptera' (CZŽ 1997: 56), *dvokrilēc* m, g -*lca*, m pl *dvokril-*

ci ‘Zweiflügler (diptera)’ (Pleteršnik), *dvo-krilēc* m ‘Zweiflügler’ (Janežič 1893 s.v. *dvo-kril*), *dvokrilci* m pl ‘Zweiflügler, Díptera’ (Erjavec 1881: 204), *dvokrilci* ‘Zweiflügler’ (Cigale 1880 s.v. *Zwei*).

Isln. knjiž. **dvok'ri:lci* m pl ‘Diptera’ (19. st.); kasneje singularizirano.

↔^K nvn. *Zweiflügler* ‘Diptera’ (Schödlér 1860: II:505), dobesedno ‘tak, ki ima dve krili’ ali nlat. *Diptera* ↔ gr. δι- ‘2’ + πτερόν n ‘pero, krilo’.

ⓔ Kalk je bil tvorjen s suf -ec < *-bcb substantiviziranim kompoz adj **dvokril*, f -la iz num card *dvā* ‘2’ in *krilo* n ‘organ za letenje pri žuželkah in pticah’ < psl. **kridlo*.

D

dvomišec

ESSJ 0

dvomīšēc m, g -šca, pl *dvomišci* ‘Zweimuskeler’ (Pleteršnik), *dvomišci* m pl ‘Zweimuskeler’ (Cigale 1880 s.v. *Zwei*).

Isln. knjiž. **dvo'mi:šci* m pl ‘Zweimuskeler’ (19. st.).

ⓔ Cigale 1880 l.c. navaja, da je bil termin povzet po hrv. terminologiji, a ustrezne predloge ni bilo mogoče najti. Sln. termin bil lahko bil tudi neposredni kalk po nvn. *Zweimuskeler* ‘kdor/kar ima dve mišici’, a denotata za te zastarele termine ni bilo mogoče določiti oziroma prepoznati.

dvonožec → osmonožec

ESSJ 0

dvoparkljar → parkljar

ESSJ 0

dvoparklježi → parkljar

ESSJ 0

dvoplaz

ESSJ 0

dvoplaz m ‘vrsta kuščarice, Amphisbaena’ (Erjavec 1875: 327).

Isln. knjiž. *dvoplaz* m ‘Amphisbaena’ (19. st.).

↔^K nvn. *Doppelschleicher* ‘Amphisbaena’ (Schödlér 1860: II:472; Grimm 1854–1971).

ⓔ Ker se poimenovanje nanaša na plazilca, ki se premika naprej in nazaj, je bil nvn. kompozitum v funkciji nomina agentis *Doppelschleicher* s pomensko podstavo ‘kdor se dvojno plazi’ kalkiran s sln. kompozitom *dvo-plaz* v isti funkciji.

V nlat. oznaki *Amphisbaena* se ohranja lat. *amphisbaena* ‘neka vrsta kač, ki zna lesti naprej in nazaj’ grškega izvora, kjer gr. *ἀμφίσβαινα (Wiethaler 1993–2007) vsebuje sestavini ἀμφίς adv ‘na obeh straneh’ in βαίνω ‘iti, hoditi’.

dvoran

ESSJ 0

dvóran m ‘ime volu’ (dol. bkr. – Šašel 1906–1909: I:252).

Isln. dial. *dvóran* m ‘ime volu’ (bkr.).

• Prim. enako hrv. *dvoran* ‘ime volu’ s fem *dvorana* ‘ime kravi’ (oboje Kurelac 1867: 24, 61; ARj).

ⓔ Nejasno.

dvoškrgar → četveroškrgar

ESSJ 0

dvoživka

ESSJ 0

dvoživka f ‘žival, ki živi na kopnem in v vodi’: *žaba je dvoživka*; navadno pl ‘živali, ki se razmnožujejo in razvijajo v vodi, odrasle pa živijo na kopnem, Amphibia’: *brezrepe in repate dvoživke* (zool. – SSKJ), *dvoživka* ‘das Amphibium’ (Pleteršnik), *dvoživke* f pl ‘krkoni, Amphibia’ (Erjavec 1875: 317), *dvoživke ali zemljovodnice* ‘imajo terd kostnik, rudečo toda merzlo kri, dihajo vsaj nekoliko časa svojega življenja s plučji’ (Erjavec 1864: 72), *dvoživka* f ‘*vodozemna žival*, Amphibium’ (Cigale 1860), *dvoživka* ‘die Amfibie, l’anfibio’ (Drobnič 1858).

Isln. knjiž. **dvo'ži:vka* f ‘žival, ki živi na kopnem in v vodi’ (19. st.).

↔^K nlat. *Amphibia* ‘dvoživka’ ob adj *amfibius* ‘dvoživni’.

- ⊕ Nlat. termin je bil tvorjen na podlagi gr. kompoz adj ἀμφίβιος ‘tak, ki ima dve življenji’ ← ἀμφί- ‘na obeh straneh, obojen’ + βίος m ‘življenje’, ker sta za dvoživke značilni dve življenjski okolji, tj. voda in kopno (Battisti, Alessio 1950–1957: 198; Kluge 1995: 35; Snoj 2016: 160s.). Podoben kalk po isti predlogi je hrv. *dvoživac* m, g *-ivca* ‘dvoživka’ (Rečnik SANU; Jurančič 1986) ob standardnem *vodozémac* m, g *-mca*. N. kalk nlat. predloge je *wechsellebiges Thier* (Schödler 1860: II:467) s pomensko podstavo ‘žival, ki spreminja svoje življensko okolje’.

Neuveljavljeni zastareli oznaki za dvoživke sta sin *plazavci* in *reptilija* ‘Amphibia’ (Erjavec 1875: 317), za kateri je že Erjavec 1875 l.c. ugotavljal, da s temeljnim sémom ‘plaziti se’, prim. sln. *plázati se* ‘plaziti se’ in lat. *reptere* ‘laziti’, nista primerni za vse dvoživke, prim. sin *amfibija* (► amfibija) in *krkôn* (► krkon).

dvrst

ESSJ *dvřst*

dvrst f ‘ogrica, Abramis vimba’ (Munda 1926: 20), *dvřst*, g *dvrstí* ‘neka riba (abramis vimbra)’ (Krško ob Savi – Pleteršnik) = štaj. *dvrst*, g *-í* ‘Abramis vimba’ (Krško ob Savi – Erjavec, LMS 1879, 130).

Isln. dial. **duřst* f ‘ogrica, Abramis vimba’.

- Prim. formalno in pomensko najbližje hrv. *dorst* ‘Vimba vimba = Abramis vimba’ (Hirtz 1928–1956: III:55, 88, 441 brez lokacije).
- ⊕ Nejasno. Bezljaj ESSJ: I:124 je menil, da je sln. ihtionim morda v zvezi s č. ihtn *drsek* ‘Aspro zingel’ in da je povezanost z r. *dverstá* ‘prod, pesek’ malo verjetna.

džebaš

ESSJ ∅

džebaš m ‘Acipenser Güldenstaedtii’ (Munda 1926: 12).

Isln. knjiž. *džebaš* m ‘Acipenser Güldenstaedtii’ (20. st.).

- ⇨ srb. *džebaš* ‘Acipenser güldenstädtii’ (okolica Zemuna – Hirtz 1928–1956: III:94).
- ⊕ Hirtz 1928–1956 l.c. ihtionim za to vrsto jesetra, ki ima telo prekrito s koščenimi ploščami, povezuje s srb. turcizmom *džeba* ‘oklep iz okroglih kovinskih plošči’. Ihtionim je torej svojilnostna izpeljanka na *-aš* < *-*ašb*.

E

eca → ica

ESSJ ∅

ecek → ica

ESSJ ∅

egiptovska ptica

ESSJ ∅

- ⊕ 18. st.: *egiptoufka tiza* ‘pelikan, Pelikan’ (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. *egiptovska tica* f ‘pelikan’ (18. st.) < **pvtīca*.

- ⊕ Osamljena in neuveljavljena oznaka za pelikana, ki tega ptica označuje, da izvira iz Egipta, je bila verjetno le generična oznaka za njegov habitat, ki je tudi Afrika (► pelikan).
- **ptica**

egiptovski jastreb → mrhar³

ESSJ ∅

egiptovski skakač

ESSJ 0

egiptovski skakač m 'stepski glodavec z dolgima zadnjima nogama, ki živi zlasti v severovzhodni Afriki, *Jaculus jaculus*' (SSKJ), *egiptovski skakač* 'pustinski skakač, *Jaculus jaculus*' (CZŽ 1997: 333), *egipetski miš skakač* 'Haltomys aegyptiacus' (Erjavec 1875: 260), toda kasneje le *egipetski skakáč* 'die ägyptische Springmaus (*dipus aegyptius*)' (Pleteršnik), *egipetski skakáč* 'die ägyptische Springmaus, *Dipus aegyptius*' (Erjavec 1881: 34).

Isln. knjiž. **e'gi:pətski 'miš ska'ka:č* m 'Jaculus jaculus = Haltomys aegyptiacus' (19. st.); kasneje je bil adjektiv poknjižen v *egiptovski*, izločen pa subst *miš*.

↔^K nvn. *Springmaus* 'Dipus jaculus' (Schödl 1860: II:409) ← *springen* 'skakati' + *Maus* 'miš'.

- Ⓜ Kalk, morda po nvn. predlogi, ki tega glodavca iz podreda miši, živečega v stepah Azije in južne Rusije, kot skakajočo miš označuje po premikanju, ki se zaradi dolgih skakalnih nog kaže kot skakanje, je bil tvorjen z jedrom *miš* m 'mus' in apozicijo v funkciji nomena agentis *skakáč* m, dodan pa jima je bil adj na *-ski* iz tpn *Egipt*, ki ponazarja izvor tega glodavca.

► skakač ► miš¹

ekina

ESSJ 0

- Ⓜ 18. st.: *ekina* 'Meerfisch, remora, pifcis' (Pohlin 1781).

Isln. knjiž. *ekina* f 'Echeneis remora' (18. st.).

↔ ?.

- Ⓜ Ihtionim označuje ribo, pri nas bolj znano kot *prilep*, *ustavljač* in *ščitoglav*, ki ima na zgornji strani glave velik, ohlapen sesalni prilepek, s katerim se prisesa na ladjo, kita itd. Prvi del lat. oznake *Echeneis remora* (drugi je njegov lat. kalk) vsebuje gr. ihtn ἔχενηϊς, kar je substantivizirani kompoz adj ἔχενηϊς 'tak, ki zadržuje ladje' ← ἔχε- (ἔχω 'držati, imeti') + ναῦς 'ladja' in je prvotno najverjetneje označeval ribo *Petromyzon marinus*, kasneje zaradi skupnih značilnosti tudi *Echeneis remora*, ker je riba zaradi prilepljanja na ladje zavirala nemoteno plovo ladij (Vinja 1998–2004: I:44). V Pohlinovem *ekina* se zato verjetno ohranja izposojenka z izvorom v lat. ihtn *echeneis* ⇔ gr. ἔχενηϊς, pri kateri pa je bil zaradi *-k-* morda posrednik italijanščina, a v tem jeziku predloge ni bilo mogoče najti.

elcen → alcen

ESSJ 0

elefant

ESSJ 0

elefánt m 'elefante' (primor. nad. – Špehonja 2012b), dol. kost. *elefant* 'slon' (Gregorič 2014), panon. pkm. '*elefant* 'isto' (Bajzek Lukač 2009).

- Ⓜ 16. st.: *ellefant* 'Helfand, elefas' ob besedni zvezi *elefantova kust* 'Helfenbain, ebur' (Megiser 1592); 17. st.: *en Elephánt* 'naflon, barrus', *Elefant* 'flon, Naflon, elephas' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *elfönt* 'Helfant, elephas' (Pohlin 1781), *elefont* 'slon, Elephant' (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **elefa:nt* m 'slon' (16. st.).

- ↔ lat. *elephantus* m 'slon, Elephas', starejše *elephās* m, g *-antis* 'isto' ⇔ gr. ἐλέφας m, g *-αντος* 'slonova kost, slon' orientalskega izvora.

- Ⓜ Sestavina -εφας se tako kot lat. *ebur* 'slonova kost' in sti. *ibha-* m 'slon' povezuje z egipč. *āb(u)* 'slon, slonova kost', prva ελ- pa s hamit. *ēlu* 'slon' (Pfeifer 2000: 275; Beekes 2010: 410).

Pohlinova glosa *elfönt* je bila izposojena iz srvn. bav. labializiranega refleksa za *Helfant*, kar odraža že stvn. ljudskoetimološko naslonitev zoonima na *helfan* 'pomagati'

oz. *helfant* ptc prez ‘pomagajoč’ (Pfeifer 2000 l.c.; EWA: IV:934). Pkm. akcentska varianta kaže na izposojno iz madž. *elefánt*, medtem ko je bil nadiški primer izposojen iz it. *elefante*. Sodobna oznaka za to žival je *slōn* (► slon).

ⓓ^{BD} Gr. ἐλέφανς, -αντος ⇨ lat. *elephās*, -antis → *elephantus*

⇨ sln. *elefant*;

⇨ got. *ulbundus*

⇨ psl. **ulbōdъ*

> stcsl. **ulbōdъ* →^{VPLIV velij} csl. *velbōdъ* →^{VPLIV blōditi} *velbblōdъ*

⇨ sln. *velblod*;

→⁺ ADJ *enogrbi*

→ sln. *enogrbi velblod*;

→ ASIM b : b ← v : b + HIPERKOREKCIJA

→ sln. *beljblod*.

▷ velblod

električna jegulja → drhtavec

ESSJ 0

električne ribe → trnjača

ESSJ 0

električni ogor

ESSJ 0

električni ogor m ‘der Zitteraal (gymnotus electricus)’ (Pleteršnik), *električni ogór* ‘drhtavec, der Zitteraal, Gymnótus eléctricus’ (Erjavec 1881: 141).

Isln. knjiž. **e'lę:ktrični o'gō:r* m ‘električna jegulja, Electrophorus electricus = Gymnotus electricus’ (19. st.);

neuveľjavljani neologizem za *električna jegulja*, prvič potrjen pri Cigaletu 1860 s.v. *Zitteraal* (► električna jegulja), v katerem je bilo jedro *jegulja* zamenjano s sin *ogor* domačega izvora.

► ogor

električni skat → skat

ESSJ s.v. *skât*

električni som

ESSJ 0

električni som m ‘Malapterurus electricus’, *električni somi* m pl ‘Malapteruridae’ (CZŽ 1997: 350), *električni som* m ‘der Zitterwels (malapterurus electricus)’ s sin *otripni som* in *som zdrizavec* (Pleteršnik), *som zdrizavec* ‘der Zitterwels, Malapterúrus eléctricus’ (Erjavec 1881: 139), *som drhtavec* ‘Malapterus electricus’ (Erjavec 1875: 339), *otripni*, *električni som* ‘Zitterfisch (Silurus electricus)’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **e'lę:ktrični 'so:m* m ‘Malapterurus electricus = Silurus electricus’ (19. st.).

↵^K nlat. *Malapterurus electricus* ‘električni som’.

ⓔ Kalk, verjetno po drugi sestavini nlat. oznake, ki to vrsto somov, živečih v vodah trop-ske Afrike v porečju Nila, označuje kot električne, ker imajo na bokih tik pod kožo električne organe, ki lahko sprostijo sunke z napetostjo prek 400 V (CZŽ 1997 l.c.).

Neuveľjavljani sinonimni kalki *otripni som*, *som zdrizavec* in *som drhtavec* so bili verjetno tvorjeni na podlagi nvn. kompoz *Zitterwels* ‘Malapterus’ (Schöddler 1860: II:487), *zitterwels* ‘malapterus electricus’ (Grimm 1854–1971), v katerih je bila prva sestavina *zittern* ‘tresti’ nadomeščena z adj *otripēn* ‘zuckend, zitternd’ (Janežič 1893) = *ōtrīpān* (Pleteršnik), tj. ‘tak, ki povzroča električne sunke’, oziroma z apozicijama *zdrizavec* ← *zdrizati* ‘tresti’ (Pleteršnik) in *drhtavec* ← adj **drhtav* ‘tak, ki trese’ ← *drhtāti* -ām ‘tresti’ (Pleteršnik).

► som

emgalo

ESSJ 0

emgalo m ‘grda, neukrotna, celó nevarna afrikanska svinja, Phaecochoerus’ (Erjavec 1875: 268).

Isln. knjiž. *emgalo* m ‘vrsta afriške divje svinje’ (19. st.).

- ⇨ nvn. *Emgalo* 'Larvenfchwein, Phaecochoerus' (Schödler 1860: II:416); zoonim označuje južnoafriško divjo svinjo bradavičarko, nlat. *Phacochoerus* (CZŽ 1997: 366) z nvn. ustreznikom *Warzenschwein* ← *Warze* 'bradavica' + *Schwein* 'svinja', ker ima na široki glavi dva para velikih bradavic (Spletni vir 20). Ob zastarelem nvn. *Emgalo* je tudi agl. *emgalla* 'the southern African wart hog = južnoafriška svinja bradavičarka' verjetno afriškega izvora.

ⓔ Neznana.

E

emu

ESSJ 0

êmu/emû m, g -ja 'velika ptica, ki živi v Avstraliji, *Dromaeus novaehollandiae*' (zool. – SSKJ), *emu* 'Dromaius novaehollandiae', *emuji* m pl 'Dromiceidae' (CZŽ 1997: 58), *emu* m 'Rhea novae Holandiae' (Erjavec 1875: 307).

Isln. knjiž. *emu* m 'Dromaeus novaehollandiae = Rhea novae Holandiae' (19. st.); sodobno variantno akc mesto lahko kaže na izposojjo iz dveh različnih tujejezičnih predlog.

- ⇨ po dvojni poti. Medtem ko je bila varianta *êmu* verjetno tako kot hrv. *ěmu* izposojena iz nvn. *Emu* 'Rhea novae Holandiae' (Schödler 1860: II:456), to pa iz agl. *emu*, je bila *emû* tako kot it. *emù* izposojena iz frc. *émou*, starejše tudi *émeu*.
- ⓔ Agl. *emu* temelji na port. *ema di gei*, dobesedno 'žerjav zemlje' (Onions 1967: 310; Battisti, Alessio 1950–1957: 1469s.; Wahrig 1975 s.v. *Emu*).

enakokrilec

ESSJ 0

enakokrilec m, g -lca navadno pl 'kljunate žuželke z dvema paroma enakih prozornih kril, Homoptera' (zool. – SSKJ), *enakokrîlac*, g -lca, pl *enakokrilci* 'Gleichflügler' (Pleteršnik), *enakokrilci* m pl 'Gleichflügler, Homóptera' (Erjavec 1881: 219), *enakokrilci* 'Gleichflügler' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **enakok'ri:lci* m pl 'Gleichflügler' (19. st.); kasneje singularizirano.

- ⇨^k nvn. *Gleichflügler* 'enakokrilec', dobesedno 'kdor ima enaka krila'.
- ⓔ Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen s suf -ec < *-bcь iz kompoz adj **enakokril*, f -la 'tak z enakimi krili' iz adj *enák*, f -a 'aequalis' < **edьnakъ* in *krîlo* n 'organ za letenje pri žuželkah in ptičih' (SSKJ) < psl. **kridlo*.

enakonožec

ESSJ 0

enakonôžec m, g -žca navadno pl 'rak, ki ima večino nog hodilk enako oblikovanih; mokrica' (zool. – SSKJ), *enakonožci* m pl 'Isopoda; red členonožcev iz podreda višjih rakov, ki imajo na oprsju 7 parov enakih, novejnatih hodilnih nog' (CZŽ 1997: 59).

Isln. knjiž. *enakonôžci* m pl 'Isopoda' (20. st.); kasneje singularizirano.

- ⇨^k nlat. *Isopoda* s sestavinama iz gr. ἴσος adj 'enak' in πούς m, g ποδός 'noga'.
- ⓔ Kalk po nlat. predlogi je bil tvorjen s suf -ec < *-bcь iz kompoz adj **enakonog*, f -a 'tak, ki ima noge enake' iz adj *enák*, f -a 'aequalis' < **edьnakъ* in *nôga* f 'pes' < psl. **nogă* 'isto'.

enodnevnica

ESSJ 0

enodnêvnica f 'žuželka, ki živi samo nekaj ur': ličinke *enodnevnice* živijo v vodi; roj *enodnevnice* (SSKJ), *enodnevnice* f pl 'Ephemeroptera, Ephemerida' (CZŽ 1997: 59), *enodnêvnica* f 'die gemeine Eintagsfliege (ephemera vulgata)' (Pleteršnik), *enodnevnice* f pl 'vodno cvetje, Ephemera' (Erjavec 1875: 362), *enodnevnica* f 'vodnica, die gewöhnliche Eintagsfliege, Ephéméra vulgáta' (Erjavec 1864: 111).

Isln. knjiž. **enod'nê:vnica* f 'Ephemera vulgata' (19. st.).

- ⇨^k nvn. *Eintagsfliegen* 'Ephemera' (Schödler 1860: II:507), dobesedno 'enodnevnice muhe'.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen s suf *-ica* iz kompoz adj *enodnéven*, f *-vna* ‘tak, ki traja en dan’, ker te krilate žuželke živijo le nekaj ur ali dni (CZŽ 1997 l.c.).

enogrbi velblod → velblod

ESSJ 0

enorožec → samorog

ESSJ 0

Eskulapova kača

ESSJ 0

Eskulapova kača f ‘navadni gož, Elaphe longissima’ (CZŽ 1997: 83).

Isln. knjiž. **Esku'la:pova 'ka:ča* f ‘navadni gož, Elaphe longissima = Zamenis longissimus’ (20. st.).

- ↔^K agl. *Aeskulapian snake* ‘Elaphe longissima = Zamenis longissimus’ ali nvn. zastarelo *Āskulapsschlange* ‘isto’ za sodobno nvn. *Āskulapnatter* ‘isto’.

- Ⓔ Verjetno enako kot hrv. *Eskulapova zmija* ‘Zamenis longissimus’, it. *colubro di Esculapio* ‘isto’, frc. *couleuvre d'Esculape*, r. *èskulápova zmejá* novejši kalk po agl. ali nvn. predlogi, ki s pos adj na *-ov* iz teon *Eskulap* ⇔ lat. teon *Aesculāpius* ⇔ gr. dial. teon Αἰσκληπιός, dor. Ἀσκληπιός, at. Ἀσκληπιός navadnega goža označuje kot kačo tega prvotno starogrškega boga zdravilstva, ki so ga prevzeli tudi Rimljani. Po prepričanju se namreč navadnega goža prepozna v kači, oviti okrog palice, tj. Eskulapove palice kot prvotno grškega antičnega simbola zdravilstva (► podkožnjak).

Sodobni sin *Asklepijeva palica* temelji na upoštevanju gr. atiške fonetične variante Ἀσκληπιός tega boga zdravilstva, sicer pa sina Apolona in nimfe Koronide (Frisk 1973: I:164; Wiesthaler 1993–2007).

etnica

ESSJ 0

- Ⓔ 18. st.: *etniza* ‘eine Art Fische, Ætnæus’ (Pohlin 1781) [etnica].

Isln. knjiž. *etnica* f ‘vrsta ribe’ (18. st.).

- Ⓔ Ni bilo mogoče ugotoviti, na katero vrsto ribe se nanaša ihtionim, ki je domača izpeljanka na *-ica* iz adj z izhodiščem v lat. *Aetneus* ‘etenski’ iz *Aetna* ‘Etna’, tj. ‘vulkanska gora na Siciliji’.

evčunčič

ESSJ 0

- Ⓔ 18. st.: *evzhunzhēzh* ‘Vogel ohne Milz, Æglocephalus’ (Pohlin 1781) [evčunčəc].

Isln. knjiž. **evčunčəc* m ‘?’ (18. st.);

ornitonim je gotovo s suf *-ič* < **-it'b* izpeljan iz ornit *evčunec*, kar nakazuje, da izpeljanka označuje vrsto kljunača, a bolj natančnega denotata ni bilo mogoče ugotoviti.

Nlat. oznaka *Scolopax aegocephala* ustreza prav tako zastareli *Scolopax limosa* in sodobni *Limosa limosa*, zaradi česar je možno, da je zastareli sln. ornitonim morda označeval črnorepega kljunača in da je tvorjenka na *-ič* le strukturna.

► **evčunec**

evčunec

ESSJ 0

evčúnec m, g *-nca* ‘die Pfuhschnepfe, der Sumpfwader (limosa melanura)’ (Pleteršnik), *evčunec* ‘Sumpfwader’ (Janežič 1851).

- Ⓔ Fem na *-ka evčunka* (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *evzhunz* ‘Limosa, Sumpfwader’, *zhernorépni evzhunz/evzhunz* ‘Limosa melanura, schwarzfchwänziger Sumpfwader’ (Freyer 1842: 31).

Isln. knjiž. **evčunac* m, verjetno ‘črnorepi kljunač, Limosa limosa’ (19. st.), prim. agl. *black-tailed godwit*.

- Ⓔ Nejasno.

Isti ptič je po habitatu označen z *lužar* (► lužar).

▷ evčunčič

everica

ESSJ 0

êverca f 'veverica' (rovt. škofjel. (Pungert) – SLA).

Isln. dial. êverca f 'veverica' (škofjel.);

zoonim je po dial. asimilaciji *jê-* > *ê-* nastal iz dial. **iêuerca*, to pa je po disimilaciji *i* : *u* ← *u* : *u* nastalo iz psln. **uěuerica* 'veverica'; k fonetiki prim. v istem govoru *êst* 'jesti', *êuka* 'jelka' (SLA).

► **jeverica**

evglena

ESSJ 0

evglêna f 'na rastlinski in živalski način se prehranjujoči enocelični organizem z bičkom, Euglena': zelena evglena (bot., zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. evglêna f 'Euglena' (20. st.).

⇨ nlat. *Euglena* 'evglena'.

- ⊕ V sodobne evropske jezike je bil tako kot v slovenščino termin povzet po nlat. oznaki *Euglena*, ki temelji na gr. sestavinah εὖ- 'dober, lep' in γλήνη f 'očesna punčica, oko', pri čemer pomenska motivacija ni jasna, zakaj bi bil ta enocelični organizem poimenovan kot 'tista, ki ima lepo/dobro oko/punčico', čeprav jo kalka, kot sta npr. sln. **lepôčnica** 'evglena' (SSKJ) < **lepo-oč-n-ica* in nv. *Augenthierchen* ← *Auge* 'oko' + *Tierchen* 'živalca', ohranjata.

Sodobno *evglêna* je zamenjalo starejšo oznako *repačica*, ki se ohranja v zelena repačica 'Euglena viridis' (► zelena repačica), sodobno zelena evglena 'isto'.

evropejski ščipavec → ščipavec

ESSJ 0

evropska ponga → ponga

ESSJ s.v. *pónga*

evropski ščipavec → ščipavec

ESSJ 0

F

facan

ESSJ 0

f̥a:can m 'fazan' (pkm. – Bajzek Lukač 2009).

- ⊕ 18. st.: *fazan* 'Urhahn' (Gutsman 1789).

Isln. dial. *f̥a:can* 'fazan' (pkm.).

⇨ madž. *fácán* 'fazan';

v EWU: 348 se madž. *fácán* razlaga kot izposojenka iz severnoitalijanskega območja, kjer pa refleksi z medglasnim [c] za lat. *phāsiānus* 'fazan, Phasianus colchicus' niso znani, zato je bolj verjetna v EWU l.c. omenjena domneva, da je afrikata lahko interno madžarskega nastanka.

► **fazan**

Faeton → zrakoplovec

ESSJ 0

faglavnik → paglavnik

ESSJ 0

fajal

ESSJ 0

fajâu m, pl *fajâlê* 'vrsta gosenice' poleg *γosiēnca/γusiēnca/γosiēunca* (primor. briš. (Kozana) – SLA), toda briš. *fajâu* 'velika, rumeno-zelena gosenica z bodicami' (Erzetič 2007).

Isln. dial. **fa'ia:l* m 'vrsta gosenice' (briš.).

⇨ ?.

⊕ Nejasno.

falk

ESSJ 0

⊕ 18. st.: *falk* 'jastran, jastreb, sakolzh, Falk' (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **fa:lk* m 'sokol, jastreb' (18. st.).

⇨ nvn. *Falk* m 'sokol, jastreb', tudi *Falke* 'isto', srvn. *valk*, *valke*, stvn. *falko*.

⊕ Bolj verjetno, kot da bi bil ornitonim interno germanska izpeljanka **falkan-* iz adj *fahl* 'bled, medel', srvn. *val*, *-wes* 'bled, razbarvan, medel', stvn. *falo* 'isto' < pgerm. **fal-wa-* (EWA: III:34), ki je enak psl. **polъ* 'rumenkast, svetel, bled' > sln. *plāv*, f *pláva* 'bled, rumen', je bil izposojen iz rom. **falko* m 'sokol' < lat. *falcō* m, g *-nis* 'isto' kot svojilnostne izpeljanke na *-on-* iz *falx* f, g *-cis* 'srp', ki sokola označuje po kljunu, ki je podobno ukrivljen kot srp (Kluge 1995: 247; Pfeifer 2000: 319).

Sln. cgn *Falk* je bil kot priimek izposojen že iz nemškega govornega območja.

faraonka¹

ESSJ 0

fāraonka/faraōnka f 'majhna oranžna mravlja, ki gnezdi zlasti v stanovanjskih gradbenih in izolacijskih materialih in se hrani tudi z beljakovinsko hrano': v *stanovanju so se pojavile faraonke; težave s faraonkami; mravlje faraonke* (SSKJ²), *faraōnka* 'mravlja' (SP 2001), tudi *faraonska mravlja* 'Monomorium pharaonis, zraste do 2 mm, razprostranjena je po vsem svetu, hrani se predvsem z mesom, je hud škodljivec v gospodinjstvu' (CZŽ 1997: 215); oznaka *faraonka* je bila za to vrsto mravelj znana že proti koncu druge polovice 20. st.

Isln. knjiž. *faraonka* f 'Monomorium pharaonis' ← *faraonska mravlja* 'isto' (20. st.).

⇨^k nlat. (*Monomorium*) *pharaonis* ali frc. *fourmi pharaon* 'Monomorium pharaonis' ali nvn. *Pharaoameise* 'isto' ali agl. *pharaoh ant*.

⊕ Kalk po nlat. ali frc. ali nvn. ali agl. predlogi je bil najprej tvorjen dvobesedno z jedrom *mrávlja* f 'formica' in adj na *-ski* iz *fāraon* m 'vladar v starem Egiptu', a je bil kmalu univverbiziran s suf *-ka*, ki je nadomestil adjektivnega *-ski*. Tudi starejša nlat. oznaka *Formica pharaonis*, ki jo je uvedel C. Linné že leta 1758, je zmotno nakazovala, da naj bi ta vrsta mravelj izvirala iz Egipta, čeprav je možno, da izvira iz zahodne Afrike ali bolj verjetno iz tropske Azije (Spletni vir 13).

Variantno akcentsko mesto v knjižno normiranem entomonimu *faraōnka* kaže na vpliv akc mesta v nvn. *pharaonisch* adj 'faraonski'.

faraonka²

ESSJ 0

fārāonka f 'pegatka, Numida' (primor. briš. – Erzetič 2007), potrjeno tudi v Gradivu SSKJ.

Isln. dial. **fara'ɔ:n-ka* f 'pegatka, Numida meleagris' (briš.).

⇨ it. *faraona* 'pegatka, Numida meleagris', *gallina faraona* 'isto', *gallina di Faraone*, port. *faraona*.

⊕ It. oznaka kot feminativ na *-a* iz *faraone* m 'faraon' pegatko označuje po izvoru, ker izvira iz afriških območij južno od Sahare. Podobno pomensko motivacijo po izvoru

potrjuje zastarela nvn. oznaka *Pharaohuhn* (Cigale 1860) in ustreza sodobni *Perlhuhn* 'pegatka'.

Ob izposoji je bil it. fem nadomeščen s sln. fem na *-ka*, tuje akcentsko mesto pa je ostalo ohranjeno.

farfala

ESSJ 0

farfàla f 'farfalla' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999).

Isln. dial. *farfàla* f 'metulj' (nad.).

⇨ it. *farfalla* f 'metulj'.

- ⊕ Nejasno, a gotovo povezano z it. kalabr. *fràfalla* 'vešča', *farfàglia* 'isto', *farfàgghia* (Battisti, Alessio 1950–1957: 1598).

F

fasan

ESSJ 0

fasán m 'Fafan' (Janežič 1851).

- ⊕ 18. st.: *fafant* 'Fafon' (Gutsman 1789) = *fasant*.

- ⊙ Verjetno onimizirano v cgn *Fasan* in *Fasant* (ZSSP).

Isln. knjiž. **fa'sa:n/fa'sa:nt* m 'fazan'.

⇨ bav. avstr. *Fasan* 'fazan' [fasan] oziroma *fasant* 'isto' [fasant];

k bav. avstr. fonetičnemu razvoju [s] < [z] < srvn. [ž] Striedter-Temps 1963: 46.

► **fazan**

fasant → *fasan*

ESSJ 0

fazan

ESSJ s.v. *bazan*

fazân m, g *-a* 'velika ptica s pisanim perjem in dolgim repom': *lov na fazane* (SSKJ), *fazân* 'der Fasan (phasianus colchicus)' (Pleteršnik), *navadni fazan* 'Phasianus colchicus', *zlati fazan* 'Phasianus pictus', *sreberni fazan* 'Phasianus nycthemerus' (Erjavac 1875: 306), *navadni fazan* 'gewöhnlicher Fasan, Phasiánus colchicus', *zlati fazan* 'Goldfasan, Phasiánus pistus' (Erjavac 1864: 56); primor. kraš. *fazán* 'Fazan' (Štrekelj 1887: 398), štaj. zgsav. *fa'zâ:n*, tudi 'vojak na začetku služenja vojaščine' (Weiss 1998), prleš. *fa'za:n* (Rajh 2010).

- ⊕ Fem na *-ka fazânka* 'samica fazana' (SSKJ), *fazânka* (Pleteršnik), fem na *-ica* panon. prleš. *faza'nica* (Rajh 2010); nomen loci *fazanerija* f 'gojišče fazanov', tudi *fazánjak* 'isto' (SSKJ); adj na *-ji fazânji* (SSKJ).

- ⊕ 16. st.: *fafan* 'Fasan, phasianus' (Megiser 1592); 18. st.: *fafânt* 'Fafon, phafanius' (Pohlin 1781) = *fasant*, *fasan* 'Fafan', 'Fafon, bafant' (Gutsman 1789); 19. st.: *fafán* 'der Fafan' (Murko 1833a: 62).

Isln. knjiž. **fa'za:n/fa'za:nt* m 'Phasianus colchicus'.

⇨ nvn. *Fasan* 'Phasianus colchicus' (Bezljaj ESSJ: I:13s.), srvn. *fasân* 'isto', *fasant*; srvn. ornitonim je bil prek stfrc. *faisan* 'Phasianus colchicus' in *faisant* 'isto' (Kluge 1995: 250; Pfeifer 2000: 325) izposojen iz lat. *phāsiānus* m 'Phasianus colchicus', kar je tudi v drugih rom. jezikih dobro potrjeno, npr. it. knjiž. *fagiano* 'fazan', it. ben. *fasan* 'isto', furl. *fasan*. Iz nvn. predloge *Fasan* je bilo izposojeno tudi hrv. *fâzân* (ERHJ: 1:241). Le v 18. st. pri Pohlinu potrjena varianta *fazant* kaže na obstoj nvn. predloge **Fasant* kot fonetičnega refleksa srvn. *fasant*.

- ⊕ Lat. *phāsiānus* 'Phasianus colchicus' je v moškem spolu substantivizirani adj *Phāsiānus* 'fazijski/fazidski', ki je bil izposojen iz gr. adj Φασιάνος iz hdn Φᾱσις 'mejna reka med Malo Azijo in Kolhido, tj. ob vzhodnem Črnem morju v Gruziji'; prvotno torej 'fazijski/fazidski (ptič); (ptič) z območja reke, ki so jo stari Grki imenovali Φᾱσις, danes Rioni'.

- Ⓣ^{BD} Lat. *phāsiānus* > rom. **fažanũ* > it. ben. *fasàn*
 ⇒ stfrc. *faisan* ⇒ srvn. *fasàn* ⇒ sln. **bažan* × *fasant*
 > nvn. *Fasan*
 ⇒ sln. *fazan* → TVORJENKA NA -ar
 ⇒ hrv. *fazan* > kajk. *faz'õn*
 > bav. avstr. *Fasan*
 ⇒ madž. **fazan* → madž. *fácán*
 → stfrc. *faisant* ⇒ srvn. *fasant* ⇒ č. *bažant*
 > nvn. **Fasant*
 > bav. avstr. *Fasant*
 → srvn. *fashuon* ⇒ sln. *fažon* → ⁺ADJ *divji*
 → ELIPSA
 ⇒ sln. *fažan*;
 → sln. *basant*;
 ⇒ sln. *fazan*;
 → sln. *fazanar*;
 ⇒ sln. *fazun*;
 ⇒ sln. *fazan*;
 ⇒ sln. *bažant*;
 ⇒ sln. *fasant*;
 ⇒ sln. *fazan*;
 → sln. *divji fažon*;
 → sln. *fažon*.
- ▷ facan ▷ fažan ▷ fasan ▷ basant ▷ bažant ▷ bazan ▷ fazun ▷ fazanar ▷ fažon

fazanar

ESSJ 0

fa'zanar m, g -a 'fazan' (panon. pkm. – Bajzek Lukač 2009).

Isln. dial. *fa'zanar* m 'fazan' (pkm.);

v besedotvornem oziru osamljena izpeljanka na -ar iz *fazan*, pri kateri bi pričakovali realizacijo drugačnega pomena.

► **fazan**

fazant → fazan

ESSJ 0

fazun

ESSJ 0

fazùn m 'fazan' (panon. pkm. – Novak 1996).

Isln. dial. **fa'zon* m 'fazan' (pkm.).

- ⇨ hrv. kajk. *faz'õn* m, g *faz'õna* 'fazan' (Blažeka, Rob 2014; Novak 1996), kar je fonetično razvito iz hrv. **fazán* (po akc umiku hrv. knjiž. *fāzān*); k fonetičnemu razvoju prim. hrv. kajk. *pu'rõn*, -a 'puran' ob hrv. knjiž. *pùrān* 'isto'.

► **fazan**

fažan

ESSJ 0

fažàn m 'fagiano' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999), nad. *fažàn* 'isto' (Špehonja 2012b).

- Ⓣ 18. st.: *en fašhan*, *divje kure* 'phasanius' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

- Ⓣ Feminativ v 18. st. *fašhanova šheniza* (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isln. dial. **fa'ža:n* m 'fazan'.

- ⇨ it. ben. *fasàn* 'fazan' (Boerio 1867), it. trž. *fašan* 'isto' (Doria 1987), furl. *fašan* (NP), kar je fonetično razvito iz lat. *phāsiānus* 'fazan, Phasianus colchicus'.
 Iz it. predlog beneškega tipa je bilo izposojeno tudi hrv. *fažõn* 'fazan' (boljansko – Francetić 2015).

► **fazan**

fažon

ESSJ 0

fažón m 'Birkhahn' (Janežič 1851), tj. 'ruševce, Tetrao tetrix', toda pred tem sin *divji fažon* v *dovji fashon* 'rúšhova kúra, rúšhovez, šhkarjovèz, mala divja kokósh, mali divji petélin, Tetrao tetrix, Birkhahn' (Freyer 1842: 26).

Isln. knjiž. **di:vji fa'žo:n* m 'ruševce, Tetrao tetrix';
 po elipsi **fa'žo:n* 'isto' (19. st.).

- Ⓣ Prvotno dvobesedni ornitonim je bil tvorjen iz adj *divji*, f -a 'neudomačen' in mlajše srvn. izposojenke *fažon* z bavarskega območja, ko se je vzglasni f- že substituiral s sln. f-, srvn. s še s sln. ž, srvn. h za konzonzantom s sln. Ø, diftong *uo* pa s sln. ojevskim

vokalom (prim. Striedter-Temps 1963: 34s, 44, 58, 26) iz srvn. bav. **fashuon* 'fazan' [faʒhuon]; srvn. *fashuon* 'fazan', *fasehuon* 'isto' se je fonetično razvilo iz stvn. *fesi-huon*, kar je ljudskoetimološko s subst *huon* 'kura, kokoš' preoblikovano prvotno stvn. **fasiān* iz lat. *phāsiānus* 'fazan' (Kluge 1995: 250; Pfeifer 2000: 325; EWA: III:182). Ruševac je bil torej s tem poimenovanjem prvotno označen kot divji fazan.

► fazan

fčela

ESSJ s.v. *čebēla*

fčīēla f 'čebela' (rov. tolm. – DTZ 1993: 190), *fčēla* 'isto' (panon. pkm. – Novak 1996), prleš. *fčēla* (Antič 2009).

- ① Nomen actoris na *-ar* < **-ar'b* v panon. pkm. *fčelār* m, g *-a* 'čebelar' (Novak 1996); pos adj na *-in* panon. pkm. *f'čē:lēn* 'čebelin' (Bajzek Lukač 2009).

Psln. **pčēla* f 'čebela';

prek **učēla* 'isto' = pkm. *včēla* (Mukič 2005) razvito v **f'čē:la*.

Sln. refleks **p'čē:la*, ki je pisno potrjen le v 19. st. *pzhēla* 'bzhēla' (Murko 1833a: 464) [pčela] = **pčela**, je v odnosu do sin *bečēla* pričakovani fonetični refleks z regularnim izpadom polglasnika v šibki poziciji in realizirano retrogradno asimilacijo po zvonečnosti: psl. dial. **bčēla* > psln. **pčēla* > sln. *pčēla*.

► čebela ▷ fčelar ▷ pičela

fčelak → fčelar

ESSJ 0

fčelar

ESSJ 0

fčelār m, g *-a* 'čmrlj' (panon. pkm. – Novak 1996), po SLA pkm. *fčelār* 'čmrlj' (Črenšovci – SLA), *fčālār* 'isto' (Nedelica – SLA).

Isln. dial. **fčē'la:r* m 'čmrlj' (pkm.) ← sln. dial. **f'čē:la* 'čebela' (panon.).

- ② Z izpeljanko na *-ar* je čmrlj tako kot s sln. pkm. *čemelār* 'čmrlj' (Novak 1996), *čemēlār* (Strehovci, Gorica – SLA) in prleš. *čmēlōr* 'čmrlj' (Gibina – SLA) (► čemelar) najverjetneje poimenovan z maskulinativno tvorbo na *-ar*, torej 'tisti, ki je v zvezi s čebelo', ker jima je skupno, da oba oprášujeta cvetove. Sinonimno panon. pkm. **fčelāk** 'čmrlj' (Turnišče v Prekmurju – SLA) je enako č. dial. *včelāk* 'čmrlj' (ČJA: 2:147) in kaže na enako izpeljavo z maskulinativnim suf *-ak* kot sln. pkm. *čemelāk* 'čmrlj' (► čemelak).

► fčela

fedegornik

ESSJ 0

fēdēyūorēyk m 'mestna lastovka' (primor. obsoš. – Ivančič Kutin 2007).

Isln. dial. *fēdēyūorēyk* m 'mestna lastovka' (obsoš.) ← *hudoûrnik*.

- ② Manj jasno. Morda fonetično razvito iz *hudoûrnik* m 'lastovkam podobna ptica' z reduciranimi vzglasnima zlogoma in s *f-* iz *h-* ter z zaporedjem *-y-ûor-* iz **-u-ôr-* kot fonetičnim rezultatom prvotnega **-u-ur-*, tj. **hudoûrnik*, z znižanim *o* pred *r* kot v obsoš. *kùorba* 'vlačuga, kurba' (Ivančič Kutin 2007) < sln. *kúrba* 'isto' (Furlan, Čiv, čiv 2025: 118ss.).

► hudournik

fedrmavs

ESSJ 0

fēdərmaʏs m 'netopir' (kor. (Ribnica na Pohorju) – SLA).

Isln. dial. **fē:dərmaʏs* m 'netopir';

v sln. je bila izposojenka iz tuje predloge ženskega spola preoblikovana v moškega na podlagi sln. substantivov za netopirja, ki so večinsko moškega spola.

- ⇨ nv. dial. **Federmāus* f 'netopir' ← *Fledermaus* 'isto'.

- ② Iz nv. kompoz *Fledermaus* 'netopir', srvn. *vlēdermūs* 'isto', stvn. *fledarmūs* s prvotnim pomenom 'prhutajoča miš', prim. srvn. *vlēderen* 'prhutati' + srvn. *mūs*, nv. *Maus*

‘miš’ (Kluge 1995: 271; Pfeifer 2000: 353), je pod vplivom nvn. *Feder* ‘pero, perut’, srvn. *vědere, věder* ‘isto’, stvn. *fedara* nastala dial. ljudskoetimološka varianta **Feder-maus* ‘netopir’, ki jo posredno potrjuje sln. dial. gradivo z vzglasjem *fed-*, ki iz *fled-* ni moglo nastati interno slovensko.

Toda štaj. kozjaš. *fědarmăuș* ‘netopir’ (Lučane/Leutschach – SLA) iz izglasjem -š tako kot sln. dial. tip *flěḡdərmauș* ‘netopir’ (► *fledrmavš*) kaže, da je na severnem sln. območju obstajala tudi starejša izposojenka **fedrmuž* ‘netopir’ ⇔ srvn. **vědermūs*, ki se je po izgubi zvena v izglasju glasila **fedrmuš*, podatek o takem izglasnem -š pa se je ohranil tudi, ko je bilo sln. dial. **fedrmuš* na podlagi mlajše nvn. izposojenke posodobljeno v *fědarmăuș* = **fedrmavš* × **fedrmuš*. Primerljivo stanje kot *fědarmăuș* odraža sln. *rotavž* ‘mestna hiša, magistrat’, v 16. st. *rotaush* ‘Rathauß, curia’ (Megiser 1592), s podatkom diftongičnega nvn. refleksa *Haus* in z -ž kot ostankom sln. substitucije **-huž* za srvn. (*rât-)**hūs* (Furlan v Bezljaj ESSJ: III:199).

fedrmavš → *fedrmavš*

ESSJ 0

feŋlja

ESSJ 0

feŋla f ‘Schnatterente’ (Janežič 1851).

- Ⓜ 18. st.: *feŋla* ‘Schnattergans, garrula’ (Pohlin 1781), *feŋla* ‘*shlabrau*ka, Schnattergans’ (Gutsman 1789); 19. st.: *feŋla* ‘die Schnattergans’ (Murko 1833a: 62), *feŋla* ‘*konopni*za *rá*za, *konopni*za, *berlos*ga, wind. *shlabrav*ka, Anas strepera, Schnatterente’ (Freyer 1842: 39 z oznako *wind.*).

Isln. dial. **fē:fl’a* f ‘konopnica, Anas strepera’ (kor.).

↔^k nvn. *schnatter-gans/ente* ‘anas strepera’ (Grimm 1854–1971).

- Ⓜ Verjetno pod vplivom nvn. sin *Schnatter-gans* in *Schnatter-ente*, ki s sestavino *Schnatter-* k *schnattern* ‘gagati, regljati ipd.’ gos in raco označujeta po njenem oglašanju, kalkirano s sln. kor. nomenom agentis na -a *fēa:fla* ‘kdor blebeta, klepeti’ (Karničar 1990) iz *fəfljati* -ām impf ‘blebetati, klepetati’ (Pleteršnik), v 18. st. *feŋlām* ‘schnattern, blaterare, garrare’ (Pohlin 1781), *feŋlam* ‘fchnattere, fchwätze’ (Gutsman 1789).

fejaj → *fajal*

ESSJ 0

fela

ESSJ 0

fěla f ‘ničvreden pes’ (kor. zilj. (Rateče) – RS 2015).

Isln. dial. *fěla* f ‘ničvreden pes’ (zilj.).

- Ⓜ Osamljeno in nejasno. Morda povezano s cgñ *Fela* (ZSSP).

fenek

ESSJ 0

fěnek m, g -nka ‘majhna, lisici podobna severnoafriška zver z velikimi uhlji, Fennecus zerda’ (zool. – SSKJ), *fenek* ‘Fennecus = Vulpes zerda’ (CZŽ 1997: 167).

Isln. knjiž. *fěnek* m ‘Fennecus zerda’ (20. st.);

termin s prvotnima vokaloma *e* je bil verjetno na podlagi izglasja -nek ljudskoetimološko interpretiran, da vsebuje suf -ek < **-bkb/-bkb* in zato uvrščen v sklanjatveni vzorec tipa *sínek* < **synbkb* z g *sínka*.

↔ nlat. *Fennecus (zerda)* ‘fenek’.

- Ⓜ Prva sestavina nlat. oznake, ki je bila za to vrsto lisice sprejeta v številne evropske jezike, kot je n. *Fennek*, agl. *fennec fox*, it. *fennec*, hrv. *fenek*, r. *fěnek*, je bila uvedena na podlagi arab. *fenek* ‘lisica’ (Webster 1994; Havlová 2010: 130).

Sln. sinonim *puščavska lisica* ‘majhna, lisici podobna severnoafriška zver z velikimi uhlji; fenek’ (SSKJ) najverjetneje odraža kalk po nvn. *Wüstenfuchs* ‘Fennecus zerda’

← *Wüste* ‘puščava’ + *Fuchs* ‘lisica’, ker fenek živi v saharskem delu Afrike in na Arabskem polotoku, prim. še enako pomensko motivirano it. *volpe del deserto*, hrv. *pustinjska lisica* (Spletni vir 21).

► **lisica**¹

fermač

ESSJ 0

fermác m, g -a ‘pes, ki tiho obstane, ko najde divjad; ptičar’: *ima odličnega fermača* (žarg., lov. – SSKJ).

Isln. knjiž. *fermác* m ‘pes, ki tiho obstane, ko najde divjad’ (20. st.).

- Ⓔ Lovski žargonizem, ki verjetno izvira iz zahodne pogovorne slovenščine, je nomen agentis na -ač < *-ačb iz pog. oziroma dial. glagola **fermati se -am se* ‘ustaviti se’ iz it. *fermarsi* ‘isto’, ki se potrjuje v primor. istr. **fermæt se*, npr. *fermej se, te buon sliko* ‘postavi se, te bom fotografiral’ (Jakomin 1995), tj. ‘ustaviti se’.

F

figojedka

ESSJ 0

figojêdka f ‘der weißhalsige Fliegenfänger (muscipapa albicollis)’ (Pleteršnik), *figojedka* ‘muhar, muhec, laška penica, figojevka, ležetrudnik, muholov, Fliegenfänger (Muscipapa)’ (Cigale 1860) s sin **figojevka** ‘muhar, muhec, laška penica, figojedka, ležetrudnik, muholov, Fliegenfänger (Muscipapa)’ (Cigale 1860), *figojevka* ‘weißhalfiger Fliegenfänger’ (Janežič 1851), v 19. st. *figojevka* ‘zherni muhar, figojédka, leshetrudnik, Muscipapa albicollis, weißhalfiger Fliegenfänger’ (Freyer 1842: 12).

- Ⓔ 19. st.: *figojédka* ‘zherni muhar, figojevka, leshetrudnik, Muscipapa albicollis, weißhalfiger Fliegenfänger’ (Freyer 1842 l.c.).

Isln. knjiž. **figojê:dka* f ‘belovrati muhar, Muscipapa albicollis’ in *figojevka* ‘isto’ (19. st.).

↔^k lat. *fīcēdula* f ‘vrtna penica’, ‘neka vrsta kljunača’ ← *fīcus* m ‘smokva’ + **edulus* m ‘jedec’, dobesedno ‘smokvojedka’ (Wiesthaler 1993–2007).

- Ⓔ Ornitonimska neologizma 19. st. sta verjetno kalka po lat. predlogi. Prvi implicira pomensko podstavo ‘kdor jé fige’, drugi pa ne. Morda je bilo *figojevka* pod vplivom *figojedka* preoblikovano prvotno **figov-ka* ‘ptica, ki je v zvezi s figami’. Najbliže je hrv. *figojedica*, ki v Jambrešičevem slovarju iz leta 1742 označuje ptico ficedulo, tj. neko vrsto kljunača. Šulek 1860 za nvn. *Fliegenfänger* navaja le hrv. pomenska ustreznika *muhar* in *muvić*.

figojevka → figojedka

ESSJ 0

fijal

ESSJ 0

- Ⓔ 18. st.: *fijal* ‘Rennthier, Drommedar’ (Pohlin 1792).

Isln. knjiž. *fijal* m ‘Rennthier, Drommedar’ (18. st.).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Pohlinova pomenska predstavitev z nvn. *Rennthier* ‘vrsta severnega jelena’ in *Drommedar* ‘dromedar’ kaže na dve različni živali, ki imata tudi habitat različen, njegova nadaljnja »razlaga« pa se navezuje na besedje, ki označuje slona.

filomela

ESSJ 0

filomēla f ‘slavec, slavček’ (zastar. – SSKJ), *No, so pa same filomele* (Rado Murnik, Vesna 1/9, 15. septembra 1892: 140, vir: dLib.si), *Kdòr ni slišal níkdar pétí sládkih pésem Filoméle, Rád poslušál bó sternáde, šínkovce in drúge tíce* (France Prešeren, Poezije, 1847, vir: dLib.si).

Isln. knjiž. **filo'mē:la* f ‘slavec’ (19. st.).

- ↔ nvn. *philomele* f ‘slavec’ (Grimm 1854–1971) ↔ frc. *philomèle* ‘isto’ ↔ lat. *philomēla* ‘slavec’ poleg atpn *Philomēla* ‘hči atenskega kralja Pandiona, ki so jo bogovi spremene-

nili v slavca, da bi se lahko maščevala zaradi posilstva nad njo' ⇔ gr. Φιλομήλη 'isto' (Wiesthaler 1993–2007).

- Ⓔ Ornitonim je nastal z apelativizacijo antroponima s sestavinama φίλος adj 'ljubljen, ljubeč' in subst μήλον n 'jabolko'/'drobnica' (?), a je povezanost z gr. μέλος n 'lirična pesem; melodija' zaradi kvantitativnega vokalnega razmerja v korenu η : ε lahko le ljudskoetimološka. Ornitonim se je kot kulturna beseda razširil npr. v agl. *Philomel/Philomela* 'poetična oznaka za slavca' (Onions 1967), it. *filomèla* 'slavec' (Battisti, Alessio 1950–1957: 1644), madž. *filemüle* 'isto' (EWU: 434).

fimor¹

ESSJ 0

fimor m 'Zwergfalke' (Janežič 1851).

- Ⓔ 18. st.: *fimor*, -ja 'Schmierlein Vogel' (Gutsmann 1789).

Isln. knjiž. *fimor* m 'majhen ptič, sokolič (?)' (19. st.).

- Ⓔ Nejasno.

fimor²

ESSJ 0

- Ⓔ 19. st.: *fimor*, g -rja 'die Schmerle. (Cobitis barbatula. Linn.)' (Murko 1833a: 63 z oznako, da je beseda izposojena).

Isln. knjiž. *fimor* m 'babica, Noemacheilus barbatulus = Cobitis barbatula' (19. st.).

- Ⓔ Nejasno.

fink

ESSJ 0

- Ⓔ 17. st.: *en fink*, tyza *zhinkoviz* 'fringilla' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

- Ⓔ Pod vplivom sln. sin *ščinkovec* tvorjenka *finkovec*, ki je potrjena v 16. st. *finkoviz* 'Distelvogel, Finck, carduelis, fringilla' (Megiser 1592), v 17. st. *finkoviz* 'carduelis, Distelfink, Stiglitz', *finkoviz* 'fringilla, Finck, rothfinck, buchfinck' (Megiser 1603).

- Ⓔ Ničto onimizirano v cgn *Fink* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 142).

Isln. knjiž. **fī:nk* m 'ščinkavec, fringilla' (16. st.).

- ⇨ nvn. *Fink* 'ščinkavec' (Striedter-Temps 1963:118), srvn. *vinke* 'isto', stvn. *finko*, niz. *vink* < germ. **fink(j)-an-* poleg **finki-* v stagl. *finc* 'ščinkavec', agl. *finch* 'isto' (Pfeifer 2000: 345).

Iz nvn. je bilo izposojeno tudi hrv. *fīnk* 'ščinkavec', *finka* 'isto' (Striedter-Temps 1958: 121), *finko* in z razvojem *f* > *h* *hinko*. Manj verjetno Skok 1971–1974: I:513 in Bezljaj ESSJ: I:128, ki menita, da je sln.-hrv. ornitonim samostojna onomatopejska tvorba, neodvisna od nvn. *Fink*, kar je zaradi popolne prekrivnosti z nvn. ornitonimom malo verjetno.

fipar

ESSJ s.v. *vípera*

fipār m 'modras' (kor. rož. (Podravlje/Föderlach) – SLA).

Isln. dial. **fīpar* m 'modras' (rož.) ← 'gad'.

- ⇨ nvn. *Viper* 'gad', srvn. *viper* 'isto', *víper* ⇨ lat. *vípera* (Furlan v Bezljaj ESSJ: IV:321).
► **vípera**

fiton → piton

ESSJ 0

fižolar

ESSJ 0

fižôlar m, g -ja 'hrošč, katerega ličinka uničuje fižolova zrna, Laria rufimana' (zool. – SSKJ), *fižolar* 'Acanthoscelides obtectus, od 3 do 4 mm velik hrošč, ki je zgoraj rumenozelen, konec zadka pa porasel z rumenordečimi dlačicami; ličinke se prehranjujejo s fižolom' (CZŽ 1997: 329).

Isln. knjiž. *fižôlar* m 'Laria rufimana = Acanthoscelides obtectus' (20. st.).

↵^K nvn. *Bohnenkäfer* 'fižolar' ← *Bohne* 'fižol' + *Käfer* 'hrošč'.

- ⓔ Entomonim je kalk po nvn. kompoz *Bohnenkäfer*, v katerem je bil prvi člen preveden s sln. *fižol* m 'Phaseolus vulgaris', drugi pa nadomeščen s suf -ar v funkciji nomena actoris, ker hrošč uničuje fižolova zrna.

fkopleni kozel → ukopljenec

ESSJ 0

flagelat → bičkar

ESSJ 0

flamingo

ESSJ 0

flamíngo m, g -a 'velika severnoafriška ptica z rožnato rdečim perjem; plamenec' (zool. – SSKJ), *flamingo* 'Phoenicopterus roseus' (Erjavec 1875: 309), *rožasti flamingo* 'rosenrother Flamingo, Phoenicopterus roseus' (Erjavec 1864: 59).

Isln. knjiž. **fla'mi:ngo* m 'plamenec, Phoenicopterus ruber = Phoenicopterus roseus' (19. st.).

- ↵ nvn. *Flamingo* 'Phoenicopterus roseus' (Schödlar 1860: II:458) ⇐ port. *flamingo* 'flamingo', *flamengo* 'isto', šp. *flamengo*, *flamenco*, prov. *flamenc*.

- ⓔ V ornitonimu, ki ptiča označuje po rožnato rdečem perju, se ohranja lat. *flamma* 'plamen'.

V sodobni terminologiji sta uveljavljena izposojenka in kalk *plamēnec* (► plamenec).

fledrmavs

ESSJ 0

flēd̥rmaūs m 'netopir' (kor. zilj. (Brdo pri Šmohorju/Egg bei Hermagor) – SLA), zilj. *flēd̥rmaūs* 'isto' (Blače/Vorderberg – SLA), spoh.-remš. *flēd̥jmaūs* (Radlje ob Dravi – SLA).

Isln. dial. **flē:dr̥maūs* m 'netopir' (kor.);

v sln. je izposojenka iz tuje predloge ženskega spola postala moškega na podlagi sln. substantivov za netopirja, ki so večinsko moškega spola.

- ↵ nvn. *Fledermaus* f 'netopir'.

- ⓔ Nvn. *Fledermaus* 'netopir', srvn. *vlēdermūs* 'isto', stvn. *flēdarmūs* je kompozitum s prvotnim pomenom 'prhutajoča miš', prim. srvn. *vlēderen* 'prhutati' + srvn. *mūs*, nvn. *Maus* 'miš' (Kluge 1995: 271; Pfeifer 2000: 353).

Toda izglasni -š variante v štaj. kozjaš. *flēd̥rmaūs* 'netopir' (Zgornja Kungota – SLA), spoh.-remš. *flēd̥rmaūs* 'isto' (Sveti Primož na Pohorju – SLA), *flēd̥rmaūs* (Vuzenica – SLA), panon. slngoriš. *flēd̥rmaūs* (Šentilj v Slovenskih goricah – SLA) kaže, da je na severnem sln. območju obstajala tudi starejša izposojenka **fledrmuž* 'netopir' ⇐ srvn. *vlēdermūs*, ki se je po izgubi zvena v izglasju glasila **fledrmuš*, ta podatek o izglasju pa se je ohranil tudi, ko je bilo sln. dial. **fledrmuš* na podlagi mlajše nvn. izposojenke posodobljeno v tip *flēd̥rmaūs* = **fledrmavs* × **fledrmuš*. Primerljive razmere kot tip *flēd̥rmaūs* odraža sln. *rotavž* 'mestna hiša, magistrat', v 16. st. *rotaush* 'Rathauß, curia' (Megiser 1592), s podatkom diftongičnega nvn. refleksa *Haus* in z -ž kot ostankom sln. substitucije *-huž za srvn. (*rât-)**hūs* (Furlan v Bezljaj ESSJ: III:199).

- ⓐ^{BD} Srvn. *vlēdermūs* 'netopir' > nvn. *Fledermaus* f

⇒ sln. **fledrmavs* f → MASKULINIZACIJA POD VPLIVOM netopir

→ *fledrmavs* × **fledrmuš* < **fledrmuž* ⇐ srvn. *vlēdermūs*

nvn. *Fledermaus* → VPLIV KOR. N. *floudern* n. dial. **Floudermaus*

nvn. *Fledermaus* → VPLIV NVN. *Feder* n. dial. **Federmaus*

→ **fedrmavs* × **fedrmuš* < **fedrmuž* ⇐ srvn. **vēdermūs*

⇒ sln. *fledrmavs*;

→ sln. *fledrmavš*;

⇒ sln. *flovdrmaus*;

⇒ sln. *fledrmavs*;

→ sln. *fledrmavš*.

▷ *flovdrmvavs*

fledrmavš → fledrmavs

ESSJ 0

fliska

ESSJ 0

fliska f 'weiße Bachstelze' (Janežič 1851); primor. nad. *fliska* 'ballerina bianca' (Rigoni, Salvino 1999), gor. *flīška* 'vrsta ptice – pastirica' (Kropa – Škofic Diss. 1996).

- ⊕ 19. st.: *flifka* 'bela plifka, bela paštariža, zherna paštariža, vertorepka, plifka, Motacilla alba, weiße Bachstelze' (Freyer 1842: 16 z oznako *wind.*).

Isln. dial. **flīška* f 'pastirica, Motacilla' (kor., primor., gor.);

gotovo tako kot hrv. *fliska* 'Motacilla' (Čabar – Hirtz 1928–1956: II:108) s *f-* iz *p-* formalno ekspresivizirano iz sln. *pliska* 'pastirica, die Bachstelze' (Pleteršnik) oziroma hrv. *pliska* 'isto'.

► **pliska**¹

flovdrnavs

ESSJ 0

flōḡdərmauș m 'netopir' (rov. tolm. (Rut) – SLA).

Isln. dial. **f'lō:ḡdərmauș* m 'netopir' (tolm.);

v sln. je izposojenka kot prežitek tirolskonemškega narečja na jezikovnem otoku v nekdanji rihtariji Nemški Rut (sodobno Rut) iz tuje predloge ženskega spola postala moškega na podlagi sln. substantivov za netopirja, ki so večinsko moškega spola.

- ⇐ tirol. n. **floudərmauș* f 'netopir' ← nv. *Fledermaus* 'isto'.

- ⊕ Ker je nv. *Fledermaus* 'netopir', sr. *vlēdermūs* 'isto', st. *flədarmūs* izhodiščno nemško poimenovanje za netopirja, bav. avstr. varianti tipa tirol. n. *flāttermaus* (Schatz 1955–1956), sor. n. *vlīttrmāuș* 'Flüttermaus' (Kranzmayer, Lessiak 1983: 63) pa kaže na ljudskoetimološko preoblikovanje prvega člena kompozita pod vplivom glagolov *flattern* 'prhutati' in sor. n. *vlīttrn* 'isto' (Kranzmayer, Lessiak 1983 l.c.), sln. dial. *flōḡdərmauș* kot izposojenka kaže na n. dial. predlogo **floudərmauș* 'netopir', ki je bila iz prvotnega *Fledermaus* preoblikovana na podlagi kor. n. *floudern* 'flattern' (Lexer 1862).

► **fledrmavs**

foka

ESSJ 0

foka f 'tjulenj' (Gradivo SSKJ).

Isln. knjiž. **fo:ka* f 'tjulenj' (20. st.).

- ⇐ it. *foca* 'tjulenj', kar je tako kot frc. *foque* 'isto' terminološka izposojenka iz lat. *phōca*, to pa iz gr. *φώκη* 'tjulenj' (Battisti, Alessio 1950–1957: 1672).

- ⊕ Etimologija gr. *φώκη* 'tjulenj' ni jasna. Frisk 1973: II:1057 navaja Prellwitzovo povezavo z gr. *φῦσα* f 'meh, pihanje, veter', a jo upravičeno zavrača Beekes 2010: 1600 in opozarja na možnost predgrškega izvora.

fokina

ESSJ 0

- ⊕ 18. st.: *fokina* 'Wallfisch' (Pohlin 1792) = 'kit'.

Isln. knjiž. *fokina* f 'kit' (18. st.).

- ⊕ Osamljeno in manj jasno. Pohlin 1792 s.v. *fokina* je imel prav, ko je ta sln. hapaks legomenon postavil v širši evropski kontekst in ga primerjal z gr. *φώκαινα*, kar pomensko predstavlja z 'balena', tj. 'kit'. Gr. *φώκαινα* 'delfinu podobna morska žival' je bila enako kot tvorjenka tipa *φάλα(λ)αίνα* 'kit' (⇔ lat. *ballaena* 'isto') izpeljana iz *φώκη* 'tjulenj' ali *φῶκος* 'morska pošast, podobna delfinu' (Frisk 1973: II:1057) in zaradi frc. umetnega, po lat. predlogi franciziranega *phocène* 'tjulenj', gotovo izposojena v lat. **focaena*; sln. *fokina* bi zato bilo mogoče prepoznati kot rom. izposojenko z neleniranim velarom in z *-i-* < rom. **-l̥e-*, ko je sln. že imela fonem *f*.

fokselj

ESSJ 0

fôkselj m, g -na 'foksterier' (pog. – SSKJ).

Isln. dial. **fô:ksəl'* m 'foksterier' (20. st.);
oznaka je hipokor na -elj < *-ɫ'b iz *foksteriêr*.

► **foksterier**

foksterier

ESSJ 0

foksteriêr m, g -ja 'manjši lovski pes z dolgo, ravno glavo in s kratkimi ušesi': *gojiti foksterierje* (SSKJ).

Isln. knjiž. *foksteriêr* m 'manjši lovski pes ...' (20. st.).

⇔ nvn. *Foxterrier* ⇔ agl. *fox terrier*.

- ⊕ Ta pasma psov je bila s prvotno agl. dvobesedno zvezo *fox terrier* označena, ker je bila, verjetno že v 19. st., vzgojena za lov na lisice, prim. agl. *fox* 'lisica'.

Termin se je iz angleščine razširil tudi v druge evropske jezike, npr. hrv. *foksterijer*, it. *fox terrier*, r. *foksterber*.

► **terier** ▷ fokselj

for → hor

ESSJ 0

foraminifere

ESSJ 0

foraminifere f pl 'korennožci, prekatniki, Rhizopoda' (Erjavec 1875: 399).

Isln. knjiž. *foraminifere* f pl 'korenonožci, Rhizopoda' (19. st.).

⇔ nlat. *Foraminifera* ← lat. *forāmen* n 'luknja' + *ferō* 'nesti'.

- ⊕ Neuveljavljeni Erjavčev sinonim za korenonožce, češ da ima »hišica /.../ vse polno najtanjših luknjic, skozi katere pomalja žival panožice. Zaradi tega imenujemo te živalce tudi foraminifere, to če reči luknjičarke« (Erjavec 1875 l.c.).

V sodobni terminologiji so s *foraminifere* s sin *luknjičarke* označeni le predstavniki razreda korenonožcev, ki živijo izključno v morju in imajo apnenčasto lupinico z več prekati in odprtini, skozi katere iztezajo nitaste psevdopodije (CZŽ 1997: 131), tj. panožice.

forel

ESSJ 0

- ⊕ 17. st.: *forel* 'falmo, Salm, Lachs' (Megiser 1603).

Isln. knjiž. **fo're:l* m 'losos' (17. st.).

⇔ srvn. *forhel* f 'postrv' (Lexer 1872–1878) (?).

- ⊕ Gotovo izposojeno iz srvn. predloge pred formalnim nastankom nvn. *Forelle* 'postrv', ni pa jasno, ali je pomenski razvoj 'losos' ← 'postrv', na katerega kaže sln. hapaks legomenon, posledica napačne predstavitve pomena, saj ga srvn. *forhel* ne potrjuje.

► **forela**

forela

ESSJ 0

forêla f 'postrv' (kor. zilj. (Brdo pri Šmohorju/Egg bei Hermagor) – SLA) z redukcijo neakcentuiranega prednaglasnega *o*, toda rož. *forêla* 'isto' (Slovenji Plajberk/Windisch Bleiberg – SLA), primor. obsoš. *forêla* (Bovec – SLA), štaj. kozj.-bizelj. *forêla* (Kozje – SLA), jpoh. *farêla* (Miklavž na Dravskem polju – SLA).

Isln. dial. **fo're:la* f 'postrv' (kor., primor., štaj.).

⇔ nvn. *Forelle* f 'postrv';

po pl predlogi *Forellen* v sln. singularizirano v kor. spoh.-remš. *forêlna* 'postrv' (Radlje ob Dravi – SLA);

nvn. *Forelle* je po akc pomiku nastalo iz srvn. *forhel* 'postrv', *förhel* 'isto', to pa je sinonimno s srvn. *forhe* in *forhen*, stvn. *forhana* < pgerm. **furhnō-* ← pide. **prk'-neH₂*,

zaradi česar se sklepa, da so variante s suf *-no- prvotnejše (Kluge 1995: 279; Kroonen 2013: 160; EWA: III:476s.).

- Ⓔ Pgerm. **furhnō*- f ‘postrv’ vsebuje pide. koren **perk*’- ‘pisan, pikčast, pegast’, prim. sti. *pjśni*- adj ‘pegast’, gr. πέγκη ‘rečni ostriz, Perca fluviatilis’, πεγκνός ‘lisast, pisan, pegast’, zato je postrv s tem poimenovanjem označena kot pegasta/pisana riba, torej pomensko podobno kot jslov. **pъstrъub* f ‘postrv’ ← psl. **pъstry* f ‘pisanost ipd.’. Iz nvn. predloge je bilo izposojeno tudi hrv. kajk. *for’ela* ‘postrv’ (Lipljin 2002).

- Ⓓ^{BD} Srvn. *forhel* f ‘postrv’ ⇔ sln. ‘losos’ (?) ⇔ sln. *forel*;
 nvn. *Forelle* ⇔ sln. *forela*;
 → nvn. pl *Forellen* ⇔ sln. *forelna*;
 nvn. *Steinforelle*, bav. avstr. **Štanforele* ⇔ sln. *štamfrela*.
 ▷ forel ▷ štamfrela

forelna → forela

ESSJ 0

fota

ESSJ 0

- Ⓔ 18. st.: *fōta*, *futa* ‘eine Seelaus’ (Pohlin 1792).

Isln. dial. **fōta* f ‘?’;

po dial. razvoju *ō* > *u* *futa*; upoštevajoč pomensko razlago nvn. *Seelaus*, prim. *seelaus* ‘oniscus asilus’, ‘eine art kleiner meerkrebse, cancer dorsipes’ (Grimm 1854–1971), se Pohlinov zapis nanaša na vrsto manjšega morskega raka.

- Ⓔ Nejasno.

frangulin

ESSJ 0

frangulj m ‘francolino di monte, (gozdni) jereb’ (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 528).

Isln. dial. **frangu’lin* m ‘(gozdni) jereb’ (ter.).

- ⇐ ? **frangulin* m ‘(gozdni) jereb’;

ni bilo mogoče ugotoviti, iz katerega rom. jezika je bil ornitonim izposojen, saj arealno najbližja furlanščina potrjuje le *francolin* in *franculin*, oboje ‘Bonasa betulina’ (NP), od koder je bilo izposojeno rez. **frankolin** ‘frankolin, jereb, it. francolino’ (Náš Kolindrin 2016).

- Ⓔ Nejasno.

frankolin → frangulin

ESSJ 0

frater

ESSJ 0

fráter m, g -tra ‘majhna morska riba s temno pego na korenu repne plavuti, Diplodus vulgaris’ (zool. – SSKJ).

- Ⓔ Strukturna izpeljanka na -c < *-bcb *frâtrc* m, g -a ‘frater’ (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *fráter* m ‘Diplodus vulgaris’ (20. st.).

- ⇐ hrv. *frâtar* m ‘Diplodus vulgaris’.

- Ⓔ Ihtionim je po metafori nastal iz hrv. *frâtar* m ‘menih’ (Skok 1971–1974: I:529; Vinja 1986: I:432), verjetno na podlagi enačenja izrazito črne proge na glavi, ki je spominjala na menihovo glavo, prim. hrv. sinonima *pop* in *popič* (Vinja 1986: II:277).

Sln. ljudski ihtionim je *šârg* (► šarg).

frčnjak

ESSJ 0

frčjak m ‘vrsta ptice, ki med letom prosto frči’ (panon. prleš. – Rajh 2010).

Isln. dial. **frčn’ak* m ‘vrsta ptice ...’ (prleš.).

- Ⓔ Osamljeno, a gotovo s suf -jak < *-akb univerbizirana besedna zveza **frčni ptič*, v kateri je bil adj na -en < *-bnv tvorjen iz subst *frk* m ‘vzlet’, npr. *na en frk so se ptiči razleteli* (Pleteršnik).

frfelica

ESSJ 0

frfelica f 'neki ptič, menda pastirica', npr. *hoditi kot frfelica* (rov. tol. (Sveta Lucija, sodobno Most na Soči – Kenda 1926).

Isln. dial. *frfelica* f 'neki ptič ...' (tolm.).

- ⓔ Osamljeno. Če ornitonim res označuje pastirico, za katero je značilen dolg pozibavajoči se rep, se v njem kot nomenu agentis na *-ica* ohranja glagol **frfeléti*, ki je iz potrjenega *frfoléti -im* impf 'prhutati, frfotati' (Pleteršnik) lahko nastal po vokalni harmoniji *e : e* ← *o : e*.

frflja

ESSJ 0

F

- ⓔ 18. st.: *farfla* 'Lichtmücke, cicindela, lampyris' (Pohlin 1781).

Isln. dial. **frfl'a* ali **farfl'a* f 'kresnica, lampyris'.

- ⓔ Osamljeno, zato ni mogoče jasneje razložiti, ali Pohlinov zapis ubeseduje sln. **frfl'a* ali **farfl'a*. Zveza s sln. besedno družino *frfljati -âm* impf 'prhutati' je možna.

frfolič

ESSJ 0

frfolič m, g *-iča* 'die Fledermaus' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. **frfo'lič* m 'netopir'.

- ⓔ Osamljeno. Verjetno interno slovenski neologizem na *-ič* < **-it'b* iz podstave **frfol*, ki se ohranja v denom *frfoléti -im* impf 'prhutati, frfotati' (Pleteršnik), ker netopirji letajo frfotajoč (CZŽ 1997: 182). Kot 'prhutajoča žival' je netopir poimenovan tudi z nvn. *Fledermaus* (► *fledrmavs*).

frfolina

ESSJ 0

frfolina f 'frfoleči mrčes' (Pleteršnik).

Isln. knjiž. *frfolína* f 'frleči, letajoči mrčes' (19. st.).

- ⓔ Neologizem 19. st. je bil verjetno s kol suf *-ina* tvorjen iz podstave **frfol* m 'prhutanje', ki se ohranja v denom *frfoléti -im* impf 'prhutati, frfotati' (Pleteršnik).

frigeljESSJ s.v. *fril*, *ščevnica*

frîgəlj m, g *-glja* 'neka riba', 'die Ellritze (leuciscus phoxinus)' (Pleteršnik).

- ⓧ Strukturna tvorjenka na *-c* < **-bcb* *frîgəljc* m, g *-gəljca* 'frigelj' (Pleteršnik), v 18. st. *frigelz* 'Grundel, Frille, fundulus, phoxinus' (Pohlin 1781), v 19. st. *frigelz* 'mali klén, šhévenza, Cyprinus phoxinus, Ellritze' (Freyer 1842: 48).

- ⓔ 19. st.: *frigel* 'mali klén, šhévenza, Cyprinus phoxinus, Ellritze' (Freyer 1842: 48).

Isln. knjiž. **fri:gəlj* m 'pisanec, Phoxinus phoxinus = Leuciscus phoxinus = Cyprinus phoxinus' (19. st.).

- ⇨ rom. **fri:gǔlǔ* 'kdor se drsti' (?);

Bezljaj ESSJ: I:131 je zaradi it. ihtn *fregaròla* 'pisanec, Phoxinus phoxinus', tudi *fregaruòlo* 'isto', kar je bilo izposojeno v frc. *freguereul*, sklepal o izposoji iz neke še neprepoznane rom. ihtionimske predloge. Battisti, Alessio 1950–1957: 1712 it. ihtionim povezuje z it. *fregare* v pomenu 'drstiti se', kar temelji na lat. *fricāre* 'drgniti'.

- ⓔ Možno bi bilo zato izhajati iz rom. nomena agentis **fri:gǔlǔ* 'kdor se drsti' < lat. **friculus* ← *fricāre*, kar je bilo v sln. lahko izposojeno sočasno s sln. dial. *sútəl* m 'boter' < **sgtəlb* ⇨ lat. *sanctulus* m 'boter'.

Iz iste predloge je bilo izposojeno hrv. *frigal* 'Phoxinus phoxinus', *frigalj* 'isto' (Hirtz 1928–1956: III:47).

▷ *frilj*

frikec

ESSJ 0

- Ⓐ 19. st.: *frikez* 'poljski vrábez, pòlski grábez, wind. *kranzhek*, Pyrgita montana, Feldsperling' (Freyer 1842: 20 z oznako *wind.*).
Isln. dial. **fri:kac* m 'poljski vrabec, Passer montanus = Pyrgita montana' (kor.).
- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Ker Freyer 1842 l.c. navaja, da je ornitonim koroški, je fonetična podobnost s frc. *friquet* 'vrsta poljskega vrabca' (Larousse 1972) verjetno le naključna.

frilj

ESSJ *fril*

- fril* m, g *frila* 'neka ribica', 'das Bambelein', 'die Raapfe (leuciscus aspius)' (Pleteršnik), *frilj* 'Raapfe (Fisch)' (Janežič 1851).
- Ⓐ Strukturna tvorjenka na *-ec* < *-*ecb* **friljc*, v 17. st. potrjena v Npl *frilizi*, *ribice* 'phoxini' (Kastelec, Vorenc 1680–1710) [*friləci*].
- Ⓐ 19. st.: *fril klén/fril* 'mrenzhe, Cyprinus aspius, Raapfe' (Freyer 1842: 48).
Isln. knjiž. **f'ril* m 'Leuciscus aspius = Cyprinus aspius' (19. st.).
- ⇨ nvn. *Pfrille* 'pisanec, Phoxinus phoxinus', tirol. n. *Pfrillen* pl 'isto' (Schöpf 1982), srvn. *phrille* 'ein fisch, aspratilis, pelanus', *phrill* 'isto', *pfril*, tudi *perille*, *berille* (Lexer 1872–1878).
- Ⓔ Ihtionim je gotovo genetično povezan s sinonimno izposojenko *frîgalj* (Bezljaj ESSJ: I:131), a bolj natančnega razmerja med njima ni bilo mogoče ugotoviti, čeprav je verjetno, da je izhodišče lat. *fricāre* 'drgniti' (Battisti, Alessio 1950–1957: 1712), to pa implicira, da bi bilo variantni ihtionim možno izvajati iz iste rom. predloge **fri:gūlū* 'kdor se drsti' < lat. **friculus* ← *fricāre*, v kateri je medvokalni lenirani *-g- izpadel, prim. furl. *amì* m, frc. *ami* m, f < lat. *amīcus* m 'prijatelj'.
 Iz nemščine je bilo izposojeno tudi hrv. *frilj* 'Phoxinus phoxinus', *frilja* 'isto' s strukturno tvorjenko *friljak* (Hirtz 1928–1956: III:47), kar Skok 1971–1974: I:531, ki navaja hrv. dial. *frilj* 'majhna rečna riba' (Gorski kotar), pušča brez razlage.
- **frigelj**

frizijka

ESSJ 0

- frizijka* f 'krava' (SP 2001), *V hlevu so pokladali popoldanski obrok krme kravam frizijkam* (Gradivo SSKJ), *Prodám KRAVO frizijko v 9. mesecu brejosti* (Gorenjski glas XI/44, torek, 9. junija 1987: 15, vir: dLib.si); prešlo v narečje kot *f'rizęka* 'frizijka, krava pasme črno-belega goveda' (štaj. zgsav. – Weiss 1998) < **frizika* z naslonitvijo na dial. suf *-ika* in iz tega štaj. zgsav. hipokoristik *f'riža* f 'frizijka, krava pasme črno-belega goveda' (Weiss 1998).
- Isln.** knjiž. **f'ri:zijka* f 'krava frizijske pasme' (20. st.) ← tpn *Frízija* f 'nemško-nizozemska pokrajina' (SP 2001), *Frizija* 'Frizlandija, Friesland' (Cigale 1860), v 19. st. *Frísija* 'Friesland' (Murko 1833b: 858).
- Ⓔ Oznaka za kravo je homonimna s prebivalskim imenom *Frízijka* 'prebivalka pokrajine Frizije' (SP 2001), ker je bila ta pasma praviloma črno-belih krav, ki dajejo zelo veliko mleka, vzgojena v provinci Friziji na področju sedanje Nizozemske.

froš

ESSJ 0

- fřoš* m 'žabica' poleg *žôba* 'žaba' in *băčkâr* 'žabica' (kor. spoh.-remš. (Vuzenica) – SLA).
- Isln.** dial. **fřoš* m 'žaba' (spoh.-remš.); sekundarni deminutivni pomen se je v govoru verjetno vzpostavil zaradi popolne sinonimije z *žôba* 'žaba'.

⇒ nvn. *Frosch* ‘žaba’, srvn. *vrosch* ‘isto’, stvn. *frosch*, srnn. *vors(ch)*, stnord. *froskr* < pgerm. **fruska-* m ‘žaba’, kar je v besedotvornem razmerju s pgerm. **frugō*, g *frukkaz* ‘isto’, ki se ohranja v stagl. *frogga*, sragl. *frogge*, *frock*, *frock*, agl. *frog*, zaradi česar se pgerm. **fruska-* izvaja iz starejšega **frug-ska-* (Kluge 1995: 288; Kroonen 2013: 157, 156).

⊕ Pgerm. **fruska-* m ‘žaba’ < **frug-ska-* je brez znane etimologije; dosedanje korensko povezovanje z r. *prýgaty* ‘skakati’ je v fonetičnem oziru težko dokazljivo (Kroonen 2013 l.c.), toda prim. EWA: III:595.

Neodvisno od te mlade nvn. izposojenke je bil v sln. izposojen homonimni nvn. dialektizem v drugačnem pomenu, prim. *frôš* m ‘utor pri sodu, spodnji rob dog pri sodu’ (Pleteršnik; Bezljaj ESSJ: I:132), rovt. črnovr. *frûəš* m, g -žę ‘žabica pri škafu, ki varuje utor, da se ne odkrhne’ (Tominec 1964).

F

fruškelica

ESSJ 0

frýškelca f ‘martinček’ (primor. notr. (Draga (Trst)/Sant’Elia) – SLA).

Isln. dial. **fru:škelica* f ‘martinček’ (notr.).

⊕ Osamljeno in nejasno.

fugor

ESSJ 0

fugor m ‘breitköpfiger Aal’ (Janežič 1851).

⊕ 18. st.: *fugôr* m, g -ja ‘Aalfisch, anguilla’ (Pohlin 1781); 19. st.: *fugor* ‘seléni ogúr, ogúr, oposlak, av, avgúr, wind. *kazhur*, *kazhinka*, Muraena latirostris, breitköpfiger Aal’ (Freyer 1842: 50 z oznako *wind.*).

Isln. dial. *fugor* m ‘jegulja, ogor’;

fonetično razvito iz dial. **vugor* s protetičnim v-, pri čemer je zaradi vokalnega zaporedja u : o verjetno, da je u kor. refleks prvotnega sln. ô: ôgor → **vôgor* > **vûgor* > **fûgor*.

V ESSJ: II:244 navedene variante *vugor* ni bilo mogoče ponovno potrditi.

► ogor

fugrl

ESSJ 0

fugerlj m ‘Moorfchnepfe’ (Janežič 1851).

⊕ Tvorjenka na -e < *-ę(t-) v 18. st. *fugêrle* m, -ęta ‘Moraftvogel, avis palustris’ (Pohlin 1781).

⊕ 19. st.: *fugerl* ‘púklesh slóka, púklesh, póklešh, pukèrl, Scolopax gallinula, Moorfchnepfe’ (Freyer 1842: 31).

Isln. dial. **fu:grl* m ‘kozica, Gallinago gallinago = Scolopax gallinula’ (19. st.); ornitonim je gotovo povezan s sin *pukèrl*, ki je potrjen v istem Freyerjevem viru, a razmerje med njima v fonetičnem oziru ni jasno (► pukrl).

fuj

ESSJ 0

fúj m, g *fujá* ‘lui piccolo, mala listnica’ (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 90).

Isln. dial. **fuj* m ‘mala listnica’ (ter.).

⇒ it. *lui* ‘listnica, Phylloscopus’ (?).

⊕ Nejasno. Ker se sln. ornitonim, ki se nanaša na rod ptičev *Phylloscopus* iz poddružine penic, od it. *lui* razlikuje le v vzglasju, je možno, da odraža neko neprepoznano ljudsko-etimološko naslonitev, ki je lahko šele interno slovenska ali pa že interno italijanska.

fuks

ESSJ 0

fúks m, g -a ‘konj rjavkasto ali rumenkasto rdeče barve’: *kupil je mladega fuksa* (SSKJ); primor. kraš. *fúks* ‘Pferdename’ (Štrekelj 1887: 390), rovt. tolm. *fúks* ‘konj rdečkaste

barve' (Čujec Stres 2010–2014), polj. *fūks arjau* 'rjavec, konj rujave barve' (Škrlep 1999), črnovr. *fūks* 'konjsko ime' (Tominec 1964), dol. kost. *'fuks* 'konj svetlorjave barve' (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *'fuks* 'fuks, konj rdečkaste barve' (Weiss 1998).

- ① Fem na -a *fūksa* 'kobila rjavkasto ali rumenkasto rdeče barve' (SSKJ), primor. obsoš. *fū:ksa* 'konj, navadno rumenorjave barve' (Ivančič Kutin 2007), rovt. tolm. *'fuksa* 'kobila rdeče barve' (Čujec Stres 2010–2014), dol. kost. *'fuksa* 'kobila svetlorjave barve' (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *'fuksa* 'fuksa, kobila rdečkaste barve' (Weiss 1998), panon. prleš. *'fuksa* 'kobila', ekspr. 'radoživa ženska' (Rajh 2010).

Isln. dial. **'fu:ks* m 'konj z lisici podobno barvo kože'.

- ⇨ nvn. *Fuchs* 'konj rdečkaste barve'.

- ⊕ Oznaka za konja rdečkaste barve je nastala po metafori iz nvn. *Fuchs* 'lisjak' po podobni barvi kože.

fulika

ESSJ 0

- ⊕ 19. st.: *fūlika* 'das Bläublein, das Rohrhünchen. (Fulika)' (Murko 1833a: 64).

Isln. knjiž. **'fu:lika* f 'črna lisica' (19. st.);

toda *sūlika* f 'Blaßhuhn' (Janežič 1851), kar je bilo napačno prepisano iz Murkovega vira.

- ⇨ lat. *fulica* f 'črna lisica', kar je v ajevsko deklinacijo prestrukturirano *fūlix* f 'isto'.
- ⊕ Lat. *fūlix* f, g -*icis* 'črna lisica' odraža pide. dial. kompoz **d^huH₂li-H₃k^w*- 'ki ima videz saj', prva sestavina **d^huH₂li-* pa se ohranja tudi v lit. *dūlis* 'saje', let. *dūlis* 'isto', sti. *dhūli-* 'prah' (Olsen 2010: 151).

fultran

ESSJ 0

fultran m 'Flußfischadler' (Janežič 1851).

- ⊕ 18. st.: *fultran* 'Raubvogel, alicetus' (Pohlin 1781); 19. st.: *fultran* 'morfki orèl, ljun, Físchadler' (Freyer 1842: 8).

Isln. knjiž. *fultran* m 'ribji orel' (18. st.).

- ⊕ Osamljeno in manj jasno. Morda prvotno tujka *vultur* iz lat. *vultur* m 'jastreb' s sekundarnim *f-* iz *v-* in s preoblikovanim izglasjem na podlagi sln. sin *jâstran* m 'jastreb' (Pleteršnik): **vultur* > **fultur* × *jâstran* = *fultran*.

► **jastran**

futač

ESSJ 0

fūtač m 'der Wiedehopf' (Pleteršnik).

Isln. dial. *fūtač* m 'smrdokavra, Upupa epops'.

- ⇨ hrv. kajk. *fūtač* 'smrdokavra, Upupa epops' (Lipljin 2002), *futač* 'isto' (Hrvaško Zagorje – Hirtz 1928–1956: II:110), *fūtač* (RKDI), *fūtach* 'dèb, fzmerdèchi dedek, upupa' (Jambrešić 1742), *futach* 'dèb, upupa' (Belostenec 1740).

- ⊕ Hirtz 1928–1956 l.c. navaja za oglašanje smrdokavre *fut!*, iz česar je tvorba na -ač v hrv. *fūtač* v funkciji nomena actoris, prim. Skok 1971–1974: I:539.

V Pleteršnikovem slovarju navedeno *fūtač* se nanaša na kajkavščino in na vir iz časopisa Slovenski narod iz leta 1873. Ornitonim *fūtač* je bil zato v slovenščino gotovo izposojen. Na kajkavskem območju je cgn *Futaš* pogost (LP SRH 1976), v Sloveniji pa je po podatku iz ZSSP znan le v Ljubljani, kar kaže na import iz hrv. kajkavskega območja. Ker mladiči in samica v času gnezdenja izločajo iz trtične žleze smrdljivo tekočino, s katero se branijo pred sovražniki (CZŽ 1997: 346), so priimki s pomensko podstavo 'smrdokavra, Upupa epops' nastali prek vzdevkov za neprijetno dišečega človeka.

Osamljeni sln. bkr. sinonim **futlavec** (Adlešiči – Šašelj, DiS 28/13, 1915, 108) nedvomno vsebuje isti onomatopejski koren *fut-*, a je v besedotvornem oziru od hrv. *futavac* ‘Wiedehopf, Upupa Epops’ (Šulek 1860; ARj; Skok 1971–1974 l.c.) drugačen, saj kaže na izpeljavo iz verbalne predloge **fut-l’a-ti* ‘oglašati se *fut*’, kar je znak, da onomatopeja za oglašanje smrdokavre *fut!* ni bila le hrvaško kajkavska.

Hrv. variantno *vutač* v *Vutač javlja se marljivo, naročito u proljeće: hup, hup, hup* (Hirtz 1928–1956: II:156) kaže, da je onomatopeja *fut!* lahko fonetično nastala iz **vut!*. Enaka alternacija v vzglasju se potrjuje v br. dial. *vútva* ‘Upupa epops’ ob *fútkala* ‘isto’ (ŽS 1999: 60). Glasovno podobna onomatopeja je bila zabeležena na nemškem govornem območju v štaj. n. *Wudhupf, Wudhup, Wuderer*, vse ‘Upupa epops’ (Suolahti 1909: 13).

futlavec → futač

ESSJ 0

G

gabožolt → žabogolt²

ESSJ 0

gad

ESSJ *gäd*, s.v. *gvazdati*

gäd m, g *gáda* ‘strupena kača z verigi podobnimi lisami po hrbtu’: *gad ga je pičil; ne razlikuje gada od modrasa*; ‘strupena kača sploh’: *varuj se gadov; sikanje gada; gledata se kakor dva gada* ‘gledata se sovražno, neprijazno’ (SSKJ), *rilčasti gad* ‘gad s privihanim gobcem in na spodnji strani ognjeno rdečim repom, *Vipera aspis*’ (zool. – SSKJ), *gadi* m pl ‘*Viperidae*’, *navadni gad* m ‘*Vipera berus*’, *rilčasti gad* = *laški gad* ‘*Vipera aspis*’, *mali gad* ‘*Vipera ursini*’, *verigasti gad* ‘jesur, *Vipera russellii*’, *gabonski gad* ‘*Bitis gabonica*’, *rogati gad* ‘*Cerastes cerastes*’ (CZŽ 1997: 63), *gäd*, g *gáda* ‘die Viper oder Kreuzotter (*vipera berus*)’, *laški ali Redijev gad* ‘die Redische Viper (v. Redii)’, v zvezah *gad babo sne* ‘gad je še hujši od stare babe’, *gada v žepu imeti* ‘imeti prazen žep’ (Pleteršnik), *gad* ‘*Pelias berus*’, *laški ali Redijev gad* ‘v južni Švici, Italiji in tudi v okolici Gorice na Primorskem živeča strupena kača, *Vipera Redii*’ (Erjavec 1875: 324s.), *gad* ‘die Viper od. Kreuzotter, *Vipera bérus*’ (Erjavec 1864: 68), *gad* m ‘Wiper, Natter’ poleg f ‘Eckel’ (Janežič 1851); kor. obir. *hàd* m, g *há:da* ‘Kreuzotter’ (Karničar 1990), rovt. cerklj. *ʔat*, g *ʔa:da* (Kenda-Jež Diss. 2002), črnovr. *ʔät*, g *ʔädä* (Tominec 1964), gor. *ʔgät*, g *gá:da* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. kost. *ʔat*, g *ʔada* (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *ga:t*, g *-da* (Weiss 1998), v pomenu ‘modras’ je po SLA beseda znana v primor. istr. *gât* ‘modras’ (Sočerga – SLA), *gât* ‘isto’ (Krkvčce – SLA), panon. prleš. *gäd* (Sveti Tomaž – SLA), v pomenu ‘kača’ pa v rovt. *ʔäd* ‘kača’ (Bukov Vrh – SLA), *ʔäd* ‘isto’ (Gabrak – SLA), dol. *gät* (Gorenje Brezovo – SLA).

- ⑦ Fem na *-ov-ka gádovka* ‘samica gada’ (SSKJ); adj na *-ov gádov*, f *-a* (SSKJ), rovt. črnovr. *ʔädu*, f *-qwg* (Tominec 1964), v 17. st. *gadou* ‘viperinus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *gadovë* ‘der Viper, viperae’ (Pohlin 1781) [gadovə]; avgm na *-ač* v 18. st. *gadazh* ‘große Viper, ammodites’ (Pohlin 1781); kol na *-jad gadjäd* f ‘gadja

zalega' (Pleteršnik); na Notranjskem in v Laščah nomen loci na *-ina gádina* 'gadova jama' (Erjavec, LMS 1882/1883, 202).

- Ⓔ 16. st.: *gad* 'Nater, vipera' (Megiser 1592); 17. st.: *ena slu štrupovita kazha, ali modras, inu gad, je v'gorkih inu vrozhih dešhelah, fe tudi imenuje dipfaš* 'prester', *gad, modras garmovja, kazha* 'vipera' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *gad* 'Viper, vipera' (Pohlin 1781), *had* 'kad, kazha, belauřhka, Schlange' (Gutsman 1789) z znakom o kor. vzglasnem spirantiziranem velaru; 19. st.: *gàd, g gáda/gadú* 'die Viper, die Natter' (Murko 1833a: 65), *gàd* 'Vipera, Viper', *rilzhni gàd/gàd* 'modraf, modrós, jitherka, Vipera ammodytes, Sandviper', *zherni gàd* 'Vipera prester, fchwarze Viper' (Freyer 1842: 43).

Psln. **gàd* m 'vipera';

toda v koroški, rovtarski in dolenski dial. skupini 'kača, serpens';

- = stcsl. *gadъ* m 'serpens', hrv. čak. *gāt* 'kača' (Susak – ČDL: III:531), *gāt* 'isto' (Orlec na Cresu – Houtzagers 1985), *gāt* 'večja nestrupena kača', *gāt zes rôžu* 'strupena kača Vipera ammodytes' (Bejska Tramuntana – Velčić 2003), v Istri *gad* 'vrsta kače' poleg 'karakterno slab človek' (Labin – Milevoj 2006), r. dial. *gad* 'kača', ukr. dial. *gad* 'kača, strupena kača', br. *gad* 'kača', p. dial. *gad* 'isto', č. *had*, plb. *god*, gl. *had*, dl. *gad* 'strupena kača' (ĚSSJa: 6:81s.; SP: VII:19s.; ESJS: 3:171s.);

< **psl.** dial. **gādъ* m 'kača (strupena ali nestrupena)' ← psl. **gādъ* m 'gnus, stud, odpor'.

- Ⓔ Večpomenskost slov. refleksov psl. zoon **gādъ* m, ki ne označujejo le strupenih ali nestrupenih kač, ampak tudi plazilce nasploh, črve, mrčes in podobno, je rezultat pomenskih razvojev iz prvotnega pomena 'gnus, odvratnost, ostudnost' tega substantiva, ki je bil uporabljan tudi za označevanje živali, ki so v človeku vzbujale neprijeten občutek = gnus in odpor (Vasmer 1986–1987: I:381; Bezljaj ESSJ: I:135; ĚSSJa l.c.; SP l.c.; Furlan 2016: 103). Kača je s tem zoonimom torej označena in enačena s pojmom 'gnus, odpor'.

- Ⓔ^{BD} Psl. **gādъ* m 'gnus, stud, odpor'

→ psl. dial. **gādъ* 'kača (strupena ali nestrupena)'

nv. *Zischnatter*

nv. *Zischnatter*

→ VPLIV kača

sl. *gad*;

⇒^K sl. *gad sičavec*;

⇒^K sl. *gad žvižgavec*;

→ sl. *kad*.

▷ kad ▷ gad sičavec ▷ gad žvižgavec

gad sičavec

ESSJ 0

gad sičâvâc m, g *-vca* 'die Zischnatter' (Pleteršnik), *gad sičavec* s sin *gad žvižgavec* 'Zifchnatter' (Cigale 1860).

Isl. knjiž. **gad si'ča:vâc/ž'vi:žgavâc* m 'Zischnatter' (19. st.).

- ⇒^K nv. *Zischnatter* '?', dobesedno 'sikajoča kača'.

- Ⓔ Kalk po nv. zoonimu s pomensko podstavo 'sikajoča kača' je bil tvorjen z jedrom *gād* m, g *gáda* 'strupena kača z verigi podobnimi lisami na hrbtu' in apozicijo *sičavec* kot s suf *-ec* < *-*bcъ* substantiviziranim deverbativnim adj *sičâv*, f *-áva* 'sikajoč' iz *sičati* -im impf 'sikati' (Pleteršnik) oziroma z apozicijo *žvižgavec* kot s suf *-ec* < *-*bcъ* substantiviziranim deverbativnim adj *žvižgav*, f *-a* 'žvižgajoč' iz *žvižgati* -am impf 'pfeifen' (Pleteršnik).

► **gad**

gad žvižgavec → gad sičavec

ESSJ 0

gadnica

ESSJ s.v. *žávka*

gâdnica f 'krastača' (primor. istr. (Rakitovec) – SLA), istr. *gâdnica* 'isto' (Prešnica – SLA), *gâdnica* (Podgorje – SLA), toda *krôta gâdouška* 'krastača' (Osp – SLA).

Isl. dial. *gâdnica* f 'krastača' (istr.).

- Ⓔ Zaradi značilne neravne krastave in praviloma odurne, odpor vzbujajoče kože je poimenovanje s suf *-ica* univerbizirano iz besedne zveze **gadna krota* z adj *gāden*, f *-dna* ‘ogaben, ostuden’, ki ni bil tvorjen iz splošno sln. zoon *gād* m ‘vipera; serpens’, ampak iz njegove pomenske predstopnje ‘gnusoba, odvratnost, ostudnost’ (Furlan 2016: 103). Le v Ospu potrjeno dvobesedno poimenovanje z adj *gadovski* je verjetno sekundarno nastalo po naslonitvi na *gād* m ‘vipera’.

gaga

ESSJ s.v. *gāgati*, *žūga*

gāga f ‘velika polarna raca, ki daje zelo dober puh, Somateria mollissima’: *gnezdlišča gag in galeb* (zool. – SSKJ), *gaga* ‘Somateria mollissima’ (CZŽ 1997: 288), *gāga* ‘die Ente’, ‘die Eiderente o. Eidergans (somateria mollissima)’ (Pleteršnik), *gaga* ‘Anas mollissima’ (Erjavc 1875: 316), *gaga* ‘die Eidergans oder Eideränte, Somatéria mollissima’ (Erjavc 1864: 62); štaj. zgsav. ‘*ga:ga* ‘raca’ (otroško – Weiss 1998), panon. pkm. *gāga* ‘gos’ (otr. – Novak 1996), ‘*ga:ga* ‘gagica, Entenkücken’ (ljubk. – Bajzek Lukač 2009).

- Ⓙ Dem na *-ica gāgica* f ‘mlada raca ali gos’: *gagice so čofotale po vodi* (ljubk. – SSKJ), štaj. zgsav. ‘*ga:gēca* (otroško – Weiss 1998).

Psln. dial. **gāga* f ‘raca/gos’;

- = blg. *gāga* ‘Somateria mollissima’, r. *gāga* ‘raca’, slš. *gāga* ‘gos’ (ESSJa: 6:83; SP: VII:23);

< **psl.** **gāga* f ‘raca/gos’.

- Ⓚ Ni jasno, ali je ornitonim nastal neposredno iz interj **ga-ga!*, ki označuje oglašanje predvsem gosi, prim. sln. interj *gā*, ki posnema glas gosi, rac: *ga, ga, so se vznemirile gosi v mlakuži* (SSKJ; SP: VI:22), ali pa je nomen agentis iz **gagati* ‘oglašati se z glasom **ga-ga!*’, sln. *gāgati* -am impf ‘oglašati se (o gosi, raci)’ (Pleteršnik), panon. pkm. ‘*ga:gatę -an* ‘isto’ (ljubk. – Bajzek Lukač 2009).

galagi

ESSJ Ø

galagi m pl ‘Galagidae, družina primatov iz podreda polopic, ki živijo v gozdovih tropске Afrike in so sorodni lorijem’, *senegalski galag* m ‘Galago senegalensis, »bushbaby« (CZŽ 1997: 64), toda pritlikavi *galago* je najmanjša opica na svetu (Tedenske slike, priloga Domovini IV/6, 9. 2. 1928, vir: dLib.si), *galago* ‘uhač, Otolicnus’ (Erjavc 1875: 238).

Isln. knjiž. *galago* m ‘Galago = Otolicnus’ (19. st.).

- ↗ agl. *galagos* ‘Galagidae’, *Senegal galago* ‘Galago senegalensis’.

Medtem ko je bila varianta *galag* verjetno vzporedno s *senegalski galag* izposojena in v moški deklinativni vzorec tipa *korak* vključena iz agl. *galagos* (pl), sg *galago*, izvora starejše variante *galago*, prvič potrjene pri Erjavcu 1875 l.c., ni mogoče natančneje določiti, a nemško posredovanje ni verjetno, ker v Schödlerju 1860 ustreznega predloga ni potrjena, čeprav se je nlat. oznaka *Galago senegalensis* uporabljala že koncem 18. st. (Battisti, Alessio 1950–1957: 1747) in se širila po Evropi, prim. ob agl. *galago* tudi frc. *galago*, it. *galagone*, č. *galago* (Havlová 2010: 45).

- Ⓚ Nejasno. Sestavina *galago* nlat. oznak *Galagidae* in *Galago senegalensis* je bila verjetno izposojena iz enega od senegalskih jezikov.

Erjavčev sinonimni neologizem *uhač* se ni uveljavil (► *uhač*²).

galambica

ESSJ Ø

‘*gāmbica* f ‘golobica’ (panon. pkm. – Bajzek Lukač 2009).

Isln. dial. *‘*galambica* f ‘golobica’ (pkm.);

to je feminativ na *-ica* iz pkm. **gǎlamb* ‘golob’, izposojenke iz madž. *galamb* ‘isto’, ki odraža zgodnjo izposojjo iz psl. **golǫbb* m ‘columba’ (EWU: 441).

► golob

galeb

ESSJ *galēb*, s.v. *jâstreb*

galēb m, g *-a* ‘vodna ptica belkaste barve z dolgimi perutmi’: *ladjo je spremljala jata galebov* (SSKJ), *galebi* m pl ‘*Laridae*’, npr. *morski galeb* m ‘*Larus marinus*’, *srebrni galeb* ‘*Larus argentatus*’, *rečni galeb* ‘*Larus ridibundus*’, *mali galeb* ‘*Larus minutus*’ (CZŽ 1997: 64s.), *galēb* ‘die Möve, die Lachmöve (*larus ridibundus*)’ (Pleteršnik), *galebi* m pl ‘*Laridae*’, *srebrnasti galeb* m ‘*Larus argentatus*’, *plavkasti galeb* ‘*Larus glaucus*’, *sivi galeb* ‘*Larus canus*’ (Erjavac 1875: 315), *galeb* ‘*Mewe*’ (Janežič 1851); primor. istr. *galēb* ‘*Larus*’ (Brezovica, Dragonja, Gračišče, Korte, Malija, Plavje, Pobe-gi, Prade, Šmarje – Filipi 1993: 34).

- ① Fem na *-ka galēbka* ‘samica od galeba’ (SSKJ).

Isln. dial. **ga'le:b* m ‘*larus*’.

- ⇨ hrv. knjiž. *gālēb* m ‘*larus*’ (Bezljaj ESSJ: I:137) poleg dial. *kālēb* ‘isto’, *kāleb* (Vrgada – Jurisčić 1973), *kāleb* (Turčić 2002), v Istri *gālep* (Labin – Milevoj 2006) < **g/kālēb* m ‘*larus*’.

- ② Prvotno verjetno **kālēb* ‘*larus*’ in po etimološki naslonitvi na *gōlūb* m ‘*colomba*’ < psl. **gōlǫbb* ‘isto’ v vzglasju preoblikovano v **gālēb*- in tudi *galub* (Bakar – Skok 1971–1974: I:546; ERHJ: I:257), mak. dial. *galap* (SP: VII:35) < **galǫb*-. Ker je ornitonim kot avtohton potrjen le na ožjem jslov. območju (Skok 1971–1974 l.c.), je domneva o izposoji iz neke neidentificirane jezikovne plasti neindoevropskega izvora (ERHJ l.c.) možna. Ni verjetno, da bi bila ornit **gālēb* m ‘*larus*’ in **gōlǫbb* ‘*colomba*’ genetsko povezana, kot je predpostavljala že Daničić 1876: 40.

V slovenske istrske govore je bil ornit *galēb* verjetno vpeljan iz knjižne slovenščine, čeprav je možno, da odraža naglasno adaptacijo predlog iz bližnjih hrvaških istrskih govorov. Tudi mak. *galeb* ‘*larus*’ ni avtohton ornitonim.

Obstoj psl. ornitonima **gālēb* ‘*larus*’ (ESSJa: 6:91s.; SP l.c.) je dvomljiv.

galgarica

ESSJ 0

gālgarica f ‘der Pfannenstiel, die Schwanzmeise (*parus caudatus*)’ (Pleteršnik), *gavgarca* ‘Schwanzmeife’ (Janežič 1851); rovt. cerklj. *ḡa:ḡarca* ‘dolgorepka (*Aegithalos caudatus*)’ (Kenda-Jež Diss. 2002), *gaugarca* ‘kukavica’ (Razpet 2006).

- ③ 18. st.: *Gaugartza* ‘*Parus caudatus*’ (Scopoli 1769: 164), *gavgarza* ‘Galgenmeife, *Parus cineraceus*’ (Pohlin 1781), *haugarza* ‘Galgenmeife, Vogel’ (Gutsmann 1789) z znakom o kor. vzglasnem spirantiziranem velaru; 19. st.: *gāugarza* ‘*dōlgorepna feniza, dolgorepka, beloglávka, mlinarzhek, Parus caudatus, Schwanzmeife*’ (Freyer 1842: 19).

Isln. dial. **gālgarica* f ‘dolgorepka, *Aegithalos caudatus* = *Parus caudatus*’.

- ④ Osamljeno. Ornitonim označuje dolgorepo sinico in izgleda s suf *-ar-ica* tvorjen iz subst *gālge* f pl ‘vislice’ (Pleteršnik), a pomenska motivacija ostaja nejasna. Morda je bil iz istega substantiva tvorjen rovt. polj. ornitonim *gavžanca* ‘pizdočivka, die Graumeise’ (Zminac – Breznik, DiS 17/1, 1904, 128) < **gažnica*. Bulahovskij 1978 (= 1948): 194 je sln. *galgarica* povezoval s pomensko in formalno različnimi ornitonimi, kot sta npr. r. *gagara* ‘*Colymbus arcticus*’, blg. *gagaraška* ‘*Corvus pica*’, in razhajanja ni razlagal.

gambuzija

ESSJ 0

gambúzija f ‘majhna živobarvna riba, ki se hrani z ličinkami komarja mrzličarja, *Gambusia affinis*’: *gojiti gambuzije* (zool. – SSKJ), *gambuzija* ‘*Gambusia affinis*’ (CZŽ 1997: 440).

Isln. knjiž. *gambúzija* f ‘Gambusia affinis’ (20. st.).

⇨ nlat. *Gambusia* (*affinis*).

- ⓔ Nlat. sestavina *Gambusia* je prenašena iz kubansko šp. *gambusino* ‘nekoristen’, ki je tudi oznaka za mehiške lovce na zlato. Sladkovodno požrešno ribico, ki spada v družino živorodnih zobatih krapovcev, nlat. Poeciliidae iz reda gavunov in živi v jugovzhodnih državah ZDA, se uporablja za uničevanje komarjevih ličink, zato so jo naselili ponekod v Evropi, najdemo pa jo tudi slovenskem Primorju (CZŽ 1997 l.c.). Na nlat. *Gambusia* (*affinis*) temeljijo tudi agl. *gambezi* ‘gambuzija’, it. *gambusia* ‘isto’, fr. *gambusie*, r. (*obyknovennaja*) *gambuzija* (Spletni vir 22).

gamec → gams¹

ESSJ 0

G

gamila

ESSJ s.v. *kamēla*

gamila f ‘kamela’ (panon. pkm. – Pleteršnik).

Isln. dial. *gamila* f ‘kamela’ (pkm.).

- Prim. enako hrv. *gāmila* ‘kamela’ (Belostenec 1740; Jambrešić 1742; Voltić 1803; Skok 1971–1974: II:26);

ni mogoče ugotoviti, ali je bil sln. zoonim izposojen iz hrv. predlog, v katerih vzglasni g- ob hrv. čak. *kamela* bolj verjetno kaže na izposojeno iz neke rom. lenirane variante **ga'me:lā*, prim. it. dial. *gambellu* ‘kamela’ (Battisti, Alessio 1950–1957: 703), kot pa da bi neposredno odražal vzglasje izhodišča te evropske kulturne besede v hebr. *gāmāl* (Skok 1971–1974 l.c.).

V ESSJ: II:13 je subst *gamila* neustrezno predstavljen, da je belokranjski.

► **kamela**

gamps

ESSJ 0

gāmps m ‘gams’ (kor. zilj. – Pronk 2009).

Isln. dial. *gāmps* m ‘gams’ (zilj.).

- ⇨ tirol. n. *gams* ‘gams’ (Schöpf 1982) z interkaliranim labialom iz bav. tirol. *gams* ‘isto’.

► **gams¹**

gams¹

ESSJ *gāms*, s.v. *čamurče*, *komârča*

gāms m, g *gāmsa* in *gāms* m, g *gāmsa* ‘zelo hitra gorska žival z na koncu kavljasto ukrivljenimi rogov’ (SSKJ), *gams* ‘divja koza, Rupicapra rupicapra’ (CZŽ 1997: 137), *gams* ‘divja koza, Antilope rupicapra’ (Erjavec 1875: 277), *gams* ‘divja koza, Gemse, Antilope rupicapra’ (Erjavec 1864: 31), *gams* ‘kozel divji, der Gemsbock, il camoscio’ (Drobníč 1858); kor. rož. *hāms*, g *hāmza* ‘gams’ (Šašel 1957), toda primor. nad. ***gāmac*** ‘camoscio’, *ghāmac* ‘isto’, *ghāmc* (Rigoni, Salvino 1999), *gāmac*, g *-mca* ‘camoscio’ (Špehonja 2012b) s sekundarnim izglasnim -c iz -s kot v sln. *šnôpec*, g *-pca* ‘žganje’, primor. notr. *šnuôpæc* ‘isto’ (Zarečje – Rigler 1963: 47) ob *šnôps* (Furlan v Bezljaj ESSJ: IV:89), rovt. tolm. *ʔa:mz*, g *-a* (Čujec Stres 2010–2014), gor. *ʔgams*, g *gá:msa* (Kropa – Škofic Diss. 1996), štaj. zgsav. *ʔga:ms/ʔgams* (Weiss 1998).

- Ⓣ Fem na -ov-ka *gāmsovka* ‘samica gamsa’, a tudi ‘hlače iz gamsove kože’ (SSKJ); adj na -ov *gāmsov*, f-a (SSKJ), rovt. tolm. *ʔa:mzoʔ* (Čujec Stres 2010–2014) in k temu knjiž. *gamsov čop* s sin *gamsova brada* ‘šop daljše zimske dlake gamsa samca, nošen na klobuku’ (SSKJ), kar je knjižni kalk n. izposojenk v kor. rož. *hāmsport* m ‘Gamsbart’ (Šašel 1957), primor. obsoš. *ʔa:nsport/ʔa:msport* ‘gamsov čop, ki si ga lovci zataknejo za klobuk’ (Ivančič Kutin 2007), štaj. zgsav. *ʔga:msʔpuo:rt* m ‘gamsov čop’ (Weiss 1998) ⇨ tirol. n. *gamsbàrt*, nv. *Gamsbart*, sem tudi kor. obir. *há:msawa stézda* ‘Gamsteig’ (Karničar 1990); prek adj na -ov s suf -ina tvorjeno kor. rož. *hāmzovna* ‘usnje iz gamsa’ (Šašel 1957).

Ⓜ 19. st.: *gamf* ‘pezhna kósa, damjek, Antilopa rupicapra’ (Freyer 1842: 6).

Ⓞ Neposredno iz zoonima je bil ničto onimiziran cgn *Gams* (ZSSP), prek adj na -ov pa onimizirano *Gamzov skret* ‘žleb v Kamniško-Savinjskih alpah’, kar je bilo poknjženo v *Gamsov skret* (AS 1986) in je šaljiva oznaka za območje, za katerega je bilo značilno večje število gamsovih iztrebkov, oron *Gamsova špica* (AS 1986).

Isl. dial. **gams* m ‘divja koza, Rupicapra rupicapra’;

neposredno ali posredno potrjeno v koroški, primorski, gorenjski in štajerski dial. skupini; kasneje pod vplivom občutka, da izglasni zveneči zaporniki in priporniki izgubijo zven, hiperkorigirano v **gams* z g **gámza* (kor. rož.), kar je bilo vneseno tudi v Nsg, prim. rovt. tolm. *ʔa:mz*.

⇨ bav. tirol. *gams* ‘Rupicapra rupicapra’ (Striedter-Temps 1963: 126), srvn. *gamz* ‘isto’ (Lexer 1872–1878), stvn. *gam(e)z* (Pfeifer 2000: 422) ⇨ rom. **ga'mo:ž* iz pozno lat. *camōx* m, g -ōcis ‘gams’; osnova **kamo-*, ki se potrjuje v šp. *gamo* ‘damjak’, je predromanskega, tj. substratnega izvora, prim. bask. *gama* ‘gams’ (Battisti, Alessio 1950–1957: 705; Bezljaj ESSJ: I:138).

Ⓜ Nejasno.

Ⓞ^{BD} Pozno lat. *camox* ‘gams’

→ rom. **ka'mo:čē*

→ rom. **ga'mo:žē* ⇨ stvn. *gam(e)z* > srvn. *gamz* > bav. tirol. *gams*

→ ZAMENJAVA IZGLASNEGA -s S SUF -ec

→ PRENOS ‘srnjak’

→ FEMINIZACIJA + PRENOS ‘koza’

→ INTERKALACIJA tirol. n. *gamps*

⇨ sln. *kamoča*;

⇨ sln. *gams*¹;

→ sln. *gamec*;

→ sln. *gams*²;

→ sln. *gamsa*;

⇨ sln. *gamps*.

▷ *gamps* ▷ *gams*² ▷ *gamsa* ▷ *kamoča*

gams²

ESSJ 0

gāms m ‘srnjak’ (kor. mež. (Koprivna) – SLA).

Isl. dial. *gāms* m ‘srnjak’ (mež.).

Ⓜ Zaradi podobnosti nastalo s transzoonimizacijo iz prvotnega *gāms* m ‘Rupicapra rupicapra’.

► *gams*¹

gamsa

ESSJ 0

gamsa f ‘kozje ime’ (nelocirano – Erjavec, LMS 1875, 223).

Isl. dial. *gamsa* f ‘kozje ime’.

Ⓜ Prvotna oznaka za kožo je feminizirani zoon *gāms* m ‘Rupicapra rupicapra’ in odraža percepcijo enačenja *gamsa* s kožo, le da je gamsov habitat skalnato območje in ni udomačen, kar se odraža tudi v sln. sinonimu *divja koza* ‘gams’ (► *divja koza*¹) in kalku *pečna koza* ‘gams’ (► *pečna koza*), nvn. *Felsenziege* ‘isto’ in lat. *rūpicapra*.

► *gams*¹

gara¹

ESSJ 0

gára f ‘stara kljusa’ (goriš. – Pleteršnik).

Isl. dial. **ga:ra* f ‘star konj’ (kraš.).

Ⓜ Osamljeno. Verjetno nomen agentis na -a iz *garáti* -âm impf ‘zelo veliko in naporno delati’ in iz tega tudi sln. nomen agentis *garáč* m ‘kdor zelo veliko in naporno dela’.

gara²

ESSJ s.v. *gárov*

gára f ‘ovčje ime’ (Pohorje – Pleteršnik).

Isl. dial. **gára* f ‘ovčje ime’ (štaj.).

- Prim. enako hrv., srb. *gára* 'ime ovci sajaste barve' (Karadžić 1818; ARj), *gara* 'ime ovci' poleg *garica* 'isto', *garan*, *garin*, *garaš* (Kurelac 1867: 32), srb. *gára* 'oznaka ali ime ovci črne dlake ali glave' (Vojvodina – RSGV);
< **jslov.** (sln.-hrv.-srb.) **gara* f 'ovca črne barve' ← psł. **garb* m 'saje, fuligo' = hrv. kajk. *gâr* m 'isto' (RKDI).

- ⑤ Če se upošteva poimenovanja za domače govedo temne, sajaste oziroma dimaste barve, ki spadajo v slov. besedno družino **čadъ* m 'fumus; fuligo' (Skok 1971–1974: I:287; Bezljaj ESSJ: I:71) in so bila vsaj deloma tvorjena iz homonimnega adj **čadъ*, ki je po konverziji nastal iz subst **čadъ* m 'fumus, fuligo' (SP: II:106; Furlan, MiklBicent 2013: 253), bi bilo možno enak besedotvorni vzorec predpostaviti tudi v besedni družini **gar-* 'žgati; črn', ker je jslov. **gara* f 'ovca črne barve' ob **garb* m 'saje, fuligo' bolj verjetno v ženskem spolu substantivizirani adj **gara* h **garb* adj 'črn'. Tak vzorec namreč dopušča tudi sln. *gârež* m 'kozje ime' (Pleteršnik) = *gârež* 'kozje ime' (Erjavec, LMS 1875, 223) s substantivizirajočim suf -ež < *-ežb (Bajec 1950: 118) izvajati iz adjektivne predloge, medtem ko je bilo *gárov* m 'rjav pes' tvorjeno še iz substantiva.

▷ garov

garbon¹

ESSJ 0

garbô m 'saettone, navadni gož' (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 181).

Isl. dial. **gar'bo:n* m 'navadni gož' (ter.).

↔ furl. *garbôn* 'Coluber nero = Coluber viridiflavus';

brez rom. lenizacije furl. *carbôn* 'isto', *carbonâz*, *ciarbonâz* (NP).

- ⑤ Poimenovanje navadnega goža označuje po črni barvi, saj je nastalo po metafori iz rom. **gar'bo:ně* 'ogljje', pred lenizacijo **kar'bo:ně* m 'isto', prim. it. *carbone*.

⑤^{BD} Rom. **kar'bo:ně* m 'ogljje'

> it. knjiž. *carbone* 'ogljje ...' ⇒ sln. *kar'buen* 'premog' →^{PRENOS} 'žužek'

sln. **karbon**;

→ furl. *garbôn* 'navadni gož'

⇒ sln. **garbon¹**;

→^{PRENOS} 'gad'

→ sln. **garbon²**;

→ furl. **ciarbôn* 'navadni gož' ⇒ sln. **čarbon* →^{PRENOS} 'gad'

→ sln. **čarbon**.

▷ garbon² ▷ karbon

garbon²

ESSJ 0

garbôn m 'gad' poleg *čarbôn* 'isto' in *lîpera* (primor. rez. (Solbica/Stolviza – SLA).

Isl. dial. **gar'bo:n* m 'gad' (rez.).

- ⑤ Nastalo po prenosu z dial. **garbon* m 'navadni gož'. Po enakem prenosu je nastal rez. sin *čarbôn* 'gad', ki posredno kaže na izposojenko **čarbôn* iz furl. **ciarbôn* 'Coluber nero = Coluber viridiflavus', *ciarbonâz* 'isto' (NP).

► garbon¹

gardelič → gardelin

ESSJ 0

gardelin

ESSJ 0

gardelin m 'cardellino', *ghardelin* 'isto' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999), istr. *garde'lin* 'lišček' (Jakomin 1995), *gardelin* (Dragonja, Korte, Kubed, Mališa, Marežige, Plavje, Pobegi, Prade, Sočerga, Škofije, Šmarje – Filipi 1993: 62), *gardelin* (Brezovica – Filipi 1993 l.c.).

- ① Strukturni tvorjenki na -ič < *-itъ primor. briš. *gærdəlinč* 'lišček, Carduelis carduelis' (Erzetič 2007) in na -ec < *-ьсб *gardelinc*, *γrdelinc* (Dekani – Filipi 1993 l.c.) ter iz tega *gardelinčič* 'lišček' (Gračišče, Marežige, Šmarje – Filipi 1993 l.c.).

Isl. dial. **garde'li:n* m 'lišček, Carduelis carduelis' (nad., istr.).

- ⇒ furl. *gardelin* 'Carduelis elegans' (NP) in it. ben. *gardelin* 'cardellino, Fringilla carduelis' (Boerio 1867), toda brez leniranega vzglasja it. knjiž. *cardellino* 'Carduelis carduelis', kar je bilo izposojeno v primor. nad. **gardelin** 'cardellino' (Rigoni, Salvino 1999).
- Ⓔ Rom. ornitonimi na *-in/-ino* < **-īnus* so deminutivi k it. knjiž. *cardèllo* 'lišček', z leniranim vzglasjem it. trž. *gardel* 'isto' (Doria 1987) < pozno lat. *cardellus* 'isto' in *cardēllus* < lat. *carduēlis*, kar je tvorjenka iz *carduus* m 'osat' (Battisti, Alessio 1950–1957: 760; Filipi 1994: 51s.), ker se lišček hrani s semeni te rastline. V Kortah zabeleženo **gardelić** 'lišček' (Filipi 1993 l.c.) je strukturna tvorjenka na *-ić* < **-it'b*, ki kaže, da je na tem območju obstajala tudi izposojenka **gardel* iz it. trž. *gardel*, prim. hrv. čak. *gardelić* 'Fringilla carduelis' (ARj).

garež → gara²

ESSJ s.v. *górov*

garnela

ESSJ 0

garnela f 'návadni račič, Garnele' (Janežič 1867), *garnela* 'navadni račič, die gewöhnliche Garneele, Cragnon vulgaris' (Erjavec 1864: 125).

Isln. knjiž. **gar'ne:la* f 'Cragnon vulgaris' (19. st.);

sodobno verjetno *garnêla* f 'prosojen in rahlo bočno stisnjen rakec tankih nog, ki živi zlasti v morju, kozica' (SSKJ), 'navadna peščena kozica, Cragnon cragnon' (CZŽ 1997: 138).

- ⇒ nvn. *Garneele* 'Cragnon vulgaris' (Schödlér 1860: II:514), sodobno nvn. *Garnele* ⇔ niz. *garneel*, sodobno *garnaal* (Kluge 1995: 300).

- Ⓔ Neznana.

Sin **navadni račič** m (Erjavec 1864: 125), *navadni račič* (Janežič 1867), kasneje le **račič**, g *-iča* 'die Garneele (palaemon squilla)' (Pleteršnik), *račič* 'Palaemon vulgaris' (Erjavec 1875: 370) se kot pomenski ustreznik nvn. *Garnele*/*Garneele* oziroma *Garnat* z jedrom *račič* kot dem na *-ić* < **-it'b* iz *rāk* m 'cancer' ni uveljavil. Cigale 1860 je nvn. *Garnele* z nlat. oznako *Cragnon* predstavil s sln. besedno zvezo *rakec brez kleš ali ščipavnic, šipavnic*. Sodobni ustreznik za Erjavčevo *račič* 'Palaemon vulgaris' je verjetno *skalna kozica* (CZŽ 1997 l.c.).

► **rak**

garov

ESSJ *górov*

górov m 'rjav pes' (Suhor – Štrekelj, LMS 1894, 13), kar je bilo v Bezlaj ESSJ: I:139 pomensko neustrezno predstavljeno kot *górov* m 'pes črnkaste, a tudi rjavkaste barve'.

Isln. dial. **ga:rou* m 'rjav pes' (dol.);

- = hrv. *gàrōv*, g *garòva* 'ime črnemu psu' (ARj) = *garòv*, g *-òva* 'cane nero, canis niger' (Stulić 1806), *garov* 'ime psu' poleg *gar* 'isto', *gareša* in *gara* (Kurelac 1867: 45), srb. *garov*, g *-a* 'črn pes' (Miklošič 1886: 60), hrv. *gàrōv* 'črn pes' (Lika – Čuljat 2009), srb. *gàrōv* kot oznaka ali ime za psa črne dlake (Vojvodina – RSGV); < **jslov.** (sln.-hrv.-srb.) **garou̯* m 'pes črne ali rjave dlake' ← psl. **gar̥* m 'saje, fuligo' = hrv. kajk. *gâr* m 'isto' (RKDI).
- Ⓔ Štrekelj, LMS 1894 l.c. je menil, da je izglasje *-ov* povezano z madž. *-ó*, kot ponazarjata sln. *lópov* in hrv. *lòpōv* iz madž. *lopó* 'tat', kar bi bilo zaradi areala tvorjenke **garou̯* sicer možno, a se zdi bolj verjetno, da je oznaka za psa ničto substantivizirani pos adj na **-ou̯* iz psl. subst **gar̥* m 'saje, fuligo' (Bezlaj ESSJ l.c.); prvotno torej 'pes, ki ima barvo dlake enako sajam ipd.'. Z enakim izglasjem je hrv. *garova* 'ime kravi' poleg *garava* 'isto' in *garonja, garulja* (Kurelac 1867:24). Oznako za psa je v slov.

besedno družino *gar- ‘žgati; črn’ s podaljšanim korenskim vokalom iz *gor-*ěti* uvrstil že Bezljaj ESSJ I.c., ki je upravičeno zavrnil Miklošičevo povezavo s psl. adj *galb ‘črn’ (Miklošič 1886: 60), prim. ESSJa: 6:96.

► gara²

garvan

ESSJ s.v. *gâvran*

gârvan m ‘Corvus corax’ (ESSJ: I:141).

Isln. ?;

enakega ornitonima ni bilo mogoče ponovno potrditi v nobeni od sln. leksikalnih zbirk, zato je njegov obstoj kljub hrv. ornit *garvan* ‘Corvus corax’ (Hirtz 1928–1956: II:117), kajk. *gârvanji* Npl ‘krokar’ (Houtzagers 1999) vprašljiv.

► gavran

G

gaščerica

ESSJ 0

gāščerica f ‘kuščar’: *gaščerica* je švignila iz trave; gibčna kakor *gaščerica* (SSKJ), *gāščerica* ‘die Eidechse’, *siva gāščerica* ‘die graue Eidechse (lacerta agilis)’ (Pleteršnik), *gaščarica* ‘siva kuščarica, Lacerta muralis’ (Erjavec 1875: 325), *gaščarica* ‘martinček, die graue oder flinke Eidechse, Lacerta agilis’ (Erjavec 1864: 65); rovt. polj. *gāšarca* ‘martinček; plazilci’ (Škrlep 1999), črnovr. *ȳāšerca* (Tominec 1964), *ȳāšarca* ‘martinček’ (Črni Vrh nad Idrijo, Idrija, Poljane nad Škofjo Loko, Zgornje Bitnje, Godešič – SLA), gor. selš. *ȳāšerca* ‘kuščar’ (Selca – SLA), *ȳāšarca* ‘isto’ (Zali Log – SLA), dol. *ȳāšerca* (Plešivica – SLA).

Psln. dial. **gāšt’erica* f ‘kuščar; martinček’ (rovt., gor., dol.);

ker je ta fonetična varianta ob psln. dial. **āšt’erica* in **īāšt’erica* le slovenska, je možno, da je sekundarni vzglasni *g- v **gāšt’erica* nastal kot posledica križanja med **āšt’erica* in **gūšt’er(ica)* (► guščar).

► aščerica ⊃ glažarica

gavec¹

ESSJ *gávec*, s.v. *pegulica*, *priba*

gâvæc m, g -*vca* ‘der Kibitz (vanellus cristatus)’ (Pleteršnik), *gavec* ‘priba, gavek, vivek, čibes, pegulica, pipulica, ribič, Kibitz (Tringa vanellus)’ (Cigale 1860), *gavec* ‘Kiebitz’ (Janežič 1851).

⊕ 19. st.: *gavez* ‘zhópasta priba, priba, wind. gavek, kifez, Vanellus cristatus, gemeiner Kiebitz’ (Freyer 1842: 28 z oznako *wind.*).

⊙ Morda ničto onimizirano v cg *Gavec* (ZSSP).

Isln. dial. **ga:ȳæc* m ‘priba, Vanellus vanellus = Vanellus cristatus, Tringa vanellus’ (kor.) ← **galbcb* (?).

⊕ Ker ima priba dolg črn čop, del perja pa je videti črne barve, bi bilo možno izhajati iz subst **galbcb* iz psl. adj **galb* ‘črn’, prim. ESSJa: 6:96. Sln. v v Nsg je zato analoški po stranskih sklonih, npr. Gsg **galbca* > sln. **galca* > **gaȳca* >> Nsg *gâvæc*. Že Bezljaj ESSJ: I:141 se je nagibal k domnevi, da ornitonim vsebuje osnovo **gal-* v pomenu ‘črn’. Iz istega psl. adj je bila kasneje s suf -*ek* < *-*vk* tvorjena kor. varianta *gâvæk* m, g -*vka* ‘gavec’ (Pleteršnik), *gavek* ‘priba, vivek, gavec, čibes, pegulica, pipulica, ribič, Kibitz (Tringa vanellus)’ (Cigale 1860), v 19. st. *gavek* ‘zhópasta priba, priba, wind. gavez, kifez, Vanellus cristatus, gemeiner Kiebitz’ (Freyer 1842: 28 z oznako *wind.*). Bulahovskij 1978 (= 1948): 253 je sln. ornitonim povezoval z ukr. *gáva* ‘vrana’ in sklepal o onomatopejskem izvoru ornitonima.

gavec²

ESSJ 0

gávec m ‘globoček’ (Korošec 2018: 79), *gavec* ‘globoček, Gobio fluviatilis’ (Munda 1926: 30).

Isln. knjiž. **ga:vəc* m ‘globoček, Gobio gobio = Gobio fluviatilis’ (20. st.) < **galʲcb* (?).

- ⊕ Nejasno. Ker ima globoček na bokih črne pege (CZŽ 1997: 143), je možno sklepati o izpeljanki na *-ec* < **-bcʲ* iz psl. adj **galb* ‘črn’ (ESSJa: 6:96) z analoškim *v* po stranskih sklonih, npr. Gsg **galbca* > sln. **galca* > **gaŭca* >> Nsg *gávéc*.

gavek → *gavec*¹

ESSJ s.v. *gávéc*, *pegulica*, *priba*

gavial

ESSJ ∅

gaviâl m, g *-a* navadno v zvezi *indijski gavial* ‘krokodil z dolgim in ozkim gobcem, ki živi v Indiji, Gavialis gangeticus’ (zool. – SSKJ), *gavial* ‘vzhodno indijski krokodil, Crocodilus gangeticus’ (Erjavec 1875: 321), *gavial* ‘tako pravijo krokodilom v Gangju v vzhodni Indiji’ (Erjavec 1864: 67).

Isln. knjiž. **gavi'a:l* m ‘Gavialis gangeticus = Crocodilus gangeticus’ (19. st.).

- ⇨ nvn. *Gavial* ‘*oftindische Crocodil*, Crocodilus gangeticus’ (Schödlér 1860: II:470) ⇨ frc. *gavial* ‘Gavialis gangeticus’.

- ⊕ Izhodišče evropske oznake, prim. hrv. *gàvijal* ‘Gavialis gangeticus’, agl. *gavial* ‘isto’, je hindi *gharīyāl* ‘krokodil’ (Onions 1967: 392). Dalje nejasno.

gavra

ESSJ s.v. *gábiti*

gâvra f ‘magere, elende Kuh’ (Pleteršnik), *gavra* ‘*kravišče*, *kravše*, eine elende Kuh’ (Cigale 1860 s.v. *Kuh*).

Isln. dial. **ga:ura* f ‘suha in slaba krava’.

- ⊕ Pozno pisno potrjeno in osamljeno ter nejasno. Bezljaj ESSJ: I:135 je primerjal s formalno enakim, a pomensko različnim blg. *gâvra* ‘prevara, intriga’ in korensko povezal s psl. **gāūiti* ‘gabiti, gnusiti’, v kar je podvomila Kurkina 2021 (= 1979): 293. Formalno enako je tudi hrv. *gavra* ‘kozje ime’ poleg *gavran* ‘isto’, *gavranica*, *gavreš* in *gavreša* (Kurelac 1867: 38; ARj).

▷ *podgavra*

gavran

ESSJ *gâvran*, s.v. *gávéc*, *vrân*, *zavornek*

gavrân/gâvran m, g *-a* ‘krokar’: črni *gavrani* so krožili v zraku; *krokanje* lačnih *gavranov*; črno *bleščeč kot gavran* (pesniško – SSKJ), *gâvran* ‘der Rabe’ (Pleteršnik), *gavran* ‘Rabe’ (Cigale 1860 z opozorilom »nach dem Serb.«), *gavran* ‘Rabe’ (Janežič 1851).

Isln. knjiž. **ga:vran* m ‘krokar, Corvus corax’ (19. st.).

- ⇨ hrv. *gâvrân* ‘Corvus corax’ (Belostenec 1740; Voltić 1803; Stulić 1806; Karadžić 1818; ARj); ornitonim je po haploglogiji lahko nastal iz psl. pleonastičnega kompoz **gaŭo-ŭornʲ* s sestavino **gāŭa* f ‘vrana’ (> r. *gáva* ‘isto’, ukr. *gáva*) in **ŭôrnʲ* m ‘vran’ (Berneker 1908–1913: I:298; Bulahovskij 1978 (= 1948): 246; Klepikova, VSIJa 5, 1961, 180).

► *kavran*¹ ▷ *garvan*

gavun

ESSJ *gavun*

gavûn m, g *-a* ‘majhna črnkasta morska riba s srebrnima progama vzdolž bokov, Atherina’: *prodajajo sardele, skuše in gavune* (zool. – SSKJ), *gavûn*, pl *gavuni* ‘v priobalnih morjih severne poloble razširjena družina majhnih morskih in braktičnih rib, h katerim spadata na ozemlju Slovenije vrsti mali in veliki gavun, ki zaideta tudi v izlivne vode Dragonje in Rižane, Atherinidae’ (Korošec 2018).

Isln. knjiž. *gavûn* m ‘Atherina’ (20. st.).

- ⇨ hrv. *gavûn* m ‘Atherina’, *gàun* ‘isto’, *gagûn*, *vagûn*, *agûn* (Vinja 1998–2004: I:176).

- ⊕ Izhodišče ihtionima je rom. lenirani avgm **a'go:ně* iz lat. *acus* f ‘igla’ (Skok 1971–1974: I:13; Filipi, HDZb 24, 2020, 43), prim. it. ben. *agòn* (Boerio 1867), ki odraža

isto pomensko motivacijo kot gr. ἀθελίνη iz ἀθήρ m, g -ερός ‘konica, osina’ (Vinja 1998–2004 l.c.) in ubeseduje ozko oziroma šilasto obliko te majhne ribe. Bezljaj ESSJ: I:141 je brez eksplicitne navedbe, da je sln. ihtionim hrvaška izposojenka, še menil, da gre za predromanski relikv na jadranski obali.

gazela

ESSJ 0

gazēla f ‘hitra in gibčna stepska žival s temnimi očmi’: *plahe gazele; dekle, vitka kot gazela* (SSKJ), *gazēla* ‘die Gazelle (antilope dorcas)’ (Pleteršnik), *navadna gazela* ‘Antilope dorcas’, *indijska gazela* ‘Antilope cervicapra’, *skokonoga gazela* ‘Antilope euchore’ (Erjavec 1875: 279), *gazele ali antilope* f pl (Erjavec 1864: 31), *gazela* f ‘divja afrikanška koza, Gazelle (Antilope drocas)’ (Cigale 1860), *in skačejo v teku enako gazeli* (Knoblehar, Potovanje po Beli reki, 1850, vir: IMP).

Isl. knjiž. **gaʔe:la* f ‘Antilope dorcas’ (19. st.).

- ⇨ nvn. *Gazelle* ‘gazela’ ⇨ fr. *gazelle* ‘isto’ ⇨ šp. *gacela* ⇨ arab. *ḡazāla* (Kluge 1995: 302; Snoj 2016: 197). Šulek 1860 navaja hrv. *gazelja* ‘Gazelle (Antilope Dorcas)’, toda sodobno hrv. je *gazēla*.

- ⊕ Nejasno.

Le pri Cigaletu potrjeno večbesedno poimenovanje *divja afrikanška koza* se ni uveljavilo.

gazica

ESSJ 0

gázica f ‘uš’ (rov. tol. (Temljine) – Kenda 1926).

Isl. dial. *gázica* f ‘uš’ (tolm.).

- ⊕ Osamljeno; morda po vzorcu arealno širšega sin *lázica* f ‘uš’ (► *lažica*) tvorjeno iz sln. *gáziti* -im impf ‘teptati’, npr. *gaziti kačo* ‘kačo z nogo teptati’ (Pleteršnik).

gegač

ESSJ 0

gêgač m ‘srakoper’ (Haloze – Pleteršnik).

Isl. dial. **gē:gač* m ‘srakoper, Lanius’.

- Prim. hrv. kajk. *gegač* ‘Lanius collurio’ (Zagreb, Varaždin – Hirtz 1928–1956: II:118), toda tudi ‘vrsta ptice kljunač, Scolopacidae’ ob ‘tisti, ki ima dolge hlače’ in ‘zidarsko strgalo’ (RHKKJ).
- ⊕ Nejasno. V sln. je *gêgač* ‘srakoper’ homonimen z *gêgač* ‘len človek’ in ‘žepni nož’ (Pleteršnik), pri čemer sta oba pomena ‘srakoper’ in ‘žepni nož’ znana iz Haloz. Vzglasni velar pred sprednjim vokalom nakazuje na ekspresivnost osnove, a hrv. dial. *gégati se gégam se* ‘majavo in počasno hoditi’ (Skok 1971–1974: I:558), ki bi lahko bil glagolska predloga za nomen agentis na -ač, v pomenskem oziru ne prepričuje. Hirtz 1928–1956 l.c. omenja, da je ornitonim onomatopejskega izvora, češ da se gegač oglaš z glasom *geg*.

gekon

ESSJ 0

gêkon m, g -a navadno pl ‘v toplih deželah živeči kuščarji, ki imajo na prstih blazinaste priske in morejo dajati glasove, Gekkonidae’ (zool. – SSKJ), *gekoni* m pl ‘Gekkonidae, družina plazilcev iz podreda kuščarjev, ki živijo v tropskih in subtropskih predelih po vsem svetu’ (CZŽ 1997: 67), *gekon* m ‘neka kuščarica, der Gecko’, m pl *gekoni* (Pleteršnik), *gekoni* ‘nočne in počasne kuščarice, podobne močeradam, Gecko’ (Erjavec 1875: 326).

Isl. knjiž. *gekon* m ‘vrsta kuščarja’ (19. st.).

- ⇨ nvn. *Geckonen* m pl ‘gekoni’ (Schödl 1860: II:471), toda sodobno *Gecko* s pl *Geckos*. Nemški izposojenki v sln. *gêkon* in hrv., srb. *gèkōn*, g *gèkōna* kažeta na izposoj iz nvn.

**Geckon*, ki ga posredno potrjuje le pri Schödlerju 1860 l.c. izpričana pluralna oblika *Geckonen* in je iz prvotnega n. *Gecko* lahko nastal pod vplivom lat. oznake *Gekkonidae*. Kulturni zoološki termin, npr. frc. *gecko*, agl. *gecko*, it. *geco*, se je po Evropi razširil verjetno iz niz. *gekko* in izvira iz malaj. *gēkoq*.

- ⊕ Malaj. *gēkoq* je imitativna beseda, ki posnema oglašanje tega kuščarja (Onions 1967: 392), kar je izpostavil že Erjavec 1875 l.c.: *Glasé se skoro kakor žabe: gēk, gēk: od tod so tudi dobili imé.*

Hrv. sin *gēkāč*, g -*áča* 'gekon' je delni kalk po nvn. *Gäker* 'isto' (Schödler 1860 l.c.), saj je bil nvn. sufiks -*er* zamenjan s hrv. -*ač* v enaki funkciji nomena agentis.

gepard

ESSJ 0

gêpard/gepârd m, g -*a* 'leopardu podobna stepska zver na visokih nogah': *levi, gepardi in sloni* (SSKJ), *gepard* 'čita, *Acinonyx jubatus*', *gepard* m pl 'Acinonychinae' (CZŽ 1997: 68), *gepard* m 'Felis jubata' (Erjavec 1875: 251).

Isln. knjiž. **ge:pard* m 'Acinonyx jubatus = Felis jubata' (19. st.).

- ⇨ nvn. *Gepard* (18. st. – Kluge 1995: 315) ⇨ frc. *guépard*.

- ⊕ Frc. *guépard* temelji na izposojenki iz it. *gattopardo* 'indijska divja mačka' (17.–18. st.), tosk. 'leopard' (Kluge 1995 l.c.; Battisti, Alessio 1950–1957: 1773) ← *gatto* 'mačka' + *pardo* 'leopard', dobesedno 'mačka, ki je kot leopard'. Snoj 2016: 199 ni upošteval vsega slovenskega gradiva, ko je določil, da se ta zoonim pri nas pojavi šele v 20. st.

gibar

ESSJ 0

gibár m, g -*ja* 'der Finnwal (balenoptera)' (Pleteršnik), *gibar* 'Balenoptera' (Erjavec 1875: 282).

Isln. knjiž. *gibar* m 'Balaenoptera' (19. st.).

- ⊕ Nejasno. Morda je oznaka nomen agentis na -*ar* < *-*ar*'b iz *gibati* (se) 'premikati (se)' < **gybati* (se), ker so kiti kot veliki morski sesalci vendarle gibki plavalci.

Sodobni termin je *brazdasti kit*, ker ima ta vrsta kitov po grlu in trebuhu vzdolžne brazde ter tudi majhno plavut na hrbtni strani (CZŽ 1997: 25).

gibon

ESSJ 0

gibôn/gîbon m, g -*a* 'najmanjša človeku podobna opica z dolgimi sprednjimi okončinami, ki živi v južni Aziji': *gibki giboni; giboni in orangutani* (SSKJ), *giboni* m pl 'Hylobatidae, dolgolakte opice, male človeku podobne opice' (CZŽ 1997: 68), *gîbon* m 'neka opica: der Gibon (hylobates)' (Pleteršnik), *giboni* m pl 'Hylobates' (Erjavec 1875: 235).

Isln. knjiž. **gi:boni* m pl 'Hylobatidae' (19. st.); kasneje singularizirano.

- ⇨ nvn. *Gibbone* 'Hylobates' (Schödler 1860: II:384) ⇨ frc. *gibbon* 'isto'.

- ⊕ Zoonim se je najprej pojavil na francosko govorečem območju, kamor ga je iz vzhodne Indije prinesel markiz Joseph-Francois Dupleix (1697–1763), a indijska predloga ni znana (Spletini vir 39). V 18. st. je bilo iz frc. izposojeno tudi agl. *gibbon* (Havlová 2010: 61).

Sodobna knjižna akcentska variantnost temelji tudi na upoštevanju tudi frc. zoonima.

gifterka

ESSJ 0

- ⊕ 18. st.: *giftèrka* 'Nater, seps' (Pohlin 1781), *gifterka* 'kazha, koka, Natter' (Gutsman 1789).

Isln. dial. **gi:ftirka* f 'kača'.

- ⊕ Generična oznaka za kačo je prvotno označevala strupeno kačo, saj je gotovo izpeljanka iz nemške izposojenke *gift* 'strup' iz nvn. *Gift* 'isto'. Ker nemški slovarski viri tvorjenke **Gifter* 'strupena kača' ne potrjujejo, je izpeljanka nastala interno slovensko

iz nomena actoris na *-ar*, po dial. redukciji *-er* [-ər] **gi:fter*, ki je bil zaradi ženskega spola sln. *káča* ‘serpens’ feminiziran s suf *-ka* < **-ka*.

Po dial. sekundarni palatalizaciji velara *g > j* in prehodu *f v h* je nastalo *jihterka* ‘Sandviper’ (Janežič 1851), v 19. st. *jihterka* ‘rilzhni gâd, gâd, modraf, modrós, Vipera ammodytes, Sandviper’ (Freyer 1842: 43), v katerem se ohranja prvotni pomen ‘strupena kača’. Ista predloga se z vzglasjem *i-* < sln. **ji-* ohranja v 18. st. potrjenem *yhtërka* ‘Vipern, vipera’ (Pohlin 1781) [ihtərka], ki prav tako ohranja prvotni pomen.

Dvobesedni poimenovanji v kor. rož. *iftna káčü* ‘gad’ (Loče/Latschach – SLA), *iftna káčü* ‘isto’ (Kostanje/Köstenberg – SLA) sta prek **jiftna kača* ‘strupena kača’ nastali iz sekundarno palataliziranega **giftna kača*, v katerem je bil adj na *-en* < **-bn̥* izpeljan iz sln. dial. *gift* ‘strup’ (Furlan 2016: 101 op. 188).

G gila

ESSJ 0

gila f ‘Heloderma suspectum, strupeni bradavičar’ (CZŽ 1997: 24).

Isln. knjiž. **gi:la* f ‘Heloderma suspectum’ (20. st.).

⇒ agl. *Gila* (*monster*) ‘Heloderma suspectum’.

- Ⓢ Do pol metra dolg strupen severnoameriški kuščar je bil z agl. terminom *Gila monster* označen kot ‘gilska pošast’, sestavina *Gila* pa je rečno ime in se nanaša na porečje v Novi Mehiki in Arizoni, kjer je bil v preteklosti ta kuščar pogost (Spletni vir 23).

gimpelj

ESSJ s.v. *kumpalj*

hi:mpəl m, g *-a* ‘Gimpel’, ‘Dummkopf’ (kor. obir. – Karničar 1990), rož. *hímpəl*, g *-na* ‘kalin, Gimpel’, ‘vzdevek omejenemu moškemu’ (Šašel 1957), primor. obsoš. *yi:mpəl*, g *-na* ‘kalin’ (Ivančič Kutin 2007), rovt. cerklj. *ʎiɛmpəl*, g *-na* ‘kalin’ (Kenda-Jež Diss. 2002), dol. kost. *ʎi:mpəl*, g *-a* ‘kalin, ptica pevka s kratkim, debelim kljunom’ (Gregorič 2014), toda panon. prleš. *gimplj*, g *-la* le ‘bedak’ (Rajh 2010).

- Ⓢ 18. st.: *Gimpl* ‘*Loxia pyrrhula*’ (Scopoli 1769: 139), *gimpel* ‘Gimpel, rubicella’ (Pohlin 1781).

Isln. dial. **gi:mpəl* m ‘kalin, Pyrrhula pyrrhula = *Loxia pyrrhula*’ (kor., primor., dol.).

⇒ nvn. *Gimpel* ‘Pyrrhula pyrrhula’ (Striedter-Temps 1963: 128; Bezljaj ESSJ: II:110).

- Ⓢ Nvn. ornitonim *Gimpel* se je na nemškem področju razširil s tirolskega območja, kjer je v 15. st. potrjena pozno srvn. varianta *gümpel*, zaradi česar se ornitonim povezuje s srvn. *gumpen* ‘skakati, poskakovati’ (Lexer 1872–1878), ker naj bi kalin nerodno poskakoval; pomenski prenos z ornitonima na označevanje nespametnega, nerodnega človeka je bil izveden že v nemščini (Schatz 1955–1956; Kluge 1995: 325; Pfeifer 2000: 450) in nato vzporedno z ornitonimom izposojen v sln. narečja.

- Ⓢ^{BD} Srvn. *gumpen* ‘skakati, poskakovati’ → srvn. *gümpel* ‘kalin’

> nvn. *Gimpel*

→ srvn. **gumpel*
→ ZAMENJAVA SUF

srvn. bav. **kumpel*

⇒ sln. *gimpelj*;

⇒ sln. *gumpalj*;

→ sln. *gumpež*;

⇒ sln. *kumpal*.

▷ *gumpalj*

girica

ESSJ *gírica*

gírica f ‘majhna morska riba s temno pego na bokih’: *jate srebrnih gíric, ocvrte gírice* (SSKJ).

Isln. knjiž. *gírica* f ‘*Maena smaris*’ (20. st.).

- ⇒ hrv. *gírica* ‘*Maena smaris*’, tudi *gíra* ‘isto’ in *gera* (Vinja 1986: II:284), kar je dalmatska izposojenka iz rom. ihtionima **girra/gerra* (Skok 1971–1974: I:552).

- Ⓢ Izhodišče ihtionima je lat. *gerrēs/girrēs* m, g *-is* ‘majhna, malo cenjena morska riba’ nejasnega izvora (Walde, Hofmann 1938–1954: I:596).

Slovenski dial. sinonim za girico je primor. kraš. *mj'ulca/mj'v'lca* (► mevelca), ista lat. predloga pa se ohranja v primor. kraš. *j'ráj* 'gavun' (► jeraj).

girinec

ESSJ 0

girínac m, g -*nca* 'Gryllus campestris' (primor. ter. – Merku GSTN).

Isln. dial. **gi'ri:nac* m 'poljski muren, Gryllus campestris' (ter.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Morda je entomonim nastal po križanju med sin *grilj* 'die Grille, il grillo' (Drobnič 1858) in *múrinac* 'die Feldgrille (gryllus campestris)' ter s sekundarnim vnosom vokala v konzonantno vzglasje *gr-*: *girínac* ← **grinac* = *grilj* × **múrinac*.
► *gril'* ► *muren'*

glastovica

ESSJ s.v. *lástovica*

hlastavica f 'lastavica' (Janežič 1851); primor. nad. *glástulca* 'rondine' (Rigoni, Salvini 1999) s hiperkorigiranim *l* za prvotno **g'la:stovica*, ter. *ylástopca* 'lastovica' (Breginj – SLA) z razvojem -*pc-* iz -*uc-* ← sln. **-uic-*.

- ⊕ 18. st.: *gláštovza* 'Schwalbe, hirundo' (Pohlin 1781), toda tudi *gláštovka* (Pohlin 1792); 19. st.: *hlaštaviza* 'die Schwalbe. (Hirundo)' (Murko 1833a: 87) = *hlástavica*; *gláštovza* 'mala láštovza, mali hudoúrník, Hirundo urbica, Hausfchwalbe', *povodna gláštovza* 'brégja láštovza, bregúlja, bregúle, potoha, Hirundo riparia, Uferfchwalbe' (Freyer 1842: 17–18 z oznako *wind*).
⊙ Ni jasno, ali je bil cgn *Glastovec* (ZSSP) onimiziran iz sicer nepotrjenega ornit **glastovec* m 'lastovka'.

Isln. dial. **g/h'la:stou-ica/-ka* f 'hirundo'.

- Prim. z enakim vzglasjem ukr. *glástivka* 'hirundo' (citirano po Schuster-Šewc 1983–1996: 763), č. dial. *hlaštověnka* 'isto' (Machek 1968: 695), gl. dial. *fastojnčka* < **hla-stovička* s *f-* < **hū-* < **gu-* (Schuster-Šewc 1983–1996 l.c.); Ramovš 1924: 152 je vzglasje sln. gor. *huástouca* 'lastovka' (Podbrezje), sledeč Pintarju, LMS 1895, 12, iz prvotnega ornit *lástovica* razlagal z vplivom *hlástati -am* impf 'hitro in slastno jesti', češ da leteča ptica hlasta za mrčesom. Z enakim vzglasjem je tudi p. dial. *chwastówka*, zaradi česar je ta ljudskoetimološka naslonitev lahko že starejša, prim. Bula-hovskij 1978 (= 1948): 233 brez sln. gradiva. Ker je areal ornitonima z vzglasnim *g-* širši od slovenskega, češko gradivo pa tako kot v 19. st. potrjeno sln. *vláštoviza* 'die Schwalbe' (Jarnik 1832: 160), *vláštoviza*, *vláštoviza* 'die Schwalbe (Hirundo)' (Murko 1833a: 712) potrjuje tudi vzglasni *v-*, prim. č. *vlaštovka*, *vlaštovice* (Klepikova, VSIJa 5, 1961, 175), stč. *vlastovica*, *vlaštovica*, je vzglasni **g-* lahko fonetično prek **gu-* razvit iz **u-* (Ramovš 1924: 160) enako kot v psl. dial. **gorbьcb* < **uorbьcb*, psl. dial. **gqse/ěňbnica* < **uqse/ěňbnica* in ne posledica ljudskoetimološke naslonitve na besedno družino iz psl. **gôlsь* = sln. *glas*, kot je domneval Schuster-Šewc 1983–1996 l.c.

► *lastovica*

glastovka → glastovica

ESSJ 0

glavač¹

ESSJ s.v. *gláva*

glavač m 'kapelj, Cottus gobio; živi v Evropi v čistih, hitro tekočih sladkih vodah', *glavači* m pl 'Cottidae, družina rib iz reda bodik; živijo na dnu obalnih voda v morjih severne poloble, nekatere vrste živijo tudi v sladkih vodah; zrastejo do 60 cm, koža je gola brez lusk, glava je velika, široka, z velikimi usti, oči leže visoko na glavi' (CZŽ 1997: 70s.), *glavači* m pl 'morske ali sladkovodne ribe z zelo veliko in široko glavo, Cottidae' (zool. – SSKJ), *glavač* m 'Cottus gobio' (Munda 1926: 33), *glavác* 'Kaulquappe (cottus gobio)' (Pleteršnik), *glavač* 'kapelj, Kaulquappe (Cotus gobio)' (Cigale 1860).

① Feminizirano v *glavača* 'glavač, Cottus gobio' (Munda 1926: 33), *glaváča* 'kapelj' (Pleteršnik), *glavača* 'kapelj, Gropp, eine Fischart' (Cigale 1860); strukturna tvorjenja na *-ek* < *-*bkъ* *glavaček* 'glavač, Cottus gobio' (Munda 1926: 33), *glavâčək* m, g *-čka* 'die Kaulquappe (cottus gobio)' (Pleteršnik).

② 18. st.: *glavazh* 'Großkopf Fisch, Gobius' (Pohlin 1781); 19. st.: *glavazh* (?) 'fmerkavi men-kizhek, menkizhek, kápel, kâpzh, rihtar' (?), Cottus gobio, Kaulkopf' (Freyer 1842: 46).

Isln. knjiž. **gl'a'va:č* m 'Cottus gobio' (18. st.).

- Prim. enako hrv. *glavač* 'ribica gobius, gobio' (Belostenec 1740), 'gobio' (Jambrešić 1742 – oboje citirano po ARJ), r. dial. *golovač* 'Cottus gobio', ukr. *golováč* 'Cottus', p. *glowacz* 'riba Cottus', č. *hlavác* 'riba Gobius', slš. *hlavác* 'Cottus gobio';
< **psl.** **golŭáčb* m ← psl. **golŭǎ* f 'caput' (Kolomic 1983: 20; ÈSSJa: 7:7).

③ Ihtionim je avgm na *-*ačb* iz psl. **golŭǎ* f 'caput', ker imajo glavači veliko glavo.

G

glavač²

ESSJ 0

glavač m 'kašelot, Physeter macrocephalus (= catodon)', *glavači* m pl 'Physeteridae' (CZŽ 1997: 71), *glavači* 'roparski kiti z veliko glavo in močnim zobovjem v spodnji čeljusti, Physeteridae' (zool. – SSKJ), *glavač* m 'potval, Physeter' (Erjavec 1875: 281), *glavač* 'kašelot, Pottfisch, Cachelot, Physeter macrocéphalus' (Erjavec 1864: 38).

Isln. knjiž. **gl'a'va:č* m 'kašelot, Physeter macrocephalus' (19. st.).

↔^K nlat. (*Physeter*) *macrocephalus* 'kašelot' ali manj verjetno šp. *cachalot* 'isto', *cacholot* (► kašelot).

④ Verjetno kalk po nlat. sestavini *macrocephalus*, dobesedno 'velikoglavi'. Tvorjen je bil z avgm na *-ač* < *-*ačb* iz *gláva* f 'caput' < psl. **golŭǎ* 'isto', ker ima ta kit ogromno oglavto glavo (CZŽ 1997 l.c.), ki zavzema kar tretjino njegove velikosti (Schödler 1860: II:429s.). Tudi neuveljavljeni sin *potval* (► potval) morda temelji na podobni percepciji kitove glave.

glavač³

ESSJ 0

glavác m 'der Kernbeißer (coccothraustes vulg.)' (Pleteršnik), *glavač* 'zelenec, dlesk, leščnikar, lešnikar, Kernbeißer (Loxia coccothraustes)' (Cigale 1860).

① 18. st.: *glavazh* 'Kernbeiß, Coccothraustes' (Pohlin 1781); 19. st.: *glavázh* 'debeloglávi dlěfk, lufkovz, Coccothraustes vulgaris, Kirfchkernbeißer' (Freyer 1842: 21).

Isln. knjiž. **gl'a'va:č* m 'dlesk, Coccothraustes' (18. st.).

② Brez znanih vzporednic drugod. Glede na Freyerjev dvobesedni sin *debeloglávi dlěfk* ornitonim označuje dleska z večjo glavo, a ni jasno, na katero vrsto dleskov naj bi se nanašal.

glavatica¹

ESSJ 0

glavatica f 'sulec, Salmo hucho' (Mursko polje – Munda 1926: 14), *glavática* 'Salmo hucho' (Mursko polje – Erjavec, LMS 1879, 130).

Isln. dial. **gl'a'ŭa:tica* f 'sulec, Hucho hucho = Salmo hucho' (prleš.);

- = hrv. *glavatica* f 'Hucho hucho' (Hirtz 1928–1956: III:108);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **glavŭatica* ← **glavŭātŭ* ← psl. **golŭǎ* f 'caput'.

③ Ihtionim je bil s suf *-ica* substantiviziran iz adj *glavât*, f *-áta* h *gláva* f 'caput' < psl. **golŭǎ* 'isto', ker ima sulec izrazito veliko glavo z velikimi usti in številnimi zobmi.

▷ *glavatica*²

glavatica²

ESSJ 0

glavâtica f 'postrv, ki živi samo v jadranskem porečju, Salmo marmoratus': *ujel je težko glavatico* (zool. – SSKJ), *glavatica* 'jezerka, Trutta lacustris' (Munda 1926: 15), 'Trutta ge-

nivittata' (Munda 1926: 18), *glavâtica* 'die Lachsforelle (*trutta lacustris*)' (Pleteršnik), *glavatica* 'Salmo trutta' (Erjavec 1875: 336); panon. pkm. *glavâtica* 'vrsta ribe' (Novak 1996).

- ⊕ 18. st.: *glavatiza* 'die Großfore, *trutta decumana*' (Pohlin 1781).

Isln. dial. **gl'ua(:)tica* f 'Salmo trutta = Salmo trutta lacustris' ← 'Salmo hucho' (pkm., 18. st.).

- ⊕ Ihtionim je izvorno s suf -ica substantiviziran iz adj *glavât*, f -*âta* h *gláva* f 'caput' < psl. **golŭā* 'isto'. Ker za postrvi velika glava ni značilna, ampak le večji gobec, je verjetno, da se je prvotno nanašal na sulca, ki ima veliko glavo. Hrv. homonimni ihtionim *glavatica* prav tako označuje postrv, a tudi sulca (Hirtz 1928–1956: III:108).

► **glavatica'**

glavoč

ESSJ 0

glavôč m, g -a 'majhna sluzasta morska riba z veliko glavo, Gobius' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *glavôč* m 'Gobius' (20. st.).

- ↔ hrv. *glâvoč* m 'Gobius', *glavôč* 'isto' poleg blg. *glavóč* 'riba Gobius, riba Cottus gobio', *glavóčb* 'isto' (Gerov 1895–1908).

- ⊕ Hrv. oznaka za to ribo z veliko glavo je izpeljanka iz *gláva* f 'caput' s suf -oč, ki ga je Skok 1971–1974: I:630 še izvajal iz lat. izglasja -*ŭceus*, a je bolj verjetno, da je suf *-očb slov. izvora (SP: I:103).

Starejši oznaki za glavoča sta *morski kapič* in *morski kapelj* (► morski kapič).

glavonožec

ESSJ 0

glavonôžec m, g -žca navadno pl 'najvišje razviti mehkužci z lovkami okoli ust, Cephalopoda': *globokomorski glavonožci*; *lov na glavonožce*, *rake in školjke* (zool. – SSKJ), *glavonôžec*, g -žca, pl *glavonožci* 'die Kopffüßler (cephalopoda)' (Pleteršnik), *glavonožci* m pl 'Cephalopoda' (Erjavec 1875: 379).

Isln. knjiž. **glavo'nožci* m pl 'Cephalopoda' (19. st.); kasneje singularizirano.

- ↔^K nvn. *Kopffüßer* 'Cephalopoda' (Schödler 1860: II:523) ↔^K nlat. *Cephalopoda*.

- ⊕ Kalki s pomensko podstavo '(žival), ki ima noge, tj. lovke, na glavi' izvirajo iz nlat. oznake grškega izvora s sestavinama κεφαλή f 'glava' in πούς m, g πოდός 'noga'. Sodobna sinonima *cefalopôd* in *kefalopôd* m, g -a navadno pl 'najvišje razviti mehkužec z lovkami okoli ust; glavonožec' (zool. – SSKJ) odražata singularizirano nlat. oznako.

glavosek

ESSJ 0

glavosêk m, g -sêka 'der Mondfisch (*orthogoriscus mola*)' (Pleteršnik), *glavosek* 'morski mesec, *Orthogoriscus mola*' (Erjavec 1875: 341).

Isln. knjiž. **glavo'sek* m 'morski mesec, Mola mola = *Orthogoriscus mola*' (19. st.).

- ⊕ Schödler 1860: II:492 navaja nvn. oznako »den schwimmenden Kopf«, kar je Erjavca 1875 l.c. verjetno navedlo, da je za sln. pomenski ustreznik uporabil subst *gláva* f 'caput', a drugače, in sicer v ničto substantiviziranem kompoz adj **glavo-sek*, ki je prvotno verjetno ubesedoval percepcijo, da ima ta riba napihovalka glavo odsekano, ker trup in glava pri njej nista jasno ločena (CZŽ 1997: 172).

Sodobni sin *morski mesec* m 'Mola mola' (CZŽ 1997 l.c.), *morski mesec* 'glavosek, *Orthogoriscus mola*' (Erjavec 1875: 341) je kalk po nvn. *Mondfisch* 'Mola mola', ki ribo verjetno označuje po telesu, ki je okroglasto in močno bočno sploščeno, prim. tudi it. *pesce luna*, frc. *poisson lune*, r. *ryba-luna*.

Najmlajši od sinonimov je *lopar* m 'morski mesec, Mola mola', tudi *loparji* m pl 'Molidae, družina rib iz reda napihovalk' (CZŽ 1997 l.c.), ki podobno kot *morski mesec* ribo označuje po obliki trupa, saj se v njem ohranja subst *lopár* m 'lopati podobna priprava' < **lopar'b*.

glažarica

γlāžarca f ‘martinček’ poleg *γāšarca* ‘isto’ (gor. selš. (Zali Log) – SLA).

Isln. dial. **glāžarica* f ‘martinček, *Lacerta agilis*’ (selš.).

- ⑤ Osamljeno in verjetno ljudskoetimološko zaradi lomljivosti martinčkovega repa (ki se bolj ali manj regenerira) s subst *glāž* m, g *glāža* ‘steklo’ ⇔ srvn. *glas* ‘isto’ preoblikovano iz prvotnega sln. dial. **gaščerica* ‘martinček’. Ni verjetno, da bi na nastanek osamljenega dial. *γlāžarca* vplival nvn. termin *Glasschleiche* ‘Ophiosaurus’ ← *Glas* ‘steklo’ + *Schleiche* ‘slepec’, ki označuje severnoameriško kuščarico.

► **gaščerica**

glenavica

ESSJ s.v. *glēn*

glēnavica f ‘večji zajedavec, ki se zagriže v ribo in se hrani z njenim mišičjem in drobovjem, *Myxine glutinosa*’ (zool. – SSKJ), *glenavice* f pl ‘miksine, *Myxiniformes*’, *navadna glenavica* ‘*Myxine glutinosa*’ (CZŽ 1997: 26), *glēnavica* f, pl *glenavice* ‘die Schleimfische’ (Pleteršnik), *glenavice* f pl ‘die Schleimfische’ (Cigale 1880 s.v. *Schleim*).

Isln. knjiž. **g'lē:navice* f pl ‘die Schleimfische’ (19. st.), tj. ‘sluzaste ribe’; kasneje singularizirano.

- ⑥ Ker Cigale 1860 za nvn. *Schleimfisch* navaja sln. ustreznico **žlemník**, ki je bila kot kalk tvorjena iz sln. dial. *žlēm* m ‘sluz’ ⇔ srvn. bav. *žleim* (Striedter-Temps 1963: 253; Furlan v Bezljaj ESSJ: IV:465), je bil ihtn *glenavica* ← *glēn* m ‘sluz’, ki je bil prvotno verjetno generična oznaka za sluzasto ribo, poknjižen iz *žlemník*. Cigale 1880 ob sln. *glenavice* opozarja na vpliv hrvaške terminologije, a enaka hrv. oznaka ni bila evidentirana, ampak le *glenarica* ‘*Myxine glutinosa*, Inger, Blindfisch’ (Hirtz 1928–1956: III:111). Starejši sln. neuveljavljeni termin za *Myxine* je Erjavčev *ribja glista* (► *ribja glista*).

glist

ESSJ 0

glist m ‘Eingeweidewurm, Spulwurm’ poleg *glista* f ‘isto’ (Janežič 1851); primor. briš. *gləst*, pl *gləstá* ‘glista’ (Erzetič 2007) < *-e, po SLA obsoš. *γlěst* ‘glista’ poleg *čəru* ‘isto’ (Log pod Mangartom – SLA), *γlěst/γlěst*, pl *γliste* (Trenta – SLA), *γlěst* (Bovec – SLA), kraš. *γlěst*, pl *γliste* (Doberdob/Doberdò del Lago – SLA), *γlěst* (Renče – SLA), *γlěst* in *γlista* (Šempeter pri Novi Gorici – SLA), štaj. srsav. *glíst* (Vojnik – SLA).

- ⑦ 18. st.: *glift* ‘zherv, Wurm’ (Gutsmann 1789).

Psln. dial. **glíst* m, f ‘črv (kot črevesni zajedavec človeka ali živali)’ (primor., štaj.);

- = hrv. dial. *glīs* f, g *glīsti* ‘črv’ (Orbanić – Kalsbeek 1998), *gjíst*, Npl -i ‘črv (kot črevesni zajedavec)’ z dem *gjistīci* Npl (Orlec na Cresu – Houtzagers 1985), blg. *glist* ‘zemeljski črv; črevesni zajedavec’, r. *glíst* m, g *glistá* ‘črv kot črevesni zajedavec’, novgorod. *glistb* m ‘deževnik, črv v gnoju’, br. *glist*, g *glistá* ‘črv kot črevesni zajedavec’, ukr. *glyst*, g *glystá* ‘isto’, č. *hlíst*;
- < **psl.** **glistb* m/*glistb* m, f ‘črv, vermis’ (ESSJa: 6:128s.; SP: VII:109s.; Derksen 2008: 164s.; vsi brez sln. gradiva); sln. in hrv. gradivo ne potrjuje ap B, kot se rekonstruira v SP l.c. in Derksen 2008 l.c.

► **glista**¹

glista¹

ESSJ *glista*

glista f ‘nečlenast črevesni zajedavec človeka in živali’: *dobiti, imeti, odpraviti gliste; sredstvo proti glistam*; nizko ‘suh, slaboten človek, navadno neprijeten, slabega značaja’ (SSKJ), *glīsta*, pl *gliste* ‘die Eingeweidewürmer (entozoa, helminthes)’, *navadna glista* f ‘der Spulwurm (*ascaris lumbricoides*)’, *otročja glista* ‘der Kinderwurm, die Kinder-

made (oxyuris vermicularis)', *konjska glista* 'der Palissadenwurm (strongilus)', *ovčja glista* 'der Schafwurm (strongilus filaria)', *svinjska glista* 'der Kratzer (echinorynchus gigas)', *ribja glista* 'der Inger (myxine)' (Pleteršnik), *navadna glista* 'Ascaris lumbricoides', *otročja glista* 'Oxyuris vermicularis', *velikanska konjska glista* 'Strongilus', *ovčja glista* 'Strongilus filaria', *svinjska glista* 'kljukičar, Echinorhynchus gigas' (Erjavec 1875: 374), *navadna glista* 'der Spulwurm, Ascaris lumbricoïdes', *otročja glista* 'živi v veliki množini v otročjem črevesu, vzrokuje nadležni serbež in druge bolezni, navadno pa spet sama preide' (Erjavec 1864: 128), *glista* 'der Bauchwurm, il verme' (Drobnič 1858), *glista* poleg *glist* m 'Eingeweidewurm, Spulwurm' (Janežič 1851); primor. nad. *ghlista* 'verme', 'verme solitario', *ghlista* 'tenia (parasite dell'intestino umano)' (Rigoni, Salvino 1999), *glista* 'verme' (Špehonja 2012b), ter. *γlīsta* 'verme' (Spinozzi Monai 2009: 296), rovt. tolm. *γ'li:sta* 'črevesni zajedavec' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *γ'lista* 'črv', 'črevesni zajedavec', 'zoprni suh človek' (Kenda-Jež Diss. 2002), črnopr. *γlistę* pl 'gliste v črevesju' (Tominec 1964), gor. *glī:sta* f (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *glī:sta* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *g'li:sta* 'glista', 'suh, slaboten človek, navadno slabega značaja' (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *g'līsta* 'glista, zajedavec', peyor. 'suh, slaboten človek' (Weiss 1998), pkm. *g'li:sta* 'glista' (Bajzek Lukač 2009), prleš. *g'li:sta* 'glista', ekspr. 'vsiljivec, odvečnež; slab značaj' (Rajh 2010), po SLA v pomenu '(človeška ali živalska) glista v črevesju' dobro potrjeno, npr. primor. kraš. *γlista* 'človeška glista' (Kolonkovec (Trst)/Coloncovez (Trieste) – SLA), srštaj. *glīsta* 'človeška glista' (Poljčane – SLA), štaj. laš. *glīsta* 'glista' (Lokavec – SLA).

- ① Adj na -av < *-aυb *glistav*, f -a 'tak, ki ima gliste', tudi *glistäv*, f -áva 'isto' (SSKJ), primor. kraš. *γlistow* 'Eingeweidewürmer habend' (Štrekelj 1887: 452), rovt. cerklj. *γlis'ta:u/γ'listau*, npr. *γ'listau* 'watrak, u'č'a:s je b'la tud ž'wina *γlis'ta:wa* (Kenda-Jež Diss. 2002), panon. pkm. *g'li:stavę* 'glistav' (Bajzek Lukač 2009), v 17. st. *gliftou* 'verminosus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *gliftov* 'wurmig, tineofus, blininthefus' (Pohlin 1781), *gliftvu* 'wurmicht' (Gutsman 1789) < **glistavo*, v 19. st. *gliftvo* adv 'wurmicht' (Jarnik 1832: 222), toda rovt. tolm. *gliščáv* 'glistav' < **glist'au*, npr. *gliščáv otrok*, in k temu *gliščávka* 'zdravilo, sredstvo, s katerim odpravljajo otrokom gliste' (Sveta Lucija, sodobno Most na Soči – Kenda 1926), adj na -nati < *-bn-atvib v panon. pkm. *g'li:stnati* 'glistav' (Rajh 2010) < **glistbnatvib*, adj na -in v 18. st. *glistène* 'der Wurms, tineæ' (Pohlin 1781) [*glistənə*] < **glistin-i*.

- ② 17. st.: *glifta* 'uerme' (Alasia 1607), *en mol: tudi ena glifta v'trébuhu* 'tinea' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *glifta* 'Rinderwurm, tinea' (Pohlin 1781), *glifta* 'Kinderwurm' (Gutsman 1789); 19. st.: *glifta* 'der Kinderwurm' (Jarnik 1832: 222), *glifta* 'der Spulwurm, der Eingeweidewurm. (Ascaris lumbricoides.)' z dem *glift-iza* 'das Eingeweidewürmchen' (Murko 1833a: 70).

Psln. **glistā* f '(človeški ali živalski) zajedavec v črevesju' > **glīsta* 'isto';

- = csl. *glista* 'taenia' (Miklošič 1862–1865), hrv., srb. *glīsta* 'človeški ali živalski zajedavec', hrv. kajk. *Glifzta* 'animalia ventris; Tinea' (Belostenec 1740), *glīsta* 'človeški ali živalski zajedavec v črevesju' (Lipljin 2002), čak. *glīsta* 'črv' (Orbanić – Kalsbeek 1998), *gīsta* (Turčić 2002) < **gljīsta*, mak. *glīsta* 'človeški ali živalski zajedavec v črevesju; črv v zemlji', blg. *glīsta* 'isto', r. *glīstá* 'črv kot črevesni zajedavec', dial. tudi *glizdá* 'isto', ukr. *glýsta* (Grinčenko 1907–1909), p. *glīsta*, č. *hlīsta*, slš. *hlīsta*, gl. *hlīsta*, dl. *glīsta* (ESSJa: 6:128s.; SP: VII:109s.);

< **psl.** **glistā* f 'črv (pretežno kot črevesni zajedavec človeka ali živali)' poleg **glistv*/*glistb* 'isto'; prvotno verjetno 'črv, vermis'.

- Ⓔ Brez formalnega in pomenskega ustreznika izven slov. jezikov. Zaradi zvenečih variant tipa r. *glizdá* 'glista, črv', *glizd* 'črv', p. *glizda* 'glista; deževnik', ki se pojavljajo tudi pri ekspresivnih glagolih tipa **dristati* : **drizdati* (SP: I:53), je možno, da so substantivi deverbativi iz sicer nepotrjenih glagolov **gli-sta-ti* : **gli-zda-ti* 'polzeti, drseti ipd.', prim. ničtostenjsko r. *glězdatb* 'drseti' in k temu *glězkij* 'gladek, spolzek' (Machek 1968: 168; Bezljaj ESSJ: I:147). Korensko povezovanje s psl. **glbīb* m 'lutum', **glina* f 'isto' ter lit. *glitūs* 'gladek, spolzek' (Berneker 1908–1913: I:304; Vasmer 1986–1987: I:413; Skok 1971–1974: I:570; ÈSSJa: 6:129; SP: VII:110s.; Derksen 2008: 165) je možno, a težko dokazljivo.

- Ⓔ^{BD} Psl. **gli-sta-ti/gli-zda-ti* 'polzeti, drseti ipd.'

→ psl. **glistb* m, f/*glistb* m 'vermis'

→ psl. **glista* f 'vermis'

nvn. *Springwurmwickler*

→ psl. dial. 'deževnik'

▷ glist ▷ ribja glista ▷ glista²

sln. *glist*;

sln. *glista*¹;

⇒^k sln. *glistni zavijač*;

sln. *glista*².

G

glista²

ESSJ *glista*

glista f 'deževnik' (redko – SSKJ), *glīsta* 'deževnik' (jvzh. štaj. – Pleteršnik), *glīsta* 'der Regenwurm, il lómbriico' (Drobníč 1858); primor. nad. *glīsta* 'lombrico' (Špehonja 2012b), kraš. *γlista* 'Regenwurm' (Štrekelj 1887: 428), istr. *glista* 'deževnik' (Jakomin 1995), notar. *γ'li:sta* 'deževnik' (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 45), rovt. tol. *γ'li:sta* 'deževnik' (Čujec Stres 2010–2014), *glīste* pl 'deževniki' (DTZ 1993: 190), cerklj. *γ'lista* 'deževnik' (Kenda-Jež Diss. 2002), črnovr. *γlistā* 'deževnik' (Tominec 1964), panon. pkm. *g'li:sta* 'deževnik' (Bajzek Lukač 2009), po SLA v pomenu 'deževnik' slabše potrjeno, prim. primor. kraš. *γlista* 'deževnik' (Kolonkovec (Trst)/Coloncovez (Trieste) – SLA), toda štaj. laš. *dičžna glīsta* 'deževnik' (Lokavec – SLA).

- Ⓔ 17. st.: *glīfte* 'lumbrici' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Psln. dial. **glistā* f 'deževnik' > **glīsta* 'isto' (primor., rovt., panon.);

- = hrv., srb. *kīšna glista* 'deževnik', hrv. *glyszte* 'lumbrici, Regen-vurm' (Vrančić 1595), *Glifzta* 'Lumbricus' (Habdelić 1670), *Glifzta* 'Lumbricus' (Belostenec 1740), blg. dial. *glistá*, ukr. *glýsta* 'deževnik, Lumbricus terrestris' (Grinčenko 1907–1909), p. *glista* 'isto', č. *hlista*, slš. *hlista* (Bezljaj ESSJ: I:147; ÈSSJa: 6:128s.; SP: VII:109s.);
- < **psl.** **glistā* f 'deževnik'.

- Ⓔ Pomensko specializirano na označevanje črva, ki živi v zemlji in ob dežju prileze iz nje, verjetno nastalo po elipsi skladijskih zvez tipa **dōžd'ēubna(ia) glistā* f 'deževni črv', prim. sln. štaj. laš. *dičžna glīsta* 'deževnik' (Lokavec – SLA), hrv., srb. *kīšna glista* 'isto'.

► **glista**¹

glistni zavijač

ESSJ ∅

glistni zavijač m 'der Springwurm-Wickler' (Pleteršnik).

Isln. knjiž. **g'li:stni zavijač* m 'trtni zavijač, Byctiscus betulae' (19. st.).

- ⇒^k nvn. *springwurmwickler* 'vrsta vinski trti škodljivega metulja' (Grimm 1854–1971) ← *springwurm* 'tanka glista' + *wickler* 'kdor zavija'.

- Ⓔ Neuveljavljeni kalk, ki je bil glede denotata v nemščini, tj. metulja, pomensko neustrezen in verjetno zato zamenjan s *trtni zavijač* (► trtjon).

glivača

ESSJ ∅

glivāča f 'v plitvem morju živeči kameni koralnjak z ogrođjem, podobnim klobuku gobe, Fungia' (zool. – SSKJ), *gljivača* 'vrsta polipa, Fungia' (Erjavec 1875: 395).

Isln. knjiž. **glji'va:ča* f 'Fungia' (19. st.); kasneje posodobljeno v *gliváča* 'isto'.

↵^K nvn. *Pilzkoralle* 'Fungia' ← *Pilz* 'gliva, goba' + *Koralle* 'korala'.

- ⓔ Kalk po nvn. kompozitu, ki te morske ožigalkarje podobno kot nlat. *Fungia* ← lat. *fungus* m 'goba' označuje kot korale, za katere je značilna goba, je bil tvorjen z izpeljanko na -*ača* iz subst *gljiva* f 'fungus' ⇔ hrv. *gljiva* 'isto' < psł. dial. **gljua*, v kateri ima suf -*ača* pripadnostno funkcijo, ker označuje, da je ta koralnjak podoben gobi, ker ogrodje spominja na klobuk gobe.

Formalno drugačen kalk iste predloge odraža hrv. *gljivnjak* 'Pilzkoralle (Fungia)' (Šulek 1860).

glivarica

ESSJ 0

glivarica f 'mušica, katere ličinke živijo v gobah in se od časa do časa v sprevidih selijo, *Sciara militaris*' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *glivarica* f 'Sciara militaris' (20. st.).

- ⓔ Entomonim je s feminativnim suf -*ica* podaljšani subst *glivar* m, v katerem suf -*ar* < *-*ar'b* nastopa v enaki funkciji kot prebivalska imena na -*ar* tipa *Kočevár* ← tpn *Kočevje* in označuje, da ličinke teh mušic živijo v gobah, glivah. Termin je lahko kalk, a tujejezične predloge zanj ni bilo mogoče najti. Podobno pomensko motivirano je agl. *dark-winged fungus gnat*, dobesedno 'temnokrili gobji komar', v katerem je tako kot v nlat. *Sciara* po gr. σκιαρος adj 'temen, senčnat' ← σκιά f 'senca' ubesedena tudi značilnost, da je ta žuželka temnokrila.

gljivar

ESSJ 0

gljivar m 'Diaperis' (Erjavec 1875: 351).

Isln. knjiž. **glji:var* m 'Diaperis' (19. st.).

↵^K nvn. *Pilzkäfer* 'Diaperis' (Schödler 1860: II:497) ← *Pilz* 'gliva, goba' + *Käfer* 'hrošč'.

- ⓔ Neuveljavljeni kalk po nvn. kompozitu je bil iz subst *gljiva* f 'goba' ⇔ hrv. *gljiva* 'isto' tvorjen s suf -*ar* < *-*ar'b* v enaki funkciji kot prebivalska imena na -*ar* tipa *Kočevár* ← tpn *Kočevje*, ker ličinke tega hrošča živijo v gobah (Schödler 1860 l.c.). Termin pomensko ustreza sodobnemu agl. *darkling beetle* 'Diaperis', sodobnega slovenskega ustreznika pa ni bilo mogoče ugotoviti.

globeličar → globelnik

ESSJ 0

globelnik

ESSJ 0

globêlnik m 'die gemeine Perspectivschnecke (solarium perspectivum)' (Pleteršnik); malakonim Pleteršnik navaja po Erjavčevem viru, vendar je bilo pri njem mogoče najti le *globeličar* 'die gemeine Perspectivschnecke, Solarium perspectivum' (Erjavec 1881: 173).

Isln. knjiž. *globeličar* m 'Architectonica perspectiva = Solarium perspectivum' (19. st.).

↵^K ?;

verjetno kalk po neidentificirani tujejezični predlogi, ki lahko vsebuje tujejezični pomenski ustreznik za sln. subst *globêl/globêlica* f 'manjša, globlja vdolbina'; sodobnega terminološkega ustreznika za to vrsto morskega polža Indijskega in Tihega oceana, Afrike in vzhodnih Havajev ni bilo mogoče ugotoviti.

globoček

ESSJ 0

globôček m, g -čka 'majhna sladkovodna riba s temno rjavimi pikami, *Gobio gobio*': v akvariju je bil tudi *globoček* (zool. – SSKJ), *globoček* 'Gobio gobio' (CZŽ 1997: 143), *globoček* 'Gobio fluviatilis' (Munda 1926: 30, 41), *globôčak*, g -čka 'der Gründling

(gobio fluviatilis)' (Pleteršnik), *globoček* 'Gobio vulgaris' (Erjavec 1875: 338), *globoček* 'grundelj, greslink, Gründel, Grundel' (Cigale 1860), *globoček* 'Greßling (riba)' (Janežič 1851).

- Ⓜ 18. st.: *globozhek* 'greßlenk, Greßling' (Gutsman 1789); 19. st.: *globòzhek* '(ein Fisch) der Greßling' (Murko 1833a: 70), *globozhek* 'bérkafti gründelz, gründelz, greßlenk, Cyprinus gobio, Gründel' (Freyer 1842: 47).

Isln. knjiž. **glo'bo:čək* m 'Gobio gobio = Gobio fluviatilis = Cyprinus gobio' (18. st.).

↵^K nvn. *Grundel* f 'globoček'.

- Ⓜ Nvn. ihtionim je pripadnostna izpeljanka iz nvn. *Grund* 'tla' (► *grundelj*) in je gotovo vplival na tvorbo ustreznega sln. ihtionima, ki je bil s suf -*ek* < *-*bk* tvorjen iz adj *globòk*, f -*óka* 'profundus', ker ribica živi na dnu rečnih strug.

Kalk po isti nvn. predlogi je tudi hrv. *globoček* 'Gobio gobio' (Hirtz 1928–1956: III:111).

G

glodavec

ESSJ 0

glodâvec m, g -*vca* 'sesalec, ki ima štiri sekalce podaljšane': *škodljivi glodavci* (SSKJ), *glodavci* m pl 'Nageithiere' (Cigale 1880 s.v. *Nagekerfe*), *glodavec* m 'Nageithier' (Janežič 1851).

- Ⓜ Fem na -*ka glôdavka* (Pleteršnik).

- Ⓜ 18. st.: *glodovz* 'Nager, rofor' (Pohlin 1781).

Isln. knjiž. **g'lo:davəc* m 'žival, ki gloda = z zobmi odlamlja v majhnih kosih' (18. st.); termin je bil s suf -*ec* < *-*bc* substantiviziran iz adj *glodâv*, f -*áva* 'tak, ki gloda' (SSKJ), *glodâv*, f -*áva* 'tak, ki rad gloda' (Pleteršnik) < **glodayv*.

glogov belin → belin¹

ESSJ 0

glosina

ESSJ 0

glosîna f 'žuželka, ki prenaša povzročitelja spolne bolezni, Glossina palpalis' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *glosîna* f 'muha cece, Glossina palpalis' (20. st.).

↵ nlat. *Glossina* (*palpalis*).

- Ⓜ Nlat. sestavina *Glossina* temelji na gr. γλῶσσα f 'jezik', ker ima žuželka dokaj izrazit rilček (► muha cece). Nvn. *Zungenfliege* 'muha cece' ← *Zunge* 'jezik' + *Fliege* 'muha' je kalk po nlat. predlogi.

glož

ESSJ s.v. *góž*

glôž m 'gož, vož, ož (kača)' (Pleteršnik).

- Ⓜ 17. st.: *domazha kazha*, *glošh* 'coluber' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *Glofsh* 'Volóuska kázha, Vofsh, Boa' (Hipolit 1711–1712).

Isln. dial. **g'lo:ž* m 'gož' ← sln. **go:ž* m 'gož';

gotovo nastalo iz psln. dial. **góž* m 'nestrupena kača' < psl. *(*g/u-*)*óžb* m 'kača', a tako kot v sln. razmerjih *klušcer* 'kuščar' : *kuščar* 'isto', *klômpar* 'srakoper' : *kômpar* 'isto', *glôža* 'jermen' : *góža* 'isto', ni jasno, ali je -*l* posledica fonetičnega razvoja kot disimilacije iz **u* pred zadnjim vokalom, prim. alternacijo *sloboda* : *svoboda*, ali neke ljudskoetimološke naslonitve (Furlan 2013: 130s.).

► **gož**

gnezdáč

ESSJ 0

gnezdáč m, g -*a* 'mlad, gol ptič, ki še ne more letati; golič' (redko – SSKJ), *gnezdáč* 'Nestling', po Valentinu Vodniku *Mogoče ni mi tol'ko Odplašiti gnezdačev* (Pleter-

šnik), *gnjezdač* ‘*gnjezdnik*, *golič*, Nestling’ (Cigale 1860 s.v. *Nest* po Vodnikovem rkp. slovarju).

Isln. knjiž. **gnezd'ač* m ‘mlad ptič, ki se zadržuje v gnezdju, ker še ne more leteti’ (19. st.).

↵^κ nvn. *Nestling* ‘mladič v gnezdju, golič’ ← *Nest* ‘gnezdjo’.

- ⊕ Kalk je bil tvorjen z izpeljanko na -ač < *-ačb iz subst *gnézdō* n ‘nīdus’, ki mladega ptiča goliča poimenuje kot tistega, ki ima gnezdo (tip *brádač* ← *bráda*). Drugače, prek skladijske predloge **gnezdni ptič* in s substantivizacijo s suf -ik < *-ikb je bil iz istega sln. substantiva tvorjen sin *gnézdnik* ‘Nestling’ (Pleteršnik), *gnjezdnik* ‘*gnjezdač*, *golič*, Nestling’ (Cigale 1860 s.v. *Nest*).

gnezdnik → gnezdač

ESSJ 0

gnjarča

ESSJ 0

ɣnjà:rča f ‘krastača’ (primor. obsoš. – Ivančič Kutin 2007).

Isln. dial. *ɣnjà:rča* f ‘krastača’ (obsoš.).

↵ ?.

- ⊕ Nejasno. Osamljeno poimenovanje za krastačo je najverjetneje izposojeno iz neke neevidentirane rom. predloge in je morda povezano z it. dial. *granòcchia* ‘žaba’, brez protetičnega g- *ranòcchia*, kar je izvedljivo iz disimiliranega lat. deminutiva **rānucula* ← **rānuncula* k *rāna* f ‘žaba’ (Battisti, Alessio 1950–1957: 3206, 1861). Sln. dialektizem bi lahko kazal na rom. obliko s palataliziranim velarom, ki je iz *granòcchia* nastala po premetu *n : r* ← *r : n*: **gnjaroča* ← **gnaroča* ← it. dial. **granoča* ← it. *granòcchia*.

gnojnobrodica

ESSJ 0

gnojnobródenca f ‘Miftfink’ (Janežič 1851).

- ⊕ 18. st.: *gnojbrodenza* = *gnojna tiza* ‘Mistfink’ (Gutsman 1789); 19. st.: *gnójnobra-denza* ‘der Bergfink, der Saufrink, der Miftfink, der Nikowiz. (Fringilla montifringilla. Linn.)’ (Murko 1833a: 72), toda pri Freyer 1842: 40 je ptič *gnojbrodenza* puščen brez natančnejše pomenske določitve, čeprav je iz Gutsmanove predstavitve razvidno, kate-rega ptiča poimenuje.

Isln. knjiž. **gnojbrodnica* f ‘pinoža, Fringilla montifringilla’ (19. st.).

↵^κ nvn. *mistfink* ‘fringilla montifringilla’ (Grimm 1854–1971) ← *Mist* ‘gnoj’ + *Fink* ‘ščinkavec’.

- ⊕ Prvotna oblika sln. kompozita kot kalka po nvn. *Mistfink* ‘Fringilla montifringilla’ je bila verjetno **gnojebrodnica*, ki je to vrsto ščinkavca enako kot nvn. *mistfink* (Grimm 1854–1971) šaljivo poimenovala po tem, da rad brede/brodi po gnoju, medtem ko je varianta **gnojnobrodica* z adj v prvem členu verjetno sekundarna in besedotvorno nenavadna oziroma nepričakovana.

gnojbrodnica → gnojnobrodica

ESSJ 0

gnu

ESSJ 0

gnû m, g -ja ‘antilopa z govedu podobno glavo, Connochaetes’: *belorepi gnu* (zool. – SSKJ), *gnu* ‘rod Connochaetes’, *črnorepi/progasti gnu* ‘Connochaetes taurinus’, *belorepi gnu* ‘Connochaetes gnou’ (CZŽ 1997: 145s.), *gnû*, g *gnûja* ‘das Gnu (Faulthier)’ (Pleteršnik), *gnu* ‘govedu podobna antilopa, Antilope Gnu’ (Erjavec 1875: 279).

Isln. knjiž. **g'nu*: m ‘Connochaetes = Antilope gnu’ (19. st.).

- ↵ nlat. (*Antilope*) *gnu* ‘rinderartige Gazelle’ (Schödler 1860: II:428) ⇐ agl. *gnu* s sin *wildebeest*, leta 1777 *gnoo* ⇐ niz. *gnoe* ⇐ v jeziku južnoafriškega plemena Kojkojev = Hotentotov *i-ngu* ‘gnu’ (Spletni vir 3).

- ⊕ Neznana.

gnus

ESSJ s.v. *gnūs*

gnūs m 'das Ungeziefer' (Pleteršnik po Cafu).

Isl. dial. *gnūs* m 'mrčes';

- = str. *gnusъ* kol 'drobne živali ali insekti, ki škodijo človeku', r. *gnus* kol 'drobni škodljivci, pretežno pikajoči mrčes', dial. 'splošna oznaka za podgane in miši' (Bezljaj ESSJ: I:154; ESSJa: 6:183s.).

- ⓔ Sln.-r. poimenovanje za mrčes odraža konkretizacijo psl. nomena abstractum **gn(ʹ)usъ* 'odvratnost, odurnost ipd.', prim. sln. *gnūs* 'občutek, ki ga povzroča kaj izredno grdega, odvratnega'. Podobna pomenska specializacija se odraža v psl. **gādbъ* m 'gnus, stud, odpor' (► gad).

gobar

ESSJ 0

gôbar m, g -ja 'nočni metulj, katerega gosenica objeda gozdno drevje, Lymantria dispar' (zool. – SSKJ), *gobar* 'Lymantria dispar' (CZŽ 1997: 75), *góbar* 'hrastov škodljivec, Lymantria dispar L.' s sin *žvagar* (Brinar 1970) (► žvagar).

Isl. knjiž. *gôbar* m 'Lymantria dispar' (20. st.);

besedotvorno prenařeno oziroma posodobljeno iz sln. knjiž. *gôbavec* 'Lymantria dispar' ← *gôbovec* v funkciji nomena actoris, najverjetneje zaradi odprave homonimije z *gôbavec* m 'homo scabiosus'.

► **gobavec**

gobavec

ESSJ 0

gôbavec m, g -vca 'nočni metulj, katerega gosenica objeda gozdno drevje; gobar' (zool. – SSKJ), *gôbovæc*, g -vca 'der Schwammspinner (liparis dispar)' (Pleteršnik), *gobovec* 'Liparis dispar, Schwammspinner' (Erjavec 1875: 359, 417).

Isl. knjiž. **gô:bovæc* m 'Lymantria dispar' (19. st.);

kasneje neustrezno poknjiženo v *gôbavec*, čeprav poimenovanje za tega nočnega metulja ni v nobeni povezanosti z bolezenskim stanjem gobavosti.

- ↔^K nvn. *Schwammspinner* 'Liparis dispar' (Schödl 1860: II:504s.) ← *Schwamm* 'goba' + *Spinner* 'prelec, nočni metulj, katerega ličinka se zaprede in v zapredku zabubi'.

- ⓔ Gosenica gobarja uničuje listje sadnega drevja in listavcev v gozdovih, z nvn. kompozitom pa je bil ta škodljivec verjetno poimenovan po zapredku, podobnemu gobi, ker svoja jajčeca zavije v volno, svetlo kakor zlato, kot poroča Erjavec 1875 l.c. Samica namreč kot s kako gobo prevleče jajčeca z rjavimi svilastimi dlačicami, ki jih ima na zadku (Gradiovo SSKJ). Z enobesednim kalkom *gôbovec* po nvn. kompozitu *Schwammspinner* je ta metulj prek univerbizacije besedne zveze **gobov prelec* poimenovan 'tisti, ki dela nekaj gobi podobnega'.

▷ gobar

gobavka

ESSJ 0

gôbavka f 'krastača, ki živi na suhih, peščenih tleh zahodne in srednje Evrope, Bufo calamita' (zool. – SSKJ), *gobavka* 'siva, zeleno lisasta in rdeče bradavičasta krastača z rumeno progo na hrbtu, Bufo calamites' (Erjavec 1875: 329).

Isl. knjiž. **gô:bavka* f 'Bufo calamita' (19. st.) < **gôbavka*.

- ⓔ Termin označuje krastačo z izrazitimi rdečimi bradavicami, ki ga je Erjavec 1875 l.c. tvoril na podlagi univerbizacije besedne zveze *gôbava krastača* (tj. 'taka, ki ima kožo, kot da bi bila gobava') v *gôbavka*. Pri tvorbi neologizma se je verjetno zgledoval po hrv. sin (*žaba*) *gûbavica* 'Bufo calamites' (ARj; Stulić 1806; Karadžić 1818; Šulek 1860 s.v. *Kreuzkröte*; Hirtz 1928–1956: I:38) (► gubavica).

Schödl 1860: II:478 za Bufo calamites navaja nvn. ustrezni *Kreuzkröte* in *Rohrkröte*.

godak → godek

ESSJ s.v. *gôd, gôdek*

godec

ESSJ 0

gôdæc m, g -*dca* 'der Runzelbockkäfer (hammaticherus)' (Bovec – Pleteršnik) = primor. obsoš. *gódec*, g -*dca* 'Runzelbock, Hammaticherus' (Bovec – Erjavec, LMS 1879, 130).

Isln. dial. **gô:dæc* m 'vrsta hrošča' (obsoš.);

ni jasno, na katero vrsto hrošča se oznaka nanaša, morda na *Cerambyx cerdo*, ki je v slovenščini poimenovan s *str̥goš* (► *strigoš*) in *veliki hrastov kozliček* (SSKJ) oziroma *hrastov kozlič* (CZŽ 1997: 138) (► *veliki hrastov kozliček*).

godek

ESSJ *gôdek*, s.v. *gôd*

gôdæk m, g -*dka* 'das Ferkel' (štaj. – Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. **gô:dæk* m 'mlad prašič, prašiček' (štaj.).

- Ⓔ Osamljeno. Ker se oznaka nanaša na mladega prašiča, je bila verjetno s suf -*ek* < *-*ьkъ* izpeljana iz psl. dial. **gôdъ* m 'annus' = stsl. *godъ* 'isto', r. *god*; prvotno torej verjetno 'enoletni prašič', kar pomensko ustreza slov. izposojenki v romun. *god'ac* 'prašiček' (Tiktin 1903–1925; Bezljaj ESSJ: I:156), ki posredno kaže na obstoj slov. sinonimnega subst **godakъ*, kar ustreza sln. pozno potrjeni oznaki za sesnega oziroma še sesajočega prašiča **godák** m 'das Läufer Schwein' (Pleteršnik).

godenčič

ESSJ 0

gôdenčič/gôdenčič m, g -*a* 'ptič, goden za letanje' [-dæn-]: *godenčiči so že odleteli iz gnezda* (lov. – SSKJ), *gôdānčič* 'flügger Vogel' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. knjiž. **gô:dānčič* m 'za letanje goden ptič' (19. st.) < **god-ьn-ьč-it'ъ*.

- Ⓔ Osamljeno, a gotovo tvorjeno iz adj *gôdān*, f -*dna* 'primeren/sposoben za', npr. *ptiči so godni* 'ptiči so sposobni letenja' (Pleteršnik), pri čemer je imel suf -*ec* < *-*ьcъ* funkcijo substantiviziranja, -*ič* < *-*it'ъ* pa deminutiva.

Iz istega adjektiva je bil s suf -*jak* < *-*akъ* tvorjen sin **godnják** m 'der eben flügge gewordene Vogel' (Pleteršnik) < **god-ьn-'akъ*.

Sodobni sinonimi so **razpeljánček** m, g -*čka* 'ptič, goden za letanje': *mladi razpeljánčki so skušali vzleteti*, **izpeljánček**, g -*čka* in z reduciranim vzglasjem **speljánček**, g -*čka* (vse SSKJ), pri čemer je le *izpeljánček* potrjen že v 19. st. kot *izpeljánčak*, g -*čka* (Pleteršnik), vsi pa so bili s suf -*ek* < *-*ьkъ* kot strukturne tvorjenke izpeljani iz ustreznih subst na -*ec* < *-*ьcъ*, prim. sin *izpeljánec*, g -*nca* (Pleteršnik) ← ptc pret pas **raz-/iz-peljan* ← *peljati pëljem* impf 'voditi', prim. *ptice so že mladičke izpeljale*; *ptički so se že izpeljali* (Pleteršnik); prvotno torej 'ptičji mladič, ki je zapustil gnezdo/ptičji mladič, ki ga je ptica odvedla iz gnezda'.

godnjak → godenčič

ESSJ 0

godrnica

ESSJ 0

godrnica f 'das Murmelthier' (Pleteršnik), *godernca* 'Murmeltier' (Cigale 1860), *godernica* 'Murmeltier' (Janežič 1851).

- Ⓔ 18. st.: *goderniza* 'marmota, bergamazhka, Murmeltier' (Gutsman 1789); 19. st. *goderniza* 'Murmeltier' (Jarnik 1832: 219), *goderniza* 'das Murmeltier (Arctomys marmotta. Linn.)' (Murko 1833a: 73).

Isln. knjiž. *godrnica* f 'alpski svizec, marmotica' (18. st.).

↔^K nvn. *Murmeltier* 'isto'.

- Ⓔ Tako kot sin **godernavka** 'Murmeltier' (Cigale 1860), *godernávka* 'isto' (Murko 1833b s.v. *murmeln*) kalk po istopomenskem nvn. *Murmeltier*, v katerem je bila sestavina

Murmel- razumljena kot del besedne družine *murmeln* ‘mrmrati, nerazločno govoriti’, čeprav je bila le ljudskoetimološko preoblikovana iz prvotnega srvn. zoonima *mürmen-dîn* ‘Murmeltier’ (Kluge 1995: 576) (► marmotica). Medtem ko je bil sin *godernavka* < **godrnjavka* tvorjen iz adj *godrnjäv*, f -áva ‘tak, ki se nerazločno, momlja je oglaš’, je bilo *godrnica* kot del besedne družine *godrnjāti* -âm impf ‘oglašati se z nizkim, mrmrajočim glasom’ kot nomen agentis s suf -ica tvorjeno neposredno iz glagolske predloge.

godrnjač

ESSJ s.v. *godrnjāti*

godrnjač m, g -a ‘medved’: *otrpnil je od strahu, ko je zagledal kosmatega godrnjača* (ekspr., redko – SSKJ).

Isln. knjiž. *godrnjác* m ‘kdor se oglaš z nizkim, mrmrajočim glasom’ (20. st.).

- Ⓔ Mlad pomenski neologizem, ki medveda ekspresivno označuje kot žival, ki od sebe daje mrmrajoči glas. V Pleteršnikovem slovarju nomen agentis na -ač < *-ačb iz *godrnjāti* -âm impf ‘oglašati se z nizkim, mrmrajočim glasom’ še ni pomensko zožen na označevanje medveda, prim. *godrnjác* ‘der Brummer’ (Pleteršnik), *godernjač* ‘mermrač, mermrež, godež, njergež, njerga, godernjalo, mermralo, gerčin, čemerika, mürrische Person’ (Cigale 1860 s.v. *Brummbär*).

godrnjavka → godrnica

ESSJ 0

goger

ESSJ *goger*

gogər m, g -gra ‘der Pelzkäfer’ (Pleteršnik), *gógər* ‘Pelzkäfer’ (Janežič 1893 z oznako, da je beseda zoološki termin).

Isln. knjiž. **go:gər* m ‘ličinka molja, ki razjeda kožuhovino’ (19. st.).

- Ⓔ Nejasno. Čeprav bi pozno in le v Janežič 1893 (od tod ga je povzel Pleteršnik) potrjeni zoonim lahko bil mlada terminološka izposojenka v slovenščini, za katero predloga ni znana, je zaradi hrv., srb. *gàgarica* ‘neka vrsta škodljivega žužka, ki razjeda žitarice, sočivje, slanino, neustrojeno kožo, volno, bombaž itd.’ (ARj), v Liki *gàgrica* ‘žužek v žitu, slanini ali pršutu (*Dermestes lardarius*)’ (Čuljat 2009), v Vojvodini *gagrìca/gàgrica* ‘vrsta insekta, ki napada meso’ (RSGV) in ob hrv. kajk. *gagrìca* ‘vrsta žuželke’ (Gola – Večenaj, Lončarić 1997) z a, ki ni polglasniškega izvora, možno, da sln. *gogər* izhaja iz govora z labializiranim o iz a in da je bilo prvotno sln. **ga:gər* v besedotvornem razmerju s hrv., srb. tvorjenko na -ica. Vse to bi kazalo na slov. izvor besede. Drugače Bezljaj ESSJ: I:156, ki po Miklošiču 1886: 82 in Bernekerju 1908–1913: I:290 sprejema, da je hrv., srb. *gàgarica* izposojeno iz romun. *gărgăriță* ‘Kornwurm, Larve des Erbsenkäfers’, tudi ‘Marienkäfer’, *gîrgăriță* (Tiktin 1903–1925; Skok 1971–1974: I:544), to pa razvito iz rom. predloge *gurgulus* (ob lat. *curculio* ‘črni žužek’), ki naj bi se ohranjala tudi v sln. *gogər*.

Madž. *gergelice* ‘Kornwurm, Wanze’ se v EWU: 458 izvaja iz romun. predloge.

golajfa

ESSJ 0

gò'la:ifa f ‘velika, nerodna žival ali človek’ (dol. kost. – Gregorič 2014).

- Ⓔ Adj na -ast kost. *gò'la:ifast* ‘velik, neroden’ (Gregorič 2014).

Isln. dial. *gò'la:ifa* f ‘velika, nerodna žival ali človek’ (kost.).

⇒ ?.

- Ⓔ Nejasno. Na podlagi fonemskega zaporedja je mogoče sklepati, da je bila oznaka izposojena, a ustrezne tujejezične predloge ni bilo mogoče najti.

golazen

ESSJ *golāzen*, s.v. *gomezēti*, *mrgolēti*

golāzen f, g -zni ‘manjše, odpor, gnus vzbujajoče živali’: *vsa golazen je prilezla na sonce; stenice in druga golazen; nizko, navadno s prilastkom ‘ničvredni, škodljivi ljudje’*

(SSKJ), *golâzən* f kol, g -*zni* 'das Gewürm, kriechendes Ungeziefer' (Pleteršnik), *golazen* 'lazeče živali, Reptilien' (Cigale 1860: 1983), *goljazen* f, g -*zni* 'Reptilien' poleg 'der Schaden am Getreide, z. B. durch Mäuse verursacht' (Janežič 1851); rovt. tolm. *ɣa'la:zən* f, g -*zni/znjə* 'domača žival', 'golazen, manjša domača žival', 'uš' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *ɣa'la:zn̩* f, g *ɣa'la:zn̩* 'živali, ki jih ima človek za škodljive (miši, podgane, mrčes ...)' (Kenda-Jež Diss. 2002), *galâzn* 'golazen' (Razpet 2006), črnopr. *ɣulâzn̩* 'črvi in drug mrčes, ki leze po tleh' (Tominec 1964).

Isln. dial. **go'la:zən* f, g -*zni* 'manjše, odpor in gnus vzbujajoče praviloma škodljive živali, ki lezejo, mrčes' (rovt.).

- ⑤ Osamljeno. Bezlaj ESSJ: I:157 je najprej menil, da je substantiv posledica križanja med *gomâzen* f 'mrčes' in adj *gõl*, f *gôla* 'nag, neporaščen, gladek' < psl. **gôlb*, a se v ESSJ: I:160 popravlja, da je bil iz *gomâzen* (► *gomaz*) prenarujen po naslonitvi na *lâziti lâzim* impf 'reper', kar je bolj verjetno tudi zaradi sin *golaznina* f 'golazen' ob *lâznina* 'lazeče živali, črvi' (► *lâznina*): *gomâzen* × *lâznina* = *golazen*. Sin *golâzina* 'golazen' (Pleteršnik) zato lahko posredno kaže na obstoj sln. sicer nepotrjenega subst **lâzina* 'mrčes'. Povezanost z adj *gõl* kaže pomensko drugačno štaj. *golâzen* f, g -*zni* 'golo mesto v gozdu' (Sveti Duh pri Krškem, sodobno Veliki Trn – Erjavec, LMS 1882/1883, 203), toda pomen 'golo mesto na žitnem polju, ki so ga povzročili glodavci' (Pleteršnik) je lahko posledica obeh prvotnih pomenov subst *golâzen*.

► **gomaz** ▷ mrgolazen

golbica → golibar

ESSJ *golbica*

golbič

ESSJ ∅

gólbič m 'dove' (primor. rez. (V Bili/San Giorgio) – Steenwijk 1992), *gólbit* 'golob' (V Bili/San Giorgio – SLA).

Isln. dial. **'golbit* m 'golob, columba' (rez.).

- ⑤ Akcentske razmere v besedi ne dopuščajo neposrednega izvajanja iz **golqbīt* b kot strukturne tvorjenke iz *golôb* m 'columba' < psl. **gõlqbb*, ampak je treba predpostaviti, da je tvorjenka na -*ič* < *-*it* b mlada, nastala šele, ko je v subst *golôb* prišlo do akcent-skega umika in redukcije neakcentuiranega refleksa **q*, prim. rez. *hõlup/hõlp* 'golob' (Osojane/Oseacco – SLA): psl. **gõlqbb* > psln. **golôb* > *golôb*, dial. akc umik **'golob* > redukcija **'golb* + dial. -*ič* > rez. *gólbič*.

► **golob**

golče → golič

ESSJ ∅

golčič

ESSJ ∅

gólčič m 'die Meerforelle' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *gólčič* m 'postrv'.

- ⑤ Osamljeni ihtionim postrv označuje kot golo ribo, verjetno zato, ker je gladka, čeprav ima luske. Izpeljanka na -*ič* < *-*it* b je bila tvorjena iz generične oznake **golac* 'kar je neporaščeno, golo in zato gladko' < **gõlcb*, prim. hrv. *golac* 'Salvelinus alpinus' (Hirtz 1928–1956: III:112) = 'jezerska zlatovčica', *golčič* 'skuša' (Francetić 2015).

golec → golič

ESSJ ∅

golek → golič

ESSJ ∅

golibar

ESSJ s.v. *golbica*

golibar m, g -*ja* 'škrjanec': *najvišje je letel golibar* (vzhodno dial. – SSKJ), *golibar*, g -*ja* 'die Lerche' (pkm. – Pleteršnik), tudi *goliber* 'isto' in *golibər*, g -*bra* (Pleteršnik), *goliber* 'Lerche' (Janežič 1851).

Isln. dial. **go'li:bar* m 'škrjanec, *Alauda arvensis*' (vzhodno).

- ⊕ Nejasno. Bezlaj ESSJ: I:157 je ornitonim povezal z *golbica* f 'škrjanec' (Goriška brda – Pleteršnik), ne pa tudi z *jeblica* f 'škrjanec' (Goriška brda – Pleteršnik) in sklepal o sorodstvu z lit. *gulbė* 'labod', *gulbis* 'isto', let. *gùlbis*, stpr. *gulbis*, kar zaradi fonemskega zaporedja v *golibar* in razhajanja v pomenu ne prepričuje. Kor. rož. *holibr* 'kobilar', tudi 'vzdevek neumnemu moškemu' (Šašel 1957), je nastalo po premetu z dial. *h-* iz *g-* namesto *k-* iz ornit *kobilar* m 'Oriolus', a je enak nastanek ornit *golibar* malo verjeten, saj sta ptiča kobilar in škrjanec po videzu zelo različna.

golica

ESSJ 0

golica f 'koza brez rogov' (kor. rož. – Šašel 1957), rož. *holi:ca* 'koza brez rogov' (Kattinig 2017).

Isln. dial. **go'li:ca* f 'koza brez rogov' (rož.).

- ⊕ Osamljena oznaka za kozo, ki nima rogov oziroma je brez rogov in je zato gola, je tvorjenka na *-ica* iz adj *gòl*, f *góla* 'nudus' < psl. **gòlb*.

golič

ESSJ 0

golič m, g *-iča* 'mlad, gol ptič, ki še ne more letati': *pitati goliče*; *gnezdo je bilo polno goličev* z dem *goliček* m, g *-čka* (SSKJ), *golič*, g *-iča* 'der Nestling' (Pleteršnik), *goliči* m pl 'kilavci, ptiči, ki se izvalijo slepi in goli' (Erjavec 1875: 283), *goliči* 'Nesthocker' (Erjavec 1864: 64).

Isln. knjiž. **go'li:či* m pl 'mladi, s perjem še neporaščeni ptiči, ki še ne morejo leteti' (19. st.); kasneje singularizirano.

- ⊕ V 19. st. uvedena terminološka oznaka za mladega, s perjem še neporaščenega ptiča je bila s suf *-ič* < **-it'b* substantivizirana iz adj *gòl*, f *góla* 'nudus' < psl. **gòlb*; z drugačnim suf *-ec* < **-bcb* je bilo iz istega adjektiva substantivizirano *gólec* m, g *-lca* redko 'mlad, gol ptič, ki še ne more letati; golič': *gnezdo je bilo polno golcev* (SSKJ), *gòlčac*, g *-lca* 'noch unbefiederter Vogel' (Pleteršnik), 'ptica, ki se goli in zato ne more leteti' (Cerknica – Pleteršnik) = *gólec*, g *-lca* 'ptica (raca), ki se goli in zato ne more leteti' (Cerknica – Erjavec, LMS 1879, 136) < **gòlbcb*.

Iz slednjega substantiva je bilo s pomensko specializacijo na označevanje piščanca z dem na *-e* < **-e(t)* tvorjeno *golčē* n, g *-ēta* 'golo pišče' (Pleteršnik po Cafu) < **golbč-ē*, toda panon. pkm. *gólek* m, g *-a* 'golec, nagec' in 'pišče z golo glavo', tudi generično 'nagec' (Novak 1996), in prleš. *gòlika* 'golovrata kokoš' (Rajh 2010) sta mladi tvorbi s suf *-ek* in *-ika*, verjetno prenašeni iz prvotnega **gòlbcb*.

goličavar

ESSJ 0

goličavar m, g *-ja* 'gams, ki živi v goličavah nad gozdno mejo' (lov. – SSKJ).

Isln. knjiž. *goličavar* m 'gams, ki živi ...' (20. st.).

- ⊕ Mlad neologizem je bil s suf *-ar* < **-ar'b* v enaki funkciji kot prebivalska imena na *-ar* tipa *Kočevvar* ← tpn *Kočevje* izpeljan iz subst *goličava* f 'neporasla zemeljska površina, neporasla ravnina' (SSKJ; Pleteršnik) in gamsa označuje po habitatu.

golika → golič

ESSJ 0

goljat

ESSJ 0

gôljat m, g *-a* 'velik, žametno dlakav afriški hrošč, Goliathus' (zool. – SSKJ), *goljat* 'Goliathus giganteus, prek 10 cm velik hrošč iz družine skarabejev' (CZŽ 1997: 334).

Isln. knjiž. *gôljat* m 'Goliathus giganteus, Goliathus goliatus' (20. st.).

- ⇨ nlat. *Goliathus giganteus/goliatus*.

- Ⓔ Nlat. oznaka je bila za tega zelo velikega in močnega hrošča po metafori tvorjena po svetopisemskem filistejskem ogromnem vojaku Goljatu, ki se je spopadel s šibkejšim Davidom.

goljuf

ESSJ 0

goljuf m 'potočni piškur, Lampetra planeri' (Korošec 2018), *goljuf* 'potočni piškur' (Koštiál, Proteus 10, 1947/48, št. 1, 19), *goljuf* 'potočni piškur, Petromyzon planeri' (Munda 1926: 11), *goljuf* 'die Lamprete (petromyzon fluviatilis)', kakor je Pleteršnik poknjižil Freyerjevo *goluf* 'golup (?)', *opovsli pifhkúr, pifhkur, pohkazhe*, Petromyzon fluviatilis, Neunauge' (Freyer 1842: 50).

Isln. dial. *goljuf* m 'potočni piškur, Lampetra planeri = Petromyzon fluviatilis'.

- Ⓔ Prenos s homonima v pomenu 'kdor goljufa' na označevanje potočnega piškurja je povezan s tem, da so se sulci in ščuke lovili z vabo, ki je bila narejena tako, da se je potočne piškurje spletlo v kito, kot je poročal Koštiál, Proteus 10, 1947/48 l.c., pred njim pa Munda, ki je izpostavil, da so piškurji, posebej pa njihove ličinke, izvrstna vaba za lov na sulca, češ da ribiči »zvežejo 4 do 5 komadov ličink, potem ko so jih montirali s trnki, in jih pokrijejo s svinčeno kapico«, taka vaba, imenovana *piškurnik*, pa je podobna plavajoči ribici, če se sunkovito vleče po vodi (Munda 1926 l.c.). Potočni piškur je torej označen kot goljuf, ker se je kot posebno pripravljena vaba uporabljal kot krinka oziroma nadomestek za živo plavajočo ribico.

► golub

golob

ESSJ golob

golob m, g -a 'domača ali divja ptica z majhno glavo, kratkim vratom in krepkim telesom' (SSKJ), *golobi* m pl 'Columbidae', *golob selec* m 'Ectopistes migratoria' (CZŽ 1997: 75ss.), *golôb* 'die männliche Taube', *domači golôb* 'die Haustaube (columba livea domestica)', *golôb pisonos* 'die Brieftaube', *golôb selec* 'die Wandertaube (columba migratoria)' (Pleteršnik), *golobje* m pl 'Columbinae', *domači golob* m 'izvira iz divjega goloba, ki je plavkasto pepelaste barve', *golob selec* 'Columba migratoria' (Erjavec 1875: 301s.), *golob selec* 'Wandertaube, Columba migratoria' (Erjavec 1864: 54), *golôb* 'Taube' (Janežič 1851); kor. obir. *həwò:b*, g -a 'Taube' (Karničar 1990), primor. rez. *gólup/gólup*, Npl *gólbavi*, Gpl *gólbuw* 'dove' (Steenwijk 1992), nad. *galòp/ghalòp*, pl *ghalòbi* 'colombo', tudi *golòp* m, pl *golòbi*, *gholòp* 'piccione', *golòp* 'isto', *galòp*, *ghalòp* (Rigoni, Salvino 1999), *golòb* 'piccione' (Špehonja 2012b), kraš. *yalúp*, g *yalúba* (Štrekelj 1887: 399), rovt. tolm. *yaluoš* (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *ya'luop*, g -ba (Kenda-Jež Diss. 2002), *galiúp*, g *galiúoba* (Razpet 2006), črnopr. *yalúap*, g -ba (Tominec 1964), gor. *golò:p*, g -ba (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *guliúp* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *'gólò:p*, g *gól'lo:ba* (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *ga'lò:p*, g -ba 'golob (ptica)', 'golob (samec)' (Weiss 1998), panon. pkm. *go'lo:úp*, g -ba (Bajzek Lukač 2009), prleš. *gól'lo:p*, g -ba (Rajh 2010), po SLA kor. podjun. *guòp* 'golob' (Belšak/Weissenstein – SLA), podjun. *gouòp* (Šentanel – SLA), primor. rez. *hòlup/hòlp* (Osojane/Oseacco – SLA), *òlòp* (Solbica/Stolvizza – SLA), notr. *yalúap* (Velike Žablje – SLA), gor. *gowòf* (Zgornje Gorje – SLA).

- Ⓔ Fem na -ica *golobica* 'samica goloba' (SSKJ), *golobica* 'das Taubenweibchen' (Pleteršnik), *golobica* 'Taubenweibchen' (Janežič 1851), rovt. črnopr. *yalúbica* (Tominec 1964), panon. pkm. *golobica* 'golobica' (Novak 1996), *go'lo:úbica* (Bajzek Lukač 2009), dol. kost. *gólò'bi:ca* (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *glà'bica* (Weiss 1998), v 16. st. *golobiza* 'columba, taub, haußtaub' (Megiser 1603), v 17. st. *golobiza* 'columba, columbus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *golobiza* 'Tauben Weibchen, co-

lumba femina' (Pohlin 1781), *golobiza* 'golobna famiza, Täuberin, Taubin' (Gutsman 1789) in iz tega dem na *-ica golobičica* (Pleteršnik) in dem na *-ka golobička* (Pleteršnik), fem na *-a* dol. bkr. *góloba* 'golobica' (Šašelj 1906–1909: I:254); dem na *-ec* < **-bcb golôbec* m, g *-bca* 'mlad golob' (SSKJ), *golôbæc*, g *-bca* 'das Täubchen', primor. kraš. *ȳolûapc* 'golob' (Solkan – SLA), v 17. st. *golobiz* 'columbulus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *golôbz* 'Taube, columba' (Pohlin 1781), dem na *-e* < **-ę(t-) golobè* n, g *-éta* 'das Täubchen' (Pleteršnik), dem na *-ek* < **-tcb golôbak* m, g *-bka* (Pleteršnik), dem na *-ič* < **-it'b golobič/golobič* m, g *-iča* 'mlad golob' (SSKJ), *golobič*, g *-iča* 'junges Täubchen' (Pleteršnik), v 16. st. *golobizhi* m pl 'Teublin, pipio' (Megiser 1592); adj na *-ji* < **-bībīb golôbji*, f *-a* (SSKJ), *golôbji* (Pleteršnik), rovt. tolm. *ȳa'luobi* (Čujec Stres 2010–2014), črnovr. *ȳlūbi* (Tominec 1964), v 18. st. *golobje* 'von Tauben, columbarius' (Pohlin 1781), adj na *-inji* < **-in-ībīb* panon. prleš. *golô'bi'ji* 'golobji' (Rajh 2010), adj na *-eči* < **-ęt'bīb* panon. pkm. *golobèči* 'golobji' (Novak 1996); nomen loci na *-injak* < **-in-'akb* panon. prleš. *golô'bi'jak* 'golobje gnezdišče pri hlevu, golobnjak', tudi 'golobji iztrebek' (Rajh 2010), pkm. *golobinjek* 'golobnjak' (Novak 1996), *golo'bi:n'ek/glo'bi:n'ek* 'golobnjak' (Bajzek Lukač 2009), dol. kost. *gólób'n'a:k* 'zaprt prostor za golobe' (Gregorič 2014), v 16. st. *golobinek* 'Taubenschlag, columbarium' (Megiser 1592).

- Ⓜ 16. st.: *golob* 'Daub, Tauben, columba' (Megiser 1592); 17. st.: *golob* 'columbus, keuter, dauber, tauber' (Megiser 1603), *golob* 'colombo' (Alasia 1607), *golób* 'columbus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *Golob* 'Columba oenas, Taube, Feldtaube' (Scopoli 1769: 123), *golób* 'Taube, columba' (Pohlin 1781), *golob* 'Taube' (Gutsman 1789); 19. st.: *golób* 'die Taube' (Murko 1833a: 74), *golób* 'Columba, Taube', *velki golób* 'grivar, grivnik, velki divji golób, Columba palumbus, Ringeltaube' (Freyer 1842: 27).

- Ⓞ Ničto onimizirano v cgn *Golob* (Bezljaj ESSJ: I:159; Keber, JZ 5, 1999, 136; Torkar 2020: 80s.), z akanjem *Galob*, *Gallo* (ZSSP), po izgubi zvena in spirantizaciji v izglasju *-b > -p > -f* *Golof*, *Galof* (ZSSP), z dial. ujevskim refleksom psl. **q Galuf* (ZSSP), v Sovodnjah ob Aborni in Manzanu *Golop*, v Reziji verjetno kalk *Colombo* (Merkù 1982: 25).

Psln. **golôb* m 'columbus' (splošno);

- stcs. *golôb* m 'columba', hrv., srb. *gòlūb* m 'isto', mak. *gulab*, *golab*, blg. *gòlōb*, r. *gólub* m, ukr. *gólub*, br. *gólub*, p. *golqb*, g *golēbia*, č. *holub*, slš. *holub*, gl. *holb*, g *-bja*, dl. *golub*, g *-bja*, plb. *d'ölqb*;

< **psl.** **gòlôb* m 'columbus';

iz tega psl. adj **golôbīb* 'takšne barve kot golob, tj. sivkast ipd.' (o takih konvertiranih adjektivih Furlan, MiklBicent 2013: 247ss.).

- Ⓟ Nejasno. V ornitonimu se prepozna suf **-qb-* < **-om-b^h-* ← **-on-b^h-* (?), ki se identificira tudi v lat. *palumbēs* m, f 'divji golob' in *columba* f 'golob' z retrogradno tvorjenim *columbus* m 'isto' (de Vaan 2008: 126), ki z drugačnim, nezvenečim vzglasjem lahko odraža neko še neprepoznano ide. vzglasno alternacijo (de Vaan 2008 l.c.) ali pa sta bila slov. in lat. ornitonima izposojena iz nekega neindoevropskega substratnega jezika (Bezljaj ESSJ: I:159; ĚSSJa: 6:216; ESJS: 3:187s.; ERHJ: 1:284). Pogosto navajana povezava s stpr. *golimban* 'moder' (Berneker 1908–1913: I:322; de Vaan 2008 l.c.) ni verjetna, ker je stpr. adjektiv verjetno izposojen iz stp. *golēby* 'sivkast, pepelnat' (Brückner 1927: 149). Pri identifikaciji psl. korena **gol-* se psl. **gòlôb* povezuje s stpr. *gulbis* 'labod', lit. *gulbė* 'isto' (Berneker 1908–1913 l.c.), kar je razen v zvenu prekrivno s psl. ornit **kьlpъ*, ki označuje ptice z belo barvo (► kolpetra).

Ⓣ^{BD} Psl. *gōlōbъ m ‘columbus’

→⁺ ADJ brezni ‘skalni golob’

→⁺ ADJ morski ‘galeb’

→ TVORJENKA NA -iě

nv. *Felsentaube*

nv. *Holztaube*

nv. *die wilde Taube*

→ ‘Columba palumbus’

→ ‘Streptopelia turtur’

it. *colombo*

⇒ madž. *galamb* ⇒ sln. *gālab → TVORJENKA NA -ica

→ sln. *golobji jastrob* → UNIVERBIZACIJA

sln. *golob*;

→ sln. *brezni golob*;

→ sln. *morski golob*²;

→ sln. *golbič*;

⇒^K sln. *skalni golob*;

⇒^K sln. *lesni golob*;

⇒^K sln. *divji golob*¹;

→ sln. *divji golob*²;

→ sln. *divji golob*³;

⇒^K *morski golob*¹;

→ sln. *galambica*;

→ sln. *golobar*.

▷ golbič ▷ galambica ▷ golobar ▷ skalni golob ▷ brezni golob ▷ lesni golob ▷ divji golob¹ ▷ divji golob² ▷ divji golob³ ▷ morski golob¹ ▷ morski golob²

golobar

ESSJ 0

golobár m, g -ja ‘der Hühnerhabicht, der Taubenstößer (falco palumbarius)’ (Pleteršnik), *golobar* ‘sokolič, *golobji jastrob*, *piščenik*, *pišenik*, Taubenstößer’ (Cigale 1860).

Ⓣ 19. st.: *golobár* ‘Taubenfalke’ poleg *golóbbji jástrob* ‘isto’ (Freyer 1842: 9).

Isln. knjiž. **golo'ba:r* m ‘Taubenfalke, Falco palumbarius’ (19. st.).

Ⓣ Poimenovanje na -ar v funkciji nomina actoris iz subst *golōb* m ‘columbus’ je univerbirana besedna zveza *golobji jastrob* ‘golobji jastreb’, kar je verjetno kalk po nv. zastarelem kompozitu *Taubenfalke* ← *Taube* ‘golob’ + *Falke* ‘sokol’, ki sokola s sémom ‘golob’ označuje, ker napada in pleni tudi golobe.

► **golob**

golobji jastrob → golobar

ESSJ 0

gologlavka

ESSJ 0

gologlavka f ‘ploščič, Abramis brama’ (Munda 1926: 21), *gologlâvka* ‘der Brassen (abramis Brama)’ (Pleteršnik), *gologlavka* ‘Brachse, Cyprinus brama’ (Erjavec 1864: 74).

Isln. knjiž. **golog'la:vka* f ‘ploščič, Abramis brama’ (19. st.);

• = hrv. *gologlavka* ‘Abramis brama’ (Hirtz 1928–1956: III:113);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **golo-glavka* f ‘kdor ima glavo golo’ ← slov. **golo-golъ* adj ‘gologlav’.

Ⓣ Ni jasno, zakaj je riba ploščič, nlat. Abramis brama označena kot gologlava riba.

golokožnica

ESSJ 0

golokōžnica f ‘das nackthäutige Amphibium, der Lurch’ (Pleteršnik), *golokožnica* ‘žabnjak, Lurch’ (Janežič 1867).

Isln. knjiž. **golo'ko:žnica* f ‘dvoživka’ (19. st.).

⇒^K nv. *das nackthäutige Amphibium*, dobesedno ‘golokoža dvoživka’.

Ⓣ Neuveljavljeni kalk za dvoživko (► dvoživka, ► amfibij, ► krkon) na podlagi nv. dvobesedne oznake, ki izpostavlja, da ima golo kožo, je bil tvorjen s suf -ica iz kompoz adj *golokōžan*, f -žna ‘tak, ki ima golo kožo’ iz adj *gòl*, f *góla* ‘nudus’ (Pleteršnik) < psl. **gōlb* in *kōža* f ‘cutis’ < psl. **kōz'a*.

golelednica → drhtavec

ESSJ 0

gološkrgarji

ESSJ 0

gološkrgarji m pl ‘Nudibranchia, vrsta mehkužcev brez hišice, ki imajo pogosto na hrbtu nenavadno oblikovane dihalne kožne izrastke’ (CŽŽ 1997: 428), starejše *goloskrga*

f, pl *goloskrge* ‘Nacktkiemer’ (Pleteršnik), *goloskrge* f pl ‘Nacktkiemer’ (Cigale 1880 s.v. *Nackt*).

Isln. knjiž. **golos'kr:ge* f pl ‘Nacktkiemer’ (19. st.);

kasneje fonetično usklajeno s *šk'ge* f pl in podaljšano s svojilnostnim suf -*ar* < *-*ar'.*

↔^K nvn. *Nacktkiemer* ‘Nudibranchia’ ↔^K nlat. *Nudibranchia* s sestavinama lat. *nūdus* adj ‘gol’ in *branchiae* ‘škrge’ ↔ gr. βράγχια n pl ‘škrge’.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki s svojilnostno izpeljanko na -*er* to vrsto mehkužcev označuje, da imajo zunanje dihalne izrastke v funkciji dihalnega organa, je bil tvorjen z ničto substantivizacijo kompoz adj **goloskr*g, f -*a* ‘tak, ki ima gole škrge’ iz adj *gòl*, f *góla* ‘nudus’ (Pleteršnik) < psl. **gòlb* in *sk'ge* f pl ‘branchia’, kasneje *šk'ge* ‘isto’ ↔ hrv. *šk'ge* f pl ‘branchia’.

G

golotrba

ESSJ 0

golotrba f, pl *golotrbe* ‘Kahlbäuche (malacopteri apodes)’ (Pleteršnik), *golotrbe* f pl ‘Kahlbäuche, Malacópteri ápodes’ (Erjavec 1881: 140), *golotrbe* ‘Kahlbäuche’ (Cigale 1880).

Isln. knjiž. **golo'tr:be* f pl ‘Kahlbäuche’ (19. st.); kasneje singularizirano.

- ↔ hrv. *golotrbe* ‘Kahlbäuche (Apodes)’ (Šulek 1860) ↔^K nvn. *kahlbäuche* ‘ribe brez trebušnih plavuti’ (Grimm 1854–1971).
- ⊕ Hrv. kalk po nvn. oznaki za vrsto rib, kot je npr. ugor, ki na trebuhu nimajo plavuti, je bil tvorjen z ničto substantivizacijo kompoz adj **golotrb*, -*a* ‘tak, ki ima trebuh gol (tj. brez plavuti)’ iz adj *gò*, f *gòla* ‘nudus’ < psl. **gòlb* in *t'ba* f ‘trebuh’ < **trbbā*.

golovratka

ESSJ 0

golovrátka f ‘golovrata kokoš’: *to jajce je znesla golovratka, ne čopka* (SSKJ); prešlo v narečje, prim. primor. notr. *golou'ra:tka/golou'ra:tka* ‘golovratka (kokoš)’ (Velike Žabljice – Ječič DN 2010: 46).

Isln. knjiž. *golovrátka* f ‘vrsta kokoši z golim vratom’ (20. st.).

- ↔^K nvn. *Nackthalshuhn* ‘golovratka’ ← *nackt* ‘gol’ + *Hals* ‘vrat’ + *Huhn* ‘kokoš’.
- ⊕ Kalk po nvn. predlogi kot generični oznaki za kokoši z golim vratom je bil tvorjen s suf -*ka* iz kompoz adj *golovrát*, f -*vráta* ‘tak, ki ima gol vrat’ iz adj *gòl*, f *góla* ‘nudus’ (Pleteršnik) < psl. **gòlb* in *vrát* m, g *vráta/vratû* ‘collum’ < psl. **uôrtb*. Enak kalk je hrv. kajk. *golovrátka* ‘kokoš z vratom brez perja’ (RKDI). Podobno pomensko motivirane so tudi oznake v agl. *naked neck*, frc. *cou nu*, r. *gološéjnaja*. Pasma kokoši z golim vratom izvira iz Transilvanije.

golšar

ESSJ 0

gòlšar m, g -*ja* ‘golob z zelo razvito golšo’: *sivi golšarji* (SSKJ).

Isln. knjiž. *gòlšar* m ‘golob ...’ (20. st.).

- ⊕ Mlada generična oznaka za goloba z zelo razvito golšo je svojilnostna izpeljanka na -*ar* < *-*ar'.* iz subst *gòlša* f ‘razširjeni del požiralnika pri pticah’ (SSKJ), prvotno ‘(golob) z golšo’.

golšarica

ESSJ 0

gòlšarica f navadno pl ‘majhne, ploščate sladkovodne ribe z zelo izbočenim spodnjim sprednjim delom telesa, Gasteropelecidae’ (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. **gòlšarice* f pl ‘Gasteropelecidae’ (20. st.).

- ↔^K nlat. *Gasteropelecidae* ‘družina majhnih, ploščatih sladkovodnih rib z zelo izbočenim spodnjim sprednjim delom telesa’ ← gr. γάστρη f ‘trebuh’ + πέλεκυς m ‘sekira’, prim. pomenski ustreznik v nvn. *Beilbauchsalm*ler.

- ⊕ Delni kalk po nlat. predlogi je bil na podlagi videza, da imajo te ribice sprednji spodnji, trebušni del telesa zelo izbočen in zato podoben golši, tvorjen s fem na *-ica* iz svojilnostne izpeljanke na *-ar* < **-arʷ* iz subst *gólša* f ‘bolezensko povečana žleza ščitnica’ (SSKJ).

golšnica

ESSJ 0

hò:wšə́nca f ‘Erlenzeisig’ (kor. obir. – Karničar 1990 s.v. *olšnica*).

Isln. dial. **gólšnica* f ‘čižek, Carduelis spinus’ (obir.) < **olšnica*.

- ⊕ Nemški pomenski ustreznik *Erlenzeisig* ‘čižek’, dobesedno ‘jelšji čižek’, in kor. sin *ovšica* < **olšica* ← *ólša* f ‘jelša, Alnus’ < psl. **olbša* ‘alnus’ ob fonetični varianti **i-elbša* ‘isto’ (► *ovšica*) nakazujeta, da se tudi v kor. obir. *hò:wšə́nca* ohranja ftn *ólša*, ki se v kor obir. glasi s protetičnim *g-* *hó:wša* (Karničar 1990 s.v. *olša*). Možnost, da bi bil kor. obir. ornitonim tvorjenka iz *gólša* f ‘ingluvies’, ker je za to vrsto ptic značilna golša, v katero shranjujejo semena, da z njimi krmijo mladiče (CZŽ 1997: 170), ni verjetna, ker je subst *gólša* ‘ingluvies’ arealno omejen in v koroški dial. skupini ni potrjen.

golšun

ESSJ 0

golšún m ‘die Riesenschlange’ (Pleteršnik), *golšún* ‘Riefenfchlange’ (Janežič 1893).

Isln. knjiž. **golšun* m ‘kača velikanka’ (19. st.).

- ⊕ Osamljeni in neuveljavljeni neologizem 19. st. je bil s suf *-un* < **-unʷ* v funkciji nomena agentis tvorjen iz hrvaške izposojenke *gúšiti* -im ‘daviti’ (Janežič 1851) ⇐ hrv. *gúšiti* *gúšim* impf ‘daviti’ (ARj) in usklajen s sistemsko fonetiko slovenskega jezika; prvotno torej ‘(kača), ki davi’.

goltač

ESSJ 0

goltáč m, g -a ‘konj, ki iz razvade požira zrak’ (vet. – SSKJ).

Isln. knjiž. *goltáč* m ‘kдор golta’ (20. st.).

- ⊕ Veterinarski termin kot oznaka za konja, ki požira zrak, je pomensko zoženi nomen agentis na *-ač* < **-ačʷ* *goltáč* ‘kдор golta’ (gor. – Pleteršnik) iz *goltáti* -ám impf ‘hlastno požirati’ < psl. **glʷtāti*.

golub

ESSJ 0

golup m ‘morska minoga, piškur, pohkače, okatica, morski piškur, Lamprete (Petromyzon marinus)’ (Cigale 1860), *golúp* m ‘Lamprete’ in **goluf** ‘Lamprete (Fifch)’ (oboje Janežič 1851).

- ⊕ 18. st.: *golub* ‘Treufche, Lamprete, Mustela piscis’ (Pohlin 1781), *golup* ‘Treufche, Lamprete’ (Gutsman 1789); 19. st.: *golup* ‘die Lamprete. (Petromyzon marinus. Linn.)’ (Murko 1833a: 75), *golup* (?), *goluf* ‘opovsli *pišhkúr*, *pišhkur*, *pohkazhe*, Petromyzon fluviatilis, Neunauge’ (Freyer 1842: 50).

Isln. knjiž. **golub* m ‘?’ (18. st.).

- ⇨ hrv. *golup* ‘pesce palombo, Mustellus levis’ (Mikalja 1649), toda *golub* *riba morfzka* ‘mustellus levis, palumbus marinus’ (Belostenec 1740; oboje ARj) (?).
- ⊕ Nejasno. Zbrano slovensko gradivo dopušča izvajanje iz prvotnega sln. *golub*, kot je ta ihtionim predstavljen v Pohlinovem slovarju, zato je verjetna izposoja iz hrv. Večinsko se ihtionimi *golub*, *golup*, *goluf* in *goljuf* nanašajo na sladkovodnega ali morskoga piškurja, Pohlinova predstavitev pomena poleg ‘Lamprete’ vsebuje tudi ‘Treufche’, kar je zastarela oznaka za *Mustela fluviatilis* (Grimm 1854–1971), ki je prav tako zastarela oznaka za sodobno *Petromyzon fluviatilis* (Chambers 1753 s.v. *Mustela Fluviatilis*). Toda pomen *pesce palombo* kot pomenskega ustreznika hrv. oznake se nanaša na morskoga psa. Ni jasno, kaj ima piškur skupnega s to ribo.

▷ *goljuf*

golubaška mušica → skropnica

ESSJ 0

goluf → golub

ESSJ 0

golun

ESSJ s.v. gòl

golûn m 'neka ptica: die Weihe' (Pleteršnik po Miklošiču iz Dalmatina 1578).

- Ⓜ 16. st.: *Poftoin, Iafstreb, Ribizh, Kaina, Golun, inu kar je nega shlahte* (Dalmatin 1578).

Isln. knjiž. *golun* m 'vrsta ptice ujede' (16. st.), morda 'lunj' (Matičeto, Traditiones 18, 1989, 120).

- Ⓜ Ker je ornitonim najverjetneje izpeljanka na *-un* < **-unb* iz adj *gòl*, f *góla* 'nudus' (Miklošič 1886: 71; Bezljaj ESSJ: I:157), se je poimenovanje verjetno nanašalo na vrsto velikih jastrebov z dolgimi perutnicami in golo glavo; morda je to zastareli sinonim za beloglavega jastreba oziroma plešca z nlat. oznako *Gyps flavus* (CZŽ 1997: 101s.). Enaka izpeljanka, a drugače pomensko specializirana je rovt. tolm. *ya'lun* m 'kokoš z golim vratom', 'gologlavec' (Čujec Stres 2010–2014), kjer je *-a*- posledica akanja.

gomad

ESSJ 0

gomâd f, g *-i* 'golazen': iz *zemlje je prilezla številna gomad* (star. – SSKJ).

Isln. knjiž. *gomâd* f kol 'golazen' (20. st.).

- ↗ hrv. *gâmâd* f kol 'majhne živali, ki gomazijo', sekundarno 'drobne ribe' (ARj) < *gъмadъ* (Vaillant 1950–1974: III:331; ERHJ: 1:277);

ker je sln. substantiv potrjen pozno, je bil verjetno izposojen iz hrvaščine in pod vplivom besedne družine *gomaz-* (► *gomaz*) iz replike **gamad* preoblikovan v *gomâd*. Formalno razmerje med sin **gъмadъ* in **gъмъъъ* nakazuje na staro besedotvorno razmerje s skupnim korenem **gъм-*.

gomaz

ESSJ s.v. gomezéti

gomâz m 'das Ungeziefer' (Pleteršnik).

- Ⓜ 16. st.: *kadar sazhne sriati tako prideio sarsheni ofse kebri zharuye inu drusiga gomasa pres zhifla inu ta sad na driuefu skase* (Juričič 1578); 17. st.: *gomaš, kar gomaši* 'insecutum' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *gomâfa* 'kriechendes Tier, reptile' (Pohlin 1781).

- Ⓜ Kol na *-ina gomázina* 'Gewûrm, Ungeziefer' (Janežič 1851); denom *gomazéti-im* impf 'mrgoleti' (Pleteršnik), po redukciji *gomazéti* 'isto' (Pleteršnik) = *gomezéti* (SSKJ); v razmerju do subst *gomâz* je *gomâzen* f, g *-zni* 'golazen': *nadležna, strupena gomazen; zviija se kot gomazen* (star. – SSKJ), *gomâžen*, g *-zni* 'kriechendes Ungeziefer' (Pleteršnik) lahko prvotni abstr na **-nb* iz sicer nepotrjenega adj na **-nb*, prim. sln. *râven* adj, f *-vna* 'planus' in k temu *raven* f, g *-vni* 'planities' (SSKJ).

Isln. dial. **gomaz* 'mrčes' (16. st.) in **gomaza* m 'isto' (18. st.).

- Prim. hrv. *gmazovi* m pl 'Reptilien' (Šulek 1860) z denom *gmazjeti gmazim* 'gomazeti, lesti' (Belostenec 1740; ARj) < **gъмъъéti* poleg *gâmziti gâmzim* 'isto' (ARj) < **gъмъъziti* s pričakovanim razvojem polglasnika v krepki poziciji, stč. *hmez* m, g *hemza* 'žuželka', č. dial. *hemez* 'isto';

< **psl.** dial. **gъмъъъ* m 'mrčes' (ËSSJa: 7:195; ERHJ: 1:277).

- Ⓜ Čeprav je Bezljaj ESSJ: I:160 sklepal, da ta sln. besedna družina v zaporedju *gom-* ohranja polno ojevsko prevojno stopnjo, je tudi zaradi č. alternacije Nsg *hmez* : Gsg *hemza* bolj verjetno, da zaporedje *gom-* odraža sekundarno ojevsko vokalizacijo polglasnika tipa sln. dial. *mogla* ob *mæglā* < **psl.** **mъglā* v paradigmi *gmâz* m < **gъмъъъ* z Gsg **gomza* < **gəmza* < **gъмъъza*. Izhodno **gъмъъъ* je lahko izvorno nomen agentis na

*-bzb (Vaillant 1950–1974: III:330), v korenskem delu *g^hm- pa bi bilo možno prepoznati ničto prevojno stopnjo pide. korena *g^hem- ‘iti’ z enako fonetično realizacijo kot v *g^hnāti ‘agere’ ← pide. *g^hen- ‘tolči, biti’.

ⓓ^{BD} Psl. dial. *g^hm^hbzb m ‘mrčes’

→ gomāzen × laznina

→ VPLIV mrgoleti

sln. *gomaz*;

→ sln. *golazen*;

→ sln. *mrgolazen*.

▷ golazen

gomela

ESSJ 0

gomēla f ‘kamela’ (bkr. – Pleteršnik); dol. kost. *gō’mē:la* ‘kamela’ (Gregorič 2014).

Isln. dial. **go’mē:la* f ‘kamela’ (dol.).

⇐ ?;

z enakim vzglasnim *g-* je tudi pkm. sin *gamila* (► *gamila*), kar je verjetno izposojenka iz hrv. *gāmila* ‘kamela’ (Belostenec 1740; Jambrešić 1742; Voltić 1803; Skok 1971–1974: II:26), v katerem vzglasje bolj verjetno kaže na izposojeno iz neke rom. lenirane variante, prim. it. dial. *gambello*, kot pa da bi neposredno odražal vzglasje izhodišča te evropske kulturne besede v hebr. *gāmāl* (Skok 1971–1974 l.c.).

► **kamela**

gomoljičar¹

ESSJ 0

gomoljičar m ‘Trüffelhund’ (Janežič 1851).

Isln. knjiž. **gomol’ji:čar* m ‘pes, ki pomaga pri iskanju gomoljik = tartufov’ (19. st.).

⇐^K nvn. *trüffelhund* ‘pes, ki je vzgojen, da po vonju prepozna in išče gomoljike = tartufe’ (Grimm 1854–1971) ← *Trüffel* ‘tartuf’ + *Hund* ‘pes’.

ⓔ Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen z nomenom *actoris* na *-ar* < *-*ar’b* iz danes zastarele subst *gomoljika* f ‘tartuf, Trüffel, Tuber’ (SSKJ; Pleteršnik), ki ga izpodriva izposojenka *tartûf* m ‘Tuber’ (SSKJ).

gomoljičar²

ESSJ 0

gomoljičar m ‘Anisotoma’ (Erjavec 1875: 351).

Isln. knjiž. **gomol’ji:čar* m ‘vrsta hrošča, katerega ličinke pogosto živijo v gobah, Anisotoma’ (19. st.).

⇐^K nvn. *Trüffelnkäfer* ‘Anisotoma’ (Schödler 1860: II:497) ← *Trüffel* ‘tartuf’ + *Käfer* ‘hrošč’.

ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki tega hrošča poimenuje po kraju, kjer njegove ličinke pogosto živijo, je bil tvorjen s pripadnostno izpeljanko na *-ar* < *-*ar’b* iz subst *gomoljika* f ‘tartuf, Trüffel, Tuber’ (SSKJ; Pleteršnik). Sodobni terminološki ustreznik ni znan.

gonar → gonič

ESSJ 0

gonič

ESSJ 0

gonič m, g *-iča* ‘večji lovski pes, navadno lisast’: *gojiti goniče*; *istrski gonič* (SSKJ), tudi ‘pes, ki ob zasledovanju divjadi laja’: *ta pes je dober gonič* (lov. – SSKJ).

Isln. knjiž. *gonič* m ‘lovski pes, ki goni divjad’ (20. st.).

ⓔ Pomensko specializirano na označevanje psov iz generičnega nomena *agentis gonīč* m ‘kdor goni, priganja živino’ (SSKJ), *gonič* ‘priganjač pri lovu’ (Pleteršnik) < **gonīčb* ← ps. kavz **gonīti* ‘poditi’.

Tudi sin *gonjác* m, g *-a* ‘brak, gonič’, ki se rabi samostojno ali kot apozicija: *na vrvič je vodil pse gonjače* (lov. – SSKJ), je bil v 20. st. enako pomensko specializiran na označevanje psov iz *gonjác* m ‘kdor goni, priganja živino’ (SSKJ), rovt. tolm. *γan’ja:č* ‘kdor

goni divjad' (Čujec Stres 2010–2014), *gonjác* 'priganjač živine' (Pleteršnik), *gonjač* 'poganjač, Treiber' (Cigale 1860), *gonjác* 'Treiber' (Janežič 1851 s.v. *gonja*), v 19. st. *gonjázh* 'der Treiber' (Murko 1833a s.v. *gón*), kar je nomen actoris na -ač iz *gónja* f 'priganjanje živine'.

Pkm. sin *gonár* m, g -ja 'der Treibhund' (pkm. – Pleteršnik) je nomen actoris na -ar < *-ar'b iz *gòn* m, g *góna* 'priganjanje živine' (Pleteršnik) z enako pomensko specializacijo.

gonjač¹ → gonič

ESSJ 0

gonjač²

ESSJ 0

γun'ác m 'čmrlj' (primor. nad. (Livek) – SLA), obsoš. *γun'ác* 'isto' (Kobarid – SLA).

Isln. dial. **go'n'a:č* m 'čmrlj' (nad., obsoš.) ← dial. **gon'áti* impf 'godrnjati'.

- ⊕ Na podlagi obsoš. besedotvornega razmerja *γun'ác* m 'godrnjač' : *γunjáte -à:m* impf 'godrnjati' (Ivančič Kutin 2007) bi bila entomonima lahko podobno pomensko motivirana kot štaj. sin *brěčak* (► brečak) in prvotna nomina agentis na -ač < *-ačb iz sln. dial. **gon'áti* impf 'godrnjati', kar je verjetno korensko sorodno z *gondráti* 'godrnjati', *godrnjáti* 'isto'.

gorila

ESSJ 0

goríla f 'največja človeku podobna opica, ki živi v tropski Afriki': *gorila se je divje borila za svojega mladiča*; po metafori ekspr. 'zelo močen, orjaški, navadno grob človek': *bil je prava gorila*; zlasti v amerškem okolju 'telesni stražar (kake poslovne, politične osebe)': *spremljale so ga oborožene gorile* (SSKJ), *gorila* 'Gorilla gorilla' (CZŽ 1997: 78), *goríla* m 'der Gorilla' (Pleteršnik), *gorila* m 'Simia Gorila' (Erjavec 1875: 234).

Isln. knjiž. **go'ri:la* m 'Simia gorila, Gorilla gorilla' (19. st.); kasneje zaradi izglasja -a sprememba slovničnega spola v ženskega.

- ⇔ nvn. *Gorilla* (Schödler 1860: II:384) ⇔ agl. *gorilla* (Kluge 1995: 331) ⇔ nlat. *gorilla* ⇔ gr. Γόριλλαι 'rasa kosmatih žensk' (ERHJ: 1:286).

- ⊕ Izraz se je prvič pojavil v prikazu potovanja vzdolž obale zahodne Afrike kartaginskega raziskovalca Hanona v 5. ali 6. st. pred našim štetjem, kot oznako za vrsto človeku podobnih opic pa ga je prvi uporabil ameriški misijonar in naravoslovec T. S. Savage leta 1847 (Kluge 1995 l.c.; Onions 1967 l.c.; ERHJ l.c.).

Pod vplivom slovničnega spola nvn. *Gorilla* je Erjavec 1875 l.c. sln. repliko na -a označil kot moškega spola.

gorna kuna → kuna belica

ESSJ 0

gornik

ESSJ 0

gorník m 'der Alpensänger, der Flühvogel (accentor alpinus)' (Trenta, Soča – Pleteršnik) = *gorník* 'Accentor alpinus, Flühvogel, Alpensänger' (primor. obsoš. (Trenta, Soča) – Erjavec, LMS 1882/1883, 280).

Isln. dial. *gorník* m 'Accentor alpinus' (obsoš.) < **gor-ɸn-ikɸ*, sodobno 'planinska pevka, Prunella collaris' (CZŽ 1997: 259).

- ⊕ Ker se do 18 cm velika, zgoraj sivorjava s temnimi podolžnimi lisami, spodaj pa rdečkastorjava ptica pevka zadržuje na kamnitih pobočjih in planinskih pašnikih (CZŽ 1997 l.c.), je bil ptič s suf -ik < *-ikɸ iz adj *górən*, f -rna 'gorski' k subst *góra* f 'mons' < psl. **gorá* označen kot 'gorski ptič'.

gornostaj

ESSJ s.v. *gránoselj*

gornostáj m 'das Hermelin' (Pleteršnik), *gornostáj* 'velika podlāsica, bela podlāsica, hermelin, Hermelin' (Janežič 1867), *gornostaj* 'velika bela podlāsica, Hermelin (Mustela erminea)' (Cigale 1860 z oznako, da je beseda izposojena iz r.).

① K temu *gornostâjevina* ‘Hermelfell’ (Pleteršnik), *gornostajevina* ‘*gornostajeva koža*, Hermelfell’ (Cigale 1860), kar je v ESSJ: I:170 neustrezno pomensko predstavljeno kot ‘*Mustela erminea*’.

② 19. st.: *gornostáj* ‘*popeliza*, Hermelin’ (Murko 1833b z oznako, da je beseda izposojena iz r.).

Isln. knjiž. **gornostaj* m ‘hermelin, *Mustela erminea*’ (19. st.).

⇐ r. *gornostáj* ‘hermelin, *Mustela erminea*’ (Bezljaj ESSJ: I:170), str. *gornostai* ‘isto’ < **goronostai* (Vasmer 1986–1987: I:442), kar je bilo izposojeno v ukr. *gornostáj*, br. *garnostáj*, toda p. *gronostaj*, č. *hranostaj*, slš. *hranostaj*, tudi *ranostaj*; < **psl.** **gornostajb* ‘*Mustela erminea*’ ob **gornostal’b* ‘isto’ (SP: VIII:119). Iz r. je bilo izposojeno tudi blg. *gornostòj* ‘*Mustela erminea*’ in hrv., srb. *gornòstaj* ‘isto’ (SP I.c.).

► **granoselj**

gorska kura/kokoš → gorski petelin

ESSJ 0

gorski petelin

ESSJ 0

② 18. st.: *gorfki petelin* ‘*rusě petelin*, *divji petelin*, Auerhahn’, ‘Berghuhn’ (Gutsman 1789).

① Feminativ **gorska kura/kokoš** v 18. st. *gorfka* ... *kura/kokofh* ‘*rufna kura*, *divja kura*, *kokofh*, Auerheñe’ (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. *gorski petelin* m ‘divji petelin, Tetrao urogallus’ (18. st.).

⇐^k štaj. n. *Birghan* ‘Auerhahn’ (Suolahti 1909: 252), nvn. *berghahn* ‘auerhahn, bergfasan’ (Grimm 1854–1971), dobesedno ‘gorski petelin’.

③ Nvn. ornitonim in njegov sln. kalk divjega petelina poimenujeta po značilnem gorskem habitatu.

► **petelin**

gorski postrušnik

ESSJ 0

gorski postrušnik m ‘leming, Lemmus lemmus’ (CZŽ 1997: 416), enobesedno *postrušnik* ‘majhen glodavec, ki živi v severnih polarnih pokrajinah, Lemmus’: *množične selitve postrušnikov* (SSKJ), toda starejše **severni postrušnik** m ‘der nordische Lemming (hypudaeus lemmus)’ (Pleteršnik), *severni postrušnik* ‘der nordische Lemming, Hypudaeus lemmus’ (Erjavac 1881: 33).

Isln. knjiž. **se:verni post’ru:šnik* m ‘Lemmus lemmus = Hypudaeus lemmus’ (19. st.).

⇐ r. *pestrúška* ‘Lemmus’ (Pleteršnik; Dal’ 1955).

③ R. oznaka za leminga kot tvorjenka na -ka iz subst **pestrúha* iz adj *pěstryj* ‘raznobarven, pisan’, prim. r. sinonimni ihtionim *pestrúška* ‘postrv’, leminga označuje po njegovem pisanem kožuhi, replika pa je bila v slovenščini preoblikovana v izglasju z zamenjavo r. sufiksa -ka s sln. -nik < **-bn-ikb*, korenski vokal e pa nadomeščen s sln. o, morda pod vplivom korenskega vokala v sln. *postřv*, ki je sekundaren.

gorščnik

ESSJ 0

gôrščnik m, g -a ‘sinica z veliko modro liso na glavi, Parus caeruleus’ (zool. – SSKJ), *gôrščnik* ‘die Blaumeise (parus caeruleus)’ (Pleteršnik), *goršnik* poleg **goršniček** ‘*plavič*, *menišček*, *plava sinica*, Blaumeife (Parus caeruleus)’ (Cigale 1860), *goršnik* ‘Blaumeife’ (Janežič 1851).

② 19. st.: *gorfhnek* ‘*plava feniza*, *plávmandelz*, *minišhzhnek*, Parus caeruleus, Blaumeife’ (Freyer 1842: 19).

Isln. knjiž. **go:rščnik* m ‘plavček, Parus caeruleus’ (19. st.) < **goršč-nik* ← adj *gorski*.

③ Nejasno. Cigale 1860 s.v. *Blaumeife* navaja varianto *goršniček*, ki najverjetneje odraža strukturno tvorjenko na -ek < **-bkb* iz pri njem navedenega *goršnik*, kar je bilo kasneje

poknjiženo v *gôrščnik* (Pleteršnik). Izglasje *-ščnik* z dvema naplaščenima adjektivnima sufiksoma *-ski* < **-bskɔjɔ* in *-en-* < **-bn-* ni skladno s sistemskim besedotvorjem, razen če ornitonim ni mlada izpridevniška tvorjenka na *-nik* tipa *rdêč-nik* 'neka ptica' (► rdečnik) iz adj *górski*, f *-a* h *góra* f 'gozd, silva' (Pleteršnik), s katero je bil plavček preprosto označen po svojem habitatu, ker se zadržuje v listnatih in mešanih gozdovih (CZŽ 1997: 289).

goršniček → gorščnik

ESSJ 0

gos

ESSJ *gôs*

G

gôs f, g *-î* 'velika domača ali divja ptica s ploščatim kljunom in dolgim vratom': *gos čofota*, *gaga*; pejor. 'neumna, navadno tudi domišljava ženska' (SSKJ), *gôs*, g *gosî* 'die Gans', *siva/divja gôs* 'die graue Gans, die Wildgans (anser cinereus)' (Pleteršnik), *domača gos* 'Anser cinereus' (Erjavec 1875: 316), *divja/siva gos* 'die graue Gans oder Wildgans, Anser cinereus' (Erjavec 1864: 61), *gos* 'Gans', *gus* 'Saatgans' (Janežič 1851); primor. kraš. *γús* f, g *γosí* 'Gans' (Štrekelj 1887: 441, 449), rovt. tolm. *γu:əs*, g *γa'si*: (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *γu:s* (Kenda-Jež Diss. 2002), *gús*, g *gasi* (Razpet 2006), štaj. zgsav. *gō:s*, g *gō'si* (Weiss 1998), pkm. *go:us*, g *-si* (Bajzek Lukač 2009), po SLA v narečjih dobro potrjeno.

- ① Dem na *-ič* < **-itʰ* *gosič* m, g *-iča* 'das Gänschen', tudi *gôsič* (Pleteršnik), v 17. st. *guffizh* 'anserculus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710) < **gôsič*.
- ② 16. st.: *guß* 'Ganß, anser' (Megiser 1592); 17. st.: *gus* 'occa' (Alasia 1607), *gus* 'anser' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *Gofs* 'Anas anser' (Scopoli 1769: 58), *gôs* 'Gans, anfer' (Pohlin 1781), *gofs* 'Gans' (Gutsman 1789); 19. st.: *gòf* 'die Gans' (Jarnik 1832: 142), *góf* 'Anser, Gans', *ruménokljunafta góf/divja góf* 'Anser cinereus, Graugans', *nívna góf/guf/divja góf/goffák/gófa* 'Anser segetum, Saatgans' (Freyer 1842: 38).
- ③ Prek vzdeyka onimizirano v cgn *Gos*, *Gus*, *Goss*, ki so potrjeni le na skrajnem zahodu (Merkù 1982: 26).

Psln. **gôs* f, g *gôsî* 'anser' (ap C);

- = r. *gús* m 'gos', ukr. *gús* f 'isto', br. *gús* f, p. *gēs* f, stč. *hus* f, g *husi*, slš. *hus* f, g *husi*, dl. *gus*, plb. *gôs*;
- < **psl.** **gôs* m, f 'anser'.

- ♦ Prim. le v vzglasju različno lit. *žqsis* f, g *-ies* 'anser', let. *zùoss* f 'isto', stpr. *sansy*; to enako kot psl. **gôs* odraža bsl. ijevski subst **g/žans-i-* 'anser' (Smoczyński 2007: 774; Derksen 2008: 184) iz prvotnega pide. konzonantnega **gʰans-* 'anser' (ALEW: 1493) oziroma **gʰH₂ens-* 'isto' (Derksen 2008 l.c.); sorodno je tudi stir. *géis* f 'anser' < pkelt. **gansi-* (Matasović 2009: 151), stvn. *gans* f 'anser', srvn. *gans* 'isto', nvn. *Gans* < pgerm. **gans-* f (Kroonen 2013: 168; EWA: IV:66ss.), sti. *hamśa-* m, toda lat. *ānser* m brez vzglasnega velara in z zaporedjem *-er*, ki lahko tako kot v psl. **gôserb* 'gosak' nastopa v funkciji maskulinativa; nadalje je sorodno gr. *χῆν* m, f, g *χηνός* z ahistorično dolžino (Beekes 2010: 1630).

Pričakovani refleksi pide. ornitonima s palatalnim velarom bi se v psl. glasil **zôs*, a kljub temu ni verjetno, da bi bila beseda izposojena iz germ., proti čemur priča tudi izpeljanka **gôserb* ob lat. *ānser* (ESSJa: 7:89). Možno bi bilo sklepati na disimilacijo *g* : *s* ← *z* : *s*, kot je domneval Meillet (citirano po ESSJa l.c.). Razlaga, po kateri naj bi bil refleksi *g-* namesto pričakovanega *z-* posledica laringala (Derksen 2008 l.c.), fonetično ni dokazana.

- ④ Etimologija izhodiščne pide. **gʰans-* 'anser' oziroma **gʰH₂ens-* 'isto' ni znana.

Ⓣ^{BD} Pide. **g^hH₂ens-/g^hans-* ‘anser’ → bsl. **žans-i-* (lit. *žąsis*)

→ psl. **gôsb* m, f

→⁺ ADJ lisasti

→⁺ ADJ njivski/njivni

→⁺ ADJ točji

→⁺ ADJ votlinski

nlat. *Anser erythropous*

→ psl. dial. **gôsbka* f

→ TVORJENKA NA -jak

→ psl. dial. **gôsa* f

→ TVORJENKA NA *-ę psl. **gose*

→ TVORJENKA NA -le < *-lę

→ TVORJENKA NA -ar ‘ponirek’

→ MASK NA *-erъ psl. **gôserъ* m

→ MASK NA *-akъ psl. **gôsákъ*

→ VPLIV ADJ gosji

→ JSLOV. MASK NA *-amъ

→ MASK NA -man

sln. *gos*;

→ sln. *lisasta gos*;

→ sln. *njivska gos*;

→ sln. *točja gos*;

→ sln. *votlinska gos*;

⇨^K sln. *rdečenoga gos*;

sln. *goska*;

→ sln. *goščaki*;

sln. *gosa*^L;

sln. *gose*;

sln. *gosle*;

→ sln. *goslar*;

sln. *goser*;

sln. *gosak*;

→ sln. *gosjak*;

sln. *gosan*;

→ sln. *gosman*.

▷ goska ▷ gosa¹ ▷ gosle ▷ goser ▷ gosak ▷ gosan ▷ gosman ▷ gose ▷ njivska gos ▷ lisasta gos
▷ rdečenoga gos ▷ točja gos ▷ votlinska gos

gosa¹

ESSJ s.v. *gôś*

gôśa f ‘gos’ (polj. – Pleteršnik); primor. nad. *ghûsa* ‘oca’ (Rigoni, Salvino 1999), rovt. cerklj. *ʕu:sa* (Kenda-Jež Diss. 2002), polj. *guôsa* (Škrlep 1999), črnopr. *γûasq* (Tominec 1964).

Ⓣ 19. st.: *gôfa* ‘nívna góf, guf, divja góf, gofjak, Anser segetum, Saatgans’ (Freyer 1842: 38).

Psln. dial. **gôsa* f ‘gos’;

- = hrv., srb. *gûsa* ‘goscica’, č. *husa* ‘gos’, slš. *husa* ‘isto’; v ajevsko deklinacijo pretvorjeno prvotno psl. **gôsb* f ‘anser’; k zamenjavi izglasja ijevске osnove z ajevsko prim. psl. **bâsnъ* f ‘pripoved(ovanje)’ = sln. *bâsen*, g -sni ‘basen, pripoved’, toda hrv., srb. *bâsna* ‘basen, pravljica’.

Enak prehod v ajevsko deklinacijo se odraža tudi v let. dial. *zûosa* ‘gos’ (ALEW: 1493).

► **gos**

gosa²

ESSJ Ø

hó:sa f ‘Wespe’ (kor. obir. – Karničar 1990), primor. nad. *hosà* in *hòsa* ‘vespa’ (Dreka/Drenchia), *hosà* ‘isto’ (Marsin/Mersino, Ronac/Rodda, Sovodnje/Savogna, Barnas/Vernasso), *hòsa* (Ušivica/Ussivizza – vse Rigoni, Salvino 1999), *gosà* poleg *osà* ‘vespa’ (Špehonja 2012b), rovt. črnopr. *γôsq* (Tominec 1964), po SLA kor. rož. *hòsq* (Žitara vas/Sittersdorf – SLA), primor. nad. *γôsa*, pl *γosè*: (Marsin/Mersino – SLA), *γôsà/γosà*, pl *γosê* (Livek – SLA), banjš. *γôsa* (Podlešče – SLA).

Ⓣ Sem nomen loci na -*njak* < *-bn-’akъ v primor. nad. *hosnjâk* ‘vespaio, osje gnezdo’ (Rigoni, Salvino 1999), *gòsnjak* ‘vespaio’ (Špehonja 2012b).

Isln. dial. **gosa* f ‘osa, vespa’ (zahodno) < psln. dial. **uosâ*;

dial. varianta z vzglasnim *g- je prek fonetične stopnje *gu-, ki jo še potrjujejo primeri, kot so npr. primor. kraš. *γuôsa* ‘osa’ (Sovodnje – SLA), istr. *γuôsa* ‘isto’ (Plavje – SLA), notr. *γuâsa* (Kolonkovec (Trst)/Coloncovez (Trieste), Hrpelje, Sežana – SLA), gor. *γuôsa* (Dolsko – SLA), nastala iz psln. dial. **uosâ* s protetičnim *u- iz psl. **osâ* f ‘vespa’. O tem fonetičnem pojavu Ramovš 1924: 159s.; Tominec 1964: 22. Machek 1968: 697 ob č. dial. *vusa* ‘osa’, *fûsa*, *fusa*, *lûska*, *bûzka* navaja tudi *hûska* (po njem

Bezljaj ESSJ: II:255), zaradi česar je možno, da sln. dial. primeri z vzglasjem *g/γ-* niso nastali šele interno slovensko.

► **osa** ▷ kosa

gosak

ESSJ s.v. *gōs*

gosák m, g -a 'gosji samec' (SSKJ), *gosák* 'der Gänserich' (Pleteršnik); rovt. tolm. *γa'sak* 'gosak' (Čujec Stres 2010–2014), panon. pkm. *gosák*, pl *gosácie* 'isto' (Novak 1996), po SLA dol. *gasák* (Borovnica – SLA), štaj. kozj.-bizelj. *gōsāk* (Zgornji Obrež (pri Brežicah) – SLA), panon. prleš. *gōsāk* (Miklavž pri Ormožu – SLA), pkm. *gusák* (Nedelica – SLA).

⊙ Onimizirano v cgn *Gosak* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 139).

Psln. dial. **gōsák* m 'gosji samec';

- = hrv., srb. *gùsāk*, g *gusáka* 'isto', mak. *gusak*, blg. *gъsāk*, str. *gusakъ*, r. *gusák*, br. *gusák*, ukr. *gusák*, p. *gąsak*, č. *husák*, slš. *husák* (Bezljaj ESSJ: I:163; ÈSSJa: 7:82; SP: VIII:165);

< **psl.** **gōsákъ* m 'gosji samec';

subst na *-akъ je maskulinativ iz psl. **gōsъ* f 'anser femina' (Bezljaj ESSJ l.c.; ÈSSJa l.c.; SP l.c.), v katerem je bil izglasni *-b kot znak ženskega slovničnega spola zamenjan z maskulinativnim sufiksom.

Sln. varianta *gosják* m 'gosak' (Pleteršnik), *gosják* 'Gänferich, Saatgans' (Janežič 1851), dol. *gasjak* 'gosak' (Mačkovec pri Dvoru – SLA), v 18. st. *gosják* 'Ganfer, anfer mas.' (Pohlin 1781), *goffjak* 'Ganfer, Männlein' (Gutsman 1789), v 19. st. *gofják* 'der Ganfer' (Jarnik 1832: 142) z izglasjem -jak je iz prvotnega sln. *gosák* nastala sekundarno, morda pod vplivom sinonimnega suf -jak npr. v sln. *lisják* k *lisica* 'vulpes' ali adj *gōsji* (Pleteršnik).

► **gos**

gosan

ESSJ 0

γasán m 'gosak' (kor. zilj. (Blače/Vorderberg) – SLA).

Isln. dial. **gosán* m 'gosak' (zilj.);

- = hrv., srb. *gùsān*, g -āna 'gosak';

< **jslov.** (sln.-hrv.-srb.) **gōsánъ* 'isto';

v tej besedni družini redke mask na -an < *-anъ tipa sln. *purán* k *púra* iz sln. *gōs* f, *gosi* 'anser femina' < psl. **gōsъ* f 'isto'.

► **gos**

gose

ESSJ 0

gosè n, g -éta 'gosji mladič' (Pleteršnik po Cafu), *gose*, g -eta 'Gänseküchlein', *gose* 'goska, gosčica, Gänfchen' (Cigale 1860).

Isln. dial. **gosè* n 'gosji mladič';

- = hrv. *gūse*, g -eta 'gosji mladič' (Rečnik SANU), *guse*, g -eta 'mala gos' (ARj), *Gufze* 'anferculus' (Habdelić 1670), *Gufze* (Belostenec 1740), *guse* (Stulić 1806), blg. *gъsè*, r. *gusjata* pl, g -jat, toda sg *gusēnok*, ukr. *gusjá*, g -játi, p. *gąsię/gęsię*, g -ęcia, č. *house*, g -ete, slš. *húsa*, g -at'a, gl. *huso*, g *huseća*, dl. *huse*, g -eša;

< **psl.** **gōsě* n, g -ěte 'gosji mladič';

tvorjenka na *-ět- iz psl. **gōsъ* f 'anser' je v funkciji označevanja živalskega mladiča (ÈSSJa: 7:83; SP: VIII:166). Naglasno mesto v hrv. *gūse* je lahko analoško po sinonimu *gūšče*.

► **gos**

goselica → oselica

ESSJ 0

gosenica → gosevnica

ESSJ 0

gosenica

ESSJ *gosēnica*, s.v. *gôž*, *jegulja*, *vôš*, *vrábec*

gosēnica f ‘drobna žival mehkega valjastega telesa, navadno poraslega z dlačicami’: *gosenica leze, se zabubi*; *gosenice žrejo listje*; nizko ‘škodljiv, ničvreden človek’: *on je zajedavska gosenica*; tehnično ‘brezkončna jeklena veriga iz plošč, ki se premika okrog vrste koles pri terenskih vozilih, gradbenih strojih’; veterinarsko ‘bolezen med parklji pri govedu in ovcah’; zoološko ‘ličinka metulja’ (SSKJ), *gosēnica* ‘die Raupe’, štaj. *gósēnica* ‘gosenica’ (Pleteršnik), *gosenice* f pl ‘ličinke metuljev’ (Erjavec 1875: 356), *gosenica* f ‘ličinka z več kot tremi, a ne več kot desetimi pari nog’ (Erjavec 1875: 347), *gosenice* f pl ‘metuljne ličinke’ (Erjavec 1864: 100), *gosenica* f ‘*gosenka*, Raupe’ (Janežič 1851) z nepričakovanim akc mestom; kor. zilj. *gasēnca* ‘gosenica’ (Rateče – RS 2015), toda mež. *gosanca* ‘gosenica’ (Golavabuka – Mrzel 2017) < **gósēnica* < **gôsēnica* < psl. **gôsěnnica*, primor. notr. *yo’se:īnca* (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 47), rovt. črnovr. *yušīānca* (Tominec 1964), po aferezi rovt. škofjel. *sēnca* ‘gosenica’ (Zgornje Bitnje – SLA) < **’sē:nica*, štaj. zgsav. *’gō:senca* ‘gosenica’, ‘gosenica, brezkončna jeklena veriga’ (Weiss 1998), panon. pkm. *góusanca* ‘gosenica’ (Novak 1996), *’go:usanca* (Bajzek Lukač 2009), prleš. *’gō:sanca* ‘gosenica’ ob *gōse’ni:čar* m, g -a ‘delovni stroj z gosenicami’ (Rajh 2010), po SLA je beseda *gosenica* dobro potrjena, npr. kor. podjun. *gōsenca* (Libeliče – SLA), primor. kraš. *gosēnca* (Štjak – SLA).

- ① Z zamenjavo suf -ica s -ka *gosēnka* f ‘gosenica’ (Pleteršnik), *gosenka* ‘*gosenica*, Raupe’ (Janežič 1851), dol. kost. *gosēnka* (Vas – SLA), v 19. st. *gōfenka* ‘*gōfeniza*, *gōfēnza*, Raupe’ (Murko 1833a); s pref *pa-* ‘nepravi, podoben’ *pāgosēnica* f ‘gosenici metuljev podobna ličinka listaric in grizlic’ (zool. – SSKJ).

- ② 16. st.: *goffeniza* ‘Raup, eruca’ (Megiser 1592); 17. st.: *ena letezha goffeniza* ‘athacus’, *gofsēniza* ‘mramor, campe’, *goffēniza s’dofti nogami*, *ali dolga strigauka* ‘scolopendra’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *gosēnza* ‘Krautwurm, eruca’ (Pohlin 1781); 19. st.: *gofeniza* poleg *gofenza* ‘die Raupe’ (Jarnik 1832: 142), *gōfeniza*, *gōfēnza* ‘Raupe’ (Murko 1833a).

- ③ Prek vzdevka, verjetno za škodljivega, ničvrednega človeka, ničto onimizirano v *cg*n *Gosenca* (ZSSP).

Psln. **gôsěnnica* > **gôsēnica* f ‘eruca’, deloma z akcentskim umikom **gósēnica* ‘isto’ (Furlan, *Annales* 15/2, 2005, 407 op. 3).

- Prim. stesl. *gôsēnica* ‘eruca’, hrv., srb. *gūsjenica* ‘isto’, hrv. kajk. *gōsēnica* (Lipljin 2002), čak. *gusīnica* (ČDL), *gusēnica* (Žminj – Kalsbeek 1998), boljunsko *gūsēnica* poleg *usēnica* (Francetić 2015), srb. dial. *gūsēnica* (RSGV), mak. *gasenica*, blg. *gъsēnica*, dial. *gъsenica*, r. *gúsenica*, str. *gusēnica*, *usēnica*, *jusēnica*, br. *viusenica*, ukr. *gúsenycja*, p. *gąsienica*, stp. *wąsienica*, č. *housenice*, slš. *húsenica*, dl. *guseńca*, gl. *husanca*; < **psl.** **gôsěnnica*/*gôsěnnica* f ‘eruca’; rekonstrukcija z zaporedjem *-*nъn*- upošteva slovensko in drugo slov. gradivo z disimiliranim zaporedjem v -*ln*-; sln. **gôsēnica* < psl. **gôsěnnica*, toda sln. **gósēnica* je iz **gôsēnica* < psl. **gôsěnnica*.

- ④ Gotovo korensko povezano s psl. **uōsъ* m ‘dlaka, brk’ = r. *us*, g -a ‘brk’, br. *vus*, g -a ‘isto’, p. *wąs*, sln. *vôš* < pide. **uond^h*-*so*-, kar je sorodno s stpr. *wanso* ‘prvi brki’, gr. ἰωνθοῦς m ‘prva, puhasta dlaka’ < **ui-uond^h*-*o*- in razen v korenskem vokalizmu enako srir. *fěs* (Miklošič 1886: 223; Vasmer 1986–1987: I:477; Bezljaj ESSJ: I:163; ESJS: 4:196; Matasović 2009: 413; Beekes 2010: 594), vendar se zaradi zaporedja *-*nъn*- izpe-ljava ni realizirala neposredno iz tega substantiva, ampak prek nazalne osnove **gôsěn*-,

tudi **gosen-*, iz katere je bil tvorjen adj **gōsēn-bn-ъ*, ki je bil substantiviziran s suf **-ica* in tudi **-ьka*, prim. srb. *gusénka* 'gosenica' (Pirot – Živković 1987), *gusénka* 'isto' (Timok – Dinić 2008), blg. *gūsanka* (BER: I:304), p. dial. *wąsionka* (Karłowicz SGP), pa tudi ničo, prim. hrv. dial. *gūsina* 'gosenica' (Lika – Čuljat 2009), *gusīna* 'isto' (Istra – Ribarić 1940: 150) < **gōsēnъna*. Gosenica je s tem slov. substantivom označena kot kosmata, dlakava žival, nazalni suf **-en-* pa v njem nastopa v svojilnostni funkciji.

Ker se ob slov. vzglasju **g-* pojavljajo tudi variante z **u-*, ki so fonetično prvotne, **g-* ni samostojni protetični konzontant, ampak odraža fonetični razvoj iz prvotnega **u-* prek **gu-* (Ramovš 1924: 159).

Ⓟ^{BD} Pide. **uond^h-so-s* (> psl. **uōsъ* m 'dlaka')
→ **uōs-en-* → psl. **uōs-ěn-bn-ica* 'eruca'

→^{DISIM} **uōs-ěl-bn-ica* →^{DISIM} θ : u ← u : u
→^{AFEREZA}
→ **guōs-ěn-bn-ica* 'eruca' → **gōs-ěn-bn-ica*
→^{SLN. k- ← g-}
→^{+ PREF pa-}
nvn. *Knospentraupe*
nvn. *Raupentöchter*
hrv. *gusēničarka*
→^{AFEREZA}
→^{ZAMENJAVA SUF}
→^{ZAMENJAVA SUF}
→^{+ ADJ morski}

→^{DISIM} **gōs-ěl-bn-ica* 'eruca' →^{SLN. k- ← g-}
→ **uōs-en-* → **uōs-ē-t-* → **guōsēt-bn-ica* 'eruca' → **gōsēt-bn-ica* → sln. *gošetnica*.
▷ *vosenica* ▷ *gošetnica* ▷ *gosenika* ▷ *kosenica* ▷ *osevnica* ▷ *gosevnica* ▷ *goseničar* ▷ *goseničarka*
▷ *morska gosenica* ▷ *gosenica popčarica* ▷ *senica*¹

sln. *vosenica*;
→ sln. *osranica*;
→ sln. *osenica*;
sln. *vosevnica*;
→ sln. *osevnica*;
→ sln. *sevnica*;
sln. *gosenica*;
→ sln. *kosenica*;
→ sln. *pagosenica*;
⇒^K sln. *gosenica popčarica*;
⇒^K sln. *goseničar*;
⇒ sln. *goseničarka*;
→ sln. *senica*¹;
→ sln. *gosenka*;
→ sln. *gosenika*;
→ sln. *morska gosenica*;
→ sln. *kosevnica*;

gosenica popčarica

ESSJ 0

gosenica pōpčarica f 'die Knospentraupe' (Pleteršnik), *gosenica popčarica* 'Knospentraupe' (Cigale 1860).

Isl. knjiž. **gosenica* 'pō:pčarica f 'vrsta gosenice' (19. st.).

⇒^K nvn. *knospentraupe* 'eine raupenart, larva tuberosa' (Grimm 1854–1971) ← *Knospe* 'popkek, brst' + *Raupe* 'gosenica'.

Ⓟ Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen z jedrom *gosenica* f 'eruca' in apozicijo *popčarica* kot fem na *-ica* iz **popčar*, kar je lahko pripadnostna izpeljanka na *-ar* iz subst *pōpek* m, g *-pka* 'brst, poganjek', ker ta gosenica verjetno obžira/objeda rastlinske popke. Podoben kalk po n. predlogi je hrv. *gusénica-pupčarka* 'Knospentraupe' (Šulek 1860). Sodobnega pomenskega ustreznika ni bilo mogoče ugotoviti.

► **gosenica**

goseničar

ESSJ 0

gosēničar m, g *-ja* 'žuželka, ki zalega jajčeca v gosenice in jih tako uničuje, Apanteles', *kapusov goseničar* 'žuželka, ki zalega jajčeca v gosenice kapusovega belina, Apanteles glomeratus' (zool. – SSKJ), *rumenonogi gosēničar* 'die gelbbeinige Raupenschlupfwespe (microgaster glomeratus)' (Pleteršnik), *rumenonogi goseničar* ob *žoltonogi gosēničar* 'die gelbbeinige Raupenschlupfwespe, Microgaster glomeratus' (Erjavac 1881: 275, 186).

Isln. knjiž. **go'se:ničar* m 'osa, ki zalega jajčeca v gosenice in jih tako uničuje' (19. st.).
 ⇨ nvn. *raupentödter* 'schlupfwespe, ichneumon' (Grimm 1854–1971) (?).

- ⊕ Morda kalk po nvn. predlogi, ki to vrsto os označuje kot ubijalca gosenic, tvorjen pa je bil s suf. *-ar* < **-ar'b* v funkciji nomena actoris iz subst *gosēnica* f 'eruca'. Drugačni kalk, ki upošteva slovnični spol slovenske pomenske podstave 'osa', se lahko ohranja v besedni zvezi *osa goseničarica* poleg *goseničnica* 'Raupentödter, eine Wespenart', 'Schlupfwespe' (Cigale 1860). Sln. sinonim za *gosēničar* je *najēzdnik* (► najezdnik).

► **gosenica**

goseničarka

ESSJ 0

gosēničarka f 'žuželka, katere ličinke se zajedajo v gosenice in jih tako uničujejo, Tachina' (zool. – SSKJ), *gosēničarka* 'die Raupenfliche (tachina)' (Pleteršnik), *gosēničarke* f pl 'Raupenfliegen, Tachinae' (Erjavec 1881: 206).

Isln. knjiž. **go'se:ničarke* f pl 'Tachina' (19. st.); kasneje singularizirano.

- ⇨ hrv. *gusēničarka* 'Raupenfliche (Tachina)' (Šulek 1860; ARj); replika je bila fonetično prilagojena sln. sistemu na podlagi vedenja, da oznaka vsebuje isti substantiv, kot je sln. *gosēnica* f 'eruca'.

- ⊕ Hrv. entomonim je verjetno kalk po nvn. *Raupenfliche*, dobesedno 'gosenična muha', ki je bil tvorjen s fem na *-ka* iz *gùsjeničār* m 'neki žužek, ki uničuje gosenice' (ARj). Ni jasno, ali le v Cigaletovem slovarju potrjeni sin *goseničarica* 'Raupenfliche' (Cigale 1860) odraža zamenjavo fem sufiksa *-ka* z *-ica* ali pa je morda paralelni kalk po isti nvn. predlogi.

► **gosenica**

gosenika

ESSJ 0

gosénika f 'gosenica' (dol. bkr. – Šašelj 1906–1909: I:254).

Isln. dial. *gosénika* f 'gosenica' (bkr.);

v besedotvornem oziru osamljena tvorjenka na *-ika* < **-ika* ob frekventnejših sln. *gosēnica* in *gosēnka*, zato je verjetno, da je interno slovensko nastala z zamenjavo sufiksa, verjetno *-ica*.

► **gosenica**

gosenka → gosenica

ESSJ 0

goser

ESSJ s.v. *gôś*

gosér m, g *-ja* 'der Gänserich' (Pleteršnik po Cafu).

Psln. dial. **gôsêr* m 'gosak';

- = blg. *gòser* 'isto', p. *gôsior*, *gêsior*, č. *goušer*, slš. *húser*, gl. *husor*, dl. *gusor* (SP: VIII:165s., II:23);

< **psl.** **gôserъ* m 'gosak';

subst na **-erъ* je maskulinativ k psł. **gôśb* f 'anser femina' in glede sufiksa ustreza lat. *ānser* m 'gos' (Bezljaj ESSJ: I:163; SP l.c.; Pronk-Tiethoff 2013: 194 op. 122).

► **gos**

gosetnica

ESSJ 0

hóǎ:šetǎnca f 'gosenica' (kor. obir. – Karničar 1990; TSVK).

Psln. dial. **gôsētnica* f 'gosenica' (kor.).

- Prim. ukr. dial. *husjatnycja* f 'gosenica' (Boryspolje – OLA L 1, 1988: 176);

< **psl.** dial. (sln.-ukr.) **gosētnica* f 'gosenica' ← **gosēnъnica* (?).

Zaradi sln. cerklj. *ȝa'siȝnca* f 'gosenica' (Kenda-Jež Diss. 2002: 88) in tolm. *ȝa'si:ȝnca* 'isto' (Čujec Stres 2010–2014), ki ob ukr. *vúselъnycja* 'gosenica', *gúselъnycja* 'isto'

(Grinčenko 1907–1909) kaže na izhodno **g/ḡosēlnica*, kar je po disimilaciji **-l(b)n- ← *-n(b)n-* nastalo iz **gosēlnica > sln. gosēnica*, ukr. *usīnnycja* ‘gosenica’, bi bilo pri **gosētnica* možno sklepati na psl. dial. disimilacijo **-t(b)n- ← *-n(b)n-* iz iste psl. predloge. Medtem ko je disimilacija **-l(b)n- ← *-n(b)n-* znana vsaj še pri leksemu **sanьna* f ‘sanka’ v hrv. *sàone* f pl ‘sani’, toda p. *sanna* ‘gaz za sani’ (Skok 1971–1974: III:301), primeri s **-t(b)n- ← *-n(b)n-* niso. Zato ni mogoče izključiti, da se je slov. leksem za gosenico ob nazalni osnovi **gosēn-/gosen-* (k razmerju **ē : *e* prim. hrv. *gùsjenica*, čak. *gusīnica* : ukr. karp. *ḡusēlnic’a* – Nikolaev, Tolstaja 2001) tvoril tudi iz sekundarno nastale osnove **gosēt-*. Take alternacije so bolj znane v onomastiki, prim. sln. tpn *Rádeče* f pl ← **Rad-ēt-iane* ob tpn *Gorenji/Dolenji Radenci* m pl ← **Rad-en-ьсѣ* (Furlan, Ètimologija 2006–2008, 2010, 226 op. 17; Furlan, *Annales* 15/2, 2005, 407 z op. 3).

► gosenica

G

gosevnica

ESSJ s.v. *gosēnica*

hosièujnca f ‘bruco’ (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999) s sekundarnim anticipiranim *j* iz dial. **-n’ca < *-n’ica < *-nica*, kraš. *wosiéwnca* ‘Raupe’ (Štrekelj 1887: 440), rovt. tolm. *ḡa’si:ə̀unca* ‘gosenica’ in ‘jeklena veriga iz plošč’ (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *ḡa’siə̀unca* ‘gosenica’ (Kenda-Jež Diss. 2002), *gasiunca* (Razpet 2006), po SLA primor. banjš. *ḡosièə̀unca* ‘gosenica’ (Ročinj – SLA), obsoš. *ḡusiə̀unca* ‘isto’ (Log pod Mangartom – SLA), notr. *ḡasēvə̀unca* (Tatre – SLA), rovt. tolm. *ḡasīə̀uncə̀* (Zatolmin – SLA), *gašə̀unca* (Porezen – SLA), polj. *ḡosə̀:unca* (Bukov Vrh – SLA), štaj. posav. *gusiə̀unca* (Planinska vas – SLA); toda s poknjizenim tolm. *-u- gosīlnica* ‘gosenica’ (Temljine – Kenda 1926).

Psln. dial. **ḡosēlnica* f ‘gosenica’ (primor., rovt., štaj.);

- = ukr. *ḡuselnyčja* ‘gosenica’ (Grinčenko 1907–1909), tudi *vúselnyčja* ‘gosenica’ (Grinčenko 1907–1909), p. dial. *wąsielnica*, *wąsiewnica* (Karłowicz SGP);

< **psl.** dial. **ḡosēlnica* f ‘gosenica’;

entomonim je po disimilaciji **-lbn- ← *-nbn-* tipa **sanьna* f ‘sanka’ v hrv. *sàone* f pl ‘sani’, toda p. *sanna* ‘gaz za sani’ (Skok 1971–1974: III:301) nastal iz psl. **ḡose/ēn-ьn-ica ← *ḡose/ēn-ьn-ica*.

► gosenica ▷ kosevnica

gosjak → gosak

ESSJ s.v. *gôș*

goska

ESSJ s.v. *gôș*

ḡoska f ‘goskica’ (SSKJ), toda ‘gos’ (dol., jvzh. štaj. – Pleteršnik), *goska* ‘*gosčica*, *gose*, Gänfchen’ (Cigale 1860), *goska* ‘junge Gans’ (Janežič 1851); panon. pkm. *gouska* ‘gos’ (Novak 1996), prleš. *ḡo:ska* ‘isto’ (Rajh 2010), rovt. črnovr. *ḡuaska* (Tominec 1964), dol. kost. *ḡo:ska* (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *ḡo:ska* ‘gos’ (Weiss 1998), po SLA je v narečjih beseda *goska* v pomenu ‘gos’ dobro potrjena.

- ① Dem na *-e < *-ē(t-)* *ḡoșce* n, g *-eta* ‘das Gänfchen’ (Pleteršnik po Cafu), dem na *-ica* *ḡoșcica* (Pleteršnik), *gosčica* ‘*goska*, *gose*, Gänfchen’ (Cigale 1860); mask na *-an* dol. bkr. *goskán* ‘gosjak’ (Šašelj 1906–1909: I:254), mask na *-jak* panon. prleš. *mlâdi ḡoșčeki* m pl ‘gosji mladiči’ (Miklavž pri Ormožu – SLA).

- ② 18. st.: *ḡoska* ‘Gänfchen, anferculus’ (Pohlin 1781).

Psln. **ḡoska* f ‘anser’;

kasneje zaradi izglasja *-ka* redko občuteno kot deminutiv h *ḡoș* f ‘anser’;

- = csl. *ḡosbka* ‘anser’, hrv., srb. *ḡuska* ‘isto’, mak. *guska*, mak. egej. *ḡáska* (Peev 1999–), blg. *ḡòska*, ukr. *ḡúska*, slš. *húska* (SSN: I:644);

< psl. dial. **gôsbka* f ‘anser’ je mlajša strukturna tvorjenka na *-ka k psl. **gôsb* f ‘anser femina’.

► **gos**

goslar

ESSJ 0

goslar m ‘mala potapljavka, mali pandirek, savski potapljavec, Käferente (Colymbus minor)’ (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju).

- ⊕ 19. st.: *góflar* ‘velki flapnik, flapnik, velki potaplóvz, favski potaplóvz, Eudytes glacialis, fchwarzhalfiger Seetaucher’ (Freyer 1842: 35).

Isln. knjiž. **’gô:slar* m ‘mali ponirek, Tahybaptus ruficollis = Podiceps ruficollis = Colymbus minor = Eudytes glacialis’ (19. st.).

- ⊕ Osamljeno. Morda je ornitonim izpeljanka na -ar < *-ar’b iz *gôsle* n, g -eta ‘goskica’ (Pleteršnik), kar je deminutiv iz *gôs* f ‘anser’.

► **gosle**

gosle

ESSJ 0

gôsle n, g -eta ‘das Gänschen’ (Pleteršnik).

- ⊕ 19. st.: *gofle*, g *goflêta* ‘Gänschen’ (Jarnik 1832: 142).

Isln. dial. **gosle* n, g -eta ‘majhna gos, goska’;

to je dem na -le < psl. *-lê tipa jslov. **pîplê* (SP: III:14) iz sln. *gôs* f, *gosî* ‘anser femina’ < psl. **gôsb* ‘isto’.

► **gos** ⊃ **goslar**

gosman

ESSJ s.v. *gôs*

gôsman m ‘der Gänserich’ (Pleteršnik po Cafu); dol. kost. *’gô:sman* ‘gosak’ (Gregorič 2014), dol. *gûsman* ‘isto’ (Cerknica – SLA).

Isln. dial. **gôsman* m ‘gosak’ (dol.);

to je mask na -man tipa *púrman* k *púra* iz sln. *gôs* f, *gosî* ‘anser femina’.

► **gos**

gospa laska

ESSJ s.v. *lásica*

gospa laska f ‘podlasica’ (pkm. – Bezljaj ESSJ: II:125).

Isln. dial. 0;

dvomljiva besedna zveza; navaja jo le Bezljaj ESSJ l.c. (po njem Havlová 2010: 152), a je v različnih virih prekmurske leksike ni bilo mogoče ponovno potrditi.

gospica¹

ESSJ 0

gospica f ‘Argynnis paphia, metulj iz družine pisančkov’ (CZŽ 1997: 262), *gospica* ‘der Silberstrich oder der Kaisermantel (argynnis Paphia)’ (Pleteršnik), *gospica* ‘Argynnis Paphia’ (Erjavec 1875: 356), *gospica* ‘der Silberstrich oder Kaisermantel, Argynnis Páphia’ (Erjavec 1864: 92), *gospica* ‘Silberftrich’ (Cigale 1860 z oznako, da je beseda povzeta po Šulkovem viru).

Isln. knjiž. *gospica* f ‘Argynnis paphia’ (19. st.).

- ⇐ hrv. *gospica* f ‘Kaifermantel (Argynnis paphia)’ (Šulek 1860).

- ⊕ Ker je druga sestavina nlat. oznake povzeta po vzdevku *Paphia* Afrodite, grške boginje ljubezni, lepote in čutne sle, je bil hrv. entomonim *gospica* kot deminutiv h *gósipa* f ‘domina’ verjetno tvorjen prav na podlagi te sestavine. Prvotni pomen hrv. deminutiva je torej ‘mlada ženska’, tudi ‘mlado dekle’.

gospica²

ESSJ 0

gospica f ‘die Wasserjungfer (calopteryx sp.)’ (primor. notr. – Pleteršnik) = *gósipica* ‘Calopteryx sp., Wasserjungfer’ (Zemon pri Ilirski Bistrici – Erjavec, LMS 1882/1883, 280).

Isln. dial. *gospica* f ‘vrsta kačjega pastirja’ (notr.).

↔^K nvn. *Wasserjungfer* ‘kačji pastir’, dobesedno ‘vodna devica’ ← *Wasser* ‘voda’ + *Jungfer* ‘devica’.

- ⓔ Notr. entomonim je verjetno kalk druge sestavine nvn. kompozita in je bil tvorjen z dem na *-ica* h *gospá* f ‘domina’, pri katerem je treba predpostaviti prvotni pomen ‘devica’ ← ‘mlada ženska’. Podoben kalk odraža p. dial. *pan:a* ‘kačji pastir’ (Kiełpiny, Jabłonka – OLA L 1, 1988: 176) ← p. *panna* ‘gospodična, dekle’.

gospod Pitelj

ESSJ *pítelj*

gospod Pitelj m ‘volga, kobilar (oriolus galbula)’ (Ročinj – Pleteršnik) = primor. kraš. *gospod Pítelj* ‘kobilar, vuga, Goldamsel, Pirol, Oriolus galbula’ (Ročinj – Erjavec, LMS 1875, 222).

Isln. dial. **gospod pitel’* m ‘kobilar, Oriolus oriolus’ (kraš.).

- ⓔ Nejasno. Bezljaj ESSJ: III:44 upravičeno zavrača možnost, da bi bila sestavina *Pítelj* fonetično razvita iz **pětyľb* m ‘pevec’, ‘petelin’, ker ročinjski refleks jata **ě* ni ijevski, a pri njem navedena možnost **pytyľb* ‘avis’ s podaljšanim korenskim vokalom ob potrjeni kračini v **přtica* f ‘avis’ in **přtit’b* m ‘isto’ je težko dokazljiva (► pitka). Ni jasno, ali je ornitonim v kakršni koli povezanosti s furl. *compàre-pièro* ‘Oriolus oriolus’ (NP), dobesedno ‘prijatelj Peter’.

gostolevka

ESSJ s.v. *gostolěti*

gostolěvka f ‘ptica pevka’: *po vrtovih so se oglasile naše znane gostolevke* (zastar. – SSKJ).

Isln. knjiž. *gostolěvka* f ‘ptica pevka’ (20. st.).

- ⓔ Generična oznaka za ptico pevko je fem na *-ka* iz subst *gostolevec*, ki je bil do sedaj potrjen le v *In nemir moje duše, slast in muka srca, slišim murne, gostolevca, peket oddaljujočega se parizarja* (Taras Kermauner – Gradivo SSKJ). Izhodno **gostolěvēc* m ‘kdor lepo poje, žvrgoli’ je nomen agentis na *-ec* < **-bcb* iz iter *gostolěvati* *-am* h *gostolěti -ím* < **gostolěti* = kaš. *gastolēc* ‘govoričiti’ (Bezljaj ESSJ: I:165).

gostonog

ESSJ ∅

gostonòg m, g *-nóga* ‘die Mauerasseľ’, tj. ‘kočič’, toda pl *gostonogi* ‘Schnurasseln (jullidae)’, tj. ‘železna kačica’, *navadni gostonog* m ‘die gemeine Schnurassel (julus terrestris)’ (Pleteršnik), *gostonog ‘oskorš, železna kača, Julius terrestris’* (Erjavec 1875: 366), *gostonog ‘stonog, presičica, Maueraßel, Kellerwurm’* (Cigale 1860).

- ⓧ Formalni fem na *-a gostonóga* ‘gostonog’ (dol. – Pleteršnik).

Isln. dial. **gostonòg* m ‘železna kačica, Julius terrestris’, sekundarno tudi ‘stonoga’.

- ⓔ Brez znane ustreznice v drugih slov. jezikih. Entomonim je ničto substantivizirani adjektiv tipa sln. *gologlāv* in zložen iz adj *gòst* ‘densus’ < psl. **gòstb* ‘isto’ in subst *nóga* f ‘pes’ < **nogā* ‘isto’ ter železno kačico kot členonožca iz razreda stonog poimenuje po večjem številu nog na trupu. Morda je poimenovanje nastalo iz potrebe po razlikovanju do *stonog* (► stonoga¹), ki imajo v primerjavi z železno kačico več hodilnih nog.

► gostonožnica

gostonožnica

ESSJ ∅

gostonòžnica f ‘die Scherenassel’ (Pleteršnik), *gostonožnica ‘stonoga, kleščarica, štrigalica, Scherenaßel (Scolopendra forficaria)’* (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju).

Isln. dial. **gostonožnica* f ‘Scolopendra forficaria’.

- Ⓔ Zoonim je bil prek adj **gostonožēn*, f -žna s suf -ica tvorjen iz zoon *gostonōg* m 'Julus terrestris, železna kačica', s čimer se tudi jezikovno potrjuje podobnost med tema členoščema.

► **gostonog**

gosturnica

ESSJ s.v. *stūd*

gostŭrnica f 'deževnik' (rovt. (Poljane) – Pintar, LMS 1898, 164), gor. *gostŭ:rānca* 'deževnik' poleg 'gosenica' in 'črv' (Kropa – Škofic Diss. 1996; J. Škofic, ustno), *gostŭrŋca* 'deževnik', z vzglasnim *k-* *kostŭrŋca* 'isto' (Bled – Čop Diss. 1983: 97), po SLA gor. *gostŭrŋca* 'glista' poleg *glīsta* 'isto' (Breg – SLA), *gostŭrŋca* 'deževnik' poleg *glīsta* 'človeška glista' (Kropa – SLA), *gostŭrnca* 'glista' (Zasip pri Bledu – SLA).

Isln. dial. **gostŭrnica* f 'deževnik/gosenica ipd.' (rovt., gor.) ← sln. **ostŭdnica* 'isto' = *ostŭdnica* f 'deževnik' (gor. – Pleteršnik), toda gor. *ustŭdānk* m 'glista' (Lom pod Storžičem – SLA) < sln. **ostŭdnik*.

Po asimilaciji po zapornosti -rn- ← -dn- (tipološko enako sln. dial. *zmarlētka* 'pomlad' iz **zm(l)adletka* ← sln. **mlado leto* 'pomlad' in gor. hišno ime *Zārnek* ob *Zādnek* (Peračica) < **Zadnik* – Čop Diss. 1983 l.c.) in s sekundarnim protetičnim g- kot v gor. *gŭlca* 'ozka pot med dvema ograjenima poljema' ← sln. *ŭlica* (Čop Diss. 1983 l.c.) nastalo iz gor. *ostŭ:dānca* f 'deževnik' (Srednja vas v Bohinju – OLA L 1, 1988: 164), *ostŭdnica* 'isto' (Pleteršnik). Tako že Pintar, LMS 1898 l.c.; sprejemata Ramovš 1935: 224 in Furlan v Bezljaj ESSJ: III:337; Furlan 2013: 132.

- Ⓔ S suf -ica iz besednih zvez tipa *ostudna glista/žival* substantivizirano iz adj *ostŭden*, f -dna 'ogaben, gnusen'.

- Ⓓ^{BD} Sln. *ostuden*, f -dna 'ogaben' → *ostudna glista/žival*

→ UNIVERBIZACIJA S SUF -ica 'deževnik'

→ -m- ← -dn- + PROTEZA g-

→ k- ← g- + VPLIV ?

→ *ostudni črv* → UNIVERBIZACIJA S SUF -ik 'deževnik'

▷ *kostružnica*

sln. *ostudnica*;

→ sln. *gosturnica*;

→ sln. *kostružnica*;

→ sln. *ostudnik*.

goščaki → *goska*

ESSJ ∅

goščar

ESSJ ∅

gōščar/gōšar m, g -ja 'gams, ki živi v goščavah pod gozdno mejo' (lov. – SSKJ).

Isln. knjiž. **gō:ščar* m 'gams, ki živi ...' (20. st.);

po dial. asimilaciji *šč* > *š* **gō:šar* 'isto'.

- Ⓔ Mlad neologizem je bil s suf -ar < *-ar'b v enaki funkciji kot prebivalska imena na -ar tipa *Kočevar* ← tpn *Kočevje* izpeljan iz subst *gōšča* f 'z gostim grmovjem in drevjem porasel svet' (SSKJ) < psł. **gōšt'a* ← adj **gōstb* 'densus'; s to oznako je gams označen kot prebivalec gošče.

gove

ESSJ ∅

gō'vę n 'žival (kot glava živine)' (primor. istr. (Koštabona, Boršt) – Cossutta 2002: 248), rovt. črnovr. *ǵn gōwę* toda *ǵńŋa ǵawīāda* (Tominec 1964) < **enega goveda*, tudi

gónv n 'govedo' (Kras – Pleteršnik).

Psln. dial. **gouē/gouē* n (← m) 'govedo' (zahodno);

enako akcentsko variantnost (ki jo izkazuje tudi br. gradivo) odraža sln. dial. *prasē* <

**pōrsę* : sln. knjiž. *práse* < **pōrsę* n 'porcus';

- = br. dial. *gaŭjá* n 'rogata živina' (Sluck – ŽS 1999: 97) < **gouǵ*, *góúe* n 'isto' (Petrikov – ŽS 1999: 47–48) < **gǫuǵ* (k refleksu *-ǵ prim. DABM: 355s.; NBD: 65, 21); < **psl.** **gouǵ* m, Asg *gǫuǵenb* 'govedo' (tip **korǵ* m, Asg *kǫrenb* 'radix' (ap C) v sln. *korĕn* m 'isto' – Vaillant, Slavia 9, 1930/1931, 490).

- ♦ Prim. **pide**. **g^uou-* m/f 'govedo, tj. krava, bik ...'.

Psl. **gouǵ* je v psl. nazalno deklinacija moškega spola prestrukturirani pide. korenski subst **g^uou-* m/f 'govedo, tj. krava, bik ...' (Furlan, Annales 15/2, 2005, 408; Furlan, SED 2007: 425–426) z Nsg **g^uǫu-s*, Asg *g^uǫu-m* (> **g^uǫm*), g *g^uǫu-s*, prim. let. *gùovs* 'krava', sti. *gáuh* m, f, g *gǫh* 'govedo', lat. *bōs* m, f, g *bovis* 'govedo, krava, bik', gr. *boŭs* m, f 'govedo', dor. *βῶς*, g *βοός* 'isto', stvn., srvn. *chuo* f 'krava', nvn. *Kuh* f 'isto', stir. *bó* f (NIL: 189ss.). Ta psl. nazalni substantiv je bil predloga, iz katere sta bila tvorjena psl. kol **gǫuǵdb* in singulativ **gouǵdo*.

Prehod psl. **gouǵ* m med neutra v sln. in br. je razumljiv, ker se nazalne osnove moškega spola razen redkih primerov, npr. r. csl. *korja* m, g *korene* (Vaillant, Slavia 9, 1930/1931 l.c.) v slov. jezikih niso ohranile, prim. sln. *korĕn* m ← Asg **kǫrenb*.

Sln. kraš. *govo* n 'govedo', kjer se je neakcentuirani izglasni -o prek dial. -ǝ razvil iz *-ǵ, prim. *sĭamo* (Grgar – SLA), *sĭemo* (Solkan – SLA), *sĭamo* (Miren, Oslavje – SLA) < **sĕmǵ* (Furlan, Annales 15/2, 2005 l.c.; Logar 1996 (= 1969): 322), je s sln. *govĕdo* povezal že Bezljaj ESSJ: I:165. Boryś, BLin 15, 1979, 47–48 ni poznal sln. gradiva in je br. dial. *gaŭjá/góúe* izvajal iz psl. kol **gouǵie* n ob **gǫuǵdb*, kar je bilo sprejeto v ÈSBM: 3:10 in SP: VIII:158.

► govedo

goved

ESSJ s.v. *govĕdo*

govĕd f, g -i 'govedo': v *hlevu imajo osem govedi*, *gojijo molzno goved* (SSKJ), *govĕd* f kol 'das Rindvieh', npr. *vsa goved*; *kadar se tuja goved žene skozi selišče, naj domača bode zaprta* (Pleteršnik), rovt. črnovr. *gavĕd* (Hotedršica – Ramovš 1971 (= 1920): 106).

Psln. dial. **gouǵd* f kol 'domače goveje živali';

- = srb. *gǫvĕd* f 'večja rogata živina' (Rečnik SANU), črnogor. *goved* f kol 'domače goveje živali' (ARj), str. *govĕdb* (citirano po SP: VIII:153), dl. *gówez* f, g -i 'živina' (Mucke 1911–1928);

< **psl.** dial. **gǫuǵdb* f kol 'domače goveje živali';

kolektiv je bil tvorjen s suf *-b iz psl. **gouǵdo* n 'bos' (SP l.c.; ÈSSJa: 7:75).

► govedo

govédčad

ESSJ 0

govĕdčed f, g -i 'govédčad' (dol. bkr. – Šašelj 1906–1909: I:254).

Isln. dial. **go^uǵe:dčad* f kol, g -i 'govedo' (bkr.);

osamljena tvorba s podstavo *govĕdo* n 'bos' < psl. **gouǵdo* 'isto', ki jo je treba izvajati iz **gouǵd-bč-ĕdb*, tj. kolektiva na *-ĕdb, tvorjenega iz **gouǵd-bcb*, kar je bil lahko singulativ iz kol **gouǵdb*; glede tvorjenosti je najbližje hrv. *govédče* = *gòveče* n, g -eta 'bos' (ARj) < **gouǵd-bč-ǵ*.

► govedo

govede

ESSJ s.v. *govĕdo*

govĕde n, g -eta 'ein Stück junges Rindvieh' (Pleteršnik); rovt. cerklj. *ȳawĕdet* Gpl (Kenda-Jež Diss. 2002).

Psln. dial. **gouǵdĕ* n 'goveji mladič' < psl. **gouǵdĕ* n, g -ǵe 'isto';

osamljena, a gotovo stara izpeljanka na *- $\epsilon(t-)$ iz psl. **gouĕdo* n 'bos' v funkciji označevanja živalskih mladičev tipa **porse*, **tele* (ĖSSJa: 7:74; SP: III:12ss.).

► **govedo**

govedina

ESSJ s.v. *govĕdo*

govĕdina f 'goved', npr. *drobnica in govedina* (Pleteršnik), *govedina* 'Rindvieh' (Cigale 1860), *govĕdina* 'Rindvieh', a tudi 'Rindfleisch' in 'Rindleder' (Janežič 1893); rovt. črnopr. *ḡwīadnā* 'goveja živina' (Tominec 1964).

Psln. dial. **gouĕdina* f kol 'domače goveje živali';

- = blg. *govĕdina* 'večja rogata živina' (ĖSSJa: 7:73);

< **psl.** dial. **gouĕdina* f kol;

tvorjenka **gouĕdina* iz psl. **gouĕdo* n 'bos', ki je znana v večini slov. jezikov (ĖSSJa l.c.; SP: VIII:152), je bila prvotno kolektiv na *-*ina* in je označevala več domačih govejih živali, kasneje pa se je v večini jezikov, tudi v slovenščini, pomensko specializirala na označevanje mesa goveje živine.

► **govedo**

govedo

ESSJ *govĕdo*, s.v. *góvno*, *gumno*

govĕdo n 'večja domača žival z rogovi, ki se goji zlasti zaradi mesa in mleka': *ima nekaj goved in konja*; v singularu ima substantiv tudi kolektivni pomen 'več goved, goveda': v *reki napajajo govedo* (SSKJ), *govĕdo* 'das Rind (ein Stück Rindvieh)', npr. *troje goved* 'drei Stück Rindvieh' (Pleteršnik), *govedo* 'Rind' (Cigale 1860), *govedo* 'Rind' (Janežič 1851); kor. obir. *hówed* m, g *huwĕa:da*, pl *huwĕa:d* z adj *hó:wi*, f -*ja* (Karničar 1990) < **gouĕd* bĭb (?), rož. *hovĕd* n, g -*a* (Šašel 1957), zilj. *gabĕda* 'govedo' (Rateče – RS 2015), primor. ter. *dná ḡovĕda* 'mucca, krava' (Spinozzi Monai 2009: 268), rovt. cerklj. *ḡa'wīda* NApl (Kenda-Jež Diss. 2002), *gauĕda* 'govedo' (Razpet 2006), črnopr. *ḡwīāt*, g -*dā* (Tominec 1964), dol. kost. *gó'vĕ:dó* (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *gā'vĕ:dā* n, g -*a* 'govedo', tudi v kolektivnem pomenu 'goved' (Weiss 1998), panon. pkm. *go'vedo* 'govedo' (Bajzek Lukač 2009).

- Ⓔ 16. st.: *govedu* 'Rind, bos' (Megiser 1592); 17. st.: *voll, govĕdu* 'bos', *govedu* 'šivina, šhivinzhē, délovna šhivina, jumentum' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *govĕdu* 'Rind, Laftvieh, jumentum' (Pohlin 1781), *govedu* 'Rind', 'govedna šhivina, govedje, Rindvieh', *govedu* 'govedje, Hornwieh' (Gutsman 1789).

Psln. **gouĕdo* n 'bos' (splošno);

kasneje tudi s kolektivnim pomenom 'več goved, goveda', ki je potrjen že v 18. st. v Gutsmanovem slovarju;

- = hrv., srb. *gòvedo* 'bos', mak. *govedo* 'isto', blg. *govĕdo*, r. *govjádo*, ukr. dial. *govjádo*, br. *gavjáda*, č. *hovado*, slš. *hovādo*, gl. *howjado*, dl. *gowĕdo* (ĖSSJa: 7:74);

< **psl.** **gouĕdo* n 'bos';

generična oznaka za govedo je tvorjenka iz pide. subst **g^uou-* m/f 'bos', prim. let. *ḡuovs* 'krava', sti. *gáuḡ* m, f, g *góḡ* 'govedo', lat. *bōs* m, f, g *bovis* 'govedo, krava, bik', gr. *boũs* m, f 'govedo', dor. *βῶς*, g *boós* 'isto', stvn., srvn. *chuo* f 'krava', nv. *Kuh* f 'isto', stir. *bó* f (NIL: 189ss.).

- Ⓔ Etimologija izhodiščnega pide. **g^uou-* m/f 'bos' ni znana, niti ob alternativni rekonstrukciji **g^uH₃-eu-* (npr. Derksen 2008: 181; pred tem podobno de Saussure 1879: 199), saj predpostavljeni koren **g^ueH₃-*, ki bi ustrezal etimološki razlagi oznake za govedo, med pide. leksiko ni bil evidentiran.

Vmesni nazalni člen **g^uou-ēn-*, tj. psl. **gouĕ*, ki je bil podaljšan z redkim suf *-*do*, se še ohranja v sln. dial. *ḡo'vĕ* n 'žival (kot glava živine)' (Furlan, Annales 15/2, 2005, 408; Furlan, SED 2007: 425–426).

Ⓜ^{BD} Pide. *g^uou-/g^uH₃-eu- m/f ‘bos’ (let. *gūovs* ‘krava’, sti. *gáuḡ* m, f)

→ psl. *gouč m, Asg *gōuēn*

→ psl. *goučedo n

→ psl. kol *gōuēdb f

→^{SINGULATIV} *gouēdbcb → kol *gouēdbč-ēdb

→ psl. dial. kol *gouēdina

→ psl. dial. *gouēde

sln. *gove*;

sln. *govedo*;

sln. *goved*;

→ sln. *govedčad*;

sln. *govedina*;

sln. *govede*.

▷ gove ▷ goved ▷ govedčad ▷ govedina ▷ govede

govirica

ESSJ 0

hoŭirca f ‘veverica’ (kor. rož. (Čahorče/Tschachoritsch) – SLA), rož. *hauērica* ‘isto’ (Sveče/Suetschach – SLA).

Ⓜ 18. st.: *hoveriza* ‘Eichkatze, Eichhorn’ (Gutsman 1789) z nepoknjženim kor. *h* < sln. *g*, npr. kor. *ihua* ‘igla’ (Djekše/Diex – SLA).

Isln. dial. **goŭirica* f ‘veverica’ (kor.);

kor. varianta **goŭirica* je najverjetneje po premetu nastala iz kor. sinonima *vigorica* ← psl. **uēŭerica*. Z enakim vzglasjem je ukr. dial. *gav’jūrka* ‘veverica’ ob *vevjūrka* ‘isto’ (Grinčenko 1907–1909; ESUM: 1:342). Akcentsko mesto v tej kor. besedi je morda rezultat dial. akc pomika tipa *babica* ← *bábica* (Furlan, JZ 29/1, 2023, 83, op. 47).

► **vigorica**

govnač

ESSJ s.v. *góvno*

govnač m, g -a ‘hrošč, ki zalega jajčeca v govno, Geotrupes’: *gozdni govnač* (zool. – SSKJ), *govnač* ‘Geotrupes stercorarius’ (CZŽ 1997: 334), *govnač* ‘der Rosssäfer (geotrupes stercorarius)’ in *govnjáč* ‘govnač’ (vzh. štaj. – Pleteršnik), *govnač* ‘govnoberbec, der Rosssäfer, Scarabaeus stercorarius’ (Erjavec 1864: 81), *govnjač* ‘govnoval, Mistkäfer’ (Cigale 1860), *govnjač* ‘Mistkäfer’ (Janežič 1851); primor. kraš. *γown’áč* ‘geotrupes stercorarius’ (Štrekelj 1887: 399), *govnač* ‘Kothkäfer’, v otroški govorici *Bežite, bežite govnači!!* *Turška vojska je v Divači* (Povir – Erjavec, LMS 1875, 222), rovt. tolm. *γou’na:č* ‘hrošč, ki zalega jajčeca v gnoj’ (Čujec Stres 2010–2014).

Ⓜ 17. st.: *en kèber, ali en gnoini kèber, en govniāzh, kateri je zhern, koynške fige lubi* ‘scarabaeus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 19. st.: *govnjāzh* ‘der Stinkkäfer. (Scarabaeus stercorarius. Linn.)’ (Murko 1833a: 79).

Isln. dial. **goŭn’áč* m ‘Geotrupes stercorarius = Scarabaeus stercorarius’;

kasneje morda pod vplivom hrv. *govnač* ‘Mistkäfer (Scarabaeus stercorarius)’ (Šulek 1860; ARj) preoblikovano v **goŭn’áč* ‘isto’, kar je besedotvorno pričakovana realizacija, medtem ko je nastanek sln. **n*’ verjetno besedotvorno pogojen s sicer redkim suf -*jač* < *-*ačb*, prim. strukturno tvorjenko *ovnjač* m ‘oven’ (Pleteršnik).

Ⓜ Oznaka za hrošča iz družine skarabejev, ki jajčeca odlaga v iztrebke rastlinojedih sesalcev in jih vleče v rove v zemlji (CZŽ 1997 l.c.), je bil tvorjen s suf -*ač* < *-*ačb* v pripadnostni funkciji iz subst *góvno* n ‘stercus’ < psl. **goŭn’ó* (Bajec 1950: 122; Bezljaj ESSJ: I:166) in tega hrošča označuje, da ima opravka z govnom, iztrebki.

Enako pomensko motiviran je sin *govnár* m, g -ja ‘govnač’ (Pleteršnik), ki je enak hrv., srb. *gòvnār*, g *govnára* ‘scarabaeus stercorarius’ (ARj) in je bil iz istega substantiva tvorjen s suf -*ar* < *-*ar’b* v enaki funkciji kot -*ač*.

▷ govnačka

govnačka

ESSJ 0

govnačka f ‘velika roparska morska ptica, podobna galebu, Stercorarius’: *velika govnačka* (zool. – SSKJ), *govnačke* f pl ‘Stercorariidae, družina morskih ptičev iz reda po-

brežnikov' (CZŽ 1997: 80), *govnâčka* f 'die Raubmöve (lestris)' (Pleteršnik), *govnačka* 'Raubmöve' (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *govnâzhka* 'Lestris, Raubmöve', *rujava govnažhka* 'Lestris parasitica, Struntjäger', *krégulna govnažhka* 'Lestris pomarina, breitschwänzige Schmarotzermöve' (Freyer 1842: 36).

Isln. knjiž. **gov'na:čka* f 'Lestris, Stercorarius' (19. st.).

⇐^K nlat. *Stercorarius*.

- Ⓔ Kalk po nlat. oznaki kot tvorjenki na podlagi lat. *stercus* n, g -*oris* 'govno, blato', ker se te velike morske ptice roparice hranijo tudi z mrhovino (CZŽ 1997 l.c.), je bil tvorjen s fem na -*ka* iz entomonima *govnâč*, ki označuje hrošča, prav tako povezanega z govnom, saj v govno zalega jajčeca. Enak kalk je potrjen tudi v hrv. *govnačka* 'Lestris' (ARj), *govnačka* 'Raubmöve (Lestris)' (Šulek 1860).

► **govnač**

govnar → govnjač

ESSJ s.v. *góvno*

govnjač → govnač

ESSJ s.v. *góvno*

govnobrbec → drekobrbec

ESSJ ∅

govnovalj

ESSJ ∅

govnoval m 'govnjač, Miftkäfer' (Cigale 1860), *govnovâlj* 'Miftkäfer, Stinkkäfer' (Janežič 1851).

Isln. knjiž. **govno'va:l̥j* m 'govnač' (19. st.).

- ⇐ hrv. *gõvnovâl̥j* m 'hrošč, ki vali kroglice, narejene iz gnoja' (ARj), *govnoval kukecz* 'fcarabeus', *zeleni govnoval* 'pilularius' (Belostenec 1740), *govnovaly* 'scarabaeus' (Jambrešić 1742).

- Ⓔ Hrv. nomen agentis na *-*ib* tipa **uod'b* m 'kdor vodi, vodja', tj. **goũbno-ual'b* m 'kdor vali govno', je bil tvorjen iz skladenjskih zvez tipa *valiti govno* 'kotaliti, valjati govno' < **ualiti goũbno* in je verjetno prvotno označeval hrošča *Scarabaeus sacer*, za katerega je značilno, da se hrani z živalskimi iztrebki, ki jih oblikuje v kroglo, kot zalogo hrane pa jo zakoplje v zemljo; samica iz iztrebkov naredi kroglo in ko jo privali do primerne- ga mesta za valjenje, jo zakoplje v zemljo (CZŽ 1997: 334). Podobno je bilo tvorjeno p. zastar. *gównowal* 'vrsta rjavega hrošča, ki živi v govnu' in č. *hovnivál* 'Geotrupes stercorarius', slš. *hovnivál* 'isto' (Skok 1971–1974: I:597; SP: VIII:159).

Namesto prve sestavine **goũbno* varianta v dol. kost. *drekò'va:l'ak* m 'govnač, gov- nobrbec' (Gregorič 2014) vsebuje sin *drèk* m, g *dréka* ⇐ nvn. *Dreck* in dodatni suf -*ak*. Čeprav enak substantiv v hrvaščini ni bil zabeležen, je verjetno tudi ta kostelska vari- anta izposojena iz hrv.

govo → gove

ESSJ s.v. *govědo*

gozdna jerebica → gozdni jereb

ESSJ ∅

gozdna kuna

ESSJ ∅

gozdna kuna f 'kuna zlatica, Martes martes' (CZŽ 1997: 272), *gozdna kuna* 'plemenita kuna, der Baum- oder Edelmarder (mustela martes)' (Pleteršnik), *gozdna kuna* 'der Baum= oder Edelmarder, Mustéla martes' (Erjavec 1881: 25).

Isln. knjiž. **go:zdna 'ku:na* f 'kuna zlatica, Martes martes' (19. st.).

- ⇐^K nvn. *Baummarder* 'Edelmarder, Mustela martes' (Schödlér 1860: II:393) (?) ← *Baum* 'drevo' + *Marder* 'kuna', dobesedno 'drevesna kuna'.

- Ⓔ Kuna zlatica ali gozdna kuna živi v gozdovih (CZŽ 1997 l.c.), navadno v drevesnih duplih (Schödler 1860 l.c.). Slednja njena značilnost je ubesedena v nvn. kompozitu *Baummarder*, kar pa popolnoma ne ustreza sln. kalku *gozdna kuna*. Podobno pomensko odstopanje od nvn. pomenskega ustreznika kaže tudi hrv. *gorska kuna* 'Baummarder' (Šulek 1860), zato je v sln. in hrv. treba prepoznati smiselni in ne dobesedni kalk.

► kuna¹

gozdna kura

ESSJ 0

gozdne kure f pl 'Tetraonidae' (Erjavec 1875: 303), *kura gojzдна* f 'Hafelwaldhuhn' (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *gojsdna kura* 'gojsdni jeréb, hofina jerebiza, podlefk, Tetrao bonasia, Hafelwaldhuhn' (Freyer 1842: 26).

Isln. knjiž. **gojzдна 'ku:ra* f 'gozdni jereb, Tetrastes bonasia = Tetrao bonasia' (19. st.); kasneje z odpravo prehodnega *j*.

↵^K nvn. (*Hasel*)waldhuhn 'Tetrastes bonasia' = nvn. *Haselhuhn* 'isto' ← *Hasel* 'leska' + *Wald* 'gozd' + *Huhn* 'kokoš, kura'.

- Ⓔ Neuveljavljeni dvobesedni delni kalk po zastarelem nvn. ornit *Haselwaldhuhn*, ki ga je zamenjal sodobni *Haselhuhn*, to rjavkasto gozdno ptico s čokatim trebuhom enako kot nvn. predloga označuje kot kuro, kokoš, ki živi v gozdu.

► kura

gozdna miš

ESSJ 0

guōzдна mǎš f 'polh' (dol. (Borovnica) – SLA).

Isln. dial. **gozdna miš* f 'polh, Glis' (dol.).

- Ⓔ Polh je zaradi podobnosti z mišjo v tem hapaksu legomenon poimenovan kot miš, ki živi v gozdu; enako asociativnost z mišjo odražajo tudi nvn. *Eichel-maus* 'polh', *grosse/kleine Hasel-maus*, agl. *dor-mouse* (Furlan 2016: 76).

► miš¹

gozdni drvolazec

ESSJ 0

gozdni drvolazec m, g *gozdnega drvolazca* 'afriška gozdna žival zajčje velikosti, Dendrohyrax dorsalis' (zool. – SSKJ), tudi *šumski drvolazec* 'isto' (Gradiivo SSKJ).

Isln. knjiž. **go:zdni/šu:mski drvo'la:zəc* m 'Dendrohyrax dorsalis' (20. st.).

↵ hrv., srb. ?;

zaradi adj *šumski* in kompozita s prvo sestavino *drvo-* v pomenu 'drevo', ki v slovenščini ni potrjena, je bil termin gotovo izposojen iz neke hrv. ali srb. predloge kot kalka tujejezične predloge, morda kar nlat. oznake, a ga v dostopnih virih ni bilo mogoče evidentirati. Kasneje je bil v izposojenki adjektiv izpuščen, jedro pa usklajeno s slovenskim jezikovnim sistemom v *drevolazci* m pl 'rod Dendrohyrax, predstavniki placentalnih sesalcev zrastejo do 60 cm, okoli hrbtne žleze imajo svetlo pego; so gozdne živali, aktivne ponoči, dan pa preživijo v drevesnih duplih; živijo v afriških pragozdovih; predstavnik je *Dendrohyrax dorsalis*' (CZŽ 1997: 44).

gozdni hudir

ESSJ 0

gozdni hudir m 'Waldteufel' (Janežič 1889), *gozdni hudir* 'mandril, Waldteufel, Cynocephalus Mormon' (Erjavec 1864: 10).

Isln. knjiž. **go:zdni hu'di:r* m 'mandril, Mandrillus sphinx = Cynocephalus Mormon' (19. st.).

↵^K nvn. *waldteufel* 'vrsta opice' (Grimm 1854–1971), 'neka opica' (Cigale 1860), dobesedno 'gozdni hudič'.

- ⊕ Neuveljavljeni kalk po nvn. predlogi, ki kot gozdnega hudiča označuje mandrila (► mandril) po habitatu in nenavadnem videzu, je bil tvorjen z adj na *-en* < **-bnъ* k subst *gōzd* m ‘silva’ < psl. **gъozdъ* in jedra *hudir* m < **hudyrъ* kot besedotvorne variante k *hudič* ‘diabolus’ < **huditъ*.

gozdni jereb

ESSJ s.v. *katorna*

gozdni jereb m ‘rjavkasta gozdna ptica s čokatim telesom, *Tetrastes bonasia*’ (zool. – SSKJ), *gozdni jereb* ‘*Tetrastes bonasia*’ (CZŽ 1997: 81), *veliki ali gojsdni jereb* ‘*lesčerka, orehovka, Hafelhuhn* (*Tetrao bonasia*)’ (Cigale 1860).

- ⊕ 19. st.: *gojsdni jeréb* ‘*hofina jerebiza, podlefk*, *Tetrao bonasia, Hafelwaldhuhn*’ (Freyer 1842: 26) s prehodnim *j* v akcentuiranem zlogu adjektiva.

Isln. knjiž. **‘gojzdni je’re:b* m ‘*Tetrastes bonasia* = *Tetrao bonasia*’ (19. st.);

kasneje z opustitvijo prehodnega *j* v adjektivu.

- ↵^κ nvn. (*Hasel*)*waldhuhn* ‘*Tetrastes bonasia*’ = nvn. *Haselhuhn* ‘isto’ ← *Hasel* ‘leska’ + *Wald* ‘gozd’ + *Huhn* ‘kokoš, kura’.

- ⊕ V dvobesednem delnem kalku po zastarelem nvn. ornit *Haselwaldhuhn*, ki ga je zamenjal sodobni *Haselhuhn*, je rjavkasta gozdna ptica drugače kot v nvn. predlogi s sestavino *Huhn* ‘kura, kokoš’ označena kot jereb, ki živi v gozdu.

Neuveljavljena kalka po isti nvn. predlogi sta v 19. st. potrjena *gozdna jarebica ali leščarka* ‘*Tetrao bonasia*’ (Erjavec 1875: 303) z nedomačim jedrom *jarebica* (► jareb) in *hofina jerebiza* ‘*gojsdna kura, gojsdni jeréb, podlefk*, *Tetrao bonasia, Hafelwaldhuhn*’ (Freyer 1842: 26).

► jereb

gozdni slinar → slinar

ESSJ 0

gozdni ščurek

ESSJ 0

gozdni ščurek m ‘ščurku podobna žuželka, ki živi v gozdu, *Ectobius lapponicus*’ (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. **‘go:zdni š’ču:rək* m ‘*Ectobius lapponicus*’ (20. st.).

- ↵^κ nvn. *gemeine Waldschabe* ‘*Ectobius lapponicus*’, tudi *Lappland-Waldschabe* ‘isto’, toda *waldschabe* ‘die küchenschabe, blatta orientalis’ (Grimm 1854–1971).

- ⊕ Dvobesedni kalk po nvn. terminološkem neologizmu *Waldschabe*, ki označuje v gozdu živečo vrsto ščurkov, izvirajočo iz Severne Amerike, je bil tvorjen z adj *gōzden/gózden*, f *-dna* ‘silvestris’ h *gōzd* m ‘silva’ < psl. **gъozdъ* in jedra *ščúrek* m, g *-rka* ‘blatta’.

► ščurek¹

gož

ESSJ góž, s.v. *gosēnica, jegúlja, kút, ôgrc, vampič*

gōž m, g *-a* ‘velika nestrupena kača’: *gož se je grel na skali* (SSKJ), *goži* m pl ‘*Colubridae*’, *navadni gož* m ‘Eskulapova kača, *Elaphe longissima*’ (CZŽ 1997: 82s.), *góž* ‘vož, die Natter’ (Pleteršnik), *goži* m pl ‘*Columbrini*’, *gož* m ‘*belica, Callopeltis Aesculapii*’ (Erjavec 1875: 323), *goš* ‘*Äskulapsfchlange*’, *guš* ‘*Wafferfchlange*’ (Janežič 1851); rovt. cerklj. *‘guoš*, g *-že* (Kenda-Jež Diss. 2002), *gúoš*, g *gúoža* (Razpet 2006), štaj. zgsav. *‘gō:š*, g *-ža* ‘gož (kača)’, toda *‘gō:š* f, g *-žə* ‘gož (kača)’ (Weiss 1998).

- ⊕ 17. st.: *ena vodna kazha, vosh, ali gošh* ‘boa’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 19. st.: *gu/h* ‘*Wafferfchlange*’ (Jarnik 1832: 227), *gu/h* f ‘die Wafferfchlange’ (Murko 1833a: 83), *go/h* ‘*seléna kázha, vósh*, *Coluber aesculapii, Aeskulapsfchlange*’ (Freyer 1842: 43).

- ⊙ Prek vzdevka onimizirano v cgn *Goš* (ZSSP).

Psln. **g-žš* f, g *g-žš* ‘kača’ poleg **g-žš* m ‘isto’;

- = hrv. kajk. *guž* m 'vrsta nestrupene kače' (ARj), *gús* 'Boa, Bova', *gvush* 'isto' (Belostenec 1740), *gús* 'Böa, Böva' (Jambrešić 1742), *gús* 'szlepich, Boa, Bova' (Habdelić 1670), cgn *Mata Gužb* (14. st. – ARj);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **g-ǫžb* f 'kača' poleg **g-ǫžb* m, g *g-ǫžā* 'isto' (sln.-hrv.);

vzglasni **g-* je fonetično razvit iz **u-*, vmesna fonetična stopnja **gu-*, ki jo je pri tem razvoju predpostavil že Ramovš 1924: 160, je bila zabeležena v navedeni Belostenčevi glosi *gvush*. Star ijevski substantiv (Furlan, Filologija 80, 2023, 19s.) se v sln. narečjih potrjuje tudi v panon. pkm. refleksu kompoz *slěpovóž* (► *slepovož*) in v hrv. dial. dvobesedni oznaki *sl'eipa v'ouš* f, g *sl'eipe v'oušj* 'slepec' (Mursko Središče – Blažeka, Rob 2014).

► **vož** ► glož

G

grabec

ESSJ s.v. *vrábec*

grábac m, g *-bca* 'vrabec' (gor. – Pleteršnik), *grabec* 'Hausfperling' (Janežič 1851); primor. nad. *hrâbac* 'passero', *hrâbac* 'isto', *hrâpac*, *hrâpc*, *žhrâbac* (Rigoni, Salvino 1999) z nejasnim vzglasnim ž-, *grâbac*, g *-bca* 'passero', *grâbac* *ščârka* 'passero canta' (Špehonja 2012b), ter. *γrabàc* 'passero, vrabec' (Spinozzi Monai 2009: 361), briš. *grápc* 'vrabec' (Erzetič 2007), kraš. *γ'ra:bac* (Vrh Sv. Mihaela/San Michele del Carso – Devetak DN 2002: 87), istr. '*graboc* 'vrabec' (Jakomin 1995), notr. *γ'ra:pc/u'ra:pc* (Velike Žablje – Jejič DN 2010: 132), rovt. tolm. *γ'ra:hc* (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *grápc* (Razpet 2006), polj. *grápc* (Škrlep 1999).

- ① Adj na *-ov* primor. kraš. *γrápcow* 'Sperlings-' (Štrekelj 1887: 452), v 18. st. *grabzov* 'des Spatzen, Passeris' (Pohlin 1781).

- ② 17. st.: *grabez* 'paffer, Spatz, fperling' (Megiser 1603), *grabez* 'paffera' (Alasia 1607); 18. st.: *Grabetz* 'Fringilla domestica' (Scopoli 1769: 150), *grabz* 'Spatz, Sperling, paffer' (Pohlin 1781), *grabez* 'vrabez, vrabel, Spatz' (Gutsman 1789); 19. st.: *hifhni grábez/grábez* 'narba, wind. *vrabel*, Pyrgita domestica, Hausfperling', *pòljki grábez* 'poljki vrábez, wind. *frikez*, *kranzhék*, Pyrgita montana, Feldfperling', *velki tèrftni grábez* 'drósgova péniza, Curruca turdoides, Droffelfänger', 'terftni *šternád*, Emberiza schoeniclus, Rohammer', *terftni grábez* (?) 'Emberiza passerina' (Freyer 1842: 20), *grabez* 'Spatz, Sperling' (Jarnik 1832: 223).

- ③ Enako vzglasje se ohranja v tpn *Grabče* 'naselje v o. Gorje' iz **Grabiče* ← **Vrabiče* (Torkar 2024: 72) oziroma zaradi zapisov tipa leta 1636 *is grabza* (Torkar 2024 l.c.) bolje **Grabče* ← **Vrabče* ← adj **uorbčc-īb*.

Psln. dial. **grabčc* m 'vrabec, passer' (zahodno);

- = hrv. dial. *grabac* 'vrabec' (Gerovo – Hirtz 1928–1956: II:133), ukr. *goroběcb*, g *-cjá* 'isto', tudi *gvoroběcb*, g *-cjá* (Snoj v Bezljaj ESSJ: IV:349);

< **psl.** dial. **gorbčcb* m 'vrabec' z **g-* iz prvotnega **u-* prek **gu-*, tj. psl. **uorbčcb*;

zaradi širokega areala potrjenosti ornitona z vzglasnim **g-* ni sprejemljiva Ramovševa razlaga, da je *g-* v sln. dial. *grábec* posledica ljudskoetimološke naslonitve na glagol *grábiti* (Ramovš 1924: 151s.).

Toda v ornit *veliki morski grabec* 'vrsta dleska', ki je potrjen le v 19. st. kot *velki mórski grábez* 'šivkašti dlěšk, Coccothraustes petronia, grauer Kernbeißer' (Freyer 1842: 21), je jedro *grabec* nomen agentis na *-ec* < **-bcb* iz *grábiti grábir* impf 'močno, sunkovito prijemat kaj', prim. nvn. predlogo *Kernbeißer*, dobesedno 'kdor grize zrnje'.

O genetični podstati govora kraja Gerovo v Gorskem kotarju na Hrvaškem prim. Gos-tenčnik 2018: 223ss.; Šekli 2018: 378ss.

► **vrabec** ► morski grabec

grabežnica

ESSJ 0

grabežnica f navadno pl 'roparske žuželke, ki izsesavajo druge žuželke, Asilidae' (zool. – SSKJ), *grabežnice* f pl 'Raubfliegen' (Cigale 1880 s.v. *Raubbeine* z dodatkom, da se hrv. oznaka glasi *sisulje*), *grabežnica* f 'muha, ki pograbi leteče žuželke vseh vrst in jih izsesa, Asilus' (Erjavec 1875: 361).

Isln. knjiž. **g'ra:bežnica* f 'Asilus' (19. st.).

↵^K nvn. *raubfliege* 'asilus' (Grimm 1854–1971) ← *rauben* 'ropati, pleniti' + *Fliege* 'muha'.

⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki te roparske žuželke označuje kot muhe, ki ropajo = plenijo, ker se prehranjujejo z drugimi žužlkami, je bil tvorjen s suf *-ica* iz adj **grabežen*, f *-žna* iz subst *grabež* m 'ropanje, pljenje'. Za slovenski pomenski ustreznik nvn. *Raubfliege* Cigale 1860 navaja dvobesedno oznako *muha roparica*, Šulek 1860 pa hrvaškega *zoljarica*.

grabilec

ESSJ 0

grabilec m 'črn, 20 mm dolg hrošč, ki s privzdignjenim zadkom pogosto teka po poteh, loveč gosence in žuželke, Staphylinus' (Erjavec 1875: 350).

Isln. knjiž. **grabilac* m 'Staphylinus' (19. st.).

↵^K nvn. *Raubkäfer* 'Staphylinus' (Schödlér 1860: II:497) ← *rauben* 'ropati, pleniti' + *Käfer* 'hrošč'.

⊕ Neuveljavljeni kalk po nvn. kompozitu, ki tega hrošča označuje kot plenilca, je bil v sln. tvorjen z nomenom actoris na *-ilec* < *-i-dl-ьсѣ h *grăbiti* -im impf 'stvari ipd. spravljati k sebi'. Sodobni termin je *kratkokrîlec* (► *kratkokrilec*).

gragulj

ESSJ 0

gragul m, g *-e* 'kragulj' poleg *kragul* 'isto' (štaj. zgsav. (Spodnje Kraše) – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 338; Weiss 1998).

Isln. dial. **grag'u:l* m 'kragulj' (zgsav.);

v okviru ornit *kragulj* osamljeni primer sekundarnega ozvenečenja v vzglasju, ki je morda posledica retrogradne asimilacije g : g ← k : g.

► **kragulj**

grahar

ESSJ 0

grâhar m, g *-ja* 'hrošč, katerega ličinka uničuje grahova zrna, Bruchus pisorum': *fižolar in grahar* (zool. – SSKJ), *grahar* 'Bruchus pisorum' (CZŽ 1997: 329), *grâhar*, g *-ja* 'der Erbsenkäfer' (Pleteršnik), *grahar* 'Bruchus pisi' (Erjavec 1875: 351), *grahar* 'der Erbsen-Muffelkäfer, Bruchus pisi' (Erjavec 1864: 84).

Isln. knjiž. **g'ra:har* m 'Bruchus pisorum' (19. st.).

↵^K nvn. *Erbsenkäfer* 'Bruchus pisorum' ← *Erbse* 'grah' + *Käfer* 'hrošč'.

⊕ Kalk po nvn. kompozitu *Erbsenkäfer*, dobesečno 'grahov hrošč', v katerem je bil prvi člen preveden s sln. *grâh* m 'Pisum sativum' < psl. **gôrĥb*, drugi *-käfer* pa nadomeščen s suf *-ar* v funkciji nomena actoris, ker hrošč uničuje grah. Enak delni kalk iz iste nvn. predloge je hrv. *grâškâr*, g *-âra* 'Laria pisorum' (Jurančič 1986) iz *grâšak*, g *-ška* 'Pisum sativum'. Pri Cigaletu 1860 se pojavlja še dvobesedno poimenovanje *grahov kukec* 'Erbsenkäfer'. Grahar spada v družino žužek semenarjev (Bruchidae) iz reda hroščev, ki zraste 4–5 mm in je zgoraj črn z belimi lisami; samičke ležejo jajčeca v mlad strok, ličinke pa se pregrizejo v grahovo zrno, kjer se zabubijo (CZŽ 1997 l.c.).

▷ *grahojedka*

graharica¹

ESSJ 0

grâharica f 'martinček' (gor. (Kropa) – SLA).

Isln. dial. **grâharica* f 'martinček' (gor.).

- Ⓔ Ker je v nekaterih sln. govorih martinček poimenovan kot zeleni kuščar, prim. primor. kraš. *zeličenc* ‘martinček’ (Repnje/Rupinpiccolo – SLA), istr. *zēlenec* ‘isto’ (Nova vas nad Dragonjo – SLA), notr. *zelēnc* (Hrušica (tu z oznako, da gre za večjega martinčka) – SLA), dol. *zeličenc* (Ig, Sv. Gregor, Nova vas, Kolenča vas – SLA), bi bilo enako pomensko motivacijo možno predpostaviti v osamljenem gor. *gráxarica* in izhajati iz besedne zveze **grahasta kuščarica/guščarica* ‘martinček grahaste, tj. zelene barve’, ki je bila univverbizirana s sufiksom *-ar-ica* v svojilnostni funkciji, prvotno verjetno ‘martinček z zeleno barvo graha’.

graharica² → grahasta kokoš

ESSJ s.v. *gräh*

grahasta kokoš

ESSJ s.v. *gräh*

G

gráhasta kokôš f ‘kokoš s sivimi in črnimi pikami ali lisami’ (SSKJ), *grahasta kokoš* (Pleteršnik); rovt. tol. *ɣ'ra:xasta ka'ku:əš* (Čujec Stres 2010–2014), štaj. zgsav. *g'râ:xasta 'kura* ‘siva kokoš z belimi in črnimi pikami ali lisami’ (Weiss 1998).

Isln. dial. **grahasta kokoš/kura* f kot oznaka za kokoši s sivimi ali črnimi pikami/lisami, prim. adj *grahast* ‘*pikast*, *buntfleckig*’, ‘*pikast*, *grahljast*, *tüpfelig*’ (Cigale 1860).

- Prim. hrv. *grahasta* ‘ime kokoši’ ob *grāšica* ‘isto’ in *grahna* (Kurelac 1867: 53), hrv. gradišč. *grāhljav* ‘*grau-weiss gesprenkelt*’, *grāhljave kôkoše* (Tornow 1989), *grahlica* ‘kokoš z belimi pikami na perju’ (Prigorje – Skok 1971–1974: I:605), *grahica* ‘grahasta kokoš’ (RKDI); < **jslov.** (sln.-hrv.) **grāhastā kôkoš/kūra* f ‘kokoš, ki ima na perju pike/lise, podobne grahu’.

- Ⓔ Slov. adjektiv **gôrħastb* ‘tak, ki je podoben grahovemu zrnu, pikčast, lisast’ kot nedvomna izpeljanka iz psl. ftn **gôrħb* m ‘grah, *Pisum sativum*’ odraža arealno sicer ozko pomensko motivacijo, s katero je bilo s pikami/lisami značilno perje kokoši metaforično označeno kot podobno grahovemu zrnju.

Enako pomensko motivacijo odražajo sinonimna, a korensko sorodna poimenovanja, kot so sln. *grāharica* f ‘grahasto pišče’ (polj. – Pleteršnik), *grāhovka* ‘grahasta kokoš’: *zaklala je grahovko* (redko – SSKJ), *grāhka* ‘grahasta kokoš’: *grahka vodi piščance* (SSKJ), *grāhorka* ‘grahasta kokoš’ (► *grahorka*).

► **kokoš**

grahka → grahasta kokoš

ESSJ 0

grahlja

ESSJ s.v. *kábeb*

grāhlja f ‘die Häringmöwe (larus fuscus)’ (Pleteršnik), *grahla* ‘Häringmöwe’ (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *grahlja* ‘*rujáva tónovshiza, fredna tónovshiza*, *Larus fuscus*, Häringmöwe’ (Freyer 1842: 36).

Isln. knjiž. *grahlja* f ‘rumenonogi/rjavi galeb, *Larus fuscus*’ (19. st.)

- Ⓔ Nejasno. Ornitonim označuje vrsto galeba s sodobnim poimenovanjem *rumenonogi galeb* in *rjavi galeb*, ki zraste od 50 do 53 cm in je po perutnicah in hrbtu skrilasto siv ali črn, ima rumene noge in je v Sloveniji le preletni gost (CZŽ 1997: 65). Ornitonim sicer kaže na možnost besedotvorne povezanosti s sln. ftn *gräh* m ‘*Pisum sativum*’, zaradi česar bi bilo možno sklepati, da ptico poimenuje po značilnem grahastem perju, tj. po perju, ki je sivo z belimi in črnimi pikami ali lisami, a tak videz perja rumenonogega galeba ni potrjen. Z nvn. *häringsmöwe, heringsmöwe* (Grimm 1854–1971) je ta galeb poimenovan kot ‘galeb slanikov’, ker se prehranjuje s slaniki/sledi.

grahojedka

ESSJ 0

graxò/jè:tkà f ‘srakoper, ptica pevka z ukrivljenim kljunom, ki plen za zalogo natika na trne’ (dol. kost. – Gregorič 2014).

Isln. dial. **graho'jè:dka* f ‘srakoper’ (kost.).

- Ⓔ Brez znanih paralel drugod. Srakoperji se prehranjujejo z žuželkami, manjšimi živalmi, tudi glodavci (CZŽ 1997: 355s.), zato bi bilo v prvem delu kompoz **graho-ʃe:d-ka* ‘tista, ki je **grah*’ treba identificirati zoonim. Ker je sln. *grāh* le fitonim in enako tudi slov. **gōrhъ*, je možno, da je v postopku univerbizacije besedne zveze prišlo do kni-tve prvega člena. V **grahoʃe:dka* f ‘srakoper’ prvi člen **grah-* zato lahko nastopa za neokrajšano *grāhar* m ‘hrošč, katerega ličinka uničuje grahova zrna, *Bruchus pisorum*’ (zool. – SSKJ): *graho-jed-ka* ← **grahojeda ptica* ← **graharjeda ptica* ← **ptica, ki je graharja*. Toda hrv. ornit *grahorka* označuje rjavega srakoperja, nlat. *Lanius collurio* (ARj).

► **grahar**

grahorica → *grahorka*

ESSJ s.v. *grāh*

grahorka

ESSJ s.v. *grāh*

grāhorka f ‘grahasta kokoš’: *grahorke so dobre jajčarice* (redko – SSKJ), *grāhorka* ‘isto’ (bkr. – Pleteršnik).

- Ⓙ Dem na *-ica* *grāhorčica* (bkr. – Pleteršnik).

Isln. dial. **grāhorka* ‘grahasta kokoš’ (bkr.);

- = srb. dial. *grāôrka* ‘vrsta večjih kokoši s pepelasto sivim perjem, posutim z belimi lisami’ (Elezović 1932–1935);

< **jslov.** (sln.-srb.) **grahor-ьka* ← slov. **gorhor-ast-aja kokošъ* ‘isto’.

- Ⓚ Zaradi sinonimije s sln. *grāhasta kokôš* (► *grahasta kokoš*) bi bilo na podlagi hrv., srb. adjektiva *grāhorast* ‘pisan (o domačih živalih, a tudi o čem drugem, npr. o očeh)’, ‘kot da je posut z grahom’ (ARj), hrv. *gravôrast/graôrast* ‘pisan, kot da je posut s črnimi ali belimi pikicami’ (Bačka – Sekulić 2005), *grāôras*, f *grāôrasta* ‘pepelasto sive barve z belimi lisami (najpogosteje za kokoši)’ (Elezović 1932–1935) treba izhajati iz jslov. adj **grāh-or-astъ*, ki je bil sinonimen z adj **grāhastъ* ‘tak, ki je podoben grahovemu zrnju, pikčast, lisast’ in zato izpeljan iz subst **grāhorъ* < **gōrhorъ*, ki je bil kot tvorjenka iz psl. ftn **gōrhъ* m ‘grah, *Pisum sativum*’ strukturni, prim. hrv. čak. *grāhor* ‘grah’ ob *grāh* ‘isto’ (ČDL; SP: VIII:112). Sln. *grāhorka* f ‘grahasta kokoš’ in sin **grāhorica** (bkr. – Pleteršnik) torej odražata le kronološko različni univerbizaciji iste skladenjske predloge.

grahovka → *grahasta kokoš*

ESSJ 0

grajneželj → *granoselj*

ESSJ s.v. *gránoselj*

graka

ESSJ s.v. *grákati*

gráka f ‘neka ptica’ (Pohorje – Pleteršnik).

Isln. dial. *gráka* f ‘neka ptica’ (štaj.).

- Prim. enako hrv. *grāka* f ‘oglašanje ptice, npr. krokarja’ (ARj), *graka* ‘oglašanje vrane’, tudi *grak* ‘isto’ (Hirtz 1928–1956: II:136, 135);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **graka* f ‘oglašanje ptice’, ‘ptica, ki se oglašja z *graka*’.

- Ⓛ Prvotno nomen actionis na **-a* iz **grakati* ‘oglašati se z glasom *gra*’ z razvojem v nomen agentis. Iz iste verbalne predloge je bilo tvorjeno ukr. *grak* m, g *gráká* ‘poljska vrana’, r. *gráč*, g *-a* ‘isto’ (Bulahovskij 1978 (= 1948): 192).

grambača

ESSJ s.v. *grápav*

grambāča f ‘krota’ (dol. jbk. (Dragatuš) – SLA), toda v Vinici *krāmpača* ‘isto’ (SLA).

Isln. dial. **grambača* f ‘krastača’ (bkr.).

- Ⓜ Ker je bil v bližini potrjen sin *krāmpača*, ki je verjetno ekspresivno nazalizirani avgmen-tativ na *-ača* iz psl. dial. **kōrpa* m ‘žaba’, ohranjenega v ukr. *korópa* ‘isto’ (tudi *koropán’a*

in *koropáta žaba*) in br. *kurápa*, kar formalno ustreza lit. *kárpa* ‘bradavica’, let. *kārpa* ‘isto’ (ESSJa: 11:90), je možno, da je *grambāča* po dodatni ekspresivizaciji z ozvenečenjem zapornikov nastalo iz *krāmpača*. Bezljaj ESSJ: I:171 bkr. variante *krāmpača* ni poznal in je *grambāča* ‘krastača’ iz Suhorja povezoval s sln. *grápav* adj ‘neraven; puhel, razrit’, tudi *grámpav* ‘isto’, kar je lahko le ena od ekspresivnih variant iz izhodiščnega psl. subst. **kōrpa*, ki se v slov. svetu potrjuje v pomenu ‘žaba’ (ukr., br.), a tudi še v prvotnejšem ‘brazgotina, brazgotina na licu kot posledica koz (kot bolezni)’ (slš.), če se upošteva sorodno in enako lit. *kárpa* f ‘bradavica’, let. *kārpa* ‘isto’ (ESSJa l.c.).

► **krampača**

grancipori

ESSJ 0

- Ⓜ 17. st.: *granzipori* ‘cancer marinus, meerkrebs’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710) [grancipori].

Isln. dial. **grancipori* m pl ‘morski rak’ (17. st.).

- ↗ it. ben. *granzipòro* ‘Cancer pagurus’ (Trst, Motovun, Reka – Rosamani 1990), tudi *grancipòro* ‘isto’, ben. istr. *granšiporo* (Izola, Piran – Cossutta 2015: 233), it. knjiž. *grancipòrro* ‘široka rakovica, Cancer pagurus’, v 14. st. *granci ... paorii* (Battisti, Alessio 1950–1957: 1858).

- Ⓜ Oznaka za morskega raka je kompozitum z it. sestavino *grancio* ‘rak’ iz lat. *crancī* m pl iz pozno lat. *crancus* kot variante iz lat. *cancer* m, g *crancī* ‘rak’ ter izposojenke *pagūrus* iz gr. kompoz. *πάγουρος* ‘Cancer pagurus’ ← *πάγος* m ‘skala, čer’ in *οὐρά* f ‘rep, zadek’ (Battisti, Alessio 1950–1957 l.c.; Frisk 1973: II:460), katere petrificirana fonetična varianta se ohranja v sln. dial. *paur* ‘Cancer pagurus’ (► *paur*). Prvotno torej pleonastična oznaka ‘rak-rak’.

granezelj → granoselj

ESSJ s.v. *gránoselj*

granfor

ESSJ *gránfor*

gránfor m ‘neka ptica’ (pkm. – Pleteršnik); panon. pkm. *g'ra:nfar* ‘brinovka, Wacholderdrossel’ (Bajzek Lukač 2009), toda pkm. tudi *lânfor* m, g -a ‘brinjevka’ (Mukič 2005).

Isln. dial. **g'ra:nfar* ‘brinovka, Turdus pilaris’ (pkm.).

- Ⓜ Nejasno. Bezljaj ESSJ: I:170 je sledil v Pleteršnikovem slovarju navedeni predstavitvi, da naj bi ornitonim označeval krokarja, a ponovna pkm. potrditev iz 21. st. kaže na pomen ‘brinovka’, posredno pa ga potrjuje tudi navedeni pkm. sin *lânfor*, v katerem je vzglasni g- izpadel, konzonantno zaporedje dveh r pa je bilo verjetno disimilirano *l : r* ← *r : r*, prim. *gáltroža/gaŭtroža* ‘vrtnica’ ob *gártroža* ‘isto’ ← nv. *Gartenrose* (Furlan 2013: 90). Bezljajeva povezava s hrv. čak. *grāmfa* ‘krempelj’ (Bezljaj ESSJ l.c.) ne prepričuje.

granoselj

ESSJ *gránoselj*

gránoselj m, g -slja ‘das Wiesel’ (mariborska okolica – Pleteršnik po Cafu).

- Ⓜ Strukturna tvorjenka na -ek < *-bkb z delno ohranjeno prvotno deminutivno funkcijo *gránosljak* m, g -sajka/-sljaka (Slovenske gorice – Pleteršnik), toda *granoslák* ‘Wiesel’ (Janežič 1851), panon. prleš. *g'ranoslek*, g -a ‘podlasica’ (Rajh 2010), v 19. st. *gránoslek* ‘das Wiesel. (Muftella vulgaris. Linn.)’ (Murko 1833a: 80).

Isln. dial. **g'ra:nosəl* m ‘podlasica, mustela’ (štaj., panon.) ← sln. **g'ra:nostal* m ‘hermelin, Mustela erminea’ < psl. **gornostal'b* m ‘isto’ (Bezljaj ESSJ: I:170).

- Ⓜ Oznaka za podlasico je gotovo nastala s prenosom s psl. zoonima za hermelina **gornostal'b*, prim. str. *gornostalb* < **goronostalb*, r. dial. *gornostálb*, p. *gronostal*,

kot psl. variante ob **gornostajb* 'Mustela erminea' (Vasmer 1986–1987: I:442; SP: VIII:119s.).

Sln. dial. zoonim kaže na akcentsko varianto **g'ranostal'*, v kateri je bilo izglasje *-*stal'* reducirano v *-*stal'*, kar je v stranskih sklonih z zaporedjem *-*stl'-V-* povzročilo enak izpad dentala kot v sln. jnotr. *pûqsl'a* 'postelja' ob *pûqstl'a* 'isto' (Rigler 1963: 161) < **pòstel'a*. Iz reducirane variante je po sekundarnem interno slovenskem ozvenečenju *s* v *z* nastalo *gránezelj* m, g -*zlja* 'das Wiesel' (Slovenske gorice – Pleteršnik), kar je v stranskih sklonih po fonetičnem razvoju tipa *žnjim* ← *z njim* dalo *grájnežalj* 'isto' (Slovenske gorice – Pleteršnik), ki hkrati kaže na prehodni *j* v akcentuiranem zlogu.

Etimologija psl. sin **gornostal'b* 'Mustela erminea' in **gornostajb* 'isto' kljub številnim dosedanjim poskusom, prim. SP l.c.; ÈSSJa: 7:48s.; Anikin 2007–: 11:268s.; Boček, SLUIC 135, 2018, 161s., 171s., še ni bila pomensko in formalno zadovoljivo pojasnjena.

▷ gornostaj

granž

ESSJ 0

granž m 'morski pajek' (primor. kraš. (Nabrežina) – Godnič, SMZ 2–3, 1979, 110).

Isln. dial. *granž* m 'morski pajek' (kraš.).

- ⇨ ben. istr. *granšjevola* 'morski pajek, Maja squinado' (Izola, Piran – Cossutta 2015: 234), *granšévola* 'isto' (Koper – Manzini, Rocchi 1995), it. ben. *grancèla* (Boerio 1867), tudi *grancèlla*, *grancèola*, *grancèvola* (Battisti, Alessio 1950–1957: 1858).

- ⊕ Korenska povezanost z lat. *cancer* m 'rak' oziroma z njegovo varianto **crancr-*, po di-similaciji **cranc-* je precej verjetna, tvorjenost iz te predloge pa ostaja nejasna (Battisti, Alessio 1950–1957 l.c.; Cortelazzo, Zolli 1979–1988: 1:515; Doria 1987: 278).

Slovenska replika je lahko v izglasju z -ž namesto -š, prim. ben. istr. *granšjevola*, hiperkorigirani hipokoristik iz it. dial. predlog. Toda v primor. kraš. *grančèula* 'morski pajek, Maja squinado', *granciévola* 'isto' poleg *grànc rús* (Offizia 1988: 105), v Nabrežini *gran'cieùla*, v Križu *gràn'sieùlä*, na Kontovelu *granc'jèvolà* (Cossutta 2015 l.c.) se še ohranjajo neskrasne izposojenke.

grašec

ESSJ 0

grāšec m, g -šca 'majhna sladkovodna školjka z zelo krhko lupino, Pisidium' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *grāšec* m 'Pisidium' (20. st.).

- ⇨^k nlat. *Pisidium* 'grašec' ← lat. *pisum* n 'grah' ali nvn. *Erbsemmuschel* 'Pisidium' ali agl. *pea clam* 'isto'.

- ⊕ Kalk po eni od tujejezičnih predlog, s katerimi je ta sladkovodna školjka zaradi majhnosti primerjana z grahovim zrnem, je bil tvorjen s suf -*ec* < *-*bec* v pripadnostni funkciji iz sln. *grāh* m, g *grāha* 'pisum'. Prvotno torej 'glede velikosti grahu podobna školjka'.

grba

ESSJ grba

grba f 'Barbus plebejus' (v Soči – Munda 1926: 41), *gr̥ba* 'die Barbe (barbus plebeius)' (Pleteršnik), *gerba* 'ein Flußfisch, der Rothbart (Cyprinus barbus)' (Cigale 1860); primor. notr. *gr̥ba* 'Barbus plebejus, Barbe' (Ilirska Bistrica – Erjavec, LMS 1882/1883, 280 z opozorilom na r. *gorbúša* 'Buckellachs, Salmo gibbonus').

- ⊕ 19. st.: *gèrba* 'mústafafa mréna, mréna, mústazar, Cyprinus barbus, gemeine Barbe' (Freyer 1842: 47).

Isln. dial. **grba* f 'Barbus plebejus'.

- ⊕ Ker je sladkovodna riba Barbus plebejus podobna mreni = Barbus barbus = Barbus fluviatilis, ki ima v ustnih koticah dve večji, na zgornji ustnici pa dve manjši tipalnici (Munda

1926: 30), ki spominjajo na brado, je možno, da je v ihtn *grba* zaporedje *g : b* nastalo po disimilaciji iz *b : b* in da se v njem tako kot v sln. ihtn *bár* 'mrena (riba), Barbus' (Erjavec, LMS 1879, 147) ohranja izposojenka iz it. *barbo* 'mrena = *Cyprinus barbus* = *Barbus fluviatilis*', lat. *barbus* m 'isto', ki je bila v slovenščini feminizirana na podlagi slovničnega spola generične oznake *riba* f 'piscis'. Manj verjetno je, da bi na slovnični spol vplivalo n. *Barbe* 'Cyprinus barbus'. K disimilaciji prim. sln. *gombaž* iz *bombaž* (Ramovš 1924: 315, 184). Drugače, manj verjetno Bezljaj ESSJ: I:172, ki je ihtn *grba* 'Barbus plebejus' povezoval s sln. *gr̥ba* f 'izbočen del hrbta (o človeku in živalih)'.

► **bar**

grbavec

ESSJ 0

grbavec m, g -vca v zvezi *kit grbavec* 'kit, ki ima na hrbtu nazaj ukrivljeno tolsto plavut, Megaptera novaeangliae' (zool. – SSKJ), *kit grbavec* 'Megaptera novaeangliae' (CZŽ 1997: 25).

Isln. knjiž. **ki:t 'gr:bavəc* m 'Megaptera novaeangliae' (20. st.).

- ⓔ Neologizem 20. st. je bil za to vrsto kitov z na hrbtu nazaj ukrivljeno plavutjo, ki spominja na grbo, tvorjen iz jedra *kît* m 'balaena' in apozicije *grbavec* m 'kdor ima grbo' ← *gr̥ba* f 'večja izboklina na hrbtu'. Podobno pomensko motivirani so tudi nvn. *Buckelwal* 'Megaptera novaeangliae', agl. *humpback wal* 'isto' (⇒ p. *humbak*), hrv. *grbavi kit*.

► **kit**

grbavi vol

ESSJ 0

grbavi vol m 'der Buckelochs' (Pleteršnik), *grbavi vol* 'zebu' (Erjavec 1875: 279), pred tem *gerbulec* 'zebu, govedo /.../, ki ima na hrbtu mastno gerbo' (Erjavec 1864: 29), kar je Pleteršnik predstavil kot *grbûljac*, g -ljca 'Buckelochs, Zebu' (► *grbuljec*), toda *gerbulec* z variantama *herbulec* in *gerbec* 'Buckelochs' (Cigale 1860 po Zalokarjevem rkp. slovensko-nemškem slovarju).

Isln. knjiž. **gr'bu:ljəc* m 'zebu, Bos indicus' (19. st.);

kasneje, a še v istem stoletju **gr:bavi 'vo:l* 'isto'.

- ↵^k nvn. *buckelochs* 'bos bison, höckerochs, wisunt' (Grimm 1854–1971), sodobno *Buckelrind* 'zebu' ← *Buckel* 'grba' + *Ochs/Ochse* 'vol' / *Rind* 'govedo'.

- ⓔ Za sln. pomensko ustreznico goveda iz jugovzhodne Azije z veliko grbo in dolgimi rogovi (CZŽ 1997: 282) je bila vzeta nvn. predloga, ki je s svojilnostnim kompozitom s pomensko podstavo 'vol z grbo' neustrezno označevala bizona, za katerega grba ni značilna. Kalk po tej nvn. predlogi je bil tvorjen z izpeljanko s sestavljenim suf -*ulj-əc* iz subst *gr̥ba* f 'gibba' < psl. **gr̥rba*. Zaradi zloženega sufiksa je bil kalk preoblikovan v pomensko bolj jasno besedno zvezo *grbavi vol*. Vse kalke 19. st. je v 20. st. nadomestila izposojenka *zebû* (► *zebu*).

► **vol**¹

grbec → grbuljec

ESSJ 0

grbež¹

ESSJ 0

grbež m 'die Moorschnepfe (*scolopax gallinula*)' (Pleteršnik po Cafovem gradivu iz Framaj).

Isln. dial. **gr:bež* m 'kozica, Gallinago gallinago = *Scolopax gallinula*' (štaj.).

- ⓔ Ornitonim je svojilnostna izpeljanka na -*ež* < *-*ežb* iz subst *gr̥ba* f 'večja izboklina na hrbtu' < psl. **gr̥rba*. Asociacijo na grbo so pri tem ptiču verjetno sprožile svetle podolžne proge na glavi ali 4 rjasto rumeni prameni na hrbtu (CZŽ 1997: 344).

▷ *grbež*²

grbež²

ESSJ 0

grbež m, g -a 'severnoevropska močvirska ptica selivka škrijančeve velikosti, *Lymnocyptes minimus*' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *grbež* m 'Lymnocyptes minimus' s sin *púklež* (20. st.).

- Ⓔ Zaradi podobnosti ptičev preneseno z ornit *grbež* 'die Moorschnepfe (*scolopax gallinula*)' (Pleteršnik).

► **grbež¹**

grbulec → grbavi vol

ESSJ 0

grbuljec

ESSJ 0

grbúljac m, g -ljca 'der Buckelochs, der Zebu' (Pleteršnik), *gerbulec*, *herbulec* 'tur, divji bivol, Buckelochs' (Cigale 1860 po Zalokarjevem rkp. slovensko-nemškem slovarju).

Isln. knjiž. **gr'bu:ljac* m 'zebu' (19. st.).

↔^K nvn. *buckelochs* 'bos bison, höckerochs, wisunt' (Grimm 1854–1971).

- Ⓔ Kalk po danes zastareli nvn. predlogi, ki to vrsto pravega goveda z veliko grbo in dolgimi rogovi, katerega domovina je jugovzhodna Azija (CZŽ 1997: 282), označuje kot grbavega vola, je bil tvorjen s suf -ec < *-bcb v maskulinativni funkciji iz sicer nepotrjenega subst **grbulja* 'žival z grbo' kot tvorjenke na -ulja iz *grba* f 'večja izboklina na hrbtu' < psl. **grba*, čeprav je na tvorbo lahko vplivalo č. *hrbolec* 'grba', tudi *hrbol* 'isto' (Jungmann 1835–1839).

Iz istega substantiva je bil s suf -ec < *-bcb v svojilnostni funkciji tvorjen kalk *grbac* m, g -bca 'grbuljec' (Pleteršnik), *gerbec* 'tur, divji bivol, der Buckelochs' (Cigale 1860 po Zalokarjevem rkp. slovensko-nemškem slovarju). Cigaletova varianta *herbulec* s h- lahko potrjuje domnevo, da je na tvorbo kalka *grbuljec* vplivalo češko gradivo (► grbavi vol).

grdežESSJ s.v. *grđ*

grdež m 'das Ungeziefer' (Haloze – Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. **gr:dež* m 'mrčes' (haloš.).

- Ⓔ Pomensko specializirano na označevanje mrčesa kot škodljivih in nadležnih ter zato necenjenih žuželk iz tvorjenke na -ež *grdež* m k adj *grđ*, f *grđa* 'nelep, slab ipd.' (Pleteršnik) < psl. **grdvъ*, ki je prvotno označevala slabe, nezaželene ipd. stvari ali osebe.

grebenatka

ESSJ 0

grebenâtka f 'die Kammuschel' (Pleteršnik).

Isln. knjiž. **grebe'na:tka* f 'pokrovača, Pecten' (19. st.).

↔^K nvn. *Kammuschel* 'Pecten' (Schödlar 1860: II:527), dobesedno 'grebenasta školjka', prim. lat. *pecten* m 'glavnik; greben'.

- Ⓔ Pokrovače imajo na obeh straneh vrha ušesasto razširjeno rebrasto lupino (CZŽ 1997: 374), ki zaradi neravne površine spominja na greben oziroma glavnik. Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen s substantivizirajočim suf -ka iz adj *grebenât*, f -âta 'tak, ki je kot greben', tj. 'neraven'.

grebeničar

ESSJ 0

grebeničar m, g -ja 'der mit einem stachligen Halsband versehene Hund' (Pleteršnik po Zalokarjevem rkp. slovensko-nemškem slovarju).

Isln. knjiž. **grebe'ni:čar* m 'pes z bodičasto ovratnico' (19. st.).

- Ⓔ Oznaka za psa je s svojilnostno izpeljanko na -ar < *-ar'b tvorjena iz subst *grebenica* f 'bodičasta pasja ovratnica' (Pleteršnik), *grebenica* 'na zunanji strani bodičast ovratni pas za pse; gradanica' (SSKJ). Pes je v tem primeru označen, da ima posebno ovratnico.

grebenjak

ESSJ 0

grebenják m 'der Hahn' (štaj. (Fram) – Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *grebenják* m 'petelin' (štaj.).

- ⊕ Osamljena oznaka za petelina je svojilnostna izpeljanka na *-jak* < **-akъ* iz *grebĕn* m 'greben, petelinova roža' in ga označuje, da ima na glavi greben = rožo.

grebišica

ESSJ 0

grebišica f 'der Taumelkäfer (gyrinus)' (notr. – Pleteršnik) = primor. notr. *grebišica* (poknjženo iz *grabišica*) 'Gyrinus, Taumelkäfer' (Zemon pri Ilirski Bistrici – Erjavec, LMS 1882/1883, 280).

Isln. dial. **gre'bi:šica* (?) 'kolovrt, Gyrinus natator' (notr.).

- ⊕ Erjavec, LMS 1882/1883 l.c. je oznako tega kovinsko se lesketajočega manjšega hrošča, ki opisuje loke in krivulje (CZŽ 1997: 125), ko drsi po vodni gladini, z utemeljitvijo »ta hrost vesla in 'grêbe'«¹ korensko povezoval z glagolom *grĕbsti grĕbem* impf 'segati po čem', čeprav je hroščevemu premikanju po vodni gladini pomensko bližje *grăbiti -im* impf v pomenu 'teči', npr. *konji skokoma grabijo pod se znano pot* (Pleteršnik), kar implicira, da Erjavčevo poknjženje ni bilo ustrezno. V besedotvornem oziru je notr. **grabišica* lahko s suf *-ica* feminizirani nomen agentis **grab-úh* ali **grab-ih*.

gregarine

ESSJ 0

gregarine f pl 'Gregarina' (CZŽ 1997: 392), *gregarine* 'praživali, ki živijo v ličinkah in črvih' (Erjavec 1875: 399).

Isln. knjiž. **grega'ri:ne* f pl 'praživali, ki žive v ličinkah in črvih' (19. st.).

⇨ nlat. *Gregarina*.

- ⊕ Predstavniki praživali razreda trosovcev zrastejo 0,1–10 mm, imajo podolgovato in sploščeno telo, so zajedavci nevretenčarjev, pogoste so verige več medsebojno pričvrščenih osebkov (CZŽ 1997 l.c.). Nlat. oznaka temelji na tvorjenki iz lat. *gregārius* adj 'k čredi spadajoč' iz *grex* m, g *grĕgis* 'čreda' in izpostavlja, da se te praživali pojavljajo kot skupek večjega števila posameznih osebkov.

gregorec → gregorekESSJ *grégorec*, s.v. *grégor***gregorek**ESSJ s.v. *grégor*, *grégorec*

gregorek m, g *-rka* 'goli zet, majhna sladkovodna riba brez koščenih ploščic na vretenastem trupu, ki se v drsnem času živopisno obarva, na ozemlju Slovenije živeča v Muri in rokavih, *Gasterosteus aculeatus*' (Korošec 2018: 86, 83), *grégorak*, g *-rka* 'neka riba, in sicer zet, der Stichling (*Gasterosteus aculeatus*)' (Pleteršnik).

Isln. dial. **g're:gorak* m 'goli zet, *Gasterosteus aculeatus*'.

- Prim. srb. *gregorac* 'Pungitius platygaster (Kessler), Kleiner Stichling' (Negotin – Hirtz 1928–1956: III:117; Skok 1971–1974: I:614).
- ⊕ Nejasno. Medtem ko Skok 1971–1974 l.c. srb. ihtionim pušča brez razlage, Bezljaj ESSJ: I:174 slovenskega in srbskega povezuje s hrv. *grĕgeč* 'Perca fluviatilis', ki označuje precej večjo ribo, kot so zeti. Na podlagi oznak za zeta, kot so nvn. *Stichling*, *Stachelfisch*, hrv. *bodonja*, *bodica*, ki izpostavljajo ribine bodičaste izrastke, je možno, da sta sln. in srb. ihtionim povezana s sln. štaj. oznakama za nož *gregôrčęk* m 'žepni nož' (Šentjur – SLA) in *grĕgac* 'isto' (Žusem – SLA) antroponimskega izvora iz *Gregor* oziroma *Grega*. Neposredna povezanost s tema atpn pa ni verjetna, kot je ugotavljal Bezljaj, JiS 5/6, 1959/1960, 170.

V ESSJ: I:174 navedene sln. variante *grégorec* '*Gasterosteus aculeatus*' ni bilo mogoče ponovno potrditi.

grenčak

ESSJ 0

grenčák m, g -a 'sladkovodna riba, ki odlaga ikre v školjke; pezdirek' (zool. – SSKJ), *grenčak* 'pezdirk, Rhodeus amarus' (Munda 1926: 24).

Isln. knjiž. *grenčák* m 'pezdirek, Rhodeus sericeus amarus' (20. st.).

↔^K nvn. *bitterling* 'cyprinus amarus' (Grimm 1854–1971) = 'Rhodeus sericeus amarus'.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi je bil s suf -ak < *-akъ tvorjen iz *grenčáti* -âm impf 'greniti' (Pleteršnik), sin *grenkljač* m 'pezdirk, Rhodeus amarus' (Munda 1926 l.c.) pa s suf -ač < *-ačъ iz **grenkljáti* -âm v pomenu 'greniti', ki ga posredno potrjujeta adj *grenkljast* in *grenkljat*, oboje 'tak, ki greni'. Oba sinonima torej ribo označujeta po njenem mesu grenkega okusa. Ker sta bila v hrv. potrjena nelocirana homonima *grenčak* 'Rhodeus sericeus amarus' in *grenkljač* 'isto' pisno evidentirana leta 1923 (Hirtz 1928–1956: III:117), bi bila sln. primera sicer lahko izposojena iz hrv. predlog, a je taka možnost manj verjetna, ker v hrv. obe verbalni predlogi za kalk nista potrjeni, zato ni izključeno, da sta hrv. ihtionima pravzaprav sln. izposojenki. Slov. ihtionimi, ki to ribo označujejo po mesu grenkega okusa, in sicer kot tvorjenke iz slov. adj **gorъkъ* 'grenek' (Kolomiec 1983: 41s.) = sln. dial. *górak/gorâk* 'isto' (Pleteršnik), so npr. hrv. *gorčica* 'Bitterling, Bitterfisch' (Šulek 1860), blg. *gorčivka* 'Rhodeus sericeus amarus', r. *gorčak* 'isto', ukr. *girčak* (Usačeva 2003: 339).

grendelc

ESSJ 0

- ⊕ 17. st.: *grèndelz* 'chloris' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isln. dial. **grændalc* m 'zelenec, Carduelis chloris'.

- ⊕ Ker ornitonim označuje isto ptico kot hrv. *gringlin* (► gringlin), je Miklošič 1867: 19 sklepal o izposoji iz n. *Grünling* 'Grünfink' (► grinec). Replika take n. predloge bi se v sln. glasila **grinling/grinlink*. Zaradi grafema -è-, ki v Kastelec-Vorenčevem slovarju lahko označuje polglasniški vokal (prim. *pès* 'canis'), je treba predpostaviti izposajo iz zahodne štaj. n. predloge ə < ü (Kranzmayer 1956: 43), zaradi sln. zaporedja -ndl- ob n. -nl- pa interkalacijo, ki je že bavarska (Kranzmayer 1956: 119). Sln. replika iz bav. **Grændling* se je zato najverjetneje glasila **grændling*, izglasni -g je (po disimilaciji (?)) izpadel, izglasje -in pa je se je po vzorcu drugih n. izposojenk (prim. sln. *rekeljc* 'vrsta kruha' ← n. *röckelîn* 'kruhek iz ržene in pšenične moke' – Furlan v Bezljaj ESSJ: III:169) zamenjalo s suf -ec < *-ecъ: **grændl-ec* ← **grændl-in*.

► grinec

grenkela

ESSJ 0

grenkéla f 'pegunica, Alburnus sarmaticus' (Korošec 2018), *grenkela* 'pegunca, Alburnus mento' (Munda 1926: 23).

Isln. knjiž. **gren'ke:la* f 'Alburnus sarmaticus = Alburnus mento' (20. st.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno.

grenkljač → grenčak

ESSJ 0

greslink

ESSJ 0

greslink m 'globoček, grundelj, Gründel, Grundel' (Cigale 1860).

- ⊕ 18. st.: *greslenk* 'globozhek, Greßling' (Gutsmann 1789); 19. st.: *greßlenk* 'bérkařti gründelz, gründelz, globozhek, Cyprinus gobio, Gründel' (Freyer 1842: 47).

Isln. dial. **greslink* m 'globoček, Gobio gobio' (18. st.).

- ↔ nvn. *greszling* 'gobio fluviatilis' (Grimm 1854–1971) = 'Gobio gobio', tudi *kreszling* 'isto' (Grimm 1854–1971).

- ⊕ Nvn. ihtionim je strukturna tvorjenka na *-ling* iz ihtn *kresse* ‘ein fisch, gründling’ (Grimm 1854–1971), pri čemer je na nastanek vzglasja *g-* verjetno vplival nvn. sin *Gründling* (► *grundelj*). Dalje nejasno.

grifon

ESSJ 0

grifōn m, g -a ‘večji lovski pes s košatimi obrvmi, navadno sive barve z rjavimi lisami’ (lov. – SSKJ).

Isln. knjiž. *grifōn* m ‘večji lovski pes ...’ (20. st.).

↔ **frc.** *griffon* ‘dolgodlaki ptičar’.

- ⊕ Oznaka za to pasmo psov, ki se je iz francoščine kot kulturna izposojenka širila po Evropi, prim. it. *grifōne* ‘grifon’, tudi *griffōne*, agl. *griffon*, je nastala po prenosu s **frc.** *griffon* ‘krilati lev’, oznaki za mitološko žival v podobi deloma orla, deloma pa leva, v kateri se ohranja lat. *gryphs* m ‘krilati lev’ ↔ **gr.** γρύψ m, g γρυπός ‘isto’, kar je tvorjenka iz γρυπός adj ‘zakrivljen, ukrivljen’ (Beekes 2010: 289).

grigec → grigič

ESSJ s.v. *gričeváti*

grigič

ESSJ s.v. *gričeváti*

grîgič m ‘grigec’ (primor. rez. – Pleteršnik), *grîgič* ‘cricket’ (rez. – Steenwijk 1992), toda ter. *grîgič* ‘muren’ z dodanim pojasnilom, da informator ni bil prepričan, ali beseda res označuje murna ali pa morda žabjega paglavca (Merkù GSTN).

Isln. dial. **g'ri:gič* m ‘muren’ (rez.).

- ⊕ Osamljeno. Bezljaj ESSJ: I:177 je enako kot pri korensko sorodnem rez. sinonimu na *-ec* < *-*bcb* *grigac* m, g -*gca* ‘die Grille’ (rez. – Pleteršnik po Cafu), kar ni zanesljiva rez. beseda (Steenwijk, SJ/SLS 3, 2001, 113), sklepal na onomatopejski nastanek obeh entomonimov in povezoval z rez. *grigetáti -am/-éčem* impf ‘čirikati, cvrčati’, *grigič grigeče*, tudi ‘zvončkljati’ (Pleteršnik po Cafu). Zaradi osamljenosti obeh entomonimov in njune potrjenosti na skrajnem zahodnem območju ni mogoče izključiti, da je njihovo tvorbo spodbudil furl. sinonim *grî* m ‘muren’ (NP) = it. *grillo* ‘čriček’, možno pa je, da sta rezijanska leksema celo nemškega izvora, prim. nvn. *grigge* f ‘muren’, *griggi* n ‘isto’, *grigger* (Grimm 1854–1971 s.v. *gricken*). Ta razlaga je bolj verjetna tudi zato, ker entomonima ne kažeta na realizirano, a pričakovano palatalizacijo velara.

grikar

ESSJ 0

grîkar m, g -ja ‘ptica pevka s kratkim, debelim kljunom; kalin’ (zool. – SSKJ), *grikar* ‘severni kalin, Pyrrhula pyrrhula’ (Ljubljana z okolico – Življenje in svet, 18. maja 1928, 631, vir: dLib.si).

Isln. dial. **g'ri:kar* m ‘kalin, Pyrrhula pyrrhula’ (20. st.).

↔ nvn. ?.

- ⊕ Nejasno. Poročilo iz leta 1928 navaja, da vrsto severnih kalinov, ki so večji od avtohtonih, nekako od leta 1910 poznajo ljubljanski ptičarji, ki mu pravijo *grikar*, na tvorbo imena pa naj bi vplivali nemški pomenski ustrezniki *Gieger*, *Güger*, *Gücker*, *Kicker*, ki pa jih npr. Grimmov slovar ne beleži, Suolahti 1909: 140 pa navaja le *Gügger* ‘pyrrhula pyrrhula’.

gril

ESSJ 0

grîl/grîl m, g *grîla* ‘temno rjava žuželka, ki živi na travnikih; muren’ (dial. – SSKJ), *gril*, g *grîla* ‘die Feldgrille’ (ljubljska okolica – Pleteršnik), *grilj* ‘die Grille, il grillo, baúcolo’ (Drobníč 1858), *grilj* ‘Grille’ (Janežič 1851); panon. prleš. *g'ril* ‘čriček’ (Rajh 2010).

- ① Strukturna tvorjenka *grilček* m, g -čka 'temno rjava žuželka, ki živi na travnikih; muren, murenček': *zbezal je grilčka iz luknjice* (dial. – SSKJ), rovt. tol. *grilčk* 'murenček' (DTZ 1993: 191) posredno lahko kaže na obstoj besedotvorne variante **gril'-ac* ob potrjeni na -ek < *-bkb *griljek* m, g -ljka 'Heimchen' (Janežič 1851), ki je v 19. st. predstavljena v funkciji deminutiva: *griljek* 'eine kleine Grille, das Heimchen' (Murko 1833a: 782).
- ② 17. st.: *gril, grili* 'grillus, vel gryllus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *gril* 'Grille, gryllus' (Pohlin 1781), *gril* 'zherzhovez, zherzhok, Grille' (Gutsman 1789); 19. st.: *gril* in *grilj*, g *grila/grilja* 'die Grille' (Murko 1833a: 782).
- ③ Pri cgn *Gril* (ZSSP; Merkù 1982: 26; Keber, JZ 5, 1999, 136), *Grilj, Grill, Grlj, Grl, Gerl* (ZSSP) ob *Grilec, Griletz, Grilc, Griljec, Griljc, Grlec, Gerlic* (ZSSP), v it. zapisu *Grilz* v Campoformidu pri Vidmu (Merkù 1982 l.c.), ni mogoče razločiti, ali so onimizirani iz entomonimov ali ornitonimov.

Isln. dial. **g'ril'* m 'muren; murnu podobna žuželka, striček'.

- ↔ bav. avstr. *Grill* 'muren', nvn. *Grill* m 'isto' poleg *Grille* f, srvn. *grille*, stvn. *grillo* (Striedter-Temps 1963: 131) ↔ lat. *grillus, gryllus* m 'muren, čriček' (EWA: IV:615s.).
- ④ Čeprav bi gr. γρύλλος, tudi γρῦλος, oboje 'prašič' in 'gruj', lahko predstavljalo predlogo za izposojjo v latinščino, je lat. entomonim bolj verjetno nastal neodvisno od gr. predloge (Pfeifer 2000: 476).

⑤^{BD} Lat. *grillus, gryllus* 'muren, čriček' ⇒ stvn. *grillo* > srvn. *grille*

> nvn. *Grille* poleg *Grill*, bav. avstr. *Grill* 'muren'

→ PRENOS 'ščurek'

→ PRENOS 'čmrlj'

→ *grilj* × **murinec* 'muren'

⇒ sln. *gril'*;

→ sln. *gril'*;

→ sln. *grilj*;

→ sln. *grinec*.

▷ *gril*² ▷ *girinec*

gril²

ESSJ 0

gril/gril m, g *grila* 'temno rjava žuželka iz družine murnov, ki živi v hišah; ščurek': *po bajti je kar mrgolelo grilov*; *drži se, kot bi grile jedel* (nižje pog. – SSKJ), *gril*, g *grila* 'der Schwabenkäfer (blatta orientalis)' (štaj. – Pleteršnik).

Isln. dial. **g'ril'* m 'ščurek, Blatta orientalis' (štaj.).

- ⑥ Poimenovanje za ščurka je zaradi podobnosti interno slovensko nastalo po prenosu s poimenovanja za murna *gril*.

▶ *gril*¹

grilec

ESSJ 0

grilec m, g -lca 'majhna ptica pevka z rumeno zelenim perjem in kratkim kljunom; grilček': *grilci in kanarčki* (dial. – SSKJ), *grilec*, g -lca 'der Hirngrillvogel, die Hirngrille (fringilla serinus)' (Pleteršnik).

- ① Strukturna tvorjenka na -ek < *-bkb *grilček* m, g -čka 'majhna ptica pevka z rumeno zelenim perjem in kratkim kljunom, Serinus canaria serinus' (zool. – SSKJ), *grilček* 'Serinus serinus' (CZŽ 1997: 171), *grilčak*, g -čka 'die Hirngrille' (Pleteršnik), *griljček* 'der Grünfink, il verdóne' (Drobnič 1858), *griljček* 'Girlitz' (Janežič 1851), v 18. st. *grilzhok* 'Girlitz, ein Vogel, gryllus, avis. certhia' (Pohlin 1781), v 19. st. *grilzhok* 'griljz konopljshiza, griljz, Linarius Serinus, Girlitz' (Freyer 1842: 21); z zamenjavo suf -ec < *-bcb z -ek < *-bkb *grilak* m, g -lka 'die Hirngrille' (Pleteršnik po Cafu) < **gril'-ak*.

- ② 18. st.: *grilz* 'Girlitz, ein Vogel, gryllus, avis. certhia' (Pohlin 1781); 19. st.: *griljz* 'Linarius serinus, Girlitz' (Freyer 1842 l.c.).

Isln. dial. **g'ri:l'ac* m 'grilček, Serinus serinus = Linarius serinus' ← **gril'* m 'isto'.

- ↔ nvn. *grill* m 'girlitz, fringilla serinus' (Grimm 1854–1971).

- Ⓔ Nvn. *Grill* je zastareli ornitonim z isto osnovo kot sin *girlitz* ‘grilček’, ki je bila preoblikovana iz prvotnega *girle* poleg *girling* (Grimm 1854–1971; Suolahti 1909: 132; Pfeifer 2000: 476). Nejasna ostaja le v Janežičevem slovarju potrjena varianta *grilje* m ‘Girlitz’ (Janežič 1851), ki zaradi izglasja *-e* ne more biti maskulinum in morda predstavlja napačni zapis za **grilj*.

- Ⓓ^{BD} Nvn. *Grill* ‘*Fringilla serinus*’ ⇒ sln. **gril’* → TVORJENKA NA *-ec* sln. *grilec*;
→ ⁺ADJ laški ‘*Carduelis citrinella*’ → sln. *laški grilček*;
? → sln. *grilje*.

▷ laški grilček

grilj

ESSJ 0

gril m ‘čmrlj’ (gor. (Poljšica pri Gorjah) – SLA).

Isln. dial. **gril’* m ‘čmrlj’ (gor.).

- Ⓔ Poimenovanje za čmrlja je gotovo interno slovensko nastalo po prenosu s poimenovanja za murna.

► *gril’*

grilje → *grilec*

ESSJ 0

grilotalpa

ESSJ 0

grilotalpa f ‘bramor’ (primor. istr. (Padna) – SLA), *grilotalpa* ‘isto’ (Sveti Peter nad Dragonjo – SLA), *grilotalpa* in *talpa* (Nova vas nad Dragonjo – Giljanović Diss. 2011: 218).

Isln. dial. **grilotalpa* ‘bramor’ (istr.).

- ↗ it. knjiž. *grillotalpa* ‘bramor, Gryllotalpa gryllotalpa’.

- Ⓔ It. *grillotalpa* je bilo v knjižni jezik uvedeno iz nlat. oznake *gryllotalpa* (18. st. – Battisti, Alessio 1950–1957: 1872), s katero je bil bramor z lat. *gryllus* m ‘muren, črček’ označen, ker se samec oglašja s cvrčanjem (CZŽ 1997: 24), s *talpa* f ‘krt’ pa zaradi podobnosti s krtom, ker tudi bramor živi v zemlji, ima zadnje noge kratke, sprednje pa lopataste (CZŽ 1997 l.c.). Iz it. je bilo izposojeno frc. *grillotalpa* in kasneje nadomeščeno s kalkom *grillontaupe* in *taupegrillon*; kalk po it. predlogi je tudi nvn. *Maulwurfsgrille* ‘bramor’ (Battisti, Alessio 1950–1957 l.c.).

grinec

ESSJ *grīnec*

grīnec m, g *-nca* ‘blask, krivokljun’ (Pleteršnik), *grinec* ‘mali krumpež, prebrač, krivokljunec, krivonos, blask, kleinfchnäbliger Kreuzschnabel (*Loxia curvirostris*)’ (Cigale 1860 s.v. *Kreuzschnabel*), *grinc* ‘Kreuzschnabel’ (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *grinz* ‘mali krumpež, prebrač, blask, krivokljun, Loxia curvirostra, kleinfchnäbliger Kreuzschnabel’ (Freyer 1842: 22 z oznako *wind.*).

Isln. dial. **gri:n-æc* m ‘vrsta ptica’ (kor.).

- Ⓔ Nejasno. Morda je ornitonim prvotno označeval ptico *Loxia chloris*, sodobno *Carduelis chloris*, za katero je ob zelenkasti barvi značilen navzdol ukrivljen kljun. V tem primeru bi bilo možno izhajati iz delnega kalka n. štaj. *Grünling* ‘Grünfink, Loxia chloris’ (Unger, Khull 1903: 311), pri katerem je bilo n. *Grün-* izposojeno kot sln. *grin-*, suf *-ling* pa nadomeščen z domačim *-ec* < **-bcb*. Popolni kalk te n. dial. predloge predstavlja sln. *zelēnec*, g *-nca* ‘der Grünling (*Loxia chloris*)’ (Pleteršnik; Cigale 1860 s.v. *Grünling* s sin *zeleni dlesk, zelenček*) (► *zelenec*²). Manj verjetno Bezljaj ESSJ: I:177, ki je za sln. *grinec* sklepal o onomatopeji ter ob tem opozoril na hrv. *grič* ‘neka ptica’ (Hirtz 1928–1956: II:139) ob sln. interjekciji *griču* za posnemanje ščinkavčevega glasu.

▷ *grendelc* ▷ *gringlin*

gringlin

ESSJ 0

gringlin m 'Chloris, Grünfink' (Miklošič 1867: 19; Striedter-Temps 1963: 131).

Isln. 0; neslovenska beseda.

Ker je Miklošič 1867 l.c. ornitonim iz Jambrešičevega slovarja iz leta 1742 *Gringlin*, tudi *Gringlek* 'Chlōris', sledeč svoji panonski teoriji, označil kot novoslovensko, jo je, ne upoštevajoč dejstva, da je za Miklošiča oznaka veljala tudi za kajkavsko jezikovno gradivo, kot slovensko povzela Striedter-Temps 1963 l.c. Hrv. kajk. *gringlin* (Belosteneč 1740; Jambrešić 1742; ARj), *gr'ingl* 'ptica zelendur, Chloris chloris' (Lipljin 2002), *gringlic* 'isto' (Varoš pri Brodu – Skok 1971–1974: I:616) je Miklošič 1867 l.c. razlagal kot izposojenka iz n. *Grünling* 'Grünfink', kar sta brez komentarja povzela Striedter-Temps 1963 l.c. in Skok 1971–1974 l.c., čeprav bi se replika n. predloge v hrv. (in tudi v sln.) glasila **grinling*. Ker se v bavarskih narečjih *l* lahko okrepi v *gl* (Kranzmayer 1956: 119), je možno, da je bila beseda izposojena iz bav. avstr. **Grüngling*, v repliki **gringling* pa je izglasni -g (po disimilaciji (?)) izpadel. Manj verjetno je, da bi se v repliki **grinling* ⇐ n. *Grünling* izglasni velar -g premestil v medglasje in povzročil nastanek *gringlin*.

► **grinec**

grinja

ESSJ 0

grinja f navadno pl 'droben zajedavec, ki sesa rastlinske ali živalske sokove; pršica': živino napadajo uši in grinje; žuželčje grinje (zool. – SSKJ), *grinja* f 'die Milbe' (Pleteršnik), *grinje* f pl 'pršice, Milben' (Cigale 1880 z oznako, da je bila beseda povzeta po Karadžiću), *grinje* 'pršice, Acarina', *hroščja grinja* 'Gamusus coleopterorum', *ptičja grinja* 'Dermanyssus avium' (Erjavec 1875: 368).

Isln. knjiž. **g'ri:nje* f pl 'pršice' (19. st.).

⇐ hrv., srb. *grinja* f 'pršica'.

- ⓔ Osamljeno in nejasno. Skok 1971–1974: I:618 je sicer navedel pomensko primerljivo istr. rom. *greiña* 'žužek v žitu', a je povezavo zaradi areala zavrnil in opozoril na možnost povezanosti z alb. *grinj* 'sekati, drobiti, rezati', a tudi z glagolom *grīsti grīzēm* impf, kar v fonetičnem oziru ni sprejemljivo. Skok 1971–1974 l.c. je pomislil tudi na izposojenka iz lat. *tinea* 'molj', ki naj bi se ljudskoetimološko naslonila na *grīsti* (ERHJ: 1:299).

grivar

ESSJ s.v. gríva

grívar m, g -ja 'divji golob z belima pegama na vratu, Columba palumbus' (zool. – SSKJ), *grivar* 'Columba palumbus' (CZŽ 1997: 75s.), *grívar*, g -ja 'die Ringeltaube, die Mähnentaube (columba palumbes)' (Lašče – Pleteršnik), *grivar* (golob) 'Mähnentaube' (Cigale 1860), *veliki, divji grivar ali grivnik* 'Ringeltaube (Columba palumbus)' (Cigale 1860) (► *grivnik*), *grivar* 'Columba palumbas' (Erjavec 1875: 302), *grivar* 'Ringeltaube' (Janežič 1851).

- ⓗ 19. st.: *grivar* 'velki golób, grívník, velki divji golób, Columba palumbus, Ringeltaube' (Freyer 1842: 27).

Isln. dial. **gríu̯ar* m 'Columba palumbus' < psln. dial. **grīu̯ār* < psl. **grīu̯ar* 'b.

⇐^K nvn. *Mähnentaube* 'Columba palumbus' ← *Mähne* 'griva' + *Taube* 'golob'.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen s svojilnostno izpeljanko na -ar < *-ar'b iz subst *gríva* f 'dolga žimasta dlaka na vratu nekaterih živali, zlasti pri konju' (SSKJ) < psl. **grīu̯a* f 'vrat, dlake na vratu', ker je za tega goloba značilno, da ima na vsaki strani zeleno bleščečega vratu = grive belo liso (CZŽ 1997 l.c.). Podobni kalki so tudi npr. hrv., srb. *grivač* 'Columba palumbus', *grivan* 'isto' itd. (Hirtz 1928–1956: II:139), p. *grzywacz*, č. *hřiváč*.

grivasti ibis → klavžar

ESSJ 0

grivec

ESSJ 0

grīvāc m, g -*vca* 'ein Hammel mit starker Wolle' (Pleteršnik po Zalokarjevem rkp. slovensko-nemškem slovarju).

Isln. knjiž. **g'ri:vāc* m 'koštrun z močno dlako' (19. st.).

- ⓔ Oznaka za koštruna je svojilnostna izpeljanka na -*ec* < *-*bcb* iz sln. *grīva* f 'dolga žimasta dlaka na vratu nekaterih živali, zlasti pri konju' (SSKJ) < psl. **grīŭa* f 'vrat, dlake na vratu'. Cgn *Grivec* z varianto *Grivc* (ZSSP) je bil bolj verjetno onimiziran iz funkcijsko iste izpeljanke, ki je označevala človeka s košatimi lasmi.

grivnikESSJ s.v. *grīva*

grīvnik m 'grivar' (Pleteršnik), *grivnik* 'veliki, divji grivar, Ringeltaube (Columba palumbus)' (Cigale 1860), *grivnik* 'grivar, Ringeltaube' (Janežič 1851).

- ⓔ 17. st.: *en divji golób, en grivnik* 'palumbes' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *Griunik* 'Columba palumbus' (Scopoli 1769: 124), *grivnèk* 'Holztaube, palumbes' (Pohlin 1781); 19. st.: *grīvnik* 'velki golób, grivar, velki divji golób, Columba palumbus, Ringeltaube' (Freyer 1842: 27).

Isln. knjiž. **g'ri:vnik* m 'Columba palumbus' (17. st.) < **grīŭbnikъ*.

↔^K nvn. *Mähnentaube* 'Columba palumbus' ← *Mähne* 'griva' + *Taube* 'golob'.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi je bil drugače kot pri sin *grīvar* (► *grivar*) narejen z univerbizacijo besedne zveze *grivni golob* v *grīvn-ik*, ker je za tega goloba značilno, da ima na vsaki strani zeleno bleščečega vratu = grive belo liso (CZŽ 1997: 76).

grivnjač

ESSJ 0

grivnjāč m, g -*a* 'fazan s spredaj odprtim obročkom belega perja na vratu, Phasianus colchicus' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *grivnjāč* m 'Phasianus colchicus' (20. st.).

- ⓔ Zoonimski neologizem označuje fazana z obročkom belega perja na vratu, zato je bil najverjetneje tvorjen iz subst *grīvna* f 'ogrlica', ki je v sln. izposojenka iz slov. jezikov (Bezljaj ESSJ: I:177) z izhodiščem v psl. **grīŭna* 'kar je v zvezi z vratom' ← psl. **grīŭa* f 'vrat, dlake na vratu' (Bezljaj ESSJ l.c.). Tvorjenka s pomensko podstavo 'fazan z ogrlico' kaže na redkejši variantni sln. suf -*jač*, prim. strukturno tvorjenko *ovnjāč* 'oven', ob bolj frekventnem -*ač*, ki tu nastopa v funkciji svojilnosti.

grizec

ESSJ 0

grīzāc m, g -*zca*, pl *grizci* 'die Nagekerfe', 'molj' (Pleteršnik), *grizci* m pl 'glodavke, Nagekerfe, Nager' (zool. – Cigale 1880).

Isln. knjiž. **g'ri:zāc* m 'glodavec' (19. st.).

↔^K nvn. *Nager* 'glodavec'.

- ⓔ Neuveljavljeni Cigaletov terminološki neologizem je bil kot kalk nvn. nomena agentis na -*er Nager* 'glodavec' iz *nagen* 'glodati' tvorjen z nomenom agentis na -*āc* < *-*bcb* iz *grīsti grīzem* impf 'glodati'.

V Pleteršnikovem slovarju navedeno *grīzāc* v pomenu 'molj' iz Hipolitovega slovarja: *griszi ali lafni moli* bi lahko odražalo pomensko zožitev prvotnega nomena agentis, prav tako tudi feminativna ustreznica na -*ica* **grizica** 'molj' (Pleteršnik), *grisiza* 'mol, blatta, Motte' (Hipolit 1711–1712), a je zaradi hrv. dial. *grizica* 'molj' (Korčula – RK 2008) bolj verjetno, da tvorbi s sémom 'molj' nista kalka, ampak avtohtoni besedi.

grizica → grizec

ESSJ 0

grizli

ESSJ 0

grizli m, g -ja 'velik severnoameriški medved rumenkasto rjave ali sive barve': *grizliji iz kanadskih tunder* (SSKJ), *grizli* 'sivi medved, *Ursus arctos horribilis*' (CZŽ 1997: 191).

Isln. knjiž. *grizli* m 'Ursus arctos horribilis' (20. st.).

⇨ agl. *grizzly bear* 'Ursus arctos horribilis' (18. st. – Onions 1967: 415).

- ⊕ Agl. dvobesedna oznaka za do 2,5 m velikega medveda s sivorjavim kožuhom, ki se večinoma hrani z mrhovino in živi v Severni Ameriki (CZŽ 1997 l.c.), to žival z adj *grizzly* 'siv' označuje po barvi kože.

Kalk te agl. oznake predstavlja sin *sivi medved* m 'grizli' (zool. – SSKJ). Tudi v drugih evropskih jezikih se ob izposojenki pogosto pojavlja tudi kalk, npr. hrv. *grizli* 'Ursus arctos horribilis' ob *sivi mjedved* 'isto', nvn. *Grizzlybär* ob redkejšem *Graubär*, it. *grizzly* ob *orso grizzly* in *orso grigio*, toda r. le *grizli*.

Nlat. oznaka s sestavino *horribilis* < lat. *horribilis* adj 'strašen, grozen' je nastala zaradi neustreznega razumevanja agl. adj *grizzly*, v katerem je bil prepoznan adj *grisly* 'strašen'.

G

grizlica

ESSJ 0

grizlica f navadno pl 'žuželke, katerih ličinke uničujejo iglice, liste, sadeže, Hymenoptera': *borova, češnjeva grizlica* (zool. – SSKJ), *jabolčna grizlica* 'grizlica, katere ličinka živi v jabolkih, *Hoplocampa testudinea*' (zool. – SSKJ), *grizlice* f pl 'listarice, Tenthredinidae' (CZŽ 1997: 86), *grizlica* f 'die Blattwespe (lophyrus pini)' (Pleteršnik), *zelena grizlica* 'Thendredo viridis' (Erjavec 1875: 353), *smrekova grizlica* 'pisar, der Fichtenborkenkäfer, Buchdrucker, Bostrychus typographus', *borova grizlica* 'der Kiefern-Bastkäfer, Hylesinus pinipérda' (Erjavec 1864: 86, 87), *grizlica* 'Schabe, Motte, Milbe' (Janežič 1851).

Isln. knjiž. **grizlica* f 'ličinka, ki uničuje iglice, liste, sadeže' (19. st.).

⇨ hrv. *grizlica* f 'molj, tineá', kar je potrjeno od 18. st. dalje (ARj) < **grýzlica*.

- ⊕ Oznaka za ličinko, ki uničuje rastline in tudi druge predmete, npr. zrnje, je s suf -ica substantivizirani ptc pret akt **grýzľ* = hrv. srb. *grízao* glagola **grýsti gryžeš* impf 'gristi, glodati, razjedati, drobiti ipd.' = hrv., srb. *grísti grízěš* 'isto'. Oznaka izpostavlja, da žuželka rastlinje uničuje z grizenjem.

grizon

ESSJ 0

gręzón m 'Calandra granaria', *grizón* 'isto' (primor. ter. – Merku GSTN).

Isln. dial. **grizón* m 'črni žužek, Calandra granaria' (ter.).

⇨ furl. *grisòn* 'hišni ščurek, Blatta orientalis' (Brecelj 2005), tudi oznaka za nekatere rilčkarje' (NP s.v. *grisòn*).

- ⊕ Oznaka za črnega žužka, ki se uvršča v družino rilčkarjev (CZŽ 1997: 321), je verjetno tvorjenka na -on iz furl. adj *grís* 'siv' in žužka označuje po barvi.

grizavka

ESSJ 0

grizavka f 'čebela, ki ima grižo': *pročelja panjev so grizavke močno onesnažile* (SSKJ).

Isln. knjiž. *grizavka* f 'čebela ...' (20. st.).

- ⊕ Neologizem 20. st. je bil s suf -ka substantiviziran iz adj *grizav*, f -a 'tak, ki ima grižo', izpeljanega iz subst *griza* f 'nalezljiva črevesna bolezen s krči v trebuhu in drisko' (SSKJ) < psl. **gryz'a* f 'kar grize, razjeda ipd.'. Skladenjska predloga za tvorjenko se ohranja v čebelarskem terminu *grizava čebela* (SSKJ).

griznik

ESSJ s.v. *griza*, *modräs*

griznik m 'modras, die Sandviper (vipera ammodytes)' (Kobjeglava na Krasu – Pleteršnik) = primor. kraš. *griznik*, g -a 'modras = Vipera ammodytes' (Kobjeglava na Krasu – Erjavec, LMS 1879, 130), kraš. *grizn'ik* 'Viper' (Štrekelj 1887: 402).

Isln. dial. **g'ri:žnik* m 'modras' (kraš.).

- Ⓔ Izhodno **grýz'bnikъ* 'kdor se zadržuje pod grižo' je izpeljanka na **-bn-ikъ* iz *gríža* f 'pust kamenit svet' (Kras) < **grýz'a* (Bezljaj ESSJ: I:177s.). Podobno pomensko motivirano je na Krasu *pódskal* m, g *podskála* 'modras' (Pleteršnik), tj. 'kdor se zadržuje pod skalami'.

▷ rižnik

grkavt → grukavt

ESSJ s.v. *grúlit*, s.v. *grkati*

grla → grlica

ESSJ s.v. *grlica*, s.v. *grúlit*

grlec → grlica

ESSJ 0

grlica

ESSJ *grlica*, s.v. *grúlit*

G

grlica f 'golobu podobna ptica z rdečimi nogami': *grlice* *grulijo*; *drobna grlica* (SSKJ), *grlica* 'die Turteltaube (columba turtur)', *laška grlica* 'die Lachtaube' (Pleteršnik), *grlica* 'Columba turtur' (Erjavec 1875: 302), *gerlica* 'Turteltaube, Columba turtur' (Erjavec 1864: 54), *gerlica* 'Turteltaube (Columba turtur)' (Cigale 1860), *gèrlica* 'Turteltaube' (Janežič 1851); rovt. cerklj. *ʎərļca* (Kenda-Jež Diss. 2002), črnopr. *ʎərļca* 'Columba turtur' (Tominec 1964), dol. kost. *ʎrlèca* 'golobu podobna ptica z rdečimi nogami' (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *gər'līca* (Weiss 1998) z dial. akcentskim pomikom tipa *babīca* ← *bábica*, ki se potrjuje tudi v Jarnikovem zapisu *gerlīza*.

- Ⓔ 16. st.: *gerliza* 'Turteltaub, turtur' (Megiser 1592); 17. st.: *gherliffa* 'tortora' (Alasia 1607), *ena gàrliza*, *garliza* 'turtur' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *gerlèza* 'Turteltaube, turtur' (Pohlin 1781), *gerliza* 'Turteltaube' (Gutsman 1789); 19. st.: *gerlīza* 'Turteltaube' (Jarnik 1832: 224), *gèrliza* 'die Turteltaube. (Columba turtur. Linn.)' (Murko 1833a: 67), *gèrliza golob/gèrliza* 'wind. *ptutika*, *ptutujka*, Columba turtur, Turteltaube' (Freyer 1842: 27).

Psln. **gǫrdlica* f 'grlica, Streptopelia turtur';

- = csl. *grblica* 'turtur', hrv., srb. *gřlica* 'isto', mak. *grlica*, blg. *gərlica*, r. *górlica*, ukr. *górlycja* (ESUM: 1:568), p. *gardlica*, č. *hrdlice*;

< **psl.** **gǫrdlica* f 'grlica, Streptopelia turtur' (ap A).

- Ⓔ Ker se grlica oglašá z značilnim zamolklim v grlu nastalim zvokom, je ornit **gǫrdlica* lahko izpeljanka na *-ica iz psl. **gǫrdlo* n 'grlo, žrelo' (Pohlin 1792; Vasmer 1986–1987: I:441 s starejšo literaturo; Bezljaj ESSJ: I:178; SP: VIII:278; ÈSSJa: 7:204), čeprav je Bulahovskij 1978 (= 1948): 245 dopuščal možnost, da je povezanost ornitonima s psl. **gǫrdlo* n 'grlo, žrelo' le ljudskoetimološka. Možnost, da bi bil ornitonim onomatopejskega izvora, kot domneva Bezljaj ESSJ: I:184 in povezuje s sln. *grúlit* -im impf 'oglašati se z golobjim glasom', formalno ne prepričuje.

Sln. zastareli sin *grla* f 'die Turteltaube' (Pleteršnik; Miklošič 1875: 102) je enak srb. *grla* 'grlica' (ARj), *grla* 'isto' (Hirtz 1928–1956: II:143), ki z akcentom kaže, da sta oba ornitonima verjetno hipokoristika (Bulahovskij 1978 (= 1948): 225). Dem na -ič *grlič* m, g -iča 'das Turteltaubenjunge' (Pleteršnik), *gerlič* 'Turteltaubenjunge' (Cigale 1860) je bil lahko izpeljan iz subst *grla* 'grlica', medtem ko je dol. bkr. *grlec* m 'samec od grlice' (Šašelj 1906–1909: II:254) lahko retrogradni maskulinativ iz *grlica*.

grlič → grlica

ESSJ s.v. *grlica*, *grúlit*

grlonožec

ESSJ 0

grlonôžec m, g -žca, pl *grlonožci* 'die Kehlfüßer' (Pleteršnik), *grlonožci* m pl 'Kehlfüßer' (Cigale 1880).

Isln. knjiž. **grlo'no:žci* m pl 'Kehlfüßer' (19. st.); kasneje singularizirano.

↔^K nvn. *Kehlfüßer* ↔^K nlat. *Laemodipoda*.

- ⊕ Nejasno. Ni bilo mogoče ugotoviti, na katero žival oziroma na katere vrste rakov se termin nanaša, ki temelji na kalkiranju nlat. oznake s sestavinana gr. izvora λαίμωδ m 'grlo' in δίπους m, f, g -ποδός 'dvonog'.

grlopluta

ESSJ 0

grloplûta f '(ribe) grloplute, Kehlflosser' (Pleteršnik), *grloplute* f pl 'Kehlflosser', *Večina naših sladkovodnih rib spada semkaj. Po nameščenji trebušnih plavut jih razlikujemo v trboplute, grloplute in golotrbe* (Erjavec 1881: 136, 142), *grloplute* 'grloperke, Kehlflosser' (Cigale 1880 s.v. *Kehle*).

Isln. knjiž. **grlop'lu:te* f pl 'sladkovodne ribe, ki imajo trebušne plavuti pod ali pred prsnimi' (19. st.); kasneje singularizirano.

↔^K nvn. *kehlflosser* 'vrsta rib, ki ima plavuti v višini grla' (Grimm 1854–1971).

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki te sladkovodne ribe označuje, da imajo plavuti, nvn. *Flosse*, v višini grla, nvn. *Kehle*, je bil tvorjen z ničto substantivizacijo kompoz adj v ženskem spolu **grloplut* 'tak, ki ima plavut v bližini grla', pri čemer je **plut* v pomenu 'plavut' verjetno substantivizirano iz ptc na *-tō od *plūti plóvem* impf 'plavati' in ni deverbativ, tvorjen na podlagi hrv., srb. *plūtati plūtām* 'isto'.

grmaj

ESSJ 0

grmáj m 'rakulja, rákovica, Tafchenkrebs (Platycarcinus pagurus)' (Janežič 1889).

Isln. knjiž. **gr'ma:j* m 'žepasta rakovica, velika rakovica, Cancer pagurus = Platycarcinus pagurus' (19. st.).

- ↔ hrv. čak. *grmáj* 'Platycarcinus pagurus, Taschenkrebs' (Cres – Erjavec, LMS 1882/1883, 280), 'Eriphia spinifrons' (Vinja 1986: II:372), *grm'ālji*, g -'āljiä 'vrsta raka' (Vrgada – Jurišić 1973), hrv. knjiž. *grmalj* 'Eriphia spinifrons' (Vinja 1986 l.c.).

- ⊕ Neuveljavljena oznaka, ki jo je po Erjavčevem viru, v katerem je jasno predstavljeno, da je beseda hrv. čak. s Cresa, neustrezno kot slovensko povzel Janežič 1889. To je ena od številnih hrv. variantnih oznak za raka Eriphia spinifrons (Vinja 1986: II:372) nejasnega, morda substratnega (Vinja 1986: II:117) ali rom. izvora iz gr. κάμμαρος m 'vrsta raka' (Skok 1971–1974: I:549s.), za kar Beekes 2010: 631 prav tako domneva substratni, predgrški izvor.

grmovje

ESSJ 0

- ⊕ 17. st.: *garmovje* 'gad, modraš, kazha, vipera' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isln. knjiž. **gr'mo:vje* 'kača, vipera' (17. st.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Morda enako s kol *grmôvje* n iz *gr̥m* m 'frutex', s čimer je kača lahko označena po svojem habitatu, prim. hrv. kajk. *Kăča je zîšla z gr̥mja i zanomāj da me nî pîknila* (RKDI).

grmovka

ESSJ 0

gr̥movka f 'velika južnoameriška strupena kača, Lachesis' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *gr̥movka* f 'Lachesis' (20. st.).

↔^K nvn. *Buschmeister* 'Lachesis' ali agl. *bushmaster* 'isto', dobessedno 'mojster/gospodar grmovja', prim. tudi frc. *maître de la bousse* z enako pomensko podstavo.

- ⊕ Kalk po nvn. ali agl. predlogi, ki izpostavlja habitat te strupene kače, je bil s suf -ka tvorjen verjetno iz kol n *grmôvje* iz *gr̥m* m 'frutex'. Nlat. oznaka *Lachesis* je bila povzeta po grški boginji usode Λάχεσις.

grmovlja

ESSJ s.v. *grmoléti*

grmovlja f ‘mravlja’ (zilj. – Pleteršnik); kor. zilj. *grmòwla* ‘ant’ (Pronk 2009), po SLA zilj. *gərmáwla* ‘mravlja’ (Brdo pri Šmohorju/Egg bei Hermagor – SLA), *gərmòwla* ‘isto’ (Blače/Vorderberg – SLA), *gərmòwla* (Bistrica na Zilji/Feistritz an der Gail – SLA).

① Nomen loci na *-išče* v zilj. *grməlišče* ‘anthill’ (Pronk 2009) = ‘mravljišče’, v 19. st. *germolifhze* ‘isto’ (Jarnik 1832: 184).

② 19. st.: *germovlja* ‘die Ameife’, *germóvlja* ‘isto’ (Jarnik 1832: 183, 224).

Isln. dial. **gr'mo:ul'a* f ‘mravlja, formica’ (zilj.).

③ Nejasno. Bezljaj ESSJ: I:179 je podobno kot Jarnik 1832 l.c. povezoval s kor. *grmoléti* *-im* impf ‘gomazeti, mrgoleti’, čeprav ni mogoče izključiti možnosti, da je **gr'mo:ul'a* fonetično razvito iz sln. *mrávlja*. Gor. refleks *mrógl'a* ‘mravlja’ (Srednja vas v Bohinju – SLA) kaže na razvoj iz dial. **mróul'a* z *g* iz *u*, iz tega pa je po premetu lahko nastalo **grmóla*, kar je bilo po naslonitvi na *grmòvje* preoblikovano v **gr'mo:ul'a*.

► **mroglja**

grmovnik

ESSJ 0

grmóvnik m ‘die Strauchschnecke (helix nemoralis)’ (Pleteršnik), *grmovnik* ‘Helix nemoralis’ (Erjavec 1875: 382).

Isln. knjiž. **gr'mo:vnik* ‘Helix nemoralis’ (19. st.).

↔^K nlat. *Helix nemoralis* ‘grmovnik’ ← gr. ἑλῑξ f, g -κοῦς ‘kar je zvito, zavito’ + lat. *nemoralis* adj ‘gozdnat’.

④ Nlat. pomenska podstava ‘gozdni polž’ je bila v sln. kalkirana kot ‘grmovni polž’ s tvorjenko iz *gr̥m* m ‘frutex’ prek adj **grmoven*, f -vna. Spomladi se grmovnik namreč skrije po grmovju in drevju, kjer v miru ždi toliko časa, dokler se mu hiška dovolj ne utrdi, poroča Erjavec 1875 l.c. Nvn. ustreznika *Strauchschnecke* ← *Strauch* ‘grm’ + *Schnecke* ‘polž’, sodobno pl *Strauchschnecken* ‘Bradynaenidae’, Grimmov slovar ne beleži, zato je malo verjetno, da bi bilo sln. *grmóvnik* kalk po tej nvn. predlogi.

grmovščica

ESSJ s.v. *šmárnica*

grmòvščica f ‘ptica z žvepleno rumenim grlom, ki gnezdi na tleh, Phylloscopus sibilatrix’ (zool. – SSKJ), *grmóvščica* ‘der Waldlaubvogel, der Laubsänger (regulus sibilatrix)’ (Pleteršnik), *germovščica* ‘Laubvögelchen’ (Janežič 1851).

⑤ 19. st.: *germóvfhza* ‘seléna líftniza, Regulus sibilatrix, grüner Laubfänger’ (Freyer 1842: 16).

Isln. knjiž. **gr'mo:vščica* f ‘Phylloscopus sibilatrix = Regulus sibilatrix’ (19. st.).

↔^K nvn. *waldlaub-sänger/vogel* f ‘grmovščica’ (Grimm 1854–1971 ← *Wald* ‘gozd’ + *Laub* ‘listje’ + *Sänger* ‘pevec’/ *Vogel* ‘ptič’).

⑥ Ornitonim je verjetno kalk po nvn. predlogi, ki izpostavlja, da ta ptica pevka prebiva v gozdni listnati podrasti, v slovenščini pa je bil za opis tega habitata uporabljen adj **grmov-ski* iz *gr̥m* m ‘frutex’ v zvezi s subst *ptica* f ‘avis’: **gr'movšč-ica* ← **grmovska ptica* < **gr̥moṽ-ska(ia) p̥tica*.

grmulja

ESSJ 0

grmúlja f ‘die Gluckhenne (kokla, ki v grmovju vali)’ (Pleteršnik), *germulja* ‘kokla, kloča, kvokača, Gluckhenne’ (Cigale 1860), *germulja* ‘Gluckhenne’ (Janežič 1851).

⑦ 19. st.: *germúlja* ‘die Gluckhenne’ (Jarnik 1832: 224 z oznako figurativno).

Isln. knjiž. **gr'mu:lja* f ‘koklja’ (19. st.).

⑧ Neologizem 19. st. za kokljo je s suf -ulja (Bajec 1950: 36) izpeljan iz *gr̥m* m ‘frutex’ < psl. **gr̥mъ* in kokljo označuje po kraju, kjer rada vali. Podobno pomensko motiviran po habitatu je ornit *bregúlja* (► *bregulja*).

grmulon

ESSJ *grmulon*

γærmulôn m 'čmrlj' (primor. briš. (Brdice v Kožbani) – SLA); Bezljaj 1967: 119; Bezljaj ESSJ: I:179 za Istro navaja *gærmulon*, česar ni bilo mogoče ponovno potrditi.

Isln. dial. **grmu'lo:n* m 'čmrlj, Bombus' (briš.).

- ⊕ Nejasno. Ker so poimenovanja za čmrlja pogosto izvorno maskulinativi iz poimenovanj za čebelo (► bečelič, ► čelon, ► čemelak, ► čemelar, ► čemelič, ► čmelak, ► čmelar, ► fčelar, ► fčelak), je možno, da je *grmulon* maskulinativ tipa *mačkôn* ← *mâčka* iz **grmovlja* ali **grmola* ipd. v pomenu 'čebela', kar v slovenščini ni potrjeno. Z enakim vzglasjem je kaš. *gřmál* 'čmrlj' (Bezljaj ESSJ I.c.), *gřmél* 'isto' (SEK: II:227) poleg *břmál* (Bezljaj ESSJ I.c.) in *břmél* (SEK: I:154), kar se v SEK: II:227 razlaga po naslonitvi na kaš. *gřmác* 'grmeti, bobneti', *gřméc* 'isto' (SP: II:311) iz kaš. *čmél* 'čmrlj', prim. še sln. *gr-móta* 'brenčanje čebel' (Bezljaj ESSJ I.c.; Pleteršnik po Dajniku). V sln. je na zahodnem območju znana varianta *črmělj* 'čmrlj' (► črmelj'), ki se po naslonitvi na isti slov. glagol ne bi realizirala v sln. *grmulon*, ampak **grmelj-on*. Kljub vsem nejasnostim ni verjetno, da bi bila beseda predsllovanskega ali celo predromanskega izvora, kot je menil Bezljaj 1967 I.c.; Bezljaj ESSJ I.c.

grmuša

ESSJ 0

grmuša f 'manjša ptica selivka z žvepleno rumenim trebuhom; vrtnik': *grmuše in golobi* (zool. – SSKJ), *grmuša* 'der Laubsänger (ficedula hippolais)' (Pleteršnik).

Isln. knjiž. **gr'mu:ša* f 'vrtnik' (19. st.).

- ⇐ hrv. kajk. *grmuša* f 'ficedula' (Mikalja 1649; Belostenec 1740; ARj).
- ⊕ Hrv. ornitonim je izpeljanka na -uša iz *gřm* m 'frutex' < psl. **gřmъ* in ptico označuje po habitatu.

groba žaba

ESSJ 0

groba žaba f 'krastavica' (Pleteršnik po Cafu), tj. 'krastača'.

Isln. knjiž. **g'ro:ba* 'ža:ba f 'krastača' (19. st.).

- ⊕ Dvobesedno poimenovanje za krastačo je bilo tvorjeno z upoštevanjem videza žabe, zato je z adj *grôb*, f *grôba* < psl. **grôbъ* v pomenu 'neraven', tj. 'bradavičast', modificiran osnovni pomen jedra *žaba* f 'rana'.

► **žaba'**

grobar

ESSJ 0

grobár m, g -ja 'der Todtengräber (necrophorus vespillo)' (Pleteršnik), *grobar* 'Necrophorus vespillo' (Erjavec 1875: 350), *grobar* 'der Todtengräber, Necróphorus Vespillo' (Erjavec 1864: 83); **navadni grobar** 'hrošč, ki leže jajčeca v mrtvo žival in jo potem zakoplje, Necrophorus vespillo' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. **gro'ba:r* m 'Necrophorus vespillo' (19. st.).

⇐^K nvn. *Todtengräber* 'Necrophorus vespillo'.

- ⊕ S sln. nomenom actoris *grobár* m 'kdor koplje grob' ← *grôb* m, g *grôba* 'sepulcrum' kalkirani nvn. zoonim *Todtengräber*, dobesečno 'kdor pokoplje mrtve', kar pomensko ustreza lat. *vespillō* 'pogrebnik, ki je poskrbel za pokop revnih', prim. nlat. *necrophorus* ← gr. **νεκρο-φορος* 'mrtvonosec'. Kot pogrebnik je ta hrošč poimenovan, ker mrtve živali, na katere leže svoja jajčeca, zakoplje, da imajo ličinke, ko se izležejo, hrano pri roki (Erjavec 1864: 83).

grobovnica

ESSJ 0

groboŋvnica f 'hijena' (Pleteršnik), *grobovnica* 'Hyäne' (Janežič 1851).

Isln. knjiž. **grobov'ni:ca* f 'hijena' (19. st.).

- Ⓔ Nejasno. Neuveljavljeni sinonim za *hijēna* (► *hijena*). Verjetno kalk, a tujejezične predloge zanj ni bilo mogoče najti.

grozd

ESSJ 0

g'ró:st m, *g'ró:zda* 'kos, večja ptica pevka črne barve z rumeno liso okrog oči' (dol. kost. – Gregorič 2014).

- Ⓙ Dem *g'ró:zdak* m, *g -a* 'majhen kos'; fem na *-ov-ka* *g'ró:zdóška* (Gregorič 2014).

Isln. dial. **g'ró:zd* m 'kos, *Turdus merula*' (kost.).

- ⊣ hrv. *crni grozd* m 'kos, *Turdus merula*' (Lokve, Delnice – Hirtz 1928–1956: II:147) poleg *grozd* 'drozg, *turdus*' (Delnice, Fužine, Vrata, Belo Selo, Novalja na Pagu – Hirtz 1928–1956 l.c.);

hrv. dial. *grozd* 'turdus' je najverjetneje nastalo po disimilaciji *g : d ← d : d* iz psl. **drozdъ* m 'turdus' (SP: IV:259).

► **drozg**

grozna sova

ESSJ 0

grozna sova f 'bubuj, sovjak' (Pleteršnik), *grozna sova* 'Uhu' (Cigale 1860).

- Ⓙ 18. st.: *velika, grosna fova* 'fovjak, Auf ein Vogel' (Gutsman 1789); 19. st.: *grosna fova* 'léfni bubuj, velka léfna fova, fovjak, gvir, jonst, wind. Bubuj, podhuika, Uhu, große Ohreule' (Freyer 1842: 10).

Isln. knjiž. **g'ro:zna* 'so:va f 'velika uharica, *Bubo bubo*' (19. st.).

- Ⓔ Ker je neuveljavljeni ornitonim najverjetneje označeval veliko uharico, tj. veliko sovo z dolgimi črnimi, rumeno obrobljenimi pernatimi uhlji, ki gnezdi v zapuščenih gnezdihi (SSKJ), dvobesedno poimenovanje z adj *grôzen*, f *-zna* 'grozo vzbujajoč' iz *grôza* f 'velik strah' ubeseduje percepcijo, da je to sova, ki vzbuja velik strah. Iz Gutsmanove predstavitve ornitonima bi bilo mogoče sklepati na sinonimno razmerje med *grozna sova* in *velika sova*, oboje za sodobno *velika uharica*.

► **sova**

gru

ESSJ 0

grú m 'gru' (primor. nad. – Špehonja 2012b), toda rez. *grú* 'hoisting-crane' (Steenwijk 1992), tj. 'žerjav (naprava)'.

Isln. dial. **g'ru:* m 'žerjav (ptič)' (nad.), 'žerjav (naprava)' (rez.).

- ⊣ it. *gru* f 'žerjav (ptič)', m, f 'žerjav (naprava)' < lat. *grūs* m, *g -uis* 'žerjav (ptič)', kar je prasorodno s sln. *žerjav* 'grus' (► *žerjav*) ← psl. **žerayъ* b 'žerjav (ptič)'.

gruh

ESSJ *gruh*

grûh m 'žerjav, der Kranich (ardea grus)' (Pleteršnik), *gruh* 'žerjav, Kranich (Ardea grus)' (Cigale 1860), *gruh* 'Kranich' (Janežič 1851).

- Ⓙ 18. st.: *gruh* 'Kranich' (Gutsman 1789); 19. st.: *grûh* 'sherjáv, Kranich' (Murko 1833b: 455 z oznako, da je beseda redka), *gruh* 'šivi sherjáv, Grus cinerea, gemeiner Kranich' (Freyer 1842: 29 z oznako *wind.*).

Isln. knjiž. **g'ru:h* m 'žerjav, Grus' (18. st.).

- Ⓔ Le slovensko in malo jasno. Bezlaj ESSJ: I:184 je izvajal iz slov. **gъruhъ*, kar naj bi bilo sorodno s psl. **žerayъ* b 'žerjav', in opozoril, da je po tvorbi sorodno lat. *grūs* m, *g -uis* 'žerjav', kar je iz pital. **grû-* (de Vaan 2008: 274) in zato od navedene rekonstrukcije zelo oddaljeno. Ker se žerjavi oglašajo glasno in trobentajoče (CZŽ 1997: 438), bi bilo možno, da je sln. *gruh* deverbativ v funkciji nomena agentis iz v slovenščini nepotrjenega slov. glagola **gru-ha-ti*, ki ponekod označuje oglašanje živali, npr. p. *gruchać* 'gruliti (o golobih)', blg. *grûham* 'o oglašanju svinj', ukr. *gruváty* 'o oglašanju vran'

(SP: VIII:252). Malo je verjetno, da bi samo sln. *gruh* bilo kot **gru* (► *gru*) izposojeno iz it. *gru* 'žerjav' < lat. *grūs* 'isto' in nato pod vplivom izglasja v n. *Kranich* 'žerjav' preoblikovano v sln. *gruh*.

gruj

ESSJ *grûj*

grûj m, g -a 'jegulji podobna velika roparska morska riba, Conger conger' (zool. – SSKJ), *gruji* m pl 'Congridae', *plavajoči gruj* m 'Conger conger' (CZZ 1997: 86), *grûj* 'die Muräne (muraena helena)' (Pleteršnik), *gruj* 'Muraena helena' (Erjavec 1875: 341).

Isl. knjiž. **g'ru:j* m 'Muraena helena' = 'Mittelmeer-Muräne' (19. st.); kasneje 'Conger conger' = 'Meeraal', dobesedno 'morska jegulja'.

- ⇨ hrv. *gruj* m 'morska riba, ugor, congrus' (Belostenec 1740), 'Conger conger' (ARj), v Korčuli *grûj*, g *grûja* 'isto' (RK 2008) z *j* iz **l* in prvotno hrv. **grul* 'Conger conger' ⇨ gr. γρῦλος, γρύλλος, oboje 'gruj' in primarno 'prašič' (Vinja 1986: II:161).

- Ⓔ Vinja 1986 l.c. zaradi fonetičnih preprek pri razlagi hrv. *j* zavrača staro izvajanje hrv. na južnojadranskem območju potrjenega *gruj* iz lat. *conger* m 'morska jegulja', tudi *gonger* 'isto' prek metatetične rom. variante **grongŭ*, potrjene v it. *grongo* 'gruj' (Skok 1971–1974: I:627; Bezljaj ESSJ: I:184 s starejšo literaturo), in izvaja iz gr. ihtionima γρῦλος, γρύλλος, oboje 'gruj', ki je nastal po prenosu s poimenovanja za prašiča, ali zaradi mastnega mesa ali zaradi podobnega oglašanja ali pa obojega.

Sin *morska jegulja* m 'gruj, Conger conger' (Gradivo SSKJ) se kot kalk po nvn. *Meeraal* ni uveljavil.

grukavt

ESSJ s.v. *grùliti*

grúkavt m 'der Tauber' (Pleteršnik po Cafu).

Isl. dial. *grúkavt* m 'golobji samec'.

- Ⓔ Z deverbativno izpeljanko na -*avt* (Bajec 1950: 66) tipa sln. *zmikavt* 'tat' v funkciji nomena agentis iz *grúkati* -*am/-čem* impf 'gruliti' (Bezljaj ESSJ: I:184) je golob poimenovan po svojem značilnem gruljenju. Glagol **gru-ka-ti* je znan v več slov. jezikih, npr. hrv., srb. *grŭkati* -*ām* 'o oglašanju svinj, ko želijo jesti' (Rečnik SANU), blg. *grŭkam* 'o oglašanju svinj', r. *grŭkati* -*aješb/grukátb -áješb* 'tolči, delati hrup, ropotati', br. *grŭkac* -*aješb* 'glasno tolči, delati hrup', a je slovenskemu pomenu najbližje le p. dial. *grukač* 'gruliti' ob 'kvakati, regljati (o žabi)' (SP: VIII:253; ÈSSJa: 7:154s.).

Toda v besedotvornem oziru enak sin *grkavt* m 'ein Name für das Taubenmännchen' (Pleteršnik po Cafu) ni mogel po redukciji nastati iz sln. *grúkavt*, ampak kaže na izpeljavo iz sln. sinonimnega glagola *grkati* -*am/-čem* 'gruliti' (Bezljaj ESSJ: I:178), ki pomensko ustreza hrv., srb. *grkati* -*am/-čem* 'gruliti', a tudi 'o oglašanju krokarja' (ARj), csl. *grŭkati* -*aješi* 'gruliti' (Miklošič 1862–1865), č. *hrkati* 'škipati, hreščati' < **grŭ-ka-ti*. Prevojno razmerje **gru-ka-ti* : **grŭ-ka-ti* ne govori v prid razlagi, da sta slov. glagola nastala neodvisno iz onomatopej **gru* in **gr*, prim. Bezljaj ESSJ: I:184, 178; Machek 1968: 184.

grundelj

ESSJ 0

grundel m 'globoček, Greißling (riba)' (Janežič 1851).

- Ⓙ Strukturna tvorjenka na -*ec* < *-*ecb* *grundeljc* 'globoček, greslink, Gründel, Grundel' (Cigale 1860), v 19. st. *gründelz* 'Gobio, Gründling', *bérkafti gründelz/gründelz* 'globožhek, grešlenk, Cyprinus gobio, Gründel' (Freyer 1842: 47).

- Ⓚ 18. st.: *grundel* m, g -*na* 'Grundelfisch, fundulus' (Pohlin 1781).

Isl. knjiž. **g'ru:ndəlj* m 'globoček, Gobio gobio = Cyprinus gobio' (18. st.).

- ⇒ nvn. *grundel* ‘majhna sladkovodna riba, ki živi na rečnem dnu’, tudi preglašeno *gründel* ‘isto’ (Grimm 1854–1971), srvn. *grundel*, stvn. *gruntila*.
- Ⓔ N. ihtionim je izvorno pripadnostna izpeljanka na *-*ilō*- k nvn. *Grund* ‘tla’, srvn., stvn. *grunt* ‘isto’ in ribo označuje, da pripada (rečnim) tlom. Iz iste nvn. predloge je bilo izposojeno č. *grundle* in stslš. *grundel* (Newerkla 2004: 442).

guba

ESSJ *gúba*, s.v. *grba*

gúba f ‘Barbus plebeius’ (notr. – Pleteršnik).

Isln. *∅*;

neobstoječa beseda, ki jo Pleteršnik navaja le po Erjavčevem viru, a Erjavec, LMS 1882/1883, 280 za Notranjsko Bistrico (sodobno Ilirska Bistrica) navaja le *gr̥ba* f ‘Barbus plebejus; die Barbe’ (► *grba*).

G

gubavica

ESSJ *∅*

gubavica f ‘die Kröte’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. knjiž. **guba'vi:ca* f ‘krastača’ (19. st.).

- ⇒ hrv. (*žaba*) *gūbavica* ‘Bufo, Kröte’ (Hirtz 1928–1956: I:38; ARj; Stulić 1806; Karadžić 1818; Šulek 1860 s.v. *Kreuzkröte*), v Slunju v Liki *guba žaba* ‘isto’, tudi *gubača* in *gubavica* (Hirtz 1928–1956 l.c.).
- Ⓔ Hrv. poimenovanje označuje krastačo, ki je po koži posuta z večjimi in manjšimi bradavicami, zato je bilo tvorjeno s substantivizacijo s suf -*ica* iz hrv. adj *gubav* ‘zrnat, bradavičast’, ki ustreza sln. *gōbav* ‘leprosus’ < **gōbau̯b*, zato sln. vokal -*u-* (in ne -*o-*) nakazuje na izposojlo iz hrv.

guda

ESSJ s.v. *gōdek*, s.v. *kūcek*

gúda f ‘das Schwein’ (Pleteršnik po Cafu); srštaj. *gūda* ‘svinja’ poleg *prasica* ‘isto’ (Tlake – SLA).

Psln. dial. **gūda* f ‘svinja’ (štaj.);

- = hrv. dial. *gūda* ‘svinja’ (Dubrovnik, Bosna), na Braču ‘mlada svinja’ (oboje ARj), čak. *gūda* ‘svinja’, tudi *gūdica* ‘isto’ (ČDL), v Istri *gūdica* ‘svinja’ z *gūdič* ‘odojek, prašiček’ in *gudīn* ‘isto’ (Roverija – RRG 2014), toda kajk. *gujđā* (RKDI), v Žumberku v otroškem govoru *gúda* z *gūdica* (Težak 1981: 360), srb. *gúda* ‘prašič, prašiček’ (Vojvodina – RSGV), *gúda* ‘svinja, prase’ z *gudāča* ‘svinja, ki je pravkar postala breja’ (Dinić 2008), *gúda* ‘prašič’ v otroškem govoru (severno Kosovo – Bukumirić 2012), p. dial. *guda* ‘svinja’ poleg *gudza* ‘stara svinja’ (Karłowicz SGP) < **gud'a*;
- < **psl.** **gūda* f ‘svinja’.
- Ⓔ Nejasno (Bezljaj ESSJ: I:156). Ob psl. **gūda* f ‘svinja’ je na podlagi hrv. čak. vabnega klica za prašiče *gūdi*, *gūdi!* (ČDL), srb. *gūdi-gūdi* (Vojvodina – RSGV), mak. egej. *gū-di-gūdi* (Peev 1999–) ← Npl m mogoče sklepati na obstoj mask **gūdb* ‘prašič’, medtem ko je srb. vabni klic za svinje *gūdu-gūdu* (severno Kosovo – Bukumirić 2012) izvorno lahko Asg od psl. **gūda* f ‘svinja’. Sln.-hrv. **gūdbkb* je zato lahko dem na *-*tkb* iz psl. **gūdb* ‘prašič’. Trubačev 1960: 68 to slov. besedno družino označuje le kot ekspresivno in onomatopejskega izvora.

Ⓓ^{BD} Psl. **gūda* f ‘svinja’

→ jslov. dem **gūdbkb* ‘prašiček’

→ PREHODNI -i-

→ DEM NA -ek < *-tkb

sln. *guda*;

sln. *gudek*;

→ sln. *gujdek*;

→ sln. *gujček*.

▷ *gudek*

gudek

ESSJ s.v. *gôd, gôdek*

gûdek m, g -a 'prašiček': Čoka je skotila dvanajst gudekov (dial. – SSKJ), *gûdæk*, g -dka 'das Ferkel' (bkr., vzh. štaj. – Pleteršnik po Cafu); panon. pkm. *gûdek*, g -a 'odojek, prase' (Novak 1996), po SLA srštaj. *gûdek* 'prašič' (Zibika – SLA), *gûdek* 'prašiček' (Ratanska vas, Dobovec pri Rogatcu – SLA), panon. prleš. *gûdek* 'prašič' (Središče ob Dravi – SLA), *gûdek* (Šalinci – SLA); s prehodnim j v akcentuiranem zlogu panon. prleš. *gûjdek* 'pujsek, pujcek' (Antič 2009), slngoriš. *gûjdek*, g -a 'prašič' (Črešnjevci – SLA), prleš. *gûjdek* 'isto' (Ljutomer – SLA), *gûjdek* (Spodnji Kamenščak – SLA).

- ⑦ Iz tega fem na -ika (Furlan, SR 66/2, 2018, 121s.) *gûdika* 'weibliches Ferkel' (Pleteršnik po Cafu), prleš. 'gu:dika' 'svinja' (Veliki Brebrovnik – SLA); dem na -ek < *-bkb pkm. *gûjček* 'odojek, prase' (Novak 1996), *gûjček* 'prašič' (Gomilica – SLA), *gûjček* 'isto' (Turnišče – SLA) < *gud-bč-bkb z -jč- iz -dč-.

Psln. dial. **gûdæk* m 'prašiček' (štaj., panon.);

- = hrv. kajk. *g'udæk* 'prašič' poleg *g'ujček* 'isto' (Lipljin 2002), ki kaže na izpeljavo s suf -ek < *-bkb iz *gudbcb = hrv. čak. *gûdäc* m, g *gûlca* 'prasec' (ČDL), kajk. *gûjdek* 'odojek' (RKDI);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **gûdbkb* m 'prašiček';

to je najverjetneje dem na *-bkb iz psl. **gûdb* m 'prašič', ki ga je mogoče rekonstruirati na podlagi vabnega klica za prašiče/svinje v hrv. čak. *gûdi, gûdi!* (ČDL), srb. *gûdi-gûdi* (Vojvodina – RSGV), mak. egej. *gûdi-gûdi* (Peev 1999–), ki so izvorno lahko Npl iz psl. **gûdb* m 'prašič' s fem **gûda* 'prasicca'.

► **guda**

gugač

ESSJ 0

gugáč m 'die Rohrdommel' (Pleteršnik).

Isln. ?;

dvomljiva beseda; Pleteršnik ornitonim za ptico bobnarico navaja po Cafu, češ da naj bi bila vzeta iz Dalmatina, a popolni izpis protestantske leksike v BSKJ tega leksema ni evidentiral.

gugavec

ESSJ s.v. *žuga*

- ⑥ 16. st.: *gugavzi disheuniki* (Dalmatin 1584); 17. st.: *dishevník, ali gugaviz: je ena tyza labudu podobna, kadar vrát v'vodo vtakne, inu se odahne, taku šahrupy, kakòr de bi en offel šatrobil, ima vrát kakor en šhakil: leffel gans po némshku* 'onocrotalus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isln. knjiž. **gugavci* m pl verjetno 'žličarka, Platalea leucorodia' (16. st.); kasneje singularizirano.

- ⑦ Osamljeno. Verjetno neologizem 16. st., ki je bil s suf -ec < *-bcb tvorjen iz deverbativnega adj **gugav*, f -a k psl. redupliciranemu glagolu **gûgati* -*ajęšb* < pide. **gouH-g-eH₂-je-*, ki je služil za označevanje oglašanja ptic, prim. blg. *gûgamъ* 'gruliti (o go-lobu)', č. *huhat* 'kričati (o sovi)' (Furlan v Bezljaj ESSJ: IV:482; ESSJa: 7:167). Stara kvalitativna prevojna varianta tega redupliciranega glagola se ohranja v sln. ornit *žuga* 'gos' (► *žuga*). Zastareli sinonim je tudi *deževnik* (► *deževnik*⁴).

gugljavec

ESSJ 0

gûgljavęc m, g -vca 'die Rohrdommel (ardea stellaris)' (Pleteršnik po Valjavcu).

- ⑥ 16. st.: *disheunik guglavez shoja* (Dalmatin 1584).

Isln. knjiž. **gugljavęc* m '?' (16. st.);

Pleteršnik ornitonim navaja po Valjavcu, ki naj bi ga citiral iz Dalmatina, kjer naj bi imel pomen 'bobnarica, Rohrdommel'. Ker se Dalmatinovo *guglavez* pojavlja v neposredni bližini zapisa *disheunik*, oba ornitonima bolj verjetno označujeta žličarko (► *gugavec*, ► *deževnik*⁴). V Valjavčevih Prinosisih k naglasu u novoslovenskem jeziku besede *guglavec* ni bilo mogoče najti. Nejasno.

guja

ESSJ 0

guja f 'Schlange' (Janežič 1851 z oznako *ilirsko*).

Isln. knjiž. **'gu:ja* f 'kača' (19. st.).

↪ hrv. *guja* f 'kača' (Mikalja 1649), hrv., srb. *gúja* 'isto', blg. *gùja* (BER: I:297); < **jslov.** (hrv.-srb.-blg.) **gujā* f 'kača'.

ⓔ Nejasno. Skok 1971–1974: I:631 je po Vaillant, RÉS VIII, 1928, 243 menil, da je hrv., srb. *gúja* hipokoristik od hrv., srb. *gûž* m 'nestrupena kača' (SP: VIII:299) ← psł. **ǫžb* f 'kača' (► *gož*, ► *vož*), v ERHJ: 1:309 pa se sklepa, da je nastalo s križanjem sinonimov *gûž* in *zmija*. Witczak, Kowalski, Rychlo, SR 71/4, 2023, 362ss. **gujā* f 'kača' enačijo z lat. *boa* f 'neka vodna kača, ki se prisesa na kravo' (Plinij – Wiesthaler 1993–2007: I:452) in izvajajo iz pide. dial. substantiva **g^uou-jeH₂*, kar naj bi bilo enako kot sti. *gavyā-* f 'želja po posedovanju goveda; želja po kravjem mleku' v ženskem spolu substantivizirani adj **g^uou-jo-* k pide. **g^uou-* 'govedo' in bi kazal na ljudsko prepričanje, da kače sesajo kravje mleko. Toda L. Repanšek, ustno opozarja, da je sti. leksem deverbativni abstractum k denominativnemu glagolu *gav-yá-* 'stremeti za govedom, želeli govedo' in da je genetična povezanost z jslov. primerom zato vprašljiva.

gujček → gudek

ESSJ 0

gujdek → gudek

ESSJ 0

gujzúk

ESSJ 0

gujzúk m 'eagle-owl' (primor. rez. – Steenwijk 1992).

Isln. dial. *gujzúk* m 'velika uharica, Bubo bubo' (rez.).

ⓔ Osamljeno in nejasno.

gulivka

ESSJ 0

ǵu'li:uka f 'sova' (rov. tolm. – Čujec Stres 2010–2014).

Isln. dial. **ǵu'li:uka* f 'sova' (tolm.).

ⓔ Gotovo mlad dial. ornitonim, ki je bil s suf *-ka* tvorjen iz adj **guliv*, f *-a* 'tak, ki skovika, gruli', kar je deverbativ iz tolm. *ǵu'lit ǵu:ləm* impf 'skovikati, gruliti', 'sawa ǵul 'sova guli = skovika', *ǵa'luobi ǵu:ljə* 'golobi gulijo = grulijo' (Čujec Stres 2010–2014 s.v. *guliti*), prim. r. dial. *ǵulitb ǵúlju* 'gruliti (o golobu)' (SP: VIII:303). Sln. ornitonim pomensko ustreza ukr. dial. nomeni agentis na *-*a ǵúlja* 'sova' (Grinčenko 1907–1909; SP I.c.), osamljeno primor. obsoš. *ǵu:li* m, g *-ja* 'velika sova, uharica' ob *ǵu:li:tę ǵu:lęm* impf 'gruliti' (Ivančič Kutin 2007) pa je lahko mask na *-i* < *-*ej* < *-*ěj* tipa kor. rož. *múněj* 'maček' k *mûna* 'mačka' (Šašel 1957) iz te slov. predloge.

gulja'

ESSJ 0

ǵúlja f 'die Schindmähre = stara kljusa' (Pleteršnik), tudi *ǵúla* 'gulja, stara kljusa' (Pleteršnik).

Isln. dial. **'gu:l'a* f 'star onemogel konj'.

ⓔ Osamljeno, a verjetno korensko sorodno s sln. *ǵuliti -im* impf '(z drgnjenjem) obrablja'. Ker je zoonim lahko nomen agentis tipa hrv. *vòđa* 'dux' < **uod'a*, je prvotno verjetno označeval od dela ali/in starosti onemoglega, zgaranega konja, izhajati je zato treba iz refleksiva **ǵuliti se* 'obrabljati se'.

gulja²

ESSJ 0

gúlja f ‘das Schwein’ (Slovenske gorice – Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *gúlja* f ‘svinja’ (slngoriš.) < **gŭ(d)l’a* (?).

- ⊕ V taki fonetični podobi osamljeno in nejasno. Morda korensko povezano s hrv. *gŭlić* m ‘odojek’ (Roverija – RRG 2014) < **gŭ(d)l-it’b* (?) in psl. **gŭda* f ‘svinja’ (► *guda*).

gumbar

ESSJ 0

gûmbar m, g -ja ‘srnjak v prvem letu starosti, ki ima gumbu podobna rogova’ (lov. – SSKJ).

Isln. knjiž. *gûmbar* m ‘srnjak ...’ (20. st.).

- ⊕ Neologizem 20. st. je svojilnostna izpeljanka na -ar < *-ar’b iz sln. lovskega termina *gûmb* m ‘gumbu podoben rog, ki zraste srnjaku v prvem letu starosti’ (SSKJ) metaforičnega izvora iz *gûmb* m ‘predmet za zapenjanje oblačila’ (SSKJ; Pleteršnik).

gumpalj

ESSJ 0

- ⊕ 18. st.: *gumpal* ‘Gimpel, rubicella’ in *kumpal* ‘Gimpel, pyrrhulas’ (Pohlin 1781); 19. st.: *kumpal* ‘rudézhni berftnik, berftnik, berftovka, kalín, gumpesh, bóltek, wind. bolt; korar, popkar, lepar, lepan, Pyrrhula vulgaris, gemeiner Gimpel’ (Freyer 1842: 22).

Isln. dial. **gu:mpəl* /*ku:mpəl*’ m ‘kalin, Pyrrhula pyrrhula = Pyrrhula vulgaris’.

- ⇨ nvn. dial. **gumpel/kumpel* ‘kalin’ ob preglašeni pozno srvn. varianti *gümpel* ‘isto’ (Striedter-Temps 1963: 133), tirol. n. *gimpl* (Schatz 1955–1956: 237), nvn. *Gimpel*. Izposojenka iz sicer nepotrjene nepreglašene nvn. dial. predloge **gumpel* ‘kalin’ je bila z zamenjavo suf -el z domačim -ež v funkciji nomena agentis (Bajec 1950: 118) preoblikovana v *gûmpež* ‘kalin’ (Pleteršnik), *gumpež* ‘Gimpfel’ (Janežič 1851), v 19. st. *gumpesh* ‘Pyrrhula vulgaris, gemeiner Gimpel’ (Freyer 1842 l.c.). V ESSJ: II:110 navedeni podatek, da je ornit *kumpal* potrjen v Gutsmanovem slovarju, je napačen.

► **gimpelj**

gumpež → gumpaljESSJ s.v. *gûmpec, kumpalj***gupi**

ESSJ 0

gûpi m, g -ja ‘majhna, živobarvna riba, ki se goji zlasti v akvarijih, *Lebistes reticulatus*’: *raznobarvni gupiji* (zool. – SSKJ), *gupi* ‘*Poecilia reticulata*’ (CZŽ 1997: 440).

Isln. knjiž. *gûpi* m ‘*Poecilia reticulata*’ (20. st.).

- ⇨ agl. *guppy* ‘*Poecilia reticulata*’ s sin *millionfish* in *rainbowfish*.
 ⊕ Agl. ihtionim je bil tvorjen iz cgn *Guppy*, ker je hitro razmnožujočo se ribico, katere samec doseže velikost 3 cm, samica pa 6, leta 1866 na Trinidadu odkril Robert J. I. Guppy (CZŽ 1997 l.c.).
 Iz agl. se je ihtionim širil tudi v druge evropske jezike, npr. nvn. *Guppy* ‘*Poecilia reticulata*’, it. *guppy* ‘isto’, hrv. *gupi*, r. *gúppi*, toda p. *gupik* in č. *gupka*.

guraESSJ *gúra*

gúra f ‘die Schindmähre’ (Pleteršnik), *gura* ‘*kljuse, kleka, merha konj, kljuza, Mähre*’ (Cigale 1860); primor. obsoš. *gù:ra* ‘kljuse’, tudi ‘suha krava’ in ‘veliko dekle’ (Ivančič Kutin 2007), obsoš. *gúra* ‘malovreden konj’ (Staro Sedlo, sodobno Staro selo – Erjavec, LMS 1882/1883, 204), štaj. zgsav. ‘gura ‘konj’ (pejor. – Weiss 1998).

Isln. dial. **gu:ra* f ‘slab konj’ (primor., štaj.).

- ⇨ srvn. *gurre* f ‘slaba kobila, slab konj’, tudi *gorre* ‘isto’ (Lexer 1872–1878), bav. n. *Gurr* ‘slaba kobila’, tudi ‘nemarna ženska’ (Schmeller 2008: 1:932), tirol. n. *gurr* f ‘slaba kobila’, tudi ‘stara ženska’ (Schöpf 1982). Nemški izvor besede so prepoznali že Mi-

klošič 1867: 19; Erjavec, LMS 1882/1883, 347; Štrekelj, LMS 1892, 13; Grafenauer, Razprave ZDHF 1, 1923, 375; Striedter-Temps 1963: 133; Bezljaj ESSJ: I:187.

Ⓔ Nejasno (Kluge 1995: 343, 331).

gurgovec

ESSJ 0

gurgúvac m 'eagle-owl' (primor. rez. – Steenwijk 1992).

Isln. dial. **gur'gō:uəc* m 'velika uharica' (rez.).

Ⓔ Osamljeno in nejasno. Morda korensko povezano z *gurgulica* (► *gurgulica*).

gurgulica

ESSJ *gurgulica*

gurgulica f 'smihalka, Lachtaube' (Janežič 1850); v kasnejših izdajah Janežičevih slovarjev nepotrjeno, a kot *gurgulica* 'Turtur auritus, grlica' predstavljeno v ESSJ: I:187 brez navedbe vira.

Isln. knjiž. *gurgulica* f 'smejačica, Streptopelia roseogrisea' (19. st.).

- = mak. *gurgulica* 'Streptopelia turtur', tudi *gurgurica* 'isto', blg. *gurgulica* 'Turtur auritus', *gurgurica* 'isto', mask *gurgurik*, *gurgur* 'vrsta goloba' (Bezljaj ESSJ: I:187; BER: I:295 brez sln. gradiva);

< **jslov.** (sln.-mak.-blg.) **gurgulica* f 'Streptopelia turtur' ← **gurgurica* 'isto'.

- Ⓔ Jslov. ornitonim **gurgulica* je verjetno nastal po disimilaciji *r : l* ← *r : r* iz **gurgurica*, to pa je fem na -ica h **gurgur* m 'golob' = blg. *gurgur* 'vrsta goloba', ki je lahko nomen agentis na *-ur (SP: II:26) iz **gurgati* 'kričati, vpiti ipd.', kar se ohranja v *gurgati* -ām impf 'girren' (Pleteršnik), v 17. st. *gurgati kakòr golobi* 'minarrire' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), tj. 'oglašati se kakor golobi', in blg. *gurgam* 'kričati, vpiti ipd.'.

gušavka

ESSJ 0

gušavka f 'Tetraodon' (Erjavec 1875: 341), *bodoča gušavka* 'der kropfige Stachelbauch oder Kugelfisch (tetraodon hispidus)' (Pleteršnik), *bodóča gólšavka* 'kropfiger Stachelbauch oder Kugelfisch, Tetráodon hispidus' (Erjavec 1881: 141) < ptc prez akt **bodot'a* 'bodeča' k *bósti bódeš* impf 'pungere'.

Isln. knjiž. **gu:šavka/go:šavka* f 'riba napihovačka, Tetraodon' (19. st.).

- Ⓔ Neuveljavljeni neologizem za prave napihovalke = Tetraodontidae je bil tvorjen s suf -ka < *-ka iz adj *gušav*, f -a 'golšav' iz subst *guša* f 'golša' ⇔ hrv. *guša* 'golša' na podlagi percepcije, da imajo te ribe tropskih morij golšo, ker se napihnejo, ko s požiranjem vode napolnijo vrečo, ki je privesek na prebavilu (CZŽ 1997: 286). Erjavčeva predstavitev iz leta 1881 kaže na naknadno poslovenjenje podstavnega adjektiva. Tudi sin *kuglarice* (► *kuglarice*) se ni uveljavil.

guščar

ESSJ *guščar*, s.v. *gōž*

guščar m, g -ja 'gušcer', *guščer*, g -a 'die grüne Eidechse (lacerta viridis)' (Pleteršnik), *guščer* 'die Eidechse, la lucértola, seriándola' (Drobnič 1858), *guščar* 'Eidechse' (Janežič 1851); dol. *guščar* 'kuščar' (Velika dolina – SLA), sbkr. *guščar* 'isto' (Podzemelj – SLA), jbk. *guščer* (Adlešiči – SLA), *guščer/guščer* (Preloka – SLA), *guščer* (Viniča – SLA), toda bkr. *guščar* 'martinček' (Šašel 1906–1909: I:256), jbk. *guščer* 'isto' (Preloka – SLA).

- ① Strukturna tvorjenka na -ica primor. čiš. *gušt'arica* 'martinček' (Podgrad – SLA).
- Ⓔ 19. st.: *gušhzhazhar* 'die Eidexe' (Jarnik 1832: 33).

Psln. dial. **gušt'er* m 'kuščar, lacerta' (dol., primor.);

- = hrv. *guščer* 'kuščar' (Žminj – Kalsbeek 1998), *gušt'ar* 'isto' (Žminj – OLA L 1, 1988: 159), *guščer* 'isto' (Močila (Severin na Kupi) – OLA L 1, 1988: 159), *guščer/guščar* (Lipljin 2002), *guščer* (Lika – Čuljat 2009), *guščer* z dem *guščerica* (ČDL), bosan.

gùšće:r, gùščerica, srb. gùšter, mak. 'guščer ob 'glufčer (OLA L 1, 1988: 159), mak. egej. gùš't'er, guš't'erica (Peev 1999–), blg. gùšter, plb. gáustar (citirano po ESSJa: 7:179);

< psl. dial. *gǫšt'erъ m 'kuščar, lacerta'.

- Ⓔ Manj jasno (Bezljaj ESSJ: I:188; PERSJ: 1:256), čeprav je možno, da je iz psl. dial. *gǫšt'erъ pod vplivom jslov. *kǎča 'serpens' nastalo jslov. dial. z vzglasnim *k-, tj. *kǫšt'erъ 'kuščar, lacerta' (Skok 1971–1974: I:638), hkrati pa bi bilo zaradi besedotvornega razmerja *(i)ǎšt'erъ 'lacerta' : *(i)ǎšt'urъ 'isto' možno, da je *gǫšt'erъ posledica križanja različnega položaja besedotvornih sestavin *(i)ǎšt'-erъ × *(i)ǎšt'-urъ, kar je najprej dalo *ǫšt'erъ, po protezi *ǫǫšt'erъ in nato *gǫšt'erъ, če ni na nastanek vzglasja *g- vplivalo kar psl. dial. *gǫžb 'serpens' ← psl. *ǫ-ǫžb 'isto'. Manj verjetno Vaillant, RÉS VIII, 1928, 243ss., ki je *gǫšt'erъ iz psl. *(i)ǎšt'erъ razlagal z ljudskoe-timološko naslonitvijo na *gǫžb 'serpens' ← *ǫ-ǫžb, saj sln. gradivo jasno kaže, da je bil vokal v vzglasju prvotno *-u- in ne *-ǫ-. Zaradi besedotvornega razmerja *(i)ǎšt'erъ : *(i)ǎšt'urъ, v katerem je variantnost izglasja posledica različnih sufiksov v funkciji tvorbe maskulinativa, ne prepričujejo razlage, ki v psl. dial. *gǫšt'erъ vidijo kompoz *gou-sker-os 'kdor dela luknje' (Mladenov 1941: 115) oz. *gu-sker 'isto' (ESSJa: 7:179) oz. *gup-sker (Gluhak 1993: 255; Snoj 2016: 363).

► aščerica ▷ kuščar¹

gut

ESSJ 0

ȝút m 'gufo, čuk' (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 104).

Isl. dial. *gút m 'čuk' (ter.).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Ni jasno, ali je cgn *Guth* (ZSSP) ornitonimskega izvora.

guž

ESSJ 0

guž m 'glavoč' (primor. kraš. (Nabrežina) – Godnič, SMZ 2–3, 1979, 110), 'guš' 'glamoč, glavoč, Gobius niger jazo' (Nabrežina – Cossutta 2015: 196), 'gyš' 'isto' (Križ, Kontovel – Cossutta 2015 l.c.), gúž, gūž 'glavoč, Gobius spp.' (Offizia 1988: 65).

Isl. dial. *guž m 'glavoč, Gobius' (kraš.).

- ⇨ rom. *gǫ:žǫ 'glavoč', kar se je verjetno fonetično razvilo iz *gogiǫ kot asimilirane variante iz rom. *gobiū iz lat. *gōbius* m 'piškur'; iz iste predloge se je po drugačni razvojni poti realiziralo it. *ghiozzo* 'glavoč' (Battisti, Alessio 1950–1957: 1800; Cortelazzo, Zolli 1979–1988: 2:491). Enako rom. izhodišče *gogiǫ, a z rom. razvojem *gi > j* se ohranja v hrv. *guj* 'glavoč' (Krnic, Omišalj, Kraljevica, Crikvenica, Omiš, Muo – Vinja 1986: II:343). K substitucijski fonetiki prim. jslov. *račúnъ ⇨ rom *ra'čǫ:ně ← lat. *ratio* z Asg *rationem* 'računanje, račun'.

gvanako

ESSJ 0

gvanāko m, g -a 'južnoameriška gorska žival z dolgo rdeče rjavo dlako po hrbtu, Lama huanachus' (zool. – SSKJ), gvanāko 'divja lama (auchenia huanaco)' (Pleteršnik), Guanako 'divja lama' (Erjavec 1864: 34).

Isl. knjiž. *gua'na:ko m 'Lama guanicoe = Lama huanachus' (19. st.).

- ⇨ nvn. *Guanako* 'gvanako' ⇨ šp. *guanaco* 'isto' (⇨ agl. *guanaco*), prim. od leta 1598 dalje frc. *guanaco* ⇨ šp. (FEW).
- Ⓔ Izhodišče evropskih poimenovanj, ki so se razširila iz španščine, je v jeziku kečua označena za to južnoameriško gorsko žival *huanacu* (FEW) oziroma *wanaku* (Havlová 2010: 159). Dalje nejasno.

gvat

guate m pl 'vrsta rib' (primor. istr. – Jakomin 1995).

Isln. dial. **g'uat* m 'glavoč, Gobio' (istr.).

⇨ it. izol. '*guato* 'glavoč', it. piran. '*guato* 'isto' poleg '*guo*, pri čemer prvi ihtionim označuje velikega glavoča, drugi pa glavoča srednje velikosti (Cossutta 2015: 196), v Trstu in Rovinju it. ben. *guato* 'glavoč' (Rosamani 1990: 464), *goato* 'isto' (Istra – Boerio 1867 s.v. *go*), v Gradežu *guato*, *goato* (Bottin 2003).

⊕ Rom. ihtionim je izpeljanka na *-ato* < lat. *-ātus* (Vinja 1986: I:197) iz ihtionima v it. ben. *go* 'glavoč' (Boerio 1867), v Gradežu *go*, pl *gui* 'isto' (Rosamani 1990; Bottin 2003), kar je verjetno fonetično razvito iz rom. **gogiō* kot asimilirane variante iz lat. *gōbius* m 'piškur' (► *guž*).

Iz it. ben. je bilo izposojeno tudi hrv. dial. *gvat* 'glavoč', *guvat* 'isto', *gūat* (Vinja 1986: II:343).

gvir

gvir m 'bubuj' (Pleteršnik), *gvir* 'Uhu' (Janežič 1851).

⊕ 19. st.: *gvir* '*léfni bubuj, velka léfna fôva, grosna fôva, fovjak, jonft*, wind. *bubuj, podhuika*, Uhu, grobe Ohreule' (Freyer 1842: 10).

Isln. dial. **gvir* m 'velika uharica, Bubo bubo' ← **uir* 'isto';

vzglasni velar je gotovo sekundaren (Bezljaj ESSJ: I:188), ornitonim pa verjetno odraža vmesno razvojno stopnjo *gu-* kot anticipacijo *g-* pred *v-* [u-], kar je v takih primerih v nadaljnjem razvoju iz **gu-* povzročilo nastanek *g-* in dial. variant tipa *zvon* : *zgon*, *vamp* : *gamp* (Ramovš 1924: 160 brez primera *gvir*).

► **vir**

gvosa → gosa²

H

habih

χábəχ m, g *-a* 'jastreb' (kor. rož. – Šašel 1957), rož. *há:bəh* 'jastreb' (Kattinig 2017), *hábəχ* 'generična oznaka za vse roparske ptice' (Sele – Isačenko 1939: 129).

⊕ 18. st.: *Habih* '*Jaštran, jaštreb, fokolizh*, Habich, Accipiter' (Megiser 1744).

⊙ Onimizirano v cgn *Habich* poleg *Habicht* (ZSSP).

Isln. dial. **hábih* m 'jastreb' (kor.).

⇨ srvn. *habich* m 'kratulj', tudi *habeč* 'isto' (toda nvn. *Habicht*), stvn. *habuh*, stsaš. *havuk*, stagl. *heafoc*, agl. *hawk* < pgerm. **habuka-* m 'kratulj' (Kluge 1995: 345; Kroonen 2013: 197; EWA: IV:723).

⊕ Ta splošno germ. ornitonim se navadno primerja s psl. *(s)*kobьcb* (► *skobec*, ► *kobec*); nvn. *Habicht* ima tako kot še npr. nvn. *Saft*, *Obst* sekundarno naplašeni *-t* (Kluge 1995 l.c.; Pfeifer 2000: 490).

Panon. prleš. *'a:bɔx* m 'jastreb', tudi 'neumnež, butec, tepec' (Rajh 2010), slngoriš. *'a:box* 'ujeda (jastreb, kragulj)' (Malečnik – Koletnik, NBSJ 2022: 71) enako kot še druge nemške izposojenke v slovenščini kaže na variantno vokalno vzglasje (prim. Striedter-Temps 1963: 58), prleš. vokal *ɔ* oziroma slngoriš. *o* pa je lahko odraz vokalizacije reduciranega polglasnika iz prvotnega *i* ob labialu, prim. še kor. mež. *abuh* 'kragulj' (Golavabuka – Mrzel 2017) z drugačno sekundarno vokalizacijo polglasnika.

hadroga

ESSJ s.v. *andróga*, *mandróga*

hadroga f 'črnovka, *Leuciscus rutilus*' (Munda 1926: 26).

Psln. dial. **ɣdrɔga* f 'rdeča (sladkovodna riba)';

iz tega dial. **ard'ɔ:ga*, po disimilaciji $\emptyset : r \leftarrow r : r$ tipa *matrati* ← *martrati* **ad'ɔ:ga* in s protetičnim dial. *h-* *hadroga*.

- Ⓔ Sladkovodna riba, standardno poimenovana *črnovka* '*Rutilus rutilus* = *Leuciscus rutilus*' (► *črnovka*), ima plavuti rdeče in oči rdeče obrobljene (CZŽ 1997: 142), ta njena značilnost pa je bila izražena s psl. izpeljanko **rɔdrɔga* > psln. dial. **ɣdrɔga* iz adj **rɔdrɔ*, f *rɔdrɔ* 'rdeč'. Iz iste psl. predloge se je z drugačno disimilacijo in brez proteze razvil sln. ihtn *andróga*.

► **androga** ▷ handroga

hajdosevec

ESSJ $\emptyset$

hajdosévec m 'Junikäfer' (dol. bkr. – Šašelj 1906–1909: I:256).

Isln. dial. **hajdo'se:ɥac* m 'prosnica, junijski hrošč, Amphimallon solstitiale' (bkr.).

- Ⓔ Ker se v juniju, ko se ta hrošč začne pojavljati, ponekod seje ajda, je možno, da je poimenovan kot sejalec ajde, saj kompozitum vsebuje nomen agentis *sévec* m, g -*vca* 'sejalec' < **sěybcь* in dial. varianto *hájda* f ob knjiž. *ájda* 'Polygonum fagopyrum'.

hadroga

ESSJ s.v. *andróga*, *mandróga*

hadroga f '*Leuciscus souffia*' (Bezljaj ESSJ: I:4, II:165; Kurkina 1992: 121).

Isln. ?;

obstoja besede ni bilo mogoče ponovno preveriti v katerem drugem sln. viru, zato ni zanesljiva.

► **hadroga**

hanuman → hulman

ESSJ $\emptyset$

haras

ESSJ s.v. *hárati*

haras m 'streitsüchtiger Hahn' (dol. – Pleteršnik).

Isln. dial. *haras* m 'prepirljiv petelin' (dol.).

- Ⓔ Osamljena oznaka za petelina gotovo spada v sln. besedno družino *hárati* *hâram* impf 'pretepati, tolči' (Bezljaj ESSJ: I:191). Ker v slovenščini deverbativne tvorbe na -*as* niso aktivne, je bila beseda verjetno izposojena, a ustrezne tujejezične predloge ni bilo mogoče najti.

hardun

ESSJ $\emptyset$

hardun m 'trnjaš, pegasta kuščarica, živeča v zahodni Aziji in Egiptu, Stellio' (Erjavec 1875: 326, 435).

Isln. knjiž. *hardun* m 'Stellio' (19. st.).

- Ⓔ Nejasno. Erjavec 1875 l.c. je za Schödlerjev nvn. termin *Dorneidechse* 'Stellio' (Schödler 1860: II:471) uvedel kalk *trnjáš* (► *trnjaš*), za sin *Sterneidechse* (Schödler 1860 l.c.) pa nejasni *hardun*. Cigale 1860 za nvn. *Sterneidechse* navaja sln. ustreznika *laška jaščerica* in *jašerica*, Šulek 1860 pa za obe nvn. predlogi navaja hrv. *bodljikava gušterica*.

hare

harè m, g -*éta* 'konj' (vzh. štaj. – Pleteršnik z oznako zaničljivo).

- Ⓣ Avgm na -*ina harêtina* 'konj' (Pleteršnik po Cafu) s sin *harína* (Slovenske gorice – Pleteršnik po Cafu), ki kot avgmentativna tvorba na -*ina* kaže na sln. izhodišče besedne družine **har* m 'slab, malovreden konj'.

Isln. dial. **har* m '(slab) konj'.

- ⓔ Nejasno (Bezljaj ESSJ: I:192). V ESSJ l.c. je namesto *harína* iz Pleteršnika neustrezno navedeno *horína*.

hareč

hareč m 'Wachtelkönig' (Janežič 1851) = 'kosec, *Crex crex*'.

- Ⓣ 18. st.: *harézh* 'Wachtelkönig, Ortygometra' (Pohlin 1781), *harezh* (Pohlin 1792), *harezh* 'prepelizhni kral, *harish*, Wachtelkönig' (Gutsman 1789); 19. st.: *harezh* 'der Wachtelkönig' (Jarnik 1832: 143), *hárezh* 'der Wachtelkönig. (Ortygometra)' (Murko 1833a: 83), *harezh* 'trávnjiki kófez, kófez, ftergár, hreštár, hrezhmón, wind. *harish*, krezhlik, kraz, *Crex pratensis*, Wiefenfchnarrer' (Freyer 1842: 33 z oznako *wind.*).

Isln. dial. **ha:reč* m 'kosec, *Crex crex*' (kor.);

verjetno interno slovensko preoblikovano iz madžarske izposojenke *hariš* 'kosec, *Crex crex*' (Bezljaj ESSJ: II:83) < sln. **ha:riš*, v kateri je -e- kljub Pohlinovemu, verjetno neustreznemu zapisu diakritičnega znamenja kot -é-, lahko nastal po vokalni redukciji iz -i-, nastanek izglasnega -č namesto prvotnega -š pa ni jasen.

► **hariš**

hariš

hâriš/hariš m, g -a 'kot kos velika ptica selivka, ki se oglašja s hreščečim glasom; kosec, hrestač': v visoki travi je našel dobro skrito gnezdo hariša (redko – SSKJ), *hariš* 'der Wachtelkönig (*crex pratensis*)' (Pleteršnik), *hariš* 'kosec, *Rallus crex*' (Erjavec 1875: 312).

- Ⓣ 18. st.: *harish* 'prepelizhni kral, *harezh*, Wachtelkönig' (Gutsman 1789) [hariž]; 19. st.: *harish* 'trávnjiki kófez, kófez, ftergár, hreštár, hrezhmón, wind. *harezh*, krezhlik, kraz, *Crex pratensis*, Wiefenfchnarrer' (Freyer 1842: 33 z oznako *wind.*) [hariž].

- Ⓞ Prek vzdevka ničto onimizirano v cgn *Hariš*, v izglasju hiperkorigirano *Hariž* (ZSSP).

Isln. dial. **ha:riš* m 'kosec, *Crex crex*' (kor.).

- ↔ madž. *haris* 'kosec, *Crex crex*', 'prepelica, *Coturnix coturnix*' (Bezljaj ESSJ: I:192, II:83; EWU: 530).

- ⓔ Po EWU l.c. je madžarski ornitonim onomatopejskega izvora.

Iz madž. predloge je bilo izposojeno tudi hrv. kajk. *hariš* 'Rallus crex' (ARj), *haris* (Belostenec 1740) [hariš], *hariš* 'prдавac, Wachtelkönig (*Rallus Crex*)' (Šulek 1860), *hariš*, *hareš*, *ariš* (Hirtz 1928–1956: II:151).

▷ hareč ▷ bariš²

harpa

harpa f 'vrsta morskega polža, *Buccinum harpa*' (Erjavec 1875: 384).

Isln. knjiž. **ha:rp* f 'Harpa harpa = *Buccinum harpa*' (19. st.).

- ↔^K nvn. *Harfenfchnecke* 'Buccinum harpa' (Schödler 1860: II:525) ← *Harfe* 'harfa' + *Schnecke* 'polž'.

- ⓔ Bolj verjetno kalk po nvn. predlogi, ki tega morskega polža označuje, da je podoben harfi, kot pa da bi bil malakonim izposojen iz drugega dela nlat. oznake. Kalk je bil tvorjen z naplastitvijo novega pomena na subst *hārpa* f 'harfa' (Pleteršnik), *harpa* 'har-

fa, das muſikal. Inſtrum.’ (Cigale 1860 s.v. *Harfe*), prim. hrv. kalk nvn. predloge *rogač harfoliki* ‘Buccinum Harpa’ (Šulek 1860 s.v. *Harfe*). Sodobnega sln. terminološkega ustreznika ni bilo mogoče ugotoviti.

harški kanarček → harški vrvivec

ESSJ 0

harški vrvivec

ESSJ 0

hárški vrvivec m ‘kanarček, za katerega je značilno zelo lepo petje’, tudi **harški kanarček** ‘isto’ (SSKJ).

Isln. knjiž. *hárški vrvivec/kanârček* m ‘kanarček ...’ (20. st.).

↵^K nvn. *härzer canarienvögel* (Grimm 1854–1971), dobesedno ‘harški kanarček’.

ⓔ Dvobesedna oznaka za kanarčke, ki so sposobni peti nizke speve = vrvivke, je kalk po nvn. predlogi, ki s *härzer* v adjektivni rabi izpostavlja prvotni habitat ptiča, tj. nemško hribovje, pri čemer je bil sln. ustreznik tvorjen iz oron *Hârc*, kar ustreza nvn. *Harzgebirge* oziroma *Harz*.

Enobesedna oznaka *harcar* ‘harški vrvivec/kanarček’ (Gradivo SSKJ), ki je bila izposojena iz nepreglašene nvn. predloge *harzer* ‘prebivalec hribovja Harc’, tudi *härzer* ‘isto’ (Grimm 1854–1971), se ni uveljavila.

► vrvivec ► kanarček

helebuš

ESSJ 0

hélebuš m ‘kozje ime’ (primor. obsoš. (Krn) – Erjavce, LMS 1875, 223).

Isln. dial. *hélebuš* m ‘kozje ime’ (obsoš.).

ⓔ Osamljeno in nejasno.

helm

ESSJ 0

hél'm m ‘govedo rdečkaste barve z belo liso na glavi (čelu)’ (kor. rož. – Šašel 1957; Šašel, Ramovš 1936–1937: 105; TSVK), rož. *hél'm* ‘govedo rdečkasto rjave barve z belim čelom’ (Kattinig 2017).

Ⓣ Fem na -a v rož. *hél'ma* ‘govedo rdečkaste barve z belo liso na glavi (čelu)’ (Šašel 1957), *hèl'ma* ‘govedo rdečkasto rjave barve z belim čelom’ (Kattinig 2017), *hél'ma* ‘ime krave z belo glavo’ (Isačenko 1939: 129).

Isln. dial. **he:lm* m ‘govedo rdečkaste barve z belo liso na glavi (čelu)’ (rož.).

↵ štaj. n. *Helm* ‘govedo s »čelado«, ‘bela lisa na glavi in prsih goveda cajrinške pasme’ (Unger, Khull 1903 s.v. *Helm*), kor. n. *Hél'm* ‘ime vola’, *Hél'ma* ‘ime krave’ (Lexer 1862) ← nvn. *Helm* ‘čelada’.

ⓔ N. dial. oznaka za govedo je nastala po metafori iz nvn. *Helm* ‘čelada’, ker je govedo z belo liso na glavi vzbujalo vtis, da je na preostalem, nebelem delu glave pokrito s čelado.

henkst

ESSJ 0

hèngst m ‘žrebec’ (kor. zilj. – Pronk 2009), panon. prleš. *‘xèŋkst* ‘žrebec’ (Rajh 2010), po SLA kor. zilj. *hèŋkst* ‘isto’ (Brdo pri Šmohorju/Egg bei Hermagor, Blače/Vorderberg – SLA), toda spoh.-remš. *‘xèŋks* (Radlje ob Dravi – SLA) z izpadom izglasnega -t.

Isln. dial. **‘henkst* m ‘žrebec’ (kor., panon.).

↵ nvn. *Hengst* m ‘žrebec’, srvn. *hengst* ‘konj’, tudi ‘skopljen konj’, *hengest* ‘isto’, stvn. *hengist* ‘skopljen konj’ < zgerm. **hangista-* m ‘konj, tj. žrebec ali skopljen konj’ poleg **hanhista-* ‘konj’ v stnord. *hestr* ‘isto’ (Kluge 1995: 369; Pfeifer 2000: 531).

ⓔ Navadno se pgerm. **hangista-/hanhista-* ‘konj’ razlaga kot ničto substantivizirani superlativ pgerm. adj **hanha-* < **k’ónko-*, prim. lit. *šankùs* ‘hiter, uren’ s sekundarnim

prehodom v ujevsko osnovo (EWA: IV:956), in primerja s srkimr. *caseg* 'kobila' (Klu-ge 1995 l.c.; Pfeifer 2000 l.c.) < pkelt. **kank-stikā*- (EWA l.c.), a Matasović 2009: 200 opozarja na možnost zgodnje izposoje iz pgerm.

herkul

ESSJ 0

hêrkul m 'velik hrošč, ki živi v tropskih predelih Srednje in Južne Amerike, *Dynastes hercules*' (zool. – SSKJ), *herkul* 'Dinastes hercules, hrošč iz družine skarabejev zraste do 16 cm' (CZŽ 1997: 335), *herkul* 'Dinastes Hercules, južnoameriški največji hrošč na svetu, dolg 5 palcev' (Erjavec 1864: 81).

Isl. knjiž. **he:rkul* m 'Dinastes hercules' (19. st.).

⇨ nlat. (*Dynastes*) *hercules*.

⊕ Nlat. oznaka je bila za tega izredno velikega in močnega hrošča tvorjena po mitološkem Herkulesu, ki je bil znan po svoji izredni moči, prim. nvn. *Herkuleskäufer* 'Dinastes hercules', agl. *Hercules beetle* 'isto', it. *scarabeo Ercole*, r. žuk-gerkules.

H

hermelin

ESSJ 0

hermelîn m, g -a 'podlasici podobna žival, ki ima pozimi belo dlako in črno liso na koncu repa': *nastavljati hermelinom pasti*; 'krzno te živali': *kraljevski plašč iz hermelina* (SSKJ), *hermelin* 'velika podlasica, *Mustela erminea*' (CZŽ 1997: 272), *hermelîn* 'das Hermelin (foetorius ermineus)' (Pleteršnik), *hermelin* 'velika podlasica, Hermelin, *Mustela erminea*' (Erjavec 1864: 15).

⊕ 18. st.: *harmelin* 'popeliza, kipen, Hermelin' (Gutsman 1789).

Isl. knjiž. **herme'li:n* m 'Mustela erminea' (18. st.);

po redukciji **harme'li:n*, kar potrjuje Gutsmanov zapis.

⇨ nvn. *Hermelin* 'Mustela erminea', srvn. *hermelîn* 'isto', stvn. *hermilî(n)*, kar je deminutiv k srvn. *harm* 'hermelin', *harme* 'isto', stvn. *harmo* 'podlasica, hermelin'.

⊕ Germ. oznako za hermelina **harmō* < **k'or-mō(n)* se povezuje z lit. *šarmuõ*, g -*meñs* 'Mustela erminea', s sekundarnim korenskim vokalizmom *šermuõ*, -*meñs* 'isto' poleg 'divja mačka, *Felis silvestris*' in let. *sařmulis* 'hermelin' ter se zaradi lit. *šařmas* 'slana', tudi *šarmà* 'isto', let. *sařma* sklepa, da je hermelin zaradi svoje bele barve kožuha označen po slani (Klu-ge 1995: 371; Pfeifer 2000: 534; Smoczyński 2007: 631; Kroonen 2013: 212). Besedotvorno razmerje med **k'or-mo*- 'slana' in **k'or-mō(n)* lahko temelji na Hoffmanovem sufiksu; prvotno torej lahko **k'or-mo-Hon*- 'tak, ki ima videz slane'. Iz nvn. je bilo izposojeno tudi hrv., srb. *hermelîn* 'Mustela erminea', madž. *hermelin* 'isto'.

hevc

ESSJ *hevc*

hevc m 'Luchs' (Janežič 1851).

⊕ 18. st.: *hêvz* 'Luchs, lynx' (Pohlin 1781), *heuz* 'leuz, Luchs' (Gutsman 1789); 19. st.: *helz* 'der Luchs' (Jarnik 1832: 143), *hêvz* (lies: *heuz*) 'der Luchs. (*Felis lynx*. Linn.)' (Murko 1833a: 85), *hevz* 'levz, lof, lifovt, biftrovid, ojftravid, *Felis lynx*, Luchs' (Freyer 1842: 4).

⊙ Morda tako kot Jarnikovo *helz* [helc] hiperkorigirano in prek vzdevka za človeka dobre vida onimizirano v cgn *Helc* (ZSSP).

Isl. knjiž. **he:vc* m 'ris, Lynx' (18. st.).

⇨ hrv. *heuz* 'zvêr jakoga vida, lynx' (Belostenec 1740) [heuz], toda *heufz* 'ris' (Jambrešić 1742) [heus], kar je bilo prek **heuz* tako kot slš. *hejús* 'ris', *hejúz* 'isto', po naslonitvi na slš. *rys hejrus* (Kálal 1924; Bezljaj ESSJ: I:193) izposojeno iz madž. *héuz* 'ris', *hiüz* 'isto', *heýuz* (EWU: 564 brez slov. gradiva).

Sln. *hevc* je Pohlin po črkah prepisal iz Belostenčevega slovarja, kjer pa grafem z nima fonetične vrednosti [c], kot jo ima v slovenskih zgodovinskih slovarjih, ampak [z]. Poh-

linova pisna predloga izposojenke se je v slovenščini zato v izglasju brala kot *c*, v taki fonetični vrednosti pa so jo povzeli vsi kasnejši avtorji. Bezljaj ESSJ: I:193 je sln. *hevc* izvajal neposredno iz madž. predloge, kar ne prepričuje. Na Belostenčev vir Pohlinove glose *hévz* je opozoril že Breznik, Razprave ZDHV 3, 1926, 150, a ni opazil, da ni bila prečrkovana v ustrezno slovensko grafijo.

- Ⓔ Nejasno, a verjetno madžarsko avtohtono (EWU: 564).

hidra

ESSJ 0

hîdra f 'majhen sladkovodni polip, ki živi v sožitju z algami, Chlorohydra viridissima' (zool. – SSKJ), *hidra* 'zeleni trdoživ, Hydra viridis' (Erjavec 1875: 393).

Isl. knjiž. **hi:dra* f 'Hydra viridissima = Hydra viridis' (19. st.).

- ⇨ nlat. *Hydra (viridis)* 'der grüne Armpolyp' (Schödler 1860: II:531).

- Ⓔ Sestavina nlat. oznake *hydra* izvira iz lat. *hydra* f 'povodna kača' kot izposojenke iz gr. ὕδρα f 'isto', ki je šele v zvezi z adj *viridis* 'zelen' lahko označevala sladkovodne polipe, ki imajo telo zeleno obarvano zaradi simbiotskih alg (CZŽ 1997: 88). Erjavčev sin *zeleni trdoživ* m 'Hydra viridissima = Hydra viridis', ki je bil podlaga za sodobni termin *trdoživnjaki* m pl 'Hydrozoa' < **trdoživ-n-jak-i*, ki označuje ožigalkarje, katerih prebavna votlina ni predeljena (zool. – SSKJ; CZŽ 1997: 244), je delni kalk po nvn. *der grüne Armpolyp*, v katerem je bil danes že pozabljeni, v nemških temeljnih leksikalnih zbirkah neevidentirani subst *Armpolyp* 'Hydrozoon' zamenjan s subst *trdoživ* m, kar je ničto substantivizirani kompoz adj **trdoživ*, ki je te sladkovodne polipe verjetno označeval po svoji žilavosti, ker si kljub poškodbam hitro opomorejo, kot poroča Schödler 1860 l.c. Z enakim jedrom je *sivi trdoživ* m 'grauer Armpolyp (hydra grisea)' (Pleteršnik), *sivi trdoživ* 'der graue Armpolyp, Hydra grisea' (Erjavec 1881: 245), kar je kalk po nvn. *der graue Armpolyp* 'Hydra grisea' (Schödler 1860 l.c.).

hijena

ESSJ 0

hijêna f 'afriška ali azijska zver, ki se hrani z mrhovino': *sestradane hijene so planile po mrtvi živali*; peyor. tudi 'grabežljiv, izkoriščevalski, brezobziren človek' (SSKJ), *hijene* f pl 'Hyaenidae, družina kopenskih zveri iz naddružine mačk', *lisasta hijena* = *pegasta hijena* f 'Crocota crocuta', *progasta hijena* 'Hyaena hyaena', *rjava hijena* 'obrežni volk, Hyaena brunnea', *pižmova hijena* 'podzemni volk, Proteles cristatus' (CZŽ 1997: 88s.), *hijêna* 'die Hyäne (hyaena)', *progasta/lisasta hijêna* 'hyaena striata, crocuta' (Pleteršnik), *progasta hiena* 'gestreifte Hyäne, Hyaena striata' (Erjavec 1864: 21), *hijena* 'Hyäne' (Cigale 1860); prešlo v narečje, prim. rovt. tolm. *χiena* 'hijena' (Čujec Stres 2010–2014).

Isl. knjiž. **hi'je:na* f 'hyaena' (19. st.).

- ⇨ nvn. *Hyäne* f 'hyaena', *hienna* 'isto' (16. st.), stvn. *hijêna* ⇨ lat. *hyaena* ⇨ gr. ὕαινα 'hijena' (Kluge 1995: 390).
- Ⓔ Gr. zoonim je izpeljanka na -αῖνα iz gr. ὕς m, f, g ὕος 'svinja', ker naj bi hijena po štečtinasti grivi spominjala na svinjo (Kluge 1995 l.c.).

hilja

ESSJ s.v. *hil*

hîlja f 'eine Kuh mit zurückgebogenen Hörnern' (Lašče, Zemon – Pleteršnik) = *hîlja* 'krava z nazaj zavitim rogovi' (Zemon pri Ilirski Bistrici, Lašče – Erjavec, LMS 1882/1883, 204).

- Ⓔ Mask na -ec < *-bcb *hîljac*, g -ljca 'ein Ochs mit zurückgebogenen Hörnern' (Lašče, Zemon – Pleteršnik) = *hîljec*, g -ljca 'vol z nazaj zavitim rogovi' (Zemon pri Ilirski Bistrici, Lašče – Erjavec, LMS 1882/1883 l.c.).

Isln. dial. **hi:l'a* f 'krava z nazaj ukrivljenimi rogovi' (primor., dol.).

- Ⓔ Oznaka za kravo z nazaj ukrivljenimi rogovi spada v sln. besedno družino *hil* adj 'kriv, zavrt, nazaj upognjen' (Erjavec, LMS 1882/1883 l.c.; Bezljaj ESSJ: I:193) < psl. **hylb* 'neraven, kriv' in je bila iz adjektiva tvorjena s substantivizacijo tipa *súša* f 'siccitas' ← psl. **súhъ* adj 'siccus', pri kateri je bil prvi rezultat nomen abstractum 'krivost', ki se je kasneje konkretiziral in pomensko specializiral na označevanje krave z nazaj ukrivljenimi rogovi. Kurelac 1867: 24 navaja za Istro goveja imena *hilj*, *hiljac*, *hilja*.

himalajska mokasinka

ESSJ 0

himalajska mokasinka f 'v Aziji živeča strupena kača, ki koti popolnoma razvite mladice, *Ancistrodon himalayanus*' (zool. – SSKJ), bolj ustrezno 'Ankistrodon himalayanus', prim. gr. ἄγκιστρον n 'trnek, kljuka' + ὀδών m 'zob'.

Isln. knjiž. *himalajska mokasinka* f 'Gloydus himalayanus = Ankistrodon himalayanus' (20. st.).

↔^K nlat. (*Ankistrodon/Gloydus*) *himalayanus* + nv. *Mokassinschlange*.

- Ⓔ Dvobesedna oznaka za v Aziji živečo strupeno kačo z adj *himalajska* f ← oron *Himalâja* f 'azijsko gorovje' (SP 2001) ubeseduje njen habitat, jedro *mokasinka* kot kalk po nv. predlogi pa to vrsto kač živorodk najverjetneje označuje po videzu kože, ki spominja na obutev mokasin, saj se je pri severnoameriških Indijancih izdelovala iz živalske kože.

hinavka

ESSJ 0

hinavka f 'Gottesanbeterin, die Fangheuschrecke (mantis religiosa)' (Pleteršnik), *hinavka ali bogomolka* 'Mantis' (Erjavec 1875: 364), *hinavka* 'die gewöhnliche Fangheuschrecke oder Gottesanbeterin, mantis religiosa' (Erjavec 1864: 115).

Isln. knjiž. **hi'na:vka* f 'bogomolka, Mantis religiosa' (19. st.) ← *hinâvka* 'tista, ki se pri svojem obnašanju pretvarja, goljufa, hlini'.

- Ⓔ Že Erjavec 1864 l.c. je pojasnil, da »prednji nogi drži pokonci, kakor drži človek roke, ko moli, zato ji pravimo hinavka«, saj dejansko ne moli.

hirs → *irs*

ESSJ s.v. *irs*

hišen zajec

ESSJ 0

- Ⓔ 19. st.: *hišhen sâjiz* 'das Kaninchen (Cuniculus)' (Murko 1833a: 86), z nereduciranim adj v 18. st.: *hišhni zec* 'kunez, konjel, Kaninchen' (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **hi:šni 'za:jæc/ze:c* m 'domači zajec, kunec' (18. st.); dvobesedni oznaki za udomačenega zajca, tj. kunca, sta vsebovali adj na *-en* < **-bnn* iz *hiša* f 'aedes', ki je bil kasneje zamenjan z *domáč* adj, f *-a* 'domesticus', prim. *domači zajec ali kunec* 'Kaninchen, Lepus cuniculus' (Erjavec 1864: 25).

► **zajec**

hišna kuna → kuna belica

ESSJ 0

hišni kozliček

ESSJ 0

hišni kozliček m 'hrošč z dolgimi tipalkami, katerega ličinka uničuje obdelan les, *Hylotrupes bajulus*' (zool. – SSKJ), tudi *hišni kozlič* 'Hylotrupes bajulus' (CZŽ 1997: 138).

Isln. knjiž. *hišni kozliček/kozlič* m 'Hylotrupes bajulus' (20. st.).

↔^K nv. *Hausbock* 'Hylotrupes bajulus' ← *Haus* 'hiša' + *Bock* 'kozel', dobesedno 'hišni kozel'.

- Ⓔ Kalk po nv. kompozitu, ki tega hrošča na eni strani označuje po habitatu, saj danes živi le še v vgrajenem lesu iglavcev, predvsem v strešnih tramovih (CZŽ 1997 l.c.), na drugi pa enači s kozlom zaradi rogov, ker ima hrošč razmeroma dolge tipalke. Tvorjen

je bil z adj *hišni*, f -a 'ki se nanaša na hišo, dom' in jedrom *kozlič* oziroma *kozliček*, g -čka kot deminutivom h *kózel* m 'caper' < psl. **kozьbъ* 'isto'. Deminutivni tvorbi sta bili pri kalkiranju uporabljeni za ponazoritev, da entomonim ne označuje pravega kozla, ampak le kozlu podobno živalco.

► **kozel'**

hišni pajek

ESSJ 0

hišni pajek m 'pajek, ki prede lijakaste mreže po kotih, *Tegenaria domestica*' (zool. – SSKJ), *hišni pajek* 'die Hausspinne (tegenaria domestica)' (Pleteršnik), *hišni pajek* 'Aranea domestica' (Erjavec 1875: 367), *navadni hišni pajek* 'die gewöhnliche Hausspinne, *Tegenaria domestica*' (Erjavec 1864: 121), *hišni pajik, pavek* 'Hauspinne' (Cigale 1860). **Isln.** knjiž. **hi:šni 'pa:jək* m 'Tegenaria domestica' (19. st.).

↩^K nvn. *Hausspinne* f 'Tegenaria domestica = Aranea domestica' ← *Haus* 'hiša' + *Spinne* 'pajek'.

- Ⓔ Teminološka oznaka za pajka, ki svoje mreže plete v človekovem bivališču, je bila kot dobesedni kalk po nvn. kompozitu narejena s sln. pomenskima ustreznikoma adj *hišni*, f -a 'ki se nanaša na hišo, dom' in subst *pâjek* m 'aranea'. Kalk po zastareli nlat. oznaki *Aranea domestica* je manj verjeten, saj bi bil v slovenščini verjetno kalkiran kot **domači pajek*, prim. agl. *domestic house spider*.

► **pajek**

hišnosec

ESSJ 0

- Ⓔ 18. st.: *hišhonoſez* 'poush, ſlinovez, Schnecke' (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **hišenosac* m, g -sca 'polž' (18. st.);

najverjetneje po sicer etimološko upravičeni interpretaciji, da polž nosi hišo, prenarejeno po Asg *hišo* v *hišnosec* = *hišhonoſez* (Gutsman 1789).

- Ⓔ Morda Gutsmanov neologizem, ki je bil s suf -ec < *-bcb dodatno podaljšani kompozitum kot nomen agentis **hišenos* m 'kdor nosi hišo' iz skladijske zveze *nositi hišo*.

hitap

ESSJ 0

- Ⓔ 18. st.: *hitap* 'Käützchen, scops' (Pohlin 1781), morda 'čuk'.

Isln. ?.

- Ⓔ Pohlinovo glosa je mogoče povezati s prav tako osamljenim **hotap** 'Kautz' (Janežič 1851) = 'čuk'. Nejasno.

hiton

ESSJ 0

hiton m, g -a 'morski mehkužec, pokrit na hrbtu z osmimi prekrivajočimi se ploščicami, Chiton' (zool. – SSKJ), *hitoni* m pl 'Polyplacophora, Placophora, vrsta morskih mehkužcev, katerih telo je deljeno v glavo in nogo; imajo značilno lupino iz 8 ploščic' (CŽŽ 1997: 22).

Isln. knjiž. *hiton* m 'Chiton' (20. st.).

- ↩ nlat. *Chiton* 'morski mehkužec ...' iz gr. χιτών m 'usnjata, s kovinskimi ploščicami obložena vojaška suknja, oklep' poleg 'ohlapna obleka brez rokavov za moške ali ženske' (Dokler 1915).

- Ⓔ S to nlat. oznako so ti morski mehkužci označeni po značilni lupini iz 8 premikajočih se ploščic na telesu. Erjavčev termin *morski kočič* (► morski kočič) se ni uveljavil.

hitrina

ESSJ 0

hitrina f 'ime govedu' (rov. tolm. – Erjavec, LMS 1875, 225).

Isln. dial. *hitrina* f 'ime govedu' (tolm.).

- Ⓔ Osamljeno. Goveje ime na *-ina* gotovo vsebuje adj *híter*, f *hîtra* ‘celer’ (SSKJ), *hítar*, f *-tra* ‘isto’ (Pleteršnik) < psl. **hytrъ* in je enako kot sin *bistrina* f ‘goveje in ovčje ime’ (► *bistrina*) prvotno označeval domačo žival, za katero je bilo značilno, da ni počasna, ampak hitra.

hlačaš

ESSJ 0

lâčaš m ‘petelin s perjem na krempljih’ (panon. pkm. – Novak 1996).

Isln. dial. **h'lačaš* m ‘petelin ...’, po izpadu vzglasnega *h-* pkm. *lâčaš*.

- Ⓔ Svojilnostna izpeljanka na *-aš* tipa *kljunáš* ‘kdor ima kljun’ ← *kljûn* ‘rostrum’ iz pkm. *lâče* ‘hlače’ kaže, da je bilo petelinje perje na krempljih šaljivo asociativno povezano s hlačami.

hlapač

ESSJ 0

hlapáč m, g *-a* ‘konj, ki iz razvade požira zrak’ (vet. – SSKJ).

Isln. knjiž. *hlapáč* m ‘konj, ki iz razvade požira zrak’ (20. st.).

- Ⓔ Veterinarski neologizem je bil kot nomen agentis na *-ač* < **-ačb* tvorjen iz veterinarskega termina *hlapáti -âm* impf ‘iz razvade požirati zrak’, npr. *konj se je naslonil na jasli in začel hlapati* (SSKJ), ki je bil pomensko zožen iz ‘pogoltno jesti ali piti’, npr. *prašiči hlapajo* (SSKJ), *hlápati hlâpam/hlâpljem* impf ‘hlastati’ (Pleteršnik).

Toda starejši veterinarski termin *hlâpavac* m, g *-vca* ‘konj, ki zrak iz želodca puha, der Kopper’, ki ga Pleteršnik navaja po Strupijevelem Živinozdravništvu (1885) in je s suf *-ac* < **-bcb* substantivizirani adj na *-av*, konja označuje po nasprotni lastnosti, da zrak izpušča iz sebe. Tak pomen pri glagolu *hlapáti -âm* ni potrjen, posredno pa o možnosti njegovega obstoja priča sin *goltáti -âm* impf ‘hlastno požirati’ (Pleteršnik) in k temu *goltáč* ‘hlapač’ (► *goltač*), ki v Reziji pomeni ‘rigati’ (Pleteršnik), tj. ‘zrak iz sebe dajati’.

hlapavec → hlapač

ESSJ 0

hlapec od modrasa → modrasov hlapec

ESSJ s.v. *hlâpec*

hlastač

ESSJ 0

hlastáč m ‘neka ptica: der Schnäpper (procnias)’ (Pleteršnik), *hlastač* ‘vrsta ameriške ptice, Procnias’ (Erjavec 1875: 287).

Isln. knjiž. **hlas'ta:č* m ‘Procnias’ (19. st.).

⇐^K nvn. *Schnäpper* ‘Procnias’ (Schöddler 1860: II:436) ← *schnappen* ‘hlastati’.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi kot nomenu agentis na *-er* iz *schnappen* ‘hlastati/hlastniti’ je bil tvorjen z nomenom agentis na *-ač* < **-ačb* iz *hlastáti -âm* impf ‘hitro, sunkovito približevati se čemu z odprtim gobcem’ (SSKJ). Sodobnega terminološkega ustreznika za tega ameriškega ptiča ni bilo mogoče ugotoviti.

hlastavica → glastovica

ESSJ 0

hlastavka

ESSJ 0

hlastavka f ‘Chelydra serpentina’ (CZŽ 1997: 89), *hlastâvka* ‘die Krokodilschildkröte (chelydra)’ (Pleteršnik), *hlastavka* ‘dolgorepa želva, Chelydra’ (Erjavec 1875: 320), *hlastavke* f pl ‘Chelydridae, družina želv iz podreda kritovratnic z 2 vrstama’ (CZŽ 1997 l.c.).

Isln. knjiž. **hlas'ta:vka* f ‘Chelydra’ (19. st.).

- Ⓔ Ker je za to, v sladkih vodah Severne, Srednje in Južne Amerike živečo želvo z dolgim, krokodilastim repom (Erjavec 1875 l.c.) značilno, da na dnu preži na plen, je zelo napadalna in lovi tudi vodne ptiče (CZŽ 1997: 90), je bil neologizem *hlastavka* najverjet-

neje kot feminativ k sln. *hlastâvæc* m ‘pogoltni, pohlepni jedec’ (Pleteršnik), pri Murku 1833a *hlâftaviz*, -vza ‘begierige Eßer’, tvorjen na podlagi ženskega spola generične oznake *žêlva*. K besedotvorju prim. sln. novejši par *dêlavec* : *dêlavka* za starejšega *dêlavec* : *dêlavica*.

hlebarica

ESSJ 0

χlēbarca f ‘velika krota’ (gor. (Obrše) – SLA).

Isln. dial. **hlēbarica* f ‘velika krota’ < **hlēbarica* ← *hlēb* m, g *hlēba* ‘okroglo oblikovan kruh’ < psl. **hlěbъ* ‘kruh’.

- Ⓔ Osamljeno. Morda je poimenovanje nastalo po metafori, ker krastača po svoji obliki lahko spominja na okroglo oblikovan kruh. Tvorba je feminativ na -ica iz subst na -ar < *-ar’b, v katerem sufiks nastopa v svojilnostni funkciji; prvotno torej ‘krastača, ki ima obliko hleba’.

hlepipevec → upiravec

ESSJ 0

hlevar

ESSJ 0

hliuar m ‘vol, ki se ga redi v zaprtem prostoru in praktično ne vidi dne’ (rov. cerklj. – Razpet 2006).

- Ⓙ Fem na -ica *hlēvarica/hlevarica* ‘krava, ki živi stalno v hlevu’: *Vojnac je redil ... dolgorogo hlevarico, ki je videla beli dan samo takrat, ko so jo gnali k biku* (dial. (Ciril Kosmač) – SSKJ), primor. obsoš. *hlięwarca* ‘krava ali koza, ki stalno živi v hlevu’ (Ivančič Kutin 2007), rovt. tolm. *hlēvarica* ‘krava, ki ne hodi na pašo, ampak jo drže le v hlevu, kar se pozna zlasti na parkljih, ker so dolgi in večkrat tudi navzgor zakrivljeni’ (Sveta Lucija, sodobno Most na Soči – Kenda 1926), *hlēvarca* ‘krava, ki ne gre na pašo, ostane v hlevu’ (DTZ 1993: 191).

Isln. dial. **hlēuar* m ‘govedo moškega spola, ki se redi le v hlevu’ < **hlēuar’b* ← *hlēv* ‘stabulum’ < psl. **hlěubъ*.

- Ⓔ Izpeljanka na -ar < *-ar’b iz subst *hlēv* m ‘stabulum’ domačo žival, ki se redi le v hlevu, poimenuje kot prebivalca hleva, saj suf -ar nastopa v enaki funkciji kot prebivalska imena na -ar tipa *Kočevvar* ← tpn *Kočevje*.

hobotnica

ESSJ 0

hobōtnica f navadno pl ‘na morskem dnu živeče živali z osmimi lovskimi, Octopodidae’ (SSKJ), *hobotnica* = *navadna hobotnica* ‘Octopus vulgaris’ (CZŽ 1997: 90), *hobōtnica* ‘Seepolyp, octopus vulgaris’ (Pleteršnik), *hobotnica* ‘polip, Octopus vulgaris’ (Erjavec 1875: 381), *hobotnice* f pl ‘osmonožci, Seepolypen der Alten oder Achtfüßler’ (Erjavec 1864: 129), *hobotnica* ‘Polyp’ (Cigale 1860 po Metelku), *hobotnica* ‘Meerspinne’ (Janežič 1851).

- Ⓙ 17. st.: *ena hobotniza* ‘polypus, pi, diš’ (Kastelec, vir: dLib.si), *ena mórška riba hobotnizi onaka, po laškku Calamare* ‘loligo’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *éna mórška riba is mnógimi nogámi, Katéra vse jhlaht fárbe na se Vfáme, inu Kar óna řapopáde, tardü darřhý: éni méjnio de je hobótniza* ‘pólýpus’ (Hipolit 1711–1712), *hobotněza* ‘Meerfisch, polypus’, *hebétónza* ‘Meerřpine, sepia’ (Pohlin 1781), *hobotniza* ‘Meerřspinnerin, Fifch’ (Gutsman 1789); 19. st.: *hobotniřa* ‘ein Meerfisch (polypus)’ (Metelko 1825: 28) [hobotnica], *hobótniza* ‘die Meerřspinnerin’ (Jarnik 1832: 142), *hobótniza* ‘die Meerřpinne. (Cancer maenas. Linn.)’ (Murko 1833a: 88; Murko 1833b s.v. *Meer*).

Isln. knjiž. **ho’bō:tnica* f ‘Octopus vulgaris’ (19. st.); pred tem ‘ožigalkar, polip’ (17. st.).

- Prim. hrv. *hòbotnica* ‘Octopus vulgaris’, čak. *hobòtnica* ‘isto’ (Hvar, Vis – ČDL), *hubòtnica* (Brač – ČDL), toda v Dubrovniku *hòbōt* m, g *hòbota* ‘zelo velika hobotnica’ (Skok 1971–1974: I:675), *Hobotnicza* ‘polypus’ (Vrančić 1595), *hobotnicza* ‘polypus’ (Megiser 1603 z oznako Dalm.), *Hobotnicza* ‘polypus, pi’ (Habelić 1670), *Hobotnicza morfzka riba z vnogemi repi* ‘polypus, pi & podis’ (Belostenec 1740), *Hobotnicza, morzka riba* ‘pōlŷpus, Meer-Spinnerin, ein Fifch mit viel Füllen’ (Jambrešić 1742), *Hobòtnica* ‘ribba, polpo, pesce, polypus’, *Hobotnicsan* ‘del polpo, polypi’, *Hobotnicsicca* ‘polpo piccolo, parvis polypus’ (Stulić 1806), stsr. *hobotnica* ‘polypus’ s pripisom »valjda da je to« (Daničić 1863–1864); < **jslov.** **hobotnica* in **hobotъ*;

prvotno verjetno ‘žival z repom, repata žival’, kasneje po stiku z morjem pomensko specializirano na označevanje morskih ožigalkarjev in šele nato hobotnice; hrv. izposojenka v madž. *habarnica* ‘hobotnica’, ki je bila preoblikovana iz prvotnega madž. **habatnica* (EWU: 505), kaže, da se je pomenska specializacija na označevanje hobotnice izvršila vsaj že v prvi polovici 16. st.; avtohtonost sln. *hobotnica* v starejšem in mlajšem pomenu kljub Miklošiču 1886: 87 in Brezniku, Razprave ZDHV 3, 1926, 129 ni zanesljiva, saj je bil termin lahko v dveh različnih časovnih obdobjih izposojen iz hrv., kot je ugotavljal Berneker 1908–1913: I:391. Iz hrv. je bilo izposojeno tudi č. *chobotnice* ‘Octopus vulgaris’ (Machek 1968: 202).

- ⊕ Čeprav se v novejšem času predpostavlja, da hrv. *hòbotnica* oz. *hòbōt* tudi zaradi dial. variant *hobodnica*, *kobotnica* prek dalm. rom. posredovanja odraža gr. ὀκτώπους m ‘hobotnica’ (Ligorio, Zb MS 57/2, 2014, 7ss.; ERHJ: 1:330s.; Vuletić, Skračić 2018: 73), se stara razlaga, da sta hrv. in srb. morska termina slov. izvora in izpeljanki psl. **hobotъ* m ‘izrastek (na telesu)’, npr. ‘rep’, ‘rilec’ (Miklošič 1886: 87; Skok 1971–1974 l.c.; ESJS: 4:221; Vinja 1986: II:67s.) še vedno zdi bolj verjetna.

▷ moškatna hobotnica

hobotnjaki

ESSJ 0

hobotnjáki m pl ‘Rüsselthiere’ (Pleteršnik), *hobotnjaki* ‘trobčarji, Rüsselthiere’ (Cigale 1880 s.v. *Rüffel*).

Isln. knjiž. **hobotn’ja:ki* m pl ‘sesalci, pri katerih se nos in zgornja ustna razvijeta v dolg mišičnat organ, Proboscidae, trobčarji’ (19. st.).

↔^K nvn. *Rüsseltiere* ‘Proboscidae’, dobesedno ‘živali z rilcem’, prim. lat. *proboscis* f ‘rilec’.

- ⊕ Neuveljavljeni neologizem je bil kot kalk nvn. predloge s suf -*jak* < **-akъ* tvorjen na podlagi r. adj *hóbotnyj* iz *hóbot* m ‘(slonov) rilec’, kot je nakazal že Pleteršnik. Od dveh Cigaletovih terminoloških predlogov se je uveljavil *tròbčarji* (► trobčarji).

hokojka

ESSJ 0

hokojka f ‘Crax’, *hokojke* f pl ‘Cracidae, družina ptičev iz reda kur; živijo v tropskih gozdovih Srednje in Južne Amerike’, *rdeča hokojka* ‘Crax rubra’ (CZŽ 1997: 90s.), prvotnejše *hoko* ‘kakor puran velika drevesna kokoš v srednji in južni Ameriki z rumenim voskastim grebenom, Crax’ (Erjavec 1875: 306).

Isln. knjiž. *hoko* m ‘Crax’ (19. st.).

↔ ?.

- ⊕ Nejasno.

homotar → komatar¹

ESSJ 0

hompelj

ESSJ 0

χῶμῡῖ m, pl -*ni* ‘čmrlj’ (rov. tolm. (Rut) – SLA).

Isln. dial. **’ho:mpəl’* m ‘čmrlj’ (tolm.).

- ⇨ sor. n. *hōāmpl* m, pl -*ln* 'čmrlj, Hummel', kar je enako tirol. n. *humpl* 'isto' (Kranz-mayer, Lessiak 1983: 85), srvn. *humbel*, stvn. *humbal* (Kluge 1995: 387) in sorodno z nvn. *Hummel* 'čmrlj', srvn. *hummel* 'isto', *humel*, stvn. *humel*, kjer je prvotna konzonantna skupina asimilirana.
- ⊕ To n. poimenovanje za čmrlja se navadno povezuje z nvn. *hummen* 'brenčati (o čebelah)', srvn. *hummen* 'isto' in dalje s stpr. *camus* 'čmrlj', lit. *kamānė* 'čmrlj', let. *kamane* 'peščena čebela, čmrlj' (Kluge 1995 l.c.) ter psl. **komar*'b 'culex' (Pfeifer 2000: 562).

hor

ESSJ 0

'xó:r m, g -*a* 'dihur', *s'mr̥di: kó 'xó:r* 'močno smrdi' (dol. kost. – Gregorič 2014); primor. notr. *xûr* 'dihur' (Podgraje – SLA), dol. *χûr* 'isto' (Vavta vas – SLA), *χôr* (Sela pri Šentjerneju – SLA), sbkr. *xûr* (Vavpča vas – SLA), jbkr. *xûr* (Stari trg ob Kolpi – SLA), štaj. jpoj. *xôr* (Pivola – SLA), srštaj. *xâur* (Ratanska vas – SLA), *xôr* (Spodnja Polskava – SLA), kozj.-bizelj. *xûr* (Zgornja Sušica (Bizeljsko) – SLA), panon. slngoriš. *xûor* (Spodnja Voličina – SLA).

- ⊕ 17. st.: *en dihur*, *ali ta fmardezhi hûr*, *švirina* 'viverra' (Kastelec, Vorenc 1680–1710) = *smrdeči hur* < **hôr* z dodanim določilom *smrdeči*, ker se je v *hur* etimološka povezanost s sémom 'smrdeti' že izgubila.

Isln. dial. **hôr* m 'dihur';

po sporadičnem dial. razvoju *h* > *f* štaj. posav. *fûar* 'dihur' poleg *dixûar* 'isto' (Ložice (Gorenji Leskovec) – SLA); vse fonetično razvito iz sln. *thôr* m 'dihur' < psln. **thôr* 'isto' < psl. **d̥hor*'b z izpadom vzglasnega dentala *t*- iz prvotnega psl. **d*-.

► **thor**

hora

ESSJ *hóra*

hora f 'das Schwein' (Pleteršnik po Cafu).

- ⊕ Dem na -*ica horica* (Pleteršnik po Cafu), dem na -*ika horika* (Pleteršnik po Cafu); sem tudi interj *hor na!* kot klic svinji (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. **hora* f 'svinja'.

- ⇨ štaj. n. *Hora! hora!* interj 'klic svinji kot spodbuda pri paši' poleg *Horfchwein* 'svinja, ki se v svinjaku valja po blatu', tudi 'svinja v svinjaku' (Unger, Khull 1903).
- ⊕ Štaj. n. interjekcija je nastala po elipsi iz *Horschwein* m 'svinja, ki se valja v blatu', kar je kompozitum iz *Hor* 'blato', tudi *Har* 'isto', *Harb* in *Schwein* 'svinja' (Štrekelj, ASPH 28, 1906, 513s.; Striedter-Temps 1963: 137; Bezljaj ESSJ: I:200).

horopka

ESSJ 0

horopka f 'Auerwaldhuhn' (Janežič 1851).

- ⊕ 18. st.: *horopka* 'Hafelhenne, Attagen' (Pohlin 1781); 19. st.: *horopka* 'veljka kúra, divji petélin, velki, lefni petélin, Tetrao urogallus, Auerwaldhahn' (Freyer 1842: 26).

Isln. dial. *horopka* f 'gozdni jereb' (18. st.), 'divji petelin' (19. st.).

- ⊕ Nejasno. Sklepati bi bilo mogoče na povezanost s psl. dial. **ðrēb* = hrv. čak. *ðreb* 'jerebica' (ČDL), *ðrebica* 'isto' (Orlec na Cresu – Houtzagers 1985), str. *orjab* m 'jerebica' kot fonetične variante *k *ērēb* = sln. *jerēb*: **ðrēb-ka* > psln. **orēpka*, po vokalni harmoniji in protezi g- dial. *horopka*. Hrv., srb. sinonim za divjega petelina *hòroz* poleg *òroz* turškega izvora (Skok 1971–1974: I:679) ni z zgornjim sln. gradivom v nobeni povezanosti.

► **jereb**

hostna jerebica → gozdni jereb

ESSJ 0

hota

ESSJ 0

hota f 'das Schwein' (kor. zilj. – Pleteršnik).

- ⊕ Strukturna tvorjenka na -*ica* zilj. *hôtāca* (Pronk 2009); mask na -*ič* < **-it*'b zilj. *hotič* 'das Ferkel' (Pleteršnik), *hôtāč* 'pig; hog' (Pronk 2009), *hôtāč* 'prašič' (Brdo pri Šmo-

horju/Egg bei Hermagor – SLA), *hōtəč* ‘isto’ (Borlje/Förolach – SLA), *hōtəč*, pl *hōtəčə* (Bistrica na Zilji/Feistritz an der Gail – SLA), v 19. st. *hotizh* ‘Ferkel’ (Jarnik 1832: 144), prek vzdevka onimizirano v cgn *Hotič* (ZSSP); dem v zilj. *hōtələ* (Brdo pri Šmohorju/Egg bei Hermagor – SLA) < *-i-li (?) ← *-l-ěib (?) , z izgubljenim deminutivno funkcijo zilj. *hōtlnə* pl ‘prašič’ (Bistrica na Zilji/Feistritz an der Gail – SLA), *hōtlni* Npl (Pronk 2009).

Ⓜ 19. st.: *hota* ‘das Schwein’ (Jarnik 1832: 144).

Ⓞ Prek vzdevka morda onimizirano v cgn *Hota* (ZSSP).

Isln. dial. *hota* f ‘svinja’ (zilj.).

ⓔ Osamljeno in nejasno. Morda je imel prav Jarnik 1832 l.c., ki je *hota* in *hotič* vključil v besedno družino *hotěti hōčem* impf ‘volere’.

hotap → hitap

ESSJ 0

H hoteli → hota

ESSJ 0

hotič → hota

ESSJ 0

hovhov

ESSJ 0

hovhōv m, g -*ova* ‘pes’: *mamica, hovhov me bo (ugriznil)* (v otroškem govoru – SSKJ); prešlo v narečje, prim. rovt. tol. v otroškem govoru *χου χου* ‘psiček’ poleg interj ‘lajež’ (Čujec Stres 2010–2014).

Isln. knjiž. *hovhōv* m ‘pes’ (20. st.) ← interj za posnemanje pasjega laježa **hou hou*.

ⓔ Mlada oznaka za psa, ki je nastala z leksikalizacijo reduplicirane interjekcije za posnemanje pasjega laježa *hōv* (SSKJ), nazorno ilustrira nastajanje zoonimov onomatopejskega izvora.

hrastača

ESSJ 0

xərstāča f ‘krota’ (primor. kraš. (Doberdob/Doberdò del Lago) – SLA), štaj. *χrastāča* ‘isto’ (Tlake – SLA).

Isln. dial. **hrastāča* f ‘krastača’ (primor., štaj.).

ⓔ Verjetno na podlagi besednih zvez tipa primor. istr. *χrāstowa žāba* ‘krota’ (Korte – SLA), *χrāstawa žāba* ‘isto’ (Padna – SLA), *χrāstowa žāba* (Lopar – SLA), *žāba χrāstowa* (Pomjan – SLA) < *hrastava žāba*, ki jih je mogoče primerjati s č. dial. *chrastavá žāba* ‘krastača’, tudi *chrastavá ropucha* ‘isto’, *chrastauka*, *chrastavica* ipd. (ČJA: 2:174), slš. *chrastava žāba*, tudi *chrastavka* (Kálal 1924 s.v. *chrasta*) s suf -*ača* univerbizirano s sln. *hrásta* f ‘scabies’ ← psl. **kōrsta* zaradi značilne neravne krastave in praviloma odurne, odpor vzbujajoče kože.

Ob sin *krastāča* ‘bufo’ navedeno gradivo, ki presega slovensko jezikovno območje, kaže, da fonetični razvoj vzglasja *kr-* > *hr-* ni nujno interno slovenski.

V ESSJ: II:82 navedenega č. dial. primera *chrastača* ‘krastača’ ni bilo mogoče ponovno potrditi.

► **krastača**

hrastar

ESSJ s.v. *krastir*

hrāstar m, g -*ja* ‘kot kos velika ptica selivka, ki se oglašja s hreščočim glasom; kosec, hrestač’: *iz trave se oglašja hrastar* (dial. – SSKJ), *hrāstar*, g -*ja* ‘hrestač’ (Pleteršnik), *hrastar* ‘kosec, stergar, hareč, hareš, tercavka, Wachtelkönig (Rallus crex)’ (Cigale 1860).

Isln. dial. **h'ra:star* m ‘kosec, Crex crex = Rallus crex’ (19. st.).

ⓔ Osamljeno, a verjetno nomen agentis na -*ar* < *-*ar*’b iz v slovenščini nepotrjenega glagola **hrastati* ‘hreščati, vreščati ipd’, ki se posredno potrjuje še v č. *chrastiti* ‘rožljati,

hruščati, ropotati', neposredno pa v dl. *chrastaš* 'šumeti, bučati' in je bil v daljnem besedotvornem razmerju s sln. *hrěstati* -am impf 'regljati' (Pleteršnik) = *hrestáti* -ām impf 'dajati kratke, rezke glasove' (SSKJ) < **hrěstati*, iz katerega sta bila tvorjena sin *hrestác* 'kosec' in *hrěstar* 'isto' (► hrestar). Sln. cgn *Hrastar* (ZSSP) verjetno ni ornitološkega izvora.

hrastava žaba → hrastača

ESSJ 0

hrastir → krastir

ESSJ 0

hrbteničnik

ESSJ 0

hrbteničnik m 'das Wirbelthier' (Pleteršnik), *hrbteničnik* 'Wirbelthier' (Janežič 1893 s.v. *hrbt-ančev*).

Isln. knjiž. **hrbte'ni:čnik* m 'vretenčar' (19. st.);

Hubadov neuspeli poskus uveljavitve novega termina na podlagi subst *hrbtenica* f 'dorsal spina' iz *hrbēt* m 'dorsum' za sodobno *vreténčar/vretēnčar* (► vretenčar), ki se leta 1867 potrjuje v varianti *vreteničar* 'Wirbelthier' (Janežič 1867).

hrbtonos → miš vrečarica

ESSJ 0

hrbtoplovka

ESSJ 0

hrbtoplōvka f 'kljunata žuželka, ki plava na hrbtu, Notonecta glauca' (zool. – SSKJ), *hrbtoplovke* f pl 'Notonectidae', *hrbtoplovka* f 'Notonecta glauca' (CZŽ 1997: 412), *hrbtoplōvka* 'der Rückenschwimmer' (Pleteršnik), *hrbtoplovke* f pl 'Rückenschwimmer' (Cigale 1880 s.v. *Rücken*), 'die gewöhnliche Ruderwanze (notonecta glauca)' (Pleteršnik), *hrbtoplōvka* f (Erjavec 1881: 218).

Isln. knjiž. **hrbtop'lo:vke* f pl 'Notonecta glauca' (19. st.); kasneje singularizirano.

↵^K nvn. *rückenschwimmer* 'notonecta glauca' (Grimm 1854–1971) ← *Rücken* 'hrbet' + *Schwimmer* 'plavalec'.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki to kljunato žuželko označuje po tem, da plava s hrbtom navzdol (CZŽ 1997 l.c.), je bil tvorjen s kompozitom iz *h'rbet* m, g -*bta* 'dorsum' in fem na -*ka* iz zastarelega subst *plovec* m, g -*vca*, ki se je uporabljal za označevanje plavajočih ptičev, v sodobnem jeziku pa je ohranjen v ekspresivnem kompoz *morjeplōvec* m, g -*vca* 'mornar' (SSKJ).

Neuveljavljeni sinonimni termin **navadna veslāvka** f 'die gewöhnliche Ruderwanze, der Rückenschwimmer (notonecta glauca)' (Pleteršnik), *navadna veslāvka* 'hrbtoplōvka, die gewöhnliche Ruderwanze oder der Rückenschwimmer, Notonecta glauca' (Erjavec 1881: 218) je kalk po nvn. *Ruderwanze* ← *Ruder* 'veslasta noga' poleg 'krmilo' + *Wanze* 'stenica', ki žuželko označuje po zadnjih nogah, ki so dolge in veslaste (CZŽ 1997 l.c.).

hrčák

ESSJ 0

hrčák m 'ime psu' (Pleteršnik po Valjavcu).

Isln. dial. *hrčák* m 'ime psu'.

- ⓔ Osamljeno. Verjetno nomen agentis na -*ak* < *-*akъ* (Bajec 1950: 80) iz *h'čati* *hrčím* impf 'renčati' (Pleteršnik), kor. rož. *pəs hrčī* 'pes renči' (Šašel, Ramovš 1936–1937: 106), hrv. kajk. *h'čati hrčím* 'isto', npr. *Hrčī nā mę k'ak pęs* (Lipljin 2002).

hrček

ESSJ *hřček*, s.v. *křžek*

hřček m, g -*čka* 'poljski glodavec s pisanim, po trebuhu črnim kožuho, Cricetus cricetus': *hrčki si pod zemljo pripravljajo zalogo* (zool. – SSKJ), *hřček*, g -*čka* 'der Hams-

ter (cricetus frumentarius)' (Pleteršnik), *hrček* 'skriček, Cricetus frumentarius' (Erjavec 1875: 259), *herček* 'skriček, Hamster, Cricetus frumentarius' (Erjavec 1864: 24), *herček* 'skerček, skriček, Hamster (mus cricetus)' (Cigale 1860), *herček* 'Hamster' (Janežič 1851).

- ⊙ Prek vzdevka, verjetno za človeka, ki rad je oziroma si rad kopiči hrano, onimizirano v cogn *Hrček* (ZSSP).

Psln. dial. **hřčək* m 'cricetus';

- hrv., srb. *hrčak*, g -čka 'cricetus', *rčak* 'isto', hrv. kajk. *hřček* (Lipljin 2002), slš. *chrček*; < **psl. dial.** **hrbčbkb* 'cricetus';

zaradi sln. sin *skrček* 'Hamster (mus cricetus)' (Cigale 1860), kar ustreza slš. *škrček* 'hrček', tudi *škrečok* 'isto' (Kálal 1924) = p. *skrzeczek*, je psl. dial. **hrbčbkb* lahko fonetični rezultat s *h-* < **ks-* < **sk-* iz **skrbčbkb* 'cricetus' in ne neposredni nomen agentis na *-bkb iz glagola, ki se ohranja v sln. *hrčati* *hrčim* impf 'renčati', 'smrčati' (Pleteršnik) oz. slš. *chrčati* 'hropsti, hreščati', kot je opozoril že Bezljaj ESSJ: I:202 in sprejela Kurkina 1992: 130. Oba slovanska zoonima sta torej izvorno nomena agentis na *-bkb iz psl. **skrbkāti* 'neartikulirane glasove proizvajati, renčati, hrčati ipd.', po premetu **sk-* prek **ks-* v psl. **hrbkāti* = sln. *hrkati* *hřkam/hřčem* impf 'isto'. Hrček je s tema zoonimoma označen kot tisti, ki proizvaja neartikulirane glasove.

Podobnost z lat. *cricetus* 'hrček' je naključna.

- ⊙^{BD} Psl. **skrbkāti* 'neartikulirane glasove proizvajati, renčati, hrčati ipd.'

→ psl. nomen agentis **skrbčbkb* m 'cricetus'

→ HIPERKOREKCIJA PO ZVENU
→ IZPAD s-
→ VPLIV krikati/kričati
→^{PREMET} psl. dial. **hrbčbkb* 'cricetus'
→ TVORJENKA NA -ica 'rovka'

sln. *skrček*;

→ sln. *skrček*;

→ sln. *kržek*;

→ sln. *skriček*;

sln. *hrček*;

→ sln. *hrčica*.

▷ skriček ▷ hrčica

hrčica

ESSJ s.v. *hrček*

hrčica f 'majhen močvirski sesalec z dolgim rilčkom in čopastim repom; mala rovka' (SSKJ), *hrčica* 'die Zwergspitzmaus (sorex pygmaeus)' (Pleteršnik), *hrčica* 'navadna rovka, Sorex araneus', *pritlikava hrčica* 'Sorex pygmaeus', *dišeča hrčica* 'Pachyura suaveolens' (Erjavec 1875: 241).

Isln. knjiž. **hrčī:ca* f 'mala rovka, Sorex minutus' (19. st.).

- ⊙ V 19. st. zaradi podobnosti s hrčkom tvorjeno iz zoon *hřček* m 'Cricetus cricetus' (Bezljaj ESSJ: I:202), kar pa se ni uveljavilo.

► **hrček**

hřečmon

ESSJ 0

hřečmon m 'hrestar, hareč, Wachtelkönig' (Janežič 1851).

- ⊙ 19. st.: *hrezhmón* 'trávníkí kósez, kósez, stergár, hrestár, wind. harezh, harish, krezhlik, kraz, Crex pratensis, Wiefenschnarrer' (Freyer 1842: 33).

Isln. dial. **hře(š)čman* m 'kosec, Crex crex = Crex pratensis' (19. st.).

- ⊙ Osamljeno. Podobno sta za istega ptiča s suf -man tvorjena ornit *kráčman* in *krěčman* (► krac), zato je verjetno, da je varianta *hřečmon*, pred dial. labializacijo **hřečman*, nastala pod vplivom *hřeščāti -im* impf 'dajati kratke in rezke glasove' (SSKJ), *hrěščāti* 'isto' (Pleteršnik) < psl. **hrěšt'ati*, sln. konzonantno zaporedje -šč- pa se je pred -m-poenostavilo v -č-. Možno je sicer tudi, da je ornit *hřečmon* rezultat križanja sinonimov *hareč* in *kráčman/krěčman*: *hareč* × *kráčman* = **hareč'ma:n*, po redukciji **hřeč'ma:n*, po dial. labializaciji **hřeč'mo:n*.

hrestačESSJ s.v. *hřeščáti*

hrestáč m ‘kot kos velika ptica selivka, ki se oglašá s hřeščechim glasom, *Crex crex*’ (zool. – SSKJ), *hrestáč* ‘der Wachtelkönig (*crex pratensis*)’ (vzh. štaj. – Pleteršnik po Cafu), iz tega, verjetno po redukciji *hrstáč* m ‘hrestač’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. **hrestáč* m ‘kosec, *Crex crex* = *Crex pratensis*’ (štaj.).

- ⑤ Ornitonim je nomen agentis na *-ač* < **-ačb* iz *hrěstati -am* impf ‘regljati’ (Pleteršnik) = *hrestáti -âm* impf ‘dajati kratke, rezke glasove’ (SSKJ) < **hrěstati*.

Iz iste verbalne predloge sta bila z drugačnima sufiksoma v isti funkciji tvorjena ornit *hrěstar* m, g *-ja* ‘hrestač’ (Pleteršnik), *hrestar* ‘Wachtelkönig (*Rallus crex*)’ (Cigale 1860), *hrestar* ‘hareč, hřečmon, Wachtelkönig’ (Janežič 1851), v 19. st. *hřetár* ‘trávníkfi kófej, kófez, stergár, hřezhmón, wind. harezh, harish, křezhlik, kraz, *Crex pratensis*, Wiefenfchnarrer’ (Freyer 1842: 33) < **hrěstar’b* in *hrěstalj* m, g *-tlja* ‘der Wachtelkönig (*crex pratensis*)’ (Pleteršnik po Cafu) < **hrěstl’b*.

Toda sin *hrstkáč* m ‘hrestač’ (Pleteršnik po Cafu) kot nomen agentis na *-ač* kaže na tvorjenost iz nepotrjenega deminutivnega glagola na *-ka* tipa **běžbkatí* ← **běžati* (SP: I:49) sln. **hrest-ka-ti*; redukcija v *hrstkáč* je verjetno tako kot v *hrstáč* nastopila šele v ornitonimu in ne že v verbalni predlogi.

- ⑥^{BD} Sln. *hrestati -am* ‘regljati ipd.’

→ NOMEN AGENTIS NA *-clj* < **-bľb*

→ NOMEN AGENTIS NA *-ač*

→ REDUKCIJA

→ NOMEN AGENTIS NA *-ar*

→ sln. **hrest-ka-ti* → NOMEN AGENTIS NA *-ač* + REDUKCIJA

sln. *hrestelj*;

sln. *hrestač*;

→ sln. *hrstač*;

sln. *hrestar*;

→ sln. *hrstkač*.

hrestar → hrestač

ESSJ s.v. *hřeščáti*, *hřpati*

hrestelj → hrestač

ESSJ s.v. *hřeščáti*, *hřpati*

hřešč → hrošč¹

ESSJ s.v. *hřeščáti*, *klěšč*

hřeščljavec

ESSJ 0

hřeščljávac m, g *-vca* ‘die Schnarrheuschrecke (*acridium stridulum*)’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. knjiž. **hřeščlja:vac* m ‘vrsta kobilice, ki oddaja škripajoč glas’ (19. st.).

- ↔^K nvn. *Schnarrheufchrecke* ‘*Acridium caerulescens*’ (Schödlér 1860: II:508), ‘*gryllus stridulus*’ (Grimm 1854–1971) ← *schnarren* ‘brneti’ + *Heuschrecke* ‘kobilica’.

- ⑤ Kalk po nvn. predlogi, ki to kobilico označuje po brnečem, škripajočem oglašanju, je bil tvorjen s suf *-ec* < **-bcb* iz adj **hřeščljav* ‘brneč, škripajoč’, ki temelji na ekspresivni varianti **hřeščljati* k *hřeščáti -ím* impf ‘dajati kratke in rezke glasove’ (SSKJ), *hřeščati* ‘isto’ (Pleteršnik) < psl. **hřešt’ati* ob **hrěstati*. Sodobni pomenski ustreznik za to vrsto kobilice je *škrebetúlja* (► *škrebetulja*).

hris

ESSJ 0

hrís m ‘grillo’ (primor. nad. (Ušivica/Ussivizza) – Rigoni, Salvino 1999).

Isln. dial. **g’ri:s* m ‘čriček’ (nad.).

- ⑤ Nejasno.

hronšč → hrošč¹

ESSJ s.v. *hrošč*

hrost

ESSJ 0

hrost m ‘hrošč’ (Pleteršnik), *hrósti* m pl ‘hrošči’ (Anton Globočnik, Nauk slovénkim županom, na slovénki jezik prelóžil Fr. Levstik, Ljubljana 1880, 153, vir: dLib.si), *hrósti brenče* (Lujiza Pesjakova, Vijolice, 1889: 24, vir: dLib.si).

Isln. knjiž. **h’rɔ:st* m ‘hrošč’ (19. st.).

- ⇒ č. *chroust* ‘hrošč’, kar je formalno enako stcsl. *hrqstb* ‘kobilica, locusta’ < psl. **hrqstb*; izposojenka iz č. je bila v slovenščini fonetično adaptirana po kontrastivnem vzorcu sln. *o* = č. *ou* < **o*. Pleteršnik je menil, da je bilo *hrost* izposojeno iz stcsl. *hrqstb* ‘kobilica, locusta’, kar pomensko ne ustreza.

► **hrošč¹**

hrošč¹

ESSJ hrošč, s.v. hreščáti, klěšč

hrōšč m, g *hrōšča* ‘žuželka s trdimi sprednjimi krili in grizalom’: *hrošči letajo, lezejo; pisani hrošči; ličinka hrošča*, žargonsko ‘tip osebnega avtomobila znamke Volkswagen’: *kupil si je hrošča* (SSKJ), *hrošči* m pl ‘Coleoptera’ (CZŽ 1997: 92), *hrqšč* m ‘der Käfer’ (Pleteršnik), *hrošči* m pl ‘*rogokrilci*, Coleoptera’ (Erjavec 1875: 347), z interkaliranim nazalom **hronšč** m ‘hrošč’ (pkm. – Pleteršnik po Cafu); gor. *xrō:šč*, g *xrō:šča* (Kropa – Škofic Diss. 1996), štaj. zgsav. *x’rūo:šč* ‘hrošč’ poleg ‘tip osebnega vozila znamke Volkswagen’ (Weiss 1998), panon. pkm. *róušč* m, pl *róušči/roščóuvje* (Novak 1996), prleš. *x’rō:š*, pl *x’rō:ši/xrō’šō:vje* (Rajh 2010).

- ① Dem na *-ek* < **-bkb* *hrōšček*, g *-ščka* (SSKJ), *hrqščak*, g *-čka* (Pleteršnik), dem na *-ec* < **-bcb* *hrōščac*, g *-ščaca* (Pleteršnik), *hrōščec* ‘hrošč’ (Valjavec 1878b: 125).

Psln. **hrqšt’b* m ‘scarabaeus’;

kasneje tako kot tudi v nekaterih drugih slov. jeziki pomensko specializirano na označevanje majskega hrošča;

- = csl. *hrqstb* ‘scarabaeus’, hrv. *hrūšt* ‘Melolontha’ (ARj; Belostenec 1740), kajk. *hrqšč*, mlajše *hrūšč* (Lipljin 2002), čak. *hrūšt*, g *hrūšta* poleg *hrúst* (Šimunović 2006), r. dial. *hrušč* ‘hrošč; majski hrošč’, ukr. *hrūšč*, g *hruščá* ‘hrošč; majski hrošč’, br. *hrušč* ‘isto’, slovin. *xrōšč* (Lorentz 1958–1971);

< **psl.** dial. **hrqšt’b* m ‘scarabaeus’ (ap B) poleg **hrqstb* m ‘isto’ (Bezljaj ESSJ: I:204; ÈSSJa: 8:105s., 104).

- ② Čeprav bi se formalno razmerje med psl. sin **hrqšt’b* ‘scarabaeus’ in **hrqstb* ‘isto’ lahko razlagalo, da je **hrqšt’b* izpeljanka iz **hrqstb* (ÈSSJa: 8:106), je bolj verjetno, da sta obe tvorbi deverbativa v funkciji nomena agentis na **-īb* in **-b* iz **hrqstati* ob iter **hrqšt’ati*, ki sta označevala oglašanje z neartikuliranimi zvoki (Bezljaj ESSJ l.c.; ÈSSJa: 8:105; ESJS: 4:228). K taki razlagi navaja tudi sln. **hrěšč** m, g *hrěšča* ‘hrošč (Maikäfer)’ (vzh. štaj. – Pleteršnik po Cafu), kar ustreza p. *chrzqszcz* ‘isto’, *chrzqszcz majowy* ‘majski hrošč’ < **hrěšt’b* m ‘kdor hrešči’ iz **hrqstati*, prim. sln. *hrestáti hrestím* impf ‘oddajati kratke, rezke glasove’ ob *hreščáti hreščím* impf ‘isto’. Hrošči so s temi entomonimi verjetno označeni zaradi glasov, ki jih oddajajo pri hranjenju.

- ③^{BD} Psl. **hrqstati* ‘oglašati se z neartikuliranimi glasovi’

→ nomen agentis **hrqšt’b* m ‘scarabaeus’

→ DIAL. SEKUNDARNA NAZALIZACIJA

→ TERMINOLOGIZACIJA

→ + ADJ majski

→ + ADJ navadni

→ + ADJ rjavi

nv. *Schwimmkäfer*

nv. *Koloradokäfer*

→ ELIPSA

agl. *june beetle*

→ nomen agentis **hrqstb* m > č. *chroust*

psl. **hrqstati* ‘oglašati se ...’ → nomen agentis **hrqšt’b*

? psl. **krestati* → nomen agentis **krešt’b* → ^{SLN. DEM} **kreščič*

▷ hrošč plavar ▷ junijski hrošč ▷ koloradski hrošč ▷ majski hrošč ▷ krešič ▷ hrost

sln. **hrošč¹**;

→ sln. **hronšč**;

→ sln. **hrošč²³**;

→ sln. **majski hrošč**;

→ sln. **navadni hrošč**;

→ sln. **rjavi hrošč**;

⇒^K sln. **hrošč plavar**;

⇒^K sln. **koloradski hrošč**;

→ sln. **hrošč²²**;

⇒^K sln. **junijski hrošč**;

⇒ sln. **hrost**;

sln. **hrešč**;

→ sln. **krešič**.

hrošč² → koloradski hrošč ESSJ 0

hrošč³ → majski hrošč ESSJ 0

hrošč plavar → kozaki ESSJ 0

hrovat ESSJ 0

hrovât m 'govedje ime' (rov. tolm. – Pleteršnik) = tolm. *hróvat* 'ime govedu' (Erjavec, LMS 1875, 225).

Isln. dial. **h'ro:uat* m 'govedje ime' (tolm.).

- ⊕ V govejem imenu se ohranja etn *Hrovat* 'Hrvat', prim. hrv. *Hrovat* 'isto' (ARj; Stulić 1806), in nakazuje, da je ime prvotno verjetno označevalo govedo, ki je izviralo s hrvaškega področja.

hrstač → hrestač ESSJ s.v. *h'paci*

hrstkač → hrestač ESSJ s.v. *h'paci*

hrt¹ ESSJ hrt

hřt/hřt m, g -a 'velik, zelo vitek lovski ali športni pes z dolgim, ozkim gobcem': *gojiti hrte*; *angleški hrt*; *ruski hrt* (SSKJ), *hřt*, g *hřta* 'der Windhund (canis leporarius)' (Pleteršnik), *hert* 'Windhund, Canis familiaris leporarius' (Erjavec 1864: 19), *hert* 'Windhund' (Cigale 1860), *hert* 'Windhund' (Janežič 1851).

- ⊕ Fem na -ica *hrtica* 'samica hrta': *hrtica ima mlade* (SSKJ), *hrtica* (Pleteršnik), *hertica* (Cigale 1860), v 16. st. *hertiza* 'Windspil, canis venaticus' (Megiser 1592), v 17. st. *hertiza* (Megiser 1603), *hertiza* (Kastelec, Vorenc 1680–1710); dem na -ič < *-it' b *hrtič*, g -iča (Pleteršnik).

- ⊕ 17. st.: *hert* 'venaticus canis, Jagdhund, Wind, Windspiel' (Megiser 1603), *kert* 'liuriero' (Alasia 1607) [hřt], *en hert* 'canis venaticus, leporius', *pes ša lou, višil, ali hert* 'venaticus canis' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *hěrt* 'Windspiel, vertagus' (Polhlin 1781); 19. st.: *hert* 'das Windspiel' (Jarnik 1832: 230), *hert* 'das Windspiel, der Windhund (Vertagus)' (Murko 1833a: 85).

Psln. dial. **hřt* m 'neki lovski pes';

- = hrv., srb. *hřt* 'vrsta lovskega psa', tudi *řt*, hrv. kajk. *hřt* 'isto' (Lipljin 2002), mak. 'rt, blg. *hrvst*, r. *hort*, ukr. *hort*, g *hortá*, br. *hort*, g *hartá*, p. *chart*, č. *chrt*, slš. *chrt*, dl. *chart*, *khort* (ESSJa: 8:148);

< **psl.** **hřrtb* m 'vrsta lovskega psa'.

- ⊕ Nejasno. Na podlagi r. sin *borzaja sobaka* in *hórtij pēs* (ESSJa l.c.) bi bilo možno sklepati, da oznaka psa označuje po njegovi spretnosti in hitrosti, toda sln. adj *hřtast* 'mršav, suh' (Pleteršnik), izpeljan iz subst *hřt* kaže na vitkost hrta. Podroben pregled dosedanjih nezadostno prepričljivih razlag podajata Bezlaž ESSJ: I:204 in ESSJa: 8:148s.

▷ polhrta

hrt² → krt ESSJ 0

hrustnica ESSJ 0

hrústnica f, pl *hrustnice* 'Knorpelfische (chondracanthi)' (Pleteršnik), *hrústnice* f pl 'Chondracanthi' (Erjavec 1881: V, 145, 146), (*ribe*) *hrustnice* 'Knorpelfische' (Cigale 1880 s.v. *Knorpel*), *hrústnica* f 'Knorpelfisch' (Janežič 1867).

Isln. knjiž. **hru:stnica* f 'hrustančnica' (19. st.);

neuvejavljani neologizem, ki je bil zamenjan z besedotvorno drugačnim *hrustânčnica* (SSKJ), *hrustančnice* f pl 'Chondrichthyes' (CZŽ 1997: 92), kar je bilo kot *hrustančnica* potrjeno v Cigale 1860 s.v. *Knorpelfisch* in označeno kot nova beseda.

↵^K nvn. *knorpelfisch* 'eine fischart, die knorpel statt der gräten haben, chondropterygii' (Grimm 1854–1971) ← *Knorpel* 'hrustanec' + *Fisch* 'riba', dobesedno 'hrustančna riba/riba, ki ima hrustanec namesto ribje kosti = srti'.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi kaže na univerbizacijo iz besedne zveze **hrustna riba*, ni pa jasno, s katerim substantivom bi bilo treba povezati podstavo **hrust*. Bezljaj ESSJ: I:205 je besedo *hrustânc* uvrstil v besedno družino *hrústati -am* impf 'glasno gristi'.

hruščič

ESSJ 0

hrûščič m 'kozje ime' (Krn – Pleteršnik); tako je Pleteršnik poknjižil Erjavčevo *hrûškič* 'kozje ime' (primor. obsoš. (Krn) – Erjavec, LMS 1875, 223), kar je formalno in pomensko enako *hrûškič* 'ime jarcu' (Valjavec 1878b: 166) = 'ime kozlu', v Pleteršnikovem slovarju neustrezno pomensko predstavljeno z 'ovčje ime' (Pleteršnik).

Isl. dial. **h'ru:škič* m 'kozje ime' (obsoš.).

- ⓔ Nejasno.

hruškič → hruščič

ESSJ 0

hrženica

ESSJ s.v. *širják*

hrženica f 'večja zeleno rjava žaba, ki živi le v jezerih in rekah, Rana ridibunda' (zool. – SSKJ), *hrženica* 'der Grasfrosch (rana temporaria)' (Pleteršnik).

- ⓔ 18. st.: *hersheniza* 'der braune Frosch' (Gutsman 1789); 19. st.: *hersheniza* 'ein brauner Frosch' (Murko 1833a: 85), *hersheniza* 'Rana temporaria, brauner Grasfrosch' (Freyer 1842: 42).

Isl. knjiž. **hrže'ni:ca* f 'Rana temporaria' (18. st.);

kasneje terminologizirano 'Rana ridibunda';

- = hrv. *hrženica* 'Rana temporaria' (Hirtz 1928–1956: I:43);
< **jslov.** (sln.-hrv.) **hrvženica* f 'Rana temporaria'.

- ⓔ Sl.-hrv. poimenovanje je nastalo po substantivizaciji besedne zveze ptc pret pas + subst **žaba*, tj. **hrvženaia žaba* f 'žaba hrzajočega, rezgetajočega (tj. neprijetnega) oglašanja', v kateri je bil ptc pret pas **hrvženъ* tvorjen iz sln. *hrzati hržem* impf 'rezgetati, krohotati' (Pleteršnik) oz. hrv. dial. *hrz'ati hrž'em* 'isto' (Lipljin 2002) z vzglasnim *h-* sekundarnega, verjetno ekspresivnega izvora iz psl. **rvžati* = sln. *řzati řžem/ržâm* impf 'hrzati', hrv. *hržati hržem* itd. (Furlan v Bezljaj ESSJ: IV:47). Brez vzglasnega *h-* je sln. *rženica* 'hrženica' (Pleteršnik po Cafu). Žaba Rana temporaria se oglašča samo v času parjenja z zamolklim kruljenjem (CZŽ 1997: 290).

hržica

ESSJ s.v. *hrg*

hržica f navadno pl 'mušice, katerih ličinke povzročajo na rastlinah bolezenske izrastke, Cecidomyidae' (zool. – SSKJ), *hržice* f pl 'Cecidomyiidae, Itonididae' (CZŽ 1997: 94), *hržica* f 'die Gallmücke (ker dela na rastlinah izrastke ali hrge)' (Pleteršnik), *hržice* f pl 'mušice, katerih ličinke na rastlinah povzročajo bolezenske izrastke, imenovane hrge, Cecidomia' (Erjavec 1875: 361).

Isl. knjiž. **hrži:ce* f pl 'Cecidomia = Cecidomyiidae' (19. st.); kasneje singularizirano.

↵^K nvn. *Gallmücken* 'Cecidomia' (Schödlér 1860: II:506) ← *Galle* 'šiška' + *Mücke* 'komar', tudi *gallfliege* 'cecidomyia' (Grimm 1854–1971) ← *Fliege* 'muha'.

- ⓔ Kalk po nvn. kompozitu, ki te žuželke kot komarje oziroma muhe, ki so v zvezi s šiškami, označuje po njihovih ličinkah, ki povzročajo tvorbo šišk, je bil tvorjen s suf -ica iz subst *hrğa* f 'bolezenski izrastek na rastlinah', kot je razložil že Erjavec 1875 l.c., pri čemer suf -ica nima deminutivne funkcije, ampak pripadnostno; prvotno torej 'mušica, ki je v zvezi z bolezenskimi izrastki, hrgami, šiškami'.

hubad

ESSJ 0

hubâd m 'sršen' (panon. prleš. (Križevci pri Ljutomeru) – SLA).

- ⊙ Prek vzdevka, verjetno za nadležnega oziroma pikrega človeka, ničto onimizirano v cgn *Hubad* (ZSSP).

Psln. **obâd* m 'obad';

po ljudskoetimološki naslonitvi na dial. *hōlbati* -am impf 'glodati, objedati', npr. *sršeni o sadju, miši o repi* (vzh. štaj. – Pleteršnik) < **hōlbati*, *hūbati* 'glodati', npr. *miš hūba* (panon. prleš. (Miklavž pri Ormožu) – SLA), prleš. *'xu:batę* 'glodati' (Veliki Brebrovnik – SLA) v vzglasju preoblikovano v prleš. *hubâd* 'sršen'. Pomen 'sršen' je potrjen tudi v blg. *òvad*.

► **obad**

hubkač → hupkač

ESSJ 0

huda muha

ESSJ 0

χú:da mú:χα f 'Dasselfliege, deren Stiech beim Rind sofortige Darmentleerung und Schmerzen verursacht' (kor. obir. – Karničar 1990).

Isln. dial. **húda múha* f 'zolja' (obir.).

- ⊕ Zolja je kot žuželka, katere ličinka zajeda v govedo, s koroškim dvobesednim poimenovanjem označena kot zla, slaba muha, toda v 17. st. *ena huda muha* (Kastelec, Vorenc 1680–1710) označuje breclija oziroma obada.

► **muha**¹

hudec

ESSJ 0

húdæc m, g -*dca* 'der Zaunkönig' (primor. rez. – Pleteršnik po Cafu) = *wúðac* 'wren' (Steenwijk 1992) = 'Trogodytes troglodytes', *wúðac*, g -*aca* 'isto' (V Bili/San Giorgio), *xúðac*, g -*acq* (Osojane/Oseacco – oboje Steenwijk, SJ/SIS 3, 2001, 114).

Isln. dial. **'hu:dæc* m 'stržek, Trogodytes troglodytes' (rez.).

- ⊕ Ker se ornitonim nanaša na majhnega ptiča, je bilo izvorno **hudǣcb* iz adj **hūdǣ* (= rez. *wúdi* 'slab, zli') verjetno substantivizirano iz pomena 'majhen', ki se potrjuje v stesl. *chudǣ* 'majhen, slab' (Furlan v Bezljaj ESSJ: IV:369).

hudičec

ESSJ 0

hudičac m 'maialino d'India' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999) = 'morski prašiček'.

Isln. dial. **hu'di:čæc* m 'morski prašiček' (nad.) ← *hudič* m 'diabolus' (?).

- ⊕ Ni jasno, zakaj bi bil morski prašiček označen kot majhen hudič.

hudičev hlapec → modrasov hlapec

ESSJ 0

hudokunštna kača

ESSJ 0

- ⊕ 19. st.: *húdo-kúnšftna kázha* 'die böße liftige Schlange' (Murko 1833a: 91) [hudokunštna kača].

Isln. knjiž. **'hu:do'ku:nštna 'ka:ča* f 'zlonamerna kača = strupena kača' (19. st.).

- ⊕ Osamljena Murkova dvobesedna oznaka se verjetno nanaša na strupeno kačo, kot je mogoče sklepati iz adj **hudo-kunšten*, f -*štna* iz adj *hūd*, f *hūda* 'zli' in *kúnšten* -*tna*, ki pa tu ne nastopa v nižje pogovornem pomenu 'bister, pameten, učen', npr. *kunšten človek*, *kunštne besede*, *ne bodi tako kunšten* (SSKJ), ampak 'zvijačen, slabonameren, zlonameren'.

► **kača**¹

hudournica

ESSJ 0

hudoúrnica f 'die Meerfchwalbe, il rondóne' (Drobníč 1858), *hudoúrnica* 'Meerfchwalbe' (Janežič 1851).

- Ⓔ 17. st.: *ena laštoviza hudourniza* 'cypselus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *hudournèza* 'Seefschwalbe, merops' (Pohlin 1781); 19. st.: *hudourniza* 'die Seefschwalbe' (Jarnik 1832: 144), *húdo-vúrniza* 'die Meerfchwalbe. (Larus. Linn.)' (Murko 1833a: 92). **Isln.** knjiž. **hudo'urnica* f 'neka morska ptica' (17. st.); prvotno verjetno le feminativ k *hudoûrnik* m 'Apus = Cypselus'.

► **hudournik**

hudournik

ESSJ s.v. *neûrje*

hudoûrnik m, g -a navadno pl 'lastovkam podobne ptice selivke z dolgimi, ozkimi krili, Cypselidae': *črni hudournik*; *planinski hudournik* (zool. – SSKJ), *hudoûrnik* 'der Segler, die Mauerschwalbe (cypselus apus)', *planinski hudoûrnik* 'der Alpensegler (cypselus melba)' (Pleteršnik), *hudournik* 'brizga, Cypselus apus' (Erjavec 1875: 292), *hudournik* 'Sturmschwalbe oder St. Petersvogel, Thalassidroma pellagica' (Erjavec 1864: 63); primor. notr. *χudo'u:rník* 'mestna lastovka' (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 51), rovt. cerklj. *xada'uryk* 'ptica' poleg 'potok' (Kenda-Jež Diss. 2002), toda črnopr. *χûdgûærnyk* 'potok, ki priteče ob hudi uri' (Tominec 1964), kor. obir. *χudawù:rəng* 'Wildbach', 'Person, die bei Regen kommt' (Karničar 1990); sem hipokor *ûrnik* m 'hudournik' (Pleteršnik po Cafu).

- Ⓔ 17. st.: *hudourniki* 'laštovizhize, apodes' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *Huda urnik* 'Hirundo urbica' (Scopoli 1769: 166); 19. st.: *hudoûrnik* 'Cypselus, Segler', *sidóvni hudoûrnik* 'velki hudoûrnik, velka laštovza, Cypselus murarius, gemeine Mauerfchwalbe', *planínki hudoûrnik* 'Cypselus melba, Fellenfegler', *mali hudoûrnik* 'mala laštovza, wind. gláštovza, Hirundo urbica, Hausfchwalbe' (Freyer 1842: 17). **Isln.** dial. **hudo'urnik* m 'lastovkam podobna ptica selivka z dolgimi, ozkimi krili'.

- Prim. hrv. *hudavirnik* 'Cypselus apus', *hudvurnik* 'isto' (Hirtz 1928–1956: II:2); < **jslov.** (sln.-hrv.) **hudoûrnikъ* m 'ptič slabega vremena'.

- Ⓔ Ker se hudourniki v obdobju poletnih globokih ciklonov, ko se vreme za več dni tako poslabša, da ne najdejo hrane in se v ogromnih jatah odpravijo ven iz ciklonskega območja, mladiči pa ta čas otpnejo in tako preživijo (Geister 1995: 149), ornitonim verjetno temelji na besedni zvezi *huda ura* 'slabo vreme', ki je bila prek **hudourni ptič* substantivizirana s suf -ik (Bezljaj ESSJ: II:221). Podatek, da odsotnost teh ptičev kaže na slabo vreme, se ohranja tudi v nvn. *Sturmschwalbe*, dobesedno 'viharska lastovica'.

- Ⓔ^{BD} Slov. **hudaia ūra* 'slabo vreme'

→ jslov. **hudoûrnikъ* m 'ptič slabega vremena'

→ HIPOKOR

→ DIAL. **fudoûrník* → **fudoûrník* → **fudoûrník* + REDUKCIJA

→ FEM NA -ica

→ + ADJ velik

sln. **hudournik**;

→ sln. **urnik**;

→ sln. **fedegornik**;

→ sln. **hudournica**;

→ sln. **velika hudournica**.

▷ fedegornik ▷ velika hudournica ▷ hudournica

hujek

ESSJ 0

'hujək m, g -a 'prašič (v otroškem govoru)', peyor. tudi 'umazan fant, otrok' (štaj. zgsav. – Weiss 1998).

- Ⓔ Fem na -ika (o takih dial. fem Furlan, SR 66/2, 2008, 121s.). *'hujəka* 'svinja (v otroškem govoru)', peyor. tudi 'umazana ženska, predvsem deklica' (štaj. zgsav. – Weiss 1998).

Isln. dial. **'hu:ɪək* m 'prašič' (zgsav.).

- Prim. p. dial. *chujczak* 'majhen prašič' (Karłowicz SGP) < **hujčč-akъ* ← **hujččъ*, Trubačev 1960: 67 brez navedbe vira navaja p. dial. *chujec* in *chujczak* 'nekastriran merjasec'; < **psl.** dial. (sln.-p.) **hujččъ* m 'porcus'.

- Ⓔ Manj jasno. Trubačev 1960 l.c. pri njem navedena poljska dialektizma (brez sln. gradiva) izvaja iz p. dial. *chuj* m ‘membrum virile’, Pleteršnik pa za območje Slovenskih gor in jugovzhodne Štajerske navaja vabni klic za svinje *huj, huj!*, kar bi lahko bilo tudi retrogradno tvorjeno iz sln. zoonima. Sln. tvorba na *-ek* je iz fonetičnih razlogov (palatalizacija velara) sekundarna, verjetno prenarejena iz prvotnega sln. **hujac* ‘prašič’.

hujkač

ESSJ 0

hujkác m ‘hupkač’ (Pleteršnik).

Isln. 0;

neobstoječa beseda, ki je v Pleteršnikovem slovarju navedena, da izvira iz enega od Janežičevih slovarjev, a je v njih ni bilo mogoče ponovno potrditi.

► **hupkač**

hukla

ESSJ 0

húkla f ‘žival (krava) brez rog’ (panon. pkm. – Novak 1996).

- Ⓙ Adj na *-av húklavi* ‘okrnjen, brez rog’ (pkm. – Novak 1996).

Isln. dial. **ʰu:kla* f ‘žival brez rogov’ (pkm.).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Možna je zveza s pkm. *húkniti -en* pf ‘mahniti, udariti’ (Mukič 2005; Bajzek Lukač 2009).

hulež

ESSJ 0

húlež m ‘kozje ime’ (primor. obsoš. (Krn) – Erjavec, LMS 1875, 223).

Isln. dial. *húlež* m ‘kozje ime’ (obsoš.).

- Ⓔ Morda onimizirano iz nomena agentis na *-ež* < **-ežb* iz *húlit* *húlim* impf ‘nazaj upogibati, obračati’, npr. *konj ušesa huli* ‘konj ušesa nazaj obrača’ (Pleteršnik), ki je kozo označeval po nazaj obračajočih ušesih.

hulman

ESSJ 0

húlman m, g *-a* ‘indijska, v skupinah živeča opica, ki se hrani z listjem, Presbytis entellus’ (zool. – SSKJ), *hulman* ‘langur, hanuman, Presbytis entellus’ (CZŽ 1997: 95), *hulman* ‘sveta indijska opica, Simia entellus’ (Vertec 7/6, 1. 6. 1877, 92, vir: dLib.si), *hulman* ‘Semnopithecus nemeus, sveta opica Indov rumenkaste barve, črnega obraza in rok’ (Erjavec 1875: 235).

Isln. knjiž. **ʰu:ľman* m ‘Presbytis entellus = Semnopithecus nemeus’ (19. st.).

- ⇨ nvn. *Hulman* ‘Semnopithecus entellus’ (Brehm 1864–1869: 1:41) ⇨ hindi *hulamān*. Toda sin *hanuman* ‘Presbytis entellus’ (CZŽ 1997 l.c.) je bil izposojen iz istopomenskega agl. *hanuman*, ki je v hindujski mitologiji oznaka za opičjega boga in pomočnika Rame, izvirno hindi *hanumān* ‘opičje božanstvo’ pa naj bi bila svojilnostna izpeljanka, v kateri se ohranja sti. *hānu-* f ‘čeljust’ (Webster 1994). Ni jasno, ali obe fonetično različni hindi predlogi odražata en in isti leksem, prim. Havlová 2010: 54.

- Ⓔ Nejasno.

hupač → hupkač

ESSJ s.v. *hupkač*

hupka

ESSJ 0

húpka f ‘čopka, kura’ (panon. pkm. – Novak 1996).

Isln. dial. *húpka* f ‘čopka, kura’ (pkm.).

- Ⓔ Verjetno retrogradna tvorba iz pkm. *húpkač* ‘smrdokavra, detel’ (Novak 1996), ker je za obe živali značilen čop oziroma za smrdokavro perjanica, ki jo lahko dviga in spušča. Genetično povezanost med oznakami za smrdokavro in kuro kaže sln. zastarela oznaka *smrdojêrica* f ‘smrdokavra’ (Pleteršnik), *smerdajerica* ‘Wiedehopf’ (Cigale 1860),

fmerdairza 'Upupa epops, europäischer Wiedehopf ...' (Freyer 1842: 24), ki v drugem delu kompozita vsebuje subst *járica* f 'mlada kokoš' (► smrdojerica).

► **hupkač**

hupkač

ESSJ s.v. *húpati*, *ùpkač*

hupkác/hùpkač m, g -a 'smrdokavra, vodeb': v *luknjah starih vrb gnezdiijo vrabci in hupkači* (vzhodno dial. – SSKJ), štaj. *hupkác* 'hupač' (Ščavnica – Pleteršnik po Cafu); panon. pkm. *hùpkač* 'smrdokavra, detel', tudi 'nedorasel mršav bik' (Novak 1996), preleš. *xupkač* 'vrsta ptice' (Rajh 2010); sem po zvenu hiperkorigirano **hubkač** 'Wiedehopf' (Cigale 1860), *hubkác* 'Wiedehopf' (Janežič 1851; Janežič 1893), v 19. st. *hùbkazh* 'Wiedehopf' (Murko 1833b z oznako, da je beseda štajerska); z dial. zamenjavo sufiksa stpkm. **hùpkaš** 'smrdokavra' (Novak 2006).

Isln. dial. **hupkač* m 'smrdokavra, Upupa epops';

- = hrv. kajk. *hupkač* 'Upupa epops' (Varaždin – Hirtz 1928–1956: II:116), *h'upkač* 'isto' (Mursko Središće – Blažeka, Rob 2014);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **hùpkačb* m 'smrdokavra, Upupa epops'.

- ⓔ Sln.-hrv. dial. ornitonim **hùpkačb* je nomen agentis na *-ačb iz glagola **hùp-ka-ti* 'oglašati se z glasom hup (kot se oglašja smrdokavra)' tipa sln. *mu-ka-ti* 'oglašati se z glasom mu (kot krava)', prim. stpkm. *Hupkaš je záto té imé dobo, ár se tak glási: hup, hup* (Novak 2006), hrv. *Vutač javlja se marljivo, naročito u proljeće: hup, hup, hup* (Hirtz 1928–1956: II:156). Iz drugačne glagolske predloge iz iste onomatopeje, ki ponazarja glas smrdokavre, tj. iz **hùp-a-ti* = sln. dial. *húpati -am/-pljem* impf 'glas hup od sebe dajati, kričati' (Pleteršnik po Miklošiču), je bil tvorjen ornit **hùpačb* v funkciji nomena agentis na *-ačb, ki se ohranja v sln. **hupác** m 'der Wiedehopf' (vzh. štaj. – Pleteršnik po Cafu z neustrezno normiranim naglasnim mestom namesto pričakovanega **húpač*), hrv. dial. *hupač* 'Upupa epops' (Hirtz 1928–1956: II:156), dl. *hupac* 'isto' ob gl. *hupak*, *wupak* (Bezljaj ESSJ: I:206; Schuster-Šewc 1983–1996: 362s.; Snoj v Bezljaj ESSJ: IV:264).

Iz iste glagolske predloge izvira tudi pkm. **úpek** m, g -a 'smrdokavra' (Mukič 2005) < slov. **hùpъkъ* z izpadom vzglasnega *h-* in v funkciji nomena agentis na *-ъkъ (o sufiksu SP: I:93).

- ⓓ^{BD} Jslov. onomatopeja **hup*

→ jslov. **hup-a-ti* 'oglašati se z glasom **hup*' → NOMEN AGENTIS NA *-ačb
→ NOMEN AGENTIS NA *-ъkъ + SLN. DIAL. θ- < h-

→ jslov. **hup-ka-ti* 'oglašati se z glasom **hup*' → NOMEN AGENTIS NA *-ačb
→ HIPERKOREKCIJA

→ DIAL. θ- < h-

?

→ ZAMENJAVA SUF Z -aš

→ RETROGRADNI FEM 'čopka, kura'

sln. **hupač**;

→ sln. **upek**;

sln. **hupkač**;

→ sln. **hubkač**;

→ sln. **upkač**;

→ sln. **hujkač**;

→ sln. **hupkaš**;

→ sln. **hupka**.

▷ upkač ▷ hujkač ▷ hupka

hupkaš → hupkač

ESSJ 0

hvatan

ESSJ 0

hvatân m, g -a 'južnoameriška opica s tankimi in dolgimi sprednjimi končinami in dolgim repom, ki ga uporablja za oprijemanje, Ateles': *črni hvatan* (zool. – SSKJ), *hvatan* 'koaita, Ateles' (Erjavac 1875: 237).

Isln. knjiž. *hvatan* m 'Ateles' (19. st.).

- ◁ hrv. *crni hvatan* 'Klammeraffe (Ateles Paniscus)' (Šulek 1860) ⇐^K nv. *Klammeraffe* 'Ateles' ← *Klammer* 'sponka' + *Affe* 'opica'.

- Ⓔ Hrv. kalk po nvn. predlogi, ki to opico označuje po dolgem repu, s katerim se med premikanjem oprijemlje, in zato asociira na oprijemalko, sponko, nvn. *Klammer*, je bil tvorjen z nomenom agentis na *-an* k *hvātati -ām* impf 'prijemati, grabiti'. V agl. ustrezniku *spider monkey*, dobesedno 'opica pajek', so izpostavljene hvatanove dolge okončine. Sodobni oznaki za ta rod opic sta *brezpalčarke* f pl 'Ateles' in *obešalke* 'isto' (CZŽ 1997: 113), od katerih prvi označuje, da imajo zakrnel palec na roki, drugi pa, da se z repom obešajo po drevesih.

iberica → iverica

ESSJ 0

ica

ESSJ ica

īca f 'telica ali majhna krava': *ne draži ice*, interj pri klicanju: *ica*, *na* (ljubkovalno, severovzhodno dial. – SSKJ), *ica* 'junge, kleine Kuh' (štaj. – Pleteršnik); panon. pkm. *ē:ca* 'krava (v otroškem govoru)' (Bajzek Lukač 2009) z mladim dem na *-ika* v pkm. *écika* 'krava, kravica' (otr. – Novak 1996).

- Ⓙ Mlad dem na *-ka icka* f 'kravica' (vzh. štaj. – Pleteršnik), mlad dem na *-ika* < **-ika īcika* f 'telica ali mlada krava': *iciko so prodali in odpeljali iz hleva*; interj pri klicanju: *na*, *icika*, *na* (ljubk., severovzhodno dial. – SSKJ), *icika* 'junge, kleine Kuh' (Pleteršnik), s pričakovano palatalizacijo in verjetno mladim generičnim pomenom panon. prleš. *ičika* 'živinica, živinče' (ekspr. – Rajh 2010); mask na *-ek* < **-ěkb īcek*, g *-a* 'teliček': *otrok je hotel videti kravo in njenega icka*; interj pri klicanju: *na*, *icek*, *jej* (ljubk., severovzhodno dial. – SSKJ), *īcək*, g *-cka* 'junges, männliches Kalb' (štaj.), ljubk. 'volek' (vzh. štaj. – Pleteršnik), panon. prleš. *īcek*, g *-a* 'teliček' (Rajh 2010), pkm. *écek*, g *-a* 'tele, teliček' (otroški govor – Novak 1996) ob *ē:cē* n, g *-na* 'tele' (otroški govor – Bajzek Lukač 2009), po SLA panon. prleš. *iček* (Ormož – SLA), *iček* (Sveti Jurij ob Ščavnici – SLA), pkm. *ēcāk* (Nedelica – SLA), toda s palatalizacijo prleš. *īcek*, g *-a* 'teliček' (Rajh 2010) < **-ěkb*.

Isl. dial. **ī:ca* f 'mlada/majhna krava' (štaj., posredno panon.).

- Ⓔ Bezljaj ESSJ: I:208 je upravičeno zavrnil Trubačeva 1960: 47, ki je ta le sln. zoonim povezoval z n. *Heitzel* 'telica', kar v fonetičnem oziru ne prepričuje, ter menil, da odraža tako kot pri njem navedeno *kic*, *gic*, *hic*, *hec* vabni klic za mlade živali, ki ga prepozna tudi v nvn. *Kitz* 'kozliček, srnji mladič, srnjaček'. Nastanek samo sln. dial. **ī:ca* f 'mlada/majhna krava' bi bilo mogoče razložiti kot hipokoristik iz dem na *-ica* k subst *kráva* f 'vacca' < psl. **kōrya* 'isto', pri čemer je varianta z vzglasnim *i-* iz *krávi-ca* nastala pred dial. vokalno redukcijo, varianta z dial. *e-*, ki se pojavlja na območjih z ejevskim refleksom iz **ə*, pa po redukciji *kráv-əca* > *kráv-eca*. Gradivo ne kaže, da bi dial. **ī:ca* nastalo iz predlog s pomaknjenim akcentom tipa *babíca* iz *bábica* < **bābica*.

► **krava** > božja ica

ičika → ica

ESSJ ica

iftna kača → gifterka

ESSJ ∅

igla

ESSJ ∅

igla f 'der Hornhecht (belone vulg.)' (Pleteršnik), *igla* 'Nadelfisch' (Cigale 1860); primor. kraš. *jəylä* 'Belone belone, Belone acus' (Križ – Cossutta 2015: 175).

Isln. knjiž. **i:glä* f 'iglica, Belone belone' (19. st.);

v kraš. narečju verjetno avtohtono in vanj ni prešlo iz knjiž. jezika.

- ⇨ hrv. *igla* 'iglica, jaglica, Hornhecht (Belone)' (Šulek 1860), *igla* 'Belone acus' (Vinja 1986: II:233), *igla* 'Belone vulgaris, Hornhecht' (Primorje in otoki – Erjavec, LMS 1882/1883, 280).

- ⊕ Ker je ta riba sloke in igličaste oblike, je ihtionim nastal po metafori iz hrv. *igla* f 'acus' (Vinja 1986: I:186s.) < psł. **iḡblā* 'acus' (► *iglica*¹). Podobno pomensko motivirano je it. *aguglia* 'Belone belone', kar se je fonetično razvilo iz sinkopiranega dem **acūcula* k lat. *acus* f 'igla'.

iglar → šilar

ESSJ ∅

iglica¹

ESSJ ∅

iglica f 'zelenkasta, vitka morska riba s podaljšanim gobcem, Belone belone' (zool. – SSKJ), *iglica* 'die Meernadel' (Pleteršnik), *iglica* (riba) 'Meernadel' (Cigale 1860); primor. kraš. *jəg'lica* 'Belone belone; Belone Acus' (Nabrežina), *jəg'lica* 'isto' (Kontovel – oboje Cossutta 2015: 175).

Isln. knjiž. **ig'li:ca* f 'Belone belone' (19. st.);

kasneje glede akcentskega mesta normirano po knjiž. *igla* f 'acus'.

- ⇨ hrv. *iglica* 'Belone acus', čak. *iglīca* 'Belone belone' poleg *jaglīca* 'isto' (ČDL).

V Pleteršnikovem slovarju normirano naglasno mesto se ne nanaša na ihtionim in zato ne kaže na morebitno izposojjo iz čakavskega jezikovnega območja. Le kraška primera tudi z naglasnim mestom potrjujeta domači izvor.

- ⊕ Ker ihtionim označuje morsko ribo sloke in igličaste oblike, sta sln. kraš. *jəg'lica*/*jəg'lica* 'Belone belone; Belone Acus' in hrv. *iglica* 'Belone acus', čak. *iglīca* 'Belone belone' (ČDL) tvorjenki iz sln. *igla* f 'acus' oz. hrv. *igla* 'isto' < psł. **iḡblā* 'acus' in tako kot drugi evropski ihtionimi, npr. nvñ. *Nadelfisch*, agl. *sea needle*, it. *aguglia* (< lat. **acūcula* k *acus*), ngr. βελόνις, βελόνη, βελονάκι, s kalki ohranjajo poimenovalno tradicijo, ki izvira iz gr. ihtionima βελόνη s prvotnim pomenom 'igla' (Battisti, Alessio 1950–1957: 100; Vinja 1998–2004: I:187).

iglica²

ESSJ ∅

iglica f 'nežica, Cobitis taenia' (Munda 1926: 20), *iglica* 'der Steinbeißer (cobitis taenia)' (Bilje pri Gorici – Pleteršnik); primor. kraš. *iglica* 'Cobitis taenia' (Bilje pri Gorici – Erjavec, LMS 1879, 130).

Isln. dial. *iglīca* f 'Cobitis taenia' (kraš.).

- ⊕ Ihtionim označuje manjšo sladkovodno ribo, ki zraste le do 10 cm in ima tik pod očesi po eno gibljivo koščeno ost (Munda 1926 l.c.) oziroma trn, ki ga lahko postavi pokonci (CZŽ 1997: 38), zato je verjetno, da je z izpeljavo na -ica iz *igla* f 'acus' < psł. **iḡblā* izpostavljena prav ta značilnost.

iglokožec

ESSJ ∅

iglokožec m, g -žca navadno pl 'zvezdasto somerne morske živali, porasle z bodicami, Echinodermata' (zool. – SSKJ), *iglokožci* m pl 'Echinodermata' (CZŽ 1997: 96),

iglokôžac m, g -žca, pl *iglokožci* ‘Stachelhäuter (echinodermata)’ (Pleteršnik), *iglokôžci* m pl (Erjavec 1881: 243), *iglokožci* ‘Stachelhäuter’ (Cigale 1880 s.v. *Stachel*).

Isln. knjiž. *iglokožci* m pl ‘Echinodermata’ (19. st.).

↩^K nvn. *Stachelhäuter* ‘Echinodermata’ (Schödler 1860: II:528) ⇐^K nlat. *Echinodermata* s sestavinama iz gr. ἐχίνοϝ m ‘jež’ in δέρμα n, g -ατος ‘koža’.

Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki ta razred maločlenarjev po bodicah na apnenčastem ogrudju označuje kot tiste, ki imajo na koži bodice, je bil tvorjen s suf -ec < *-bcb iz kompoz adj **iglokož*, f -a ‘tak, ki ima na koži igle’ iz subst *igla* f ‘acus’ (SSKJ) < psl. **igbglā* in *kôža* f ‘pellis’ < **kôz’a*.

ihnevmon

ESSJ 0

ihnêvmon m ‘zlasti v severni Ameriki živeča majhna zver, ki se hrani s kačami in ptiči, Herpestes ichneumon’ (zool. – SSKJ), *ihneumoni* m pl ‘Herpestinae, mangusti, mungi; poddružina zveri iz družine lezavtov, ki živijo v toplejših predelih Evrope, Azije in Afrike, zrastejo 25–70 cm’, *ihneumon* m ‘mungo, Herpestes ichneumon’ (CZŽ 1997: 97), *ihneumon* ‘Herpestes ichneumon’ (Erjavec 1875: 246), *ihnevmon* ‘majhna zver, ki zalezuje krokodilja jajca’ (Erjavec 1864: 66).

Isln. knjiž. **ihnev'mo:n* m ‘Herpestes ichneumon’ (19. st.); kasneje deloma *ihneumon*.

⇐ nvn. *Ichneumon* ‘Herpestes ichneumon’.

Ⓔ V enobesednem poimenovanju iz druge sestavine nlat. oznake *Herpestes ichneumon*, ki se je razširilo v številne evropske jezike, npr. agl. *ichneumon*, hrv., srb. *ihnêumôn*, r. (egipetski) *ihneumon*, p. *ichneumon*, slš. *ichneumon* itd. (Havlová 2010: 125), se ohranja gr. nomen agentis ἰχνεύμων iz ἰχνεύω ‘vohati, zasledovati, iskati’ s prvotnim pomenom ‘zasledovalec, vohon’, beseda pa je bila uporabljena za označevanje vrste egipčanske podlasice, ki je bila v Egiptu sveta (Beekes 2010: 607; CZŽ 1997 l.c.). Erjavčev zoonim *ihneumon* se nanaša le na egipčansko zver.

ikavec

ESSJ 0

Ⓔ 17. st.: *ikoviz*, *pinošh tyza* ‘vanellus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 19. st.: *ikavz* ‘*pinósha* *shinkovez*, *pinósh*, *nikovez*, wind. *vikeza*, *zhék*, *zhékel*, *Fringilla montifringilla*, *Bergfink*’ (Freder 1842: 20).

Isln. dial. **i:kauc* m ‘pinoža, *Fringilla montifringilla*’ (17. st.).

• = hrv. *ikavac* ‘*Fringilla montifringilla*’ poleg *ikavka* ‘isto’, *hikavac*, *nikavac*, *mikavac* (Hirtz 1928–1956: II:66), č. *gikawec* (Jungmann 1835–1839) < **ikaucьcb*; < psl. dial. **ibkaucьcb* m ‘pinoža’ ← ‘kdor izdaja neartikuliran glas’.

Ⓔ Psl. dial. ornitonim je s suf *-bcb substantivizirani adj na *-ač iz onomatopejskega glagola **ib-ka-ti* ‘oddajati neartikulirane glasove’ (Bezljaj ESSJ: I:209; ESSJa: 8:215s.), od koder je tudi npr. p. dial. *ikawka* ‘kolcanje’. Sln. cgn *Ikovic* in *Ikovič* (ZSSP) temeljita na onimizaciji iz pomena ‘kdor ihti’, prim. sln. *ikati* -kam/-čem impf ‘ihteti’.

Ⓔ^{BD} Psl. **ib-ka-ti* ‘oddajati neartikulirane glasove’

→ psl. dial. **ibkaucьcb* m ‘pinoža’

sln. *ikavec*;

→ jslov. dial. **n-ibkaucьcb* ‘pinoža’

sln. *nikavec*.

▷ *nikavec*

ikra

ESSJ *ikra*

ikra f ‘ličinka trakulje’: *svinjsko meso z ikrami* (zool. – SSKJ), *ikra* ‘mehurnjak, ki pogosto živi v svinjskem mesu in v salu’ (Erjavec 1864: 128).

Isln. knjiž. **i:kra* f ‘ličinka’ (19. st.).

Ⓔ Pomenski razvoj ‘ličinka’ iz ‘jajčece’ temelji na dejstvu, da je ličinka vedno razvojna stopnja iz jajčeca.

ikračaESSJ s.v. *ikra*

ikrača f 'ikrnica = riba samica' (Pleteršnik), *ikrača* 'Streichfisch' (Janežič 1889), prim. nvn. *streichfisch* 'ein fisch, der leicht oder überhaupt zum laichen tauglich ist' (Grimm 1854–1971).

Isln. knjiž. **ik'ra:ča* f 'ribja samica' (19. st.).

- ⊕ Termin, ki označuje ribjo samico, primerno za drstenje, je svojilnostna izpeljanka na -ača iz subst *ikra* f 'ribja jajčeca' < psl. **jbkrǣ*.

Toda sin *ikrnica* f 'riba samica, der Rogener' (Pleteršnik), *riba ikernica* 'Rogener, ein Fisch weibliches Gefchlechtes' (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju) je bil iz istega substantiva tvorjen z univerbizacijo s suf -ica iz skladenjske zveze **ikrna riba* z adj *ikrn*, f -a 'ikrav' (Pleteršnik) < **jbkrǣnъ*.

ikrnica → ikrača

ESSJ 0

ilček → ilovščica

ESSJ 0

ilovščicaESSJ s.v. *il*

ilovščica f 'der Hausrothschwanz (lusciola tithys)' (Pleteršnik), *ilovščica* 'šmarnica, Luscinia Tithys' (Erjavec 1875: 284), *ilovšica* 'das Rothschwänzchen, il codirósso' (Drobnič 1858).

- ⊕ 19. st.: *ilovhiza* 'shvirgla, brojiza, jhmárniza, lipèk, Sylvia tithys, fchwarzbüchiger Sänger' (Freyer 1842: 14).

Isln. knjiž. **i:lovščica* f 'šmarnica, Phoenicurus ochrurus = Sylvia tithys' (19. st.).

- ⊕ Osamljeno. Ker ornitonim označuje majhno ptico pevko, ki je zgoraj sive, po trebuhu pa belkaste barve (CZŽ 1997: 54), bi bilo možno izhajati iz s suf -ica univerbizirane zveze **ilovska ptica* < **iloŭ-bska(ia) pŕtica*, ki je z adj na -ski < *-bskŕiŭ iz starega ujevskega subst *il* m 'ilovica' (Pleteršnik) < psl. **ilb* to ptico označevala po značilni sivi barvi, ki je tudi barva ilovice.

Morda je enako pomensko motiviran, a drugače tvorjen ornit *ilčak* m, g -čka 'majhen ptiček' (polj. – Pleteršnik) < **il-bč-bkŭ*, pri katerem Pleteršnik dopušča možnost, da označuje isto ptico. Ni nujno, da je cgn *Ilec* s pisnima variantama *Ilic* in *Ilc* (ZSSP) ornitonimskega izvora.

- ⊕^{BD} Psl. **ilb* m 'ilovica'

→ **iloŭ-bska(ia) pŕtica* → UNIVERBIZACIJA **iloŭbšt'-ica* 'šmarnica'

sln. *ilovščica*;

→? **ilbčbkŭ*

sln. *ilček*.**impala**

ESSJ 0

impâla f 'gazela s temnimi lisami po hrbtu, stegnih, nad zadnjimi parklji, Aepyceros melampus': *čreda impal* (zool. – SSKJ), *impala* 'črnopeta gazela, Aepyceros melampus' (CZŽ 1997: 66).

Isln. knjiž. *impâla* f 'črnopeta gazela, Aepyceros melampus' (20. st.).

- ⇨ nvn. *Impala* 'črnopeta gazela, Aepyceros melampus' ⇨ agl. *impala* 'isto', prim. tudi hrv. *impala*, č. *impala*, it. *impala*, šp. *impala*, madž. *impala*.
- ⊕ Kulturna izposojenka za gazelo, ki v čredah 15–30 osebkov živi v stepah in grmovnatih gozdovih vzhodne Afrike (CZŽ 1997 l.c.), se je po Evropi verjetno razširila iz agl. *impala*, kar je bilo verjetno izposojeno iz jezika zulu *im-pala* 'gazela' (Webster 1994; Havlová 2010: 169). Dalje nejasno.

inčun

ESSJ 0

inčûn m, g -a 'morska riba, podobna sardeli, Engraulis encrasicolus': *nalovili so veliko skuš in inčunov* (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *inčûn* m 'sardon, Engraulis encrasicolus' (20. st.).

- ⇨ hrv. *inčun* m 'Engraulis encrasicolus', *inčon* 'isto', toda brez sufiksa rom. izvora *-on/-un inčò* ⇨ it. ben. *inchiò* 'osoljeni sardon' (Skok 1971–1974: I:41; Vinja 1986: II:226, I:387; Vuletić, Skračić 2018: 75).

ⓔ Oznaka se je prvotno verjetno nanašala na osoljenega sardona. Dalje nejasno.

indijaniš miš

ESSJ 0

- ⓗ 17. st.: *ena Indianiſh miſh* 'ichneumon' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isl. knjiž. **indi'ja:niš 'miš* f 'ihnevmon (?)' (17. st.).

- ⇨^K nvn. *die indianische maus* 'cavia cobaya' (Grimm 1854–1971 s.v. *maus*).

ⓔ Denotat nejasen. Kastelec-Vorenčev latinski prevod sln. besedne zveze nakazuje, da gre za ihnevmona, zlasti v severni Ameriki živečo majhno zver, ki se hrani s kačami in ptiči, nlat. *Herpestes ichneumon* (SSKJ), toda nvn. možna predloga delnega sln. kalka označuje južnoameriškega polparkljarja, majhnega glodavca, ki ga poznamo pod oznako *morski prašiček* 'Cavia porcellus = Cavia cobaya' (► morski prašiček). Nejasno.

indijanska kokoš

ESSJ 0

indijanska kokoš f 'pura, kavra, Truthenne, Truthuhn' (Cigale 1860), *indijanski petelin* m 'puran, purman, purč, kavran (?)', *kavrač, kavrej*, Trut, Truthahn (Meleagris)' (Cigale 1860).

- ⓗ 18. st.: *indianſka kokuſh* 'kaura, pura, indianiſch Huhn', *indianſki petelin* 'purman, kau-rei, morak, indianiſcher Hahn' (Gutsmann 1789).

Isl. knjiž. **indi'ja:nska ko'kø:š* f 'pura' z mask **indi'ja:nski petelin* 'puran' (18. st.).

- ⇨^K nvn. *indianische Huhn* 'pura' oziroma *indianischer Hahn* 'puran', prvič zabeleženo leta 1531 kot *ein indianisch henn und han* 'pura in puran', prim. enako pomensko motivirano kot 'kokoš/petelin iz Indije, tj. Amerike' it. *gallina d'India*, frc. *poule d'Indie*, agl. *a kok of Inde* (Suolahti 1909: 243; Kluge 1995: 839).

ⓔ Domovina tega ptiča je območje severne in vzhodne Amerike do Mehike, v Evropo pa so ga prinesli Španci (Suolahti 1909: 242; Battisti, Alessio 1950–1957: 1309). Prvotno opisno poimenovanje ptiča z uporabo adj *indijanski*, nvn. *indianisch* oziroma določila it. *d'India*, frc. *d'Indie* itd. pa odraža še staro oznako Amerike, preden je Amerigo Vespucci popravil Krištofa Kolumba, da ni prišel v Indijo.

► **kokoš** ► **petelin** ▷ dindija

indijanska očalnica → naočarka

ESSJ 0

indijanski petelin → indijanska kokoš

ESSJ 0

indijanska mrenica

ESSJ 0

indijška mrénica f 'akvarijska riba s sploščenim telesom in črno piko na korenu repne plavuti, *Puntius conchoni*' (zool. – SSKJ).

Isl. knjiž. *indijška mrénica* f 'Puntius conchoni' (20. st.).

ⓔ Neologizem 20. st. je bil tvorjen z ihtionimskim jedrom *mrenica* s prvotnim pomenom 'pohra, Barbus petényi', verjetno zato, ker so za obe ribi značilni rumeni boki, adj *indijski* ← tpn *Indija* pa ubeseduje izvor te ribice.

► **mrenica**

indijski mungo

ESSJ 0

indijski mûngo m 'zlasti v Indiji živeča majhna zver, ki se hrani s kačami, podganami, *Herpestes edwardsii*': *na nekaterih otokih južne Dalmacije so naselili indijske munge; spopad indijskega munga s kobro* (zool. – SSKJ), toda *mungo* kot sinonim k *ihnevmon* 'Herpestes ichneumon' (CŽŽ 1997: 97) (► *ihnevmon*).

Isln. knjiž. *indijski mûngo* m ‘*Herpestes edwardsii*’ (20. st.).

↔^K nvn. *indischer Mungo* ‘*Herpestes edwardsii*’.

ⓔ Delni kalk po nvn. dvobesedni predlogi. Dalje nejasno.

indijski slon → slon

ESSJ 0

indri

ESSJ 0

indri m ‘*Indri indri*’ (CZŽ 1997: 98), *indri* ‘*Lichanotus*’ (Erjavec 1875: 237).

Isln. knjiž. **i:indri* m ‘*kratkorepi lemu*, ki živi na Madagaskarju, *Indri indri* = *Lichanotus*’ (19. st.).

↔ nvn. *Indri* ‘*Lichanotus*’ (Schödler 1860: II:386) ↔ frc. *indri* ‘*Indri indri*’.

ⓔ Zoonim, ki se je v Evropi razširil tudi v agl. *indri*, it. *indri*, hrv. *indri*, r. *indri*, je bil nerodno povzet po malg. *indry!* ‘glej!’ (Webster 1994; Havlová 2010: 42).

infuzorij

ESSJ 0

infuzórij m navadno pl ‘*praživali*, ki se gibljejo z migetalkami; migetalkar’: *življenje infuzorijev v kaplji vode* (zool. – SSKJ), *infuzorije* f pl ‘*močelke*, vrsta praživali, Infusoria’ (Erjavec 1875: 397), *infuzorije* ‘*močelke*, Infusorien, Infusória’ (Erjavec 1864: 139).

Isln. knjiž. **infu'zɔ:rije* f pl ‘*Infusoria*’ (19. st.); kasneje singularizirano v moškem spolu.

↔ nvn. *Infusorien* ‘*Aufgußthiere*, Infusoria’ (Schödler 1860: II:535) ↔ nlat. *Infusoria* ← lat. *infusoria* k *infūsōrium* n ‘vrč’ ← *infundere* ‘vliti, naliti’.

ⓔ Nlat. terminološka oznaka za praživali, ki se v vodi gibljejo z migetalkami, je bila tvorjena na podlagi lat. besedne družine *in-fundere* ‘vliti’, *infusus* ‘vlit’, in sicer kot NApl k subst *infūsōrium* n ‘vrč’, prvotno verjetno ‘mikroskopsko majhne živalce, ki se zaredijo v posodi = vrču, v katerem je nalita voda’.

Sodobni terminološki sinonim za te praživali je *migetâlkar* m, g -ja navadno pl ‘*praživali*, ki se gibljejo z migetalkami, Ciliata’: *v morju živeči migetalkarji* (zool. – SSKJ), *migetalkarji* m pl ‘*Ciliata*’ (CZŽ 1997: 195), kar je svojilnostna izpeljanka na -ar < *-ar'b iz subst *migetâlka* f ‘*majhen nitast izrastek na celici*, ki omogoča gibanje njej sami ali povzroča gibanje tekočine okoli nje’ (SSKJ), ki je bil s suf -ka substantiviziran iz adj *migetâv*, f -áva ‘*tak*, ki migeta’ ← *migetâti* -âm impf ‘*počasi se premikati*’ ← *mîgati* -am impf ‘*premikati se*’ < **mygati*; prvotno torej **migetavkar*. Sočasno s terminom *infuzorije* je bil uveden tudi sin *močêlka* (► močelka).

inica → junec¹

ESSJ 0

insekt

ESSJ 0

insêkt m, g -a ‘*žuželka*, mrčes’: *strokovnjaki menijo*, da prenaša to bolezen kak *insekt*; *nevarni insekti* (knjiž. – SSKJ), *insekte*, ali tak imenovane *vukošne žizale*, t. j. *mèd take stvari*, kere imajo kres svoj život vureze (Peter Dajnko, Čebelarstvo 1831, vir: IMP).

Isln. knjiž. **in'se:kt* m ‘*žuželka*’ (19. st.).

↔ nvn. *Insekt* ‘*žuželka*’ ↔ lat. *īsecta* (*animalia*) n pl ‘*zarebane (živali)*’ ↔^K gr. ἔντομα ζῷα ‘*zarebane živali*’ ← adj ἔντομος ‘*vrezan*, *zarezan*’.

ⓔ Kulturna beseda, ki se je iz sekundarno singulariziranega lat. *insectum*, prvič potrjenega pri Pliniju, od 16. st. dalje širila po Evropi in predstavlja substantivizirani ptc iz lat. *īnsecāre* ‘*zareзовati*, *vrezovati*’, kalka po gr. ἔντομα ζῷα ‘*zarebane živali*’ z deverbativnim adj ἔντομος ‘*vrezan*, *zarezan*’ iz ἐν-τέμνω ‘*vrezati*, *zarezati*’. Žuželke so bile kot ‘zarebane živali’ poimenovane, ker členjenost trupa vzbuja vtis, da so zarebane (Kluge

1995: 402; Pfeifer 2000: 563). Snój 2016: 250 neustrezno datira prvo pojavitev v slovenščini v 20. st.

Kalk po nlat. *insecta (animalia)* se odraža v sln. *zarěznik* m 'Infekt' z oznako »ilirsko« (Janežič 1851), *zarezniki* m pl 'žuželke se najbolj poznajo po tem, da jim je telo globokimi zarezi razdeljeno na tri kose' (Erjavec 1875: 347), prim. še hrv. *rezavac* 'buba, Infekt' (Šulek 1860).

irs

ESSJ *irs*, s.v. *rūs*

îrs/jîrs m, g -a 'rdečkasto rjav vol': *stisnil se je k irsu in se grel ob njem* (kor. – SSKJ), *irs* 'rothbrauner Ochs' (zilj., Fram – Pleteršnik).

- ① Fem na -a *irsa* 'rothbraune Kuh' (Fram – Pleteršnik po Cafu), fem na -ka *irska* 'rothbraune Kuh' (Pleteršnik po Cafu).

- ② 19. st.: *irf* 'rothbrauner Ochs' (Jarnik 1832: 96).

Isln. dial. **îrs* m 'rdečkasto rjav vol' (kor., štaj.);

s protetičnim *j-jîrs* m 'irs' (štaj. – Pleteršnik) in protetičnim g- kor. rož. *hîrs* m 'govedo rdeče ali rumene barve' s fem *hîrsa* 'govedo rdeče ali rumene barve' (Šašel 1957), rož. *hî:rs* 'govedo rdeče ali rumene barve' s fem *hî:rsa* (Kattinig 2017); toda *jers* m 'irs, rs, rother Ochs' (Pleteršnik po Cafu), kar je verjetno poknjženo za **jərs*, in ob *fs* m 'ein Ochsenname' (Pleteršnik) kaže, da se je iz prvotnega sln. **rūs* m 'rdečkasto rjav vol' prek redukcije **rəs* (tip *krəh* < *krūh*), premeta v **ərs* in dodane proteze *j-* **jərs* razvilo **jîrs* in nato **îrs*, kar je na koroškem območju dobilo protezo *g-* > kor. *h-* in zato re-fleks *hîrs*.

- ③ Izhodiščno sln. **rūs* m 'rdečkasto rjav vol' je ničto substantivizirani adjektiv ap A v pomenu 'rdeč', ki se ohranja v zahodno slovenskem poimenovanju za rdečo mravljo *rúsica*. Bezljaj ESSJ: I:212 s.v. *irs* je še menil, da so poimenovanja za govedo izposoje-na iz srvn. *hirz(e)* 'jelen', a se je kasneje, sledeč povezavam v Pleteršnikovem slovarju, v ESSJ: III:208 s.v. *rūs* popravil.

► **rus**²

irski volčjak → volčjak

ESSJ 0

irt

ESSJ 0

irt m 'šoja, der Nusshäher' (Pleteršnik), *irt* 'Häher, Heher (Corvus glandarius)' (Cigale 1860), *irt* 'Nußhäher, Nußkrähe' (Janežič 1851); tudi *jert* m 'der Nusshäher' in psovka, npr. *ti jert grdi ti!* (dol. – Pleteršnik).

- ① Strukturna tvorjenka na -a *irta* f 'šoja, der Nusshäher' (Pleteršnik), *irta* 'Häher, Heher (Corvus glandarius)' (Cigale 1860).

- ② 19. st.: *irt* 'der Nußhäher, die Nußkrähe. (Pica nucifraga. Klein.)' (Murko 1833a: 94), toda *jert* 'navádna *fhóga*, *pfhóga*, *fhója*, Garrulus glandarius, Eichelheher' (Freyer 1842: 23).

- ③ Morda onimizirano v cgn *Jert*, ki je bil potrjen le v Ljubljani (ZSSP).

Isln. dial. *jert/irt* m 'šoja, Garrulus glandarius'.

- ④ Nejasno. Miklošič 1886: 105 je obe ornitonimski varianti pustil brez razlage, Pleteršnik s.v. *jert* omenja Levstikovo opozorilo na koč. n. *gerholter* 'der Nusshäher', Tschinkel 1973–1976: I:220 pa ob *gearhólt* 'Eichelhäher, Garrulus glandarius' navaja *gearhólts*, *gearólts* in *dearhólts*. Koč. n. predloga *gearhólt* bi bila kot predloga za izposojeno možna, če je bila v slovenščini replika znana na območju dialektične palatalizacije velarov in bila podvržena redukciji nenaglašenege zloga: sln. **gerout* > **jerut* > **jert*. Valjavec, LZ XII/6, 1892, 369 Levstikove razlage ne omenja in na podlagi varaždinskega ornito-

nima za šojo *matjaš* iz atpn *Matthias* sklepa, da se v *jert* ohranja atpn *Jédrt* iz nvn. *Gertrud*, v katerem je vzglasni *J*- interno slovensko nastal po dial. palatalizaciji velarov. Hrv. *irt* 'Nucifraga caryocatactes, Dickschnäbeliger Tanenhäher' je bilo evidentirano v govoru Crnega luga pri Delnicah (Hirtz 1928–1956: II:159). Ker spada govor Delnic med slovenske govore Gorskega kotarja, je bil ta hrv. ornitonim importiran iz sln.

iskač

ESSJ 0

iskác m, g -a 'pes, ki išče divjad in jo spodi iz skrivališča': *dober, slab iskač* (lov. – SSKJ).

Isln. knjiž. *iskác* m 'pes, ki išče divjad' (20. st.).

- ⓔ Mlad nomen agentis na -ač < *-ačb iz *iskáti iščem* impf 'quaerere'.

iskrež

ESSJ 0

iskrež m 'kozje ime' (Krn – Pleteršnik) = primor. obsoš. *iskrež* 'kozje ime' (Krn – Erjavec, LMS 1875, 223).

Isln. dial. *iskrež* m 'kozje ime' (obsoš.).

- ⓔ Verjetno s suf -ež < *-ežb substantivizirano in onimizirano iz adj *iskar*, f -kra 'hiter, živahen' (Pleteršnik); prvotno torej 'živahna koza', prim. tudi *iskri vranec* 'živahen konj črne barve' (Pleteršnik).

iskrica

ESSJ 0

iskrca f 'kresnica' (rov. tolm. – DTZ 1993: 191).

Isln. dial. **i:skrica* f 'kresnica, Lampyris'; po vokalni redukciji *iskrca* (tolm.);

- = hrv. *iskrica* 'kresnica' (Belostenec 1740; Jambrešić 1742; ARj).

- ⓔ Paralelno tvorjeni poimenovanji iz deminutiva sln. *iskrica* = hrv. *iskrica* od sln. *iskra* f 'scintilla' = hrv. *iskra* < ps. **iḥskra* kresnico metaforično poimenujeta kot majhno iskro, k čemur je spodbudilo njeno nočno letenje, ko s svetilnim organom na zadku oddaja svetlobo. Podobno pomensko motiviran je sin *lučca* (► *lučca*).

iskrnica

ESSJ 0

iskrnica f navadno v zvezi *morska iskrnica* 'enocelična morska živalca s kapljicami maščobe na telesni površini, ki se v vodi svetijo, Noctiluca scintillans': *iskrenje morja povzročajo iskrnice* (zool. – SSKJ), *iskrnica* 'das Leuchtthierchen (noctiluca)' (Pleteršnik), *iskrnice* f pl 'Noctiluca' (Erjavec 1875: 399).

Isln. knjiž. **i:iskrnice* f pl 'Noctiluca' (19. st.); kasneje singularizirano.

- ↩^K nvn. *Meerleuchtthierchen* 'Noctiluca scintillans' ← *Meer* 'morje' + *Leuchte* 'svetilo, svetilka, luč' + *Tierchen* 'živalca', dobesedno 'morska sveteča živalca'.
- ⓔ Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen s suf -ica iz adj na -en < *-enb **iskrn*, f -a k *iskra* f 'scintilla' < ps. **iḥskra*, ker se ta enocelična morska živalca v vodi iskri, sveti, prim. agl. pomensko ustreznico *sea sparkle*.

istrijan

ESSJ 0

istrijân m, g -a 'gonič s kratko ali resasto dlako; istrijanec' (SSKJ).

- ① Strukturna tvorjenka na -ec < *-ecb *istrijânc* m, g -nca 'gonič s kratko ali resasto dlako': *čistokrven istrijanec* (SSKJ).

Isln. knjiž. *istrijân* m 'gonič ...' (20. st.).

- ↩^K it. *segugio istriano a pelo raso* 'istrski lovski pes, predvsem uporabljan za sledenje zajcev in lisic', dobesedno 'istrski krvosledec s kratko dlako'.
- ⓔ Enobesedni kalk po it. večbesedni predlogi je bil tvorjen z adaptacijo it. adj *istriano* 'istrski', tudi 'prebivalec Istre' iz tpn *Istria* 'Istra', prim. hrv. kalk *istarski kratkodlaki gonič*.

ivanjska ptičica

ESSJ 0

ivanjska ptičica f 'neki metulj (somračnik): das Erdeichel-Widderchen oder der Blut-fleck (zygaena filipendulae)' (Pleteršnik), *ivanjska ptičica* 'das Erdeichel=Widderchen oder Blutfleck, Zygaena filipendulae' (Erjavec 1881: 193), *ivanjska ptičica* 'navadni ovnič, Zygaena trifolii' (Erjavec 1875: 357).

Isln. knjiž. **i'va:njska p'ti:čica* f 'Zygaena trifolii', kasneje 'Zygaena filipendula' (19. st.); temu ustreza sodobno *navadna ivanjščica* (CZŽ 1997: 243).

- ⊕ Ker entomonim označuje metulja, ki ima sprednja krila črna z rdečimi pikami, zadnja pa so rdeča, jedrna sestavina *ptičica* nastopa v pomenu 'metulj', prim. sln. nad. *tičica* 'metulj' (Špehonja 2012b), *tičica* 'isto' (Rigoni, Salvino 1999 s.v. *farfalla*), ter. *tijčica* (Spinozzi Monai 2009: 283), adj *ivanjska* < **ivanska* pa se verjetno nanaša na čas, ko se ti metulji pojavljajo, tj. 24. junija, ko goduje sveti Ivan.

► *tica*²

ivanjščak

ESSJ 0

ivanjščak m 'Rhizotrogus sp., Junikäfer' (primor. kraš. (Mavhinje) – Erjavec, LMS 1882/1883, 280).

Isln. dial. *ivánjščak* m 'prosnica, junijski hrošč, Amphimallon solstitiale = Rhizotrogus solstitialis' (kraš.).

- ⊕ Entomonim je homonimen z *ivánjščak* m 'mesec junij' (Erjavec, LMS 1882/1883 l.c.), vendar verjetno ni nastal po naplavitvi novega pomena na ta substantiv, čeprav se hrošč pojavlja tudi v mesecu juniju, ko goduje sv. Ivan, ampak je bil s suf. *-jak* < **-ak* univverbiziran iz besedne zveze **ivanjski hrošč* < **ivan-ski hrošč*, torej 'hrošč, ki se pojavlja v mesecu sv. Ivana, ki goduje 24. junija'. Podobno pomensko motiviran je sin *kresnikar* (► kresnikar).

ivanjščica

ESSJ 0

ivánjščica f 'hrošč s svetilnim organom na spodnji strani zadka; kresnica' (redko – SSKJ), *ivánjščica* 'kresnica, der Leuchtkäfer, der Johanniskäfer (lampyris noctiluca)' (Pleteršnik), *ivanščica* 'kresničja samica, ki nima kril in se sveti v travi' (Erjavec 1875: 349), *ivanščica* 'kresnica, svetlica, svetičica, janževica, ivanova muha, Johannis=Käfer' (Cigale 1860), *ivánščica* 'Johanneswürmchen' (Janežič 1851).

- ⊕ 19. st.: *ivánjshiza* 'jánshoviza, Jvánova múha, fvetliza, kréfniza, Johanniswürmchen' (Murko 1833b: 435).

Isln. dial. **i'ua:nščica* f 'kresnica, Lampyris';

po dial. palatalizaciji predkonzonantnega n **i'ua:nščica*, prim. Ramovš 1924: 90.

- ↵^k nvn. *Johanniswürm(chen)* 'kresnica, Lampyris' (16. st. – Kluge 1995: 411), dobesedno 'Ivanov črv(iček)' (16. st.);

po Schödlerju 1860: II:496 je z *Johanniswürmchen* označena brezkrila samica, ki za razliko od samca zato ne leta.

- ⊕ Kalk po nvn. kompozitu, s katerim je kresnica kot Ivanov črv/črvček izpostavljen čas okoli 24. junija, ko goduje sveti Ivan, nvn. *Johann* in kresnice zaradi paritve naokoli letajo (Kluge 1995: 411), je bil prek besedne zveze **i'ua:nska muha* s suf. *-ica* univverbiziran v **i'ua:nščica*. Ženski spol je tako kot v drugih sln. sinonimih verjetno posledica besednih zvez z jedrom *múha*, prim. *ivanova muha* 'kresnica, Johannis=Käfer' (Cigale 1860) = *Jvánova múha* (Murko 1833b l.c.), hrv. *Sz. Ivana muficza* 'krésnicza, fžvetla muficza, cicindela' (Jambrešić 1742) in n. kompoz. *lichtmücke* 'leuchtkäfer, lampyris' (Grimm 1854–1971) ← *Licht* 'svetloba, luč' + *Mücke* 'muha; komar'.

iver

iver f, g -i 'na morskem dnu živeča ploščata riba, ki ima na koži trnate izrastke, *Pleuronectes flesus*' (zool. – SSKJ), *iver* 'vrsta rib, ki živijo v vzhodnem morju, Heil- oder Steinbutt' (Erjavec 1864: 77), kar ustreza sodobnemu ihtn *iverka* f 'Platichthys flesus, od 35 do 45 cm velika morska riba, katere koža je ponekod pokrita s trnastimi bradavicami, zgornja stran je rjavosiva do zelenkastorjava, s temnimi lisami in rumenorjavimi pegami; živi v jatah ob vseh evropskih obalah, najraje na peščenem dnu, zaide tudi v somornico in v reke' (CZŽ 1997: 22) z verjetnimi sinonimi *ploča*, *jezik* '*Pleuronectes flesus*' (Munda 1926: 41) in *kambala* 'isto' (SSKJ; Pleteršnik) (► *kambala*).

Isl. knjiž. **i'vę:r* f '*Pleuronectes flesus*' (19. st.).

- Prim. hrv. *ivérak*, g -*rka* '*Pleuronectes flesus*, *kambala*, *iverka*' (Jurančič 1986), *ivérak* '*Pleuronectes flesus*', '*Pleuronectes platessa*', *zlatopjegi iverak* 'isto' (Vinja 1986: II:353), *iver* '*rumbac*, Steinbutt, *Pleuronectes maximus*', *ivérak* '*Platteiße* (*Pleuronectes Platessa*), *švolja*' (Šulek 1860); zaradi Šulkovega *iver* '*rumbac*, Steinbutt, *Pleuronectes maximus*' je možno, da je bil sln. ihtionim izposojen iz hrv.
- ⊕ Vinja 1986: I:92 je za hrv. ihtionim sklepal, da naj bi bila pomenska motivacija s hrv. *ivěr* m, g *ivěra* 'iver, trska' oz. *ivérak*, g -*ka* 'trščica, drobec' pri tej ribi spodbujena na podlagi njene tankosti in ploščatosti, torej naj ne bi bila v nobeni povezanosti s trnatimi izrastki. Nejasno.

iverica

iverica f 'Eichhörnchen' (Janežič 1851); kor. mež. *ivêrca* 'veverica' (Črna na Koroškem – SLA), gor. *ivərca* 'isto' (Stražišče (Kranj) – SLA), *ivərca* (Dovje – SLA), *jivərca* / *ivərca* (Zasip pri Bledu – SLA), *ivərca* (Breg ob Savi – SLA), *ivêrca* (Tunjice – SLA), *ivêrca* (Okrog pri Motniku – SLA), štaj. srsav. *ivêrca* (Šentgotard – SLA), štaj. zgsav. *i'vêrca* poleg *lę'vêrca* (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 345).

Isl. dial. **i'vęr(i)ca* / **i'vę:r(i)ca* f 'veverica';

verjetno na disimilirani razvojni stopnji *i* : *u* ← *u* : *u* **i'ę:vęr(i)ca* / **i'ę'vęr(i)ca* 'veverica' iz **uę:vęrica* / **uę'vęrica* 'isto' ← psl. **uęvęrica* ljudskoetimološko naslonjeno na subst *ivér* / *ivêr* 'assula tenuis' (Ramovš 1924: 151; sprejema Snoj v Bezljaj ESSJ: IV:307). V gor. *ibərca* 'veverica' poleg *ivərca* 'isto' (Breg – SLA) konzonant *b* ne odraža sistemskega fonetičnega razvoja govora kraja Breg, ampak je tako kot rez. *jibare* Npl 'iveri' ostanek starejših slovenskih zamenjav bilabialnega **u* s priporniškimi *b* > *b* (Furlan, JZ 18/1, 2012, 59).

► **jeverica** ▷ *verca*

izok

izok m 'die Cicade' (Pleteršnik), *Prihajajo nam v čisto žitno polje, Ter kot izôki njive pustoše* (Josip Jurčič, Tugomer, 1876, 50, vir: dLib.si).

Isl. knjiž. **i'zo:k* m 'škržat' (19. st.).

⇒ csl. *izokъ* 'cicada' (Miklošič 1862–1865), toda stcsl. *izokъ* 'junij'.

- ⊕ Verjetno je treba izhajati iz primarnega pomena 'škržat' in sekundarnega 'junij', ker se v tem mesecu škržati začno oglašati; izhodiščno *izokъ* 'škržat' se izvaja iz ničto substantiviziranega adj **iъz-okъ* 'tak, ki ima oči iz, tj. tak, ki ima izbuljene oči' ← psl. **oko* n 'oko, oculus' (ESJS: 5:262 s starejšo literaturo).

izpeljanček → *godenčič*

J

jabelčar

ESSJ 0

jabelčar m ‘Anthonomus pomorum’ (Erjavec 1875: 352).

Isln. knjiž. **ʃa:bəlčar* m ‘jablanov cvetožer, Anthonomus pomorum’ (19. st.).

↔^K nvn. *Apfelftecher* ‘Anthonomus pomorum’ (Schödler 1860: II:498) ← *Apfel* ‘jabolko/jablana’ + *Stecher* ‘kdor bode/zbada’ ← *stechen* ‘bosti, zbadati’.

- ⊕ Neuveljavljeni kalk po nvn. predlogi, ki tega rilčkarja, katerega ličinke z zbadanjem uničujejo notranji del cveta jablan (► cvetožer), označuje kot tistega, ki zbada jabolka, je bil tvorjen s pripadnostnim suf -ar < *-arʔ iz zastarelega subst **ʃa:bəlko* n ‘jabolko’ kot reducirane fonetične variante k *jábolko* n ‘malum’ < psl. **ǰ-ǎblǎko*; prvotno torej ‘kdor je v zvezi z jabolkom’.

jadranci

ESSJ 0

jadranci m pl ‘lastovkam podobne ptice, Apodiformes’ (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *jadranci* m pl ‘Apodiformes’ (20. st.).

- ⊕ Terminološki neologizem 20. st. s sin *hudourniki* m pl ‘Apodiformes’ (CZŽ 1997: 94) te ptice s subst *jadrâlec* m, g -lca ‘kdor jadra’ označuje po načinu njihovega letenja, toda z nlat. oznako *Apodiformes* so zaradi kratkih nog označene kot breznože.

jadralec

ESSJ 0

jadrâlec m, g -lca ‘dnevni metulj blede rumene barve s črnimi progami, Graphium podalirius’ (zool. – SSKJ), *jadrâlec* ‘Iphiclides podalirius’ (CZŽ 1997: 157), *jadrâvæc*, g -vca ‘der Segelfalter (papilio podalirius)’ (Pleteršnik), *jadravec* ‘Papilio Podalirius’ (Erjavec 1875: 357).

Isln. knjiž. **jad'ra:væc* m ‘Iphiclides podarilius = Papilio podarilius’ (19. st.);

v 20. st. poknjiženo v *jadrâlec*.

↔^K nvn. *Segelfalter* ‘Papilio Podalirius’ (Schödler 1860: II:502) ← *Segel* ‘jadro’ + *Falter* ‘metulj’, dobesedno ‘metulj z jadri’.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen s suf -ec < *-ecʔ iz adj **jadrav*, f -a ‘tak, ki je v zvezi z jadrom’ k *jádro* n ‘velum’, ker so zaradi velikosti metuljeva krila sprožala asociacijo na jadra.

jadranska postrv → soška postrv

ESSJ 0

jagnje

ESSJ jagnje

jágnje n, g -ta ‘ovčji mladič’: *jagnje beketa*, *bleja*, *bleketa* (SSKJ), *jágnje*, g -eta ‘das Lamm’, *jagnje božje* ‘das Lamm Gottes’ (Pleteršnik), z -gnʔ- > -nʔ- *jánje* n, g -eta ‘das Lamm’ (Pleteršnik), toda *jagnje*, g -ta ‘Lamm’ poleg *janje* ‘isto’ (Janežič 1851); kor. obir. *jáhje* m, g *jəhnè:ta* ‘Lamm’ (Karničar 1990), rož. *jahnjè* n, g -éta ‘jagnje’ (Šašel 1957), zilj. *jágnje*, g *jəgnjèta* ‘isto’ (Rateče – RS 2015), primor. rez. *jánje*, g *jánjata* (Steenwijk 1992), nad. *jànje* (Špehonja 2012b), kraš. *jágnʔe*, g *jágnʔeta* (Štrekelj 1887: 423), *jánje*, g -eta ‘Lamm’ (Mavhinje na Krasu – Erjavec, LMS 1882/1883, 205), dol. kost. *ʃa:gnʔe*, g -ta ‘jagnje, ovčji mladič’ (Gregorič 2014).

- ⊕ Dem na -ec < *-ecʔ *jəgnjètac* m, g -tca ‘ovčji mladič, jagnje, jagenjček’ (kor. zilj. (Rateče) – RS 2015); izpeljanka na -ina v 16. st. *jagnetina* ‘Lemmerin, agninus’ (Me-giser 1592), toda v 17. st. *jagnezhina* ‘caro agnina’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710),

kar s -č- kaže na izpeljavo iz adj **jagneči* < **agnēt'bīb*; adj na -ov v 18. st. *jagnetov* 'des Lammes, agni' (Pohlin 1781), adj na -en < **-bñb* v 18. st. *jagneten* ob *jagnezhen* 'lämmern' (Gutsman 1789), pri čemer je -č- iz prvotnega -t- v *jagnezhen* verjetno nastal pod vplivom adj **jagneči*; številne knjiž. in dial. strukturne tvorjenke, ki niso izpeljane iz dominantne sln. osnove **jagn'e-* ← psl. **agnē(t-)*, ampak iz **jagn'-* ← psl. **agn-*, prim. na -ec < **-bcb*, pretežno z razvojem -gn'- > -n'- **jānjec** m, g -jca 'ovčji samec; oven': *peči janjca*; v pl 'ovca nasploh' (dol.): *imeti janjce*; 'jagnje, jagenjček': *kozličī in janjci* (SSKJ), *jāgnac* m, g -nāca 'janjec', **jāgnjāc**, g -njāca 'das männliche Lamm', *jānjāc*, g -njca 'junger Widder' (notr., dol.), *jānāc*, g -nca (Pleteršnik), *jagnjec* 'Lamm (Männchen)' (Janežič 1851), primor. kraš. *jānc* 'Widder' (Štrekelj 1887: 390, 449), dol. kost. *ʼja:n'c* 'janjec, oven' (Gregorič 2014), po SLA primor. istr. *jānec* 'oven' (Padna – SLA), kraš. *iānc* 'isto' (Kopriva – SLA), notr. *iānc* (Skrilje – SLA), rovt. črnovr. *jānc* (Godovič – SLA), dol. *jājnc* (Podzemelj – SLA), *jānc* (Cerknica, Lipsenj, Ribnica – SLA), toda rovt. tolm. *jāgenjec* m, g -genjca 'jagnje' (Dolenja Trebuša – Kenda 1926) in panon. pkm. **āgnjec**, g -a 'jagnje', *āgnjec bōži* 'jagnje božje' (Novak 1996), pkm. **āgnāc**, g -gnāca 'jagnje' (Pleteršnik po Cafu in Miklošiču), v 19. st. *jāgnež* 'ein männliches Lamm' (Murko 1833a: 107), *janz* 'kofstrun, brau, jarz, Hammel, Schöps' (Freyer 1842: 6), onimizirano v cgn *Janc*, *Jenc* (ZSSP), in k temu izpeljanka na -e v primor. rez. *jānjacē* n 'lamb' (Steenwijk 1992), rovt. tolm. *jāgenjce* n 'jagnje' (Ljubinj – Kenda 1926), izpeljanka na -ič < **-it'b* v primor. istr. **jānčič** 'jagnje' (Jakomin 1995), v 17. st. *iānchich* 'agnello' (Alasia 1607), onimizirano v cgn *Jančič*, izpeljanka na -ek < **-bkb*, ponekod v funkciji deminutiva, **jānjček** m, g -čka 'majhno jagnje' (SSKJ), *jānjčāk*, g -čka 'das Lämmchen' (Pleteršnik), rovt. cerklj. *ʼja:n'čk* (Kenda-Jež Diss. 2002), *jānčk* (Razpet 2006), črnovr. *jānčk* kot deminutiv k *jānc* (Tominec 1964), dol. kost. *ʼja:n'čēk*, g -a 'ovčji mladič' (Gregorič 2014), po SLA rovt. črnovr. *jānčk* (Godovič – SLA), gor. selš. *iānčk* (Praprotno – SLA), panon. prleš. *jānček* (Središče ob Dravi – SLA), toda dol. *jāgānčāk* 'majhno jagnje' (Zagradec – SLA), v 17. st. *janzhik* 'anellus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); iz tvorbo na -ec < **-bcb* feminativ na -ica **jāgnjica** 'mlada ovčja samica': *breja jagnjica* (SSKJ), *jāgnjica* 'das weibliche Lamm', *jaganca* 'jagnjica' (dol. – Pleteršnik), *jāgnjica* 'Lamm (Weibchen)' (Janežič 1851), kor. obir. *ja:hānca* (Karničar 1990), dol. *jāgānca* 'mlado jagnje' (Zagradec – SLA), v 18. st. *jagniza* 'Lañ, Weibchen, agna' (Pohlin 1781), v 19. st. *agnīza* 'weibliches Lamm' (Jarnik 1832: 158), *jāgniza* 'das Mutterlamm' (Murko 1833a: 107) in k temu izpeljanka na -e v 18. st. *agnjize* 'Lämmlein, jagnizh' (Gutsman 1789), mlajši feminativ na -ka **jānjka** 'das weibliche Lamm', npr. *tak si, kakor janjka pod repom (umazan)* (Lašče – Pleteršnik), dol. *jājka* 'ovca' (Cerknica – SLA), *jānka* 'isto' (Ribnica – SLA); deloma dem na -ič < **-it'b* **jāgnjič** m 'das Lämmchen, das Lamm' (Pleteršnik), v 17. st. *jagnīzh* 'jagnīe, agnellus, agnus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *jagnizh* 'agnjize, Lämmlein' (Gutsman 1789), v 19. st. *agnizh* 'männliches Lamm' (Jarnik 1832: 158), k temu deminutivna izpeljanka na -e *jāgnjiče* n 'das Lämmchen', *jagnječe* 'isto' in na -ek < **-bkb* *jāgnjičāk*, g -čka (Pleteršnik); kol na -ad < **-ēdb*, tvorjen iz osnove **jagn'-*, *jagnjād* f 'die Lämmer' (Pleteršnik), *jagnjād* 'isto' (Janežič 1851).

- ⑥ 16. st.: *jagnje* 'Lamb, agnus' (Megiser 1592); 17. st.: *jagnīe* 'agnus', *leitofhñia jagneta* 'horni agni' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *jagnē* n, g -ēta 'Lamm, agnus' (Pohlin 1781), *jagne*, *agnje* 'Lamm', *velikonozhnu jagne* 'Osterlamm' (Gutsman 1789); 19. st.: *agnje* 'Lamm' (Jarnik 1832: 158), *jāgne*, *jāgnje*, g *jāgneta* 'das Lamm' (Murko 1833a: 107), *jagne* 'bizhek, vizhek, pl dróbenza, Lamm' (Freyer 1842: 6).

- ⊙ Onimizirano v cgn *Jagnje* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 142), *Iaghne* (1060–1064 – Kronsteiner 1975: 42).

Psln. **(i)āgn(ʼ)ē* n, g **(i)āgn(ʼ)ēta* ‘agnus’ (ap A) s sin **(i)āgnac* m ‘agnus’;

- = stcsl. *agně* ‘agnus’, *agnьcb* ‘isto’, *jagnьcb*, hrv., srb. *jāgnje*, g -ta, tudi *jānje*, g -ta, *jānjac*, g *jānjca*, *jānjac*, g -ca, hrv. kajk. *j’añe*, g -ta, *jāgnēc*, *jāñec* (Lipljin 2002), čak. *jāñac*, g *jōnca* (ČDL), mak. *jagne*, blg. *agne*, *agnèc* ‘Agnus Dei’, dial. *jagne* ‘agnus’, str. *jagnja* ‘isto’, r. *jagnjá* (Dalb 1955), *jagnėnok* < **jagn-en-ьkь* s pl *jagnjāta*, ukr. *jahnjá*, br. *jahnjá*, p. *jagnie*, č. *jehně*, *jehne*, slš. *jahña*, dl. *jagne*, gl. *jehnjo*; < **psl.** **āgnē* n, g *āgnēte* ‘agnus’ in z dial. zamenjavo suf **āgnьcb* m ‘isto’; jslov. dial. varianta **i-āgn’ē* je posledica sekundarno palatalizirane konzonantne skupine **-gn-* pred svetlim vokalom (prim. Ramovš 1924: 91), le sln.-hrv. varianta **i-ān’ē* pa njen nadaljnji fonetični razvoj, morda kot posledica zgodnje rom. interference, prim. it. *agnello* ‘jagnje’ [aŋelo], furl. *agnel* ‘isto’ [aŋel] < lat. *agnellus*.

- ⊕ Prvotno psl. **āgnē* je bilo s suf **-et-* v funkciji označevanja živalskih mladičev preoblikovano iz nepotrjenega psl. ***āgnь* ‘agnus’ z vzglasno dolžino po Winterjevem zakonu (Derksen 2008: 26) iz pide. dial. **H₂eg^u-no-s* ‘ovčji mladič’ = lat. *agnus* m ‘jagnje’, gr. ἀμνός ‘isto’ < *ἀβνός (Bezljaj ESSJ: I:217; ESSJa: 1:54s., 57; ESJS: 1:46; Beekes 2010: 89). Stir. *úan* ‘jagnje’ je fonetično razvito iz pide. prevojne variante **H₂og^u-no-s* (Beekes 2010 l.c.; L. Repanšek, ustno), v kar dvomi Matasović 2009: 301s. Trubačev 1960: 73 je psl. **āgn-ē/-ьcb* povezoval s psl. **ognь* m ‘ignis’, češ da naj bi zoonim prvotno označeval žrtveno žival, kar zaradi sorodnikov, kot sta lat. *agnus* in gr. ἀμνός, fonetično ni sprejemljivo.

- ⊙^{BD} Pide. **H₂eg^u-no-s* ‘ovčji mladič’ (lat. *agnus*, gr. ἀμνός)

> psl. ***āgnь* ‘agnus’

→ **āgnē* ‘agnus’ → **i-āgnē* → **iāgn’ē*

→^{n’} ←^{gn’} **iān’ē*

→ **āgnьcb* ‘agnuso’

→ **āgn’ьcb*

→ **i-āgnьcb* → **iāgn’ьcb*

→^{n’} ←^{gn’} **iān’ьcb*

→^{DEM} **iān’ьčьkьb*

→^{DEM} **iān’ьčit’b*

→^{FEM} **iān’ьka*

→^{DEM} **iāgn’it’b*

→^{FEM} **iāgn’ica*

sln. *jagnje*;

sln. *janje*;

sln. *agnec*;

sln. *agnjec*;

sln. *jagnjec*;

sln. *janjec*;

→ sln. *janječek*;

→ sln. *jančič*;

→ sln. *janjka*;

→ sln. *jagnjič*;

sln. *jagnjica*.

jagnjec → jagnje

ESSJ s.v. *jāgnje*

jagnjica → jagnje

ESSJ ∅

jagnjič → jagnje

ESSJ s.v. *jāgnje*

jagoda

ESSJ ∅

jágoda f ‘rdečkasta krava’ (SSKJ), *jagoda* ‘erdbeeröthliche Kuh’ (Cigale 1860 s.v. *Kuh*); rovt. tolm. *jágoda* ‘ime govedu’ (Erjavec, LMS 1875, 225).

- ⊙ Mask na -ec < **-ьcb jágodac*, g -dca ‘ein erdbeerfarbener Ochs’ (Pleteršnik).

Isln. dial. *jágoda* f ‘krava, ki ima izrazito rdeče telo in je zato podobna rdeči jagodi’ ← *jágoda* f ‘sadež rastline *Fragaria vesca*’ < psl. **āgoda* f ‘sadež (različnih rastlin, tudi rdeče jagode)’.

- ⊕ Metaforična oznaka za kravo z rdečo barvo telesa, ki je znana tudi v hrv. *jagoda* ‘ime govedu’ (Kurelac 1867: 24).

jaguar

ESSJ 0

jâguar m, g -ja 'leopardu podobna črno lisasta zver, ki živi v Ameriki': *krvoločén jaguar* (SSKJ), *jaguar* 'Panthera onca' (CZŽ 1997: 403), *jāguar*, g -ja 'amerikanski tiger, der Jaguar (felis onza)' (Pleteršnik), *jaguar* 'amerikanski tiger, Jaguar, Felis onca' (Erjavec 1864: 17), *jagvar* 'Jaguar' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **ja:gvar* m 'Panthera onca = Felis onza/onca' (19. st.); kasneje **ja:guar*.

↔^K nvn. *Jaguar* 'amerikanifche Tiger, Felis onca' (Schöddler 1860: II:399) ↔ frc. *jaguar* 'isto' ↔ agl. *jaguar* ↔ port. *jaguar* (Pfeifer 2000: 594).

ⓔ Izhodišče zoonima je brazilski jezik tupi z *jagwér* 'mesojeda žival' (Kluge 1995: 408).

jahač¹

ESSJ 0

jahač m 'jezdni konj, ježni konj, Reitpferd' (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju), *konj jahač* 'das Reitpferd' (Pleteršnik).

Isln. knjiž. **ja'ha:č* m 'Reitpferd, jahalni konj, jezdni konj' (19. st.).

↔^K nvn. *Reitpferd* 'jahalni konj' ← *reiten* 'jahati, jezditi' + *Pferd* 'konj'.

ⓔ Kalk po nvn. kompozitu je bil tvorjen z nomenom agentis na -ač < *-ačb iz *jâhati jâham/jâšem* impf 'equitare' < psl. **ja-ha-ti* 'isto' poleg 'premikati se, iti'.

Besedotvorno drugačni sin *jâhar* m, g -ja 'das Reitpferd' (pkm. – Pleteršnik) je nomen agentis na -ar < *-ar'b iz iste glagolske predloge. Medtem ko oba kalka *jahač* in *jâhar* jahalnega konja poimenujeta kot tistega, ki jaha/jaše in zato pomenskomotivacijsko zahtevata izvajanje iz starejšega pomena glagola *jâhati*, tj. 'premikati se, iti', je sin *jâhanec* m, g -nca 'konj, na katerem kdo jaha': *spretno je skočil s svojega jahanca* (SSKJ), *jâhanec*, g -nca 'das Reitpferd' (Pleteršnik) s suf -ec < *-bcb substantivizirani ptc pret pas *jahan* iz *jâhati* -am impf 'equitare' s pomensko podstavo 'jahan konj'.

jahač²

ESSJ 0

jaháč m 'der Ritterfisch (ephippus)' (Pleteršnik), *jahač* 'Ephippus' (Erjavec 1875: 335).

Isln. knjiž. **ja'ha:č* m 'Ephippus' (19. st.).

↔^K nvn. *Ritterfisch* 'Ephippus' (Schöddler 1860: II:491), dobesedno 'riba jahač'.

ⓔ Denotat ni jasen, zato ni bilo mogoče ugotoviti, zakaj bi bila riba z nomenom agentis *jaháč* označena kot 'kdor jaha'.

jahanec → jahač¹ESSJ s.v. *jâhati***jahar** → jahač¹

ESSJ 0

jahon

ESSJ 0

jahôn m 'das Reitpferd' (Pleteršnik po Cafu) ob 'tüchtiger Reiter' (Pleteršnik po Miklošiču), tj. 'spretni jahač'.

ⓔ 18. st.: *jahôn* 'Paßgänger, eqvus gradarius' (Pohlin 1781), *jahon* 'Paßgänger' (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **ja'hō:n* m 'konj lahkotnega koraka' (18. st.), prim. v 18. st. *Paßgänger* = *Klepper* = *dobrokorazhliu konj, lohkokorazhni konj* (Gutsman 1789).

ⓔ Nomen agentis na -ôn tipa *grabôn* 'ropar' ← *grabiti*, *smrčôn* 'kdor smrči' ← *smrčati* (Bajec 1950: 46; SP: I:133) iz *jâhati jâham/jâšem* impf 'equitare' konja enako kot sin *jaháč* (► jahač¹) in *jâhar* (► jahar) poimenuje kot tistega, ki jaha, tj. se premika, gre.

jajce nosečna kokoš → nesnica

ESSJ 0

jajčarica

ESSJ 0

ja:jčarca f 'kokoš, ki nese jajca' poleg 'ženska, ki prodaja jajca' (rov. tolm. – Čujec Stres 2010–2014).

Isln. dial. **ʔa:ičarica* f ‘kokoš nesnica’ (tolm.).

- Ⓔ Oznaka je s suf *-ica* feminizirana svojilnostna izpeljanka na *-ar* iz *jájce* n ‘ovum’; prvotno torej ‘tista, ki ima jajca (ker nese jajca)’.

jajčohar

ESSJ 0

ʔajčəxar m, g *-a* ‘samec’, ‘bik’ (ekspr., panon. prleš. – Rajh 2010).

Isln. dial. *ʔajčəxar* m ‘samec’, ‘bik’ (prleš.).

- Ⓔ Zaradi osamljenosti glede sufiksa/sufiksov (?) manj jasna beseda, a nedvomno tvorjenka iz *jájce* NApl ‘moda’ k *jájce* n ‘ovum’.

jak

ESSJ 0

jâk m, g *-a* ‘dolgodlako divje ali udomačeno govedo, ki živi v Tibetu, Bos grunniens’: *čreda jakov* (zool. – SSKJ), *jak* ‘Bos mutus = grunniens’ (CZŽ 1997: 283), *jāk* ‘der Yak, *kruleči vol* (bos grunniens)’ (Pleteršnik), *jak* ‘*kruleči vol*, Bos grunniens’ (Erjavec 1875: 279).

Isln. knjiž. **ʔa:k* m ‘Bos grunniens’ (19. st.).

- ⇨ nvn. *Yak* ‘Bos grunniens’, tudi *Jak* ‘isto’, prim. enako agl. *yak*, frc. *yak*, hrv. *jak*, r. *jak*, č. *jak* itd.
- Ⓔ Izhodišče zoonima je tibet. *gyag* (Wahrig 1975; FEW; Havlová 2010: 175), kar je oznaka le za samca jaka, ne pa tudi za samico. Dalje nejasno.
- Erjavčev kalk *kruleči vol* ‘*jak*, Bos grunniens’ (Erjavec 1875: 279) po sestavini *grunniens* nlat. oznake se ni uveljavil. Sodobni sin *tibetanski vol* m ‘dolgodlako divje ali udomačeno govedo, ki živi v Tibetu; jak’ (zool. – SSKJ) to govedo označuje po habitatu.

jaku

ESSJ 0

jaku m ‘vrsta drevesne kokoši, Penelope’ (Erjavec 1875: 306).

Isln. knjiž. **ʔa:ku* m ‘vrsta drevesne kokoši’ (19. st.).

- ⇨ nvn. *Jaku(-hühner)* ‘Penelopidae, vrsta v ameriških gozdovih živeče kokoši’ (Schödler 1860: II:454).
- Ⓔ Nejasno.

jalovec

ESSJ s.v. *jalov*

jalovec m, g *-vca* ‘jalov samec’ (SSKJ), *jalovəc*, g *-vca* ‘das Böcklein’, pl *jalovci* ‘jalova (mlada) živina’ (Pleteršnik); kor. obir. *já:wuc* ‘noch nicht trüchtige Kuh’ (Karničar 1990) ← **já:wuwəc*, zilj. *jávavə* ‘govedo v obdobju med teletom in odraslim govedom’ (Rateče – RS 2015), primor. obsoš. *já:luwəc*, g *-uca* ‘jalov samec’ (Ivančič Kutin 2007), rovt. tol. *jalouc* ‘mlado govedo’ (DTZ 1993: 191).

- Ⓔ Fem na *-ica* (o feminativih iz subst na *-ьсѣ Furlan, SR 66/2, 2018, 107s.) *jalovica* ‘jalova samica’ (redko – SSKJ), *jalovica* ‘ein geltes weibliches Thier, bes. eine unfruchtbare Kuh’, *krava, ki noče več biti breja*: že eno leto je *jalovica* (Slovenske gorice – Pleteršnik), ‘die noch nicht trüchtige Färse, Kalbin’ (Pleteršnik), *jalovica* ‘eine gelte Kuh oder ein unfruchtbares Schaf’ (Janežič 1851), kor. rož. *ávovce* f pl ‘junice ali mlade ovce’ (Šašel 1957), primor. rez. *jálavica* ‘childless woman or animal’ (Steenwijk 1992), panon. prleš. *ʔalofca* ‘jalova krava’ (Rajh 2010), v 17. st. *jaloviza* ‘vacca sterilis’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *jalovza* ‘junge Kuh, juvenca’ (Pohlin 1781), v 19. st. *jaloviza* in *alovza* ‘fo viel als *juniza*’ (Jarnik 1832: 32), fem na *-ka* *jalovka* ‘jalova samica’ (SSKJ), *jalovka* ‘ein geltes weibliches Thier, bes. eine unfruchtbare Kuh’, ‘junge Kalbin’, ‘geltes Schaf’ (Pleteršnik), primor. kraš. *jálowka* ‘geltes Schaf’ (Štrekelj 1887: 439), obsoš. *já:luka* ‘jalova samica’ (Ivančič Kutin 2007), dol. kost. *ʔa:lófka* ‘jalova samica’ (Gregorič 2014), panon. pkm. *jalóufka* ‘jalovica’, ‘nerodovitna ženska ali žival’ (Novak 1996).

Psln. dial. **ǰǎlouȣc* m ‘neplodna domača žival’, ‘neplodni živalski samec’ s fem **ǰǎlouȣica* ‘(še) neplodna domača žival ženskega spola (o kravi, ovci)’ in kasneje tvorjenim fem na -ka **ǰǎlou-ȣka* ‘isto’;

- = hrv., srb. *jalóvac* ‘kastriiran oven = koštrun’, č. dial. *jalovec* ‘jalove ovce’;

< **psl.** **ǰlouȣcъ* m ‘(še) neplodna domača žival’ (ÈSSJa: 1:69);

na širši areal psl. živalskega termina **ǰlouȣcъ* kaže ustrezni fem **ǰlouȣica* = hrv., srb. *ǰǎlovica* ‘neplodna krava, ovca’, tudi ‘ovca ali koza, ki v letu ni kotila’, mak. *jalovica* ‘neplodna domača žival (npr. krava, koza)’, blg. *jalovica* ‘neplodna krava’, r. *ǰǎlovica* ‘krava, ki se še ni otelila’, ukr. *ǰǎlovycja* ‘neplodna krava’, br. *ǰǎlavica* ‘krava, ki se še ni otelila’, p. *ǰalowica* ‘telica’, č. *jalovice* ‘isto’, slš. *jalovica*, gl. *ǰalójca*, dl. *ǰalowica* ‘mlada krava, ki se še ni otelila’, plb. *ǰolüvaičǎ* ‘isto’ (ÈSSJa: 1:66) z **ǰlouȣka* = hrv., srb. *ǰǎlǒvka* ‘neplodna domača žival (npr. krava, koza)’, r. *ǰǎlovka* ‘telica’, ukr. *ǰǎlivka* ‘neplodna krava’, br. *ǰǎlaũka* ‘krava, ki se še ni otelila’, p. *ǰǎlũwka* ‘telica’, č. *ǰǎlũvka* ‘telica’, slš. *ǰalovka* ‘jalova ovca ali krava’ (ÈSSJa: 1:68).

- Ⓔ Psl. **ǰlouȣcъ* m ‘zaradi mladosti še neplodna domača žival’ odraža na sfero neplodnih nasploh ali pa zaradi mladosti še neplodnih domačih živali pomensko specializirani substantiv **ǰlouȣcъ* ‘to, kar je mlado in zato še neplodno’, ki je bil s suf *-ȣcъ substantiviziran iz adj **ǰlouȣь* ‘mlad, iuvenis; neploden, sterilis’ (Bezljaj ESSJ: I:218; ÈSSJa: 1:69).

- Ⓓ^{BD} Psl. **ǰlouȣь* adj ‘mlad, iuvenis; neploden, sterilis’

→ psl. **ǰlouȣcъ* m ‘zaradi mladosti še neplodna domača žival’

→ FEM NA -ka ‘mática’

→ psl. nomen abstractum **ǰlouȣina* → kol

→ ANALOŠKA TVORJENKA

sln. *jalovec*;

→ sln. *ǰalovka*;

sln. *ǰalovina*;

→ sln. *ǰalovje*.

▷ *ǰalovka*

jalovina

ESSJ s.v. *ǰǎlov*

ǰalovina/ǰǎlovina f ‘živina, ki ne daje mleka’: *Zato ponekod ne gonijo molznic nič več v planine; tja prihaja mlada goveja živina, ǰalovina, ovce, tudi koze* (dial. (F. Finžgar) – SSKJ), *ǰalovina* ‘geltes Vieh’, ‘das Jungvieh’ (Pleteršnik), *ǰalovina* ‘unfruchtbares Vieh’ (Janežič 1851); rovt. tolm. *ǰa:laȣna* ‘žival, ki ne daje mleka’ (Čujec Stres 2010–2014).

- Ⓔ 18. st.: *ǰalovina* ‘unfruchtbares Vieh, sterile pecus’ (Pohlin 1781), *ǰalovina* ‘unfruchtbares Wieh’ (Gutsman 1789).

Psln. dial. **ǰǎlouȣina* f kol ‘neplodna živina’, ‘živina, ki ne daje mleka’, ‘mlada živina’;

- = hrv. *ǰalovĩna* ‘neplodne ovce’ (Vodice – Skok 1971–1974: I:752), blg. *ǰalovina/ǰalovina* ‘neplodne domače živali’, č. *ǰalovina* ‘mlado govedo’, slš. *ǰalovina* ‘isto’;

< **psl.** dial. **ǰǎlouȣina* f kol ‘zaradi mladosti še neplodne domače živali’.

- Ⓔ Ker se psl. dial. kolektiv **ǰǎlouȣina* kaže izpeljan iz psl. adj **ǰlouȣь* ‘mlad, iuvenis; neploden, sterilis’ (ÈSSJa: 1:66s.), kar ni v skladu s tvorbo kolektivov, ki so praviloma tvorjeni iz substantivov, je kolektivna funkcija enako kot npr. v sln. *ǰivǎd* (► *ǰivad*) sekundarna, nastala po konkretizaciji homonimnega nomena abstractum v pomenu ‘mladost, juvenita; neplodnost, sterilitas’.

V 18. st. potrjeno *ǰalouje* ‘junges oder Galdvieh’ (Gutsman 1789), ki je sinonimno in funkcijsko enako *ǰalovina*, je verjetno mlada analoška tvorjenka po vzorcu razmerij tipa kol *mladina* : kol *mladje*: *ǰalovje* ← x : *ǰalovina* = *mladje* : *mladina*.

ǰalovje → *ǰalovina*

ESSJ ∅

ǰalovka

ESSJ ∅

ǰǎlovka f ‘mática, ki zalega neoplojena jajčeca; ǰalova mática’ (čeb. – SSKJ).

Isln. knjiž. *ǰǎlovka* f ‘mática ...’ (20. st.).

- Ⓔ Neologizem 20. st. je bil tvorjen z naplastitvijo novega pomena na generičnega ‘jalova žival ženskega spola’ substantiva *jálovka*, ki je v primerjavi z *jálovica* mlajša tvorba, prim. v 16. st. še *delavica*, sodobno pa le *delavka*.

► **jalovec**

jamar

ESSJ 0

jâmar m, g -ja ‘pes, ki lovi po jazbinah in lisičinah’: *vzgojiti jazbečarja za jamarja* (lov. – SSKJ).

Isln. knjiž. *jâmar* m ‘pes, ki lovi po jazbinah ...’ (20. st.).

- Ⓔ Neologizem 20. st., ki pomensko ustreza n. *Erdhund* ← *Erde* ‘zemlja’ + *Hund* ‘pes’, je bil tvorjen suf -ar < *-ar’b v isti funkciji kot prebivalska imena na -ar tipa *Kočevnar* ← tpn *Kočevje* iz substantiva *jâma* f ‘fovea’ in kot generična oznaka pse, ki lovijo po jazbinah in lisičinah, označuje kot tiste, ki se nahajajo v jamah.

jamarica

ESSJ 0

jâmarica f ‘raca selivka z rdečim kljunom in rdečimi nogami; votlinska gos’ (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *jâmarica* f ‘votlinska gos, Tadorna tadorna’ (20. st.).

- Ⓔ Ni jasno, ali je neologizem 20. st. kalk po neugotovljeni tujejezični predlogi. Ornitonim je fem na -ica iz subst *jâmar* m k *jâma* f ‘fovea’ < psl. **i-âma* in to vrsto race podobno kot sin *votlinska gos* (► *votlinska gos*) kot prebivalco jam označuje po značilnosti, da pogosto gnezdi v zajčjih votlinah, jamah.

jamska kozica → kozice

ESSJ 0

jana → janiš

ESSJ s.v. *jániš*, *kavrej*

jančič → jagnje

ESSJ s.v. *jágnje*

janežič

ESSJ 0

jánežič m ‘die graue Eidechse’ (Pleteršnik), *janežič* ‘Zauneidechse’ (Janežič 1851); kor. obir. *já.nišč* ‘Eidechse’ (Zell/Sele – Karničar 1990 s.v. *martinec*), po SLA kor. rož. *jančšč* ‘martinček’ (Breznica/Frießnitz – SLA), *jánžžšč* ‘isto’ (Hodiše/Keutschach – SLA), *jânežič* (Čahorče/Tschachoritsch – SLA), *jánžžšč* (Slovenji Plajberk/Windisch Bleiberg – SLA).

Isln. dial. **jánežič* m ‘martinček, *Lacerta agilis*’ (kor.).

- Ⓔ Osamljeno in manj jasno. Izpeljanka na -ič < *-it’b iz **jánež* lahko kaže, da se tudi v tem poimenovanju za martinčka ohranja antroponim, in sicer nemškega izvora, ki je tudi sestavina cgn *Jánežič* s patronimičnim suf -ič. Izhodiščno sln. **Janež* (prim. sln. cgn *Janež*) je bilo izposojeno iz srvn. atpn *Joannes*, *Johannes*, to pa prek lat. *Johannēs* in gr. Ἰωάννης iz hebr. *Jōhānān*, *Jehohanan* ‘Jahve je milostljiv’. Čeprav nvn. kompoz s prvo sestavino *Johann-* služi tudi za označevanje živalskih poimenovanj (npr. *johannisvöglein* ‘coccinella, der blattlauskäfer’ (Grimm 1854–1971)) in se hipokor *Hans* z ljubk. izpeljanko *Hansel*, *Hänsel* uporablja za označevanje živali, npr. *hans* ‘konj’, *hänsel* ‘isto’ (Grimm 1854–1971), dostopni nemški viri ne potrjujejo, da bi se ta antroponim uporabljal tudi za tvorbo poimenovanj za kuščarje nasploh, kaj šele za martinčka.

- ⓓ^{BD} Sln. atpn **Janež* → **janež-ič* ‘martinček’
→ VPLIV kuščar?

sln. *janežič*;
→ sln. *kanožič*.

▷ kanožič ▷ kunščar

janiš

ESSJ *jániš*, s.v. *kavrej*

jániš m ‘purman, Meleagris gallopavo’ (kor. – Kranzmayer 1944: 13; Striedter-Temps 1963: 139; Bezljaj ESSJ: I:219).

Isln. dial. *jániš* m ‘purman’ (kor.).

- ✧ kor. n. *jānisch* ‘der indianische Hahn’ = ‘indijanski petelin = purman’, štaj. n. *Janisch* ‘kalkutischer Hahn, meleagris gallopavo’ (Striedter-Temps 1963 l.c.; Bezljaj ESSJ l.c.), kar je po aferezi *indi-* in elipsi nastalo iz besedne zveze *indianisch hahn*, potrjene leta 1531.
- ⓔ Puran je bil v Evropo importiran iz severne in vzhodne Amerike do Mehike in so ga prva poimenovanja označevala kot indijskega petelina oziroma indijsko kokoš (► indijanska kokoš, ► dindija, ► dindjot), npr. it. *gallina d'India* ‘pura’, nvn. *indianische Huhn* ‘pura’, *indianischer Hahn* ‘puran’, frc. *poule d'Indie* ‘pura’.
- Toda sln. sicer nelocirano *jána* f ‘pura’ (Pleteršnik po Cafu) lahko izvira z zahodnega območja in kot izposojenka nakazuje na enak razvoj (afereza in elipsa) it. besedne zveze **gallina indiana* (podobno že Bezljaj ESSJ l.c.).

janjček → jagnje

ESSJ s.v. *jágnje*

janje → jagnje

ESSJ s.v. *jágnje*

janjec → jagnje

ESSJ s.v. *jágnje*

janjka → jagnje

ESSJ 0

janževa muha → janževica

ESSJ 0

janževica

ESSJ 0

janževica f ‘der Johanniskäfer, der Leuchtkäfer’ (Pleteršnik), *janževica* ‘ivanšica, kresnica, svetlica, svetičica, ivanova muha, Johannis=Käfer’ (Cigale 1860); panon. prleš. *‘janžofca* ‘kresnička’, ekspr. ‘manjša svetilka’ (Rajh 2010).

- ⓔ 19. st.: *jánshoviza* ‘ivánjshiza, Jvánova múha, fvetliza, kréfniza, Johanniswürmchen’ (Murko 1833b: 435).

Isln. dial. **‘janževica* f ‘kresnica, Lampyris’ (prleš.);

to je s suf -ica univverbizirana besedna zveza **janževa muha* ‘kresnica’, ki jo potrjuje prleš. *‘janžova müxa* ‘kresnička’ (Rajh 2010).

- ⓔ Predloga za tvorbo iz atpn *Janž* ‘Ivan’ je nvn. kompozit *Johanniswürm(chen)* ‘kresnica, Lampyris’, dobesedno ‘Ivanov črv(iček)’ (16. st.), s katerim je izpostavljen čas okoli 24. junija, ko goduje *Janž* = *Ivan*, nvn. *Johann* in kresnice zaradi paritve naokoli letajo (Kluge 1995: 411). Ženski spol je tako kot v drugih sln. sinonimih verjetno posledica besednih zvez z jedrom *múha*, prim. *ivanova muha* ‘kresnica, Johannis=Käfer’ (Cigale 1860) = *Jvánova múha* (Murko 1833a l.c.).

jara

ESSJ 0

jàra f ‘jarčka, kura, ki še ni koklja’ (panon. pkm. – Novak 1996), *‘d’gra* ‘jarica, Jung-henne’ poleg ‘mlado dekle’ (Bajzek Lukač 2009).

- ⓓ Dem na -ica v panon. pkm. *jàrica* (Novak 1996).

Isln. dial. **‘jara* f ‘mlada kokoš’ (pkm.).

- ⓔ Substantiv je v ženskem spolu ničto substantivizirani adj *jâr* f, *jára* ‘spomladanski’ v besedni zvezi *jára kokôš* s prvotnim pomenom ‘spomladanska kokoš’ in sekundarnim ‘mlada kokoš’. Drugače je bil tvorjen sin *jārica* (► jarica).

jarček

ESSJ 0

- ⓔ 19. st.: *járzhik* ‘mali kófez, mali mlakófh, mokófh, *Crex pusillus*, kleines Rohrhuhn’ (Freyer 1842: 34).

Isln. dial. **‘ja:rčək* m ‘*Crex pusillus*’ (19. st.).

- ✧ nvn. *kleines Rohrhuhn* ‘*Crex pusillus*’ (?).

- ⊕ Morda kalk po nvn. kompozitu s pomensko podstavo ‘mala trstna kokoš’, ki je bil tvorjen z dem na *-ek* < **-bkb* iz subst *jarica* f ‘mlada kokoš’: **ʎa:ričək*, po redukciji **ʎa:rčək*. Ker je za ljubljansko okolico potrjen ornit *povodna putka* f ‘das Rohrhuhn’ (Pleteršnik), dobesedno ‘povodna kokoška’, bi bila tvorba lahko tudi domača. Na tvorbo ornitonima v moškem namesto v ženskem slovničnem spolu **ʎa:rička*, po redukciji *ʎa:rčka* so verjetno vplivali sinonimi, kot je *mokoš*.

► **jarica**

jarčica → *jarica*

ESSJ s.v. *jār*

jare

ESSJ s.v. *jār*

jarè n, g -*éta* ‘jagnje’: *ovca* z *jaretom* (gor. – SSKJ), *jarè*, g -*éta* ‘das Lamm’, na Goriškem *järe* (Pleteršnik); primor. nad. *järe*, toda pl *jårace* ‘agnello’, *jårace* ‘agnellino’ (Rigoni, Salvino 1999), *järe* ‘agnello’ ob *jårace* ‘agnellino’ (Špehonja 2012b), ter. *dnó järe* ‘agnello, jagnje’, *jårta* NApl, Gpl *jårt* (Spinozzi Monai 2009: 268) < **ʎåréta* Npl n, *järe* ‘enoletno jagnje’ (Merkù GSTN), obsoš. *ja:re/já:rę*, g *jà:rta* ‘jagnje’ (Ivančič Kutin 2007), kraš. *järe*, g -*eta* ‘Lamm’ (Erjavec, LMS 1879, 139 z opozorilom, da »takó govoré vsi goriški gorjáni« in da besedo *jagnje* poznajo le iz cerkve), rovt. tol. *järe* ‘večje jagnje’ (DTZ 1993: 191), *ʎa:rə*, g *ʎa:rət* ‘jagnje’ (Čujec Stres 2010–2014) < **ʎårę*, toda po SLA tudi ‘oven’, npr. gor. selš. *járę*, g -*ta* (Selca – SLA), *jarè*, g *jaréta* (Rudno v Selški dolini – SLA).

- ⊙ Onimizirano v cgn *Jare*, po redukciji *Jere* (ZSSP), če ni morda iz *Jure* (S. Torkar, ustno).

Psln. **ʎårę* n, g -*ta* ‘jagnje’;

- = hrv., srb. *järe* n, g -*ta* ‘mlad kozel, mlada koza’, mak. *jare* ‘kozliček’, blg. *järe* ‘isto’, str., r. csl. *jarę* ‘jagnje’, č. *jeřátko* ‘dvoletna ovca’;
- < **psl.** **ʎårę* n, g -*te* ‘mladič koze ali ovce’.

- ⊕ Ker se séma ‘kozel’ in ‘ovca’ pojavljata tudi pri psl. zoon **ʎårbcb* m ‘spomladi rojena drobnica, tj. oven, kozel’ (► *jarec*¹), je tvorjenka za označevanje živalskih mladičev na **-ę(t-)* bolj verjetno nastala z zamenjavo suf **-bcb* z **-ę(t-)*, kot pa da je neposredna izpeljanka iz subst **ʎaro*, kot se predpostavlja v ÈSSJa: 8:172.

jareb

ESSJ Ø

jarēb m ‘jereb’ (Pleteršnik), *jareb* ‘Rebhuhn’ (Janežič 1851).

- ⊕ Fem na -*ica* *jarebica* (Pleteršnik), *jarebica* ‘Perdix cinerea’ (Erjavec 1875: 304), *jarebica* (Janežič 1851).

Isln. knjiž. **ja'rę:b* m ‘jereb, perdix’ s fem *jarebica* (19. st.).

- ⇨ hrv., srb. *jārēb* m ‘jereb, perdix’ s fem *jarēbica*, kar je enako kot npr. p. dial. *jarzqb* iz psl. ornit **ʎērębb*, prvotno verjetno ‘pisan ptič’ poleg **ʎ-erębb* ‘isto’ in **orębb*.

► **jereb**

jarebica → *jarebica*

ESSJ Ø

jarec¹

ESSJ s.v. *jār*

jārec m, g -*rca* ‘ovčji samec; oven’: *čez noč mu je zmanjkalo nekaj ovc in jarec; skopiti jarce* (SSKJ); pl ‘ovca sploh’ (dial. – SSKJ), *jāręc*, g -*rca* ‘eig. das männliche Früh-lamm’, ‘gew. der unbeschnittene Schafbock, der Widder’, ‘kozel’ (Pleteršnik), *jārec* ‘der Hammel, il castrato, montone’ (Drobnič 1858), *jarec* ‘Hammel’ (Janežič 1851); kor. obir. *jà:rc* ‘verkümmelter Schafsböck’ (Karničar 1990), primor. kraš. *jārc* ‘qui coit’ (Štrekelj 1887: 390), istr. *jarc* ‘oven’ (Jakomin 1995), rovt. črnovr. *jārc* ‘koštrun’,

zaničljivo 'poreden deček' (Tominec 1964), po SLA je beseda v pomenu 'oven' dobro potrjena, npr. kor. zilj. *jārəc* (Rikarja vas/Riegersdorf – SLA), primor. notr. *jārc* (Klenik – SLA), gor. *jārc* (Bohinjska Bela, Zasip pri Bledu, Zgornje Gorje, Kokra – SLA).

- ① Fem na *-ica* (o fem na *-ica* iz subst na **-bcb* Furlan, SR 66/2, 2018, 107s.) *jārica* 'ein junges weibliches Schaf' (Pleteršnik), v pl *jarice* 'mlade ovce': *jarice so se prvič ojašnjile* (dial. – SSKJ); formalni dem na *-ek* < **-bkb*, ki je le deloma ohranil svojo funkcijo, prim. *jārček* m, g *-čka* 'koštrunček, bacek': *zaklati jarčka* (SSKJ), *jārčək*, g *-čka* 'das männliche Frühlingslamm' (Pleteršnik), rovt. tolm. *ja:rčk* 'ovčji mladič' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *ja:rčk* 'jagenjček' (Kenda-Jež Diss. 2002), po SLA v pomenu 'oven', npr. rovt. tolm. *jārčk* poleg *kaštrōn* (Grahovo ob Bači – SLA), gor. selš. *jārčk* ob *jārc* (Železniki – SLA), *jārčk* (Selca, Rudno v Selški dolini – SLA), a tudi *jārčica* f 'weibliches Frühlingslamm' (Pleteršnik) kot feminativ iz osnove **jarc-*; dem na *-e* < **-e(t)-* *jārče* n, g *-eta* 'das Frühlingslamm' (Pleteršnik po Cafu), dem na *-ič* < **-it'* *jārčič* m 'das männliche Frühlingslamm' (Pleteršnik); kol na *-jad* < **-j-ēdb* *jārčad* f 'jarci' (bkr. – Pleteršnik).

- ② 16. st.: *Cr. iaraz* 'Bock, hircus' (Megiser 1592); 17. st.: *iares* 'becco' (Alasia 1607), *ena bolēšan teh jarzou, ali ovnou, de nemorejo ováz breyiti* 'prosedamum' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *jarz* 'Hammel, vervex, aries' (Pohlin 1781); 19. st.: *jāriz*, g *-rza* 'der Hammel' (Murko 1833a: 107), *jarz* 'kofstrun, brau, jan, Hammel, Schöps' (Freyer 1842: 6).

- ③ Prek metaforičnih vzdevkov za moškega, ki ima lastnosti ovna ali kozla, animizirano v cgn *Jarec, Jarc, Jerc* (ZSSP), v Doberdolu in sosednjih furl. krajih cgn *Jarc*, ki je zapisan tudi kot *Iarc, Iarz*, v Gorici tudi *Jarz*, v Gradežu in Vidmu v nemškem zapisu *Jaritz* (Merkù 1982: 29).

Psln. **jārəc* m 'nekastriran ali kastriran oven';

- = hrv., srb. *jārac*, g *jārca* 'kozel', mak. *jarec* 'isto', blg. *jārec* 'kozliček; kozel'; < **psl.** **jār̥bcb* m verjetno 'spomladi rojena drobnica, tj. oven, kozel' (► jare).

- ④ Subst **jār̥bcb* je s suf **-bcb* substantivizirani adj **jār̥b* v pomenu 'spomladanski' (Bezljaj ESSJ: I:220) in je prvotno označeval spomladi skoteno domačo žival, predvsem drobnico, kasneje pa se je pomensko specializiral na označevanje ali ovna ali kozla, ustrezne feminativne tvorjenke pa na označevanje ovce ali koze. Drugače se v ÈSSJa: 8:181 **jār̥bcb* razlaga kot izpeljanko iz psl. **jaro* n, a se funkcije sufiksa ne razlaga.

- ⑤^{BD} Psl. **jār̥b* adj 'spomladanski'

→ psl. **jār̥bcb* 'spomladi rojena domača žival; drobnica; perutnina'

?

nvn. *Widder*

→ psl. dial. **jār̥bcb* 'mlad petelin' → FEM NA -ica

→ FEM NA -ka

→ TVORJENKA NA -ica

→ ZAMENJAVA SUF Z **-e* **jār̥e* 'mlad kozel/oven'

→ psl. dial. fem **jār̥ica*

→ ZAMENJAVA SUF Z -ika

→ ZAMENJAVA SUF Z -ela

→ KOMPOZ **smrdojarica* 'Upupa ...'

nvn. *kleines Rohrhuhn*

→ jslov. **jār̥uh̥* m 'jagnje'

→ TVORJENKA NA -e < **-e*

→ REDUKCIJA

sln. *jarec*¹;

→ sln. *jars*;

⇨^K sln. *jarec*²;

→ sln. *jarčica*;

→ sln. *jarka*;

→ sln. *jarkica*;

sln. *jare*;

sln. *jarica*;

→ sln. *jarika*;

→ sln. *jarela*;

→ sln. *smrdojerica*;

⇨^K sln. *jarček*;

sln. *jaruh*;

→ sln. *jaruše*;

→ sln. *jarše*.

▷ jarica ▷ jarec² ▷ jars

jarec²

ESSJ 0

jârac m, g -*rca* 'neki hrošč: der Widder (clytus arietis)' (Pleteršnik), *jarec* 'Clytus arietis' (Erjavec 1875: 353).

Isl. knjiž. **ja:rəc* m 'Clytus arietis' (19. st.).

↔^K nvn. *Widder* 'Clytus arietis' (Schödl 1860: II:499) ← *Widder* 'oven, jarec'.

Ⓔ Hrošč ima dolge tipalke, ki asociirajo na ovno rogovje, kar se odraža v nlat. oznaki (*Clytus*) *arietis* k *ariēs* m, g -*etis* 'oven', nvn. *Widder*, prvotno 'oven' in zato tudi v sln. kalku.

► **jarec**¹

jarela → jarica

ESSJ 0

jarica

ESSJ s.v. *jār*

jārica f 'mlada, zlasti pomladanska kokoš': *jarice so začele nesti; kupiti jarice in peteline* (SSKJ), *jārica* 'eine junge Henne' (dol., bkr., rez. – Pleteršnik), *jarica* 'eine junge Henne, una pollastra' (Drobnič 1858), *jārica* 'eine junge Henne' (Janežič 1851); primor. rez. *jārica* 'elderly chick' (Steenwijk 1992), toda po SLA 'mlada kokoš' v primor. istr. *jārca* (Hrpelje, Dekani – SLA).

Ⓙ Z zamenjavo suf -*ica* z dial. -*ika* v panon. prleš. **jārīka** 'mlada kokoš' poleg 'godna deklina' (Antič 2009), po redukciji *jārka* 'mlada kokoš' (Rajh 2010), z dial. -*ela* **jārēla** f 'jarčica' (Pleteršnik po Cafu); strukturna tvorjenka na -*ka* **ja:rička* v *jārčka* 'mlada, zlasti pomladanska kokoš': *jarčke so že začele nesti* (SSKJ), *jārička* 'jarčka' (dol.), *jārčka* 'eine junge (im Frühjahr ausgebrütete) Henne' (gor., dol., vzh. štaj. – Pleteršnik), *jārička* 'eine junge Henne' (Janežič 1851), rovt. črnopr. *jārčkq* 'jarčka' (Tominec 1964), panon. pkm. *d'ari:čka* 'jarica, Junghenne', 'mlado dekle' (Bajzek Lukač 2009) z akc pomikom tipa *babica*, po SLA kor. mež. *jerička* 'mlada kura' (Pameče – SLA) z akcentskim pomikom tipa *babica*, primor. notr. *jārčka* 'kokoš' (Trnovo (Ilirska Bistrica) – SLA).

Psl. dial. **jārīca* f 'mlada/spomladanska kokoš';

- = hrv., srb. *jārica* 'enoletna kokoš' poleg 'mlada koza, ki še ni bila breja', mak. *jarica* 'mlada kokoš', blg. *jārica* 'isto', r. dial. *jarica* 'polletna ovca', slš. *jarica* 'mlada kokoš, ki še ni bila koklja', toda p. *jarzyca* 'kar se porodi pomladi' (citirano po ESSJa: 8:173); < **psl.** **jārīca* f 'mlada kokoš/koza/ovca'.

Ⓔ Ker so fem na *-*ica* nastajali tudi iz ustreznih substantivov moškega spola na -*ec* < *-*ecb* (Furlan, SR 66/2, 2018, 107s.), je psl. **jārīca* lahko feminativ k subst **jārīcbь*, ki pa je ob ovnu in kozlu moral označevati tudi kokošjega samca, tj. petelina. Posredno se tak pomen lahko potrjujejo v sln. izpeljanki na -*ica* **jārčica** (SSKJ) ← *jarec* + -*ica*, *jārčica* 'die Frühlingshenne' (Pleteršnik), kor. zilj. *jārčka* 'jarkica, kokoš, ki še ne nese' (Rateče – RS 2015), dol. kost. *ja:rčēca* 'jarčica, jarčka' (Gregorič 2014), v 17. st. *ena jarzhiza* 'pullastra' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *jarzhēza* 'junge Henne, gallina juvenis' (Pohlin 1781), *jarzhiza* 'jarkiza, junge Henne' (Gutsman 1789). Toda dial. **jārīka** 'jarčica' (Pleteršnik), kor. rož. *jarqāca* 'piška, ki začne nesti jajca' (Šašel 1957), rož. *jārqāca* 'kura, ki začne nesti, jarčka' (Kattinig 2017), primor. istr. *jārīka* 'odraščajoči piščanec ženskega spola' (Jakomin 1995), panon. prleš. *jārīka* 'mlada kokoš' (Rajh 2010), po SLA panon. slngoriš. *jārīka* 'mlada kokoš' (Šentilj v Slovenskih goricah – SLA), v 18. st. *jarkiza* 'jarzhiza, junge Henne' (Gutsman 1789), v 19. st. *jārīka* 'jārka, eine junge Henne' (Murko 1833a: 107), *jarkiza* 'Frühenne, junge Henne' (Jarnik 1832: 32) je mlada izpeljanka iz **jārka** f 'junge Henne' (Slovenske gorice – Pleteršnik), v 19. st. *jārka* 'jarkiza, eine junge Henne' (Murko 1833a l.c.), ki je

mlajši feminativ na *-ka*, kot je razvidno iz kronologije potrjenosti sln. sodobnega fem *dělavka* ob zastarelem *delavica* ← *dělavec* (Furlan, SR 66/2, 2018, 118 op. 44).

► **jarec**¹ ▷ jarček ▷ smrdojerica

jarika → jarica

ESSJ 0

jarka → jarica

ESSJ s.v. *jār*

jarkica → jarica

ESSJ s.v. *jār*

jars

ESSJ 0

jārs m ‘oven’ poleg *jūnec* ‘isto’ (štaj. (Irje pri Rogaški Slatini) – SLA).

Isln. dial. *jārs* m ‘oven’ (štaj.);

osamljeni substantiv je zaradi sinonimnosti z *jārec*, dial. *jārc* lahko le pisna napaka, saj izglasnega konzonanta *-s* niti v besedotvornem niti v fonetičnem oziru ni mogoče utemeljiti.

► **jarec**¹

jarše

ESSJ s.v. *jār*

jārše n, g *-eta* ‘einhähriges Lamm’ (Hrušica v Istri), g tudi *jaršēta* (Pleteršnik); primor. kraš. *jērše*, g *jeršēta* ‘einhähriges Lamm’ (Štrekelj 1887: 423), istr. *jārše*, g *-eta* ‘enoletno jagnje’ (Hrušica v Istri – Erjavec, LMS 1882/1883, 205 z rekonstrukcijo **jāruše*, češ da se v hrvaškem delu Istre sliši *jāruh*).

⊙ Onimizirano v cgn *Jarše* (ZSSP).

Psln. dial. **iāruše* n ‘enoletno jagnje’; po vokalni redukciji **jārše* ‘isto’;

sinonimija z jslov. **iāruh* m ‘jagnje’ = sln. *jāruh* ‘enoletno jagnje’ nakazuje, da je izpeljanka na **-e(t-)* v odnosu do osnovnega substantiva strukturna. Ni mogoče več ugotoviti, ali v Pleteršnikovem slovarju po Cafu navedeno *jāruše* n, g *-eta* ‘jare, jarče’ = ‘jagnje’ odraža dejansko nereducirano varianto istega substantiva ali pa je reducirano Pleteršnik poknjižil.

► **jaruh**

jaruh

ESSJ 0

jāruh m ‘der Jährling, junges Schaf’ (Pleteršnik).

① Fem na *-ica* *jārušica* ‘jarčica = weibliches Frühlingslamm’ (Pleteršnik po Cafu); dem na *-ič* < **-itʰ* *jārušič* m ‘junges Schaf’ (Pleteršnik po Cafu).

Psln. dial. **iāruh* m ‘jagnje’;

• = hrv. *jaruh* ‘jagnje’ s fem *jarušica* (Istra – ARj), srb. *jaruh* ‘mlad zajec’ (ARj);

< **jslov.** (sln.-hrv.-srb.) **iāruh* m ‘jagnje/zajec’.

⊕ S suf **-uh* substantivizirani psl. adj **iār* v pomenu ‘spomladanski’ je prvotno označeval spomladi skoteno domačo žival, kasneje pa se je pomensko specializiral na označevanje spomladi rojenega jagnjeta (sln.-hrv.) oziroma zajca (srb.).

▷ jarše

jaruše → jarše

ESSJ 0

jasc¹ → jazbec

ESSJ 0

jasc²

ESSJ 0

jāsc m ‘dihur’ poleg *iāzbuc* ‘isto’ (rov. črnovr. (Hotedršica) – SLA) < sln. **jāzbovac*.

Isln. dial. *jāsc* m ‘dihur, Mustela putorius’ (črnovr.).

⊕ Zaradi podobnosti gotovo transzoonimizirano iz rovt. homonima, ki označuje jazbeca, prim. rovt. cerklj. *jā:sc* m (Kenda-Jež Diss. 2002: 111), *jāsc* (Razpet 2006) in črnovr. *jāzbuc* ‘jazbec’ (Tominec 1964) (► *jazbovec*¹).

► **jasc**¹

jastog

ESSJ 0

jâstog m, g -a ‘velik morski rak z zelo okusnim mesom’: *kuhan jastog*; *zaščiten obalna področja za gojitev jastogov in ostrig* (SSKJ), *jastog* ‘Homarus (= Astacus) gammarus’ (CZŽ 1997: 101), *jâstog* ‘der Hummer (hommarus vulgaris)’ (Pleteršnik), *jastog* ‘Astacus marinus’ (Erjavec 1875: 370), *jastog* ‘morski rak, der Hummer, Astacus marinus’ (Erjavec 1864: 125).

Isl. knjiž. **ja:stog* m ‘Homarus (= Astacus) gammarus = Astacus marinus’ (19. st.).

- ⇒ hrv. *jastog* m ‘Homarus vulgaris = gammarus’ (Medulin, Volosko, Omišalj, Malinska, Bakar, Bakarac, Ražanac, Privlaka), drugod pogosto ‘Palinurus vulgaris = elephas’ (Vinja 1986: II:364s.), knjiž. *jâstōg* ‘isto’, kar Skok 1971–1974: I:760 z dalmatoromanskim posredovanjem izvaja iz gr. ἄστακος m ‘jastog’, a razhajanja v konzonantizmu ne razlaga. Ker se vzdolž hrvaške obale oznaki *jâstōg* in *rârog* za oba raka, tj. za Homarus gammarus in Palinurus vulgaris, izmenjujeta, je možno, da je na nastanek *jâstōg* iz prvotnega hrv. **jâstōk* ⇔ dalm. rom. **a:stākū* vplival *rârog* (► *rarog*).

- ⊕ Ob gr. ἄστακος obstaja tudi varianta ὀστακος, kar Frisk 1973: I:169 izvaja iz tvorjenke **H₂ostH₂-η-kó-* k pida. leksemu za kost **H₂est-H₂/i-/H₂ost-H₂/i-*, pri čemer se nazalna osnova potrjuje v sti. *asthnás* Gsg ob NAsg n *ásthi*, prim. Repanšek, ALP XVIII/1, 2022, 326ss. Variantno vzglasje ἄστακος : ὀστακος lahko odraža pida. kvalitativni prevoj prvotno akrostatično dekliniranega substantiva za kost in zato ni verjetno, da bi zaradi variantnega vzglasja gr. substantiva bila substratnega izvora, kot se razlaga v Beekes 2010: 155. Prvotno verjetno ‘koščena žival’.

- Ⓜ Gr. ἄστακος ‘jastog’ ⇔ dalm. rom. **a:stākū* ⇔ jslov. dial. **iâstokъ*

→ VPLIV *rarog* hrv. *jâstōg*

⇒ sln. **jastog**;

⇒ lat. *astacum* > rom. **a:stikū* ⇔ psln. dial. **i-astak* > dial. **jâštak*

→ sln. **ješte**.

▷ ješte

jastran

ESSJ s.v. jastreb

jâstran m ‘jastreb’ (Pleteršnik), *jastran* ‘*jastreb*, *jastrob*, Habicht, Hühnergeier’ (Janežič 1851); kor. obir. *jâ:strian* ‘Habicht’ (Karničar 1990).

- Ⓜ 18. st.: *Jastran* ‘*jafstreb*, *habih*, *sekolizh*, Habich, Accipiter’ (Megiser 1744), *jastran* ‘*jafstreb*, *sakolz*, *falk*, Falk’, ‘*kanja*, *sakolz*, Geyer’, ‘Habicht’ (Gutsman 1789); 19. st.: *jastran* ‘*jafstreb*, *jafstrob*, eine Art Geier’ (Jarnik 1832: 160), *jâstran* ‘*jâstreb*, *jâstrob*, der Habicht, der Hühnergeier. (Vultur albicans. Klein., Falco aeruginosus. Linn.)’ (Murko 1833a: 109).

- ⊙ Sem verjetno atpn *Iastram* (12. st.) ob *Iaztra* (1111 – Kronsteiner 1975: 43).

Psln. dial. **iâstran* m ‘jastreb’ (kor.).

- Prim. stp. *jastram* ‘jastreb’ poleg *jastramp* (Brückner 1927: 201; Bulahovskij 1978 (= 1948): 297; Sławski 1952–1982: I:518; ÈSSJa: 1:83);

< **psl.** dial. **âstranъ* m ‘jastreb’ (Schuster-Šewc 1983–1996: 434);

do psl. **âstreбъ* = sln. *jastreb* je dial. sin **âstranъ* v besedotvornem razmerju in izpeljanka s suf *-anъ tipa **suhanъ* ‘suh človek’ ← adj **suhъ* ‘siccus’ (SP: I:130) iz istega psl. adjektiva.

► **jastreb** ▷ fultran

jastreb

ESSJ jastreb

jâstreb m, g -a ‘velika ptica ujeda z ravnim, le na koncu ukrivljenim kljunom in navadno golim vratom’ (SSKJ), *rjavi jastreb* ‘jastreb z rjavim perjem in s puhom poraslo glavo, Aegypius monachus’ (zool. – SSKJ), *jastrebi Novega sveta* m pl ‘Cathartidae’, *jastrebi Starega sveta* ‘Aegyptiinae’, *rjavi jastreb* m ‘Aegypius monachus’ (CZŽ 1997:

101s.), *jăstreb* ‘der Habicht, der Hühnergeier’, *kraljevi jăstreb* ‘der Geierkönig (sarcoramphus papa)’, *sivi jăstreb* ‘der graue Geier (vultur cinereus)’, *črni jăstreb* ‘der schwarze Milan’, tudi *jăstreb* (dol.) in *jăstrob* ‘jastreb’ (Pleteršnik), *jastrebi* m pl ‘Vulturini’, *kraljevi jastrebi* m ‘Sarcoramphus papa’, *sivi jastrebi* ‘Vultur cinereus’ (Erjavec 1875: 297), *jastrebi* poleg *jastrob* ‘jastreb, Habicht, Hühnergeier’ (Janežič 1851); kor. obir. *jă:střuf* m, g -a ‘Habicht’ (Sele/Zell – Karničar 1990) < dial. **jastrop* < **jastrob*, kor. rož. *jăjstřof* m, g -a ‘jastreb’ (Šašel 1957), primor. briš. *jăstřop* ‘jastrebi, Accipiter’ (Erzetič 2007), dol. kost. *ʃa:střep* m, g -reba ‘jastrebi’, ‘kragulj, ptica ujeta sive barve, z belkastim, prečno progastim oprsjem in trebuhom’, *ʃkū:rjě ʃa:střep* ‘kragulj’, *ʃti:čjě ʃa:střep* ‘skobec, manjša ptica ujeta s kratkimi okroglimi perutmi in dolгим repom’ (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *ʃă:střap* (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 329) < dial. **jastrob*, panon. pkm. *jăstrebi* ‘jastrebi’ (Novak 1996), toda tudi *ʃd'a:střek* ‘jastrebi’ (Bajzek Lukač 2009) < **jastrebi*, kar je zaradi kaš. *jastrǫg* ‘jastrebi’ (SP: I:160) lahko starejše iz psl. dial. **ăstřebъ* in ne s sln. sekundarnim izglasjem, po SLA dol. *jăstřep* ‘jastrebi’ (Rudnik (Ljubljana) – SLA), kost. *ʃa:střep* ‘isto’ (Banja Loka – SLA), štaj. *jăstřep* (Žusem – SLA), panon. pkm. *g'astrop* (Strehovci – SLA) < dial. **jastrop* < **jastrob*.

- ① Dem na -ič < **-it'ь jastrebič* m ‘junger Habicht’ (Pleteršnik), *jastrebič* ‘ein junger Habicht’ (Cigale 1860 s.v. *Habicht*).
- ② 16. st.: *jaftreb* ‘Falck, geyer, Habich, falco, vultur, accipiter’ (Megiser 1592); 17. st.: *iaftreb* ‘falcone’ (Alasia 1607), *jaftreb inu flehérna tyza, katera krample ima* ‘accipiter’, *kainia ali jaftreb* ‘vultur’, toda *jaftrebove forte, jaftrebove forte* (Kastelec, Vorenc 1680–1710), kar kaže na sln. dial. varianto **jastrob*; 18. st.: *jaftrob* ‘Geyer, accipiter’ (Pohlin 1781), *jaftreb* ‘jaftreb, saklozh, falk, Falk’, ‘kragulzh, fkopez, Sperber’ (Gutsman 1789); 19. st.: *jaftrob, jaftreb* poleg *jaftreb* ‘eine Art Geier’ (Jarnik 1832: 160), *jăftrob* ‘Vultur, Geier’, *šivi jăftrob* ‘Vultur cinereus, grauer Geier’ (Freyer 1842: 7), *jaftreb kréguljzhek* ‘krégul, krogular, tizhar, fhpriinlar, kréguljzhek, wind. kragulzh, fkopez, Finken-flöfler/habicht’, *jaftrob* ‘pléshiz, puftolka, razhar, Sumpfwiehe, Rostwiehe’ (Freyer 1842: 9–10 z oznako *wind*).

Psln. **jăstřeb* m ‘accipiter’;

dial. varianta **jastrob* (kor., primor., gor., štaj., panon.) je iz primarne **jăstřeb* < psl. **ăstřebъ* enako kot ukr. *jăstrub* (Grinčenko 1907–1909) lahko nastala pod vplivom -b-, manj verjetno je na zamenjavo vokala vplival ornit *golôb* m ‘columbus’ < psl. **golôbъ*;

- = stesl. *jastreby* ‘accipiter’, hrv., srb. *jăstřeb* ‘isto’, mak. *jastrebi*, blg. *jăstreb*, str. *jăstřebъ*, r. *jăstreb*, ukr. *jăstrib*, br. *jăstrab*, p. *jăstrzqb*, g -ębia, č. *jestřáb*, slš. *jastrab*, dl. *jăstřebъ*, g -bja, gl. *jaftrob*, g -bja;

< **psl.** **ăstřebъ* m ‘accipiter’.

- ③ Zaradi psl. dial. sinonima **ăstřebъ* in ukr. *jăster* m, g -tra (Grinčenko 1907–1909) je verjetna razlaga o izpeljanki na **-eb-* iz psl. dial. adjektiva **ăstřeb* ‘bister, hiter’ = slš. dial. *jaster* ‘bister (o pogledu)’ in k temu denom *jastrit* ‘bistro gledati, s pogledom slediti’, tudi č. dial. *jastrit* ‘bistro gledati’ (Miklošič 1886: 101; Berneker 1908–1913: I:32; Vasmer 1986–1987: IV:566; Bezla ESSJ: I:221); prvotno torej ‘hitri/bistri ptič = hitro/bistro leteči ptič’ in podobno pomensko motivirano kot gr. ὄκυ-πέτης ‘hitro leteč’ in sti. *ăšu-pátvan-* ‘isto’ (NIL: 201), ki služita kot epiteta roparskim pticam. Medtem ko gr. in sti. adjektiv odražata pido. ujevski adj. **H₂o-H₁k'-ú-* ‘tak, ki ima pri sebi (= **H₂o-*) hitrost = hiter’ (Dunkel 2014: 2:330 po Schindlerjevi neobjavljeni razlagi; podobno brez določitve laringalov NIL: 200) z istim koren timer kot v pido. **H₁ék'uo-* ‘konj’ (Dunkel 2014 l.c.; NIL l.c.; Beekes 2010: 1677s.), je v psl. **ăstřeb* ‘bister, hiter’ treba prepoznati njegovo

besedotvorno Calland varianto s suf **-ro-* (podobno že v ESJS: 5:274). Manj verjetno se zdi za psl. ornitonim rekonstruirati ujevski adjektiv, kot se domneva v Derksen 2008: 29 s starejšo literaturo. Lat. *accipiter* m, g *-tris* 'jastreb' je z zgornjim gradivom sorodno le, če je ajevsko vzglasje sekundarno, morda nastalo pod vplivom *accipere* 'prijeti, prejeti, dobiti'. Podroben pregled drugačnih mnenj je podan v ESSJa: 1:83ss.

Ⓣ^{BD} Pide. **H₂O-H₁k'-u-/H₂O-H₁k'-ro-* adj 'hiter ipd.'

> psl. **āstrb* adj (= ukr. *jáster* m 'jastreb')

→ psl. **āstręb* m

→^{ASIM NA -b-} psl. dial. **āstręb* m

nvn. *Taubenfalke*

nvn. *weissköpfiger Geier*

nvn. *ägyptischer Geier*

→ psl. dial. **āstregb*

→ psl. dial. **āstranb*

→^{*fultur × jastran}

sln. *jastreb*;

sln. *jastrob*;

⇒^K sln. *golobji jastrob*;

⇒^K sln. *beloglavi jastreb*;

⇒^K sln. *egiptovski jastreb*;

sln. *jastrek*;

sln. *jastran*;

→ sln. *fultran*.

▷ beloglavi jastreb ▷ egiptovski jastreb ▷ jastran

jastrek → jastreb

ESSJ 0

jastrob → jastreb

ESSJ s.v. *jâstreb*

jaščerica

ESSJ s.v. *gôž, gúščar*

jâščerica f 'die grüne Eidechse (*Iacerta viridis*)' (okolica Škofje Loke), 'die Eidechse' (Pleteršnik); primor. rez. *jâščarica* 'lizard' (Steenwijk 1992), rez. *jašt'erica* 'martinček' (V Bili/San Giorgio – SLA), *jâščerica* 'isto' (Solbica/Stolvizza – SLA), *jâščarica/jaščarica* (Njiva/Gniva – SLA).

Ⓣ 19. st.: *jašhzeriza* 'die Eidexe' (Jarnik 1832: 33).

Psln. dial. **jâšt'erica* f 'kuščar; martinček' (rez.);

dial. tudi ftn 'Imperatoria ostruthium, Meisterwurz', prim. primor. obsoš. *jâščarica* 'Imperatoria Ostruthium, Meisterwurz' (Kanin – Erjavec, LMS 1875, 220), *jâ:ščarca* 'carski koren, zdravilna rastlina, katere korenina je ščitila tudi pred uroki', tudi *jâ:hčarca* 'isto' (Ivančič Kutin 2007), kar je verjetno nastalo po prenosu s poimenovanj za bolezensko stanje;

- = hrv., srb. *jâšterica* le 'gnojna pika na jeziku', hr. čak. *jâšterica* 'isto' (ČDL), r. *jâščerica* 'kuščar', ukr. *jâščirka* 'isto' (Grinčenko 1907–1909), br. *jâščerka* (Nosovič 1870), č. *ještěrice* poleg *ještěrka* 'kuščarica, martinček' in *ještěř* 'kuščar; zmaj', slš. *jašterica* 'kuščar', gl. *ješčerica* 'isto', tudi *ješčelca*, slovin. *ješčerica*;

< **psl.** **jâšt'erica* f (po zamenjavi suf **jâšt'er-ka*) 'kuščar; martinček' s sekundarnim protetičnim **i-* iz psl. **āšt'erica* 'isto'.

► **aščerica**

jaščurka

ESSJ 0

jaščù:rka f 'kuščar' (kor. podjun. – TSVK).

Psln. dial. **jâšt'urka* f 'kuščar' (kor.);

- = ukr. dial. *j'ješćurka* 'kuščar', *j'jaščurka* 'isto', č. dial. *jaš'č'urka*, *iš'č'urka*, *još'č'urka*, slš. *jaš'čurka*, p. dial. *jaščurka* (vse citirano po OLA L 1, 1988: 159s.);

< **psl.** **jâšt'urka* f 'kuščar';

fem na **-rka* je bil v odnosu do sin **jâšt'er-rka* in **jâšt'er-ica* tvorjen iz sinonimnega subst **jâšt'urb* s suf **-urb*, ki je v **jâšt'erb* zamenjal prvotnega **-erb* v funkciji maskulinativa, prim. sln. *kačur* m 'Schlangenmännchen' (Janežič 1851) ← *kāca* f 'serpens', toda sln. *gosér* m 'gosak' (Pleteršnik) ← *gōs* f 'anser'.

► **aščerica**

javerkica → jeverica

ESSJ 0

jazba → jazbec

ESSJ 0

jazbec

ESSJ *jâzbec*, s.v. *savtâti*, *vîzbec*

jâzbec m, g -a 'čokata žival z dolgim ozkim gobcem, sive barve': *jazbec lomî koruzo*; *spi kot jazbec* 'trdno spi' (SSKJ), *jazbec* 'Meles meles' (CZŽ 1997: 102), *jâzbac*, g -baca 'der Dachs (meles taxus)' (Pleteršnik), *jazbec* 'Dachs, Meles Taxus' (Erjavec 1864: 14), *jazbec* 'Dachs (Ursus Meles)' (Cigale 1860), *jazbec* 'Dachs' (Janežič 1851); kor. obir. *jâ:zbec*, g -spca 'Dachs' (Karničar 1990), primor. rez. *jâzbac*, g -a 'badger' (Steenwijk 1992), nad. *jâzbac* 'tasso', *jâzbyc* 'isto', *jèzbac* (Rigoni, Salvino 1999), *jâzbac* 'tasso' (Špehonja 2012b), ter. *jâzbac* 'tasso, jazbec' (Spinozzi Monai 2009: 350; Merku GSTN), kraš. *jâzbac* 'Dachs' (Štrekelj 1887: 402), rovt. tolm. *jâ:zbac*, g -a (Čučec Stres 2010–2014), cerklj. *jâ:sc* m, g -a (Kenda-Jež Diss. 2002), *jâsc* (Razpet 2006) z dial. osnovo **jasc-*, ki je bila posplošena iz stranskih sklonov, npr. Gsg **jazbca*, po retrogradni asimilaciji po zvenu **jaspca*, po poenostavitvi konzonantne skupine **jasca*, gor. *jâzbec*, g -a (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *jâ:zbec* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *jâ:zbac*, g -a (Gregorič 2014), panon. pkm. *d'a:zbec*, g -a (Bajzek Lukač 2009).

- ① Fem na -ev-ka *jâzbečevka* (SSKJ), *jâzbāčevka* 'die Dachsin' (Pleteršnik), *jazbičevka* 'jazbicinja, Dachsin' (Cigale 1860) z -i- za [-ə-], fem na -inja ← psl. *-yni *jâzbāčinja* 'die Dachsin' (Pleteršnik) s historično nepričakovano palatalizacijo, toda *jazbicinja* 'jazbičevka, Dachsin' (Cigale 1860) brez nje, fem na -a *jâzba* 'das Dachweibchen' (Pleteršnik), primor. kraš. *jâzba* 'Weibchen des Dachsen' (Štrekelj 1887: 428) je bil iz mask *jâzbec* tvorjen z zamenjavo suf -ec < *-bcb z -a.
- ② 16. st.: *jasbez* 'Dachs, meles' (Megiser 1592); 17. st.: *jašbez* 'melis, vele meles', *en jašbiz* 'taxus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *ja/bèz* 'Dachs, melis, taxo' (Pohlin 1781), *jasbiz* 'Dachs' (Gutsman 1789); 19. st.: *jasbiz* 'der Dachs' (Jarnik 1832: 34), *jâsbez* 'jâsvez, der Dachs. (Ursus meles. Linn.)' (Murko 1833a: 109), *jâsbez* 'Dachs, Meles', *lifasti jâsbez* 'europäischer Dachs, Meles Taxus' (Freyer 1842: 3).
- ③ Prek vzdevka, verjetno za pogosto zaspanega človeka, onimizirano v cgn *Jazbec* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 136) s pisno varianto *Jazbic* (ZSSP); zoonim je pogosta toponomastična osnova (Bezljaj ESSJ: I:223).

Psln. **jâzbac* m 'Meles meles' > **jâzbac* 'isto' ← psl. **ĵъѣѣѣ*.

- Prim. s slov. **b* prek **b* (Furlan, JZ 18/1, 2012, 60s.) iz psl. **u* tudi hrv. kajk. *jâzbec* 'jazbec' (Lipljin 2002), čak. *jazbac* 'jazbec' (Voltič 1803; ARj), *jâzbac*, g *jâzbaca* 'meles taxus' (Nemanić, SBKA 104, 1883, 391), *jâzbac*, g -a (Vodice – Ribarić 1940: 153), srb. na Kosovu *jazbavac* 'jazbec' (citirano po ESSJa: 6:58), kar je morda posledica križanja med *jazavac* in *jazbac* (Skok 1971–1974: I:764), prim. na Kosovu *jâzbina* 'jama, v kateri živi jazbec' (Elezović 1932–1935);

< **jslov.** dial. **ĵ-âzbъѣѣ*;

← **psl.** **ĵъѣѣѣ* 'jazbec' = hrv., srb. *jâzvac* 'isto', str. *jazvъѣѣ*, r. dial. *jazvéč*, g *jazvecá*, tudi *jâzvec* s fem *jâzvica* (o feminativih tega tipa Furlan, SR 66/2, 2018, 107ss.), p. *jaźwiec* 'jazbec', dial. *jaźc* 'isto', č. *jezvec*, slš. *jazvec* (ESSJa: 6:58).

- ④ Psl. **ĵъѣѣѣ* m 'jazbec' je izpeljanka na *-bcb iz psl. **ĵъѣѣ* f 'jama, luknja, votlina' ali **ĵъѣѣ* 'isto' (?) (► *jazbovec*'), ki to žival označuje po njenem bivanju v podzemnih brlogih (Vasmer 1986–1987: IV:550; Bezljaj ESSJ: I:223). Suf *-bcb ima v izpeljanki s prvotnim pomenom 'prebivalec jame ipd.' enako funkcijo kot pri prebivalskih imenih na -ec < *-bcb, prim. sln. lokalno *Šetmárec* 'prebivalec Šmarij v o. Koper' (SKI: 291).

Ⓢ^{BD} Psl. **žzua* f 'jama, luknja, votlina'

→ psl. **žzубcb* 'prebivalec jam ...' = 'Meles meles' > hrv., srb. *jāzvac*
→ jslov. dial. **i-āzbbcb*

→ REDUKCIJA

→ PRENOS 'dihur'

→ FEM NA -a Z ZAMENJAVO SUF

nv. *Dachshund*

nv. *Dachshund*

→ jslov. **žzou-bcb* → **jazouac* × *jāzbac*

→ PRENOS 'dihur'

▷ jazvec ▷ jazbečar ▷ jazbičnik ▷ jazbovec¹ ▷ jazbovec² ▷ jasc²

⇒ sln. *jazvec*;

sln. *jazbec*;

→ sln. *jasc¹*;

→ sln. *jasc²*;

→ sln. *jazba*;

⇒^K sln. *jazbečar*;

⇒^K sln. *jazbičnik*;

sln. *jazbovec¹*;

→ sln. *jazbovec²*.

jazbečar

ESSJ s.v. *jāzbec*

jāzbečar m, g -ja 'majhen lovski pes z zelo kratkimi nogami in dolgim trupom': *lovec z jazbečarjem*; *kratkodlaki jazbečar* (SSKJ), *jāzbāčar*, g -ja 'der Dachshund (canis vertagus)' (Pleteršnik), (*pes*) *jazbičar* 'Dachshund' (Cigale 1860), *jazbečar* 'Dachshund, Canis familiaris vértagus' (Erjavec 1864: 19), *jazbičar* 'Dachshund' (Janežič 1851); iz knjiž. jezika prešlo v rovt. tolm. *ja:žbāčar*, g -ja 'lovski pes' (Čujec Stres 2010–2014).

Isl. knjiž. **jazbāčar* m 'majhen lovski pes ...' (19. st.).

⇒^K nv. *Dachshund* 'jazbečar' (15. st.) ← *Dachs* 'jazbec' + *Hund* 'pes'.

Ⓢ Kalk po nv. predlogi, ki tega lovskega psa označuje po sposobnosti, da je bil uporabljan za lov na jazbece, je bil tvorjen s suf -ar < *-ar'b iz zoon *jāzbec* m, g -bca 'Meles meles'.

Drugačni kalk odraža osamljeno *jāzbičnik* 'Dachshund' (Janežič 1851), kar je bilo s suf -ik < *-ikb univverbizirano iz skladenjske zveze **jazbečni pes*, v kateri je bil adj na -en < *-bnb tvorjen iz *jāzbec* m, g -bca 'Meles meles'. Janežičev in Cigaletov zapis z -i- odraža variantni zapis za polglasnik namesto širše apliciranega e kot grafema za [ə]. V obeh oznakah se polglasnik analoško ohranja zaradi povezanosti in vpliva besedotvorne predloge *jāzbec*. Mlajši sinonim je *dákel* (► dakel).

► **jazbec**

jazbičnik → jazbečar

ESSJ 0

jazbovec¹

ESSJ 0

jāzbuc m, g -a 'jazbec' (rovt. črnovr. – Tominec 1964).

Isl. dial. **ja:zbouac* m 'jazbec' (črnovr.); po transzoonimizaciji 'dihur' (► jazbovec²).

• Prim. mak. *jazovec* 'jazbec', blg. *jázovec* 'isto';

to se brez razlage zaporedja -ov- izvaja iz psl. **žzубcb* (ESSJa: 6:58), a je bolj verjetno izhajati iz variante **žzou-bcb* ← **žzua* f 'luknja, jama' s sekundarnim *-ou- kot v sln. *cerkóven* 'cerkven', hrv. *črkōvni* 'isto' < **čyrkoуъnъ* ← psl. **čyrky* f, g -bye (Furlan, SC 3/1, 2010, 209s.) ali pa iz variante **žzou-bcb* ← adj **žzouъ* ← subst **žzua* f 'luknja, jama' z disimilacijo 0 : y ← y : y kot v č. *jezevec* 'jazbec', dial. *jezovec* 'isto' (Machek 1968: 225).

Sln. dial. *jāzbuc* < sln. **jazbouac* je bilo iz prvotnega **jazouac* preoblikovano pod vplivom sin *jāzbec*, g -a: **jazbouac* ← **jazouac* × *jāzbac*. Tudi hrv. *jāzavac*, g *jāzāvca* 'jazbec', v Dalmaciji *jazavacz* 'isto' (Belostenec 1740), v Varaždinu *j'azaveč*, g -afca (Lipljin 2002) zaradi zaporedja -av- ni brez fonetičnih težav izvedljivo iz **žzou-bcb*, kot se predpostavlja v Skok 1971–1974: I:764; Gluhak 1993: 292; ERHJ: 1:399.

Sln. *jâzbec* z *â* za psl. **ǣ* lahko kaže, da se osnovni substantiv za ta zoonim ni glasil **ǣzua*, kot se predpostavlja v ESSJa: 6:56, ampak **ǣz̥yua*. Če hrv. kajk. *j'azavęc* (Lip-ljin 2002) ni avtohtona kajk. beseda, bi bilo hrv. zaporedje *-av-* lahko posplošeno iz oblik, kot je Gsg **ǣz̥yubca* > hrv. **jazavca*.

► **jazbec**

jazbovec² → jasc²

ESSJ 0

jazvec

ESSJ s.v. *jâzbęc*

jâzvęc m, g *-vęca* 'jazbec' (Pleteršnik), *jazvec* 'jazbec, Dachs' (Janežič 1851).

① Fem na *-ica jazvica* 'die Dachsin' (Pleteršnik po Cafu), fem na *-ka jâzvęčka* 'die Dachsin' (Fram – Pleteršnik po Cafu).

② 19. st.: *jâsvez* 'jâsbez, Dachs' (Murko 1833b).

Isl. knjiž. **ja:zvęc* m 'jazbec, Meles meles' (19. st.);

ker je varianta *jâzbec* m, g *-bęca* z *-b-* potrjena že v 16. st. in dobro znana tudi v narečjih, je bilo neuveljavljeno *jazvęc* = *jazvec* uvedeno po drugih slov. jezikih, prim. hrv., srb. *jâzvac*.

► **jazbec**

jeblica → golibar

ESSJ 0

jegulja

ESSJ *jegŭlja*, s.v. *ogor*

jegŭlja f 'dolga sladkovodna riba kačaste oblike, ki se hodi drstit na Atlantski ocean' (SSKJ), *rečna jegulja* 'Anguilla anguilla' (CZŽ 1997: 284), *jegulja* 'Anguilla vulgaris' (Munda 1926: 39), *jegŭlja* 'ogor, der Aal' (Pleteršnik), *jegulje* f pl 'ogori, Muraenoidei', *rečna jegulja* f 'ogor, Anguilla fluviatilis' (Erjavec 1875: 340), *jegulja navadna* 'ogor, gewöhnliche Flusssaal, Anguilla vulgáris' (Erjavec 1864: 75), *jegŭlja* 'der Aalfifch, l'anguilla' (Drobnic 1858), *jegŭlja* 'Aal, Aalfifch' (Janežič 1851).

① Dem na *-ica jegŭjica* (SSKJ; Pleteršnik); adj na *-nji* v 18. st. *jegulnji lou* 'Aalfang' (Gutsman 1789).

② 18. st.: *jegulja* 'kazhinka, kazhur, Aal Fifch' (Gutsman 1789); 19. st.: *jegŭlja* 'der Aal, ein Ffch. (Anguilla, oder Muraena anguilla. Linn.)' (Murko 1833a: 110).

Isl. knjiž. **je'gu:lja* f 'anguilla' (18. st.).

⇨ hrv. *jęgulja* 'anguilla', potrjeno pri piscih od 17. st. dalje, prim. *Jegulja* 'Angvilla' (Belostenec 1740 z oznako *Dalmaticę*); variante *jegulja* in *jeguja* ter *jaguja* so enako kot *angulja* in *anguja* potrjene vzdolž hrv. obale (Vinja 1986: II:229), mak. *jagula*, blg. *egŭla*, *jagŭla*, *engŭlja* (Gerov 1895–1908);

< **jslov.** **ięgŭl'a* f 'anguilla' ⇨ rom. ? poleg kasnejše izposojenke **angŭl'a* 'isto' ⇨ rom. **an'gu:l'a* 'anguilla', kar se razlaga s premetom iz lat. *anguilla* kot deminutiva iz *anguis* m, f 'kača' (Skok 1971–1974: I:770; Vinja 1986: I:156; Gluhak 1993: 295; ERHJ: 1:404) < pide. **Hęeng^{uh}-i-* 'kača' > psl. **qžb* 'isto' (► vož), toda prim. de Vaan 2008: 42. Težave povzroča vzglasje **ięg-* namesto pričakovanega **qg-* za prvotno rom. **ang-* (Šega Diss. 2006: 32ss.), zato je možno, da je na nastanek ejevsko vzglasne romanske variante **engul'a* vplivalo gr. ἔγγελος f 'jegulja' ali pa je **-ę-* za pričakovano **q-* morda posledica preglasa za jslov. protetičnim **i-* (ERHJ l.c.; PERSJ: 1:468).

③ Jegulja je s tem ihtionimom enako kot s sin *kačęla* (► kačęla), *kačŭr* (► kačŭr²), *kačinka* (► kačinka), *káčnica* (► kačnica) označena kot kači podobna riba. Neposredna izposoja sln. *jegŭlja* iz neke rom. predloge (Bezljaj ESSJ: I:225; Snoj 2016: 266) zaradi razmeroma pozne pisne potrjenosti in nobenega znaka, da bi bila beseda znana pri slovenskih ribičih v tržaškem zaledju (Šega Diss. 2006: 34), ni verjetna.

Ⓣ^{BD} Lat. *anguis* m, f 'kača' → lat. *anguilla* →^{PREMET} rom. **an'gu:l'a*

⇒ jslov. **ogŭl'a* → **i-egŭl'a* (?) > hrv. *jègulja*

→^{TVORJENKA NA -ar} 'Amfiuma'

nvn. *Zitteraal*

agl. *electric eel*

nvn. *Kleisterälchen*

nvn. *Essigälchen*

→^{ZAMENJAVA ADJ S kisovi}

sln. *jegulja*;

→ sln. *jeguljar*;

⇒^K sln. *otripna jegulja*;

⇒^K sln. *električna jegulja*;

⇒^K sln. *lepova jeguljica*;

⇒^K sln. *ocetna jeguljica*;

→ sln. *kisova jeguljica*.

▷ električna jegulja ▷ lepova jeguljica ▷ ocetna jeguljica ▷ kisova jeguljica

jeguljar → paogor

ESSJ Ø

jelen¹

ESSJ *jelen*, s.v. *los*, *zâjec*

jélen m, g -*éna* 'hitra, rjavkasto siva žival, katere samec ima velike razvejane rogove': *jeleni se pojajo* (SSKJ), *jeleni* m pl 'Cervidae' (CZŽ 1997: 103), *jélen* m, g *jeléna* 'der Hirsch; der Edelhirsch (cervus elaphus)', *jélen osmorogljač* 'der Achtender', v zvezi *kaj gledaš, kakor jelen v praprot?* kot odgovor človeku, ki katere jedi noče in jo zato nejevoljno ogleduje (Pleteršnik), *navadni jelen* 'Edelhirsch, Cervus elaphus' (Erjavec 1864: 32), *jelen* 'Hirfch' (Cigale 1860), *jelen* 'Hirfch' (Janežič 1851); kor. obir. *jélen*, g -*é:na* 'Hirsch' (Karničar 1990), primor. nad. *jelèn* 'cervo' in *alén* (Rigoni, Salvino 1999) z *a-* po akanju, *jelèn* 'cervo' (Špehonja 2012b), ter. *jelé*, g *jeléna* 'cervo, jelen' (Spinozzi Monai 2009: 224), kraš. *jélen/jjélen*, g *jeliéna* 'Hirsch' (Štrekelj 1887: 404), rovt. tolm. *'je:lən*, g *ja'liena* (Čujec Stres 2010–2014), gor. *jé:len*, g *jelé:na* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. kost. *'jelen*, g *je'le:na* 'jelen, rjavkasto siva žival, katere samec ima velike razvejane rogove' (Gregorič 2014).

Ⓣ Fem na -*ka* primor. nad. *jelènka* 'cerva' (Špehonja 2012b); dem na -*ec* < *-*ьсѣ* *jelēnēc* m, g -*nca* 'das Hirschlein' (Pleteršnik), v 17. st. *ena maihina ferniza, košhuta, ali jeleniz* 'cemas' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *jelēnz* 'Hirfchkalb, hinnulus' (Pohlin 1781), *jelenz* 'Hirfchlein' (Gutsman 1789), v 19. st. *jelenz* (Jarnik 1832: 32), onimizirano v cgn *Jelenec*, *Jelenc* (ZSSP), od tod izpeljanki na -*e* < *-*ę(t-)* *jelēnče* n, g -*ta* 'jelenček' (knjiž. – SSKJ), toda v lovski terminologiji 'jelen v drugem letu starosti' (SSKJ), *jelēnče*, g -*eta* 'das Hirschkalb' (Pleteršnik), in na -*ek* < *-*ькѣ* *jelēnčək* m, g -*čka* 'das Hirschlein' (Pleteršnik), v 18. st. *jelēnzhek* 'Hirfchkalb, hinnulus' (Pohlin 1781), dem na -*ič* < *-*it'ь* *jelēnič* m 'das Hirschlein' (Pleteršnik po Cafu), rovt. tolm. *'je:lənč* (Čujec Stres 2010–2014), onimizirano v cgn *Jelenič* (ZSSP), dem na -*ek* < *-*ькѣ* *jelēnək*, g -*nka* 'das Hirschlein' (Pleteršnik).

Ⓜ 16. st.: *jelen* 'Hirß, cervus' (Megiser 1592); 17. st.: *ielen* 'ceruo' (Alasia 1607), *jelen* 'cervus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *jélén* 'Hirfch, cervus' (Pohlin 1781), *jelen* 'rogazh, Hirfch' (Gutsman 1789); 19. st.: *jelèn* 'der Hirfch' (Jarnik 1832: 32), *jélen*, g *jeléna* 'der Hirfch. (Cervus elephas. Linn.)' (Murko 1833a: 110), *jélen* 'Cervus, Hirfch' (Freyer 1842: 6).

Ⓞ Ničto onimizirano v cgn *Jelen* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 136), tudi *Jelen* in v it. zapisu *Gellini* (Merkù 1982: 30); atpn *Gelen* (1030, 1150), *Ielein* (1267), *Jelen* (1318 – Kronsteiner 1975: 43). V tpn *Jelendol* 'naselje v o. Škocjan' se atpn *Jelen* ← zoon *jélen* ohranja v ničto adjektivizirani varianti (Torkar 2024: 438).

Psln. **jelèn* m 'cervus' (splošno);

- = stcsl. *jelenь* m, g *jelene* 'cervus', tudi *elenь* 'isto', hrv., srb. *jèlen* m, g -*a*, mak. *elen*, blg. *elèn*, r. *olénь*, ukr. *ólenь*, br. *alénь*, p. *jelen*, č. *jelen*, slš. *jelen*, dl. *jelen*, gl. *jelen*, g -*nja*;

< psl. **elěnъ/olěnъ* m ‘cervus’;

to je prvotni Asg k psl. zoonimu Nsg **elę* m, g *elene* ‘cervus’ (Gluhak 1993: 296; Snoj 2016: 266), ki glede osnove **elen-* najbolj ustreza lit. *elenis* m ‘cervus’, po sinkopi *ėlnis* ‘isto’ (Smoczyński 2007: 146); prvotno nazalno osnovo potrjujejo tudi arm. *etn* ‘jelen’, gr. ἔλλος ‘jelenček’ < *ἔλνός < **H₁el-n-o-s*, ἔλαφος ‘jelen’ < **H₁el-η-b^ho-s*, stir. *elit* f ‘srna’;

< pide. **H₁el-H_{1/3}en-* ‘cervus’ (Skok 1971–1974: I:771; Bezljaj ESSJ: I:225; ESJS: 5:279s.; Derksen 2008: 140).

- Ⓔ Pide. **H₁el-H_{1/3}en-* ‘cervus’ je verjetno svojilnostna izpeljanka iz pide. korena **H₁el-*, ki je služil za označevanje rdečkaste oziroma rumenkaste barve; prvotno torej ‘žival, ki ima kožuh rdečkaste oziroma rumenkaste barv’. Na vsebnost pide. sufiksa z vzglasnim laringalom *-*H_{1/3}en-* kaže tudi psl. feminativ k **elę* m, g *elene* ‘cervus’, tj. psl. **ōlni* f ‘košuta’. S tem gradivom je Oettinger, IE Nomen 2003: 142, 145 povezal het. *alijan-* c ‘srna/srnjak’ z Nsg *alijaš* ← **aliā* + -š < pide. **H₁olē(n)* in predpostavil prvotno histe-rokinetično akcentsko-prevojno paradigmo.

- Ⓓ^{BD} Pide. **H₁el-H_{1/3}en-* ‘cervus’

→ psl. **elę* m, g *elene* ‘cervus’ >> **elěnъ* m ‘cervus’

→ PREMET I: i ← i: l

→ TVORJENKA NA -ski + -jak

r. *severnyj olenъ*

→ FEM NA *-ica jslov. **jelenica* ‘košuta’

→ ZAMENJAVA SUF S -ka

→ ZAMENJAVA SUF -ka Z -ov-ka

→ PRENOS ‘vol, bik’

→ PRENOS ‘Lucanus cervus’

→ + ADJ divji ‘divinus’

→ ZAMENJANA STAVA SESTAVIN

→ ?

sln. *jelen*¹;

→ sln. *lajen*;

→ sln. *jelenščak*;

⇒^K sln. *severni jelen*;

sln. *jelenica*;

→ sln. *jelenka*

→ sln. *jelenovka*;

sln. *jelen*²;

sln. *jelen*³;

→ sln. *divji jelen*;

→ sln. *jelen divji*;

→ sln. *dujlen*.

▷ jelen² ▷ jelenščak ▷ lajen ▷ jelenka ▷ divji jelen ▷ severni jelen

jelen²

ESSJ s.v. *jelen*

jélen m, g -*ěna* ‘rjavkasto siv vol, rjavec’: *sivec in jelen* (dial. – SSKJ), *jélen*, g *jelěna* ‘ime volu jelenje barve’ (tolm. – Pleteršnik); primor. kraš. *jélen/jiělen*, g *jeliěna* ‘Ochsename’ (Štrekelj 1887: 404), rovt. črnovr. *jēlen* ‘volovsko ime’ (Tominec 1964), dol. kost. *jelen*, g *je'le:na* ‘vol z lepimi rogovi in lepo držo’ (Gregorič 2014).

- Ⓙ Fem na -a *jelěna* ‘kravje ime’ (rovt. tol. – Pleteršnik), *jelena* ‘ime govedu’ (Erjavc, LMS 1875, 225), črnovr. *jeliāna* ‘kravje ime’ (Tominec 1964), fem na -ka *jelēnka* ‘kravje ime’ (bkr. – Pleteršnik), dol. kost. *je'le:ŋka* ‘krava z lepimi rogovi’ (Gregorič 2014); sem posredna tvorjenka *jelēnče* n, g -*eta* ‘ein hirschfarbener Ochs’ (Pleteršnik) < **jelen-bč-ę(t-)*.

Isln. dial. **jélen* m ‘vol ali bik z lastnostjo (barva, obnašanje, rogovje), ki asociira na jelena’ ← *jélen* m ‘cervus’ (Bezljaj ESSJ: I:225).

Taka metaforična poimenovanja za govedo, ki so pogosto onimizirana, so znana tudi drugod, prim. hrv. *jēlen* ‘ime volu’ (Buzet, Žumberak – Skok 1971–1974: I:771).

► **jelen**¹

jelen³ → divji jelen

ESSJ ∅

jelen divji → divji jelen

ESSJ s.v. *jelen*

jelenica → jelenka

ESSJ s.v. *jelen*

jelenkaESSJ s.v. *jelen*

jelēnka f ‘košuta’ (redko – SSKJ), *jelēnka* ‘isto’ (Pleteršnik po Cafu), *jelenka* ‘Hirfchkuh, Hinde’ (Janežič 1893), dol. kost. *je'le:nka* ‘košuta’ (Gregorič 2014), tudi *jelēnovka* f ‘košuta’ (Pleteršnik), *jelenovka* ‘Hirfchkuh’ (Janežič 1893), starejše *je-lenica* f ‘košuta’ (Pleteršnik), *jelenica* ‘Hirfchkuh’ (Janežič 1851), v 18. st. *jeleniza* ‘*kofhuta*, Hirfchkuhe’, ‘Hirfchkuh’ (Gutsman 1789), v 19. st. *jeleniza* ‘die Hirfchkuh (fonit *kofhuta*)’ (Jarnik 1832: 32), *jelēniza* ‘die Hirfchkuh’ (Murko 1833a: 110).

Isln. dial. *jelenica* f ‘košuta, cerva’;

po zamenjavi feminativnega suf -ica s frekventnejšim -ka **je'le:nka*; paralelno prek adjektiva na -ov tvorjeno **je'le:movka*; vse tvorbe so enako kot hrv. *jelēnica* ‘košuta’ (Voltič 1803) feminativi k *jēlen* m, g *jelēna* ‘cervus’ < slov. **jelēnъ* ‘isto’ > hrv. *jēlen*.

► **jelen**¹

jelenovka → *jelenka*

ESSJ 0

jelenščak

ESSJ 0

jelēnščak m ‘jelenji samec’ (Pleteršnik), *jelenšček* ‘Hirfchbock’ (Janežič 1893).

Isln. knjiž. **je'le:nščak* m ‘jelenji samec’ (19. st.).

- Ⓔ Neuveljavljeni neologizem 19. st. kot posebna oznaka za jelenjega samca je bil s suf -jak < **-akъ* substantiviziran iz adj na -ski < **-bъskъjъ* **jelenski*, f -a iz *jēlen* m ‘cervus’.

► **jelen**¹

jelesESSJ *jeles*

jeles m ‘ein Fisch: die Ilse (*clupea alosa*)’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. knjiž. *jeles* m ‘čepa, *Clupea alosa*’ (19. st.).

- Ⓔ Nejasno. Ihtionim je v slovenščini osamljen, iz zapisa pa ni zanesljivo, ali odraža fonetično vrednost [jeles] ali celo [jeləs]. Izposoja iz nvn. *else* f ‘*clupea alosa*, maifisch’ (Grimm 1854–1971), srvn. *else* ‘isto’ (Lexer 1872–1878) s sekundarnim, že sln. protetičnim j- kot npr. v *jēsih* m ‘ocet’ ⇔ nvn. *Essig* ‘isto’ in spremembo spola se ne zdi verjetna. Nvn. *Else* z variantama *Alse* in *Ilse* je bilo lahko izposojeno iz francoskega govornega območja, prim. frc. *alose* ‘*Clupea alosa*’. Bezljaj ESSJ: I:225; Bezljaj 2003: 182s.; Bezljaj, JiS 5, 1959–1960, 170s. je menil, da je ihtionim stara izposojenka iz zgodnjih stikov Slovencev z Romani z izhodiščem v lat. *alause* ‘*Clupea alosa*’ galskega izvora (FEW), kar pa ob sln. *jeles* fonetičnega preverjanja ne vzdrži.

jelševar

ESSJ 0

jělševar m, g -ja ‘der Erlenblattkäfer (*galeruca alni*)’ (Pleteršnik), *jělšovar* ‘Erlenblatt-käfer’ (Janežič 1893), *jelšovar* ‘*Galeruca alni*’ (Erjavec 1875: 353).

Isln. knjiž. **jē:lšovar* m ‘*Galeruca alni*’ (19. st.); kasneje normirano **jē:lševar*.

- ⇐^K nvn. *Erlenblattkäfer* ‘*Galeruca alni*’ (Schödlér 1860: II:499) ← *Erle* ‘jelša’ + *Blatt* ‘list’ + *Käfer* ‘hrošč’, dobesedno ‘hrošč jelševga lista’.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki tega hrošča vijoličasto modre barve označuje, da se najde na jelšah (Schödlér 1860 l.c.), je bil tvorjen s suf -ar < **-ar'b* v isti funkciji kot v prebival-skih imenih na -ar tipa *Kočevlar* ← tpn *Kočevje* iz kol *jělševje* n ‘jelševo drevje, grmov-je’ k *jělša* f ‘alnus’ ← psl. **elbha*; prvotno torej ‘kdor prebiva/se nahaja na jelševju’. Sodobnega terminološkega ustreznika ni bilo mogoče ugotoviti.

jelševcevec

ESSJ 0

jělševcevec m, g -vca ‘večji sladkovodni rak s širokim glavopršjem in z dolgim repom, *Astacus astacus*’: *okusno meso jelševcevec* (zool. – SSKJ), *jelševcevec* ‘v čistih, počasi teko-

čih kraških vodah živeči rak, ki se hrani z odmrliimi ribami, *Astacus astacus*' (Korošec 2018), *jelševac* 'potočni rak, *Astacus astacus*' (CZŽ 1997: 316), *jělševac*, g -vca 'der Edelkrebs = potočni rak' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. knjiž. **jē:ševac* m 'potočni rak, *Astacus astacus*' (19. st.).

- Ⓔ Ta oznaka za potočnega raka je verjetno s suf -ec < *-bcb substantivizirana iz adj *jělšev*, f -a k *jělša* f 'alnus' < psl. dial. **ělbša* (► jelševica), a pomenska motivacija ni jasna.

jelševica

ESSJ 0

jělševica f 'vrsta majhne ribe' (Pleteršnik).

- Ⓐ 19. st.: *jělšhevisa* 'eine Art fehr kleiner Fische' (Murko 1833a: 110).

Isln. knjiž. **jē:ševica* f 'vrsta zelo majhne ribe' (19. st.).

- Ⓔ Ker se ihtionim le v končnem suf -ica razlikuje od *jělševka* 'blistavec, *Leuciscus agassizi* = *Telestes Agassizii*', je možno, da je tudi ta označeval isto ribico, le da se je univerbizacija besedne zveze *(*i*)*elbšeuaia* *ryba* f 'jelševa riba' izvršila z drugačnim, a funkcijsko enakim sufiksom.

► **jelševka**

jelševka

ESSJ s.v. *jělša*

jelševka f 'blistavec, *Telestes Agassizii* Heck.' (Munda 1926: 28), *jělševka* 'eine Art Bachfisch' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. knjiž. **jē:ševka* f 'blistavec, *Leuciscus agassizi* = *Telestes Agassizii*' (19. st.);

- = hrv. *jelšovka* 'Telestes Agassizii = *Leuciscus souffia muticellus*' (Hirtz 1928–1956: III:143; Skok 1971–1974: I:772);

< **jslov.** (sln.-hrv.) *(*i*)*elbšeuka* 'Telestes Agassizii'.

- Ⓔ Ribica je enako pomensko motivirana kot *jělšnica* (► jelšnica), le da je ihtionim nastal po univerbizaciji s suf -ka < *-bka iz besedne zveze *(*i*)*elbšeuaia* *ryba* f 'jelševa riba' z adj *jělšev*, hrv. *jělšov* < psl. dial. *(*i*)*elbšeuk* k ftn *jělša* f 'Alnus', hrv. *jělša* 'isto' < psl. dial. **ělbša* in da je bila ribica s temeljnim sémom 'jelša, Alnus' (Skok 1971–1974 l.c.; Bezljaj ESSJ: I:226) poimenovana po značilnem zaradi peg pisanem videzu jelšinega debla. Ribica *Leuciscus agassizi* = *Telestes Agassizii* podolgovatega do 15 cm dolgega telesa je namreč izrazito pisana: na hrbtu siva z modrim bleskom, na bokih srebrnkasta, vzdolž telesa se vleče črnovijoličast pas, pobočnica, rob čeljusti in koreni plavuti (razen repne) so oranžasti, ostali deli plavuti prosojni, hrbtina in repna plavut pa sivi; ob drstenju so vse barve bolj izrazite, zlasti vijoličasta proga nad pobočnico (Munda 1926 l.c.).

- Ⓔ^{BD} Psl. dial. **ělbša* f 'Alnus'

→ psl. dial. *(*i*)*elbšeuaia* *ryba* → JSLOV. UNIVERBIZACIJA S SUF *-ka 'Telestes Agassizii'

→ UNIVERBIZACIJA S SUF *-ica

sln. **jelševka**;

→ psl. dial. *(*i*)*elbšeuk* *ryba* → UNIVERBIZACIJA S SUF *-bcb

→ sln. **jelševica**;

→ psl. dial. *(*i*)*elbšnaia* *ryba* → JSLOV. UNIVERBIZACIJA S SUF *-ica 'Barbatula'

→ sln. **jelševac**;

→ sln. **jelšnica**;

nv. *Erlenblattkäfer*

⇒^K sln. **jelševac**.

► jelševica

jelšnica

ESSJ s.v. *jělša*

jělšnica f 'majhna pegasta sladkovodna riba z brčicami, babica' (dial. – SSKJ), *jelšnica* 'babica, *Cobitis barbatula*' (Munda 1926: 19), *jělšnica* 'neka riba', 'der Steinbeißer (cobitis barbatula)' (Luče na Štajerskem – Pleteršnik); štaj. *jělšnica* 'Steinbeisser, *Cobitis barbatula*' (Luče na Štajerskem – Erjavec, LMS 1882/1883, 280).

Isln. dial. **jē:šnica* f 'rečna babica, *Barbatula barbatula* = *Cobitis barbatula*'.

- Prim. formalno enako hrv. *jelšnica* 'Cobitis taenia' (Hirtz 1928–1956: III:143).

- ⊕ Po univerbizaciji s suf *-ica* nastalo iz besedne zveze **jelšna riba* f ‘riba s pegami/lisami kot jelšino deblo’ z adj **jelšən* < **ēlš-ən* k ftn *jělša* f ‘Alnus’ < psl. dial. **ēlšā* ‘isto’ (Bezljaj ESSJ: I:226), ker so za ribo Barbatula barbatula = Cobitis barbatula značilne pege/lise, ki so na hrbtu črnozelene (Munda 1926 l.c.). Bezljaj ESSJ l.c. je opozarjal na enako pomensko motivirani ihtionim v č. *olšovka* ‘Phoxinus’ (← psl. dial. **ōlšā* f ‘Alnus’), kar ustreza hrv. *jošavka* ‘Phoxinus phoxinus’ s sin *bojan* (Hirtz 1928–1956: III:146), tj. ‘obarvan, pisan’. Drugače Koštiál, Proteus 10, 1947/48, št. 1, 20, da je ribica poimenovana, ker živi v bistrih potokih z jelšami na bregu.

jeluh

ESSJ 0

jeluh m ‘neki čudovit ptič’ (Pohorje – Pleteršnik).

Sln. *jeluh* m ‘neki čudovit ptič’ (štaj.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno.

Morda se ta ornitonim ohranja v cgn *Jelušič* (ZSSP).

jeraj

ESSJ 0

j'ráj m ‘gavun’ (primor. kraš. (Nabrežina) – Godnič, SMZ 2–3, 1979, 110) = *jěráj* ‘Atherina hepsetus’ (Offizia 1988: 26) = *jə'raj* ‘gavun, Atherina hepsetus’ (Nabrežina – Cossutta 2015: 178), toda z ejevskim vokalom *jerâi* ‘Atherina boyeri’ (Škerlj, BALM 10–12, 1969–70, 62).

- ⊕ Sem tvorjenka *j'ráj'nca* ‘mreža za lov na jeraje/gavune’ (Nabrežina – Godnič, SMZ 2–3, 1979, 111) = *jə'rajəncā* ‘isto’ (Nabrežina – Cossutta 2015: 158) = *jerajenco* Asg (Lenček 1947: 44) ← *-*bn-ica*.

Sln. dial. **je'ra:i* m ‘gavun, Atherina’ (kraš.);

po redukciji **jə'rai* (kraš.).

- ⇨ furl. **jerâi* pl (Škerlj, BALM 10–12, 1969–70 l.c.) k sg **jerâl* ‘Atherina’ < rom. **geral* m ‘Atherina’, prim. it. izol. *gerâl* poleg *girâl*, *garâl* ‘pesce marino mangiabile, latterino capoccione’ (Vascotto 1987) = ‘Atherina hepsetus’, it. kopr. *gerâl* poleg *girâl* ‘Atherina boyeri’ (Manzini, Rocchi 1995), na Reki *geral* ‘Atherina hepsetus’ (Doria 1987 s.v. *giral*); rom. **geral* m ‘Atherina’ je izpeljanka tipa lat. *animal* ← *anima* iz rom. **gerra*/ *girra*, ki se kot dalmatoromanski ostanek ohranja v hrv. *gera*, *gira*, *girica*, vse ‘Meana smarīs’, toda *girica* in *gira* tudi ‘Atherina boyeri’ (Vinja 1986: II:284).

- ⊕ Izhodišče ihtionima je lat. *gerrēs*/*girrēs* m, g -*is* ‘majhna, malo cenjena morska riba’ nejasnega izvora (Walde, Hofmann 1938–1954: I:596). Sln. kraš. ihtionim je zaradi vzglasnega *j*- posredni ostanek, ki kaže na izposojjo iz substratne plasti furlanskega tipa na območju od Trsta do Kontovela (Furlan, CSI 17/1, 2021, 377ss.).

jereb

ESSJ *jerêb*

jerêb m, g -*a* v zvezah *gozdni jereb* ‘rjavkasta gozdna ptica s čokatim telesom, Tetrastes bonasia’, *skalni jereb* ‘sivkasta ptica z rdečim kljunom, ki živi v skalnatih gorskih predelih, Alectoris graeca’ (zool. – SSKJ), *gozdni jereb* ‘Tetrastes bonasia’, *snežni jereb* ‘belka, Lagopus mutus’ (CZŽ 1997: 81), *jerêb* ‘das Rebhuhn (Männchen)’, *snežni jerêb* = *snežna jerebica*; *skalni jerêb* ‘kotorna, das Steinhuhn (perdix saxatilis)’ (Pleteršnik), *jéreb* ‘das Rebhuhn, la pernice, starna’, *gojzdni jéreb* ‘das Hafelhuhn, il francolino’ (Drobníč 1858), *jereb* ‘Rebhuhn (eig. Rebhahn)’ (Janežič 1851); po aferezi *rêb* m ‘je-reb’ (Pleteršnik po Cafu), kar kljub r. dial. *rjab̃* ne more biti staro, prim. PERSJ: 1:459; kor. obir. *jə'rə̃:b* m, g -*a* ‘Haselhuhn’ (Karničar 1990), primor. rez. *jérup* m, Npl *jérbavi* ‘quail’ (Steenwijk 1992) z *u* iz neakcentuiranega *o* kot sekundarnega vokala pred *b*, prim. enako realizacijo v sln. dial. *jâstrob* ob *jâstreb* (► *jastreb*), nad. *jerèp* ‘coturnice’, *jerèp te bièu* ‘isto’, *te mal jerèp*, *jerèp* ‘pernice’, *jerèp* ‘isto’, *irèp* (Rigoni, Salvino

1999), *jerèb* ‘pernice’ (Špehonja 2012b), ter. *jérop*, g *jéroba* ‘pernice, jereb’ (Spinozi Monai 2009: 271, 180), notr. *je’ri:ap*, g *je’ri:aba* ‘rjavkasta gozdna ptica s čokatom telesom’ (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 53), rovt. tol. *ja’rieš*, g -a ‘gozdna ptica’ (Čujec Stres 2010–2014), čnovr. *je’riap*, g -ba (Tominec 1964), panon. pkm. *jeréb* f, g -i ‘jereb, jerebica’ (Novak 1996), *d’e’rē:b* m, g -a ‘jerebica, Rebhuhn’, *ge’rē:b* ‘jereb, Haselhuhn’ (Bajzek Lukač 2009).

- Ⓜ 17. st.: *jerèb* ‘perdix’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *jerèb* ‘Rebhuhn, perdix mas.’ (Pohlin 1781), *jereb*, **poljski jereb** ‘Feldhuhn’, *jereb* ‘Rebhuhn’ (Gutsman 1789); 19. st.: *jeréb* ‘das Rebhuhn, eig. der Rebhahn (Perdix)’ (Murko 1833a: 111), *jeréb* ‘Perdix, Rebhuhn’, *fivi jeréb/poljski jeréb/jerebiza* ‘Perdix cinerea, graues Rebhuhn’, *škální jeréb* ‘kotórna, Perdix saxatilis, Steinrebhuhn’ (Freyer 1842: 26–27).

- Ⓜ Ničto onimizirano v cgn *Jereb*, *Jerpe* (ZSSP; Bezljaj ESSJ: I:227; Merkù 1982: 30; Torkar 2020: 88), v it. zapisu *Iereb* (Pordenone – Merkù 1982 l.c.).

Psl. **jerēb* m ‘perdix’ (splošno).

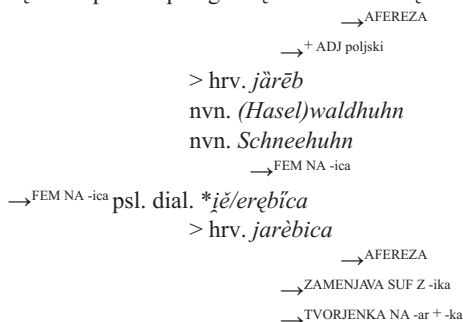
- Prim. csl. *jarebъ* ‘perdix’, hrv. *jārēb* m ‘isto’ (ARj), čak. *ðreb* (ČDL), br. dial. *órab*, stp. *jarzqb* ‘Tetrastes bonasia’, p. *jarzqbek* ‘gozdni jareb’, č. *jeřáb* ‘žerjav, Grus cinereus’, slš. *jarab* ‘isto’, gl. *jerjab*, g -a ‘Tetrastes bonasia’, dl. *jerjeb* ‘isto’;

< **psl.** **ērēbъ* m ‘perdix’, deloma **ðrēbъ* ‘isto’ in **ērēbъ* (?).

- Ⓜ Nejasno. Prvotni ijevski substantiv, ki ga ob stp. *jarzēbi* adj ‘jerebov’ < *-*bīb* < *-*eī-os* neposredno potrjuje sln. pkm. *jeréb* f, g -i, nakazuje, da bi bil ornitonim lahko konkretizirani abstr na *-*b* iz psl. adj **ērēbъ* ‘pisan, versicolor’ (SP: VI:138), čeprav alternacija v vzglasju *-*e* : *-*o*- taki razlagi nasprotuje. Lit. *jerubē* ‘Tetrao bonasia’, *jarubē* ‘isto’ ob let. *iřbe* (Smoczyński 2007: 234) in stvn. *erpf* ‘rjav, temnorjav, temen’, stnord. *jarpr* ‘kostanjast, rdečerjav’ < pgerm. **erpa*- ‘svetlorjav’ (Derksen 2008: 142; Kroonen 2013: 118; EWA: II:1149) je morda le korensko sorodno. Že Bulahovskij 1978 (= 1948): 261 je zagovarjal korensko povezanost s psl. **iarъ* adj ‘spomladanski, mlad’, ki sta jo zagovarjala Meillet in Vaillant (citirano Bulahovskij 1978 (= 1948) l.c.). Zaradi slov. variant z vzglasjem **ia*- se v ÈSSJa: 1:73s. rekonstruira psl. **arēbъ* in v *-*a*- prepoznavna prefiks, v ***rēbъ* pa nazalizirano varianta ob lit. *raĩbas* adj ‘pisan’.

Pri Gutsmanu potrjeni sin *poljski jereb* se verjetno nanaša na posebnega jereba, ki ima kljun nekoliko daljši od navadnega jereba, če se upošteva Grimmovo razlago s.v. *Feldhuhn*: »hat ein lengern schnabel dann ein rephun«.

- Ⓜ^{BD} Psl. **ērēbъ* m ‘perdix’ poleg **ðrēbъ* ‘isto’ in **ērēbъ*

nvn. Rebhühnerhund
nvn. (Hasel)waldhuhn
nvn. (Hasel)waldhuhn

psl. **ðrēbъ* m ‘perdix’ → FEM NA -ka + VOKALNA HARMONIJA + PROTEZA

▷ jerebica ▷ jareb ▷ gozdni jereb ▷ snežni jereb ▷ horopka

sln. *jereb*;
→ sln. *reb*;
→ sln. **poljski jereb**;
⇒ sln. *jareb*;
⇒^K sln. *gozdni jereb*;
⇒^K sln. *snežni jereb*;
→ sln. *snežna jerebica*;
sln. *jerebica*;
⇒ sln. *jarebica*;
→ sln. *rebica*;
→ sln. *jerebica*;
→ sln. *jerebičarka*;
⇒^K sln. *jerebičar*;
⇒^K sln. *gozdna jarebica*;
⇒^K sln. *hostna jerebica*;
→ sln. *horopka*.

jerebica

ESSJ s.v. *jerēb*

jerebica f 'rjavkasta ptica z rdeče rjavo liso na prsih, ki živi na polju in travnikih' (SSKJ), *jerebica* 'Perdix perdix' (CZŽ 1997: 2275), *jerebica* 'das Rebhuhn (Weibchen) (perdix cinerea)', po aferezi **rebica** 'isto' (Pleteršnik po Cafu), *poljska jerebica*, *snežna jerebica/jerebica belica* 'das Schneehuhn (lagopus alpinus)', *rdeča/gozdna jerebica* 'das Haselhuhn (tetrao bonasia)' (Pleteršnik), **jarebica** 'Perdix cinerea' (Erjavec 1875: 304), *jerebica* 'Rebhuhn, Perdix cinerea' (Erjavec 1864: 55), *jerebica* 'Rebhuhn (eig. Rebhenne)' (Janežič 1851); primor. notr. *jere'bi:ca* 'rjavkasta ptica z rdeče rjavo liso na prsih, ki živi na polju in travnikih' (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 53), rovt. tolm. *jarə'bi:ca* 'rjavkasta ptica' (Čujec Stres 2010–2014), čnovr. *jerēbica* (Tominec 1964), dol. *jerabj:ca* (Šentrupert – Smole Diss. 1994); po zamenjavi suf -ica z dial. -ika panon. prleš. **je're:bika** f 'jerebica' (Rajh 2010).

- Ⓜ 16. st.: *ierebiza* 'Rephun, perdix' (Megiser 1592); 17. st.: *jerebiza* poleg *jerēb* 'perdix', *gozdna jerebiza* 'podlěska, atagen', *ena velika hofna jerebiza* 'bunosa', *ena beila jerebiza* 'kotorna, lagopus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *Jerebitza* 'Tetrao perdix, Pernice, Rebhuhn' (Scopoli 1769: 121), *jerēbiza* 'Rebhuhn, perdix femina' (Pohlin 1781), *jereb/jerebiza* 'Rebhuhn' (Gutsman 1789); 19. st.: *jerebiza* 'das Rebhuhn, eig. die Rebhenne' (Murko 1833a: 111), *fivi jerēb/poljski jerēb/jerebiza* 'Perdix cinerea, graues Rebhuhn', *škálni jerēb* 'kotórna, Perdix saxatilis, Steinrebhuhn' (Freyer 1842: 26–27).
- Ⓞ Onimizirano v cgn v it. zapisu *Gerebizza* v Zagradcu ob Soči (Merkù 1982: 30).

Psln. **jerēbica* f 'perdix' (splošno);

- = hrv., srb. *jarēbica* 'perdix', hrv. čak. *jarebica* 'isto' (ČDL), *ōrebica* (Cres – Houtzagers 1985), mak. *erebica*, *jarebica*, blg. *jarebica*, č. *jařabice* 'gozdna jerebica, Tetras-tes', slš. *jarabica* 'perdix';

< **psl.** dial. **ě/e/orēbica* f 'perdix' je feminativ na -ica k psl. **ě/e/orēbь* m 'perdix' (Bezljaj ESSJ: I:227; SP: VI:133s.).

Le pri Erjavcu potrjeno *jarebica* 'Perdix cinerea' (Erjavec 1875: 304) je bilo izposojeno iz hrv. *jarēbica* 'perdix'.

► **jereb** ▷ jerebičar ▷ jerebičarka

jerebičar

ESSJ s.v. *jerēb*

jerebičar m, g -ja 'der Vorstehhund' (Pleteršnik po Cafu), *jerebičar* 'Rebhühnerhund' (Janežič 1851), *lovski pes jerebičar*, *eno leto star, ki je zgoraj rujave barve, spodaj sivkast* (Slovenec, 14. marca 1906, vir: dLib.si).

Isln. knjiž. **jere'bi:čar* m 'vrsta lovskega psa' (19. st.).

- ↔^k nvn. *Rebhühnerhund* 'lovski pes' ← *Rebhuhn* 'jerebica' + *Hund* 'pes'.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki kaže, da gre za oznako lovskega psa, ki se je prvotno uporabljajal pri lovu na jerebice, je bil tvorjen s pripadnostno izpeljanko na -ar < *-ar'b iz subst *jerebica* f 'Perdix perdix'. Enak kalk odraža hrv. *jarēbičār* 'lovski pes' iz *jarēbica* 'Perdix perdix'.

► **jerebica**

jerebičarka

ESSJ 0

jerebičarka f 'kokoš jerebičaste barve': *jerebičarke in bele kokoši* (vet. – SSKJ).

Isln. knjiž. *jerebičarka* f 'kokoš ...' (20. st.).

- ⓔ Neologizem 20. st. je bil kot označevalec posebne vrste kokoši z barvo perja, ki je tipična za jerebico, tvorjen s feminativnim suf -ka iz svojilnostne izpeljanke na -ar < *-ar'b **je-rebičar* m 'kdor ima enako barvo perja kot jerebica' iz subst *jerebica* f 'Perdix perdix'.

► **jerebica**

jerebika → jerebica

ESSJ 0

jerjasec

ESSJ 0

jarjāsac m ‘merjasec’ poleg *dīvji prāsac* ‘isto’ (primor. istr. (Spodnje Škofije) – SLA). **Isln.** dial. *jarjāsac* m ‘divji prašič’ (istr.) ← **mr̥ʲia:sac* ‘isto’; osamljeno; če ne gre za pisno napako za pričakovano **mərjāsac*, morda fonetično razvito iz sin *merjasec*, a se asimilacijski vzorec *i : i* ← *m : i*, na katerega je mogoče sklepati iz istr. *jarjāsac*, v drugem sln. gradivu ne potrjuje. Morda je zaporedje *i : i* nastalo po enaki razvojni poti kot pri atpn *Jernej*, ki ga Skok, ČJKZ 3, 1921–1922, 151 iz svetniškega imena *Sanctus Bartolomaeus* izvaja prek **Šm̥bert̥l̥m̥j̥*, po asimilaciji *m* ← *mb*, disimilaciji *m : n* ← *m : m* in poenostavitvi konzonantne skupine *rn* ← *rtln* **Šm̥ern̥j̥*, kar naj bi se obrusilo za sestavino *sanctus* v **Er̥n̥j̥* in po protezi dalo *Jernej* (sprejema Ramovš 1924: 75). Če se je razvojna stopnja antroponima obrusila le za vzglasni š-, bi iz predpostavljene **Mern̥j̥* po asimilaciji *i : i* ← *m : i* lahko nastalo *Jernej*.

► merjasec¹

jers → irs

ESSJ s.v. irs

jert → irt

ESSJ 0

jesenec

ESSJ s.v. jesen

jesēnec m, g -*nca* ‘jeseni rojena žival, zlasti prašič’: *kupil je par jesencev* (SSKJ), *jesēnec*, g -*nca* ‘der Herbstling (vom Schwein)’ (polj. – Pleteršnik); rovt. cerklj. *je'se:jnc*, g -*a* ‘jeseni rojena žival, zlasti prašič’ (Kenda-Jež Diss. 2002), *jesejnc* ‘žival, skotena jeseni’ (Razpet 2006), dol. kost. *jesē:nc*, g *je'se:nca* ‘v jeseni skoten prašič’ (Gregorič 2014).

- ① Fem na -*ica* *jesēnčica* ‘weiblicher Herbstling (von Schafen)’ (Pleteršnik) < *-*bč-ica*, *jesenčica* ‘Spätling’ (Cigale 1860), z zamenjavo suf -*ec* s fem na -*ka* *jesenka* ‘der weibliche Herbstling’ (Pleteršnik); sem tudi tvorjenke *jesenče* n, g -*eta* ‘das im Herbst geborene Lamm, der Herbstling’ (Pleteršnik) < *-*bč-ē(t-)*, *jesenčak* m, g -*čka* ‘männlicher Herbstling (von Schafen)’ (Pleteršnik) < *-*bč-bkč* in kor. zilj. *jesénk* ‘jesenski prašič, tj. prašič, skoten jeseni’ (Rateče – RS 2015), ki ob delno drugačnem denotatu (jagnje, ovca) ne izkazujejo spremembe slovnične funkcije, in se na sinhronem nivoju zato kažejo kot strukturne.

Isln. dial. **je'se:nac* m ‘jeseni skotena žival, navadno jagnje’ < **jesèn-bn-bcb*.

- ② Poimenovanje, ki označuje jeseni skoteno žival moškega spola, je bilo tvorjeno s substantivizacijo s suf -*ec* < *-*bcb* iz adj **jesen-bn̥* ‘jesenski’ iz *jesen* f ‘autumnus’ < psl. **ěsenb* ob **ōsenb* ‘isto’, prim. še vedno vidno geminato v r. *osénnij* adj ‘jesenski’. Medtem ko je bil dial. subst *jesénk* ‘jesenski prašič, tj. prašič, skoten jeseni’ (kor. zilj. (Rateče) – RS 2015) s suf -*ik* tvorjen iz enakega adjektiva, kažeta *jesénščica* f ‘jesenčica, jeseni rojena ovca’ (Pleteršnik) < *jesèn-bšt-ica* in *jesenšek* ‘Herbstling’ (Cigale 1860) < *jesèn-bšt-bkč* na substantivizacijo iz adj *jesénski* < **jesèn-bsk-bj̥b* iz *jesen* f ‘autumnus’. Homonimni cgn *Jesenc*, *Jesenek*, *Jesenk* (ZSSP) so iz formalno istih predlog nastala iz osebnih imen, ki so označevala jeseni rojenega otroka.

- ③^{BD} Psl. dial. **iěsenb* f ‘jesen, autumnus’

→ psl. dial. **jesèn-bn̥* adj → SUBSTANTIVIZACIJA S SUF -*ec*

→ SUBSTANTIVIZACIJA S SUF -*ik*

→ psl. dial. **jesèn-bsk-bj̥b* adj → SUBSTANTIVIZACIJA S SUF -*ica*

→ SUBSTANTIVIZACIJA S SUF -*ek*

sln. *jesenec*;

sln. *jesenk*;

sln. *jesenščica*;

sln. *jesenšek*.

jesenica

ESSJ 0

jesenica f ‘sinica, die Kohlmeise’ (gor., Bovec – Pleteršnik), *jesenica* ‘velika senica, sinica, Kohlmeife (Parus major)’ (Cigale 1860); primor. obsoš. *ješēnī:ca* ‘sinica’ (Ivančič Kutin 2007), *jesenica* ‘isto’ (Bovec – Erjavec, LMS 1879, 139).

- Ⓐ 18. st.: *seniza*, quali *jeseniza* ab autumnno, quo tempore folent parices advolare, & capi (Pohlin 1792); 19. st.: *jefēniza* ‘fēniza’ (Murko 1833a: 111), *jefeniza* ‘velka feniza, borfhtna feniza, fniza, Parus major, Kohlemife’ (Freyer 1842: 18).

Isl. dial. **jesenica* f ‘sinica, parus’;

- = hrv. *jesenica* ‘parus’ (Lika – Skok 1971–1974: III:251; okolica Kalnika – Hirtz 1928–1956: II:172), *jesenica* ‘velika sēnica, Kohlmeife (Parus major)’ (Šulek 1860), toda v Bosni *jasenica* ‘isto’ (Hirtz 1928–1956: II:167; Skok 1971–1974 l.c.);
< **jslov.** (sln.-hrv.) **ješēnīca* ‘parus’ ← psl. **sēnīca/sinīca* ‘parus’.

- Ⓔ Jslov. **ješēnīca* ‘parus’ je bila iz prvotnega psl. ornit **sēnīca* ‘parus’ preoblikovana zaradi ljudskoetimološke naslonitve na besedo sln. *jesēn*, hrv. *jěsēn* ‘autumnus’, ker se ptico prav jeseni na poljih največkrat vidi (Bulahovskij 1978 (= 1948): 233 brez sln. gradiva; Skok 1971–1974 l.c.).

Pohlin 1792 je zmotno mislil, da je ljudskoetimološka varianta *jesenica* prvotna za ta ornitonim, ki naj bi bil tvorjenka iz sln. *jesēn* f ‘autumnus’.

► **sinica**

jesenk → jesenec

ESSJ 0

jesenščica → jesenec

ESSJ 0

jesenšek → jesenec

ESSJ 0

jeseter

ESSJ *ješēter*, s.v. *nesreča*, *šter*, *tok*

ješēter m, g -tra ‘velika morska riba z dolgo ozko glavo, ki se hodi drstit v reke’ (SSKJ), *atlantski jeseter* ‘Acipenser sturio’ (CZŽ 1997: 104), *ješētār*, g -tra ‘der eigentliche Stör (acipenser sturio)’ (Pleteršnik), *jesetěr* ‘kečiga, Stör’ (Janežič 1889), *navadni jeseter* ‘Accipenser sturio’ (Erjavec 1875: 342), *beluga spada k tako imenovanim jesetrom* ‘Störe’, *pravi jeseter* ‘eigentlich. Stör, Acipenser sturio’ (Erjavec 1864: 77), *jeseter* ‘Stör (Acipenser sturio)’ (Cigale 1860).

Isl. knjiž. **ješē:tar* m ‘Acipenser ...’ (19. st.).

- ⇒ č. *jeseter* ‘jeseter’, prim. sorodno p. *jesiotr* ‘isto’, r. *ošētr*, ukr. *osetér*, g -trá, tudi *jasētr*, g -trá, *jásetr*, br. *asētr*, g -trá;

< **psl.** **esetr̥/osetr̥* m ‘Acipenser ...’; kasneje pod vplivom spola generične oznake **r̥yba* f ‘piscis’ feminizirano v **ješetr-a* (hrv., srb., mak., blg., gl.).

- Ⓔ Nejasno. Povezovanje s pide. **H₂ek*- ‘oster’ in izvajanje iz pide. **H₂ek*-etro- (Holub, Kopečný 1952: 152; SP: II:20, VI:63; ĚSSJa: 6:30s.), češ da naj bi ihtionim ubesedoval zašiljen, oster videz jesetrove glave (ERHJ: 1:405s.), je zaradi enakopomenskega stpr. *esketres* ‘jeseter’, kar ustreza lit. *eškētras* ‘kit’, *erškētas* ‘jeseter’ (Bezljaj ESSJ: I:228) s sekundarnim velarom po *erškētis* ‘trn’, in morebitne povezanosti s pgerm. **sturja/ōn*- m, f ‘jeseter’ (Kroonen 2013: 488) neprepričljivo. Kolomiecs 1983: 98 sledi Machkovi domnevi, da naj bi bili navedeni ihtionimi za jesetra predindoevropskega substratnega izvora (Machek 1968: 223).

- Ⓓ^{BD} Psl. **esetr̥/osetr̥* m ‘Acipenser’

> č. *jeseter*

⇒ sln. *jeseter*;

→ FEMINIZACIJA POD VPLIVOM **ryba* psl. dial. **ješetra* > hrv. *jěsetra*

⇒ sln. *ješetra*;

→ jslov. **ne-jesetra* → ANTICIPACIJA -r- + KONTRAKCIJA + VPLIV *nesreča* hrv. *nesreća*

⇒ sln. *nesreća*.

▷ jesetra

jesetra

ESSJ 0

jesetra f ‘Acipenser Güldenstädti Brandt’, ‘Acipenser schypa Güldenst.’ (Munda 1926: 10, 12), *jesetra* ‘kečiga, Stör’ (Janežič 1867), *jesetra* ‘Stör (Acipenser sturio)’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. *jesetra* f ‘Acipenser ...’ (19. st.).

- ⇒ hrv., srb. *jèsetra* ‘Acipenser schypa Güldst.’ (ARj; Hirtz 1928–1956: III:144); ihtionim je bil verjetno na podlagi slovničnega spola splošno slov. generične oznake **rýba* f ‘piscis’ > hrv., srb. *rìba* ‘isto’ feminiziran iz prvotnega psl. **esetrъ/osetrъ* m ‘Acipenser’, prim. še mak. *esetra*, blg. *esétra*, gl. *jesetra* (SP: VI:63).

► **jeseter**

ješevček

ESSJ 0

ješevčak m, g -čka ‘prosnica, der Junikäfer’ (Pleteršnik), *ješevček* ‘kresnikar, junijevac, Melolontha solstitialis’ (Kmetijske in rokodelske novice 37/23, 4. 6. 1879, 218, vir: dLib.si).

Isln. dial. *ješevčak* m ‘prosnica, junijski hrošč, Amphimallon solstitialis = Melolontha solstitialis’ (19. st.).

- ⓔ Osamljeno. Entomonim je lahko nastal po disimilaciji $\emptyset : \text{y} \leftarrow \text{y} : \text{y}$ iz sln. **ieŭšeŭčak* < **jelšeŭčak* < **ielbš-eŭ-č-bkč* ← **ielbš-eŭ-ьсч* in je tvorjenka iz dnd *jělša* f ‘alnus’ < psl. dial. **elbša* ‘isto’ ← psl. **elbha*, a pomenska motivacija ni popolnoma jasna. Morda junijski hrošč rad objeda korenine jelše, kot je za korenine vrb in topolov sporočeno v Kmetijskih in rokodelskih novicah l.c.

ještek

ESSJ 0

j’št’k m ‘jastog’, ‘rarog’, ‘rak na splošno’ (primor. kraš. (Nabrežina) – Godnič, SMZ 2–3, 1979, 110), *j’štak* ‘jastog, Homarus vulgaris’, ‘rarog, Palinurus vulgaris’ (Nabrežina, Križ, Kontovel – Cossutta 2015: 231s.).

Isln. dial. **j’štak* m ‘jastog, Homarus vulgaris’, ‘rarog, Palinurus vulgaris’ (kraš.); pred redukcijo **j’štak* < psln. dial. **j’-astak* < **astbkč*.

- ⇒ rom. **la:stikŭ* < lat. *astācum* k Nsg *astācus* ⇔ gr. ἄστακος m ‘rak’, tudi ὀστακος ‘isto’ (Frisk 1973: I:169). Ker je v Križu ob *j’štak* potrjeno tudi *aštiče* ‘Homarus vulgaris’ (Cossutta 2015 l.c.) iz it. dial. *astice* ‘isto’, je imela prav Šega, JZ 18/1, 2012, 41, ko je ocenila, da ihtionim odraža precej star romanizem.

► **jastog**

jeverica

ESSJ 0

jevërca f ‘veverica’ (kor. mež. (Koprivna) – SLA), mež. *jëvërca* ‘isto’ (Ravne na Koroškem – SLA), štaj. zgsav. *jëvërca* (Ljubno ob Savinji – SLA), *jëviërca* (Nizka – SLA).

Isln. dial. **je’uë:rica* ‘veverica’ (kor., štaj.);

dial. varianta je po disimilaciji, najverjetneje $\text{i} : \text{y} \leftarrow \text{y} : \text{y}$ nastala iz sln. dial. **ue’uë:rica* ‘veverica’. Z enakim vzglasjem je tudi kor. rož. besedotvorno drugačno *iaue’ëqəca* ‘veverica’ (Slovenji Plajberk/Windisch Bleiberg – SLA) < **ie’uë:rkica*, ki z *ja-* kaže na možen vpliv subst *jávor* m ‘acer, Ahorn’, ki ga je verjetno spodbudila nvn. oznaka *Eichhorn* ‘veverica’.

Izven slovenskega jezikovnega območja se vzglasje *i-* potrjuje v hrv. *jeverica* ‘veverica’ (Skok 1971–1974: II:603; ARj; Karadžić 1818), *jevèrica* (Stulić 1806), pri čemer Stulićev zapis in v Prilepu zabeleženo *vervèrica* ‘veverica’ (BER: I:134) tako kot sln. dial. primeri tipa kor. mež. *jevërca* kažejo na variantno akcentsko mesto psl. **ue’uë:rica* ob **ue’uë:rica*.

► **veverica** ▷ everica ▷ iverica

jez

ESSJ jêz

jêz m, g -a 'večja sladkovodna riba z močno sploščenimi bleščečimi boki, *Leuciscus idus*': *loviti jeze na umetno muho* (zool. – SSKJ), *jêz* 'večja riba iz družine krapovcev z visokim, bočno malo sploščenim trupom in belim trebuhom z živo rdečimi prsnima, trebušnima in podrepno plavutjo, *Leuciscus idus*' (Korošec 2018), *jez* 'Leuciscus (= Idus) idus' (CZŽ 1997: 142), *jez* 'Idus melanotus' (Munda 1926: 28), *jêz* 'neka riba, der Alant (Göse, Jese) (*leuciscus jeses*)', 'der Gängling (*idus melanotus*)' (ljubljska okolica, Zidani Most – Pleteršnik); gor., štaj. *jez* 'Idus melanotus, Gängling (riba)' (ljubljska okolica, Zidani Most – Erjavec, LMS 1882/1883, 280).

① Strukturna tvorjenka na -ec < *-bcb v 19. st. *jêsz* 'seléni klén, jes, wind. *jeshevska*, *ješevka*, Cyprinus jeses, Jentling' (Freyer 1842: 48).

② 19. st.: *jes* 'seléni klén, jêsz, wind. *jeshevska*, *ješevka*, Cyprinus jeses, Jentling' (Freyer 1842 l.c.).

Psln. dial. **jaz* m 'Leuciscus idus = Idus idus = Idus melanotus', po preglasu **jiez* m 'isto';

• = hrv. *jêz* 'Idus melanotus' (Sisek – Skok 1971–1974: I:764), *jez* 'Leuciscus idus', *jes* 'isto', *ez*, *jaz* (Hirtz 1928–1956: III:95), r. *jazb* m 'Leuciscus idus', ukr. dial. *jázja* f 'isto', *jazb* m, br. *jazb*, p. *jaž* m, g *jazia* 'vrsta krapa', č. *jes* 'Leuciscus', *jesen* 'isto', toda gl. *jaz* 'Cottus', dl. *jaz* 'Leuciscus' (ESSJa: 1:103);

< **psl.** **azb* m 'sladkovodna riba ...'.

③ Ihtionim verjetno temelji na prenosu s psl. zoonima za kozo, kozla psl. **azb* m, ki se v slov. leksiki identificira le še v izpeljanki **i-azb-no* 'odrti kozlova' koža' = str. *jazbno* 'živalska koža' in ima vzporednico v lit. *ožys* 'kozel', stlit. tudi *ožis* 'isto', let. *âzis* 'kozel'; prenos naj bi sprožila asociativnost med kozjo brado in ustnimi brčicami okoli gobca, ki jih imajo ribe iz družine krapov, kar se utemeljuje tudi z n. dial. *Ziege* 'vrsta krapov' ← *Ziege* 'koza' (ESSJa l.c. s starejšo literaturo; Bezljaj ESSJ: I:231 s starejšo literaturo; Grimm 1854–1971 s.v. *ziege*).

④^{BD} Psl. **azb* m 'sladkovodna riba ...'
→ **az-ou-bka* f 'sladkovodna riba ...' → ^{VPLIV SIN jezevska}
→ **az'-eu-bka* f 'sladkovodna riba ...'
▷ jezevska

sln. *jez*;
→ sln. *jezevska*;
sln. *jezevska*'.

jezerka

ESSJ Ø

jêzerka/jezêrka/jezêrka f 'velika postrv brez rdečih pik; jezerska postrv': *jezerka iz Bohinjskega jezera* (zool. – SSKJ), *jezerka* 'jezerska postrv, *Salmo trutta lacustris*' (CZŽ 1997: 174), *jezerka* 'Trutta lacustris' (Munda 1926: 15), *jezêrka* 'postrva, die gemeine Forelle', v Bohinju 'die Seeforelle (*trutta lacustris*)' (Pleteršnik).

⑤ 19. st.: *jeserka* 'navadna poštêru, *jesêrfska poštêru*, *zherna poštêru*, *poštêrva*, *Salmo fario*, gemeine Forelle' (Freyer 1842: 49).

Isln. knjiž. **je'ze:rka* f 'Salmo trutta = Salmo trutta lacustris' (19. st.);

variantno akcentsko mesto sodobnega ihtionima je posledica vpliva akcentskega stanja subst *jezêro* < **ižzero* in *jêzero* z analoškim akentskim mestom iz predložnih zvez ter krajšanja dolžine v zaprtem zlogu.

⑥ Ker se ihtionim nanaša na postrv, ki živi v alpskih in predalpskih jezerih (CZŽ 1997 l.c.), je nastal po univerbizaciji terminološke besedne zveze *jezerska postrv* f 'velika postrv brez rdečih pik, *Salmo trutta lacustris*' (zool. – SSKJ), *jezerska postrv* 'jezerka, *Salmo trutta lacustris*' (CZŽ 1997: 104, 174), *jezerska postrv* 'jezerka, *Trutta lacustris*' (Munda 1926 l.c.), v 19. st. *jesêrfska poštêru* (Freyer 1842 l.c.) kot kalka po nvn. *See-*

forelle 'jezerska postrv' ← *See* 'jezero' + *Forelle* 'postrv'. Pri univerbizaciji je bil adjektivni suf -*ski* nadomeščen s substantivnim -*ka*. Ta vrsta postrvi je torej označena kot prebivalca jezer, tj. 'tista, ki pripada jezeru/živi v jezeru'.

jezerska postrv → jezerka

ESSJ 0

jezevka

ESSJ 0

jezevka f 'Idus melanotus' (Munda 1926: 28).

- Ⓘ 19. st.: *ješevka* 'jes, seléni klén, jész, wind. *jeshevka*, Cyprinus jeses, Jentling' (Freyer 1842: 48 z oznako *wind.*) [*ješevka*], kar je glede na drugo znano gradivo morda pisna napaka za pričakovano **ješevka* [*jezevka*] ali pa zapis posredno kaže na varianto **jes* iz *jez* z izgubo zvena v izglasju.

Isln. dial. *jezevka* f 'jez, Leuciscus idus = Idus idus = Idus melanotus = Cyprinus jeses' (kor.).

- Prim. hrv. *jezovka* 'Idus idus' (Hirtz 1928–1956: III:145, 95); ihtionima za sladkovodno ribo iz poddružine kleničev (CZŽ 1997: 142) sta gotovo povezana s sin *jêz* m 'večja sladkovodna riba z močno sploščenimi bleščečimi boki, Leuciscus idus' (zool. – SSKJ), pri čemer sln. *jezevka* z zaporedjem -*ev-* kaže na vpliv istega zaporedja v koroškem sin *ježevka*; izhodno verjetno sln. kor. **jêzouka* = hrv. *jezovka*.

► **jez** ▷ *jezevka*¹

jezičar → velerilec

ESSJ 0

jezik → morski jezik

ESSJ 0

jež

ESSJ *jež*

jêž m, g -*a* 'majhna gozdna žival s kratkimi nogami in z bodicami po zgornjem delu telesa': *jež piha, teka, se zvije v klobčič* (SSKJ), *jêž* 'der Igel (erinaceus europaeus)' (Pleteršnik), *navadni jež* 'gem. Igel, Erinaceus europaeus' (Erjavec 1864: 12), *jež* 'Igel' (Janežič 1851); primor. nad. *ijes* 'riccio', *ijes* 'isto', *ijaš, ijas* (Rigoni, Salvino 1999), *ie(a)ž, g iêža* 'riccio' (Špehonja 2012b), notr. *ʔā:š, g ʔā:že* (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 54), rovt. tolm. *ʔāž, g -a* (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *ʔiš, g ʔi:ža* (Kenda-Jež Diss. 2002), črnovr. *îāš, g îāžę* (Tominec 1964), dol. kost. *ʔjē:š, g ʔjē:ža* (Gregorič 2014), panon. pkm. *jěiž, g jěiža/jěižā* 'jež' (Novak 1996), *ʔge:jš, g gežša* (Bajzek Lukač 2009), prleš. *ʔjē:š, g -ža* (Rajh 2010).

- Ⓙ Fem na -*inja* ← psl. *-*yni jěžinja* (Pleteršnik); dem na -*ek* < *-*ькъ jěžak* m, g -*žka* (Pleteršnik); izpeljanka na -*ko jěžko* m, g -*ka* 'ime ježu', npr. *stari ježko* (Pleteršnik), z izgubljenno prvotno ljubkovalno funkcijo (Bajec 1950: 95).
- Ⓘ 16. st.: *jesh* 'Igel, erinaceus' (Megiser 1592); 17. st.: *ješh* 'choerogryllus, erinaceus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *jesh* m, g -*sha* 'Igel, herix, ericius' (Pohlin 1781), *iesh, jesh* 'Igel', *jesh/jiesh* 'Iggel' (Gutsman 1789); 19. st.: *jesh* 'der Igel' (Jarnik 1832: 34), *jësh* 'der Igel. (Erinaceus. Linn.)' (Murko 1833a: 113), *jësh* 'Igel, erinaceus', *navadni jësh* 'gemeiner Igel, Erinaceus europaeus' (Freyer 1842: 2).
- Ⓢ Prek vzdevka, verjetno za hitro jezljivega in/ali osornega človeka, ničto onimizirano v cgn *Jež, Ješ* (ZSSP), prim. rovt. tolm. *swīnę ję îāžęstą* 'svinja ima ščetine pokonci in je huda' (Tominec 1964), dobesedno 'svinja je ježasta'.

Psln. **jěž* m 'erinaceus'; sekundarno **jěž* 'isto';

- = hrv., srb. *jêž* 'erinaceus', hrv. kajk. *jêš, g jêža* 'isto' (Lipljin 2002), čak. *jêž* 'isto' (ČDL), mak. *ež, blg. ež, r. ež, g ežá, p. jež, č. jež, slš. jež, gl. jêž, dl. jaž*;

< **psl.** **ězъ* m 'erinaceus' (ap B);

- ♦ lit. *ežys* 'jež', *ėžis* 'isto', let. *ezis*;

< **pide**. dial. **H₁eg^h-i-o-s*.

- Ⓔ **Pide**. dial. **H₁eg^h-i-o-s* je v besedotvornem razmerju z gr. *ἐχίνοσ* m 'jež' < **H₁eg^h-i-Hno-s* (Beekes 2010: 489), arm. *ozni* 'jež' < **H₁og^h-i-Hnjo-* (Olsen 1999: 508, 770) in pgerm. **egila-* 'jež' < **H₁eg^h-i-lo-s* npr. v stvn. *igil* 'isto', srvn. *igel*, nvn. *Igel* (Kronen 2013: 115; EWA: V:24), kar kaže na skupno ijevsko osnovo akrostatičnega tipa **H₁eg^h-i-/*H₁og^h-i-* (Olsen 1999 l.c.), ki jo je mogoče enačiti z gr. *ἐχίς* m 'kača' < **pide**. **H₁eg^h-i-*. Slednjega substantiva iz fonetičnih razlogov ni mogoče povezovati s **pide**. **H₂eng^{uh}-i-* 'kača' (► *vož*), kot se še predpostavlja v ESSJa: 6:37; Derksen 2008: 149. Jež je naravni kačin sovražnik, zato so navedene izpeljanke iz substantiva s pomenom 'kača' verjetne. Bsl. izhodno **ežia-* < **H₁eg^h-i-o-s* je zato lahko ničto substantivizirani adj tipa sti. *tamasá-* 'temen' ← *támas-* n 'tema' v pomenu 'kačin (sovražnik)'.
 Ⓓ^{BD} **Pide**. dial. **H₁eg^h-i-o-s* (: **H₁eg^h-i-Hno-s* > gr. *ἐχίνοσ* m 'jež')
 > psl. **ēz' b* m 'erinaceus'

→ + ADJ svinjski 'jež ...'

nlat. *Echinorhynchus*

nvn. *Stachelschwein*

nvn. *Igelfisch*

→ BESEDOTVORNO POSODOBLJENI KALK

nvn. *Schnabeligel*

nvn. *gemeine Seeigel*

sln. *jež*;

→ sln. *svinski jež*;

⇨^K sln. *ježerilec*;

⇨^K sln. *ježevce*;

⇨^K sln. *ježarica*;

→ sln. *ježevka*²;

⇨^K sln. *kljunati ježek*;

⇨^K sln. *morski ježek*.

▷ ježerilec ▷ ježevce ▷ ježarica ▷ kljunati ježek ▷ morski ježek ▷ svinjski jež

ježarica

ESSJ 0

jēžarica f 'večja rdeča riba tropskih morij z bodicami; ježevka' (zool. – SSKJ), *jēžarica* 'der Igelfisch (diodon)', *lisasta jēžarica* 'der getigerte Igelfisch (diodon tigrinus)' (Pleteršnik), *ježarica* 'Diodon' (Erjavec 1875: 341), *ježarice* f pl 'čudne morske ribe, Igelfisch' (Erjavec 1864: 78).

Isl. knjiž. **jēžarica* f 'Diodon' (19. st.).

- ⇨^K nvn. *Igelfisch* 'Diodon' (Schödler 1860: II:482), *igelfisch* 'diodon, ein meerfisch' (Grimm 1854–1971) ← *Igel* 'jež' + *Fisch* 'riba'.

- Ⓔ **Kalk** po nvn. predlogi, ki te z bodicami opremljene ribe napihovalke koralnih grebenov tropskih morij označuje kot ribe z iglami, je bil tvorjen s fem na *-ica* iz svojilnostne izpeljanke na *-ar* < **-ar' b* iz subst *jēž* m 'erinaceus' < psl. **ēz' b*.

Kasneje besedotvorno posodobljena varianta *ježevka* f 'večja rdeča riba tropskih morij z bodicami, Diodon hystrix' (zool. – SSKJ), *ježevke* f pl 'Diodontidae, družina rib iz reda napihovalk, ki živijo na koralnih grebenih tropskih morij; zrastejo od 10 do 15 cm in se napihujejo, tako da požirajo vodo; telo je pokrito z bodicami; če telo ni napihnjeno, so bodice zložene ob telesu' (CZŽ 1997: 105s.) je bila s suf *-ka* substantivizirana iz pos adj *jēžev* k istemu substantivu.

► **jež**

ježerilec → kljukičar

ESSJ 0

ježevce

ESSJ 0

jēževce m, g *-vca* 'glodavec, ki ima del dlake spremenjen v bodice, Hystrix cristata': *ježevce* z *naježenimi bodicami* (zool. – SSKJ), *ježevci* m pl 'Hystricidae', *navadni ježevce* m 'Hystrix cristata' (CZŽ 1997: 105), *jēževac*, g *-vca* 'das Stachelschwein (hystrix cristata)' (Pleteršnik), *ježevce* 'Hystrix cristata' (Erjavec 1875: 262), *ježevce* 'Stachelschwein, Hystrix cristata' (Erjavec 1864: 25).

Isln. knjiž. **jē:ževac* m ‘*Hystrix cristata*’ (19. st.).

↔^k nvn. *Stachelfchwein* ‘*Hystrix cristata*’ (Schödlér 1860: II:410) ← *Stachel* ‘bodica’ + *Schwein* ‘svinja’.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki tega rastlinojedega glodavca z dolgimi in krajšimi bodicami po hrbtu označuje kot svinjo z bodicami, je bil tvorjen s suf -*ec* < *-*bc* iz adj *jēžev* k subst *jēž* m ‘*erinaceus*’ < psl. **ēz’b*; prvotno verjetno ‘glodavec, ki je zaradi bodic podoben ježu/ježevemu telesu’. Enako je bilo tvorjeno p. *jeżowiec*, ki pa danes označuje morskega ježka, v pluralu pa iglokožce nasploh.

Glede pomenske motivacije ostajajo nejasni sinonimi z adj *morski* ‘*marinus*’, ki so potrjeni v 17. in 18. st. kot *morški prešzhizh*, *moršku praffē*, *kateru ima šhpize* ‘*histris*’ (Kasatelec, Vorenc 1680–1710), *mórska svína*, *ali práfsiz* ‘*Histris*, *meerschwein*’ (Hipolit 1711–1712).

► jež

ježevka¹

ESSJ s.v. *jēž*

ježevka f ‘neka riba, jež, der Alant’ (Pleteršnik).

- Ⓔ 18. st.: *jeſheſka* ‘*Nervling*, *Species pifcis*’ (Pohlin 1781) [*ježē:uka*]; 19. st.: *jesheſka* ‘*selēni klēn*, *jēsz*, *jes*, wind. *jeſevka*, *Cyprinis jeses*, *Jentling*’ (Freyer 1842: 48 z oznako *wind.*).

Isln. dial. *ježevka* f ‘jež, *Leuciscus idus* = *Idus idus* = *Cyprinus jeses*’ (kor.).

- Prim. enako hrv. *ježevka* ‘*Leuciscus idus*’, tudi *jezovka* ‘isto’, *jez*, *ez* (Hirtz 1928–1956: III:146, 95);

sln. in hrv. ihtionima za sladkovodno ribo iz poddružine kleničev (CZŽ 1997: 142) sta gotovo povezana s sin *jēž* m ‘večja sladkovodna riba z močno sploščenimi bleščečimi boki, *Leuciscus idus*’ (zool. – SSKJ) (► jež) in *jezevka* ‘isto’, zaradi česar je možno, da -ž- odraža prehod prvotno ijevskega ihtionima v tematsko deklinacijo, tj. psl. **ažb* iz psl. **azb* m, kar se je razvilo v sln. **jež* m ‘*Leuciscus idus*’ in pod vplivom **jez-ov-ka* tvorjeno **jež-ev-ka*.

► jezevka

ježevka² → ježarica

ESSJ 0

ježičarica

ESSJ 0

ježičarica f ‘žuželka, ki povzroča nastajanje (hrastovih) ježic, *Cynips quercus calicis*’ (zool. – SSKJ), *ježičarica* ‘die Knoppenn-Gallwespe (*cynips calicis*)’ (Pleteršnik), *jé-žičarica* ‘Knoppenn-Gallwespe’ (Janežič 1893), *ježičarica* ‘die Knoppenn-Gallwespe, *Cynips calicis*’ (Erjavec 1864: 104).

Isln. knjiž. **jēži:čarica* f ‘hrastova šiškarica, *Cynips quercusfolii*’ (19. st.).

↔^k nvn. *Eichengallwespe* ‘*Cynips quercus*’ (Schödlér 1860: II:500) ← *Eiche* ‘hrast’ + *Galle* ‘šiška’ + *Wespe* ‘osa’.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki to oso označuje, da je v zvezi s hrastovimi šiškami, ki nastanejo, če odloži jajčeca v tkivo hrastovih listov. Tvorjen je bil s suf -*ica* iz izpeljanke na -*ar* < *-*ar’b* k subst *ježica* f ‘bodičasta lupina okrog ploda’; prvotno torej ‘osa, ki tvori ježice’. Ker *ježica* navadno označuje bodičaste površine in npr. v gozdarski terminologiji označuje bodičasto tvorbo na želodu, ki vsebuje dosti čreslovine (SSKJ), hrastove šiške, ki jih povzroča ježičarica, pa so do 2 cm velike in okrogle, je bil paralelno s tem terminom uveden sin *šiškarica* (► šiškarica), ki séma ‘bodica’ ne vsebuje.

jihterka → gifterka

ESSJ 0

jirs → irs

ESSJ s.v. *irs*

jišperl

ESSJ 0

jišperl m 'Baumpiper' (Janežič 1851), verjetno 'drevesna cipa, *Anthus trivialis*'.

- ⊕ 19. st.: *ifhperl* 'mala zípa, shushnja, *Anthus arboreus*, Baumpieper' (Freyer 1842: 17), kar Freyer 1842 l.c. locira na Kranjsko.

Isln. dial. **išprl* m 'vrsta cipe'.

- ⊕ Ni jasno, ali bi za predlogo izposoje lahko prišel v poštrev švic. n. ornitonim za obvodno cipo *Gîpsperl(i)* (Suolahti 1909: 96, 94), a bi bilo v sln. repliki treba predpostaviti premet *sp* ← *ps* in delovanje dial. palatalizacije velarov.

jiželicaESSJ *jižélica*

jiželica f 'žužek, žežek, žérka, *Fleischmade*, im geräuchertem *Fleisch*' (Cigale 1860 s.v. *Made* po Vodnikovem rkp. slovarju).

Isln. dial. *jiželica* f 'črv/molj v prekajenem mesu'.

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Bezljaj ESSJ: I:232 je sklepal o disimilaciji *j* : *ž* ← *ž* : *ž* in povezoval s sln. poimenovanji za mrčes tipa *žžek*, *žžek*, *žužêlka*. Izhajati bi bilo zato možno iz besedotvorne variante *žuželica*, po disimilaciji **juželica* in razvojem v *jiželica*.

► **žužel**

jonst

ESSJ 0

jonst m 'Uhu' (Janežič 1851).

- ⊕ 19. st.: *jonst* 'léfni bubuj, velka léfna fóva, grosna fóva, fovjak, gvir, wind. bubuj, podhuika, Uhu, grobe Ohreule' (Freyer 1842: 10).

Isln. *jonst* m 'velika uharica, *Bubo bubo*' (19. st.).

↔ ?.

- ⊕ Nejasno.

jopaš

ESSJ 0

jopaš f 'kozje ime' (rov. tolm. (Temljine) – Kenda 1926) s sekundarnim ženskim slovnim spolom pod vplivom denotata ženskega naravnega spola.

Isln. dial. *jopaš* f ← m 'kozje ime' (tolm.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno.

jopina

ESSJ 0

jûopæna f 'velika, počasna krotá' (primor. notr. (Sabonje) – SLA), čiš. *jôpina* 'krotá' (Podgrad – SLA).

Isln. dial. **jûopina* f '(velika, počasna) krastača' (primor.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno.

jorkširec

ESSJ 0

jôrksširec m, g -*rca* 'prašič jorkširske pasme' (žarg. – SSKJ).

Isln. knjiž. *jôrksširec* m 'prašič jorkširske pasme' (20. st.).

- ⊕ Neologizem 20. st. je bil tvorjen s suf -*ec* < *-*bcē* iz tpn *Jôrksšir* 'angleška pokrajina' ↔ agl. *Yorkshir* 'isto', ker je bila ta odlična pasma svinj bele barve v sredini 19. st. vzrejena v Jorkširu (Spletni vir 40).

jožli

ESSJ 0

jò:žlę m, g -*žęlna* 'krastača' (primor. obsoš. (Čezsoča) – Ivančič Kutin 2007).

Isln. dial. **jio:žli* m 'krastača' (obsoš.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Možno bi bilo sklepati na izvor v atpn *Jože*, ki naj bi jo sprožil sin (*poscāni*) *tomāžek* (► *tomažek*), a je potrjen le na vzhodnem sln. območju in hrvaš-

kem kajkavskem. Ni jasno, ali je poimenovanje korensko povezano s sln. kraš. *jôžek* m, g -žka 'prašičevo slepo črevo, intestinum caecum, Blinddarm, ki se napolni z mastjo in se potem hrani za leto ali jesen v obelo' (Kras, Vipavska dolina – Erjavec, LMS 1882/1883, 205; Pleteršnik) in rovt. črnopr. *jûašk* 'debelo svinjsko črevo in krvavica, nadevana v tako črevo' (Tominec 1964).

junad → junec¹

ESSJ 0

junček

ESSJ 0

júnček m, g -nčka 'enoletni jelen s prvimi poganjki rogovja' (lov. – SSKJ).

Isl. knjiž. *júnček* m 'enoleten jelen ...' (20. st.).

- ⓔ Terminološki neologizem je bil na podlagi skupne značilnosti, da gre za rogato žival, s prenosom na označevanje enoletnega jelena tvorjen s homonimnim dem *junček* k *júnec* m 'goveji mladič moškega spola'.

► **junec**¹

june → junec¹

ESSJ s.v. *jûn*

junec¹

ESSJ s.v. *jûn*

júnec m, g -nca 'goveji mladič moškega spola': *krava je povrgla junca*; redko 'bik': *gnati kravo k juncu* (SSKJ), *júnec*, g -nca 'der Stier', npr. *kravo k juncu gnati* (Pleteršnik), *júnec* 'ein junger Ochs, il giovenco', 'der Stier, il tóro' (Drobnič 1858); kor. obir. *jû:nc* 'junger Ochs', 'Dickschädel' (Karničar 1990), rož. *júnc* 'junec' (Šašel 1957), *jû:nc* 'mlad bik' (Kattinig 2017), zilj. *júnc* 'goveji samec' (Rateče – RS 2015), primor. nad. *jùnac* 'manzo', 'toro', *junc* 'isto' (Rigoni, Salvino 1999), *jùnac*, g -nca 'manzo, toro', *jùnac!* 'stupido' (Špehonja 2012b), ter. *júnac* 'toro, bik' (Spinozzi Monai 2009: 147), *júnac*, g -nca (Merkù GSTN), istr. *junc* 'večje, starejše tele' (Jakomin 1995), rovt. tolm. *júnc* 'bik' (DTZ 1993: 191), *junc* 'kravji mladič moškega spola', 'bik' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *junc* 'mlad vol', 'bik' (Kenda-Jež Diss. 2002), *junc* 'junec, goveji mladič moškega spola' (Razpet 2006), črnopr. v pomenu 'bik' v zvezi *jē yñōy krāwq χ jūnc* 'je gnal kravo k biku' (Tominec 1964), dol. *jû:nc* (Šentrupert – Smole Diss. 1994).

- ⓕ Fem na -ica (o feminativih na -ica iz subst na *-bcb Furlan, SR 66/2, 2018, 107s.) *junica* 'telica': *breja junica* (SSKJ), *junica* 'die Färse, die Kalbe, die junge Kuh' (Pleteršnik), *junica* 'die Färfe, Kalbin, la giovénca' (Drobnič 1858), *jenica*, *junica* 'Färfe, Kalbe' (Janežič 1851), kor. rož. *jənica* 'junica' (Šašel 1957), obir. *jəni:ca* 'Jungkuh' (Karničar 1990), zilj. **inica** 'telica, mlada krava pred prvo telitvijo' (Rateče – RS 2015), primor. rez. *junjica* 'heifer' (Steenwijk 1992), nad. *jñica* 'giovenca' (Rigoni, Salvino 1999), *inica* 'manza' (Špehonja 2012b), ter. *jbnjica* 'giovenca, telica' (Spinozzi Monai 2009: 268), *júneca* 'vitella, giovane mucca' (Merkù GSTN), kraš. *jenica* 'junge Kuh' (Štrekelj 1887: 434), istr. *injica* 'junica' (Jakomin 1995) s sekundarno palataliziranim *n*, obsoš. *jēni:ca* 'mlada krava, telica' (Ivančič Kutin 2007), rovt. tolm. *jə'ni:ca* 'odraščajóče govedo ženskega spola' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *je'nica* (Kenda-Jež Diss. 2002), *inica*, *jenica* 'mlada kravica' (Razpet 2006), črnopr. *jēnjica* 'telica' (Tominec 1964), v 17. st. *junifa* 'manza' (Alasia 1607), *juniza*, *telliza* 'junix', *juniza* 'juvenca' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *juniza* 'junge Kuh, juvenca' (Pohlin 1781), *jeniza* 'Kalbe, jung Kühlein', *juniza* 'kraviza, Kühlein', 'Kühlein, Kalben' (Gutsman 1789), v 19. st. *juniza* 'junge Kalben' (Jarnik 1832: 32), *jéniza* 'júniza', *júniza* 'die Färfe (Kalbe)' (Murko 1833a: 110, 114), *jeniza* 'Kuh, krava' (Freyer 1842: 6), iz tega dem na -ica *junjica* f 'das Färsenkalb', v 17. st. *junizhiza*, *cilú mlada* 'juvencula' (Kastelec, Vorenc

1680–1710) in dem na *-ka* < **-bka junička* f ‘das Färsenkalb’ (Pleteršnik po Cafu); dem na *-ek* < **-bkb júnčək* m, g *-čka* ‘junče’ (Pleteršnik), *junček* ‘Ochslein’ (Janežič 1851), rovt. cerklj. *junčk* (Kenda-Jež Diss. 2002), *junčk* ‘junec, goveji mladič moškega spola’ (Razpet 2006), črnovr. *júnčk* (Tominec 1964), tolm. *júnčk* ‘bicec’ (DTZ 1993: 191), v 18. st. *junzhik* ‘volei, volem, Oechslein’ (Gutsman 1789) in dem na *-ič* < **-it’b júnčič* m ‘junček’ (Pleteršnik), v 17. st. *en junzhizh* ‘enu telle, bucus’, *junzhizhi* ‘mladi volliki, junices’, *en junzhizh* ‘juvencus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710) kažeta, da se je paralelni pomen subst *júnec* ‘mlado govedo moškega spola’, ‘mlado kastrirano govedo moškega spola; vol’ preneslo tudi na ti izpeljanki; nomen actoris na *-ar* < **-ar’b* kor. obir. *jùn:nčar* m, g *-ja* ‘Viehhirte’ (Karničar 1990); kol na *-ad junâd* f ‘das Jungvieh’ (Pleteršnik) je mlad, ki je bil iz *júnec* tvorjen z zamenjavo suf *-ec* < **-bcb* s sln. kol suf *-ad* << psl. **-ědb*; izpeljanka na *-e* < **-e(t)- juně* n, g *-ěta* ‘tele, teliček’: *deklica, živa kot june* (knjiž., redko – SSKJ), *juně*, g *-ěta* ‘tele, ki se je začelo past hoditi’ (gor. – Pleteršnik) je prav tako mlada in nastala z zamenjavo suf *-ec* < **-bcb* v *júnec* s sufiksom za označevanje mladih živali **-et-*, toda *júnče* m, g *-eta* ‘das Oechslein, das Stierkalb’ (Pleteršnik), *junče* n, g *-ta* ‘Ochslein’ (Janežič 1851) < **junbčę* je bilo tvorjeno neposredno iz *júnec*.

⊕ 16. st.: *juniz* ‘Stier, taurus’ (Megiser 1592); 17. st.: *iunez* ‘toro’ (Alasia 1607), *en juniz, ali bik* ‘taurus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *junz* ‘Stier, taurus’ (Pohlin 1781), *junz* ‘junger Stier’ (Gutsman 1789).

⊙ Prek vzdevka, verjetno za mladega močnega moškega, animizirano v cgn *Junc* (ZSSP; ESSJ: I:233 s.v. *jûn*; Keber, JZ 5, 1999, 141). Pos adj na *-j* < **-jb*, tvorjen iz cgn, se ohranja v tpn *Junče* ‘naselje v o. Ribnica’, leta 1671 *Junczhe* ← **Junče brdo* (Torkar 2024: 492).

Psl. dial. **junbč* m ‘mlad goveji samec, tele’;

- = stosl. *junbcb* ‘taurus’, hrv., srb. *júnac* m, g *-nca* ‘goveji mladič moškega spola’, hrv. kajk. *jūneč*, g *jūnca* ‘isto’ (Lipljin 2002), čak. *jūnăc*, *-ncă* (Vrgada – Jurišić 1973), mak. *junec*, blg. *junéc* (ËSSJa: 8:197), str. *unbcb* ‘bik, tele’ (ËSSJa: 8:198), p. *juniec* ‘mlad bik’, stč. *junec, jinec* ‘bicec’;

< **psl.** dial. **junbcb* m ‘mlad goveji samec, tele’ s fem **juníca* ‘mlada goveja samica, telica’.

⊕ Oznaka za govejega mladiča je s suf **-bcb* substantivizirani psl. adj **jūnb* ‘mlad’ < pide. **H₂-eu-H_{1/3}n-ó-s* = lit. *jáunas* ‘mlad’, let. *jaúns* ‘isto’ (Derksen 2008: 208), ki vsebuje svojlnostni suf **-H_{1/3}n-* (Beekes 2010: 47; ERHJ: 1:410), tvorjenka iz pide. **H₂ej-u-/H₂oj-u-/H₂i-eu-* n ‘življenje, življenjsko obdobje’ (NIL: 277) pa je prvotno pomenila ‘tak, ki ima življenje = življenjsko moč’ (Beekes 2010: 47).

⊙^{BD} Pide. **H₂-eu-H_{1/3}n-ó-s* adj ‘tak, ki ima življenje = življenjsko moč’ (lit. *jáunas* ‘mlad’)

> psl. **jūnb* adj ‘mlad’

→_{SUBST S SUF *-icb} psl. dial. **junbcb* ‘mlad goveji samec’

→ ZAMENJAVA SUF Z -e < *-e

→ ZAMENJAVA SUF S KOL -ad

→ DEM NA -ek ‘enoletni jelen ...’

→ FEM NA -ica + ji- < ju-

→ FEM NA -ica + PRENOS ‘košuta’

→ PRENOS ‘skopljen goveji samec’

→ PRENOS ‘oven’

→ PRENOS ‘majski hrošč’

→ + ADJ diviji ‘divinus’ ‘Lucanus cervus’

sln. *junec*¹;

→ sln. *june*;

→ sln. *junad*;

→ sln. *junček*;

→ sln. *inica*;

→ sln. *junica*;

→ sln. *junec*²;

→ sln. *junec*³;

→ sln. *junec*⁴;

→ sln. *divji junec*.

▷ *junec*² ▷ *junec*³ ▷ *junec*⁴ ▷ *junček* ▷ *junica*

junec²ESSJ s.v. *jûn*

júne m, g -*nc*a 'mlad skopljen goveji samec' (SSKJ), *júnec*, g -*nc*a 'junger Ochs', 'der Ochs' (Pleteršnik), *junec* 'ein junger Ochs', 'Stier' (Janežič 1851); primor. kraš. *jýnc* 'junger Ochs' (Štrekelj 1887: 390), rovt. polj. *jùnc* 'mlad vol' (Škrlep 1999), črnovr. *jûnc* 'vol' (Tominec 1964), po SLA najbolj razširjena dial. oblika za pomen 'vol', npr. primor. istr. *jýnec* (Padna – SLA), nad. *júnc* (Livek – SLA), rovt. tol. *jûnc* (Rut v Baški grapi – SLA), *jûnc* (Podbrdo – SLA), cerklj. *jûnc* (Laniše – SLA), panon. pkm. *jûnec*, g -*nc*a 'vol', tudi *ûnec* (Novak 1996), *d'ûnec*, g -*nc*a 'mlad skopljen goveji samec', tudi 'neumen, omejen človek', *gûnec*, g -*nc*a 'skopljen samec goveda, ki se goji zlasti zaradi vprege in mesa', tudi 'neumen, nedomiseln človek' (Bajzek Lukač 2009), prleš. *jûnec*, g -*nc*a 'vol' (Rajh 2010).

- Ⓜ 18. st.: *júnz* 'vol, vou, riesanek, touzhenik, Ochs', 'volei, Terz, junger Ochs', *júnzhik* 'volei, volek, Oechslein' (Gutsmann 1789); 19. st.: *júnz* 'junger Ochs' (Jarnik 1832: 32), *júniz*, g -*nza* 'ein junger Ochs (Terz)', in St. auch 'der Ochs überhaupt' (Murko 1833a: 114), *júnz* 'vól, Ochfe' (Freyer 1842: 6).

Psln. dial. **jûnĕc* m 'mlad skopljen goveji samec' ← 'mlad goveji samec, tele' < psl. **jûnĕcb*.

- Ⓜ Šele po tvorbi feminativa **jûnĕca* 'mlada goveja samica, telica' < psl. **jûnĕica* iz **jûnĕcb* pomensko specializirano na označevanje kastriranega mladega govejega samca, kar je na dokaj širokem območju spodbudilo nastanek pomena 'vol' (kor., primor., rovt., panon.). Podobno pomensko specializacijo potrjujejo tudi č. dial. *junec* 'mlad vol, ki ga še ne uporabljajo za vprego', slš. *junec* 'isto' (ESSJa: 8:197).

► **junec¹**

junec³

ESSJ 0

jûnec 'oven' (štaj. (Irje pri Rogaški Slatini) – SLA).

Isl. dial. *jûnec* m 'oven' (štaj.) < psln. **jûnĕc*.

- Ⓜ Osamljen pomenski razvoj iz psl. **jûnĕcb* m 'mlada žival, živalski mladič' kaže, da se je pomen 'oven' verjetno razvil iz prvotnega 'jagnje'.

► **junec¹**

junec⁴

ESSJ 0

jûnec m, g -*nc*a 'majski hrošč' (panon. prleš. – Rajh 2010).

Isl. dial. *jûnec* m 'majski hrošč, Melolontha melolontha' (prleš.).

- Ⓜ Kot enobesedna oznaka za majskega hrošča osamljeno, a gotovo nastalo po prenosu s prvotnega poimenovanja za mlado govedo moškega spola, čeprav starosti prenosa ni mogoče natančneje določiti. Ker se v slovenščini pojavlja besedna zveza *divji junec* m 'der Hirschkäfer (lucanus cervus)' (Slovenske gorice – Pleteršnik), ki sicer označuje rogača, nlat. *Lucanus cervus*, torej drugo vrsto hrošča, ni mogoče izključiti, da je prleš. *jûnec* nastalo po elipsi prilastka *divji*. Poimenovanja za hrošče, ki so nastala iz oznak za večje rogate živali, niso redka (► *divji jelen*), prim. r. *olĕnka* 'majski hrošč' ← *olĕnъ* m 'jelen' (Vasmer 1986–1987: III:134).

► **junec¹** ► *divji junec*

junica

ESSJ 0

junica f 'enoletna košuta' (lov. – SSKJ).

Isl. knjiž. *junica* f 'enoletna košuta' (20. st.).

- Ⓜ Terminološki neologizem, ki je bil na podlagi skupne značilnosti, da gre za mlado rogato žival, s prenosom na označevanje enoletne košute tvorjen iz homonimnega feminativa *junica* k *júne* m 'goveji mladič moškega spola'.

► **junec¹**

junijevac → junijski hrošč

ESSJ 0

junijski hrošč

ESSJ 0

junijski hrošč m, g *júnijskega hróšča* 'majskemu hrošču podoben hrošč, ki se pojavi meseca junija in julija; prosnica' (SSKJ), *junijski hrošč* 'prosnica, Amphimallon solstitialis' (CZŽ 1997: 335).

Isln. knjiž. *júnijski hróšč* m 'prosnica, Amphimallon solstitiale' (20. st.).

↔ agl. *june beetle* 'Amphimallon solstitiale' ali nvn. *Junikäfer* 'isto'.

- Ⓔ Dvobesedna oznaka za rumenorjavega od 14 do 18 mm velikega hrošča, ki živi na robovih gozdov in na poljih, čigar ličinke žrejo korenine (CZŽ 1997 l.c.), je bila namesto neuveljavljenega v 19. st. potrjenega simpleksa **junijevac** 'kresnikar, ješevček, Melolontha solstitialis' (Kmetijske in rokodelske novice 37/23, 4. 6. 1879, 218, vir: dLib.si), dobesedno 'junijev hrošč', uvedena ali po agl. *june beetle* 'Amphimallon solstitiale', tudi *European june beetle* 'isto' ali nvn. *Junikäfer* 'Amphimallon solstitiale', *junikäfer* 'scarabaeus solstitialis' (Grimm 1854–1971). S temi poimenovanji je ta vrsta škodljivca hrošča označena, ker se zlasti pojavlja v mesecu juniju, prim. »Meseca junija se pokaže po tratah hrošču podobna, toda manjša, kosmata, jasno rumena prosnica (der Juni= oder Brachkäfer, Rhizotrógus solstitiális), ki se nahaja ravno tako pogostoma in je takisto škodljiva kakor hróšč« (Erjavec 1881: 163), tj. 'majski hrošč'.

► **hrošč¹**

jurek

ESSJ 0

jûrak m, g *-rka* 'die Wickelraupe, die Weinraupe' (Pleteršnik), *jurek* 'zavijača, volk, Weinraupe', 'zavijavka, Wickelraupe' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **jû:rək* m 'vrsta (trtne) gosence' (19. st.).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Pomensko polje slov. glagola **jûriti* ne potrjuje séma 'zavijati ipd.', zato korenska povezanost z njim ni verjetna.

jurijevščica

ESSJ s.v. *Jurij*

júrijevščica f 'pegunica, Alburnus sarmaticus' (Korošec 2018), *júrijevščica* 'neka po- točna riba' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. knjiž. **jû:ríjevščica* f 'manjša, zeleniki podobna riba iz družine krapovcev s sploščenim trupom, majhno glavo in nadstojnimi usti, na ozemlju Slovenije živeča v spodnji Kolpi' (Korošec 2018: 171s.).

- Ⓔ Osamljeno. Ker se riba drsti maja in junija (Munda 1926: 23), je ihtionim verjetno nastal po univerbizaciji s suf -ica iz besedne zveze **jurijevska riba*, v kateri je bil z adjektivom *jurijevski* izpostavljen pomladanski čas drstitve te ribe in ne aprilski, ko se 23. oziroma 24. aprila s praznikom sv. Jurija praznuje začetek pomladi (Bezljaj ESSJ: I:234).

jurijščica → jurščica

ESSJ s.v. *jûrka*, s.v. *kobilar*

jurka → kobilar jurica

ESSJ *jûrka*, s.v. *kobilar*, *režgotíneč*, *živkobilar*

jurkobilar → kobilar

ESSJ s.v. *kobilar*, *živkobilar*

jurščica

ESSJ s.v. *jûrka*, *kobilar*

jurščica f 'der Flachsfrink' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *jurščica* f 'repnik, Acanthis cannabina' ← **jûrska ptica* 'kobilar, Oriolus galbula' (?).

- Prim. pomensko enako hrv., srb. *jûričica* 'repnik, Acanthis cannabina', č. *jiřice* 'repnik', dial. *juřica* 'fringilla cannabina' (ESSJa: 8:198; ERHJ: 1:411) = 'repnik, Acanthis cannabina'.

- Ⓔ Ker ornitonim z enakim korenem *júrka* f ‘kobilar, volga’ (Pleteršnik po Cafu) = ‘Oriolus oriolus’ (► *jurka*) označuje drugo ptico, za katero je značilno, da se zadržuje tudi po lokah (Geister 1995: 245), tj. močvirnatih travnikih ob vodi, je možno, da je tudi ta ornitonim, ki je lahko nastal po univerbizaciji iz **jurska ptica*, prvotno označeval kobilarja (► *kobilar*), v adj na *-ski* pa bi bilo možno prepoznati v slov. svetu neohranjeni substantiv, ki ga potrjuje lit. *jáura* ‘močvirje’, tudi *jáuras* ‘isto’ (Bezljaj ESSJ: I:234), prvotno torej ‘močvirska ptica’. Rumenkasta barva perja kobilarja in repnika je lahko sprožila transornitonimizacijo ‘repnik, *Acanthis cannabina*’ ← ‘kobilar, *Oriolus galbula*’.

Ornit *júrijščica* f ‘neki ptič’ (Pleteršnik) je morda le neustrezno poknjiženo iz *jurščica*.

- Ⓔ^{BD} Psl. **jurč* m ‘močvirje ipd.’ (= lit. *jáuras* ‘močvirje’)

→ **jurica* ‘ptič, ki je v zvezi z močvirjem’

→ JEDRO *kobilar + jurica* ‘*Oriolus oriolus*’ → PRENOS ‘čížek’

→ ZAMENJAVA SUF *S -ka* ‘*Oriolus oriolus*’

→ sln. **jurska ptica* ‘*Oriolus oriolus*’ → UNIVERBIZACIJA + PRENOS ‘repnik’

→ NEUSTREZNA POKNJIŽBA

→ sln. *kobilar jurica*;

sln. *jurka*;

sln. *jurščica*;

→ sln. *jurijščica*.

K

kabeč

ESSJ *kábeč*

kábeč m ‘*Larus ridibundus*, *Larus fuscus*’ (ESSJ: II:7).

Isl. ?;

ornitonim je naveden le v ESSJ: II:7 in ga v drugih slovenskih leksikalnih zbirkah ni bilo mogoče ponovno potrditi, njen posredni obstoj pa ne potrjujejo niti njene morebitne vzporednice v drugih slov. jezikih; dvomljiva beseda.

kace

ESSJ ∅

'ka:ce n, g *-ta* ‘mucka, muček’, npr. *zgini, kace!*, *presneto kace!* (štaj. zgsav. (Spodnje Kraše) – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 333; P. Weiss, ustno).

Isl. dial. *'ka:ce* n ‘mucka, muček’ (štaj.);

domača izpeljanka na *-e* < **-e(t)-* v funkciji označevanja živalskih mladičev (SP: III:12) tipa *téle* n, g *teléta*, ki je bila tvorjena iz v istem govoru redko uporabljanega *'ka:c* m, g *-a* ‘maček, mačka’ (P. Weiss, ustno).

- ⇒ nvn. *Katze* f ‘maček, mačka (generična oznaka za oba spola)’, srvn. *katze* ‘isto’, stvn. *kazza*, tudi *kazzo* m ‘maček’; replika se je na podlagi izglasja uvrstila v moški sklanjatveni vzorec tipa *korak*, kar je povzročilo tudi spremembo slovničnega spola replike nemške predloge.

- Ⓔ Germ. poimenovanje za mačka oziroma mačko je tako kot srlat. istopomensko *cattus* m, *catta* f, stir. *cat(t)* m, lit. *katė*, r. *kot* itd. splošno evropsko in nejasnega, morda neindoevropskega izvora (Kluge 1995: 433; Pfeifer 2000: 638), prim. bask. *katu*, fin. *katti*, tur. *kedi* (EWA: V:435).

▷ kater

kacel

ESSJ 0

- Ⓜ 19. st.: *kazél* 'rujávi smérkeřh, kazhela, Cobitis taenia, Steinbeißer' (Freyer 1842: 49).

Isln. ?;

ker isti avtor ob *rujavi smrkež* navaja tudi sin *kačela*, kar je tvorjenka iz sln. *káča* f 'serpens', je zapis *kazél* lahko napačen za **kazhél*.

► **kačela**¹

kacelica

ESSJ 0

- Ⓜ 17. st.: *kazeiliza* 'mustella parva', *kazeilliza riba* 'mustella parva' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kazéjliza éna riba* 'Mustēla' (Hipolit 1711–1712).

Isln. knjiž. **kačēlica* f 'neka riba' (17. st.).

- Ⓜ Kastelec-Vorenčev lat. ustreznik *mustella parva* najverjetneje označuje »neko marogasto morsko ali tudi jezersko ribo, morda iz rodu morskih psov ali menek ali piškur« (Wiesthaler 1993–2007: IV:365). Ker sln. ihtionim *kačēlica* označuje tako potočnega piškurja, nlat. *Petromyzon planeri*, kot tudi nežico, nlat. *Cobitis taenia*, in ker je nežica manjša od piškurja, se zapisa zaradi Kastelec-Vorenčeve oznake *parva* lahko nanašata na nežico, zapis *-z-* namesto pričakovanega *-zh-* pa je lahko pisna napaka.

► **kačelica**

kačESSJ s.v. *káča*

káč m, g *-a* 'kača': *ubiti pisanega kača* (dial. – SSKJ), *káč*, g *káča* 'kača', npr. *Jej, jej komorač, Da te ne pikne pisan kač* (Pleteršnik); primor. kraš. *káč* 'Schlange' (Štrekelj 1887: 388), panon. pkm. *'ka:č*, g *-a* 'kačji samec' (Bajzek Lukač 2009).

- Ⓜ Izpeljanka na *-e* < **-ē(t-)* v funkciji označevanja živalskega mladiča *káče* n, g *-eta* 'junge Schlange' (Pleteršnik), primor. kraš. *kěče*, g *kěčeta* 'junge Schlange' (Štrekelj 1887: 424).

- Ⓜ Morda ničto onimizirano v cgn *Kač* (ZSSP), če ni iz **tkač* m 'tkalec' ← *tkáti* 'texere'.

Isln. dial. **káč* m 'kača' (primor., panon.);

osamljen, verjetno retrogradni maskulinativ k jslov. **kăča* f 'serpens'.

► **kača**¹

kača¹ESSJ *káča*, s.v. *gâd*, *skákati*, *skočiti*

káča f 'breznog plazilec z dolgim, valjastim telesom': *kača piči, sika* (SSKJ), *káča* 'die Schlange', npr. *mrzel kakor kača; kačo v žepu imeti* 'kein Geld im Sack haben', tudi 'karg sein', *jara kača* 'die Viper', *velikanska kača* 'die gemeine Riesenschlange, die Königsschlange oder Abgottschlange (boa constrictor)', *rjava kača* 'die Zornnatter (coronella laevis)' (Pleteršnik), *kače* f pl 'Ophidia', *rjava kača* f 'smukulja, Coronella laevis' (Erjavec 1875: 321, 323), *navadna velikanska kača* 'die gewöhnliche Riesenschlange, auch Königsschlange, Abgottschlange, Boa constrictor' (Erjavec 1864: 67), *kača* 'Schlange' (Janežič 1851); kor. obir. *qá:ča* (Karničar 1990), primor. rez. *káča* 'snake' (Steenwijk 1992), nad. *kàca* 'vipera', *kàca* 'serpente di Adamo e Eva' (Rigoni, Salvino 1999), *kàca* 'bischia', 'serpe, serpente' (Špehonja 2012b), ter. *káča* 'serpente' (Spinozzi Monai 2009: 128; Merku GSTN), toda v Zavarhu 'belouška' (Ježovnik 2022: 490), kraš. *káča* 'Schlange' (Štrekelj 1887: 428), notr. *'ka:če* (Velike Žablje – Ježič DN 2010: 54), rovt. tolm. *'ka:ča* (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *'ka:če* (Kenda-Jež Diss. 2002), črnovr. *káčē* (Tominec 1964), dol. *ká:čje* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *'ka:ča* (Gregorič 2014), panon. pkm. *kàča* (Novak 1996), *'kăča* 'kača', 'hudobna zahrbtna ženska' (Bajzek Lukač 2009), prleš. *'kača* (Rajh 2010), po SLA je beseda v generičnem pomenu 'kača' znana v vseh dial. skupinah.

K

① Dem na *-ica káčica* (Pleteršnik), primor. kraš. *káčca* (Štrekelj 1887: 428), v 17. st. *ena kashiza* 'angviculus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *kashiza* 'Schlänglein' (Gutsman 1789); adj na *-ji káčji* 'tak, ki je v zvezi s kačo' (SSKJ; Pleteršnik), kor. obir. *qà:či* 'kačji' (Karničar 1990), primor. kraš. *káčji* (Štrekelj 1887: 449), rovt. cerklj. *'ka:či* (Kenda-Jež Diss. 2002), črnovr. *kāči*, f *káčje* (Tominec 1964), dol. kost. *'ka:čje* (Gregorič 2014), panon. pkm. *káčji* (Novak 1996), *'ka:čje* (Bajzek Lukač 2009), v 18. st. *kashje* 'von Schlangen, serpentinus' (Pohlin 1781).

② 16. st.: *kazha* 'Schlang, anguis' (Megiser 1592); 17. st.: *cachia* 'bifcia', 'ferpe' (Alasia 1607) [kača], *kazha*, *vodna kazha* 'anguis', *kazha* 'gad, modras, garmoyje, vipera' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kazha* 'Schlange, seps, angvis' (Pohlin 1781), *kazha* 'koka, gifterka, Natter', 'had, kad, belaufhka, Schlange' (Gutsman 1789); 19. st.: *kazha* 'die Schlange' (Jarnik 1832: 155), *kázha* 'die Schlange. (Serpens)' (Murko 1833a: 122), *kázha* 'Coluber, Natter', *belaufhka kázha/belaufhka* 'Coluber natrix, Ringelnatter', *rujáva kázha/bela kázha* 'Coluber austriacus, glatte Natter', *rumeniva kázha* 'beliza, Coluber isabellinus, ifabellgelbe Natter', *seléna kázha* 'gořh, vósh, Coluber aesculapi, Aeskulapsfchlange', *kóbrařta kázha/fmerdliva kázha* 'rořiza, miřhenza, Coluber tessellatus, Würfelnatter' (Freyer 1842: 42, 43).

Psln. **kāča* f 'serpens' (splošno);

• = hrv. kajk. *k'acha* 'serpens' (Lipljin 2002), *kāča* 'isto' (Žumberak – Skok, ASPh 33, 1912, 363), *kāča* (Vodice – Ribarić 1940: 155), *kāča* (Ozalj – Težak 1981: 366), toda v Boljunu *kāčka* (Francetič 2015);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **kāča* f 'serpens'.

③ Verjetno deverbativ v funkciji nomena agentis iz **kačati se* 'skakati, dvigovati se iz vode' = črnogor. *kāčati se* 'skakati iz vode (o ribah)' (ESSJa: 9:107), mak. *kači* 'dvigniti', blg. *kačā se* 'isto' s prvotnim pomenom 'tisti/tista, ki se dviga/skaka', kar je podobno pomensko motivirano kot sln. kor. *pōskhōkx* 'modras' (roč. – Isačenko 1939: 129), hrv., srb. *pōskok* 'isto', hrv. čak. *poskōk*, zato Snoj, JZ 1, 1991, 36; Snoj v Bezljaj ESSJ: III:244 meni, da je jslov. **kāča* prvotno označevalo modrasa, nato gada in je šele kasneje postalo jslov. dial. generična oznaka za kačo. Ni verjetno, da bi bilo jslov. **kāča* rezultat razvoja iz psl. dial. **gādō*, kot je domneval Skok 1971–1974: I:543. Pregled drugih starejših razlag je podan v Bezljaj ESSJ: II:8.

④^{BD} Psl. **kačati se* 'skakati, dvigovati se iz vode'

→ jslov. nomen agentis **kāča* f 'serpens'

→ jslov. **kačela* f 'Cobitis taenia'

→ PRENOS 'piškur'

→ DEM NA -ica

?

→ PRENOS 'jegulja'

?

→ DIAL. kya- ← ka-

→ TVORJENKA NA -on

→ MASK NA -ur

→ TVORJENKA NA -ur 'jegulja'

→ FEM NA -a?

?

→ TVORJENKA NA -in-ka 'jegulja'

→ **kačna riba* 'jegulja'

→ RETROGRADNI MASK

→ PRENOS 'gad'

→ PRENOS 'modras'

→ + G SUBST zmij

sln. *kača*¹;

sln. *kačela*¹;

→ sln. *kačela*²;

→ sln. *kačelica*;

→ sln. *kacelica*;

→ sln. *kačela*³;

→ sln. *kacel*;

→ sln. *kvača*;

→ sln. *kačon*;

→ sln. *kačur*¹;

→ sln. *kačur*²;

→ sln. *kačura*;

→ sln. *kočura*;

→ sln. *kačinka*;

→ sln. *kačnica*;

→ sln. *kač*;

→ sln. *kača*²;

→ sln. *kača*³;

→ sln. *kača od zmija*;

→⁺ ADJ železni ‘Julus ...’
 →^{DEM NA -ica + ADJ železni} ‘Julus ...’
 →^{ELIPSA} ‘Diplopoda’
 →⁺ ADJ hudokunštni
 nv. *Seeschlangen*
 nv. *Wasserschlange*
 nv. *Schlangenstern*
 →^{KOMPOZ}
 nv. *Schlangenadler*
 nv. *Schlangenadler*
 nv. *Wafferfchlängelchen*
 nv. *Ochsenschlange*
 ?
 → jslov. **káčbīj* adj →⁺ JEDRO teta ‘striga’
 →^{ZAMENJANA STAVA SESTAVIN}
 →⁺ JEDRO *pastyr’⁶
 →⁺ JEDRO hlapec ‘pozidni prašiček’
 →⁺ JEDRO pazder ‘Julus ...’
 →^{ZAMENJANA ADJ + JEDRO *pastyr’⁶}

→ sln. *železna kača*;
 → sln. *železna kačica*;
 → sln. *kačica*;
 → sln. *hudokunštna kača*;
 ⇨^K sln. *morske kače*;
 ⇨^K sln. *vodonosna kača*;
 ⇨^K sln. *kačji repki*;
 → sln. *kačjerep*;
 ⇨^K sln. *kačar¹*;
 ⇨^K sln. *kačar²*;
 ⇨^K sln. *povodna kačica*;
 ⇨^K sln. *volovska kača*;
 ⇨^K sln. *Kleopatrina kača*;
 → sln. *kačja teta*;
 → sln. *teta kačja*;
 sln. *kačji pastir*;
 → sln. *kačji hlapec*;
 → sln. *kačji pazder*;
 → sln. *kačin pastir*.

▷ kač ▷ kača² ▷ kvača ▷ kačur¹ ▷ kačur² ▷ kačinka ▷ kačela³ ▷ morske kače ▷ vodonosna kača
 ▷ kačjerep ▷ kača od zmija ▷ železna kača ▷ železna kačica ▷ kačar¹ ▷ kačar² ▷ kačura ▷ kačon
 ▷ kačja teta ▷ kačji pastir ▷ kačji hlapec ▷ pazder kačji ▷ Kleopatrina kača ▷ hudokunštna kača ▷ povodna kačica ▷ volovska kača

kača²

ESSJ 0

qáčà f ‘gad’ (kor. (Breznica/Frießnitz) – SLA), primor. istr. *kāča* ‘isto’ (Korte – SLA), gor. *káča* poleg *yād* (Železniki – SLA), panon. pkm. *kāča* (Gornji Senik – SLA).

Isln. dial. **kāča* > **kāča* f ‘gad, Vipera berus’.

- Ⓔ Arealna razporeditev zoonima v pomenu ‘gad’ kaže na sporadično pomensko specijalizacijo na označevanje gada kot smrtonosne kače iz generične oznake za katero koli kačo *káča* f ‘serpens’ < jslov. **kāča* ‘isto’.

► **kača¹** ▷ kača³

kača³

ESSJ 0

qáčà f ‘modras’ (kor. (Hodiše/Keutschach) – SLA), gor. *káča* ‘isto’ (Železniki – SLA), panon. pkm. *kāča* (Velika Polana – SLA), *kāča* (Beltinci – SLA).

Isln. dial. **kāča* > **kāča* f ‘modras, Vipera ammodytes’.

- Ⓔ Gotovo prek pomenske motivacije ‘strupena kača’ preneseno s poimenovanj *káča* v pomenu ‘gad, Vipera berus’.

► **kača²**

kača od zmija

ESSJ 0

- Ⓔ 16. st.: *kazha od fmija* ‘gad, Nater, vipera’ (Megiser 1592) [kača od zmija].

Isln. knjiž. **ka:ča od z'mi:ja* f ‘gad’ (16. st.).

- Ⓔ Strupeni gad je s to neuveljavljeno besedno zvezo označen kot zmajeva kača, v kateri se raba subst *zmij* m ‘zmaj, draco’ potrjuje že v 16. st., čeprav je bil slovarsko zabeležen šele sredi 19. st. kot *zmij* m ‘zmáj, Drache, Lindwurm’ (Janežič 1851) < **zm̃ij̃b*.

► **kača¹** ► **zmija**

kača ropotača → klopotača

ESSJ 0

kačar¹

ESSJ s.v. *káča*

káčar m, g -ja ‘velika ptica ujeda, ki se hrani zlasti s kačami, Circaetus gallicus’: *kanja in kačar* (zool. – SSKJ).

- Ⓜ 19. st.: *kázhar* ‘Circaëtos, Schlangenadler’ (Freyer 1842: 8).

Isln. knjiž. **ka:čar* m ‘Circaetus gallicus’ (19. st.).

- ↔^K nvn. *Schlangenadler* ‘Circaetus gallicus’ ← *Schlange* ‘kača’ + *Adler* ‘orel’.

- Ⓜ Kalk po nvn. predlogi, ki to ptico ujedlo označuje po tem, da se hrani s kačami, je bil tvorjen s pripadnostno izpeljanko na *-ar* < **-ar*’b iz subst *káča* f ‘serpens’; prvotno ‘ptica ujeda, ki je v zvezi s kačami/ki je kače’.

► **kača**¹

kačar²

ESSJ s.v. *káča*

káčar m, g -ja ‘der Secretär, der Schlangenadler (serpentarius secretarius)’ (Pleteršnik), *kačar* ‘afrikanski pisár, Secretär oder Schlangenadler, Serpentarius secretarius’ (Erjavec 1881: 72).

Isln. knjiž. **ka:čar* m ‘tajnik, Sagittarius serpentarius = Serpentarius secretarius’ (19. st.).

- ↔^K nvn. *schlangenadler* ‘falco serpentarius’ (Grimm 1854–1971) ← *Schlange* ‘kača’ + *Adler* ‘orel’, sodobno *Sekretär* ‘Sagittarius serpentarius’.

- Ⓜ Neuveljavljeni kalk po nvn. predlogi *Schlangenadler*, ki to ptico ujedlo afriških step označuje po tem, da se hrani s kačami, je bil tvorjen s pripadnostno izpeljanko na *-ar* < **-ar*’b iz *káča* f ‘serpens’.

Sodobni pomenski terminološki ustreznik je **tajnik** ‘Sagittarius serpentarius’ (CZŽ 1997: 382) in neuveljavljeni **afrikanski pisár**, pred letom 1881 le **pisar** ‘Gypogeryon secretarius’ (Erjavec 1875: 300), sta kalka po nvn. *Secretär* ‘Sagittarius serpentarius’, starejše ‘Gypogeryon secretarius’ (Schödl 1860: II:448), s čimer je bil do 1 metra visok ptič, ki zraste od 1,3 do 1,4 m, metaforično imenovan, ker ima na zatilju dolga peresa (CZŽ 1997 l.c.), ki vzbujajo vtis, da bi bil pisar ali tajnik, prim. »tako imenovan zaradi perjanice na glavi (kakor bi pisar zataknil si pero za uho)« (Erjavec 1875 l.c.).

► **kača**¹

kačela¹

ESSJ s.v. *káča*

kačēla f ‘die Schmerle (cobitis barbatula)’, ‘der Steinbeißer (cobitis taenia)’ (Pleteršnik), *kačela* ‘Steinbeißer (Cobitis taenia)’ (Cigale 1860), *kačela* ‘Cobitis barbatula’ (Erjavec 1875: 338), *kačela* ‘Steinbeißer (riba)’ (Janežič 1851), *kačela* ‘babica, Cobitis barbatula’ (Munda 1926: 19).

- Ⓜ 18. st.: *kazhēla* ‘Steinbeißer, Fiſch, cobitis aculeata’ (Pohlin 1781), *kazhela* ‘Steinbeißer, Fiſch’ (Gutsman 1789); 19. st.: *kazhēla* ‘Steinbeißer, ein Fiſch’ (Jarnik 1832: 155), *kazhēla* ‘(ein Fiſch) der Steinbeißer. (Cobitis taenia. Linn.)’ (Murko 1833a: 122), *kazhēla* ‘*rujavi ſmērkeſh*, *kazēl*, Cobitis taenia, Steinbeißer’ (Freyer 1842: 49).

Isln. dial. **kačēla* f ‘Cobitis taenia/barbatula’;

- = hrv. *kačela* ‘Cobitis taenia’ (Hirtz 1928–1956: III:147);

< **jslov.** **kačela* ‘Cobitis taenia’ (sln.-hrv.).

- Ⓜ Čeprav sta ribi Cobitis taenia in Cobitis barbatula po obliki telesa zelo podobni, je za Cobitis taenia značilno s sluzasto kožo pokrito zelo podolgovato in kot trak sploščeno telo (Munda 1926: 20), ki spominja na kačo, zato se je izpeljanka na **-ela* iz jslov. **kāča* f ‘serpens’ prvotno verjetno nanašala na ribo Cobitis taenia in sekundarno na Cobitis barbatula.

▷ kacel

kačela²

ESSJ s.v. *káča*

kačēla f ‘das Neunauge (petromyzon fluviatilis)’ (Pleteršnik), *kačela* ‘rečni piškur, Petromyzon fluviatilis’, *kačela* ‘rečni piškur, Petromyzon fluviatilis’ (Munda 1926: 11),

kačela ‘švelčica, die Flusspricke oder das Neunauge, Petromyzon fluviatilis’ (Erjavec 1864: 78).

Isln. dial. **kačēla* f ‘rečni piškur, Lampreta fluviatilis = Petromyzon fluviatilis’.

- ⊕ Izpeljanka na *-ela* < **-ela* iz *káča* f ‘serpens’ odraža značilnost rečnega piškurja, ki zaradi svojega tankega in jeguljastega telesa spominja na kačo. Pomensko motivacijo ob Gutsmanovi opisni oznaki *ribiza kazhizam podobna ‘lampreta, shvelzhiza, Neunauge’* odražajo tudi sln. sin *polkača* (► *polkača*) in hrv. *zmijara* ‘Lampetra fluviatilis’, *zmijarka* ‘isto’, *zmijenica*, *zmijulica*, *zmijulka*, *zmijuljica*, *zmijski peš* itd. (Hirtz 1928–1956: III:471–472).

► **kača¹**

kačela³

ESSJ s.v. *káča*

kačēla f ‘ogor’ (Pleteršnik), *kačéla* ‘jegulja, kačinka, ugor, Aal’ (Cigale 1860).

Isln. dial. **kačēla* f ‘jegulja, ogor’.

- ⊕ Ker je jegulja kačasta riba (Munda 1926 l.c.), je **kačēla* tako kot sln. sin *kačúr* (► *kačur²*), *kačinka* (► *kačinka*) in *kāčnica* (► *kačnica*) tvorjenka iz subst *káča* f ‘serpens’, suf *-ela* pa tu nastopa v pripadnostni funkciji, saj izraža podobnost z lastnostmi, ki so v zvezi s kačo.

► **kača¹**

kačelica

ESSJ 0

kačēlica f ‘piškur’: *loviti kačelice* (redko – SSKJ), *kačelica* ‘potočni piškur, Petromyzon planeri’, ‘nežica, Cobitis taenia’ (Munda 1926: 11, 20), *kačēlica* ‘neka riba v Savi’ (Zidani Most – Pleteršnik); štaj. *kačélica* ‘neka riba v Savi’ (Potočin pri Zidanem Mostu, sodobno zaselek Obrežja pri Zidanem Mostu – Erjavec, LMS 1882/1883, 280).

Isln. dial. **kačēlica* f ‘rečni piškur’.

- ⊕ Prvotno najverjetneje dem na *-ica* h *kačēla* f ‘rečni piškur’, ki je funkcijo manjšalnosti že izgubil.

► **kačela²** ► *kacelica*

kačica

ESSJ 0

káčica f navadno pl ‘členonožci, ki imajo po dva obročka zrasla in na takem podvojenem obročku po dva para nog, Diplopoda’: *kačice in strige* (zool. – SSKJ), *kačice* f pl ‘dvojnoge, Diplopoda’ (CZŽ 1997: 56).

Isln. knjiž. *káčice* f pl ‘Diplopoda’ (20. st.).

- ⊕ Neologizem 20. st., ki označuje podrazred členonožcev iz razreda stonog, je bil najverjetneje tvorjen z elipso ljudskega termina *železna kačica* f ‘svetlikajoča se temno rjava kačica, ki živi zlasti na vlažnih tleh, Julus terrestris’ (SSKJ), ker se ti členonožci v nevarnosti zvijejo kot kača.

Sodobni sin *dvojnoge* f pl je kalk po nlat. *Diplopoda* ← gr. διπλός ‘dvojen’ + πούς m, g ποδός ‘noga’, ker imajo na podvojenih obročkih hitinjače po dva para nog.

► **železna kačica**

kačin pastir → kačji pastir

ESSJ 0

kačinka

ESSJ s.v. *káča*

kačinka f ‘jegulja, Anguilla vulgaris’ (Munda 1926: 39), *kačínka* ‘ogor’ (Pleteršnik), *kačinka* ‘Aal’ (Cigale 1860), *kačenka* ‘jegulja’ (Janežič 1851).

- ⊕ 18. st.: *kazhinka* ‘kazhur, jegulja, Aal Fisch’, *morfka kazhinka* ‘Meeraal’ (Gutsman 1789); 19. st.: *kázhenka* ‘jegúlja’ (Murko 1833a: 122), *kazhinka* ‘seléni ogúr, ogúr,

oposlak, *av*, *avgúr*, wind. *fugor*, *kazhur*, Muraena latirostris, breitköpfiger Aal' (Freyer 1842: 50 z oznako *wind*.).

Isln. dial. **ka:činka* f 'jegulja' (kor.);

na tako akcentsko mesto kažejo zapisi na *-enka* kot redukcije iz *-inka*.

- ⓔ Ker je jegulja kačasta riba (Munda 1926 l.c.), tako percepcijo jegulje pa odražata tudi sln. sin *kačúr* (► *kačur*²) in *káčnica* f 'ogor, der Aal' (Pleteršnik po Cafu), kar je bilo s suf *-ica* univerbizirano iz skladišne predloge **kačna riba* f 'riba, ki je podobna kači', se v sln. dial. **ka:činka* gotovo ohranja subst *káča* f 'serpens', ni pa jasno, ali je bil feminativ na *-ka* naplaščen na izpeljanko na *-in* tipa sln. tolm. *petelinka* 'kokoš, ki rada poje k slabemu vremenu' (Sveta Lucija, sodobno Most na Soči – Kenda 1926) ← *petelin* ali pa na *-ina* tipa sln. rovt. *kocinka* 'kozje ime' (Baška dolina – Erjavec, LMS 1875, 223) ← *kocina*.

► **kača**¹

kačja teta

ESSJ 0

kačja teta f 'Bandassel, Scolopendra' (primor. kraš. (goriška okolica) – Erjavec, LMS 1875, 223), *kačja teta* 'die Bandassel (scolopendra sp.)' (Kras, Vipavska dolina – Pleteršnik), *teta kača* 'scutigera coleopterarum' (goriška okolica – Pleteršnik), *kačja teta* 'striga, Scolopendra electrica' (Erjavec 1875: 366); primor. kraš. *těta káčja* 'Bandassel, Scolopendra sp.' (Kras – Erjavec, LMS 1879, 133), *těta káča*, g *těte káče* 'Scutigera coleopterarum' (goriška okolica – Erjavec, LMS 1882/1883, 286).

Isln. dial. *kačja teta/teta kača/teta kačja* f 'striga' (kraš.) < **káčbja(ia) teta*.

- ⓔ Kot oznaka za členonožca, ki ima na vsakem obročku po en par členastih nog, osamljeno, séma 'kača' in 'teta' pa nakazujeta, da ta ljudska oznaka te členonožce verjetno zaradi zvijanja primerja s kačo, le podobnost z njo pa je morda izražena s sorodstveno oznako *těta* f 'amita' < psl. **tetā*. V razmerju *kačja teta/teta kačja* : *teta kača* je druga varianta *teta kača* z apozicijo *káča* verjetno prvotna.

► **kača**¹

kačjak

ESSJ 0

káčjak m 'kačji pastir' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *káčjak* m 'kačji pastir' < **káčbja-akb*.

- ⓔ Verjetno s suf *-ak* < **-akb* univerbizirano iz sin *káčji pastir*: **káčbja-akb* ← adj **káčbja(-ib)*.

► **kačji pastir**

kačjerep

ESSJ 0

kačjerêp/kačjerêp m, g *-épa* navadno pl 'na morskem dnu živeči iglokožci s petimi vitkimi, gibčnimi kraki, Ophiuroidea' (zool. – SSKJ), *kačjerepi* m pl 'Ophiura' (CZŽ 1997: 107), toda *kačji repki* m pl 'Ophiura' (Erjavec 1875: 390).

Isln. knjiž. **ka:čji rē:пки* m pl 'Ophiura' (19. st.);

kasneje je bila besedna zveza nadomeščena z enobesednim terminom kot ničto substantiviziranim kompoz ad j **kačjerep*, f *-a* 'tak, ki ima rep podoben kači', ker vitki kraki iglokožca spominjajo na kače.

- ↵^K nvn. *Schlangenstern* 'Ophiura' (Schödler 1860: II:463) ← *Schlange* 'kača' + *Stern* 'zvezda', dobesedno 'kačja (morska) zvezda'.

- ⓔ Delni kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen s pomenskim ustreznikom *káčji*, f *-a* prve sestavine nvn. kompozita, jedrni del pa nadomeščen z dem *rêpek* m, g *-pka* k *rêp/rép* m, g *rêpa/répa* 'cauda' (SSKJ). Nlat. oznaka kot tvorjenka vsebuje gr. sestavino ὄφις m 'kača'.

► **kača**¹

kačji hlapecESSJ s.v. *hlâpec*

kačji hlapec m 'die Kellersassel (oniscus asellus)' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *kačji hlapec* m 'pozidni prašiček, Oniscus asellus'.

- ⑤ Osamljeno, a verjetno zaradi podobnega trupa preneseno s *'ka:čji x'la:pəc* 'kačji pastir' (Komen – OLA L 1, 1988: 176), kar je razen v jedru enako sin *kačji pastir* (► *kačji pastir*). S pomensko podobnim jedrom so tudi slš. *hadov sluha* 'kačji pastir', *hadaca služka* 'isto', ukr. *gadjačyj sluga*, *gadynjačyj pomagač* (Gura 1997: 523; OLA L 1, 1988: 176s.), z enakim pa sln. dial. *modrasov hlapec* (► *modrasov hlapec*).

► **kača'**

kačji pastir

ESSJ 0

kačji pastir m 'velika žuželka z dvema paroma dolgih ozkih kril in vitkim členastim zadkom': *nad vodo se spreletavajo živobarvni kačji pastirji*; *kačji pastir z zelenimi prozornimi krili* (SSKJ), *kačji pastirji* m pl 'Odonata' (CZŽ 1997: 108), *pisani kačji pastir* m 'die bunte Wasserjungfer (calopteryx splendens)' (Pleteršnik), *ploščati kačji pastir* 'die plattgedrückte Wasserjungfer (libellula depressa)' (Pleteršnik), *kačji pastir* 'Libellula', *navadni kačji pastir* 'Libellula vulgata', *veliki kačji pastir* 'Aeschna grandis' (Erjavec 1875: 363), *kačji pastir* 'die gewöhnliche Wasserjungfer, Agrion virgo' (Erjavec 1864: 111); kor. obir. *qà:či pasti:r* 'Libelle' (Karničar 1990), rovt. črnopr. *kâči pąstîar* (Tominec 1964), dol. kost. *'ka:čjè 'pastè:r* (Gregorič 2014), panon. pkm. *'ka:čjè pas'te:r* 'kačji pastir, Libelle' (Bajzek Lukač 2009).

Isln. dial. **'ka:čji pas'ti:r* m 'velika žuželka z dvema paroma dolgih ozkih kril in vitkim členastim zadkom' (kor., dol., panon.).

- Prim. hrv. *kâčlji pastîr* 'kačji pastir, hrv. vilinkonjic' (Ozalj – Težak 1981: 366), a pomensko različno hrv. kajk. *kačji pastir* 'kačji samec' (Vraždin – Hirtz 1928–1956: I:53), kar pomensko ustreza *kačji konj* 'kačji samec' (Kloštar, Ivanič, Voloder – Hirtz 1928–1956 l.c.) in *kačec* (Čučerje pri Zagrebu – Hirtz 1928–1956: I:52), *kâčec* (Lip-ljin 2002).

Z drugače tvorjenim adjektivom je panon. pkm. *kâčin pastér* 'kačji pastir' (Mukič 2005), kar ustreza hrv. dial. *'kqč'in pąstî:r* (Začretje (Zagreb) – OLA L 1, 1988: 176).

- ⑤ Ker je hrv. termin *vilinski konjici* 'kačji pastirji, Odonata' nedvomno povezan z ljudskima oznakama v hrv. *vilenjski konj* 'kačji samec' (Đakovo) in *vilin konj* 'isto' (Srem – Hirtz 1928–1956: I:167), se je sln.-hrv. besedna zveza *kačji pastir* oz. *kačlji pastir* prvotno verjetno nanašala na kačjega samca, ki po izročilu človeku, če ga je videl, prinaša srečo (Hirtz 1928–1956: I:53), prenos na označevanje žuželke pa ostaja nejasen, a sinonimi npr. v hrv. gradišč. *žâblji ótac* 'kačji pastir' (Tornow 1989 s.v. *ótac*), nv. *Jungfer/Wasserjungfer* 'isto' in agl. *dragon-fly* nakazujejo, da bi bilo motivacijo za prenos 'kačji pastir' ← 'kačji samec' morda treba iskati v vraževerju, toda prim. Gura 1997: 522.

► **kača'** ▷ kačjak ▷ modrasov hlapec

kačji repki → kačjerep

ESSJ 0

kačnica → kačinkaESSJ s.v. *káča***kačon**

ESSJ 0

kačôn m, g -a 'kača, navadno velika' (ekspr. – SSKJ), toda tudi mask *kačôn* 'kačji samec' npr. v *Ti, črv, imaš svoj strup na se vzeti, bodi kača ali kačon* (SSKJ); primor. nad. *kacôn* 'serpentello', *kačôn* 'carbone = serpente nero' (Sovodnje/Savogna, Ušivica/Ussivizza – Rigoni, Salvino 1999), *kacôn* 'serpe' (Srednje/Stregna – Rigoni, Salvino

1999), 'serpente che vola' (Ronac/Rodda – Rigoni, Salvino 1999), nad. *kačòn* 'serpente grande' (Špehonja 2012b), kraš. *kačón* 'kača' (Ročinj – SLA).

Isln. dial. **kač'o:n* m '(velika) kača' (nad., kraš.);

mlada izpeljanka na *-on* iz subst *káča* f 'serpens' z različnimi leksikalnimi pomeni od avgmentativnega, maskulinativnega in strukturnega.

► **kača¹**

kačur¹

ESSJ ∅

kačúr m, g *-ja* 'kača, navadno velika' (SSKJ), toda *kačúr* 'Schlangenmännchen' (Janežič 1851).

⊕ 19. st.: *kazhúr*, g *-rja* 'das Schlangenmännchen' poleg 'der Aal' (Murko 1833a: 122).

⊙ Iz pomena 'kačji samec' je bil verjetno ničto onimiziran cgn *Kačur* (ZSSP).

Isln. dial. **ka'čur:r* m '(velika) kača';

samo sln. izpeljanka na *-ur* iz subst *káča* f 'serpens', verjetno v prvotni funkciji maskulinativa.

► **kača¹**

kačur²

ESSJ s.v. *káča*

kačur m 'jegulja, *Anguilla vulgaris*' (Munda 1926: 39), *kačúr*, g *-ja* 'eine Art Aal (muraena latirostris)' (Pleteršnik), *kačúr* 'Aal' (Janežič 1851).

⊕ 18. st.: *kazhur* 'kazhinka, jegulja, Aal Físch' (Gutsman 1789); 19. st.: *kazhúr*, g *-rja* 'das Schlangenmännchen' poleg 'der Aal' (Murko 1833a: 122), *kazhur* 'seléni ogúr, ogúr, oposlak, av, avgúr, wind. fugor, kazhinka, Muraena latirostris, breittköpfiger Aal' (Freyer 1842: 50 z oznako *wind.*).

Isln. dial. **ka'čur:r* m 'jegulja'.

⊕ Ker je jegulja kačasta riba (Munda 1926 l.c.), tako percepcijo jegulje pa odražata tudi etimologiji sln. sinonimov *ogôr/ôgor* in *jegúlja*, saj sta oba izpeljanki iz pide. subst **H₂eng^{uh}-i-* 'kača', prim. lat. *anguis* m, f 'isto', psl. **qžb* (v sln. *gôžb*), je bila tvorjenka na *-ur* v pripadnostni funkciji izpeljana iz sln. *káča* f 'serpens', zato je jegulja z njo označena kot kači podobna žival.

► **kača¹**

kačura

ESSJ ∅

⊕ 19. st.: *kazhúra* 'Weißfísch' (Jarnik 1832: 155).

Isln. dial. **ka'čura* f 'neka riba, za katero je značilna bela barva', morda 'jegulja'.

⊕ Osamljeno in nejasno. Ihtionim je morda feminativ na *-a* avgmentativne tvorjenke na *-ur* iz *káča* f 'serpens', tj. *kačúr* m, g *-ja* 'kača, navadno velika' (SSKJ), ki označuje tudi jeguljo (► *kačur²*), zato je možno, da je to feminativ iz *kačur* m 'jegulja, *Anguilla vulgaris*' (Munda 1926: 39).

▷ *kočura*

kad

ESSJ s.v. *gäd*

⊕ 18. st.: *kad* 'had, kazha, belaufhka, Schlange' (Gutsman 1789).

Isln. dial. *kad* m 'kača' (kor.);

osamljeno in verjetno pod vplivom sin *káča* 'serpens' v vzglasju preoblikovano iz sln. dial. *gäd* m 'serpens', 'vipera'.

► **gad**

kajbli

ESSJ ∅

'*ka:jblę* m, g *-na* 'tele', 'nespameten, neumen človek, zlasti zaradi mladosti, neizkušeneosti' (panon. pkm. – Bajzek Lukač 2009).

Isln. dial. **ka:ĩbli* m ‘tele’ (pkm.).

- ⇨ kor. n. **keibli* (← srvn. **kalblin*) poleg *keibl* ‘teliček’ poleg *kálbl* ‘isto’, kar je deminutiv h *Kalb* ‘tele’ (Lexter 1862: 154); kor. n. varianta *keibl* je lahko nastala po disimilaciji *j̃ : l* ← *l : l* iz dem *kálbl*.
- ⊕ Nvn. *Kalb* n ‘tele’ enako kot srvn. *kalp* ‘isto’, stvn. *kelbir* n pl odraža pgerm. sigmatski subst **kalbiz-* n ‘tele’. Pogosto navajano povezanost z gr. δελφύς f ‘maternica’ se iz fonetičnih razlogov zavrača v Kroonen 2013: 278, kot korensko možno pa ocenjuje v EWA: V:343.

kajfa

ESSJ 0

qâjfa f ‘grd pes’ (kor. rož. – Šašel 1957; TSVK), rož. *qâ:jfa* ‘grd pes, psica’ (Kattnig 2017).

- ① K temu adj *naqâjfan*, f -a ‘razdražen, jezen’, *qâjfanca* ‘pasja uta’ (Šašel 1957), kar pa ni v nobeni povezanosti z v istem narečju potrjenim *qâjfanca* ‘zapor, temnica’ (Šašel 1957), tudi kor. obir. *qâ:jfanca* ‘zapor’ (Karničar 1990) s f iz h, prim. v 16. st. *kaiha* ‘carcer’ (Megiser 1592) ⇨ bav. n. *Keiche* ‘zapor’.
- ⊙ Cgn *Kajfež* in *Kajfeš* (ZSSP) nista v neposredni povezanosti z zoon *kâjfa*, ampak tako kot kor. adj *naqâjfan*, f -a ‘razdražen, jezen’ kažeta na nomen agentis iz v sln. ne več potrjenega **kajfati* -am ‘vreščati, jeziti se ipd.’; prvotno verjetno ‘kdor se jezi ipd.’.

Isln. dial. **kâjfa* f ‘grd pes’ (rož.).

- ⇨ kor. n. *keife* f ‘psica’ (Lexter 1862: 157).
- ⊕ Zoonim spada v n. besedno družino *keifen* ‘kričati, vreščati, jeziti se’, *Keife* ‘vreščač, kdor se usaja’, *Keiferei* ‘vreščanje’ in je prvotno verjetno označeval razdražljivo psico, šele v slovenščini pa je izposojenka pridobila sém ‘grd’.

K

kajman

ESSJ 0

kâjman m, g -a ‘krokodil s širokim gobcem, ki živi v južni Ameriki’: *loviti kajmane* (SSKJ), *kajmani* m pl ‘aligatorji, Alligatoridae’ (CZŽ 1997: 149), *kâjman* m ‘aligator’ (Pleteršnik), *kajman* ‘ameriški krokodil, Kaiman’ (Janežič 1893), *kajman* ‘amerikanski krokodil, aligator, Crocodilus lucius’ (Erjavec 1875: 321), *kajman* ‘aligator, tako pravijo krokodilom v Ameriki’ (Erjavec 1864: 67).

Isln. knjiž. **ka:jman* m ‘krokodil, ki živi v južni Ameriki’ (19. st.).

- ⇨ nvn. *Kaiman* ‘Alligator, Crocodilus lucius’ (Schödlér 1860: II:470) ⇨ agl. *cayman* ‘ameriški krokodil’, *caiman* ‘isto’ (16. st.) ⇨ šp. *caimán* (16. st.) ⇨ karib. *acayuman* (Onions 1967: 156; Corominas 1976: 117).
- ⊕ Ni znana.

kakadu

ESSJ 0

kakadû m, g -ja ‘velika avstralska papiga s perjanico na glavi’: *vreščanje kakadujev* (SSKJ), *kakaduji* m pl ‘Kakatoeinae (= Cacatuinae), poddružina ptičev iz družine papig’ (CZŽ 1997: 109), *kakadû* m ‘kakaduj’, *rumenočopasti kakaduj* ‘der gelbhaubige Kakadu (cacatua sulphurea)’ (Pleteršnik), *rumenočopasti kakaduj* ‘der gelbhaubige Kakadu, Cacatua sulphurea’ (Erjavec 1881: 74), *kakaduj* ‘Cacatus cristatus’ (Erjavec 1875: 295), *kakadu* ‘Psittacus cristatus’ (Erjavec 1864: 53), *kakadu* ‘Kakadu’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **kaka'du:* m ‘vrsta čopaste papige, Kakadu’ (19. st.);

kasneje, a še v istem stoletju po stranskih sklonih uvedeni Nsg **kaka'du:j* se ni uveljavil.

- ⇨ nvn. *Kakadu* ‘vrsta čopaste papige’, prva zabeležba v 17. st. kot *kakethun* (Pfeifer 2000: 609) ⇨ niz. *kak(k)etoe* (Kluge 1995: 418).
- ⊕ Izhodišče ornitonima je malaj. *kakatūwa*, kar je bilo morda zloženo iz *kaka* ‘papiga’ in *tūa* ‘star’ (Kluge 1995 l.c.).

kakaduj → kakadu

ESSJ 0

kalamar

ESSJ s.v. kalamar

kalamâr m, g -a 'ligenj': *ocvrti kalamari*; *med ribami v mreži je bilo polno kalamarov* (SSKJ); primor. kraš. *kəla'mar* 'ligenj, *Loligo vulgaris*' (Križ – Cossutta 2015: 219).

- ⊕ 17. st.: *ena morška fipa, beila, inu s'trakmy, kakòr Calamare s'eno beilo koftjo v'febi, morški paik* 'sepia' (Kastelec, Vorenc 1680–1710) < Npl **kalamari*.

Isln. dial. **kala'ma:r* m 'ligenj, *Loligo vulgaris*' (kraš.).

- ⇒ it. ben. *calamàro* 'ligenj', po premetu *r : l* ← *l : r* *caramàl* 'isto' (Boerio 1867), it. piran., it. izol. *kala'mar* (Cossutta 2015 l.c.), it. knjiž. *calamaro*.

- ⊕ Rom. oznaka za lignja je nastala po metonimiji s homonimno oznako za črnilnik, prim. it. ben. *calamâr*, *caramàl* 'črnilnik' (Boerio 1867), it. knjiž. *calamaio* 'isto', ker *ligenj* spušča črnilu podobno črno barvo; izhodišče je pozno lat. nomen loci *calamarium* 'peresnica', ki je bil prek adj. *calamārius* 'pisalni' tvorjen iz *calamus* m 'pero za pisanje, pisalo', tudi 'trst(ika), bilka' (Vinja 1986: II:62; Doria 1987: 111) ⇔ gr. *κάλαμος* m 'bilka, slama, steblo; pisalni trs', kar je sorodno s sln. *slāma* 'stramen, stipula' < psl. **sōlma* (Furlan v Bezljaj ESSJ: III:254). Uveljavitev zoonima *kalamâr* v širši Sloveniji se je vsaj deloma verjetno realizirala pod vplivom hrv. dial. *kalamar* 'ligenj', ki je potrjen tudi v hrvaškem delu Istre (Vinja 1986: II:396).

K

- ⊕^{BD} Gr. *κάλαμος* m 'bilka, slama; pisalni trs' ⇒ lat. *calamus* → *calamarium* 'peresnica'

> rom. **kalamar'ũ* →^{PRENOS} 'ligenj' it. ben. *calamàro*

→ FEMINIZACIJA POD VPLIVOM riba

→ PREMET *r : l* ← *l : r* it. ben. *caramàl*

⇒ sln. *kalamar*;

→ sln. *kalamara*;

⇒ sln. *karamal*.

▷ *kalamara* ▷ *karamal*

kalamara

ESSJ 0

kalamara f 'Plackfisch' (Janežič 1851).

- ⊕ 18. st.: *kalamara* 'Plackfisch, loligo, theutis' (Pohlin 1781), *kalamara* 'Plackfisch', 'Plackfisch, Kalamari' (Gutsman 1789); 19. st.: *kalamára* '(eine Fischart) der Plackfisch' (Murko 1833a: 117 z oznako, da je beseda izposojena).

Isln. knjiž. **kala'ma:ra* f 'ligenj, *Loligo vulgaris*' (18. st.);

po ljudski percepciji, da je *ligenj* morska riba, iz prvotnega **kala'ma:r* m 'ligenj' feminizirano na podlagi slovničnega spola subst. *riba* f 'piscis'.

► **kalamar**

kalandra

ESSJ kalandra

kalandra f 'laški škerjanec, Kalanderlerche (*Alauda calandra*)' (Cigale 1860), *kalandra* 'Kalanderlerche' (Janežič 1851), toda primor. istr. *kalandròn* 'Melanocorypha calandra' (Filipi 1993: 44).

- ⊕ 19. st.: *kalandra* 'velki šhkerjanz, láshki šhkerjanz, lavdiza, *Alauda calandra*, Kalanderlerche' (Freyer 1842: 18).

Isln. knjiž. **ka'la:ndra* f 'Melanocorypha calandra = *Alauda calandra*' (19. st.), toda dial. **kaland'ro:n* m 'isto' (istr.).

- ⇒ it. *calandra* 'Melanocorypha calandra' oz. it. trž. *calandron* 'isto' (Doria 1987: 112); izposoja iz it. predloge je od drugih možnosti, npr. *Kalanderlerche* 'Melanocorypha calandra' ali č. *kalandra* 'isto' najbolj verjetna tudi zaradi sin. *laški škerjanec*.

- ⊕ Izhodišče ornitonima je gr. *κάλανδρα* (Machek 1968: 236) ob *κάλανδρος* 'vrsta škrjanca' brez znanega izvora in etimologije (Beekes 2010: 622).

kalar

ESSJ 0

kalár m, g -ja 'der Dorsch (*gadus callarias*)' (Pleteršnik), *kalar* 'torsk, *Gadus callarias*' (Erjavec 1875: 339).

Isln. knjiž. **ka'la:r* m 'trska, *Gadus morhua* = *Gadus callarias*' (19. st.).

- Ⓔ Nejasno. Morda narejeno na podlagi drugega člena nlat. *Gadus callarias*, kar je izposojenka iz gr. *καλλιάριας* m 'vrsta trske, polenovke', ki je najverjetneje predgrškega substratnega izvora (Beekes 2010: 625), čeprav ni izključeno, da je ihtn *kalar* nastal po aferezi iz *bakalâr* m 'posušena trska; polenovka'.

► **bakala**

kalifornijska postrv → amerikanka

ESSJ 0

kalin

ESSJ *kalîn*, s.v. *lepár*

kalîn m, g -a navadno v zvezi *veliki kalin* 'ptica pevka s kratkim, debelim kljunom, *Pyrrhula pyrrhula*': *ob hudem mrazu so tudi kalini prileteli v bližino hiš* (zool. – SSKJ), *kalin* 'Pyrrhula pyrrhula' (CZŽ 1997: 171), *kalîn* 'der Gimpel oder Blutfink (fringilla pyrrhula)' (Pleteršnik), *kalin* 'popkar, Fringilla pyrrhula' (Erjavec 1875: 287), *kalin* 'popkar, Gimpel oder Blutfink, Fringilla Pyrrhula' (Erjavec 1864: 48), *kalîn* 'der Gimpel, il fringuello marino, zufolotto' (Drobnîč 1858), *kalîn* 'Gimpfel' (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *kalîn* 'rudêzhi berftnik, berftnik, berftovka, gumpesh, bôltek, wind. bolt; korar, popkar, kumpal, lepar, lepan, Pyrrhula vulgaris, gemeiner Gimpel' (Freyer 1842: 22).

Isln. knjiž. **ka'li:n* m 'Pyrrhula pyrrhula' (19. st.).

- Ⓔ Osamljeno. Na podlagi sin *brstnik* (► *brstnik*¹) in *pôpkar* (► *popkar*¹) je ornitonom lahko mlada tvorjenka na -in iz subst *kâl* f 'mlad rastlinski poganjek', za katerega je Bezljaj ESSJ: II:10 sklepal, da je kljub sinonimu *klîca* treba izhajati iz psl. variante **kalb* poleg **kъlb*.

Homonimni atpn *Kallin*, ki je potrjen že leta 1499 (Bezljaj ESSJ: II:11) in ustreza sodobnemu cgn *Kalin* (ZSSP), v it. zapisu *Callin* (Merkù 1982: 31), verjetno ni ornitonomskega izvora.

kalinji večernjak → kosteničar

ESSJ 0

kalinov veščec → kosteničar

ESSJ 0

kalnica

ESSJ 0

kâlница f 'čebeli podobna žuželka, katere repata ličinka živi v kalni, umazani vodi, *Eristalis tenax*' (zool. – SSKJ), *kalnice* f pl 'rod *Eristalis*' (CZŽ 1997: 390), *kalnica* f 'die Dungfliege (cristalis)' (Pleteršnik) z neustreznim prepisom *cristalis* za Erjavčevo *Eristalis*, *kalnica* 'Eristalis' (Erjavec 1875: 361).

Isln. knjiž. **ka'ni:ca* f 'Eristalis' (19. st.).

- ↵ nvn. *dungfliege* 'musca stercoraria', *mistfliege* 'isto', *kothfliege* (Grimm 1854–1971), sodobno tudi *Schlammfliege*.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki to žuželko iz družine trepetavk kot gnojno muho označuje, ker jajčeca odlaga v kalne vode, gnojnico (CZŽ 1997 l.c.), je bil tvoren z univerbizacijo s suf -ica iz besedne zveze **kalna muha*, v kateri je bil adj na -en < *-*bnb* tvoren iz subst *kâl* m 'plitvejša kotanja s stoječo in zato kalno vodo, mlaka'.

kalong

ESSJ 0

kalong m 'leteči pes, *Pteropus vampyrus*' (CZŽ 1997: 405), *kālong* 'der fliegende Hund (pteropus edulis)' (Pleteršnik), *kalong* 'leteči pès, der fliegende Hund, Pteropus edulis' (Erjavec 1881: 12).

Isln. knjiž. **ka:long* m 'leteči pes, *Pteropus vampyrus* = *Pteropus edulis*' (19. st.).

- ↵ nvn. *Kalong* 'Pteropus edulis' (Brehm 1864–1869: 1:164) ⇔ agl. *kalong* 'isto', *kalang* ⇔ javansko *kalong* 'netopir' (Webster 1994).

- Ⓔ Etimologija oznake za to vrsto indijskega velikega netopirja (CZŽ 1997 l.c.), pri nas poimenovanega tudi *leteči pes* (► *leteči pes*), ni znana.

kalpetra

ESSJ 0

kalpētra f ‘der Löffelreiherr (Platalea leucorodia)’ (Pleteršnik), *kalpetra* ‘bela lopatka, Löffelreiherr (Platalea leucorodia)’ (Cigale 1860 z oznako, da je beseda povzeta po Vodnikovem rkp. slovarju).

Isln. dial. **kol'pe:tra* f ‘žličarka, Platalea leucorodia’; po dial. akanju *kalpetra*.

► **kolpetra**

kalužnica → živorodna kalužnica

ESSJ 0

kambala

ESSJ 0

kāmbala f ‘na morskem dnu živeča ploščata riba, ki ima na koži bradavičaste izrastke, Pleuronectes flesus’ (zool. – SSKJ), *kāmbala* ‘die Platteiße (pleuronectes platessa)’ (Pleteršnik), *kambala* ‘Plattfisch (Pleuronectes)’ (Janežič 1893), *kambala* ‘ploča, die Zunge oder Sohle, Solea vulgaris’ (Erjavec 1864: 76), *neka slastna kambala* ‘Meerzunge’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **ka:mbala* f ‘morski list, Solea, solea’ (verjetno) (19. st.).

↪ r. *kāmbalá* f ‘riba Pleuronectes’;

r. ihtionim, ki je bil v 19. st. izposojen tudi v blg. *kāmbala* ‘Pleuronectes flesus’ (BER: II:185), č. *kambala* ‘Pleuronectes’ (Machek 1968: 237; Rejzek 2015: 287), slš. *kambala* ‘morska riba Scopthalmus rhombus’ (Králík 2015: 250) in se v r. besedilih pojavlja že v 17. st., je fin. izvora iz *kampala* ‘Pleuronectes’, *kampela* ‘isto’, *kampelo* (Vasmer 1986–1987: II:173), pri čemer Trubačev pri Vasmer 1986–1987 l.c. izpostavlja, da je fin. ihtionim iz tur. *kalkan-balygi* ‘ščitasta riba’. Na r. izvor sln. ihtionima je opozoril že Pleteršnik.

ⓔ Ni znana.

kamelaESSJ *kamēla*, s.v. *velblōd*

kamēla f ‘afriško-azijska jezdna in tovarna žival z eno ali dvema grbama’: *beduini s kamelami* (SSKJ), *kamēla* ‘das Kameel’, *dvogrba kamēla* ‘das Trampelhier oder baktrisches Kameel (camelus bactrianus)’, *enogrba kamēla* ‘das einhöckerige Kameel oder Dromedar (camelus dromedarius)’ (Pleteršnik), *kamele* f pl ‘velblodi, Camelus’, *navadna enogrba kamela* f ‘dromedar, Camelus dromedarius’, *dvogrba ali baktrijanska kamela* ‘Camelus bactrianus’ (Erjavec 1875: 271), *baktrijanska kamela* ‘dvogerbavi velblod, Trampelhier od. baktrisches Kameel, Camelus bactrianus’, *mulasti dvoparklježi ali kamele* (Erjavec 1864: 34), *kamela* ‘Kameel’ (Cigale 1860), *kamēla* ‘das Kamel, il cammello’ (Drobnič 1858), *kamelja* ‘Kamehl’ (Janežič 1851); primor. ter. *kamēla* (Merkù GSTN), kraš. *kemiēla* ‘Kamelle’ (Štrekelj 1887: 434), rovt. črnovr. *kāmīlq* (Tominec 1964).

Ⓜ 16. st.: *kamela* ‘Cameelthier, camelus’ (Megiser 1592); 17. st.: *Camela* ‘camelus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kamēla* ‘Kameel, camelus’, *komēla* ‘isto’ (Pohlin 1781), *kamela* ‘Kameel’, *komela* ‘Kameel’ ob *kamelne dvake*, *kameljki lafi* ‘Kameelhaar’ (Gutsman 1789); 19. st.: *kamēlja* ‘das Kamehl. (Camellus bactrianus. Linn.)’ (Murko 1833a: 118 z oznako, da je beseda izposojena).

Isln. knjiž. **ka'me:la* f ‘camelus’ (16. st.); kasneje prešlo v narečja.

• Prim. enako hrv. *kāmela* ‘kamela’ (ARj) ob bolj frekventnem in sodobnem hrv., srb. *kāmila* ‘isto’, kar je enako mak. *kamila*, blg. *kamila*;
< **jslov.** (sln.-hrv.) **ka'me:l* m ‘camelus’; kasneje feminizirano.

↪ nv. *Kamel* n ‘camelus’ (Bezljaj ESSJ: II:13) oziroma bolj verjetno sr. *kamel* m ‘isto’ ob *kembel*, *kemmel* in *kémel* (Lexer 1872–1878); kot evropska kulturna beseda je bila

jslov. replika v spolu enako kot hrv., srb. *kāmila*, mak. *kamila*, blg. *kamila* verjetno adaptirana, morda po izhodiščnem gr. κάμηλος m, f 'kamela' ⇔ hebr. *gāmāl* (Frisk 1973: I:771; Beekes 2010: 630) ali pod vplivom generične oznake za žival ženskega slovničnega spola; iz gr. je bilo izposojeno lat. *camēlus*, *camēllus* m 'kamela', prim. it. *commello* m (Battisti, Alessio 1950–1957: 703) in iz te predloge izposojeno primor. nad. *kamél* 'commello' (Špehonja 2012b).

Ⓔ Etimologija te izvorno semitske besede ni znana.

V izglasju le v Murkovem in kasneje Janežičevem slovarju potrjene variante *kamelja*, ki je enako hrv. *kāmilja* 'kamela' ob *kāmilj* (ARj), se verjetno enako kot v stosl. *kamel'b* m 'kamela' odraža izglasje deminutiva h gr. κάμηλος, tj. καμήλιον (ESJS: 5:300). Večji vpliv tega gr. deminutiva se odraža tudi v akcentskem mestu jslov. replik.

Ⓔ^{BD} Hebr. *gāmāl* 'kamela' ⇔ gr. κάμηλος m, f 'kamela'

⇒ lat. *camēlus* ⇒ srpn. *kamel* ⇒ sln. **ka'me:l* → FEMINIZACIJA

→ VPLIV GR. καμήλιον

⇒ rom. **ga'me:lũ* ⇒ jslov. **gamil-a* > hrv. *gāmila*

?

sln. *kamela*;

→ sln. *kamelja*;

⇒ sln. *gamila*;

sln. *gomela*.

▷ *gamila* ▷ *gomela*

kameleon

ESSJ 0

kamēleon m, g -a/-ōna 'plazilec toplih krajev, ki živi na drevju in lahko spreminja barvo kože': *lepljiv jezik kameleona*; *spreminja barvo kot kameleon* (SSKJ), *kamēleon* 'das Chamäleon', *afrikanski kamēleon* 'das afrikanische Chamäleon (chamaeleo vulgaris)' (Pleteršnik), *kameleon* 'Chamäleon' (Cigale 1860), *kamēleon* 'Chamaeleo africanus' (Erjavec 1875: 325), *afrikanski kameleon* 'das afrikanische Chamäleon, Chamaeleo africanus', *kameleon* 'kuščarica vročih krajev, ki se odlikuje s čudno in pošastno podobo' (Erjavec 1864: 66, 67).

Isl. knjiž. **ka'me:leon* m 'kuščar tropskih krajev, ki spreminja barvo kože' (19. st.).

⇔ nvn. *Chamäleon* 'kameleon' ⇔ lat. *chamaeleōn* m, g -ōnis/-ōntis 'isto' ⇔ gr. χαμαιλέων.

Ⓔ Ker se gr. χαμαιλέων kot verjetni kalk po neki semitski predlogi razlaga iz adv χαμαί 'na zemlji' in λέων m, g -οντος 'lev', se sklepa, da je bil kameleon prvotno poimenovan z 'lev na tleh/zemlji' (Kluge 1995: 151; Frisk 1973: II:1071; Beekes 2010: 1612).

V 17. st. pri Svetokriškem potrjeno *KaKor Cameleontes*, *Kateri sledno farbo nafe vſame* (Svetokriški 1691–1707) je slovnično nerodno uporabljana citatna beseda iz latinščine.

kamelja → *kamela*

ESSJ 0

kamelopard → žirafa

ESSJ 0

kamelopardal → žirafa

ESSJ 0

kamenica¹

ESSJ s.v. *kámen*

kámenica f 'der Rochen (raja)', *trnjeva kámenica* 'der gemeine Stachelrochen (raja clavata)' (Pleteršnik), *gladka kamenica* 'Raja batis', *trnjeva kamenica* 'Raja clavata' (Erjavec 1875: 343); primor. *kámenica* 'Raja sp., Rochen (riba)' (Primorje – Erjavec, LMS 1882/1883, 280).

Ⓔ 17. st.: *kamenza*, ali *Rasa* 'vitulus marinus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710) verjetno z neustrezno pomensko predstavitvijo (► morsko tele).

Isl. knjiž. **ka:menica* f 'raža, Raja' (17. st.).

⇔ hrv. *kamenica* 'Raja clavata' (Vinja 1986: II:216), *morzka kamenica* 'rājā' (Jambrešić 1742).

Ⓔ Ihtionim je bil s suf -ica substantiviziran iz adj *kāmen*, f -a 'kamnit' < **kāmenъnъ* h *kāmēn* m 'petra, saxum', ker rača živi na trdem kamnitem dnu (Vinja 1986: I:76).

kamenica²

ESSJ 0

kâmenica f ‘užitna morska školjka, ki živi prirasla na podlago; ostriga’ (SSKJ), *kâmenica* ‘das Muschelthier’ (Pleteršnik), *kamenica* ‘Mufchelthier’ (Janežič 1867 s.v. *Mufchel*), *kamenica* ‘ostriga, ostra, skorepnica, Aufter’ (Cigale 1860 z opozorilom, da je bila beseda izposojena iz »serb.«).

Isln. knjiž. **ka:menica* f ‘ostriga, *Ostrea edulis*’ (19. st.).

⇨ hrv. *kâmenica* ‘*Ostrea edulis*’ (Vinja 1986: II:388, 160).

- ⊕ Vinja 1986: II:160 ugotavlja, da je malakonim nastal neodvisno od hrv. *ostriga* oz. lat. *ostrea*. Ker se kaže kot s suf -ica substantiviziran iz adj *kâmen*, f -a ‘kamnit’ < **kâmenъnъ* h *kâmēn* m ‘petra, saxum’ (Skok 1971–1974: II:26), je z njim izpostavljena značilnost te školjke, da je pritrjena na kamnito podlago.

kameničar

ESSJ 0

kâmeničar m, g -ja ‘slegur, die Steindrossel (*turdus saxatilis*)’ (Pleteršnik).

- ⊕ 19. st.: *kamenizhar* ‘*flégur, fkerlj, Steinröthel*’ (Freyer 1842: 12).

Isln. knjiž. **ka:meničar* m ‘slegur, *Monticola saxatilis* = *Turdus saxatilis*’ (19. st.).

⇨^K nvn. *Steindrossel* ‘*Turdus saxatilis* = slegur, *Monticola saxatilis*’ ← *Stein* ‘kamen, skala’ + *Drossel* ‘drozg’.

- ⊕ Kalk po nvn. kompozitu je bil tvorjen z izpeljanko na -ar iz subst *kâmenica* < **kâmen-ъn-ica*, ki je prvotno označeval območje, kjer je kamenje/kjer so skale, kasneje pa kamnolom (Pleteršnik). Ornitonim slegurja tako kot sin *skâlar* (► skalar) poimenuje kot prebivalca skalnatega/kamnitega območja, saj suf -ar nastopa v isti funkciji kot v prebivalskih imenih na -ar tipa *Kočevlar* ← tpn *Kočevje*. Enako je bil po nvn. predlogi tvorjen hrv. kalk *drozd-kameničar* ‘*Steindroffel* (*Turdus saxat.*)’ (Šulek 1860), *drozd kameničar* ‘isto’ (Hirtz 1928–1956: II:177), podobno pa p. *kamienniczek* (Cigale 1860 s.v. *Steindroffel*). Tudi it. *sassello* ‘*Turdus saxatilis*’ (► sersel) kaže na podobno pomensko motivacijo.

kameničnik

ESSJ 0

kâmeničnik m ‘der Steinkrebs’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. knjiž. **ka:meničnik* m ‘koščak, *Astacus torrentium*’ (19. st.).

⇨^K nvn. *Steinkrebs* ‘koščak’ ← *Stein* ‘kamen’ + *Krebs* ‘rak’.

- ⊕ Neuveljavljeni kalk po nvn. predlogi, ki tega rečnega raka označuje po trdem oklepu, primerjanim s kamnom, je bil tvorjen s suf -ik < *-ikъ iz adj na -en < *-ъnъ **kameničen*, f -čna, verjetno iz subst *kamenica* kot tvorjenke iz *kâmen* m ‘lapis, saxum’.

kamenjar → kamenovalj

ESSJ 0

kamenovalj

ESSJ 0

kamenovalj m, g -vâlja ‘der Steinwälzer (*strepsilas*)’ (Pleteršnik), *kamenovalj* ‘*Strepsilas*’ (Erjavec 1875: 310).

Isln. knjiž. **kamenovalj* m ‘kamenjar, *Arenaria interpres* = *Strepsilas*’ (19. st.) < **kamenoval’b*.

⇨^K nvn. *Steinwälzer* ‘*Strepsilas*’ (Schödlar 1860: II:459) ← *Stein* ‘kamen’ + *walzen* ‘valjati’.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki kot nomen agentis tega ptiča iz družine deževnikov označuje, da vali kamne, je bil tvorjen z nomenom agentis na -j < *-jъ tipa **uod’b* m ‘kdor vodi, vodja’ na podlagi skladijske zveze *valiti kamne/kamenje*.

Drugače, kot pripadnostna izpeljanka na -ar < *-ar’b iz kol *kâmenje/kamēnje* k subst *kâmen* m ‘lapis, saxum’ ← psl. **kâmy*, je bil pod vplivom nlat. sestavine *Arenaria* ← lat. *arēnārius* adj ‘peščen’ ← *arēna* f ‘pesek’ tvorjen sodobni terminološki ustreznik **kamenjar** m ‘*Arenaria interpres*’ (CZŽ 1997: 47).

kamenski kozel

ESSJ 0

- Ⓔ 16. st.: *kamenski kofel* ‘Stainbock, capricornus’ (Megiser 1592); 17. st.: *kamenski košil* ‘divji košil, capricornus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isln. knjiž. **ka:menski* ‘ko:zəl m ‘kozorog’ (16. st.).

- ↔^K nvn. *Steinbock* ‘kozorog’, dobesedno ‘kamni kozel’ ← *Stein* ‘kamen’ + *Bock* ‘kozel’.

- Ⓔ Neuveljavljeni kalk za kozoroga po nvn. predlogi, v katerem se ohranja danes ne več živ adj na *-ski* iz subst *kámen* m ‘saxum’. Kozorog je s to oznako poimenovan kot kozel, ki živi na kamnitem področju.

► **kozel**¹

kamnica

ESSJ 0

kâmnica f ‘sivkasta ptica z rdečim kljunom, ki živi v skalnatih gorskih predelih; kotorna’: v *rušju* je gnezдила *kamnica* (zool. – SSKJ), tudi *kâmenica* ‘isto’ (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. **ka:menica* f ‘kotorna, Alectoris graeca’, z redukcijo ejevskega vokala **ka:mnica* ‘isto’ (20. st.).

- Ⓔ Ptica kotorna, poimenovana tudi *skalni jereb*, se zadržuje v suhih skalnatih predelih z malo rastlinja (CZŽ 1997: 275), z neologizmom 20. st. kot s suf *-ica* substantiviziranim adj *kámen*, f *-a* ‘tak, ki je v zvezi s kamenjem, skalami’ (Pleteršnik) < **kâменьнь* iz subst *kámen* m ‘lapis’ < **kâmenъ* ← psl. **kâmy* pa je označena po habitatu.

kamniščica

ESSJ 0

kamniščica f ‘posterv iz potoka, Bachforelle’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **ka:mniščica* f ‘postrv, ki živi v potokih’ (19. st.).

- Ⓔ Ker Cigale 1860 za nvn. *Steinforelle* navaja sln. pomenski ustreznik *skalna posterv*, kot izposojenka pa se ta n. ihtionim ohranja v *štamfréla* (► štamfrela), bi bilo možno, da je Cigaletov hapaks legomenon kalk po nvn. *Steinforelle* ‘potočna postrv, potočnica’, ‘salmo fario’ (Grimm 1854–1971), v katerem je s prvim členom *Stein* ‘kamen’ verjetno izpostavljeno, da se postrv rada zadržuje v potokih s kamnitim oziroma skalnatim dnom. Vendar se dvom v kalk poraja zaradi tvorjenosti *kamniščica* s š iz šč, ki kaže na substantivizacijo s suf *-ica* iz adj **kamniški*, kar je bilo lahko tvorjeno iz hdn *Kamnik* (Bezljaj 1956–1961: I:247s.), prim. *stara vipavka* ‘soška postrv’ (Korošec 2018: 238) ← hdn *Vipava*. Korošec 2018: 103 navaja lokalno rabljeno *kamnita postrv* f ‘soška postrv’, kar je enako kot Cigaletovo *skalna postrv* kalk po nvn. *Steinforelle*.

kamnita postrv → kamniščica

ESSJ 0

kamnovrt

ESSJ 0

kamnovrťt/kamenovrťt m, g *-a* ‘majhna morska školjka z belo lupino, ki si zvrta rov v kamen, Saxicava rugosa’: *rovi kamnovrtov* (zool. – SSKJ), tudi ‘podolgovata morska školjka z lupinama brez sklepov, ki si zvrta rov v kamen ali les; zavrtac’ (zool. – SSKJ), *navadni kamenovrťt*, g *-vrťta* ‘die gemeine Bohrmuschel (pholas dactylus)’ (Pleteršnik), *kamenovrt* ‘vrsta morske školjke, Pholas dactylus’ (Erjavac 1875: 386).

Isln. knjiž. (*navadni*) *kamenovrt* m ‘školjka Pholas dactylus’ (19. st.);

kasneje na podlagi deklinacijskega vzorca *kámen*, g *-mna* posodobljeno v *kamnovrt* ‘isto’.

- Ⓔ Ni bilo mogoče ugotoviti, ali ničto substantivizirani kompoz adj *kam(e)novrt*, f *-a* ‘tak, ki vrta v kamen’, prim. *kamenovrťte živali* ‘živali, ki vrtajo v kamen’ (Gradivo SSKJ), ki je bil tvorjen na podlagi skladijske zveze *vrťtati kamen*, odraža kalk po neugotovljeni tujejezični predlogi ali pa je bil Erjavčev neologizem tvorjen na podlagi poznavanja, da se školjka »vvrťta /.../ s pomočjo kremenata trde lupine v kamene«. Ker Erjavac 1875

l.c. hkrati navaja, da je kamenovrt zelo okusen, bi bilo možno sklepati, da se je malakonom vsaj v 19. st. nanašal tudi na morskega datlja z nlat. oznako *Lithophaga lithophaga*.

kamoča

ESSJ kamoča

kamōča f ‘die Gemse’ (primor. rez. – Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. **ka'mo:ča* f ‘gams, Rupicapra rupicapra’ (rez.).

- ⇨ rom. **ka'mo:čē* ‘gams’ iz pozno lat. *camōx* m, g *-ōcis* ‘gams’, kar je bilo izposojeno iz nekega predromanskega substratnega jezika, saj se osnova **kamo-* potrjuje v šp. *gamo* ‘damjak’ in bask. *gama* ‘gams’ (Battisti, Alessio 1950–1957: 705; Bezljaj ESSJ: I:138, II:13s.). Rom. lenirana varianta **ga'mo:žē* iz iste pozno lat. predloge je bila izposojena v stvn. **gam(e)z* ‘gams’, srvn. *gamž* ‘isto’, bav. tirol. *gams* (Pfeifer 2000: 422). Furl. *ciamōz* ‘gams’ (NP) = *čhamoč* ‘isto’ (Brecelj 2005) se od predpostavljene rom. predloge, ki je bila izposojena v sln., razlikuje le zaradi realizirane furl. palatalizacije velara, medtem ko it. *camoscio* kaže na vsebnost konzonantnega zaporedja *-sk-* pred sprednjim vokalom. Sln. ženski spol je sekundarni in je lahko nastal pod vplivom sln. sin *divja koza* (► *divja koza*¹).

► **gams**¹

kamura

ESSJ Ø

K

kamûra f ‘ime kravi z ukrivljenim rogovjem’, ‘brezroga krava’ (Pleteršnik), *kamura* ‘eine Kuh mit krummen Hörnern’ (LMS 1875, 41).

Isln. dial. *kamura* f ‘krava ...’.

- Ⓔ Osamljeno in nejasno.

kan

ESSJ *kân*

kan m ‘merjasec’ (pkm. – Pleteršnik po Cafu).

- ① Strukturna tvorjenka na *-ec* < **-ьць kanəc* m, g *-nca* ‘merjasec’ (pkm. – Pleteršnik po Cafu) in iz tega morda cgn *Kanec*, *Kanc* (ZSSP).

Isln. dial. *kan* m ‘merjasec’ (pkm.).

- ⇨ madž. *kan* ‘merjasec’ (Pleteršnik; Berneker 1908–1913: I:479).

- Ⓔ Neznana (EWU: 676s.). Bezljaj ESSJ: II:14 po Bernekerju 1908–1913 l.c. navaja č. *kanec* ‘merjasec’, tudi *kaňour* ‘isto’, dial. *kan* ‘isto’, slš. *kanec* in dvomi v izposojeno sln. zoonima iz madž., ki je zaradi areala izpričanosti na skrajnem severovzhodu verjetna.

► **kanžar**

kanalček → kanarček

ESSJ Ø

kanarček

ESSJ *kanârček*

kanârček m, g *-čka* ‘manjša, navadno rumena ptica s kratkim kljunom’: *kletka z živo rumenim kanarčkom*; *poje kot kanarček* (SSKJ), *kanarček* ‘Serinus canaria’ (CZŽ 1997: 171), *kanârček* ‘Kanarienvogel (fringilla canaria)’ (Pleteršnik), *kanarček* ‘kanalček, kanarek, Kanarienvogel’ (Cigale 1860), *kanârček* ‘der Kanarienvogel, il canarino’ (Drobnič 1858), *kanarček* ‘Kanarienvogel’ (Janežič 1851); gor. *kanà:řčək*, g *-čka* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. kost. *ka'na:řčək*, g *-a* (Gregorič 2014); tudi **kanârec** m, g *-rca* ‘kanarček’: *gojiti kanarce* (redko – SSKJ) s fem na *-ka kanârka* ‘samica kanarčka’ (SSKJ), *kanârəc*, g *-rca* ‘der Kanarienvogel (fringilla canaria)’ s fem *kanârka* (Pleteršnik), *kanarec* ‘Fringilla canaris’ (Erjavec 1875: 287), *kanarec* ‘Kanarienvogel, Fringilla canaria’ (Erjavec 1864: 49).

- Ⓔ 18. st.: *kanarška tiza* ‘Kanarienvogel’ (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **ka'na:rska* (p)'ti:ca (18. st.);

kasneje z zamenjavo adjektivnega suf -ski s subst na -ec < *-bcb univerbizirano v *ka'na:ræc, g -rca in iz tega strukturna tvorjenka na -ek < *-bkb *ka'na:rčæk, g -čka 'Serinus canaria = Fringilla canaria'.

⇨^K nvn. *Kanarienvogel* m 'Serina canaria' (17. st. – Kluge 1995: 421).

Ⓔ Do 10 cm veliko ptico, ki živi v odprtih grmovnatih pokrajinah na Kanarskih in Zelenortskih otokih, so leta 1478 Španci po osvojitvi Kanarskih otokov prinesli v Evropo (CZŽ 1997 l.c.) in jo po *las islas Canarias* 'Kanarski otoki' poimenovali s *canario*, dobesedno 'kanarski'. Medtem ko je bil it. ornit *canarino*, ki je kot izposojenka potrjen na slovenskem zahodnem območju (► kanarin), po španski predlogi iz it. *isole Canarie* tvorjen s suf -ino (Battisti, Alessio 1950–1957: 713), ki se uporablja tudi za prebivalska imena tipa *Triestino* 'Tržačan' iz tpn *Trieste* 'Trst', je na nastanek ornitonima v osrednjem slovenskem prostoru vplival nvn. kompozitum *Kanarienvogel*, ko se pri Gutsmanu pojavi kot dvobesedni kalk *kanarska (p)tica. To je bilo kasneje univerbizirano v *kanarec* (19. st.), zaradi majhnosti ptiča pa mu je bil dodan suf -ek < *-bkb v deminutivni funkciji *kanarček* (Bezljaj ESSJ: II:14).

Le pri Cigaletu 1860 s.v. *Kanarienvogel* potrjeno **kanalček** tako kot hrv. *kanalac*, g -lca 'kanarček' (Zagreb) odraža razvoj *n : l* ← *n : r* (Skok 1971–1974: II:31) iz *kanarček* oz. hrv. *kanarac*.

Ⓓ^{BD} Šp. *canario* 'kanarček'

⇨^K nvn. *Kanarienvogel* ⇨^K sln. *kanarska tica* → UNIVERBIZACIJA S SUF -ec

→ DEM NA -ek

nvn. *härzer Canarienvögel*

→ *n : l* ← *n : r*

⇨^K it. *canarino*

▷ kanarin ▷ harški kanarček

sln. **kanarec**;

→ sln. **kanarček**;

⇨^K sln. **harški kanarček**;

→ sln. **kanalček**;

⇨ sln. **kanarin**.

K

kanarec → kanarček

ESSJ s.v. *kanârček*

kanarin

ESSJ ∅

kanarìn m 'canarino' (primor. nad. – Špehonja 2012b), rovt. tolm. *kana'rin* 'kanarček' (Čujec Stres 2010–2014).

Ⓙ Strukturna tvorjenka na -ič < *-it'b, po vokalni redukciji -č v primor. briš. *kənərínč* 'kanarček' (Erzetič 2007), rovt. tolm. *kana'rinč* 'kanarček' (Čujec Stres 2010–2014).

Isln. dial. **kana'ri:n* m 'kanarček, Serinus canaria' (zahodno).

⇨ it. *canarino* m 'kanarček'.

Ista it. predloga se ohranja v hrv. tvorjenki na -ac < *-bcb *kanarínac* 'kanarček' (Zagreb), toda v Dubrovniku *kanàrìn* (Skok 1971–1974: II:31).

► **kanarček**

kaníž

ESSJ ∅

kaniš m, g -ža 'succiacapre, legen, ležetrudnik' (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 480).

Isln. dial. **ka'ni:ž* m 'ležetrudnik, Caprimulgus europeus' (ter.).

Ⓔ Nejasno.

kanja

ESSJ *kánja*

kánja f 'velika ptica ujeda, ki se hrani zlasti z mišmi': *nad gozdom jadra v krogih kanja* (SSKJ), *koconoga kanja* 'ptica ujeda z nogami, poraslimi do prstov, Buteo lagopus' (zool. – SSKJ), *kanja* 'mišar, Buteo buteo', *koconoga kanja* 'Buteo lagopus' (CZŽ 1997: 112), *kánja* 'der Mäusebussard (buteo vulgaris)', *kosmatonoga kánja* 'der

Schneegeier (buteo lagopus), 'die Weihe, lunj' (Pleteršnik), *kanja* 'mišar, Buteo vulgaris' (Erjavec 1875: 300), *kanja* 'der Vogelgeier, lo sparviéro' (Drobnič 1858), *kajna* 'Mäufefalk', *kanja* 'Sperber, Geier' (Janežič 1851); kor. obir. *qá:ja* 'Mäusebussard' poleg 'abgetragener, alter Hut' (Karničar 1990), rož. *qà:na* 'kanja (ptica)' poleg *qá:nja* 'pokvečen klobuk' (Kattinig 2017), primor. rez. *kánja* 'buzzard' (Steenwijk 1992), nad. *kànja* 'poiana' = 'mišar, navadna kanja' (Špehonja 2012b), kraš. *kán'a* 'Art Geier' (Štrekelj 1887: 428), rovt. tolm. *kàjne* 'kanja' (DTZ 1993: 191), 'ka:jnə' 'gorska ptica' (Čujec Stres 2010–2014), črnopr. *kâjne* (Tominec 1964), dol. kost. 'ka:n'a, npr. 'žə:jan kò 'ka:n'a 'zelo žejen' (Gregorič 2014).

- ① Mask na *-ec* < *-ьць in *-ek* < *-ькъ, ki deloma označujeta tudi katero drugo ptico ujeddo: *kânjəc*, g. *-njca* 'der Hühnergeier (falco milvus)' (Pleteršnik), *kanjec* 'Hühnegeier (Falco Milvus)' (Cigale 1860), *kanjec* 'Sperber, Geier' (Janežič 1851), v 18. st. *kajnz* 'Geyer, vultur' (Pohlin 1781), *kanjaz* 'kanjuh, Weih, Raubvogel', *kainz* 'kaina, Geyer' (Gutsman 1789), v 19. st. *kanjaz*, *kajnz* 'eine Art Vogelgeier' (Jarnik 1832: 148), *kánjiz*, g. *-njza* 'der Raubvogel überhaupt; der Vogelgeier insbefondere' (Murko 1833a: 119), *kanjaz* 'kajna, wind. *kanjuh*, *frakoliza*, Mäufebuffard, Stockaar' (Freyer 1842: 9 z oznako *wind.*), ničto onimizirano v cgn *Kanjc* (ZSSP); *kânjak* m, g. *-njka* 'kanja, der Mäusebussard' (Pleteršnik), v 19. st. *kajnek*, *kánjek* 'kajna, wind. *kanjaz*, *kanjuh*, *frakoliza*, Mäufebuffard, Stockaar' (Freyer 1842: 9).

- ② 16. st.: *kajna* 'Geyer, vultur' (Megiser 1592); 17. st.: *kainia*, *ali jafstreb* 'vultur' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *Kaine* 'Buteo vulgaris' (Scopoli 1769: 15), *kajna* 'Geyer, milvus, buteo' (Pohlin 1781), *kanja* 'sakolzh, jafstran, Geyer', *kaina* 'kainz, Geyer' (Gutsman 1789); 19. st.: *kanja*, *kajna* 'eine Art Vogelgeier' (Jarnik 1832: 148), *kánja* 'der Raubvogel überhaupt; der Vogelgeier insbefondere' (Murko 1833a: 119), *kájna* 'Buteo, Buffard', *kózafta kájna* 'Buteo lagopus, rauhfüßiger Buffard', *mišhja kájna* 'Buteo vulgaris, Mäufelfalk', *kajna* 'kajnek, kánjek, wind. *kanjaz*, *kanjuh*, *frakoliza*, Mäufebuffard, Stockaar' (Freyer 1842: 9).

Psln. **kân'a* f 'ptica ujedda';

- = hrv., srb. *kánja* 'Buteo buteo' poleg *škánjac*, g. *-njca* 'isto', mak. *kanja* 'Neophron percnopterus', blg. *kánja* 'isto', r. dial. *kánja* 'vrsta sove uharice' poleg *kanjuk* 'isto', *kánja* 'Milvus' (Dalb 1955), ukr. *kánja* 'vrsta jastreba' (Grinčenko 1907–1909), br. *kánja* 'ptica ujedda', p. *kania* 'kanja', č. *kaně* 'isto', slš. *kaňa* 'jastreb', gl. *kanja* 'milvus', dl. *kanja* 'Circus aeruginosus';

< **psl.** **kân'a* f 'ptica ujedda' (ap A).

- ③ Nejasno. Navadno se sklepa, da je ta splošno slov. ornitonim za ptico ujeddo onomatopejskega izvora (ËSSJa: 9:142), starejši avtorji pa so ga povezovali z lat. *cicōnia* 'štorklja', tudi *cōnea* 'isto' (Berneker 1908–1913: I:483; Vasmer 1986–1987: II:183), kar bi bilo zaradi prehranjevanja možno, saj se štorklja enako kot npr. kanja prehranjuje z manjšimi živalmi, kot so žabe, kuščarji, žuželke in manjši sesalci (CZŽ 1997: 380). Psl. **kân'a* formalno lahko ustreza lat. **cōnia*, medtem ko je vzglasje *cicōnia* možno povezati z varianto v hrv., srb. *škánjac* < *čbkan'-ьць (?), ki pa jo je Bulahovskij 1978 (= 1948): 267 izvajal iz **skan'a* z analoškim *s- po razmerjih tipa *kobec* : *skobec*. Povezanost slov. in lat. ornitonima s pidi. korenem **kan-* 'peti', prim. lat. *canere* 'isto', je težko dokazljiva, kot le za latinščino izpostavlja de Vaan 2008: 113. Pozornost zasluži možna povezava psl. **kân'a* s sln. *kobec/skobec* in sorodnim (Oštir 1930: 79s.).

- ④^{BD} Psl. **kân'a* f 'ptica ujedda'
→ psl. dial. mask **kan'uh* m
▷ *kanjuh*¹

sln. *kanja*;
sln. *kanjuh*¹.

kanjica

ESSJ 0

kə'nica f 'morski pes', 'sinji morski pes, *Prionace glauca*' (primor. kraš. (Nabrežina) – Cossutta 2015: 211), *kə'n'icä* 'isto' (Križ – Cossutta 2015 l.c.), *kə'nica* tudi 'morska lisica, *Alopias vulpinus*' (Kontovel – Cossutta 2015: 211, 212).

Isln. dial. **ka'n'ica* f 'morski pes; sinji morski pes'; po redukciji **kə'n'ica* 'isto' (kraš.) ← **kan'a*.

⇨ it. trž. *cagna* '*Prionace glauca*' in 'psica' (Doria 1987).

⊕ V sln. je bila replika **kan'a* podaljšana s suf. *-ica* in izposojena v it. trž. *cagniza* 'majhen morski pes' (Doria 1987), it. mugl. *kan'iza* 'morski pes', *kan'iza* 'isto', tudi *kan'isa* 'isto' (Zudini, Dorsi 1981). It. trž. *cagna* je izvorno feminativ h *can* 'pes' < lat. *canis* 'isto' in odraža vulg. lat. **cania* (Doria 1987: 109).

Kontovelski pomen 'morska lisica, *Alopias vulpinus*' je nastal s prenosom z ihtionima za morskega psa, ker sta obe morski ribi roparici. K pomenski motivaciji 'morski pes' ← 'pes' prim. *morski pes* (► *morski pes*!).

kanjuh¹

ESSJ 0

kanjūh m, g -a 'jastreb': *nad sotesko je jadral kanjuh* (štaj. – SSKJ), *kanjūh* 'Sperber, Geier' (Janežič 1851) poleg *kanjūh* 'kanja, die Weihe' (Pleteršnik), *kanjūh* 'kanja, der Vogelgeier, lo sparvéro' (Drobnič 1858).

⊕ 18. st.: *kanjuh* 'kanjaz, Weih, Raubvogel' (Gutsman 1789); 19. st.: *kanjuh* 'kajna, kánja, kajnek, kánjek, wind. kanjaz, frakoliza, Mäufebuffard, Stockaar' (Freyer 1842: 9 z oznako wind.).

Psln. dial. **kan'úh* m 'ptica ujeda';

• = hrv. kajk. *kañūh* 'ptica ujeda', *Žd'ere m'išē k'ak kañūh* (Lipljin 2002), *kanyuh* 'Vultur' (Belostenec 1740), p. dial. *kaniuch* 'jastreb' (ESSJa: 9:143);

< **psl.** dial. **kan'uh̑* m 'ptica ujeda';

ob arealno širši izpeljanki na **-uh̑*, ki prav tako označuje različne ptice ujede (ESSJa l.c.), je tudi **kan'uh̑* lahko le maskulinativ na **-uh̑* iz ornit **kǎn'a*.

► **kanja**

kanjuh²ESSJ s.v. *kánja*

kanjūh m 'slegur, die Steindrossel (*turdus saxatilis*)' (primor. kraš. – Pleteršnik); primor. ter. *kañūx* 'monticola, slegur (ptica pevka)', *ti s q dóbár kañūx* 'sei una buona lana, un galioto', tj. 'si baraba' (Spinozzi Monai 2009: 365s.), *kanjūh* 'Turdus saxatilis, Steindrossel' (Sveta gora – Erjavac, LMS 1879, 130), nad. *kanjūh* 'codirosso' (Špehonja 2012b).

Isln. dial. **kan'úh* m 'slegur, *Monticola saxatilis* = *Turdus saxatilis*' (kraš., ter., nad.).

⊕ Bezljaj ESSJ: II:15 je ornitonim povezal s sln. homonimom za *Buteo vulgaris* (► *kanjuh*¹), a sta glede videza in obnašanja ptiča precej različna. Morda bi bilo treba izhajati iz prvotnega sln. **kamen'uh*, po redukciji **kamn'uh* in poenostavitvi **kan'uh*. Slegur se namreč rad zadržuje na skalnatih oziroma kamnitih površinah, kot nakazujeta sln. sin *kámeničar* (► *kameničar*) in *skālar* (► *skalar*).

Bulahovskij 1978 (= 1948): 234 navaja po Pleteršniku neustrezno sporočeno *konjuh* za Erjavčevo *kanjūh*.

▷ kanjušič

kanjušič

ESSJ 0

kanjušič m 'codirosso' (primor. nad. – Špehonja 2012b).

Isln. dial. *kanjušič* m 'pogorelec, *Phoenicurus phoenicurus*' (nad.).

- ⊕ Ker je slegur nekoliko večji od pogorelčka, oba ptiča pa spadata med drozge, je ornitoinim verjetno leksikalizirani dem na *-ič* < **-it'č* iz *kanjúh* m 'slegur, *Monticola saxatilis*.'

► **kanjuh²**

kankar

ESSJ 0

kânkār m 'bramor' (primor. istr. (Plavje pri Kopru) – SLA).

Isln. dial. **ka:nkar* m 'bramor, *Gryllotalpa gryllotalpa*' (istr.).

- ⊕ Osamljeno in manj jasno. Ker so poimenovanja za bramorja, ki s spodjedanjem uničuje podzemne dele rastlin, pogosto homonimna in medsebojno sorodna s poimenovanji za nekatera bolezenska stanja, npr. sln. knjiž. *brámor* 'Gryllotalpa gryllotalpa' in 'kužna bolezen v obliki kroničnega gnojnega vnetja zlasti v gobcu', zastar. 'tuberkuloza vratnih bezgavk, skrofuloza' (SSKJ), je možno, da se je pomen 'Gryllotalpa gryllotalpa' naplastil na primor. istr. *'kankar* 'rak (bolezen)', *'kankār* 'isto' (Škofije), *'kankār* (Dekani – oboje Todorović 2017: 123), *'kanker* (Sveti Anton – Jakomin 1995) ⇔ it. ben. *cancaro* 'tumor ali razjeda, ki jo povzroča kolera' (Boerio 1867), it. trž. *câncaro* 'rak (bolezen), huda bolezen nasploh' (Doria 1987) < lat. *cancer* m 'rak (žival), rak (bolezen)'.

kankara

ESSJ kankara

- ⊕ 18. st.: *kankara* 'Spinen, Gattung; agroftes' (Pohlin 1781), *kankara* 'Spinne' (Gutsman 1789). **Isln.** knjiž. *kankara* f 'vrsta pajka' (18. st.).
- ⊕ Osamljeno in nejasno. Bezljaj ESSJ: II:16 je sklepal o izposoji iz it. ben. *câncaro*, ki ne označuje pajka, ampak se je pomen 'tumor ali razjeda, ki jo povzroča kolera' (Boerio 1867) sekundarno razvil iz 'rak', pri čemer sta oba pomena soobstajala že v lat. *cancer* m 'rak (žival), rak (bolezen)' (► *kankar*). Pomenski prehodi 'pajek' ← 'rak' niso potrjeni.

kanožič

ESSJ 0

qanožəč m, g *-žiča* 'martinček' (kor. rož. – Šašel 1957), rož. *qānožəč* 'martinček, janežič' (Šašel, Ramovš 1936–1937: 107; TSVK), *qá:nožəč* 'martinček, janežič' (Kattinig 2017).

Isln. dial. **kanožič* m 'martinček, *Lacerta agilis*' (kor.).

- ⊕ Osamljeno. Morda pod vplivom (delnega) sinonima *kúščar* v vzglasju prenarejeno iz kor. *janežič* 'martinček, *Lacerta agilis*', po SLA *janěšč* 'martinček' (Breznica/Frießnitz – SLA), *jánəžəč* 'isto' (Hodiše/Keutschach – SLA), *jānežič* (Čahorče/Tschachoritsch – SLA), *jánəžəč* (Slovenji Plajberk/Windisch Bleiberg – SLA).

► **janežič**

kantarida

ESSJ 0

kantarida f 'španska muha, spanifche Fliege' (Cigale 1860 s.v. *Fliege* z oznako, da je beseda tujega izvora).

Isln. knjiž. **kantarida* f 'španska muha, *Tytta vesicatoria*' (19. st.).

- ⇨ šp. *cantarida* 'španska muha, *Tytta vesicatoria*', kar tako kot it. *cantaride* 'isto' izvira iz lat. *cantharis* f, g *-idis* 'španska muha' grškega izvora, prim. gr. *κάνθαρος* m 'hrošč; hrošču podobno znamenje, ki ga je imel Apis pod jezikom'.
- ⊕ Nejasno. Ista lat. predloga je bila uporabljena pri tvorbi termina *kantaridīn* m 'strup iz španske muhe' (SSKJ).

kanura

ESSJ 0

- ⊕ 18. st.: *kanura* 'indianischer Hahn' (Gutsman 1789); 19. st.: *kanura* 'ind. Hahn' (Jarnik 1832: 240).

Isln. dial. *kanura* f 'puran' (kor.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno.

kanžarESSJ s.v. *kânžar*

kanžar m, g -ja 'der Eber' (pkm. – Pleteršnik po Cafu), stpkm. *kânžar* 'merjasec' (Novak 2006); panon. pkm. *kanžóur*, g -a 'merjasec' (Novak 1996), *kânžar* 'merjasec' (Mukič 2005), *'ka:nžar* m, g -a 'merjasec', 'pohoten, nasilen moški' (Bajzek Lukač 2009), po SLA panon. prleš. *kanžôr* 'merjasec' (Gibina – SLA), pkm. *kanžôur* 'isto' (Črenšovci – SLA), *kanžôur* (Beltinci – SLA), *kônžâr* (Grad, Križevci – SLA), *kânžar* (Markovci – SLA), tudi panon. pkm. *dîvžê kôunžar* 'merjasec' (Gornji Petrovci – SLA) = **divji konžar**, toda tudi pkm. *kânžar* m, g -a 'prašič' (Gornji Senik – SLA).

Isln. dial. **'ka:nžar/kan'žô:r* m 'merjasec' (panon.).

⇨ madž. ?;

Bezljaj ESSJ: II:16 je sklepal na izposojno iz neke madž. tvorjenke iz madž. *kan* 'merjasec', Novak 1996 s.v. *kanžóur* navaja madž. dial. *kanzsoúr*, kar pa ni bilo mogoče ponovno potrditi. Iz madž. izpeljanke na -ász iz *kan*, tj. *kanász*, je bilo izposojeno sln. pkm. *kanás* 'svinjski pastir' (Novak 1996), stpkm. *kanás* 'isto' (Novak 2006).

▷ kan

kap → kapeljESSJ s.v. *kâpelj***kapar**ESSJ *kâpar*, s.v. *kršêlj*

kâpar m, g -ja 'majhna zajedavska žuželka, ki sesa rastlinske sokove': *na drevju se je pojavil kapar*; *ličinka kaparja*; *ameriški kapar*; *češpljev*, *smrekov kapar* (zool. – SSKJ), *kaparji* m pl 'Coccina', *ameriški kapar/kapar San José* m 'Quadraspidiotus perniciosus', *češpljev kapar* 'Eleucanium corni', *lakovi kapar* 'Lacciferidae' (CZŽ 1997: 112), *kâpar*, g -ja 'die Schildlaus' (Pleteršnik), *kapar*, g -ja 'Schildlaus' (Janežič 1893).

Isln. knjiž. **'ka:par* m 'majhna zajedavska žuželka, ki sesa rastlinske sokove' (19. st.).

⇨^κ nvn. *Schildlaus* 'kapar' ← *Schild* 'ščit' + *Laus* 'uš'.

- ⊕ Ker je oznaka za tega zajedavca izpričana pozno in v narečjih ni bila potrjena, je verjetno, da je kalk po nvn. predlogi *Schildlaus*, dobesedno 'uš s ščitom', v kateri je izpostavljena značilnost, da imajo samičke kaparja od telesa ločen varovalni ščitek (CZŽ 1997 l.c.). Sém 'ščit' je bil namreč v kalku nadomeščen s sémom 'kapa', suf -ar pa v tvorbi nastopa v svojilnostni funkciji; prvotno torej 'uš s kapo'. Drugače Bezljaj ESSJ: II:17, ki meni, da je povezanost s subst *kápa* f 'naglavno pokrivalo' le ljudskoetimološka, bolj natančnega izvora tega mladega sln. entomonima pa ne argumentira.

kaparocel

ESSJ ∅

kaparocel m 'kočica, Venerupis decussata, Venerupis aureus', *kêpëruëcla* f 'isto', *kêpërócel* m, *kaparócel* (primor. – Offizia 1988: 122), kraš. *k'p'rócoli* m pl 'kaparocoli' (Nabrežina – Godnič, SMZ 2–3, 1979, 110), *kəpə'rocol* m 'venernica, vongola, lepotka, Tapes decussatus, Amigdala decussata' (Nabrežina – Cossutta 2015: 228), *kapə'ruacəl* 'isto' (Križ – Cossutta 2015 l.c.), *kəpə'ruəclə* f, tudi 'školjka' (Kontovel – Cossutta 2015: 228, 222).

Isln. dial. **kapa'rocol* m 'lepotka, Venerupis' in **kapa'rocola* f 'isto' (kraš.).

- ⇨ it. trž. *caparòzolo* 'lepotka', v Trstu *caperòzolo* 'isto' (Doria 1987: 125), it. ben. *caparòzzolo de mar* 'Venus Erycina, Venus rotundata', *caparòzzolo dal scorzo sutìl* 'Solen callosus', *caparòzzolo dal scorzo grosso* 'Venus decussata' (Boerio 1867), v Miljah *caparòsolo* 'lepotka', v Kopru *caparòsolo* 'isto' (Doria 1987 l.c.), v Izoli *kapa'rošolo*, v Piranu *kape'rošolo/kapa'rošolo* (Cossutta 2015: 228).
- ⊕ Izhodiščno verjetno kompozit s prvo it. ben. sestavino *capa* 'školjka' (Vinja 1986: II:174; Doria 1987: 125) in nejasno drugo **rozzolo*. Izposojenka je bila pod vplivom spola generične oznake *škôljka* 'concha' deloma feminizirana.

kapecESSJ *kâpec*

kâpæc m, g -*pca* 'ein Ochs mit nach vorne gewundenen Hörnern' (Pleteršnik), *kapec* s sin *kapast vol* 'hilec, mit vorwärts gebogenen Hörner, daher stößig' (Cigale 1860 s.v. *Ochs*).

Isln. dial. **'ka:pæc/'ka:past vol* m 'vol z naprej upognjenimi rogovi'.

- ⓔ Osamljeno, a najverjetneje metaforična oznaka h *kâpa* f 'naglavno pokrivalo' (Bezlag ESSJ: II:17), verjetno na podlagi vtisa, da vol s takimi rogovi izgleda, kot da bi imel na glavi kapo; prvotno torej svojilnostna izpeljanka na -*ec* < *-*bcv*.

Sem drugače tvorjeni sin **kapîn** m 'kapec, kapast vol' (Lašče, notr. – Pleteršnik), kar je zaradi dol. kost. *'kapü:n* m, g *ka'pü:na* 'čop na glavi kokoši ali druge ptice' (Gregorič 2014) ← 'nekaj kapi = naglavnemu pokrivalu podobnega' verjetno fonetično razvito iz prvotnega sln. **kapun* kot tvorjenke na -*un* iz subst *kâpa* f 'naglavno pokrivalo'.

kapelin

ESSJ ∅

kapelin m 'riba, ki služi kot vaba pri lovu na trske' (Erjavec 1875: 339).

Isln. knjiž. *kapelin* m 'riba, ki služi kot vaba pri lovu na trske' (19. st.).

- ⇨ nvn. *Capelin* 'isto' (Schödler 1860: II:487) ⇨ agl. *capelin* 'majhna, snetcu podobna riba, *Mallotus villosus*', tudi *caplin* 'isto' ⇨ frc. *capelan* 'vrsta do 30 cm velike ribe, ki rabi za vabo za polenovke' ⇨ prov. *capelan* (Onions 1967: 143).

- ⓔ Ihtionim se povezuje s prov. *capelan* 'kaplan' (Onions 1967 l.c.), a pomenska motivacija ni jasna.

K**kapelj**ESSJ *kâpelj*

kâpelj m, g -*na* 'sladkovodna riba z zelo veliko in široko glavo': v *potoku je bil kapelj skoraj pod vsakim kamnom* (SSKJ), *kapelj* 'glavač, *Cottus gobio*' (CZŽ 1997: 71), *ka-pelj* 'glavač, *Cottus gobio*' (Munda 1926: 33), *kâpêlj*, g -*plja/-pêljna* 'die Flussgroppe (*cottus gobio*)' (Pleteršnik), *kapelj* 'Cottus gobio' (Erjavec 1875: 333), *kapelj* 'glavač, *Kaulquappe* (*Cottus gobio*)', 'glavača, Groppe, eine Fischart' (Cigale 1860), *kapelj*, g -*pêljna* 'Groppe' (Janežič 1851); rovt. polj. *kâpl* 'kapč, kapič, vrsta ribe' (Škrlep 1999).

- ⓧ Strukturna tvorjenka na -*ec* < *-*bcv* v 17. st. *kapelz*, *riba* 'boitus', *kapelz*, *riba* 'globius' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), strukturna tvorjenka na -*ič* < *-*it'b* *kaplič* 'Kaulkopf (riba)' (Janežič 1851) < **kapljíč*.

- ⓧ 17. st.: *kapilni*, *ribize* 'capitones, et carabi', *kapelni* 'capitones, carabi' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kapel* (Pohlin 1792); 19. st.: *kâpelj*, g -*pêljna* '(eine Fischart) der Groppe. (*Cottus gobio*. Linn.)' (Murko 1833a: 119), *kâpel* 'fmerkavi menkizhek, menkizhek, kâpzh, glavazh (?), rihtar (?), Cottus gobio, Kaulkopf' (Freyer 1842: 46).

Isln. dial. **'ka:pêl'* m 'glavač, *Cottus gobio*' (17. st.).

- Prim. enako hrv. *kapelj* 'Cottus gobio, Groppe' (Hirtz 1928–1956: III:155); < **jslov.** (sln.-hrv.) **kapêl'b* m 'glavač, *Cottus gobio*' (?).
- ⓔ Ker sta v slovenščini potrjena tudi sinonima **kap** m 'glavač, *Cottus gobio*' (Munda 1926: 33), *kâp* 'kapelj' (Pleteršnik po Cafu; Miklošič 1886: 111) in **kâpič** m, g -*a* 'ka-pelj' (redko – SSKJ), *kapič* 'glavač, *Cottus gobio*' (Munda 1926: 33, 43), *kâpič* 'kapelj' (Pleteršnik), rovt. polj. *kapč*, *kapič* 'kapelj, vrsta ribe' (Škrlep 1999), v 19. st. *kâpzh* 'fmerkavi menkizhek, menkizhek, kâpel, glavazh (?), rihtar (?), Cottus gobio, Kaulkopf' (Freyer 1842: 46) < sln. **kâpič* < **kâpit'b*, ne pa tudi v hrvaščini, kot je zmotno navedeno v Skok 1971–1974: II:38, sta sln. in hrv. ihtionima strukturni tvorjenki na *-*êl'b* iz prvotnega jslov. **kâpъ* m 'glavač, *Cottus gobio*', kar bi bilo na podlagi sin *glaváč* (► glavač'), avgmentativa h *gláva* f 'kaput' < psl. **golüă* 'isto', ker imajo glavači veliko glavo, možno razložiti kot izposojenko iz rom. **ka:pũ* m 'glava', ki ga potrjuje it. *capo*

‘glava’. Podobno o ihtionimu Skok 1971–1974 l.c. Miklošič 1886 l.c. je ob rekonstrukciji **kapъ* le opozoril na glasovno delno prekrivno n. *kobe* ‘gobio’ in lat. *gobio*, kar povzema Bezljaj ESSJ: II:17. V ESSJa: 9:14 sta sln. in hrv. ihtionima pridružena slov. besedni družini iz **kapati* ‘kapati’, kar ni sprejemljivo.

- Ⓜ^{BD} Rom. **ka:pū* m ‘glava’ (it. *capo*)
 ⇒ jslov. **kāpъ* m ‘glava’ →^{PRENOS} ‘glavač, Cottus gobio’
 → jslov. **kāpъl’b*
 →^{ZAMENJAVA SUF Z -ič?}
 →⁺ ADJ morski

sln. *kap*;
 sln. *kapelj*;
 → sln. *kapič*;
 → sln. *morski kapič*.

▷ morski kapič

kapesanta → pokrovača¹

ESSJ 0

kapibare

ESSJ 0

kapibare f pl ‘orjaški glodavci, Hydrochoeridae’ (CZŽ 1997: 113), *kapibara* f ‘vodni prasec, das Wasserschwein (hydrochoerus)’ (Pleteršnik), *kapibara* ‘vodni prasec, Hydrochoerus’ (Erjavec 1875: 262).

Isl. knjiž. *kapibara* f ‘Hydrochoerus’ (19. st.).

- ⇨ nvn. *Capybara* ‘Wallerfchwein, Hydrochoerus’ (Schödler 1860: II:411) ⇨ port. *capibara* ‘isto’. Zoonim izvira iz brazilskega staroselskega jezika tupi in se je iz port. razširil tudi v druge evropske jezike, prim. agl. *capybara*, tudi *capibara* (Webster 1994), it. *capibara*, č. *kapybara* (Havlová 2010: 89).

- ⓔ Ni znana.

kapice

ESSJ 0

- Ⓜ 18. st.: *kapēze* ‘Mufchelfifch, myaces’ (Pohlin 1781), *kapeze* ‘Mufchelfifche’ (Gutsmann 1789).

Isl. knjiž. **ka:pice* f pl ‘vrsta školjk klapavic’, po vokalni redukciji **kapæce* (18. st.).

- ⇨ hrv. *kapicze* ‘morščke ribe, Myaces’ (Belostenec 1740), *kāpica* ‘morska školjka’ (ARJ po Belostencu).

- ⓔ Hrv. deminutiv na *-ica* je bil izpeljan iz malak *kāpa*, izposojenke iz it. ben. *capa* ‘školjka’, npr. *capa santa* ‘Jakobova pokrovača’ (Boerio 1867); malakonim je po metafori nastal iz it. *cappa* f ‘plašč s kapuco’ (Vinja 1986: II:173).

kapič → kapelj

ESSJ 0

kapičasti tjulenj → kučmar

ESSJ 0

kapin → kapec

ESSJ s.v. *kāpec*

kapucinec

ESSJ 0

kapucinec m ‘Cebus capucinus’ (Erjavec 1875: 237).

Isl. knjiž. **kapu'ci:næc* m ‘Cebus apella’ (19. st.).

- ⇨^K nvn. *Kapucineraffen* pl ‘Cebus capucinus’ (Schödler 1860: II:386) ← *Kapuziner* ‘kapucin’ + *Affe* ‘opica’, podobno *weißschulter Kapuzineraffe* ‘Cebus capucinus’.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki to v Braziliji živečo širokonoso opico z oprijemalnim repom in rokami brez palca tako kot druga sestavina nlat. oznake *capucinus* označuje po dlaki na glavi, ki spominja na kapucinovo čepico, je bil tvorjen s formalnim dem na *-ec* < *-*ьсѣ* iz *kapucîn* m ‘član strožjega reda frančiškanov’ v pomenu ‘nepravi kapucin, kapucinu podoben’ in ne ‘majhen kapucin’.

Kasneje je bila oznaka na podlagi spola sln. generične oznake *ôpica* f ‘pithecus’ v slovničnem spolu spremenjena v *navadna kapucinka* ‘Cebus capucinus’, tudi *kapucinke* f pl ‘Cebidae’ (CZŽ 1997: 113), *kapucînke* ‘opice, ki imajo oprijemalni rep in roke brez palca, Cebidae’ (zool. – SSKJ).

kapun

ESSJ s.v. *kopûn*

kapûn m 'kopun' (Pleteršnik) = 'skopljen petelin', *kapûn* 'Kapaun' (Janežič 1851); primor. nad. *kapûn* 'cappone' (Špehonja 2012b), istr. *ka'pyn* 'kapun' (Nova vas – Todorović, Koštiál 2014: 132), panon. pkm. *kapûin* 'isto' (Novak 1996), prleš. *ka'pü:n* 'kopun' (Rajh 2010).

① Adj na -ov v pkm. *kapûinov* 'kapunov' (Novak 1996), v 18. st. *kapunova maft* 'Kapaunenfette' (Gutsman 1789); denom na -ati v nad. *kapunàt*, *kapùnt kapùnen* 'capponare' (Špehonja 2012b), tj. 'skopiti (o petelinu)'.

Ⓜ 17. st.: *cappun* 'cappone' (Alasia 1607), *kapun*, *réfân*, *pres moftvá* 'bagous', *kapûn*, *s'koplen petelin* 'capo, et capus', *fazilni s'teftá*, *s'katerimi fe Capuni*, *inu Goffy pitajo* 'turunda' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kapun* 'riesan petelin', Kapaun' (Gutsman 1789); 19. st.: *kapûn* 'der Kapaun' (Jarnik 1832: 147), *kapûn* oder richtiger *kopûn* 'der Kapaun' (Murko 1833a: 119).

⊙ Ničto onimizirano v cgn *Kapun*, toda cgn *Kapaun* je izposojen iz nvn.

Isln. dial. **ka'pu:n* m 'skopljen petelin, kopun'.

⇨ srvn. *cappûn* 'skopljen petelin' (> nvn. *Kapaun* – Striedter-Temps 1963: 145; Novak 1996: 60) ⇨ vulg. lat. **ca'ppo:nem*, kar je Asg k lat. *capô* m, g -onis 'kopun, skopljenec', tudi *câpus* m 'isto'.

ⓔ Lat. substantiva sta korensko sorodna s slov. **skopîti* 'kastrirati' s subst **skopъcbъ* 'kastriranec' (Bezljaj ESSJ: II:65; Snoj v Bezljaj ESSJ: III:245; de Vaan 2008: 91). Zaradi sln. areala ni verjetno, da bi bilo *kapûn* izposojeno iz it. *cappone* 'kopun', kot predpostavlja Bezljaj ESSJ: II:66, sledi pa mu Snoj 2016: 334. Med slovenskim gradivom izposojo iz it. predloge potrjuje le Alasijeva glosa *cappon*.

ⓓ^{BD} Lat. *capô* m, g -onis 'kopun, skopljenec'

→ vulg. lat. **ca'ppo:nem* ⇨ srvn. *cappûn* 'skopljen petelin'

→ VPLIV BESEDNE DRUŽINE kopiti

→ VPLIV BESEDNE DRUŽINE skopiti

⇨ sln. *kapun*;

→ sln. *kopun*;

→ sln. *skopun*.

▷ kopun

kapusov belin → belin¹

ESSJ 0

kapusov goseničar → goseničar

ESSJ 0

kara

ESSJ 0

kârâ f 'raca' poleg 'gos' (primor. istr. (Krkavče) – SLA).

Isln. dial. **'ka:ra* f 'raca/gos' (istr.).

ⓔ Osamljeno in nejasno.

karakal

ESSJ 0

karakâl m, g -a 'ris z velikimi uhlji, ki živi v stepah in puščavah Afrike in Azije; puščavski ris' (zool. – SSKJ), *karakal* 'puščavski ris, Lynx (= Profelis) caracal' (CZŽ 1997: 322).

Isln. knjiž. *karakâl* m 'vrsta risa, ki živi v Afriki, v puščavah in stepah južno od Sahare, na Bližnjem vzhodu in v Prednji Aziji' (20. st.).

⇨ agl. *caracal* 'vrsta risa, ki živi v severni Afriki, puščavski ris' (18. st.) ⇨ frc. *caracal* 'puščavski ris' ali šp. *caracal* 'isto' (Onions 1967: 144).

ⓔ Zoonim, ki se je po Evropi širil kot kulturna beseda, prim. nvn. *Karakal*, it. *caracal*, hrv. *karakal*, se izvaja iz tur. *qarahqulaq* iz *qarah* 'črn' in *qulak* 'uho', s čimer naj bil bil ta ris kot črnouhi označen po barvi svojih uhljev (Onions 1967 l.c.; Havlová 2010: 115).

Sin *puščavski ris* m 'ris z velikimi uhlji, ki živi v stepah in puščavah Afrike in Azije, Lynx caracal' (zool. – SSKJ), *puščavski ris* 'karakal, Lynx (= Profelis) caracal' (CZŽ 1997 l.c.) kot domača oznaka pri tem risu izpostavlja njegov habitat, tj. puščavo.

► ris¹

karakul ovca

ESSJ 0

karakûl óvca f ‘ovca z rahlo kodrasto, navadno črno dlako, po izvoru iz osrednje Azije’ (agr. – SSKJ).

Isln. knjiž. *karakûl óvca* f ‘ovca ...’ (20. st.).

↔^K nvn. *Karakulschaf* ‘v Uzbekistanu živeča tolstorepa ovca, katere krzno še nerojenih ali komaj rojenih mladičev se je uporabljalo za perzijsko krzno = astrahan’.

⊕ Nvn. kompozit, ki je tvorjen iz hdn *Karakul* ‘jezero v Tadžikistanu’ in *Schaf* ‘ovca’, kaže, da je bila ta ovca endemična v okolici tadžikistanskega jezera Karakul.

► **ovca**¹

karamal

ESSJ 0

k'rmál m ‘kalamar, ligenj’ (primor. kraš. (Nabrežina) – Godnič, SMZ 2–3, 1979, 110), *kəɾə'mau*, pl *kəɾə'mali* ‘ligenj, Loligo vulgaris’ (Kontovel – Cossutta 2015: 219).

Isln. dial. **kəɾə'ma:l* m ‘ligenj, Loligo vulgaris’ (kraš.).

↔ it. trž. *caramal* ‘ligenj’ poleg *calamal* ‘isto’ (Doria 1987 s.v. *calamal*), it. piran. *kəɾə'mal* (Cossutta 2015 l.c.), it. ben. *caramàl* (Boerio 1867); zoonim je nastal po rom. premetu *r : l* ← *l : r* iz sinonima *calamàr*.

► **kalamar**

karasESSJ *karas*

kâras m, g -a ‘manjša, krapu podobna sladkovodna riba; koreselj’: *karasi* z *izrazitimi luskami* (zool. – SSKJ), *karas* ‘koreselj, *Carassius vulgaris*’ (Munda 1926: 31), *karās* ‘die Karausche (cyprinus carassius)’ (Pleteršnik), *karas* ‘*Cyprinus carassius*’ (Erjavec 1875: 338).

① Strukturna tvorjenka na -ek < *-ək̚ karāsək m, g -ska ‘karas’ (Pleteršnik).

Isln. knjiž. **ka'ra:s* m ‘koreselj, *Carassius carassius* = *Cyprinus vulgaris/carassius*’ (19. st.).

• Prim. enako hrv. *kâras* m ‘riba charax’ (Belostenec 1740; ARj), *karas* ‘Karaufche (*Cyprinus carassius*)’ (Šulek 1860), r. *karásъ* m ‘majhna krapom podobna riba’, ukr. *karásъ* m ‘*Carassius carassius*’, br. *karásъ* m ‘isto’, p. *karaś*, č. *karas*, slš. *karas* ‘isto’, gl. *karas*, *kharas*, dl. *karas*;

< **psl.** **karasъ* m ‘*Carassius carassius*’ ob slabše potrjenem **karaśъ* m ‘isto’, prim. hrv., srb. *kàrāš*, blg. *karaś* (ESSJa: 9:152), ki lahko odraža prehod ijevskega substantiva v tematski deklinacijski vzorec.

⊕ Nejasno, prim. Kolomic 1983: 127ss.; Bezljaj ESSJ: II:18; ESSJa l.c.; vsi viri s starejšo literaturo. Nvn. *Karausche* ‘*Carassius carassius*’, starejše tudi *karaß* se izvaja iz slov. ihtionimskih predlog (Pfeifer 2000: 622). Razmeroma pozno, šele v 19. st. potrjeni sln. ihtionim *karas* ni avtohton in je bil uveden po drugih slov. jezikih.

V sin *koroselj* (► *koroselj*) in *koréselj* (► *koreselj*) posrednega obstoja psl. ihtionima **karasъ* m ‘*Carassius carassius*’ v slovenskem ljudskem jeziku ni mogoče dokazati.

karbonESSJ s.v. *žuželka*

kəɾ'buən m ‘črni žužek’ (primor. kraš. (Medja vas) – Cossutta 1987: vpr. št. 126).

Isln. dial. **kaɾ'bo:n* m ‘črni žužek’ (kraš.).

⊕ Oznaka za črnega žužka je metaforičnega izvora iz poimenovanja za premog it. izvora, prim. primor. istr. *kaɾ'buən* m ‘premog’ (Jakomin 1995) ↔ it. *carbone* ‘ogljje; premog’, *nero come carbon* ‘črn kot oglje, premog’.

V ESSJ: IV:487 je leksem napačno predstavljen, da je iz vira Kukanja 1987/88.

► **garbon**¹

kare

kārē n, g *karîta* 'kokoš' (rov. cerklj. (Idrija) – SLA).

Isln. dial. **kurē* n, g *kurēta* 'kokoš';

po dial. redukciji **karē*, g *karēta* in analoškem vnosu novega korenskega vokala v NAsg n **karē*, g *karēta*, po akcentskem umiku cerklj. *kārē* n, g *karîta*. Rovt. črnovr. *kuḡrē*, g *kuriātq* (Tominec 1964) kaže na enako redukcijo in akcentski umik v NAsg, oblika pa se je pod vplivom Gsg *kuriātq* iz **kārē* preoblikovala v *kuḡrē*.

► **kure**

kareta

karēta f navadno v zvezi *prava kareta* 'morska želva z oklepom iz dragocene prosojne roževine, Eretmochelys imbricata' (zool. – SSKJ), *glavata kareta* 'Caretta caretta', *prava kareta* 'Eretmochelys imbricata' (CZŽ 1997: 208), *karēta* 'die Carrettschildkröte (chelonina imbricata)' (Pleteršnik), *prava kareta* 'Chelonina imbricata', *navadna kareta* 'Chelonina caretta' (Erjavec 1875: 320), *kareta* 'manjša, velikanski morski želvi podobna želva, iz njene želvovine se izdelujejo glavniki, tobačnice itd.' (Erjavec 1864: 65).

Isln. knjiž. **ka'rē:ta* f 'morska želva' (19. st.).

✚ nvn. *Caretta* 'Chelonina caretta', *Carrettschildkrötte* 'Chelonina imbricata' (Schödler 1860: II:469, 468).

Ⓢ Termin *karēta*, nvn. *Caretta*, frc. *caret* izvira iz lat. nomenklature *carettochelys*, kjer je bil prvi del kompozita povzet po malaj. *kārēt* (*kārāh*) 'želvin oklep' (Battisti, Alessio 1950–1957: 766), drugi pa odraža gr. *χέλυς* f 'želva'. Te morske želve živijo v toplih morjih po vsem svetu in imajo ploščato telo, oklep pa pokrit s koščenimi ploščami in roženimi ščitki (CZŽ 1997 l.c.).

K**karf** → karp**karibu**

karibû m, g *-ja* 'severni jelen, ki živi v severnem delu Severne Amerike, Rangifer caribou': *karibuji in moškatno govedo* (zool. – SSKJ), *karibu* 'Rangifer caribou' (CZŽ 1997: 331).

Isln. knjiž. *karibû* m 'severni jelen ...' (20. st.).

✚ agl. *caribou* 'vrsta severnoameriškega severnega jelena' (20. st.), kar je bilo prek kanad. frc. *caribou* 'Rangifer caribu' izposojeno iz nekega severnoameriškega indijanskega jezika (Onions 1967: 146).

Ⓢ Ni znana.

karp

kärp m, g *kärpa* 'krap': *ujeti karpa* (zastar. – SSKJ), *karp* 'krap, Cyprinus carpio' (Munda 1926: 31), *kärp*, g *kärpa* 'der Karpfen (cyprinus carpio)' (Pleteršnik), *karp* 'Karpfen, Karpe (Cyprinus Carpio)' (Cigale 1860), *karp* 'karf, der Karpf, il carpióne' (Drobníč 1858), *karp* 'Karpfen' (Janežič 1851); s spirantičnim izglasjem **karf**, g *kärfa* 'der Karpf' (Pleteršnik), *karf* 'karp, der Karpf, il carpióne' (Drobníč 1858), v 17. st. *karf*, *riba* 'carpio' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *karf* 'der Karpfe, Carpio, Cyprinus' (Pohlin 1781), *karf* 'karp, Karpfe' (Gutsmann 1789), v 19. st. *karf* 'Cyprinus, Karpf', *navádni karf/karf* 'Cyprinus carpio, gemeiner Karpf', *šhiroki karf* 'kórefel, kúrefel, Cyprinus carassius, Karausche', *pésdirk karf/pésdirk* 'pésdez, pesdakleh, Cyprinus amarus, Bitteling' (Freyer 1842: 46, 47).

Ⓢ 18. st.: *karp* 'karf, Karpfe' (Gutsmann 1789); 19. st.: *kärp* oder *kärf* 'der Karpfen. (Cyprinus carpio. Linn.)' (Murko 1833a: 120 z oznako, da je beseda izposojena).

Isln. dial. **'karp* m 'krap'.

- ⇒ pozno stvn. *karpfo* 'krap', ko sln. še ni imela fonema *f*, toda **'karf* je bilo iz srvn. *karpfe* 'krap' izposojeno po 12. st., ko je slovenščina n. *f* že substituirala s *f* (Striedter-Temps 1963: 146);

sočasno s sln. **'karp* so bili po izvršeni slov. metatezi likvid iz pozne stvn. predloge izposojeni tudi ihtionimi v p. *karp* 'krap', gl. *karp* 'krap', dl. *karpa* (Schuster-Šewc 1983–1996: 498).

► **krap** ► karpoč ► morski karp

karpoc

ESSJ 0

- ⊕ 18. st.: *karpôz* 'Steinfisch, afpratilis' (Pohlin 1781).

Isln. knjiž. **'karp'o:c* m 'vrsta morske ribe (s hrapavimi luskami)' (18. st.).

- ⇒ hrv. kajk. *karpôcz* 'riba morfzka, afpratilis' (Belostenec 1740; Breznik, Razprave ZDHSV 3, 1926, 151), tudi *Skarpocz* 'riba morfzka, afpratilis' (Belostenec 1740).

- ⊕ Verjetno se hrv. ihtionima nanašata na morsko ribo iz reda bodik oziroma škarpin, kot je mogoče sklepati iz hrv. dial. fonetično najbližjih *škarpoc* 'mala škarpina' (Rab), *skarpoč* 'scorpaena notata' (Hrvaško primorje), *skarpoč* 'isto' (Bakar), *skrpôč* (Krk, Budva), tudi *škrpôč*, g *škrpôčä* 'škarpena' (Turčič 2002), ki jih Skok 1971–1974: III:258 izvaja iz rom. **skorp-uceus*, kjer suf *-uceus* nadomešča lat. *-aena* v izposojenki *scorpeana* 'bodika, škarpina' ⇔ gr. σκόρπαινα 'morska riba'.

V Izoli je bilo zabeleženo it. izol. *škar'poča* 'rjava škarpina, Scorpaena porcus', kar v Piranu pomensko ustreza *škar'pena de škojo* (Cossutta 2015: 198).

Belostenčev ihtionim brez vzglasnega *s-* je morda le pisna napaka.

► **škarpina**

karpoč

ESSJ 0

karpoč m 'linj, Tinca vulgaris' (Munda 1926: 26), *karpoč* 'die Schleihe (tinca)' (Pleteršnik).

- ⊕ 19. st.: *karpozh* 'Tinca, Schleihe', *ruméni karpozh/karpozh/karpoz* 'fhlajn, tenka, wind. linj, Cyprinus tinca, gemeine Schleihe' (Freyer 1842: 47).

Isln. knjiž. *karpoč* m 'linj, Tinca tinca = Tinca vulgaris = Cyprinus tinca' (19. st.).

- ⊕ Osamljeno. Ker je linj večja riba iz družine krapovcev z bočno sploščenim čokatim trupom (Korošec 2018: 127), je ihtionim izpeljanka iz danes zastarelega ihtn *kärp* m, g *kárpa* 'krap': *ujeti karpa* (SSKJ).

Ker suf *-oč* v izsamostalniški funkciji v slovenščini ni tvoren, prim. sln. *glavôč* (► *glavoč*), je možno, da je ihtn *karpoč* dialektizem, ki je prvotno vseboval suf *-ač* < **-ačb* z avgmentativno funkcijo: **'ka:rpáč* 'velik krap', morda po redukciji **'ka:rpôč*. Ni jasno, ali Freyerjev zapis *karpoz* [karpoc] odraža napako za **karpozh*.

► **karp**

kasač

ESSJ 0

kasáč m, g *-a* 'dirkalni konj, ki tekmuje v kasu': *vzgjajati kasače*; *tekmovalje kasačev*; *ameriški kasač* (vet. – SSKJ).

Isln. knjiž. *kasáč* m 'dirkalni konj ...' (20. st.).

- ⇒ hrv. *kàsáč* m 'konj, ki je izurjen za kas, tj. hiter tek konja, pri katerem se istočasno premikata diagonalna para nog';

izposojenka je bila v akcentskem oziru prilagojena slovenskemu sistemu.

- ⊕ Hrv. oznaka je nomen agentis na *-ač* < **-ačb* iz hrv. *kàsati* *-ām* impf 'premikati se s kasom'.

kašelot

ESSJ 0

kašelōt m, g -a 'roparski kit z zelo veliko štirioiglato glavo, Physeter catodon' (zool. – SSKJ), *kašelot* 'glavač, Physeter macrocephalus (= catodon)' (CZŽ 1997: 71), *kašelōt* 'der Pottfisch (cachelot), (physeter macrocephalus)' (Pleteršnik), *kašelot* 'glavač, Pottfisch, cachelot, Physeter macrocéphalus' (Erjavec 1864: 38).

Isln. knjiž. **kaše'lq:t* m 'Physeter macrocephalus' (19. st.).

- ⇨ nvn. *Cachelot* 'Pottwal, Physeter' (Schödlér 1860: II:429) ⇨ frc. *cachalot* 'kit glavač', starejše *cachalut* 'isto' ⇨ šp. *cachalot* 'kit glavač', tudi *cacholote* 'isto'.
- ⊕ Šp. zoonim se razlaga kot tvorjenka iz *cachola* 'velika glava', ker imajo ti kiti ogromno oglato glavo (CZŽ 1997 l.c.), ki zavzema kar tretjino njihove velikosti (Schödlér 1860: II:429s.). V slovenskem terminu z -e- proti -a- drugod, npr. agl. *cachalot*, p. *kaszalot*, r. *kašalót*, se ohranja verjetno pisna napaka v nemški predlogi za pričakovano **Cachalot*. Kalk tega izvorno šp. zoonima se morda potrjuje v sin *glavač* (► *glavač*²).

kašikar

ESSJ kašikar

kašikar m 'Acipenser Güldenstaedtii' (Munda 1926: 12).

Isln. knjiž. *kašikar* m 'Acipenser Güldenstaedtii' (20. st.).

- ⇨ hrv., srb. *kašikar* 'Acipenser güldenstädtii', tudi *kašikara* 'isto' (Hirtz 1928–1956: III:157).
- ⊕ Bezlaj ESSJ: II:23 je ihtionim povezoval s hrv., srb. *kàšika* f 'žlica', zato je najverjetneje svojilnostna izpeljanka na -ar < *-ar'b, ki to vrsto jesetra označuje po žlici podobnem kratkem in topem gobcu.

K

kašmirka

ESSJ 0

kašmīrka f 'koza z dolgo, mehko dlako, po izvoru iz osrednje Azije': *gojiti kašmirke zaradi volne* (SSKJ), *kašmīrka* 'die Kaschmirziege' (Pleteršnik), *kašmirka* 'pasma koz, od katerih se pridobiva fina dlaka, iz katere se izdelujejo dragoceni kašmirski šali' (Erjavec 1875: 276); tudi dvobesedno *kašmirska koza* 'koza z dolgo, mehko dlako, po izvoru iz osrednje Azije' (SSKJ).

Isln. knjiž. **kaš'mi:rka* f 'kašmirska koza' (19. st.).

- ⇨^K nvn. *Kafchmirziege* 'kašmirska koza' (Schödlér 1860: II:425); medtem ko je prva sestavina nvn. kompozita v sln. kalku postala jedro, suf -ka pa je nadomestil nvn. *Ziege* 'koza' in nastopa v funkciji substantiviziranja, je bilo kasneje, verjetno šele v 20. st. in morda pod vplivom hrv. *kašmirska koza* 'Kafchmirziege' (Šulek 1860) uvedeno dvo-besedno poimenovanje; nvn. *Kaschmirziege* in *Kaschmirwolle* = *Kaschmir* je verjetno delni kalk po agl. *Cashmere goat* in *Cashmere wool* = *cashmere*, kar je kot kulturna beseda prešlo tudi v druge evropske jezike, npr. frc. *cachemire* 'kašmirska tkanina; kašmirski šal' ⇨ it. *cachemire* 'kašmirska tkanina' (Cortelazzo, Zolli 1979–1988: 1:182).
- ⊕ Izhodišče poimenovanj je ime indijsko-pakistanske pokrajine *Kašmir* na severu indijskega polotoka, agl. *Kashmir*, tudi *Cashmere*, starejše leta 1665 *Cassimer* (Onions 1967: 150), kjer so gojili posebno pasmo koz z dolgo in mehko dlako, iz katere so pridelovali posebno mehko in zato v Evropi čislano tkanino.

kašon

ESSJ 0

kašōn m 'jesenski prašič' (kor. zilj. (Rateče) – RS 2015).

Isln. dial. *kašōn* m 'jesenski prašič' (zilj.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. V istem govoru je potrjeno tudi *kašárda* 'svinjak' (RS 2015), ki je s *kašōn* gotovo korensko sorodno. Korenski -a- je lahko iz prvotnega -o- nastal po akanju, prim. v istem govoru *karíta* 'korito'.

kaštron

ESSJ 0

kaštròn m 'montone', *kastròn* 'isto' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999), *kaštròn* 'montone' (Špehonja 2012b), kraš. *kaštrún* 'Schöps' (Štrekelj 1887: 399), briš. *kaštrón* 'koštrun', tudi zaničljiva zmerljivka v zvezah tipa *Ti se an kaštron* in 'zgornji del preše (železna glava)' (Erzetič 2007), obsoš. *kęštrùn* 'oven', 'neumen človek' (Ivančič Kutin 2007), rovt. tolm. *kašt'ruon* 'oven' poleg 'velikonočna butara, v velik šopek povezane veje oljke, drena, lovorja, mačic in dobrovit', 'nekoliko omejen ali norčav človek' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *kašt'ruon* 'skopljen oven', tudi 'grabljam podobno orodje za vlačenje črt pri sajenju koruze in krompirja', 'neroden, zaletav človek' (Kenda-Jež Diss. 2002), *kaštrúon* 'oven', 'neroden človek', 'naprava za črtanje po njivi pred sajenjem v vrsto', 'naprava za zabijanje pilotov' (Razpet 2006), črnovr. *kąštrûn* (Tominec 1964).

- ① Dem na -ič < *-it'b *kašt'ruonč* (rovt. tolm. – Čujec Stres 2010–2014); izpeljanka na -ina *kaštra'ni:na* 'koštrunovina' (rovt. tolm. – Čujec Stres 2010–2014).

Isln. dial. **kašt'ro:n* m 'skopljen oven', interno sln. tudi le 'oven' (primor., rovt.).

- ⇨ it. trž. *castron* 'skopljen oven', tudi 'neotesanec, bedak' (Doria 1987), it. knjiž. *castrone* 'koštrun', tudi 'butec, bedak'.

- Ⓔ Rom. **kast'ro:ně* 'skopljena žival' je deverbativ, prim. it. knjiž. *castrare* 'kastirati, skopiti' < lat. *castrāre* 'obrezovati', *homō castrātus* 'skopljenec, evnuh'.

- Ⓓ^{BD} Lat. *castrāre* 'obrezovati'

→ rom. **kast'ro:ně* 'skopljenec' > it. trž. *castron* 'oven ...'

⇒ sln. *kaštron*;

⇨ srvn. *kastrún* 'skopljen oven'

⇒ sln. *kaštrun*;

→ VPLIV kopun?

→ sln. *koštrun*;

→ FEM NA -ica

→ sln. *koštrunica*.

▷ *kaštron*

kaštrun

ESSJ 0

kaštrún m 'koštrun' (Pleteršnik), *kaštrún* 'der Hammel, il castrato' (Drobníč 1858), *kaštrun* 'Hammel' (Janežič 1851).

- Ⓘ 16. st.: *castrun* 'Wider, aries' (Megiser 1592); 17. st.: *résani oven, ali kaštrún, skopiz* 'vervex' ob *kaštrunovu meffú* 'vervecina caro' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kašhtrun* 'Hammel', 'ovez, Schöps', *košhtrun/kašhtrun* 'Hammel' (Gutsman 1789); 19. st.: *kašhtrún* 'der Hammel' (Murko 1833a: 121 z oznako, da je beseda izposojena).

- Ⓢ Prek metaforičnega vzdevka, verjetno za neotesanega človeka, ničto onimizirano v cgn *Kaštrun* (ZSSP).

Isln. dial. **kast'ru:n/kašt'ru:n* m 'skopljen oven';

kasneje interno sln. tudi le 'oven'.

- ⇨ srvn. *kastrún* 'skopljen oven' (Lexer 1872–1878), sodobno *castraun* 'vervex, hammel' (Grimm 1854–1971) ⇨ rom. **kast'ro:ně* > it. knjiž. *castrone* 'koštrun'; Bezljaj ESSJ: II:72 je sln. *kaštrún* in *koštrún* izvajal iz it. *castrone* (povzema Snoj 2016: 339), kar v fonetičnem oziru ne prepričuje, saj bi se replika take tujejezične predloge glasila **kašt'ro:n*.

► **kaštron** ▷ *koštrun*

kater

ESSJ 0

kātər m 'maček' poleg *māčka* (panon. slngoriš. (Šentilj v Slovenskih goricah) – SLA).

Isln. dial. **'ka:tər* 'maček' (slngoriš.).

- ⇨ nv. *Kater* m 'maček', srvn. *katere* 'isto', *katere*, stvn. *kataro*, srnn. *cater*, niz. *kater*, agl. *to caterwaul* 'mijavkati' < zgerm. **kat(a)zan-* (EWA: V:433).

- Ⓔ To le zgerm. poimenovanje za mačka je bilo najverjetneje tvorjeno iz predloge, ki se ohranja v nvn. generični oznaki *Katze* f ‘maček, mačka’, srvn. *katze* ‘isto’, stvn. *kazza* poleg *kazzo* m ‘maček’, a v fonetičnem in besedotvornem oziru tvorba še ni zadovoljivo pojasnjena (Kluge 1995: 432; Pfeifer 2000: 636).

► **kace**

katoren

ESSJ 0

katórŋ m ‘jereb’ (rovť. tolm. – DTZ 1993: 192), toda še neadaptirano primor. nad. *ka-tórno* ‘coturnice’ (Rigoni, Salvino 1999) = ‘kotorna, skalna jerebica, *Alectoris graeca*’.

- Ⓙ Fem na *-a* *katorna* ‘kotorna’ (Pleteršnik), *katórna* ‘das Hafeľhuhn, il francolíno’ (Drobnič 1858), *katorna* ‘Hafeľhuhn’ (Janežič 1851), v 18. st. *katórna* ‘Hafeľhuhn; Weiberspitznamen, attagen, nomenclatura feminar.’ (Pohlin 1781), *katorna* ‘Hafeľhuhn’ (Gutsman 1789), v 19. st. *katórna* ‘das Hafeľhuhn. (*Tetrao bonasia*. Linn.)’ (Murko 1833a: 121).

Isln. dial. **ka'to:rən* m s fem **ka'torna* ‘skalni/gozdni jereb’;

ni jasno, ali je ajevski vokal v prvem zlogu internoslovensko nastal po akanju ali pa je bil v sln. uveden že z izposojjo, ker ob it. *cotórno* ‘jereb’ in *coturnice* ‘kotorna, skalna jerebica’ sorodno furl. *catòrs* ‘skalni jereb, *Perdix saxatilis*’, tudi *catôr* ‘isto’ in *catôr* (NP) kaže tudi na korenski ajevski vokal.

► **kotorna**

K

katorš

ESSJ 0

katòrs m ‘pernice’ (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999), *katórš* ‘pernice’ (Špehonja 2012b), ter. *katórŋš* ‘coturnice, kotorna (ptica)’, *dwá katórŋša* (Spinozzi Monai 2009: 480).

Isln. dial. **ka'to:rš* m ‘snežni/skalni jereb’ (nad., ter.).

- ⇨ furl. *catòrs* ‘skalni jereb, *Perdix saxatilis*’, tudi *cotôr* ‘isto’ in *catôr* (NP).

► **kotorna**

kavaleta

ESSJ 0

kavaléta f ‘bogomolka’ (primor. ter. – Merkù GSTN).

Isln. dial. *kavaléta* f ‘bogomolka, *Mantis religiosa*’ (ter.).

- Ⓔ Verjetno interno slovensko nastalo po prenosu s terskega poimenovanja za kobilico, izposojenega iz furl. *cavalète* ‘kobilica, *Locusta*’, it. *cavalletta* ‘isto’, kar je deminutiv iz *cavalla* f ‘kobila’.

kavaljer

ESSJ 0

kavaliér m, g *-ja* ‘gosenica sviloprejke’ (primor. ter. – Merkù GSTN), briš. *kəvəli'ər* ‘sviloprejka, kokon’ (Erzetič 2007), kraš. *kevelíér* ‘Seidenraupe’ (Štrekelj 1887: 413), *kavalir* ‘Seidenraupe’ (Cigale 1860 z oznako, da je beseda znana na obalnem območju).

Isln. dial. **kava'l'er* m ‘sviloprejka (gosenica)’ (primor.).

- ⇨ it. trž. *cavalier* ‘gosenica sviloprejke’ (Doria 1987), furl. *cavalír* ‘isto’, *cavalèr*, *cavalèir* (NP), toda it. ben. *cavalièr da seda* (Boerio 1867).
- Ⓔ Oznaka za gosenico je v it. trž., it. ben. in furl. homonimna s substantivom v pomenu ‘jezdec’, a pomenska motivacija za prenos ostaja nejasna.

kavčica

ESSJ 0

kāvčica f ‘die Alpendohle = planinska kavka’ (pod Kaninom – Pleteršnik) = primor. obsoš. *kāvčica* ‘Alpendohle’ (planina pod Kaninom – Erjavec, LMS 1875, 223).

Isln. dial. **'ka:učica* f ‘planinska kavka, *Pyrrhocorax graculus*’ (obsoš.).

- ⊕ Ker je planinska kavka od navadne kavke nekoliko večja, sicer pa sta zelo podobni, izpeljanka na *-ica* iz *kâvka* f ‘Corvus monedula’ gotovo ne nastopa v deminutivni funkciji, ampak pripadnostni, tj. ‘ptica, ki je v zvezi s kavko/je podobna kavki’.

► **kavka**

kaver

ESSJ 0

káver m, g *-vra* ‘planinska kavka’: *priletela je jata črnih kavrov* (dial. – SSKJ), *kávər* ‘planinska kavka’ (Anton Cevc, Velika planina, 1972 – Gradivo SSKJ).

Isln. dial. **ka:uər* m ‘planinska kavka, Pyrrhonorax graculus’ (gor.).

- ⊕ Osamljeno in verjetno maskulinizirano iz ornit *kávra* f ‘vrana’ zaradi skupnih značilnosti obeh ptičev, ki spadata v isto družino vranov (Corvidae).

► **kavra²**

kavka

ESSJ *kâvka*, s.v. *skovik*, *sóva*, *tola*

kâvka f ‘ptica golobje velikosti s srebrno sivimi očmi’: *kričeče kavke* (SSKJ), *planinska kavka* ‘gorska ptica s črnim perjem, rumenkastim kljunom in rdečkastimi nogami, Pyrrhonorax graculus’ (SSKJ), *kavka* ‘Corvus (= Coloeus) monedula’ (CZŽ 1997: 419), *kâvka* ‘die Dohle (corvus monedula)’, *kavka škrlatnica* ‘die Purpurdohle’ (Pleteršnik), *kavka* ‘Corvus monedula’ (Erjavac 1875: 288), *kavka* ‘Dohle, Corvus monedula’ (Erjavac 1864: 44), *kavka* ‘die Dohle, la mulacchia, táccola’ (Drobnič 1858), *kavka* ‘Dohle’ (Janežič 1851); kor. obir. *qà:wqa* ‘Dohle’ (Karničar 1990), primor. nad. *kàuka* ‘gracchio alpino’ (Rigoni, Salvino 1999), *kàuka* ‘gracchio’ (Špehonja 2012b), ter. *kauka* ‘Corvus monedula, kavka’ (Merkù GSTN), kraš. *kâwka* ‘Dohle’ (Štrekelj 1887: 428), notr. *ka:uka* (Velike Žabljice – Jejčič DN 2010: 56), rovt. tolm. *ka:uka* ‘ptič, ki živi v gorah’ (Čujec Stres 2010–2014), črnovr. *kâuka* ‘Corvus monedula’ (Tominec 1964), dol. *kà:uka* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *ka:fka* (Gregorič 2014), panon. pkm. *kaufka* ‘kavka’, peyor. ‘neumna, nespametna ženska’, *ko:ufka* ‘kavka’ (Bajzek Lukač 2009).

- ⊕ 17. st.: *kauka* ‘monedula’, *ena kauka*, *ali tola* ‘monedula’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kavka* ‘Dohle, monedula’ (Pohlin 1781), *kauka tola*, Dohle’ (Gutsman 1789); 19. st.: *kávka* ‘die Dohle’ (Jarnik 1832: 145), *kávka* ‘die Dohle. (Corvus monedula. Linn.)’ (Murko 1833a: 121), *kávka vrán/kávka* ‘rajka, Corvus monedula, Dohle’ (Freyer 1842: 23).

- ⊙ Ničto onimizirano, verjetno prek vzdevka za neumno, nespametno osebo, v cgn *Kavka*, *Kauka* (ZSSP).

Psln. **kâuka* f ‘Corvus monedula’ > **kâuka* ‘isto’ (splošno);

- = hrv., srb. dial. *kâvka* ‘Corvus monedula’, r. dial. *kávka*, tudi ‘žaba’ in ‘mačka’, ukr. dial. *kávka* ‘Corvus monedula’, br. *kávka* ‘isto’, p. *kawka*, č. *kavka*, slš. *kavka*, gl. *kawka*, dl. *kawka* (Bulahovskij 1978 (= 1948): 252; Bezljaj ESSJ: II:24; ÈSSJa: 9:166); < **psl.** **kâuka* f ‘kavka, Corvus monedula’ poleg **čauka* ‘isto’ (Bulahovskij 1978 (= 1948) l.c.; ÈSSJa: 4:31; SP: II:119).

- ⊕ Psl. ornitonim je verjetno le formalni dem na *-uka iz psl. **kâuka* f = p. zastar. *kawa* f ‘kavka’, ukr. dial. *káva* ‘isto’, kar ustreza lit. *kovà* ‘kavka’, tudi *kóvas* ‘isto’ (Miklošič 1886: 113; ÈSSJa: 9:165; Smoczyński 2007: 306), interno slovansko pa verbalni predlogi v r. *kávati* ‘močno kašljati’ (Dal’ 1955).

- ⊕^{BD} Psl. **kâuka* f ‘Corvus monedula’

→ psl. kompoz **kâuo-uornb* →^{HAPLOLOGIJA} **kâuornb*

→ psl. dem **kâuka* f ‘Corvus monedula’

→ TVORJENKA NA -ica

sln. *kavran¹*;

sln. *kavka*;

→ sln. *kavčica*.

▷ *kavran¹* ▷ *kavčica*

K

kavnar → knaver

ESSJ 0

kavra¹

ESSJ 0

kâvra f ‘die Truthenne’ (Pleteršnik), *kavra* ‘pura, die Truthenne, la gallina d’India’ (Drobnič 1858), *kavra* ‘Truthenne’ (Janežič 1851).

- ⊕ 18. st.: *kaura* ‘indianska kokuš, pura, indianisch Huhn’ (Gutsman 1789); 19. st.: *kávra* ‘wälfche Henne, die Truthenne’ (Murko 1833a: 121).

Isln. dial. **'ka:ura* f ‘pura’.

- ⊕ Ker *pura* in *puran* v evropskem prostoru nista endemični ptici, je pomen ‘pura’ sekundarno naplaščen na ornit *kâvra* f ‘vrana’, verjetno prek pomenske motivacije, da je *pura* le eden izmed ptičev, torej ptič. Tudi v sestavini *-kavra* v *smrdokâvra* ‘Upupa epops’ zaradi sin *smrdojêrica* < sln. **smrdojárica* (► *smrdojerica*) ob *božji petelínac* (► *božji petelinec*) ni smiselno predpostaviti niti pomena ‘pura’ niti ‘vrana’, ampak kar ‘ptič’, prek percepcije, da je kokoš ptič.

► **kavra²** ▷ *kavrač* ▷ *kavrej* ▷ *kavran²* ▷ *smrdokavra*

kavra²ESSJ s.v. *gâvran*

kâvra f ‘vrana’ (Pleteršnik po Cafu).

- ⊕ Mask na *-ač* < **-ačb* *kavráč* ‘vran’ (Pleteršnik po Cafu), panon. prleš. *kav'ra:č* m ‘(črni) vran’ (Rajh 2010).

Isln. dial. **'ka:ura* f ‘vrana’;

osamljeni ornitonim je verjetno interno slovensko nastal iz *kâvran* m ‘vrana’ po morfemizaciji, ki so jo spodbudila razmerja tipa *púra* : mask *purân*, *sóva* : mask *sovân*.

► **kavran¹** ▷ *kavra¹* ▷ *kaver*

kavranč

ESSJ s.v. *purân*

kavráč m, g -a ‘puran’: *jezijo se kakor kavračí nad rdečo ruto* (ekspr. in redko – SSKJ), *kavráč* ‘der Truthahn’ (Pleteršnik), *kavrač* ‘puran, purman, purč, kavran (?)’, *kavrej*, *indijanski petelin*, Trut, Truthahn (Meleagris) (Cigale 1860), *kavráč* ‘purman’ (Drobnič 1858), *kavráč* ‘Truthahn’ (Janežič 1851).

- ⊕ 19. st.: *kavrázh* ‘*kávrej*, wälfcher Hahn, der Truthahn (Gallus indicus)’ (Murko 1833a: 121).

Isln. dial. **kaurác* m ‘puran’.

- ⊕ Zaradi sln. *kâvra* f ‘pura’, kar je potrjeno že v 18. st., je treba *kavráč* m ‘puran’ prepoznati kot njegov mask na *-ač*, čeprav so tvorjenke na *-ač* pretežno deverbativne, prim. sin *avdráč* m ‘puran’ (Pleteršnik) iz *avdráti* -âm impf ‘kričati, oglašati se kot puran’.

► **kavra¹**

kavran¹ESSJ *kâvran*, s.v. *galêb*, *gávec*, *gâvran*

kâvran m ‘der eigentliche oder Kolkrabe (corvus corax)’ (bkr., jvzh. štaj., Hrušica v Istri – Pleteršnik), *kavran* ‘Rabe’ poleg ‘Truthahn’ (Janežič 1851); primor. istr. *kâvran* ‘vran; Corvus corax’ (Hrušica v Istri – Erjavec, LMS 1882/1883, 206), dol. bkr. *kavran* ‘krokar’ (Šašelj 1906–1909: I:262), kost. *'ka:vran* ‘krokar, vran’ (Gregorič 2014).

- ⊕ Fem na *-a kavrána* ‘vrana’ (celjska okolica – Pleteršnik po Cafu).

- ⊕ 17. st.: *kavran* ‘corvus, Rab, Rapp’ (Megiser 1603); 19. st.: *kavrán* ‘der Rabe. (Corvus corax. Linn.)’ (Murko 1833a: 121).

- ⊙ Ničto onimizirano v cgn *Kavran* (ZSSP; ESSJ: II:25).

Psln. dial. **'ka:uran* m ‘krokar, vran’;

- = hrv. kajk. *kâvran* ‘krokar’ (Lipljin 2002), *kaurân* ‘corvus’ (Belostenec 1740), čak. *kâvran* ‘krokar’ (Orlec na Cresu – Houtzagers 1985), *kâvran* ‘isto’ (Orbanići – Kalsbeek 1998), dl. *karwona* ‘poljska vrana, Corvus frugilegus’ < dl. **kawrona* (?);

< psl. dial. **kǎ-ȳornъ/kǎ-ȳorna* 'krokar, vran' (ap A).

- ◆ Prim. podobno tvorjeno lit. *kóvarnis* 'kavka, Corvus monedula, poljska vrana, Corvus frugilegus' poleg *kovāvarnis* 'isto' (Kurschat 1968–1973), let. *kuōvārnis* 'Corvus monedula', *kuōvārna* 'isto' (Bezljaj ESSJ: II:25).

- Ⓔ Psl. ornit **kǎ-ȳornъ* je najverjetneje po haplologiji nastal iz kompoz **kǎȳo-ȳornъ* 'kavka vran' (Berneker 1908–1913: I:298; Klepikova, VSIJa 5, 1961, 180; Bezljaj ESSJ: II:25; ERHJ: 1:261). Dvom v tako prvotno strukturo je izražen v ËSSJa: 9:166, kjer se izhaja iz tvorbe s pref **ka-* s še nepojasnjeno funkcijo, prim. Bjeletić 2006: 27, 69. Z delovanjem haplologije se razlaga tudi nastanek lit. *kóvarnis* iz *kóva-varnis* (Smoczyński 2007: 306).

- Ⓔ^{BD} Psl. **kǎȳo-ȳornъ* 'kavka vran' →^{HAPLOLOGIJA} **kǎȳornъ* 'krokar/vran'

→ DIAL. -o- < -a-
→ RETROGRADNI FEM 'vrana'
→ RETROGRADNI MASK
→ PRENOS 'pura'
→ KOMPOZ 'Upupa'
→ MASK NA -ač
→ MASK NA -ej
→ MASK NA -an
→ PRENOS 'kormoran'
→ PRENOS 'nočni vran'
→ VPLIV noč

→ **gǎȳo-ȳornъ* →^{HAPLOLOGIJA} **gǎȳornъ* > hrv. *gavran*
?

sln. *kavran*¹;
→ sln. *kovran*;
→ sln. *kavra*²;
→ sln. *kaver*;
→ sln. *kavra*¹;
→ sln. *smrdokavra*;
→ sln. *kavrač*;
→ sln. *kavrej*;
→ sln. *kavran*²;
→ sln. *kavran*³;
→ sln. *kavran*⁴;
→ sln. *kavranoč*;
⇒ sln. *gavran*;
sln. *garvan*.

► **kavka** ► **vran** ▷ *kavra*² ▷ *gavran* ▷ *kovran*

kavran²

ESSJ 0

kavran m 'puran, purman, purč, kavrač, kavrej, indijanski petelin, Trut, Truthahn (Meleagris)' (Cigale 1860 z oznako, da je obstoj besede vprašljiv), *kavran* 'Truthahn' poleg 'Rabe' (Janežič 1851).

Isln. knjiž. **ka:vran* m 'puran' (19. st.).

- Ⓔ Na podlagi besedotvornega razmerja *púra* : *purân*, v katerem drugi člen odraža maskulinativ na -an, bi bilo v *kavran* m 'puran' treba prepoznati maskulinativ iz *kâvra* f 'pura'.

► **kavra**¹

kavran³

ESSJ 0

- Ⓔ 19. st.: *kavrán* 'Halieus, Scharbe', *velki kavrán* 'povódní vrán, pomórski vrán, Halieus carbo, Kormoran Scharbe', *mali kavrán* 'mali morški vrán, Halieus graculus, Krähenfcharbe' (Freyer 1842: 37).

Isln. knjiž. **kav'ra:n* m 'kormoran, Phalacrocorax carbo' (19. st.) ← sln. *kâvran* m 'krokar, Corvus corax'.

- Ⓔ Neuveljavljeni neologizem 19. st. za kormorana, ki temelji na percepciji, da je ta morski ptič enak krokarju. V domačih, kalkiranih oznakah je prevladalo enačenje kormorana z vranom (► morski vrani).

► **kavran**¹

kavran⁴

ESSJ 0

- Ⓔ 18. st.: *kavrán* 'Nachtvogel, nycticorax' (Pohlin 1781), *kavran* 'Nachtvogel' (Gutsman 1789); 19. st.: *kavran* 'Nachteule' (Jarnik 1832: 240), *kavran* 'prava zhápłja, zhápłja, kavranozh, wind. krampazh, Ardea nycticorax, Nachtreiher' (Freyer 1842: 30 z oznako *wind.*); ker ornitonim označuje nočno ptico, pod vplivom subst *nôč* f 'nox' preobliko-

K

vano v *kavrenóč* 'Nachtvogel' (Janežič 1851) z redukcijo *-re-* < *-ra-* iz *kavranoč*, v 18. st. *kavranozh* 'Nachtrabe, nycticorax' (Pohlin 1781), *kavranozh* 'kavran, Nachtvogel' (Gutsman 1789), v 19. st. *kavranózh* 'der Nachtvogel' (Murko 1833a: 121), *kavranozh* 'prava zháplja, zháplja, wind. kavran, krampazh, Ardea nycticorax, Nachtreiher' (Freyer 1842 l.c.), toda v 17. st. še *nozhni vran* 'nycticorax, Nachtrab' (Megiser 1603) = *nočni vran*.

Isln. dial. **'ka:uran* m 'nočni vran/krokar';

kasneje pomensko zoženo na označevanje ponočne čaplje, kvakača, nlat. *Nycticorax nycticorax*.

- ⊕ Ker vrani in krokarji ter tudi ponočne čaplje izstopajo po črni barvi perja, ki je pri ponočni čaplji značilna le na temenu in hrbtu (CZŽ 1997: 35), je ornitonim za ponočno čapljo nastal po prenosu z ornit *kâvran* m, ki je označeval ali krokarja ali vrana.

► **kavran**¹

kavranoč → kavran⁴

ESSJ 0

kavrej

ESSJ *kavrej*, s.v. *gâvran*, *purân*

kâvrej m 'puran' (Pleteršnik), *kavrej* 'puran, purman, purč, kavran (?)', *kavrač*, *indijanski petelin*, Trut, Truthahn (Meleagris)' (Cigale 1860).

- ⊕ 18. st.: *kaurei* 'purman, morak, indijanski petelin, indianišcher Hahn' (Gutsman 1789); 19. st.: *kavrej* 'ind. Hahn' (Jarnik 1832: 240), *kâvrej* 'kavrâzh, wälfcher Hahn, der Truthahn (Gallus indicus)' (Murko 1833a: 121).

Isln. dial. **'ka:urej* m 'puran' (kor.).

- ⊕ Ob sln. *kâvra* f 'pura' je **'ka:urej* m 'puran' maskulinativ na *-ej*. K besedotvorju prim. kor. rož. *mûna* 'mačka' in k temu *mûněj* m 'maček' (Šašel 1957).

► **kavra**¹

kavri

ESSJ 0

kâvri m, g *-ja* 'polž s porcelanasto hišico, ki živi v Indijskem oceanu, Cypraea moneta': *majhni kavriji; okrog vratu je imel obešene svetleče kavrije* 'hišice kavrijev' (zool. – SSKJ), *kavri* 'polž, ki spada v rod Monetaria, zraste od 1,5 do 2,5 cm, živi v Indijskem in Tihem oceanu, v Indoneziji in Afriki so ga včasih uporabljali kot plačilno sredstvo' (CZŽ 1997: 299), *kauri ali mala porculanka* 'vrsta morskega polža, ki služi v Afriki namesto drobiža, pri nas pa z njim obživajo konjsko oprego, Cypraea moneta' (Erjavec 1875: 383s.) (► porcelanka), *kauri* 'Cypraea monéta, majhna komaj palec dolga rumenkasto - bela porculanka iz indijanskega morja, ki služi zamorcem in Hindom mesto denarjev. Ker se jako pogosto najde, nima velike vrednosti; 30–40 jih gre v en sold' (Erjavec 1864: 132).

Isln. knjiž. **'ka:uri* m 'Cypraea moneta' (19. st.);

kasneje poknjženo v **'ka:vri*.

- ⇔ nvn. *Kauris* 'Porzellanfchnecke, Cypraea moneta' (Schödlér 1860: II:525), sodobno *Kauri(schnecke)* ⇔ frc. *cauris* 'kavri', *cauri* 'isto'.

- ⊕ Izhodišče evropskega poimenovanja za to vrsto polža, prim. še it. *cauri* poleg *cori*, agl. *cowry*, *cowrie*, je hindi *kaurī* 'vrsta mehkužca' (Battisti, Alessio 1950–1957: 822), kar se povezuje s klasičnim sti. *kaparda(ka)*- 'kavri' (Mayrhofer 1992–2001: I:299; Onions 1967: 223). Dalje nejasno.

kazuar

ESSJ 0

kazuār m, g *-ja*, tudi *kâzuar* 'noju podobna ptica, ki živi v gozdovih Nove Gvineje in Avstralije, Casuarius casuarius' (zool. – SSKJ), *kazuarji* m pl 'Casuariidae' (CZŽ 1997:

115), *kazuar* m ‘Casuarius indicus’ (Erjavec 1875: 306), *kazuarji* m pl ‘v Indiji in novi Holandiji živeče noju podobne ptice’ (Erjavec 1864: 58).

Isln. knjiž. **kazu'a:r* m ‘Casuarius indicus’ (19. st.).

⇨ nvn. *Cafuar* ‘Casuarius indicus’ (Schödler 1860: II:455);

nvn. ornitonim, ki je bil izposojen tudi v hrv. *kazuar* ‘žar, Cafuar (Struthio Casuarius)’ (Šulek 1860), je bil tako kot it. *casuario* ‘kazuar’, frc. *casoar* ‘isto’, agl. *cassowary* narejen na podlagi nlat. oznake *Casuarius*, uvedene leta 1758, kar je polatinjeni malaj. ornit *kasuārī* poleg *kasawārī* (Battisti, Alessio 1950–1957: 801; Onions 1967: 150).

Ⓔ Neznana.

kažimed

ESSJ 0

kāžimed m ‘der Honigkuckuck (cuculus indicator)’ (Pleteršnik), *kažimèd* ‘Honigkuckuck’ (Janežič 1893), *kažimed* ‘ptica, ki s svojim krikom naznanja roje divjih čebel, Cuculus indicator’ (Erjavec 1875: 294).

Isln. knjiž. *kažimed* m ‘Cuculus indicator’ = ‘veliki medosledec, Indicator indicator’ (19. st.);

neuvejavljani Erjavčev terminološki neologizem (Bajec 1952: III:97).

Ⓔ Imperativni kompoz iz *kāži* 2. os sg imper od *kázati* ‘monstrare’ + *mêd* m ‘mel’ podobno kot hrv. *medokaz* ‘Honigkuckuck (Cuculus indicator)’ (Šulek 1860) ubeseduje obnašanje afriškega do 20 cm velikega ptiča iz družine medosledci, Indicatoridae, ki s klici vodi medarskega jazbeca in tudi človeka do gnezda divjih čebel (CZŽ 1997: 190). Tudi sinonim, potrjen v 19. st. kot *medena kukavica* ‘Honigkuckuk’ (Cigale 1860), se kot kalk nvn. kompozita *Honigkuckuk* ni uveljavil, ampak je bil nadomeščen z besedno zvezo *veliki medosledec* (CZŽ 1997 l.c.), prav tako kalkom sodobnega nvn. *Honiganzeiger* ‘veliki medosledec, Indicator indicator’ ← *Honig* ‘med’ + *Anzeiger* ‘kdor kaže, kazalnik’.

keba → kebec

ESSJ 0

kebček

ESSJ 0

kēbček m, g -čka ‘s puhom porasel ptičji mladič; mahovec’: *fazanji kebček* (zool. – SSKJ), *kēbčək*, g -čka ‘junger Vogel, das Kuchlein’ (Pleteršnik po Cafu), *kebčki* m pl ‘mahovci, ptiči, ki se izvalijo z odprtimi očmi, so pokriti z mahom in takoj tekajo okoli’ (Erjavec 1875: 283).

Isln. dial. **kē:bčək* m ‘ptičji mladič’.

Ⓔ Morda formalni dem na -ek < *-bkb̥ iz sln. *kēbəc* ‘žival s pristrženim repom’, ki s feminativom *kēbica* ‘brezrepa kokoš’ kaže na pomensko specializacijo na perjad; pomen ‘ptičji mladič’ vsebuje sém ‘mlad’, ki se je v tej besedni družini lahko prek ‘majhen’ in ‘kratek’ lahko razvil iz prvotnega ‘prirezan’.

► **kebec**

kebec

ESSJ 0

kēbəc m, g -bca ‘ein Thier mit abgestutztem Schwanz’ (Pleteršnik) = ‘žival s prirezanim repom’.

Ⓔ Fem na -ica *kēbica* ‘schwanzloses Huhn’ (Pleteršnik) = ‘brezrepa kokoš’.

Isln. dial. **kē:bəc* m ‘žival s pristrženim repom’.

Ⓔ Ker je v slovenščini potrjeno tudi dol. *kēba* f ‘kokoš brez repa’ (Lašče – Pleteršnik) in k temu *kēbast* adj, f -a ‘prirezan’ (Pleteršnik), je dial. **kē:bəc* lahko mask na -ec < *-bcb̥ tipa *srnec* ‘srnjak’ k *sína* ‘caprea’ (Bajec 1950: 108) iz te predloge, ki je izvorno lahko deverbativ na -a od *kēbiti* -im impf ‘pristriči’ (Pleteršnik); morda je ta sln. besedna

družina povezana s hrv., srb. *kéba* 'vrsta majhnega žepnega noža' z dem *kébica*, ki tako kot slovensko gradivo z zaporedjem *ke-* kaže na nedomač neslovanski izvor (ARj; Skok 1971–1974: II:71). Dalje nejasno.

V Pleteršnikovem slovarju se navaja, da sta *kēbāc* in *kébica* povzeta po Cigaletovem viru, a tega ni bilo mogoče ponovno potrditi.

▷ kebček

keber

ESSJ *kéber*

kéber m, g -bra 'majski hrošč': *letos je veliko kebrov* (pog. – SSKJ), toda *pili so, dokler je bilo kaj kebrov* 'denarja' (star. – SSKJ), dejansko 'novcev', npr. *srebrni keber* 'šaljivo ime za poljuben denar', *Za svoje tridesetletne žulje ne dobi najmanjšega srebrnega kebra* = *niti počenega groša* (Bunc, SJ III, 1940, 62), toda prim. *za svoje tridesetletne žulje ne dobé najmanjšega srebrenega kebra* (Mencinger, Cmokavzar in Ušperna, LZ III/7, 1883, 448, vir: dLib.si), tj. **srebreni keber*, *kēbār*, g -bra 'hrošč, der Käfer' (Pleteršnik), *navadni keber* 'navadni hrošč, Melolontha vulgaris' (Erjavec 1875: 349), *navadni keber* 'rujavi hrošč, der Maikäfer, Melolontha vulgaris' (Erjavec 1864: 80), *keber* 'hrošč, Maikäfer (Scarabaeus melolontha)' (Cigale 1860), *keber* 'der Käfer, scarafaggio' (Drobnič 1858), *keber* 'Käfer' (Janežič 1851); kor. obir. *qéā:bār*, g -bra 'Maikäfer' (Karničar 1990), rož. *čēbr* 'hrošč' (Šašel 1957), *čē:bār* 'hrošč, keber' (Kattinig 2017), primor. nad. *kēbar* 'maggiolino', *kebār* 'isto', *kēber*, *kēbyr*, *kōbar* (Rigoni, Salvino 1999), istr. *čjeber* 'vrsta hrošča' (Jakomin 1995), notr. *ke:bār*, g -bra 'hrošč' (Velike Žablje – Ječič DN 2010: 56), obsoš. *kēbār*, g -bra 'majski hrošč' (Ivančič Kutin 2007), rovt. tolm. *čiebār*, g -bra 'majski hrošč' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *čiebār*, g -bra 'majski hrošč' (Kenda-Jež Diss. 2002), *čiebār* 'majski hrošč' (Razpet 2006), polj. *kēbar* 'majski hrošč, uporabljan tudi za hrano živini' (Škrlep 1999), črnovr. *kīēbār*, g -brq (Tominec 1964) z nejasnim nepričakovanim korenskim vokalom v Nsg namesto **kīābār*, dol. kost. *ke:bēr*, g -bra 'majski hrošč' (Gregorič 2014), toda panon. pkm. *kéber*, g -bra 'ščurek' (Novak 1996), *kēber*, g -bra 'ščurek', 'vrsta fižola' (Bajzek Lukač 2009), prim. prleš. *kebrovjak* 'vrsta (debelejšega) fižola' (Rajh 2010) < **kebrov-njak*, prleš. *kéber* 'ščurek', 'debel fižol (turški)' (Antič 2009), *keber*, g -bra 'hrošč', 'ščurek', ekspr. 'paglavec, falot' (Rajh 2010).

- ① Dem na -ič < *-itʰ *kēbrič* (Pleteršnik), rovt. tolm. *čiebārč* (Čujec Stres 2010–2014), dem na -ec < *-ecʰ *kēbrēc* (Pleteršnik) in iz tega dem na -ek < *-ekʰ *kēbrček*, g -čka (SSKJ), *kēbrčāk*, g -čka (Pleteršnik), dol. kost. *ke:brčēk*, g -čka (Gregorič 2014); s prefiksom *ko-* in sekundarno palataliziranim velarom gor. *kočēb̥r* 'keber' (Kropa – SLA), kar je bilo v ESSJ: I:84 neustrezno predstavljeno v pomenu 'čmrlj' (Furlan, JZ 28/2, 2022, 9 op. 2).

- ② 16. st.: *keber* 'Kefer, scarabaeus' (Megiser 1592); 17. st.: *keber* 'bruchus', *brenzhanie teh zhibel*, *kebrou* 'bombus apium', *ena šhpanish muha*, *en flāt kēber* 'cautharis', *en kēber*, *ali en gnoini kēber*, *en govniāzh* 'scarabeus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kēbr* 'Maykäfer, bruchus, crabro' (Pohlin 1781), *keber*, *zheber* 'koka, Käfer', 'Kefer', *keber*, -bra 'Käfer, Kefer', *koin/ki zheber/keber* 'zherni mouri/mourini, Roßkäfer', *gnoini keber* 'mouranz, mouri, mourini, Mißkäfer' (Gutsman 1789); 19. st.: *kéber*, g -bra 'der Käfer, der Schwabenkäfer' (Murko 1833a: 122 z oznako, da je beseda izposojena).

- ③ Od tod cgn *Keber* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 136), s pisno varianto *Kebr* (ZSSP), na Goriškem v it. zapisu *Cheber* in pod vplivom it. ben. dial. prenairejeno v *Chebar* (Merkù 1982: 32).

Isl. dial. **ke:bār* m, g -bra 'hrošč';

prvotno generična oznaka za hrošča in kasneje na dokaj širokem arealu pomensko zoženo na označevanje majskega hrošča, na panonskem območju pa na ščurka in iz tega enako kot pri *žōhar* 'ščurek' (► *žohar*) po metafori oznaka za debelejšo vrsto fižola.

⇨ srvn. *kēver* m 'hrošč', *kēvere* 'isto', nvn. *Käfer* (Striedter-Temps 1963: 147; Bezljaj ESSJ: II:27), stvn. *kever*, *kevr*, *kevera*, *kevura* < pgerm. **kebra(n)-* m 'hrošč' (Kluge 1995: 416; Kroonen 2013: 283) < **g'eb^h-ro-* z zgerm. **-fr-* < pgerm. **-br-* po Bahderjevemu pravilu (Kroonen 2013 l.c.)

⊕ Germ. entomonim se koreneno povezuje s slov. **zobati* 'jesti' s pide. korenomo **g'eb^h-* 'jesti ipd.' in predpostavlja prvotni pomen 'glodavec, požeruh' (Kluge 1995 l.c.; Kroonen 2013 l.c.).

Iz srvn. predloge je bilo izposojeno tudi hrv. *kebar* m, g -*bra* 'hrošč' (Skok 1971–1974: II:71), v Ozlju *kébār* 'isto', hrv. gradišč. *kebar*, g -*bra* 'hrošč' (GrH 1991), toda v Varaždinu *kēbēr*, g -*bra* 'ščurek' (Lipljin 2002).

Ⓛ^{BD} Pgerm. **kebra(n)-* m 'hrošč' > stvn. *kever*, srvn. *kēver*

→ + ADJ navadni

srvn. **meien-kēver* 'majski hrošč' ⇨ sln. **majan* 'ke:bər

nvn. *Maikäfer* 'majski hrošč'

nvn. *Maikäfer*

nvn. *Maikäfer*

⇨ sln. *keber*;

→ sln. *navadni keber*;

→ sln. *majni keber*;

⇨ sln. *majkefer*;

⇨^K sln. *majnski keber*;

⇨^K sln. *šentlipušni keber*.

▷ majni keber ▷ majnski keber ▷ šentlipušni keber

keča

ESSJ s.v. *kečiga*

kéča f 'kečiga, Acipenser ruthenus' (Korošec 2018), *keča* 'kečiga, Acipenser ruthenus', 'Acipenser sturio' (Munda 1926: 12, 38), *kéča* 'kečiga' (Pleteršnik), *keča* 'kečiga, Accipenser ruthenus' (Erjavec 1875: 342), *keča* 'kečiga, Stör' (Janežič 1851).

Ⓛ Dem na -*ica* v 19. st. *kézhiza* '(ein Físch) der Stör. (Acipenser sturio. Linn.)' (Murko 1833a: 127).

Ⓛ 19. st.: *kézhza* '(ein Físch) der Stör. (Acipenser sturio. Linn.)' (Murko 1833a l.c.).

Isl. knjiž. **ke:ča* f 'jeseter, Acipenser sturio' (19. st.); kasneje 'kečiga, Acipenser ruthenus';

verjetno enako kot hrv. *čiga* f 'Acipenser stellatus' (ARj) ← hrv. *kèčiga* f 'Acipenser' skrajšano iz sln. *kečiga*.

► **kečiga**

kečiga

ESSJ *kečiga*, s.v. *šter*, *tok*

kečiga f 'sladkovodna riba s hrustančastim ogrođjem, Acipenser ruthenus': *loviti kečige*; *kaviar iz iker kečige* (zool. – SSKJ), *kečiga* 'Acipenser ruthenus' (CZŽ 1997: 104), *kečiga* 'Acipenser ruthenus' (Munda 1926: 12), *kečiga* 'der kleine Stör, der Sterlet (acipenser ruthenus)' (Pleteršnik), *kečiga* 'keča, Accipenser ruthenus' (Erjavec 1875: 342), *kečiga* 'vrsta malega jesetra, Sterlet' (Erjavec 1864: 77), *kečiga* 'Stör (Acipenser sturio)' (Cigale 1860), *kečiga* 'keča, Stör' (Janežič 1851).

Ⓛ 18. st.: *kezhiga* 'šter, Stör, Stöhr, Físch' (Gutsman 1789); 19. st.: *kezhiga* 'keža, bisma, visena, Acipenser, Stör', *mala kezhiga* 'Acipenser ruthenus, Sterlet' (Freyer 1842: 50).

Isl. knjiž. **kečiga* f 'jeseter' (18. st.); kasneje 'kečiga, Acipenser ruthenus'.

⇨ hrv. *Kechiga riba* 'sturio' (Belostenec 1740), *kečiga* 'Acipenser ruthenus, Sterlet, Stierl', *kečega* 'isto', *kečika*, *kečuga* (Hirtz 1928–1956: III:158s.), *kèčiga* 'Acipenser ruthenus' (Jurančič 1986).

⊕ Izvor in etimologija nejasna. Skok 1971–1974: II:72 in Kolomiec 1983: 134 sta zaradi madž. *kecsege* 'kečiga', verjetno po Miklošiču 1886: 114, sklepala na izposojlo hrv. *ihti-*

onima iz madž., a tudi v madžarščini niti izvor niti etimologija nista pojasnjena (EWU: 717; ERHJ: 1:436).

Ⓣ^{BD} Hrv. *kečiga* 'jeseter'

→ HIPOKOR

→ HRV. AFEREZA *čiga*

? slov. dial. **čečuga* > hrv. *čečuga*

▷ *čiga*¹ ▷ *čečuga* ▷ *keča*

⇒ sln. *kečiga*;

→ sln. *keča*;

⇒ sln. *čiga*¹;

⇒ sln. *čečuga*.

kefalopod → glavonožec

ESSJ 0

keka

ESSJ 0

kèka f 'gazza' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999) = 'sraka', *kèka* 'gazza' (Špehonja 2012b), v Istri '*keka* 'sraka' (Malija – SDLA-SI: I:243), toda briš. *keka* 'ljubkovalno poimenovanje za kokoško in ptico' (Korenjak 2012).

Ⓣ Strukturna izpeljanka na *-ica* v primor. istr. *keķecā* 'sraka' (Krkavče – Filipi, Buršić Giudici 2012: 487 op. 308) < **'ke:kica*.

Isln. dial. **'ke:ka* f 'sraka' (primor.).

✦ furl. *chèche* 'sraka' (NP), *cheche* 'isto' (Brecelj 2005), kar ustreza it. trž. *checa* (Doria 1987), it. kopr. *chéca* (Manzini, Rocchi 1995), it. ben. *checa* (Boerio 1867), toda it. tosk. *cecca* 'sraka' (Doria 1987: 145; Manzini, Rocchi 1995: 46; Battisti, Alessio 1950–1957: 834). V ben. istr. govorih hrvaškega dela Istre je ornit *kèka* 'sraka' potrjen večkrat (Filipi, Buršić Giudici 2012: 487).

Ⓣ Ornitonim se razlaga z apelativizacijo it. ben. hipokoristika *Checa* (Boerio 1867) oz. it. tosk. *Checca*, potrjenega v 14. st., iz atpn *Francesca* (Battisti, Alessio 1950–1957 l.c.), najverjetneje po kričavem, neprijetnem glasu neke ženske osebe, ki je bila nosilka takega imena, prim. sln. *ne morem več poslušati te srake* (SSKJ). Ker so v hrv. čak. potrjeni hipokoristiki it. ben. izvora *Kêko* 'Frane, Francek' in *Kêka* 'Franciska, Franjica' (Bejska Tramuntana – Velčić 2003), sln. ozko dialektični ornitoni z osnovo *kek-* verjetno niso v nobeni neposredni povezanosti s cgn *Kek*, *Kekec* in *Kekič* (ZSSP), ki so lahko importirani iz hrv. okolja, prim. hrv. cgn *Kek*, *Kekec*, *Kekič* (LP SRH 1976).

Iz it. ben. *checa* 'sraka' je bilo izposojeno hrv. *keka* 'sraka' (okolica Nina v Dalmaciji – Hirtz 1928–1956: II:183).

Ⓣ^{BD} It. atpn *Francesca* → HIPOKOR it. *Checca*, it. ben. *Checa*

→ PRENOS it. trž. *checa* 'sraka', furl. *chèche*

→ PRENOS 'petelinček'

⇒ sln. *keka*;

→ sln. *kekec*;

it. atpn *Francesco* → HIPOKOR it. ben. *Checo*

→ PRENOS furl. *chéco* m 'Cicada orni' ⇒ sln. **'ke:k* → TVORJENKA NA -ič

→ sln. *kekič*.

▷ *kekec* ▷ *kekič*

kekec

ESSJ 0

kèkac m 'galletto' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999) = 'petelinček', *kèkac* 'isto' (Špehonja 2012b).

Ⓣ Fem na *-ica* v nad. *kèkca* 'gallinella' (Špehonja 2012a) = 'kokoška' < sln. **'ke:kica* poleg nad. *kèka* 'isto' (Špehonja 2012a), toda nad. *kèkca* 'gallina americana' (Barnas/Vernasso – Rigoni, Salvino 1999).

Isln. dial. **'ke:kac* m 'petelinček' (nad.).

Ⓣ Morda interno nadiško tvorjeno iz *kèka* f 'sraka', čeprav je zaradi furl. *checâ* 'kokodakati' (Brecelj 2005) možno, da je prenos ornitona s srake na petelina že furlanski.

► **keka**

kekič

ESSJ 0

kēkič m ‘mali skržat (cicada orni)’ (goriška okolica – Pleteršnik) = primor. kraš. *kēkič* ‘mali škržat, Cicada orni’ (goriška okolica – Erjavec, LMS 1882/1883, 280).

Isln. dial. **kē:kič* m ‘Cicada orni’ (kraš.);

domača strukturna izpeljanka na -ič < *-itʰ iz istopomenskega **kē:k* m ‘Cicada orni’.

⇨ furl. *chèc, chéco* m ‘manjši škržat bolj rdečkaste barve kot pa črne, Cicada orni’ (NP).

- ⊕ Verjetno tako kot furl. *chèche* ‘sraka’ apelativizirano iz hipokoristika iz atpn *Francesco*, ki se potrjuje v it. ben. *Checo* (Boerio 1867). Erjavec, LMS 1882/1883 l.c. ni poznal furl. predloge in je sklepal na onomatopejski izvor besede, ko je izpostavil, da se ta žuželka oglašja kot *keke, keke!*.

► **keka**

kembelj

ESSJ s.v. *kémbelj*

kémbelj m, g -*blja/-bajna* ‘Löffelente’ (Pleteršnik), *kembelj*, g -*beljna* ‘Löffelente’ poleg ‘Glockenschwengel’ (Janežič 1851).

- ⊕ 19. st.: *kembel* ‘shlizarza ráza, shlizarza, Anas clypeata, gemeine Löffelente’ (Freyer 1842: 39).

Isln. knjiž. **kē:mbelj* ‘Anas clypeata’ (19. st.).

- ⊕ Nejasno. Morda je bil ornitonim tvorjen po metonimičnem prenosu s sln. *kémbelj* m, g -*blja/-na* ‘tolkač pri zvonu’ zaradi neprestanega oglašanja ptice.

K

kena

ESSJ 0

kèna f ‘kuna’, ekspr. ‘nemiren otrok’ (dol. kost. – Gregorič 2014).

- ⊕ Strukturna tvorjenka na -ica v 18. st. *keniza* ‘koina, Marder’ (Gutsman 1789), v 19. st. *keniza* ‘kna, kojna, kojnana, Mustela martes’ (Freyer 1842: 3).

- ⊕ 18. st.: *kena* ‘koinana, kuna, duhur, Mader, ein Thier’ (Gutsman 1789).

Isln. dial. *kèna* f ‘kuna’ (kost.);

manj jasno; morda nastalo po dial. monoftongizaciji iz dial. *kojna* f ‘kuna’ kot fonetičnega odraza sln. dial. **kujna* s prehodnim *j* iz *kúna* f ‘mustela’ (Ramovš 1924: 174 brez diftongiziranega primera), čeprav bi bilo zaradi r. dial. *kúnja* ‘kuna’ (citirano po ESSJa: 13:104), ukr. *kunjá* (Grinčenko 1907–1909), br. *kúnja* (Nosovič 1870) in dl. dial. *kunja* (Schuster-Šewc 1983–1996: 725) možno predpostaviti sln. **kunja* in po dial. premetu tipa *kojn* v *kojn* **kujna*, kot je sklepal Bezljaj ESSJ: II:110; območje monoftongizacije je lahko širše, če je primor. obsoš. *kèna* kot lastno ime ovce (Krn – Erjavec, LMS 1875, 224) tako kot dol. kost. pomen ‘nemiren otrok’ nastalo po metafori za nemirno, begajočo ovco; toda zaradi sln. dial. *knä* f ‘kuna’ ob *kbnä* ‘isto’, kar Valjavec 1878a: 13 navaja za Kranjsko, je možno, da je dol. kost. *kèna* f ‘kuna’ in morda tudi primor. obsoš. *kèna* ‘lastno ime ovce’ nastalo po akcentskem umiku tipa *žèna* < psl. **ženä* iz sln. dial. sekundarno oksitonirane oblike **kūnä* s skrajšanim *u* (o tem Furlan, JZ 29/1, 2023, 65ss.), saj je kost. *è* v *kèna* enak refleksu v *k'rèh* ‘kruh’ < psln. **krüh* < psl. **krühъ*, *kèp* ‘kup’ < psln. **kūp* < psl. **kūpъ*.

► **kojna** ► **kuna**¹ ▷ kna

kenguru

ESSJ 0

kengurū m, g -*ja* ‘avstralska žival, ki nosi mladiča v trebušni vreči’: *dolgi skoki kengurjev* (SSKJ), *kenguruji* m pl ‘Macropodidae’, *veliki kenguru* m ‘Macropus’, *rdeči veliki kenguru* ‘Macropus rufus’ (CZŽ 1997: 115s.), *kengurū* ‘kenguru’ (Pleteršnik), *kenguru* ‘Känguruh’ (Cigale 1860), *kenguru* ‘Känguruh, Halmaturus giganteus’ (Erjavec 1864: 26).

Isln. knjiž. **kengu'ru*: m 'Macropus = Halmaturus giganteus' (19. st.).

⇨ nvn. *große Känguruh* n 'Halmaturus (giganteus)' (Schödler 1860: II:402) ⇨ agl. *kangaroo* 'kenguru' (leta 1770 – Kluge 1995: 422; Pfeifer 2000: 614), prim. frc. *kangourou* 'isto', it. *canguro*, slš. *kengura*, starejše *kenguru* (Králík 2015: 263), p. *kangur* itd.

- Ⓔ Kulturna izposojenka, ki sta jo iz Avstralije v Evropo prinesla James Cook (1770) in Joseph Banks (1770) in je v staroselskem avstralskem jeziku označevala vsako štirinožno žival razen dinga (Pfeifer 2000 l.c.). Erjavec 1875: 254 po Schödlerju 1860: II:403 omenja zanimivo, a nesprejemljivo etimološko razlago, češ da naj bi izvorna oznaka za kenguruja to žival poimenovala kot starega moža, ker naj bi na to asociirala kengurujeva sklonjena sedeča drža.

Zastarela sln. varianta *kengurūj* m 'das Känguruh', *velikanski kengurūj* 'das Riesen-Känguruh (halmaturus giganteus)' (Pleteršnik), *kengurūj* 'Känguruh' (Janežič 1893), *kenguruj ali veliki klokan* 'Halmaturus giganteus' (Erjavec 1875: 253) je interno slovensko nastala, ker se je stranskosklonska osnova *kenguruj-*, ki je z *-j*- zapolnjevala zev, prenesla tudi v nominativ.

kenguruj → kenguru

ESSJ 0

kepa¹

ESSJ 0

K

qěpa f 'kurica' (kor. rož. – Šašel 1957).

- Ⓙ Mask na *-an* rož. *qěpan* 'petelin', mask na *-ej* rož. *qěpěj*, g *-a* 'petelin' (Šašel 1957).

Isln. dial. **kę:pa* f 'kokoš' (rož.).

- Ⓔ Nejasno. Morda je sorodno s *kěpæc* m 'kurja zadnjica, mrda' (Pleteršnik po Cafu), kar Bezljaj ESSJ: II:29 sicer povezuje s stč. *kep*, g *kpa* 'vulva', a je substantiv lahko svojilnostna izpeljanka na *-ec* < **-bcb* s prvotnim pomenom 'kar ima kokoš'. Z rož. mask *qěpěj* 'petelin' je formalno enako kor. obir. *qěpi* m, g *-ja* 'majhen otrok, pritlikavec' (Karničar 1990).

kepa²

ESSJ 0

kěpa f 'ime ovci' (primor. obsoš. (Plužna na Bovškem) – Erjavec, LMS 1882/1883, 280).

Isln. dial. *kěpa* f 'ime ovci' (obsoš.).

- Ⓔ Nejasno.

kepen

ESSJ *kepēn*, s.v. *gránoselj*

kepēn m, g *-a* 'podlasici podobna žival, ki ima pozimi belo dlako in črno liso na koncu repa; hermelin': *ujeti kepena* (star. – SSKJ), *kepēn* 'das große Wiesel, das Hermelin (mustelina erminea)' (Pleteršnik), *kipen* 'weißes Wiesel' (Cigale 1860).

- Ⓙ 18. st.: *kipen* 'popeliza, harmelin, Hermelin' (Gutsman 1789); 19. st.: *kepén* 'beli fmerduh, bela podláfiza, popeliza, Mustela Erminea, große Wiesel' (Freyer 1842: 3 z oznako, da je beseda kranjska).

Isln. dial. **ki'pen* m 'hermelin'; po redukciji **kə'pen*.

- Ⓔ Nejasno. Ker ima pozimi hermelin popolnoma bel kožuh z izjemo konca repa, ki ostane črn (CZŽ 1997: 272), bi bilo sln. poimenovanje možno povezati z r. dial. *kipenb* 'najvišja stopnja belosti' (citirano po ESSJa: 13:267) nejasnega izvora. Drugače Bezljaj ESSJ: II:29, ki je mislil na povezanost s sln. *kepenjek* 'plašč'.

Strukturna, a prvotno deminutivna izpeljanka na *-ček* < **-čbčb* *krpenčak* m, g *-čka* 'podlasica' (dol. – Pleteršnik) verjetno vsebuje isto podstavo (Bezljaj ESSJ l.c.), le da je v neakcentuiranem zlogu prišlo do interkalacije *r* tipa *fřžôl* ← *fižôl*.

keta → kita

ESSJ 0

ketnar

ESSJ 0

kìetnər m, g -ja 'modras' (primor. obsoš. – Ivančič Kutin 2007).

Isln. dial. **kētnar* m 'modras' (obsoš.).

- ⑤ Osamljeno poimenovanje, ki modrasa metaforično primerja z verigo, ker ima na hrbtu verigi podobne lise. Svojljnostna izpeljanka na -ar < *-ar'b je bila tvorjena iz sln. dial. *kētna* 'veriga' ⇔ nvn. *Kette* 'isto'.

keščica¹

ESSJ 0

kēščica f 'eine Art Dohle' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. **'ke:ščica* f 'vrsta kavke'.

- ⑤ Osamljeno in nejasno, a gotovo ni dem na -ica iz ornit *kāvka* f 'Corvus monedula' (► kavčica). Morda dem na -ica iz deverbativa na -a v funkciji nomena agentis iz *kēvkati* -am impf 'neprijetne glasove od sebe dajati' (Pleteršnik).

keščica²

ESSJ 0

kēščica f 'der Kibitz' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. **'ke:ščica* f 'priba, Vanellus vanellus'.

- ⑤ Osamljeno in nejasno. Morda enako kot *kēščica* 'vrsta kavke' (► keščica¹) dem na -ica iz deverbativa na -a v funkciji nomena agentis iz *kēvkati* -am impf 'neprijetne glasove od sebe dajati' (Pleteršnik).

keza

ESSJ 0

qēza f 'mlada koza', tudi 'vzdevek ženski' (kor. rož. – Šašel 1957), rož. *qē:za* 'koza' (Kattinig 2017) in k temu vabni klic v »Keze, keze, keze,« *smo se ji dobrikali* (Bevk 1966; S. Torkar, ustno).

- ① Mask na -ej kor. rož. *qēžej* 'kozlič' (Šašel 1957), rož. *qē:zej* 'kozliček' (Kattinig 2017); dem na -ka obir. *qē:zqa* poleg *qò:zqa* (Karničar 1990).

Isln. dial. *kóza* f 'capra' < psln. **kozǎ* 'isto' < psl. **kozǎ*;

pod vplivom korenskega vokalizma izposojenke **gajsl* ⇔ tirol. n. *geassl* kot deminutiva iz *gaiss* 'koza' (Schöpf 1982), kar ustreza nvn. *Geiss* 'isto', srvn. *geiz*, stvn. *geiz*, got. *gaits*, stagl. *gāt*, agl. *goat* in je sorodno z lat. *haedus* m 'kozel' (Kluge 1995: 308; EWA: IV:132s.), prenarejeno iz kor. *kóza/kozǎ*, ko je izposojeno zaporedje -aj- že prešlo v kor. -ej-. Deminutivno izposojenko s takim vokalizmom še odraža kor. zilj. *kējzli* 'majhna koza' v sinhroni funkciji singulativa h *kəzlič*i (Pronk 2009).

► **koza¹**

kicelj

ESSJ 0

'kicl m, g -la 'kozliček' poleg *'kicl'pə:rt* 'kozja brada' (panon. prleš. – Rajh 2010).

- ① Strukturna tvorjenka na -ek v panon. prleš. *kìclek* 'kozliček, kozek' (Antič 2009) < **kicl-ъkъ*.

Isln. dial. **'kical* m 'kozliček' (prleš.).

⇔ nvn. *kitzel* 'kozliček' (Grimm 1854–1971).

- ⑤ Nvn. *Kitzel* je dem na -el iz *Kitz* 'mladič koze', tudi 'mladič srne, gamsovke, kozoroga', srvn. *kiz* 'isto', *kitze* (Lexer 1872–1878; Pfeifer 2000: 658).

kicer

ESSJ 0

kicējr m, g -a 'žrebec' (panon. pkm. – Mukič 2005), *ki'ce:īr*, g -a 'isto' poleg 'mlad, postaven, poželjiv moški' (Bajzek Lukač 2009).

Isln. dial. **ki'ce:r* m 'žrebec', 'mlad moški' (pkm.).

- ⑤ Osamljeno in nejasno. Verjetno korensko sorodno s hrv. kajk. *kīčpš* m 'moški, ki veliko da na zunanji izgled, gizdalin' (Gola – Večenaj, Lončarič 1997).

kijaš

ESSJ 0

kijaš m, pl *kijaši* 'keulenförmige Käfer (clavicornia)' (Pleteršnik), *kijaši* m pl 'Clavicornia' (Erjavec 1875: 350).

Isl. knjiž. **ki'ja:ši* m pl 'Clavicornia' (19. st.); kasneje singularizirano.

↔^K nvn. *Keulenhörner* 'Clavicornia' (Schödl 1860: II:497) ← *Keule* 'kij' + *Horn* 'rog'.

- ⓔ Neuveljavljene kalk po nvn. predlogi, ki enako kot nlat. oznaka to družino iz reda hroščev označuje po kijastih rogovih, je bil tvorjen s svojilnostno izpeljanko na *-aš* < **-ašb* iz subst *kij* m 'clava' < psl. **kyiь*; prvotno '(hrošč), ki ima rogove podobne kiju'. Sodobna oznaka za to družino žuželk je verjetno *slaninarji* m pl 'Dermestidae' (► *slaninar*).

kik

ESSJ 0

kik m 'čuk' (primor. istr. – Tomšič 1991: 304).

Isl. dial. *kik* m 'čuk' (istr.).

- ⓔ Osamljeno. Ni jasno, ali je ornitonim le dial. fonetična realizacija iz sln. sin *čúk*.
► **čuk**

kikavecESSJ s.v. *kikati*

kikavac m, g *-vca* 'die Misteldrossel (turdus viscivorus)' (Pleteršnik po Cafu) = 'carar'.

Isl. dial. *kikavac* m 'carar, Turdus viscivorus';

- = hrv. *kikavec* 'Turdus major' (Jambrešić 1742);
< **jslov.** (sln.-hrv.) **kykaуьcb* m 'turdus'.

- ⓔ Bezlaj ESSJ: II:31 je le sln. ornitonim prek adj *kikav*, f *-a* 'hripav' povezoval s *kikati* *kikam* impf 'hripav biti', kar za ptiča pevca ni ustrezna pomenska motivacija. Ustreznejši pomenski odtenek psl. glagola **kykati*, verjetno onomatopejskega izvora (ESSJ: 13:260), se potrjuje v r. dial. *kikatъ* 'kričati (o pticah)' (L. Kurkina, ustno).

kikravec

ESSJ 0

kikravac m, g *-vca* 'der Hahn' (Kranjska Gora – Pleteršnik).

Isl. dial. *kikravac* m 'petelin' (gor.).

- ⓔ Besedotvorno osamljeno, a verjetno korensko sorodno s sln. *kikavac* m, g *-vca* 'die Misteldrossel (turdus viscivorus)' (Pleteršnik po Cafu) (► *kikavec*).

kilavecESSJ s.v. *kila*

kilavac m, g *-vca* 'ein noch nicht flügger Vogel' (Kras – Pleteršnik), *kilavci* m pl 'goliči, ptiči, ki se izvalijo slepi in goli' (Erjavec 1875: 283); primor. kraš. *kilowc* 'unflügger Vogel', 'ungelenker Mensch' (Štrekelj 1887: 402).

Isl. dial. **'ki:laυac* m 'ptič, ki še ne leti' (kraš.).

- ⓔ S suf *-ec* < **-bcb* substantivizirano iz adj *kilav*, f *-a* 'slaboten', tudi 'bolehen', ki še ne letečega ptičjega mladiča označuje kot slabotnega. Isti sém 'slaboten' se ohranja v *kilac* m, g *-lca* 'nackter Vogel' (Pleteršnik), *kilec* = *kilov tič* 'nackter Vogel' (Cigale 1860 s.v. *nackt* po Zalokarjevem rkp. slovensko-nemškem slovarju), kar je bilo s suf *-ec* < **-bcb* tvorjeno neposredno iz subst *kila*, ki je bil predloga za adj *kilav*, f *-a* 'slaboten'. V isto pomensko skupino spada tudi *kilica* f 'kilav ptiček', iz *jajčka izleze gola kilica* (Pleteršnik), kot dem na *-ica* iz subst *kila*, ki je prvotno verjetno pomenil 'slabotnost', po konkretizaciji pa označeval slabotne osebe ali živali, prim. sln. *kila* 'mevža, strahopetec' (Pleteršnik) kot pejorativna oznaka za prvotno slabotnega človeka. Še goli ptičji mladiči so v teh primerih označeni kot slabotni.

kilec → *kilavec*ESSJ s.v. *kila*

kilica → kilavec

ESSJ s.v. *kila*

kilikilov → kulikulav

ESSJ ∅

kimka

ESSJ s.v. *cimavica*

- ⊕ 18. st.: *kimka* ‘*steniza, zimaviza, Wanze*’ (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **ki:mka* f ‘stenica’ (18. st.).

- ⇨ hrv. *kimka* f ‘stenica’, v Korčuli *kĩmak*, g *kĩnka* ‘isto’ (RK 2008).

- ⊕ Ni verjetno, da bi Gutsmanov hapaks legomenon odražal slovensko dialektično besedo, ampak je bil sočasno s pri njem potrjenim sin *zimaviza* (► *cimavica*) povzet iz Belostenčevega slovarja, kjer se ob *czimavicza* in *szteniczza* potrjuje tudi hrv. *kimak* ‘cimes’, kar odraža južnodalmatski nepalatalizirani refleks **ki:mikě* iz lat. *cīmex* m, g -*icis* ‘stenica’ (Skok 1971–1974: II:80; Ligorio Diss. 2014 s.v. *čimče*) nejasne etimologije (de Vaan 2008: 114).

kinkalica

ESSJ s.v. *kiniti*

kinkalica f ‘die Meise (parus)’ (notr. – Pleteršnik).

Isln. dial. **ki:nkalica* f ‘sinica’ (notr.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Bezljaj ESSJ: II:32 je ornitonim korensko povezoval s sln. *kĩnkati* -*am* impf ‘kimati, sklanjati glavo’.

kipen → kepen

ESSJ s.v. *kepēn*

kir(o)žlep

ESSJ ∅

kĩržlep/kĩrōžlep m ‘netopir’ (panon. prleš. (Gibina) – SLA), prleš. *kĩružlep* ‘isto’ (Središče ob Dravi – Bezljaj, SE III–IV, 1951, 453).

Isln. dial. **pirožl’ak* m ‘netopir’;

po dial. premetu *k-* : *p-* ← *p-* : *-k* **kirožl’ap* in *l’* > *l* **kĩrožlap* ter deloma z redukcijo -*o-*.

► **pirožljek**

kirurg

ESSJ ∅

kirurg m ‘riba, ki ima na obeh straneh oster trn, Acanthurus’ (Erjavec 1875: 335), kasneje le *kirurgi* m pl ‘Acanthuroidei, podred rib iz reda ostrižnjakov, ki živijo na koralnih grebenih v tropskih morjih’ (CZŽ 1997: 116).

Isln. knjiž. **ki:ru:rg* m ‘Acanthurus’ (19. st.); kasneje pluralizirano.

- ⇨ nvn. *Chirurg* ‘Acanthurus’ (Schödlar 1860: II:491).

- ⊕ Za kirurge je značilno, da imajo ob repnem korenu na vsaki strani bodalast trn za obrambo (CZŽ 1997 l.c.), prim. gr. ἄκανθα f ‘trn, osat’, s katerim lahko v obrambi režejo kot kirurgi; nvn. ihtionim je torej tako kot agl. *surgeon* ‘Acanthus’ ← *surgeon* ‘kirurg’ metaforičnega izvora iz nvn. *Kirurg*, ko je beseda grškega izvora že označevala tistega, ki zdravi z rezanjem.

kisec

ESSJ ∅

- ⊕ 19. st.: *kifez* ‘*zhópasta priba, priba*, wind. *gavek, gavez*, Vanellus cristatus, gemeiner Kiebitz’ (Freyer 1842: 28 z oznako *wind.*).

Isln. dial. *kisec* m ‘priba, Vanellus vanellus = Vanellus cristatus’ (kor.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno.

kiseljak/kiselak

ESSJ ∅

kiselják/kiselák m, g -*a* ‘trtni zavijač’: *grozdje je najedeno od os, muh in kiseljaka* (agr. – SSKJ), *V zarodu ugnjezdil se je v prav obilni meri kisli ali seneni črviček, (Štajerci mu pravijo »kiseljak«, latinski se zove »tortrix ambiguella«) kateri je zopet lep del zaroda*

K

uničil (Dolenjske Novice 15. julija 1899, 15/14, 123, vir: dLib.si), *okiseljak* 'Sauerwurm' (Dolenjske Novice 1. februarja 1898, 14/3, 19, vir: dLib.si).

Isln. knjiž. **ki:sli čr'vi:čək* m 'trtni zavijač' (19. st.);

kasneje univerbizirano s suf -*jak* < *-*akъ* v *kiseljak* m 'isto'.

↵^K nvn. *sauerwurm* 'škodljivec, ki uničuje še nezrelo grozdje' (Grimm 1854–1971) ← *sauer* 'kisel' + *Wurm* 'črv', dobesedno torej 'kisli črv'.

ⓔ Morda se uporaba adj *sauer* 'kisel' v *Sauerwurm* nanaša na to, ker ličinka trtnega zavijača uničuje še nezrelo, tj. kislo grozdje.

kisova glistica → očetna jeguljica

ESSJ 0

kisova jeguljica → očetna jeguljica

ESSJ 0

kišič → kuš²

ESSJ 0

kit

ESSJ *kīt*

kīt m, g -*a* 'največji, ribi podoben morski sesalec z vretenastim telesom in zakrnelimi zadnjimi končinami': *zadeti kita s harpuno* (SSKJ); *brezzobi kiti* m pl 'kiti, ki imajo namesto zob dve vrsti poroženelih kožnih gub, Mystacoceti'; *grenlandski kit* m 'kit, ki ima belkasto sivo progo na korenu repa, Balaena mysticetus', *sinji kit* 'do 34 m dolg, zgoraj jekleno, spodaj svetlo siv kit, Sibbaldus musculus' (zool. – SSKJ), *kiti* m pl 'Cetacea' (CZŽ 1997: 117), *kīt* m, g *kita* 'der Walfisch', *grenlandski kit* 'der grönländische Walfisch (balaena mysticetus)', pl *kiti* 'die Fischeäugethiere, die Wale (cetacea)' (Pleteršnik), *navadni ali grenlandski kit* m 'Balaena' (Erjavec 1875: 281s.), *pravi ali grenlandski kit* 'eigentliche oder grönländische Walfisch, Balaena Mysticetus' (Erjavec 1864: 38), *kit* 'velika riba, Wallfisch' (Cigale 1860), *kit* 'der Wallfisch, la baléna' (Drobnič 1858), *kit* 'Wallfisch' (Janežič 1851).

ⓓ Adj na -*ov kītov*, f -*a* (SSKJ), *kītov* (Pleteršnik), *kitov* (Cigale 1860); fem na -*ov-ka kītovka* 'samica kita' (SSKJ); strukturna tvorjenka na -*ov-ec kītovac* m, g -*vca*, pl *kitovci* 'Wale (cetacea)' (Pleteršnik), *kitovci* m pl 'ribáki, Wale, Cetacea' (Cigale 1880), toda sodobno 'zelo velik morski pes z velikim gobcem in pikastim vzorcem po hrbtu, ki se hrani s planktonom, Rhincodon typus' (eSSKJ; CZŽ 1997: 212).

Isln. knjiž. **kit* m 'kit, cetus' (19. st.).

↵ hrv. *kīt* 'cetus' (ali r. *kít*, g *kitá* 'isto' ⇔ gr.) ⇔ stesl. *k'itъ* 'cetus' ⇔ gr. κῆτος n 'kit' (Aristotel), 'velika morska žival, morska pošast' (Iliada).

Prek r. ali csl. se je zoonim širil tudi v druge slov. jezike, prim. mak., blg. *kit*, ukr. *kyt*, br. *kit*, č. *kyt* (Skok 1971–1974: II:85s.; Bezljaj ESSJ: II:34; ESJS: 5:308). Medtem ko je bil gr. sigmatski substantiv enako kot v lat. *cētus* m 'kit; morska pošast' tudi v stesl. izposojen kot *k'itъ* brez znaka o sigmatski osnovi, ga str. *kitosъ* (ob *kitъ*) še odraža. Iz blg. je bilo izposojeno romun. *chit* 'kit' (BER: II:393).

ⓔ Gr. κῆτος n 'kit', 'velika morska žival, morska pošast' je verjetno substratnega izvora in njegova etimologija ni znana (Frisk 1973: I:846; Beekes 2010: 690).

ⓓ^{BD} Gr. κῆτος n 'kit' ⇔ stesl. *k'itъ* ⇔ hrv. *kīt*

nvn. *Wallfischlaus*

nvn. *Bartenwal*

→ NEOLOGIZEM

→ NEOLOGIZEM

⇔ stesl. *k'itъ* ⇔ sln. *kit* →^{VPLIV balena}

⇔ lat. *cētus* ⇔ madž. *cet*

⇔ sln. *cet* →^{VPLIV balena}

⇔ sln. *kīt*;

⇔^K sln. *kitova uš*;

⇔^K sln. *vosati kiti*;

→ sln. *kitova hrana*;

→ sln. *grbavec*;

→ sln. *kita*;

⇔ sln. *cet*;

→ sln. *ceta*.

▷ kita ▷ cet ▷ kitova uš ▷ kitova hrana ▷ vosati kiti ▷ grbavec

kitaESSJ s.v. *kīt*

kita f 'kit' (Pleteršnik).

- ⊕ 16. st.: *kita* 'belena, Walfisch, balaena' (Megiser 1592); 17. st.: *kita* 'belena, balaena, walfisch, wal, rußwal' (Megiser 1603), *kitta* 'balena' (Alasia 1607).

Isln. knjiž. **ki:ta* f 'kit' (16. st.) ← sln. **kit*.

⇨ stesl. *k'itb* 'cetus, kit';

stara izposojenka **kit* je bila v sln. v ajevski substantiv preoblikovana najverjetneje pod vplivom sin *balena* (► *balena*), ki je prav tako izpričan že v 16. st. Enak prehod odraža tudi blg. *kīta* 'kit' ali 'morska pošast', vedno v zvezi *kīta rība* in *rība kīta*, ki nastopa le v ljudski pesmi (BER: II:393s.). Enak pojav formalne feminizacije odraža le v 18. st. potrjeno *ķeta* 'kit' (Pohlin 1792), kjer je ejevski korenski vokal verjetno sekundarni, nastal pod vplivom lat. *cētus* m 'kit; morska pošast'.

► **kit**

kitova hrana

ESSJ 0

kitova hrana f 'Clio borealis' (Erjavec 1875: 385).

Isln. knjiž. **ki:tova h'ra:na* f 'Clione limacina = Clio borealis' (19. st.).

- ⊕ Osamljeno in brez znanega sodobnega pomenskega ustreznika. Ti majhni do 5 cm dolgi mehkužci severnih morij, ki se podnevi nahajajo v globinah, ponoči pa v veliki količini priplavajo na morsko gladino, so poglavitna prehrana kitom (Erjavec 1875 l.c.). Port. pomenski utreznik je *borboleta-do-mar*, frc. pa *papillom de mar*, ker imajo te živalce na straneh njihovega plašča plavutim podobne izrastke, ki asociirajo na krila metuljev.

► **kit**

kitova uš

ESSJ 0

kitova uš f 'Cyamus' (Erjavec 1875: 371).

Isln. knjiž. **ki:tova 'u:š* f 'Cyamus' (19. st.).

- ⇨^K nvn. *Wallfischlaus* 'Cyamus' (Schödlér 1860: II:515) ← *Wallfisch* 'kit' + *Laus* 'uš', dobesedno 'kitova uš'.

- ⊕ Dobesedni kalk po nvn. predlogi to uš z ostrimi kremplji, ki jih zadere kitu v kožo, označuje po njenem habitatu, tj. kitu. Sodobnega sln. ustreznika ni bilo mogoče ugotoviti.

► **kit** ► **uš¹**

kivi

ESSJ 0

kīvi m, g -ja 'ptica s kratkim vratom in zakrnelimi perutmi, živeča v Novi Zelandiji, Apteryx': *brezkrili kivi* (zool. – SSKJ), *navadni kivi* 'Apteryx australis', *mali lisasti kivi* 'Apteryx owenii', *kiviji* m pl 'Apteryformes' (CZŽ 1997: 118), *kīvi* m, g -ja 'der Kiwi', *avstralski kivi* 'der Kiwi oder Schnepfenstrauß (apteryx australis)' (Pleteršnik), *kivi* 'Apteryx australis' (Erjavec 1875: 306), *kivi* 'Apteryx australis' (Erjavec 1864: 58), *kivi* 'Kiwi' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **ki:vi* m 'Apteryx australis' (19. st.).

⇨ nvn. *Kiwi* 'Apteryx australis' (Schödlér 1860: II:455) ⇨ agl. *kiwi* 'isto' ⇨ maor. *kiwi*.

- ⊕ Domneva se onomatopejski izvor ornitonima; oznaka za sadež je morda nastala iz komercialne oznake *kiwi fruit*, ki jo je v drugi polovici 20. st. sadežu nadelo neko novozelandsko podjetje po novozelandskem nacionalnem simbolu, tj. po ptici kivi (Spletni vir 41).

kladvenica

ESSJ 0

klādvenica f ‘morski som s kladivu podobno glavo, *Sphyrna zygaena*’ (zool. – SSKJ), *mala kladvenica* ‘*Sphyrna zygaena*’ (CZŽ 1997: 212), *kladvenica* ‘*Zigaena malleus*’ (Erjavec 1875: 343), *kladvenica* ‘Hammerfisch’ (Erjavec 1864: 78).

Isln. knjiž. **k'la:dvenica* f ‘*Sphyrna zygaena* = *Zigaena malleus*’ (19. st.).

↪^K nvn. *Hammerhai* ‘*Zygaena malleus*’ (Schödlér 1860: II:481) ali *hammerfisch* ‘*squalus zygaena*’ (Grimm 1854–1971), oboje s prvo sestavino *Hammer* ‘kladivo’.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki to vrsto morskega psa označuje po kladivasti obliki glave (CZŽ 1997 l.c.), je bil tvorjen s suf *-ica* iz nepotrjenega adj **kladven*, f *-a* ‘kladivast’ iz reducirane variante *klādvō* n ‘*malleus*’ iz *klādivo* n ‘isto’.

klamfar

ESSJ 0

k'la:mfar m, g *-ja* ‘brglez, gozdna ptica pevka, ki spretno pleza’ (dol. kost. – Gregorič 2014).

Isln. dial. *k'la:mfar* m ‘brglez, *Sitta europaea*’ (kost.).

- ⓔ Osamljeno. Verjetno enako kot pri sin *kováček* (► *kovaček*²) preneseno s *klāmfar* ‘klepar’ (Pleteršnik), kor. obir. *qwa:wfar* ‘klepar’ (Karničar 1990) z asimilacijo *u* : *u* ← *u* : *m*, ker brglez kljuje v drevo enako kot klepar tolče po železu.

K**klampa**ESSJ s.v. *klampáti*, *kleštráti*

klāmpa f ‘ime ovci, ki nerodno hodi’ (Pleteršnik) = *klampa* ‘ovčje ime (ime ovci, ki nerodno hodi)’ (Erjavec, LMS 1875, 224).

Isln. dial. **k'la:mpa* f ‘ime ovci, ki nerodno hodi’.

- ⓔ Osamljeno. Onimizirano iz vzdevka kot deverbativa na *-a* v funkciji nomena agentis iz sln. *klampáti* -*ām* impf ‘nerodno hoditi, štorcljati’ (Bezljaj ESSJ: II:36) ← **klapati*, ki je bil uporabljan tudi za podobno nerodno hodečega človeka, prim. primor. kraš. *klāmpa* ‘človek, ki nerodno hodi’ (Kras – Pleteršnik) = *klāmpa* ‘*ungeschick gehender Mensch*’ poleg ‘slab klobuk’ (Štrekelj 1887: 428).

klapavica

ESSJ 0

klāpavica f ‘užitna morska školjka s črno lupino, ki živi v večjih skupinah’: *gojijo ostrige in klapavice* (SSKJ), *užitna klapavica* ‘*Mytilus edulis*’ (CZŽ 1997: 374), *užitna klāpavica* ‘die essbare Mießmuschel (*mytilus edulis*)’ (Pleteršnik), *klapavica* ‘vrsta morske školjke, *Mytilus*’ (Erjavec 1875: 387).

Isln. knjiž. **k'la:pavica* f ‘*Mytilus edulis*’ (19. st.);

kasneje *užitna klapavica* ‘*Mytilus edulis*’.

- Prim. korensko enako hrv. dial. *klapunīca* ‘*Mytilus galloprovincialis*’ (Bakar), s sekundarnim nazalom *klapunīca* ‘isto’ (Bakarac – oboje Vinja 1986: II:389).
- ⓔ Nejasno. Vinja 1986: II:174 samo opozarja na možnost povezanosti teh hrv. malakonomov z glagolom *klap-ati* in govori o onomatopejski osnovi, kar implicira, da je mislil na pomen ‘tolči ipd.’. V Omišlju je *klapunica* generična oznaka za vsako školjko (Vinja 1986: II:175), kar bi bilo možno sklepati tudi za prvotno sln. *klapavica*. V 19. st. je v Murkovem slovarju pomen ‘*Muschel*’, tj. ‘školjka’, ob *ostriga* predstavljen tudi z *saklépniza* [zaklepnica] ob *kopánja* (Murko 1833b s.v. *Mufchel*), v 18. st. pa je v Gutsmanovem slovarju za nvn. *Mufchel* ob *ostriga* navedeno *saklapniza* [zaklapnica]. Ker sta školjčni lupini praviloma zaprti oziroma sklenjeni, bi bilo Murkovo *zaklepnica* možno povezati z *zaklépati* -*am* impf ‘zapirati’ < **-klěpati*, Gutsmanovo *zaklapnica* pa z *zaklāpati* -*am* impf ‘zapirati’ s pf *zaklāpniti* ‘zapreti’; v obeh primerih torej prvotno ‘zaprta stvar = školjka’. Čeprav niti v slovenščini niti v hrvaščini simpleks **klapati* (*se*)

v pomenu 'zapirati (se)' ni potrjen, malakonimi z osnovo **klap*- lahko posredno kažejo nanj, prim. hrv. *Skolyka y vŕzake felye riba, kâŕze zaklâplya* 'concha' (Jambrešić 1742) 'školjka in vsake vrste riba, ki se zaklaplja'. Sln. *klapavica* je namreč lahko s suf -*ica* substantivizirani adj **klapav*, f -*a* 'tak, ki se zapira/tak, ki je zaprt' ← **klapati* 'zapirati', medtem ko hrv. malakonima temeljita na nomeni agentis na -*un* < *-*unv*; prvotno torej 'školjka, ki se zapira'.

klaporit

ESSJ 0

klaporët m 'usignolo, slavec' (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 361).

Isln. dial. **klaporit* (?) m 'slavec' (ter.).

☞ Osamljeno in nejasno.

klapoušec

ESSJ 0

klapoušec m, g -šca 'žival s klapastimi ušesi, navadno zajec': *klapoušec ji je požrl vse zelje na vrtu* (ekspr. – SSKJ), *klapoušec*, g -šca 'ein Thier mit einem Schlotterohr' (Pleteršnik), *klapoušec* = *klapouha žival* (Cigale 1860 s.v. *Schlotterohr*).

Isln. knjiž. **klapo'u:ha ži'va:l* f 'žival s povešenimi ušesi' (19. st.);

kasneje univerbizirano v substantiv moškega spola, verjetno pod vplivom subst *zâjec* m 'lepus', ker ima med domačimi živalmi prav zajec najbolj klapasta, povešena ušesa.

☞ Izhodišče oznake je kompoz adj *klapouh*, f -*a* 'tak, ki ima klapasta, povešena ušesa' (SSKJ), *klapouh*, f -*ûha* 'isto' (Pleteršnik) iz *klâpati* -*am/-pljem* impf 'ohlapno navzdol viseti' in *uhô* n 'auris' < psl. **ûho* 'isto'. Kompoz adj se ničto substantiviziran kot bivši vzdevek ohranja v cgn *Klapouh*, ki je bil v 17. st. potrjen kot *Clapauch* (Torkar 2020: 94).

klasnjača

ESSJ 0

klasnjača f 'vrsta polipa, Madrepora' (Erjavac 1875: 395).

Isln. knjiž. *klasnjača* f 'Madrepore' (19. st.).

↪^K ?;

ni bilo mogoče ugotoviti, po kateri tujezični predlogi je bil tvorjen sln. kalk, ki to vrsto polipov označujejo s temeljnim sémom 'klas'; Schödlner 1860: II:532 navaja nemški pomenski ustreznik *die Sternkorallen* 'Madrepore'.

klavžar

ESSJ klavžar

klâvžar m, g -*ja* 'lešnikar, der Tannenhäher, der Nusshäher (caryocatactes nucifraga)' (gor. – Pleteršnik), *klâvžar* 'šoja, der Holzhäher, la ghiandája' (Drobníč 1858).

Ⓜ 18. st.: *Klavžar* 'Lešnica, Corvus caryocatacty' (Zois – Jančar, *Acrocephalus* 20, 1999, 78); 19. st.: *klâvšhar* 'gráhafta leſhniza, leſhnikar, meklavshar, krekovt, orehovka, kleſk, leſk, Caryocatactes nucifraga, gemeiner Nußheher', *klavshar* 'planinfka ſojka, ſojka, Fregilus graculus, europäifche Steindohle' (Freyer 1842: 23, 24).

Isln. dial. **k'la:užar* m 'grivasti ibis, Geronticus eremita = Caryocatactes nucifraga = Corvus caryocatacty' (18. st.).

↪^K nvn. *klausrabe* 'corvus eremita', *klausrapp* 'isto' (Grimm 1854–1971), sodobno *Wald-rapp*.

☞ Nvn. ornitonim, ki tega do 75 cm velikega ptiča s črnim perjem, z golo glavo in grlom ter rdečim kljunom, ki je v 16. st. še gnezdil v srednji Evropi, danes pa živi le še v severni Afriki in Mali Aziji in mu grozi izumrtje (CZŽ 1997: 96), s sestavino *Rabe/Rappe* označuje kot vrana oziroma krokarja, s sestavino *klause* 'zaprto, težko dostopno in oddaljeno ozko prebivališče' (Grimm 1854–1971) pa njegov habitat. Kalk po tej nvn. predlogi je bil tvorjen z izpeljanko na -*ar* < *-*ar'b* v enaki funkciji kot prebivalska imena tipa *Kočevar* ← tpn *Kočevje* iz subst *klâvža* f kot izposojenke iz poznega srvn.

že diftongiranega refleksa (Striedter-Temps 1963: 150) iz srvn. *klūse* f ‘skalna razpoka, ožina’ poleg ‘samostan’ (Lexer 1872–1878), stvn. *klūsa* iz lat. *clūsa* poleg *clausa* ‘zaprt prostor’ (Kluge 1995: 447); prvotno torej ‘prebivalec skalnih razpok ipd.’. Drugače Bezljaj ESSJ: II:38, ki ni poznal navedenih nvn. ornitonimov in je na podlagi sestavine *eremita* nlat. oznake sklepal na izvor v srvn. *klūsenære* ‘puščavnik, samotar’.

V 19. st. potrjenem sin *meklavshar* ‘gráhasta lefhniza, lefhnika, klávshar, krekovt, orehovka, klefk, lefk, Caryocatactes nucifraga, gemeiner Nußheher’ (Freyer 1842: 23) = **meklavžar** s pref *me-* verjetno iz *ma-* nima pomensko spreminjevalne funkcije, ampak le strukturno.

Sodobna terminološka oznaka za klavžarja je **grivasti ibis** (CZŽ 1997 l.c.), ker ima ptič na temenu grivi podobna podaljšana okrasna peresa (CZŽ 1997 l.c.), jedro *ibis* pa ptiča uvršča med močvirnike, za katere je enako kot za klavžarja značilen dolg, tanek in navzdol upognjen kljun (► sveti ibis). Ni bilo mogoče ugotoviti, ali sta cgn *Klavžar* in *Klevžar* ornitonimskega izvora.

klebica

ESSJ 0

klebica f ‘kosalj, Abramis ballerus’ (Munda 1926: 21).

Isln. knjiž. *klebica* f ‘kosalj, Ballerus ballerus = Abramis ballerus’ (20. st.).

⇒ hrv. *klebica* f ‘Abramis ballerus’ s sin *kleba*, *kosalj*, *kosalja*, *šiljar*, *špica* itd. (Hirtz 1928–1956: III:163, 405s.).

⊕ Nejasno.

klej → kleja

ESSJ klěj

kleja

ESSJ s.v. klěj

kleja f ‘zelenika, Alburnus lucidus’ (Munda 1926: 23), *klēja* ‘neka riba v Krki’ (Kostanjevica – Pleteršnik) = *klēja* ‘neka riba v Krki’ (dol. (Kostanjevica) – Erjavec, LMS 1879, 130), tudi **klěj** m, g *klēja/klējā* ‘neka riba: der große Habersfisch’ (Pleteršnik), v 19. st. *klěj* ‘der große Habersfisch, am Werdsee so genannt (unterfchieden von *klen* und *kljanz*); er beginnt seinen Strich nach dem kleinsten Habersfisch *poljhz* genannt’ (Jarnik 1832: 231).

Ⓣ Strukturna tvorjenka na *-ica*, po redukciji *-ca klejca* f ‘zelenika, Alburnus lucidus’ (Munda 1926: 23).

Ⓡ 18. st.: *éna klēja*, *ali biliza riba* ‘Leuciscus, ein art schwallen’ (Hipolit 1711–1712).

Psln. ihtn **uklēja* f in **uklējib* m ‘vrsta manjše sladkovodne ribe značilne svetle oziroma bele barve’;

po aferezi **klēja* in **klējib*;

- = hrv., srb. *ùklija* ‘Alburnus lucidus’, ‘Alburnus alborella’ (ARj; Hirtz 1928–1956: III:442), *ukleja* (Hirtz 1928–1956 l.c.), po aferezi *klea* ‘Alburnus alburnus’ (Hirtz 1928–1956: III:163), *kleja* ‘Alburnus lucidus’ (na Kolpi in Odri pri Sisku – Hirtz 1928–1956: III:164), *kljia* ‘Alburnus alburnus’ (Hirtz 1928–1956: III:165), blg. s sekundarnim o-iz **u-* *oklēj* ‘Alburnus lucidus’ (BER: IV:836), r. *uklēja* ‘Cyprinus alburnus’, *uklējka* ‘isto’, ukr. *uklija* (Vasmer 1986–1987: IV:156), br. *uklēj* (ŽS 1999: 68), p. *ukleja* ‘Alburnus alburnus’, *uklej* ‘isto’, kaš. *uklej*, *uklejka* (Boryś 2005: 665), č. *úklej* ‘Alburnus’, stč. *úklejě* ‘isto’ (Machek 1968: 668), slš. *ukleja* (Kálal 1924), gl. *wuklica* ‘Alburnus alburnus’, *wuklija* ‘isto’, dl. *hukleja*, *huklej* (Schuster-Šewc 1983–1996: 1703);

< **psl.** ihtn **uklēja* f in **uklējib* m, oboje verjetno ‘vrsta manjše sladkovodne ribe značilne svetle oziroma bele barve’;

ihtionim je kot psl. prepoznal že Miklošič 1886: 371.

- Ⓔ Navadno se psl. ihtn **uklěja/uklějb* primerja z lit. *aukšlė* ‘Weissfisch, Uckelei, Alburnus lucidus’ (Trautmann 1923: 18; Vasmer 1986–1987 l.c.; Machek 1968 l.c.; Skok 1971–1974: I:540; Bezljaj ESSJ: I:39; BER l.c.; Borys 2005 l.c.; ALEW: 68), toda Smoczyński 2007: 33 opozarja, da sorodnost ni verjetna in lit. ihtionim izvaja neposredno iz *áuksas* ‘zlató’. Ob različnem besedotvorju je genetična nepovezljivost evidentna tudi zaradi težko združljivega konzonantnega razmerja lit. *-kš-* : psl. **-k-*. Podroben pregled dosedanjih mnenj, ki bsl. ihtionim razlagajo iz starih kompozitov, podaja Blažek, ERCz 2017: 43ss., ki balt. in slov. ihtionime združuje v kompoz **aus-klějo-/ā-* ‘zlató-služasta (riba)’ iz **aus-* ‘zlató’, prim. stlit. *ausas* ‘isto’, in **klějo-s* > psl. **klějb* ‘sluz, lepilo’. Iz slov. jezikov je bilo izposojeno madž. *ökle* in nvn. *Uckelei* (Machek 1968 l.c.; Blažek, ERCz 2017: 43).

- Ⓓ^{BD} Psl. ihtn **uklěja* f ‘vrsta manjše sladkovodne ribe ...’

→ AFEREZA

> hrv. *ùklja*

→ HRV. AFEREZA *klja*

psl. **uklějb* m ‘vrsta manjše sladkovodne ribe ...’ → AFEREZA

▷ *uklja* ▷ *klja*

sln. *kleja*;

⇒ sln. *uklja*;

⇒ sln. *klja*;

sln. *klej*.

kleka

ESSJ *kléka*, s.v. *klěk*

kléka f ‘zelo suha, mršava žival, zlasti konj’: v *hlevu ima staro kleko* (pejor. – SSKJ), *kléka* ‘ein elendes Pferd, die Schindmähre’ (Soška dolina, polj. – Pleteršnik), ‘eine magere Kuh’ (Pleteršnik po Cafu), *kleka* ‘*kljuse*, elendes Pferd’ (Janežič 1867 s.v. *Pferd*), *kleka* ‘*kljuse*, ein elendes Pferd’ (Cigale 1860 s.v. *Pferd*); primor. obsoš. *kléka* ‘Schindmähre’ (Erjavac, LMS 1879, 140).

Isln. dial. **k'le:ka* f ‘zelo suha, mršava žival’, predvsem ‘konj’ ali ‘krava’ < **kléka*.

- Ⓔ Osamljeni zoonim gotovo spada v besedno družino *klěkati* -am impf ‘poklekati’ in ‘pri hoji majati se, šepati’ < **klěkati*, adj *klékast*, f -a ‘šepav’, toda *klekasto drevo* ‘upognjeno drevo’ (Berneker 1908–1913: I:515; Bezljaj ESSJ: II:39; ESSJa: 10:32) in je prvotno označeval oslabiljeno žival, ki pri hoji ni bila stabilna in je klecala, kasneje pa se je pomen generaliziral na označevanje zelo suhega konja ali krave. Formalno je *kléka* lahko deverbativ iz *klěkati* v funkciji sekundarnega nomena agentis ‘kdor se pri hoji upogiblje’ ← nomen actionis ‘upogibanje pri hoji’. Pomensko podobno, a drugače tvorjeno je r. *kljáča* f ‘*kljuse*, onemogli konj’ (L. Kurkina, ustno; ESSJa: 10:30).

klen

ESSJ *klèn*

klèn m, g *kléna* ‘sladkovodna riba z veliko glavo in zlato rumeno liso na bokih’: *klen in postrvi* (SSKJ), *klen* ‘*Leuciscus cephalus*’ (CZŽ 1997: 142), *klen* ‘*Squalius cephalus*’, ‘*Squalius cavedanus*’ (Munda 1926: 27, 40), *klèn*, g *kléna* ‘der Weißfisch (leuciscus)’, ‘der Döbel (leuciscus dobula)’, *zeleni klèn* ‘der Alant, (Göse) (leuciscus jeses)’, tudi *klèn* (Pleteršnik), *klen* ‘*Leuciscus dobula*’ (Erjavac 1875: 339), *klen* ‘*klin*, Döbel, ein Fifch’, ‘Alant (Fifch)’, *zeleni klen* ‘Göse’ (Cigale 1860), *klèn* ‘Altling (riba)’ (Janežič 1851); dol. kost. *k'lèn*, g *k'lè:na* ‘klen, sladkovodna riba z veliko glavo in zlatorumeno liso na bokih’ (Gregorič 2014).

- Ⓓ 19. st.: *klèn* ‘(ein Fifch) der Altling’ (Murko 1833a: 130), *klén* ‘*Leuciscus*, Weißfifch’, *seléni klén* ‘*jész*, *jes*, wind. *jeshevka*, *jesevka*, Cyprinus jeses, Jentling’, *navádni klén/klin/klen* ‘*Cyprinus leuciscus*, Weißfifch’, *múlasti klén* ‘*podleštav*, *podlístál*, wind. *podleštva*, *bolesta*, *Cyprinus nasus*, Nafenfifch’, *rujávi klén* ‘*zhernovka* (?)’, *Cyprinus erythrophthalmus*, Plötze’, *mali klén* ‘*jhévenza*, *frigel*, *frigelz*, *Cyprinus phoxinus*, Ellritze’, *fril klén/fril* ‘*mrenzhe*, *Cyprinus aspius*, Raapfe’ (Freyer 1842: 48).

Psln. dial. *klèn* m 'klen';

čeprav je ihtionim potrjen pozno, njegovo daljšo prisotnost v sln. potrjuje izpeljanka v kor. *kljanec* < **klenъcb*;

- = hrv., srb. *klèn*, g *klèna* 'klen' (Jurančič 1986), *klījen* (ARj) z refleksom sekundarnega jata (?), hrv. kajk. *klên* 'Leuciscus cephalus' (Lipljin 2002), *klèn*, g *klènä* (RKDI), *klèn*, g *klèna* 'sladkovodna riba' (Bačka – Sekulić 2005), srb. *klèn*, g *klèna* 'vrsta ribe, Leuciscus cephalus' (RSGV), *klên*, g *klèna* 'vrsta ribe' (Elezović 1932–1935), mak. *klen* 'Squalius cephalus', blg. *klen*, *kljan* 'Squalius leuciscus', r. *klenъ* f 'Squalius dobula' (Dalb 1955), ukr. *klenъ* m, g *-ja* 'Squalus ephalus' (Grinčenko 1907–1909), p. *klen* 'Leuciscus cephalus', dial. *klon* 'squalius lepusculus, Riebling' (Karłowicz SGP), č. *kleně* n 'Leuciscus cephalus' (Machek 1968: 254), slš. *klen* 'isto' (Káral 1924);

< **psl.** **klenъ* m 'vrsta sladkovodne ribe', morda prvotno 'klen, Leuciscus cephalus'.

- ⑤ Nejasno. Zaradi sinonimov, kot so sln. *klin*, ukr. *klyn* in nvn. *Döbel* 'klen' poleg 'zatič, čep', je Sławski 1952–1982: II:205 po starejših poljskih avtorjih sklepal, da je bila izvorna oblika psl. ihtionima **kъl-inъ*, s čimer naj bi bil klen poimenovan po podobnosti telesa s klinom, na zgodnje preoblikovanje v **kъl-enъ* pa naj bi vplivali ihtionimi na **-enъ* tipa p. *boleň*, *lipieň*, *klepieň*. Razlagi se pritrjuje v ÈSSJa: 9:196, dvomi pa v Vasmer 1986–1987: II:247; Bezljaj ESSJ: II:40; ERHJ: 1:447. Kolomic 1983: 52 je ugotavljala, da je ihtn **klenъ* verjetno povezan s psl. dnd **klenъ* 'vrsta javora', češ da naj bi bila riba Leuciscus cephalus tako poimenovana, ker se drsti v času, ko zgodaj pomladi javor cveti. Najmanj verjetno je Brücknerjevo izvajanje iz **klep-nъ*, češ da naj bi ribo označevalo po veliki izbočeni glavi. Sinteza slov. ihtionimov za klenu je podana v Usačeva, Ètimologija 1971, 1973, 138s.

Z jslov. območja je bilo izposojeno romun. *clea'n*, *cl'e'n* 'Döbel (Squalius dobula)' (Tik-tin 1903–1925: I:373, 374; Skok 1971–1974: II:94).

- ⑥^{BD} Psl. ihtn **klenъ* m 'vrsta sladkovodne ribe ...'

→DEM NA -ič 'Leuciscus ...'

→DEM NA -ec 'Leuciscus ...'

→DIAL.

→VPLIV **kъlinъ* psl. dial. ihtn **kъlīnъ*

▷ klenič ▷ kljanec ▷ klin

sln. *klen*;

→ sln. *klenič*;

→ sln. *klenec*;

→ sln. *kljanec*;

sln. *klin*.

klenec → kljanec

ESSJ s.v. *klèn*

klenič

ESSJ s.v. *klèn*

klenič m, g *-iča* 'manjša sladkovodna riba s temno sivo liso na bokih, Leuciscus leuciscus' (zool. – SSKJ), *klenič* 'Leuciscus leuciscus', *kleniči* m pl 'Leuciscinae' (CZŽ 1997: 142), *klenič* m 'Squalius leuciscus', 'Squalius illyricus' (Munda 1926: 27, 40).

Isln. knjiž. *klenič* m 'Leuciscus leuciscus' (20. st.).

- ⑤ Z deminutivno izpeljanko na *-ič* < **-it'ъ* je ta do 27 cm dolga sladkovodna riba z močno razcepljeno repno plavutjo in majhnimi podstojnimi usti (CZŽ 1997 l.c.) poimenovana kot majhen klen.

► **klen**

Kleopatrina kača

ESSJ Ø

Kleopatrina káča f 'die ägyptische Brillenschlange (naja haje)' (Pleteršnik), *Kleopatrina kača* 'v Egiptu živeča kača, podobna indijanski očalnici' (Erjavac 1864: 69).

Isln. knjiž. **Kleo'pa:trina* 'ka:ča f 'egiptovska kobra, Naja haje' (19. st.).

↵^K ?.

- Ⓔ Erjavčev neologizem, tvorjen na podlagi Schödlerjevega zapisa, da si je Kleopatra pri svoji usmrtitvi pomagala s to strupeno kačo (Schödler 1860: II:474), sodobno imenovano *egiptovska kobra* (CZŽ 1997: 363).

► **kača**¹

klesk

ESSJ *klesk*

klesk m 'lešnikar, der Nusshäher' (Pleteršnik).

- Ⓙ Strukturna tvorjenka na *-ek* < **-bkb* *klešččak* m, g *-čka* 'lešnikar, der Nusshäher' (Pleteršnik po Cafu).

- Ⓜ 19. st.: *klefk* 'gráhafta lefhniza, lefhnikar, klávshar, meklavshar, krekovt, orehovka, lefk, Caryocatactes nucifraga, gemeiner Nußheher' (Freyer 1842: 23).

Isl. dial. *klesk* m 'krekovt, Caryocatactes nucifraga' (19. st.).

- Ⓝ Nejasno. Morda zaradi velikega kljuna, ki je glede na velikost ptiča značilen tudi za dleska, nastalo po zgodnji asimilaciji *k : k* ← *d : k* iz psl. dial. ornitonima **dleskb* m 'dlesk'. V prid taki razlagi lahko govori sln. **klěščnik** m 'dlesk' (Pleteršnik po Cafu) < **klešt'bnikb* ← **kleskb*, ki kljub nadaljnji tvorjenosti ohranja prvotni pomen 'dlesk'. Povezanost ornit *klesk* z *dlěsk* je nakazal že Bezljaj ESSJ: II:41, ki je kljub temu opozarjal na r. *klěst*, g *klestá* 'krivokljun, Loxia curvirostra', ukr. *klest* 'isto'. Podobno že Bulahovskij 1978 (= 1948): 255.

► **dlesk** ▷ *lesk*

klešč¹

ESSJ *klěšč*, s.v. *klěšče*, *klóščevec*, *lòsk*

klěšč m, g *klěšča* 'klop': *izdreti klešča*; *drži se me kot klešč* (star. – SSKJ), *klěšč*, g *klěšča* 'die gemeine Zecke oder der Holzbock (ixodes ricinus)' (Pleteršnik), *klešči* m pl 'Ixodea', *klešč* m 'navadni klop, laščec, Ixodes ricinus' (Erjavčev 1875: 368, 369), *klešč* 'Zecke' (Cigale 1860 z oznako, da je beseda znana v štajerskih in tudi drugih narečjih), *klešč* 'klošč, Zecke, Blattlaus' (Janežič 1851); primor. ter. *kliešč* 'zecca piccola' (Spinuzzi Monai 2009: 239), panon. pkm. *klěišč*, g *-a* 'klop (žuželka)' (Novak 1996), *k'le:jš*, g *-a* 'klop' (Bajzek Lukač 2009), prleš. *k'lě:š* 'klop' (Rajh 2010).

Psl. dial. **klěšt'* m 'klop' (primor., panon.);

- = hrv., srb. *klěšt* m 'klop', *kl'ješt* 'isto', r. *klešč* m, g *kleščá*, ukr. *klišč*, g *kliščá*, br. *klešč*, p. *kleszcz*, č. *klišť*, slš. *klišť*, gl. *klěšč*, dl. *klěšč*;
< **psl.** **klěšt'b* m 'klop' (Sławski 1952–1982: II:212; ÈSSJa: 10:23).

- Ⓝ Psl. **klěšt'b* m 'klop' je prvotni nomen agentis na **-ib* tipa **uod'b* m 'kdor vodi, vodja' s prvotnim pomenom 'kdor ščiplje, grize, reže' iz psl. **klěstiti* 'rezati, sekati' (Sławski 1952–1982 l.c.; Kurkina 1992: 126).

- Ⓝ^{BD} Psl. **klěstiti* 'rezati, sekati' → psl. nomen agentis **klěšt'b* m 'kdor ščiplje, reže'
→ 'klop'

→ VPLIV klop

→ TVORJENKA NA -ir < *-yr'b

→ 'rogač'

▷ *kleščč*² ▷ *kloščč*

sln. *kleščč*¹;

→ sln. *kloščč*;

→ sln. *kloštir*;

sln. *kleščč*².

kleščč²

ESSJ s.v. *klěšče*

klěščč m 'klešččan' (cerkljanski hribi – Pleteršnik) = *klíš*, g *-e* 'Lucanus cervus' (cerkljanski hribi – Štrekelj, LZ IX, 1889, 102), kar Štrekelj, LZ IX, 1889 l.c. izvaja iz prvotnega *klěšč* m 'Lucanus cervus', toda primor. rez. *klěščč*, g *klíščá* 'stag-beetle' (Steenwijk 1992) z enakim ijevskim refleksom kot rez. *zvįzda* 'zvezda' (Steenwijk 1992) < psl. **guęzdā* 'isto' (Šekli, SR 54/2, 2006, 156ss.).

Psl. dial. **klěšt'* m 'rogač, klešččan, Lucanus cervus' (zahodno);

< **psl.** nomen agentis **klěšt'ь* m, g *klěšt'a* (ap B) 'kdor ščiplje, grize ipd.'.

- Ⓔ Čeprav je bilo osamljeno sln. dial. *kliš* 'Lucanus cervus' potrjeno na območju, kjer se pojavljata tudi sin *klěščar* (► *kleščar*¹) in *klěščman* (► *kleščman*), in bi zato lahko bilo hipokoristik iz *klěščar* ali *klěščman*, je bolj verjetno, da ni tvorjenka, v kateri se ohranja sln. subst *klěšče* f pl 'forceps' oziroma jslov. **klěšt'a* 'isto', ampak je neposredni refleks psl. nomina agentis **klěšt'ь* (Sławski 1952–1982: II:212), ki se v slov. jezikih pretežno odraža v pomenu 'klop, Ixodes ricinus', prim. sln. dial. *klěšč* (► *klešč*¹), sporadično pa označuje tudi druge insekte, ki grizejo, ščipljejo ipd., č. dial. *klišč* 'strigalica', *klyšč* 'isto' (ČJA: 2:160), stp. *kleszcz* 'brencelj', gl. *klěšč* 'pasja uš', dl. *klěšč* 'sramna uš' (Sławski 1952–1982 l.c.).

► **klešč¹**

kleščar¹

ESSJ s.v. *klěšče*

klěščar m, g -ja 'hrošč, katerega samec ima čeljusti razvite v velike klešče; rogač': *pajki in kleščarji* (dial. – SSKJ), *klěščar*, g -ja 'rogač, der Hirschkäfer' (Bovec – Pleteršnik), *kleščar*, *klešar* 'rogin, rogač, Hirschkäfer' (Cigale 1860), *klešar* 'rogač, der Hirschkäfer, lo scarafaggio' (Drobnic 1858), *kleščar* 'Scherkäfer' (Janežič 1851); kor. rož. *qliščar*, g -ja 'kleščar (hrošč)' (Šasel 1957), rož. *qliaščar* 'Hirschkäfer' (Isačenko 1939: 129), primor. obsoš. *klěščar*, g -ja 'Hirschkäfer, Lucanus cervus' (Bovec – Erjavec, LMS 1879, 131), istr. *k'liěščar* 'rogač' (Marezige – SDLA-SI: I:206), rovt. tolm. *k'li:āščar*, g -ja 'rogač, hrošč, katerega samec ima čeljusti razvite v velike klešče' (Čujec Stres 2010–2014).

- Ⓔ 18. st.: *kliēfhar* 'Hirschkäfer, Scheerkäfer' (Gutsman 1789); 19. st.: *klěf/hzhar* 'der Scheerkäfer' (Jarnik 1832: 235), *klěshar*, g -rja 'der Hirschkäfer' (Murko 1833a: 130).

Psln. dial. **klěšt'ar* m 'rogač, kleščman, Lucanus cervus' < **klěšt'ār*;

- = hrv. dial. *klěščar* 'Lucanus cervus' (Istra), toda na Cresu *kleščar* 'škorpijon' (Skok 1971–1974: II:99);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **klěšt'ar'ь* m 'Lucanus cervus'.

- Ⓔ Gotovo izpeljanka na *-ar'ь v svojilnostni funkciji iz jslov. **klěšt'a* f 'forceps' (Bezljaj ESSJ: II:41; Skok 1971–1974 l.c.); prvotno 'hrošč' ki ima klešče'.

- Ⓓ^{BD} Jslov. **klěšt'a* 'forceps'

→ JSLOV. SVOJILNOSTNA TVORJENKA NA *-ar'ь **klěšt'ar'ь* 'Lucanus cervus'

→ ZAMENJAVA SUF Z -man

→ TVORJENKA NA -ica 'strigalica'

→ PRENOS 'rak'

→ PRENOS 'škorpijon'

nvn. *Scherenassel*

sln. *kleščar*¹;

→ sln. *kleščman*;

→ sln. *kleščarica*¹;

→ sln. *kleščar*²;

→ sln. *kleščar*³;

⇒^k sln. *kleščarica*².

▷ *kleščar*² ▷ *kleščar*³ ▷ *kleščarica*¹ ▷ *kleščarica*² ▷ *kleščman*

kleščar²

ESSJ s.v. *klěšče*

klěščar m, g -ja 'rak' (Pleteršnik), *Pri Laščah se še dobi kak kleščar* (Slovenec XII/190, 19. 8. 1884, vir: dLib.si), tj. 'rak'.

Isln. knjiž. *klěščar* m 'rak' (19. st.).

- Ⓔ Ker je bila beseda zapisana pozno, šele v drugi polovici 19. st., in ker v narečjih ni znana, je verjetno kot pomenski neologizem ekspresivne vrednosti nastala na podlagi in po vzorcu iz zoon *klěščar* 'rogač, Lucanis cervus', ker ima tudi rak klešče.

► **kleščar¹**

kleščar³

ESSJ 0

kleščar m 'ščipec, škratek, škorpijon, Skorpion' (Janežič 1867).

Isln. knjiž. *kleščar* m 'škorpijon' (19. st.).

- Ⓔ Neuveljavljeni neologizem 19. st. je bil tvorjen z naplastitvijo novega pomena 'škorpijon' na subst *klěščar* m 'hrošč rogač'; prvotno 'tisti, ki ima klešče', ker ima tudi škorpijon enako kot hrošč rogač klešče. Skok 1971–1974: II:99 navaja, da na Cresu subst *kleščar* prav tako označuje škorpijona, že Cigale 1860: 1983 pa enako oznako za škorpijona omenja za otok Krk.

► **kleščar¹**

kleščarica¹

ESSJ 0

klěščarica f 'der Ohrwurm (forficula)' (goriška okolica – Pleteršnik); primor. obsoš. *klieščarica* 'strigalica' (Ivančič Kutin 2007), kraš. *klěščarica* 'Ohrwurm, Forficula' (goriška okolica – Erjavec, LMS 1875, 223), rovt. tol. *k'li:ščarica* (Čujec Stres 2010–2014 s.v. *strešnica*).

Isln. dial. **k'le:ščarica* f 'Forficula auricularia'.

- Ⓔ Gotovo izpeljanka na *-ica* iz sln. zoon *klěščar* m 'rogač, Lucanus cervus', ker ima tudi strigalica tako kot rogač čeljusti razvite v klešče, kar je ponazorjeno tudi v nlat. oznaki *Forficula auricularia* s *forficula*, kar je deminutiv iz lat. *forfex* m 'klešče, škarje'.

► **kleščar¹**

kleščarica²

ESSJ 0

klěščarica f 'die Scherenassel' (Pleteršnik), *kleščarica* 'stonoga, štrigalica, gostonožnica, Scherenaffel (Scolopendra forficaria)' (Cigale 1860 z oznako, da je beseda nova).

Isln. knjiž. **k'le:ščarica* f 'Scolopendra forficaria' (19. st.).

- ⚡ nvn. *Scherenassel* 'Scolopendra forficaria' (?) ← *Schere* 'škarje' + *Assel* 'enakonožec, mokrica'.

- Ⓔ Ker gre za neologizem druge polovice 19. st., ni možno, da bi zaradi podobnosti nastal po prenosu s *klěščarica* 'Forficula auricularia', ki je le dial. beseda, ampak je najverjetneje kalk po nvn. *Scherenassel*, pri čemer je bil prvi člen nvn. kompozita *Schere* 'škarje' nadomeščen s sln. *klěšče* f pl, ker se nvn. beseda, ko je uporabljena pri poimenovanjih živali, uporablja v pomenu 'klešče'. Drugi člen nvn. kompozita je v sln. nadomeščen s suf *-ar-ica*, kjer *-ica* izraža ženski spol nvn. besede, suf *-ar* pa tako kot v *klěšč-ar* svojilnost.

kleščavec

ESSJ 0

qlě:šuc m 'Hirschkäfer' (kor. obir. – Karničar 1990 s.v. *kleščevec*).

Isln. dial. **klěščauəc* m 'rogač, kleščman, Lucanus cervus' (kor.).

- Ⓔ Ob korensko sorodnih sin *klěščar* (► **kleščar¹**) in *klěščman* (► **kleščman**) besedotvorno osamljeno in s suf *-ec* < psl. *-*ьсѣ* substantivizirano iz adj **klěščav* 'tak, ki ima klešče' k subst *klěšče* f pl 'forfex'. Nenaglašeno zaporedje *-*auəc* se je reduciralo v kor. *-uc*, prim. z enako redukcijo kor. obir. *huni:q* (Karničar 1990) < *glavnik* 'pecten'.

kleščman

ESSJ s.v. *klěšč*, *klěšče*

klěščman m, g *-a* 'hrošč, katerega samec ima čeljusti razvite v velike klešče; rogač': ulovila sva nekaj *kleščmanov* (dial. – SSKJ), *klěščman* 'der Hirschkäfer (lucanus cervus)' (notr., Idrija – Pleteršnik), *klěščman* = *klíšman* 'isto' (Idrija – Štrekelj, LZ IX, 1889, 102); rovt. cerklj. *k'li:šman* (Kenda-Jež Diss. 2002), cerklj. *klíšman* 'rogač, vrsta hrošča' (Razpet 2006), polj. *klěšman* 'žuželka s kleščami' (Škrlep 1999).

Isln. dial. **k'le:ščman* m 'rogač, Lucanus cervus'.

- Ⓔ Verjetno z zamenjavo suf *-ar* z redkejšim *-man* (Bajec 1950: 55s.; Striedter-Temps 1963: 77) ekspresivno prenačeno iz sln. sin *klěščar*. Podobno zamenjavo sufiksa odraža razmerje *tác-ar* : *tác-man*, oboje 'medved' (► **tacar**, ► **tacman**).

► **kleščar¹**

kleščnik → klesk

ESSJ s.v. klesk

kletkar

ESSJ 0

klētkar m, g -ja 'ptica, ki živi v kletki': *ima več kletkarjev: kanarčka, taščico in papigo* (ekspr. – SSKJ).

Isln. knjiž. *klētkar* m 'ptič, ki živi v kletki' (20. st.).

- Ⓜ Neologizem 20. st., ki je bil kot izpeljanka na -ar < *-ar'b iz *klētkā* f 'manjša, z vseh strani ograjena priprava za ptice' narejen po vzoru ljudskih generičnih zoonimskih oznak tipa rovt. cerklj. *hliuar* m 'vol, ki se ga redi v zaprtem prostoru in praktično ne vidi dne' (Razpet 2006) < **hlēu*-ar'b, pri čemer ima suf -ar isto funkcijo kot prebivalska imena na -ar tipa *Kočevar* ← tpn *Kočevje*.

klevsa

ESSJ 0

klēvsa f 'schlechtes Pferd' (Pleteršnik); rovt. črnopr. *klēvsa* 'slab konj' (Tominec 1964).

- Ⓜ Strukturna tvorjenka na -e < *-e(t-) v tolm. *klēvse* n, g -eta 'star konj, ki klevsa', 'psovka staremu možu' (Temljine) poleg *klēvs* m 'star dedec, ki klempa' in *klevsāti* -ām impf 'nerodno, drsaje hoditi, krevsati' (Sveta Lucija, sodobno Most na Soči – Kenda 1926).

Isln. dial. **k'lē:usa* f 'slab konj' (rovt.).

- Ⓜ Osamljeno, a verjetno ekspresivni nomen agentis na *-sa oziroma *-vsa tipa r. dial. *kriksa* 'cmera, kričač' iz **krikati* 'kričati' (SP: II:32) iz denom **klēūiti*, prim. č. *kleviti se* 'tresti se', blg. dial. *klēfkam* 'skakati po eni nogi', iz **klēu* adj 'okoren, neokreten, otrpel', prim. slš. dial. *kl'avý* 'isto', *kl'avi* 'brezroki', kar ustreza lit. *kleivās* 'krivonog' (ESSJa: 10:27s. brez sln. gradiva). Sln. dial. **k'le:usa* < **klēvsa* je torej prvotno verjetno označevalo šepajočega in v hoji negotovega konja oz. človeka.

klija

ESSJ s.v. klēja

klija f 'zelenika, Alburnus lucidus' (Munda 1926: 23).

- Ⓜ Strukturna tvorjenka na -ica, po redukciji -ca v *klijca* f 'Alburnus lucidus' (Munda 1926: 23).

Isln. knjiž. **k'li:ja* f 'zelenika, Alburnus lucidus' (20. st.).

- ⇒ hrv. dial. *klija* 'Alburnus lucidus' (ARj; Hirtz 1928–1956: III:165), kar je po aferezi nastalo iz hrv. *ùklija* < psl. ihtn **uklēja*.

► **kleja**

klin

ESSJ s.v. klēn

klin m 'klen, Squalius cephalus' (Munda 1926: 27), *klin*, g -ina 'klen' (gor. – Pleteršnik), *klin* 'belica, bela riba, podlestva, Weißfisch (Leuciscus)' (Cigale 1860).

- Ⓜ 18. st.: *klin* 'Altlingfisch, alburnus' (Pohlin 1781), *klin* 'Altlingfisch' (Gutsman 1789).

Psln. dial. **klīn* m 'klen';

- = ukr. *kljn* 'vrsta ribe' (Grinčenko 1907–1909), 'klen' (Ślawski 1952–1982: II:205); < **psl.** dial. **κβlīn* m 'klen' (?);

čeprav je Ślawski 1952–1982 l.c. po starejših poljskih avtorjih sklepal, da je bila izvor na oblika slov. ihtionima za klena **κβl-in*, kar bi se lahko potrjevalo tudi s sinonimijo nvn. *Döbel* 'klen' poleg 'zatič, čep', je naslonitev ihtionima na substantiv v pomenu 'zatič, čep, klin' na obeh jezikovnih območjih morda le ljudskoetimološka.

► **klen**

klinkač

ESSJ 0

klinkáč m, g -a v zvezi *mâli klinkáč* m 'ptica ujeda, živeča v gozdovih vzhodne Evrope in Male Azije, Aquila pomarina' (zool. – SSKJ), *mali klinkač* 'Aquila pomarina', tudi *veliki klinkač* 'Aquila clanga' (CZŽ 1997: 237).

Isln. knjiž. *máli klinkáč* m ‘Aquila pomarina = Clanga pomarina’ (20. st.).

↪ nvn. *Schreiadler* ‘Clanga pomarina’, dobesedno ‘kričeči orel’.

- Ⓔ Kalk po nvn. kompozitu, ki tega od 61 do 66 cm velikega orla z rjavim perjem, živečega v nižjih gozdnatih predelih v bližini voda v Mali Aziji, vzhodni Evropi in severni Nemčiji, označuje kot kričavega orla, je bil tvorjen z nomenom *agentis* na *-ač* < **-ačb* iz *klīnkati -am* impf ‘dajati kratke, zveneče glasove’ (SSKJ), kar je ekspresivno nazalizirana varianta iz *klīkati klīkam* impf ‘klicati, kričati’ (SSKJ) < **klikati* ‘klicati, kričati’ (ESSJa: 10:41).

Starejše *klīntáč* m ‘der Schreiadler (aquila naevia)’ (Pleteršnik po Cafu) je nomen *agentis* na *-ač* iz nazalizirane variante *klīntáti -am* impf ‘kričati kot orel’ poleg *klīntáti -am* impf ‘kričati (o orlu)’ (Pleteršnik), hrv. *klīkati klīkčēm* impf ‘kričati’ (ARj), *klīkati klīktam/klīkčēm* impf ‘oddajati glasove (o ujedah)’ (Hirtz 1928–1956: I:190) < **klik-ъta-ti*. Zadnji sln. ornitonim se deloma ujema s hrv. sodobnim *orao kliktaš* ‘Aquila pomarina’, *kliktaš* ‘isto’ (Hirtz 1928–1956 l.c.).

klīntáč → klinkáč

ESSJ 0

klipka

ESSJ 0

klīpka f ‘der Stockfisch (gesalzen und getrocknet)’ (Pleteršnik), *klipka* ‘osoljena in posušena trska’ (Erjavac 1875: 339), *klipke* f pl ‘osoljeni in posušeni tovari’ (Erjavac 1864: 76), tj. ‘osliči’.

Isln. knjiž. **k'li:pke* f pl ‘osoljena in posušena riba, polenovka’ (19. st.); kasneje singularizirano.

↪ nvn. *klippfisch* ‘očiščena in posušena trska’ (Grimm 1854–1971).

- Ⓔ Neuveljavljena Erjavčeva izposojenka, v kateri je bila druga sestavina *Fisch* ‘riba’, morda pod vplivom hrv. *klipka* ‘krepelo, palica’, nadomeščena s suf *-ka*. Nvn. predloga, ki ustreza niz. *klipvisch*, dan., norv. *klipfisk*, vsebuje prvo sestavino *Klippe* ‘čer’, ker naj bi trske sušili na čereh, razlaga Grimm 1854–1971 s.v. *klippfisch*, ki opozarja na nvn. sin *Steinfisch* s sestavino *Stein* ‘kamen’.

klise → kljuse

ESSJ 0

kljanec

ESSJ s.v. klèn

kljanec m, g *-nca* ‘Altfisch’ (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *kljanz* ‘Altfisch, Altling’ (Jarnik 1832: 231, 233 z oznako, da je riba znana v Vrbskem jezeru).

Isln. dial. **k'lenac* m ‘jez, Leuciscus idus’ (kor.);

k identifikaciji ihtionima prim. nvn. *altfisch* ‘cyprinus jesus’ (Grimm 1854–1971) in sln. *klèn* ‘Altling (riba)’ (Janežič 1851).

- Ⓔ Ker se kor. oznaka nanaša na sladkovodno ribo iz poddružine kleničev, ki je del družine krapovcev, nlat. Cyprinidae, in je manjša od klena, je verjetno, da je *kljanec* diminutivna izpeljanka na *-ec* < **-ьсѣ* **klenъсѣ* iz sln. ihtn *klèn* ‘Leuciscus cephalus’ (Bezljaj ESSJ: II:40). K fonetiki prim. kor. zilj. lokalno *stādīanc* (Ramovš 1935: 7) < **studenъсѣ*. Enaka tvorba je sln. *klēnac* m, g *-nca* ‘neka riba, klen’ (Pleteršnik po Cafu).

► klen

kljoča → kloča

ESSJ 0

kljuk

ESSJ 0

kljûk m ‘die Rohrdommel (ardea stellaris)’ (Pleteršnik po Cafu).

- Ⓔ 19. st.: *nozorni kluk* ‘bóbnarza zhápļa, bubnarza, ponózhni vran, povódni bóben, netezhnik, Ardea stellaris, Rohrdommel, Reiher’ (Freyer 1842: 30) = *nočni kluk*.

Isln. knjiž. **'no:čni klju:k* m 'velika bobnarica, *Botaurus stellaris* = *Ardea stellaris*' (19. st.).

- Ⓔ Osamljeno. Jedro dvobesednega ornitonima je verjetno identično s subst *kljûk* m 'trkanje' (Pleteršnik po Miklošičevem rkp. gradivu), *kljûkati* -am impf 'trkati' (Pleteršnik), adj *ponóčen*, f -čna 'nočen, nocturnus' pa izpostavlja, da je ta ptica iz družine čapelj aktivna ponoči. Bobnarica se ponoči oglaš s strah vzbujajočimi donečimi zvoki (Schödler 1860: II:457).

kljuka

ESSJ 0

kljúka f 'ein elendes Pferd' (Lašce – Pleteršnik), 'das Rind' (Pleteršnik).

Isln. dial. **kl'u:ka* f 'slabotna žival';

kasneje pomensko zoženo na označevanje konja in goveda.

- Ⓔ Osamljeno. Verjetno prvotno metaforična oznaka za šepajočo in v hoji negotovo žival iz subst **kl'uka* f 'nekaj ukrivljenega, neravnega, kljuka', prim. drugače pomensko motivirano slš. dial. *kl'uka* 'ovca z nazaj upognjenimi rogovi' (ESSJa: 10:55).

kljukar → kljukavec

ESSJ 0

kljukavec

ESSJ s.v. *kljûkati*

kljûkavæc m, g -vca 'der Schwarzspecht (picus martius)' (Pleteršnik po Cafu), *kljukovec* 'črna žolna, krekavt, kreka, klokar, mavrica, Schwarzspecht (Picus martius)' (Cigale 1860).

- Ⓔ 18. st.: *klukovez* 'Klocker, Vogel' (Gutsman 1789); 19. st.: *klukovez* 'zherna sholna, wind. krekovt, kreka, klokar, maverza, Picus martius, Schwarzspecht' (Freyer 1842: 25 z oznako *wind.*).

Isln. dial. **kl'u:kaɥæc* m 'črna žolna, Dryocopus martius = Picus martius' (kor.).

- Ⓔ S suf -ec < *-bcb substantivizirano iz adj **kljukav*, f -a 'tak, ki (rad) kljuva' iz *kljûkati* -am impf 'kljuvati' (Pleteršnik) = *kljukati* 'picken' (Cigale 1860) < **kl'u-ka-ti*, kar je korensko sorodno s sln. *kljûvati* -am impf 's kljunom segati po čem' < **kl'u-ya-ti*, iz katerega je bil kot nomen agentis na -ač tvorjen ornit **kljuvác** m 'der Baumspecht' (Pleteršnik po Cafu), prim. besedotvorno enako blg. *kl'vác* 'žolna' (Bulahovskij 1978 (= 1948): 222) < **kl'buáčb* ← *kl'buáti* = r. *klevátb* 'kljuvati'. Iz predloge *kljûkati* je bil tvorjen tudi nomen agentis na -ar < *-ar'b **kljûkar** m, g -rja 'brglez, der Grauspecht' (Pleteršnik po Cafu). Oba ornitonima žolno označujeta po tem, da kljuva po drevju.

kljukičar

ESSJ 0

kljukičar m, g -ja 'svinjska glista, der Kratzer (echinorhynchus gigas)' (Pleteršnik), *kljukičar ali svinjska glista* 'Echinorhynchus gigas' (Erjavec 1875: 374).

Isln. knjiž. **kl'ju:kičar* m 'v tankem črevesju pitanih svinj živeča od 30 do 40 cm dolga glista, Echinorhynchus gigas' (19. st.), pl 'ježerilci, Acanthocephala'.

- Ⓔ Ker imajo ježerilci na prednjem koncu telesa skršljiv rilec, oborožen s kavli (CZŽ 1997: 105), kar ubeseduje že v 18. st. potrjena nlat. generična oznaka *Acanthocephala* ← gr. ἄκανθα f 'trn; osat' + κεφαλή f 'glava', je sln. termin *kljukičar* kot svojilnostna tvorjenka na -ar iz dem *kljúkica* h *kljúka* f 'kavelj' lahko kalk po tej nlat. oznaki. V Schödler 1860: II:520 se za nvn. pomensko ustreznico navaja *Kratzer*, sodobno nvn. *Kratzerwurm* pa ustreza sln. **ježerilec** m, g -lca navadno pl 'črevesni zajedavci brez črevesja, zlasti pri domačem prašiču, ribah in povodnih pticah, Acanthocephala' (zool. – SSKJ), *ježerilci* m pl 'Acanthocephala' (CZŽ 1997: 105). To je tako kot agl. *thorny-headed worm* in *spiny-headed worm* najverjetneje kalk po nlat. *Echinorhynchus* ← gr. ἐχίνοϋς m 'jež' + ῥίς f, g ῥινόϋς f 'nos', ki je bil s suf -ec < *-bcb substantiviziran iz

kompoz adj **ježeril*, f -la 'tak, ki ima rilec podoben ježevemu, tj. trnast, bodičast', tvorjenega iz *jěž* m 'έχivoς' in *rilec* m 'nos, smrček'.

► **jež**

kljunač

ESSJ 0

kljunač m, g -a 'ptica vlažnih gozdov z dolgim kljunom; sloka': po gozdu je iskal *kljunače* (SSKJ), 'ptica blatnih obrežij z zaokroženo konico kljuna, Limosa': *črnorepi*, *veliki kljunač* (zool. – SSKJ), *kljunači* m pl 'Scolopacidae', *veliki kljunač* m 'sloka, Scolopax rusticola', *kljunači* m pl 'Limosa', *črnorepi kljunač* m 'Limosa limosa', *rjavorepi kljunač* = *laponski kljunač* 'Limosa lapponica' (CZŽ 1997: 343s.), *kljunač* 'ein Vogel mit großem Schnabel, der Großschnabel', 'die Schnepfe', pl *kljunači* 'Schnepfen (limicolae)' (Pleteršnik), *kljunači* m pl 'Scolopacidae' (Erjavec 1875: 310), *kljunač* m 'der Schnepf, la beccaccia' (Drobnič 1858), *kljunač* 'Schnepfe, Langfchnabel' (Janežič 1851).

- Ⓔ 17. st.: *kluníazh*, tyza: *tudi košiza tyza* 'ficedula' (Kastelec, Vorenc 1680–1710) [klunjač], *košiza ali Kluníazh* 'ficedula, Schnepf' (Hipolit 1711–1712) [klunjač]; 18. st.: *klunazh* 'Schnepf, ficedula' (Pohlin 1781), *klunazh* 'Schnepf' (Gutsman 1789); 19. st.: *kljunázh* 'der Schnepf' (Jarnik 1832: 150), *kljunázh* 'die Schnepfe, der Langfchnabel. (Scolopax. Linn.)' (Murko 1833a: 131), *kljunazh* 'gojsdna flóka, flóka, slomka (?)', wind. *podljefk*, *podlefak*, *kornbrat*, Scolopax rusticola, große Waldfchnepfe' (Freyer 1842: 31).

Isl. knjiž. **klju'na:č* m 'ptica s kljunom' (17. st.);

sekundarno **kljunja:č*, po razvoju *l' > l* **klunjač*, kaže na vpliv iter *kljunjati* -am impf 'kljuvati' k denom *kljuniti* ← *kljûn* m 'rostrum'.

- Ⓔ Interno slovenska svojilnostna izpeljanka na -ač < *-ačb iz subst *kljûn* m 'rostrum' < **kl'unb*, s katero so bili prvotno označeni ptiči z razmeroma velikim izstopajočim kljunom. Toda hrv. *kljunača* 'sloka' (Istra – ARj) je avgm na -ača iz *kljûn* m 'rostrum'. Sin *kljunák* m 'kljunač, ein Vogel mit großem Schnabel, der Großschnabel', kar Pleteršnik po Cafovem viru navaja iz Hipolitovega slovarja *kluníák*, glede Pleteršnikove pomenske predstavitve ni zanesljiv, saj je primarni Hipolitov vir glede identifikacije pomena premalo informativen.

kljunak → kljunač

ESSJ 0

kljunaš

ESSJ 0

kljunáš m, g -a 'sesalec s kljunom in ploščatim repom, Ornithorhynchus anatinus' (zool. – SSKJ), *kljunaš* 'Ornithorhynchus anatinus' (CZŽ 1997: 119), *kljûnáš*, pl *kljunaši* 'Schnabelthiere (monotremata)', *čudoviti kljûnáš* m 'das sonderbare Schnabelthier (ornithorhynchus paradoxus)' (Pleteršnik), *kljunaši* m pl 'Schnabelthiere' (Cigale 1880), *kljunaš* m 'Ornithorhynchus paradoxus' (Erjavec 1875: 262), *kljunaš* 'Schnabelthier, Ornithorhynchus paradoxus' (Erjavec 1864: 27).

Isl. knjiž. **klju'na:š* m 'Ornithorhynchus paradoxus' (19. st.);

kasneje preneseno na 'Ornithorhynchus anatinus'.

- ↔^K nvn. *Schnabelthier* 'Ornithorhynchus paradoxus' (Schödler 1860: II:411) ← *Schnabel* 'kljun' + *Tier* 'žival'.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki tega v severni Avstraliji in Tasmaniji živečega sesalca označuje po širokem in roženem kljunu, je bil tvorjen s svojilnostno izpeljanko na -aš < *-ašb iz subst *kljûn* m 'rostrum' < **kl'unb*; prvotno torej 'žival, ki ima kljun'. Sinonimni kalk *kljunoríščnik* m 'kljunaš, das Schnabelthier' (Pleteršnik po Cafu) se ni uveljavil.

kljunati ježek

ESSJ 0

kljunati ježek m 'ježu podobna žival, ki živi v Avstraliji, *Echidna aculeata*' (zool. – SSKJ), *kljunati ježki* m pl 'Tachyglossidae, družina sesalcev iz reda stokovcev z dolgim, golim in cevastim kljunom, ki imajo na zgornji strani zavaljenega telesa med dlako ostre igle', *kratkorili ježek* m 'Tachyglossus aculeatus' (CZŽ 1997: 120), *jěžək*, g -žka 'neki kljunaš', *kljunasti jěžək* 'der Schnabeligel (echidna hystrix)' (Pleteršnik), *kljunati ježek* 'kopni kljunáš, der Schnabeligel, Echidna hystrix' (Erjavec 1881: 63).

Isln. knjiž. **klju'na:ti 'je:žək* m 'Tachyglossus aculeatus = Echidna hystrix' (19. st.).

↔^K nvn. *Schnabeligel* 'kljunati ježek' (19. st.) ← *Schnabel* 'kljun' + *Igel* 'jež'.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki tega v avstralskih stepah in gozdovih živečega sesalca s sestavinama *Schnabel* 'kljun' in *Igel* 'jež' označuje kot ježa s kljunom, je bil tvorjen z dvobesedno zvezo z adj *kljunāt*, f -áta (Pleteršnik) v pomenu 'tak, ki ima kljun' iz subst *kljûn* m 'rostrum' (Pleteršnik) in jedra *jěžək* kot dem na -ek < *-bkb k *jěž* m 'erinaceus' < psl. *ěz'b.

► jež

kljunorilčnik → kljunaš

ESSJ 0

kljunorog → kljunorožci

ESSJ 0

K

kljunorožci

ESSJ 0

kljunorožci m pl 'Bucerotidae, družina ptičev iz reda vpijatov, ki živijo v Afriki in Aziji in imajo ogromen, ponavadi ukrivljen kljun, na osnovi zgornjega kljuna pa imajo različno velik izrastek' (CZŽ 1997: 121), *kljunorôžəc* m, g -žca 'der Nashornvogel', *veliki kljunorôžəc* 'der große Nashornvogel (buceros rhinoceros)' (Pleteršnik), *kljunorožci* m pl 'v vzhodni Indiji in Afriki živeče ptice, ki imajo zelo velik kljun z nasajenim rogom, Buceros' (Erjavec 1875: 293).

Isln. knjiž. **kljuno'rə:žci* m pl 'Bucerotidae = Buceros' (19. st.); kasneje singularizirano.

↔^K nvn. *Nashornvögel* 'Buceros' (Schödler 1860: 441) ← *Nase* 'nos' + *Horn* 'rog' + *Vogel* 'ptič'.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki te ptiče označuje po rogu podobnem izrastku na kljunu, je bil tvorjen s suf -ec < *-bcb iz kompoz adj **kljunorog* 'tak, ki ima rog na kljunu' s sestavinama *kljûn* m 'rostrum' < **kl'unb* in *rôg* m 'cornu' < **rôgb*.

V Pleteršnikovem slovarju navedeni sin *kljunoròg* m, g -rôga 'kljunorožec' bi lahko bil ničto substantiviziran iz istega kompoz adj, a Pleteršnikova navedba, da je bil zoonim povzet po Cigaletovem viru ni ustrezna, saj ga ni bilo mogoče najti niti v Cigale 1880 niti v Cigale 1860.

kljunotaj

ESSJ 0

kljunotāj m, g -a 'majhen črn hrošč, ki uničuje zelje; rilčkar' (zool. – SSKJ), *brazdasti kljunotāj*, g -ega -tāja 'der Kohlgallenrüssler' (Pleteršnik), *brázdati kljunotāj* 'Kohlgallenrüssel' (Janežič 1893).

Isln. knjiž. **kljuno'ta:j* m 'rilčkar' (19. st.) ← **kljunataj*.

- ⓔ Ni bilo mogoče ugotoviti, ali je entomonim za hrošče rilčkarje, ki imajo prednji del glave podaljšan v rilček, Janežičev neologizem iz subst *kljûn* m 'rostrum' ali pa ga je prevedel po neidentificirani tujejezični predlogi. Osamljena tvorjenka ostaja besedotovorno nejasna. Morda bi bilo treba izhajati iz prvotnega adj *kljunāt*, f -áta 'tak s kljunom' (Pleteršnik), ki je bil substantiviziran s suf -aj, prim. sln. *bogatāj* m 'bogataš' (Pleteršnik) iz adj *bogāt*, f -áta 'premožen' (Pleteršnik).

kljusa

ESSJ 0

kljusa f 'star, onemogel konj': *osedlali, zapregli so ubogo kljuso; stara, suha kljusa* (ekspr. – SSKJ); pejor. 'konj': *kaj bo on s tisto svojo kljuso* (SSKJ), *kljusa* 'die Mähre' (Pleteršnik); rovt. cerklj. *klusa* (Kenda-Jež Diss. 2002), črnovr. *klūsḡ* (Tominec 1964), panon. prleš. *klüsa* 'shirana žival, skelet' (Antič 2009), prleš. *k'lüsa* 'kljuse' (ekspr. – Rajh 2010).

- ① Avgm na *-ina* z izgubljeno prvotno funkcijo *kljusina* f 'kljusa' (Pleteršnik), v 16. st. *klušina* 'Gurr, Merch, equa' (Megiser 1592), v 17. st. *kluffina* 'equa, Stut' (Megiser 1603), v 18. st. *klufina* 'Pferd' (Gutsman 1789); denom na *-iti* v dol. kost. *k'l'usèt -èn* impf 'počasi, okorno stopati' (ekspr. – Gregorič 2014).

- ② 17. st.: *enu maihinu shribè, kluffa, ali paftuh* 'mannus, mannulus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *klufa* 'Saumroß, mannus, clitellarius' (Pohlin 1781), *klufa* 'bafhni konj, nofhnu klufe, tovrni konj, Packpferd', 'kojn, koin, klufe, klife, Pferd' (Gutsman 1789); 19. st.: *kljúfa* 'der Gaul' (Murko 1833a: 132), *klufa* 'Saumroß' (Freyer 1842: 6). **Psln.** dial. **k'l'usa* f 'konj/kobila'; kasneje sekundarno 'star, shiran konj/kobila';

- = stp. *kljusa* 'konj, kobila' (ESSJa: 10:59);

< **psl.** dial. **k'l'usa* f 'konj/kobila'.

- ③ Nejasno. Morda prvotno fem na **-a* iz psl. **k'l'usḡ* m 'konj' s feminativom **k'l'usḡna* 'kobila' tipa **uḡḡna* ← **uḡḡ* in dem **k'l'usḡ* n 'mlad konj' (ESSJa: 10:61). Izhodno **k'l'usḡ* je verjetno nomen agentis ← nomen actionis iz **k'l'usati* impf 'teči, dirjati', sekundarno 'počasi hoditi ipd.'.

- ④^{BD} Psl. **k'l'usati* 'teči, dirjati', sekundarno 'počasi hoditi ipd.'

→ psl. nomen agentis **k'l'usḡ* m 'konj' (→ fem **k'l'usḡna*) → **k'l'usa*

→ psl. **k'l'usḡḡ* n 'mlad konj'

→ DIAL. -i- < -ü- (?)

> sln. *kljusati* → NOMEN AGENTIS NA -ač

▷ kljuse

sln. *kljusa*;

sln. *kljuse*;

→ sln. *klise*;

→ sln. *kljusač*.

K

kljusač

ESSJ 0

kljusač m, g *-a* 'zlasti v ameriškem okolju konj, ki pri teku istočasno premika nogi leve oziroma desne strani': *kljusači in kasači* (vet. – SSKJ).

Isln. knjiž. *kljusač* m 'konj, ki pri teku ...' (20. st.).

- ⑤ Terminološki neologizem 20. st. na *-ač*, ki je bil po vzorcu *kasač* ← *kasati* (► *kasač*) kot nomen agentis na *-ač* < **-ačb* tvorjen iz *kljusati -ām* impf 'počasi, okorno stopati (o konju)' (SSKJ).

kljuse

ESSJ *kljusè*, s.v. *kljusati*

kljuse n, g *-ta* in *kljusè* n, g *-éta* 'star, onemogel konj': *kljuse je s težavo vleklo voz* (ekspr. – SSKJ); 'konj': *kaj pa ima razen tistih treh kljuset* (pejor. – SSKJ), *kljuse*, g *-eta* 'ein schlechtes Pferd, der Gaul, die Mähre', tudi *kljusè*, *-éta* (Lašče – Pleteršnik), *kljuse* 'kleka, merha konj, kljuza, gura, Mähre' (Cigale 1860), *kljuse* 'der Gaul, Klepper, un cavállo magro' (Drobníč 1858), *kljuse*, g *-eta* 'Klepper, Saumroß' (Janežič 1851); rovt. cerklj. *kluse*, g *-sięta* (Kenda-Jež Diss. 2002), *kluse*, g *klusieta* 'kljuse, slab konj' (Razpet 2006), črnovr. *klūsḡ*, g *klūsḡḡta* (Tominec 1964), dol. kost. *k'l'use*, g *-ta* 'star, onemogel konj' (Gregorič 2014).

- ⑥ 18. st.: *klufe, -eta* 'konj, koin, klufina, klufa, Pferd', *klufe, -eta* 'Roß, konj', *nofhnu klufe* 'bafhni konj, tovrni konj, klufa, Packpferd', toda tudi *klife* 'Pferd' (Gutsman 1789) = **klise**, kar lahko odraža dial. refleks iz *u* prek *ü*, če ta osamljeni primer ni le napačen zapis; 19. st.: *kljufe* 'das Saumroß' (Jarnik 1832: 235), *kljúfe*, g *-feta* 'das Saumroß' (Murko 1833a: 132).

Psln. dial. **kl'usě* n, g -*ěta* 'slab, onemogel konj';

- = stcsl. *kljuse* n, g -*te* 'iumentum, equus, asinus', hrv., srb. *kljuse*, g *kljūseta* 'malovreden konj', blg. dial. *kljuse* 'mlad konj; slab konj', str. *kljuse* 'žrebe', p. *klusie* 'vprežna ali tovarna žival (predvsem mlada)', č. *klíse* 'isto';

< **psl.** **kl'usě* n, g -*te* (ESSJa: 10:60) 'mlad konj'.

- ⑤ Čeprav se v ESSJa l.c.; ESJS: 6:320 in ERHJ: 1:454 psl. **kl'usě* razlaga kot deverbativno tvorbo iz **kl'usati* 'počasi se premikati, stopati', je bolj verjetno deminutiv od **kl'usъ* 'konj' (podobno v BER: II:487), kar se posredno ohranja v fem na *-*ьna* tipa **uǐьna* ← **uǐь*, ki se potrjuje v stč. *kl'usna* 'kobila', č. *klisna* 'isto' (Trubačev 1960: 55; ESSJa l.c.). Psl. suf *-*et-* ni deverbativni, ampak denominativni.

► **kljusa**

kljuvač → kljukavec

ESSJ 0

klobučarka

ESSJ 0

klobučarka f 'die Brillenschlange (naja tripudians)' (Pleteršnik), *klobučarka* 'naočarka, Naja tripudians' (Erjavec 1875: 323).

Isln. knjiž. **klobučarka* f 'naočarka, Naja naja = Naja tripudians' (19. st.).

- ↵^K nvn. *Hutfchlange* 'Brillenschlange, Naja tripudians' (Schödler 1860: II:474) ← *Hut* 'klobuk' + *Schlange* 'kača'.

- ⑤ Neuveljavljeni Erjavčev kalk po nvn. predlogi to strupeno kačo označuje po njenem obnašanju, ker se »/r/azdražena /.../ vzdigne od tal in razširi vratna rebra tik glave, da je napihnen vrat podoben krožcu ali klobuku« (Erjavec 1875 l.c.). Kalk je bil tvoren s fem na -*ka* iz svojilnostne izpeljanke na -*ar* < *-*ar'b* k subst *klobúk* m 'pileus'; prvotno torej 'kača s klobukom'.

klobučnjak

ESSJ 0

klobučnják m, g -*a* navadno pl 'klobuku podobni ožigalkarji s spolnim in nespolnim rodom, Scyphozoa', *uhati klobučnjak* 'klobučnjak z uhljem podobnimi spolnimi organi, Aurelia aurita' (zool. – SSKJ), *klobučnjaki* m pl 'Scyphozoa', *uhati klobučnjak* m 'Aurelia aurita' (CZŽ 1997: 244, 428), *klobučnják* m, pl *klobučnjaki* 'Quallen (medusae)', *klobučnjaki rebraši* m pl 'Rippenquallen' (Pleteršnik), (*klobučnjaki*) *rebraši* 'Rippenquallen' (Cigale 1880 s.v. *Rippe*), *klobučnjaki* 'Medusae, delijo se v kolaše, cevkaše in rebraše' (Erjavec 1875: 391).

Isln. knjiž. **klobučnjaki* m pl 'Scyphozoa' (19. st.); kasneje singularizirano.

- ⑤ Erjavec 1875 l.c. je neologizem za to vrsto ožigalkarjev tvoril z naplastitvijo novega pomena na subst *klobučnjak* m 'Hutform' (Cigale 1860) < **klobuč-ьn-'akъ*, ki je služil za označevanje stvari in živih bitij, ki z obliko spominjajo na klobuk. Drugačno asociacijo na obliko čaše odraža nlat. oznaka *Scyphozoa*, tvorjena na podlagi gr. σκύφος m 'čša' + ζῷον n 'žival'.

► paklobučnjak

kloča

ESSJ s.v. *kvôčka*

klôča f 'die Gluckhenne' (Pleteršnik), *kloča* 'kokla, kvočka, Bruthenne' (Cigale 1860); primor. kraš. *kljôča* 'Gluckhenne' (Štrekelj 1887: 428), rez. *klôča* 'clucking-hen' (Steenwijk 1992), ter. *kl'ôča*, *kl'ôča* 'chioccia, koklja' (Spinozzi Monai 2009: 182, 260), *kljôča* (Merkù GSTN), nad. *klôča* 'chioccia' (Ronac/Rodda – Rigoni, Salvino 1999), toda primor. briš. *kjôča* 'koklja' (Erzetič 2007) in obsoš. *kljûo:ča* 'koklja; stara kokoš, ki ne nese več jajc' (Ivančič Kutin 2007).

- ⑤ 17. st.: *clochia* 'chiocco' (Alasia 1607) [kloča] z napačnim zapisom it. pomenske ustreznice za pričakovano *chioccia* 'koklja'.

Isln. dial. **k'lɔ:ća/k'l'ɔ:ća/k'jɔ:ća* f 'koklja, gallina glociens' (primor.) ← **klōka* 'isto' < **klōka*.

- ⊕ Zaradi skrajno zahodnega areala potrjenosti dial. **k'lɔ:ća/k'l'o:ća/k'jɔ:ća* in zaradi primorskega in rovtarskega sin **klōka* < psl. dial. **klōka* je možno, da je bilo prvotno sln. dial. **klōka* le preoblikovano pod vplivom adstratnih sinonimov v furl. *clòcie* 'koklja' (NP) in it. *chiocca* 'isto', prim. briš. *kjóča* in obsoš. *kljùo:ča*. Neposredna izposoja iz furl. in it. predlog ni verjetna.

► **kloka**

kloka

ESSJ s.v. *kvôčka*

klōka f 'die Gluckhenne' (goriš. – Pleteršnik); rovt. tolm. *k'lu:əka* 'kokoš, ki vali, vodi piščance', 'preveč skrbna mati' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *k'luəka* 'koklja' (Kenda-Jež Diss. 2002), *klúoka* 'isto' (Razpet 2006), črnopr. *klûəka* 'kokoš, ki kloči' (Tominec 1964).

- ⊕ Sem izpeljanka na -*ača* *klokáča* f 'kloka, koklja' (Pleteršnik) s prvotno avgmentativno funkcijo.

Isln. dial. **k'lɔ:ka* f 'koklja, gallina glociens' (primor., rovt.);

- = r. dial. *klōka* 'koklja', tudi *klōha* 'isto' in *klōčka*, ukr. dial. *klōka*, *klōč'ka* ob blg. dial. *klōčkъ* (citirano po ESSJa: 10:62s.);

< psl. dial. **klōka* f 'gallina glociens'.

- ⊕ Ker se v slov. svetu arealno najširša oznaka za kokljo potrjuje kot **kyōka* z dem **kyōčbka*, je psl. dial. **klōka* f 'gallina glociens' morda pod vplivom onomatopejskega glagola **klokati*, ki je posnemal žuborenje, klotanje vode, preoblikovano prvotno **kyōka* 'gallina glociens' (podobno Bulahovskij 1978 (= 1948): 253), kar je povzročilo, da je tudi **klokati* pridobilo pomen 'oglašati se kot koklja', prim. sln. *klōkati* -am/-čem impf 'oglašati se (o koklji)' (Pleteršnik), rovt. cerklj. *k'luəkat* -am 'isto' (Kenda-Jež Diss. 2002).

► **kvoka** ▷ kloča

klokan

ESSJ 0

klōkan m, g -a 'kenguru': *veliki klokan* (zool. – SSKJ), *klōkan* 'das Känguruh', *velikan-ski klōkan* 'das Riesen-Känguruh (halmaturus giganteus)' (Pleteršnik), *klokan* 'Känguruh' (Janežič 1893), *veliki klokan* 'kenguruj', *Halmatus giganteus* (Erjavec 1875: 253).

Isln. knjiž. **k'lɔ:kan* m 'kenguru' (19. st.).

- ⇔ č. *klokan* m 'kenguru' (leta 1821).

- ⊕ Preslov neologizem iz leta 1821, ki ga je tvoril po vzorcu substantivov tipa č. *skokan* (Holub, Kopečný 1952: 171; Machek 1968: 258) in je bil izposojen tudi v slš. *klokan* 'kenguru' in hrv. *klōkan* 'veliki kenguru' (ERHJ: 1:451), ostaja etimološko nejasen (Havlová 2010: 29).

klokar

ESSJ *klōkar*

klōkar m, g -ja 'črna žolna, der Schwarzspecht' (Pleteršnik), *klokar* 'črna žolna, krekavt, krekav, kljukavec, mavrica, Schwarzspecht (Picus martius)' (Cigale 1860), *klokar* 'Schwarzspecht' (Janežič 1851).

- ⊕ 18. st.: *klokar* 'deblaplefar, bergles, Specht' (Gutsman 1789); 19. st.: *klokar* 'zherna sholna, wind. krekovt, krekav, klukovez, maverza, Picus martius, Schwarzspecht' (Freyer 1842: 25 z oznako *wind*).

Isln. dial. **k'lɔ:kar* m 'žolna, picus' (kor.); kasneje pomensko specializirano na označevanje črne žolne, nlat. *Dryocopus martius* = *Picus martius*.

⇨ bav. avstr. dial. *klockv* 'žolna' = *Klocker* 'kdor trka, tolče', tudi *šwqptf klockv* 'črna žolna' (Štrekelj 1904: 28; Striedter-Temps 1963: 151).

⊕ Nvn. dial. *Klocker* je nomen agentis na *-er* iz *klocken* 'tolči (o žolni, srcu)' (Grimm 1854–1971).

Sem tudi kor. rož. *pánqluqar* m, g *-ja* 'detelj, Baumklocker' (Šašel 1957; Šašel, Ramovš 1936–1937: 111), v katerem se odraža bav. avstr. dial. refleksa za nvn. *Baumklocker* 'detelj', toda rož. *pâyηklûkar* 'isto' (Sele – Isačenko 1939: 126) ob *pânqlôqar* 'žolna' (Šmartin – Isačenko 1939: 129) kaže na posodobitev prvega člena kompozita. Ujevski vokal drugega dela kompozita je verjetno posledica n. dial. razvoja, prim. bav. n. *klucken* (Šašel, Ramovš 1936–1937 l.c.).

klokva

ESSJ 0

⊕ 18. st.: *klokva* 'kokla, Gluckhenne' (Gutsman 1789).

Isln. dial. **klôkya* f 'koklja, gallina glociens' (kor.) ← **kūòkyl'a* 'isto' = sln. *kôklja*; osamljeno in verjetno na dial. fonetični razvojni stopnji **kūòkla* po premetu *l* : *y* ← *y* : *l* preoblikovano v **klôkya*.

► **kvoka**

klompar → komper

ESSJ 0

klop

ESSJ klôp

klôp m, g *klôpa* 'majhen zajedavec na koži človeka in nekaterih živali, s trdim, nazobčanim sesalom': *izdreti klopa*; *fant se me drži ko klop* (SSKJ), *klôp*, g *klôpa* 'die Zecke', *navadni klôp* 'die gemeine Zecke oder der Holzbock (ixodes ricinus)', npr. *prijeti se koga kot klop* 'sich an jemanden ankletten', *drži se ga, kakor klop kože* (Pleteršnik), *navadni klop* 'klešč, laščec, Ixodes ricinus' (Erjavac 1875: 369), *navadni klop* 'die gewöhnliche Zecke oder der Holzbock, Ixodes ricinus' (Erjavac 1864: 123), *klôp* 'klošč, Zecke, Blattlaus' (Janežič 1851); primor. nad. *klop* 'zecca' (Rigoni, Salvino 1999), ter. *klôp*, Npl *klopi* 'zecca grande' (Spinozzi Monai 2009: 239), *klôp*, g *klôpa* 'piattola, kokošja uš' (Merkù GSTN), kraš. *klôp* 'Zecke' (Štrekelj 1887: 390), rovt. tolm. *k'lap*, g *-a* 'zajedavec' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *k'lap*, g *-a* (Kenda-Jež Diss. 2002), črnopr. *klôp* (Tominec 1964).

⊕ 19. st.: *klôp* 'die Zecke' (Jarnik 1832: 232), *klôp* 'Unterkr. klôhzh, die Zecke, die Schaf-laue. (Acarus ricinus. Linn.)' (Murko 1833a: 133), toda v 18. st. *klop* 'magafh, paglouz, zbergel, patuljak, knetle, Zwerg' (Gutsman 1789).

Psln. dial. **klôp* m 'Ixodes ricinus';

- = hrv., srb. *klôp* 'Ixodes ricinus' (ARj), hrv. kajk. *k'lop*, g *klôpa* 'isto' (Lipljin 2002), v Ožlju *klôp* (Težak 1981: 368), hrv. gradišč. *klôp*, g *klôpa* (Tornow 1989), str. *klopъ* 'stenica', r. *klop*, g *klôpa* 'klop', ukr. *klop*, g *klôpa* 'stenica' ⇨ r., br. *klop* 'stenica' (ESSJa: 10:71s.); < **psl.** dial. **klôpъ* m 'klop; stenica' (ap B) ← 'pikajoča žival'.

⊕ Verjetna je stara Iljinskega korenska povezava z r. *klépik* 'kratek in širok nož', na podlagi katere je Trubačev v Vasmer 1986–1987: II:254 (ponovljeno v ESSJa: 10:721s.) sklepal, da je to star nomen agentis tipa φορός ← φέρω iz **klep-ti* 'rezati, pikati ipd.', ki se ohranja v **klepāti* 'tolči, klati ipd.'. Iljinskega korensko povezavo sta zavračala Vasmer 1986–1987 l.c. in Bezljaj ESSJ: II:46, sprejel pa Skok 1971–1974: II:103.

V 18. st. potrjeni sln. pomen 'pritlikavec' je lahko sekundaren, ker je prvotno sln. *klôp* označevalo zelo majhno žival.

klopotača

ESSJ 0

klopotáča f 'ameriška strupena kača, ki ima na repu rožene obročke, Crotalus horridus' (zool. – SSKJ), *gozdna klopotača* 'Crotalus horridus' (SSKJ; CZŽ 1997: 100), *kobrasta*

klopotača ‘*Crotalus adamanteus*’ (SSKJ; CZŽ 1997 l.c.), *prerijska klopotača* ‘*Crotalus viridis*’ (CZŽ 1997 l.c.), *klopotača* ‘die Klapperschlange’, *severnoamerikanska klopotača* ‘die nordamerikanische Klapperschlange (*crotalus durissus*)’ (Pleteršnik), *klopotača* ‘*Crotalus horridus* (Južna Amerika), *Crotalus durissus* (Severna Amerika)’ (Erjavec 1875: 325), *južnoamerikanska klopotača* ‘die südamerikanische Klapperschlange, *Crótalus hórridus*’ (Erjavec 1864: 69).

Isln. knjiž. **klopo'ta:ča* f ‘*Crotalus*’ (19. st.).

⇐^K nvn. *Klapperschlange* ‘*Crotalus horridus* (Severna Amerika), ‘*Crotalus durissus* (Južna Amerika)’ (Schöddler 1860: II:475) ← *Klapper* ‘ropotulja’ + *Schlange* ‘kača’.

⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki podobno kot sestavina nlat. oznake *Crotalus* ← lat. *crotalum* n ‘ropotulja’ te ameriške strupene kače označuje po šumu, ki ga pri plazenju povzročajo roženi obročki na repu, je bil tvorjen z nomenom agentis na -ača iz *klopotáti* -âm/-ôčem impf ‘ropotati, rožljati’ < **klopotáti*.

Iz iste verbalne predloge sta bila funkcijsko enaka deverbativa na -uša in -ulja tvorjena sinonima (*kača*) *klopotúša* f ‘klopotača’ (Pleteršnik), (*kača*) *klopotuša* ‘ropotača, Klapperfchlange (*Crotalus*)’ (Cigale 1860), *klopotuša* ‘klopotulja, Klapperfchlange’ (Janežič 1851), prim. enako hrv. *klopotuša* ‘čegrtuša, Klapperfchlange (*Crotalus*)’ (Šulek 1860), in *klopotulja* f ‘Klapperfchlange’ (Janežič 1851), toda *kača ropotáča* f ‘die Klapperschlange’ (Pleteršnik), *ropotača* ‘Klapperfchlange (*Crotalus*), (*kača*) *klopotuša*’ (Cigale 1860) je nomen agentis na -ača iz sinonimne predloge *ropotáti* -âm/-ôčem impf ‘rožljati, klopotati’ < **ropotáti*.

klopotulja → klopotača

ESSJ 0

klopotuša → klopotača

ESSJ 0

klošč

ESSJ s.v. *klěšč*, *klóščevec*, *lòsch*

klòšč m, g *klóšča* ‘klop’: *na roki je našel klošča; oklenil se ga je kot klošč* (dial. – SSKJ), *klòšč*, g *klóšča* ‘klop, klešč’ (dol., jvzh. štaj. – Pleteršnik), *klošč* ‘Zecke, Blattlauss’ (Janežič 1851); dol. kost. *k'lòšč*, g *k'lo:šča* ‘klop, majhen zajedavec na koži človeka in nekaterih živali, s trdim, nazobčanim sesalom’ (Gregorič 2014), kost. *k'ua:šč* ‘klop’ (Novi Kot – Gostenčnik 2018: 140, 151).

⊕ Strukturna tvorjenka na -ec < *-ьць *klóščec*, g -ščeca (Pleteršnik), strukturna tvorjenka na -ek < *-ькь *klóšček*, g -čka (Pleteršnik); kol na -ina, tvorjen prek adj na -ov *klofhzhovna* ‘die Zecken, die Schafläufe’ (Murko 1833a: 133).

⊕ 17. st.: *en klosh pafja vušh* ‘ricinus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *klôsh* f, g -y ‘Schaflaus, ricinus’ (Pohlin 1781), *klofh* ‘ouzhja vušh, Schaflaus’ (Gutsman 1789); 19. st.: *klofh* poleg *klofhzh* ‘die Schaflaus’ (Jarnik 1832: 235), *klôfhzh* ‘die Zecke. (*Acarus ricinus*. Linn.)’ (Murko 1833a: 133).

Isln. dial. **k'lošč* m ‘klop, *Ixodes ricinus*’ (dol., štaj.);

ker je **k'lošč* m ‘klop’ v širši slovanski leksiki osamljeno, je verjetno, da je bilo iz prvotnega sln. **klěšč* m ‘klop’ v korenskem delu prenařeno pod vplivom sinonima *klôp* ‘klop, *Ixodes ricinus*’. Ženski slovnični spol, ki ga potrjuje le Pohlinova glosa, je verjetno sekundarni in nastal pod vplivom spola subst *ûš* f ‘pediculus’.

► **klešč¹** ▷ kloštir

kloštir

ESSJ s.v. *klěšč*

kloštir m, g -ja ‘klop, klošč, die Zecke’ (Rihenberk, sodobno Branik – Pleteršnik) = primor. notr. *kloštir*, g -ja ‘klop, Zecke, *Ixodes ricinus*’ (Rihenberk, sodobno Branik – Erjavec, LMS 1882/1883, 280).

K

Isln. dial. **kloš'ci:r* m 'klop, *Ixodes ricinus*' (notr.);

po nejasni otrditvi dial. *šč* v *št* notr. *kloštír* (Erjavec, LMS 1882/1883 l.c.).

- Ⓔ Notr. *kloštír* je strukturna izpeljanka na *-ir* < **-yr'b* iz sln. dial. *klòšč* m 'Zecke' (Pleteršnik).

► **klošč**

kluščer¹

ESSJ 0

klýščər m 'kuščar' (primor. kraš. (Šmarje) – SLA), kraš. *klýščer/klýščər* 'isto' (Štanjel – SLA), *klýščər/klúščər* (Kopriva – SLA), *klúščər* (Mavhinje/Malchina, Križ/Santa Croce – SLA), notr. *klăščər* (Gaberje – SLA), *klëščər* (Štjak – SLA), *klëščer/klăščer* (Podnanos – SLA).

- Ⓙ Strukturna tvorjenka na *-ica* primor. kraš. *klýščerca* 'kuščar' (Štanjel – SLA), *klúščarca* 'isto' (Kolonkovec (Trst)/Coloncovez (Trieste) – SLA).

Isln. dial. **k'lu:ščer* m 'kuščar' (kraš.);

gotovo nastalo iz psln. dial. **kúšt'er* 'lacerta = kuščar' < psl. dial. **kúšt'erb*, a tako kot v sln. razmerjih *kómpər* 'srakoper' : *klómpar* 'isto' (Temljine – Kenda 1926), *góža* 'jermen' : *glóža* 'isto', ni jasno, ali je *-l-* posledica fonetičnega razvoja kot disimilacije iz **u* pred zadnjim vokalom, prim. alternacijo *sloboda* : *svoboda*, ali neke ljudskoetimološke naslonitve (Furlan 2013: 130s.).

► **kuščar¹**

kluščer²

ESSJ 0

k'ly:ščər m 'martinček' (primor. kraš. (Prosek) – SLA), notr. *klúščer* 'isto' (Hrpelje – SLA), *klýščer* (Tatre – SLA).

- Ⓙ Strukturna zpeljanka na *-ica* primor. kraš. *klýščerca* 'martinček' (Šmarje – SLA), kraš. *klýščerca* 'isto' (Štanjel – SLA), istr. *klýščerca* 'martinček' (Plavje – SLA), notr. *klăščerca* (Gaberje – SLA), *klúščerca* (Sežana – SLA), *klýščerca* (Sežana – SLA), v 17. st. *clufcherifa* 'lucerta' (Alasia 1607) [kluščerica].

Isln. dial. **k'lu:ščer* m 'martinček' (primor.);

gotovo nastalo iz psln. dial. **kúšt'er* 'martinček' < psl. dial. **kúšt'erb*, a tako kot v sln. razmerjih *kúščər* 'kuščar' : *klýščər* 'isto' (< **klušt'*-), *kómpər* 'srakoper' : *klómpar* 'isto' (Temljine – Kenda 1926), *góža* 'jermen' : *glóža* 'isto', ni jasno, ali je *-l-* posledica fonetičnega razvoja kot disimilacije iz **u* pred zadnjim vokalom, prim. alternacijo *sloboda* : *svoboda*, ali neke ljudskoetimološke naslonitve (Furlan 2013: 130s.).

► **kuščar¹**

kna

ESSJ 0

knà f 'kuna' ob *knà* 'isto', kar Valjavec 1878a: 13 navaja za Kranjsko in normira kot *kunà*, slednje pa Pleteršnik predstavlja kot *kunà* s.v. *kúna*; dol. *kənà* 'kuna', akz *kənûq* (Nova vas – SLA).

- Ⓔ 19. st.: *kna* 'keniza, kojna, kojnana, Mustella martes' (Freyer 1842: 3 z oznako *wind.*).

Isln. dial. **kunà* f 'mustela' << **kúna*;

po redukciji nenaglašene *u* **k(ə)nà*, kar enako kot dol. kost. *'kəna* f 'kuna' lahko odraža sekundarno oksitonezo iz prvotnega splošno sln. **kúna* < psl. **kunā* (o tem Furlan, JZ 29/1, 2023, 65ss.).

► **kuna¹** > *kəna*

knaver

ESSJ 0

knávər m, g *-vra* 'lubadar', 'der Holzwurm' (Pleteršnik).

- Ⓔ Morda onimizirano v cgn *Knaver*, *Knavar* (ZSSP).

Isln. dial. **k'na:uər* m 'lesni črv';

verjetno po premetu nastalo iz sin *kâvnar* m, g -ja 'der Borkenkäfer' (Pohorje – Pleteršnik).

⇨ n. ?.

- ⊕ Nejasno. Čeprav tujejezične predloge ni bilo mogoče najti, je možno, da sln. *kâvnar* 'lesni črv' odraža nemški nomen agentis na -er iz nvn. *kauen* 'gristi', 'žvečiti'. Drugače Bezljaj ESSJ: II:49, ki Pleteršnikovo *knávər* brez upoštevanja *kâvnar* povezuje s sln. *knjáčək* m 'grčava klada' kot izpeljanko iz psl. **kъnъ* m 'panj, štor' (ESSJa: 13:205), a zaradi p. *kień* m, g *knia* 'isto' bolje **kъnъ* m 'panj, štor'.

knez

ESSJ 0

knêz m 'pisana morska riba z dolgo hrbtno plavutjo, Coris julis' (zool. – SSKJ), *knez* 'Coris julis' (CZŽ 1997: 399).

Isln. knjiž. *knêz* m 'Coris julis' (20. st.).

⇨ hrv. *knêz* m 'Coris julis' poleg *knezac* 'isto', *vladika*, *kralj*, *general*, *oficir*, *žendar*, *pu-lacijot* (Vinja 1986: II:311ss.).

- ⊕ Iz hrv. sinonimov za to morsko ribo, ki zraste do 30 cm, samec pa je modro, zeleno in oranžno pisan (CZŽ 1997 l.c.), je razvidno, da so ihtionimi tako kot hrv. *knêz* ← *knêz* 'princeps' nastali s prenosom s poimenovanj za osebe, ki imajo v hierarhiji družbene lestvice višji položaj, na podlagi česar Vinja 1986: I:101ss. ugotavlja, da je tako pomen-sko motivacijo praviloma sprožil lep videz ribe, ki je vzbujal pozitivno konotacijo pri tvorbi poimenovanj zanje.

Sln. kraš. sinonim *don'zelū* f 'Coris julis' (Križ – Cossutta 2015: 184) kot izposojenka iz it. ben. *donzela* 'Labrus Julis' (Boerio 1867), it. piran. *don'zela* 'isto' (Cossutta 2015 l.c.), it. knjiž. *donzella* s sin *fanciulla* je pomensko motiviran z žensko lepoto, saj je na-stal s prenosom s poimenovanja za deklico, tj. dem **dominicella* k lat. *domina* f 'gospa, gospodarica' (Vinja 1986: I:105).

knipka

ESSJ 0

- ⊕ 18. st.: *knipka* 'Eisente' (Pohlin 1792); 19. st.: *knipka* 'simška ráza, Anser glacialis, Eisente' (Freyer 1842: 38).

Isln. knjiž. *knipka* f 'zimská raca' (18. st.) ← sln. **knipa* (?).

⇨ ?.

- ⊕ Nejasno. Pohlinovo opozorilo na »suec. *Knipa*« v Glossarium slavicum (1792) z ničimer ne pojasni izvora in etimologije tega slovenskega ornitonima.

knjapa

ESSJ 0

k'n'apa f 'velika, težka kokoš, zlasti če ima noge do krempljev porasle s perjem' poleg 'velika, debela ženska' (dol. kost. – Gregorič 2014).

Isln. dial. *k'n'apa* f 'velika, težka kokoš ...' (kost.).

- ⊕ Nejasno. Bezljaj ESSJ: II:49 je glasovno podobni adj *knjápav* 'tak, ki mu manjka prst na roki' (bkr. – Pleteršnik) ob adj *knjâkast* 'tak z eno roko ali s pohabljenimi rokami' korensko povezoval s psl. **kъnъ* m 'panj, štor', prim. p. *kień* m, g *knia* 'isto', kar besedo-tvornega razmerja ne pojasnjuje. Iz dol. substantiva je bil tvorjen adj *k'n'apast* 'težek, počasen' (Gregorič 2014).

koaita

ESSJ 0

koaita f 'hvatan, Ateles' (Erjavec 1875: 237).

Isln. knjiž. *koaita* f 'južnoameriška opica s tankimi in dolgimi sprednjimi okončinami in dolgim repom, ki ga uporablja za oprijemanje, Ateles' (19. st.).

- ⇒ agl. *coaíta* 'hvatan, Ateles' s sin *spider monkey* ⇔ port. zastar. *coaítá* 'Ateles', sodobno *coatá* 'isto'.
- ⓔ Zoonim izvira iz brazilskega staroselskega jezika tupi (Onions 1967: 185), njegova etimologija pa ni znana.

koala

ESSJ 0

koâla f 'medvedu podoben rastlinojedi avstralski sesalec; medvedek vrečar' (zool. – SSKJ), *koala* 'Phascolarctos cinereus', *koale* f pl 'medvedki vrečarji, Phascolarctidae' (CZŽ 1997: 122), *koala* f 'medved vrečar, Lipurus' (Erjavec 1875: 253).

Isln. knjiž. *koala* f 'rastlinojedi vrečar, ki svojega mladiča dolgo nosi na hrbtu' (19. st.).

- ⇒ nvn. *Koala* 'Beutelbär, Lipurus' (Schödler 1860: II:420), prim. agl. *koala* 'Phascolarctos cinereus', frc. *koala* 'isto', it. *koàla*; evropska kulturna izposojenka iz nekega staroselskega avstralskega jezika.
- ⓔ Neznana.
- Snoj 2016: 312 ni upošteval vsega slovenskega gradiva, ko je določil, da se ta zoonim pri nas pojavi šele v 20. st. Prav tako neustrezna je enaka datacija pojavitve v nemškem govornem okolju v Kluge 1995: 459, kjer se navaja isto stoletje.

koati

ESSJ 0

koati m 'nosati medved, rilčasti medved, Nasua' (CZŽ 1997: 182), *koati* 'nosati medved, Nasua' (Erjavec 1875: 244).

Isln. knjiž. *koati* m 'nosati medved, Nasua' (19. st.).

- ⇒ agl. *coati* 'nosati medved' ali nvn. *Cuati* 'Nafenbär, Nasua' (Schödler 1860: II:392).
- ⓔ Zoonim izvira iz brazilskega staroselskega jezika tupi in je zložen iz *cua* 'pas' in *tim* 'nos' (Onions 1967: 185).

kobar

ESSJ 0

kó:bar m 'sršen' (primor. nad. (Marsin/Mersino) – SLA).

- Ⓢ Zaradi arealne distribucije je malo verjetno, da bi bil apelativ onimiziran v cgn *Kobar* in *Kober*, ki sta bila po podatkih v ZSSP evidentirana v Kranju in Murski Soboti.
- Isln.** dial. *kó:bar* m 'sršen' (nad.).
- ⓔ Nejasno. Potrjenost osamljenega poimenovanja za sršena na skrajnem zahodnem območju navaja k možnosti, da je bilo izposojeno iz neke neevidentirane rom. predloge, morda iz disimiliranega refleksa **cabron-* iz lat. *crābrō* m, g -*ōnis* 'sršen'.

kobecESSJ *kóbec*, s.v. *skóbec*, *skópec*

kóbæc m, g -*bca* 'skobec, der Sperber' (primor. kraš. (Kras) – Pleteršnik); kraš. *kóbъc*, g *kópca* 'Sperber' ob *skóbъc* 'isto' (Štrekelj 1887: 395), istr. *'koboc* 'skobec' (Jakomin 1995), *kóbæc* 'Accipiter nissus' (Korte, Malija, Škofije – Filipi 1994: 22), *kobæc* 'isto' (Gračiče – Filipi 1994 l.c.), toda *kobić* (Kubed, Sočerga – Filipi 1994 l.c.).

Psln. dial. **kob̥æc* m 'skobec, Accipiter nissus' (zahodno);

- = hrv., srb. *kòbac* m, g *kòpca* 'skobec, Accipiter nissus', hrv. *kobăc* 'isto' (Medulin – Filipi 1994 l.c.), mak. *kobec*, blg. dial. *kobec*, *kobъc*, str. *kobecъ*, toda r. *kóbčik*, ukr. *kibecъ*, g -*bcja*, stp. *kobiec* 'Falco subbuteo', p. *kobiec* 'kanjuh, skobec' ob *kobuz* 'isto', slš. *kobec* 'Falco columbarius', gl. *kobčik* 'sršenar';
- < **psl.** **kob̥ecъ* m 'ptica roparica' (Bezljaj ESSJ: II:50; ÈSSJa: 13:101s.).
- ⓔ Psl. **kob̥ecъ* je korensko sorodno z nvn. *Habicht* 'kragulj', srvn. *habich* 'kragulj', tudi *habech* 'isto', stvn. *habuh*, stsaš. *havuk*, stagl. *heafoc*, agl. *hawk* < pgerm. **habuka-* m 'kragulj' (Vasmer 1986–1987: II:267s.; Bezljaj ESSJ l.c.; ÈSSJa l.c.; Derksen 2008: 227; Kluge 1995: 345; Kroonen 2013: 197; EWA: IV:723). Povezanost z lat. *cāpus* m

‘kopun’ že zaradi pomena ni verjetna (de Vaan 2008: 91). Ker so že stari Indoevropejci preletavanje ptičev uporabljali pri prerokovanju, ni neverjetna stara Soboljevskega razlaga, da naj bi bil psl. ornitonim izpeljan iz subst **kob̥* f ‘usoda’, prim. stcsl. *kob̥* ‘augurium’, hrv., srb. *kôb* f, g -i ‘znak; sreča, usoda’, ki jo je zavračal Vasmer 1986–1987 l.c., kot možno pa ocenili Sławski 1952–1982: II:295; Bezljaj ESSJ l.c.; ERHJ: 1:456. Psl. **kob̥c̥b* je zato lahko pripadnostna izpeljanka; torej prvotno ‘ptič, ki je v zvezi z usodo ipd.’. Vendar možna enakost med p. starinskim *kobz* ‘vrsta sokola’, sodobno *kobuz* ‘isto’, in pgerm. **habuka-* m ‘kragulj’ < pide. **kob^h-ug’-o-* (?) (ESSJa: 10:92; Blažek, RS 55, 2005, 57) navaja k mnenju, da je bilo psl. **kob̥c̥b* iz prvotnega **kob̥cz̥b* = p. *kobz* le ljudskoetimološko preoblikovano pod vplivom funkcije suf **-c̥b* in obstoja psl. subst **kob̥* f ‘usoda’.

Ⓢ^{BD} Pide. **kob^h-* → **kob^h-ug’-o-* (?) (> pgerm. **habuka-* m ‘kragulj’)

> psl. **kob̥cz̥b* → ZAMENJAVA SUF **kob̥c̥b* m ‘ptica roparica’

→ psl. dial. **s̥kob̥cn̥j̥b p̥tīt’b* → **s̥kob̥c̥b*

→ -p- ← -b-

→ HIPOKOR

sln. *kobec*;

sln. *skobec*;

→ sln. *skopec*²;

→ sln. *skop*.

▷ skobec

kobil → kobilar

ESSJ s.v. *kobilar*, *živkobilar*

kobila

ESSJ *kobila*, s.v. *kobilar*

kobila f ‘odrasla samica konja’: *kobila* je *zarezetala*; *napreči*, *pognati kobilo*; *čistokrvna*, *plemenska kobila*; po metafori ‘ženska močne postave, navadno mlajša’: *zbrale so se same kobile* (SSKJ), po metafori ‘lesena priprava, navadno s štirimi nogami, na kateri se žaga, teše, oblikuje; koza’: *hlod sta položila na kobilo* (dial. – SSKJ), *kobila* ‘die Stute’, *čistokrvna kobila* ‘die Vollblutstute’ (Pleteršnik), *kobila* ‘Stute’, *kobilo pripustiti* ‘eine Stute belegen lassen’ (Cigale 1860), *kobila* ‘Stutte’ (Janežič 1851); kor. obir. *qubī:wa* ‘Stute’, ‘starke Bank (beim Einsetzen von Radspeichen verwendet)’ (Karničar 1990), zilj. *kabīva*, g *kabīle* ‘kobila, odrasla samica konja’ (Rateče – RS 2015), primor. rez. *kubīla* ‘mare’ (Steenwijk 1992), nad. *kobila* ‘cavalla’ (Rigoni, Salvino 1999), *kobila* ‘isto’ (Špehonja 2012b), ter. *kobīla* ‘giumenta’ (Spinozzi Monai 2009: 249), *kobila* (Merkù GSTN), kraš. *kobila* ‘Stute’, ‘ungeschickte Weibsperson’ (Štrekelj 1887: 434), rovt. cerklj. *ka’bila* (Kenda-Jež Diss. 2002), *kabila* (Razpet 2006), črnovr. *kabīla* (Tominec 1964), dol. *kubī:la* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *kó’bi:la* (Gregorič 2014), panon. pkm. *kobila* (Novak 1996), *ko’bila* ‘kobila’, ‘ženska močne postave, navadno mlajša’ (Bajzek Lukač 2009), prleš. *ko’bila* ‘kobila’, ekspr. ‘radoživa ženska’ (Rajh 2010).

Ⓢ Dem na -ica *kobilica* (Pleteršnik), *kobilica* (Janežič 1851), dol. kost. *kó’bi:lca* (Gregorič 2014), v 19. st. *kobiliza* ‘das Stütchen’ (Murko 1833a: 135), *kobiliza* ‘Stüttchen’ (Jarnik 1832: 145), v 18. st. *kobileza* ‘Stütchen, equa parva’ (Pohlin 1781), *kobiliza/kobilza* ‘Stüttchen’ (Gutsman 1789), v 17. st. *kobiliza* ‘equella’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); nomen actoris na -ar < *-ar’b v 18. st. *kobilar* ‘kobilni moifter, kiri paftuha h’kobili puľha, Stutmeister’ (Gutsman 1789).

Ⓢ 16. st.: *kobila* ‘Gurr, Merch, equa’ (Megiser 1592); 17. st.: *cobila* ‘caualla’ (Alasia 1607), *kobila* ‘equa’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kobila* ‘eine Stutte, equa’ (Pohlin 1781), *kobila* ‘shreibizhna zisa, plasa, mora, Mutterpferd’, ‘shrebezha kobila, Stute’ (Gutsman 1789); 19. st.: *kobila* ‘die Stute’ (Jarnik 1832: 145), *kobila* ‘die Stute’ (Murko 1833a: 134 z dodatkom, da na Koroškem beseda pomeni ‘mrzlica’), *kobila* ‘wind. zisa, plasa, mora, Stute’ (Freyer 1842: 6).

K

Psln. **kobȳla* f 'equa' (splošno);

- = stcsl. *kobyła* 'equa', hrv., srb. *kòbila* 'isto', hrv. čak. *kobȳla*, mak. *kobila*, blg. *kobila*, r. *kobýla*, ukr. *kobýla*, br. *kabýla*, p. *kobyła*, č. *kobyła*, slš. *kobyła*, gl. *kobla*, dial. in zastar. *koboła*, dl. *kobyła*, dial. tudi *koboła*, *kobula*;

< **psl.** **kobȳla* f 'equa' (Bezljaj ESSJ: II:50; ÈSSJa: 10:93s.).

- Ⓔ Nejasno. Mlada hipokoristika iz refleksa psl. **kobȳla* sta hrv., srb. *kóba* 'kobila' (ARj) in stp. *koba* 'isto' (ÈSSJa: 10:94), toda sln. dial. gradivo, kot je v 19. st. potrjeno *kobla muha* 'Roßmücke' (Jarnik 1832: 145) in v 18. st. *kobli rug* = *konjŕki rug* 'Huf' (Gutsmann 1789) = 'konjsko kopito' in ter. adj *kobji* 'konjski' (Merkù GSTN) ob dial. izpeljanki na -aj < *-al'b (SP: I:107s.) *kobâj* m, g *kobâja* 'konjski hlapec, kdor streže konjem' (Merkù GSTN), atpn *Kobâb* pl, *Kobâj* sg (Spinozzi Monai 2009: 177, 426), kar ustreza sln. cgn *Kobalj*, *Kobal*, *Kobav*, *Kobau* (ZSSP), kaže na tvorjenost iz sln. subst **kob* m 'konj' in ne iz morebitnega sln. hipokoristika v pomenu 'kobila'. Možno bi bilo sicer predpostaviti, da je bil iz nepotrjenega sln. hipokor **koba* retrogradno tvoren mask **kob*. Razmerja med **kobъ* m 'equus' in **kobȳla* 'equa' ni mogoče pojasniti po slovnični spolski opoziciji, saj suf *-yla v feminativni funkciji v slov. jeziki ni bil evidentiran. Vasmer 1986–1987: II:269 je **kobȳla* morfemiziral v **kobȳ-la* in v **kobȳ* prepoznal staro nazalno osnovo, ki naj bi jo potrjevalo lat. *cabō* m, -nis 'konj', kar je potrjeno redko in pozno, šele v 7. st. (ERHJ: 1:457), pa tudi feminativ s suf *-la v slov. leksiki ni bil evidentiran. Genetična povezanost **kobȳla* in **kôn'b* (Vasmer 1986–1987 l.c.) besedotvorno ni bila dokazana. Možna korenska povezanost s pozno lat. *cabō* m 'konj', lat. *caballus* 'isto', gr. καβάλλης 'delovni konj, manjši konj' bi ob tur. *kävâl* kot epitetu k *al* 'konj', perz. *kaval* 'konj mešanec' kazala na neindoevropski, morda maloazijski izvor teh poimenovanj (Vasmer 1986–1987 l.c.; Beekes 2010: 611; de Vaan 2008: 77). Podroben pregled starejših razlag je podan v Vasmer 1986–1987 l.c.; ÈSSJa: 10:94.

Ⓔ^{BD} Psl. **kobȳla* f 'equa'

→ psl. dial. dem **kobȳlica* → 'locusta'

nvn. *Wanderheuschreck*

?

nvn. *Heuschreckenkrebs*

→ psl. **kobъ* m 'equus' (?) → **kob'b* adj 'equinus'

▷ *koblja muha* ▷ *kobilica*

sln. *kobila*;

sln. *kobilica*;

⇒^K sln. *kobilica selivka*;

⇒^K sln. *kobilicačar*;

⇒^K sln. *kobilicačar*;

→ sln. *koblja muha*.

kobila siva → *kobilar*

ESSJ s.v. *kobilar*

kobilar

ESSJ *kobilar*, s.v. *režgotíneč*, *živkobilar*

kobilar m, g -ja 'ptica pevka rumene barve, s črnimi perutmi, Oriolus oriolus': v *vrhu smreke je zažvižgal kobilar* (zool. – SSKJ), *kobilar* 'Oriolus oriolus' (CZŽ 1997: 123), *kobilar* 'die Goldamsel, der Pirol (oriolus galbula)' (Pleteršnik), *kobilar* 'Goldamfel (Oriolus galbula)' (Cigale 1860), *kobilar* 'vuga, Oriolus galbula' (Erjavac 1875: 291), *kobilar* 'Goldamfel' (Janežič 1851), primor. istr. *kobilár* 'Oriolus oriolus' (Šmarje), *kobilar* 'isto' (Brezovica, Gračišče – oboje Filipi 1993: 65).

- Ⓔ 18. st.: *Kobilar* 'Picus major, Bunter Specht' (Scopoli 1769: 48), *kobilar* m, g -ja 'Goldammer Witewedel; galbula, oriolus' (Pohlin 1781); 19. st.: *kobilar* 'Oriolus, Pirol', ruméni *kobilar* 'Oriolus galbula, europäischer Pirol' (Freyer 1842: 13).

Psln. dial. **kobilar* m 'Oriolus oriolus = Oriolus galbula';

- = hrv. *kobilar* 'Oriolus oriolus' (Hirtz 1928–1956: II:198);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **kobi'ylar'b* m 'Oriolus oriolus';

zaradi sinonimov **kobil** m 'kobilar' (Pleteršnik po Cafu) in **siva kobila** f 'kobilar, der Pirol (oriolus galbula)' (Kras – Pleteršnik) = primor. kraš. *kobila siva* 'Oriolus galbula, Pirol' (Erjavec, LMS 1879, 131), kar ustreza hrv. podatku *si vidio sivu kobilu?*, tj. kobilarja, in deloma hrv. opisu o oglašanju kobilarja *siv kobil!* (Gerovo – Hirtz 1928–1956 l.c.), morda izpeljanka na -ar iz prvotnega sln.-hrv. **kobi/ylb* m s fem **kobi/yla*, oboje 'Oriolus oriolus'.

- Ⓔ Nejasno. Morebitna povezanost s *kobila* f 'odrasla samica konja' < psl. **kobŷla* ostaja motivacijsko nejasna. Bezljaj ESSJ: II:51 brez navedbe hrv. gradiva je kot pomensko neustrezno upravičeno zavračal povezavo z it. *copiglio* 'panj' (Matzenauer 1870: 207). Gradivno neprepričljivo je tudi Štrekljevo iskanje povezave ornitonima z it. nepotrjenim *galbula* 'kobilar' (Štrekelj, ASPH 14, 1892, 527).

Sin **jurkobilar** m, g -ja 'kobilar, volga' (Kranjska – Pleteršnik) kljub Bernekerju 1908–1913: I:534 pri reševanju etimologije *kobilar* ne more biti poveden, ker sta v njem le združena dva sinonimna ornitonima različnega izvora (► jurka). Kljub Snoju v Bezljaj ESSJ: IV:459 ostaja nejasen sin **živkobilar** m, g -rja 'kobilar, die Goldamsel, der Pirol (oriolus galbula)' (gor. – Pleteršnik), kar je morda le igrivo prenarejeno iz sin *siva kobila*.

O genetični podstati govora kraja Gerovo v Gorskem kotarju na Hrvaškem prim. Gošenčnik 2018: 223ss.; Šekli 2018: 378ss.

- Ⓓ^{BD} Psl. **kobŷla* f 'equa'

? → jslov. **siyā kobi/yla* 'Oriolus oriolus'

→ PRENAREJENO + VPLIV ADJ živ

→ jslov. **kobi/ylb* 'Oriolus oriolus'

→ jslov. **kobi/ylar'b* m 'Oriolus oriolus'

→ PLEONASTIČNA TVORJENKA

→ PLEONASTIČNA BESEDNA ZVEZA + PRENOS 'čizek'

sln. *siva kobila*;

→ sln. *živkobilar*;

sln. *kobil*;

sln. *kobilar*;

→ sln. *jurkobilar*;

→ sln. *kobilar jurica*.

kobilar jurica

ESSJ s.v. *júrka*

kobilar júrica f 'der Zeisig' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *kobilar jurica* f 'čizek, Carduelis spinus'.

- Ⓔ V ornitonimski terminologiji je dvobesedna oznaka za čizka osamljena, čeprav se *júrica* navadno povezuje s hrv., srb. *jŷričica* 'repnik, Acanthis cannabina', č. *jiřice* 'repnik', dial. *juřica* 'fringilla cannabina' = 'repnik, Acanthis cannabina', ukr. *jŷryk* 'hudournik, Cypselus apus' (Bezljaj ESSJ: I:234; ESSJa: 8:198; ERHJ: 1:411). Jedro *kobilar* bi lahko nakazovalo, da določilo *júrica* pomensko natančneje določa čizka, ki da ima skupne značilnosti s kobilarjem. Toda ornit **júrka** f 'kobilar, volga' (Pleteršnik po Cafu) = 'Oriolus oriolus', ki se od *júrica* razlikuje le z drugačnim, a sinonimnim suf -ka, vsiljuje domnevo, da je besedna zveza *kobilar júrica* pleonastična, da sta sestavini sinonimni in sta prvotno označevali istega ptiča, verjetno kobilarja, za katerega je podobno kot za čizka značilna zlatorumena oziroma rumenozelena barva perja. Ker je za kobilarja značilno, da prebiva tudi po lokah (Geister 1995: 245), tj. močvirnatih travnikih ob vodi, je lahko imel prav Bezljaj ESSJ l.c., ki je osnovo *jur-* povezoval z lit. *jáura* 'močvirje', tudi *jáuras* 'isto'. Razlago o sinonimnem razmerju lahko potrjuje tudi ornitonim za kobilarja *jurkobilar* m, g -ja 'kobilar, volga' (Kranjska – Pleteršnik) z različno stavo sinonimov. Oznaka za čizka je torej lahko nastala s prenosom s poimenovanja za kobilarja (► kobilar).

kobilica

ESSJ s.v. *kobila*, *kónjec*

kobilica f 'žuželka zelene barve z zelo dolgima zadnjima nogama': *po travniku so poskakovale kobilice* (SSKJ), *kobilica* 'die Heuschrecke', *zelena kobilica* 'die grüne Laub-

heuschrecke oder das grüne Heupferdchen (*locusta viridissima*)' (Pleteršnik), *zelena kobilica* 'Locusta viridissima' (Erjavec 1875: 363), *zelena kobilica* 'die grüne Laubheuschrecke, Locusta viridissima' (Erjavec 1864: 114), *kobilica* 'Heuschrecke' (Janežič 1851); primor. nad. *kobilca* 'cavalletta', 'locusta' (Špehonja 2012b), ter. *kobilica* 'cavalletta', 'grillo, muren' (Spinozzi Monai 2009: 90, 399), *kobilica* (Merkù GSTN), kraš. *kobilca* 'Heuschrecke' (Štrekelj 1887: 434), istr. *ko'bilca* 'kobilica', 'bogomolka', 'leseno stojalo' (Jakomin 1995), rovt. tolm. *ka'bilca* 'žuželka' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *kabilca*, tudi 'podstavek za motovilo' (Razpet 2006), črnovr. *kabilca* 'Locusta viridis' (Tominec 1964), dol. *kubj:lca* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *kó'bi:lca* 'žuželka zelene barve z zelo dolgima zadnjima nogama' (Gregorič 2014).

① Izpeljanka na *-ar* < **-ar'v* v avgmentativni funkciji v 18. st. *kobilzhar* m, g *-ja* 'grobe Heufschrecke, acheta' (Pohlin 1781).

② 16. st.: *kobiliza* 'Hewschreck, cicala' (Megiser 1592); 17. st.: *cobilife* 'cauallette' (Alasia 1607) [kobilice]; 18. st.: *kobileza* 'Heufschrecke, locusta' (Pohlin 1781), *kobiliza/ko-bilza* 'Heufschreck' (Gutsman 1789); 19. st.: *kobiliza* 'Heufschrecke' (Jarnik 1832: 145). **Psln.** **kobilica* f 'locusta' (splošno);

kasneje so po prenosu nastale tudi oznake za druge žuželke, ki po videzu asociirajo na kobilico, npr. 'bogomolka';

• = csl. *kobylica* 'locusta', hrv. *kobilica* 'isto' (ARj), čak. *kobilica* 'vrsta kobilice' (Orlec na Cresu – Houtzagers 1985), str. *kobylica* 'kobilica' (ESSJa: 10:99); < **psl.** dial. **kobylica* f 'locusta' z varianto **kobyľka* 'isto' v str. *kobyľka* 'muren, kobilica', stbr. *kobyľka* 'kobilica' (ESSJa: 10:100), č. *kobyľka* (Jungmann 1835–1839), slš. *kobyľka* 'Locusta viridissima' (ESSJa l.c.).

③ Entomonim je nastal po prenosu z dem **kobyľ-ica/-yka* k subst **kobyľa* f 'equa', mor-da zaradi podobnosti glave obeh živali, kot sklepa Machek 1968: 264, ki opozarja na podoben prenos v n. *Grasfperd* 'kobilica', *Heupferd* 'isto' in navaja Rohna *caput habet quasi equus formatum*. Sln. pomeni subst *kobilica*, ki kažejo na označevanje različnih naprav, so metafore neposredno iz dem *kobilica* h *kobila* f 'equa'.

► **kobila** ▷ kobilica selivka

kobilica selivka

ESSJ 0

kobilica selivka f 'žuželka, ki se v velikih rojih seli in uničuje zelenje, Locusta migratoria' (zool. – SSKJ), *kobilica selka/selivka* 'die Zug- oder Wanderheuschrecke (Acridium migratorium)' (Pleteršnik), *kobilica selica* 'Acridium migratorium' (Erjavec 1875: 363), *kobilica selivka* 'die Zugheuschrecke, Acridium migratorium' (Erjavec 1864: 113).

Isln. knjiž. **ko'bi:lca se'li:vka* f 'Locusta migratoria = Acridium migratorium' (19. st.); prim. sodobni sin *saranča selka* (► *saranča*).

↵^K nvn. *Wanderheuschrecke* 'Acridium migratorium' (Schödler 1860: II:508), dobesedno 'potujoča kobilica'.

④ Kalk po nvn. predlogi je bil deloma pod vplivom sestavine *migratoria* nlat. oznake tvorjen z jedrom *kobilica* f 'locusta' in apozicije *selivka* kot s suf *-ka* substantivizirane adj **seliv* 'tak, ki se rad seli' ← *seliti sēlim* impf 'migrare'. Erjavčeva apozicija *selica* kot feminativni neologizem k *sēlēc* m 'Siedler' (Pleteršnik) se ni uveljavil.

► **kobilica** ▷ kobilicar¹ ▷ kobilicar²

kobilicar¹

ESSJ 0

kobilicar m, g *-ja* 'ptica pevka, ki živi zlasti na močvirnih tleh, ob vodi, Locustella naevia' (zool. – SSKJ), *navadni kobilicar* 'Locustella naevia' (CZŽ 1997: 256), *kobilicar*, g *-ja* 'der Heuschreckenfänger (ptica)' (Pleteršnik).

Isln. knjiž. **ko'bi:ličar* m 'Locustella naevia' (19. st.).

↪^K ?.

- ⊕ Verjetno kalk po neugotovljeni tujejezični predlogi, saj Pleteršnikovega nvn. pomenkega ustreznika v dostopnih nemških leksikalnih virih ni bilo mogoče najti, Pleteršnikove navedbe, da se ornitonim pojavlja v Cigaletovem viru, pa ni bilo mogoče ponovno potrditi. Morda kalk po prvi sestavini nlat. oznake, a sln. ornitonim kot izpeljanka na *-ar* < **-ar'b* iz *kobilica* f 'locusta' nima deminutivne funkcije kot nlat. *locustella*, ampak verjetno pripadnostno, s katero je verjetno izražena podobnost s kobilico, saj ptičev oglasanje spominja na cvrčanje kobilic (CZŽ 1997 l.c.), prim. agl. *common grasshopper warbler* 'Locustella naevia' s sestavino *grasshopper* 'kobilica'.

► **kobilica**

kobilicar²

ESSJ ∅

kobilicar m, g *-ja* 'der Heuschreckenkrebs (palinurus vulgaris)' (Pleteršnik), *kobilicar* 'Palinurus vulgaris' (Erjavec 1875: 370), *kobilicar* 'Heuschreckenkrebs, Palinurus quadricornis; že stari Rimljani so ga poznali pod imenom *locusta* kot posebno slaščico' (Erjavec 1864: 125).

Isln. knjiž. **ko'bi:ličar* m 'rarog, Palinurus vulgaris' (19. st.).

↪^K nvn. *Heuschreckenkrebs* 'Palinurus vulgaris' (Schödler 1860: II:514) ↔^K lat. *locusta* 'kobilicar, rarog', *locusta marina* 'isto' (Wiesthaler 1993–2007).

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi s sestavino *Heuschrecke* 'kobilica' je bil tvorjen s pripadnostno izpeljanko na *-ar* < **-ar'b* iz *kobilica* f 'locusta'; asociativna vez med kobilico in rarogom verjetno temelji na podobnosti obeh živali.

► **kobilica**

kobla → kubla

ESSJ *kobla*

koblja muha → konjska muha

ESSJ ∅

kobra

ESSJ ∅

kôbra f 'velika, zelo strupena azijska kača': *pik kobre* (SSKJ), *egiptovska kobra* 'Naja haje', *črnovrata kobra* 'Naja nigricollis', *kraljevska kobra* 'Ophiophagus (= Naja) hannah' (CZŽ 1997: 363).

Isln. knjiž. *kôbra* f 'velika, zelo strupena azijska kača' (20. st.).

↪ nvn. *Kobra* 'kobra'.

- ⊕ Izhodišče zoonima je port. *kobra* 'kača', kar se fonetično izvaja iz lat. *colubra* f 'kača', tudi *coluber* m 'isto', še nejasnega nastanka (de Vaan 2008: 126).

kobranka

ESSJ s.v. *kóber*

kôbranka f 'belouški podobna nestrupena kača, Tropidonotus tessellatus' (zool. – SSKJ), *kobranka* 'Natrix tessellata' (CZŽ 1997: 412), *kôbranka* 'die Würfelnatter (tropidonotus tessellatus)' (Pleteršnik), *kobranka* 'Tropidonotus tessellatus' (Erjavec 1875: 232).

Isln. knjiž. **kô:branka* f 'Tropidonotus tessellatus = Natrix tessellata' (19. st.).

↪^K nvn. *Würfelnatter* 'Natrix tessellata' ← nvn. *Würfel* 'kocka' + *Natter* '(nestrupena) kača'.

- ⊕ Kalk po nvn. kompozitu, ki to nestrupeno kačo kot kockasto kačo podobno kot nlat. termin označuje po temnih kvadratastih lisah po telesu (CZŽ 1997 l.c.), je bil tvorjen s suf *-ka* iz sicer nepotrjenega adj **kobran*, f *-a* 'kockast' ob *kóbrast*, f *-a* 'isto' (Pleteršnik) iz subst *kóbər* m, g *-bra* 'kocka' (Pleteršnik), prim. podobno pomensko motivirano hrv. *kockasta vodenjača* 'Natrix tessellata', it. *biscia tessellata*, agl. *dice snake*.

K

ESSJ 0

koc

kȃc m ‘prašič’ poleg *priēšč/priēšč* ‘isto’ (rovt. cerklj. (Idrija) – SLA); k temu interj za klicanje prašiča *koc, koc!*, npr. *Koc, koc! Prit, ti m dá má sierake!* (Razpet 2006) ‘*Koc, koc!* Pridi, ti bom dal malo sirotke!’.

- ① Fem na -a v tolm. *kóca* ‘svinja’ (Sveta Lucija, sodobno Most na Soči – Kenda 1926), primor. obsoš. *kuōca* ‘svinja’ poleg *šbīnjē* ‘isto’ (Čiginj – SLA), toda tudi *kùoca* ‘prašič’ poleg ‘umazanček’ (Ivančič Kutin 2007) z izgubljenim podatkom o prvotni feminativni tvorbi, ki je posredno še ohranjena v pomenu primor. briš. *kóca* ‘umazanka’ (Erzetič 2007) ← ‘svinja’; iz feminativa je bilo pod vplivom sinonimnih tvorbo z osnovo *koč-*, kot je npr. gor. *kôčka* ‘mlada svinja’ (Pleteršnik), prenairejeno gor. *kôča* f ‘das Schwein’ (Pleteršnik).

- ⊙ Morda prek vzdevka za umazano osebo onimizirano v cgñ *Koc* (ZSSP).

Psln. dial. **kõtac* m, g *kõtca* ‘prašič’ s fem **kõtca*;

iz tega po fonetičnem razvoju -*tc-* > -*c-* nastala osnova **koc-*, ki se je posplošila v samostojno paradigmo.

► **kotec**

ESSJ 0

kocar

kõçar ‘maček’ (rovt. tolm. (Porezen) – SLA), beseda *kocar* za mačjega samca se uporablja v vseh 13 vaseh nekdanjega Nemškega Ruta (S. Torkar, ustno).

Isln. dial. **ko:car* m ‘maček’ (tolm.).

- ⇨ sor. n. *kxqtffar* ‘maček’;

to je sor. n. mask na -ar h *kxqtffe* ‘mačka (generično)’ = nvn. *Katze* ‘isto’, ki je verjetno nastal pod vplivom sln. slovničnega razmerja *māčka* : *máček*, saj v južni bavarščini tak maskulinativ ni potrjen (Kranzmayer, Lessiak 1983: 91).

ESSJ s.v. *kôcek***koce**

kôce n, g -*eta* ‘kocek, prašiček’ (primor. kraš. (Solkan) – Pleteršnik); briš. *kóce* ‘mali prašiček’ (arhaično – Erzetič 2007), kraš. *kóce*, g -*eta* ‘mlad prašiček’ (Solkan – Erjavc, LMS 1882/1883, 207), rovt. polj. *kôce* ‘prašiček’ (Škrlep 1999), po SLA primor. banjš. *kuōce* ‘prašič’ (Podlešče – SLA), po izpadu vzglasnega velara (Ramovš 1935: 24) kor. podjun. *õçe* ‘svinja’ (Djekše/Diex – SLA).

- ⊙ Morda prek vzdevka za umazano osebo onimizirano v cgñ *Koce* (ZSSP).

Psln. dial. **kõtac* m, g *kõtca* ‘prašič’ < psl. dial. **kõtcb* in k temu mlada izpeljanka na *-*et-* v funkciji označevanja živalskih mladičev (SP: III:12).

Morda psln. dial. **kõtčē* in po odpravi -č- pod vplivom sln. *koc* m ‘prašič’ prenairejeno v sln. **kôce* n, g -*ta* ali pa je bila izpeljanka na -*e* neposredno tvorjena iz sln. osnove *koc-*. Bezljaj ESSJ: II:51 ni poznal sln. nad. *kõtac* ‘prašič’ (Špehonja 2012b) in je sklepal, da je afrikata -*c-* nastala iz nepotrjenega *s*-intenziva k *s-kotiti*, kar ni več sprejemljivo, čeprav ostaja korenska etimologija ista.

► **kotec**

ESSJ s.v. *kôcek***kocej**

kôcej m ‘kocek, mlad prašiček’ (Pleteršnik); kor. podjun. *kõcej* ‘prašič’ (Vidra vas/Wiederndorf – SLA).

- ⊙ Morda prek vzdevka za umazano osebo onimizirano v cgñ *Koci* (ZSSP) < **Kocej*.

Psln. dial. **kõtac* m, g *kõtca* ‘prašič’ < psl. dial. **kõtcb* in k temu dem izpeljanka na *-*ěib* (SP: I:87) psln. dial. **kõtčē* z razvojem -*tc-* > -*c-* sln. **kôcej* m ‘prašiček’ brez pričakovane palataliziranega velara.

Bezljaj ESSJ: II:51 ni poznal sln. nad. *kòtac* 'prašič' (Špehonja 2012b) in je sklepal, da je afrikata -c- nastala iz nepotrjenega s-intenziva k s-*kotíti*, kar ni več sprejemljivo, čeprav ostaja korenska etimologija ista.

Drugačna deminutivna izpeljanka na -*elj* < *-*ɛl'* iz iste psln. dial. predloge **kõtəc* 'prašič' se potrjuje v primor. obsoš. *kuóclə* m, g -*cəlna* 'prašiček' (Ivančič Kutin 2007), kor. zilj. *kôcɕnə* 'prašički' (Rikarja vas/Riegersdorf – SLA), rož. *kôcɕnə* (Loče/Latschach – SLA) < *-*ɫni* (Npl) z naslonitvijo na sufiks nemškega izvora. Iz tega zoonima je lahko ničto onimizirani cgn *Kocel*, prim. *knez Kocelj*.

► **kotec** => kocej

kocək

ESSJ *kôcek*

kôcək m, g -*cka* 'junges Schweinchen' (Kras – Pleteršnik); primor. kraš. *'ko:cek* 'mlad prašič' (Vrh Sv. Mihaela/San Michele del Carso – Devetak DN 2002: 110), *kócek*, g -*cka* 'mlad prašiček' (Erjavec, LMS 1879, 141), rovt. cerklj. *'kock*, g -*a* 'prašiček' poleg *'kočk* 'isto' (Kenda-Jež Diss. 2002: 132, 133), *kock* poleg *kočk* (Razpet 2006), polj. *káck* 'mlad prašiček' (Škrlep 1999), po SLA rovt. cerklj. *kôck* 'prašiček' (Otalež nad Cerknim – SLA).

- ① Sem po pomenskem vzorcu *svînjka* 'mala svinja; vrsta pastirske igre' nastalo primor. kraš. *kócka* 'igra svinjka' (Ponikve), *kocke vganjati* 'pastirska igra', *kóckati* 'svinjko igrati' (Erjavec, LMS 1879 l.c.), ki posredno kaže na fem **kocka* 'mala svinja', prim. sln. *svinjko uganjati* ← *svînjka* 'mala svinja' (Furlan, ERCz 2017: 127).

Isln. dial. **'ko:cək* m 'prašiček' (primor., rovt.);

na podlagi sinonimov z osnovo *koc-* (► *koce*, ► *kocej*) prenařeno iz prvotnega sln. *kôček* m 'prašiček' (SSKJ).

► **koček**

kocelj¹

ESSJ s.v. *vogríca*

kocēlj m 'die Bleihe (cyprinus brama)', *bodeči kocēlj der Dornbrassen*' (Pleteršnik), *bodeči kocelj* 'Dornbräßen' (Cigale 1860).

- ② 19. st.: *kozél* 'Abramis, Bräßen', *seléni kozél/kozél/kazel* 'nasnavka (?)', *Cyprinus brama*, *Bleih*', *andróga kozél/andróga* 'Cyprinus blicca, Güfter', *vogríca kozél/vogríca* 'Cyprinus vimba, Zärthe' (Freyer 1842: 47, 48).

Isln. knjiž. **ko'cə:l* m 'Abramis' (19. st.).

- ③ Nejasno. Sin *kozel* m 'ploščič, Abramis brama' (Munda 1926: 21), *kozel* 'naznavka, Bleihe (Cyprinus)' (Cigale 1860) je bil najverjetneje izposojen iz hrv. *kozel* 'Abramis brama' poleg *kozica* 'isto', *koza*, *kozara* (Hirtz 1928–1956: III:85). Čeprav pomenska motivacija teh hrv. ihtionimov s *kòzao*, g *kòzla* 'caper, kozel' < psl. **kozьlь* ni jasna, lahko sln. ihtionimi s -c- odražajo neustrezno fonetično interpretacijo pisne izposojenke iz hrv. *kozel* 'Abramis brama', ki je bila v bohoričici prebrana kot [c], a taki razlagi nasprotuje diakritika v Freyerjevih zapisih.

kocelj²

ESSJ s.v. *kocína*

kôcəl̥j m, g -*clja* 'zottiger Hund' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. **'kocəl'* m 'kosmat, zmršen pes'.

- ④ Korensko sorodno s *kocína* f 'trša dlaka' (Bezljaj ESSJ: II:52) in verjetno pripadnostna izpeljanka na -*elj* < *-*ɛl'* iz njegovega besedotvornega predhodnika **koc*.

koceljni → kocej

ESSJ ∅

kocinar

ESSJ ∅

kocínar m, g -*ja* 'z dlako zelo porasla žival, zlasti medved': *kje si pa ustrelil tega kocinarja* (ekspr. – SSKJ).

Isln. knjiž. *kocinar* m ‘z dlako zelo porasla žival, zlasti medved’ (20. st.).

- Ⓔ Neologizem 20. st., ki kot svojilnostna izpeljanka na *-ar* < **-arʷ* iz *kocina* f ‘trša dlaka’ z dlako zelo poraslo žival označuje po tem, da ima kocine = dlako.

kocinka

ESSJ 0

kocinka f ‘kozje ime’ (Baška dolina – Pleteršnik) = rovt. tol. *kocinka* ‘kozje ime’ (Baška dolina – Erjavec, LMS 1875, 223).

Isln. dial. **ko'ci:nka* f ‘kozje ime’ (tolm.).

- Ⓔ Izpeljanka na *-ka* iz subst *kocina* f ‘trša dlaka’ je bila onimizirana verjetno prek vzdevka za bolj dlakavo kozo.

kocoha

ESSJ 0

kôcoha f ‘kozje ime’ (rovt. tol. – Pleteršnik) = *kócoha* ‘kozje ime’ (Baška dolina – Erjavec, LMS 1875, 223).

Isln. dial. **'ko:coha* f ‘kozje ime’ (tolm.).

- Ⓔ Osamljeno. Onimizirano iz vzdevka, ki je kozo verjetno označeval po močno poraslih, kosmatih nogah, saj bi bilo mogoče izhajati iz hipokor na *-oha* (SP: II:74) iz ničto substantiviziranega kompoz adj *koconòg*, f *-nôga* ‘kosmatonog, tak, ki ima na nogah dlako, kocine’ (Pleteršnik).

K

koča → koc

ESSJ 0

kočeber → keber

ESSJ 0

kočej

ESSJ 0

kôčej m ‘das Ferkel’ (Pleteršnik), *kočej* ‘Ferkel’ (Cigale 1860), *kočej* ‘Ferkel, Spannferkel’ (Janežič 1851); kor. rož. *qôčěj*, g *-a* ‘prašič’ (Šašel 1957), po SLA rož. *qôčěj* ‘prašič’ (Žitara vas/Sittersdorf – SLA), mež. *kôči* (Črna na Koroškem – SLA).

- Ⓔ 18. st.: *kozhei* ‘*prafe*, *prafez*, Ferkel’, ‘Ferkel, Spanferkel’ (Gutsman 1789); 19. st.: *kozhej* ‘Ferkel’ (Jarnik 1832: 156), *kozhėj* ‘das Ferkel, Spannferkel’ (Murko 1833a: 145), *kozhej* ‘*pufjek*, wind. *mizhej*, Ferkel’ (Freyer 1842: 5 z oznako *wind*).

- Ⓞ Morda prek vzdevka za umazano osebo onimizirano v cgn *Koči* (ZSSP) < **Kočej*.

Isln. dial. **'kɔ:čej* m ‘prašiček’ (kor.);

dem na *-ej* < **-ěj̥* (SP: I:87) iz sln. dial. **kôc* m ‘prašič’ (► koc) << psln. dial. **kôtac* m ‘isto’ z realizirano palatalizacijo velarov in brez nje v sln. dial. *kôcej* ‘kocek, mlad prašiček’ (► kocej).

► **kotec**

koček

ESSJ 0

kôček m, g *-čka* ‘prašiček’: *kočki so rili po blatu* (gor. – SSKJ); kor. zilj. *kôčək*, g *kôčka*, tudi *kʷôčək*, g *-čka* ‘prašičji mladič, prašiček’ (Rateče – RS 2015), rovt. cerklj. *'kočk* ‘prašiček’ poleg *'kock* ‘isto’ (Kenda-Jež Diss. 2002: 133, 132), *kočk* poleg *kock* (Razpet 2006), tol. *kóček*, g *-čka* ‘prasec’ (Sveta Lucija, sodobno Most na Soči – Kenda 1926), *kuóčk* ‘prašič’ (DTZ 1993: 181), po SLA kor. zilj. *kuôčk* ‘prašič’ (Rateče – SLA), primor. obsoš. *kuôčk* (Čiginj – SLA), rovt. tol. *kʷôčk* (Tolmin – SLA), *kʷôčk* (Most na Soči – SLA), gor. *kôčək* (Dovje – SLA).

- Ⓔ Fem na *-a* *kôčka* f ‘junges Schwein’ (gor. – Pleteršnik) < **kòtʲčbka*.

Psln. dial. **kôtac* m, g *kôtca* ‘prašič’ < psl. dial. **kòtʲčb* in k temu deminutivna izpeljanka na **-bkb* (SP: I:93) v psln. **kòtčək* ‘prašiček’ < **kòtʲčbkb* s poenostavitvijo konzonantne skupine *-tč-* > *-č-* sln. **kôčək* ‘prašiček’.

► **kotec** > kocek

kočič¹

ESSJ 0

kočič m ‘Ferkel, Spannferkel’ (Janežič 1851) = ‘prašiček’; primor. nad. *kòčič* ‘maiale, maialino’, *kòčač* ‘maialino’ (Špehonja 2012b), briš. *kóčč* ‘prašički’ (Erzetič 2007) < **kočiči*, obsoš. *kùočęč* ‘prašiček’ poleg ‘umazanček’ (Ivančič Kutin 2007), rovt. tolm. *kóčč* v zvezi *kóčč muore stapit u kaša* ‘v kaši mora biti tudi svinjsko meso’ (DTZ 1993: 181), po SLA kor. zilj. *kôččč* ‘prašič’ (Podkloster/Arnoldstein – SLA), *kôččč* ‘isto’ (Rikarja vas/Riegersdorf – SLA), rož. *kôčič* (Loče/Latschach, Podravlje/Föderlach – SLA), primor. banjš. *kôčč* (Avče – SLA).

Psln. dial. **kòtác* m, g *kòtca* ‘prašič’ < psl. dial. **kòtbc̥b*; iz tega dem na -ič < *-it’b psln. dial. **kòtčič* ‘prašiček’ < **kòtbc̥it’b* s poenostavitvijo konzonantne skupine -tč- > -č-.

► **kotec** > *kočič²*

kočič²

ESSJ 0

kôčič m, g -a ‘rak, ki živi po kleteh, drvarnicah in pod lubjem; navadni prašiček’ (zool. – SSKJ), *kôčiči* ‘die gemeine Mauerassel (oniscus murarius)’ (Soška dolina – Pleteršnik) = primor. obsoš. *kóčič* ‘Mauerassel, Oniscus’ (Soška dolina – Erjavec, LMS 1875, 223).

Isln. dial. **kô:čič* m ‘navadni prašiček, Oniscus murarius’ ← dial. dem **kô:čič* m ‘prašiček’, primor. obsoš. *kùočęč* ‘isto’ (Ivančič Kutin 2007).

- ⊕ Poimenovanje je nastalo po transzoonimizaciji iz sln. dial. dem **kô:čič* m ‘prašiček’, ker je ta enakonožec pogosto poimenovan kot (*navadni/pozidni*) *prašiček* (► *prašiček*, ► *prasičica*), prim. it. *porcellino di terra* ‘isto’, lat. *porcelliō*, -ōnis itd.

► **kočič¹** > *morski kočič*

kočka → kvoka

ESSJ 0

kočmrlj

ESSJ 0

kučmàrl ‘čmrlj’ (rovt. škofjel. (Zgornje Bitnje) – SLA), gor. *kočmàrl* ‘isto’ (Kropa – SLA).

- ⊙ Po razvoju *šm-* < *čm-* prek vzdevka, verjetno za godrnjavega ali počasnega, lenega človeka, onimizirano v cgn *Košmrlj* (Bezljaj ESSJ: I:84) z variantami *Košmrl*, *Košmerlj*, *Košmerl* (ZSSP), prim. hrv. gradišč. *čmrljiti se* ‘poležavati, lenariti’ (GrH 1991), toda drugače, manj verjetno o pomenski motivaciji Torkar, JZ 17/2, 2011, 69ss., nesprejemljivo pa Debeljak, SR V–VII, 1954, 175. Variantni sln. cgn *Košmelj* je iz *Košmerlj* lahko nastal zaradi uvularne izreke *r* (Torkar, JZ 17/2, 2011, 71).

Isln. dial. **ko-čmrl* m ‘čmrlj’ (rovt., gor.);

s prefiksom **ko-* (Bezljaj ESSJ l.c.) s še vedno nejasno prvotno funkcijo in izvorom, prim. Bjeletić 2006.

Bezljaj ESSJ l.c. kot sinonim h kroparskemu *kočmrl* ‘čmrlj’ navaja tudi *kočeber*, a je preverjanje gradiva za SLA pokazalo, da v Kropi *kočębř* pomeni ‘keber’ (► *keber*), zato je Bezljajeva navedba napačna.

► **čmrlj**

kočura

ESSJ 0

- ⊕ 18. st.: *kozhura* ‘Naßfisch’ (Gutsman 1789).

Isln. dial. **kočura* f ‘?’;

v fonetičnem oziru osamljeni ihtionim, pri katerem ni jasno, katero ribo njegov nemški pomenski ustreznik označuje. Morda fonetično razvito iz sln. *kačura* in enako v 19. st. potrjenemu ihtn *kačura* = *kazhúra* ‘Weißfisch’ (Jarnik 1832: 155).

► **kačura**

kodeljica

ESSJ 0

kudǎlcq f ‘ime za kravo barve kot predivo’ (rovt. črnovr. – Tominec 1964: 118).

Isln. dial. **ko'dę:l'ica* f ‘ime krave ...’ (tolm.).

- Ⓔ Onimizirano iz vzdevka, ki je kot pripadnostna izpeljanka na *-ica* iz *kodēlja* f ‘predivo’ kravo verjetno označeval po njeni dlaki, ki je asociirala na predivo.

koder

ESSJ *kóder*

kóder m, g *-dra* ‘manjši hišni pes vitke postave z dolgo kodrasto dlako’: *čistokrvni koder* (SSKJ), *kóder*, g *-dra* ‘der Pudel (canis aquaticus)’ (Pleteršnik), *koder* ‘Pudel, Canis familiaris aquaticus’ (Erjavac 1864: 19), *koder*, *kodar* ‘Pudel’ (Janežič 1851); s sekundarnim nazalom in dvignjenjo artikulacijo sln. *o* < **q kúnder* m, g *-dra* ‘koder’ (vzh. štaj. – Pleteršnik po Cafu).

- Ⓕ 19. st.: *kòder* ‘der Pudel’ poleg ‘die Haarlocke’ (Jarnik 1832: 152).

Isln. knjiž. **kø:ðar* m ‘pudelj’ (19. st.).

- Ⓖ Oznaka za to vrsto psa je nastala s prenosom s subst *kóder* m, g *-dra* ‘zvit, zavit šop las ali dolge dlake’ < **kódrb*, ker je za psa značilna dolga kodrasta dlaka.

koděšč

ESSJ *Ø*

koděšč m ‘zadnji skoten prašiček’ in ‘slabo razvit otrok’ (primor. briš. – Erzetič 2007).

Isln. dial. **ko'de:šič* m ‘zadnji skoten prašiček’ (briš.);

verjetno deminutivna izpeljanka na *-ič* < **-it'b* iz neidentificirane tujejezične predloge, ki je morda vsebovala rom. refleks lat. *cauda* f ‘rep’.

K

kojče

ESSJ *Ø*

kôjče n, g *-eta* ‘abgezogenes Rind’ (Pleteršnik).

Isln. dial. **kojče* n ‘odrto govedo’.

- Ⓔ Osamljeno. Morda je sém ‘odrt’ sekundaren in je beseda prvotno označevala vzrejeno mlado govedo, ki je doraslo za zakol. Izhajati bi bilo namreč mogoče iz dem na *-e* < *-e(t)* iz subst **kojəc* m ‘vzrejena žival’ iz *kojiti* *-ím* impf ‘rediti, vzrejati’ (Pleteršnik) < psl. **kojiti* ‘delati, gojiti, hraniti, vzgajati’.

kojna

ESSJ s.v. *kúna*

- Ⓕ 18. st.: *koina* ‘kuna, koinina, Marder, martes’ (Megiser 1744), *koina* ‘keniza, Marder’ (Gutsman 1789); 19. st.: *kojna* ‘Mustella martes’ s sin *kúna*, *kna*, *keniza*, *kojnana* (Freyer 1842: 3).

Isln. dial. **kojna* f ‘mustela, kuna’;

morda prek dial. variante s prehodnim *i*, tj. **kujina*, nastalo iz sln. *kúna* ‘mustela’ (Ramovš 1924: 174), čeprav je zaradi r. dial. *kúnja* ‘kuna’ (citirano po ESSJa: 13:104), ukr. *kunjá* (Grinčenko 1907–1909), br. *kúnja* (Nosovič 1870) in dl. dial. *kunja* (Schuster-Šewc 1983–1996: 725) bolj verjetno predpostaviti izhodiščno sln. **kun'a* in po dial. premetu tipa *konj* v *kojn* **kujna* (Bezljaj ESSJ: II:110) in spustom artikulacije pred *i*.

Fonetična stopnja **kujina* v Megiserjevem slovarju iz leta 1744 ni potrjena, kot bi bilo mogoče sklepati iz Ramovševega zapisa, ki ga je povzel tudi Bezljaj ESSJ l.c. in Megiserjevo gradivo neustrezno datiral v 16. st.

► **kuna**¹ > kena > kojnina

kojnina

ESSJ s.v. *kúna*

- Ⓕ 18. st.: *koinina* ‘koina, kuna, Marder, martes’ (Megiser 1744), *koinana* ‘kena, kuna, duhur, Mader, ein Thier’ (Gutsman 1789); 19. st.: *kojnana* ‘kna, kojna, keniza, Mustella martes’ (Freyer 1842: 3 z oznako *wind*.).

Isln. dial. **kojnina* f ‘mustela, kuna’ (kor.).

- Ⓖ V razmerju do sln. dial. sinonima *kojna* je *kojnina* verjetno avgm na *-ina* tipa *zverina* ‘bestia’ iz *zvēr* f ‘isto’. Vokal *-i-* je bil v tvorjenki verjetno neakcentuiran in zato reduciran, kar lahko odražajo zapisi tipa *koinana*.

► **kojna**

kojot

ESSJ 0

kojôt m, g -a 'severnoameriška stepska zver, podobna volku, *Canis latrans*': *lačni kojoti* (zool. – SSKJ), *kojot* 'prerijski volk, *Canis latrans*' (CZŽ 1997: 123).

Isln. knjiž. *kojôt* m 'Canis latrans' (20. st.).

- ⇨ nvn. *Kojote* 'Canis latrans' ⇨ šp. *coyote* 'isto' ⇨ nahuatl *coyotl* 'lisica' (Kluge 1995: 461; Havlová 2010: 127); med šp. in nvn. je bilo verjetno posrednik frc. *coyote*, prim. še hrv. *kòjot*, r. *kojót*, it. *coiòte*, agl. *coyote*.

- Ⓔ Ni znana.

Sin **prerijski volk** m 'kojot' (zool. – SSKJ), *prerijski volk* 'kojot, *Canis latrans*' (CZŽ 1997: 123) je kalk po nvn. *Prärienwolf* 'Canis latrans'.

► **volk**¹

koka¹ESSJ s.v. *kvôčka*

kôka/kôka f 'kokoš': *klicati koke* (ljubk. – SSKJ), *kôka* 'kvoka' (Pleteršnik); primor. istr. *'koka/kueka* 'kokoš, ki vali jajca' (Jakomin 1995), po SLA kor. zilj. *kô'ka* 'kokoš' (Brdo pri Šmohorju/Egg bei Hermagor – SLA).

- Ⓙ Dem na -ica v ljubkovalni funkciji *kôkica/kôkica* f 'kokoš': *mati je zelo skrbela za kôkice* (SSKJ), panon. prleš. *'kôkica* 'kokoš' (Rajh 2010).

- Ⓜ 19. st.: *kôka* poleg *koklja* 'die Gluckhenne' (Jarnik 1832: 156).

Psln. dial. **kôka* f 'gallina glociens';

prek delabializacije **kûo-* v **ko-* tipa *škórec* iz **skûorěcb* fonetično razvito iz **kûòka* f 'gallina glociens'. Toda hrv. *kôka* 'gallina' je tako kot sln. primeri v pomenu 'kokoš' lahko hipokoristik iz *kôkôš* f 'isto' (Bulahovskij 1978 (= 1948): 225).

► **kvoka** ▷ dolgovezne koke ▷ kokica²

koka²

ESSJ 0

koka f 'Infekt, Würmchen' (Janežič 1851); kor. obir. *qò:qa* 'Käfer', 'hohes Vieh' (Karničar 1990).

- Ⓙ Dem na -ica kor. obir. *qò:qca* (Karničar 1990), dem na -ej *qò:qi* m, g -ja (Karničar 1990), dem na -ec < **-ěcb* v 18. st. *kokiz* 'zheber, Kefer' (Gutsman 1789).

- Ⓜ 18. st.: *koka* 'keber, zheber, Käfer' (Gutsman 1789); 19. st.: *koka* 'Würmlein, Infekt' (Jarnik 1832: 156), *kôka* 'das Würmchen, das Infekt' (Murko 1833a: 135).

Isln. dial. **'ko:ka* f 'hrošč; črv(iček)' (kor.).

- Ⓔ Na sln. ojevski korenski vokalizem kaže tudi primor. rez. *kûkac* 'meal-worm' (Steenwijk 1992) = 'črv moka', ki je zaradi verjetnega sorodstva z ukr. dial. *kûka* 'bolha (v otroški govorici)', p. dial. *kuka* 'uš', č. *kauka* 'gosenica kapusove sovke', 'človeška glista' (Jungmann 1835–1839), *kouka* 'isto' (Machek 1968: 284 z oznako nejasno), gl. *kuka* 'črevesna glista' < psl. **kuka* in nadalje z lit. *kaũkas* 'bula, gnoja oteklina', *kaũkos* 'žleza na vratu svinj' (Bezljaj ESSJ: II:108) ← 'črv' sekundarni, nastal po enakem dial. spustu artikulacije *o* ← *u* kot v rez. *tûlac* 'tilnik' < psln. dial. **tolac* ← psl. **tûlěcb* ob br. *tul* 'zadnja, hrbtna stran', *tûlom* adv 'zadenjsko; sklonjene glave' poleg ničtostopenjskega psl. **tŭlŭ* m 'zadnja debelejša stran vratu' (o tem Furlan 2016: 106, 105).

► **kuka**² ▷ kokica¹ ▷ kokelj

koka³

ESSJ 0

qôqa f 'kača' poleg 'vzdevek zanemarjeni ženski' (kor. rož. – Šašel 1957), podjun. *kôka* 'kača' (Rinkole/Rinkolach, Vidra vas/Wiederndorf, Libeliče (nestrupena kača) – SLA), mež. *kôka* 'strupena kača' (Pameče – SLA).

- Ⓜ 18. st.: *koka* 'kazha, gifterka, Natter' (Gutsman 1789).

Isln. dial. **kôka* f 'kača (strupena/nestrupena)' (kor.).

- ⊕ S kor. oznako za kačo, ki tako kot rez. *kúka* 'imaginarno bitje, s katerim se straši otroke' (Steenwijk 1992) kaže na sekundarni interno sln. ojevski korenski vokalizem (► *koka*²), je mogoče primerjati mitološke termine, kot so r. dial. *kuka* 'gozdni škratek, ki živi v leseni hiški s parno kopeljo', ukr. *kúka* 'nekaj strašnega, kar živi v temi in s čimer se straši otroke', stp. *kuka* 'zli duh, hudič', kaš. *kuka* 'zli duh' < psl. dial. **kuka* in lit. *kaũkas* 'pritlikavi duh, škratek', let. *kauks* 'hišni škratek', stpr. *cawx* 'hudič', ki, upoštevajoč pomen 'kača' in 'zmaj' reflektov psl. **zmajb*, lahko temeljijo na prvotnem pomenu 'kača' kot enem izmed pomenskih razvojev v okviru psl. adj **kũkь* 'kriv, neraven, ukrivljen', prim. hrv. *kukònos* adj 'tak s kljukastim, tj. z neravnim nosom', *kũkonos* 'isto' (Furlan 2016: 106s.).

► **kuka**²

kokal

ESSJ 0

kokàl m 'galeb (kot generična oznaka za več vrst galebov)' (primor. istr. (Marezige)), istr. *kukàl* 'isto' (Škofije), *kukàl* (Pobegi), *konkàl* (Dekani, Kubed), *kurkàl* (Dragonja – vse Filipi 1993: 34).

Isln. dial. **ko'kal* m 'galeb' (istr.).

- ↔ ben. istr. *kokàl* 'galeb' (Izola, Koper, Piran, Strunjan), tudi *kukàl* 'isto' (Bivje, Bertoki) in *krokàl*, *krukàl* (Lucija) ↔ it. ben. *cocàl* 'galeb, *Larus canus*' (Boerio 1867; Filipi 1993 l.c.; Filipi 1994: 107), toda furl. *cocàl* 'galeb (generično)' in *crocàl* 'isto' (NP).

- ⊕ Ornitonim je verjetno onomatopejskega izvora po oglašanju ptica (Filipi 1994: 107 po Duranteju).

V hrvaškem delu Istre je bil isti ornitonim potrjen kot *kukàl* (Škatari) in *kokàl* (Čiritež, Motovun, Šumber – oboje Filipi 1994: 107).

kokalnica

ESSJ 0

kôkalnica f 'kloka, kokla, die Gluckhenne' (Pleteršnik).

- ⊕ 16. st.: *kokalniza* 'koklja' (Trubar 1567), *kokalniza* 'isto', *kokálniza*, *kokauniza* (Dalmatin 1584).

Isln. knjiž. **ko'ka:lnica* f 'koklja, gallina glociens' (16. st.).

- ↔ hrv. čak. *kokalnica* 'koklja' (leta 1562 – ARj).

- ⊕ Osamljena tvorjenka na *-alnica* < *-*adl-bn-ica* vsebuje nomen agentis ← nomen instrumenti **k(u)okădlo*, ki je korensko soroden s sln. sin *kôklja* ← **kuòkьl'a* in *kvôka* < **kuòka*.

► **kvoka**

kokelj

ESSJ 0

kôkelj m, g *-klja* 'Gyrinus natator' (primor. kraš. (Povir na Krasu) – Erjavac, LMS 1882/1883, 280), toda v Pleteršnikovem slovarju po Erjavcu, LMS 1882/1883 l.c. napačno predstavljeno kot *kôkəlj* m, g *-klja* 'neka riba (cyprinus natator)' (Povir na Krasu – Pleteršnik).

Isln. dial. **'kə:kəl'* m 'kolovrt, Gyrinus natator' (kraš.).

- ⊕ Entomonim označuje kovinsko se lesketajočega manjšega hrošča, ki drsi po vodni gladini, zato je verjetno dem na *-elj* < *-*ьl'ь* iz sln. dial. *kôka* f 'hrošč', ki se potrjuje v kor. obir. *qò:qa* 'isto' (Karničar 1990), v 18. st. *koka* 'keber, zheber, Käfer' (Gutsman 1789).

► **koka**²

koker španjel

ESSJ 0

kôker španjêl m 'manjši lovski pes, navadno črne ali rjave barve z velikimi visečimi uhlji in dolgo, rahlo valovito dlako': *gojiti koker španjele* (zool., lov. – SSKJ), *kôkeršpanjêl* 'isto' (SP 2001).

Isln. knjiž. *kóker španjēl* m ‘manjši lovski pes ...’ (20. st.).

↩^K agl. *cocker spaniel* ‘manjši lovski pes ...’.

- Ⓔ Dvobesedna oznaka tega izvorno lovskega psa, ki se je uporabljal za preganjanje ptic, npr. slok, vključuje imeni medsebojno sorodnih pasij pasem, in sicer angleškega in ameriškega koker španjela, skrajšana varianta *cocker spaniel* pa se je začela uporabljati za angleškega kokerš panjela. Prva sestavina *cocker* nastopa v funkciji nomena agentis in je bila tvorjena iz glagola **to cock* ‘streljati sloke’, ki ga posredno potrjuje *cocking* ‘streljanje slok’ (Onions 1967: 187), temelji pa na subst *woodcock* ‘sloka’ s sestavino *cock* ‘petelin’, dobesedno torej ‘gozdni petelin’. Sestavina *spaniel*, v 14. st. *spaynol*, kot samostojna označuje lovskega psa prepeličarja, izvorno pa je to adjektiv v pomenu ‘španski’, ki odraža rom. adj **spāniolus*, prim. šp. *español* ‘španski’ ← *España* ‘Španija’ (Onions 1967: 830). Taka oznaka lahko nakazuje, da je bila pri vzreji teh psov uporabljena neka pasma z območja Španije.

kokica¹

ESSJ 0

kókica f ‘pikapolonica’ (primor. ter. – Merkuš GSTN); navaja le Merkuš z opozorilom, da obstoj besede ni dovolj preverjen.

Isln. dial. *kókica* f ‘pikapolonica’ (ter.);

če je beseda v dialektu dejansko obstajala, bi jo bilo možno povezati s kor. obir. *qò:qa* ‘hrošč’. K pomenski motivaciji prim. n. *Marienkäfer* ‘pikapolonica’, dobesedno ‘Marijin hrošč’.

► **koka²**

kokica²

ESSJ 0

kókica f ‘das Felsenhuhn (rupicola)’ (Pleteršnik), *kokica* ‘pomarančasto rumena južno-ameriška ptica, Rupicola’ (Erjavac 1875: 293).

Isln. knjiž. **ko:kica* f ‘Rupicola’ (19. st.).

↩^K nvn. *Felsenhahn* ‘Rupicola’ (Schödlar 1860: II:441) ← *Fels* ‘skala’ + *Hahn* ‘petelin’.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki tega od 32 do 35 cm velikega ptiča izrazito oranžne barve, živečega v hribovitih in vodnatih področjih južnoameriških gozdov, označuje kot skalnega petelina, je bil za razliko od nvn. kompozita moškega slovničnega spola tvorjen z dem na *-ica* iz sln. *kôka/kôka* f ‘kokoš’. Sodobnega slovenskega ustreznika ni bilo mogoče ugotoviti.

► **koka¹**

koklja

ESSJ s.v. *kvôčka*, *žvrkati*

kôklja f ‘kokoš, ki vali, vodi piščance’ (SSKJ), *kôkla* ‘die Gluckhenne’ (Pleteršnik), *kokla* ‘kloča, kvôčka, Bruthenne’ (Cigale 1860), *kokla*, *koklja* ‘Gluckhenne’ (Janežič 1851); kor. obir. *qòə:qwa*, g -lɛ ‘Gluckhenne’, ‘Schimpfwort (etw. Bißgure)’ (Karničar 1990), rovt. cerklj. *kúokle* (Razpet 2006).

- Ⓙ Dem na *-ica* *kôkljica* (SSKJ), *kôkljica* (Pleteršnik).

- Ⓜ 16. st.: *kokle* ‘Gluckhenn, gallina glociens’ (Megiser 1592); 17. st.: *kokla* ‘gallina glociens’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kokla* ‘Gluckhenne, gallina glociens’ (Pohlin 1781), *kokla* ‘Bruthenne’, ‘klokva, Gluckhenne’, *kura kokla* ‘jaizenofezhna kokuſs, Leghenne’ (Gutsman 1789); 19. st.: *koklja* ‘kôka, Gluckhenne’ (Jarnik 1832: 156), *kókla*, *koklja* ‘die Gluckhenne’ (Murko 1833a: 135).

Psln. **kôkl’a* f ‘gallina glociens’;

prek delabializacije **kuo-* v **ko-* tipa *škórec* iz **skuořebъ* fonetično razvito iz **kudôkьl’a* ‘isto’, ki se ohranja v sln. *kvôklja* f ‘kvôčka, koklja’ (Pleteršnik), *kvoklja* ‘koklja’ (Drobníč 1858), panon. prleš. *k’vu:kla* ‘koklja’ (Rajh 2010).

► **kvoka**

kokodajca

kokodâjca f 'kokoš': *ima dosti kokodajc; Ta puta kokodajca bo nesla zlata jajca* (Oton Župančič – SSKJ), tudi *kokodâjsa* 'kokoš': *kokodajse slabo nesejo; lisica je zavila vrat naši kokodajsi* (šaljivo – SSKJ).

- ① Formalni dem na *-ka kokodâjska* 'kokoš' (šaljivo – SSKJ).

Isl. knjiž. *kokodâjca/kokodâjsa* f 'kokoš' (20. st.).

- ⑤ Mladi in glede tvorjenosti tudi zaradi nejasnega nastanka izglasnega razmerja *-ajca* : *-ajsa*, ki spominja na fonetično razmerje *pujc* : *pujs*, oboje 'prašič', manj jasni tvorbi. Izhodišče obeh oznak je verjetno glagol onomatopejskega izvora s prastaro psl. onomatopejo **ko-ko* (► kokoš) *kokodâkati -am* impf 'oglašati se z glasom kokodak' (SSKJ), rovt. cerklj. *kaka'da:kat* 'isto' poleg *kaka'de:kat* (Kenda-Jež Diss. 2002), panon. pkm. *kokodâkati -âče* 'kokodakati' (Novak 1996), ki je znan tudi v hrv. *kokodâkati kokodâčē* (Lika, Cres, Vodice, Žumberak – Skok 1971–1974: II:121), potrjenem že 1740 v Belostenčevem slovarju (ARj). Podobno je it. *coccodè* 'kokodak', 'kokodakanje', ki je verjetno vplivalo na nastanek rovt. cerklj. *kaka'de:kat* in primor. ter. *kotkod'êkât* 'fare coccodè' (Spinozzi Monai 2009: 260). Ob predpostavki, da *-js-* odraža le fonetično poenostavitev iz *-jc-* [-jts-] in da je *-jc-* nastalo po sln. fonetičnem razvoju tipa *srajca* < **sračca* < **sračica* oziroma *nojco* < **nočco*, bi bilo možno izhajati iz sln. **koko'da:čca*, pred redukcijo **koko'da:čica* kot nomena agentis na *-ica* (Bajec 1950: 100) tipa *perica* 'tista, ki pere' iz *kokodâkati*. Interj *kokodâk*, ki posnema glas kokoši, zlasti ko znese jajce (SSKJ), rovt. cerklj. *kaka'da:k* (Kenda-Jež Diss. 2002), dol. kost. *kôkô'da:k* (Gregorič 2014) je verjetno deverbativnega izvora v funkciji nomena actionis. Ropt. cerklj. *kaka'da:jsat* 'oglašati se z glasom kokodajs' (Kenda-Jež Diss. 2002) je lahko denom iz *kokodâjsa* f 'kokoš' in je prvotno pomenil 'oglašati se kot kokoš'.

kokodajsa → kokodajca

kokoš

kokôš f, g *-i* 'velika domača ptica s kratkim vratom in močnim telesom': *krmila je kokoši*; 'samica nekaterih, navadno na tleh živečih ptic': *v fazanji jati je več kokoši kot fazanov* (SSKJ), *kokôš* 'die Henne' (Pleteršnik), *kokôš* 'Henne' (Janežič 1851); primor. rez. *kôkuš*, g *kokoše* 'chicken' (Steenwijk 1992), nad. *kakûoš*, pl *kakûošē* 'gallina' (Rigoni, Salvino 1999), ter. *kôkoš/k'ôkoš/kâkaš* 'isto' (Spinozzi Monai 2009: 195, 410), istr. *ka'kuš* (Jakomin 1995), briš. *kakûaš* (Erzetič 2007), rovt. cerklj. *ka'ku:š* (Kenda-Jež Diss. 2002), *kakûš* (Razpet 2006), črnopr. *kqkûaš*, g *kqkûaš* (Tominec 1964), dol. *kukû:š* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *'kôkô:š*, g *kô'kô:šē* (Gregorič 2014), panon. pkm. *kokôuš*, g *-i* (Novak 1996), po SLA je beseda v narečjih dobro potrjena.

- ① Dem na *-ka kokôška* (SSKJ; Pleteršnik), od tod dem na *-ica kokôškica* (Janežič 1851); adj na *-ji kokôšji* (SSKJ; Pleteršnik), primor. rez. *kokôšje* (Steenwijk 1992), nad. *kokôši* (Špehonja 2012b), rovt. cerklj. *ka'kuši* (Kenda-Jež Diss. 2002), *kakûši* (Razpet 2006); nomen loci na *-njak* < **-bn-ak* *kokošnják* 'zaprt prostor za kokoši' (SSKJ; Pleteršnik), primor. nad. *kakôšnjak* 'gallinaio, pollaio' (Špehonja 2012b); nomen actoris na *-ar* < **-ar'b* v primor. ter. *kokošár* 'gallinaro, pollivendolo' kot pejor. oznaka za moško osebo brez imetja, tudi *kokošina* 'padrona delle galline, pollivendola' kot pejor. oznaka za žensko osebo brez imetja (Spinozzi Monai 2009: 195, 410), toda v 18. st. *kokushâr* m, g *-ja* 'Hühnerhändler, gallinarius' z adj na *-ski kokuskârske* 'Hühnerhändlerisch, gallinarius' (Pohlin 1781), prim. cgn *Kokošar* (Torkar 2020: 99).

- ② 16. st.: *kokush* 'Henn, Huen, gallina' (Megiser 1592); 17. st.: *cocus* 'gallina' (Alasia 1607), *kokúšh* 'gallina' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *Kokufch* (*Femina*)

‘Phasianus gallus, Gallina, Henne’ (Scopoli 1769: 114), *kokush* ‘Henne, gallina’ (Pohlin 1781), *kokufh* ‘kura, Huhn’, ‘Henne’ (Gutsman 1789); 19. st.: *kokófh* ‘die Henne’ (Murko 1833a: 136).

- ☉ V cgn *Kokoš* (ZSSP) se verjetno ohranja starejši pomen ‘petelin’, ki se v apelativnem gradivu več ne potrjuje.

Psl. **kokôš* f ‘gallina’ (splošno), tudi m ‘gallus’, prim. sln. cgn *Kokoš*;

- = stcsl. *kokošb* f ‘gallina’, hrv., srb. *kôkôš* f ‘isto’, blg. *kokošb* (Gerov 1895–1908), str. *kokošb* f ‘kokoš koklja’, stukr. *kokošb* ‘petelin’, ukr. *kókoš* m ‘isto’ ⇔ r., p. *kokosz* f ‘kokoš’, č. dial. *kokoš* ‘petelin’, *kokeš* ‘isto’, slš. dial. *kokoš* m, gl. *kokoš* f ‘kokoš’, dl. *kokoš* f ‘isto’; < **psl.** **kôkôšb* m ‘gallus’, f ‘gallina’.

- ☉ S suf **-ošb* oziroma bolje s **-šb* hipokorističnega izvora tipa **Milo-šb* ← **Miloslavb* leksikalizirano iz psl. onomatopeje za ponazarjanje oglašanja petelina/kokoši **ko-ko*, ki se ohranja tudi v subst **kôkotb* m ‘gallus’ (Berneker 1908–1913: I:541; Bezljaj ESSJ: II:54; ÈSSJa: 10:115s.; ESJS: 6:326).

Iz slov. jezikov je bilo izposojeno romun. *coco’s* m ‘petelin’ (Tiktin 1903–1925: I:383).

- ☉^{BD} Psl. onomatopeja **ko-ko*

→ **kôko-šb* m ‘gallus’, f ‘gallina’

→ psl. dial. **kôkôšb* f ‘gallina’ → psl. dial. **kokoša*

→ jslov. **kokošar’b* ‘ptič ...’

→ + JSLOV. ADJ **grahastb*

→ DEM NA -ka + -ica ‘liska, fulica’

→ + ADJ divji ‘sloka’

sln. *divji petelin* →^{FEM}

sln. *rusni petelin* →^{FEM}

sln. *povodna putka* →^{POSODOBITEV}

→ + SUBST mož + SKLOP ‘petelin’

nv. *Wasserhuhn*

nv. *indianische Huhn*

nv. *Buschhuhn*

nv. *blaue Sultanshuhn*

nlat. (*Gallus gallus*) *bankiva*

sln. *kokoš*;

sln. *kokoša*;

sln. *kokošar*;

sln. *grahasta kokoš*;

→ sln. *kokoščica*;

→ sln. *divja kokoš*¹;

→ sln. *divja kokoš*²;

→ sln. *rusna kokoš*;

→ sln. *vodna kokoška*;

→ sln. *kokošmož*;

⇨^K sln. *kokoške*;

⇨^K sln. *indijanska kokoš*;

⇨^K sln. *lesna kokoš*;

⇨^K sln. *plava kokoška*;

⇨^K sln. *bankivska kokoš*.

▷ kokoša ▷ kokošar ▷ kokoščica ▷ kokoške ▷ divja kokoš¹ ▷ divja kokoš² ▷ grahasta kokoš ▷ indijanska kokoš ▷ kokošmož ▷ bankivska kokoš ▷ lesna kokoš ▷ plava kokoška ▷ rusna kokoš ▷ vodna kokoška

kokoša

ESSJ 0

kakùoša f ‘gallina’, pl *kakùoše* (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999), tj. ‘kokoš’, nad. *kakùoša* ‘isto’ (Špehonja 2012b), po SLA nad. *kakùpša* ‘kokoš’ (Marsin/Mersino – SLA), *kakùoša* ‘isto’ (Jeronišče/Jeronizza – SLA), jnotr. *kukùpša* (Jelšane – Rigler 1963: 103).

Isl. dial. **kokôša* f ‘kokoš, gallina’ (nad., notr.);

v ajevsko deklinacijo prestrukturirani ijevski substantiv ženskega spola *kokôš* f ‘gallina’ < psl. **kôkôšb* m, f; na enako prestrukturiranje kaže csl. *kokoša* (ÈSSJa: 10:115), hrv. *kokoša* ‘kokoš’ (Slavonija – Skok 1971–1974: II:121), boljunsko *kokoša* ‘isto’ (Francetić 2015), buzetsko *kukuša* ‘isto’ (Vivoda 2005: 102), mak. dial. *kokuša*, p. dial. *kokosza* ‘kokoš, koklja’ (oboje citirano po ÈSSJa l.c.).

► **kokoš**

kokošar

ESSJ 0

kokošár m, g *-ja* ‘der Hühnergeier, der Habicht’ (Pleteršnik), *kokošar* ‘sokolič, kanja, kanjec, skopec, piščetnik, postojna, škarnjek, Hühnergeier’ (Cigale 1860).

- Ⓘ 19. st.: *kokošhár* 'kóšťanjevi šhkárnjek, Milvus fuscoater, schwarzbrauner Milan' (Freyer 1842: 9 z oznako, da je ornitonim znan na Kranjskem).

Isln. dial. *kokošár* m 'Hühnergeier';

- = hrv. *kokošar* in *jastreb kokošar* 'Astur palumbarius (L.), Hühnerhabicht' (Hirtz 1928–1956: II:199);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **kokošár* b m 'kdor pleni kokoši, plenilec kokoši'.

- Ⓔ Jslov. nomen actoris **kokošár* b m je bil izpeljan iz jslov. **kōkoš* f 'gallina', ker ta ptica ujeta pleni kokoši, predvsem piščance, kot ponazarjata tudi sln. sinonima *piščetnik* in *piščetar* s podstavo *pišče* n 'piščanec'.

► **kokoš**

kokoščica

ESSJ 0

kokōščica f 'das Blässhuhn (fulica)' (pkm. – Pleteršnik po Cafu); panon. pkm. *kokōščica* 'vodna kokoš' (Novak 1996).

Isln. dial. **ko'koščica* f 'liska, Fulica atra' (pkm.).

- Ⓔ Ornitonim je dvojni dem na *-ica* in *-ka* iz subst *kokōš* f 'gallina', ki je tudi v slovenski strokovni terminologiji pri kalkiranju pogosto uporabljen za označevanje kokoši podobnim vodnim pticam (► kokoške).

► **kokoš**

K

kokoške

ESSJ 0

kokoške f pl 'Wasserhühner' (Pleteršnik), *kokoške* 'Wafferhühner' (Erjavec 1881: 103), *kokoške* 'Wafferhühner' (Cigale 1880 s.v. *Waffer*).

Isln. knjiž. **ko'kō:ške* f pl 'liske, Fulicae' (19. st.).

- ←^K nvn. *Wasserhuhn* 'Bläflhuhn, Fulica atra' (Schödler 1860: II:461) ← *Wasser* 'voda' + *Huhn* 'kokoš', dobesedno 'vodna kokoš'.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki to vodno ptico iz družine tukalic označuje kot vodno kokoš, je bil tvorjen z dem na *-ka* iz *kokōš* f 'gallina', v njem pa deminutivna tvorba verjetno ubeseduje pomen 'podobni', torej prvotno 'kokoška = kokoši podobna ptica'.

► **kokoš**

kokošmož

ESSJ 0

- Ⓘ 19. st.: *kokōfmosh* 'Hahn' (Jarnik 1832: 10 z oznako šaljivo).

Isln. knjiž. **ko'kō:š-'mō:ž* m 'petelin, gallus' (19. st.).

- Ⓔ Sklop iz apozicije *kokōš mōž* kot maskulinativ h *kokōš* f 'gallina' < psl. **kōkoš* 'isto' tipa lat. *canis femina*.

► **kokoš**

kokot

ESSJ s.v. *kokōš*

kokōt m, g -a 'petelin': po vasi so se oglašali *kokoti* (dial. vzhodno – SSKJ), *kokōt* 'der Hahn' (štaj. – Pleteršnik), *kokót* 'Hahn' (Janežič 1851); panon. pkm. *kokóut*, g -a 'petelin' (Novak 1996), prleš. *kokót* 'isto' (Antič 2009), *kō'kō:t* 'petelin', tudi 'ročica na pipi pri sodu' (Rajh 2010), po SLA je beseda potrjena v dolenski (bkr.), štajerski in panonski dial. skupini.

- Ⓙ Dem na *-ec* < **-bcb* *kokōtāc*, g -tca (Pleteršnik), dem na *-ek* < **-bkb* *kokōtāk*, g -tka (Pleteršnik), dem na *-ič* < **-it* b panon. prleš. *kokotič* (Rajh 2010).

- Ⓘ 18. st.: *kokot* 'Hahn, petelin' (Gutsman 1789); 19. st.: šaljivo *kokot* 'Hahn' (Jarnik 1832: 10, 156), *kokót* 'der Hahn. (Gallus gallinaceus)' (Murko 1833a: 136).

- Ⓒ Cgn *Kokot* in *Kokotec* (ZSSP; ESSJ: II:54 s.v. *kokōš*; Keber, JZ 5, 1999, 136), morda tudi *Kokok* (po ZSSP v celjski okolici) s -k ← -t (o pojavu Furlan, Zb Orožen 2011: 46ss. brez navedenega primera).

Psln. dial. **kokôt* m ‘gallus’ (vzhodno);

- = stcsl. *kokotъ* ‘gallus’, hrv., srb. *kòkôt* ‘isto’, hrv. čak. *kòkot*, str. *kokot*, r. dial. *kókot*, ukr. *kókot* ⇔ r., stč. *kokot*, č. dial. *kokot*, slš. *kokot* le s sekundarnim pomenom ‘penis’, p. zastar. in dial. *kokot* ‘gallus’, *kokut* ‘isto’, gl. *kokot*, dl. *kokot* (ESSJa: 10:117; ESJS: 6:326s.);

< **psl.** **kòkotъ* m ‘gallus’.

- Ⓔ Psl. **kòkotъ* ‘gallus’ je v besedotvornem oziru manj jasna beseda, ki je ni mogoče ločevati od psl. sinonima onomatopejskega izvora **kòkošъ* m ‘gallus’, tudi **kòkošъ* f ‘gallina’ (Bezljaj ESSJ: II:54). Ker se v obeh najverjetneje ohranja psl. interj **ko-ko* za ponazarjanje oglašanja petelina, bi bilo treba v *-*otъ* oziroma bolje *-*тъ* (► kokoš) prepoznati sufiks, ki pa ga slov. leksika v taki funkciji ne potrjuje. Možnost, da bi bilo **kòkotъ* deverbativ od **kokotāti*, prim. sln. *kure kokotajo* ‘kure kokodakajo’ (Pleteršnik), kot je domneval Vaillant, BSL 56, 1961, 18s., je bila upravičeno zavrnjena v ESSJa l.c., saj bi se tak deverbativ v akcentskem oziru glasil ***kokôtъ*.

- Ⓓ^{BD} Psl. onomatopeja **ko-ko*

→ psl. **kòko-тъ* m ‘gallus’

sln. *divji petelin* → ZAMENJAVA JEDRA

sln. *morski petelin* → ZAMENJAVA JEDRA

sln. *rusni petelin* → ZAMENJAVA JEDRA

sln. *kokot*;

→ sln. *divji kokot*;

→ sln. *morski kokot*;

→ sln. *rusni kokot*.

▷ divji kokot ▷ morski kokot ▷ rusni kokot

kokovačka

ESSJ 0

kókô'va:čka f ‘kukavica, ptica selivka, ki odlaga jajca v gnezda manjših ptic pevk’ (dol. kost. – Gregorič 2014 z oznako star.).

Isln. dial. **koko'ya:čka* f ‘kukavica, Cuculus canorus’ (kost.) < **kukouačka* (?).

- Ⓔ V fonetičnem in besedotvornem oziru osamljeno. V razmerju do sin *kúkavica* f ‘Cuculus canorus’ (► kukavica!), kar je potrjeno tudi v kost. *'ku:kavěca* (Gregorič 2014), drugačno akcentsko mesto kaže na možen drugačen nastanek tega ornitonima. Fem na -*ka* kaže na tvorjenost iz nekega **koko'va:k*, ki popolnoma ne ustreza dol. bkr. *kúkovak* m ‘kukavičji samec’ ob fem *kukóvača* (Šašelj 1906–1909: I:267) z drugačnim akcentskim mestom, prim. hrv. *kukováča* ‘kukavica’ (Ozalj – Težak 1981). Morda povezano s prav tako nejasnim hrv. *kokutka* ‘kukavica’ (Stulić 1806; ARj).

kokvača

ESSJ 0

kokvāča f ‘koklja’ (panon. prleš. – Antič 2009).

Isln. dial. *kokvāča* f ‘koklja’ (prleš.);

ker je v istem narečju potrjen sin *kvô'kača* f ‘koklja’ (ekspr. – Rajh 2010), kar je enako *kvokāča* ‘die Gluckhenne’ (Pleteršnik), *kvokača* ‘kokla, kloča, germulja, Gluckhenne’ (Cigale 1860), je prleš. *kokvāča* lahko po prestavitvi v nastalo iz prleš. *kvô'kača* ‘koklja’ kot avgmentativa na -*ača* iz širše potrjenega *kvôka* f ‘koklja’.

► **kvoka**

kola

ESSJ kola

kola f ‘ovčje ime’ (Podgorje v Istri – Pleteršnik) = primor. istr. *kóla* ‘ovčje ime’ (Podgorje v Istri – Erjavec, LMS 1879, 131).

Isln. dial. **kola* f ‘ovčje ime’ (istr.).

- Ⓔ Nejasno. Bezljaj ESSJ: II:54 je menil, da je to edini jslov. ostanek psl. **kôd-bla*, kar se potrjuje npr. v r. dial. *kudly* ‘razmršeni lasje’, p. *kudly* ‘gosta dolga dlaka’, č. dial. *kudla* ‘las, dlaka’, prim. ESSJa: 12:53s. Razlaga ne prepričuje, saj bi se sln. refleks glasil z medglasnim -*dl-*. Morda korensko povezano s hrv. *kòleš* ‘ime ovnu’ (Istra – ARj) =

kòleš ‘nomen vervecis’ (Nemanić, SBKA 104, 1883, 391), *koleša* ‘ime kozi’ (Bruvno, Krnjak, Rakovac – ARj), ‘ime biku, ovnu, prašiču’ (ARj), *kolaš* ‘ime prašiču’ (ARj), *kolaša* ‘ime kozi’ (ARj) in sln. **koláča** f ‘eine alte Kuh’ (Pleteršnik po Cafu).

kolača → kola

ESSJ 0

kolačev

ESSJ 0

kolačòu m ‘rigogolo’ (primor. nad. (Ronac/Rodda) – Rigoni, Salvino 1999) = ‘kobilar, Oriolus oriolus’.

Isln. dial. **kolačeu* m ‘kobilar, Oriolus oriolus’ (nad.).

⊕ Nejasno.

kolaši

ESSJ 0

koláši m pl ‘Scheibenquallen’ (Pleteršnik), *kolaši* ‘Scheibenquallen’ (Cigale 1880 s.v. *Scheibe*), *kolaši* ‘vrsta klobučnjakov, med katerimi je najbolj znana meduza’ (Erjavec 1875: 392).

Isln. knjiž. **ko'la:ši* m pl f ‘Scheibenquallen’ (19. st.).

↪^K nvn. *Scheibenquallen* pl, sg *scheibenqualle* ‘vrsta klobučnjaka s hrustančasto kolutasto ploščo na hrbtni strani’ (Grimm 1854–1971) ← *Scheibe* ‘kolut’ + *Qualle* ‘klobučnjak’.

⊕ Neuveljavljeni kalk po nvn. predlogi, ki to vrsto klobučnjakov natančneje določa, da imajo kolutasto ploščo, je bil tvorjen s pluralno svojilnostno izpeljanko na -aš < *-ašb kot neologizmom iz subst *kolô* n ‘rota’, tj. ‘plošča okrogle oblike’.

Sodobni terminološki ustreznik je morda *korenousti klobučnjaki* (CZŽ 1997: 244), agl. pa *discomedusa*.

koletra

ESSJ 0

koletra f ‘weißer Löffler’ (Janežič 1851).

⊕ 19. st.: *koletra* ‘lopátka, kolpetra, Platalea leucorodia, weißer Löffler’ (Freyer 1842: 30).

Isln. dial. *koletra* f ‘žličarka, Platalea leucorodia’ (19. st.).

⊕ Nejasno. Od sin *kolpetra* f ‘Platalea leucorodia, weißer Löffler’, po akanju *kalpetra* ‘isto’ se razlikuje le po odsotnosti -p-.

► **kolpetra**

kolibri

ESSJ 0

kolibri m, g -ja navadno pl ‘majhne živobarvne južnoameriške ptice z dolgim, ozkim kljunom, Trochilidae’: *let kolibrijev* (zool. – SSKJ), *kolibriji* m pl ‘Trochilidae’, *veliki kolibri* m ‘Patagona gigas’, *pritlikavi kolibri* ‘Calypte helenae’ itd. (CZŽ 1997: 124), *kako ferčé po zraku najlepši in najmanjši tiči (kolibri)*; *gizdavi kolibri* ‘Rubin-topas-Kolibri, Tróchilus mosquitos’ (Erjavec 1864: 5, 52), *kolibri* ‘kolibrič, Colibri’ (Cigale 1860); toda starejše neuveljavljeno tudi z -j **kolibrij** m ‘der Kolibri’, kar je bilo v Nsg uvedeno po stranskih sklonih in Npl, *navadni kolibriji* ‘gemeiner Kolibri (trochilus colubris)’, *rubinasti kolibriji* ‘der Rubintopas-Kolibri (trochilus mosquitos)’ (Pleteršnik), *kolibriji* m pl ‘Trochilidae’, *navadni kolibriji* ‘Tochilus colubris’ (Erjavec 1875: 291s.).

⊕ Strukturna tvorjenka na -ič < *-it’b *kolibrič* m ‘kolibriji’ (Pleteršnik), *kolibrič* ‘kolibri, Colibri’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **ko'li:bri* m ‘Kolibri’ (19. st.).

↪ nvn. *der gemeine Kolibri* ‘Trochilus colubris’ (Schödler 1860: II:440), pisno potrjeno v 17. st. in izposojeno iz frc. *colibri*, kar naj bi v francoščino iz nekega karibskega jezika uvedli francoski priseljenci Karibov (Kluge 1995: 462).

- ⊕ Ornitonim morda izvira iz staroselskega jezika otoka Cayenne in temelji na *colib(a)ri* ‘bleščeča površina’, češ da naj bi bil ptič označen po barvi, če ornitonim ni izpeljanka iz frc. dial. *colobro* ‘kača’ (Pfeifer 2000: 689).

Cigale 1860 s.v. *Kolibri* navaja neuveljavljeni sin **bobek**, kar je verjetno ljubkovalna oznaka za tega najmanjšega ptiča.

kolibrij → kolibri

ESSJ 0

kolinski

ESSJ 0

kolinski m ‘vrsta kune, ki živi v Sibiriji; njeno krzno prodajajo pod imenom sibirski norka ali ponorec’ (Cvenkel, Pečenko 1964: 70; Gradivo SSKJ).

Isln. knjiž. *kolinski* ‘*Mustela sibirica* = *Kolonocus sibiricus*’ (20. st.).

- ⇨ agl. *kolinski* ‘*Mustela sibirica* = *Kolonocus sibiricus*’ ali n. *kolinsky* ‘isto’ ali frc. *kolinski*.

- ⊕ Nejasno. Morda preoblikovano iz prvotnega r. *kolonók* ‘*Mustela sibirica*’, kar je bilo izposojeno v p. *kulonka* ‘*Mustela sibirica*’ (Vasmer 1986–1987: II:295), č. *kolonok* ‘isto’, br. *kalanók*, ukr. (*laska*) *kolonók* (Havlová 2010: 145).

koljuška

ESSJ 0

koljuška f ‘zet, *Gasterosteus aculeatus*’ (Munda 1926: 42).

Isln. knjiž. *koljuška* f ‘zet, *Gasterosteus aculeatus*’ (20. st.).

- ⇨ hrv. *koljuška* f ‘*Gasterosteus aculeatus*’ (Hirtz 1928–1956: II:171) ⇨ r. (*belaja*) *kóljuška* ‘*Gasterosteus aculeatus*’ < **kol’uška* ← **kol’uha*.

- ⊕ Ker je riba pogosto označena po bodičastih izrastkih, kot ponazarjajo nvn. *Stichling*, *Dreistacheliger*, hrv. *bodonja*, *zubaljić*, r. ihtionim gotovo spada v besedno družino *kolótb koljú* ‘zbadati, bosti’ < psl. **kólti* (Kolomiec 1983: 36) = sln. *kláti kóljem*.

kolobarnik

ESSJ 0

kolobárnik m, g -a navadno pl ‘živali, ki imajo členasto telo in so brez nog, Annelida’: razvoj členonožcev iz kolobarnikov (zool. – SSKJ), *kolobarniki* m pl ‘Annelida’ (CZŽ 1997: 125), *kolobarniki* ‘Ringelwürmer (annulata)’ (Pleteršnik), črvi *kolobarniki* ‘Ringelwürmer’ (Cigale 1880 s.v. *Ring*), *kolobarniki* ‘Annulata’ (Erjavec 1875: 373).

Isln. knjiž. **kolo'ba:rniki* m pl ‘Annelida = Annulata’ (19. st.); kasneje singularizirano.

- ⇨^K nvn. *Ringelwürmer* (Schödler 1860: II:517) ← *Ringel* ‘krogec’ + *Wurm* ‘črv’.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki to poddeblo mnogočlenarjev z dolgim, valjastim in enakomerno v številne obročke = krožce členjenim telesom (CZŽ 1997 l.c.) označuje kot črve z obročki = krožci/obročaste črve, je bil tvorjen s substantivizacijo s suf -ik < *-ikъ adj na -en < *-bnъ iz subst *kolobár* m ‘obroč’ poleg ‘krog’.

kolomba

ESSJ 0

kolombe Apl f ‘colomba, golob’ (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 182).

Isln. dial. *kolomba* f ‘golobica’ (ter.).

- ⇨ furl. *colòmba* f ‘golobica’ ob *colòmp* ‘golob’, kar je tako kot it. *colomba* ‘golobica’, *colombo* ‘golob’ fonetično razvito iz lat. *columba* f ‘golobica’ ob *columbus* m ‘golob’.

► golob

koloradar → koloradski hrošč

ESSJ 0

koloradski hrošč

ESSJ 0

kolorâdski hrôšč m, g *kolorâdskega hrôšča* ‘hrošč z rumenimi in črnimi progami na sprednjih krilih, katerega ličinke uničujejo krompirjevo listje, *Leptinotarsa decemli-*

neata' (zool. – SSKJ), *koloradski hrošč* 'Leptinotarsa decemlineata' (CZŽ 1997: 161), neuveljavljeno *amerikanski koloradovec* 'isto' (Gradivo SSKJ).

Isl. knjiž. *kolorâdski hrôšč* m 'Leptinotarsa decemlineata' (20. st.).

↩^K nvn. *Koloradokäfer* 'Leptinotarsa decemlineata', dobesedno 'koloradski hrošč/hrošč iz Kolorada', prim. agl. *Colorado beetle*, *Colorado potato beetle*.

- ⓔ Kalk enako kot predloga v nvn. kompozitu *Koloradokäfer* izpostavljata, da je bil ta krompirju izredno škodljiv hrošč v Evropo importiran iz Amerike, kjer je do leta 1850 v Koloradu živel na divji vrsti krompirja, šele z njegovim pridelovanjem pa se je izredno namnožil in razširil po vsem svetu, v Evropi predvsem po 1. svetovni vojni (CZŽ 1997 l.c.). Dvobesedni termin je bil predloga za tvorbo simpleksa *kolorâdar* m, g -ja 'koloradski hrošč': *uničevanje koloradarjev* (ekspr. – SSKJ), v katerem suf -ar < *-ar'b nastopa v enaki funkciji kot v prebivalskih imenih na -ar tipa *Kočevnar* ← tpn *Kočevje*. Dvobesedna terminološka oznaka je prodrila tudi v narečja, prim. na Notranjskem v Velikih Žabljah *kolo'ra:tski x'ro:šč* (Jejčič DN 2010: 60), in bila ponekod okrajšana v *hrošč*, prim. primor. kraš. *x'ro:šč* 'koloradski hrošč' (Vrh Sv. Mihaela/San Michele del Carso – Devetak DN 2002: 94), obsoš. *hrò:šč* 'koloradski hrošč' (Ivančič Kutin 2007), dol. kost. *x'rôšč* 'isto' (Gregorič 2014).

► **hrošč¹**

K

kolovrt

ESSJ 0

kolovrt m g -a 'kovinsko se lesketajoč manjši hrošč, ki drsi po vodni gladini, Gyrinus natator' (zool. – SSKJ), *kolovrti* m pl 'Gyrinidae, družina žuželk iz reda hroščev, ki živijo v sladkih vodah in zrastejo od 5 do 10 mm' (CZŽ 1997: 125), *kolovrt* m, g -vrta 'der Taumel- oder Drehkäfer (gyrinus natator)' (Pleteršnik), *kolovrt* 'Gyrinus natator' (Erjavec 1875: 351).

Isl. knjiž. **kolo'vrt* m 'Gyrinus natator' (19. st.).

↩^K nvn. *Drehkäfer* 'kolovrt, Gyrinus natator' ← *drehen* 'vrteti' + *Käfer* 'hrošč', dobesedno 'vrteči hrošč'.

- ⓔ Delni kalk po nvn. predlogi, ki tega majhnega hrošča označuje po značilnosti, da opisuje loke in krivulje, ko se na vodni gladini premika (CZŽ 1997 l.c.), je bil tvorjen z nomenom agentis **kolovrt*, f -a 'kdor se vrti kot kolo' iz *kolô* n 'rota' in *vrtěti* -im impf 'rotare'.

V Cigaletovem slovarju navedeni sin *vertač* 'Drehkäfer' (Cigale 1860) je nomen agentis na -ač < *-ačb iz iste glagolske predloge. Podobno pomensko motiviran je sin *málinec* (► malinec).

kolpetra

ESSJ 0

- ⓔ 19. st.: *kolpetra* 'bela lopátka, koletra, Platalea leucorodia, weißer Löffler' (Freyer 1842: 30).

Isl. dial. **kol'pe:tra* f 'žličarka, Platalea leucorodia' (19. st.);

po akanju *kalpetra* 'isto' (► kalpetra) in najverjetneje po izpadu (vzrok (?)) -p- *koletra* (► koletra).

- ⓔ Nejasno. Sln. zaporedje *kolp-* je mogoče izvesti iz psl. **kьlpъ* oziroma **kьlpъ*, ki s tvorjenkami označuje ali isto ptico kot sln. *kolpetra* ali pa laboda ali pelikana, prim. hrv. *kûp* 'Cygnus ferus' (ARj), *kûf* 'labod' (ARj), r. dial. *kôlpik* 'Platalea leucorodia' (⇒ č. *kolpik* 'isto' (Machek 1968: 270)), ukr. *kólpky* in *kólpýcja* (ESUM: 2:524), r. dial. *kól-pica* 'mlada samica laboda', *kolpъ* 'Platalea' (Dalъ 1955), *kolpa* 'Platalea leucorodia' (ÈSSJa: 13:189), ukr. *kovpyk* 'Platalea leucorodia', *kolpécъ* 'pelikan' (ÈSSJa: 13:190), str. *kolpъ* 'beli žerjav z golo rdečo glavo, kljunom in nogami' (ÈSSJa: 13:189), p. *kielp*

‘labod’, *kielb* ‘isto’, gl. *kolp*, g -*pja*, dem *kolpik*, fem *kolpica*, kaš. *kâlp* ‘labod’. Psl. **kъlpъ* oziroma **kъlpъ* se kljub razlikovanju v zvonečnosti navadno primerja s stpr. *gulbis* ‘labod’, lit. *gulbė* ‘isto’ (ESSJa: 13:189s. s starejšo literaturo).

komar

ESSJ *komár*, s.v. šesmer

komár m, g -*ja* ‘majhna žuželka z dolgimi nogami, ki sesa kri’: *komarji pikajo*; v *tem kraju je veliko komarjev*; *boj proti komarjem* (SSKJ); *komar mrzličar* ‘anofeles’ (zool. – SSKJ), *komarji* m pl ‘Nematocera’ (CZŽ 1997: 126), *komár* m, g -*ja* ‘die Mücke, die Gelse’, *navadni komár* ‘die gemeine Stechmücke oder Schnacke (*Culex pipiens*)’, *banatski/golubaški komár* ‘die Gollubatzter Fliege (*Simulia maculata*)’ (Pleteršnik), *komarji* m pl ‘Tipularia’, *navadni komar* m ‘*Culex pipiens*’, *velikanski komar* ‘*Tipula gigantea*’, *golubaški komar* ‘komar, ki se včasih v gostih rojih pojavi v Banatu in Srbiji in škodi čredam, *Simulia columbaschensis*’ (Erjavec 1875: 360s.), *navadni komar* ‘die Schnacke oder Gelse, *Culex pipiens*’, *golubaški komar* ‘die Gollubatzter Fliege, *Simulia maculata*’ (Erjavec 1864: 109), *komár* ‘Gelfe, Mücke’ (Janežič 1851); primor. nad. *komâr* ‘zanzara’, *komâr* ‘isto’ (Rigoni, Salvino 1999), nad. *komâr*, g -*ja* ‘moscone’, ‘zanzara’ (Špehonja 2012b), ter. *komár* z Dsg *komáru* ‘zanzara’ (Spinozzi Monai 2009: 89, 92), *komár*, g -*ja* (Merkù GSTN), kraš. *komár*, g -*ja* ‘Mücke’ (Štrekelj 1887: 405), obsoš. *kumà:r*, g -*na* (Ivančič Kutin 2007) s sekundarno stranskosklonsko osnovo **komarn-* namesto *komar’-*, rovt. cerklj. *ka'ma:r*, g -*je* (Kenda-Jež Diss. 2002), *kamár* (Razpet 2006), črnovr. *kamâr*, g -*jě* (Tominec 1964), gor. *komá:r* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *kumà:r* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. 'kôma:r, g kô'ma:rja (Gregorič 2014) z akc umikom novega akuta v Nsg; po SLA v narečjih dobro potrjeno.

- ① Strukturna tvorjenka na -*ec* < *-*ьсѣ komárъсѣ*, g -*rca* in k temu dem na -*ek* < *-*ькѣ komárъчѣк*, g -*čka* (Pleteršnik) in na -*e* < *-*ѣ(t-) komárъчѣ* n, g -*eta* ‘das junge Mückchen’, npr. *Prišel je komar s komarčeti* (Pleteršnik); dem na -*ič* < *-*it'ъ* v 18. st. *komarizh* ‘muhiža, Mücklein’ (Gutsman 1789).
- ② 16. st.: *komár* ‘Schnaack, culex’ (Megiser 1592); 17. st.: *comar* ‘zanzala’ (Alasia 1607), *komár* ‘culex, cynips’, *komár*, *ali paik na vodi, s'šheftěmi nogami* ‘tipula’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *komâr* m, g -*ja* ‘Gelfe, Mücke, cinipheš’ (Pohlin 1781), *komar* ‘Mücke’, *komar*, -*rja* ‘Gelfe, Mücke’ (Gutsman 1789); 19. st.: *komár* ‘die Gelfe’ (Jarnik 1832: 148).
- ③ Prek vzdevka, verjetno za neprijetnega, vsiljivega, nadležnega človeka, onimizirano v cgn *Komar* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 139), kar je pogost priimek v Furlaniji v pisni varianti *Comar*, morda sem tudi *Comaro* in *Comarin* (Merkù 1982: 35).

Psln. **komár* m ‘culex’, deloma tudi ‘musca’;

- = csl. *komarъ* ‘culex’ ob *komara* ‘isto’, hrv., srb. *kômâr*, hrv. čak. *komâr* ‘pajek’ (Turčič 2002), mak. *komar* ‘culex’, blg. *komâr* ‘isto’, r. *komár*, g *komará*, toda dial. ‘mravlja’, ukr. *komárъ* ‘culex’, dial. ‘mravlja’, br. *kamár* ‘culex’, p. *komar* ‘isto’, zastar. *komor*, č. *komár*, slš. *komar*, gl. *komor*, tudi ‘mušica’, dl. *komar* ‘culex’;

< **psl.** **komárъ* ‘culex’, deloma tudi **komár'ъ* ‘isto’ in **komorъ*; pojavljajo se tudi pomeni ‘muha/mušica’ in ‘mravlja’.

- ④ Verjetno korensko sorodno z lit. *kamānė* ‘čmrlj’, let. *kamane* ‘peščena čebela, čmrlj’, stpr. *camus* ‘čmrlj’ in tudi s psl. **čъmelъ* ‘čmrlj’ (► čmrlj) z ničto stopnjo korena (Berneker 1908–1913: I:552s.; Vasmer 1986–1987: II:301; Bezljaj ESSJ: II:60; ESSJa: 10:170). Korenska povezanost s **ščěmiti* ‘povzročati skelečo bolečino’ (Sławski v SP: II:21) je lahko le ljudskoetimološka, saj je ob stpr. *camus* možno, da je psl. **komárъ* ‘culex’ denominativna tvorba, a je psl. **komъ* = r. *kom* ‘gruda, kepa’ (Schuster-Šewc 1983–1996: 605) pomensko preveč oddaljeno.

ESSJ 0

komatar¹

komât m, g -ja 'večja ptica pevka črne barve s svetlo liso na prsih, *Turdus torquatus*: z vrha macesna se je oglašal komatar (zool. – SSKJ), *komatar* 'Turdus torquatus' (CZŽ 1997: 53), *komatár*, g -ja 'die Ringdrossel (turdus torquatus)' (Pleteršnik), *komatar* 'Ring(el)drossel (Turdus torquatus)' (Cigale 1860), *komatar* 'Ringdrossel' (Janežič 1851); tudi *homotár* m, g -ja 'die Ringelamsel' (Pleteršnik) = 'Ringdrossel, Turdus torquatus'.

- Ⓜ 19. st.: *kómatar* 'kómatni drófeg, Turdus torquatus, Ringdrossel, Halsbanddrossel' (Freyer 1842: 12).

Isln. knjiž. **koma'ta:r* m 'Turdus torquatus' (19. st.).

↪^K nvn. *Ring(el)drossel* 'Turdus torquatus' ← *Ring(el)* 'obroč' + *Drossel* 'drozg'.

- Ⓜ Za samca komatarja je značilno, da ima na prsih široko belo progo (CZŽ 1997 l.c.), ki spominja na obroč oziroma ovratnico, sln. ornitonimska besedna zveza *komatni drozg* (Freyer 1842 l.c.) pa kaže, da je dvobesedni kalk po nvn. predlogi to značilnost ubesedil z adjektivom iz sln. *komât* m 'helcium', besedna zveza pa je bila univverbizirana v *komatar*, kjer suf -ar nastopa v svojilnostni funkciji; prvotno torej 'drozg, ki ima komat'. Kasneje potrjeno *homotar* je bilo iz *komatar* preoblikovano na podlagi sin *homôt* m 'helcium'. Podobno variantnost potrjujeta tudi nomena actoris na -ar, tj. *komatár* in *homotár* (oboje Pleteršnik), ki označujeta izdelovalca komatov oziroma konjske oprave nasploh in se ohranjata v cgn *Komatar*, *Komater* oziroma *Homotar* (ZSSP). Hrv. kalk iste nvn. predloge se je glasil *grivasti drozek* (Šulek 1860), ista ptica pa je ljudsko poimenovana *kosič s kolâron* (Draguzeti v Istri – Filipi 1994: 178), dobesečno 'kos z ovratnico, komatom'.

komatar²

ESSJ 0

komatár m, g -ja 'die größte Art Hummel' (gor. – Pleteršnik).

Isln. dial. *komatár* m 'vrsta največjih čmrljev' (gor.).

- Ⓜ Osamljeno. Kot svojilnostna izpeljanka na -ar < *-ar'b iz subst *komât* m 'helcium' je entomonim lahko šaljiva oznaka za čmrlja, ki je zaradi rumene proge ob glavi vzbujal vtis, da ima komat.

komatna tekica → tekica

ESSJ 0

komperESSJ s.v. *srakopër*

kômper m, g -ja 'srakoper', *veliki/mali kômper* (Bovec – Pleteršnik); primor. obsoš. *kùompër*, g -ja 'srakoper' (Ivančič Kutin 2007), *kômper*, g -ja 'srakoper' (Bovec – Erjavec, LMS 1882/1883, 280).

- Ⓜ Strukturna tvorjenka na -ica obsoš. *kômperica* f 'komper' (Staro Sedlo, sodobno Staro selo – Pleteršnik) = *kômperica* 'srakoper' (Staro Sedlo, sodobno Staro selo – Erjavec, LMS 1882/1883 l.c.).

Isln. dial. **kô:mpër* m 'srakoper, lanius' (obsoš.).

- Ⓜ Nejasno. Erjavec, LMS 1882/1883 l.c. je povezoval s p. *kepa* 'ein Busch dicht zusammenstehender Pflanzen', češ da srakoper »rad seda na grmovje«, kar ob izhodišču **kôpa* (prim. p. še 'skupek dreves, grmov, cvetov', kaš. *kapa* 'skupek drevja' ob 'grič, vzpetina', r. dial. *kûpa* 'skupek nečesa, kup, gruča' (SRNG), ukr. *kûpa* 'isto' (Grinčenko 1907–1909), *kûpa* (Nosovič 1870)) implicira, da sln. -m- odraža sekundarno nazalizacijo **kô-m-pa* iz prvotnega sln. refleksa **kôpa*, ki je verjetno pomenil 'grmovje', njegova izpeljanka **kôm-pa* pa je tako kot *skâlar* ← *skâla* označevala prebivalca grmovja, torej srakoperja, ki se rad zadržuje »v odprtem grmovnatem svetu« (CZŽ 1997: 356).

S sln. *kômp̃er* je nedvomno povezano rovt. tolm. *klômp̃ar* m, g -ja 'srakoper' (Temljine – Kenda 1926), kjer pa tako kot v sln. razmerju *glôža* 'jermen' : *gôža* 'isto' (Furlan 2013: 130s.) ni jasno, ali je -l- posledica fonetičnega razvoja ali neke ljudskoetimološke naslonitve. Ni verjetno, da bi bil ta ornitonim v kakršni koli povezanosti s sin *srakopêr*/*srakopêr* (► *srakoper*).

komura

ESSJ s.v. *Maver*

komûra f 'črna krava' (štaj. – Bezljaj ESSJ: II:172).

Isln. Ø;

neobstoječa sln. beseda; kot *komûra* jo navaja Debeljak, SR V–VII, 1954, 177, a kot kajkavsko in ne slovensko.

komus

ESSJ *komus*

komus m 'Bullenbeißer' (Pleteršnik), *komus* 'Bullenbeisser' (Trstenjak, LMS 1871, 182).

Isln. knjiž. *komus* m 'buldog' (19. st.).

⇨ hrv. *kômus* m 'velik pes' (Mikalja 1649; Belostenec 1740; ARj), 'pes čuvaj' (della Bella 1728), *komus* s fem *komusa* in *komusica* (Kurelac 1867: 45).

⊕ Nejasno. V ARj: 5:252 se opozarja na it. *camuso* adj 'potlačen, sploščen', *dal naso camuso* 'toponos', kar bi samo v pomenskem oziru lahko ustrezalo, ker buldogi vzbujajo vtis, da imajo sploščen/potlačen nos. Zoonim *komus* je pri Mikalji 1649 pomensko predstavljen tudi z 'molossus canis epiroticus' in podobno tudi pri della Belli 1728 in Belostenecu 1740, tj. da označuje izumrlo pasmo starogrških psov, pri nas znanih kot *môlos* 'pes Ilirov, iz katerega so se razvile nekatere pastirske pasme' (SSKJ). V tako razlago dvomi Skok 1971–1974: II:136, češ da se pri it. adj *camuso* te starogrške pasme, ki po sporočilu ni imela sploščenega nosu oziroma obraza, nikjer ne omenja. Bezljaj ESSJ: II:62 opozarja na madž. *komondor* 'vrsta psa', kar je v fonetičnem smislu preveč oddaljeno, da bi prišlo v poštev kot predloga za izposojjo. V Pleteršnikovem slovarju je beseda *komus* označena kot vzhodnoštajerska, a v primarnem Trstenjakovem viru taka oznaka ni sporočena.

koncelj

ESSJ Ø

kónjčelj m, g -clja 'kobilica, die Heuschrecke' (zilj., Kranjska Gora – Pleteršnik), toda zilj. *kwəjnslni* Npl 'grasshopper' (Pronk 2009) s poenostavitvijo *c* [ts] v *s*.

⊕ 19. st.: *konjzel*, g *konjzelna* 'die Heufchrecke' (Jarnik 1832: 148).

Isln. dial. **ko:n'cəl'* m 'kobilica' (kor.) < **kon'-bc-əl'b*;

izvorno je to dem na -elj < *-əl'b iz sln. sinonima *kónjec* m 'kobilica' (Pleteršnik po Cafu).

► **konjec**²

kondor

ESSJ Ø

kôndor m, g -ja 'velik južnoameriški jastreb, Vultur gryphus': *po nebu so krožili kondorji* (zool. – SSKJ), *kondor* 'Vultur gryphus' (CZŽ 1997: 101), *kōndor*, g -ja 'der Condor (sarcorhamphus gryphus)' (Pleteršnik), *kondur* 'Vultur gryphus' (Erjavc 1875: 297), *kondor* 'Sarcorhámphus Gryphus' (Erjavc 1864: 40), *kondor* 'Kondor' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **kô:ndor* m 'Vultur gryphus' (19. st.).

⇨ nvn. *Kondor* 'kondor' (18. st.) ⇨ šp. *cóndor* 'isto' ⇨ kečua *cuntur* (Kluge 1995: 469).

⊕ Ni znana.

Erjavčeva varianta *kondur* je bila povzeta iz nvn. variante *Kondur* 'Vultur gryphus' (Schöddler 1860: II:445), ki je drugi dostopni nemški viri ne potrjujejo, nastanek vokala *u* pa ostaja nejasen, a je malo verjetno, da bi ohranjal kvaliteto vokala kečuanske predloge *cuntur*.

Iz španščine se je ornitonim kot evropska kulturna beseda širil tudi v druge evropske jezike, prim. agl. *condor* (17. st. – Onions 1967: 202), frc. *condor*, hrv. *kōndōr* (ERHJ: 1:472).

konej

ESSJ 0

qò:ni m 'prašič' (kor. rož. – Kattinig 2017), rož. *kôni* m, pl *kôněja* 'prašič' (Loče/Latschach – SLA), *qône* 'isto' (Breznica/Frießnitz – SLA) in k temu po izpadu vzglasnega velara (Ramovš 1935: 24) rož. *ôni* (Hodiše/Keutschach – SLA), *ôni*, pl *ônijə* (Čahorče/Tschachoritsch – SLA), *ôni* m, g *-ja* (Sveče/Suetschach – SLA), psovka *ôni* (Slovenji Plajberk/Windisch Bleiberg – SLA), toda rož. *qanj* m, g *qanjja* je oznaka za živalskega mladiča (Sele – Isačenko 1939: 111).

Isln. dial. **ko:nej* m 'prašič' (rož.) < **kun-ěib* (?).

- Ⓔ Zaradi pomensko enakega primor. istr. *'kunič* m 'prašič' (Jakomin 1995) < **kun-it'b* je kor. dem na *-ej* **ko:nej* lahko iz prvotnega **ku:nej* < **kuněib* nastalo po spustu artikulacije *u* v *o* pred *n* (o pojavu Furlan, JZ 11/1, 2005, 118). Toda rož. osamljeno *qó:na* f 'svinja' (Kattinig 2017) bi lahko kazalo, da je kor. **ko:nej* maskulativ na *-ej* tipa kor. *mûna* 'mačka' in k temu *mûnej* (► muna).

► **kunič¹**

K

konj

ESSJ kōnj, s.v. konj

kōnj m, g *kónja* 'domača žival, ki se goji zlasti zaradi vprege in ježe': *konj ga je brcnil* (SSKJ), **toplokrvni konj** 'konj lažje pasme, ki se uporablja za ježo ali vprego v lahke vozove' (zool. – SSKJ), **polnokrvni konj** 'konj angleške ali arabske pasme ali njun križanec' (vet. – SSKJ), **polkrvni konj** 'konj, katerega eden od staršev je polnokrven, ali potomec takih staršev': *rediti polkrvne konje*; *jugoslovanski polkrvni konj* (vet. – SSKJ), **angleški konj** 'križanec angleškega polnokravnega konja z lahkim konjem kate-rekoli pasme' (vet. – SSKJ), *kōnj*, g *kónja* 'das Pferd' (Pleteršnik), *arabski konj* 'konj z lepo rastjo, urnostjo in trpežnostjo, zraven ima še lepo lastnost, da je tudi s slabo in pičlo hrano zadovoljen', *angleški pivarški konj* 'konj opominja po velikosti in moči skoro na slona' (Erjavac 1875: 270), *konj* 'Pferd' (Janežič 1851); kor. obir. *qəj*, g *qó:ja* 'konj' (Karničar 1990), rož. *qòn*, g *qonjà* 'isto' (Šašel 1957), zilj. *kànj*, g *k'ónja*, tudi *kànj*, g *kónja* (Rateče – RS 2015), primor. rez. *kónj*, g *konjò* 'horse' (Steenwijk 1992), nad. *konj*, pl *konji* 'cavallo', *itì na kònjo* 'cavalcare' < **-u, itì na kònju* 'isto', *itì s kònjan* (Rigoni, Salvino 1999), *kónj*, g *konjà*, Gpl *konjù* 'cavallo' (Špehonja 2012b), ter. *kóni/kàn* 'cavallo' (Spinozzi Monai 2009: 135), *kōnj*, g *konjà* (Merkù GSTN), kraš. *kón*, Gpl *kon'òw* 'Pferd' (Štrekelj 1887: 393), toda pl *kónji* 'Dachsparren' (Erjavac, LMS 1879, 141), istr. *kuenj* 'konj', 'leseni nosilni strešni tram, skupaj z zgornjim tramom je sestavljal leseno ostrešje', 'leseni nosilec za žaganje drv' (Jakomin 1995), obsoš. *'konj*, g *kó:nja* 'kovinsko stojalo, opora za polena na ognjišču' (Ivančič Kutin 2007), rovt. tolm. *'kejn*, g *-ə* 'konj' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *'kajn/kuojn*, g *'kuojne* 'isto' (Kenda-Jež Diss. 2002), *kajn/kuojn* (Razpet 2006), polj. *kòjn* (Škrlep 1999), črnopr. *kôjín*, g *-nə* (Tominec 1964), gor. *'kon/'kōn*, g *kó:na* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *kuòj* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *'kón*, g *'ko:n'a*, Npl *'ku:n'è* (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *'kvo:n*, g *'kvo:ne* (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 324, 333), panon. pkm. *kōnj/kùnj*, g *-a*, pl *kònji/kùnji* (Novak 1996), *'kōn*, g *'kōn'a* (Bajzek Lukač 2009), prleš. *kùj* (Antič 2009), *'kuĩ* m, g *-ja* (Rajh 2010).

- Ⓙ Dem na *-ič* < **-it'b konjič* m, g *-iča*: *osedlati konjiča* (SSKJ), *konjič*, g *-iča* (Pleteršnik), primor. rez. *kunjóć*, g *kunjića* 'foal' (Steenwijk 1992), ter. *konjěć* 'žrebe, cavallino' (Merkù GSTN), rovt. cerklj. *'kajnči* Npl (Kenda-Jež Diss. 2002), po SLA rez. *koñät'*

m 'žrebe' (Solbica/Stolvizza – SLA), *koňět* 'isto' (Osojane/Oseacco – SLA), v 17. st. *en réfan konyzh* 'cantheridus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *konjizh* 'konjei, Rößlein' (Gutsman 1789), z dodatno naplastitvijo deminutivnega suf *-ek* < **-bkb* *konjîček* m, g *-čka* (SSKJ), primor. kraš. *kon'ičbk* (Štrekelj 1887: 408), rovt. cerklj. *'kuojnčk* (Kenda-Jež Diss. 2002), dol. *kujj:ččk* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), panon. pkm. *ko'n'i:ček*, g *-čka* (Bajzek Lukač 2009), v 17. st. *koynizhik* 'koyniz, equellus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), dem na *-ek* < **-bkb* *konjðk*, g *-njka* (Pleteršnik), primor. notr. *kuânek* 'žrebe' in 'konjiček' (Kolonkovec (Trst)/Coloncovez (Trieste) – SLA), panon. prleš. *kùjek*, g *-a* (Rajh 2010), dem na *-ec* < **-bcb* *kónjec* m, g *-jca*: *privezati konjca* (dial. – SSKJ), *kónjac*, g *-njca* (Pleteršnik), v 17. st. *koyniz* 'koynizhik, equellus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), dial. dem na *-ej* < **-ějb* v kor. obir. *qò:ni* m, g *-ja* (Karničar 1990), v 18. st. *konjei* 'konjizh, Rößlein' (Gutsman 1789), dem na *-ak* < **-akb* dol. kost. *'kón'ak* (Gregorič 2014); adj na *-ski* *kónjski* in *kónjski* (SSKJ), *kónjski* (Pleteršnik), kor. obir. v ftn besedni zvezi *qó:jsqa qamì:na* 'Roßkümmel' (Karničar 1990), primor. kraš. *kúnski* (Štrekelj 1887: 449), rovt. cerklj. *'kuojnsk* (Kenda-Jež Diss. 2002), črnopr. *kûajnsk* 'konjski' (Tominec 1964), dol. kost. *'kò:n'ské* (Gregorič 2014), panon. pkm. *kónjski* (Novak 1996), *'kon'ske* (Bajzek Lukač 2009) s subst *'kon'sček* m, g *-ščka* 'figa, okrogel iztrebek, zlasti konjski' (Bajzek Lukač 2009) < **-'akb*, prleš. *'kujški* (Rajh 2010) s subst *'kujšak* m 'konjski iztrebek' (Rajh 2010) < **-'akb*, v 17. st. *koinški* 'cabalinus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *kojnske* 'von Pferden, equinus' (Pohlin 1781); nomen actoris na *-ar* < **-ar'b* *konjár* m 'kdor se poklicno ukvarja z oskrbovanjem konj', star. 'konjski prekupčevalec' (SSKJ), *konjár* 'kdor se ukvarja s konji' (Pleteršnik), kor. obir. *qójá:r*, g *-ja* 'Pferdeknecht' (Karničar 1990), panon. pkm. *konjár*, g *-a* 'lastnik konja' (Novak 1996), v 17. st. *koiniár* 'equarius' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *kojnar*, g *-ja* 'Roßtäufcher, equifo' (Pohlin 1781), *konjar* 'konjski hlapez, Pferdknecht' (Gutsman 1789), nomen actoris na *-ik* < **-ikb* primor. kraš. *kùjn'ik* 'Reiter' (Štrekelj 1887: 401), v 16. st. *kojnik* 'Reuter, eques' (Megiser 1592), v 17. st. *koynik* 'ješdez, eques' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *kojnèk* 'Reiter, eques' (Pohlin 1781) < **kon'bn-ikb*; avgm na *-ina* dol. kost. *kón'i:na* 'velik, neroden konj', tudi 'neroden človek' (Gregorič 2014), toda primor. notr. *konjina* 'slabo seno, konjsko seno' (Razdrto – Erjavec, LMS 1879, 141).

- ⊕ 16. st.: *kojn* 'Pferd, Roß, equus' (Megiser 1592); 17. st.: *cogn* 'cauallo' (Alasia 1607) [kon'], *en koîn* 'caballus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kojn* 'Pferd, Roß, equus, caballus' (Pohlin 1781), *konj*, *koin* 'klufe, klife, klufina, klufa, Pferd', *konj* 'rainiřhar, Gaul', *konj* 'klufe, Roß', *tovorřki konj* 'Lařtpferd', *bařhni konj*, *tovorni konj* 'nořhnu klufe, klufa, Packpferd', *pořhtni konj* 'Pořtpferd', *zhern konj* 'Rappe, Pferd', *ředlivi/jesdni/jeshni konj* 'Sattelpferd' (Gutsman 1789); 19. st.: *konj* 'das Pferd' (Jarnik 1832: 148), *konj*, *kojn* 'Equus, Pferd', *pervajeni konj* 'Equus caballus, Pferd' (Freyer 1842: 6).

- ⊙ Prek vzdevka onimizirano v cgn *Kon*, *Kun*, *Konec*, *Konic*, *Konjc*, *Konič*, *Konč*, *Konjiček*, *Koniček*, prek dejavnosti onimizirano v cgn *Konjar* (ZSSP).

Psln. **kòn* m 'equus' (splošno);

- = stosl. *kon'b* m 'equus', hrv., srb. *kònj*, g *kònja* 'isto', hrv. čak. *kòñ*, g *koñà* (ČDL), mak. *konj*, blg. *kon*, r. *konb*, g *konjá*, ukr. *kinb*, g *konjá*, br. *konb*, p. *koñ*, č. *kùñ*, g *koně*, slš. *kòñ*, g *koña*, gl. *kón*, g *konja*, dl. *kón*;

< **psl.** **kòn'b* m 'equus' (ap B);

metonimični prenosi na označevanje različnih pripomočkov v gradbeni in ruralni sferi so potrjeni tudi v drugih slov. jezikih.

Ⓔ Nejasno. Substantiv **kòn'b* m 'equus' je psl. neologizem, ki je izpodrinil stari pide. izraz za konja **H₁ék'uo-s* ← pide. **H₁ék'u-/H₁ók'u-* 'hitrost' (EIEC: 274; NIL: 231; Dunkel 2014: 2:330; Höfler, IE Interfaces 2024: 69ss.; vsi po Schindlerjevi neobjavljeni razlagi), ki je dobro potrjen v drugih ide. jezikih, ohranjal pa se je tudi še v stlit. fem *ašvā* 'kobilica'. Pogosto navajane korenske povezave s psl. **kobýla* f 'equa' (Vasmer 1986–1987: II:269; ESJS: 6:334; Derksen 2008: 232) in **komon'b* m 'equus' (Skok 1971–1974: II:143; Bezljaj ESSJ: II:62; ESJS l.c.; Derksen 2008 l.c.) so besedotvorno nejasne, čeprav bi bilo pri izvajanju **kòn'b* iz **komon'b* možno sklepati na fonetični razvoj in na še nepojasnjeno sinkopo vokala *o* v psl. trizložnici (Berneker 1908–1913: I:561; Skok 1971–1974 l.c.; Bezljaj ESSJ l.c.). Izvor psl. **kòn'b* iz neke kelt. predloge **konko-/kanko-*, kar naj bi pomenila 'kdor skače = skakač', se po Trubačevu, VJa 1982, 5, 11 zagovarja v ÈSSJa: 10:197, a je povezanost formalno težko dokazljiva (ERHJ: 1:477).

Ⓓ^{BD} Pide. **H₁ék'uo-s* 'equus'

→ ZAMENJAVA LEKSEMA psl. **kòn'b* m

→ + ADJ toplokrvni

→ + ADJ polnokrvni

→ + ADJ polkrvni

→ + ADJ angleški

→ + ADJ samčni

→ + PREDLOŽNA ZVEZA 'žrebec'

→ FEM NA -esa

→ DEM NA -ic

→ DEM NA -ec 'kobilica'

→ DEM NA -clj < *-bľb

→ DEM NA -ič 'kobilica'

→ PEJOR. NA -ec 'kljuse'

furl. *ciavàl intîr*

nv. *Göpelpferd*

it. ben. **kaval marin*

nv. *Meerpferdchen*

→ ZAMENJAVA JEDRA

nv. *Heupferd*

nv. *Flusspferd*

nv. *Nilpferd*

→ **kon'bskɔjɔb* + *muha*

sl. *konj*;

→ sl. *toplokrvni konj*;

→ sl. *polnokrvni konj*;

→ sl. *polkrvni konj*;

→ sl. *angleški konj*;

→ sl. *samčen konj*;

→ sl. *konj za raco*;

→ sl. *konjesa*;

→ sl. *konjic*;

→ sl. *konjec*²;

→ sl. *koncelj*;

→ sl. *konjič*;

→ sl. *konjec*¹;

⇒^K sl. *konj inčer*;

⇒^K sl. *konj vlačnjak*;

⇒^K sl. *morski konj*;

⇒^K sl. *morski konjič*;

→ sl. *morski konjiček*;

⇒^K sl. *travenski konj*;

⇒^K sl. *povodni konj*;

⇒^K sl. *nilski konj*;

→ sl. *konjska muha*.

▷ konjic ▷ konj inčer ▷ konj za raco ▷ konjesa ▷ samčen konj ▷ travenski konj ▷ konjec¹ ▷ konjec²
▷ konjič ▷ povodni konj ▷ nilski konj ▷ morski konj ▷ morski konjič ▷ morski konjiček ▷ konjska muha ▷ konj vlačnjak

konj inčer

ESSJ 0

kón infér m 'stallone, žrebec' s *-f* = *-ć*- (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 135).

Isl. dial. **kon' in'čér* m 'žrebec' (ter.);

-ć- v desnem prilastku *inčer* = *infér* je v narečju nastal iz **-tj-*, jotacijo pa je povzročil refleks *-ie-* iz *-i-* pred *-r-*, prim. ter. *mier* 'zid' < **mi:r*, *mier* 'mir' < sl. *mîr* < psl. **mîr*.

⇒^K furl. *ciavàl intîr* 'žrebec' (NP).

Ⓔ Delni kalk po furl. *ciavàl intîr* 'žrebec', pri katerem je bilo furl. *ciavàl* 'konj' prevedeno s ter. *kón* 'isto', furl. desni prilastek = adj *intîr* 'cel' pa ne. Furl. besedna zveza žrebca dobesedno označuje kot celega konja, tj. neskopljenega konja.

► **konj**

konj vlačnjak

ESSJ 0

konj vlačnják m ‘das Göpelpferd’ (Pleteršnik), *konj vlačnjak* ‘Göpelpferd’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **ko:nj vlačn'ja:k* m ‘konj, ki je vprežen v vitel, da ga poganja’ (19. st.).

↩^K nvn. *Göpelpferd* ‘konj, ki je vprežen v vitel, da ga poganja’.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi s sestavinama *Göpel* ‘vitel’ in *Pferd* ‘konj’ je bil s suf *-jak* < *-*akъ* tvorjen iz besedne zveze **vlačni konj* z adj na *-en* < *-*bnъ* iz subst *vláka* f ‘vlečenje, vleka’ k *vláčiti* kot iterativa k *vlěči vlěčem* impf ‘trahere’.

► **konj**

konj za raco

ESSJ 0

kõh za râco m ‘žrebec’ (primor. istr. (Pomjan) – SLA), istr. *kõh od râce* ‘isto’ (Lopar – SLA), rez. *kõjñ za râco* (Osojane/Oseacco – SLA).

Isln. dial. **kon' za raco/od race* m ‘žrebec’ (istr., rez.).

- ⊕ Dial. opisna oznaka za žrebca kot konja za pleme je sestavljena iz jedra *kõnj* m ‘caballus’ < psl. **kõn'b* ‘isto’ in predložne zveze s subst *raca* f ‘pleme’ ⇔ it. *razza* ‘isto’.

► **konj**

konjčarESSJ s.v. *kunj*

kõnjčar m, g *-ja* ‘slegur, der Steinröthel’ (Goriška brda – Pleteršnik).

Isln. dial. **'ko:n'čar* m ‘slegur, *Turdus saxatilis*’ (briš.).

- ⊕ Na podlagi dial. sin *skâlar* (► skalar), ki slegurja po habitatu označuje kot prebivalca skalnih pečin, bi bilo mogoče sklepati o funkcijsko enaki izpeljanki na *-ar* < *-*ar'b* iz subst **kon'ac* ‘skala’. Na posredni obstoj takega substantiva lahko kaže rovt. tol. *kónjcer = kûójnc̣r* ‘rt pri skalah’ (Temljine – Štrekelj, LMS 1892, 15), kar je po redukciji lahko nastalo iz **'konjcar* kot pripadnostne izpeljanke na *-ar* < *-*ar'b* iz istega substantiva. Podobno o ornitonimu Bezljaj ESSJ: II:111, ki navaja dial. *kunj* ‘collis, gorski vrh’, kar pa ni bilo mogoče ponovno preveriti. Ni zanesljivo, da bi bil cgn *Končar* onimizirani ornitonim.

konjec¹

ESSJ 0

kónjəc m, g *-njca* ‘kljuse’ (zilj. – Pleteršnik).

- ⊕ 19. st.: *kónjz* ‘der Gaul, statliches Roß’ (Jarnik 1832: 148).

Isln. dial. **'ko:n'əc* m ‘kljuse, slab konj’ (zilj.) < **kon'bcъ*.

- ⊕ V izpeljanki na *-ec* < *-*bcъ* iz subst *kõnj* m ‘equus’ sufiks nastopa v sekundarni pejor. funkciji, ki se je iz manjšalne razvila po percepciji, da je majhno slabo; prvotno torej ‘majhen = slab konj’.

► **konj**

konjec²ESSJ *kónjəc*

kónjəc m, g *-njca* ‘kobilica, die Heuschrecke’ (Pleteršnik po Cafu); rovt. tol. **'ku:əjnc*, g *-a* ‘Locusta, kobilica, žuželka zelene barve’ (Čujec Stres 2010–2014).

Isln. dial. **'ko:n'əc* m ‘kobilica’ (tolm.).

- ⊕ Enako kot je sin *kobilica* dem na *-ica* iz subst *kobíla* f ‘equa’, je sln. dial. **'ko:n'əc* dem od subst *kõnj* m ‘equus’ < psl. **kõn'b* ‘isto’.

► **konj** ► koncelj

konjelESSJ s.v. *kraljĭk*

- ⊕ 18. st.: *konjel* ‘*hiſhni zec, kunez, Kaninchen*’ (Gutsman 1789).

Isln. dial. *konjel* m ‘domači zajec, kuneč’ (kor.).

↔ rom. ?;

verjetno izposojeno iz neke še neevidentirane rom. predloge (Bezljaj ESSJ: II:80), prim. it. *coniglio* 'zajec', katal. *conills* 'isto' < lat. *cuniculus* 'kunec'.

► **kunič²**

konjesa

ESSJ 0

konjésa f 'kobila, onesposobljena za pleme, ki služi le za delo' (primor. ter. – Merku GSTN).

Isln. dial. *konjésa* f 'kobila' (ter.).

- ⑤ Oznaka za kobilo, ki ni sposobna za pleme in zato služi le za delo, je nastala s pomensko specializacijo feminativa iz *kõnj* m 'caballus', tvorjenega s suf -*essa* it. izvora, prim. *dottore* 'doktor' in k temu *dottor-essa* 'doktorica'.

► **konj**

konjic

ESSJ 0

konjîc m 'konjiček' (Pleteršnik), *konjîc* 'rösslein' (Valjavec 1878b: 153).

- ① Strukturna tvorjenka na -*elj* < *-*ɛlʲ* b *konjîcəlʲ* m, g -*clja* 'konjiček' (Pleteršnik), *konicelj* 'rösslein' (Valjavec 1878b: 58).

Isln. dial. **ko'n'i:c* m 'majhen konj';

ob sln. *možic* iz *mōž* m 'vir, coniux' in *pedic* iz *pêd* 'palmus' je *konjic* iz *kõnj* m 'equus' redki deminutiv na -*ic* < *-*icɐ* < *-*iH₂-ko-s* v slovenščini.

► **konj**

konjič

ESSJ s.v. *kónjec*

konjič m 'Heuschrecke' (Janežič 1851); panon. pkm. *konjič* 'kobilica (žuželka)' (Novak 1996).

- ① Strukturna tvorjenka na -*ek* < *-*ɛkɐ* *konjîčək* m, g -*čka* 'die Heuschrecke', npr. *kobilice in konjički so veselo črčali in drgali* (Pleteršnik), *konjiček* 'Heuschrecke' (Janežič 1851), panon. pkm. *ko'n':ček*, g -*čka* 'kobilica' (Bajzek Lukač 2009), animizirano v cgn *Koniček* (ZSSP), prim. sln. cgn *Kobilica*, zato je malo verjetno, da je pomenska podstava cgn *Koniček* subst *kõnj* 'equus', kot je domneval Keber, JZ 5, 1999, 139, 142.

- ⑧ 18. st.: *konjizh* 'Heuschrecke' (Gutsman 1789); 19. st.: *kónjizh*, g *konjízha* 'die Heuschrecke' (Jarnik 1832: 148).

Isln. dial. **ko'n'i:č* m 'kobilica' (pkm.).

- ⑤ Enako kot je sin *kobilica* dem na -*ica* iz subst *kobila* f 'equa', je sln. dial. **ko'n'ič* m 'kobilica' dem na -*ič* < *-*itʲ* b iz subst *kõnj* m 'equus' < **kònʲ* b 'isto'.

► **konj**

konjska muha

ESSJ 0

konjska muha f 'muha s šilastim sesalom, ki pika, Hippobosca equina' (zool. – SSKJ).

- ⑧ 17. st.: *koinška muha* 'brèzil, musca equina' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *konjska muha* 'Breme' (Gutsman 1789) s sin *kobla muha* 'obad, Bräme, Roßmücke' (Gutsman 1789) < **koblja muha*, v 19. st. *kobla muha* 'Roßmücke' (Jarnik 1832: 145).

Isln. dial. **kon'ska/kobl'a muha* f 'konjska muha' (kor.).

- ⑤ Medtem ko je adj na -*ski* < *-*ɛskɐjʲ* b v besedni zvezi *konjska muha*, ki označuje muhi podobno žuželko, ki živini sesa kri, jasen in tvorjen iz subst *kõnj* m 'equus' < psl. **kònʲ* b, je adj na -*lja* < *-*lja* manj jasen, a gotovo fonetično razvit iz **kob'a(ia)* 'konjska' in verjetno kaže na tvorjenost iz iste osnove **kob-*, kot se ohranja v *kobila* f 'equa' < psl. **kobŷla* 'isto', kar implicira, da bi suf *-*yla* lahko nastopal v funkciji feminativa in posredno kazal na obstoj psl. **kobŷ* 'equus', a tega ni mogoče zanesljivo argumenirati. V 18. st. v Gutsmanovem slovarju je isti adj **koblji*, f *koblja* 'konjski' potrjen tudi v besedni zvezi *kobli rug* = *konjŷki rug* 'Huf' (Gutsman 1789) = 'konjsko kopito', znan pa

je tudi v primor. ter. *kobji* 'konjski' (Merkù GSTN), toda ter. izpeljanka na *-aj* < **-al'b* (SP: I:107s.) *kobáj* m, g *kobája* 'konjski hlapec, kdor streže konjem' (Merkù GSTN), atpn *Kobáb* pl, *Kobáj* sg (Spinozzi Monai 2009: 177, 426) lahko ustreza sln. cgn *Kobalj*, *Kobal*, *Kobav*, *Kobau* (ZSSP; po Merkù 1982: 33 nejasno) in kaže na tvorjenost iz sln. subst **kob* m 'konj' < psl. **kobъ* 'isto'. Hrv., srb. *kóba* 'kobila' (ARj) in stp. *koba* 'isto' sta mlada paralelna hipokoristika iz subst **kobýla* (ESSJa: 10:94), toda sln. dial. zahodno gradivo ni moglo nastati iz enakega hipokoristika v pomenu 'kobila', ampak le iz substantiva v pomenu 'konj'.

► konj ► muha¹ ► kobila

konjsko morsko kopito

ESSJ 0

konjsko morsko kopito n 'školjka z lupino, znotraj podobno konjskemu kopitu, *Spondylus gaederopus*' (zool. – SSKJ).

Isl. knjiž. *konjsko morsko kopito* n 'Spondylus gaederopus' (20. st.).

⇨ hrv. *morsko kopito* 'Spondylus', *kopito* 'isto' (Vinja 1986: II:159), *kopito* 'Spondylus gaederopus, Klappmuschel' (Martinščica na Cresu – Erjavec, LMS 1882/1883, 280).

Ⓔ Ta neologizem z neposrečeno dodanim adj *konjsko* je bil gotovo narejen na podlagi izposojenke iz hrv. *morsko kopito* ob sin *kopito*, kar je Skok 1971–1974: II:148 tako kot že pred njim Erjavec, LMS 1882/1883 l.c. razlagal po metafori iz hrv. *kòpito* n 'ungula' < psl. **kopýto*, ker naj bi bila školjka podobna kopitu, a Vinja 1986 l.c. ugotavlja, da je taka asociativnost sekundarna, sprožila pa so jo sinonimna poimenovanja za školjko tipa *konjara*, *konjka* ob *kunjara* romanskega izvora, prim. Vuletić, ČR XXXIV/1–2, 2006, 185ss.

konopeljščica

ESSJ 0

konópeljščica f navadno v zvezi *laška konopeljščica* 'ptica pevka rumeno zelene barve, *Carduelis citrinella*': *petje laške konopeljščice* (zool. – SSKJ), *laška konopeljščica* 'Serinus citrinella' (CZŽ 1997: 171), toda **konopljiščica** f 'der Hänfling (fringilla cannabina)', *laška konopljiščica* 'der Citronenfink' (Pleteršnik) in *prava konopljiščica* 'konopljenka, repnik, repalčica, Hänfling (Fringilla canabina)' (Cigale 1860) s -č- namesto pričakovanega -šč- oziroma -š-, *konoplšica* 'Hänfling' (Janežič 1851).

Ⓔ 19. st.: *konopljišhiza* 'Linarius, Hänfling', *mórfka konopljišhiza* 'mórfki zisek, mórfki zajsek, mórfki grábez, zverzek, Linarius ruber, Leinfink', *prava konopljišhiza/konopljišhiza* 'konopnjak, répnik, repáljshiza, wind. konopljenka, šjetenza, Linarius cannabinus, Bluthänfling', *zisek konopljišhiza* 'navádni zisek, zájselz, wind. šhterlinz, ofiza, ovšhiza, tèrnjovka, penkíza, Linarius spinus, Zeifig', *láfhka konopljišhiza* 'láfhki griljzhek, Linarius citrinella, Citronenfink', *griljz konopljišhiza* 'griljz, griljzhek, Linarius serinus, Girlitz' (Freyer 1842: 21).

Isl. dial. **konop'l'i:ščica* f;

prvotno generična oznaka za ptice pevke, ki se zaradi prehranjevanja s semeni rade zadržujejo na konopljiščih, tj. na pravkar požetih njivah, kjer je rasla konoplja; po naslonitvi na *konóplja* akcentsko preoblikovano v **konópljiščica*, iz česar je po redukciji **konóplšica* nastalo sodobno *konópeljščica* [konópəlščica].

Ⓔ Izhodiščni sln. ornitonim **konop'l'i:ščica* kot izpeljanka na *-ica* iz nomena loci *konopljišče* n 'njiva, kjer je rasla konoplja' (SSKJ), 'požeta njiva, kjer je rasla konoplja' (Pleteršnik) ptico poimenuje kot prebivalco konopljišča in odraža v slov. svetu širše potrjeni vzorec poimenovanja po ftn *konóplja* f 'Cannabis', prim. hrv., srb. *konopljàrica* 'Hänfling, Fringilla cannabina' ← *konópljār* 'konopljišče', mak. *konoparče* 'Carduelis cannabinae' (TRMJ), blg. dial. *konopàrče* 'Acanthis cannabina; Fringilla cannabina;

Cannabina linota' (BER: II:592), nvn. *Hänfiling* 'Bluthänfiling, repnik' ← *Hanf* 'konoplja', frc. *linotte* 'konopljenka' ← *lin* 'lan', agl. *linnet* 'repaljščica'.

Ⓣ^{BD} Psl. **konop'a* f 'Cannabis'

→ sln. nomen loci *konopljišče* n → ornit **konopljišč-ica*
→ REDUKCIJA

→ TVORJENKA NA -ar 'čiček'

→ sln. *konopljen* adj → SUBSTANTIVIZACIJA S SUF -ka 'repnik'

psl. dial. **konopъ* m 'Cannabis'

→ TVORJENKA NA -ka 'zelenec'

→ sln. *konopen* adj → SUBSTANTIVIZACIJA S SUF -ica 'čiček'

→ SUBSTANTIVIZACIJA S SUF -ica 'Anas strepera'

→ SUBSTANTIVIZACIJA S SUF -jak 'repnik'

sln. *konopljiščica*;

→ sln. *konopeljščica*;

sln. *konopljar*;

sln. *konopljenka*;

sln. *konopka*;

sln. *konopnica*?

sln. *konopnica*;

sln. *konopnjak*.

▷ laški grilček

konopka

ESSJ 0

konôpka f 'der Grünling (coccothraustes chloris)' (Pleteršnik), *konopka* 'Grünling' (Janežič 1851).

Ⓣ 19. st.: *konôpka* 'seléni dlěfk, selénz, selénzhék, Coccothraustes chloris, Grünling' (Freyer 1842: 21).

Isln. dial. **ko'no:pka* f 'zelenec, Carduelis chloris = Coccothraustes chloris' (19. st.).

Ⓣ Osamljeni ornitonim to vrsto liščka enako kot *konopljár* (► konopljar) gotovo označuje po habitatu, da se zadržuje med konopljo, ko išče semena, a verjetno ni bil s suf -ka < **-ka* v pripadnostni funkciji tvorjen iz subst *konóplja* f 'Cannabis sativa', ampak iz sln. sinonima **konop* m 'Cannabis'; prvotno torej 'tista, ki je v zvezi s konopljo oziroma konopljinimi semeni'.

konopljar

ESSJ 0

konopljár m, g -ja 'der Zeisig' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *konopljár* m 'čiček, Carduelis spinus'.

Ⓣ Ker se tudi čiček rad zadržuje med konopljo, ko išče semena, je ornitonim s suf -ar izpeljan iz *konóplja* f 'Cannabis sativa', z njim pa je ta ptiček poimenovan kot tisti, ki se zadržuje v nasadu konoplje, saj suf -ar v izpeljanki nastopa v enaki funkciji kot v prebivalskih imenih na -ar, prim. *Kočevár* ← tpn *Kočevje*.

Drugače, prek adj *konopni*, f -a in s suf -ica je bil tvorjen sin *konopnica* 'der Zeifig' (Cigale 1860).

konopljenka

ESSJ 0

konopljēnka f 'ptica pevka rumeno zelene barve; laška konopeljščica': *slišalo se je petje liščkov, kosov in konopljenk* (zool. – SSKJ), *konopljēnka* 'der Hänfiling (fringilla cannabina)' (Pleteršnik), *konopljenka* 'prava konopljičica, repnik, repalčica, Hänfiling (Fringilla canabina)' (Cigale 1860).

Ⓣ 18. st.: *konoplienka* 'fjetenza, Schußvogel' (Gutsman 1789); 19. st.: *konoplénka* 'der Hänfiling. (Fringilla cannabina. Linn.)' (Murko 1833a: 139), *konopljenka* 'prava konopljshiza, konopljhiza, konopnjak, répnik, repáljshiza, wind. fjetenza, Linarius canabinus, Bluthänfiling' (Freyer 1842: 21 z oznako wind.).

Isln. dial. *konopljenka* f 'repnik, Acanthis cannabina' (kor., 18. st.); kasneje v 20. st. 'Serinus citrinella'.

Ⓣ Ornitonim je s suf -ka substantivizirani adj *konopljēn*, f -a h *konóplja* f 'Canabis sativa', ker se ptič prehranjuje tudi s konopljinimi semeni; prvotno torej 'konopljina (ptica)'.

konopljiščica → konopeljščica

ESSJ s.v. *konóplja*

konopnica¹

ESSJ 0

konôpnica f 'sivo rjavkasta divja rasa z rumenim kljunom, Anas strepera': *dolgorepka in konopnica* (zool. – SSKJ), *konopnica* 'Anas strepera' (CZŽ 1997: 287), *konopnica* 'die Schnatterente (anas strepera)' (Pleteršnik), *konopnica* 'berlozga, žlabravka, Schnarrente (Anas strepera)' (Cigale 1860), *konopnica* 'Schnatterente' (Janežič 1851).

- ⊕ 19. st.: *konopníza ráza/konopníza* 'berlosga, wind. *shlabravka, fefla*, Anas strepera, Schnatterente' (Freyer 1842: 39).

Isln. knjiž. **konopnica* f 'Anas strepera' (19. st.).

- ⊕ Ni jasno, ali je ta vrsta divje race z ornit *konôpnica* kot s suf -ica substantiviziranim adj *konôpən*, f -pna 'tak, ki je v zvezi s konopljo', *konopna zrna* 'zrna konoplje' (Pleteršnik), poimenovana zato, ker se rada zadržuje, kjer raste konoplja. Ornitonim kaže na izpeljavo iz sln. sinonima **konop* m 'Cannabis'.

konopnica² → konopljar

ESSJ 0

konopnik

ESSJ 0

konôpnik m 'konopnjak' (Pleteršnik) = 'konopljščica'.

Isln. 0;

neobstoječa slovenska beseda, saj jo Peteršnik navaja po Cigaletovem viru, a je niti v Cigale 1860 niti v Cigale 1880 ni bilo mogoče ponovno potrditi.

konopnjak

ESSJ 0

konopnják m 'konopljščica' (Pleteršnik).

- ⊕ 19. st.: *konopnjak* 'prava konoplíshiza, konoplíshiza, répnik, repáljshiza, wind. *konopljenka, fjetenza*, Linarius cannabinus, Bluthänfling' (Freyer 1842: 21).

Isln. knjiž. **konopnjak* m 'repnik, Acanthis cannabina' (19. st.).

- ⊕ Ornitonim je s suf -jak < *-akъ substantivizirani adj *konôpni*, f -a 'tak, ki je v zvezi s konopljo', *konopna zrna* 'zrna konoplje' (Pleteršnik), ker se ptič prehranjuje tudi s konopnimi semeni. Ornitonim kaže na izpeljavo iz sln. sinonima **konop* m 'Cannabis'.

kopaš

ESSJ 0

kopáš m 'ein Thier mit einem Schopf' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *kopáš* m 'žival s čopom'.

- ⊕ Osamljeno. Generična oznaka za žival s čopom je svojilnostna izpeljanka na -aš < *-ašъ iz dial. subst *kôp* m, g *kôpa* 'čop' (Pleteršnik).

kopitar

ESSJ 0

kopîtar m, g -ja navadno pl 'sesalci, ki imajo zadnji členek prstov pokrit z roženo tvorbo, Ungulata': *kopitarji in vrečarji* (zool. – SSKJ), *kopitarji* m pl 'Ungulata', toda *sodoprsti kopitarji* 'parkljarji, Artiodactyla' (CZŽ 1997: 130), *kopîtar* m, g -ja, pl *kopitarji* 'die Einhufer (solidungula)' (Pleteršnik), *kopitarji* m pl 'Einhufer' (Cigale 1880: 30), *kopitarji* 'Solidungula' (Erjavec 1875: 269).

Isln. knjiž. **ko'pi:tarji* m pl 'Ungulata = Solidungula' (19. st.);

kasneje singularizirano in homonimno s starejšim nomenom actoris na -ar *kopîtar* m 'človek, ki skrbi oziroma obrezuje konjska kopita', kar je bilo onimizirano v cgn *Kopitar* (ZSSP).

- ↪^k nvn. *Einhufer* 'Solidungula' (Schödler 1860: II:417).

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi z osrednjim sémom 'kopito', tj. *Huf* 'kopito', ki kopitarje v primerjavi s parkljarji, tj. *Zweihufer, Vielhufer*, označuje, da imajo eno kopito, je bil tvorjen s svojilnostno izpeljanko na -ar iz *kopíto* n 'ungula' < psl. **kopýto*.

Drugačen kalk po isti nvn. predlogi odraža neuveljavljeno Erjavčevo **kopitovci** m pl 'Einhufer, Solidúngula' (Erjavec 1864: 35), pa tudi hrv. *kopitnjak* in *čelokopitnjak*, oboje 'Einhufer' (Šulek 1860).

kopitljač

ESSJ 0

kopitljáč m, g -a 'konj': *gledal je tega trzajočega kopitljača* (ekspr., redko – SSKJ).

Isln. knjiž. *kopitljáč* m 'konj' (20. st.).

- ⑤ Nomen agentis na -ač < *-ačb iz *kopitljáti* -âm impf 'rahlo se s kopiti/nogami premikati', kar je mlad ekspresivni deverbativ na -lj- < *-l'- iz denom *kopítati* -am impf 'udarjati s konjskim kopitom' iz *kopíto* n 'forma calcei' < psl. **kopŷto* 'ungula, forma calcei'.

kopitovci → kopitar

ESSJ 0

kopljenik

ESSJ 0

kopljenik m 'kopljenec' (Pleteršnik), *koplenik* 'Kaftrat' (Janežič 1851).

- ⑪ 19. st.: *koplenik* 'der Kaftrat' (Murko 1833a: 140); z drugačnim substantivizirajočim suf -ec < *-ecb *kopljēnac* m, g -nca 'der Verschnittene' (Pleteršnik).

Isln. dial. **kopl'en-ik/-ac* m 'skopljenec, kastrat' < **kop'en-ikb/-ecb*.

- ⑤ S suf -ik < *-ikb in -ec < *-ecb substantivizirani ptc pret pas **kop'enb* iz dial. *kopíti* -ím impf 'kastrirati' (Pleteršnik) ob *skopíti* -ím pf 'isto'.

K

kopriva

ESSJ 0

kopríva f 'kozje ime' (rovt. tolm. (Baška dolina) – Erjavec, LMS 1875, 223).

- ① Izpeljanka na -aš *koprívaš* f 'kozje ime' (tolm. (Temljine) – Kenda 1926) s sekundarnim ženskim slovničnim spolom pod vplivom denotata ženskega naravnega spola.

Isln. dial. *kopríva* f 'kozje ime' (tolm.).

- ⑤ Iz ftn *kopríva* f 'Urtica urens' onimizirano prek vzdevka, verjetno za kozo, ki ji nič ne pride do živega, prim. sln. *kopriva ne pozebe* 'zdrav, odporen človek, ki uspešno kljuje bolezní, naporu' (SSKJ).

koprivar

ESSJ 0

koprívar m, g -ja navadno v zvezi **mali koprivar** 'dnevni metulj z živo pisanimi krili, Aglais urticae' (zool. – SSKJ), *mali koprivar* 'Aglais (= Vanessa) urticae' (CZŽ 1997: 262), *mali koprivar* 'der kleine Fuchs oder Nesselfalter (vanessa urticae)' (Pleteršnik), *mali koprivar* 'mali rujavec, der kleine Fuchs oder Nesselfalter, Vanéssa úrticae' (Erjavec 1881: 189).

Isln. knjiž. **ma:li kop'ri:var* m 'Aglais urticae = Vanessa urticae' (19. st.).

- ↔^K nvn. *Nesselfalter* 'Aglais urticae = Vanessa urticae' ← *Nessel* 'kopriva' + *Falter* 'metulj'.

- ⑤ Kalk po nvn. predlogi, ki tega dnevnega metulja iz družine pisančkov označuje, da živi na koprivah (CZŽ 1997 l.c.), je bil tvorjen z jedrom *koprívar* kot izpeljanko na -ar < *-ar'b iz ftn *kopríva* f 'urtica', v kateri suf -ar nastopa v isti funkciji kot v prebivalskih imenih tipa *Kočevár* ← tpn *Kočevje*. Adj *mali* je bil uveden v razmerju do zastarelega entom **veliki koprivar** m 'Vanessa polychloros' (Erjavec 1875: 356).

Zastarela sinonima sta **veliki rjavac** in **mali rjavac** 'der große u. der kleine Fuchs oder Nesselfalter (vanessa polychloros urticae)' (Pleteršnik), *vélíki rujavec* 'vélíki koprivar, der große Fuchs, Vanéssa Polýchloros', *mali rujavec* 'mali koprivar, der kleine Fuchs oder Nesselfalter, Vanéssa úrticae' (Erjavec 1881: 189), ker je za oba metulja značilna rjavkasta barva kril.

kopun

ESSJ kopûn

kopûn m, g -a 'skopljen petelin': *jedli so pečenega kopuna; pitani kopuni* (SSKJ), *kopûn* 'der Kapaun', 'der Verschnittene' (Pleteršnik), *kopún* 'der Kapaun, il cappône'

(Drobnič 1858), *kopún* 'Kapaun' (Janežič 1851); panon. pkm. *kopún* 'kapun' in *kapúin* 'kapun' (Novak 1996).

- ① Strukturna tvorjenka na *-ec* < *-*ьсѣ kopûnĕc* m, g *-nca* in od tod dem na *-ek* < *-*ькѣ kopûnčĕk*, g *-čka* in dem na *-e* < *-*ѣ(t-) kopûnčĕ* n, g *-eta* (Pleteršnik).
 ② 16. st.: *kopun* 'Kappaun, capo' (Megiser 1592); 18. st.: *kopún* 'Kapphahn, capo' (Pohlin 1781); 19. st.: *kopún* 'der Kapaun' (Murko 1833a: 141).
 ③ Prek vzdevka ničto onimizirano v cgn *Kopun*.

Isln. dial. **ko'pu:n* m 'skopljen petelin, kopun', tudi 'skopljenec, evnuh'; areal potrjenosti ob pravih slov.-rom. substitucijske fonetike ne dopušča izvajanja iz it. *cappone* 'kopun', kot je sklepal Bezljaj ESSJ: II:66, sledil pa mu je Snoj 2016: 334, niti izvajanja iz rom. **kappo:nĕ* (tip *račun*), zato je najbolj verjetno, da se je srvn. izposojenka *kapún* v slovenščini pod vplivom korenskega vokalizma domače besedne družine *skopíti* 'kastrirati', tudi *kopíti* 'isto', *skópĕc* 'skopljen oven', tudi 'kastriran človek, evnuh' (Pleteršnik) preoblikovala v *kopún*. Vpliv te avtohtone besedne družine je razviden tudi iz vzglasja sinonima *skopún* m 'Kapaun' (Janežič 1851). Morda pa je imela prav Striedter-Temps 1963: 145, ki je sln. varianto s korenskim *o* izvajala iz srvn. bav. predloge z labializiranim *o* iz prvotnega *a*.

► **kapun**

korala

ESSJ s.v. *korálda*

korála f navadno pl, v zvezah črna *korala* f 'drevesasto razrasli koralnjaki s črnim ogradjem, Antipatharia'; *kamena korala* 'koralnjaki z apnenčastim ogradjem, ki tvorijo v tropskih morjih koralne grebene, Madreporaria'; *prava ali rdeča korala* 'drevesasto razrasli koralnjaki z močnim, navadno rdečim ogradjem, Eucorallia' (zool. – SSKJ), *korála* 'die Koralle' (Pleteršnik), *plemenita korala* 'osmotračnik, Corallium rubrum' (Erjavec 1875: 396), *žlahtna rudeča korala* 'die rothe Edelkoralle, Corallium rubrum', *zvezdasta korala* 'die kelchförmige Sternkoralle, Astraea caliculáris' (Erjavec 1864: 138), *koravde ali korale loviti, iskati* 'Korallen fischen' (Cigale 1860 s.v. *Koralle*).

- ④ 19. st.: *korála* 'Koralle' (Murko 1833b s pripombo, da se navadno uporablja beseda *gróla*).

Isln. knjiž. **ko'ra:la* f 'corallium' (19. st.).

- ⇨ nvn. *Koralle* 'corallium', srvn. *koralle* 'isto', *koral* ⇨ stfrc. *coral* 'corallium' (Kluge 1995: 477) ali pozno lat. *corallum* (Pfeifer 2000: 717s.), lat. *corallium* ⇨ gr. κοράλλιον n 'korala' nejasnega, morda mediteranskega (Frisk 1973: I:916) ali semitskega izvora, prim. hebr. *gōrāl* 'majhen kamen' (Frisk 1973 l.c.; Gluhak 1993: 333; Beekes 2010: 749s.).
 ⑤ Nejasno.

Medtem ko je *korála* knjižna izposojenka, se je med ljudmi uveljavila starejša nemška izposojenka *korálda/korâlda*. Neuveljavljena sinonima *koralj* in *koralja* sta bila izposojena iz hrv. oziroma srb. jezikovnega območja. Sredi 19. st. je Erjavec uvedel večbesedne termine z jedrom *korala*, ki so kalki po nvn. ali nlat. predlogah.

- ⑥^{BD} Gr. κοράλλιον n 'korala' ⇒ lat. *corallium* → pozno lat. *corallum* ⇨ stfrc. *koral*
 ⇒ srvn. *koralle* > nvn. *Koralle*

→ TVORJENKA -n-ica 'ribica ...'	⇒ sln. <i>korala</i> ;
→ TVORJENKA -n-ica 'kača ...'	→ sln. <i>koralnica</i> ¹ ;
→ TVORJENKA -n-jak 'ožigalkar ...'	→ sln. <i>koralnica</i> ² ;
→ TVORJENKA -n-ica 'ožigalkar ...'	→ sln. <i>koralnjak</i> ;
	→ sln. <i>koralnice</i> ;
⇒ hrv. <i>kòrālĵ</i>	⇒ sln. <i>koralj</i> ;
⇒ hrv. <i>koralja</i>	⇒ sln. <i>koralja</i> .

▷ *koralj* ▷ *koralja* ▷ *koralnica*¹ ▷ *koralnica*² ▷ *koralnjak*

koralj

ESSJ 0

koralj m 'Koralle' (Cigale 1880 s.v. *Koralle*), *koralj* 'Koralle' (Janežič 1851).

Isln. knjiž. **ko'ra:l̥j* m 'koral' (19. st.).

- ⇨ hrv. *kòrāl̥j* m, g *korāl̥ja* 'corallium' (della Bella 1728; Stulić 1806; ARj) ⇨ pozno lat. *corallum* za lat. *corallium*.

► **koral**

koralja

ESSJ 0

korāl̥ja f 'die Koralle' (Pleteršnik), *koralja* 'Koralle' (Cigale 1880).

Isln. knjiž. **ko'ra:l̥ja* f 'koral' (19. st.).

- ⇨ hrv. *koralja* 'corallium' (Mikalja 1649; ARj) ali stsrb. *koralja* 'corallium' (Miklošič 1862–1865).

► **koral**

koralnica¹

ESSJ 0

korāl̥nica f navadno pl 'živo pisana ribica, ki živi ob koralnih grebenih tropskih morij': *koralnice in cevovrčnice* (SSKJ), *koralnice* f pl 'Pomacentridae' (CZŽ 1997: 131).

Isln. knjiž. *korāl̥nica* f 'živo pisana ribica ...' (20. st.).

- ⊕ Te ribice so označene po habitatu, da živijo na koralnih grebenih tropskih morij, saj je ihtionim s suf -ica substantivizirani adj *korāl̥ni*, f -a iz subst *korāla* f 'corallium'.

► **koral**

koralnica²

ESSJ 0

korāl̥nica f 'zelo strupena, živo pisana ameriška kača, *Micrurus*': *navadna, rumena koralnica* (zool. – SSKJ), *koralnice* f pl 'vrsta strupenih gožov, ki živijo v Severni in Srednji Ameriki (rod *Micrurus*) in Afriki (rod *Elaps*) in zrastejo do 1,5 m' (CZŽ 1997: 363), *korāl̥jnica* f 'die Giftnatter (elaps corallinus)' (Pleteršnik), *koralnica* 'kot cinober rdeča, črno, zeleno in belo pasasta kača iz Brazilije, *Elaps corallinus*' (Erjavec 1875: 323).

Isln. knjiž. **ko'ra:l̥nica* f '*Micrurus corallinus* = *Elaps corallinus*' (19. st.).

- ⊕ Ta zelo strupena kača je po svoji značilni rdeči barvi primerjana z rdečo barvo koral, prim. sestavino *corallinus* nlat. oznak, saj je poimenovanje s suf -ica substantivizirani adj *korāl̥ni*, f -a iz subst *korāla* f 'corallium'. Podobno pomensko motivirano je p. *korālówka brazylijska* '*Micrurus corallinus*'.

Pleteršnikovo *korāl̥jnica* je bilo hiperkorigirano pod vplivom v 19. st. potrjenih sinonimov *koralj* (► *koralj*) in *korāl̥ja* (► *koralja*).

► **koral**

koralnice → koralnjak

ESSJ 0

koralnjak

ESSJ 0

koralnják m, g -a navadno pl 'morski ožigalkarji, pritrjeni na dno, s trdnim, navadno apnenčastim ogrođjem, Anthozoa': *koralnjaki in klobučnjaki* (zool. – SSKJ), *koralnjaki* m pl 'Anthozoa; vrsta morskih ožigalkarjev, ki imajo le polipno generacijo in ne tvorijo mežuz' (CZŽ 1997: 244s.).

Isln. knjiž. *koralnjáki* m pl 'Anthozoa' (20. st.).

- ⊕ Oznaka je s suf -jak < *-*ak̥* substantivizirani adj *korāl̥ni*, f -a iz subst *korāla* f 'corallium' in izpostavlja, da ta vrsta ožigalkarjev tako kot koralje tvorijo kolonije in imajo apnenčast skelet.

Ob sin *cvetovnjaki* (► *cvetovnjaki*) je zastarel tudi **koralnice** f pl '*polipi*, *Polypi*', kar Erjavec 1875: 394 pojasnjuje z »Rekajo jim koralnice, ker te živali izvajajo morske tvarine,

korale imenovane«. Podobno pomensko motivirano je hrv. *koralj* m pl 'Anthozoa' ← *kòrāl̩j* m 'korala'.

► **korala**

korant → korat

ESSJ *korant*

koranta → korat

ESSJ s.v. *korant*, *skórja*

korantača → korat

ESSJ s.v. *korant*, *skórja*

korantačka → korat

ESSJ ∅

korar

ESSJ ∅

korar m, g -ja 'Gimpel' (Janežič 1851).

- Ⓘ 19. st.: *korar* 'rudézhī berstnik, berstnik, berstovka, kalín, gumpesh, bóltek, wind. bolt; popkar, kumpal, lepar, lepan, Pyrrhula vulgaris, gemeiner Gimpel' (Freyer 1842: 22).

Isln. knjiž. *korar* m 'kalin, Pyrrhula pyrrhula = Pyrrhula vulgaris' (19. st.).

- ↵^K nvn. *dompfaff* 'kalin, Pyrrhula pyrrhula', tudi *dompfaffe* 'isto' (Grimm 1854–1971).

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen na podlagi vedenja, da je nvn. ornitonim metaforična oznaka iz nvn. *dompfaffe* 'kanonik', *domherr* 'isto', ker je črna glava ptiča spominjala na duhovniško kapo (Grimm 1854–1971). Ornitonimski pomen je bil v slovenščini naplaščen na *kôrar* m 'kanonik' (Pleteršnik).

korat

ESSJ s.v. *korant*

korat m 'der grüne genießbare Teichfrosch' (pkm. – Pleteršnik); panon. pkm. *korât* 'zelena žaba' (Križevci – SLA), *ko'ra:t* 'žaba' (Gornji Senik – Bajzek Lukač 2009).

- Ⓒ Ni jasno, ali je iz tega apelativa onimiziran cgn *Korat*, *Korath* (ZSSP).

Isln. dial. **ko'ra:t* 'žaba' (pkm.);

iz tega po ekspresivni nazalizaciji panon. **korant** m 'der grüne genießbare Teichfrosch' (Haloze – Pleteršnik po Cafu) in verjetno pod vplivom sin *žába* 'žaba; krastača' feminizirano v **korânta** f 'krastača' in sekundarno 'neolikana ženska' (oboje Pleteršnik po Cafu).

- Ⓔ Ker se v slov. jeziki pojavljajo dvobesedna poimenovanja, kot sta npr. br. dial. *žaba ko'rava* 'žaba', *ka'rava žaba* 'isto' (OLA L 1, 1988: 161), bi bilo mogoče izhajati iz ničto substantiviziranega adj **koratb* 'tak s skorjasto, neravno kožo' ← psl. **korā* 'koža, skorja'. S tem korensko sorodno hrv. *koravica* 'želva' in *korutača* 'isto' (Hirtz 1928–1956: I:61, 62), hrv. gradišč. *korotača* (GrH 1991) z zaporedjem *korut-/korot-* kaže na izpeljavo tipa **perotb* ← **pero* iz istega psl. subst **korā*, izglasni suf -ača pa ima enako avgmentativno funkcijo kot verjetno tudi v sln. dial. **korantúča** 'krastača' (Pleteršnik po Cafu), štaj. jpoh. *korântječa* 'isto' (Žiče – SLA), srštaj. *korântača* (Poljčane – SLA), *korântača* (Ratanska vas – SLA) in posredno v **korantâčka** f 'krastača' (Haloze – Pleteršnik po Cafu). K soobstoju pomenov 'žaba' : 'krastača' : 'želva' prim. sln. *žába* 'rana' (splošno), a dial. tudi 'krastača' (► *žaba*¹, ► *žaba*²), prleš. *šiltkrôta* 'želva', toda kor. spoh.-remš. *šiltkrôta* 'krastača' (► *šiltkrota*¹, ► *šiltkrota*²).

- Ⓓ^{BD} Psl. **korā* 'koža, skorja' → **koratb* 'tak s skorjasto, neravno kožo' → psl. dial. **koratb* m 'žaba'

→ DIAL. **ku'rat*
→ NAZALIZACIJA
→ VPLIV *žaba*
→ TVORJENKA NA -ača
→ + SUF -ka
→ + ZVEN + -o- ← -a-

sln. **korat**;

→ sln. **kuret**;

→ sln. **korant**;

→ sln. **koranta**;

→ sln. **korantača**;

→ sln. **korantačka**;

→ sln. **korondača**.

▷ korondača ▷ kuret

K

korda

ESSJ 0

kôrda f ‘krota’ (gor. (Tunjice) – SLA).

Isln. dial. *kôrda* f ‘krota’ (gor.).

Ⓔ Nejasno.

korenonožec

ESSJ 0

korenonožec m, g -žca navadno pl ‘enoceličarji, ki se gibljejo s panožicami, Rhizopoda’: *korenonožci*, *bičkarji in migetalkarji* (bot., zool. – SSKJ), *korenonožci* m pl ‘Rhizopoda, premikajo se s panožicami’ (CZŽ 1997: 131), *korenonožec* m, g -žca, pl *korenonožci/korennožci* ‘Wurzelfüßer (rhizopoda)’ (Pleteršnik), *korennožci* ‘Wurzelfüßer’ (Cigale 1880 s.v. *Wurzel*), *korennožci* ‘foraminifere, prekatniki, Rhizopoda’ (Erjavec 1875: 399).

Isln. knjiž. **koreno'nōžci* m pl ‘Rhizopoda’ (19. st.).

↔^K nvn. *wurzelfüßer* ‘rhizopoda’ (Grimm 1854–1971) ↔^K nlat. *Rhizopoda* ← gr. ῥίζα f ‘korenina, poganjek’ + πούς m, g ποῦς ‘noga’.

Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki pod vplivom nlat. oznake te enoceličarje označuje, da imajo noge v obliki poganjkov, pri čemer se misli na panožice, je bil tvorjen s suf -ec < *-bcb iz kompoz adj **korenonog*, f -a ‘tak, ki ima noge na korenu’ iz subst *korēn* m ‘radix’ in *nóga* f ‘pes’, prim. Erjavčevo razlago »Hrano pa lovi in prijemlje s panožicami, to se tenke sluzne nitke, katere kjerkoli je treba, lahko iztegne iz trupla in je zopet skrči. Take nitke se večkrat zlijó skupaj v eno večo in so potem podobne koreninici, ki je na konci v vlakna razcepljena« (Erjavec 1875 l.c.). Najstarejši Erjavčev zapis *korenonožci*, ki ga je Pleteršnik upravičeno popravil v *korenonožci*, je lahko tiskarska napaka.

koreseljESSJ s.v. *karas*

koréselj m, g -slja ‘manjša, krapu podobna sladkovodna riba, *Carassius carassius*’: *loviti koreslje* (zool. – SSKJ), *koreselj* ‘močvirski krap, *Carassius carassius*’ (CZŽ 1997: 142), *koreselj* in *kureselj* ‘*Carassius vulgaris*’ (Munda 1926: 31), *kóreselj*, g -slja ‘die Karausche (cyprinus carassius)’ (Pleteršnik).

Ⓔ 19. st.: *kóresel/kúresel* ‘*široki karf*, *Cyprinus carassius*, *Karaufche*’ (Freyer 1842: 46).

Isln. knjiž. **kō:resəl* m ‘*Carassius carassius* = *Carassius vulgaris* = *Cyprinus carassius*’ (19. st.).

Ⓔ Osamljeno. Glasovno podobni sin *koroselj* m ‘*Carassius carassius*’ ima vzporednico v hrv. *koroselj* m ‘*Carassius carassius*’ (Hirtz 1928–1956: III:155, 173 brez navedbe lokacije). Če je akcentsko mesto sodobnega knjiž. ihtionima upravičeno, je bil *koréselj* iz prvotnega sln. **kresəl*’, kasneje *krešelj* (► *krešelj*) preoblikovano pod vplivom *koroselj* (► *koroselj*).

kormoranESSJ *kormorán*

kormorân m, g -a navadno pl ‘v skupinah živeče vodne ptice temne barve, ki se hranijo z ribami, *Phalacrocoracidae*’: *veliki kormoran* (zool. – SSKJ), *kormorani* m pl ‘*Phalacrocoracidae*’, *veliki kormoran* m ‘*Phalacrocorax*’, *mali kormoran* ‘vranjek, *Phalacrocorax aristotelis*’ (CZŽ 1997: 132).

Ⓔ Ornitonim je bil kot *Kormoran*, a brez pomenske razlage zabeležen že v Gradivu Breckerfeld.

Isln. knjiž. *kormoran* m ‘v skupinah živeča vodna ptica temne barve, ki se hrani z ribami, *Phalacrocorax*’ (18.–19. st.).

↔ frc. *cormoran* ‘*Phalacrocorax*’ (Bezljaj ESSJ: II:68) < stfrc. *cormareng*, *corp marenga*, kar se je fonetično razvilo iz pozno lat. *corvus marinus* z lat. *corvus* m ‘vran, krokar’ (Kluge 1995: 478; Bezljaj ESSJ l.c.).

- Ⓔ Kormoran je torej po svoji značilni temni barvi perja označen kot morski vran oziroma morski krokar (► morski vrani, ► povodni vran, ► pomorski vran, ► kavran³). Iz frc. se je or-nitonim razširil tudi v druge evropske jezike, prim. nvn. *Kormoran*, it. *cormorano*, č. *kormorán*, slš. *kormorán*, p. *kormoran*, hrv., srb. *kormòrān* (Bezljaj ESSJ l.c.).

kornbrat → kurnprat

ESSJ s.v. *kurnprat*

kornjača

ESSJ s.v. *šenkruót*

kornjáča f navadno v zvezi grška *kornjáča* 'v južni in jugovzhodni Evropi živeča želva z užitnim mesom, Testudo hermanni': ježi in *kornjače* (zool. – SSKJ), *kornjače* f pl 'kopenske želve, Testudinidae' (CZŽ 1997: 129), *kornjáča* f 'die Schildkröte (testudo)', *geometrična kornjáča* 'die geometrische Landschildkröte (testudo geometrica)' (Pleteršnik), *navadna evropska kornjača* 'Testudo graeca', *geometrična kornjača* 'Testudo geometrica' (Erjavec 1875: 319), *kornjača* 'Schildkröte' (Janežič 1851).

- Ⓙ Pos adj na -in *kornjâčin* v zvezi želvin ali *kornjačin črep* 'želvji oklep' (Pleteršnik; Cigale 1880 s.v. *Schild*).

- Ⓚ 18. st.: *kornjazha* 'škorjasta shaba, škorjazha, shelva, kostenobranska shaba, Schildkröte' (Gutsman 1789); 19. st.: *kornjazha* 'povodna fklédniza, fklédniza, wind. shelva, škorjazha, Emys europaea, Flußschildkröte' (Freyer 1842: 41 z oznako wind.).

Isln. knjiž. **korn'ja:ča* f 'želva' (19. st.).

- ↔ hrv., srb. *kòrnjača* 'želva' (17. st.).

- Ⓔ Hrv., srb. *kòrnjača* je s suf -jača substantivizirani hrv., srb. adj **koran*, f *korna*, tvorjen iz subst *kòra* f 'skorja, cortex' (Skok 1971–1974: II:151) ← psl. **korā*, morda po poimenovalnem vzorcu lat. *testūdō* 'želva' iz *testa* f 'črepinja; lupina; skorja' (ERHJ: 1:483).

▷ skorjača

korondača

ESSJ s.v. *korant*

korondáča f 'krota' (Pleteršnik), *korónđača* 'sternišnica, die Feuerkröte, il rospo' (Drobníč 1858), *korondača* 'Feuerkröte' (Janežič 1851); štaj. *korûndača* 'žaba' poleg *žâba* 'isto' (Podgrad pri Celju – SLA), srštaj. *korûundača* (Žusem – SLA), *kurûundeča/kórândāčā* (Dobovec pri Rogatcu – SLA).

Isln. dial. **ko'rantača* f 'krastača' (štaj.);

prim. srštaj. *korântača* (Poljčane – SLA), *koràntača* (Ratanska vas – SLA); po sekundarnem, verjetno ekspresivnem ozvenečenju nastalo **ko'randača* 'isto', po dvigu artikulacije *a* pred *n* dial. **kor'ondača*. Sln. dial. **ko'rantača* 'krastača' je avgmentativ na -ača iz *korânt* m 'zelena žaba', *korât* 'isto'. Že Bezljaj ESSJ: II:67 je zavrnil staro Matzenauerjevo domnevo, da naj bi bilo sln. *korondača* tujega izvora (Matzenauer 1870: 216), ko je opozoril na sinonimne in pomensko podobne variante *korat*, *korant*, *koranta*, *korontača*.

► **korat**

koroselj

ESSJ s.v. *karas*

koroselj m, g -slja 'koreselj' (Pleteršnik), *koroselj* 'Karaufche (Cyprinus carassius)' (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju).

Isln. dial. **korosəl* m 'koreselj, Carassius carassius = Cyprinus carassius' (19. st.).

- Prim. enako hrv. *koroselj* m 'Carassius carassius' (Hirtz 1928–1956: III:155, 173 brez navedbe lokacije).

- Ⓔ Nejasno. Nejasno je tudi razmerje do sin *koréselj* (► koreselj) in *kâras* (► karas).

koruze

ESSJ 0

korúze n, g -*eta* 'kljuse, malovreden konj' (Temljine – Pleteršnik) = *korúze* n, g -*eta* 'kljuse, malovreden konj' (rovt. tolm. (Temljine) – Štrekelj, LMS 1892, 16).

Isln. dial. **ko'ruze* n, g -*ta* 'kljuse, malovreden konj' (tolm.).

- Ⓔ Osamljeno, a verjetno izpeljanka na -*e* < *-*ę(t-)* iz *korúza* f 'zea' s pejorativno funkcijo. Oznaka se je prvotno verjetno nanašala na konja, ki je rad preveč posegal po koruzi. Večja količina koruze lahko konju škodi, ker mu lahko povzroča prebavne motnje in zato oslabi ter postane malovreden konj. Drugače Kurkina 2021 (= 1972): 622, ki sklepa o tvorjenki z redkim suf -*uza* iz subst **kora/skora* f 'koža, skorja'.

kos

ESSJ *kôs*

kôs m, g -*a* 'večja ptica pevka črne barve z rumeno liso okrog oči': na vrtu poje, žvižga *kos* (SSKJ), *kos* 'Turdus merula' (CZŽ 1997: 53), *kôs* 'die Schwarzdrossel oder Amsel (turdus merula)' (Pleteršnik), *kos* 'Turdus merula' (Erjavec 1875: 284, 287), *kos* 'Amsel oder Schwarzdrossel, Turdus mérula' (Erjavec 1864: 46), *kos* 'Amfel' (Janežič 1851); kor. obir. *qò:s* m 'Amsel', v otroški govorici 'moški spolni organ' (Karničar 1990), rož. *qûs*, g -*a* (Šašel 1957), *qû:s* 'kos (ptica)' (Kattinig 2017), primor. nad. *kùas* 'merlo', *kùos* 'isto', toda *kùos pod uadnì* 'usignolo' (Rigoni, Salvino 1999), *kùò(a)s* 'merlo', *kùosi so se spèjal* 'i merli sono usciti dal nido' (Špehonja 2012b), ter. *kôs/kuós/kú's* 'kos' (Merkù GSTN), rovt. cerklj. '*ku:s*, g -*a* 'isto' (Kenda-Jež Diss. 2002), *kús* (Razpet 2006), črnopr. *kûas* (Tominec 1964), gor. *kò:s*, g -*a* (Kropa – Škofic Diss. 1996), panon. pkm. '*ko:us*, g -*a* (Bajzek Lukač 2009).

- Ⓙ Fem na -*ov-ka kôsovka* (Pleteršnik), ki temelji na substantivizaciji pos adj na -*ov*; dem na -*ec* < *-*ьсѣ kôšec*, g -*sca* (Pleteršnik), toda *kósec* 'die Amfel, il merlo' (Drobníč 1858); strukturna tvorjenka na -*ič* < *-*it'b* *kosič* m, g -*iča* 'die Amsel (turdus merula)' (Pleteršnik), primor. rez. *kúsič* 'blackbird' (Steenwijk 1992), kraš., istr. *kosič* 'Turdus merula' (Kras, Istra – Erjavec, LMS 1879, 131), v 17. st. *coffich* 'merlo vccello' (Alasia 1607), strukturna tvorjenka na -*ek* < *-*ькѣ* v panon. prleš. '*kò:sek* m, g -*a* 'kos' (Rajh 2010).
- Ⓚ 16. st.: *kus* 'Amfel, merula' (Megiser 1592); 17. st.: *kuš* 'merula' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *Koſs* 'Turdus merula, Merlo, Amfel' (Scopoli 1769: 135), *kus* 'Amfel, merula' (Pohlin 1781), *kos* 'merula avis' (Pohlin 1792), *kuſs* 'Amfel' (Gutsman 1789); 19. st.: *kòf* 'zherni dróseg, Turdus merula, Amfel' (Freyer 1842: 12).
- Ⓛ Onimizirano v cgn *Kos* (ZSSP; ESSJ: II:69 s.v. *kôs*; Keber, JZ 5, 1999, 136), tudi *Kus*, *Kous* (ZSSP), v it. grafiji *Cos*, *Coss*, *Coos*, *Cus*, *Quos* (Merkù 1982: 35).

Psln. **kôs* m 'merula' (splošno);

- = hrv., srb. *kôs* 'Turdus merula', mak. *kos* 'isto' (TRMJ), blg. *kos*, str. *kosъ*, ukr. *kis*, g. *kosá*, p. *kos*, č. *kos*, slš. dial. *kos*, gl. *kós*, dl. *kos*, toda r. dial. *kos* 'škorec'; < **psl.** **kōsъ* m 'merula' (ap C).

- Ⓜ Nejasno. Povezovanje psl. **kōsъ* m 'merula' z gr. κόψυχος 'kos' ob κόσσυφος 'isto' temelji na predpostavki, da je psl. ornitonim fonetično razvit iz **kopso-* (Berneker 1908–1913: I:585; Sławski 1952–1982: II:515; Bezljaj ESSJ: II:69; EIEC: 70; Blažek, RS 55, 2005, 57), a variantnost gr. ornitonima bolj kaže na njegov predgrški izvor (Beekes 2010: 760). Podroben pregled še manj prepričljivih razlag je podan v ESSJa: 11:176s.

- Ⓜ^{BD} Psl. **kōsъ* m 'merula'

→ + ADJ povodnji 'vodomec'

→ + ADJ višnji 'višnji kos'

nv. *Wasseramsel*

sl. *kos*;

→ sl. *povodnji kos*;

→ sl. *višnji kos*;

⇒^k sl. *povodni kos*.

▷ povodni kos ▷ povodnji kos ▷ višnji kos

kosa

ESSJ 0

kosà f, pl *kosê* ‘osa’ (primor. nad. (Jeronišče/Jeronizza) – SLA).

Isln. dial. *kosà* f ‘osa, vespa’ (nad.);

verjetno fonetično nastalo iz sln. dial. sin **gosà*, a vzrok ni jasen; morda je vzglasni dial. *k-* posledica delovanja progresivne asimilacije po zvonečnosti v skladijskem stiku (o pojavu Furlan, SM 2009: 124s.).

► *gosa*²

kosalj

ESSJ 0

kosalj m ‘Abramis ballerus’ (Munda 1926: 21).

Isln. knjiž. *kosalj* m ‘Abramis ballerus’ (20. st.).

⇐ hrv. *kosalj* m ‘Abramis ballerus’ s sin *kosalja*, *šiljar*, *špica* itd. (Hirtz 1928–1956: III:174, 405s.).

⊕ Nejasno.

kosec¹

ESSJ 0

kôsec m, g -*sca* ‘kot kos velika ptica selivka, ki se oglašà s hreščèchim glasom, *Crex crex*’: v *detelji je hreščal kosec* (zool. – SSKJ), *kosec* ‘*Crex crex*’ (CZŽ 1997: 395), *kôsac*, g -*sca* ‘der Wachtelkönig (rallus crex)’ (Pleteršnik), *kosec* ‘*hariš*, *Rallus crex*’ (Erjavec 1875: 312), *kosec* ‘*stergar*, *hrastar*, *hareč*, *hareš*, *tercavka*, *podperga*, *Wachtelkönig* (*Rallus crex*)’ (Cigale 1860).

⊕ 19. st.: *kófej* ‘*Crex*, *Schnarrer*’, *trávnifki kófej/kófej* ‘*stergár*, *hrestár*, *hrezhmón*, wind. *harezh*, *harish*, *krezhlik*, *kraz*, *Crex pratensis*, *Wiefenchnarrer*’, *gráhafti kófej* ‘*grahafti mlakósh*, *fredni mlakósh*, *mokósh*, *Crex porzana*, *punktirte Ralle*’, *páglovi kófej* ‘*Crex pygmaea*, *Zwergralle*’, *mali kófej* ‘*mali mlakósh*, *mokósh*, *járzhik*, *Crex pusillus*, *kleines Rohrhuhn*’ (Freyer 1842: 33, 34).

Isln. knjiž. **ko:sac* m ‘*Crex crex*’ (19. st.) ← *kôsac* m ‘*feniseca*’;

• = hrv. *kôsac*, g -*sca* ‘*Crex crex*’;

< **jslov.** (sln.-hrv.) **kosěcb*.

⊕ Z nomenom agentis *kôsac* < **kosěcb* je bil ptič kot ‘tisti, ki kosi travo’ v slovenščini in hrvaščini poimenovan neodvisno ali pa morda vsaj deloma po vzoru podobno pomenko motiviranih nemških dialektičnih ornitonomov tipa *Gras-Meher*, *Grotschneider*, *Strohschneider*, *Wiesenmahder* (Suolahti 1909: 297), ker se po ljudskem izročilu ptič oglašà, ko je trava zrela za košnjo, prim. hrv. *kosac*, *kad se on čuje*, *onda je trava zrela*; *hariš*, *recelj* ili *kosac zove se i rezovac*, *jer kada se glasa*, *kao da reže*, *a kad se on čuje*, *onda je trava zrela* (Hirtz 1928–1956: II:204, 414).

Podobno pomensko motiviran je sinonimni ornitonom *slamorêžac* (► *slamorezec*). Kljub približno enaki velikosti koščevo poimenovanje ni v nobeni zvezi z ornit *kôš* m ‘*Turdus merula*’.

kosec²

ESSJ 0

kôsac, g -*sca* ‘der Weberknecht (opilio)’ (Pleteršnik) = primor. kraš. *kôsec* ‘Weberknecht, *Opilio*’ (Erjavec, LMS 1875, 223).

Isln. dial. **ko:sac* m ‘suha južina, *Opilio*’ (kraš.).

⊕ Osamljeno, a glede pomenske motiviranosti verjetno povezano s *kôsac*, g -*sca* ‘der Wasserläufer (hydrometra lacustris)’ (Pleteršnik) = *kôsec*, g -*sca* ‘*Hydrometra lacustris*, der Wasserläufer’ (Zemon pri Ilirski Bistrici – Erjavec, LMS 1882/1883, 281), ker je za suhe južine in za drsalec, tj. kljunate žuželke, ki drsijo po vodni gladini, značilno, da se hitro in spretno premikajo (► *drsalec*).

kosec³ → moškatni kozliček

ESSJ 0

kosek

ESSJ 0

kùosak m ‘pernice’ (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999), tj. ‘jereb’.

Isln. dial. **kôšək* m ‘jereb’ (nad.).

ⓔ Osamljeno in nejasno.

kosenica

ESSJ 0

kô'sè:nca f ‘gosenica’ (dol. kost. – Gregorič 2014), po SLA dol. kost. *ko'se:nca* (Banja Loka – SLA), toda *košēnka* (Vas – SLA).

Isln. dial. **ko'se:n-ica/-ka* f ‘gosenica’ (dol.);

verjetno fonetično nastalo iz sln. dial. sinonima **go'se:n-ica/-ka*, a vzrok za izgubo zvena v vzglasju ni jasen; morda je vzglasni dial. *k-* posledica delovanja progresivne asimilacije po zvonečnosti v skladenjskem stiku **-k g-* > **-k k-* (o pojavu Furlan, SM 2009: 124s.).

► **gosenica**

kosevnica

ESSJ 0

košēunica f ‘gosenica’ (primor. istr. (Rakitovec) – SLA).

Isln. dial. **ko'se:lnica* f ‘gosenica’ (istr.);

verjetno fonetično nastalo iz sln. dial. sinonima **go'se:ln-ica*, a vzrok za izgubo zvena v vzglasju ni jasen; morda je vzglasni dial. *k-* posledica delovanja progresivne asimilacije po zvonečnosti v skladenjskem stiku **-k g-* > **-k k-* (o pojavu Furlan, SM 2009: 124s.).

► **gosevnica**

kosira

ESSJ 0

kosíra f ‘kozje ime’ (Krn – Pleteršnik) = primor. obsoš. *kosíra* ‘kozje ime’ (Krn – Erjavec, LMS 1875, 223).

Isln. dial. *kosíra* f ‘kozje ime’ (obsoš.).

ⓔ Osamljeno. Verjetno onimizirano iz šaljivega vzdevka **ko'si:ra* za kozo, ki pomuli travo, kot bi jo pokosila. Tvorba je namreč lahko feminizirani subst *kosír* m, g *-ja* ‘nož z zakrivljenim rezilom, zlasti za obrezovanje trt’ oziroma ‘klestilnik = priprava za sekanje, obsekavanje, navadno z ukrivljenim koncem’ (SSKJ; Pleteršnik).

kosmač

ESSJ 0

kosmáč m, g *-a* ‘kosmata žival, navadno medved; kosmatinec’: iz *gozda se prikaže kosmač* (SSKJ), *kosmáč* ‘ein rauhaariges Thier’ (Pleteršnik).

Isln. knjiž. **kos'ma:č* m ‘dlakava žival, žival z žimasto dlako’ (19. st.) < **kosm-áčb* ‘kar ima dlake, kar ima žimasto dlako’ ← psl. **kòsmъ* m ‘dlaka, las’.

ⓔ Svojlilnostna tvorjenka na *-ač* tipa sln. *bradáč* ← *bráda* je bila izpeljana iz subst *kósem* m, g *-sma* v pomenu ‘dlaka ipd.’, prim. pomensko najbližje blg. *kòsmъ* ‘las’, gl. *kosm* ‘dlaka (v bradi ali kožuhi), ščetina’ < psl. **kòsmъ* m ‘dlaka, las’. Tvorjenka na *-ač* je v slovenščini polisemantična in lahko označuje tako osebe (prim. sln. cgn *Kosmač* ← *kosmač* ‘bradač’ – Cigale 1860 s.v. *Rauchbart*) kot tudi drugo stvarnost, prim. sln. *kosmáč* ‘vrsta jabolk’.

Hrv. čak. *kosmâč* m, g *kosmāčä* označuje vrsto pajka (Turčič 2002).

kosmatin

ESSJ 0

kosmatîn m ‘kosmata žival, navadno medved, kosmatinec’ (SSKJ), *kosmatîn*, g *-a* ‘der Behaarte, der Rauhaarige (npr. o medvedu)’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. knjiž. **kosma'ti:n* m ‘kosmata, tj. dlakava, ščetinasta žival’ (19. st.).

- Ⓔ Oznaka za žival, ki ima dlake, ščetine, je s suf *-in* substantivizirani adj *kosmāt*, f *kosmāta* ‘dlakav, ščetinast’ iz subst *kósem* m, g *-sma* v pomenu ‘dlaka ipd.’, prim. pomensko najbližje blg. *kòsm̃m* ‘las’, gl. *kosm* ‘dlaka (v bradi ali kožuhu), ščetina’ < psl. **kòsmъ* m ‘dlaka, las’.

kosmatinec¹

ESSJ 0

kosmatīnec m, g *-nca* ‘kosmata žival, navadno medved’: *kosmatinec* je začutil nevarnost in jo je popihal v gozd (ekspr. – SSKJ), *kosmatīnec*, g *-nca* ‘der Rauhaarige (o volku)’ (Pleteršnik).

- Ⓙ Fem na *-ka kosmatīnka* ‘samica kosmate živali, navadno medveda’ (ekspr. – SSKJ).
Isln. knjiž. **kosma'ti:nac* m ‘kosmata žival’ (19. st.).
 Ⓔ Oznaka je s suf *-ec* < **-ьць* v svojilnostni funkciji izpeljana iz sln. substantiva *kosmatīna* ‘žimasta dlaka, ščetina’ (Pleteršnik); prvotno torej ‘žival s kosmatinami = dlakami, ščetinami’.

kosmatinec²

ESSJ 0

navadni kosmatīnec m ‘der gemeine Bärenspinner (euprepia caja)’ (Pleteršnik), *kosmatinec* ‘Euprepia caja’ (Erjavec 1875: 359).

Isln. knjiž. **kosma'ti:nac* m ‘Phalaena caja = Arctia caja = Euprepia caja’ (19. st.).

- ↵^K nv. *Bärenspinner* ‘Euprepia caja’ (Schödler 1860: II:505) ← *Bär* ‘medved’ + *Spinner* ‘metulj’.

- Ⓔ Kot je razložil že Erjavec 1875 l.c. po Schödlerju 1860 l.c., je ta zelo lep metulj dobil ime po svoji kosmati gosenici, prim. nv. *bärenraupe: die grosze, rauhbehaarte raupe des bären, phalaena caja, eines nachtschmetterlings* (Grimm 1854–1971).
 Sodobni sin *medvedki* m pl ‘kosmatinci, Arctiidae, družina žuželk iz reda metuljev ži-vopisanih barv, katerih gosenice so dolge in močno dlakave’, **navadni medvedek** ‘Arctia caja’, toda *beli kosmatinec* ‘pestrin, Spilosoma menthastri’ (CZŽ 1997: 192) je bil kot kalk pomensko usklajen s prvo sestavino nlat. termina *Arctia caja* (prim. še nv. *brauner Bär*) ← gr. ἄρκτος ‘medved’ za starejše *Euprepia caja*.

kosmulja

ESSJ 0

- Ⓔ 19. st.: *kofmúlja* figurativno ‘der Fuchs’ v uganki *Peršhla je kofmúlja, Popadla je germúljo, Nefla jo je zhrés obrázh, Noter pod kofmázh* (Jarnik 1832: 154).

Isln. dial. **kosmúl'a* f ‘lisica’ (kor.; 19. st.).

- Ⓔ Nejasno. Morda svojilnostna izpeljanka na *-ulja* iz subst *kósem* m, g *-sma* ‘skupek dlak’, ki lisico označuje po njenem košatem repu.

kosobravec

ESSJ 0

kosobrāvac m, g *-vca* ‘vrsta hrošča’ (Pleteršnik po Miklošičevem slovarskem gradivu).

Isln. dial. **kosob'ra:uac* m ‘vrsta hrošča’

- Ⓔ Osamljeno in zaradi nenatančno določenega denotata nejasno.

kosorepec¹

ESSJ s.v. *kosorèp*

kosorêpec m, g *-pca* ‘žival, navadno pes, ki ima kratko odrezan, prisekan rep’: *tropa gosposkih psov – kosorepcev; pes kosorepec* (knjiž. – SSKJ), *kosorêpac*, g *-pca* ‘ein Thier mit abgestutztem Schwanz’ (Pleteršnik).

- Ⓙ Fem na *-ka kosorêpka* ‘ein weibliches Thier mit abgestutztem Schwanz’ (Pleteršnik).

Isln. knjiž. **koso're:pac* m ‘žival s kratko pristriženim repom’ (19. st.).

- Ⓔ S suf *-ec* < **-ьць* univerbizirano iz besedne zveze **kosorepa žival* oziroma *kosorepi pes* (Pleteršnik), v kateri je bil kompoz adj *kosorèp*, f *-épa* ‘tak, ki ima rep kratko odsekan’

(Pleteršnik), ki je enak hrv., srb. *kušòrep*, f -a 'tak s pristrizženim, prisekanim repom' s *kušòrepac* m, g -pca 'žival s pristrizženim, prisekanim repom' (Jurančič 1986), tvorjen iz subst *kôp* m 'pars' < psl. **kopsъ* in *rěp/rép* m, g *répa/répa* 'cauda' (Bezljaj ESSJ: II:70s.) < psl. **rěpъ*; prvotno torej 'žival/pes, ki ima repa le kos, tj. ne celega'.

▷ kosorepec²

kosorepec²

ESSJ 0

kosorêpác, g -pca 'Spielhuhn' (gor. – Pleteršnik), *kosorepec*, g -pca 'Spielhuhn' (Janežič 1851).

Isln. dial. **koso're:pac* m 'ruševca, Lyrurus tetrix' (19. st.).

- ⊕ Oznaka ruševca označuje po škarjastem, tj. razcepljenem repu, ki daje vtis, da je sestavljen iz dveh delov/kosov. Ornitonim je namreč s suf -ec < *-ьсъ univerbizirana besedna zveza **kosorepi ptič* s kompoz adj, ki se potrjuje v *kosorêp*, f -êpa 'tak, ki ima rep kratko odsekan' (Pleteršnik), prvotno pa je pomenil 'tak, ki ima kos repa, tj. del repa'.

► kosorepec¹

kostanja

ESSJ 0

kas'ta:jne f, g -a 'rjavka, ime krave temno rjave barve' (rov. tolm. – Čujec Stres 2010–2014).

Isln. dial. **kos'ta:n'a* f 'rjava krava; ime krave take barve' (tolm.).

- ⊕ Osamljeno. Oznaka je bila verjetno feminizirana iz subst *kóstanj* m, g *kostánja* 'plod drevesa Aesculus hippocastanum', ker je plod kostanja rjave barve.

K

kosteničar

ESSJ 0

kostenîčar m, g -rja 'der Ligusterschwärmer (sphinx ligustri)' (Pleteršnik), *kosteničar* 'der Ligusterfchwärmer, Sphinx Ligústri' (Erjavec 1881: 192).

Isln. knjiž. **koste'ni:čar* m 'Sphinx ligustri' (19. st.).

- ↔^K nvn. *Ligusterfchwärmer* 'Sphinx ligustri' (Schödl 1860: II:503) ↔^K nlat. *Sphinx ligustri*, dobesedno 'kostenikina sfinga = živo bitje s krili'.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki tega metulja iz družine somračnikov podobno kot *Wolfsmilchschwärmer* (► mlečkar) označuje po tem, da jajčeca odlaga na kosteniko, nvn. *Liguster*, nlat. *Ligustrum vulgare*, je bil tvorjen s pripadnostnim suf -ar < *-ar'b iz ftn *kostenika* f 'Ligustrum vulgare'; prvotno torej 'metulj, ki je v zvezi s kosteniko (ker nanjo odlaga jajčeca)'.

Prav tako neuveljavljena starejša sinonima *kalinji večernjak* m 'Ligusterschwärmer, Sphinx ligustri' (Erjavec 1864: 93) in *kalinov veščec* m 'Sphinx ligustri' (Erjavec 1875: 357) sta kalka iste nvn. predloge, v katerih sta substantiva *večernjak* in *veščec* sinonimna s sodobnim *somračnik* (► somračnik²), oba adjektiva pa sta tvorjena iz ftn *kalina* f 'Ligustrum vulgare'. Sodobnega terminološkega ustreznika ni bilo mogoče ugotoviti.

kostenobranska žaba

ESSJ s.v. šenkruót

- ⊕ 18. st.: *koftenobranfka shaba* 'fkorjafta shaba, fkorjazha, shelve, kornjazha, Schildkröte' (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. *kostenobranska žaba* f 'želva' (18. st.).

- ↔^K nvn. *Schildkröte* 'želva' (?).

- ⊕ Z osamljenim in neuveljavljenim Gutsmanovim neologizmom je želva poimenovana kot žaba, ki jo ščiti/brani koščen oklep. Adj *kostenobranska* je namreč sestavljen iz adj *kostên* 'koščen' iz *kôst* f 'os' in *branski* 'ščiten, varovalen' iz *bran* f 'zaščita', prim. pri Gutsmanu *branfki ftrashnik* 'ftrasha, Schildwacht'. Sém 'koščen' se pri poimenovanju za želvo pojavlja v blg. dial. *kòstena žaba* 'Testudo graeca', *kòstenica* 'isto', *kostenica*,

kostenica žaba, knjiž. *kostenürka* ‘želva’ (BER: II:661 brez sln. gradiva). Možno je, da je Gutsman ta sln. neologizem z uporabo adj *branski* vsaj deloma ustvaril na podlagi nvn. *Schildkröte* ‘želva’.

► šiltkrota¹ ► žaba¹

koster

ESSJ 0

koster m ‘Acipenser Güldenstaedtii’ (Munda 1926: 12).

Isl. knjiž. *koster* m ‘Acipenser Güldenstaedtii’ (20. st.).

- ⇨ hrv., srb. *koster* ‘Acipenser güldenstädtii’ (Hirtz 1928–1956: III:157), *kõster* ‘isto’ (Rečnik SANU), kar je enako r. dial. *kostér* m, f ‘mladi jeseter ali zvezdati jeseter z več zunanjiimi koščicami’ (L. Kurkina, ustno);
 < **psl.** dial. **koster* m ‘vrsta jesetra’.

- ⓔ Ker imajo jesetri telo pokrito s 5 vrstami oglatih koščenih plošč (CZŽ 1997: 104), ki lahko spominjajo na koščice, je verjetno, da je ps. dial. ihtionim svojilnostna tvorjenka na **-erb* iz **kõstb* f ‘os’ (ESSJa: 11:154).

kostjak → koščak

ESSJ 0

kostnica

ESSJ 0

kõstnica f navadno pl ‘ribe, ki imajo ogrodje iz kosti, Teleostei’ (zool. – SSKJ), *kostnice* f pl ‘Osteichthyes’ (CZŽ 1997: 133), *kostnica* f, pl *kostnice* ‘Knochenfische, Grätenfische (teleostei)’ (Pleteršnik), *Po okõstnici (ogrodih) delé se ribe na kostnice in hrústnice* (Erjavec 1881: 146), (*ribe*) *kostnice* f pl ‘Knochenfische’ (Cigale 1880 s.v. *Knochen*).

Isl. knjiž. **kost'ni:ce* f pl ‘ribe, ki imajo ogrodje iz kosti’ (19. st.).

- ⇨^K nvn. *knochenfisch* ‘kostnica’ (Grimm 1854–1971) ← *Knochen* ‘kost’ + *Fisch* ‘riba’.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki to vrsto rib označuje, da ima kosti, je bil tvorjen z izpeljanko na *-ica* iz adj na *-en* < **-bmb kóstēn*, f *-tna* iz subst *kõst* f ‘os’ < ps. **kõstb* ‘isto’.

kostrevec

ESSJ 0

- ⓓ 18. st.: *koftręv* ‘mugil’ (Pohlin 1792); 19. st.: *koftręv* (Freyer 1842: 50 brez določitve pomena).

Isl. knjiž. **kost'rę:vác* m ‘cipelj, mugil’ (18. st.).

- ⓔ Nejasno. Osamljeni ihtionim z zaporedjem *-evác* kaže na tvorjenost iz sln. subst **kostr* m, g *-rja*, ki je lahko sekundarno nastal iz ps. subst **kostrb*, s katerim se v ESSJa: 11:163s. povezuje r. dial. ihtn *kostēr* ‘Acipenser Baerii, sibirski jeseter’, za katerega je značilno, da ima enako kot druge vrste jesetrov telo pokrito s 5 vrstami oglatih koščenih plošč (CZŽ 1997: 104), zato se ps. **kostrb* razlaga kot tvorjenko h **kõstb* f ‘os’ (ESSJa: 11:164). Ker cipljevo telo ni podobno jesetrovemu in cipelj ni znan, da bi izstopal glede koščic v mesu, se povezanost sln. ihtionima s ps. *kostrb* ← **kõstb* f ‘os’ ne zdi verjetna. Ni verjetno, da bi bil cgn *Kostrevec*, *Kostrevc* (ZSSP) ihtionimskega izvora.

kostružnica

ESSJ 0

kostružanca f ‘deževnik’ poleg *glista* ‘človeška/živalska glista’ (gor. (Zgornje Gorje) – SLA).

Isl. dial. **gostûrnica* f ‘deževnik/gosenica ipd.’;

po izgubi zvena v vzglasju **kostûrnica* ‘isto’, po redukciji gor. *kostûrñca* (Bled – Čop Diss. 1983: 97) in iz tega po nejasnem vzorcu, morda po še neugotovljeni ljudskoetimološki naslonitvi gor. *kostružanca* (Zgornje Gorje – SLA).

- ⓔ Arealno ozko dialektična oznaka za deževnika gotovo izvira iz izhodiščne sln. dial. *ostûdnica* ‘deževnik’ (Pleteršnik), po dial. protetičnem g- in razvoju *-rn-* ← *-dn-*

**gostûrnica*, po izgubi zvena v vzglasju **kostûrnica*, kar je bilo nadalje po nejasnem vzorcu preoblikovano v *kostrûžanca*. Izguba zvena v vzglasju se v slovenščini sporadično potrjuje tudi pri drugem gradivu, npr. dol. kost. *kó'sè:nca* 'gosenica' (Gregorič 2014) ← sln. *gosênica* < psl. **u-qse/ěmьnica*.

► gosturnica

košar

ESSJ 0

kôšar m, g -*ja* navadno pl 'raki z valjastim ali dorziventralno sploščenim trupom in močnim oklepom, Reptantia' (zool. – SSKJ), *raki košarji* m pl 'Reptantia' (CZŽ 1997: 312), *košár*, g -*rja*, pl *košarji* 'raki, Krustenthiere oder Krebse (crustacea)' (Pleteršnik), *košarji* 'Crustacea, vrsta rakov, katerih zraščena glava in prsi je pokrita z lupino, imenovano koš' (Erjavac 1875: 369), *košarji ali raki* 'belokervne, nekrilate živali z apneno, roženasto, le redko kožnato lupino pokrite, imajo 2–4 tipalnice in deset in še več nog; razun stonog dihajo vsi s škergami' (Erjavac 1864: 127).

Isl. knjiž. **ko'sa:rji* m pl 'Crustacea' (19. st.); kasneje singularizirano.

↵^K nvn. *Krustenthiere* 'Crustacea' (Schödlér 1860: II:513) ↵^K nlat. *Crustacea* ← lat. *crûsta* f 'skorja, lupina'.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki, sledeč nlat. oznaki, to vrsto rakov označuje kot živali s skorjo/lupino oziroma oklepom, je bil tvorjen s svojilnostno izpeljanko na -*ar* < **-ar'b* iz subst *kôš* m, g *kôša* 'zunanje ogrodje glavoprjsja rakov deseteronožcev' (SSKJ) = *kôš*, g *kôša* 'rakov oklep' kot novega pomena, ki je bil v 19. st. naplaščen na subst *kôš*, g *kôša* 'corbis' (Pleteršnik) < psl. **kòs'b*.

košatorepec

ESSJ 0

košatorêpæc m, g -*pca* 'ein Thier mit buschigem Schwanz' (Pleteršnik), npr. *lisjak košatorepec* (Pleteršnik; Zvon 1. 5. 1870, vir: dLib.si).

- ⓑ Fem na -*ka košatorêpka* f 'žival, ki ima košat rep, navadno lisica': *podnevi si košatorepka ni upala blizu hiš* (ekspr. – SSKJ).

Isl. knjiž. **košato're:pæc* m 'lisjak' (19. st.).

- ⓔ Neologizem je bil kot ekspresivna oznaka za lisjaka tvorjen s suf -*ec* < **-bcb* iz kompoz adj *košatorêp*, f -*rêpa* 'tak, ki ima košat rep' (Pleteršnik) iz adj *košât*, f -*âta* 'bujno raščen' in *rêp* m, g *rêpa* 'cauda' (Pleteršnik) < psl. **rêpъ*.

koščak

ESSJ 0

koščák m, g -*a* 'manjši sladkovodni rak z ozkim glavoprjsjem in belkastimi nogami, Astacus torrentium' (zool. – SSKJ), *koščak* 'Astacus torrentium' (CZŽ 1997: 317), *koščák* 'der Steinkrebs' (Pleteršnik), *koščak*, *košak* 'okamneli rak, Steinkrebs' (Cigale 1860 tudi s.v. *Bachkrebs*).

- ⓑ 18. st.: *koshák* 'Steinkrebs, gammarus' (Pohlin 1781), *kofhak* 'Steinkrebs' (Gutsman 1789); 19. st.: *kófhak* 'der Steinkrebs' (Jarnik 1832: 240).

Isl. knjiž. **koš'čá:k* m 'sladkovodni rak s trdim oklepom' (18. st.); v 20. st. terminologizirano v 'Astacus torrentium'.

- ⓔ Oznaka za raka s trdim oklepom je svojilnostna izpeljanka na -*jak* < **-'akъ* tipa *čéljak* (► čeljak), *grebenjáak* (► grebenjak) iz subst *kôst* f 'os' < psl. **kôstb* f 'isto'; prvotno torej 'rak, ki ima oklep tako trd kot kost'.

Sin *kámeničnik* se kot kalk nvn. *Steinkrebs* (► kameničnik) ni uveljavil.

Cgn *Koščak*, *Košak* (ZSSP), v it. zapisu *Coszach* v o. Stregna/Srednje in v Tavagnacu pri Vidmu (Merkù 1982: 36) verjetno niso nastali prek zoonimov, ampak so bili onimizirani prek homonimnih substantivov, ki so ali označevali koščenega, suhega človeka ali pa karakterni pokončnega.

Neuveljavljena oznaka za mršavo žival **koštják** m 'mageres Thier' (Pleteršnik) je bila verjetno hiperkorigirana iz formalno enake izpeljanke **koščak* 'mršava žival'.

košek

ESSJ 0

kôšk m 'oven' poleg *kastrûon* 'isto' in *jânc* (primor. notr. (Ajdovščina) – SLA).

Isln. dial. *kôšk* m 'oven' (notr.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Možno bi bilo izhajati iz metaforične oznake *kóžuš* m 'pellicium', po redukciji in otrditvi *-h* v *-k kôšk*.

košeniljka

ESSJ 0

košeniljka f 'na kaktusu živeči kapar z rdečim barvilom v koži, *Dactylopius coccus*': *košeniljka daje rdečo barvo* (zool. – SSKJ), *košeniljka* 'die Scharlach-Schildlaus oder Cochenille (*coccus cacti*)' (Pleteršnik), *košenilka* '*Coccus cacti*' (Erjavec 1875: 364), *košeniljka* '*škerlatnica*, die Scharlach-Schildlaus oder Cochenille, *Coccus cacti*' (Erjavec 1864: 119), toda *košenilja* '*Cochenille*' (Cigale 1860), kar kaže, da je *košeniljka* strukturna tvorjenka na *-ka*.

Isln. knjiž. **koše'ni:lja* f 'košeniljka, *Dactylopius coccus* = *Coccus cacti*' (19. st.).

- ⇐ nvn. *Cochenille* = *Koschenille* f '*Coccus cacti* = *Dactylopius coccus*', tudi 'iz kaparja *Dactylopius coccus* narejeno barvilo za blago' ⇐ frc. *cochenille* 'košeniljka', 'rdeče barvilo iz posušenih samic teh uši' ⇐ šp. *cochinilla* 'košeniljka'

- ⊕ Šp. *cochinilla*, kar je bilo izposojeno tudi v it. *cocciniglia* 'košeniljka', se v Battisti, Alessio 1950–1957: 993 razlaga kot deminutiv iz *cochino* 'prašič', toda Corominas 1976: 156 opozarja, da je treba izhajati iz šp. **conchililla*, v katerem prepozna gr. κογχύλιον n 'školjčna lupina; školjka', tudi 'purpur' in 'murex = škrlatna školjka'. Po tej razlagi naj bi se na staro ime za morske polže škrlatnike (► škrlatniki), ki so se včasih uporabljali za pridobivanje rdečega barvila, po odkritju Amerike preneslo na novo žival, tj. na kaparja, iz katerega se je tudi pridobivalo rdeče barvilo.

Sinonimi *škrlatnica* (► škrlatnica), *škrlatinka* (► škrlatinka) in *škrlatna uš* (► škrlatna uš) se niso uveljavili.

košeninar

ESSJ 0

košeninar m, g *-ja* 'večja, komarju podobna žuželka z zelo dolgimi nogami, ki ne pika, *Tipula oleracea*' (zool. – SSKJ), *veliki košeninar* '*Tipula oleracea*' (CZŽ 1997: 134), *košeninar*, g *-rja* 'die Wiesenschnecke (*tipula pratensis*)' (Pleteršnik), *košeninar* '*senožetni komar*, die Wiefenschnacke, *Tipula pratensis*' (Erjavec 1881: 207).

Isln. knjiž. **koše'ni:nar* m '*Tipula oleracea* = *Tipula pratensis*' (19. st.).

- ⇐^K nvn. ? ali nlat. *Tipula pratensis*.

- ⊕ Gotovo kalk, ki je bil tvorjen s suf *-ar* < **-ar'b* iz subst *košenina* f 'travnik', ki nastopa v isti funkciji kot v prebivalskih imenih tipa *Kočevár* ← tpn *Kočevje*; prvotno torej 'komar, ki se zadržuje na travnikih'.

košet → kuš²

ESSJ 0

košir

ESSJ 0

- ⊕ 18. st.: *koshir*, germ. *Wallfisch*, Japones vocant *kudšira* (Pohlin 1792).

Isln. *košir* m 'kit, cetus' (18. st.).

- ⊕ Ni jasno, ali je Pohlin ta zoonim povzel iz nekega še neugotovljenega vira ali pa je njegov neologizem. Ni verjetno, da bi bil v zvezi s sln. cgn *Košir* (ZSSP).

košmiš

ESSJ 0

kôšmiš/kôšmiš m 'netopir' (dol. jbk. (Dragatuš) – SLA), jbk. '*košmiš* 'isto' (Dragatuš – OLA L 1, 1988: 145).

Psln. dial. **kqs-miš* m ‘netopir’ (?).

- Ⓔ Ker je bila v hrv. čak. *'ku:s 'miša 'ku:s 'tiša* ‘netopir’ (Sali (Zadar) – OLA L 1, 1988: 145) ob širše izpričanem jslov. dial. **polъ myša polъ pѣtit'a* = sln. *polmišapoltiča* ‘netopir’ sestavina **polъ* zamenjana s **kqsъ* ‘pars’ (Šivic-Dular, TESDL 2012: 159), je možno, da sln. dial. *kōšmiš/kōšmiš* odraža isto zamenjavo in da je bila besedna zveza **kqsъ myša kqsъ pѣtit'a* ‘del miši in del ptiča’ enako kot sln. tip *polmišpoltič* pretvorjena v nominativno **kqsъ myšъ kqsъ pѣtit'ъ* in skrajšana v **kqsъ myšъ*, kar je po sklopu dalo sln. **kosmiš*, po dial. retrogradni asimilaciji tipa *šúša* ← *súša* pa **košmiš* = dol. jbk. *kōšmiš/kōšmiš*.

▷ koštriš

košon → kušon

ESSJ 0

košparica

ESSJ 0

kōšpārca f ‘krota’ (primor. ter. (Robidišče) – SLA).

Isln. dial. **'ko:šparica* f ‘krota = krastača’ (ter.).

- Ⓔ Osamljeno dial. poimenovanje za krastačo je feminativ na *-ica* pripadnostne izpeljanke na *-ar*, tvorjene iz sln. dial. *kōšpa* f ‘cokla’ (gor. – Pleteršnik), obsoš. *kūošpa* ‘lesena cokla, katere zgornji del je spleten iz vrbovih šib’ (Ivančič Kutin 2007), tol. *'kūošpa* ‘lesene, doma narejene cokle’ (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *kūošpe* f pl ‘cokle; čevlji z lesenim podplatom’ (Razpet 2006) oziroma tol. *košp* m ‘cokla’ (Pleteršnik), nad. *kōšp* ‘isto’, pl *kōšpi* (Špehonja 2012a). Pomenska motivacija ‘tista, ki ima značilnost cokle’ se verjetno nanaša na neravno trdo kožo krastače.

košper

ESSJ s.v. *kōšpa*

košper m, g *-rja* ‘velik rak’ (Pleteršnik) = primor. obsoš. *kōšper*, g *-perja* ‘velik rak’ (Staro Sedlo, sodobno Staro selo – Erjavec, LMS 1879, 141).

Isln. dial. **'kō:špar* m ‘velik rak’ (obsoš.).

- Ⓔ Bezljaj ESSJ: II:72 (pred njim Erjavec, LMS 1879 l.c.) je to osamljeno dial. poimenovanje za velikega raka izvajal iz sln. dial. *kōšpa* f ‘cokla’ (gor. – Pleteršnik), obsoš. *kūošpa* ‘lesena cokla, katere zgornji del je spleten iz vrbovih šib’ (Ivančič Kutin 2007), tol. *'kūošpa* ‘lesene, doma narejene cokle’ (Čujec Stres 2010–2014) oziroma tol. *košp* m ‘cokla’ (Pleteršnik), nad. *kōšp* ‘isto’, pl *kōšpi* (Špehonja 2012a). Pripadnostna izpeljanka na *-ar* s pomensko podstavo ‘tisti, ki ima značilnost cokle’ se morda nanaša na trdo rakovo lupino.

koštriš

ESSJ 0

kōštrīš m ‘netopir’ (primor. rez. (Solbica/Stolvizza) – SLA), *kuštrīš/koštrīš* ‘isto’ (Osojane/Oseacco – SLA), *kuštrīš* poleg *putipîr* (Njiva/Gniva – SLA).

Psln. dial. **kqs-miš* ‘netopir’ (?).

- Ⓔ Nejasno. Ker je dol. jbk. *kōšmiš/kōšmiš* ‘netopir’ (Dragatuš – SLA) na podlagi hrv. čak. *'ku:s 'miša 'ku:s 'tiša* ‘netopir’ (Sali (Zadar) – OLA L 1, 1988: 145) mogoče izvajati iz psln. dial. **kqs-miš* ‘netopir’ ← **kqsъ myša kqsъ pѣtit'a* ‘del miši in del ptiča’, je le rez. **koštrīš* ‘netopir’ lahko nastalo iz iste psln. predloge, le da je bil drugi člen, morda pod vplivom it. *pipistrello* ‘netopir’, iz *-*miš* preoblikovan v *-*triš*.

► košmiš

koštrun

ESSJ *koštrûn*

koštrûn m, g *-a* ‘skopljen oven’: *jedli so pečenega koštruna* (SSKJ), *koštrûn* ‘der geschnittene Schafbock (Hammel, Schöps)’ (Pleteršnik), *koštrûn* ‘der Hammel, il castrato’

(Drobnič 1858); kor. obir. *qəštrû:n* ‘Schöps, geschnittener Schafbock’ (Karničar 1990), rož. *koštrûn* ‘z nožem rezan oven’ (Šašel 1957), zilj. *kaštrûn* ‘oven, odrasel ovčji samec’ (Rateče – RS 2015), po SLA je beseda v pomenu ‘oven’ dobro potrjena, npr. kor. zilj. *kaštrûn* (Podkloster/Arnoldstein – SLA), primor. obsoš. *koštrûan* (Kobarid – SLA), kraš. *koštrûn* (Miren – SLA), dol. *kuštrûn* (Mokronog – SLA) in k temu fem na *-ka kuštrûnka* ‘ovca’ (Ig, Mirna – SLA).

- Ⓜ 17. st.: *en oven, kostrun, tudi enu orodje s'katerim se fydovi poderajo* ‘aries’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *koshtrun* (Pohlin 1792), *koštrun/kaštrun* ‘Hammel’ (Gutsman 1789); 19. st.: *kostrun* ‘brau, janž, jarz, Hammel, Schöps’ (Freyer 1842: 6).
- Ⓞ Prek metaforičnega vzdevka, verjetno za neotesanega človeka, ničto onimizirano v cgn *Koštrun* (ZSSP).

Isl. dial. **koštru:n* m ‘skopljen oven’;

kasneje interno sln. tudi ‘oven’; medtem ko je bila varianta z ajevskim korenskim vokalom **kast'ru:n/kašt'ru:n* m ‘skopljen oven’ izposojena iz srvn. *kastrûn* ‘skopljen oven’ (Lexer 1872–1878), je varianta **koštru:n* lahko nastala na podlagi razmerja *kapûn* : *kopûn* = *kaštrûn* : *x* = *koštrûn* ali pa **koštru:n* odraža repliko iz srvn. bav. predloge z labializiranim *q* iz prvotnega *a*.

► **kaštrun**

košuta¹

ESSJ *košuta*, s.v. *šūšec*

košuta f ‘samica jelena’: *košuta se pase; vitka košuta* (SSKJ), *košuta* ‘die Hirschkuh’, *severna košuta* ‘die Rennthierkuh’ (Pleteršnik), *košuta* ‘Hirfchkuh’ (Janežič 1851).

- Ⓜ Dem na *-ica košutica* (Pleteršnik), *košutica* (Janežič 1851), dem na *-ka košutka* (Pleteršnik).
- Ⓜ 16. st.: *koshuta* ‘Hint, cerva’ (Megiser 1592); 17. st.: *ena maihina ferniza, kojhuta, ali jeleniz* ‘cemas’, *kojhuta* ‘cerva’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kojhuta* ‘jeleniza, Hirfchkuhe’, ‘Hirfchkuh, Stuck’ (Gutsman 1789); 19. st.: *kojhuta* ‘Hirfchkuh’ (Jarnik 1832: 154), *kojhuta* ‘Hirfchkuh’ (Freyer 1842: 6), *kojhuta* ‘die Hirfchkuh’ (Murko 1833a: 143).
- Ⓞ Onimizirano v cgn *Košuta* (ZSSP; Torkar 2020: 101s.), v it. zapisu *Cossutta* (Goriška, Furlanija), v Vidmu tudi *Cossutti* (Merkù 1982: 36), tudi sln. cgn **Košut* (Torkar 2020: 101).
- Psl.** dial. **košuta* f ‘samica jelena’;
- = csl. *košuta* ‘cerva’, hrv., srb. *kòšuta* ‘isto’, mak. *košuta*, blg. *košuta*;
 - < **jslov.** **kos'ûta* f ‘cerva’, toda r. csl. *košuta* ‘kozel’, č. *košut* ‘isto’, slš. dial. *košút*, *košut* (Bezljaj ESSJ: II:72; ÈSSJa: 11:193).

- Ⓜ Ker je košuta brez rogov, se zoonim povezuje z velarnim pref **ko-* z neidentificirano funkcijo in adj **s'ûťb* ‘tak, ki je brez rogov = brezrog’ < pide. **ksěu-to-s* ‘oskubljen, oguljen, odrezan’ (Furlan v Bezljaj ESSJ: IV:134), prim. hrv., srb. *šūt*, f *-a* ‘brezrog’, toda substantivizirano v srb. *šuta* ‘koza brez rogov’ poleg *šutka* ‘isto’ (Pirot – Živković 1987), mak. *šut* ‘brezrog’, ‘prazen, gol’, ‘neumen’, blg. *šut* ‘brezrog’, r. *šutyj* ‘isto’, ukr. *šutyj*, p. *szuty*, č. *šutá* ‘koza’, slš. dial. *šuta* ‘brezroga ovca, koza, krava’ (Vasmer 1986–1987: II:362; Skok 1971–1974: II:167s.; Bezljaj ESSJ: II:72; ÈSSJa: 11:194). Na tak izvor zoonima lahko kažejo tudi variante v č. *košut* ‘kozel’, slš. dial. *košút* ‘isto’, *košut*, a le, če so prvotno označevale brezroge kozle.

- Ⓞ^{BD} Psl. **s'ûťb* adj ‘brezrog’
→ jslov. **ko-s'ûta* f ‘cerva’

→ MASK NA -nik

→ PRENOS ‘krava ...’

sln. *košuta*¹;

→ sln. *košutnik*;

→ sln. *košuta*².

▷ *košuta*² ▷ *košutnik*

K

košuta²ESSJ s.v. *košúta*

košúta f 'Name einer hirschfarbenen Kuh' (Pleteršnik) = rovt. tolm. *košúta* 'ime govedu' (Erjavec, LMS 1875, 225).

Isl. dial. **košuta* f 'ime kravi, ki ima dlako enake barve kot košuta' (tolm.).

- Ⓔ Po metafori nastalo iz zoon *košúta* f 'samica jelena'.

► **košuta¹**

košutnik

ESSJ ∅

košutnik m 'ein Hirsch in der Brunft' (Janežič 1851).

- Ⓔ 18. st.: *kojhutnik* 'Hirsch in der Brunft' (Gutsman 1789); 19. st.: *kojhútnik* 'der Hirsch in der Brunft' (Jarnik 1832: 154).

- Ⓢ Prek vzdevka, verjetno za spolno bolj aktivnega moškega, morda onimizirano v cgn *Košutnik* (ZSSP).

Isl. dial. **košutnik* m 'jelen v času parjenja, rukanja' (kor.).

- Ⓔ Tvorjenka iz *košúta* f 'jelenja samica' je mask na *-nik*, prim. enako tvorjeno sln. *račnik* m 'račji samec' (kor.) iz *ráca* 'anas'.

► **košuta¹**

kotač

ESSJ ∅

kotáč m, g *-a* 'polž s stožčasto hišico, Calliostoma' (zool. – SSKJ).

Isl. knjiž. *kotač* m 'Calliostoma' (20. st.).

- Ⓔ Osamljeno. Verjetno po okrogli polževi hišici terminologizirano iz *kotáč* m 'kolo'.

kotačka

ESSJ ∅

kotáčka f 'die Winkelschlange (Ilysia scytale)' (Pleteršnik), *kotačka* 'Ilysia scytale' (Erjavec 1875: 322).

Isl. knjiž. **ko'ta:čka* f 'Ilysia scytale' (19. st.).

- ↔^K nvn. *Wickel/chlange* 'Ilysia scytale' (Schödlér 1860: II:472) ← *wickeln sich* 'zvijati/ovijati se' + *Schlange* 'kača'.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki to južnoameriško kačo koralno rdeče barve s črnimi progami označuje po njenem zvijanju/ovijanju, je bil tvorjen s fem na *-ka* iz nomena agentis na *-ač* < **-ačb* iz *kozátí se -ám se* impf 'zvijati se' (Pleteršnik).

Sodobnega terminološkega ustreznika ni bilo mogoče ugotoviti.

kotačnik

ESSJ ∅

kotáčnik m, g *-a* navadno pl 'navadno v sladkih vodah živeče nečlenaste živali z migitalkami na glavi, Rotatoria': *deževniki in kotačniki* (zool. – SSKJ), *kotačniki* m pl 'Rotatoria' (CZŽ 1997: 134), *kotáčnik* m, pl *kotačniki* 'Räderthiere (rotatoria)' (Pleteršnik), *kotačniki* m pl 'Räderthiere' (Cigale 1880 s.v. *Rad*), *kotačniki* 'Rotatoria', *navadni kotačnik* m 'Rotifer vulgaris' (Erjavec 1875: 372).

Isl. knjiž. **ko'ta:čniki* m pl 'Rotatoria' (19. st.); kasneje singularizirano.

- ↔^K nvn. *Räderthiere* 'Rotatoria' (Schödlér 1860: II:521) ↔^K nlat. *Rotatoria* ← lat. *rotāre* 'vrteti se, sukati se'.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki ta razred nečlenarjev iz poddebla valjastih črvov s kotačnim organom na glavi, sestavljenim iz dveh migitalčnih pasov, s katerima vrtinčijo hrano in se premikajo (CZŽ 1997 l.c.), je bil tvorjen z izpeljanko na *-nik* < **-bn-ikb* iz subst *kotač* m 'kotačni organ' kot pomenske specializacije iz *kotáč* m 'kolo', prim. »na glavi opazujemo očesne pikice in pa neki čudoviti organ, ki je samovlasten tem živalicam, to je tako imenovani kotač, namreč venec trepalnic stoječih okolo ust, ki z neprestanim gibanjem delajo v vodi nek vrtnec« (Erjavec 1875 l.c.).

kotec

ESSJ 0

kòtac m ‘prašič’ (primor. nad. – Špehonja 2012b).

- ① Fem na *-ica* (o tovrstnih feminativih Furlan, SR 66/2, 2018, 107ss.) *kòtica* ‘femmina di maiale’ (ter. – Spinozzi Monai 2009: 260); z zamenjavo suf **-bcb* z **-it'b* ter. *kòtibč* ‘prašič’ (Spinozzi Monai 2009 l.c.).

Psln. dial. **kòtəc* m ‘prašič’ (zahodno);

na širši sln. areal kažejo številne izpeljanke z osnovama *koc-* in *koč-*;

< **psl.** dial. **kòtəcb* m ‘skotena žival, živalski mladič’.

- ⑤ V slovenščini le v besedotvornem oziru osamljeno **kòtəcb* v izpeljankah poleg séma ‘prašič/svinja’ potrjuje tudi ‘mlad/mladič’, zato bi bilo **kòtəcb* mogoče razložiti kot singularativno izpeljanko na **-bcb* iz deverbativa **kòtə* m ‘zalega, zarod’ iz **kołiti* (*se*) ‘roditi (se)’, prim. sln. *kòt* m, g *kóta* ‘zarod’, *kołiti -im* impf ‘rojevati živalske mladiče’, *kołiti se -im se* ‘razmnoževati se’, hrv., srb. *kòt* ‘zalega, zarod’, *kòtiti (se) -im (se)* ‘kotiti (se)’, mak. *ko* ‘zarod, zalega’, p. *ko* ‘kotitev (o živalih v lovski terminologiji)’, tudi ‘zajec (v lovski terminologiji)’ (Karłowicz SGP), *kocić się* ‘kotiti se’ (Sławski 1952–1982: II:559; ESSJa: 11:211). S tem sorodno je verjetno br. dial. *kótka* ‘ovca’ (Nosovič 1870; ŽS 1999: 14), kar je lahko feminativ k psl. dial. **kòtəcb* in kaže na drugačno pomensko specializacijo iz prvotne generične oznake za živalskega mladiča kot pa slovensko gradivo z osrednjim sémom ‘prašič’. Osamljeno sln. štaj. zgsav. *‘kȑ:čnek* ‘zajčnik’ (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 333) < **kòtəčbnikə* kot nomen loci z izpeljavo tipa sln. *zājčnik* ← *zājec* kaže na obstoj sln. subst **kotec* ‘zajec’, kar pomensko ustreza p. dial. *ko* ‘zajec’. Sorodstvo s psl. **kotə* ‘maček’ in njegovimi tvorjenkami ni verjetno, prim. ESSJa: 11:209.

- ③^{BD} Psl. **kołiti* (*se*) ‘roditi (se)’ → psl. **kòtə* m ‘zalega, zarod’

→ psl. dial. singularativ **kòtəcb* m ‘živalski mladič’ → ‘prašič’

→ -č- < -tč-

→ FEM NA -a koca + VPLIV kočka

→ TVORJENKA NA -e < *-q(t-) + VPLIV koc

→ DIAL. IZPAD VELARA

→ TVORJENKA NA -ej

→ VPLIV koc

→ TVORJENKA NA -elj < *-ilʲ

→ ZAMENJAVA SUF -ec Z -ič

→ dem **kòtəčbkə*

→ VPLIV koc

→ dem **kòtəčit'b*

→ PRENOS ‘Oniscus murarius’

→ + ADJ morski

sln. *kotec*;

→ sln. *koc*;

→ sln. *koča*;

→ sln. *koce*;

→ sln. *oce*;

→ sln. *kočej*;

→ sln. *kocej*;

→ sln. *koceljni*;

→ sln. *kotič*;

→ sln. *koček*;

→ sln. *kocek*;

→ sln. *kočič¹*;

→ sln. *kočič²*;

→ sln. *morski kočič*.

▷ koc ▷ koce ▷ kocej ▷ kočej ▷ koček ▷ kočič¹

kotič → kotec

ESSJ 0

kotor

ESSJ 0

koťor m ‘coturnice’ (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999) = ‘kotorna, skalni jereb’.

Isln. dial. **ko'to:r* m ‘kotorna, skalni jereb’ (nad.).

- ⇨ furl. *cotôr* ‘Perdix saxatilis’ poleg *catôr* ‘isto’ in *catòrs* (NP).

► **kotorna**

kotoren → kotorna

ESSJ 0

kotornaESSJ *koťorna*, s.v. *katorna*

koťorna f ‘sivkasta ptica z rdečim kljunom, ki živi v skalnatih gorskih predelih, Alecotoris graeca’: v *stenah* so se *sklicevale* *kotorne* (zool. – SSKJ), *kotorna* ‘skalni jereb,

Alectoris graeca' (CZŽ 1997: 275), *kotôrna* 'skalni jereb, das Steinhuhn (perdix saxatilis)', 'bela jerebica, das Schneehuhn (lagopus)' (Pleteršnik), *kotôrna* 'das Steinhuhn, la cotornice' (Drobníč 1858), *kotorna* 'Steinrebhuhn' (Janežič 1851), *kotôrna* 'škálni jeréb, Perdix saxatilis, Steinrebhuhn' (Freyer 1842: 27).

- Ⓜ 18. st.: *Cottorna* 'Tetrao rufus, Berghuhn, Steinhuhn' (Scopoli 1769: 120).

Isln. dial. **ko'tô:rna* f 'skalni jereb, Alectoris graeca' (19. st.); feminizirano iz *kotôren* m, g -*rna* 'kotorna': *priletela je jata kotornov* (dial. zahodno – SSKJ).

- ⇨ it. trž. *cotorno* 'skalni jereb' (Doria 1987), it. ben. *cotôrno* 'isto' (Boerio 1867), kar je bilo fonetično razvito iz lat. **cōturnus* kot ornitonimske predloge za feminativ *cōturnīx* f 'prepelica' (Doria 1987: 178), toda prek rom. **koturničē* it. knjiž. *coturnice* 'skalni jereb'.

- ⓔ Lat. *cōturnīx* f 'prepelica' je brez jasne etimologije. Walde, Hofmann 1938–1954: I:282 sklepa na onomatopejski izvor in navaja **quok-*, kar naj bi posnemalo oglašanje prepelice.

- Ⓜ^{BD} Lat. **cōturnus* m (→ lat. fem *cōturnīx* f 'prepelica' >> it. *coturnice*)

> rom. **koturnū* > it. trž. *cotorno* 'skalni jereb'

⇒ sln. **kotoren**;

sln. **katoren**;

→ sln. **kotorna**;

⇒ sln. **kotor**;

⇒ sln. **katorš**.

?

→ FEMINIZACIJA

→[?] furl. *cotôr*

→[?] furl. *catòrs*

▷ katorš ▷ katoren ▷ kotor

K

koturaš

ESSJ 0

koturáš m 'die Rollassel (armadillo)' (Pleteršnik), *koturaš* 'Armadillo' (Erjavec 1875: 371).

Isln. knjiž. **kotu'ra:š* m 'navadni kočič, Armadillo vulgaris' (19. st.).

- ⇨^K nvn. *Rollaffel* 'Panzeraffel, Armadillo' (Schödler 1860: II:515) ← *rollen* 'kotaliti se, valjati se, zvijati se' + *Assel* 'enakonožec, mokrica'.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki tega enakonožca, bolj znanega po imenu *kôčič* (► *kočič*²), označuje po značilnosti, da se zvije v klobčič. Tvorjen je bil z nomenom agentis na -*aš* tipa *blebetaš* 'kdor veliko govori' iz *kotúrati se -am se* impf 'zvijati se'.

kovač¹

ESSJ 0

kováč m 'der Springkäfer (elater sp.)' (Pleteršnik); primor. kraš. *kováč* 'Elater sp., Schnellkäfer' (Mavhinje – Erjavec, LMS 1882/1883, 281), obsoš. *kováč* 'Springkäfer, Elater sp.' (Bovec, Kobarid – Erjavec, LMS 1879, 131).

Isln. dial. **ko'va:č* m 'pokalica, Elater' (kraš., obsoš.).

- ⓔ Osamljeno. Ker se ta hrošč z glasnim pokom požene v zrak, je oznaka verjetno nastala po metafori iz *kováč* m 'faber' < **kouáčb* ← **kouāti*, ker je za oba denotata značilno, da proizvajata močne zvoke. Manj verjetno je, da bi bil entomonim kalk po nvn. *schmied* 'Schnell-, Springkäfer' (Grimm 1854–1971) ← nvn. *Schmied* 'faber'.

kovač²

ESSJ 0

kováč m, g -*a* 'užitna morska riba z bodicami in črno liso na obeh prsnih plavutih, Zeus faber' (zool. – SSKJ), *kovač* 'Zeus faber' (CZŽ 1997: 135).

- Ⓜ 17. st.: *kovazh* 'faber pifcis, S. Peters Fisch' (Megiser 1603).

Isln. knjiž. **ko'va:č* m 'Zeus faber' (17. st.).

- ⇨ hrv. *kòvāč* m 'Zeus faber', čak. *kovôč*, g *kovôčä* (Dračevica na Braču – ČDL); ihtionim je vzdolž hrvaške obale potrjen na območju od Mošćeničke Drage v Istri do Ulcinja (Vinja 1986: I:253).

- ⓔ Čeprav neposrednih potrditev, da bi bil hrv. ihtionim, ki je bil izposojen v alb. *peshk kovaç* (citirano po Vinja 1986 l.c.), kalk po neki enakopomenski lat. ali gr. ihtionimski

predlogi, ni na razpolago, se Vinja 1986 l.c. zaradi zgodnje pisne potrditve v hrv. virih upravičeno odloča prav za tako razlago. Pomenska motiviranost, da je ta morska riba poimenovana s 'kovač', pri Turkih pa s 'tesar', se navadno pojasnjuje na osnovi sivo-rjave barve ribe in pa dveh velikih črnih peg ob straneh, ki naj bi spodbudile asociacijo s kovačem, češ da pri svojem delu povzroča zvoke, podobne oglašanju ribe, oziroma da sta bočni pegi odtisa umazanih kovačevih rok (Vinja 1986: I: 252).

kovaček¹

ESSJ 0

kováček m, g -čka 'manjša, po hrbtu olivno zelenkasta ptica pevka, *Phylloscopus trochilus*' (zool. – SSKJ), *kovaček* 'Phylloscopus trochilus' (CZŽ 1997: 169), *kováček*, g -čka 'der Fitisvogel (*regulus trochilus*)' (Pleteršnik).

- ⑨ 19. st.: *kóvazhek* 'brésje líftniza, malí múharzhek, *Regulus trochilus*, Fitisfänger' (Freyer 1842: 16).

Isl. knjiž. **ko'va:čək* m 'Phylloscopus trochilus = *Regulus trochilus*' (19. st.).

- ⑤ Ker je ptica podobne velikosti, kot sta brglez in črnoglavka, je ornitonim verjetno nastal po prenosu z ornit *kováček* 'brglez' (► *kovaček*²) ali *kováček* 'črnoglavka' (► *kovaček*³).

kovaček²

ESSJ 0

kováček, g -čka 'Blauspecht', npr. *po deblih so plezali in potrkavali neutrudni kovački* (Pleteršnik).

Isl. knjiž. **ko'va:čək* m 'brglez, *Sitta europaea*' (19. st.).

- Prim. hrv. *kovač* 'Sitta europaea caesia' (Hirtz 1928–1956: II:209, 18) < **kojáčb* m 'Sitta europaea' ← **kojáčb* 'faber'.

- ⑤ Ker brglez kljuje v drevo, sta sln. in hrv. ornitonima verjetno paralelno nastala po percepciji, da opravljata podobno opravilo kot kovač, ki kuje/tolče po železu. Sln. ornitonim je dem na -ek < *-bkb iz sln. *kováč* m 'faber'.

▷ *kovaček*³

kovaček³

ESSJ 0

kováček, g -čka 'das Schwarzblattel' (Pleteršnik), *kovaček* 'črnoglavka, črna penica, Schwarzblattel' (Cigale 1860), *kovaček* 'črnoglavka, Schwarzplättchen oder die schwarzköpfige Grassmücke, *Sylvia atricapilla*' (Erjavec 1864: 47).

Isl. knjiž. **ko'va:čək* m 'črnoglavka, *Sylvia atricapilla*' (19. st.).

- ⑤ Ker ima brglez temnejšo liso na temenu in je podobne velikosti kot črnoglavka, je ornitonim verjetno nastal po prenosu z ornit *kováček* 'brglez, *Sitta europaea*'.

► *kovaček*²

kovran

ESSJ 0

kovran m 'kavran' (pkm. – Pleteršnik); panon. pkm. *kóuvran* 'krokar' (Novak 1996), prleš. *kōvran* 'gavran, črni vran' (Antič 2009).

Isl. dial. **ko:ʁan* m 'krokar, vran' (panon.);

fonetično razvito iz dolgega ajevskega vokala v sln. *kâvran* 'krokar, vran'.

► *kavran*¹

koza¹

ESSJ kóza, s.v. kózel, kóža

kóza f 'manjša domača žival s srpastimi rogovi, ki se goji zlasti zaradi mleka': *koza meketa*; *kozo molsti, pasti* (SSKJ), *kóza* 'die Ziege' (Pleteršnik), *koza* 'Ziege' (Cigale 1860), *koza* 'Ziege' (Janežič 1851); kor. obir. *qó:za* 'Ziege', 'Brennholzgestell am offenen Herd (Feuerroß)', 'Sauschragen (hölzernes, vierbeiniges Gestell zum Auflegen des geschlachteten Schweines)', 'Brotrem (hölzernes Brotgestell aus zwei runden Stan-

gen bzw. einem Brett für etwa 6 bis 7 Brotlaibe)' (Karničar 1990), rož. *qozà*, g -è, pl *qozê*, Gpl *qûz* 'koza' (Šašel 1957), zilj. *kôza*, g -e, tudi *kôza*, g *kazé* 'koza, kozja samica' poleg 'koza, priprava s tremi ali štirimi nogami, ki se rabi kot podstavek' (Rateče – RS 2015), primor. rez. *kozû*, Asg *kozó* 'goat' (Steenwijk 1992), nad. *kozà*, pl *kozè* 'capra' (Rigoni, Salvino 1999), *kozà* 'capra' (Špehonja 2012b), ter. *kozà/kazà* 'capra' (Spinozzi Monai 2009: 91), *kozà* (Merkù GSTN), kraš. *kôza* 'Ziege' (Štrekelj 1887: 428), istr. *'kueza* 'koza' (Jakomin 1995), rovt. tolm. *'kaza*, tudi 'neumna, domišljava ženska', 'lesena priprava, na kateri se žaga, teše' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *'kaza*, tudi 'lesena priprava s štirimi nogami, na kateri se žaga, teše', 'leseni steber (med zidanimi) v kozolcu, v katerega so vdelane late' (Kenda-Jež Diss. 2002), *kaza*, pl *kazie* 'koza', 'leseno stojalo za žaganje drv' (Razpet 2006), črnovr. *kôza* (Tominec 1964), gor. *kó:za*, g -e/*kozê*: (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *kúà:za* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *'ko:za*, tudi 'stojalo v peči, na katerem je stal raženj, ko so pekli janjca', 'lesen predmet, v katerega igralci pri pastirski igri mečejo palice, da bi ga prevrnili' (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *'kúo:za* (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 328), panon. pkm. *'kôza* (Bajzek Lukač 2009), prleš. *'kôza* 'koza', ekspr. 'neumnica' (Rajh 2010), po SLA je v narečjih beseda dobro potrjena.

- ① Dem na -ica *kozica* (Pleteršnik), *kozica* (Cigale 1860 s.v. *Ziege*), *kózica* (Janežič 1851), primor. rez. *kuzjce* Npl (Steenwijk 1992), nad. *kozica* 'capretta' (Špehonja 2012b), rovt. tolm. *ka'zi:ca* (Čujec Stres 2010–2014), v 17. st. *košiza* 'capella' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), dem na -ka *kózka* (SSKJ), *kozka* (Cigale 1860 s.v. *Ziege*), kor. obir. *qò:zqa* (Karničar 1990), dem na -ika štaj. zgsav. *'kúo:zêka* (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 328), panon. prleš. *kòzika* (Rajh 2010); avgm na -ača *kozáča* (Pleteršnik), primor. kraš. *kozáča* 'grosse Ziege' (Štrekelj 1887: 435); nomen actoris na -ar < *-ar'b *kozàr* m, g -ja 'capraio' (Špehonja 2012b), obsoš. *kuzà:r* m, g -ja 'kozji ali ovčji pastir' z denom *kuzà:rte* -rēm impf 'pasti koze ali ovce' (Ivančič Kutin 2007), v 16. st. *kosar paštir* 'Gaishirt, caprarius' (Megiser 1592), v 17. st. *cozar* 'capraro' (Alasia 1607), en *kojār*, kateri *košè paffe* 'aegonomus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *kofar*, g -ja 'Geishirt, caprarius' (Pohlin 1781); kol na -ad << psl. *-ědb *kozâd* f (Pleteršnik); adj na -ji < *-biḡb *kôzji/kôzji* (SSKJ), *kôzji* (Pleteršnik), kor. obir. *qó:zi* 'kozji', npr. v *qó:zja brá:da* 'Wiesenbocksbart', *qó:zja rapí:ca* 'Waldzyklame', *qó:zi mǎ:swaq* 'Faulbeere', *qó:zja wéa:ra* 'wilde Ehe' (Karničar 1990), primor. rez. *kôzje* 'of a goat' (Steenwijk 1992), nad. *kozji* 'caprino' (Špehonja 2012b), ter. *kôzjb* 'della capra' (Spinozzi Monai 2009: 91), *kôzji* (Merkù GSTN), kraš. *kôzji* (Štrekelj 1887: 449), rovt. cerklj. v besedni zvezi *kúozji fiks* 'koničasta brada, podobna kozji' (Razpet 2006), črnovr. *kûazi* 'kozji' (Tominec 1964), dol. kost. *'kô:zjè* 'kozji' (Gregorič 2014), panon. pkm. *'koz'd'e* 'kozji' (Bajzek Lukač 2009), prleš. *'kô:zji* (Rajh 2010), v 16. st. v besedni zvezi *kosja shtala* 'Gaißstall, caprile' (Megiser 1592), v 17. st. *košji* 'caprinus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), iz adj na -ji s suf -ak < *-akb tvorjeno panon. prleš. *'kô:zjak* 'kozji iztrebek' (Rajh 2010); nomen loci na -jak kor. obir. *quzjá:k* 'Ziegenstall' (Karničar 1990), primor. nad. *kozjâk* 'ovile', toda tudi *kozjnâk* 'isto' (Rigoni, Salvino 1999) = *kozjnâk* 'ovile' (Špehonja 2012b), nomen loci na -ik *'kuozik* 'hlev za koze' (rovt. tolm. – Čujec Stres 2010–2014).

- ② 16. st.: *kosa* 'Gaiß, capra' (Megiser 1592); 17. st.: *coza* 'capra' (Alasia 1607), *kojâ* 'capra' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kófa* 'Geis, Holzbock, capra; capreolus' (Pohlin 1781), *kosa* 'Geiß', 'Ziege', 'Holzbock' (Gutsman 1789); 19. st.: *kôsa* 'die Ziege' poleg 'der Holzbock' (Jarnik 1832: 153), *kôsa* 'Capra, Bock', *pervájena kôsa* 'Capra hircus, Ziege' (Freyer 1842: 6).

© Onimizirano v cgn *Koza* (ZSSP).

Psln. *kozǎ f 'capra' (splošno);

- = stesl. *koza* 'capra', hrv., srb. *kôza* 'isto', hrv. čak. *kozǎ*, mak. *koza*, blg. *kozà*, r. *kozà*, ukr. *kozà*, br. *kazà*, p. *koza*, č. *koza*, slš. *koza*, gl. *koza*, dl. *kôza*;
< **psl.** *kozǎ f 'capra' (ap B) ob psl. mask *kozǎl m 'caper';
metonimični prenosi iz zoon *kozǎ na označevanje različnih naprav, orodij ipd. so znani tudi v drugih slov. jezikih.

© Nejasno. Možno sorodstvo s stagl. *hēcen* 'kozliček', srniz. *hoekijn* 'isto' (Berneker 1908–1913: I:596) < pgerm. *hōkīna- povzroča fonetične težave (Kroonen 2013: 239). Povezovanje s sti. *ajá-* m 'kozel', *ajá-* f 'koza' in lit. *ožys* 'kozel', *ožkà* 'koza' iz pide. *H₂eg'o-, kar se ohranja v psl. tvorjenki *ī-az-yno '(odrta kozlova) koža' = str. *jazybno* 'živalska koža' (ĖSSJa: 12:20s. s podrobnim pregledom starejše literature), ni verjetno zaradi izostanka delovanja Winterjevega zakona, četudi bi bilo za vzglasni psl. *k- možno predpostaviti enak razvoj kot v psl. *kōstb f 'os', če je iz *H₂est-H₂-, prim. sti. *ásthi-* n 'kost' (Borys 2005: 254; ERHJ: 1:490). Na možnost izvora v nekem turškem jeziku opozarja Gluhak 1993: 340s.

©^{BD} Psl. *kozǎ f 'capra'

→ VPLIV kejlzi	sln. <i>koza</i> ¹ ;
→ + ADJ divji 'gams'	→ sln. <i>keza</i> ;
sln. <i>divji kozel</i> 'kozorog' → FEM	→ sln. <i>divja koza</i> ¹ ;
→ TVORJENKA NA -ar + -ič 'caprimulgus'	→ sln. <i>divja koza</i> ³ ;
→ TVORJENKA NA -ača 'vrsta sove'	→ sln. <i>kozarič</i> ;
→ TVORJENKA NA -ica 'Natantia'	→ sln. <i>kozača</i> ;
→ + ADJ jamski	→ sln. <i>kozice</i> ;
→ MASK NA -ek	→ sln. <i>jamska kozica</i> ;
→ + APOZICIJA	→ sln. <i>kozek</i> ;
→ + ADJ divji + afrikanski 'gazela'	→ sln. <i>koza mrdanja</i> ;
→ psl. dial. *kozodojb 'caprimulgus' > hrv. <i>kozodoj</i>	→ sln. <i>divja afrikanska koza</i> ;
→ psl. dial. *kozorogb 'capricornus' > hrv. <i>kozorog</i>	⇒ sln. <i>kozodoj</i> ;
→ + ADJ alpski	⇒ sln. <i>kozorog</i> ;
→ + ADJ sibirski	→ sln. <i>alpski kozorog</i> ;
→ slš. <i>kozorožec</i>	→ sln. <i>sibirski kozorog</i> ;
→ VPLIV ADJ *kozǎjb p. <i>koziorožec</i>	⇒ sln. <i>kozorožec</i> ;
nvn. <i>Ziegenmelker</i>	⇒ sln. <i>kozjerožec</i> ;
nvn. <i>Ziegenmelker</i>	⇒ ^K sln. <i>kozomolz</i> ;
nvn. <i>Ziegenbock</i>	⇒ ^K sln. <i>kozomolzel</i> ;
nvn. <i>Felsenziege</i>	⇒ ^K <i>kozji pok</i> ;
nvn. <i>Himmelsziege</i>	⇒ ^K <i>pečna koza</i> ;
→ psl. dial. *diuǎja(ia) kozǎ f 'srna, caprea'	⇒ ^K <i>kozica</i> ;
→ ELIPSA 'srna'	sln. <i>divja koza</i> ² ;
	→ sln. <i>koza</i> ² .

▷ keza ▷ kozji pok ▷ divja koza¹ ▷ divja koza² ▷ divja koza³ ▷ pečna koza ▷ koza² ▷ kozarič ▷ kozodoj ▷ kozomolz ▷ kozorog ▷ kozača ▷ kozica ▷ kozice ▷ kozek ▷ koza mrdanja

koza²

ESSJ 0

kāza f 'srna' poleg *pōk* 'srnjak' (kor. spoh.-remš. (Radlje ob Dravi) – SLA), mež. *kōza* 'srna' (Dobrova pri Dravogradu – SLA), štaj. jpoh. *kuōza* 'isto' (Vitanje – SLA); toda pred elipso primor. ter. *diujj* *kozǎ* Apl 'capriolo, srna' (Spinozzi Monai 2009: 415), po SLA kor. podjun. *diujja* *kuōza* 'srna' (Libeliče – SLA), spoh.-remš. *diujja* *kāza* 'isto' (Sveti Primož na Pohorju – SLA), v 17. st. *divja kofa* 'ferniza, capreolus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Psln. dial. **(di)jā* kozā f 'srna' (kor., primor., štaj.).

- Prim. hrv. *divya koza* 'capreus, ein Reh' (Vrančić 1595), *dīvjokoza* 'sârna' (Stulić 1806; v ARj s.v. *dīvokoza* nepravilno ocenjeno, da pomen ni ustrezno predstavljen), plb. *daivə t'özə* 'srna' (SEJDP: 1:89; SP: III:228);

< **psl.** dial. **diubjaja kozā* f 'caprea'.

- ⓔ Predstava, da je srna interpretirana kot divja, neudomačena koza, se delno potrjuje tudi v lat. *capreus* 'srnjak', *caprea* 'srna', dem *capreolus* 'srnjaček' (> it. *capriolo* 'srnjak'), ki je izvorno adjektiv iz lat. *capra* f 'koza'.

► **koza**¹

koza mrdanja

ESSJ s.v. *škomídati*

qóza mrdánja f 'koza, ki mrda' (kor. rož. – Šašel 1957), obir. *qá:za mardá:ja* (Karničar 1990: 342).

Isl. dial. **kóza mrdán'a* f 'koza, ki mrda' (kor.).

- ⓔ Osamljeno. Le v otroški pesmi potrjena besedna zveza se verjetno nanaša na kozo, ki je nemirna, begava. Apozicija *mrdanja* je namreč lahko avgm na -anja tipa *nogánja* f 'velika, brezoblična = deformirana noga' (Pleteršnik) ← *nóga* f 'pes' iz subst *mída*, ki se onimiziran ohranja v sln. dial. *mída* f 'ovčje ime' (Krn – Pleteršnik) in formalno ustreza srb. dial. *mída* 'nestalna ovca' (citirano po ESSJa: 20:235).

► **koza**¹

kozača

ESSJ 0

kozáča f 'velika sova sivkasto bele barve s širokimi rjavimi lisami; uralska sova' (zool. – SSKJ), *kozača* 'uralska sova, *Strix uralensis*' (CZŽ 1997: 352), *kozáča* 'vrsta sove' (Pleteršnik po Cafu).

Isl. dial. *kozáča* f 'vrsta sove' (19. st.);

kasneje v knjižnem jeziku terminologizirano na označevanje velike sove sivkasto bele barve s širokimi rjavimi lisami, katere habitat je tudi Ural, s sin *uralska sova* 'Strix uralensis', prim. agl. *Ural owl* 'Strix uralensis'.

- ⓔ Ornitonim je verjetno svojilnostna izpeljanka na -ača iz *kóza* f 'capra', ki sovo označuje, da ima podobno lastnost kot koza, korensko povezanost pa je spodbudilo oglašanje te vrste sove, ki asociira na oglašanje koz, kot se navaja v Gradivu SSKJ: *mekeče kakor koza*.

► **koza**¹

kozaki

ESSJ 0

kozaki m pl 'Dytiscydae, družina roparskih žuželk iz reda hroščev, ki živijo v sladkih vodah severne poloble; zrastejo od 0,2 do 5 cm in imajo ovalno telo ter veslalne zadnje noge' (CZŽ 1997: 134), *kozaki* 'Hydrocantharida' (Erjavec 1875: 350); sem **obrobljeni kozak** m 'Dytiscus marginalis' (CZŽ 1997 l.c.), *obrobljeni kozak* 'hrošč s črnim, rumeno obrobljenim telesom, živeč v stoječih vodah, *Dytiscus marginalis*' (zool. – SSKJ), *obrobljeni kozák* 'der geränderte Schwimmkäfer (dytiscus marginalis)' (Pleteršnik), *obróblje-ni kozák* 'der geränderte Schwimmkäfer, *Dytiscus marginális*' (Erjavec 1881: 167), toda pred tem **rumeno obrobljeni ploščak** 'Dytiscus marginalis' (Erjavec 1875: 350).

Isl. knjiž. **ko'za:k* m 'Dytiscus, Schwimmkäfer' (19. st.).

- ⓔ Subst *kozak* je bil kot pomenski ustreznik za nvn. *Schwimmkäfer* verjetno uveden zaradi svoje roparske narave, ker so kozaki ugrabljali neveste kavkaškim domačinom (S. Torkar, ustno).

Sin **ploščák** m 'gelbrandiger Schwimmkäfer (dytiscus marginalis)' (Pleteršnik), *rumeno obrobljeni ploščak* 'Dytiscus marginalis' (Erjavec 1875: 350) se kot s suf -jak < *-'akə

substantivizirani adj *plòšk*, f *plòska* ‘raven, ploščat’ (SSKJ), *plòšk*, f *plòska* ‘isto’ (Pleteršnik) verjetno nanaša na ploščat videz hrošča, medtem ko je sin *plàvar* m, g -*rja* ‘der Schwimmkäfer’ (Pleteršnik), *široki plavar* ‘der breiteste Schwimmkäfer, Dyticus latissimus’ (Erjavec 1864: 81), tudi *hrošč plavar* ‘Schwimmkäfer’ (Cigale 1860), kalk po nvn. *Schwimmkäfer*, ki tega hrošča enako kot nlat. *Dyticus* ← gr. δυτικός ‘tak, ki se lahko potaplja’ kot plavalca označuje po tem, da živi v majhnih ribnikih in vodnih jarkih ter se hrani z vodnimi živalmi (CZŽ 1997 l.c.), prim. v 18. st. *plavar* ‘plavauz, Schwimmer’ (Gutsman 1789), v 19. st. *plavar* ‘plávavez, plávez, Schwimmer’ (Murko 1833b s.v. *schwimmen*).

kozarič

ESSJ 0

kozarič m, g -*iča* ‘der Ziegenmelker (caprimulgus)’ (gor. (Bled) – Pleteršnik).

Isln. dial. **kozarič* m ‘Caprimulgus’ (gor.).

- ⑤ Izpeljanka na -*ič* < *-*itʰ* iz **kozar*, kar je verjetno pripadnostna izpeljanka na -*ar* < *-*arʰ* iz *kóza* f ‘capra’, ubeseduje, da je ta ptič v zvezi s kozo. Staro in razmeroma precej razširjeno ljudsko verovanje, da ponoči ptič Caprimulgus prihaja h kozam v hleve, jim sesa mleko, se odraža tudi v drugih sln. sinonimih (► kozodoj, ► kozomolz).

► **koza**¹

kozek → kozlek

ESSJ 0

kozel¹

ESSJ kózel

kózel m, g -*zla* ‘kozji samec’: *kozel se pase*; *ovni in kozli*; *smrdi kot kozel* ‘zelo, močno smrdi’ (SSKJ), *kózal*, g -*zla* ‘der Ziegenbock’ (Pleteršnik), *kozel* ‘Ziegenbock’ (Janežič 1851); kor. rož. *qozù*, g *qozvâ* ‘kozel’, ‘kozolec’ (Šašel 1957), primor. kraš. *kózu*, g *kózla* ‘Bock’ (Štrekelj 1887: 397), rovt. tolm. ‘*kazu*, g -*zla*, tudi ‘kozolec’ (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. ‘*kazu*, g ‘*kazla* (Kenda-Jež Diss. 2002), *kazu*, g *kazla* ‘kozel’, tudi ‘kozolec’ (Razpet 2006), polj. *kózu*, tudi ‘kozolec’ (Škrlep 1999), črnopr. *kôzu*, g -*zlq* ‘kozel’, zaničljivo ‘samostanski brat’ (Tominec 1964), dol. *kúá:zu* (Šentrupert – Smolec Diss. 1994), kost. ‘*ko:zôu*, g -*zla*, tudi ‘stojalo za žaganje drv’ (Gregorič 2014), prleš. ‘*kôzel*, g -*zla* ‘kozel’, ekspr. ‘neumnež’ in tudi ‘bruhanje’ v zvezah na *kôzel mi gré* ‘na bruhanje mi gre’, *kôzle gor pùcati* ‘čistiti pobruhanje’ ob glagolu *kôzʹlati* -*a:n* ‘bruhati’ (Rajh 2010), ki je širše znan in kaže, da se je novi pomen s sémom ‘bruhati’ realiziral že v zoonimu, ker je kozlov smrad povzročal občutek siljenja na bruhanje, po SLA gor. selš. *kôzu* ‘kozel’ (Železniki – SLA), *kôzq* ‘isto’ (Praprotno – SLA).

- ⑦ Adj na -*ov* < *-*ouʰ* *kózlov/kozlóv/kozlôv* (SSKJ), *kozlóv* (Pleteršnik), v 17. st. *košlou* ‘hircinus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *kozlov* ‘vom Böcke, hirci’ (Pohlin 1781), *koslova kosha* ‘Bockfell’, *kosli/koslou rog* ‘Bockshorn’ (Gutsman 1789) in iz adjektiva izpeljan subst na -*ina* dol. kost. *kózʹlq:véna* ‘kozje meso’ (Gregorič 2014), v 17. st. *košlovina* ‘caro haedina’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710), toda v 18. st. *košlovna* ‘ftinkender Bock, foetens homo’ (Pohlin 1781); dem na -*ek* < *-*ekʰ* panon. prleš. *kòzlek* ‘kozliček’ (Rajh 2010).

- ⑧ 16. st.: *kosl*, *kosel* ‘Bock, hircus’ (Megiser 1592); 17. st.: *košel reifân* ‘caper’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kófl* ‘Bock, hircus, caper’ (Pohlin 1781), *kosel* ‘Bock’, ‘Geißbock’, *kosji pok*, Ziegenbock’, *kosel*, -*sla*, *koseu* ‘Bock’ (Gutsman 1789); 19. st.: *kósel* ‘Capra, Bock’ (Freyer 1842: 6).

- ⑨ Onimizirano v cgn *Kozel* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 139), hiperkorigirano *Kozelj* (ZSSP), v delnem it. zapisu *Kosel* (Merkù 1982: 36), leta 1203 *Kozliz* (Kronsteiner 1975: 45).

Psln. *kozəł m ‘caper, haedus’ (splošno);

- = stcsl. *kozьbъ* ‘hircus, caper’, hrv. *kozao* m, g *kozla* ‘kozel’ (ARj), kajk. *k’ozēl*, g *k’ozla* ‘isto’ ob *kōzlati -am* impf ‘bruhati’ (Lipljin 2002), *kozel* ‘isto’ (Belostenec 1740), blg. *kozēl*, r. *kozēl*, g *kozlá*, ukr. *kozél*, g -*zlá* (Grinčenko 1907–1909), br. *kazēl*, g -*zlá*, p. *koziol*, g -*zla*, č. *kozel*, g -*zla*, slš. *kozol*, g -*zla*, gl. *kozol*, g *kózla/kozola*, dl. *kózoł*, g -*zla*; < **psl.** *kozьbъ m ‘caper, haedus’ (ap B);

metonimični prenos iz zoon *kozьbъ na označevanje različnih naprav, orodij ipd. so znani tudi v drugih slov. jezikih.

- Ⓔ Ob psl. *kozǎ f ‘capra’ je psl. *kozьbъ lahko maskulinativna izpeljanka, a taka funkcija suf. *-bъ se v drugem slov. gradivu ne potrjuje, prim. Vaillant 1950–1974: IV:555ss.; SP: I:113. Tudi deminutivna funkcija, ki jo v *kozьbъ prek domnevnega prvotnega pomena ‘kozji mladič’ predpostavlja Bezljaj ESSJ: II:76, ni potrjena.

Ⓓ^{BD} Psl. *kozǎ f ‘capra’

→ psl. mask *kozьbъ m ‘caper’

→ PRENOS ‘srnjak’
→ + ADJ divji ‘kozorog’
→ DEM NA -ec
→ DEM NA -ek + PRENOS ‘oven’

nvn. *Steinbock*
nvn. *Rehbock*
nvn. *Schafbock*

> hrv. *kozel* → PRENOS ‘Abramis brama’

→ DEM psl. *kozьbъ-ę

→ PRENOS ‘gams’
→ PRENOS ‘srnica’

→ DEM psl. dial. *kozьbъ-ītъb

nvn. *Hausbock*
nvn. *Alpenbock*
nvn. *Pappelbock*
→ + ADJ veliki
nvn. *große Eichenbock*
nvn. *Moschusbock*

sln. *kozel*’;
→ sln. *kozel*’;
→ sln. *divji kozel*;
→ sln. *kozlec*;
→ sln. *kozlek*;
⇒^K sln. *kamenski kozel*;
⇒^K sln. *srnski kozel*;
⇒^K sln. *ovčji kozel*;
⇒ sln. *kozel*’;
sln. *kozel*’;
→ sln. *kozle*’;
→ sln. *kozle*’;
sln. *kozlič*;
⇒^K sln. *hišni kozliček*;
⇒^K sln. *planinski kozliček*;
⇒^K sln. *topolov kozliček*;
→ sln. *veliki topolov kozliček*;
⇒^K sln. *veliki hrastov kozliček*;
⇒^K sln. *moškatni kozliček*.

► **koza**¹ ▷ kozle¹ ▷ kozlič ▷ kozlec ▷ kozel² ▷ kozel³ ▷ divji kozel ▷ hišni kozliček ▷ kamenski kozel ▷ srnski kozel ▷ ovčji kozel ▷ topolov kozliček ▷ veliki hrastov kozliček ▷ moškatni kozliček ▷ planinski kozliček ▷ veliki topolov kozliček ▷ kozlek

kozel²

ESSJ 0

kozù m ‘capriolo’ (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999).

Isln. dial. *kozəł m ‘srnjak’ (nad.) ← ‘kozel, caper’.

- Ⓔ Prenos s prvotnega poimenovanja za kozla je na tem območju verjetno sprožil subst *kóza* f ‘capra’, ki je prek elipse besedne zveze *divja koza ‘srna’ začel označevati srno, kar je povzročilo, da je ustrezni sinhroni maskulinativ pridobil novi pomen ‘srnjak’.

► **kozel**¹

kozel³

ESSJ 0

kozel m ‘ploščič, Abramis brama’ (Munda 1926: 21), *kozel* ‘naznavka, Bleihe (Cyprinus)’, ‘vogrlica, Zärte (Cyprinus vimbra)’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. *kozel* m ‘Abramis brama = Cyprinus barama’ (19. st.).

- ⇒ hrv. *kozel* ‘Abramis brama’ poleg *kozica* ‘isto’, *koza*, *kozara* (Hirtz 1928–1956: III:85).

- Ⓔ Povezanost ihtionima s hrv. *kòzao*, g *kòzla* ‘caper, kozel’ < psl. *kozьbъ je nejasna.

► **kozel**¹

kozica

ESSJ 0

kozica f 'močvirska ptica z meketajočim glasom v času parjenja, *Gallinago gallinago*' (zool. – SSKJ), *kozica* 'Gallinago gallinago' (CZŽ 1997: 344), *kozica* 'die Heerschneepfe, die Beccassine (*scolopax gallinago*)', 'Moorschneepfe' (Pleteršnik), *kozica* 'Scolopax media' (Erjavec 1875: 312), *kozica* 'Mosschneepfe, manjša vrsta kljunačev' (Erjavec 1864: 60), *kozica* 'Beccaffine, Wasserfchnepfe, Himmelsziege (*Scolopax Gallinago*)' (Cigale 1860).

- ⊕ 16. st.: *kofiza* 'Schnepf, ficedula' (Megiser 1592); 17. st.: *košiza tyza* 'ficedula' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *Kofitza* 'Scolopax gallinago' (Scopoli 1769: 97); 19. st.: *kosiza flóka/kosiza* 'Scolopax gallinago, Heerschneepfe' (Freyer 1842: 31).

Isln. knjiž. **ko'zi:ca* f 'Gallinago gallinago = Scolopax gallinago' (18. st.); pred tem le 'neki kljunač'.

- ↔^K nvn. *himmelsziege* 'Scolopax gallinago', *himmelgeiß* 'isto' (Grimm 1854–1971; Suolahti 1909: 276) ↔^K lat. *capella coelestis* (Suolahti 1909 l.c.), dobesedno 'nebesna kozica'.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, na katerega je verjetno vplivala tudi lat. oznaka s *capella* 'kozica', je bil tvorjen z naplavitvijo novega pomen na dem na *-ica* h *kóza* f 'capra'. Kozica se namreč v času parjenja oglašja z meketajočim glasom, kot je pomensko predstavljena že v SSKJ. Podobni kalki s sémom 'koza' so še šved. *himmelget*, frc. *chevreille, chèvre céleste*, lit. *perkúno/Diėvo ožėlis*, r. *barášek k barán* 'koštrun' (Suolahti 1909 l.c.; Vasmer 1986–1987: I:125).

► **koza**¹

kozice

ESSJ 0

kozice f pl 'prosojni in rahlo bočno stisnjeni rakci tankih nog, ki živijo zlasti v morju, *Natantia*' (zool. – SSKJ), *kozice* 'Natantia' (CZŽ 1997: 138); sem **jamska kozica** f 'kozica z velikimi tipalnicami, ki živi v podzemeljskih jamah, *Troglocaris schmidtii*' (zool. – SSKJ), *jamska kozica* 'Troglocaris schmidtii' (CZŽ 1997 l.c.).

Isln. knjiž. *kozice* f pl 'Natantia' (20. st.).

- ⊕ Oznaka je dem na *-ica* iz subst *kóza* f 'capra', a pomenska motivacija teh rakcev z nežnim, bočno stisnjenim telesom in dolgim, kolenčasto upognjenim zadkom (CZŽ 1997 l.c.) ni jasna; morda so asociativnost sprožile tipalke, ki so spominjale na kozje rogovje.

► **koza**¹

kozjerožec → kozorog

ESSJ 0

kozji pok

ESSJ 0

- ⊕ 18. st.: *kosji pok* 'kosel, Ziegenbock' (Gutsman 1789).

Isln. dial. **kozji pok* m 'kozel' (kor.).

- ↔^K nvn. *Ziegenbock* m 'kozel' ← *Ziege* 'koza' + *Bock* 'kozel'.

- ⊕ Dvobesedni kalk po nvn. posesivnem kompozitu, ki kozla označuje kot tistega, ki ima kozo.

► **koza**¹ ► **pok**¹

kozle¹

ESSJ 0

kozlè m/n, g *-éta* 'majhen kozel, kozliček': *kozle je hitro jedel; okrog njega je skakal kakor kak kozle* (ekspr. – SSKJ), *kozlè* n, g *-éta* 'das Kitzchen, das Ziegenböcklein', tudi *kózle*, g *-éta* (Pleteršnik), *kozlé*, g *-ta* 'Kitzchen, Ziegenböckchen' (Janežič 1851); primor. kraš. *kózle*, g *kozliéta* 'Zicklein' (Štrekelj 1887: 423), po SLA primor. notr. *k^užlę* 'koza' (Knežak – SLA) z izgubljenjo deminutivno funkcijo.

- Ⓜ 17. st.: *košelē* ‘haedus’, *košle* ‘haedus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *košlé* m, g -*lęta* ‘Böcklein, hædulus’ (Pohlin 1781), *kosle*, -*ęta* ‘koslizh, Kitz’, ‘Kitz, Geischen’ (Gutsman 1789); 19. st.: *kósle* ‘kóslizhek, Kitz’ (Freyer 1842: 6).

Psln. dial. **kozlę* n, -*ęta* ‘majhen/mlad kozel’;

- = stcsl. *kozle* ‘ἐρίφος’, hrv. *kozle* ‘capretto’ (Vrančić 1595; della Bella 1728; Belostenec 1740; Voltić 1803; Stulić 1806; ARj), blg. *kozle* ‘kozliček’, r. dial. *kozljá* ‘isto’, *kózlja*, ukr. *kizljá*, g -*ljáty*, p. *kozlę*, g -*ęcia*, č. *kůzle*, g -*te*, *kozle*, g -*te*, slš. *kozl’a*, g -*at’a*, gl. *kózlo*, g -*leća*, dl. *kózle*, g -*eśa*;

< **psl.** **kozblę* n, g -*te* ‘mlad kozel’.

- Ⓜ Izpeljanka na *-*ę(t-)* iz **kozblъ* m ‘caper, haedus’ je prvotno označevala kozjega mladiča (SP: III:12; ÈSSJa: 12:29).

► **kozle¹** ▷ *kozle²* ▷ *kozle³*

kozle²

ESSJ 0

kozlę m/n, g -*ęta* ‘samec gamsa do vključno četrtega leta starosti’ (lov. – SSKJ).

Isln. knjiž. *kozlę* m/n ‘samec gamsa ...’ (20. st.).

- Ⓜ Neologizem 20. st. je bil tvorjen z naplastitvijo novega pomena na subst *kozlę* n, g -*ęta* ‘majhen kozel, kozliček’ (SSKJ).

► **kozle¹**

K

kozle³

ESSJ 0

qózlę m, g *quzlę:ta* ‘Rehkitz’ (kor. obir. – Karničar 1990).

Isln. dial. **kozlę* m, g -*ęta* ‘srnji mladič’;

po akcentskem umiku v Nsg *qózlę* m, g *quzlę:ta* (obir.).

- Ⓜ Pomenski prenos z oznake za kozla na srnjaka je potrjen v primor. nad. *kozù* m ‘capriolo’ (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999) = ‘srnjak’ (► *kozle²*), zato je bil kor. obir. pomen dem na -*e* < *-*ę(t-)* lahko tvorjen že iz sln. dial. **kózal* m v pomenu ‘srnjak’.

► **kozle¹**

kozlec

ESSJ 0

- Ⓜ 17. st.: *kaffjulz* ‘hoedus, Böcklin, kitzlin’ (Megiser 1603) [kazule].

Isln. dial. **koz’lęc* m, g *kozlęca* ‘majhen kozel’ >> **koz’lęc*, g *kozlęca*, po razvoju *l* v *o:u* in nadalje v *u*: [kozu:c] ter s hiperkorekcijo *u* v *ul* po jezikovnem občutku, da je beseda tvorjena iz *kózel* m ‘caper, haedus’, preoblikovano v [kozu:lc], po akanju [kazu:lc].

- Ⓜ Oznaka je izvorno dem na -*ęc* < *-*ьсѣ* iz subst *kózel* ‘caper’ < **kozblъ*, tj. iz **kozblъсѣ*. Ista tvorjenka se ohranja v 18. st. potrjena kot *koselz* ‘Böcklein’ (Gutsman 1789) in tudi v nerodno poknjiženem stavbarskem terminu *kozôlec* m, g -*lca* ‘lesena, od strani odprta stavba za sušenje žita, krme’ (SSKJ), ki temelji na dial. refleksu **ko’zo:uc*, prim. tudi panon. prleš. *’kôzļc* ‘(lesena) ploščata prečka pri lestvi/jarmu’ (Rajh 2010).

► **kozle¹**

kozlek

ESSJ 0

kôzļęk m ‘oven’ (panon. prleš. (Podvinci) – SLA).

Isln. dial. **ko:zlek* m ‘oven, aries’ (prleš.) < **kozblъкѣ*.

- Ⓜ Oznaka za ovna je dem na -*ęk* < *-*ькѣ* iz *kózel* m, g -*zla* ‘caper’ < **kozblъ*; redek pomen-ski razvoj ‘oven’ ← ‘kozle’ verjetno ni sprožil deminutiv, kot je mogoče sklepati iz pomensko enakega panon. pkm. *kôžęk* ‘oven’ (Hotiza – SLA) < **koz-ъкѣ* ← *kóza* f ‘capra’.

► **kozle¹** ► **koza¹**

kozlica

ESSJ 0

kozlīca f ‘junge Ziege’ (dol. bkr. – Pleteršnik).

Isln. dial. *kozlīca* f ‘mlada koza’ (bkr.).

- ⇒ hrv. *kozlica* f ‘mlada koza’ (17. st.; Stulić 1806; ARj); izposoja iz hrv. je verjetna zaradi osamljenosti zoonima na slovenskem jezikovnem območju in njegove popolne pomen-ske prekrivnosti s hrv.
- ⊕ Hrv. *kozlica* f ‘mlada koza’ je fem na *-ica* iz hrv. *kozao* m, g *kozla* ‘kozel’ (ARj), *kozel* ‘isto’ (Belostenec 1740) < psl. **kozьlь*.

kozlič

ESSJ 0

- kozlič* m, g *kozliča* ‘majhen kozel’ (SSKJ), *kozlič*, g *-iča* ‘isto’ (Pleteršnik), *kozlič* ‘Ziegenböckchen’ (Janežič 1851); kor. zilj. *kazlăč*, g *-iča* ‘kozlič, kozji mladič’ (Rateče – RS 2015), primor. rez. *kuzlăc*, Asg *kuzlăca* ‘billy-goat’ (Steenwijk 1992), nad. *kozlič* ‘capretto’, *kozlic* ‘isto’ (Rigoni, Salvino 1999), *kozlič* ‘capretto’ (Špehonja 2012b), ter. *kozlij* ‘capretto’, toda *kozlije* Apl ‘koza’ (Spinozzi Monai 2009: 149, 192), *kózłęc/kozlic* (Merkù GSTN), kraš. *kózlč*, g *kozliča* ‘Zicklein’ (Štrekelj 1887: 404).
- ⊕ Struktura tvorjenja na *-ek* < **-ьkъ* *kozliček*, g *-čka* ‘kozlič’ (SSKJ), *kozliček*, g *-čka* ‘isto’ (Pleteršnik), primor. kraš. *kozliček*, g *-čka* ‘Zicklein’ (Štrekelj 1887: 408), rovt. cerklj. *kazlăč* (Kenda-Jež Diss. 2002), črnovr. *kuzliček* (Tominec 1964), dol. *kuzlăč* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), *kózłi:ček*, g *-čka* (Gregorič 2014), v 19. st. *kóslizhek* ‘*kóslē*, Kitz’ (Freyer 1842: 6).
- ⊕ 17. st.: *coslich* ‘capretto’ (Alasia 1607), *koslizeh* ‘haedulus, vel haedillus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *koslizh* ‘Böckchen, haedulus’ (Pohlin 1781), *koslizeh* ‘*kóslē*, Kitz’, ‘Böcklein’ (Gutsman 1789).
- Psln.** **kozlīt* m ‘majhen kozel’;
- = stesl. *kozьliščь* ‘kozlič’, hrv., srb. *kòzlic* ‘isto’, hrv. čak. *kozlič* (Orlec na Cresu – Houtzagers 1985);
 - < **psl. dial.** **kozьlītъ* ‘majhen kozel’.
- ⊕ Izpeljanka na **-itъ* iz **kozьlь* m ‘caper, haedus’ (ESSJa: 12:31) je prvotno označevala majhnega kozla oz. kozjega mladiča (SP: III:12; ESSJa: 12:29).
- **kozol¹**

kozodoj

ESSJ s.v. *podhujka*

- kozoděj* m, g *-ója* ‘nočna ptica selivka rjavo rdeče barve; legen, ležetrudnik’ (dial. – SSKJ), *kozoděj*, g *-dója* ‘kdor koze molze, der Ziegenmelker’ (Pleteršnik), *kozoděj* ‘Ziegenmelker’ (Janežič 1893), *kozodoj* ‘*podkujka*, Ziegenmelker, Caprimulgus europaeus’ (Erjavec 1864: 51).
- Isln.** knjiž. **kozo'doj* m ‘podhujka, Caprimulgus europaeus’ (19. st.).
- ⇒ hrv. *kozodoj* ‘Caprimulgus europaeus’ (Hirtz 1928–1956: II:122), *kozodoy* ‘isto’ (Habdelić 1670) ali č. *kozodoj* ali r. *kozodój* < kompoz **kozo-děj* m ‘Caprimulgus’, prim. tudi p. *kozodój*.
- ⊕ Enako kot sln. sinonim *kozomōlz* (► *kozomolz*) je slov. dial. **kozo-děj* m ‘Caprimulgus’ kalk, najverjetneje po nlat. *Caprimulgus (europaeus)* ali nvn. *Ziegenmelker* (Bulahovskij 1978 (= 1948): 276), ki je bil tvoren s sestavinama **koză* f ‘capra’ in **-dēj* kot deverbativa iz **dojīti* ‘mulgere’.
- Navedba v SSKJ, da je ornit *kozoděj* dialektični, je napačna.
- **kozomolz**

kozol

ESSJ 0

- kozol* m ‘zaničljiva oznaka za suho kravo’ (Pleteršnik po Cafu).
- Isln.** dial. *kozol* m ‘suha krava’.
- ⊕ Osamljeno in nejasno. Ni verjetno, da bi bila zaničljiva oznaka za suho kravo kot *kozol* poknjžena iz sln. dial. refleksa **kozou*, nastalega v okviru subst *kózel* < psl. **kozьlь* m ‘caper, haedus’. Z oznako je homonimen cgn *Kozol* (ZSSP).

kozolnjak

ESSJ 0

kozolnják m, g -a navadno pl 'na podlago prirasle morske živali s trdnim ovojem iz snovi, podobne rastlinski celulozi, Ascidiacea': *bradavičasti kozolnjak* (zool. – SSKJ), *kozolnjaki* m pl 'Ascidiacea', *bradavičasti kozolnjak* m 'Phallusia mammillata', *rdeči kozolnjak* 'Halocynthia pappilosa' (CZŽ 1997: 139), *kozolnják* 'die Seescheide', pl *kozolnjaki* 'ascidia' (Pleteršnik), *kozolnjaki* m pl 'Ascidia' (Erjavec 1875: 388).

Isln. knjiž. **kozoln'ja:ki* m pl 'ascidia' (19. st.); kasneje singularizirano.

⊕ Nejasno.

kozomolz

ESSJ s.v. kóza

kozomólz m, g -mólza 'die europäische Nachtschwalbe oder der Ziegenmelker (caprimulgus europaeus)' (Pleteršnik), *kozomolz* 'Caprimulgus europaeus' (Erjavec 1875: 292), *kozamovz* 'Ziegenmelker' (Janežič 1851).

Ⓣ Fem na -a *kozomólza* 'die europäische Nachtschwalbe oder der Ziegenmelker (caprimulgus europaeus)' (Pleteršnik); strukturna tvorjenka na -ec < *-*ьсь kozomólzæc* m, g -zca 'die europäische Nachtschwalbe oder der Ziegenmelker (caprimulgus europaeus)' (Pleteršnik), *kozomolzec* 'mravljinčar, podhujka, Nachtfchwalbe (Caprimulgus europaeus)' (Cigale 1860).

Ⓜ 19. st.: *kósamovsú* 'pikzhafti mravlinžhar, mravlinžhar, podhujka, Caprimulgus europaeus, punktirte Nachtfchwalbe' (Freyer 1842: 18) < **kozomolzel*.

Isln. knjiž. **kozomolz/kozomolzel* m 'podhujka, Caprimulgus europaeus' (19. st.).

↔^K nvn. *Zeigenmelker* 'Caprimulgus europaeus' ali nlat. *Caprimulgus (europaeus)*.

Ⓜ Po precej razširjenem starem ljudskem prepričanju, da ponoči podhujka prihaja h kozam v hleve, jim sesa mleko in zato oslepijo (Suolahti 1909: 17), o čemer poroča tudi Erjavec 1875 l.c. »Vže od starine pripoveduje se o njem pravljica, da se po noči zmuza v hleve in da ondi živino, zlasti ovce in kože sesa. Zato so mu tudi zdeli ime kozomolz.«, so bili v posameznih evropskih jezikih tvorjeni kalki, pretežno kar po nlat. kompozitu *caprimulgus* 'podhujka' ← lat. *caper* m 'kozel' + *mulgēre* 'molsti', npr. nvn. *Ziegenmelker*, it. *succiacapre*, frc. *tette-chèvre*, p. *kozodój*, lit. *ožka-melžė*, agl. *goat-sucker*, dan. *gjedemelker* (Suolahti 1909 l.c.). Sln. variantna kalka *kozomolz* in *kozomolzel* sta izvorno kompozita iz *kóza* f 'capra' in *mólsti* 'mulgere' iz skladenjske podstave *mólsti kozo*, kjer je sestavina -*molzel* ptc pret akt istega glagola.

► **koza**¹ ▷ *kozodoj*

kozomolzel → *kozomolz*

ESSJ s.v. kóza

kozorog

ESSJ 0

kozorôg m, g -a 'gorska žival z zajetnim telesom in grbicami na sprednji strani sabljastih rogov': *trop kozorogov* (SSKJ), terminologizirano v *alpski kozorog* 'kozorog z dolgimi, navzdol srpasto ukrivljenimi rogovi, Capra ibex' (zool. – SSKJ), *sibirski kozorog* 'kozorog z dolgimi, zelo razvitimi rogovi, Capra sibirica' (zool. – SSKJ), *kozorôg*, g -*rôga* 'der Alpen-Steinbock (capra ibex)' (Pleteršnik), *kozorog* 'divji kozel, Steinbock, Capra ibex' (Erjavec 1864: 31), *kozorog* 'divji kozel, kozjerožec, Steinbock (Capra ibex)' (Cigale 1860), *kozorog* 'Steinbock' (Janežič 1851); primor. nad. *kozorôg* 'stambecco' (Špehonja 2012b), kar pa verjetno ni avtohtoni dialektizem.

Ⓜ Sem cgn *Kozorog* z varianto *Kozorok*, kar je bilo po ZSSP potrjeno v Krškem in verjetno ni avtohtoni, ampak importirani priimek, toda prim. Torkar 2020: 102.

Isln. knjiž. **kozo'rog* m 'capricornus' (19. st.).

↔ hrv. *kozorog* 'Steinbock (Capra ibex)' (Šulek 1860) ali č. *kozoroh* 'kozorog' < **kozorogъ*.

- Ⓔ Slov. **kozorogъ* (hrv., č.) je ničto substantivizirani kompoz adj **kozorogъ(ib)* s prvotnim pomenom ‘tak, ki ima roge enake kot koza’, toda drugi slov. sinonimi za kozoroga, kot so blg. *kozirog*, r. *kozerog*, br. *kazjarog*, ukr. *kozerih*, p. *kozirožec*, že kažejo na sekundarno preoblikovanje tega kompozita. To odraža tudi sln. *kozjerožec* ‘divji kozel, kozorog, Steinbock (Capra ibex)’ (Cigale 1860), ki je moralo biti adaptirano po izposoji iz p. *kozirožec*.

V Pleteršnikovem slovarju sporočeno *kozorôžac* m, g -žca ‘kozorog’ (Pleteršnik) bi lahko bilo adaptirano Cigaletovo *kozjerožec*, ni pa izključeno, da je to samostojna izposojenka iz slš. *kozorožec* ‘kozorog’. Te sln. izposojenke so nadomestile staro dvobesedno poimenovanje *divji kôzel* (► divji kozel). Podobno pomensko motivacijo odražajo it. *capricorno* ‘kozorog’, fr. *capricorne* ‘isto’ (⇒ agl. *capricorn*) < lat. *capricornus* ← *capra* f ‘koza’ + *cornu* n ‘rog’.

► **koza**¹

kozorožec → kozorog

ESSJ 0

kožekrilc

ESSJ 0

kožekrilec m, g -lca navadno pl ‘žuželke z dvema paroma kožnatih prozornih kril, od katerih je zadnji par veliko manjši od sprednjega, Hymenoptera’: *sršeni, ose, čmrlji in drugi kožekrilci* (zool. – SSKJ), *kožokrilci* m pl ‘Hymenoptera’ (CZŽ 1997: 139), *kožekrîlac* m, g -lca, pl *kožekrilci* ‘Haut- oder Aderflügler (hymenoptera)’ (Pleteršnik), *kožekrilci* m pl ‘opnokrilci, Haut= oder Aderflügler’ (Cigale 1880 s.v. *Haut*), *kožokrilci* ‘Hymenoptera’ (Erjavec 1875: 353).

Isl. knjiž. **kožok'ri:lci* m pl ‘Hymenoptera’ (19. st.);

kasneje usklajeno z delovanjem preglasa za -ž- v **kožek'ri:lci* in tudi singularizirano.

↔^K nvn. *Hautflügler* ‘Hymenoptera’ (Schödlér 1860: II:499) ↔^K nlat. *Hymenoptera* ‘kožekrilci’.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki ta red krilatih žuželk označuje, da imajo za krila kožo, je bil tvorjen s suf. *-ec* < **-ьсѣ* iz kompoz adj **kožekril*, f -la ‘tak, ki ima za krila kožo’ s sestavinama *kôža* f ‘cutis’ < psł. **kòz'a* in *krîlo* n ‘ala’ < **kridlo*.

kožuhar¹

ESSJ 0

kožûhar m, g -ja ‘žival, ki ima kožuh’: *na farmi gojijo samo kožuharje* (SSKJ), *srečal je renččega kožuharja* ‘srečal je medveda’ (ekspr. – SSKJ).

Isl. knjiž. *kožûhar* m ‘žival, ki ima kožuh, npr. medved’ (20. st.).

- Ⓔ Mlada svojilnostna izpeljanka na -ar < **-ar'b* iz *kóžuh* m ‘pellicium’ < **kožûhъ* ‘isto’ ← psł. **kòz'a* f ‘pellis’.

kožuhar²

ESSJ s.v. *kožuh*

kožûhar m, g -rja ‘der Pelzkäfer (attagenus pelli)’ (Pleteršnik), *kožuhar* ‘der Pelzkäfer’ (Cigale 1880), *kožuhar* ‘Attagenus pelli’ (Erjavec 1875: 350).

Isl. knjiž. **ko'zu:har* m ‘Attagenus pelli’ (19. st.).

↔^K nvn. *Pelzkäfer* ‘Attagenus pelli’ (Schödlér 1860: II:497) ← *Pelz* ‘kožuh’ + *Käfer* ‘hrošč’.

- Ⓔ Kalk po nvn. kompozitu, ki tega hrošča zaradi uničevanja kožuhovine označuje kot hrošča, ki je v zvezi s kožuhom, je bil tvorjen z nomenom actoris na -ar < **-ar'b* iz subst *kóžuh* m ‘pellicium’ < **kožûhъ* ‘isto’ ← psł. **kòz'a* f ‘pellis’.

krac

ESSJ 0

krác m, g *kráca* ‘der Wachtelkönig (rallus crex)’ (Pleteršnik) = ‘kosec, Crex crex’, *krac* ‘Strohfschneider’ (Janežič 1851).

- ④ 18. st.: *kraz* 'Strohfñneider Vogel' (Gutsman 1789); 19. st.: *kràz*, g *kráza* '(ein Vogel) der Strohfñneider' (Murko 1833a: 148), *kraz* 'trávnjfski kófez, kófez, ftergár, hrezhmón, wind. harezh, harish, krezhlik, *Crex pratensis*, Wiefenfnarr' (Freyer 1842: 33 z oznako wind.). **Isln.** dial. **k'rac* m 'kosec, *Crex crex* = *Rallus crex* = *Crex pratensis*' (kor.).
- ⑤ Osamljeno. Morda je ornitonim nastal pod vplivom n. dial. ornitonimov, kot sta *Wiesenkrätzer* 'Crex crex' (Suolahti 1909: 298) ali *Scharrer* 'isto', ki kosca poimenujeta s 'kdor grebe, praska (po travnikih)'. Možno bi bilo predpostaviti n. dial. nepreglašeno varianto **Wiesen-kratzer*, slovenska replika **vizen-kracer* pa je bila lahko tudi pod vplivom izposojenke *kracati* -am impf 'praskati', kasneje 'nerazločno, grdo pisati' na eni strani skrajšana v *krac*, na drugi pa v **krâcman** m 'krac, krecman' (celjska okolica – Pleteršnik po Cafu) = 'kosec, *Crex crex*', iz česar se je verjetno po redukciji za *r* razvil dial. sin **krêcman** 'der Wachtelkönig, der Scharrer (rallus crex)' (Pleteršnik), *krecman* 'Wachtelkönig (Rallus crex)' (Cigale 1860 z oznako, da je beseda štajerska). Zaradi soobstoja sin *krâcman* : *krêcman* je manj verjetno, da bi bilo *krêcman* nomen agentis na -man tipa *krôcman* (► *krocman*), *cûcman* (► *cucman*) iz sln. *krêcati* impf 'stokati, tarnati', 'hreščati' (Pleteršnik) < psl. **krêcati* ob sln. *krêkati* -am impf 'hreščati'.

kracman → *krac*

ESSJ 0

kragulj → *kragulj*

ESSJ 0

kragulj

ESSJ *krágulj*

krágulj m, g -a 'ptica ujeda sive barve, z belkastim, prečno progastim oprsem in trebuhom': *kragulj kroži nad dvoriščem; kokoš je odnesel kragulj; zagrabil ga je kot kragulj* (SSKJ), *kragulj* 'Accipiter gentilis', *kragulji, orli in kanje* 'Accipitrinae' (CŽŽ 1997: 140), *krágulj*, g -úlja 'der Habicht, der Hühnergeier (astur palumbarius)', 'skobec, der Sperber' (Pleteršnik), *kragulj* 'Astur palumbarius' (Erjavec 1875: 300), *krágulj* ob **krágúj** 'Sperber, Baumfalk' (Janežič 1851); dol. *krá:gu* (Šentrupert – Smole Diss. 1994) < **krá:gəl* < **krágŭl*, štaj. zgsav. *kra'gul* 'kragulj' (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 338); po dial. redukciji neakcentuiranega *ra* > *re* in nato deloma akcentskem umiku **krégulj** m, g -gúlja 'kragulj' (Pleteršnik), *kregulj* 'Habicht oder Hühnergeier, Astur palumbarius' (Erjavec 1864: 41), *kregulj* 'Finkenhabicht' (Cigale 1860), *krégulj* 'der Sperber, lo sparviéro' (Drobnič 1858), *krégulj* ob *krégúj* 'kragulj, Sperber, Baumfalk' (Janežič 1851), v 17. st. *kregul* (Svetokriški 1691–1707), v 18. st. *krégŭl* 'Geyer, falco' (Pohlin 1781), v 19. st. *krégulj* 'Astur, Habicht', *golóbji krégulj* 'Astur palumbarius, gemeiner Habicht', *mali krégulj* 'Astur nesus, Sperber', *krégul* 'kréguljzhek, krogular, tízhar, šhprinclar, wind. kragulzh, škopez, jafstreb, Finken-ftöfser/habicht' (Freyer 1842: 9), *krégulj* 'der Sperber (Nisus)' (Murko 1833a: 148), *kregulj* 'Geier' (Jarnik 1832: 239).

- ① Strukturna tvorjenka na -ar < *-ar'b v 19. st. *krogular* 'krégul, kréguljzhek, tízhar, šhprinclar, wind. kragulzh, škopez, jafstreb, Finken-ftöfser/habicht' (Freyer 1842: 9) z dial. *o* iz *a*; dem na -ič < *-it'b *kráguljič* m 'kleiner, junger Habicht' (Pleteršnik), v 18. st. *kragulzh* 'škopez, jafstreb Sperber' (Gutsman 1789), v 19. st. *kragulzh* 'krégul, krogular, tízhar, šhprinclar, kréguljzhek, wind. škopez, jafstreb, Finken-ftöfser/habicht' (Freyer 1842: 9); strukturna tvorjenka na -ec < *-ecb *kraguljec* m, g -jca 'Sperber, Baumfalk' (Janežič 1851) in od tod formalni dem na -ek < *-ekb v rovt. cerklj. *kra'yulčk* (Kenda-Jež Diss. 2002), v 19. st. *kréguljzhek* 'krégul, krogular, tízhar, šhprinclar, wind. kragulzh, škopez, jafstreb, Finken-ftöfser/habicht' (Freyer 1842: 9).
- ② 16. st.: *kragul* 'Sperber, nesus' (Megiser 1592); 17. st.: *kragul* 'nisus', *kragul s'plavimi nogami* 'accipiter stellaris' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kragul* 'Puhu ein Raubvogel' (Gutsman 1789).

- ⊙ Onimizirano v cgn *Kregulj* (ZSSP), tudi *Kragelj* z redukcijo $u > e$ [ə] (Torkar 2020: 103s.) ter v it. zapisu *Craghil* (Merkù 1982: 36), okoli leta 1240 v Reziji *Cragul*, leta 1523 na Modrejcah *Kragul*, leta 1591 v Bači pri Modreju *Simon cragui* (Torkar 2020: 103).

Psln. **kragŭl'* m 'ptica ujeda', pretežno 'skobec';

- = hrv. *kràgŭlj*, g *kragŭlja* 'kragulj' (ARj), *kraguly* 'nifus' (Vrančić 1595), *kraguly pti-cza* 'nifus' (Belostenec 1740), *kraguly* 'nifus' (Jambrešić 1742), čak. *kragŭj*, g *kragŭjŭ* 'Accipiter gentilis' (ČDL), dl. *krogul* 'skobec', toda p. *krogulec* 'skobec', č. *krahulec* 'isto', slš. *krahulec*, gl. *kraholec* in stesl. *kragui* 'accipiter', hrv., srb. *kràgŭj* 'skobec', hrv. *kraguj* 'skobec' (15. st. – ERHJ: 1:492), mak. *kraguj* 'Gyps fulvus', blg. *kragŭj* 'sokol', č. *krahujec* (14. st. – Rejzek 2015: 341);

< **psl.** dial. **korgŭjŭ* m 'skobec';

sekundarno, verjetno pod vplivom suf *-ul'b na delu slov. območja, ki obsega tudi slovensko, prenašeno v **korgul'b*; manj verjetno se zdi, da je na preoblikovanje prvotnega ornitonima vplivalo fonemsko stanje z *-l- v ornit **orŭlb*, **sokolb*, **pětlb*, kot je predpostavil Vaillant (citirano po Vasmer 1986–1987: II:363); ornitonim je bil izposojen iz turških jezikov (Miklošič 1886: 131; Berneker 1908–1913: I:570; Bezljaj ESSJ: II:78s.), prim. srtur. *qarquj* 'za lov priučen sokol', *qyrŭuj* 'isto', kum. *korguj* 'vrsta jastreba' (ESSJa: 11:69; ESJS: 6:355).

- ⊕ Neznana.

Sln. varianta *kragŭj* je potrjena šele v sredini 19. st. in le v Janežičevem viru, zato je bila verjetno izposojena iz hrv. predloge *kràgŭj*.

- ⓓ^{BD} Psl. dial. **korgŭjŭ* m 'skobec'

→ VPLIV SUF *-ul'b psl. dial. **korgul'b*

→ DIAL. rē- ← rā-

→ TVORJENKA NA -ič + s- + REDUKCIJA (?)

→ DIAL. ASIM g : g ← k : g

sln. *kragulj*;

→ sln. *kregulj*;

→ sln. *škreglič*;

→ sln. *gragulj*.

▷ *gragulj* ▷ *škreglič*

krakavec

ESSJ 0

krákwac m, g *krákuca* 'corvo', Apl *krŏkuce* (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 93, 181).

Isln. dial. **k'ra:kau̯ac* m 'vran' > **k'ra:kou̯ac* > *krákwac* (ter.).

- ⊕ Osamljeno, a gotovo s suf -ec < *-bcb univerbizirano iz skladenjske podstave **krakav ptič*, pri čemer je adj **krakav*, f -a deverbativ na -av iz *krâkati* -am impf 'oglašati se z glasom kra' (SSKJ), 'hreščati, vreščati' (Pleteršnik) < psl. **krakati*. Ni jasno, ali je ojevski vokal v Apl *krŏkuce* posledica fonetičnega razvoja iz akcentuiranega zaporedja *krák-* ali pa tvorjenosti iz sinonimne verbalne predloge *krŏkati* -am impf (Pleteršnik). Vran je s tem ornitonimom označen kot vreščec, hreščec ptič.

kraljec¹

ESSJ 0

králjæc m, g -ljca 'neki ptiček, različen od stržka' (Pleteršnik po Valvasorju), morda 'das Goldhähnchen (regulus crocecephalus)' (Pleteršnik); primor. nad. *krajac* 'regolo' (Rigoni, Salvino 1999), *krajác* 'regolo' (Špehonja 2012b).

Isln. dial. **kral'ǣc* m 'kraljiček, Regulus' (nad.) < **korl'bcb*.

↔^K it. *regolo* 'kraljiček, Regulus'.

- ⊕ Kalk po it. predlogi, ki odraža lat. deminutiv *rēgulus* k *rēx* m, g *rēgis* 'kralj', je bil tvorjen z dem na -ec < *-bcb iz *králj* m 'rex' < psl. **kórl'b*; ornitonim je prvotno lahko šaljiva oznaka za tega majhnega, le do 9 cm velikega ptiča, ki jo je, sodeč po nvn. opisni

oznaki *der gekrönte Sänger*, motivirala asociacija, da je zaradi rumenkaste lise na glavi kraljiček podoben kralju s krono (Battisti, Alessio 1950–1957: 3225).

▷ kraljec²

kraljec²

ESSJ 0

kràjac m ‘scricciolo’ (primor. nad. – Špehonja 2012b).

- ① Strukturna tvorjenka na *-ič* < **-itʰ* *kràjčič* ‘scricciolo’ (Špehonja 2012b).

Isln. dial. **kʰralʰəc* m ‘stržek, Troglodytes troglodytes’ (nad.) < **korlʰəcb*.

- ② Ornitonimi za kraljička in stržka se zaradi majhnosti obeh ptičev pogosto izmenjujejo oz. mešajo (Filipi 1994: 147). V nadiškem narečju je verjetno prišlo do prenosa ornitonima za kraljička na ornitonim za stržka. V isti dial. skupini potrjeno **králjak** m, g *-ljka* ‘der Zaunkönig’ (Pleteršnik) = primor. kraš. *kràlʰək* ‘Zaunkönig’ (Štrekelj 1887: 394) torej lahko posredno kaže na obstoj homonima v pomenu ‘kraljiček’.

► **kraljec¹**

kraljek → kraljec²

ESSJ s.v. *kraljč*

kraljevi orel

ESSJ 0

kraljevi orel m ‘orel z belimi peresi na plečih in prisekanim repom, Aquila heliaca’ (zool. – SSKJ), *kraljevi orel* ‘Aquila heliaca’ (CZŽ 1997: 237), *kraljevi orel* ‘Kaiseradler, Aquila imperialis’ (Erjavec 1864: 41).

Isln. knjiž. **kralʰjɛ:vi* ‘orəl’ m ‘Aquila heliaca = Aquila imperialis’ (19. st.).

- ↔^K nvn. *Königsadler* ‘Aquila imperialis’ (Schödlér 1860: II:446) ← *König* ‘kralj’ + *Adler* ‘orel.’

- ② Kalk po nvn. predlogi, ki tega od 79 do 84 cm velikega v nižinskem svetu v jugovzhodni in vzhodni Evropi, v Aziji in severozahodni Afriki živečega rjavočrnega orla s svetlo rumenimi pleči in temenom (CZŽ 1997 l.c.) označuje kot kraljevega orla, je bil tvoren z dvobesedno pomensko ustreznico. Podoben kalk predstavlja tudi hrv. *kraljevski orao* ‘Aquila heliaca’, tudi *orao krstaš* ‘isto’ (Spletni vir 24).

► **orel¹**

kraljica

ESSJ 0

kraljica f ‘mática, die Bienenkönigin’ (Pleteršnik), *kraljica* ‘čebelja samica’ (Erjavec 1875: 355), *kraljica* ‘mática, čebelja samica’ (Erjavec 1864: 100), *kraljica* ‘mačica, Bienenkönigin’ (Cigale 1860 s.v. *Bienenkönig*).

Isln. knjiž. **kralʰji:ca* f ‘čebelja samica, mática’ (19. st.).

- ↔^K nvn. *Bienenkönigin* ‘mática’ ← *Biene* ‘čebela’ + *Königin* ‘kraljica’.

- ② Enobesedni kalk *kraljica* po nvn. predlogi, ki matico označuje kot čebeljo kraljico, se ni uveljavil, ampak je prevladal stari termin *mática* (► *mática¹*).

kraljič¹

ESSJ *kraljč*, s.v. *županič*

kraljič m, g *-iča* ‘das Goldhähnchen (regulus crocecephalus)’ (Pleteršnik); primor. nad. *krajč* ‘regolo’ (Rigoni, Salvino 1999), ter. *krajč* ‘fiorrancino’ (Spinozzi Monai 2009: 90) = ‘rdečeglavi kraljiček, Regulus ignicapillus’, rovt. črnovr. *kràlč* ‘kraljiček (ptič)’ (Tominec 1964), panon. pkm. *kraʰli:č* ‘kraljiček’ (Bajzek Lukač 2009).

- ① Strukturna tvorjenka na *-ek* < **-əkʰ* *kraljiček* m, g *-čka* ‘najmanjša ptica pevka z rdečo ali rumeno liso na temenu’: *veselo čivkanje kraljička*; *sinice in kraljički* (SSKJ), *rumenoglavi kraljiček* ‘Regulus regulus’, *rdečeglavi kraljiček* ‘ognjeglavček, Regulus ignicapillus’ (CZŽ 1997: 141), *kraljiček*, g *-čka* ‘das Goldhähnchen (regulus crocecephalus)’ (Pleteršnik), *kraljiček* ‘Regulus ignicapillus’ (Erjavec 1875: 287), *kraljiček*

‘Goldhähnchen (Regulus flavicapillus)’ (Cigale 1860); rovt. cerklj. *kra'ličk* (Kenda-Jež Diss. 2002), v 17. st. *kra'ilizhik*, *tudi ena tyzhiza je takù imenovana* ‘regulus’, *ena tyza, eni meinio, de je kralizhik, eni dlešk, eni, de je ena forta poštoin* ‘imuscus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 19. st.: *králjizek* ‘zhópasta lífniza, pavzhek, Regulus crococephalus, Goldhähnchen’ (Freyer 1842: 16).

- Ⓜ 16. st.: *Krajlizh* ‘Küniglin, Regulus’ (Megiser 1592); 19. st.: *králjizh* ‘(ein Vogel) der Zaunkönig, der Schneekönig, das Goldhähnchen (Trochilus)’ (Murko 1833a: 146).

Isln. dial. **kral'ĩč* m ‘kraljiček, Regulus’ (primor., rovt., panon.).

- ↔^K srvn. *kuniclín* ‘stržek’ (Lexer 1872–1878), toda stvn. *kunichli* ‘regulus’ (Grimm 1854–1971 s.v. *königlein*), kar je verjetno kalk po rom. deminutivu k lat. *rēx* m, g *rēgis* ‘kralj’, prim. it. *regolo* ‘kraljiček’.

- Ⓜ Ornitonim je bil prvotno lahko šaljiva oznaka za tega majhnega, le do 9 cm velikega ptiča, ki jo je, sodeč po nvn. opisni oznaki *der gekrönte Sānger*, motivirala asociacija, da je zaradi rumenkaste lise na glavi kraljiček podoben kralju s krono (Battisti, Alessio 1950–1957: 3225; Machek 1968: 289).

Podobni kalki, verjetno po nemških predlogah, so hrv. *kraljić* ‘regulus’ (ARj), *kraljic* ‘Regulus’, tudi ‘Troglodytes troglodytes’ (Hirtz 1928–1956: I:214), v Istri *krajĩč* ‘Troglodytes troglodytes’, *krājĩč* ‘isto’, *kraljĩč* (Filipi 1994: 167), č. *kralík* ‘stržek’, ‘Motacilla regulus’, *králiček* ‘isto’ (Jungmann 1835–1839; Machek 1968 l.c.), slš. *králik* ‘regulus’, dial. *králiček* ‘isto’ (SSN: I:864), gl. *kralik* ‘stržek, Troglodytes troglodytes’, dl. *kralik* ‘isto’, p. *mysikrólik* ‘Regulus regulus’, dobesedno ‘mišji kraljič’ (Schuster-Šewc 1983–1996: 663s.).

▷ *kraljič*² ▷ *kraljiček*

kraljič²

ESSJ *kraljĩč*

kraljĩč m, g *-iča* ‘der Zaunkönig’ (Pleteršnik), *králjĩč* ‘der Zaunkönig, lo scricciolo’ (Drobníč 1858), *kraljĩč* ‘Zaunkönig’ (Janežič 1851); primor. kraš. *krèlič*, g *kreliča* ‘Zaunkönig’ (Štrekelj 1887: 403), *kràljĩč* (goriška okolica – Erjavec, LMS 1879, 132).

- Ⓜ Strukturna tvorjenka na *-ek* < **-bkb* *kraljĩčək*, g *-čka* ‘der Zaunkönig’ (Pleteršnik), *kraljĩček* ‘Zaunkönig (Motacilla troglodytes)’ (Cigale 1860).

- Ⓜ 18. st.: *Kraliřch* ‘Sylvia regulus, Goldhähnlein, Zaunkönig’ (Scopoli 1769: 161), *kralizh* ‘pauzhizh, Zaunflupferl’ (Gutsmann 1789); 19. st.: *králjizh* ‘(ein Vogel) der Zaunkönig, der Schneekönig, das Goldhähnchen (Trochilus)’ (Murko 1833a: 146).

Isln. dial. **kral'ĩč* m ‘stržek, Troglodytes troglodytes’ (kraš.).

- Ⓜ Ornitonimi za kraljička in stržka se zaradi majhnosti obeh ptičev pogosto izmenjujejo oz. mešajo (Filipi 1994: 147), toda v tem primeru so na naplastitev ornitonimskega pomena na dem *kraljĩč* h *králj* m ‘rex’ < psl. **kórl'ь* ‘isto’ verjetno vplivale tujejezične predloge, kot sta npr. nvn. *Zaunkönig* ‘stržek’ s sestavino *König* ‘kralj’ in srvn. *kuniclín* ‘stržek’ (Lexer 1872–1878), čeprav so se s sémom ‘kralj’ določeni ornitonimi zaradi rumenkaste lise na glavi prvotno nanašali na kraljička in ne na stržka (Suolahti 1909: 81; Battisti, Alessio 1950–1957: 3225; Machek 1968: 289).

► *kraljič*¹

kraljiček

ESSJ 0

kra'li:ček m, g *-čka* ‘taščica’ (dol. kost. – Gregorič 2014).

Isln. dial. **kra'l'i:čək* m ‘taščica, Erithacus rubecula’ (kost.).

- Ⓜ Osamljeno. Verjetno zaradi podobne velikosti in skupne značilnosti, da spadata med ptice pevke, preneseno z ornit *kraljĩček* m ‘Regulus regulus’.

► *kraljič*¹

kraljikESSJ *kraljĭk*

kraljĭk m, g -ika 'das Kaninchen (Lepus cuniculus)' (Pleteršnik), *kraljik* 'domači zajec, das Kaninchen, Lepus cuniculus' (Erjavec 1881: 34).

- ① Dem na -ek < *-bkb *kraljiček* m, g -čka 'Kaninchen' (Janežič 1851); v besedni zvezi *divji kraljik* m 'wildes Kaninchen' (Pleteršnik po Levstiku).

Isln. knjiž. **kral'jik* m 'domači zajec' (19. st.).

- ⇒ č. *králik* 'domači zajec' ali slš. *králik* 'isto' (Bezljaj ESSJ: II:80).

- ② Č. in slš. oznaka za domačega zajca je kalk po srvn. *kūniclîn* kot izposojenki iz lat. *cūniculus* 'domači zajec, kunec', ki je bila ljudskoetimološko interpretirana kot dem na -lîn h *kūnic* 'kralj', nvn. *König* 'isto' in zato prevedena z dem na -ik iz subst *král* 'kralj' (Bezljaj ESSJ l.c.; Machek 1968: 289; Králik 2015: 297).

kramaš

ESSJ 0

krámež m 'ime kozlu' (Baška dolina – Pleteršnik) = rovt. tol. *krámež* 'kozje ime' (Baška dolina – Erjavec, LMS 1875, 223), toda tol. *krámaš* f 'ime kozi' (Temljine – Kenda 1926) s sekundarnim ženskim slovničnim spolom pod vplivom denotata ženskega naravnega spola.

Isln. dial. **k'ra:m-ež/-aš* m 'kozje ime' (tolm.).

- ③ Osamljeno in nejasno.

K**kramor**

ESSJ 0

grámar m 'bramor' (kor. podjun. (Globasnica/Globasnitz) – SLA).

Isln. dial. **brámar* m 'Gryllotalpa gryllotalpa';

po disimilaciji po labialnosti *k : m* ← *b : m* kor. **krámar*, po akanju *grámar*; v vzglasju osamljena sln. beseda je gotovo nastala po disimilaciji iz prvotnega *brámar*, ki pa ni popolnoma enaka znani tipa *kompava* ← *pompava* (Ramovš 1924: 315).

► **bramor**

krapačESSJ s.v. *gránfor*

krâmpač m 'der Rabe, der Kolkrabe' (Pleteršnik po Cafu), 'der Nachtrabe (ardea nycticorax)' (Pleteršnik), *krapač* 'krokar, vran, Rabe (Corvus corax)' (Cigale 1860).

- ④ 19. st.: *krampazh* 'prava zháplja, zháplja, kavranozh, wind. kavran, Ardea nycticorax, Nachtreier' (Freyer 1842: 30), *krâmpazh* 'Rabe' (Murko 1833a s.v. *krâmp*).

- ⑤ Morda onimizirano v cgn *Krapač*, *Krampoč* (ZSSP).

Isln. dial. *krapač* m 'krokar, Corvus corax';

- = hrv. *krapač* 'Corvus corax' (Lobor, Martijanec – Hirtz 1928–1956: I:214), *krompač* 'isto' (Hirtz 1928–1956: I:113), *krompach* 'corvus' (Belostenec 1740), *krumpač*, *krumpak* (Hirtz 1928–1956 l.c.);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **krampačb* m 'krokar, Corvus corax'.

- ⑥ Bolj verjetno nomen agentis na *-ačb iz *krâmpati* -am impf 'hreščati, vreščati' (Pleteršnik), kot pa da bi bil ornitonim povezan s *krâmpelj* m 'krempelj' (Pleteršnik), čeprav ima krokar krepke črne noge z močnimi kremplji (CZŽ 1997: 419).

krapača

ESSJ 0

krâmpača f 'krota' (dol. jbk. (Vinica) – SLA), a tudi jbk. *grambăča* 'isto' (Dragatuș – SLA).

Isln. dial. **k'rampača* f 'krastača' (bkr.).

- ⑦ Zaradi psl. dial. **kôrpa* f 'žaba', ohranjenega v ukr. *korópa* 'isto' (tudi *koropán'a* in *koropáta žaba*) in br. *kurápa*, kar formalno ustreza lit. *kárpa* 'bradavica', let. *kārpa* 'isto' (ESSJa: 11:90), je sln. dial. **k'rampača* 'krastača' verjetno ekspresivno nazalizi-

rani avgmentativ na *-ača* iz te psl. predloge, ki se v slovenščini posredno ohranja v več sinonimih za krastačo in tudi v adj *hrápav* 'neraven ipd.'.

► **krapavica** ▷ grambača

kramparica

ESSJ 0

krâmparica f 'die Bergkrähe, die Schweizerkrähe (corvus graculus)', 'der Steinrabe, die Steinkrähe (pyrrhocorax alpinus)' (Pleteršnik), *kramperica* 'planinski škorec, planinska kavka, Bergkrähe (Corvus graculus)' (Cigale 1860), *kramperca* 'Steinrabe' (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *krâmpërza* 'Pyrrhocorax, Steinrabe', *planínfka krâmpërza* 'Pyrrhocorax alpinus, Schneedohle', *krâmpërza* 'planínfki fhkorz, illyr. vajk, Corvus Pyrrhocorax, Steinkrähe, Alpendohle' (Freyer 1842: 13).

Isln. dial. **kramparica* f 'planinska kavka, Pyrrhocorax graculus = Corvus graculus' (19. st.).

- Prim. hrv. *kramparica* 'Pyrrhocorax graculus' (Gorski kotar – Hirtz 1928–1956: I:214 s podatkom, da je ornitonim znan tudi v Sloveniji).
- Ⓔ Verjetno enako kot *krâmpač* m 'der Rabe, der Kolkrabe' (► *krampač*) s suf *-ica* feminizirani nomen agentis na *-ar* < **-ar*'b iz *krâmpati* *-am* impf 'hreščati, vreščati' (Pleteršnik).

kranček

ESSJ 0

krancek 'Feldferling' (Janežič 1851), toda v 19. st. *kranzhek* 'poljski vrábez, pôlfski grábez, wind. frikez, Pyrgita montana, Feldferling' (Freyer 1842: 20 z oznako wind.) [krančək].

Isln. dial. **krančək* m 'poljski vrabec, Passer montanus = Pyrgita montana' (kor.).

- Prim. formalno podobno hrv. v Istri *krančič* 'Troglodytes troglodytes' (Krasica – Filipi 1994: 167), kar je bilo izposojeno v ben. istr. *cranzić* 'Troglodytes troglodytes' (Buje), *krančič* 'isto' (Krasica, Pertići, Šverki – vse Filipi 1994: 166, 171).
- Ⓔ Filipi 1994: 171 (brez sln. gradiva) hrv. ornitonim razlaga kot izpeljanko na *-iç* < **-it*'b, ki vsebuje izposojenko iz nvn. *Kranz* 'venec', ter ugotavlja, da je ornitonim prvotno verjetno označeval kraljička z rumenkasto liso na glavi, ki je asociirala na venec. Enak prenos bi bilo možno predpostaviti tudi za sln.: 'poljski vrabec' ← 'kraljiček'. Janežičev zapis ornitonima s *-c* je verjetno hiperkorekcija na podlagi jezikovnega občutka, da je bila beseda tvorjena iz izposojenke iz nvn. *Kranz*. Nvn. dial. *Kranzamsel* 'Turdus alpinus', 'Turdus torquatus' se s sestavino *Kranz* (Unger, Khull 1903; Suolahti 1909: 57) nanaša na komatarjevo belo liso v obliki polmeseca na prsih.

kranjica¹ → sivka³

ESSJ 0

kranjica²

ESSJ 0

kranjica f 'kozje ime' (Erjavec, LMS 1875, 223).

Isln. dial. *kranjica* f 'kozje ime'.

- Ⓔ Kozje ime enako kot sln. dial. **kranjščica** 'ovčje ime' (Erjavec, LMS 1875, 224) označuje geografski izvor kože oziroma ovce. Medtem ko kaže *kranjica* na tvorjenost s suf *-ica* iz tpn *Kranj*, je bilo *kranjščica* z istim sufiksom tvorjeno iz tpn *Kranjsko*, obe tvorjenki pa se nanašata na območje Kranjske.

kranjski štrk → štoklja³

ESSJ 0

kranjščica → kranjica²

ESSJ 0

krap

ESSJ kräp

kräp m, g *kräpa* 'ploščata riba z dolgo hrbtno plavutjo, živeča v stoječih in počasi tekočih vodah': *gojiti*, *loviti krape*; *tolst*, *zamaščen krap* (SSKJ) ob *krápovec*, g *-vca*

navadno pl 'sladkovodne ribe z velikimi luskami in brkom podobnimi izrastki pod usti, Cyprinidae' (zool. – SSKJ), *krap* 'Cyprinus carpio' ob *krapovci* m pl 'Cyprinidae' (CZŽ 1997: 141), *krap* m 'Cyprinus carpio', *zobati krap* 'Cyprinodon calaritanus' (Munda 1926: 31, 39), *navadni kràp*, g *navadnega krápa* 'der gemeine Karpfen (cyprinus carpio)' (Pleteršnik), *krapi* m pl 'Cyprinoidei', *navadni krap* m 'Cyprinus carpio' (Erjavec 1875: 337, 414), *navadni krap* 'der gewöhnliche Karpfen, Cyprinus Cárpio' (Erjavec 1864: 73), *krap* 'Karpfen' (Janežič 1851); iz knjiž. jezika prešlo v narečja, npr. gor. *k'rap*, g *krá:pa* 'vrsta ribe' (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *kràp* 'Cyprinus carpio, Karpf' (Gazič na Krki, sodobno Gazice – Erjavec, LMS 1879, 131), panon. prleš. *k'rap* 'krap (riba)' (Rajh 2010).

Isln. knjiž. **k'rap* m 'Cyprinus carpio' (19. st.).

- ⇒ hrv. *kràp riba* 'Carpio' (Belostenec 1740), *krap* 's'aran, Carpio' (Jambrešić 1742), *kràp*, g -àpa 'ribba, cheppia, pesce di mare, clupea, thryssa, alosa' (Stulić 1806), kar je enako z mak. *krap* 'carpio', blg. dial. *krap* 'isto', r. dial. *kórop*, ukr. *kórop*, č. *kapr* ← **krap* (Machek 1968: 240);

< **psl.** **kôrpъ* m 'carpio';

morda izposojeno iz zgerm. **karpfa*- 'carpio', prim. stvn. *karpfo* (12. st.), srvn. *karpfe*, nv. *Karpfen* (Machek 1968 l.c.), ali pa slov. in germ. ihtionima izvirata iz neke neidentificirane predloge z alpskega ali donavskega področja (Bezljaj ESSJ: II:81; Kluge 1995: 428; Pfeifer 2000: 626). Iz germ. se izvaja lat. *carpa* 'Cyprinus carpio' (Walde, Hofmann 1938–1954: I:171; Kluge 1995 l.c.). V ÈSSJa: 11:91 se zagovarja Bernekerjeva razlaga, da naj bi bil germ. ihtionim izposojen iz slovanskega in da naj bi spadal v slov. besedno družino **korp-ayъ* 'hrapav' (Berneker 1908–1913: I:575). Z nemškega govornega območja je bilo nedvomno najprej izposojeno sln. *kàrp* m, g *kárpa* 'krap' in kasneje *kàrf* 'isto'.

Ⓔ Neznana.

- Ⓓ^{BD} Zgerm. **karpfa*- 'carpio' > pozno stvn. *karpfo*
→^{TVORJENKA} 'linj'

> srvn. *karpfe*

nv. *Seekarpf*

⇒ psl. **korpъ* m 'carpio' > hrv. *krap*

▷ *karp* ▷ *krapja* uš

⇒ sln. *karp*;

→ sln. *karpoč*;

⇒ sln. *karf*;

⇒^k sln. *morski karp*;

⇒ sln. *krap*.

krapanica

ESSJ 0

k'ràpanca f 'krastača', 'vrsta sliv' (panon. pkm. – Bajzek Lukač 2009), po SLA pkm. *kròpanca* 'krota' (Markovci – SLA), *kràpanca* 'isto' (Gornji Senik – SLA), štaj. *krâpanca* (Spodnja Polskava – SLA).

Isln. dial. **k'rapanica* f 'krastača' (vzhodno).

- Ⓔ Najbolj verjetno prenarejeno iz prvotnejšega sin *krápavica*, morda celo prek **krápav-nica* z asimilacijo *n* ← *yn* tipa *sònce* ← *sòynce* (Ramovš 1924: 39).

► **krapavica** ▷ *krapanka* ▷ *krapinca*

krapanka

ESSJ 0

kràpanka f 'krota' (štaj. (Planina pod Šumikom) – SLA).

Isln. dial. **k'rapanka* f 'krastača' (štaj.);

po vzorcu *dělavka* ← *dělavica* (o tem Furlan, SR 66/2, 2018, 118 op. 44) posodobljeno iz štaj. *kràpanca* (SLA) ← **krápaunica*.

► **krapanica**

krapavicaESSJ *krápavica*, s.v. *grápav*, *krapoti*

krápavica f 'krastača': *krapavice in žabe* (dial. vzhodno – SSKJ), *krápavica* 'die Kröte' (vzh. štaj. – Pleteršnik), *krapavica* 'Kröte' (Janežič 1851); panon. prleš. *k'rapafca* 'krastača', v ekspresivni rabi 'smrkavec/smrklja' (Rajh 2010), po SLA panon. slngoriš. *krápafca* 'isto' (Spodnja Voličina – SLA), prleš. *krápavica* (Sveti Tomaž, Ormož, Gibina – SLA), štaj. jpoh. *krápauca* 'krota' (Pivola – SLA).

- Ⓘ 19. st.: *krápaviza* 'die Kröte. (Rana bufo. Linn.)' (Murko 1833a: 147).

Psln. dial. **krápauca* f 'krastača' (vzhodno);

- = ukr. *koropávycja* 'žaba' poleg *korópavka* 'isto' ob adj *koropávyyj* 'hrapav, neraven' in *korópa* 'žaba', *korópka* 'isto' (Grinčenko 1907–1909);

< **psl.** dial. **kórpauca* 'žaba'.

- Ⓔ Poimenovanje je s suf -ica substantivizirani adj **kórpaucъ* 'neraven, hrapav, tak, kot je koža žabe' (> sln. s *hr-* ← *kr-* *hrápav*) iz psl. **kórpa* f 'žaba', kar je formalno enako lit. *kárpa* 'bradavica', let. *kārpa* 'isto' (Bezljaj ESSJ: II:81s.; Bezljaj 2003 (= 1965 in 1967): 281, 815; ESSJa: 11:90; Kurkina 1992: 135; ESUM: 3:411). Psl. dial. **kórpa* 'žaba' je torej v odnosu do balt. gradiva poimenovanje pars pro toto in kaže, da je žabja koža vzbujala vtis, da je polna bradavic: 'žaba' ← 'bradavica'.

▷ *krapanica* ▷ *krampača*

krapinca

ESSJ 0

K

krăpinca f 'krota' (panon. pkm. (Gornji Petrovci) – SLA).

Isln. dial. **k'rapinca* f 'krota' (pkm.);

verjetno prenarejeno iz pkm. *k'răpanca* 'krastača' (Bajzek Lukač 2009), a vzorec ni jasen.

► *krapanica*

krapja uš → ribja uš

ESSJ 0

krastačaESSJ s.v. *krásta*, *trakáča*

krastáča f 'dvoživka z zavaljenim trupom in zgrbančeno kožo, posuto z debelimi bradavicami': *po travi je nerodno hodila krastača; velika, ostudna krastača* (SSKJ), *krastáča* 'die gemeine Kröte (bufo cinereus)' (Pleteršnik), *vodna krastača* 'česnjarka, Pelobates fuscus', *navadna siva ali rjava krastača* 'Bufo cinereus' (Erjavec 1875: 329), *navadna krastača* 'die gemeine Kröte, Bufo cinereus' (Erjavec 1864: 70); primor. notr. *kras'ta:če* (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 65), po SLA kor. mež. *krastáča* (Dobrova pri Dravogradu, Koprivna – SLA), gor. *krastáča* (Primskovo (Kranj) – SLA), dol. jbrk. *krástača* (Adlešiči – SLA), *krastáča* (Dragovanja vas – SLA), kost. *krastáča* (Babno Polje – SLA), štaj. srsav. *krastáča* (Rečica ob Paki, Črnova – SLA), srštaj. *karstáča* (Slivnica pri Celju – SLA), jpoh. *krastôča* (Skomarje – SLA), panon. prleš. *krastáča* (Bučkovci – SLA).

- Ⓘ 19. st.: *krastázha* 'die Kröte. (Rana bufo. Linn.)' (Murko 1833a: 147).

Isln. dial. **krastáča* f 'bufo';

- = hrv. *krastača* 'krastača' (Hirtz 1928–1956: I:67), *krástača* 'isto' (ARj), kajk. *kr'astača* 'krastača' (Lipljin 2002), v Liki *krástača* 'isto' (Čuljat 2009);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **krastáča* f 'krastava žaba' ← psl. **kórsta* f 'scabies'.

- Ⓔ Verjetno iz besedne zveze *krastava žaba* 'krastača', potrjene v 18. st. *kraftova zhaba* 'krota, Kröte' (Gutsman 1789), v 19. st. *kraftáva shába* 'Kröte' (Murko 1833b) in širše, prim. č. dial. *křastava žába* 'krastača' (ČJA: 2:174) s sekundarnim ř iz prvotnega r, s suf -ača univerbizirano z jslov. **krăsta* f 'scabies' < psl. **kórsta* 'isto' = sln.

krásta, hrv. *kràsta* (Bezljaj ESSJ: II:82) zaradi značilne neravne krastave in praviloma odurne, odpor vzbujajoče kože. Ker Hirtz 1928–1956 l.c. poroča o hrv. *krasta* ‘bufo’ bi bil jslov. dial. **krastāča* lahko tudi avgmentativ na -ača iz te jslov. predloge.

- Ⓢ^{BD} Psl. **kōrsta* ‘scabies’ → **kōrstaŭ* adj
 → jslov. **krāstaŭa* *ryba* →^{UNIVERBIZACIJA} **krāstaŭka*
 → jslov. **krāstaŭa* *žaba*
 →^{UNIVERBIZACIJA} **krastāča*
 nvn. *Krötenfisch*
 agl. *Suriname toad*
 →^{VPLIV ADJ} *krastav*
 →^{UNIVERBIZACIJA} **krastavica*
 →^{hr- ← kr-} slov. dial. **horsta* → *hrastava* *žaba*
 →^{UNIVERBIZACIJA} *hrastača*
 ▷ *hrastača* ▷ *krastavača* ▷ *krastavica* ▷ *riba krastača*

sln. *krastavka*;
 sln. *krastava žaba*;
 sln. *krastača*;
 ⇨^K sln. *riba krastača*;
 ⇨^K sln. *surinamska krastača*;
 → sln. *krastavača*;
 sln. *krastavica*;
 sln. *hrastava žaba*;
 sln. *hrastača*.

krastava žaba → *krastača*

ESSJ 0

krastavača

ESSJ 0

krastavāča f ‘*krastača*’ (Pleteršnik).

Isln. knjiž. **krasta'va:ča* f ‘*krastača*’ ← *krastāča* ‘isto’.

- Ⓢ V Pleteršnikovem slovarju je beseda *krastavāča* f ‘*krastača*’ navedena le iz Ljubljanskega zvona, ki je izhajal med letoma 1881 in 1941, zato je beseda gotovo mlada tvorjenka, verjetno iz sin *krastāča* preoblikovana na podlagi besedne zveze *krastava žaba* v *krastav-ača*, ki se potrjuje že v 18. st. pri Gutsmanu: *kraftova zhaba* ‘*Kröte, krotā*’, kasneje v 19. st. *kraftāva shāba* ‘*Kröte*’ (Murko 1833b).

► **krastača**

krastavica

ESSJ s.v. *krásta*

krástavica f ‘*krastača*’ (Pleteršnik), *krastavica* ‘*Kröte*’ (Cigale 1860), *krastavica* ‘*krastača*’ (Janežič 1851).

- Ⓢ 19. st.: *kraftavíza* ‘*Kröte*’ (Murko 1833b).
Isln. knjiž. **krasta'vi:ca* f ‘*krastača*’ (19. st.) ← *krastāča* ‘isto’ (?).
 Ⓢ Gotovo tako kot hrv. *krāstavica* ‘*žaba*’ (Hirtz 1928–1956: I:67; ARj; della Bella 1728; Skok 1971–1974: II:181) s suf -ica univerbizirano iz besedne zveze *krastava žaba* ‘*krastača*’, potrjene v 18. st. pri Gutsmanu: *kraftova zhaba* ‘*Kröte, krotā*’ in v 19. st. v Murko 1833b: *kraftāva shāba* ‘*Kröte*’. Ni pa mogoče povsem izključiti možnosti, da je neologizem *krastavica* iz iste besedne zveze nastal kot pomenska osmislitev = posodobitev sin *krastāča*. Enak besedotvorni vzorec se potrjuje v č. dial. razmerju *chrastavica* ‘*krastača*’ ← *chrastavā žaba/ropucha* (ČJA: 2:173).

► **krastača**

krastavka

ESSJ 0

krástavka f ‘navadni ostriž, Perca fluviatilis’ (Korošec 2018), *krastavka* ‘ostriž, Perca fluviatilis’ (Munda 1926: 36).

Isln. knjiž. *krastavka* f ‘ostriž, Perca fluviatilis’ (20. st.).

- Ⓢ Osamljeno. Na podlagi skladišne zveze **krastava riba* s suf -ka < *-ka substantivizirani adj *krástav*, f-a iz subst *krásta* f ‘*crusta*’ navadnega ostriža verjetno označuje po negladkem telesu zaradi raskavih, trdno vraslih lusk (Korošec 2018: 166). Hrv. ihtionim *krastavka* označuje ribo *Leuciscus virgo* (Gudinci – Hirtz 1928–1956: III:182).

krastirESSJ *krastir*

krastir m 'Crex pratensis' (Miklošič 1886: 426; Bezljaj ESSJ: II:83); z razvojem *kr-* v *hr-* tipa *hrásta* ← *krásta* 'scabies' (Ramovš 1924: 231) **hrastír** m, g *-ja* 'der Wachtelkönig (crex pratensis)' (Cerknica – Pleteršnik), *hrastír*, g *-ja* 'Wachtelkönig, Crex pratensis' (Cerknica – Erjavec, LMS 1879, 130).

Isln. dial. **k/hrastir* m 'kosec, Crex crex = Crex pratensis' s sin *hrástar* (► *hrastar*).

- Prim. pomensko enako č. *chřástal* 'kosec', stč. *chřástel* 'isto', *chřiestel*, č. dial. *křástal* < **křest-*, kar Machek 1968: 207 povezuje z ornitonimom za prepelico **korstelb/korstelb*, npr. stesl. *krastělb* f 'coturnix', *krastalb* 'isto', str. *korostelb* m, r. *korostělb* m, g *korosteljá* (ESSJa: 11:96; ESJS: 6:360).
- ⊕ Formalno osamljeno. Ornitonim je lahko nomen agentis na *-ir* < **-yr'b* iz glagola **korstiti*, kar se lahko ohranja v č. *chrastiti* 'rožljati, hruščati, ropotati' s sekundarnim vzglasjem iz **k-* (Machek 1968 l.c.).

krašorka

ESSJ ∅

krašorka f 'globoček, Gobio fluviatilis' (Munda 1926: 30), *krašórka* 'globoček' (Korošec 2018).

Isln. knjiž. *krašorka* f 'globoček, Gobio gobio = Gobio fluviatilis' (20. st.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno.

kratkodlakar → dolgodlakar

ESSJ ∅

kratkokljunec → dolgokljunač

ESSJ ∅

kratkokrilec → dolgokrilec

ESSJ ∅

kratkokorepec → dolgorepec

ESSJ ∅

kravaESSJ *kráva*, s.v. *sřna*

kráva f 'odrasla samica goveda': *krava muka*, *prežvekuje* (SSKJ), *kráva* 'die Kuh' (Pleteršnik), *krava* 'Kuh' (Janežič 1851); kor. obir. *grá:wa* (Karničar 1990), zilj. *kráva*, g *krábe* 'krava, odrasla samica goveda' (Rateče – RS 2015), primor. rez. *kráwa* 'cow' (Steenwijk 1992), nad. *kráva* 'mucca', *kráva* 'isto', *kràua* (Rigoni, Salvino 1999), *kráva* 'mucca, vacca' (Špehonja 2012b), ter. *kráwa* 'vacca' (Spinozzi Monai 2009: 147), *kráva/kůráva/kràua* (Merkù GSTN), kraš. *kráva* 'Kuh' (Štrekelj 1887: 428), istr. *'krava* (Jakomin 1995), rovt. cerklj. *k'ra:wa* (Kenda-Jež Diss. 2002), *kráua*, Dsg *kráj* (Razpet 2006), črnovr. *krâwq* (Tominec 1964), gor. *krá:ua* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *krá:va* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *k'ra:va* (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *k'râ:va* (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 323), panon. pkm. *k'râva* (Bajzek Lukač 2009), prleš. *k'rava* s frazo *piti kak kráva* 'veliko piti, biti pijanec' (Rajh 2010), po SLA v narečjih dobro potrjeno.

- ⊕ Dem na *-ica* *krávica* (SSKJ; Pleteršnik; Janežič 1851), kor. obir. *grá:wca* (Karničar 1990), primor. ter. *kravjca/krávica* (Merkù GSTN), kraš. *kráwca* (Štrekelj 1887: 428), rovt. cerklj. *k'ra:uca* (Kenda-Jež Diss. 2002), črnovr. *krâucq* (Tominec 1964), toda tolm. *krávica* 'telica' (Temljine – Kenda 1926), dol. *krá:uca* 'majhna krava' (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *k'ra:věca* 'isto' (Gregorič 2014) in iz tega *krávičica*, *krávička* (Pleteršnik), primor. kraš. *kráwčka* (Štrekelj 1887: 428), v 17. st. *kraviza* 'bucula' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *kraviza* 'jeniza, juniza, Kühlein' (Gutsmann 1789), dem na *-ika* panon. prleš. *krávika* (Rajh 2010); adj na *-ji* < **-bǝbǝ* *krávji* (SSKJ; Pleteršnik), kor. obir. *grá:wí* (Karničar 1990), primor. rez. *kráwje* 'of a cow' (Steenwijk 1992), nad. *kràuji* 'bovino, di mucca' (Špehonja 2012b), ter. v besedni zve-

K

zi *kráujaě méso* ‘carne di mucca’ (Spinozzi Monai 2009: 268), *kráuji* (Merkù GSTN), rovt. cerklj. *k'ra:wi*, f *k'ra:uję* (Kenda-Jež Diss. 2002), črnovr. *krâwi*, f *krâwję* (Tominec 1964), tolm. *k'ra:uli* (Čujec Stres 2010–2014), dol. kost. *k'ra:vję* (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *k'ra:ujə* (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 323), panon. prleš. *k'ra:vji* (Rajh 2010), v 17. st. *kravji* ‘vaccinus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *kravji* (Gutsman 1789 s.v. *Kuh*) in s suf *-ak* < **-akъ* substantivizirano kor. obir. *qrà:wjęq* ‘Kuhfladen’ in ‘Kuhstall’ (Karničar 1990), dol. kost. *k'ra:vjak* ‘goveji, zlasti kravji iztrebek’ (Gregorič 2014), v 18. st. *kravjek* ‘Kühkoth, fimus bubulus’ (Pohlin 1781), *kraujak* ‘Kühlade’ (Gutsman 1789), toda rovt. tolm. *k'ra:ulik* ‘kravjak, kravji iztrebek’ (Čujec Stres 2010–2014) < **-ikъ* in panon. prleš. *k'ra:fčjak* ‘kravji iztrebek’ (Rajh 2010) < **kravičnjak*; nomen actoris na *-ar* < **-arъ* primor. nad. *krâvar* ‘vaccaro’ (Rigoni, Salvino 1999), *krâvar* ‘boaro, vaccaro’ (Špehonja 2012b), v 18. st. *kravâr*, g *-ja* ‘Kühhirt, bubulcus’ (Pohlin 1781), *kravar* ‘*krauji paštir*, Kühhirt’ (Gutsman 1789) s fem na *-ica* kor. obir. *qrâwarí:ca* ‘Kuhmagd’ (Karničar 1990); tvorjenka na *-ina* rovt. cerklj. *krâwina* ‘usnje iz goveje kože’ (Kenda-Jež Diss. 2002), avgm na *-ača* v pejorativni funkciji *kravâča* ‘elende Kuh’ (Pleteršnik), kraš. *kravâča* ‘ellende Kuh’ (Štrekelj 1887: 435), tvorjenka na *-enta* ← **-et-a* v pejorativni funkciji *kravênta* f ‘eine alte Kuh’ (Pleteršnik po Cafu) in iz prvotnega **krave* n, *kraveta* pejor. izpeljanka na *-ina* dol. kost. *krâvênta* ‘velika in nerodna krava’, ‘velik, neroden človek’ (Gregorič 2014).

- Ⓜ 16. st.: *krava* ‘Kuoh, Rind, vacca, bos’ (Megiser 1592); 17. st.: *craua* ‘vacca’ (Alasia 1607), *krava* ‘vacca’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *krava* ‘Kuh, vacca’ (Pohlin 1781), *krava* ‘Kuh’ (Gutsman 1789); 19. st.: *krava* ‘die Kuh’ (Jarnik 1832: 236), *krava* ‘jeníza, Kuh’ (Freyer 1842: 6).

- Ⓞ Neposredno iz apelativa ali pa iz atpn **Krava* tvorjeni cgn *Kravina*, po redukciji *Krvin* in cgn *Kravanja*, *Kravanja* z verjetno pomensko podstavo ‘velikan, močan človek, hrust’, v Italiji tudi *Kravin*, v it. zapisu *Cravin* (Merkù 1982: 36).

Psln. **krāua* f ‘vacca’ (splošno);

- = stcsl. *krava* ‘vacca’, hrv., srb. *krāva* ‘isto’, hrv. čak. *krāva* (ČDL), *krāva* (Orbanić – Kalsbeek 1998), mak. *krava*, blg. *krāva*, r. *koróva*, ukr. *koróva*, br. *karóva*, p. *krowa*, č. *kráva*, slš. *krava*, gl. *kruwa*, dl. *krowa*;

< **psl.** **kōrūa* f ‘vacca’ (ap A);

- ♦ prim. lit. *kārvė* ‘krava’;

< **bsl.** **kārūā* f ‘krava’ (Trautmann 1923: 119; Derksen 2008: 236).

- Ⓢ Čprav je zanesljivo, da je bsl. leksem za kravo enako kot npr. gr. κεραός adj ‘rogat’ < **k'ér-H₂-ū-ó-s*, lat. *cervus* m ‘jelen’ < **k'ér-(H₂)-ū-o-s*, het. *karāuar* ‘rogovje’ [krāuar] < **k'r-ó-ūr* (Kloekhorst 2008: 447) del besedne družine iz pide. **k'ér(H₂)-* ‘glava; rog’, zanesljive morfološke strukture še ni mogoče podati. Machek 1968: 290 je sklepal, da je psl. **kōrūa* vrddhirana tvorba k nepotrjenemu psl. subst **kōrūb* ‘bik’ (enako Nussbaum 1986: 8; za balt. Smoczyński 2007: 261; Smoczyński 2025: 690). Razlago o vrddhiju je zavračal že Darms 1978: 429, ki je upravičeno opozoril, da bsl. subst **kārūā* ne izpolnjuje pogojev, da bi bil vrddhi k pide. **kṛ-uo-*, ki se ob srkimr. *carw* ‘jelen’ (Matasović 2009: 192) lahko ohranja v stp. *karw* ‘vol’, p. dial. *karw* ‘isto’ (Berneker 1908–1913: I:577; Trubačev 1960: 40). Zato je bolj zanesljiva morfemizacija **k'orH₂-ū-eH₂* (Derksen 2008: 236), ki bsl. akutirani tonem pripisuje laringalu. Taka razlaga pa ne pojasnjuje razlike v korenskem vokalizmu do npr. gr. κεραός razen, če se predpostavi, da pide. razmerje **o* : **e* nakazuje na obstoj substantiva prvotnega akrostatičnega tipa **k'or-H₂-u* (NAsg n), Gsg **k'ér-H₂-u-s*, kasneje **k'ṛ-H₂-éu-s*, kot je brez nastavi-

tve laringala sklepal Nussbaum 1986: 100. Bsl. **kárūā* bi torej lahko bil star NApl n **k'órH₂-ū-eH₂* tega substantiva enako, kot je psl. **uodā* lahko star NApl n **uodōr* ob primarnem **uédōr*. Ob korensko sorodnem psl. **sbrna* f 'capra' bsl. **kárūā* izstopa s svojim nesatemskim refleksom, a neposredni vir za razlago, da naj bi bil termin izposojen iz nekega kentumskega jezika, ni bil najden.

Bsl. **kárūā* f 'vacca' > psl. **kōrya*

→ TVORJENKA NA -e < *-e(t-) + RINEZEM + FEMINIZACIJA

→ + ADJ mladoven

→ + APOZICIJA

nv. *Seekuh*

hrv. dial. *kravoses* 'kača ...' ⇔ sln. *kravoses* → PRENOS 'piton'

hrv. dial. *kravurina*

→ ADJ + DEM NA -ica 'pikapolonica'

→ ZAMENJAVA JEDRA

→ ZAMENJAVA ADJ + PRENOS 'rdeča pršica'

→ DEM NA -ica + -e < *-e(t-) + REDUKCIJA

→ DEM NA -ica + PRENOS 'rdeč insekt'

→ DEM NA -ica sln. *krávica* → HIPOKOR *ica*

→ DIAL. DEM NA -ika

→ REDUKCIJA **krávēca* → HIPOKOR *eca*

→ DIAL. MASK NA -ek

→ TVORJENKA NA -uša (?) + REDUKCIJA

→ + -e < *-e(t-) *kravše* → NEUSTREZNA POKNJIŽBA

sln. *krava*;

→ sln. *kraventa*;

→ sln. *mladovna krava*;

→ sln. *krava molznica*;

⇔^K sln. *morska krava*;

⇔ sln. *kravoses*;

⇔ sln. *kravurina*;

sln. *božja kravica*;

→ sln. *božja icika*;

→ sln. *bogčeva kravica*;

→ sln. *kravče*;

→ sln. *kravica*;

→ sln. *ica*;

→ sln. *ičika*;

→ sln. *eca*;

→ sln. *ecek*;

→ sln. *kravša*;

→ sln. *kravišče*.

▷ ica ▷ kravče ▷ kravoses ▷ kravurina ▷ kravša ▷ božja kravica ▷ mladovna krava ▷ morska krava

krava molzarica → molza

ESSJ 0

kravče

ESSJ s.v. *kráva*

krávče n, g -ta, tudi *kravčē* n, g -éta 'krava, navadno suha, stara': vse popoldne je pasel *kravče* (ekspr. – SSKJ), *krávče*, g -eta, ljubkovalnica za kravo (vzh. štaj., jvzh. štaj.), dol. *kravčē*, g -éta (Pleteršnik), *kravče*, g -ta 'eine elende Kuh' (Janežič 1851).

Isln. dial. verjetno **kráuiče* n, g -ta < **krāy-ič-ē*;

to je izpeljanka na -e < *-e(t-) v pejorativni in ljubkovalni funkciji iz dem *krávica* h *kráva* f 'vacca'.

► **krava**

kraventa → krava

ESSJ 0

kravica

ESSJ 0

kráuca f 'rdeč insekt' (rov. tolm. – DTZ 1993: 192).

Isln. dial. **kráuiča* f 'rdeč insekt' (tolm.).

⊕ Morda se poimenovanje nanaša na pikapolonico in je nastalo po elipsi adjektiva v besedni zvezi *božja krávica* f 'pikapolonica, Coccinella septempunctata'.

► **božja kravica**

kravišče → kravša

ESSJ s.v. *kráva*

kravoses

ESSJ 0

kravosēs/kravosēs m, g -ésa 'zelo velika indijska nestrupena kača; piton' (zool. – SSKJ), *kravosās*, g -sāsa v zvezi *pisani kravosās* 'der Tigerschlinger (python tigris)' (Pleteršnik), *pisani kravoses* 'Phyton tigris' (Erjavec 1875: 323).

Isln. knjiž. **pi:sani kravo'sās* m 'indijski piton, Python molurus = Python tigris' (19. st.); kasneje je bil prilastek, ki je ubesedoval pitonovo rumenorjavo telo z velikimi, oglatimi, temnimi lisami (CZŽ 1997: 236), opuščen.

K

- Ⓔ Jedro neologizma 19. st. je Erjavec naredil z naplastitvijo novega pomena na izposojenko iz hrv. čak. *kravosēs* m ‘neka vrsta kače, za katero se pravi, da sesa krave’ (Omišalj na Krku – ARj), tudi *krāvosac*, g -sca ‘isto’ (ARj) < **koruosъsъcbъ*, ki kot deverbativni kompozitum iz *krāva* f ‘vacca’ in **sъsāti* ‘sesati, sugere’ odraža ljudsko prepričanje srednjeveških Slovanov, da naj bi nekatere vrste (večjih) kač sesale kravje mleko, o čemer poroča arabski pisec iz 9. st. al-Džahiz (Witczak, Kowalski, Rychlo, SR 71/4, 2023, 355ss.). Arealno širše potrjeno je podobno prepričanje, da podhujka, nlat. *Caprimulgus europaeus* sesa kozje mleko. Za pitone je značilno le, da žrejo manjše in tudi srednje velike živali, okoli katerih se ovijejo in jih zadavijo.

► **krava**

kravša

ESSJ s.v. *kráva*

krāvša f ‘krava’ (Kranjska – Pleteršnik); kor. zilj. *krāvša* ‘kravica’ (Rateče – RS 2015).

- Ⓙ Dem na -e < *-*ę(t-)* v pejorativni funkciji *krávše* n, g -ta, tudi *kravšë* n, g -*éta* ‘krava, navadno suha, stara’: v *hlevu je imel eno samo kravše* (ekspr. – SSKJ), *krāvše*, g -*eta* ‘kleine unansehnliche Kuh’ (Pleteršnik), primor. kraš. *kròwše*, g -ta ‘schlechte Kuh’ (Štrekelj 1887: 424), rovt. cerklj. *k'reuše*, g *k'reušieta* ‘krava, navadno suha, stara’ (Kenda-Jež Diss. 2002), po zamenjavi -e z -le < *-*l-ę* *kravšlë* n, g -*éta* ‘elende Kuh’ (Pleteršnik), toda v 19. st. *kravfhle* ‘ein Lieblingsname für die Kühe’ (Jarnik 1832: 236) [kravšle] brez pejorativne konotiranosti.

- Ⓜ 19. st.: *krávsha* ‘ein Lieblingsname für die Kühe’ (Jarnik 1832: 236).

Isln. dial. verjetno **kráuūša* f ‘?’ (Bajec 1950: 112), po redukciji sln. **kráuūša*.

- Ⓔ Funkcije izpeljave na -uša iz *kráva* f ‘vacca’ ni bilo mogoče identificirati.

Toda *krávišče* n ‘elende Kuh’ (Pleteršnik), v 19. st. *krávi/hzhe* ‘elende Kuh’ (Jarnik 1832: 236) [kravišče] ob *kráv/hzhe*, g -ta ‘eine elende Kuh’ (Murko 1833a: 147) [kravšče] odražata neustrezni poknjiženi sin *krávše*, čeprav je Bajec 1950: 116 sklepal na tvorjenost s suf -išče.

► **krava**

kravurina

ESSJ 0

kravúrina f ‘krava’ (pejor. bkr. – Šašelj 1906–1909: I:252).

Isln. dial. **kráuū:rina* f ‘krava’ (bkr.).

- ↗ hrv., srb. *kravúrina* ‘krava’ (avgm – ARj; Karadžić 1818); čeprav sta bila v sln. evidentirana še dva primera s sestavljenim suf -ur-ina, tj. *bradurína* ‘velika brada’ in *knjižurína* ‘knjiga’ ob *knjižúra* ‘isto’ (Pleteršnik), je bkr. *kravúrina* tudi zaradi akcentskih razmer gotovo izposojenka iz hrv. oz. srb.

► **krava**

krč

ESSJ 0

kárč f, g -i ‘mole’ (primor. rez. – Steenwijk 1992) = ‘krt, talpa’, toda rez. *kärč* m ‘talpa’ (Steenwijk 2005), *kərč* m, g *kərča* ‘krt’ (Solbica/Stolvizza – Gradivo OLA; OLA L 1, 1988: 143); H. Steenwijk, pisno 25. 6. 2025, pojasnjuje, da predstavitev zoonima kot ijevskega samostalnika ženskega spola v Steenwijk 1992 ni ustrezna in da je rez. substantiv moškega spola.

Isln. dial. **křč* m ‘krt, talpa’ (rez.).

- Ⓔ Osamljeno. Zaradi rez. *č* ne more biti neposredno povezano s splošno sln. *krt* m ‘talpa’ < psl. **krǫtъ*. Ker je v slov. svetu oznaka za krta potrjena tudi kot tvorjenka **krǫtъkъ* (OLA L 1, 1988: 48), npr. č. *krtek* ‘krt’, bi bilo rez. **křč* m možno razložiti kot retrogradno tvorjenko iz **krǫtъč-ica* > sln. **krč-ica*, kar pa v slovenščini ni potrjeno. Nejasno.

► **krt**

krecavka

ESSJ 0

krĕcafka f 'krota' (štaj. kozj.-bizelj. (Zgornja Sušica) – SLA).

Isln. dial. **k'ṛe:cauka* f 'krastača' (štaj.).

- Ⓔ V besedotvornem oziru osamljeno, a gotovo s suf *-ka* univerbizirano iz besedne zveze **krecava žaba/krastača*, v kateri je adj *krĕcav*, ki je v sln. potrjen le v pomenu 'stokav, ječav' (Pleteršnik), verjetno označeval tudi oglašanje, ki je značilno za žabe oziroma krastače. Izhodiščni sln. glagol *krĕcati -am/čem* impf 'stokati, tarnati', 'hreščati' (Pleteršnik) < psl. **krĕcati* je namreč palatalizirana varianta sln. iter *krĕkati -am* impf 'kvakati, hreščati' (Pleteršnik) < psl. **krĕkati -aješb*, prim. r. *krjákab* 'hreščati, kvakati ipd.', *krjáknub* itd. (Bezljaj ESSJ: II:88; ĚSSJa: 12:143), hrv. kajk. *krĕk'etati krĕk'ęčem* 'kvakati (o žabah)', *krĕk'ętanę* 'oglašanje žab' (Lipljin 2002), v Bački *krĕk'ętuša* 'kvakajoča žaba' poleg 'ženska, ki veliko govori' (Sekulić 2005), hrv. gradišć. *krĕk'ętuša* 'Sumpffrosch' (GrH 1991), ukr. *krjáka* 'žaba' (Bezljaj ESSJ l.c.; Grinčenko 1907–1909).

▷ rekovec

krecman → kracESSJ s.v. *krastir*, *krĕkati*, *křezek***krečlek**

ESSJ 0

krĕčlāk m, g *-lāka* 'krecman' (Pleteršnik).

- Ⓔ 18. st.: *krezhlik* 'Wachtelkönig' (Pohlin 1792); 19. st.: *krezhlik* 'trávnifski kósez, kósez, ftergár, hreftár, hrezhmón, wind. *harezh, harish, kraz*, *Crex pratensis*, Wiefenschnarrer' (Freyer 1842: 33 z oznako *wind.*).

Isln. dial. **k'ṛe:člāk* m 'kosec, *Crex crex* = *Crex pratensis*' (kor.) ← **k'ṛe:čnik* 'isto'.

- Ⓔ Korensko povezano s sinonimnim ornitonimom *krečnik* (► *krečnik*). Zaradi besedotvorne nejasnega izglasja *-lek* [-lāk] se vsiljuje domneva, da je iz prvotnega izglasja **-nik* nastalo po asimilaciji *r : l* ← *r : n*: *krĕčlāk* = **k'ṛe:člāk*, pred redukcijo **k'ṛe:člik* ← **k'ṛe:čnik*.

krečnikESSJ s.v. *krastir*

krečnik m 'Wachtelkönig' (*Rallus crex*) (Cigale 1860), od tod kot *krečnik* 'Crex pratensis' navedeno v ESSJ: II:83.

Isln. ?;

Cigale 1860 je k zapisu ornitonima, ki ga označuje, da je štajerski, dodal vprašaj, kar pomeni, da beseda ni zanesljiva; drugi viri je ne navajajo, čeprav bi se možnost njenege dejanskega obstoja lahko utemeljevala s korensko enakim *krĕčlāk* (► *krečlek*) in bi zato *krečnik* lahko bil tvorjenka h *krĕkati -am* impf 'hreščati' (Pleteršnik), ki tega ptiča označuje po oglašanju. Verjetnost take razlage povečuje sin *krĕklja* f 'krecman, der Wachtelkönig' (Pleteršnik po Cafu), kar je nomen agentis tipa *smřklja* ← *smřkati* iz iste glagolske predloge *krĕkati*.

krefljíč

ESSJ 0

qrĕfālč m 'taščica' v *qrumšnqbāl sǝ je qlún sqrívov, qǝ je žrablě z Jěžǝšava qriža vǝn vlíqov; qrĕfālč pa je tǝdej qrí vovív, qǝ je s qriža padǝva, anǝ qǎpla jomǝ je na hrǝv qaniva, zatǝ ma rděče hrǝv* (kor. rož. – Šašel 1957: 59) 'krivokljunu se je kljun skrivil, ko je iz Jezusovega križa vlekel žeblje; taščica pa je kri lovila, ki je s križa padala, ena kaplja pa ji je na grlo kanila, zato ima rdeče grlo', *krefelč* 'isto' (TSVK).

Isln. dial. **k'ṛe:fl'ič* m 'taščica, *Erithacus rubecula*' (rož.).

- ⇨ n. avstr. *Rotkröpfel* 'taščica' poleg bav. avstr. *Rotkropff* 'isto' (Suolahti 1909: 40), n. štaj. *Rotkröpfel* 'Sylvia rubecula' (Unger, Khull 1903); sln. replika je hipokoristik z izpuščeno prvo sestavino *Rot-* 'rdeč'.

- Ⓔ N. dial. ornit *Rotkröppfel* je formalni deminutiv iz kompoz *Rotkropff* ← *rot* 'rdeč' + *Kropf* 'golša'; taščica je s to oznako podobno kot nvn. *Rotkehlchen* označena, da ima rdečo golšo.

kregulj → kragulj

ESSJ s.v. *krágulj*

krehelj → krehelj

ESSJ s.v. *kréhati*

krehelj

ESSJ 0

krêheltj m, g -a 'divja rasa z zelenimi očmi, *Anas crecca*': iz ločja je zletela jata *kreheljcev* (zool. – SSKJ), *kreheltj* 'Anas crecca' (CZŽ 1997: 287), *krêhljæc*, g -*hljæca/-hæljca* 'die Kriechente' (Pleteršnik), *mali krehljec* 'mala rasa, reglica, Kriechente (*Anas crecca*)' (Cigale 1860), *kreheltj* 'Kriechente' (Janežič 1851).

- Ⓙ Retrogradno tvorjeni mlad fem *krêhlja* 'krehelj': jata *krehelj* (zool. – SSKJ).

- Ⓚ 19. st.: *krêhelz* 'mala råza, Anser crecca, Kriechente' (Freyer 1842: 39).

Isln. knjiž. **k'rê:hljæc* m, g *k'rê:hæljca* 'Anas crecca = Anser crecca'; kasneje v Nsg posplošena osnova iz stranskih sklonov **k'rê:hæljc* (19. st.).

- Ⓔ Besedotvorno osamljeni ornitonim je s strukturnim suf -*ec* < *-*bc* podaljšani nomen agentis na -*elj* < *-*l'b* iz *krêhati* -*am* impf 'hripave glasove oddajati', 'krakati' (Pleteršnik) < **krehati*. Korensko sorodno je r. *kreh* 'prašič' (Dalb 1955; Bezljaj ESSJ: II:87), ukr. *kreh* 'Mergus serrator' poleg *krohálb* 'Mergus' (ESUM: 2:87, 106 brez sln. gradi-va) in slš. *krehač* 'pondirek', *krehár* 'isto' (Kálal 1924).

V sln. uganki *bingelj binga*, *krehelj kreha*, *bingelj pade*, *krehelj jê* izvorni nomen agentis **krehelj** nastopa v pomenu 'prašič' (Pleteršnik), kar je verjetno vplivalo, da glagol *krêhati* označuje tudi oglašanje svinj, npr. *svinje krehajo*, *kadar se dobrikajo človeku* (Pleteršnik).

kreka

ESSJ s.v. *klôkar*, *krêkati*, *kržek*

krêka f 'der Schwarzspecht' (Pleteršnik), *kreka* 'črna žolna, *kekavt*, *kljukovec*, *klokar*, *mavrica*, Schwarzspecht (*Picus martius*)' (Cigale 1860).

- Ⓚ 19. st.: *kreka* 'zherna zholna, wind. *kekovt*, *klukovez*, *klokar*, *maverza*, *Picus martius*, Schwarzspecht' (Freyer 1842: 25 z oznako *wind.*).

Isln. dial. **k'rê:ka* f 'črna žolna, *Dryocopus martius* = *Picus martius*' (kor.) < **krêka*.

- Ⓔ Ornitonim je nomen agentis na -*a* iz *krêkati* -*am* impf 'hreščati ipd.' (Pleteršnik) < psl. **krêkati* (Bezljaj ESSJ: II:88), prvotno torej 'ptica, ki hrešči', nato pomensko specializirano na označevanje črne žolne in sinonimno s *krêkovt* (► *kekovt*). Samo formalno enako je ukr. *krjâka* 'žaba' (Grinčenko 1907–1909).

kreklja → krečnik

ESSJ s.v. *krêkati*, *kržek*

kreknjača

ESSJ 0

krêknâča f 'krota' (dol. jbk. (Preloka) – SLA).

Isln. dial. **k're:kn'ača* f 'krastača' (bkr.).

- Ⓔ V besedotvornem oziru osamljeno, a gotovo korensko povezano s sln. *krêkati* -*am* impf 'kvakati, hreščati' ob *kreketâti* -*âm/-êčem* 'isto' < *-*bt* ← psl. **krêkati* -*ajeshb*, prim. r. *krjâkats* 'hreščati, kvakati ipd.', *krjâknutb* itd. (Bezljaj ESSJ: II:88; ESSJa: 12:143), hrv. kajk. *krêkêtati* *krêkêčem* 'kvakati (o žabah)', *krêkêtanê* 'oglašanje žab' (Lipljin 2002), v Bački *krêkêtuša* 'kvakajoča žaba' poleg 'ženska, ki veliko govori' (Sekulić 2005), hrv. gradiš. *krêkêtuša* 'Sumpffrosch' (GrH 1991), ukr. *krjâka* 'žaba' (Bezljaj ESSJ l.c.; Grinčenko 1907–1909). Upoštevajoč sln. besedotvorno razmerje *pôkati* : *pôknja*, je dial. **k're:kn'ača* lahko avgmentativ na -*ača* iz nepotrjenega deverbativa **k'rê:kn'a*, ki je po slovničnem razvoju nomena actionis v nomen agentis tako kot ukr. *krjâka* lahko že označeval žabo.

krekovtESSJ s.v. *klôkar, krêkati, krêzek*

krêkovt m, g -a 'ptica z močnim kljunom in kratkim repom, ki se hrani predvsem z gozdnimi sadeži, *Nucifraga caryocatactes*': *ustrelil je šoja in krekovta* (zool. – SSKJ), *krekovt* 'lešnikar, *Nucifraga caryocatactes*' (CZŽ 1997: 419), *krêkavt* 'kreka' (Pleteršnik po Cafu), *krekvat* 'črna žolna, kreka, kljukovec, klokar, mavrica, Schwarzlpecht (*Picus martius*)' (Cigale 1860), *kekot* 'klavžar, šoja' (Drobnič 1858) < **krêkovt*, *kekóvt* 'Schwarzlpecht' (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *krekovt* 'gráhafta lefhniza, lefhnika, klávshar, meklavshar, orehovka, klefk, lefk, *Caryocatactes nucifraga*, gemeiner Nußheher', *kekovt* 'zherna zholna, wind. kreka, klukovez, klokar, maverza, *Picus martius*, Schwarzlpecht' (Freyer 1842: 23, 25 z oznako wind.).

Isln. dial. **krê:kavt* m 'Nucifraga caryocatactes', 'Dryocopus martius = *Picus martius*'; po asimilaciji -*ouC* ← -*auC*- *kekovt* 'isto'.

- Ⓔ Ornitonim je nomen agentis na -*avt* tipa *zmikavt* 'tať' ← *izmikati* 'jemati, krasti' (Furlan v Bezljaj ESSJ: IV:418) iz *krêkati* -*am* impf 'hřeščati ipd.' (Pleteršnik) < psl. **krêkati* (Bezljaj ESSJ: II:88); prvotno torej 'ptič, ki hřešči', nato pomensko specializirano na označevanje krekovta in črne žolne.

kremenjače

ESSJ 0

kremenjače f pl 'morske spužve z ogradjem iz kremenastih iglic, *Silicispongiae*' (zool. – SSKJ), *kremenjače* 'kremenaste spužve, *Silicispongiae*' (CZŽ 1997: 355).

Isln. knjiž. *kremenjače* f pl 'Silicispongiae' (20. st.).

- Ⓔ Neologizem 20. st. za morske spužve, ki imajo ogradje iz kremenca, je bil tvoren s feminativnim suf -*ača* z zamenjavo suf -*ak* < *-*akъ* v subst *kremenjâk* m 'kremen' (SSKJ; Pleteršnik) iz *kremênji* adj, f -a 'kremenov' < **kremen-ъjъbъ*.

krempiželjESSJ s.v. *netopir*

krempiželj m 'netopir' (Bezljaj ESSJ: II:221 brez navedbe vira), *krempiželj* 'isto' (okolica Celja – Bezljaj, SE III–IV, 1951, 453).

Isln. dial. *krempiželj* m 'netopir'.

- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Z enakim izglasjem je sin *piroželj* m, g -žlja (Pleteršnik po Cafu), zaradi česar bi bilo možno predpostaviti, da je *krempiželj* pod vplivom sln. *krémpelj*, g -plja 'unguis' ljudskoetimološko preoblikovano iz *piroželj*, ker je za netopirje značilno, da so v mirujočem stanju z ostrimi kremplji dobro oprijeti na površino.

► **piroželj**

krempljar

ESSJ 0

krémpjar m, g -ja, pl *krempljarji* 'Nagelthiere' (Pleteršnik), *sesavci krempljarji* ob *krempljarje* Apl 'Nagelthiere' (Erjavec 1881: 64), *sesavci krempljarji* (nohtarji) 'Nagelfäugthiere' (Cigale 1880 s.v. *Nagel*).

Isln. knjiž. **krê:mpjarji* m pl 'Nagelthiere' (19. st.).

- ⇨ nvn. *Nagelthiere* pl 'živali, ki imajo prste ali kremplje' ← *Nagel* 'noht' + *Tier* 'žival'.
- Ⓔ Neuveljavljeni neologizem 19. st. za označevanje višjih sesalcev, kot so opice, zveri, glodavci, tjulnji (Erjavec 1881 l.c.), je bil tvoren s svojilnostno izpeljanko na -*ar* < *-*arъ* iz subst *krémpelj* m, g -plja 'unguis'; prvotno torej 'tisti, ki imajo kremplje'.

krepačina

ESSJ 0

kərpá:čna f 'lena, razvajena žival, npr. mačka', tudi 'mrhovina' in 'kdor se slabo počuti' (primor. obsoš. – Ivančič Kutin 2007), rovt. tol. *kərp'a:čna* 'poginula divja žival' in 'mrhovina' (Čujec Stres 2010–2014); k temu posredna tvorjenka *krepalina* f 'umge-

standenes Vieh' (Pleteršnik), ki ob rovt. črnovr. *krepenîng* 'crkovina' (Tominec 1964) kaže na možnost nastanka prek disimilacije $n : l \leftarrow n : n$ iz sln. dial. **krepanîna* kot s suf -*ina* substantiviziranim ptc pret pas **krepan*.

Isln. dial. **kre'pa:čina* f, prvotno verjetno 'poginula divja žival' in prek pejorativne konotiranosti preneseno na označevanje tudi žive živali z negativno lastnostjo.

- ⊕ Subst **kre'pa:čina* je izpeljanka na -*ina* v rezultativni funkciji, verjetno iz subst *kre'páča* f 'kužna bolezen živali' (Pleteršnik) kot nomena agentis na -*ača* iz *krépati* -*am* impf 'crkati, umirati (o živalih)' (Pleteršnik); prvotno verjetno 'kužna bolezen, ki povzroča pogin živali'.

krepalina → krepčina

ESSJ s.v. *krépati*

krepelica

ESSJ *krepelica*

krepelica f 'prepelica' (dol., štaj. – Pleteršnik).

Isln. dial. *krepelica* f 'prepelica' (dol., štaj.);

nastalo po disimilaciji $k : p \leftarrow p : p$ tipa *kompava* ← *pompava* (Ramovš 1924: 315) iz *prepelica*. Enako disimilacijo potrjuje hrv. *krepelica* 'Coturnix coturnix' (Lobor – Hirtz 1928–1956: II:218).

► **prepelica**¹ ▷ krepjljica

krepjljica

ESSJ s.v. *krepelica*

krépljica f 'die Knackente (anas querquedula)' (Pleteršnik), *krepjljica* 'regeljc, regljica, Knackente, Knickente (Anas querquedula)' (Cigale 1860), *kréplica* 'Knücker' (Janežič 1851).

- ⊕ 19. st.: *krépliza ráza/krépliza* 'regelz, regelza, régliza, Anser querquedula, Knäckente' (Freyer 1842: 39).

Isln. knjiž. **k're:pljica* f 'regeljc, Anas querquedula' (19. st.).

- ⊕ Osamljeno. Bezljaj ESSJ: II:89 je sklepal o prvotnem ornit **krepelica*, kar je enako *krepelica* f 'prepelica' za prvotno *prepelica* 'Coturnix coturnix'. Razlaga je verjetna, če se dodatno upošteva, da je bil ornitonim pod vplivom sin *rêgljica* f 'Anas querquedula' (SSKJ), *rêgljica* 'isto' (Pleteršnik) akcentsko in formalno, tj. *lj* ← *l*, preoblikovan.

► **krepelica**

kresač

ESSJ 0

kresač m, g -*a* 'pes, ki laja po sledi, ki navadno ne vodi do divjadi': *pri zasledovanju divjadi jih je motil kresač* (lov. – SSKJ).

Isln. knjiž. *kresač* m 'pes ...' (20. st.).

- ⊕ Neologizem 20. st. je nomen agentis na -*ač* < *-*ačb* iz *kresáti krěšem* impf 'lajati po sledi, ki navadno ne vodi do divjadi': *pes kreše* (lov. – SSKJ) poleg primarnega pomena 'tolči, udarjati'.

kresek

ESSJ *kresèk*

kresèk m, g -*škà* 'der Kressling (gobio fluviatilis)' (ljubljska okolica – Pleteršnik).

Isln. dial. *kresèk* m 'globoček, Gobio gobio = Gobio fluviatilis'.

- ⇒ bav. avstr. *Kreßling* 'globoček', srvn. *kresselinc* poleg *kresse* 'globoček' (Lexer 1872–1878; Striedter-Temps 1963: 159; Bezljaj ESSJ: II:90); v slovenski repliki je bil deminutivni suf -*ling* tuje predloge nadomeščen z domačim enakofunkcijskim -*ek* < *-*ěkb*.

- ⊕ Ni znana.

kresnača

ESSJ 0

krěsnáča f 'die Kröte' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. *krěsnáča* f 'krastača'.

- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Pri poimenovanjih za krastače izglasje -ača praviloma nastopa v denominativni funkciji. Morda tvorjeno iz adj *krēsən*, f -sna iz *krēs* m 'ogelj' (Pleteršnik) < psl. **krěsъ*.

kresnica

ESSJ s.v. *krēs*, žužavka

kresnica f 'majhna žuželka s svetilnim organom na spodnji strani zadka': *nad travnikom so letale kresnice* (SSKJ), *velika kresnica* 'Lampyrus noctiluca', *mala kresnica* 'Phausis splendidula', *kresnice* f pl 'Lampyridae' (CZŽ 1997: 146), *navadna kresnica* f 'der gemeine Leuchtkäfer, der Johanniskäfer, das Johanniswürmchen (lampyrus noctiluca)' (Pleteršnik), *kresnica* 'Lampyrus splendidula', *meksikanske kresnice* f pl 'kukuj, Pyrophorus' (Erjavec 1875: 349), *navadna kresnica* f 'der gewöhnliche Leuchtkäfer oder Johanniskäfer, Lampyrus noctiluca' (Erjavec 1864: 83), *kresnica* 'svetlica, svetličica, janževica, ivanšica, ivanova muha, Johannis=Käfer' (Cigale 1860), *kresnica* 'das Johanniswürmchen, la lucciola' (Drobnič 1858), *krēsница* 'Johanniswürmchen' (Janežič 1851); kor. obir. *qresni:ca* 'Glühwürmchen' poleg 'Margerite (Blume)' (Karničar 1990), primor. kraš. *kresnica* 'Johanniswürmchen' (Štrekelj 1887: 436), rovt. tolm. *krēs'nica* 'majhna žuželka s svetlečim zadkom' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *kres'nica* 'žuželka' (Kenda-Jež Diss. 2002), *karsnica* 'kresnica' (Razpet 2006), črnovr. *kqrsnīcā* 'Lampyrus noctiluca' poleg 'Chrysanthemum leucantemum' (Tominec 1964), dol. kost. *kres'nica* 'kresnica, majhna žuželka s svetilnim organom na spodnji strani zadka' poleg 'dekle, ki v kresni noči z obhodi in obrednim petjem prosi za dobro letino' in 'ivanjščica, travniška rastlina z belimi in rumenimi cveti v koških' (Gregorič 2014), toda panon. pkm. *k'resanca* 'kresnica, Leuchtkäfer' (Bajzek Lukač 2009) s sekundarnim akcentskim mestom, verjetno po *k'resate* -šen 'kresati, s tolčenjem, udarjanjem delati ogenj, iskre' (Bajzek Lukač 2009).

- Ⓙ Strukturna izpeljanka na -ka *kresnička* 'majhna žuželka s svetilnim organom na spodnji strani zadka; kresnica' (SSKJ); mask na -ik *krēsnik* 'kresnica' (Pleteršnik po Cafu), mask na -jak *krēsnijak* 'kresnica' (Pleteršnik po Cafu).

- Ⓜ 16. st.: *kreŋfŋza* 'Liechtschnack, pyralis' (Megiser 1592); 17. st.: *karfniza*, po *nozhi se fveiti* 'lucciola', *karfniza* 'pyralis' (Kastelec, Vorenc 1680–1710) [krsnica]; 18. st.: *kreŋniza* 'Johanneswürmlein' (Gutsman 1789); 19. st.: *krēfniza* 'der Johanniswurm. (Lampyrus noctiluca. Linn.)' (Murko 1833a: 149).

Psln. dial. **krēsniča* f 'lampyrus' (splošno);

- = hrv. kajk. *krēsница* 'kresnica' (Lipljin 2002), *krīsница* 'isto' (RKDI), *kresnica* s sin *kresavka* in *svētica* 'Leuchtkäfer' (Šulek 1860), *kreŋznica* poleg *kreŋzalka* in *kreŋzauka* 'cicindella' (Belostenec 1740), *krēsница* 'Sz. Ivana muficza, fzvetla muficza, cicindella' (Jambrešić 1742);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **krēsniča* f 'žuželka, ki se med nočnim letanjem sveti' ← **krēsnaia* adj + subst f.

- Ⓔ Verjetno izpeljanka iz subst *krēs* m 'poletni solsticij, dan, ko se praznuje začetek poletja' < psl. **krěsъ*, ker kresnice v času okoli 24. junija, ko goduje sveti Ivan, zaradi paritve letajo naokoli, prim. nvn. *Johanniswürm(chen)* 'kresnica, Lampyrus', dobesedno 'Ivanov črv(iček)' (Skok 1971–1974: II:194; Bezljaj ESSJ: II:90). Po hrv. ljudskem verovanju naj bi iskre pri solsticijskem ognju = kresu oživele in iz njih nastale kresnice.

▷ kresnička ▷ krstnica

kresnička

ESSJ 0

kresnička f 'riba, ki se v svetlobi rdeče svetlika, Hemigrammus erythrozonus' (rib. – SSKJ).

Isln. knjiž. *kresnička* f 'Hemigrammus erythrozonus' (20. st.).

↵^K agl. *glow-light tetra* 'Hemigrammus erythrozonus' ali nvn. *Glühlichtsalmmler* 'isto'.

- Ⓔ Po vzoru agl. ali nvn. poimenovalnega principa, ki to majhno sladkovodno ribico označuje s sémom 'sijati, žareti', je bil sln. ihtionim tvorjen z naplastitvijo novega pomena na entom *kresnička* f 'kresnica, majhna žuželka s svetilnim organom na spodnji strani zadka'.

► **kresnica**

kresnikar

ESSJ 0

kresnikar m, g -*rja* 'der Johannis- oder Junikäfer (melolontha solstitialis)' (Pleteršnik), *kresnikar* 'ješevček, junijevac, Melolontha solstitialis' (Kmetijske in rokodelske novice 37/23, 4. 6. 1879, 218, vir: dLib.si).

Isln. knjiž. **kres'ni:kar* m 'prosnica, junijski hrošč, Amphimallon solstitiale = Melolontha solstitialis' (19. st.).

- Ⓔ Verjetno pripadnostna izpeljanka na -*ar* < *-*ar'b* iz subst *kresnik* m 'mesec junij' (Pleteršnik) < **krěsbnikъ*, ker se hrošč pojavlja v mesecu juniju; prvotno torej 'hrošč, ki je v zvezi z junijem'.

krestelica

ESSJ 0

krestelica f 'Nußhäher' (Janežič 1851: 552).

Isln. knjiž. *krestelica* f 'šoja, Garrulus glandarius' (19. st.).

- ↵ hrv. *kreštelica* 'Garrulus glandarius' (Hirtz 1928–1956: II:218), tudi *krešteljica* 'isto', *kreštalica*, *kreštaljka*, *kreščalica* (Hirtz 1928–1956 l.c.) < **krěšt'adlica* ← **krěšt'adlo* ← **krěšt'ati* = hrv. *krijěštati* -*štīm* impf 'vreščati'.

- Ⓔ Šoja je s tem hrv. ornitonimom kot s suf -*ica* feminiziranim prvotnim nomenom instrumenti s sekundarno funkcijo nomena agentis označena po njenem vreščecem oglašanju. Sln. ornitonim je v slovenščini osamljen, zato ga je treba prepoznati kot adaptirano izposojenko s sekundarnim -*st-* iz prvotne replike **kreštelica*.

krešek

ESSJ 0

krešek m 'globoček, Gobio fluviatilis' (Munda 1926: 30).

Isln. knjiž. *krešek* m 'globoček, Gobio gobio = Gobio fluviatilis' (20. st.).

- ↵ hrv. *krešek* 'Gobio gobio, Gründling' (Hirtz 1928–1956: III:183); podobno kot za sln. dial. *kresàk* 'der Kressling (gobio fluviatilis)' (► *kresek*) je bila predloga za nastanek hrv. ihtionima verjetno bav. avstr. *Kressling* 'globoček', v kateri je bil suf -*ling* nadomeščen s hrv. suf -*ek* < *-*ьkъ*, na vnos -š- namesto prvotnega -s- pa je moral vplivati hrv. sinonim *krešelj* 'Gobio gobio' poleg *kreselj* 'isto' (Hirtz 1928–1956: III:183, 182).

- Ⓔ Ni znana.

krešelj

ESSJ s.v. *karas*

krešelj m 'globoček, Gobio fluviatilis' (Munda 1926: 30), *krěšelj*, g -*šlja* 'die Karausche (cyprinus carassius)' (Pleteršnik po Cafu in Zalokarjevem rkp. slovensko-nemškem slovarju).

Isln. knjiž. **krě:šelj* m 'globoček, Gobio gobio' (20. st.), 'koreselj, Carassius carassius' (19. st.).

- Prim. enako hrv. *krešelj* 'Gobio gobio' poleg *kreselj* 'isto' (Hirtz 1928–1956: III:51). Prvotno sln. **kreselj* in hrv. *kreselj*, kar je v stranskih sklonih povzročilo osnovo **krešlj-*, ki se je posplošila tudi v sln. Nsg *krešelj* in hrv. Nsg *krešelj*; predloga za sln. in hrv. ihtionim je bilo verjetno bav. avstr. *Kreßling* 'globoček', srvn. *kresselinc* poleg *kresse* 'globoček' (Lexer 1872–1878; Striedter-Temps 1963: 159).

- Ⓔ Ni znana.

krešič

ESSJ 0

krēšič m, g -a navadno pl 'roparski hrošči z zakrnelimi krili, Carabidae': *žitni krešič* (zool. – SSKJ), *krešiči* m pl 'Carabidae', *veliki krešič* m 'Carabus gigas', *usnjati krešič* 'Carabus coriaceus', *zlati krešič* 'Carabus auratus', *žitni krešič* 'Carabus tenebrioides' (CZŽ 1997: 147), *krēšič* v zvezah *bakrenasti krēšič* 'der kupferrothe Laufkäfer (carabus cancellatus)', *vijoličasti krēšič* 'der veilchenblaue Laufkäfer (carabus violaceus)', *zlati krēšič* 'der Goldschmied (carabus auratus)' (Pleteršnik), *zlati krešič* 'Carabus auratus' (Erjavec 1875: 348), *krešiči* m pl 'Laufkäfer', *vijoličasti krešič* m 'veilchenblauer Laufkäfer, Carabus violaceus', *medni krešič* 'der kupferrothe Laufkäfer, Carabus cancellatus' (Erjavec 1864: 82), *krešič* 'Erdkäfer' (Cigale 1860 po Zalokarjevem rkp. slovensko-nemškem slovarju).

Isln. knjiž. **k'rē:šič* m 'vrsta hrošča' (19. st.) < **k'rē:šičič* (?).

- Ⓔ Nejasno. Natančen pomen v slovenščini pozno potrjenega simpleksa *krešič*, ki sinhrono fonemsko ustreza le sln. cgn *Krešič*, po ZSSP potrjenem v Dravogradu in Postojni, in tudi hrv. cgn *Krešić* (LP SRH 1976), ni jasen.

Ker v slovenščini ob *hrōšč* m 'scarabaeus' obstaja tudi domače *hrēšč*, g *hrēšča* 'hrošč (Maikäfer)' (vzh. štaj. – Pleteršnik po Cafu), v ESSJa: 8:105 pa se s.v. **xrōščb* 'scarabaeus' po Kellnerju 1946–1949: II:205 navaja č. dial. varianto z vzglasnim *k-*, tj. *křůšč* 'hrošč', ki dopušča izvajanje iz **krēšt'b* 'hrošč' (prim. Kellner 1946–1949: I:50), je možno enako vzglasje predpostaviti tudi v sln. *krešič*, ki bi ga bilo zato možno izvajati iz **krēšt'it'b*, tj. dem na -ič < *-it'b iz **krēšt'b* ob **hrēšt'b* = sln. *hrēšč* in **hrōšt'b* = sln. *hrōšč*, vse v pomenu 'scarabaeus'. Sln. *krešič* bi torej lahko pomenilo 'majhen hrošč, hrošček', pričakovano prvotno fonemsko zaporedje **krešičič* pa lahko kaže, da varianta *krešič* ali izvira z dial. območij z asimilacijo *šč* > *š* ali pa je nastala po disimilaciji tipa *prašič* 'porcus' ← *prašičič* 'isto'.

► **hrošč**¹

krevs

ESSJ s.v. *krastir*, *křček*

krēvs m 'krecman' (Pleteršnik), *krevs* 'kosec, stergar, hrastar, hareč, hareš, tercavka, krecman, podperga, Wachtelkönig (Rallus crex)' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. *krevs* m 'kosec, Crex crex = Rallus crex' (19. st.).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Malo je verjetno, da bi bil ornitonim mlad deverbativ iz sln. *krevsāti* -ām impf 'počasi, težko hoditi'. V Bezljaj ESSJ: II:83, 105 je ornit *krēvs* le naveden.

krhlica

ESSJ 0

krhlīca f 'die Glasschleiche (ophiosaurus)' (Pleteršnik), toda *krhljica* 'severnoameriška kuščarica, ki se rada lomi, Ophiosaurus' (Erjavec 1875: 327).

Isln. knjiž. **krhl'ji:ca* f 'Ophiosaurus'.

- ↵^K nvn. *die zerbrechliche Glasfchleiche* 'Ophiosaurus' (Schödler 1860: II:472).

- Ⓔ Medtem ko je z nvn. kompozitom *Glasschleiche* ← *Glas* 'steklo' + *Schleiche* 'slepec', tj. 'stekleni slepec', ta kuščar označen po značilnosti, da mu rep, če se ob nevarnosti prelomi, razpade na več manjših, ki se sicer regenerirajo, a nikoli ne dosežejo prvotne dolžine, je Erjavec 1875 l.c. to značilnost po Schödlerjevem kratkem opisu kalkiral s *krhljica*, svojilnostno izpeljanko na -ica iz *krhelj* m, g -lja 'kos, del' (Pleteršnik), ki pa jo je Pleteršnik normiral kot *krhlīca*, ker je verjetno menil, da bi lomljivost repa bolje ponazarjal substantiv iz adj *krhel*, f -hla 'krhek, lomljiv'.

ESSJ 0

krik

krik m 'grillo' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999) = 'čriček'.

- ① Strukturna tvorjenka na *-ič* < **-it'č* primor. ter. *krikič* 'Grillus campestris' (Merkù GSTN), mlada strukturna tvorjenka na *-ec* < **-bcb* *krikæc* m, g *-kca* 'čiriček, die Weingrille' (Pleteršnik po Cafu), dol. kost. *k'rikac*, g *-kca* 'muren' (Gregorič 2014).

Isln. dial. **k'ri:k* m 'čriček, Oecanthus pellucens' (nad.) < **krikb*.

- ⑤ Pomensko osamljeno, a gotovo enako splošno slov. deverbativu **krikb* m 'clamor' iz **krikati* 'clamare' (Bezljaj ESSJ: II:92; ÈSSJa: 12:154). Slovnici razvoj iz nomena actionis v nomen agentis je interno slovenski. Črički so s tem entomonimom označeni po svojem oglašanju.

krikavecESSJ s.v. *kričati*

krikavec m, g *-vca* 'temno rjava žuželka, ki živi na travnikih; muren': v *travi se je oglašal krikavec* (zool. – SSKJ), *krikavæc*, g *-vca* 'die Feldgrille (gryllus campestris)' (Goriško – Pleteršnik); primor. obsoš. *kri:kuwæc*, g *-uca* 'muren' (Ivančič Kutin 2007), kraš. *krikovec* 'Feldgrille' (Goriška okolica – Erjavec, LMS 1875, 223).

Isln. dial. **k'ri:kauæc* m 'poljski muren, Gryllus campestris' (primor.).

- ⑤ Osamljeno, a gotovo s suf *-ec* < **-bcb* substantivizirano iz deverbativnega adj **k'ri:kau*, f *-a* 'tak, ki krika, kriči' iz *krikati* *-am* impf 'kričati' < **krikati* 'isto' (Bezljaj ESSJ: II:92). Murni so s tem entomonimom označeni po svojem oglašanju.

K**krilatec**

ESSJ 0

krilâtec m, g *-tca* 'ptič': *dajal je zobati krilatcem* (ekspr. in redko – SSKJ), toda pred tem *krilâtæc*, g *-tca* 'der Beflügelte' (Pleteršnik), *krilatec* (Janežič 1867 s.v. *Beflügeln*).

Isln. knjiž. *krilâtec* m 'ptič' (20. st.).

- ⑤ Novi pomen besede **kri'la:tæc* za prvotnega 'angel', ki je potrjen že v BS, prim. *i uui-zem crilatcem bosiem* (I,4) 'in vsem krilatcem = angelom božjim', je nastal na podlagi jezikovnega občutka, da je beseda s suf *-ec* < **-bcb* substantivizirani adj *krilât*, f *-âta* 'tak, ki ima krila/peruti' iz *krilo* n 'perut' < psl. **kridlo*, v čemer se je identificiralo tudi ptiča.

kripevec → krpovec²

ESSJ 0

krivka

ESSJ 0

kriuka f 'cornacchia, kavka' (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 361).

Isln. dial. **k'ri:yuka* f 'vrana, kavka' (ter.).

- Prim. formalno primerljive ornitonime v r. dial. *krívka* 'Sterna leucopetra, r. kračka belokrylaja', *krivók* 'Haematopus ostralegus, r. kulik-soroka', br. dial. *kryvók* 'sloka, kljunáč', č. dial. *křivka* 'ptica krivokljun', dl. *křivka* 'isto' (vse citirano po ÈSSJa: 12:174); < psl. dial. ornit **kriũka*.
- ⑤ Ob navedenih slov. ornitonimih se v ÈSSJa l.c. sicer neposredno iz Baudouinovega terskega rokopisnega gradiva navaja tudi ter. *kriuka* le s pojasnilom, da označuje ptiča, in vse razlaga kot izpeljanko **kriũka* iz adj **kriũb* 'neraven, ukrivljen ipd.', ker je vsaj za večino navedenih ptičev značilen ukrivljen kljun. Ker takega kljuna vrana ali kavka nimata, je možno, da se je poimenovanje preneslo s ptiča s tako značilnostjo, ali pa ter. *kriuka* ni izpeljanka iz adj *krîv* < psl. **kriũb* 'neraven, ukrivljen ipd.'. Možno bi bilo namreč predpostaviti, da je ter. *kriuka* nomen agentis na *-a* iz sln. dial. *krîvkati* *-am* impf 'vpiti', npr. *žerjavi krivkajo* (Pleteršnik), kar Bezljaj ESSJ: II:94 povezuje s sln. *krâvkati* *-am* impf 'vpiti', v 17. st. *kravkati kakòr ena vrana* 'cornicare' (Kastelec, Vorenc 1680–1710) in sklepa o onomatopejskem izvoru.

krivokljun

ESSJ 0

krivokljùn m, g -a 'ptica pevka s kljunom, katerega konici se križata': *šoja in krivo-kljun* (SSKJ), *mali krivokljun* 'Loxia curvirostra' (CZŽ 1997: 171), *krivokljùn*, g -*kljùna* 'der Kreuz- oder Krummschnabel (loxia curvirostra)' (Pleteršnik), *krivo-kljùn* 'Krummschnabel' (Janežič 1893), *krivokljun* 'Loxia curvirostra' (Erjavec 1875: 287).

Isln. knjiž. **krivokljùn* m 'mali krivokljun, Loxia curvirostra' (19. st.).

↩^K nvn. *krummschnabel* 'kreuzschnabel, loxia' (Grimm 1854–1971) ← *krumm* 'neraven, ukrivljen, kriv' + *Schnabel* 'kljun'.

ⓔ Tako kot hrv. *krivokljun* 'Loxia curvirostris' (ARj) z ničto substantiviziranim kompoz adj *krivokljùn* (SSKJ), hrv. *krivòkljun*, oboje 'takšen, ki ima ukrivljen kljun', kalkirano po nvn. *Krummschnabel* 'Kreuzschnabel, loxia', ki tako kot njegova nlat. oznaka *Loxia curvirostra* ptico poimenuje po značilnem ukrivljenem kljunu s prekrižanima konicama, kar ji omogoča boljšo dostopnost do semen v storžih in podobnih plodov rastlinja, prim. sln. sin *krivokljùnec* (► *krivokljunec*) in *sabljekljùnec* (► *sabljekljunec*).

krivokljunec

ESSJ 0

krivokljùnec m, g -*nce* 'der Kreuz- oder Krummschnabel (loxia curvirostra)' (Pleteršnik), *krivokljunec* 'mali krumpež, prebrač, krivonos, blask, grinec, kleinschnäbliger Kreuzschnabel (Loxia curvirostris)' (Cigale 1860 s.v. *Kreuzschnabel*), *krivo-kljùnec* 'Krummschnabel, Säbelschnäbler' (Janežič 1893).

ⓔ 19. st.: *krivokljunz* 'mali krúmpesh, prebraž, blašk, wind. grinz, Loxia curvirostra, kleinschnäbliger Kreuzschnabel' (Freyer 1842: 22).

Isln. knjiž. **krivokljùnec* m 'mali krivokljun, Loxia curvirostra' (19. st.).

↩^K nvn. *krummschnabel* 'Kreuzschnabel, loxia' (Grimm 1854–1971) ← *krumm* 'neraven, ukrivljen, kriv' + *Schnabel* 'kljun'.

ⓔ Ornitonim je s suf -*ec* < *-*ecb* substantivizirani kompoz adj *krivokljùn* 'takšen, ki ima ukrivljen kljun' (SSKJ) in ptico tako kot nvn. predloga *Krummschnabel* in njegova nlat. oznaka *Loxia curvirostra* poimenuje po značilnem ukrivljenem kljunu s prekrižanima konicama, kar ji omogoča boljšo dostopnost do semen v storžih in podobnih plodov rastlinja, prim. agl. *crossbill*. Sln. sinonima sta *krivokljùn* (► *krivokljun*) in *sabljekljùnec* (► *sabljekljunec*).

krivomejka

ESSJ 0

krivomêjka f 'postolka' (dol. bkr. – Pleteršnik).

Isln. dial. *krivomêjka* f 'postovka, Falco tinnunculus' (bkr.).

ⓔ Osamljeno in nejasno.

krivonos

ESSJ 0

krivonos m 'mali krumpež, prebrač, krivokljunec, blask, grinec, kleinschnäbliger Kreuzschnabel (Loxia curvirostris)' (Cigale 1860 s.v. *Kreuzschnabel*).

Isln. knjiž. *krivonos* m 'mali krivokljun, Loxia curvirostra' (19. st.).

↩^K nvn. *krummschnabel* 'kreuzschnabel, loxia' (Grimm 1854–1971) ← *krumm* 'neraven, ukrivljen, kriv' + *Schnabel* 'kljun'.

ⓔ Ornitonim je ničto substantivizirani kompoz adj *krivonòs* 'tak, ki ima kriv/neraven nos' (Pleteršnik) in ptico tako kot nvn. predloga *Krummschnabel* in njegova nlat. oznaka *Loxia curvirostra* poimenuje po značilnem ukrivljenem kljunu s prekrižanima konicama, kar ji omogoča boljšo dostopnost do semen v storžih in podobnih plodov rastlinja. Ker je bil drugi člen nvn. kompozita kalkiran s sln. *nỗs* m 'nasus', ki samo v metaforični rabi označuje prednji, nosu podoben del česa, prim. *ladijski nos* 'kljun, premec' (SSKJ), se ta kalk ni uveljavil, prim. sin *krivokljùn* (► *krivokljun*).

K

ESSJ 0

krivorepec

krivorêpec m, g -pca 'ruševce': *ustrelil je krivorepca* (ekspr. – SSKJ).

Isln. knjiž. *krivorêpec* m 'ruševce, Lyrurus tetrix' (20. st.).

- ⊕ S suf -ec < *-bcb substantivizirani kompoz adj *krivorêp/krivorêp*, f -êpa 'tak s krivim repom' (SSKJ) ponazarja ruševčevo značilnost, da ima v repu navzven obrnjena kriva, tj. neravna peresa.

krivozobi mrjasec → babirusa

ESSJ 0

križak

ESSJ 0

križák m, g -a 'srnjak s križastim rogovjem' (lov. – SSKJ).

Isln. knjiž. *križák* m 'srnjak ...' (20. st.).

- ⊕ Neologizem 20. st. je bil kot oznaka za srnjaka, katerega rogovje po razvejenosti spominja na križ, tvorjen s svojilnostno izpeljanko na -ak < *-akъ iz subst *križ* m 'cruх' < jslov. *kryžъ 'isto'; prvotno torej 'srnjak s križem'.

križanec → cepljenec

ESSJ 0

križavec

ESSJ 0

križavec/križevce m, g -vca 'pajek, ki ima na zadku več belih lis v obliki križa, Aranea diadema': *pravilno spredena mreža križavca* (zool. – SSKJ), *križevce* 'Araneus diadematus' (CZŽ 1997: 217), *križavac*, g -vca 'die Kreuzspinne (epeira diadema)' (Pleteršnik), *križavec* 'Epeira diadema' (Erjavec 1875: 367), *križavec* 'die Kreuzspinne, Epeira Diadema' (Erjavec 1864: 122).

Isln. knjiž. *kri:žavac m 'Araneus diadematus = Epeira diadema' (19. st.).

- ↪^K nvn. *Kreuzspinne* 'Epeira diadema' (Schödlér 1860: II:512) ← *Kreuz* 'križ' + *Spinne* 'pajek'.
 ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki tega od 10 do 17 mm velikega pajka, ki ima na zadku lise v obliki križa (CZŽ 1997 l.c.), označuje s kompozitom iz *Kreuz* 'križ' in *Spinne* 'pajek', je bil tvorjen s suf -ec < *-bcb iz svojilnostnega adj tipa *glstav* ← *glsta* iz subst *križ* m 'cruх' < jslov. *kryžъ 'isto'. Varianta *križevce* je bila iz prvotne *križavec* tvorjena po naslonitvi na adj *križev*, f -a, ki pa svojilnostne funkcije nima potrjene. Ob opisni oznaki *pajik s križem* Cigale 1860 s.v. *Kreuzspinne* navaja tudi *pajik križnik*. Neuveljavljeni sinonim je tudi *križpajak* m, g -jka 'die Kreuzspinne' (gor. – Pleteršnik), ki kot kalk iste nvn. predloge odraža le leksikalno prevedbo brez upoštevanja besedotvorja in skladnje slovenskega jezika.

Verjetno se na istega pajka Araneus diadematus nanaša osamljeno *šmârnac* m, g -rnaca/-rânca 'pajek s šmarnim križem na hrbtu' (Pleteršnik), kar je bilo s suf -ec univerbizirano iz besedne zveze *šmarni križ*, dobesedno 'križ svete Marije', s sin *svete Helene križ* kot oznake za ozvezdje Crux s sodobno slovensko ustreznico *Južni križ* 'ozvezdje na južnem nebu'.

križevatka

ESSJ 0

križevâtka f 'die Kohlmeise (parus maior)' (dol. – Pleteršnik), *križevatka* 'velika senica, jesenica, sinica, senica, Kohlmeiße (Parus major)' (Cigale 1860 po Zalokarjevem rkp. slovensko-nemškem slovarju).

Isln. dial. *križe'ua:tkā f 'sinica, Parus maior' (19. st.).

- ↪^K nvn. *kreuzmeise* 'die kleine, graue kohlmeise' (Grimm 1854–1971) ← *Kreuz* 'križ' + *Meise* 'sinica'.
 ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki sinico označuje, da ima križ, je bil tvorjen s suf -ka iz adj *križevât*, f -âta 'tak s križem' (Pleteršnik). Sém 'križ' se pri tej ptici morda nanaša na bele proge na zgornjem delu telesa, ki asociirajo na križ.

križpajek → križavec

ESSJ 0

krkavec

ESSJ s.v. *křkati*

křkavac m, g -vca v zvezi *nočni křkavac* 'der Ziegenmelker (caprimulgus)' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *nočni křkavac* m 'podhujka, Caprimulgus europaeus'.

- ⑤ Osamljeno in manj jasno. Bezljaj ESSJ: II:95 ornitonim samo navaja ob sln. *křkati* -am impf 'klokotati, šumeti, brenčati'.

Hrv. oznaka za podhujko je tudi *klepetavac* (Hirtz 1928–1956: II:122), v Istri *klepetac* (Filipi 1994: 48) ← hrv. *klepetati* 'klopotati', zato je bil sln. ornitonim lahko s suf -ec < *-bcb substantiviziran iz adj **krkav*, f -a k omenjenemu sln. glagolu. Paralelno tvorjen je č. in slš. homonim, ki označuje vrana, prim. Klepikova, VSIJa 5, 1961, 184.

krkon

ESSJ 0

krkōn m, g -a navadno pl 'živali, ki se razmnožujejo in razvijajo v vodi, odrasle pa živijo na kopnem; dvoživka': *brezrepi in repati krkoni* (zool. – SSKJ), *krkōn* 'das Amphibium', pl *krkoni* 'Amphibien oder Lurche (amphibia)', *krezrepi krkoni* m pl 'Frösche (batrachia) = žabe', *repati krkoni* 'Molche (caudata) = pupki' (Pleteršnik), *dvoživke ali krkoni* 'Amphibien' (Cigale 1880), *krkoni* 'dvoživke, Amphibia' (Erjavec 1875: 317).

Isln. knjiž. **kr'kō:ni* m pl 'dvoživka' (19. st.); kasneje singularizirano.

- ⑤ Nejasno.

K

krma

ESSJ 0

křma f 'divja svinja': *breja krma* (zastar. – SSKJ).

Isln. dial. *křma* f 'divja svinja'.

- ⑤ Glede na korenisko povezanost s poimenovanji za pitano svinjo/prašiča (► krmak) je oznaka za divjo svinjo gotovo sekundarna in nastala iz sicer nepotrjenega homonima, ki je označeval domačo, tj. pitano svinjo. Substantiv v pomenu 'pitana svinja' je homonimen s *křma* f 'hrana, živež za živali' < psl. **křmā* 'isto', prim. hrv., srb. *křma* 'hrana; hrana za živino', iz sln. akcentskih razmer pa ni mogoče zanesljivo ugotoviti, ali je pomenski razvoj 'pitana svinja' ← 'hrana, živež' besedotvorno ničto motiviran ali ne. Sln. cgn *Krma* (ZSSP) je verjetno nastal z onimizacijo iz **křma* v pomenu 'pitana svinja'.

▷ krmak

krmak

ESSJ s.v. *křma*

křmák m 'das Mastschwein' (Pleteršnik), *kermák* 'Maftschwein' (Janežič 1851).

- ① Fem na -a < *-ak-ja *křmáča* 'svinja': *křmáča* je povrgla (zastar. – SSKJ), *křmáča* 'weibliches Mastschwein' (Pleteršnik), *kermáča* 'svinja, ein weibliches Schwein' (Cigale 1860 s.v. *Schwein*), *kermáča* 'Maftschwein' (Janežič 1851).

Psln. dial. **křmák* m 'pitan prasec';

- = hrv. *krmak* 'sus, porcus' (Mikalja 1649; Belostenec 1740);
- < **jslov.** (sln.-hrv.) **křmák* m 'porcus'.

- ⑤ Ker ima sln. osamljeno *křma* f 'divja svinja' gotovo sekundarni pomen iz 'svinja' oziroma 'pitana svinja', je jslov. **křmák* m 'porcus' mask na *-ak-ja tipa sln. *gosák* ← *gōs* (► gosak), *črnják* ← *čřnja* (► črnja) iz te formalne in pomenske predloge, ki je bila tudi besedotvorna podstava za drugače tvorjeni mask na -ec *křmac* m, g -mca 'das Mastschwein' (pkm. – Pleteršnik po Cafu), onimiziran v cgn *Krmec*, *Krmc*, *Kermec*, *Kermc* (ZSSP).

► kрма

krmec → krmak

ESSJ s.v. *k'ima*

krmlenek → krmljenec

ESSJ 0

krmlenjak → krmljenec

ESSJ 0

krmljenec

ESSJ 0

k'ímlenec m, g -*ncá* 'prase' (panon. pkm. – Mukič 2005 s pojasnilom, da je beseda ekspresivna).

- ⑦ Fem na -*ka* *krmljēnka* 'svinja za pitanje': *debela krmljenka* (dial. vzhodno – SSKJ), *krmljenka* 'pitana svinja, Specksau' (Cigale 1860), *kermienka* 'Maftfchwein' (Janežič 1851), panon. prleš. *k'rm'lē:nka* 'pitana svinja za zakol' (Rajh 2010), v 19. st. *kermienka* 'das Maftfchwein' (Murko 1833a: 123), *kermijénka* 'Specksau' (Murko 1833b s.v. *Speck*).

Isln. dial. **k'rm'lē:nac* m 'krmljena, pitana žival (navadno o svinjah)'.

- ⑤ Poimenovanje za pitanega prašiča je s substantivizacijo s suf -*ec* < *-*ecb* tvorjeno iz ptc pret pas **krmljēn*, f -*éna* < **k'rm'-enb* glagola *k'rimiti* -*im* impf 'dajati živini krmo; dajati živini jesti' < psl. **k'rmīti k'rmīšb* 'hraniti, hrano dajati'.

Iz istega participa je bilo s sln. suf -*ek* < *-*ekb* oziroma -*jak* < *-*akb* tvorjeno pkm.

k'ímlenek m, g -*nka* 'prase' (Mukič 2005 s pojasnilom, da je beseda ekspresivna) < **krmljen-ək* oziroma prleš. **k'rm'lē:jak** 'pitan prašič za zakol' (Rajh 2010) < **krmljen-jak*. V SSKJ glede sufiksa poknjženo *k'ímljenik* m, g -*a* 'prašič za pitanje': *zaklati krmljenika* (pkm. – SSKJ) ustreza pkm. *k'ímlenik* 'pitanec (prašič)' (Novak 1996).

krmljenjak → krmljenec

ESSJ 0

krnče → krnja¹

ESSJ 0

krnja¹

ESSJ s.v. *k'rn*

k'rnja f 'das Schwein' (bkr., pkm. – Pleteršnik), toda drugače tvorjeno panon. prleš. **krn-če** 'slaboten pujs, prase' (panon. prleš. – Antič 2009) kaže na izpeljavo z deminutivnim suf -*e* < *-*ē(t-)* iz sln. **k'rnac* < **k'rnъcb*, verjetno v pomenu 'slaboten prašič'.

Isln. dial. **k'rn'a* f 'svinja' (bkr., pkm.).

- ⑤ Izhodišče obeh oznak s temeljnim sémom 'svinja/prasec' je psl. **k'rnъb* adj 'odrezan' s pomenskim razvojem v 'pohabljen, nerazvit, slab ipd.' (ESSJa: 13:236), ki se še potrjuje v prleš. *krnče* 'slaboten pujs, prase', medtem ko se je v *k'rnja* 'svinja', prvotno 'slaba, pohabljen ipd. svinja', že popolnoma izgubil (► *krnja*²).

krnja²

ESSJ s.v. *k'rn*

k'rnja f 'eine verstümmelte Kuh' (dol. – Pleteršnik), *krnja* 'vacca mutila' (dol. – Miklošič 1886: 156).

Isln. dial. **k'rn:n'a* f 'pohabljen krava' (dol.).

- ⑤ Oznaka za pohabljen kravo je prvotno abstractum tipa *súša* f 'siccitas' ← psl. adj **sūhъ* 'siccus' iz **k'rn'a* s prvotnim pomenom 'pohabljenost', ki se je kasneje pomensko specializiral na označevanje pohabljenih živali. Izhodišče substantiva je psl. adj **k'rnъb* 'odrezan' (Miklošič 1886 l.c.), kasneje 'pohabljen, pokvečen' (► *krnjak*).

krnjak

ESSJ s.v. *k'rn*

krnják m 'skopljen prasec' (Pleteršnik), *krnjak* 'prasec skopljen' (Miklošič 1886: 156).

Isln. dial. **k'rn'ak* m 'skopljen prasec'.

- ⑤ Oznaka za skopljenega prasca je bila s suf -*jak* < *-*akb* substantivizirana iz *k'rn* adj, f -*a* 'pohabljen, pokvečen' (Pleteršnik), *k'rn*, f *k'rina* 'nerazvit, zakrnel' (SSKJ) < psl. **k'rnъb* 'odrezan' (Miklošič 1886 l.c.).

Cgn *Krnjak* z varianto *Kernjak* (ZSSP) je bil prvotno verjetno vzdevek za pohabljenega človeka.

kroca → krokar

ESSJ 0

kroce → krocelj

ESSJ 0

krocelj

ESSJ 0

krócəlj m, g -clja 'krocelj, svinja', npr. *Mišelj mišlja, Krocelj kroclja, Mišelj dolu pade, krocelj ga popade* (tj. svinja in želod) (Goriško – Pleteršnik).

Isln. dial. **k'rocəl'* m 'svinja' (kraš.).

- ⊕ Osamljeno, a najverjetneje nomen agentis na -elj < *-ɛl'ɐ iz *krôcati* -am impf 'krakati, kvakati', kar je verjetno ekspresivizirana varianta h *krôkati* -am/-čem impf, npr. *krokar kroka, svinja kroče, žaba kroče* (Pleteršnik) < psl. **krokāti* 'krakati itd.', iz katerega je bilo enako tvorjeno *krókəlj* (► krocelj).

Toda primor. briš. **króce** 'prašček, ki slabo izgleda' (Erzetič 2007) je zaradi ohranjenega *c* verjetno mlada izpeljanka na -e < *-ε(t-) iz sicer nepotrjenega subst **kroca* f 'svinja' iz iste glagolske predloge.

krocman

ESSJ 0

krôcman m 'krota' (primor. notr. (Pregarje) – SLA).

Isln. dial. **k'ɾo:cman* m 'krastača' (notr.).

- ⊕ Osamljeno poimenovanje je korensko sorodno s hrv. kajk. *kroca* 'krastača' (Šestine pri Zagrebu – Hirtz 1928–1956: I:74) in je bilo s suf -man v funkciji nomena agentis izpeljano iz iter *krôcati* -am 'krakati, kvakati', ki mu pomensko ustreza varianta *krôkati* -am/-čem impf, npr. *krokar kroka, svinja kroče, žaba kroče* (Pleteršnik) < psl. **krokāti* 'krakati', prim. hrv., srb. *krôkati* 'isto', npr. *Kroču vrani*, č. *krokati*, slš. *kroat'*, gl. *krokač* in iz te verbalne predloge izpeljano ukr. dial. *krokúha* 'žaba' (ESSJa: 12:182). Ni verjetno Hirtzevo mnenje (Hirtz 1928–1956 l.c.), da je hrv. kajk. *kroca* tvorjenka iz hrv. *krota* 'krastača' ⇔ nvn. *Kröte* 'isto'.

kročča

ESSJ 0

króča f, g -e 'toad' (primor. rez. – Steenwijk 1992).

Isln. dial. **k'roča* f 'krastača' (rez.).

- ⊕ Osamljeno in v razmerju do splošno sln. *krôta* f 'krastača' (► krota¹) nejasno.

kroglaš

ESSJ 0

krogláš m, pl *krogláši* 'Kugelkäfer (coccinellina)' (Pleteršnik), *krogljaši* poleg *okrogljaši* m pl 'Kugelkäfer' (Cigale 1880 s.v. *Kugel*), *krogljaši* 'Coccinellina' (Erjavec 1875: 353).

Isln. knjiž. **krogl'ja:ši* m pl 'polonice, Coccinellidae = Coccinellina' (19. st.); kasneje singularizirano.

- ↔^K nvn. *Kugelkäfer* 'Coccinellina' (Schödlér 1860: II:499) ← *Kugel* 'krogla' + *Käfer* 'hrošč'.

- ⊕ Neuveljavljeni kalk za polonice, družino žuželk iz reda hroščev z okroglim ali ovalnim telesom (CZŽ 1997: 276), je bil po nvn. predlogi tvorjen s svojilnostno izpeljanko na -aš < *-ašɐ iz subst *krôgla* f 'globus' v hiperkorigirani varianti **krôglja*; prvotno torej 'hrošč, ki ima telo kot krogla'.

Variantno Cigaletovo *okrogljaši* kaže na vpliv adj *okrôgel*, f -gla 'globosus'.

kroglica

ESSJ 0

krôglica f 'das Kugelhierchen (volvox)' (Pleteršnik), *krogljica* 'vrsta praživali, Volvox' (Erjavec 1875: 399).

Isln. knjiž. **k'ɾo:gljica* f 'Volvox' (19. st.).

- ↔^K nvn. *Kugelhierchen* 'Volvox' (Schödlér 1860: II:536), *kugelhierchen* 'volvox' (Grimm 1854–1971) ← *Kugel* 'krogla' + *Tierchen* 'živalca'.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki to vrsto praživali označuje kot živalco, za katero je značilna krogla, je bil tvorjen z dem na *-ica* iz *krôgla* f 'globus' (Pleteršnik) v hiperkorigirani varianti **krôglja* 'isto'. Sodobnega pomenskega ustreznika ni bilo mogoče ugotoviti.

krohalnica

ESSJ s.v. *krókati*

krôhalnica f 'die Kröte' (Pleteršnik), tudi *krohovnica* 'isto' (Pleteršnik), *krohovnica* 'Kröte' (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju).

Isl. dial. **k'rohalnica* f 'krastača'.

- ⊕ Osamljen in verjetno interno sln. tvorjeni nomen actoris na *-alnica* < **-adl-bn-ica* iz *krôhati* *-am* impf 'kruliti (o svinji); krakati', *krôhati se* 'glasno se smejati' (Bezljaj ESSJ: II:98), kjer je *-h-* verjetno iz **-ks-*, zato je glagol soroden s sln. *krôkati* *-am/-čem* impf, npr. *krokar kroka*, *svinja kroče*, *žaba kroče* (Pleteršnik), iz katerega je bil tvorjen nomen agentis *krôkanica* 'krastača' (► *krokanica*). Vodnikova varianta *krohovnica* je fonetično izvedljiva iz prvotne *krohalnica*: **k'rohalnica* > **k'rohaunica* > **k'rohounica* = *krohovnica*.

krohovnica → krohalnica

ESSJ s.v. *krókati*

krojačica

ESSJ 0

krojačica/krojáčica f 'čebeli podobna žuželka, ki dela rove v zemljo in znaša vanje med in cvetni prah, Megachile centuncularis' (zool. – SSKJ), *krojačica* 'listorezka, Megachile centuncularis' (CZŽ 1997: 432).

Isl. knjiž. *krojačica/krojáčica* f 'Megachile cetuncularis' (20. st.).

- ↵^K nvn. *Blattschneider* 'Megachile', tudi *Tapezierbiene* 'isto' (Schödler 1860: II:501) ← *Blatt* 'list' + *Schneider* 'krojač'/*tapezieren* 'tapecirati, oblagati z nečim' + *Biene* 'čebela'.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki te žuželke iz naddružine čebel s sémom 'krojač' označuje, ker jajčeca odlagajo v votla rastlinska stebila, ki jih pregradijo s kosi listov v kamrice in napolnijo s pelodom in nektarjem (CZŽ 1997 l.c.), kot bi opravljale šiviljsko oz. krojaško opravilo. Tvorjen je bil s fem na *-ica* iz subst *krojác* m 'sartor'. Agl. pomenski ustreznik je *patchwork leafcutter bee*.

krok → krokar

ESSJ 0

krokanica

ESSJ 0

krôkanica f 'die Kröte' (bkr. – Pleteršnik).

Isl. dial. *krôkanica* 'krastača' (bkr.).

- ⊕ Ker so krastače (in žabe) poimenovane tudi po njihovem značilnem oglašanju (► *krocman*, ► *krecavka*, ► *kreknjača*), bi bilo treba izhajati iz sln. tvorjenke **k'rô:kalnica* z asimilacijo *n* ← *un* tipa *sônce* ← *sôunce* (Ramovš 1924: 39) k iter *krôkati* *-am/-čem*, npr. *krokar kroka*, *svinja kroče*, *žaba kroče* (Pleteršnik) < psl. **krokāti* 'krakati', prim. hrv., srb. *kròkati* 'isto', npr. *kroču vrani*, č. *krokati*, slš. *kroat'*, gl. *krokač* in iz te slov. verbalne predloge izpeljano ukr. dial. *krokúha* 'žaba' (ÈSSJa: 12:182).

Enako je bil tvorjen sin *krôhalnica* (► *krohalnica*), v katerem se asimilacija ni realizirala.

krokar

ESSJ s.v. *krókati*

krôkar m, g -ja 'večja ptica s črnim, kovinsko se svetlikajočim perjem in debelim kljunom': *krokarji so krožili po zraku* (SSKJ), *krokar* 'Corvus corax' (CZŽ 1997: 419), *krôkar*, g -ja 'der eigentliche oder Kolkrahe (corvus corax)' z dem *krôkarčak*, g -čka (Pleteršnik), *krokar* 'vran, Corvus corax' (Erjavec 1875: 288), *krokar* 'pravi vran, eigentl. Rabe oder Kolkrahe, Corvus corax' (Erjavec 1864: 43), *krokar* 'vran, krampač, Rabe (Corvus corax)' (Cigale 1860), *krokár* 'Rabe' (Janežič 1851); kor. obir. *qró:qar*, g -ja 'Kolkrahe' (Karničar 1990).

- Ⓔ 17. st.: *krokar* 'vrán, corvus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *krokar*, g -ja 'Rabe, corvus' (Pohlin 1781); 19. st.: *krókar*, g -rja 'der Rabe. (Corvus corax. Linn.)' (Murko 1833a: 151), *krókar* 'velki vrán, velki órel, Corvus corax, Kohlraube' (Freyer 1842: 22).

Isln. dial. **k'ɾo:kar* m 'Corvus corax'.

- Ⓔ Ornitonim je nomen agentis na -ar < *-ar'ɔ iz *krôkati* -am/-čem, npr. *krokar kroka*, *svinja kroče*, *žaba kroče* (Pleteršnik) < psl. **krokāti* 'krakati' (Bezljaj ESSJ: II:98). Toda sin *kroca* f 'krokar' (Pleteršnik po Cafu) je bil v isti funkciji nomena agentis tvorjen iz *krôcati* -am impf 'krakati, kvakati' (Pleteršnik), kar je verjetno ekspresivizirana varianta h *krôkati*.

Sem morda primor. rez. *krók* m, g *króka* 'raven' (Steenwijk 1992), ki zahteva izvajanje iz **krôkɔ* in je lahko nazalizirana varianta k psl. **krukɔ* m 'corvus', prim. sl. *krukɔ* 'isto', stp., p. *kruk* 'Corvus corax' itd., kot nomeni agentis iz psl. glagola **krukati* 'krakati, kvakati ipd.' (Klepikova, VSIJa 5, 1961, 183; ESSJa: 13:42 brez sln. primera). Steenwijk, SJ/SLS 4, 2003, 44 sklepa, da je rez. ornitonim nastal s križanjem med sln. *krokar* in furl. onomatopejo *cròc*, ki posnema žvenketanje ipd.

▷ *krokarica*

krokarica

ESSJ s.v. *krókati*

krôkarica f v zvezi *zelena krôkarica* 'zelena vrana, zlatovranka, die Mandelkrähe (coracias garrula)' (Pleteršnik), *krokárca* 'Birkhäher' (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *krókarza* 'Coracias, Racke', *seléna krókarza* 'seléna vrána, wind. fmerdavranka, Coracias garrula, blaue Racke' (Freyer 1842: 23).

Isln. knjiž. *(ze'le:na) *k'ɾo:karica* f 'zlatovranka, Coracias garrulus = Coracias garrula' (19. st.).

- Ⓔ Ornitonim za ptico iz reda vpijatov je pripadnostna izpeljanka na -ica iz ornit *krôkar* m 'Corvus corax', ker je zlatovrankino oglašanje podobno krokarjevemu.

► *krokar*

krokelj

ESSJ s.v. *krókati*

krókəlj m, g -klja 'svinja', npr. *krokelj kroklja*, *činkelj činklja*, *činkelj dolu pade*, *krokelj ga popade* (tj. svinja in želod) (Pleteršnik).

Isln. dial. **k'ro:kəl* m 'svinja' (tolm.) < **krok-ɔl'ɔ*.

- Ⓔ Osamljeno, a najverjetneje nomen agentis na -elj < *-ɔl'ɔ iz *krôkati* -am/-čem impf 'krakati, hreščati, kruliti ipd.', npr. *krokar kroka*, *vrana kroče*, *žaba kroče*, *svinja kroče* (Pleteršnik) < psl. **krokāti*.

kroklja → krukva

ESSJ 0

krokodil

ESSJ 0

krokodil m, g -a 'zelo velik plazilec, pokrit z debelimi roženimi ščiti, ki živi v tropskih in subtropskih vodah': *na obrežju reke so ležali krokodili*; *zija kot krokodil* (SSKJ), *nilski krokodil* (SSKJ), *krokodili* m pl 'Crocodylia', *pravi krokodili* 'Crocodylidae', *nilski krokodil* m 'Crocodylus niloticus', *indijski krokodil* 'letvičar, Crocodylus porosus', *močvirski krokodil* 'Crocodylus palustris', *oklepni krokodil* 'Crocodylus cataphractus' (CZŽ 1997: 148s.), *krokodil* v zvezah *navadni krokodil* 'das gewöhnliche Fluss- oder Nil-Krokodil (crocodylus vulgaris)', *amerikanski krokodil* 'der Alligator' (Pleteršnik), *krokodili* m pl 'Crocodylina', *nilski krokodil* m 'Crocodylus vulgaris', *vzhodno indijski krokodil* 'gavial, Crocodylus gangeticus', *amerikanski krokodil* 'aligator, kajman, Crocodylus lucius' (Erjavec 1875: 320, 321), *navadni krokodil* 'das gewöhnliche Fluss-

oder Nilkrokodil, *Crocodilus vulgáris* (Erjavec 1864: 66), *amerikanski krokodil* 'Alligator' (Cigale 1860), *krokodil* 'Krokodil' (Janežič 1851).

- Ⓜ 17. st.: *crocodil* 'crocodilus', *Crocodyl*, *ena Egyptouška huda švirjashina* 'crocodilus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isln. knjiž. **kroko'di:l* m 'zelo velik plazilec ...' (17. st.).

- ⇨ nvn. *Krokodil* 'isto' ⇨ lat. *crocodilus* ⇨ gr. κροκόδιλος 'krokodil', prvotno 'kuščar', κροκόδειλος 'isto' (Kluge 1995: 488).

- Ⓜ Gr. zoonim nima pojasnjene etimologije, saj je Friskovo izvajanje iz gr. κρόκη f 'prod' in δίλος 'črv' (Frisk 1973: II:22s.) neprepričljivo (Beekes 2010: 782).

Evropske variante tipa it. *cocodrillo* temeljijo na srlat. *cocodrillus* s prestavljenim *r* iz prvotnega *crocodilus*.

Pkm. *krókodil* (Mukič 2005) je bilo izposojeno iz madž. *krokodil*.

krompirjavec¹

ESSJ 0

krompīrjavec m, g -vca 'koloradski hrošč, Leptinotarsa decemlineata' (zool. – SSKJ), *krompīrjevēc* 'Kartoffelkäfer' (Janežič 1893), toda *amerikanski krompīrjevēc* 'der Colorado-Kartoffelkäfer (doryophora decemlineata)' (Pleteršnik), *amerikanski krompīrjavec* poleg *krompīrjavec* 'der Colorado=Kartoffelkäfer, Doryophora decemlineata', prim. »Doma je v severni Ameriki, a zanesli so ga uže v Evropo, tudi na Nemškem se je uže pokazal in bati se je, da ga zatrosijo tudi k nam. Zato je treba paziti na krompir, in kakor hitro bi se kje pokazal ta hrošč, nemudoma se mora krompirjevo zelišče požeti in sežgati, in vsa stvar se mora prijaviti okrajnemu oblastvu, ker drugače preti poljodelcem velika škoda« (Erjavec 1881:176s.), kar je bilo v 20. st. nadomeščeno s *koloradski hrošč* (► *koloradski hrošč*), ko je bilo dovolj uzaveščeno znanje, da se je hrošč v Ameriki najprej pojavil v Koloradu.

Isln. knjiž. **ameri'ka:nski krom'pi:rjevēc* m 'koloradski hrošč, Leptinotarsa decemlineata = Doryophora decemlineata' (19. st.);

kasneje skrajšano v **krom'pi:rjevēc*.

- ⇨^K nvn. *Kartoffelkäfer* 'koloradski hrošč, Leptinotarsa decemlineata' ← *Kartoffel* 'krompir' + *Käfer* 'hrošč', dobesedno 'krompirjev hrošč'.

- Ⓜ Dvobesedni kalk po nvn. kompozitu je bil tvorjen z danes zastarelim *amerikânski* adj, f -a iz tpn *Amêrika* f 'celina med Atlantskim in Tihim oceanom', s katerim je bil, verjetno zaradi sinonimije z oznako za bramorja (► *krompirjavec*²), dodatno izpostavljen izvor tega hrošča, in s suf -ec < psl. *-bcb substantiviziranim pos adj *krompīrjev*, f -a k ftn *krompīr* m 'Solanum tuberosum'.

krompirjavec²

ESSJ 0

kram'pi:ərjuc m, g -a 'bramor' (rovt. tolm. – Čujec Stres 2010–2014), *krampérjēuc* 'isto' (Tolmin – SLA).

Isln. dial. **krom'pi:r'ejuc* m 'bramor' (rovt.).

- Ⓜ Dial. neologizem, ki bramorja s substantivizacijo na -ec < *-bcb iz adj *krompīrjev*, f -a h *krompīr* m 'Solanum tuberosum' označuje kot tistega, ki je v zvezi s krompirjem, ker bramorji med drugimi spodjedajo tudi krompirjev podzemni del rastline.

kronasti golob → kronaš

ESSJ 0

kronaš

ESSJ s.v. *krōna*

kronaš m 'die Krontaube' (Pleteršnik), *golob kronaš* 'Columba coronata' (Erjavec 1875: 302).

Isln. knjiž. **kro'na:š* m 'Goura cristata = Columba coronata' (19. st.).

- ↩^K nvn. *Krontaube* 'Columba coronata' (Schödler 1860: II:450) ← *Krone* 'krona' + *Taube* 'golob'.
- Ⓔ Neuveljavljani kalk po nvn. kompozitu, ki tega velikega goloba sivomodrega perja, živečega v Novi Gvineji, označuje po pahljačasti kroni na temenu (CZŽ 1997: 76), je bil tvoren s svojilnostno izpeljanko na -*aš* iz *krôna* f 'corona'. Sodobni termin **kronasti golob** 'Goura cristata' (CZŽ 1997 l.c.) je bil potrjen že v 19. st. *kronasti golob* 'Krontaube' (Cigale 1860).

krota¹

ESSJ *króta*

- króta* f 'krastača': *na cesto je skočila krota*; *velika rjava krota* (pog. in ekspr. – SSKJ), *króta* 'die Kröte' (Pleteršnik); kor. obir. *qrô:ta* 'Kröte' (Karničar 1990), primor. nad. *króta* 'rospo', *króta katarina* 'isto' (Rigoni, Salvino 1999), *króta* 'rospo' (Špehonja 2012b), kraš. *krûóta* 'Kröte' (Štrekelj 1887: 428), istr. *krueta* 'krastača, žaba' (Jakomin 1995), notr. *k'ru:ota* 'krastača' (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 66), briš. *króta* 'krastača, žaba, Bufo bufo' (Erzetič 2007), rovt. tolm. *k'ruota* 'krastača', kot psovka 'grdun' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *krûota* 'krota', 'zaničljivo ime' (Razpet 2006), črnovr. *krûota* (Tominec 1964), dol. *kruôta* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *k'ro:ta* 'krastača' (Gregorič 2014), panon. pkm. *króta* 'krastača' (Novak 1996), prleš. *k'rota* 'krastača', ekspr. 'malopridnež/malopridnica' (Rajh 2010), po SLA je beseda v narečjih dobro potrjena.
- Ⓔ 16. st.: *krota* 'Krot, bufo' (Megiser 1592); 17. st.: *ena krota, teh velikih gnušnih krot ena* 'bufo' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *króta* 'Krötte, bufo' (Pohlin 1781), *krota* 'kraftova shaba, Kröte', 'Kröte' in 'Frosch' (Gutsman 1789); 19. st.: *króta* 'Bufo, Kröte', *fhilman króta* 'Bufo vulgaris, gemeine Kröte', *fmerdlíva króta* 'wind. puf, fhatorniza, Bufo calamita, Kreuzkröte', *rujáva króta/velka króta* 'Bufo fuscus, braune Kröte', *seléna króta* 'Bufo variabilis, veränderliche Kröte' (Freyer 1842: 44).
- Ⓢ Ni zanesljivo, da bi cgn *Krota* (ZSSP) bil zoonimskega izvora.
- Isln.** dial. **k'ro:ta* f 'krastača, bufo' (splošno); na ožjem območju tudi 'žaba, rana'.
- ↩^K srvn. *krote* 'krastača' poleg 'žaba' (Lexer 1872–1878; Snoj v Bezljaj ESSJ: II:100), stvn. *krota* (10. st.) in *kreta* (9. st.), sodobno nvn. od Luthra dalje *Kröte* 'krastača' (Kluge 1995: 489; Pfeifer 2000: 737s.); manj je verjetna izposoja iz stvn., na kar sklepa Striedter-Temps 1963: 160.
- Ⓔ Nadaljnji izvor in etimologija germ. zoonima nista znana (Kluge 1995 l.c.; Pfeifer 2000 l.c.), toda prim. EWA: V:780.
- ▷ krota² ▷ krotavica ▷ škrotna ▷ krota gadovska ▷ krota modrasnica

krota²

ESSJ ∅

- króta* f 'rana', *króta* 'isto', tudi 'krastača' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999 s.v. *rana*, s.v. *rospo*), ter. *króta* 'rana color marrone', Npl *krôte*, Apl *krôte* (Spinozzi Monai 2009: 480, 183, 181), istr. *krueta* 'krastača, žaba' (Jakomin 1995), briš. *króta* 'krastača, žaba, Bufo bufo' (Erzetič 2007), po SLA v pomenu 'žaba' kor. zilj. *krôtà* (Brdo pri Šmohorju/Egg bei Hermagor – SLA), rož. *q'ôta* (Slovenji Plajberk/Windisch Bleiberg – SLA), primor. ter. *krôta* (Viškorša/Monteaperta – SLA), notr. *krûeta* (Draga (Trst)/Sant'Elia – SLA), *krôta* (Tatre – SLA), *krûeta* (Barka – SLA), štaj. *krûta* (Pišcece – SLA), *krûota* poleg *žâba* (Turje – SLA).
- Ⓔ Nomen loci na -*išče* primor. ter. *krotišče* n 'mlaka s paglavci' (Merkù GSTN).
- Ⓔ 17. st.: *crota* 'rana' (Alasia 1607); 18. st.: *krota* 'Frosch' poleg 'Kröte' (Gutsman 1789).
- Isln.** dial. **k'ro:ta* f 'žaba, rana' (kor., primor., štaj.).
- ↩^K srvn. *krote* 'žaba' poleg 'krota, krastača' (Lexer 1872–1878).
- **krota¹**

krota gadovska → gadnica

ESSJ 0

krota modrasnica

ESSJ 0

krûata madrâšenca f 'krastača' (primor. notr. (Draga (Trst)/Sant'Elia) – SLA).

Isln. dial. **k'ɾo:ta mod'ra:snica* f 'krastača' (notr.).

- ☞ Ker v nekaterih koroških in primorskih govorih subst *modräs* označuje gada (► *modras*²), je poimenovanje verjetno nastalo po vzorcu primor. istr. *gâdnica* 'krastača' (Rakitovec – SLA), ki je po univerbizaciji s suf *-ica* besedne zveze **gadna krota* nastalo iz adj *gâden*, f *-dna* 'ogaben, ostuden', tvorjenega še iz pomenske stopnje 'gnusoba, odvratnost, ostudnost' in ne iz sln. zoonima *gâd* m 'vipera'. V primeru *krûata madrâšenca* ← **modrasna krota* se je subst na *-ica* ohranil še kot apozicija.

► **krota**¹

krotavica

ESSJ 0

krótajca f 'krastača' (panon. pkm. – Novak 1996), pkm. *krõtajca* 'isto' (Beltinci, Nadelica – SLA), *krõtajca* (Gomilica – SLA).

Isln. dial. **k'ɾo:taujica* f 'krastača' (pkm.);

iz splošno sln. *króta* f 'krastača' izpeljana tvorjenka na *-avica* je bila verjetno narejena na podlagi sinonimnega vzhodnega dialektizma *krápavica* 'krastača' (► krapavica).

► **krota**¹

K

krožka

ESSJ 0

krôžka f 'die Kreismuschel' (Pleteršnik), *krožka* 'Kreismufchel' (Cigale 1860 z oznako, da je beseda nova).

Isln. knjiž. **k'ɾo:žka* f 'vrsta školjk z okroglo lupino, Kreismuschel' (19. st.).

- ⇐^K nvn. *Kreismuschel* 'Cyclas' ← *Kreis* 'krog' + *Muschel* 'školjka'.

Ker se sočasno s Cigaletovo evidenco slovenskega neologizma leta 1860 hrv. *kružka* 'Kreismuschel, Cyclas' pojavlja tudi v Šulkovem slovarju iz leta 1860, je možno, da sta obe oznaki kalka po nvn. kompozitu *Kreismuschel* ← *Kreis* 'krog' + *Muschel* 'školjka', ki to školjko poimenuje po okrogli lupini, in nastala paralelno. Kalk je bil tvorjen s svojilnostnim suf *-ka* < **-bka* iz subst *króg* m 'Kreis'; prvotno torej 'školjka s krogom = okroglo lupino'.

Sodobnega pomenskega ustreznika ni bilo mogoče ugotoviti.

krpelj

ESSJ s.v. *kâpar*, *kršelj*

k'ɾpelj m, g *-plja*, tudi *krpêlj* m, g *-êlja* 'drobno pikčast rdečkast zajedavec na perjadi, *Dermanyssus gallinae*' (zool. – SSKJ), primor. obsoš. *krpêlj*, g *-êlja* 'die Vogelmilbe (*dermanyssus avium*)' (Staro Sedlo, sodobno Staro selo – Pleteršnik), 'die Filzlaus' (Lašče – Pleteršnik), tudi *krpêlj* (Pleteršnik), *kerpelj* 'Schotlaus' (Janežič 1851); primor. nad. *karpêj* 'cimice della gallina' (Rigoni, Salvino 1999), ter. *karpú*, Npl *karpeli* 'pidocchio pollino, krpelj' (Spinuzzi Monai 2009: 239), obsoš. *karpê:lj*, g *-plja* 'kokošja uš' (Ivančič Kutin 2007), *krpêlj*, g *krpêlja* 'Vogelmilbe, *Dermanyssus avium*' (Staro Sedlo, sodobno Staro selo – Erjavec, LMS 1882/1883, 281), rovt. cerklj. *krpeli* m pl 'kokošji zajedavci' (Razpet 2006), verjetno z odvečnim prvim *e*, črnovr. *karpêl* 'Dermanyssus avium' (Tominec 1964), dol. *krpêlj*, g *krpêlja* 'Filzlaus' (Lašče – Erjavec, LMS 1882/1883 l.c.).

Psln. dial. **kɾpêl* m 'uš, pediculus';

- = hrv., srb. *k'ɾpelj* m, g *-êlja* 'Ixodes ricinus' (ARj), v Korčuli *kerpêj*, g *kerpēja* 'isto' (RK 2008), v Istri *škrpelj* (Skok 1971–1974: II:211), tudi *k'ɾpuša* (ARj);
- < **jslov.** (sln.-hrv.-srb.) **kɾpêl* m 'uš/klop' < psl. **kr̥pêl* ← **kr̥pêl* m (?).

- ⊕ Nejasno. Kurkina 1992: 143 je ta jslov. entomonim povezovala s terminom *krplja* f ‘Schneeschuh’, kar je pomensko preveč oddaljeno. Skok 1971–1974 I.c. in Bezljaj ESSJ: II:102 sta ga korensko povezovala s sin *kršēlj* (► *kršelj*¹), Bezljaj ESSJ I.c. pa tudi z mak. *krlež* ‘*Ixodes ricinus*’ in blg. *krlež* ‘isto’, kar etimologije ne pojasnjuje, ampak le kaže na staro, še nejasno besedotvorno razmerje. Berneker 1908–1913: I:631 je povezoval s psl. polnostopenjskim **krupa* ‘kos’ in sklepal na enako pomensko motivacijo kot v jslov. **kršēl’b*. Toda sln. sinonim *kripēvāc* je treba izvajati iz **kri/ypel’bcb*.

▷ *krpovec*²

krpenček → *kepen*

ESSJ s.v. *kepēn*

krponožec → *listonožec*

ESSJ 0

krpovec¹

ESSJ 0

krpūc m ‘pri žabah paglavec’, ‘mlada žabica’ (rovt. tolm. (Kobariški Kot) – Kenda 1926).

Isln. dial. **kra:paūac* m ‘žabji paglavec/mlada žaba’ (tolm.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Morda besedotvorna varianta na *-ec* < **-bcb* h *krápavica* f ‘kras-tača’ < psln. dial. **krāpaūica* < psl. **kōrpaūica* (► *krapavica*), kar v akcentskem oziru s tolm. refleksom ni prepričljivo, čeprav na enako akcentsko mesto kaže ukr. *koropávycja* ‘žaba’ ob adj. *koropávyyj* ‘hrapav, neraven’ (Grinčenko 1907–1909). Prvotno torej lahko akcentska dubleta **kōrpaūica/korpāūica*. Ni verjetno, da bi bilo sln. dial. *krpūc* korensko povezano z lit. *krūpis* ‘die Kröte, bufo cinereus’ (Kurschat 1968–1973), kar je enako let. *krupis* ‘Kröte’ (Mühlenbach, Endzelin 1929–1932).

krpovec²

ESSJ 0

- ⊕ 19. st.: *kerpovez* ‘Filzlaus’ (Jarnik 1832: 237).

Isln. dial. **kri’pa:ūac* m ‘sramna uš, pediculus pubis’ (kor.);

rekonstrukcija korenskega vokalizma koroškega entomonima je narejena na podlagi sin *kripēvāc* m, g *-vca* ‘die Filzlaus’ (Vipavska dolina – Pleteršnik po Miklošiču), ki ga je Miklošič 1886: 140 rekonstruiral kot **kripeūbcb*, a zaradi zaporedja *-ēvāc*, ki zahteva izvajanje iz **kripēlāc* m, g *kripēlca* > **kripēūca* in sekundarno analoškega Nsg *kripēvāc*, njegova razlaga ni prepričljiva. Ob sln. dial. **kri’pa:ūac* je sin *kripēvāc* treba izvajati iz **kri/ypel’bcb*, kar je v besedotvornem oziru bliže sln. *krpēlj* ‘zajedavec na perjadi’ z ničtostenjskim korenskim vokalizmom.

► *krpelj*

krpulja

ESSJ s.v. *Kóper*

krpúlja f ‘divja koza, die Gemse’ (Pleteršnik), *kerpulja* ‘divja koza, Gemse (Antilopa Rupicapra)’ (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju).

Psln. dial. **k’pu:l’a* f ‘divja koza, gams’;

< **jslov.** dial. **kər’pu:l’a* f ‘srna’, pred premetom **kəp’r’u:l’a* ‘isto’.

- ⇨ rom. **kāpr’o:l’a* < lat. *capreola* ‘srna’ (Skok 1971–1974: II:145; Bezljaj ESSJ: II:64), prim. it. *capriolo* ‘srnjak’, *capriola* ‘srna’, furl. *ciavrùl* ‘srnjak’.
- ⊕ Bezljaj ESSJ I.c. je po Skoku 1971–1974 I.c. pri sicer osamljenem poimenovanju za gamsa opozoril na možnost izposoje iz rom. in zato navedel lat. *capreola* ‘srna’, kar je kljub razhajanju v pomenu precej verjetno in dragoceno, saj je bila rom. predloga ob izposoji nelenirana. Prenos poimenovanja s srne na gamsa se je verjetno realiziral v slovenščini, ker ga je verjetno spodbudila sinonimija med *divja koza* ‘gams’ in *divja koza* ‘srna’ (► *divja koza*¹, ► *divja koza*²) na zahodnem območju, prim. primor. nad. *kozà ta dùja* ‘gams’ (Marsin/Mersino – Rigoni, Salvino 1999), *dùja kozà* ‘isto’ (Skale/Scale –

Rigoni, Salvino 1999), ter. *ta diuja kozá* (Merkù GSTN), briš. *duja koza* (Erzetič 2007), toda primor. ter. *diujə kozə* Apl 'srna' (Spinozzi Monai 2009: 415), kor. podjun. *diujə kyoza* 'srna' (Libeliče – SLA).

krsnica → kresnica

ESSJ 0

krstnica

ESSJ 0

- Ⓔ 17. st.: *kerfniza* 'fľateniza, cicindela', *karštniza*, en *zherviz*, *kateri se po nozhi fveiti* 'nitedula', *karfniza* 'noctacula' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isln. knjiž. *krstnica* f 'kresnica, Lampyris' (17. st.).

- Ⓔ Ker je fonemska sestava **krstnica* s -t- kot poimenovanje za kresnico osamljeno in ker se v istem slovarju pojavlja tudi sin *karfniza* 'po nozhi se fveiti, lucciola', *karfniza* 'pyrallis' (Kastelec, Vorenc 1680–1710) s fonemsko sestavo **krsnica* 'kresnica', ki je po vokalni redukciji nastal iz sln. *kresnica*, je Kastelec-Vorencjevo **krstnica* iz reducirane **krsnica* lahko nastalo po neki ljudskoetimološki naslonitvi, morda na *krst* m 'baptisma'. Manj verjetna je interkalacija ob *s*, ki se v slovenščini udejanja le levo od njega, prim. sln. dial. *cveder* 'sveder' [tsvedər] (o tem Ramovš 1924: 292).

► **kresnica**

kršele → kršelj¹

ESSJ 0

kršelj¹

ESSJ *kršelj*, s.v. *kăpar*

kršelj m, g -a 'zajedavec na močnejše poraslih delih človeške kože, navadno v obraslem delu osramnja; sramna uš': *imeti kršelj*; *nalezal se je kršeljev* (dial. – SSKJ), *kršelj* 'sramna uš, Phthirus pubis' (CZŽ 1997: 289), *kršelj* 'die Filzlaus (pediculus pubis)' (Pleteršnik), 'neki črv v živinskem črevesu' (vzh. štaj. – Pleteršnik), *keršelj* 'die Filzlaus, la piättola' (Drobnič 1858), *keršelj* 'Filzlaus' (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *kerfhelj* 'die Filzlaus (morpio)', 'ein Wurm im Hintern der Pferde' (Murko 1833a: 125, 784).

Psln. dial. **kršel* m 'sramna uš', 'glista (kot zajedavec)';

- = hrv. *kršelj* 'neka glista v črevesju živali', tudi *kršeli* 'gliste v črevesju živine' (Belo-stenec 1740; ARj), *křšijelj* 'klop' (ARj);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **kršel'b* m 'uš = zajedavec' < psl. **krbšelj'b* ← **krbšelj'b* m (?).

- Ⓔ Nejasno. Skok 1971–1974: II:211 in Bezljaj ESSJ: II:102 sta entomonim korensko povezovala s sin *kípelj* (► *krpelj*), Bezljaj ESSJ l.c. pa tudi z mak. *krlež* 'Ixodes ricinus' in blg. *krlež* 'isto', kar etimologije ne pojasnjuje, ampak lahko le kaže na staro, še nejasno besedotvorno razmerje. Ob sln. **kršel* tudi **kršelo* n 'sramna uš', ki se potrjuje že v 18. st. *kershêlu* n 'Filzlaus, brigantes' (Pohlin 1781), *kerfhelu* 'Filzlaus' (Gutsman 1789), in **kršela*, ki se potrjuje v panon. prleš. *kršêle* f pl 'sramne uši' (Rajh 2010). Berneker 1908–1913: I:631 je ta jslov. entomonim povezoval s psl. **krbha* 'kos', prim. *krohá* 'isto', **krbšiti* 'drobiti, lomiti ipd.', prim. sln. *křšiti* 'drobiti' (Pleteršnik), kar lahko kaže na podobno pomensko motivacijo kot psl. **klěšt'b* m 'klop' (► *klešč*¹).

► *kršeljica*

kršelj²

ESSJ 0

kršiěl m 'čmrlj' (panon. pkm. (Dolnja Bistrica v Prekmurju) – SLA).

Isln. dial. **kršel* m 'čmrlj' (pkm.).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno.

kršeljica

ESSJ s.v. *kršelj*

kršeljica f 'die noch nicht vollgesogene Zecke' (Pleteršnik); primor. kraš. *kršel'ica* 'Zecke, die des Blutes noch nicht voll ist' (Štrekelj 1887: 435).

Isln. dial. **křšel'ica* f 'klop, ki se še ni popolnoma napil s krvjo' (kraš.).

- ⑤ Entomonim je dem na *-ica* iz **křšel'*, ki se v slovenščini potrjuje v pomenu 'sramna uš' in 'glista (kot zajedavec)', kar kaže, da se je pomen 'klop' razvil prek percepcije, da gre za zajedavca.

► **kršelj'**

kršelo → kršelj'

ESSJ s.v. *kršelj*

krt

ESSJ *křt*

křt m, g *křta* 'manjši sesalec s črnim kožuhom in lopatasto razširjenima sprednjima nogama, ki živi pod zemljo': *gredico so razrili krti; zakopan je v knjige kot krt* (SSKJ), *navadni krt* 'Talpa europaea', *evropski krt* 'isto', *krti* m pl 'Talpidae' (CZŽ 1997: 150), *křt* m, g *křta* 'der Maulwurf (talpa europaea)', dol. *křt* 'isto', *slepi křt* 'der blinde Maulwurf (talpa caeca)', *zlati křt* 'der Goldmaulwurf (talpa inaurata)' (Pleteršnik), *navadni krt* 'Talpa europaea', *slepi krt* 'Talpa caeca', *zlati krt* 'Talpa inaurata' (Erjavec 1875: 241), *kert* 'Maulwurf, Talpa europaea' (Erjavec 1864: 13), *kert* 'Maulwurf' (Cigale 1860), *kert* 'Maulwurf' (Janežič 1851); kor. obir. *qər:t*, g *qər:ta* 'Maulwurf', 'moški spolni ud' (Karničar 1990), primor. nad. *kart* 'talpa', *krt* 'isto' (Rigoni, Salvino 1999), *kart* 'talpa' (Špehonja 2012b), ter. *kərt* 'talpa, krt' (Spinozzi Monai 2009: 271), *kàrt*, g *kárta* 'Talpa europaea' (Merkù GSTN), istr. **hrt** 'krt' (Jakomin 1995), kraš. *xə:rt* 'isto' (Vrh Sv. Mihaela/San Michele del Carso – Devetak DN 2002: 86) s sekundarnim *h* iz *k* pred *r*, rovt. tolm. *'kərt*, g -a (Čujec Stres 2010–2014), gor. *kə:rt/kə:rt*, g -a (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. kost. *'křt*, g -a (Gregorič 2014), črnovr. *křrt*, g -a (Tominec 1964), panon. pkm. *'křt*, g -a (Bajzek Lukač 2009), *křt*, g -a (Mukič 2005), prleš. *'křt*, g -a (Rajh 2010).

- ⑦ Strukturna tvorjenka na *-ica křtica* f 'krt' (Pleteršnik), *kertica* 'kert, Maulwurf' (Janežič 1851), v 19. st. *kertiza* 'Maulwurf, talpa' (Freyer 1842: 2), *kertiza* 'der Maulwurf' (Jarnik 1832: 238), *kertiza* 'kèrt' (Murko 1833a: 125), v 18. st. *kertiza* 'Maulwurf, Scheermaus', 'Schärmaus, Schär' (Gutsman 1789); fem na *-ica křtica* (Pleteršnik), v 18. st. *kertiza* 'talpa femina' (Pohlin 1781), fem na *-ov-ka křtovka* (Pleteršnik), *kertovka* (Cigale 1860 s.v. *Maulwurf*); dem na *-ec* < *-ьсѣ *křtəc*, g -tca (Pleteršnik), dem na *-ek* < *-ькѣ *křtək*, g -tka (Pleteršnik); adj na *-ov* < *-оуѣ primor. kraš. *křtow* 'Maulwurfs-' (Štrekelj 1887: 452), rovt. tolm. *'kərtou* (Čujec Stres 2010–2014), črnovr. *křrtu*, f -qwg in k temu *křrtəwg dəžēlq* (Tominec 1964), v 18. st. *kertova duřhela* 'Erde, humus, sepulcrum' (Pohlin 1781), in iz adjektiva tvorjeno kor. obir. *qər:tuc* 'Maulwurfshaufen' (Karničar 1990) = 'krtina' < **křtouəc*, panon. pkm. *křtovinjek* 'krtina' (Novak 1996) < **křtovinjak*, v 17. st. *kartovina* 'terra eruta per talpam' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), toda panon. pkm. *kř'ti:n'ek*, g -a 'krtina' (Bajzek Lukač 2009), *křtinjek*, g -a 'krtina' (Mukič 2005), prleš. *kř'ti:řjak* 'krtina' (Rajh 2010) < **křtinjak*; izpeljanka na *-ina* primor. ter. *kartina* 'krtina' poleg *kartiénja* 'isto' (Merkù GSTN) < **křtenja*, rovt. tolm. *kəř'ti:na* 'izrit kupček zemlje' (Čujec Stres 2010–2014), črnovr. *křřtina* 'krtina' (Tominec 1964), dol. kost. *kř'ti:na* 'krtina' (Gregorič 2014), v 17. st. *kartina* 'terra eruta per talpam' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *kertina* 'Maulwurfhaufen, cumulus effollus' (Pohlin 1781), *kertina* poleg *kertijhe* 'Maulwurfhaufe' (Gutsman 1789) < **křtišče*.

- ⑧ 16. st.: *kart*, *kert* 'Maulwerff, Schermauß, talpa' (Megiser 1592); 17. st.: *kert* 'talpa' (Alasia 1607), *en kert* 'talpa' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kert* 'Maulwurf, talpa mas.' (Pohlin 1781), *kert* 'Maulwurf, Scheermaus', 'Schärmaus, Schär' (Gutsman 1789); 19. st.: *kert* 'der Maulwurf' (Jarnik 1832: 238), *kèrt*, g *kèrta/kertá/kertóva* 'der Maulwurf, die Schermaus. (Talpa. Linn.)' (Murko 1833a: 125), *kèrt* 'Maulwurf, talpa', *zherni kèrt* 'gemeiner Maulwurf, talpa europaea' (Freyer 1842: 2).

K

- ⊙ Cgn *Krt* s pisno variantno *Kert* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 136), v it. zapisu *Chert* (Videm), ter. *Cher* z izpadom izglasnega *-t* (Merkù 1982: 38).

Psln. **křt* m 'talpa' (splošno);

- = csl. *krětb* 'talpa', hrv., srb. *křt*, g *křta* 'isto', hrv. kajk. *křt*, hrv. gradišč. *křt* (Tornow 1989), mak. *krt*, blg. *krět*, r. *krót*, g *krotá*, ukr. *krit*, g *krotá*, br. *krot*, p. *kret*, č. *krt*, slš. *krt*, gl. *knot* < **krot*, dl. *kšet* in *škret* (Bezljaj ESSJ: II:103; ÈSSJa: 13:57);

< **psl.** **krětb* m, g *krětá* 'talpa' (ap B).

- ⊕ Brez zanesljive etimologije. Fonemsko zaporedje dopušča izvajanje iz ptc **Kru-tó*- ali deverbativa **Krut-ó*-, a verbalne ali korenske predloge, ki bi glede motivacije ustrezala denotatu, ki riže/koplje/reže zemljo, ni, prim. nvn. *Schermaus*, dobesedno 'miš, ki reže (zemljo)'. Pogosto povezovanje z lit. *krutiš* 'gibčen, živahen' h *krutėti* *kruti* 'gibati se, premikati se' (Trautmann 1923: 143s.; Berneker 1908–1913: I:631; Vasmer 1986–1987: II:383; Bezljaj ESSJ l.c.; Smoczyński 2007: 319; Smoczyński 2025: 858) bi bilo zaradi gibkosti živali semantično možno, če bi drugo gradivo vsaj posredno potrjevalo obstoj bsl. **krutā-s* adj 'gibčen'. Sorodstvo z lit. *kertus* 'rovka', ki sta ga dopuščala Miklošič 1886: 144 in Fick (citirano po Berneker 1908–1913 l.c.) ni verjetno, ker je osamljeni lit. zoonim verjetno izposojen iz slov. jezikov (Vasmer 1986–1987 l.c.). Machkova razlaga, da naj bi bilo psl. **krětb* rezultat premetov v prvotnem **trkēb* in sorodno z lit. *tuřkti* *turkū* 'riti (v zemlji)' (Machek 1968: 296), je ostala osamljena, saj nima opore niti v slov. niti v lit. jezikovnem sistemu. Za podrobno predstavitev drugih dosedanjih etimoloških mnenj prim. ÈSSJa: 13:57ss.

Ni jasno, ali je rez. **kərč* m, g **kərča* 'krt' vendarle korensko sorodno s psl. **krětb*.

- ⊕^{BD} Psl. **krětb* m 'talpa'

→ TVORJENKA NA -ica 'poljski glodavec'

→ TVORJENKA NA -ica 'voluhar'

→ PRENOS 'bramor'

→ DIAL. h- ← k-

sln. *krtína* → NOMEN ACTORIS NA -ec 'talpa'

sln. *krtov* adj → SUBSTANTIVIZACIJA NA -ica 'bramor'

?

sln. *krt*;

→ sln. *krtica*¹;

→ sln. *krtica*²;

→ sln. *krtica*³;

→ sln. *hrt*²;

→ sln. *krtinec*;

→ sln. *krtovica*;

sln. *krč*.

▷ *krtinec* ▷ *krtica*¹ ▷ *krtica*² ▷ *krtovica* ▷ *krč*

krtica¹

ESSJ s.v. *křt*

krtica f navadno pl 'škodljivi poljski, velikim mišim podobni glodavci, ki delajo rove pod zemljo, Microtinae': *krtice* in drugi *škodljivci* (zool. – SSKJ), *krtice* f pl 'voluharice, Microtinae' (CZŽ 1997: 416); dol. kost. **křtēca* 'škodljiv poljski, veliki miši podoben glodavec, ki dela rove pod zemljo' (Gregorič 2014), panon. pkm. *krtica* 'rovka' (Novak 1996), prleš. *krtica* 'rovka', 'voluhar' (Antič 2009).

- ⊕ 19. st.: *kertíza* 'voluhar, Erdmaus, Erdratte' (Freyer 1842: 5).

Isln. dial. **kř'ti:ca* f 'škodljivi poljski glodavci, ki delajo rove pod zemljo' in sekundarno **kř'tica*.

- ⊕ Pomensko specializirano na označevanje krtu podobnih podzemnih glodavcev, ki se od miši ločijo po topem smrčku, krajšem repu in manjših uhljih (CZŽ 1997: 416). V zoonimu suf -ica ne nastopa v deminutivni, ampak pripadnostni funkciji in označuje, da so ti poljski glodavci podobni, torej ne enaki krtu.

► **krt**

krtica²

ESSJ s.v. *křt*

krtica f 'voluhar': *zatreti krtice na vrtu* (dial. – SSKJ), *krtica* 'die Schermaus (hypudaeus terrestris)' (Pleteršnik); panon. prleš. *kř'ti:ca* 'voluhar' (Rajh 2010).

- Ⓜ 19. st.: *kertíza* ‘*volúhar*, Erdmaus, Erdratte’, toda *kertíza* ‘*volúharza*, Schermaus, Hypudaus terrestris’ (Freyer 1842: 5).

Isln. dial. **kʲti:ca* f ‘(veliki) voluhar, Arvicola amphibius = Hypudaus terrestris’.

- Ⓜ Pomensko specializirano na označevanje (velikega) voluharja, ki je od krta nekoliko večji, zato suf -ica ne nastopa v deminutivni, ampak pripadnostni funkciji in voluharja označuje kot podobnega krto.

► **krt** > *krtica*³

krtica³

ESSJ 0

kərtica f ‘bramor’ (primor. kraš. (Renče) – SLA), panon. pkm. *krtīca* ‘isto’ (Hotiza – SLA).

Isln. dial. **kʲti:ca* f ‘Arvicola amphibius’, po prenosu dial. ‘Gryllotalpa gryllotalpa’.

- Ⓜ Prenos s prvotnega poimenovanja za voluharja na bramorja se je verjetno izvršil, ker sta obe živali podzemni in obe spodjedata korenine rastlin. Podoben prenos se v sln. potrjuje pri sin *volúhar* (► *voluhar*²). Delno skupno pomensko motiviranost med poimenovanji za podzemne živali, kot so voluhar, rovka in krt, ki spodjedajo oziroma uničujejo podzemne dele rastlin, odraža tudi nlat. oznaka *Gryllotalpa gryllotalpa* z lat. sestavino *talpa* f ‘krt’.

► **krtica**²

krtinec

ESSJ 0

hrt'ānc m ‘krt, Talpa europaea’ (primor. briš. – Erzetič 2007).

- Ⓜ Izpeljanka na -ev-ina *hrtinč'una* pl ‘krtine’ (Erzetič 2007) < **hrtinčevine* < *-e.

Isln. dial. **kʲti:nac* m ‘krt, Talpa europaea’ in s sekundarnim *h-* iz *k-* pred *r* in nejasno kračino v *hrt'ānc* (briš.).

- Ⓜ Dial. zoonim je sinonimen s splošno sln. *krt* m ‘talpa’ < psl. **kr̥t̥b* in tudi s hrv., srb. *krtina* ‘Talpa europaea’, *krtina* ‘isto’, ukr. *kertyna* < **kr̥tina* (ESSJa: 13:55), ki so lahko avgmentativi iz psl. **kr̥t̥b*. Ker takega avgmentativa slovensko gradivo ne potrjuje, je briš. *hrt'ānc* bolj verjetno izpeljanka s suf -ec < *-bcb tipa **s'bybcb* ‘kdor dela šive’ ← **s'byb* m ‘šiv’ iz *krtina* f ‘kup zemlje, ki jo izrije krt’, zahodno dial. **hrtina* ‘isto’; prvotno torej ‘kdor dela krtine’ = ‘krt’.

► **krt**

krtovica

ESSJ s.v. *křt*

krtovica f ‘die Maulwurfsgrille (gryllotalpa)’ (Kras – Pleteršnik) = primor. kraš. *krtovica* ‘Maulwurfsgrille, Gryllotalpa’ (Kras – Erjavec, LMS 1879, 131).

Isln. dial. **kʲto'ui:ca* f ‘Gryllotalpa gryllotalpa’ (kraš.).

- Ⓜ Poimenovanje za bramorja je s suf -ica substantivizirani adj *křtov*, f -a ‘nanašajoč se na krte’ (Pleteršnik), kraš. *křtow* ‘Maulwurfs-’ (Štrekelj 1887: 452) iz zoon *křt* m, g *křta* ‘Talpa europaea’ (Pleteršnik) < psl. **kr̥t̥b*. Bramor je kot krtova žival poimenovan, ker sta obe živali podzemni in spodjedata korenine rastlin. Povezanost s sémom ‘krt’ pri poimenovanjih za bramorja odražata tudi sln. sinonima *volúhar* (► *voluhar*²) in *krtica* (► *krtica*²), ki sta nastala po prenosu s poimenovanja za krta. Delno skupno pomensko motiviranost med poimenovanji za podzemne živali, kot so voluhar, rovka in krt, ki spodjedajo oziroma uničujejo podzemne dele rastlin, odraža tudi nlat. oznaka *Gryllotalpa gryllotalpa* z lat. sestavino *talpa* f ‘krt’.

► **krt**

kruhar

ESSJ 0

kruhar m ‘Sitodrepa panicea = Stegobium paniceum, od 2 do 3 mm velik hrošč iz družine trdoglavcev z rdečkastorjavim telesom, ki se hrani z žitom, kruhom in drugimi močnatimi

proizvodi' (CZŽ 1997: 389), *krúhar*, g -rja 'der Brot-Klopfkäfer (anobium paniceum)' (Pleteršnik), *krúhar* 'der Brot=Klopfkäfer, Anobium paniceum' (Erjavec 1881: 168).

Isln. knjiž. **k'ru:har* m 'Stegobium paniceum = Anobium paniceum' (19. st.).

↔^K nlat. (*Stegobium/Anobium*) *paniceum* 'kruhar'.

- ⓔ Kalk, najverjetneje kar pod vplivom sestavine *paniceus* 'krušni' nlat. oznake, s katero je izpostavljena značilnost, da se predvsem ličinke tega hrošča hranijo s kruhom, je bil tvorjen z nomenom actoris na -ar < *-ar'b iz subst *krūh* m, g *krúha* 'panis', dobesedno torej 'kdor je kruh'.

Z isto pomensko sestavino 'kruh' je tudi kor. obir. *qrù:šānca* 'Schnellkäfer' (Karničar 1990) = 'pokalica' < **kruš-bn-ica*, kar bi kazalo, da se je ta entomonim prvotno nanašal na hrošča kruharja in šele kasneje na hrošče tipa Elater, ki se z glasnim pokom poženejo v zrak.

krukaš

ESSJ 0

krúkaš m 'grlica' (panon. pkm. – Mukič 2005).

Isln. dial. *krúkaš* m 'grlica' (pkm.).

- ⓔ Ornitonim je nomen agentis na -aš tipa *blebetaš* 'kdor veliko govori' iz *blebetáti* 'veliko govoriti, govoríčiti' iz pkm. *krúkati* -an impf 'grliti' (Mukič 2005), kar fonetično ni izvedljivo iz **kròkati* z analoškim akcentskim mestom po prez **kròkāšb*, prim. sln. *kròkati* -am/-čem impf 'krakati, hreščati ipd.', npr. *krokar kroka, vrana kroče, žaba kroče, svinja kroče* (Pleteršnik).

K

krukva

ESSJ 0

qrúkva f, g *qrúkle* 'koklja' (kor. rož. – Šašel 1957), rož. *qrù:qva* 'kura, ki kvočka' (Kattnig 2017).

Isln. dial. **k'rq:kl'a* f 'koklja, gallina glociens' = *kroklja* f 'Gluckhenne' (Janežič 1851) ob formalnem deminutivu v rož. *qrù:qalca* 'koklja' (Kattnig 2017) < **k'rq:kl'ica*; oznaka za kokljo odraža prvotno **kùòkəl'a* = sln. *kvòklja* f 'kvočka, koklja' (Pleteršnik), *kvoklja* 'koklja' (Drobníč 1858), panon. prleš. *k'vu:kla* 'koklja' (Rajh 2010), ki je bilo verjetno po naslonitvi na *kròkati* -am/-čem impf 'krakati, hreščati ipd.', npr. *krokar kroka, vrana kroče, žaba kroče, svinja kroče* (Pleteršnik) preoblikovano v **k'rq:kl'a*. K razvoju *l'* prek *l* v *v* pred *a* prim. kor. rož. *žémva* f, g *žémle* 'žemlja' ob dem *žémalca* (Šašel 1957).

► **kvoka**

krulec¹

ESSJ s.v. *krúlit*

krúlec m, g -lca 'prašič': *svinjak je bil poln krulcev* (ekspr. – SSKJ).

- ① Z zamenjanjem suf -e < *-e(-) *krúle* n, g -eta 'das Schwein' (Pleteršnik).

Isln. dial. **k'ru:lac* m 'prašič'.

- ⓔ Pomensko specializirano iz nomena agentis na -ec < *-ecb h glagolu *krúlit* -im impf 'oglašati se s hreščečim glasom' < psl. **kruliti*.

Nastanek cgn *Krulec*, *Krulc*, *Kruljc* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 141) ni neposredno povezan z zoonimom.

krulec²

ESSJ 0

krúlac m, g -lca 'der schwalbenartige Knurrhahn (trigla hirundo)' (Pleteršnik), *krulec* 'morska lastovica, Trigla hirundo (v roko vzeta nekako zakruli)' (Erjavec 1875: 334).

Isln. knjiž. **k'ru:lac* m 'Trigla hirundo' (19. st.).

- ↔^K nv. *Knurrhahn* 'Trigla hirundo' (Schödler 1860: II:491) ← *knurren* 'renčati, kruliti' + *Hahn* 'petelin', dobesedno 'kruleči/renčeči petelin'.

- Ⓔ Za kalk po nvn. kompozitu, ki to morsko ribo z veliko glavo in podaljšanim širokim gobcem označuje po značilnosti, da oddaja kruleč/renčeč glas, ko ujeta pride v stik z zrakom, je bil uporabljen sln. nomen agentis *krûlec* iz *krûliti* -im impf 'oglašati se s hreščečim glasom' v generičnem pomenu 'kdor kruli/renči ipd.'.

kruleči vol → jak

ESSJ 0

krumpež

ESSJ s.v. *krûmpast*

krûmpež m 'der Kreuzschnabel (loxia)' (Pleteršnik), *krumpež* 'Kreuzschnabel oder Krummschnabel, Loxia curvirostra' (Erjavec 1864: 50), *krumpež* 'Kreuzschnabel', *mali krumpež* 'prebrač, krivokljunec, krivonos, blask, grinec, kleinschnäbliger Kreuzschnabel (Loxia curvirostris)', *veliki krumpež* 'großschnäbliger Kreuzschnabel (Loxia pytiopsittacus)' (Cigale 1860), *krumpež* 'Kreuzschnabel' (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *krûmpesh* 'Loxia, Kreuzschnabel', *mali krûmpesh* 'prebraž, blašk, krivokljun, wind. grinz, Loxia curvirostra, kleinschnäbliger Kreuzschnabel', *velki krûmpesh/krûmpesh* 'Loxia pytiopsittacus, großschnäbliger Kreuzschnabel' (Freyer 1842: 22).

Isl. dial. **k'ru:mpež* m 'mali krivokljun, Loxia curvirostra' (19. st.).

↔^K srvn. *krump-snabel* 'krummschnabel, ein vogel' (Lexer 1872–1878).

- Ⓔ Sln. ornitonim **k'ru:mpež* je s suf -ež < *-ežb substantivizirani adj **krump* 'kriv, neraven' (tip *grdež* ← *grd*), ki je bil izposojen iz bav. avstr. *krump* 'kriv' poleg 'šepav' in 'poševen' (Striedter-Temps 1963: 161; Bezljaj ESSJ: II:104), tirol. n. *krump* 'šepav' (Schöpf 1982), srvn. *krump*, -bes 'kriv, upognjen, poševen' (nvn. *krumm* 'kriv, zaviti' z -mm- < -mb-) in se v sln. ohranja v adj *krûmpast* 'šepav' (Pleteršnik; TSVK), zabeleženi že od 16. st. dalje, prim. *krumpast* 'Kruñ, Lam' (Megiser 1592), v 17. st. *krumpast* 'vkriven, distortus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *krûmpast* 'gérbast, kriv, curvus' (Hipolit 1711–1712), *krumpast* 'hrom, fphantau, hromoten, hromaz, hinkend' (Gutsman 1789). Ker je ornitonim potrjen že v srvn. *krump-snabel* 'krummschnabel, ein vogel' (Lexer 1872–1878), kasneje nvn. dial. *krump-schnabel* (Striedter-Temps 1963 l.c.), tirol. n. *krumpschnabl* 'loxiada' ob *krummschnabel* 'loxia' (Grimm 1854–1971), je verjetno, da je sln. *krûmpež* kalk nemških predlog, pri čemer je bil prvi del kompozita nadomeščen z adjektivom nemškega izvora **krump* 'kriv, neraven', subst -*schnabel* 'kljun' pa s suf -ež v funkciji substantivizatorja. Za ptico Loxia curvirostra je namreč značilen ukrivljen kljun s prekrizanima konicama, kar ji omogoča boljšo dostopnost do semen v storžih in podobnih plodovih rastlinja.

Drugače, brez kalkiranja je bilo izposojeno kor. obir. *qrû:mšnô:bal* m, g -na 'Kieferkreuzschnabel' (Karničar 1990), rož. *qrû:mšnôbal*, g -na 'krivokljun' (Šašel 1957: 59) iz bav. avstr. labializiranega refleksa nvn. *Krummschnabel*.

Prim. še sinonime *krivokljûn* (► krivokljun), *krivokljûnec* (► krivokljunec) in *sâbljarka* (► sabljarka¹).

krumpiraš

ESSJ 0

krumpîraš m 'bramor' (dol. jbk. (Preloka) – SLA).

Isl. dial. *krumpîraš* m 'bramor' (jbkr.).

↔ hrv. **krumpiraš* 'bramor' (?).

- Ⓔ V sln. osamljeno, a formalno enako hrv. nomeni actoris na -aš *krumpîraš*, g *krumpî-ráša* 'kdor rad je krompir' (Lika – ARj), zato je verjetno, da sln. oznaka za bramorja, ki ga označuje kot tistega, ki rad je krompir, ni avtohtona, ampak spada v plast hrv. importov na to mejno območje.

krumšnobel → krumpež

ESSJ 0

K

krušnica → kruhar

ESSJ 0

krvna pija

ESSJ 0

- ④ 18. st.: *kervna pija* 'pivola, pivolza, piauka, Blutegel' (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **kr:vna* 'pijavka' (18. st.).

- ⑤ Zastarela opisna oznaka za pijavko kot tisto, ki pije kri, je bila tvorjena iz adj na *-en* < *-*enb* *krven*, f *-vna* < **krv̥enb* iz *krî* f, g *krvî* 'sanguis' < psl. **krŷ* in nomina agentis na *-a* iz *piti* *píjem* impf 'bibere': *píj-a* ← *píj-em*.

krvničar

ESSJ 0

krvničar m 'Lycoperdina cruciata' (Erjavec 1875: 353).

Isln. knjiž. *krvničar* 'Lycoperdina cruciata' (19. st.);

natančen denotat neprepoznan.

- ⑤ Erjavec 1875 l.c. tega do 7 mm dolgega hroščka predstavlja, da je rdeč s črnim križem. Slovenski ekvivalent neugotovljeni tujejezični predlogi je bil verjetno tvorjen s pripadnostno izpeljanko na *-ar* < *-*ar'b* iz *krvnica* 'krvna žila' (Pleteršnik), *kervnica* 'Blutader' (Cigale 1860), s čimer je bila izpostavljena podobnost po barvi krvne žile in hroščka.

K

krvolok

ESSJ 0

krvolòk/krvolòk m, g *-òka* 'krvoločna zver': *volk* je znan *krvolok* (knjiž. – SSKJ), *krvolòk*, g *-òka* 'Bluthund' (Pleteršnik), *kervolok* 'kervopija, Bluthund' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **krvo'lok* m 'pes krvoslednik' (19. st.);

kasneje posplošeno na označevanje zveri, ki pijejo kri.

- ↔ hrv. *krvolok* m 'krvoločni pas, krvoločnik, krvopilac, krvopija, Bluthund' (Šulek 1860), toda sodobno *krvòlok* 'tiran'.
- ⑤ Hrv. *krvolok* je deverbativni kompozitum v funkciji nomina agentis s prvotnim pomenom 'kdor pije kri/pivec krvi', ki je bil tvorjen na podlagi skladijske zveze *lokati krv* 'piti kri'.

krvopija

ESSJ 0

krvopija m 'der Blutsauger, der Bluthund' (Pleteršnik), *kervopija* 'kervolok, Bluthund' (Cigale 1860).

- ① Formalno maskulinizirano s suf *-ec* < *-*ecb* *krvopijac* m, g *-jca* 'krvopija' (Pleteršnik).
- Isln.** knjiž. **krvo'pija* m 'pes krvoslednik' (19. st.).
- ↔ hrv. *kervopija* 'krvoločni pas, krvolok, krvoločnik, krvopilac, Bluthund' (Šulek 1860).
- ⑤ Hrv. *krvopija* je deverbativni kompozitum v funkciji nomina agentis s prvotnim pomenom 'kdor pije kri/pivec krvi', ki je bil tvorjen na podlagi skladijske zveze *piti krv* 'piti kri' in v katerem *-a* nastopa v funkciji nomina agentis. Sodobno hrv. *krvòpija* pomeni le 'krvoses; krvnik, morilec'.

krvoses

ESSJ 0

krvosàs m, g *-sàsa* 'vampir, der Vampyr (phyllostoma spectrum)' (Pleteršnik), *krvosesi* m pl 'vampiri, Phyllostoma' (Erjavec 1875: 239), *kervoses* m 'neki južnoamerikanski netopir, Vampyr' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **krvo'sas* m 'Phyllostoma' (19. st.).

- ⑤ Neuveljavljeni neologizem za sodobno *listonosi netopirji* m pl 'Phyllostomatidae', ki označuje družino netopirjev, ki živijo v tropskih predelih Amerike in imajo na nosu ali bradi kožne izrastke listastih ali suličastih oblik ter se hranijo večinoma z rastlinskimi plodovi ali žuželkami, le 3 vrste pa so se specializirale na sesanje krvi, npr. *nepravi*

vampir ‘nosorožec, Vampyrum spectrum’ (CZŽ 1997: 169). Nov zoonimski pomen je bil v 19. st. naplaščen na obstoječi subst *krvosés* m ‘*volkodlák*, Vampyr’ (Janežič 1867), ker se je zoonimska oznaka prvotno nanašala le na brazilske krvosese netopirje (Schödl 1860: II:387).

krže

ESSJ Ø

kržè m, g -*éta* ‘scheckiger Ochs’ (gor. – Pleteršnik), *kerže* ‘v. Ochsen’ (Cigale 1860 s.v. *Schecke* z arealno oznako *Oberkr.*).

Isln. dial. **križè* n ‘pisan vol’;

po redukciji *kržè* ‘isto’ (gor.).

- Ⓔ Pomenska motivacija ‘pisan (o volu)’ je izražena z izpeljanko na -e < *-*ē(t-)* iz subst *križ* m ‘cruх’ < jsl. **krýžb* ‘isto’, v kateri je zato treba prepoznati svojilnostno funkcijo sufiksa. Pomen ‘pisan’ se je torej razvil iz prvotnega ‘križast, tak, ki ima križe’. Enako tvorjena cgn *Krže* in *Kerže* (ZSSP) izvirno nista zoonima.

kržek

ESSJ *kržek*, s.v. *hrček*

křžak m, g -*žka* ‘hrček’ (Pleteršnik), *keržek* ‘Hamster (mus cricetus)’ (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju), *keržek* ‘Hamster’ (Janežič 1851).

- Ⓔ 18. st.: *kershek* ‘Hamster, große Maus’ (Gutsmann 1789); 19. st.: *kěrshek* ‘eine große Maus, der Hamster. (Mus cricetus. Linn., Marmota cricetus Blumenb.)’ (Murko 1833a: 125); tudi *skřžak* m, g -*žka* ‘skrček, hrček, der Hamster’ (Pleteršnik), *skeržek* ‘Hamster (mus cricetus)’ (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju).

Isln. dial. **křžak/skřžak* m ‘Cricetus cricetus’.

- Ⓔ Med slov. poimenovanji za hrčka, ki praviloma vsebujejo konzonantno zaporedje *sk-/h-*: *r* : *č* (► *hrček*, ► *skriček*, ► *skrček*), je le slovensko z zaporedjem *sk-* : *r* : *ž* osamljeno in lahko najmlajše, verjetno iz sln. *skrčēk* preoblikovano na podlagi dial. hiperkorekcije po zvenu tipa gor. *χlā:bac*, g -*pca* ‘hlapec’ (Furlan, SM 2009: 122). Manj verjeten je vpliv glagola *skřgati* -am/-*žem* impf ‘čirikati, cvrčati, crčati’, *škřgati* -am impf ‘škripati, škrtati’ (Pleteršnik) < psl. **skrbgati* ‘škripati, škrtati’, ki se je povezoval s škripanjem oziroma škrtanjem tega glodavca, ko se prehranjuje. Varianta brez vzglasnega *s-* je lahko posledica afereze.

► **skrček**

kubla

ESSJ s.v. *kobla*

kubla f ‘Clupea alosa, Alosa vulgaris’ ob **kobla** ‘isto’ (Bezljaj ESSJ: II:51 brez navedbe vira).

Isln. ?;

obeh navedenih ihtionimov ni bilo mogoče ponovno potrditi v nobenem sln. viru, kar poraja dvom, da sta slovenska; Šulgaj 1938: 19, 9 navaja ihtn *kubla* ‘Clupea alosa’, ‘Alosa vulgaris’ kot srbohrvaški, za slovensko ustreznico *Clupea alosa* pa *čepa* ‘isto’ (► *čepa*); hrv. varianti *kubla* in *kobla*, oboje za *Clupea finta*, navaja Vinja 1986: II:224, I:382 za območje Boke Kotorske in, sledeč Bartoliju 1906: I:293, ugotavlja, da sta ihtionima dalm. rom. ostanka iz lat. *clupea* oz. bolje dalm. rom. ostanka dem **clupūla*, prim. Ligorio Diss. 2014 s.v. *clupūla*; Španović 2024: 110.

kucek¹ → kuček¹

ESSJ *kūcek*

kucek² → kuka¹

ESSJ s.v. *kūcek*

kucič → kuček¹

ESSJ Ø

kucin → kuček¹

ESSJ s.v. *kūcek*

K

kuček¹ESSJ s.v. *kūcek*

kūčək m, g -čka 'der Hund' (Pleteršnik po Zalokarjevem rkp. slovensko-nemškem slovarju) ob variantah s -c- *kūcək*, g -čka 'der Hund' (panon. pkm. – Pleteršnik), *'kucić* m 'psiček' (primor. istr. – Jakomin 1995) in *kucîn* m 'der Hund' (Pleteršnik po Cafu), ki so morda posledica vpliva sin *cūcek* (► *cucek*).

- ① Fem na -a *kūčka* (Hrušica v Istri – Pleteršnik), primor. notr. *kūčka* 'psica' (Zabiče v Istri – Erjavec, LMS 1882/1883, 210), jnotr. *kūčka* 'psica' (Lisec – Rigler 1963: 175).

Psln. dial. **kučək* m 'pes';

- = hrv. *kūčak*, g -čka 'psiček' (Mikalja 1649; ARj), 'pes' (della Bella 1728; Stulić 1806; ARj), čak. *kūčāk*, g *kūška* 'isto' poleg *kučîn* in *kucîn* (ČDL), v Splitu *kučîn* (Magner, Jutrović 2006), črnogor. *kūčak*, g -čka poleg *kūčād* f kol 'pasji mladiči' (Vujičić 1995); < **jslov.** (sln.-hrv.-črnogor.) **kučək* poleg fem **kučəka* 'psica' = csl. *kučьka* 'canis', hrv. *kueska* 'canicula' (Vrančić 1595), *kuchka* 'czúczka, pfzicza, kufza, canis' (Belosteneć 1740; ARj), *kūčka* 'psička' (ARj; Francetić 2015), tudi *kūče* n, g -ta 'pasji mladič' (Sekulić 2005), mak. *kučka* 'psica', blg. *kūčka* 'isto' poleg *kūče* n 'pes'.

- ② To je verjetno fonetična predstopnja pred ekspresivizacijo s c- namesto prvotnega k- (o tem Furlan 2016: 95s.), ki se ohranja v psln. dial. **cucək* 'pes' (► *cucek*). Besedotvorna razmerja **kučək* : **kučəka* : **kučə* (= blg. *kūče* = hrv. *kūče*) : **kučād* (= črnogor. *kūčād*) kažejo na prvotno osnovo **kuk-*, ki je bila ob upoštevanju sln. *kūka* f 'svinja' (► *kuka*¹) s *kūkəc* 'prašič' verjetno ustrežna za posnemanje oglašanja psa ali svinje ali pa klicanja teh domačih živali, kot je domneval Berneker 1908–1913: I:637 in je bilo po njem povzeto v Bezljaj ESSJ: II:106 in ESSJa: 13:81.

Sln. tolm. interj *'kučo* kot odgovor psu ali človeku, naj bo miren, npr. *'bađ 'tiḡa, 'kučo* (Čujec Stres 2010–2014) 'bodi tiho, kučo', pomensko ustreza hrv. čak. *kūco* v zvezi *Stoj kūco i ji se ca ti je na stolē* 'Bodi miren in ne premikaj se' (Milevoj 2006), v Splitu *kūco* 'bodi tiho!' (Magner, Jutrović 2006), v Istri *kūco* adv 'tiho', npr. *sàn bīja u crīkvi, pōp je vikā a mi smō stāli kūco* (RRG 2014).

- ③^{BD} Psln. onomatopeja **ku*

→ psln. **kukə* → DEM NA *-ikə jslov. **kučək*

nvn. *Hundshai*

→ *kučək* × *cucek* *kucek*

→ ZAMENJAVA SUF

→ ZAMENJAVA SUF

→ EKSPRESIVIZACIJA psln. dial. **cucə* → DEM NA *-kə psln. dial. **cucək*

▷ *kuček*²

sln. *kuček*¹;

⇒^K sln. *kuček*²;

→ sln. *kuček*¹;

→ sln. *kucič*;

→ sln. *kucîn*;

sln. *cucek*.

kuček²

ESSJ 0

kūčək m, g -čka 'der Hundshai (squalus canicula)' (Pleteršnik), *kučki* m pl 'morski somi, Squalus', *kuček* m 'Squalus canicula' (Erjavec 1875: 342, 343).

Isln. knjiž. **'kučək* m 'morska mačka, Scyliorhinus caniculus = Squalus canicula' (19. st.).

- ←^K nvn. *Hundshai* 'Squalus canicula' (Schödlér 1860: II:481) ← *Hund* 'pes' + *Hai* 'morski pes'.

- ② Neuveljavljeni kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen z naplastitvijo novega ihtionimskega pomena na subst *kūčək* m 'pes' (Pleteršnik).

► **kuček**¹

kučmar

ESSJ 0

kučmar m, g -ja 'kapičasti tjulenj, Cystophora cristata' (CZŽ 1997: 296), *kūčmar*, g -rja 'die Mützenrobbe (phoca cristata)' (Pleteršnik), *kučmar* 'Phoca cristata' (Erjavec 1875: 281).

Isln. knjiž. **kučmar* m ‘Cystophora cristata = Phoca cristata’ (19. st.).

↔^K nvn. *Mützenrobbe* ‘Phoca cristata’ (Schödler 1860: II:429) ← *Mütze* ‘čepica, kapa’ + *Robbe* ‘tjulenj’.

- ⊕ Za samce te vrste tjulnjeve je značilno, da imajo napihljiv, do 30 cm velik nosni nastavek in da iz nosnic lahko kot balon napihnejo tudi živo rdečo sluznično vrečo (CZŽ 1997 l.c.), zato njegova poimenovanja izpostavljajo prav to značilnost, ki asociira, kot da bi na glavi imel pokrivalo, čepico ipd. Medtem ko sestavina *Cystophora* sodobne nlat. oznake grškega izvora izpostavlja, da nosi mehur, prim. gr. κύστις ‘mehur’ + φωρός ‘nesoč’, tudi druge oznake, kot so npr. agl. *hooded seal* ← *hooded* ‘pokrit s kapuco’, it. *foca dal cappuccio* ← *cappuccio* ‘kapuca’, frc. *phoque à capuchon* ← *capuchon* ‘kapuca’, *phoque capuchonné*, č. *čepcol* ← *čepec* ‘čepica’, p. *kapturnik* ← *kaptur* ‘kapuca’ itd. (Havlová 2010: 135) ubesedujejo asociacijo, da tjulenj nosi pokrivalo. Medtem ko kalk *kučmar* s tvorjenko na -ar iz *kūčma* nekoliko neposrečeno ubeseduje, da tjulnjeve napihnen nosni nastavek spominja na okroglo krzveno pokrivalo, sin *kapičasti tjulenj* ‘Cystophora cristata’ (CZŽ 1997 l.c.) z adj na -ast iz subst *kápica* izpostavlja, da ima na glavi manjše pokrivalo, tj. kapico.

kudu

ESSJ 0

kudû m, g -ja ‘antilopa z dolgimi, šilastimi rogovi, Strepsiceros’ (zool. – SSKJ), *veliki kudu* ‘Tragelaphus strepsiceros’, *mali kudu* ‘Tragelaphus imberbis’ (CZŽ 1997: 415).

Isln. knjiž. *kudû* m ‘antilopa’ (20. st.).

- ↔ agl. *kudu* ‘afriška antilopa’, *koodoo* ‘isto’ (18. st. – Onions 1967: 509) s terminoma *greater kudu* ‘Tragelaphus strepsiceros’, *lesser kudu* ‘Tragelaphus imberbis’ ↔ afrik. *koedoe* ‘afriška antilopa’ ↔ hoten. *kudu-b*, *kudu-s* (Spletni vir 4).
- ⊕ Ni znana.

kuglarice

ESSJ 0

kuglarice f pl ‘čudna morska riba, Kugelfisch’ (Erjavec 1864: 78).

Isln. knjiž. **ku:glarice* f pl ‘ribe napihivalke, Tetradontiformes’ (19. st.).

↔^K nvn. *Kugelfisch* ‘ribe napihivalka’ ← *Kugel* ‘krogla’ + *Fisch* ‘riba’.

- ⊕ Neuveljavljeni kalk po nvn. predlogi, ki te ribe tropskih in subtropskih morij označuje po kroglasti obliki, ki jo dobijo, ko se napihnejo, je bil tvorjen s fem na -ica iz svojilnostne izpeljanke na -ar < *-ar’b iz subst *kūgla* f ‘krogla’; prvotno torej ‘riba s kroglo’.
- Tudi sin *gušavka* (► gušavka) se ni uveljavil.

kuguar

ESSJ 0

kūguar m, g -ja ‘srednje velika, lepo pisana zver, ki živi v Severni in Južni Ameriki; puma’ (zool. – SSKJ), toda *kaguar* ‘puma, gorski lev, Felis (= Puma = Profelis) concolor’ (CZŽ 1997: 180) z napačnim zapisom za pričakovane **kuguar*, *kūguvar* ‘der amerikanische Löwe, der Kuguar (felis concolor)’ (Pleteršnik), *kuguar* ‘puma, amerikanski tiger, amerik. Löwe, Felis cóncolor’ (Erjavec 1864: 17).

Isln. knjiž. **ku:guar* m ‘puma, Felis concolor’ (19. st.).

- ↔ nvn. *Kuguar* ‘puma’ ↔ frc. *cougaur* ‘puma’, tudi *cougouar* ‘isto’ (Larousse 1989) ↔ gvaran. *guaçu ara* (Onions 1967: 219); iz frc. je bilo izposojeno agl. *cougar*, potrjeno že v 18. st. (Onions 1967 l.c.).
- ⊕ Ni znana.

kuja

ESSJ s.v. *kūcek*

kúja f ‘die Hündin’, metaforično ‘psovka za žensko’ (bkr. – Pleteršnik), *kuja* ‘psica, kuzla, Hündin’ (Cigale 1860); dol. bkr. *kuja* ‘kuzla’ (Šašelj 1906–1909: I:267), kost.

'kujša' 'psica', metaforično 'potepinka, vlačuga' in metonimično 'rezilni stol, priprava iz stolčka in glave za vpenjanje lesa pri obdelavi' (Gregorič 2014).

Isl. dial. **kuija* f 'psica' (bkr., kost.).

- Prim. enako hrv., srb. *kūja* f 'psica';

< **psl.** **kūja* f 'psica' (?);

zaradi ozkega obmejnega areala ni mogoče izključiti, da je bilo sln. *kūja* izposojeno iz hrv.

- ⓔ Nejasno. Skok je zoonim navajal večkrat, a ga tako kot Bezljaj ESSJ: II:106 ni razlagal (Skok 1971–1974: I:279, II:76, 255, 61). Morda zaradi skupnega vzglasnega **kū-* korenko povezano s **kūzla* f 'psica' = sln. *kūzla* = hrv. *kūzla/kūzla* (Furlan 2016: 90 op. 166) (► *kuzla*). Že Matzenauer 1870: 233, 226 je hrv., srb. *kūja* povezoval s sln. *kūzla* = hrv. *kūzla/kūzla* in opozoril na »oset. *khudž* 'canis'« in »*khuy* 'canis'«, kar Abaev 1958–1989: I:605 izvaja iz iran. **kuti*. Kurkina 1992: 100 je sln.-hrv. zoonim povezovala s psl. **kuijati* 'majati'.

kujša¹

ESSJ 0

kūjsa f 'das Schweinchen' (Pleteršnik); primor. kraš. *kūjsa* 'Schweinchen' (Štrekelj 1887: 428).

Isl. dial. **kuijsa* f 'mala svinja, svinjka' (kraš.).

- Prim. hrv. v Bosni *kusa* 'ime svinji' (Kurelac 1867: 41; ARj).

- ⓔ Sln. *j* v *kūjsa* je lahko prehodni in zato enako kot v *kūjsa* 'psica' < psl. **kūsa* sekundarni (► *kus*); verjetno identično s sin *kūjsa* 'psica', a je pomenska specializacija na označevanje svinje stara; verjetno star vabni klic za živali z jedrom **kū*, ki je bil podaljšan v **kūja* f 'psica', **kūs*/kūsa 'isto' in **kūka* = sln. *kūka* f 'svinja', toda *kūček* 'pes'.

kujša² → kus

ESSJ s.v. *kūcek*

kuk¹ → kuka²

ESSJ 0

kuk²

ESSJ 0

'*kuk* m 'kukavičji samec (šaljivo)' (rov. cerklj. – Kenda-Jež Diss. 2002).

- ⓧ Mlad fem na *-ica* kor. zilj. *kūkica* 'kukavica' (Rateče – RS 2015).
- ⓐ Morda je ornitonimskega izvora cgn *Kuk*, prim. Torkar 2020: 106.

Psl. dial. **kuk* m 'kukavica, Cuculus canorus';

- = srb. *kuk* 'kukavica', hrv., srb. *kuk* 'krakanje' (citirano po ESSJa: 13:94), mak. egej. *kūk* 'kukavica' (Peev 1999–: 2:323; v BER: III:83 in ESSJa l.c. neustrezno pripisano blg.), č. *kuk* 'kukaviče petje', toda r. *kuk* 'roparska ptica' (ESSJa l.c.);

< **psl.** dial. **kuk* m 'kukavica, Cuculus canorus';

< **pide.** dial. nomen agentis **kóuko-* 'kdor tuli, kriči' (?), prim. sti. *kóka-* m 'volk'.

- ⓔ Ker je sti. *kóka-* m 'volk' mogoče razložiti kot nomen agentis 'kdor tuli, kriči' (► *kuk*³) in ker je predpostavljeno psl. dial. **kuk* m 'Cuculus canorus' (ob arealno bolje potrjenem psl. **kūkaiica* 'Cuculus canorus' = sln. *kūkavica* 'isto') homonimno z osamljenim sln. *kūk* 'urh', je možno, da so vsi trije substantivi medsebojno sorodni in odražajo star nomen agentis s prvotnim pomenom 'kdor tuli, kriči ipd.' (v sti. 'volk'), ki se je v slov. sistemu delno specializiral na označevanje kukavice, delno pa tudi drugih živali (žaba, ptič), pri čemer vpliva iter **kūkati* (ESSJa: 13:89) = let. *kaūkât-āju* 'tuliti' (Mühlenbach, Endzelin 1929–1932: II:173) tudi zaradi hrv., srb. *kuk* 'krakanje' in č. *kuk* 'kukaviče petje' ni mogoče izključiti, saj naglasne razmere psl. dial. **kuk* m 'Cuculus canorus' zaradi pomanjkanja podatkov niso jasne. V BER: III:83 in ESSJa: 13:94 se brez upoštevanja eksterne evidence psl. dial. **kuk* m 'Cuculus canorus' razlaga kot deverbativna izpeljanka iz psl. iter **kūkati*, v BER l.c. tudi kot možna tvorjenka iz interj

kuku. Zaradi izpričanosti istega slov. leksema v srb. in sln. ni verjetno, da bi bilo mak. *kúk* 'kukavica' izposojeno iz ngr. κοῦκ(κ)ος 'kukavica', kot se opozarja v BER l.c.

► **kukavica**¹

kuk³

ESSJ s.v. *kûnkati*, *kût*, *pûb*

kûk m 'die Unke' (Pleteršnik), *kuk* 'pub, Unke' (Cigale 1860 po gradivu Blaža Potočnika). **Sln.** dial. **kuk* m 'urh'.

- Prim. hrv. *kukavica* 'splošna oznaka za vrsto urha, Bombinator' (okolica Splita – Hirtz 1928–1956: I:78; Snoj v Bezljaj ESSJ: III:133), 'vrsta žabe', *žaba kukavica* 'Bombinator igneus' (ARj);

< **psl.** dial. **kukъ* m 'žaba' (?);

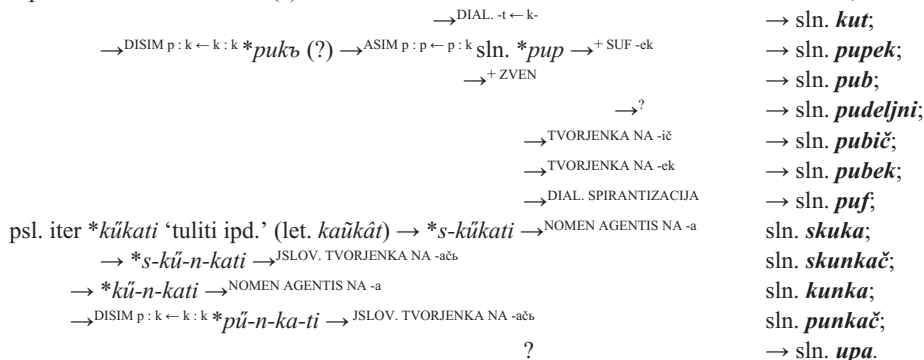
- ◆ = sti. *kóka-* m 'volk', mlajše *koka-* 'vrsta race', 'žaba', 'vrsta gekona' (Mayrhofer 1992–2001: I:402 brez navedenega slov. gradiva);

< **pide.** dial. nomen agentis **kóuko-* 'kdor tuli, kriči ipd.' (v sti. 'volk') ← **koukó-* 'tuleč, kričeč ipd.'.

- Ⓔ V formalnem oziru sicer v slov. jeziki osamljeno sln. dial. poimenovanje za urha tako kot sti. *kóka-* 'volk' lahko odraža pide. dial. deverbativ glagola, ki se posredno ohranja v lit. *kaũkti kaukiũ* 'tuliti, kričati' in let. *kàukt -cu* 'isto'; verjetnost stare deverbativne tvorbe v funkciji nomena agentis, ki je prvotno morda služila le za označevanje volka, kasneje pa tudi drugih živali (npr. žaba, kukavica), v slov. sistemu povečuje obstoj homonima **kukъ* m 'kukavica; samec kukavice' (sln., srb., blg.), 'krakanje; oglašanje kukavice' (hrv., srb., č.), ki je bil evidentiran v ÈSSJa: 13:94 in h kateremu je bilo priključeno pomensko različno, a sorodno sln. *kûk* 'urh'. Glagolska predloga za pide. dial. **kóuko-* 'kdor tuli, kriči ipd.' se v slov. jeziki ohranja le posredno v iter **kûkati* (ÈSSJa: 13:89) = let. *kaũkât -ãju* 'tuliti' (Mühlenbach, Endzelin 1929–1932: II:173), ki je bil kasneje ekspresiviziran z interkalacijo nazala **ku-n-kati* in dodanim vzglasnim *s-* **s-kukati* ob **s-ku-n-kati*, iz vseh glagolskih variant pa so bili izpeljani deverbativi, ki so enako kot sln. dial. *kûk* 'Unke' služili za označevanje žab/urhov. Enako sta tudi let. *kaũçens* 'navadna krastača' in *kaukainis* 'isto' deverbativa iz iter *kaũkât*. Bezljaj ESSJ: II:111 je sln. *kûk* m zato povezoval s sln. *kûnkati -am* impf 'kruliti, krohati ipd.', Mayrhofer 1992–2001 l.c. pa ob Thiemovem izvajanju vzglasja sti. *kóka-* 'volk' iz *króka-* (citirano po Mayrhofer 1992–2001 l.c.), sledeč Fraenklu 1962–1965: 230, opozarja tudi na možnost povezanosti med sti. *kóka-* 'volk' in lit. *kaũkti kaukiũ* 'tuliti, kričati', kar je sprejeto v ALEW: 540.

- Ⓓ^{BD} Pide. **koukó-* 'tuleč, kričeč ipd.' → **kóuko-* 'kdor tuli, kriči ipd.' (sti. *kóka-* 'volk')

> psl. dial. **kukъ* m 'žaba' (?)

▷ kut ▷ kunka ▷ skuka ▷ skunkač ▷ pub ▷ upa

kuka¹

kúka f ‘das Schwein’ (Pleteršnik); primor. kraš. *kúka* ‘Schwein’ (Štrekelj 1887: 428) in k temu *kúka* v zvezi *kuko biti*, *zbijati* ‘otročka igra, pri kateri igralci mečejo v stoječ predmet kamne, da bi ga prevrnili, kozo biti’ (primor. – SSKJ), prim. sin *svinjko biti* (SSKJ; Pleteršnik).

- ① Mask na *-ec* < **-bcb* *kúkac* m, g *-kca* ‘(navadno črn) prasec’ (Pleteršnik) = *kúkec*, g *-kca* ‘prasec’ (primor. kraš. (Rihenberk = Branik) – Erjavec, LMS 1879, 142 z navedbo klica *ná! kúke, ná!* in s pojasnilom, da je na Goriškem ta žival navadno črna) = kraš. *kúkbc* ‘Schwein’ (Štrekelj 1887: 396); izpeljanka *kúkac* je zaradi nerealizirane palatalizacije velara mlada, ker bi se starejša glasila **kúčac* z g *kúčca*; v njej se je zaporedje *-čc-* lahko asimiliralo v *-c-* enako, kot je *-c-* nastal v *nocój* adv ‘hac nocte’ < sln. **nočćó-j* ← Isg **noťbcq* k dem **noťbca* (o fonetičnem razvoju Furlan, SR 41/2, 1993, 220ss.), to pa je povzročilo nastanek nove osnove **kuc-*, na katero se je naplastil suf *-ek* < **-bkb* tudi tokrat brez palatalizacijskega učinka, kar je povzročilo nastanek *kúčak* m, g *-cka* ‘prasiček’ (goriš. – Pleteršnik) = *kúcek* ‘prasiček’ (goriš. – Erjavec, LMS 1882/1883, 293) = kraš. *kúčbk* ‘Schwein’ (Štrekelj 1887: 396).

- ② Morda onimizirano v cgn *Kuka* in *Kukec* (ZSSP).

Isln. dial. **ku:ka* f ‘svinja’ (kraš.).

- ③ Osamljeno, a najverjetneje pomensko specializirano v okviru slov. onomatopejske osnove **kuk-*, ki se ohranja v sln. dial. *’kuk* m ‘kukavičji samec’ (► *kuk*²), *kúk* m ‘urh’ (► *kuk*³) in *kúčak* ‘prasiček’. Bezljaj ESSJ: II:106 je sln. dial. *kúčak* ‘prasiček’ brez upoštevanja variant *kúka* in *kúkac* neposredno povezoval s homon *kúcek* ‘pes’, v katerem je zaradi slov. komparativnega gradiva pomenska specializacija na označevanje psa starejša.

Toda primor. kraš. *’ku:aka* ‘mlad prašič’ ob *’ku:akica* ‘isto’ (Vrh Sv. Mihaela/San Michele del Carso – Devetak DN 2002: 110) kaže na izvorni ojevski vokal, ki je lahko sekundarni, nastal po spustu artikulacije enako kot na zahodnem območju npr. v rez. *túlac* ‘tilnik’ ob br. *tul* ‘zadnja, hrbtna stran’, *túlom* adv ‘zadenjsko; sklonjene glave’ in psl. **tyľb* m ‘zadnja debelejša stran vratu’ (Furlan 2016: 106, 105).

kuka²

kúka f ‘das Würmchen’ (vzh. štaj. – Pleteršnik), toda v zvezi *kuka me je* ‘črviči me v trebuhu’ (jvzh. štaj., navadno le v otroškem govoru – Pleteršnik) je treba prepoznati pomen ‘črevesna glista’; ‘das Insect’ (vzh. štaj. – Pleteršnik), panon. pkm. *’kuke* f pl ‘kapusovi bolhači’ (Bajzek Lukač 2009).

- ① Na tvorjenost iz tega substantiva v pomenu ‘črv’ kaže rovt. tolm. *’kukoŷču* adj ‘črviv’ (Čujec Stres 2010–2014) < **’kukaŷčeu* ← **’kukaŷac* ← **’kuk-aŷ* adj ‘tak kot črv, tj. *kuka*’ (Furlan 2016: 104), ki s stalno akcentuiranim prvim zlogom nakazuje na ap A; člen **’kukaŷac* se lahko ohranja v zahodnem cgn *Kukovac*, v it. zapisu *Cucovaz*, *Cucavaz* (Merkù 1982: 38), po ZSSP *Kukovec*, *Kukovic*, pri katerih Merkù 1982 l.c. misli na povezanost s poimenovanjem za molja, črva ali črnega prasca.

Isln. dial. **’kuka* f ‘črv’ (štaj.) poleg ‘žuželka’ (štaj., panon.).

- Prim. ukr. *kúka* ‘uš’ (Grinčenko 1907–1909), ‘insekt’, dial. ‘bolha’ (Polesje), p. dial. *kuka* ‘uš’, kaš. *kuka* ‘uš’, v otroški govorici ‘bolha’, č. *kauka* ‘gosenica kapusove sovke’, ‘človeška glista’ (Jungmann 1835–1839), gl. *kuka* ‘črevesna glista’ (citirano po SEK: III:115; ESSJa: 13:86s.; Furlan 2016: 105);

< **psl.** dial. **kúka* f ‘črv’ in ‘insekt’, a prvotno verjetno ‘črv’ s kasnejšim prenosom na označevanje tudi drugih neprijetnih in manjših živalic, ki gomazijo (Furlan 2016: 110).

- Ⓔ Morda feminativ na *-a h **kukъ*, ki se potrjuje le v sln. *kūk* m in ga Pleteršnik po Cafu predstavlja kot sinonim k večpomenskemu *kúka* f 'kuka' (Pleteršnik po Cafu) in v primor. ter. *kùk* m, g *kúka* označuje ščurka (Merkù GSTN), ki je lahko formalno, a ne tudi akcentsko enako lit. *kaūkas* 'bula, gnojna oteklina' (Bezljaj ESSJ: II:108) z verjetno sekundarnim razvojem pomena iz prvotnega 'črv', prim. sln. *gosēnica* 'eruca' in *gosenica med parklji* 'goveja bolezen', 'gnojna razjeda pri ovcah' (Pleteršnik), it. *mal di verme* 'naleزلjiva bolezen kopitarjev v nosu in na koži'. Bsl. **kāukas* 'črv' (lit.) oz. **kāukā* 'črv' je le ena od pomenskih specializacij v okviru bsl. adj **kāukas* 'ukriviljen, zviti', prim. hrv. *kūkonos/kukōnos* 'takšen s kljukastim, tj. neravnim nosom', pri čemer je v psl. subst **kúka* treba prepoznati vrddhi tvorbo (Furlan 2016: 108s.). V ÈSSJa: 13:86 je psl. **kūka* obravnavano še kot polisemantem brez diferenciacije med posameznimi, tudi zelo starimi pomeni, npr. 'kavelj'. V sln. je v refleksu psl. **kúka* prišlo do spusta artikulacije in ojevskega korenskega vokala (Furlan 2016: 106).

- Ⓓ^{BD} Bsl. **kāukas* adj 'ukriviljen, zviti'

→ psl. **kūkъ* m 'črv'

→ jslov. **kukъсь* 'črv' → 'insekt'

nvn. *der eigensinnige Klopfkäfer*

→^{VRDDHI} psl. **kúka* f 'črv' → 'insekt'

→^{DIAL.} -o- ← -u-

→^{DEM NA} -elj

→^{DEM NA} -ica (?)

→^{DIAL.} -o- ← -u- 'kača'

bsl. **kēukas* adj 'ukriviljen, zviti' (?)

→ psl. **čūkъ* m 'črv' → 'insekt' → **čučъkъ*

▷ *kukec*¹ ▷ *koka*² ▷ *koka*³

sln. *kuk*¹;
sln. *kukec*¹;
⇒^K sln. *kukec*²;
sln. *kuka*²;
→ sln. *koka*²;
→ sln. *kokelj*;
→ sln. *kokica*¹;
→ sln. *koka*³;

sln. *čuček*.

kukanica

ESSJ 0

'*kukanca* f 'kukavica', po metonimiji 'stenska ura s kukavico' (panon. pkm. – Bajzek Lukač 2009), pkm. *kúkanca* 'kukavica' (Mukič 2005).

Isln. dial. **kukanica* f 'kukavica, Cuculus canorus' (pkm.) < **kúkanica*.

- Ⓔ Besedotvorna varianta k širše potrjenemu sin *kúkavica* f 'Cuculus canorus'. Izhodišče variante je bil verjetno ptc pret pas **kúkanъ* iz *kúkati* -am impf 'oglašati se kot kukavica' < **kúkati*.

kukavica¹

ESSJ 0

kúkavica f 'ptica selivka, ki odlaga jajca v gnezda manjših ptic pevk': *kukavica kuka* (SSKJ), *kukavica* 'Cuculus canorus' (CZŽ 1997: 151), *kúkavica* 'der Kuckuck (cuculus canorus)', *čopasta kúkavica* 'der Haubenkuckuck' (Pleteršnik), *navadna kukavica* 'Cuculus canorus' (Erjavec 1875: 293), *kukovica* 'Kukuk, Cúculus canórus' (Erjavec 1864: 52), *kukavica* 'Guckuck' (Cigale 1860), *kúkovica* 'der Kukuk, il cúculo' (Drobníč 1858), *kukavica*, *kukovica* 'Guckuck' (Janežič 1851); kor. obir. *qúqalca* 'Kuckuck' (Karničar 1990) s hiperkorekcijo, mež. *kukujca* 'kukavica' (Golavabuka – Mrzel 2017) < **kukavica*, primor. rez. *kukjivica* 'cucko' (Steenwijk 1992), nad. *kúkalca/kukálca* 'cuculo' s hiperkorekcijo, toda tudi *kúkouca/kúkovca/kúkòvca/kúkuvca* 'isto' (Rigoni, Salvino 1999), *kúkovca* 'cuculo' (Špehonja 2012b), ter. *kúkavica/kúkavica* 'Cuculus canorus' (Merkù GSTN), kraš. *kakúkowca* 'Kukuk' (Štrekelj 1887: 439) (?), obsoš. *kú:kuca* (Ivančič Kutin 2007), rovt. cerklj. *kukajca*, tudi 'podstrešna lina' (Kenda-Jež Diss. 2002) < **kukavica*, *kukajca* 'kukavica' (Razpet 2006), tolm. *kúkalica* 'kukavica' (Temljine – Kenda 1926), *ku'ka:lca* 'kukavica' (Čujec Stres 2010–2014), oboje s hiperkorekcijo, črnovr. *kúkajca* (Tominec 1964) < **kukavica*, dol. kost. *ku:kavèca* 'kukavi-

ca', ekspr. 'bojazljivec' (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *'kukōca* (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 330), panon. pkm. *kùkujca* 'kukavica' (Novak 1996) < **'kukavica*, prlešč. *'kukofca*, tudi 'vrsta travniške cvetlice' (Rajh 2010).

- Ⓔ 16. st.: *kukoviza* 'Guckauch, cuculus' (Megiser 1592); 17. st.: *kukoviza* 'coccyx', *peiniza*, *maihina tizhiza*, *katero mošhyz ne kreiga fja tú*, *kir ona jaiza od kukovize lèshe*, *inu mladizhe pita* 'curruca' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *Kukautza* 'Cuculus canorus' (Scopoli 1769: 44), *kukovza* 'Kuckuck, cuculus' (Pohlin 1781), *kukaliza*, *kukoviza* 'Gugguck', *kukouza*, *kukaliza* 'Kuckuck' (Gutsman 1789) s hiperkorigiranim -l- za pričakovano -v-; 19. st.: *kukoviza* 'der Gugguck' (Jarnik 1832: 156), *kúkoviza* '(ein Vogel) der Guckuck (Cuculus)' (Murko 1833a: 153), *kúkoviza* 'Cuculus, Kuckuck', *navádna kúkoviza/fiva kúkovza/rujáva kúkoviza* 'Cuculus canorus, gemeiner Kuckuck' (Freyer 1842: 26).

- Ⓢ Prek vzdevka, verjetno za bojazljivega človeka, onimizirano v cgn *Kukavica*, *Kukovica* (ZSSP).

Psln. **kūkaŭica* f 'cuculus' (splošno);

- = csl. *kukavica* 'cuculus', hrv., srb. *kūkavica* 'isto', mak. *kukavica*, blg. *kùkuvica*, str. *kukavica*, ukr. dial. *kúkavica*, p. dial. *kukawica*, č. *kukavice*; < **psl.** **kūkaŭica* f 'cuculus'.

- Ⓔ Lahko strukturna tvorjenka na **-ica* iz psl. dial. **kūkaŭa* f 'cuculus' = gl., dl. *kukawa* 'Cuculus canorus' (ESSJa: 13:90), kar je v ženskem spolu substantivizirani deverbativni adj **kūkaŭ* iz psl. onomatopejskega glagola **kūkati* (Schuster-Šewc 1983–1996: 716; ESSJa: 13:89) = let. *kaĩkāt-āju* 'tuliti' (Mühlenbach, Endzelin 1929–1932: II:173), ki se je sekundarno pomensko specializiral tudi na označevanje oglašanja kukavice, prim. sln. *kúkati* -am impf 'oglašati se z glasom kuku' (SSKJ; Pleteršnik), npr. *kukavica kuka*. Podobno kot v slov. jeziki so tudi drugod ornitonimi za kukavico tvorjeni iz onomatopejskih predlog, npr. lat. *cuculus*, nv. *kuckuk*, *kukuk*, *guckuck* (Grimm 1854–1971), ngr. κοῦκ(κ)ος 'kukavica'.

kukavica²

ESSJ 0

kukávica f 'neka živalca' (primor. notr. (Sv. Križ v Vipavski dolini, sodobno Vipavski Križ) – Erjavec, LMS 1882/1883, 281).

Isln. dial. *kukávica* f 'neka živalica' (notr.).

- Ⓔ Zaradi nejasnega denotata bi bila kakršna koli razlaga dvomljiva. Erjavec, LMS 1882/1883 l.c. je predpostavil, da naj bi v tem primeru osnova *kuk-* pomenila 'črn'. Morda tvorjenka iz sln. *kúka* 'črv', 'insekt' (► *kuka*²).

kukec¹

ESSJ *kúkec*

kúkec m, g -*kca* 'žuželka, hrošč, črv': *zbirati kukece* (ekspr. – SSKJ), *kúkec* 'die Larve (eines Infectes), il bruco; der Holzwurm, il tárlo' (Drobníč 1858), *kukec* 'Holzwurm' (Janežič 1851); dol. *kỳ:kēc* (Šentrupert – Smole Diss. 1994).

- Ⓔ 18. st.: *kukèz* 'fressender Wurm, phagedæna' (Pohlin 1781), *kukez* 'korenje pojedezhi zherv, Wurzelwurm' (Gutsman 1789); 19. st.: *kukez* 'Freßwurm' (Jarnik 1832: 156), *kúkez* 'der Holzwurm (Termes pulsatorius. Linn.)' (Murko 1833a: 153).

Psln. dial. **kukāc* m 'črv';

- = hrv. kajk. *kūkec*, g -*kca* 'črv' (Gola – Večenaj, Lončarić 1997), v Bački *kúkac* 'členonožec' in 'črv' (Sekulić 2005), toda kajk. *kūkec*, g -*kca* 'mrčes' (Lipljin 2002), *kūkac*, g *kūkacā* 'insekt' (RKDI), *k'oukec* 'žuželka' (Blažeka, Rob 2014), hrv. gradišć. *kūkac*, g -*kca* 'mrčes, žuželka, hrošč' (GrH 1991), v Istri *kūkac*, g -*kca* 'metulj' (Francetić 2015); < **jslov.** (sln.-hrv.) **kukāc* m 'črv' poleg 'žuželka';

na širši areal pomena 'črv' kaže izposojenka v madž. *kukac* 'črv', 'zaničevanja vreden človek; suhljat človek', 'deževnik' (EWU: 840s.) in tudi pomenski razvoj iz 'črv' v 'vnetje/bolečina v prstu/trebuhu', ki se potrjuje v sln. *kūkec* 'zanohtnica, gnojno vnetje na prstu' (štaj. – Pleteršnik), panon. prleš. *'ku:kec* m, g -a 'gnojno vnetje' (Rajh 2010) in hrv. kajk. *kūkec*, g -kca 'zelo boleča rana, navadno na prstu' (Lipljin 2002), *kūkec*, g -kca 'bolečina na prstih' (Gola – Večenaj, Lončarić 1997) in je zaradi lit. *kaũkas* 'bula, gnojna oteklina' že star (Bezljaj ESSJ: II:108; Furlan 2016: 104s.).

- ⊕ Nepalatalizirani velar v jslov. **kukъcb* kaže na mlajšo tvorjenost, a neposredna tvorjenost iz refleksa psl. **kūka* f 'črv', 'mrčes' v akcentskem oziru ni verjetna.

► *kuka*² ▷ *kukec*² ▷ *čuček*

kukec²

ESSJ *kūkec*

kūkec m, g -kca 'hrošč, katerega ličinka dela rove v suhem lesu; trdoglav': v *baraki je polno kukcev in drugega mrčesa* (zool. – SSKJ), *kūkac*, g -kca 'der Trotzkopf, die Todtenuhr (anobium pertinax)' (Pleteršnik), *kukec* 'trdoglav, mrtvaška ura, Anobium pertinax' (Erjavec 1875: 349).

Isln. knjiž. **ku:kac* m 'Anobium pertinax' (19. st.).

- ↵ nvn. *der eigenfinnige Klopfskäfer* 'Anobium pertinax' (Schödler 1860: II:496).

- ⊕ Kalk po jedrni sestavini *Käfer* 'hrošč' opisne oznake za hrošča, katerega ličinke vztrajno vrtajo v lesene predmete, je bil tvorjen z naplavitvijo novega pomena na subst *kūkec* v pomenu 'črv'.

Bolj uporabljani sodobni terminološki oznaki za to vrsto hroščev sta *trdoglāv* (► trdoglav) in *mrtvaška ura* (► mrtvaška ura), neuveljavljena pa *potuhnjenec* (► potuhnjenec).

► *kukec*¹

kukovak → kokovačka

ESSJ ∅

kukuj

ESSJ ∅

kukuj m 'meksikanska kresnica, Pyrophorus' (Erjavec 1875: 349), kasneje *kukujo* 'krasno svetleči hrošč iz Južne Amerike, Pyrophorus noctilucus' (Polenec 1950: 194, 199), toda *škrlatni kukuj* 'Cucujus cinnaberinus' (Vrezec, Ambrožič, Kapla, Proteus 78/6–8, 2016, 335s., vir: dLib.si).

Isln. knjiž. *kukuj* m 'mehiška kresnica' (19. st.).

- ↵ ?; evropsko izhodišče entomonima je verjetno šp. *cocuyo* 'velika kresnica, ameriška kresnica' (Corominas 1976: 156).

- ⊕ Ni znana.

kukuruc

ESSJ ∅

'kukoruc m 'grlica' (panon. prleš. – Rajh 2010).

Isln. dial. **'kukurouec* m 'grlica, turtur' (?) (prleš.).

- ⊕ Osamljeno in besedotvorno manj jasno, a verjetno onomatopejskega izvora na podlagi oglašanja **kuku*.

kulan

ESSJ ∅

kulân m, g -a 'oslu podobna žival, ki živi v centralni Aziji, Equus hemionus' (zool. – SSKJ), *kulan* 'polosel, Equus hemionus, ki živi v Turkmeniji' (CZŽ 1997: 276), v *tatarskih stepah živeči divji osel ali kulan* (Erjavec 1875: 270).

Isln. knjiž. **ku'la:n* m 'Equus hemionus' (19. st.).

- ↵ nvn. *Kulan* 'v tatarskih stepah živeči osel' (Schödler 1860: II:419) = 'Equus hemionus' ↵ r. *kulân* 'divji osel' (Dal' 1955) ↵ kaz., čag., kirg. *kulan* 'isto', kalm. *хул* 'divji konj' (Vasmer 1986–1987: II:409).

Toda sin *pôlôsel* m, g -ôsla 'oslu podobna žival s krajšimi uhlji, od blede rumene do rdečkasto rjave barve in s črno črto na hrbtu, *Equus hemionus*': *loviti polosle* (zool. – SSKJ) je kalk po drugi sestavini nlat. oznake *Equus hemionus* z gr. sestavinama ἡμι- 'pol-' in ὄσος m, f 'osel'.

► osel

kulikulav

ESSJ 0

kulikulàu m 'rigogolo' (primor. nad. – Špehonja 2012a) = 'kobilar, Oriolus oriolus', po asimilaciji *i : i ← u : i* *kilikilòu* 'isto' (Barnas/Vernasso – Rigoni, Salvino 1999).

Isln. dial. **kulikulau* m 'kobilar, Oriolus oriolus' (nad.).

- ⊕ Nejasno. Ker osamljeni ornitonim označuje ptico pevko, je morda v zvezi s hrv. ptičjim oglašanjem *kulik*, ki ga Hirtz 1928–1956: II:243 navaja za ptico prlivko, nlat. *Oedicnemus oedicnemus* s hrv. homonimnim ornitonimom *kulik*, ki je tudi hrvaška splošna oznaka za deževnike, Charadriidae, družino ptičev iz reda pobreznikov, tvorjenka *kulikavac* pa označuje čuka, nlat. *Athene noctua*. Sln. ornitonim bi lahko kazal na tvorjenost iz redupliciranega subst **kulik-kulik* z ohranjenim psl. ornitonimom **kulikъ* brez jasne etimologije (Bulahovskij 1978 (= 1948): 253s.; ÈSSJa: 13:96s.; Blažek, RS 55, 2005, 57, vsi brez sln. gradiva). Povezovanje tega psl. ornitonima s sti. *kulikā* 'neka ptica' (Bulahovskij 1978 (= 1948) l.c.) kljub delni fonetični prekrivnosti ne prepričuje.

K

kulja

ESSJ s.v. *kûlj*

kûlja f 'kuljava krava' (vzh. štaj. – Pleteršnik po Cafu).

- ⊕ Avgm na -ača tipa *nogača* 'velika noga' *kuljāča* f 'isto' (Pleteršnik po Cafu) in k temu *kuljhāča* f 'kuljača' (Pleteršnik po Cafu), kar je iz *kuljāča* verjetno prenarejeno pod vplivom besedne družine *kûljhati* -am impf 'striči lase', *kûljhav* adj, f -a 'tak s postrizanimi lasmi, gologlav'.

Isln. dial. **ku:l'a* f 'krava s pohabljenimi rogovi'.

- ⊕ Oznaka je v ženskem spolu ničto substantivizirani adj *kûlj*, f *kûlja* 'tak s pohabljenimi rogovi ali brez rogov' (vzh. štaj. – Pleteršnik) < psl. **kuľ'b*.

- ⊕^{BD} Psl. **kuľ'b* adj > sln. *kûlj*, f *kûlja* adj 'tak s pohabljenimi rogovi ali brez rogov'

→ SUBSTANTIVIZACIJA ADJ F 'krava ...'

→ SUBSTANTIVIZACIJA S SUF -ič 'vol'

→ DEM NA -ek 'teliček'

→ AVGM NA -ača *kuljača* → VPLIV *kuljhati*

psl. dial. **kuľ'auъ* adj → SUBSTANTIVIZACIJA S SUF -ec

sln. *kulja*;

→ sln. *kuljič*;

→ sln. *kuljiček*;

→ sln. *kuljhača*;

→ sln. *kuljavec*.

kuljavec → kuljič

ESSJ s.v. *kûlj*

kuljhača → kulja

ESSJ s.v. *kûlj*

kuljič

ESSJ s.v. *kûlj*

kûljč m 'kuljav vol' (Pleteršnik po Cafu).

- ⊙ Cgn *Kuljič*, *Kulič*, *Külič* (ZSSP) verjetno niso bili neposredno tvorjeni iz *kûljč* m 'kuljav vol', ampak iz pomenske podstave 'pohabljen, pokvečen človek, pokveka'.

Isln. dial. **kuľ'ič* m 'vol brez rogov = vol s pohabljenimi rogovi' < **kuľ'ič* (?).

- ⊕ Oznaka je s suf -ič < *-it'b substantivizirani adj *kûlj*, f *kûlja* 'tak s pohabljenimi rogovi ali brez rogov' (vzh. štaj. – Pleteršnik) < psl. **kuľ'b*.

Pomensko enako *kuljavac* m, g -vca 'ein Ochs ohne Hörner' (Slovenske gorice – Pleteršnik po Cafu) je bilo substantivizirano iz sinonimnega adj *kûljav*, f -a 'tak s pohabljenimi rogovi ali brez rogov' < psl. **kuľ'auъ*.

► kuljiček

kuljičekESSJ s.v. *kūlj*

kuljiček m, g -čka 'teliček' (Kranjska Gora – Pleteršnik); kor. zilj. po redukciji *kuljiček* m, g -čka 'teliček' (Rateče – RS 2015) = *kulčək* 'tele' poleg *télĕ*, g *telĕta* 'isto' (Rateče – SLA).

Isln. dial. **ku'ičək* m 'teliček' (zilj.).

- ⊕ Oznaka za telička je verjetno dem na -ek < *-bkb iz *kuljič* m 'kuljav vol' (Pleteršnik po Cafu) iz pomenske stopnje 'vol brez rogov', ker so teleta še brezrogo govedo.

► **kuljič**

kumaESSJ s.v. *komus*

kuma f 'der Hund, die Hündin' (Pleteršnik po Cafu), 'der Bauernhund' (Pleteršnik), *kuma* 'kmetiški pes, Bauernhund' (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju).

Isln. dial. *kuma* f '(kmečki) pes' (19. st.).

- ⊕ Nejasno. Bezljaj ESSJ: II:62 je povezoval s *komus* 'buldog', a formalno razmerje med tema zoonimoma ni jasno.

kumpal → gumpaljESSJ *kumpalj***kuna¹**ESSJ *kūna*

kūna f 'roparska žival vitkega telesa in kratkih nog': *lov na kune* (SSKJ), *kūna* 'der Marder', na Kranjskem tudi *kunà* (Pleteršnik), *kuna* 'kunica, Marder (Mustela)' (Cigale 1860), *kuna* 'der Baummarder, la mártora' (Drobníč 1858), *kuna* 'Baummarder' (Janežič 1851); primor. rez. *kūna* 'marder' (Steenwijk 1992), nad. *kūna* 'donnola', 'faina' (Rigoni, Salvino 1999), *kūna* 'faina', *kūna* 'martora' (Špehonja 2012b), ter. *kūna* 'faina', *kūná* 'martora', *kūná* 'divja mačka' (Spinozzi Monai 2009: 181s., 350, 404), istr. *ćuna* 'kuna' (Jakomin 1995), rovt. tolm. *'ku:na* 'roparska žival' (Čujec Stres 2010–2014), črnopr. *kūng* (Tominec 1964), panon. pkm. *'kūna* 'podlasica' (Bajzek Lukač 2009).

- ⊕ Strukturna tvorjenka na -ica *kunica* 'kuna, Marder (Mustela)' (Cigale 1860), primor. kraš. *kýnca* 'Marder' (Štrekelj 1887: 429), panon. prleš. *kūinca* 'kuna' (Rajh 2010), v 17. st. *cunifa* 'donola' (Alasia 1607) [kunica]; adj na -in v primor. ter. *kunína* f 'di martora' (Spinozzi Monai 2009: 350), v 18. st. *knene/duhurna kosha* 'Maderbalg' (Gutsman 1789).
- ⊕ 16. st.: *kuna* 'Marder, martes' (Megiser 1592); 17. st.: *kuna* 'madra, madrovina, martes' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kuna* 'Marder, martes' (Pohlin 1781), *kuna* 'kena, koinana, duhur, Mader, ein Thier' (Gutsman 1789); 19. st.: *kuna* 'der Marder' (Jarnik 1832: 148), *kūna* 'der Baummarder. (Mustella martes. Linn.)' (Murko 1833a: 153), *kūna* 'Marder, martes', *shlahtna kūna* 'Edelmarder, martes nobilis', *hišfna kūna* 'Steinmarder, martes foina' (Freyer 1842: 3).

- ⊙ Sem verjetno atpn *Chunegoi* < **Kunigoj* (14. st.), *Cuuuigoi* (leta 1130 – Kronsteiner 1975: 46).

Psln. **kunà* 'mustela' > **kūna* (splošno) >> dial. **ku'na*;

- = csl. *kuna* 'felis', hrv., srb. *kūna* 'Martes martes', mak. *kuna* 'isto', blg. *kūna*, str. *kuna*, r. dial. *kunà/kūna*, tudi *kunb* f, ukr. *kuná*, br. dial. *kuná*, toda *kūna* 'kunje krzno', p. *kuna*, č. *kuna*, slš. *kuna*, dl. *kuna*;

< **psl.** **kunà/kūna* f 'mustela' (ap C/A);

dial. tudi **kun'ica* 'isto' = r. *kunica*, ukr. *kunýcja* itd. (Bezljaj ESSJ: II:110; ÈSSJa: 13:102s.) in **kun'a* = r. dial. *kúnja* 'kuna', ukr. *kunjá*, br. *kúnja*, dl. dial. *kunja*, sln. dial. *kojna* < sln. **kunja*, kar glede izglasja bolj ustreza lit. *kiaunė* 'kuna', *kiáunė* 'isto', let. *caūne* ob *caūna*, stpr. *caune* (Schuster-Šewc 1983–1996: 726), čeprav balt. gradivo kaže na korenski diftong **ēu*, slov. pa na **ou*; akutirano korensko intonacijo ob balt. gradivu potrjujejo tudi posamezni slov. refleksi, ki zaradi pomenskega razmerja v br. dial. *kuná* 'mustela' : *kūna* 'kunje krzno' lahko kažejo na vrddhi.

Ⓔ Dalje nejasno (ALEW: 560), prim. poskuse neprepričljivih etimoloških razlag v Vasmer 1986–1987: II:417; Bezljaj ESSJ l.c.; ESSJa l.c.

Ⓓ^{BD} Psl. **kunā/kūna* f ‘mustela’

→ PRENOS ‘dihur’

→ + APOZICIJA

→ + ADJ hišni

→ + ADJ gorni

→ + ADJ skalni

→ + ADJ domači

→ + APOZICIJA

nv. *Goldmarder*

nv. *Hausmarder*

nv. *Steinmarder*

nv. *Steinmarder*

nlat. *Martes domestica*

nv. *Edelmarder*

→ ZAMENJAVA ADJ

nv. *Beutelmarder*

→ TVORJENKA NA -ica + PRENOS ‘dihur’

→ SEKUNDARNO SLN. **kunā* → REDUKCIJA **kana*

→ REDUKCIJA

psl. **kun’a* f ‘mustela’ (r. *kúnja*) > sln. **kun’a* > dial. **kujna*

→ AVGM NA -ina

sln. *kuna*¹;

→ sln. *kuna*²;

→ sln. *kuna belica*;

→ sln. *hišna kuna*;

→ sln. *gorna kuna*;

→ sln. *skalna kuna*;

→ sln. *domača kuna*;

→ sln. *kuna črnica*;

⇒^K sln. *kuna zlatica*;

⇒^K sln. *hišna kuna*;

⇒^K sln. *gorna kuna*;

⇒^K sln. *skalna kuna*;

⇒^K sln. *domača kuna*;

⇒^K sln. *žlahtna kuna*;

→ sln. *plemenita kuna*;

⇒^K sln. *kune vrečarice*;

→ sln. *kunica*;

→ sln. *kēna*;

→ sln. *kna*;

→ sln. *kojna*;

→ sln. *kojnina*.

▷ kna ▷ kojna ▷ kuna zlatica ▷ kuna belica ▷ kuna črnica ▷ domača kuna ▷ gorna kuna ▷ skalna kuna ▷ hišna kuna ▷ plemenita kuna ▷ žlahtna kuna ▷ kuna² ▷ kunica ▷ kune vrečarice

kuna²

ESSJ 0

t’ûna f ‘dihur’ (primor. istr. (Lopar) – SLA), brez sekundarno palataliziranega velara kraš. *kûna* ‘isto’ (Solkan – SLA).

Isl. dial. **ku:na* f ‘dihur, Mustela putorius’ (primor.).

Ⓔ Zaradi podobnega videza preneseno s prvotnega poimenovanja za kuno *kûna* ‘mustela’.

► **kuna**¹

kuna belica

ESSJ s.v. *kûna*

kûna belica f ‘kuna z belo liso na prsih, Martes foina’ (zool. – SSKJ), *kuna belica* ‘Martes foina’ (CZŽ 1997: 272), *kuna belica* ‘Haus- oder Steinmarder, Mustela foina’ (Erjavec 1864: 15), toda sinonimi z različnimi levimi prilastki *hišna kuna* (Pleteršnik), *hišna kuna* ‘Hausmarder’ (Cigale 1860), *hišna kuna* ‘Steinmarder, Martes Foina’ (Freyer 1842: 3), *gorna kuna* ali *skalna kuna* ‘Steinmarder (Mustela foina)’ (Cigale 1860 z oznako, da sta poimenovanji koroški), *domača kuna* ‘kuna belica, Haus- oder Steinmarder, Mustela foina’ (Erjavec 1864: 15).

Isl. knjiž. **ku:na be’li:ca* f ‘Martes foina’ s sin *domača/hišna/gorna/skalna kuna* ‘isto’ (19. st.).

Ⓔ Ker ima kuna belica v primerjavi s kuno zlatico značilno belo liso (CZŽ 1997 l.c.) in ker tujejezične predloge tipa nv. **Weissmarder* ob potrjeni *Goldmarder* ni bilo mogoče najti, je možno, da je bila besedna zveza z apozicijo *kuna belica*, v kateri je apozicija s suf -ica substantivizirani adj *bél*, f -a ‘albus’, kot antonim tvorjena po vzorcu *kuna zlatica*. Neuveljavljena dvobesedna poimenovanja s strukturo adj + subst z istim jedrom *kûna* in različnimi adjektivi v ženskem spolu *hišna*, *domača*, *gorna*, *skalna* odražajo kalke po nv. *steinmarder*, *hausmarder*, nlat. *martes domestica*, *martes saxorum* (Grimm 1854–1971 s.v. *steinmarder*), ki tako kot agl. sinonimi *beech marten* (z *beech*

‘bukev’), *stone marten* (s *stone* ‘kamen, skala’), *house marten* (s *house* ‘hiša’) poleg *white breasted marten* ubesedujejo, da se kuna belica zadržuje v bližini človekovih bivališč (CZŽ 1997 l.c.) in tudi na skalnatih gorskih predelih.

► **kuna¹**

kuna črnica

ESSJ 0

kuna črnica f ‘Edelmarder’ (Pleteršnik po Svetčevem slovarskem rkp. gradivu pretežno iz okolice Kamnika in Litije) = ‘kuna zlatica’.

Isln. dial. *kuna črnica* f ‘kuna zlatica, Martes martes’ (19. st.).

- Ⓔ Ni jasno, zakaj bi bila kuna zlatica (► *kuna zlatica*), za katero je značilen rjav kožuh z rumeno liso na grlu (CZŽ 1997: 272), z apozicijo *črnica* poimenovana kot kuna, za katero je značilna črna barva. Morda je zoonim nastal kot antonim h *kuna belica* ‘Martes foina’ (► *kuna belica*).

► **kuna¹**

kuna zlatica

ESSJ s.v. *kúna*

kuna zlatica f ‘kuna z rumeno liso na prsih, Martes martes’ (zool. – SSKJ), *kuna zlatica* ‘gozdna kuna, Martes martes’ (CZŽ 1997: 272), *kuna zlatica* ‘der Goldmarder’ (Pleteršnik), *kúna zlática* ‘Gold-, Baummarder’ (Janežič 1893 s.v. *kúna*), *kuna zlatica* ‘plemenita kuna, Mustela martes’ (Erjavec 1875: 245), *kuna zlatica* ‘zlatica, Goldmarder’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **ku:na zla'ti:ca* f ‘Martes martes’ (19. st.).

- ↵^K nvn. *Goldmarder* m ‘kuna zlatica’ ← *Gold-* ‘zlat’ + *Marder* ‘kuna’, dobesedno ‘zlata kuna’.

- Ⓔ Kalk po nvn. kompoz je bil tvorjen z dvobesednim poimenovanjem z jedrom *kúna* f ‘mustela’ in apozicijo *zlatica*, kar je s suf *-ica* substantivizirani adj *zlât*, f *zlâta* ‘aureus’, ker ima kuna zlatica rjav kožuh, na grlu pa rumeno liso (CZŽ 1997 l.c.), ki asociira na zlato barvo.

Že v Cigaletovem slovarju se ob dvobesednem poimenovanju pojavlja njegov istopomenski hipokor *zlatica* ‘kuna zlatica, Goldmarder’ (Cigale 1860), prim. sinonime *plemenita kuna* (► *plemenita kuna*), *žlahtna kuna* (► *žlahtna kuna*), *gozdna kuna* (► *gozdna kuna*), *kuna črnica* (► *kuna črnica*).

► **kuna¹**

kunder → koder

ESSJ s.v. *kóder*

kune vrečarice

ESSJ 0

kune vrečarice f pl ‘kuni podobni avstralski sesalci z navadno lisastim kožuhom, katerih samice imajo trebušno vrečo, Dasyurinae’ (zool. – SSKJ), *kune vrečarice* ‘goščavske mačke, tigraste mačke, Dasyurinae’ (CZŽ 1997: 152), *kuna vrečarica* f ‘Dasyurus’ (Erjavec 1875: 254).

Isln. knjiž. **ku:na v're:čarica* f ‘Dasyurus’ (19. st.); kasneje pluralizirano.

- ↵^K nvn. *Beutelmarder* ‘Dasyurus’ (Schödler 1860: II:403) ← *Beutel* ‘vreča’ + *Marder* ‘kuna’.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki to poddružino vrečarjev, ki so po načinu življenja podobne kunam, označuje kot kune, ki imajo vrečo, je bil tvorjen z jedrom *kúna* f ‘mustela’ in apozicijo *vrečarica* kot feminativno tvorjenko na *-ica* iz svojilnostne izpeljanke na *-ar* < **-ar*’b *vrěčar* m ‘žival = sesalec s trebušno vrečo’ k subst *vrěča* f ‘saccus’ < psl. **uert*’a.

► **kuna¹**

kunecESSJ *kūnec*, s.v. *kraljŭk*

kūnec m, g -*ncā* 'glodavec s krajšimi zadnjimi nogami, zlasti udomačen': *gojiti kunce*; *meso kuncev* (SSKJ), *kunec* 'Oryctolagus cuniculus' (CZŽ 1997: 152), *kūnēc*, g -*ncā* 'das Kaninchen (Lepus cuniculus)' (Pleteršnik), *kunec* 'Lepus cuniculus' (Erjavec 1875: 260), *kunec* 'kunilič, morski zajec, Kaninchen' (Janežič 1867), *kunec* 'domači zajec, Kaninchen, Lepus cuniculus' (Erjavec 1864: 25), *kunec* 'Kaninchen' (Janežič 1851).

① Fem na -*ica kūnčica* 'samica kunca' (SSKJ).

② 18. st.: *kunez* 'hišni zec, konjel, Kaninchen' (Gutsman 1789).

③ Onimizirano v cgn *Kunc* (ZSSP).

Isln. knjiž. **ku:nēc* m 'domači zajec, Lepus cuniculus' (18. st.);

- = hrv. *kúnac*, g -*ncā* 'kunec', hrv. čak. *kuněc* 'isto' z dem *kunčič* (Orlec na Cresu – Houtzagers 1985), *kunāc*, g -*ncā* (Bejska Tramuntana – Velčić 2003), *kūnāc* s fem *kunīca* (ČDL), v Splitu *kúnjac*, g *kúnjca* (Magner, Jutrović 2006), *kunacz* 'cuniculus' (Vrančić 1595), toda *kuněcz morŕzki zajecz* 'cuniculus' (Belostenec 1740);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **kuněcb* m 'domači zajec';

verjetno z zamenjavo sufiksa prenairejeno iz prvotnega **kunīc* m 'domači zajec' kot substituta rom. predloge (Skok 1971–1974: II:235). Manj verjetna je zamenjava domačega suf **-bcb* s tujim izglasjem v srvn. izposojenki *kuniclīn* 'zajec', tudi *kūniclīn* (Lexer 1872–1878), kot je domneval Bezljaj ESSJ: II:111.

► **kunič²**

kunicaESSJ s.v. *kūna*

kūna f 'dihur' (primor. istr. (Korte) – SLA), primor. kraš. *kŭnca* 'isto' (Komen – SLA), čiš. *kūnica* (Podgrad – SLA).

Isln. dial. **ku:nica* f 'dihur' (primor.).

- ④ Zaradi podobnega videza enako kot v primor. istr. *t'ūna* f 'dihur' < sln. *kūna* (► *kuna²*) preneseno s prvotnega dial. **ku:nica* 'kuna' kot strukturne tvorjenke na -*ica* iz *kūna* f 'mustela', prim. kraš. *kŭnca* 'Marder' (Štrekelj 1887: 429), panon. prleš. *kūnca* 'kuna' (Rajh 2010). Obraten prenos s prvotnega poimenovanja za dihurja na kuno se potrjuje v sln. le historično potrjenem *duhur* 'dihur' (► *duhur²*).

► **kuna¹**

kunič¹

ESSJ 0

'*kunič* m 'prašič' z interj *kun*, *kun*, *kun* kot vabilo prašičku, naj pride ven iz svojega prostora (primor. istr. – Jakomin 1995), *kunič* 'prašiček' (Tomšič 1991: 304), po SLA primor. istr. *kūnič* 'prašič' (Kubed – SLA).

- ⑤ Cgn *Kunič* (ZSSP) je bil lahko onimiziran tudi iz drugačne pomenske podlage.

Isln. dial. **ku:nič* m 'prašič' (istr.) < **kunit'b*.

- ⑥ Osamljeno, a verjetno praserodno s sln. *čūna* f 'velika svinja' = č. *čuna* 'svinja' < psl. dial. **čunā* 'isto' (► *čuna*), ker **ku-* : **ču-* lahko odraža staro kvalitativno prevojno razmerje.

Istrski vabni klic *kun*, *kun*, *kun* je lahko onomatopeizirani star subst **kunb* m 'prašič', istr. '*kunič* pa njegov dem na **-it'b*. K tipologiji interj ← subst prim. rovt. tolm. vabni klic ovcam 'oučk, 'oučk 'klicanje ovac' ob 'a:uca 'ovca' (Čujec Stres 2010–2014; Furlan 2016: 90).

► **čuna** ▷ konej

kunič²

ESSJ 0

kūnit' m 'zajec' (primor. istr. (Sveti Peter nad Dragonjo) – SLA).

Isln. dial. **ku:nit'* m 'zajec' (istr.);

- Ⓔ Vsa navedena poimenovanja so nomina agentis ekspresivno nazaliziranega slov. glagola **ku-n-kati*, ki se potrjuje v sln. *kûnkati -am* 'kruliti, krohati ipd.', hrv. *kunjkat*, *kunjčem* 'krakati', č. *kuňkati* 'regljati, kvakati; cmeriti se', gl. *kunkač* 'oglašati se kot urh', dl. *kunkaś* 'krakati, oglašati se kot urh', tudi 'nejasno govoriti, mrmrati' (Schuster-Šewc 1983–1996 l.c.). Izhodiščni psl. glagol **kũkati* (ĖSSJa: 13:89) je formalno enak let. *kaũkât -āju* 'tuliti' (Mühlenbach, Endzelin 1929–1932: II:173) in v odnosu do lit. *kaũkti kaukiù* 'tuliti, kričati' in let. *kàukt -cu* 'isto' iterativ tipa **těkati* ← **tek-ti* 'curere'. Zaradi sln. sinonimov *skûka* f 'urh' (► skuka) in *skûnkač* m 'isto' (► skunkač) ter glagola *skûnkati -am* impf 'tarnati' je tudi sekundarni vzglasni s- verjetno v funkciji formalne ekspresivizacije.

► **kuk**³ ► punkač

kunkerl

ESSJ 0

'*ku:nkerl* m 'komar' (panon. slngoriš. (Zgornja Velka) – SLA).

Isln. dial. '*ku:nkerl* m 'komar' (slngoriš.).

↔ ?.

- Ⓔ Nejasno.

kunščar → kuščar¹

ESSJ 0

kupčar

ESSJ 0

kûpčar m, g -ja 'ptica pevka z belim perjem po trebuhi in repu, Oenanthe oenanthe': *gnezda ščinkavcev in kupčarjev* (zool. – SSKJ), *kupčarji* m pl 'Oenanthe', *navadni kupčar* m 'Oenanthe oenanthe', *sredozemski kupčar* 'Oenanthe hispanica' (CZŽ 1997: 55).

Isln. knjiž. *kûpčar* m 'Oenanthe' (20. st.).

- Ⓔ Nejasno. Ornitonim je lahko tvorjenka na -ar < *-ar'b iz dem subst *kûpec* m, g -pca 'kupček' (SSKJ), a pomenska motivacija ni jasna.

kur

ESSJ s.v. *kúra*

kûr m, g *kúra* 'der Hahn' (vzh. štaj. – Pleteršnik po Cafu), *kur* 'petelin, petelj, peteh, kokot, Hahn' (Janežič 1867).

- Ⓔ 17. st.: *kadar kuri pojó* (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 19. st.: *kur* 'der Hahn' (Jarnik 1832: 150).

- Ⓞ Onimizirano v cgn *Kur* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 139).

Psln. dial. **kûr* m 'petelin, gallus';

- = stcs. *kurb* 'gallus', hrv. *kûr* 'petelin' (ARj), *kuri* 'gallinae, -arus' (Habdelić 1670), *kur* 'peteh, kokot, pivac, gallus' (Vitezović LLI), *kûri* 'gallinae' (Belostenec 1740), blg. *kur* 'petelin' in 'penis', str. *kurb* 'petelin', r. dial. *kur* 'isto', ukr. *kur*, p. *kur*, stč. *kur*, *kûr*; < **psl.** **kûrb* m 'petelin' (ap A) (ĖSSJa: 13:129).

- Ⓔ Čeprav se v ĖSSJa l.c. zagovarja, da je ornitonim v celoti onomatopejskega izvora, bi njegovo izglasje s suf *-r̥b bolj kazalo na deverbativno tvorjenost (Bulahovskij 1978 (= 1948): 290; ESJS: 7:386), tj. da je to nomen agentis na *-r̥b, ki se je razvil iz nomena actionis 'petelinje petje', prim. str. *kurb* 'čas, ko petelini pojejo' (ĖSSJa l.c.), stč. v *kury* 'v času petja petelinov' (MSS), čeprav verbalna predloga ni bila potrjena, saj obstoj sti. *kauti* 'kričati' ni zanesljiv, prim. SP: II:17. Schuster-Šewc 1983–1996: 732 sklepa na izhodišče v onomatopeji **kur!*, prepoznani v p. dial. *kur!* in slovin. *kʷur!* kot vabnem klicu za perutnino, slš. gemer. *Kur, kur, kuroška mojã* kot klic kokošim (Orlovský 1982) in opozarja tudi na gl. *kurkač* 'gruliti, klicati za hrano' ob *kurkot* 'oglašanje jerebice', dl. *kurkaś* 'gruliti (zlasti za kokoši, ko kličejo za hrano)' ob *kurkotaś* 'isto'. Vendar je izhodišče te gl. in dl. besedne družine lahko prav nomen actionis **kûrb* 'oglašanje/petje perutnine'.

Ⓣ^{BD} Psl. nomen actionis **kūr̥b* ‘petelinje petje’

→ psł. nomen agentis **kūr̥b* m ‘gallus’

→ FEM NA *-a psł. **kūra* f ‘gallina’

→ + ADJ divji ‘fazan’

→ + ADJ smrkavi ‘puran’

→ + ADJ rusni ‘ruševac’

→ + ADJ rušev ‘ruševac’

→ + ADJ domači ‘kokoš’

→ ADJ NA *-j̥b + -ica ‘kurja uš’

→ ADJ NA *-j̥b + -ev-ica ‘kurja uš’

→ ADJ NA *-j̥b + -en-ica ‘kurja uš’

→ ADJ NA *-j̥b + -ak ‘kurja uš’

→ ADJ NA *-j̥b + -ak ‘kanjuh’

→ SVOJILNOSTNA TVORJENKA NA -nik

→ MASK NA -nik

nvn. *Haselhuhn*

→ DEM NA *-e psł. **kur̥e* n ‘kokošji mladič/pišče’

→ DIAL. REDUKCIJA

→ ADJ NA *-j̥b + -ica

→ ADJ NA *-j̥b + *-in- + -ica

→ FEM NA *-a psł. **čura* f ‘gallina’

▷ kura

sln. *kur*;

sln. *kura*;

→ sln. *divja kura*;

→ sln. *smrkava kura*;

→ sln. *rusna kura*;

→ sln. *ruševa kura*;

→ sln. *domača kura*;

→ sln. *kurjica*;

→ sln. *kurjevica*;

→ sln. *kurjenica*;

→ sln. *kurjak*¹;

→ sln. *kurjak*²;

→ sln. *kurnik*¹;

→ sln. *kurnik*²;

⇨^K sln. *gozdna kura*;

sln. *kure*;

→ sln. *kare*;

→ sln. *kurečjica*;

→ sln. *kurečnica*;

sln. *čura*.

K

kura

ESSJ *kúra*, s.v. *kûrjica*

kúra f ‘velika domača ptica s kratkim vratom in krepkim telesom; kokoš’: *kura* je znesla jajce (SSKJ), *kúra* ‘das Huhn’, *domača kúra* ‘isto’, *poljske kure* f pl (tetraonidae), Feldhühner (Pleteršnik), *kure* ‘Rasores’, *prave kure* ‘Phasianidae’ (Erjavac 1875: 302, 304), *domača kura* f ‘das Haushuhn, Gallus domesticus’, tj. petelin, kokoš, pišče, kopun (Erjavac 1864: 55), *kura* ‘Henne’, ‘Waldhuhn’ (Janežič 1851); kor. obir. *qú:ra* ‘Henne’ (Karničar 1990), rož. *qú:ra* ‘kura’ (Kattnig 2017), zilj. *kúra* ‘kokoš’ (Rateče – RS 2015), primor. obsoš. *kú:ra* (Ivančič Kutin 2007), rovt. tolm. ‘*kura* v *đā b tā* ‘*kura* pa’pikala ‘da bi te kura popikala = naj se ti kaj slabega zgodi’, *s’li:əpa* ‘*kura* al pa ka’ku:əš ‘zarna u’ša:ba ‘slepa kura ali pa kokoš zrno najde = tudi človeku s slabšimi sposobnostmi se včasih kaj posreči’ (Čujec Stres 2010–2014), gor. *kú:ra* ‘kokoš’ (Kropa – Škofic Diss. 1996), panon. pkm. *kūra* ‘kura, kokoš’ (Novak 1996), *kūra* ‘kura’ (ekspr. – Mukič 2005), prleš. ‘*kūra* ‘kokošja samica, kura’ (Rajh 2010), po SLA kor. zilj. *kūra* (Brdo pri Šmohorju/Egga bei Hermagor – SLA), rovt. tolm. *kūra* (Most na Soči – SLA), polj. *kûora* poleg *kâkûš* (Žiri – SLA), *kôra* (Javorje – SLA), gor. selš. *kúra* (Zali Log – SLA), dol. *kijôra* poleg *kakûš* (Stari trg pri Ložu – SLA), *kôra* poleg *kakôš* (Hotedršica – SLA) z dial. znižano artikulacijo v o iz u pred r kot v rovt. polj.

Ⓣ Dem na -ica *kúrica* (Pleteršnik) in iz pl tvorjena interj v gor. *kù:rce* *kù:rce* kot vabni klic za kokoš (Kropa – Škofic Diss. 1996); adj na -ji *kûrji* (SSKJ; Pleteršnik), kor. obir. *qù:ri* (Karničar 1990), rovt. cerklj. ‘*kuri* (Kenda-Jež Diss. 2002), črnopr. *kûri* (Tominec 1964), dol. kost. ‘*kû:rjê* (Gregorič 2014), v 17. st. *kurje peitje* ‘gallinarium’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *kurje* ‘von Hühnern, gallinaceus’ (Pohlin 1781), v zvezi primor. nad. *kurjuhùo* ‘callo’, *kurjuhùo* n, g -juhá ‘verruca’ (Špehonja 2012b) = ‘kurje oko’, istr. *čurje uko* ‘isto’ (Jakomin 1995), rovt. cerklj. *kurje uači* (Razpet 2006), črnopr. *kû:rjê* *qku* (Tominec 1964), panon. prleš. ‘*kûrja ôka* (Rajh 2010), toda v 18. st. *kurju oku* ‘Hühnerauge’ (Gutsmann 1789) < **kurjevo oko*, iz adjektiva izpeljanka na -ak < *-akb kor. obir. *qù:rjeq* ‘Hühnerkot’, ‘Hühnerstall’ (Karničar 1990), rovt. cerklj. *kur’jak* ‘kokošji iztrebek’ (Kenda-Jež Diss. 2002), *kurjâk* ‘kurjek’ (Razpet 2006), dol.

kost. *'kū:ɾjak* 'kokošji iztrebek' (Gregorič 2014), panon. prleš. *'kū:ɾjak* 'kokošji hlev, kokošnjak' (Rajh 2010), *kūrjak* 'kokošnjak, kurnik' (Antič 2009), v 18. st. *kurjak* poleg *kurje lainu* 'Hühnerkoth' (Gutsman 1789), prek adj na *-en* < **-bɲb* tvorjeni nomen loci na *-ik* < **-ikb* rovt. cerklj. *'kurɟk* (Kenda-Jež Diss. 2002), *kurnk* 'kurnik, kokošnjak' (Razpet 2006), tolm. *'kurənk* 'kurnik, majhen prostor, kjer kokoši spiyo' (Čujec Stres 2010–2014), črnopr. *kūəɾɟk* 'kurnik', tudi 'telečjak za prevažanje živih telet in prašičev' (Tominec 1964) < **-or-*, dol. kost. *'kū:ɾnək* 'iz palic narejen zaboj za kokoši, navadno kokljo, da se s piščeti preveč ne oddalji' (Gregorič 2014), v 17. st. *kurnik* 'cors', 'qualus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *kurnək* 'Hühnersteige, ornithotrophium' (Pohlin 1781), toda panon. pkm. *kūrɲek* 'kurnik' (Mukič 2005), v 18. st. *kurnjak* 'kotez, Hühnersteige' (Gutsman 1789) je izpeljanka s suf *-jak* < **-akb*; kol na *-jad* < **-j-ēdb* *kurjād* f, g *-i* 'več kokoši, kokoši': *prepodil je vso kurjad z dvorišča* (redko – SSKJ), *kurjād* 'das Geflügel' (Pleteršnik), *kurjád* 'Geflügel' (Janežič 1851), primor. notr. *kurjád* f, g *-i* 'Geflügel' (Skrilje – Erjavec, LMS 1879, 142).

- Ⓐ 17. st.: *ena tyzhja hišha, meifstu ša tyze ali kure deršhati* 'ornithon' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kura* 'Geflügelwerk, altilia' poleg 'Schaambein, os pubis' (Pohlin 1781), *kura* 'kokufh, Huhn', *kura kokla* 'jaizenosefzha kokufh, Leghenne' (Gutsman 1789); 19. st.: *kura* 'die Henne' (Jarnik 1832: 150), *kúra* 'das Huhn' (Murko 1833a: 153), toda *kúra* 'Tetrao, Waldhuhn', *veljka kúra* 'divji petélin, velki, lefni petélin, horopka, Tetrao urogallus, Auerwaldhuhn' (Freyer 1842: 26).

- Ⓢ Prek vzdevka, verjetno za osebo s slabšimi mentalnimi sposobnostmi, onimizirano v cgn *Kura* (ZSSP).

Psln. **kūra* f 'gallina' (splošno);

- = str. *kura* 'kokoš', r. dial. *kúra/kurá* 'isto', ukr. *kúra*, br. *kúra*, p. *kura*, stč. *kura*, *kúra* (MSS), č. *kura*, slš. *kura*, gl. *kura*;

< **psl.** **kūra/kurā* f 'gallina';

to je fem na **-a* k psl. **kūr̥b* m 'gallus'.

- **kur** ▷ kure ▷ čura ▷ gozdna kura ▷ kurnik¹ ▷ kurnik² ▷ kurjica ▷ kurjevica ▷ kurjenec ▷ kurjak¹ ▷ kurjak² ▷ divja kura ▷ smrkava kura ▷ rusna kura ▷ ruševa kura

kure

ESSJ s.v. *kúra*

kúre n, g *-eta* 'das Huhn' (Pleteršnik), *kure*, g *-ta* 'Huhn' (Janežič 1851); rovt. cerklj. *'kureta* Gsg 'kura' (Kenda-Jež Diss. 2002), črnopr. *kūr̥ɛtə*, g *kur̥iəɬtə* (Tominec 1964), panon. pkm. *ke're̞:*, g *ke're̞:ta* s pl *'küre* 'kura' (Bajzek Lukač 2009), prleš. *kūr̥ēti* pl 'kokoši', *Kéko kūr̥ēti móte?* 'Koliko kokoši imate' (Antič 2009), *küre* n, g *kūr̥eta* s pl *'küri* 'kokoš (kot vrsta perutnine)' (Rajh 2010), po SLA rovt. cerklj. *kūr̥ɛ* s pl *kūr̥ēti* (Šebrelje – SLA).

- Ⓐ Kol na *-ina* *kúretina/kureína* f 'kokoši, perutnina': *goji kuretino* (star. – SSKJ), *kúre-tina* 'das Federvieh, das Geflügel' (Pleteršnik), v 18. st. *kurétna* 'Flügelwerk, altilia' (Pohlin 1781), toda tudi 'kurje meso' v rovt. črnopr. *kūr̥əɾɲtə* 'kurje meso' (Tominec 1964) < **-or-*, dol. kost. *'kūretēna* 'kokošje meso' (Gregorič 2014), panon. prleš. *'kūretna* 'kokošje meso, kuretina' (Rajh 2010); panon. adj na *-eči* < **-et̥b̥ib* v pkm. adj *ke'reč̥e* 'kurji' (Bajzek Lukač 2009), prleš. *'kūreč̥ji* 'kurji', v zvezi *'kūreč̥je nebésa* 'lestev/podest za kokoši v kokošnjaku' (Rajh 2010) in s suf *-jak* < **-akb* substantivizirano v prleš. *'kūreč̥jak* 'kokošji iztrebek' (Rajh 2010), toda pkm. *ke'reč̥n'ek* 'kurjek' (Bajzek Lukač 2009) < **kure̞t̥b-n-akb* kaže na dodatno naplastitev s suf *-en* < **-bɲb*.

- Ⓐ 18. st.: *kur̥ē* n, g *-eta* 'Huhn, pullus, gallinæ' (Pohlin 1781); 19. st.: *kúre* n, g *kur̥éta* 'das Huhn' (Murko 1833a: 153).

- Ⓢ Prek vzdevka onimizirano v cgn *Kure* (ZSSP).

Psln. dial. **kūr̥ɛ* n, g *kūr̥eta* 'gallina' ← 'pullus gallinaceus' (?);

- = csl. *kurę* n, g -*te* 'pullus gallinaceus', hrv. *kūre* 'piščanec' (ARj), str. *kurja* n 'pišče', r. dial. *kurjá*, g -*ti* 'isto', ukr. *kurjá*, g -*ty*, p. dial. *kurze*, g -*ęcia* 'pišče', stč. *kuř/kůř* n, g -*te* 'mlada kura, pišče' (MSS), č. *kuře* 'isto', slš. gemer. *kurä*, g -*ta* 'piščanec' (Orlovský 1982), gl. *kurjo*, g -*eća*, dl. *kurje*, g -*eša*;

< psl. **kūrę/kurę* n, g *kūręte/kuręte* 'kokošji mladič, pišče' (ESSJa: 13:120s.);

v semantičnem oziru bolj verjetno izpeljanka na **-ęt-* iz fem **kūra/kurā* f 'gallina' kot pa iz psl. **kūrъ* m 'gallus', kot se razlaga v ESSJa l.c.

► **kura** ▷ kare ▷ kurečjica

kurečjica

ESSJ s.v. *kúra*

kúrečjica f 'die Hühnerlaus' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *kúrečjica* f 'kurja uš'.

- ⊕ Enako kot panon. pkm. sinonim **kūrèčnica** 'kurja uš' (Novak 1996) s suf -*ica* substantivizirano iz sinonimnega panon. adj **kurečji* 'kurji' = pkm. *kūrèči* 'isto' (Mukič 2005) = prleš. *'kūrečji* (Rajh 2010) in **kurečni*, ki sta bila s suf -*ji* < **-jъ(jъ)* in -*ni* < **-nъ(nъ)* tvorjena iz osnove *kuret-* < **kur-ęt-* substantiva *kúre* n, g -*eta* 'das Huhn' (Pleteršnik) = panon. prleš. *'kūre* n, g *kū'reta* 'kokoš (kot vrsta perutnine)' (Rajh 2010).

► **kure**

kurečnica → krečjica

ESSJ 0

kuret

ESSJ 0

kūret m 'der Frosch' (Kras – Pleteršnik po Miklošiču).

- ⊙ Ni jasno, ali je iz tega apelativa onimiziran cgn *Kuret* (ZSSP).

Isln. dial. **ko'rat* m 'žaba' > **ku'rat* > **'kurat* > **'kuret* (kraš.).

- ⊕ Zaradi pkm. sinonima *korat* m 'der grüne genießbare Teichfrosch' (pkm. – Pleteršnik), *korāt* 'zelena žaba' (Križevci – SLA), *ko'ra:t* 'žaba' (Gornji Senik – Bajzek Lukač 2009) gre v osamljenem kraškem primeru verjetno za isto sln. besedo, tj. tvorjenko na -*at* iz psl. **korā* f 'koža, skorja', kar je v prikazanem sln. dial. fonetičnem razvoju dalo kraški refleks *kūret*. Ker se kraško *kūret* od sln. etnografskega termina *kūrent* m 'pustna šema v kožuhu, z zvonci okrog pasu in posebnim pokrivalom, znana v vzhodni Sloveniji' (SSKJ), v dialektih potrjenega tudi kot *korant*, *kōrent*, *kore*, g -*ta* itd., razlikuje le v nazalu, je možno, da se tudi v njem ohranja ista slov. izpeljanka in da so kurenti poimenovani po svoji obleki, tj. kožuhu = živalski koži.

► **korat**

kurjak¹ → kurjica

ESSJ 0

kurjak²

ESSJ 0

kúrjak m 'kanjuh' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *kúrjak* m 'jastreb'.

- ⊕ Osamljeno, a verjetno s prvotno pomensko podstavo 'tisto, kar je v zvezi s kokošmi', ker jastrebi napadajo in plenijo tudi perutnino. Zoonim je bil s suf -*ak* < **-akъ* substantiviziran iz adj *kūrji* 'kurji, kokošji' h *kúra* f 'gallina' < psl. **kūra* 'isto'.

► **kura**

kurjenec → kurjica

ESSJ 0

kurjevica → kurjica

ESSJ 0

kurjica

ESSJ 0

kúrjica f 'die Hühnerlaus, der Federling (menopon pallidum)' (Solkan – Pleteršnik); primor. kraš. *kýrjъca* 'Federling' (Štrekelj 1887: 439), *kúrijca* 'Federling, Menopon pallidum, kurja uš' (Solkan – Erjavec, LMS 1882/1883, 281).

Isln. dial. **ku:r'ica* f 'kurja/perutninska uš, Menopon pallidum' (kraš.).

- Ⓔ Oznaka za kurjo/perutninsko uš je bila s suf *-ica* substantivizirana iz adj *kûrji*, f *-a* 'tak, ki se nanaša na kokoši ali perjad' < **kûr'bĭb*, tvorjenega iz *kûra* f 'kokoš; perjad'. Drugače tvorjeni primor. kraš. sinonim *kýrjowca* 'Federling' (Štrekelj 1887: 439) < **kur'eujca* kaže na enako substantivizacijo s suf *-ica* iz adj **kûr'eujb* z dvema adjektivnima sufiksoma **-ib* in **-ouib*, ker se je jezikovni občutek o vsebnosti suf **-ib* že izgubil. Tudi primor. notr. sinonim *kúrjenac* m, g *-nca* 'die Hühnermilbe' (Vipavska dolina – Pleteršnik), *kúrjenec* 'Hühnermilbe' (Vipavska dolina – Erjavec, LMS 1875, 223) je bil s suf *-ec* < **-bcb* substantiviziran iz adj predloge **kur'en*, f *-a* < **kur'ěnb* z naplaščenima dvema suf **-ib* in **-ěnb*.

Toda *kurják* m 'die Geflügellaus (Iiotheum pallidum)' (Bilje na Vipavi – Pleteršnik) = primor. kraš. *kurják* 'Geflügellaus, Iiotheum pallidum' (Bilje na Vipavi – Erjavec, LMS 1879, 131) je bilo s suf *-ak* < **-akb* neposredno substantivizirano iz adj *kûrji* < **kûr'bĭb*.

► **kura**

kurnik¹

ESSJ 0

čurnek m 'zajedavec, ki ga imajo le kokoši' poleg sekundarnega pomena 'ničvrednež' (primor. istr. – Jakomin 1995).

Isln. dial. **ku:rnĭk* m 'kurji/kokošji zajedavec';

po delovanju dial. sekundarne palatalizacije velarov in vokalni redukciji istr. *čurnek*.

- Ⓔ Oznaka je svojilnostna izpeljanka na *-nik* < **-bn-ikb* iz subst *kûra* f 'gallina', s katero je zajedavec označen kot tisti, ki ga imajo kure/kokoši.

► **kura**

kurnik²

ESSJ 0

kurnik m 'Hahn' (Janežič 1851).

- Ⓢ Prek vzdevka onimizirano v cg *Kurnik* (ZSSP).

Isln. dial. *kurnik* m 'petelin'; tako kot *râčnik* (► račnik) in *košútnik* (► košutnik) redke mask na *-nik* < **-bn-ikb* iz *kûra* f 'kokoš'.

► **kura**

kurnprat

ESSJ *kurnprat*

kurnprat m 'die Schnepfe', 'die Rebhühnerschnepfe' (Pleteršnik), *kurnprat* 'Schnepfe', *kurenprat* 'isto' (Janežič 1851), tudi *kornbrat* m 'die große Waldschnepfe (scolopax rusticola)' (Pleteršnik).

- Ⓔ 18. st.: *kornbrat* 'podliefk, dougoklunazh, podliefska, Schnepf', *kurnprat/kornprat* 'Schnepf' (Gutsman 1789); 19. st.: *kúrprat* 'die Schnepfe (Scolopax. Linn.)' (Murko 1833a: 155), *kornbrat* 'gojsdna flóka, flóka, kljunazh, slomka (?)', wind. *podljefk, podljefak*, *Scolopax rusticola*, große Waldschnepfe' (Freyer 1842: 31 z oznako wind.).

Isln. dial. **kurnprat/kornprat/kornbrat* m 'kljunač, sloka' (?).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Pleteršnik je opozoril na r. dial. *kúropatb* 'jerebica' (Dalb 1955 s.v. *kurb*), kar je ob knjiž. *kuropátka* 'isto' le ena od variant slov. ornitonima za jerebico, ki se izvaja iz psl. kompozita **kuropaty* f, g *-tbye* 'jerebica' s sestavinama **kurb* m 'petelin' in **pbt-* 'ptič' v **pbt-ica/pbt-it'b*, ki naj bi jerebico označeval kot ptiča, ki je podoben petelinu (Vasmer 1986–1987: II:428; Schuster-Šewc 1983–1996: 736s.; ESSJa: 13:127), a je v povezavo dvomil Bezljaj ESSJ: II:113. Alternacija *p* : *b* v sln. ornitonimu bi lahko kazala na izposojjo iz nemščine s prvo sestavino *Korn* 'zrno' (Bulahovskij 1978 (= 1948): 281), a vira za tak nvn. kompozit ni bilo mogoče najti. Ker sta jerebica in kljunač vsaj glede perja podobnega izgleda, ni izključeno, da so sln. variante *kurnprat*, *kornprat* in *kornbrat* le rezultat različnih in še neprepznanih ljudskoetimoloških naslonitev iz psl. ornit **kuropaty* f 'jerebica'.

kurtelj

ESSJ 0

kúrtelj m, g -*tlja* 'die Feuerkröte' (Haloze – Pleteršnik po Cafu).

- ⊙ Morda onimizirano v cgn *Kurtev* (Dravograd – ZSSP).

Isln. dial. **'ku:rtəl'* m 'nižinski urh'.

- ⊕ Osamljeno. Ker nižinski urh vzbuja vtis, da nima repa, je poimenovanje morda koren-sko povezano z adj *kúrtast*, f -*a* 'okrnjen, top', ki je soroden s hrv. *kúrtast* 'isto', slš. *kurta* 'pes s pristrizanim repom', *kurták* 'isto' (Kálal 1924), v tvorjenkah pa se ohranja izposojenka iz madž. *kurta* 'kratek, top' ⇔ lat. *curtus* 'skrajšan, okrnjen, pohabljen' (Bezljaj ESSJ: II:114; EWU: 852).

Pri Bezljaju ESSJ l.c. iz Pleteršnikovega slovarja navedeno gradivo *kurtáč* 'žival s pristrizanim repom', *kurtánjek* 'isto', *kúrtek* 'prasec, kateremu je rep odsekan ali uho' je dejansko hrvaško.

kus

ESSJ s.v. kosorëp

kūs m 'der Hund' (pkm. – Pleteršnik po Cafu).

- ⊕ Fem na -*a kúsa* 'die Hündin' (Ščavnica, pkm. – Pleteršnik), tudi 'die Hure' (Pleteršnik po Cafu), panon. pkm. *küsa* 'psica' (Novak 1996), *'küsa* 'psica', 'vlačuga' (Bajzek Lukač 2009), *küsa* 'psica', 'vlačuga', 'strigalica' (Mukič 2005), prleš. *küsa* 'psica' (Antič 2009), *'küsa* 'potepuška psica', 'ničvredna ženska (psovka)' (Rajh 2010), po SLA panon. prleš. *küsa* 'psica' (Ljutomer, Križevci pri Ljutomeru – SLA), s prehodnim *j* k temu verjetno *kújsa* 'kusa, die Hündin' (vzh. štaj. – Pleteršnik); dem na -*ej* panon. pkm. *kújsi* 'kuža, pes' (Lainšček 2024: 216) s prehodnim *j*, dem na -*ek* < *-*ek* *kúsək*, g -*ska* 'psiček' (vzh. štaj. – Pleteršnik) in s prehodnim *j* panon. pkm. *kújsək* m, g -*a* 'psiček, ščene' (Novak 1996). **Psln.** dial. **kus* m 'pes' (pkm.).

- Prim. hrv. kajk. *'kusa* 'psica' poleg *kújsa* 'isto' z dem *kújsica* in *kújsək* 'pasji mladič' (Lipljin 2002), *küsa* 'psica' in *kúsnica* 'pasja uta' (RKDI), *kúsa* 'psica' poleg *kúsnica* 'siromaška hiša' in *kújsək* 'psiček' (Blažeka, Rob 2014), *kufza* 'czúczka, pfzicza, kuchka, canis' poleg *kufzicza* 'catella' (Belostenec 1740), p. dial. *kusin* 'ime kosmatemu psu' (Karłowicz SGP);

< **psl.** dial. **kús* m 'pes' s fem **küsa* 'psica'.

- ⊕ Bezljaj ESSJ: II:71 je le za sln. *kūs* in sorodno sklepal na povezanost z nenazalizirano varianto adj **kus* 'odrezan, odsekan' ob **kqs* 'isto', a gradivo pri oznakah za psa séma 'kratek, odrezan ipd.' ne potrjuje. Primor. briš. *kus kus kus* je vabni klic za zajca, toda denom na -*ka kúskət* impf 'bevskati' (Erzetič 2007) kaže na denominacijo iz **kus* < **kús*, ki se nanaša na pse. Dalje nejasno, a verjetno koren-sko sorodno s sin **kuk* m 'pes', katerega rekonstrukcijo dopuščajo sinonimi **kučb* : **kučbka* : **kučę* = blg. *küče* = hrv. *küče* : **kučad* = črnogor. *küčād* (► *kuček*).

kuskus

ESSJ 0

kuskus m 'Balantia' (Erjavec 1875: 254), toda *kuskusi* m pl 'rod Phalanger, predstavniki vrečarjev, so 1 m veliki (od tega rep 0,5 m), imajo zavaljeno telo, rep jim rabi za oprijemanje; aktivni so ponoči; živijo na avstralsko-malajskih otokih; hranijo se večinoma z listjem' (CZŽ 1997: 154).

Isln. knjiž. *kuskus* m 'Phalanger = Balantia' (19. st.).

- ⇔ nvn. *Kuskus* 'Balantia' (Schödlér 1860: II:403), prim. tudi it. *cusco*, r. *kuskusy* pl.

- ⊕ Nejasno.

kuš¹

ESSJ 0

kuš m 'montone' (primor. nad. (Marsin/Mersino) – Rigoni, Salvino 1999).

Isln. dial. *kuš* m 'oven' (nad.).

- ⊕ Ni jasno, ali je ta skrajno zahodni zoonim v kakršni koli povezanosti s cgn *Kuš*, ki je bil po podatkih v ZSSP evidentiran le v Murski Soboti. Arealna distribucija in homonimija

s *kuš* m 'kozel' (► kuš²), 'bik' (► kuš³) nakazuje na pomensko motivacijo, ki je ustrezna za vse tri živali, tj. za ovna, kozla in bika.

kuš²

ESSJ 0

kuš m 'caprone' (primor. nad. – Špehonja 2012b) = *kus* 'isto' (Rigoni, Salvino 1999), tj. 'kozel', ter. *kuš* 'il maschio della capra', *kóš* 'caprone' (Spinozzi Monai 2009: 91, 135, 149).

- ① Dem na *-ič* < **-it'b* ter. *kušij* 'capretto' (Spinozzi Monai 2009: 149), *kísić* 'capretto da latte, kozlič' (Merkù GSTN); toda rez. *kušét* m, g *-a* 'billy-goat' ob dem *kušítac* (Steenwijk 1992), kar je kot rez. *košet* m 'kozel' sporočil že Pleteršnik po Cafu, je morda prvotna izpeljanka na *-ič*, dial. *-it'*, ki se je naslonila na it. oz. furl. deminutive na *-etto* oz. *-et*; adj na *-ov* v ter. *kušou*, f *-ova* 'del caprone' (Merkù GSTN).

Isl. dial. **'ku:š* m 'kozel' (nad., ter.).

- Ⓔ Nejasno (► kuš¹).

kuš³

ESSJ 0

kóš/kóš/kuš m 'toro, bik' (primor. ter. – Merkù GSTN).

- ① Dem na dial. *-ič* < **-it'b* *kóšjć* 'torello, bikec' (ter. – Merkù GSTN).

Isl. dial. **kuš* m 'bik' (ter.).

- Ⓔ Nejasno (► kuš¹).

K

kuščar¹

ESSJ s.v. *galēb, gúščar*

kuščar m, g *-ja* 'plazilec s štirimi kratkimi nogami in dolgim repom': *izumrli kuščarji*; *kuščarji* m pl 'luskarji, ki imajo navadno razvite noge, Sauria' (zool. – SSKJ), *kušer* m 'die Eidechse, la lucértola, seriándola' (Drobníč 1858); primor. kraš. *kýšcer*, g *-ja* 'Eidechse' (Štrekelj 1887: 406), notar. *'ku:ščar/ku:šcer*, g *-je* 'isto' (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 67), rovt. cerklj. *kušar/kušer* (Razpet 2006), polj. *kušar* (Škrlep 1999), štaj. zgsav. *'kušar* (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 339), panon. pkm. *kùščar*, g *-a* (Novak 1996), *kùšker*, g *-a* (Bajzek Lukač 2009), pkm. *kùšker/kùšcer*, g *-a* (Mukič 2005), prleš. *'kušar*, g *-a*, npr. *hújdi kak 'kušar* 'zelo jezen/divji' (Rajh 2010), po SLA npr. kor. zilj. *kuščar* 'kuščar' (Brdo pri Šmohorju/Egg bei Hermagor – SLA), primor. kraš. *kúšt'er* 'isto' (Opatje selo – SLA), rovt. tolm. *kùšcar* (Podbrdo – SLA), gor. selš. *kúšar* (Selca – SLA).

- ① Dem na *-ec* < **-bcb* *kuščarec*, g *-rca* in iz tega *kuščarčak*, g *-čka* (Pleteršnik); knjiž. *prâkkuščar* m, g *-ja* navadno pl 'kuščarju podobni plazilci, ki so razvojno ostali na stopnji dvoživk, Rhynchocephalia' (zool. – SSKJ), *prakuščarji* m pl 'Rhynchocephalia' (CZŽ 1997: 281).

- Ⓔ 17. st.: *kufher* 'seleniz, lacerta', *tudi en pikaſti kufher, kateriga pike ſe laſkazhejo* 'tatarantara', *jesizhik v'vſtih, kufherji, gerla otúk, ali boléſen* 'angina' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kufhar/kuſhariz* 'Eidex' (Gutsman 1789).

- Ⓞ Onimizirano v cgn *Kuščar, Kuščer, Kušar, Kušer* (ZSSP), tudi v Gorici *Kuščar* (Merkù 1982: 38).

Psl. dial. **kúšt'er* m 'lacerta';

z interkalacijo nazala kor. rož. *qúnščar* 'kuščar' (Sveče/Suetschach – SLA), na kar je lahko vplival *-n-* v kor. (delnih) sinonimih *jánežič* 'martinček' (► janežič) in *kanožič* 'isto' (► kanožič); danes pod vplivom številčnejših subst na *-ar* < **-ar'b* poknjženo v *kuščar*;

- = hrv. dial. *kuščar* 'lacerta' (Lobor – Hirtz 1928–1956: I:79), *kušer* 'isto' (Prigorje – Hirtz 1928–1956 l.c.), *kušcer* (Vrbnik na Krku – Hirtz 1928–1956 l.c.), *k'uščer* (Varaždin – Lipljin 2002);

< jslov. (sln.-hrv.) **kúšt'erb* m 'lacerta';

zaradi širšega areala sinonima **gúšt'erb* je jslov. dial. **kúšt'erb* najverjetneje pod vplivom jslov. **kāča* f 'serpens' nastalo iz jslov. **gúšt'erb* (Skok 1971–1974: I:638).

Iz sln. je bilo izposojeno kor. n. *Kuscher* 'vrsta velikega kuščarja', *Guscher* 'isto' (Štrekelj, ČZN 6, 1909, 33s.).

ⓓ^{BD} Psl. dial. **gūšt'er* m 'lacerta'

→^{VPLIV kača} jslov. **kūšt'er* m 'lacerta'

nvn. *Regeneidechse*

→^{KRNITEV}

→^{INTERKALACIJA -I-}

→^{PRENOS} 'martinček'

→^{VPLIV SIN janežič (?)}

→^{+ peter} 'martinček'

→^{+ peter} 'lacerta'

→^{TVORJENKA S PREF pra-}

→^{PRENOS} 'Lacerta viridis'

→^{JSLOV. TVORJENKA NA *-ica} 'lacerta'

→^{VPLIV slepič} 'lacerta'

→^{PRENOS} 'martinček'

→^{DIAL. PALATALIZACIJA + DISIM}

→^{PRENOS} 'martinček'

→^{+ ADJ sivi}

sln. *kuščar*¹;

⇔^K sln. *regenkuščer*;

→ sln. *kuščar*³;

→ sln. *kluščer*¹;

→ sln. *kluščer*²;

→ sln. *kunščar*;

→ sln. *peterkušarek*;

→ sln. *peterkušarle*;

→ sln. *prakuščar*;

→ sln. *kuščar*²;

sln. *kuščarica*¹;

→ sln. *skuščerica*¹;

→ sln. *skuščerica*²;

→ sln. *šušterica*;

→ sln. *kuščarica*²;

→ sln. *siva kuščarica*.

► **guščar** ▷ kuščar² ▷ kuščar³ ▷ kluščer¹ ▷ kluščer² ▷ peterkušarek ▷ peterkušarle

kuščar²

ESSJ s.v. *gōž*

kúščar m, g -ja 'zelenec': na skali je zagledal (zelenega) kuščarja; od jeze je zelen kot kuščar (dial. – SSKJ), *kúščar*, g -rja 'die grüne Eidechse (lacerta viridis)' (Pleteršnik), *kuščar* 'zelenec, die grüne Eidechse, Lacerta viridis' (Erjavac 1864: 66), *kušar*, *kuščar* 'grüne Eidechse' (Janežič 1851); primor. nad. *kúščer* 'ramarro' = 'zelenec' (Rigoni, Salvino 1999), *kúščer* m, g -ja 'isto' (Špehonja 2012b), briš. *kúščar* (Erzetič 2007), rovt. tolm. 'kuščar' (Čujec Stres 2010–2014), črnovr. *kúšer*, g -je (Tominec 1964), po SLA rovt. tolm. *kūščar* 'martinček' (Porezen – SLA), štaj. *kūšar* (Slovenske Konjice – SLA), panon. prleš. *kūščar* (Križevci pri Ljutomeru – SLA).

ⓓ 18. st.: *kushar* m, g -ja 'großer, grüner Eydex, stellio, lacerta viridis' poleg 'Halsenge, angina' (Pohlin 1781); 19. st.: *kúfhzhar* 'die grüne Eidexe' (Jarnik 1832: 240), *kúfhzhar*, g -rja 'die grüne Eidechse' ob *kúfhzhariz*, g -rza 'ein grünes Eidechschchen' (Murko 1833a: 155), *kúfhar* 'seléna áfharza, selénz, Lacerta viridis, grüne Eidechse' (Freyer 1842: 41).

Isln. dial. **zeléni kúščer* m 'Lacerta viridis', prim. panon. *zelēnē kúščar* 'isto' (Spodnji Kamenščak – SLA), in po opustitvi adjektiva **kúščer* m 'Lacerta viridis'.

Iz sln. je bilo izposojeno štaj. n. *Kuscher* 'Lacerta viridis', kor. n. *Kuschker* 'isto', *Guschker* (Štrekelj, ČZN 6, 1909, 33, 34), pri čemer zadnja primera s [šk] kažeta na izposojeno iz pkm. predloge z razvojem sln. *šč* > *šk*.

► **kuščar**¹

kuščar³

ESSJ 0

kūšar m 'močerad' (panon. slngoriš. (Črešnjevci) – SLA), pkm. *kūščar* 'isto' (Gomilica, Grad, Križevci, Markovci – SLA), *kūščar*, tudi 'kuščar' (Rogašovci – Koletnik, Zb Orožen 2011: 331).

Psln. dial. **kūšt'er* m 'kuščar, lacerta'; kasneje 'močerad'.

ⓓ Poimenovanje za močerada je lahko nastalo po transzoonimizaciji iz sln. *kúščar* 'lacerta' zaradi podobnosti. Ker pa se na severovzhodnem območju pojavlja sin *rēgenkūšer* (panon. slngoriš. (Šentilj v Slovenskih goricah) – SLA), prim. tudi štaj. kozjaš. *rēgnkūšer*

‘močerad’ (Zgornja Kungota – SLA), kar je delni kalk po n. *Regeneidechse* ‘močerad’, je možno, da sta slngoriš. in pkm. simpleksa nastala po kmitvi prvega člena kompoz: *kuščar* ← *regen*-*kuščer*.

► **kuščar¹** ▷ regenkuščer

kuščarica¹

ESSJ 0

kūščarica f ‘kuščar’ (star. – SSKJ): v *skalovju* je veliko *kuščaric*; *kraška kuščarica* ‘kuščar, ki živi na krasu, *Lacerta melisellensis*’ (zool. – SSKJ), *živorodna kuščarica* ‘kuščar, ki koti žive mladiče, *Lacerta vivipara*’ (SSKJ), *kuščarice* f pl ‘*Lacertidae*, družina plazilcev iz podreda kuščarjev’ (CZŽ 1997: 154), *kūščarica* f, pl *kuščarice* ‘*Eidechsen* (saurii)’, *kūščerica* f ‘*die Mauereidechse*’ (goriška okolica – Pleteršnik), *hostna kuščarica* ‘*Lacerta stirpium*’ (Erjavec 1875: 325), *kuščarice* f pl ‘stegnjene, z luskami ali s ščiti pokrite zemljovodnice; navadno imajo po štiri noge in njih usta se ne dajo na stran razširiti; vse se hranijo z drugimi živalmi, toda razun krokodila ni nobena škodljiva’ (Erjavec 1864: 67); primor. nad. *kūščerca* ‘*lucertola* = kuščar’, tudi *kūščerca* ‘*ramarro* = zelenec’ (Rigoni, Salvino 1999), *kūščerca* ‘*lucertola* = kuščar’ (Špehonja 2012b), ter. *kūščerica* ‘isto’, *kūščerica* (Spinozzi Monai 2009: 128, 153, 480), kraš. *kýščerca* ‘*Mauereidechse*’ (Štrekelj 1887: 439), po SLA npr. primor. ter. *kūščerca* ‘kuščar’ (Robidišče – SLA), istr. *čýščerca* ‘isto’ (Kubed – SLA), *kūščerca* (Malija – SLA), *kýšt’erca* (Sv. Peter nad Dragonjo – SLA), notr. *čýščerca* (Hrušica – SLA); z vzglasnim *s*- primor. nad. *skūščer* ‘*ramarro*’ (Rigoni, Salvino 1999), *skūščerca* ‘*lucertola* = kuščar’ (Rigoni, Salvino 1999), *skūščerca* ‘isto’ (Špehonja 2012b) in notr. *ščýščerca* ‘kuščar’ (Hrušica – SLA) z dial. palataliziranim vzglasnim *sk*- pred sln. dial. prednjim vokalom *ü*.

Isln. dial. **ku:št’erica* f ‘*lacerta* = kuščar’ s sekundarnim vzglasjem **skušt’erica* ‘*lacerta* = kuščar’ (primor.), verjetno pod vplivom in križanju s sln. *slepč* ‘*Anguis fragilis*’ (manj verjetno s sln. sin *slépec*), ki označuje vrsto kuščarja;

- = hrv. *kuščerica* ‘*lacerta*’ (Beli na Cresu, Vrbnik na Krku – Hirtz 1928–1956: I:79), *kūščerica* ‘*Podarcis muralis Laurenti*’, ‘*Podarcis melisellensis fiumana* Werner’ (Bejska Tramuntana – Velčić 2003), dem *kūščarica* h *kūščar*/*kūščer* ‘kuščar’ (Orlec na Cresu – Houtzagers 1985), *kūščerica* ‘isto’ (Dobrinj na Krku – ČDL: III:536), *kūščarica* (Labin – Milevoj 2006), *kūščerica* ‘kuščar’ poleg ‘ime ovci zelenkaste barve’ (Francetić 2015); < **jslov.** (sln.-hrv.) **kūšt’erica* f ‘*lacerta* = kuščar’ < psl. **kūšt’erica*.

- ⓔ Zaradi pomenske prekrivnosti med jslov. **kūšt’erica* in **kūšt’er̥* ni mogoče ugotoviti, v kakšni funkciji je tvorjenka na **-ica* v odnosu do sin **kūšt’er̥*, morda le v strukturni.

► **kuščar¹**

kuščarica²

ESSJ 0

kūščarca f ‘martinček’ (primor. ter. (Breginj) – SLA), *kuščarica*/*kuščarca*/*skūščarica* ‘*Lacerta agilis*, martinček’ (Merků GSTN), istr. *kūščerica* ‘isto’ (Sočerga – SLA), notr. *kýščerca* (Podgraje – SLA), rovt. tolm. *kuščerca* ‘*Cydonia vulgaris*, martinček’ (Čujec Stres 2010–2014); po dial. palatalizaciji pred *ü* primor. istr. *čýščerca* (Kubed – SLA), *t’ūšt’erca*/*t’ýšt’erca* (Lopar – SLA), *čýščerca* (Kubed – SLA), po dial. odpravi labialnosti prvotnega *ü* istr. *čušterca* ‘martinček’ (Jakomin 1995).

Isln. dial. **ku:št’erica* > **ku:ščerica* f ‘martinček’.

- ⓔ Ker je martinček le vrsta kuščarja, kot je videti tudi iz termina *siva kuščarica* ‘martinček’ (zool. – SSKJ), *siva kuščarica* ‘*die graue Eidechse* (*lacerta agilis*)’ (Pleteršnik), toda *siva kuščarica* ali *gaščarica* ‘*Lacerta muralis*’ (Erjavec 1875: 325), tudi *evropska siva kuščarica* ‘martinček, *Lacerta agilis*’ (CZŽ 1997: 154), je poimenovanje nastalo po pomenski specializaciji generične oznake za kuščarje *kūščarica*.

► **kuščarica¹** ▷ skuščerica²

kušet → kuš²

ESSJ 0

kušon

ESSJ 0

kušón m ‘keber’, tudi *kušón* ‘isto’ in *košón* (primor. ter. – Merku GSTN), *košōne* Apl ‘maggiolino, majski hrošč’ (Spinozzi Monai 2009: 181).

- ⊙ Morda ničto onimizirano v cgn v it. zapisu *Cosson* = **Košon*, potrjenem v občini Prapotno (Merku 1982: 36).

Isln. dial. **ku'šo:n* ‘majski hrošč, keber’;

po razvoju *u > o* v neakcentuirani poziciji **ko'šo:n* (ter.), prim. v Prosnidu *dōšì:t* ‘dušiti’ (Ježovnik 2022: 130).

- ⇨ furl. *cussòn* m ‘majski hrošč, *Melolontha vulgaris*’, tudi generična oznaka za hrošče ovalne oblike (NP), tudi *scussòn* ‘isto’ (NP).

- ⊕ Ni znana.

kuštrnica

ESSJ 0

kuštərnica f ‘ovca’ (dol. (Mokronog) – SLA).

Isln. dial. **kuštynica* f ‘ovca’ (dol.).

- ⊕ Ta osamljena oznaka za ovco je bila prek adj na *-en* < *-*bn̥* tvorjena iz subst *kúštər* m, g *-tra* ‘razmršena dlaka/lasje, koder’ (Pleteršnik) in ovco označuje po njenem kodras-tem kožuhi.

kut

ESSJ *kût*, s.v. *kûnkati*

kût m, g *-a* ‘die Unke (bombinator igneus)’ (Bilje – Pleteršnik) = primor. kraš. *kút* ‘Unke, Bombinator igneus’ (Bilje – Erjavec, LMS 1879, 131), *kut* ‘Unke’ (Janežič 1893; Janežič 1889).

Isln. dial. **'kut* ‘Bombinator igneus’ (kraš.);

ker v sln. obstaja tudi sin *kûk* in ker fonetične in pomenske ustreznice v drugih slov. jezikih za sln. dial. *kût* ni bilo moč najti, je možno, da se je izglasni *-t* kot pozicijska varianta razvil iz *-k*, zato je *kût* lahko fonetično razvito iz *kûk*. Razvoj *-t* ← *-k* je mogoče razložiti kot obraten v odnosu do bolje potrjenega *-k* ← *-t* tipa sln. dial. *škržak* ← *škržat* (o tem Furlan, Zb Orožen 2011: 46ss.). Nesprejemljivo Bezljaj ESSJ: II:114, ki je domneval, da naj bi bilo izhodišče sln. dial. *kût* vabni klic za živali in da naj bi bil leksem povezan s pomensko oddaljenimi r. *kút'ka* ‘pišče’, *kutěnok* ‘puranček’, srb. *kutimā* ‘vabni klic za pse’, *kutmā* ‘isto’ itd. Izhajanje iz vabnih klicev pri poimenovanjih za dvoživke motivacijsko ni upravičeno.

► **kuk³**

kuza

ESSJ 0

kúza f ‘die Hündin’ (Pleteršnik), *kúza* ‘canis’ (Valjavec 1878a: 13).

- ① Mask na *-elj kúzəlj* m, g *-zlja* ‘der Hund’ (Pleteršnik), *kuzel*, g *-zla* ‘Hund’ (Janežič 1851), v 18. st. *kufěl* ‘Hund, canis’ (Pohlin 1781), *kusel* ‘*kusei*, *kushek*, Hündchen’ (Gutsman 1789), v 19. st. *kúselj*, g *-slja/-seljna* ‘das Hündchen’ (Murko 1833a: 155); dem na *-ej* < *-*ěj̥ kúzej* m ‘der Hund’ (Pleteršnik po Cafu), kor. obir. *qù:zi*, g *-ja* ‘junger Hund’ (Karničar 1990), v 18. st. *kusei* ‘*pefizhek*, Hündlein’ (Gutsman 1789), toda z izpadom velarnega vzglasja rož. *úzj* m, g *úzija* označuje živalskega mladiča (Sele – Isačenko 1939: 111).

Psln. dial. **kūza* f ‘canis femina’.

- Prim. formalno enako p. dial. *kuza* ‘stara grda krava’ (pejor. – Karłowicz SGP); < **psl.** dial. **kūza* f ‘doječa živalska samica’; kasneje pomensko specializirano na označevanje doječe psice in krave.
- ⊕ Psl. dial. **kūza* je prvotni nomen actionis na *-*a* iz psl. **kūzati* ‘sesati’, ekspresivizirano **cūzati* ‘isto’ s prvotnim pomenom ‘sesanje’, po slovničnem razvoju v nomen instrumenti ‘sesek’ pa je po principu pars pro toto začel označevati doječo psico s seski oziroma doječo kravo s seski (Furlan 2016: 94).

K

Pozno potrjeno sln. **kuželj** m 'kuzel, Hund' (Janežič 1851) ob sin *kúzəlĵ* 'pes' (Pleteršnik) = *kuzel* 'isto' (Janežič 1851) < **kūzъlъ* je kot varianta z -ž- osamosvojeno iz stranskosklonskih oblik subst *kúzəlĵ* m, g -zlja z razvojem -zlj- v -žlj-, ki je primerljiv s -slj- v -šlj- v *poslāti* s prez *póšljem* < **po-sъl'e-* (Furlan 2016: 92s.).

► **kuzla**

kuzla

ESSJ s.v. *kūzla*, *kūcek*

kūzla f 'psica': *kuzla* je divje lajala (nizko – SSKJ), *kuzla* 'die Hündin' (Pleteršnik), *kuzla* 'psica, kuja, Hündin' (Cigale 1860), *kuzla* 'die Hündin, la cagna' (Drobníč 1858), *kuzla* 'Hündin' (Janežič 1851); kor. rož. *qúzla* 'psica' (Šašel 1957), rož. *qū:zla* 'psica' (Kattinig 2017), rovt. cerklj. *'kuzla* (Kenda-Jež Diss. 2002), polj. *kūzla* 'psica', tudi kot žaljivka (Škrlep 1999), črnovr. *kūzla* 'psica' (Tominec 1964), dol. *kū:zla* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *'kū:zla* 'psica', nizko 'vlačuga, potepinka', 'rezilni stol, priprava iz stolčka in glave za vpenjanje lesa pri obdelavi' (Gregorič 2014), panon. prleš. *'ku:zla* 'psica' (ekspr. – Rajh 2010).

① Dem na -ica v 18. st. *kufēlza* 'Hündin, canis femina' ob *kuflāk* 'Hundsftern, stella canicularis' (Pohlin 1781).

② 17. st.: *polharta*, *en peš od eniga herta inu pašhne kuše* 'hybris' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *kúsła* 'pefiza' (Hipolit 1711–1712 s.v. *canis*), *kufla* 'Hündin, Zaucke, canis' (Pohlin 1781), *kusla* 'Hündin' (Gutsman 1789); 19. st.: *kúsła* 'die Hündin' (Murko 1833a: 155), *kusla* 'Canis, Hund' (Freyer 1842: 6).

Psln. dial. **kūzla* f 'psica' > **kūzla* 'isto';

- = hrv. kajk. *kuzla* 'kuja, kusa' v pejorativni rabi (Prigorje, Hrvaško Zagorje – ARj), *kūzla* 'kuja' z dem *kūzlica* 'kujica' (Ozalj – Težak 1981: 372), *kūzla* 'Hündin' (Žumberak – Skok, ASPH 33, 1912, 365), hrv. gradišč. *kuzla* 'isto' poleg 'pokvarjena ženska, vlačuga' (GrH 1991); < **psl.** dial. (sln.-hrv.) **kūzъla* f 'canis femina'.

③ Nejasno. Matzenauer 1870: 233, 226 je sln. *kūzla* = hrv. *kūzla/kūzla* povezoval s hrv., srb. *kūja* in opozoril na »oset. *khudž* 'canis'« in »*khuy* 'canis'«, kar Abaev 1958–1989: I:605 izvaja iz iran. **kuti*. Razlago brez komentarja navaja Skok 1971–1974: II:249, Bezljaj ESSJ: II:106 pa je slovensko-hrvaško *kuzla* obravnaval skupaj s *kūcek* 'canis' in drugimi sinonimi za psa/psico s skupnim vzglasjem **ku-* in menil, da so to le variante prastarega vabnega klica za psa in deloma tudi za druge živali, ki je bil razširjen od Kavkaza do Biskajskega zaliva. Bezljajevi razlagi o onomatopejskem izvoru je sledil Snoj 2003: 338 in sklepal o vabnem klicu za pse **kuz*. Kurkina 1992: 149 je sklepala o pomenskem razvoju v okviru deverbativa **kuzlo* iz **kouati kujo*. Drugače Furlan 2016: 90ss., ki opozarja, da se slov. osnova **kūz-* s prevojno varianto **kýz-* pojavlja tudi pri zoonimih z drugačnimi denotati, npr. p. dial. *kuza* 'stara, grda krava' (Karłowicz SGP), br. *kúzja* 'žrebe', *kízja* 'isto' (ŽS 1999: 28), p. dial. *k'izlak* 'žrebe', *kižlak* 'isto' (OLA L 2, 2000: 80s.) < **kyz-ъl-'akъ*, *kizia* 'konj' (Karłowicz SGP), zato sklepa na obstoj glagolov **kuzati* 'sesati' in **kyzati* 'isto', ki se z ekspresiviziranim vzglasjem *k-* v *c-* ohranjata v sln.-hrv. *cuzati* 'sugere' in *cizati* 'isto'; pomen 'psica' se je v ps. dial. **kūzъla* kot prvotnem nomeni instrumenti na *-*ъla*, ki je prvotno pomenil 'sesek', razvil po principu pars pro toto: sesek = kuzla.

④^{BD} Psl. **kūzati* 'sesati' (ekspresivizirano **cūzati* 'isto') → ps. dial. **kūza* f 'sesanje' → 'sesek'

→_{PARS PRO TOTO} 'doječa živalska samica'

→ MASK NA *-*ъa*

→ MASK NA -elĵ < *-*ъl'ъ*

>>

→ ps. dial. nomen instrumenti **kūzъla* →_{PARS PRO TOTO}

▷ kuza ▷ kūza

sln. *kuza*;

→ sln. *kuža*;

→ sln. *kuzelj*;

→ sln. *kuželj*;

sln. *kuzla*.

kužaESSJ s.v. *kūcek*

kūža m, g -a/-e 'pes': črn, lisast kuža; muca in kuža (ljubk. – SSKJ), *kūža* f 'kužek' (Pleteršnik).

- ① Dem na -ek < *-bkb *kūžek* m, g -žka 'pes' (ljubk. – SSKJ), *kūžək* 'kleiner Hund' (Pleteršnik), *kužek* 'das Hündchen, il cagnolino' (Drobnič 1858), *kužek* 'Hündchen' (Janežič 1851), v 18. st. *kuſhèk* 'Hündchen, caniculus' (Pohlin 1781), v 19. st. *kúshik* 'ein kleiner schwarzer Hund' (Murko 1833a: 155), dem na -ej < *-ěj *kūžej* m 'kužek' (Pleteršnik), *kužej* 'Hündchen' (Janežič 1851), kor. rož. *qužěj* 'psiček' (Šašel 1957), rož. *qu:žej* 'kužek, psiček' (Kattinig 2017), dem na -e < *-e(t-) *kūže* m/n, g -ta 'pes': *razposajen mlad kuže* (ekspr. – SSKJ), *kūže* n, g -eta 'kužek' (dol. – Pleteršnik).

Isl. knjiž. **ku:ža* m 'canis' (19. st.).

- ⑤ Formalno osamljeno, a gotovo korensko sorodno s *kūzla* f 'psica' in *kūza* f 'isto', kar navaja k razlagi, da je sln. **kuža* m 'canis' tudi zaradi pomena in slovničnega spola maskulinativ, izvorno pa verjetno tvorjenka na *-a iz *kūza* f 'psica' < psl. **kūza* (Furlan 2016: 93).

► **kuzla**

kuželj → kuza

ESSJ 0

kvača

ESSJ 0

kuđča f 'kača' poleg *kāča* 'isto' (panon. pkm. (Markovci) – SLA).

Psl. **kāča* f 'serpens';

toda v panon. pkm. le v Markovcih refleks *kuđča* z *u*, ki je v istem govoru znan le še v *kuđšau* 'kašelj' < psl. **kāšl* 'isto', zato je možno, da je nastanek *u* pozicijsko pogojen za velarom *k* in pred šumnikom.

► **kača**¹

kvaga

ESSJ 0

kvāga f 'zebri podobna izumrla južnoafriška žival, Equus quagga quagga': *gazele in kvage* (zool. – SSKJ), *kvaga* 'Equus quagga' (CZŽ 1997: 430), *kvāga* 'das Quagga (equus quagga)' (Pleteršnik), *kvaga* 'Equus quagga' (Erjavec 1875: 270), *kvaga* 'Equus Quagga' (Erjavec 1864: 36).

Isl. knjiž. **k'va:ga* f 'Equus quagga' (19. st.).

- ⇨ nvn. *Quagga* 'Equus quagga' (Schödler 1860: II:418) ⇨ agl. *quagga* 'Equus quagga quagga' (18. st. – Onions 1967: 728), prim. it. *quagga* 'isto', port. *quaga*; izhodišče evropske kulturne besede za to južnoafriško žival, deloma podobno oslu, deloma pa zebri, ki je leta 1883 izumrla, je verjetno neka južnoafriška beseda (Battisti, Alessio 1950–1957: 3168s.), ki pa še ni bila zanesljivo evidentirana (Onions 1967 l.c.).

kvaja¹

ESSJ 0

kuàja f 'quaglia' = 'prepelica', *kuàje* 'isto', *kuàlja* (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999).

Isl. dial. **k'ua:ja/k'ua:l'a* f 'prepelica, Coturnix coturnix' (nad.).

- ⇨ furl. *quàe* 'prepelica, Coturnix communis' (NP) oziroma it. *quaglia* 'isto', srlat. leta 1250 v Bologni *quaila*, leta 1264 v Vicenzi *coaliala*, kar odraža lat. **coācula(m)* onomatopejskega, imitativnega izvora (Cortelazzo, Zolli 1979–1988: 4:1009).

▷ kvaja²

kvaja²

ESSJ 0

kuàja f 'vrana' (primor. briš. – Erzetič 2007).

Isl. dial. **k'ua:ja* f 'vrana' (briš.).

- ⑤ Ker v bližnjem nadiškem narečju isti ornitonim kot izposojenka iz furl. *quàe* 'Coturnix communis' (NP) označuje prepelico, je pomen 'vrana' gotovo sekundarni in nastal po

prenosu z ornitonima za prepelico, a pomenska motivacija ni jasna, saj si ptici nista podobni.

► **kvaja**¹

kvakač

ESSJ 0

kvakáč m, g -a 'nočna močvirska ptica, ki dobro pleza, *Nycticorax nycticorax*' (zool. – SSKJ), *kvakač* 'ponočna čaplja, *Nycticorax nycticorax*' (CZŽ 1997: 35), *kvakač* 'ponočna čaplja (*Nycticorax nycticorax* L.)' (Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko 62/23, 5. septembra 1910, 75, vir: dLib.si), *kvakáč* 'der Nachtreiher (*ardea nycticorax*)' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. knjiž. **kva'ka:č* m 'Nycticorax nycticorax' (19. st.).

- Prim. enako hrv. *kvakač* 'Nycticorax nycticorax' (Hirtz 1928–1956: II:246) = *kvàkač*, g *kvakáča* 'Ardea nycticorax' (ARj) poleg sin *kvákavac*, g *kvákāvca* (Hirtz 1928–1956 l.c.; ARj).
- ⓔ Morda paralelno tvorjeni nomen agentis na -ač < *-ačb iz *kvâkati* -am impf 'oglašati se z glasom kva(k)' (SSKJ; Pleteršnik) oz. hrv. *kvâkati kvâkâm* impf 'oglašati se z glasom kva kva' (ARj). Na neposredno tvorjenost iz stare onomatopeje **kva* kaže reduplikacija v r. dial. *kvakva* 'Ardea nycticorax' (Bulahovskij 1978 (= 1948): 191).

kvakavka

ESSJ 0

kvâkavka f 'žaba' (Pleteršnik po Cafu), *kvakavka* 'žaba' (Cigale 1860 s.v. *Quaker*).

Isln. knjiž. **k'va:kavka* f 'žaba' (19. st.).

- ⓔ Verjetno neologizem 19. st., ki je bil tvorjen s feminativnim suf -ka iz adj *kvâkav*, f -a 'tak, ki kvaka' iz *kvâkati* -am impf 'oglašati se z glasom kvak' (SSKJ; Pleteršnik), v 18. st. *kvakam* 'kvaketam, kveketam, quake, schreie wie die Fröfche' (Gutsman 1789), prim. r. *kvakúša* 'žaba', *kvakúška* 'isto' ← *kvakatš* 'oglašati se z glasom kva-kva' (Daľ 1955).

kvartar

ESSJ 0

kvečica

ESSJ 0

kviča

ESSJ 0

kwíča f 'owl' (primor. rez. – Steenwijk 1992) < **kučēča*.

- ① Strukturna tvorjenka na -ica **kvečica** f 'die Nachteule' (Pleteršnik).

Isln. dial. **kučēča* f 'sova' (rez.).

- ⓔ Osamljeni nomen agentis na *-a tipa *slúža* 'serva' (Pleteršnik) ob *slúga* 'servus' iz sln. *kvékati* -am impf, ki se sicer potrjuje le v pomenih 'cviliti (o zajcih)', 'javkati, kričati' (Pleteršnik).

kvir

ESSJ s.v. *skovik*

kvir m 'sova' (Drobníč 1858).

Isln. knjiž. *kvir* m 'sova' (19. st.).

- ⓔ Osamljeno in nejasno. Po Snoju v Bezljaj ESSJ: III:247 naj bi ornitonim fonetično nastal iz **kuvir*, kar implicira korensko povezanost s sin *skovik* in prvotno enakost s sin *skovir* (► *skovir*). Ker pa je velika uharica kot vrsta sove pri nas označena tudi z ornit *gvîr*, ki je pisno potrjen pred Drobníčevim zapisom in v katerem je vzglasni g- sekundarni, bi bilo možno predpostaviti, da je *kvir* nerodno prepisano za prvotno *gvîr* (► *gvîr*, ► *vir*).

kvoka

ESSJ s.v. *kvôčka*

kvôka f 'kvočka' (pkm. – Pleteršnik); panon. pkm. *k'voka* 'koklja' (Bajzek Lukač 2009), pkm. *kvôka* 'koklja' (Mukič 2005).

- ① Dem na -ka < *-bka *kvôčka* f 'koklja': *kvočka vabi piščance* (vzhodno dial. – SSKJ), *kvôčka* 'die Bruthenne, die Gluckhenne', bkr. *kvočka* 'kvoka, kadar leže piščeta' (Pleteršnik), *kvoč-*

ka 'kokla, kloča, Bruthenne' (Cigale 1860), dol. kost. *k'vȑčka* 'koklja' (Gregorič 2014), panon. pkm. *kvóučka* 'koklja' (Novak 1996), v 16. st. *kvozhka* (Dalmatin 1584), po delabializaciji *kôčka* f 'kvočka' (dol., jvzh. štaj. – Pleteršnik), dol. kost. *'kȑčka* 'isto' (Gregorič 2014); avgm na -ača *kvokáča* f 'die Gluckhenne' (Pleteršnik), *kvokača* 'kokla, kloča, ger-mulja, Gluckhenne' (Cigale 1860), panon. prleš. *kvȑ'kača* 'koklja' (ekspr. – Rajh 2010).

Psln. dial. **kȳðka* f 'gallina glociens';

- = br. *kvóka* 'koklja', p. *kwoka* 'isto', č. *kvoka*, slš. *kvoka*;

< **psl.** **kȳðka* f 'gallina glociens' (ĚSSJa: 13:168s.) ob kasnejšem dem na **-bka* **kȳðčbka*, ki se tako kot v sln. *kvôčka* tudi drugod potrjuje kot strukturna tvorjenka brez prvotne deminutivne funkcije v hrv., srb. *kvôčka* 'koklja', hrv. čak. *kvôška* 'isto', r. *kvočka*, ukr. *kvôčka* ⇔ r., p. *kwoczka*, slš. *kvočka*, po delabializaciji *kôčka* (ĚSSJa: 13:168).

- Ⓔ Psl. **kȳðka* f 'gallina glociens' je nomen agentis na -a iz psl. onomatopejskega glagola **kȳo-ka-ti*, ki je potrjen v več slov. jezikih, prim. sln. *kvôkati -am/-čem* impf 'oglašati se (o koklji)' (Pleteršnik), panon. prleš. *kvȑ'kati k'vȑčen* 'oglašati se kot koklja, kokljati' (Rajh 2010; ĚSSJa: 13:169). Glagol je lahko s suf **-ka-* tvorjen iz onomatopeje **kȳo*, ki je posnemala kokošje oglašanje in se potrjuje v srb. onomatopeji *kvô* za ponazarjanje oglašanja koklje (Skok 1971–1974: II:253) ter je bila minimalno različna od psl. **ko-ko*, iz katere je bil tvorjen subst **kôkošb* m 'gallus', f 'gallina'. Razmerje med onomatopejama **kȳo* in **ko* lahko temelji na zgodnji delabializaciji.

Iz iste verbalne predloge je možno izvajati tudi v slov. svetu formalno osamljeno sln. *kvôklja* f 'kvočka, koklja' (Pleteršnik), *kvoklja* 'koklja' (Drobnik 1858), panon. prleš. *k'vu:kla* 'koklja' (Rajh 2010), kor. rož. *qvôqva* 'koklja' (Šašel 1957), po delabializaciji *kôklja*, kar je prvotni nomen agentis na -lja **kȳðk-ɔl'a* tipa *smřklja* ← *smřkati*.

- Ⓓ^{BD} Psl. onomatopeja **kȳo* → **kȳo-ka-ti* 'oglašati se z glasom **kȳo*'

→ nomen agentis **kȳoka* f 'gallina glociens'

→ sln. *kvok-ača* →^{PRESTAVITEV v}

→ DELABIALIZACIJA

→ DEM NA -ka < *-bka

hrv. *kokalnica*

nvn. *Hühnerstelzen*

nvn. *Felsenhahn*

→ VPLIV **klo-ka-ti* **kloka* f 'gallina glociens'

→ VPLIV IZPOSOJENKE

→ VPLIV IZPOSOJENKE

→ VPLIV IZPOSOJENKE

→ nomen agentis **kȳokɔl'a* f 'gallina glociens'

→ sln. dial. **kȳokla* →^{1: ȳ ← ȳ : 1}

→ DELABIALIZACIJA

→ kvoklja + VPLIV kroatati

→ DIAL. -va < -lja

▷ koka¹ ▷ kokalnica ▷ koklja ▷ kokvača ▷ krukva ▷ kloka ▷ klokva

sln. *kvoka*;

→ sln. *kokvača*

sln. *koka*¹;

→ sln. *kočka*;

⇔ sln. *kokalnica*;

⇔^K sln. *dolgovezne koke*;

⇔^K sln. *kokica*²;

sln. *kloka*;

→ sln. *kloča*;

→ sln. *kljoča*;

→ sln. *kjoča*;

sln. *kvoklja*;

→ sln. *klokva*;

sln. *koklja*;

→ sln. *kroklja*;

→ sln. *krukva*.

kvoklja → kvoka

ESSJ s.v. *kvôčka*

K

L

laberdan

ESSJ 0

laberdān m 'der Laberdan, der eingesalzene und gedörrte Stockfisch' (Pleteršnik), *laberdan* 'nasoljena trska' (Erjavec 1875: 339), *osoljeni* (tj. tovari) *se imenujejo laberdan* (Erjavec 1864: 76).

Isln. knjiž. **laber'da:n* m 'nasoljena trska' (19. st.).

- ⇨ nvn. *Laberdan* 'der eingefalzene Kabeljau' (Schödlér 1860: II:487) = 'nasoljena trska'
⇨ niz. *labberdaen* 'isto' ⇨ srfr. *labordean*, fr. *laberdan*.

- ⊕ Nejasno. Poimenovanje se povezuje s tpn *Lapurdum* na jugozahodnem delu Francije, kar ustreza sodobnemu tpn *Bayonne* (Vasmer 1986–1987: II:443), toda prim. FEW s.v. *labberdaen*. Čeprav je Pleteršnik nakazal na možnost izposoje iz r. *labardā* 'nasoljena trska', od 18. st. *laberdān* 'isto' ⇨ niz. (Vasmer 1986–1987 l.c.), je iz Erjavčeve predstavitve bolj verjetna izposoja iz nemščine. Iz te predloge je bilo izposojeno tudi č. *laberdan* 'nasoljena trska' (Newerkla 2004: 528).

labirintovec

ESSJ 0

labirintovec m, g -vca navadno pl 'tropske ribe s pomožnim dihalnim organom poleg škrg, ki živijo zlasti v brakičnih vodah, Anabantidae': *labirintovci* v *akvariju* (zool. – SSKJ), *labirintovci* m pl 'Anabantidae' (CZŽ 1997: 156).

Isln. knjiž. *labirintovci* m pl 'Anabantidae' (20. st.).

- ⇨^k nvn. *Labyrinthische* 'Anabantidae' ali agl. *labyrinth fishes* 'isto'.

- ⊕ Ta podred rib iz reda ostrižnjakov, ki živijo v sladkih vodah v tropskih predelih Afrike in Azije, imajo poleg škrg še dihalni organ, imenovan labirint (prim. nvn. *Labyrinthorgan*), tj. votlinico v glavi s številnimi, dobro prekrvavljenimi kožnimi gubami (CZŽ 1997 l.c.). Kalk po nvn. ali agl. predlogi je bil tvorjen s substantivizacijo s suf -ec < *-bcb iz pos adj **labirintov*, f -a iz anatomskega termina *labirint* m 'vrsta, navadno zapletenega dihalnega organa' kot metafore k *labirint* m 'zamotan sistem hodnikov in prostorov v stavbah na Kreti in v Egiptu' (SSKJ).

labod

ESSJ labód

labód m, g -a 'velika vodna ptica z zelo dolgim, gibčnim vratom': *labodi* *plavajo po jezeru*; *otroci krmijo labode*; *bel labod*; *labod grbec* ali *nemi labod* 'labod s črno izboklino na korenu oranžno rumenega kljuna, Cygnus olor' (zool. – SSKJ); *labod pevec* 'labod s črnim, na korenu rumenim kljunom, Cygnus cygnus' (zool. – SSKJ), *labód* 'der Schwan', *labod gřbác* 'der stumme oder Höckerschwan (cygnus olor)', *labod pevec* 'der Singschwan (cygnus musicus)' (Pleteršnik), *labud* 'Cygnus olor' (Erjavec 1875: 316), *navadni labud* 'der gewöhnliche Schwan oder stummer oder Höcker-Schwan, Cygnus olor' (Erjavec 1864: 61), *labud* 'Schwan (Anas olor seu cygnus)' (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju), *labod* 'isto' (Cigale 1860 s pojasnilom, da se varianta najde v Gutsmanovem slovarju, a trditev ni ustrezna, kot ponazarja spodaj navedeno gradivo), *labúd* 'der Schwan, il cigno' (Drobníč 1858), *labúd* 'Schwan' (Janežič 1851).

- ⊕ Fem na -ica *labodica* (SSKJ), *labodica* (Pleteršnik), *labúdica* (Janežič 1851), v 19. st. *labudíza* 'das Schwanenweibchen' (Murko 1833a: 155s.), fem na -ka *labódka* (SSKJ); dem na -ič < *-it'b *labódič* m 'junger Schwan' (Pleteršnik), *labúdič* (Janežič 1851), v

18. st. *labudizh* 'Schwanen Junges, pullus cygni' (Pohlin 1781), *lobudizh* 'Schwan' (Gutsman 1789), v 19. st. *labúdizh* 'Schwänling' (Murko 1833a: 156); nomen loci na -išče *labúdišče* 'Schwanengarten' (Janežič 1851), v 18. st. *labudishe* 'Schwanengarten, vivarium cygnorum' (Pohlin 1781), *labudifhe* 'Schwanengarten' (Gutsman 1789), v 19. st. *labudifhze* 'Schwanengarten' (Jarnik 1832: 81).

- Ⓜ 16. st.: **lobod**, *labud* 'Schwan, cygnus, olor' (Megiser 1592); 17. st.: *lobòt* 'cigno' (Alasia 1607), *labut*, Asg *labuda* 'labod' (Svetokriški 1691–1707), *labúd* 'cygnus', *ena tyza*, *labúd*, *beila inu velika* 'holor, vel olor' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *Labod* 'Anas cygnus' (Scopoli 1769: 56), *labúd* 'Schwan, cygnus' (Pohlin 1781), *labud*, *lobod* 'Schwan' (Gutsman 1789); 19. st.: *labud* poleg *lebed* 'der Schwan' (Jarnik 1832: 81), *labúd*, g *labúda/labúdova* 'der Schwan, Cygnus' (Murko 1833a: 155), stpm. *labüü* 'labod' (Novak 2006), *labúd* 'Cygnus, Schwan', *rudezhokljunafti labúd/domazhi labúd* 'Cygnus gibbus, Höckerfchwan', *zhernokljunafti labúd/divji labúd* 'Cygnus musicus, Singfchwan' (Freyer 1842: 37).

Psln. **labôd* m 'cygnus';

po dial. vokalni asimilaciji verjetno nastalo **lobôd*;

sodobna knjiž. varianta *labôd* se pojavi šele v 19. st. v Pleteršnikovem slovarju kot *labôd*, kar odraža Pleteršnikovo poknjiženje starejšega *labúd*, kar pa verjetno ni izposojenka iz hrv. predlog, ampak spada primer med sln. dial. ujevske reflekse za **q*, v katerih je prišlo do fonetičnega sovpadanja izhodiščnih **q̂* in **ô* (Ramovš 1997 (= 1921): 225ss.);

- = hrv., srb. *lăbūd* m 'labod', p. *labędz* m 'isto', č. *labut* f, slš. *labut* f;
 < **psl.** dial. **ôlbqdb/ôlbqdb/olbqtb* m, f 'cygnus', tudi **elbedb* m 'isto', ne pa tudi **elbedb*, kot se rekonstruira v ESSJa: 6:19.

- Ⓜ Navadno se primerja z germ. ornitonimom **albut*- 'labod' v stnord. *qlpt*, g *alptar* 'isto', sravn. *albiz*, *elbiz* in izvaja iz pide. adjektiva za belo barvo **H₂elb^ho-/alb^ho-* = lat. *albus* 'bel' (Miklošič 1886: 162; Vasmer 1986–1987: II:470; ESSJa l.c.; Kroonen 2013: 20), čeprav slov. ornitonima ni mogoče enotno rekonstruirati niti zaradi intonacijskih razlik, prim. p. *labędz* : sln. *labôd*, niti zaradi arealno širokega različnega korenskega vokalizma, npr. **ôlbqdb/ôlbqdb* : **elbedb*, niti zaradi različnih sufiksov, tj. *-*qdb* : *-*qtb* : *-*edb*, prim. SP: I:64s.; Varbot 1984: 217. Izvajanje iz pide. **H₂elb^ho-/alb^ho-* 'bel' je zato dvomljivo, je opozoril že Bezljaj ESSJ: II:117.

- Ⓜ^{BD} Psl. dial. **ôlbqdb* m 'cygnus' > psln. **labôd* m
 → + ADJ nemi
 → + APOZICIJA grbec
 → + APOZICIJA pevec
 → VOKALNA ASIMILACIJA
 → DIAL. -u- < -q̂-

sln. **labod**;
 → sln. **nemi labod**;
 → sln. **labod grbec**;
 → sln. **labod pevec**;
 → sln. **lobod**;
 → sln. **labud**;
 ⇒ sln. **lebed**.

psl. **elbedb* m 'cygnus' > r. *lébedb* ⇒ hrv. *lebed*

▷ *lebed*

labod grbec → labod

ESSJ 0

labod pevec → labod

ESSJ 0

labradorec

ESSJ 0

labradôrec/lâbradorec m, g -*rca* 'srednje velik lovski pes črne, rjave, umazano bele barve s plosko visečimi uhlji in kratko, gosto, trdo dlako': *gojiti labradorce* (SSKJ).

- Ⓜ Fem na -*ka lâbradorka* (SP 2001).

Isln. knjiž. *labradôrec/lâbradorec* m 'lovski pes ...' (20. st.).

- ⇒ agl. *Labrador* ← agl. *Labrador Retriever* 'labradorec'.

- Ⓔ Neologizem 20. st. je bil s pripadnostnim suf *-ec* < **-bcb* tvorjen iz agl. oznake za to pasmo psov, ki je bila skrajšana iz dvobesedne *Labrador Retriever*, v kateri je druga sestavina generična oznaka za lovskega psa, ki prinaša ustreljeno divjačino, v prvi pa se ohranja tpn *Labrador*, sln. *Lâbrador*, tj. ime kanadskega polotoka, od koder izvirajo predniki te pasme, prim. hrv. *làbrādor* 'labradorec' (ERHJ: 1:533).

labud → labod

ESSJ labód

Ladin pas

ESSJ 0

Ladin pas m 'vrsta rebraša, Cestum Veneris' (Erjavec 1875: 393).

Isln. knjiž. *Ladin pas* m 'venerin pas, Cestum veneris' (19. st.).

↵^K nvn. *Venusgürtel* 'Cestum veneris' (Schödlér 1860: II:530) ↵^K nlat. *Cestum veneris*.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki to morsko rebračo Sredozemskega in Jadranskega morja z obliko traku, katerega prozorno telo se irizirajoče sveti v mavričnih barvah in plava z zvijajočimi gibi ter se ponoči sveti (CZŽ 1997: 316), označuje kot Venerin pas, je bil tvorjen z nadomestitvijo teon *Venus* s sln. *Lada* slovanskega izvora in prevodom sestavine *Gürtel* s *pâs* m 'cingulum'.

V sodobnem terminološkem ustrezniku *venerin pas* (CZŽ 1997 l.c.) je bil adj *Ladin* zamenjan z *venerin* ← teon *Venera*.

ladopir

ESSJ s.v. netopír

ladopér m 'netopir' (Pleteršnik po Cafu); srštaj. *lâdoper* 'netopir' (Dobovec pri Rogatcu – SLA), štaj. jph. *lado'pi:r* 'isto' (Spodnja Ložnica – OLA L 1, 1988: 145); verjetno po švapanju iz tega nastalo *vadopír* m, g *-rja* 'netopir' (Pleteršnik po Cafu) in po redukciji nenaglašene *-a-* *vdopír* m, g *-rja* 'netopir' (Pleteršnik), *vdopir* 'Fledermaus' (Cigale 1860).

Isln. dial. **ladopír* m 'netopir';

zaradi sln. sinonimov *latopír* in č. *latopyř* 'netopir' (Machek 1968: 397) je sln. dial. **ladopír* verjetno ozvenečena slov. varianta **latopyř'b*, enako kot je slov. dial. **nedopyř'b* ozvenečena varianta psl. **netopyř'b*, prim. sln. variante z izglasjem *-dopír* in č. dial. *nedopejř*, slš. dial. *nedopier*, p. dial. *n'edopeš*, *n'edopyr*, gl. *n'e'dopyr* (OLA L 1, 1988: 145s.).

► **latopir** ▷ mladopir

lajáč

ESSJ s.v. lâjati

lajáč m, g *-a* 'pes, ki (zelo) laja': *zapodi tega lajača* (ekspr. – SSKJ), *lajáč* 'der Präriewolf (canis latrans)' (Pleteršnik), *lajáč* 'Canis latrans' (Erjavec 1875: 247).

Isln. knjiž. **laj'ač* m 'pes, ki (zelo) laja' (19. st.).

- Ⓔ Nomen agentis na *-ač* < **-ačb* iz *lâjati* *-am* impf 'latrare' < psl. **lâjati* 'isto'.

Besodotvorno drugačna sta sorodna sinonima *lajavec* m, g *-vca* 'pes, ki (zelo) laja': *s palico se je branil najbolj nadležnih lajavcev* (ekspr. – SSKJ), *lajavec* 'Beller' (Cigale 1860) in *lajâvt*, tudi *lajavt* m, g *-a* 'pes, ki (zelo) laja': *pomirite že tega lajavta, da bom lahko vstopil* (pejor. – SSKJ), ki sta nastala s substantivizacijo s suf *-ec* < **-bcb* in *-t* < **-tb* tipa *zmikavt* 'tat' ← sln. **zmikati* 'okrasti, odtujiti' = 18. st. *fmikam* 'entfernen' (Pohlin 1781) iz adj *lajav*, f *-a* 'ki (rad) laja' k *lâjati* 'latrare'.

Sln. cgn *Lajovec*, *Lajovic* nista izvorno zoonima, ampak sta bila onimizirana iz homonimnega subst *lajavac*, g *-vca* 'der Keifer, der Schreier' (Pleteršnik), v 17. st. *lajavez* 'hudu ješizhiz, maledicus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

lajavec → lajač

ESSJ s.v. lâjati

lajavt → lajač

ESSJ s.v. lâjati

lajen

ESSJ 0

lajén m 'jelen' (rez. – Baudouin 1875: 111), *lajèn* 'isto' (rez. – Ramovš 1924: 316).

Psln. **jelèn* m 'jelen, cervus';

po sistemskem razvoju v rez. **jalén* in po interno rez. premetu *l : i* ← *i : l* nastalo **lajén* = *lajén* (Ramovš 1924 l.c.; Koštiál SEB). K sistemski fonetiki prim. rez. *zalén* 'zelen' (Steenwijk 1992) < sln. *zelèn*.

► **jelen**¹

lajka

ESSJ 0

lājka f 'delovni severni pes z gosto in trdo dlako ter s košatim, zavitim repom': *vpreči lajke v sani* (SSKJ).

Isln. knjiž. *lājka* f 'delovni pes ...' (20. st.).

⇨ r. *lājka* 'vrsta lovskih psov in psov čuvajev', *severnaja lājka* (Ožegov 1953), tudi 'bevskač'.

⊕ R. *lājka* je izpeljanka na -ka iz subst *láj* m, g -a 'lajež, oglašanje psov' kot deverbativa iz *lájaty* 'lajati' < psl. **lājati* 'isto'. Oznaka za psa je bila onimizirana v *Lājka*, kakor je bilo ime psu, ki je leta 1957 kot prvi poletel v vesolje.

lajnar

ESSJ *lājnar*

lājnar m, g -rja 'der Dreckvogel (stercorarius)' (Pleteršnik), *lajnar* 'Dreckvogel (Stercorarius)' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **la:jnar* m '?' (19. st.).

⊕ Cigale 1860 s.v. *Dreckvogel* navaja tudi ornitonime *vdop*, *bud*, *smerdokavra*, *dap* 'Dreckvogel (Vultur aura)'. Enako tudi Šulek 1860 *smrdljivi jastreb* 'Dreckvogel (Vultur aura)' in *lajnar* 'Dreckvogel (Stercorarius)'. Sodobno nemško *Dreckvogel* označuje smrdokavro, po Grimmovem slovarju pa 'der geier aus Brasilien oder Mexico'. Ni jasno, katerega ptiča označujeta sln. in hrv. *lajnar*, ko sta predstavljena z nlat. ustreznikom *Stercorarius* ⇨ lat. *stercorārius* 'gnojen' iz *stercus* n 'iztrebek, govno, blato, lajno'. Ornitonima sta gotovo s suf -ar < *-ar'b izpeljana iz sln. *lājno* n 'blato, govno, gnoj' (Bezljaj ESSJ: II:121) oz. hrv. *lājno* 'isto'.

lajon

ESSJ 0

lajón m, g -a 'lion' (primor. rez. – Steenwijk 1992) = 'lev'.

Isln. dial. **lejón* m 'lev' (rez.).

⇨ furl. *leòn* m 'lev' (NP), it. *leone* < rom. **le'o:ně* 'isto' < lat. *leō*, Asg *leōnem*; rez. *a* namesto primarnega *e* je odraz rez. akanja.

► **lev**

lakovec

ESSJ 0

lākovac m, g -vca 'die Gummilack-Schildlaus (coccus lacca)' (Pleteršnik), *lakovec* 'Coccus lacca' (Erjavec 1875: 364), *lakovec* 'Gummilack-Schildlaus, coccus lacca' (Erjavec 1864: 119).

Isln. knjiž. **la:kovac* m 'Kerria lacca = Coccus lacca' (19. st.).

⇨^k nvn. *Lackfchildlaus* 'Coccus lacca' (Schödler 1860: II:509) ← *Lack* 'lak, smola' + *Schildlaus* 'kapar'.

⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki tega indijskega kaparja s sestavino *Lack* 'lak, smola' označuje, ker ob ugrizu figovega lubja povzroči izcedek, ki se na zraku strdi v smolo = šelak, uporabno pri proizvodnji lakov. Tvorjen je bil s suf -ec < *-bcb iz adj na -ov **lakov* iz subst *lāk* m 'raztopina kot zaščitna ali polepševalna prevleka' (SSKJ).

Podobno, a dvobesedno tvorjen je sodobni terminološki ustreznik *lakovi kapar* 'Kerria lacca' (CZŽ 1997: 112), prim. č. pomenski ustreznik *červec lakový*.

laks

ESSJ 0

- ⊕ 17. st.: *lachs* 'falmo, forel, Salm, Lachs' (Megiser 1603).
Isln. knjiž. *laks* m 'losos' (17. st.).
- ↔ nvn. *Lachs* m 'losos' [laks].
- ⊕ Citatna beseda iz nvn. *Lachs* 'losos', srvn. *lahs* 'isto', stvn. *lahs*, stnord. *lax* iz pgerm. **lahsa-* 'losos' < **lok'-s-o-*, kar je prasorodno z izposojenko 19. st. *lōsos* (► losos).

lama

ESSJ 0

láma f 'južnoameriška tovarna žival z zelo gosto volnato dlako': *težko obložena lama*; *volna lame* (SSKJ), *lama* 'Lama (guanicoe) lama' (CZŽ 1997: 87), *lāma* 'das Schafkameel oder Lama (auchenia lama)', *divja lāma* 'gvanako (auchenia guanaco)' (Pleteršnik), *lama* 'peruvanske kamele, Auchenia lama' (Erjavec 1875: 274), *lama* 'Schafkameel oder Lama, Auchenia lama', *divja lama ali Guanako* (Erjavec 1864: 34), *lama* 'Schafskameel' (Janežič 1851).

Isln. knjiž. **la:ma* f 'gvanako, Lama (guanicoe) lama = Auchenia lama' (19. st.).

- ↔ nvn. *Lama* 'Auchenia lama' (Schödler 1860: II:421), kar je bilo v nvn. potrjeno že v 16. st. (Pfeifer 2000: 761) ↔ šp. *llama* f 'lama, gvanako' ↔ kečua *llama* (Kluge 1995: 500).
- ⊕ V južnoameriškem indijanskem jeziku kečua je beseda pomenila 'živina' (Kluge 1995 l.c.). V Evropi se je ta kulturna besede širila iz šp., prim. agl. *llama* 'lama', starejše *glama*, it. *lama* isto', frc. *lama* (Pfeifer 2000 l.c.; Kluge 1995 l.c.).
 V sln. se je kot termin uveljavila oznaka *gvanâko* (► gvanako).

lamantin

ESSJ 0

lamantîn m, g -a 'v morju in rekah živeči rastlinojedi sesalec z okroglim lopatastim repom, Trichechus' (zool. – SSKJ), *lamantin* 'manati, rod Trichechus' (CZŽ 1997: 205), *lamantin* 'atlantska morska krava, Manatus' (Erjavec 1875: 281).

Isln. knjiž. **laman'ti:n* m 'Trichechus = Manatus' (19. st.).

- ↔ frc. *lamantin* 'lamantin' (?); iz frc. je izposojeno še hrv., srb. *lamàntîn* 'Trichechus manatus', r. *lamantin*, ukr. *lamantyn*, č. *lamantin*, slš. *lamantîn*, n. *Lamantin*, it. *lamantino*.
- ⊕ Ker so za tega morskega sesalca značilni glasovi, kot bi jadikoval, je bilo frc. *lamantin* (leta 1640 *lamintin*) ljudskoetimološko na podlagi frc. *lamente* 'tarnati, jadikovati' preoblikovano iz prvotnega frc. *manati* (leta 1553) kot izposojenke iz šp. *manatí* 'lamantin', zabeleženega že leta 1515 (Havlová 2010: 35; Battisti, Alessio 1950–1957: 2154; Corominas 1976: 377). Zaradi preoblikovanega vzglasja in izglasja prvotnega frc. *manati* ni verjetno, da bi bilo frc. *lamantin* posledica dodanega določnega člena, kot se navaja v Battisti, Alessio 1950–1957 l.c.

► **manati**

lampreda

ESSJ 0

lamprēda f 'die Lamprete (petromyzon marinus)' (Pleteršnik), *lampreda* 'minóga, Lamprete, Petromýzon marinus' (Erjavec 1881: 145), *lampreda* 'Petromyzon marinus' (Erjavec 1875: 343).

Isln. knjiž. **lamp'rē:da* f 'morski piškur, Petromyzon marinus' (19. st.).

- ↔ it. *lampreda* 'Petromyzon marinus', srlat. *lampreda* 'isto', tudi *lampetra*.

- Ⓔ Za morskega piškurja je značilno, da se z lijakastimi usti lahko prisesa na skale, ladje in tudi na njemu manjše ribe, preluknja kožo in se hrani z drobovjem (CZŽ 1997: 26), kar ponazarja prvi del nlat. oznake gr. izvora, prim. πέτρος 'kamen, skala' + μύζω 'sesati'. Srlat. *lampreda* se zato izvaja iz izhodiščne sintagme *lambere petram* 'lizati skalo', ki naj bi po sklopu in poenostavitvi dala *lampetra* > po lenizaciji **lampedra* > po premetu *lampreda*, kar je prepričljiveje od možnosti, da naj bi bilo *lampreda* preoblikovano iz prvotnega, le pri Polemiju Silviju potrjenega *naupreda* (podrobneje Vinja 1998–2004: II:43).

Ⓓ^{BD} Lat. *lambere petram* 'lizati skalo' → srlat. *lampetra* 'Petromyzon marinus'

> *lampedra* → ^{PREMET} srlat. *lampreda* > it. *lampréda*

⇒ srvn. *lamprede* > nvn. *Lamprete*

⇒ sln. *lampreda*;

⇒ sln. *lampreta*.

▷ *lampreta*

lampreta

ESSJ 0

- Ⓔ 18. st.: *lampreta* 'šhvelzhiza, ribiza kazhizam podobna, Neunauge' (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. *lampreta* f 'morski piškur, Petromyzon marinus' (18. st.).

- ⇨ nvn. *Lamprete* 'Petromyzon marinus', srvn. *lampríde* 'isto', *lamprede* ⇨ srlat. *lampreda* 'Petromyzon marinus'.

► **lampreda**

lanfor → granfor

ESSJ 0

langer

ESSJ 0

'la:ĩnyer m, g *-je* 'vrsta močvirske ptice' (primor. notr. (Velike Žablje) – Jejčič DN 2010: 67).

Isln. dial. *'la:ĩnyer* m 'vrsta močvirske ptice' (notr.) ← **'la:ngar* (?).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno.

langur

ESSJ 0

langúr m, g *-ja* 'vitka južnoazijska opica s kratkimi palci na rokah, ki se hrani z listjem, Presbytis' (zool. – SSKJ), *langur* 'hulman, hanuman, Presbytis entellus' (CZŽ 1997: 95).

Isln. knjiž. *langúr* m 'Presbytis entellus' (20. st.).

- ⇨ agl. *langur* 'indijska dolgorepa opica' (19. st.) ⇨ hindi *langūr* (Onions 1967: 514).

- Ⓔ Hindi zoonim se povezuje s sti. *lāṅgūlá-* n 'rep' (Onions 1967 l.c.; Mayrhofer 1992–2001: II:477).

lanj → lunj

ESSJ 0

lanjec

ESSJ *lānjec*

lānjac m, g *-njca* 'der Damhirsch (cervus dama)' (Pleteršnik), *lanjēc* 'damjek, Damhirsch' (Janežič 1889), *lanjec* 'damjek, der Damhirsch, Cervus dama' (Erjavec 1881: 48), *lanjec* 'damjek, Damhirsch, Cervus dama' (Erjavec 1864: 32).

Isln. knjiž. **'la:njȁc* m 'damjek, Cervus dama' (19. st.).

- ⇨ hrv. *lanjac* m 'jelen-šarenjak, Dammhirsch (Cervus dama)' (Šulek 1860), *lānjac*, g *-njca* 'damjek' (Rečnik SANU).

- Ⓔ Hrv. zoonim je gotovo mlad mask na *-ac* < **-ьсѣ* k hrv. *lanj* 'Dammhirschkuh' (Šulek 1860), kar je bilo lahko izposojeno iz slov. jezikov, prim. r. *lanь* f, g *lani* 'košuta = samica jelena', ukr. *lanь* f, g *lānja* 'isto', č. *laň* itd. ← psl. **olnī* f 'košuta = samica jelena' (ESSJa: 32:70s.). Zaradi pozne potrjenosti ni verjetno, da bi se v hrv. *lanjac* ali

sln. *lanjec* ohranjala psl. tvorjenka, kot se domneva v ÈSSJa: 32:73. Sln. *lânjec* je kot mlado izposojenko prepoznal že Bezljaj ESSJ: II:124, Skok 1971–1974: I:771 pa hrv. *lanjac* in *lanj* ne omenja.

lanjščaga → lanjščak

ESSJ 0

lanjščak

ESSJ s.v. *lani*

lânjščak m ‘ein im vorigen Jahre geworfenes Thier’ (štaj.), ‘vorjähriges Schaf, vorjähriger Hase’, ‘vorjähriger Ochs’ (Pleteršnik); panon. pkm. *lanjščák* ‘lanski, enoleten (živina)’ (Novak 1996).

- ① Sem panon. pkm. **lanjščaga** ‘enoletna žrebica’ (Novak 1996) z besedotvorno nejasnim izglasjem *-aga*.

Isln. dial. **lanšča:k* m ‘lani, v prejšnjem letu skotena domača žival’ (štaj., panon.) < **oln-bšt’akb*.

- ② Generična oznaka za v prejšnjem letu skoteno domačo žival je bila s suf *-jak* < **-akb* substantivizirana iz adj na *-ski* < **-bskɔjɔ* *lanski*, f *-a* ‘tak, ki je iz prejšnjega leta’, tvorjenega iz adv *lani* (Bezljaj ESSJ: II:123). Pleteršnikovo poknjiženje *lanjščak* z *j* ohranja podatek o dial. palatalizaciji nazala *n* v predkonzonantni poziciji, ki ni splošno slovenska, zato se ustrezno poknjiženje glasi *lanščák* (SSKJ).

Sem enako tvorjena oznaka za dvoletnega, tj. predlani skotenega koštruna **predlânjščak** m ‘ein zweijähriger Hammel, der Zeithammel’ (Pleteršnik), *predlanšček*, *predlanšek* ‘Zeithammel’ (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju) iz adv *predlani* ‘pred dvema letoma’.

▷ lanščak

lanščak

ESSJ 0

lanščák/lânščak m, g *-a* ‘srnjak ali jelen v drugem letu starosti’ (lov. – SSKJ).

Isln. knjiž. *lanščák/lânščak* m ‘srnjak ali jelen v drugem letu starosti’ (20. st.).

- ② Mlad terminološki neologizem, ki je bil na podlagi skupne značilnosti, da gre za v prejšnjem letu skoteno žival, s prenosom na označevanje prejšnjega leta skotenega srnjaka ali jelena, tvorjen iz dial. *lânjščak* ‘v prejšnjem letu skotena žival’ (štaj. – Pleteršnik) < **oln-bšt’akb* in upravičenim poknjiženjem brez *j*.

► lanjščak

larnjaš

ESSJ 0

lárn’aš m ‘petelin’ (panon. pkm. – Bajzek Lukač 2009).

Isln. dial. **larn’aš* m ‘petelin’ (pkm.).

- ② Osamljeno in nejasno.

larva

ESSJ 0

lârva f ‘ličinka, žival na razvojni stopnji med jajčecem in bubo ali med jajčecem in razvito živaljo’ (zool. – SSKJ), *larva* ali *ličinka* (Erjavec 1875: 347).

Isln. knjiž. **lârva* f ‘ličinka’ (19. st.).

- ⇨ nvn. *Larve* ‘ličinka’ poleg ‘maska, krinka’.

- ② Nvn. zoološki termin je bil v 18. st. uveden po homonimu *Larve* ‘maska, krinka’, pozno srvn. *larve* ‘strašilo, maska’ ⇨ lat. *lârva/lârva* ‘zli duhovi umrlih, strašilo; krinka, maska’ na podlagi predstave, da ima ličinka masko, pod katero se skriva žival (Pfeifer 2000: 767); prvotno torej ‘maska, krinka’.

lasica¹

ESSJ *lāsica*

lāsica f ‘podlasica, das Wiesel’ (Pleteršnik), *lasica* ‘podlasica, podlaska, granoslek, kipeń, Wiefel (Mustela vulgaris)’ (Cigale 1860), *lasica* ‘Wiefel’ (Janežič 1851); primor.

nad. *lāsca* ‘donnola’, *lāsca* ‘faina’ (Rigoni, Salvino 1999), nad. *lāsca* ‘donnola’, ‘faina’ (Špehonja 2012b).

- Ⓔ 18. st.: *lafiza* ‘*podlastiza*, Wiefel’ (Gutsman 1789); 19. st.: *láfiza* ‘*podlastiza*, das Wiefel’ (Jarnik 1832: 160), *láfiza* ‘das Wiefel (Muftella vulgaris. Linn.)’ (Murko 1833a: 159).

Psln. dial. **lāsica* f ‘mustela’;

- = hrv., srb. *lāsica* ‘*Mustela vulgaris*’ (Mikalja 1649; della Bella 1728; Belostenec 1740; Jambrešić 1742; Karadžić 1818; ARj), hrv. kajk. *lāsica* ‘*podlasica*’ (RKDI), *lāsica* ‘isto’ (Sekulić 2005), toda hrv. čak. *lāsica* ‘ščurek’ (Dračevica na Braču – ČDL), srb. v Vojvodini *lāsica/lāsica* ‘*Putorius nivalis*’ (RSGV), mak. *lasica* ‘*Mustela nivalis*’ (TRMJ), blg. *lāsica* ‘*Mustela nivalis*’ (Gerov 1895–1908), str. *lasica* ‘*podlasica*’, r. dial. *lasica* ‘isto’, ukr. *lāsyeja*, br. *lāsica*, stp. *lasica* ‘*Putorius vulgaris*’, p. *lasica* ‘*podlasica*’, č. *lasice* ‘*podlasica*’, slš. *lasica*, dl. *lasyca*;

< **psl.** **lāsica* f ‘mustela’ (ap A);

čeprav se v ESSJa: 14:35 zaradi besedotvorne variante v r. *laska* ‘*podlasica*’, ukr. dial. *laska* ‘isto’, br. *laska*, stp. *laska*, p. *laska*, č. dial. *laska*, slš. *laska*, dl. *laska*, ki je rekonstruirana kot **laska*, sklepa, da je psl. **lāsica* f ‘mustela’ retrogradna tvorba iz variante na *-ka, je tudi zaradi širšega areala **lāsica* bolj verjetno prav obratno, da je varianta na *-ka mlajša retrogradna tvorba iz **lāsica*, da jo je treba rekonstruirati kot **lās̃ka* in da je razmerje **lāsica* : **lās̃ka* enako besedotvornemu razmerju **stārica* : **stār̃ka*, kar lahko nakazuje na adjektivno podstavo obeh zoomimov.

► **podlasica** ▷ ulasica ▷ pasica

lasica² → lasnica²

ESSJ 0

lasnica¹

ESSJ 0

lāsneča f ‘lastovka’ (panon. pkm. – Bajzek Lukač 2009).

Isln. dial. **lastnica* f ‘lastovka, Hirundo’;

osamljeni pkm. ornitonim za lastovko je v primerjavi s sin **last-ou-ica/-̃ka* izpeljanka na -nica, tj. psl. **lāst-̃n-ica*, v kateri je prišlo do asimilacije -n- ← *-nn- ← -tn-.

► **lastovka**

lasnica²

ESSJ 0

lāsница/lāsica f ‘zelo tanek zajedavec v črevesju človeka in nekaterih živali, katerega ličinke povzročajo trihinelozo; trihina’: *ugotoviti lasnico v črevesju* (zool. – SSKJ), *lasnica* ‘trihina, *Trichinella spiralis*’ (CZŽ 1997: 73), *lasnica* ‘der Fadenwurm, die Trichine (*trichina spiralis*)’ (Pleteršnik), *lasnica* ‘*trihina*, der Fadenwurm, die Trichine, *Trichina spiralis*’ (Erjavec 1881: 239).

Isln. knjiž. **las’ni:ca* f ‘*Trichinella spiralis* = *Trichina spiralis*’ (19. st.).

- ↰^K nvn. *Haarwurm* m ‘*Trichina*’ (Schödlér 1860: II:520) ← *Haar* ‘las’ + *Wurm* ‘črv’.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki te parazitske gliste zaradi njihove izjemne tankosti označuje kot lasni črv, je bil s suf -ica substantiviziran iz adj na -en < *-̃ñ k *lās* m ‘capillus’ < psl. **uōls̃*.

Starejši Erjavčev kalk po isti predlogi **lasica** ali *trihina* ‘*trihina*, *Trichina spiralis*’ (Erjavec 1875: 375), ki je bil s suf -ica neposredno tvorjen iz *lās* m ‘capillus’, se ni uveljavil. Sodobni sin **trihina** f ‘zelo tanek zajedavec v črevesju človeka in nekaterih živali, katerega ličinke povzročajo trihinelozo, *Trichinella*’: *ličinke trihine* (zool. – SSKJ), *trihina* ‘*lasica*, die Trichine, der Haarwurm (*trichina spiralis*)’ (Pleteršnik), *trihina* ‘*lasica*, *Trichina spiralis*’ (Erjavec 1875: 375) je bil uveden po nlat. oznaki *Trichina*, ki vsebuje gr. τρίχτινος adj ‘iz las narejen, lasnat’.

lasoglav → bičeglavec

ESSJ 0

lastavicaESSJ s.v. *lāsica*

lástavica f 'lastovica' (Pleteršnik), *lastavice* f pl 'Hirundinae', *hišna ali mestna lastavica* f 'Hirundo urbica', *domača ali kmetska lastavica* 'Hirundo rustica' (Erjavec 1875: 285), *lastavica* 'lastovica' (Janežič 1851).

Isln. knjiž. **la:stavica* f 'lastovica' (19. st.).

✧ hrv. *lastavica* 'Schwalbe' (Šulek 1860), *lǎstavica* 'isto', čak. *lǎstavica* (ČDL), blg. *lǎstavica*;

< **psl.** dial. **lǎstauica* f 'hirundo';

to je besedotvorna varianta ob arealno širšem sin **lǎstouica*. V ÈSSJa: 14:42s. se neustrezno navaja, da je *lástavica* avtohtona sln. beseda.

V Pleteršnikovem slovarju navedeni podatek, da se beseda *lástavica* pojavlja v Cigaletovem viru, ni verodostojen, saj je ni bilo mogoče ponovno potrditi niti v Cigale 1860 niti v Cigale 1880.

► **lastovica**

lastoperESSJ s.v. *lástovica*

lastopêr m 'hudournik, die Mauerschwalbe' (Rogatec – Pleteršnik po Cafu).

Psln. dial. **lastoper* m 'hudournik, die Mauerschwalbe';

• < **psl.** dial. **lastoperъ* m ← kompoz adj **lastoperъ(ib)* 'tak s svetlim, belim perjem' (?).

Ⓔ Bezljaj ESSJ: II:126 je prvi del tega v slov. svetu osamljenega kompozita povezoval z ornitonimom *lástovica* 'Hirundo' oz. *lástovka* 'isto', v katerem Račeva, Zb Bezljaj 2012: 177ss. prepozna psl. adj **lastъ(ib)* 'svetel, sijoč' ob **lastъ(ib)* 'isto', ki ju rekonstruira iz analize gradiva, kot je p. dial. *lasij* 'črn ali rdeč, ki je ob straneh bel (o govedu)', ukr. *lasyj* 'črn ali rdeč z belim trebuhom ali prsmi', in ornitonimskih variant za *Hirundo* s sestavino **last-* ter s sestavinama **las-* in **last-* v oznakah za *Mustela*. Čeprav se lastovk in hudournikov ne uvršča v isti rod, ljudska terminologija kaže na prekrivnost njihovih poimenovanj, prim. nvn. *Mauerschwalbe*, ki označuje hudournika in vsebuje nvn. sestavino *Schwalbe* 'lastovka, Hirundo'. Hudournik je s prvotnim kompoz adj označen kot tisti, ki ima perje svetlo, belo. Za hudournike je značilno, da je vsaj del perja svetle/bele barve (CZŽ 1997: 94).

► **lastovica** ► **lastvica**

lastovicaESSJ *lástovica*

lástovica f 'lastovka': *lastovica* cvrči, ščebeta; *lastovice* letijo na jug, se vračajo, se zbirajo (knjiž. – SSKJ), *lástovica* 'die Schwalbe', *lastovice* f pl 'Spaltschnäbler (fisirostres)', *domača/kmetska lastovica* f 'die Rauch- oder Dorfschwalbe (hirundo rustica)', *črna lastovica* 'isto', *hišna/mestna lastovica* 'die Haus- oder Fensterschwalbe (hirundo urbica)' (Pleteršnik), *domača lastovica* 'Rauch- oder Dorfschwalbe, Hirundo rustica', *hišna lastovica* 'Hausschwalbe, Hirundo urbica' (Erjavec 1864: 50, 51), *lastovica* 'lastovka, Schwalbe (Hirundo)' (Cigale 1860), *lastovica* 'lástovka' (Drobníč 1858), *lastovica, lastovca* 'Schwalbe' (Janežič 1851); kor. obir. *wá:stǎlca* 'Schwalbe', 'Gestirn aus 7 Sternen' (Karničar 1990) s hiperkorekcijo z *l* iz *w* ali disimilacijo *w* : *l* ← *w* : *w*, rož. *vástovca* (Šašel 1957), primor. rez. *lástavica* 'swallow' (Steenwijk 1992) < **lástovica*, nad. *lástovca* 'rondine', *lástuca* 'isto' (Rigoni, Salvino 1999), *lastòfca* 'rondine', *lastùfca, lástuca* (Špehonja 2012b), ter. *lástavica/lástovica/lástavca* 'rondine' (Spinozzi Monai 2009: 183, 259, 361), kraš. *lástowca* 'Schwalbe' (Štrekelj 1887: 439), istr. *laštovca* 'lastovica' (Šmarje – Koštiál 1996: 87), rovt. tol. *la:štavca* (Čujec Stres

2010–2014) < **lastovica*, črnopr. *lāstajca* ‘lastovica’ (Tominec 1964) < **lastovica*, cerklj. *lāstajca* (Razpet 2006), dol. kost. *la:stóvèca* ‘lastovica’, tudi ‘čelni trikotni del ostrešja pri hiši’ (Gregorič 2014).

- Ⓜ 16. st.: *laftoviza* ‘Schwalb, hirundo’ (Megiser 1592); 17. st.: *laftoviza* ‘hirundo’, *hurdournik kakòr laftovize* (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *laftovka/laftovza* ‘hirundo’ (Pohlin 1781), *laftoviza, laftouza* ‘Schwalbe’ (Gutsman 1789); 19. st.: *laftov’za* ‘die Schwalbe’, *laftoviza* ‘isto’ (Jarnik 1832: 160, 186), *lāftoviza* ‘Schwalbe’ (Murko 1833a: 159), *lāftovza* ‘Hirundo, wahre Schwalbe’, *mala lāftovza* ‘mali hudoúrník, wind. *glāftovza*, Hirundo urbica, Hausfchwalbe’, *zherna lāftovza* ‘Hirundo rustica, Rauchfchwalbe’, *brégja lāftovza* ‘bregúlja, bregúle, potoha, povodna *glāftovza*, Hirundo riparia, Uferfchwalbe’, *velka laftovza* ‘sidóvni hudoúrník, velki hudoúrník, Cypselus murarius, gemeine Mauerfchwalbe’ (Freyer 1842: 17–18).

Psln. **lāstovica* f ‘hirundo’;

- = stesl. *lastovica* ‘hirundo’, hrv., srb. *lāstovica* ‘isto’ s hipokor *lāsta* (Bulahovskij 1978 (= 1948): 225), mak. *lastovica*, blg. *lāstovica* (Gerov 1895–1908), r. dial. *lāstovica*, ukr. *lastovýcja*, č. dial. *laštovice*, slš. *lastovica*;

< **psl.** **lāstovica* f ‘hirundo’ ob **lāstajica* ‘isto’ in **lāstovrka* (ESSJa: 14:44) ter arealno ozko **lastur* (sln.-hrv.) in **lastun* (r. csl.);

razmerje med **lāstovica/lāstovrka* in **lāstajica* enako kot **lastur* kaže na izpeljavo iz subst **lāst*, manj verjetno **lāsta*; ker se pri **lāstovica* ob pomenu ‘hirundo’ pojavlja tudi ‘mustela’ (ESSJa l.c.), je besedotvorna podstava **lāst* gotovo korensko sorodna z **lāsica* ‘mustela’, besedotvorno razmerje med subst **lāst* in iz **lāsica* ‘mustela’ rekonstruiranim adj **lāst*, ki ga Račeva, Zb Bezljaj 2012: 184 utemeljuje z razmerjem **bērza* ‘Betula’: **bērsta/berstā/bērsto* ‘Ulmus’ in rekonstruira adj **lāst*, lahko odraža ničto substantivizacijo tega prvotnega adj **lāst*.

- Ⓜ Izhodišče besedne družine je verjetno adj **lāst* ‘svetel, sijoč’, ki se evidentira npr. v p. dial. *lasij* ‘črn ali rdeč, ki je ob straneh bel (o govedu)’, ukr. *lasyj* ‘črn ali rdeč z belim trebuhom ali prsmi’ (Račeva, Zb Bezljaj 2012: 186) in je verjetno soroden z let. *luōss* ‘sivorjav, rumenosiv’ (Miklošič 1886: 160; Skok 1971–1974: II:271). Zaradi soobstoja slov. pomenov ‘hirundo’ in ‘mustela’ v **lāstovica*, hrv. čak. pa *lāsica* pomeni tudi ‘blatta’ (ČDL; Šimunović 2006), je manj verjetno, da bi bila osnova **lāst*-povezana z lit. *lakstyti lakstaū* ‘letati’, kot se po Miklošiču 1886: 161 navaja v Klepikova, VSIJa 5, 1961, 172; Vasmer 1986–1987: II:463; Skok 1971–1974: II:274; Bezljaj ESSJ: II:126; ESJS: 7:404. Trubačev v Vasmer 1986–1987 l.c. je sklepal o povezanosti s psl. **laska* f ‘ljubezen’, kar je pomensko preveč oddaljeno. O slov. ornitonimih za lastovko Klepikova, VSIJa 5, 1961, 172ss.

- Ⓜ^{BD} Psl. **lāst* m ‘?’ → **lāstovr* adj
→ psl. **lāstovica* ‘hirundo’

hrv. (morska) *lastavica*

hrv. *morska lastavica*

?

nvn. *Schwalbenschwanz*

→^{PREF} pod- **hudournik*’

→^{VPLIV} ?

→^{ZAMENJAVA} ^{SUF} psl. **lāstovrka*

→[?] **ulāstovrka* → **glāstovrka*

→[?] **ulāstovica*

→ **glastovica*

sln. *lastovica*;

⇒ sln. *morska lastovica*¹;

⇒ sln. *morska lastovica*²;

⇒ sln. *morska lastovica*³;

⇒^k sln. *lastovičar*;

→ sln. *podlastovica*;

→ sln. *latovica*;

sln. *lastovka*;

sln. *glastovka*;

sln. *vlastovica*;

sln. *glastovica*;

- **lāstŭnŭ* adj → psl. dial. **lāstŭnica*
 → psl. **lāstaŭŭ* adj → **lāstaŭica* ‘hirundo’ > hrv. *lastavica*
 → VPLIV hlastati (?)
 → jslov. dial. **lasturŭ* m ‘hirundo’ → PRENOS ‘hudournik’
 → TVORJENKA NA -jak
 → +SUF -ica + REDUKCIJA ‘hirundo’
 → -št- ← -st-
 → KOMPOZ ADJ **lāstoperŭ(ib)* + *pŭlīt’ŭ* → sln. **lastoper* ‘hudournik’
 → **lāstŭ* adj → **lāsty* f ‘?’ → **lāstŭica* ‘hirundo’ → REDUKCIJA + -r-
 → ‘mustela’
 → sln. *lasnica*;
 ⇒ sln. *lastavica*;
 sln. *hlastavica*;
 → sln. *lastur*;
 → sln. *lasturjak*;
 → sln. *lastrica*;
 → sln. *laštrica*;
 → sln. *lastoper*;
 → sln. *lastvrca*;
 → sln. *lastvica*.
 ▷ lastovka ▷ lastavica ▷ glastovica ▷ laštrica ▷ lastrica ▷ lastur ▷ lastvrca ▷ lastoper ▷ lastovičar
 ▷ morska lastovica¹ ▷ morska lastovica² ▷ morska lastovica³ ▷ podlastovica ▷ latovica

lastovičar

ESSJ 0

lástovičar/lastovičar m, g -ja ‘velik dnevni metulj rumene barve s črno obrobljenimi krili, *Papilio machaon*’ (zool. – SSKJ), *lastovičarji* m pl ‘jadranci, Papilionidae’, *lastovičar* m ‘*Papilio machaon*’ (CZŽ 1997: 157), *lástovičar*, g -rja ‘der Schwalbenschwanz (papilio Machaon)’ (Pleteršnik), *lastavičar* ‘*Papilio Machaon*’ (Erjavec 1875: 356s.), *lastovičar* ‘der Schwalbenschwanz, *Papilio machaon*’ (Erjavec 1864: 89).

Isln. knjiž. **la:stovičar* m ‘*Papilio machaon*’ (19. st.).

↵^K nvn. *Schwalbenfchwanz* ‘*Papilio Machaon*’ (Schödler 1860: II:502) ← *Schwalbe* ‘lastovka’ + *Schwanz* ‘rep’.

ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki tega metulja poimenuje po repatem izrastku na zadnjih krilih, podobnem lastovičjemu repu, je bil tvorjen s svojilnostno izpeljanko na -ar < *-ar’b iz ornit *lastovica* f ‘hirundo’; prvotno torej ‘metulj z izrastkom, ki je podoben repu lastovice’.

► **lastovica**

lastovka

ESSJ s.v. *lástovka*

lástovka f ‘ptica selivka s škarjastim repom in vitkimi krili’: v *hlevu gnezdiijo lastovke*; *lastovke letijo na jug* (SSKJ); *kmečka lastovka* ‘lastovka z izrazito izrezanim repom, po hrbtu kovinsko modra, po trebuhu rdečkasto bela, *Hirundo rustica*’; *mestna lastovka* ‘lastovka z neizrazito izrezanim repom, po hrbtu črno modra, po trebuhu bela, *Delichon urbica*’ (zool. – SSKJ), *lastovke* f pl ‘Hirundinidae’, *kmečka lastovka* f ‘*Hirundo rustica*’, *mestna lastovka* ‘*Delichon urbica*’, *skalna lastovka* ‘*Ptyonoprogne* (= *Hirundo*)’, *rdeča lastovka* ‘*Cecropis* (= *Hirundo*) *daurica*’ (CZŽ 1997: 158), *lástovka* ‘lastovica’ (Pleteršnik), *lástovka* ‘lastovica’ (Drobníč 1858); gor. *lá:stouka* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *lá:stauka* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), štaj. zgsav. *lā:stōka* (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 334), panon. prleš. *lastofka* (Rajh 2010).

Ⓣ Strukturna tvorjenka na -ica kor. rož. *vasťevqaca* ‘lastovka’ (Šašel 1957) < **lastovkica*.

ⓗ 18. st.: *lastovka/lastovza* z usmeritvijo na *glastovza* ‘Schwalbe, hirundo’ (Pohlin 1781), *laftouka* ‘*laftouza*, Schwalbe’ (Gutsman 1789).

Ⓞ Ni jasno, ali je cgn *Lastovka*, ki je bil po ZSSP potrjen v Mariboru, ornitonimskega izvora.

Psln. **lāstouka* f ‘hirundo’;

• = r. dial. *lástovka* ‘lastovka’, ukr. *lástivka* ‘isto’, br. *lāstaŭka*, p. dial. *lastowka*, *lastówka*, č. dial. *lastŭfka* ‘lastovka’, *laštŭfka* ‘isto’, stslš. *lastovka*;

< **psl.** **lāstouka* f ‘hirundo’ (ESSJa: 14:45) ob **lāstouica* ‘isto’ (ESSJa: 14:44).

V slovenskem knjižnem jeziku besedotvorna varianta *lástovka* izpodrinja sin *lástovica*.

► **lastovica** ▷ *lasnica*¹

lastrica

ESSJ 0

lasterca f ‘rondine’ poleg *lastovca* ‘isto’, *lastuca*, *latovca*, *latouca*, *glástulca* (vse primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999), istr. *laštərca* ‘lastovica’, npr. *je šla ku lastərca* ‘je hodila hitro in lahkotno’ (Jakomin 1995), *laštrea* ‘lastovica’ (Padna, Nova vas nad Dragonjo – Koštiál 1996: 87).

Isl. dial. **lásturica* f ‘Hirundo’;

po redukciji in deloma -št- ← -st- **lástřca* = nad. *lasterca*, **lástřca* = istr. *laštrea*; ta zahodni dialektizem dodatno potrjuje obstoj in prvotno akcentsko mesto subst **lástur*, ki je bil verjetno pod vplivom sin *lastovica* preoblikovan v **lásturica*.

► **lastur**

lastur

ESSJ s.v. *lastovica*

lastúr m, g -rja ‘hudournik, die Mauerschwalbe’ (Pleteršnik po Cafu).

- ① Strukturna izpeljanka na -jak *lasturják* m ‘die Mauerschwalbe’ (Pleteršnik po Cafu).

Psl. dial. **lăstur* m ‘hudournik, die Mauerschwalbe’;

- = hrv. kajk. *lastour* ‘vrsta lastovke’ < **lastur* (Blažeka, Rob 2014);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **lăstur̥* m ‘lastovka’.

- ② Bezljaj ESSJ: II:126 in Račeva, Zb Bezljaj 2012: 184 sta opozorila na besedotvorno varianto v r. sl. *lastun̥* ‘Hirundo’ (⇒ romun. *lăstu'n* ‘Hirundo’ – Tiktin 1903–1925: II:892), kar je imel Skok 1971–1974: II:275 za izpeljanko iz hipokoristika, potrjenega v hrv., srb. *lăsta* ‘Hirundo’ ← *lăstavica* ‘isto’. Izpeljanke s psl. suf **-ur̥* niso izpridevniške, prim. SP: II:26, zato osamljeno variantno poimenovanje, ki je korensko sorodno s sln. *lastovica* ‘Hirundo’ oz. *lastovka* ‘isto’, kaže na tvorbo iz psl. subst **lăstř*. Čeprav se lastovk in hudournikov ne uvršča v isti rod, ljudska terminologija kaže na prekrivnost njihovih poimenovanj, prim. nvn. *Mauerschwalbe*, ki označuje hudournika in vsebuje nvn. sestavino *Schwalbe* ‘lastovka, Hirundo’.

► **lastovica** ▷ *lastrica* ▷ *laštrica*

lasturjak → lastur

ESSJ 0

lastvica

ESSJ 0

lăstvica f ‘podlasica’, *Băugina/divdja lăstvica* (panon. pkm. (Andovci) – Mukič 2005).

Psl. dial. **lăstřica* f ‘podlasica, mustela’ (pkm.) < psl. **lăstřica*.

- ③ Sln. dial. *lăstvica* f ‘podlasica’ je homonimno s sln. dial. **lăstvica* ‘lastovica’ = *lastvica* ‘Schwalbe’ (Janežič 1851), *lăstřviza* ‘Schwalbe’ (Murko 1833a: 159), kar je bilo mogoče rekonstruirati tudi na podlagi primor. briš. *lăstřvra* f ‘lastovka’ (Erzetič 2007) in obsoš. *lă:střwərca* ‘isto’ (Ivančič Kutin 2007) (► *lastřvra*). Ker je bila homonimija med zoonimoma za lastovko in podlasico opažena tudi pri refleksih psl. **lăstřica*, prim. r. dial. *lastovica* ‘podlasica’ (ESSJa: 14:44), je verjetna razlaga v Račeva, Zb Bezljaj 2012: 177ss., da je pri teh primerih treba izhajati iz psl. adj **lastř* ‘svetel, sijoč’ ob **lasř* ‘isto’, ki ju rekonstruira iz analize gradiva, kot je p. dial. *lasij* ‘črn ali rdeč, ki je ob straneh bel (o govedu)’, ukr. *lasyj* ‘črn ali rdeč z belim trebuhom ali prsmi’, in ornitonimskih variant za Hirundo s sestavino **last-* ter sestavinama **las-* in **last-* v oznakah za Mustela. Le sln. gradivo s homon. **lăstřica* ‘hirundo; mustela’ kaže, da je bil s suf **-ica* tvorjen iz abstr **lăstř* f, g *lăstřye* ‘belost, belina’ iz psl. adj **lăstř* ‘bel’. Po podobnem besedotvornem vzorcu je nastalo psl. **suhř* f, g *suhřye* ‘suhost’ ← psl. **sŭhř* ‘suh, siccus’ in iz tega sln. *suhev* f ‘rozine’, hrv. *sŭhřvica* ‘isto’ (Furlan v Bezljaj ESSJ: III:339).

▷ *lastoper* ▷ *lastřvra*

lastvrca

ESSJ 0

lastvrca f 'lastovka' (primor. briš. – Erzetič 2007), obsoš. *lá:stvärca* 'lastovka' (Ivančič Kutin 2007).

Isln. dial. **lástuica* 'Hirundo' (zahodno); po redukciji in interkalaciji *r* **lásturca*.

- ⓔ Čeprav je na zahodnem območju potrjen nad. sinonim *lasterca* (► *lastrica*) < sln. **lásturica* z *r*, iz iste predloge ni mogoče izvajati briš. *lastvrca* in obsoš. *lá:stvärca*, ker po redukciji vokal *u* nikoli ni zamenjan z *v*, zato je bolj verjetno, da je sln. dial. **lásturca* nastalo iz variante **lástvica* 'Hirundo' < **lástvica*, ki jo v slovenščini potrjujeta le zapisa *láftviza* 'Schwalbe' (Murko 1833a: 159), *lástvica* 'isto' (Janežič 1851). Po redukciji je iz **lástvica* nastalo konzonantno zaporedje, v katerega se je interkaliral *r* kot npr. v *frždu* iz *fiždl*. Hrv. čak. *lastrovica* 'hudournik' (Hirtz 1928–1956: II:254) pri razlagi sln. dial. *lastvrca* ne pride v poštev, prav tako tudi ne br. *lastruka* 'lastovka', kar omenja Bezljaj ESSJ: II:126, a besede v drugih virih ni bilo mogoče ponovno potrditi.

► **lastvica**

lasulja

ESSJ 0

lasúlja f 'bledorumen morski ožigalkar z valjastim telesom in številnimi lovkami, Anemonia sulcata', tudi **voščena vlasulja** 'bledorumen morski ožigalkar z valjastim telesom in s številnimi lovkami; voščena vetrnica' (zool. – SSKJ), *vlasulja* 'voščena morska vetrnica, Anemonia sulcata' (CZŽ 1997: 207).

Isln. knjiž. (voščena) *vlasúlja* f 'Anemonia sulcata' (20. st.); kasneje posodobljeno v *lasúlja* 'isto'.

- ⓔ Ker ima ta vrsta morske vetrnice enako kot ožigalkar, označen z *vlasulja* 'vrsta morske lilije brez peclja', številne lovke, ki spominajo na skupek las = lasuljo, je bil termin kot oznaka za vrsto vetrnice verjetno uveden na podlagi starejšega za vrsto morske lilije: *vlasulja* 'vrsta morske vetrnice' (20. st.) ← *vlasulja* 'vrsta morske lilije' (19. st.).

► **vlasulja**

lašćec → loskESSJ s.v. *lòsk***laška**

ESSJ 0

laška f 'ovčje ime' (Pleteršnik) = *laška* 'ovčje ime' (Erjavec, LMS 1875, 224).

Isln. dial. *laška* f 'ovčje ime'.

- ⓔ Osamljeno. Morda se ovčje ime nanaša na izvor in je bilo kot feminativ na -ka tvorjeno iz dial. prebivalskega imena *Lah* m 'Italijan'.

laška penica

ESSJ 0

laška penica f 'muhar, muhec, figojevka, figojedka, ležetrudnik, muholov, Fliegenfänger (Muscicapa)' (Cigale 1860).

- ⓔ 19. st.: *lašhka péniza* 'velki muhar, Muscicapa grisola, gefleckter Fliegenfänger' (Freyer 1842: 12).

Isln. knjiž. **la:ška pē:nica* f 'Muscicapa grisola' (19. st.).

- ⓔ Sodobni pomenski ustreznik je verjetno *sivi muhar* m 'Muscicapa striata', ki označuje žužkojedega ptiča iz poddružine muharjev. Medtem ko je jedro *penica* zaradi podobnosti obeh ptičev verjetno nastalo s prenosom z ornit *pénica* 'ptica pevka ...', ni jasna motivacija za rabo adj *laški*, f -a, če je bil tvorjen iz *Lah* m 'Italijan'.

► **penica**

laški grilček

ESSJ 0

- ⓔ 19. st. *lašhki griljzhek* 'lašhka konoplíshiza, Linarius citrinella, Citronenfink' (Freyer 1842: 21).

Isln. knjiž. **'la:ški g'ri:lčək* m 'laška konopeljščica, Carduelis citrinella' (19. st.).

- Ⓔ Nejasno. Morda z novim jedrom *grilčək* m 'majhna ptica pevka z rumeno zelenim perjem in kratkim kljunom, Serinus canaria serinus' (SSKJ) preoblikovano iz prvotnega *laška konopeljščica* 'ptica pevka rumeno zelene barve, Carduelis citrinella' (SSKJ), *laška konopljiščica* 'der Citronenfink' (Pleteršnik), ker sta ptici podobne rumenkaste barve in se tudi podobno oglašata.

► **grilec** ► **konopeljščica**

laštrica → lastrica

ESSJ 0

latopir

ESSJ s.v. *letopir*, *netopir*

latopir m 'netopir' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. **latopir* m 'netopir';

gotovo fonetično preoblikovana varianta iz psl. **netopyr'b* = sln. *netopir*, a zaradi sln. dial. ozvenečene variante *ladopér* 'netopir' (Pleteršnik po Cafu), štaj. *lâdoper* 'netopir' (Dobovec pri Rogatcu – SLA), *lado'pi:r* 'isto' (► *ladopir*), ki kaže na izvorni sln. vokal -a-, variante *latopir* ni mogoče izvajati iz sln. dial. *letopir* 'netopir' (► *letopir*) < psl. dial. **lětopyr'b* m 'netopir' = r. dial. *lětopyrb* 'netopir', č. *letopýř* 'isto', *letopěř*, slš. *letopier*, p. dial. *latoperz*, *latopierz*; nejasno.

► **netopir**

latovica

ESSJ 0

lâtovca f 'rondine', tudi *lâtouca* (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999), *lâtovca* 'rondine' (Špehonja 2012b).

Isln. dial. **'la:toũica* f 'lastovica' (nad.).

- Ⓔ Osamljeno. Morda pisna napaka za pričakovano **lâstovca* ali pa je nad. ornitonim po neki neugotovljeni ljudskoetimološki naslonitvi nastal iz sln. *lâstovica*.

► **lastovica**

latvica

ESSJ 0

lâtivica f 'morski polž, pritrjen z nezavito hišico vred na skalo, Patella' (zool. – SSKJ), *latvice* f pl 'Patellidae', *navadna/modra latvica* f 'Patella caerulea' (CZŽ 1997: 299), *lâtivica* 'die Napfschnecke' (Pleteršnik), *latvica* 'vrsta morskega polža, Patella' (Erjavec 1875: 384).

Isln. knjiž. **'la:tvica* 'Patella' (19. st.).

- ↵^K nvn. *Napfschnecke* 'Patella' ← *Napf* 'posodica, skledica' + *Schnecke* 'polž'.

- Ⓔ Ker se oznaka prvič zapisana pojavi leta 1875, je sln. *lâtivica* bolj verjetno s sln. *lâtivica* 'lončena skleda' kalkirano nvn. *Napfschnecke* (Schödler 1860: II:525; Grimm 1854–1971), prim. nvn. *Napf* 'posodica, skledica', kot pa po nlat. oznaki *Patella* (prim. lat. *patella* 'skledica'), ki tega morskega polža metaforično označuje kot skledico zaradi oblike njegove skledičaste hiške, prim. tudi hrv. *prsurica*, it. *scodellina*, frc. *cuvette* (Vinja 1998–2004: II:152).

lav → lev

ESSJ Iëv

lavdica

ESSJ *lavdica*

lavdica f 'škrjanec' (Pleteršnik po Zalokarjevem rkp. slovensko-nemškem slovarju in Vrtovčevi Kmetijski kemiji); primor. kraš. *lâvdica* 'Lerche' (Kras – Erjavec, LMS 1882/1883, 281), istr. *lawdica* 'Alauda arvensis' (Dragonja, Gračišče, Sočerga), *lou-dica* 'isto' (Korte, Šmarje – vse Filipi 1993: 45).

- Ⓙ Dem na -ica *lavdičica* Pleteršnik, *tičica lavdičica* (Slovenski glasnik št. 1, IX zv., 1863: 23, vir: dLib.si).

- Ⓜ 18. st.: *Lauditza* ‘*Alauda arvensis*’ (Scopoli 1769: 127); 19. st.: *lavdiza* ‘*velki fhkerjanz*, *láfhi fhkerjanz*, *kalandra*, *Alauda calandra*, *Kalanderlerche*’ (Freyer 1842: 18).

Isln. dial. **laudica* f ‘škrjanec, *Alauda*’ (primor.).

- ⇨ rom. **alaud-ula* ‘*alauda*’ ← lat. *alauda* f ‘škrjanec’;

ob izposoji je bil deminutivni suf *-ula* zamenjan s sln. *-ica*, medtem ko je bil vzglasni *a*-aferezi lahko podvržen že pred izposojjo, prim. ben. istr. *lòdola* ‘škrjanec’ (Bertoki, Bivje, Izola, Trst – Filipi 1994: 25); iz enake nemonoftongizirane rom. oblike je bilo prav tako z zamenjavo tujega sufiksa z domačim *-ica* izposojeno hrv. istr. *lavdica* ‘*Alauda arvensis*’, tudi *laudica* ‘isto’, po prestavitvi **u* *ladvica*, *ladvica*, kar je prešlo tudi v ben. istr. *ladvica* (gradivo citirano po Filipi 1994: 25; Skok 1971–1974: II:258s.); ker se v slovenščini ornitonimi z zaporedjem *-av-* pojavljajo tako na kraškem kot na istrskem območju, izhajanje iz nekega istrsko romanskega refleksa (Bezljaj ESSJ: II:127) ni verjetno, ampak je treba predpostaviti, da izvirajo iz še starejše, arealno širše rom. nemonoftongizirane oblike.

- Ⓜ Izhodišče ornitonima je lat. *alauda* f ‘škrjanec’ neznane izvora.

- Ⓜ^{BD} Lat. *alauda* ‘škrjanec’

→ ROM. DEM **(a)laud-ula* ⇨ sln. **laudula* → ZAMENJAVA DEM SUF Z *-ica*

sln. *lavdica*;

> rom. **lo:dula* → **l'a'lo:dola* → **la 'lo:dola* → **lo:dola* → **o:dola*

⇨ sln. *odola*;

⇨ sln. **lodola* → ZAMENJAVA DEM SUF Z *-ica*

sln. *lodica*.

▷ *lodica* ▷ *odola*

lavin → *lvin*

ESSJ 0

lazar¹

ESSJ s.v. *slúg*

lâzar m, g *-ja* ‘večji polž brez hišice, navadno temnejše barve, Arion’: *gozdni lazár* (zool. – SSKJ), *lâzar*, g *-rja* ‘die Nacktschnecke (*limax* sp.)’ (Pleteršnik); primor. notr. *lâzar*, g *-ja* ‘polž brez hiše, Nacktschnecke, *Limax* sp.’ (Sv. Križ v Vipavski dolini, sodobno Vipavski Križ – Erjavec, LMS 1882/1883, 281), notr. *la:zar*, g *-je* (Velike Žabljce – Jejčič DN 2010: 68).

Isln. dial. **lâzar* m ‘polž brez hišice’ < nomen agentis **lâzar*’b ← iter **lâziti* ‘reper, serpere’.

- Ⓜ Polž brez hišice je s tem nomenom agentis na *-ar* < **-ar*’b označen kot tisti, ki lazi oziroma leze. Ista slov. tvorba v hrv. kajkavskih in čakavskih govorih označuje pohabljenega človeka (► *lazar*²).

lazar²

ESSJ 0

lâzar m ‘hroma žival’ (dol. bkr. – Šašelj 1906–1909: I:268).

- Ⓜ Dem *lâzarče* (dol. bkr. – Šašelj 1906–1909 l.c.).

Isln. dial. **la:zar* m ‘hroma žival’ (bkr.).

- ⇨ hrv. kajk. *lâzar* m ‘pohabljenec’ (Lipljin 2002), *lâzar* ‘isto’ (RKDI), v Ozlju *lâzar* (Težak 1981: 374), tudi čak. *lâzar* (ČDL);

izposoja se zdi zaradi ozkega areala sln. besede verjetna, pri čemer se je v slovenščini sém ‘pohabljenost’ s človeka prenesel na žival.

- Ⓜ Izhodni nomen agentis na **-ar*’b **lâzar*’b je bil tvorjen iz iter **lâziti* k psl. **lēsti* *lēzešb* ‘reper, serpere’, prim. hrv. *lâziti* *-īm* ‘laziti, lesti’, pohabljenec oziroma hroma žival pa sta z njim označena kot tista, ki po tleh lazita/lezeta zaradi poškodovanih nog, ki jih za premikanje ni mogoče uporabljati. Ni verjetno, da bi bilo poimenovanje povezano s svetopisemskim atpn *Lazar*.

lazavica

ESSJ s.v. *lâziti*

lâzavica f ‘lazica, die Laus’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. **la:zavica* f ‘uš, pediculus’.

- Ⓔ Entomonim je bil s suf *-ica* substaniviziran iz adj **la:zaŋ* ‘tak, ki lazi’, ki je bil tvorjen iz iter *láziti -im* ‘reper, serpere’ < **láziti* k psl. **lěsti lězešb* ‘reper, serpere’, prim. hrv. *láziti -im* ‘láziti, lesti’.

Enako tvorjeno je hrv. *lazavica* ‘kača’ (Promina – Hirtz 1928–1956: I:81; ARj).

lazečina

ESSJ 0

lazečina f ‘lezavčina’ (Pleteršnik), *lazečina* ‘golazen, laznina, krieche Thier’ (Cigale 1860).

Isln. dial. **la'zē:čina* f kol ‘golazen, manjše lazeče živali’.

- Ⓔ Kol na *-ina* kaže na tvorjenost iz ptc prez akt *lazēč*, f *lazēča*, npr. *lazeča golazen* (SSKJ), iz iter *láziti -im* ‘reper, serpere’ k *lěsti lēzem* impf ‘isto’ < psl. **lěsti lězešb* in golazen označuje po tem, da leze, lazi, prim. še hrv. čak. *lazēće* n ‘Reptil, Kriechtier’ (ČDL) < **lazet'-e*. Ker so kolektivi praviloma izsamostalniške tvorjenke, je možno, da je bil ptc *lazēč* še pred tvorbo s suf *-ina* ničto substantiviziran.

lazica

ESSJ s.v. *láziti*

lázica f ‘uš’: *tam je zelo umazano, lahko stakneš še kako lazico* (šaljivo in redko – SSKJ), *lázica* ‘die Laus’ (jvzh. štaj. – Pleteršnik), *lazica* ‘belka, Laus’ (Cigale 1860); dol. kost. *lazēca* ‘uš, majhen zajedavec z zelo sploščenim telesom in brez kril, ki živi na sesalcih in ptičih’ (Gregorič 2014).

Isln. dial. **la:zica* f ‘uš, pediculus’ (štaj., dol.).

- Ⓔ Ker besedotvorna analiza sln. *laznina* ‘manjše živali, ki lezejo’ kaže na tvorjenost iz prvotnega nomena actionis **lazen* f, g *-zni* ‘lazenje ipd.’ (► *laznina*), je **la:zica* lahko nomen agentis na *-ica* iz iste glagolske predloge *láziti lāzim* impf ‘reper, serpere’.

laznina

ESSJ 0

laznina f ‘manjše živali, ki lezejo’: *črvi in druga laznina* (knjiž. – SSKJ), *laznina* f kol ‘krieche Thiere, das Gewürm’ (Pleteršnik), *laznina* f kol ‘Kriechthiere, krieche Thiere, Reptilien’ (Janežič 1893 s.v. *láz-iti*), *laznina* ‘červi, červad, červina, Gewürm’, ‘golazen, lazečina, krieche Thier’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **laz'ni:na* f kol ‘golazen, manjše lazeče živali’ (19. st.).

- Ⓔ Ker so kolektivi praviloma izsamostalniške tvorbe, kol na *-ina* kaže na tvorjenost iz nepotrjenega subst **lazen* f, g *-zni* ‘lazenje ipd.’ < **laznъ* f ‘isto’, ki je bil najverjetneje po vzorcu **kaznъ* f ‘poena’ = sln. *kāzen* f, g *-zni* ‘isto’ ← **kazati* ‘izrekat’ (SP: I:117; ESJS: 5:306s.; Matasović 2014: 43) tvorjen iz iter **lazati* ‘láziti’, ki se potrjuje v hrv. *lázati lāzām* ‘isto’ (ARj). Paralelno enako tvorjeno iz istega psl. nomena actionis je slovin. *laznina* ‘plazeče živali’ (Sławski 1952–1982: V:69).

lebed

ESSJ s.v. *labód*

lebéd m ‘labod’ (Pleteršnik), *lebed* ‘Schwan’ (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *lebed* poleg *labud* ‘der Schwan’ (Jarnik 1832: 81).

Isln. knjiž. **le:bed* m ‘labod’ (19. st.).

- ⇐ hrv. *lebed* m ‘labod’ (Stulić 1806) ⇐ r. *lěbedъ* ‘labod’ < psl. **elbedъ* m ‘isto’, prim. še csl. *lebedъ* m, mak. *lebed* m (TRMJ), blg. *lěbed* m, ukr. *lěbidъ* m, br. *lěbedъ* m (Vasmer 1986–1987: II:470).

Ni verjetno, da bi osamljeno in pozno pisno potrjeno sln. *lebed* odražalo psl. dediščino.

► **labod**

lečar

ESSJ 0

lěčar m, g *-rja* ‘der Linsenkäfer’ (Pleteršnik), *lečar* ‘Linfenkäfer’ (Janežič 1893 s.v. *lěča*), *vegasti lečar* ‘Pisidium obliquus’ (Národní Koledar, Sporočilo in Letopis Matice Slovenske za leto 1869: 73, vir: dLib.si).

Isln. knjiž. **ve:gasti 'le:čar* m 'Psidium obliquus' (19. st.).

- Ⓔ Entomonim je gotovo izpeljanka iz *lēča* f 'lens', a ostaja denotat nejasen. Sodobnega pomenskega ustreznika ni bilo mogoče ugotoviti.

legan

ESSJ s.v. *légen*

legán m 'Caprimulgus' (dol. – ESSJ: II:131).

Isln. ?;

ornitonimska varianta *legán* je bila kot dolenska navedena le v ESSJ: II:131 in je v drugih virih ni bilo mogoče ponovno potrditi, zato je njen dejanski obstoj vprašljiv.

► **legen**

legat¹

ESSJ s.v. *légen*

legât m 'legen, die Nachtschwalbe', npr. *dete vpije, kakor legat* (Pleteršnik), 'neki ptič, ki poje, kakor kravji pastir trobi' (štaj. (Dramlje) – Pleteršnik po Pajkovih Črticah iz duševnega žitka štajerskih Slovencev iz leta 1884).

- Ⓢ Verjetno ničto onimizirano v cgn *Legat* (ZSSP).

Isln. dial. **legat* m 'legen, Caprimulgus' (štaj.).

- Ⓔ Besedotvorno osamljeno, a gotovo korensko sorodno s sin *legen* m 'Caprimulgus' (► *legen*). Ker je za to nočno ptico značilno, da dan navadno preživi »ležeča« na veji (Filipi 1994: 49), bi bilo ornitonim možno razložiti kot ničto substantivizirani adj **lēgatъ* 'ležeč, len', ki se neposredno potrjuje v gl. *lēhaty* 'ležeč', posredno pa v r. dial. *l'agát* m 'lenoba' (citirano po ESSJa: 14:183), prim. še hrv. *lijenjak* 'Caprimulgus' (Filipi 1994: 48) < **lěn'akъ*, dobesečno 'lenoba'. Ker je za ptico značilen majhen, a globoko razklan kljun (CZŽ 1997: 163), bi bilo možno izhajati tudi iz substantiviziranega adj na *-at* < **-atъ*, ki je bil interno slovensko tvorjen iz dial. subst *lēga* f 'zareza' (vzh. štaj. – Pleteršnik), a se prva razlaga tudi zaradi korensko sorodnih sinonimov kaže kot bolj verjetna.

▷ *legat²*

legat²

ESSJ s.v. *légen*

legât m, g *-a* 'živo pisana ptica, ki se hrani s čebelami in drugimi žuželkami; čebelar' (zool. – SSKJ), *legat* 'čebelar, Merops apiaster' (CZŽ 1997: 35), *legât* 'der Bienenfresser (merops apiaster)' (Pleteršnik), *legat* 'južnoevropska ptica modro zelene barve in na grlu rumena, Merops apiaster' (Erjavec 1875: 293), *legat* 'Bienenfraß (Merops apiaster)' (Cigale 1860), *legât* 'die Meerfchwalbe, il rondóné' (Drobnič 1858), *legât* 'Bienenfresser' (Janežič 1851).

- Ⓢ 19. st.: *legât* 'Merops, Bienenfresser', *fnásheni legât/legât* 'detelj, suna (?)', Merops apiaster, europäischer Bienenfresser' (Freyer 1842: 24).

Isln. knjiž. **le'ga:t* m 'čebelar, Merops apiaster' (19. st.).

- Ⓔ Osamljeno in verjetno interno slovensko preneseno z ornit *legat* m 'Caprimulgus', ker je za oba ptiča značilno, da se hranita z žuželkami.

► **legat¹**

legen

ESSJ *légen*

legên/légen m, g *-éna* 'nočna ptica selivka rjavo rdeče barve, Caprimulgus europaeus': iz gozda se sliši klic *legena* (zool. – SSKJ), *légen*, g *-g'éna* 'die europäische Nachtschwalbe o. der Ziegenmelker (caprimulgus europaeus)' (primor. kraš. (Šempas) – Pleteršnik), *legenj* 'podhujka, Caprimulgus europaeus' (Erjavec 1875: 292); primor. kraš. *lēgen*, g *legéna* 'Nachtschwalbe, Ziegenmelcker, Caprimulgus' (Šempas – Erjavec, LMS 1875, 223).

- ⊙ Verjetno ničto onimizirano v cg *Legen*, *Legenj*, tudi *Legan* (ZSSP).

Isln. dial. **legen* m 'Caprimulgus' (kraš.).

- Prim. hrv. *leganj* 'Caprimulgus', *legan* 'isto', *legen*, *legenj*, *liganj* (Hirtz 1928–1956: II:256), v Istri *lēganj*, *lēganj*, *liēganj*, *līganj*, po asimilaciji *l : l ← l : n lēgalj* (Filipi 1994: 48), v Dubrovniku in Splitu *lěganj* m, g -*gnja* (Skok 1971–1974: II:285); < **jslov.** (sln.-hrv.) morda prvotno **lēgъnъ* ali **lēgъnъb*, prim. hrv. izpeljanko *legnar* 'Caprimulgus' (Vukovdol – Skok 1971–1974 l.c.).

- ⊕ Ker ta nočna ptica dan navadno preživi »ležeča« na veji (Filipi 1994: 49), je korenska povezanost z *lēči* < **let'i* in *ležāti* < **ležāti* s pomensko podstavo 'lenuh' (► *legat'i*) verjetna (Bulahovskij 1978 (= 1948): 222; Skok 1971–1974 l.c.; Bezljaj ESSJ: 131 s starejšo literaturo), v besedotvornem oziru pa je ornitonim manj jasen. Sln. kraš. *lēgen* m, g *legēna* je lahko iz **lēgъnъb* ali *lēgъnъb* in je iz sln. **legānj* lahko nastalo po sekundarnem akcentskem umiku **'legan*, zaradi česar se je *a* reduciral v ejevski vokal. V ESSJa: 14:97 se ob **leg(ъ)nъb* in **leg(ъ)nъb* za ta jslov. ornitonim dopušča možnost psl. izhodišča **legno*, kar pa je najmanj verjetno. Na podlagi slš. dial. *lehen* 'lenoba', tudi *l'ehen*, g -*ňa* 'isto' (citirano po ESSJa l.c.) bi bilo možno sklepati na prvotni ijevski substantiv **leg(ъ)nъb* s sekundarnim prehodom v ojevsko deklinacijo **leg(ъ)nъb*.

▷ *legan* ▷ *ležetrudnik*

leghorn

ESSJ 0

lēghōrn kokoš f 'kokoš leghorn pasme', tudi *leghorn pasma* 'pasma lahke kokoši bele barve, ki se goji zaradi jajc' (SSKJ).

- ⊕ Žargonska izpeljanka na -*ka lēghōrnka* 'kokoš leghorn pasme': *rediti leghornke* (SSKJ).
Isln. knjiž. *lēghōrn* kokoš f 'kokoš leghornske pasme' (20. st.).

↔^K agl. *leghorn chicken*, tudi *leghorn*, ali nvn. *Leghorn Huhn*.

- ⊕ Delni kalk po agl. ali nvn. predlogi je bil tvorjen z nadomestitvijo agl. *chicken* 'pišče, kokoš' oz. nvn. *Huhn* 'kokoš' s sln. pomensko ustreznico *kokōš* f 'gallina', nepregibni adj *lēghōrn*, ki je v SSKJ v akcentskem oziru predstavljen, kot da bi bil sestavljenka, pa je bil izposojen iz agl. *leghorn* oz. nvn. *Leghorn* ↔ agl. *leghorn* ← tpn *Leghorn*, kar je bilo apelativizirano iz agl. tpn *Leghorn*, angliziranega it. tpn *Livorno*. Ta pasma kokoši namreč izvira iz Toskane in je bila v prvi polovici 19. st. iz Livorna izvožena v Severno Ameriko, kjer je bila najprej označena z *Italians* (Spletni vir 25).

legvan

ESSJ 0

legvân m, g -*a* 'zelo velik kuščar s kožno gubo pod vratom, živeč v Srednji in Južni Ameriki, Iguana': *zeleni legvan* (zool. – SSKJ), *zeleni legvan* 'Iguana iguana', *legvani* m pl 'Iguanidae, družina plazilcev iz podreda kuščarjev' (CZŽ 1997: 159), *lēgvan* m 'der Leguan', *navadni lēgvan* 'der gemeine Leguan (iguana tuberculata)' (Pleteršnik), *legvan* 'Iguana' (Erjavac 1875: 326), *legvan* 'Leguan (Iguana tubercul.)' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **le:gvān* m 'Iguana' (19. st.); sekundarno *legvân* 'isto'.

↔ nvn. *Leguan* 'na tropskem območju Amerike in Madagaskarja živeči kuščar Iguana' ↔ niz. *leguaan* 'isto' ↔ šp. *la iguana*, prim. frc. *iguane*, agl. *iguana*, hrv. *iguàna*.

- ⊕ Prvotni vokalno vzglasni evropski termin, v katerem je sekundarno vzglasje na *l-* posledica integracije šp. določnega člena *la*, ohranja oznako tega kuščarja *iūwana* v južnoameriškem indijanskem jeziku aravak (Kluge 1995: 510; Pfeifer 2000: 781; ERHJ: 1:345; Snoj 2016: 376).

leming

ESSJ 0

lēmīng m, g -a 'majhen glodavec, ki živi v severnih polarnih pokrajinah, Lemmus': množične selitve lemingov; skandinavski leming (zool. – SSKJ), *lemīng* 'gorski postrušnik, Lemmus lemmus' (CZŽ 1997: 416), *lemīng* 'Lemmus norvegicus' (Erjavec 1875: 260), norveški leming 'Mus lemmus' (Erjavec 1864: 24).

Isl. knjiž. **nor've:ški lē:ming* m 'Lemmus lemmus = Mus lemmus' (19. st.).

⇨ nvn. *Lemming* 'Lemmus norvegicus' (Schödler 1860: II:409) ⇨ dan. *lemīng* 'Lemmus norvegicus' < stnord. *læmingi* 'skandinavski glodavec' (Kluge 1995: 514).

⊕ Ni znana (Kluge 1995 l.c.).

lemur

ESSJ 0

lemūr m, g -ja/-a navadno pl 'majhne in srednje velike, na Madagaskarju živeče polopice z velikimi očmi, Lemuridae': *lemurji in makiji* (zool. – SSKJ), *lemurji* m pl 'Lemuridae, družina primatov iz podreda polopic', *sivi lemur* m 'kato, Lemur catta' (CZŽ 1997: 160).

Isl. knjiž. *lemūrji* m pl 'vrsta polopic, Lemuridae' (20. st.).

⇨ nlat. *Lemuridae* 'lemurji' ← lat. *lemurēs* 'dobro in zle duše oziroma prikazni pokojnikov'.

⊕ Linnéjeva nlat. oznaka temelji na lat. *lemurēs*, ker so ga lemurji s svojo pretežno nočno aktivnostjo in počasnim premikanjem spominjali na zle duše pokojnikov (Onions 1967: 522; Kluge 1995: 514).

L

lencarda → lokarda

ESSJ 0

lencardo → lokarda

ESSJ 0

lenivec

ESSJ 0

lenīvec m, g -vca 'sesalec z gosto dlako, ki živi na drevju v južnoameriških pragozdovih, tako da se obeša na veje, Bradypus': *triprsti lenīvec* (zool. – SSKJ), *dvoprsti lenīvec* 'unau, Choloepus didactylus', *triprsti lenīvec* 'ai, Bradypus trydactylus', *lenivci* m pl 'Bradypodidae' (CZŽ 1997: 160s.), *troprsti lenīvac* m 'das dreizehige Faulthier (bradypus tridactylus)' (Pleteršnik), *lenivci* m pl 'Bradypus, počasne, samotno na drevji živeče živali kosmatega kožuha in opičastega lica' (Erjavec 1875: 263), *triperstni lenīvec* m 'Dreizehiges Faulthier, Bradypus tridactylus' (Erjavec 1864: 27).

Isl. knjiž. **le'ni:vac* m 'Bradypus' (19. st.).

⇨^K nvn. *Faulthiere* 'Bradypus' (Schödler 1860: II:411) ⇨^K nlat. *Bradypus* s sestavinama gr. izvora βραδύς adj 'len' in πούς m, g ποδός 'noga'.

⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki po vzorcu nlat. oznake te počasi premikajoče se sesalce označuje kot lene živali, je bil tvorjen s suf -ec < *-ьсь substantiviziranim adj *leniv*, f *leniva* 'počasen, len' (Pleteršnik) < psl. **lěnivъ*.

Enako je bilo tvorjeno npr. hrv. *lěnivac* 'tromina, Faulfuß (Bradypus)' (Šulek 1860), r. *lenivec*.

lensard → lokarda

ESSJ 0

leopard

ESSJ 0

leopârd/lēopard m, g -a 'velika rumenkasta, črno lisasta zver, ki živi v Afriki in Aziji': *krvoločen leopard* (SSKJ), *snežni leopard* 'velika visokogorska himalajska zver z gosto dolgo dlako, Uncia uncia' (zool. – SSKJ), *leopard* 'panter, Panthera pardus' (CZŽ 1997: 403), *leopârd* 'der Leopard (felis leopardus)' (Pleteršnik), *leopard* 'Felis leopardus' (Erjavec 1875: 251), *leopard* 'Leopard (Felis leopardus)' (Cigale 1860).

- ⑦ Fem na *-ka leopârdka/lêopardka* ‘samica leoparda’ (SSKJ); izpeljanka na *-ina* prek adj na *-ov leopardovina* ‘Leopardenfell’ (Cigale 1860).
- ⑧ 16. st.: *leopard* (Dalmatin 1584); 18. st.: *leopard* ‘Leopard’ (Gutsman 1789).
Isln. knjiž. **leo'pa:rd* m ‘Panthera pardus = Felis leopardus’ (16. st.).
- ⇨ nvn. *Leopard* ‘Panthera pardus’ ⇨ nlat. *Leopardus* ⇨ pozno lat. *leopardus* ‘Panthera pardus’ ⇨ gr. λεόπαρδος ‘leopard’.
- ⑨ V gr. λεόπαρδος se navadno prepozna kompozitum iz λέων m, g -οντος ‘lev’ in πάρδος ‘panter’, kar nakazuje na prvotni pomen ‘panter, ki je kot lev; panter z lastnostjo leva ipd.’, a Beekes 2010: 848 opozarja, da analiza ni zanesljiva, ker bi v prvem delu pričakovali osnovo λεοντ-ο- in ne sicer izjemno redke λeo-; ker je zgodaj potrjena le oblika πάρδαλις v pomenu ‘leopard’, Beekes 2010 l.c. zato ugotavlja, da sta na nastanek λεόπαρδος verjetno vplivala lat. *pardus* in *leopardus*.

lepan

ESSJ s.v. *lepár*

- lepàn* m, g -ána ‘lepar’ (Pleteršnik).
- ⑧ 18. st.: *lepan* ‘lepar, Gimpel’ (Gutsman 1789); 19. st.: *lepan* ‘lepar, Gimpel’ (Jarnik 1832: 82), *lepan* ‘rudézhi berfťnik, berfťnik, berfťovka, kalín, gumpesh, bóltek, wind. bolt; korar, popkar, lepar, Pyrrhula vulgaris, gemeiner Gimpel’ (Freyer 1842: 22).
Isln. dial. **le'pan* m ‘kalín, Pyrrhula pyrrhula’ (kor.; 18. st.).
- ⑨ Ker se kalini hranijo z brsti in popki, kot nakazujejo sinonimi *brstńik, br'stovka* (► *brstńik'*) in *pôpkar* (► *popkar'*), je imel bolj prav Jarnik 1832 l.c., ki je ornitonom povezoval s sln. *lépen* m, g *lepěna* ‘list (o rastlini)’, kot pa Berneker 1908–1913: I:712, ki je sklepal na povezanost z besedno družino *lépiti -im* impf ‘agglutinare’ (Bezljaj ESSJ: II:133). Besedotvorno razmerje ornitonima ob subst *lépen* ‘list (o rastlini)’ ostaja nejasno (► *lepar*).

lepar

ESSJ *lepár, s.v. kalín*

- lepár* m, g -rja ‘der Gimpel (loxia pyrrhula)’ (Pleteršnik), *lepar* ‘der Gimpel, il zufolót-to’ (Drobníč 1858), *lepar* ‘Gimpel’ (Janežič 1851).
- ⑧ 18. st.: *lepar* ‘erdezhiba, Gimpel’, *lepar* ‘lepan, Gimpel’ (Gutsman 1789); 19. st.: *lepar* ‘lepan, Gimpel’ (Jarnik 1832: 82), *lepár, g -rja* ‘der Gimpel, der Dompfaff. (Loxia pyrrhula. Linn.)’ (Murko 1833a: 161), *lepar* ‘rudézhi berfťnik, berfťnik, berfťovka, kalín, gumpesh, bóltek, wind. bolt; korar, popkar, lepan, Pyrrhula vulgaris, gemeiner Gimpel’ (Freyer 1842: 22).
Isln. dial. **le'par* m ‘kalín, Pyrrhula pyrrhula = Loxia pyrrhula = Pyrrhula vulgaris’ (kor.; 18. st.).
- ⑨ Ker se kalini hranijo z brsti in popki, kot nakazujejo sinonimi *brstńik, br'stovka* (► *brstńik'*) in *pôpkar* (► *popkar'*), je imel bolj prav Jarnik 1832 l.c., ki je ornitonom povezoval s sln. *lépen* m, g *lepěna* ‘list (o rastlini)’, kot pa Berneker 1908–1913: I:712, ki je sklepal na povezanost z besedno družino *lépiti -im* impf ‘agglutinare’ (Bezljaj ESSJ: II:133). Besedotvorno razmerje ornitonima ob subst *lépen* ‘list (o rastlini)’ ostaja nejasno (► *lepan*).

lepek

ESSJ ∅

- lêpæk* m, g -pka ‘neki ptič’ (Pleteršnik po Cafu).
Isln. dial. *lêpæk* m ‘nek ptič’.

- ⑨ Zaradi nejasnega denotata bi bila kakršna koli etimologija dvomljiva. Zaradi večinske glasovne prekrivnosti morda identično z *lipek* (► *lipek*).

lepenjec

ESSJ ∅

- lepēnjec* m, g -jca, tudi *lepēnec*, g -nca navadno pl ‘hrošči, ki sami in njihove ličinke uničujejo liste kulturnih rastlin, Chrysomelidae’: *koloradski hrošč spada med lepenjce*

(zool. – SSKJ), *lepenjci* m pl ‘Chrysomelidae, družina žuželk iz reda hroščev; živijo po vsem svetu; telo je večinoma okroglo ali ovalno, pogosto pisano obarvano, mnoge vrste so škodljivci’ (CZŽ 1997: 161), *lepénec* m, g -*nca*, pl *lepenici* ‘Blattkäfer (chrysomelinae)’ (Pleteršnik), *lepénjci* m pl ‘Blattkäfer, Chrysomelinae’ (Erjavec 1881: 176).

Isl. knjiž. **le'pe:nci* m pl ‘Chrysomelidae = Chrysomelinae’ (19. st.);

kasneje hiperkorigirano v **le'pe:njci*.

↔^K nvn. *Blattkäfer* ‘Chrysomelina’ (Schödler 1860: II:499) ← *Blatt* ‘list’ + *Käfer* ‘hrošč’, dobesedno ‘listni hrošč’.

⊕ Kalk po nvn. kompozitu je bil tvorjen s suf -*ec* < *-*bcb* v pripadnostni funkciji iz subst *lépen* m, g *lepéna* ‘list (o rastlini)’, ker hrošči uničujejo liste kulturnih rastlin; prvotno torej ‘hrošč, ki je v zvezi z listi’.

Zastareli sin *sijajnik* m ‘Blattkäfer’ (Cigale 1880 s.v. *Blatt*), *sijajniki* m pl ‘Chrysomelina’ (Erjavec 1875: 353) ← adj *sijájən*, f -*jna* ‘močno bleščeč’ (Pleteršnik) k *sijáj* m ‘lesk’ (Pleteršnik) je uvedel Erjavec 1875 l.c. na podlagi Schödlerjevega opisa, da so ti hrošči živahnih, sijočih, bleščečih barv.

lepir

ESSJ 0

lepiri m pl ‘Papilionida’ (Erjavec 1875: 356), *lepir* m, g -*ja* ‘Schmetterling’ (Janežič 1851).

Isl. knjiž. **le'pi:r* m ‘metulj’ (19. st.).

↔ hrv. *lepir* m ‘metulj’ (Mikalja 1649; Belostenec 1740; Stulić 1806; ARj), v Korčuli *lepîr*, g *lepîra* ‘isto’ (RK 2008) < **lepýr'b*.

⊕ Verjetno nomen agentis na *-*yr'b* iz besedotvornega predhodnika glagola *lèpetati* *lèpečēm* impf ‘mahati s krili, leteti’ (ARj). Hrv., srb. sinonim je *lèptîr* ‘metulj’.

Blg. enaka tvorba *lepir* označuje vampirja (ESSJa: 14:134).

lepočnica → evglena

ESSJ 0

leporidi

ESSJ 0

leporidi m pl ‘mešanci med poljskim zajcem in kuncem, ki imajo zelo okusno meso’ (Erjavec 1875: 261).

Isl. knjiž. **lepo'ri:di* m pl ‘mešanci med poljskim zajcem in kuncem ...’ (19. st.).

↔ nlat. *lepor-idae* ‘tisti, ki so zajcu podobni’ ← lat. *lepus* m, g -*oris* ‘zajec’.

⊕ Nlat. oznaka križanca med divjim in domačim zajcem poimenuje kot nepravlega zajca oziroma zajcu podobnega. Sodobna nlat. oznaka *Leporidae* označuje družino sesalcev iz reda zajcev in žvižgačev s sln. pomenskim ustreznikom *zajci* (CZŽ 1997: 425).

lepova jeguljica

ESSJ 0

lepova jeguljica f ‘das Kleisterälchen (anguillula glutinis)’ (Pleteršnik), *lepova jeguljica* ‘Anguillula glutinis’ (Erjavec 1875: 375).

Isl. knjiž. **lepova je'gu:ljica* f ‘Anguillula glutinis’ (19. st.).

↔^K nvn. *Kleifterälchen* ‘Anguillula glutinis’ (Schödler 1860: II:520) ↔^K nlat. *Anguillula glutinis*.

⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki te drobne gliste, ki se pojavijo v pokvarjenem kleju = lepilu, označuje kot majhne jegulje, je bil tvorjen z jedrom *jeguljica* kot dem na -*ica* k *jegulja* f ‘dolga sladkovodna riba kačaste oblike’ in adj *lepova* iz subst *lêp* m ‘lepilo’ < **lêpъ*. Sodobnega terminološkega ustreznika ni bilo mogoče ugotoviti.

► **jegulja**

lerovka

ESSJ 0

lêrovka f ‘das Lilienhähnchen (lema merdigera)’ (Pleteršnik), *lerovka* ‘Lema merdigera’ (Erjavec 1875: 353).

Isln. knjiž. *lerovka* f ‘Lema merdigera’ (19. st.).

⇨ hrv. *lērova tankorožka* ‘Lilienkäfer (Lema merdigera)’ = ‘Lilienhähnchen’ (Šulek 1860) ⇨^K nvn. *Lilienhähnchen* ‘Lema merdigera’ (Schödler 1860: II:499).

⊕ Sln. entomonim je bil s suf *-ka* univerbiziran na podlagi hrv. kalka *lērova tankorožka* po nvn. *Lilien-hähnchen/käfer*, v katerem je bila nvn. sestavina *Lilien-*, ki se nanaša na hroščevo rdečo barvo telesa, nadomeščena s hrv. adj na *-ov* iz subst *lijêr* m ‘lilija’ z izvorom v gr. λείριον n ‘lilija’. Sodobnega slovenskega terminološkega ustreznika ni bilo mogoče ugotoviti.

lesica → lisica¹

ESSJ s.v. *lisica*

lesk

ESSJ ∅

⊕ 19. st.: *lešk* ‘gráhafta lešhniza, lešhnikar, klávshar, meklavshar, krekovt, orehovka, klešk, Caryocatactes nucifraga, gemeiner Nußbeher’ (Freyer 1842: 23).

Isln. dial. **lěsk* m ‘krekovt, Nucifraga caryocatactes’ (19. st.);

z refleksom sekundarnega polglasnika med *s* in *k* primor. nad. *lěsak*, g *lěska* ‘frosone’ in verjetno pod vplivom furl. *sfrisòt* ‘dlesk’ ob *frisòt* ‘isto’ (NP) s sekundarnim vzglasnim *s-* *slěsak* ‘isto’ (oboje Špehonja 2012b), nad. *lěsak* ‘frosone’ (Ronac/Rodda, Ušivica/Ussivizza) poleg *slěsak* ‘isto’ (Ronac/Rodda, Barnas/Vernasso – oboje Rigoni, Salvino 1999); morda po disimilaciji ∅ : *k* ← *k* : *k* nastalo iz prvotnega sln. *klesk* m ‘krekovt’, čeprav je zaradi posrednega znaka na skrajnem sln. zahodu o možnem obstoju sln. ornitonima **lěsk* kot regularnega refleksa iz psl. **dlěskъ* (► luskavec) verjetno, da tudi to gradivo odraža sistemsko pričakovani refleks psl. ornitonima.

► **klesk**

lesna kokoš

ESSJ ∅

lesna kokoš f ‘das Buschhuhn (catheturus)’ (Pleteršnik), *lesna kokoš* ‘avstralska drevesna kokoš, Catheturus’ (Erjavec 1875: 306).

Isln. knjiž. **lę:sna ko'kō:š* f ‘Catheturus’ (19. st.).

⇨^K nvn. *Buschhuhn* ‘Alethura lathami = Catheturus lathami’ (Brehm 1864–1869: 4:490) ← *Busch* ‘grm’ + *Huhn* ‘kura, kokoš’.

⊕ Kalk po nvn. kompozitu, ki to puranu podobno kokoš avstralskih deževnih gozdov označuje po habitatu, je bil tvorjen z dvobesedno oznako z jedrom *kokôš* f ‘gallina’ in adj na *-en* < **-bnъ* iz subst *lēs* m < psl. **lěsъ* v starejšem pomenu ‘gozd’.

Sodobnega terminološkega ustreznika ni bilo mogoče ugotoviti. V angleški terminologiji nvn. *Buschhuhn* ustreza *Australian brushturkey*.

► **kokoš**

lesna mravlja

ESSJ ∅

lesna mravlja f ‘velika mravlja rjavo črne barve, ki se naseli v lesenih delih stavb in jih razjeda, Camponotus ligniperdus’ (zool. – SSKJ), *lesna mravlja* ‘Camponotus ligniperda, največja evropska mravlja, do 18 mm dolga, ki dela gnezda in rove v lesu in se hrani s sladkimi izločki listnih uši’ (CZŽ 1997: 215).

Isln. knjiž. **lę:sna m'ra:vlja* f ‘Camponotus ligniperdus’ (20. st.).

⊕ Neologizem 20. st. je bil tvorjen neodvisno od drugih evropskih poimenovanj, in sicer na podlagi dejstva, da mravlja dela rove v lesu, prim. terminološka pomenska ustreznika v nvn. *braunschwarze Rossameise*, agl. *brown-black carpenter ant*.

► **mravlja**

lesna sova → sova

ESSJ ∅

lesne ose

ESSJ 0

lesne ose f pl 'žuželke, katerih ličinke vrtajo rove globoko v les iglavcev in listavcev, Siricidae' (zool. – SSKJ), *lesne ose* 'Siricidae', *velika lesna osa* f 'rumena lesna osa, Urocerus gigas, zraste od 1,2 do 4 cm in jajčeca odlaga v les iglavcev', *borova lesna osa* 'modra lesna osa, Sirex juvencus' (CZŽ 1997: 161), *velika lesna osa* 'Sirex gigas' (Erjavec 1875: 353), *velika lesna osa* 'die Riesen-Holzwespe, Sirex gigas' (Erjavec 1864: 105).

Isln. knjiž. **ve'li:ka 'lɛ:sna 'o:sa* f 'Sirex gigas' (19. st.).

↵^K nvn. *Riefen*=*Holzwespe* 'Sirex gigas' (Schödler 1860: II:499) ← *Riese* 'velikan' + *Holzwespe* 'lesna osa', dobesedno 'velikanska/gigantska lesna osa'.

ⓔ Dvobesedni kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen z jedrom *ósa* f 'vespa' in adj na *-en* < *-*bn̥* iz subst *lēs* m < psl. **lěsъ* v mlajšem pomenu 'lignum'.

► **osa**

lesni golob

ESSJ 0

lesni golob m 'divji golob, duplar, grivnik, Holztaube (columba oenas)' (Cigale 1860).

ⓗ 19. st.: *léfni golób* 'mali divji golób, wind. *divjak*, *Columba oenas*, Holztaube' (Freyer 1842: 27).

Isln. knjiž. **lɛ:sni go'lɔ:b* m 'Columba oenas' (19. st.).

↵^K nvn. *Holztaube* 'Columba oenas' ← *Holz* 'les' + *Taube* 'golob'.

ⓔ Dvobesedni kalk po nvn. kompoz, ki tega goloba označuje po značilnosti, da gnezdi v drevesnih votlinah (► duplar), prim. podobno pomensko motivirano agl. *stock dove*, je bil tvorjen z jedrom *golôb* m 'columbus' in adj na *-en* < *-*bn̥* iz subst *lēs* m < psl. **lěsъ* 'lignum'.

► **golob**

lesovrt

ESSJ 0

lesovrt m, g -a 'hrošč, katerega ličinka uničuje les listavcev, Xyleborus dispar' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *lesovrt* m 'Xyleborus dispar' (20. st.).

↵^K nlat. *Xyleborus (dispar)*.

ⓔ Delni kalk, najverjetneje po prvi sestavini nlat. oznake, tvorjeni na podlagi gr. ξύλον n 'les' + βόρᾱ f 'hrana', kar nakazuje, da je bil z nlat. oznako ta hrošč označen kot tisti, ki jé/žre les. Kalk je bil tvorjen z nomenom agentis **lesovrt* m 'kdor vrta les' na podlagi skladienske zveze *vrtati les*.

lešča

ESSJ lešča

lešča f 'molj v panju, die Wachsmotte (galleria mellionella)' (Sv. Duh pri Krškem, sodobno Veliki Trn – Pleteršnik) = štaj. *lešča* 'molj v panju, Wachsmotte, Galleria melionella' (Sv. Duh pri Krškem, sodobno Veliki Trn – Erjavec, LMS 1882/1883, 281).

Isln. dial. **lɛ:šča* f 'Galleria mellonella' (štaj.) ← sln. *věšča* f '(nočni) metulj'.

ⓔ Bezlaj ESSJ: II:136 je, sledeč Erjavcu, LMS 1882/1883 l.c., ki je štaj. *lešča* izvajal iz *věšča*, češ da gor. *věša* z dial. asimilacijo *šč* > *š* označuje molja, upravičeno dvomil v povezanost tega sln. dialektizma s slš. *liška* 'metulj' < **liška* in sorodnim. Nastanek dial. *l-* iz *v-* je v štaj. lahko nastal po analogiji s štaj. *lāmp* 'trebuh' iz *vāmp* 'isto', v katerem se *l-* iz *v-* razlaga po disimilaciji po labialnosti (Ramovš 1924: 151), kar pa na primer *lešča* ← *věšča* ni mogoče aplicirati. Na verjetnost Erjavčeve razlage lahko posredno kaže sln. dial. *věščnik*, ki kot pripadnostna izpeljanka na *-nik* označuje gosenico tega molja oziroma majhnega metulja (► veščnik).

Cigale 1860 za ustreznico nvn. *Wachsmotte* (*Phalaena cerceana*) navaja besedno zvezo **bčelni molj**, kasneje pa Erjavec 1875: 360 **voščeni molj** 'Galleria cerella', kar odraža kalk po nvn. *Wachsmotte* 'Galleria cerella' (Schödler 1860: II:505).

► **vešča**¹

leščarka

ESSJ s.v. *podlesek*

leščarka f 'rjavkasta gozdna ptica s čokatim telesom; gozdni jereb': *loviti leščarke* (zool. – SSKJ), *leščarka* 'das Haselhuhn (tetrao bonasia)' (Pleteršnik), *leščarka* 'gozdna jarebica, Tetrao bonasia' (Erjavec 1875: 303), *leščerka* 'veliki ali gojzdni jereb, orehovka, Haselhuhn (Tetrao bonasia)' (Cigale 1860), tudi *leščarica* f 'leščarka' (Pleteršnik po Zalokarjevem rkp. slovensko-nemškem slovarju).

Isln. knjiž. **leščar-ka/-ica* f 'gozdni jereb, Tetrastes bonasia = Tetrao bonasia' (19. st.).

⇨ hrv. *leštarka* 'Haselhuhn (Tetrao bonasia)' (Šulek 1860);

ker je sln. sinonim *leštarka*, ki je bil izposojen iz hrv., potrjen že v prvi polovici 19. st., *leščar-ka/-ica* pa šele v drugi, in ker sta oba ornitonima le knjižna, je *leščarka* le slovenskemu sistemu adaptirana izposojenka *leštarka* z zamenjavo hrv. -št- s sln. -šč-.

⊕ Hrv. *leštarka* 'Haselhuhn (Tetrao bonasia)' (Šulek 1860) je feminativ iz v Istri potrjenega *leštar* m 'pernix' (ARj), to pa je bilo s suf -ar tvorjeno iz *lijéska* 'leska, Hasel' < psl. **lěskā* (Bulahovskij 1978 (= 1949): 206), ker se ptica rada zadržuje v leskovem grmovju, kar je ubesedeno tudi v nvn. ornitonimu *Haselhuhn*, dobesedno 'kura, ki se zadržuje v leski'. Ker je hrv. *leštar* ljudski ornitonim, ni verjetno, da bi bil kalk po nvn. predlogi *Haselhuhn*.

▷ leštarka

leščec → losk

ESSJ s.v. *lòsk*

leščna → leščevina

ESSJ 0

leščnica

ESSJ 0

leščnica f 'der Tannenhäher, der gemeine Nusshäher (caryocatactes nucifraga)' (Pleteršnik).

⊕ 19. st.: *lešhníza* 'Caryocatactes, Nußknacker', *gráhafta lešhníza* 'lešhnikar, klávshar, meklavshar, krekovt, orehovka, klefk, lefk, Caryocatactes nucifraga, gemeiner Nußheher' (Freyer 1842: 23).

Isln. knjiž. **lešč'ni:ca* f 'krekovt, Nucifraga caryocatactes = Caryocatactes nucifraga' (19. st.) < **lěšt'bn-ica* ← **lěšt'bnikъ* s sekundarnim -š- iz -šč-.

⇨^K nvn. *Nussknacker* m 'krekovt' ⇨^K nlat. *nucifraga*.

⊕ Sinonimni kalk *lešhnikar* (► lešhnikar¹) s pomensko podstavo 'kdor tre lešnike' je nomen actoris na -ar iz *lešnik* m 'sad leske', toda *leščnica* je bilo iz istega substantiva tvorjeno po vzorcu feminativnih parov tipa *sodnica* : *sodnik*, razmerje med *leščnik* 'lešnik' in *leščnica* 'krekovt' pa je pripadnostno.

Toda sin *leščnikovac* m, g -vca 'leščnica, der Tannenhäher' (Pleteršnik) je bilo iz istega substantiva tvorjeno s substantivizacijo na -ica iz adj na -ov **leščnikov* = knjiž. *lešnikov*, f -a 'ki je v zvezi z lešnikom' (SSKJ).

leščnikovec → leščnica

ESSJ 0

leščur

ESSJ leščur

leščur m, g -ja 'morska školjka z veliko klinasto, hrapavo lupino, Pinna nobilis': *naravna rastišča leščurjev* (zool. – SSKJ), *leščurji* m pl 'Pinnidae', *veliki leščur* m 'morska gnjat, Pinna nobilis' (CZŽ 1997: 374), *leščur*, g -rja 'neka školjka (pinna squamosa)'

(Barkovlje – Pleteršnik), *leščúr*, g -ja ‘Pinna squamosa, neka školjka’ (Barkovlje – Štrekelj, LMS 1892, 18); primor. kraš. *laš’tur* ‘Pinna nobilis’ (Nabrežina), *laš’čur* ‘isto’ (Križ – oboje Cossutta 2015: 229).

Isln. dial. **laš’čur* m ‘Pinna nobilis’ (primor.), pred dial. redukcijo **luš’čur*.

- Prim. enako hrv. dial. *leščur* ‘Pinna nobilis’, *loštura* ‘isto’, *loščura*, *lostura*, *lùštura*, *lustūra*, *lastura*, *loštira*, *lostira* itd. (Vinja 1986: II:165, 391);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **lušt’ŭr/lušt’ŭra/lušt’ŭra* ‘Pinna nobilis’; kasneje v več potrjenih primerih z reduciranim nenaglašenim korenskim -u-.

- ⓔ Že Štrekelj, LMS 1892 l.c. je sln. malakonim in hrv. *ljuštura* ‘školjka, školjna lupina’ izvajal iz psl. **lūska* ‘squama’ = sln. *lūska* ‘isto’; enako razlago brez navedbe Štreklja podaja Snoj 2016: 379. Ker je leščur videti kot velika luska, imajo suf *-’*ur*ḡ, *-’*ura* in *-’*yr*ḡ verjetno avgmentativno funkcijo. Drugače je menil Berneker 1908–1913: I:702, ki je sln. *leščúr*, pri katerem neustrezno navaja pomen ‘luska’, izvajal iz izvirne ejevske prevojne stopnje in povezoval z r. *lēščad*ḡ ‘plošča’ (sprejema Bezljaj ESSJ: II:136). Ta jslov. malakonim je bil izposojen v obalne romanske idiome (Vinja 1986: II:165 s starejšo literaturo), prim. ben. istr. *raš’tura* ‘Pinna nobilis’ (Izola), *š’tura*, *aš’tura* ‘isto’ (Piran – oboje Cossutta 2015 l.c.).

lešnikar¹

ESSJ s.v. klāvšar

lēšnikar m, g -ja ‘ptica z močnim kljunom in kratkim repom, ki se hrani predvsem z gozdnimi sadeži; krekovt’: *kreĳ*, *kreĳ*, *hrešči lešnikar* (zool. – SSKJ), *lēščnikar*, g -rja ‘der gemeine Nusshäher (caryocatactes nucifraga)’, ‘der Kernbeißer’ (Pleteršnik), *leščnikar*, *lešnikar* ‘orehar, Nußbeißer’ (Cigale 1860).

- Ⓣ Formalni fem na -ica *lēšnikarica* ‘krekovt’ (dial. – SSKJ).
- ⓗ 19. st.: *lešhnikar* ‘gráhafta lešhiza, klāvshar, meklavshar, krekovt, orehovka, klešĳ, lešĳ, Caryocatactes nucifraga, gemeiner Nußheher’ (Freyer 1842: 23).

Isln. knjiž. **lē:ščnikar* m ‘krekovt, Nucifraga caryocatactes = Caryocatactes nucifraga’ s -š- iz -šč- (19. st.) < **lēšt’bnik-ar’b* ← **lēšt’bnik*ḡ.

↪^K nvn. *Nussknacker* m ‘krekovt’ ↪^K nlat. *nucifraga*.

- ⓔ Verjetno tako kot sinonima *orēhar* in *orēhovka* (► orehovka¹) kalk, ki je bil iz subst *lēšnik* m ‘sad leske’, prvotno *lēščnik* ‘isto’ < **lēšt’-bn-ik*ḡ tvorjen s suf -ar < *-ar’b v funkciji nomena actoris; prvotno torej ‘kdor tre lešnike’.

lešnikar²

ESSJ 0

lēšnikar m, g -ja ‘hrošč, katerega ličinka uničuje lešnike, Balaninus nucum’ (zool. – SSKJ), *lešnikar* ‘Curculio nucur, do 9 mm dolg hrošč z dolgim rilčkom iz družine rilčkarjev, katerega samice navrtajo mlade lešnike in vanje zležejo 1 jajčece, ličinka pa požre jedrce’ (CZŽ 1997: 321), *lēščnikar*, g -rja ‘neki hrost: der Nussbohrer (balaninus nucum)’ (Pleteršnik), *lešnikar* ‘Balaninus nucum’ (Erjavac 1875: 352), *lešnikar* ‘der Nussbohrer, Balaninus nucum’ (Erjavac 1864: 85).

Isln. knjiž. **lē:ščnikar* m ‘Balaninus nucum’, tudi s -š- iz -šč- (19. st.).

↪^K nvn. *Nußbohrer* ‘Balaninus nucum’ (Schödlar 1860: II:498) ← *nusz* ‘lešnik’ (Grimm 1854–1971) poleg ‘oreh’ + *Bohrer* ‘kdor vrta’, dobesedno ‘kdor vrta lešnike’.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen iz subst *lēšnik* m ‘sad leske’, prvotno *lēščnik* ‘isto’ < **lēšt’-bn-ik*ḡ s suf -ar < *-ar’b v funkciji nomena actoris; prvotno torej ‘kdor vrta v lešnike’.

leštarka

ESSJ 0

lēštarka f ‘leščarka’ (Pleteršnik), *lēštarka* ‘Hafelhuhn’ (Janežič 1851).

- ⓗ 19. st.: *lēštarka* ‘das Hafelhuhn. (Tetrao bonasia. Linn.)’ (Murko 1833a: 162).

Isln. knjiž. **le:štarka* f ‘leščarka, gozdni jereb, *Tetrastes bonasia* = *Tetrao bonasia*’ (19. st.).

⇨ hrv. **leštarka* f ‘gozdni jereb’;

čeprav je hrv. ornitonim potrjen šele v Šulkovem slovarju kot *leštarka* ‘Hafelhuhn (*Tetrao bonasia*)’ (Šulek 1860), v Istri pa znan ornit *leštar* m ‘pernix’ (ARj), sln. *lěštarka* zaradi -št- ne more biti domača beseda, ampak izposojenka iz hrv.

► **leščarka**

letaló

ESSJ 0

Ⓜ 19. st.: *letaló* ‘das Gefiederwild’ (Jarnik 1832: 85).

Isln. knjiž. **le'ta:lo* n ‘divja, nedomača perutnina’ (19. st.).

Ⓜ Osamljeno. Ni jasno, ali je ta nomen agentis na -lo < *-dlo iz iter *letáti* -âm k *letěti* -ím impf ‘volare’ Jarnikov neologizem ali ljudska beseda.

letavina

ESSJ 0

letāvina/letavína f ‘živali, ki letajo, zlasti ptiči’: *hodi po gozdu in opazuje letavino; postreči s pečeno letavino perutnino* (dial. zahodno – SSKJ), *letāvina* ‘das Geflügel’ (Vrsno, goriška okolica, Vipavska dolina – Pleteršnik), *letāvina* ‘Geflügel’ (Janežič 1889), *letavina* ‘ptiči’ (Slovenski narod VII/221, 1874, 29. septembra, vir: dLib.si).

Isln. dial. **le'ta:uina* f ‘perjad’ (primor.).

Ⓜ V besedotvornem oziru osamljeno, a gotovo substantivizirano s suf -ina v sekundarni kolektivni funkciji iz adj **lětaŭb* ‘leteč’, prim. č. *lětavý* ‘leteč’, dl. *lětawy* ‘isto’, tvorjenega iz **lětati* impf ‘volare’ (ESSJa: 14:267).

leteče veverice → poletuša

ESSJ 0

leteči pes

ESSJ 0

leteči pes m ‘večji netopir, ki živi na Malajskem otočju in se hrani s sadeži, *Pteropus vampyrus*’ (zool. – SSKJ), *leteči psi* m pl ‘veliki netopirji, ki imajo pasje oblikovan gobček’, *leteči pes* m ‘kalong, *Pteropus vampyrus*’ (CZŽ 1997: 404, 405), *leteči pes* ‘der fliegende Hund (*pteropus edulis*)’ (Pleteršnik), *leteči pes* ‘*Pteropus edulis*’ (Erjavec 1875: 240), *leteči pes* (Erjavec 1864: 12).

Isln. knjiž. **le'te:či pəs* m ‘*Pteropus edulis*’ (19. st.).

⇨^k nvn. *der fliegende Hund* ‘*Pteropus*’ (Schödler 1860: II:388) ← *fliegend* ‘leteč’ + *Hund* ‘pes’, dobesedno ‘leteči pes’.

Ⓜ Kalk po nvn. dvobesedni predlogi je bil tvorjen s strukturno enako oznako adj + subst iz adj *letěč*, f *letěča* ‘tak, ki leti’ < **letět'* – ← ptc prez akt glagola *letěti* -ím impf ‘volare’ < **letěti* in jedra *pěs* m ‘canis’ < psl. **pěsь* ‘isto’. Enako kot v CZŽ 1997 l.c. sta že Erjavec 1875 l.c. in Schödler 1860 l.c. pri opisu tega netopirja v velikosti domačega zajca izpostavila videz njegove glave, ki je podobna pasji. V Cigale 1860 s.v. *Hund* je oznaka za tega netopirja predstavljena le opisno *nek velik netopir* ‘der fliegende Hund’.

► **pes¹**

leteči zmaj

ESSJ 0

zmaj m ‘kuščar, ki živi v jugovzhodni Aziji, Indiji in Avstraliji in ima med sprednjimi in zadnjimi nogami kožno gubo za letenje, *Draco volans*’ (zool. – SSKJ), *leteči zmaji* m pl ‘v družino agam (= Agamidae) uvrščen rod plazilcev, ki živijo na drevesih v tropskih gozdovih v jugovzhodni Aziji in Indoneziji’ (CZŽ 1997: 7), *leteči zmaj* m ‘majhna kuščarica z Jave z letalno mreno, *Draco volans*’ (Erjavec 1875: 326), *leteči zmaj* ‘kuščarica vročih krajev, ki se odlikuje s čudno in pošastno podobo’ (Erjavec 1864: 67).

Isln. knjiž. **le'te:či z'ma:j* m 'Draco volans' (19. st.).

↪^K nvn. *der fliegende Drache* 'Draco volans' (Schödlér 1860: II:471) ali nlat. *Draco volans*.

- ⊕ Enako kot hrv. *leteći zmaj* 'fliegender Drache' (Šulek 1860 s.v. *Drache*) je sln. dvobesedni termin kalk po nvn. *fliegender Drache* 'Draco volans' ali nlat. oznaki *Draco volans*, ki tega kuščarja po nenavadnem videzu označuje s subst *zmâj* m 'draco', njegova značilnost, da so zaradi kožnih gub med nogami sposobni leteti, pa z izvornim ptc prez akt *letěč*, f -*ěča* 'tak, ki leti' < **letět'ь*, f -*ět'a* k *letěti -im* impf 'volare' < **letěti*. Enako pomensko podstavo ima tudi agl. *flying dragon* 'Draco volans'.

letečina

ESSJ 0

letěčina/letečina f 'živali, ki letajo, zlasti ptiči': *streljati letečino s šibrami*; *morske živali in letečina*; *postreči s pečeno letečino* 'perutnina' (star. – SSKJ), *letečina* f kol 'das Geflügel, das Federvieh, die Vögel' (dol. (Lašče) – Pleteršnik), tudi *letěčina* 'isto', *pečena letečina* (Pleteršnik), *letečina* 'kuretnina, letenina, pérnata žival, živad, Federvieh' (Cigale 1860 s.v. *Geflügel*).

Isln. dial. **le'te:čina* f 'perjad' (dol.).

- ⊕ V besedotvornem oziru osamljeno, a gotovo substantivizirano s suf -*ina* v sekundarni kolektivni funkciji iz adj *letěč*, f -*ěča* < **letět'ь* ← ptc prez akt glagola *letěti -im* impf 'volare' < **letěti*.

L

letenina

ESSJ 0

letenina f 'letečina' (Pleteršnik), *letenina* 'kuretnina, letečina, pérnata žival, živad, Federvieh' (Cigale 1860 s.v. *Geflügel*), *lětenina* 'Geflügel' (Janežič 1851).

- ⊕ 19. st.: *letenina* 'kuretnina, pérnata šivád, Geflügel' (Murko 1833b s.v. *Geflügel*), *letenina* 'das Geflügel' (Jarnik 1832: 85).

Isln. knjiž. **le'te'ni:na* f 'perjad' (19. st.).

- ⊕ V besedotvornem oziru osamljeno, a gotovo substantivizirano s suf -*ina* v sekundarni kolektivni funkciji iz ptc pret pas **leten*, f -*a* k sicer v slov. svetu nepotrjenemu tematskemu glagolu **lesti letešb* 'volare', ki ga posredno potrjuje tudi r. ptc prez akt *letúčij* 'leteč' in pa slov. iter **lětati* 'letati, volare'. K besedotvorju prim. sln. *pleténina* ← *pletěn* ← *plěsti plětem* 'texere'.

letnik

ESSJ 0

lětnik m, g -*a* 'enoletna žival (moškega spola), zlasti gams, srnjak' (lov. – SSKJ), *lětnik* 'letnjak, jähriges Kalb, Lamm u. dgl., der Jährling' (Pleteršnik), *letnik* 'jähriges Kind, Kalb, Lamm u. dgl.' (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju), *lětnik* 'Jährling' (Cigale 1860).

- ⊕ Fem na -*ica* *lětnica* 'enoletna žival (ženskega spola)': *letnica je bila privezana k uzdi matere* (dial. – SSKJ), *lětnica* 'weibliches jähriges Thier' (Pleteršnik), *letnica* 'jähriges Kind, Kalb, Lamm u. dgl. weiblich' (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju).
- ⊕ 19. st.: *lětnik* 'einjähriger Hirsch' poleg 'Spieß' (Jarnik 1832: 85), tj. 'šilar = navadno mlajši srnjak ali jelen'.

Isln. knjiž. **le'te:nik* m 'enoletna žival (domača ali divja)' (19. st.).

↪^K nvn. *Jährling* 'enoletna žival'.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen s suf -*ik* < **-ikъ* iz adj *lětān*, f -*tna* 'tak, ki ima eno leto' (Pleteršnik) = *lěten*, f -*tna* 'isto' (SSKJ) < **lěť-ьnъ* iz subst *lěto* n 'annus' < psl. **lěto*. Z drugačnim suf -*jak* < **-akъ* je bil kot kalk iz istega adjektiva tvorjen sin *lětnjak* m 'jähriges Kalb, Lamm, u. dgl., der Jährling' (Pleteršnik) < **lěť-ьn'-akъ*, ki se potrjuje

tudi v kor. zilj. *létnjak* 'eno leto staro govedo' (Rateče – RS 2015), v 19. st. *létnjak* 'einhähriger Hirsch' poleg 'Spieß' (Jarnik 1832: 85), *lietnjak* 'Spießhirsch' (Freyer 1842: 6), tj. 'šilar'.

letnjak → letnik

ESSJ 0

letopir

ESSJ *letopir*

letopir m, g -rja 'netopir' (Pleteršnik po Cafu).

Psln. dial. **letopir* m 'netopir';

ker je bil ta hapaks legomenon sporočen od Oroslava Cafa, zbiratelja praviloma sln. dial. gradiva, je beseda najverjetneje domača in ni izposojenka iz katerega od slov. jezikov;

- = r. dial. *létopyr̃b* 'netopir', č. *letopýr* 'isto', *letopér̃*, slš. *letopier*, p. dial. *latoperz*, *lato-pierz*;

< **psl.** dial. **létopyr̃b* m 'netopir';

verjetno na podlagi naslonitve na glagol **létati* 'volare' in sin **letot'byb myšb* m 'lete-ča miš' preoblikovano iz prvotnega psl. **netopýr'b* (Bulahovskij 1978 (= 1948): 286; Sławski 1952–1982: IV:69s.; Bezljaj ESSJ: II:137); manj verjetno je, da bi **létopyr̃b* odražalo interno slov. tvorbo **lepetyr̃b* k **lepetati*, prim. hrv., srb. *lèptūr* 'metulj' ob hrv. dial. *lepir* 'isto', *lèpūr*, kot je menil Machek 1968: 397.

► **netopir**

lev

ESSJ *lèv*

lèv m, g *lèva/lèva* 'v Afriki živeča zver, katere samec ima veliko glavo in košato grivo': *lev rjove* (SSKJ), *lèv*, g *lèva* 'der Löwe', *amerikanski lèv* 'kuguar, puma', *morski lèv* 'der Seelöwe (otaria jubata)', tudi *lèv*, g *lèva* (Pleteršnik), *lev* 'Löwe, Felis leo', *amerikanski lev* 'kuguar, puma, amerik. Löwe, Felis cóncolor' (Erjavec 1864: 18, 17), *lev* 'Löwe (Felis leo)' (Cigale 1860), *lev* 'Löwe' (Janežič 1851); primor. kraš. *lèw*, g *lèva* 'Löwe' (Štrekelj 1887: 388), rovt. tolm. *'leu*, g -wa (Čujec Stres 2010–2014), dol. *lâ:u* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *'leu*, g *'leva* (Gregorič 2014), panon. prleš. *'lèf*, g -va 'lev' (Rajh 2010).

- ① Fem na -inja ← psl. **-yni levinja/lëvinja/lëvinja* (SSKJ), *lëvinja* (Pleteršnik), *lëvinja* 'Löwin' (Janežič 1851), dol. kost. *le'vi:n'a* (Gregorič 2014), v 16. st. *Levinja* 'Löwin, leaena' (Megiser 1592), v 17. st. *levinia* 'laeana, Löwin', *ena Leivina* 'leaena', *leiviniā* 'leaena' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *lèvèna* 'Löwin, leœna, lea' (Pohlin 1781), *levinja* 'Löwin' (Gutsman 1789), v 19. st. *lèvinja* 'lèviza, die Löwin' (Murko 1833a: 163), fem na -ica *levica* (Pleteršnik), *levica* (Janežič 1851), v 16. st. *laviza* 'Löwin, leaena' (Megiser 1592), v 17. st. *laviza* 'leaena, Löwin' (Megiser 1603), v 19. st. *lèviza* 'lèvinja, die Löwin' (Murko 1833a: 163), fem na -ov-ica v 19. st. *levóvza* 'die Löwin' (Jarnik 1832: 81), fem na -ov-ka *lèvovka* (Pleteršnik), fem na -a *lèva* 'levinja' in 'močna ženska' (primor. obsoš. (Srpenica) – Kenda 1926); dem na -ič < **-it'b levič*, g -iča (Pleteršnik), *levič* (Janežič 1851), v 17. st. *en mlád Leivizh*, *ali leivik* 'scymnus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710) in iz tega *leviček*, g -čka (Pleteršnik), dem na -ik v 17. st. *en mlád Leivizh*, *ali leivik* (Kastelec, Vorenc 1680–1710), dem na -ček *lèvček/lèvček* (SSKJ), *lèvčak*, g -čka (Pleteršnik), ki kaže na izpeljavo iz podstave **levec* m, g *levca*; izpeljanka na -če < **-č-ē(t)* s funkcijo označevanja mladiča *lèvče* n, g -eta (Pleteršnik), *levče*, g -ta (Janežič 1851), v 19. st. *levzhe*, g -eta 'junger Löwe, catulus leonis' (Jarnik 1832: 81) [levče].

- ② 16. st.: *lav*, *Lev* 'Löw, leo' (Megiser 1592); 17. st.: *leu* 'leone' (Alasia 1607), *lev* 'leo' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *lev* 'Löw, leo' (Pohlin 1781), *leu* 'oroflan, Löw'

(Gutsman 1789); 19. st.: *lèv* ‘der Löwe’ (Jarnik 1832: 81), *lèv* ‘der Löwe’ (Murko 1833a: 163).

Psln. **lěu/lěu* m ‘leo’;

kasneje se je variantama pridružila še izposojenka *lav* s fem *lavica* (oboje 16. st.), verjetno iz hrv. *lāv* ‘leo’ < psl. **lǫvъ* m ‘leo’;

noben od sln. refleksov kljub ESSJa: 17:105 in Pronk-Tiethoff 2013: 135 ne potrjuje psl. rekonstrukcije **lǫvъ* ‘leo’ (ap B), prim. stcsl. *lvъ* ‘leo’; tudi r. *lev* ni neposredni refleks psl. **lǫvъ*, ugotavlja Pronk-Tiethoff 2013: 136, prav tako tudi ne gl. in dl. *law*, g *lawa* ‘lev’ (Schuster-Šewc 1983–1996: 804s.).

⇨ ?;

morda izposojeno iz stvn. *le(w)o* ‘lev’ < pgerm. **lewo*- ⇨ lat. *leō* m, g -*ōnis* ⇨ gr. λέων m, g -οντος (Kluge 1995: 526; EWA: V:1220) ali srvn. *leu* ‘isto’, *lěwe*, a ostaja alternacija v sln. prvotnem vokalizmu **lěu* : **lěu* nejasna.

- Ⓔ Etimologija stare evropske kulturne besede možnega semitskega izvora ni jasna (Bezljaj ESSJ: II:138 s starejšo literaturo; Beekes 2010: 854; EWA: V:1221). Ni verjetno, da bi bilo gr. λέων stara pide. beseda s prvotnim pomenom ‘lovec’, kot se razlaga v EIEC: 23.

Ⓓ^{BD} Gr. λέων, g -οντος ‘leo’ ⇨ lat. *leō*, g -*ōnis* > rom. **le'o:ně*

> furl. *leòn* ⇨ sln. rez. **lejón*

? ⇨ psl. **lǫvъ* m ‘leo’ > hrv. *lāv*

? ⇨ psln. **lěu/lěu* m ‘leo’

→^{KOMPOZ} ‘leopard’

→^{KOMPOZ} ‘jastreb’

nvn. *Löwenhündchen*

nvn. *Löwenaffchen*

nvn. *Seelöwe*

→ sln. *lajon*;

⇨ sln. *lav*;

sln. *lev*;

→ sln. *levoris*;

→ sln. *orlolev*;

⇨^K sln. *levček*;

⇨^K sln. *levič*;

⇨^K sln. *morski lev*.

▷ lajon ▷ levček ▷ levič ▷ levoris ▷ orlolev ▷ morski lev

leva → levec³

ESSJ *léva*

levček

ESSJ ∅

lěvčək m, g -čka ‘das Löwenhündchen, das Bologneserhündchen’ (Pleteršnik), *levček* ‘bolonješki psiček, Bologneser- und Löwenhündchen’ (Erjavec 1864: 20), *levček* (*psiček*) ‘Löwenhündchen’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **le:včək* m ‘bolonjec’ (19. st.).

⇨^K nvn. *löwenhündchen*, po Grimmu ‘canis leoninus, majhen pes z levu podobno grivo’.

- Ⓔ Pomen neuveljavljenega kalka po nvn. predlogi je bil naplaščen na pomen dvojnega dem *lěvčək* m, g -čka ‘majhen lev’ iz *lèv* m, *léva/léva* ‘leo’ (Pleteršnik).

► lev

levec¹

ESSJ ∅

lěvəc m, g -vca ‘der Luchs’ (Pleteršnik).

- Ⓙ Dem na -e < *-ē(*t*-) v 18. st. *lěvzhê* m, g -ēta ‘kleiner Luchs’, tudi ‘Flecken an der Haut, alphas’ (Pohlin 1781), *leuzhe* ‘Luchslain’ (Gutsman 1789).

- Ⓕ 18. st.: *levz* ‘Luchs, chaus’ (Pohlin 1781), *leuz* ‘Luchs’ (Gutsman 1789); 19. st.: *levz* ‘der Luchs’ (Jarnik 1832: 81), *levz* ‘hevz, lof, lifovt, biftrovid, ojfrovid, Felis lynx, Luchs’ (Freyer 1842: 4).

- Ⓢ Morda prek vzdevka za človeka dobrega vida onimizirano v cgn *Levec*, *Levc*, *Leuc* (ZSSP).

Isln. knjiž. **le:vəc* m ‘ris, lynx’ (18. st.).

- Ⓔ Nejasno. Ne prepričuje nakazana Pleteršnikova domneva, da bi bila tvorba dem na -ec < *-ecb iz *lèv* m ‘leo’ (SSKJ).

levec²ESSJ s.v. *levíti se*

lěvəc m, g -vca 'ein Krebs, der eben gemaust hat, der Mauser' (Pleteršnik), *levec* 'mekuš, Maufer, ein Krebs, der eben gemaust hat' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **lě.vəc* m 'rak, ki se je pravkar levil' (19. st.).

- Ⓔ Oznaka za raka gotovo spada k besedni družini *levíti se -im se* impf 'odstranjovati si, slačiti si pretesno kožo (o živalih)' (Bezljaj ESSJ: II:138) in je verjetno nomen actoris na -ec < *-bcb iz subst *lěv* m 'odstranjena, slečena pretesna vrhnja plast kože živali', npr. *kačji lev, lev gosenice, lev raka*, s prvotno pomensko podstavo 'kdor dela lev'.

levec³ESSJ s.v. *léva*

lěvəc m, g -vca 'die Herbstlerche, die Waldlerche' (Pleteršnik).

- Ⓙ Fem na -ica *lěvica* 'die Lerche', 'die Feldlerche (alauda arvensis)' (Pleteršnik); štaj. *lévica* 'Alauda arvensis, Feldlerche' (Luče na Štajerskem – Erjavec, LMS 1882/1883, 281).

Isln. dial. **lě.vəc* m '(poljski) škrganec, Alauda (arvensis)' (štaj.) < **lě.vcb* (?).

- Ⓔ Nejasno. Bezljaj ESSJ: II:138 je, sledeč Vasmerju, ZSIPh XII, 103, sln. ornitonim povezoval z nvn. *Lerche* 'škrganec', srvn. *lérche* 'isto', *léwerich*, stagl. *læwerce*, agl. *lark*, kar dopušča izhajati iz pgerm. **laiwazikōn*- m 'škrganec' kot dem na *-ikōn- iz pgerm. ornitonima **laiwaz*, g *laiwizaz*, ki se posredno lahko potrjuje v fin. *leivo* 'škrganec' (Kroonen 2013: 324), pa tudi v sln. ornitonimu. Ornitonim je morda enako kot lat. *alauda* f 'škrganec' evropskega substratnega izvora (Kroonen 2013 l.c.). Erjavec, LMS 1882/1883 l.c. je še mislil na povezanost sln. ornitonima s primor. *lávica* 'škrganec' (► *lavdica*).

Morda spada sem tudi glede denotata nedefinirano *léva* f 'neki majhen ptič' (Pleteršnik po Cafu).

levericaESSJ s.v. *věverica*

lěverica f 'veverica' (dol. – Pleteršnik), *lěverica* (Miklošič 1886: 389), *leverica* 'veverica, vigorica, Eichhorn (Sciurus)' (Cigale 1860), *lěverica* 'vévarica' (Drobnič 1858); primor. istr. *lěvərca* 'veverica' (Prešnica – SLA), notr. *lěvərca* 'isto' (Dutovlje – SLA), *lěverca* (Sabonje – SLA), dol. *lějverca/vějverca* (Cerknica – SLA), *vějvərca/lějvərca* (Stari trg pri Ložu – SLA), *lájverca* (Ribnica – SLA), *lájvarca* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *lějvərca* in *vějvərca* (Babno Polje – SLA), štaj. zgsav. *lě'vè:rca* in *i'vè:rca* (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 345) z drugačnim akcentskim mestom, posav. *lějvərca/vějvərca* (Radeče – SLA).

- Ⓙ 19. st.: *lěverca* 'veverca, vigoriza, Sciurus, Eichhörn' (Freyer 1842: 4).

Isln. dial. **lě.uer(i)ca* f 'veverica' (primor., dol., štaj.);

po disimilaciji *l* : *u* ← *u* : *u* nastalo iz sln. *věverica* (Ramovš 1924: 151).

Z enakim vzglasjem je dol. besedotvorno drugačno *lějvərka* 'veverica' (Malo Lipje – SLA), pa tudi br. dial. *li'wírka* 'veverica', *l'e'vírka* (OLA L 1, 1988: 139) in ukr. dial. *lavýrka*, *lovýrka* poleg *vevírka* 'veverica' (ESUM: 1:342 brez razlage in opozorila na sln. dial. gradivo). Na sln. dial. disimilirano varianto *lěverica* je opozoril že Miklošič 1886 l.c.

► **veverica**

leverka → leverica

ESSJ ∅

levičESSJ s.v. *lěv*

levič m 'Leontopithecus rosalia' (CZŽ 1997: 186), *levič*, g -iča 'das Löwenäffchen (Midas Rosalia)' (Pleteršnik), *levič* 'Hapale rosalia' (Erjavec 1875: 237).

Isln. knjiž. **le'vič* m 'Leontopithecus rosalia = Hapale rosalia = Midas rosalia' (19. st.).

↵^K nvn. *Löwenaffchen* ‘Hapale rosalia’ (Schödler 1860: II:386) ← *Löwe* ‘lev’ + dem iz *Affe* ‘opica’.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki tega do 50 cm velikega primata z 20–40 cm dolgim repom, zlatorjavim kožuhom in dolgo zlato grivo (CZŽ 1997 l.c.), ki spominja na leva, označuje kot malo levjo opico, je bil tvorjen z dem na *-ič* < **-it’b* iz zoon *lèv* m, *léva* ‘leo’ (Pleteršnik).

► lev

levoris

ESSJ 0

lévoris m ‘Leopard’ (Janežič 1851).

Isln. knjiž. *lévoris* m ‘leopard’ (19. st.).

- ⓔ Osamljeno. Verjetno Janežičev neuveljavljeni neologizem za leoparda, ki je bil po vzorcu kompozita tujega izvora *leopard* m ‘*Panthera pardus*’ tvorjen iz *lèv* m, *léva* ‘leo’ (Pleteršnik) in *rîs* m ‘*Lynx lynx*’.

► lev ► ris¹

lezavčina

ESSJ s.v. *lésti*

lězavčina f kol ‘Reptilien’ (Vrsno – Pleteršnik); primor. obsoš. *lězavčina* f kol ‘Reptilien’ (Vrsno – Erjavec, LMS 1879, 143).

Isln. dial. **l̥e:zaŋčina* f kol ‘golazen, lazeče živali’ (obsoš.).

- ⓔ Kolektiv na *-ina* je bil tvorjen iz nomena actoris na *-ec* < **-bcb* k adj **l̥e:zaŋ*, f *-a* kot deverbativa k *lésti lēzem* impf ‘reperere, serpere’ < psl. **lěsti lězešb* ‘isto’ in enako kot sinonima *liěščəŋa* (► ležčevina) in *lezččina* (► lezerčina) golazen oziroma lazeče živali preprosto označuje po tem, da lezejo.

lezčevina

ESSJ 0

liěščəŋa f ‘kača, vse, kar se plazi’ (primor. briš. (Kozana) – SLA), po redukciji briš.

li’əščna ‘golazen, kače (kar leze)’ (arhaično – Erzetič 2007).

Isln. dial. **l̥e:zčəŋina* f ‘golazen, lazeče živali’ (briš.).

- ⓔ V primerjavi s sin *lezččina*, ki je arealno širše potrjen (► lezerčina), kaže ta tvorba na *-ina*, ki golazen preprosto označuje po tem, da leze, na izpeljavo iz pos adj **l̥e:zčev*, f *-a* k nomenu agentis **l̥e:zəc* m ‘kdor leze’ < **lězbcb* ← psl. **lěsti lězešb* ‘reperere, serpere’.

lezečina → lezerčina

ESSJ s.v. *lésti*

lezerčina

ESSJ s.v. *lésti*

lezerčina f kol ‘Reptilien’ (Pleteršnik); rovt. cerklj. *lizerčna* ‘plazilci, golazen’ (Razpet 2006), polj. *lazarčna* ‘plazilci, kače’ (Škrlep 1999), po SLA rovt. cerklj. *lizerčna* ‘kača (vse kače, ki živijo pri nas)’ (Laniše – SLA), *lězqrčna* ‘kača’ (Žiri – SLA).

Isln. dial. **l̥e:zrčna* f ‘golazen, lazeče živali’ (rovt.);

to je po moderni vokalni redukciji nastalo iz prvotnega **l̥e:zečina* z interkalacijo *r* tipa *f̥r̥zou* ← *f̥ižōl*; še nereducirano predlogo potrjuje *lezččina* f ‘manjše živali, ki lezejo’, tudi *lezečina* ‘isto’: *gadje in druga lezečina* (star. – SSKJ), *lezečina* ‘Reptilien’ (Pleteršnik) ob sin *lezočina* f kol ‘Reptilien’ (Pleteršnik po Cafu) < **lězot’ina*, ki je primaren in odraža kol na **-ina* iz ptc prez akt **lězot’* iz *lésti lēzem* impf ‘reperere, serpere’ < psl. **lěsti lězešb* ‘isto’. Ker so kolektivi izsamostalniške tvorjenke, je treba predpostaviti, da je bil izvorni ptc prez akt ničto posamostaljen.

- ⓔ Golazen oziroma lazeče živali so s tem kolektivom preprosto označene, da lezejo.

ležetrudnik

ESSJ s.v. *lēgen*

ležetrūdnik m, g *-a* ‘nočna ptica selivka rjavo rdeče barve, *Caprimulgus europaeus*’: *sove in ležetrudniki* (zool. – SSKJ), *ležetrudniki* m pl ‘*Caprimulgidae*’ (CZŽ 1997:

163), *ležetrûdник* m ‘der Ziegenmelker, die Nachtschwalbe (*caprimulgus europaeus*)’ (Pleteršnik); dol. *ležetrûdник* ‘Nachtschwalbe, Ziegenmelcker, *Caprimulgus*’ (Erjavec, LMS 1875, 223), *ležetrudnik* ‘muhar, muhec, laška penica, figojedka, figojevka, muholov, Fliegenfänger (*Muscicapa*)’ (Cigale 1860).

- ⊕ 19. st.: *leshetrudnik* ‘velki muhar, figojédka, figojevka, *Muscicapa albicollis*, weißhalsiger Fliegenfänger’ (Freyer 1842: 12), toda pred tem *Leshetrudnik* ‘*Emberiza luctuosa*’ (Gradivo Breckerfeld).

Isln. dial. **ležet'ru:dnik* m ‘*Muscicapa, Caprimulgus*’ (dol.).

- ⊕ Nejasno. Bezljaj ESSJ: II:131 je ornitonim le navedel ob sin *legen* m ‘*Caprimulgus europaeus*’ in ga posebej ni razlagal, a je možno, da je glede pomenske motivacije preoblikovan prav iz sinonimnega ornitonima *legen*, v katerem se verjetno ohranja glagol *ležáti* -ím impf ‘cubere’ < **ležáti*, ker ta nočna ptica dan navadno preživi »ležeča« na veji (Filipi 1994: 49), prim. hrv. sin *preleguša, prileguša, prilegalo* ‘*Caprimulgus europaeus*’ (Hirtz 1928–1956: II:121). Tvorba sln. ornitonima verjetno odraža pomensko podstavo ‘kdor se trudi ležati’, čeprav je v besedotvornem oziru osamljena.

► **legen**

leževnik

ESSJ 0

le'žę:uněk m, g -a ‘močerad’ (dol. kost. – Gregorič 2014), kost. *ležęvnik* ‘močerad’ (De-lač – SLA) poleg *re'že:vneķ* ‘deževnik’ (Babno Polje – SLA).

Isln. dial. **da'žę:unik* m ‘močerad’;

nato **le'žę:unik* ‘isto’ (kost.); ni jasno, po katerem, v drugem gradivu še neprepoznanem prekozložnem vzorcu, je nastal vzglasni *l-*, ki nakazuje na asimilacijo po zapor-nosti *l : n* ← *d : n*.

► **deževnik²**

liba

ESSJ s.v. *liba*

liba f ‘kokoš’ (Vipavska dolina – Pleteršnik).

Isln. dial. *liba* f ‘kokoš’ (notr.) (?);

Pleteršnik substantiv navaja po Erjavčevi Popotni torbi, a je v tem viru ni bilo mogoče ponovno potrditi, zato je njen obstoj dvomljiv.

libek

ESSJ s.v. *liba*

libæk m, g -bka ‘das Gänschen’ (Pleteršnik; Valjavec 1878b: 92).

Isln. dial. **li:bæk* m ‘goskica’.

- ⊕ Slovnični spol izpeljanke na -ek < *-*ękъ* bi ob vabnem klicu za gosi ali race *liba* (dol., štaj. – Pleteršnik), hrv. *liba* – *liba* – *liba* ‘vabni klic za race’ (Hrvaško Zagorje – Rečnik SANU), toda *liba* ‘mlada gos’ (Slavonija – ARj) in kajk. *libika* ‘goska’ (Lipljin 2002), p. dial. *liba!* ‘vabni klic za gosi’, gl., dl. *liba* ‘isto’, toda r. dial. *liba* ‘vabni klic za ovce’ (Schuster-Šewc 1983–1996: 836; ESSJa: 15:69), lahko kazal, da je to mask na -ek tipa prleš. *ǫfček* ‘oven’ (Gibina – SLA) k *ovca* ‘ovis’ iz subst **liba* f ‘gos’ in da je prvotno označevala gosaka. Izhodišče slov. vabnega klica, ki se v izposojenki v madž. *liba* ‘gos’ potrjuje kot samostojni ornitonim (Bezljaj ESSJ: II:139; o obratni smeri izposoje Skok 1971–1974: II:292 brez navedbe širšega slov. gradiva), ostaja nejasno, čeprav je možno, da je onomatopeizirani substantiv tipa sln. tolm. *’oučk, ’oučk* ‘vabni klic za ovce’ ← tolm. *’a:ȳca* ‘ovca’ (Čujec Stres 2010–2014) < psl. **oučca* ‘isto’, ki, sodeč po r. dial. vabnem klicu, ni označeval le gosi, ampak tudi ovce.

ličinka

ESSJ ličinka

ličinka f ‘žival na razvojni stopnji med jajčecem in bubo ali med jajčecem in razvito živaljo’: *ličinka se levi, zabubi, zaprede; ličinka zleze iz jajčeca* (zool. – SSKJ), *ličinka*

‘die Insectenlarve’ (Pleteršnik), *ličinka* ‘Larve’ (Cigale 1880 z oznako, da je bila beseda povzeta po r.), *ličinka ali larva* (Erjavec 1875: 347).

Isln. knjiž. **li'či:nka* f ‘larva’ (19. st.).

⇨ r. *ličinka* f ‘larva’.

- ⊕ R. *ličinka* je verjetno deminutivna izpeljanka na *-ka* iz *ličina* ‘maska; podoba človeka/živali’ k *lik* ‘podoba, videz’ < psl. **likъ* (Bezljaj ESSJ: II:139), s čimer je bila ličinka označena zaradi svojega videza, ki je interpretiran kot krinka/maska, ker iz nje še ni razvidno, v katero žival se bo razvila, dobesedno torej ‘maskica’.

Iz r. je bilo v 19. st. izposojeno tudi hrv., srb. *ličinka* ‘Larva’, *ličinka* ‘(bei Infecten)’ (Šulek 1860 s.v. *Larve*).

ličnikovec

ESSJ 0

ličnikovac m, g -vca, pl *ličnikovci* ‘Panzerwangen (trigloidei)’ (Pleteršnik), *ličnikovci* m pl ‘Panzerwangen (trigloidei)’ (Cigale 1880 s.v. *Panzer* z oznako, da je termin povzet po hrv. terminologiji).

Isln. knjiž. *ličnikovci* m pl ‘?’ (19. st.).

⇨ hrv. ?;

čeprav je Cigale 1880 s.v. *Panzer* navedel, da je bil termin izposojen iz hrv. predloge, je v dostopnih hrv. virih ni bilo mogoče najti; identifikacija denotata ostaja prav tako nejasna; oznaka *Trigloidei* nakazuje, da se termin morda nanaša na morske ribe, podobne morskim lastovicam, nlat. *Trigla hirundo* (► morska lastovica¹).

L

lidež

ESSJ 0

lidež m ‘kozje ime’ (Krn – Pleteršnik) = primor. obsoš. *lidež* ‘kozje ime’ (Krn – Erjavec, LMS 1875, 223).

Isln. dial. **li:dež* m ‘kozje ime’ (obsoš.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno, ali je ime sorodno s hrv. *lida* ‘ime psice’ in *lidinka* ‘ime ovce’ (ARj).

ligarica

ESSJ *ligarica*

ligarica f ‘divja gos z rumeno progo na črnem kljunu, Anser fabalis’ (zool. – SSKJ), *ligarica* ‘die Saatgans (anser segetum)’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. knjiž. **li:garica* f ‘Anser fabalis = Anser segetum’ (19. st.).

- ⇨ hrv. *ligarica* ‘Anser fabalis, Saatgans’ poleg *legarica* ‘isto’, *legalica* (Hirtz 1928–1956: II:261), kar z variantnim korenskim vokalizmom dopušča razlago o izposojenki v slovenščini.
- ⊕ Osamljeno in nejasno. Bezljaj ESSJ: II:139 ni poznal hrv. gradiva in je sln. povezoval s slov. besedno družino iz **liga* f ‘sluz’, hrv., srb. *ljiga* ‘slina, sluz’ (ESSJa: 15:87), a ni jasno, zakaj bi bila ta vrsta gosi s sodobno terminološko ustreznico *njivska gos* (► njivska gos) označena po sluzu oziroma slini. Hrv. kajk. *liga* označuje raco (RKDI).

ligenj

ESSJ *ligenj*

ligenj m, g -gnja ‘sipi podoben glavonožec s parom trikotnih plavuti, Loligo vulgaris’ (zool. – SSKJ), *navadni ligenj* ‘Loligo vulgaris’ (CZŽ 1997: 164), toda *liganj* ‘der Kalmar (loligo vulgaris)’ (Pleteršnik), *liganj* ‘Loligo vulgaris’ (Erjavec 1875: 381).

Isln. knjiž. **li:gənj* m ‘Loligo vulgaris’ (19. st.);

kasneje kontrastivno s hrv. predlogo adaptirano v sln. **li:gənj*.

- ⇨ hrv. *ligenj*, g -gnja ‘Loligo vulgaris’ (Šega, JZ 18/1, 2012, 34), pisno potrjeno leta 1806 *liganj* ‘isto’, leta 1740 *ligan* (Belostenec 1740), toda v Dubrovniku *òligānj*, g -gnja/oligánja, tudi *lignja*, *ùlignja*, *olìgna*; prvotno hrv. **lołigan* ‘Loligo vulgaris’, nato z

odpadom vzglasnega */- po jezikovnem občutku, da pripada določnemu členu *olīgan' ⇐ dalm. rom. *lo'li:gīnē 'Loligo vulgaris' iz lat. *lollīgō* f, g -inis 'sipa', prim. it. knjiž. *lolligine* 'Loligo vulgaris' (Skok 1971–1974: II:294; Vinja 1986: II:61, 396; Vuletić, Skračić 2018: 202).

- Ⓔ Lat. *lollīgō* 'sipa' je najverjetneje izpeljanka iz lat. ftn *lolium* 'ljuljka', ker je za obe realiji značilno, da zatemnita vid/pogled; ljuljka zaradi alkaloida, sipa pa zaradi črnila, ki ga spusti v okolico (Snoj 2016: 382). Bezljajeva razlaga v ESSJ: II:140 o izposoji iz it. *lolligine* ni sprejemljiva.

lika

ESSJ 0

lika f 'goveje ime' (Pleteršnik).

Isln. knjiž. *lika* f 'goveje ime' (?) (19. st.);

Pleteršnik ime navaja po Erjavčevi Popotni torbi, a je v tem viru ni bilo mogoče ponovno potrditi, zato je njen obstoj dvomljiv.

likar

ESSJ 0

likar m, g -ja 'hrošč, katerega ličinka uničuje ličje sadnega drevja, Scolytus' (zool. – SSKJ), *likar*, g -rja 'der Splintkäfer (eccoptogaster)' (Pleteršnik), *likarji* m pl 'Splintkäfer, Eccoptogaster' (Erjavec 1864: 87).

Isln. knjiž. *li:karji m pl 'Scolytus = Eccoptogaster' (19. st.); kasneje singularizirano.

⇐^K nv. *Splintkäfer* 'Eccoptogaster' (?) ← *Splint* 'beljava (pri lesu)' + *Käfer* 'hrošč'.

- Ⓔ Entomonim je verjetno nomen actoris na -ar < *-ar'b iz *liko* n 'lubje, ličje' < psl. *lyko, ker hrošč uničuje drevesno lubje. Če je predloga za ta neologizem 19. st. dejansko nv. *Splintkäfer*, je bil sém 'beljava = svetlejši les na obodu debela' v slovenščini zamenjan z 'liko, ličje, lubje'.

lilek¹

ESSJ 0

lilək m, g -lka/-ləka 'mieternder Krebs' (Pleteršnik), *lilek*, g -lka 'ein mieternder Krebs' (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *lilik*, g *lilka* 'ein mieternder Krebs' (Murko 1833a: 164).

Isln. dial. *li:lək m 'rak, ki se levi'.

- Ⓔ Ker je malakonim predstavljen z aktivnim pomenom levečega se raka, je treba izhajati iz nomena agentis na -ek < *-ək *lilək iz *liliti se -im se* impf 'leviti se (o raku)', prim. *liliti se* '(von Krebsen) mieter, muntern' (Murko 1833a s.v. *lilik*) < psl. *liliti se ← psl. subst *lilь 'koža'.

Toda sin *olilək* m, g -lka 'ein mieternder Krebs' (Pleteršnik), *olilek*, g -lka 'ein mieternder Krebs' (Janežič 1851), v 19. st. *olilik* 'ein mieternder Krebs' (Murko 1833a) je bil enako tvorjen iz *oliliti se -im se* pf 'oleviti se (o raku)', prim. *oliliti se* 'mieter, muntern' (Murko 1833a s.v. *olilik*).

lilek²

ESSJ s.v. libovina

lilək m, g -lka/-ləka 'die Insectenpuppe' (Pleteršnik), *lilek*, g -lka 'Puppe eines Infektes' (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *lilik*, g *lilka* 'die Puppe eines Infektes (Nympha)' (Murko 1833a: 164).

Isln. knjiž. *li:lək m 'buba, žuželka na razvojni stopnji med ličinko in razvito žuželko' (19. st.).

⇐^K nv. *puppe eines infektes* ob *puppe* 'larve der insekten, nymphe' (Grimm 1854–1971) ← nv. *Puppe* 'punčka (kot otroška igrača)', 'dekle, punca'.

- Ⓔ Neuveljavljeni kalk za bubo je bil s pripadnostnim suf -ek < *-ək najverjetneje tvorjen iz subst *lila* f 'dekle', ki je v Cigaletovem slovarju predstavljen kot sinonim k *punčika*

in *čeča* (Cigale 1860 s.v. *Puppe*) in enako tudi še v Janežičevem *lila* '*čeča, donda, púnčica, puža, Puppe*' (Janežič 1867), toda *ljilja* '*púnza, púsha, dónda, Puppe* (Docke)' (Murko 1833b), čeprav je substantiv prvotno označeval punčko kot otroško igračo.

lilek³ESSJ *lilek*, s.v. *netopir*

lilək m, g -*lka/-ləka* 'die Fledermaus' (Haloze – Pleteršnik).

Isln. knjiž. **li:lək* m 'netopir';

beseda v drugih sln. narečjih ni bila evidentirana, Pleteršnik pa jo za območje Haloz navaja iz časopisa *Zora* iz druge polovice 19. st., zato ne more biti avtohtona.

- ⇒ hrv. *liljak*, g *liljka/liljaka* 'netopir' (ARj), prim. še stsr. *libkь* 'vespertilio' (Daničić 1863–1864; ARj), hrv., srb. *ljiljak*, g -*ljka* 'isto' (Mikalja 1649; della Bella 1728; Stulić 1806; ARj), po disimilaciji *riljak*, g -*ljka* (Skok 1971–1974: II:302), mak. *liljak*, pl *liljaci*, tudi *liljkapa* (TRMJ), blg. dial. *lilek*, *liljak* (BER: III:402, 404), ukr. *lýlyk*, *lélyk*, toda *lélit*, g -*leta* 'čuk' (Grinčenko 1907–1909), p. dial. *lelyk* 'netopir' (OLA L 1, 1988: 145); < **psl.** dial. **li'akъ*, tudi **lilikъ* m 'netopir'; pod vplivom **lelikъ/lelěkъ* 'kozodoj, Caprimulgus' = r. *lelek*, g *lelká* 'kozodoj, Caprimulgus', tudi *lilók*, g -*lká* 'isto' (Vasmer 1986–1987: II:479), č. *lelek*, p. *lelek*, g -*lka*, pomor. *lélek*, *lélək*, ker ptica tako kot netopir leta ponoči, sekundarno **lelykъ* 'netopir' (ukr., p.).

Iz slov. jezikov je romun. *lilia'c* 'Fledermaus' (Tiktin 1903–1925; Miklošič 1886: 170).

- ⊕ Ker je pri slov. poimenovanjih za netopirje uporabljen sém 'koža' subst **koz'a* in **skor'()*a (Šivic-Dular, TESDL 2012: 166), saj kot neptiči niso pokriti s perjem, je psl. dial. **li'akъ/lilikъ* 'netopir' verjetno svojilnostna izpeljanka iz psl. **lilъ* 'koža' (Gutschmidt, ZSI 24/1, 1979, 41; BER: II:402). Sledeč Miklošiču 1886 l.c., kasnejši avtorji gradiva za netopirja in kozodoja (ter nekatere druge ptice) ne ločujejo in iščejo izhodišče v isti besedni družini (Berneker 1908–1913: I:700; Vasmer 1986–1987 l.c.; Machek 1968: 326; Sławski 1952–1982: III:139s.; ESUM: 3:217; Borys 2005: 283s.).

linar

ESSJ *linar*

linar m, g -*rja* 'konopljiščica' (Pleteršnik), *linar* 'Hänfling' (Janežič 1851).

Isln. knjiž. *linar* m 'konopeljščica' (19. st.).

- ⇒ nlat. *Linarius* 'konopeljščica, nvn. Hänfling'.
- ⊕ Nlat. oznaka *Linarius* je bila kot izpeljanka iz lat. *līnum* n 'lan' uporabljena za označevanje ptic, ki rade jedo konopljina semena in se zato zadržujejo na konopljiščih. Neposredna izposoja iz lat. predloge, kot razlaga Bezljaj ESSJ: II:142, ni verjetna, izposoja sln. ornitonima iz hrvaščine pa ni mogoče izključiti, čeprav se homonimni ornit *linar* 'fanello', tj. 'konopeljščica', pojavi zapisan šele leta 1806 v Stuličevem slovarju.

linj

ESSJ *linj*, s.v. *šlájén*

linj m, g -*a* 'večja sladkovodna riba z majhnimi zlato zelenkastimi luskami in zaokroženimi plavutmi, Tinca tinca': *debeli linji* (zool. – SSKJ), *linj* 'Tinca tinca' (Korošec 2018), *linj* 'Tinca tinca' (CZŽ 1997: 142), *linj* 'Tinca vulgaris' (Munda 1926: 26, 40), *linj* 'die Schleihe (tinca chrysitis)' (Pleteršnik), *linj* 'Tinca chrysitis' (Erjavec 1875: 338), *linj* 'Schleihe, Cyprinus tinca' (Erjavec 1864: 73), *linj* 'Schleihe' (Janežič 1851); dol. *linj* 'Tinca chrysitis, Schleihe' (Gazič na Krki, sodobno Gazice – Erjavec, LMS 1879, 131).

- ⊕ 18. st.: *linj* 'Schlein, Schleih, Físch', '*glenzafta riba*, Stinkfísch' (Gutsman 1789); 19. st.: *linj* 'Stinkfísch' (Jarnik 1832: 83), *linj*, g *linja* 'die Schleihe. (Cyprinus tinca. Linn.)' (Murko 1833a: 165), *linj* '*ruméni karpozh*, *karpozh*, *karpoz*, *shlajn*, *tenka*, Cyprinus tinca, gemeine Schleihe' (Freyer 1842: 47 z oznako *wind.*).

Psln. dial. **lin'* m 'Tinca tinca';

- = csl. *linb* m 'tinca', hrv. *linj* 'Tinca tinca' (ARj), *linj* 'isto' (RHKKJ), r. dial. *linb* m, g *linjá* (Vasmer 1986–1987: II:498), br. *linb*, g *linjá* (citirano po Schuster-Šewcu 1983–1996: 846), stč. *liň* (Machek 1968: 333);
< psl. **lin'b* m 'Tinca tinca' poleg **linb/līnb* 'isto' npr. v hrv. *lin* 'Tinca tinca' (ARj), blg. *lin* 'Tinca tinca' (Gerov 1895–1908), ukr. *lyn*, g *lyná* (Grinčenko 1907–1909), br. *lin* (Nosovič 1870), p. *lin*, č. *lin*, gl. *lin*, dl. *lin* (ESSJa: 15:112), posredno tudi v mak. egej. *liniš* 'linj' (Peev 1999–);

- ◆ = lit. *lynas* 'Tinca tinca' poleg let. *linis* 'isto', *līns* in stpr. *linis* (Trautmann 1923: 162s.), kar je formalno bližje psl. **lin'b*, ki je lahko v ojevsko deklinacijo prestrukturirani prvotni psl. ijevski substantiv **linb*.

- Ⓔ Ker je za linja značilna debela plast sluzi nad luskami (Korošec 2018: 127), je bsl. ihtn **līna*- ob **līni*- korenko soroden s psl. **slīna* 'saliva' < **sleġH-neH₂* in let. *sliēnas* pl 'isto' (Bezljaj ESSJ: II:142; Schuster-Šewc 1983–1996 l.c.; ERHJ: 1:556), le da koren brez *s*-mobile nastopa v ničti prevojni stopnji, substantiv pa je nastal s starim akcentskim umikom adjektiva na *-no-, tj. **liH-no*- ← **liH-nó*-. Staro Uhlenbeckovo izvajanje psl. ihtionima iz **lipn'b* je ob zanesljivih balt. sorodnikih ovrgel Berneker 1908–1913: I:723.

Ⓓ^{BD} Psl. **linb* m 'Tinca tinca' (let. *linis*)

→ **lin'b* m 'Tinca tinca'

→ hrv. *linjak*

sln. *linj*;

⇒ sln. *linjak*.

▷ linjak

linjak

ESSJ s.v. *linj*

linjak m 'linj, Tinca vulgaris' (Munda 1926: 26), *linják* 'linj' (Pleteršnik), *linjak* 'Schleie (Cyprinus tinca)' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. *linjak* m 'linj, Tinca tinca = Cyprinus tinca = Tinca vulgaris' (19. st.).

- ⇨ hrv. *linjak* m 'Tinca vulgaris' (Mikalja 1649; della Bella 1728; Stulić 1806; Karadžić 1818; ARj), kajk. *linjak* 'Tinca tinca' (Lipljin 2002), srb. *linják* 'isto', *linják*, *linjak*, *ljinják* (Vojvodina – RSGV); ihtionim je verjetno strukturna tvorjenka na -ak iz hrv., srb. *linj* m 'Tinca vulgaris'.

► linj

lipa → lipež

ESSJ 0

lipan

ESSJ lipan

lipan m, g -a 'sladkovodna riba z veliko, pisano hrbtno plavutjo': uloviti *lepega lipana* (SSKJ), *lipan* 'Thymallus thymallus' (Korošec 2018), *lipan* 'Thymallus thymallus', *lipani* m pl 'Thymallidae' (CZŽ 1997: 165), *lipan* m 'Thymallus vulgaris' (Munda 1926: 13), *lipan* 'die Aesche, der Asch (salmo thymallus)' (Pleteršnik), *lipan* 'Thymallus vexillifer' (Erjavac 1875: 336), *lipan* 'Aefche' (Cigale 1860), *lipan* 'der Aefch (ein Ffisch), il témolo' (Drobníč 1858), *lipan* 'Afch' (Janežič 1851); primor. notr. *'li:pan* 'sladkovodna riba z veliko, pisano hrbtno plavutjo' (Velike Žablje – Ježič DN 2010: 70), dol. kost. *'lipan* 'isto' (Gregorič 2014).

- Ⓙ Strukturna tvorjenka na -ec < *-*bc̥* *lipanec* 'lipan, Thymallus vulgaris' (Munda 1926: 13), *lipanec*, g -*nca* 'lipan' (Kranjska – Pleteršnik).

- Ⓜ 17. st.: *lipan* 'aschia', *ena morska riba*, *enimu lipanu glyh*: *tudi fom* 'mugil' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *lipan* 'Ufchfifch, Efch, thymallus, umbra' (Pohlin 1781), *lipan* 'Afch, Ffisch' (Gutsman 1789); 19. st.: *lipan* 'der Afchfifch' (Jarnik 1832: 82), *lipán* 'der Name eines Ffisches' (Murko 1833a: 165), *lipan* 'Thymallus, Aefche', *navadni lipan/lipán* 'Salmo thymallus, gemeine Aefche' (Freyer 1842: 49).

Isln. dial. **li:pan* m 'Thymallus thymallus';

- = hrv. *lipan* 'Thymallus vexillifer Agas.' (ARj), *lipan* 'Thymallus thymallus' (Hirtz 1928–1956: III:200), stč. *lipan* 'Thymallus', č. *lipan* 'isto';

< **psl.** dial. **lipanъ* m 'Thymallus' poleg variant **lipan'ъ*, **lipenъ*, **lipen'ъ*, **lipěnъ* (ESSJa: 15:117), **lip'anъ* = hrv. *lipljan* 'Thymallus thymallus' (Hirtz 1928–1956: III:201).

- ⓔ Nejasno. Na podlagi slš. dial. *kvetoŋ* 'Thymallus', dobesedno 'tisti, ki ima vonj po cvetu', in tudi nlat. oznake kot tvorjenke iz lat. *thymus* 'timijan, materina dušica' se ponuja možnost, da so ihtionimi svojilnostne izpeljanke iz ftn **līpa* f 'tilia' = sln. *lipa* 'isto' (Kolomiec 1983: 41; ESSJa: 15:118), medtem ko je Berneker 1908–1913: I:723 na podlagi škrlatne in tudi mavrične barve telesa sklepal na korensko povezanost z lit. *liepsnā* 'plamen', *lipsti lipstū* 'goreti'.

ⓓ^{BD} Psl. **līpa* f 'tilia'

→ SVOJILNOSTNA TVORJENKA NA *-anъ psl. dial. ihtn **lipanъ* m 'Thymallus' sln. *lipan*;
→⁺ ADJ morskí 'mugil' → sln. *morski lipan*.

▷ morski lipan

lipek

ESSJ 0

- ⓔ 19. st.: *lipèk* 'zherna táshiza, shvirgla, ilovshiza, brojiza, shmárniza, Sylvia tithys, schwarzbüchiger Sänger' (Freyer 1842: 14, 40).

Isln. knjiž. **li:pək* m 'šmarnica, Phoenicurus ochruros = Sylvia tithys' (19. st.).

- ⓔ Osamljeno in nejasno. Ker ornitonim označuje majhno ptico pevko, ki je zgoraj sive, spodaj pa črne barve in po trebuhu belkasta (CZŽ 1997: 54), in ker je z njim glasovno deloma prekriven ornit *lepek* z nejasnim denotatom (► *lepek*), bi bilo možno izhajati iz s suf -ek < *-əkъ substantiviziranega adj *lêp*, f *lêpa* 'pulcher' < **lêpъ*, torej 'lep ptič'. Vendar areal potrjenosti ornitonima, ki bi lahko potrdil, da se v njem res odraža ijevski refleks jata, ni znan.

lipera

ESSJ s.v. *vípera*

līpera f 'gad' (primor. rez. (Solbica) – SLA), nad. *lipera* 'vipera', 'biscia' (Rigoni, Salvino 1999), *lípera* 'aspide' = 'strupena kača' (Špehonja 2012b), *li:pera* 'gad' (Marsin/ Mersino – SLA), *līpera* 'isto' (Jeronišče/Jeronizza – SLA), ter. *līpera* (Spinozzi Monai 2009: 128), *lipara* (Merkù GSTN), kraš. *lipara* (Štrekelj 1887: 439), *līpera* (Miren – SLA).

Isln. dial. **li:para* f 'gad';

po dial. razvoju *a > e* v neakcentuirani poziciji tudi **li:pera* (zahodno).

- ✧ furl. *lipare* 'gad, strupena kača' (NP), tudi *vipare* 'isto' (NP).

► **vipera** ▷ *liperon*

liperon

ESSJ s.v. *vípera*

liperòn m 'serpentello', 'vipera' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999) = 'majhna kača; gad', *liperòn* 'serpente', 'aspide' (Špehonja 2012b) = 'kača', 'strupena kača'.

Isln. dial. **lipa'ro:n* m 'gad';

po dial. razvoju *a > e* v neakcentuirani poziciji tudi **lipe'ro:n* (nad.).

- ✧ furl. *liparòn*, kar je avgmentativ iz furl. *lipare* 'gad, strupena kača' (NP).

► **lipera**

lipež

ESSJ 0

līpež m 'kozje ime' (Krn, Podmelci, sodobno Podmelec – Pleteršnik); primor. obsoš. *līpež* 'kozje ime' (Krn – Erjavec, LMS 1875, 224), rovt. tolm. *līpaš* f 'kozje ime' (Tem-

ljine – Kenda 1926) s sekundarnim ženskim slovničnim spolom pod vplivom denotata ženskega naravnega spola.

Isln. dial. **li:p-ež/-aš* m ‘kozje ime’ (primor., rovt.).

- Ⓔ Zaradi sin *lípa* f ‘kozje ime’ (rovt. tolm. (Podmelci, sodobno Podmelec) – Pleteršnik) je kozje ime **lip-ež/-aš* morda njegova izpeljanka, čeprav je tudi možno, da sta kozji imeni paralelni tvorjenki iz nekega subst **lipa*, za katerega ni verjetno, da bi bil ftn *lípa* f ‘tilia’. Nejasno.

lipicanec

ESSJ 0

lipicânc m, g -*nc*a ‘konj lipicanske pasme’: *dresirati lipicance*; v *kočijo* sta *vprežena dva vitka lipicanca* (SSKJ), toda redko *lipičan*, g -*a*, tudi *lipičân*, g -*âna* in *lipičân*, g -*a* ‘lipicanec’: *jezditi lipičana* (SSKJ), *Lipičan* (Kmetijske in rokodelske novice 40/11, 15. 3. 1882, 82, vir: dLib.si; Slovenec 9/28, 10. 3. 1881, vir: dLib.si).

Isln. knjiž. *lipičan* m ‘lipicanec, konj lipicanske pasme’ (19. st.);

kasneje v 20. st. usklajeno s fonemskim stanjem tpn *Lipica* in podaljšano s suf -*ec* < *-*ecb* v *lipicanec*.

- Ⓔ Oznaka za konja slovenske avtohtone lipicanske pasme, ki je bila osnovana leta 1580 in vzrejana v Lipici na slovenskem Krasu z it. varianto imena kraja *Lipizza* (Spletni vir 26), je bila sprva tvorjena po vzorcu tvorbe prebivalskih imen s suf -*jan* < *-*anb* ← *-*iane* kot *Lipičan* iz tpn *Lipica*, kasneje pa verjetno zaradi razlikovanja č : c s podstavnim toponimom in verjetno tudi pod vplivom it. pomenskega ustreznika *Lipizzano* ‘lipicanec’ ali n. *Lipizzaner* ‘isto’ preoblikovana v *lipicânc*. Ker se lokalno prebivalsko ime iz tpn *Lipica* glasi *Lípenc* (SKI), Torkar, PS 2012: 224 sklepa, da bi se oznaka za konja lipicanske pasme morala glasiti *lipenc*.

lipičan → lipicanec

ESSJ 0

lirorpec

ESSJ 0

lirorêpec m, g -*pca* ‘v Avstraliji živeča fazanu podobna ptica, katere samec ima rep liraste oblike, *Menura novaehollandiae*’ (zool. – SSKJ), *navadni lirorpec* ‘*Menura novaehollandiae*’, *lirorpec* m pl ‘*Menuridae*, družina ptičev iz podreda preprostih pevk’ (CZŽ 1997: 165), *lirorêpəc*, g -*pca* v zvezi *novoholandski lirorêpəc* ‘*der neuholländische Leierschwanz* (maenura superba)’ (Pleteršnik), *lirorpec* ‘kokoši podobna ptica v Novi Holandiji, ki ima na repu dve veliki, lirasto zakrivljeni peresi, *Menura superba*’ (Erjavec 1875: 293).

Isln. knjiž. **liro'rê:pəc* m ‘*Menura novaehollandiae* = *Menura superba*’ (19. st.).

- ↵^k nvn. *Leierfchweif* ‘*Menura superba*’ (Schödler 1860: II:441) ← *Leier* ‘lira’ + *Schweif* ‘rep’.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki to avstralsko ptico pevko po repu liraste oblike označuje, da ima rep podoben liri, je bil tvorjen s suf -*ec* < *-*ecb* iz kompoz adj **lirorrep*, f -*a* ‘tak, ki ima rep podoben liri’ iz sestavin *lira* f ‘starogrško glasbilo s strunami, napetimi na okvir iz dveh ukrivljenih ročic’ in *rêp* m ‘cauda’ (Pleteršnik). S sémom ‘lira’ so bili tvorjeni tudi ornitonimi v agl. *superb lyrebird*, it. *ucello lira*, r. *bolbšája ptica-lira*.

lis

ESSJ s.v. *lisica*

lis m, g *lísa* ‘das Fuchsmännchen’ (Pleteršnik), *lis* ‘Fuchsmännchen’ (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *lif*, g *lífa* ‘der Fuchs, das Fuchsmännchen (*Vulpes*)’ (Murko 1833a: 165).

Psln. dial. **līs* m ‘lisjak’;

- = stesl. *lis̃* ‘lisjak’, hrv., srb. *lis* ‘isto’ (ARj), r. *lis*, g *lísa*, br. *lis*, g *lísa* (Nosovič 1870), ukr. *lyś*, g -*a* (Grinčenko 1907–1909), p. *lis*, kaš. *lěs*, č. *lis*, slš. *lis*, gl. *lis*;

< **psl.** **līsъ/lisъ* m 'lisjak' (Skok 1971–1974: II:306; Bezljaj ESSJ: II:143; ÈSSJa: 15:150; ESJS: 7:427), pri čemer sln. in vzhodno slov. gradivo kaže na ap A, zaradi česar feminativ **lišica* ne more biti neposredno izpeljan iz te akcentske predloge, prav tako tudi ne fem **lišā*, ampak le **liša*. V ÈSSJa l.c. se brez upoštevanja akcentskih razmer psl. **līsъ* razlaga kot sekundarni mask k **liša*.

► **lisica**¹

lisa

ESSJ 0

liša f 'lisasta krava': *gnati liso na pašo* (dial. – SSKJ), *liša* 'ein weibliches Thier mit einer Blässe; eine Stute, mit einer Stirnblässe' (pkm.), 'eine solche Kuh', 'eine solche Sau' (jvzh. štaj. – Pleteršnik); kor. rož. *liša* 'ime kravi z belo liso na glavi' (Šašel 1957), rož. *liša* 'ime krave z belo liso na čelu' (Kattnig 2017).

- ① Mask na *-an* tipa *purán* k *púra* dol. bkr. **lisan** 'lisast vol' (Šašel 1906–1909: I:269), kost. *lišan* 'isto' (Gregorič 2014); sinonimna tvorjenka v dol. kost. **lise** n, g *-ta* 'lisast vol' (Gregorič 2014) je morda pripadnostna izpeljanka na *-e* < **-e(t-)*.

Psln. dial. **liša* f 'krava z belo liso na glavi';

- hrv. *liša* 'ime kravi' (Kurelac 1867: 25; ARj), *liša* 'ovca z belo liso na gobcu', blg. *liša* 'vzdevek za psa ali kozo z belo liso na čelu', br. dial. *lyša* 'krava z belim čelom', p. dial. *lyša* 'krava z belo glavo', č. *lyša* 'lisasta krava', slš. *lyša* 'rdeča ali rjava krava s svetlo liso (navadno na glavi)', 'vzdevek rdeči ali rjavi kravi s svetlo liso (navadno na glavi)', gl. *lyša* 'krava s plešo na glavi';

< **psl.** **lŷsa* f 'krava ali katera druga domača žival z belo liso, navadno na glavi'.

- ② Psl. **lŷsa* f 'krava ali katera druga domača žival ...' je bolj verjetno nastalo po principu pars pro toto iz psl. subst **lŷsa* f 'bela lisa' = sln. *liša* 'macula', kot pa da je prvotno generična oznaka za domačo žival z belo liso nastala po ničti substantivizaciji psl. adj **lysъ* 'svetel ipd.' v ženskem spolu, kot se razlaga v ÈSSJa: 14:47ss.

▷ lisak

lisak

ESSJ s.v. *liša*

lisák m 'lisast prasec' (Pleteršnik).

Isln. dial. *lisák* m 'lisast prasec'.

- ③ Osamljeno, a gotovo prvotno mask na *-ak* tipa *mišák* 'mišji samec' k *liša* f 'lisasta svinja', tudi 'lisasta krava', 'kobila s svetlo liso na čelu' (Pleteršnik) < **lŷsa*.

► **lisa**

lisan → lisa

ESSJ 0

lisar

ESSJ 0

lisar m, g *-rja* 'metulj: das Damenbrett oder Brettspiel (hipparchia Galatea)' (Pleteršnik), *lisar* 'Hipparchia Galatea' (Erjavec 1875: 356).

Isln. knjiž. **lišar* m 'vrsta metulja' (19. st.).

- ④ Verjetno kalk po neki neugotovljeni tujejezični predlogi, ki je bil tvorjen s svojilnostno izpeljanko na *-ar* < **-arъ* iz subst *liša* f 'macula' < **lŷsa* in je označeval metulja z lisami. Sodobnega terminološkega ustreznika ni bilo mogoče identificirati, čeprav je verjetno, da gre za metulja iz družine pisančkov, Nymphalidae.

lisasta gos

ESSJ 0

lisasta gôš f 'gos s temnimi lisami po trebuhu, Anser albifrons' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *lisasta gôš* f 'beločela gos, Anser albifrons' (20. st.).

- ⑤ Ornitonimski neologizem za od 66 do 76 cm veliko gos s svetlorjavim perjem, z belim trebuhom s črnimi lisami, ki ima na čelu belo liso in živi v tundrah na Grenlandiji, v

severni Evropi, severni Aziji in Severni Ameriki (CZŽ 1997: 79), je bil verjetno tvorjen na podlagi hrv. pomenskega ustreznika *lisasta guska* 'Anser albifrons'. Oznaka se verjetno nanaša na lisasto perje te gosi nasploh, medtem ko nlat. oznaka *Anser albifrons* izpostavlja le belo liso na čelu, čemur sledijo tudi sodobni sinonimi *beločela gos*, nvn. *Bläßgans*, agl. *white-fronted goose*.

► **gos**

lisava

ESSJ 0

lisava f 'ime lisasti kravi' (dol. bkr. – Šašelj 1906–1909: II:256).

Isln. dial. *lisava* f 'ime lisasti kravi' (bkr.).

- Prim. enako hrv. *lisava* 'ime kravi' (Kurelac 1867: 25; ARj), dl. *lysawa* 'krava z belo liso na čelu';

< **psl.** dial. **lŷsawa* f 'krava z belo liso na čelu'.

- Ⓔ V jsllov. onimizirano iz psl. dial. subst **lŷsawa* f 'krava z belo liso na čelu', kar je v ženskem spolu substantivizirani psl. dial. adjektiv **lŷsawъ* iz subst **lŷsa* f 'bela lisa' = sln. *lisa* f 'macula'. V ESSJa: 17:37 se ta psl. adjektiv besedotvorno neprepričljivo izvaja neposredno iz psl. adjektiva **lŷsъ* 'svetel ipd.'.

lisavt

ESSJ *lisavt*, s.v. *rŷs*

lisavt m 'ris, der Luchs' (Pleteršnik), *lisávt* 'Luchs' (Janežič 1851).

- Ⓔ 18. st.: *lisovt* 'Wolfsluchs, cervarius lupus' (Pohlin 1781), *lifout* 'Wolfsluchs' (Gutsman 1789); 19. st.: *lifovt* 'der Wolfsluchs' (Jarnik 1832: 87), *lifovt* 'hevz, levz, lof, biftrovid, oiftrovid, Felis lynx, Luchs' (Freyer 1842: 4).

Isln. knjiž. **li:savt* m 'ris, lynx' (18. st.);

po razvoju neakcentuiranega zaporedja -av- v -ov- **li:savt* 'isto'.

- Ⓔ Osamljeno. V slovenščini so tvorjenke na -avt (Bajec 1950: 66) pretežno deverbativne tipa *zmikavt* 'tat' (Furlan v Bezljaj ESSJ: IV:418), zaradi česar bi bilo **li:savt* prek adj **lisav* (Snoj v Bezljaj ESSJ: II:143) možno povezati z *lŷsati* -am impf 'durch Flecken bezeichnen' (bkr. – Pleteršnik). Za risa je namreč značilno, da je pegast, lisast. Vendar ni mogoče popolnoma izključiti možnosti, da se le v sln. *lisavt* ohranja še stari vzglasni **l-*, ki je bil v splošno slov. **rŷsъ* m 'lynx' zamenjan z *r-*, in da se je staro **lŷsъ* m 'lynx' le naslonilo na besedno družino *lisa* 'macula' < **lŷsa*, kot je domneval Bezljaj ESSJ: III:182.

► **ris¹**

lise → lisa

ESSJ 0

lisec¹

ESSJ s.v. *lisica*, *ščęgljec*, *špęglavec*

lisec m, g -sca 'lisasta žival, navadno vol': za dva vola je bilo premalo krme, zato je lisca prodal; jahati na liscu (SSKJ), *lisac*, g -sca 'ein männliches Thier mit einer Blässe an der Stirne (Pferd, Ochs, Schwein u. dgl.)' (Pleteršnik), *lisec*, g -sca 'ein männliches Schwein mit einem weißen Flecke am Kopfe' (Janežič 1851); primor. kraš. *lŷsac* 'gestreiftes Ochs' (Štrekelj 1887: 395), rovt. črnovr. *lŷsc* 'volovsko ime' (Tominec 1964).

- Ⓔ Tvorjenka na -ko v ljubkovalni funkciji *lisko* m, g -a 'lisasta žival, navadno konj, pes': kako lep lisko (SSKJ), toda dol. bkr. *lisko* m, g -ta 'ime lisastemu psu' (Šašelj 1906–1909: I:269).

Psln. dial. **lŷsac* m 'domača žival s svetlo liso na glavi';

kasneje generalizirano 'domača lisasta žival' (primor., rovt.);

- = hrv., srb. *lŷsac* 'vzdevek domači živali z belo liso na čelu (o konju, volu)' (ARj);

< **jslov.** (sln.-hrv.-srb.) **lyśbcb* m 'domača žival z belo liso na glavi', toda č. *lysec* 'plešast človek', stp. *lysiec* 'z lasmi neporaščeni del človekove glave, pleša', tudi 'neporaščena gora' (ESSJa: 17:53).

- Ⓔ Slov. zoonim je tako kot č. in stp. besedotvorno enako s suf *-*bcb* substantivizirani psl. adj **lyśb*, ki ima na sinhronih stopnjah slov. jezikov pretežno pomen 'plešast', prim. csl. *lysъ* 'plešast', r. *lyśyj* 'isto', p. *lysъ*, č. *lysý*, ki pa je sekundarni, ker je prvotno pomenil 'svetel, bel'.

Sln. cgn *Lisec* z varianto *Lisac* (ZSSP) ni izvorno zoonim, ampak je prvotno označeval plešastega človeka.

► **liska²**

lisec² → lišček

ESSJ s.v. *liša*, *ščegljec*, *špēglavec*

lisek¹

ESSJ s.v. *liša*

lišək m, g -*ška* 'ein männliches Schwein mit einer Blässe' (Pleteršnik).

- Ⓐ 19. st.: *lifek* 'ein männliches Schwein mit einem weißen Flecke vorne am Kopfe' (Murko 1833a: 165).

Isln. knjiž. **li:sək* m 'prašič z belo liso na sprednjem delu glave' (19. st.) < **lyśbkb*.

- Ⓔ Besedotvorno osamljeno, a enako kot sln. *lisóga* f 'svinja z belo liso na čelu' (Pleteršnik) (► *lisoga*) tvorjeno iz psl. adj **lyśb* 'svetel, bel', ki se v ženskem spolu ničto substantiviziran ohranja v sln. *liša* f 'macula', izvorno 'bela/svetla lisa'. Izpeljanka iz adjektiva je bila substantivizirana s suf -*ek* < *-*bkb*.

lisek² → lišček

ESSJ 0

lisica¹

ESSJ *lišica*, s.v. *skopec*

lišica f 'psu podobna zver rdečkasto rjave barve s košatim repom': *lišica bevska*, *laja*; *lišica je požrla*, *vzela kokoš* (SSKJ), *rdeča lisica* 'Vulpes vulpes (CZŽ 1997: 166), *lišica* 'der Fuchs (canis vulpes)', *črna lisica* 'der Brandfuchs', *rjava lisica* 'der Braunfuchs' (Pleteršnik), *lišica* 'Fuchs, Canis volpe' (Erjavec 1864: 21), **lesica** 'Fuchs', 'Fuchsweibchen', *lišica* 'Fuchsweibchen' (Janežič 1851); kor. obir. *lašica* 'Fuchs', tudi 'Schlaumeier' in 'ženski spolni organ' (Karničar 1990), primor. rez. *lišica* 'fox' (Steenwijk 1992), nad. *lesica* 'volpe', *lesica* 'isto' (Rigoni, Salvino 1999), *lesica* 'volpe' (Špehonja 2012b), ter. *lsica/lesica* 'volpe' (Spinozzi Monai 2009: 182, 349), *lesica/lesica/lasica* (Merkù GSTN), kraš. *lesica* 'Fuchs' (Štrekelj 1887: 435), rovt. tolm. *lašica* (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *lisica* (Razpet 2006), črnovr. *leşica* (Tominec 1964), gor. *lšica/alsica* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *leşica* (Šentrupert – Smolec Diss. 1994), kost. *leşica* 'lisica', ekspr. 'zvita prebrisana ženska' (Gregorič 2014), panon. pkm. *lišica* 'lisica', 'zvita ženska' (Bajzek Lukač 2009), *lišica* (Mukič 2005), prleš. *lišica* 'lisica', ekspr. 'prebrisana ženska', tudi 'del (zaradi udrlosti/okroglosti/skorje) neobdelanega lesa', npr. *lišico odžagati*, adj *lišičast* 'tak z neobdelanimi deli lesa' (Rajh 2010), po SLA v narečjih v pomenu 'lisica' dobro potrjeno.

- Ⓐ Mask na -*jak* < *-*bi-akb* *lesičjek* 'Fuchsmännchen' (Janežič 1851) < **lišičjak*, mask na -*on* v primor. ter. *lesičōn/ləsičōp* 'maschio di volpe' (Spinozzi Monai 2009: 479), *lesičūon* (Merkù GSTN); dem na -*ica* *lišičica* (SSKJ; Pleteršnik), primor. ter. *lesičica* (Merkù GSTN), rovt. tolm. *lašica* (Čujec Stres 2010–2014), v 17. st. *liffizhiza* 'vulpecula' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *leşizhiza* 'Füchsein' (Gutsmann 1789), dem na -*ka* *lišička* (SSKJ; Pleteršnik), *lišička* (Janežič 1851); izpeljanka na -*e* < *-*ē(t-)* v funkciji označevanja mladiča *lišiče* n, g -*eta* 'junger Fuchs, das Füchsein' (Pleteršnik).

šnik); adj na *-ji* < **-bǫbǫb lisčji* (SSKJ; Pleteršnik), kor. obir. v besedni zvezi *lasi:či réa:p* 'Waldgeißbart' (Karničar 1990) = 'kresničevje, *Aruncus vulgaris*', primor. nad. *lesičji* 'volpino' (Špehonja 2012b), dol. kost. *lě'si:čjě* 'lisičji' (Gregorič 2014), v 18. st. *lisizhje* (Pohlin 1781), *lefizhji* (Gutsman 1789).

- Ⓜ 16. st.: *liβiza* 'Fuchs, vulpes', *shrajati koku ena liβiza* 'Schreyen/wie ain fuchs, gannire' (Megiser 1592); 17. st.: *leffifa* 'uolpe' (Alasia 1607), *liffák, ali liffiza* 'vulpes' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *lisiza* 'Fuchs, vulpes femina' (Pohlin 1781), *lefiza* 'Fuchs' (Gutsman 1789); 19. st.: *lefiza* 'der Fuchs, das Weibchen' (Jarnik 1832: 87), *lefiza* 'der Fuchs, das Fuchsweibchen', *liffiza* 'das Fuchsweibchen' (Murko 1833a: 161, 165), *rujáva lefiza* 'Canis vulpes, gemeiner Fuchs' (Freyer 1842: 4).

- Ⓞ Prek vzdevka, verjetno za prebrisanega človeka, ničto onimizirano v cgn *Lisica* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 136) in *Lesica* (ZSSP), tudi v Gorici in v it. zapisu *Lesizza* (Merkù 1982: 40), v Trstu leta 1308 atpn *Lisiča*, v Koritnici leta 1515 *Lucas Lysiza* (Torkar 2020: 112).

Psln. **lisīca* f 'vulpes' (splošno); posamično **lesīca* 'isto';

- = stesl. *lisica* 'vulpes', hrv., srb. *lisica* 'isto', hrv. kajk. *lišica* (Lipljin 2002), čak. *lišica* (ČDL), toda v Orlecu na Cresu *lesīca* (Houtzagers 1985), *lesīca* (Bejska Tramuntana – Velčić 2003), mak. *lisica*, blg. *lišica*, dial. tudi *lesīca* (citirano po ÈSSJa: 15:140), r. *lišica*, dial. tudi *lesīca* (citirano po ÈSSJa l.c.), ukr. *lysycja*, br. *lišica*, p. *lisica*; < **psl.** **lišica* f 'vulpes'; dial. verjetno po disimilaciji *e : i* ← *i : i* (Skok 1971–1974: II:306) **lesīca* (sln., hrv., blg., r.).

- Ⓢ Bolj verjetno feminativ tipa *porsīca* ← **porsbcb* (Furlan, SR 66/2, 2018, 107ss.) iz **lisbcb* m 'vulpes', ki se potrjuje v hrv. *lisac* m, g *-sca* 'isto' (Belostenec 1740; ARj) = kajk. *lišec*, g *lišca* (Lipljin 2002), *lisac*, g *-sca* (Bačka – Sekulić 2005), kot pa dem na *-ica* k psl. **lišā/līsa* f 'vulpes' (ÈSSJa: 15:141). Enaka akcentska variantnost se potrjuje tudi v psl. **lišb/līsb* m 'lisjak'. Sinonima v psl. dial. **lišakb* 'lisjak' = č. *lišák* 'isto', slš. *lišiak*, gl. *lišak* in **lišbka* 'lisica' = č. *liška* 'isto', slš. *liška* gl. *liška*, dl. *liška* lahko kažejo na prvotno besedotvorno razmerje **lišb* : **liš'b* tipa **némo-* : **némo-*, zato bi bilo mogoče sklepati, da sta izhodišči te slov. zoonimske besedne družine adjektiva, s katerima je bila lisica lahko označena po svoji barvi, a nadaljnje povezave niso jasne. Pogosto navajana možnost povezanosti s sti. *lopāsá-* 'lisica', gr. *άλωπηξ* f, g *-εκος* 'isto', lat. *vulpēs* f (Bezljaj ESSJ: II:144; Skok 1971–1974: II:306; ÈSSJa: 15:137ss.) ne vzdrži fonetičnega in besedotvornega preverjanja.

- Ⓢ^{BD} Psl. **lišb/līsb* m 'lisjak, vulpes'

→ **lisbǫb* 'vulpinus' → jsl. **lisbǫák*

→^{PRENOS} 'konj'

→ **lisbcb* m 'vulpes' →⁺ *SUF* -jak?

→^{FEM} psl. **lišica*

→^{NOMEN ACTORIS NA -ar} 'pes ...'

→^{PRENOS} 'ovca'

nvn. *Wüstenfuchs*

nvn. *Polarfuchs*

→^{ZAMENJAVA ADJ}

→^{ZAMENJAVA ADJ}

nlat. *Alopias vulpinus*

→^{PSL. DIAL. DISIM e : i ← i : i} **lesīca*

sln. *lis*;

sln. *lišjak*¹;

→ sln. *lišjak*²;

→ sln. *liščak*;

sln. *lišica*¹;

→ sln. *lišičar*;

→ sln. *lišica*²;

⇒^K sln. *puščavska lisica*;

⇒^K sln. *polarna lisica*;

→ sln. *obtečajna lisica*;

→ sln. *severna lisica*;

⇒^K sln. *morska lisica*;

sln. *lesica*.

▷ lis ▷ lisčar ▷ lisica² ▷ lisjak¹ ▷ puščavska lisica ▷ polarna lisica ▷ obtečajna lisica ▷ severna lisica ▷ morska lisica

lisica²

ESSJ 0

lisica f ‘ovčje ime’ (Pleteršnik) = *lisica* ‘ovčje ime’ (Erjavec, LMS 1875, 224).

Isln. dial. **li'si:ca* f ‘ime ovci’.

- ⓔ Lastno ime za ovco je gotovo nastalo po metafori iz *lisica* f ‘vulpes’, bolj verjetno zaradi podobne barve kožuha, kot pa zaradi značajske lastnosti ovce.

► **lisica¹**

lisičar

ESSJ 0

lisičar m, g -ja ‘pes, izučen za lov na lisice’: *pes je pokazal, da bo dober lisičar* (lov. – SSKJ).

Isln. knjiž. *lisičar* m ‘pes ...’ (20. st.).

- ⓔ Lovski terminološki neologizem je izpeljanka na -ar < *-ar’ v funkciji nomena actoris iz subst *lisica* f ‘vulpes’; prvotno torej ‘kdor lovi lisice’.

► **lisica¹**

lisjak¹ESSJ s.v. *lisica*

lisjak m, g -a ‘lisičji samec’ (SSKJ), *lisjak* ‘das Fuchsmännchen’ (Pleteršnik), *lisjak* ‘Fuchs, das Männchen’ (Cigale 1860 s.v. *Fuchs*), *lesjak* ‘der Fuchs, la volpe maschio’ (Drobnič 1858), *lisjak* ‘Fuchsmännchen’ (Janežič 1851); kor. obir. *lesjâ:q* (Karničar 1990), primor. nad. *lesjâ* ‘volpe’ poleg *lesjâk* ‘isto’, *lesjâk* (Rigoni, Salvino 1999), *lesjâk* ‘volpone’ (Špehonja 2012b), ter. *lesjak* ‘volpe maschio’ (Merkù GSTN), kraš. *lesjak* ‘Fuchs’ (Štrekelj 1887: 399), rovt. tolm. *les'ja:k* ‘lisičji samec’ (Čujec Stres 2010–2014), črnopr. *lesjâk* ‘lisičji samec’, ‘zvit človek’ (Tominec 1964), dol. *lesjâ:k* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *lèsjak*, g *lès'ja:ka* (Gregorič 2014), po SLA v narečjih dobro potrjeno.

- ⓗ 17. st.: *lifjak*, ali *lifiza* ‘vulpes’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *lisjak* ‘Fuchs, vulpes mas.’ (Pohlin 1781); 19. st.: *lejjak* ‘der Fuchs, das Männchen’ (Jarnik 1832: 87), *lejjak* ‘das Fuchsmännchen’ poleg *lifjak* ‘das Fuchsmännchen’ (Murko 1833a: 162, 165).

- ⓐ Prek vzdevka, verjetno za zvitega, pretkanega človeka, onimizirano v cgn *Lisjak* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 136) in z redukcijo v prvem zlogu *Lesjak* (ZSSP; Torkar 2020: 110).

Psln. **lisjak* m ‘lisičji samec’ (splošno);

- = hrv., srb. *lisjāk* ‘lisičji samec’, hrv. *lišāk* ‘lisjak’ (Ozalj – Težak 1981: 374), blg. *lisjak* ‘Grk’, kar je po metafori nastalo prek pomena ‘zvit moški’ (BER: III:429);

< **jslov.** (sln.-hrv.-srb.-blg.) **lisbǵāk* m ima na sinhronih nivojih jslov. jezikov funkcijo mask na *-*ak* k **lišica* f ‘vulpes’, čeprav je zaradi konzonantne skupine -*sj*- prvotno izpeljanka na *-*ak*, verjetno iz adj **lisbǵib* ‘vulpinus’ = stesl. *lisii* ‘isto’, mak. *lis* ‘tak lisičje barve’, r. *lisij* ‘lisičji’, č. *liší* ‘isto’ (Jungmann 1835–1839), p. *lisi* ‘isto’ (ESSJa: 15:151).

► **lisica¹** ▷ **lisjak²**

lisjak²

ESSJ 0

lisjak m, g -a ‘konj rjavkasto ali rdečkasto rumene barve’ (vet. – SSKJ).

Isln. knjiž. *lisjak* m ‘konj ...’ (20. st.).

- ⓔ Mlad pomenski neologizem je zaradi podobnosti glede barve gotovo nastal po metafori iz sln. *lisjak* kot sinhronega maskulinativa k *lisica* ‘vulpes’.

► **lisjak¹**

liška¹ESSJ s.v. *liša*

liška f ‘das Wasserhuhn, das Rohrhuhn (fulica)’, *velika liška* ‘der Flussteufel (fulica aterrima)’ (Pleteršnik), *liška* ‘Fulica atra’ (Erjavec 1875: 312), *liška* ‘das Wasserhuhn

oder gemeine Rohrhuhn, Fúllica atra' (Erjavec 1864: 60), *velika liška* = *črna liška* 'potopivka, Flußteufel (Fulica aterrima)' (Cigale 1860), *liška* 'das Wafferhuhn, la galinella' (Drobnič 1858), *liška* 'Wafferhuhn' (Janežič 1851).

- Ⓜ 17. st.: *liška* 'tozhjagus, fulica' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *Liska* 'Fulica atra' (Scopoli 1769: 104), *liška* 'Rohrhuhn, gallina palufris' (Pohlin 1781), *lijka* 'tukalza, plaska, Rohrhühnlein', 'Rohrhuhn' (Gutsman 1789); 19. st.: *lijka* 'das Rohrhuhn' (Jarnik 1832: 87), *lijka* 'Fulica, Wafferhuhn', *lijka* 'zherna lijka, wind. plaska, tukalza, Fulica atra, schwarzes Wafferhuhn' (Freyer 1842: 34).

Isl. knjiž. **liška* f 'črna liška, Fulica atra' (17. st.).

- Ⓜ Ornitonim za to vodno ptico, ki ima čelo in kljun bel, perje črno, na prstih pa plavalne krpe (CZŽ 1997: 395), je bil verjetno tvorjen s prenosom s homon *liška* f 'lisasta krava', ki je prvotno označeval domačo žival ženskega spola s svetlo liso na glavi. Po enakem pomenskem prenosu so morali nastati tudi drugi slov. ornitonimi, prim. hrv., srb. *liška* 'Fulica atra', blg. *lyska* 'isto', r. *lyška*, stp. *lyska* dl. *lyska* (ESSJa: 17:50ss.).

► **liška**² ► črna liška ► liška³

liška²

ESSJ s.v. *liša*

liška f 'lisasta krava': *liška in sivka* (SSKJ), *liška* 'ein weibliches Thier mit weißem Fleck an der Stirn' (Pleteršnik); rovt. tolm. '*liška* 'lisasta krava' (Čujec Stres 2010–2014), *liška* 'ime govedu' (Erjavec, LMS 1875, 225), črnopr. *liška* 'ime kravi z belo liso spredaj' (Tominec 1964), dol. kost. '*liška* 'lisasta krava' (Gregorič 2014).

Psln. dial. **liška* f 'domača žival ženskega spola s svetlo liso na glavi' > **liška* ← **lyšbka*; kasneje generalizirano 'domača lisasta žival'; tvorba je fem na -ka < *-bka k **līsac* m 'domača žival s svetlo liso na glavi', kasneje generalizirano 'domača lisasta žival'.

- Ⓜ^{BD} Psl. **lyšb* adj 'svetel, bel' (→ 'plešast')

→ jslov. **lysoga* f 'lisasta svinja'

→ REDUKCIJA

→ **lys-ŭga* 'lisasta svinja' → REDUKCIJA

→ jslov. **lyšbcb* 'domača žival z belo liso'

→ FEM NA *-bka **lyšbka* 'domača žival ...' → 'krava'

→ PRENOS 'Fulica atra

→ + ADJ črn

→ PRENOS 'Botaurus ...'

→ ORNIT 'Carduelis'

→ DEM NA -ek < *-bkb

→ **lyšbkb* 'domača žival z belo liso' → 'svinja'

→ SLN. ORNIT 'Carduelis'

→ psln. **lyša* f 'bela lisa' → psln. **lyša* f 'domača žival z belo liso'

→ MASK NA -ak 'prasec'

→ MASK NA -an 'vol'

→ TVORJENKA NA -c < *-q(t-) 'vol'

→ TVORJENKA NA -ar 'metulj ...'

→ psln. dial. **lyšau* adj → psln. dial. **lyšau* f 'krava'

psln. **lyš'b* adj 'svetel, bel' → **lyš'b* m 'domača žival, ki ima svetlo liso'

▷ liseč¹ ▷ liška¹ ▷ lišček ▷ lišč

sln. *lisoga*;

→ sln. *soga*;

→ sln. *suga*;

sln. *liseč*¹;

sln. *liška*²;

→ sln. *liška*¹;

→ sln. *črna liška*;

→ sln. *liška*³;

sln. *liseč*²;

→ sln. *lišček*;

sln. *liseč*¹;

sln. *liseč*²;

sln. *liša*;

→ sln. *lišak*;

→ sln. *lišan*;

→ sln. *lise*;

→ sln. *lišar*;

sln. *lišava*;

sln. *liš*.

liška³

ESSJ 0

liška f 'die Rohrdommel (ardea stellaris)' (Pleteršnik), *liška* 'Rohrdommel' (Janežič 1851).

- Ⓜ 19. st.: *lijka* 'die Rohrdommel. (Ardea stellaris. Linn.)' (Murko 1833a: 165).

Isl. knjiž. **liška* f 'velika bobnarica, Botaurus stellaris = Ardea stellaris' (19. st.).

- Ⓔ Osamljeno, a verjetno tvorjeno po prenosu z ornit *liška* f ‘Fulica atra’, ker je obema pticama skupen tudi vodnat oziroma močvirnat habitat.

► **liška**¹

lisoga

ESSJ 0

lišôga f ‘weibliches Schwein mit einer Stirnblässe’ (Pleteršnik), tudi *lisoga* (jvzh. štaj. – Pleteršnik).

- Ⓔ 19. st.: *lifôga* ‘ein weibliches Schwein mit einem weißen Flecke vorne am Kopfe’ (Murko 1833a: 165).

Isln. dial. **li'sô:ga* f ‘svinja z belo liso na čelu’ (štaj.).

- Prim. enako hrv. *lisuga* ‘ime (lisasti) svinji’ (Kurelac 1867: 41; ARj; Skok 1971–1974: II:307 brez sln. gradiva);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **lysôga* f ‘lisasta svinja’ ← psl. adj **lysъ* ‘bel, svetel’, ki se v ženskem spolu ničto substantiviziran ohranja v sln. *liša* f ‘macula’, izvorno ‘bela/svetla lisa’.

- Ⓔ S psl. suf **-ôga* substantivizirani adj **lysъ* svinjo torej označuje po videzu, tj. svetli lisi na glavi.

▷ *soga* ▷ *suga*

listanka

ESSJ 0

listánka f ‘die Blätterkoralle (flustra foliacea)’ (Pleteršnik), *listanka* ‘Flustra foliacea’ (Erjavec 1875: 388).

Isln. knjiž. **lis'ta:nka* f ‘Flustra foliacea’ (19. st.).

- ↵^k nvn. *Blätterkoralle* ‘Flustra foliacea’ (Schödler 1860: II:533) ← *Blatt* ‘list’ + *Koralle* ‘koral’.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki to vrsto koral označuje po videzu, ki spominjajo na liste, je bil verjetno tvorjen s suf *-ka* < **-ъka* iz ptc pret pas na *-an* k denom *listati* *-am* impf ‘dobivati liste’ poleg *listati se -am se* ‘poganjati liste’ iz subst *list* m ‘folium’ < psl. **listъ*; prvotno torej ‘olistana koral’. Sodobnega terminološkega ustreznika ni bilo mogoče ugotoviti.

listarica

ESSJ 0

listarica f navadno pl ‘žuželke, katerih ličinke se hranijo z listi, Tenthredinidae’ (zool. – SSKJ), *listarice* f pl ‘grizlice, Tenthredinidae, družina kožokrilcev iz podreda rastlinskih os, katerih ličinke se hranijo z listjem in iglicami’ (CZŽ 1997: 86).

Isln. knjiž. *listarice* f pl ‘Tenthredinidae’ (20. st.).

- ↵^k nvn. *Blattwespen* ‘Tenthredinidae’ (?) ← *Blatt* ‘list’ + *Wespe* ‘osa’, dobesedno ‘listne ose’.

- Ⓔ Morda delni kalk po nvn. predlogi ali pa neodvisni neologizem, ki je bil s suf *-ica* feminiziran iz subst **listar* m, kar je izpeljanka na *-ar* < **-arъ* iz subst *list* m ‘folium’ < psl. **listъ*, v katerem sufiks nastopa v isti funkciji kot prebivalska imena tipa *Kočevvar* ← tpn *Kočevje*; prvotno torej ‘ose, ki se zadržujejo na listju/ki živijo na listih’.

listna žaba → vejnik

ESSJ s.v. *vejnik*

listnarje → mahovec

ESSJ 0

listne uši

ESSJ 0

listne uši f pl ‘zajedavske žuželke, ki sesajo rastlinske sokove’ (SSKJ), *listne uši* ‘Aphidina’ (CZŽ 1997: 168).

- Ⓔ 19. st.: *liftna úsh* ‘die Blattlaus. (Aphis. Linn.)’ (Murko 1833a: 165).

Isln. knjiž. **li:stna* ‘u:š f ‘Aphis’ (19. st.).

↩^K nvn. *Blattlaus* ‘Aphis’ ← *Blatt* ‘list’ + *Laus* ‘uš’, dobesedno ‘listna uš’.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen z jedrom *ûš* f ‘pediculus’ < psl. **uřšb* ‘isto’ in adj *listen*, f -*tna* iz subst *lîst* m ‘folium’ < psl. **lîstb*, ker te kljunate žuželke iz reda enakokrilcev sesajo rastlinske sokove in tako uničujejo listje rastlin.

► *uš*¹

listnica

ESSJ 0

listnica f ‘der Laubvogel (regulus)’, *čopasta listnica* ‘der Haubenkönig, das Goldhähnchen (regulus flavicapillus)’, *zelena listnica* ‘der Waldlaubvogel (regulus sibilatrix)’ (Pleteršnik), toda sodobno knjiž. le ***vrnja listnica*** ‘manjša, po hrbtu sivo-zelena ptica pevka, *Phylloscopus collybita*’ (zool. – SSKJ) ter *listnice* f pl ‘rod *Phylloscopus*, predstavniki ptičev iz poddružine penic’, *vrnja listnica* f ‘*Phylloscopus collybita*’, *hribska listnica* ‘*Phylloscopus bonelli*’ (CZŽ 1997: 169).

- Ⓔ 19. st.: *lîstniza* ‘Regulus, Laubvögel’, *zhópasta lîstniza* ‘králjizhek, pavzhek, *Regulus crocecephalus*, Goldhähnchen’, *kraljeva lîstniza* ‘Regulus ignicapillus, feuerköpfiges Goldhähnchen’, *brésje lîstniza* ‘kóvazhek, mali múharzhek, *Regulus trochilus*, Fitisfänger’, *ruména lîstniza* ‘Regulus hypolais, gelbbäuchiger Sänger’, *seléna lîstniza* ‘germóvřha, *Regulus sibilatrix*, grüner Laubfänger’, *věrbje lîstniza* ‘těřfñi múharzhik, *Regulus rufus*, Weidenfänger’ (Freyer 1842: 16).

Isl. knjiž. **li:stnica* f ‘*Phylloscopus* = *Regulus*’ (19. st.).

↩^K nvn. *Blattvogel* ‘listnica’ ← *Blatt* ‘list’ + *Vogel* ‘ptič’, dobesedno ‘listni ptič’, s sodobnim sin *Blattsänger* ‘isto’.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki te ptice pevke označuje po njihovem habitatu, ker živijo predvsem v listnatih gozdovih, je bil na podlagi skladijske zveze **listna ptica* s suf -*ica* univerbiziran iz adj *listen*, f -*tna* iz subst *lîst* m ‘folium’ < psl. **lîstb*.

listonožec

ESSJ 0

listonôžec m, g -žca navadno pl ‘zlasti v sladkih vodah živeči majhni raki z nožicami listaste oblike, *Phyllopoda*’ (zool. – SSKJ), *listonožci* m pl ‘*Phyllopoda*’ (CZŽ 1997: 169).

Isl. knjiž. *listonôžci* m pl ‘*Phyllopoda*’ (20. st.).

↩^K nlat. *Phyllopoda* iz gr. φύλλον n ‘list’ + πούς m, g ποδός ‘noga’.

- Ⓔ Kalk po nlat. predlogi, ki te členonožce iz razreda rakov z listastimi nožicami na oprsu (CZŽ 1997 l.c.) označuje prav po tej značilnosti, je bil tvorjen s suf -*ec* < *-*ecb* iz kompoz adj **listonog*, f -*a* ‘tak, ki ima noge kot liste’ iz subst *lîst* m ‘folium’ in *nóga* f ‘pes’.

Neuveljavljeni kalk 19. st. po nvn. predlogi *Blattfußkrebs* je ***krponôžec*** m, g -žca ‘der Blattfußkrebs (apus cancriformis)’ (Pleteršnik), *krponôžec* ‘Blattfußkrebs, *Apus cancriformis*’ (Erjavac 1881: 235), v katerem je bila nvn. sestavina *Blatt* ‘list’ zamenjana s pomensko drugačnim subst *křpa* f ‘cunja’.

liš

ESSJ s.v. *liša*

liš m ‘ein Pferd oder ein Ochs mit einer Stirnblässe’ (Pleteršnik).

- Ⓔ Fem na -*a liša* ‘krava z liso’ (Pleteršnik po Cafu); panon. pkm. *liša* ‘ime krave’ poleg ‘liša, maroga’ (Novak 1996), *liša* ‘liša’, ‘ime krave’ (Bajzek Lukač 2009), *liša* ‘liška, lisa’ (Mukič 2005); tvorjenka na -*ko liško* m, g -*a* ‘ein Pferd mit einer Stirnblässe’ (Pleteršnik), *liško* n ‘ein Pferd mit einem weißen Fleck an der Stirn’ (Janežič 1851), panon. prleš. *liško* ‘ime vola’, *Liška* ‘kravje ime’ (Rajh 2010), v 19. st. *liřhko* ‘ein Pferd mit einem weißem Fleck an der Stirne’ (Murko 1833a: 166).

Psln. dial. **liš* m ‘domača žival (konj, vol) s svetlo liso na čelu’ < **lřs*’b.

- Ⓔ Besedotvorno osamljeno, a gotovo korensko sorodno s sln. *lišec* m 'lisasta žival, navadno vol' (► *lišec*') in *liša* f 'macula' (Snoj v Bezljaj ESSJ: II:143), katerih izhodišče je psl. adj **lŷs* 'svetel, bel'. Slovensko razmerje subst *liš* m : *liša* f bi bolj kot za substantivizacijo s suf **-ib*, ki jo je treba prepoznati iz razmerja sln. *suromókel/saramókel* adj 'surov' : *saramókelj* m 'surovež' (Furlan v Bezljaj ESSJ: III:218), kazalo na psl. variantni adj **lŷs*'b, f **lŷs*'a ob **lŷs* 'svetel, bel', iz katerega sta bila po ničti substantivizaciji tvorjena subst **lŷs*'b m 'svetla/bela lisa; domača žival, ki ima tako liso' in **lŷs*'a ž 'svetla/bela lisa; domača žival, ki ima tako liso' = pkm. *liša* 'ime krave' poleg 'lisa, maroga'.

liščak

ESSJ 0

liščak m 'lisjak' (dol. bkr. – Šašelj 1906–1909: I:269).

Isl. dial. *liščak* m 'lisjak' (bkr.).

- Ⓔ Nejasno. Maskulinativ gotovo spada v besedno družino *liš* 'lisjak' (► *liš*), *lišjāk* 'isto' (► *lišjak*') in *lišica* 'vulpes' (► *lišica*'), a je v besedotvornem oziru nejasen. Hrv. *lišāk* 'lisjak' (Ozalj – Težak 1981: 374) bi se zaradi *š*, ki je lahko fonetično razvit iz hrv. *št/šč* (Težak 1981: 221), lahko izvajalo iz dial. **liščak*. Ker pa je ozaljski *š* lahko tudi iz *sj* (Težak 1981: 222), je hrv. dial. *lišāk* bolj verjetno fonetični refleks iz hrv. *lišjāk* = sln. *lišjāk*. Morda je bkr. *liščak* strukturna tvorjenka na *-jak* < **-ak* iz v slovenščini nepotrjenega **līsec* 'lisjak', prim. hrv. *lišac* m, g *-sca* 'isto' (Belostenec 1740; ARj) = kajk. *lišec*, g *lišca* (Lipljin 2002), *lišac*, g *-sca* (Bačka – Sekulić 2005), mak. *līsec*, stp. *lisiec* < psl. **lisъcb*.

L

lišček

ESSJ s.v. *liša*, *špēglavec*

lišček m, g *-čka* 'manjša ptica pevka z zelo pisanim perjem': čri čri čri, *prepeva lišček* (SSKJ), *lišček* 'Carduelis carduelis', *liščki* m pl 'Carduelinae' (CZŽ 1997: 170), *liščak* m, g *-čka* 'der Stieglitz oder Distelfink (fringilla carduelis)' (Pleteršnik), *lišček* 'Fringilla carduelis' (Erjavec 1875: 287), *lišček* 'Stieglitz oder Distelfink, Fringilla carduelis' (Erjavec 1864: 49), *lišček* 'līsec, Stieglitz (Fringilla carduelis)' (Cigale 1860), *lišček* 'Distelfink, Stieglitz' (Janežič 1851).

- Ⓔ 18. st.: *līszhèk* 'Stiglitz, carduelis', 'an der Stirne gezeichnet, maculofus' (Pohlin 1781) [*liščək*], *līfzhèk* 'līfèz, Stiglitz' (Gutsman 1789) [*liščək*]; 19. st.: *līfzhèk* 'līfèz, der Stiglitz' (Jarnik 1832: 87) [*liščək*].

Isl. dial. **lī:ščək* m 'lišček, Carduelis carduelis = Fringilla carduelis';

po asimilaciji tipa *pasček* 'majhen pas' v *pašček* 'isto' **lī:ščək* 'Carduelis carduelis'.

- Ⓔ Ornitonim z deminutivnim suf *-ek* < **-bčb* je bil bolj verjetno tvorjen iz sln. dobro potrjenega ornit *līšac* m, g *-sca* 'der Distelfink' (Pleteršnik), *līsec* 'der Stieglitz, il cardellino' (Drobnič 1858), *līsec*, g *-sca* 'Distelfink, Stieglitz' (Janežič 1851), v 18. st. *līsz* 'Stiglitz, carduelis', 'an der Stirne gezeichnet, maculofus' (Pohlin 1781), *līfèz* 'ofatiza, špīeglavez, štrīzhoka, Stiglitz, Distelfink' (Gutsman 1789), v 19. st. *līfèz* 'der Stiglitz' (Jarnik 1832: 87), *līfèz* 'Carduelis, Distelfink', *ofātni līfèz* 'fhtigelz, wind. ofatiza, štrīzhoka, špīeglavez, Carduelis nobilis, gemeiner Stieglitz' (Freyer 1842: 21) kot pa iz slabše potrjenega sin *līšək* m, g *-ska* 'der Distelfink' (Pleteršnik) in k temu cgn *Līsek* (ZSSP). Izhodiščna ornitonima *līšac* 'Carduelis Carduelis' < **lŷsčb* in *līšək* 'isto' < **lŷsčb* sta bila s suf *-ec* < **-bčb* in *-ek* < **-čb* substantivizirana iz psl. adj **lŷs*, ki ima sicer na sinhronih stopnjah slov. jezikov pretežno pomen 'plešast', prim. npr. p. *lŷsy* 'plešast', č. *lŷsy* 'isto', ki pa je sekundarni, ker je prvotno pomenil 'svetel, bel'. Liščki so s temi ornitonimi kot tisti z belo ali s svetlo liso označeni po značilnem svetlem, belem perju, predvsem na spodnjem delu trupa.

► **liška**²

liščiki → pisanec¹

ESSJ Ø

ljudožer

ESSJ Ø

ljudožer m ‘Carcharodon carcharias, morski pes, ki zraste od 5 do 6 m, ima hrbet moder ali siv, trebuh bel, živi v tropskih in subtropskih morjih in je izredno požrešen in napa-dalen’ (CZŽ 1997: 212).

Isln. knjiž. *ljudožer* m ‘Carcharodon carcharias’ (20. st.).

↔^K frc. *mangeur d’hommes* ali nvn. *Menschenfresser* ‘Menschenhai’.

- ⓔ Terminološki neologizem 20. st. je bolj verjetno kalk po frc. *mangeur d’hommes* ali nvn. *Menschenfresser* ‘Menschenhai’, kot pa da bi bil adaptirana izposojenka iz hrv. *ljudožder* ‘Carcharodon carcharias’, tudi *ljudoždèra* ‘isto’, *judožer* (Vinja 1986: I:54). Novi pomen je bil naplaščen na nomen agentis *ljudožêr/ljudožêr* m ‘ljudožerec’ (SSKJ), ‘kdor žre/jé ljudi’ iz subst *ljûd* m ‘ljudje’ (Pleteršnik) in *žrêti žrêm* impf ‘hlastno jesti’.

ljun

ESSJ Ø

ljun m ‘lunj’ (Pleteršnik), *ljún* ‘Flußfischadler’ (Janežič 1851).

- ⓔ 19. st.: *ljun* ‘*morfki orèl, fultran, Fifchadler*’ (Freyer 1842: 8).

Isln. dial. **l’u:n* m ‘ljun’ (19. st.) ← *lûnj*;

varianta **l’u:n* je bila s premetom prenamerjena iz dial. refleksov *lujn* iz *lûnj* m ‘ujeda vitkega telesa z ozkimi perutmi in dolgim repom, Circus’ (SSKJ) z anticipirano palatalno sestavino *n’* kot v rovt. cerklj. *kôjîn* ‘konj’ < *kônj* < psl. **kôn’b*. Tak refleks je potrjen že v 16. st. *lujn* ‘Weih, milvius’ (Megiser 1592). Toda hrv. *ljûna* ‘Buteo buteo, Mäuserbussard’, *jûna* ‘isto’ (Dubrovnik z okolico) je iz *lunja* ob *lunj* ‘Buteo’ (Hirtz 1928–1956: II:267, 174) < **lun’b* nastalo po prestavitvi palatalne sestavine hrv. ornitoni-ma *l’ : n* ← *l : n’*.

► **lunj**

lobod → labod

ESSJ *labód*

lodica → odola

ESSJ s.v. *lavdica*

lojka

ESSJ Ø

lojka f ‘čepa, Clupea finta’ (Offizia 1988: 21).

Isln. knjiž. *lojka* f ‘čepa, Clupea finta’ (20. st.);

ihtionim kot knjižni navaja le Offizia 1988 l.c. in ga drugo sln. gradivo ne potrjuje (► čepa).

- ↔ hrv. *lojka* f ‘Clupea finta’ (Hirtz 1928–1956: III:203), *lojka* ‘clupea alosa’ (Makarska – Skok 1971–1974: II:314), *lôjka* ‘čepa, Alosa alosa’ (Jurančič 1986).
- ⓔ Hrv. ihtionim s sekundarno aglutiniranim rom. določnim členom se razlaga kot dalm. rom. ostanek iz lat. *hālēc* ‘ribja omaka’, *allēc* m, g -*ēcis* ‘isto’, verjetno gr. izvora z izhodiščem v ἄλυκός adj ‘slan’, ker se je tudi ta riba pripravljala ali konzervirala s soljenjem (Vinja 1986: I:384s.).

lokaj

ESSJ Ø

lokáj m ‘polž slinar’ (primor. rez. – Steenwijk 1992), ter. *lokáj* ‘chiocciola, lumaca con la casa’ (Spinozzi Monai 2009: 181), *lokáj* ‘lumaca con la chiocciola, polž s hišo’ (Merkù GSTN).

- ⓧ Izpeljanka z dial. suf -*esa* rom. izvora s primarno funkcijo tvorbe feminativov *lokajésø* Asg ‘lumaca, lumaca senza casa’ (Spinozzi Monai 2009: 181), *lokaésa* ‘Helix hortensis, chiocciola degli orti’ (Merkù GSTN).

Isln. dial. **la’ka:i* m ‘polž brez hiše’;

po dial. razvoju *a > o* v neakcentuirani poziciji **lo'ka:ĩ* (rez., ter.).

⇨ furl. *lacài* 'polž brez hiše' (Steenwijk, SJ/SLS 4, 2003, 47; NP).

ⓔ Nejasno. Zaradi neizvedene palatalizacije *-ca-* > furl. *-cia-* subst *lacài* v furlanščini verjetno ni avtohtona beseda.

lokarda

ESSJ 0

lokārda f 'skuša plavica': *lov na lokarde* (zool. – SSKJ), *lokarda* 'Auxinus thazard', *kraljevska lokarda* 'Scomberomorus cavalla' (CZŽ 1997: 339), *lokārda* 'die Makrele', *navadna lokārda* 'die gemeine Makrele (scomber scombrus)' (Pleteršnik), *lokarda* 'vretenica, Scomber' (Erjavec 1875: 335), *lokarda* 'makrela, Makrele (Scomber)' (Cigale 1860 oznako, da je bil ihtionim izposojen iz hrv.), *lokarda* 'Makrele (riba)' (Janežič 1851).

Isln. knjiž. **lo'ka:rda* f 'skuša, Scomber scombrus' (19. st.);

kasneje preneseno na označevanje drugih predstavnikov iz družine skuš.

⇨ hrv. *lokarda* f 'skuša, Scomber scombrus', tudi 'Scomber colias' (Vinja 1986: II:321s.).

ⓔ Skok 1971–1974: I:59 hrv. ihtionim izvaja iz dalm. rom. posrednika **la'ka:rta* za lat. *lacerta* f 'kuščar' in opozarja na pomenski prenos ihtionim ← kuščar/martinček v gr. σαῦρος m 'riba; kuščar', ki ga je spodbudila pisanost te ribe (Vinja 1986: I:283; Vučetić, Skračić 2018: 107), pri čemer je na nastanek *d* za prvotni *t* vplivalo it. ben. *lanzardo* 'Scomber scomber' (Boerio 1867), it. trž. *lanzardo* 'Scomber colias', *lanzarda* 'isto' (Doria 1987), it. piran., it. izol. *lanšardo* (Cossutta 2015: 193), it. knjiž. *lanzardo* 'Scomber scombrus' s sekundarnim *n* iz iste lat. predloge. Sln. kraš. *lan'zardo* 'lokarda, Scomber colias' (Kontovel – Cossutta 2015: 193) je bilo pred redukcijo izposojeno iz it. trž. *lanzardo*, medtem ko je v Križu potrjeno istopomensko reducirano *lan'sart* (Cossutta 2015 l.c.) fonetično bliže it. piran., it. izol. *lanšardo*. Na kraškem območju le v Nabrežini zabeleženo *lan'carda* (Cossutta 2015) kaže na redukcijo iz predloge, ki je bila izposojena iz it. trž. *lanzarda*.

ⓓ^{BD} Lat. *lacerta* 'martinček' > dalm. rom. **la'ka:rta* 'Scomber' ⇨ hrv. **lokarta*
→ VPLIV IT. BEN. *lanzardo* hrv. *lokarda*

> rom. **lacerda* → NAZALIZACIJA **lancerda* > it. trž. *lanzardo* → REDUKCIJA
→ it. trž. *lanzardo* ⇨ sln. **lancardo* → REDUKCIJA
→ it. ben. **lansardo* ⇨ sln. **lansard* → REDUKCIJA

⇨ sln. *lokarda*;
→ sln. *lencarda*;
→ sln. *lencardo*;
→ sln. *lensard*.

lolič

ESSJ 0

'lolič m 'psiček' (primor. istr. – Jakomin 1995).

Isln. dial. *'lolič* m 'psiček' (istr.).

ⓔ Verjetno sorodno s hrv. *lola* 'ime psu' (ARj; Kurelac 1867: 46). Ni jasno, ali sta oznaki za psa nastali s prenosom s slov. **lola* f 'razposajenec, porednež', prim. sln. *lōla* f 'velika, nerodna ženska' (Pleteršnik), hrv., srb. *lōla* 'malopridnež, lahkomišelnež' (ÈSSJa: 16:11). Cgn *Lolič*, ki je bil po ZSSP evidentiran v Ilirski Bistrici, izvorno verjetno ni zoonim.

lopar'

ESSJ 0

lopár m, g -ja 'nižje razviti morski rak, ki živi pritrjen vznak na kožnatem peclju, Lepas' (zool. – SSKJ), 'rak, vitičnjak, pritrjen na skalah, ladjah, plovcu itn., tiči v lupini in pomalja ven vitičaste nožice, Lepas anatifera' (Gradivo SSKJ), *veliki lopar* 'Lepas anatifera' (CZŽ 1997: 411), *lopar* 'račji kljun, Anatifera' (Erjavec 1875: 371).

Isln. knjiž. **lo'pa:r* m 'Lepas anatifera = Anatifera' (19. st.).

ⓔ Zaradi videza raka, ki spominja na lopar, je bil zoonimski pomen naplaščen na subst *lopár* m 'lopati podobna priprava' (SSKJ). Ni pa jasno, ali je tako metaforo posredno

sprožila neugotovljena tujejezična predloga in je zoonim dejansko kalk, prim. sodobno agl. *pelagic barnacle* 'Lepas anatifera' ob *barnacle* 'lopar'.

lopar² → glavosek

ESSJ 0

lopatar

ESSJ 0

lopâtár m, g -ja 'jelen z lopatastim rogovjem; damjak': *čreda lopatarjev* (zool. – SSKJ), *jelen lopatar* 'damjak, Cervus (= Dama) dama' (CZŽ 1997: 291).

Isln. knjiž. *lopâtár* m 'damjak, Dama dama' (20. st.).

- Prim. enako hrv., srb. *jelen lopâtār* 'Dama dama' (Jurančič 1986).

- ⊕ Svojilnostna izpeljanka na -ar < *-ar'b iz subst *lopáta* f 'batillum' izpostavlja damjaskovo rogovje, ki zaradi svoje oblike asociira, da ima damjak za rogovje lopati. Ni bilo mogoče ugotoviti, ali sta zoonima paralelni tvorbi ali pa je bil slovenski izposojen iz hrvaškega.

Enako pomensko motivirano je tudi hrv., srb. *lopâtāš* m 'Dama dama' (Jurančič 1986).

lopatarji

ESSJ 0

lopátarji m pl 'ptički v tretji razvojni fazi, po obliki peruti' (primor. ter. Merkù – GSTN).

Isln. dial. *lopátarji* m pl 'ptički ...' (ter.).

- ⊕ Osamljeni dialektizem je enako kot *lopâtár* (► *lopatar*) svojilnostna izpeljanka na -ar < *-ar'b iz subst *lopáta* f 'batillum', s katero je izpostavljeno, da imajo ptičji mladiči namesto pravih peruti še lopati podobne peruti.

lorada → orada

ESSJ s.v. *oráda*

lori¹

ESSJ 0

lôri m, g -ja navadno pl 'v Aziji in Afriki živeče polopice z velikimi očmi, Lorisidae': iz teme se svetijo oči *lorijev* (zool. – SSKJ), *loriji* m pl 'Lorisidae, družina primatov iz podreda polopic', *vitki lori* m 'Loris tardigradus', *čokati lori* 'kukang, Nycticebus cougang' (CZŽ 1997: 172s.), *lori* 'Stenops' (Erjavec 1875: 237s.).

Isln. knjiž. **lo:ri* m 'Stenops' (19. st.).

- ⇨ nvn. *Lori* 'Stenops' (Schöddler 1860: II:386) ⇨ frc. *loris* 'lori' (18. st. – Cortelazzo, Zolli 1979–1988: 3:683).
- ⊕ Izhodišče poimenovanja za opico je srniz. *loeris* 'pavliha, burkež' zaradi smešnega videza te polopice (Cortelazzo, Zolli 1979–1988 l.c.; Havlová 2010: 44), prim. agl. *loris* ⇨ frc. (Onions 1967: 537).

lori²

ESSJ 0

lôri m, g -ja 'zelo pisana papiga, ki ima konec jezika razdeljen v rožene ščetine, Trichoglossus' (zool. – SSKJ), *loriji* m pl 'Trichoglossinae, poddružina ptičev iz družine papig, ki živijo v jatah v pragozdovih v Indoneziji, Novi Gvineji in v Avstraliji', *gorski lori* m 'Trichoglossus haematodus' (CZŽ 1997: 173).

Isln. knjiž. *lôri* m 'Trichoglossus' (20. st.).

- ⇨ agl. *lory* 'malajski papagajček' (17. st.), tudi *nory* ⇨ malaj. *lūrī* 'vrsta papige', *nūrī* 'isto' (Onions 1967: 537).
- ⊕ Ni znana.

Iz agl. je bilo izposojeno tudi č. *lori* 'vrsta avstralske papige' (Rejzek 2015: 386).

los¹

ESSJ los

lôš m, g -a 'v arktičnih predelih živeči jelen z lopatastim rogovjem': *samica losa* (SSKJ), *los* 'Alces alces' (CZŽ 1997: 173), *los* 'das Elenthier (cervus alces)' (Pleteršnik), *los* 'Elend, Elen, Elendthier' (Cigale 1860 z opozorilom, da je bila beseda izposojena iz r.

ali p.), *los* 'Cervus alces' (Erjavec 1875: 275), *los* 'Elenthier, Cervus alces' (Erjavec 1864: 32), *los* 'Elendthier' (Janežič 1851).

① Fem na *-ica losica* 'die Elenkuh' (Pleteršnik), *losica* 'Elenkuh' (Cigale 1860), *losica* 'Elendkuh' (Janežič 1851).

② 18. st.: *lôs* 'Elendthier, alce' (Pohlin 1781); 19. st.: *lof* 'Elendthier' (Jarnik 1832: 87), *lôf* 'das Elend, das Elendthier. (Cervus alces. Linn.)' (Murko 1833a: 168).

Isln. knjiž. **lo:s* m 'Alces alces = Cervus alces' (18. st.).

⇒ r. *losb* m, g *lósja* 'los, alces';

< **psl.** **ôlsb* m 'alces', prim. ukr. *losb* 'isto', p. *loś* (Vasmer 1986–1987: II:522; ÈSSJa: 32:79);

◆ = pgerm. **alki-* 'los' > **algi-* > stnord. *elgr* 'los' ob **élha(n)-* m 'isto' > stvn. *elacho*, srvn. *elch*, nv. *Elch*, stagl. *elh*, agl. *elk* (► *alcen*);

< **pide.** dial. verjetno **H₁el-k'-i-/H₂ol-k'-i-*.

③ Ta pide. dial. oznaka za v arktičnih predelih živečega jelena se korensko povezuje z drugimi ide. poimenovanji za jelena, kot je psl. **elēn* (► *jelen*¹), gr. ἔλαφος 'jelen', lit. *ėlnis* 'isto' (Kluge 1995: 215; Bezljaj ESSJ: II:151; EIEC: 178; Kroonen 2013: 116, 21; EWA: II:1051s.). Iz r. je bilo izposojeno tudi hrv., srb. *lôs* m 'Alces alces'.

④^{BD} Pide. dial. *H₁ol-k'-i-* (pgerm. **algi-* 'los')

> psl. **ôlsb* m 'alces' > r. *losb* m, g *lósja*

⇒ sln. *los*¹;

nv. *Elennsgeweih*

⇒^K sln. *losovo rogovje*.

▷ losovo rogovje

L

los²

ESSJ Ø

① 18. st.: *lôs* 'Wolfsluchs, chaus' (Pohlin 1781); 19. st.: *lof* 'hevz, levz, lifovt, biftrovid, oiftrovid, Felis lynx, Luchs' (Freyer 1842: 4).

Isln. knjiž. **lo:s* m 'ris, lynx' (18. st.).

② Nejasno.

losk

ESSJ lōsk

lōsk m 'die Zecke' (Pleteršnik), *losk* 'klop, klešč, lošček, Kuhmilbe' (Cigale 1860) = 'Ixodes ricinus', prim. *kuhmilbe* 'acarus ricinus, hundslaus, zecke' (Grimm 1854–1971).

① Strukturna tvorjenka na *-ek* < **-bkb* *lošček* 'Kuhmilbe' (Cigale 1860), strukturna tvorjenka na *-ec* < **-bcb* *loščac* m, g *-čacà* 'die Zecke', tudi *lōščac* 'isto' (Pleteršnik), strukturna tvorjenka na *-ič* < **-it'b* *lōščič* m 'die Kuhzecke' (Pleteršnik), *loščič* 'Kuhzecke' (Cigale 1860 z oznako, da je beseda dolenska in potrjena tudi v Vodnikovem rkp. slovarju); toda rovt. tol. *lōščec* [ləšč] 'stenica', tudi 'neki plevel po travnikih' (Sveta Lucija, sodobno Most na Soči – Kenda 1926), cerklj. *lošč* 'stenice', *U domu za azilante sa se zaredil lošci, pšie mpa šurki* (Razpet 2006) 'V domu za azilante so se zaredili stenice, bolhe in pa šurki' < **loščci*.

Psln. dial. **lūsk* m 'Ixodes ricinus';

po redukciji tipa *kroh* < *krūh* **lōsk* 'Ixodes ricinus', pri čemer se je korenski vokalizem prenesel tudi na prvotne deminutivne tvorjenke.

② Verjetno je imel prav Kenda 1926 s.v. *lōščec*, ko je sklepal na prvotni korenski vokal *u*, češ da je klop zelo podoben »ajdovemu lusk«, tj. ajdovi luščini, kar implicira izvajanje iz sln. *lusk* m 'luščina' < psl. **lūskb* poleg **lūska*. Manj verjetno Bezljaj ESSJ: II:151, ki sklepa o onomatopejskem izvoru in opozarja na *lōskati* 'pljuscati', *leskati* 'pokati'. Z drugačno vokalizacijo reduciranega korenskega vokala sta *lōščac* m, g *-ščacà* 'die Bettwanze (acanthia lectularia)' (tolm. – Pleteršnik), *lēščec*, g *-ščeca* 'Acanthia lectularia, Bettwanze' (tolm. – Erjavec, LMS 1879, 131; Erjavec, LMS 1880, 221), primor.

briš. *lašc* ‘stenice, Heteroptera’ (Erzetič 2007) in *laščec* m, g -a, tudi *laščȅc* m, g -ã ‘klop’: *izdreti laščeca iz noge; ne morem se ga znebiti, drži se me kakor laščec* (star. – SSKJ), *laščȅc*, g -čȅcà ‘die Zecke (ixodes ricinus)’ (Lašče – Pleteršnik), *laščec* ‘navadni klop, klešč, Ixodes ricinus’ (Erjavac 1875: 369), primor. nad. *laščȅc*, pl *laščȅci*, tudi *laščȅc*, pl *lašči* in *laščȅc*, pl *laščȅci* ‘cimice’ (Rigoni, Salvino 1999), *laščȅc* ‘blatta’ = ‘ščurek’, ‘cimice’ = ‘stenica’ (Špehonja 2012b), ter. *laščȅc*, pl *laščȅci* ‘cimice, stenica’ (Spinozzi Monai 2009: 239), pred akanjem < **loščȅc* ← *lōsk* < **lāsk* < psl. **lŭsk* < psl. **lŭskŭ*.

Ⓣ^{BD} Psl. **lŭskŭ* m ‘luska’

→ psl. **lŭsk* m ‘Ixodes ricinus’ → REDUKCIJA **lāsk* → **lōsk* sln. *losk*;
 → TVORJENKA NA -ec **lāščȅ-ȅc* → sln. *leščec*;
 → TVORJENKA NA -ec **loščȅ-ȅc* → AKANJE → sln. *laščec*.

losos

ESSJ *lōsos*

lōsos m, g -a ‘velika riba, ki živi v severnem delu Atlantskega oceana in se hodi drstit v zgornji tok rek, potokov’: *drstitev lososov; lov na losose* (SSKJ), *atlantski losos* ‘Salmo salar’, *lososi* m pl ‘Salmonidae’ (CZŽ 1997: 174), *lōsos* m ‘der Lachs (salmo salar)’ (Pleteršnik), *navadni losos* ‘Salmo salar’ (Erjavac 1875: 335), *losos* ‘der Lachs, salmo Salar’ (Erjavac 1864: 74), *losos* ‘Lachs’ (Janežič 1851).

Ⓣ Dem na -ič < *-it’b *lōsosič* m ‘junger Lachs’ (Pleteršnik).

Isl. knjiž. **lō:sos* m ‘Salmo salar’ (19. st.).

⇨ r. *losósb* m, g -sja ‘Salmo salar’ oziroma zaradi sln. akcentskega mesta bolje č. *losos* (Pleteršnik); prim. ukr. *lōsosb* ‘Salmo salar’, p. *losos* ‘isto’, slš. *losos*;

< **psl.** dial. **lososb* m ‘Salmo salar’ (sslov.); v vseh jslov. jezikih neavtohtono.

♦ Prim. pomensko enako lit. *lašišā* ‘losos’, tudi *lāšišas* ‘isto’, *lasaša* ‘isto’ < **lašaša* in *lāšis*, let. *lasis*, stpr. **lasasso*, kar je interpretirano iz *lalaſſo*, in pgerm. **lahsa-* m ‘losos’ v stvn., srvn. *lahs* ‘isto’ (► laks), stnord. *lax*, oset. *læsæg* ‘vrsta postrvi, Salmo trutta’, toh. B *laks* ‘riba’ (Vasmer 1986–1987: II:522; Bezljaj ESSJ: II:151; ESSJa: 16:88ss.; Kluge 1995: 498; EIEC: 497; Pfeifer 2000: 756; Smoczyński 2007: 338; Kroonen 2013: 322).

ⓔ Pgerm. **lahsa-* in psl. **lososb* ter balt. **lašas-* (?) odražajo pide. dial. skupno osnovo **lok’-*, sigmatska osnova **lok’-e/os-*, ki je bila lahko izhodišče tematizacije v **lok’-s-o* > pgerm. **lahsa-*, pa kaže na prvotno amfikinetično ap **lók’ōs*, g *lok’-s-ōs* (Kroonen 2013 l.c.). Sodeč po pomenu toh. B *laks* m ‘riba’ < **laksi-* ← **loksi-* < pide. **lok’-s-i* (Adams 1999: 544), se v teh germ.-balt.-slov. ihtionimih lahko ohranja pide. generična oznaka za ribo, ki je bila morda poimenovana kot ‘pisana, pikčasta’, če je z ihtionimi korensko sorodno lit. *lāšas* ‘kaplja’ in let. *lāse* ‘manjša količina neke tekočine, lisa, pika’ (EWA: V:991).

losovo rogovje

ESSJ 0

losovo rogovje n ‘vrsta polipa, Millepora alcicornis’ (Erjavac 1875: 395).

Isl. knjiž. *losovo rogovje* n ‘Millepora alcicornis’ (19. st.).

⇨^K nvn. *Elenngeweih* ‘Millepora alcicornis’ (Schödlér 1860: II:532) ← *Elen* ‘severni jelen’ + *Geweih* ‘rogovje’.

ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki te trdoživnjake, upoštevajoč sestavino *alcicornis* nlat. oznake, zaradi razvejanega videza metaforično označuje kot losovo rogovje, je bil tvorjen s pos adj na -ov iz subst *los* m ‘alces’ in kol na -je iz subst *rōg* m ‘cornu’. Sodobnega terminološkega ustreznika ni bilo mogoče ugotoviti.

► **los’**

ESSJ 0

lotaringica

- Ⓜ 19. st.: *lotharingica* ‘Emberiza barbata’ (Freyer 1842: 19).

Isln. knjiž. *lotaringica* f ‘Emberiza barbata’ (19. st.).

- Ⓜ Ni bilo mogoče ugotoviti, na katero vrsto strnada se ornitonim nanaša in v kakšni povezavi bi lahko bil z zgodovinskim tpm *Lotaringija*.

lovica

ESSJ 0

lô'vi:ca f ‘mačka, ki pridno lovi miši’ (dol. kost. – Gregorič 2014).

- Ⓜ 19. st.: *lòviza* ‘die Jägerinn’ (Murko 1833a: 169 s pojasnilom, da beseda nastopa kot apozicija k substantivom s pomenom ‘puška’, ‘mačka’ ipd.).

Isln. dial. **lo'ui:ca* f ‘mačka’ (kost.);

- = hrv. kajk. *lov'ica* ‘dobra lovna žival’, npr. *N'aša m'āčka je d'obra lov'ica* (Lipljin 2002), *lov'ica* ‘žival, ki je vešča lova’, ‘lovača (o ženski)’ (RKDI), čak. *lov'ica* ‘mačka, ki dobro lovi miši’ (Turčić 2002); v hrv. se *lòvica* v generičnem pomenu ‘venatrix’ pojavlja zapisana od 17. st. dalje in ob ženski osebi lahko označuje tudi žival, ki lovi, najpogosteje mačko (ARj);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **lou'ica* f ‘venatrix’;

to je feminativ tipa *sam'ica* k *sámeč* iz subst **lou'ěčь* ‘venator’ > sln. *lóvec*, hrv. *lòvac* (Furlan, SR 66/2, 2018: 115).

- Ⓜ Pomen ‘mačka’ se je torej pomensko specializiral iz generičnega ‘tista, ki lovi’.

L**lovina**ESSJ s.v. *terina*

lov'ina f ‘lovski plen, ulovljene živali’ (Pleteršnik).

Isln. knjiž. **lo'vi:na* f ‘lovski plen ...’ (19. st.).

- Ⓜ Ker substantiv kot izpeljanka na *-ina* iz *lòv* m, g *lóva* ‘venatio’ < psl. **lòvъ* pomeni tudi ‘lov, venatio’, je pomen ‘lovski plen ...’ nastal po funkcijskem razvoju nomena actionis v nomen rei actae.

▷ lovinar

lovinar

ESSJ 0

lovinár m, g *-rja* ‘der Jagdhund’ (pkm. – Pleteršnik).

Isln. dial. *lovinár* m ‘lovski pes’ (pkm.).

- Ⓜ Osamljena izpeljanka na *-ar* < **-ar'ь* v funkciji nomena actoris iz subst *lovina* f ‘lovski plen, ulovljene živali’ psa označuje kot tistega, ki najde »lovino«, tj. lovski plen.

► lovina

lovra

ESSJ 0

lôvra f ‘govedje ime’ (Pleteršnik) = rovt. tolm. *lòvra* ‘ime govedu’ (Erjavec, LMS 1875, 225).

Isln. dial. **'lo:ura* f ‘goveje ime’ (tolm.).

- Ⓜ Osamljeno. Morda iz atpn *Lavra* f.

lubadarESSJ s.v. *lûb, vbâdar*

lubâdar m, g *-ja* ‘hrošč, katerega ličinka živi pod lubjem in uničuje ličje drevesa’: *značilnosti lubadarja* (SSKJ); *borov, jelov, smrekov lubadar* (zool. – SSKJ), *lubâdar*, g *-rja* ‘der Borkenkäfer’, *borov lubâdar* ‘der Kiefernbastkäfer oder Waldgärtner (hylesinus piniperda)’, *smrekov lubâdar* ‘der Fichtenborkenkäfer oder Buchdrucker (bostrychus typographus)’ (Pleteršnik), *lubadarji* m pl ‘Xylophagi’, *smrekovi lubadar* m ‘pisar, Bostrychus typographus’, *borovi lubadar* ‘Hylesinus piniperda’ (Erjavec 1875: 352); prešlo v narečje, prim. rovt. tolm. *lu'ba:ðar* m, g *-ja* ‘ličinka hrošča, ki živi pod lubjem’ (Čujec Stres 2010–2014).

Isln. knjiž. **lu'ba:dar* m 'hrošč, ki živi pod lubjem in uničuje ličje drevesa' (19. st.).

- Ⓔ Neologizem 19. st. je bil s suf -ar < *-ar'b v enaki funkciji kot prebivalska imena tipa *Kočvar* ← tpn *Kočevje* tvorjen iz interno sln. kol na -ad << *-ēdb *lubad* f 'drevesna skorja' (Pleteršnik) iz *lûb* m 'isto' < psl. **lubъ* in te drevesom škodljive hrošče označuje po habitatu, ker živijo pod lubjem. V ESSJa: 16:154 je bilo že nakazano, da sln. *lubad* verjetno ni stara psl. tvorba.

- Ⓓ^{BD} Psl. **lubъ* m > sln. *lûb* 'drevesna skorja'

→ TVORJENKA NA -ar 'ličinka ...' → sln. *lubar*;
→ SLN. KOL NA -ad << *-ēdb *lubad* → TVORJENKA NA -ar 'hrošč, ki živi ...' → sln. *lubadar*.

lubar

ESSJ s.v. *lûb*

lûbar m, g -rja 'der Bastwurm (phalaena spirilinguis)' (Pleteršnik), *lubar* 'Baftwurm (Phalaena spirilinguis)' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **lu:bar* m 'ličinka, ki se zarije v lubje sadnega drevja' (19. st.).

- Ⓔ Neuveljavljeni neologizem 19. st. je izpeljanka na -ar < *-ar'b iz subst *lub* m 'drevesna skorja, ličje' < psl. **lubъ*, v kateri sufiks nastopa v isti funkciji kot prebivalska imena tipa *Kočvar* ← tpn *Kočevje*; prvotno torej 'črv, ki živi v drevesni skorji'. Namesto Cigaletovega *lubar* se je kot generična oznaka za hrošča, katerega ličinka živi pod lubjem različnih dreves, uveljavil korensko soroden sin *lubâdar* (► *lubadar*).

luben

ESSJ *luben*

lûben m, g -a 'postrvi podobna morska riba srebrno modre barve; brancin': *velik luben* (zool. – SSKJ), *luben* 'brancin, Roccus labrax' (CZŽ 1997: 433), *luben* 'Dicentrarchus labras' (Munda 1926: 43), *lûben* 'Seebarfch, Labrax lupus' (Erjavac 1881: 130).

Isln. knjiž. **lu:ben* m 'brancin, Roccus labrax = Labrax lupus' (19. st.).

- ⇨ hrv. *lûben* m, g -bena 'Labrax lupus' (Rab – Erjavac, LMS 1879, 131), *luben* 'morfka riba, vuk iz tevera reke' (Belostenec 1740), *luben* 'Dicentrarchus labrax', tudi *lubin* 'isto' in *jubin* (Vinja 1986: II:260), *lubîn*, g -a 'Moron labrax, Seebarsch, Wolfsbarsch' (ČDL), knjižno *lûbîn/lubîn*, g -ina 'luben, brancin, Labrax lupus' (Jurančič 1986) ⇨ rom. **lu'bi:nû* 'luben', prim. frc. *loubine* (Vinja 1986: I:209).
- Ⓔ Rom. ihtionim je lenirani deminutiv na *-i:nû ← lat. -înus iz *lupus* m 'volk', ker je ta riba zaradi spretnosti in hitrosti ter požrešnosti pogosto enačena z volkom, prim. it. *pe-sce lupo* 'brancin' (Skok 1971–1974: II:323; Vinja 1986: I:208s.). Skok 1971–1974 l.c. je sklepal, da hrv. varianta z -e- izvira iz hrv. istr. govorov, a Vinja 1986: I:210 op. 18 opozarja, da je njen areal širši, saj sega do predvelebitskega območja. Ejevski vokal sln. ihtionima ni nastal internoslovensko, kot implicira izvajanje iz hrv. *lûbîn* (Snoj 2016: 392), ampak je bil povzet po hrv. predlogi z -e-.

luca

ESSJ Ø

lûca f 'kobilje ime' (dol., jvzh. štaj. – Pleteršnik); kor. rož. *lûca* 'ime črni kobili' (Šašel 1957; TSVK).

Isln. dial. **lu:ca* f 'črna kobila' (?).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Morda iz atpn *Luca* kot hipokoristika iz *Lucija* ali fonetično razvito iz *ljûbica* kot ljubkovalne oznake za kobilo.

lučca

ESSJ Ø

lučca f 'kresnica', tudi 'lučka' in 'zenica v očesu' (primor. istr. – Jakomin 1995).

Isln. dial. *lučca* f 'kresnica, Lampyris' (istr.).

- Ⓔ Osamljeno in arealno ozko poimenovanje iz dem *lučca* k *lûč* f, g *lučî* 'lux' < psl. **lûčъ* kresnico enako kot kraš. *lu:čka* 'kresnica' (Vrh Sv. Mihaela/San Michele del Carso –

Devetak DN 2002: 94) metaforično poimenuje kot majhno luč, k čemur je spodbudilo njeno nočno letenje, ko s svetilnim organom na zadku oddaja svetlobo. Podobno pomensko motiviran je sin *ískrca* (► *iskrica*).

luger → *lujar*

ESSJ 0

lujar

ESSJ 0

lujar m 'lucherino' = 'čizek', *lùjer* 'isto' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999), *lùjer*, g -ja 'lucherino' (Špehonja 2012b), ter. *lújarja* Gsg, *lújarjə* Npl 'lucherino, čizek' (Spinozzi Monai 2009: 348, 181), *lújar* 'Fringilla spinus' (Merkù GSTN), toda istr. **'luger** 'čizek' (Jakomin 1995).

- ① Formalni feminativ s suf -esa tujega izvora v ter. *lujarésa* 'Fringilla spinus' (Merkù GSTN).

Isln. dial. **lu:jar* m 'čizek, Carduelis spinus = Fringilla spinus' (nad., ter.) in *'lu:ger* 'isto' (istr.).

- ↔ furl. *lujar* m 'čizek, Carduelis spinus' ob *lujarìn* 'isto' (oboje Breclj 2005), *lujar*, *lujarìn* (NP) in iz it. ben. *lùgaro* 'Fringilla spinus', *lugarìn* 'isto' (Boerio 1867), it. trž. *lùgaro* 'vrsta ščinkavca' (Doria 1987), it. kopr. *lùgaro* 'Carduelis spinus' (Manzini, Rocchi 1995), it. izol. *lùgaro*, *lùgro* 'isto' (Vascotto 1987), toda it. knjiž. *lucherino*, tudi *lucarino* ← rom. **lukar(în)ũ* 'Carduelis spinus' < lat. **lucar(în)us*.

- ② Nejasno. Doria 1987: 338 meni, da je tvorba na *-īnus > -ino > -in prvotna, retrogradno tvorjena pa **lukarũ* > **lugarũ* > it. ben. *lùgaro*, po furl. palatalizaciji *lujar*. Battisti, Alessio 1950–1957: 2276 domneva, da je tvorba keltskega izvora. Iz it. ben. predlog je bilo izposojeno hrv. čak. *lūgar* 'vrsta ptice pevke' (Milevoj 2006) in tudi *lugerîn* 'Carduelis spinus' (Korčula – RK 2008).

- ③^{BD} Rom. **lukarũ* 'Carduelis spinus' > **lugarũ*

> it. ben. *lùgaro*

⇒ sln. **luger**;

> furl. *lujar*

⇒ sln. **lujar**;

→ furl. *lujarìn* 'čizek, Carduelis spinus' →² *lùri* 'Oriolus galbula' ⇒ sln. **lurin*

→ sln. **lurin**.

▷ *lurin*

luknjevec → podzemljak

ESSJ 0

luks

ESSJ 0

lùks m 'ris' (kor. zilj. – Pronk 2009).

- ① 17. st.: *riffa*, *en ris*, *ali lugs* 'lynx' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isln. knjiž./dial. **luks* m 'ris, Lynx' (17. st., zilj.).

- ↔ nvn. *Luchs* m 'ris'.

► **ris'**

lulej

ESSJ 0

lù:lej m 'teliček' poleg 'prismojen človek' (kor. rož. – Kattnig 2017), rož. *lùle*, g *lùleja* 'tele' poleg redkega *talè* 'isto' (Breznica/Frießnitz – SLA).

Isln. dial. **lùlej* m 'tele' (rož.).

- ↔ nvn. dial. *Luller* 'sesajoč' (?).

- ② Izposoja iz nomena agentis na -er iz dial. *lullen* 'sesati' (Grimm 1854–1971; Schöpf 1982) je možna ob predpostavki, da je izglasni -r izpadel že v n. dial. predlogi (prim. Kranzmayer 1956: 121ss.; Kenda-Jež, Lipalja 2016: 26 op. 21) ali pa je bil nemški šibko izgovarjani *r* v koroškem narečju zastopan z *∅*.

Ta rož. zoonim je morda vplival na nastanek osamljenega kor. rož. *tlúčěj* m 'tele' in ***tlúca*** f 'telica' (Šašel 1957), najverjetneje s križanjem kor. refleksa feminativa *telica* (►

telec): kor. *telica* × *lule* = *luca*, od tod mask na -ej tipa rož. *mûnj tlúcej*. S križanjem med izposojenko **lule* ‘tele’ in dial. **telej* ‘tele’, ki je z zamenjavo sufiksa nastal iz prvotnega *tèle* n ‘tele’ < **telē* in se potrjuje v kor. obir. *tè:li* m, g -ja ‘Kalb’ (Karničar 1990), je morda nastalo tudi primor. obsoš. *tùli* m, g -lja ‘teliček’ (Log, Strmec, Na Skali – Ivančič Kutin 2007), ki verjetno ni v nobeni povezanosti s sln. *tùliti* -im impf ‘glasno oglašati se, kričati (o živali)’: dial. **télej* > **téli* × *lule* = *tuli*. V istem govoru potrjeno *teglù:nči* m, g -čja ‘teliček’ (Ivančič Kutin 2007) je morda križanec med dial. **telčej* (< **telčev* + **-ějb*), po redukciji **telči* in *lule*, pri čemer je bil vpliv izposojenke večji, saj je pri križanju sodelovala osnova *lul-*, zaporedje *l : l* pa je bilo kasneje disimilirano v *l : n*, prim. sln. *lúnka* ‘ljuljka’ iz dial. **lúlka*: dial. **telči* × *lule* = **telulči*, nato **telunči* = obsoš. *teglù:nči*. Območje zoonima *lule* ‘tele’ je bilo v preteklosti zato verjetno precej širše, kot ga implicira njegova sodobna potrjenost le v rožanskem narečju.

lunder

ESSJ Ø

lûndər m, g -dra ‘zottiger Ziegenbock’ (Pleteršnik).

- ① Fem na -a *lûndra* ‘zottige Ziege’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. **lu:ndər* m ‘šepavi kozel’.

- Ⓔ Nejasno.

Cgn *Lunder* (ZSSP) izvorno verjetno ni zoonim.

lunež

ESSJ lûnež

lûnež m ‘kozel rumenkaste dlake’ (Krn – Pleteršnik) = primor. obsoš. *lûnež* ‘kozel rumenkaste dlake’ (Krn – Erjavec, LMS 1875, 224).

Isln. dial. **lu:než* m ‘kozel rumenkaste dlake’ (obsoš.).

- Ⓔ Oznaka je lahko svojilnostna izpeljanka na -ež < **-ežb* iz subst *lûna* f ‘luna, mesec’ < psl. **lunā* po asociativnem vzorcu, da ima kozel enako barvo kot luna (Bezlaj ESSJ: II:156).

Kurelac 1867: 38 navaja ime za kozo rumene barve *luna*, ki je bilo lahko tvorjeno po prenosu s hrv. subst *lûna* ‘luna, mesec’.

lunj

ESSJ lúnj

lúnj m, g -a ‘ptica ujeda vitkega telesa z ozkimi perutmi in dolgim repom, Circus’: *tihi let lunja*; *rjavi lunj*; *stepni lunj* (SSKJ), *lunj dolgorepec* ‘ptica ujeda, ki živi v pustinjah vzhodne Evrope in srednje Azije, Circus macrourus’ (zool. – SSKJ), *lunji* m pl ‘Circinae, poddružina ptičev iz družine kraguljev’, *pepelasti lunj* m ‘splinec, Circus cyaneus’, *stepski lunj* ‘Circus macrourus’, *rjavi lunj* ‘Circus aeruginosus’ (CZŽ 1997: 175), *lúnj* ‘die Sumpfweihe (circus rufus)’, ‘die Weihe = piščenic’, ‘der Flussfischadler (pandion haliaetus)’, ‘der Steinadler’ (notr. – Pleteršnik), *lunj* ‘Circus rufus’ (Erjavec 1875: 300), *lun* ‘kanja, sokolič, Weihe’ (Cigale 1860); primor. ter. *lŭ*, g *lŭna* ‘falco grande (di palude), lunj’ (Spinozzi Monai 2009: 89).

- ① Adj na -ov v 17. st. *Lunyou* ‘milvinus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

- Ⓔ 16. st.: *lujn* ‘Weih, milvius’ (Megiser 1592) [lujn] ← sln. **lunj*; 17. st.: *luin* ‘milvius, Weyhe, hüener dieb’ (Megiser 1603) [lujn] ← sln. **lunj*, *lvyn*, *pivlih*, *kateri pišzheta šmika* ‘milvus’, *několiku šmikajozhi kakòr en luin* ‘subulturius’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710) [lujn] ← sln. **lunj*; 19. st.: **lanj** ‘rother Milan’ (Freyer 1842: 9), kar je morda pisna napaka za **lunj*.

Psln. dial. **lun* m ‘ptica ujeda’;

- = csl. *lunь* m ‘vultur’ (Miklošič 1862–1865), hrv. čak. *lunj* ‘isto’ (Smokvica na Korčuli) poleg hrv. *lŭnja* f ‘isto’, po prestavitvi palatalnosti *lŭna* in *jŭna* (Skok

1971–1974: II:331), r. *lúnʹb* m, g -ja in *lunjá* ‘ptica roparica, jastreb’, ukr. *lúnʹb* m, g -nja poleg *lúnʹb* f, g -ni ‘kanja’ (Grinčenko 1907–1909), toda č. *luňák* ‘kragulj’, slš. *luniak* ‘Milvus’;

< psl. **lunʹb* m ‘ptica ujeta’, toda ukr. *lúnʹb* f, g -ni posredno kaže na prvotni ijevski subst **lunʹb* m, f ‘ptica ujeta’ (Bulahovskij 1978 (= 1948): 227).

- ⓔ Nejasno. Slov. formalna razmerja ornitonimov ob večinskem **lunʹb* kažejo na možnost obstoja ijevskega substantiva s prehodom v **io-* > psl. **ib* in **ieH₂-* > psl. **ia* osnove enako kot psl. **sušb* < **saus-i-* v **susʹa* (Furlan, JZ 19/1, 2013, 64s.). Korenska povezanost s psl. **lunā* f ‘luna, mesec’ je tudi zaradi r. fraze *on bel kak lunʹb* ‘njegova glava je bela kot lunjeva’ verjetna (Berneker 1908–1913: I:746; ÈSSJa: 16:176; Rejzek 2015: 389). Izhajati bi bilo zato možno iz abstr na *-b < pide. *-i- iz adjektiva, ki se ohranja v av. *raoxšna-* ‘svetel’, kot ničto substantivizirani adj f pa v psl. **lunā* = lat. *lūna*. Miklošič 1862–1865: 344 je opozoril na ngr. λούπηξ ‘milvus’, zato je kasneje Uhlenbeck ornitonim izvajal iz **lupnʹb* in povezoval z besedno družino **lupiti* ‘luščiti, rezati, ropati’ (citirano po Berneker 1908–1913 l.c.). Skok 1971–1974 l.c. je sklepal na povezanost s hrv., srb. *lunjati lúnjām* impf ‘postopati, pohajkovati’, r. *lunátʹb* ‘isto’, a formalnega razmerja ni pojasnjeval. Ni verjetno, da bi bil ornitonim substratnega izvora, kot je menil Oštir 1930: 50ss.

O tem ptiču in o nekaterih dialektičnih refleksih sln. *lúnj* tudi v onomastiki Matičetov, Traditiones 18, 1989, 119ss. Torkar, Traditiones 38/1, 2009, 80 na podlagi zapisa iz leta 1460 *Lunewitz* z ornit *lúnj* povezuje tpn *Lenivec* ‘zaselek Erzolja v o. Vipava’ ← **Lunjevec*.

- ⓔ^{BD} Psl. abstr **lunʹb* → psl. **lunʹb* m ‘ptica ujeta’
→ + ADJ močvirski ‘Circus pygargus’	→ sln. <i>lunj</i> ;
→ AVGM NA -ež ‘Aquila fulva’	→ sln. <i>močvirski lunj</i> ;
→ PISNA NAPAKA?	→ sln. <i>lunjež</i> ;
→ DIAL. * <i>lujn</i> → REINTERPRETACIJA	→ sln. <i>lanj</i> ;
→ PRESTAVITEV	→ sln. <i>lvin</i> ;
	→ sln. <i>ljun</i> .

▷ *ljun* ▷ *lvin* ▷ *lunjež* ▷ *močvirski lunj*

lunjež

ESSJ s.v. *lúnj*

lúnjež m ‘planinski orel, der Steinadler’ (Krn – Pleteršnik) = *lúnjež* ‘planinski orel, Steinadler’ (primor. tolm. (Krn na Tolminskem) – Erjavčev, LMS 1879, 131).

Isl. dial. **lu:nʹež* m ‘planinski orel, Aquila fulva’ (tolm.).

- ⓔ Ornitonim za planinskega orla je bil s suf -ež < *-ežb v avgmentativni funkciji tipa *babež* ‘babjak’ (Bajec 1950: 118) tvorjen iz ornit *lúnj* m ‘ptica ujeta, Circus’, ker je planinski orel skoraj enkrat večji od lunja. Erjavčev zapis z *j* je poknjižen, ker tolminsko narečje ne pozna palatalnega *nj* (Ramovš 1935: 85).

► *lunj*

lupač

ESSJ Ø

lupač m, g -a ‘roparska morska riba s prisekano repno plavutjo in črno pego za prsnimi plavutmi, vahnja’ (zool. – SSKJ), *navadni lupač* ‘Melanogrammus aeglefinus’ (CZŽ 1997: 393), *lupač* ‘der Schellfisch (gadus aeglefinus)’ (Pleteršnik), *lupač* ‘Schellfisch’ (Cigale 1860 z oznako, da je beseda izposojena iz p.), *lupači* m pl ‘Gadini’, *navadni lupač* m ‘Gadus aeglefinus’ (Erjavčev 1875: 339).

Isl. knjiž. **lupač* m ‘vahnja, Melanogrammus aeglefinus = Gadus aeglefinus’ (19. st.).

- ↷ p. *lupacz* m ‘vahnja, Melanogrammus aeglefinus’.

- Ⓔ Poljski ihtionim je nomen actoris na *-acz* iz *lup* ‘rop, plen’ in to vrsto trske, ki živi v velikih jatah v Severnem morju in severnem Atlantiku (CZŽ 1997 l.c.), poimenuje po njeni značilnosti, da je roparica.

lupinar

ESSJ 0

lupînar m, g *-ja* ‘žival, ki ima lupino’: *hraniti se s školjkami in drugimi lupinarji* (SSKJ), *lupînar*, g *-rja* ‘das Schalthier’ (Pleteršnik), *lupinarji* m pl ‘Schalthiere’ (Cigale 1880), *lupinarji ali mekužci* ‘Conchylia’ (Erjavec 1875: 379).

- Ⓙ Strukturna tvorjenka na *-ica lupînarica* f ‘lupinar’ (Pleteršnik), *lupinarica* ‘žival v lupini, z lupino, Schallthier’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **lu'pi:narji* m pl ‘mekužci, Mollusca’ (19. st.); kasneje singularizirano.

- ↵^k nvn. *Schalthiere* ‘Conchylia’ (Schödlér 1860: II:522) ← *Schale* ‘lupina’ + *Tier* ‘žival’, dobesedno ‘žival z lupino’.

- Ⓔ Neuveljavljeni kalk, ki je bil po nvn. kompozitu tvorjen s pripadnostno izpeljanko na *-ar* < **-ar'b* iz subst *lupîna* f ‘cortex’, je bil zamenjan z *mekužci* (► mekužec), prim. »Malone vse te živali izločujejo neki sok, ki se na njih ukrepi in strdi v apnasto lupino, zategadelj zovejo se tudi lupinarji (Conchylia)« (Erjavec 1875 l.c.).

lurin

ESSJ 0

lûrin m ‘Oriolus galbula, giallo, simile al merlo, nido appreso alle biforcazioni dei rami’ (primor. ter. – Merku GSTN).

Isln. dial. **lu:rin* m ‘volga, Oriolus oriolus = Oriolus galbula’ (ter.).

- ↵ furl. *lûri* m ‘Oriolus galbula’.

- Ⓔ Merku GSTN s.v. *lûrin* opozarja na furl. *lûri* m ‘Oriolus galbula’ (NP), ter. izglasni *-n* pa je najverjetneje uveden iz stranskoslovske osnove, podajšane z *-n-*, tj. **luri-n-*. Podobno podaljšanje sln. stranskoslovske osnove se potrjuje v rez. *libri* m, g *librina* ‘knjiga’ ⇔ furl. *libri* ‘isto’ (Šekli, Zb Matičetov 2022: 85), kar je bilo standardizirano kot *librin* (Steenwijk 1999: 36) z analoškim vnosom *-n-* v Nsg.

Če je vokal *ù* v furl. *lûri* ‘Oriolus galbula’ nastal po kontrakciji ob izpadu medvokalnega *-i-*, je furl. ornitonim mogoče povezati s furl. *lujarìn* ‘čižek, Carduelis spinus’ (Brecelj 2005; NP). Prenos s poimenovanja za čižka, nlat. *Carduelis spinus* na poimenovanje za volgo, nlat. *Oriolus oriolus* je možen, ker sta ptiča podobnih barv.

► **lujar**

luskáča

ESSJ 0

luskáča f ‘ein stark beschuppter Fisch’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. knjiž. **lus'ka:ča* f ‘zelo luskata riba’ (19. st.).

- Ⓔ Oznaka je svojilnostna izpeljanka na *-ača* iz *lûska* f ‘squama’ (SSKJ), *lúska* ‘isto’ (Pleteršnik) < psl. **lūska*; prvotno torej ‘riba z luskami’.

luskar

ESSJ 0

lûskar m, g *-ja* navadno pl ‘plazilci, pokriti z luskami, Squamata’: *kače, kuščarji in drugi luskarji* (zool. – SSKJ), *luskarji* m pl ‘Squamata’ (CZŽ 1997: 175).

Isln. knjiž. *lûskarji* m pl ‘Squamata’ (20. st.).

- ↵^k nlat. *Squamata* ‘luskarji’, kar temelji na lat. adj *squamātus* iz *squāma* f ‘luska’.

- Ⓔ Kalk po nlat. predlogi je bil tvorjen s svojilnostno izpeljanko na *-ar* < **-ar'b* iz subst *lûska* f ‘squama’ (SSKJ), *lúska* ‘isto’ (Pleteršnik) < psl. **lūska*, ki je zamenjala starejši sin **luskáš** m ‘das Schuppenreptil’ (Pleteršnik), *luskáši* m pl ‘Schuppen=Reptilien’ (Cigale 1880 s.v. *Schuppe*), svojilnostno izpeljanko na *-aš* iz *lûska* ‘squama’ (SSKJ) s sufiksom *-aš* v isti svojilnostni funkciji.

luskáš → luskar

ESSJ 0

luskavci

ESSJ 0

luskavci m pl 'storžnjaki, pangolini, Pholidota, red placentalnih sesalcev s trdimi roženimi luskami, ki se prekrivajo', *veliki luskavec* m 'Manis (= Smutsia) gigantea', *stepni luskavec* 'Manis (= Smutsia) temmincki' (CZŽ 1997: 176), *luskavac*, g -vca 'das Schuppenthier', *kratkorepi luskavac* 'das kurzschwänzige Schuppenthier (manis brachyura)', *veleluskki luskavac* 'das großschuppige Schuppenthier (manis Temminkii)' (Pleteršnik), *veleluskki luskavac* 'das großschuppige Schuppenthier, Mánis Temminkii', *kratkorepi luskavac* 'das kurzschwänzige Schuppenthier, Mánis brachyúra' (Erjavec 1881: 39), *luskavec* 'Schuppenthier' (Cigale 1880 s.v. *Schuppe*), *luskavec* 'Manis' (Erjavec 1875: 263), *kratkorepi luskovec* 'kurzschwänziges Schuppenthier, Manis brachyura' (Erjavec 1864: 27), *luskovec* 'luskinevec, Schuppenthier (Manis)' (Cigale 1860).

Isl. knjiž. **lu:skavac* m 'Manis' in po razvoju neakcentuiranega zaporedja -av- v -ov- **lu:skovac* (19. st.).

↪^K nvn. *Schuppenthier* 'Manis' (Schödlér 1860: II:411) ← *Schuppe* 'luska' + *Tier* 'žival'.

ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki ta red sesalcev označuje po trdih roženih prekrivajočih se luskah po telesu, je bil tvorjen s suf -ec < *-bcb iz adj *luskav*, f -a k *lúska* f 'squama' (Pleteršnik), *lúska* 'isto' (SSKJ) < psl. **lūska*.

luskavec

ESSJ 0

luskavac m, g -vca 'der Kernbeißer (loxia coccothraustes)' (Pleteršnik), *luskovec* 'dlèsk, Kernbeißer' (Janežič 1851); primor. ter. *luskuc* 'frosone, dlesk' (Spinozzi Monai 2009: 89).

ⓔ 19. st.: *lufkovz* 'debeloglavi dlèfk, glavázh, Coccothraustes, Kirfchkernbeißer', 'Corythus, Hackenkernbeißer', *fhkerlátini lufkovz* 'Corythus erythrinus, Flammenfink' (Freyer 1842: 21, 22).

Isl. dial. **lu:skavac* m 'dlesk, Coccothraustes coccothraustes', po razvoju neakcentuiranega zaporedja -av- v -ov- in redukciji *luskuc* (ter.).

ⓔ Nejasno, a verjetno prenarjeno iz prvotnega sln. ornitonima **lèsk* 'dlesk' < psl. **dlèskъ* s pričakovanim razvojem psl. **dl* v sln. *l*. Formalna ali pa ljudskoetimološka povezanost s sln. *lúska* f 'squama' (Pleteršnik) ni verjetna.

► dlesk

luskavo morsko pero

ESSJ 0

luskavo morsko pero n 'die schuppige Steckmuschel, Pinna squamósa' (Erjavec 1864: 134), tudi **žlahno morsko pero** n 'die edle Steckmuschel, Pinna nóbilis' z navedbo, da v Neaplju iz školjkine brade, ki je kot šop svilnatih las, pletejo rokavice, nogavice ipd. (Erjavec 1864: 134).

Isl. knjiž. *luskavo/žlahno morsko pero* n 'Pinna squamosa/nobilis' (19. st.).

↪^K nvn. *schuppige/edle Steckmuschel* 'Pinna squamosa/nobilis' ← *schuppig* 'luskast' / *edel* 'plemenit, žlahten' + *Steckmuschel* 'leščur'.

ⓔ Neuveljavljena malakonima sta kalka po nvn. predlogi, pri čemer je bilo jedro *Steckmuschel* 'leščur' prevedeno z *morsko pero*, izposojenko iz r. *morskóe peró* 'leščur', v katerem *peró* nastopa v pomenu 'plavut'. Leščur je v tem primeru metaforično poimenovan kot morska perut. Hrv. glede izvora nejasni strokovni termin *periska* 'leščur' (Vinja 1986: II:166) je lahko nastal iz *peristka* 'Steckmuschel' (Šulek 1860) s poenostavitvijo konzonantne skupine -stk- v -sk- in je lahko tvorjenka iz istega jedrnega leksema kot r. *morskóe peró* 'leščur'.

luskoril → ameriški luskoril

ESSJ 0

luštrenka

ESSJ 0

luštrenka f ‘Mufchel’ (Janežič 1851) poleg *vertavni luštrenek* ‘Bohrmufchel’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. *vrtačni luštrenek* m ‘vrsta morske školjke’ (19. st.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Morda oznaka za morsko školjko, ki podobno kot *zavrtáč* ‘Pholas dactylus’ (► *zavrtáč*²) vrta luknje v kamen, a bolj natančen denotat ni jasen. Morda kalk ali pa izposojenka po neki neugotovljeni tujejezični predlogi.

luštura

ESSJ 0

luštura f ‘Mufchel, Mufchelschale’ (Janežič 1851 z oznako *ilirsko*).

Isln. knjiž. *luštura* f ‘školjka, školjna lupina’ (19. st.).

↔ hrv. *lustura* ‘conchiglia’ (Stulić 1806).

- ⊕ Verjetno korensko povezano z *leščúr* (► *leščur*) in avgmentativna izpeljanka na *-*ura* iz hrv. *luska* f ‘squama’ < psl. **lūska*.

lužar

ESSJ 0

lužar m, g -*rja* ‘die Pfuhschnepfe’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. **lužar* m ‘črnorepi kljunač, Limosa limosa’;

identifikacija denotata na podlagi nvn. *pfuhschnepfe* ‘scolopax limosa’ (Grimm 1854–1971) ← *Pfuhl* ‘mlaka’ + *Schnepfe* ‘kljunač’, pri čemer je nlat. *Scolopax limosa* zastarela oznaka za sodobno nlat. *Limosa limosa* ← lat. *limus* m ‘blato, glen’.

- ⊕ Ornitonim je izpeljanka na -*ar* < *-*ar*’b iz subst *lužā* f ‘mlaka’ < psl. **lužā* f ‘mlaka, močvirje’, v kateri sufiks nastopa v isti funkciji kot prebivalska imena tipa *Kočevár* ← tpn *Kočevje*; prvotno torej ‘ptič, ki živi ob mlakah ipd.’.

lvin

ESSJ 0

lvin m ‘Weiher’ (Janežič 1851).

- ① Adj na -*ov* v 19. st. *lvinov* ‘des Weiher’ (Jarnik 1832: 81).

- ② 17. st.: *luin* ‘milvius, Weyhe, hüener dieb’ (Megiser 1603) [lujn]; 18. st.: *lvyn* ‘Weyhe, milvus’ (Pohlin 1781) [lujn]; 19. st.: *lvín* ‘der Weihe, milvus, mit Fleckem an der Haut’ (Jarnik 1832: 81) [lvin], *lvyn* ‘milvus, pivlih, kateri pišzheta šmika’, *nékoliku šmikajozhi kakòr en luin* ‘subulturius’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

- ⊙ Ničto onimizirano v cg *Luvín* (ZSSP; Matičetov, Traditiones 18, 1989, 121) kot nerodnem zapisu za *Luin* [lujn].

Psln. dial. **lun*’ m ‘lunj’;

po dial. razvoju anticipacije palatalne sestavine v *n*’ kot v rovt. cerklj. *kôjn*’ ‘konj’ < psln. **kôn*’ < psl. **kôn*’b **lujn*’ = *luin* (Megiser 1603) in po neustreznem razumevanju zapisa tega dial. refleksa zapisovano kot **lvín*.

To predlogo je Freyer v 19. st. neustrezno zapisal celo kot *lavin* ‘Tannenfalke, Taubenfalke’ (Freyer 1842: 7).

► **lunj**

M

maca → mačka

ESSJ s.v. *māčka*

mačák

ESSJ s.v. *māčka*

mačák m, g -a 'mačji samec; maček': *sošedov tigrasti mačák* (knjiž., ekspr. – SSKJ), *mačák* 'der Kater' (Pleteršnik), *mačák* 'Kater', 'Anke' (Janežič 1851), panon. pkm. *mačák*, g -a 'maček' (Novak 1996), prleš. *mačôk* 'isto' (Antič 2009), *mačá:k* 'maček', 'ime orodja/pripomočka (npr. tram za podlaganje pri preši)' (Rajh 2010), po SLA panon. prleš. *mačâk* 'maček' (Sveti Tomaž, Trgovišče, Križevci pri Ljutomeru, Šalinci – SLA), pkm. *mačâk* 'isto' (Dolnja Bistrica – SLA), *mačák* (Gomilica – SLA), *māčák* (Markovci – SLA).

- Ⓘ 19. st.: *mazhák* (in *mázhek*), g *mazháka* 'der Kater', 'der Anker', '(fcherzw.) ein verborgener Schatz' (Murko 1833a: 177).

Isln. dial. **mačá:k* 'maček' (panon.);

verjetno mask na -*jak* < *-*akъ* iz sln. *máca* f 'mačka', ki slovarsko še ni bilo eviden-
tirano in se v sodobni leksiki pojavlja onimizirano v zvezi *muca Maca*, ki je tudi na-
slov pesmi pevke Nece Falk. Hrv. *máca* velja za hipokoristik iz *māčka* 'feles' (ARj),
enako mak. *maca*, blg. *māca* 'isto', kar je ljubkovalna beseda otroškega govora (BER:
III:695).

► **mačka**

mače

ESSJ s.v. *māčka*

mačë n, g -*ěta*, tudi *māče*, g -*ta* 'mlada mačka, mucka': *mačka z mačeti* (ekspr. – SSKJ),
māče, g -*eta* 'eine junge Katze, das Kätzchen', tudi *mačë*, g -*ěta* (Pleteršnik), *mače*
'eine junge Katze' (Cigale 1860), *mače* 'das Kätzchen, il micino, gattino' (Drobníč
1858), *mače*, g -*ta* 'Kätzchen' (Janežič 1851); primor. nad. *māče* 'gatto' (Rigoni, Sal-
vino 1999), *māče* 'gatto' (Špehonja 2012b), kraš. *měče*, g *měčěta* 'Kätzchen' (Štrekelj
1887: 423), rovt. tolm. *māče* 'maček' (DTZ 1993: 193), *'ma:čə* m, g -*ət* 'mačka' (Čujec
Stres 2010–2014), črnovr. *māčë*, g -*tə* 'maček' (zaničljivo – Tominec 1964), štaj. zgsav.
'*ma:ča* n 'mucka' z razvojem -*a* < *-*e* za č (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001,
334), panon. pkm. *māče*, g -*ěta* 'mačkica' (Novak 1996), prleš. *māče* 'mačka, muca'
(Antič 2009), *'mače*, g *mačěta* 'mačka (generično poimenovanje)' (Rajh 2010), po SLA
primor. istr. *māče* 'mucek' (Dekani – SLA), *měče* (Krkavče – SLA), ter. *māčë* (Breginj
– SLA), nad. *māče* (Livek – SLA), obsoš. *māče* (Kobarid – SLA), štaj. posav. *māčë*, g
-*čičěta* (Turje – SLA), srštaj. *māčë* (Žusem – SLA), panon. prleš. *māčë* (Sveti Jurij ob
Ščavnici – SLA).

- Ⓘ 19. st.: *mázhe* n, g -*ta* 'die Katze, ohne Unterschied des Geschlechtes' (Murko 1833a: 177).

Psln. dial. **mače* n, g *mačeta* 'mlada mačka/majhna mačka (ne glede na spol)' (primor.,
rovt., štaj., panon.);

- = hrv., srb. *māče* n, g -*ta* 'mlada mačka (ne glede na spol)', tudi *māčë* in *māče* (ARj),
mak. *mače* s pl *mačinja* 'mucka' (TRMJ), mak. egej. *māče* 'isto' (Peev 1999–), blg.
mačë (BER: III:695), slš. *mača* n, g -*t'a*;

< **psl.** dial. **mačë* n, g *mačëte* 'mladič mačke';

to je izpeljanka s suf *-*e(t-)* v funkciji označevanja živalskih mladičev (SP: III:12s.) iz
psl. dial. **macă* f 'feles' (ESSJa: 17:113).

► **mačka** ▷ mačle

maček

ESSJ s.v. *māčka*

máček m, g -čka 'mačji samec': *maček leži na peči* (SSKJ), po metonimiji beseda v knjižnem jeziku in narečjih označuje različne naprave in orodja, npr. 'sidro': *spustiti mačka; vzdignili so mačka in odpluli*; 'priprava z zobom, z zobmi za prijemanje, ustavljanje': *spustiti mačka (pri saneh) in stopiti nanj; z mačkom obračati hlode; z mačkom odtrgati goreči del strehe*, v agronomiji 'drog z na notranji strani nasekanim kavljem za ruvanje hmeljev', v montanistiki 'priprava za ustavljanje rudniških vozičkov', v navtiki 'sidro s štirimi ali več kraki' (SSKJ), *máčək*, g -čka 'der Kater' (Pleteršnik), *maček* 'Kater' (Cigale 1860), toda v Cigale 1860 s.v. *Katze maček* 'ein Werkzeug, Hacken', *máček* 'der Kater, il gatto' (Drobnič 1858), *maček* 'Kater', 'Anker' (Janežič 1851); kor. obir. *má:čq* 'Kater', tudi 'ausgegangenes Feuer im Herd oder Ofen', 'geschärfter Bremschaken beim Holzschlitten, der beim Auftreten in den Boden griff', 'moški spolni organ' (Karničar 1990), zilj. *máčək*, g -čka 'maček' (Rateče – RS 2015), primor. rez. *máčak* z Npl *máča-ki* 'tom-cat' poleg 'person with dark complexion' (Steenwijk 1992), nad. *máček* 'gatto', *máčik* 'isto' (Rigoni, Salvino 1999), *màcak* 'gatto' (Špehonja 2012b), ter. *máčak/māčák*, g *máčà* 'gatto maschio' (Spinozzi Monai 2009: 120, 273), *máčak/màcak*, g *máška* 'gatto' (Merkù GSTN), kraš. *máčək* 'Kater' (Štrekelj 1887: 395), rovt. tolm. '*ma:čk* 'maček', 'prebrisan človek, zlasti moški' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *máčk* 'maček', 'izkušen človek' (Razpet 2006), polj. *máčk* 'maček' poleg 'zvitež', 'opasnica z vžitimi kovanci' in 'snežna zavora' (Škrlep 1999), črnovr. *máčk* 'maček', 'zavora za sani' (Tominec 1964), gor. *má:čək*, g -ška/čka (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *má:čək* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. '*ma:čək*, g -čka 'mačji samec', 'priprava z zobom, kavljem za zaviranje sani', 'mačica, (vrbovo) socvetje v obliki podolgovate kepice ali vejica s takšnim socvetjem', 'okrasni trak z resicami, navadno ob spodnjem robu ženskega krila' (Gregorič 2014), štaj. zgsav. '*má:čək* 'maček' (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 332), panon. pkm. *máček*, g -čka (Mukič 2005); v primor. obsoš. ima leksem *má:ček*, g -čka le pomene metonimičnega nastanka, prim. 'na ročaj nataknen valjček z dolgimi vlakni za beljenje', 'izkušen človek', 'na sani z žico privezano poleno ali krajši hlod za zaviranje pri prevažanju težjega tovora po bregu navzdol' (Ivančič Kutin 2007), po SLA je leksem v narečjih dobro potrjen; sem tudi rovt. tolm. *môjčk* 'maček' (Porezen – SLA) z okanjem in s prehodnim *j* v akc zlogu.

- ① Nomen actoris na -ar < *-ar'b v 18. st. *mazhkar* m, g -ja 'Ankerfchmied, ancorarius' (Pohlin 1781) je bil tvorjen iz metonimičnega pomena 'sidro' subst *maček*.
- ② 17. st.: *machec* 'gatto' (Alasia 1607) [maček]; 18. st.: *mazhk* 'Kater, catus', 'Anker, ancora' (Pohlin 1781), *mazhek* 'Kater', *mazhek/mazhik* 'Kater; Anker; verborgener Schatz' (Gutsman 1789); 19. st.: *mázhik* 'der Katter' (Jarnik 1832: 75).
- ③ Prek vzdevka, ki je verjetno označeval prebrisanega in izkušenega človeka, onimizirano v cgn *Maček* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 139), v n. zapisu *Matschek* v Vidmu (Merkù 1882: 41).

Psln. **maččək* m 'feles mas';

- = hrv., srb. *máčak*, g *máčka* 'feles mas', hrv. čak. *mačāk*, g *maškā* (Orlec na Cresu – Houtzagers 1985), slš. dial. *máček* (SSN: II:106); < **psl.** dial. **maččək* m, g *maččəkā* 'feles mas' (ap B).
 - ④ Ker sta na sinhronih nivojih jezikov refleksa psl. dial. **maččək* 'feles mas' in **máččka* f 'feles' v akcentskem oziru različna, ne moreta biti tvorjena iz iste predloge. Psl. dial. **maččək* 'feles mas' kaže na izpeljavo s suf *-čək v funkciji tvorbe maskulinativa iz **mačā* f 'feles', ki se lahko potrjuje le v sln. *máca* 'isto', hrv. *máca*, mak. *maca*.
- **mačka** ▷ mačji som

mačerol → močerol

ESSJ 0

mačica¹

ESSJ 0

máčica f 'matica, die Bienenkönigin, der Weisel' (Pleteršnik), *mačica* 'matica, die Königin in einem Bienestocke' (Cigale 1860 s.v. *Weifer*), 'kraljica, Bienenkönigin' (Cigale 1860).

- ⑪ 18. st.: *mazheza* 'rex apum' a *mate* (Pohlin 1792), *mazhèza* 'Weifer der Bienen, rex apum' (Pohlin 1781), *mazheza* 'matiza, Weifel der Bienen' (Gutsman 1789); 19. st.: *mázheza* = *mátiza* 'die Mutterbiene, die Bienenkönigin, der Weifel' (Murko 1833a).

Isln. knjiž. **ma:čica* f 'matica, rex apum' (18. st.);

vzrok za nastanek -č- iz *-t'- namesto pričakovanega -t- v izpeljanki iz *máti* f 'mater', ki ga nakazuje sin *mática*, ni jasen. V narečjih varianta *máčica* f 'matica' ni potrjena. Morda primer odražala staro analogijo, ko se je psl. **māti* f 'mater' v izglasju lahko naslonilo na substantive tipa **oldi* f 'izdolbeno deblo = ladja', **suini* f 'svinja', kar je lahko povzročilo nastanek stranskosklonske osnove **matbi-*, v sln. **mač-* in dem tvorjenke tipa *ladjica*, tj. *máčica*. Tudi tvorjenka **mat'eha/mat'uha* f 'noverca' k psl. **māti* f 'mater' lahko kaže na delovanje enake analogije, pri čemer se je jer v trizložnici **matbi-eha/-uha* že zgodaj sinkopiral v **mat'-eha/-uha*, prim. stesl. *mašteha* 'noverca', č. *macecha* 'isto'; za morfemizacijo tega termina prim. ERHJ: 1:579s.

► **matica**¹

mačica²ESSJ s.v. *māček*

māčica f 'mačkica' (SSKJ), *máčica* 'das Kätzchen' (Pleteršnik), *máčica* 'mače, das Kätzchen, il micino, gattino' (Drobnič 1858); primor. nad. *máčica* 'micina' (Špehonja 2012b), ter. *máččica* 'gatta' (Spinozzi Monai 2009: 120), *máčica* 'gattina' (Merkù GSTN), panon. pkm. *mačica* 'mačka' ob *máčica* 'mačica' (Mukič 2005), tj. 'socvetje v obliki podolgovate kepice', kaže na sekundarno akcentsko mesto, ki je lahko v funkciji leksikalne diferenciacije.

- ⑪ Dem na -e < *-e(t)- rovt. tolm. 'ma:čcə n, g -ət (Čujec Stres 2010–2014) z izostankom palatalizacije c v č.
- ⑪ 18. st.: *mazhèza* 'Kätzchen, catulus', 'an Bäumen, amentum' (Pohlin 1781), *mazheza* 'mazhka, Katze' (Gutsman 1789); 19. st.: *mazhiza* 'kleine Katze' (Jarnik 1832: 75).

Isln. dial. **ma:čica* f 'mačkica' (primor., panon.);

- = hrv., srb. *māčica* 'mačkica' (ARj);

< **jslov.** (sln.-hrv.-srb.) **māčica*;

izpeljanka na *-ica je bila tvorjena iz substantiva ap A, zato verjetno ni deminutiv iz jslov. **macā* f 'feles' = sln. *māca* 'isto', hrv. *māca*, mak. *maca*, ampak iz jslov. **māca*, ki se lahko odraža v blg. *māca* 'feles'. Toda primor. ter. *mā:čiča* 'manjša mačka' (Ter – Ježovnik 2022: 508) kaže na vpliv tonema v ter. *mā:čka*. Drugače Ježovnik, PhSt 18/2, 2020, 258 op. 6, ki sklepa na tvorjenost iz ter. *mā:čka*.

► **mačka**

mačji som

ESSJ 0

mačji som m 'do enega metra dolga morska riba z ogrođjem iz hrustanca in pegami; morska mačka' (zool. – SSKJ), kar je bilo verjetno prenairejeno iz starejšega (*som*) *maček* 'Katerwels' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. *som maček* m 'Katerwels' (19. st.).

- ↪^K nv. *katerwels* 'silurus catus', *kattenwels* 'isto' (Grimm 1854–1971) s sestavinama *Kater*/*Katze* 'maček, mačka' in *Wels* 'som'.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen z apozicijo *máček* m ‘feles mas’ k *sòm* m ‘silurus’, kasneje pa je bila besedna zveza *som maček* usklajena s slovenskim dominantnim skladenjskim vzorcem adj + subst v *mačji som*.

Tudi sodobni sin *morska mačka* ‘*Scyliorhinus caniculus*’ (► *morska mačka*¹) to vrsto morskega psa označuje s sémom ‘mačka, feles’, morda po mački podobnem lisastem telesu.

► *maček* ► *som*

mačka

ESSJ *mâčka*

mâčka f ‘domača žival, ki lovi miši’: *mačka čepi na peči in prede* (SSKJ), *mâčka* ‘die Katze’ (Pleteršnik), *domača mačka* ‘Hauskatze, *Felis domestica*’ (Erjavec 1864: 16), *mačka* ‘Katze’, ‘Anker’, ‘Hackstange’ (Janežič 1851); kor. obir. *mà:čqa* ‘Katze’, ‘Rotzpipn (freches naseweises Mädchen)’, ‘ženski spolni organ’, ‘smrkelj’ (Karničar 1990), rož. *mà:čqa* ‘mačka’, ‘železje za zaviranje sani v vpregi’ (Kattinig 2017), zilj. *máčka* ‘mačka, mačja samica’ (Rateče – RS 2015), primor. nad. *mačka* ‘gatta’, *so ku pás an mâčka* ‘sono come cane e gatto’ (Špehonja 2012b), ter. *máčka* ‘gatta’ (Spinozzi Monai 2009: 344), *máčka/máška* (Merkù GSTN), *mà:čka* (Breginj – Ježovnik 2022: 508), kraš. *máčka* ‘Katze’ (Štrekelj 1887: 429), istr. ‘*mačka* ‘mačka’, toda *jâma mačka* ‘je pijan’, *je bil tašen, de je pravo mačke vi* ‘takšen je bil, da je vikal mačko, je bil zelo pijan’, *je čjepo mačko u žakle* ‘ni vedel, kaj je kupil’ (Jakomin 1995), rovt. črnovr. *mâčka* ‘mačka’ (Tominec 1964), gor. *mà:ška* ‘mačka’, ‘velika puhasta snežinka’, ‘velika vrbova mačica’ (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *mà:čka* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. ‘*ma:čka* ‘mačka’, ‘katerokoli krzno, ki se nosi okoli vratu’, ‘*ma:čka mè je pre'te:kla* ‘pò:t ‘danes bom imel nesrečo’, ‘*bi:u je* ‘pijan, da je ‘*ma:čkè* ‘bò:tra ‘rè:ko ‘bil je pijan, da se ni zavedal, kaj dela’ (Gregorič 2014), prleš. ‘*ma:čka* ‘mačka’ (Rajh 2010), po SLA je leksem v narečjih dobro potrjen.

- Ⓙ Dem na -ica *mâčkica* (SSKJ; Pleteršnik), *mačkica* ‘Kätzchen’ (Janežič 1851), dol. kost. ‘*ma:čkèca* (Gregorič 2014).

- Ⓜ 16. st.: *mazhka* ‘Katze, felis’, *shelefna mazhka* ‘Ancker, anchora’, *mazhkin med* ‘Hartz, resina’ (Megiser 1592); 17. st.: *machca* ‘gatta’ (Alasia 1607) [mačka], *ena mazhka* ‘felis, aelurus’, *jhelěfna mazhka per barkah* ‘anchora’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *mazhka* ‘Katze, felis’ (Pohlin 1781), *mazhka* ‘muna, Katze’, *mazhka* ‘Katze, Anker’, *mazhko vu vrezhji kupiti* ‘die Katze im Sacke kaufen’, *shelesna mazhka sa ladje* ‘*jhidru*, Anker’ (Gutsman 1789); 19. st.: *mazhka* ‘die Katze’ (Jarnik 1832: 75), *mázhka* ‘die Katze’, ‘der Anker’ (Murko 1833a: 177).

Psln. **mâčka* f ‘feles’ > **mâčka* ‘isto’;

- = hrv., srb. *mâčka* ‘*Felis domestica*’, mak. *mačka* ‘isto’ (TRMJ), toda mak. egej. ob *máčka* tudi *mácka* ‘mačka’, ukr. *máčka* ‘isto’ (Grinčenko 1907–1909), č. *mačka* (Jungmann 1835–1839), slš. dial. *mačka* (SSN: II:106);

< **psl.** dial. **măčbka* f ‘feles’ (ap A).

- Ⓔ Medtem ko je psl. dial. **mačbka* ‘feles mas’ (ap B) s suf *-bka v funkciji tvorbe maskulinativa verjetno izpeljano iz psl. dial. subst **macă* f ‘feles’, ki se lahko potrjuje le v sln. *máca* ‘isto’, hrv. *máca*, mak. *maca*, psl. dial. **măčbka* zaradi akcentskih razlik ne more biti feminativ iz **mačbka*. Psl. dial. **măčbka* bi lahko bilo tvorjeno iz akcentske variante **măca*, ki jo lahko odraža blg. *màca* ‘feles’, a je zaradi funkcije besedotvornega vzorca bolj verjetno, da je bil substantiv na *-bka tvorjen iz vabnega klica za mačke **măc*, ki se potrjuje v hrv., srb. *măc* ‘vabni klic za mačko’, tudi mak. *mac*! ‘isto’ (TRMJ), egej. *mac-mac* ‘vabni klic za mačke’ (Peev 1999–). Bezljaj ESSJ: II:159 je, sledeč Machku 1968: 347 in Skoku 1971–1974: II:344, menil, da je za izhodišče poi-

menovanj za mačko treba prepoznati vabne klice, in upravičeno zavrnil razlago, da naj bi bile tvorbe **macā/māca* in **māc* hipokoristiki iz atpn *Marija* (Miklošič 1886: 179; Berneker 1908–1913: II:1). Enako mnenje je zagovarjano v ĖSSJa: 17:110 in mlajših etimoloških virih. Ker poimenovanja za mačke pogosto postanejo oznake za ženski spolni organ, nato pa lahko začnejo označevati (privlačna) mlada dekleta, je bolj verjetno, da so atpn *Maca*, *Mica*, *Micka*, *Mina*, *Minka* ipd., ki veljajo kot hipokoristiki iz *Marija* (Keber 1988: 269; Kluge 1995: 558), izvorno poimenovanja za mačke.

Ⓟ^{BD} Psl. onomatopeja **māc*

→ psł. dial. **māčbka* f ‘feles’

→ DIAL. -šk- ← -čk-

→ DIAL. -ua- < -a- ZA m-

→ MASK NA -on

→ TVORJENKA NA -ar-in

nvñ. *Wildkatze*

nvñ. *grosse Meerkatze*

nvñ. *Meerkatze*

nvñ. *Siamkatze*

nvñ. *Bergkatze*

slñ. *mačka*;

→ slñ. *maška*;

→ slñ. *mvačka*;

→ slñ. *mačkon*;

→ slñ. *mačkarin*;

⇨^K slñ. *divja mačka*;

⇨^K slñ. *morska mačka*¹;

⇨^K slñ. *morska mačka*²;

⇨^K slñ. *siamska mačka*;

⇨^K slñ. *bergamačka*;

slñ. *maca*;

→ slñ. *mačak*;

→ slñ. *mačuk*;

slñ. *mače*;

⇨^K slñ. *divje mače*;

slñ. *mačle*;

slñ. *maček*;

→ slñ. *mačji som*;

→ slñ. *divji maček*;

→ slñ. *mojček*;

slñ. *mačica*².

→ psł. dial. **macā* f ‘feles’

→ MASK NA -jak

→ MASK NA -juk

→ DEM NA *-ę **mačę*

nvñ. *Wildkatze*

→ ZAMENJAVA SUF Z *-lę

→ MASK NA *-ыкъ **mačbъkъ*

nvñ. *Katerwels/Katzenwels* ⇨^K slñ. *som maček* → ZAMENJAVA

→⁺ ADJ divji ‘ris’

→ DIAL. -o- < -a- + -j-

→ psł. dial. **māca* f ‘feles’ → DEM NA *-ica jslov. **māčica*

▷ bergamačka ▷ maška ▷ mačak ▷ mače ▷ maček ▷ mačica² ▷ mačkarin ▷ mačkon ▷ mačuk ▷ mvačka ▷ divja mačka ▷ morska mačka¹ ▷ morska mačka² ▷ siamska mačka ▷ mačji som

M

mačkarin

ESSJ 0

mačkarin m ‘der Kater’ (Pleteršnik).

Islñ. dial. **mačk-ar-in* m ‘maček’ (?);

izpeljanka iz slñ. *māčka* f ‘feles’ s sufiksoma *-ar* in *-in*, a jima zaradi nespremenjenega pomena tvorjenke funkcije ni mogoče prepoznati.

► **mačka**

mačkon

ESSJ 0

mačkōn m, g *-a* ‘maček, zlasti velik’: vse mačke in mačkone bom spravil od hiše (ekspr. – SSKJ), *mačkōn* ‘velik maček’ (Pleteršnik); primor. notr. *māčkūn* ‘maček’ ob *māčka* (Šmarje, Goče pri Vipavi – SLA).

Islñ. dial. **mačkōn* m ‘mačji samec’ (zahodno);

to je ekspresivni mask na *-on* tipa *žabōn* k *žāba* iz *māčka* ‘feles’.

► **mačka**

mačle

ESSJ 0

mačlè n, g *-ęta* ‘mače’ (Pleteršnik), *mačlè*, g *-ta* ‘Kätzchen’ (Janežič 1851).

Ⓟ 18. st.: *mazhle*, pl *mazhleti* ‘junges Kätzlein’, ‘Kätzlein’ (Gutsman 1789); 19. st.: *mazh-le* ‘das Kätzchen’ (Jarnik 1832: 75).

Pslñ. dial. **mačlè* n, g *-ęta* ‘majhen maček (ne glede na spol)’ (kor.);

- = mak. egej. *mačle* 'majhna mačka' (Peev 1999–);
 < **jslov.** (sln.-mak.) **mačle* 'majhna mačka';
 ker je *mačlě* sinonimno z *mačě* n, g *-ěta* in ker severno slov. **pisk-lě* n, g *pisk-lěte* 'piščanec' kaže na suf **-lě* (SP: III:14) in ne **-blě*, je možno, da je bilo sln.-mak. **mačle* prenairejeno iz prvotnega **mačę* > sln. *mačě*, mak. *mače*, kjer je razvoj *č* iz *c* fonetično pričakovano.

► **mače**

mačuk

ESSJ 0

mâčuk m 'maček' (kor. mež. (Koprivna) – SLA), primor. istr. *ma'čuek* 'isto' (Jakomin 1995).

Isln. dial. **mačuk* m 'maček' (kor., primor.);

tvorjenka z redkim sln. suf *-juk* < **-ukъ* je verjetno maskulinativ iz jslov. **maca* f 'feles'. Toda v kor. spoh.-remš. *'mo:čuk* 'maček' (Vuzenica – Krajnc DN 1998: 39) je *-u-* polglasniškega izvora iz prvotnega sln. **mačĕk*, prim. v istem govoru *'vɔ:suk* 'vosek', *sl'i:ɔpuc* 'slepec', *mer'jo:suc* 'merjasec' (Krajnc DN 1998: 39, 38, 45).

► **mačka**

mačurek

ESSJ 0

mačûrek m 'močerad' (srštaj. (Svetina) – SLA), srštaj. *mačûrĕk* (Šentjur – SLA), *mačû'rek* (Šentrupert – SLA).

Psln. **močĕräd* m 'močerad' z akcentsko dubleto **močĕrad*;

srštaj. variante so iz izhodnega sln. zoonima nastale po razvoju *-k* ← **-t* ← **-d*, kar je dalo **močĕrak* (► močerak), po depalatalizaciji *če-* > *čo-* **močĕrak* (prim. sin *čomorad* iz *čemorad*), akanju **mačĕrak*, redukciji nenaglašene *-ak* v *-ek* in z ujevskim refleksom iz *ô*.

► **močerad**

madlevec

ESSJ 0

madlĕvâc m 'bramor' (panon. pkm. (Križevci) – SLA), *mâdlĕjvec* 'isto' (Gornji Petrovci – SLA), *madlĕjvac* (Markovci – SLA); dial. besedo *madlejvac* brez lokacije in kot nejasno navaja že Bezljaj 2003 (= 1959–60): 122.

Isln. dial. **med'le:ȳac* m 'bramor, Gryllotalpa gryllotalpa' (pkm.) < **mъdъlĕȳъcъ*;

z ajevskim vokalom v prvem zlogu iz prvotnega pkm. *e* v neakcentuirani poziciji kot v pkm. *čamalâk* 'čmrlj' (Mukič 2005) < pkm. *čemelâk* 'isto' ← *čamelâk* (► čemelak).

- Ⓔ V slov. svetu osamljena in v besedotvornem oziru mlada tvorjenka, ki bi jo bilo možno povezati s psl. adj **mъdъlъ* 'šibek, slab' = sln. knjiž. *médel*, f *-dla* 'neizrastit, slab; zmeden', prleš. *'medel* 'neizrastit, slab', *medlo mi je* 'slabo se počutim' (Rajh 2010), v 18. st. *medel/medeu* 'mager, schlank' (Gutsman 1789) oziroma z njegovim iterativnim denom **mъdъlĕȳati* = sln. *medlĕvati* *-am* impf 'postajati suh, mršav' (Pleteršnik), v 19. st. *medlĕvati* 'hager werden, schwinden' (Jarnik 1832: 67). Poimenovanje za bramorja je zato verjetno nomen agentis na *-ac* < **-bъcъ*, ki bramorja označuje kot 'kdor dela, da nekaj postaja slabo ipd.'. Bramor namreč s svojim spodjedanjem podzemnih delov rastline šibi in uničuje.

madra

ESSJ *mâdra*

mâdra f 'kuna' (Pleteršnik po Cafu).

- Ⓔ Sem osamljena strukturna tvorjenka na *-ov-ina* v 17. st. *madrovina* 'kuna, madra, martes' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *mâdrovina* 'kuna, madra, martes' (Hipolit 1711–1712).

- Ⓔ 17. st.: *madra* 'kuna, *madrovina*, martes' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *madra* 'kuna, *mádrovina*, martes' (Hipolit 1711–1712).

Isln. dial. **ma:dra* f 'mustela, kuna';

substantiv je bil po vzoru ženskega spola splošno sln. sin *kúna* feminiziran iz replike **madər* 'mustela, kuna'.

- ⇨ bay. avstr. *Mader* 'kuna', srvn. *mader* 'isto', kar je po disimilaciji $\emptyset : r \leftarrow r : r$ nastalo iz istopomenskega srvn. *marder* (Štrekelj 1904: 37; Striedter-Temps 1963: 174; Bezljaj ESSJ: II:160).

► **mandra**

madravec → dravec

ESSJ *madrâvec*, s.v. *mendrâti*, *zdrâvec*

madžar

ESSJ $\emptyset$

mădžar m 'močerad' (panon. prleš. (Ormož) – SLA), prleš. *mădžar* 'isto' (Ljutomer – SLA), *măžar* (Gibina – SLA).

Isln. dial. **madžarôn* m 'močerad' (panon.);

pod vplivom etn *Madžár*, prleš. 'madžar' (Rajh 2010) skrajšano v *mădžar* 'močerad'.

► **madžaron**

madžaron

ESSJ $\emptyset$

madžarôn/madžarôn m 'močerad' (panon. prleš. (Sveti Jurij ob Ščavnici) – SLA), *možarôn* 'isto' (Bučkovci – SLA).

Psln. **močerăd* m 'močerad';

po asimilaciji po zapornosti $m : n \leftarrow m : d$ **močerăn*, ozvenečenju afrikate v zvenečem okolju **modžerăn* in verjetno po naslonitvi na pejor. *madžarôn* 'pripadnik nemadžarskega naroda, zavzemajoč se za madžarizacijo' (SSKJ) preoblikovano v *madžarôn* 'močerad', kar je enako hrv. kajk. *mađarôn* 'močerad' poleg 'pristaš Hrvaško-ogrske stranke v 19. st.' (RKDI), toda *mađaron* 'kuščar, Lacerta' (Lobor – Hirtz 1928–1956: I:79).

► **močerad** ► madžar

magarec

ESSJ $\emptyset$

mágarec m, g -*rca* 'Efel' (Janežič 1851 z oznako *ilirsko*).

Isln. knjiž. **ma:garæc* m 'osel, asinus' (19. st.).

- ⇨ hrv. kajk. *m'agarec* 'osel' (Lipljin 2002), hrv. knjiž. *măgarac* 'isto' za prvotno hrv. *magar* 'osel', potrjeno v 17. st., pred premetom **ga'mar/go'mar* 'isto', prim. alb. *magar* in *gomar*, ⇨ ngr. γομάρι 'osel' (Skok 1971–1974: II:351s.; Gluhak 1993: 394).

- Ⓔ Ngr. γομάρι 'osel' je verjetno izpeljanka iz gr. γόμος m 'tovor' (Skok 1971–1974 l.c.; Gluhak 1993 l.c.).

Mlajša nezoonimska izposojenka iz hrv. je dol. kost. 'magarac m, g -*rca* 'razposajenec, nagajivec' (Gregorič 2014).

magot

ESSJ $\emptyset$

magôt m, g -*a* 'opica brez repa, ki živi po gibraltarskih skalah in v severni Afriki, Simia sylvana' (zool. – SSKJ), *magot* 'berberska opica, Macaca sylvana, do 75 cm velika, vitka brezrepa opica z rdečkasto rjavim kožuhom, ki živi v severozahodni Afriki in tudi v Evropi, na Gibraltarju' (CZŽ 1997: 179), *magot* 'navadna opica, Inuus sylvanus' (Erjavec 1875: 236).

Isln. knjiž. *magot* m 'Macaca sylvana = Simia sylvana = Inuus sylvanus' (19. st.).

- ⇨ nv. *Magot* 'Inuus sylvanus' (Schödler 1860: II:385) ⇨ frc. *magot* 'opica'.

- Ⓔ Nejasno, morda je izhodišče zoonima etn *Magog* 'svetopisemsko maloazijsko ljudstvo' (FEW).

maharje → mahovec

ESSJ 0

maharji

ESSJ 0

máharji m pl 'komaj rojeni ptiči z mahom prvih dni' (primor. ter. – Merku GSTN).

Isln. dial. *máharji* m pl 'komaj rojeni ptiči, ki imajo še puh' (ter.).

- Ⓔ Osamljeno, a gotovo svojilnostna izpeljanka na *-ar* < **-ar'b* iz subst *mâh* m, g *mahû* 'mehki dlaki podobno perje pri ptičjih mladičih; puh' poleg 'musculus' < psl. **mъhъ*; prvotno torej 'ptiči z mahom = puhom'.

mahavka

ESSJ 0

mahávka f 'die Seeschwalbe (sterna)' (Pleteršnik), *mahavka* 'Meerfchwalbe' (Cigale 1860), *mahavke* f pl 'tonovščicam podobne, a manjše plavarice z rogovilastim repom, Seeschwalben' (Erjavec 1864: 63), *mahavka* f 'Meerfchwalbe' (Janežič 1851).

- Ⓔ 18. st.: *Makauka* 'Larus hirundo' (Scopoli 1769: 82); 19. st.: *mahávka* 'Sterna, Meerfchwalbe', *navádna mahávka* 'ribizh, Sterna hirundo, rothfüßige Seefchwalbe', *mala mahávka* 'Sterna minuta, kleine Seefchwalbe', *šivkašta mahávka* 'plávka, Sterna cantiaea, weißgraue Seefchwalbe', *zherna mahávka/mohávka* 'Sterna nigra, schwarzgraue Meerfchwalbe', *beloperútna mahávka* 'Sterna leucoptra, weißschwinge Meerfchwalbe' (Freyer 1842: 36, 37).

Isln. knjiž. **ma'ha:vka* f 'čigra, Sterna' (18. st.).

- Prim. hrv. *mahavka* 'Brandseeschwalbe, Sterna cantiaea' (Hirtz 1928–1956: II:270).
- Ⓔ Verjetno paralelno tvorjena ornitonima, ki čigro označujeta po dolgih in ozkih perutih, s katerimi med letom maha po zraku. Ornitonim je s suf *-ka* tvorjen iz adj *mahāv*, f *-háva* 'tak, ki maha' (SSKJ) k *máhati -am* impf 'premikati po zraku (o rokah, nogah ipd.)' oz. hrv. *máhati* 'isto'. Korenska povezava že Bulahovskij 1978 (= 1948): 222 brez hrv. gradiva.

M

mahovci

ESSJ 0

mahovci m pl 'ptiči, ki se uže pernati (mahasti) izležejo iz jajec, Nestflüchter' (Pleteršnik), *mahovci* 'kebčki, ptiči, ki se izvalijo z odprtimi očmi, so pokriti z mahom in takoj tekajo' (Erjavec 1875: 283), pred tem sin *mahûnec* m, g *-nca* 'mahovec, der Nestflüchter' (Pleteršnik), *mahunci* n pl 'Nestflüchter' (Erjavec 1864: 64).

Isln. knjiž. **ma:hovci* m pl 'komaj rojeni ptiči, ki niso goli, ampak že imajo puh' (19. st.).

- Ⓔ Tako kot dial. sinonim *máharji* (► maharji) sta tudi ti ornitonimski oznaki izpeljanki, v katerih se še ohranja znak o prvotnem ujevskem subst *mâh* m, g *mahû* 'mehki dlaki podobno perje pri ptičjih mladičih; puh' poleg 'musculus' < psl. **mъhъ*; prvotno **mъhou-bcb* je svojilnostna izpeljanka na *-ec* < **-bcb* in te komaj rojene ptiče označuje, da imajo mah = puh. Starejši Erjavčev sin *mahûnec*, ki ga je sam zamenjal z *mahovci*, je lahko tvorba tipa *vrhûnec* ← *vřh* m, g *-a* 'najvišja točka, najvišji del'.

mahovec

ESSJ 0

máhovac m, g *-vca* 'die Mooshummel (ker ima gnezdo vrhu zemlje v mahu)' (Lašče – Pleteršnik; Erjavec, LMS 1882/1883, 287), pred tem Erjavec, LMS 1879, 130 opozarja, da Laščani razlikujejo čmrlje v *máhovce* in *lúknjevece*, na Šentviški Gori pa *máharje*, *listnarje* in *zémjarje*; tudi sin *mahovíček* m, g *-čka* 'die Mooshummel' (gor. – Pleteršnik).

Isln. dial. **ma:hov-ac* m 'vrsta čmrlja, ki gnezdi na vrhu zemlje v mahu' (dol.).

- Ⓔ Entomonim je izpeljanka na *-ec* < **-bcb* v isti funkciji kot prebivalska imena tipa *Blejec* ← tpn *Bled* iz subst *mâh* m, g *mahû* 'musculus' < psl. **mъhъ*; prvotno torej 'čmrlj, ki gnezdi v mahu'. Sin *mahovíček* je dem na *-ek* < **-bkb* iz ustrezne feminativne tvorbe na

-ica *mahovica iz mahovæc < *m̥hoṽ-ьсѣ, rovt. tolm. *máhar pa kot izpeljanka na -ar < *-ar'ь v isti funkciji kot prebivalska imena tipa Kočevar ← tpn Kočevje odraža enako pomensko motivacijo kot máhovæc.

Rovt. tolm. oznaka *listnar je bila s suf -ar univerbizirana na podlagi skladenjske zveze *listni čmrlj 'čmrlj, ki gnezdi v listju' ← list m 'folium', *zemljar pa kot izpeljanka na -ar iz zémĭlja f 'terra' enako kot *máhar čmrlja označuje, da gnezdi v zemlji (► podzemljak).

mahoviček → mahovec

ESSJ 0

mahovnič

ESSJ 0

mahōvnič m 'die Waldhummel' (Pleteršnik), mahovniči m pl 'divji čmerel, pisanec, pasanec, Waldhummel' (Cigale 1860).

Isl. knjiž. *ma'hō:vniči m pl 'gozdni/divji čmrlji' (19. st.); kasneje singularizirano.

- ⊕ Entomonim je s suf -ič < *-i'ь substantivizirani adj *mahoven, f -vna < *m̥hoṽ-ьнѣ iz ujevskega subst m̥h m, g mahû 'muscus' < psl. *m̥hъ in to vrsto čmrljev enako kot máhovæc (► mahovec) označuje po kraju, tj. mahu, v katerem gnezdiijo.

mahovnjak

ESSJ 0

mahovnják m, g -a navadno pl 'maločlenar, ki živi, prirasel na dno, zlasti v morju, Bryozoa' (zool. – SSKJ), mahovnjaki m pl 'Bryozoa' (CZŽ 1997: 178), mahovnják m, pl mahovnjaki 'die Moosthiere (bryozoa)', 'die Mooskorallen' (Pleteršnik), mahovnjaci m pl 'Mooskorallen' (Cigale 1880 s.v. Moos), mahovnjaki 'Bryozoa, jako majhni, od 0,2 do 1 mm dolge vrečaste na prenežnem koralniku stanujoče živalce, ki se naseljujejo na druge predmete' (Erjavac 1875: 388).

Isl. knjiž. *mahovnj'a:ki m pl 'Bryozoa' (19. st.); kasneje singularizirano.

- ↔^K nvn. Mooskorallen 'Bryozoa' (Schödler 1860: II:533) ↔^K nlat. Bryozoa s sestavinama gr. izvora βρῖον n 'morski mah' + ζῷον n 'žival'.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki te maločlenarje označuje po bivanju na morskem mahu, je bil tvorjen s suf -jak < *-akъ iz adj *mahoven, f -vna < *m̥hoṽ-ьнѣ iz ujevskega subst m̥h m, g mahû 'muscus' < psl. *m̥hъ.

Sln. sinonim je briozôj/briozoj (► briozoj).

mahunec → mahovci

ESSJ s.v. m̥h

majevec → majski hrošč

ESSJ 0

majevka → travnica

ESSJ 0

majkefer

ESSJ 0

má:jkefr m 'Maikäfer' (kor. rož. (Sveče) – TSVK) = majkefr 'isto' (rož. (Sveče) – Nogradnik 1964: 109).

Isl. dial. *májkefr m 'majski hrošč, Melolontha melolontha' (rož.).

- ↔ nvn. Maikäfer m 'majski hrošč, Melolontha melolontha' ← nvn. Mai 'maj' + Käfer 'hrošč'.

- ⊕ Majski hrošč je z nvn. kompozitom označen po mesecu maju, ko se začne pojavljati (► majni keber, ► majnski keber, ► šentlipušni keber, ► majski hrošč). Kor. spoh.-remš. 'maj'ke:bər 'majski hrošč' (Vuzenica – Krajnc DN 1998: 39) odraža posodobitev druge sestavine kompozita z domačo kēber, g -bra 'hrošč' kot srvn. izposojenko (► keber).

majmun → munica

ESSJ 0

majni keber

ESSJ 0

majni kéber m 'Maikäfer' (kor. podjun.), kar je v TSVK s.v. kéber poknjiženo podjun. majəna »ēbr 'Maikäfer' (Möchling/Mohliče – Nogradnik 1964: 109) in prepisano kot majəna »ēbr.

Isln. dial. **ma:ɪən 'kɛ:bər* m 'majski hrošč, Melolontha melolontha' (podjun.); kasneje preoblikovano v določno obliko adj **maɪəni 'ke:bər*, v kateri je bil -i reduciran do podjun. -v, ki je v primarnem viru neustrezno zapisan z -a, prim. podjun. *što"prl* 'Stockerl' (Nogradnik 1964: 151).

⇨ srvn. **meien-köver* 'majski hrošč', nvn. *meienkäfer* 'isto' poleg novejšega nvn. *maikäfer* (Grimm 1854–1971) ← srvn. *meie* 'maj' + *köver* 'hrošč' (Lexer 1872–1878); srvn. determinativni kompozit je bil ob izposoji reinterpreteriran v besedno zvezo adj + subst.

⊕ Majski hrošč je s pisno sicer nepotrjenim srvn. kompoz **meien-köver* s pomensko podstavo 'majski hrošč' označen po mesecu maju, ko se začne pojavljati.

► **keber**

majnica → travnica

ESSJ 0

majnski keber

ESSJ 0

⊕ 18. st.: *mainfki keber* = *fhentlipufhni keber* 'Maykäfer' (Gutsman 1789) = *šentlipušni keber*.

Isln. dial. **maɪnski keber* m 'majski hrošč, Melolontha melolontha' s sin *šentlipušni keber* (kor.).

⇨ nvn. *Maikäfer* m 'majski hrošč, Melolontha melolontha' ← *Mai* 'maj' + *Käfer* 'hrošč'.

⊕ Kalka po nvn. predlogi, ki tega hrošča označujeta po času, ko se od maja do junija pojavlja, sta bila tvorjena z jedrom *kēber* m, g -bra 'hrošč' in dial. *majnski* adj, f -a 'majski' iz subst *máj* m 'mesec maj' ter **šentlipušni* adj, f -a 'majski', ki je bil s suf -en < *-ьнъ tvorjen iz **šent Lipuš* 'sveti Filip', ker sveti Filip goduje 3. in 26. maja, prim. subst **šentlipušnik* = *fhentlipufhnik* 'petnik, Mainik, May' (Gutsman 1789). Na tvorbo kor. *majnski* adj 'majski' je lahko vplival adjektiv v starejši izposojenki **maɪən 'ke:bər* ⇨ srvn. **meien-köver* 'majski hrošč': *majnski* ← **maɪən* 'majski' (► majni keber). Podobno je izpostavljen mesec, ko se ta hrošč zlasti pojavlja, tudi v sin *majski hrošč* (► majski hrošč).

► **keber**

majski hrošč

ESSJ 0

májski hrōšč m, g *májskega hrōšča* 'hrošč rjave barve, s pahljačastimi tipalnicami, ki se v velikih množinah pojavlja vsako četrto leto, Melolontha vulgaris' (SSKJ), tudi *rja-vi hrošč* 'isto' (SSKJ), *majski hrošč* 'Melolontha melolontha' (CZŽ 1997: 334), pred tem *navadni hrōšč* 'der Maikäfer (melolontha vulgaris)' (Pleteršnik), *navadni hrošč* 'navadni keber, Melolontha vulgaris' (Erjavec 1875: 349) in *rujavi hrošč* 'navadni keber, der Maikäfer, Melolontha vulgáris' (Erjavec 1864: 80) ter simpleks *hrošč* 'keber, Maikäfer (Scarabaeus melolontha)' (Cigale 1860), z dial. razvojem *š* < *šč* *hroš* 'Maikäfer' (Janežič 1851); kor. rož. *xřqášč* 'Maikäfer' (Isačenko 1939: 129).

⊕ Strukturna tvorjenka na -ec < *-ьць *Hrošec* (keber) in njegov črv sta najhujša sovražnika poljedelstvu (Novice gospodarske, obrtniške in narodne XXXV/15, 11. 4. 1877, vir: dLib.si), *hrošec* s sin *keber* (Matija Rant, Opis najnavadnejih, sadjereji škodljivih mrčesov: Sadjerejcem v poduk in domačo rabo, Ljubljana 1883: 32, vir: dLib.si).

⊕ 19. st.: *hrōšh* 'der Maikäfer (Scarabaeus Melolontha. Linn.)' (Murko 1833a: 90) [hroš].

Psln. **hrōšt* m 'scarabaeus';

kasneje tako kot tudi v nekaterih drugih slov. jezikih pomensko specializirano na označevanje majskega hrošča, katerega ličinke se hranijo s koreninami; to je sprožilo, da se je pod vplivom nvn. termina *Maikäfer* 'majski hrošč', v katerem je bil s prvo sestavino kompozita izpostavljen mesec, ko se ta škodljivec zlasti pojavi, v

knjižnih in terminoloških virih 20. st. začela uporabljati dvobesedna oznaka *majski hrošč*, pred tem pa *rjavi hrošč* (19. st.) in *navadni hrošč* (19. st.). Vpliv nomenklature v nvn. *Maikäfer* je na koroškem območju potrjen že v 18. st. (► majnski keber, ► šentlipušni keber) in kasneje v 19. st. v neuveljavljenem strokovnem terminu *majevec* 'hrošec, keber, der Maikäfer, Melolontha vulgaris' (Matija Rant, Opis najnavadnejih, sadjereji škodljivih mrčesov: Sadjerejcem v poduk in domačo rabo, Ljubljana 1883: 32, vir: dLib.si).

► **hrošč¹**

majžica

ESSJ 0

'ma:jžeca f 'sinica' (dol. kost. – Gregorič 2014).

Isln. dial. **'ma:jžica* f 'sinica' (kost.);

prvotno **'ma:jža* 'isto'.

⇨ srvn. *meise* f 'sinica', nvn. *Meise* 'isto', stvn. *meisa*, niz. *mees* < pgerm. **meisō-* (Pfeifer 2000: 857).

⊕ Nejasno. Pfeifer 2000 l.c. domneva substantivizacijo iz nekega pgerm. **maisa-* adj 'majhen, droben', ki pa ga z drugim gradivom ne ponazarja.

makak

ESSJ 0

makâk m, g -a 'opica z dolgim gobcem in kratkim repom, ki živi v Aziji in Afriki, Macaca' (zool. – SSKJ), *makak* 'rezus, Rhesus, Macaca mulatta', *kratkorepi makak* = *svinjski makak* 'Macaca nemestrina', *rdečelični makak* 'Macaca fuscata', *javanski makak* 'Macaca fascicularis', *medvedji makak* 'Macaca arctoides', *makaki* m pl 'rezusi, Macaca, z vrstami bogat rod primatov iz poddružine zamorskih mačk' (CZŽ 1997: 178s.).

Isln. knjiž. *makâk* m 'opica ...' (20. st.).

⇨ agl. *macaque* 'vsaka opica iz rodu Macaca' ali frc. *macaque* 'opica makak' ⇔ port. *macaco* 'opica'; portugalska beseda, ki so jo v Braziliji uporabili kot oznako za tamkajšnjo vrsto opic, naj bi bila izposojena iz jezika bantu, ko so Portugalci kolonizirali afriško obalo (FEW; Havlová 2010: 57).

⊕ Ni znana.

▷ makako

makako

ESSJ 0

makàko m 'macaco', tudi 'lahkovernež, bedak' (primor. nad. – Špehonja 2012b s.v. *macaco*, *gonzo*), briš. *mākáko* 'opica', 'neumnež' (arhaično – Erzetič 2007), toda istr. *ma'kako* le 'neumnež' (Jakomin 1995), kraš. *makáko* m, g -ta 'dummer Kerl' (Štrekelj 1887: 414).

Isln. dial. **ma'ka:ko* m 'opica', 'neumnež, bedak ipd.' (primor.).

⇨ it. *macaco* 'opica Macacus' in sekundarno 'bedak, tepec'.

Iz it. je bilo izposojeno tudi hrv. čak. *makàko* 'prismojenec, prismoda' (Turčić 2002).

► **makak**

makao

ESSJ 0

makâo m, g -a 'svetlo rdeči ara' (knjiž. – SSKJ), *makao* 'der langschwänzige Ara oder Macao (macrocerus macao)' (Pleteršnik), *makao* 'dolgorepi ára, der langschwänzige Ara oder Macao, Macrocerus mácao' (Erjavec 1881: 74).

Isln. knjiž. **ma'ka:o* m 'Macrocerus macao' (19. st.).

⇨ nlat. (*Macrocerus*) *macao*.

⊕ Nlat. oznaka je sestavljena iz adjektiva z gr. sestavinama μακρός 'dolg' + κέρκος f 'rep', torej 'tak, ki ima dolg rep', in *macao*, verjetno v pomenu 'papiga' iz port. *macao*, ki je

morda iz brazilskega jezika tupi (Webster 1994), saj ta vrsta opic izvira iz antilskega otočja v zahodnem delu Atlantskega oceana. Povezanost subst *macao* s tpn *Macáo* 'portugalsko ozemlje na Kitajskem' ni verjetna.

Prek nlat. oznake se je termin širil tudi v druge evropske jezike, npr. agl. *macaw*, it. *macao*, hrv. *makào*.

maki

ESSJ 0

mâki m, g -ja navadno pl 'majhne, na Madagaskarju živeče polopice z velikimi očmi in zelo podaljšanimi nartnimi kostmi, Cheriogalaginae' (zool. – SSKJ), *māki*, g -ija 'der Maki (lemur catta)' (Pleteršnik), *maki* 'mokoko, Lemur catta', *leteči maki* 'Galeopithecus volans' (Erjavec 1875: 237).

Isln. knjiž. **ma:ki* m 'Lemur catta' poleg *leteči maki* 'Galeopithecus volans' (19. st.).

- ⇨ nvn. *der Katzenmaki oder Mokoko* 'Lemur catta' (Schödler 1860: II:386) poleg *fliegen-de Maki* 'Galeopithecus' (Schödler 1860: II:388) ⇨ frc. *maki* 'na Madagaskarju živeča polopica s podaljšanim gobcem in dolgim repom, vrsta lemurja' ⇨ malg. *maka* (Onions 1967: 547).

- ⓔ Ni znana.

Izhodišče v 19. st. potrjenega sin *mokoko* 'maki, Lemur catta' (Erjavec 1875: 237) ⇨ nvn. *Mokoko* 'Lemur catta' (Schödler 1860: II:386) ni znano. Sodobna terminološka ustreznika za nlat. *Lemur catta* sta *sivi lemur* in *kato* (CZŽ 1997: 160).

makrela

ESSJ 0

makrêla f 'skuša': lov na *makrele* (knjiž. – SSKJ), *makrêla* 'die Makrele (scomber)' (Pleteršnik), *makrela* 'Makrele (Scomber)' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **mak'rê:la* f 'skuša, Scomber scombrus' (19. st.).

- ⇨ nvn. *Makrele* 'Scomber scombrus', pozno srvn. *makrêle* (14. st.) ⇨ srnn. *makkereler*, srniz. *makereel*, *macreel* ⇨ stfrc. *maquerel* (> frc. *maquereau*) (Pfeifer 2000: 828).
- ⓔ Nejasno. Za izhodišče ihtionima Pfeifer 2000 l.c. navaja lat. *maculātus* 'lisast, pisan', ker ima skuša temne prečne proge na hrbtu.

mala

ESSJ s.v. *mâli*

mâla f 'govedje in ovčje ime' (rov. tolm. – Pleteršnik), *mala* 'ovčje ime' (Erjavec, LMS 1875, 224), *mála* 'ime govedu' (Erjavec, LMS 1875, 225).

Isln. dial. **ma:la* f 'govedje/ovčje ime' (tolm.).

- ⓔ Gotovo onimizirano iz vzdevka za kravo ali ovco manjše rasti **ma:la*, kar je bilo v ženskem spolu substantivizirano iz adj *mâli*, f -a 'parvus' < psl. **malъjъ*. Za rabo psl. adjektiva **malъ* 'parvus' pri oznakah goveda in ovac prim. sln. dial. *mâ:lja* (► maljica) in hrv. *malota* 'goveje ime', *malenko* 'isto', *maljica* 'ovčje ime', *malovka* 'isto' (Kurelac 1867: 25, 32). V ESSJ: II:164 navedeno *mâlo* 'ime kravi' je verjetno pisna napaka za Erjavčevo *mála* 'ime govedu'.

mala divja kokoš → mali divji petelin

ESSJ 0

mala porculanka → porcelanka

ESSJ 0

mala potapljavka

ESSJ 0

mala potapljavka f 'die Käferente (colymbus minor)' (Pleteršnik), *mala potapljavka* 'mali pandirek, savski potapljavec, goslar, Käferente (Colymbus minor)' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **ma:la potapl'ja:vka* f 'mali ponirek, Tahybaptus ruficollis = Colymbus minor' (19. st.).

- Ⓔ Ornitonim je bil tvorjen z jedrom *potapljavka*, kar je feminativ na *-ka* k *potapljâvæc* m, g *-vca* ‘ponirek’ (Pleteršnik), adj *mala* pa označuje, da je ta ponirek manjši od čopastega ponirka, nlat. *Pidiceps cristatus*.

► **potapljavci**

mala repnica → repnica

ESSJ 0

mala uharica

ESSJ 0

mâla ûharica f ‘majhna sova z dolgimi pernatimi uhlji in rumenimi očmi, *Asio otus*’ (zool. – SSKJ), *mala uharica* ‘*Asio otus*’ (CZŽ 1997: 352), *mala uharica* ‘*Strix otus*’ (Erjavec 1875: 300).

Isln. knjiž. **ma:la 'u:harica* f ‘*Asio otus* = *Strix otus*’ (19. st.).

- Ⓔ Neologizem 19. st. je bil z jedrom *uharica* in adj *mala* ‘parva’ tvorjen v razmerju do ornit *velika uharica* ‘*Bubo bubo*’, ki označuje skoraj še enkrat večjo, do 65 cm veliko sovo.

► **uharica**

mala viharnica → viharnica

ESSJ 0

malha

ESSJ 0

mâuxa f ‘krota’ (kor. spoh.-remš. (Zgornja Kapla) – SLA), toda podjun. *mâuxa* ‘isto’ (Djekše/Diex – SLA) s *k*.

Isln. dial. **ma:lha* f ‘krota’ (kor.).

- Ⓔ Osamljeno dial. poimenovanje za krito, krastačo je homonimno s sln. *mâlha* ‘nekdanj preprosta popotna torba za čez ramo’ ⇔ pozno stvn. *malha* ‘usnjena torba’ (Striedter-Temps 1963: 175; Bezlaj ESSJ: II:163). Morda gre za šaljivo metaforo kot pri sinonimih *prîftošna* (► *priftošna*) in *pəxârənca* (► *peharnica*).

▷ *alha*

mali divji golob → divjak²

ESSJ 0

mali divji petelin

ESSJ 0

- Ⓔ 19. st.: *mali divji petélin* ‘*rúshova kúra, rúshovez, shkarjovèz, mala divja kokósh, wind. dovji fashon*, Tetrao tetrrix, Birkhahn’ (Freyer 1842: 26).

- Ⓔ Fem ***mala divja kokoš*** ‘die Birkhenne’ (Pleteršnik), *mala divja kokoš* ‘škarjevka, Birkhenne’ (Cigale 1860), v 19. st. *mala divja kokósh* ‘*rúshova kúra, rúshovez, shkarjovèz, mali divji petélin*, wind. *dovji fashon*, Tetrao tetrrix, Birkhahn’ (Freyer 1842 l.c.).

Isln. knjiž. **ma:li 'di:vji pe'te:lin* ‘ruševca, *Lyrurus tetrrix*’ (19. st.) s fem **ma:la 'di:vja ko'kø:š*.

- Ⓔ Neuveljavljena neologistična besedna zveza za ruševca, ki jo je v 20. st. nadomestila *mali petelin* (► *mali petelin*), je bila narejena kontrastivno v razmerju do divjega petelina, ki je od ruševca manjši.

► **petelin**

mali koprivar → koprivar

ESSJ 0

mali petelin

ESSJ 0

mali petelin m ‘ruševca’ (zool. – SSKJ), *mali petelin* ‘ruševca, škarjevca, *Lyrurus tetrrix*’ (CZŽ 1997: 81); kor. obir. *tə mə:l pəté:lən* ‘Birkhahn’ (Karničar 1990).

Isln. dial. **mali petelin* m ‘ruševca, *Lyrurus tetrrix*’ (obir.).

- ↵^k nv. *Kleinhahn* ‘*Lyrurus tetrrix*’ (Suolahti 1909: 252) ← *klein* ‘majhen’ + *Hahn* ‘petelin’, dobesedno ‘majhen petelin’.

- Ⓔ Ornitonim ubeseduje, da je ruševca v primerjavi z divjim petelinom, imenovanim tudi **veliki petelin** 'divji petelin, Tetrao urogallus' (CZŽ 1997 l.c.), kor. obir. *tə wè:leq pəté:lən* 'Auerhahn' (Karničar 1990) ⇐^K nvn. *Großhahn* (Suolahti 1909 l.c.), manjši, saj samec zraste od 53 do 61 cm, samec divjega petelina pa od 86 do 94 cm (CZŽ 1997 l.c.).

► **petelin**

mali rjavec → koprivar

ESSJ 0

mali skovik

ESSJ s.v. *skovik*

mali skovik m 'najmanjša evropska sova s širokim progastim repom, *Glaucidium passerinum*' (zool. – SSKJ), *mali skovik* 'Zwergkautz (strix pigmaea)' (Cigale 1860 s.v. *Kautz*).

- Ⓔ 19. st.: *mali fkovik* 'Surnia acadica, Zwergkautz' (Freyer 1842: 11).

Isln. knjiž. **ma:li sko'vi:k* m 'majhna sova' (19. st.);

kasneje terminologizirano na označevanje sove *Glaucidium passerinum*, ki je le nekoliko večja od domačega vrabca.

► **skovik**

mali sokol → sokolič

ESSJ 0

mali tetreb → tetreb

ESSJ 0

mali vretenec

ESSJ 0

mali vretênc m 'majhna sladkovodna riba z vretenastim trupom in vitkim repom; upiravec (zool. – SSKJ), antonim **veliki vretênc** 'manjša sladkovodna riba z vretenastim trupom in vitkim repom; čep' (zool. – SSKJ), *vretenec* 'upiravec, Aspro streber' (Munda 1926: 35).

Isln. knjiž. *vretênc* m 'Aspro streber' (20. st.);

kasneje za razlikovanje med ribama Aspro streber in Aspro zingel = čep, pri čemer je prva riba manjša od druge, uvedena ihtionimska besedna zveza z adj *mali* 'parvus' in *veliki* 'grandis'.

- Ⓔ Svojilnostna tvorjenka na *-ec* < *-*bc̥* iz subst *vretêno* n 'fusus' < psl. **uertenô* ubeseduje značilnost, da ima riba vretenast trup; prvotno torej 'riba z vretenom'. Podobno so za ribo Aspro streber tvorjenke iz psl. **uertenô* znane tudi v drugih slov. jezikih, npr. hrv., srb. *vretenac mali* poleg *vretenar* itd. (Kolomiec 1983: 17).

mali žvižgač → pritlikavi žvižgač

ESSJ 0

malinec

ESSJ 0

málinac m, g *-nca* 'der Taumel- oder Drehkäfer (gyrinus natator), zato tako zvan, ker se vrti, kakor malinec' (primor. notr. (Vipavska dolina) – Pleteršnik) = *málinec*, g *-nca* 'Gyrinus natator, Taumel- oder Drehkäfer' (Sv. Križ v Vipavski dolini, sodobno Vipavski Križ – Erjavec, LMS 1882/1883, 281).

Isln. dial. **ma:linac* m 'kolovrt, Gyrinus natator' (notr.).

- Ⓔ Ker entomonim označuje kovinsko se lesketajočega manjšega hrošča, ki drsi po vodni gladini in ob tem opisuje loke in krivulje (CZŽ 1997: 125), je imel prav Erjavec, LMS 1882/1883 l.c., ki ga je povezal s subst *malin* m 'mlin', ker se hrošček po vodni gladini vrti enako, kot se vrti mlin. Izhajati je zato treba iz formalnega dem na *-ec* < *-*bc̥* k dial. *málin* m 'mlin' < **m̥lin̥* 'isto' v pomenu 'nepravi mlin, mlinu podoben' in ne 'majhen mlin'; prvotno torej 'hrošč, ki se obnaša kot mlin/ki je po obnašanju podoben mlinu'.

malinica

ESSJ 0

malí:nca f ‘Erithacus rubecula, taščica’ (kor. obir. – Karničar 1990).

Psln. dial. **malínnica* f ‘Erithacus rubecula’ > **malínnica* ‘isto’;

- < **psl.** dial. **malín-ьn-ica* f ‘Erithacus rubecula’.

- ⓔ Poimenovanje je najbolj verjetno tvorjeno iz ftn *malína* f ‘Rubus idaeus’ < psl. **malína* zaradi podobnosti po značilni rdeči barvi, prim. hrv., srb. *crvëndāc* ‘taščica’, n. *Rotkehlchen* ‘isto’, it. *pettirosso*. Korensko sorodni slov. sinonimi v r. *malínovka* ‘taščica’ (ESSJa: 17:162 brez sln. gradiva), ukr. *malýnivka* ‘isto’, br. *malinaŭka* (ESUM: 3:372 brez sln. gradiva) < **malín-ou-ьka* kažejo na tvorbo iz adjektiva, zato je sln. ornitonom treba izvajati iz **malín-ьn-ica* ‘ptica malinine barve, tj. taka, ki je enake barve kot malina’.

Sodeč po kor. obir. refleksu *mà:čka* ‘mačka’ < psl. **māčьka*, bi pri *malí:nca* pričakovali cirkumflekirani tonem, refleks staroakutiranega je zato lahko sekundarni, povzet po regularnem refleksu za psl. **malína* na podlagi še vedno živega jezikovnega občutka o medsebojni genetični povezanosti. Rekonstrukcija psln. oblike s še ohranjeno geminato je narejena na podlagi znanja iz Brižinskih spomenikov, kjer je Gpl refleksa psl. **zakonьnikъ* zapisan še *zaconnic* (BS III:17–18), prim. stesl. *zakonьnikъ* ‘sacerdos’, r. *zakónnik* ‘poznavalec zakonov’.

maljica

ESSJ 0

mà:lja f ‘jagnje, mlada ovca’ (primor. obsoš. – Ivančič Kutin 2007).

Isln. dial. **mâl’ica* f ‘mlada ovca’ (obsoš.).

- Prim. hrv. *maljica* ‘ovčje ime’ (Kurelac 1867: 32) in pomensko podobno r. dial. *malíč* ‘vrsta krimskih ovc’, ukr. *malb* f kol ‘mlade ovce’ (Vasmer 1986–1987: II:563 brez sln. gradiva).
- ⓔ Verjetno podobno pomensko motivirano kot sln. *drobníca* ‘ovce in kože’ ← adj *dróben*, f -*bnā* ‘parvus’ in korensko povezano s psl. **mālь* adj ‘parvus’ (Vasmer 1986–1987 l.c.), pri čemer je sln.-hrv. substantiv na -*ica* lahko singulativ iz kol **mālь* f ‘mlade ovce’ ← adj **mālь* ‘parvus’: **māl’-ica*.

maločlenar → členar

ESSJ 0

maloščetinec → ščetinec

ESSJ 0

mamba

ESSJ 0

mâmba f ‘dolga in zelo strupena afriška kača, Dendroaspis’: *pik mambe*; *zelena mamba* (zool. – SSKJ), *mambe* f pl ‘rod Dendroaspis’, *črna mamba* f ‘Dendroaspis polylepis’, *zelena mamba* ‘Dendroaspis viridis’ (CZŽ 1997: 363).

Isln. knjiž. *mâmba* f ‘Dendroaspis’ (20. st.).

- ⇒ agl. *mamba* ‘Dendroaspis’, prim. tudi nvn. *Mamba* ‘isto’, it. *mamba*, frc. *mamba*, kar se je v Evropo razširilo iz nekega afriškega jezika (Webster 1994).
- ⓔ Ni znana.

mamor

ESSJ 0

mamôr m, g -*a* ‘bramor’ (panon. prleš. (Križevci pri Ljutomeru) – SLA).

Psln. dial. **mramòr* m ‘bramor, Gryllotalpa gryllotalpa’;

po disimilaciji $\emptyset : r \leftarrow r : r$ prleš. *mamôr*.

► **mramor**

manakin

ESSJ 0

manakin m ‘južnoameriška živahna ptica črne barve z živo rdečimi lisami, Pipra’ (Erjavc 1875: 293), toda *manakini* m pl ‘pipre, Pipridae’ (CZŽ 1997: 261).

Isln. knjiž. *manakin* m ‘Pipra’ (19. st.).

⇨ nvn. *Manakin* ‘Pipra’ (Schödler 186: II:441), prim. tudi agl. *manakin*.

⊕ Ornitonim se povezuje s srniz. *mannekijn* ‘človeček’ (Spletni vir 27), verjetno zaradi človeku podobnega obnašanja samcev pisanih barv, ki uprizarjajo svadbeni ples, ko poskakujejo na vejah, s katerih so prej potrgali listje, mahajo s krili in pri tem proizvajajo zvok s posebej oblikovanimi letalnimi peresi (CZŽ 1997 l.c.).

manati

ESSJ 0

manati m ‘lamantin’, npr. *obraz manatija je sicer gladek, dugongov pa je močno brkat; Čast si delita manjša sorodnika manati in dugong* (Gradivo SSKJ), *manati* ‘lamantin, rod *Trichechus*’ (CZŽ 1997: 205).

Isln. knjiž. *manati* m ‘lamantin, *Trichechus*’ (20. st.).

⇨ nvn. *Manati* ‘manati’ ali agl. *manatee* ‘isto’. Izhodiščni jezik za evropski zoonim, prim. it. *manati*, *manato*, p. *manat*, č. *manati*, je šp. *manatí* (leta 1515) ‘sesalec iz vrste siren’ kot izposojenka iz arav. *manati* ‘prsi, dojka, vime’ (Karibi – Onions 1967: 550; Havlová 2010: 35; Battisti, Alessio 1950–1957: 2340). V evropski zoološki terminologiji je bilo šp. *manatí* neustrezno interpretirano kot izpeljanka na *-ātus* iz lat. *manus* f ‘roka’, kar se odraža v zastareli nlat. oznaki *Manatus* za sodobno *Trichechus manatus* = agl. *manatee*, prim. sln. *atlantska morska krava ali lamantin* ‘*Manatus*’ (Erjavec 1875: 281).

⊕ Ni znana.

▷ lamantin

mandarinka

ESSJ 0

mandarînk f ‘raca z velikim pisanim perjem na glavi, ki živi v vzhodni Aziji, *Aix galericulata*’: *živalski vrt je nabavil mandarinko* (zool. – SSKJ), tudi **mandarinska raca** ‘*Aix galericulata*’ (CZŽ 1997: 288).

Isln. knjiž. *mandarînk* ‘*Aix galericulata*’ ← *mandarinska raca* ‘isto’ (20. st.).

⇨^K nvn. *Mandarinente* ‘*Aix galericulata*’ ali agl. *mandarin duck* ‘isto’, prim. it. *anatra mandarina*, hrv. *patka mandarinka* in *mandarinka*.

⊕ Kalk po nvn. ali agl. predlogi, ki to vrsto vzhodnoazijske race označuje z epitetom iz n. *Mandarin* ‘višji državni uradnik v stari Kitajski’ oz. agl. *mandarin* ‘isto’, ker je bila zaščitni znak mandarinov, je bil najprej tvorjen dvobesedno, kasneje pa univerbiziran s suf. *-ka*, ki je nadomestil adj. *-ski*. Na Kitajskem je mandarinka simbol večne zvestobe, ker je monogamna.

► **raca**¹

mandarinska raca → mandarinka

ESSJ 0

mandelj

ESSJ 0

māndl̩ m ‘zajčji samec’ (štaj. kozjaš. (Zgornja Kungota, Lučane/Leutschach – SLA), panon. slngoriš. *māndl̩* ‘isto’ (Šentilj v Slovenskih goricah – SLA), prleš. *‘mandl̩*, g. *-la* ‘zajčji samec’ (Rajh 2010).

① Fem na *-a* panon. prleš. *‘ma:ndla* ‘zajčja samica’, onimizirano v *Mandla* ‘kravje ime’ (Rajh 2010); strukturna tvorjenka na *-ec* < **-ьць* *māndelj* m, g. *-a* ‘(živalski) samec, navadno zajec’: *k zajklji so spustili mandeljca* (raba peša – SSKJ), bolj frekventno pog. pejor. ‘mož, fant’: *te tri mandeljce bomo pa že ugnali* (SSKJ), primor. obsoš. *mā:ndelj*, g. *-lca* ‘živalski samec’ (Ivančič Kutin 2007), po SLA kor. mež. *māndl̩* ‘zajčji samec’ (Črna na Koroškem – SLA), dol. *māndalc* ‘isto’ (Borovnica – SLA), prek pomena ‘možiček, fant’ onimizirano v cgn *Mandelc* (ZSSP), prim. kor. *mandelj* ‘možiček’ (TSVK).

⊙ Prek pomena ‘možiček, fant’ onimizirano v cgn *Mandelj*, *Mandel*, *Mandl*, *Mandil* (ZSSP). **Isln.** dial. **mandəl* m ‘zajčji samec’.

↔ bav. avstr. *Mándl* ‘živalski samec’, tudi *Mánnl* ‘isto’ kot dem k *Mann* ‘moški’ (Schmeller 2008: 1:1601).

⊕ Ni jasno, ali je pomenska specializacija na označevanje zajčjega samca interno slovenska ali pa je bil tak pomen že izposojen.

Pomensko prekrivno *māndi* m, g -ja ‘kunec, zajec’: *naš mandi je ušel*; pri klicanju *mandi*, *mandi*, *je vabil zajčka k mreži* je bilo v otroški govorici (SSKJ) lahko prenašeno iz izposojenke z zamenjavo izglasja *-əl’ z dial. sufiksom -i < *-ej v dem funkciji, prim. kor. obir. *qò:ni* m, g -ja ‘konjiček’ (Karničar 1990), v 18. st. *konjei* ‘konjizh, Rößlein’ (Gutsman 1789).

⊕^{BD} Bav. avstr. *Mándl* ‘živalski samec’ (← nvn. *Mann*)

⇒ sln. **mandəl* m ‘isto’ → ‘zajčji samec’

→ ZAMENJAVA IZGLASJA S SUF -i < -ej

→ TVORJENKA NA -ec ‘sinica’

nvn. *Blaumeise*

▷ mandelj

sln. *mandelj*;

→ sln. *mandi*;

→ sln. *mandelj*;

⇒^K sln. *plavi mandelj*.

mandelj

ESSJ 0

māndəlc m, g -a ‘sinica’ poleg *mà:ngəlc* ‘isto’, oboje tudi v pomenu ‘zvitež’ (gor. (Kropa) – Škofic Diss. 1996).

Isln. dial. **ma:ndəlc* m ‘sinica’ (gor.);

potrjeno tudi v kalku v 19. st. kot *plávmandelz* ‘plava feníza, miníshzhek, gorfshnek, Parus caeruleus, Blaumeife’ (Freyer 1842: 19) ← **plavi mandelj*.

⊕ Gotovo strukturna tvorjenka na -ec < *-bcb iz prvotnega sln. **mandəl*, kar je bilo izposojeno iz bav. avstr. *Mándl* ‘živalski samec’, tudi *Mánnl* ‘isto’ kot dem k *Mann* ‘moški’ (Schmeller 2008: 1:1601), zaradi česar je treba sklepati, da se je ornitonim prvotno nanašal na ptičjega samca. V ornitonimsko sfero spada tudi slš. dial. *mandlik* ‘vrsta ptice pevke, Sylvia communis’ (SSN: II:120), *mandelik* ‘vel’ký st’ahovavý teplomilný vták, krakl’a obyčajná (Coracias garrulus)’ (SSN I.c.). Dostopni viri pri tem nemškem deminutivu ne potrjujejo, da bi se nanašal na katero koli ptico, zato so ornitonimski pomeni verjetno interno slovenski.

► *mandelj* ▷ plavi mandelj

mander

ESSJ 0

mānder m, g -ja ‘jazbec’ (primor. ter. – Merkù GSTN).

Isln. dial. *mānder* ‘jazbec’ (ter.);

v zoonimu se verjetno ohranja disimilirana izposojenka iz nvn. *Marder* ‘kuna’, ki se v ajevsko deklinacijo prestrukturirana ohranja v sln. dial. *māndra* f ‘kuna (Marder)’ (Lašče – Pleteršnik po Levstikovem rkp. gradivu), terski primer pa kaže na transzoonimizacijo ‘jazbec’ ← ‘kuna’, ki jo je sprožila podobnost obeh živali.

Ter. varianta *māuder* ‘jazbec (?)’ (Merkù GSTN) odraža le drugačno disimilacijo iz iste predloge *l : r* ← *r : r*, ki se potrjuje tudi v n. izposojenki *gáltroža/gaütroža* ob *gártroža* (Furlan 2013: 90).

► *mandra*

mandi → mandelj

ESSJ 0

mandra

ESSJ s.v. *mādra*

māndra f ‘kuna (Marder)’ (Lašče – Pleteršnik po Levstikovem rkp. gradivu).

Isln. dial. *māndra* f ‘mustela, kuna’ (dol.);

po interno slovenski disimilaciji $n : r \leftarrow r : r$ tipa *mantrati* (*se*) ‘mučiti se’ iz *martrati* (*se*) ‘isto’ (Ramovš 1924: 78) nastalo iz **mardra*, kar je bilo pod vplivom ženskega spola splošno sln. sinonima *kúna* feminizirano iz replike **mardər* ‘mustela, kuna’.

⇨ nvn. *Marder* ‘mustela, kuna’ (Striedter-Temps 1963: 174; Bezljaj ESSJ: II:160), srvn. *marder* ‘isto’, stvn. *mardar*, toda brez drugega *r* enakopomensko stvn. *mard*, stnord. *mǫrðr* < germ. **marþu*.

⊕ Izhodno germ. substantiv se navadno primerja z lit. *marti* ‘nevesta’ na podlagi poimevanj tipa it. *donnola* ‘Mustela nivalis’, kar je deminutiv iz *donna* ‘ženska’, in tipa hrv. srb. *něvjesta* ‘Mustela nivalis’, kar je deminutiv iz *něvjesta* ‘nevesta’, a ostaja pomenska motivacija nepojasnjena (Kluge 1995: 540), čeprav r. dial. *kuná* ‘vulva’ ob knjiž. *kuná* ‘kuna’ (Vasmer 1986–1987: II:417) nakazuje na erotično simboliko kune (SID 1995–2012: 2:46).

ⓓ^{BD} Stvn. *mardar* ‘mustela’ > srvn. *marder* > nvn. *Marder*

⇨ sln. **mardər* ‘mustela’ →^{VPLIV kuna} **mardra* →^{DISIM n : r ← r : r}

→^{DISIM n : r ← r : r + PRENOS} **jazbec*

→^{DISIM l : r ← r : r + PRENOS} **jazbec* (?)

→^{PRENOS} ‘divja mačka’

→ sln. *mandra*;

→ sln. *mander*;

→ sln. *mavder*²;

→ sln. *mavder*¹;

srvn. *marder* →^{DISIM 0 : r ← r : r} *mader* > bav. avstr. *Mader* ⇨ **madər* →^{VPLIV kuna}

→ sln. *madra*.

▷ *madra* ▷ *mander* ▷ *mavder*¹ ▷ *mavder*²

mandril

ESSJ 0

mandrīl m, g -a ‘kratkorepa afriška opica s pisano dlako in kožo, *Mandrillus sphinx*’ (zool. – SSKJ), *mandril* ‘*Mandrillus sphinx*’ (CZŽ 1997: 185), *mandril* ‘*Cynocephalus mormon*’ (Erjavec 1875: 236), *mandril* ‘*gozdni hudir*, *Waldteufel*, *Cynocephalus Mormon*’ (Erjavec 1864: 10).

Sln. knjiž. **mand'ri:l* m ‘*Mandrillus sphinx* = *Cynocephalus Mormon*’ (19. st.).

⇨ nvn. *Mandrill* ‘*Cynocephalus mormon*, v Gvineji živeča velika opica z modrimi ličnicami in rdečim nosom’ (Schödler 1860: II:385) ⇨ agl. *mandrill* ‘*Mandrillus sphinx*’.

⊕ Agl. *mandrill* je kompozit iz agl. *man* ‘človek’ in *drill* ‘mandril’, ki izvira iz nekega staroselskega, verjetno zahodnoafriškega jezika (Kluge 1995: 537).

mandroga

ESSJ *mandróga*

mandroga f ‘blistavec, *Telestes Agassizii*’ (Munda 1926: 28), *mandróga* ‘*Leuciscus souffia*’ (ESSJ: II:165).

⑦ Strukturna tvorjenka na -ica *mandrohica* f ‘blistavec, *Telestes Agassizii*’ (Munda 1926: 28), *mandrohica* ‘*Leuciscus souffia*’ (ESSJ: II:165), ki s -h- namesto izvirnega -g- < psl. *-g- kaže, da lahko izvira z območja s sln. spirantičnim *ɣ*, ki je bil neustrezno po-knjižen z nezvenečim ustreznikom.

Sln. dial. **mandróga* f ‘blistavec, *Leuciscus agassizi* = *Leuciscus souffia*’.

⊕ Do 25 cm velika sladkovodna ribica, ki živi v čistih tekočih vodah, ima nastavek prsnih plavuti rdečkast (Spletni vir 2), zato je imel Bezljaj ESSJ l.c. verjetno prav, ko je ozna-ko te ribice povezal s sln. ihtionimom *andróga* (sprejema Kurkina 1992: 121), čeprav ostaja nastanek dodatnega vzglasnega *m*- nejasen.

► **androga**

mangulica → mangulica

ESSJ 0

mangulica

ESSJ *mangúlica*

mangulica f ‘pasma prašičev’ (Gradivo SSKJ), v ESSJ: II:166 navedeno *mangúlica* f ‘pitan prašič’ z variantama *mangúlec* in *mangúlče* je bilo povzeto po Kelemini, ČZN

23/3–4, 1928, 143, ki po ARj navaja *mangúlica*, *mangúlče*, *mangúlec* ‘vrsta krmka, što se lako tovi, porcus alatilis’, pri čemer je zadnjo varianto poslovenil iz srb. *man-gúlac*, saj Miklošič 1875: 191 *mangulac* in *mangulče* navaja kot srbski besedi in enako oznako ima *mangulac* ‘art mastschwein’ v Miklošič 1886: 182. Šele kasneje se beseda *mangulica* z varianto **mangalica** pojavlja v slovenskem kontekstu: *mangulica* f ‘pasma prašičev’ (Gradivo SSKJ), *Vzredili so Pfeiferjevo svinjo, to je pasmo, ki so jo dobili s križanjem slavonske mangalice (črna in bela) z jorkširskim prašičem. Za tega je značilno, da hitro raste in se dobro redi. Za mangalico pa je značilno, da raste počasi in da je zelo trdoživa in odporna proti boleznim* (Gradivo SSKJ), *od svinji pa bodo zastopani mangalice, jorkšir in bergšir* (Jutro 14/73, 28. 3. 1933: 5, vir: dLib.si).

Isl. knjiž. *mangulica/mangalica* f ‘pasma prašičev’ (19. st.).

- ⇒ srb. *màngalica/mangòlica/màngulica* ‘pasma prašičev kodraste bele dlake’ (Vojvodina – RSGV), hrv. *màngolica* ‘za rejo dobra pasma prašičev’ (Sekulić 2005), srb. *mangúlac* m ‘vrsta krmka, što se lako tovi, porcus alatilis’, *mangúlica* f ‘isto’, *mangúlče* n ‘vrsta praseta što se lako tovi’ (Karadžić 1818; ARj). Iz srb. je bilo izposojeno tudi madž. *mangalica*, leta 1797 *mongolicza*, med letoma 1809–1811 *Mongulitz* ‘vrsta pitane prašiča’ (EWU: 933).
- ⓔ Nejasno. Kelemina, ČZN 23/3–4, 1928 l.c. je opozoril na *magalis*, kar Schmeller 2008: 1:268 navaja kot pomensko ustreznico za bav. n. *Barch* ‘skopljen prašič’, zato ni n. dial. beseda, kot se, sledeč Kelemini, ČZN 23/3–4, 1928 l.c., navaja v ESSJ: II:166, ampak verjetno zapis za lat. *māiālis* m ‘skopljen prašič’.

M

manih

ESSJ *mánih*

mánih m ‘ein verschnittenes Pferd, der Wallach’ (Pleteršnik).

- ⓗ 17. st.: *en réĵan koîn, en manih* ‘cantherius’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710).
Isl. knjiž. *manih* m ‘skopljen konj’ (17. st.).
- ⓔ Osamljeno in nejasno. Morda je zoonim nastal kot šaljiva oznaka iz subst *menih* m, g *-iha* ‘monachus’ < **mъnъhъ* ‘isto’ (Berneker 1908–1913: II:75), pri čemer Bezljaj ESSJ: II:166 opozarja na enak pomenski razvoj v nvn. *Mönch* ‘menih’, ki označuje tudi skopljeno žival, in sicer konja, a tudi kozla (Grimm 1854–1971). Neprepričljivo Trubačev 1960: 56, ki povezuje z ukr. dial. *man’ék* ‘torba za krmljenje konj’ ter nadalje z lat. *mannus* ‘galski konjiček, poni’.

manja

ESSJ ∅

mané Apl f ‘bottatrici, pesce più piccolo, menek’ (primor. ter. – Spinozzi Monai 2009: 181).

Psln. dial. **mǣn*’ m ‘menek, Lota lota’;

kasneje, verjetno pod vplivom spola generične oznake *riĥa* f < **rŷba*, v ter. feminizirano.

- Prim. srb. *manj* m ‘Lotta lota’ (Golubac – Hirtz 1928–1956: III:215), r. *ménъ*, g *menjá* ‘Lota lota’, ukr. *ménъ*, *ménja* ‘isto’, br. *ménъ*, g *mnjá*, p. dial. *mień*, č. *meň*, slš. *mieň*; < **psl.** **mъnъ*’ b m, g *mъnъ*’ a ‘menek, Lota lota’ (ap B).
- ⓔ Nejasno. Primerjava s pomensko najbližjim ihtionimom v lit. *ménkė* ‘Lota lota’ poleg ‘trska’ in let. *meñce* ‘trska’ (Vasmer 1986–1987: II:599; Schuster-Šewc 1983–1996: 922; Bezljaj ESSJ: II:177) z zaporedjem **menk*- ob psl. **mъn*’- ne kaže na bližnje sorodstvo balt. in slov. ihtionimov. Lit. *ménkė* se razlaga kot izpeljanko iz *meñkas* adj ‘majhen, malovreden, nepomemben’ (Fraenkel 1962–1965: 436; Smoczyński 2007: 388), psl. **mъnъ*’ b pa se povezuje s psl. adjektivno osnovo **mъn*’- ‘minutus’ (Holub, Kopečný 1952: 227), čeprav riba menek ni majhna, saj lahko zraste do 75 cm (CZŽ 1997: 393), njeno meso pa ni slabo, ampak okusno, zlasti njegova jetra (Munda 1926: 33), prim. srb. *džigernjača* ‘Lotta lota’ (Hirtz 1928–1956: III:94) ← *džigerica* ‘jetra’. Pomenska

podstava ‘majhna riba’ bi za balt. in slov. ustrezala le, če se je ihtionim prvotno nanašal na mlade, majhne menke.

Ⓣ^{BD} Psl. **mən' b m*, g *mən' á* ‘menek, Lota lota’

→ VPLIV riba

→ psł. dial. **mən' b k m*, g *mən' b k á* ‘menek, Lota lota’

→ DIAL. n < n'

→ PRENOS ‘glavoč, Gobio’

→ + ADJ morskí ‘Brosme ...’

→ TVORJENKA NA -ovec ‘jegulja’

→ TVORJENKA NA -ič-ek ‘glavač’

psł. dial. **mən' t' b m* ‘menek, Lota lota’

?

→ sln. *manja*;

sln. *menjek*;

→ sln. *menek*;

→ sln. *mank*¹;

→ sln. *morski menek*;

→ sln. *menkovec*;

→ sln. *menkiček*;

sln. *menič*;

→ sln. *menišček*².

▷ menek

manjak

ESSJ s.v. *mánih*

mānjak m ‘bik’ (kor. zilj. – Pronk 2009) = *mānjak* ‘isto’ (Brdo pri Šmohorju/Egg bei Hermagor – SLA).

Isln. dial. **mān'ak* m ‘bik’ (zilj.).

- Ⓣ Osamljeno in nejasno. Zveza s sln. *mánih* m ‘skopljen konj’ (Bezljaj ESSJ: II:166) ni verjetna. Ni jasno, ali je zoonim v zvezi s panon. pkm. *manják* ‘lenuh’ s fem *manjiga* ‘lenuhinja’ (Novak 1996), pkm. *manják* ‘lenuh’, *manjica* ‘lenuhinja’, *manjùvati* -ùjen ‘lenariti’ (Mukič 2005).

mank¹

ESSJ 0

mank m ‘testone’ (primor. nad. (Sovodnja/Savogna) – Rigoni, Salvino 1999), *mánk* ‘scazzone’, *mánk* ‘testone (pesciolino)’ (Špehonja 2012b).

Isln. dial. **mank* m ‘glavoč, Gobius’ (nad.) ← sln. **mən'ək* ‘menek, Lota lota’.

- Ⓣ Ihtionim za do 20 cm dolgo morsko ribo, ki živi na skalnatem dnu, je nastal s prenosom z dial. ihtionima za sladkovodno ribo *menək* m ‘Lota lota’, ker obe ribi dosežeta približno enako velikost in sta obe brez lusk (Offizia 1988: 65; Munda 1926: 33s.).

► menek

mank²

ESSJ 0

mank m ‘gambero’ (primor. nad. (Čarni varh/Montefosca) – Rigoni, Salvino 1999).

Isln. dial. *mank* m ‘rak’ (nad.).

- Ⓣ Osamljeno in nejasno.

manta

ESSJ 0

mānta f ‘velika morska riba v obliki romba, Manta birostris’ (rib. – SSKJ).

Isln. knjiž. *mānta* f ‘Manta birostris’ (20. st.).

- ↔ nlat. *Manta (birostris)* ‘manta’ ali agl. *manta (ray)* ‘Manta birostris’, dobesedno ‘manta skat’.

- Ⓣ Ihtionim se najprej pojavi v besedilih iz sredine 20. st. in označuje nevarne skoraj do 4 m dolge in do 6 m široke roparice tropskih in subtropskih morij, ki skočijo tudi do 2 m iznad morja (Gradivo SSKJ). Sodi v družino Mobuliadae, sln. *mante*, zanje pa je na glavi značilen par izrastkov, rogov, ki obdajata ustno odprtino (CZŽ 1997: 335). Sln. termin je bil tvorjen z elipso ali nlat. *Manta birostris* ali agl. *manta ray*. Medtem ko se nlat. sestavina *birostris* ‘dvokljun’ k lat. *rōstrum* n ‘kljun, rilec’ nanaša na značilna izrastka na glavi, je oznaka *manta* povzeta po šp., port. *manta* ‘odeja, plahta’ < srlat. *manta* ‘prevleka, prekrivalo’, ker plavajoča riba zaradi velikosti in širine vzbuja vtis plavajoče odeje, plahte.

mara → marha

ESSJ 0

marabu

ESSJ 0

marabû m, g -ja 'velika tropska ptica, ki glave nima porasle s perjem, *Leptoptilus*': *pere-sa marabuja*; *afriški marabu* (zool. – SSKJ), *marabu* 'rod *Leptoptilus*', *afriški marabu* '*Leptoptilus crumeniferus*' (CZŽ 1997: 380), *marabūj* 'der Marabu (*ciconia marabu*)' (Pleteršnik), *grdi gologlavi*, *mrhojedi marabuj iz Afrike* '*Ciconia marabú*', *marabūj* 'isto' (Erjavec 1881: 101, 102), *marabu* '*Ciconia marabu*' (Erjavec 1875: 309), *marabu* 'indijanska čaplja s krasnim hrbtnim perjem velike vrednosti' (Erjavec 1864: 59).

Isln. knjiž. **marab'u*: m '*Leptoptilus crumeniferus* = *Ciconia marabu*' (19. st.);

še v istem stoletju po stranskih sklonih uvedeni Nsg *marabuj* se ni uveljavil.

⇨ nvn. *Marabu* '*Ciconia marabu*' (Schödler 1860: II:458) ⇨ frc. *marabout* 'gologlava afriška štoklaja' poleg 'muslimanski puščavnik' (Kluge 1995: 539).

⊕ Oznaka za tega do 1,3 m velikega ptiča z močnim do 35 cm dolgim kljunom, ki ima na vratu golšo, je nastala s prenosom s poimenovnja za muslimanskega puščavnika, tako označena pa je na podlagi svojega obnašanja, ki asociira na puščavniško (Cortelazzo, Zolli 1979–1988: 3:718). Izhodišče predloge je arab. *murabī* 'eremit, puščavnik, menih' (Kluge 1995 l.c.).

maresec → mereseć

ESSJ s.v. *merjasec*

margejčica¹

ESSJ 0

margèjčica f 'pikapolonica', *bāugina margèjčica* 'isto', npr. *Bāugina margèjčica, pokāži, pokāži, gé mój māuž ódi!* (panon. pkm. (Gornji Senik) – Mukič 2005), pkm. '*bo:uğena mar'ge:itēca* 'pikapolonica' (Gornji Senik – Bajzek Lukač 2009), '*bogina mar'ge:ca* 'pikapolonica' (Gornji Senik – OLA L 1, 1988: 173), toda v Gomilici *mar'geitica* 'pikapolonica' (OLA L 1, 1988: 172).

Isln. dial. **marjetč-ica/marjet-ica* f 'pikapolonica' ← atpn *Marjetka/Marjeta* in s pkm. -g- < -j- pred sprednjim vokalom.

⊕ Pkm. sinonimna besedna zveza *bāugina margèjčica* (Gornji Senik) s pkm. adjektivom '*bo:uğen*, f -a 'božji' (Gornji Senik – Bajzek Lukač 2009) = hrv. *bógin*, f -a 'božji, bogov' (Jurančič 1986) in subst *margèjčica*, *mar'ge:itēca* antroponimskega izvora nakazuje, da sta pkm. *margèjčica* in *mar'geitica* najbolj verjetno nastala po elipsi besednih zvez tipa *bāugina margèjčica*. Pkm. adjektiv '*bo:uğen*, f -a 'božji' in hrv. *bógin*, f -a 'božji, bogov' je zaradi ohranjenega g treba izvajati iz **bogyn* ← subst **bog* 'deus', kar je v odnosu do splošno slov. feminativa **bogŷn'i* 'dea' ← psll. **bogŷni* verjetno mlad sekundarni adjektiv, katerega nastanek so verjetno spodbudili adjektivi na *-inŷ. Čeprav se antroponimi v poimenovanjih za pikapolonico pojavljajo (Šivic-Dular, Traditiones 26, 1997, 71s.), npr. n. *Marienkäfer*, hrv., srb. *bubamara* (← *Mara* ← *Marija*), sln. *mínica* (► minica), atpn *Marjeta*, kar ustreza *Margareta*, jih drugod ni bilo mogoče zaslediti. Ker v pkm. palatalni *n' ne otrdi, sestavine *bāugina* ni mogoče izvajati neposredno iz fem **bogyn'i*, ki v č. dial. *bohyňa* ne nastopa v pomenu 'boginja', ampak 'vedeževalka', enako tudi v slš. *bohyňa* 'isto' poleg 'čarovnica' (SP: I:297). O pomenski motivaciji, da je pikapolonica interpretirana kot vedeževalka, prim. sln. *vražá* (► vraža).

margejčica²

ESSJ 0

margèjčica f 'podlasica' (panon. pkm. (Gornji Senik) – Mukič 2005).

Isln. dial. **marjetč-ica* f 'podlasica' (pkm.) ← atpn *Marjetka*; s pkm. -g- < -j- pred sprednjim vokalom.

- Ⓔ Osamljeno, a gotovo tabuistično nadomestilo, ki je bilo s suf *-ica* tvorjeno iz pkm. atpn **Margejtka* ob *Margéjta* ‘Marjeta’ (Novak 1996); prvotno torej ‘mala/ljubka Marjetka’. Manj verjetno je, da bi bilo poimenovanje neposredno povezano s pkm. *margéjtica* ‘marjetica (cvetlica)’ (Novak 1996).

marha

ESSJ s.v. *mřha*

- mārha* f ‘das Vieh’ (pkm. – Pleteršnik); po onemitvi *h* panon. pkm. *mára* ‘živina’ (Novak 1996), *mára* ‘isto’ (Mukič 2005).
- Ⓙ Izpeljanka na *-e* < **-ę(t-)* pkm. *mārše* n, g *-èta* ‘živinče’ (Novak 1996). **Isln.** dial. **'ma:rha* f ‘živina’ (pkm.).
- ⇨ madž. *marha* ‘živina’, tudi ‘govedo’ (EWU: 938).
- Ⓔ Ker madž. *marha* poleg ‘živina’ in ‘govedo’ pomeni tudi ‘imetje, imovina’, ‘premično imetje’, je bolj verjetno izposojenka iz stvn. *marcāt*, srvn. *market*, nvn. *Markt* ‘trg’ iz pozno lat. *marcātus* ‘trgovina, trg’, starejše *mercātus* ‘isto’ (Bezljaj ESSJ: II:201; EWU l.c.; Kluge 1995: 541) s sekundarnim izpadom *-t* (EWU l.c.), kot pa da bi bila izposojenka iz stvn. *mariha* ‘kobila’, kar je feminativ k *marah* ‘konj’ in sorodno s stir. *marc* ‘konj’ (Miklošič 1867: 40; Miklošič 1886: 191; Trubačev 1960: 104; Skok 1971–1974: II:377; ERHJ: 1:593).
- Iz madž. je bilo izposojeno tudi hrv. *mārha* ‘domače živali, živina’ (ARj), *marha* ‘merces, res mobilis’ (Habdelić 1670), *mārha* ‘armentum, pecus’, z *marhum* bogat ‘armentofus’ (Belostenec 1740), sodobno knjiž. *mārva* ‘živina’, *mārvīšte* ‘živinski sejem’, kajk. *mārva* ‘živina, vprežna živina’, *mārše* n, g *-ta* ‘živina’ (RKDI), *mārha* ‘živina’, toda metaforično ‘ljudje, ki niso vredni spoštovanja’ (Gola – Večenaj, Lončarić 1997), hrv. gradišč. *mārha* ‘isto’, *Dèlati kot mārha* ‘delati kot živina’ (Tornow 1989), in romun. *marfă* ‘blago’ (Trubačev 1960 l.c.; Skok 1971–1974 l.c.; EWU l.c.).

M

marina

ESSJ 0

- marína* f ‘perutnina’ (panon. pkm. – Mukič 2005). **Isln.** dial. *marína* f ‘perutnina’ (pkm.).
- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Pomensko enako je hrv. gradišč. *mřšák*, *-áka* ‘Geflügel’ (Tornow 1989).

marko

ESSJ 0

- mārko* m, g *-na* ‘smrdeč hrošč’, *Vónja kāk* (pèzdlavi) *mārko*. *Tí mārko!* (panon. pkm. – Mukič 2005). **Isln.** dial. **'marko* m ‘smrdeč hrošč’ (pkm.).
- Ⓔ Verjetno apelativizirano iz atpn *Marko*, s katerim je bil poimenovan nekdo, ki je bil znan po smradu.

marmota → marmotica

ESSJ 0

marmotica

ESSJ marmotica

- marmōtica* f ‘večji glodavec z majhnimi ušesi in očmi, ki živi ob snežni meji v Alpah in Karpatih; alpski svizec’ (zool. – SSKJ), *marmōtica* ‘das Alpenmurmeltier (arctomys marmotta)’ (Pleteršnik), *marmótica* ‘Murmeltier’ (Janežič 1893), *marmotica* ‘svizec, Alpen-Murmeltier, Arctomys marmotta’ (Erjavec 1864: 23).
- Ⓔ 18. st.: *marmota* ‘bergamazhka, goderniza, Murmeltier’ (Gutsman 1789); 19. st.: *marmòta* ‘das Murmeltier. (Marmota. Linn.)’ (Murko 1833a: 175 z oznako, da je beseda izposojena). **Isln.** knjiž. **mar'mo:ta* f ‘Marmota’ (18. st.);

kasneje podaljšano s suf -ica v strukturni funkciji.

- ⇨ it. *marmotta* 'Marmota marmota, alpski svizec' (Bezljaj ESSJ: II:168) ⇨ fr. *marmotte* 'isto' (⇨ agl. *marmot* – Onions 1967: 557), kar je retrogradno tvorjeno iz *marmottaine* (Battisti, Alessio 1950–1957: 2371).
- ⑤ Izhodišče alpskega zoonima je verjetno pozno lat. **mūrem montis* 'gorska miš' > alpsko rom. **mūrē montē*, kar se kot izposojenka odraža v stvn. *murmunto* 'marmotica', *murmento* 'isto', srvn. *mürmendîn*, sekundarno verjetno po disimilaciji *m : l* ← *m : n* in naslonitvi na srvn. *murmél* 'godrnjanje' preoblikovano v nvn. *Murmeltier* 'marmotica' (Kluge 1995: 576).

maroga

ESSJ s.v. *marôga*

marôga f 'marogasta krava': *sivke in maroge* (dial. – SSKJ), *marôga* 'ovčje ime' (Baška dolina – Pleteršnik), 'eine rothe, dunkelgestreifte Kuh' (Lašče – Pleteršnik); rovt. tolm. *maroga* 'ovčje ime' (Baška dolina – Erjavec, LMS 1875, 224).

- ① Mlada strukturna tvorjenka na -ec < *-ecb *marôgac* m, g -gca 'ein geflecktes Thier: rother, dunkelgestreifter Ochs' (Lašče – Pleteršnik), 'ein geflecktes Schwein', 'ein gefleckter Kater' (Pleteršnik) s fem na -ica *marôgica* 'eine gefleckte Kuh oder Sau' (Pleteršnik), strukturna tvojenka na -elj < *-el'b *marôgəlj* m, g -gljal-gəljna 'ein geflecktes Thier (z. B. ein Hund)' (Pleteršnik), kor. rož. *marôhal*, g -na 'črnobelo šekasta krava ali vol', tudi 'umazan otrok' (Šašel 1957).

Isln. dial. **ma'ro:ga* f '(domača) žival s progami, lisami' ← sln. *marôga* f 'madež, macula' < **mar-ôga* 'isto' (ESSJa: 17:217).

- ⑤ Izhodiščna predloga za tvorbo poimenovanj domačih živali, za katere so bile značilne lise ali proge, podobne madežem, je subst *marôga* f 'madež, macula', ki je po metafori začel označevati živali s tako značilnostjo.

marok

ESSJ Ø

mərok m 'paglavec (ličinka žabe ali druge dvoživke)' (primor. briš. – Erzetič 2007).

- ① Dem na -ič < *-it'b *mərokc* 'paglavček' (primor. briš. – Erzetič 2007).

Isln. dial. **ma'rok* m 'paglavec' (briš.).

- ⇨ furl. *maròc* '?';

Erzetič 2007 s.v. *mərok* dodaja opozorilo, da je beseda izposojena iz furlanščine, a furl. *maròc* pomeni le 'globoček, Gobio gobio, majhna sladkovodna riba s temno rjavimi pikami', figurativno pa 'bedak, neumnež, tepček' (NP). Možno je, da je bila beseda iz furl. predloge izposojena v figurativnem pomenu, ki je na podlagi sekundarnega pomena sln. *páglavec*, tj. 'kdor (rad) povzroča neprijetnosti, nevšečnosti' (SSKJ), pridobil zoonimski pomen 'paglavec'. Rez. vzklik *Maróka!*, ki ga je Baudouin de Courtenay prevedel z n. *Donnerwetter!* (Baudouin 1895: 94), kar ustreza sln. *gromska strela!*, je verjetno furl. izposojenka iz iste predloge, zato zveza *Maróka! kán ti hrěš?* (Baudouin 1895 l.c.) verjetno pomeni 'tepček, kam greš?', substantiv moškega spola pa nastopa v Asg kot v kletvicah *hudiča, vraga* ipd.

marša¹

ESSJ Ø

mārša f 'die Feldgrille (gryllus campestris)' (celovška okolica – Pleteršnik), *marša* 'muren, šuri muri, Feldgrille' (Cigale 1860 s.v. *Grille*), *marša* 'Feldgrille' (Janežič 1851); kor. rož. *mārša* 'travniški cvrček, muren' (Šašel 1957).

- ④ 18. st.: *maršha* 'Feldgrille' (Gutsman 1789); 19. st.: *māršha* 'die Feldgrille' (Murko 1833a: 175).

Isln. dial. *mārša* f 'poljski muren, Gryllus campestris' (kor.).

- Ⓔ Nejasno. Morda povezano s kor. obir. *šmà:ršca* 'Feldgrille' (Karničar 1990) iz dem **šmaršica* s sekundarnim vzglasnim š- po naslonitvi na *šmárnice* f pl 'pobožnost v čast Mariji meseca maja' (SSKJ), *šmá:rənce* 'Maiandacht' (Karničar 1990). Karničar 1990: 243 je *šmà:ršca* poknjižil v **šmarščica*.
 ▷ marša²

marša²

ESSJ 0

mà:rša f 'čmrlj' (kor. rož. – Kattinig 2017).

Isl. dial. *mà:rša* f 'čmrlj' (rož.).

- Ⓔ Osamljeno. Oznaka za čmrlja je verjetno v rožanskem narečju nastala po prenosu s poimenovanja za murna, prim. rož. kor. *mârša* 'travniški cvrček, muren' (Šašel 1957). Podoben prenos je potrjen v gor. *grîl* m 'čmrlj' (Poljšica pri Gorjah – SLA) (► grilj).
 ► marša¹

martili

ESSJ 0

- Ⓔ 17. st.: *martili* 'papilio, ein Pfeiffholter, Sommervögelin, Zweiffalter' (Megiser 1603).
Isl. knjiž. *martili* 'metulj' (17. st.).
 Ⓔ Verjetno je imel prav Stabej v Megiser 1603 s.v. *metulj*, ki je sklepal, da je substantiv »popačen« iz *matul* ali *metul*.
 ► motulj

martincelj¹

ESSJ s.v. martinček

martîncelə m, g -*cĭ*na 'martinček' (kor. zilj. (Bistrica na Zilji/Feistritz an der Gail) – SLA), spoh.-remš. *martîncĭ* 'isto' (Sv. Primož na Pohorju, Vuzenica, Lovrenc na Pohorju – SLA), *mărtîncĭ* (Zgornja Kapla – SLA), štaj. kozjaš. *marťîncĭ* (Zgornja Kungota – SLA).

- Ⓔ 19. st.: *martinzelj* 'die Eidexe' (Jarnik 1832: 106).
Isl. dial. **mar'ti:ncəl* m 'martinček' (kor., štaj.); prvotno deminutivna izpeljanka na -*elj* < *-*ɛl'b* iz *martîncel* m, g -*ncə* 'martinček' (Pleteršnik; Jarnik 1832: 106), v kateri deminutivna funkcija ni več prepoznavna in ima zato status strukturne tvorjenke.
 ► martinec¹

martincelj² → martinec²

ESSJ s.v. martinček

martinček¹

ESSJ martinček

martîncek m, g -*čka* 'majhen kuščar': *čez kamen se je zapodil martinček; sedimo na soncu in se grejemo kakor martinčki* (SSKJ), 'majhen kuščar sivkaste barve s sorazmerno veliko glavo, *Lacerta agilis*' (zool. – SSKJ), *martinček* 'evropska siva kuščarica, *Lacerta agilis*' (CZŽ 1997: 154), *martîncek*, g -*čka* 'die graue Eidechse (*lacerta agilis*)' (Pleteršnik), *martinček* 'gaščarica, die graue oder flinke Eidechse, *Lacerta agilis*' (Erjavec 1864: 65), *martinček* 'Eidechse' (Janežič 1851); primor. notr. *mar'ti:nček* 'majhen kuščar' (Velike Žabljice – Ječič DN 2010: 73), dol. kost. *mar'ti:nček*, g -*a* 'martinček, majhen kuščar sivkaste barve' (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *mar'tinček* (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 334), po SLA je beseda v pomenu 'martinček, *Lacerta agilis*' znana v vseh dial. skupinah, potrjuje pa se tudi pomen 'kuščar', npr. dol. *martîncek* (Cerknica – SLA), *mărtîncek* (Ig – SLA).

- Ⓔ 18. st.: *martinzhek* 'martinz, Eidex' (Gutsman 1789); 19. st.: *martinzhek* 'die Eidexe' (Jarnik 1832: 106), *martînzhek* 'navádna áfharza, áfharza, *Lacerta agilis*, gemeine europäifche Eidechfe' (Freyer 1842: 41).

Isln. dial. **martīnčək* m ‘Lacerta agilis’;

- = hrv. *martinček* ‘Lacerta muralis’ (Prigorje – Hirtz 1928–1956: I:87), tudi *martinček* ‘isto’ (Hrvaško Zagorje), *martinak* (Žumberak), brez lokacije *martinčić* (vse Hirtz 1928–1956 l.c.), v Ozlju *martīnak* ‘vrsta omanjeg, smeđeg guštera’ (Težak 1981: 376); < **jslov.** (sln.-hrv.) **martīnъčьkъ* m ‘Lacerta agilis/muralis’; tako kot sln. sinonim *martīncelj* izpeljanka na *-*ьkъ* iz jslov. dial. **martīn-ьсѣ*, prim. sln. *martīnec* m, g -*ncā* ‘martinček’ (Jarnik 1832: 106), v kateri deminutivna funkcija ni več prepoznavna in ima zato status strukturne tvorjenke.

► **martinec**¹ ▷ mrtvinček

martinček² → martinec²

ESSJ 0

martinček³ → martinec³

ESSJ s.v. *martinček*

martinček⁴

ESSJ 0

martīnčək m ‘močerad’ (panon. pkm. (Beltinci) – SLA).

Isln. dial. **martīnčək* m ‘(majhen) kuščar’;

po prenosu ‘močerad’ (pkm.).

- ⊕ Poimenovanje za močerada je zaradi podobnosti verjetno nastalo po transzoonimizaciji iz sln. *martīnčək* ‘Lacerta agilis’.

► **martinček**¹

martinčić

ESSJ 0

martīnčīt m ‘martinček’ (primor. istr. (Ricmanje/San Giuseppe della Chiusa) – SLA), istr. *martīnčič* ‘isto’ (Malija – SLA), *merīnčīt* (Sv. Anton – SLA), notr. *martinčić* (Tatre – SLA).

Isln. dial. **mar’ti:nčīt* m ‘Lacerta agilis’ (istr.);

- = hrv. *martinčić* ‘Lacerta muralis’, prim. *Po gromačah i hridinah veru se martinčići i zelembači* (Hrvaško Zagorje – Hirtz 1928–1956: I:87); < **jslov.** (sln.-hrv.) **martīnъčīt’b* m ‘Lacerta agilis/muralis’; tako kot sln. sinonima *martīncelj* in *martīnčək* izpeljanka na *-*it’b* iz jslov. dial. **martīn-ьсѣ*, prim. sln. *martīnec* m, g -*ncā* ‘martinček’ (Jarnik 1832: 106), v kateri deminutivna funkcija ni več prepoznavna in ima zato status strukturne tvorjenke.

► **martinec**¹

martinec¹

ESSJ 0

martīnēc m, g -*ncā* ‘martinček, die graue Eidechse’ (Pleteršnik), *martinec* ‘die Eidechse, la lucértola, seriándola’ (Drobnič 1858); kor. obir. *mærti:nc* ‘Eidechse’ (Karničar 1990), po SLA primor. notr. *martīnc* ‘martinček’ (Pregarje, Dolnja Košana – SLA), štaj. *martīnc* ‘isto’ (Motnik – SLA), *martīnc* (Žigon – SLA).

- ⊕ 17. st.: *martiniz* ‘lacertula’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *martinz* ‘Eidex, lacerta’, *mertinz* ‘isto’ (Pohlin 1781), *martinz* ‘*martinzhek*, Eidex’ (Gutsman 1789); 19. st.: *martinz* ‘die Eidexe’ (Jarnik 1832: 106), *martīniz*, g -*nza* ‘eine Art Eidechsen’ (Murko 1833a: 175).

Isln. dial. **martīnēc* m, g *martīnca* ‘Lacerta (agilis)’ >> **martīnēc* ‘isto’ (kor., primor.);

- = hrv. *martinec* ‘Lacerta muralis’ poleg *martinak* ‘isto’, *martinček*, *martinčić* (Hrvaško Zagorje – Hirtz 1928–1956: I:87); < **jslov.** (sln.-hrv.) **martīn-ьсѣ* ‘Lacerta (agilis/muralis)’.

- ⊕ To poimenovanje in njegove, glede na sodobno funkcijo sufiksov le strukturne izpeljanke **martinъč-ьkъ*, **martinъč-ьl’b*, **martinъč-it’b* ter **martinъšt-akъ* ← adj **martinъskъjъ*, ki ne presegajo sln.-hrv. areala, nedvomno vsebujejo atpn *Martin*, a motivacijska povezanost z njim ni jasna, čeprav je precej verjetno, da je na poimenovalni

vzorec vplivalo romansko govorno okolje, kjer se it. antroponim *Martino* pojavlja v imperativnem kompoz *saltamartino* 'vrsta hrošča, ki je sposoben skočiti, da se postavi na noge, če je padel na hrbet' (dobesedno 'skoči Martin!'), tudi 'črček' ter 'škrat' in v otroški igri 'možicelj vstajač', *martinello* 'majhna pokalica, tj. hrošč, ki se z glasnim pokom požene v zrak' (Battisti, Alessio 1950–1957: 3323, 2376), v Bellunu in okolici Bergama pa označuje zelenca (Štrekelj, ČZN 6, 1909, 34). Ničta deonimizacija v hrv. gradišč. *mártin*, g *martina* 'kuhinjski ščurek' (Tornow 1989) ob sodobnem hrv. *màrtin* 'plešochi medved' (Jurančič 1986) ter *smrdljivi màrtin* 'Palomena prasina' (Jurančič 1986), 'Pentamoma baccarum' (Rečnik SANU) je lahko posledica kmitve it. predloge *saltamartino*. Ker se le v hrv. pojavlja zveza *popišani Martin* (Vidovec pri Varaždinu), ki tako kot *popišani Tomaš* in *posceni Jandraš/Tomaš* (Hirtz 1928–1956: I:116s.) označuje žabo *Rana agilis*, je možno, da v tej zvezi *Martin* označuje žabo kot poskakujočo žival, od tod pa se je po interpretaciji o okretnosti žabe poimenovanje preneslo na kuščarje, predvsem martinčke, pri čemer je bila razlikovalnost med dvema živalma formalno označena s suf **-bcb*: jslov. **martĩnъ* 'Rana agilis' in iz tega **martĩnъbcb* 'Lacerta (agilis/muralis)'. To skupno značilnost izpostavljata tudi epiteta nlat. oznak za obe živali: *Rana agilis*: *Lucerta agilis*. Že Bezljaj ESSJ: II:169 je opozoril, da je na nastanek tega sln.-hrv. poimenovanja moralo vplivati it. *saltamartino*. Samo zgodovinsko, ne pa tudi jezikoslovno vrednost ima Jarnikova etimološka razlaga, ki je substantive *martinec*, *martincelj* in *martinček* morfemiziral v *mar-tin-*, element *mar-* povezal z *mar-oga* 'madež, lisa', *-tin-* pomensko določil z 'ograja, plot' ter sklepal, da je kuščar tu poimenovan z 'gefleckte Zauntier', ker da se najraje zadržuje v ograjah, plotovih.

- ⓓ^{BD} Rom. atpn **Martinūs* ⇨ jslov. dial. **Martĩnъ* →^{DEONIMIZACIJA} jslov. dial. zoon **martĩnъ* m
 → **martĩnъbcb* m 'Lacerta (agilis/muralis)' sln. *martinec*¹;
 → TVORJENKA NA -elj → sln. *martincelj*¹;
 → **martinski* kuščar → sln. *martinščak*;
 → jslov. **martĩnъbcbъ* m 'Lacerta ...' sln. *martinček*¹;
 → VPLIV mrtev → sln. *mrvinček*;
 → PRENOS 'močerad' → sln. *martinček*⁴;
 → jslov. **martĩnъčĩtъ* m 'Lacerta ...' sln. *martinčič*;
 → HRV. PRENOS 'črv' ⇨ sln. *martinec*²;
 → TVORJENKA NA -elj → sln. *martincelj*²;
 → TVORJENKA NA -ek → sln. *martinček*²;
 it. *martinello* ⇨^K sln. *martinec*³;
 → TVORJENKA NA -ek → sln. *martinček*³;
 it. *saltamartino* ⇨ jslov. **martĩnъ* → sln. *martinkec*.
 ▷ *martincelj*¹ ▷ *martinček*¹ ▷ *martinčič* ▷ *martinščak* ▷ *martinec*² ▷ *martinec*³ ▷ *martinkec*

martinec²

ESSJ Ø

ⓓ 18. st.: *martinz* 'Rebwurm, volvulus', *mertinz* 'isto' (Pohlin 1781), *martinz* 'Rebenwurm' (Gutsman 1789); 19. st.: *martinz* 'der Regenwurm' (Jarnik 1832: 106), *martiniz*, g *-nza* 'der Rebenwurm' (Murko 1833a: 175).

ⓓ Strukturna tvorjenka na -elj < **-blъ* *martĩncelj* m, g *-clja* 'das Rebenwürmchen' (Pleteršnik), v 19. st. *martinzelj* 'der Regenwurm' (Jarnik 1832: 106), strukturna tvorjenka na -ek < **-bkb* *martinzhek* 'der Regenwurm' (Jarnik 1832: 106) = *martinček*.

Isln. knjiž. **mar'ti:nəc* m 'vrsta črva, ki škodi trti' (18. st.).

⇨ hrv. *Martinecz*, *cherv od gufzenicze menffī, kīfze ú lifztje zavija, y mlado grozdje grize* 'convolvulus, volvox, involvulus, volvola, volvulus' (Belostenec 1740; ARj) 'martinec, črv, manjši od gosenice, ki se zavija v listje in grize mlado grozdje'.

- Ⓔ Tako kot v hrv. mlajše potrjeno *martínac*, g -*nc*a ‘hrastov zavijač, *Attelabus nitens*’ (Rečnik SANU; Jurančič 1986) tudi Belostenčeva glosa potrjuje, da se je prek temeljnega séma ‘poskočnost, okretnost’ jslov. substantiv **martîn-bcb* m ‘*Lacerta (agilis/muralis)*’ prenesel tudi na poimenovanje za vrsto škodljivega črva, ki zvija listje vinske trte in grize grozdje. Pri Jarniku 1832 l.c. navedeni pomen ‘der Regenwurm’ je verjetno tiskarska napaka za ‘der Rebenwurm’, le pri njem potrjeni tvorjenki *martincelj* in *martinček* pa sta lahko nastali po analogiji s sln. *martincelj* ‘kuščar’ in *martinček* ‘isto’.

► **martinec¹**

martinec³

ESSJ s.v. *martinček*

*martíne*c m, g -*nc*a ‘ob vodah živeča ptica z majhno glavo, dolgim kljunom in dolgimi nogami, *Tringa*’: *ob reki se oglašajo martinci* (zool. – SSKJ), *martinci* m pl ‘ptiči iz rodu *Tringa*, predstavniki ptičev iz družine slok’, *mali martinec* m ‘*Tringa hypoleucos*’, *pikasti martinec* ‘*Tringa ochropus*’, *močvirski martinec* ‘*Tringa glareola*’, *zelenonogi martinec* ‘*Tringa nebularia*’, *rdečenogi martinec* ‘*Tringa totanus*’, *jezerski martinec* ‘*Tringa stagnatilis*’ (CZŽ 1997: 186), *martínac*, g -*nc*a ‘Art Sumpfvogel’, *zelenonogi martínac* ‘der Wasserläufer (totanus glottis)’ (Pleteršnik), *zelenonogi martinec* ‘*Totanus glottis*’ (Erjavec 1875: 310), *martinec* ‘Wasserläufer’ (Janežič 1851).

- Ⓙ Strukturna tvorjenka na -*ek* < **-bcb* **martínčak** m, g -*čka* ‘eine Art Wasservogel’ (Pleteršnik po Cafu), pl *martinčki* ‘vrsta ptičev’ (Cerknica – ESSJ: II:169).

- Ⓚ 18. st.: *Martinz* ‘*Tringa hypoleucos*, Sandläufer’ (Scopoli 1769: 100); 19. st.: *martinz* ‘*Totanus*, Wasserläufer’, *selénonogaſti martinz* ‘*Totanus glottis*, grünfüßiger Wasserläufer’, *zhernívi martinz* ‘*velki zherni dúlar*, *velki dúlar*, *Totanus fuscus*, dunkler Wasserläufer’, *seléni martinz* ‘*seléni dúlar*, *Totanus gambetta*, Meerwasserläufer’, *jesérſki martinz* ‘*Totanus stagnatilis*, Teichwasserläufer’, *pikzhaſti martinz/velki martinz* ‘*Totanus ochropus*, punktirter Wasserläufer’, *mali martinz* ‘*Totanus hypoleucus*, trillernder Wasserläufer’, ‘*ſpremenívi dúlnik*, *mali rujávi dúlarzhik*, Pelidna cinclus, gemeine Meerlerche’, *velik martinz* ‘*zherni dúlar*, *bíſterſki dúlar*, *Squatarola melanogaster*, schwarzbauchiger Kiebitz’ (Freyer 1842: 32, 33, 28).

Isl. knjiž. **mar'ti:nac* m ‘vrsta (po-)vodne ptice’ (18. st.).

↔^k it. *martinello* m ‘prosenka, *Pluvialis apricaria*’ (?).

- Ⓛ Ornitonimi, ki se nanašajo na ptico, za katero so značilne dolge noge (CZŽ 1997 l.c.), niso ljudski. Ni verjetno, da bi bil termin kalk po it. *martin pescatore* ‘vodomec’, še manj pa, da bi se tuja predloga poskušala prepoznati v hrv. *martín* ‘mlad galeb, ki je še sive barve’ (Vrgada – Jurišić 1973), *martin* ‘vrsta galeba na Jadranu, *Larus cachinnans*’ (Hirtz 1928–1956: I:272; Rečnik SANU) ↔ it. dial. *martin* ‘galeb, *Larus ridibundus*’ (Rosamani 1990: 598). Čeprav je it. ornitonim *martinello* m ‘prosenka, *Pluvialis apricaria*’ potrjen šele v 18. st. (Battisti, Alessio 1950–1957: 2376), je možno, da je sln. ornitonim **martínac*, v katerem je bil suf -*ello* zamenjan s sln. -*ec* < **-bcb*, kalk te it. formalne deminutivne tvorbe na -*ello* iz atpn *Martino* ‘Martin’. Zato ima sufiks -*ac* < **-bcb* v sln. ornitonimu deminutivno funkcijo.

► **martinec¹**

martinkec

ESSJ 0

mar'tinkec m, g -*a* ‘vrsta smrdljivega hrošča’ (panon. prleš. – Rajh 2010).

Isl. dial. *mar'tinkec* m ‘vrsta smrdljivega hrošča’ (panon.) < **martîn-k-æc*.

- Prim. hrv. pomensko najbližje *smrdljivi mår̃tin* ‘*Palomena prasina*’ (Jurančič 1986), ‘*Pentamoma baccarum*’ (Rečnik SANU) ter hrv. gradišć. *mår̃tin*, g *martína* ‘kuhinjski ščurek’ (Tornow 1989).

- Ⓔ V izhodišču teh sln.-hrv. poimenovanj za različne hrošče je izposojenka **martin*, ki verjetno odraža hipokoristik iz it. *saltamartino* 'vrsta hrošča, ki je sposoben skočiti, da se postavi na noge, če je padel na hrbet', dobesedno 'skoči Martin!'. Medtem ko je bil pri sln.-hrv. poimenovanjih predvsem za martinčka pri hipokor **martin* dominanten sém 'poskočnost, okretnost', je pri poimenovanjih za različne hrošče ostal dominanten sém 'hrošč'.

► **martinec**¹

martinščak

ESSJ 0

martinščak m 'martinček' (panon. prleš. (Cvetkovci) – SLA).

Isln. dial. **mar'ti:nščak* m 'martinček, Lacerta agilis' (prleš.);

ob sln. sinonimih *martinček*, *martinceľ*, *martinčič* in *martinec* besedotvorno osamljeno in kaže na univerbizacijo s suf -*jak* < **-akъ* iz besedne zveze **martinski kušcar*.

► **martinec**¹

maruskle

ESSJ 0

maruskle f pl 'rdeče mravlje' (rovt. cerklj. – Razpet 2006).

Isln. dial. **ma'ruskle* f pl 'rdeče mravlje' (cerklj.).

- Ⓔ V rovtarski dial. skupini osamljeno in v cerklj. homonimno z *maruskle* f pl 'ošpice' (Razpet 2006), tolm. *ma'rusklə* 'isto' (Čujec Stres 2010–2014), v Tolminskih Ravnah *marúskle* (DTZ 1993: 193) ⇔ furl. **marùscli* 'ošpice', *varùscli* 'isto' (NP), zaradi česar je to lokalno poimenovanje za rdečo mravljo najverjetneje nastalo po prenosu s poimenovanja za ošpice, ki ga je spodbudilo dejstvo, da je za obe realiji značilna rdeča barva in da je bilo poimenovanje za ošpice delno fonemsko prekrivno z dial. poimenovanjem za rdečo mravljo *rúška* f 'mravlja rdeče barve' (SSKJ), *rúška* 'rdečkasta mravlja' (gor., notr. – Pleteršnik), ki je znano tudi v rovtarski dial. skupini, prim. črnovr. *rúškə* 'vrsta mravelj' (Tominec 1964), *rúška* 'mravlja' (Otalež nad Cerknim – SLA).

► **ruska**¹

marva → mavra²

ESSJ 0

mašanec

ESSJ 0

mašanac m 'libellula' = 'kačji pastir' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999).

Isln. dial. **mu'ša:nəc* m 'kačji pastir' (nad.);

z razvojem *a* iz neakcentuiranega *u* (?).

- Ⓔ Morda pomensko specializirano iz 'komar' in fonetično razvito iz *mušānc* m 'komar' (primor. obsoš. (Drežnica) – SLA) kot tvorjenke iz *múha* f 'musca'. Enako je tvorjeno nad. *bušanac* 'čmrlj' (► *bušanec*). Podobni prenosi s poimenovanj za komarja na poimenovanja za kačjega pastirja so potrjeni v srb. dial. *komá:rac* 'kačji pastir' (Tučep), *'komarec* 'isto' (Vrutok), slš. dial. *koma:r* (Nedanovce – vse citirano po OLA L 1, 1988, 176).

► **mušanec**

maščo → samec

ESSJ 0

maška

ESSJ 0

māška f 'mačka' (gor. (Zali Log, Podlonk, Selca, Rudno, Dražgoše, Stražišče (Kranj), Zasip pri Bledu, Breg, Zgornje Gorje, Tržič, Kropa, Bašelj, Kokra, Zgornje Jezersko, Cerklje na Gorenjskem, Primskovo (Kranj), Polica pri Kranju, Šenčur, Valburga, Tunnjice, Stebljevek – SLA).

- Ⓔ Ničto onimizirano v cgn *Maška* (ZSSP).

Isln. dial. *mâška* f ‘mačka’ (gor.);

s poenostavitvijo konzontanega zaporedja -čk- [tšk] v -šk- fonetično razvito iz *mâčka*.

► **mačka**

matej

ESSJ 0

matiej m, pl *matieji* ‘farfalla’ (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999) = ‘metulj’.

- ① Strukturna tvorjenka z dial. suf -ac < *-bcb nad. *matiāc* ‘farfalla notturna’ (Rigoni, Salvino 1999) = ‘nočni metulj’, *matiejac*, g -jca ‘farfalla’ (Špehonja 2012b).

Isln. dial. **ma'te:ȝ* m ‘metulj’ (nad.).

- ② Verjetno apelativizirano iz atpn *Matěj*, s katerim je bil poimenovan nekdo, ki je bil nestanovitne naravi.

mati od goselice

ESSJ 0

'mât wot γχosiēlce f ‘sršen’ (primor. ter. (Breginj) – SLA).

Isln. dial. **mati od goselice* f ‘sršen’ (ter.).

- ③ Opisno poimenovanje z jedrom *māti* f ‘mater’ s predložnim Gsg iz ter. **γχosiēlca* = *γpsēlca* ‘osa’ (Breginj – SLA) ← sln. dial. **osēlica* ‘isto’ sršena označuje kot mati od ose oziroma kot osjo mater, morda zato, ker je večji od ose.

► **oselica**

matica¹

ESSJ *mática*

mática f ‘spolno razvita samica pri čebelah’: *matica se izleže*; *matica leže jajčeca* (SSKJ), ‘spolno razvita samica nekaterih žuželk’ (zool. – SSKJ), *mática* ‘die Bienenkönigin, der Weisel’ (Pleteršnik), *matica* ‘kraljica, čebelja samica’ (Erjavec 1864: 100), *matica je obhrojena, uplemenjena* ‘die Bienenkönigin ist befruchtet’ (Cigale 1860 s.v. *Bienenkönig*), ‘*mačica*, Weifer, die Königin in einem Bienenstocke’ (Cigale 1860), *mática* ‘die Bienenkönigin, la regina delle api’ (Drobnič 1858), *matica* ‘Bienenkönig, Weifel’ (Janežič 1851); kor. obir. *matī:ca* ‘Weisel, Königin’ (Karničar 1990: 275) z akcentskim pomikom, rož. *mátaca* ‘čebelja matica’ (Šašel 1957), primor. notar. *'ma:tica* ‘spolno razvita samica pri čebelah’ (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 74), dol. kost. *'ma:tēca* ‘isto’ (Gregorič 2014), panon. pkm. *mática* ‘matica (pri čebelah)’ (Novak 1996) z akcentskim pomikom, *včélina mâtica* ‘matica’, toda *mâtica* ‘maternica’ (Mukič 2005).

- ④ 18. st.: *matiza* ‘Bienenkönig, Weifel’, ‘*mazheza*, Weifel der Bienen’, *mateza/matiza* ‘Weifel der Bienen’ (Gutsman 1789); 19. st.: *matiza* ‘der Waifel, die Bienenkönigin’ (Jarnik 1832: 67), *mátiza*, *matíza* ‘die Mutterbiene, die Bienenköniginn, der Weifel’ (Murko 1833a: 177).

Psln. **mâtica* f ‘regina apium’ (splošno);

- = stcsl. le v zvezi *matica ogn'bnaja* ‘pekel’, hrv., srb. *mâtica* ‘regina apium’, hrv. *maticza pchel* ‘apum dux’ poleg ‘matrix’ (Belostenec 1740), mak. *matica* ‘regina apium’, plb. *motajčā* ‘isto’ (SEJDP: 3:401);

< **psl.** dial. **mâtica* f ‘regina apium’.

- ⑤ Psl. dial. **mâtica* f ‘regina apium’ je le ena od pomenskih specializacij, ki so se izvršile v ps. **mâtica*, kar je lahko strukturna tvorjenka **mati-ca* tipa **kamȳ-kъ* iz ps. **māti* f ‘mater’, ki je prvotno enako kot njena besedotvorna podstava s pomenom ‘mati’ bila interpretirana kot izvor, prapočelo živega in tudi neživega stvarstva, prim. različne slov. pomene tega substantiva, zbrane v ËSSJa: 17:259ss. Bezljaj ESSJ: II:171 je zato v takih pomenih prepoznaval sled matriarhata. Tudi lat. *mātr-īx* f ‘plemenska žival; izvor’ je strukturna tvorjenka iz *māter* f ‘mati’, tudi ‘živalska samica’.

‘eine schwarze Kuh, una vacca di colór nero’ (Drobnič 1858), *mávra* ‘fchwarze, oder fchwarzgefleckte Kuh’ (Janežič 1851); kor. rož. *mávra* ‘ime govedu črne barve’ (Šašel 1957), rož. *mà:vra* ‘ime goveda črne barve’ (Kattinig 2017), rovt. črnovr. *mâvra* ‘kravje ime’ (Tominec 1964), v 19. st. *mavra* ‘fchwarze, oder fchwarz gefleckte Kuh’ (Jarnik 1832: 63), *mávra* ‘eine schwärzlich gestreifte Kuh’ (Murko 1833a: 177), iz tega dem na -ica *mâvrica* ‘črna kravica’ (Pleteršnik po Cafu) in brez deminutivne funkcije v 18. st. *mávrica* ‘eine schwärzlich gestreifte Kuh’ (Murko 1833a: 177).

Isln. dial. **ma:ȳar* m ‘govedo črne barve’ (kor., rovt.).

- ⊕ Verjetno interno slovensko pod vplivom etn *Máver* m, g -vra ‘temnopolti prebivalec Afrike’, sodobno ‘berbersko-arabski prebivalec v Afriki’ (SP 2001) preoblikovano iz prvotnega sln. **mūr* m kot generične oznake za žival z značilno črno barvo. Č. *maura* ‘krava, za katero je značilna črna barva’ (Jungmann 1835–1839) je lahko fonetično razvito iz ustreznega fem **mūra* f ‘žival črne barve’.

► **mur¹** ► *mavra¹* ► *mavra²* ► *mavra³* ► *mavrica²*

maver²

ESSJ 0

móvr m, g -a ‘črn hrošč’ (kor. rož. – Šašel 1957).

Isln. dial. **ma:ȳar* m ‘črn hrošč’;

po dial. razvoju -ov- iz -av- rož. *móvr*.

- ⊕ Verjetno enako kot *mavrânc* ‘govnač, Scarabaeus stercorarius’ (► *mavranec*) in *mavrîn* ‘isto’ (► *mavrin*) pod vplivom etn *Máver* m, g -vra ‘temnopolti prebivalec Afrike’, sodobno ‘berbersko-arabski prebivalec v Afriki’ (SP 2001), preoblikovano iz prvotne sln. generične oznake za črno žival **mūr* m.

► **mur¹**

M

mavra¹

ESSJ s.v. *mâvrica*

mâvra f ‘der Schwarzspecht (picus martius)’ (Pleteršnik po Zalokarjevem rkp. slovensko-nemškem slovarju).

- ⊕ Strukturna tvorjenka na -ica *mâvrica* f ‘eine Spechart’ (štaj. – Pleteršnik), *mavrica* ‘črna žolna, krekavt, kreka, kljukavec, klokar, Schwarzspecht (Picus martius)’ (Cigale 1860), *mávrica* ‘der Schwarzspecht, il picchio nero’ (Drobnič 1858), v 19. st. *maverza* ‘zherna sholna, wind. krekovt, kreka, klukovez, klokar, Picus martius, Schwarzspecht’ (Freyer 1842: 24, 25 z oznako *wind.*).

Isln. dial. **ma:ȳra/ma:ȳrica* f ‘črna žolna, Dryocopus martius = Picus martius’ (kor.).

- ⊕ Pomensko specializirano na označevanje črne žolne iz sln. generične oznake za žival črne barve **mâvra*.

► **maver¹**

mavra²

ESSJ 0

mavra f ‘Mauerläufer’ (Janežič 1851).

- ⊕ Strukturna tvorjenka na -ica v 19. st. *máverza* ‘Tichodroma, Mauerläufer’, *sidna máverza/máverza* ‘marva, mertváfhiza, Tichodroma muraria, rothflüglichte Mauerklette’ (Freyer 1842: 24).

Isln. dial. **ma:ȳra/ma:ȳrica* f ‘skalni plezavček = skalni plezalec, Tichodroma muraria’.

- ⊕ Do 17 cm velik ptič iz družine brglezov je siv, perutnice ima črne z velikimi rdečimi lisami (CZŽ 1997: 29), zato je s tem ornitonimom verjetno poimenovan po črni barvi perutnic. Ornitonim najverjetneje odraža pomensko specializacijo iz dial. generične oznake za žival črne barve **mâvra*. Manj verjetno se zdi, da bi ornitonim zaradi pisanosti ptiča nastal kot metaforična oznaka iz *mâvra* f ‘mavrica, arcus pluvius’.

Toda v 19. st. sporočeno **marva** ‘*sidna máverza, máverza, mertvášhiza*, Tichodroma muraria, rothflüglische Mauerklette’ (Freyer 1842: 24) je verjetno le pisna napaka za pričakovano *mavra* (Freyer 1842: 91).

► **maver**¹

mavra³

ESSJ 0

mavra f ‘kozje ime’ (Pleteršnik) = *mavra* ‘kozje ime’ (Erjavec, LMS 1875, 224).

Isln. dial. *mavra* ‘kozje ime’.

- Ⓔ Osamljeno, a gotovo onimizirano iz vzdevka za črnodlako kozo kot ene od pomenskih specializacij iz dial. generične oznake **ma:ȳra* za žival, za katero je značilna črna barva.

► **maver**¹

mavranec

ESSJ s.v. *Maver*

mavrânēc m, g -*ncā* ‘Mistkäfer’ (Pleteršnik), z -*ov-* iz -*av-* **movranec** ‘Mistkäfer, movrin’ (Janežič 1851).

- Ⓔ 18. st.: *mouranz* ‘*gnoini keber, mouri, mourini*, Mistkäfer’ (Gutsmann 1789); 19. st.: *movrániz*, g -*nza* ali *movrin* m ‘der Mistkäfer. (Scarabaeus stercorarius. Linn.)’ (Murko 1833a: 199).

Isln. dial. **ma:ȳranēc* m ‘govnač, Geotrupes stercorarius = Scarabaeus stercorarius’ (18. st.).

- Ⓔ Entomonim je sinonimen z **maȳrin* m ‘govnač, Geotrupes stercorarius = Scarabaeus stercorarius’ (18. st.) ← sln. **murin* m ‘žival črne ali temne barve’ in kaže, da je ob prvotnem sln. **murin* kot generični oznaki za večje ali manjše živali črne barve obstajal tudi **muranēc* < **mŭranьcb*, ki je bil prav tako pod vplivom etn *Máver* m, g -*vra* ‘temnopolti prebivalec Afrike’, sodobno ‘berbersko-arabski prebivalec v Afriki’ (SP 2001), korensko preoblikovan v **mavranēc*.

► **mavrin**

mavrica

ESSJ 0

mâvrica f ‘ime ovci’ (Plužna na Bovškem – Pleteršnik) = primor. obsoš. *mávrica* ‘ime ovci’ (Plužna na Bovškem – Erjavec, LMS 1882/1883, 281 z opozorilom, da se krava temne dlake pogosto imenuje *mavra*).

Isln. dial. **ma:ȳrica* f ‘ime ovci’ (obsoš.).

- Ⓔ Osamljeno. Verjetno onimizirano iz dem na -*ica* v ljubkovalni funkciji iz subst *mâvra*, ki je očitno služil tudi za označevanje ovc črne/temne barve.

► **maver**¹

mavrič

ESSJ s.v. *Maver*

mâvrič m ‘die Feldgrille’ (Pleteršnik), z dial. razvojem -*ov-* iz -*av-* *movrič* ‘*muren, murnič, mur, muri, šuri, gril*, Feldgrille’ (Cigale 1860).

- Ⓔ Strukturna tvorjenka na -*ek* < *-*ьkъ* *mâvričak* m, g -*čka* ‘die Feldgrille’ (Idrija – Pleteršnik).

Isln. dial. **ma:ȳrič* m ‘poljski muren’.

- Ⓔ Zaradi sin *mûrič* m ‘die Feldgrille’ (Pleteršnik) in primor. ter. *mûrič* ‘grillo, muren’ (Spinozzi Monai 2009: 100) pod vplivom etn *Máver* m, g -*vra* ‘temnopolti prebivalec Afrike’, sodobno ‘berbersko-arabski prebivalec v Afriki’ (SP 2001), preoblikovano iz prvotnega psln. dial. **mŭrit* m ‘poljski muren’.

► **murič**

mavrična mrenica

ESSJ 0

mâvrična mrénica f ‘majhna akvarijska riba s pisanimi luskami, Puntius oligolepis’ (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *mâvrična mrénica* f ‘Puntius oligolepis’ (20. st.).

- Ⓔ Neologizem 20. st. je bil tvorjen z ihtionimskim jedrom *mrenica* s prvotnim pomenom ‘pohra, Barbus petényi’, ker obe ribi spadata v isto poddružino, adj na *-en* < *-*bn̥* *mâvričen*, f -čna iz subst *mâvrica* f ‘arcus pluvius’ pa označuje živopisan odsev ribičiniga luskatega telesa.

► **mrenica**

mavrin

ESSJ 0

mavrin m ‘mavranec’ (Pleteršnik), z -ov- iz -av- v *movrin* ‘movranec, Miftkäfer’ (Janežič 1851).

- Ⓔ 18. st.: *mouri*, *mourini* ‘*gnoini keber*, *mouranz*, Miftkäfer’, *zherni mouri/mourini* ‘*koinjki zheber/keber*, Roßkäfer’ (Gutsman 1789); 19. st.: *movrin* m ‘der Miftkäfer. (Scarabaeus stercorarius. Linn.)’ (Murko 1833a: 199).

Isln. dial. **mau'ri:n* m ‘govnač, Geotrupes stercorarius = Scarabaeus stercorarius’ (18. st.).

- Ⓔ Iz prvotnega sln. **mürin* kot generične oznake za večjo ali manjšo žival črne ali temne barve v korenskem delu preoblikovano v **mau'ri:n* > **mou'ri:n* pod vplivom etn *Máver* m, g -vra ‘temnopolti prebivalec Afrike’, sodobno ‘berbersko-arabski prebivalec v Afriki’ (SP 2001). Govnačevo telo je črno (CZŽ 1997: 334).

► **muren**¹ ▷ mavranec

mazenica

ESSJ 0

mazénica f ‘manjša riba iz družine krapovcev z bočno sploščenim trupom, velikimi luskami, rumeno oranžnimi očmi in značilno temno progo vzdolž trupa, na ozemlju Slovenije živeča v Nadiži in Soči s pritoki, Rutilus aulæ’ (Korošec 2018), *mazenica* ‘Leuciscus aulæ’ (v Nadiži – Munda 1926: 40).

Isln. dial. **ma'ze:nica* f ‘Rutilus aulæ = Leuciscus aulæ’ (primor.).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno.

mazg → mezeg

ESSJ s.v. mezeg

mažarak

ESSJ 0

madžarâk m, g -a ‘močerad’ (panon. prleš. (Trgovišče pri Ormožu) – SLA), prleš. *mažarôk* ‘isto’ (Cvetkovci – SLA).

Psln. **močerăd* m ‘močerad’;

po ozvenečenju afrikate v zvonečem okolju **modžerăd*, poenostavitvi *dž* > *ž*, akanju ter dial. razvoju v izglasju -*d* > *-*t* > -*k* (o slednjem razvoju Furlan, Zb Orožen 2011: 50ss.) prleš. *madžarâk*; enako ozvenečenje prvotne afrikate potrjujejo dial. refleksi za močerada *madžaron*, *madžar*, *monžerad* in *možerad*.

► **močerad**

meč

ESSJ 0

meč m, g -a ‘Trichiurus lepturus’ (Gradivo SSKJ).

Isln. knjiž. *meč* m ‘Trichiurus lepturus’ (20. st.).

- ⇔ hrv. (*morski*) *mač* ‘Trichiurus lepturus’.

- Ⓔ Ime ribe, živeče v tropskih in toplejših oceanih, z dolgim in stisnjenim, traku podobnim trupom, je fonetično adaptirana izposojenka (tip sln. *soprôg* ⇔ hrv., srb. *sùprug*) iz hrv. *mač* ‘Trichiurus lepturus’, tudi *morski mač* ‘isto’, ki tako kot hrv. sinonimi *sablja*, *sabja*, *sabjar*, *špada* in starejša nlat. oznaka *Clupea haumela* (prim. lat. *clupeus*, *clipeus* ‘ščit’) kaže, da je njen trakasti trup asociiral na meč oziroma sabljo (Vinja 1998–2004: I:167s., II:320), prim. agl. pomenski ustreznik *cutlassfish* s sestavino *cutlass* ‘kratek, ukrivljen meč’.

mečarica

ESSJ 0

mēčarica f ‘velika morska riba z mečastim podaljškom zgornje čeljusti’: *loviti mečarice* (SSKJ), *mečarica* ‘Xiphias gladius’ (CZŽ 1997: 187).

Isl. knjiž. *mēčarica* f ‘velika morska ...’, Xiphias gladius’ (20. st.).

- Ⓔ Neologizem iz sredine 20. st., ki je nadomestil starejši ihtn *sabljak* ‘Xiphias gladius’ (Pleteršnik; Erjavec 1875: 335) (► *sabljak*), je bil tvorjen z dem na *-ica* iz nomena actoris *mēčar* (in ne **mečár*) iz *mēč*, g *mēča* ‘gladius’ < psl. **mēčъ* m ‘isto’ s pomensko podstavo ‘tisti, ki je v zvezi z mečem/tisti, ki ima meč’. S sémom ‘sablja, meč’ so pri tej ro-parski ribi z mečastim podaljškom zgornje čeljusti motivirani tudi tuji ihtionimi, prim. hrv. *sablja* ‘Xiphias gladius’, *sabljač* ‘isto’, *sabljar*, *sabljarka* (Vinja 1986: I:184), *mač*, *mačonos*, *mačonosa* (Vinja 1986: II:329), it. *pesce spada*, n. *Schwertfisch*. Ker je sln. ihtionim za ribo Xiphias gladius izpričan že v 19. st., ni verjetno, da bi bila beseda *mečarica* tvorjena po vzoru nlat. oznake z lat. *gladius* m ‘sablja, meč’, kot sklepa Snoj 2016: 413.

meček

ESSJ 0

mēček m, g *-čka* ‘majhna riba, katere samec ima v obliki meča podaljšano repno plavut, Xiphophorus helleri’ (rib. – SSKJ).

Isl. knjiž. *mēček* m ‘majhna riba ...’ (20. st.).

- Ⓔ Neologizem iz sredine 20. st., ki to tropsko, pri nas akvarijsko ribico metaforično z dem *mēček*, g *-čka* k *mēč*, g *mēča* ‘gladius’ < psl. **mēčъ* m ‘isto’ poimenuje po izrazito dolgem mečastem podaljšku repne plavuti samca. Ker se formalno izražena manjšalnost gotovo ne nanaša na majhnost mečastega podaljška, ampak na majhnost ribe, je možno, da je bil ihtionim tvorjen kot manjšalnica ihtionima za Xiphias gladius, prim. hrv. *mač* ‘Xiphias gladius’ (Vinja 1986: II:329). Podobno pomensko motivirana tujejezična sinonima, kot sta agl. *green swordtail*, n. *grüner Schwertträger*, séma manjšalnosti ne vsebujeta.

M

mečuš

ESSJ 0

mečúš m ‘der Mieterkrebs’ (Pleteršnik), *mečúš* ‘Weichthier’ (Janežič 1893), toda pred tem *mečúž* ‘mekúž, Mieter’ (Janežič 1867).

Isl. knjiž. **mečúš* m ‘rak, ki se je pravkar levil in ima zato mehko lupino’ (19. st.); verjetno prenarejeno iz *mekúš* ‘Häutelkrebs’ (Janežič 1851) pod vplivom zastarelega komp *mēčji* ‘mehkejši’ < **mēčъ-īъ*, ki je vplival tudi na nastanek adj *meček*, f *-čka* ‘mehek’, v 18. st. *mezhek* ‘mehk, weich’ (Gutsman 1789).

► *mehkuž*

mederež

ESSJ s.v. *mândrija*

méderež m ‘kozje ime’ (Krn – Pleteršnik) = primor. obsoš. *méderež* ‘kozje ime’ (Erjavec, LMS 1875, 224).

Isl. dial. **mē:derež* m ‘kozje ime’ (obsoš.).

- Ⓔ Osamljeno. Bezlaj ESSJ: II:165 je ime povezoval s sln. *mândrija* f ‘podeželska hiša v okolici Trsta’, tudi ‘čreda ovac’ (Pleteršnik), kar v semantičnem in fonetično-besedotvornem oziru ni zadostno argumentirano. Prvotno morda šaljiva oznaka za požrešno kozo, ki je bila iz n. izposojenke **mē:dār* ‘kosec’ ⇔ nvn. *mähder* ‘kosec’ (Grimm 1854–1971) podaljšana s sln. suf *-ež* v funkciji nomena actoris, prim. sln. dial. nomen agentis *brlež* m ‘slaboviden konj’ ← *brlěti -ím* impf ‘slabo videti’ (► *brlež*).

medičarica

ESSJ 0

medičarica f navadno pl ‘mravlja, ki dela v želodčku zalogo sladke tekočine za sušne dni’ (zool. – SSKJ), *medičarice* f pl ‘medene mravlje, mravlje, ki živijo v Ameriki; mla-

de delavke se hranijo s sladkimi sokovi toliko časa, da se njihov zadek močno napihne; tako shranjujejo medicino za zimske mesece' (CZŽ 1997: 216).

Isln. knjiž. *medičarice* f pl 'mravlje, ki delajo v želodčku ...' (20. st.).

- ⊕ Neologizem 20. st. je fem na *-ica* iz pripadnostne izpeljanke na *-ar* < **-ar'b* k subst *medica* f 'sladka tekočina, snov, ki jo čebele nabirajo in predelujejo' s sodobnim sin *medicina* (SSKJ). Subst na *-ar* se ohranja v zastareli oznaki za čebelo *medičarji* m pl 'die Immen' (Pleteršnik), *medičarji* 'Immen' (Cigale 1880), toda *medičarji* 'Hymenoptera' (Erjavec 1875: 353).

medičarji → *medičarica*

ESSJ 0

medinska glista → podkožnjak

ESSJ 0

medlopir → nedlopir

ESSJ 0

medo

ESSJ 0

mêdo m, g *-ta* 'medvedek, medved': *medo* je njena najljubša igrača (v otroški govorici – SSKJ).

Isln. knjiž. *mêdo* m 'medvedek' (20. st.).

- ⇨ hrv. *mêdo* m 'medvedek' (Mikalja 1649; ARj), kar se v ERHJ: 1:600 razlaga kot hipokoristik iz *mêdvjed* m 'ursus' < psl. **meduǰǣb* 'isto', čeprav je bolj verjetno, da je to hipokoristik iz motivacijsko posodobljenega **medoǰǣb* (ÈSSJa: 18:55).

Sln. redko in ekspr. *mêdoǰǣd* m 'medved' (SSKJ) kaže enako kot r. dial. *medoéd* 'medved' in č. *medojed* 'isto' na formalno posodobitev refleksov iz psl. **meduǰǣb*, a je zaradi pozne potrjenosti verjetno izposojenka iz katere od slov. predlog. Formalno drugače posodobljeno iz iste predloge je *medjéd* 'Bär' (Janežič 1851), kar je bilo izposojeno iz hrv. *medjéd* 'medved' (Stulić 1806).

► **medved'**

medojed → *medo*

ESSJ 0

medopir → nedlopir

ESSJ 0

medoses

ESSJ 0

medosəs m, g *-sàsə* 'der Honigsauger, der Honigkolibri (mellisuga)' (Pleteršnik), *medosēs* 'kolibrič, Honigfauger, Kolibri' (Cigale 1860), *čudoviti medosès* 'der wunderbare Honig-Kolibri, Mellisuga mirabilis', *gizdavi medosès* 'der prächtige Honig-Kolibri, Mellisuga magnifica' (Erjavec 1881: 56).

Isln. knjiž. **medo'səs* m 'kolibri' (19. st.).

- ⇨^K nvn. *Honigsauger* ⇨^K nlat. *Mellisuga*.

- ⊕ Neuveljavljeni kalk (► kolibri) po nvn. predlogi je bil tvorjen z nomenom agentis **medosəs* 'kdor sesa med' iz subst *mêd* m 'mel' < psl. **mêdъ* 'isto' in *səsāti -âm* impf 'sugere' < **səsǣti* 'isto'.

meduza

ESSJ 0

medūza f 'ožigalkar z zdrizastim telesom, ki lebdi v morju': *meduze in polipi* (zool. – SSKJ), *meduza* 'spolna oblika ožigalkarjev iz razreda klobučnjakov in trdoživov' (CZŽ 1997: 190), *medūza* f, pl *meduze* 'die Medusen' (Pleteršnik), *meduze* f pl 'klobučnjaki, Medufen' (Cigale 1880), *meduza* f 'Medusa aurita' (Erjavec 1875: 392).

Isln. knjiž. **me'du:za* f 'Medusa aurita' (19. st.).

- ⇨ nlat. *Medusa (aurita)* 'Ohrenqualle' (Schödler 1860: II:530) ← lat. *Medūsa* f ⇨ gr. Μέδουσα 'najstrašnejša izmed treh Gorgon, mitološko bitje, ki ima namesto las strupe ne kače'.

- Ⓔ Erjavec 1875 l.c. je termin *meduza* po nlat. predlogi, ki je to žival označevala po gr. nenavadnem mitološkem bitju s strupenimi kačami namesto las, uvedel kot pomensko ustreznico za nvn. *Ohrenquelle*, kar ustreza sodobnemu sln. *uhati klobučnjak* ‘Aurelia aurita’, prim. hrv. sodobno *uhati klobuk* ‘isto’, starejše *ušat klobuk* ‘Ohrenqualle (Medusa aurita)’ (Šulek 1860).

medved¹

ESSJ *medved*

médved m, g *medvéda* ‘zver z gostim kožuhom in močnimi kratkimi nogami’: *medved brunda*, *lomasti po gozdu* (SSKJ), *médved*, g -*éda* ‘der Bär’, *šobasti médved* ‘der Lippenbär (ursus labiatus)’ (Pleteršnik), *medvèd* ‘Bär’ (Janežič 1851); kor. obir. *médwèd*, g -*é:da* ‘Bär’, ‘lupus in fabula’, ‘Ostergeschenk der Geliebten’, *médvè:dje hrù:šqε* ‘Felsenbirne’ (Karničar 1990), kor. rož. *madvād*, g -*dvéda*, *madvédje hrúšče* ‘medvedove hruške, Moosbeere’ (Šašel 1957), primor. rez. *midvét*, g -*da* ‘bear’, oron *Midvédawa gláwa* (Steenwijk 1992), nad. *medvèd* ‘orso’, *medvét* ‘isto’ (Špehonja 2012b), ter. *medvét*, g *medviéda* ‘orso’ (Spinozzi Monai 2009: 271), *médved*, g *medviéda* (Merkù GSTN), kraš. *médvet*, g *medviéda* ‘Bär’ (Štrekelj 1887: 404), notr. ‘*mi:edvet*, g *med’vè:ida* (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 74), rovt. tolm. ‘*me:ðbæð*, g *mæð’bi:æða* (Čujec Stres 2010–2014), črnovr. *mêdwet*, g *mêdwîadq* (Tominec 1964), gor. *mé:dvet*, g *medvè:da* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *mjá:dvet* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. ‘*me:dvèt*, g *med’vè:da*, ekspr. tudi ‘močen, okoren, navadno dobrodušen človek’ (Gregorič 2014), panon. pkm. *mèdvid*, g *medvèda* (Novak 1996), *mèdved* (Mukič 2005), prleš. ‘*medvét*, g *med’véda*, *debéli kak* ‘*medvét* ‘zelo debel, debelušen’ (Rajh 2010).

- Ⓙ Fem na -*a medvéda* ‘medvedka’ (Pleteršnik), primor. ter. *medviéda* ‘isto’ (Merkù GSTN), fem na -*ica medvédica* (Pleteršnik), *medvédica* (Janežič 1851), fem na -*inja* ← psl. *-*yni medvédinja* (Pleteršnik), *medvédinja* (Janežič 1851), v 18. st. *medvédèna* ‘Bärrinn, urfa’ (Pohlin 1781), *medvedinja* ‘Bärrinn’ (Gutsman 1789), fem na -*ka medvèdka* (Pleteršnik), *medvèdka* (Janežič 1851), rovt. črnovr. *mêdwîatkq* (Tominec 1964), dol. kost. *med’vè:tka* (Gregorič 2014), v 17. st. *medveidka* ‘ursa’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *medvedka* (Pohlin 1781), fem na -*ov-ica medvédovica* (Pleteršnik); dem na -*ič* < *-*it’b medvédič* m ‘junger Bär’ (Pleteršnik), primor. ter. *medviédbč* ‘orsacchiotto’ (Spinozzi Monai 2009: 271), *medviédič* (Merkù GSTN), ‘*me:ðbæðč*, g *mæð’bi:æðč* (Čujec Stres 2010–2014), dem na -*ek* < *-*ьkь medvèdæk*, g -*dka* ‘junger, kleiner Bär’ (Pleteršnik), dem na -*ec* < *-*ьcь medvèdæc*, g -*dca* (Pleteršnik), primor. ter. *medviédac* ‘orsetto’ (Merkù GSTN), v 17. st. *medveidiz* ‘ursulus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710).
- Ⓜ 16. st.: *medvid* ‘Beer, vrsus’ (Megiser 1592); 17. st.: *meduid* ‘orfo’ (Alasia 1607), *en medvid* ‘ursus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *médvèd* ‘Bär, urfus’ (Pohlin 1781), *medved* ‘*nedved*, Bär’ (Gutsman 1789); 19. st.: *médved* ‘Bär, Petz, ursus’ (Freyer 1842: 3).
- Ⓞ Cgn *Medved* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 136), po izgubi zvena v izglasju *Medvet* (ZSSP), Merkù 1982: 44 prišteva sem tudi zahodne cgn *Medveš*, *Medves Mesvet*, kar naj bi odražalo gor. izreko; *Medewed* (leta 1156), *Medwet* (12. st.), *Medwit* (leta 1245 – Kronsteiner 1975: 50); onimizacija je znana v večini slov. jezikov in odraža staro slov. varovalno ime.

Psln. **meduěd* m ‘ursus’ (splošno);

- = stosl. *medvèd* m ‘ursus’, hrv. *mèdvjed*, g -*a* ‘isto’, čak. *medvíd*, g *medvída* (ČDL), srb. *mèdved*, g -*a*, blg. *medvèd*, str. *medvèdb* m, r. *medvèdb*, ukr. dial. *medvèdb*, toda s premetom *v : m* ← *m : v* knjiž. *vedmídb*, br. *mjadvédzь*, p. *niedzwiadź* z asimilacijo po dentalnosti, toda dial. še *miedzwiadź*, stč. *medvèd*, *nedvèd*, č. *medvèd*, slš. *medved*, gl. *mjedwjedź*, dl. *mjadwéz*;

M

< **psl.** **meduědb* m ‘ursus’, kar omogoča vzpostavitev pide. transponata **med^hu-H₁ed-* ‘tak, ki je med’, prim. sti. *madh_uvadaḥ suparṇāḥ* ‘méd jedoči ptiči’ (ĖSSJa: 18:65s.).

- Ⓔ Psl. oznaka za medveda kot star konzonantni kompozit v funkciji nomena agentis iz **mēdb* m < pide. **méd^hu-* n ‘med’ in **H₁ed-* ‘jesti’ (z dolžino po Winterjevem zakonu), ki ga odraža tudi sti. *madh_uvadaḥ suparṇāḥ* ‘méd jedoči ptiči’, je tabuistični nadomes-tek pide. dial. **H₂ítk’to-s* ‘medved’ ← pide. **H₂ítk’o-s*, prim. het. *hartagga-* c ‘isto’, toda sti. *íkṣa-* m, gr. ὄρκτος m, f, lat. *ursus* m (Jarnik 1832: 34; Miklošič 1886: 186; Koštiál SEB; Bezljaj ESSJ: II:175; ĖSSJa: 18:66; ESJS: 8:460s.; Mayrhofer 1992–2001: II:302s.; Furlan 2013: 58; Furlan 2016: 144).

Madž. *medve* ‘medved’ je bilo pred izpadom izglasnega dentala izposojeno iz slov. jezikov (EWU: 952).

- Ⓓ^{BD} Pide. dial. **med^hu-H₁ed-* ‘tak, ki je med’ (sti. *madh_uvadaḥ suparṇāḥ* ‘méd jedoči ptiči’)

→ psl. * <i>meduědb</i> m ‘ursus’	sln. <i>medved¹</i> ;
→ ^{HIPOKOR} hrv. <i>medo</i>	⇒ sln. <i>medo</i> ;
→ ^{ASIM} n : d ← m : d č. <i>nedvěd</i>	⇒ sln. <i>medved</i> ;
→ ^{POSODOBITEV} * <i>medoědb</i> > r. <i>medojed</i> , č. <i>medojed</i>	⇒ sln. <i>medojed</i> ;
nv. <i>Eisbär</i>	⇒ ^K sln. <i>beli medved</i> ;
→ ^{ZAMENJAVA} ADJ	→ sln. <i>severni medved</i> ;
nv. <i>Nasenbär</i>	⇒ ^K sln. <i>nosati medved</i> ;
nv. <i>der schwarze Bär</i>	⇒ ^K sln. <i>črni medved</i> ;
nv. <i>Seebär</i>	⇒ ^K sln. <i>morski medved</i> ;
nv. <i>Bärenmotte</i>	⇒ ^K sln. <i>medvedič</i> ;
nv. <i>brauner Bär</i>	⇒ ^K sln. <i>rjavi medved</i> ;
nv. <i>Beutelbär</i>	⇒ ^K sln. <i>medved vrečar</i> ;
→ ^{DEM} NA -ek	→ sln. <i>medvedek vrečar</i> ;
agl. <i>grizzly bear</i>	⇒ ^K sln. <i>sivi medved</i> ;
→ ^{PRENOS} psl. dial. ‘bramor’	sln. <i>medved²</i> ;
→ ^{TVORJENKA} NA -ica	→ sln. <i>medvedica</i> ;
→ ^{TVORJENKA} NA -ec	→ sln. <i>medvedec</i> ;
→ ^{TVORJENKA} NA -ek	→ sln. <i>medvedček</i> ;
→ ^{TVORJENKA} NA -ek	→ sln. <i>medvedek</i> ;
→ ^{FEM} NA -a	→ sln. <i>medvedka</i> .

▷ medo ▷ medojed ▷ medved² ▷ nedved ▷ beli medved ▷ nosati medved ▷ črni medved ▷ morski medved ▷ medvedič ▷ rjavi medved ▷ sivi medved ▷ medved vrečar

medved²

ESSJ 0

mēdvet m ‘bramor’ (srštaj. (Zadrže) – SLA), *mīedvet* ‘isto’ (Ratanska vas – SLA), *miēdvet* (Tlake – SLA), *mīedvet/medwēit* (Dobovec pri Rogatcu – SLA), kozj.-bizelj. *mēdvet* (Pilštanj – SLA).

Psln. dial. **meduědb* m ‘bramor, Gryllotalpa gryllotalpa’;

- = slš. gerner. *medved* ‘Gryllotalpa gryllotalpa’ poleg *medvedjanko* ‘isto’ (Orlovský 1982 s.v. *medvedjanko*), gl. *mjedwjedż*, g -a ‘Maulwurfsgrylle’ poleg *mjedwjedk*, g -a ‘isto’ (Schuster-Šewc 1983–1996: 919);

< **psl.** dial. **meduědb* m ‘Gryllotalpa gryllotalpa’ ← psl. **meduědb* m ‘ursus’.

- Ⓔ Sln.-slš.-gl. paralela **meduědb* m ‘Gryllotalpa gryllotalpa’ je edina med številnim drugim slov. gradivom, ki ponazarja, da se je prenos pomena ‘ursus’ v ‘Gryllotalpa gryllotalpa’, tj. prenos s poimenovanja za veliko škodljivo žival na poimenovanje za majhno škodljivo (ESUM: 3:427), realiziral že v izhodiščni psl. besedi za medveda in ne šele v njegovih deminutivnih tvorjenkah, kot bi bilo mogoče sklepati zaradi majhnosti bramorja in bolj številnih poimenovanj zanj, ki so homonimna z deminutivnimi

tvorjenkami iz psl. **meduědb* 'Ursus', npr. sln. **medvedica** = primor. rez. *midvidica* 'mole-cricket' (Steenwijk 1992), rez. *medvidica* 'bramor' (V Bili/San Giorgio – SLA), *midvidica* 'isto' (Osojane/Oseacco – SLA), *midvidica* (Njiva/Gniva – SLA), kraš. *medvietca* (Šempas – SLA), **medvêdac** m, g -*dca* 'die Erdgrille, die Werre (gryllotalpa vulgaris)' (Pleteršnik po Cafu), štaj. zgsav. *medvêdac* 'bramor' (Ljubno ob Savinji – SLA), *medvêdec* 'isto' (Mozirje – SLA), *medviêdac* (Nizka – SLA), kozj.-bizelj. *medvêdec* (Planina pri Sevnici – SLA), *mêdvêdec* (Prevorje (Lopaca) – SLA), **medvedček** = srštaj. *medvâiček* 'bramor' (Šentrupert – SLA). Najširši areal takega prenosa je potrjen v sln. srštaj. **medvedek** = *medvêidek* 'bramor' (Slivnica pri Celju – SLA), *medvâidek* 'isto' (Bobovo pri Šmarju – SLA) s paralelo v gl. *mjedwjedk* m, g -*a* 'Maulwurfsgrille' (Schuster-Sewc 1983–1996 l.c.) in p. dial. *niedzwadek* 'gryllotalpa vulgaris', *niedzwiadek* 'isto' (Karłowicz SGP s.v. *niedźwiedź*) ter kor. **medvedka** = *mađbiadka* 'bramor' (Podklošter/Arnoldstein – SLA) s paralelo v r. *medvêdka* 'Gryllus gryllotalpa' (Dalš 1955 s.v. *medvêdb*), br. *medzvêdzka* 'Grillus gryllotalpa' (Nosovič 1870). Čeprav se podobni prenosi s poimenovanj večjih škodljivih živali na manjše škodljive potrjujejo npr. tudi pri odrazih psl. besedne družine iz **uělkъ* m 'lupus', prim. ukr. *voŭcok* 'Gryllotalpa vulgaris', sln. *vôlk* 'der Totdenkopfschwärmer (acherontia atropos)' (► *volk*²), je možno, da je bil prenos 'ursus' v 'Gryllotalpa gryllotalpa' pri tem gradivu dodatno spodbujen zaradi séma 'jesti', ki ga je vseboval sin *podjêd* (► *podjed*¹). V sln. ni potrjena varianta na *-*ikъ*, prim. ukr. *medvédyk* 'Gryllotalpa vulgaris' (ESUM l.c.), slš. *medviedik* 'krtonožka' (Kálal 1924 s.v. *medved*).

► **medved**¹

medved vrečar

ESSJ 0

M

medved vrečar m 'koala, Lipurus' (Erjavac 1875: 253).

Isl. knjiž. *medved vrečar* m 'rastlinojedi vrečar, ki svojega mladiča dolgo nosi na hrbtu' (19. st.).

↩^K nvn. *Beutelbär* m 'Koala, Lipurus' (Schödler 1860: II:402) ← *Beutel* 'vreča' + *Bär* 'medved'.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki koalo po nlat. oznaki *Phascolarctus* s sestavinama gr. izvora φάσκολος m 'vreča' in ἄρκτος m, f 'medved' označuje kot medveda, ki ima vrečo, je bil tvorjen z jedrno sestavino *medved* in apozicijo *vrečar*, ki je svojilnostna izpeljanka na -*ar* iz subst *vrěča* f 'saccus'. Ker je koala majhen medved, ki zraste med 72 in 78 cm (CZŽ 1997: 122), je bil Erjavčev kalk *medved vrečar* kasneje preoblikovan v dem na -*ek* **medvêdek vrečar** m 'medvedu podoben rastlinojedi avstralski sesalec, *Phascolarctus cinereus*' (zool. – SSKJ), *medvedki vrečarji* m pl 'koale, Phascolarctidae' (CZŽ 1997 l.c.). Podoben kalk po nvn. predlogi je zastareli č. kompoz *vakomedvêd* s prvo sestavino *vak* m 'vreča' (Havlová 2010: 25).

► **medved**¹ ► **vrečar**

medvedar

ESSJ 0

medvêdar m, g -*ja* 'pes, izučen za lov na medvede' (lov. – SSKJ), *medvêdar*, g -*rja* 'der Bärenbeißer (lovski pes)' (Pleteršnik), *medvedar* 'lovski pes, Bärenbeißer' (Cigale 1860).

Isl. knjiž. **med'vê:dar* m 'pes za lov na medvede' (19. st.).

↩^K nvn. *Bärenbeißer* 'popadljiv pes za lov na medvede' ← *Bär* 'medved' + *Beisser* 'popadljiv pes'.

- ⊕ Nvn. kompozit je bil v sln. kalkiran z izpeljanko na -*ar* v funkciji nomena actoris iz *médved* m 'ursus'; prvotno torej 'pes, ki lovi medvede'.

► **medved**¹

medvedček → medved²

ESSJ 0

medvedec → medved²

ESSJ s.v. *medved*

medvedek → medved²

ESSJ 0

medvedek vrečar → medved vrečar

ESSJ 0

medvedica → medved²

ESSJ 0

medvedič

ESSJ 0

medvédič m 'die Bärenmotte (phalaena bombyx)' (Pleteršnik), *medvedič* 'Bärenmotte (Phalaena bombyx)' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **med'vę:dič* m 'Phalaena bombyx' (19. st.).

↔^K nvn. *Bärenmotte* 'Phalaena bombyx' ← *Bär* 'medved' + *Motte* 'molj'.

⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki tega metulja kot medvedastega molja označuje po njegovi izredno kosmati gosenci, je bil s pripadnostnim suf -ič < *-it'b tvorjen iz subst *médved* m 'ursus'; prvotno torej 'metulj oziroma njegova gosena, ki je kot medved'.

Sodobni pomenski ustreznik je verjetno *navadni medvedek* m 'Arctia caja' (CZŽ 1997: 192) (► kosmatinec²).

► **medved¹**

medvedjica

ESSJ 0

medvêdjica f 'morski sesalec, ki živi v Sredozemskem in Jadranskem morju, *Monachus albiventer*' (zool. – SSKJ), *medvedjica* 'Monachus monachus' (CZŽ 1997: 191, 296), *sredozemska medvedjica* 'Monachus monachus' (Kryštufek 1991: 231), *medvedjica* 'monachus albiventer' (Bevk 1944: 146), *medvedjica* 'Bärenrobbe, Otária ursína; ima majhne uhlje ter živi poredko tudi v Jadranskem morju' (Poljanec 1910: 64), *medvedjica* 'vrsta tjulnja, ki se nahaja, dasi poredko, celo v Jadranskem morju' (Macher 1907: 23), toda *medvedica* 'ob Sredozemlju in tudi v Jadranu živeči okoli meter velik, tj. majhen, tjulenj, ki kljub zaščiti polagoma izumira' (Zei 1957: 162).

Isln. knjiž. *medvêdjica* f 'Monachus monachus = Monachus albiventer' (20. st.).

↔^K nvn. *bärenrobbe* f 'vrsta tjulnja' (Grimm 1854–1971 s.v. *robbe*) ← *Bär* 'medved' + *Robbe* 'tjulenj', dobesedno 'medvedji tjulenj'.

⊕ Kalk po nvn. *Bärenrobbe*, ki ni označeval tjulnja *Monachus monachus*, je bil kot terminološki neologizem za vrsto sredozemskega tjulnja, ki se je še med 17. in 19. st. pojavljal v okolici Trsta in tudi v Kopru (Kryštufek 1991 l.c.), narejen s substantivizacijo s suf -ica iz sln. adj *medvedji*, ker je ženski spol narekovala nvn. predloga z *Robbe*. Pred tem je Erjavec 1875: 281 za nvn. *Seemönch* 'Phoca monachus' (Schödler 1860: II:429) uvedel kalk *morski menih*, ki pa se kljub rabi pomensko enako motivirane oznake za *Monachus monachus* v drugih jezikih, npr. v it. *monaca/monaco di mare*, *foca monaca*, frc. *moine*, ni uveljavil (► morski menih). Prav tako ni bil v slovenščini za oznako *Monachus monachus* uporabljen kalk *morski medved* (► morski medved) po nvn. *Seebär*, ki se prvič pojavi pri Cigaletu 1860. Drugačno stanje je zaslediti v hrvaščini, kjer Šulkov kalk *morski medvêd* za nvn. *Seebär* 'Phoca ursina' (Šulek 1860) v čakavski varianti *morski medvid* označuje tjulnja *Monachus monachus* (ČDL; Vinja 1998–2004: II:195), oblika *medvîdica* pa služi kot njegov feminativ (ČDL). Pozno se je v sln. terminologiji ob *medvedjica* pri Zei 1957 l.c. pojavi varianta *medvedica*, ki je bila lahko hiperkorigirana iz *medvedjica*, ker substantivi na *-i-ica v slovenščini niso pogosti, na korekcijo pa je lahko vplival prav hrv. čak. feminativ.

► **medved¹**

medvedka → medved²

ESSJ 0

meglenasta zvončica

ESSJ 0

meglenasta zvončica f 'die nebelartige Glockenthierchen, Vorticella nebulifera' (Erjavec 1864: 139; Erjavec 1881: 251).

Isln. knjiž. *meglenasta zvončica* f 'die nebelartige Glockenthierchen, Vorticella nebulifera' (19. st.).

↵^K nvn. *das Glockenthierchen* 'Vorticella' (Schödler 1860: II:536) ← *Glocke* 'zvon, zvonec' + dem iz *Tier* 'žival'.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki tega migetalkarja označuje po telesu v obliki zvonca, je bil tvorjen z adj *meglénast*, f -a ← *meglā* f 'nebula' < psl. **mьglā*, ker se s prostim očesom vidi kot bela meglica na vodnih rastlinah (Erjavec 1864 l.c.), prim. sestavino *nebulifera* nlat. oznake, in subst *zvončica* kot dem k *zvónec* m, g -nca 'campanula' < psl. **zъonъcbъ*, prim. »Ta lepa živalca, ki je podobna peceljnatu cvetlici zvončici, živi pogosto v stoječih vodah« (Erjavec 1864 l.c.).

Medtem ko je kasneje Erjavec istega migetalkarja predstavljal enobesedno z *zvončica* 'vrsta praživali, Epistylis' (Erjavec 1875: 399), je sodobni terminološki ustreznik za rod Vorticella *zvončnice* f pl (CZŽ 1997: 195).

meglenščak

ESSJ 0

meglēnščak m 'der Salamander' (Pleteršnik); panon. prleš. *meglēnščak* 'močerad' (Sveti Tomaž – SLA), prleš. *meglāijščak* 'isto' (Križevci pri Ljutomeru – SLA).

Isln. dial. **meg'le:nščak* m 'močerad' (prleš.).

- ⊕ Ta arealno ozki zoonim kaže na tvorjenost iz sln. subst *meglā* f 'nebula' < psl. **mьglā* prek adj *meglēn* iz **meglēnski*, kar je bilo s suf -jak substantivizirano v **meg'le:nščak*, a pomenska motivacija ni jasna. Pleteršnik po Cafu sporoča, da naj bi po ljudskem izročilu močerad padel iz megle.

M

mehkoplavutar

ESSJ 0

mehkoplavūtār m, g -rja 'mehkopluta' (Pleteršnik).

Isln. 0;

neobstoječa beseda; Pleteršnik navaja, da je bila povzeta po Janežičevem viru, a je v nobeni od izdaj njegovih slovarjev ni bilo mogoče ponovno evidentirati, ampak se v njih najde le sin *mehkoplute* f pl 'Weichfloffer' (Janežič 1889; Janežič 1893 s.v. *mehkoča*).

► **mehkopluta**

mehkopluta

ESSJ 0

mehkoplúta f, pl *mehkoplute* 'die Weichflosser (malacopteri)' (Pleteršnik), *mehkoplute* f pl 'Weichfloffer' (Janežič 1889; Janežič 1893 s.v. *mehkoča*), *mehkoplúte* 'Weichfloffer, Malacópteri' (Erjavec 1881: 134).

Isln. knjiž. **mehkop'lu:te* f pl 'ribe z mehko plavutjo' (19. st.); kasneje singularizirano.

↵^K nvn. *weichflosse* 'isto' (Grimm 1854–1971) ← *weich* 'mehke' + *Flosse* 'plavut'.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki te morske živali označuje, da imajo mehke plavuti, je bil tvorjen z ničto substantivizacijo kompoz adj v ženskem spolu **mehkoplut* 'tak, ki ima mehko plavut', pri čemer je **plut* v pomenu 'plavut' verjetno substantivizirano iz ptc na **-tъ* od *plúti plóvem* impf 'plavati' in ni deverbativ, tvorjen na podlagi hrv., srb. *plútati plútām* 'isto'.

mehkuž

ESSJ 0

mehkúž m 'der Krebs gleich nach der Häutung' (Pleteršnik), *mehkuž* 'mehkač, Häutelkreb' (Cigale 1860), starejše *mekúž* 'der Krebs gleich nach der Häutung' (Pleteršnik),

mekuš 'Häutelkrebs' (Janežič 1851), tudi *mekúža* f 'der Weichkrebs, il gámbero di crosta ténera' (Drobnič 1858); dol. kost. *'mekü:s* m, g *me'kü:ža* 'rak po levitvi, dokler še nima oklepa' poleg 'jajce, ki nima trdega apnenčastega ovoja' (Gregorič 2014).

① Strukturna tvorjenka na *-ec* < **-bcb meküšec*, g *-šca* 'Häutelkrebs' (Janežič 1851).

② 18. st.: *mëkush* m, g *-fha* 'Häutelkrebs, cancer mollis' poleg 'Zärtling, homo delicatus' (Pohlin 1781) [məkuš -ža].

Psln. dial. **mëkûš* m 'kar je mehko, netrdo';

kasneje specializirano na označevanje različnih realij, ki jih zaznamuje lastnost mehkosti, tudi raka, ki se je pravkar levil;

< **psl.** **mëkušb* m 'mehkost = kar je mehko, netrdo', prim. hrv. dial. *mëkuš* 'mehka mlada trava', r. dial. *mjákuš* 'sredica (pri kruhu)', br. *mjákuš* 'isto' (ESSJa: 18:245 brez sln. gradiva).

③ Psl. abstr. **mëkušb* m 'mehkost' je izpeljanka iz psl. adj. **mëkû(ib)*, preden je bil tako kot večina prvotnih ujevskih adjektivov podaljšan v **mëkû-kb* 'mollis' > sln. *mëhek* 'isto' (ESSJa l.c.). V slovenščini so se fonetični refleksi **mëkušb* z ohranjenim sémom 'mehkost, mehek', kot je npr. *mehkûž* 'rak, ki se je pravkar levil', ljudskoetimološko naslonili na sln. adjektiv *mëhek*, zato se je medvokalni *-k-* nadomestil s *-hk-*, izglasni nezveneči *-š* pa je bil hiperkorigiran v *-ž*, kar je dalo *mehkuž*.

④^{BD} Psl. **mëkûb* adj 'mollis' (→ **mëkû-kb* 'isto') → psl. abstr. **mëkušb* m 'mehkost'

→ SLN. NOMEN RESULTATIVUM + HIPERKOREKCIJA 'rak'

→ SLN. NOMEN RESULTATIVUM + VPLIV ADJ mečji

→ SLN. NOMEN RESULTATIVUM + VPLIV ADJ mehek + HIPERKOREKCIJA 'rak'

nvn. *Weichthiere*/nlat. *Mollusca*

▷ mehkužec ▷ mečuš

sln. *mëkuž*;

→ sln. *mëkuža*;

→ sln. *mëčuš*;

→ sln. *mëhkuž*;

⇒^K sln. *mëhkužec*.

M

mehkužec

ESSJ 0

mehkûžec m, g *-žca* navadno pl 'živali z mehkim telesom brez notranjega ogrodja, Mollusca': *polži, školjke in drugi mehkužci* (zool. – SSKJ), *mehkužci* m pl 'Mollusca' (CZŽ 1997: 192), *mehkûžec* m, g *-žca* 'mekužec, das Weichthier' (Pleteršnik), *mehkužci* m pl 'Weichthiere (mollusca)' (Cigale 1880 s.v. *Weich* z opozorilom na hrv. terminološki ustreznik *mekušci*), *mehkužci* 'Weichthiere, Mollusca' (Erjavec 1864), tudi *mëkûžec* m, g *-žca*, pl *mëkužci* 'die Weichthiere (mollusca)' (Pleteršnik), *mëkužci* m pl 'Mollusca' (Erjavec 1875: 379).

Isln. knjiž. **meh'ku:žci* m pl 'Mollusca' (leta 1864), **me'ku:žci* 'isto' (leta 1875); kasneje singularizirano.

⇒^K nvn. *Weichthiere* ali nlat. *Mollusca* (Schödlér 1860: II:522).

⑤ Upoštevač kronologijo pisne potrjenosti terminov, je bil kalk v pluralu izpeljanke na *-ec* < **-bcb*, tj. *mehkužci*, najprej narejen iz sln. subst *mehkuž*, ki je prvotno lahko označeval realije z lastnostjo mehkosti, kasneje pa je bil morda pod vplivom hrv. *mekušci* m pl 'Weichthiere' (Šulek 1860) popravljen v *mëkužci* (leta 1864), nato pa je prevladala najprej uvedena varianta *mehkužci*, ki je izpodrinila sin *lupinarji* (► *lupinar*), v njej pa niti konzontančno zaporedje *-hk-* niti *-ž-* nista etimološko utemeljena.

► mehkuž

mehovec

ESSJ 0

mëhovac m, g *-vca*, pl *mehovci* 'die Schlauchthiere (coelenterata)' (Pleteršnik), *Mëhovci* so zvezdarji brez bodcev, imajoči enovito ali pa v več prekatov razdeljeno, *mehasto telesno otlino, ki prebavlja hrano, Mëhovci* 'Schlauchthiere, Coelenterata' (Erjavec 1881: 250, 243).

Isln. knjiž. **mē:hovci* m pl 'Coelenterata' (19. st.); kasneje singularizirano.

↪^K nlat. *Coelenterata* 'mehovci'.

- ⊕ Verjetno delni kalk po nlat. oznaki, ki je bila z lat. adj na *-ātus* tvorjena na podlagi sestavin gr. izvora κοίλον n '(trebušna) votlina' + έντερα n pl 'čreva, drob', ki te nečlenarje označuje po značilnosti, da nimajo posebnega prebavnega sistema, ampak tako vlogo opravlja celotno vrečasto, mehu podobno telo. Kalk je bil s suf *-ec* < *-*bcb* substantiviziran iz adj *mēhov*, f *-a* k subst *mēh* m 'follis' < psl. **mēhv*; prvotno torej '(žival) z mehu podobnim telesom'.

Enako pomensko motiviran je sin *mēšnják* m 'mehovec, das Schlauchthier' (Pleteršnik) < **mēs-bn-'akv*, *mēsňjaki* m pl 'Schlauchthiere' (Cigale 1880), ki je bil s suf *-jak* < **-akv* substantiviziran iz adj na *-en* < *-*bn* iz istega substantiva.

mehurčarica → mehurnjak

ESSJ 0

mehurka

ESSJ 0

mēhúrka f 'die Seeblase', *modra mēhúrka* 'physalia caravella', *navadna mēhúrka* 'physalia Arethusa' (Pleteršnik), *modra mehurka* 'Physalia caravella', *navadna mehurka* 'Physalia Arethusa' (Erjavec 1875: 393).

Isln. knjiž. **mō:dra/na'va:dna me'hu:rka* f 'Physalia physalia = Physalia caravella/Arethusa' (19. st.).

↪^K nvn. *Seebblafe* 'Physalia Arethusa' (Schödler 1860: II:530) ← *See* 'morje' + *Blase* 'mehur'.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki te ožigalkarje iz reda trdoživnjakov, sledeč nlat. oznaki *Physalia* s sestavino iz gr. φύσα f 'meh', po videzu označuje kot morske mehurje, je bil tvorjen s pripadnostnim suf *-ka* < *-*čka* iz subst *mēhūr* m 'membrana' < **mēhūr'b*. Sodobna terminološka ustreznika za *Physalia caravella*, sodobno *Physalia physalia*, sta *portugalska ladjica* in *galera* (CZŽ 1997: 31), prim. hrv. *portugalska galija*, it. *caravella portoghese*.

mehurke

ESSJ 0

mēhúrke f pl 'žabe z majhno glavo in razmeroma širokim trupom, ki se lahko napihne, Brevicipitidae' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *mēhúrke* f pl 'Brevicipitidae' (20. st.).

- ⊕ Neologizem 20. st. to vrsto žab označuje po videzu, ko se njihovo telo napihne in asociira na mehur, kar je bilo ubesedeno s pripadnostnim suf *-ka* < *-*čka* iz subst *mēhūr* m 'membrana' < **mēhūr'b*.

mehurnjak

ESSJ 0

mēhurnják m 'der Blasenwurm' (Pleteršnik), *mehurnjak* 'Cysticercus', *človeški mehurnjak* 'Echinococcus hominis' (Erjavec 1875: 377), *mehurnjaki* m pl 'večjemu ali manjšemu mehurju podobne gliste v ovčjih možganih, zaradi česar ovca postane vrtoglava' (Erjavec 1864: 128).

Isln. knjiž. **mehurn'ja:ki* m pl 'gliste, ki povzročajo trakuljo' (19. st.); kasneje singularizirano.

↪^K nvn. *Blafenwürmer* (Schödler 1860: II:520) ← *Blase* 'mehur' + *Wurm* 'črv, glista'.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki te gliste po videzu primerja z mehurjem, je bil s suf *-jak* < **-akv* tvorjen iz adj na *-en* < *-*bnc* k subst *mēhūr* m 'membrana' < **mēhūr'b*.

Enako pomensko motiviran je sin *mēhūrčarica* f 'mehurnjak, der Blasenwurm' (Pleteršnik), *mehurčarica* 'Blafenwurm' (Cigale 1860) < **mēhūr-bč-ar-ica*, ki s suf *-ica* upošteva ženski slovnični spol sln. pomenskega ustreznika *glista* za nvn. *Wurm*, ki je moškega, tvorjen pa je bil s pripadnostnim suf *-ar* < *-*ar'b* iz dem *mēhūrəc* k *mēhūr*.

meka → meketač

ESSJ 0

mekač

ESSJ 0

mekáč m, pl *mekači* ‘weichleibige Käfer (malacodermata)’ (Pleteršnik), *mekači* m pl ‘weichleibige Käfer, Malacodermata’ (Erjavec 1881: 169).

Isln. knjiž. **me'ka:či* m pl ‘vrsta hroščev z mehkim zunanjim ogradjem’ (19 st.); kasneje singularizirano.

⇐^K nvn. *weichkäfer* ‘die käferfamilie der malakodermata’ (Grimm 1854–1971) ← *weich* ‘mehk’ + *Käfer* ‘hrošč’.

- ⊕ Neuveljavljeni kalk po nvn. predlogi, ki to vrsto hroščev označuje kot mehke hrošče, je bil s suf. *-ač* < **-ačb* tvorjen iz adj *mek* ‘mehk’ kot izposojenke iz hrv., srb. *měk*, f *-a* ‘mehk’ < psl. **mękъkъ* ‘isto’. Podobno je bil iz iste nvn. predloge tvorjen hrv. kalk *mekuša* (Šulek 1860). Sodobni termin za to vrsto hroščev je *sneženka* (► *sneženka*).

meketač

ESSJ 0

meketáč m, g *-a* ‘kozel’: *gnal je kozla na semenj, toda suhega meketača ni kupil nihče* (ekspr. – SSKJ).

Isln. knjiž. *meketáč* m ‘kozel’ (20. st.).

- ⊕ Mlad nomen agentis na *-ač* < **-ačb* iz *meketáti -âm* impf ‘oglašati se z glasom *me* ali *mekeke* (o kozi)’ (SSKJ) < **mek-et-āti*, kar je bilo formalno ekspresivizirano iz psl. **me-kā-ti* ‘neartikulirano se oglašati; blejati’ (ĖSSJa: 18:73s.). Iz tega nomena agentis je bil kot hipokoristik tvorjen mlad fem *mēka/mēka* f ‘koza’: *naša meka se je izgubila* (ljubk. – SSKJ), saj refleks psl. **mekāti* v slovenščini ni bil evidentiran.

M**meklavžar** → klavžar

ESSJ 0

mekuž → mehkuž

ESSJ 0

mekuža → mehkuž

ESSJ 0

mekužec → mehkužec

ESSJ 0

melek

ESSJ 0

mə̀lək m, g *-lka* ‘neka drobna živalca’ (Pleteršnik) = *mèlek* m, g *-lka* ‘neka drobna živalca, a katera nisem mogel ovédeti. Morebiti je: pájek, pálek’: *Če kdo vpraša kaj se mu podá v plačo za kakovo delo, reče mu se šaljivo: dam ti jajce od mēlka* (primor. kraš. (Dornberk) – Erjavec, LMS 1882/1883, 212), kraš. *màlik*, g *-lka* ‘isto’ (Solkan – Erjavec, LMS 1882/1883 l.c.).

Isln. dial. ? m ‘neka živalca’ (?).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. V ESJS: 8:488 se po Pleteršniku sporočena Erjavčeva beseda *mə̀lək* navaja v geslu *mol'b* ‘molj’.

mendavecESSJ s.v. *mendrāti*

mendāvec m ‘na pol skopljen konj’ poleg ‘obotavljivec’ (ESSJ: II:177).

Isln. ?;

pisna napaka za *mə̀ndrāvəc* m, g *-vca* ‘na pol skopljen konj, der Halbhengst’ (Pleteršnik).

► **mendravec**

mendravec → dravecESSJ s.v. *madrāvec, zdrāvec***menek**ESSJ *meněk*, s.v. *ruta*

menə̀k m, g *-nkă*, tudi *mə̀nek*, g *-nka* ‘sladkovodna riba z zelo dolgima plavutma pred repno plavutjo’: *jesti, loviti menke; ščuke in menki* (SSKJ) in k temu neologizem 20.

st. **morski menek** m 'večja morska riba z veliko, široko glavo in črno obrobljenimi neparnimi plavutmi, Brosme brosme' (zool. – SSKJ), *menek* 'Lota lota' (CZŽ 1997: 393), *menek* 'Lota vulgaris' poleg **menjek** 'isto' (Munda 1926: 33), *mənək*, g -*nkà* 'die Aalraupe, die Quappe (lota vulgaris)', 'kapelj, der Grop' (Pleteršnik), *menjek* 'Gadus lota' (Erjavec 1875: 339), *menik*, *rumeni menik* 'menič, Aalquappe, Aalraupe, Aalruthe' (Cigale 1860), *menik* 'die Aalraupe, la moréna' (Drobnič 1858), *menek* 'Aalrutte' (Janežič 1851); primor. obsoš. '*mejnk*, g *mě:jŋka* 'kapelj' (Ivančič Kutin 2007), *mênək*, g *mênka* 'isto' (Bovec – Erjavec, LMS 1882/1883, 281), notr. *mànək*, g *mànka* (Vipavska dolina – Erjavec, LMS 1882/1883 l.c.), dol. kost. '*man'ak*, g -*n'ka* 'kapelj, sladkovodna riba z zelo veliko in široko glavo' (Gregorič 2014).

- ⊕ 18. st.: *mènk* 'Ruttffifch, muftela' (Pohlin 1781), *menk* 'Ruttffifch' (Gutsman 1789); 19. st.: *menik* 'der Ruttffifch' (Jarnik 1832: 62), *menèk* 'Gadus, Quappe', *seléni menèk*/ *menèk/ruméni menèk* 'wind. *menizh*, Gadus lota, Aalrutte' (Freyer 1842: 50).

Psln. dial. **mən'ək* m 'menek, Lota lota';

kasneje na območjih, kjer te ribe ni, preneseno na označevanje glavača oziroma kaplja, nlat. *Cottus gobio* (Erjavec, LMS 1882/1883 l.c.).

- Prim. hrv. *manjak* 'Lotta lota' (Hirtz 1928–1956: III:215), ukr. *men'ók*, g *men'ká* 'Gadus lota' (Grinčenko 1907–1909), p. dial. *mieniek* 'menek' (Karłowicz SGP), gl. *mjenk* 'isto', dl. *měńk* (Schuster-Šewc 1983–1996: 922);

< **psl.** dial. **mbn'bk* m, g *mbn'bká* 'menek, Lota lota' (ap B);

verjetno strukturna izpeljanka na *-*bk* iz psl. ihtionima **mbn'b* m, g *mbn'a* 'menek, Lota lota'.

► **manja** ▷ menkovec ▷ menkiček ▷ man¹ ▷ menič

mengelič

ESSJ 0

méngelič m 'die Feldgrille (grillus campestris)' (Pleteršnik); rovt. tolm. *méngelič* 'Feldgrille, Gryllus campestris' (Erjavec, LMS 1879, 131 z dodatkom, da ga otroci v Žabčah pri Tolminu, drezajoč slamico v jamo, ogovarjajo »šáver, šáver, méngelič! Ven se izklič'!«).

Isln. dial. **mę:ngelič* m 'poljski muren, Gryllus campestris' (tolm.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno.

menič

ESSJ 0

menič m, g *meniča* 'menek, Lota lota' (Korošec 2018), *menič* 'menek, Lota vulgaris' (Munda 1926: 33), *mənīč*, g -*iča* 'menek, Aalraupe, die Quappe (lota vulgaris)' (Pleteršnik), *menič* '*menik*, *rumeni menik*, Aalquappe, Aalraupe, Aalruthe' (Cigale 1860), *menič* 'Rutte (ein Ffich)' (Janežič 1851).

- ⊕ 18. st.: *menizh* '*rutel*, Rutte, Ffich' (Gutsman 1789); 19. st.: *menizh* 'der Ruttffifch' (Jarnik 1832: 62), *ménizh* '(ein Ffich) die Rutte' (Murko 1833a: 182), *menizh* '*seléni menèk*, *menèk*, *ruméni menèk*, Gadus lota, Aalrutte' (Freyer 1842: 50 z oznako *wind.*).

Isln. dial. **mənīt* m 'menek, Lota lota' (kor.).

- Prim. enako hrv., srb. *mnič* 'Lotta lota', *mnič* 'isto' ob *manič* (Hirtz 1928–1956: III:229, 233, 214) = *mānič* 'Lota vulgaris' (ARj);

< **psl.** dial. **mbn'it* m 'menek, Lota lota' je ob psl. **mbn'bk* 'isto' le ena od ihtionimskih besedotvornih variant za sladkovodno ribo Lota lota.

► **menek** ▷ menkiček ▷ menkovec ▷ mlič ▷ menišček²

menišček¹

ESSJ 0

menišček m, g -*čka* 'gozdna ptica pevka z veliko belo liso na vratu, Parus ater': *meniščki* in *čižki* (zool. – SSKJ), *menišček* 'Parus ater' (CZŽ 1997: 289), *mənīščək*, g -*ščka*

‘die Blaumeise (parus caeruleus)’, ‘die Bartmeise (parus barbatus)’, ‘die Hanfmeise, die Tannenmeise (parus ater)’ (Pleteršnik), *minišek* ‘gojsdna senica, podgosdnica, Tannenmeife’ (Cigale 1860).

- ⊕ 18. st.: *menishzhèk* ‘Afchenmeife, ægithalus’ (Pohlin 1781); 19. st.: *minišhzhek* ‘gojsdna feniza, podgojsenza, borfhnta feniza, Parus ater, Tannenmeife’, ‘plava feniza, plávmandelz, gorfhnek, Parus caeruleus, Blaumeife’, *menišhzhek* ‘bèrkasta feniza, besgavka, besgotula, besgetulza, Parus biarmicus, Bartmeife’ (Freyer 1842: 19).

Isln. knjiž. **mə'ni:ščək* m ‘Periparus ater = Parus ater’ (18. st.);

kasneje preneseno na označevanje tudi drugih vrst sinic.

- ⊕ Ornitonim je dem na *-ek* < *-*bkb* iz dem na *-ec* < *-*bcb* **mənišəc* k subst *məniħ* m ‘menih, monachus’ (Pleteršnik) < **məniħb* in to sinico označuje po značilni temni oz. črni barvi perja, ki je asociirala na menihe. Ista značilnost je v agl. *coal tit* ‘Periparus ater’ in nvn. *kohlmeise* ‘isto’ (Grimm 1854–1971) ubesedena s substantivom v pomenu ‘premog’.

menišček²

ESSJ 0

menišček m ‘Kaulkopf’ (Janežič 1851).

Isln. knjiž. *menišček* m ‘menek, Lota lota’ (19. st.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Morda posplošeno iz dem na *-ek* < *-*bkb*, tvorjenega k *mənič* m, g *-iča* ‘menek’ (Pleteršnik), v katerem je v stranskih sklonih prišlo do razvoja *-čk-* v *-šk-* in hiperkorekcije iz **menišek* v *menišček*. Manj verjetna je ljudskoetimološka naslonitev na izpeljanko na *-*bč-bkb* iz *məniħ* m ‘menih, monachus’ (Pleteršnik).

► **menič**

M

menjačica

ESSJ 0

menjāčica f ‘enoceličar, ki pri gibanju neprestano menja obliko; ameba’: *menjačica se giblje s panožicami* (zool. – SSKJ), *menjačice* f pl ‘amebe, Amoebina’ (CZŽ 1997: 131), *raztegnjena menjačica* f ‘das ausgestreckte Wechselthierchen (amoeba porrecta)’ (Pleteršnik), *menjačica* ‘Amoeba’ (Erjavec 1875: 399).

Isln. knjiž. **menjačica* f ‘ameba’ (19. st.).

↔^K nvn. *Wechselthierchen* ‘ameba’ ↔^K gr. ἀμοιβή f ‘menjava’.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki amebo kot enoceličarja, ki pri gibanju neprestano menja svojo obliko, poimenuje kot živalco, za katero je značilna sprememba oblike, je bil v slovenščini narejen s fem na *-ica* iz nomena agentis na *-ač* *menjāč* m ‘spreminjevalec, Wechsler’ iz *mējati* *-am* pf ‘napraviti, da dobi kaj drugačno obliko’ (SSKJ). Izhodišče poimenovanja tega enoceličarja je nlat. oznaka *amoeba* (► ameba), kar je bilo izposojeno iz gr. ἀμοιβή f ‘menjava’, deverbativa iz gr. ἀμείβω ‘menjati’.

menjarda

ESSJ 0

menjārda f ‘telica, ki gre h koncu prvega leta in je že telila’ (primor. obsoš. (Gorenja Soška dolina) – Erjavec, LMS 1882/1883, 212); k temu po redukciji in asimilaciji *m* ← *mn* obsoš. *mjà:rdā* f ‘krava s prvim teletom’ (Ivančič Kutin 2007).

Isln. dial. ?.

↔ ?.

- ⊕ Nejasno. Erjavec, LMS 1882/1883 l.c. je upravičeno domneval, da gre za it. dial. izposojenko, a njegova omemba it. *menare* ‘voditi, peljati’ ne razloži niti izvora niti etimologije te sln. dial. besede.

menjek → menek

ESSJ 0

menkiček

ESSJ 0

menkiček m ‘glavač, Cottus gobio’ (Munda 1926: 33), *mənkīčək*, g -čka ‘der Kaulkopf (cottus gobio)’ (Pleteršnik).

- Ⓔ 19. st.: *menkizhek* ‘Cottus, Koppe’, *fmerkavi menkizhek/menkizhek ‘kápel, kàpzh, glavazh* (?), *rihtar* (?), Cottus gobio, Kaulkopf’ (Freyer 1842: 46).

Isln. knjiž. **mən'ki:čək* m ‘glavač, kapelj, Cottus gobio’ (19. st.).

- Ⓔ Osamljeno. Ihtionim je dvojni dem na -iček < *-it'-bkb̃ iz ihtn *menək* m ‘Lota lota’ in glavača označuje kot zelo majhnega menka, čeprav sln. dial. ihtionimi, kot so *mənək*, g -nkà ‘kapelj, der Gropp’ (Pleteršnik), primor. obsoš. ‘*mějŋk*, g *mě:jŋka* ‘kapelj’ (Ivančič Kutin 2007), *mēnək*, g *mēnka* ‘isto’ (Bovec – Erjavec, LMS 1882/1883, 281), notr. *mànək*, g *mànka* (Vipavska dolina – Erjavec, LMS 1882/1883 l.c.), dol. kost. ‘*man'ak*, g -n'ka ‘kapelj, sladkovodna riba z zelo veliko in široko glavo’ (Gregorič 2014) kažejo, da se je na območjih, kjer menka ni (Erjavec, LMS 1882/1883 l.c.), ihtionim za menka prenesel na označevanje glavača oziroma kaplja, ki pa zraste med 15 in 20 cm (CZŽ 1997: 71), medtem ko menek doseže velikost do 75 cm (CZŽ 1997: 393).

► **menek**

menkovec

ESSJ 0

menkovəc m, g -vca ‘der Aal, die Muräne (muraena)’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. verjetno **mən'koɣəc* m ‘jegulja, anguilla’.

- Ⓔ Osamljeno. Verjetno prek adj na -ov s suf -ec < *-bcb̃ substantivizirano iz *menək* m, g -nkà ‘Lota vulgaris’ (Pleteršnik), ker je za obe sladkovodni ribi značilna sluzasta koža.

► **menek**

meresec

ESSJ s.v. merjasec

merēsəc m, g -sca ‘merjasec, neresec, der Eber, der Saubär’ (Pleteršnik), *marēsəc*, g -sca ‘isto’ (Slovenske gorice – Pleteršnik); panon. prleš. *me'rē:sec*, g -sca ‘merjasec’ (Rajh 2010), po SLA primor. istr. *marēsɔc* (Sočerga – SLA), *marēsoc* (Trebeše – SLA), čiš. *merēšəc* poleg *nerišəc* (Podgrad – SLA), srštaj. *marēšec* (Dobovec pri Rogatcu – SLA), kozj.-bizelj. *merēsc* poleg *merjāsc* (Šentlenart (Brežice) – SLA), panon. prleš. *mērēšec* (Sveti Tomaž, Ormož, Središče ob Dravi, Miklavž pri Ormožu, Sveti Jurij ob Ščavnici – SLA).

- Ⓔ Strukturna izpeljanka na -jak srštaj. *marejščāk* ‘merjasec’ (Dobovec pri Rogatcu – SLA).

Isln. dial. **me'rē:səc* m ‘merjasec’ (primor., štaj., panon.);

le s sekundarnim vzglasnim m- iz n- različno od sin *nerēsəc*.

► **neresec**

merino ovca

ESSJ 0

merîno óvca f ‘ovca z dolgo, mehko dlako, po izvoru iz Španije’, pl *merîno óvce* ‘nanašajoč se na ovce z dolgo, mehko dlako, po izvoru iz Španije’: *merino koža, volna; gojiti merino ovce* (SSKJ).

- Ⓔ Prek adj na -ov s suf -ka univerbizirano v *merînovka* f ‘merino ovca’: *merinovke dajejo izvrstno volno; gojiti ovce merinovke* (SSKJ), *merînovka* ‘das Merinosschaf’ (Pleteršnik po Cafu) s slovensko pomensko podstavo ‘merinova ovca’; adj na -ski < *-bskb̃ib̃ *merînski*, f -a (SSKJ), kar je s sln. sistemom usklajeni prilastek *merino*.

Isln. knjiž. *merîno óvca* f ‘Merinoschaf’ (20. st.);

pred tem verjetno tudi pod vplivom hrv. *merinovka* ‘prekomorka, španjolska ovca, Merinoschaf’ (Šulek 1860) univerbizirano v *merinovka* (19. st.).

↵^K nvn. *Merinoschaf* ‘merinovka’ (Schödlar 1860: II:424), tudi *Merino* ‘isto’ ⇔ frc. *mérinos* ‘isto’ ⇔ šp. *oveja merina* ‘merinovka’, *lana merina* ‘volna merinovke’.

- ⓔ Izhodiščni šp. adjektiv *merino*, f -a, potrjen leta 1307 v zvezi *lana que appellatur merinus*, izvira najverjetneje iz imena berberskega plemena *Marin*, ki je vzgajalo te ovce, ki so bile v Španijo importirane, ko je pleme med 13. in 15. st. vladalo v Maroku in južni Španiji; pasma se je najprej razvijala le v Španiji, po 18. st. pa se je gojenje razširilo še na druga področja, tudi v Avstralijo (Spletni vir 34). Neposredno iz frc. predloge ali prek r. *merinós* ‘merinovka’ (Vasmer 1986–1987: II:604) je bilo izposojeno Cigaletovo *merinos* (ovca) ‘Merino’ in iz tega tvorjeno *ovca merinosa* ‘isto’ (Cigale 1860).

merjasec¹

ESSJ *merjasec*, s.v. *mrêst*, *nesti jajca*, *rejec*, *tristovec*

merjasec m, g -sca ‘odrasel samec prašiča’: *rediti merjasca*; *merjasec in svinja* (SSKJ), *merjásac*, g -sca ‘der Eber, der Saubär’, pisano tudi *mrjásac* ‘isto’ (Pleteršnik), *merjasec* ‘Eber (ein zahmer); Saubär’ (Cigale 1860), *mrjasci* m pl ‘odrasli divji prasci’ (Erjavec 1875: 266), *merjasec* ‘Eber’ (Janežič 1851); kor. obir. *mərjá:sc* ‘svinja moškega spola’ (Karničar 1990), rož. *mrjasc* (Šašel 1957), *mrjá:sac* ‘merjasec’ (Kattinig 2017), zilj. *mərjásac*, g -sca ‘merjasec, prašič’ (Rateče – RS 2015), primor. notr. *mər'ja:sc/mer'ja:sc* (Velike Žabljice – Jejčič DN 2010: 75), rovt. cerklj. *mərjasc* (Razpet 2006), gor. *marjá:sac*, g -sca (Kropa – Škofic Diss. 1996), rovt. tolm. *mər'ja:sc* ‘samec domače in divje svinje’ (Čujec Stres 2010–2014), črnopr. *mərjasc* ‘neskopljen prašič’ (Tominec 1964), dol. kost. *mr'ja:sac*, g -sca (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *mər'já:sc* (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 342), po SLA je v narečjih beseda dobro potrjena.

- ⓓ Po metonimiji se v kor. narečju pojavlja kot oznaka za vrsto pluga: obir. *mərjá:sc* ‘Doppelpflug’ (Karničar 1990), rož. *mrjasc* ‘plug na dva lemeža’ (Šašel 1957), *mrjá:sac* ‘isto’ (Kattinig 2017).
- ⓔ 17. st.: *en reisā merjaffez* ‘majalis’, *en merjaffiz* ‘verres’ z adj *merjašzou* ‘verrinus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *merjasz* ‘Saubär, Eber, verres, majalis’ (Pohlin 1781), *merjafez*, -fza ‘Saubär, Eber’ (Gutsmann 1789); 19. st.: *merjasez* ‘der Eber’ (Jarnik 1832: 95), *merjáfiz*, g -fza ‘der Eber. (Saubär)’ (Murko 1833a: 183), *merjáfz* ‘divji práfez, pazhej, Eber’ (Freyer 1842: 5).

- ⓔ Onimizirano prek vzdevka, verjetno za plodovitega moškega, v cgn *Merjasec* (ZSSP; ESSJ: II:178 s.v. *merjasec*; Keber, JZ 5, 1999, 136) in *Mrjasec* (ZSSP).

Isl. dial. **mrjásac* m ‘domać prašič; divji prašič’ (splošno);

fonetično realizirano iz izhodnega psln. **nrēstac* m, g *nrēstcā* ‘prasec za parjenje, prasec za pleme’; po disimilaciji po dentalnosti *m : t* ← *n : t* izhodno sln. dial. **mrēstac* m, g *mrēstcā* > g **mrēscā*; po posplošitvi stranskosklonske osnove **mrēsc-* in križanju s sln. **prásac* < **prasac* ‘porcus’ < **porsac* je križanec **mrásac* pridobil prehodni j tipa *rjuha* iz *ruha*, kar je dalo **mrjásac* (Ramovš 1924: 75) = knjiž. *merjasec*, prim. hrv. kajk. *mar'ošec* ‘merjasec’ (Lipljin 2002).

- ⓔ Psl. dial. **nerstac* je nomen actoris na *-ac tipa psln. **s'bybcb* ‘sutor’ iz **s'byb* m ‘sutura’ iz nomina actionis **nērstb* f ‘parjenje, coitus’ = ukr. *nērestb* f ‘mrest’ (Miklošič 1886: 213; Bezljaj ESSJ: II:178; ESSJa: 25:11); prvotno torej ‘kdor plodi’.

Sodobna pravopisna norma *merjasec*, g -sca z zaporedjem -er- še vedno ni bila usklajena z dejanskim fonetičnim stanjem besede.

Ⓛ^{BD} Psl. **něrstb* f ‘parjenje ipd.’

→ jslov. nomen agentis **nrěstb* →^{PREHOD V -o-} **nrěstb* →^{POLNOGLASJE}
→^{IZPAD -t}

→ psl. dial. **nerstbcb* > **nrěstbcb* →?

>> **nrěsc-* →^{POLNOGLASJE} **nerěsac*

→^{ZAMENJAVA n-Z m-}

→^{REDUKCIJA (?)}

→^{DISIM m : t ← n : t} **mrěstac* >> **mrěsc-* →^{+ VPLIV prasec} **mrāsac* →^{+ -i} **mrjāsac*

→ **mrjāsac* × *prešič*

→ **mrjāsac* × *prasec*

→?

→^{PRENOS ‘oven’}

→^{DIAL. HIPERKOREKCIJA PO ZVENU}

>> **nrěsc-* →^{INTERKALACIJA -d-} **ndrěsc-* →^{PREMET -} **drjěsc-* →^{DISIM m : n ← d : n}

→ **nrěsc-* × *prasec* **nrāsac* →^{INTERKALACIJA} **ndrāsac* →^{PREMET*} **drnāsac*

→^{DISIM b : n ← d : n}

→^{+ -i} **nrjāsac* →^{INTERKALACIJA d + PREMET}

sln. *nerest*;

→ sln. *neres*;

→ sln. *rejec*;

sln. *neresec*

→ sln. *meresec*;

→ sln. *maresec*;

sln. *merjasec*¹;

→ sln. *prječč*;

→ sln. *prjasec*;

→ sln. *jerjasec*;

sln. *merjasec*²;

→ sln. *merjazec*;

→ sln. *mrnesec*;

→ sln. *drnasec*;

→ sln. *brnasec*;

→ sln. *drnjasec*.

▷ *jerjasec* ▷ *merjazec* ▷ *prječč* ▷ *merjasec*² ▷ *drnasec* ▷ *nerest* ▷ *neresec*

merjasec²

ESSJ 0

mərjāsc m ‘oven’ poleg *jārc* ‘isto’ (štaj. posav. (Ložice, Gornji Leskovec) – SLA).

Isln. dial. **mrjāsac* m ‘oven’ (posav.).

- ⓔ Poimenovanje za merjasca je bilo preneseno na poimenovanje za ovna, verjetno na podlagi skupne značilnost, da skrbita za razplod.

► **merjasec**¹

merjazec

ESSJ 0

mrjāzæc m ‘merjasec’ (kor. zilj. – Pronk 2009), rož. *mərjāzæc* ‘isto’ (Breznica/Frießnitz – SLA).

Isln. dial. **mrjāsac* m ‘prašič’, nato kor. **mrjāzæc*;

pri tem kor. poimenovanju za merjasca se odraža dial. hiperkorekcija po zvonečnosti tipa gor. *χlā:bæc*, g -*pca* ‘hlapec’ (Furlan, SM 2009: 122) iz prvotnega **mrjāsac*. Ta hiperkorigirana varianta je brez vira navedena v ERHJ: 1:703, kjer je nakazana možnost, da naj bi bil -z- historično utemeljen, kar ne prepričuje.

► **merjasec**¹

merkovca

ESSJ s.v. *mérkoca*

mérkovca f ‘opica’: komedijanti so imeli merkovco; molči, ti merkovca (zastar. – SSKJ), *mérkoca* ‘opica’, *mérkovca* ‘isto’ (Pleteršnik), *merkovica* ‘Affe’ (Cigale 1860 z oznako, da je bila beseda izposojena), *mérkevca*, *mèrkovca* ‘Affe’, ‘Meerkatze’ (Janežič 1851); kor. rož. *mérquca* ‘opica’ (Šašel 1957), rož. *mèrquca* ‘opica’ (Sele – Isačenko 1939: 75), rovt. tolm. *‘mierkælca* ‘opica’, je *‘ta:k, ja ‘ki ‘na ‘mierkælca* ‘je zelo gibčen’ (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *mierklca* ‘opica’, ‘morska mačka’, ‘sitna deklica’ (Razpet 2006), oboje s hiperkorigiranim *l* za *u*, kar je bilo izposojeno v sor. n. *merkltfæ* ‘opica’ (Kranzmayer, Lessiak 1983: 109), toda črnovr. *mīārkuca* ‘opica’ (Tominec 1964).

- Ⓣ Adj na -en < *-*bnb* v 18. st. *merkouzhen* ‘Aeffich’, *merkouzhu* obližje ‘Affengeficht’ (Gutsman 1789); denom *merkouzhvati* ‘galufvati, Aeffen’ (Gutsman 1789) [merkoučvati] ← **merkovečvati*.

- ⓗ 17. st.: *merkvisa* ‘cercopithecus, Meerkatz’, *merquiza* ‘fimia, Aff’ (Megiser 1603), *morska mazhka*, *merkouza* *fvir*; *sicer tá maihina merkouza* ‘cercopithecus’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *mirkuvza* ‘Aff, fimia’ (Pohlin 1781), *merkouza* ‘Aff’, *merkou-*

za/merkvisa 'Aff, Aeffin' (Gutsman 1789); 19. st.: *mèrkevza*, *mèrkoviza*, *mèrkva* 'die kleinste Affengattung, die Meerkatze' (Murko 1833a: 183).

Isln. dial. **me:rkouca* f 'opica' (kor., rovt.);

po dial. razvoju neakcentuiranega *ou* > *u* kor. *mérquca* oziroma *ou* > *o* *mèrkoca* (Pleteršnik).

- ↔ bav. avstr. **merkoutze* 'opica', nvn. *Meerkatze* 'isto' (tudi 'pravljíčna žival, pošast' – Grimm 1854–1971), srvn. *mer-katze* 'opica', *merekatze* 'isto', stvn. *mer-kazza*, *meri-kazza* (Miklošič 1867: 40 z neustreznim poknjiženjem v *mrkovica*; Berneker 1908–1913: I:38; Bezljaj ESSJ: II:178), srnn. *merkotte* (Kluge 1995: 549).

- ⓔ N. kompozit *Meerkatze*, dobesedno 'morska mačka', ki označuje vrsto dolgorepe opice, nakazuje, da gre za opico, ki je v Evropo prišla prek morja, pri čemer podobnost s sti. *markáta*-m 'opica' morda ni naključna (Kluge 1995 l.c.; Mayrhofer 1992–2001: II:323). Bav. avstr. dial. *mirkhōts* 'Meerkatze', *merkhōts* 'isto' (Striedter-Temps 1963: 179) le nakazuje, da je bila beseda znana tudi na bavarskem območju, za slovenščino pa kot predloga izposoje ne more priti v poštev, ker sln. *merkovca* z zaporedjem -ov- kaže na izposoj iz bav. avstr. predloge z diftongiranim *ou* iz *o* < srvn. *a*, prim. Kranzmayer 1956: 21.

Sln. varianta *merkvisa*, ki je potrjena v 17. st. pri Megiserju in kasneje v 18. st. pri Gutsmanu, je bila iz prvotne *merkovca* hiperkorigirana, *merkva* pa je hipokoristik iz *merkvisa*.

▷ velikorepna merkovca

mernjak

ESSJ 0

M

miernjak m 'bruco' (primor. nad. (Srednje/Stregna) – Rigoni, Salvino 1999) = 'gosenica', *miernjak* 'bruco misuratore' (Špehonja 2012b s.v. *bruco*), tudi *mieràc* 'isto' (Špehonja 2012b s.v. *bruco misuratore*), kar pomensko ustreza sln. *pedic* 'Geometra' (► *pedic*).

Isln. dial. **mę:rnjak* m 'gosenica pedica' (nad.).

- ↔^K it. (*bruco*) *misuratore* 'Geometra' ← *misuratore* 'kdor meri'.

- ⓔ Nad. oznaka za pedica je kalk po it. predlogi *misuratore* 'kdor meri', ker se gosenica pedica počasi premika z ukrivljanjem trupa navzgor podobno kot človekovi prsti, ko z roko meri pedi, tj. nekdanj dolžinsko mero 20 cm. Prek adj na -en < *-bnъ je bil tvorjen z izpeljanko na -jak < *-akъ iz subst *měra* f 'mensura' = nad. *miera* 'misura' (Špehonja 2012b) < psl. **měra*.

mesarska muha

ESSJ 0

mesarska muha f 'velika muha, ki leže jajčeca v meso, Sarcophaga carnaria' (zool. – SSKJ), toda *mesarska muha* 'Musca vomitoria' (Erjavec 1875: 361), *mesarska muha* 'die blaue Fleisch- oder Schmeissfliege, Musca vomitória' (Erjavec 1864: 107), *mesarska muha* in **mesna muha** 'zaplodna muha, zapljunkarica, Schmeißfliege' (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju), *mesna muha* 'Fleischfliege', 'Aasfliege' (Cigale 1860).

- ⓔ 19. st.: *měfna mûha* 'Schmeißfliege' (Murko 1833b s.v. *schmeißen*).

Isln. knjiž. **mę:sna* 'mu:ha' f 'Fleisch-/Schmeiss-fliege' (19. st.);

kasneje, a še v istem stoletju prenařeno v *mesarska muha* 'isto'.

- ⓔ Muha, ki leže jajčeca v meso, je bila najprej s pripadnostnim adj f *mesna* k *mesō* n 'caro' < psl. **měso* označena kot tista, ki je v zvezi z mesom, prenařeni adj *mesarska* pa ni v nobeni povezavi z nomenom actoris na -ar < *-ar'b *mesár* m < **męs-ár'b*, ampak sufiks nastopa v enaki pripadnostni funkciji kot v knjiž. *sirarska muha* f 'muha, ki leže jajčeca v sirovo skorjo, Phiophila casei', tudi *muha sirarica* 'isto' (zool. – SSKJ), toda starejša *sirna muha* (► *sirarska muha*). Enako izpeljavo s suf *-ar'b potrjujeta npr. hrv.

muha-mesarka 'Schmeißfliege (*Musca carnaria*)' (Šulek 1860 s.v. *Schmeißen*), kajk. *mesarica* 'muha, ki v meso leže jajčeca' (RKDI) in č. *masarka* 'mesarska muha'.

► **muha**¹

mesarski pes

ESSJ 0

mesarski pes m 'der Fleischerhund' (Pleteršnik), *mesarski pes* 'samsov, Bullenbeisser' (Erjavac 1864: 20), *mesarski pes* 'Fleischerhund', *mesarski/lovski pes* 'Bullenbeißer' (Cigale 1860), *mesarski pes* 'Fleischerhund, cane da macéllo' (Drobnič 1858).

⊕ 19. st.: *mejárski pèf* 'der Fleischerhund' (Murko 1833a: 185).

Isl. knjiž. **me'sa:rski 'pəs* m 'vrsta psa' (19. st.).

↵^k nvn. *fleischerhund* 'canis lanarius' (Grimm 1854–1971) ← *Fleisch* 'meso' + *Hund* 'pes'.

⊕ Ni jasno, katere vrste psa je označeval ta osamljeni kalk po nvn. predlogi, morda popadljivca psa, buldoga ali dogo.

► **pes**¹

mesečina

ESSJ 0

mesečina f 'klobučnjak brez polipov, ki razdražen zažari, se zasveti, Pelagia noctiluca': *lovke mesečinke* (zool. – SSKJ), pred univerbizacijo s suf. *-ka* pomensko enako *morska mesečina* f 'die leuchtende Seequalle (pelagia noctiluca)' (Pleteršnik), *morska mesečina* 'Pelagia noctiluca' (Erjavac 1875: 393).

Isl. knjiž. **mo:rska mese'či:na* f 'Pelagia noctiluca' (19. st.).

↵^k nlat. *Pelagia noctiluca* ← gr. πέλαιος n 'morje, morska gladina' + lat. *nox* f 'noč' + *lūx* f 'svetloba', dobesedno 'morska nočna svetloba'.

⊕ Kalk po nlat. predlogi je bil tvorjen z adj. *mórski*, f-a 'marinus' in subst. *mesečina* f 'nočna svetloba, ki jo daje mesec, luna'. Ta klobučnjak je bil torej označen po svetlobi, ki jo odda, ko je razdražen in je asociirala na mesečino. Ni jasno, ali je hrv. enako *morska mjesečina* 'Pelagia noctiluca' paralelni kalk po isti nlat. predlogi.

M

mesna muha → mesarska muha

ESSJ 0

mesožerec

ESSJ 0

mesožerac m, g -*rca* 'der Fleischfresser' (Pleteršnik), *mesožrci* m pl 'mesojedi, Fleischfresser' (Cigale 1880 z oznako, da je to zoološki termin), *mesožerec* 'Fleischfresser' (Janežič 1867 s.v. *Fleisch*), *mesožeric* 'Fleischfresser' (Cigale 1860).

Isl. knjiž. **meso'že:rəc* m 'mesojedec' (19. st.).

↵^k nvn. *Fleischfresser* 'mesojedec' ← *Fleisch* 'meso' + *Fresser* 'jedec'.

⊕ Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen s kompozitom iz *mesō* n 'caro' < psl. **měso* 'isto' in nomenom agentis *žerec* m, g -*rca* 'jedec' < psl. **žerěcb* 'isto', kar formalno ustreza lit. *gerikas* 'pivec'. Podoben neologizem je hrv. *mesožder* poleg *mesojedac*, oboje 'Fleischfresser' (Šulek 1860).

mešica → mušica

ESSJ 0

mešičar

ESSJ 0

mešičar m, g -*rja* 'die Haarbalmilbe' (Pleteršnik), *mešičar* 'Haarbalmilbe' (Janežič 1893).

Isl. knjiž. **me'si:čar* m 'lasna pršica' (19. st.).

↵^k nvn. *Haarbalmilbe* 'lasna pršica' ← *Haarbalg* 'lasni mešiček' + *Milbe* 'pršica'.

⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki to pršico označuje po njenem habitatu v lasnih mešičkih, je bil tvorjen z izpeljanko na -*ar* < *-*ar'b* v isti funkciji kot prebivalska imena tipa *Kočevlar* ←

tpn *Kočevje* iz subst *mešič* kot dem na *-ič* < **-it'b* iz *mêh* m 'follis' < psl. **mêhъ*; prvotno torej 'pršica, ki živi v (lasnem) mešičku'.

mešičkar

ESSJ 0

mešičkar m, g *-ja* navadno pl 'metulji, katerih gosenice in samice živijo v mešičku iz prsti, listja, Psychidae' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *mešičkarji* m 'Psychidae' (20. st.).

- ⑤ Oznaka za metulje, katerih gosenice in samice živijo v mešičku iz prsti in listja, je bila tvorjena z izpeljanko na *-ar* < **-ar'b* v isti funkciji kot prebivalska imena tipa *Kočevjar* ← tpn *Kočevje* iz subst *mešiček* m, g *-čka*, kar je dvojni dem na *-iček* < **-it'-bkb* iz subst *mêh* m 'follis' < psl. **mêhъ*; prvotno torej 'gosenica, ki živi v mešičku'. Ni bilo mogoče ugotoviti ustrezne tujejezične predloge, ki bi kazala, da je ta neologizem 20. st. kalk.

mešnjak → mehovec

ESSJ 0

mešoga → šoga

ESSJ s.v. *šóga*

metazoj

ESSJ 0

metazôj/mê tazoj m, g *-a* navadno pl 'mnogocelična žival; mnogoceličar': *nastanek, razvoj metazojev* (SSKJ).

Isln. knjiž. *metazôj/mê tazoj* m 'mnogocelična žival' (20. st.).

- ⇨ nlat. *Metazoa* ← gr. μετα- 'vmes, sred' + n pl ζῷα k subst ζῷον n 'žival', dobesedno 'vmesna žival, neprava žival'.

- ⑤ Izposoja temelji na singularizaciji nlat. predloge, ki je povzročila, da se je osnova **metazo-* zaradi potrebe po tvorbi stranskosklonskih oblik podaljšala v *metazoj-*.

Delni sodobni sin **mnogoceličar** m, g *-ja* navadno pl 'mnogocelična žival ali rastlina': *nastanek, razvoj mnogoceličarjev*, ki se navadno uporablja kot termin v biologiji (SSKJ), je bil s prvotno pomensko podstavo 'tak, ki ima več/mnogo celic' tvorjen v odnosu do enoceličnih živali, tj. praživali oziroma protozojev (► pražival, ► protozoi).

metek → metur

ESSJ 0

metelice

ESSJ 0

metelice f pl 'metljaj', 'metljivost' (panon. pkm. – Novak 1996).

Psln. dial. **metelica* f 'metljaj' (pkm.);

- = dl. *mjateljica* z dem *mjateljica*, oboje 'glista v drobovju živine, npr. metljaj' (Schuster-Šewc 1983–1996: 916);

< **psl.** dial. **met-el'-ica* f 'glista kot zajedavec pri živini; metljaj'.

- ⑤ Schuster-Šewc 1983–1996 l.c. brez sln. gradiva upravičeno povezuje z dl. *mjateljica* 'metulj', kar je dem na *-ica* k *mjatelj* m, g *-ela* 'isto', gl. *mjetelj*, g *-tela/-tla* in primerljivo z ukr. *metilj* m, g *-tělja* 'metulj' (citirano po ÈSSJa: 18:136); izhodno **met-el'b* je besedotvorna varianta k **met-ŭl'b* 'papilio' in potrjuje pomenski razvoj 'metljaj' ← 'metulj' (► metulj!) kot odraz ljudskega verovanja, da metljivost povzročajo v metulje spremenjene čarovnice (Machek 1968: 375; Bezljaj ESSJ: II:181).

metilj¹

ESSJ s.v. *metljāj*

metilj m, g *-a* 'v žolčevodu ovc in goveda živeči zajedavec, ki povzroča huda obolenja jeter' (nestrokovno – SSKJ), ('veliki) metljaj': *ličinke metilja* (strokovno – SSKJ), *Metilj, prav za prav metljaj v jetrih je črv, ki se zareja v jetrih in more učiniti veliko škodo. Ta črv (distoma hepaticum) je dvospolnik* (Kmetovalec XV/3, 15. 2., 1898, 22, vir:

dLib.si), *metilj*, g -*tilja* 'Hirnblassenwurm der Schafe, der Egelwurm' (Pleteršnik), *metilj* (v ovčjih možganih) 'Hirnblassenwurm' (Cigale 1860); kor. rož. *mētīl*, g -a 'bolezen na ovčjih pljučah' (Šašel 1957).

Psln. dial. **metīl* m 'ovčji ali goveji zajedavec';

- = hrv., srb. *mētīlj* 'črv ali glista, ki pride v žolčne organe in pri ljudeh, pogosteje pa pri ovcah in govedu, povzroča bolečine, Distomum hepaticum' (ARj), blg. *metil* 'zajedavec v ovcah in drugi drobnici, Distomum hepaticum' (BER: III:768);

< **psl.** dial. **metýl'* b m 'ovčji ali goveji zajedavec, ki povzroča metljivost' ← **metýl'* b m 'metulj, papilio'.

- Ⓔ Pogosta homonimija med substantivi s pomenom 'ovčji ali goveji zajedavec' in 'metulj' odraža ljudsko verovanje, da metljivost povzročajo v metulje spremenjene čarovnice (Machek 1968: 375; Bezljaj ESSJ: II:181). Prvotni pomen 'metulj' tega psl. substantiva se ohranja v sln. *metilj* m, g -*tilja* 'metulj' (Pleteršnik), *metilj* 'Schmetterling' (Janežič 1851), kor. rož. *mētīl* m, g -a 'metulj' (Šašel 1957), v 19. st. *metilj* 'der Schmetterling' (Jarnik 1832: 68) in tudi v njegovi strukturni tvorjenki -*ek* < *-*bkъ* *metīljæk* m, g -*ljka* 'der Schmetterling' (gor. – Pleteršnik), hrv. *mētīlj* 'metulj' (Mikalja 1649; Belostenec 1740; Stulić 1806; ARj), r. dial. *metýlb* m 'isto'. Psl. **metýl'* b m 'metulj' je nomen agentis na *-*yl'* b iz **mesti metešb* impf 'metati, stresati' (SP: I:112) in enako kot njegov sin **metūl'* b s polnostopenjskim suf *-*ūl'* b (► metulj) v enaki funkciji ubeseduje metuljevo premikanje kril, prim. tudi ESSJa: 18:135ss.

metilj² → metilj¹

ESSJ s.v. *metūlj*

metljaj

ESSJ *metljāj*, s.v. *smetljāj*, volčāj

M

metljāj m, g -a navadno v zvezi veliki *metljaj* 'v žolčevodu ovc in goveda živeči zajedavec, ki povzroča huda obolenja jeter, Fasciola hepatica': *jajčeca*, *ličinke velikega metljaja* (zool. – SSKJ), dial. 'tur, čir, mozolj': *imeti metljaj na nogi* (SSKJ), *metljaji* m pl 'Digenea', *veliki metljaj* m 'Fasciola hepatica' (CZŽ 1997: 194), *metljaji* m pl 'die Egelkrankheit der Schafe' (notr., bkr. – Pleteršnik), *metljaji* 'Egel (bei Schafen)' (Janežič 1867), *metljaji* 'gnjila bolezen, metuljavost, metlavica, Egelkrankheit' (Cigale 1860), *ovce hirajo*, *metljaji in vodenica jih morijo* (Janez Zalokar, Umno kmetovanje in gospodarstvo, 1854, vir: IMP), *metljaj* m 'Distomum hepaticum' (Erjavec 1875: 378); rovt. črnopr. *meṭlāi* 'metljaj' z adj *meṭlāwā krāwā* (Tominec 1964).

- Ⓔ 18. st.: *mēdljāj* 'eine Viehkrankheit, morbus pecorum' (Pohlin 1781) s sekundarnim ozvenečenjem prvotnega *t* ob *l*.

Isln. dial. **metl'aj* m 'ovčji ali goveji zajedavec'.

- Ⓔ Formalno osamljeno; zaradi sin *metilj* (► metilj¹) in *motilj* (► motulj), ki kažejo na pomenski razvoj 'ovčji ali goveji zajedavec' ← 'metulj' (Bezljaj ESSJ: II:181), verjetno razvito iz homonimnega, sicer pa nepotrjenega substantiva v pomenu 'metulj', ki je bil kot nomen agentis na -*ej* < *-*ējъ* tvorjen iz ekspresivne variante **met-yl'a-ti* = sln. *metljāti* -*ām* impf 'vrteti se, sukati se' (dol. – Pleteršnik) k *mēsti métem* impf 'metati' < psl. **mesti metešb* 'metati, stresati'.

metofir

ESSJ s.v. *netopír*

meṭufīr m, g -*ja* 'netopir' (primor. obsoš. – Ivančič Kutin 2007), obsoš. *metufír* 'isto' (Log pod Mangartom – SLA), *metofír* ob *netofír* (Trenta – SLA); Pleteršnikovo *mato-fír* m, g -*rja* 'netopir', ki ga sporoča za polj. narečje, enako kot nad. *matofír* 'netopir' poleg *pū tič pū miš* 'isto' (Jeronišče/Jeronizza – SLA), obsoš. *metafír* ob *tāčmāš* (Čiginj – SLA), rovt. tolm. *metafér* poleg *spęčmeš* (Tolmin – SLA), *mata'fi:ər*, g -*ja* (Čujec

Stres 2010–2014), črnovr. *metafēr* (Hotedršica – SLA), horj. *metafēr/mq̇tafīr* (Vrhnika – SLA), gor. *ṁtoq̇fēr* (Selca – SLA), *ṁtafēr* (Valburga – SLA), odraža varianto **moto-fir**, v kateri je -o- v prvem zlogu prek *-ə- nastal iz prvotnega **metoʹfi:r*.

Isl. dial. **metoʹfi:r* m 'netopir';

to je bila predloga, iz katere je nastalo sln. dial. **metohir* in skupaj z varianto **motofir* odraža ekspresivno spirantizacijo $f \leftarrow p$ tipa sln. *škrofīti* $\leftarrow$ *škropīti* 'spargere' (Furlan 2016: 95) iz sln. dial. **metopir*.

► **metopir** ▷ metohir

metohir

ESSJ 0

matoxīr m 'netopir' (primor. ter. (Breginj) – SLA), obsoš. *matoxīr* (Borjana pri Kobaridu – SLA).

Isl. dial. **metofir* m 'netopir';

po dial. prehodu $f \leftarrow h$ **metohir*; zaradi obsoš. variant tipa *metufir* (Log pod Mangartom – SLA), *metofir* (Trenta – SLA) je dial. zaporedje *mato-* najverjetneje prek **moto-* $\leftarrow$ **mato-* razvito iz prvotnega še nereduciranega dial. **meto-*.

► **metofir**

metopir

ESSJ 0

metopī:r m, g -ja 'netopir' (gor. (Kropa) – Škofic Diss. 1996), *metopir* (Polica pri Kranju – SLA), dol. *metopīer* (Mirna – SLA), štaj. srsav. *metopīr/matapīr* (Vransko – SLA); Pleteršnikovo **matopir** m, g -rja 'netopir', ki ga sporoča za jugovzhodno štajersko območje, tako kot rovt. tolm. *ṁtaq̇piər* (Zatolmin – SLA), gor. *matupēr* (Črna pri Kamniku – SLA), *matupīr* (Moravče – SLA) in štaj. laš. *mutapīr* (Lokavec – SLA) odraža varianto z vzglasjem **matopir**, ki je najverjetneje prek **mato-* razvito iz prvotnega še nereduciranega **meto-*.

Isl. dial. **metopir* m 'netopir' (gor., dol., štaj.).

- Prim. hrv. čak. *metopīr*, g *metopīrā* 'nočni metulj' v zvezi *pōl mīša pōl metopīrā* 'netopir' (Dračevica na Braču – ČDL);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **metopyr'b* m 'netopir'.

- ⊕ Sln.-hrv. varianta je bila v vzglasju gotovo preoblikovana iz prvotnega sln. *netopir* 'netopir' < psl. **netopyr'b* 'isto', najverjetneje prek naslonitve na *metilj/metulj* 'papilio' in *motilj* 'isto', saj tudi druge preoblikovane variante kažejo na jezikovni vpliv leksike, ki označuje letenje ali pa leteče živali, prim. sln. dial. *letopir* 'netopir', r. dial. *létopyrb* 'isto', č. *letopýř*, *letopěř*, slš. *letopier*, p. dial. *latoperz*, *latopierz* < psl. dial. **létopyr'b* 'netopir' $\leftarrow$ psl. **netopyr'b* 'isto' zaradi vpliva psl. **lētati* 'volare'. Variante z vzglasnim *m-* so pri slov. refleksih iz psl. **netopyr'b* znane tudi v p. dial. tipu *ṁto-perz* 'netopir' (Karłowicz SGP), *m'ęntop'eš* 'isto', *mendopeš* (OLA L 1, 1988: 145). Ni verjetno, da bi sekundarno vzglasje *m-* nastalo po enakem vzorcu kot sekundarni *M-* v atpn *Miklavž* $\leftarrow$ nvn. *Nikolaus*, kar se razlaga z asimilacijo po labialnosti $m : l \leftarrow n : l$ (Ramovš 1924: 97).

► **netopir** ▷ metofir

metulj'

ESSJ *metulj*, s.v. *mōlj*

metulj m, g -a 'žuželka z dvema paroma velikih, navadno živo, pisano obarvanih kril in s tipalnicama': *metulji ḟfotajo*; pog. 'v stari Jugoslaviji bankovec za sto dinarjev': *to stane dva metulja* (SSKJ), *metulj* 'der Schmetterling', tudi *metulj*, g -ulja 'isto' (Pleteršnik), *metulj* 'Schmetterling (Papilio)' (Cigale 1860), *metulji* m pl 'Lepidoptera' (Erjavec 1875: 356), *metulj* m 'Schmetterling' (Janežič 1851); kor. obir. *ṁtú:l* 'Schmet-

terling', šaljivo 'Papiergeld, Tausender' (Karničar 1990), primor. kraš. *metýl'* 'Schmetterling' (Štrekelj 1887: 399), notr. *me'tu:l* (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 75), rovt. črnovr. *me'túl*, g -e (Tominec 1964), gor. *metú:l* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. kost. *'metü:l'*, g *me'tü:l'a* 'metulj' poleg 'veliki metljaj, v žolčevodu ovc in goveda živeči zajedavec, ki povzroča huda obolenja jeter' (Gregorič 2014), panon. prleš. *me'tü:l* 'metulj' (Rajh 2010).

- ① Dem na -ec < *-ьсь *metúlĵac*, g -ljca, v 17. st. *en maihin metulez*, po nozhi okuli luzhi leta 'epiolus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), in iz tega strukturna tvorjenka na -ek < *-ькь *metúlĵčak*, g -čka (Pleteršnik), rovt. črnovr. *me'túlčĵk* (Tominec 1964), dol. kost. *me'tü:l'čĵk* (Gregorič 2014).
- ② 17. st.: *ena luzhna, ali nozhna muha, en metúl, kateri se po nozhi v'lúzh šaletuje* 'lam-pyris' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 19. st.: *metulj* 'der Schmetterling' (Jarnik 1832: 68), *metulj* 'der Schmetterling' (Murko 1833a: 188).
- ③ Prek vzdevka, verjetno za nestanovitnega človeka, onimizirano v cgn *Metulj*, *Metul* (ZSSP).

Psln. **metül'* m 'papilio';

- = hrv. kajk. *me'túl*, g *me'tüla* 'metulj' (Varaždin – Lipiljin 2002), *me'toul* (Mursko Središće – Blažeka, Rob 2014), hrv. gradišč. *metulj* 'Schmetterling' (Tornow 1989), *metuly* 'papilio', *metuly*, *koi k plamnu fzeveche nad letava* 'hepialus' (Belostenec 1740), slš. le v dial. tvorjenki *metuliak* 'metulj' (SSN: II:158);

< **psl.** dial. **metül'b* m 'papilio' s sin **metýl'b*, **motül'b*, **motýl'b* in **metel'b* (ESSJa: 18:135ss.), ki se v sln. odražajo neposredno (► *metilj*², ► *motilj*, ► *motulj*) in posredno (► *metelice*).

- ④ Ker se pri večini teh homonimov v funkciji nomenov agentis pojavlja tudi sekundarni pomen 'zajedavec pri živini', ki temelji na ljudskem verovanju, da metljavost povzročajo v metulje spremenjene čarovnice (Machek 1968: 375; Bezljaj ESSJ: II:181), je možno, da so bili z njimi prvotno označeni nočni metulji, tj. večje, ki rade letajo okoli ognja ali luči oziroma se vanj oziroma vanje rade zaletavajo. Verbalni predlogi, tj. ejevska psl. **mesti metešb* impf 'metati, stresati' in ojevka **motāti motāješb* 'krožno premikati', sta zato verjetno lahko označevali tudi krožno premikanje okoli predmeta in zaletavanje vanj. Pregled starejših, manj prepričljivih poskusov razlag je podan v ESSJa: 18:136ss.

- ⑤^{BD} Psl. **mesti metešb* impf 'metati, stresati' + 'krožno premikati'

→ psl. dial. nomen agentis **metül'b* m 'papilio'

→^{PRENOS} 'zajedavec ...'

→^{TVORJENKA NA -ača} 'nočni metulj'

→^{ZAMENJAVA SUF Z -ur} 'papilio'

→^{ZAMENJAVA SUF Z -ek} 'papilio'

→^{VPLIV SIN motilj} 'papilio'

?

nvn. *Rübenweißling*

→ psl. dial. **metel'b* 'papilio' → **metel'ica* 'zajedavec ...'

→ psl. dial. **metýl'b* m 'papilio'

→^{JSLOV. PRENOS} 'zajedavec ...'

psl. dial. **met-ŭl'a-ti* → nomen agentis **metŭl'aĭb* 'papilio'

→^{PRENOS} 'zajedavec ...'

psl. **motāti* 'krožno premikati' → psl. nomen agentis **motýl'b* 'papilio'

▷ *metulj*² ▷ *metur* ▷ *metek*² ▷ *metuljača* ▷ *motulj* ▷ *motilj*

sln. *metulj*¹;

→ sln. *metulj*²;

→ sln. *metuljača*;

→ sln. *metur*;

→ sln. *metek*²;

→ sln. *motulj*;

→ sln. *martili*;

⇒^K sln. *metulj repar*;

sln. *metelice*;

sln. *metilj*²;

sln. *metilj*¹;

→ sln. *metljaj*;

→ sln. *motilj*.

metulj²

ESSJ 0

'metü:l' m, g *me'tü:l'a* 'veliki metljaj, v žolčevodu ovc in goveda živeči zajedavec, ki povzroča huda obolenja jeter' poleg 'metulj' (dol. kost. – Gregorič 2014).

- ① Adj na -av < *-aυb *metüljava ovca* 'ovca, ki boleha za metljavostjo' (dol. (Lašče) – Erjavec, LMS 1880, 189), kost. *me'tü:l'af*, f -l'ava 'metljav, okužen z metljaji' (Gregorič 2014) in iz tega *metuljavost* 'metljaji, gnjila bolezen, metlavica, Egelkrankheit' (Cigale 1860), adj na -ast panon. prleš. *metü'lasti* 'metljav' (Rajh 2010).

Isln. dial. **me'tu:l'* m 'zajedavec pri živini; metljaj' (kost.) ← psl. **metül'b* 'papilio'.

- ⑤ Oznaka za zajedavca je enako kot pri *metilj* (► *metilj'*), *metelice* (► *metelice*), *metljâj* (► *metljaj*) nastala s prenosom s homon *metülj* 'papilio' in odraža ljudsko verovanje, da metljavost povzročajo v metulje spremenjene čarovnice (Machek 1968: 375; Bezljaj ESSJ: II:181).

► **metulj'**

metulj repar

ESSJ 0

metulj rëpar m 'der Rübenweißling' (Pleteršnik), *motulj repar* 'Rübenweißling' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. *motulj/metulj repar* m 'repni belin, Pieris rapae' (19. st.).

- ↵^K nvn. *Rübenweißling* 'repni belin, Pieris rapae' ← *Rübe* 'repa' + *Weißling* 'belin (o metlju)'.

- ⑤ Nvn. kompozit *Rübenweißling* je bil v sln. kalkiran z besedno zvezo *metulj/motulj repar*, v kateri je bil drugi člen nvn. predloge nadomeščen dvojno, in sicer s sln. *metulj* oz. *motulj* in z nomenom actoris na -ar < *-ar'b iz subst *rëpa* f 'rapa'. Metulj namreč svoja jajčeca leže na repo. Enobesedni kalk iste nvn. predloge predstavlja hrv. *repnjak* 'Rübenweißling, Papilio rapa' (Šulek 1860; ARj).

V 20. st. je bila besedna zveza *metulj repar* ob vedenju, da je pomenski ustreznik nvn. *Rübenweißling*, nadomeščena s skladenjsko in pomensko bolj primerno **repni belin** 'Pieris rapae' (► *belin'*), npr. *kakor tudi žametnozelene ličinke repnega belina, ki najraje žro gornje nežne liste vseh vrst zelja. Pri nas je najbolj znan in zelo koristen navadni bubičar, ki napada bube raznih dnevnih metuljev, med njimi tudi kapusovega in repnega belina* (Gradivo SSKJ).

metuljača

ESSJ 0

metuljača f 'der Todtenkopfschwärmer' (štaj. – Pleteršnik); panon. prleš. *metü'lača* 'vešča' (Rajh 2010).

Isln. dial. **metu'l'ača* f 'nočni metulj, vešča'.

- ⑤ V razmerju do *metulj* v pomenu 'nočni metulj, vešča', ki se potrjuje v 17. st. *ena luzhna, ali nozhna muha, en metül, kateri se po nozhi v'lúzh šaletuje* 'lampyris' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), je dial. **metul'ača* strukturna tvorjenka na -ača.

► **metulj'**

metur

ESSJ 0

metúr m, g -a 'metulj' (panon. pkm. – Mukič 2005).

Isln. dial. **me'tu:r* m 'metulj, papilio' (pkm.);

z zamenjavo suf -úl̥j < *-ül'b z -ur < *-ur'b nastalo iz prvotnega sln. *metülj* m 'papilio' < **metül'b*; enako je tudi panon. pkm. **meték** m, g -a 'metulj' (Novak 1996) iz prvotnega sln. *metülj* nastalo z zamenjavo s suf -ek < *-vkb̥.

► **metulj'**

mevelca

ESSJ 0

mj'ulca/mj'v'lca f 'girica, modrak' (primor. kraš. (Nabrežina) – Godnič, SMZ 2–3, 1979, 110) = kraš. *m'jeulca* 'girica, Maena smarisi' (Nabrežina – Cossutta 2015: 185), *m'jəvəlca* 'isto' (Kontovel – Cossutta 2015 l.c.).

Isln. dial. **'mē:ylca* f 'Maena' (kraš.) < **'mē:ylolica* ← **'mē:nolica* (?).

- Ⓔ Morda je ta osamljeni kraški ihtionim fonetično razvit iz dem na *-ica*, ki je bil tvoren iz izposojenke **menola* iz it. trž. *mènola* 'Maena maena', čeprav predpostavljene disimilacije *m : v : l* ← *m : n : l* ni mogoče argumentirati z drugim sln. gradivom (Furlan, CSI 17/1, 2021, 382 z op. 9).

mevkej

ESSJ 0

mèə:wqi m, g *-ja* 'Katze' (kor. obir. – Karničar 1990 z oznako, da beseda spada v otroško govorico).

Isln. dial. **mēyukej* m 'maček' (obir.).

- Ⓔ Mlad dial. nomen agentis na *-ej-* < **-ěj-* iz kor. **'mē:ukati* 'mijavkati (o oglašanju mačk)' = kor. rož. *mévqat* *-am* impf 'mijavkati', *máčqa mévka* 'mačka mijavka' (Šašel 1957), rož. *mèvqatə* 'mijavkati, tarnati' poleg *mévqəl* 'šleva, tarnovec' (Kattinig 2017), v 18. st. *meukam* poleg *maukam* 'gnaue wie die Katzen' (Gutsman 1789).

mevlja

ESSJ *mēvlje*

mēvlja f navadno pl 'ličinka, zlasti konjskega zolja': *konj ima mevlje* (zastar. – SSKJ); *mevlje ga koljejo* 'nemirno, nestrpno se preseda, prestopa' (eksp. – SSKJ); nizko *imeti mevlje v riti* 'biti nemiren, nestrpen, siten' (SSKJ), *mēvlje* f pl, g *-vəlji* 'die Madenwürmer' (Pleteršnik).

- Ⓢ Prek vzdevka, verjetno za nemirnega človeka, onimizirano v cgn *Mevlja* (ZSSP).

Isln. dial. **mēul'a* f 'ličinka, črv' (?).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Bezljaj ESSJ: II:181 je opozoril le na pomensko enako slš. *mrla* 'parazit, glista', *mrle ho jedia*, č. dial. *mrlje hraju* 'je razposajen', kar Machek 1968: 380 pušča brez razlage, Králik 2015: 372 pa povezuje s slš. dial. *mrlit* 'srbeti'.

mezeg

ESSJ *mezëg*, s.v. *popäh*

mèzəg m, g *-zgä*, tudi *màzeg*, g *-zga* 'domača žival, neposredna potomka žrebca in oslice': *jezditi na mezu*; *sopihal je kakor otovorjen mezeg* (SSKJ), *mezeg* 'križanec med žrebcom in oslico' (CZZ 1997: 240), *màzəg*, g *-zgà* 'mezeg', tudi *mēzəg* 'isto', *màzg*, g *-zgà* (Pleteršnik), *mazg* 'mezg' (Pleteršnik), *mezeg* 'Maulesel, Equus hinnus' (Erjavec 1864: 36), *mezeg*, g *-zga*, *mezek*, g *-zka* 'Maulefel' (Janežič 1851).

- Ⓙ Strukturna tvorjenka na *-a mezgä*, tudi *màzga* f 'mezeg' (knjiž. – SSKJ), primor. kraš. *màzga* 'Maulesel' (Štrekelj 1887: 426); fem na *-ica mēzgica* 'mula', v 17. st. *mesgiza* 'mula' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), fem na *-ulja mēzgūlja* (Pleteršnik); nomen actoris na *-ar* < **-ar'b mēzgār*, g *-rja* 'Mauleseltreiber' (Pleteršnik), *mezgar* 'Maulefeltreiber' (Cigale 1860), v 17. st. *mesgār* 'tovornik, štalski hlapec, ovlár, agaso', *mesgār*, *ali ovlár* 'mulio' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 18. st. *mēfgār* m, g *-ja* 'Efeltreiber, agafo' (Pohlin 1781), *mesgar* 'Maulefeltreiber' (Gutsman 1789).

- Ⓜ 16. st.: *misg* 'Maulesel, Maulthier, mulus' (Megiser 1592); 17. st.: *maf* 'mulo' (Alasia 1607), *mašg*, *od ofla inu kobile* 'hinnus', *en mešg* 'burdo, mulus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *mēfg* 'Maulefel, mulus' (Pohlin 1781), *mesek*, *meseg* 'Maulefel', *meseg*, *-sga*, *mesek*, *mesg* 'Maulefel' (Gutsman 1789); 19. st.: *mēsīg*, g *-sga* 'der Maulefel' (Murko 1833a: 187), *mesëg* 'Maulefel' (Freyer 1842: 6).

- Ⓢ Onimizirano v cgn *Mezeg*, *Mezek* (ZSSP).

Psln. dial. **mǝzg* m, g *mǝzgǝ* ‘mulus’;

s sekundarnim polglasnikom med izglasno konzontančno skupino -zg **mǝzg*, g *mǝzgǝ* ‘isto’;

- = csl. *mъzgъ* m ‘mulus’, stcsl. *мъскъ* ‘isto’, *мъска* f ‘mula’ (Miklošič 1862–1865), hrv. kajk. *mezg*, *koi je od konya i ofzlicze* ‘hinnus’, *mèzg* ‘mulus, hinnus’, *mezgina* ‘mula’ (Belostenec 1740) < *-yn’a ← psl. *-yni, *m’azga* ‘Equus hinnus’ (Varaždin – Lipljin 2002), čak. *mazgǝ* f, -ǝ ‘weibl. Maultier’ z dem *mazgǝca* (ČDL), knjiž. *mǝzga*, črnogor. *másak*, g -ska ‘mezeg’ (ARj), stč. *mesh* ‘isto’, *mezek*, *mez* in *mzha*, gl. *mjesk* (citirano po ÈSSJa: 21:12);

< **psl.** **mǝzgъ* m ‘mulus’, manj verjetno **мъскъ*, kot se domneva v ÈSSJa l.c., ker so variante tipa gl. *mjesk* ali črnogor. *másak* lahko kasnejša posledica izgube zvena v izglasju.

- Ⓔ Navadno se povezuje z alb. *mushkë* ‘mezeg’, romun. *mușcoiu* ‘isto’ in lat. *mŭlus* m < pital. **musk-lo-/muks-lo-* (Skok 1971–1974: II:490; Bezljaj ESSJ: II:182; ESJS: 9:514; de Vaan 2008: 394) ter tudi z gr. *μύκλος* ‘pohoten’ < **μυκσλος*, tudi kot epitet tovorni živini, in nezanesljivo Hezihijevo gloslo *μυχλός* kot imenom za rejca oslov (de Vaan 2008 l.c.; Frisk 1973: II:267s.; Beekes 2010: 978) in sklepa na neindoevropski izvor, verjetno z maloazijskega območja, od koder izvira vzreja mezgov (Frisk 1973 l.c.). Psl. zveneča varianta **mǝzgъ* < **muzgó-* lahko ob izvorni nezveneči **musko-* odraža rom. lenizacijo in s tem rom. posredovanje.

Ital. osnova **musko-* se verjetno ohranja v izposojenki *mŭs* m ‘osel’ (Skok 1971–1974 l.c.; Bezljaj ESSJ: II:208).

M

mežek

ESSJ 0

mǝžǝk m ‘mlad ali nedorasel medved’, Npl *maškê* (gor. – Čop Diss. 1983: 42s.), *mežek* ‘medved’ (Janez Jalen, Ovčar Marko, Mladika 9/12, 1928, 447, 10/5, 1929, 174, vir: dLib.si).

- Ⓔ H. i. in cgn *Mǝžǝk* = *Mežek* v Žirovnici, na Rodinah, v Spodnjih Gorjah itd. (Čop Diss. 1983: 42), cgn *Mežek* (ZSSP); čeprav je Čop Diss. 1983 l.c. iz tega zoonima izvajal ime planote v Julijskih Alpah *Mežakla* = gor. *Mǝžǝkwa*, besedotvorni vzorec med podstavo in tvorjenko ni jasen, zato povezanost ni verjetna.

Psln. dial. **mečǝk* m ‘medved’ >> **mežǝk* ‘isto’, po redukciji gor. *mǝžǝk*.

- Ⓔ Sln. dial. *mǝžǝk* ‘medved’ je med slovensko leksiko osamljena in arealno ozka gor. oznaka za medveda, ki bi jo bilo možno povezati s csl. *mečьka* f ‘ursa’, hrv., srb. *měčka* ‘isto’ (Karadžić 1818; ARj), mak. *mečka* z dial. *mečòk* m ‘medved’, blg. *měčka* f ‘medvedka’, r. *měčka* ‘isto’. Fonem -ž- namesto prvotnega -č- je lahko posledica analogije, ko je v stranskosklonski osnovi najprej prišlo do poenostavitve afrikate pred -k- in zaporedja -šk- kot v sln. gor. *māška* ‘feles’ (► *maška*) iz *māčka* ‘isto’, nato pa je po jezikovnem občutku, da nezveneči konzontanč, kot je -k-, povzroči izgubo zvena, prišlo do hiperkorekcije po zvenu in nastanka Nsg **mežǝk* kot v gor. *xlābəc* ‘hlapec’ (Kropa – Škofic 2019: 70), ki se po SLA v tem substantivu potrjuje v številnih govorih na Gorenjskem (Bohinjska Bela, Zgornje Gorje, Breg, Ljubno, Lom pod Storžičem, Bašelj, Kokra, Primskovo (Kranj), Šenčur, Cerklje na Gorenjskem, Valburga, Zgornje Gameljne, Črna pri Kamniku, Tunjice). Enaka hiperkorekcija po zvenu se potrjuje v kor. zlj. *mǝjǝzəc* ‘merjasec’ (Pronk 2009), rož. *mǝjǝzəc* ‘isto’ (Breznica/Frießnitz – SLA) iz dial. **mǝjǝzəc* m ‘prašič’ (► *merjasec*).

Navadno se slov. **měčьka* razlaga kot hipokoristik iz psl. **medyědb* m ‘ursus’ (Vasmer 1986–1987: II:613; Skok 1971–1974: II:395; BER: III:778). Ker se hipokoristični vzo-

rec na *-čbka v drugem slov. gradivu ne potrjuje, razlaga ne prepričuje, možno pa je, da *mēčbka odraža tvorjenko iz *mēka ‘medved’, ki se potrjuje v str. *meka* ‘isto’ in br. *mēka* f (Nosovič 1870; ĖSBM: 7:9) in bi lahko bil tudi deverbativ na *-a tipa *kūòka f ‘gallina glociens’ (► kvoka) iz glagola onomatopejskega izvora *me-ka-ti (Furlan, JČ 75/2, 2024, 186ss.). Le v Stulić 1806 potrjeno hrv. *medčac* m, g *medčca* ‘majhen ali mlad medved’ je verjetno iz prvotnega *mečac umetno preoblikovano na podlagi pove-zave s hrv. *mèdvjed* ‘ursus’, enako tudi v istem viru sporočeno *medčić* ‘majhen ali mlad medved’ poleg *mečić* ‘isto’ (Skok 1971–1974 l.c.).

Iz slov. jezikov je bilo izposojeno lit. *meškà* ‘medved’ (Fraenkel 1962–1965: I:443; Skok 1971–1974 l.c.; Smoczyński 2007: 393; Smoczyński 2025: 1088).

meževnica

ESSJ 0

mežęunica f ‘glista’ (gor. (Zajasovnik (pri Motniku)) – SLA).

Isln. dial. **męžęunica* f ‘glista’ (gor.);

morda prek asimilacijskega vzorca po zapornosti *m : n ← d : n* enako kot *męrnęsc* ‘mer-jasec’ ← **dęne:sac* preoblikovano iz prvotnega *dežęvnica*, dial. sinonima k *dežęvnik* ‘črvu podobna členasta žival, ki živi v zemlji in ob dežju prileze na dan’, čeprav bi bilo možno, da je na preoblikovanje vzglasnega konzonanta vplivala besedna družina iz psl. **męža* f, prim. r. dial. *mža* ‘droben dež’ (L. Kurkina, ustno; ĖSSJa: 21:179).

► deževnica

mičej → mikerl

ESSJ 0

migetalkar → infuzorij

ESSJ 0

mika

ESSJ 0

'mika f ‘mačka, mucka’ (dol. kost. – Gregorič 2014 z oznako ljubk.).

- ① Mask na -an dol. kost. *'mikan* ‘maček, mucek’ (Gregorič 2014 z oznako ljubk.), mask na -ec dol. kost. *'mikac* m, g -a ‘maček, mucek’ s fem na -ica *'mikęca* ‘mačka, mucka’ (Gregorič 2014 z oznako ljubk.).

Isln. dial. *'mika* f ‘mucka’ (kost.).

- Prim. hrv. *Mikić* ‘ime mačku’, *Miko* ‘isto’ (Kurelac 1867: 50; ARj).

- ② Nejasno.

mikec → mika

ESSJ 0

mikerl

ESSJ 0

mikęrl m ‘prašiček’ (panon. slngoriš. (Šentilj v Slovenskih goricah) – SLA).

Isln. dial. **'mi:kęrl* m ‘prašiček’ (slngoriš.).

- ⇨ nvn. dial. **Mückerl* ‘prašiček’ (?); v nemškem slovaropisju nepotrjeni dem na -erl z reali-ziranim preglasom k bav. n. *muck* f ‘svinja’ (Grimm 1854–1971; Schmeller 2008: 1:1567), kar je morda galskega izvora (Grimm 1854–1971 s.v. *mocke*; Matasović 2009: 275). Areal te nemške izposojenke je bil verjetno širši, ker sta osamljena primor. istr. *mikeć* m, g *mikća* ‘prašič’ (Prešnica – SLA) < **'mi:k-ic* < **-it'b* in v 19. st. potrjeno kor. *mizh-ej* ‘prefe, puifek, wind. kozhej, Ferkel’ (Freyer 1842: 5) = *mičej* lahko iz prvotnega **'mi:kęrl* m ‘prašiček’ prenaresena z zamenjavo tujega deminutivnega suf -erl z doma-čima -ic in kor. -ej.

mikič → mikerl

ESSJ 0

mikulica

ESSJ 0

mikulica f ‘agnello di latte’ (primor. ter. – Merkù GSTN).

Isln. dial. *mikulica* f ‘jagnje’ (ter.).

- Ⓔ Nejasno. Morda s suf *-ica* substantivizirano iz izposojenega adj **mikul* ‘droben, nežen’ iz furl. *mìcul* ‘droben, nežen (o osebah)’ (NP).

mila

ESSJ 0

mila f ‘ime beli kravi’ (dol. bkr. – Šašelj 1906–1909: II:257).

- Ⓙ Mask na *-an* v dol. bkr. *milan* ‘ime belemu volu, psu’ (Šašelj 1906–1909 l.c.); v istem narečju tudi sin *milava* f ‘mila, ime beli kravi’ in *milka* ‘isto’ (Šašelj 1906–1909 l.c.).
Isl. dial. *mila* f ‘ime beli kravi’ (bkr.).
- Ⓚ Vsa lastna imena označujejo govedo, za katero je značilna bela barva. Ker séma ‘bel’ ne vsebuje nobeno od do sedaj evidentirano slovansko gradivo z zaporedjem **mil-* ali **myl-*, bi bilo treba predpostaviti, da je sém ‘bel’ sekundaren, njegov nastanek pa je verjetno sprožila okoliščina, da je bilo z adj *mîl*, f *mila* ‘ljub, drag’ < psl. **mîlb* ‘isto’ (► *milka*) prvotno pogosteje označeno govedo bele barve.

milka

ESSJ 0

milka f ‘kozje ime’ (Pleteršnik) = *milka* ‘kozje ime’ (Erjavec, LMS 1875, 224).

- Isl.** dial. *milka* f ‘kozje ime’; prim. enako kor. *Milka* ‘goveje ime’ (Reichmayr 2005: 114).
- Ⓚ Onimizirani vzdevek je bil s suf *-ka* < **-vka* substantiviziran iz adj *mîl*, f *mila* ‘ljub, drag’ < psl. **mîlb* ‘isto’ in se je vsaj prvotno verjetno nanašal na domačo žival, ki je bila lastniku še posebej ljuba, draga (► *mila*). Enako pomensko motivirana so lahko tudi hrv. imena *milka* ‘ime kravi’, *milnica* ‘ime ovci’, *milkuša* ‘isto’, *milovka* (Kurelac 1867: 25, 32).

M

mimica → minica

ESSJ 0

mina → minka

ESSJ 0

minek

ESSJ *mînek*

mînk m ‘paglavец’ (rovt. tolm. – DTZ 1993: 193), tolm. *mînak*, g *-nka* ‘mlada žaba, der Kaulkopf’ (Pleteršnik) = *minek*, g *-nka* ‘mlada žaba, Kaulkopf’ (Erjavec, LMS 1879, 131).
Isl. dial. **mînak* m ‘paglavец, mlada žaba’ (tolm.).

- Ⓚ Osamljeno. Erjavec, LMS 1879 l.c. je s pripisom, da je na Kranjskem *mûnèk* m, g *mûnkà* neka riba (Lota vulgaris), verjetno mislil na povezanost z ihtn *menək* m ‘Lota lota’, starejše ‘Lota vulgaris’. Podobno Bezljaj ESSJ: II:184 po Vasmerju 1986–1987: II:625, ki je primerjal s korensko polnostopenjskim r. *mînb* m, g *minjá* ‘menek’ ob širše potrjenem ničtostenjskem psl. **m̃nb* m, g *m̃n’á* ‘menek, Lota lota’ (► *manja*). Ker menek ni majhna riba, saj lahko zraste tudi do 75 cm (CZŽ 1997: 393), bi bila primerjava s sln. oznako za paglavca/mlado žabo možna, če sta se ihtionima za menka **m̃nb* in **m̃n’b* prvotno nanašala na mlade, majhne menke. V tem primeru bi razmerje **m̃nb* : **m̃n’b* lahko kazalo na povezanost s psl. osnovo **m̃nb-* ‘minutus’ (Holub, Kopečný 1952: 227), pri čemer ihtn **m̃n’b* ‘menek’ z mlado tvorjenko **m̃n’bk̃b* v sln. *mînk* = *mînak* odraža podaljšano stopnjo psl. adjektivne osnove, kot je domneval Bezljaj ESSJ l.c., ki je lahko posledica delovanja psl. vrddhija.

minica

ESSJ s.v. *mînek*

mînica f v zvezi *zlata minica* f ‘hrošč bleščeče rumenkasto zelene barve, ki se hrani s cvetnim prahom, Cetonia aurata’: *pikapolonice in zlate minice* (zool. – SSKJ), *zlata minica* ‘der Rosen- oder Goldkäfer (cetonia aurata)’ (Pleteršnik), *zlata minica* ‘Rosenkäfer’ (Janežič 1893), *zlata minica* ‘Cetonia aurata’ (Erjavec 1875: 350), *zlata minica* ‘zlatokrilec, der Rosenkäfer, Cetonia aurata’ (Erjavec 1864: 80).

Isln. knjiž. **z'la:ta 'mi:nica* f 'Cetonia aurata' (19. st.).

↪ nvn. *goldkäfer* 'cetonia aurata' (Grimm 1854–1971) ← *Gold-* 'zlat' + *Käfer* 'hrošč', dobesedno 'zlati hrošč'.

⊕ Dvobesedni kalk po nvn. kompozitu z adj *zlât*, f-*a* 'aureus' nadomešča prvo sestavino *Gold-*, medtem ko je bila druga *Käfer* 'hrošč' nadomeščena s subst *minica* v pomenu 'hrošč'. V hrvaščini namreč hipokor *Mára* iz atpn *Màrija* nastopa apelativiziran v *zlâtna mára* 'Cetonia aurata' (Skok 1971–1974: II:377), Šulek 1860 pa za nvn. *Rosenkäfer* 'Cetonia aurata' navaja hrv. pomenski ustreznik *zlata mara*. Pomen 'hrošč' substantiva *minica* je interno slovensko po apelativizaciji nastal iz dem **minica*, tvorjenega iz hipokor *Mina* k *Marija* (o hipokoristiku Keber 1996: 360), prim. n. *Marienkäfer*, dobesedno 'Marijin hrošč'.

Dialektičnega sin *mîmica* f 'zlata minica': *na cvetovih je bilo polno mimic* (SSKJ), primor. istr. *zlata mimica* (Sveti Anton – Jakomin 1995 s.v. 'uelek') ni nujno razlagati po asimilaciji iz *mînica*, ker lahko odraža atpn *Mima*, ki velja za hipokor iz *Marija* (Keber 1996 l.c.). Manj verjetno Bezljaj ESSJ: II:184, ki je mislil, da je *minica* povezano z adj **m̥n̥b̥(ĩb̥)* 'manjši'.

minič → minka

ESSJ 0

mink

ESSJ 0

mînk m, g -*a* 'ob vodah živeča severnoameriška kuna, ki daje dragoceno krzno, Mustela vison': *loviti minke*; *krzno minka* (zool. – SSKJ), *mink* 'Mustela vison' (CZŽ 1997: 272), *severnoameriški mink* 'isto' (Gradivo SSKJ).

Isln. knjiž. *mînk* m 'Mustela vison' (20. st.).

↪ agl. *mink* 'Mustela vison'.

⊕ Agl. termin, ki je bil izposojen tudi v nvn. *Mink*, verjetno izvira z območja Baltskega morja, ki je predstavljalo pot pri trgovanju z minkovim krznom, prim. šved. *menk* 'Mustela vison' (Onions 1967: 578), dan. *mink* 'isto', vse nejasnega izvora (Kluge 1995: 561). *Mink* izvira iz Severne Amerike, živi ob jezerih in rekah ter v močvirjih, goji se na farmah zaradi krzna, od tam se je naselil v Skandinaviji in Angliji, naselili pa so ga tudi vzhodno od Urala (CZŽ 1997 l.c.).

minka

ESSJ 0

mîŋka f 'muček' (primor. notr. (Tatre) – SLA).

Isln. dial. **'mi:nka* f 'muček' (notr.);

- = slš. dial. *minka* 'mačka' (ekspr. – SSN: II:166) poleg č. dial. *minka* 'ljubkovalno ime in vabni klic za mačko', dl. *minka* 'isto' (Schuster-Šewc 1983–1996: 911); zaradi sln. istr. *'minič* 'muček' in *'mina* 'mačka, mucka' (oboje Jakomin 1995) ter slš. dial. *miño* 'maček' (SSN l.c.) je treba izhajati iz **min̥ka*, kar je lahko dem k **mina* f 'mačka' še neznanega izvora. Drugače Schuster-Šewc 1983–1996 l.c., ki brez sln. in slš. gradiva misli na onomatopejski izvor. Istr. *'minič* 'muček' se posredno ohranja v istr. *'minče* 'vrbova mačica' (Jakomin 1995) < **'mi:n-it'-e*, prim. podoben pomenski razvoj v sln. *māčica* 'leskova mačica' (SSKJ) ob 'majhna mačka'.

minoga

ESSJ 0

minóga f 'die Lamprete (petromyzon marinus)' (Pleteršnik), *minóga* 'lampréda, Lamprete, Petromýzon marinus' (Erjavec 1881: 145), *morska minoga* 'golup, piškur, pohkače, okatica, morski piškur, Lamprete (Petromyzon marinus)' (Cigale 1860 z oznako, da je beseda izposojena iz r. ali č.).

Isln. knjiž. **'mo:rska mi'nɔ:ga* 'Petromyzon marinus' (19. st.); kasneje, a še v istem stoletju brez adj *morski*.

M

- ⇨ r. *minóga* ‘Petromyzon’, manj verjetno zaradi razhajanja v pomenu iz č. *minoha* ‘amocoetes, piškurjeva ličinka’ (Jungmann 1835–1839), toda prim. Bezljaj 2003 (= 1959–60): 183, ki kot vir izposoje navaja r. ali p. ali č.; iz r. predloge je bilo izposojeno tudi hrv., srb. *minoga* ‘Petromyzon marinus/fluviatilis’ (ARj), blg. *minòga* ‘Petromyzon fluviatilis’ (BER: IV:108), č. *minoha* ‘piškurjeva ličinka’ (z interno č. pomensko specializacijo – Newerkla 2004: 563) in verjetno tudi gl. *minoha* ‘große Lamprete’ (z interno gl. varianto *minoža*).
- ⊕ R. *minóga* ‘Petromyzon’ je verjetno tako kot p. *minóg* ‘piškur’ (← p. *ninóg*) nastalo z disimilacijo *m : n* : *n* ← *n : n* iz r. **ninoga* ‘Petromyzon’, kar je bilo izposojeno iz neke dialektične ihtionimske predloge, sorodne z nvn. *Neunaugē* ‘Petromyzon’, srvn. *niunouge* ‘isto’, stvn. *niunouga* (Miklošič 1886: 215), a predloga r. replike zaradi fonetičnega razhajanja ne more biti niz. *negenoog* niti srnn. *negenôge*, kot je domneval Vasmer 1986–1987: II:624. Mlajše izposojeno je č. *nejnok* ‘piškurjeva ličinka’ (Newerkla 2004: 382). Z nvn. *Neunaugē* ‘Petromyzon’, srvn. *niunouge* ‘isto’, stvn. *niunouga* itd. je ta riba poimenovana kot ‘devetočesnica’ zaradi devetih očem podobnih odprtlin na telesu (Kluge 1995: 587).

mirnik¹

ESSJ 0

mîrnik m ‘die Assel’ (Pleteršnik), *mirnik* ‘(Infekt) Affel’ (Janežič 1851).

- ⊕ 18. st.: *mirnik* ‘Affel, Atzel ein Ungeziefer’ (Gutsman 1789); 19. st.: *mirnik* ‘(ein Infekt) die Affel. (Scolopendra. Linn.)’ (Murko 1833a: 191).

Isln. knjiž. **mî:rník* m ‘stonoga, Scolopendra’ (18. st.).

- ⊕ Ker se stonoge rade zadržujejo v zidnih režah, bi bilo treba izhajati iz izpeljanke **mýr-ɔn-ikɔ* ‘zidni insekt’ k subst *mîr* m ‘zid’ < psln. **mîr* < jslov. **mýrɔ* ‘zid’ ⇨ lat. *mûrus* ‘isto’; prvotno torej ‘insekt, ki se zadržuje v zidovih’.

mirnik²

ESSJ 0

mîrnik m ‘neki siv in črn ptiček, ki se gnezdi v mire’, morebiti ‘der Steinschmätzer (saxicola oenanthe)’ (Bovec – Pleteršnik) = primor. obsoš. *mîrnik* ‘neki siv in črn ptiček, ki se gnezdi v mire’ (Bovec – Erjavec, LMS 1882/1883, 281).

Isln. dial. **mî:rník* m ‘kupčar, Oenanthe oenanthe = Saxicola oenanthe’ (obsoš.).

- ⊕ Kot nakazuje Erjavčeva pomenska predstavitev ornitonima, je treba izhajati iz izpeljanke **mýr-ɔn-ikɔ* ‘zidni ptič’ iz *mîr* m ‘zid’ < psln. **mîr* < jslov. **mýrɔ* ‘zid’ ⇨ lat. *mûrus* ‘isto’. Ptič je kot zidni poimenovan, ker gnezdi v zidih.

miš¹ESSJ mš, s.v. *špícimoh*

mš f, g *míši* ‘majhen, škodljiv glodavec z dolgim, golim repom, ki se hrani z živali, poljskimi pridelki’: *mš cvili, gloda; loviti miši* (SSKJ), *gozdna, hišna, poljska mš* (zool. – SSKJ), *mš*, g *míši* ‘die Maus (mus)’, *domača/hišna mš* ‘die Hausmaus (mus musculus)’, *dimasta mš* ‘die Brandmaus (mus agrarius)’, *poljska mš* ‘die Feldmaus (hypudaeus arvalis)’ (Pleteršnik), *hišna mš* ‘Mus musculus’, *gozdna mš* ‘Mus sylvaticus’ (Erjavec 1875: 258), *poljska mš* ‘Hypudaeus arvalis’ (Erjavec 1875: 259), *hišna mš* ‘Hausmaus, Mus musculus’, *poljska mš* ‘Feldmaus, Hypudaeus arvalis’ (Erjavec 1864: 23, 24), *mš* ‘Maus’ (Janežič 1851); kor. obir. *məš* f, g *mí:š* ‘Maus’ (Karničar 1990), zilj. *məš* f, g *məši* ‘miš’ (Rateče – RS 2015), primor. rez. *məš* f, g *míši* ‘mouse’ poleg ‘penis’ (Steenwijk 1992), nad. *mš* ‘topo’ (Rigoni, Salvino 1999), *mš* ‘sorcio, topo’ (Špehonja 2012b), ter. *məš* f, Gpl *míši* ‘topo’ (Spinozzi Monai 2009: 341, 180), *míš* f, g *míši* (Merkù GSTN), kraš. *məš* f, g *míši*, toda Dpl *míšan*, Lpl *míšah*, Ipl *míšami* (Štrekelj 1887: 441, 449), istr. *meš* f ‘miš’, prim. *buege ku cerkvjena meš* ‘ubog kot

cerkvena miš'; *mueker ku meš* 'moker kot miš'; *ku gospodinje ni duma, miše plešejo* 'ko gospodinje ni doma, miši plešejo'; *gljeda ku meš z mueke* 'gleda kot miš iz moke' (Jakomin 1995), rovt. tol. *'māš f, g 'mi:š* (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *meš, g miš* (Razpet 2006), polj. *měš* (Škrlep 1999), črnopr. *měš f, g mîš* (Tominec 1964), gor. *'māš f, g mî:ši* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *měš* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *'miš m, g 'mi:ša* (Gregorič 2014), štaj. zgsav. *'mēš* (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 330), prleš. *'miš f, g -i, Gpl 'mi:ši* (Rajh 2010), po SLA je ijevski substantiv ženskega spola dobro potrjen, toda dol. *māš m, g mē:š, Gpl mē:šu* (Šentrupert – SLA) je moškega spola in še kaže na ijevsko sklanjatev, ki je bila drugod izpodrinjena, npr. primor. istr. *vālęk mēš* (Krkač – SLA), *měš, akz mîša* (Rakitovec – SLA), notr. *měš m, g mîša* (Sabonje – SLA); dol. *māš m, g mîša, Gpl mîšu* (Vavta vas – SLA).

- ① Mask na *-ak mišák m, g -a 'mišji samec'*: *smrček mladega mišaka* (SSKJ), mask na *-jak mišják m, g -a 'mišji samec'*: *mišjak je smuknil v luknjo* (SSKJ); dem na *-e < *-ē(t-) miše n, g -eta* 'das Mäuschen', tudi *mišē, g -ēta* (Pleteršnik), dem na *-ka < *-bka mîška* (Pleteršnik), *miška* (Janežič 1851), *mîškā* (Tominec 1964), v 18. st. *mishka* 'das Mäuslein, mus parvulus' (Pohlin 1781), v 19. st. *mîfhka* 'das Mäuschen' (Murko 1833a: 191), dem na *-ca* primor. nad. *mîsca* 'sorcino' (Špehonja 2012b), rovt. tol. *'mišca* (Čujec Stres 2010–2014).

- ② 16. st.: *mish* 'Maus, mus' (Megiser 1592); 17. st.: *mis* 'topo' (Alasia 1607), *ena mišh* 'mus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *mish* 'Maus, mus' (Pohlin 1781), *mîfh* 'Maus', *polška miš* 'Feldmaus', *velika polška mîfh* 'Ziefelmaus' (Gutsman 1789); 19. st.: *mîfh* 'die Maus' (Jarnik 1832: 71), *mîfh* in *mîfh f, g mîfhi* 'die Maus' (Murko 1833a: 191), *mîfh* 'Mus, Maus', *domázha mîfh* 'Mus musculus, Hausmaus', *hoftna mîfh* 'Mus sylvaticus, Waldmaus' (Freyer 1842: 5).

- ③ Cgn *Miš* (ZSSP; ESSJ: II:185 s.v. *mîš*; Keber, JZ 5, 1999, 136).

Psl. **mîš f, g -i 'mus'*; deloma s prehodom v tematsko deklinacijo in ohranitvijo moškega slovnicega spola;

- = stesl. *myšb f* 'mus', hrv., srb. *mîš m* 'isto', hrv. čak. *mîš m*, blg. *miš m*, r. *mýšb f*, ukr. *mýš f*, br. *mýš f*, p. *mysz f*, č. *mýš f*, slš. *mýš f*, gl. *myš f*, dl. *myš f*;
< **psl.** **mýšb m, f* 'mus' ← pide. **muHs-/mūs-* m/f 'mus' = sti. *mūs-* m, f 'mus', stvn. *mūs f* 'isto', nvn. *Maus*, agl. *mouse*, lat. *mūs m, f, g mūris*, gr. *μῦς m, g μύος*.

- ④ Etimologija pide. konzonantnega zoonima kategorije živosti ostaja nejasna (Machek 1968: 315; ESSJa: 21:64ss.), a je zaradi kategorije živosti rekonstrukcija z dolgim pide. **ū* možna, ker bi lahko bila posplošena iz Nsg **mūs* ← ***mūs-s* (Szemerényi 1970: 110), čeprav se avtorji večinoma odločajo za rekonstrukcijo **muHs-*, npr. ESJS: 9:509; Derksen 2008: 337; de Vaan 2008: 396; Beekes 2010: 985; Kroonen 2013: 379. Povezovanje s sti. *mušnāti* 'krasti' in domneva, da bi bila ta žival prvotno poimenovana s 'kradljivka, tatca' (Pokorny 1951–1969: I,752s.; Vasmer 1986–1987: III:27; Snoj v Bezljaj ESSJ: III:185), zaradi razhajanja v korenskem vokalizmu ni verjetna (Beekes 2010 l.c.; Kroonen 2013 l.c.).

- ⑤^{BD} Pide. **mūs/muHs m/f* 'mus' (sti. *mūs-* m, f, stvn. *mūs f*)

→ psl. **mýšb m, f* 'mus'

→ jslov. **slěpī mýšb m* 'netopir'

→ VPLIV *miš f*

→ jslov. **polb myša polb pētīt'a* 'netopir'

→ jslov. **šišb mýšb m* 'netopir'

→ TVORJENKA NA -ka 'krava'

→ TVORJENKA NA -ec 'konj'

→ TVORJENKA NA -ko 'konj'

sln. *miš¹*;

sln. *slepi miš*;

→ sln. *slepa miš*;

sln. *polmišpoltič*;

sln. *šišmiš¹*;

→ sln. *miška*;

→ sln. *mišec*;

→ sln. *miško¹*;

→ TVORJENKA NA -n-ica 'kobranka'
 → TVORJENKA NA -ot 'netopir'
 → TVORJENKA NA -ot 'netopir'
 → + ADJ gozdni 'polh'

it. ben. *sorzo de mar* (?)

nvn. *Mäusebuffard*

nvn. *Beutelmaus*

nvn. *Springmaus*

nvn. *die indische Maus* (?)

nvn. *Seemaus*/agl. *sea mouse*

→ sln. *mišnica*;

→ sln. *miškut*;

→ sln. *mižkut*;

→ sln. *gozdna miš*;

⇒^K sln. *miš²*;

⇒^K sln. *mišar*;

⇒^K sln. *miš vrečarica*;

⇒^K sln. *egiptovski skakač*;

⇒^K sln. *indijaniš miš*;

⇒^K sln. *morska miš*.

▷ miška ▷ miško¹ ▷ miš² ▷ mišar ▷ mišnica ▷ gozdna miš ▷ miš vrečarica ▷ morska miš ▷ slepa miš ▷ slepi miš ▷ indijaniš miš ▷ egiptovski skakač ▷ polmišpoltič ▷ šišmiš¹

miš²

ESSJ 0

m'š 'miš, vrsta ribe' (primor. kraš. (Nabrežina) – Godnič, SMZ 2–3, 1979, 111).

Isln. dial. *'*miš*' 'vrsta ribe' (kraš.);

ihthonim je osamljen, njegov denotat pa nezadostno pomensko predstavljen, zato je domneva, da bi to lahko bil kalk po it. ben. *sorzo de mar* 'morska miš', kot je sklepala Godnič SMZ 2–3, 1979 l.c., premalo argumentirana.

miš vrečarica

ESSJ 0

miš vrečarica f 'hrbtonos, surinamski Enej, Beutelmaus, Didelphis dorsigera' (Erjavec 1875: 254).

Isln. knjiž. *'*miš v'rečarica* f 'Didelphis dorsigera' (19. st.).

⇐^K nvn. *Beutelmaus* 'Didelphis dorsigera' (Schödler 1860: II:403) ← *Beutel* 'mošnja, vreča' + *Maus* 'miš'.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki to vrsto oposumov (► oposum) označuje kot miši z vrečo/mošnjo, je bil tvorjen z jedrom *miš* f, g *miši* 'mus' in apozicijo *vrečarica*. Sinonim *hrbtonos* m 'Beutelmaus, Didelphis dorsigera' (Erjavec 1875: 254) je Erjavec 1875 l.c. tvoril na podlagi Schödlerjevega podatka, da samica svoje mladiče, potem ko jih je 50 dni nosila v svoji vreči, še nekaj časa nosi na hrbtu, sin *surinamski Enej* 'Beutelmaus, Didelphis dorsigera' (Erjavec 1875: 254) pa je kalk po nvn. vzdevku *furinamišcher Aeneas* (Schödler 1860: II:403), s čimer je samica, ki na hrbtu nosi svoj zarod, primerjana z grško-rimskim mitološkim junakom Enejem, ki ga odlikuje moč, adj *surinamski* pa kot tvorjenka iz tpn *Surinam* označuje habitat te vrste oposuma. Sodobnega terminološkega ustreznika ni bilo mogoče ugotoviti.

► *miš*¹

mišar

ESSJ s.v. *miš*

mīšar m, g -ja 'kanja': *postovke in mišarji* (zool. – SSKJ), *mišar* 'kanja, Buteo buteo' (CZŽ 1997: 112), *mīšar*, g -rja 'der Mäusebussard, der Mausgeier (buteo vulgaris)' (Pleteršnik), *mišár* 'Mäusebuffard, Buffard' (Janežič 1893), *mišar* 'jastreb mišjak, Mausgeier' (Cigale 1860), *mišar* 'kanja, Buteo vulgaris' (Erjavec 1875: 300).

Isln. knjiž. *'*mišar* m 'kanja, Buteo buteo = Buteo vulgaris' (19. st.).

⇐^K nvn. *Mäusebuffard* 'Buteo vulgaris' (Schödler 1860: II:448) (?) ← *Maus* 'miš' + *Bus-sard* 'kanja'.

- ⓔ Morda kalk po nvn. predlogi, ki tega ptiča iz družine kraguljev označuje kot kanjo, ki je v zvezi z mišmi, ker so njen pogosti plen, je bil tvorjen s pripadnostno izpeljanko na -ar < *-ar'b iz subst *miš* 'mus' < psl. **mýšb* m, f 'isto'. Ker je ornitonim potrjen pozno in v narečjih ni znan, ni verjetno, da bi bil tako kot hrv. čak. *mīšar* 'Buteo buteo', tudi *kreyāj*

mīšar ‘isto’ (Krbavčiči – Filipi, Buršić Giudici 2019: 1040), *mīšar* (Gračišče), *mīšar* (Šumber), *kragulj mīsar* (Nedeščina – vse Filipi, Buršić Giudici 2019: 1041s.) domača tvorjenka.

► **miš¹**

mišec → miško¹

ESSJ 0

mišelj

ESSJ 0

mišelj m ‘Muschel’ (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju).

- Ⓔ 17. st.: *tā kateri mifhelne lovy* ‘conchyta’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *mīshel-ni* m pl ‘concha’ ob *mīshel* ‘*Aúftriga, mórski polsh, Oftreum*’ (Hipolit 1711–1712), toda *mushèl* m, g -na ‘Muschel, conchylum’ (Pohlin 1781).

Isln. knjiž. **mi:šəlj* m ‘školjka’ (17. st.), **‘mu:šəlj* ‘isto’ (18. st.).

- ⇨ nvn. *Muschel* ‘školjka’, srvn. *muschel* ‘isto’, stvn. *muscula* ⇨ vulg. lat. **muscula*, kar temelji na lat. deminutivu *mūsculus* k *mūs* m, f, g *mūris* ‘miš’ (Kluge 1995: 576; Pfeifer 2000: 901).

- Ⓔ Deminutiv naj bi zaradi podobnosti po ovalni obliki in temni črni barvi označeval le užitno klapavico, kasneje pa naj bi postal generična oznaka za školjke nasploh (Kluge 1995 l.c.; Pfeifer 2000 l.c.). Sln. -i- namesto pričakovanega -u-, slednji se potrjuje v Pohlinovi glosi iz 18. st. in tudi v nemških izposojenkah v p. *muszla* ‘školjka’ in č. *mušle* ‘isto’, je bil verjetno po analogiji povzet po dem *Müschelchen* k *Muschel*.

miška

ESSJ 0

mīškq f ‘kravje ime’ (rovt. črnovr. – Tominec 1964).

Isln. dial. *mīškq* f ‘kravje ime’ (črnovr.).

- Ⓔ Osamljena izpeljanka na -ka < *-bka iz subst *mīš* ‘mus’ < psl. **mŷšb* m, f ‘isto’, s katero je krava verjetno označena po sivkasti barvi kože, kot je miš.

► **miš¹**

miško¹

ESSJ 0

mīško m, g -a ‘konj črno sive barve’: *vpresi miška in fuksa* (SSKJ), *mīško* m ‘mausfarbenes, aschgraues Pferd’ (Pleteršnik), *miško* ‘mausfarbenes Pferd’ (Cigale 1860 s.v. *Pferd*); rovt. tolm. ‘*miško* m, g -ot ‘ime konja temno rdeče barve’ (Čujec Stres 2010–2014).

Isln. dial. **‘mi:ško* m ‘konj sivkaste barve, kot je miš’ (tolm.).

- Ⓔ Vzdevek in kasneje ime za konja sivkaste barve je tako kot hrv. *miško* ‘ime konju’ (Kurelac 1867: 10) lahko ljubkovalna tvorjenka na -ko iz substantiva, ki se ohranja v enakopomenskem *mīšac* m, g -šca ‘ein mausfarbenes, aschgraues Pferd’ (Pleteršnik), *mišec* ‘ein afchgraues Pferd’ (Janežič 1893) [*mīšac*] < **mŷšbcb*. V obeh oznakah se ohranja substantiv *mīš* ‘mus’ < psl. **mŷšb* m, f ‘isto’; prvotno torej ‘konj, ki je enake barve kot miš’.

► **miš¹**

miško²

ESSJ 0

mīško m, g -a ‘medved’: *miško je nerodno plesal ob ciganu* (ekspr. – SSKJ).

Isln. knjiž. *mīško* m ‘medved’ (20. st.).

- Ⓔ Oznaka za medveda je bila kot ljubkovalna verjetno prenesena s hipokorističnega atpn *Miško* k *Mihael* in ni povezana s homon *mīško* m ‘konj črno sive barve’.

miškut → mižkut

ESSJ s.v. *netopir*

mišnica

ESSJ 0

mīšnica f 'die Würfelnatter (coluber tessellatus)' (Pleteršnik), *mišnica* 'Würfelnatter' (Janežič 1851).

- Ⓜ 19. st.: *mīšhenza* 'kóbraſta kázha, roſíza, ſmerdliva kázha, Coluber tessellatus, Würfelnatter' (Freyer 1842: 43).

Isln. knjiž. **mišnica* f 'kobranka, Coluber tessellata, Natrix tassellata' (19. st.).

- Ⓜ Osamljeno. Morda je ta strupena kača označena po tem, da so njen plen tudi miši, saj je zoonim s suf *-ica* lahko tvorjen iz adj na *-en* < *-*bnъ* k subst *mīš* 'mus'.

► **miš**¹

mivrc-mavrc

ESSJ 0

mīvrca-māvrca f 'hrošč pikapolonica' (kor. rož. – Šašel 1957).

Isln. dial. *mīvrca-māvrca* f 'pikapolonica' (rož.).

- Ⓜ Osamljeno. Ker v istem narečju obstaja homon *mīvrca-māvrca* 'mavrica, arcus pluvius' (Šašel 1957), je oznaka za pikapolonico nastala po prenosu s tega poimenovanja, verjetno zato, ker je mavrica napovedovalka lepega vremena, prim. sln. sinonima *vēdrna*, *vēdrnica* ← sln. rez. *vēdru* n 'lepo vreme' = r. *vědro* 'jasno vreme', napovedovalka = vedeževalka pa je po ljudskem verovanju tudi pikapolonica, kar se odraža tudi v kor. zilj. nagovoru *Vrazej, vrazej, vrazi, Kan se bôn ženu!* (citirano po Šivic-Dular, Traditiones 26, 1997, 64 op. 1) in kor. rož. sporočilu *Otroci radi ujamejo mivrc-mavrc (majhnega hrošča), da po nogi leze, in vpijejo: mivrc-mavrc pokaži pot v nebesa! Če hrošček zleti kvišku, pokaže na nebesa, če navzdol, na pekel, sicer pa na vice* (Šašel, Ramovš 1936–1937: 45).

M

mižkut

ESSJ mižkut

mižkut m 'die Fledermaus' (Solkan – Pleteršnik) = primor. kraš. *mižkút* 'netopir' (Solkan – Erjavec, LMS 1882/1883, 281).

Isln. dial. **mižkôt* m 'netopir' (kraš.) ← **miškôt* 'isto' (kraš.).

- Ⓜ Ker na zahodnem območju obstaja tudi variantno gradivo s *-šk-* v kraš. *miškút* 'netopir' (Solkan – SLA), *miškúat* 'isto' (Sovodnje/Savogna d'Isonzo – SLA), je slednje fonetično gotovo prvotnejše in ga je zaradi sovođenjskega *miškút* treba izvajati iz **miškôt*, zato ne prepričuje Erjavčeva razlaga o korenski povezanosti z glagolom *mižáti* -ím 'imeti zaprte oči', ker da netopir »leta o mižavih ali temnih urah«, in niti Miklošičeva 1886: 208, ki *mižkut* 'netopir' razlaga iz prvotnega pomena 'die schlafende' in povezuje z isto slov. besedno družino kot Erjavec, LMS 1882/1883 l.c. Ker poimenovanja za netopirja pogosto vsebujejo sém 'miš', ki je v slov. svetu izražen s subst **mýšъ* m, f, je možno, da je zahodno **miškôt* s suf *-ot* rom. izvora (prim. it. *-otto*) podaljšano izvorno sln. **mīško* 'netopir', kar je lahko hipokor na *-ko* tipa cgn *Mirko* ← *Branimir* iz kompozita z drugim členom *-miš* < *-*myšъ*. Variante z zaporedjem *-žk-* so kot sekundarne lahko nastale pod vplivom glagola, ki sta ga Erjavec, LMS 1882/1883 l.c. in Miklošič 1886 l.c. kot izhodnega predpostavljala v svojih razlagah dial. *mižkut*.

► **poltičpolmiš** ► **tičmiš** ► **šišmiš**¹

mjarda → menjarda

ESSJ 0

mlad

ESSJ 0

mlâd f, g -î 'junger Nachwuchs beim Vieh und Geflügel' (Krn – Pleteršnik) = primor. obsoš. *mlád* f, g -i 'mlada živina' (Krn – Erjavec, LMS 1879, 145).

Psln. dial. **mlâd* f kol, g *mladî* 'mladiči živine in perutnine' (obsoš.);

- = hrv., srb. *mlâd* f, g -i 'mlade živali, predvsem domače' (Karadžić 1818; ARj);

< psl. prvotno nomen abstractum **môldb* f 'mladost' iz adj **môldb* 'iuvenis', po konkretizaciji psl. dial. kol **môldb* f 'mladež, kar je mlado'.

- ⊕ Po konkretizaciji je kolektiv začel označevati mlado predmetnost, pomenska specializacija na označevanje domačih živalskih mladičev pa je v kolektivu le sln.-hrv.-srb. (ESSJa: 16:179ss.).

Enako pomensko specializacijo na označevanje domačih živalskih mladičev odraža tudi dol. kost. *m'la:dè* m pl, g *-èx* 'mladiči, živali v prvem obdobju življenja' (Gregorič 2014) < **mladi* Npl, Gpl **mladih*, ki je nastal s konverzijo iz adjektiva, pa tudi več substantivov kot izpeljank iz adj *mlâd*, npr. *mlâdæc* m, g *-dca*, pl *mladci* 'die Jungen, die junge Zucht', npr. *prasice imajo mladce* (mlasce), *po štiri, pet, šest* (Pleteršnik) s fem na *-ica mladica* 'mlada žival ženskega spola pred spolno dozorelostjo': *ta žival je še mladica*; *ima kozo, enoletno mladico*; *lanska mladica*; *mladice rac*; *svinja mladica*; *čebelja družina ima veliko mladice*; *vložiti mladice v potok* (SSKJ), *mladica* 'mlada, letošnja svinja' (gor.), 'mlada čebela' (Pleteršnik), panon. prleš. *mla'dica* 'mlada kokoš' (Rajh 2010), v 18. st. *mladiza* 'junges Thier, pulus femina' (Pohlin 1781), nadalje *mladénka* f 'krava po teletu, dokler ima še mleka' (Krn – Pleteršnik; Erjavec, LMS 1879, 145) ter *mladič* m, g *-iča* 'žival v prvem obdobju življenja' (SSKJ), *mladič*, g *-iča* 'das Junge von einem Thiere' (Pleteršnik), rovt. črnovr. *mlăč*, g *mlădîcê*, pl *mlădîc* 'mladič (pri živalih)' (Tominec 1964), v 18. st. *mladizh* 'junges Thier, pulus equi, corvi etc.' (Pohlin 1781), v 19. st. *mladizh* 'junges Thier, Schwarm' (Jarnik 1832: 182), *mlădizh* 'ein Junger, z. B. ein Vogel, Bienenstock u. dgl.' (Murko 1833a: 191) < **moldīt* b z dem na *-ek* < **-bkb* *mladiček*, g *-čka* (SSKJ), *mladičak*, g *-čka* 'das Junge' (pkm. – Pleteršnik), 'junges Vögelein' (Pleteršnik).

▷ mladovna krava

mladan

ESSJ 0

mládan m 'ime volu' (dol. bkr. – Šašelj 1906–1909: I:272).

Isln. dial. *mládan* m 'ime volu' (bkr.).

- ⇐ hrv. *mladan* 'goveje ime', tudi *mladonja* 'isto' in *mladen* (Kurelac 1867: 25).

- ⊕ Ime je bilo s hipokorističnim suf *-an* tipa *Mil-an* tvorjeno iz adj *mlâd*, f *mláda* 'iuvenis' < psl. **môldb* in je prvotno verjetno označevalo mlado govedo, mladega vola.

mladoletnice

ESSJ 0

mladolêtnice f pl 'žuželke z dvema paroma neenakih kril, katerih ličinke živijo v vodi, Trichoptera' (zool. – SSKJ), *mladoletnice* 'Trichoptera' (CZŽ 1997: 198), *rumenkasta mladolêtnica* f 'die gelbliche Frühlingsfliege (phryganea flavicornis)' (Pleteršnik), *mladoletnice* f pl 'Phryganea' (Erjavec 1875: 362).

Isln. knjiž. **mlado'lę:tnice* f pl 'Trichoptera = Phryganea' (19. st.).

- ⊕ Erjavec 1875 l.c. je termin *mladoletnice* uvedel namesto njegovega starejšega kalka *pomladnica* 'die Frühlingsfliege mit den gelben Fühlern, Phryganea flavicornis' (Erjavec 1864: 112) po nvn. *frühlingsfliege* 'phryganea' (Grimm 1854–1971) (► pomladnica). Zamenjava terminov temelji le na drugačni sln. oznaki za pomlad z besedno zvezo *mlado leto* 'pomlad', v 16. st. *mlad lejtū* 'špumlad, primavera' (Megiser 1592), v 18. st. *mladu letu* 'isto' (Gutsman 1789). Mladoletnice so torej označene kot pomladanske žuželke, ker se njihove v sladkih vodah živeče ličinke spomladi spremenijo v nepopolne bube, iz katerih se po 40 dnevih razvijejo moljem podobne žuželke, ki jih ribiči pogosto uporabljajo za vabo (Grimm 1854–1971).

mladopir

ESSJ 0

mladopîr m 'netopir' (štaj. jpoh. (Vitanje) – SLA), jpoh. *mladopîr* 'isto' (Skomarje – SLA).

Isln. dial. **mladopîr* m 'netopir' (jpoh.);

verjetno preoblikovano iz sln. dial. *ladopir* 'netopir' po naslonitvi na adj *mlâd* 'adulescens, parvus', a pomenska motivacija ni jasna.

► **ladopir**

mladovna krava

ESSJ 0

mladovna krava f 'krava v prvem obdobju po porodu' (vet. – SSKJ), *mlâdovna krava* 'eine Kuh, die eben gekalbt hat', 'krava mladega mleka' (Pleteršnik), *mladovna krava* 'eine Kuh, die eben gekalbt' (Cigale 1860 s.v. *Kuh*); rovt. črnopr. *mlâdđung krâwg* 'krava po teletu' (Tominec 1964), toda tol. *mlâdawna* 'krava takoj po teletu', kar je Štrekelj, LMS 1892, 20 poknjižil v subst *mlâdovina*, a ga je Kenda 1926: 60 zavrnil, češ da je v tol. beseda adjektiv, npr. *krava je mladovna* 'krava takoj po teletu, ko ne doji več'; v hrv. gornjeravnogorskem govoru potrjeni adjektiv v *krôve sa se mouzle triput ak sa blę mladoune (ka ję zlgla)* 'krave so se molzle trikrat, če so bile mladovne (ko so povrgle)' (Erjavec 2014) je import iz sln. rovt. govorov.

Isl. dial. **mladoyna kraua* f 'krava s teletom, tj. mladičem' (rovt.).

- Ⓔ Adj na *-ov-en mladōven/mlâdoven*, f *-vna* 'mlad' (star. – SSKJ) je bil morda tvorjen na podlagi *mladovâti -ûjem* impf 'biti z mladičem, imeti mladiča' kot denominativa iz subst *mlâd* f, *mladî* 'mlada živina' (Krn – Erjavec, LMS 1879, 145; Pleteršnik). V ESSJa: 19:171 je kot substantiv obravnavano Štrekljevo neustrezno poknjiženje.

► **mlad** ► **krava**

mlajina

ESSJ s.v. *mlâj*

mlajina f 'mrčes, golazen' (stpk. – Novak 2006), *mlajina* f kol 'das Ungeziefer' (pkm. – Pleteršnik).

Isl. dial. *mlajina* f 'mrčes, golazen' (pkm.).

- Ⓔ Bezljaj ESSJ: II:187 je povezoval s sln. pkm. *mlâj* m 'prašičji iztrebek', vzh. štaj. 'blato, zlasti na kamenju v vodi' (Pleteršnik), zato bi bilo v kol na *-ina* možno prepoznati pomensko motivacijo, ki mrčes označuje kot nepotrebno nesnago.

mlakar

ESSJ 0

mlâkar m, g *-ja* navadno pl 'polži s koničasto hišico, ki živijo v stoječih, počasi tekočih vodah, Lymnaeidae': *mali, navadni mlakar* (zool. – SSKJ), *navadni mlâkar* m, g *-rja* 'die gewöhnliche Sumpfschnecke (limnaeus stagnalis)' (Pleteršnik), *veliki mlakar* 'Lymnaeus stagnalis' (Erjavec 1875: 383), *navadni mlakar* 'die gewöhnliche Schlamm-schnecke, Lymnaeus stagnalis' (Erjavec 1864: 131).

Isl. knjiž. **(veliki/navadni) m'la:kar* m 'Lymnaeus stagnalis' (19. st.).

- ↵^k nlat. (*Lymnaeus*) *stagnalis* ali nv. *Schlammfchnecke* 'Lymnaeus stagnalis' (Schödler 1860: II:524).

- Ⓔ Poimenovanje za to vrsto polža, ki ga sln. kalk z izpeljanko na *-ar* < **-ar'b* v isti funkciji kot prebivalska imena tipa *Kočevlar* ← tpn *Kočevje* iz subst *mlâka* f 'stagnum' poime-nuje kot prebivalca mlak, je bil bolj verjetno tvorjen na podlagi nlat. predloge s tvor-jenjo iz lat. *stâgnum* n 'stoječa voda, mlaka' kot pa na podlagi nv. *Schlammfchnecke* s sestavino *Schlamm* 'blato'.

mlakarica¹

ESSJ 0

mlâkarica f 'raca z bleščečo vijoličasto liso na perutih; velika divja raca': *lovci že ves dan streljajo mlakarice* (zool. – SSKJ), *mlakarica* 'Anas platyrhynchos' (CZŽ 1997: 287).

Isl. knjiž. *mlâkarica* f 'Anas platyrhynchos' (20. st.).

- Ⓔ Ta divja raca, iz katere izvira domača (CZŽ 1997 l.c.), prim. »od *divje race* (A. Bosch) izvira požrešna *domača raca*« (Erjavec 1875: 316), navadno živi ob jezerih in

ribnikih, s tem zoonimom pa je označena, da je prebivalka mlak. Fem na *-ica* je bil namreč tvorjen iz subst *mlâkar*, v katerem suf *-ar* nastopa v isti funkciji kot v prebivalskih imenih na *-ar* tipa *Kočevár* ← tpn *Kočevje*.

Sodobna opisna ornitonima za to divjo raco sta *velika divja raca* 'raca z bleščečo vijoličasto liso na perutih, *Anas platyrhynchos*' (zool. – SSKJ) in *velika raca* (Gradivo SSKJ), v 19. st. *vélka ráza* 'navádna ráza, divja ráza, rázman, Anser boschas, gemeine Ente' (Freyer 1842: 39), zastareli ornit *divja ráca* 'die Wildente' (Pleteršnik), *divja raca* 'die Wildänte, Anas Boschas' (Erjavec 1864: 61), v 19. st. *divja ráza* 'die Wildente' (Murko 1833a: 482), *divja ráza* 'Anas Boschas' (Freyer 1842 l.c.) pa je kalk po nvn. *Wildente* 'divja raca' ← *wild* 'divji' + *Ente* 'raca'.

mlakarica²

ESSJ 0

mlâkarica f 'ovca, ki se pase na mlakah' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *mlâkarica* f 'ovca, ki se pase na mlakah'.

- ⊕ Izpeljanka na *-ar* < **-ar'b* iz subst *mláka* f 'stagnum' ovco označuje kot prebivalco mlak, saj suf *-ar* nastopa v isti funkciji kot v prebivalskih imenih na *-ar* tipa *Kočevár* ← tpn *Kočevje*.

mlakoš

ESSJ s.v. *mláka*, *mokěš*

mlakôš m 'das Rohrhuhn (gallinula)', *mali mlakôš* 'kleines Rohrhuhn (crex pusillus)', *srednji mlakôš* 'die Wasserralle (rallus aquaticus)', *grahasti mlakôš* 'die punktierte Ralle (crex Porzana)', *zelenonogasti mlakôš* 'das grünfüßige Rohrhuhn (gallinula chloropus)' (Pleteršnik), *mlakôš* 'Rohrhuhn' (Janežič 1851).

- ⊕ Strukturna tvorjenka na *-ka* kot feminativna izpeljanka *mlakûžka* f 'die Ralle (rallus)' (Pleteršnik), *mlakužka* 'Ralle' (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju) s hiperkorigiranim *-ž-* za prvotni *-š-*.

- ⊕ 19. st.: *mlakôšh* 'Gallinula, Rohrhuhn', *selénonogasti mlakôšh* 'mokûšhka s' rudézho lifo, mokûšhka s' ruméno lifo, Gallinula chloropus, grünfüßiges Rohrhuhn', *fredni mlakôšh* 'mlakni zapavósnik, zapavósnik, mokôšh, Rallus aquaticus, Wafferralle', *grahasti mlakôšh/fredni mlakôšh* 'gráhasti kófez, mokôšh, Crex porzana, punktirte Ralle', *mali mlakôšh* 'mali kófez, mokôšh, járzhih, Crex pusillus, kleines Rohrhuhn' (Freyer 1842: 33, 34).

Isln. knjiž. **mla'kô:š* m 'vrsta močvirskega ptiča' (19. st.).

- ⊕ Verjetno prvotno sln. **mokôš* m 'vrsta močvirskega ptiča' in le ljudskoetimološko preoblikovano oziroma pomenskomotivacijsko posodobljeno s sinonimom *mláka* f 'stagnum' < psl. **molka* (podobno že Bezljaj ESSJ: II:192).

► **mokož** ▷ mlakuž

mlakuž

ESSJ s.v. *mláka*, s.v. *mokěš*

mlakûž m 'die Blätterhenne' (Pleteršnik).

Isln. 0;

neobstoječa beseda; v Pleteršnikovem slovarju se za substantiv navaja le Cigaletov vir, a se v Cigale 1860 s.v. *Blätterhenne* najde le sln. pomenska ustreznica *mlakuž-a*, kar je najverjetneje fem na *-a* iz ornit *mlakoš* s hiperkorigiranim *ž* namesto izvirnega *š*; če bi bila Cigaletova predstavitev razumljena, da želi ponazoriti dva substantiva, bi v Pleteršnikovem slovarju pričakovali tudi ekscerpt *mlakuža*, a ga ni bilo mogoče najti.

► **mlakoš**

mlakužar

ESSJ 0

mlakûžar m, g *-rja* 'neki polž' (Pleteršnik po Cafu), *veliki mlakužar* 'Limnaeus stagnalis', *mali mlakužar* 'Limnaeus minutus', *močvirni mlakužar* 'Limnaeus palustris' (Si-

mon Robič, Narodni koledar, Sporočilo in Letopis Matice Slovenske za leto 1869: 74, vir: dLib.si).

Isln. knjiž. **mla'ku:žar* m 'vrsta polža, ki živi v stoječih, počasi tekočih vodah' (19. st.).

↵^K nlat. (*Lymnaeus*) *stagnalis*.

- ⓔ Ker je poimenovanje sinonimno z *mlâkar* (► mlakar), je izpeljanka na *-ar* < **-ar'b* v isti funkciji kot prebivalska imena tipa prim. *Kočevvar* ← tpn *Kočevje* tvorjena iz subst *mla-kûža* f 'stagnum' in polža označuje kot prebivalca mlakuž. Sln. malakonim je verjetno kalk na podlagi nlat. predloge s tvorjenko iz lat. *stāgnum* n 'stoječa voda, mlaka'.

mlasec

ESSJ 0

mlasec m 'Ferkel' (Cigale 1860).

Isln. dial. **m'la:dac* m 'prašiček';

po fonetičnem razvoju *-sc-* < *-dc-* v stranskih sklonih in po analogiji uvedeno v Nsg kot v dial. *desc* 'moški' ← *dedac* 'moški; star moški' < **dēdbcb*.

- ⓔ V tem primeru je oznaka za prašička oziroma skotenega prašička s suf *-ec* < **-bcb* substantivizirani adj *mlâd*, f *mlâda* 'iuvenis' < psl. **môldь* (► mlad).

mlečarica → mlekarica

ESSJ 0

mlečkar

ESSJ 0

mlečkar m 'Celerio euphorbiae' (CZŽ 1997: 350s.), *mlêčkar*, g *-rja* 'der Wolfsmilchschwärmer (sphinx euphorbiae)' (Pleteršnik), *mlečkar* 'mlečkov veščec, der Wolfsmilchschwärmer, Sphinx euphorbiae' (Erjavec 1881: 192).

Isln. knjiž. **m'lê:čkar* m 'mlečkar, Celerio euphorbiae = Sphinx euphorbiae' (19. st.).

↵^K nvn. *Wolfsmilchswärmer* 'Sphinx euphorbiae' (Schödler 1860: II:503) ← *Wolfsmilch* 'Euphorbia cyparissias' + *Schwärmer* 'metulj, vešča'.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki tega metulja iz družine somračnikov označuje po tem, da jajčeca odlaga na spodnjo stran listov cipresastega mlečka (CZŽ 1997 l.c.), prim. nvn. *Wolfsmilch* 'Euphorbia cyparissias', je bil tvorjen s pripadnostnim suf *-ar* < **-ar'b* iz ftn (*cipresasti*) *mleček*; prvotno torej 'metulj, ki je v zvezi s cipresastim mlečkom (ker nanj odlaga jajčeca)'.

Starejši sin *mlečkovi večernjak* m 'Wolfsmilchschwärmer, Sphinx euphorbiae' (Erjavec 1864: 93) kot kalk iste nvn. predloge, v katerem je subst *večernjak* sinonimen s sodobnim *somračnik* (► somračnik²), se ni uveljavil.

mlečkovi večernjak → mlečkar

ESSJ 0

mlečna krava → mlekarica

ESSJ 0

mlečnik → mlečnjak

ESSJ 0

mlečnjak

ESSJ 0

mlêčnjak m 'das Fischmännchen, der Milcher' (Pleteršnik), *mlečnjak* (*ribji samec*) 'Milchner' (Cigale 1880).

- ⓔ 18. st.: *mliezhnjak* 'ribji famez, Milchner', *mliezhnjak/mliezhnik* 'Milchner' (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **m'lê:čnjak* m 'odrasel ribji samec' (18. st.).

↵^K nvn. *milcher* 'odrasel ribji samec', tudi *milchner* 'isto' (Grimm 1854–1971).

- ⓔ Kalk po nvn. nomeni actoris na *-er* iz *Milch*, a ne v pomenu 'mleko', ampak v mlajšem metaforičnem 'semenska tekočina ribjih samecv'; prvotno torej 'kdor dela/proizvaja semensko tekočino'. Tvorjen je bil z izpeljavo iz subst *mlêko* n 'lac', ki v slovenščini tega metaforičnega pomena nima. Subst na *-jak* je bil tvorjen iz adj *mlêčen*, f *-čna*

‘lacteus’, toda iz iste adjektivne predloge je bil s suf -ik < *-ikъ tvorjen sin **mlêčnik** m ‘der männliche Fisch, der Milcher, der Milchling’ (Pleteršnik), **mlečnik** ‘riba samica, Milcher, Milchling, Milchner, der männliche Ffch’ (Cigale 1860), v 18. st. **mliezchnik** ‘Milchner’ (Gutsman), pri čemer Cigaletova navedba *riba samica* kaže na vsebinsko nerazumevanje tega kalka.

mlekarica

ESSJ 0

mlêkarica f ‘žival, ki daje mleko, zlasti krava’: v *hlevu ima tri mlekarice; dobra, slaba mlekarica; koza, krava mlekarica* (SSKJ); prešlo v narečje, npr. rovt. tol. *m'li:əkarka* ‘krava, ki daje veliko mleka’ (Čujec Stres 2010–2014), dol. kost. *m'lè:karca* ‘žival, ki daje mleko, zlasti krava’ poleg ‘delavka v mlekarini’ (Gregorič 2014).

Isln. knjiž. **mlêkarica** f ‘žival, ki daje mleko; krava’ (20. st.).

- ⊕ Neologizem 20. st. je fem na -ica iz nepotrjenega nomena actoris na -ar < *-arъ iz subst **mlêko** n ‘lac’ < psl. **melkò* ‘isto’, ki je zamenjal dial. tvorjenke iz besednih družin *dojiti* (► dojača, ► dojivka, ► dojnica) in *mólsti* (► molza, ► molznica, ► molzarica, ► zmolznica). Ker suf -ar povzroča palatalizacijo velara, npr. *električar* ← *elektrika*, je bilo **mlêkarica** verjetno preoblikovano iz prvotnega **mlêčarica**, ki se v Pleteršnikovem slovarju potrjuje le v pomenu ‘ovca, ki daje mleko’, poimenovanje za kravo s sémom ‘mleko, lac’ pa je še dvobesedno **mlêčna krava** f ‘eine milchreiche Kuh’ (Pleteršnik). Ni mogoče izključiti, da je na tvorbo izpeljank iz podstave **mlêko** vplivalo n. *melkende Kuh* in *Melkkuh*.

mlič

ESSJ 0

mlič m, g **mliča** ‘menek, Lota lota’ (Korošec 2018).

Isln. 0;

neobstoječa slovenska beseda; Korošec 2018: 140 navaja, da naj bi bila povzeta po Munda 1926: 33 in kasnejših dveh avtorjih, a ihtn **mlič** Munda 1926 l.c. navaja kot »srbohrvaškega« in ne slovenskega, prim. hrv. **mlič** ‘Lotta lota’, kar je lahko nastalo po disimilaciji *ml-* ← *mn-* iz **mnič** ‘Lotta lota’, **mnič** ‘isto’ ob **manic** (Hirtz 1928–1956: III:229, 233, 214) = *mànič* ‘Lota vulgaris’ (ARj) < **m̃niti*’b.

► **menič**

mlinar¹

ESSJ 0

mlînar m, g -rja ‘der Wasserläufer (hydrometra lacustris)’ (Bovec, Renče – Pleteršnik), **mlinar** ‘Wasserläufer’ (Erjavec, LMS 1875, 223), primor. obsoš. **mlinar** ‘Wasserläufer, Hydrometra lacustris’ (Bovec – Erjavec, LMS 1879, 131).

Isln. dial. **m'li:nar* m ‘Hydrometra lacustris’ (kraš., obsoš.).

- ⊕ Entomonim je sinonimen z *dřsavac* ‘der Wasserläufer (hydrometra lacustris)’ (Pleteršnik) (► drsalec), pomenska povezanost s homon **mlînar** m ‘kdor melje žito’ ni verjetna, ampak je entomonim pripadnostna izpeljanka na -ar < *-arъ iz **mlîn**, ker se žuželka po vodi enako hitro vrti kot mlin.

mlinar²

ESSJ 0

mlînar m, g -ja ‘hrošč, ki ima sprednja trda krila pokrita z belimi lisami in poprhom, Polyphylla fullo’ (zool. – SSKJ), **mlinar** ‘Polyphylla fullo’ (CZŽ 1997: 334), **mlinar** ‘Melolontha fullo’ (Erjavec 1875: 349).

Isln. knjiž. **m'li:nar* m ‘Polyphylla fullo = Melolontha fullo’ (19. st.).

- ⊕ Entomonim je verjetno nastal po metafori iz subst **mlînar** m ‘kdor melje žito’, ker so bele lise na krilih hrošča asociirale na mlinarja, ki je od moke bel. Možna tujejezična predloga, ki bi kazala na kalk, ni bila ugotovljena. Pomensko enako motiviran je č. entomonim *mlynařik* ‘hrošč mlinar’.

mlinarček

ESSJ 0

mlinarček m, g -čka 'ptica, katere petje je podobno klopotanju mlinskih koles, Sylvia curruca' (zool. – SSKJ), *mlinarček* 'brolica, Sylvia curruca' (CZŽ 1997: 255), *mlinarček*, g -čka 'die Schwanzmeise, die Bergmeise (parus caudatus)' (Pleteršnik), *mlinarček* 'dolgorepka, beloglavka, repata senica, Schwanzmeife (Parus caudatus)', 'Bergmeife' (Cigale 1860).

- Ⓜ 19. st.: *mlinarzhek* 'dolgorepna feniza, dolgorepka, beloglavka, gáugarza, Parus caudatus, Schwanzmeife' (Freyer 1842: 19).

Isl. knjiž. **m'li:narčək* m 'Sylvia curruca = Curruca curruca' (19. st.).

- Prim. hrv. *mlinarić* 'dugorepka, beloglavka, Schwanzmeife (Parus caudatus)' (Šulek 1860), č. *mlynařík* 'Parus caudatus'.

- Ⓜ Sln., hrv. in č. ornitonimi ptico, katere oglašanje spominja na klopotanje mlinskih koles, z izpeljankami na -ček < *-bč-bkč (sln.), -ić < *-it'b (hrv.) in -ík < *-ikč (č.) iz nomena actoris **m̃linar'b* m 'mlinar, molator' ptico označujejo kot majhnega mlinarja. Sodobna sln. sinonima sta *sivoglava penica* f 'penica, katere petje je podobno klopotanju mlinskih koles, Sylvia curruca' (zool. – SSKJ) in *brolica* (CZŽ 1997 l.c.).

mlinarica

ESSJ 0

mlinarica f 'neka ptica' (Bovec), 'postovka' (Pleteršnik za območje nekdanje Kranjske); primor. obsoš. *mlinarica* 'neka ptica' (Bovec – Erjavec, LMS 1882/1883, 282).

Isl. dial. **m'li:narica* f '?'.

- Ⓜ Pleteršnikovo sporočilo, da na Kranjskem ornitonim označuje postovko, nakazuje, da motivacijsko ni povezan z ornit *mlinarček* 'Sylvia curruca'. Nejasno.

M

mnogoceličar → metazoj

ESSJ 0

mnogočlenar → členar

ESSJ 0

mnogonožec → osmonožec

ESSJ 0

mnogoparkljar → parkljar

ESSJ 0

mnogoščetinec → ščetinec

ESSJ 0

mnogotračnik → osmotračnik

ESSJ 0

moa

ESSJ 0

mōa f 'v holocenu izumrla velika, noju podobna ptica' (SSKJ), *moa* = *orjaška moa* 'Dinornis maximus, predstavnik izumrlih ptičev iz reda kivijev, visok je bil do 3,5 m, po okostju podoben kivijem, jajca so tehtala prek 2 kg, živel je na Novi Zelandiji, ni bil zmožen letenja, iztrebili so ga Maori v 14. st.' (CZŽ 1997: 200), *moa* 'ptič velikan, Dinornis' (Erjavec 1875: 308).

Isl. knjiž. **mō:a* f 'Dinornis' (19. st.).

- ↔ agl. (*giant*) *moa* 'Dinornis'.

- Ⓜ Nejasno. Ornitonim se povezuje z lastnim imenom *Maor* (Webster 1994). Iz angleščine je bilo verjetno izposojeno in delno kalkirano it. *moa gigante*, r. *bolšie moa*. Erjavčevo neuveljavljeno *ptič velikan* 'Dinornis' (Erjavec 1875 l.c.) je delni kalk po agl. *giant moa*, v katerem je bilo jedro *moa* nadomeščeno z generično oznako *ptič* m 'avis' < **p̃tīt'b*.

močarila → človeška ribica

ESSJ 0

močarilja → človeška ribica

ESSJ 0

močelka

ESSJ 0

močelka f navadno pl 'praživali, ki se gibljejo z migetalkami; migetalkar': *enocelične močelke* (zool. – SSKJ), *močelka* f, pl *močelke* 'die Aufgussthierchen, die Infusorien (infusoria)' (Pleteršnik), *močelke* f pl 'nevidi, nalivniki, Infusionsthierchen, Infusorien' (Cigale 1880 s.v. *Infusion*), *močelke* 'infuzorije, vrsta praživali, Infusoria' (Erjavec 1875: 397), *močelke* 'infuzorije, Infusorien, Infusória, jako majhne, za prosto oko nevidljive živalce, ki so prav enostavno vstvarjene' (Erjavec 1864: 139, 140), *močelke* 'nevid, plibad, Infusionsthier, Infusionsthierchen' (Cigale 1860).

Isl. knjiž. **močē:lke* f pl 'Infusoria = migetalkarji, Ciliata' (19. st.); kasneje singularizirano.

↵^κ nvn. *Aufgufsthiere* 'Infusoria' (Schöddler 1860: II:535) ← *Aufguss* 'naliv, infuz' + *Tier* 'žival', dobesedno 'živali, ki so v zvezi z nalitjem'.

- Ⓔ Verjetno kalk po nvn. predlogi, a tvorjenost tega neologizma ni jasna, čeprav je imel prav Erjavec, ki ga je povezoval z besedno družino **moč-*, ko je zapisal »Močelke jim pravimo, ker živé na mokrem, v vodi i. t. d.« (Erjavec 1864: 140). Morda bi bilo treba izhajati iz tvorjenke na *-ka* iz dial. **močel* f kot besedotvorne variante k subst *močāl* f 'močvirje, močvirnato območje' < **moč-ēlb* s prvotnim pomenom 'prebivalka močali'.

močerad

ESSJ močerād

močerād m, g *-áda* 'žival s podolgovatim, valjastim trupom, dolgim repom in žametno črne barve z rumenimi lisami': *po blatnih tleh so se plazili močeradi* (SSKJ); *močerad* 'dvoživka s podolgovatim, valjastim trupom in dolgim okroglim repom, Salamandra' (zool. – SSKJ), *močerād*, g *-áda* 'der gefleckte Salamander (salamandra maculata)' (Pleteršnik), *močerad* 'Salamandra maculata' (Erjavec 1875: 330), *močerad* 'der gefleckte Erdmolch oder Salamander, Salamandra maculáta', *vodni močeradi* m pl 'imajo na herbtu greben in rep od strani stisnjen in živé skor vedno v vodi' (Erjavec 1864: 71), *močerad*, *mačarad* 'Molch, Salamandra' (Cigale 1860), *mačérád* 'der Salamander, la salamándra', *močerád* 'der Molch, la salamándra' (Drobníč 1858), *mačarád*, *močérád* 'Molch, Salamander' (Janežič 1851); primor. nad. *maceràt* 'salamandra', *moceràt* 'isto' (Rigoni, Salvino 1999), nad. *mačerat* 'salamandra' in glede akcentskega mesta drugačno *muočerat* 'isto' (Špehonja 2012b), prim. Rigler 1963: 24s. z op. 5 in Šekli 2018: 313 brez nad. primera, istr. *mačérat* 'močerad' (Jakomin 1995), notr. *mačérà:t*, g *mačérà:da* (Velike Žabljé – Jejčič DN 2010: 77), rovt. tolm. *mačérà:d*, g *-a* (Čučec Stres 2010–2014), cerklj. *mačerat*, g *mačerada* (Razpet 2006), črnovr. *māčērāt*, g *-ādq* (Tominec 1964), polj. *močérad*, g *močerà:da* (Lučine – SLA), gor. *močò'kqt*, g *močorá:da* (Kropa – Škofic Diss. 1996), po SLA primor. nad. *mačérat*, g *-á:da* 'močerad' (Marsin/Mersino – SLA), kraš. *mūāčērət*, g *māčērāda* 'isto' (Prosek/Prosecco – SLA), o akcentskem mestu v Nsg prim. Rigler 1963: 24s. z op. 5; Šekli 2018: 313, *māčérà:t*, g *māčérà:da* (Opčine/Opicina – SLA), *māčērət*, g *māčērāda* (Mavhinje/Malchina – SLA), notr. *mačērāt*, g *mačērāda* (Skrilje – SLA), *māčērət*, g *māčērāda* (Draga (Trst)/Sant'Elia – SLA).

- Ⓙ Denom adj na *-ast močerádast*, f *-a* 'po lisah, barvi podoben močeradu': *vojak v močeradasti pelerini* (SSKJ), *močerádast* 'črnorumen lisast, pisan' (Pleteršnik), *močeradast* 'Molchartig' (Cigale 1860), v 18. st. *mazharádaft* 'verschieden gefärbt, gefprengt, variegatus, multicolor' (Pohlin 1781), *mazharadaft* 'verschieden gefärbt' (Gutsman 1789), v 19. st. *mozhiradaft* 'verschieden gefärbt' (Jarnik 1832: 75).
- Ⓚ 18. st.: *mazhàrad* 'Molch, salamandra' (Pohlin 1781), *mazharad* 'salamander, Molch', 'Molch, Salamander' (Gutsman 1789); 19. st.: *mozhirad* 'der Molch' (Jarnik 1832: 75),

mazharád ‘mazharól, der Molch, der Salamander, Salamandra’, *mozherád*, g -*ráda* ‘mozheráv, der Molch, der Salamander’ (Murko 1833a: 178, 200), *mazharád* ‘Salamandra, Landfalamander’, *pifani mazharád/mazharád/mozherád* ‘mazharól, Salamandra maculosa, Erdfalamander’, *zherni mazharád* ‘Salamandra atra, schwarzer Salamander’ (Freyer 1842: 44).

- ⊙ Toponomastična osnova *močerad*-, ki jo potrjujejo hdn *Močerad* ‘potok v Gostečah na Sorškem polju’ (Bezljaj 1956–1961: II:27), ime domačije *Močeradnik* v bližini Gosteč (AS 1986) ter mtpn *Močerad* ‘parcela v kraju Bočna v o. Gornji Grad’, ‘parcela v kraju Šmarje – Sap v o. Grosuplje’ (LiAK), *Na močeradi* ‘senožet na območju Grosupljega’, *Močeradnica* ‘skala pri Teharjah v o. Celje’ (PRZZI; Bezljaj ESSJ l.c.), ni metaforičnega izvora iz zoon *močeräd*, ampak je nastala z onimizacijo še nezoonimskega apelativa, ki je bil ustrezen za označevanje območij, na katerih se voda po deževnem vremenu rada ustavlja/ohranja/ne odteka, prim. tudi hrv. hdn *Močirad* ‘potok pri Odri in Lomnici pri Zagrebu’, leta 1331 *Mochyrad* (Mažuranić 1908–1922: 674; ÈSSJa: 19:78), danes tudi ‘ime ulice v Zagrebu’, č. tpn *Močerady* ‘kraj v bližini kraja Domažlice v plzenskem okraju’ (Bezljaj ESSJ l.c.; ÈSSJa l.c.; Furlan, Zb Orožen 2011: 50).

Psln. **močeräd* m ‘Salamandra’ z akcentsko dubleto **močêrad* ‘isto’;

- = hrv. *môčerad* m ‘Salamandra’, *môčeräd* ‘isto’ (Rečnik SANU po Benešićevem hrvaško-poljskem slovarju iz leta 1949), *močirat* (Gorski kotar – Hirtz 1928–1956: I:88); < **jslov.** (sln.-hrv.) **môčeradъ/močerädъ* m ‘Salamandra’; < **psl.** dial. **môčerädъ* adj ‘tak, ki ima rad mokroto’; iz sln. *močeräd* se izvaja č. *macarát* ‘vrsta močerada’, starejše *macarad* ‘isto’ in *macarád* (Machek 1968: 346; Bezljaj ESSJ: II:190; Rejzek 2015: 392).

- ⊙ Psl. dial. **môčerädъ* adj ‘tak, ki ima rad mokroto’ (sln.-hrv.-č.) je zložen iz subst **močъ* f ali **moča* f, oboje v pomenu ‘mokrota’, in adj **rädъ*, f *räda* ‘libens’, jslov. zoon **môčeradъ/močerädъ* m ‘Salamandra’ pa je nastal po ničti substantivizaciji besednih zvez tipa **môčerädъ(ib)* + subst m, npr. **kušt’erъ* ‘lacerta’, ker se močeradi prikažejo v mokrotnem, vlažnem vremenu (po dežju) ali pa celo živijo v vodi. Paralelno so iz besednih zvez s pomensko drugačnimi substantivom, npr. **môčerädъ(ib)* + **potòkъ/krájъ* nastali hidronimi, ki so označevali vodne tokove s stalno vodo, in mikrotoponimi, ki so označevali mokrotna/vlažna območja, kjer voda ni rada odtekla. Čeprav se v ÈSSJa: 19:78 ob ustnem sporočilu Trubačeva, da je treba izhajati iz kompoz adj, omenja tudi možnost, da bi v tvorbi izglasje predstavljalo suf *-(a)*dъ* (kateri?!), akcentske razmere v sln. in hrv. jasno kažejo na izvorni kompozit. Zaradi različnih denotatov, ki niso omejeni le na žival, ne prepričuje razlaga, da bi bilo možno izhajati iz prvotnega pomena ‘ki je deževnike’, omenjena v Snoj 2016: 434.

- ⊙^{BD} Psl. dial. **môčerädъ* adj ‘tak, ki ima rad mokroto’

→ **môčerädъ(ib)* *kušt’erъ* → jslov. **môčerädъ* m ‘Salamandra’

> sln. *močerad* →^{NAZALIZACIJA}

→ HIPOKOR

→ PREMET

→ -čō- < -čē-

→ OZVENEČENJE -ž- < -dž- ← -č-

→^{NAZALIZACIJA}

→ ASIM m : n ← m : d + VPLIV madžaron

→ VPLIV ETN Madžar

→ -k ← -t < -d

→ -k ← -t < -d

→^{HIPERKOREKCIJA} -g ← -k

sln. *močerad*;

→ sln. *mončerad*;

→ sln. *močir*;

→ sln. *čemorad*;

→ sln. *čomorad*;

→ sln. *močerad*;

→ sln. *monžerad*;

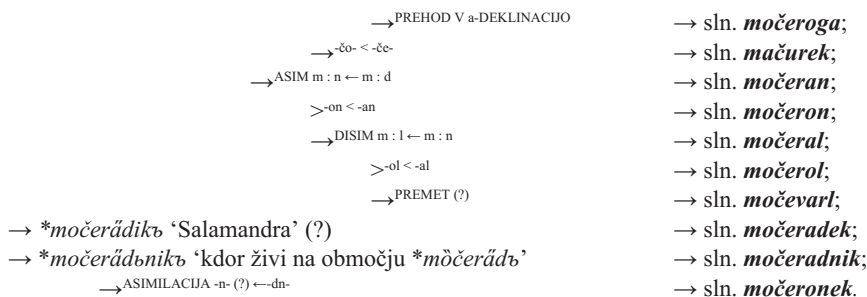
→ sln. *madžaron*;

→ sln. *madžar*;

→ sln. *mažarak*;

→ sln. *močerak*;

→ sln. *močerag*;

▷ mončerad ▷ čemorad ▷ čomorad ▷ možerad ▷ monžerad ▷ madžaron ▷ madžar ▷ mažarak
 ▷ močerak ▷ močerag ▷ močeroga ▷ mačurek ▷ močeron ▷ močeral ▷ močerol ▷ močevarl ▷
 močeradek ▷ močeradnik ▷ močeronek ▷ močir ▷ žabarok

močeradek

ESSJ 0

mačerādek m 'močerad' (štaj. srsav. (Kasaze) – SLA), srsav. *močerādek* 'isto' (Vojnik – SLA), jpoh. *móčęrādek* (Vitanje – SLA).

Isln. dial. *moče'ra:dik (?) m 'močerad' (srsav., jpoh.).

- Ⓔ Ker je gradivo sporočeno le v Nsg m, natančnejša razlaga, ali se v dial. izglasju -ęk ohranja suf *-ikъ ali *-ьkъ, ni možna, čeprav je sorodnost s sln. *močerād* nesporna, pri denominativni tvorjenosti s suf *-ьkъ pa bi pričakovali deminutivno izpeljanko. Suf *-ikъ > sln. dial. -ęk bi lahko kazal, da se je substantivizacija besednih zvez tipa *močerādb(іb) + subst m, npr. *kušt'erb 'lacerta', izvršila prav s suf *-ikъ.

► **močerad**

močeradnik

ESSJ 0

močerādnik m 'močerad' (kor. mež. (Črna na Koroškem, Straže (Mislinja) – SLA), mež. *močerādnik* 'isto' (Koprivna – SLA), štaj. zgsav. *močerādnik* (Mozirje – SLA); z dial. razvojem -ni- > -ńi- štaj. zgsav. *mačerādnik* (Ljubno ob Savinji – SLA), *mačarādnik* (Meliše – SLA).

Isln. dial. *močerādnik m 'močerad' (kor., štaj.) < *močerādnikъ.

- Ⓔ Ker zaradi popolne sinonimije izpeljava iz sin *močerād* ni smiselna, je verjetno, da je bil zoonim tvorjen z izpeljavo s suf -nik < *-bn-ikъ iz homonimnega geografskega termina *močerādb (Furlan, Zb Orožen 2011: 51), prim. sln. hdn *Močerad* 'potok v Gostecah na Sorškem polju' (Bezljaj 1956–1961: II:27), mtpn *Močerad* 'parcela v kraju Bočna v o. Gornji Grad', 'parcela v kraju Šmarje – Sap v o. Grosuplje' (LiAK), *Na močeradi* 'senožet na območju Grosupljega' (PRZZI; Bezljaj 1956–1961 l.c.). Zoonim je zato prvotno pomenil '(kuščar ipd.), ki živi na območju s stalno vodo/ki živi na mokrotnem območju'.

► **močerad** ▷ močeronek

močerag → močerak

ESSJ 0

močerak

ESSJ s.v. močerād

močerák m 'močerad' (Pleteršnik po Cafu); primor. ter. *močorák* 'salamandra' (Spinozzi Monai 2009: 181), ter. *mačorák/mačoràk/mačaràk* (Merkù GSTN), dol. *mačarók*, g -áka 'močerad' (Stari trg pri Ložu – SLA), *mačērāk*, pl -ákj (Rašica – SLA), kost. *mōčęrąk*, g -a (Babno polje – SLA), štaj. jpoh. *mučērāk*, g -a (Pivola – SLA), posav. *mučērāk*, g -a (Planinska vas – SLA), tudi dol. *močērāk*, g *močērāga* (Nova vas – SLA), štaj. *muč'ęręk*, g *mučęr'ęga* (Lokavec – SLA), *muč'ęręk*, g *muč'ęrāga* (Ložice (Gorenji Leskovec) – SLA) in gor. *męčāręk* 'močerad' (Črna pri Kamniku – SLA), dol.

močerăχ, g -*ăχa* ‘močerad’ (Ig – SLA), *mačerăχ*, g -*ăχa* (Rakitna – SLA) s posplošnim *χ* iz imenovalniškega izglasja -*χ* < -g, toda na Rakitni novejšje tudi *mačerăχ*, g -*ăda* (SLA), *mačerōχ*, pl *mačeruōgi* (Begunje pri Cerknici – SLA).

- ⊙ Iz dial. variante z izglasnim -*k* je onimiziran cgn v delnem it. zapisu *Mazarak*, potrjen le enkrat v Vitu d’Assio (Merkù 1982: 44).

Psln. **močerăd* m ‘močerad’;

po izgubi zvena v izglasju **močerăt* in razvoju -*k* ← -*t* dial. **močerăk*, g *močerăda*, po vnosu nominativne osnove v stranske sklone dial. **močerăk*, g *močerăka* in hiperkorekciji po zvenu **močerăk*, g *močerăga* ter po vnosu stranskosklonske osnove **močerag*-v nominativ **močerăg*, g *močerăga*, po dial. spirantizaciji *-g > *-χ tipa *snêχ* ‘sneg’, *bôχ* ‘bog’ (Črna pri Kamniku – SLA) **močerăχ*, g *močerăga*, po analogiji **močerăχ*, g *močerăχa* (Furlan, Zb Orožen 2011: 50ss.). Predstavljene variante za močerada odražajo sln. dial. fonetične spremembe v izglasju prvotnega jslov. (sln.-hrv.) **močeradъ* m ‘Salamandra’ in gotovo niso tvorjenke na *-*akъ* v okviru slov. besedne družine korena **mok-/moč-* ‘močiti, moker’.

► **močerad**

močeral

ESSJ s.v. *močerăd*

močerăv m, g -*áva* ‘močerad’ in z dial. -*ăl* > -*ôl* **močerôl**, g -*ôla* ‘močerad’, po akanju **mačerôl** ‘isto’ (Pleteršnik), *mačarôl* ‘Molch, Salamander’ (Janežič 1851), po SLA vzhgor. *mučerău* ‘močerad’ (Vače – SLA), dol. *mačerôu*, g -*áva* ‘isto’ (Janče – SLA), *mačerôu* poleg *mačerăt*, g -*ada* (Muljava – SLA), *mučerău* (Novo mesto – SLA), *mučerôu*, g -*ála* (Mirna – SLA), *mučerău* (Šentrupert – SLA), *mučerôu*, g *mučerăda* (Mokronog – SLA), *mačarûl* (Sela pri Šentjerneju – SLA), štaj. posav. *mučerâl* (Kostanjevica na Krki – SLA).

- ⊕ 16. st.: *mačerol* (Trubar 1575 – BSKJ); 17. st.: *mazharôl* ‘phalangium, vel stellio’, *mazharôl*, *kateri v’ogni šhivy* ‘salamandra’, *mazharôl*, *kateriga pike je laskazhejo* ‘stellio’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710), *en mazharôl* ‘Salamandra’ (Hipolit 1711–1712); 18. st.: *mazharôl* ‘welfche Eidex, stellio’ (Pohlin 1781), *mazharol* ‘welfche Eidex, Molch’ (Gutsmann 1789); 19. st.: *mazharolj* ‘der Molch, welfche Eidexe’ (Jarnik 1832: 75) s hiperkorigiranim izglasjem, *mazharôl* ‘*mazharăd*, der Molch, der Salamander, Salamandra’, *mozherăv*, g -*ráva* ‘*mozherăd*, der Molch, der Salamander’ (Murko 1833a: 178, 200), *mazharôl* ‘*mazharăd*, *mozherăd*, Salamander maculosa, Erdŭsalamander’ (Freyer 1842: 44).

- ⊙ Morda ničto onimizirano v cgn *Mačerol* in *Mačarol* (ZSSP).

Psln. **močerăd* m ‘močerad’;

po dial. asimilaciji po zapornosti *m* : *n* ← *m* : *d* **močerăn* m ‘isto’ ter nato najverjetneje po disimilaciji po nazalnosti *m* : *l* ← *m* : *n* **močerăl* m ‘močerad’. Enak končni refleks z -*l* je znan tudi pri sln. *žrd* f ‘drog za povezovanje sena na vozu’ z dial. refleksom *žrl* ‘isto’ (Furlan, Zb Orožen 2011: 51s.).

► **močeran** ► močearl

močeran

ESSJ s.v. *močerăd*

močerăn m, g -*ána* ‘močerad’ (polj. – Pleteršnik), tudi **močerôn** ‘močerad’ (jvzh. štaj. – Pleteršnik po Cafu); srštaj. *mačerôn* ‘močerad’ (Poljčane – SLA), *mačarûn* ‘isto’ (Zadrže – SLA), *močerôn* (Žusem (Dobrina) – SLA), štaj. kozj.-bizelj. *močerôn* (Šentlenart (Brežice) – SLA), *mačerôn* (Podčetrtek – SLA).

Psln. **močerăd* m ‘močerad’;

po dial. asimilaciji po zapornosti *m* : *n* ← *m* : *d* **močerăn* ‘isto’.

► **močerad** ► močeral

močeril → človeška ribica

ESSJ s.v. *močeräd*

močeroga

ESSJ s.v. *močeräd*

močeróga f 'močerad' (Pleteršnik).

Psln. **močeräd* m 'močerad';

najverjetneje feminizirano iz refleksa tipa dol. *mačerðχ*, pl *mačeruógi* (Begunje pri Cerknici – SLA) < **močeräg* ← **močeräk* ← psln. **močeräd* 'močerad'.

► **močerak**

močerol → močeral

ESSJ s.v. *močeräd*

močeron → močeran

ESSJ s.v. *močeräd*

močeronek

ESSJ 0

mačerõnek m 'močerad' (štaj. jpoh. (Žiče) – SLA).

Psln. **močeräd* m 'močerad';

ker se v štaj. govorih za močerada pojavljajo refleksi tipa *močeron*, prim. *močerõn* m 'močerad' (jvzh. štaj. – Pleteršnik po Cafu), srštaj. *mačerõn* 'močerad' (Poljčane – SLA), *mačarûn* 'isto' (Zadrže – SLA), bi bilo možno sklepati, da je *mačerõnek* njegova izpeljanka na *-ek* < *-*ькь*, a je zaradi enakega pomena v razmerju *močeron* : *močeronek* bolj verjetno, da je *mačerõnek* fonetični refleks iz *močerâdnik* 'močerad' z asimilacijo *-dn-* > *-n-* in reduciranim *-i-*.

► **močeradnik**

močevarl

ESSJ 0

mačevãru m 'močerad' (dol. (Stična) – SLA).

Psln. **močeräd* m 'močerad';

osamljeno, morda po še neugotovljenem vzorcu nastalo iz prvotnega dial. **močerau* < **močerał* ← psln. **močeräd* m 'močerad' (Furlan, Zb Orožen 2011: 52).

► **močeral**

močilar

ESSJ 0

močilar m 'močerad' (kor. rož. (Kostanje/Köstenberg) – SLA).

Isln. dial. **močilar* m 'močerad' (rož.) < **močĩdlar*'b.

- ⑤ Osamljeni dial. zoonim je izpeljanka na *-ar* < *-*ar*'b iz sln. *močĩlo* m 'območje, kjer pogosto moči, tj. dežuje' < psln. **močĩdlo* ← **močĩti* 'delati, da je kaj mokro' in močerada označuje kot tistega, ki prebiva na mokrem oziroma mokrotnem območju (Furlan, Zb Orožen 2011: 51). Podobno pomensko motivirano je kor. mež. *močerâdnik* 'močerad' (► močeradnik).

močir

ESSJ 0

močĩr m 'močerad' (kor. spoh.-remš. (Sveti Primož na Pohorju, Radlje ob Dravi, Ribnica na Pohorju) – SLA), spoh.-remš. *mõčĩř* 'isto' (Zgornja Kapla – SLA).

Isln. dial. **močĩr* m 'močerad' (spoh.-remš.);

verjetno hipokoristik iz dial. odraza sln. *močeräd*, ki ga ponazarja Jarnikovo *mozhirad* 'der Molch' (Jarnik 1832: 75) [močirad].

► **močerad**

močni črv → mokař

ESSJ 0

močvirnik

ESSJ 0

močvirnik m, g -a 'močvirna ptica': *ponoči se oglašajo močvirniki*; *loviti močvirnike* (SSKJ), *močvirniki* m pl 'Ciconiiformes, red ptičev, ki živijo v močvirjih in v stoje-

čih vodah po vsem svetu, kjer se hranijo z živalmi' (CZŽ 1997: 201), *močvîrnik* m, pl *močvîrniki* 'die Sumpfvögel (grallatores)' (Pleteršnik), *močvîrnik* m 'Sumpfvogel, Stelzvogel' (Janežič 1893), *močvîrniki* m pl 'Sumpfvögel, Grallatóres' (Erjavec 1881: 99), (*ptiči*) *močvirniki* 'Sumpfvögel' (Cigale 1880 s.v. *Sumpf*).

Isln. knjiž. **močvi:rniki* m pl 'močvirske ptice' (19. st.); kasneje singularizirano.

↵^K nvn. *Sumpfvögel* 'močvirske ptice' ← *Sumpf* 'močvirje' + *Vogel* 'ptič, ptica'.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki ptiče označuje po habitatu, je bil univerbiziran iz besedne zveze *močvirni ptič*, ki je zahtevala substantivizacijo adj na *-en* < *-bnъ iz *močvîr* m, g *-rja* 'močvirje' (Pleteršnik) ← psl. **močьŕa* s suf *-ik* < *-ikъ. Toda le v spolu drugačni sin *močvîrnica* f 'močvirska ptica': *privediti lov na močvîrnice* (SSKJ), *močvîrnica* 'močvirnik, der Sumpfvogel' (Pleteršnik) s suf *-ica* kaže na univerbizacijo besedne zveze z drugačnim jedrom, tj. *močvirna ptica*.

močvirska uharica

ESSJ 0

močvirska ûharica f 'v barjih in močvirjih živeča sova z majhnimi pernatimi uhlji, ki gnezdi na tleh, *Asio flammeus*' (zool. – SSKJ), *močvirska uharica* 'Asio flammeus' (CZŽ 1997: 352).

Isln. knjiž. *močvirska ûharica* f 'Asio flammeus' (20. st.).

↵^K nvn. *Sumpfohreule* 'Asio flammeus' ← *Sumpf* 'močvirje' + *Ohreule* 'uharica'.

- ⊕ Dvobesedni kalk po nvn. predlogi, ki to vrsto uharice označuje po habitatu, saj se zadržuje na odprtih območjih, v barjih in močvirjih.

► **uharica**

M

močvirski lunj

ESSJ 0

močvirski lûnj m 'ptica ujeda, ki živi v bližini močvirij, *Circus pygargus*' (zool. – SSKJ), *močvirski lunj* 'beloritec, *Circus pygargus*' (CZŽ 1997: 175).

Isln. knjiž. *močvirski lûnj* m 'Circus pygargus' (20. st.).

- ⊕ Neologizem 20. st., ki tega lunja označuje po habitatu, da živi v bližini močvirij, prim. drugače po habitatu motivirano nvn. *Wiesenweihe* 'Circus pygargus', kar pomensko ustreza r. *lugovój lunь* 'isto' in č. *moták lužní*.

Toda sin *belorítec* m, g *-tca* navadno v zvezi *lunj белорitec* 'Circus pygargus' je kalk po drugi sestavini nlat. oznake iz lat. *pŷgargus* m 'beloritec' ⇔ gr. *πύγαργος* m, f 'isto'.

► **lunj**

modra mehurka → mehurka

ESSJ 0

modra taščica

ESSJ 0

modra taščica f 'majhna ptica pevka z modrim oprsjem, *Luscinia svecica*' (zool. – SSKJ); pred normiranjem s knjiž. adj *móder*, f *-a* starejše *plava taščica*, kar je bilo potrjeno v 19. st. kot *plava taščica* 'Luscinia svecica' (Erjavec 1875: 284), *plava tašica* 'višnjeva tašica, Blaukehlchen (Motacilla svecica)' (Cigale 1860), *plava táfhiza* 'Sylvia svecica, Blaukehlchen' (Freyer 1842: 14).

Isln. knjiž. **p'la:va 'ta:ščica* f 'Luscinia svecica = Motacilla svecica = Sylvia svecica' (19. st.).

↵^K nvn. *Blaukehlchen* 'Luscinia svecica' ← *blau* 'moder' + **Kehlchen* 'taščica'.

- ⊕ Z besedno zvezo *plava taščica* je bil prvi pridevniški člen nvn. kompozita *Blaukehlchen* kalkiran s sln. adj *plāv/plāv* 'moder' kot izposojenko iz bav. n. *plau*, nvn. *blau*, drugi člen pa s *táščica*, najverjetneje po percepciji, da zaradi nvn. ornitonima *Rotkehlchen*, ki označuje taščico, nlat. *Erithacus rubecula*, tudi *Blaukehlchen* označuje isto vrsto ptice. Nvn. ornitonima druží skupna motivacija, da ptici poimenujeta

po značilni rdeči oziroma modri barvi oprsja. Nvn. *Kehlchen* je namreč deminutiv iz *Kehle* 'grlo'.

► **taščica**

modrak¹

ESSJ s.v. *modräs*

modrâk m 'kača' (primor. rez. (Osojane/Oseacco, Njiva/Gniva – SLA; Steenwijk, SJ/SLS 4, 2003, 45).

Isln. dial. **mod'ra:k* m 'kača' (rez.).

- ⇨ furl. *modràc* 'kača' poleg *madràc* 'generična oznaka za vse kačam podobne plazilce, zlasti za vodne kače' (NP); bolj verjetna je izposoja iz furl. kot pa obratno, da bi bila furl. beseda izposojena iz slovenščine, je kljub drugačnemu Kranzmayerjevemu mnenju opozoril Bezljaj ESSJ: II:191.

- ⊕ Verjetno korensko sorodno z it. *marasso* 'gad', starejše *madarasso* 'isto'.

► **modras¹** ▷ *modrak²*

modrak²

ESSJ s.v. *modräs*

modrâk m 'modras' (primor. rez. – Pleteršnik); rez. *modrâk* 'modras' (Njiva/Gniva – SLA; Steenwijk, SJ/SLS 4, 2003, 45).

Isln. dial. **mod'ra:k* m 'modras' (rez.), toda tudi 'kača'.

- ⊕ Verjetno interno rezijansko pomensko specializirano iz generične oznake za kačo.

► **modrak¹**

modras¹

ESSJ *modräs*

modräs m, g -*ása* 'strupena kača z verigi podobnimi lisami po hrbtu in rožičkom na glavi': *modras se greje na skali; pičil ga je modras* (SSKJ), *modras* 'Vipera ammodytes' (CZŽ 1997: 63), *modräs*, g -*ása* 'die Sandvipera (vipera ammodytes)' (Pleteršnik), *modras* 'Vipera ammodytes' (Erjavec 1875: 325), *modras* 'na jugu (tudi že na Kranjskem) gadu podobna, toda večja in še strupenejša kača' (Erjavec 1864: 69); kor. obir. *mudrà:s*, g -*a* 'Sandvipera' (Karničar 1990), primor. ter. *modrás* 'vipera (dal corno?)' (Spinozzi Monai 2009: 128), kraš. *módras/módroš*, g *modrása* 'Vipernart' (Štrekelj 1887: 404), istr. '*muedres* 'modras' (Jakomin 1995), notar. '*mu:odras*, g *mod'ra:sa* (Velike Žabljice – Ježič DN 2010: 77), rovt. tolm. *madràs* 'modras' (DTZ 1993: 193), '*mađras*, g *mađra:sa* (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *madras* (Razpet 2006), polj. *mádras* (Škrlep 1999), črnovr. *môdras*, g *mądrásą* (Tominec 1964), gor. *mod'rąs*, g *mod'ká:sa* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *mudràs* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. '*módra:s*, g *mód'ra:sa* (Gregorič 2014), panon. prleš. '*módras* 'modras' (Rajh 2010), po SLA je beseda znana le v koroški in primorski dial. skupini.

- ⊕ Fem na -*ica modrasica* 'das Weibchen der vipera amodytes' (Pleteršnik), primor. kraš. *modresica* 'isto' (Štrekelj 1887: 435).

- ⊕ 17. st.: *ena kazha, modras 'aspis', modras, kazha s'kronizo* 'regulus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *modrós* 'Brennschlange, ptyas' (Pohlin 1781), *modrofs* 'Viper, vipra', 'Brennschlange' (Gutsman 1789); 19. st.: *modrař/modrós* 'rilzhni gád, gád, jhterka, Vipera ammodytes, Sandvipera' (Freyer 1842: 43).

- ⊙ Onimizirano v cgn v it. zapisu *Madrassi* v Benečiji in Reziji, ki izkazuje dial. akanje (Merkù 1982: 41).

Psln. dial. **modräs* m 'Vipera ammodytes', tudi 'Vipera berus'.

- ⇨ rom. **măd'rasũ* m 'Vipera ammodytes' in 'Vipera berus', prim. it. mugl. *madrás* 'navadni gad, Vipera berus' (Zudini, Dorsi 1981), it. izol. *madràso* 'isto' (Vascotto 1987), 'vipera cornuta' (Sau 2009), istr. rom. *madràso* 'Tropinodus natrix', *mandràso* 'isto'

(Rovinj – Pellizzer 1992), it. trž. *madraso* ‘vipera cornuta’ (Doria 1987), z asimilirano konzonantno skupino *-dr-* it. knjiž. *marasso* ‘navadni gad, Vipera berus’, leta 1585 še *madarasso* (Battisti, Alessio 1950–1957: 2360).

- Ⓔ Rom. zoonim se izvaja iz lat. *mataris* f ‘kopje, sulica’, tudi *materis* ‘isto’ keltskega izvora (Bezljaj ESSJ: II:191) in razlaga, da naj bi oznaka za prvotno verjetno strupeno kačo ubesedovala kačje sunkovite in hitre premike (Battisti, Alessio 1950–1957 l.c.).

- Ⓓ^{BD} Rom. **măd'rasū* m ‘Vipera ammodytes’/‘Vipera berus’ (it. mugl. *madrás*, it. izol. *madrás*o)

⇒ psln. **modrās* m ‘Vipera ammodytes’

→ PRENOS ‘močerad’

⇒ psln. **modrās* m ‘Vipera berus’

→ GENERALIZACIJA ‘kača’

→ ZAMENJAVA ADJ IN JEDRA V kačji pastir

→ SKLADENJSKA PRETVORBA

rom. **măd'rakū* ⇒ furl. *madràc/modràc*

→ PRENOS ‘modras’

▷ modras² ▷ modras³ ▷ modras⁴ ▷ modrak¹

sln. *modras*¹;

→ sln. *modras*⁴;

sln. *modras*²;

→ sln. *modras*³;

→ sln. *modrasov hlapec*;

→ sln. *hlapec od modrasa*;

⇒ sln. *modrak*¹;

→ sln. *modrak*².

modras²

ESSJ s.v. *modrās*

módras m ‘die Viper, la vípera’ (Drobníč 1858); kor. rož. *modrās* ‘gad’ (Sveče/Sue-tschach – SLA), podjun. *mô^adras* ‘isto’ (Vidra vas/Wiederndorf – SLA), primor. obsoš. *modrēs* ‘gad’, pravzaprav vsaka strupena kača (Trenta – SLA), kraš. *môdres* ‘gad’ (Doberdob/Doberdò del Lago – SLA).

- Ⓔ 17. st.: *modrás* ‘gad, garmovje, kazha, vipera’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Psln. dial. **modrās* m ‘gad, Vipera berus’ (kor.).

► **modras¹**

modras³

ESSJ ∅

modrās m ‘serpente’ (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999), nad. *madràs* ‘isto’ (Rigoni, Salvino 1999), *modrás* ‘serpente’ (Špehonja 2012b), ter. *módras*, g *modrása* ‘velika kača’ (Merkù GSTN), *modrás* ‘kača’ (Robidišče – SLA), nad. *modràs* ‘isto’ (Livek – SLA), obsoš. *modrēs* (Trenta – SLA), banjš. *môdras* (Podlešče – SLA), notr. *muôdras* (Ajdoščina – SLA), rovt. tolm. *mădras* (Most na Soči – SLA).

Isln. dial. **modrās* m ‘kača’ in sekundarno po stranskih sklonih deloma **mod'ra:s* ‘isto’ (primor.).

- Ⓔ Interno sln. generalizirano iz dial. **modrās* m ‘strupena kača’.

► **modras¹** ▷ modrasov hlapec ▷ hlapec od modrasa

modras⁴

ESSJ ∅

modràs m ‘Molch, Salamander, Feuerfchlange’ (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *modràf* ‘mazharád, mazharòl, Molch’ (Murko 1833b), *modràf*, g *modrâfa* ‘die Feuerfchlange’ ob ‘der Salamander, der Molch’ (Murko 1833a: 195).

Isln. dial. **modrās* m ‘modras, Vipera ammodytes’, nato ‘Salamandra maculata’ in nato še ‘zmaj = Feuerschlange’.

- Ⓔ Ker imata modras kot izredno strupena kača in močerad lisast hrbet, je verjetno ta skupna značilnost povzročila transzoonimizacijo z modrasa na močerada. V ESSJ: II:191 po Kranzmayerju navedenega pomena ‘salamander’ za furl. *madràc* obsežni Pironov furlanski slovar ne navaja, ampak le pomen ‘nestrupena kača, belouška’.

► **modras¹**

modrasov hlapec

ESSJ s.v. *hlāpec*

modrasov hlapec m ‘kačji pastir’ (dial. zahodno – SSKJ), *modrás*ov hlapec ‘kačji pas-tir’ (Pleteršnik), znano v govorih rovt. narečne skupine, npr. v govoru Hudajužne (S.

Torkar, ustno), toda primor. briš. *hlapec od modrasa* 'kačji pastir, Scleroderma' (Erzetič 2007), *hlápec modrásov* 'Wasserjungfer, Agrion sp.' (goriška okolica, Vipavska dolina – Erjavec, LMS 1879, 130 s pripisom, da je na Kranjskem to *kačji pastir*).

Isln. dial. *modrasov hlapec/hlapec od modrasa* m 'kačji pastir, Libellula' (briš., kraš.).

- Ⓔ Verjetno prek primor. kraš. *'ka:čji x'la:pæ* 'kačji pastir' (Komen – OLA L 1, 1988: 176) prenačeno iz *kâčji pastír* m 'Libellula' z zamenjavo adj *modrasov* oziroma *modras* v generičnem pomenu 'kača', ki se na zahodnem območju potrjuje v več narečjih (► *modras*³). Toda osamljeni sinonim v primor. nad. *hudiču hlápac* m 'libellula' (Špehonja 2012a) = *hudičev hlapec* ima adjektiv tvorjen iz subst *hudič* m 'diabolus'.

► **kačji pastir**

modravec → dravec

ESSJ 0

modri morski pluk

ESSJ s.v. *pljuča*

modri morski plúk m 'die blaue Meerlunge oder Cuviers Wurzelqualle (rhizostoma Cuvieri)' (Pleteršnik), toda *morski pluk* 'Rhizostoma' (Erjavec 1875: 393).

Isln. knjiž. **'mo:rski p'luk* m 'Rhizostoma' (19. st.).

- Ⓔ Nejasno. Pleteršnik termin navaja izključno po Erjavcu, pri katerem je potrjena le dvo-besedna oznaka, zato je Pleteršnikova tribesedna navedba Erjavčevega primera napačna. Termin označuje vrsto klobučnjaka, zaradi česar bi bilo na podlagi nvn. ustreznika *meerlunge* (Grimm 1854–1971) možno sklepati na Erjavčev kalk, v katerem je nvn. *Lunge* 'pljuča' nadomestil s sln. *pluk* v istem pomenu, ki ga je morda umetno tvoril na podlagi dial. refleksa *plúka* iz *pljúča* n pl 'pulmones' (podobno Snoj v Bezljaj ESSJ: III:599). Vendar ostaja pomenska motivacija s sémom 'pljuča' kljub sodobni nlat. oznaki *Rhizostoma pulmo* z it. pomenskim ustreznikom *polmone di mare* in n. *Lungenqualle* nejasna.

Dial. sinonim *osipni klobuk* m 'die Wurzelqualle (rhizostoma Cuvieri)' (Sesljan pri Devinu – Pleteršnik) = *osipni klobúk* 'Rhizostoma Cuvieri, Wurzelqualle' (Sesljan pri Devinu – Erjavec, LMS 1882/1883, 207) z jedrom *klobúk* m ← *klobúk* 'vrsta pokrivala' to morsko žival metaforično označuje po obliki.

modrin → plavček²

ESSJ 0

modro sitce

ESSJ 0

módro sítce n 'metulj, katerega bela krila imajo številne majhne kovinsko modre pegice, Zeuzera pyrina' (zool. – SSKJ), *modro sitce* 'kostanjev zavrtač, Zeuzera pyrina' (CZŽ 1997: 429).

Isln. knjiž. *módro sítce* n 'Zeuzera pyrina' (20. st.).

- ↔^K nvn. *Blausieb* 'Zeuzera pyrina' ← *blau* 'moder' + *Sieb* 'sito', dobesedno 'modro sito'.
Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki tega majhnega metulja z belimi krili s številnimi modrimi pegicami (CZŽ 1997 l.c.) kot modro sito označuje na podlagi asociativnosti pegastih kril s sitom, je bil tvorjen z besedno zvezo, ki zvesto ubeseduje pomen tujejezične predloge, le da je bilo jedro nadomeščeno z dem na *-ce* < **-bce* iz subst *síto* n 'cribrum' < psl. **sító*, verjetno zaradi majhnosti metulja.

modronogi sokol

ESSJ 0

modronogi sokol m 'der Blaufußfalke' (Pleteršnik).

Isln. knjiž. *modronogi sokol* m 'sokol morilec/plenilec, Falco cherrug' (19. st.).

- ↔^K nvn. *blaufusz* 'falco cyanopus' (Grimm 1854–1971) ← *blau* 'moder' + *Fuß* 'noga'.
Ⓔ Neuveljavljeni kalk po nvn. predlogi, ki je bila zamenjana s sodobnim ornit *Sakerfalk*. Oznaka *modronogi* oz. *Blaufuß* pomenskomotivacijsko ni jasna.

Sodobna terminološka oznaka je **sokol morilec** m 'sokol s temno rjavim hrbtom, rumenkastim grlom in rdečimi prsmi, *Falco cherrug*' (zool. – SSKJ).

► **sokol**¹

mojček → maček

ESSJ 0

mokar

ESSJ 0

môkar m, g -ja 'žuželka, katere ličinka s trdim oklepom živi zlasti v moki, *Tenebrio molitor*' (zool. – SSKJ), *mokar* 'Tenebrio molitor' (CZŽ 1997: 43), *môkar*, g -rja 'der Mehlkäfer, der Müller (tenebrio molitor)' (Pleteršnik), *mokar* 'Tenebrio molitor' (Erjavec 1875: 351), *mokar* 'der Müller oder Mehlkäfer, Tenébrio mólitor' (Erjavec 1864: 84), *hrošč mokar* 'močni hrošč, Mehlkäfer' (Cigale 1860).

Isl. knjiž. **mô:kar* m 'Tenebrio molitor' (19. st.).

↔^K nvn. *Mehlkäfer* 'Tenebrio molitor' ← *Mehl* 'moka' + *Käfer* 'hrošč'.

- ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki tega hrošča označuje, da je v zvezi z moko, je bil tvorjen z naplavitvijo novega zoonimskega pomena na nomen actoris na -ar < *-ar'b *môkar* m 'trgovca z moko' (Pleteršnik) iz subst *môka* f 'farina' < psl. **mokā*, v katerem suf -ar nastopa v isti funkciji kot v prebivaljskih imenih tipa *Kočevar* ← tpn *Kočevje*. Za ličinko tega hrošča Erjavec 1875: 351 navaja dvobesedno oznako **močni črv**, v kateri je adj na -en < *-bnъ enako kot v navedeni Cigaletovi oznaki *močni hrošč* 'mokar' tvorjen neposredno iz subst *môka* f 'farina'.

mokaš → mokež

ESSJ 0

mokeš → mokož

ESSJ *mokěš*

mokež

ESSJ 0

môkež m 'kozje ime' (Kanin – Pleteršnik) = primor. obsoš. *mókež* 'kozje ime' (Kanin – Erjavec, LMS 1875, 224), toda rovt. tol. **môkaš** f 'kozje ime' (Kenda 1926) s sekundarnim ženskim slovničnim spolom pod vplivom denotata ženskega naravnega spola.

Isl. dial. **'møk-ež/-aš* m 'kozje ime' (obsoš., tol.).

- ⓔ Osamljeno in nejasno. To kozje ime verjetno ni v nobeni povezanosti z ornit *môkož* m 'Rallus aquaticus'.

moknata vešča

ESSJ 0

moknata vešča f 'vešča, katere gosenice živijo v moki, uskladiščenem žitu, *Pyralis farinalis*' (zool. – SSKJ), toda sin *močna vešča* f 'Pyralis farinalis' (CZŽ 1997: 406) in *močnata vešča* 'Asopia farinalis' (Erjavec 1875: 360).

Isl. knjiž. *močnata vešča* f 'Pyralis farinalis = Asopia farinalis' (19. st.).

↔^K nvn. *Mehlzünsler* 'Pyralis farinalis' ← *Mehl* 'moka' + *Zünsler* 'vešča'.

- ⓔ Kalk po nvn. kompozitu z drugim členom *Zünsler* 'vešča' je bil tvorjen z adj *môčnat*, f -a 'mehlig' (Pleteršnik) iz *môka* f 'farina' < psl. **mokā* in jedrom *věšča* f 'nočni metulj'. Adj je bil kasneje zamenjan s sinonimnim adj *môčən*, f -čna (Pleteršnik) < **môč-bnъ* in *môknat*, f -a 'ki se nanaša na moko' (SSKJ) iz istega substantiva, pri čemer adj *môknat* brez pričakovane palatalizacije velara kaže na vpliv podstavnega substantiva *môka*.

► **vešča**¹

mokoko → maki

ESSJ 0

mokosej → mokosevka

ESSJ 0

mokosev → mokosevka

ESSJ 0

mokosevka

ESSJ 0

mokosēvka f ‘postovka’: *mokosevka se je spustila na njivo* (štaj. – SSKJ), *mokosēvka* ‘postovka, der Thurmfalke (Wannenweher, Wiegweihe, Windwachel, falco tinnunculus)’ (štaj. – Pleteršnik), *mokosevka* ‘Thurmalk, Mauerfalk’ (Cigale 1860), *mokosēvka* ‘pilih, der Mauerfalk, il falcóne’ (Drobnič 1858).

Isln. dial. **moko'sē:yka* f ‘postovka, Falco tinnunculus’ (štaj.);

ob tem varianti *mokosēj*, g -*sēja* ‘mokosevka’ (Slovenj Gradec – Pleteršnik po Cafu) in *mokosēv*, g -*sēva* ‘mokosevka’ (Pleteršnik po Cafu), kor. mež. *makusev* m ‘postovka’ (Golavabuka – Mrzel 2017).

- ⊕ Osamljeno in pomenskomotivacijsko nejasno. Ornitonimi izgledajo deverbativno tvorjeni (Bajec 1952: III:119) iz skladenjskih zvez **sejati/sevati moko* < **sē-ja-ti/sē-ua-ti mōkq*, kar omogoča predpostaviti pomensko podstavo ‘ptič/ptica, ki seje moko’, čeprav bi bilo možno, da je povezanost s sémom ‘sejati, seminare, serere’ sekundarna in ljudskoetimološka in da ornitonima *mokosēv* in *mokosēvka* odražata ničto in s suf -*ka* substantivizirani kompoz adj **mokosev*, f -*a* ‘tak, ki ima videz moke, tj. belosti’ < **moko-sēy* iz *sévati -am* impf ‘sijati’ (Pleteršnik). Samec postovke je namreč na spodnji strani smetanasto bele barve s podolžnimi pegami.

mokož

ESSJ 0

mōkož m, g -*a* ‘močvirska ptica s črnimi lisami po rumenem hrbtu, Rallus aquaticus’ (zool. – SSKJ), *mokož* ‘Rallus aquaticus’, *mokoži* m pl ‘tukalice, Rallidae’ (CZŽ 1997: 395), *mokōš* m ‘mlakoš’ (Pleteršnik), *mokož* ‘rallus aquaticus’ (Erjavec 1875: 312).

- ⊕ 18. st.: *mōkosh* m, g -*sha* ‘Blatterhenn, avis paluftris’ (Pohlin 1781) [-oš -ža]; 19. st.: *mokósh* ‘mlakni zapavósnik, zapavósnik, fredni mlakósh, Rallus aquaticus, Wafferralle’, *mokósh* ‘gráhafti kófej, grahafti mlakósh, fredni mlakósh, Crex porzana, punktirte Ralle’, *mokósh* ‘mali kófej, mali mlakósh, járzhih, Crex pusillus, kleines Rohrhuhn’ (Freyer 1842: 33, 34) [mokoš].

Psln. dial. **mokoš* m ‘ptič močvirja/močvirska ptica’ < **mokošb*;

kasneje pomensko specializirano na označevanje vrste tukalice, tj. ‘Rallus aquaticus’, in po zvenu hiperkorigirano v **mokož* ‘Rallus aquaticus’.

- ⊕ Sln. ornitonim **mokoš* je homonimen s hdn *Mokoš* ‘desni pritok Mure pri Radgoni’, leta 1572 *Mukosch*, leta 1698 *Mokos*, in s slov. mitološkim bitjem **Mokošb* (Bezljaj 1956–1961: II:29s.; Bezljaj ESSJ: II:192; ESSJa: 19:131ss.), pri čemer je vsaj sln. ornitonim in hidronim treba povezovati s slov. besedno družino s korenem **mok-* ‘mokrota, vlaga ipd.’, kamor spada tudi adj **mokrъ* ‘humidus’. V besedotvornem oziru je ornit **mokošb* najverjetneje izpeljanka na **-ošb* iz substantiva, ki se ohranja v sln. *mōk* m, g *mōka* ‘mokrota, vlaga’ (Pleteršnik) < **mōkъ*, kot je opozoril že Bezljaj 1956–1961: II:30, na besedotvorni vzorec pa je lahko že zgodaj vplival subst *kokōš* ‘gallina’ < psl. **kōkošb*, ko je bil še maskulinum. Oznake za ptiča *Rallus aquaticus* so namreč lahko pomensko motivirane s sémom ‘gallina’, kot ponazarja že sln. sinonim *jarček* (► jarček). V ESSJ: II:192 navedenega variantnega ornit *mokéš* m ‘Gallinula, Rallus aquaticus, Crex porzana’ ni bilo mogoče ponovno preveriti v nobeni od dostopnih leksikalnih zbirk.

- ⊕^{BD} Psl. **mōkъ* m ‘mokrota, vlaga’ → psl. **mokošb* m ‘močvirska ptica’

→ **mokōš* + VPLIV mlaka

?

→ HIPERKOREKCIJA PO ZVENU

→ TVORJENKA NA -ka ‘Porzana’

?

→ sln. *mlakoš*;

→ sln. *mlakuž*;

→ sln. *mokož*;

→ sln. *mokožka*;

→ sln. *mokeš*.

▷ mokožka ▷ mlakoš

M

mokožka

ESSJ s.v. *mokéš*

môkožka f ‘manjša močvirska ptica selivka, ki si išče hrano ponoči; grahasta tukulica’ (zool. – SSKJ), *mokôška* ‘kleine Duckente, das Sumpfhuhn (ortygometra [crex] porzana)’ (Pleteršnik po Cafu), *mokûška* ‘das grünfüßige Rohrhuhn (gallinula chloropus)’, npr. *mokûška* z rdečo/z rumeno liso (Pleteršnik), *mokuška* ‘Teichhuhn’ (Janežič 1851).

- Ⓜ 19. st.: *mokúfhka s’ rudézho lifo/mokúfhka s’ ruméno lifo* ‘selénonogafiti mlakófh, Gallinula chloropus, grünfüßiges Rohrhuhn’ (Freyer 1842: 34).

Isl. knjiž. **mo'kô:ška* f ‘grahasta tukulica, Porzana porzana = Gallinula chloropus’ (19. st.).

- Ⓜ Neuveljavljeni neologizem je izvorno dem na *-ka* < **-bka* in je bil v 19. st. tvorjen iz ornit *mokôš* m ‘Rallus aquaticus’ (Pleteršnik) < **mokošb* (Bezljaj ESSJ: II:192; ESSJa: 19:131), ker je mokožka nekoliko manjša od mokoža (CZŽ 1997: 394s.). Ker je bilo *mokôš* ‘Rallus aquaticus’ po zvenu hiperkorigirano v *môkož* (SSKJ), je taki hiperkorekciji sledilo tudi sln. *mokôška*, zato se sodobni ornitonim glasi *môkožka*, ki vsebuje celo enako akcentsko mesto kot njegova besedotvorna predloga.

► **mokož**

mokrica

ESSJ 0

mokrica f navadno pl ‘raki, ki imajo večino nog hodilk enako oblikovanih, Isopoda’: *mokrice* in *pajkovci* (zool. – SSKJ), *mokrice* f pl ‘Isopoda, enakonožci; red členonožcev iz podrazreda višjih rakov’, *oceanska pobrežna mokrica* f ‘Ligia oceanica’ (CZŽ 1997: 202, 59), *mokrica* ‘die Wasserassel (asellus aquaticus)’ (Pleteršnik), *mokrica* ‘Asellus aquaticus’ (Erjavec 1875: 371), toda *povodna stonoga* ‘Wasserassel’ (Cigale 1860).

Isl. knjiž. **mok'ri:ca* f ‘Asellus aquaticus’ (19. st.);

- = hrv., srb. *mokrice* pl ‘prašički, enakonožci, Isopoda’ (Jurančič 1986), *mokrica* ‘Wasserassel (Asellus aquaticus)’ (Šulek 1860), blg. *mokrica* ‘Oniscus murarius’, č. *mokrice* ‘asellus’, r. *mokrica* ‘stonoga’, ukr. *mokrycja* ‘drobna raku podobna živalca, ki živi v temnih in vlažnih mestih’ (ESSJa: 19:136s.);

< **psl.** **mokri'ca* f ‘kar je povezano z mokroto, vlago ipd.’ ← psl. adj **mòkrb* ‘humidus, uvidus’.

- Ⓜ Entomonim kljub potrjenosti v več slov. jezikih gotovo ni star, ampak je bil paralelno tvorjen kot kalk tujejezičnih predlog tipa nlat. (*Asellus*) *aquaticus* ali nvn. *Wasserassel* in se je kot zoonimski neologizem naplastil na stari subst **mokri'ca*.

mol

ESSJ 0

mol m ‘mol (riba)’ (primor. kraš. (Nabrežina) – Godnič, SMZ 2–3, 1979, 110) = ‘*mol*’ ‘Gadus merlangus, Gadus capelanus’ (Nabrežina), ‘*muól*’ ‘isto’ (Križ), ‘*mól*’ (Kontovel – vse Cossutta 2015: 203), kraš. tudi *muól* ‘Gadus merlangus’ (Offizia 1988: 33).

Isl. dial. **'mol* m ‘Gadus merlangus/capelanus’ (kraš.).

- ⇒ it. trž. *molo* ‘Gadus merlangus, Gadus capelanus’ (Doria 1987 s.v. *mol*), it. izol. ‘*mol*’ ‘isto’, it. piran. ‘*molo*’ ‘Gadus capelanus’ (Cossutta 2015: 202s.), it. ben. *molo/molo da parangàlo* ‘Gadus merlangus’ (Boerio 1867).

- Ⓜ Rom. ihtionim, katerega izhodišče je verjetno lat. besedna zveza **piscis mollis* ‘mehka riba’, je bil ničto substantiviziran iz dial. adj *molo* ‘mehak, nežen’, it. knjiž. *molle* ‘isto’ < lat. *mollis* adj ‘mehak’, ker ima ta bela riba izrazito mehko meso (Doria 1987 l.c.). Iz it. ben. predlog je bilo izposojeno hrv. dial. *mol* ‘Morhua capelanus, Gadus minutus’, tudi *molo* ‘isto’ in *molj* (Vinja 1986: II:236).

- Ⓜ^{BD} Lat. **piscis mollis* ‘mehka riba’

→ rom. **mollü* ‘Gadus’ > it. trž. *molo*

→ it. dial. **pesce molo* →^{SKLOP} it. dial. *pescemolo*

▷ pešemol

⇒ sln. *mol*;

⇒ sln. *pešemol*.

molasta koza → mul¹

ESSJ 0

molaver

ESSJ 0

molávŕ m ‘Schlange; Drache’ (primor. kraš. – Štrekelj 1887: 414), *molávar*, g -ja ‘Drache’ (Erjavec, LMS 1879, 131 s pripisom, da je v Kobjeglavu na Krasu to kratek in debel modras), po SLA kraš. *molávər* ‘modras’ (Štanjel – SLA).

Isln. dial. **mo'la:uər* m ‘modras’ in ‘zmaj’ (kraš.).

- Prim. hrv. *mulavar* ‘Schlangenungetüm’, *Mulavar ima glavu kao buću, uši kao mačak, u oči bi mu prsti mogli, puše kao mijeh, debeo je kao stegno, a do 30 funti težak* (Novi v Hrvaskem Primorju), *Mulavar ima široku glavu* z avgm *mulavrina* (Sali na Dugem otoku – Hirtz 1928–1956: I:91; Skok 1971–1974: I:170), *mulavar* ‘nekakav strašni zmaj, o kojem priča narod u Novom’ (ARj);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **mulavør* (?) m ‘kači podobna pošast’.

⇒ ?.

- ⊕ Nejasno. Že Erjavec, LMS 1879 l.c. je ob sln. *molávar* opozoril na zvezo s hrv. *blavor/blavur/blor* ‘nekaka velika kača’ iz Karadžičevega slovarja, enako povezanost ugotavlja tudi Skok 1971–1974 l.c., ki ob alb. *bullar* ‘vrsta kače’ in romun. *balaur* ‘zmaj’ sklepa, da je hrv. *blävör* z variantami *blävūr*, *blahor*, *blaur*, *blör* fonetično razvito iz vzglasja **bəl-*, torej verjetno iz **bəl'lavør*. Sln.-hrv. varianta je zaradi polnega vokala med *m-* in *-l-* iz neidentificiranega substratnega leksema izposojena kasneje. Možna povezanost z gr. *μόλουρος* ‘vrsta kače’ (ERHJ: 1:64) lahko kaže na prvotno konzonantno zaporedje *m : l*, ki se je po zapornosti disimiliralo v *b : l*. Gradivo nedvomno odraža neki neidentificirani substratni, neromanski leksem.

⊙^{BD} ? ⇒ jslov. **məl'lavør* ‘kači podobna pošast’ →^{DISIM} hrv. *blävör*

⇒ jslov. **mulavør* m ‘kači podobna pošast’

⇒ sln. *blavor*;

sln. *molaver*.

▷ *blavor*

moldwurm

ESSJ 0

- ⊕ 17. st.: *moldwurm* ‘salamandra, moll, molch, olm’ (Megiser 1603 z oznako, da je beseda koroška).

Isln. dial. **moldwurm* m ‘močerad’ (kor.).

⇒ nvn. *moldwurm* ‘močerad’, *moltwurm* ‘isto’ (Grimm 1854–1971).

- ⊕ Nejasno. Srvn. *moltwurm*, tudi *multwurm* označuje tudi krta, srvn. *moltwërf* pa ob krtu tudi močerada (Lexer 1872–1878), kar nakazuje, da se poimenovanje nanaša na značilnost, ki je skupna tako močeradu kot krtu. Prvi člen kompozita vsebuje srvn. *molte* f ‘zemlja, prah’, *molt* m ‘isto’, drugi pa *wurm*, ki v primerjavi z nvn. *Wurm* ‘črv’ označuje katero koli plazečo žival, npr. črva, insekta, gosenco, kačo (Pfeifer 2000: 1585). Srvn. *moltwurm* ‘krt’ je le ljudska reinterpretacija prvotnejšega srvn. *mūlwërf* ‘krt’, *mūlwurf* ‘isto’, prvotno verjetno ‘kdor meče zemljo/dela kupe’ (Kluge 1995: 547). Pomenski razvoj ‘močerad’ ← ‘krt’ ostaja nejasen.

molj

ESSJ mölj

mölj m, g *mólja* ‘droben metulj, katerega ličinka uničuje tekstilno blago, žito’: *molji so poškodovali obleko v omari* (SSKJ); *suknarski molj*; *žitni molj* (zool. – SSKJ), *mölj*, g *mólja* ‘die Motte’, *jabolčni mölj* ‘der Apfel-Wickler, die Apfel- oder Birnmotte (carpocapsa pomonana)’, *krznarski mölj* ‘die Pelzmotte o. Haarschabe (tinea pelionella)’, *močnati mölj* ‘die Mehlspeismotte (tinea lacteella)’, *pohištenni mölj* ‘die Möbelmotte (tinea biseliella)’, *suknjarski mölj* ‘die Kleidermotte oder Kleiderschabe (tinea spretella)’, *žitni mölj* ‘die Kornmotte, die Kornschabe, auch weißer Kornwurm (tinea granel-la)’ (Pleteršnik), *molj* ‘Motte’ (Cigale 1860), *molji* m pl ‘Tinejada’, *žitni molj* m ‘Tinea

granella', *krznarski molj* 'Tinea pellionella', *suknjarski molj* 'Tinea sarcitella' (Erjavec 1875: 360), *jabelčni molj* 'der Apfel-Wickler, tudi Apfel- oder Birnmotte, Carpocapsa pomonana', *žitni molj* 'die Kornmotte, Kornschabe, Tinea granella', *suknarski molj* 'die Kleidermotte oder Kleiderschabe, Tinea sarcitella', *pérjasti molj* 'die weisse Federmotte oder das Geistchen, Alúcita pentadáctyla' (Erjavec 1864: 98, 99), *mol, molj* 'die Motte, Schabe, la tignuóla, tarma' (Drobnič 1858), *mòl, molj* 'Motte, Schabe, Milbe' (Janežič 1851); primor. kraš. *mól* 'Motte' (Štrekelj 1887: 391), notr. *'mu:ol, g -e* (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 77), briš. *moj* (Erzetič 2007), rovt. tolm. *'me:jl, g -ə* 'droben metulj' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *mau, g mala* (Razpet 2006), polj. *mòu* (Škrlep 1999), črnovr. *mól, g -ę, pl mól* (Tominec 1964), dol. *muòu* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *'mól, g 'mo:l'a* (Gregorič 2014), panon. pkm. *mólev m, g -a 'molj* (Mukič 2005), kar je verjetno neustrezno interpretirano iz pkm. Npl **molèvge < *molevje v Molèvge so ji cèjli gvánt vzéli* (Mukič 2005), prleš. *'mól, g -a* (Rajh 2010).

- ① Dem na *-ec < *-bcb móljæc, g -ljca* (Pleteršnik), dem na *-ek < *-bkb móljæk, g -ljka* (Pleteršnik).
 ② 16. st.: *mol* 'Schaab, tineá' (Megiser 1592); 17. st.: *en mol* 'tinea', *mol* 'acarús', *en mol v'buquah* 'blata', *zhervje, ali moli v'moki* 'blattae pistrinariae', *mol v'jhyti* 'corcurio' (Kastellec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *mól* 'Milbe, Schabe, Motte, tineá, blatta, teredo', *šhitne mol* 'Getreidewurm, gurgulio' (Pohlin 1781), *mou, mol, mul* 'Motte', *mol, mou* 'Schabe', *mol 'sapliuk, Made', oblazhilni mol* 'Kleiderfchabe' (Gutsman 1789); 19. st.: *molj* 'die Motte' (Jarnik 1832: 63), *mòl in mólj* 'die Motte, die Schabe, die Milbe' (Murko 1833a: 196).

- ③ Prek vzdevka, verjetno za škodljivega človeka, ničto animizirano v cgn *Molj, Mol* (ZSSP).
Psln. **mòl' m* 'tinea' (splošno);

- = stcsl. *molj b* m 'tinea' z Npl *molbe* (ESJS: 8:488), csl. *molb* 'isto' (Miklošič 1862–1865), hrv., srb. *mòlj, g mólja*, hrv. čak. *mōj, g mōjā in mōja f* (ČDL), mak. le *molec* (TRMJ), mak. egej. *mólca f* (Peev 1999–), blg. dial. *mol* (citirano po ÈSSJa: 19:203), r. *molb f, g -i*, ukr. *milb f, g móli*, br. *molb f, tudi moljá* (Nosovič 1870), p. *mól m, g mola*, č. *mol m, slš. mol' m, g -a poleg mol'a f, gl. mól g, mola poleg mola, dl. mól m, mola f; < psl. *mòlb m, f 'tinea'* (Schuster-Šewc 1983–1996: 946; ESJS l.c.; Čepar 2017: 118) < pide. dial. **molH₂-i* s prehodom v **mòl' b m in *mol'ã f*.

- ④ Korensko sorodno je got. *malo n* 'tinea' < pgerm. **mal-an-* in stisl. *mōlr n* 'isto', vse pa izvedeno iz pide. prez **molH₂-e* 'drobiti, mleti' korena **melH₂-* 'isto', ki se potrjuje v got. *malan* 'mleti', stvn. *malan* 'isto', nvn. *mahlen*, lit. *málti malù*, let. *maļt malu/maļu*, arm. *malem* in het. *malla-* (Vasmer 1986–1987: II:648; Bezljaj ESSJ: II:193; Schuster-Šewc 1983–1996 l.c.; ESJS l.c.; Kloekhorst 2008: 547). S psl. *mòlb m, f 'tinea'* kot pide. dial. tvorjenko je le korensko sorodno psl. **mēlti mēl'ešb* 'molere' in ni nastalo z izpeljavo iz te psl. glagolske predloge, kot implicira razlaga v ÈSSJa: 19:204.

- ⑤^{BD} Pide. prez **molH₂-e* 'drobiti, mleti'

→ psl. **mòlb m, f 'tinea'* →^{TEMATIZACIJA} psl. **mòl' b m*

nvn. *Wachsmotte*

nvn. *Wachsmotte*

sln. *molj*;

⇒^K sln. *bčelni molj*;

⇒^K sln. *voščeni molj*.

▷ bčelni molj ▷ voščeni molj

molza

ESSJ s.v. *mólsti*

mólza f 'die milchende Kuh' (Pleteršnik).

Isln. dial. **'molza f* 'krava, ki daje mleko';

- = hrv., srb. *múza* 'krava, ki daje mleko' (ARj);
 < **jslov.** (sln.-hrv.) **mblzã f* 'krava, ki daje mleko' < psl. **mblzã ← *mblzěšb* z inf **mēlsti* 'mulgere'.

- Ⓔ Oznaka za kravo, ki daje mleko, je sekundarni nomen agentis iz nomena actionis, ki se še ohranja v sln. *mólza* f ‘iztiskanje mleka iz vimena’ (Pleteršnik).

Toda sin *mólznica* f ‘žival, ki daje mleko, zlasti krava’: *zaradi otrok sta bili pri hiši potrební dve molznici; krava je dobra molznica* (SSKJ), *molznica* ‘eine milchende Kuh’, ‘ein milchendes Schaf’ (Pleteršnik), ki ustreza hrv. *muznica* ‘krava/ovca/koza, ki daje mleko’ (ARj) < **mьlznica*, je bil s suf -ica univerbiziran iz besedne zveze *molzna krava/ovca*, v kateri je bil adj na -en < *-bnъ tvorjen iz subst *mólza* ‘iztiskanje mleka iz vimena’ (Pleteršnik). Delni sin *zmólznica* f ‘zmolzna ovca’ (Pleteršnik), *zmolznica* ‘Milchkuh, Mutterfchaf’ (Janežič 1893) z dodatnim vzglasnim z- temelji na deverbativu **zmolza*, tvorjenem iz pf **ьbz-mьlžěšb*, prim. sln. *izmólsti izmólzem* ‘do konca pomolsti’, prim. v 17. st. še *šmušna krava* ‘vacca lactans’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710). V sinonimni besedni zvezi *krava molzarica* f ‘molzna krava, die Melkkuh’ (Pleteršnik), v kateri je drugi člen v besedotvornem oziru blizu hrv., srb. *muzara* ‘krava/ovca/koza, ki daje mleko’ (ARj), je sln. *molzarica* s suf -ica feminizirani nomen agentis na -ar < *-ar’b **molzar* < **mьlzar’b* ← **mьlžěšb* ‘molžeš’ tipa sln. *kuhar* ← *kuhati*.

molznica → molza

ESSJ s.v. *mólsti*

momljač

ESSJ 0

momljač m, g -a ‘medved’: *otroci so z zanimanjem ogledovali rjavega momljača* (ekspr. in redko – SSKJ).

Isln. knjiž. *momljač* m ‘medved’ (20. st.).

- Ⓔ Mlad neologizem, ki kot nomen agentis na -ač < *-ačb iz *momljáti* -âm impf ‘nerazločno govoriti’ (SSKJ) medveda označuje po njegovem neartikuliranem oglašanju.

monada → živa pika

ESSJ 0

mončerad

ESSJ 0

mančerəd m ‘močerad’ (gor. (Dobrova) – SLA).

Psln. **močerəd* m ‘močerad’;

po interkalaciji nazala **mončerəd* in akanju gor. *mančerəd*.

► **močerad**

monjaš

ESSJ 0

mónjaš m ‘bik, žrebec’ (panon. pkm. – Mukič 2005 z oznako šaljivo), po SLA pkm. *mõñaš* ‘žrebec’ (Gornji Petrovci – SLA), *mõñaš* ‘isto’ (Markovci – SLA).

Isln. dial. **mon’aš* m ‘bik’ ali ‘žrebec’ (pkm.).

- Prim. srb. *múnjoš* m, g *munjōša* ‘žrebec’ (Vojvodina – RSGV).

- Ⓔ Nejasno.

montafonka

ESSJ 0

montafōnka f ‘krava montafonske pasme’: *nakupil je samo montafonke* (vet. – SSKJ), *montafōnec* m, g -nca ‘bik montafonske pasme’ (SP 2001), prim. *montafōnska pasma* ‘pasma sivo rjavega goveda, ki se goji zaradi mleka in mesa’ (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *montafōnec* m ‘bik montafonske pasme’ s fem *montafōnka* ‘krava ...’ (20. st.).

- Ⓔ Oznaka za govedo te pasme je nastala z zamenjavo adjektivnega suf -ski s substantivnim -ec < *-bcb, pasma pa je z adj na -ski *montafōnski* označena po zahodnoavstrijski dolini z imenom *Montafon*, ki je znana tudi po vzreji goveda.

montan

ESSJ 0

montàn m ‘peppola’, *montân* ‘isto’ (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999), *montàn* ‘peppola’ (Špehonja 2012b), ter. *montána* Asg m ‘peppola, pinoža’ (Spinozzi Monai 2009: 348), *montàn*, g -ána ‘Fringilla montifringilla’ (Merkù GSTN).

Isln. dial. **mon'ta:n* m 'pinoža, *Fringilla montifringilla*' (nad., ter.).

⇨ furl. *montàn* 'Fringilla montifringilla' (NP).

- ⓔ Ker se pinože zadržujejo v iglastih gozdovih (CZŽ 1997: 295), je furl. ornitonim tvorjenka iz *mònt* 'gora, hrib' ← lat. *mōns* m, g *montis* 'gora', verjetno prek adjektiva, ki se potrjuje v it. *montano* 'gorski, hribovski'; prvotno verjetno 'ptič gora, hribov'.

montanar

ESSJ 0

montanâr m 'verdone', *montanâr* 'isto' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999).

Isln. dial. **monta'na:r* m 'zelenec, *Carduelis chloris*' (nad.).

⇨ ?;

ornitonim je bil gotovo izposojen iz furl. ali it., a predloge ni bilo mogoče ugotoviti.

- ⓔ Ker se zelenec zadržuje v drevesnih in grmovnatih predelih (CZŽ 1997: 170), je ornitonim lahko korensko soroden furl. *montàn* 'pinoža, *Fringilla montifringilla*' (► *montan*).

monžerad

ESSJ 0

māndžerāt m 'močerad' (primor. kraš. (Grgar) – SLA).

Psln. **močerād* m 'močerad';

dial. varianta je nastala po ozvenečenju afrikate v zvenečem okolju **modžerād*, nazalizaciji **mondžerād* in razvoju *dž* > *ž*. Nazalizacija je pri dial. refleksih iz psln. **močerād* znana tudi v gor. *mančerād* (► *mončerad*).

► **močerad**

mops

ESSJ 0

môps m, g -a 'majhen športni ali hišni pes s potlačenim gobcem in tesno ob hrbtu zavitim repom': *rejen mops*; *dama z mopsom* (SSKJ), *K dogam se prišteva tudi mesarski pes ali samsov (Bullenbeisser) in okrogloglavi in njergavi mops* (Erjavc 1864: 20).

Isln. knjiž. *mops* m 'majhen pes ...' (19. st.).

⇨ nvn. *Mops* m 'majhen pes ...' ⇨ niz. *mops* 'isto', *mop*.

- ⓔ Niz. *mop* je deverbativ iz niz. *moppen* 'zlovoljen, tečen biti, godrnjati' in to pasjo pasmo, ki izvira s Kitajske, poimenuje po potlačenem = skremženem gobcu, ki je asociiral na zlovoljen, tečen obraz (Kluge 1995: 569). Snój 2016: 439 ni upošteval vsega slovenskega gradiva, ko je določil, da se ta zoonim pri nas pojavi šele v 20. st.

mora¹

ESSJ 0

'Mora f 'ime za črnega konja' (rov. tolm. – Čujec Stres 2010–2014).

- ⓗ 18. st.: *mora* 'kobila, shreibizhna zisa, plasa, Mutterpferd', 'Stutte' (Gutsman 1789); 19. st.: *mora* 'kobila, zisa, plasa, Stute' (Freyer 1842: 6 z oznako *wind*).

Isln. dial. **'mora* f 'kobila' (kor.).

⇨ nvn. *mohr* 'črn konj' (Grimm 1854–1971) ← *mohr* 'Maver' (Grimm 1854–1971).

- ⓔ Zaradi potrjenosti v koroški dial. skupini že v 18. st. je bolj verjetno, da je kor. **'mora* f 'kobila' feminizirano iz n. izposojenke **mor* m 'črn konj' ⇨ nvn. *mohr* 'črn konj' (Grimm 1854–1971), kot pa da bi oznaka za črnega konja/črno kobilo temeljila na izposoji iz rom. jezikov, prim. it. *moro* 'črnolas', furl. *môr* 'črn, temnopolt'. Ker tolm. 'Mora kot ime za črnega konja, 'Moro pa za črnega vola' (Čujec Stres 2010–2014) glede denotata bolj ustreza črnovr. *môrq* 'volovsko ime' z dem *mûarčk* (Tominec 1964) in tvorjenkama v ter. *Môrica* 'kravje ime' (Merkú GSTN) in briš. *mórca* 'krava temne barve', pejor. 'črnolaso dekle' (Erzetič 2007) < **'morica*, briš. tudi *móro* 'črnolasec, temnopoltež' (Erzetič 2007), je za izhodišče oznak z zahodnega območja bolj verjetna izposoja iz furl. *môr* 'črn, temnopolt', kjer je subst *mòro* uporabljan kot ime krav in tudi konjev (NP: 616, 617), prim. v Istri hrv. *móra* 'črna ovca' (Istra – Nemanić, SBKA 105, 1884, 527; ARj), v Roveriji *môro* adj, f

môra ‘temnopolt; tak, ki ima temne lase’, npr. *Onâ môra mâla je lîpa* (RRG 2014) ← it. ben. *moro* ‘oseba, za katero je značilna črna barva’ (Boerio 1867).

mora²ESSJ s.v. *môra*

môra f ‘sovka (vešča), die Eule (noctua)’ (Pleteršnik), *môra* ‘Eule (Schmetterlg.)’ (Janežič 1893).

Isln. knjiž. **mo:ra* f ‘sovka, nočni metulj, katerega gosenice objedajo rastline’ (19. st.).

⇨ hrv. *môre* f pl ‘sovice, Eulen, Eulenfalter, Noctuadae (Schmetterlinge)’ (Šulek 1874–1875; ARj).

- ⊕ Ker gre za nočnega metulja, katerega gosenice objedajo rastline, je entomonim morda nastal s prenosom s poimenovanja *môra* f ‘incubus’ (ARj; Bezljaj ESSJ: II:194 brez podatka o izvoru sln. entomonima), čeprav ni mogoče izključiti morebitne povezanosti z nvn. *mohr* ‘papilio antiopa’ (Grimm 1854–1971 po Adelungu) ← *mohr* ‘Maver’ (Grimm 1854–1971), ker tudi gosenice tega črnega metulja objedajo rastline.

morakESSJ *morák*, s.v. *purân*

morák m ‘der Truthahn’ (Pleteršnik), *morák* ‘Truthahn’ (Janežič 1851).

- ⊕ 18. st.: *morak* ‘*purman*, *kaurei*, *indianski petelin*, indianifcher Hahn’ (Gutsman 1789); 19. st.: *morák* ‘der Truthahn, der Puter. (Gallus indicus)’ (Murko 1833a: 197).

Isln. dial. **mo'ra:k* m ‘puran’ (18. st.).

⇨ slš. dial. *morák* ‘puran’, *norák* ‘isto’, *moriak* s fem *morka* (SSN: II:190), č. *morák* ‘puran’ ⇨ slš. (Bezljaj ESSJ: II:194s. brez razlage o izvoru sln. ornitonima; Machek 1968: 373 brez razlage o izvoru č. ornitonima; Králik 2015: 369) < **mor'akъ*.

- ⊕ Verjetno pripadnostna izpeljanka na *-ak* < **-akъ* iz **môr'e* n ‘mare’ = slš. *more* ‘isto’; prvotno torej ‘žival, ki je v zvezi z morjem’, prim. fr. *dindon de mer* ‘puran’ (Machek 1968 l.c.). Toda slš. deminutiv *morča* n, g *-at'a* ‘puranček’ < **morъčъ*-e posredno kaže na obstoj besedotvorne variante **morъць* m ‘puran’.

Sln. varianta *murák* m ‘morak’ (kor. – Pleteršnik; Trstenjak, Vestnik III/8, 15. decembra 1875, 125, vir: dLib.si) ima *u* iz *o* v neakcentuirani poziciji.

morec¹

ESSJ ∅

moræc m, g *-rca* ‘der Rappe’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. **moræc* m ‘črn konj, vranec’.

- ⊕ Glede denotata osamljeno, a verjetno s suf *-ec* < **-bcb* substantivizirano iz dial. adj **mor* ‘črn, temen’ ⇨ furl. *môr* ‘črn, temnopolt’, prim. sodobno obsoš. le *liépa mò:ra* ‘ženska temnih las in/ali temne kože’ (Ivančič Kutin 2007).

morec²

ESSJ ∅

moræc m, g *-rca* ‘schwarzer Bock’ (rez. – Pleteršnik po Cafu).

- ⊕ Fem na *-ica* (o takih fem Furlan, SR 66/2, 2018, 107ss.) primor. rez. *moríca* ‘schwarze Ziege’ (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. **moræc* m ‘črn kozel’ (rez.).

- ⊕ Glede denotata osamljeno, a gotovo s suf *-ec* < **-bcb* substantivizirano iz dial. adj **mor* ‘črn, temen’ ⇨ furl. *môr* ‘črn, temnopolt’, prim. it. *moro* ‘črnolas’ ← lat. *Maurus* ‘Maver, prebivalec Afrike’ ⇨ gr. μαῦρος ‘temen’, μαυρός ‘isto’, ἀμαυρός.

morena → moruna

ESSJ ∅

morič

ESSJ ∅

morič m, g *-íča* ‘ein schwarzer (junger) Frosch’, ‘die Feuerkröte (bombinator igneus)’ (Pleteršnik), *morič* ‘ein schwarzer Frosch’ (Janežič 1851); kor. *morč* ‘žaba’ (Šmartin (pri Velikovcu)/St. Martin (bei Völkermarkt) – Žejn Diss. 2014: 208).

- Ⓜ 18. st.: *morizh* 'der schwarze Frolch' (Gutsman 1789); 19. st.: *morízh* 'ein schwarzerer Frolch' (Murko 1833a: 197), *morizh* 'mlákni urh, urh, Bombinator igneus, gelbbauchige Kröte' (Freyer 1842: 44).

Isln. dial. **morič* m 'žaba, za katero je značilna črna barva', po akcentskem umiku **'mo:rič*, po redukciji *morč* (kor.);

kasneje terminologizirano na označevanje vrste urha, verjetno na Bombina variegata, za katerega so ob živo rumeni barvi trebuha značilne tudi črne lise na njem.

- Ⓜ Samo slovensko in gotovo substantivizirano s suf -ič < *-it'b, najverjetneje iz sln. dial. *mor* adj 'črn' (Pleteršnik po Cafu), kar je lahko po spustu artikulacije (o pojavu Furlan 2016: 106) lahko nastalo iz prvotnega sln. **mūr* 'črn' < psl. **mūrъ* (ESSJa: 20:195). Manj verjetno Žejn Diss. 2014: 207, ki brez drugega sln. gradiva kor. hapaks legemennon razlaga kot izposojenko iz nvn. *Moorfrosch* 'barska žaba', na katero naj bi se po knitvi dodal suf -č.

mormon

ESSJ 0

mormon m 'Fratercula arctica, morski ptič iz družine njork, ki gnezdi ob obalah severnega Atlantskega oceana' (CZŽ 1997: 227), *mormon* 'Mormon fratercula' (Erjavec 1875: 314).

Isln. knjiž. *mormon* m 'Fratercula arctica = Mormon fratercula' (19. st.).

- ↔ nlat. *Mormon* (*fratercula*) 'Fratercula arctica'.

- Ⓜ Nastanek sestavine *mormon* v zastareli nlat. oznaki ni jasen. Agl. oznaka za tega ptiča, ki ima kljun visok, od strani stisnjen in pisan (rdeč, moder in rumen), lica pa bela (CZŽ 1997 l.c.), je *Atlantic/common puffin*, n. *Papageitaucher*, it. *pulcinella di mare*, *fratercula*, r. *tupik*, hrv. *tupik*.

M

mornica

ESSJ 0

mornica f 'Meerfchwalbe' (Janežič 1851).

Isln. knjiž. *mornica* f '?' (19. st.);

ker nvn. pomenski ustreznik *Meerschwalbe*, dobesedno 'morska lastovka', označuje tako ptiče kot ribe, denotata ni bilo mogoče določiti.

morska bolha

ESSJ 0

morska bolha f 'der Meerfloh (talitrus)' (Pleteršnik), *morska bolha* 'Talitrus' (Erjavec 1875: 371).

Isln. knjiž. **'mo:rska 'bɔ:lha* f 'Meerfloh (Talitrus)' (19. st.).

- ↔^K nvn. *Meerfloh* 'Talitrus' (Schödler 1860: II:515) ← *Meer* 'morje' + *Floh* 'bolha'.

- Ⓜ Ker gre za členonožca iz podrazreda višjih rakov, ki živi »na vseh morskih bregovih« (Erjavec 1875 l.c.), sodobno poimenovanega *obrežna bolha* oziroma *obalni poskakač* (CZŽ 1997: 279), zanj pa je značilno, da tako kot bolha dobro skače, je razumljivo, da je bil ta od 1,7 do 2 cm velik rakec bledega telesa, ki živi v Sredozemlju, Atlantiku in Severnem morju in se zadržuje na obrežju med naplavljeno morsk travo (CZŽ 1997 l.c.), metaforično poimenovan s kalkom *morska bolha* po nvn. *Meerfloh*.

► **bolha**¹

morska deva

ESSJ 0

morska deva f 'die Seemaid (halicore)' (Pleteršnik), *morska deva* 'Halicore' (Erjavec 1875: 281).

Isln. knjiž. **'mo:rska 'dɛ:va* f 'Dugong = Halicore' (19. st.).

- ↔^K Nvn. *Seemaid* 'morska krava' ← *See* 'morje' + *Maid* 'deva' ali *Seejungfer* 'morska krava' ← *See* 'morje' + *Jungfer* 'devica'.

- Ⓔ Po Grimmu je nvn. *seemaid* šaljivo poimenovanje za sireno/morsko kravo, medtem ko je *seejungfer* označevalo bajeslovno bitje, ki naj bi s telesom ženske in ribe živelo v morju. Ker zoonim označujejo morskega sesalca nič kaj prijetnega in lepega videza, sta to po vsej verjetnosti evfemistični poimenovanji, ki ohranjata pomensko motivacijo prvotne nlat. oznake *Halicore* (sodobno *Dugong*) grškega izvora s pomensko podstavo ‘morska deklica/devica’ z gr. ἄλιος adj ‘v morju živeč’ in κόρη ‘deklica, devica’. Kalk po nvn. *Seemaid* ali *Seejungfer* je tudi č. *mořská panna*, dobesedno ‘morska devica’ (Havlová 2010: 34). Podobno evfemistično poimenovanje je tudi pluralno *sirène* (► sirene).

morska gnjat

ESSJ 0

morska gnjat f ‘veliki leščur, Pinna nobilis’ (CZŽ 1997: 374), *morska gnjât* ‘die Steckmuschel (pinna)’ (Pleteršnik), *morska gnjat* ‘vrsta morske školjke s posebno dolgo svilasto brado, iz katere na Siciliji pletejo rokavice, nogavice ipd., Pinna’ (Erjavec 1875: 370, 387).

Isl. knjiž. **mo:rska gn'ja:t* f ‘Steckmuschel, Pinna’ (19. st.).

↵^K nlat. *perna* ‘Steckmuschel’ (Grimm 1854–1971) ← lat. *perna* f ‘gnjat’.

- Ⓔ V nemški literaturi se za velikega leščurja, do 90 cm veliko morsko školjko, ki živi zabodena z ostrim koncem v mehkem morskem dnu, v njej pa pogosto živi rakec čuvar (Pinnoteres pinnoteres), ki sta v Sloveniji oba zaščitena (CZŽ 1997 l.c.), uporablja tudi nlat. oznaka *perna*, dobesedno ‘gnjat’ (Grimm 1854–1971 s.v. *steckmuschel*), ker oblika leščurjeve lupine spominja na gnjat. Sln. *morska gnjat* je zato kalk po tej nlat. predlogi.

morska gosjenica → polstenka

ESSJ 0

morska igla

ESSJ 0

morska igla f ‘Syngnathus acus’ (Erjavec 1875: 342), toda v Pleteršnikovem slovarju po Erjavcu 1875 l.c. navedeno le *igla* ‘der Nadelfisch (syngnathus acus)’.

Isl. knjiž. **mo:rska 'i:igla* f ‘Syngnathus acus’ (19. st.).

↵^K nvn. *Nadelfifsch* ‘Syngnathus acus’ (Schödler 1860: II:482) ← *Nadel* ‘igla’ + *Fisch* ‘riba’.

- Ⓔ Kalk po nvn. kompozitu s sestavinama *Nadel* ‘igla’ in *Fisch* ‘riba’, ki to tudi v Sredozemskem morju živečo neužitno in zato komercialno nezanimivo ribo označuje po njenem podolgovatem iglastem videzu, je bil tvoren z besedno zvezo z jedrom *igla* f ‘acus’ < psl. **igglā* in adj *mórski*, f -a ‘marinus’. Pleteršnik po Erjavcu, LMS 1882/1883, 286 navaja hrv. *šilo* ‘der Nadelfisch (syngnathus)’ (Cres), ki je na hrvaškem obalnem območju ob *igla* pogosta oznaka za to ribo (Vinja 1986: II:242). Agl. ustreznica je *greater pipefish*.

morska jegulja → gruj

ESSJ s.v. *jegúlja*

morska krava

ESSJ 0

morska krava f ‘sirena, die Seekuh’ (Pleteršnik), *morske krave* f pl ‘morskemu življenju prilagojeni sesalci, podobni kitom, Sirenia’ (SSKJ; CZŽ 1997: 205), *morske krave ali sirene* ‘isto’, *atlantska morska krava ali lamantin* m ‘Manatus’ (Erjavec 1875: 281), *morska krava* ‘Seekuh’ (Cigale 1860).

Isl. knjiž. **mo:rska k'ra:va* f ‘sirena’ (19. st.).

↵^K nvn. *Seekuh* ‘morska krava, sirena’ ← *See* ‘morje’ + *Kuh* ‘krava’.

- Ⓔ Z nvn. *Seekuh*, prim. tudi agl. *sea cow* ‘morska krava, Seekuh’, it. *vacca marina* ‘isto’, je ta morski, do 8 m dolgi brezdlaki rastlinojedi sesalec s sémom ‘krava’ metaforično poimenovan najverjetneje zaradi valjastega okornega telesa. Evropski zoonimi sledijo pomenski motivaciji, ki se ohranja v sin *dūgong* (► dugong).

► **krava**

morska kumara

ESSJ 0

mórska kúmara f 'na morskem dnu živeči, kumari podoben iglokožec z bradavičastimi bodicami, Cucumaria' (zool. – SSKJ), *morske kumare* f pl 'brizgači, Holothuria' (CZŽ 1997: 29), toda starejše z drugačnim, a sinonimnim jedrom *morski krástavæc* m 'der Spritzwurm (holothuria tubulosa)' (Pleteršnik), *morski krastavec* 'brizgač, Holothuria tubulosa' (Erjavec 1875: 389).

Isln. knjiž. **mo:rski k'ra:stavæc* m 'Holothuria tubulosa' (19. st.).

↔^K nvn. *Seegurke* 'Seewurm, Holothuria tubulosa' (Schödlér 1860: II:528) ← *See* 'morje' + *Gurke* 'kumara'.

⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki to morsko žival po obliki in površini telesa označuje kot kumaro, je bil tvorjen z adj *mórski*, f -a 'marinus' in danes zastarelim subst *krástavæc* m 'kumara' (Pleteršnik), ki je bil kasneje zato zamenjan s *kúmara* f 'cucumis'.

morska lastovica¹

ESSJ 0

morska lástovica f '(neka riba), der schwalbenartige Knurrhahn (trigla hirundo)' (Pleteršnik), *morska lastovica* 'krulec, Trigla hirundo' (Erjavec 1875: 334).

Isln. knjiž. **mo:rska 'la:stovica* f 'Trigla hirundo' (19. st.).

↔ hrv. (*morska*) *lastavica* 'Knurrhahn (Trigla Hirundo)' (Šulek 1860), *lástovica* 'Trigla hirundo' (Lovrana v Liburniji – Erjavec, LMS 1879, 131), *lastavica*, *morska lasta*, *balava morska lastavica* (Vinja 1998–2004: II:350);

ni pa mogoče povsem izključiti, da je sln. *morska lastovica* 'Trigla hirundo' kalk po nvn. *Seefschwalbe* 'Trigla hirundo' (Schödlér 1860: II:491) ← *See* 'morje' + *Schwalbe* 'lastovka'.

⊕ Ihtionim z jedro sln. sestavino *lástovica* f 'hirundo' tako kot drugi tujejezični z nlat. oznako vred, prim. lat. *hirundō* f 'lastovka', izpostavlja, da ta morska riba, najverjetneje zaradi večjih prsnih plavuti, asociira na lastovko.

► **lastovica**

morska lastovica²

ESSJ 0

mórska lástovica f 'riba z zelo povečanimi prsnimi plavutmi, s katerimi se premika, leti nad morsko gladino, Exocoetus volitans' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *mórska lástovica* f 'Exocoetus volitans' (20. st.).

↔ hrv. *morska lastavica* f 'ljljľak, Flugfifch/Fliegfifch (Exocoetus)' (Šulek 1860), *lastavica* 'Exocoetus volitans', *lastavica modra* 'isto' s sin *poletuša*, *polećuh* itd. (Vinja 1998–2004: II:235); jedrna sestavina ihtionima je bila po izposoji fonetično adaptirana v *lastovica* 'hirundo'.

⊕ Ihtionim, ki to ribo, znano tudi v Sredozemlju, enači z lastovico, odraža njeno sposobnost, da nad morsko gladino lahko poleti (► poletaš) tudi na daljše razdalje.

► **lastovica**

morska lastovica³

ESSJ 0

⊕ 19. st.: *morfka lařtovza* (?) 'kómatna tékiza, tékza, Glareola torquata, Halsband=Giarol' (Freyer 1842: 34).

Isln. knjiž. **mo:rska 'la:stovica* f 'Glareola torquata' (19. st.).

⊕ Nastanek in etimologija ornitonima s sin *tékica* (► tekica) nista jasna.

► **lastovica**

morska lisica

ESSJ 0

mórska lisíca f 'velika nevarna morska riba z mečasto podaljšano repno plavutjo, Alopias vulpes' (zool. – SSKJ), *morska lisica* 'Alopias vulpinus' (CZŽ 1997: 212).

Isln. knjiž. *mórska lisíca* f 'Alopias vulpinus = Alopias vulpes' (20. st.).

↩ nlat. *Alopias vulpinus* ‘morska lisica’ ← gr. ἰσώπηξ f ‘lisica’ + lat. *vulpes* f ‘isto’, prim. pri Aristotelu ἰσώπηξ, pri Pliniju *alopex* in *vulpes marina* (Vinja 1986: 1:55).

ⓔ Kalk, najverjetneje po nlat. predlogi, ki to morsko ribo s sémom ‘lisica’ označuje po nenavadni dolžini repne plavuti (Vinja 1986 l.c.).

Podobni kalki so tudi termini v hrv. *morska lisica*, it. *pesce/squalo volpe*, frc. *renard de mer commun*, nvn. *gemeine Fuchshai*. Podobno denominacijo odražajo tudi it. ben. *volpe/bolpe de mar* (Boerio 1867), it. izol. *peše'volpe* ‘morska lisica’, it. piran. *volpi'nela* ‘isto’, *vulpi'nela* (Cossutta 2015: 212), toda sln. kraš. *kə'nica* ‘morska lisica’ (Kontovel – Cossutta 2015 l.c.) je homonimno s *kə'nica* ‘morski pes’, ‘sinji morski pes, Prionace glauca’ (Kontovel – Cossutta 2015: 211), *kə'nica* f ‘isto’ (Nabrežina – Cossutta 2015 l.c.), *kə'n'ica* (Križ – Cossutta 2015 l.c.) < **ka'n'ica* (► kanjica).

► **lisica**¹

morska mačka¹

ESSJ 0

mórska mǎčka f ‘do enega metra dolga morska riba z ogrodjem iz hrustanca in pegami, Scyliorhinus’ (zool. – SSKJ), *morska mačka* ‘Scyliorhinus caniculus’ (CZŽ 1997: 212).

Isln. knjiž. *mórska mǎčka* f ‘Scyliorhinus caniculus’ (20. st.).

↩ nvn. *grosze meerkatze* ‘squalus canicula’ (Grimm 1854–1971) ← *groß* ‘velik’ + *Meer* ‘morje’ + *Katze* ‘mačka’, sodobno *kleingefleckter Katzenhai* ‘Scyliorhinus caniculus’ s sestavino *Hai* ‘morski pes’ ali agl. *small spotted catfish* ‘Scyliorhinus caniculus’.

ⓔ Bolj verjetno kalk po nvn. *grosze meerkatze* ‘squalus canicula’, s čimer je ta vrsta morskega psa morda označena po mački podobnem lisastem telesu, prim. it. *gattuccio* ‘Scyliorhinus caniculus’ ← *gatto* m ‘mačka’.

► **mačka**

M

morska mačka²

ESSJ 0

mórska mǎčka f ‘dolgorepa opica, ki živi v Afriki’ (zool. – SSKJ).

ⓔ 17. st.: *morska mazhka* ‘merkouza, cercepithecus’, *ene affine, ali morške mazhke zhud-na forta, skorai ene podobe eniga zhlovéka* (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *morfka mazhka* ‘vopeza, Meerkatze’ (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **mo:rska* ‘*ma:čka* f ‘opica’ (17. st.).

↩ nvn. *meerkatze* ‘vrsta dolgorepe opice’ (Grimm 1854–1971) ← *Meer* ‘morje’ + *Katze* ‘mačka’.

ⓔ Kalk po nvn. kompozitu *Meerkatze*, dobesedno ‘morska mačka’, ki nakazuje, da gre za opico, ki je v Evropo prišla prek morja. Starejša je ljudska izposojenka *měrkovca* ‘opica’ (► merkovca).

► **mačka**

morska mesečina → mesečina

ESSJ 0

morska miš → polstenka

ESSJ 0

morska platica

ESSJ 0

ⓔ 17. st.: *ena plošniata s'velikim rěpom, inu s'oftro košho morška riba, raza, morška platiza* ‘raja’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isln. knjiž. *morska platica* f ‘raža, Raja clavata’ (17. st.).

ⓔ Zastareli dvobesedni ihtionim označuje ploščato morsko ribo in je bil z adj *mórski*, f -a ‘marinus’ tvorjen z jedrom *platica*, kar je izvorno ihtionim za sladkovodno ribo z bočno sploščenim trupom *Rutilus virgo*. Zastareli hrv. sinonim za to ribo je *plosnatica* = *ploßnaticza* ‘rājā’ (Jambrešić 1742), prim. hrv. *plòsnat* adj ‘ploščat’.

► **platica**

morska raca → rdečevratka

ESSJ 0

morska sljuka → morska sloka

ESSJ 0

morska sloka

ESSJ 0

mórska slôka f ‘majhna morska riba z velikimi očmi, rdečimi lisami in dvema različnima hrbtnima plavutma, *Macrorhamphosus scolopax*’ (zool. – SSKJ), toda starejše **morska sljuka** f ‘*Centriscus*’ (Erjavec 1875: 432), ki je bilo kasneje usklajeno s knjižno normo *slôka* f ‘*Scolopax rusticola*’ (Pleteršnik) = *slôka* ‘isto’ (SSKJ).

Isln. knjiž. **mo:rska sl'ju:ka* f ‘*Centriscus*’ (19. st.).

↵^K nvn. *Schnepfenfisch* ‘*Centriscus*’ (Schödl 1860: 483) ← *Schnepfe* ‘sloka’ + *Fisch* ‘riba’.

⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki to ribo zaradi dolgega kljuna označuje kot morsko sloko, je bil tvorjen z adj *mórski*, f -a ‘marinus’ in subst *sljuka* f ‘sloka, *Scolopax*’, kar se pojavlja le pri Erjavcu, po njem pa v Pleteršnikovem slovarju, in je lahko Erjavčeva adaptacija hrv. *šljûka* ‘sloka, *Scolopax*’ ali pa zahodno slovenski dial. refleks z *u* in sekundarnim *l* iz psl. **slôka* f ‘sloka, *Scolopax*’.

► **sloka**

morska sraka

ESSJ 0

mórska sráka f ‘die Meerelster (*haematopus ostralegus*)’ (Pleteršnik), *morska sraka* ‘Meerelster, *Haematopus ostralegus*’ (Cigale 1860).

⊕ 19. st.: *morfska fráka* ‘*morfska frákarza*, *Haematopus ostralegus*, rothfüßiger Aulternfischer’ (Freyer 1842: 29).

Isln. knjiž. **mo:rska s'ra:ka* ‘*Haematopus ostralegus*’ (19. st.).

↵^K nvn. *Meerelster* ‘*Haematopus ostralegus*’ ← *Meer* ‘morje’ + *Elster* ‘sraka’.

⊕ Ornitonim je kalk po nvn. *Meerelster*, s čimer je ptica *Haematopus ostralegus* iz družine deževnikov, nlat. Charadriidae, živeča ob morskih obalah (Gradivo SSKJ), tako kot z agl. zastarelim *sea-pie* ob sodobnem *oystercather*, tj. ‘lovec ostrig’, po metonimiji poi-menovana po sraki kot kradljivki (prim. sln. *krade kot sraka* ‘zelo krade’), najverjetneje zato, ker je za razliko od drugih ptic zaradi močnega in sploščenega kljuna sposobna priti do hrane tudi v školjkah, ki je za druge ptice nedostopna. Podobno pomensko motiviran je nvn. ornitonim *Austerndieb*, dobesedno ‘tat ostrig’, prim. sin *morska srakarica* (► *morska srakarica*), *školjkarica* (► *školjkarica*).

► **sraka**

morska srakarica

ESSJ 0

morska srakarica f ‘morska sraka’ (Pleteršnik).

⊕ 19. st.: *frákarza* ‘*Haematopus*, *Austerndieb*’, *morfska frákarza* ‘*morfska fráka*, *Haematopus ostralegus*, rothfüßiger Aulternfischer’ (Freyer 1842: 29).

Isln. knjiž. **mo:rska s'ra:karica* ‘*Haematopus ostralegus*’ (19. st.).

↵^K nvn. *Meerelster* ‘*Haematopus ostralegus*’ ← *Meer* ‘morje’ + *Elster* ‘sraka’.

⊕ Za razliko od sin *morska sraka* je bil drugi del nvn. kompozita *Meer-elster* kalkiran z neologizmom *srakarica*, ki v sln. nima pomena ‘sraka’ kot nvn. *Elster*, ampak je bil alternativni kalk nvn. ornitonima *Meerelster* najverjetneje tvorjen z ornitonimskim neologizmom *srákarica* ‘*Bucephala clangula*’ zaradi podobnega oglašanja obeh ptic.

► **srakarica**

morska striga

ESSJ 0

morska striga f ‘*Nereis*’ (CZŽ 1997: 199), *morske strige* f pl ‘*Nereis pelagica*’ (Erjavec 1875: 373).

Isln. knjiž. **mo:rske st'ri:ge* f pl 'Nereis' (19. st.); kasneje singularizirano.

- Ⓔ Ker je dvanajst cm dolg rjav in kovinsko svetel mnogoščetinar (Erjavec 1875 l.c.), ki živi tudi v Jadranu (CZŽ 1997 l.c.), podoben kopenskimi stonogam, je Erjavec 1875 l.c. entomonim zanje tvoril iz entom *striga* f 'Scolopendra electrica' (Erjavec 1875: 366), ki mu je dodal adj *mórski*, f -a 'marinus'. Šulek 1860 hrv. pomenski ustreznik za n. *Nereide* 'Nereis' navaja *dlakuša*.

► **striga**

morska svinja

ESSJ 0

morska svinja f 'Delphinus tursio' (Erjavec 1875: 281), *morska svinja* 'pliskavica, pliskavka, dupin, delfin, Delphin' (Cigale 1860); tudi *morska svinjka* 'der Tümmler (delphinus tursio)' (Pleteršnik).

- Ⓔ 18. st.: *morska svinja* 'ena mórška riba, en mórski prěshizh, delphin' (Hipolit 1711–1712); 19. st.: *mórška svinja* 'Meerfchwein' (Murko 1833b s.v. *Meer*).

Isln. knjiž. **mo:rska s'vi:nja* f 'delfin' (18. st.).

↵^K nvn. *Meerschwein* 'delfin', srvn. *mer-swîn* 'isto'.

- Ⓔ Neuveljavljeni kalk po nvn. predlogi, ki je delfina označeval kot svinjo iz morja oziroma morsko svinjo, ker se je od njega enako kot od domače svinje pridobivala maščoba (Kluge 1995: 549), je bil tvorjen z adj *mórski*, f -a 'marinus' in jedrom *svinja* f 'sus' (► delfin). Iz iste nvn. predloge je č. kalk *svině mořská* 'delfin' (Havlová 2010: 194).

► **svinja**

morska svinjka¹ → morska svinja

ESSJ 0

morska svinjka² → morsk prašiček

ESSJ 0

morska ščuka → barakuda

ESSJ 0

morska vetrnica

ESSJ 0

mórška větrnica f 'na morskem dnu živeče živali, ki imajo lovke, pokrite z ožigalkami, Actiniaria': *na skalo prirasle, v blato zarite morske vetrnice; polipi morskih vetrnic* (zool. – SSKJ), *morske vetrnice* f pl 'Actiniaria' (CZŽ 1997: 207), *morska vetrnica* 'Actinia' (Erjavec 1875: 394).

Isln. knjiž. **mo:rska 've:trnica* f 'Actinia' (19. st.);

kasneje pluralizirano za označevanje reda ožigalkarjev iz razreda koralnjakov, ki so brez apnenčastega ogrodja, živijo večinoma posamič in so z nožno ploščo pritrjene na podlago (CZŽ 1997 l.c.).

↵^K nvn. *Seeanemone* 'Actinia' (Schödl 1860: II:532) ← *See* 'morje' + *Anemone* 'anemona, vetrnica'.

- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen z adj *mórski*, f -a 'marinus' in z naplastitvijo novega zoonimskega pomena na subst *větrnica* f 'anemona' (Pleteršnik), prim. *větrnica* 'Windrofe' (Janežič 1867), kot pomenskimi ustrezniki nvn. ftn *Anemone* s sin *Windrose*. Oznaka temelji na metafori, da je ta ožigalkar podoben anemoni. Sodobni sinonim je *aktinija* (► aktinija).

Toda v *stražna vetrnica* f 'vetrnica, ki živi v sožitju z rakom samotarcem, *Adamsia palliata*' (zool. – SSKJ) je bil adj *mórski* nadomeščen z adj *stražni*, f -a 'nanašajoč se na stražarje ali stražo' (SSKJ), ker ima ta vetrnica v sožitju z rakom samotarcem vlogo njegovega zaščitnika oziroma stražarja.

morska vidra → vidra¹

ESSJ 0

morska žaba

ESSJ 0

morska žaba f 'der gemeine Seeteufel oder Froschfisch (*Lophius piscatorius*)' (Pleteršnik), *morska žaba* 'neužitna riba, *Lophius*' (Erjavec 1875: 334), *morska žaba* 'Meerfrosch' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **'mo:rska 'ža:ba* f '*Lophius piscatorius*' (19. st.).

⇨ hrv. *morska žaba* 'Meerfrosch, Froschfisch' (Šulek 1860), prim. kasneje zabeleženo hrv. *morska žaba* '*Lophius piscatorius*', ljudsko *žaba* 'isto' (Hirtz 1928–1956: III:237, 475; Vinja 1986: II:361).

⊕ Ta morska riba je bila z *žaba* f 'rana' metaforično poimenovana, ker je zanjo značilna od trupa dvakrat širša glava. Schödler 1860: II:489 je za ribo *Lopius* navedel le nvn. *Seeteufel* (► morskí vrag²), zato sln. *morska žaba* ni kalk po nvn. predlogi, ampak je Erjavec 1875 l.c. ihtionim najverjetneje povzel po Šulkovem slovarju iz leta 1860, v katerem je riba *Lophius piscatorius* predstavljena kot strokovni termin *morska žaba*, ljudski pa je le enobesedni *žaba*, prim. Vinja 1986 l.c.

► *žaba*¹

morske kače

ESSJ 0

mórske káče f pl 'ob obalah tropskih morij živeče strupene kače s telesom, sploščenim proti repu, *Hydrophiidae*' (zool. – SSKJ), *morske kače* '*Hydrophiidae*' (CZŽ 1997: 204), *morska kača* f '*veslarica*, *Pelamis/Hydrophis*' (Erjavec 1875: 323).

Isln. knjiž. **'mo:rska 'ka:ča* f '*Pelamis/Hydrophis*' (19. st.).

⇨^K Nvn. *Seefchlangen* '*Pelamys + Hydrophis*' (Schödler 1860: II:473) ← *See* 'morje' + *Schlange* 'kača'.

⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki te strupene plazilce iz podreda kač, živečih v Indijskem oceanu in Pacifiku, preprosto označuje kot morske kače, je bil tvorjen z dvobesedno oznako iz adj *mórski*, f -a 'marinus' in subst *káča* f 'serpens'.

Toda *veslarica*, ki ga je kot sinonim k *morska kača* uvedel Erjavec 1875 l.c., ubeseduje Schödlerjevo predstavitev, da imajo te kače veslast rep, tvorjen pa je bil s fem na -ica iz nomena actoris *veslár* m 'kdor vesla, veslač'. Sodobni termin *veslorepke* f pl '*Hydrophiinae*' poimenuje poddružino morskih kač, ki tudi v času razmnoževanja ne zapustijo morja, kotijo žive mladiče, zadnji del trupa in rep sta bočno sploščena, rep pa je veslast (CZŽ 1997: 205).

► *kača*¹

morske lilije

ESSJ 0

mórske lilije f pl 'na morskem dnu pritrjeni iglokožci čašastega telesa, *Crinoidea*' (zool. – SSKJ), *morske lilije* 'red maločlenarjev iz razreda iglokožcev, *Crinoidea*' (CZŽ 1997: 206), *morske lilije* '*Crinoidea*', '*Pentacrinus*', '*Encrinus*' (Erjavec 1875: 390).

Isln. knjiž. **'mo:rske 'li:lije* f pl '*Crinoidea*' (19. st.).

⇨^K nvn. *Liliensterne* '*Encrinus*' (Schödler 1860: II:529) ⇨^K nlat. *Crinoidea* ← gr. κρίνον n 'lilija' ob κρίνω n 'isto'.

⊕ Sln. pomenski ustreznik za nlat. *Crinoidea* je bil tvorjen z adj *mórski*, f -a 'marinus' in pluralom ftn *lilija* f 'lilium', ker ti iglokožci po bujno obarvanih in pernatih rogljih asociirajo na lilijo.

morske orgle

ESSJ 0

morske orgle f pl 'Tubipora, vrsta cevastih koral, ki živijo v tropskih morjih in imajo opečnato rdeče cevke' (CZŽ 1997: 245), toda starejše *morske ogrlice* f pl 'osmotračnik, Tubipora' (Erjavec 1875: 396).

Isln. knjiž. **mo:rske 'o:rglice* f pl 'Tubipora' (19. st.); kasneje *morske orgle* f pl 'isto' (20. st.).

↵^K nvn. *Orgelkoralle* 'Tubipora' (Schödlér 1860: II:532) ← *Orgel* 'orgle' + *Koralle* 'korala'.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki s sémom 'orgle' izpostavlja, da imajo te cevaste korale številne cevke, ki spominjajo na piščali pri orglah, je bil tvorjen z adj *mórski*, f -a 'marinus', ki drugače od nvn. predloge posebej izpostavlja habitat koral, in jedrom *orglice* f pl kot dem na -ica k *orgle* f pl 'organum', s katerim je bilo ubesedeno, da te cevaste korale niso enake, ampak podobne orglam. Kasneje je bil deminutiv zamenjan s svojo besedotvorno podstavo.

morske papigice → pomorska papiga

ESSJ 0

morske zvezde

ESSJ 0

mórskie zvězde f pl 'na morskem dnu živeči iglokožci s petimi ploščatimi, širokimi kraki, Asteroidea' (zool. – SSKJ), *morske zvezde* 'Asteroidea' (CZŽ 1997: 208), *morske zvezde* 'Asteroidea', *navadna morska zvezda* f 'Asterias rubens' (Erjavac 1875: 390), *navadna morska zvezda* 'der gewöhnliche Seestern, Asterias rubens' (Erjavac 1864: 136), *rumena morska zvezda* 'Asterias aurantiaca' (Erjavac 1864: 137), *morska zvezda* 'Seestern' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **mo:rska z'vezda* f 'na morskem dnu živeči iglokožec' (19. st.).

↵^K nvn. *seestern* 'asterias' (Grimm 1854–1971) ⇐^K nlat. *Asterias* ⇐ gr. ἀστερίας 'morska žival s telesom zvezdaste oblike' ← ἀστήρ m, g -έρος 'zvezda'.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki odraža staro percepcijo, da se krake morske zvezde enači z zvezdo oziroma z njenim sijem, je bil tvorjen z besedno zvezo *morska zvezda*, ki je bila kasneje pluralizirana.

M

morski cizek → cajzek morski

ESSJ 0

morski čopič

ESSJ 0

morski čopič m 'neki črv, der Meerpinsel (sabella)' (Pleteršnik), *morski čopič* 'Sabella' (Erjavac 1875: 373).

Isln. knjiž. *morski čopič* m 'Sabella' (19. st.).

↵^K nvn. *Meerpinfel* 'Sabella' (Schödlér 1860: II:517) ← *Meer* 'morje' + *Pinsel* 'čopič'.

- ⊕ Dvobesedni kalk, ki pomensko nadomešča oba séma nvn. kompozita *Meer* 'morje' in *Pinsel* 'čopič', to vrsto morskih črvov s številnimi tipalkami, ki štrljo le, ko so potopljeni, primerja s čopičem v morju.

morski datelj

ESSJ 0

mórski dátelj m 'dateljno podobna školjka, ki si vrta rove v kamen, Lithophaga lithophaga' (zool. – SSKJ), *morski datelj* 'prstak, Lithophaga lithophaga' (CZŽ 1997: 374).

Isln. knjiž. *mórski dátelj* m 'Lithophaga lithophaga' (20. st.).

↵^K nvn. *Meerdattel* 'Lithophaga lithophaga = Lithodomus lithophaga' ali it. *dattero di mare* ali hrv. *morska datula*.

- ⊕ Sln. malakonim je mlad in ni mogoče jezikoslovno razmejiti, katera od navedenih predlog, ki to morsko školjko zaradi podobnosti po obliki enačijo z datljem, je bila prvotnejša. Podobno pomensko motivirano je tudi agl. *date shell/date mussel* in frc. *date de mer* ob *dactyle*. Sln. kraš. 'datəl m 'morski datelj' (Nabrežina), 'datel' 'isto' (Križ – oboje Cossutta 2015: 227) je bilo brez adj *mórski* izposojeno iz knjižne slovenščine, medtem ko je bilo kraš. 'datu, pl 'datuli' 'morski datelj' (Kontovel – Cossutta 2015 l.c.) kot **'datol* izposojeno iz it. trž. *dàtolo* 'morski datelj', tudi *dàtolo de mar* 'isto' (Doria 1987).

Izhodišče jedra teh poimenovanj je gr. δάκτυλος m 'datelj', kar ni genetično povezano z gr. homonimom v pomenu 'prst' (Beekes 2010: 300).

morski golob¹

ESSJ 0

mórski golôb m 'velika morska roparska riba s strupeno bodico na repu, Myliobatis' (zool. – SSKJ), *morski golobi* m pl 'Myliobatidae' (CZŽ 1997: 336); primor. kraš. *ʔəɫup* m 'morski golob, Myliobatis aquila' (Križ – Cossutta 2015: 214), *gěluòb* 'isto' (Offizia 1988: 96).

Isln. dial. **golôb* m 'Myliobatis aquila' (kraš.);

kasneje terminologizirano z dodatkom *mórski* adj 'marinus'.

↩^k it. trž. *colombo* 'Myliobatis aquila', it. izol. *ko'lombo* 'isto', it. piran. *ko'lonbo* (Cossutta 2015 l.c.), it. ben. *colombo* 'Raja aquila' (Boerio 1867), it. knjiž. *colombo* 'Myliobatis aquila' poleg *aquila di mare* 'isto' (Offizia 1988 l.c.) ← it. *colombo* m 'golob' < lat. *columbus* m 'isto'.

- ⓔ Stična točka, ki je povzročila transzoonimizacijo z oznake za goloba na do 1,5 m in več dolgega ploščatega skata rombaste oblike in dolgim bičastim repom z do 10 cm dolgo nazobčano strupeno bodico, ki lahko povzroči boleče rane (Offizia 1988 l.c.), je verjetno hitro ribino premikanje. Enak kalk po it. predlogah se potrjuje tudi v hrv. ihtionimih vzdolž Jadranske obale (Vinja 1986: II:221).

► **golob**

morski golob²

ESSJ 0

mórski golób m 'galeb (kot generična oznaka za več vrst galebov)' (primor. istr. (Sočerga) – Filipi 1993: 34).

Isln. dial. **morski golob* m 'galeb (kot generična oznaka za več vrst galebov)' (istr.).

- ⓔ Osamljeni ornitonim kaže, da se v ljudski percepciji galeb povezuje z golobom. Na medsebojno sorodstvo ornitonimov **golôb* in **galěb* je sklepal Daničić 1876: 40 (► galeb).

► **golob**

morski grabec → cajzek morski

ESSJ 0

morski jezik

ESSJ s.v. švoja

morski jezik (riba) m 'Seezunge' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. *morski jezik* m 'morski list, Solea solea' (19. st.).

↩^k nvn. *Seezunge* f 'der plattfisch, pleuronectes solea, solea vulgaris' ← *See* 'morje' + *Zunge* 'jezik' s sin *meerzunge* 'der fisch pleuronectes solea' (oboje Grimm 1854–1971) = sodobno 'morski list, Solea solea'.

- ⓔ Pomenska motivacija '(morski) jezik' za ribo Solea solea je v Evropi pogosta, čeprav ni povsem jasna, npr. ngr. γλώσσα, it. *lingua*, *linguata*, *linguattola*, port. *linguado*, dan. *tunge* (Vinja 1986: I:91; Furlan v Bezljaj ESSJ: IV:142). Po nvn. *Meerzunge* je bilo kalkirano tudi hrv. *morski jezik* 'svoja, Meerzunge (Solea)' (Šulek 1860).

Munda 1926: 41 za ihtn *ploča* 'Pleuronectes flesus' navaja tudi sin *jezik*. Ker označuje ploščato, a morsko ribo, ki prihaja v Sočo kot nestalen gost (Munda 1926 l.c.), je termin *jezik* 'Pleuronectes flesus' lahko interno sln. nastal po knritvi besedne zveze *morski jezik* in zato ni nujno, da odraža kalk po tujih predlogah, npr. nvn. ob *Seezunge* sin *Zunge*.

morski ježek

ESSJ 0

mórski jěžek m 'majhna morska žival z bodicami, podobna kepi', tudi manj rabljeno *morski jež* 'isto' (SSKJ), *morski ježki* m pl 'Echinoidea', *užitni morski ježek* m 'Echinus esculentus' (CZŽ 1997: 209), *morski ježki* m pl 'Echinoidea, Echinus', *navadni morski*

ježek m 'Echinus esculentus' (Erjavec 1875: 389), *jedljivi morski ježek* 'der essbare Seeigel, Echinus esculentus' (Erjavec 1864: 136).

Isln. knjiž. **na'va:dni 'mo:rski 'je:žək* m 'Echinus' (19. st.).

↵^K nvn. *gemeine Seeigel* 'Echinus esculentus' (Schödler 1860: II:529) ← *gemein* 'navaden' + *See* 'morje' + *Igel* 'jež', dobesedno 'navadni morski jež'.

Ⓔ Kalk po nvn. predlogi je bil tvorjen z adj *mórski*, f -a 'marinus' in dem *jéžek* m, g -žka k subst *jéž* m 'erinaceus' < psl. **ězъ* m, najverjetneje zaradi ohranjanja razlikovalnosti s kopenskim ježem.

► jež

morski kapič

ESSJ 0

morski kâpič m 'der Meergrundel (gobius)' (Pleteršnik), *morski kapič* 'Gobius' (Erjavec 1875: 333), toda v 17. st. *en morski kapelz, riba* 'gobio, vel gobius' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isln. knjiž. **'mo:rski 'ka:pič* m 'glavoč, Gobius' (19. st.); pred tem **'mo:rski 'ka:pəljc* 'glavoč, Gobius' (17. st.).

Ⓔ Neuveljavljena dvobesedna ihtionima, kasneje nadomeščena s sodobnim *glavôč* (► glavôč), sta bila za označevanje te majhne sluzaste morske ribe z veliko glavo tvorjena s preprostim dodatkom *mórski* (adj), f -a 'marinus' k ihtn *kapelj* oziroma *kapič*, ki sta oznaki za sladkovodna ribo z zelo veliko in široko glavo.

► kapelj

morski karp

ESSJ 0

Ⓔ 18. st.: *murfski karp* 'Seekarpe' (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **'mo:rski 'karp* m 'krap' z *u* v adjektivu pod vplivom *murje* = *môrje* (18. st.).

↵^K nvn. *seekarpf/seekarpfen* 'krap, ki živi v jezerih' (Grimm 1854–1971) ← *See* 'jezero' + *Karpfen* 'krap'.

Ⓔ Osamljeni in nerodni kalk po nvn. predlogi, ki s sestavino *See* označuje krapa, ki ne živi v rekah, ampak v jezerih, saj uporaba adj *mórski* implicira, da gre za morsko ribo, kar pa krap ni.

► karp

morski klobuk

ESSJ s.v. *klobúk*

mórski klobúk m 'meduza' (zool. – SSKJ), *morski klobuki* m pl 'Quallen (medusae)', *navadni morski klobuk* m 'die gewöhnliche Ohrenqualle (aurelia aurita)' (Pleteršnik), *morski klobuk* 'vrsta rebraša, Beroë' (Erjavec 1875: 393), *navadni morski klobuk* 'die gewöhnliche Ohrenqualle, medusa aurita' (Erjavec 1864: 137).

Isln. knjiž. **na'va:dni 'mo:rski klo'bu:k* m 'Aurelia aurita = Medusa aurita' (19. st.); kasneje, a še v istem stoletju *morski klobuk*, toda sodobno sinonim k *meduza*.

Ⓔ Prvotno je bil to slovenski pomenski ustreznik nlat. *Medusa aurita* oz. nvn. *Ohrenquelle*, kar ustreza sodobnemu sln. *uhati klobučnjak* 'Aurelia aurita'. Jedro *klobúk* m 'pileus' je bilo verjetno enako kot jedro v hrv. *ušat klobuk* 'Ohrenqualle (Medusa aurita)' (Šulek 1860) uporabljeno, ker oblika meduze spominja na naglavno pokrivalo klobuk. Metafora je ljudska, kot ponazarja primor. kraš. *osipni klobuk* 'die Wurzelqualle (Rhizostoma Cuvieri)' (Sesljan pri Devinu – Pleteršnik) = *osipni klobúk* 'Rhizostoma Cuvieri, Wurzelqualle' (Sesljan pri Devinu – Erjavec, LMS 1882/1883, 207).

morski kočič

ESSJ 0

morski kočič m 'vrsta morskega polža, Chiton' (Erjavec 1875: 384).

Isln. knjiž. **'mo:rski 'kə:čič* m 'hiton, Chiton' (19. st.).

- ⊕ Neuveljavljeni Erjavčev pomenski ustreznik za nvn. *Käferschnecke* ‘Chiton’ (Schödler 1860: II:525) ← *Käfer* ‘hrošč’ + *Schnecke* ‘polž’, tvorjen z adj *mórski* ‘marinus’ in jedrom *kóčič* m ‘navadni prašiček, *Oniscus murarius*’. Sodobni pomenski ustreznik je *hitōn* (► hiton).

► **kočič**²

morski kokot → morski petelin

ESSJ 0

morski konj → morski konjiček

ESSJ 0

morski konjič → morski konjiček

ESSJ 0

morski konjiček

ESSJ 0

mórski konjiček m ‘majhna riba s cevastim gobcem in konju podobno glavo, *Hippocampus*’ (zool. – SSKJ), *dolgonosi morski konjiček* ‘*Hippocampus guttulatus*’ (CZŽ 1997: 204), toda starejše **morski konjič** m ‘das gemeine Seepferdchen (*hippocampus brevirostris*)’ (Pleteršnik), *mórski konjič* ‘das gemeine Seepferdchen, *Hippocampus brevirostris*’ (Erjavc 1881: 141), *morski konjič* ‘*Hippocampus brevirostris*’ (Erjavc 1875: 342).

Isln. knjiž. **mo:rski kon'jič* m ‘morski konjiček, *Hippocampus*’ (19. st.);

kasneje z dodanim deminutivnim suf -ek < *-bkb **mo:rski kon'ji:ček*.

- ⇐^K nvn. *Meerpferdchen* ‘*Hippocampus brevirostris*’ (Schödler 1860: II:482) ← *Meer* ‘morje’ + *Pferdchen* ‘konjiček’, sodobno *Seepferdchen*.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki to do 12 cm dolgo morsko ribico iz reda zetov (CZŽ 1997 l.c.) enako kot sestavina *Hippo-* ⇐ gr. *ἵππος* m ‘konj’ nlat. oznake s sémom ‘konj’ označuje zaradi konju podobne glave, je bil tvorjen z adj *mórski*, f -a ‘marinus’ in dem na -ič < *-it'b iz subst *kōnj* m ‘equus’ < psl. **kōn'b* ‘isto’. Enako pomensko motivirane so oznake v it. *cavaluccio marino*, šp. *caballito de mar común*, agl. *seahorse*.

Toda sln. dial. **'murski 'kon** ‘morski konjiček’ (primor. kraš. (Nabrežina) – Cossutta 2015: 209) in z opuščnim adjektivom le *'kuān* ‘isto’ (Križ – Cossutta 2015 l.c.), *'kuājn* (Kontovel – Cossutta 2015 l.c.) je kalk po neki it. trž. predlogi it. ben. izvora, ki v virih, npr. v Doria 1987, ni potrjena, a jo posredno potrjuje v Piranu in Izoli sporočeno ben. istr. *ka'val ma'rin* ‘morski konjiček’ (Cossutta 2015 l.c.), dobesedno ‘morski konj’.

► **konj**

morski krastavec → morska kumara

ESSJ 0

morski lev

ESSJ 0

mórski lěv m ‘velik morski sesalec, podoben tjulnju, *Otaria flavescens*’ (zool. – SSKJ), *morski lev* ‘*Otaria jubata*’ (Erjavc 1875: 281), *morski lev* ‘*Seelöwe*, *Otaria jubata*’ (Erjavc 1864: 37).

Isln. knjiž. **mo:rski 'lev* m ‘*Otaria flavescens* = *Otaria jubata*’ (19. st.).

- ⇐^K nvn. *Seelöwe* ‘*Otaria jubata*’ (Schödler 1860: II:429) ← *See* ‘morje’ + *Löwe* ‘lev’.

- ⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki tjulnju podobnega morskega sesalca verjetno zaradi izrazitih ščetinastih brkov in rjovečega oglašanja enači z levom, je bil tvorjen z adj *mórski*, f -a ‘marinus’ in subst *lěv* m ‘leo’.

► **lev**

morski lipan

ESSJ 0

mórski lipan m ‘morska riba z dvema kratkima hrbtnima plavutma in s temnimi podolžnimi progami na bokih, cipelj’ (poljudno – SSKJ), *morski lipan* ‘Mugil’ (Munda 1926: 42), *morski lipan* ‘*cipal*, Mugil’ (Erjavc 1875: 334s.).

Isln. knjiž. **mo:rski* 'li:pan m 'Mugil' (19. st.).

- ⊕ Ker je lipan po videzu podoben ciplju, je bila nova oznaka za ciplja tvorjena z jedrom *lipan* m 'Thymallus thymallus' (SSKJ), ki mu je bil dodan adj *mórski*, f -a 'marinus'.

► **lipan**

morski list

ESSJ s.v. *švoja*

mórski list m 'ploščata morska riba z nesimetrično razporejenimi očmi in usti, ki leži na morskem dnu, Solea' (zool. – SSKJ), *morski listi* m pl 'Soleidae, družina rib iz reda bokoplutov', *list* m 'Solea solea', *pritlikavi list* 'Buglossidium luteum' (CZŽ 1997: 210).

Isln. knjiž. *list* m 'Solea' (20. st.);

interno sln. z dodatkom *mórski* za boljšo identifikacijo, da se oznaka nanaša na vrsto morske ribe.

- ⇐ hrv. *list* m 'Solea' (della Bella 1728; Karadžić 1818; ARj).

- ⊕ Ker je bil hrv. ihtionim znan v Dubrovniku (ARj; Skok 1971–1974: II:307) in ker je hrv. sinonim romanskega izvora *švōja* poleg ihtionimskega pomena 'morski list, Solea solea' ohranjal tudi starejši pomen 'list' (Skok 1971–1974: I:523; Vinja 1986: I:92) < **ex-folia*, je možno, da se je taka polisemija prenesla tudi na hrv. *list*, ki je ob primarnem pomenu 'folium' pridobil tudi sekundarnega 'morski list, Solea'. Možno se je strinjati z Vinjo 1986: I:91 op. 7, ki ne sprejema Skokove razlage, da naj bi bilo hrv. *list* 'Solea' kalk »unakrštenog romanizma« (Skok 1971–1974: I:307). Neustrezno razlaga sln. *morski list* Furlan v Bezljaj ESSJ: IV:142.

morski medved

ESSJ 0

mórski medved m 'sesalec z gostim kožuhom in nogami, ki so spremenjene v plavuti, Arctocephalus' (zool. – SSKJ), *morski medvedi* m pl 'vrsta uhatih tjulnjev, imenovanih tudi kožuhasti tjulnji', *južnomorski medved* m 'Arctocephalus', *severnomorski medved* 'vrsta uhatih tjulnjev iz rodu Callorhinus' (CZŽ 1997: 397), *morski medved* 'Arctocephalus ursinus' (Bevk 1944: 145), *morski medved* '(neki tjulenj), der Seebär' (Pleteršnik), *morski medved* 'pes ali tjulenj morski, Seebär' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **mo:rski* 'me:dved m 'vrsta tjulnja' (19. st.).

- ⇐^k nvn. *seebär* 'phoca ursina', 'arctocephalus' (Grimm 1854–1971) ← *See* 'morje' + *Bär* 'medved', dobesedno 'morski medved'.

- ⊕ Enaka kalka po nvn. predlogi sta tudi hrv. *morski medvêd* 'Seebär (Phoca ursina)' (Šulek 1860), toda čak. *morskî medvid* 'Monachus monachus' s fem *medvîdica* (ČDL), in č. *mořský medvěd* 'Arctocephalus' ob *medvědoš* 'isto' (Havlová 2010: 133) ter tako kot nlat. oznaki *Arctocephalus* ← gr. ἄρκτος m, f 'medved' in *Phoca ursina* ← lat. *ursus* m 'medved' s sémom 'medved' nakazujejo, da so bili tjulnji v očeh poimenovalcev, morda zaradi velikosti, interpretirani kot medvedi, ki živijo v morju.

► **medved¹**

morski menek → menek

ESSJ 0

morski menih

ESSJ 0

morski mənih m, g -iha 'eine Art Robbe (phoca monachus)' (Pleteršnik), *morski menih* 'Mönchsrobbe' (Janežič 1889), *morski menih* 'Phoca monachus' (Erjavec 1875: 281).

Isln. knjiž. **mo:rski* mə'niħ m 'Phoca monachus' (19. st.).

- ⇐^k nvn. *Seemönch* 'Phoca monachus' (Schödler 1860: II:429) ← *See* 'morje' + *Mönch* 'menih, redovnik, samotar', prim. ob nlat. oznaki *monachus* še enako pomensko motivirano it. *monaco di mare* (20. st.), tudi *foca monaca*, frc. *moine*.

- Ⓔ Ker je lat. *monachus* m ‘menih’ izposojeno iz gr. *μοναχός* m ‘puščavnik, menih’, kar je substantivizirani adjektiv s pomenom ‘sam, posamezen’ (Beekes 2010: 967), je možno, da oznaka to vrsto tjujnja ne označuje po zunanji podobi, ki bi asociirala na meniha, kot se navaja v Vinja 1998–2004: II:193, ampak morda po samotarskem načinu življenja.

morski mesec → glavosek

ESSJ 0

morski orel

ESSJ 0

morski orel m ‘ribji orel, ribja kanja, jezerska postojna, Fífchaar (Haliaëtos)’ (Cigale 1860).

- Ⓔ 19. st.: *morſki orèl* ‘ljun, fultran, Fífchadler’ (Freyer 1842: 8).

Isl. knjiž. **mo:rski* ‘o:rəl’ m ‘lunj’ (19. st.).

- ↔^K nvn. *Fischadler* ← *Fisch* ‘riba’ + *Adler* ‘orel’, dobesedno ‘ribji orel’;

nvn. kompozit verjetno označuje ribjega orla oziroma lunja s sodobno nlat. oznako *Pandion haliaetus* (CZŽ 1997: 238), njegov kalk pa se v slovenščini ni uveljavil, ampak sta prevladala sinonima *ribji orel* (► ribji orel) in *lunj* (► lunj).

► **orel**

morski pajek¹

ESSJ 0

mórski pâjek m ‘največja jadranska rakovica, Maja squinado’ (zool. – SSKJ), *mor-ski pajek* ‘die gemeine Meerspinne (maja squinado)’ (Pleteršnik), *morski pajek* ‘Maja squinado’ (Erjavec 1875: 370), *morski pajki* m pl ‘Meerspinnen, Maja, nekatere večje rakulje s posebno dolgimi nogami in z bodečim truplom’ (Erjavec 1864: 126).

Isl. knjiž. **mo:rski* ‘pa:jək’ m ‘Maja squinado’ (19. st.).

- ↔^K nvn. *Meerspinne* ‘Maja squinado’ (Schödlér 1860: II:515) ← *Meer* ‘morje’ + *Spinne* ‘pajek’.

- Ⓔ Dvobesedni kalk po nvn. kompozitu, ki zaradi izrazito dolgih nog to največjo morsko rakovico poimenuje kot morskega pajka, je bil tvorjen z adj *mórski*, f -a ‘marinus’ in subst *pâjek* m ‘aranea’.

► **pajek**

morski pajek²

ESSJ 0

- Ⓔ 17. st.: *ena morška fipa, beila, inu s'trakmy, kakòr Calamare s'eno beilo koſtjo v'febi, morski paik* ‘sepija’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isl. knjiž. **mo:rski* ‘pa:jək’ m ‘sipa’ (17. st.).

- ↔^K nvn. *meerspinne* ‘sepija’ (Grimm 1854–1971) ← *Meer* ‘morje’ + *Spinne* ‘pajek’.

- Ⓔ Kalk po zastarelem nvn. kompozitu, ki sipo po lovkah, asociiranih na pajkove noge, označuje kot morskega pajka, je bil tvorjen z adj *mórski*, f -a ‘marinus’ in subst *pâjek* m ‘aranea’.

► **pajek**

morski pes¹

ESSJ 0

mórski päs m ‘velika roparska morska riba’ (pog. – SSKJ), pl *morski psi* ‘velike morske ribe hrustančnice z vretenčasto obliko telesa, Selachoidi’ (zool. – SSKJ), ‘Selachii’ (CZŽ 1997: 211).

Isl. knjiž. *mórski päs* m ‘velika roparska morska riba’ (20. st.).

- ↔^K hrv. *morski pas* ‘morski pes, Hai’ ali it. *pescecane* ‘isto’, it. ben. *pesse can*.

- Ⓔ Neologizem 20. st. je bolj verjetno kalk po hrv. *morski pas* ‘Haie’ (Hirtz 1928–1956: III:239), čak. *morskî päs* ‘Hai, Haifisch’ (ČDL), *morski pes* ‘isto’ (Vrbnik na Krku – Hirtz 1928–1956 l.c.) kot pa po it. *pescecane* ‘isto’, tudi *pesce cane*, it. ben. *pesse can* (Boerio 1867), ki je bil predloga za hrv. kalk. Pomenska podstava ‘morski pes’ ali kar

‘pes’, prim. hrv. *pas* ‘Haie’ (Hirtz 1928–1956: III:280), je za to ribo roparico že stara, saj se npr. gr. κυνίσκη kot dem h κύων m ‘pes’ prek vulg. lat. **canisca*, naslonjenega na lat. *canis* m, f ‘pes’, ohranja v it. *ca(g)nesca* ‘morski pes’ (Battisti, Alessio 1950–1957: 662), oziroma se gr. κυνίσκη ohranja v lat. kalku *canīcula*, kar je dem h *canis* ‘pes’ in poleg majhnega psa označuje tudi morsko žival, najverjetneje morskega psa (Wiesthaller 1993–2007). Pomenska motivacija, da se to veliko morsko roparico označuje kot psa, ni pojasnjena, čeprav že pri starih Grkih κύων ob prvotnem pomenu ‘pes’ kasneje pomeni tudi ‘morski pes’ (Dokler 1915). Razmerje, da ista beseda hkrati označuje človekovega štirinožnega praviloma zvestega prijatelja in njegovega največjega sovražnika v morju, se na eni strani poskuša razložiti s skupno točko, tj. z močnimi zobmi obeh živali, na drugi pa z razlago o tabuizirani oznaki za morskega psa (Vinja 1986: I:49).

► **pes¹**

morski pes²

ESSJ 0

morski pes m ‘der gewöhnliche Seehund (phoca vitulina)’ (Pleteršnik), *morski pes* ‘*morsko tele*, Phoca vitulina’ (Erjavec 1875: 280), *morski pes* ‘navadni tulenj, gewöhnlicher Seehund, Phoca vitulina’ (Erjavec 1864: 36), *morski pes* ‘Seehund (Phoca vitulina), *tjulenj* (russ.)’ (Cigale 1860).

Ⓜ 18. st.: *murški pefs* ‘Seehund’ (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **mo:rski* ‘pəs m ‘navadni tjulenj, Phoca vitulina’ z adj z u iz o pod vplivom *murje* = *môrje* (18. st.).

↔^K nvn. *seehund* ‘Phoca’ (Grimm 1854–1971) ← *See* ‘morje’ + *Hund* ‘pes’.

Ⓜ Tako kot sin *morsko tele* (► *morsko tele*) neuveljavljeni kalk, ki ga je izpodrinila izposojenka *tjulenj* (► *tjulenj*). Beseda *Seehund* je bila kot zoonim za tjulnja najprej izpričana v 15. st. in je najverjetneje ljudskoetimološko na podlagi *See* preoblikovana iz *Seelhund* ‘tjulenj’, sekundarnega kompozita iz simplexa *Seel* ‘tjulenj’, srvn. *sele* ‘isto’, stvn. *se-lah*, srnn. *sēl*, stnord. *selr*, tagl. *seolh*, agl. *seal* < pgerm. **selha-* nejasnega izvora (podrobneje Kluge 1995: 753; Pfeifer 2000: 1267s.).

► **pes¹**

morski petelin

ESSJ 0

mórski petélin m ‘na morskem dnu živeča riba z velikimi prsnimi plavutmi in veliko koščeno glavo, Dactylopterus volitans’ (zool. – SSKJ), *morski petelin* ‘der europäische Flughahn (dactylopterus europaeus)’ (Pleteršnik), *morski petelin* ‘Dactylopterus volitans’ (Erjavec 1875: 334), *morski petelin* ‘Flughahn’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **mo:rski pe'te:lin* m ‘Dactylopterus volitans’ (19. st.).

↔^K nvn. *Flughahn* m ‘Dactylopterus volitans’ (Schödlér 1860: II:491) ← *Flug* ‘let, polet’ + *Hahn* ‘petelin’, dobesečno ‘leteči petelin’.

Ⓜ Delni kalk, ki po nvn. kompozitu ohranja le sém ‘petelin’, medtem ko je bil ‘leteti, leteč’ nadomeščen z adj *mórski*, f -a ‘marinus’, ker ihtionim označuje morsko ribo tropskih in subtropskih krajev. Kasneje je bil subst *petélin* nadomeščen z manj frekventnim sin *kokôt*, prim. *mórski kokôt* m ‘na morskem dnu živeča riba z velikimi prsnimi plavutmi in veliko glavo, Dactylopterus volitans’ (zool. – SSKJ).

► **petelin** ► **kokot**

morski piškur

ESSJ 0

morski piškur m ‘Petromyzon marinus’ (CZŽ 1997: 26), *morski piškur* ‘*golup*, *piškur*, *pohkače*, *morska minoga*, *okatica*, Lamprete, Petromyzon marinus’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **mo:rski piš'ku:r* m ‘morski piškur, Petromyzon marinus’ (19. st.);

zaradi potrebe po razlikovanju piškurja kot sladkovodne ribe in zaradi zamenjave ihtionimov *lamprêda* (► *lampreda*) in *lampreta* (► *lampreta*) tujega izvora, je bila v 19. st. uvedena dvobesedna oznaka z dodanim adj *mórski*, f -a 'marinus', ker ta vrsta piškurja, ki zraste do 90 cm in se prisesa na ribe, preluknja kožo in se hrani z drobovjem, živi ob obalah Atlantika, ob drstitvi pa se seli po rekah navzgor (CZŽ 1997 l.c.).

► **piškur**

morski plutek

ESSJ 0

morski plutek m 'osmotračnik, Alcyonium' (Erjavec 1875: 396).

Isln. knjiž. **'mo:rski p'lu:tək* m 'Alcyonium' (19. st.).

↔^K nvn. *Meerkork* 'Alcyonium' (Schödlér 1860: II:532) ← *Meer* 'morje' + *Kork* 'pluta', dobesedno 'morska pluta'.

⊕ Kalk po nvn. predlogi s pomensko podstavo 'morska pluta' izpostavlja videz te vrste usnjate korale, ki spominja na pluto, je bil tvorjen z adj *mórski*, f -a 'marinus' in neologističnim jedrom *plutek* 'pluta', ki se zato ni uveljavil, saj se sodobni terminološki ustreznik glasi *plutasta korala*, pa tudi *morska roka* (CZŽ 1997: 245), kar je kalk po nvn. *tote Meershand*, dobesedno 'mrtva morska roka', ker naj bi oblika in barva te usnjate korale spominjala na del utopljenčevega telesa, prim. agl. *dead man's finger*.

morski prašič

ESSJ 0

⊕ 17. st.: *morski prešhizh* 'delphin' (Megiser 1603); 18. st.: *en mórski préshizh* 'ena mór-ska riba, morska svínja, delphin' (Hipolit 1711–1712), toda v 17. st.: *mór-ska riba, ali prešhizh* 'delphinus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710) = *prešič* < **prašič**.

Isln. knjiž. **'mo:rski prašič* > **'mo:rski prešič* > **'mo:rski p're:šič* 'delfin' (17. st.).

↔^K nvn. *Meerschwein* 'delfin', srvn. *mer-swîn* 'isto'.

⊕ Enako kot sin *morska svinja* (► *morska svinja*) neuveljavljeni kalk po nvn. predlogi, ki je delfina označeval kot svinjo iz morja oziroma morsko svinjo, ker se je od njega enako kot od domače svinje pridobivala maščoba (Kluge 1995: 549). Tvorjen je bil z adj *mórski*, f -a 'marinus' in jedrom *prašič* m 'porcus' (► *delfin*).

► **prašič**

morski prašiček

ESSJ 0

morski prašiček m 'majhen glodavec, ki se goji kot poskusna žival, *Cavia porcellus*' (zool. – SSKJ), *morski prasiček* 'Cavia cobaya, južnoameriški polparkljar, ki je že več stoletij udomačen v Evropi' (Erjavec 1875: 262), *morski prešiček* 'Meerschweinchen, Cavia cobaya' (Erjavec 1864: 26), zastar. **zamorski prasiček** 'das Meerschweinchen (cavia cobaya)' (Pleteršnik), *zamorski prešiček* 'das Meerfchweinchen, Cavia cobaya' (Erjavec 1881: 37).

Isln. knjiž. **morski/zamorski prašiček* m 'Cavia porcellus = Cavia cobaya' (19. st.).

↔^K nvn. *Meerfchweinchen* 'Cavia cobaya' (Schödlér 1860: II:410) ← *Meer* 'morje' + *Schweinchen* 'prašiček'.

⊕ Dvobesedni kalk po nvn. kompozitu, ki tega glodavca, prek morja importiranega v Evropo iz Južne Amerike, označuje kot podobnega majhnemu prašiču, prim. it. *porcellino d'India*, agl. *guinea pig*, je bil tvorjen s pomenskim ustreznikom *mórski* adj, f -a 'marinus' oziroma *zamorski* adj 'čezmorski' (Pleteršnik) in dem *prašiček* k *prašič* m 'porcus'.

Stari sin **morska svínjka** f 'das Meerschweinchen (cavia cobaya)' (Pleteršnik), *morska svinka* 'Meerfchweinchen (Cavia cobaya)' (Cigale 1860) je bil tvorjen na podlagi iste nvn. predloge, a z uporabo dem *svínjka* iz *svínja* f 'porca'.

► **prašič** ► **svinja**

morski rak

ESSJ 0

morski rak m 'jastog, der Hummer, *Astacus marinus*' (Erjavec 1864: 125).

⊕ 17. st.: *morski rak*, *ima eno nogó debelišhi* 'astacus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isln. knjiž. **mo:rski* 'rak' m 'jastog, Homarus gammarus = *Astacus marinus*' (17. st.).

⊕ Zastarela dvobesedna terminološka oznaka za jastoga, ki se danes uporablja le kot generična oznaka za katerega koli morskega raka.

► **rak**

morski samotarci → puščavnik

ESSJ 0

morski slon

ESSJ 0

mórski slõn m 'po velikosti in trobcu slonu podoben morski sesalec, *Mirounga*' (zool. – SSKJ), *morski slon* 'Mirounga leonina' (CZŽ 1997: 296).

Isln. knjiž. *mórski slõn* m 'Mirounga leonina' (20. st.).

↔^k nvn. *See-Elefant* 'morski slon, *Mirounga leonina*' ← *See* 'morje' + *Elefant* 'slon'.

⊕ Kalk po nvn. kompozitu, ki tega morskega sesalca kot slona označuje po velikem rilcu odraslega samca, je bil tvorjen z adj *mórski*, f -a 'marinus' po habitatu in jedrom *slõn* m 'elephantus', prim. podobne kalke v it. *elefante marino*, frc. *éléphant de mer*, toda agl. *elephant seal*, dobesedno 'slonji tjulenj'.

► **slon**

morski som¹ESSJ s.v. *sõm*

morski som m 'der Menschenhai (*squalus carcharias*)' (Pleteršnik), *morski somi* m pl 'kučki, *Squalus*', *morski som* m 'požerun, *Squalus carcharias*', *velikanski morski som* '*Squalus maximus*' (Erjavec 1875: 342s.).

Isln. knjiž. **mo:rski* 'som' m 'morski pes, *Squalus*' (19. st.).

⊕ Neuveljavljeni neologizem 19. st., ki je bil za označevanje morskega psa kot ribe roparice narejen tako, da se je obstoječemu ihtn *sõm* < psl. **sõmъ* m 'Silurus', s katerim se še vedno označuje veliko sladkovodno roparsko ribo, dodal adj *morski*, f -a 'marinus'. Izpodrinil ga je ihtn *morski pes* (► *morski pes*¹).

► **som**

morski som²

ESSJ 0

⊕ 19. st.: *mórski fõm* 'baléna, Wallfisch' (Murko 1833b), *morfki fom* 'der Wallfisch' (Jarnik 1832: 120).

Isln. knjiž. **mo:rski* 'som' m 'kit' (19. st.).

↔^k nvn. *Wal(l)fisch* 'kit' ob simpleksu *Wal* 'isto', srvn. *walvisch* ob *wal*, stvn. *walfisc* ob *wal*.

⊕ Izhodno germ. **hwala*- 'kit', prim. stagl. *hwæl* 'isto', agl. *whale*, stnord. *hvalr*, je v besedotvornem razmerju z germ. **hwali*- 'som', nvn. *Wels* 'isto', srnn. *wils(ch)*, srniz. *wils*, kar ustreza stpr. *kalis* 'som'. Germ. **hwala*- je zato prvotno verjetno označevalo soma kot ribo roparico, prenos na kita pa se je izvršil zaradi velikosti obeh morskih živali (Kluge 1995: 872, 884; Pfeifer 2000: 1533, 1554). Z germ. **hwala*- se navadno primerja lat. *squalus* 'neka morska riba' (de Vaan 2008: 584), kar je bilo podlaga za sodobni it. ihtionim *squalo* 'morski pes'. V sln. kalku *morski som* 'kit' je bilo nvn. *Wal(l)*- kalkirano s sln. *sõm*, -*fisch* pa nadomeščeno z adj *mórski*, f -a 'marinus'.

► **som**

morski šišmiš

ESSJ 0

morski šišmiš m 'die Seefledermaus (malthe)' (Pleteršnik), *morski šišmiš* 'neužitna riba nenavadnega videza, Malthe' (Erjavec 1875: 334).

Isln. knjiž. **mo:rski šiš'miš* m 'morski vrab (?)', *Lophius vespertilio* = *Ogcocephalus vespertilio*, agl. *Seadevil*' (19. st.).

↵^K nvn. *Seefledermaus* 'Malthe' (Schödl 1860: II:489) = 'Lophius vespertilio = *Ogcocephalus vespertilio* = *Malthaea longirostris*' ← *See* 'morje' + *Fledermaus* 'netopir'.

ⓔ Po Grimmu nvn. *seefledermaus* označuje strupeno morsko ribo, poimenovano tudi *einhornteufel* 'lophius vespertilio' in podobno ribi *seeteufel* 'lophius piscatorius'. Lat. oznaka *Malthe* grškega izvora naj bi se prvotno nanašala na večjo morsko ribo, ki bi bila tako poimenovana po mehkem voskastem mesu, prim. gr. μάθη f 'zmes voska in smole' (Frisk 1973: II:167). S temeljnim sémom 'netopir' je ta po videzu nenavadna in čudaška riba najverjetneje poimenovana, ker jo je mogoče največkrat videti prisesano na morsko dno. Pleteršnikova navedba, da je ihtionim povzet iz Erjavčeve Potne torbe, ni ustrezna.

► **šišmiš**¹

morski šnek

ESSJ 0

ⓔ 17. st.: *eniga polšha hiſhiza*, ali *morškiga ſhneka* 'cochlea', *morških ſhnekou piſſana lipina*, kakòr *Rumarji noſſio* 'pectunculus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isln. knjiž. **mo:rski š'nek* m 'morski polž' (17. st.).

↵^K nvn. **Meerschneck* 'morski polž', *meerschnecke* 'isto' (Grimm 1854–1971) ob *Schnecke* f 'polž' in *Schneck* m 'isto'; delni kalk po nvn. predlogi z nejasnim denotatom. Toda v 17. st. potrjeno *ſhneka* 'cochlidium, ein schneck, runde stiegen' (Megiser 1603) = **šneka**, ki je bilo izposojeno iz nvn. *Schnecke* f 'polž', verjetno ne označuje morskega polža.

M

morski tulipan

ESSJ 0

morski tulipan m 'morski zvončič, Balanus' (Erjavc 1875: 371), *morski tulipani* m pl 'račjemu kljunačku podobna morska žival, ki se pritrdi na kita; njihove hišice so nekoliko podobne tulipanu, ki se ravno razcveta' (Erjavc 1864: 126).

Isln. knjiž. **mo:rski 'tu:lipani* m 'Balanus' (19. st.); kasneje singularizirano.

↵^K nvn. *Seetulpe* 'Meereichel, Balanus' (Schödl 1860: II:516) ← *See* 'morje' + *Tulpe* 'tulipan', dobesedno 'morski tulipan'.

ⓔ Kot je po Schödl 1860 v predstavitvi pomena razložil že Erjavc 1864 l.c., je oznaka metaforičnega izvora.

Tudi sodobni terminološki ustreznik **navadni želodek** m 'Balanus balanoides' (CŽŽ 1997: 411) kot delni kalk nvn. *Meereichel* 'Balanus' (Schödl 1860 l.c.) ali kar po nlat. *Balanus* ⇔ gr. βάλανος f 'želod' temelji na metafori, prim. r. *morskie żeludi* pl.

Enako sta tudi neuveljavljena sinonima **morski zvončič** m 'Balanus' (Erjavc 1875: 371) in **morski zvončki** m pl 'Seetulpen oder Seepocken (balanidae)' (Pleteršnik), *morski zvónčki* 'morski tulipani, Seetulpen oder Seepocken, Balánidae' (Erjavc 1881: 236) metaforični oznaki, v katerih je rakovo ohišje zaradi oblike enako kot pri sin *morski tulipan* primerjano s cvetom zvončka.

morski volk

ESSJ 0

morski volk m 'der Haifisch (squalus)' (Pleteršnik), *morski volk* 'Anarrhichas lupus' (Erjavc 1875: 333), *morski volk* 'požerún, der Menschenhai, Squalus Carcharias' (Erjavc 1864: 77), *morski volk* 'požerun, Haifisch' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **mo:rski 'vɔ:lk* m 'morski pes' (19. st.).

↵^K nvn. *meerwolf* 'anarrhichas lupus', tudi *seewolf* 'isto', *wolffisch* (Grimm 1854–1971 po Nemnichu).

- Ⓔ Neuveljavljeni kalk po nvn. predlogi, ki morskega psa označuje kot morskega volka. V 20. st. ga je izpodrinil kalk *morski pes* (► *morski pes*¹).

► *volk*¹

morski vrâg¹

ESSJ 0

mórski vrâg m 'manta, velika morska riba v obliki romba, *Manta birostris*' (rib. – SSKJ), *morski vrâg* = *orjaška manta* 'Manta birostris' (CZŽ 1997: 335).

Isln. knjiž. *mórski vrâg* 'Manta birostris' (20. st.).

⇐^K agl. *devilfish* 'Manta birostris'.

- Ⓔ Ihtionim označuje nevarne, do 4 m dolge in do 6 m široke roparice tropskih in subtropskih morij, ki skočijo tudi do 2 m iznad morja (Gradivo SSKJ), zato ni čudno, da je v agl. ob *manta ray* riba poimenovana tudi z *devilfish*, dobesedno 'vražja riba'. To je bilo v sln. kalkirano z zamenjavo vrstnega reda sémov kot *morski vrâg*, v katerem subst *vrâg* m 'diabolus' nadomešča istopomensko agl. *devil*, adj *mórski*, f -a 'marinus' pa agl. *fish* 'riba'.

morski vrâg²

ESSJ 0

mórski vrâg m 'morska riba z velikimi usti, ki privablja plen z izrastkom na šibi podobni tvorbi hrbtna plavuti, *Lophius piscatorius*' (zool. – SSKJ).

Isln. knjiž. *mórski vrâg* m 'Lophius piscatorius' (20. st.).

⇐ hrv. *morski vrâg* 'Lophius piscatorius', prim. še *morski đavol* 'isto' (Hirtz 1928–1956: III:240), *djaval od mora* 'Seeteufel, Lophius piscatorius, žaba, hudobina' (Šulek 1860).

- Ⓔ Ker je za to morsko ribo značilna od trupa dvakrat širša glava, je zaradi nenavadnega videza pogosto poimenovana s sémom 'grd', prim. hrv. *grdoba*, *grdobina*, *grdosija*, in tudi 'vrâg', prim. blg. *morski djaval*, agl. *sea devil* (Vinja 1986: II:361, I:113s.). Sln. strokovni termin je bolj verjetno povzet po hrv. terminologiji, kot pa da bi bil kalk po nvn. *Seeteufel* 'Lophius' (Schöddler 1860: II:489). Ob hrv. obali je riba poimenovana enobesedno kot *vrâg*, besedna zveza *vrâg morski* je bila zabeležena le v kraju Baošić (Vinja 1986: II:361).

M

morski vrani

ESSJ 0

mórski vrâni m pl 'v skupinah živeče vodne ptice temne barve, ki se hranijo z ribami; kormorani' (zool. – SSKJ), *morski vran* m 'Cormoranus carbo' (Erjavec 1875: 315).

Isln. knjiž. **mórski vran* m 'kormoran, Phalacrocorax carbo = Cormoranus carbo' (19. st.).

⇐^K nvn. *Seerabe* 'Cormoranus carbo' (Schöddler 1860: II:464) ⇐^K srlat. *corvus marinus*, dobesedno 'morski vran'.

- Ⓔ Oznaka, ki kormorane poimenuje kot morske vrane, temelji na zunanjem, črnem videzu obeh ptic. Podoben kalk po nvn. predlogi odraža hrv. neuveljavljeni kompoz *morovran* 'Walferrabe (Carbo comoranus)' (Šulek 1860), prim. sodobno hrv. (*veliki*) *vranac*. Oznaki z variantnima adjektivoma, v 17. st. potrjeni kot *povodni vrân* 'tyza kakòr ena velika raza, phalacrocorax' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), v 19. st. *povodni vran*, in *pomorski vran*, oboje 'veliki vran, Scharbe', toda slednje 'Kormoran' (Cigale 1860), *pomórski vrân* in *povódni vrân* 'velki kavrán, Halieus Carbo, Kormoran Scharbe', *mali morfski vrân* 'mali kavrán, Halieus graculus, Krähenscharbe' (Freyer 1842: 37), se nista uveljavili.

► *vran*

morski zajček

ESSJ 0

mórski zâjček m 'morski polž z lupinasto tvorbo, skrito v telesu, Aplysia' (zool. – SSKJ), *morski zajčki* m pl 'rod Aplysia, zrastejo do 40 cm, tipalke spominjajo na uhlje,

imajo zelo reducirano hišico, ki je skrita v telesu' (CZŽ 1997: 429), *morski zajček* m 'der Seehase (aplysia depilans)' (Pleteršnik), *morski zajček* 'vrsta morskega polža, Aplysia depilans' (Erjavec 1875: 384).

- Ⓐ 17. st.: *morski šaizhek* 'cuniculus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isln. knjiž. **'mo:rski 'za:jčək* m 'Aplysia' (17. st.).

- ↔^K nvn. *Seehafe* 'Aplysia depilans' (Schödler 1860: II:525) ← *See* 'morje' + *Hase* 'zajec'.

- Ⓔ Kalk po nvn. kompozitu, ki tega morskega polža s sémom 'zajec' označuje po tipalkah, ki spominjajo na uhlje in zato zajca, je bil tvorjen z adj *mórski*, f -a 'marinus' in dem na -ek < *-ькъ k *zâjec* m 'lepus', ki v besedni zvezi izpostavlja, da ne označuje majhnega zajca, ampak nekaj zajcu podobnega.

► **zajec**

morski zajec

ESSJ 0

mórski zâjec m 'na morskem dnu živeča riba s trebušnimi plavutmi, izoblikovanimi v prisesek, Cyclopterus' (zool. – SSKJ), *morski zajci* m pl 'Cyclopteridae, družina rib iz reda bodik' (CZŽ 1997: 213), *morski zajc (riba)* m 'Seehafe' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **'mo:rski 'za:jəc* m 'Cyclopterus' (19. st.).

- ↔^K nvn. *seehase/meerhase* 'cyclopterus lumpus' (Grimm 1854–1971) ← *See/Meer* 'morje' + *Hase* 'zajec'.

- Ⓔ Ni jasno, zakaj je ta debela in neokretna riba nordijskih morij označena kot morski zajec.

► **zajec**

morski zmaji

ESSJ 0

mórski zmâji m pl 'majhne morske ribe s strupenimi žlezami ob bodicah prve hrbtna plavuti, Trachinidae' (zool. – SSKJ), *morski zmaj* m 'riba s krilastimi prsnimi plavutmi, Pegasus' (Erjavec 1875: 342).

Isln. knjiž. **'mo:rski z'ma:j* m 'Pegasus' (19. st.); kasneje pluralizirano.

- ↔^K nvn. *Meerdrache* 'Pegasus' (Schödler 1860: II:482) ← *Meer* 'morje' + *Drache* 'zmaj'.

- Ⓔ Dvobesedni kalk po nvn. kompozitu, ki ribo po krilastih prsnih plavutih označuje kot morskega zmaja, tj. morsko pošast, je bil tvorjen z adj *mórski*, f -a 'marinus' in jedrom *zmâj* m 'draco' < **zmǫjь*.

morski zvezdogledi → čača

ESSJ 0

morski zvončič → morski tulipan

ESSJ 0

morski zvončki → morski tulipan

ESSJ 0

morsko pero

ESSJ 0

mórsko perô n 'na peščenem dnu toplih morij živeči pahljačasto razrasli koralnjak, ki se ponoči zelenkasto svetlika, Pennatula phosphorea' (SSKJ), *morsko pero* 'osmotračnik, Pennatula' (Erjavec 1875: 396).

Isln. knjiž. **'mo:rsko pe'rɔ:* n 'Pennatula' (19. st.).

- ↔^K nvn. *Meerfeder* 'Pennatula' (Schödler 1860: II:532) ← *Meer* 'morje' + *Feder* 'pero', dobesedno 'morsko pero'.

- Ⓔ Dobesedni kalk po nvn. predlogi, ki to vrsto koralnjakov podobno kot nlat. *Pennatula* ← lat. *penna* f 'pero' označuje po videzu, ki spominja na ptičje pero. Sodobni terminološki oznaki za te koralnjake sta *peresaste korale* f pl 'Pennatularia' in *morska peresa* 'isto' (CZŽ 1997: 245).

▷ rdeče morsko pero

morsko prase → tapir

ESSJ 0

morsko tele

ESSJ 0

morsko tele n 'der Seehund (phoca vitulina)' (Pleteršnik), *morsko tele* 'morski pes, Phoca vitulina' (Erjavec 1875: 280).

- ⊕ 18. st.: *murſku tele* 'Seekalb' (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **'mo:rsko 'te:le* n 'Phoca vitulina' (18. st.), prim. enako hrv. *morſzko tele* 'vitulus marinus' (Jambrešić 1742), p. *cielę morskie* 'Phoca vitulina', toda č. *vodní tele* 'isto' (Havlová 2010: 134).

- ↔^K nvn. *Seekalb* 'Seehund, Phoca vitulina' ↔^K lat. *vitulus marīnus* 'morsko tele, navadni tjulenj', prim. frc. *veau marine*, it. *vitello marino*.

- ⊕ Tjulenj je bil z *morsko tele* poimenovan, ker je bolj s svojo velikostjo kot pa s splošnim videzom asociiral na tele, kot ponazarja razlaga za lat. *phoca* iz 17. st. *en morski volk, je velik kakòr enu tele, s'zhernimi inu gladkimi dlakami* (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Stari sinonim je *morski pes* (► *morski pes*²), sodobni pa *navadni tjulenj* 'Phoca vitulina' (CZŽ 1997: 295) (► *tjulenj*).

► *tele*¹

morsko uho

ESSJ 0

mórsko uhô n 'polž, ki je brez zavojev, ima obliko latvice in živi v morju, prilepljen na skalnato podlago, *Haliotis tuberculata*' (zool. – SSKJ), *morsko uho* 'gemeines Seeohr, die knotige Ohrschnecke (*haliotis tuberculata*)' (Pleteršnik), *morsko uho* 'vrsta morskega polža, *Haliotis tuberculata*' (Erjavec 1875: 384), *morsko uho* 'Seeohr' (Cigale 1860 z oznako, da je beseda nova).

Isln. knjiž. **'mo:rsko u'hô:* n 'Haliotis tuberculata' (19. st.).

- ↔^K nvn. *Seeohr* 'Haliotis tuberculata' ← *See* 'morje' + *Ohr* 'uho'.

- ⊕ Kalk po nvn. kompozitu je bil tvorjen z adj *mórski*, f -a 'marinus' in subst *uhô* n 'auris' < psl. **ûho* 'isto'. Zaradi oblike polževe hiške, ki asociira na človeško uho, so ob sestavini nlat. oznake *Haliotis* ← gr. ὅλιος 'morski, v morju živeč' + οὖς n, g ὠτός 'uho' enako ali podobno pomensko motivirana tudi poimenovanja, pogosta na območju Sredozemlja in širše; najstarejša taka pomenska motivacija pa je že predkrščanska, izpričana pri Aristotelu (Vinja 1998–2004: II:147), prim. hrv. *uho* (Murter, Pirovac, Trivunj, Prvić – Vinja 1998–2004: II:379), p. *ucho morskie*, *uchowiec*, it. dial. *recchia di mare*, *arecchia di mari*, frc. *oreille marine*, *oreille de mer*, port. *orelha* itd. (Vinja 1998–2004: II:148), prim. sin *uho svetega Petra* (► *uho svetega Petra*).

moruna

ESSJ *moruna*, s.v. *mréna*

moruna f 'Hauften (riba), morena' (Janežič 1851).

- ⊕ 19. st.: *morúna* '(ein Fifch) der Hauften. (Acipenser Huso. Linn.)' (Murko 1833a: 197).

Isln. knjiž. **'mo'ru:na* f 'beluga, Huso huso = Acipenser huso' (19. st.).

- ↔ hrv. *moruna* 'huso' (Mikalja 1649; Belostenec 1740; Karadžić 1818; ARj), tudi 'Muraena helena' (Mikalja 1649; Stulić 1806; ARj), *morúna* 'isto' (Muo, Lepetane – Vinja 1986: II:230). S primerljivim vokalizmom so še blg. *morúna* 'Acipenser huso', ngr. *μούπουνα* 'isto', tur. *muruna*, kar je na območju Balkana preoblikovano prvotno lat. *múraena* 'gruj, Moraena helena' (Bezljaj ESSJ: I:196). Z -e- namesto -u- je Janežičeva varianta *morena* 'moruna, Haufe (riba)' (Janežič 1851), ki lahko odraža vpliv prvotnih variant z -e-, prim. hrv. *moréna* 'Muraena helena' (Iž, Privlaka – Vinja 1986 l.c.). Ni bilo mogoče ugotoviti, iz katerega sln. vira je Bezljaj ESSJ l.c. navedel *moruna* f 'Muraena helena'.

► *murena*

moskit

ESSJ 0

moskît m, g -a 'komar, ki živi v južnih, zlasti tropskih krajih': *odganjati moskite* (SSKJ).

Isln. knjiž. *moskît* m 'komar tropskih krajev' (20. st.).

↔ šp. *mosquito* 'komar'.

- ⊕ Oznaka za to vrsto komarja je bila dvojena z dem na -ito iz *mosca* 'muha' < lat. *musca* 'isto'. Iz šp. se je entomonim razširil tudi v druge evropske jezike, prim. agl. *mosquito*, it. *mosquito*, nvn. *Moskito*, č., slš. *moskyt*, r. *moskît* (Newerkla 2004: 531). Toda že v 19. st. potrjeno *moskitos* 'mušice v vročih pokrajinah' (Erjavec 1875: 361) je bilo izposojeno iz šp. pluralne oblike za komarja.

moškatna hobotnica

ESSJ 0

moškâtna hobôtnica f 'hobotnica z eno vrsto priseskov na lovkah in vonjem po mošusu, Eledone moschata' (SSKJ), *moškatna hobotnica* 'Eledone moschata' (CZŽ 1997: 214).

Isln. knjiž. *moškâtna hobôtnica* f 'Eledone moschata' (20. st.).

↔^k agl. *musky octopus* 'Eledone moschata'.

- ⊕ Kalk po agl. predlogi, ki tega predstavnika glavonožcev iz reda osmerolovkarjev z eno samo vrsto priseskov dodatno označuje s sémom 'mošus/moškat', prim. agl. *musky* 'moškaten', ker diši po mošusu/moškatu (CZŽ 1997 l.c.), je bil tvorjen z jedrom *hobôtnica* in adj na -en < *-bъъ iz *moškât* m 'mošus', prim. it. *moscardino* 'Eledone moschata', frc. *pieuvre musquée* 'isto'.

► **hobotnica**

moškatni bik

ESSJ 0

moškâtni bîk m 'govedu podobna žival z dolgo dlako, ki živi v tundri, Ovibos moschatus', tudi *moškâtno govédo* n 'isto' (SSKJ), *moškatni bik* m 'moškatno govedo' (Pleteršnik), *moškatni bik* 'Bos moschatus, najmanjša žival vrste Bos z dolgo volnasto dlako, ima vonj po mošku' (Erjavec 1875: 279).

Isln. knjiž. **moš'ka:tni 'bik* m 'Bos moschatus' (19. st.).

↔^k nlat. *Bos moschatus* 'moškatni bik'.

- ⊕ Bolj verjetno kalk po nlat. oznaki kot po nvn. *Bifamochfe* 'Bos moschatus' (Schödler 1860: II:428), s katerim so ti biki poimenovani po močnem vonju po mošusu, ki ga v času parjenja oddajajo (CZŽ 1997 137). Tvorjen je bil z jedrom *bîk* m 'bos' in adj na -en < *-bъъ iz *moškât* m 'mošus'.

► **bik'**

moškatni kozliček

ESSJ 0

moškatni kozliček m 'der Moschusbock oder Weidenbock (cerambyx moschatus)' (Pleteršnik), *moškatni kozliček* 'Cerambyx moschatus' (Erjavec 1875: 353).

Isln. knjiž. **moš'ka:tni koz'li:čək* m 'Cerambyx moschatus' (19. st.).

↔^k nvn. *Moschusbock* 'Cerambyx moschatus' (Schödler 1860: II:498) ← *Moschus* 'moškat' + *Bock* 'kozel'.

- ⊕ Dvobesedni kalk po nvn. kompozitu, ki tega zelenega hrošča označuje po vonju moškata = mošusa, ki ga oddaja, zaradi izrazito dolgih tipalk pa tudi po kozlu. Tvorjen je bil iz adj *moškâtni*, f -a k *moškât* m 'mošus, močno dišeči izloček iz pižmarjeve žleze', drugače od nvn. predloge pa hrošča v primerjavi s kozlom označuje z dem izpeljanko na -ek < *-bъъ. Starejši neuveljavljeni termin je *kosec* m 'Moschus- oder Rosenbock, Cerámbyx moschátus' (Erjavec 1864: 87) brez jasne pomenske motivacije. Sodobnega pomenskega ustreznika ni bilo mogoče ugotoviti.

► **kozel'**

moškatnik

ESSJ 0

moškâtnik m, g -a 'kovinsko zelenkast hrošč z vzdolžnimi progami s škrlatno zlatim leskom, *Calosoma sycophanta*': *koristnost moškatnika* (zool. – SSKJ), *moškatnik* 'Calosoma sycophanta' (CZŽ 1997: 147), *moškâtnik* 'der Moschuskäfer, der Puppenräuber (calosoma sycophanta)' (Pleteršnik), *moškatnik* 'otimač, krasen črnoplavkast hrošč z zlatozelenimi pokrovkami, čigar ličinka živi med škodljivimi gosenicami sprevodnega prelca in jih žre' (Erjavec 1875: 348), *moškatnik* 'Moschuskäfer oder Puppenräuber, Calosoma Sycophanta' (Erjavec 1864: 82).

Isl. knjiž. **moš'ka:tnik* m 'Calosoma sycophanta' (19. st.).

↪^K nvn. *Moschuskäfer* 'Calosoma sycophanta' ← *Moschus* 'moškat, mošus' + *Käfer* 'hrošč'.

⊕ Ni jasno, kako je ta hrošč povezan z mošusom oziroma moškatom, kot kažeta nvn. predloga in njen kalk, ki je bil tvorjen s substantivizacijo s suf -ik < *-ikъ adj *moškâtni*, f -a k *moškât* m 'mošus, močno dišeči izloček iz pižmarjeve žleze'.

Šulek 1860 navaja za nvn. *Mofchuskäfer* hrv. ustreznik *kranjac*, pri nvn. sinonimu *Bifamkäfer* pa *groboder*.

moškatno govedo → moškatni bik

ESSJ 0

mošnjarica¹

ESSJ 0

mošnjarica f 'vrečar, das Beutelthier' (Pleteršnik), *mošnjarica* 'vrečár, Beutelthier' (Janežič 1867), *mošnjarica* 'Beutelthier' (Cigale 1860: 1981).

Isl. knjiž. **mošnja'ri:ca* f 'vrečar' (19. st.).

↪^K nvn. *Beutelthier* 'vrečar' ← *Beutel* 'vreča, mošnja' + *Thier* 'žival'.

⊕ Neuveljavljeni kalk po nvn. predlogi je bil ob upoštevanju slovničnega spola sln. pomenskega ustreznika *živâl* za nvn. *Thier* 'žival' tvorjen s fem na -ica iz svojilnostne izpeljanke na -ar < *-ar'ъ iz subst *móšnja* f 'vreča'; prvotno torej 'žival z mošnjo, vrečo'. Sodobni terminološki ustreznik je *vrêčar* (► *vrečar*).

mošnjarica²

ESSJ 0

mošnjarica f 'die Beutelmeise (parus pendulinus)' (Pleteršnik).

⊕ 19. st.: *móšhnarza feniza/móšhnarza* 'penderlin, wind. *plashiza, plasiza*, Parus pendulinus, Beutelmeiße' (Freyer 1842: 19).

Isl. knjiž. **moš'ňjarica* f 'plašica, Remiz pendulinus = Parus pendulinus' (19. st.) z akcentским mestom po besedotvorni predlogi *móšnja* namesto prvotnega **mošnja'ri:ca*.

↪^K nvn. *Beutelmeise* f 'Remiz pendulinus' ← *Beutel* 'vreča, mošnja' + *Meise* 'sinica', dobesedno 'sinica z vrečo'.

⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki plašico označuje kot sinico z mošnjo oz. vrečo, ker si spleta vrečasta gnezda, ki jih obeša na drevesa (npr. vrbo, topol) blizu voda, je bil tvorjen s fem na -ica iz svojilnostne izpeljanke na -ar < *-ar'ъ k subst *móšnja* f 'manjša vreča, vrečka'; prvotno torej 'sinica, ki ima za gnezdo mošnjo = vrečo'.

mošnjičar

ESSJ 0

mošnjičar m, g -rja 'die Taschenmaus (ascomys)' (Pleteršnik), *mošnjičar* 'Ascomys' (Erjavec 1875: 260).

Isl. knjiž. *mošnjičar* m 'Ascomys' (19. st.).

↪^K nvn. *Tafchemmaus* 'Ascomys' (Schödler 1860: II:409) ← *Tasche* 'žep' + *Maus* 'miš'.

⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki to ameriško miš kot žepno miš označuje po zunanji obustni mošnjah, poraslih z dlako (CZŽ 1997: 197), je bil tvorjen s svojilnostno izpeljanko na -ar < *-ar'ъ iz subst *mošnjica* kot dem k *móšnja* f 'manjša vreča, vrečka'; prvotno torej 'miš z mošnjico, malo vrečo'.

mošnjičarica

ESSJ 0

mošnjičarica f ‘die Beutel-Blattlaus’ (Pleteršnik), *mošničarica* ‘Beutel=Blattlaus’ (Erjavec 1881: 221).

Isln. knjiž. **mošnjičarica* f ‘vrsta uši, ki se pogosto nahaja na topolih in na pecljih ustvarja »zasukane okrogle mošnice, v katerih živi«’ (Erjavec 1881 l.c.).

↔^K nvn. *Beutel-Blattlaus* ‘mošnjičarica’ ← *Beutel* ‘mošnja, vreča’ + *Blattlaus* ‘listna uš’, kar pa v dostopnih n. slovarskih virih ni bilo mogoče evidentirati.

⊕ Kalk po nvn. predlogi, ki to vrsto listnatih uši označuje po tvorjenju vrečic = mošnjic na listnih pecljih, je bil tvorjen s fem na *-ica* iz svojlnostne izpeljanke na *-ar* < **-ar’b* iz subst *mošnja* kot dem k *móšnja* f ‘manjša vreča, vrečka’; prvotno torej ‘uš, ki ima za dom mošnjico’.

motilj → motulj

ESSJ 0

motofir → metofir

ESSJ 0

motopir → metopir

ESSJ 0

motovilec

ESSJ s.v. *motovilo*

motovîlac m, g *-lca* ‘metulj’ (Pleteršnik), hiperkorigirano *motovîljac*, g *-ljca* ‘metulj’ (notr., gor. – Pleteršnik), *motovilec* ‘Schmetterling (Papilio)’ (Cigale 1860 z oznako, da je beseda znana na Kranjskem).

⊕ Dem na *-ek* < **-ькъ* *motovîljčak*, g *-čka* (gor. – Pleteršnik).

Isln. dial. **motovîl’ac* m ‘metulj, papilio’.

⊕ Brez pomenske ustreznice v drugih slov. jezikih, a gotovo enako kot *motovilec* m, g *-lca* ‘rastlina, navadno samorasla, s podolgovatimi listi, ki se uporabljajo kot solata’ (SSKJ), ‘Rapunzel (valerianella)’ (Pleteršnik) izpeljanka s suf *-ec* < **-ьсѣ* iz *motovilo* n ‘naprava za navijanje, odvijanje preje < **motovîldo*, s katero je bilo izpostavljeno, da je letenje metulja podobno krožnemu premikanju motovila. Dial. *motovîlac* m, g *-lca* ‘metulj’ je interno slovenski neologizem, ki je bil lahko ljudskoetimološko preoblikovan iz sin *motúl’j* (► *motulj*), znanega na gorenjskem območju.

motulj

ESSJ s.v. *metúl’j*

motúl’j m ‘metulj’ (Pleteršnik), *motulj* ‘metulj, motovilec, Schmetterling (Papilio)’ (Cigale 1860 po Vodnikovem rkp. slovarju), tudi v zvezi *motulj repar* ‘Rübenweißling’ (Cigale 1860), tj. ‘repni belin’.

⊕ 18. st.: *matúl* ‘Sommervogel, papilio’ z adj na *-ov* *matulov* ‘des Weinfalters, papilionis’ (Pohlin 1781), kar je po akanju nastalo iz **motul’*, prim. *mafûl* ‘mozolj’ (Pohlin 1781).

Isln. dial. **mot’u:l’* m ‘metulj, papilio’ (gor.) < psl. dial. **motûl’b*;

tudi **mot’i:l’* ‘isto’ < psl. **motýl’b*, kar se ohranja le v primor. nad. **motîl** m, pl *motilji* ‘farfalla’ (Rigoni, Salvino 1999), rovt. tolm. *motilj* ‘metulj’ (Ljubinj – Kenda 1926);

• = r. dial. *motýlb* ‘metulj’, ukr. *motýlb* ‘isto’, br. *matýlb*, p. *motyl*, č. *motýl*, slš. *motýl’*; < psl. **motýl’b* m ‘metulj, papilio’ in zaradi arealno ozke potrjenosti vsaj psl. dial. tudi **motûl’b* ‘isto’.

⊕ Zaradi obstoja sin **metýl’b* in **metûl’b* = sln. *metúl’j* ter deverbativnega izvora iz **mesti metešb* impf ‘metati, stresati’, so variante z ojevskim korenskim vokalizmom lahko sekundarne in preoblikovane pod vplivom **motâti motâješb* ‘krožno premikati’.

Toda rovt. tolm. *ma’til* m, g *-ja* ‘Fasciola hepatica, zajedavec ovc in goveda’ z adj *ma’ti:lju* adj ‘metljav, okužen z metljajem’ (Čujec Stres 2010–2014) < **motiljev* kaže na pomenski razvoj ‘metljaj’ ← ‘metulj’, ki se potrjuje tudi v *metilj* (► *metilji*) in posredno

v *metljāj* (► *metljaj*) ter odraža ljudsko verovanje, da metljivost povzročajo v metulje spremenjene čarovnice (Machek 1968: 375; Bezljaj ESSJ: II:181).

► **metulj**¹ ▷ *martili*

movranec → *mavranec*

ESSJ 0

movrin → *mavrin*

ESSJ 0

mozarka

ESSJ 0

mozárka f ‘babica, Blennius spp.’ (primor. – Offizia 1988: 66).

Isln. dial. *mozárka* f ‘babica, Blennius’ (primor.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Morda s korenskim *-o-* iz *-u-* in povezano z ihtn *muza* f ‘pohra, Barbus petényi’ (Munda 1926: 31) (► *muza*¹).

možerad

ESSJ 0

mažarât m, g *-âda* ‘močerad’ (primor. briš. (Kozana) – SLA), kraš. *môžerat* ‘isto’ (Solkan – SLA), *môžerät*, g *-âda* (Renče – SLA), oboje z akcentskim umikom, prim. Rigler 1963: 24s. z op. 5 in Šekli 2018: 313.

Psln. **močeräd* m ‘močerad’;

po ozvenečenju afrikate v zvenečem okolju dial. **modžeräd*, poenostavitvi *dž* > *ž* in delnem akanju, prim. briš. refleksi; enako ozvenečenje prvotne afrikate potrjujejo dial. refleksi za močerada *madžaron*, *madžar*, *monžerad* in *mažarak*; na zahodnem območju so na ozvenečenje morda vplivale variante rom. leniranih refleksov tipa *lužerät* ‘močerad’ (Istra – Skok 1971–1974: I:59) z izvorom v lat. *lacerta* f ‘kuščar, martinček’.

► **močerad**

mračnik

ESSJ 0

mračník m, g *-a* ‘netopir’: *prhutanje mračnikov v zvoniku* (dial. – SSKJ), *mračník* ‘netopir’ (Kranjska Gora, kor., Savinjska dolina – Pleteršnik), *vélíki mračník* ‘Hufeisennafe (Rhinolophus ferrum equinum)’ (Cigale 1860), *mráčník* ‘der Finsterling, il fuggilúme; die Fledermaus, il pipistréllo’ (Drobníč 1858), *mračník* ‘Nachtvogel, Fledermaus’ (Janežič 1851); kor. rož. *mračníq* ‘netopir’, *mračníq ni táč*, *naq mäs* ‘mračnik ni ne tič ne miš’ (Šašel 1957), rož. *mrační:q* ‘netopir’ (Kattinig 2017), *mračníq* ‘isto’ (Isačenko 1939: 129), po SLA kor. *mráčník* (Podklošter/Arnoldstein – SLA), *mračník* (Črna na Koroškem – SLA), *mərčńík* (Dobrova pri Dravogradu – SLA), gor. *mračník* (Zgornje Jezersko, Kranjska Gora, Dovje – SLA), štaj. *mərčńík* (Ljubno ob Savinji, Mozirje – SLA), srsav. *mračńík* (Šoštanj – SLA).

- ⊕ 18. st.: *mrážnik* ‘Fledermaus, vespertilio’ (Pohlin 1781), *mrážnik* ‘Fledermaus, Nachtschwärmer’ (Gutsman 1789); 19. st.: *mrázh-ník* ‘der Nachtvogel’ (Murko 1833a: 200), *mrážhnik* ‘Kammnase, rhinolophus’, *mrážhnik* ‘Speckmaus, vespertilio noctula’, *velki mrážhnik* ‘große Hufeisennase’, *mali mrážhnik* ‘kleine Hufeisennase, rhinolophus hipposideros’ (Freyer 1842: 1, 2).

Psln. dial. **mračńík* m ‘netopir’;

le pri Cigaletu 1860 s.v. *Fledermaus* sporočeno **mračnin**, kar naj bi bila kor. beseda, je verjetno tiskarska napaka za *mračník*;

- = hrv. *mračńík* ‘Hufeisennase, Rhinolophus ferrum equinum’ (Šulek 1860), blg. dial. *mračńík* ‘netopir’;

< **psl.** dial. **morčьńíkъ* m ‘netopir’ ← **morčьńьjъ pьtit’b/myšъ* m ‘ptič/miš, ki se pojavlja ob temi/ki živi v temi’ ← psl. **môrкъ* m ‘tenebrae’.

- ⊕ Psl. dial. **morčьńíkъ* ‘netopir’ kot drugostopenjska tvorjenka iz psl. **môrкъ* m ‘tenebrae’ (ESSJa: 19:219; BER: IV:282; Šivic-Dular, TESDL 2012: 167) je v odnosu do

primarnega psl. termina **netopyr'ь* tabuistično spodbujeni dial. neologizem, ki ohranja staro pomensko motivacijo o nočni živali (ptiču), ki leta ponoči/ob večeru. Enako pomensko motivirano je dl. *mórcnik* 'netopir', ki pa ni prek adjektiva tvorjeno iz psl. **môrkъ* 'tenebrae', kot je prikazano v ÈSSJa: 19:219, ampak iz psl. prevojne variante **mъrkъ* 'obscuratio' = sln. *mîk* 'zatemnitev, tema' (Pleteršnik). Podobno pomensko motivirani so č. dial. *več'erek* 'netopir', p. dial. *v'ěčorek* 'isto', *vyčerek*, tvorjenke iz **učerъ* m 'večer, vesper' (OLA L 1, 1988: 145, 54).

Ⓛ^{BD} Psl. **môrkъ* m 'tenebrae'

→^{PRENOS} 'vespertilio'

→⁺ s-

→ TVORJENKA NA *-ul'ь

→ psl. dial. **morčъnъjъ pьtīt'ь/myšъ* → **morčъnīkъ* m 'vespertilio'

→ PISNA NAPAKA

→ VPLIV BESEDNE ZVEZE po mraku

→ VPLIV somrak

▷ pomračnik ▷ somračnik¹

sln. *mrak*;

→ sln. *smrak*;

→ sln. *mrakulj*;

sln. *mračnik*;

→ sln. *mračnin*;

→ sln. *pomračnik*;

→ sln. *somračnik*¹.

mračnin → mračnik

ESSJ 0

mrahunec → mravunec

ESSJ 0

mrak

ESSJ s.v. *netopir*

mrāk m 'netopir' poleg *moťoŕfēr* 'isto' (gor. selš. (Zali Log) – SLA; Bezljaj, SE III–IV, 1951, 453), dol. sbkr. *mrāk* (Vavpča vas – SLA).

Isln. dial. **mrāk* m 'netopir'.

- Ⓛ V primerjavi s sln. sinonimoma *mračnik* in *mrakulj* je sln. dial. *mrak* nastalo po prenosu s sln. *mrāk* 'crepusculum, tenebrae', ker so netopirji nočne živali, ki letajo ponoči/ob večeru. Po enakem prenosu je nastalo p. dial. *ćma* 'netopir', tudi 'nočni metulj, večča' ← *ćma* f 'tema, mrak' (OLA L 1, 1988: 145; Šivic-Dular, TESDL 2012: 167 op. 37). Sln. gradivo ni dovolj povedno pri ugotavljanju, ali je zoonim od besedotvorne predloge *mrāk* < psl. **môrkъ* (ap C) v akcentskem oziru drugačen.

▷ smrak

mrakulj

ESSJ s.v. *mrāk*, *netopir*

mrakulj m 'netopir' (Pleteršnik); primor. *mrakulj* 'netopir' (Vipavska dolina – Erjavec, LMS 1875, 223), po SLA kraš. *mrēkūl'* (Šempas – SLA).

Isln. dial. **mra'ku:l'* m 'netopir'.

- Ⓛ Areal tega sln. dial. zoonima je ozek, kar bi lahko kazalo na mlad sln. dial. neologizem, a na njegovo večjo starost kaže izpeljava iz psl. **môrkъ* m 'tenebrae' = sln. *mrāk* 'crepusculum, tenebrae' s suf. *-ulj* < **-ul'ь*, ki v sln. ni produktiven.

mramor

ESSJ *mrámor*, s.v. *brámor*, *mrmolika*

mrámor m, g -ja 'bramor': *mramor* izpodjeda korenine (redko – SSKJ), *mrámor*, g *mrámora/mramóra* 'die Werre, die Maulwurfsgrille (gryllotalpa vulgaris)' (Lašče, štaj. – Pleteršnik), *mramor* 'Maulwurfsgrille (gryllus gryllotalpa)' (Cigale 1860), *mramor* 'die Werre, la zuccajuóla' (Drobnič 1858), *mramor* 'Werre (ein Infekt)' (Janežič 1851); primor. ter. *mrámor* 'gryllotalpa' (Merkù GSTN), kraš. *marámor* le 'eine Viehkrankheit' (Štrekelj 1887: 414), *mrámor*, g -ja 'Maulwurfsgrille, Gryllotalpa vulgaris', 'rak (bolezni)' (Erjavec, LMS 1879, 131 s pripisom, da v Ljubljani za žival in bolezen uporabljajo varianto *bramor*), dol. *mrámor*, g *mramóra* 'bramor' (Lašče – Erjavec, LMS 1882/1883, 278), kost. *m'ra:mór*, g -ja 'bramor' (Gregorič 2014), panon. prleš.

m'ra:mor, g -a 'bramor' (Rajh 2010), po SLA primor. kraš. *mrâmor* 'bramor' (Šmarje, Branik, Štanjel – SLA), istr. *mrâmər* (Dekani – SLA), *mrâmor* (Osp – SLA), notr. *mrâmar* (Hrpelje – SLA), *mrâmar* (Tatre, Dolnja Košana – SLA), *mrâmur* (Razdrto, Matenja vas – SLA), čiš. *mrâmor* (Podgrad – SLA), rovt. tolm. *mrâmor* (Rut – SLA), gor. *mrâmər* (Krašnja – SLA), *mrâmar* (Moravče – SLA), dol. *mrâmor* (Lipsenj – SLA), *mrâmor* (Vrhnika – SLA), štaj. srsav. *mrâmar* (Motnik, Okrog pri Motniku – SLA), posav. *mrâmər* (Planinska vas – SLA), panon. pkm. *mramõr* (Velika Polana, Gomilica – SLA), prleš. *mramõr* (Spodnji Kamenščak, Veržej, Sveti Jurij ob Ščavnici – SLA), *mrâmor*, g *mramõra* (Sveti Tomaž, Ormož, Trgovišče pri Ormožu – SLA).

- ① Strukturna tvorjenka na -ec < *-ьсѣ v panon. prleš. *mramõrec* m, g -rca 'bramor' (Miklavž pri Ormožu – SLA), strukturna tvorjenka na -ica v primor. kraš. *mrâmurca* 'bramor' (Prosek – SLA), notr. *mrâmarca* 'isto' (Podgraje – SLA), *mrâmorca* (Trnovo (Ilirska Bistrica) – SLA).

- ② 17. st.: *mramor* 'goffëniza, attacus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *mramor* m, g -ja 'Wöhre ein Wurm, bruchus', 'frellende Drüse, phagedæna scrofula' (Pohlin 1781), *mremar* 'ramar, revar, podjedez, Werl', *mramar/mremar* 'Werl Insekt' (Gutsman 1789); 19. st.: *mrâmor*, g -rja 'ein Insekt, die Werre. (Gryllus gryllotalpa. Linn.)' (Murko 1833a: 201).

- ③ Kot prvotni vzdevek za človeka, ki tako kot bramor rastlinju škodi drugim, onimizirano v cgn *Mramor* (ZSSP), ki je bil potrjen tudi v Gorici (Merkù 1982: 46).

Psln. **mramõr* m 'Gryllotalpa gryllotalpa';

kasneje posodobljeno v sklanjatveni tip **mramõr*, g *mramõr'a*;

fonetične realizacije tipa *mremar* (Gutsman 1789), ki se potrjujejo tudi v narečjih, npr. dol. *mreâmor* 'mramor' (Sveti Gregor – SLA), *mrjâmor* 'isto' (Goriča vas, Dolenja vas – SLA), kažejo na razvoj tipa *préšič* < *prašič*: **mramõr* > **mremõr* > **mrémor*; psln. **mramõr* je bilo zgodaj disimilirano v **bramõr*;

< **psl.** dial. **mormõr* m 'Gryllotalpa' (ap B) ← 'kdor grize, razžira, razjeda ipd.' brez ustreznice v drugih slov. jezikih (Bezljaj ESSJ: I:37, II:199 z manj verjetno rekonstrukcijo z izglasjem *-orъ, z ustrežno pa v ESSJa: 19:237; Snoj 2016: 84).

- ④ Reduplicirana tvorba tipa psln. **golgoľ* m 'glas, beseda' je deverbativ v funkciji nomena agentis iz predloge, ki v slov. svetu neposredno ni potrjena, a jo z znakom o ojevski prevojni stopnji gotovo odraža str. *izmoromrati* 'preglodati, razjesti', červie *izmoromraša plotъ eja* ob ničtostopenjskem stcsl. *izmrъmrati* 'razjesti, obglodati', v katerih se navadno prepozna va pide. koren **merH₂-*, ki naj bi se ohranjal v pomensko najbližjih sti. *mr̥nāti* 'zmleti', gr. μαράϊνω 'drgniti, drobiti' in het. *marrattari* 'drobiti se' (Bezljaj ESSJ l.c.; ESSJa l.c.; ESJS: 5:261; LIV²: 440 brez slov. gradiva; Snoj 2016 l.c.), a vsebnost takega korena v sti. ni zanesljiva v formalnem oziru zaradi pide. **melH₂-* 'mleti' (tako že LIV²: 440 op. 1), v gr. in het. pa v semantičnem, prim. Beekes 2010: 904; Kloekhorst 2008: 558.

Pozornost zasluži blg. dial. *mrâmorec* 'Gammarus fluviatilis', mak. *mramorec* 'isto' (TRMJ), ki je besedotvorno enako s sln. prleš. *mramõrec* 'bramor', in se v BER: IV:280 povezuje s sln. gradivom, v ESSJa l.c. pa ne, saj ta vrsta majhnega rečnega raka po videzu spominja na bramorja.

Bezljaj ESSJ: II:199; Bezljaj 2003 (= 1975): 1023 je s to besedno družino povezal dva sln. tpn, in sicer *Mramórovo pri Lužarjih* in *Mramórovo pri Pajkovem*, oba v o. Cerknica (SKI), od leta 1994 v o. Bloke, ki moreta biti antroponimičnega izvora iz *Mramor*. Ker je bila deverbativna tvorba **mormorъ* s temeljnim sémom 'gristi, podjedati' pomensko-motivacijsko primerna za označevanje od vode ali česa drugega erodiranih območjih, je možno, da se kot star geografski termin onimizirana ohranja v slov. mikrotoponimiji, kot je za hrv., srb. mtpn *Mramor*, *Mramori*, *Mramorje* domneval Bezljaj ESSJ l.c.

Ob pomenu 'Gryllotalpa gryllotalpa' se tudi pri *mrámor* pojavljajo pomeni, ki označujejo različna bolezenska stanja pri živali ali človeku, npr. 'rak (bolezen)' (glej zgoraj), 'kostna gniloba', *mramor ga jé* 'kostna gniloba ga razjeda', pl *mramori* 'bezgavke', 'kožna bula/izrastek pri govedu' (Pleteršnik). Če so taka bolezenska stanja prvotno bila povezana z razjedami, je možno, da ta ljudska terminologija ni vsa nastala po prenosu z zoonima, kot bi bilo mogoče sklepati iz gradiva tipa č. *krstice* 'krtovka', pl 'bezgavke', ampak predstavljajo eno od leksikalizacij iz prvotnega deverb **mormorъ* m 'kdor/kar grize, razžira, razjeda ipd.'

Ⓟ^{BD} Psl. **mormorъ* m 'kdor/kar grize, razjeda ...'

→ psl. dial. 'bramor'

→ DISIM 0 : r ← r : r
→ DISIM 0 : m ← m : m
→ DISIM b : m ← m : m
→ DISIM k : m ← b : m
→ VPLIV SIN vrevar
→ DISIM r : l ← r : r (?)
?

▷ bramor ▷ mamor ▷ ramor

sln. *mramor*;
→ sln. *mamor*;
→ sln. *ramor*;
sln. *bramor*;
→ sln. *kramor*;
→ sln. *vramor*;
→ sln. *bramovka*;
→ sln. *bramorka*.

mrav

ESSJ s.v. *mrávlja*

mrâv f, g -i 'mravlja' (Pleteršnik), *mráv* 'Ameife, mravlja' (Janežič 1851).

Ⓟ 19. st.: *mrâv* f, g *mrávi*, *mraví*, gem. auch *mrávlja* 'die Ameife (Formica)' (Murko 1833a: 201).

Psln. dial. **mrâu* f, g *mraui* 'mravlja, formica' (vzhodno);

• = blg. dial. *mraŕ* 'mravlja', r. dial. *murávъ* f 'isto' ← r. **morovъ* (ESSJa: 19:247);

< **psl.** **môruъ* f 'mravlja';

◆ = srir. *moirb* f 'mravlja', mav. *mao'ri*- m 'isto' (ESJS: 8:500);

< **pide.** dial. **moru-i*- m/f 'mravlja'.

Ⓟ Pide. dial. **moru-i*- je morda retrogradno tvorjeno iz pide. **moruiH₂*- 'mravlja', ki se potrjuje v sti. *vamrî*- f 'mravlja' ob *vamrá*- m 'isto' s premetom *v : m ← m : v*, lat. *formica* ← pital. **mormī-kā* ← pide. **moruiH₂*- (de Vaan 2008: 234) in v psl. **morui* f, g *moruie* (SP: I:84; ESSJa l.c.). Sln. *mrâv* m 'mravlja' (Pleteršnik) in iz tega cgn *Mrau*, potrjen le v Gorici (Merkù 1982: 46), je enako kot drugod v slov. svetu v hrv., srb., blg., mak., r. in br. potrjeni ojevski subst **môruъ* m 'mravlja', ki je nastal s prestrukturiranjem iz prvotne ijevske osnove (ESSJa: 19:246), ki zato verjetno ni bila le ženskega, ampak tudi moškega slovničnega spola.

► **mravlja** ▷ mravec ▷ mrava ▷ mravinec ▷ mravoder ▷ mravožer ▷ drozg mravojed

mrava

ESSJ 0

mrava f 'mravlja' (dol. bkr. – Šašelj 1906: 273).

Psln. dial. **mraua* f 'mravlja' (bkr.);

• = mak. *mrava* 'mravlja', blg. *mrâva* 'isto', toda hrv., srb. *mrava* 'ime ovci' (ARj), kar je bilo prek vzdevka za ovco, verjetno onimizirano iz pomena 'mravlja';

< **psl.** dial. **morua* f 'mravlja';

substantiv je bil enako kot hrv., srb. *bāsna* za psl. **bāsnъ*, hrv., srb. *pjěsma* za psl. **pěsnъ* v ajevsko deklinacijo prestrukturiran iz psl. **môruъ* f 'mravlja' < pide. dial. **moru-i*- (BER: IV:273; ESSJa: 19:241s.).

► **mrav**

mravec

ESSJ s.v. *mrávlja*

mrâvâc m, g -vca 'mravlja' (Pleteršnik po Cafu); štaj. posav. *mrâuc* 'mravlja' (Velika Dolina – SLA).

Psln. dial. **mraŭðc* m 'mravlja, formica' (posav.);

- = hrv. *mrāvac*, g -*vca* 'mravlja' (Slavonija – ARj), v Istri *mrāvāc*, g *mrāvca* 'isto' (Nemanić, SBKA 104, 1883, 387; ARj), *mrāvac*, g -*vca* 'mravljica' (Stulić 1806), kajk. *mrāvēc* 'mravlja' (Lipljin 2002), *mrāvāc* 'isto' (RKDI), č. *mravec*, slš. *mravec*;
- < **psl.** dial. **moruḡbcb* m 'mravlja' (ESSJa: 19:246s.).

- Ⓔ Izpeljanka na *-*bcb* je bila verjetno v funkciji maskulinativa tvorjena iz psl. **mōruḡ* f 'mravlja'.

► **mrav** ▷ mravka

mravinec

ESSJ s.v. *mrávlja*

mravīnec m, g -*ncā* 'mravlja' (Lašče – Pleteršnik), zlasti 'das Ameisenmännchen' (Pleteršnik), *m'ravi:nc*, g *m'rā'vi:ncā* 'mravlja' (dol. kost. – Gregorič 2014); dol. jbk. *mravīnc* 'mravlja' (Podzemelj – SLA), *mārvīnec/mravīnec* 'isto' (Dragatuš – SLA), kost. *mrāvinc* (Delač – SLA), *m'ravi:nc* (Banja Loka – SLA).

- Ⓙ Fem na -*ka* *mravīnka* 'das Ameisenweibchen' (Pleteršnik), fem na -*ev-ka* *mravīnčevka* 'die weibliche Ameise' (Lašče – Pleteršnik).

- Ⓔ 17. st.: *meruinec* 'formica' (Alasia 1607) < **mṛ'vinac* < **mra'vinac*.

- Ⓢ Prek vzdevka, verjetno za delavnega, marljivega človeka, onimizirano v cgn *Mravinec*, *Mravinc* (ZSSP).

Psln. dial. **mraŭññac* m 'mravlja, formica' (dol., primor.);

- = hrv. *mravīnac*, pl *mravīnci* 'mravlja' (Istra – Nemanić, SBKA 104, 1883, 413; ARj), *mravīnac*, g *mravīnca* 'isto' (Roverija – RRG 2014), na Cresu *mravīnec*, pl *mravīnci* 'majhna mravlja' (Orlec na Cresu – Houtzagers 1985);
- < **psl.** dial. **moruññbcb* m 'mravlja'.

- Ⓔ Entomonim je bil s suf *-*bcb* substantiviziran iz pos adj na *-*inḡ* **moruḡinḡ*, tvorjenega iz subst **mōruḡ* f 'mravlja'. Podobno ESSJa: 19:243, kjer se dopušča možnost izpeljave adjektiva tudi iz psl. ojevske predloge **mōruḡ*.

► **mrav** ▷ bravinec ▷ mravunec ▷ mravljinec

mravka

ESSJ Ø

mrāvka f 'ovčje ime' (Kanin – Pleteršnik) = primor. obsoš. *mravka* 'ovčje ime' (Kanin – Erjavec, LMS 1875, 224).

Isln. dial. **m'ra:uka* f 'ovčje ime' (obsoš.).

- Ⓔ Prek vzdevka, verjetno za pridno, pohlevno ovco, onimizirano iz homonima v pomenu 'mravlja', ki je bil kot fem na -*ka* tvorjen iz subst *mrāvac* m, g -*vca* 'mravlja' po vzorcu *delavka* ← *delavec*. Podobno pomensko motivirano je hrv., srb. *mrava* 'ime ovci' (Kurelac 1867: 32; ARj), prim. sln. *mrava* f 'mravlja', mak. *mrava* 'isto', blg. *mràva*.

► **mravec**

mravlja

ESSJ *mrávlja*, s.v. *mgoléti*

mrávlja f 'drobna žuželka, ki živi v velikih skupinah': *mravlja leze, pleza, teka*; *mravlja me je ugriznila* (SSKJ), *mrávlja* 'die Ameise (formica)' (Pleteršnik), črna *mravlja* 'Formica nigra' (Erjavec 1875: 354), *navadna/rujava mravlja* 'die braune Waldmeise, Formica rufa', *rudeča mravlja* 'rosica, rothe Gartenameise, Myrmica rubra', *konjska mravlja* 'Rossameise, Formica herculánea' (Erjavec 1864: 102, 103), *mravlja* 'mrav, mravljinec, Ameife' (Cigale 1860), *mravlja* 'mrav, Ameife' (Janežič 1851); kor. obir. *mró:wla/mró:wla* 'Ameise' (Karničar 1990), primor. nad. *marūja* 'formica' (Sovodnje/Savogna – Rigoni, Salvino 1999), *mròulja* 'isto' (Dreka/Drenchia – Rigoni, Salvino 1999), *mrùja*, po premetu *mùrja*, *myrjà* (Rigoni, Salvino 1999), *mrùja* 'formica' (Špehonja 2012b) < **m'roul'a* < **m'raul'a*, ter. *mráuje to je čérno te je málo*

(Spinozzi Monai 2009: 160), *mrayje* ‘mravlja’ (Merkù GSTN), *mrou’ja* (Breginj – Jezovnik 2022: 516) s sekundarno oksitonezo (o tem Furlan, JZ 29/1, 2023, 65ss.), briš. *mréuja* ‘mravlja’, pl *murjá* (Erzetič 2007) < *-ē, rovt. tolm. *m'roula*, g -ə (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *mroule* ‘mravlja’ (Razpet 2006), gor. *mrô:yla* (Kropa – Škofic Diss. 1996), štaj. zgsav. *m'ra:yle* ‘mravlja’ (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 336), panon. pkm. *mràvla*, g *mràvle/mravlé* (Novak 1996), *mràvla*, *Tèlko lùstva je biláu kâk mravlé* ‘Bilo je toliko ljudi kot mravelj’, *Flâjsen je kâk mràvla* ‘Priden je kot mravlja’ (Mukič 2005), prleš. *m'ravla* ‘mravlja’ (Rajh 2010), po SLA je v narečjih beseda *mravlja* dobro potrjena.

- ① Dem na -ica *mrávljica/mravljica* (Pleteršnik), *mrávljica* (Janežič 1851), rovt. tolm. *m'rowælca* (Čujec Stres 2010–2014), gor. *mrô:uælca* (Kropa – Škofic Diss. 1996), panon. prleš. *mrav'li:ca* ‘(manjša) mravlja’ (Rajh 2010), v 19. st. *mravljiza* in *mrávljiza* (Murko 1833a: 201); nomen loci na -išče *mravljíšče* (SSKJ; Pleteršnik), primor. nad. *mroulišče* ‘formicaio’, *mruišče* ‘isto’, po premetu *muríšče* (Rigoni, Salvino 1999), *mruišče* ‘formicaio’ (Špehonja 2012b), gor. *mraul'še* (Kropa – Škofic Diss. 1996), rovt. tolm. *mrou'li:ščə* ‘mravljíšče’ (Čujec Stres 2010–2014), črnopr. *mqrlišę* ‘mravljíšče’ (Tominec 1964), v 18. st. *mrovlishe* ‘Ameiß Haufen, myrmecio’ (Pohlin 1781), *mraulijhe* ‘Ameisenhaufe’ (Gutsman 1789).

- ② 17. st.: *mravla* ‘formica’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *mrêvla* ‘Ameiß, formica’, *mróvla* ‘isto’ (Pohlin 1781), *mraula* ‘Ameife’, *mraula/mreula/mroula* ‘Ameife’ (Gutsman 1789); 19. st.: *mravla* ‘die Ameife’ (Jarnik 1832: 183), *mrávla* ‘die Ameife, Formica’ (Murko 1833a: 201).

- ③ Prek vzdevka, verjetno za delavnega, marljivega človeka, onimizirano v cgn *Mravlja* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 136), tudi *Mravlje*, *Mrevlje*, *Mrovlje*, *Mravle* (ZSSP), *Mreule* v Gorici, na Trbižu in v Vidmu (Merkù 1982: 46) < *-ę(t-).

Psln. **mraul'*ä f ‘formica’ > **mrául'*a ‘isto’ (splošno);

- = hrv. kajk. *mrâvlja* ‘mravlja’ z dem *mrâvljica* (Lipljin 2002), *mravljica* ‘mravlja’ (Gola – Večenaj, Lončarić 1997), *mr'ovla* ‘isto’ (Mursko Središče – Blažeka, Rob 2014), *mravlya* ‘formica’ (Jambrešić 1742), *mravlicza* ‘mravlja’ (Belostenec 1740), mak. egej. *mráv'a* ‘isto’ (Peev 1999–), blg. *mràvja* (BER: IV:275) in verjetno tudi gl. *mrowja*, dl. *mroja*;

< **psl.** **moru'*ä f ‘formica’ < *-u-i- poleg **morubji* f = stosl. *mravii* f in **morubjib* m ‘formica’ = str. *morovii*, r. *muravěj* ← r. **morověj* kot sekundarni mask k **morubjā* = blg. *mravijá* (Gerov 1895–1908) ← **morui* f, g *morubjē* (SP: I:84), kar glede prvotnega izglasja ustreza sti. *vamrī-* f ‘mravlja’ z v : m ← m : v in lat. *formīca* ‘isto’ ← pital. **mormī-kā-* ← pide. **moruiH₂-*; ker epentetični *l' ne nastaja v sekvencah, kjer je med *u in i polglasnik, je psl. **moru'*ä f ‘formica’ treba izhajati iz v ženskem spolu ničto substantiviziranega adj **moru-ib*, f *moru-ja*, ki se potrjuje v hrv. *mravlji* = *mravlyi* ‘formicinus’ (Belostenec 1740), srb. *mrāvljī* poleg *mrāviji* (RSGV).

- ④ Kljub priznani številnim sorodnim besedam za mravljo v drugih ide. jezikih, ki so bile predvsem v konzonantnem delu precej preoblikovane, lahko tabuizirane, je najbolj verjetno pide. izhodišče **moru-o-/morui-/moruiH₂-* ‘mravlja’, ki pa etimologije še nima pojasnjene. Slov. gradivu je formalno najbližje srir. *moirb* f ‘mravlja’, mav. *mao'ri-* m ‘isto’ < **morui-*, po premetu v : m ← m : v sti. *vamrī-* f ‘mravlja’ ob *vamrá-* m ‘isto’, po asimilaciji m : m ← m : v gr. *μύρμηξ* m, g -ηκος ‘mravlja’ ← **morm-* in disimilirano lat. *formīca* f ‘mravlja’ (Vasmer 1986–1987: III:11; Bezlaž ESSJ: II:199; ÈSSJa: 19:248s.; EIEC: 24; ESJS: 8:500s.; Mayrhofer 1992–2001: II:507; Derksen 2008: 326; de Vaan 2008: 234).

Ⓢ^{BD} Pide. **moruo*- ‘?’ (srir. *moirb* f ‘mravlja’, mav. *maoⁱri*- m ‘isto’, sti. *vamrⁱ-* f, *vamrá*- m, μύρμηξ m, lat. *formica* f)

→ psl. **mōrūb* f

→ ADJ NA *-inb + SUBSTANTIVIZACIJA Z *-bcb
 psl. dial. **moryūn̄bcb*
 → VPLIV -lj- SLN. mravlja
 nlat. *Myrmecophaga*
 → TVORJENKA NA -ar
 → ASIM Γ ← vΓ + REDUKCIJA
 → br- ← mr-
 → ASIM Γ ← vΓ + REDUKCIJA
 → ASIM b : b ← b : v + REDUKCIJA
 → JSLOV. br- ← mr-
 → REDUKCIJA
 → ASIM b : b ← b : v
 → VPLIV škrabati

hrv. *mravunac*

hrv. *mrahunac*

hrv. *mrahunac* → REDUKCIJA *mrhunac*

→ MASK NA -bcb psl. dial. **moryūbcb*

→ FEM NA -ka + PRENOS ‘ovca’

→ PREHOD V a-DEKLINACIJO psl. dial. **morya*

→ psl. **moryū’ā* f

→ DIAL. **mrōūl’a* → g ← u

→ ?

→ DIAL. **mrōūl’a* → PREMET u

nv. *weisse Ameisen*

nlat. *Formica nigra*

→ NEOLOGIZEM

nlat. *Formica rufa*

nlat. *Formica rufa*

nlat. *Formica cephalotes*

sln. *mrav*;

⇨^K sln. *mravožer*;

⇨^K sln. *mravoder*;

⇨^K sln. *drozeg mravojed*;

sln. *mravinec*;

→ sln. *mravljinec*;

⇨^K sln. *mravljinčar¹*;

→ sln. *mravljinčar²*;

→ sln. *mrlinec*;

→ sln. *bravljinec*;

→ sln. *brlinec*;

→ sln. *brbljinec*;

sln. *bravinec*;

→ sln. *brvinec*;

→ sln. *brbinec*;

→ sln. *škrabinec*;

⇨ sln. *mravunec*;

⇨ sln. *mrahunec*;

⇨ sln. *mrhunec*;

sln. *mravec*;

→ sln. *mravka*;

sln. *mrava*;

sln. *mravlja*;

→ sln. *mrogolja*;

→ sln. *grmovlja*;

→ sln. *umrolja*;

⇨^K sln. *bela mravlja*;

⇨^K sln. *črna mravlja*;

→ sln. *lesna mravlja*;

⇨^K sln. *rdeča mravlja*;

⇨^K sln. *rjava mravlja*;

⇨^K *mravlja debeloglavka*.

▷ mrogolja ▷ umrolja ▷ rdeča mravlja ▷ rjava mravlja ▷ bela mravlja ▷ lesna mravlja ▷ črna mravlja
 ▷ mrav ▷ mravlja debeloglavka

mravlja debeloglavka

ESSJ 0

mravlja debeloglavka f ‘die großköpfige Zug- oder Visitenameise (atta cephalotes)’ (Pleteršnik), *mravlja debeloglavka* ‘Zug- oder Visitenameise, Formica cephalotes’ (Erjavec 1864: 103).

Isln. knjiž. **m'ra:vlja debelog'la:vka* f ‘Atta cephalotes = Formica cephalotes’ (19. st.).

⇨^K nlat. *Formica cephalotes*.

Ⓢ Verjetno kalk po nlat. predlogi z drugo sestavino iz gr. κεφαλή f ‘glava’, ker imajo te južnoameriške mravlje veliko oziroma debelo glavo.

► **mravlja**

mravljak → mravljinčar¹

ESSJ 0

mravljinčar¹

ESSJ 0

mravljinčar m, g -ja navadno pl ‘južnoameriški brezzobi sesalci z rilčasto glavo in črvastim lepljivim jezikom, Myrmecophagidae’: *mravljinčarji se hranijo s termiti*; *mravljinčar vrečar* ‘avstralski sesalec s šilasto glavo in dolgim lepljivim jezikom, Myrmecobius

fasciatus' (zool. – SSKJ), *mravljinčarji* m pl 'Myrmecophagidae', *veliki mravljinčar* m 'Myrmecophaga tridactyla' (CZŽ 1997: 216), *mravljinčar*, g -rja 'der Ameisenfresser (myrmecophaga jubata)' (Pleteršnik po Cafu), *mravljinčar* 'Myrmecophaga' (Erjavec 1875: 263), *veliki mravljinčar* 'grosser Ameisefresser, Myrmecophaga jubata' (Erjavec 1864: 27).

Isln. knjiž. **mravl'ji:nčar* m 'Myrmecophaga' (19. st.).

↵^k nlat. *Myrmecophaga* 'mravljinčar' ← gr. μύρμηξ m, g -ηκος 'mravlja' + φαγεῖν 'jesti, žreti'.

- ⊕ Kalk po nlat. predlogi, ki tega v gozdovih in savanah Srednje in Južne Amerike živečega sesalca označuje kot jedca mravelj, je bil tvorjen s pripadnostno izpeljanko na -ar < *-ar'b iz subst *mravljinec* m 'mravlja', prim. pomensko enak kalk v agl. *anteater* in nvn. *Ameisenfresser*.

Pleteršnik po Cafu navaja sin *mravlják* m 'mravljinčar, der Ameisenfresser', ki naj bi bil pkm., česar pa ni bilo mogoče ponovno potrditi.

► **mravljinec**

mravljinčar²

ESSJ 0

mravljinčar, g -rja 'legen, der Ziegenmelker, die Nachtschwalbe (caprimulgus europaeus)' (Pleteršnik), *mravljinčar* 'Nachtschwalbe' (Janežič 1893), *mravljinčar* 'kozomolzec, podkujka, Ziegenmelker (Caprimulgus)', 'podhujka, kozomolzec, Nachtschwalbe (Caprimulgus europaeus)' (Cigale 1860).

- ⊕ 19. st.: *mravlinzhar* 'Caprimulgus, Ziegenmelker', *pikzhafti mravlinzhar*, *mravlinzhar* 'podhujka, kósamovsú, Caprimulgus europaeus, punktirte Nachtschwalbe' (Freyer 1842: 18).

Isln. knjiž. **mravl'ji:nčar* m 'podhujka, Caprimulgus europaeus' (19. st.).

- ⊕ Neuveljavljene ornitonom za podhujko je pripadnostna izpeljanka na -ar < *-ar'b iz subst *mravljinec* m 'mravlja', ker se ptica prehranjuje z različnimi žuželkami, tudi z mravljami.

► **mravljinec**

mravljinec

ESSJ s.v. *mravlja*

mravljinec m, g -nca 'mravlja' (SSKJ), *mravljinac*, g -nca 'die Ameise', *mravljinac selec* 'die Zugameise' (Pleteršnik), *mravljinec* 'mrav, mravlja, Ameise' (Cigale 1860); rovt. cerklj. *mraŭlinc* 'mravlja' (Laniše, Gorenja Trebuša – SLA), črnopr. *mroulinc* 'isto' (Tominec 1964), polj. *mrôulinc* poleg *rúska* (Gorenja vas – SLA), horj. *mraŭlinc* (Horjul – SLA), *mraulinc* (Polhov Gradec – SLA), dol. *mraŭlinc* poleg *mrâŭla* (Novo mesto – SLA), *mraŭlinc* poleg *broulinc* (Borovnica – SLA), *mraŭlinc* poleg *mrâŭla* (Smolenja vas – SLA), sbkr. *mrävlinc* (Vavpča vas – SLA), *mraŭlinc* (Metlika – SLA), štaj. posav. *mroulinc* (Sevnica – SLA), kozj.-bizelj. *mraŭlinc* poleg *mrâŭla* (Kapele – SLA), panon. prleš. *mravlinec* (Miklavž pri Ormožu – SLA).

- ⊕ Dem na -ek < *-bkb *mravljinčak*, g -čka 'das Ameischen' (Pleteršnik), *mravljinček* 'Ameischen' (Cigale 1860); nomen loci kor. obir. *mravli:nc* 'Ameischaufen' (Karničar 1990), v 19. st. *mravljiniz* 'mravljinjak, mravljinoviz, mravljiſhe, Ameisenhaufen' (Murko 1833b s.v. *Ameise*).

- ⊕ 17. st.: *mravliniz* 'formica' (Megiser 1603), *mravlinz* 'formica' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *mravlinz* 'Ameiß, formica' (Pohlin 1781).

Isln. dial. **mraŭl'inac* m, g *mraŭl'inca* 'mravlja';

po posplošitvi cirkumfleksa iz stranskih sklonov *mravljinec*, g -nca.

V primerjavi s sln. dial. sin *mravînac* m 'mravlja' (Pleteršnik) je *mravljinec* sekundarna tvorba, ki je iz prvotnega *mravînac* << psl. dial. **morŭinъcb* nastala pod vplivom sln.

dominantnega člena *mrávlja* ‘formica’, ki je povzročil vnos epentetičnega **l’* v tvorbo, kjer zgodovinsko ni upravičen.

Sln. dial. homonimni nomen loci *mravljíнец*, ki je potrjen za koroško območje, je tako kot blg. dial. *mravùn* ‘mravljíšče’ (BER: IV:275) ali hrv. dial. *mra’vinac* ‘isto’ (Žminj), *mra:’vinoc* (Dobrinj – oboje citirano po OLA L 1, 1988: 170) nastal po prenosu s pomena ‘mravlja’, verjetno prek pluralne rabe.

V pluralni rabi je subst *mravljíнец* ‘mravlja’ po metafori začel označevati neprijeten občutek zaradi kakega doživetja, dogodka, npr. *mravljinci so mu gomazeli, šli, lezli, zagomazeli po hrbtu, telesu; mravljinci so me spreleteli*, pa tudi občutek otrplosti in rahlega zbadanja, npr. *po vsem telesu je čutil mravljince* (SSKJ), tj. ‘je imel občutek, da mu po telesu lezejo mravlje’.

► **mravinec** ▷ bravljinec ▷ mrlíнец ▷ mravljínčar¹ ▷ mravljínčar²

mravoder

ESSJ 0

mravoder m, g -éra ‘der Ameisenlöwe (myrmecoleon formicarius)’ (Pleteršnik), *mravoder* ‘volkec, Myrmecoleon formicarius’ (Erjavec 1881: 208).

Isln. knjiž. **mravo’der* m ‘Myrmecoleon formicarius’ (19. st.).

↵^k nvn. *Ameisenlöwe* ‘Myrmecoleon formicarius’.

- ⊕ Delni kalk po nvn. kompozitu, ki to žuželko označuje kot leva mravelj, je bil tvorjen z nomenom agentis na podlagi skladijske zveze **dréti mrava*, tj. mravljo, v kateri je refleks psl. glagola **derti derešb* pomenil ‘žreti’, prim. hrv. *drijèti* ‘neizmerno jesti, žreti’. Podobno je bilo tvorjeno *žaboder* (► *žaboder*). Ličinka je namreč zakopana v lijakasti jamici v peščenih tleh in čaka, da mravlja ali katera druga žuželka pade vanjo in jo požre.

► **mrav**

mravožer

ESSJ 0

mravožer m, g -éra ‘ein Ameisen fressendes Thier, der Ameisenfresser’ (Pleteršnik), *mravožer* ‘Ameisenfresser’ (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **mravožer* m ‘žival, ki žre mravlje’ (19. st.).

↵^k nvn. *Ameisenfresser* m ‘žival, ki žre mravlje’.

- ⊕ Kalk po nvn. kompozitu je bil tvorjen z nomenom agentis na podlagi skladijske zveze **žréti mrava*, tj. mravljo.

Enak kalk je hrv. *mravožder* ‘Ameisenfresser’ (Šulek 1860), kar je bilo terminologizirano v ornit *drozd mravožder* ‘Ameisendrossel (Turdus formicivorus)’ (Šulek 1860) in pomensko ustreza sln. *drozeg mravojéd* m, g -jéda ‘die Ameisendrossel’ (Pleteršnik), *drozeg mravojed* ‘Ameisendrossel’ (Cigale 1860), le da je bil nomen agentis tvorjen iz *jésti* impf ‘edere’.

► **mrav**

mravunec

ESSJ 0

mravúneć m ‘mravljíneć’ (dol. bkr. – Šašelj 1906–1909: I:273), jbk. *mravúneć* ‘mravlja’ (Grm pri Podzemlju – SLA), *mravúnac* ‘isto’ (Adlešiči, Vinica – SLA).

Isln. dial. **mra’yu:nac* m ‘mravlja, formica’ (bkr.).

↵ hrv. dial. *mravúnac* m, g -nca ‘mravlja’ (Žumberak – Skok 1971–1974: II:462).

Ker so substantivi tipa *mravúneć* ‘mravlja’ potrjeni le v Beli krajini, je verjetno, da besedotvorna varianta s sestavljenim suf -unec < **-un-ьсб* ob *mravúneć* ‘mravlja’ < **-in-ьсб* ni nastala interno slovensko, ampak je bila importirana iz hrv., kjer tako tvorbo ob *mravúnac* ‘mravlja’ (Žumberak) posredno potrjuje cgn *Mravunac* (ARj; LP SRH 1976), prim. sln. cgn *Mravinec*, *Mravinc* (ZSSP) ← *mravúneć* ‘mravlja’. Enako tvor-

jenost k psl. **mōryb* f ‘mravlja’ kažejo tudi blg. formalno ustrezne feminativne tvorjenke *mravúnka* ‘isto’ (Gerov 1895–1908) in z redukcijo v korenskem delu *mr̥vúnk* f, *mr̥vúnka* (BER: IV:275; ÈSSJa: 19:245).

Tudi dol. jbk. *mraχûnæc* ‘mravlja’ (Preloka – SLA) je hrv. import iz variantnega *mrahúnac* ‘mravlja’ (Ozalj – Težak 1981: 379), kjer je *-h-* iz prvotnega hrv. *-v-* lahko nastal po analogiji z dial. alternacijo *sûh* : *sûv*, v kateri je *h* primaren. Enako tudi dol. bkr. *mrhûnec* ‘mravlja’ (Šašelj 1906–1909: I:273) izvira iz hrv., prim. hrv. gradišč. *mrhunac* ‘isto’ (GrH 1991), *m̥rhûnci* Npl (Houtzagers 1999). Tudi tu je tako kot v blg. primerih ničtostopenjski korenski vokalizem posledica dial. redukcije.

► **mravinec**

mrcina

ESSJ *mrcina*

mrcina f ‘žival, zlasti pes, medved’: *čigava je ta mrcina; mrcine so začele lajati in se zaganjati vanj; konjska mrcina; kosmata mrcina* ‘medved’ (pejor. – SSKJ), *mrcina* ‘das Aas’ (polj., Slovenske gorice, bkr. – Pleteršnik), ‘velika žival (zaničljivo)’ (bkr. – Pleteršnik), *mercina* ‘merha, merhovina, cerknina, cerknetina, merlad, merlina, mertvačina, Aas’ (Cigale 1860), *mercina* ‘ein Schimpfwort’ (Janežič 1851); rovt. tolm. *m̥r̥ci:na* ‘žival’ (pejor. – Čujec Stres 2010–2014), čnovr. *m̥r̥c̥iŋa* psovka (Tominec 1964), dol. kost. *‘m̥rcina* ‘velika žival’, ‘ničvreden, malovreden človek’ (pejor. – Gregorič 2014), panon. pkm. *mrcina* ‘mrcina’, *Gr̥da mrcina* (Mukič 2005), stpkm. *mrczina* ‘mrhovina’ (Novak 2006).

Ⓜ 16. st.: *merha merzina* (Dalmatin 1578); 17. st.: *merzhina* ‘mrtvu telu, truplu, merha, mertvina, mrha, cadaver’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710) [mrčina]; 19. st.: *merzina* ‘Aas’ (Murko 1833b).

Ⓜ Prek pejor. vzdevka, verjetno za malovrednega človeka, manj verjetno za velikega človeka, kot meni Torkar 2020: 118, onimizirano v cgn *Mrcina*, *Mercina* (ZSSP).

Psln. dial. **m̥r̥ci:na* f ‘cadaver’ in sekundarno pejor. oznaka za žival in človeka ter s prehodom med psovke.

- Prim. csl. *m̥r̥cina* ‘mortuus’, ‘cadaver’ (Miklošič 1862–1865), hrv. *m̥rcina* ‘cadaver’ (Vrančić 1595; Mikalja 1649; della Bella 1728; Belostenec 1740; ARj), tudi kot psovka človeku ali živali (ARj), kajk. *m̥rcina* ‘cadaver’, ‘podlež (za žensko ali moškega)’ (Lip-ljin 2002), *m̥rcina* ‘telo poginule živali’, ‘ničvredna, nemoralna oseba’ (RKDI), mak. *mrcina* ‘slaba iztrošena žival’, ‘slab, ničvreden človek’ (TRMJ), blg. *m̥r̥cina* ‘cadaver’ (BER: IV:427);

< **jslov.** **m̥r̥c̥iŋa* < **m̥r̥t̥b̥c̥iŋa* f ‘cadaver’.

⚡ rom. **m̥r̥t̥i:ki:na* ‘cadavri’ < lat. *morticīna* NApl n k *morticīnum* n ‘truplo, mrhovina’ ← adj *morticīnus*, -a ‘poginul, crknjen (o živalih)’, prim. it. *morticina* ‘meso mrhovine’, stfurl. v Čedadu 1288 *carne mortesina* (Skok 1971–1974: II:463; Bezljaj ESSJ: II:200; ERHJ: 1:637).

Ⓜ Beseda je kot zgodnja rom. izposojenka s *-c-* kot v hrv. tpn *Cavtat*, ihtn *cīpal* prvotno označevala meso mrhovine, nato mrhovino kot mrtvo žival nasploh. Zaradi *-c-* ni verjetno, da bi bilo jslov. **m̥r̥c̥iŋa* slov. avtohtona beseda, kot je predpostavil Miklošič 1886: 190, ki jo je povezoval z besedno družino *mr̥ēti mr̥ēm* impf ‘mori’, saj bi se tvorba na *-ina iz **m̥r̥t̥b̥c̥iŋa* m ‘mortuus’ glasila **m̥r̥t̥b̥c̥iŋa*. V 17. st. potrjeno *merzhina* [mrčina] je v odnosu do *mrcina* lahko mlajša izposojenka z izvršeno rom. palatalizacijo. V ÈSSJa: 21:149 rekonstruirano **m̥r̥t̥b̥c̥iŋa*, kar naj bi predstavljalo fonetično pričakovano dubleto k jslov. **m̥r̥c̥iŋa*, temelji na mlajših paralelnih slovanskih tvorbah, kot kažejo fonetični refleksi tipa sln. *mrtvečina* ← *mrtvec*, r. *mertvečina* ← *mertvec*.

mrčej

ESSJ 0

mrčej m, g -a 'zanemarjen (zakrknjen) junček' (kor. rož. – Šašel 1957).

Isln. dial. *mrčej* m 'zanemarjen (zakrknjen) junček' (rož.).

- Ⓔ Osamljeno in nejasno. Povezovanje s kor. rož. *mrqáčej* 'oven' (Šašel 1957) niti formalno niti pomensko ni ustrezno. Oznaka je lahko kor. deminutiv na -ej tipa rož. *qězej* 'kozlič' h *qěza* f 'mlada koza' (Šašel 1957), prvotno **mrk* pa bi bilo mogoče povezati s hrv. govejim imenom *mrk* poleg *mrkonja* (Kurelac 1867: 25) kot vzdevkom za moško govedo temne barve (► *mrkuš*).

mrčes

ESSJ mrčes

mrčes m, g -a 'škodljive, nadležne žuželke': *uničevati mrčes*; *mrčes na gnojišču*; *leglo mrčesa*; zastar. 'žuželke': v *travi se oglašajo murni in drug mrčes*; ekspr. 'bolhe, uši, stenice': *ali imajo kaznjenci kaj mrčesa* (SSKJ), *mrčes*, g -ěsa 'das Ungeziefer', npr. *letos je toliko tega mrčesa po drevju!*, *dlakojédna mrčes* 'haarfressend' (Pleteršnik) poleg *marčes*, g -ěsa 'mrčes' (Pleteršnik po Cafu), *merčes* 'merkej, Ungeziefer' (Cigale 1860), *merčes* 'das Infect, l'insétto' (Drobníč 1858), *merčes* 'Infekt', 'Taugenichts' (Janežič 1851) in *mrčez* m, g -ěza 'mrčes' (Lašče – Pleteršnik) s sekundarno, analoško pridobitvijo zvena; primor. kraš. *mrčies* 'Gewürm' (Štrekelj 1887: 399), rovt. črnopr. *marčes*, g -čiasq (Tominec 1964), dol. kost. *mrčes*, g *mrčes:sa* 'mrčes, škodljive, gnus vzbujajoče živali, navadno manjše', evfemistično 'hudič, hudobec' (Gregorič 2014).

- Ⓙ Sem *mrčesojédac* m, g -dca 'der Ungezieferfresser (ptič)' (Pleteršnik po Cafu).
 Ⓜ 18. st.: *merzhēs* 'Ungeziefer, infectum' (Pohlin 1781), *merzhēs* 'Ungeziefer' (Gutsman 1789); 19. st.: *merzhēf* 'Ungeziefer' (Jarnik 1832: 184), *merzhēf* 'das Infect', 'ein Nichtswürdiger' (Murko 1833a: 185).

Isln. dial. **marčes* m, g *marčes:sa* 'drobna, neznatna, nadležna/škodljiva žival, golažen, insekt';

po redukciji **mrčes*, g *mrčes:sa* 'isto' s sin **mar'kaj*, g *mar'ka:ja*, po redukciji **mr'kaj*, g *mr'ka:ja* v *mrkaj*, g -aja, tudi *mrkaj*, g -a in *mřkaj*, g -a 'mrčes, golažen': *mrkaj pod skalnatimi skladi* (zastar. – SSKJ), toda *mřkaj* z g *mrčesa* 'das Ungeziefer' (dol.), tudi *mrkej* 'isto' (Pleteršnik), *merkej* 'merčes, Ungeziefer' (Cigale 1860), *merkej* 'Ungeziefer' (Janežič 1851), v 18. st. *merkej* 'Ungeziefer, infectum' (Pohlin 1781), v 19. st. *merkej* 'Ungeziefer' (Jarnik 1832: 184), *mèrkej* 'das Ungeziefer' (Murko 1833a: 183).

- Ⓔ Oznaki **mar'kaj* in **marčes* za insekte kot majhne, neznatne, a nadležne živali sta nastali s substantivizacijo sklopov iz skladišne zveze adv *mār* 'veliko, mnogo', pred redukcijo *māri* 'isto' (Pleteršnik), in pron inter *kāj* 'quid', tj. iz jslov. dial. **mari'kajb* z g **mari'čes:sa*, po sklopu in sinkopi **mar-'kaj* z g **mar-'čes:sa*, ki je podobno kot pronom *mārsikāj* m, g *mārsičesa* označeval precejšnjo količino nedoločenih stvari, v Žumberku hrv. čak. adjektiv *mřskī*, f -ā, n -ō 'marsikateri', tudi *mřšča* 'isto' (Berneker 1908–1913: II:22; Skok 1971–1974: II:375; Bezljaj ESSJ: II:200; Bajec 1952: III:8), prim. tudi hrv. *Mar kaj jā ne vřdim* 'Marsičesa ne vidim' (Žumberak – Skok, ASPH 33, 1912, 350), *markay* 'quidquid, nihil ad rem' (Habdelić 1670), *markay* 'lebudkay, quidquid, quid pro quo, nihil ad rem' (Belostenec 1740). Skok 1971–1974 l.c. navaja hrv. čak. *marča*, *marki* v pomenu 'nego koji', kar pa ni bilo mogoče ponovno potrditi.

- Ⓓ^{BD} Jslov. dial. **mari'kajb*, g *mari'čes:sa* 'večja količina nečesa' → SINKOPA + SKLOP **mar-'kaj*, g *mar-'čes:sa*
 → SUBSTANTIVIZACIJA **mar'kaj* m 'insekt' → SLN. REDUKCIJA sln. *mrkaj*;
 → SUBSTANTIVIZACIJA **marčes* m 'insekt' → SLN. REDUKCIJA sln. *mrčes*;
 → ANALOŠKA PRIDOBITEV ZVENA → sln. *mrčez*.

mrčez → mrčes

ESSJ s.v. mrčēs

mrda

ESSJ Ø

mrda f 'ovčje ime' (Krn – Pleteršnik) = primor. obsoš. *mrda* 'ovčje ime' (Krn – Erjavec, LMS 1875, 224).

Isln. dial. **mṛda* 'ovčje ime' (obsoš.).

- Ⓔ Osamljeno. Upoštevač sln. *mrđavt* m 'nemiren človek' (Pleteršnik) deverbativnega izvora, je bilo ovčje ime onimizirano iz vzdevka za nemirno ovco, ki je nastalo kot nomen agentis na -a iz *mṛdati* -am impf 'sem in tja, brezcilno se premikati' (Pleteršnik) < **mṛdati*, prim. srb. dial. *mṛda* 'nestalna ovca' (citirano po ÈSSJa: 20:235).

mrena

ESSJ *mrēna*

mrēna f 'sladkovodna riba z valjastim telesom in mrežastim vzorcem lusk': v *poto-ku* je veliko klenov in *mren* (SSKJ), *mrēna* 'Barbus barbus' (Korošec 2018), *mrena* 'Barbus barbus' (CZŽ 1997: 217), *mrena* 'Barbus fluviatilis' (Munda 1926: 30), *mrēna* 'die Flussbarbe (barbus fluviatilis)' (dol. (Lašče) – Pleteršnik), *mrena* 'barbus' (Erjavec 1875: 338), *mrena* 'Barbe, Cyprinus barbus' (Erjavec 1864: 73), *mrena* 'die Barbe (Fifch), il bárbio' (Drobnič 1858), *mrena* 'Barbe (riba)' (Janežič 1851); dol. *mrēna* 'Barbus fluviatilis' (Lašče – Erjavec, LMS 1882/1883, 282), kost. *m'rēna* 'mrena, sladkovodna riba z valjastim telesom in mrežastim vzorcem lusk' (Gregorič 2014).

- Ⓔ 17. st.: *mrena* 'barbus, barbo, Barb, Barben' (Megiser 1603), *mrēna* 'barbus', *ena morska riba mreina*, *mreina* 'mullus' z dem *mrēnize* 'barbatuli', *ena morska mrēniza* 'mullulus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *mrēna* 'Bärbefifch, barbo' poleg 'Augenfell, albugo' (Pohlin 1781), *mrena* 'Barme Fifch, Barbe' (Gutsman 1789); 19. st.: *mrēna* '(ein Fifch) die Barbe. (Cyprinus barbus. Linn.)' (Murko 1833a: 201), *mrēna* 'Barbus, Barbe', *múštafšta mrēna/mrēna* 'múšhtazar, gërba, Cyprinus barbus, gemeine Barbe' (Freyer 1842: 47).

Psln. dial. **mrēna* f 'Barbus barbus = Barbus fluviatilis = Cyprinus barbus'.

- Prim. bosan. *mrēn* 'vrsta sladkovodne ribe' (Rešetar 1907: 253), hrv. *mren* 'Barbus barbus' (Hirtz 1928–1956: III:242; ARj), *mrenâ* 'mulus fluviatilis' (Jambrešić 1742), kajk. *mrīna* 'vrsta ribe', *Na Sāvī sam prijeu mrīnu* (RKDI), mak. *mrena* 'Barbus fluviatilis' (TRMJ), blg. *mrēna* 'Cyprinus barbus' (Gerov 1895–1908), *mrjāna* 'Barbus barbus' (BER: IV:295), ukr. *merēna* 'dnjeprska mrena' (ESUM: 3:392), p. *mrzana* 'Barbus fluviatilis', *brzana* 'isto', č. *mřeněk* 'mrena', slš. *mrena* 'isto' (Králik 2015: 371); < **psl.** **mērna* f 'Barbus barbus', tudi **mērnъ* m 'isto'.
- Ⓔ Nejasno. Zaradi areala in gradiva, kot je npr. ukr. *merēna*, ni verjetno, da bi bil ihtionim v kakršni koli povezanosti z lat. *mūrēna* f 'morska jegulja' (ÈSSJa: 18:99), kot je sklepal Miklošič 1886: 202 in po njem povzel Skok 1971–1974: II:485s., prim. Bezljaj ESSJ: II:200. Machek 1968: 381 je sklepal, da psl. ihtionim in korensko sorodno nvn. *Schmerle* odražata evropsko substratno besedo, kar se prav tako zavrača v ÈSSJa l.c. Králik 2015 l.c. misli na korensko povezanost s slov. besedno družino **mьrkъ*, **mьrkati*, **mьrknoŭti*. O psl. ihtionimu **mērna* podrobno Kolomiec 1983: 118ss.

- Ⓔ^{BD} Psl. ihtn **mērna* f 'Barbus barbus'

→ + ADJ potočni 'Barbus balcanicus'

→ DEM NA -ica 'Barbus balcanicus'

→ + ADJ indijski 'Puntius conchoniuss'

→ + ADJ mavrični 'Puntius oligolepi'

→ DEM NA -ič 'Barbus balcanicus'

→ sln. **mrenič-e* (?) < *-e

sln. *mrena*;

→ sln. *potočna mrena*;

→ sln. *mrenica*;

→ sln. *indijska mrenica*;

→ sln. *mavrična mrenica*;

→ sln. *mrenič*;

→ sln. *mrenče*.

▷ mrenica

mrenče → mrenica

ESSJ 0

mrenica

ESSJ s.v. *mréna*

mrénica f ‘pohra, manjša talna riba iz družine krapovcev s temnimi lisami na podolgovatem trupu in štirimi brki na ustnicah, *Barbus balcanicus*’ (Korošec 2018), *mrenica* ‘pohra, *Barbus petényi*’ (Munda 1926: 31).

Isln. knjiž. **m're:nica* f ‘*Barbus balcanicus* = *Barbus petényi*’ (20. st.).

- Ⓔ Ihtionim je dem na *-ica* iz ihtn *mréna* f ‘*Barbus barbus*’ (Bezljaj ESSJ: II:200), ker je pohra, ki lahko zraste največ do 25 cm (Munda 1926 l.c.), precej manjša riba od mreke, ki doseže do 65 cm dolžine (Munda 1926: 30).

Variantni ihtn *mrenič* m ‘pohra, *Barbus petényi*’, ‘*Barbus caninus*’ (Munda 1926: 31, 41), *mrēnič* ‘neka riba v Blejskem jezeru’ (Pleteršnik), gor. *mrénič* ‘neka riba v Blejskem jezeru’ (Bled – Erjavec, LMS 1882/1883, 282) je prav tako deminutiv, tokrat na *-ič* < **-it'b*, iz istega ihtionima. Prav tako tudi *mrenčē* ‘pohra, *Barbus petényi*’ (Munda 1926: 31), toda v 19. st. *mrenzhe* ‘*fril klén*, *fril* *Cyprinus aspius*, Raapfe’ (Freyer 1842: 48). Hirtz 1928–1956: II:243 navaja hrv., srb. *mrenče* ‘*Barbus meridionalis petenyi*’. Toda sin *potočna mrena* f ‘pohra, *Barbus balcanicus*’ (Korošec 2018: 192), *potočna mrena* ‘pohra, *Barbus petényi*’ (Munda 1926: 31) z adj na *-en* < **-ьнъ* *potočni*, f *-a* iz subst *pótok* m ‘manjša, v strugi tekoča voda’ < **potòkъ* določa različni habitat od mreke, ki živi na dnu večjih tekočih voda (Munda 1926: 30).

► *mrena* ▷ indijska mrenica ▷ mavrična mrenica

mrenič → mrenica

ESSJ s.v. *mréna*

mrežekrilec

ESSJ 0

M

mrežekrilec m, g *-lca* navadno pl ‘žuželke, katerih krila imajo mrežasto razporejene žile, Neuroptera’ (zool. – SSKJ), *pravi mrežekrilci* m pl ‘Planipennia, red krilatih žuželk, ki zrastejo od 0,2 do 8 cm, imajo oba para kril enaka, ki so prozorna in gosto žilnata’ (CZŽ 1997: 293), *mrežekrilac* m, g *-lca*, pl *mrežekrilci* ‘die Netzflügler (neuroptera)’ (Pleteršnik), *mrežokrilci* m pl ‘Netzflügler, Neuroptera’ (Erjavec 1881: 208), *mrežokrilci* ‘Netzflügler (Neuroptera)’ (Cigale 1880 s.v. *Netz*), *mrežokrilec* m ‘Netzflügler’ (Janežič 1867 s.v. *Netz*).

Isln. knjiž. **mrežok'ri:lci* m pl ‘Neuroptera’ (19. st.);

kasneje zaradi pričakovanega preglasa za ž poknjiženo v *mrežekrilci* in tudi singularizirano.

- ↔^K nvn. *Netzflügler* ‘Neuroptera’ (Schödlér 1860: II:507) ↔^K nlat. *Neuroptera* s sestavinama iz gr. νευρά f ‘kita, vlakno’ + πτερόν n ‘pero, krilo’.
- Ⓔ Kalk po nvn. predlogi, ki te krilate žuželke označuje, da imajo mrežasta krila, je bil tvorjen s suf *-ec* < **-ecb* substantiviziranim kompoz adj **mrežokril*, f *-la* ‘tak, ki ima krila kot mreža’.

Toda sin *mrežnokrilac* m, g *-lca*, pl *mrežnokrilci* ‘mrežekrilci, die Netzflügler (neuroptera)’ (Pleteršnik), ki ga Pleteršnik navaja po Cigaletovem viru, ni bilo mogoče ponovno potrditi niti v Cigale 1860 niti v Cigale 1880. Neuveljavljeni sinonim je *ploskokrilec* (► ploskokrilec).

mreževac

ESSJ 0

mréževac m, g *-vca* navadno pl ‘morske praživali z različno oblikovanim kremenastim ogrodjem, Radiolaria’ (zool. – SSKJ), *mreževci* m pl ‘Radiolaria’ (CZŽ 1997: 132).

Isln. knjiž. *mréževci* m pl ‘Radiolaria’ (20. st.).

- Ⓔ Terminološki neologizem 20. st. je s suf *-ec* < **-ecb* substantivizirani adj na *-ev* iz subst *mréža* f ‘rete’, ker videz teh morskih praživali vzbuja vtis, da imajo mrežasto ogrodje.

S sémom 'žarek' je pomensko motiviran nlat. termin *Radiolaria* ← lat. *radiolus*, dem k *radius* m 'žarek', ki se odraža v sln. terminološkem sin *radiolariji* m pl 'mreževci' (CZŽ 1997 l.c.). Kalk po nlat. predlogi se ohranja v n. *Strahlentierchen* 'mreževci, Radiolaria'.

mrežnokrilec → mrežekrilec

ESSJ 0

mrgolazen

ESSJ s.v. *mrgolėti*

mrgolâzen f, g -zni 'golazen': gozdna *mrgolazen* (ekspr. – SSKJ), *mrgolazen* 'mrgoleča golazen' (Glonar 1936), *mrgolâzen*, g -zni 'golazen, das Ungeziefer' (Pleteršnik), *kjer nahaja največ polžev, žab, žužkov, ličink pa enake raznovrstne skakazni in mrgolazni* (Zora 18/I, 15. septembra 1872, 253, vir: dLib.si), kor. mež. *mrgolazen* 'živali iz skupine insektov, metuljev, mravelj ipd.' (Golavabuka – Mrzel 2017).

Isln. dial. **mrgo'la:zən* f, g -zni 'golazen'.

- ⊕ Osamljeno. Verjetno iz prvotnejšega sln. *golâzen* f, g -zni prenairejeno pod vplivom glagola *mrgolėti* -im impf 'živahno premikati se, migotati'.

► **golazen**

mrgolinec¹

ESSJ s.v. *mrgolėti*

mrgolīnec m, g -nca 'majhna, drobna žival': *mladiče hranijo z vsakovrstnimi mrgolinci* (navadno ekspr. – SSKJ), *mrgolīnec* 'ein kleines, kriechendes Thier' (Pleteršnik), *mergolinec* 'Infekt' (Janežič 1851).

- ⊕ 18. st.: *mergolinz* 'kleines Thier, Infekte, infectum' (Pohlin 1781); 19. st.: *mergolīnz* 'kleines Thier, Infekt' (Jarnik 1832: 184), *mergolīniz*, g -nza 'ein fehr kleines Thier, das Infekt' (Murko 1833a: 183).

Isln. dial. **mrgo'li:nəc* m 'majhna, drobna žival, insectum' (18. st.).

- ⊕ V slov. svetu pomensko in formalno osamljeno. S suf -ec < *-bcb podaljšani subst **mrgolin* je bil tvorjen iz subst **mrgol*, ki se ohranja v denom *mrgolėti* -im impf 'živahno premikati se, migotati', nomenu loci *mrgolišče* n 'kraj, kjer je mrčes', v 18. st. *mergolishe* 'Ort voll Ungeziefer, infecticetum' (Pohlin 1781), v 19. st. *mergolīshze* 'Ort voll Ungeziefer' (Jarnik 1832: 184), in kol *mrgoljād* f 'das wimmelnde Ungeziefer' (Pleteršnik). Na podlagi pomena kolektiva je možno sklepati, da je že sln. subst **mrgol* označeval majhne drobne migetajoče živali oziroma insekte. Besedna družina je korensko povezana s psl. **mъrgati* (se), npr. r. *morgátb* 'mežikati', toda p. dial. *margać* ša 'premikati se, trepetati' (ESSJa: 20:237).

► *mrgolinec*²

mrgolinec²

ESSJ 0

mrgolīnec m, g -nca 'mravlja': *procesija mrgolincev* (dial. – SSKJ), *ker je delaven ko mrgolinec – tako imenujejo mravljo v ljubljanski okolici* (Slovenski čebelar XI/11, november 1908, 163, vir: dLib.si).

Isln. dial. **mrgo'li:nəc* m 'mravlja'.

- ⊕ Verjetno pod vplivom izglasja sinonima *mravljinec* 'mravlja' nastalo po pomenski zožitvi iz homon *mrgolīnec* 'majhna, drobna žival, insekt'.

► **mrgolinec¹**

mrgoljad → *mrgolinec*¹

ESSJ s.v. *mrgolėti*

mrha¹

ESSJ *mrha*, s.v. *mrha*

mrha f 'onemogla, zanemarjena žival, zlasti konj': *za ta denar še mrhe ne dobiš, kaj šele takega konja* (navadno pejor. – SSKJ), *merha konj* 'kljuse, kleka, kljuza, gura, Mähre,

ein schlechtes, elendes Pferd', živa *merha* 'cerklina, cerkenina, Schindkracke, Schindluder, Schindmähre', *merha konj* 'kljuse, kleka, kljuza, gura, Mähre, ein schlechtes, elendes Pferd' (Cigale 1860); kor. obir. *már:xa* 'Mähre', 'Hure', primor. obsoš. *má:rha* 'žival, npr. krava', tudi 'ničvredna ženska' (Ivančič Kutin 2007), rovt. tolm. *'mərxa* 'onemogla, zanemarjena žival', 'malovreden človek' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *mərha* 'mrha', *Mərha ragáta, pa sma te le trafil!* (Razpet 2006), črnovr. *mǝrxa* 'psovka živali ali človeku' (Tominec 1964), dol. kost. *'mɪrxa* 'neposlušna, zanemarjena žival', 'ničvreden, malovreden človek' (Gregorič 2014), panon. pkm. *mírka* 'mrha, kravše', *Náša Šejka je sújja mírka* (pejor. – Mukič 2005) z ojačitvijo *h v k*, toda prleš. *'mɪrxa* 'ničvreden otrok, ničvrednica' (ekspr. – Rajh 2010).

- ① Fem na *-inja* ← psl. **-yni mrhinja* 'die Mähre' (Pleteršnik); izpeljanka na *-e* < **-e(t)- mrše* n, g *-éta* 'das Hausthier' (Pleteršnik po Cafu), toda tudi 'die Schindmähre' (Pleteršnik), prek tega pomena verjetno onimizirano v cgn *Mrše, Merše* (ZSSP); strukturna tvorjenka na *-ač* < **-ačb mrháč* m 'ein elendes Thier' (Pleteršnik po Cafu), tudi na *-ača mrháča* f psovka živali, npr. *kaj pa ste imeli s psom, da vas je, mrháča, tako oklal?* (Pleteršnik).

- ② 18. st.: *shíva merha* 'Schindmähre' (Murko 1833b s.v. *schinden*).

Isln. dial. **'mɪr:ha* f 'star, ničvreden konj, kljuse';

kasneje preneseno na označevanje tudi drugih takih domačih živali in tudi na človeka ter na podlagi te rabe psovka za ničvrednega človeka, zlasti žensko.

- Prim. hrv. kajk. *m'rha* 'staro govedo', 'lenoba', 'odvraten človek' (Lipljin 2002), *mrha* 'pokvarjena ženska' (Gola – Večenaj, Lončarić 1997), *mrha* 'Schindmähre' (Šulek 1860 s.v. *Mähre*), č. *mrcha* 'mršav konj', slš. *mrcha* adj indecl 'zanič, slab, malovreden', *mrcha človek* 'slab človek', *mrcha časy* 'slabi časi', *som mrcha vôle* 'sem slabe volje', kar v rabi ustreza sln. v 19. st. potrjenem *merha konj* 'kljuse, kleka, kljuza, gura, Mähre, ein schlechtes, elendes Pferd' (Cigale 1860), p. *marcha* 'kljuse'.

- ③ Slovensko in drugo slov. gradivo kaže na **mɪrha* in ne na **marha*, kot bi bilo pričakovati ob izposoji iz nepreglašenega stvn. feminativa ob preglašenem *meriha* 'kobila', srvn. *merhe*, nvn. *Mähre* k stvn. *marah* 'konj'. Ker je n. zoonim do 16. st. ohranjal nevtralni pomen 'kobila' in šele nato pridobil pomen 'konj' ter je šele proti koncu 17. st. dobil sodobni pomen 'slab, ničvreden konj, kljuse' (e-Pfeifer), je slov. subst **mərha* f 'kljuse' verjetno nastal po križanju nemške izposojenke s psl. **mərha* 'kar je slabo, ničvredno; poginula žival', kot sta ugotavljala že Machek 1968: 379 in Bezljaj ESSJ: II:201, ko sta zavrnili staro Bernekerjevo neposredno izvajanje iz nemške predloge (Berneker 1908–1913: II:19).

Pozornost zasluži Machkovo opozorilo na možno sorodstvo s het. *marša-* 'špatný, schlecht' (Machek 1968 l.c.) oziroma bolje het. *maršant-* adj 'nepošten, lažniv; nesvet, neprimeren za sakralno rabo' < **mɪrso-*, kar se navadno povezuje s sti. *mɪšā* adv 'zaman; nepravi, napačen' in nadalje s pomensko oddaljenim *marš-* 'pozabiti' (Tischler 1977–2016: I/5/6:143s.; Mayrhofer 1992–2001: II:332; Klockhorst 2008: 561s.; vsi brez Machkovega opozorila).

- ④^{BD} Psl. **mərha* f 'kar je slabo, ničvredno ipd.'

→ VPLIV IZPOSOJENKE IZ STVN. **mariha* 'kobila'

→ FEM NA *-inja*

→ TVORJENKA NA *-e* < **-e(t)-*

→ VPLIV IZPOSOJENKE IZ STVN. **meriha* 'krepka žival ...'

→ TVORJENKA NA *-ar* 'žival, ki se hrani z mrhovino'

→ POMENSKA SPECIALIZACIJA 'medved'

→ TVORJENKA NA *-ež*

sln. *mrha*¹;

→ sln. *mrhinja*;

→ sln. *mrše*;

→ sln. *mrha*²;

→ sln. *mrhar*¹;

→ sln. *mrhar*²;

→ sln. *mrhež*;

→ POMENSKA SPECIALIZACIJA + KALK ‘ptič ...’	→ sln. <i>mrhar</i> ³ ;
→ TVORJENKA NA -nik	→ sln. <i>mršnik</i> ¹ ;
→ POMENSKA SPECIALIZACIJA ‘muha ...’	→ sln. <i>mrhar</i> ⁴ ;
nv. <i>Aaskäfer</i>	⇒ ^K sln. <i>mrhobrbec</i> ;
→ VPLIV SUBST NA -ar	→ sln. <i>mrharji</i> ;
→ VPLIV SUBST NA -nik	→ sln. <i>mršnik</i> ² ;
nv. <i>Aasfliege</i>	⇒ ^K sln. <i>mrhojednica</i> ;
nv. <i>Aasfliege</i>	⇒ ^K sln. <i>mršnica</i> ;
→ TVORJENKA NA -ov-in-ar ‘žival, ki se hrani z mrhovino’	→ sln. <i>mrhovinar</i> ;
→ TVORJENKA NA -ov-in-ec ‘žival, ki se hrani z mrhovino’	→ sln. <i>mrhovinec</i> .
▷ mrha ²	

mrha²ESSJ *míha*

míha f ‘krepka, debela žival’: *kakšno mrho so klali; zapregel je par težkih mrh; to ti je mrha, ni čudno, da ima dosti mleka* (ekspr. – SSKJ), *míha* ‘das Vieh’ (Pleteršnik po Cafu); rovt. tolm. *‘mərɣa* ‘krepka, debela žival’ (tolm. – Čujec Stres 2010–2014).

Isln. dial. **‘mɿ:ha* f ‘krepka, debela žival, živina’.

- Prim. enako, a pomensko specializirano na človeka hrv. kajk. *mřha* ‘močna oseba’ (RKDI).
- ⊕ Izgleda, da je substantiv v antonimnem razmerju s homon *míha* f ‘onemogla, zane-marjena žival, zlasti konj’: *za ta denar še mrhe ne dobiš, kaj šele takega konja* (pejor. – SSKJ). Ker je subst *márha* f ‘živina’ potrjen le v prekmurskem narečju (Pleteršnik), neposredna povezava z njim ni verjetna, ampak bi bilo na podlagi pomenskega razmerja ‘kobilá’ : ‘ženska močne postave, navadno mlajša’ v pkm. substantivu *ko‘bila* (Bajzek Lukač 2009) mogoče sklepati, da je v pozni stvn. izposojenki iz **merha* ‘kobilá’, ki je bila po naslonitvi na sln. *míha* ‘poginula žival, cadaver’ preoblikovana v *míha*, prišlo do interno slovenskega razvoja v ‘kobilá dobre rasti, krepka kobilá’ in substantiv je začel služiti za oznako tudi drugih domačih živali krepke rasti. Paralelni pomenski razvoj odraža tudi navedeno hrv. kajk. *mřha* ‘močna oseba’.

► *mrha*¹

mrhar¹

ESSJ ∅

mřhar m, g -ja ‘žival, ki se hrani z mrhovino; mrhovinar’: *truplo so prepustili mrharjem* (SSKJ), *mřhar*, g -rja ‘der Aasfresser’ (Pleteršnik), *merhar* ‘Aasfresser’ (Cigale 1860).

- ⊕ Fem na -ica *mřharica* ‘die Aasfresserin’ (Pleteršnik), *merharica* ‘Aasfresserin’ (Cigale 1860 s.v. *Aasfresser*).

Isln. dial. **‘mɿ:har* m ‘žival, ki se hrani z mesom poginule živali = z mrhovino’.

- ⊕ V izpeljanki na -ar < **-ar’b* iz subst *míha* f ‘meso poginule živali = mrhovina’ (zastar. – SSKJ; Pleteršnik) sufiks nastopa v funkciji nomena actoris; prvotno torej ‘kdor se ukvarja z mrhovino/kdor jé mrhovino’. Pomensko specializacijo na označevanje krokarja potrjuje dial. hapaks legomenon v kor. obir. *mər:ɣar* m, g -ja ‘Kolkrabe’ (Karničar 1990).

▷ *mrhar*² ▷ *mrhar*³

mrhar²

ESSJ ∅

mřhar m, g -ja ‘medved’, *šape mrharja* (ekspr. – SSKJ), *mřhar*, g -rja ‘medved’ (Pleteršnik), z drugačnim sufiksom v isti funkciji *mřhež* m ‘medved’ (Pleteršnik).

- ⊕ 19. st.: *mērhar* ‘brauner europäischer Bär, ursus arctos’ (Freyer 1842: 3).

- ⊙ Morda ničto onimizirano v cg. *Mrhar*, *Merhar* (ZSSP).

Isln. dial. (?) **‘mɿ:h-ar/-ež* m ‘medved’.

- Ⓔ Pomensko specializirano iz generične oznake za žival, ki se hrani z mrhovino, ker se z njo hrani tudi rjavi medved, prim. pomensko podobno motivirano p. dial. *maršnik* ‘velik črn medved, ki se hrani z mesom’ (Karłowicz SGP).

► **mrhar**¹

mrhar³

ESSJ 0

m̃rhar m, g -ja ‘po telesu belkasta južna ptica ujeda z duhom po mrhovini, Neophron percnopterus’ (zool. – SSKJ), *m̃rhar*, g -rja ‘der Aasgeier (neophron percnopterus)’ (Pleteršnik), *mrhar* s sin *egiptovski jastreb* ‘Neophron percnopterus’ (CZŽ 1997: 101; Erjavec 1875: 297), toda generično *merhar* ‘Aasgeier’ (Cigale 1860), *mérhar* ‘der Aasgeier, l'avoltójo’ (Drobníč 1858).

Isln. knjiž. **mr̃:har* m ‘žival, ki se hrani z mrhovino = mrhovinar’ (19. st.);

po pomenski specializaciji ‘ptica ujeda, ki se hrani z mrhovino’ in nato kot kalk nvn. *Aasgeier* s sin *ägyptische Geier* (Schöddler 1860: II:446) terminologizirano v ‘Neophron percnopterus’, ker se ta ptica ujeda, ki izvira z afriškega področja, prim. agl. *Egyptian vulture*, pretežno hrani z mrhovino.

V to pomensko skupino spada tudi drugače tvorjeno štaj. *m̃šnik* m ‘kragulj’: *kokoš s piščanci se je pred m̃šnikom skrila pod grm* (dial. – SSKJ), *m̃šnik* ‘der Aasgeier’ (Pleteršnik), ‘kokošar, skobec’ (gor. – Pleteršnik), *maršnik*, ‘der Hühnergeier, il nibbio, milvo’ (Drobníč 1858) < **m̃r̃š-bn-ik̃b*.

► **mrhar**¹

mrhar⁴

ESSJ 0

m̃rhar m, g -rja ‘die Aasfliege’ (Pleteršnik), *merhar* ‘Aasfliege’ (Janežič 1851).

- Ⓙ Strukturna tvorjenka na -ica *m̃rharica* ‘die Aasfliege’ (Pleteršnik), primor. obsoš. *m̃:rh̃ar̃ca* ‘mesarska muha’ (Ivančič Kutin 2007), verjetno v spolu prenamerjeno zaradi slovničnega spola subst *múha*.

Isln. dial. **m̃r̃:har* m ‘mesarska muha’.

- Ⓚ V izpeljanki na -ar < *-ar̃b iz subst *m̃rha* f ‘poginula žival’, ‘meso poginule živali’ sufiks verjetno nastopa v isti funkciji kot v prebivalskih imenih na -ar tipa *Kočevár* ← tpn *Kočevje*, saj se mesarska muha rada zadržuje na mrhovini. Ker je sin *mrhojêdnica* (► mrhojednica) le knjižni, ni verjetno, da bi bilo *m̃rhar* njegov hipokoristik.

mrharji → mrhobrbec

ESSJ 0

mrhež → mrhar²

ESSJ 0

mrhinja → mrha¹

ESSJ s.v. *m̃rha*

mrhobrbar → mrhobrbec

ESSJ 0

mrhobrbec

ESSJ 0

mrhob̃rb̃ac m, g -bca ‘der Aaskäfer’ (Pleteršnik), *merhoberbec* ‘der Aaskäfer’ s sin *merhoberbar* in *grobar* (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **mrho-’br̃:b-̃ac/-ar* m ‘hrošč ...’ (19. st.).

- ↵^κ nvn. *aaskäfer* ‘silpha, benennung stinkender käfer’ (Grimm 1854–1971) ← *Aas* ‘mrhovina’ + *Käfer* ‘hrošč’.

- Ⓚ Kalk po nvn. kompozitu je bil tvorjen z nomenom agentis na -ec < *-b̃cb in -ar < *-ar̃b iz skladenjskih zvez tipa **br̃bati mrho* ‘bezati, brskati, šariti po mrhovini’, prim. sln. *br̃bati -am* impf ‘bezati, brskati po čem’ (SSKJ; Pleteršnik).

V to pomensko skupino spada tudi sodobni termin *mrharji* m pl ‘hrošči, ki zalegajo jajčeca v mrhovino, Silphidae’ (zool. – SSKJ) in drugače tvorjeno *m̃šnik* m ‘der Aas-

käfer' (Pleteršnik) < **m̥r̥š-ɛn-ik̥*. Prvotno se je entomonim verjetno nanašal na hrošča, ki se ne zadržuje le na mrhovini, ampak vanjo odlaga tudi svoja jajčeca. Podobno tvorjeni so tudi *drekobr̥bec* in *govnobr̥bec* (► *drekobr̥bec*).

mrhojednica

ESSJ 0

mrhojēdnica f 'die Aasfliege' (Pleteršnik), pred univerbizacijo s suf -ica *mrhojedna muha* f 'die Aasfliege' (Pleteršnik), *mrhojedna muha* 'mesna muha, Aasfliege' (Cigale 1860), kjer je bil adjektivni suf -en < *-*ɛn̥* naplaščen na starejši adjektiv v sinonimni zvezi *mrhojedna muha* 'die Aasfliege (m. cadaverina)' (Pleteršnik), *mrhojedna muha* 'Musca cadaverina' (Erjavec 1875: 361).

Isln. knjiž. **mrho'jē:da 'mu:ha* f 'mesarska muha' (19. st.).

↵^K nvn. *Aasfliege* 'Musca cadaverina' (Schödl 1860: II:506; Grimm 1854–1971) ← *Aas* 'mrhovina' + *Fliege* 'muha'.

- ⓔ Kalk po nvn. kompozitu, ki mesarsko muho označuje po tem, da se rada zadržuje na mrhovini, je bil ob jedru *múha* f 'musca' tvorjen s kompoz adj *mrhojēd*, f -*jēda* 'tak, ki jē/se hrani z mrhovino' (Pleteršnik) iz subst *m̥r̥ha* f 'mrhovina' in *jēsti* 'edere' < **jēsti* 'isto' < psl. **ǣsti*, čeprav se ta muha ne hrani z mrhovino, ampak vanjo spušča svojo zalego. Prvotni pomen tega kompoz adj se ohranja v zvezi *mrhojedi jastreb* m 'aasfressender Habicht' (Pleteršnik) in v subst na -ec < *-*ɛɛ* *mrhojēdec* m, g -*dca* 'mrhovinar': *prepustiti poginulo žival mrhojedcem* (redko – SSKJ), *mrhojēdɛc*, g -*dca* 'der Aasfresser' (Pleteršnik) in v s suf -en < *-*ɛn̥* tvorjeni varianti *mrhojēdna ptica* f 'der Aasvogel' (Pleteršnik), *mrhojedna ptica* 'Aasvogel' (Cigale 1860), ki kaže, da je bil prvotni kompoz adj *mrhojēd* podvržen ničti substantivizaciji.

V to pomensko skupino spada tudi verjetno ljudski kalk v kor. obir. *m̥r̥:š̥an̥ca* 'Schmeißfliege (bläulich)' (Karničar 1990), mež. *m̥r̥š̥n̥ce* pl 'mesarske muhe' (Koprivna – SLA) < **m̥r̥š-ɛn-ica*.

M

mrhovinar

ESSJ 0

mrhovīnar m, g -*ja* 'žival, ki se hrani z mrhovino': *ob truplu so se začeli zbirati mrhovinarji; jastrebi mrhovinarji* (SSKJ), sem drugače tvorjeno in že pomensko specializirano na označevanje ptice ujede *mrhovīnac* m, g -*nca* 'der Aasgeier' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. **m̥r̥ho'ui:n-ɛɛ/-ar* m 'žival, ki se hrani z mrhovino'.

- ⓔ Izpeljanki na -ec < *-*ɛɛ* in -ar < *-*ar'ɔ* nastopata v funkciji nomina actoris, ki je bil tvorjen iz subst *mrhovīna* f 'meso poginule živali' (SSKJ; Pleteršnik), kor. rož. *m̥r̥xovīna* 'gnijoče meso' in 'segnito seno' (Šašel 1957), rovt. črnovr. *m̥r̥x̥eĩna* 'mrhovina' (Tominec 1964), v 19. st. *merhōvina* 'm̥erha, merletina, m̥eršhina, das Aas' (Murko 1833a: 183).

► *mrha*¹

mrhovinec → mrhovinar

ESSJ 0

mrhunec → mravunec

ESSJ 0

mrkač

ESSJ s.v. *m̥rkati*, *p̥rč*

m̥rkáč m, g -*a* 'plemenski oven': *čredo je vodil star mrkač* (dial. gor. – SSKJ), *m̥rkáč* 'oven za pleme, der Schafbock, der Widder', 'kozel' (Pleteršnik), *merkáč* 'Geißbock', 'Widder' (Janežič 1851); kor. obir. *m̥r̥qá:č* 'Schafbock', 'lusterne Person' (Karničar 1990), rož. *m̥r̥qáč* 'oven' (Šašel 1957), *m̥r̥qá:č* 'oven' (Kattinig 2017), primor. obsoš. *m̥rkà:č*, g *m̥rká:ča* 'plemenski oven' (Ivančič Kutin 2007), rovt. polj. *m̥árkač* 'plemenski oven' (Škrlep 1999), po SLA 'oven', npr. kor. rož. *m̥r̥qáč* (Slovenji Plajberk/Windisch Bleiberg – SLA), mež. *m̥rkáč* (Črna na Koroškem, Koprivna, Ravne na Koroškem – SLA), rovt. horj. *m̥rká:č*

(Horjul – SLA), polj. *markâč* (Poljane nad Škofjo Loko – SLA), dol. *mărkâč* (Vnanje Gorice – SLA), štaj. zgsav. *mărkâč* (Ljubno ob Savinji – SLA), *mŕkâč* (Meliše – SLA), kozjaš. *mărkâč* (Zgornja Kungota – SLA), gor. *mărkâč* (Valburga – SLA).

- ① Dem na *-ek* < **-bkb* *mrkâčək*, g *-čka* 'kleiner Widder' (Pleteršnik); strukturna tvorjenka na kor. *-ěj* < **-ěj* *mrqáčěj* 'oven' (Šašel 1957).
- ② 18. st.: *merkâzh* 'Geisbock, caper, hircus' (Pohlin 1781), *merkazh* 'ouzhji kosel, oven, Schafbock', 'oven, ovan, bider, Widder', 'Geisbock' (Gutsman 1789); 19. st.: *merkazh* 'Geisbock' (Jarnik 1832: 184), *merkâzh* 'der Geißbock' (Murko 1833a: 183), *merkâzh* 'terkazh, binej, Stoßwider' (Freyer 1842: 6).
- ③ Prek vzdevka, verjetno za pohotnega človeka, ničto onimizirano v cgn *Merkač* (ZSSP). **Psln.** **mrkâč* m 'oven/kozel' (splošno) ← 'goneča se drobnica (moškega spola)'.
• Prim. hrv. *mrkač* 'ime ovnu' (ARj), mak. *oven mrkač* 'oven, ki se goni' (TRMJ), ukr. *merkâč* 'koštrun', br. *markâč* 'oven za pleme';
< **psl.** dial. **mrkâčb* m 'oven'.
- ④ Prvotna oznaka za ovna je nomen agentis na *-čb iz **mrkati se* 'goniti se, pariti se', prim. sln. *mrkati se mŕkam se* impf 'isto', primor. obsoš. *mărkă:tę se mărcēm se* 'goniti se, kazati nagnjenje za parjenje (za ovce)' (Ivančič Kutin 2007), hrv., srb. *mrkati se mŕčēm se* 'goniti se' (ARj), mak. *mrka se* 'isto' (Bezljaj ESSJ: II:202; ESUM: 3:443).

mrkaj → mrčes

ESSJ s.v. *mrčes*

mrkelič

ESSJ 0

mărkə'lič m 'čriček, murnu podobna žuželka' (rov. tolm. – Čujec Stres 2010–2014).

Isln. dial. *mărkə'lič* m 'čriček ...' (tolm.) < **mrkolit* b.

- ⑤ Osamljeno in nejasno. Morda pomensko motivirano po temni/črni barvi žuželke in dem na *-ič* < **-it* b iz **mrkol* < **mrkolb*, kar je lahko s suf *-olb substantivizirani adj *mrk*, f -a 'temen' poleg 'mračen' (SSKJ).

mrkušā

ESSJ 0

mrkúša f 'svoje ime ovci' (Zemon – Pleteršnik), 'svoje ime kravi' (Vreme – Pleteršnik); primor. notr. *mrkúša* 'ime ovci' (Zemon pri Ilirski Bistrici – Erjavec, LMS 1882/1883, 214), *mrkúša* 'ime kravi' (Vreme – Erjavec, LMS 1882/1883, 282).

Isln. dial. **mr'ku:ša* f 'ime ovci/kravi' (notr.).

- Prim. enako hrv. čak. *mrkúša* f 'ime ovci s črno liso' (Vodice – Ribarić 1940: 168), *mrkuša* 'ime ovci' (Kurelac 1867: 32), blg. dial. *Mrkuša* 'ime črne ovce' (citirano po ÈSSJa: 21:136);
< **jslov.** (sln.-hrv.-blg.) **mrkuša* f 'domača žival (ovca ali krava) s temno liso'.
⑥ Prvotna oznaka za domačo žival, ovco ali kravo, ki ima temno/črno liso, je bila s suf *-uša najverjetneje tvorjena iz **mrkb* adj 'temen' (Erjavec, LMS 1882/1883, 282; ÈSSJa l.c.) in ne iz substantiva, kot je z navedbo hrv. čak. *mŕk* m, g -a 'mrak, tema' sklepal Ribarić 1940 l.c.

mrlad

ESSJ s.v. *zamrlâdnjak*

mrlâd f 'das Aas' (pkm. – Pleteršnik po Cafu), *merlad* 'merha, merhovina, cerknina, cerknetina, merlina, mercina, mertvačina, Aas' (Cigale 1860), tudi *mrljâd* f 'mrlad, das Aas' (Pleteršnik po Cafu).

- ① Kol na *-ina* *mrlâdina* f 'das Aas' (Pleteršnik).

Isln. dial. **mrl(')âd* f, g -i 'cadaver'.

- ② Zaradi variantno sporočene tvorjenke na *-ad* je verjetno, da je fonetično prvotnejša *mrljâd*, ki z izglasjem *-jad* < **-j-ědb* kaže, da je bil slov. kolektiv na *-ědb tipa *otročâd*

f kol ← *otròk* m ‘puer’ tvorjen iz ijevskega subst **môrlb* iz ptc pret akt **môrlb* k *mrėti* *mrěš* impf ‘de vita decedere’ < **mer-ti mbrěšb*, ki se potrjuje v str. *merlb* f ‘koža poginule ovce’ (ÈSSJa: 21:140) ← ‘kar je umrlo, mrtvo’. Tvorjenost neposredno iz ptc, kot domneva Snoj v Bezljaj ESSJ: IV:388, je manj verjetna.

mrletina

ESSJ 0

mrlėtina f ‘das Aas’ (Pleteršnik), *merletina* ‘Aas’ (Janežič 1851); panon. prleš. *‘mrlėtina* ‘mrhovina’ (Rajh 2010).

- Ⓜ 18. st.: *merletina* ‘*merha*, *merfhina*, Aas’ (Gutsman 1789); 19. st.: *merletina* ‘*mèrha*, *merhòvina*, *mèrfhina*, das Aas’ (Murko 1833a: 183).

Isln. dial. **mrl̥ɛ:tina* f ‘cadaver’ < **môrl-ět-ina*.

- Ⓜ Ker slov. suf **-ět-* nastopa tudi v funkciji substantivizatorja, kot je mogoče sklepati iz **moldę* n ‘mlad človek’ ← adj **moldb* ‘mlad’ (ÈSSJa: 19:157), je sln. tvorba **mrl̥ɛ:tina* izvorno lahko kol na *-ina* iz subst **môrl̥ɛ/môrl̥ět-* ‘kar je umrlo, mrtvo’, ki odraža substantivizirani ptc pret akt **môrlb* od *mrėti* *mrěš* impf ‘de vita decedere’ < psl. **mer-ti mbrěšb*. Substantiv je torej tudi prvotno označeval več poginulih živali.

mrlič

ESSJ 0

‘mrlič m ‘mrtvo (zvaljeno) pišče’ (panon. prleš. – Rajh 2010).

Isln. dial. *‘mrlič* m ‘mrtvo (zvaljeno) pišče’ (prleš.).

- Ⓜ Splošno sln. subst *mrl̥ič* m ‘homo mortuus’ < **môrlit̥b*, ki je bil s suf *-ič* < **-it̥b* izpeljan iz ptc pret akt **môrlb* od *mrėti* *mrěš* impf ‘de vita decedere’ < **mer-ti mbrěšb*, se po do sedaj znanih podatkih le v prleškem govoru, kjer se potrjuje tudi *mrl̥i:č* ‘mrlič, mrtvec’ (Rajh 2010), nanaša tudi na mrtvo žival. Prleš. akcentsko razmerje *‘mrlič* (žival) : *mrl̥i:č* (človek) je v govoru verjetno v funkciji leksikalne diferenciacije.

mrlina

ESSJ 0

mrlina f ‘das Aas’ (Pleteršnik), *mrlina* ‘todtes Gethier, Aas’ (Janežič 1893), *merlina* ‘*merha*, *merhovina*, *cerknina*, *cerknetina*, *merlad*, *mercina*, *mertvačina*, Aas’ (Cigale 1860); panon. pkm. *mrlina* ‘mrhovina, crkovina’, od tod ‘zmerjavka za žensko’ (Novak 1996), prleš. *mrlina* ‘mrhovina, crketina’ (Antič 2009), *mrlina* ‘isto’ (Rajh 2010).

- Ⓜ Iz tega prek adj **mrlinski* s suf *-jak* substantivizirano pkm. *mrlinšček* ‘pokopana žival’ (Novak 1996).

Psln. dial. **mrlina* f kol ‘poginule živali, mrhovina’ (panon.);

- = hrv., srb. *mrlina* ‘mrhovina’, tudi *mrljina* ‘isto’ (ARj), r. dial. *merlina* ‘koža poginule ovce’ (ÈSSJa: 21:138);
< **psl.** dial. **môrlina* f ‘mrhovina = poginula žival’, kasneje tudi ‘del poginule živali’, prim. r. pomen.

- Ⓜ Subst na **-ina* je kot prvotni abstractum iz ptc pret akt **môrlb* (ÈSSJa l.c.) in sekundarni nomen resultativum najprej verjetno generično označeval mrtva bitja in se je kasneje pomensko zožil na označevanje poginulih živali ali njihovih delov. Hrv., srb. *mrljina* z *-lj-* lahko kaže, da se je izpeljava deloma izvedla iz ijevskega subst **môrlb*, ki se potrjuje v str. *merlb* f ‘koža poginule ovce’ (ÈSSJa: 21:140) ← ‘kar je umrlo, mrtvo’.

- Ⓜ^{BD} Psl. **mer-ti mbrěšb* → ptc pret akt **môrlb*

→ psl. abstr **môrlina*

→ TVORJENKA NA *-jak* ‘muha ...’

→ TVORJENKA NA *-jak* ‘hrošč ...’

sln. *mrlina*;

→ sln. *mrlinjak*¹;

→ sln. *mrlinjak*².

▷ *mrlinjak*¹ ▷ *mrlinjak*²

mrlinec

ESSJ 0

mər̥linc m 'mravlja' (rovt. horj. (Logatec) – SLA), črnovr. *marlinc* 'isto' (Hotedršica – SLA), *m̥rlinc* (Črni Vrh – SLA), *marlinc* (Godovič – SLA).

Isln. dial. **m̥l'i:nəc* m 'mravlja' (rovt.);

po asimilaciji *l* ← *vl* (Ramovš 1924: 312) nastalo iz dial. **m̥l'ul'i:nəc*, to pa po redukciji iz **m̥raul'i:nəc* 'mravlja'.

► **mravljinec**

mrlnjak¹ESSJ s.v. *mréti*

mrl̥lnjak m 'die Aasfliege' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *mrl̥lnjak* m 'mesarska muha'.

- ⊕ Z izpeljanko na *-jak* iz sln. *mrlina* f 'mrhovina' je mesarska muha označena kot tista, ki je v zvezi z mrhovino, ker se rada zadržuje na mrhovini.

► **mrlna**

mrlnjak²

ESSJ 0

mrl̥lnjak m 'der Aaskäfer' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *mrl̥lnjak* m 'hrošč, ki se zadržuje na mrhovini in vanjo zalega jajčeca, mrhar'.

- ⊕ Z izpeljanko na *-jak* iz sln. *mrlina* f 'mrhovina' je hrošč poimenovan, da je v zvezi z mrhovino, saj se na mrhovini rad zadržuje in vanjo odlaga tudi svoja jajčeca.

► **mrlna**

mrnsec → drnasec

ESSJ 0

mrloglja

ESSJ 0

mr̥ógl'a f 'mravlja' (gor. (Srednja vas v Bohinju) – SLA).

Isln. dial. *mr̥ógl'a* f 'mravlja' (gor.);

fonetično razvito iz sln. *mr̥ávlja*; v govoru Srednje vasi v Bohinju razvoj *u* v *g* ni sistemski, prav tako tudi razvoj *á* v *ó* ne, zaporedje *ou* iz psln. **l̥* pa je razvito v ojevski refleks, npr. *dōx* 'dolg', *wōna* 'volna', zato je fonetična realizacija iz *mr̥ávlja* v *mr̥ógl'a* lahko le arhaični ostanek starejših razvojnih stopenj: psln. **m̥raul'ä* > **mr̥ául'a* > po dvigu artikulacije *á* pred *u* **mr̥óul'a* > po razvoju *u* v *g* (preden se je psln. **l̥* prek **ou* razvil v *o*) *mr̥ógl'a*. S. Torkar, ustno opozarja, da se del Srednje vasi v Bohinju imenuje *V Renčah*, kar je v Franciscejskem katastru leta 1826 sporočeno v zapisu *Granitzane* z vzglasnim *g*- za prvotno *v*- [u-].

► **mravlja** ▷ grmovlja

mrožESSJ *mrōž*

mr̥ōž m, g -a 'morski sesalec z velikima okloma in brki, ki živi v severnih polarnih morjih': *loviti mrože*; *mroži in tjunji* (SSKJ), *mrož* 'Odobenus rosmarus' (CZŽ 1997: 218), *mrōž* 'das Wallross (trichecus rosmarus)' (Pleteršnik), *mroži/mroževi* m pl 'Wallroffe' (Cigale 1880), *mrož* 'Trichechus rosmarus' (Erjavec 1875: 281), *mrož* 'morski konj, Wallrofs' (Janežič 1867 s.v. *Wall*-), *mrož* 'Walross, Trichécus rósmarus' (Erjavec 1864: 37), *mrož* 'Wallroß (Trichecus rosmarus)' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **m'ro:ž* m 'Odobenus rosmarus = Trichecus rosmarus' (19. st.).

- ⇔ č. *mrož* 'Odobenus rosmarus', kar je bilo enako kot slš. *mrož* 'isto' preoblikovano iz prvotnega **morž* kot izposojenke iz r. *mórž* m, g *moržá* 'Odobenus rosmarus' ⇔ lap. *morša/moršša* 'isto' (Vasmer 1986–1987: II:655; Bezljaj ESSJ: II:202).

- ⊕ Zoonim naj bi bil onomatopejskega izvora in posnemal mroževo oglašanje (Machek 1968: 380; Bezljaj ESSJ l.c.).

Neposredno iz r. je bilo izposojeno hrv., srb. *mòrž* 'Odobenus rosmarus', blg. *morž* 'isto', gl. *morž*, ukr. *morž* in verjetno tudi agl. *morse* ter frc. *morse*.

mrše → mrha ¹	ESSJ 0
mršnica → mrhojednica	ESSJ 0
mršnik¹ → mrhar ³	ESSJ 0
mršnik² → mrhobrbec	ESSJ 0
mršon	ESSJ 0

mṛśūṇ m 'bastard pri živalih' (rov. črnovr. – Tominec 1964).

Isln. dial. *mṛśūṇ* m 'bastard pri živalih' (črnovr.).

- ⓔ Osamljeno in nejasno. Oznaka bi lahko bila povezana s sln. *mūh* m 'žival od kože in ovna' (Pohorje – Pleteršnik po Trstenjakovem viru), če ima *mṛśūṇ* interkaliran *r* v nenaglašenem zlogu kot sln. dial. *fṛžina* ← *fužina*, *fṛžou* ← *fižōl* (Ramovš 1924: 82) in se je prvotno glasil **mu'šō:n*.

mrtvak → mrtvica	ESSJ 0

mrtvaščica	ESSJ 0

mrtvaščica f 'der Mauerspecht (certhia muraria)' (Pleteršnik).

- ⓔ 19. st.: *mertváshiza* 'Strix, Schleiereule', *pégafta mertváshiza* 'Strix flammea, gemeine Schleiereule', *mertváshiza* 'sidna máverza, máverza, marva, Tichodroma muraria, rothflüglichte Mauerklette' (Freyer 1842: 10).

Isln. knjiž. **mrt'va:ščica* f 'Certhia muraria = Tichodroma muraria' (19. st.).

- ⓔ S suf *-ica* substantivizirano iz besedne zveze *mrtvaška ptica* f 'Perleule (strix flammea)' (Pleteršnik), *mrtvaška ptica* 'pegasta sova, Perleule (Strix flammea)' (Cigale 1860), v 19. st. *mertváshka tíza* 'pégafta fova, Schäfereule, Perleule' (Freyer 1842: 10), kar je verjetno kalk po nvn. kompozitu *todtenvogel* 'certhia muraria' poleg *todteneule* 'strix flammea' (Grimm 1854–1971), dobesedno 'mrtvaška ptica/sova'; poimenovanje je odraz ljudskega verovanja, da sova oziroma njeno oglašanje napoveduje smrt.

mrtvaška ptica → mrtvaščica	ESSJ 0

mrtvaška ura	ESSJ 0

mrtvaška ura f 'pikčasti trdoglav, Anobium punctatum' (CZŽ 1997: 389), *mrtvaška ura* 'der Troitzkopf (anobium pertinax)' (Pleteršnik), *mrtvaška ura* 'trdoglav, kukec, Anobium pertinax' (Erjavec 1875: 349).

Isln. knjiž. **mrt'va:ška 'u:ra* f 'Anobium pertinax' (19. st.).

- ↔^K nvn. *Todtenuhr* 'Anobium pertinax' (Schödler 1860: II:496) ← *todt/tot* 'mrtev' + *Uhr* 'ura', dobesedno 'mrtvaška ura'.

- ⓔ Schödler 1860 l.c. je tega hroščka črnorjave barve predstavil, da glas samcev spominja na oglašanje ure, hkrati pa se potuhne (► potuhnjenec), naredi za mrtvega, če se ga kdo dotakne, v CZŽ 1997 l.c. pa se za *Anobium punctatum* sporoča, da samci v času parjenje udarjajo s sprednjim delom ovratnika ob steno rova, zvok je dobro slišen tudi človeku, kar naj bi povzročilo verovanje, da trkanje oznanja bližino smrti. Adj *mrtváški*, f *-a* < **mrtvač-ski* je bil tvorjen iz subst *mrtvák* m 'mrtva oseba ali žival', ta pa iz adj *mártev*, f *-tva* 'mortuus'.

mrtvica	ESSJ 0

mrtvica f 'mrtva čebela v panju, zlasti pri prezimovanju, zastrupitvi, zadužitvi': *delavke odstranijo mrtvice*; *število mrtvic se je povečalo* (čeb. – SSKJ), *mrtvica* 'mrtva čebela' (Pleteršnik).

Isln. knjiž. **mrt'vi:ca* f 'mrtva čebela' (19. st.).

- ⓔ Neologizem 19. st. kot oznaka za mrtvo čebelo je bil tvorjen s suf *-ica* iz adj *mártev*, f *-tva* 'mortuus' < psl. **mǫrtъ* 'isto'.

Dial. sin *mrtvák* m ‘mrtva čebela’ (gor. – Pleteršnik) je bil s suf *-ak* < **-akъ* substantiviziran iz istega adjektiva.

mrtvinček

ESSJ 0

mortvīnčok m ‘martinček’ (dol. kost. (Babno Polje) – SLA), sporočeno tudi v Gostenčnik 2018: 56.

Isln. dial. **mrtʲui:nčək* m ‘martinček’ (dol.) ← *martīnček* ‘isto’;

to osamljeno poimenovanje za martinčka je bilo iz širše potrjenega *martīnček*, dol. kost. *marʲti:nčək* (Gregorič 2014) ljudskoetimološko preoblikovano na podlagi adj *mrtēv*, f *-tva* ‘mortuus’, morda po percepciji, da so martinčki mrtvi, ko na soncu nepremično ždiijo, dokler jih kaj ne zmoti. K fonetiki prim. dol. kost. *čpʲrf* m ‘črv’ (Babno Polje – SLA) < psln. **čřu* ‘isto’.

► **martinček**¹

mrtvišče

ESSJ 0

mrtvišče n ‘poginula žival’: *bivolja mrtvišča*; *črvi na mrtvišču* (zastar. – SSKJ).

Isln. knjiž. *mrtvišče* n ‘poginula žival’ (20. st.).

- Ⓔ Ker je homon *mrtvišče* n ‘Friedhof’, ‘Leichenfeld’ (Janežič 1889) kot nomen loci na *-išče* iz adj *mrtēv*, f *-tva* ‘mortuus’ pisno potrjen že v 19. st., se je novi pomen ‘poginula žival, crkovina’ verjetno razvil prav iz tega nomena loci.

mrva

ESSJ 0

mŕva f ‘ovčje ime: majhna in drobna ovca’ (Kanin – Pleteršnik) = primor. obsoš. *mrva* ‘ovčje ime’ (Kanin – Erjavec, LMS 1875, 224).

Isln. dial. **mŕ:ya* f ‘ovčje ime’ (obsoš.).

- Ⓔ Osamljeno, a gotovo onimizirano prek vzdevka za majhno in drobno ovco metaforičnega izvora iz subst *mŕva* f ‘drobec, malenkost’, npr. *mrva moke*, *solī*, *kruha* (Pleteršnik) < **mŕ:ya*. Podobno pomensko motivirano je *māla* f ‘govedje in ovčje ime’ (► mala).

mrzličar → anofeles

ESSJ 0

mržnjak

ESSJ 0

mržnjak m ‘Mugil saliens Risso’ (Munda 1926: 42).

Isln. knjiž. *mržnjak* m ‘Mugil saliens’ (20. st.).

- ⇨ hrv. *mržnjak* m ‘Mugil saliens’, v kraju Krtole *mražnjak* ‘isto’ (Vinja 1986: II:256).
Ⓔ Nejasno.

muc

ESSJ s.v. *māčka*, *mūca*

mûc m, g *-a* ‘maček’: *muc leži na peči* (ljubk. – SSKJ), *mûc* ‘der Kater’ (v otroškem govoru – Pleteršnik); po SLA gor. *mûc* ‘maček/-čka’ (Zasip pri Bledu – SLA).

- Ⓔ Fem na *-a mûca* ‘mačka’: *muca prede*; *pobožati muco* (ljubk. – SSKJ), *mûca* ‘die Katze’ (v otroški govorici – Pleteršnik), *muca* ‘mačka, Katze’ (Cigale 1860), *mûca* ‘Katze’ (Janežič 1851); kor. rož. *mû:ca* ‘mačka’ (Kattnig 2017), primor. kraš. *mûca* ‘Katze’ (Štrekelj 1887: 429), rovt. črnovr. *mûca* ‘mačka’ (Tominec 1964), toda kor. rož. *mûca* ‘mačica na vrbi’ (Šašel 1957), po SLA rovt. tolm. *mûca* ‘mačka’ (Grahovo ob Bači – SLA), štaj. zgsav. *mûca* ‘isto’ (Rečica ob Paki – SLA), v 18. st. *muza* ‘Katze’, ‘Palmblühe’ (Gutsman 1789), v 19. st. *muza* ‘die Katze’ (Jarnik 1832: 75), *mûza* ‘die Katze’, ‘das Palmkätzchen’ (Murko 1833a: 204) in iz tega dem na *-ika mûcika* f ‘mačka’: *igrati se z muciko* (ljubk. – SSKJ), *mûcika* (Pleteršnik), *mûcika* ‘das Kätzchen, il miccino, gattino’ (Drobnič 1858), rovt. črnovr. *mûčkq* (Tominec 1964) < **mu:cika*, štaj. zgsav. *mûcika* ‘mačka’ (Rečica ob Paki – SLA), v 18. st. *muzèka* ‘mazhka’ (Pohlin 1781) in dem na *-ica mûcica*: *doma imamo lepo črno mucico* (ljubk. – SSKJ) ter dem na *-ka mûcka*: *mucka čepi na peči in*

prede (ljubk. – SSKJ), *mûcka* ‘das Kätzchen’ (Pleteršnik), dol. *mûcka* (Zagradec – SLA), fem na *-i mûci*: *si kje videl našo muc*; pri klicanju *muci, muc*, *pridi sem* (ljubkovalno, indecl – SSKJ); dem na *-ek* < **-ькѣ mûcek* m, g *-cka*: *mucek leži na soncu in dremlje*; črn *mucek* (ljubk. – SSKJ) *mûcək*, g *-cka* (Pleteršnik), *mucek* ‘maček, Kater’ (Cigale 1860 z oznako, da je beseda šaljiva), rovt. črnovr. *mûck* (Tominec 1964), štaj. zgsav. *‘mucək*, g *-c’ka* (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 331); strukturna tvorjenka na *-elj* < **-ьл’b mûcəl̥j* m, g *-clja/-cəl̥jna* ‘muc’ (Pleteršnik) in iz tega cgn *Mucelj* (ZSSP), toda kor. zilj. *mûcəl̥l̥* ‘mačka’ (Blače/Vorderberg – SLA) < **-i-li* (?) ← **-l-ějb* (?).

- ⊙ Prek vzdevka onimizirano v cgn *Muc* (ZSSP).

Isln. dial. **mûc* m ‘maček’ s fem *mûca* (splošno).

- Prim. hrv. *muca* ‘ime mački’, *mucica* ‘isto’, mask na *-an mucan* ‘ime mačku’ (vse ARj).
- ⊕ Izhodišče poimenovanj je najverjetneje vabni klic za mačke *muc, muc* (Bezljaj ESSJ: II:204; Snoj 2016: 448), ki je še v rabi, npr. *muc, muc, pridi sem* (SSKJ), gor. *‘muc’ muc* ‘vabni klic za mačka’ (Kropa – Škofic Diss. 1996) in ustreza kor. n. vabnemu klicu za mačke *mutz!* (Lexer 1862; Grimm 1854–1971 s.v. *miez*), ki je bil verjetno predloga za izposoj v sln. in hrv. Slš. dial. klic *muc-muc* se uporablja za vabljenje zajcev (SSN: II:212).

▷ mujc

mudla

ESSJ s.v. *mûl*

mûdla f ‘mula, eine Kuh mit abgebrochenen Hörnern’ (Slovenske gorice – Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *mûdla* f ‘krava s polomljenimi rogovi’ (slngoriš.).

- ⊕ Osamljeno in nejasno. Skok 1971–1974: II:480 je ta sln. hapaks legomenon povezoval z lat. *mutilus* adj ‘pohabljen, okrnjen’, kar implicira izposoj iz neke mlajše rom. lenirane predloge **‘mu:dilũ*, f *‘mu:dila*. Sprejema Bezljaj ESSJ: II:205, ki navaja logud. *mudulu* ‘oven’ (Meyer-Lübke 1911: 428).

mufa

ESSJ 0

mûfa f ‘eine Kuh mit dicken, herabhängenden Lippen’ (Lašče – Pleteršnik).

- ⊕ Mask na *-ec* < **-ьсѣ mûfec*, g *-fca* ‘mufast vol’ (Lašče – Pleteršnik), tj. ‘vol z debelim in povešenim gobcem’.

Isln. dial. **‘mu:fa* f ‘krava z debelim in povešenim gobcem’ (dol.).

- ↔^k kor. n. *muffe* ‘gobec (pejor.)’, tudi *muff* ‘povešen gobec’ (Lexer 1862), srvn. *muff* ‘povešen gobec’, *mupf* ‘isto’ (Lexer 1872–1878; Striedter-Temps 1963: 181).

- ⊕ Ni znana.

muflon

ESSJ 0

muflôn m, g *-a* ‘divja ovca z navzdol zavitim rogovi, ki živi zlasti na Sardiniji in Korziki, *Ovis musimon*’: *naseliti muflone*; *evropski muflon* (zool. – SSKJ), *muflon* ‘*Ovis ammon* (= *orientalis*) *musimon*’ (CZŽ 1997: 137), *muflôn* ‘neka ovca, der Mufflon (*ovis musimon*)’ (Pleteršnik), *muflon* ‘*Ovis musimon*’ (Erjavec 1875: 276).

Isln. knjiž. **mufl̥lo:n* m ‘*Ovis musimon*’ (19. st.).

- ↔ nvn. *Muflon* ‘*Ovis musimon*’ (Schödl 1860: II:424), sodobno *Mufflon* ‘isto’ ↔ frc. *mouflon*, kar je tako kot it. *muffione* iz rom. **mufl̥lo:ně*, to pa je z zamenjavo likvide *r* z *l* nastalo iz rom. **mufl̥ro:ně*, ki se kot evropski substratni relikv ohranja v sard. *muvro-ne*, korz. *mufrone*, *muvrone*, *murvone* (Onions 1967: 593; Battisti, Alessio 1950–1957: 2525; Meyer-Lübke 1911: 421).

- ⊕ Etimologija zoonima za muflona, katerega domovina sta Sardinija in Korzika, od koder so ga kot lovno divjad naselili drugod po Evropi (CZŽ 1997 l.c.), je neznana.

Delni sin *divja ovca* f 'zlasti v gorah živeča žival temne ali svetle barve, katere samec ima navadno velike, spiralasto zavite rogove, Ovis' (zool. – SSKJ) morda temelji na kalku nvn. *wilde Schaf* kot opisni oznaki za muflona (Schödler 1860 l.c.).

muh → mršon

ESSJ 0

muha¹

ESSJ *múha*, s.v. *mûšec*, *zamûšnica*

múha f 'žuželka s kratkimi nogami, tipalkami in kožnatimi krili': *muhe brenčijo*, *lazijo po odpadkih* (SSKJ), *oljna muha* 'muha, katere ličinka uničuje olive, *Dacus oleae*', *čebelna muha* 'zelo majhna brezkrila žuželka, ki živi na čebeli, *Braula coeca*', *kapusna muha* 'muhi podobna žuželka, ki uničuje zlasti kapusnice, *Chortophila brassicae*', *hlevska muha* 'muha, ki živi v hlevu, pri živini, *Stomoxys calcitrans*' (zool. – SSKJ), *domača muha* 'muha s črepalom, živeča v človeških bivališčih, *Musca domestica*' (zool. – SSKJ), *domača muha* '*Musca domestica*', *hlevska muha* '*Stomoxys calcitrans*' (CZŽ 1997: 285), *múha* 'die Fliege', *hišna múha* 'die Stubenfliege (*musca domestica*)', *zlata múha* 'die Goldfliege', *mrtvaška múha* 'die Leichenfliege (*sarcophaga mortuorum*)', *podrepna múha* 'muha, ki živini pod rep sili' (Pleteršnik), *muhe* f pl 'Muscida', *muha črnica* f 'muha z značilnimi črnimi krili, *Anthrax*', *zlobna muha* '*bodulja*, *Stomoxys calcitrans*', *hišna muha* '*Musca domestica*', *mrtvaška muha* '*Sarcophaga mortuorum*' (Erjavac 1875: 361), *hišna muha* 'die gewöhnliche Stubenfliege, *Musca domestica*' (Erjavac 1864: 106), *muha* 'Fliege' (Cigale 1860), *muha* 'Fliege' (Janežič 1851); kor. obir. *mú:xa* 'Fliege' (Karničar 1990), zilj. *múha*, g *múh'e* 'muha' (Rateče – RS 2015), primor. rez. *mýwa* 'fly' (Steenwijk 1992), nad. *múha* 'mosca' (Rigoni, Salvino 1999), *múha* 'mosca' (Špehonja 2012b), ter. *mòuxa* 'mosca', Apl *múxe* (Spinozzi Monai 2009: 403, 181), *múha/mòuxa* (Merkù GSTN), kraš. *mýha* 'Fliege' (Štrekelj 1887: 429), *slepa múha* 'neka igra, ki se drugod imenuje *slepa miš*' (Kras – Erjavac, LMS 1882/1883, 214), notr. '*mü:xa*/*mu:xa*' (Velike Žablje – Ječič DN 2010: 78), rovt. tol. '*mu:xa* 'žuželka' (Čujec Stres 2010–2014), čmovr. *mûxg*, g *mûixę* 'muha' (Tominec 1964), gor. *mú:xa* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *mý:xa* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. '*mü:xa* 'muha' (Gregorič 2014), panon. pkm. *múha/múja*, pl *mújé*, *puno múj* (Novak 1996), *múja*, g *mújé/múje* (Mukič 2005), prleš. *múha* (Antič 2009), '*múxa* (Rajh 2010), po SLA je beseda *múha* dobro potrjena.

① Mask na *-ak muhák* 'das Fliegenmännchen' (Pleteršnik); dem na *-ica múhica* f in palatalizirana varianta *mušica* (Pleteršnik), *múhica* (Janežič 1851), primor. rez. *mývica* (Steenwijk 1992), dol. kost. '*mü:xéca* (Gregorič 2014), v 19. st. *múhiza* 'eine kleine Fliege' (Murko 1833a: 201).

② 16. st.: *muha* 'Muck, musca' (Megiser 1592); 17. st.: *muca* 'mofco' (Alasia 1607) [muha], *muha* 'musca' (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 18. st.: *muha* 'Fliege, mufca' (Pohlin 1781), *muha* 'Fliege', *muha*, *katira perleti*, *huiſhi pikni* 'ein gähkommendes Unglück iſt ſchlimmer' (Gutsman 1789); 19. st.: *muha* 'die Fliege' (Jarnik 1832: 73), *múha* 'die Fliege' (Murko 1833a: 201).

③ Prek vzdevka, verjetno za sitnega oziroma nadležnega človeka, onimizirano v cgn *Muha* (ZSSP; Keber, JZ 5, 1999, 136) in manj verjetno, da bi bil cgn *Muha* hipokoristik n. cgn *Much*, kot domneva Bezljaj ESSJ: II:205.

Psln. **múha/muhä* f 'musca' > **múha/múha* 'isto';

- = stsl. *muha* 'musca', hrv., srb. *múha* 'isto', *múva*, hrv. kajk. *m'uha* (Lipljin 2002), *múha* (Houtzagers 1999), čak. *muhä* (ČDL), *múha* (Vrgada – Jurišić 1973), mak. *muva*, blg. *muhà*, dial. *múha*, *muhá* (citirano po ÈSSJa: 20:170), r. *múha*, ukr. *múha*, br. *múha*, p. *mucha*, plb. *mauxo/maixo*, č. *moucha*, slš. *mucha*, gl. *mucha*, dl. *mucha*;

< psl. **múha/muhā* f 'musca', dial. 'čebela'.

- Ⓔ Brez popolnega formalnega ustreznika v drugih ide. jezikih. Ker ima dem na -ica **mъšica* 'mušica, culex', prvotno torej 'majhna muha', enako ničto prevojno stopnjo kot večina korensko sorodnih lit. *mùsė* f 'muha', *musià* 'isto', let. *muša*, stpr. *muso*, gr. *μῦα* < **musjeH₂*, toda lat. *musca* < **mus-keH₂*, ki potrjujejo prvotno korensko zaporedje **mus-* (Trautmann 1923: 191; ÈSSJa: 20:170; Derksen 2008: 330), se v razmerju **mou̯s-* : **mus-* lahko ohranja podatek o starem pide. entomonimu proterokinetičnega tipa, ki je označeval leteče žuželke, kot so muhe, čebele ipd. Ni jasen vzrok za nastanek tonema v psl. varianti **múha* (ap A).

Ⓔ^{BD} Psl. **muhā/múha* f 'musca'

→ TVORJENKA NA -on 'komar'

→ + ADJ bezljavski 'zolja'

→ + ADJ hudi 'zolja'

→ + ADJ koblji

→ + ADJ konjski

→ + ADJ mesarski

→ + ADJ mesni

→ + ADJ pizdni

→ + ADJ zaplodni

→ + ADJ sirarski

→ + APOZICIJA

→ + APOZICIJA

→ **muhati* → **muhadlo* → **muhadlica*

→ DEM NA -ica 'mušica'

→ MLAD DEM NA -ica 'komar'

nlat. *Muscipapa*

→ VPLIV SIN kraljiček

nlat. *Muscipapa*

nlat. *Muscipapa*

nlat. *Muscipapa*

nlat. *Muscipapa*

nv. *Kirschfliege*

nv. *Tsetsefliege*

nv. *Nesselfliege*

nv. *Waldfliege*

nv. *spanische Fliege*

→ TVORJENKA NA -av-ica 'penica'

→ TVORJENKA NA -ov-ica (?) 'penica'

→ TVORJENKA NA -av-ka/-ov-ka (?) 'penica'

→ KOMPOZ + -ica 'penica'

→ TVORJENKA NA -ar 'konj ...'

→ TVORJENKA NA -on 'obad'

→ TVORJENKA NA *-yn-ica 'vinska mušica'

→ TVORJENKA NA -an-ec < *-čn-ec 'komar'

→ PRENOS 'kačji pastir'

> hrv. *muha* → kajk. *muharica* 'Alburnus ...'

→ PRENOS psl. dial. **muhā/múha* 'apis'

→ PRENOS + VPLIV bečelič 'čmrlj'

→ PRENOS + SUF -elj 'čmrlj'

→ PRENOS + SUF -on 'čmrlj'

→ PREMET

→ PRENOS 'apis terrestris'

sl. *muha*¹;

→ sl. *mušon*¹;

→ sl. *bezljavsa muha*;

→ sl. *huda muha*;

→ sl. *koblja muha*;

→ sl. *konjska muha*;

→ sl. *mesarska muha*;

→ sl. *mesna muha*;

→ sl. *pizdna muha*;

→ sl. *zaplodna muha*;

→ sl. *sirarska muha*;

→ sl. *muha sirarnica*;

→ sl. *muha sirovka*;

→ sl. *muhalica*;

→ sl. *mušica*;

→ sl. *muhica*;

⇨^K sl. *muhar*¹;

→ sl. *muharček*;

⇨^K sl. *muhec*;

⇨^K sl. *muhovček*;

⇨^K sl. *muholov*;

⇨^K sl. *muholovec*;

⇨^K sl. *češnjeva muha*;

⇨^K sl. *muha cece*;

⇨^K sl. *muha koprivarica*;

⇨^K sl. *muha pogozdnica*;

⇨^K sl. *španska muha*;

→ sl. *muhavica*;

→ sl. *muhovica*;

→ sl. *muhovka*;

→ sl. *muhojedica*;

→ sl. *muhar*²;

→ sl. *mušon*²;

→ sl. *mušnice*;

→ sl. *mušanec*;

→ sl. *mašanec*;

⇨ sl. *muharica*;

sl. *muha*²;

→ sl. *muhelič*;

→ sl. *mušelj*¹;

→ sl. *mušon*²;

→ sl. *šemon*;

→ sl. *muha*³.

▷ muha² ▷ muha cece ▷ muha³ ▷ huda muha ▷ češnjeva muha ▷ nora muha ▷ mušon¹ ▷ mušon³
 ▷ muha pogozdnica ▷ muha koprivarica ▷ sirarska muha ▷ muha sirarica ▷ muha sirovka ▷ koblja
 muha ▷ mesarska muha ▷ bezljavka muha ▷ konjska muha ▷ pizdna muha ▷ španska muha ▷
 zaplodna muha ▷ muhalica ▷ muhar¹ ▷ muhar² ▷ muhica ▷ muhavica ▷ mušnice ▷ mušica ▷
 muhovka ▷ muhovica ▷ muhojedica ▷ muhec ▷ muhovček ▷ muholov ▷ muholovec

muha²

ESSJ 0

múha f 'čebela': *peljati muhe na pašo* (gor. – SSKJ), *kranjska muha* 'kranjska čebela' (Gradivo SSKJ); kor. rož. *múxa* 'čebela' (Šašel 1957 s.v. *báčeva*), obir. *mú:xa* 'Bienen' (Karničar 1990), primor. rez. *múha za stárt* 'isto' (Osojane/Oseacco – Steenwijk, SJ/SLS 4, 2003, 46), dobesečno 'muha za strd = med'.

- ⑦ Pod vplivom dominantnega sin *čebēla* prenašeno v primor. nad. *mušēla* 'ape' (Marsin/Mersino, Čarni Varh/Montefosca, Barnas/Vernasso – Rigoni, Salvino 1999), *mušēla* 'ape' (Špehonja 2012b) in iz tega nomen loci na *-njak mušēunjak* 'alveare' (Špehonja 2012b) < **mušetnjak*.

Psln. dial. *múha* f 'čebela' (kor., gor., posredno primor.).

- ⑤ Poimenovanje za čebelo je nastalo po prenosu s poimenovanja za muho verjetno zato, ker oba insekta letata, vendar je prenos zaradi srb. dial. *múva* 'čebela' (Rečnik SANU), blg. zastarelega *muhà* 'isto' (BER: IV:352), r. dial. *múha*, ukr. dial. *múha*, br. dial. *múha*, p. dial. *mucha*, č. dial. *moucha* (citirano po ÈSSJa: 20:170; ESJS: 9:506) lahko še starejši, že psl. dialektični.

► **muha¹** ▷ mušon² ▷ mušelj¹ ▷ muhelič

muha³

ESSJ 0

múxa f 'čmrlj' (primor. briš. (Oslavje/Oslavia) – SLA).

Isln. dial. *múha* f 'čmrlj' (briš.) ← *múha* f 'musca'.

- ⑤ Poimenovanje za čmrlja je verjetno nastalo po prenosu s poimenovanja za muho, ker oba insekta letata.

► **muha¹**

muha cece

ESSJ 0

múha cecē f 'žuželka, ki prenaša povzročitelja spalne bolezni': *pik muhe cece* (SSKJ).

Isln. knjiž. *múha cecē* f 'Glossina palpalis' (20. st.).

- ↵^K nvn. *Tsetsefliege* 'Glossina palpalis' ali agl. *tsetse fly* 'isto', tudi *tzetze fly*.

- ⑤ Delni kalk po nvn. ali agl. predlogi je bil tvorjen z jedrom *múha* f 'musca', medtem ko nekalkirana sestavina, v kateri se ohranja beseda za muho južnoafriškega cvanskega jezika bantajske skupine (Webster 1994), nastopa v funkciji desnega prilastka.

► **muha¹**

muha koprivarica

ESSJ 0

muha koprívarica f 'die Nesselfliege' (Pleteršnik), *muha koprivarica* 'Nesselfliege' (Cigale 1860).

Isln. knjiž. **mu:ha kop'ri:varica* f 'Nesselfliege' (19. st.).

- ↵^K nvn. *nesselfliege* 'musca urticae' (Grimm 1854–1971) ← *Nessel* 'kopriva' + *Fliege* 'muha', sodobno morda 'Ceroxys urticae'.

- ⑤ Kalk po nvn. predlogi, ki to muho povezuje s koprivo, je bil tvorjen z jedrom *múha* f 'musca' in apozicijo *koprivarica* kot feminativa na *-ica* iz izpeljanke na *-ar* < **-ar'b* k ftn *kopríva* f 'urtica'. Ni bilo mogoče ugotoviti niti sodobnega slovenskega pomenskega ustreznika niti natančnega denotata.

► **muha¹**

muha pogozdnica

ESSJ 0

muha pogozdnica f 'die Waldflye' (Pleteršnik), *muha pogozdnica* 'Waldflye' (Cigale 1860).

Isl. knjiž. *muha pogozdnica* f 'Eristalis nemorum = Musca nemorum' (19. st.).

↩^K nvn. *Waldflye* 'Musca nemorum' ali nlat. *Musca nemorum*, dobesedno 'muha gozdov/ gozdna muha'.

- ⓔ Ker je habitat te muhe gozd, je bil kalk po nvn. ali nlat. predlogi narejen na podlagi skladenjske zveze **muha*, ki živi po gozdovih, tj. 'v gozdovih', v kateri je prep *po* nastopala v pomenu 'v' kot npr. v *po ulicah skakati*, tj. 'biti v ulicah in tam skakati', *po gorah* je še *mnogo snega* 'tam, kjer so gore, je še mnogo snega' (Pleteršnik).

► **muha**¹

muha sirarica → sirarska muha

ESSJ 0

muha sirovka → sirarska muha

ESSJ 0

muhalica

ESSJ 0

muhālica f 'farfalla' (primor. nad. (Podutana/San Leonardo) – Rigoni, Salvino 1999) = 'metulj'.

Isl. dial. **mu'ha:lica* f 'metulj' (nad.) < **muhādlica*.

- ⓔ Osamljeno. Gotovo korensko povezano z *múha* f 'musca', nad. *múha* 'isto' (Rigoni, Salvino 1999), saj sta obe žuželki majhni in letata. V besedotvornem oziru je substantiv enak *múhalica* f 'priprava za odganjanje muh' (Pleteršnik), *muhaliza* 'Fliegenwedel' ob *muhalo* 'isto' (Jarnik 1832: 73), zaradi česar je oznaka za metulja verjetno s suf -ica podaljšani nomen actoris ← nomen instrumenti iz glagola **muhati* kot denominativa k *múha* f 'musca', ki je moral pomeniti 'obnašati se kot muha, tj. leteti, letati'.

► **muha**¹

muhar¹

ESSJ 0

múhar m, g -ja 'majhna ptica selivka s sivim ali črnim hrbtom in belim trebuhom, Muscicapa': *muharji in sinice*; *črnoglavi muhar* (zool. – SSKJ), *sivi muhar* 'Muscicapa striata', *črnoglavi muhar* 'Ficedula hypoleuca', *belovrati muhar* 'Ficedula albicollis', *muharji* m pl 'Muscicapinae' (CZŽ 1997: 219), *múhar* m, g -rja 'der Fliegenfänger, der Fliegen-schnäpper (muscicapa)', *črnoglavi múhar* '(muscicapa atricapilla)' (Pleteršnik), *muharji* m pl 'Muscicapidae', *črnoglavi muharji* 'Muscicapa atricapilla' (Erjavec 1875: 285).

- ⓔ 19. st.: *múhar* 'Muscicapa, Fliegenfänger', *velki múhar* 'láfhka péniza, Muscicapa grisola, gefleckter Fliegenfänger', *zherni múhar* 'figojédka, figojevka, leshetrudnik, Muscicapa albicollis, weißhalfiger Fliegenfänger' (Freyer 1842: 12).

Isl. knjiž. **mu:har* m 'Muscicapa' (19. st.).

↩^K nlat. *Muscicapa* 'muhar' ali nvn. *Fliegenfänger* 'isto'.

- ⓔ Zaradi pozne pisne potrjenosti in neevidentiranosti v narečjih je ornitonim verjetno kalk po nlat. ali nvn. predlogi, ki tega ptiča označuje po lastnosti, da lovi, prim. lat. *capere*, nvn. *fangen*, muhe, prim. lat. *musca*, nvn. *Fliege*. Tvorjen je bil s pripadnostno izpeljanko na -ar < *-ar'b iz subst *múha* f 'musca'; prvotno torej 'ptič, ki je v zvezi z muhami', čeprav se muharji hranijo tudi z drugimi insekti.

Enako tvorjeni kalk je hrv. *muhar* 'muhar' (ARj), *muhar* poleg *muvić* (Šulek 1860 s.v. *Fliegenfänger*), pri čemer je bil *muhar* 'Muscicapa' potrjen v Šibeniku (Hirtz 1928–1956: II:286).

Od besedotvorno variantnih sinonimov *múhac* m, g -hca 'muhar, der Fliegenfänger (muscicapa)' (Pleteršnik), *muhec* 'Fliegenfänger (Muscicapa)' (Cigale 1860), *múhov-*

ček m, g -čka 'majhna ptica selivka s sivim ali črnim hrbtom in belim trebuhom; muhar': *odselitev muhovčkov* (dial. – SSKJ), *múhovček*, g -čka 'der Fliegenfänger (Muscicapa)' (Pleteršnik), *muhovček* 'der Halsband - Fliegenfänger, Muscicapa albicólis' (Erjavec 1864: 45), **muholòv** m, g -lòva 'muholovec' (Pleteršnik), *muholov* 'muhar, muhec, laška penica, figojedka, figojevka, Fliegenfänger (Muscicapa)' (Cigale 1860) in **muholòvác** m, g -vca 'der Fliegenschnapper (Muscicapa)' (Pleteršnik po Cafu) sta bila zadnja dva lahko izposojena iz hrv. *muholov* 'Muscicapa' (Belostenec 1740; ARj), *muholòvac* 'isto' (ARj) = *muholóvecz* (Belostenec 1740).

► **muha**¹ ▷ muharček

muhar²

ESSJ 0

múhar m, g -ja 'konj z izpuščajem na koži, ki ga povzročajo zlasti muhe': *zdraviti muharje* (vet. – SSKJ).

Isln. knjiž. *múhar* m 'konj ...' (20. st.).

- ⊕ Terminološka oznaka za konja z izpuščajem na koži, ki ga povzročajo zlasti muhe, je bil s pripadnostnim suf -ar < *-ar'b tvorjen iz subst *múha* f 'musca'; prvotno torej 'konj, ki je v zvezi z muho'.

► **muha**¹

muharček

ESSJ 0

múharček m, g -čka 'najmanjša ptica pevka z rdečo ali rumeno liso na temenu; kraljiček': *drobni muharčki* (dial. zahodno – SSKJ), *múharček*, g -čka v zvezi *mali múharček* 'der Fittisänger, der Birkensänger (regulus trochilus)', *trstni múharček* 'der Weidenzeisig (regulus rufus)', *beli múharček* 'der schwarzkehlige Steinschmätzer (saxicola rubicola)' (Pleteršnik).

- ⊕ 19. st.: *beli múhárzhek* 'Saxicola rubicola, schwarzkehlige Steinschmätzer', *tèrftni múharzhik* 'tèrftna péniza, tèrftniza, Currus arundinacea, Teichfänger', 'vèrbje líftniza, Regulus rufus, Weidenlänger', *mali múharzek* 'brésje líftniza, kóvazhek, Regulus trochilus, Fitisfänger' (Freyer 1842: 13, 14, 16).

Isln. knjiž. **mu:harček* m 'kraljiček, Regulus' (19. st.).

- ⊕ Ornitonim je bil verjetno pod vplivom izglasja sinonimnega ornit *kraljiček* m, g -čka tvorjen iz ornit *múhar* m 'Muscicapa', ker sta oba ptička približno enake velikosti in oblike, čeprav različnih barv.

► **muha**¹

muharica

ESSJ s.v. ščevnica

muharica f 'zelenika, belka, ševnica, Alburnus lucidus' (Gradivo SSKJ).

Isln. knjiž. *muharica* f 'Alburnus alburnus = Alburnus lucidus' (20. st.).

- ⇨ hrv. kajk. *muharica* 'Alburnus lucidus', *muarica* 'isto', *muvarica* (Ogulin, Slunj – Hirtz 1928–1956: III:250).

- ⊕ Ker se ta ribica hrani z »zračno hrano« (Munda 1926: 23), tj. z letečim mrčesom, jo fem na -ica iz subst **muhar* 'kdor lovi muhe' k hrv. kajk. *muha* f 'muha, musca' < psl. **muhā* 'isto' označuje kot tisto, ki lovi muhe.

► **muha**¹

muhavica

ESSJ 0

muhavica f 'penica, Grasmücke' (Cigale 1860), *múhavica* 'Grasmücke (ptica)' (Janežič 1851).

- ⊕ 18. st.: *muhaviza* 'periza, Grasmücke' (Gutsmann 1789) s pisno napako za **peniza*; 19. st.: *muhaviza* 'péniza, périza, Grasmücke' (Murko 1833b s.v. *Gras*) s prepisano Gutsmannovo pisno napako.

Isln. knjiž. **mu:havica* f 'penica, Sylvia' (18. st.).

- Prim. formalno enako hrv. *muhavica* ‘Muscicapa’, tudi *muhavac* ‘isto’ (Hirtz 1928–1956: II:187).

Ⓔ Homonimna sln.-hrv. ornitonima sta bila s suf *-ica* substantivizirana iz adj **muhav* ‘tak, ki je v zvezi z muhami’ k subst *múha* f ‘musca’ oz. hrv. *mùha/mùva* ‘isto’. S tem ornitonimom sta označena glede velikosti podobna ptička, ki ju družijo tudi lastnosti, da se ob drugih žuželkah prehranjujeta tudi z muhami.

Pleteršnikovo *múhovica* f ‘penica, die Grasmücke’ (Pleteršnik) in *múhovka* f ‘die Grasmücke’ (Pleteršnik po Cafu) lahko odraža razvoj neakcentuiranega zaporedja *-av-* v *-ov-*, čeprav bi na spremembo *a* v *o* lahko vplival tudi sin *muhojédica* f ‘penica, die Grasmücke’ (Pleteršnik po Cafu).

► **muha**¹

muhec → muhar¹

ESSJ 0

muhelič

ESSJ 0

məxɛ̞l̩ɕ m ‘čmrlj’ (kor. zilj. (Rikarja vas/Riegersdorf) – SLA).

Isln. dial. **muhelič* m ‘čmrlj’ (zilj.).

Ⓔ Ker so poimenovanja za čmrlja pogosto izpeljanke iz entomonimov za čebelo, npr. ter. *čelōn* iz dial. *čēla* ‘čebela’, pkm. *fčelár* iz pkm. *fčēla* ‘čebela’, je zilj. *məxɛ̞l̩ɕ* zaradi nerealizirane palatalizacije velara gotovo mlada izpeljanka iz sln. dial. *múha* ‘čebela’, verjetno tvorjena po vzoru zilj. sin *ḅəčɛ̞l̩ɕ* m ‘čmrlj’ (► bečelič).

► **muha**²

muhica

ESSJ 0

Ⓔ 18. st.: *muhiza* ‘komarizh, Mücklein’ (Gutsman 1789).

Isln. knjiž. **mu:hica* f ‘majhen komar’ (18. st.).

Ⓔ Osamljeno. Zaradi izostanka palatalizacije velara je entomonim mlad, morda celo le Gutsmanova novotvorjenka na *-ica* iz *múha*, ki komarja označuje kot majhno muho.

► **muha**¹

muhojedica → muhavica

ESSJ 0

muholov → muhar¹

ESSJ 0

muholovec → muhar¹

ESSJ 0

muhovček → muhar¹

ESSJ 0

muhovica → muhavica

ESSJ 0

muhovka → muhavica

ESSJ 0

mujc

ESSJ 0

‘mujc m ‘muc’ (ekspr., panon. prleš. – Rajh 2010).

Ⓔ Fem na *-a* *mújca* ‘muca’ (panon. pkm. – Mukič 2005), prleš. *mùjca* (Rajh 2010) in iz tega dem na *-ika* pkm. *mùjcika* ‘mucka’ (Novak 1996), prleš. *mùjcika*, tudi ‘vrsta jabolk’ (Rajh 2010), po SLA panon. prleš. *mùjcika* (Središče ob Dravi – SLA), *‘mu:jcika* (Veliki Brebrovnik – SLA), *mùjcika* (Bučkovci – SLA) in mask na *-ek* pkm. *mùjcek*, g *-a* (Mukič 2005), toda v funkciji deminutiva prleš. *mùjcek* m, g *-a* (Rajh 2010), po SLA prleš. *mùjček* (Sveti Tomaž – SLA), *mùjček* (Trgovišče – SLA), *mùjcek* (Ormož – SLA), *mùjcek* (Veržej – SLA), *mùjček* (Središče ob Dravi – SLA).

Isln. dial. **mùjc* m ‘maček’ (panon.);

s sekundarnim prehodnim *j* v akcentuirani poziciji nastalo iz sln. **mûc* m ‘maček’. Enako interkalacijo odraža hrv. kajk. *m’ujca* ‘mačka’ ob *m’uca* ‘isto’, *m’ujc* interj ‘vabni klic za mačko’ (Lipljin 2002).

► **muc**

mujič → mul¹

ESSJ 0

muk → mukavec

ESSJ 0

mukavec

ESSJ 0

múkavəc m, g -vca 'die Unke (bombinator igneus)' (tolm. – Pleteršnik), *severnoamerikanski múkavəc* 'der Ochsenfrosch (rana mugiens)' (Pleteršnik), *severno-amerikanski múkavec* 'der Ochsenfrosch, Rana mugiens, ima jako močan, rujoveč glas' (Erjavec 1881: 125); rovt. tol. *múkavec* m, g -vca 'Bombinator igneus, Unke' (Ponikve na Šentviški Gori – Erjavec, LMS 1879, 131).

- ⊙ Cgn *Mukavec* s pisno varianto *Mukavc* (ZSSP) je bil verjetno onimiziran pred pomen-sko specializacijo substantiva na označevanje urha.

Isl. dial. **mu:kau̯əc* m 'urh, Bombina' (tolm.).

- Prim. formalno najbližje slš. dial. *múkavka* 'vrsta žabe, ki živi v močvirju' (SSN: II:217) poleg hrv. *mukalica* 'Bombinator igneus, Feuerunke' (Šušnjevo Selo, Čakovec), *muki-ca* 'isto' (Zagreb), srb. *mukač* 'Bombinator igneus, Feuerunke' (Gornja Bukovica (Valjevo) – vse Hirtz 1928–1956: I:91);

< **psl. dial.** **mukaŭcъ* m (sln.) s fem **mukaŭka* (slš.).

- ⊕ Urh (sln.) oz. žaba (slš.) sta verjetno poimenovana po svojem oglašanju, saj je subst **mukaŭcъ* in iz tega **mukaŭka* prek adj **mukaŭ* mogoče povezati z glagolom onomatopejskega izvora **mu-ka-ti*, ki praviloma označuje oglašanje goveda, predvsem krav (ESSJa: 20:178s.), a tudi žab, npr. v srb. *Ima jedna žabica, koja pomalu muče, a kad je darneš, izvrne se i odozdo je žuta kao što biti može* (Hirtz 1928–1956 l.c.). V generičnem pomenu 'žaba' sln. kor. podjun. **muk** in rož. **mukej** spadata tudi v to slov. besedno družino in nista povezana s sln. *múk* m 'neko bajeslovno bitje' (Pleteršnik), kot se sklepa v Žejn Diss. 2014: 207.

- ⊙^{BD} Psl. onomatopeja **mu* → **mu-ka-ti* 'oglašati se ...'

→ SLN. NOMEN AGENTIS ← NOMEN ACTIONIS 'rana'

sln. **muk**;

→ TVORJENKA NA -ej ← -aj

→ sln. **mukej**;

→ **mukaŭ* adj → SLN. SUBSTANTIVIZACIJA NA -ec 'urh, Bombina'

sln. **mukavec**;

→ EKSPRESIVIZACIJA **s-mukati* → **smukaŭ* adj → SLN. SUF -ica + HIPERKOREKCIJA

→ sln. **smukalica**.

▷ smukalica

mukej → mukavec

ESSJ 0

mul¹

ESSJ s.v. *múl*

mûl m 'mulast vol, vol z odbitimi rogovi' (Pleteršnik po Cafu), tudi *mulj* 'isto' (Pleteršnik po Zalokarjevem rkp. slovensko-nemškem slovarju), *múl* 'oven brez rogov' (primor. obsoš. (Krn) – Erjavec, LMS 1879, 133 z razlago, da se ovnu z rogovi pravi *bíček*).

- ⊕ Fem na -a *mûla* 'koza brez rogov' (dol., notar. – Pleteršnik), 'krava brez rogov' (rez., Slovenske gorice, dol. – Pleteršnik), *mula* 'ein hörnlofes Stück Vieh' (Janežič 1851); strukturna tvorjenka na -ec < *-ьс *mûləc* m, g -lca 'ein Ochs oder Bock ohne Hörner' (dol., bkr. – Pleteršnik), v 17. st. *muliz* 'en vol ali košèl pres rogou' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), strukturna tvorjenka na -ič < *-it'ь *mûlič* m 'ein ungehörntes Böcklein' (Pleteršnik po Cafu), toda primor. rez. **mújič** m 'not fully grown goat or devil without horns' z adj *múja* f sg 'without horns' in *mújast* 'without horns (of a goat)' (Steenwijk 1992) enako kot Pleteršnikovo *mulj* kaže na **l*, ki se potrjuje tudi v dol. **mulják** m 'ein Bock ohne Hörner' (bkr. – Pleteršnik); adj na -ast v 17. st. *mulast* 'en vol ali košèl pres rogou, muliz, mutulus' (Kastelec, Vorenc 1680–1710), toda kor. obir. **mó:wasta qó:za** 'koza brez rogov' s sin *mú:zasta qó:za* (Karničar 1990 s.v. *mulast*) kaže na dial. spust artikulacije u v o (o pojavu Furlan 2016: 106).

Psln. dial. **mul/mul* m 'domača rogata žival brez rogov';

- prim. hrv. čak. v Istri *mùleš*, pl *mùleši* 'ime ovnu brez rogov' z dem *mùlešić* (Francetić 2015), *mùleš*, g -a 'oven brez rogov' (RRG 2014), *mùleš* m 'žival (oven?) brez enega roga', *mùlas* adj, f *mùlasta* 'pohabljen, brez kakega dela na telesu (npr. brez roga, brez las itd.)' (Orbanići – Kalsbeek 1998), na Cresu *mùli* Nsg m, g -a 'tak brez rogov (o ovci)' (Orlec na Cresu – Houtzagers 1985), v Liki *mùlīn* m 'oven brez rogov' (Čuljat 2009), *mulin* 'goveje ime', *mulak* 'isto', *mulin* 'ovčje ime; oven brez rogov', *mulica* 'isto' (Kurelac 1867: 26, 32, 36; ARj);

< **psl.** dial. **mùlb* adj 'brezrog' (ESSJa: 20:186), a verjetno tudi **mùl'b* adj 'brezrog';

- ♦ prim. let. *maùle* 'brezroga krava' z mask *maùlis* (Mühlenbach, Endzelin 1929–1932) poleg ničtostopenjskega *mùls* adj 'brezrog', npr. *mùla guovs*, *mùle* 'brezroga krava', *mùlis* 'brezrogi bik', lit. *mùlas* adj, f *mùlā* 'brezrog' (Kurschat 1968–1973), *šmùlas* adj, f *šmùlā* 'isto', *šmùlē* 'brezroga krava', *šmùlis* 'brezrogi oven' (Kurschat 1968–1973), na kar sta po Būgi opozorila Fraenkel 1962–1965: 470 in Bezljaj ESSJ: II:205 (vsi brez polnostopenjske let. variante).

ⓔ Nejasna. V ESSJa: 20:186 se opozarja tudi na br. dial. *myláty* 'brezrog (o kravi)'.

ⓓ^{BD} Psl. dial. **mùlb/ mùl'b* adj 'brezrog'

→ NIČTA SUBSTANTIVIZACIJA 'vol ...'

→ TVORJENKA NA -iē

→ TVORJENKA NA -ak

→ SPUST ARTIKULACIJE + ADJ NA -ast + koza

sln. *mul'*;

→ sln. *mujič*;

→ sln. *muljak*;

→ sln. *molasta koza*.

M

mul²

ESSJ 0

mùli lpl 'donkey' (primor. rez. – Steenwijk 1992).

Isln. dial. **mul* m 'osel' (rez.).

↔ furl. *mùl* m 'mulji samec, Equus mulus' (NP).

- ⓔ Ker furl. *mùl* označuje le muljega samca in tudi drugi rom. refleksi lat. *mùlus* m 'mezeg' označujejo le križance med žrebcom in oslico, je pomen rez. *mùli* ali neustrezno predstavljen ali pa je nastal z generalizacijo.

► **mula**

mula

ESSJ *mùla*, s.v. *mùl*, popàh

mùla f 'domača žival, neposredna potomka osla in kobile': *jahati, tovoriti na mùli; mule in mezgi* (SSKJ), *mùla* 'das Maulthier (equus mulus)' poleg 'der weibliche Bastard' (Pleteršnik), *mula* 'Maulthier, Equus mulus' (Erjavec 1864: 36), *mula* 'Maulesel' (Janežič 1851); kor. obir. *mù:la* 'Maultier' (Karničar 1990), primor. kraš. *mùla* 'Maulesel', 'Bastardin' (Štrekelj 1887: 429), obsoš. *mù:la* 'mula' (Ivančič Kutin 2007), rovt. črnovr. *mùlq* 'Equus mulus' (Tominec 1964), ki z *l* in ne *l* kaže, da je bil zoonim v narečje importiran, dol. kost. 'mula' 'mula, domača žival, neposredna potomka osla in kobile' (Gregorič 2014).

- ⓓ Mask na -ec < *-ьць *mùlec*, g -lca 'mulji samec' (redko – SSKJ), dol. *mùlēc*, g -lca 'das männliche Maulthier' (bkr. – Pleteršnik) in iz tega fem na -ica *mùlica* 'das weibliche Maulthier' (Pleteršnik po Cafu), mask na -ek < *-ькъ *mùlak*, g -lka 'das männliche Maulthier' (Pleteršnik po Cafu).

- ⓓ 17. st.: *mula* 'mulus, maulesel, maulthier' (Kastelec, Vorenc 1680–1710).

Isln. dial. **mu:la* f 'domača žival, neposredna potomka osla in kobile' (kor., primor., dol.).

- ↔ it. *mula* f, kar je feminativ k *mulo* m 'križanec med oslom in kobilo, Equus mulus' < lat. *mùla* f ob *mùlus* m 'križanec med oslom in kobilo', kar je bilo izposojeno v stvn. *mùl*, srvn. *mùl*, nv. **Maul* in se ohranja v sodobnih kompozitih, kot sta *Maultier* 'Equus mulus', *Maulesel* 'isto'.

- Ⓔ Lat. *mūlus* se tudi na podlagi pozno lat. deminutiva *muscellus* ‘mlad mulji samec’ s fem *muscella* ‘mlada mula’ izvaja iz pital. **mus klo-/muk slo-* in primerja z gr. *μύκλος* ‘tovorna mula’ < **μύκλος* in nadalje z alb. *mushkë* ‘Equus mulus’ in psl. **mъzъ* m ‘križanec med oslico in žrebcom’ (Walde, Hofmann 1938–1954: II:125; Bezljaj ESSJ: II:206; de Vaan 2008: 394). Zaradi spola sln. dial. **mula* ni verjetno, da bi bil posrednik srednja visoka nemščina.

▷ mul²

mulj

ESSJ 0

mulj m ‘babaš, Mugil cephalus’ (Munda 1926: 42).

Isln. knjiž. *mulj* m ‘babaš, Mugil cephalus’ (20. st.).

- ⇨ hrv. *mulj* m ‘mugil, cipelj’ (Bakar, Trpanj, Duba, Ston), *mŭj* ‘isto’ (Martinščica – oboje Vinja 1986: II:251) ⇨ dalm. rom. **mu:jil* < **mu:gilē* ← lat. *mūgil* m ‘cipelj’ (Skok 1971–1974: II:450; Ligorio Diss. 2014 s.v. *mūgile*).
- Ⓔ Lat. *mūgil* m ‘cipelj’ se na podlagi besedotvornega razmerja *pugil* : *pungō* povezuje z *ēmungō-ere* ‘usekniti (se)’, s čimer naj bi generična oznaka za ciplja to ribo označevala, da je sluzasta (Walde, Hofmann 1938–1954: I:402; de Vaan 2008: 392). Podobno pomensko motiviranost se ugotavlja pri sin *babaš* (► *babaš*), *balavaš* (► *balavaš*).

- Ⓓ^{BD} Lat. *mūgil* m ‘cipelj’ > dalm. rom. **mu:jil*

⇨ hrv. *mulj*

⇨ sln. *mulj*;

→_{ROM. ASIM m : n ← m : l} it. *mūggine* ⇨ sln. **mu:žina*

sln. *mužna*.

▷ mužna

muljak → mul¹

ESSJ s.v. *múl*

mulon

ESSJ 0

mulón m ‘oven’ (primor. rez. – Steenwijk 1992), *mulôn* ‘isto’ (V Bili/San Giorgio – SLA).

Isln. dial. *mulón* m ‘oven’ (rez.).

- Ⓔ Nejasno, a verjetno rom. izposojenka, čeprav ji ustrezne fonetične predloge, ki bi lahko bila v zvezi s furl. *moltòn* ‘oven’, *montòn* ‘isto’ (NP), ni bilo mogoče najti.

muna

ESSJ s.v. *māčka*

múna f ‘muca, die Katze’ (kor. – Pleteršnik), *muna* ‘Katze’ (Janežič 1851); kor. rož. *múna* ‘mačka’ (Šašel 1957), rož. *mù:na* ‘mačka’ (Kattinig 2017), zilj. *múna* ‘mačka’ (Rateče – RS 2015), primor. obsoš. *mù:na* ‘mačka’, ‘kosem prahu’, ‘muca, strdek smrk-lja v nosu’ (Ivančič Kutin 2007).

- Ⓙ Mask na -*ej* kor. rož. *múněj*, g -*a* ‘maček’ (Šašel 1957), rož. *mù:nej* ‘isto’ (Kattinig 2017); dem na -*ica* *múnica* f ‘das Kätzchen’ (kor. – Pleteršnik), *múnica* (Janežič 1851), kor. rož. *mù:nca* ‘mačka’ (Kattinig 2017), v 18. st. *muniza* ‘Kätzlein’ (Gutsman 1789), v 19. st. *múniza* (Murko 1833a: 202); denom v kor. rož. *múnəta* se ‘prilizovati se kakor mačka’ (Šašel 1957), prim. sln. *mūckati se -am se* impf ‘ljubkovati se, dobrikati se’ (SSKJ) iz dem *mūcka* k *mūca* ‘mačka’.
- Ⓘ 18. st.: *muna* ‘mazhka, Katze’ (Gutsman 1789); 19. st.: *múna* ‘die Katze’ (Murko 1833a: 202).
- Isln.** dial. **múna* f ‘mačka’ (kor., primor.).
- ⇨ bav. avstr. dial. *muna* ‘mačka’, tudi *Muine* ‘isto’ (Striedter-Temps 1963: 181), tirol. n. *muine* (Schöpf 1982: 449).
- Ⓔ Nejasno.

munda

ESSJ *mūnda*

mūnda f ‘ime bika’ (vzhodna Slovenija – Štrekelj, LMS 1894, 26).

- Ⓒ Ničto onimizirano v cgn *Munda* (ZSSP).

Isln. dial. *múnda* f ‘ime bika’ (vzhodno).

- Ⓔ Štrekelj, LMS 1894 l.c. je sklepal o izposoji iz n. dial. *der muni* ‘plemenski bik’, *muni stier* ‘isto’ (Bezljaj ESSJ: II:206), čeprav bi bilo tudi zaradi vzhodno štaj. nazalizirane variante *móndo* (Pleteršnik) in cgn *Monda* (Dolnja Lendava – ZSSP) k *módo* n ‘testis’ < psl. **mōdō* možno, da je ime nastalo iz vzdevka v NApl za bika/človeka z modi.

munica

ESSJ 0

múnica f ‘majhna opica’ (Janežič 1851 z oznako *ilirsko*).

- Ⓕ 19. st.: *múniza* ‘ópica, jópiza, mèrkva, Affe’ (Murko 1833b).

Isln. knjž. **mu:nica* f ‘majhna opica’ (19. st.).

- ⇨ hrv. *munica* ‘majhna opica’ (della Bella 1728; Jambrešić 1742; Voltić 1803; ARj), kar je dem na *-ica* k *muna* ‘opica’ (Mikalja 1649; della Bella 1728; Belostenec 1740; Jambrešić 1742; ARj) ⇨ stit. *monna* ‘opica’ (Meyer-Lübke 1911: 379; Skok 1971–1974: II:358; Battisti, Alessio 1950–1957: 2497). Ob it. *monna* ‘opica’ tudi šp. *mona* ‘isto’ in port. *mona* kažejo na hipokoristik iz rom. **majmoně* ‘opica’ ⇨ arab., prim. it. *maimóne* ‘opica makako’, frc. *maimon* ‘isto’ (Battisti, Alessio 1950–1957: 2321; Corominas 1976: 401).

Toda hrv., srb. *màjmun* ‘opica’, ki se kot kroatizem v slovenščini pojavlja kot *majmun* ‘Affe’ (Janežič 1851 z oznako *ilirsko*), je bilo neposredno izposojeno iz tur. *maymun* ‘opica’, to pa iz arab. *maimūn* ⇨ perz. (Skok 1971–1974: II:357s.).

Iz hrv. *muna* ‘opica’ je bilo izposojeno tudi sln. *muna* ‘Affe’ (Janežič 1851).

- Ⓖ Nejasno.

M

mur¹

ESSJ 0

mûr m ‘ein schwarzes Thier’, ‘ein schwarzes Pferd, der Rappe’ (Pleteršnik), *mur* ‘vrane, muren, černko, ein schwarzes Pferd’ (Cigale 1860 s.v. *Schwarz*), *mur* ‘ein schwarzes Thier, béstia nera’ (Drobníč 1858), *mur* ‘ein schwarzes Thier’ (Janežič 1851).

- Ⓙ Fem na *-a mûra* ‘črnkasta žival, navadno krava’: *mura in belka* (SSKJ), *mûra* ‘ein schwarzes weibliches Thier, bes. eine schwarze Stute’ (gor. – Pleteršnik); strukturna tvorjenka na *-ec* < **-bcb mûræc* m, g *-rca* ‘ein schwarzes Thier: der Rappe’ (Pleteršnik) in iz nje fem na *-ica mûrica* ‘ein schwarzes weibliches Thier, črna krava ali kobila’ (Pleteršnik), *murica* (*ovca*) ‘Melkfchaf’ (Janežič 1851), iz *mûræc* izpeljanka na *-ek* < **-bkb* s primarno deminutivno funkcijo *mûrček* m, g *-čka* ‘črnkasta žival’: *dati mleka murčku*; *murček in lisko* (ekspr. – SSKJ), *mûrčæk*, g *-čka* ‘Name eines schwarzen Thieres’ (Pleteršnik) in izpeljanka na *-e* < **-e(t-)* s primarno deminutivno funkcijo *mûrče* n, g *-eta* ‘ein schwarzes Thier, der Rappe’ (gor. – Pleteršnik), strukturna tvorjenka na *-ič* < **-it’b mûrič* m ‘ein schwarzer Ochs’ (notr. – Pleteršnik), dol. kost. *‘murič* ‘nizek črn konj’ (Gregorič 2014).

- Ⓕ 19. st.: *mûr* ‘ein schwarzes Thier’ (Murko 1833a: 202).

Psln. dial. **mûr* m ‘generična oznaka za katero koli žival črne barve’; tudi sin **‘muræc* m in **‘murič* m; kasneje pomensko specializirano na označevanje domačih živali take barve, predvsem goveda ali konja.

- Prim. srb. *mur* ‘pes’, pl *muróvi* (ARj), fem *mura* ‘ime psu, kozi’, *murica* ‘ime ovci’, *murko* ‘ime psu, volu’ (ARj).
- Ⓖ Vse po različnih besedotvornih vzorcih, tj. z ničto substantivizacijo, s suf **-bcb* in **-it’b*, substantivizirano iz adj *mur* ‘črn’ < psl. **mûrb* ‘temen, sajast ipd.’ (ESSJa: 20:195), ki v hrv. in srb. ni potrjen, pozno pa ga sporoča Cigale 1860 s.v. *Schwarz* in ga je Pleteršnik poknjžil kot *mûr*, f *mûra*, kar pa ni zanesljivo, saj tvorjenke kažejo na staroakutirano osnovo **mûrb* = sln. **mûr*, f *mûra*.

Pod vplivom etn *Máver* m, g -vra 'temnopolti prebivalec Afrike', sodobno 'berbersko-arabski prebivalec v Afriki' (SP 2001) so bile številne sln. tvorjenke iz psln. **mūr* adj 'temen, sajast ipd.' v korenskem delu preoblikovane v **mavr*-.

ⓓ^{BD} Psl. **mūr* adj 'temen, sajast ipd.'

→ NIČTA SUBSTANTIVIZACIJA 'črna žival'	sln. <i>mur</i> ¹ ;
→ VPLIV ETN <i>Máver</i> 'črna žival'	→ sln. <i>maver</i> ¹ ;
→ VPLIV ETN <i>Máver</i> 'črn hrošč'	→ sln. <i>maver</i> ² ;
→ NIČTA SUBSTANTIVIZACIJA ADJ F + VPLIV ETN <i>Máver</i> 'črna žolna'	→ sln. <i>mavra</i> ¹ ;
→ NIČTA SUBSTANTIVIZACIJA ADJ F + VPLIV ETN <i>Máver</i> 'plezavček'	→ sln. <i>mavra</i> ² ;
→ NIČTA SUBSTANTIVIZACIJA ADJ F + VPLIV ETN <i>Máver</i> 'koza ...'	→ sln. <i>mavra</i> ³ ;
→ TVORJENKA NA -ica 'ovca ...'	→ sln. <i>mavrica</i> ;
→ TVORJENKA NA -ej < *-ějib, *-črja	→ sln. <i>muri</i> ¹ ;
→ NIČTA SUBSTANTIVIZACIJA 'črni bramor'	sln. <i>mur</i> ² ;
→ NIČTA SUBSTANTIVIZACIJA 'poljski muren'	sln. <i>mur</i> ³ ;
→ TVORJENKA NA -ej < *-ějib, *-črja	→ sln. <i>muri</i> ² ;
→ TVORJENKA NA -ič < *-it'ib	→ sln. <i>murič</i> ;
→ VPLIV ETN <i>Máver</i>	→ sln. <i>mavrič</i> ;
→ SUBST * <i>mur-an-bcb</i> 'črna žival' → VPLIV ETN <i>Máver</i>	→ sln. <i>mavranec</i> ;
→ -ov- < -av-	→ sln. <i>movranec</i> ;
→ SUBST NA -in < *-inib, *-črja	sln. <i>murin</i> ;
→ VPLIV ETN <i>Máver</i> + PRENOS 'govnač'	→ sln. <i>mavrin</i> ;
→ -ov- < -av-	→ sln. <i>movrin</i> ;
→ REDUKCIJA	→ sln. <i>muren</i> ;
→ PRENOS + REDUKCIJA 'poljski muren'	→ sln. <i>muren</i> ² ;
→ TVORJENKA NA -ič	→ sln. <i>murnič</i> ;
→ TVORJENKA NA -ec	→ sln. <i>murnec</i> ;
→ grilj × * <i>murinec</i>	→ sln. <i>girinec</i> ;
→ SUBST NA -ec < *-icib, *-črja	→ sln. <i>murec</i> ;
→ TVORJENKA NA -ek < *-ikib, *-črja	→ sln. <i>murček</i> .

▷ *mur*² ▷ *mur*³ ▷ *muri*¹ ▷ *muri*² ▷ *murec* ▷ *murček* ▷ *murka* ▷ *muren*¹ ▷ *murin* ▷ *maver*¹ ▷ *maver*²

mur²

ESSJ 0

ⓓ 19. st.: *mur* 'fchwarze Erdgrille' (Jarnik 1832: 64).

Isln. dial. *mur* m 'črni bramor';

z istim korenem tudi sinonima *muren* in *murenček*, oba potrjena v Cigale 1860 s.v. *Erdgrille*, pred tem v 19. st. tudi *muranz* 'fchwarze Erdgrille' [muranc] < **mūranьcb* in *murenzh* 'fchwarze Erdgrille' [murenč] (Jarnik 1832: 64) < **mūr-in-it'* b.

ⓔ Vse po različnih besedotvornih vzorcih tvorjeno iz adj *mur* 'črn' < psl. **mūr* adj 'temen, sajast ipd.' (ESSJa: 20:195).

► *mur*¹

mur³

ESSJ 0

mūr m 'die Feldgrille' (Pleteršnik), *mur* 'movrič, muren, murnič, muri, šuri, gril, Feldgrille' (Cigale 1860).

Isln. dial. **mur* m 'poljski muren, Gryllus campestris' (19. st.).

ⓔ Ker ima poljski muren telo črno (CZŽ 1997: 220), predstavlja entomonim le eno od pomenskih specializacij ničto substantiviziranega psl. **mūr* adj 'temen, sajast ipd.' (ESSJa: 20:195).

► *mur*¹

muranec → mur²

ESSJ 0

murček

ESSJ 0

mûrčək m, g -čka 'die Feldgrille' (Pleteršnik), rovt. cerklj. *murčk* 'muren, murenček', *S slámca je drúozau ntu lukne tam u gri, de p se pakázau murčk, je pa madras pərlízu uon* 'S slamico je drezal v luknjo tam v grivi = bregu, da bi se prikazal muren, pa je modras prišel ven', toda tudi *mourčk* 'muren, murenček', *Šli sma mourčke uon z lukn zbozgat* 'Šli smo murne iz lukenj zbezat' (Razpet 2006), kar je ali tiskarska napaka za v istem viru sporočeno *murčk* 'muren, murenček' ali pa *mourčk* odraža dial. spust artikulacije u v o pred r, prim. rovt. črnovr. *kûərba* 'kurba', *kûərətng* 'kuretna', *kûərŋk* 'kurnik' (Tominec 1964); sem korensko soroden sin *mûrče* n, g -eta 'die Grille' (Pleteršnik).

Isln. dial. **mu:rəc* m 'žival črne barve';

po pomenski specializaciji na označevanje žuželk, za katere je značilna črna, temna barva (► murec), so bili iz **mu:rəc* tvorjeni dem na -ek < *-bkb in -e < *e(t-), v katerih ta funkcija na sinhronem nivoju ni več zaznavna.

► **mur¹**

murec

ESSJ 0

mûrəc m, g -rca 'die Küchenschabe (blatta orientalis)' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. dial. *mûrəc* m 'ščurek, Blatta orientalis' < **mûrɛcb* m 'kar je temno, črno' ← adj **mûrɛ* 'temen, črn' (ESSJa: 20:195).

- ⑤ Iz generične oznake **mûrɛcb* 'kar je temno, črno' > psln. **mûrəc* > sln. **mûrəc* >> *mûrəc* 'žival črne barve' pomensko specializirano na označevanje ščurka, ki ima telo temno rjave barve.

► **mur¹**

muren¹

ESSJ 0

mûren m, g -rna 'črnkast vol': *murni in sivci* (SSKJ), *muren* 'vranec, mur, černko, ein schwarzes Pferd' (Cigale 1860 s.v. Schwarz), *muren* 'mur, Rappe' (Cigale 1860), toda nereducirano dol. kost. '**murin** 'črnodlak pes' (Gregorič 2014).

Psln. dial. **mûrin* m 'žival črne, črnkaste barve' < psln. **mûrinɛ*;

kasneje pomensko specializirano na označevanje različnih domačih živali take barve.

- ⑤ Zoonimska generična oznaka je bila s substantivizirajočim suf -in < *-inɛ tipa *bogat-in* 'kdor je bogat' iz adj *bogat* 'locuples' tvorjena iz adj *mur* 'črn' < psln. **mûrɛ* adj 'temen, sajast ipd.' (ESSJa: 20:195), ki je v slovenščini sporočen v Cigale 1860 s.v. Schwarz in ga je Pleteršnik poknjižil kot *mûr*, f *múra*, kar zaradi refleksov tipa *mûren* ni verjetno. Psl. adjektiv je bil verjetno ap A. Pleteršnikovo *mûrin* m 'ein schwarzes männliches Thier: der Rappe', 'ein schwarzer Ochs' odraža njegovo poknjiženo reduciranih dial. oblik. Enako tvorjenko odraža slš. gemer. *murin* m 'črnc' (Orlovský 1982).

► **mur¹** ▷ mavrin ▷ muren²

muren²

ESSJ s.v. Maver, šuri

mûren m, g -rna 'temno rjava žuželka, ki živi na travnikih': *po senožetih se oglašajo murni; cvrčanje murnov; čri čri čri, prepevajo murni* (SSKJ), *murni* m pl 'žuželke z zajetnim telesom, katerih samci tvorijo s trenjem kril značilne glasove, Gryllidae' (zool. – SSKJ), *murni* 'Gryllidae', *poljski muren* m 'Gryllus campestris', *hišni muren* 'cvrček, Acheta domestica', *gozdni muren* 'Nemobis silvestris' (CZŽ 1997: 220), *mûrən*, g -rna 'murin' (Pleteršnik), kjer predstavlja varianta *murin* Pleteršnikovo poknjiženo, *murni* m pl 'cvrčki, Gryllus' (Erjavec 1875: 363), *muren poljski* m 'die Feldgrille, Gryllus

campestris', *hišni muren* 'striček, die Hausgrille, *Gryllus domesticus*' (Erjavec 1864: 115), *muren* 'šuri muri, marša, Feldgrille' (Cigale 1860 s.v. *Grille*).

- ① Strukturna tvorjenka na -ič < *-it'b s prvotno deminutivno funkcijo *murenč* 'Feldgrille' (Janežič 1851), v 18. st. *murènz* 'eine Erdgrille, grylus' (Pohlin 1781), v 19. st. *múrenzh* 'Feldgrille' (Murko 1833b s.v. *Feld*), drugače reducirano primor. nad. *mùrnič* 'grillo' (Špehonja 2012b), *mùrnic* 'isto' (Rigoni, Salvino 1999), oboje iz sln. **mu:rinīč* < slov. **mŭr-in-it'b*; tudi tvorjenka na -ec < *-bcb v primor. nad. *mùrnac* 'muren', 'ščurek' (Rigoni, Salvino 1999 s.v. *grillo, scarafaggio*) < **mu:rinac* < slov. **mŭr-in-bcb*.

- ② 19. st.: *múren* 'gril, múrenzh, mŭr, múri, mārŷha, Feldgrille' (Murko 1833b s.v. *Feld*). **Psln.** dial. **mŭrin* m 'žival črne, črnkaste barve' < psl. **mŭrinb*; kasneje ne le pomensko specializirano na označevanje domačih živali, ampak tudi žuželk take barve, tj. murna, ker imajo murni telo večinoma temno obarvano (CZŽ 1997: 220); v Pleteršnikovem slovarju predstavljeni *múrin* m 'die Feldgrille (*gryllus campestris*)', *múrinac* m, g -nca 'die Feldgrille (*gryllus campestris*)' z dem *múrinčak*, g -čka, *múrinica* f 'die Feldgrille', *múrinīč* m 'die Feldgrille' lahko odražajo poknjizenje reduciranih dial. refleksov.

Sln. cgn *Muren* in *Murn* (ZSSP) < **Murin*, ki je bil pred redukcijo pod vplivom etn *Máver* m, g -vra 'temnopolti prebivalec Afrike', sodobno 'berbersko-arabski prebivalec v Afriki' (SP 2001) preoblikovan v cgn *Mavrin* (ZSSP) in po razvoju -av- v -ov- cgn *Movrin* (ZSSP), ni zoonimskega izvora, ampak je bil onimiziran iz vzdevkov za temnolasega človeka oziroma človeka temnejše polti.

► **muren¹** ► girinec

murena

ESSJ s.v. *mrēna*

murēna f navadno pl 'jeguljam podobne morske ribe s strupeno sluznico v gobcu, Muraenidae' (zool. – SSKJ), *murene* f pl 'Murenidae', *lisasta murena* f 'Murena heleni' (CZŽ 1997: 220), primor. kraš. *mu'renā* 'Murena heleni' (Križ – Cossutta 2015: 208), *mu'renā* 'isto' (Kontovel – Cossutta 2015 l.c.).

Isln. dial. **mu're:na* f 'Murena heleni' (kraš.).

- ⇐ it. trž. *murena* 'Murena heleni' (Offizia 1988: 89), it. piran. *mu'rena* 'isto', it. izol. *mo'rena* (Cossutta 2015 l.c.), it. knjiž. *morena* 'isto' < lat. *mūrēna*, *mūraena* 'murena, gruj' ⇐ gr. *μούραινα* 'vrsta jegulje', tudi *μούραινα* 'isto' (Frisk 1973: II:271).

- ③ Nejasno. Povezovanje z gr. *σμίρις* f 'smirek, drobnozrnati korund, tj. rudnina aluminijevega oksida, s primesmi drugih rudnin' in nadalje s pide. korenem **smer-* v stvn. *smero*, nvn. *Schmer* 'salo, tolšča', s čimer naj bi bila jegulja oz. murena označena po zelo mastnem, a okusnem mesu (Frisk 1973 l.c.), je težko dokazljivo. Beekes 2010: 981 sklepa na predgrški izvor ihtionima.

- ④^{BD} Gr. *μούραινα* 'vrsta jegulje' ⇐ lat. *mūraena*, *mūrēna*

> it. trž. *murena*

? hrv. *moruna*

? hrv. *morena*

► *moruna*

⇐ sln. **murena**;

⇐ sln. **moruna**;

⇐ sln. **morena**.

murenč → mur²

ESSJ ∅

muri¹

ESSJ ∅

mûri m, g -ja 'črnkasta žival': *poklicati murija*; *zaprēči murija in sivca* (navadno ekspr. – SSKJ), *mûri*, g -ija 'schwarzer Ochs' (Pleteršnik); rovt. tolm. '*mu:ri*, g -jə 'ime psa' (Čujec Stres 2010–2014).

- Ⓐ 19. st.: *muri*, g *murna* 'fchwarzer Ochs' (Jarnik 1832: 64) < **muri* m, g *murina*, glede deklinacijskega vzorca prim. pkm. *písi* m, g *-na* 'kužek' ob *pès*, g *psà/pisà* 'pes' (Mukič 2005).

Isln. dial. **'mu:ri* m 'žival črne barve' < **'mu:rej* < psl. **mŭrějъ*.

- Ⓔ Prvotno generična oznaka za žival črne barve je zaradi obstoja sln. subst *mûr* m 'žival črne barve' in adj *mur* 'črn' (Pleteršnik; Cigale 1860 s.v. *Schwarz*) lahko dem na *-ej* (Bajec 1950: 21; SP: I:87), čeprav substantivizacije na *-ej* < **-ějъ* (SP l.c.) ni mogoče izključiti.

► **mur**¹ ▷ *muri*²

muri²

ESSJ 0

mûri m, g *-ja* 'murenček': *črni muri*, *pridi iz luknjice* (redko – SSKJ), tudi v sklopu *čûrimûri*, g *-ja* 'temno rjava žuželka, ki živi na travnikih; muren': *izbezal je čurimurija iz luknjice* (ljubk. – SSKJ), toda v 19. st. še nesklopljeno, tj. dvobesedno v imenu otroške igre *Zhuri muri pojdi ven!* (Jarnik 1832: 64), *mûri*, g *-ija* 'murin' = 'muren', npr. *čuri (šuri) muri, pridi ven!* (Pleteršnik), *muri*, g *-ja* 'ein jedes schwarze Insekt', kot apozicija k besedi za *murna* v zarotitvenem obrazcu *šuri, muri, pojdi vun* (Janežič 1851).

- Ⓐ 19. st.: *mûri* m, g *-rja* 'ein jedes schwarze Insekt', kot apozicija k besedi za *murna* v zarotitvenem obrazcu *fhûri, mûri, pójdi vùn* (Murko 1833a: 202), *mûri* 'mûren, mûrenzh, mûr, mârflha, Feldgrille' (Murko 1833b s.v. *Feld*).

Isln. dial. **'mu:ri* m 'muren' < **'mu:rej* < psl. **mŭrějъ*.

- Ⓔ Prvotno gotovo identično z *mûri* m, g *-ja* 'črnkasta žival' in kasneje pomensko specializirano na *murna*, ki ima večinoma telo temne barve (CZŽ 1997: 220).

► **mur**¹

M

murič

ESSJ s.v. *Maver*

mûrič m 'die Feldgrille' (Pleteršnik); primor. ter. *mûrič* 'grillo, muren' (Spinozzi Monai 2009: 100).

Isln. dial. **'mu:rit* m 'muren, *Gryllus campestris*' (ter.) < **mŭritъ*.

- Ⓔ Glede tvorjenosti enako s sln. *mûrič* 'črn vol' (notr. – Pleteršnik) in dol. kost. *'murič* 'nizek črn konj' (Gregorič 2014) (► *mur*¹); iz generične oznake za žival, za katero je značilna črna, temna barva, pomensko specializirano na označevanje *murna*.

▷ *mavrič*

murin → muren¹

ESSJ 0

murka

ESSJ s.v. *Maver*

mûrka f 'ein schwarzes weibliches Thier: eine schwarze Kuh' (notr.), 'ein schwarzes Schaf' (Pleteršnik), istr. *mûrka* 'črna ovca (ovčje ime)' (Podgorje v Istri – Erjavec, LMS 1879, 131).

Isln. dial. **'mu:rka* f 'domača žival črne barve';

v razmerju do *mûrica* f 'ein schwarzes weibliches Thier, črna krava ali kobila' (Pleteršnik), *murica* (ovca) f 'Melkfchaf' (Janežič 1851), je **'mu:rka* mlajši feminativ (o tem Furlan, SR 66/2, 2018, 118 op. 44) k *mûrac* m, g *-rca* 'ein schwarzes Thier: der Rappe' (Pleteršnik).

► **mur**¹

murnec → muren²

ESSJ 0

murnič → muren²

ESSJ 0

mustafasta mrena → muštacar

ESSJ 0

mustang

ESSJ 0

mûstang m, g -a 'divji ali pol divji konj, ki živi v Severni Ameriki': *loviti mustange* (SSKJ).

Isln. knjiž. *mûstang* m 'divji ali pol divji konj ...' (20. st.).

⇨ agl. *mustang* 'divji konj ameriških ravnin' (19. st.), kar je bilo izposojeno iz šp. *me-stengo* za sodobno *mesteño* 'konj brez lastnika' (Onions 1967: 599; Cortelazzo, Zolli 1979–1988: 3:788).

⊕ Šp. zoonim je pripadnostna izpeljanka iz subst *mesta* 'združenje pastirjev in posestnikov kot rejcev pridružene divje in lastniške živine' < lat. *animalia mīxta* '(glede lastništva) mešane živali' (Onions 1967 l.c.; Battisti, Alessio 1950–1957 l.c.); prvotno torej 'žival, ki pripada združenju za vzrejo živali'.

muš

ESSJ *mûš*, s.v. *mezëg*, *popàh*

mûš m, g -a 'osel': *istrski muš* (dial. primor. – SSKJ), *mûš* 'osel' (rez., tolm., Kranjska Gora – Pleteršnik); primor. rez. *mûš* 'donkey' (Steenwijk 1992), nad. *muš* 'asino', *mus* 'isto' (Rigoni, Salvino 1999), *mûš* 'asino', 'ciuco', 'cavalletto (per segare la legna)', 'scala ad A per appoggiare la gerla' (Špehonja 2012b), ter. *mûš/mòš/mòš*, g *mûša* 'asino' (Spinozzi Monai 2009: 103, 305, 249), *mûš/mòš/mòš/mûš* 'osel' (Merkù GSTN), briš. *muš* 'osel' (Erzetič 2007), obsoš. 'moš, g *mú:ša* 'osel' (Ivančič Kutin 2007), rovt. tolm. 'muš, tudi 'koza, tj. lesena priprava za žaganje, tesanje', 'črtalo, tj. naprava iz majhnega trama s količki, s katerimi se začrta vrste v njivi', kot psovka 'neumnež' (Čujec Stres 2010–2014), cerklj. *muš* 'osel' (Razpet 2006).

⊕ Fem na -a *mûša* f 'oslica', 'das Saumrösslein' (Pleteršnik), primor. rez. *mûša* 'asino femminile' (V Bili/San Giorgio – Steenwijk, SJ/SLS 3, 2001, 119), ter. *mûša* 'asina' (Spinozzi Monai 2009: 249, 311), *mûša*, tudi 'cavalletto di legno per appoggiare la gerla per poterla, piena, caricare sulle spalle da soli, solitamente si trattava di una gerla piena di letame' (Merkù GSTN), istr. 'muša 'oslica' (Jakomin 1995), *muša* 'isto' (Tomšič 1991: 304), v 18. st. *musha* 'Saumroß, clitelarius' (Pohlin 1781); dem na -ič < *-it'b *mûšič* 'das Eselein' (Pleteršnik po Cafu), primor. briš. *mušč* (Erzetič 2007), dem na -ec < *-ecb *mûšac* 'asinello' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999; Špehonja 2012b); adj na -ji v primor. kraš. *mýšji* 'von der Eselin' (Štrekelj 1887: 449), toda adj na -ast v primor. ter. *mûšast* 'stupido' (Spinozzi Monai 2009: 359) kaže na izpeljavo iz istega substantiva z metaforičnim pomenom 'neumnež, bedak', ki se potrjuje tudi v ničto substantiviziranem adj na -at v primor. ter. *mušât* 'stupidone' (Spinozzi Monai 2009: 359).

Isln. dial. **muš* m 'osel' (primor., rovt., gor.) s fem **mu:ša*.

⇨ furl. *mùs* m 'osel' in *müsse* f 'oslica' (NP) in it. ben. *musso* 'osel' in *mussa* 'oslica' (Boerio 1867), it. trž. *mus* m, *musa* f (Doria 1987).

⊕ Ta rom. izraz za osla je najverjetneje retrogradna tvorba iz pozno lat. *mūscella* 'mula, križanec med oslom in kobilo' (Battisti, Alessio 1950–1957: 2537; Skok 1971–1974: II:490; Bezljaj ESSJ: II:208), kar je dem na -ella iz predloge, ki se ohranja v lat. *mūla* f 'križanec med oslom in kobilo' (► *mula*) in *mūlus* 'isto' < **musk-lo-/muks-lo-* (de Vaan 2008: 394), pri čemer je osnova **musk-o-*, ki se identificira tudi v alb. *mushkë* 'mezeg', romun. *muşcoiu* 'isto' in psl. **mъzgъ* (► *mezeg*), neindoevropskega maloazijskega izvora (de Vaan 2008 l.c.). Pomenska razvoja 'neumnež, bedak' ← 'osel' in 'naprava' ← 'osel' sta že furlanska (NP), prvi pa tudi it. trž. (Doria 1987).

Ker je bil cgn *Muš* po ZSSP evidentiran le v Dravogradu, ni verjetno da bi bil povezan z zoon *mûš* 'osel'.

Iz it. ben. je bilo izposojeno tudi hrv. čak. *mûš* 'osel' (Istra – ČDL: III:538; Skok 1971–1974 l.c.).

muša → muš

ESSJ s.v. *mûš***mušanec**

ESSJ Ø

mušanc m 'komar' (primor. obsoš. (Drežnica) – SLA).**Isln.** dial. **mu'ša:nəc* m 'komar' (obsoš.).

- ☞ Verjetno pripadnostna izpeljanka tipa **bratr-ěnbьcь* 'bratov sin' iz **bratrъ* 'brat' (SP: I:128) iz *múha* f 'musca'. Enako je tvorjeno nad. *bušānac* 'čmrlj' (► *bušanec*).

► *muha*¹ ► *mašanec***muščin**

ESSJ Ø

muščin m 'moscerino' (primor. nad. – Rigoni, Salvino 1999), ter. *muščī* m, *muščíně* Apl 'moscerino, mušica' (Spinozzi Monai 2009: 183, 181).**Isln.** dial. **moš'ci:n* m 'mušica';po dial. razvoju prvotnega neakcentuiranega *o* v *u* **muš'cin* 'mušica' (nad., ter.).

- ☞ furl. *mos'cin* m 'mušica' (NP).

- ☞ Furl. *mos'cin* m 'mušica' je dem na *-in* iz furl. *mòs'cie* 'muha' < lat. *musca* f 'isto'.

mušela → bušela¹

ESSJ Ø

mušelj¹

ESSJ Ø

məšěl m 'čmrlj' poleg *čmórļ* 'isto' (kor. zilj. (Rateče) – SLA), rož. *məšíəu* (Sele – Isačenko 1939: 32).**Isln.** dial. **mu'še:l* m 'čmrlj' (zilj., rož.).

- ☞ Ker so poimenovanja za čmrlja pogosto izpeljanke iz entomonimov za čebelo, npr. ter. *čelón* iz dial. *čēla* 'čebela', pkm. *fčelár* iz pkm. *fčēla* 'čebela', sta zilj. in rož. entomonima gotovo izpeljanki na *-elj* < **-el'b* iz sln. dial. *múha* f 'čebela'. Drugače Isačenko 1939 l.c., ki domneva fonetični razvoj iz *šmelj*.

► *muha*²**mušelj²**ESSJ *múšelj*

- ☞ 18. st.: *mushèl*, g -*na* 'die Muschel, conchylium' (Pohlin 1781).

Isln. knjiž. **mu:šəlj* m 'školjka' (18. st.).

- ☞ nvn. *Muschel* 'školjka', srvn. *muschel* 'isto', stvn. *muscula* ☞ rom. **muskula* 'školjka' (Bezljaj ESSJ: II:208; Kluge 1995: 576).

- ☞ Izhodišče je lat. *mūsculus* m 'miška', ki je kot deminutiv k *mūs* m, f, g *mūris* 'miš' pomenil tudi 'klapavica, Mytilus galloprovincialis', najverjetneje zato, ker oblika in barva klapavice spominjata na miško (Kluge 1995 l.c.).

mušicaESSJ s.v. *múha*

mušica f 'majhni muhi podobna žuželka': *mušice lezejo po gnoju*; *mušica pade v oko* (SSKJ), *vinske mušice* f pl 'mušice, katerih ličinka živi v sadju, v katerem je alkoholno vrenje, Drosophila', *pšenična mušica* f 'mušica, katere ličinka uničuje pšenične klase in bili, Chlorops taeniopus' (zool. – SSKJ), *múšica* 'majhna muha', *mušica* 'isto' (Pleteršnik), *nemška mušica* 'Cecidomia destructor', *Tomaževa mušica* 'Sciara Thomae' (Erjavec 1875: 361), *mušica* (Cigale 1860 s.v. *Fliege* z oznako, da je beseda deminutiv k *muha*), *mušica* 'eine kleine Fliege, la moschétta' (Drobníč 1858), *mušica* 'Mücke, eine kleine Fliege' (Janežič 1851), tudi *məšica* f 'die Mücke', 'die Blattlaus' (Pleteršnik); primor. nad. *mašica* 'moscerino', *mašica* 'isto' (Rigoni, Salvino 1999), *mašica* (Špehnja 2012b), ter. *mašica* 'moscerino, mušica' (Spinozzi Monai 2009: 89), kraš. *mēšica* 'Weinfliege' (Štrekelj 1887: 435), notr. *me'šica* (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 78), rovt. tolm. *mu'šica* 'žuželka, podobna muhi' (Čujec Stres 2010–2014), črnovr. *məšica*

‘mušica’ (Tominec 1964), dol. *męśi:ca* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), kost. *měši:ca* (Gregorič 2014), panon. pkm. *mišica* ‘mušica’ (Novak 1996), *mišica* ‘mušica’ (Mukič 2005), prleš. *müši:ca* (Rajh 2010).

Ⓐ 17. st.: *ena muſhiza* ‘musca vinaria’ (Kastelec, Vorenc 1680–1710); 19. st.: *muſhiza* ‘die Mucke’ (Murko 1833a: 202).

Ⓢ Prek vzdevka, verjetno za sitnega oziroma nadležnega človeka, onimizirano v cgn *Mušica* (ZSSP), v it. zapisu *Musizza* (Tržič, Videm – Merku 1982: 46).

Psln. dial. **mušica* f ‘majhna muha’/‘majhni muhi podobna žuželka’ (splošno); kasneje po redukciji **məšica*;

- = hrv., srb. *mušica* ‘majhna muha’, ‘majhni muhi podobna žuželka’ (ARj), mak. le *mušička* ‘vrsta insekta’ (TRMJ), blg. *mušica* ‘majhna muha’ (BER: IV:365); < **jslov.** (sln.-hrv.-srb.-mak.-blg.) **mušica* ‘majhna muha’.

Ⓔ Jslov. entomonim je dem na *-ica k psl. **muha* f ‘musca’ (ESJS: 9:515), ki glede akcenta kaže na izpeljavo iz subst ap C in ne ap A, kot se odražajo nekateri refleksi psl. **muha* in se potrjuje tudi v pomor. *myúšəca* ‘velika muha’ (Lorentz 1958–1971). Čeprav eksterno slovansko gradivo kaže na dem **mъšica*/*mъšьka* = stesl. *mъšica* ‘komar’, p. *mszyca* ‘listna uš’, č. *mšice* ‘mišica, listna uš’, slš. *mšica* ‘uš’, r. *mōška* ‘mušica’, enakega izhodišča **mъšica* za sln. dial. reflekske, kot je npr. *məšica*, kljub Derksen 2008: 336 ni mogoče predpostaviti, ker so lahko interno slovensko nastali po dial. redukciji neakcentuiranega *u*. Ob ničtostopenjskima variantama **mъšica* in **mъšьka* je polnostopenjsko jslov. **mušica* enako kot p. *muszka* ‘mušica’ v korenem vokalizmu posodobljeno **mъšica*/*mъšьka* na podlagi dominantnega člena besedne družine, tj. **muha* (ESJS l.c.).

► **muha¹**

mušnice

ESSJ 0

Ⓐ 18. st.: *mushnize* ‘Pipenmücke, mufcae vinariae’ (Pohlin 1781).

Isln. knjiž. **mušnice* f pl ‘vinske mušice’ (18. st.).

Ⓔ Osamljeno, a s suf -ica substantivizirano iz adj na -en < *-ьнъ *múšən*, f -šna (Pleteršnik) k subst *múha* f ‘musca’.

► **muha¹**

mušon¹

ESSJ 0

məšʷón m ‘komar’ (kor. zilj. (Rateče) – RS 2015), po SLA zilj. *mašón* ‘isto’ poleg *kamár* (Rateče – SLA).

Isln. dial. **mušo:n* m ‘komar’ (zilj.).

Ⓔ Verjetno pejor. izpeljanka na -on (o suf Bajec 1950: 46) iz *múha* f ‘musca’ z realizirano palatalizacijo *h* v š. Pri tvorbi izpeljank s suf -on je enak, še nejasen pojav možno zaslediti pri *hlapč-on* ‘velik hlapec’ iz *hlapec*, *pesnič-on* ‘slab pesnik’ iz *pesnik*.

► **muha¹**

mušon²

ESSJ 0

musôn m ‘calabrone’ (primor. nad. (Čarni Varh/Montefosca) – Rigoni, Salvino 1999) = ‘čmrlj’, rez. *mušún* ‘isto’ (Solbica/Stolvizza, Njiva/Gniva – SLA), ter. *mušôn* (Breginj – SLA), obsoš. *mušôn* (Borjana pri Kobaridu – SLA).

Isln. dial. **mušɔ:n* m ‘čmrlj’ (primor.).

Ⓔ Morda pejor. izpeljanka na -on iz dial. *múha* f ‘čmrlj’ z realizirano palatalizacijo *h* v š, najverjetneje v ekspresivni funkciji (► **mušon¹**), a je zaradi pogostih izpeljank iz entomonimov za čebelo bolj verjetna izpeljava iz sln. dial. *múha* f ‘čebela’.

Na širši areal tega poimenovanja za čmrlja lahko kaže kor. podjun. *šamūān* z Npl *šamūānə* 'čmrlj' (Kneža/Grafenbach – SLA) = Npl *šəmū:ənə* (Logar 1996 (= 1968): 122), kar je iz **mušōn* lahko nastalo po premetu **šumōn* in redukciji **šəmōn* = podjun. *šamūān*. Osamljeno kor. podjun. *šemuōu* z Npl *šemuōli* 'čmrlj' (Globasnica/Globasnitz – SLA) z vzglasjem in ojevskim vokalom prav tako lahko kaže na vpliv **mušōn* 'čmrlj' iz prvotnega kor. *ščemēlj* m 'čmrlj' (► *ščemelj*).

► **muha²**

mušon³

ESSJ 0

mušōn m 'die Bremse' (Pleteršnik po Cafu); primor. rez. *mušón* 'obad' (Steenwijk 1992), obsoš. *męšūon* 'brencelj' (Ivančič Kutin 2007).

Isln. dial. **mušō:n* m 'obad/brencelj' (primor.).

- Ⓔ Verjetno peyor. izpeljanka na *-on* iz *múha* f 'mosca' z realizirano palatalizacijo *h* v *š* (► *mušon'*).

► **muha¹**

muštacar

ESSJ 0

muštacar m 'ein Flußfisch, der Rothbart (Cyprinus barbus)' (Cigale 1860).

- Ⓔ 19. st.: *múšhtazar* 'múštafašta mréna, mréna, gërba, Cyprinus barbus, gemeine Barbe' (Freyer 1842: 47).

Isln. knjiž. **'mu:štacar* m 'mrena, Barbus barbus = Cyprinus barbus' (19. st.).

↔^K it. *barbo* 'Cyprinus barbus'.

- Ⓔ Osamljeno. Neuveljavljeni neologizem 19. st. je verjetno kalk po it. *barbo* 'mrena = Cyprinus barbus = Barbus fluviatilis' < lat. *barbus* m 'isto', kar je pripadnostna izpeljanka iz lat. *barba* f 'brada', ker ima mrena v ustnih koticah dve večji, na zgornji ustnici pa dve manjši tipalnici (Munda 1926: 30). Ihtionim *muštacar* je namreč svojilnostna izpeljanka na *-ar* < *-*ar'z* iz subst *mustác* m 'brk' (Pleteršnik) ↔ hrv., srb. *mústāc* m, g *mustāća* 'isto' ↔ ngr. μουστάκι < gr. μυστάξ, z interno slovenskim razvojem *-st-* v *-št-*. V dvobesednem ihtn *mustafasta mrena* = *múštafašta mréna* (Freyer 1842: 47) je adj na *-ast* tvorjen iz sinonimnega subst *mustáfe* f pl 'brki' (Pleteršnik), kar je bilo iz prvotnega *mustác* verjetno preoblikovano na podlagi atpn *Mustafa*, prvotno enega od imen Mohameda, ker je bilo nošenje brk značilno za turške moške.

mutec

ESSJ s.v. *múta*

mútac m, g *-tca* 'der Wiedehopf' (Pleteršnik po Cafu), *mutec* 'Wiedehopf' (Cigale 1860), *mutec* 'Wiedehopf' (Janežič 1851).

- Ⓔ 19. st.: *mútez* 'Wiedehopf' (Murko 1833b).

Isln. dial. **'mu:tac* m 'smrdokavra, Upupa epops'.

- Prim. č. *mutek* 'Upupa epops', slš. *mutok* 'isto' (Kálal 1924), toda Bezljaj ESSJ: II:208 navaja tudi č. *mutec*, kar ni bilo mogoče ponovno potrditi.
- Ⓔ Nejasno. Machek 1968: 384 je za č. *mutek* predpostavil onomatopejski izvor, kar sprejema Bezljaj ESSJ l.c. Glasovno podobno n. luksemburško *Mitok* 'Upupa epops' (Suolahti 1909: 13) nakazuje, da je onomatopejski izvor ornitonima možen (Furlan, Zb Škrabec 2021: 23).

muza¹

ESSJ 0

muza f 'pohra, Barbus petényi' (Munda 1926: 31), *múza* 'neka ribica v Blejskem jezeru' (Pleteršnik); gor. *múza* 'neka ribica v Blejskem jezeru' (Bled – Erjavec, LMS 1882/1883, 282).

Isln. dial. **'mu:za* f 'neka ribica ...' (gor.).

- Ⓔ Nejasno. Erjavec, LMS 1882/1883 l.c. je opozoril na r. *muzljáj* 'Gründel, Schmerl'.

muza²ESSJ *múza*

- Ⓘ 19. st.: *músa* ‘terfina feníza, pesdezhívka, Parus palustris, Sumpfineife’ (Freyer 1842: 19).
Isln. dial. **mu:za* f ‘vrsta sinice, Parus palustris’.
- Ⓔ Nejasno. Bezljaj ESSJ: II:209 je ornitonim povezoval s številnimi različno pomenskimi besedami z zaporedjem *mu:-*, kar pa izvora in etimologije ne pojasni.

muza³ESSJ *múza*, s.v. *múza*

- múza* f ‘krava, ki ima ob glavi upognjena in nazaj zavita rogova’ (Lašče, Ig, notr. – Pleteršnik).
- Ⓘ Strukturna tvorjenka na *-ka mûzka* f ‘muza’ (notr. – Pleteršnik); mask na *-elj* < **-l’b mûzəl* m, g *-zlja* ‘vol, ki ima ob glavi upognjene in nazaj zavite roge’ (Lašče – Pleteršnik) in iz tega prek vzdevka verjetno cgn *Muzelj, Muzel* (ZSSP), toda prim. Torkar 2020: 121; tudi *mûzəc* m, g *-zca* ‘ein Hase mit zurückgeschlagenen Ohren’ (Pleteršnik).
Isln. dial. **mu:za* f ‘krava z upognjenima nazaj zavitima rogovoma’ (primor., dol.).
- Ⓔ Nejasno. Bezljaj ESSJ: II:208s. je mislil na korensko povezanost s sln. dial. *mûriti se* impf ‘upogibati uhlje nazaj (o konju)’ (Haloze – Pleteršnik) in *mûliti se* ‘isto’. Obstoja zadnjega glagola ni bilo mogoče ponovno preveriti.

muzejnik

ESSJ ∅

muzejnik m ‘hrošč, katerega ličinka uničuje zlasti v muzeju shranjene živali, rastline, Anthrenus museorum’ (zool. –SSKJ), *muzejnik* ‘Anthrenus museorum’ (CZŽ 1997: 340), *muzejnik* ‘der Cabinetssäfer (anthrenus museorum, anthrenus varius)’ (Pleteršnik), *muzejnik* ‘Anthrenus museorum’ (Erjavec 1875: 350).

Isln. knjiž. **mu:žejnik* m ‘Anthrenus museorum’ (19. st.).

- ↵ nlat. (*Anthrenus*) *museorum* ‘muzejnik’ z nvn. pomensko ustreznico *Cabinetkäfer* ‘Anthrenus museorum’ (Schödler 1860: II:497) in agl. *museum beetle*.
- Ⓔ Enobesedni kalk po nlat. dvobesedni oznaki v dobeseđenem pomenu ‘sršen muzejev’, prim. gr. ἀνθρήνην ‘sršen’, je bil iz adj *mužējan*, f *-jna* ‘muzejski’ (Pleteršnik) substantiviziran s suf *-ik*.

mužna

ESSJ ∅

mužná f ‘Mugil auratus, zlatorepka; Mugil chelo, potnik’ (primor. kraš. (Kontovel) – Cossutta 2015: 176).

Isln. dial. **mu:žina* f ‘cipelj’; po redukciji **mu:žna* (kraš.).

- ↵ it. *mùggine* f ‘cipelj’, kar je po asimilaciji po nazalnosti *m : n* ← *m : l* nastalo iz lat. *mūgil* m ‘cipelj’.
- **mulj**

mvačka

ESSJ ∅

mvačka f ‘mačka’ (panon. pkm. (Gornja Bistrica) – SLA), toda v listkovnem gradivu SLA napačno prepisano kot *mnăčka*.

Isln. dial. *mvačka* f ‘mačka’ (pkm.) < *măčka*;

za izhodišni sln. *a* se dial. refleks *ua* v govoru pojavlja za nazalnim konzonantom, prim. v istem govoru *ku'muar* ‘komar’, *'nuatha* ‘nahod’ < **na-dŭha*, *'nuas* ‘nas’.

► **mačka**

Etimološki slovar slovenskih zoonimov 1 A–M

Etimološki slovar slovenskih zoonimov prinaša etimološke analize več kot 6700 zoonimov, ki so bili ne glede na njihovo frekvenco in sodobno aktualnost evidentirani v naših različnih knjižnih, narečnih ali zgodovinskih virih. Cilj vsake predstavitve zoonima je čim bolj argumentirani prikaz njegove zgodovine, njegovega območja potrjenosti ter kdaj in kako je postal del slovenskega jezika, nadaljnja obravnava pa pojasnjuje, kdaj oziroma na kateri jezikovni stopnji je kot unikatna sinteza forme in pomena nastal, kar ob ugodnih raziskovalnih okoliščinah omogoča etimološko razlago. Šele ta pojasni miselni vzorec, ki je poimenovalca spodbudil, da je določeno žival označil takó in ne morda drugače.

49 €

9 789610 510895

Z

